ÖMER SEYFETTİN

◆

Bütün Hikâyeleri

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

BÜTÜN HİKÂYELERİ

Ömer Seyfettin (1884, Gönen-Balıkesir - 6 Mart 1920, İstanbul). Babası Ömer Şevki Bey, binbaşılığa kadar yükselmiş alaylı bir asker; annesi Fatma Hanım ise İsfendiyaroğulları'ndan bir asker kızıdır. Mahalle Mektebi'nden sonra İstanbul'da Mekteb-i Osmaniye'ye kaydolundu, Eyüp Askerî Baytar Rüştiyesi'nin asker çocukları için açılan özel sınıfına alındı (1893-1896). Edirne Askeri İdadisi'nden 1900'de mezun edildi. İzmir'e atanmışken, doğrudan taburunun gönderildiği Selanik'te ve Manastır'a bağlı bir sancak olan Pirlepe'de görev yaptı. Buradaki görevinde gösterdiği başarılardan dolayı iki liyakat madalyası ile ödüllendirildi. İzmir'deki Aydın Vilâyeti Jandarma Alay Mektebi'nin kuruluşunda, "Kavâid-i Diniye" hocalığına atandı (1907). 1909 başında 3. Ordu merkezine bağlı Yakorit köyünde (Selanik) mülazımdı. Aynı yıl 31 Mart Vak'asında Hareket Ordusu subayı olarak İstanbul'a geldi. Askerlikten istifa ederek Selanik'e yerleşti (1911). Balkan Savaşı başlayınca yeniden askere alındı. 20 Ocak 1913'te Kanlıtepe'de Yunan ordusuna esir düştü. Atina yakınlarındaki Naflion kasabasında on ay kadar süren esirlik hayatı 28 Kasım 1913'te bitince, 17 Aralık 1913'te İstanbul'a döndü. 23 Şubat 1914'te askerlikten ikinci defa istifa etti. Darülmuallimîn'de (İstanbul Erkek Öğretmen Okulu) ve Kabataş Sultanisi'nde (ölümüne kadar) öğretmenlik yaptı. 1915 yılı sonlarında Calibe Hanım'la evlendi. Üç yıl süren bu evlilikten Fahire Güner (Elgün) adını verdikleri bir kızları doğdu.
Sağlığında yayımlanan eserleri: *Tarih Ezelî Bir Tekerrürdür* (1910), *Vatan! Yalnız Vatan...* (1911), *Herkes İçin İçtimaiyat: Ticaret ve Nasip* (1914), *Yarınki Turan Devleti* (1914), *Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi* (1914), *Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset* (1914), *Turan Masalları: İhtiyarlıkta mı Gençlikte mi?* (1914), *Ashab-ı Kehfimiz* (1918), *Harem* (1918), *Efruz Bey* (1919).
Hikâyelerini ilk toplayan, Ali Canip Yöntem, üç cilt halinde yayımlayan İkbal Kütüphanesi'dir (1926-1927). Sonraki yıllarda "bütün eserleri" giderek zenginleştirilen ciltler halinde yayımlanmıştır.

Nâzım Hikmet Polat (Oltu - Erzurum, 1955) Öğretmen Okulunu Tokat ve Bolu'da okudu (1975). Yüksek öğrenimini Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde yaptı (1979). Atatürk, (1978), Yüzüncü Yıl (1981), Cumhuriyet (1985), Niğde (2001) ve Doğu Akdeniz üniversitelerinde (2004-2007) çalıştı. 2009'dan beri Gazi Üniversitesi öğretim üyesidir. Yenileşme Devri Türk Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim üyesi olarak, Tanzimat sonrası kültür hayatımızın süreli yayınlarda saklı bulunduğu inancıyla, çalışmalarını bu alanda yoğunlaştırdı. *Töre*, *Burak* (Burdur), *Yağmur* (Erzurum), *Yeni Divan*, *Gülpınar*, *Kayseri'de Kültür ve Sanat*, *Hayat Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, *Türk Dünyası Araştırmaları*, *Tarih ve Toplum*, *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi* (Sivas), *Türk Edebiyatı*, *Revak* (Sivas), *Kızılırmak* (Sivas), *Akademia* (Sivas), *Sühan* (Sivas), *Yedi İklim*, *Türk Dili*, *Yeni Türkiye Dergisi*, *Akpınar* (Niğde), *Türk Yurdu*, *Kitap-lık* dergilerinde şiir, hikâye, makale vb. kalem tecrübeleri yayımlandı. Ayrıca, *Türklük Bilimi Araştırmaları* adlı uluslararası bilimsel bir dergi çıkarmaktadır. Yayımlanmış kitapları: *Şahabettin Süleyman* (1987), *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti* (1991), *Külliyâtına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfettin* (1988), *Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine Cevat Rüştü'den Bir* Güldeste (2001), *Bir Jöntürk'ün Serüveni - Dr. Şerafettin Mağmumi'nin Hayatı ve Eserleri* (2002), *Rübâb Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı* (2005), *Eski ile Yeni Arasında Mütevellizâde Ömer İhyâ* (2005), *Bir Osmanlı Doktorunun Seyahat Anıları-Avrupa Seyahat Hatıraları-Dr. Şerafeddin Mağmumî* (2008, Harid Fedai ile), *Taşrada Bir Meş'ale Şeref Gürbüz* (2009), *Anadolu ve Suriye'de Seyahat Hatıraları-Dr. Şerafeddin Mağmumî* (2010), *Bütün Hikâyeleri-Ömer Seyfettin* (2011).

Ömer Seyfettin'in
YKY'deki kitapları:

Türkçe Reçete / Seçme Öyküler *(2010)*
Bütün Hikâyeleri *(2011)*

Ömer Seyfettin

BÜTÜN HİKÂYELERİ

Hazırlayan:
Nâzım Hikmet Polat

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 3273
Delta - 13

Bütün Hikâyeleri / Ömer Seyfettin
Hazırlayan: Nâzım Hikmet Polat

Kitap editörü: Tamer Erdoğan
Düzelti: Filiz Özkan, Ömer Şişman

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Grafik uygulama: Hasan Fırat

Baskı: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.
Beysan Sanayi Sitesi, Birlik Caddesi, No: 26, Acar Binası
34524, Haramidere - Beylikdüzü / İstanbul
Tel: (0 212) 422 18 34 Faks: (0 212) 422 18 04
www.acarbasim.com

1. baskı: İstanbul, Şubat 2011
2. baskı: İstanbul, Mart 2015
ISBN 978-975-08-1944-5

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2008
Sertifika No: 12334
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

İçindekiler

9. HİKÂYELER'İN HİKÂYESİ
15. ÖMER SEYFETTİN HAKKINDA
35. BÜTÜN HİKÂYELERİ
37. TENEZZÜH
40. KIR SİNEĞİ
42. BUSE-İ MADER
44. BİR REFİKİN DEFTER-İ İHTİSASATINDAN
46. HEDİYE...
49. PEMBE MENEKŞE
50. CİMNASTİĞE DAİR - 2
57. İLK NAMAZ
62. SAHİR'E KARŞI
68. SEBAT
76. ERKEK MEKTUBU
81. İLKBAHAR
83. ÇİRKİN BİR HAKİKAT
85. AY SONUNDA
88. YAŞASIN DOLAP
94. İKİ MEBUS
102. KAZIK
104. ELMA
107. PERVANELERİN ÖLÜMÜ
113. BUSENİN ŞEKL-İ İPTİDAÎSİ
121. AT
123. BEŞERİYET VE KÖPEK
132. APANDİSİT
135. AŞK VE AYAK PARMAKLARI
140. TAVUKLAR
143. TUĞRA
146. TARİH EZELİ BİR TEKERRÜRDÜR!
169. BAHAR VE KELEBEKLER
180. PAMUK İPLİĞİ
192. İRTİCA HABERİ
202. BOMBA
219. ANT
227. [AŞK DALGASI]
237. PİÇ
248. HÜRRİYET BAYRAKLARI
258. İHTİYARLIKTA MI. GENÇLİKTE Mİ?
269. GURULTU
277. KOLEKSİYON
282. TATLISU FRENKLERİ/ASHAB-I KEHFİMİZ'den
298. ASHAB-I KEHFİMİZ
341. MEHDİ
348. GAYET BÜYÜK BİR ADAM
354. ŞÎMELER

367. PRİMO TÜRK ÇOCUĞU
392. PRİMO TÜRK ÇOCUĞU
417. BOYKOTAJ DÜŞMANI
426. BEYAZ LÂLE
457. SİVRİSİNEK
463. FALAKA
471. HÜRRİYET GECESİ
479. ELEĞİMSAĞMA
486. ÇANAKKALE'DEN SONRA...
492. FERMAN
504. ÜÇ NASİHAT
513. KAÇ YERİNDEN?
522. KÜTÜK
532. VİRE
544. YENİ BİR HEDİYE
550. BİNECEK ŞEY
556. TESELLİ
564. PEMBE İNCİLİ KAFTAN
576. ÇAKMAK
582. MERMER TEZGÂH
591. BAŞINI VERMEYEN ŞEHİT
601. "KIZILELMA" NERESİ?
609. BÜYÜCÜ
617. TEKE TEK...
625. TOPUZ
632. KISKANÇLIK
639. FON SADRİŞTAYN'IN KARISI
651. DİYET
662. DÜŞÜNME ZAMANI
674. MUHTERİ
686. FON SADRİŞTAYN'IN OĞLU
699. CESARET
706. KÜLÂH
715. HÂTİFTEN BİR SEDA...
721. MÜJDE
725. TERAKKİ
729. VELİNİMET
735. DAMA TAŞLARI
745. AYIN TAKDİRİ!
747. NADAN
752. MAKUL BİR DÖNÜŞ
761. BİR HATIRA
767. HAREM
797. NAKARAT
815. TUHAF BİR ZULÜM
823. NAMUS
827. BİR VASİYETNAME
829. YEMİN
834. KESİK BIYIK
838. TÜTÜN
842. EZELÎ BİR ROMAN
846. TÜRKÇE REÇETE
851. RÜŞVET
854. DEVLETİN MENFAATİ UĞRUNA
861. HAYIRLI BİR FAL
864. NOKTA
866. ACIKLI BİR HİKÂYE
869. NİŞANLILAR
873. ANTİSEPTİK
876. TOS!
885. DEVE
889. ACABA NE İDİ?
898. BİR KAYIŞIN TESİRİ
901. POST KAVGASI KALDIRILACAK!

904. YÜZ AKI
907. NEZLE
914. FORSA
919. TÜRBE
926. MEMLEKETE MEKTUP
933. NİÇİN ZENGİN OLMAMIŞ?
942. BEYNAMAZ
953. KORKUNÇ BİR CEZA
958. BİT
962. PERİLİ KÖŞK
969. BAHARIN TESİRİ
979. NASIL KURTARMIŞ?
983. YALNIZ EFE
989. YALNIZ EFE
1020. MÜREBBİYE
1024. ZEYTİN EKMEK
1040. MEH-MÂ-EMKEN
1044. KERAMET
1047. TAM BİR GÖRÜŞ
1054. YÜKSEK ÖKÇELER
1057. UZUN ÖMÜR
1060. HEYKEL
1065. HAVYAR
1069. PİRELER
1075. HERKESİN İÇTİĞİ SU
1079. KAŞAĞI
1084. BİR HAYIR
1088. FELSEFE
1090. YUF BORUSU SENİ BEKLİYOR
1094. GİZLİ MABET
1102. İLK DÜŞEN AK
1111. İLK CİNAYET
1115. BİRDENBİRE
1121. EFRUZ BEY
1163. ASİLZÂDELER
1190. BİLGİ BUCAĞINDA
1220. EFRUZ BEY'İN AÇIK HAVA MEKTEBİ
1248. İNAT [BEYAZ SERÇE]
1255. ÇİRKİNLİĞİN ESRARI
1262. HOROZ
1269. DÜNYANIN NİZAMI
1274. UÇURUMUN KENARINDA
1278. MİRAS
1286. KURBAĞA DUASI
1293. ŞEFKATE İMAN
1297. KARMANYOLACILAR
1299. LOKANTA ESRARI
1305. KURUMUŞ AĞAÇLAR
1309. BALKON
1320. İHTİYAR OLSAM DA (MAHCUPLUK İMTİHANI)
1364. MUAYENE
1366. İFFET
1368. BİR TEMİZ HAVLU UĞRUNA...
1373. 1/2
1379. BİR ÇOCUK ALEKO
1397. KAZIN AYAĞI
1402. SULTANLIĞIN SONU'ndan
1408. FOYA'dan

Hikâyeler'in Hikâyesi

"Ömer Seyfettin Külliyatı" yayımlama arzusunu çeyrek asırdan beri kafamda ve kalbimde taşıyorum.

Çalışmalarım artık kitaplaşabilecek aşamaya geldiğinde, mevcut külliyatların en geniş ve en güzeli, merhum Muzaffer Uyguner'in hazırladığı *Ömer Seyfettin Bütün Eserleri* (Bilgi Yay., 1987-1992) 15. cilde ulaşmıştı. Artık benim külliyat yayımlamam büyük ölçüde gereksizdi. Fakat burada pek çok metin tekrar edildiği gibi birçoğu da yer almamıştı. O halde Ömer Seyfettin'le ilgili yayınlarda adı anılmayan, yani bir anlamda "kayıp" sayılabilecek yazıları ön plana çıkararak yazarımızın külliyatındaki genişliğe, çeşitliliğe dikkat çekebilirdim. Ortaya çıkacak kitap, Uyguner'in eserine bir ilâve olacaktı. Önce "Ömer Seyfettin Bibliyografyasına Ek" (*Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 1, Güz 1995, s. 1-42) ve "Ömer Seyfettin Külliyatına Yeni İlâveler" (*Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 2, Bahar 1996, s. 17-48) başlıklı iki makale yayımladım. Bunları "Ömer Seyfettin'den Bir Yeni Lisan Makalesi Daha" (*Türk Dili*, Sayı: 558, Haziran 1998, s. 547-554) ve "Ömer Seyfettin'in İlk Hikâyesi" (*Türk Dili*, Sayı: 557, Mayıs 1998, s. 444-450) takip etti. *Külliyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfettin* (Arma Yay., İstanbul 1998) adlı kitap, bu düşünce ve gayretin mahsulü idi. Kitap matbaaya verildiği sıralarda, Uyguner'den elimdeki metinleri isteyen bir mektup aldım. Artık kitabı gönderebileceğimi belirttim. Fakat kitap yayımlandığında Uyguner vefat etmişti. Daha sonra meslektaşım Hülya Argunşah'ın da benzeri bir gayret içinde olduğunu kendilerinden öğrendim ve elimde-

ki fotokopileri vererek yardımcı olmaya çalıştım. Argunşah'ın hazırladığı *Ömer Seyfettin – Bütün Eserleri* (7 C., Dergâh Yay., İstanbul 1999-2001) adlı yayın, önemli bir boşluğu doldurdu ve hikâyecimizle ilgili araştırma ve incelemelerin artmasına vesile oldu.

Geçen süre içinde Ömer Seyfettin'in bu külliyata da girmemiş birkaç yazısını tespit ettik. Metin neşri konusundaki farklı hassasiyetlerden dolayı, Yapı Kredi Yayınları'nın Ömer Seyfettin'in hikâyelerini toplu biçimde yayımlama teklifini güzel bir fırsat saydık. Elinizdeki eserin ortaya çıkış serüveniyle ilgili işaret levhaları işte bunlardır.

Kitabın metin neşri konusundaki ilkeleri şöyle sıralanabilir:

1. Bir tür içindeki tasnif, tematik veya kronolojik olabilir. Biz, metinlerin orijinal haliyle verildiği bir yayında kronolojik sıralamayı, külliyat sahibinin kültür dünyasındaki serüvenini daha iyi göstereceği kanaatindeyiz. Kronolojik sıralama, yayım tarihini esas almaktadır.

2. Kronolojik sıralamada yeri tam belli olmayan metinler –bazı açıklamalar yapılarak– en uygun olduğu düşünülen sıraya yerleştirilmiştir. Yazarın ölümünden sonra yayımlanan bazı metinlerde bu sıralamanın dışına çıkma, sebepleriyle ilgili yerlerde izah edilmiştir.

3. Her metin bir özel isimdir. Yazarın adı ile yazdığı metin arasında fark yoktur. Adı gibi yazdığını da orijinal biçimiyle vermek zorundayız. İhtiyaca göre notlarla, ilâvelerle, açıklamalarla metni daha güncel ve istifade edilebilir duruma getirebiliriz. Orijinal hali ortada olan metinler daha sonra amaca göre (gerekli açıklama yapılmak kaydıyla, hedef okuyucu kitlesi için) sadeleştirilebilir, kısaltılabilir. Elinizdeki kitap, metinlerin aslını vermektedir.

4. Her yayın, her bilgi, denetlenebilir olmalıdır. Birbirine benzeyen veya benzemeyen bir yığın hata çeşidiyle karşılaştığımız yeniden yayımlamaların, denetlenebilirliği, elden geldiğince artırılmalıdır. Bu amaçla, metnin alındığı yerin sayı ve sayfaları verildiği gibi sayfa değişmeleri de köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Mesela "yürüyor[6]sun" biçimindeki bir işaretleme, "sun" hecesiyle 6. sayfaya geçildiğini gösterir.

5. Yazarın sağlığında metnin birden çok neşri yapılmışsa, ilk basımı esas alınarak sayfa numaraları verilmiş, diğerlerinde bir farklılık varsa gösterilmiştir. Ömer Seyfettin'in sağlığında birkaç kez yayımladığı metin sayısı azdır. Fakat bunlarda görülen küçücük farkların bile önemli olduğuna inanıyoruz. Çünkü yazar eserine farklı sebeplerle çeşitli müdahaleler yapmış olabilir. Bu farklılaştırmalar yazarın gelişme ve değişme çizgisini de göstermesi bakımından önemlidir. Bazen bu farklar, metni yeniden yazmak ölçüsünde de olabilir. Bu durumda metnin yeni şeklini artık yeni bir metin gibi kabul etmek gerekmektedir ("Pervanelerin Ölümü" gibi).

6. Yazarın ölümünden sonra ortaya çıkarılan metinler için –bunların yazarın elyazısıyla olan nüshaları tıpkıbasım halinde yayımlanıncaya kadar– tabii "ilk yayım" dışında bir şık düşünülemez ("Efruz Bey'in Açık Hava Mektebi" gibi).

7. Yazarın vefatından sonraki külliyatlarda yer alan fakat ilk yayım yeri belirlenemeyen hikâyeler için, 1926'da basılan külliyata itibar edilmiştir ("1/2" gibi).

8. Ne kadar güvenilir olursa olsun, Arap harfli metinler Latin harfleriyle verilirken hata yapılmış olabilir. Bu bazen fonetik olmayan bir alfabenin oyunu, bazen de metni daha önce aktaran kalem sahibine karşı duyulan güvenin tuzağı dolayısıyladır. "Başını Vermeyen Şehit" hikâyesinde, Ömer Seyfettin'in "Grijigal kadısı meşhur destanında gördüğü bu birsâmı..." şeklindeki notun son kelimesi, güvenilir diye nitelendirdiğimiz bir külliyatta, hazırlayanın yöntemine aykırı olarak "görüntüyü" biçimine sokulmuştur. Daha sonra çıkan bir külliyatta da aynı hatanın aktarıldığını görüyoruz. Yine aynı külliyatların öncekinde bulunan "müdrik-i bizzat" ("Beşeriyet ve Köpek") gibi apaçık bir hata (böyle bir tamlama olamaz) sonrakinde de tekrarlanıyor. Bunun sebebi, metnin aslına ulaşamamaktır. Daha Sonra ihtiyaca göre seçilmiş ve sadeleştirilmiş metin yayımlayanlar, anlamlandıramadıkları ifadeleri ya atlamakta veya yanlış vermektedirler ("Ant" hikâyesinin son paragrafında bulunan ve metnin mesajıyla ilgili olan "sartlaşmak" gibi).

Yapılacak şey belli ve kesindir: Aslını görmek, aslına sadık kalmak.

9. Aslını gördüğümüz bir metnin bazı kısımları, en haysiyetsiz cinayetten daha adice bir davranışın kurbanı olarak kesilmişse, o gazete veya derginin başka nüshalarını araştırabiliriz. Ama çoğu gazete ve derginin tam koleksiyonunu oluşturabilmek zaten mümkün değil. Hatta daha önce not aldığı bir kaynağın bir bölümünün veya tamamının birden uçup gittiğine de pek çok araştırmacı tanık olmuştur. Bu durumda, ilgili kısımlarda, önceki aktarmalara, külliyatlara mecburuz.

10. Bazı gazete ve dergilerin bazı sayıları kütüphanelere girmemiş veya yok olmuşsa, o sayılarda yayımlandığı muhakkak olan metinler/kısımlar için daha önceki külliyatlardakine gibi bir dipnottan başka bir şey gelmez elden (3-8. meclisler arası bulunamayan "Yaşasın Dolap" örneğinde olduğu gibi).

11. Açık bir basım hatası dışındaki durumlarda yazarın noktalama işaretlerine ve imlâsına itibar edilmiştir. Başka dillerden alınan kelimelerin Türkçedeki söylenişini tercih eden ve bunu Yeni Lisan'ın esasları arasında gören yazar, bir yanlış okumaya meydan vermemek için söz konusu kelimeleri İstanbul konuşmasındaki şekliyle ve fonetik alfabe özelliklerine uygun biçimde yani "sese karşı harf" ilkesiyle yazmıştır: Serv **سرو** servi **سروی** yerine selvi **سلوی** gibi. Böyle durumlarda yazarın tercihlerine uymak gerektiği açıktır.

12. Konuşma çizgileri (—) yerine tırnak işareti (" ") kullanılması yayınevinin güncelleştirme tercihidir.

13. Notlamanın ölçüsü görecelidir. Orta derecede bir okuyucuya yardımcı olunabilecek ölçüde açıklamalar yapılmıştır. Bizim koyduğumuz notlardan ayrılması için yazarın notlarına isminin baş harfleri (Ö. S.) ilave edildi.

14. Asıl önemlisi metin seçimi... Bu yayını hazırlama işlemini bir başkası yapsa idi, muhtemelen benim aldığım bazı metinleri hikâye olarak değerlendirmeyecek veya benim bu türün sınırları dışında gördüğüm bazı metinleri alacaktı. Esasen tür adını çok bağlayıcı biçimde değerlendirmemek lâzımdır. Hiçbir türün sınırları –aynı dönem içinde ve hatta aynı yazarın kaleminde bile– kesin değildir/olamaz. Ömer Seyfettin, bazı metinler için sadece "hikâye", bazıları içinse "kısa hikâye", "hikâyecik", "tekellümî hikâye" gibi nitele-

meler kullanıyor. "Fantezi" sıfatını bazen bir tür adı olarak kullandığı halde, bazen de "hayalî şeyler" anlamında yani bir muhteva tanımlaması yerine kullandığı görülüyor (Rıza Tevfik ve devrin daha başka sîmalarını hicvettiği açıkça belli olan "Şîmeler" gibi). En uzun hikâyelerinden birinin adı "Küçük Hikâye"dir (Tatlısu Frenkleri). "Ashab-ı Kehfimiz"in provası olan bu metinde başlık, aslında tür adından başka bir şey değildir. Rahatlıkla tiyatro eseri diyebileceğimiz "Yaşasın Dolap", "Mahcupluk İmtihanı" gibi bazı eserlerini yazar, karşılıklı konuşma tekniği ile kaleme alınmış hikâye sayıyor. Muhtemelen Ömer Seyfettin, hikâye türü için, sadece, anlatılacak bir olay veya durumun bulunmasını yeterli buluyordu. Özellikle ilk hikâyeleri, hacim bakımından az oluşlarıyla, çok küçük olay parçacıkları etrafında vücut bulmalarıyla, yazma eyleminden duyulan zevk dolayısıyla yazılmış intibaı uyandırmalarıyla dikkat çekmektedir. Bu itibarla bizim hikâyeler içinde gösterdiğimiz "Kır Sineği", "Buse-i Mader", "Bir Refikin Defter-i İhtisasatından", "Hediye", "Sahir'e Karşı", "Sebat", "Erkek Mektubu", "İlkbahar", "Kumrular", "Kazık", "Elma", "Pervanelerin Ölümü", "Ay Sonunda", "Ayın Takdiri", "Hayırlı Bir Fal", "Nokta", "Post Kavgası Kaldırılacak", "Karmanyolacılar", "İffet", "Felsefe" ve "Muayene" gibi metinler, bir başkasının tasnifinde belki deneme, belki mensure (mensur şiir) diye nitelenebilir. Biz bu tip kalem tecrübelerinin hikâyelere yakınlığını, diğer türlere olan yakınlığından daha fazla gördük.

15. Metinlerden bir kısmında görülen "kısa hikâye", "hikâye – fantezi", "fantezi", "millî hikâye", "tarihî hikâye" gibi nitelemeler aynen verilmiş ama sadece "hikâye" nitelemesi taşıyanlarda buna gerek görülmemiştir.

16. Metinlerin taşıdığı imza konusunda da aynı tavır korunmuştur. Metne "Ömer Seyfettin" imzası atılmışsa bunun verilmesine gerek görülmemiştir. Ama bir rumuzla, takma adla veya imzasız ise belirtilmiştir.

Elinizdeki kitapta, birçok hikâyenin ilk yayın yeri bilgisine ulaşılmış ve dolayısıyla önceki külliyatlardaki kronolojik sırası değiştirilmiştir. Ayrıca, Ömer Seyfettin'le ilgili bibliyografyala-

ra bugüne kadar künyesi bile girmemiş ve bir anlamda kayıp hükmündeki iki hikâye ("Bir Refikin Defter-i İhtisasatından", "Kazık") verilmiştir. Ömer Seyfettin'in diğer türlerde de kaynaklara girmemiş 30 kalem tecrübesi elimizdedir. Sanıyoruz ki devam eden araştırmalarımızla bu sayı daha da artacak ve yazarımızın daha sağlam bir külliyatı ortaya çıkacaktır.

Bu hazırlık sırasında, kendisini tanıdığım günden beri her çalışmamda yanımda bulduğum aziz dostum Öğr. Gör. Ramis Karabulut'a ve tashihlerde yardımlarını gördüğüm Yard. Doç. Dr. Hatice İçel'e teşekkür ederim.

Niğde-2009
Nâzım Hikmet POLAT

Ömer Seyfettin Hakkında

Türk hikâyecisi, şair, dilci ve fikir adamı Ömer Seyfettin'in hayatı hakkındaki bilgilerimizin çoğu, yazılı kaynaklar yanında kendisini tanıyanların bilgilerini de içeren iki kitap (Yöntem, 1947; Alangu, 1968), "Balkan Harbi Hatıraları" ve yazarın *Ruznâme* adını verdiği ve bazı kısımları ilk defa Ali Canip tarafından *Giresun'da Işık* gazetesinde yayımlanan hatıra defterlerine dayanmaktadır. Araştırmacıların, onun mektup ve daha başka kalem tecrübelerinden çıkardığı sonuçlar da diğer bilgi kaynaklarıdır.

Aslen İstanbullu olan bir aileye mensuptur. Babası Ömer Şevki Bey, Dağıstan göçmeni bir Türk'tür. II. Meşrutiyet sonlarındaki Türkçülük-İslâmcılık tartışmaları sırasında, babası Ömer Şevki Bey'in, Dağıstan göçmeni bir aileden gelmesi dolayısıyla, Çerkez olduğu iddia edilmiştir (farklı algılamaların listesi için bk. Alangu, 1968: 41-44, Gözler, 1976: 12-16). Ömer Seyfettin ise bu iddiayı kesin bir dille reddetmiştir (*Sebilürreşat*, Sayı: 376, 31 Teşrin-i evvel 1334/1918, Alangu, 1968: 398-399). Ömer Şevki Bey, mektepten yetişme değil alaylı bir subay olup, binbaşılığa kadar yükselebilmiştir.

Annesi Fatma Hanım da bir asker çocuğudur. Fatma Hanım'ın babası İsfendiyaroğulları'ndan Ankaralı topçu kaymakamı (yarbay) Mehmet Bey'dir. Dayısı Dr. Faik Paşa, sonra sadrazam olan Kıbrıslı Kâmil Paşa'nın damadıdır ve onun İzmir valiliği sırasında orada hastane başhekimliği yapmıştır (Alangu, 1968: 13, 25-26, 44).

Babasının meslekî görevi dolayısıyla bulunduğu Gönen'de (Balıkesir), 1884'te doğdu. Dört çocuklu bir ailenin ikinci çocu-

ğu olan Ömer Seyfettin'in küçük yaşta ölen bir kız kardeşi, kendisinden bir yaş küçük Hasan adlı bir erkek kardeşi, kendisinden on yaş büyük Güzide adlı bir ablası vardır (Alangu, 1968: 25-26).

Altı yaşında Gönen'deki bir mahalle mektebinde başlayan ilkokul (ibtidaiye) tahsili, babasının görev yeri değişikliğinden dolayı ailenin İstanbul'a giderek dedesinin Kocamustafapaşa'daki konağına yerleşmesinden sonra, dokuz yaşındayken 1893'te Eyüp Askerî Baytar Rüştiyesi'nde ordu mensupları için açılan özel sınıfa kaydedilmesiyle sürer. 1896'da biten bu okuldan sonra aynı yıl Edirne Askerî İdadîsi'ne başlar. 1900'de orta dereceli tahsili de biter ve artık İstanbul'da, bu tahsilin yüksek kısmı olan Mekteb-i Harbiye-i Şahane'ye kaydolur. 2 Ağustos 1903'te Makedonya'da baş gösteren çetecilik ve isyan hareketlerinden dolayı, onun bulunduğu son sınıf, bir an önce o bölgede görevlendirilmek üzere, "sınıf-ı müsta'cele" sıfatıyla, 9 Ağustos 1319'da (22 Ağustos 1903) apar topar mezun edilir (Alangu, 1968: 60-86).

Ömer Seyfettin'in meslek hayatı, karargâhı Selanik'te bulunan 3. Ordu'nun İzmir'deki Redif Fırkası'na (tümen) bağlı Kuşadası Piyade Taburu'nda "mülâzım-ı sanî" (teğmen) olarak başlar. Ancak "Sebat" hikâyesinin, "Temenni-i Hâb" şiirinin altındaki tarih ve yer kayıtlarından anlaşıldığına göre Ömer Seyfettin, İzmir'e gelmeden, "sınıf-ı müsta'cele" gerekçesine uygun biçimde, doğrudan taburunun gönderildiği Rumeli'de Selanik'te ve Manastır'a bağlı bir sancak olan Pirlepe'de görev yapmıştır (Huyugüzel, 2000: 210). Buradaki görevinde gösterdiği başarılardan dolayı iki liyakat madalyası ile ödüllendirilmiştir. İsyanın bastırılmasından sonra, bağlı bulunduğu tabur, 6 Eylül 1904'te asıl görev yeri olan Kuşadası'na dönmüştür. 1907 Temmuz'unun başlarında, dayısı İzmir Askerî Hastanesi Baştabibi Faik Paşa'nın da delâletiyle, İzmir'deki Aydın Vilâyeti Jandarma Alay Mektebi'nin kuruluşunda, İtalyan subayı Miralay Tomas'a yardım etmek üzere, bu okulun "Kavâid-i Diniye" hocalığına atanır. İzmir'den ayrılış tarihi kesin biçimde bilinmemekle birlikte, 30 Aralık 1908 tarihli *İttihat* gazetesinde çıkan bir haberden, "mülâzım-ı evvel" (üsteğmen) rütbesiyle aynı görevde olduğu anlaşılmakta, Selanik'teki bir ni-

zamiye taburuna 1909 başlarında tayin edildiği tahmin olunmaktadır (Huyugüzel, 2004: 211-212).

İki yıl süreyle Balkanlar'daki Velmefçe, Pirlepe, Osenova, Pirbeliçe, Serez, İştip, Babina, Demirhisar, Cumayıbâlâ, Razlık gibi sınır yerleşim yerlerinde çete takibiyle uğraştı. Aynı amaçla Makedonya sınırındaki Serez mutasarrıflığı Menlik kazası Razlık kasabası yakınlarındaki Yakorit köyü bölük komutanlığı yaptı. 1909'da bir ara Köprülü'de Askerî Rüştiye Mektebi'nde üsteğmen rütbesiyle beden eğitimi öğretmenliği görevinde bulundu. (Cunbur, 1985 a: 8).

II. Meşrutiyet'in ilanını takip eden günlerde İstibdat Devri aleyhine, İttihat ve Terakki lehine bazı kalem tecrübeleri varsa da, devrin bu en önemli siyasî örgütüyle ilişkisi Selanik'e atandığı 1909'dan itibaren başlar. 17 Nisan 1909'da, "31 Mart Vakası"nı bastırmak üzere İstanbul'a gelen Hareket Ordusu'nda Ömer Seyfettin de vardı. İstanbul'un siyasî ve fikrî havası, asker-siyaset ilişkisi, onun askerlikten soğumasına sebep oldu (Tural, 1984: 11). *Perviz* imzasıyla yazılarının yayımlandığı *Hüsün ve Şiir* dergisi adını *Genç Kalemler* olarak değiştirerek İttihat ve Terakki'nin maddî desteği ile farklı bir şekil almıştı. Ömer Seyfettin bu dergide (C. II, Sayı. 1, 11 Nisan 1911, s. 1-7) "Yeni Lisan" hareketini başlattı. M. Nermi'ye dayandırılan bilgiye göre, aynı yıl, artık bütün zaman ve enerjisini kültürel konulara vermek amacıyla, Ziya Gökalp'ın araya girmesi sonucu, tazminatını İttihat ve Terakki'nin ödemesiyle ordudan ayrılır (Alangu, 1968: 165, 581).[1]

Fakat Balkan Savaşı'nın patlak vermesi üzerine yeniden askere çağrıldı ve üsteğmen rütbesiyle Garp Ordusu'nun 39. Alay 3. Tabur'una katıldı (14 Eylül 1912). Komanova'da Sırplara, Yanya'da Yunanlılara karşı savaştı. 20 Ocak 1913'te Kanlıtepe'de Yunan ordusuna esir düştü. Atina yakınlarındaki Naflion kasabasında on ay kadar süren esirlik hayatı 28 Kasım 1913'te bitince, 17 Aralık 1913'te İstanbul'a döndü. Hatıra defterinden anlaşıldığına göre bu sıralarda annesi ölmüş, babası tekrar evlenerek İstanbul'dan ayrılmıştır. Kendisini çok yalnız

1 Ancak tazminatın ödenme biçimiyle ilgili bilgi ihtiyatla karşılanmalıdır.

ve bitkin hisseden Ömer Seyfettin, 23 Şubat 1914'te askerlikten ikinci defa istifa etti (Tural, 1984: 11). Memurluk istememesine rağmen, sadece yazarlıkla geçinemediği için Darülmuallimînde (İstanbul Erkek Öğretmen Okulu) "Edebî Kıraat" ve Kabataş Sultanîsinde (ölümüne kadar) "Edebiyat" öğretmenliği yaptı. Aynı yıl, Dârülfünun'da kurulan "Tedkikat-ı Lisaniye Encümeni" üyeliğine seçildi (Alangu, 1968: 298). 1915'te Harbiye Nezareti'nin Çanakkale Cephesine kültür ve sanat adamları için düzenlediği geziye katıldı (Yöntem, 1947: 34).

1915 yılı sonlarında, İttihat ve Terakki'nin nüfuzlu mensuplarından Dr. Besim Edhem Bey'in kızı Calibe Hanım'la evlenerek Kadıköy'de oturdukları konağa içgüveyisi girdi. Fahire Güner (Elgun) adını verdikleri bir kızları doğdu (6 Aralık 1916). Fakat alafranga terbiye görmüş, sonraları İstanbul'un en meşhur bayan terzisi sıfatıyla tanınacak olan bu hanımla evlilikleri sadece üç yıl sürdü, 5 Eylül 1918'de bitti (Alangu, 1968: 301-312).

Gerek mensubu bulunduğu siyasî kadronun Mondros Mütarekesi'ne giden sondaki sorumluluğu, yönetimdeki bazı suiistimaller, gerekse özel hayatındaki bu olumsuzluk, zaten bozulmuş olan sıhhatini iyice kötüleştirdi. Manastır yıllarında komutanı olan Cavit Paşa'nın Kalamış Koyu'ndaki yalısını kiraladı. Ömrünün bundan sonrasını, "Münferit Yalı" adını verdiği bu mekânda münferit ve münzevi olarak yaşadı. 23 Şubat 1920'de yatağa düştüğünde, önce Dr. Hakkı Bey "nevralji" sonra, Dr. Neşet Ömer İrdelp "nevralji ile romatizma karışık" teşhisi koydu. 4 Mart 1920'de Haydarpaşa Tıp Fakültesi hastanesine kaldırıldı (Yöntem, 1947: 42-45). 6 Mart 1920'de öldüğünde, yapılan otopsi ile hastalığının şeker olduğu anlaşıldı (Alangu, 1968: 583).

Cenazesi Kadıköy-Kuşdili Mahmutbaba Mezarlığı'na defnedildi. Buranın tramvay garajı haline getirilecek olmasından dolayı, kemikleri 23 Ağustos 1939'da Zincirlikuyu Asrî Mezarlık'a taşındı. "Eski yazı" olduğu gerekçesiyle Mahmutbaba'daki kitabesinin üzeri örtülmüştü (Yöntem, 1947: 46). Ali Canip'in gayretleriyle yeniden düzenlenen mezar taşına yeni harflerle "Merhum Ömer Seyfettin burada yatıyor" ibaresi hâkkedildi (Alangu, 1968: 563).

Yazılarının basıldığı süreli yayın organları şunlardır: *Pul, Mecmua-i Edebiye, Musavver Fen ve Edep, Sabah, Malumat, İrtika, Haftalık İzmir (Serbest İzmir, Üsbuî İzmir), Aşiyan, Eşref (Musavver Eşref), 11 Temmuz, Bahçe, Çocuk Bahçesi, Teşvik, Piyano (Düşünüyorum), Felsefe Mecmuası, Tenkit, Musavver Hâle, Musavver Eşref, Kadın (Selanik), Hüsün ve Şiir, Genç Kalemler, Hıyaban, Dicle, Serbest Fikir, Yirminci Asırda Zekâ (Zekâ), Felsefe, Tanin, Nevsâl-i Millî, Türk Yurdu, Çocuk Dünyası, Talebe Defteri, Safahat-ı Şiir ve Fikir, Donanma, Halka Doğru, Türk Sözü, Yeni Mecmua, Millî Mecmua, İfham (İfham'ın Edebî İlâvesi), Büyük Mecmua, Birinci Kitap (İkinci Kitap, Üçüncü Kitap), Kırım, Türk Kadını, Millî Talim ve Terbiye Mecmuası, Tercüman-ı Hakikat, Turan, Vakit, İleri, Atî, Zaman, Şair, Türk Dünyası, Muallim, Yeni Dünya, Akşam, Büyük Mecmua, Diken, İnci.* Vefatından sonra metinlerinin yayımlandığı yerler: *Vakit, Resimli Ay, Hayat, Hayat Tarih, Yeditepe.*

Hatıra defterlerinin birinde (*Ruznâme*) yazı hayatının verimsizliğinden yakınsa da 36 yıllık kısa ömrü ve 14 yaşında başlayan edebiyat hayatı dikkate alınınca, onun en verimli yazarlarımızdan biri olduğu sonucuna varılır.

Ömer Seyfettin'in yazı faaliyeti, mevcut külliyatlarda bulunanlardan daha zengindir. Ona ait olduğunu bildiğimiz 503 kalem tecrübelerinin yazı türlerine göre dağılımı şöyledir (tefrikalar da kitaplar da birer kabul edilerek): 160 hikâye, 140 makale (püpüler bilim ve fikir yazısı), 89 şiir, 51 fıkra, 18 mensure (fantezi), 15 mektup, 25 tercüme, 3 piyes, 2 hatıra defterinden parçalar. Elinizdeki kitaba, anlatma esasına bağlı edebî metinler (yani öncelikle hikâyeler ve sonra piyes sayılabilecek metinler) alınmıştır. Bizim hikâye saydığımız metni bir başkasının mensure veya fıkra olarak değerlendirdiğini görebilirsiniz. Esasen tür adının, sınıflandırma ötesinde bir değeri yoktur.

Bu kitapta ilgi çerçevemizdeki metinler, bir olay etrafında oluşan, anlatımı (tahkiye/hikâye etme) esas alan metinlerdir. Doğrudan tiyatro tekniği ile yazılan "Mahcupluk İmtihanı" ve "Yaşasın Dolap" ile II. Meşrutiyet yıllarında yaygın biçimde kullanılan "tekellümî hikâye"lerin de bu kitaba alınması uygun görülmüştür. "Tekellümî hikâye"lerin tiyatrodan farkı, hacim bakımından kısa olmaları dolayısıyla sahnelenme amacı-

na uygun düşmemeleridir. Diğer yandan bu metinler, "hikâye etme"yi karşılıklı konuşmalara yüklemiş olmakla yani hikâye tekniği bakımından "gösterme"yi esas almakla tiyatroya yakındırlar. Yazarın "hikâyecik" dediği metinler de hacim itibariyle çok kısa oldukları için böyle isimlendirilmişlerdir. Bütün bunlar hikâye tekniği ile ilgili şeylerdir ve söz konusu metinlerin "hikâye" sınırları içinde değerlendirilmesine mani değildir. Ayrıca mutlaka bir tür adı kullanacak isek, diğer tür adları sözü edilen metinlere daha aykırı düşecektir.

Yukarıda verdiğimiz metin sayısı, bugüne kadar elde edilebilenlerden 23 tane fazladır. Fakat yine de Ömer Seyfettin külliyatının tamamlandığı söylenemez. Kütüphanelerimizin süreli yayın koleksiyonlarındaki noksanlar ve Ömer Seyfettin'in pek çok takma ad kullanmış olması, bu külliyatı eksiksiz kılmanın önündeki önemli engellerdir. Şimdilik bilinen takma ad ve rumuzları şunlardır: Ayas, Ayın ع, Ayın Ha ع·ح·, Ayın Kef ع و ك, Ayın Sin ع·س·, Camasb, C., C. Nazmi, Ç. Kemâl, Enver Perviz, M. Enver Perviz, M. Enver, Feridun, F. Nezihi, Ömer Tarhan, N. Nazmi, Ö ·ع. Seyfettin, Perviz, Süheyl Feridun, Şit, Tarhan, Tekin, ?, ?? (Tansel, 1984: 727- 783; Polat, 1998: 11; Argunşah, 1999: 10).

Ömer Seyfettin; hikâyeci olarak şöhret yapmasına rağmen, edebiyat âlemine şiirle adım atmıştır. Tespit edilebilen ilk şiiri "Lâne-i Garam" (*Pul* mec., Sayı: 12 13 Temmuz. 1898, s. 170) yayımlandığında, henüz 14 yaşında ve Edirne Askerî İdadîsi'nde öğrenci idi. II. Meşrutiyet'in ilanı pek çok edip gibi Ömer Seyfettin'in de sanat hayatında bir dönüm noktası olmuştur. II. Meşrutiyet öncesi şiirlerinde, edebî formasyonunu kazandığı ilk gençlik yıllarının baskın edebî zümresi Edebiyat-ı Cedide topluluğunun tercihleri açık biçimde görülmektedir: Üçü dışında değişmez konu aşktır, vezin aruzdur, ikisi dışında nazım şekli sonedir. Bu tercih sisteminin arkasında, Edebiyat-ı Cedide şiir anlayışının devrin hâkim temayülü olması kadar, Tevfik Fikret'i sevmesi de vardır. Nitekim Edirne Askerî İdadîsi'nde öğrenci iken "mükemmeliyet" fikrini Fikret'ten öğrendiğini, hep *Rübâb-ı Şikeste*'yi okuduğunu ifade eder (Ünaydın, 1918: 241). II. Meşrutiyet'e yaklaşırken onun şiirine girmeye başlayan sosyal

konulu çizgiler daha sonra 1914'e kadar birkaç şiirinde daha devam edecektir. *Genç Kalemler* dergisindeki meşhur "Yeni Lisan" yazısında ise Edebiyat-ı Cedide şiir anlayışını tamamen reddederek Fikret'in sadece duygu ve düşüncede değil, kitabının ismini bile bir Fransız şairin eserinden (Emile Bergerat: *Lyre Brisée*) aldığı iddiasındadır. 1911'de *Genç Kalemler*'de "Yeni Lisanla" açıklamasıyla yayımlananlardan itibaren şiir vokabülerinde önemli değişiklikler görülür. Ama Ömer Seyfettin'in şiirlerindeki asıl değişme 1914'te başlar. Vezin olarak daha önce sadece bir çeşni niyetiyle kullandığı heceyi benimsemiştir. Sonenin yanı sıra halk şiirinin nazım şekillerinden koşmayı da tercihleri arasına katmıştır. Mesnevi geleneği istikametindeki şiirlerinde ise, hem bu geleneğin hem de kolayca kafiye bulma ihtiyacından dolayı, düz kafiyeyi (mesnevi) tercih etmektedir. Konu bakımından ağırlık merkezi millî meselelere kaymıştır. İlham kaynakları ise tarih, destan ve efsaneler, halk hikâyeleri gibi sözlü edebiyat ürünleridir. Bu çizgi, tam anlamıyla Ziya Gökalp istikametidir. Türklük aşkı ve Türklüğü uyandırma gayreti ile Turancılık ülküsüne samimiyetle bağlanmıştır. 1914'e kadarki şiirleri Fikret'i ne kadar hatırlatıyorsa, sonrakiler de o kadar Ziya Gökalp'ın yönlendiriciliğini yansıtır.

1917 Haziran'ında kurulan Şairler Derneği'nin kurucularından biri de Ömer Seyfettin'dir. Bu dernek, "Millî Edebiyat" anlayışını hece veznini kullanmak, konuşma diliyle yazmak, İran ve Yunan mitolojisinden değil, Türk esâtirinden almak gibi ilkeler etrafında netleştirmek istemiştir (Reel, 1917: 348-350). Bu ilkelere Şairler Derneği'nden önce Ömer Seyfettin'in ilkeleri diye bakmak gerekir.

Hangi döneminde olursa olsun, Ömer Seyfettin'in şiirlerinde –ara sıra küçük ilham kabarmaları dışında– lirizm noksanlığı daima hissedilmektedir.

Hatıra defterinde kaydettiğine bakarak, 1902'de *Sabah* gazetesinde çıkan ilk hikâyesi "Tenezzüh"ten beri, 7 Ocak 1918 tarihi itibariyle yüz on iki hikâye yazdığını ve bunların elli tanesinin yayımlandığını biliyoruz. Yazar, bu rakamı verirken, ayda bir hikâye bile yazamamış olmasına hayıflanmaktadır. O sıralar, yazarın en verimli devresidir. Nitekim ertesi yıl (1919) otuz

dokuz hikâye yayımlayacaktır ki, bu da dokuz günde bir hikâye demektir. Bu kolay yazmaya rağmen, temaları itibariyle hiçbir hikâyesi, bir diğerinin aynı değildir. Ayrıca kendisine kadarki hiçbir hikâyeci, bu ölçüde velût olamamıştır. Ömer Seyfettin, yaşadığı, duyduğu, okuduğu veya hayalinden geçen her şeyden kolayca bir hikâye çıkarabilir. Yine hatıralarında "Ben her şeyden, en ehemmiyetsiz fıkralardan, bir cümleden bir hikâye, koskoca bir roman çıkarabilirim. Sanat, o hikâyeyi, o romanı çıkardığım ehemmiyetsiz şey değil, benim o şey etrafında canlandırdığım hayattır" demektedir. Bu asla küçücük bir şeyi balonlaştırmak, içi boş vakalar icat etmek değildir. Sanatını bu biçimde açıklamakla, sanatkârlığın herkes için ortada olan malzemede değil, onu amaca göre şekillendirmede saklı bulunduğunu ifade eder. *Maupassant tarzı* diye bilinen *giriş (serim), gelişme (düğüm/ler)* ve *sonuç (çözüm)* bölümlemeli, vakayı ön plana çıkaran, karakter tahlili ve mekân tasvirini geri planda tutan hikâyeyi Türk okuyucusuna, Ömer Seyfettin sevdirmiştir. Önceleri, bir kısmını "fantezi" diye vasıflandırdığı tahkiyeli metinler veya Maupassant tarzına tam uygun hikâyeler yazmış olsa da, onun şahsî damgasını taşıyan hikâyeleri 1911'deki Yeni Lisan hareketinden sonra yazdıklarıdır.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki ilham kaynakları hayli çeşitlidir. Öncelikle şahsî hayat tecrübelerinin izlerini taşıyan metinler, her hikâyecide olduğu gibi, onun yazdıklarında da önemli bir yer tutar. Bunlardan bir kısmını kahraman-anlatıcının bakış açısıyla (I. şahıs) anlatması, onun hakkında araştırma yapanları da yönlendirmiştir. Bazı ansiklopedi ve benzeri eserlerin Ömer Seyfettin ile ilgili maddelerinde veya onun hakkındaki hemen her kitapta söz konusu hikâyeler adeta kurmaca değil, bilgilendirici veya hatıra türünden metinlermiş gibi onun hayatını anlatmada belge olarak kullanılmışlardır. Mesela, "And", "Falaka", "İlk Cinayet", "Kaşağı" gibi hikâyeleri çocukluk yıllarının, "Bomba", "Hürriyet Bayrakları", "Tuhaf Bir Zulüm", "Beyaz Lâle", "Nakarat" gibi hikâyeleri ise askerlik hayatının yansıması olarak kabul edilmiştir (Yöntem, 1947: 8; Alangu, 1968: 21-192; Tural, 1984: 9; Kutlu, 1990: 182-183; Parlatır, 1977: 263; Mert, 2004: 62-63 gibi).

Ömer Seyfettin hikâyelerinin bir kısmı, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Harbiye Nezareti'nin, cephedeki askerin ve halkın moralini yüksek tutacak edebî metinler yazılması isteğine uygun parçalardır. Fakat tarih ve kahramanlık temalı bu tür metinler zaten "Millî Edebiyat" yaratma arzusunun doğal tezahürüdür. Yazarın "Eski Kahramanlar" üst başlığı ile çıkan hikâyelerinin tamamı, bu bağlamda düşünülebilecek cinstendir. Ömer Seyfettin bazı hikâyelerini ise sosyal ve siyasî konulardaki fikirlerini edebî kılıkta vermek maksadıyla yazmıştır. "Ismarlama" suçlamasına muhatap olan bu gibi hikâyelerinin ("Ashab-ı Kehfimiz", "Mehdî" gibi) bazı kısımları, gazetelerde görülebilecek yorum-haberleri andırmaktadır.

Ömer Seyfettin hikâyelerinin önemli bir kısmında ironi, diğer özellikleri ikinci plana atacak kadar belirgindir. Ondan önce sadece Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerinde görülen bir tavırla, toplum hayatının bönlük, cehalet vb. taassuptan dolayı gülünçleşen, komikleşen taraflarını ortaya koyarak hicveder ("Kurbağa Duası", "Perili Köşk", "Keramet", "Nezle") gibi. Bunlara ilaveten toplumda parazit gibi yaşayan açıkgöz, şarlatan kimselerle ilgili hikâyelerinde de ince alay, nükte biçiminde bir mizah anlayışı vardır ("Karmanyolacılar", "Efruz Bey" tipi etrafındaki hikâyeler gibi).

Bazı hikâyelerinin ise bir atasözü, halk hikâyesi, destan, masal gibi sözlü edebiyat ürünlerinden ilham alınarak yazıldığı anlaşılmaktadır ("Nadan", "Çakmak", "Bir Hayır" vb.). Bu gibi hikâyelerini Ziya Gökalp'ın fikirleri istikametinde kurulan ve onun da katıldığı Halka Doğru Cemiyeti'nin misyonuyla ilgili görmek gerekir.

Bütün hikâyelerinin ortak özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

1. Yeni Lisan'dan önce yazdıklarında önemli ölçüde Edebiyat-ı Cedide kalıntıları vardır. Arapça-Farsça kelime kadrosunun kabarıklığı, süs için yapılmış terkipler, hayaller ve benzetmelerdeki yapaylık hep bu tortunun izleridir ("Bir Refikin Defter-i İhtisasatından"). Bununla birlikte dönemin başka yazarlarına nispetle konuşma diline daha yakın bir çizgidedir. Yeni Lisan'dan sonraki hikâyeleri ise arı, duru bir İstanbul

Türkçesiyledir. Ancak konuşma dilini yakalama ve yansıtma merakı, onu bazen ağız taklidine götürür ("Nezle", "Yalnız Efe", "Bir Hayır"). Malzeme olarak çok başarılı biçimde kullandığı argo söyleyişlerin hikâyelerine girişi de aynı sebepledir ("Yuf Borusu Seni Bekliyor" vb.).

2. Şiirde ancak 1914 sonrasında vardığı sosyal faydacı sanat anlayışını, II. Meşrutiyet sonrası hikâyelerinin tamamında bulmak mümkündür. Ali Canip'e gönderdiği bir mektupta, "Ben edebiyatta yalnız sanata kail olsam, edebiyatı pek küçük görmüş olacağım. Halbuki o benim nazarımda o kadar büyüktür ki cehaletin, nâsûtî duyguların alçalttığı beşeriyet için onu bir kurtarıcı addediyorum. Nazarımda edipler insanlara âdiliklere karşı nefreti talim edecek mürşitlerdir" diyen yazar, her bir hikâyesinde eğitici-öğretici bir mesaj kullanarak, topluma yön vermeye gayret göstermiştir.

3. Kelime kadrosu itibariyle konuşma dilinden almış olması dışında, süssüz bir üslûpla yazılmış olması da bu hikâyelerin tanıtıcı vasıflarındandır. Ali Canip'e yazdığı bir mektupta "ben edebiyattan nefret ediyorum" derken kastettiği, Edebiyat-ı Cedide'nin konuşma dilinden uzak, sunî bir dille meydana getirdiği edebiyattır.

4. Ahmet Mithat, Hüseyin Rahmi ve bütün sosyal faydacı edipler gibi "edebiyatsız edebiyat yapmak" isteyen hikâyeci Ömer Seyfettin'de de, bilgilendirme çabası yüzünden, üslûpçuluk gölgelenmiştir.

5. Mekânın memleket sathına yayılmış genişliği de dikkat çekmektedir. Mühim bir kısmının vakalarını tarihten veya bizzat yaşadığı Balkan savaşlarından alması, Edebiyat-ı Cedide alışkanlığını kırarak İstanbul dışı mekânlara açılmayı da gerekli kılmıştır. Ayrıca Maupassant tarzına bağlılığı da orta tabaka halkla birlikte, onların yaşadığı mekânı ve dili tercihleri arasına sokmuştur.

6. Konu ve vakayı her şeyin önüne almakla beraber, karakter ve tip yaratmada da başarılıdır. Başarıyla çizdiği üç tipten bahsedilebilir:

a. Türk tarihinden alıp, "Eski Kahramanlar" ortak üst başlığıyla bir ideal insan olarak işlediği kahraman tipi ("Ferman", "Kü-

tük", "Vire", "Teselli", "Pembe İncili Kaftan", "Başını Vermeyen Şehit", "Kızılelma Neresi?", "Büyücü", "Teke Tek", "Topuz", "Diyet").

b. II. Meşrutiyet sonrasında fikrî ve siyasî yönelişlerdeki olumsuzlukları göstermek üzere Efruz Bey adıyla çizdiği şarlatan tipi. ("Hürriyete Lâyık Bir Kahraman", "Asilzadeler", "Bilgi Bucağında", "Tam Bir Görüş", "İnat/Beyaz Serçe", "Sivrisinek").

c. Gündelik hayatın içinde yaşattığı iddiasız, arif, babacan Bican Efendi tipi ("Mermer Tezgâh", "Tütün, Dama Taşları", "Makul Bir Dönüş", "Acaba Ne İdi?"). Bican Efendi, tek perdelik komedisi "Mahcupluk İmtihanı"nda da bulunmakla birlikte asıl kahraman değildir.

Bunlar içinde Efruz Bey, son derecede ustalıkla çizilerek, birbirinden çok farklı, hatta birbirine zıt kişilikler ve onların temsil ettiği görüşler eleştirilebilmiştir. Bu farklılaşmaya da Efruz Bey ağzından "*Yaşayende tebeddül eder est* (Yaşayan değişir)" şeklinde, şarlatan bir tipe yaraşır türden felsefî bir boyut kazandırılmıştır.

Onun için Efruz Bey etrafındaki hikâyelerin ilki "Hürriyete Lâyık Bir Kahraman"ın baş tarafına koyduğu bir notta kahramanına "*...Herkes seni bizzat kendi kadar tanır. Efruzcuğum, bugün hiç kimse sana yabancı değildir; çünkü sen 'hepimiz' değilsen bile hepimizden bir parçasın*" diye seslenir.

Yazar, Cabi Efendi etrafındaki hikâyeleriyle, arif ve babacan bir tip yaratmak istemişse de, mevcut metinlerle, tam bir tipe varılamadığını kabul etmek gerekir. Çünkü Cabi Efendinin olaylar karşısındaki tavrı tutarlı değildir. Önceleri ("*Mermer Tezgâh*", "*Tütün*"), ârif ve babacan olan Cabi Efendi daha sonra tımarhanedir ("*Dama Taşları*", "*Makul Bir Dönüş*", "*Acaba Ne İdi?*"). Onu tımarhaneye tıkan I. Dünya Savaşı yıllarında yaşadıklarıdır. Ama tipin gelişiminde bu dönem eksiktir. Muhtemelen bu dönemle ilgili hikâyeler henüz külliyatına dâhil edilmemiştir. *Çocuk Sesi* dergisi yazar ve çizerlerinden biri Cabi Efendi fıkra ve karikatürleriyle, bu tipi devam ettirmeye çalışmıştır (Polat, 1998: 29).

Yazarın Efruz Bey ve Cabi Efendi tipleri etrafındaki hikâyeleri, onun romana geçme arzusu olarak yorumlanabilir. Nitekim Efruz Bey hikâyeleri yayımlanırken roman olarak takdim edilmiştir. Fakat buradaki her bir hikâyenin çok keskin bir bi-

çimde sonuca ulaşması, roman bütünlüğünü gölgelemektedir. Denebilir ki Ömer Seyfettin gibi güncel olay ve durumlardan hikâye çıkarmak isteyen bir yazarın bunlar arasındaki dokuyu örgüleyebilmesi zordur. Ama Efruz Bey merkezliler, Cabi Efendi etrafındaki metinlerden daha çok yaklaşmıştır romana. Sağlığında "Ashab-ı Kehfimiz" adlı eseri "içtimaî roman", "Efruz Bey" "fantezi roman" tanımlamasıyla yayımlanmıştır. Roman olmaya en yakın eseri ise, bitiremediği "Yalnız Efe"dir. Daha sonra başkaları tarafından da benimsenmiş olan "Anadolu romanı" sıfatı, ilk defa bu romanın üzerinde görülmektedir. Hatıralarında bir de beğenmediği için yazmaya devam etmediğini bildirdiği *Ararken* adlı bitmemiş bir romanı daha vardır.

Ömer Seyfettin'in üç tane de sahne tekniğine uygun ve üçü de kadın-erkek ilişkilerinden yola çıkılarak yazılmış mizahî kalem tecrübesi vardır. Bunlardan biri "küçük hikâye" dediği, bütün aramalara rağmen tam metni bulunamayan "Yaşasın Dolap", biri "tekellümî hikâye" olarak nitelediği, "Pamuk İpliği" ve diğeri, sağlığında sahnelenen "İhtiyar Olsam da" ("Mahcupluk İmtihanı") adlı bir perdelik komedidir (bunlar da elinizdeki kitaba alınmıştır).

Dilciliği: Ömer Seyfettin'in diğer önemli bir cephesi de dilciliğidir. Denilebilir ki Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kalan en büyük miras, Arapça-Farsça karşısında istiklâl mücadelesini kazanmış Türkçedir ve bu mücadeleyi kazanmada en büyük pay sahibi ise Ömer Seyfettin'dir.

Edebî formasyonunu almaya başladığı yıllarda edebiyat âleminde hâkim temayül Edebiyat-ı Cedide anlayışı idi. II. Meşrutiyet sonrasında Fecr-i Âtî'nin, öz itibariyle aynı anlayışı devam ettirmesi, Türkçenin Tanzimat'tan beri tabiî yürüyüşünü engellemişti. Ömer Seyfettin, Yeni Lisan hareketiyle Türkçeyi tekrar tabiî mecrasına sokmuştur.

Yeni Lisan hareketinin fikir köklerini, Tanzimat yıllarındaki dil çalışmalarına kadar indirmek mümkündür. 1896'da *İkdam* gazetesinde Necip Âsım (Yazıksız)'ın dil ve imlâ konusunda yazdığı sadeleşme arzusunu yansıtan yazılar İzmir basınında da hayli taraftar bulmuş. Mehmet Şeref Aykut, Tevfik Nevzat ve Necip Türkçü'nün *Köylü*, *Ahenk* ve *Hizmet* gazetelerinde-

ki gayretleri sayesinde konuşma diliyle yazma konusu gündeme girmişti. Benzeri bir çıkış da Selanik'teki *Bahçe* (1905) ve Üsküp'teki *Yıldız*'da (1909) görülmüştü. Öğrencilik ve askerlik hayatının tamamına yakını buralarda geçen Ömer Seyfettin bu fikirleri ve temsilcilerini yakından tanımıştı. Yeni Lisan, başlangıçta bu hareketler gibi "avâmın da anlayabileceği bir dille, konuşma diliyle yazmalı" diye özetlenebilecek ve sadece Osmanlı Türklüğünü dikkate alan bir "halkçı" anlayıştı. Ayrıca Aralık 1908'de İstanbul'da Türk Derneği, kendi adıyla çıkardığı bir dergi ile Türkçeden yabancı kelimelerin atılması yolunda çalışmaya başlamıştı.

Hakkı Tarık Us'a yazdığı 19 Ekim 1906 tarihli mektubunda, "Gurbet İllerinde - I - Yalnızlık" adlı şiirinden iftiharla "sırf Türkçedir" diye bahsetmesi, daha bu tarihlerde, konuşma diliyle yazma davasına inandığını gösterir.

Ömer Seyfettin'in Selanik'teki *Genç Kalemler* dergisinde "?" rumuzuyla yayımlanan ilk "Yeni Lisan" yazısı, *Eski Lisan, Edebiyatımız, Millî Edebiyatımız, Şark'a Doğru, Garb'a Doğru, Bugünküler, Hastalıklar, Tasfiye, Nasıl, Milliyete Doğru, Tasfiye Sarfı, İsimler ve Sıfatlar, İmlâ, Gaye, Ey Gençler!, Netice* başlıklı 16 bahis halindedir. Yazar, burada görüşlerini çok keskin biçimde, bahis başlarındaki cümleleri tek kelimelik veya tek ibarelik olacak kadar kısa ve çarpıcı ifadelerle vermeye çalışır.

Türk dili ve edebiyatına yeni bir rota çizen bu yazıdaki görüşler şöyle özetlenebilir:

Eski Lisan (yazı dili), asla konuşulmayan, Latince, İbranice gibi yalnız kendisiyle meşgul alanlara hitap eden ölü bir dildir. Çünkü Türkçe aynı din ve medeniyet dairesindeki Arapça ve Farsçadan çokça etkilenmiştir. Türkçeye bu dillerden birçok kelime girmesinin asla zararı yok. Fakat edebiyat ve sanat gayretleriyle gelen "tezeyyün (süsleme) fikri" Arapça ve Farsça kuralları da beraberinde getirmiş, Türkçenin düzenini bozmuştur. Doğallıktan uzaklaşıp tamamen yapay bir hale gelmesine rağmen fiiller ve çekimler, Türk dilinin istiklâlini korumuştur. Türkçe işte bu istiklâl ile aslına, doğal ve temiz haline döndürülebilir.

Türk Edebiyatı, Şark'a Doğru ve Garb'a Doğru yönelen iki devreden ve bunlar da taklitten ibarettir. Dün Farsça divan ya-

zarak şöhret ve iktidar kazanmak isteyenlerin yerini bugün Fransızca yazanlar almıştır. Onun için "millî" bir edebiyatımız daha önce yoktu, hâlâ yok!

Bugünküler - Yani Fecr-i Âtî: Bunların yegâne meziyeti "dünküler" dedikleri Servet-i Fünûn kümesinin mahiyetini tamamıyla değilse bile nispeten anlamış olmalarıdır (...) Fakat vatanın bütün ümidi yine onlardır. Hiç şüphesiz, asırlardan beri bizi millî bir edebiyattan mahrum bırakan eski ve sunî lisanı terk edeceklerdir.

Yeni bir hayata, bir uyanış devresine giren Türklere yeni, tabiî bir lisan lâzımdır. Millî bir edebiyat vücuda getirmek için evvelâ millî bir lisan ister. Eski lisan hastadır. Hastalıkları içindeki lüzumsuz ve yabancı kurallardır. Tasfiye gereklidir. Ama bu, Türk Derneği'nin görüşleriyle Türkçeyi doğu Türkçesine benzetmekle yapılamaz. Halkın diline yerleşmiş Arapça Farsça kelimeleri mümkün değil terk edemeyiz. Hele aruzu atıp heceyi kullanmayı hiçbir şair kabul etmez. Konuştuğumuz lisan, İstanbul Türkçesi en tabiî lisandır. Klişe olmuş terkiplerden başka lüzumsuz ziynetler asla konuşma diline girmez. O halde millî bir dil için, konuşma dilini yazı dili yapmak lâzımdır. Arapça ve Farsçadan gelme kelimelerin imlâları muhafaza edilmeli. Türkçe kelimelerin imlâsı için şimdilik orta yolu seçmeli, çözümü zamana bırakmalıdır. Gayemiz, millî bir edebiyat vücuda getirmektir."

Millî Edebiyat hareketinin manifestosu sayılabilecek olan bu ilk "Yeni Lisan" yazısının sonunda, Osmanlı Türklüğünün karşı karşıya olduğu iç ve dış tehlikelere, azınlık gayretlerine dikkat çekilerek, bütün bunlarla mücadele etmenin de Türk unsurunun ilerlemesine bağlı olduğu söyleniyor. İlerlemenin ise bilim, fen ve edebiyatın yaygınlaşması yoluyla olacağı ve bunun da ancak tabiî ve millî bir dille yapılabileceği vurgulanmaktadır.

Genç Kalemler'deki (C. 2, Sayı: 1) ilk "Yeni Lisan" makalesinden dört ay bir hafta sonra Diyarbakır'da çıkan *Dicle* gazetesinde (Yıl: 1, Sayı: 23, 4 Ağustos 1327/17 Ağustos 1911, s. 1-3) başka bir "Yeni Lisan" makalesi daha yayımlanmıştır. İlk "Yeni Lisan" makalesi Osmanlı Türklüğü ile sınırlı ve "halkçı" bir dil anlayışıyla yazılmışken, esasları itibariyle onunla tamamen aynı olan *Dicle* gazetesindeki "Yeni Lisan" yazısı ve aynı konuda daha son-

ra yazdıklarının tamamında ise bütün Türklüğe yönelik, "milliyet" merkezli bir dil anlayışı vardır. Bu fark, Ziya Gökalp'le tanışmasına bağlanabilir. Nitekim *Dicle*'deki yazısını, Gökalp'ın meşhur *Turan* manzumesinin sloganlaşan son beytiyle bitirir.

İstanbul konuşmasını bütün Türklüğün yazı dili yapma fikri, daha önce İsmail Gaspıralı ve Hüseyinzade Ali Turan tarafından ortaya atılmış, uygulanmaya çalışılmıştır. Aynı görüşleri Ömer Seyfettin'le eşzamanlı olarak Ziya Gökalp da tekrarlamış, *Türkçülüğün Esasları*'nda (1923) daha sistematik hale sokmuştur. Fakat Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'ın Doğu Türkçesine karşı mesafeli duruşları, Gaspıralı'nın başlattığı ortak yazı dili projesini başarısız kılan sebepler arasındadır.

Dil görüşlerinin en güzel uygulamasını kendi hikâyelerinde görmek mümkündür.

Fikir Dünyası: Ömer Seyfettin'in bilgilendirici mahiyetteki ilk kalem tecrübesi, *Mecmua-i Edebiye*'nin "Musahabe-i Fenniye" sütununda yayımlanan "Elektrik Leması" ve "Saikanın Bazı Hadisat-ı Garibesi" (Sayı: 67, Mart 1902, s. 114-115) şeklinde iki ayrı alt başlığa bölünmüş bir metindir. Daha sonra *İzmir* gazetesindeki üç yazısı da aynı niteliktedir.

Yazı hayatına fennî konularla başlama, I. Meşrutiyet yıllarının, aydınları siyaset dışı konulara yönlendirme politikasına uygundur ve bu, başka yazarlar için de geçerlidir.

Ömer Seyfettin'in makale ve diğer fikrî eserlerindeki konular arasında, cimnastik, ev ve aile hayatı, çocuk terbiyesi, kadın, eğitim, siyaset, Türkçe ve Türkçenin sadeleştirilmesi, edebî şahsiyetler, edebiyat ve edebiyatın millîleştirilmesi gibi meseleler vardır.

Basılı ilk eseri, Genç Kalemler Tahrir Heyeti adına Ziya Gökalp ve Ali Canip'le birlikte kaleme aldıkları *Vatan! Yalnız Vatan...* (Selanik-1911) adlı kitapçıktır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gizli olduğu dönemdeki çalışmalarında Mason cemiyetlerinden çokça faydalanması, Selanik'te Masonluğu yaygınlaştırmış, bu üç arkadaş ise sözü edilen risale ile, millet ve milliyet gibi kavramları reddeden Masonluğun kozmopolitlik tehlikesine dikkat çekmek istemişlerdir (Yöntem, 1947: 15) Yazarın aynı günlerde

yayımlanan "Primo Türk Çocuğu" adlı hikâyesi de bu risaledeki fikirler istikametindedir (Mert, 2004: 121-127).

Ömer Seyfettin siyasî kanaatleri itibariyle İttihat ve Terakki mensubudur. II. Meşrutiyet'in hemen sonrasında bu taraftarlığı ihsas eden yazılarına rağmen İttihat ve Terakki Fırkası ile ilk teması 1909'dadır. "Yeni Lisan" makalesi ile dilin millîleştirilmesi üzerinde geniş bir tartışma zemini başlatınca, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenlerinden Ziya Gökalp'ın dikkatini çekti. "Görgüsü ile idealist, kabiliyeti ile realist" olan Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp'ın aradığı yazarın ta kendisiydi. Ömer Seyfettin ise Gökalp'ın sohbetlerinde, yaşadıklarını sistemleştirilmiş bir halde bulur. Ali Canip de dâhil, birlikte vücut verdikleri "Yeni Hayat Kadrosu", Yeni Lisan'ın açtığı yoldan, yavaş yavaş bir gençlik akımı halinde gelişir (Aktaş, 2006: 222). Gökalp'ın teşvikiyle 1911'de askerlikten istifa etmişti. Yeniden askerlik hayatı ve esaretten sonra, Ali Canip'ten, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı *Tanin*'de, olmazsa cemiyetin vilâyetlerdeki gazetelerinde yazarlık yapması için aracılık etmesini istemişti. Yazarı olduğu dergilerin bir kısmı İttihat ve Terakki Cemiyeti ile organik bağ içinde idi. Zaman zaman bir kadro adamı olarak İttihat ve Terakki'nin propagandasını yapan yazılar ve risaleler de yazdı. 1914'te yayımlanan *Herkes İçin İçtimaiyat: Ticaret ve Nasip, Yarınki Turan Devleti, Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi* adlı risalelerinde bir taraftan tıpkı Ziya Gökalp gibi partilerüstü bir anlayışla Türklüğün uyanışı ve uzak hedefleri için fikrî meselelerle ilgilenirken diğer yandan aynı yıl çıkan *Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset*'te, günlük siyasî olayları dikkate alarak "... ikinci defa Türklüğü ve Türkleri, Türk vatanını ve istikbalini kurtaran [Edirne'nin kurtarılması kastediliyor] İttihat ve Terakki Cemiyeti idi" veya "Bir Türk'ün İttihat ve Terakki'den ayrılması kat'î bir cinayettir. (...) ayrılıp da nereye gidecek? Mutlaka Hürriyet ve İtilâfçı muhaliflerin koştukları yere, patrikhaneye değil mi?" gibi propaganda cümlelerine de yer verdi.

İttihat ve Terakki kapandıktan sonra, roman olması niyetiyle yazdığı "Efruz Bey"de, bazı aydınlar ve temsil ettikleri anlayışlarla birlikte, İttihat ve Terakki içindeki çeşitli anlayışları (grupları) da hicveder.

Ömer Seyfettin'in diğer bir hizmet alanı da tercümedir. Millî edebiyatların oluşumunda destanların rolüne dikkat çekmek amacıyla, "Kırk Kız" ve "Köroğlu Kimdi?" gibi destanî metinler üzerinde çalıştığı sıralarda, *Kalevala* ve *İlyada*'yı çevirdi (1918). Neşri yarım kalan bu metinlerden başka, Fransızca üzerinden, Batı edebiyatlarından çevirdiği 22 kalem tecrübesi daha bulunmaktadır. Ömer Seyfettin'in bazı hikâyeleri Almanca, Fransızca ve Rusçaya çevrilmiştir (Yöntem, 1947: 38-41).

Sağlığında şu on eseri yayımlanmıştır:

Tarih Ezelî Bir Tekerrürdür (İstanbul-1911), *Vatan! Yalnız Vatan...* (Selanik-1911), *Herkes İçin İçtimaiyat: Ticaret ve Nasip* (1914), *Yarınki Turan Devleti* (1914), *Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi* (1914), *Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset* (1914), *Turan Masalları: İhtiyarlıkta mı Gençlikte mi?* (1914), *Ashab-ı Kehfimiz* (1918), *Harem* (1918), *Efruz Bey* (1919).

Ayrıca, "Hikâye Külliyatı" serisinden iki hikâyesi, Mehmet Rauf ve Selahatin Enis'in hikâyeleriyle birlikte kitapçık halinde basılmıştır. Künyeleri şöyledir:

Ömer Seyfettin-Mehmet Rauf: *Uçurumun Kenarında-Fedai* - Hikâye Külliyatı, Sayı: 8, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul, [1919?][2], s. 3-6.

2 20 sayısından haberdar olduğumuz Hikâye Külliyatı'nın tamamı tarihsizdir. Bunlardan 13'ünde Mehmet Rauf'un 14 hikâyesi bulunmaktadır. Mehmet Rauf'un 1914-1919 arası edebî hayatında bir boşluk olduğunu biliyoruz. Yazarın bu serideki hikâyelerinden ilk yayım yeri tespit edilebilenlerin hepsi 1914 ortalarına kadarki bir tarihte yayımlanmıştır (Rahim Tarım, *Mehmet Rauf'un Hayatı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 287-288). "Hikâye üstatlarımızın en yeni eserlerini takdim" edeceği vaadinde bulunan *Hikâye Külliyatı*'nın 8. sayısında Ömer Seyfettin'in "Uçurumun Kenarında" adlı hikâyesi, Mehmet Rauf'un "Fedai"siyle birlikte yayımlanmıştır. Aynı serinin 14. sayısında, Ömer Seyfettin'in ilk defa 1910'da yayımlanan "Aşk ve Ayak Parmakları" hikâyesi yer alıyor. Hikâye Külliyatı'nın 14. sayısındaki bir ilanda, Halit Ziya'nın "Sepette Bulunmuş" adlı eserinin "hafta içinde" yayımlanacağı, Mehmet Rauf'un "Pervaneler Gibi" adlı hikâye kitabının ise "yeni neşrolundu"ğu bildirilmiştir. Bu iki eserin de üzerinde 1920 tarihi vardır. Yani Hikâye Külliyatı 14. sayının da 1920'de yayımlandığı kesindir. 20. sayının kapağında (iç taraf) külliyatın haftada bir olmak üzere beş aydır sürdüğü fakat artık yaz geldiği için programa ara verildiği belirtilmektedir. O halde daha sonra devam ettirilemeyen bu seri, 1919 sonları ile 1920 başlarında yayımlanmıştır. Öyle anlaşılıyor ki bu

Ömer Seyfettin - Selâhattin Enis [Atabeyoğlu]: *Aşk ve Ayak Parmakları - Bataklık Çiçeği*; Hikâye Külliyatı, Sayı: 14, [İstanbul, tarihsiz], s. 3-6.

Şiirleri ilk defa Fevziye Abdullah Tansel tarafından kitaplaştırıldı (*Ömer Seyfettin'in Şiirleri,* Ankara, 1972). Hikâyelerini ilk toplayan, Ali Canip Yöntem, yayımlayan İkbal Kütüphanesi'dir (3 c., İstanbul, 1926-1927). Daha sonra bu seri genişletilerek Muallim Ahmet Halit Kitabevi tarafından yayımlandı (*Ömer Seyfettin Külliyatı*, 9 c., İstanbul, 1938). Bu yayın, Şerif Hulusi (Kurbanoğlu) tarafından gözden geçirilerek notlarla yenilendi (10 c., İstanbul 1950). Daha zenginleşmiş bir derleme: *Ömer Seyfettin'in Toplu Eserleri,* 11 c. (haz. Tahir Alangu), Refet Zaimler Kitap Yayınevi, İstanbul, 1962-1964.

Aynı hikâyeler daha sonra pek çok yayınevi tarafından farklı tasniflerle defalarca yayımlandı (Cunbur, 1985 b:163).

Hikâyeleri dışındaki eserleriyle ilk külliyat:

Ömer Seyfettin – Bütün Eserleri, 17 c. (haz. Muzaffer Uyguner), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970-1997.

Ömer Seyfettin'in yazdıkları ve hakkında yazılanlar tam künye halinde Müjgân Cunbur tarafından derlendi (Cunbur, 1985 b: 113-180). O güne kadar tespit edilemediği için bu bibliyografyaya girmeyen metinler, çeşitli notlar ve açıklamalarla Nâzım H. Polat tarafından kitaplaştırıldı (Polat, 1998). Bütün bu yayınlardaki metinler, önce tür ve sonra kronolojik sıralama esasına göre Hülya Argunşah tarafından 7 cilt halinde yeniden bir araya getirildi (Argunşah, 1997-2001).

seri, "Hikâye üstatlarımızın en yeni eserleri"nden değil, belki yayıncının zevkine göre en beğenilen eserlerinden oluşuyor. Ömer Seyfettin'in "Uçurumun Kenarında" hikâyesi de muhtemelen daha önce yayımlanmıştı. Ama ilk yayım yeri ve tarihini buluncaya kadar 1919'da basıldığını varsaymak zorundayız.

Kaynakça:*

Aktaş, Şerif; 2006: "Millî Edebiyat Dönemi (1911-1923)", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara.

Aktunç, Hulki; 1998: *Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

Alangu, Tahir; 1968: *Ömer Seyfettin. Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, MAY Yay., İstanbul.

Argunşah, Hülya; 1999-2001: "Sunuş", *Ömer Seyfettin – Bütün Eserleri*, 7 C., Dergâh Yay., İstanbul.

Cunbur, Müjgân; 1985 a: "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.

Cunbur, Müjgân; 1985 b: "Ömer Seyfettin Bibliyografyası", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.

Devellioğlu, Ferit; 1993: *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, Ankara.

Gözler, H. Fethi; 1976: *Ömer Seyfettin – Bütün Yönleriyle*, Çağdaş Yayınevi, İstanbul.

Huyugüzel, Ö. Faruk; 2000: *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Kültür Bak. Yay., Ankara.

Huyugüzel, Ömer Faruk; 2004: *İzmir'de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar*, İzmir Belediyesi Yay., İzmir.

Kutlu, Mustafa; 1990: "Ömer Seyfettin", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 7, Dergâh Yay., İstanbul, s. 182-187.

Mert, Necati; 2004: *Ömer Seyfettin – İslâmcı, Milliyetçi ve Modernist Bir Yazar*, Kaknüs Yay., İstanbul.

Meydan Larousse; 1991: Sabah Gaz. Yay., İstanbul.

Nebioğlu, Osman; 1961-1962: *Türkiye'de Kim Kimdir?*, Nebioğlu Yay., İstanbul.

Özgül, Metin Kayahan; 1991: "Ömer Seyfettin'in Bilinmeyen Bir Roman Parçası", *Türk Kültürü*, Sayı: 334, Şubat 1991, s. 104-121.

Özön, Mustafa Nihat; 1962: *Türkçe Yabancı Kelimeler Sözlüğü*, 2. bas., İnkılâp ve Aka Kit., İstanbul.

Pakalın, Mehmet Zeki; 1983: *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul.

Parlatır, İsmail; 1977: "Ömer Seyfettin", *Türk Ansiklopedisi*, C. XXVI, MEB Yay., Ankara, s. 261-266.

* Metni notlamada kullanılanlar da dâhil edilmiştir.

Polat, Nâzım H.; 1998: *Külliyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfettin*, Arma Yay., İstanbul.

Redhouse, James W.; 2009: *Müntahabat-ı Lugat-ı Osmaniyye*, (haz. R. Toparlı vd.), TDK Yay., Ankara.

[Reel], Ahmet Hidayet; 1917: "Şairler Derneği", *Servet-i Fünûn*, Sayı: 1352, 14 Haziran 1917, s. 348-350.

[Sinanoğlu], Nüzhet Haşim; 1918: *Millî Edebiyata Doğru*, İstanbul.

Tansel, Fevziye Abdullah; 1984: "Ömer Seyfettin'in İlk Eser ve Şiirleri", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.

Tarım, Rahim; 2000: *Mehmet Rauf'un Hayatı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma*, Akçağ Yay., Ankara.

Törenek, Mehmet; 1987: *1908-1918 Arası Türk Hikâyeciliği*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Tuğlacı, Pars; 1983: *Okyanus Ansiklopedik Türkçe Sözlük*, Cem Yay., İstanbul.

Tural, Sadık; 1984: "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri", *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, Marmara Üni. Yay., İstanbul.

Uyguner, Muzaffer; 1970-1997: *Ömer Seyfettin – Bütün Eserleri*, 17 c. (haz. Muzaffer Uyguner), Bilgi Yayınevi, Ankara.

Ünaydın, Ruşen Eşref; 1918: *Diyorlar ki*, Kanaat Mat., İstanbul 1334 (1918).

Yöntem, Ali Canip; 1947: *Ömer Seyfettin: Hayatı Karakteri, Edebiyat ve Eserlerinden Numuneler*, Remzi Kitabevi, İstanbul (ilk şekli: *Ömer Seyfettin Hayatı ve Eserleri*, 1935, İstanbul).

Yücel, Hasan Âli; 1957: *Edebiyat Tarihimizden*, Ankara.

Bütün Hikâyeleri

Tenezzüh

Juli Hala çayını bitirdikten sonra penceresinin yanındaki koltuğa yaslanarak dışarıda yağan karların raks-ı hafif ve nâmütenahisine daldı. Bu yeni başlayan kış gününde onu büsbütün taciz eden, sanki daha ziyade yeise sevk eden bir can sıkıntısı vardı. Böyle fırtınalı, karlı günlerde hem-sinni olanlar odalarından çıkamazlardı. Fakat hiç olmazsa onların eğlenceleri vardı. Hâlbuki şimdi o çay içerek pineklemekten artık o kadar bıkmıştı ki... Ah yaz olaydı, hayat-nisâr güneşin altında kalın bastonuna dayanarak gezmeye çıkar, mesut aileler arasında yine evine avdet ederdi. Bazen bir iki eski refikasıyla tenezzühe çıkar, ne hoş zamanlar geçirir idi.

Pencerenin altında, havluda bir gürültü oldu. Juli Hala sıkıntısından silkinerek başını pencerenin camına yaklaştırdı, hafidleri mektebe gidiyorlardı. Al yanaklı, kuvvetli yavrucaklar... birbirlerine kartopları atarak, itişerek, karlara yuvarlanarak karların beyaz kesafetlerinde kayboluyorlardı. Juli Hala tahattur ediyordu ki kendisi de böyle çocukken karları ne kadar çok severdi.

Şimdi kendisini odasında oturmağa mecbur eden şu karları o vakit ne kadar çok severdi. Bu karlar... Bu her şeye karşı, pürşevk ü sürûr raks eden karlar, safiyet ve samîmiyetleriyle ne kadar muazzezdiler. Nihayet bir sevk-i gayr-i ihtiyarî ile kalktı, şimdi onun köhnemiş kalbinde bir iştiyak uyanmıştı: Şu karların içinde bir genç kız gibi gezmek, eğlenmek...

En kalın elbiselerini giydi, başını sardı. Odasından çıktı. Ev halkını hayretlerde bırakarak ve onların istifhamkâr söz-

lerine, "Ne zannettiniz, çıkıyorum işte..." gibi gülerek kapıdan çıktı. Yanaklarını bârid, karlı bir rüzgâr tırmalayarak istikbal etti. O hiç aldırmayarak yürüdü.

Biraz sonra döndü, evine baktı. Karanlık, siyah, uyuyan şu evden çıktığına o kadar memnun, o kadar şad uzaklaştı. Oh... Ne kadar güzel, beyaz, her taraf beyazdı. Ara sıra hayalî bir maça kâğıdının siyah noktaları gibi beyazlıklar içinde sekizer onar karga kümeleri geçiyordu. Şimdi bütün mâcerâ-yı hayatını gözlerinin önüne getirerek yoluna devam ediyordu. Şuralarda kaç defa böyle karlar yağarken gezmeye gitmiş idi. Küçükken buralarda attığı perendeler, kar topları pîş-i hayalinde ra'şelerle gülerek, onun artık uyuyan kanlarını bî-dâr ediyordu. Etrafına baktı, kimseler yoktu. Yere eğildi. Bir top yaparak havaya attı. Bunda tuhaf bir zevk bularak yoruluncaya kadar attı. Artık terlemişti. Terlerini silerken yanından bir gölge geçti ve onu tanıyarak, "Vay, Juli Hala" dedi, "buralarda ne yapıyorsunuz?"

Bu; kasabanın belediye doktoruydu. Juli Hala cevap verdi: "Biraz tenezzüh yavrum."

"Böyle bir günde... Pek tehlikeli muhterem hala, pek tehlikeli."

"Bilakis oğlum bana pek tatlı geliyor."

Genç doktor gülerek ve uzaklaşarak: "Çabuk odana kaç hala" diyordu, "bu hava tehlikeli..."

Bu havanın, bu raksan, beyaz havanın nesi vardı? Juli Hala, sinniyle bu mevsimin arasında artık hâr bir rabıta-i hülya duymuştu. Kendisini bahar-ı hayatında gezdirerek, dolaştı. İşte şurada, sokağın içinde bir hatıra-i zî-hayatı vardı; eski âşığı... Kimse görmeden, kimse bilmeden ne hoş muâşaka ettiği şu bahçeli evin içinde ne kadar mesut dakikalar geçirmişti. O anda eski âşığını görmek istedi. Kapıyı vurdu, âşıkının hafidi açtı. O sordu: "Pederiniz evdedir değil mi?.."

"Evet, lâkin pek hasta."

"Hasta mı?.."

"Evet, görebilirsiniz."

Her yerinde eski ruhunun bir sâye-i yâdını gördüğü havludan, merdivenlerden geçti. Artık kumaşları, halıları solmuş olan odada garip bir hastalık kokusu uçuyordu. Âşığının kız-

ları, torunları, yatağının başında ağlıyorlardı. O ilerledi, eğildi: "Mösyö Lui... Beni tanıyamadınız mı?"

Hasta tanıyamamıştı. İhtizâra yakın dakikaların sekerât-ı sükûnu onu sayıklatıyordu.

Juli Hala oradan çıktıktan sonra yine karların içinden, fakat deminki gibi münfail ve hayalperver olmayarak geçiyordu. Kaburgalarına doğru hafif, tedricen ziyadeleşen bir sızı onu ölüm düşüncelerine sevk etmek istiyor, sırtında, ensesine yakın bir ağrı ona refakat ediyordu. Nihayet eve gelebildi. Titreyerek soyundu, doğru yatağına yattı.

Hala Juli fena halde hasta. Bütün ailesi odasına toplanmışlardı... Gece nöbet birbirini takip etti. Nısfü'l-leylde gelen son nöbet onu pek sarstı. O saatte doktora haber göndermişlerdi.... Şimdi hepsi samit ve mâtemgîr.. Hala Juli dalgın ve bî-haber, bu sükûn-ı felâket içinde doktoru bekliyordu.

(imzasız)

Sabah, Sayı: 4469, 31 Mart 1318 / 13 Nisan 1902, s. 3-4.

Kır Sineği

Bir gün... yağmurlu, kasvetli bir kış günü idi. Can sıkıntısından mütevellit bir adem-i intizam-ı efkâr ile kitaplarımı karıştırıyor, elime aldığım kitapların nihayetlerine, yahut sevdiğim sahifelerine yorgun gözlerimle bakıp tekrar okudum.

Kitaplarımın en altında eski bir cep defteri buldum. Dört sene evvel yazılmış bir bunu bulduktan sonra hissediyorum ki şu sıkılan ruhumu işgal için başka bir şey aramağa ihtiyacım yok... Kitapların hepsini acele ile yerlerine koydum ve küçük defterciği alarak, sobanın yanında bana bir âguş-ı rehavet gibi mana-yı davetle bakan koltuğa yıkıldım. Artık sahifeleri birer birer açıyordum. Nihayet bir sahife açtım. Sahifenin arasında maî, şeffaf kanatlı, incecik –öyle ki bir kumral saç teli kadar ince– zaif, minimini bir kır sineği, kendisine sarılan pembe bir kır çiçeğiyle kurumuş duruyordu.

Bu zavallı esîrî böcekçiği, dört sene evvel –kim bilir nerede– üzerine konduğu çiçekle beraber defterimin arasına koymuşum. O sahifelerdeki eş'âra baktım. Sağdaki manzume yeşil boya ile resmolunmuş çiçekten bir kitabe içinde, küçük bir ağaçlık levhasının altına yazılmıştı. Diğerine baktım o da aynı tehalükle nakş olunmuştu: *Cûy-ı Billûr*...

O gölge için yazılmış neşidenin, o cûy-ı billûrun nağme-i serâiriyle yazılmış güftenin visal-i müebbetleri arasında mütevâri-i nisyan olan bu minimini sinek, hayat-ı baharîsiyle ruhumda tatlı muhterem bir matem peyda etti. Bu bahar şiirinin, bu esîr kuşunun, bu hatıra-i şiirin medfen-i ilhamını bozmamak için samimi ihtimamlarla tekrar o sahifeyi kapadım.

Şimdi ne vakit bir defter, bir mecmua görsem bu defterciği ve onun içinde bir nâzikî-i ebediyetle uyuyan bu sineği derhatır ederim..

Ö(mer). Seyfettin

İrtika, Sayı: 38 (185), 12 Teşrin-i evvel 1318 / 25 Ekim 1902, s. 332.

Buse-i Mader

Bir akşam hemşiremin evindeyim. Dışarıda kar fırtınasının kopardığı çığlıklarla titreyen buğulanmış camlar sanki ılık odanın hararetiyle terliyorlardı... Bir aralık hemşirem, galiba bir iş için sofaya çıktı. Şimdi içeride küçük hemşirezademle, minimini Nermin ile yalnız kalmıştık. O benden bî-haber, sobanın arka tarafında süslü oyuncaklarıyla meşgul idi. Ne kadar bir zaman geçti bilemiyorum, birden giryeyi andırır mühtez, küçük, narin bir sayhacıkla haykırdı, ben deminden beri vâsi bir rehavetle yayıldığım sedirden birdenbire toplanarak "Ne var Nerminciğim" dedim, "ne oldu?"

O yaşlanmış gözleriyle, güzel, masum ve şayan-ı muhabbet maî gözleriyle bana baktı. O kadar küçük idi ki daha lâkırdı söyleyemiyordu. Sendeleyerek kalktı. Yanıma yaklaşarak elceğizini ağzıma götürdü. Ben bir şey anlayamayarak kıvırcık saçlarını okşuyor, ona soruyordum: "Söyle cicim ne oldu?"

O, manevî bir kuş lisanı olan manasız kelimelerini tekrar ederek pembe ve minik elini muttasıl dudaklarıma yaklaştırıyordu. Ben yine bir şey hissetmeyerek onu nevazişler içinde bırakıyordum...

*

Biraz sonra kapı açıldı, hemşirem geldi. Nermin güzel ve masum gözlerini münfailâne bana atfederek kucağımdan kaydı. Annesine koştu, elini annesinin dudaklarına götürdü: "Of anne, of..."

O küçük eli, o pembe ve ince parmağı şefkatkâr buseler ıslattı, annesi şefkatli bir sesle mırıldanıyordu: "Vah yavrum, nasıl acıttın? Yine tavşanın ayağına mı sıkıştı?.."

*

O vakit anladım ki deminden benim hissiz dudaklarıma kalkan el, beyaz ve pâk tavşanının, sevimli oyuncağının sert ayağıyla acıyan şu küçük elceğiz acısını unutmak için sıcak bir busenin hararet-i devasını bekliyordu; muhterem, şefkatli, pürmuhabbet bir busenin deva-yı manevîsi...

Ç. Kemal

Malûmat, Sayı: 370, 9 Kânun-ı sani 1318 [22 Ocak 1903], s. 3186.

Bir Refikin Defter-i İhtisasatından

Şirket-i Hayriye vapuru açılan bir sine-i seyyal-i mâ içinde süzülerek ilerliyordu. Çarkların aheng-i muttaridi içinde titreyen ruh-ı samtın sine-i tesliyetine bazen küçük bir nağme yayılıyor, ve sonra o ıttırâd-ı sükûn devam ediyordu. Gâh ü bî-gâh riyâh-ı mesânın daha uzaklardan getirdiği bir ses, bir nağme-i hırâş ile başlayarak kesiliyor yine başlıyor, ve cevr-i garibin gâze-i samtından inleyerek bir enin-i sükûn gibi akşamın afak-ı dûrâdûru içinde titreyip sönüyor, nihayet kendine bir melâz-ı sükûnet buluyordu. Aksi bir cezbe-i rüzgâr vapurun siyah dumanlarını Mirgûn'un[1] bir tutuk-ı hülya perver içinde uyuyan bayırcıklarına doğru sevk ederken ruhumda sakin ve masum bir hayalin mevâlîd-i firakını dinliyordum.

Vedîa-i ulviyet-i hayalim olarak gecenin, bu Mirgûn'un leyle-i ruhanîsinin, ünsiyet-i samimanesine ihdâ edilecek elhân-ı münâcâtı düşünürken yeşil bir türbeciğin küçük ormanına gelmiştim.

Gecenin bütün ruhaniyet-i şiiri pîş-i nevîn-i fikretimde bir şehper-i ilham suretinde titredi: Bazen sana bir kürsi-i sünûhat olan bu müstesna tepecikte şimdi sensiz olarak bir gaşy-ı münbasitle bulunuyordum. Boğaz'ın bir silsile-i medîd-i mehasin içinde uzanan tepeleri hâbide şiir ve hayal olmuş, ve bir kerime-i visal gibi râkid ve sakin bunların âguş-ı harîm-i sevdasında deniz huzur-ı ruhumda uyuyan derin bir şiir-i güzîn-i ebed ulviyetiyle öyle mest-i garam kalmıştı. Sonra kamerin, bu

1 Mirgûn: Emirgân'ın eski adı.

enîs-i şiir-âlûd-ı leyâlin, mirvaha-i iltimâı a'mâk-ı târ-ı ebhâra kadar süzülüp gidiyor ve sahillerden dökülen mülevven birer hayt-ı mînâ bu lema-i amud-ı nûranî içinde bir lü'lü'-i perran oluyordu.

Şimdi belki senin de zîr-i sürûd-ı nigâhında açılan bu semâ-yı bedâyide şemîm-i füsûnundan bir nükhet-i sevda duyarak öyle bir gaşy-ı manzum içinde idim. Nâgehân senin ekseriya pancurlarını açarak dalgaları seyr ettiğin odana baktım. "Ah... belki" dedim.

Sonra yine denize ibzâl-i nigâh eylerken bir seyr-i seri'-i ihtizazkâr ile uçar gibi süzülen bir sandal mihr-i leyâlin lemaâtını parçalayarak ilerledi. O zaman her lema bir perîde-i emel, her dalga bir ümid-i visal, her ümit bir emel-i nevîn-i vefa oldu. Bu bir sandal idi, sevgilim geçti. Her şey halecân-ı vuslatla titreyerek bir penâh-ı rüya oldu. Fakat niçin, ey yâr-ı füsunkâr, bu ruh-ı melûl ü sevdakâra rûh-ı güzîn-i şiirinle bir lâne-i serap bulunmuyor.

F. Nezihi

Musavver Fen ve Edeb, Sayı: 181, 17 Nisan 1319 [30 Nisan 1903], s. 318.

Âsâr-ı Mensure

Hediye...

Üç gündür içimde öyle bir heyecan-ı arzu var ki bunu ve sebebini bir türlü tefsir edemiyordum.

Teskin-i asabiyetle muvaffak olamıyordum. En nihayet –zevcimin is'âf-ı hevesime mazhar olamamaktan tevellüt edecek hüzün ve kederi iyice bildiğim halde– karar verdim. O akşam memuru bulunduğu bankadan her vakitki gibi, yine yorgun ve ter içinde geldiği zaman mutat olan buse-i muhabbetimi takdim etmeden "Bir gül!" diye haykırıverdim.

O şaşkın, ve istizahkâr yüzüme bakıyordu: "Bir gül, bir gül.. o kadar ihtiyacım var ki bir gül, bir bahar çiçeği..."

Ve artık anlattım. O başını müteessirâne sallayarak diyordu ki: "Bir köyden... kışın bir gül..."

Ben o kadar ısrar ediyordum ki o akşam hemen darılıvermiştim ve gül gelinceye kadar söz söylemeden ısrar ediyordum.

Nihayet gülerek ve istihzakârane muvafakat etti: "Paris'teki dostumuz Vikont (K.)'a yazalım. Belki buraya kadar solmadan gelir..."

Biz kadınlar tuhafız. Bu muvafakate karşı yine gelinceye kadar olacak dargınlıkta devam edeceğimi aht etmiştim. Gözüm her gün posta arabasına ma'tûf idi.

* * *

Tuhaf arzu... Öyle zannediyordum ki bu bir gül bana bir bahar-ı zevk olacak. Fakat bir hafta olduğu halde el'ân bir haber gelmemişti. Artık karşıda bir hiddet ve garez hissediyor-

dum. Tabiî bir keyifsizlik ve bir meşgale bir hafta kadar asabiyetimi teskin etmek üzere iken gözümü ilk dakika-i ıstıraptan sonra açtığım vakit kalbimdeki ilk darbenin bir gül ihtiyacından ibaret olduğunu hissettim. Dargınlığımız el'ân devam ediyordu. Fakat zevcimde o kadar derin bir mesrûriyet hissediyordum ki bunu mutlaka bana karşı bil-iltizâm yapıyor sanıyor ve daha ziyade darılıyordum.

Ertesi akşam Vikont o eski vaz-ı bülent ve vakarıyla posta arabasından indi. Pencerenin önünde uzanmıştım. Heyecanım o kadar şedîd idi ki söz söyleyemiyordum. Şimdi hatırıma geliyordu. Gülü isterken yakında –ıstırabatıma sebep olan– yavrumuzun vaftiz merasimine de Vikont'u davet etmiştik.

Beraber oturduğumuz halde ne o, ne ben, ne de zevcim gül bahsine dair bir şey açmamıştık. Ben cesaret edemiyordum. Fakat canım da fena halde sıkılıyordu... Neticeten gülü getirmemişti, getirse idi şimdiye kadar vermesi icap ederdi. Artık, hakikaten darılmıştım.

* * *

Ertesi gün köy rahibiyle birkaç bildik vaftiz merasimini icra etmek üzere idiler. Bir aralık rahip başını zevcime çevirdiği zaman, o mesut, müsterih tebessüm ediyordu.

Zevcim Vikont'a işaret etti ve sol elini –en ziyade memnun olduğu zamanlar yapar– yeleğinin cebine sokarak dikkatli dikkatli bana bakıyor ve gülüyordu.

O vakit Vikont küçüğün üzerine eğilerek ve merasim-i mahsusayı icra ederek dik ve halâvetli bir sesle sertçe "La rose!" dedi.

Zevcim hâlâ mütebessim ve halîm gözüme bakıyordu. Ben hemen intikal ederek titredim ve elimi uzatarak zevcimin o muhterem ve mukaddes dest-i muhabbetini sıkıverdim. Bu barıştığıma delil idi.

* * *

Ah bu hediye, bütün asabiyetimi teskin eden bu gül... Ve yolda giderken düşünüyordum: Bir gül, birkaç saniye, en nihayet bir bahar beni ta'tîr ve tesrîr edecekti. Lâkin bu, bütün hayatımı çiçekleyecek, bu gül bana ebedî bir zevk ve saadet olacak...

F. Nezihi

İrtika, Sayı: 250, 30 Kânun-ı sani 1319 / 12 Şubat 1904, s. 104.

Pembe Menekşe

Bu menekşe üç hafta evvel pek küçüktü. Büründüğü küçücük yapraklar, arasında hatta benim bile nazar-ı tahsinimden korkarak şuh bir hodgâmlıkla gizleniyordu. Lâkin ben onu sevimli bahçemde görmüş ve takdir etmiştim.

Sonra onu bütün samimiyet-i kalbimle büyüttüm. O inkişaf etti. Ben onu her sabah bûse-i kalbimle garka-yâb-ı nâz eylerdim.

Bir gün ailemizden pek sevdiğim bir çocuk; bunu bu cümle-i ihtiram ve handekârı benden rica etti. Onu koparmamak içün bu çocuğu bin türlü masum mazeretle iskâta çalışıyor *"İşte, bak, cicim... sana şu lâleyi, seversen şu gülü koparayım olmaz mı?"* diyordum, *"Olmaz mı?"*

Oh lâkin mümkün olamadı. *["Olmaz"]* diyordu, *"onu o kadar ihtimamla seveceğim ki."*

* * *

Bu hatıradan sonra şu çiçeğin onun narin dudaklarından bin bûse-i hürmet alarak derin bir garam ve takdir ile sevildiğini görüyordum.

F. Nezihi

İrtika, Sayı: 250, 30 Kânun-ı sani 1319 / 12 Şubat 1904, s. 104.

Makale-i Fennî

Cimnastiğe Dair - 2

3 Teşrin-i evvel, Kuşadası

Cimnastikle hayatım arasında o kadar eski ve samimî bir irtibat vardır ki tâlâb-ı hatıratıma müntehidir. Küçükken, ben daha dokuz yaşında bir çocukken Kuşdili'nde oturuyorduk. Bu musikişinas, gayet meşhur bir hanede komşumuzun benden biraz büyücek çocukları vardı. Bunlar koca çayırın her tarafında perende atarlar ve bir ramazan gecesi, Şehzadebaşı'nda, beni fevkalâde teshir eden küçük cambaz çocuğu gibi elleriyle yerde yürürlerdi.

Ben dört yaşından beri vefakâr kaldığım mâi boyal-ı sevgili çemberimi düdüklü değneğimle bahçenin bir köşesine atarak ellerim boş ve meshur her akşam çayıra çıkar, o çocukları seyrederdim. Nihayet bir gün çocukluğun tabiî olan hicap ve lâubalîliği ile mahcup ve metecasir, bu perende atmayı, bu ellerle yürümeyi bana öğretmelerini onlardan istirham ettim.

En büyükleri evvela "Valideniz darılır, belki..." nezaketiyle reddetti, sonra ısrar ve hararetli temennilerime dayanamayarak muvafakat etti. Ve ilk ders olmak üzere en lâzım olan belimin kabiliyet-i inhinasını temin etmeğe kalkıştılar, bana sordular ki: "Beliniz kırık mıdır?.."

Hiç böyle bir sual işitmemiştim. Mütehayyir ve mahfuf "Hayır" dedim.

"Öyle ise kıralım..."

Zavallı ben korku ve hayretimden mebhut, incimat etmiş gibi, onların ellerinde, beş on dakika kıvrıldım, düzeltildim.

Daha sonra muallime benzeyen en büyükleri küçük dizini benim nazik belciğime dayanarak "haydi" kumandasını verdi, diğer ikisi kalçalarımla omuzlanma şiddetle bastılar; belimde bir intırak... O zamana kadar duymadığım ve tasavvur edemediğim bir kütleme... Başladım ağlamağa, onlar galiba bu ameliyeyi benden evvel birçok çocuk üzerinde tekrar etmişlerdi. Hiç gözyaşlarıma ehemmiyet vermeyerek "Sus, sus küçük bey, şimdi geçer, ağlama..." tesellisiyle beni terk ediverdiler. Ben de eve geldim ve belimin acısını, tekdir işitmemek için, yavru bir kedi tahammülüyle sakladım. Bu ağrı hakikaten geçti; fakat minimini insafsız hocalarımın dediği gibi bir "şimdi" zarfında değil, birkaç haftada...

Yine her akşam çayırda onları seyre dalıyordum. Onlar perende attıkça ben sanki manyetizma oluyor, cezb oluyor, gayr-i ihtiyarî yanlarına gidiyordum. Onlar da benim meyl-i mütehalikâneme rağmen en gösterişli hünerlerini icra ediyorlar, yekdiğerinin bellerine sarılarak, çifte perende atıp, müstehzi bir kütle-i sanat halinde uzaklaşıyorlardı.

Benden büyük olan bu küçük sanatkârların buluttan bakan müstağni gözleri benim küçücük masum izzet-i nefsimi cerihadar etti; ben niçin onlar gibi yapamıyor ve... oh hem de öğretirlerken ağlıyordum. Küçük müfekkirem ile düşündüm ki ilk defada perende atmak olmayacak. İlk defada bu nazik belin çekemediği bu nazik macakları havada tutmak lâzım... Bunun için de çalışmak lâzımdı, evde bu mümkün değildi, herkes "Aman boynun kırılacak yapma..." ihtarıyla menediyorlardı.

Bahçemizin bir köşesinde çiçeklikten bozma bir oda vardı ki orada aşçı ile ihtiyar uşağımız yatardı. Gündüzleri onların bulunmaması tam fırsat... Uşağın nim toplanmış yatağını hemen açar, ellerimle başımı o yumuşak yere dayayarak bacaklarımı havada tutmağa çalışır, düşer, yine kalkar; bıkmaz, usanmazdım. Ne kadar gün geçti, bilmiyorum, artık ellerim ve başım yerde, ayaklarımı yukarıda tutabiliyordum. Hemen çayıra koştum, onların, o çocukların önünde kendilerinin tenezzül etmeyecelerini bildiğim ehemmiyetsiz maharetimi ibraz ettim. Geçen gün ağlayan çocuğun bugün kavak duruşu taaccüplerini celp etti, mahaza takdir ettiler. Sonra başlayan müteredditve

bîgâne bir arkadaşlık –çünkü birbirlerimizin isimlerini bilmiyorduk– içinde ve az bir zaman zarfında ben de ellerimle yürümesini ve birbiri arkasına dört beş perende atmasını öğrendim. Hatta yan perendelerde onlara bile takaddüm etmiştim.

Sonra beni hususî bir mektebe verdiler. Mekteple beraber inşa olunan cimnastikhane dün yapılmış gibi yeniliğini muhafaza ediyordu, yalnız fahrî olan cimnastik muallimi çocuklara tabur olmasını, ikişer ikişer yürümesini öğretirken onların celb-i hevesleri için yeni ve parlak halkalarda birkaç kere sallanırdı; sonra da küçük bir nutuk:

"Efendiler, kuvvetli olmak istiyorsanız, (ceketinin üzerinden pazularını göstererek) işte benim kollarım gibi kalın, kuvvetli bir kola malik olmak istiyorsanız cimnastik yapacaksınız. Düşmemek için kollarınızın kuvvetlenmesi lâzımdır, onun için de çok idman yapacaksınız..."

Eski kafa pederlerin evlâtlarını mektebe kaydettirirken dermiyan ettikleri "Müdür Bey mektebin bahçesinde gördüğüm cimnastik aletleri... Rica ederim çocuğu böyle kazalı şeyleren sevk etmeyiniz, çünkü cambaz olmayacaktır" şartı hilâfına her akşam bir saat kadar kazasız cimnastik yapılır; kollar ileri, aşağı, yukarı uzatılır, terlenilir, bitâp kalınırdı.

Bir gün cüretkâr ben muallimin önüne gittim ve "Müsaade ediyorsanız sallanmak istiyorum efendim" dedim. O lenfatik ve nazik talebesine taaccüp etti: "Fakat, düşersin."

"Hayır, bendeniz düşmem."

"Şimdiye kadar hiç cimnastik yaptın mı?"

Tehalükle cevap verdim: "Pek çok, emrederseniz önünüzde birkaç maharetimi tekrar edeyim?.."

Muallimin, istihfafkâr tebessümünden çıkan: "Haydi yap bakalım..."

Mulallim, bilhassa pek hoşlandı. Çünkü tevzi-i mükafatlarda, bazen maariften gelen müfettişler huzurunda, mektepte hakikaten cimnastik dersi verildiğini ispat ve irae edecek küçük bir artiste büyük bir ihtiyaç vardı.

Muallim de bu nokta-i nazarı muhakeme ederek benden istifade etti, gösterdiği hareketleri pek suhuletle yapıyordum. İki senede o kadar terakki ettim ki muallimin muavini olmuştum.

Onun gelmediği günler, son dersten sonra hemen cimnastik elbisemi giyer, dar ve kalın kemerimi belime takar, bütün talebelere, hatta kendimden yukarı sınıflara bir amir mestî-i guruyla kumanda ederdim.

"İkişer olunuz, eş tutunuz, ayaklarınız hep bir hizada olacak ve gülmeyeceksiniz."

Sol elimin başparmağı kemerimin iri, kalın halkasına takılmış, sağ kolum bir zaviye-i mağrur-ı mücessem hâlinde arkamda, göğsüm kabarmış, o çocuk tabiiyetinin önünde gezinirdim.

"'17' haydi barfikse, '126' siz halkalara, '49' siz de merdivene..."

Sonra hepsinin hatalarını tashih, kendisini kaldıramayanlara muavenet ve pek kuvvetsiz olanlara da, ceza olarak yarım saat iki hafif halteri kaldırtır, indirtirdim...

Tahsilim büyüdükçe çemberimin metrukiyetiyle başlayan idmanım da büyüyor, maharetlerim tezayüt ve taaddüt ediyordu. Ailemin en eski kafa eşhası bile benim bir sür'at-i fevkalâde ile neşv ü nema bulan bünyeme bakarak cimnastiğin fevaidine itikat ediyorlardı; bir küçük ve tüysüz çocuk çehresinin altında katı pazulu, adalî bir delikanlı vücudu yaşıyor, vücudum koşuyor, yaşım geride kalıyordu. Seneler geçti, büyük mekteplere geçtim, artık müthiş bir cimnastik taraftarı, devamlı bir idmancı idim. [6]

O vakit bir riyaziye muallimimiz vardı. Ders esnasında münasebet getirdikçe cimnastiğe girişir, o kadar tecavüz ederdi ki bütün sınıftakilerin nazarları bilâ-ihtiyar bana dönerdi.

"Efendiler; sakın cimnastik yapmayınız, zekânızı kaybedersiniz. Pehlivanları görüyorsunuz ya... hepsi aptal ve ahmaktır. Sınıfınızın birincisine, ikincisine, üçüncüsüne ve en zekilerine nazar-ı dikkatinizi celp ederim, bakınız bunların bünyeleri ne kadar kuvvetsiz, fakat fikirce, zekâca hepinize galiptirler."

Ve bütün dünyadaki dershanelerde –pek az istisna ile– hâlin bu merkezde olduğunu iddia eder, fikrini teyit için bahsettiklerine cimnastik yapıp yapmadıklarını sorar, "Kat'iyen hayır..." cevabını alırdı. Teneffüs zamanı münakaşacıların hepsi başımda... Ben bu hatt-ı muhasaraya, bu hücum-ı sual ve iddiaya mukabele etmek için muhakemesiz bir mektepli nezaket-

sizliğiyle muallimi gıyaben tahkire başlar, "O ne çakar?.." derdim. Harikulade şöhretler, pehlivanlar, o dünyanın eski kahramanları, onların insafsız musaraaları, kanlı müsabakaları hep boş muydu?.. Şimdiye kadar onun gibi bir akıllı çıkıp niçin "bu fenadır" dememiş?

Ve ilh.

Bu zeminde önü ve arkası olmayan boş bir farfara ile muterizleri iskât eder, susturamadığım ve benim müdafaalarımı ciddî ve tamam itirazlarla cerh eden gayet zeki bir refikimin nazik bileklerini kuvvetli pençelerimle sıkarak "Artık sus" derdim, "bak bir şey söyleyebilir misin?.."

Zavallı susardı, idmancı arkadaşlar bu refike cimnastik mikrobu lâkabını vermişlerdi.

Ben, bu cimnastik mikrobunu ihtida ettirmek –cimnastik yapmayanları kandırıp kabul ettirmek için tabir-i mahsusumdu– emniyesiyle boş zamanlarda, tenha bir yerde yakalar, evvelâ mağlûbane bir hasbıhâl ile mübahaseye girişerek onu mağlûp etmeğe çalışırdım.

"Azizim, rica ederim, ciddî görüşelim bu sefer. Şimdi ben daima seni cimnastiğe, terbiye-i bedeniyeye teşvik ediyorum, bir cambazhane müdürü değilim ki sende bir emel-i istifade tahayyül edeyim, benim saikim samimiyet ve senin gibi zeki bir vücudun sıhhat-i müstakbelini temin etmektir."

"Teşekkür ederim, ama ben de aynı senin hissinle mütemessih, yani sen, senin sıhhatini kurtarmak hissiyle... yazık, yazık[1] ki vücudunu mahvediyorsun, fazla adalât ile, fuzulî harekât ile sarf-ı sıhhat ü hayal ediyorsun. Bir gün gelecek kafanı da kullanamayacaksın. Tedricî bir batâet-i gayr-i mahsusa ile ilerleyen gabavet, bir pehlivan behîmiyeti senin maneviyatını öldürecek."

Münakaşamız saatlerce uzardı, en nihayet ben derim ki: "Sağlam bir vücuda salim bir fikir."

O gülümserdi: "Tasdik ederim; 'Sağlam bir vücutta salim bir fikir... fakat tabiata itisaf ve taaddi eden sun'î bir vücutta değil, ilel ve emrazdan salim tabiî bir vücutta.'"

1 Metinde: "bırak"

Ve ilâve ederdi: "Eğer idman yapanların vücutlarını sağlam zannediyorsan pek, ama pek yanılıyorsun, bir pazunun şişmesiyle, diğer bir adalenin küçülmesiyle büyüyen bir adalenin gayr-i muntazam tahaccümüne kuvvet diyorsun. Bravo sana, kuvvet mukavemettir, yapılan idman mukavemeti tezyit değil, bilâkis tenkis eder, işte sana avamî, kat'î bir misal: Vücutlarına gıpta ettiğimiz pehlivanların eyyam-ı mahdûde-i hayatı, o zavallıların facia-i şeyhûhetleri..."

Ben mağlûbiyetini mümkün değil tasdik etmeyen bir inatçı... Seneler idmanla, bir müphemiyet-i rüya içinde geçti. Cimnastiğin aleyhinde bulunan Beyoğlu'na, cimnastik kulübüne yahut cimnastikhaneli büyük bahçelere götürüyor, karşılarında bir cevab-ı amelî gibi, en küçüğü kırk beş kilo olan ağır halterleri kaldırıyorum. Son sınıfların müteaddit dersleri, tahammülsüz vazifeleri beni idmandan mahrum bırakmadı. Ben her akşam muntazaman yemekten evvel idmanımı yapıyorum, *L'Education Critique*'in vürudunu her ay başı müziç bir intiraz ve tahassürle bekliyordum...

Mektep hayatından uzaklaştıktan bir müddet sonra idmanla kalp ve dimağın mesele-i teessürü beni epeyce işgal etti. Müntesib-i fen olmayan bir adam fenne ait ne kadar kitap okuyabilir ve cem-i malûmat edebilirse ben maazziyadetin yaptım; tasdik ettim ki idmanla ahen-i kalp bozuluyor, çünkü kalp tabiî adalât için çalışır. Şimdi bir kalbin idare ettiği iki pazu ki fevkalâde büyüyor, kalbin onlar için daha ziyade çalışması icap ediyor, diğer azanın hakkı ihmal olmuyor, bir kısmında zafiyet, diğer kısmında kifayetsizlik... İşte ahengi muhtel, şaşırmış bir kalp. Yalnız bu kadar olsa ne ise... Bu zavallı kalp de ağır ve çok hareketle şekl-i tabiî ve tabiat-ı hulkiyesini kaybediyor, büyüyor, tıpkı bir pazunun harekât-ı sakil ile büyüdüğü gibi... Tembelleşiyor, vücud-ı umumî için vaazifelerini unutuyor, sefil kalıyor.

Dimağın tesirine gelince: Faaliyet-i zihniye ve iştigalât-ı fikriye tezayüt ettikçe nasıl ibtida vücut ve bünye tenakus ediyor, iştigalât-ı fevkalâde-i bedeniye ve harekât-ı gayr-ı tabiiye-i sakile ile vücut zenginleştirildikçe bir inhitat-ı batî-i dimağî, bir donukluk, bir adem-i intizam zuhur ediyor.

Benim fikrim işte bunların itidalinden, vasatîsinden bahis ve onu ihsas etmektir, yani vücudun inhitatına mukabil olan iştigalât-ı fevkalâde-i fikriyeyi tahfif ve tanzim etmek, bir de fikir ve dimağın inhitat-ı batîsine muadil kazanılan yalancı, sahte o pek çabuk fâni bünyeye tamah etmeyerek harekât-ı tabiiye-i kâfiyeye terk-i vücut etmek.

Arzu ediyorum ki arazkâr, zayıf, cılız, muteriz bir efendi zannolunmayayım. Daha bana cimnastik hıyanet etmedi, çünkü gencim. En masum ve tamahkâr bir idmancıyı iftihar ettirebilecek pazulara, uyluklara, göğüse malikim. Bu malikiyetle beraber beyan-ı hakikat için husule gelen fenalıkları saklamayacağım.

Yazacaklarım tecrübelerime ve tetkikatıma müstenit olacak. Tecrübe –velev yanlış olsun– tahkir olunmaz. Tecrübeyi hiçbir felsefe tahkir etmez, nasıl ki riyaziyede doğru faraziyeler yanında aynı kıymeti haiz yanlış faraziyeler de vardır ki meselenin halline birinciler kadar hizmet eder. İşte hakikatin tezahürü için der-miyan olunan tecrübeler de böyledir. Doğrular kadar yanlışlar da kıymettardır, çünkü tecrübedir. Doğrunun kıymeti yanlışa kaimdir, miyarı odur.

Yanlış olması muhtemel tecrübelere, doğru olmaları muhtemel olanlara nispet ve yekdiğerleriyle mukayese olunur, hakikat tezahür eder!

Hâlbuki cimnastiğin, harekât-ı sakile-i gayr-i tabiiyenin fenalıkları, cimnastiğin fevaid-i maznûnesi kadar malûmdur. Bunu yalnız fevkalâde olarak, mafevkattabia olarak münhasıran ben iddia etmiyorum. Terbiye ve harekât-ı bedeniyeye en ziyade riayet eden akvamdan İngilizlerin en büyük, en meşhur hekimi, en muktedir ve namdar âlimi bütün memlekettaşlarını tenkit ediyor, cimnastiğin fenalığı ve tehlikesi için idare-i kelâm ve efkâr ediyor. Bununla beraber, fevaid-i mevhume-i zahiriyesi evvelâ umum tarafından tadik olunduğu hâlde fenalıkları, zararları, tehlikeleri sonradan meydana çıkan şeyler az mıdır?..

Ö[mer]. S[eyfettin].

İzmir, Sayı: 39 (393), 30 Teşrin-i evvel 1320 [12 Kasım 1904], s. 5-6.

İlk Namaz

1 Kânun-ı sani 320

Oh, bu sabah ne kadar soğuktu. Yatağımın hararetlerini terk ettiğim vakit, çılgın fırtınalarla haykırarak, tehditkâr rüzgârlarla camları döverek geçen gecenin bütün bürudetini massetmiş olan soğuk terliklere çıplak ayaklarımı sokunca içimde bakıyye-i leyl bir üşümenin titrediğini hissettim. Hizmetçim tabiî uyuyordu, onu bu yakıcı soğukta sıcak yatağından kaldırmağa acırdım. Odamın kapısını açtım. Dışarıda kesici ve parçalayıcı kışın müfteris soğukları yüzümü ve ellerimi tokatladılar. Bu merhametsiz tokatların altında kollarımı sıvadım. Abdestimi aldım. Odama dönünce yalancı bir sıcaklık bir nefes-i teselli gibi, havlunun altından kollarıma, yüzüme, ıslanmış saçlarıma temas ediyordu. Daha fecr-i sadık uyanmamıştı. Fecr-i kâzibin donuk kırmızı sükûneti gecenin sürâdık-ı zalâm-ı bâridini parçalayarak büyüyor ve genişliyordu. Pencereye dayandım. Önümde, zîr-i payımdaki bütün evler, ebedî bir uykunun uyanılmaz kâbuslarını itmam ediyor gibi câmit ve bî-hayat, duruyorlardı. Deniz nâ-mahdut bir incimâd-ı lâciverdî ile uyuyor ve fecrin zâil gölgeleriyle titreyen uzak ve sisli sahillere beyaz dalgalarıyla nihayetsiz bir hatt-ı fâsıl çiziyordu.

Evlerin arasında fakir ve naçiz, fakat bir azamet-i maneviye ile semaya doğru yükselen eski camiin küçük ve ihtiyar minaresi daha boştu. Sonra... [12] Bu dakika-ı ezeliyette bütün o intihâ-yı leyâl-i sincabî zulmetler maî bir şeffafiyet-i

sürh gibi takattur ederken, minarenin şerefesinde genç müezzinin zıll-ı zaifi hareket etti. Ben hırkama bütün bütüne büründüm. Soğuktan büzülmüş ve mütefekkir, bu kâinat-ı melûl ü esmere karşı unutulmaz bir hitab-ı ulûhiyetin hatırası gibi derinden âkisi ve ruhumu lerziş-i haşyet eden ezanı dinlerken, on beş senedir kalkabildiğim bu büyük ve meşbû'-ı rûhaniyet sabahların birincisini düşünüyordum. Ah on beş sene evvel...

* * *

Şimdi muhit-i tesellisinden ne kadar uzak bulunduğum annem, dünyada en sevdiğim, dünyada yegâne perestiş ettiğim bu vücud-ı muhterem, işte der-hâtır ediyorum, on beş sene evvel beni ilk sabah namazına kaldırmış idi. Galiba yine böyle bir kıştı. Onun odasına bitişik olan küçük odamdaki küçük karyolamda uyurken bir buse-i esir ü hâr gibi alnımı okşayan nazik eliyle, nazik, ince parmaklarıyla saçlarımı tarayarak "Haydi Ömerciğim kalk" demişti, "kalk, haydi yavrucuğum."

Ben gözlerimi açmıştım. Köşedeki küçük yazıhanemin üzerinde yanan küçük gece kandili –ah bunu unutamam, bu bir kedi kafası idi– iki pencereli olan odamın beyaz, muşamba perdelerinin esmerliklerini aydınlatıyor ve yeşil, câmid gözleriyle bana bakıyordu.

"Fakat anneciğim" demiştim, "daha gece..."

Her vakit öptüğü yerden, sol kaşımın ucundan tekrar öperek "Yok yavrucuğum, saat on iki, sonra vakit geçer" diye koltuklarımdan tutarak kaldırdı.

İçi fanilâlı küçük terliklerimi giyerek ve gözlerimi yumruklarımla ovuşturarak onu takip ettim. Karanlık sofadan bir lâhzada geçerek odasına girdik. Bağdaş kurmuş bir zenciye benzeyen siyah ve alçak soba gürüldeyerek yanıyordu.

"A... Pervin de kalkmış..."

Pervin –hizmetçimizdi– elindeki sarı güğümü sobanın üzerinden indiriyordu. Onun kalkacağına hiç ihtimal veremezdim. Annem demişti ki: "Pervin her sabah kalkar."

Ben hiç kalkmadığım hâlde onun her sabah kalkmasına ta-

accüp ettim. Hırkamı çıkardılar, kollarımı sıvadılar, abdest leğeninin yanına çömeldim. Anneciğim "Öyle yorulursun" diye küçük bir iskemleyi altıma koydu, ona oturdum: "Haydi, besmele çek..."

Pervin ılık suyu ellerime döküyor, annem başucumda "Yüzünü... şimdi kollarını, yine üç defa..." diye fısıldıyor, unuttukça "A! Hani başına mesh?.." gibi ihtarlarla yanlışlarımı bana tekrar ettiriyordu. Abdest bitince annemle beraber yavaş bir sesle namaz dualarını okuyarak kollarımı ve yüzümü kuruladık. Pervin de ayaklarımı kuruladı ve çoraplarımı giydirdi. Isınmak İçin sobanın önüne gitmiştim, arkama dönünce annemi Irakıyye seccadeyi açıyor gördüm... Sonra başına yeşil başörtüsünü örterek beni çağırmıştı: "Gel..."

Gittim. Küçücük ben, oh onunla bir seccadede, [13] bir yavru samimiyet ve saadetiyle o muazzez, o hassas anne vücudunun yanında durdum, iki lâkırdı ile bana yapacağımı, evvelden öğrettiklerini tekrar etti: "İki rekât sünnet... Gece öğrendiklerini zammet, unutmadın ya?.."

"Hayır..."

"Haydi..."

O iftitah tekbirini ellerini omuzlarına kaldırarak bir kadın gibi yaparken ben de gayr-i ihtiyarî onu taklit etmiştim. Sünneti bitirdikten sonra bana, gözlerinin nûşin ve nâfiz tebessümüyle gülerek "Yavrum" demişti, "sen kadın mısın?.. Kadınlar öyle başlar, sen erkeksin, ellerini kulaklarına götüreceksin."

Ve hararetli elleriyle benim küçük ellerimi kulaklarıma kaldırarak, "İşte böyle..." diyerek erkek iftitahını öğretti. Ben de tekbiri öyle alıp annemden farkımı, niçin erkek olduğumu, erkekliğin ne olduğunu, erkek olmanın yalnız küçük kızları dövmek ve onlara hâkim olmaktan başka da farkları olacağını düşünerek namazı bitirdim.

Dua ederken sordum ki: "Nasıl dua edeceğim anne?.."

O dua ediyor ve dudakları hareket ettikçe başörtüsü de ihtizaz eder gibi oluyordu. Başını salladı, duasını bitirdikten sonra, daha hâlâ hatırımda, "Evvelâ İslâm olduğum için ey cenâb-ı vâcibü'l-vücut hazretleri, sana hamd ederim, de... Sonra vatanımızın düşmanlarını perişan etmeni senden istirham ederim,

de... Sonra da bütün eziyet çeken, hasta olan, felâkette bulunan, fakir olan Müslümanların selâmet ve sıhhatlerini senden temenni ederim, de... En sonra kendin için, kendi iyi olman ve şeytanın yalanlarına aldanmaman için dua et!" demişti. Ben bu basit ve Türkçe duayı, annemin dolabındaki birbiri üstüne duran ve karıştırmaklığım "Dua kitaplarıdır, sakın ilişme!.." ihtarıyla daima men olunan, yıpranmış, Arapça ve esreli-üstünlü kitapları der-hâtır ederek içimden söyledim; sonra Fâtiha...

Annem seccadeyi toplayarak bana uyuyup uyumayacağımı sordu, uykum var mıydı, bunu bilmiyordum... Cevap vermedim.

"Haydi öyleyse, git kitabını getir, dersini dinleyeyim." [14]

"Peki."

Artık esmer ve duman gibi bir aydınlıkla tenevvür eden sofadan hızla geçtim. Odamın perdeleri biraz beyazlaşmış, küçük gece kandilinin yemyeşil gözleri sönerek siyah iki nokta gibi kalmış; sanki, geceleri kendisine bakarak uyuduğum bu kedi kafası ölmüş; terk-i hayat etmişti. Yazıhanemin üstünde açık duran kitabımı kaptım, annemin yanına koştum, hiç yanlışım çıkmadı.

Annem geceleri derdi ki: "Yatmazdan evvel dersini üç defa oku yavrum, uyurken melâikeler sana onu öğretir."

O melâikeler bu gece de, uykumda bana dersimi öğretmişlerdi. Annem müşfik âferinlerle saçlarımı okşadı ve "Daha mektebe çok vakit var" diye beni kendi yatağına yatırdı.

Uykum yoktu, anneme bakıyordum; yeşil başörtüsü başında, bu zulmet-i münevvere içinde, bir hayal gibi hareket ederek Kur'an'ını aldı ve pencerenin kenarına, geniş sedire otururak mühtez ve rakik sesiyle tilâvete başladı. Ruhumda bir aks-i enîn-i şiir-âlûd bırakan bu güzel sesi dinleyerek... büyük, yeşil başörtüsünün altında, tıpkı ölen bir hemşireme benzeyen güzel ve asım çehresini görerek... ve yavaş yavaş sallanan mukaddes başının aheng-i hafif-i münacâtını seyrederek dalıyordum. Perdelerin altından görülen dumanlı sema gittikçe aydınlanıyor, geç kalmış birkaç yıldız koyu lâcivert bir atlasa düşmüş maî ve nadide elmaslar gibi büyüyor, vâpesîn-i maî neşrederek parlıyorlardı. Annemi bir meleğe benzetiyordum, bu tahayyül-

le melâikeleri düşünerek... Kur'an okuyan annemin şimdi etrafına toplanmaları lâzım gelen melâikeleri müşahede ediyorum zannederek dalıverdim. Yüzümün üstünde, ahirette güller bitecek ve cehenneme girecek olursam katiyen yanmayacak olan sol kaşımın ucunda tatlı bir ürperme duyuyor, sonra annemin münevver bir zambak aydınlığıyla parlayan dudaklarının kımıldanmasına bakarak... o görülemeyen melâike kanatlarının saçlarıma, annemin şimdi Kur'an tutan ince parmaklarıyla okşadığı sarı ve çok saçlarıma dokunduklarını hisseder gibi oluyor ve dalıyordum...

* * *

Ah on beş sene evvelki sabâvet ve şimdiki ben... Tatsız, neşvesiz, muhabbetsiz, aşksız ve heyecansız, her şeysiz, boş bir hiçten daha boş geçen hayat-ı sermâ-yı taab-âlûd... Şimdi mülevves emellerle, hırslarla, hakikatte kıymetsiz olan baîdü'l-vusûl arzularla, hâsılı bütün bunların bir icmal-i mebhûtu olan o sebepsiz ve tahammül-sûz bî-kararlıklarla mecruh olan ruhum, mecruh olan kalbim ve maneviyetim... Şimdi daha bu gece görülmüş gibi, on beş saniye evvel görülmüş ruhanî bir rüya-yı kıymettar gibi saadetleri unutulamayan ve zaten velveleli ve hüsran-hîz bir rüya olan bu ömr-i fâni içinde yalnız kâbus olmayan sabâvet ve hatıratı... Şimdi düşünüyorum ki, hayatta bu muztar ve şefkatsiz mazilerin güzâriş-i ademinden mütehassıl ne garip bir hiçlik, ne zeval-perver ve pür-hayal bir beyhudelik, ne müphem, ne esrar-âlûd bir sürat var!..

Kuşadası[1]

İzmir, Sayı: 4 (402), 15 Kânun-ı sani 1320 [28 Ocak 1905], s. 6-7.
Musavver Eşref, Sayı: 1 (27), 4 Eylül 1325 [17 Eylül 1909], s. 11-14.

1 *Musavver Eşref*'te yok.

Sahir'e Karşı[1]

Bir defter-i metrûktan kopya edilmiştir

Bazen muvaffak olamamış bir sanatkâr hicran ve ıstırabıyla mantıksız ve serseri bir tuğyan-ı hevesat içinde geçen mazimi düşünürüm. Bu nâ-tamam ve rabıtasız bir romandır, bir uçurumdur ki â'mâk-ı meçhulü yekdiğeriyle asla münasebeti olmayan birçok zıtların gülünç ve acı hatıratıyla doludur. Orada sanayi-i nefiseye ait matemler, pervanelerin ölümü için mersiyeler, kırmızı balıkların mana-yı enzarı, sevilmeyen bir kadının öksürükleri için şiirler, gecelerin kahkahalarını, gölgelerin musafahalarını hâkî neşideler vardır. Sonra bu uçurumun başında serseri bir aktör vardır ki –işte o benim– sahne-i hayatta ne varsa birer defa yapmış; avcılıkların envaını, kuşbazlıktan başlayarak –domuz, geyik avlarına kadar eğlencelerin hepsini; en sefillerinden tutunuz da tiyatro, rakı âlemlerine kadar merakların umumunu; fotoğrafçılıktan tutunuz da ressamlığa, oymacılığa, heykeltıraşlığa kadar, velospitten tutunuz da ata, sandala, jimnastiğe hatta pehlivanlığa kadar hepsini yapmış ve bu tenevvü-i meşagilden mütevellit teşevvüş-i efkâr ondan "sebat ve ciddiyet" gibi şeylerin hepsini nezederek yerine anlaşılmaz bir hercaîlik, sebepsiz bir bî-kararlık bırakmıştır. O birkaç lisana çalışmış, riyaziyeden başlayarak edebiyata, tıbba, ilm-i kelâma, hikmete, kimyaya, felsefeye, fizyolojiye hatta hukuka

1 Metindeki portre Celâl Sahir Erozan'a uygun olduğu gibi, verilen mısralar da onundur.

kadar ne kadar ulûm ve fünun-ı müstakile ve gayr-i müstakile varsa hepsine birer defa girmiş, en aşağı hepsinde hayatının altı, yedi haftasını geçirmiş ve bu serseri yolculuktan, bu bî-ârâm seyahatten bütün tahassüsatına hâkim bir hakikati, *"Her şeyi öğrenmek isteyen hiçbir şey öğrenemez"* hakikatini, istimzaç etmiştir ki dünyada onun kadar bu hakikati his ve tasdik etmiş adam olmadığını iddia eder. Sonra bu aktörün aşkları... En sefil ve âdî aşklarla, en saf, en beyaz aşklar... Mesire dönüşlerinde ayrılık çeşmesinden geçerken "unutmabeni" çiçeği takdim eden uzun boylu, ince, âteşîn kadınlarla evvelâ çocuklarına ibzal-i muhabbet olunan meçhulü't-tahassüs dullar. Aşkın daha ne demek olduğunu bilmeyen, sevk-i tabiî ile müteheyyiç olan kızlar.

İşte bu karışık gölgeler, bu zılâl-ı hatırat-ı aşk arasında yalnız bir ianesini kendimle, asla takarrür edemeyen ruh-ı şahsiyetimle münasebettar farz ederim. Çünkü, bu beni en ziyade mütehassis eden bir tesadüfün hatırasıyla münasebettardır. Diğerleri... Öbür aşklar... Onların hepsi yalancı bir roldü. Hissetmek için değil, bilmem ne için yapılmış, yalnız meşgul olmak için yapılmış şeylerdi. Kendimi âşık gösterdiğim bir kadının elini tutarken sevmekten en uzak şeyleri düşünür, o zavallının gözlerine gözlerimi diker ve kırpmazdım. Bazen sorardı: "Daldınız. Neden?"

"Biliniz bakayım, oh, bunu hissedemezsiniz." [6]

Ve hakikaten hissedemezdi; en sürekli arzularımın, en ebedîleri altı haftalık mahdut bir ebediyet-i muhayyile içinde uful ettiklerini bildiğim için benden sonra bu eli tutacak âşığı, onun gözlerinin rengini, onun tavrını, onun sedasının ahengini tahayyül ederdim. Süratle terk ve tecdit edilen bu aşklar küçük hikâyelerle defterlerimi doldurur, bu kimseye ait olmayan şeyleri dostlarıma okur, yalnız elfazı için, ahengi için, haricî güzelliği için takdir ve temeddühat dinlerdim.

Fakat, işte bir çehre... O, akrabalarımdan küçük, ince, narin bir kız ki, yakın bir mazide, daha iki sene evvel bana "ağabey" diye hitap ederdi. Her yazı yazan gibi ben de yazdıklarımı birisine okumak ve dinletmek ihtiyacına mağlûbum. Boş ve arkadaşsız geçen uzun kış gecelerinin vüs'at-i tenhaîsinde yazdığım manzumeleri ona okumak âdetimdi. Yazım bitince haykırırdım: "Belkıs..."

O, tehâlükle koşardı. Sonra narin kolunu benim masama dayayarak dinlerdi; daima –bilâ-istisna daima– takdir ederdi. Kendisinin mütalâa merakı benim ne kadar kitaplarım varsa onu okumağa mecbur etmişti. Bazen refikalarına, dışarıda olan pederine, zâbit olan biraderine yazdığı mektupları bana okur, benden bir kelime-i tahsin beklerdi. Sonraları şiire heves etti, o kadar zeki idi ki, aruzu bir derste ona ihsas ettim. Nazm-ı eş'ara beraber devam ediyorduk: "Fe'ûlün fe'ûlün..." Bunu ne kadar sever ve "damlalar vezni" derdi. Bahr-i hafife "aheng-i elem", bahr-i hezece "nağme-i sükûn", bahr-i muzariye "vezn-i teessür", o köhne bahr-i remel için "bostan dolabının gıcırtısı" der, hâsılı hepsine, bütün evzana birer isim verirdi. Bu küçük şaire için fikrimden bir gün ansızın bir şey geçti; bu, benim zevcem olamaz mıydı? Belki bıkarım, bu arzudan vazgeçerim korkusuyla uzun uzadıya muhakemeye cesaret edemeyerek buna karar verdim. Hemen daha o gece onunla istikbal-i izdivacımızın saadetlerini terennüm eden tiyatromsu bir manzume, bir "rüya-yı hakikî" yazdım. Ertesi gün ona, manidar nazarlarımla müterâfık küçük ve hususî tafsilat ile okudum. Anladı, anlamamış göründü. Filhakika, ruhumda bu arzu bir muhabbet vüs'atiyle gittikçe büyüyordu. Maneviyatımdan uzak, maddî saatlerimde bu yeni ve saf aşkımı tahlil ederdim: "İşte, ben" derdim, "bir hayalperver... O, benim şiirlerimi seven ve tahsin eden küçük bir müdâhin ki bende gayet tabiî bir his, bir hiss-i şükran ve minnetdarî uyandırıyor. Ben, bu hissi gayr-i ihtiyarî aşk zannediyor ve aldanıyorum."

Bir gece yine ona bir şiir okuyordum: "Gözlerinin Vaatleri". Bitirdikten sonra, gözlerimi o davetkâr gözlere dikerek her vakitki takdir ve medihlere "Oh, bu o kadar güzel olmuş ki..." mukaddimesiyle mebzûlen dökülen yeminlere meydan vermeden "Lâkin, Belkıs" dedim, "anlamıyor musun, bu senin için."

Kulağının dibinde bir top patlamış gibi şaşırmış ve gözlerini açmıştı. Onun bu hayret-i müfritesi karşısında mahcup olarak gayr-i ihtiyarî gözlerimi indirdim. Onu sevmekliğim o kadar gayr-i müterakkıp, o kadar gayr-i tabiî mi idi?

"Lâtife söylüyorum" diye tamir etmek istedim, "lâtife Belkıs!.. Nasıl, güzel olmuş mu?"

İlk defa olarak itiraz etti: "Hayır, azizim, bütün gözler için yazılan şeylerdeki bir şey, bir hâyîdelik bunda da hissolunuyor. Bir hâyîdelik ki, ben ondan bir küf kokusu duyar gibi oluyorum."

Ve devam etti: "Vakıa siz, 'Mademki bir mevzu içindir, aynı mevzu üzerine yazılan şeylerle arasında mutlaka münasebet bulunur' diyeceksiniz, fakat öyle değil..."

Müekkilât-ı esâtîre i'tilâ-mahmûm
Handelerden selâm-ı dûr-â-dûr
Gönderen gözlerinde en mahmûr
Seherlerin o derin reng-i müphemiyyeti var...

"Oh, bunu okudunuz mu?"

"Hayır."

"Hâlbuki ben sizin gazetelerinizde okumuştum, işte bu da maî gözler için yazılmış bir şiir, fakat şiir. Bütün bir yığın teşkil eden karalamaların hangisine benziyor?"

Tıkanmıştım. Bu mülayim talebeme, kendime meftun tahayyül ettiğim bu küçük, güzel ve muti şakirdime ne cevap verecektim? Bu yaldızlanmış, yumuşak bir baruttu ki işte birden parlamıştı. Mırıldadım: "Bu kimin?"

"Sahir'in!"

Bir tehâlük-i mihanikî ile önümüzde duran manzumeyi kaptım, parçaladım. Masamın üzerindeki yaprakları yeni, açılmamış ve okunmamış bir kitabı elime aldım, artık onu görmüyordum. Bu renkli fotoğrafın usûl-i ahzından bâhis bir kitaptı. Okuyor ve hiçbir şey anlamıyordum. Satırların arasında bütün heveskâr-ı edep gençlerin gıpta ettiği bir şairin, hurdebînî bir hizmetçisinin bastonunu sallayarak müstehzi ve vakur gezindiğini görüyordum.

Sahir... Gece pek rahatsız ve geç uyudum, hep Sahir'i düşünüyordum. Ezici bir kıskançlık içinde, o vakte kadar asla hissetmediğim duzahî bir kıskançlık içinde... Kadınlardan kelâl verecek derecede bahseden bu şairin yalnız imzasını tanırdım. Fakat, işte, bir kin, bir gazap onun için kalbimde canlanıyor, bu rakib-i gaibimden, bu meçhul ve tanımadığım vücuttan nefret ediyordum.

Rüyamda en müntehap kabalıklarımla onu tahkir ettim. Bu, tıpkı, fotografya kitabının satırları arasında bana görünen gençti. Siyah ve ince bıyıklı, siyah ve âteşîn gözlere malik yakışıklı bir delikanlı, bir avcı idi, ki mütemadiyen kadınları avlıyordu. Rüyamın mütemevvil seraplarında bütün elele vermiş bî-pâyan kadınlardan müteşekkil bir iklîl-i zî-hayat ile ihata olunmuş ve müstağni, ilerliyordu. İşte benim küçük talebem de ona manyetizma olmuş, o kadın demetinin içine girmiş, o halenin bir zerre-i nuru olmuştu. Ben, onun ismi için mitolojik bir istiare icat edeceğim diye günlerle, haftalarla eski kitapları, Taberîleri, falanları... bütün o eski Belkıs'ın menakıb-ı muhayyelesini saklayan tozlanmış, vahşî ciltleri süzüyorken rakibim müsterih ve âsude, bir şiiriyle, bir mısraıyla işte bana galebe etmişti. Meselâ... Evet, belki yalnız bununla:

Benim kadınlığa ifrât-ı hürmetim vardır.

Bir hafta geçmemişti ki her şeyi, talebemi, kıskançlığı, tanımadığım rakibimin beni müteezzi eden hatıratını unutmuştum. Beni mustarip edebilecek bir şeyi zorla unutabilmek, ondan nisyan ile intikam alabilmek hassasına malikiyetle iftihar ederim. Onun için, mazinin hiçbir elemi bende ciddî bir keder husule getirmemiştir. Yine gayesiz ve bir neticeye müntehî olmayan hayatıma, yalnız kilometrelerle yorgunluklar iktitaf ettiren tarz-ı hayatıma dönmüştüm. Parlak, mesrur, tannâz bir gün. Hususî bir jimnastik müsabakasından bî-tap ve pür-taab avdet ediyorduk. Arkadaşım, sanayi-i fikriye ve hayaliye ile asla meşgul olmamış, müthiş bir idmancı idi.

"Tramvaya binelim" dedi, "bugünkü yorgunluğumuz kâfi..."

"Pekâlâ."

Tramvay pek tenha idi, ben Aksaray hattının, böyle geç vakit bu kadar tenha olduğunu hiç görmemiştim. Galiba hava güzel olduğu içindi. İki çocuk karşımızdaki pencerenin demir ve ince parmaklıklarına tutunmuş dışarı bakıyorlar ve ihtiyar bir uşak onlara nezaret ediyordu. Bir de köşede, kadınların mevkiini ayıran bölmeye yapışmış gibi büzülmüş, zayıf bir genç...

Biletleri aldık, ben mendilimle terli yüzümü sildim, arkadaşım da benim gibi yapıyordu. Beyaz ve keten bir mendili

boynuna yerleştirmekle meşgul, bana eğildi, yavaşça "Bunu tanıyor musun?" dedi.

Karşımızdaki delikanlıyı gösteriyordu.

"Yok," dedim.

"Sahir işte o."

"Sahir mi?"

"Evet!"

O, bizden bî-haber, bazen dışarıya bakıyor ve bazen kadınlar mevkiinin pullu ve kirli perdesini tarassut ediyordu. Bu, uzunca boylu, gayet nazik ve narin, bir kadın çehresine malik ve gayet nahif bir genç, adeta bir çocuktu. Rüyamda tokatladığım o rakib-i meçhulüme, siyah ve ince bıyıklı, siyah ve âteşîn gözlü Sahir'e asla, asla benzemiyordu. Tüysüz çehresi, maî gözleri, çokça saçları onda gayr-i kabil-i tarif bir masumiyet gölgelendiriyordu. Bu zayıf vücudun karşısında bir ihtirâm-ı merhamet-âlûd hissediyor, ona karşı nefretimden, kıskançlığımdan nâdim ve pişman oluyordum; evet, bütün kadınların ruhları onun olmalı idi.

Bacaklarını, incecik bacaklarını birbiri üstüne atmıştı. Eskrim egzersizleriyle kalınlaşan adalî bacaklarıma bakarak onunla aramızdaki farkı düşünüyordum. O, bir şair, hakikî bir şairdi... Bütün seven ve hisseden kadınların ruhları ona sermedî bir cefa-yı minnetdarî ile esir ve perestişkâr idi. Ve bu pek haklı idi. Bir an oldu ki onun maî ve derin gözlerinin müphemiyet-i in'itafıyla benim gözlerim karşılaştılar. Onun ruhunun hakkına itisaf ve taaddî etmiş bir haydut gibi mahcup ve perişan, gözlerimi indirdim. Bir hayal-i nisvî kadar nazik ve narin olan bu vücud-ı muhterem karşısında eziliyor, hayalimde açılan boşluğa, halterlerin, av takımlarının, köpeklerin, velospitlerin karışık ve sayılmaz gölgeleriyle kaynaşan ve derinleşen müphem ve bî-pâyan bir girdaba sukut ediyordum.

Arkadaşım hızla ayağa kalktı. "Çabuk" dedi, "kalıpçının önünden geçiyoruz, feslerimiz..."

Ve kapıdan çıkarak caddeye atladı. Ben, ben de onu takip ettim.

Süheyl Feridun

İzmir, Sayı: 7 (405), 12 Şubat 1320 [25 Şubat 1905], s. 5-6.

Sebat

21 Ağustos, Selanik

Dün burada birisine, mektep arkadaşıma tesadüf ettim ki beş senedir kendisini görmemiştim. Bu anlaşılmaz, tahlil olunamaz bir simadır, o kadar müphem, müphem olduğu kadar manidar, mütebessim, şen...

Beni görür görmez "Vay sen misin?" diye haykırdı, elini sıkmağa, ne yaptığını sormağa vakit bırakmadan bir lâkırdı tufanı, bir artezyen feveranıyla devam etti: "Oh bilsen, ne kadar memnun oldum seni görmekten. Hiç değişmemişsin... Ben nasılım? Şüphesiz iyi değil mi... Evet buraya pek vefakârane devam ediyorum. Burada çok oturacak mısın? Ha... Aman şimdi resimhaneme gidiyorum, kuzum beraber gel, bak... Reddetmeyeceksin, çünkü istirham ediyorum."

Tarz-ı telaffuzundaki sürat-ı sârî ile cevap verdim: "Reddetmiyorum. Kabul ediyorum fakat..."

Eski teklifsizliğimizin birden uyanan samimiyet-i cezbedarî içinde, handan ve memnun, şayet müsaade ederse kendisine hitap edebilmek, hayatına dair bazı şeyler sorabilmek arzu ettiğimi alay ederek söyledim ve ansızın avdet[le] beş sene evvelki refakatin en sevimli bir hatırasını tekrar ettim: "Bu da şüphesiz lütfunuza, merhametinize muhtaçtır, sevgili haydudum, müsaade ediyor musunuz?"

Gülerek dört "peki"yi birbiri arkasına sıraladı: "Peki, peki, peki, peki."

Mektepte lâkırdı söylemeğe kimseye meydan vermediği için hepimiz ona: "Bir haydutsun ki" derdik, "her rast geldiğin şahs-ı

mütekellimden hakk-ı nutku bilâ-merhamet gasp edersin!" Galiba bu hatıranın yâdında uyandırdığı nisyanların tesiriyle birkaç saniye daldı, ben fırsattan istifade etmeğe başladım: "Ey çoktan burada mısın?"

"Üç seneden beri..."

"Ne yapıyorsun?"

"Ressamım, işte gidiyoruz, göreceksin; resimhaneme bak, ne güzel... Üç senedir bıkmadım..."

Artık ben hiçbir şeyi soramıyordum, o anlatıyordu; mektepten çıktıktan sonra Beyrut'a gitmiş, ondan sonra buraya gelmiş, bazı hususî mekteplere resim dersi verdiği gibi hususî dersler de veriyormuş. Fakat İstanbul'daki ailesi haftada üç mektup gönderiyorlarmış; mutlaka gel diye... Onu evlendirecekmişler, o da buna katiyen razı olamazmış...

Onu dinlerken etrafıma dikkat edemiyordum, tanımadığım yerlerden geçiyorduk. O koluma girmişti. Resimhanesine gelmişiz.

"İşte burası" dedi. Dar ve kaldırımları muntazam, temiz bir sokak... Karşıdaki evin alt katındaki büyük odada üç genç Rum kızıyla on yaşında tahmin olunabilir küçük bir çocuk, oturuyorlardı.

Ona gülerek selâm verdiler, ben "Oo, komşularınız hikmet-i bedayie pek muvafık..." diye alaya başlıyordum, dik bir merdivene tırmanmağa başladık, devam etmeme meydan vermeden diyordu ki: "Oh bilsen bu sanat, bu nefis sanat ne kadar teselli-sâz, ne kadar müşfik! Sanayi-i nefisenin büyüklüğünü kim inkâr eder, onda kim beis tasavvur ederse, hain bir hissizdir; yalnız fakirler müstesna. Fikrimce servet-i zâtiyesi olmayanlar sanayi-i nefiseye müntesip olmak değil, muhip bile olmağa lâyık değildirler. Sanayi-i nefise para kazandırmaz, şöhret kazandırır, ekmek vermez, teselli verir, saadet i'kad etmez, mevcut bir saadeti alkışlar. Hâsılı o bir sanatkârdan asla bir ikametgâh yapamadığı hâlde, mükemmelen tezyin ve tefriş eder."

Cebinden büyük kapı ile mütenasip olmayan küçük bir anahtar çıkardı; onunla kapıyı açtı, içeri girdik. Hoş bir boya kokusu bizi istikbal etti, burası geniş bir oda, âdeta bir salon-

du. Yirmiye karib sehpa büyük ve nâ-tamam tabloların altında münkad ve hâbide bir sükûn ile duruyorlardı. Bu tuhaf karışıklık beni sormağa mecbur etti: "Burada başkası da çalışıyor mu?"

"Yok, yalnız ben."

"O hâlde bu kadar sehpa fazla değil mi?"

Gülerek cevap verdi: "Ooo azizim, tabiatımı bilirsin, her şeyden çabuk bıkarım. Bir tanesini bitirmeden diğerine başlıyorum. Vakıa küçük levhaları tamam ediyorum, fakat büyükleri! Şimdiye kadar bir tane tamam edemedim. Başladıklarımı da atmağa kıyamam, işte vakitsiz doğan çocuklar gibi yarım yaşamağa mahkûmdurlar. Onların matemleri bende başka elemler uyandırır, o uyanan elemler vehm-i sanatla imtizaç ederek bir hayal olur."

"Al sana işte bir levha!"

Kolumdan tuttu, odanın köşesine, büyük pencerelerin inmiş beyaz perdelerinden süzülen bulanık ziyalardan müteşekkil hafif gölgelerin tekâsüf ettiği köşeye götürdü. Temiz kayından şık bir sehpa üzerindeki tablonun mestur olduğu maî ve ince bir kâğıdı kaldırdı. Bu tamam bir resimdi. Bu o kadar bedî idi ki, bütün âlî şeylerin ruhlarda nâ-gehan uyandırdığı o müphem tesir-i gaşy-âlûda benzer bir hisle beni düşündürdü: Karanlıkça bir resimhane. Birçok nâ-tamam tablolar... Yere devrilmiş boya çanakları, üstübeç paketleri... Şişeler, tabaklar... Bunların arasında çok ve kumral saçlı genç bir ressam alçak bir iskemleye [6] bıraktığı büyük ve beyaz paletine, bir demet teşkil eden fırçalarına dalmış düşünüyor; sağ omzunun üzerinden bir peri pembe ve esiri bir yelpaze ile onun saçlarını dalgalandırıyor ve şefkatkâr nazarlarla gülümsüyordu. Gayr-i ihtiyarî "Oh, ne güzel" dedim, "buna ne isim veriyorsun?"

"'Âlâm-ı Nûşîn' iyi değil mi?"

Manyetizma olmuş gibi levhanın başından ayrılamıyordum; bu herc ü merc-i sanatkârane... Nâ-mer'i gölgelerin gayr-i mahsus irtisamları, perinin yelpazelediği genç ressamın alnındaki küçük ter tanelerinin bu kadar tabiî bir surette teressümü... Bütün bunlar beni hayran ediyordu. O kolumdan çekti, diğer levhalarını, o büyük ve nâ-tamam levhalarını göster-

di ve anlattı. "Âlâm-ı Nûşîn"i gördükten sonra bunlar buna pek adî geldiler.

Nihayet "Haydi odama gidelim" dedi. Resimhaneden çıktık, bitişik bir odaya girdik. Burasını arkadaşım servetinin vüs'at-i mes'udundan mütehassıl bir zevk-i sanatkârane ile tanzim etmişti. Kalın ve lâcivert perdelerin altında maî ve ince tüller büyük bir kelebeğin koparılmış büyük ve şeffaf kanatlarına benziyordu. Küçük bir masa, üzerinde koyu bir Japon örtüsü, duvarlarda mütenazır levhalar... Ve kıymettar seccadeler. Büyük bir koltuk, pencerenin sağında lâcivert kadifeli bir kanepe... Küçük ve ceviz bir kütüphane, sonra büyük bir halı, ki bütün döşemeyi örtüyordu. Cebinden paketini çıkardı, bana bir sigara verdi. Ben masanın önündeki sandalyeye oturmuştum, verdiği sigarayı içiyor, bu muhit-i lâtifin lâcivert mefruşat ile hafif ve kirli, lâcivertleşen hava-yı mahsurunu teneffüs ediyordum. Gözlerim masanın üzerinde, şüphesiz hiçbir cereyana maruz olması mukadder olmayan kâğıtların üstündeki pres papiere dalmıştı. Bu yumurtadan büyük billur bir küre idi. Elime aldım, gayet sanatkârane yapılmış bir saat olduğunu anladım, rakamlar bir pertavsızla bakılıyor gibi gayet büyük görünüyor ve kalın billurun altından işlediği pek az duyuluyordu. Arkadaşım sordu ki: "Hayatımı, sa'yimi nasıl buluyorsun?"

Pres papieri tekrar o gayr-i müteharrik kâğıtların üzerine bırakarak ona döndüm: "Oh, gıpta ettim, fakat nâ-tamam levhalarının ikmali için biraz da sebata malik olsan..."

Sigarasını şiddetle içerek "Rica ederim" dedi, "bu sebat dediğin şeyi benim için temenni etme... Ondan nefret ederim. Kendimde meşgul olduğum bir şeye karşı azıcık sebat hissedecek olursam bütün muvaffakiyetsizliklerin, kederlerin, teessüflerin bende toplanacağına katiyen eminim. Ben ondan ne kadar uzaklaşırsam, ne kadar uzaklaşabilirsem o kadar mesut olurum. Ve herkes de böyledir."

Güldüm: "Oo böyle şey olur mu ya... Bu kadar garip, bu kadar aksi bir fikir?.."

Yine bir lâkırdı feyezanı, yakın bir huruşanın tebeşbüş-i kahkaha-âmizi gibi, onun dudaklarından taştı: "Bilakis pek doğru ve tabiî..."

Şimdi sebat için felsefemi izah edeyim, belki bunu yanlış bulacaksın, fakat mazursun, çünkü bütün muhakemelerimiz bizim nokta-ı nazarlarımıza göre tebeddül eder. Hatta tarz-ı tefekkürümüz bir olduğu hâlde nokta-ı nazarlarımızın yekdiğerinden farklı bulunması bizim aramıza uçurumlar koymağa kifayet eder, bütün münakaşaları neticeden teb'id eden bu nokta-i nazardaki tuhaflıktır, şimdi ben nokta-i nazarımı söyleyeyim:

"Umumî ve istiaresiz... Sebat, biz bunu süsleriz, tezyin ederiz, büyük bir şey olarak kabul ederiz, değil mi? Hâlbuki şunu bî-taraf ve çıplak düşünelim; ism-i ahlâkîsini aynı manaya delâlet eden bir lügata tebdil edelim, ne olur? Meselâ inat, bir nevi inat... İnadın kimlere mahsus olduğunu söylemeğe hacet yok. Bunu sen de bilirsin. İnadıyla iştihar eden bir mahlûk vardır ki küçük bir ırmağın üzerinden geçmemeğe bütün mevcudiyetiyle inat ve sebat eder. Birkaç kilometre dayak tenâvül eder. O kadar sebatkârdır ki zavallı sahibi yolu değiştirmeğe mecbur olur. Şimdi şu hayvanda inadın, yani sebatın itisafı, bolca bir dayakla nihayet bulur, fakat hayvan-ı nâtıkta, insanlarda? Bütün hayatta sürer. Açtığı cerihayı hiçbir şey kapayamaz. Meselâ bir tüccar tasavvur et, bu zat pamuk ticaretiyle iştigal ediyor, servetinin yarısını kaybetmiştir, şimdi inat etmese, yani sebat etmese tebdil-i ticaret etse belki servetinin rahnesini kapatabilecektir. Bu 'belki' herhâlde onun 'belki kaybettiğimi bu yüzden kazanacağım' hayalindeki sebatın 'belki'sinden daha emin ve faydalıdır. Mâ-haza o yine sebat eder, o ticarette iflâs eder. Edebiyatta da böyle; Parnasları düşün, sonra Romantikleri, Sembolistlerin içinde bazılarını... Pardon, kendi edebiyatımızı düşünelim; İşte Yeniler, işte Eskiler... Terakki etmek mahza eskilikten tecerrüt etmek değil mi? Benim fikrim bu... Çünkü eser-i terakki denilebilen bir şey yoktur ki eskisine benzesin! Falan şey terakki ediyor, denilir, yani tebdil-i hâl ediyor, başkalaşıyor, hâsılı eskilikten çıkıyor demektir. Her şeyle beraber edebiyat da tabiî terakki edecek, yani eskilikten ayrılacak, bunu eskiliğe mahkûm etmek kanun-ı tabiî-i terakkiye mâni olmak gibi boş bir şey. İşte hakikati bu nokta-ı nazardan muhakeme edenler meslek-i kadimlerinde, gazel-serâlıkta,

kaside-nüvislikte sebat etmediler, terakkiye yani yeniliğe meylettiler; bugün kütüphanelerimizin en muhterem yerlerini işgal eden kitapları vücuda getirdiler. Bir şair tanırım ki senelerce gazel yazdıktan sonra tebdil-i meslek etmiş, hakikate karşı inat, yani sebat etmemiş, edebiyat-ı sahihaya meylederek terakki etmiş, en muktedir yazı yazanların ihtiramına nail olmuştur. Sonra işte tanıdığım bir zat ki gayet zeki, fâzıl, malûmatlı imiş... Bu mesleğinde sebat etmiştir. Ve Bursa'da vaktiyle neşrolunan *Fevaid* risalesinde: "... *Biz gazel vadisini terk edemeyiz, 'size icbar eden yok a; istediğiniz vadide söyleyebilirsiniz, şunda üç beş kişiden ibaret kaldınız' denilecek olur ise cevaben 'hakikî bir istidad-ı şairiyetle meftur olarak yetişmekte olan ezkiyâ bu vadiyi ihya edecek kadar çok olduğunu' kemal-i iftihar ile beyan ederiz*" diye ilân-ı taannüd etmiştir. Bugün on beş senelik hayat-ı edebiyesinde 'ne vakte kadar' makamında 'ne vakte dek' gibi soğuk ve sevimsiz elfaz ile mâlâmâl gazellerinden başka hiçbir esere malik değil. Şimdi bu zat sebat etmeyeydi, yani inat etmeyeydi, o köhne tarz-ı mahdûd-ı edebîyi terk edeydi bugün rivayet olunan iktidar-ı meçhulüyle belki faydalı bir edip, yahut uyuklanmadan okunur bir şair olurdu. Bir kısım sebatkârların inatları mantıklarını karartmış, hatta onlara bî-çare *İsagoci*'yi[2] bile unutturmuştur. Derler ki: 'Biz tarz-ı atîk-i edebi ihya etmek arzusundayız.' Sen sorsan ki: 'Vay, tarz-ı atîk-i edeb öldü mü? Fuzulîler, Bakîler, Nef'îler, Nedimler, Nâilî-i Kadimler ve eserleri?' 'Hayır, derler, onlar lâyemuttur.' O hâlde ölmeyen bir şey, lâyemut olan bir şey, nasıl ihya olunur? Al sana bir nakîz ki içtima etmemiş ama âdeta tesâdüm etmiştir. Sebat, her şeyde zannediyorum böyle muzır... Evet düşünülürse muvaffak olunacak bir şeyin sebata asla ihtiyacı yoktur, ona sıkılmadan, tabiî bir surette muvaffak olursun, bir şey ki ona savlette güçlük çekiyorsun, o vakit sebata, inada, yani zahmet çekmeğe ihtiyacın var. Sonra kumara gelelim: Çantamın ayrı bir gözünde yirmi liram var. Kendimce bir usul takip ediyorum, bütün kumarcıların semerat-ı sebatını, inatlarının hâsılatını iktitâf ediyorum, bak nasıl: Bu yirmi lirayı dörde taksim et, beş lira eder, işte ben

2 Esîreddin Ebheri'nin medresesinde okutulan mantığa giriş/temel mantık kitabı.

her gece kumar masasının başına giderim. Oynamağa başlarım. Beş liram gitti mi 'bu gece şansım yok' der, kalkarım. On lira kazandım mı 'bu kâfidir' der, yine kalkarım, şimdi beş lirayı verdiğim gece onu tekrar alabilmek inadıyla beş daha, sonra bir beş daha, belki sonra bir beş daha versem sermayem... pardon re'sü'l-malım mahvolacak. Yahut on lira kazandığım gece yeşil örtünün üzerinde parlayan paraların hepsini kazanmak hayaline mağlûp olarak bu emelde sebat etsem kazandığımı verdikten başka zarar etmeyeceğim ne [7] malûm? İnanır mısın bu usul ile her ay re'sü'l-malımdan ziyade para alıyor ve hiç zarar etmiyorum. Bak; bir ay otuz gece... Bunun on beşi şanssız ise on beşi mutlaka şanslı... Şanslı gecelerim on lira verdiğine mukabil şanssız gecelerim beş liramı alıyor. Bunu bütün arkadaşlarıma öğrettim, fakat inatlarına, kaybettikleri vakit zararlarını tekrar çıkarmak, kazandıkları vakit daha ziyade kazanmak inadına şiddetle mağlûp olduklarından istifade edemediler."

Sigarasını unutmuştu, ağzına götürdü, sönmüştü, kalktı, kibriti aldı, tekrar sigarasını yaktı ve devam etti:

"Evet her şeyde inat... İşte meselâ ben. Buraya geldiğim vakit İngilizceye başlamıştım, üç ay geçti daha doğru ibare okuyamıyordum. Düşündüm ve itiraf ettim ki buna karşı istidadım yok, hemen terk ettim, Almancaya başladım; bu kolay, bana muvafıktı. Şimdi İngilizceye bir kere başladım, diye sebat edeydim, onu öğrenemedikten başka Almancadan da olacaktım. Şimdi vicdanen itiraf ederim ki Almancayı sebatsızlığıma borçluyum. Bak, sen 'Âlâm-ı Nûşîn'i çok beğendin, değil mi? Hâlbuki senin tavsiye ve arzu ettiğin sebata malik olaydım o, gördüğün levhaları tabiî itmam etmiş bulunacaktım; sonra o yarım bırakılmış levhaların matemini, elemini hissedemeyecektim, 'Âlâm-nûşîn' meydana gelemeyecekti. Ben sebatkâr olaydım vakıa yirmi tane adî ve büyük tabloya malik olacaktım, fakat bir 'Âlâm-ı Nûşîn'e asla... İşte bu beğendiğin levhayı da, dostum sebatsızlığıma borçluyum. Oh nasıl izah etmeli... Söyleyeceklerimin hepsini birden söylemek arzu ettiğim için hiçbirini söyleyemiyorum. İrat etmek istediğim delâili karıştırıyorum, aheng-i mantıkî kayboluyor, nihayet yine tekrar ede-

yim ki sebat; inat demektir. İnat ise o meşhur inatçıya yedirdiği dayakların on mislini insanlara ikram eder ki biz bu ziyafete galiba 'tali'-i nâ-sâz' diyoruz, sakın bana onu tavsiye etme. O, bir sanatkârın ölümü, kör olması demektir; en büyük şairler, en hakiki sanatkârlar, en büyük dâhiler dünyanın en hercaî ve en sebatsızlarıdır. Sebat tabiatta bile yoktur. Bir asrın üç yüz altmış şu kadar bin gününün hangisi birbirine benzer; ezelî bir takaza-yı tebeddül... Sebatı tabiî addedenler arzda hareket-i mutlaka tahayyül edenlerdir. Ne kadar sabit olsalar zamanın tebeddül-i mutlakası karşısında izafî bir inat ile üzülmüş olurlar. Saçma diyeceksin değil mi, fikrim saçma?

Sigarasının maî ve beyaz dumanları içinden, kanepeye yatar gibi yaslanmış, ayaklarını birbiri üstüne atmış canlı bir hatt-ı istifham şeklinde, parlak nazarlarıyla bana bakıyordu. Ne cevap vereceğimi, nasıl itiraz edeceğimi tayin edemiyordum. Nihayet köhne bir hikmet-fürûş şaşkınlığıyla, âsude ve müteredditt fısıldadım: "Cidden saçma... Zira '*Mânend-i şecer sâbit olur nâbit olanlar.*'"

Şiddetli bir kahkaha fırlattı, sıçradı, ellerini omuzlarıma koydu, hâlâ gülüyordu. "İşte" dedi, "sende de bir sebat ki nokta-i nazara ait..."

İzmir, Sayı: 9 (407), 26 Şubat 1320/9 Mart 1905, s. 5-7.

Erkek Mektubu

Muazzez Sermet'im,

İşte nihayet teehhül ettim. Bekârlığa ân-ı vedaımdan bir sene sonra garip ve muvazenesiz bir hayat-ı ailenin müzeyyen ve garip salonunda, son derece garip ve muğber sana şu mektubu yazmağa başlıyorum; beraber geçirdiğimiz hayat-ı samimî-i tahsilin unutulmaz saat-i nûşînini dolduran münakaşalarımız hep neye aitti?.. Kadınlığa ve teehhüle dair değil mi azizim? Sen lenfatik, sakin, mutavassıt, az güzel, az hisli bir kadın tahayyül eder ve isterdin; ben asabî, müteheyyiç, âlî, çok güzel, çok hisli bir kadın.

Sen daha bekârsın. Hayaline nail olmanı bütün ruhumla temenni ederim. Ben evlendim, hayalime nail oldum. Fakat ne inkisar-ı hayal... Hayır ne feci aldanış... ki saadet-i hissiyeme bedbahtî gecelerinin fecirsiz ve ziyasız gölgelerini, zalâm-ı rücû ve nedametini doldurdu. Bekârlarca meçhul olan bu serair-âlûd "âlem-i teehhül"ün âmâk-ı müphemiyetine lejander bir ümit ile güllerden ve nurlardan mamul peri saraylarına müntehi korkunç, karanlık ve dikenli mağara ağızlarına girilirken duyulan ra'şe-i meşguf-ı tereddütle dâhil olmuştum. Bu karanlıklar sönmedi, bu dikenler bitmedi. Elmastan, zümrütten saraylar görünmedi, ben bu medhali siyah vâdinin içinde âciz ve bî-ümit kaldım.

İşte bugünkü mevkiimin mana-yı timsalîsi...

Mana-yı maddîsini de vâzıhan anlatayım, dinle. [6] Beni evlendirmeğe kalkan hemşiremle teyzeme evvelâ şöyle bir nutuk irat etmiştim:

"Evlenmemi arzu ediyorsunuz, değil mi? Bu emelinize mâni olmam ve teşekkür ederim. Fakat bulacağınız kız benim hissimi memnun edecek bir hâlde olmalı. Benim istediğim kız asabî, ince, narin, müteheyyiç, son derece malûmatlı, musikiye aşina, son derece güzel, son derece hassas olmalı. Beni mesut etmeli, ben de ebediyen size minnettar kalmalıyım."

Hemşirem gülümsüyor, teyzem düşünüyordu. Ben devam ediyordum.

"Adî, malûmatsız, küçük, hissiz, sessiz istemem, bedbaht olurum. Böyle etten bir heykelin cevf-i kalbine en müntehap menakıb-ı ruhiyemi nasıl söyler, nasıl nefîr-i tahassüsümü üflerim?.. Dikkat ediniz, beni bedbaht etmeyiniz."

Sonra günlerce hayalimin teferruatını ablama ve teyzeme telkin ettim. Onlar arzu ettiğimden ziyade dikkat ettiler, bana sevgili zevcemi buldular.

İlk gece, ilk leyle-i hayal-âmûz-ı zifafın rüya kadar çabuk ve gayr-i mahsus geçen avân-ı huzûzunda kendimi mesut zannettim. Bu oda ve bu gece gaye-i tahayyülüme o kadar muvafık, o kadar müşabih idi ki... Girince etrafıma bakamadım, ince ve pembemsi duvağın altında mütebessim ve mütehayyir gibi duran zevcemin yüzünü açtım. Onu klasik bir tarzda; gözleri yerde ve mahcup bulacağımı ümit ederken gözleri gözlerime merkûz ve mütecessis gördüm. Belki bir dakika, yani bir asır birbirimize baktık. Ben bir şey söylemek arzu ediyor ve bulamıyordum. Nihayet dedim ki... Bil bakayım ne dedim? Eklere[1] zevceme karşı ilk hitab-ı perestişim ne olmalıydı?..

Fakat ben, gayr-i müterakkıb şeyler karşısında şaşıranlara has bir ra'şe-i telaffuzla "İsminiz efendim?" dedim. O zavallı da kim bilir benden ilk kelime-i hitabı nasıl beklerdi. Evvelâ sualim onu şaşırtır gibi oldu. Lâkin güzel yüzündeki işmizâz-ı tahayyür serî ve berkî bir istihza gölgesine inkılâp etti. Sanki o beni bu kadar boş bulmaktan mütevellit fırsat-ı suûd ile o kadar yükseldi, o kadar yükseldi ki buluttan bakan gözlerini artık seçemiyor ve kendimi pek küçük ve derinlerde hissediyor-

1 Éclairé (Fr.): Aydın, bilgin, açık.

dum; yükseklerden aşağı doğru bu cevab-ı sualî döküldü: "İsmimi bilmiyor muydunuz efendim?"

Şaşaladım. Zihnimi toplamak için birkaç dakika dinlenmek icap ediyor, merkez-i sıkletimi tanzim lâzım geliyordu. Ne ise "hiss-i sânî" imdadıma yetişti ve şahsiyet-i derûniyem bana i'tâb-ı anîsiyle haykırdı:

"Aptallığın lüzumu yok. Bir kadın karşısında lâkırdı mı bulamayacaksın... Bir rol, hemen bir monolog... Velev bârid olsun..."

Başladım:

"Bu şaşkınlığıma sebep hüsnünüzdür. Sevgilim. Affedersiniz, mümkün mü isminizi bilmeyeyim? Fakat..."

O kadar soğuk bir surette devam ettim ki karşımda gayr-i mutedil bir terbiyenin mahsul-i münakkadı olan bu kızın cidden üşüdüğünü hissettim.

Hâlâ minnettarım ki beni üzmedi. Piyano çaldı, galiba biraz da dışarı çıktı. Sonra yine geldi, benim sıkıntımı geçirmeye, mahcubiyetimi tamir etmeye başladı. İfadesinde o kadar tuhaf ve mütesebbit bir nağme-i ciddiyet vardı ki, eğer sesi ince olmasa idi bir erkek işitiyorum zannedecektim. Her şeyden beni imtihan etti. Ve galiba memnun olmadı. Neseviyet için efkârını izah etti. Ben zavallı dinliyordum. O kemâl-i serbestî ile erkeklere hâkim, kadınlara esir olmak üzere verilen terbiye-i mütehalifenin tehlike ve haksızlığından bahsediyor, prensipler, prensipler, prensipler yağdırıyordu.

Ben bütün bu nağmenin güftesini anlamayarak yalnız beste-i şivekârını, meclûp ve tahsinkâr, dinlerken böyle mütekâmil bir vücud-ı zarife, bir zevce-i kıymettara malikiyetten müftehir oluyor, saadetimi fikren tasdik ediyordum. Balayında ne dediyse evet dedim. O kadar münkadane ve minnettarane hareket ettim ki o bu huzû-ı inkiyadı Bibi'sinde (küçük finosunda) bile görmemiştir zannederim. Ne vakit ki zehir ayları vürud etti, zevcemin sinirleri bütün gaddarlığıyla başladı. Bugüne kadar, on bir aydır devam etmekte faal ve baîd-i sükûnet... Bir hiddet makinesi oldu. Teşbihimi rica ederim kaba görme, ben de onun makinisti... Acınacak bir makinist... Bu sevgili makinenin buhar-ı feveran ve galeyanı karşısında her gün tehlikeler atlatan, ıstırap çeken, yanan, haşlanan zavallı bir makinist!

Her gelen doktordan, hayal zannettiğim bir sükûn-ı nazikî ile tedavisini istirham eder, kendimize tabib-i hususî yapacağımızı vaat eder. Doktor "Mütalâayı terk edeceksiniz, katiyen okumayacaksınız, açık havada gezeceksiniz" dedi mi "Peki, teşekkür ederim" der, odadan çıkar, doktor defolunca bana hücum başlar.

"Esef ederim, böyle yatros[2] herifleri doktor diye davet ediyorsun, ben vahşî miyim, nasıl okumadan insanlığımın gıdasını vermeden yaşarım. İlh... ilh..." Şimdi sen dersin ki "Mademki on bir ay hastalığı[3] devam ediyor, buna da alışılır." Hayır azizim, her gün sahneler değişerek devam ediyor, mümkün olduğu kadar yeknesakî ve intizam yok. Bak, sana zevcemin sinirlerinin on bir aylık tarih-i muhtasarını çizeyim:

Evvelâ bir piyano çılgınlığı başladı. Yemek yemiyor, kimseyi yanına almıyor, odaya kapanıyor, mütemadiyen çalıyor, çalıyor, çalıyordu. Bir hafta yüzünü görmedim. Nihayet bir gün kapısına gittim, bekledim, ne kadar beklediğimi der-hâtır edemiyorum, fakat pek çok...

Piyano biraz sustu, galiba notalar değişiyordu. Kapıyı vurdum. Hizmetçi zannetti, haykırdı: "Defol kız! Ne istiyorsun? Defol!"

Ben tatlı ve müstemend bir seda ile "Hayır azizem benim" dedim, "lütfen kapıyı açınız."

Şiddetle cevap verdi: "Mümkün değil!.."

Ben hiddetlenir gibi oldum: "Nasıl mümkün değil? Bu benim hakkım değil mi? Açacaksınız mutlaka! Gireceğim, size bir şey söyleyeceğim."

Hiddetimi hissetti. Rica etti, ben ısrar ettim, yalvardı yakardı. "İstemem git" dedi, "üzerime fenalık geliyor, vahşetin, canavarlığın lüzumu yok, git."

Benim inat kafam tuttu, ısrar ettikçe ettim. Onun da hakikaten üzerine fenalık geldi, kapının önüne yığıldığını duydum. Artık hıçkırıklar arasında "Ah canavar, ah yamyam..." itabını işitiyordum. Kapı açtırıldı, kayınvalide, hizmetçiler koşuştular, doktor geldi. Zevcem tamam üç hafta yatakta kaldı. Herkes

2 Yatros (Rumca): Hekim (argolaştırılarak "hekim müsveddesi, doktor taslağı", "hacamatçı" anlamında kullanılıyor).

3 Metinde: hastalık ki.

bana, yani yamyam efendiye darıldı. Kayınvalidede, hatta –o hınzırlara ne oluyor bilmem– hizmetçilerde bile surat iki karış!

Bir daha böyle vahşete cesaret edemedim. Zevcem iyi olunca bir duş, bir hafta sonra bir masaj çılgınlığı çıkardı. Bütün hizmetçiler, validesi, ben vücudunu ovmağa başladık. Hepimizi haşlıyor, yatakta çırpınarak kemiklerini kırmağa tasaddi ettiğimizden, hâsılı hepimizin eşekliğinden bahsediyor, yavaş lâkırdı söylemesini bilmiyor, haykırıyordu.

İki ay sonra bir sükûnet gelir gibi oldu. Herkesle konuşur, sonunda mutlaka bir kavga çıkarırdı. Ben bî-çare [7] ip üstünde cambaz; muvazenemi kaybedecekmişim gibi parmaklarımın üzerinde yürüyor, yamyamlığımı der-hâtır ederek medenî zevcemden tedehhüş ediyordum. Meselâ beni tatlılıkla çağırır, derdi ki: "Çocuğumuz olsa iyi olmaz mı? Mesut mu oluruz?"

Ne diyeyim? İyi olmaz desem berbat! Bari "Çok iyi olur" diyeyim, derim. Bir cevap alırım ki hiç bilmediğim Çince kadar vazıh: "Ben Cenan gibi düşünüyorum. Ya çocuğumuz kız olursa onu nasıl terbiye ederim? Kendim gibi mahvolmağa namzet değil mi; hâlbuki sen benim bedbahtlığımdan nasıl mütelezziz olursan onun felâketinden mütelezziz olmak vahşetine müştaksın!"

Daha neler, neler... En nihayet yine bir okuma çılgınlığı icat etti. Elinde gözü kör olası münasebetsiz Loti'nin *Désenchatées*'si. Bu kitabı okudukça bana o kadar tuhaf, o kadar derin bakarak dalıyor ki bunun garabetini mümkün değil sana yazamam. Sanki her şeye sebep benim, ben olmasam mesut olacak... İşte yine çığlıklarını işitiyorum. Beni bulamadı, hizmetçilere bağırıyor. Korkuyorum ki buraya gelecek, bu yazdıklarımı isteyecek. Saklasam burada baykuş gibi yalnız ne yapıyordun diyecek, versem okuyacak, kıyametleri koparacak. Oh ne azâb-ı vicdanî Sermetçiğim, terbiye-i müfrite-i hâzıranın bu neticeleri! İşte bu azâb-ı vicdanî ile daha doğrusu onun havf-ı vürûdundan mütehassıl heyecanla senin mektepteki hayaline nail olmanı temenni ediyor ve buracıkta onun çığlıkları âsab-ı semiyyemi parçalarken: "Ah neredesin, lenfatik, sakin, mutavassıt, az güzel, az hisli bir kadın?.." diye haykırmak, bağırmak, çırpınmak istiyorum.

İzmir, Sayı: 3, 11 Ağustos 1323/24 Ağustos 1907, s. 5-7.

İlkbahar

Köyde idik... Pâk ve mutedil bir neşve-i cuş ile haykıran küçük çağlayanın o kadar yakınında idim ki sukut-ı abdan uçuşan nâ-mer'i zerreler hayalî bir yağmur gibi yüzümü ıslatıyor ve köpeğim yüzükoyun uzanmış yarım kapalı gözleriyle bu ilk gördüğü manzarayı seyrederek kımıldanmağa cesaret edemiyordu. İhtiyar meşe ağaçlarının; nemnâk taşları örten kesif ve mütevahhiş çalılar üstüne zümridîn ve muhtez benekler hâlinde gölgeleri düşüyor, yeni çıkan narin ve şeffaf otlar çağlayanın muhrik ve muğfil ninnisiyle nazan bir hab-ı masum uyuyordu.

Hiçbir ses, ne bir kuş, ne bir böcek bu sükûnet-nûşîn-i müterennimi ihlâl etmiyordu. Rüzgâr, hareket, hatta hayat; sanki bunlar ebediyen sönmüştü. Ben ve köpeğim mesuttuk. Bu yeşil rüya-yı serab-alûd-ı bahar içinde, her şeyi unutmuş; elemden, emelden, arzulardan uzak; mesuttuk. Ben de onu taklit etmiş, yüzükoyun yatmıştım. Yazın sehhar kokusunu, altımdaki ratip ve temiz toprağın çıkardığı buy-ı sükkerîn-i baharı kokluyordum. Bilmiyorum bu huzuz-ı bî-haber içinde ne kadar kaldık! Fakat çağlayanın seda-yı girizanı değişmeğe, yeşil gölgeler yavaş yavaş dağılarak kararmağa, beyaz köpükler esmerleşmeğe, riyâh-ı şâm gayr-i mahsus mevecatıyla serin bir nefes-i veda gibi esmeğe başladı. Akşam oluyor ve uyanmak lâzım geliyordu. Ayağa kalktım, "Haydi Koton" dedim, "artık gidelim."

Mutî köpeğim kalkmak istemiyor: "Niçin böyle münasebetsizlik ediyorsun?" gibi manidar ve parlak gözleriyle müstemend ve ricakâr, bana bakıyordu. Zavallıya huzuz ve saadeti mahvolacağından acıyordum. Tekrar yanına oturdum, gü-

zel başını, düşük kulaklarını ellerimle okşayarak "Evet, gideceğiz Kotoncuğum" diye teselli ediyordum; "gideceğiz, burada yaşadığımız ân-ı saadeti de bütün geçen ve geçecek saadetler gibi mazi-i hatırata terk edeceğiz. Birkaç saat sonra gece müphem ve serair-âlûd karanlıklarıyla hulûl edecek; şimdi çakılların, otların arasında saklanan müstehzi kurbağalar madenî ve haşyet-aver naralarıyla zulmette birer görülmez heyulaya münkalip olan ağaçları raks ettirecek, bu güzel ve cennet-âsâ mahal korkunç ve deycûr bir kâbus olacaktır. Ah bilsen ki bütün saadetler, bütün baharlar, bütün telezzüzler ne kadar aldatıcı ve fâni rüyalardır!"

O, söylediklerimi anlamıyor, yalnız gülen yumuk gözlerinin müteşekkir parlaklıklarıyla izhar-ı memnuniyet ediyor ve yanına oturduğumdan, nazikî-i nevazişimden burada ebediyen kalmağa razı oldum zannederek şiddetle kuyruğunu sallıyordu.

Haftalık İzmir, Sayı: 27, 8 Mart 1324 [21 Mart 1908], s. 11.

Hatırat-ı Tahsil

Çirkin Bir Hakikat

Âtideki satırlar henüz bir Fransız evinde pansiyoner bir mekteplinin defter-i hatıratından kopya edilmiştir.

Oh ne çirkin şeyler... Bu hayat ne kadar sefil, bu cemiyet-i beşeriye, bu insanlar, bilhassa bu kadınlar ne kadar adî. Ne kadar ruhsuz?.. Nihayet bunu da mı işitecektim; bu müthiş, bu yaralayıcı, bu öldürücü tahkire de mi hedef olacaktım?.. Ben ona o kadar hürmet ederken; bütün adîliğiyle, ihtiyarlığıyla, çirkinliğiyle beraber en lâtif, en müstesna, en şayan-ı perestiş genç [6] kızlara bile gösterilemeyecek nezaketler ibraz ederken onda hiç olmazsa güzel, sanatkâr bir ruh olduğuna hâlâ aldanmak istemeyen bir kanaat, bir ihtiyac-ı ruhî ile inanarak; o hafif, sarı, ince çizgilerle buruşmağa başlayan yorgun simasında yine bir hatıra-i manidar-ı şebab bulmağa çalışırken o ne kadar çirkin düşünceler arkasında koşuyor, insanı üşüten, titreten, feryat ettiren ne iğrenç hatıralar arasında dolaşıyor imiş...

Ah bu kadınlar!.. Bu akşam bilmem nasıl oldu, nasıl başladı?.. Onun yine garip, sırf söylemiş olmak için söyleyenlere mahsus bitmek tükenmek bilmeyen gevezelikleri arasında nefret-engîz bir hadiseyi izah eden birkaç perişan kelimecik ağzından kaçmış bulunuyordu.

"O, burada idi. Zevcim dostlarıyla beraber çıkmıştı; küçük, uzun uzun nefeslerle uyuyor, ihtimal ki zavallı biraderini, ancak senede bir kere görebildiği bu kardeş ruhunu görerek dalıyordu. Biz senin odana geçtik. Gevezelik etmek için orası ne kadar muvafıktır değil mi?.. İlh..."

Ah bu sefil kelimeler, bu çirkin cümleler... Demek ki biz Kristal'de o adî, sevimsiz "Cafe Concert"in gürültülere, patırtılara birer mesken-i rezil olan soğuk mermerli masalarının kenarında çıplak kol ve bacaklarıyla göbek atan birkaç zavallı kızcağızın; hayatlarını namusları pahasına kazanan birkaç Alman fahişesinin sefaletlerine acırken o, -ah ismini söyleyemeyeceğim- o adî, o kaba, o her türlü hissiyattan mahrum, rezil herif burada imiş, benim odamda, henüz bir rayiha-i cüz'î-i fuhuş, bir hava-yı hafif-i âdiyet bile uçmayan hücre-i namuskârımın ortasında, en saf, en bakir, en sevimli emellerime, en samimî, en hissî teessüflerime; hazain-i bî-nihaye-i aşkın henüz saadet-i iptidaiyesini tatmağa başlayan kalbimle en rakîk temennilerime birer şahid-i sâkit olan bütün bu eşyamın arasında yalnız ikisi... Yalnız ikisi bulunuyorlarmış!.. Ah, ben buna tahammül edemiyorum, benim hissiyatım bunu, bu iffetsiz, bu çirkin hikâyeyi kabul etmek istemiyor.

Ve işte bu akşam, dün iki sefil vücut tarafından çiğnenen, ezilen zavallı yatağıma girerken ta başucumda asılan resmi, onun, o namussuz kadının resmini görmek istemedim. Yüzünü tamamıyla duvara doğru çevirdim. Ve "Oh işte daima böyle saklanmağa mahkûm kalacaksın; adî kadın!.." diye haykırarak zaafından titremeye başlamış olan bu fakir, bu nahif mevcudiyetimi, o artık kirlenmiş iffetiyle hakir bir manzara arz eden yatağımın içine attım.

Gözlerim yavaş yavaş yumuluyor ve başımın üzerinde rengârenk fistanlar ve parıltılarla karışık bir âlem-i azîm-i fuhuş dönüyor, beni de ihata ediyordu.

Feridun

Edebî Serbest İzmir, Sayı: 3,
6 Teşrîn-i sânî 1324 [19 Kasım 1908], s. 5-6.

Küçük Hikâye

Ay Sonunda

Bir mekteplinin defter-i hatıratından kopya edilmiştir.

Acaba ne için bunları düşünüyorum, bu akşam bana bu siyah, bu acı hatıraları tekrar ettiren şey nedir?.. İşte odamdayım. Biraz başım ağrıyor, daha doğrusu biraz çokça içtim. Bir his, anlaşılmaz bir sebep bana daima mazimi düşündürüyor.

"Oh yalnızlık, yalnızlık..." diyorum. Her zaman çıldırasıya sevdiğim bu hayatın bütün acılıkları, bütün boşlukları gözlerimin önüne geliyor: Ah ailem; kim bilir onlar şimdi ne kadar bahtiyardırlar. İhtimal ki henüz yemek yemişlerdir. Babam bir köşede yorgun bir tavırla gazetesini okuyor, annem, ah sevgili anneciğim elinde bir şey dikmekle meşgul, kardeşlerim henüz yemek trapezinden ayrılmamışlar, haddinden fazla yiyenlere mahsus bir tavr-ı batî ile gevezelik, gürültü ediyorlar. Elmas –kedimizin ismi– boş bir sandalye üzerinde belini yükselterek geriniyor, onlara bakıyor. Ne saadet, ne saadet... İşte ben burada biranın verdiği hafif baş ağrısıyla dertlerimi yazmağa çalışırken onlar orada mesut, müsterih bir hayat geçiriyorlar... Ya ben?.. Ah bu hayat, bu benim hayatım, bu sefil, bu yırtık, bu elemli hayat... İşte geçen seneler... İstanbul cihetinde sükûnetler, zulmetler içinde unutulmuş bir gûşe-i meyus. Orada geçen koca bir sene, sonra bu Beyoğlu hayatı. Buradaki odam, yirmi iki yaşımın olanca ihtirasatıyla mütehey-yiç kalbim... Sevmek, ah sevebilse idim, birisini, yalnız birisini sevebilseydim; belki mesut olur, belki hep dertlerimi unuturdum, heyhat!.. İşte Artemisya, işte Melpomeni, hatta işte Lusi,

işte Olimpiya... Hepsi, hepsi unutuldu, hepsi hayal, hepsi birer hikâye oldu. Kim bilir belki şimdi Artemisya arkadaşları ile o büyük evin içinde soluk soluğa koşuşurken Melpomeni, o zavallı, fakir, o sükûnetlere, matemlere melce olan evinde, yeni evinde bir fistan dikiyor.

İşte Lusi'nin piyanosu dalga dalga bir polka nagamatıyla kulaklarımı dolduruyor. İşte Olimpiya sokağın ortasında kahkahalarla gülüyor. Ve ben yazıyorum, hiç onlara ehemmiyet vermeyerek. Bilmiyor, işitmiyor gibi görünerek, fakat ağlayarak, sessiz sedasız, içimden, ruhumdan ağlayarak bunları, bu öldürücü hisleri yazıyorum.

Üzerimde –üçüncü kat apartmanda– bir yığın genç çocuk sesleri gürüldüyor, hiç şüphe yok ki oynuyorlar, gülüşüyorlar... Ah yalnız ben, yalnız ben mi meyusum?..

Odamda her şey bana meyus görünüyor. İşte kitaplarım, işte defter-i hatıratım, işte gazetelerim, hep matem-zede birer zavallı kimsesizliğiyle düşünüyorlar...

İşte tiyatro dürbünüm bu akşam da istimal olunamamak bedbahtîsiyle pür-girye!

Bir yere gidemiyorum, ne tiyatroya, ne bir kahveye, ne hiçbir yere... Çünkü param yok... Âh bu hastalık, bu miskinlik!

Yollar çamurlu, pis... Lâstik alınmak ister, potinlerim muhtac-ı tamir bir hâlde, saçlarım haddinden fazla uzamış, yakalarımı henüz çamaşırcı getirmemiş, çoraplarım eskimiş... Hep paraya taalluk eden daha [4] binlerce ihtiyaç var... Hâlbuki bende ancak kırk para, evet kırk para mevcut ve daha aybaşına kadar üç gün, üç günlük hayat lâzım!..

Bu akşam kimseyi görmedim, kimseyle görüşmedim, sevgili Ayda'mı ihmal ettim, verdiğim söze ehemmiyet vermedim, erkenden buraya, odama geldim, bunları düşünüyor, bunları yazıyorum. Ne için, acaba ne için?..

Çünkü param yok... Ve anlıyorum ki beni meyus eden, hasta eden, öldüren hep budur. Niçin ben zengin olamıyorum, ben de lâstik tekerlekli arabalarla bütün Beyoğlu halkının nazar-ı gıptası önünde Grand Rue'yu geçemiyor, niçin her gece Tokatlıyan'da, Yani'de, o lâtif, müzeyyen masaların başında, o iştiha-âver yemeklere, o nefis şaraplara daima bî-gâne ka-

lıyorum? Ah benim ne kabahatim var?.. İşte hiç saçsız bir kafa, işte şişman karnıyla fıçıya benzeyen bir herif, daima şeker piyasasından bahseden, daima pamuğun kaça çıktığını hesaplayan iki zavallı dimağ, işte hiç çalışmadan, hiç terlemeden, hiçbir zavallılık görmeden, hiçbir saat ertesi gün nasıl yaşayacağını düşünmeden milyonlara nail olmuş bir genç, bir mirasyedi... Acaba bunların benden fazla neleri var?.. Ah para, yine para, hep para... Fakat ey kıymettar maden, niçin benden bu kadar korkuyor, uzaklaşıyorsun, emin ol ki seni tevdi edeceğim eller; pek nermin, pek rakîk eller olacaktır. Heyhat işte tekrar ceplerimi karıştırıyorum, bir köşecikte kalmış bir onluk daha zuhur edivermek ihtimali beni müteessir ediyor... Ne gezer, hepsi dört, dört tane onluk, onların da birisi silik... Oh zavallı paralar. Zavallı heyet-i mecmû-ı servetim!..

Aslına mutabıktır.
Feridun

Edebî Serbest İzmir, Sayı: 5,
13 Teşrîn-i sânî 1324 [26 Kasım 1908], s. 3-4.

Küçük Hikâye

Bir Perdelik Komedi

Yaşasın Dolap[1]

Ahmet Bey	Elli yaşında
Bihter Hanım	Yirmi iki yaşında
Hâmit Bey	Yirmi beş yaşında
Hizmetçi kız ve uşak	

Alafranga bir yatak odası - Büyük dolap konsol, ayna ve saire -Koltuklar - Duvardaki saat gecenin birini işaret eder.

BİRİNCİ MECLİS

Ahmet

Ahmet Bey *(Kendi kendine)* - Aman ya Rabbi. Bakalım bu gidişle başımıza daha neler gelecek!.. Yirmi dört saatten beri ağzıma bir lokma kuru ekmek bile koymadım. Canım hiçbir şey istemiyor ki, evet yirmi dört saat, içinizden hanginizin bir gün aç kaldığı var.

Hürriyet ilân edildiği günden beri müracaat etmediğim hile, başvurmadığım tedbir kalmadı. İşte kırk gün oluyor, belki kırk türlü fikir düşündüm.

1 *Serbest İzmir*'in 8. sayısının dış kapağındaki "Münderecât"ta Baha Tevfik'e ait gösterilmiştir. Bu sayıdaki kısmın altında imza yoktur. Diğer bazı yazı ve yazar isimlerinin yer almayışı, kapağın basımında bir yanlışlık bulunduğunu gösteriyor.

Bilemiyorum. Ah sebebini bilemiyorum. Zihnimin olanca faaliyetine, kollarımın şu müthiş kuvvetine rağmen hiçbir şey yapamadım.

Vaktiyle ben ne idim, nasıl adamdım, böyle sizin karşınıza gelir de dertlerimi mi sayardım, ben, ben hafiye idim. Benim merciim doğrudan doğruya Yıldız'dı. Sırası geldiği zaman dairedeki en büyük memurlar, hatta nazır bile benden korkar, o İzzet Paşa'ya[2] mensuptur, derlerdi.

İzzet Paşa - Allah yüz bin kere belâsını versin, işte ben onun bir bendesi. Onun sadık, asdak, bir kulu idim. Ne görür, ne duyar, ne anlarsam ona yazardım. Herkes zorla senede sekiz ay alınabilen aylıklarıyla borçlar içerisinde yaşar dururken ben her ay tahsisatımı alır, daima yükselen rütbemle göğsümü gere gere gezinir, eğlenirdim.

Heyhat, işte bugün beni nezaretten kovdular, bu bir şey değil, kaide-i tensikat mucibince iyice tenkihata uğratıldıktan sonra yine beş bin kuruş kadar tutan maaşımla hayatımı temin edebilirim. Fakat korkuyorum ki o eski sadakatlerime, hizmetlerime bedel beni büsbütün mahvetmesinler...

Ah keşke ölseydim, keşke beni de öldürseler, mahvetselerdi... Şüphe yok ki daha memnun olacaktım. Herkesten tahkir, her taraftan nefret görüyorum. Zannediyorum ki yanımdan geçenler yüzüme tükürmemek için zapt-ı nefse çalışıyor.

Hele bugünkü işittiklerim. Halktan göreceğim şey yalnız tahkir olsa... yine razıyım. Ahmet öyle ehemmiyetsiz şeylerden utanır takımından değil... Elhamdülillah namus, vicdan, hamiyet kelimelerinin gölgelerine bile malik değilim... Fakat korkuyorum... Beni tutacaklar, tevkif edeceklermiş. İşte ben bundan korkuyorum. Bugün kahvede o yığın yığın gazetelere bakarak "Ah ya Rabb'im! Kucak kucak evrak-ı muzırra, bunlardan biri daha birkaç ay evvel gözüme ilişse, birinin elinde veya cebinde görsem, ah babam olsa jurnal ederdim. Hele şu *Tanin*, hiç şüphe yok o zaman bir yerde yakalarsam bir günde nazır olurdum" diye düşünüyordum. Kulağıma bir ses geldi. Yanım-

2 Sultan II. Abdülhamit dönemi hafiye teşkilatının yöneticisi Arap İzzet Holo Paşa (1852-1924) kastediliyor.

dakiler konuşuyorlardı. Dikkat ettim. Birdenbire tüylerim ürperdi. Sapsarı, [4] mosmor, kıpkırmızı, hayır hayır, belki simsiyah bir renge girdim. "Ahmet Samim"[3] diyorlardı. Ahmet Samim mi, aman hafiye imiş, çok can yakmış, bu sayede bir paşaya damat olmuş, büyük bir memuriyet yakalamış. Aman ya Rabbi, ben, beni söylüyorlar... Kaçtım. Doğru buraya, eve geldim. Ne yapayım... Aman ne yapayım, beni tutacaklar, beni öldürecekler, kim bilir belki denize atacaklar.

(Dışarıdan ayak sesleri işitilir)

Birisi geliyor. Kimdir o?.. Ha sen misin Bihter; kendi kendime düşünüyordum. Bilmem ne yapmalı, nasıl kurtulmalı?

İKİNCİ MECLİS

Ahmet, Bihter

Bihter - Başka türlü olmaz bey, kaçmalı. Bana kalırsa Avrupa'ya kaçmağa da lüzum yok. Bursa'daki akrabalarından birine gider, şimdilik misafir olursun, Meclis-i Mebusan açılıp da ortalık yatışıncaya kadar oradan bir yere ayrılmazsın. Senin orada olduğunu kim bilecek?

Ahmet - Kimse bilmez, değil mi?..

Bihter - Tabiî kimse bilmez. Böyle tehlikeli bir zamanda burada kalmak hiç iyi değildir. Ne olur, ne olmaz. Görmüyor musun, ele geçenler ne hâllere giriftar oluyor...

Ahmet - Canım bir türlü senden ayrılmak da istemiyor.

Bihter - Ya ben, ben istiyor muyum acaba, fakat çare yok ki... Muvakkaten ayrılmamak isterken büsbütün birbirimizi kaybetmek de doğru olamaz değil mi?

Ahmet - Hakkın var sevgili zevcem.

Bihter - O hâlde hemen yarın buradan hareket etmelisiniz, hatta bu geceyi bile burada geçirmeniz münasip değil. Şimdi gidiniz. Bu geceyi bir otelde geçiriniz, ne olur, ne olmaz, belki şimdi gelir, seni tutarlar.

3 Başyazarı olduğu *Sadâ-yı Millet*'te İttihat ve Terakki aleyhtarı yazılarından dolayı öldürülen gazeteci ve Fecr-i Âti şairlerinden Ahmet Samim (1884-9 Haziran 1910) ima ediliyor.

Ahmet - Şimdi mi?.. Hakikaten... Benim burada ikamet ettiğimi herkes biliyor. Evet, evet, bu gece bile burada bulunmamalıyım. Gidiyorum sevgili Bihter'im, gidiyorum. Kim bilir kaç ay birbirimizi göremeyeceğiz.

Bihter *(Müteessir)* - Ne çare, hele sen kurtul da, zararı yok yine bir gün olur eskisinden iyi yaşarız. Git beyim, burada kalmak senin için tehlikeden halî değildir.

Ahmet - Evet gideceğim, bu akşam, hemen şimdi, şimdi gideceğim. Fakat nasıl, hiç hazırlığımız yok.

Bihter - Hazırlık mı, ne hazırlığı?

Ahmet - Çamaşır falan...

Bihter - O bir şey değil... Şimdi beş dakikada hazırlattırırım. *(Bihter çıkar.)*

ÜÇÜNCÜ MECLİS

Ahmet Efendi *(Yalnız)*

[Ahmet] - Evet şimdi gitmeli, hemen gitmeliyim... *(Pencereden bakarak)* Birisi geliyor, aman bir komiser olmasın. Hayır [5] bir yolcu... Ne kadar da korktum, az kaldı yüreğime bir şey inecekti. Lâkin Bihter'den ayrılmak da bana ne kadar acı geliyor, zavallı kadın, bir taraftan bana git diyor, diğer taraftan gözyaşlarını zapt etmek için uğraşıyor. Ah bu kadın kalpleri ne kadar da hassastır. Gitmeli, ne çare, birkaç ay, belki bir sene bu güzel memleketten, bu rahat evden, bu sevgili kadından ayrılmalı... Of düşündükçe aklıma bin bir türlü şeyler geliyor. Ya bu geceyi nerede, hangi otelde geçireceğim... Orası hiç hatırıma gelmemişti. Tenha bir yere, bir otele... Ha Sirkeci'de...

[...[4]] [Sayı: 11, s. 4]

Ahmet - Hayır Bihter, korkacak hiçbir şey yok, bak sana sırasıyla anlatayım... Ne o?.. Dışarıya mı çıkıyorsun, hayır otur, bak meselenin en tuhaf ciheti neresi...

4 *Edebî Serbest İzmir*'in 9 ve 10. sayılarında yayımlandığı anlaşılan kısım bulunamamıştır. Hiçbir kütüphanemizde bu derginin tam bir koleksiyonu yoktur.

Bihter *(Kendi kendine)* - Şimdi Hâmit de gelecek, aman ya Rabbi...

Ahmet - Ne düşünüyorsun. Artık telâşa mahal yok. [s. 5]

(Bu sırada kapı çalınır.)

Bihter *(Kendini zapt edemeyerek)* - Eyvah mahvoldum, işte geldi.

Ahmet *(Telâşla)* - Geldi mi, kim, komiser mi?

Bihter *(Kendini toplayarak)* - Komiser ya, şüphesiz komiser, gördün mü?.. Şimdi ne yapacaksın, jurnal ettiğin, denize attırdığın yüzlerce adamı unuttun da hiç telâşa mahal yok diyorsun, gördün mü şimdi?

(Bu sıra kapı daha şiddetli vurulur.)

Ahmet *(Telâşla odayı dolaşır, etrafa bakar.)* - Nereye kaçmalıyım, nereye kaçmalıyım, oh! Aç şu dolabı, şu dolabı aç Bihter, çabuk ol...

(Bihter dolabı açar, Ahmet Efendi fistanların arasına girer, kapak kilitlenir, bu sırada Hâmit Bey odaya girer.)

SEKİZİNCİ MECLİS

Bihter, Hâmit, Ahmet

Bihter *(Hâmit'e koşarak, hafif sesle)* - Sus, kocam burada, dolabın içinde... Sen komisersin, şimdi evin her tarafını arayacağız, yüksek sesle bazı sualler sor... Dikkat, dikkat sevgilim.

(Yavaş yavaş odayı ararlar... Bihter başına bir örtü alır.)

Hâmit - Ahmet Efendi evinde imiş diye işittim.

Bihter - Hayır efendim burada değil.

Hâmit - Vazifem her tarafı aramaktır hanım.

Bihter - Buyurun efendim, istediğiniz tarafı arayınız.

(Hâmit kitapları karıştırır. Yatağın altına bakar. Kanepenin arkasına eğilir.)

Hâmit - Diğer odaları da görmek isterim.

Bihter - Buyurunuz efendim.

(Yanı başındaki odaya geçerler... Orada Bihter'in heyecanlı sesleri işitilir.)

Ahmet Efendi *(Dolapta kendi kendine)* - Zavallı Bihter, nasıl heyecanlı heyecanlı soluyor, ah sevgili karıcığım, beni ne kadar sevdiğini işte şimdi anlıyorum.

(Beş dakika sonra Hâmit'le Bihter tekrar gelirler. Hâmit'in yüzü kızarmış, Bihter'in saçları bozulmuş!)

Hâmit - Vazifemin hüsn-i ifasına muavenetinizden dolayı teşekkür ederim hanım. Allahaısmarladık!..

Bihter - Uğurlar olsun komiser efendi.

(Hâmit gider, Bihter süratle aynada kendine düzen verir. Sonra dolabı açar. Ahmet Efendi saçları karmakarışık çıkar.)

Ahmet - Gitti, gitti değil mi?

Bihter - Fakat azizim ne kadar sıkıldım, hâlime bak bir kere.

Ahmet - Ya ben sevgili zevcem, heyecanımdan az kaldı boğuluyordum. Teşekkür olunur ki şu dolap aklımıza geldi. [6]

Bihter - Hatırımızda olsun da yine birisi gelirse...

Ahmet - Evet yine dolaba saklanırım değil mi?.. Yaşasın dolap!..

(İkisi bir ağızdan) Yaşasın dolap!!!..

(Perde iner)

Feridun

Haftalık Serbest İzmir, Sayı: 8, 24 Teşrîn-i sânî 1324 [7 Aralık 1908], s. 3-5.
Serbest İzmir, Sayı: 11, 4 Kânun-ı evvel 1324 [17 Aralık 1908], s. 4-6.

İki Mebus

Otuz sene sonra:

Maî ve serin bir sonbahar gecesiydi. Cesim ağaçlarıyla hakikatten baîd bir peri ormanına benzeyen muhteşem bahçenin ortasındaki mahfel-i üdebada bir hafta evvel ölen şair Perviz'in hayat ve hususiyetine, sanat ve muvaffakiyetine dair bir konferans veriliyordu. Münevver bir hıyaban-ı rüya gibi uzayan ve uzadıkça hayalîleşen, muntazam [50] yolun nihayetinde, mahfelin kapısı uzak ve serabî bir saray medhalini andırıyor, beyaz ve cesim peronun basamakları, yanlarında sıra ile yükselen mermerden masnû esatirî kadınların ellerinde tuttukları naîm ve muzî elektrik kürelerinden yağan donuk ve tatlı ziyalar altında göz kamaştırıcı bir vuzuh ile parlıyordu. İhtiyar ve bî-gâne kamer, seyrek ve ince bulutların arasından, lakayt ve acul geçiyor; dışardan caddenin gürültüleri, eğlenceli bir şehrin meşhûn-ı serâir bir zevk memleketinin musiki-i an'anâtı gibi müphemiyetle aksediyor, büyük ve kesif ağaçların aydınlıkla mezcolan zî-hayat ve nur-âlûd zulmetlerinde nâ-mer'i ürpermeler husule getiriyordu. Geniş ve beyaz mesnetleri üzerinde sanki ezeliyeti düşünen beyaz heykeller; bu şimdi yaşamayan meşahirin müessir ve mevt-âmiz timsal-i hatıratı, üzerlerine dudak-sûz ve gayr-i nâsût buseler hâlinde düşen yaprak gölgeleri altında nâ-mahsus rüzgârın ketum nagamatıyla sanki canlanıyor, sanki kımıldıyorlardı...

Konferans yarım saat evvel başlamıştı. Münevver yolun tenhaî-i mahzunu içinde, bir zıll-ı müteharrik gibi, narin bir genç, elleri cebinde, önüne bakarak ilerliyordu. Galiba şimdi

kuğuları uyuyan büyük ve halî havuzun kenarına, bahçenin bu en sık ve hâbîde yerine gitmek istedi; nîm muzlim yola, yekdiğerini derâgûş etmiş mehîp ağaçların altına sapacaktı; yanından bir ses geldi: "Nereye evlât, böyle..."

Döndü. Bu, temiz ve henüz pek yeni bir statünün musanna ve menkuş mesnedine dayanmış yetmişlik bir ihtiyardı. Tanıdı.

"Ne o, aziz üstat" dedi, "burada yapayalnız ne yapıyorsun?"

İhtiyar, dayandığı statüyü göstererek "Arkadaşımla, refîk-i şebâbımla konuşuyorum" diye cevap verdi. Beyaz ve çok saçlarıyla, yetmiş senenin çöktüremediği kavî ve dik vücuduyla hâlâ dinç ve muârız duran ve gençlerin, bütün İstanbul'un, [51] belki bütün Türkiye'nin "feylesof"[1] dediği bu zatta pek garip bir mizaç, pek tuhaf bir tabiat vardı. Şedit bir egoizm onun bütün mevcudiyetine hâkim idi. Her neden bahsederse kendi söylüyor, muhatabını bîzar ediyordu.

"Evlât!" diye teklifsizce hitap ettiği genç, Vedit, İstanbul'un en ateşîn, en âlim, en muhterem mebusu idi. Talebeliği zamanında umumî bahçelerde, bu ihtiyar feylesofu dinlemekten epeyce hoşlanırdı. Fakat şimdi... En ziyade onun iddialarından, edebiyatından bıkmıştı. Yarım asır evvelki kof ve iptidaî harekât-ı edebiye artık dinlenemezdi. Zaten bütün bu manasız gevezelikleri beş altı sene evvel belki yüz defa bizzat feylesoftan dinlemiş, ezberlemişti. Yine bu garip ihtiyara yakalanmamak, onun bir kütüphane katalogu gibi yalnız lâyetenahî bir meçhul muharrir isimlerinden, unutulmuş kitap serlevhalarından müteşekkil takat-fersa malûmat ve musahabatı altında mustarip olmamak için "Geziniyordum" dedi, "şimdi yemek yedim. Bu gece yazılacak yazım, tertip olunacak nutkum var. Geç kalmayacağım."

İhtiyar feylesof hayretle sordu: "Demek Perviz için verilen konferanstan haberin yok?"

Vedit omzunu silkerek cevap verdi: "Var. Fakat dinlemeğe tahammülüm yok. Artık edebiyat beni sıkıyor..."

Feylesof yaklaşmış, kalın adalî kolunu gencin omzuna atmıştı. "Zavallı Vedit!" dedi, "Acıdım sana. O hâlde ihtiyarlamış-

1 "Feylesof" karakteri ile Rıza Tevfik Bölükbaşı kastediliyor.

sın. Ne vakit ki insan edebiyattan nefret hissetmeğe, kafiyeler, mısralar nazarında boş, vahi, muacciz görünmeğe başlar, ihtiyarlığın soğuk ve kemikten iskelet elleri onun kalbine uzanmış demektir."

Ve statüyü göstererek ilâve etti: "Evet bu da... Bu zavallı Tevfik Fikret de taab-ı tahassüsle ihtiyarlayınca edebiyattan nefrete başlamış, şebâbındaki bütün hevesat ve tahayyülâtını kaybetmiş, [52] bir bedbin olmuştu. Sonra hep elem terennüm etti, dökemediği gözyaşlarını besteledi ve matemlerini ebediyetle bizim ruhumuza bıraktı..."

Vedit ansızın asabîleşmişti: "Rica ederim, üstat, edebiyattan bahsetmeyiniz!"

Feylesof muhatabının göremediği sarih bir işmi'zâz-ı nâhoşnudî ile sanki inler gibi "Niçin?" dedi.

"Niçin mi? Çünkü tavrınız pek eski... Fek klâsik! Meselâ şimdiki sözünüzü, hatta elinizle şu heykeli göstermenizi köhne ve klâsik buluyorum. Karşınızda kendimi edebiyat muallimlerinin gayr-i tabiîliklerine mahkûm-ı tahammül bir mektep talebesi zannediyorum."

Vedit, bütün sınıflarda birinci olmuş, ulûm-ı iktisadiye ve içtimaiyeden birinci olarak diploma aldıktan sonra ilk neşrettiği makale-i içtimaiyesi değil Türkiye'de, hatta bütün Avrupa'da ve Amerika'da anî bir şöhret kazanmış, hemen beynelmilel mai lisana tercüme edilerek, yine beynelmilel "Beşeriyet-i Müttehide ve Ulûm Cemiyeti" tarafından en büyük mükâfata lâyık görülmüştü. Lâkin bütün bu muvaffakiyetler onu değiştirmemişti, mütevazı olmadığı gibi asla mağrur ve mütekebbir de değildi.

Şimdi, hissinde ne kadar zayıf bir egoist olduğunu iyice bildiği feylesofu, bu zavallı ihtiyarı gücendirdiğinden pişman oldu ve onun dargın bir lisan ile "O hâlde hiç konuşmayalım..." demesine gülerek "Hayır konuşalım, sevgili üstat!" diye mukabele etti; "Konuşalım, fakat biliyorsun ki ben mebusum. Daima mesleğimden bahsetmek, ona dair konuşmak, onu düşünmek isterim; söyleyiniz, siz de evvelden bir mebus değil miydiniz?" [53]

Gönlünü bütün bütün almak ve kendini tamamıyla affettirmek için feylesofun koluna girdi. Yürümeğe başladılar. Ge-

nişçe yolun etrafında sıralanan kadim ve müteahhir şairlerin, meşahir-i üdebanın mebhût heykelleri derin bir sükûn-ı müncemit içinde mustarip ve mütecessis, onlara bakıyor gibiydi. Feylesof mırıldandı: "Evet, hatta ilk Meclis-i Mebusan'da aza idim."

Vedit, refikinin hâlâ katı duran pazusunu sıktı: "O hâlde mesleğimizden bahsedelim. Ben de istifade ederim!"

Bu "istifade ederim!" sözü ihtiyarın bütün zaaflarını okşadı. Lâfının dinlenmesi, onun sabâvetinden beri yegâne saadetiydi. Bir çocuk gibi sevindi. Orada, yolun kenarında kesif ağaçların, mebzûl ve münevver yaprakların altında bulunan bir kamış kanepeyi göstererek "Buraya oturalım da..." dedi.

"Oturalım..."

Oturdular. Vedit biraz uzakta kalan lâmbaların tatlılaşan ziyaları içinde ihtiyar refikine bakıyordu; bu tıpkı bir lâkırdı makinesi gibiydi; mükemmelen dokuz lisan biliyor, bir milyona karib kitap okuduğu rivayet olunuyordu. Şimdi yanında belîğ ve revan bir ifade ile Meşrutiyet'in ilân-ı nâgehânîsini, ilk Meclis-i Mebusan'ın nasıl müşkilât ile açıldığını ve kendisinin ilk konferanslarını, nutuklarını, muvaffakiyetlerini, husule getirdiği heyecanlı alkışları, payitahtın muhafaza-i asayişine nasıl memur olduğunu, o vakitki sultanın karşısına nasıl çıktığını anlatıyorken, Vedit onun yetmiş senelik hayatını düşünüyor, hayalen senelere, aylara, haftalara taksim ediyor, bir milyon kitap okumak için lâakal her gün üç kitap okuyup bitirmesi lâzım geleceğini hesap ediyordu.

Feylesof, o kadar şiddet ve muhabbetle atf-ı ehemmiyet ettiği mazinin hurûş-ı hatıratıyla [54] "Ah siz" diyordu, "siz pek mesutsunuz. Yorulmadan, üzülmeden kazanıyorsunuz. Muntazam ve müsterih çalışıyor, sahih ve mutmain muvaffak oluyorsunuz. Hâlbuki biz! Hayatımızın en güzel devresini, muazzez ve avdeti muhal olan gençliğimizi, artık sizin, nesl-i ahirin mümkün değil tahayyül ve tasavvur edemeyeceği bir esaret-i mutlaka içinde geçirdik. İlim ve fazilet en büyük cinayetti. Namuslu olanlar mahbeslerde çürütülüyordu. Vatan can çekişiyor, son nefeslerini veriyordu. Evet bugün, yakında teşekkül edecek olan 'Avrupa Düvel-i Müttehidesi' heyetine girmesi için

bütün diplomatların, parti reislerinin payitahtına koşuştukları kavî ve mehîp Türkiye; bu muazzam ve muhteşem hükümetimiz, komşularımıza daimî heyecanlar veren hevl-nâk ve müthiş ordumuz, dünyada o vakit neşrolunan ne kadar mizah gazetesi varsa hepsine sermaye-i istihza olmuştu. Bugün Avrupa'nın en necip, en zeki, en zengin ve faal bir kavmi olmak üzere tanınan Osmanlılar, bilâ-tereddüt 'Avrupa'da çergesini kurmuş bir çete!' diye tahkir olunuyor, mevcudiyet-i medeniyeleri katiyen inkâr ediliyordu."

Vedit önüne bakarak "Mübalâğa ediyorsunuz..." dedi.

Fakat feylesof şeyhuhetin verdiği ateh-i gayr-i ihtiyarî ile feveran etti: "Mübalâğa mı? Azamet ve muvaffakiyeti içinde büyüdüğünüz bu muazzam hükümetin taksim planı yapılmış. Hatta harita-ı mukasemesi bile çizilerek tabedilmişti. Cehalet, yeşil ve siyah bir zulmet; yalnız neşe-i maîsi ile sizi mest ü zevk-yâb eden bu parlak ufukları örtmüştü. Herkes birbirine garaz, düşman, haindi! Yalnız kin, taassup, tenezzül, itisaf vardı. Çalışanlar aç kalıyor, öğrenenler tahkir olunuyor, muhibb-i ulûm olanlara umumî bir nefret besleniyor, vukuf affolunmaz bir küfür addolunuyordu..."

Vedit yine feylesofun lâfını kesti: [55] "Mübalâğa, mübalâğa... üstat! Sizin eski edebiyatınızda bir sanat varmış! İşte şimdi onu yaparak mütelezziz oluyorsunuz, yani gulüv... Mümkün mü bu kadar muzmahil olan bir millet otuz sene içinde bütün milletlere tefevvuk etsin?"

Feylesof başını salladı ve gülümsedi: "Evet mümkün, evlât! Bizim inkılâbımız pek tuhaf olmuştu. Muasırlarımızdan birçokları istiâne ve istifâzayı, taklit kanununu inkâr ediyor; 'Kendi muhitimizde, kendi muhit-i milliyemizde mahsûr ve muhafazakâr i'tilâ edelim' diyorlardı. Eğer ekseriyet cehaletin kesafetinden istifade ederek fikirlerini kabul ettirebilselerdi, hakikaten bu kadar teâli ve tekâmül mümkün olamazdı. Fakat biz, o vakitki gençler galebe çaldık, istifade ve taklidi kabul ettirdik. Avrupa medeniyetini, garbın terakkiyatını titremeden, çekinmeden kabul ediverdik. Nasıl tabir edeyim? Maraz-ı harabîyi tedavi için bütün eczaları bizzat yapmak ile bizzat kimyahaneler inşa ve asırlarca çalışmakla iştigal etme-

dik. Devalar icat ve tertibine kalkmadık. İlâcı müstahzar bulduk. İşte bu haricî ve müstahzar hapı şüphelenmeden, tiksinmeden yuttuk ve şifayâb olduk. Evet, garpta batınların hazırlayarak, mütevâli dehâların vücuda getirerek tevârüs ettirdiği terakkiyatı biz bir hamlede kendimize mal ettik. Merdivenin en üstüne sıçradık. Zaten bu da pek tabiî bir hadise-i içtimaiye, bir hâlet-i ma'şeriye idi. Gecikmiş kavimler bina-yı tekâmüle yavaş yavaş çıkmaya razı olmazlar, fırlarlar, asırların müterakim kuvvet-i i'tilâsıyla yükselirler. İşte Japonya... Filhakîka bugün bizden geridedir, fakat daha otuz kırk sene evvel, ânî denilebilecek bir sürat-i berkıyye ile o da ihtiyar garbın semerât-ı mesaisini aldı, kendine mal etti. Biz daha heyet-i düveliyeden addedilemeyecek kadar bir lâkaydî-i muhakkire maruz iken, o mevcudiyet-i milliyesini ispat etti. Ah evet, sen Meşrutiyet'ten sonra doğdun, serbestî ve hürriyet içinde büyüdün. Eğer on yaş daha küçük olaydın bu güzel mahfelin, bu büyük ve bedî bahçenin yerinde viraneler, yıkık kulübeler, harap evler, sefil ve sıska [56] köpeklerle malî, tenha, dar, meyus sokaklar bulunduğunu der-hâtır edecektin..."

İhtiyar feylesof anlattıkça müteheyyiç oluyor, müteheyyiç oldukça en küçük teferruatı canlı bir ifade ile tafsil ediyor; ellerini kaldırıyor; bazen ayağa kalkıyor, tekrar kanepeye bî-tap düşüyor, hikâyesine hararet ve hareketle devam ediyordu. Vedit dinlemekten yorulmuştu. Zihnen yarınki nutkunu tertip ediyor, bu hezeyan-ı pîrîye tutulmuş eski mebusun yanında, yarın yeni bir mebus sıfatı ile gireceği meclisi düşünüyor; otuz senelik bir fark-ı hayatı bu nispetsizliğe kıyas ederek beşeriyetin önündeki tekâmül asırlarını tahayyül ediyordu.

Feylesofun beste-i cûşân-ı kelâmını uzak ve tanîn-endâz bir nutuk gibi işitiyor, güfte-i manaya bî-gâne kalıyordu. Hâlbuki zavallı ihtiyar ilk Meclis-i Mebusan'ın reisi kim olduğunu, vilâyetlerden gelenlerin derece-i iktidarlarını, kendi nutuklarını, ilk fırkaları, milliyet münakaşalarını, adem-i tefehhümleri, ahalinin tarz-ı garib-i telâkkisini, güzel ezberlenmiş bir müdafaanameyi tereddüt etmeden söyleyen serbest ve usanmaz bir avukat masumiyetiyle anlatıyordu. Vedit, başka şeyle meşgul olarak manasından kurtulduğu bu sözlerin sedasın-

dan da mustarip olmağa başladı. Sıkılıyor ve hafif bir hararet, sıcak ve mahsus bir nefes gibi şakaklarına yükseliyor, küçük serpuşunun altındaki çok saçlı başı kaşınıyordu. Eski ve ihtiyar mebus hâlâ, karşısındakilerin vukufsuzluklarına nasıl hücum ettiğini, taraftarlarının azlıklarına rağmen sahip oldukları nüfuzu naklediyor, hatta muarızlardan aldığı cevapları aynıyla tekrar ediyordu. Vedit, saçlarını karıştıran narin elini yeleğinin cebine soktu. Artık boğulacaktı... Küçük ve radyum mineli zarif bir saat çıkardı. Şedit ve [bâlzen? (uçan)?] bir ziya ile eşi'a-nisâr rakamlar, parlak yelkovan, aydınlık gecenin mor ve münevver karanlıkları içinde nısf-ı leyli gösteriyordu. Dayanamadı, "Artık gitsek" dedi, "zira üşüyorum."

Feylesof meşhur olan hafızasının şiddet-i fevka't-tabiîyesine feda olan zayıf sürat-i intikaliyle her saati kendisine beş lira getiren bu muktedir ve muhterem genci sıktığını anladı. [57]

"Evet, evet gidelim" diyordu, "hakikaten soğuk. Lâfa daldık. Konferans da bitmek üzeredir... İstersen bir parça da oraya gireriz."

Vedit yine reddetti: "Hayır, ben gideceğim."

Feylesof: "Öyleyse ben de giderim. Yalnız sıkılıyorum" dedi.

Kalktılar. Rüzgâr yoktu. Kamer kaybolmuş, batmıştı. Yolun etrafındaki yüksek ve muazzam ağaçların üstünde siyah sema, maî ve mebzul elmasları andıran lâyuad ve lâyetenâhî yıldızlarıyla, bir nehr-i mutalsam-ı necm-âlûd gibi ebediyetin meçhuliyetine doğru uzuyor; heykeller mâhûf ve beyaz heyulâlar hâlinde câmid ve ebkem nazarlarıyla önlerinden geçen bu iki muğfil ve hasta-i iştihâr fâniye, nihayet bir gün yanlarına mermerden vücud-ı timsalîleriyle mutlaka gelip dikilecek olan bu iki zî-hayat meşhura müstehzi ve mütebessim, bakıyorlardı.

İkisi de susuyordu. Artık mahfele yaklaşıyorlardı. Zavallı Perviz'in ufûl-i ebedîsi için bestelenen hava-yı matem, lâhutî ve müphem bir heyecan ihsas ederek uzaklardan bir âh-ı müterennim samimiyetiyle feylesofun uğuldayan kulaklarına aksediyor, elektrik küreleri zulmette nurdan cesim inciler, mütekâsif ve mehîp gözyaşları gibi parlıyordu.

Feylesof durdu; bu münkesir, ağır, mevt-âmiz terennümden, bütün hayatında gayr-i ihtiyarî bir inat ile varlığını inkâr ettiği gayr-i mevcut ruhu şimdi birden müteessir olmuştu. Ellerini, karanlıkta garip bir galat-ı rü'yetle daha beyaz görünen saçlarına götürdü. "Zavallı aziz ölüler!" dedi. Genç mebus hâlâ düşünüyor, asla bir şey duymuyordu. Nutkunu yazacağı bu geceyi, bu kıymettar vakti ihtiyar bir geveze ile geçirdiğinden, zamanını telâfi için asabîleşiyor ve refikinin koluna girerek "Haydi üstat, çabuk yürüyünüz! Samiîn çıkmadan acele edelim, boş birer dirijabl bulalım, sonra otomobillere kalırsak, geceden kırk dakika kaybederim..." diyordu.

Aşiyan, Sayı: 15, 13 Kânun-ı evvel 1324 [26 Aralık 1908], s. 49-57.

Kazık[1]

Tesadüfen oradan geçiyordum. Yağmur olanca şiddetiyle yağıyordu. Yollarda çamur insanın dizlerine değil hatta beline kadar bile çıkacak bir derecede idi. Babıâli'nin üst kapısı önünde kenarlarından şıpır şıpır sular damlayan birkaç bayrak etrafında takriben elli altmış kişi toplanmış bekliyorlardı. Sonra orta yerde birisi bir elinde şemsiye, diğer elinde saçaktan damlayan sularla yazıları bozulmuş bir kâğıttan bir nutuk okumağa çalışıyor, kenarlardan uzaklardan sırf hâl-i sefalet iştimaline acıyarak bakanları bile kendini dinliyorlar farzıyla bağırıyor, bağırıyor, bağırıyordu.

Acaba bu bir içtima mı idi? Arkadaşım bunun ancak bir mektep içtimaı olduğunu irae ediyor, "Baksanıza hepsi çoluk çocuk" diyordu. Hakikaten öyle idi.

Gittikçe kesb-i şiddet eden yağmurun bî-nihaye kamçıları altında elindeki kâğıdın kabarmış noktalarını da okumağa çalışan natûk artık kâğıdını büktü, cebine koydu. Bir eliyle kulağını kaşıyarak etrafında azala azala sekiz on kişiye tenezzül eden içtima-ı müdhişe bir nazar-ı muztaribane atf etti.

Artık dayanamadım. Yanımdaki arkadaşımı dürterek, bu kalabalığın ne olduğunu sordum. Zavallı adam, şemsiyemden akan sularla daha ziyade ıslanmamak için biraz açık durarak, "Miting!.." dedi.

1 Hikâyenin adı gayet okunaklı durumdadır. Ancak isimlendirmenin muhteva ile uyumsuzluğu da açıktır. Belki "Yazık" şeklindeki isimlendirmede dizgi hatası yapılmıştır.

Sonra düşünerek ilâve etti: "Hürriyet iyi değilmiş de yine bütün gazetecileri eskisi gibi nefyedeceklermiş:"

"Zavallı gazeteciler!.."

S[eyfettin]?

Serbest İzmir-İzmir Liberal, 11. sene, Sayı: 26,
19 Mart 1325 [1 Nisan 1909] s. 2.

Küçük Hikâye

Elma

Ali Canip Bey'e

Ateşîn, hummalı, şedit muhabbetler iftiraksız bir rabıta-i vefanın yakarak yelpazeleyen hararetli kanatları altında söndükten sonra, aşkın o nûşin ve muharrip heyecanları, fasılasız nöbetleri ebedî ve mutlak bir rahik-i malikiyetle tatmin ve tedavi olunduktan sonra duyulan sükûn-ı nekahet... Ah bu taab-ı hayal ne kadar mahzun ve tatlıdır, bilir misiniz? Biz de Süzun'la, bu sahih ve genç artistle günlerce, haftalarca, aylarca, hatta yıllarca seviştikten sonra yorulmuş, hastalanmış, bî-tap kalmıştık. Evvelâ yataklarımız, sonra odalarımız ayrılmıştı. Artık geceleri geç vakte kadar benim odamda beraber oturuyor, ben yarın dershanede talebelerime yazdıracağım notlarla, meselelerimi tertip ile uğraşıyor; o daima müteheyyiç ve mütelezziz olmak için meşhûn-ı sevda ve zührevî romanlarını mütalâaya dalıyordu. Maa-hazâ ayrılamıyorduk... Tedfin ettiğimiz aşk-ı mukaddesin matem-i hatıratı bizim için o kadar muazzezdi ki bir gecelik iftirak, gayr-i kabil-i halâs bir azab-ı vicdanî bırakacak bir günah olabilirdi. Yemeklerimizi karşı karşıya yerdik. Ve bizi samimî ve sade soframızda bir yabancı görseydi mutlaka bunamış iki kardeş zannedecekti. Evet, aşkla ihtiyarlamıştık, ruhumuz sanki mefluç idi. İşte yine bir sonbahar akşamı ufacık yemek odamızda sade yemeklerimizi batî bir sükûn içinde yiyorduk. Küçük billlûr yemişlikten iri ve kırmızı bir elma almış, bıçağımla soyuyordum. Nasıl oldu bilmem, gözüm Süzun'a kaçtı. Gittikçe bana uzun görünme-

ye başlamış olan narin burnu sanki daha ziyade uzamış, kaşları daha ziyade incelmiş, boynu daha ziyade zayıflamıştı. Ve gözlerini garip ve şedit bir dalgınlıkla soyduğum elmaya dikmiş, kırpmadan bakıyordu; gayr-i ihtiyarî sordum: "Ne daldın, azizem, öyle..."

"Hiç..." dedi. Fakat ikazımdan mustarip olduğunu yüzünden anladım. Önündeki bardakla oynamağa başladı. Ben yine elmamı soyuyordum, boş ve müterediddit bir dakika-i sükût geçti. Sonra tuhaf ve garip bir sesle dedi ki: "Bu elma sana bir şey ihsas etmiyor mu, sevgilim? Sana kıymettar bir hatıra yâd ettirmiyor mu?"

Tekrar yüzüne baktım. Kızarmıştı. Maî ve yorgun gözleriyle gayr-i müdrik gözlerimde, müstemend ve ricakâr, sanki bir cevap arıyordu. Elma... Bu bana ne ihsas edebilirdi? Hatıratımı yoklamak için geriye, çocukluğuma doğru hayalen dönerek şimdi muzlim ve ehemmiyetsiz bir mazi olan yirmi altı seneyi bir anda [261] yaşadım. Düşündüm; hiçbir şey yoktu... Hatta ömrümde bir elma ağacı bile görmemiştim!

Süzun hâlâ yüzüme bakıyordu. Müphem bir sıkıntı hissettim ve soyduğum elmayı yemeğe başlayarak gayr-i ihtiyarî "Evet" dedim, "on yedinci asrın nihayetine doğru İngiltere'de tenha bir bahçenin sessiz bir köşesinde münferit bir elma ağacı vardı. Bir gün bu ağacın altında dalgın ve mütefekkir bir adam yatıyordu. Ağacın üstünden bu adamın ayaklarına bir elma düştü. Ve bir 'deha' uyandırdı. O adam Kepler'in yeni tedvin ettiği muvâzene-i ecrâm mebâhisini düşünen âlim-i meşhur Newton idi. Elmanın sukutunu gördü, düşündü, çalıştı ve 'cazibe-i umumiye' kanununu keşfetti. İşte bana bu elmanın yâd ettirdiği fennî ve kıymettar ha..."

Lâfımı kesti: "Ne mucizsin! Rica ederim sus..."

Ve ağlamaya başlayacakmış gibi maî gözlerini küçülterek ince kaşlarını çattı. Darıldığını, canını sıktığımı anladım. Fakat niçin darılıyordu... Bunu soracaktım. Bana vakit bırakmadı.

Maî ve yorgun gözlerini, asla unutamayacağım müellim bir vaz-ı hüzn-âmiz ile tabağımın içindeki elma kabuklarına dikerek "Zavallı aşk!" dedi, "Ben Madam Amade'nin sofrasında ilk

defa birbirimizi gördüğümüz akşam verdiğin elmayı, o elmayı verirken eğilerek o kadar heyecan ve tahassüsle bana fısıldadığın Musset'nin[1] şiirini der-hâtır edeceksin sanıyordum. Fakat heyhat..."

Perviz

Bahçe, Sayı: 43, 16 Haziran 1325 [29 Haziran 1909], s. 260-261

1 Fransa'da Romantizmin temsilcilerinden sayılan lirik şair Alfred de Musset (1810-1851) kastediliyor.

Pervanelerin Ölümü[1]

Dışarıda, bütün nîlî-i şeffaf serâiriyle mahmul ve nûşin yaz gecesi... İçerde lâmbamın yeşil abajurundan mütehassıl zalâm-ı zümrüdîn ile gölgelenen tenha ve sakin odamda ben... Bazen nefha-i mest-i riyah ile muhitat-ı naimenin uzaklıklarından akseden münferit ve hicran-amiz bülbül sedaları kurbağaların madenî kahkahalarına karışıyor, sonra yine sükûn, bu hararetli muhrik gecenin ezelî sükûn-ı müterennimi...

Hırs-ı mesaî ile bütün saat-i şebâbımı üzerlerinde geçirdiğim kitapların nihayet bulmayan satırlarında yorulan gözlerimi dinlendirmek için biraz mütalâayı terk ediyorum. Ve arkama dayanıyorum. Fikrim yorgun, zihnim ihata etmek istediği şeylerin takazâ-yı tenevvüünde bî-tab... Oh! diyorum. Hiçbir şey düşünmeksizin öyle duruyor, kulaklarımın ansızın başlayan uğultularını dinliyorum. Lâmbanın etrafında üç dört pervane dolaşıyor, boş nazarlarla onların harekâtını, müteredditpervazlarını takip ediyorum; yek-diğerlerine ma'kûs devirlerle ziyanın etrafında dönüyorlar, bazen abajurun üzerine konarak dinleniyorlar, sonra yine uçmağa başlıyorlar; uçarak, dinlenerek, yine uçarak artan iştiyaklarıyla nikel lâmbanın kızgın şişesine tehacüme başlıyorlar. O kadar hızlı hücum ediyor-

1 Bu hikâye, önce *Bahçe*, sora *Yirminci Asırda Zekâ* mecmualarında yayımlanmıştır. İki yayım arasındaki farklar, hayli fazla olduğu için ikisini de ayrı ayrı almayı uygun gördük.
"Sahir'e Karşı" hikâyesinin ilk paragrafındaki ifadelerden, 1905 öncesinde yazıldığını çıkarmak mümkün. Dolayısıyla henüz tespit edemediğimiz bir yayımının bulunduğu da söylenebilir.

lar ki zavallı minimini başlarıyla şişenin müsademe-i âteşîni hüsran-engiz ve uzak bir darbe-i hain gibi işitiliyor. Birdenbire asabî bir teessür duyuyorum; ellerimle onları lâmbanın etrafından, o kadar tehalükle atıldıkları bu yakıcı, mahvedici ateşten kovmak istiyorum. Hiç aldırmayan ellerime hiç ehemmiyet vermeyerek, belki hiç görmeyerek yine atılıyorlar. O vakit "Zavallıcıklar! İsterseniz yanınız!" diyor, geri çekiliyorum. Serbest kalınca hücumları tezayüt ediyor, bu facia-i tehalükün seda-yı tesadümü daha çok işitiliyor. Evvelâ en küçüğü son bir hücumdan sonra, başı yanmış, ayakları kavrulmuş lâmbanın dibine, dairevî gölgenin içine düşüyor. Biraz sonra ikinci, daha sonra üçüncü... Arkası üstü, ikisi açık kitabın sahifelerinde, biri kitabın dibinde kalıyor. Dördüncü arkadaşları gibi gaye-i mansıbına erişmek için acele ediyor, çılgın hücumlarına en şedit bir ihtiras ile devam ediyor.

Düşünmeğe başlıyorum; bu ateş... ve bu zavallı mevcud-ı naçiz... İlkbaharın râtib geceleri bütün kâinatı cesim ve mütebahhir bir katre-i siyah-ı girye gibi örttüğü zaman karanlık ve vasî tarlaların serâir-i âmak-ı tenebbütünde perveriş-yab-ı vücud olan bir buse-i bakir kadar hafif, yere düşmüş bir zühre-i esîr gibi esmer bir nefha... Aman ya Rabbi! Bu karanlıkların yavrusu, bu zade-i zılâl-i şeytan [308] olan zavallı niçin bu ateşe böyle atılıyor, iştiyakına hayatını feda ediyor. Bu hırs, bu emel, bu arzu, bu aşk... Oh sonuncu, dördüncü de düşüyor, ölüyor, ölüyorken hurdebînî iki siyah nokta gibi ancak fark olunabilen gözleri ziyaya mün'atıf ve müştak... Gayr-i ihtiyarî teessürüm tezayüt ediyor, katilleri olan ziyanın muhit-i tenvirinde bu zavallı ölülerin bulunması, bana daha fâci geliyor. Lâmbayı kısıyor, söndürüyorum. Evvelâ karanlıkta cenazeciklerini göremiyorum. Sonra gözlerim alışınca hepsini, dördünü de bîhayat, bî-hareket birer siyah bir leke gibi görüyorum.

Şüphesiz bir hiç olan, sukut-ı hadisatın şüphesiz en ehemmiyetsizi olan şu zavallıların ölümü ruhumda ciddî, mübhem ve mukavemet-sûz bir matem-i siyah uyandırıyor. Sağdaki pencereden giren ziya-yı kamer dıl'-ı kebîri masanın önünde asılı duran küçük kitap rafına temas etmiş bir "muîn"-i münevver gibi aksediyor. Ben aynı huzû'-ı matem ve teessürle cenazecik-

lerimi seyrediyorum. Aşkları, arzuları, emelleri, hırsları sonra bütün bunların münteha-yı mutlakı olan ölümü düşünüyorum. "muîn"-i münevver büyüyor, büyüyor, büyüyor; rafı, rafın altına yığılmış diğer kitapların siyah leke[309]lerini, nâdim bir heykel-i müvekkile memat gibi mahzûn ve mâdum yükselen lâmbayı istilâ-yı simîn-i hendesîsine alıyor, dört mevt-i feci'in sahne-sâkin-i matemi olan kitapların ve masanın üzerine yayılıyor, ilk defa ölülerin ikisini, sonra üçüncüsünü, sonra dördüncüsünü şefkatkâr ve müterahhim bir nur-ı nermîn ile yaldızlıyor, sanki nurdan bir girye onları tekfin ediyor.

Dışardan, hâb-alûd ufukların garip uzaklıklarından gelen münferit ve hicran-amiz bülbül sedaları, kurbağaların müselsel, aheng-i tanîn-endaz-ı madenîlerine karışıyor, nefha-i rahîk rüzgâr, gayr-i mahsus ve nâ-mer'i iltimâlarla masanın üzerinde, ziya-yı sefîd-i kamerin altında parlayan notları, kitap yapraklarını ihtizaz ettiriyor, sanki bu demin yaşayan, çırpınan zavallı ölülerin matem-i nezih ve nazikini hafî ve serâirperver kanatlarıyla yelpazeliyor... Ben meyus ve müteessif, emellerimizin, iştiyaklarımızın, ihtiraslarımızın, faniyet-i mutlakamız karşısındaki vâhiyet-i feci'ini der-hâtır ediyor; boşluklar... nâmütenahi ve sarih boşluklarla, karanlık ve meçhul ademlerle derinleşen bu korkunç uçurumun başında lakayt ve şen, aldananlar için, yalancı rüyaların mehd-i müheyyic-i iğfalinde mesut ve bî-haber oyalananlar için... ah zavallı kendimiz için acı ve zehrîn gözyaşlarıyla müebbeden ağlamak istiyorum!..

Kuşadası
Perviz

Bahçe, Sayı: 46, Temmuz 1325 [20 Temmuz 1909], s. 307-309.

* * *

Dışarıda, bütün nîlî-i şeffaf serâiriyle mahmul ve nûşin yaz gecesi... İçerde lâmbamın yeşil abajurundan mütehassıl zalâm-ı zümrüdîn ile gölgelenen tenha ve sakin odamda ben... Bazen nefha-i mest-i riyah ile muhitat-ı naimenin uzaklıklarından

akseden münferit ve hicran-amiz bülbül sedaları kurbağaların madenî kahkahalarına karışıyor, sonra yine sükûn, bu hararetli gecenin ezelî sükûn-ı müterennimi...

Hırs-ı mesaî ile (bütün sâât-ı şebabımı üzerlerinde geçirdiğim sahifelerin îtisaf-ı teakubundan) yorulan gözlerimi dinlendirmek için biraz mütalâayı terk ediyorum. Ve arkama dayanıyorum. Fikrim yorgun, zihnim ihata etmek istediği şeylerin takazâ-yı tenevvüünde bî-tap... Oh! diyorum. Hiçbir şey düşünmeksizin öyle duruyor, kulaklarımın ansızın başlayan uğultularını dinliyorum. Lâmbanın etrafında üç dört pervane dolaşıyor, boş nazarlarla onların harekâtını, müteredditper vazlarını takip ediyorum; yek-diğerlerine ma'kûs devirlerle ziyanın etrafında dönüyorlar, bazen abajurun üzerine konarak dinleniyorlar, sonra yine uçmağa başlıyorlar; uçarak, dinlenerek, yine uçarak artan iştiyaklarıyla nikel lâmbanın kızgın şişesine tehacüme başlıyorlar. O kadar hızlı hücum ediyorlar ki zavallı minimini başlarıyla âteşîn şişenin feci müsademesi uzak, anî ve hain bir darbe gibi işitiliyor. Birdenbire asabî bir teessür duyuyorum; ellerimle onları lâmbanın etrafından, o kadar tehalükle atıldıkları bu yakıcı, mahvedici ateşten kovmak istiyorum. Hiç aldırmayarak sanki ellerimi katiyen görmeyerek yine atılıyorlar. O vakit "Zavallıcıklar! İsterseniz yanınız!" diyor, geri çekiliyorum. Serbest kalınca hücumları tezayüt ediyor, feci tehalükün seda-yı tesadümü daha çok işitiliyor. Evvelâ en küçüğü son bir hücumdan sonra, başı yanmış, ayakları kavrulmuş lâmbanın dibine, dairevî gölgenin içine düşüyor. Biraz sonra ikinci, daha sonra üçüncü... Arkası üstü, ikisi açık kitabın sahifelerinde, biri kitabın dibinde kalıyor. Dördüncü arkadaşlarının ifâ-yı heveslerinden, muvaffakıyet-i ufullerinden kıskanç ve mütelâşî, gaye-i mansıbına erişmek için mütehalik hücumlarına germî veriyor.

Düşünmeğe başlıyorum; bu ateş... ve bu zavallı mevcud-ı naçiz... İlkbaharın râtib geceleri bütün kâinatı cesim ve mütebahhir bir katre-i siyah-ı girye gibi örttüğü zaman karanlık ve bî-payan tarlaların serâir-i âmak-ı tenebbütünde perverişyab-ı vücud olan bir buse-i bakir kadar nahif, yere düşmüş bir zühre-i esîr gibi esmer ve melûl bir nefha... Aman ya Rabbi! Bu

mahsul-i zılâl-i leyâl olan zavallılar niçin bu ateşe böyle atılıyor, iştiyakına hayatını feda ediyor. Bu hırs, bu emel, bu arzu, bu aşk... Oh sonuncu, dördüncü de düşüyor, ölüyor, ölüyorken hurdebînî iki siyah nokta gibi ancak fark olunabilen gözleri ziyaya mün'atıf ve müştak... Gayr-i ihtiyarî teessürüm tezayüt ediyor, katilleri olan ziyanın muhit-i tenevvüründe bu zavallı ölücüklerin böyle bî-hayat ve bî-hareket kalmaları bana pek fâci geliyor. Lâmbayı kısıyor, söndürüyorum. Evvelâ karanlıkta cenazeciklerini göremiyorum. Sonra gözlerim alışınca hepsini, dördünü de bî-hayat, bî-hareket birer siyah bir leke gibi görüyorum.

Şüphesiz bir hiç olan, hâdisat-ı memat içinde şüphesiz pek en ehemmiyetsiz olan şu zavallıların ölümü ruhumda ciddî, mübhem ve mukavemet-sûz bir merâret-i matem uyandırıyor. Soldaki pencereden giren ziya-yı kamer, kaidesi masanın önünde asılı duran küçük kitap rafına temas etmiş bir "muîn"-i münevver gibi aksediyor. Ben aynı huzû-ı matem ve teessürle cenazeciklerimi seyrediyorum. Aşkları, arzuları, emelleri, hırsları sonra bütün bunların münteha-yı mutlakı olan [143] ölümü düşünüyorum, "muîn"-i nuranî büyüyor, büyüyor, büyüyor; rafı, rafın altında birbiri üstüne yığılmış diğer kitapların siyah lekelerini, nâdim ve mebhut bir timsal-i müvekkile-i memat gibi yükselmiş lâmbayı muhit-i simîn-i hendesîsine alıyor, ölülerin ikisini, sonra üçüncüsünü, sonra dördüncüsünü bir nur-ı nermîn ile yaldızlıyor, sanki nurdan bir kefen ile onları tekfin ediyor.

Dışardan, hâb-alûd ufuklardan gelen münferit ve hicranamiz bülbül sedaları, kurbağaların müselsel ve medit, aheng-i tanîn-endaz-ı madenîlerine karışıyor, nefha-i rüzgâr, gayr-i mahsus ve nâ-mer'i iltimalarla masanın üzerinde, ziya-yı simîn-i kamerin altına serilmiş parlayan notları, kitap yapraklarını ihtizaz ettiriyor, sanki demin yaşayan bu zavallı ölülerin matem-i nezih-i nazikini hafî ve serâir-perver kanatlarıyla yelpazeliyor...

Ben meyus ve müteessif, bütün emellerimizin, iştiyaklarımızın, ihtiraslarımızın, faniyet-i mutlakamız karşısındaki vâhiyet-i zebununu der-hâtır ediyor; boşluklar... nâ-mütenahi

ve sarih boşluklarla, karanlık ve meçhul ademlerle derinleşen bu korkunç uçurumun başında lakayt ve şen, aldananlar için, yalancı ve geçici rüyaların mehd-i müheyyic-i iğfalinde mesut ve bî-haber oyalananlar için... ah zavallı kendimiz için acı ve zehrîn gözyaşlarıyla müebbeden ağlamak istiyorum!..

Süheyl Feridun

Yirminci Asırda Zekâ, Sayı: 9, 25 Haziran 1328 [8 Temmuz 1912], s. 142-143.

Busenin Şekl-i İptidaîsi

Gece yarısı... Gayet muhteşem, gayet süslü ve müheyyiç bir yatak odası... Karşımda mafevka'l-hayal bir vücud-ı nefis... Yeşil ipek örtülü geniş divanın üzerine uzanmış, harîs ve mütehayyir gözlerimle elektrik ziyasının menekşe rengindeki, fanustan sızan levn-i hâb-âlûd-ı fecrîsi altında, başka âlemlerden kaçırılmış, sanki nâ-malûm masallardan ihyâ ve tecsîm edilmiş esirî bir peri gibi nermin ve nazan, soyunan bu güzel kadının harekât-ı serabîsini seyrediyordum. Semavî ve dindarâne bir beyazlıkla mest ü bî-tab-ı huzû bir melâike yuvası gibi sakin ve gayr-i nâsût duran maî perdeli yatağın ayakucunda, büyük aynaya bakarak yavaş yavaş korsajını çözerken beyaz kolları, beyaz omuzları, bütün a'sâb-ı hissiyeyi, ruhu, bütün mevcudiyeti tehzîz eden gayr-i kabil-i tevsîm bir tenevvürle parlıyor, eteklerini çıkarmak için eğildikçe dolgun kalçalarıyla, pembe nurdan arkasıyla, bir ma'bûde-i şiir ve rüya gibi, ruhanî, müphem ve hakikatten baîd görünüyordu. Kalbim çarpıyordu. Birkaç dakika sonra benim âguş-ı hâr-ı ihtirasımda pembe ve lerzan bir hakikat-i nûşîne tebeddül edecek olan bu hayal-i hüsn ü şebâbı sabaha kadar, ebediyen böyle temaşa etmek, uzaktan bir zevk-i dimağî ile mütelezziz olmak istiyordum. Her tarafım titriyor, yüzüme sıcak, nâ-mer'i ve nâ-mahsus bir rüzgâr temas ediyor, pantolonumun ceplerindeki ellerime şedit bir sıtma geliyor, fikrim dağılıyor, muhakemem perişan oluyordu. [10]

İşte üç yüz franka alınan bir leyle-i aşk! Bu kadar nefis ve fevkalâde bir hüsn-i mütekâmili dest-i tesadüf, hani izdivacın o kaba ve ihtiyar eli mümkün değil bana takdim edemezdi. Bu

kıllı, katı ve buruşuk el, bize bazen yanılarak, istemeyerek verdiği hüsnü, balayından sonra ne kadar tahrip, ne kadar tesmîm eder... Maişetin takazâ-yı bâridiyle sahne-i izdivacın en göz alıcı dekorları yıkılır. Bu feci inhidâm-ı tedricîden başka ne görürüz? Söyleyiniz. Nihayet bir gün anlarız ki, gayr-i kabil-i tamir, fâci bir harabe ortasındayız... Saçlarımız ağarır. Sebepsiz ve derin bir esefle mustarip oluruz. Borç senetleri, hesap pusulaları ceketlerimizin iç ceplerini şişmanlatır. Ve bu kabartıların intibâ-ı endamımızı tenkîs ettiğini artık hiç düşünmeyiz. Mağmum, müteessif, amiyane, şiir ve hayalden uzak bir hayat yaşamağa başlarız. Sonra doktorumuz da sanki bir şey keşfetmiş gibi, bir gün bize der ki: "Dostum, sizde nevrasteni var. Okumayınız, düşünmeyiniz, mükedder olmayınız. Açık havada geziniz. Şehirden uzak yerlerde oturunuz." Fakat nasıl? Bunu bilmez, bilmek vazifesi değildir. Çaresizliğinizi izah etseniz anlamaz. Anlamak istemez. Hatta tafsilatınızı bile gayr-i ihtiyarî tezahür eden bir eser-i maraz addeder.

Çoraplarını çıkarıyordu. Ah, ne ayaklar... Ne tombul, ne muntazam dizler... Sincabî ince ipekten dekolte gömleğiyle parlayan bu kadın bir gaye-i hayale benziyordu. Kendimi esatirî ve rengîn bir sinematograf levhası karşısında zannediyordum. Biraz sonra şu beyaz ve muntazır yatağın içinde tamamıyla benim olacaktı. Ve bu saadet üç yüz frankın sayesinde bana teveccüh ediyordu. Böylece bir asr-ı terakkide, böyle bir asr-ı tesâmüh ve mümâşâtın muhit-i müsaidinde doğduğumuz için kendimizi cidden mesut addetmeğe hakkımız yok muydu? Vaktiyle bir hüsn-i fevkalâde ile bir gecelik temasa bütün bir hayat veriliyordu. Kleopatra âşıklarını ferda-yı vuslatında öldürüyor; bir aşk, bir kadın için yıllarca değil asırlarca muharebe oluyor, yüz binlerce adam boğazlaşıyor, kable't-tarih ve kable'l-edyan ormanlarda yaşayan anomanganlar gibi, hani o kuyruklu babalarımız gibi birbirlerini parçalıyorlardı. Şimdi onlardan ne kadar uzaktayız. Artık kahramanlığa, kana, heyecana, cesarete, hatta fazilete lüzum yok. Üç yüz frank... Yalnız bir gece! Fakat bin gece ile bin bir gece ile arasında ne fark var? Mademki geçecek, leyâl-i a'sârın da nâ-mütenahi bir yarını gelecek. Mademki her şey mazi ve hayal olacak!.. Düşünüyor ve

ona bakıyordum; yatağa giriyor, çevik ve zinde bir bî-tâbî ile uzanıyordu. Sincabî, ince ipek gömleğin altında nîm mahsus, kabaran dolgun kalçaları, narin ve şuh bel, kim bilir ne kadar müheyyiç olan nefis uyluklar... Kalbimin şiddetle çarptığını işitiyordum. Ağzımın kuruduğunu, dudaklarımın birbirine yapıştığını hissediyordum.

Gülerek, "Artık temaşa kâfi" diyordu, "soyununuz ve çabuk olunuz, sabah olacak..." Cevap vermedim. Üç yüz frangın hakk-ı telezzüzünü amelî ve ciddî maa'z-ziyade çıkaracak yerde, boş düşüncelerle, hassasiyet ve şairiyetle, yani sarih ve gayr-i ihtiyarî münasebetsizliklerle vakit geçiriyor; ancak senede bir iki defa ele geçirebileceğim böyle bir fırsat-ı zevki suiistimal ediyordum. Çabuk kalktım, soyunmaya başladım. İçimden, her ân-ı hissîde; yani ân-ı hissî denilen sersemlik esnasında kendime hitap ettiğim, "maddî olalım!" tavsiye-i derunîsini tekrar ediyordum. O soyunuyordu. Tamamıyla düşünce ve hayretlerimden kurtulmuş, yan gözle ona bakıyordum. O kadar güzel, maa-hazâ, o kadar müheyyiç, o kadar muharrik idi ki! Gülümseyerek yine içimden, "ya aşka inansaydım..." diyordum. Evet, bir gecesi üç yüz frank eden bu hüsn-i mümtazı sevseydim? Bir ay perestiş etmek için... zihnen hesap ediyorum. Dokuz bin frank!.. Ne!.. Dört yüz elli lira... Üç nazırın, dokuz mebusun maaşı... Benim ancak iki senede harç edeceğim paradan ziyade... Birden dönüyor, yüzükoyun uzanmış, benim dalgın dalgın soyunmamı seyreden bu vücud-ı nefise bakıyordum. Beni bu kadar mütelezziz eden bu müstesna kadın, bir masum için; bir tahsil görmemiş, okumamış, anlamamış saf bir genç için ne müthiş bir felâket olmak istidadını haizdi. Hüsn-i mütekâmili karşısında muhakemesini tenvîm ve teshîr ettiği bir zavallıyı israfa, cinnete, sirkate, katle, hatta intihara sevk edebilirdi. Bu sefer gülmeyerek, yüzünü yastığa kapayarak diyordu ki, "Rica ederim, bakmayınız. Bu garip nazarla... Bana bakmayınız böyle... Korkuyorum, korkuyorum..."

Soyunarak kendi kendime, "işte isterik bir kadın" diyor, mütelezziz olmak için biraz daha fazla yorulacağımı, maa-hazâ yorularak daha çok fazla mütelezziz olacağımı tahmin ediyordum. Tamamıyla soyundum. O hâlâ, başı kollarının ara-

sında, yüzükoyun yatıyordu. Nefis ve davetkâr ensesi pembe bir gül hâlinde, sanki bir buse için açılmıştı. Yavaşça yaklaştım. Ve dudaklarımı gayet hafif, gayet nazikâne dokundurdum. Nâgehan cildine yakıcı bir ateş temas ettirilmiş gibi haykırdı ve fırladı. Sonra yine bî-tâp düşerek elleriyle yüzünü kapadı. Ve ağlamağa başladı. Canım sıkılmıştı. "Lâkin azizem" dedim, "niçin böyle yapıyorsunuz, sizi mustarip mi ediyorum?" Aynı vaziyette, yüzü elleri içinde, ağlayarak cevap veriyordu: "Beni korkutuyorsunuz. Korkuyorum. Gözlerinizden, bakışınızdan korkuyorum. Rica ederim, bana acıyınız, bu odadan çıkınız, bana lâkırdı söylemeyiniz. Elinizi dokundurmayınız. Yaklaşırsanız haykıracağım. Allah aşkınıza çıkınız, çıkınız." Cidden canım sıkıldı. Bu buhran tatsız, münasebetsiz, lezzetsiz, muacciz bir buhrandı. Biraz hadîd sordum: "Fakat niçin benden korkuyorsunuz?"

Asabî hıçkırıklar arasında cevap veriyordu: "Ah, siz sadik [sadist] bir adamsınız. Bakışınızdan anladım, hiss-i kable'l-vukuum bana söyledi. Ah siz müthiş bir sadiksiniz..." Hayretle tekrar soruyordum: "Sadik ne?"

Sualimden mütevellit hayreti heyecanından ziyade idi. Dağınık saçları altında kızararak daha ziyade güzelleşmiş, daha ziyade beyazlaşmış olan yüzünü yastıktan kaldırdı. Baktı: "Sadizmin ne olduğunu bilmiyor musunuz?"

Hafif ve niyaz-mend bir tebessümle cevap verdim de: "Hayır!.." Biraz durdu. Azıcık kızarmış gözlerinde; hani o hepimizin tanıdığı nazar; "İşte Genç Türklerden bir kuvvetli cahil daha..." diyen o haricî ve ecnebi şule-i in'itâf ansızın parladı. Müsterihane bakıyor, birden kesb-i sükûn etmiş, soruyordu: "Ciddî mi söylüyorsunuz?"

"Gayet ciddî."

Gülümsüyor ve yine bakıyordu. Sanki benden yavaş yavaş emin oluyordu. Bu vakfe-i sükûndan bilistifade yatağın kenarına oturdum. Havfının pek nâ-becâ olduğunu söylüyor, sükûn bulmasını, mutmain olmasını rica ediyordum. Ellerini tuttum. Ateş gibiydi. Ve ne kadar yumuşaktı. Ricamı tekrar ediyordum. O kısa cevaplar veriyor ve görüyorum ki kesb-i sükûn ediyordu. Biraz daha cesaretlendim. Tamamıyla yatağa girdim. Yü-

züm [12] ondan tarafa, yan uzanmıştım. Çıplak omzunu öpmek istedim. Yine haykırdı: "Oh, öpmeyiniz bari, öpmeyiniz" diyordu, "öpülürken beni parçalıyorlar vehmiyle titrerim. Bilseniz buseden ne kadar tedehhüş ediyorum..."

* * *

Gaşyolmuştum. O kadar ki artık taciz olunduğumu bile hissedemiyordum. Onun kırmızı ve küçük dudakları, daima reddeden tehâlük-i etvârı, her der-âguşu iten kolları bana daha şiir-âmiz geliyor, gayr-i kabil-i vusûl arzuların lezzet-i tahayyülünü ihsas ediyordu.

Nihayet lâf olsun diye sordum: "Söylesenize, sadizm nedir?"

Epeyce sükûn bulmuştu. Müsterih ve nâzân cevap veriyordu: "Sadizm mi?.. Oh, bu müthiş bir erkek hastalığıdır. Buna müsâb olan erkek, kadını ezmek, kadını dövmek, kadına zulüm ve itisaf etmekle mütelezziz olur. Bazen bilâ-sebep kadının saçlarını yolmakla, gözlerini çıkarmakla, yüzüne zaç yağı dökmekle, vücuduna iğneler, şişler batırmakla, burnunu veyahut kulaklarını kesmekle meyl-i marazîsini tatmin edemez, öldürür. Fakat nasıl? En feci ve en şenî surette... Ya ufak bir çakı ile kafasını keser, ya ustura ile karnını yarar yahut yavaş yavaş parmakları ile boğar. Katil Jacques Levantreur, katil Vacher işte bu marazın kurbanı nîm müdrik hastalardır. Bu maraz; bu hâl hayvanlarda da vardır. Gagalıların hepsi sanki bu hastalığa müsâbdırlar. Horoz en sevdiği tavuğu en ziyade döver, güvercin eşine bütün şairlerin bestelediği o meşhur muhabbetiyle o kadar itisaf eder ki... Sülünler bilhassa bu nokta-i nazardan pek müthiştirler. Çiftçiler ekseriya kafeslerinde zavallı dişiyi tüyleri yolunmuş, kafası parçalanmış, ölü bulurlar. Onu öldüren erkeğin gagası, erkeğin aşk-ı marazîsi, daha doğrusu sadizmidir."

* * *

Yatağa, henüz dokunduğum ateşîn vücudundan tatlı ve bayıltıcı bir sıcaklık yayılıyor, ben onun yanında, pek yakınında,

boylu boyuna uzanmış, bu tarif olunmaz hararet içinde mest oluyordum. O devam ediyordu: "Sadizm, ah bu kelime bile bir mecnunun isminden alınmıştır. Siz *Justine*'i yahut *Faziletin Felâketleri*'ni okudunuz mu? Okumamışsınızdır. İşte bu eserin müellifi: Marquis de Sade... Bu zavallı, kitabının her sayfasında bu halet-i maraziyenin safahatını, nöbetlerini, buhranlarını teşhir ve tasvir ediyordu. Nihayet kendi ismi, tavsif ettiği maraza alem oldu..."

Elimi yavaşça beline atmıştım. Artık müsait davranıyordu. Hatta çıplak kolunu elimin üzerine uzattı. Mesut elim bir zevk-i hususî ile gaşyoluyor, uyuşuyordu. Ben daha yaklaşarak ve daha ilerleyerek: "O hâlde benden tamamıyla emin olabilirsiniz, diyorum. Bir kadına itisaf etmek kadar hissime, meylime yabancı bir şey yoktur. Bilakis müphem bir iştiyak ile isterim ki bir kadın bana zulmetsin, beni dövsün, beni tahkir etsin, beni mustarip etsin, ben ağlayayım, onun ayaklarına kapanayım. O benim başıma vursun. Potinlerini öperken dudaklarımı kanatsın. Beni kovsun, ben yalvarayım. Yine kovsun. Ben yerlerde sürüneyim. O yine itisafında devam etsin. Hatta öldürsün. Ah, sevilen bir vücut karşısındaki serfürû, bu zilletteki lezzet... Nasıl tarif edeyim?.."

* * *

Gülerek dinliyor ve tedricî der-âguş-ı mahiraneme yavaş yavaş teslim-i nefs ediyordu. Elleriyle saçlarımı karıştırarak diyordu ki: "Azizim, o hâlde yine hastasın. Yine tammü's-sıhha ve tabiî değilsin. [13] Fakat hastalığın sadizm değil, onun aksi. Mazoşizm ki bu benim çok hoşuma gider. Bir köpek kadar mûti', münkad; asabîliklerimin, huysuzluklarımın, buhranlarımın bütün itisafatına mütehammil, hatta bunlardan mütelezziz bir erkek... Bir gaye-i hayal!" Kollarımın arasında hararetli göğsünü, şeffaf ve pür-hayat tazelikle parlayan memelerini kendimden tarafa çekerek, "İşte ben müthiş bir mazoşistim" dememe gülüyor ve, "Ayda on bin frank da iradın olaydı, o vakit benim hakikî gaye-i hayalim olurdun..." diye cevap veriyordu. Artık tamamıyla benim olmuştu. Barışmış-

tık. Göğsümün üzerinde sıkıyordum. Dayandım. Öpmek istedim. Eliyle ağzımı tuttu.

"Ooo, bu yasak" diyordu, "buseye katiyen tahammül edemem, katiyen..." Israr etmedim. Lâkin bizim en genç emraz-ı asabiye ve nisaiye mütehassısı doktorlarımızdan ziyade malûmatlı olan bu kadının niçin öptürmediğini merak ettim ve sordum. "Niçin mi? Buse kadar çirkin bir şey tasavvur edemem" diyordu, "o da sadizm alâiminden bir şey, müthiş bir hatıra... Busenin şekl-i iptidaîsi ne idi? Biliyor musunuz? Şüphesiz, hayır... Değil mi! Isırmak, ısırmaktı. Bizim pek eski asırlarda yaşayan babalarımız müthiş sadiklerdi. Dişisini gagasıyla öldüren sülünler gibi annelerimizi ısırıyorlardı. Zaman, geçen asırlar onların marazını tedavi etti, meyillerini yumuşattı. Bu ısırma tahaffüf etti. Yavaş yavaş nihayet buse oldu."

* * *

Ve biraz müteheyyiç ilâve etti: "Buse, buse... Kırk asırdan beri erkeklerin ellerinden atamadıkları baston gibi bakir ve iptidaî ormanların, vahşetin, hayvaniyetin, behimiyetin hatırası... Kadınların hukukunu tanımayan, feminizmi inkâr eden, kadınları esir ve velut bir alet-i zevk ü tenâsül addeden sadik erkeklerin zevk-i marazîsi... Bundan nefret ederim. Bilirim ki behimî ve adî bir hararetle temas eden kıllı dudakların arkasında sert ve keskin, kesici ve koparıcı dişler vardır. Vakıa edvar içinde annelerimizi ısıran, annelerimizi mecruh eden, annelerimizi haykırtan bu dişler bugün faaliyette değil! Lâkin bütün hırslarını küstah ve şımarık dudaklar deruhte etmiş. Onların namına emiyor; hissimizi tahrip ediyor. Kirletiyor. Bizi iğrendiriyor. Erkek öpmekle mütelezziz oluyor. Çünkü ne kadar tekâmül etse, ne kadar değişse yine atavizm ona bir cür'a-i maraz, biraz sadizm yadigâr ediyor. Lâkin hiç bir kadın erkeğin bu zevk-i vahşîsinden, bu ısırmanın hatırası olan taklid-i zulmü itisaftan hoşnut değildir. Nefret eder." Susuyor, dinlenir gibi başını koluma koyuyor, ricakâr bir nazarla yavaşça soruyordu: "Vaat eder misin? Beni öpmeyeceksin, vaat eder misin?.." Göğsümün üzerinde bütün kuvvetimle sıkarak vaat ediyor, vaadi-

mi en doğru ve samimî yeminlerle teyit ediyorum. Lâkin maatteessüf bu mümkünü'l-icra olmayan vaadimi tutamadım. İki saat geçmişti. Ne o, ne ben, ikimiz de yorulmamış, yekdiğerine dolaşan kollarımız gevşememişti. Ben artık zorla ve mütemadiyen onu busenin şekl-i iptidaîsi ile öpüyor, yani ısırıyorken o, gittikçe azalacağına artan ateş-i ihtiras ve tehâlükümden müteheyyir; bîtâb ve mahzûz, yalnız, "Merhamet, yamyam, merhamet!" diye fısıldıyor, fakat asla mukavemet etmiyordu...

Teşvik, Sayı: 2, 10 Temmuz 1325 / 23 Temmuz 1909, s. 9-13.

At

Muhafız ahırında üç haftalık bir istirahattan sonra binmek için beni yanına sokmayan haşarı atımı bugün tam iki saat koşturdum. İyice terledi. Bulanık Vardar'ın kenarını kaplayan sıska ve hazan-dîde söğüt ormancığının içindeki geniş yolu takip ederken, yorgun ve bî-tap, sanki durmak istiyordu. Fakat ben, bilakis o kadar zî-hayat, o kadar zinde ve faal idim ki... Elimdeki sarı kırbacı şiddetle ve gayr-i ihtiyarî savurdum. Bu fevkalâde ve gayr-i müterakkıp darbe onu şiddetli bir dörtnala kaldırdı. Ormanın yapraksız ağaçları artık etrafımda geçici bir çizgi fırtınasıydı. Yek-ahenk bir rüzgâr, kulaklarımda vızıldıyordu. Ben, akur bir kuvvetin üstünde uçuyor gibi, pek çabuk yakınlaşan uzaklara bakıyor, bu azgın ata bindikçe daima duyduğum şeyleri tekrar hissediyor, "Ah, dört beş asır evvel yaşasaydım!" diye mütelezziz oluyordum. Bağlar, ova, her taraf boştu. Semada sakin bulutlar, beyaz ve cesim köpükler hâlinde sabit duruyordu. Atım nihayet yavaşlar gibi oldu. Süratliye geçecekti. Ben hayalâtımdan uyanmamak için tekrar kamçımı savurdum. Eski dörtnal daha çılgın, daha mecnun, tezayüt etti. Kütüklerin, hendeklerin üstünden atlıyordu. Tarlalardan kalkan çamur parçaları etrafa, bazen de üstüme sıçrıyordu. Dört beş asır evvel yaşamak... Bu ne tatlı bir hayattı! Şan, şöhret, tagallüp, muvaffakiyet, aşk, hırs, istibdat... Hayatı hissettiren ve şimdi maatteessüf bir masal, bir tarih zemininden başka bir şey olmayan bu tatlı ve hakikî heyecanlar vardı. Ah, bu toprakların üzerinde benim ecdadım bir girdibâd-ı berk-âlûd-ı zafer gibi akıncılık ederken ne kadar mesut, mağrur idiler... Kahramanlık, şecaat ve cesaret-i mutlak içinde geçen gençlikleri onlara ihtiyarlıkları için ne tesellisiz hatıra-

lar, ne muğfil iftiharlar bırakıyordu. Hâlbuki biz, silahsız, kansız, azametsiz olduğu kadar yorucu, harap edici olan mücadele-i medeniyetin bîçare muharipleri, ne kadar sefiliz... Atım mütemadiyen dörtnala koşuyor ve sigara içiyormuş gibi burnunun deliklerinden maî bir duman çıkıyordu. Ben, teskin olunamayan bir ihtiyac-ı harp, bir iştiyak-ı hücum ile yine onu kamçıladım. Dar bir boğaza girdik. Sağımda çamurlu Vardar, zayıf bir sadâ-yı cereyan çıkararak akıyor, etrafımızdaki üryan ağaçlar, abûs ve matemî sallanarak geçiyor, solumdaki demiryolu bazen yükselerek, bazen atımın koştuğu gayr-ı [6] muntazam arızalı yollar bir seviyeye inerek, fakat daima düz, daima müstevî, soluk ve mürde, ecnebi bir yılan gibi uzanıp gidiyordu. Ben de iyice terledim, kalçalarım sızlamağa başladı. Atım, ıztırabımı duymuş gibi süratliye geçti. Bu sefer gayr-i ihtiyarî kamçılamadım. Zaten kasabaya giriyordum. Evler miskin ve tembel uyuyor gibiydi. Suyun kenarında kalın ve çıplak baldırları görünen birkaç Bulgar kızı iki kat olmuş, bir şeyler yıkıyorlar, serseri köpekler bana havlıyorlardı. Birden dizgini çektim. Atım durdu. Şiddet-i teneffüsten karnı bacaklarımı açıp kapıyordu. Etrafıma baktım. Bu pis ve asayişperver manzara bana o kadar nefret-âmiz göründü ki gayr-i kabil-i tesmiye bir elem-i anî içinde ağlamak arzu ettim. Atımı tekrar geri döndürmek, şu halî dağlara kaçmak istedim. Böyle sükût-ı miskinâne içinde yaşamaktan oralarda açlıktan ve soğuktan ölmek daha iyiydi.

Güldüm, şu muhakemem ne garip münasebetsizlikti. Beni, önümdeki geçecek günlerde bekleyen ve mukaddes olduğu zannolunan vazifelerim yok muydu?.. Gülüyordum. Bu hayal ile yirminci asırda yaşadığımdan biraz mahcup, kasabaya girdim. Evime geldim. Artık beni hep şöyle lüzumsuz hislerle sarsan bu ata, bu azgın mahlûka binmeyeceğim. Bir motosiklet alacağım. Fakat bu mümkün mü? Bana maziler, vahşetler, lezzet-i harb ü vega yerine, ihtimal ki müstakbel-i nâ-mahdûdu, dirijablları[1] tahayyül ettirecek olan bu makine, bu zavallı masnû, acaba burada yürümek için kaç kilometre yol bulabilecek?

Tenkit, Sayı: 1, 22 Mart 1326 / 4 Nisan 1910, s. 5-6.

1 Dirijabl (dirigeable) [Fr.]: Güdümlü

Beşeriyet ve Köpek

Yaz geceleri mükevkep ve rüzgârsız bir sema-yı mühtez altında, sahilsiz nihayetleri ezeliyetle temas etmiş zannolunan, rakit ve aks-i nücum ile müzehhep bir denizin üzerinde geçecek vapur seyahatlerini ben daima bir saha-ı macera, bir sahne-i aşk telâkki ederim. Ve daima birinci sınıf yolculara mahsus kamara bileti alırım. Birçok tanıdıklarım beni, fikirlerince o kadar lâzımü'l-itâa olan o tatsız ve soğuk kanun-ı iktisada adem-i riayetle itham ederler. Fakat bu birinci mevki için verilecek birkaç yüz frank insana birkaç bin frankın kazandıramayacağı muvaffakiyetleri temin [67] eder. Buna katiyen eminim. Bu emniyetim daha mekteplilik zamanımdan başlar. Çünkü Mesageri'nin birinci sınıf yolcularına mahsus o asil, necip, yani riyakâr ve sunî salonunda, hassaten yazın, mutlaka garptan gelen birkaç güzel ve şuh bir kadına, bütün faaliyet-i ruhiye ve bedeniyeleriyle macera taharri eden birkaç artiste rast gelinir. Bu gayr-i kabil-i içtinaptır.

Seyahat günleri yaklaştı mı hafif bir heyecan, meçhul bir sevinç duyarım. O müteharrik ve muhrik salonun âguş-ı ketm ü ihtiramında, mehd-i nâzân-ı resmiyetinde geçirdiğim tatlı rüyalar birden gözümün önüne gelir. Ah pek eski hatırat... On yedi yaşımdaki müthiş ve savlet-engîz buhranlarım... İlk muvaffakıyet-i aşk... İşte şimdi yine o maî ve büyük gözleri, müşkül ve muhtelif rakslarla harikulade incelmiş o artist endamlı, o müdrik Bizet[1] gibi duran manidâr elleri, nûşin ve

1 George Bizet (1838-1875) adlı Fransız besteci kastediliyor.

heyecan-âver kolları, o bana, "Sizi kırmızı fesinizle tıpkı bir şampanya şişesine benzetiyorum!" diyerek gülen küçük ve davetkâr dudakları der-hâtır ediyorum.

Ah, gençliğin o bir daha katiyen avdet etmeyecek olan müskir ve fecr-âmiz ilkbaharı!.. Ne kadar müteşebbis, ne kadar cesur, ne kadar kahraman idim. Evvelâ kendisi benimle lâtife etmeğe başlayan ve ismini bile öğrenmeğe vakit bulamadığım bu artist ile masum, tembel, mariz, hayal-perver, cahil, budala şairlerin –hatta hikâye ve tasvirini– on senede itmam edemeyecekleri edvar-ı dûrâdur-ı aşkın bütün anât-ı teferruatını ben yirmi dört saat içinde tamamıyla geçirmiş, ikmal etmiştim.

Evet, asıl tabiî ve kıymettar aşk, bu tesadüfî seyahat aşklarıdır. Menfaatperest ve tahassüsat-ı bediiyyeden katiyen mahrum Yahudiler tarafından icat olunduğu rivayet olunan ve azap ve ıstıraptan başka bir şey ihtiva etmeyen izdivaca müşabih sıkıcı, üzücü bir rabıtanın, gayr-i ihtiyarî tehlike-i teşekkülü ihtimali yoktur. İki üç gün içinde görüşülür, tanışılır, sevişilir, sonra bir daha ebediyen buluşmamak üzere memnunen ve kemal-i muhabbetle iftirak olunur. Tarafeynde yalnız tatlı bir hatıra kalır. Bu hatıra işte tamamıyla aşktır. Müddeti haftayı geçen bütün rabıtaların şüphesiz tevlit edeceği nefret, taab, pişmanî, telehhüf onda yoktur. O nispeten, şairin sayıkladığı ve terennüm ettiği gibi gayr-i nâsut ve hayalîdir. Rüyadır. Az süren ve nîm idrak olunan rüyalar gibi mâ-fevka't-tahassüs, müteheyyiç ve lezizdir.

* * *

....Birkaç ay evvel yine İstanbul'dan ayrılıyordum. Birinci sınıf yolculara mahsus kamarada idim. Erkekleri ve ihtiyarları tabiî saymıyorum, altı yolcu vardı. Birisi şiddetle nazar-ı dikkatimi celp etti; kısm-ı süflâsı kaba ve şişman, üst tarafı narin, fakat herhâlde gayet muntazam bir vücut... İnce, uzun kaşlar, solgun ve asabî bir çehre, ciddi kadınlara has, meselâ muallime, rahibe gibi, bir hüsn-i lâtif, bir hüsn-i mahzun... Siyah gözler altın bir gözlüğün camları arkasında daha fazla parlıyor gibi görünüyordu. Mütefekkir ve meyustu; kimseyle konuşmuyordu. Yalnızdı. Hayır, yalnız değildi. Yanında bağa renginde ve orta ha-

cimde bir köpek, bir buldok vardı. Hep beraber geziyorlar, beraber oturuyorlardı. Otururlarken köpek mutlaka uyuyor, sahibesi ya kitap okuyor yahut düşünüyordu.

Ben etrafında gezinmeye başladım. Konuşmak, peydâ-yı münasebet etmek için ufak bir fırsat arıyor ve maatteessüf bulamıyordum.

Aynaroz açıklarını geçtik. Bulutsuz ve maî bir sema altında gidiyorduk. Hava son derece lâtif ve muharrikti. Hâlâ bir muvaffakiyet yoktu. Sıkılıyor ve mustarip oluyordum. Seyahatim akim ve yâbis kalmak tehlikesine maruz bulunuyordu. Sanki hadît, asabî, kuru ve kömürlü bir el ile yüzü sıkılmış, yoğrulmuş, siyah buruşuklar içinde kalmış olan çirkin buldok hiddetimi celp ediyordu.

Sabah yemeğini muhtazır ve müteezzi bir adam iştahsızlığı ile yedim. Kahvemi içtikten sonra güverteye gezmeğe çıktım. Kıç tarafta bir şezlonga uzanmış, onu gördüm. İğrenç bir tuluma benzeyen buldok yine kucağında idi. Fena hâlde canım sıkıldı. Bu kadar güzel ve genç bir kadın bu pis köpeği nasıl kucağına alır ve sevebilirdi? Önünden geçtim. Tekrar geçtim. Geziniyor gibi yapıyordum. Buldok, sahibesinin kim bilir ne kadar nermin ve hâr olan aguşunda siyah ve müstekreh yüzünü bütün bütün buruşturarak uyuyordu. Canımın sıkıntısı müphem bir hiddete tebeddül ediyordu. Bu tabiatsizlik, adîlik değil miydi? Yanına gitmek, kucağından zorla bu çirkin ve pis köpeği almak, güzelce dövmek, sonra denize fırlatıp atmak istiyor ve bunun neticesini [68] düşünerek hemen hemen yapmağa karar veriyordum. Ne olacaktı? Benden zarar ve ziyan davası ederdi. Başka? Hiç. Fakat ben bu pis köpeğin haksız yere nail olduğu bu muhabbet-i nâbecânın intikamını almış olacaktım. Tekrar muhakeme ettim. Muhakememi tevsi ettim. Ben bu köpeği şüphesiz kıskanıyordum. Bu tevil kabul etmezdi. "Ne tuhaf!" dedim ve birden bu tecavüzden vazgeçtim. Lâkin gayr-i ihtiyarî artan hiddetim geçmiyordu. Bu kadının şu tabiatsizliğini yüzüne vurmak istiyordum. Muhakeme etsem belki bundan da vazgeçecektim. Fakat acele ettim. O anda bende bir kumarcı cesareti vardı. Ellerim cebimde, dalgın ve teklifsiz bir seyyah vaziyetiyle, nazik ve mütebessim, önünde durdum.

"Kabalığımı affediniz madam" dedim, "müsaade ederseniz size bir şey soracağım."

Köpek uyandı. Başını kaldırdı. İkisi de derin, lâkin pek derin bir hayretle, "Bu nasıl münasebetsiz herif?" demek ister gibi bana baktılar. Köpek çapaklı ve yaşlı gözlerini kırpıştırarak ağzını takallüs ettiriyor ve havlamağa hazırlanıyorken kadın nazik ve gayr-i müterakkıp bir tebessüm-i şuh ile cevap verdi: "Sorunuz, belki bir cevap alacaksınız."

"Nezaketinize teşekkür ederim. Sizi hiç tanımazken hususiyetinize ait bir şey sormak filhakika büyük bir küstahlıktır. Bunu bilirim. Fakat son derecede mütecessisim madam. Bu meylime karşı gelemem. İşte şimdi anlamak istiyorum ki bu köpeğe, bu çirkin, pis köpeğe niçin bu kadar ibraz-ı muhabbet ediyorsunuz? Ölmüş ve muazzez ebeveyninizden kalma eski bir yadigâr mıdır? Yoksa kaybedilmiş bir saadetin hatırası mı?" dedim ve her saniye maruz kaldıkları kurnazlıktan, zekâdan, hileden, sürat-i intikalden bıkmış ve nefret etmiş olan garp kadınlarının hoşlarına gitmesi lâzım gelen bir tavr-ı sade-dilâne bir vaz-ı safiyâne aldım.

Genç kadın şuh tebessümüyle sanki birden parlayan siyah ve gözlüklü nazarlarıyla bana bakarak ve nermin eliyle başını okşadığı köpeğin hiddetini teskine çalışarak "Hayır" dedi, "ne öyle ölmüş ebeveynden kalma bir yadigâr, ne bir hatıra! Hassaten köpek olduğu için seviyorum. Ve muhabbetimin şiddetini anladığınızdan dolayı size teşekkür ederim. Evet, sırf köpek olduğu için seviyorum. Bütün köpekleri sevmek, öpmek, onlara perestiş etmek isterim. Fakat bu mümkün mü?.. Mutlaka her şeyde olduğu gibi, bir tane ile, yahut birkaç tane ile kanaat mecburi..."

"Taciz edeceğim, affediniz, lâkin muhabbetinizin sebebi ne?"

Güldü. "Bu sebebin izahı uzundur" dedi. "Fakat mutlaka anlamak istiyor musunuz?"

"Mutlaka anlamak istiyorum. Lütfen söylerseniz minnettarınız olacağım."

Yine güldü ve köpeğin başından kaldırdığı ince ve nermin eliyle gözlüğünü düzelterek, "Köpek, köpek" dedi; "Bugün-

kü beşeriyetin banisi. Bugünkü medeniyet-i maddiye ve fikriyenin müsebbibi, terakkıyâtın, ulûmun, fünûnun, felsefenin, hâsılı eski ve yeni, mevcut ve müteâli ne görüyorsak hepsinin fail-i teşekkül ve nümüvv-i mâbihi'l-vücududur. Bugünkü mütekâmil insanlığımızı, bütün mahlûkat ve mevcudat üzerindeki tefevvuk-ı cinsimizi biz köpeğe medyunuz... Ah, eğer köpek olmasaydı..." [Sayı: 7, s. 78][2]

Hayretim; bir dakika evvel teklifsiz ve münasebetsiz hitabıma karşı köpeği ile kendisinin izhar ettiği müşterek hayretin bir milyarla hâsıl-ı darbına müsaviydi. Birden bu kadının bir mecnun, bir çılgın olmasına hükmettim. Kaçmak, bu bîçare kadını köpeğiyle ve efkârıyla bırakıp kaçmak lâzım geliyordu. Müşkül bir mevkide kalan budalalara has bir tavr-ı gayr-i ihtiyarî ile şaşaladım. O da bu şaşkınlığımı ve telâkkimi galiba gözlerimden anladı. Dudaklarının hiç sönmeyen tebessüm-i şuhuyla devam etti:

"Köpek olmasaydı bugün dünya yüzünde insan göremeyecektiniz. Durunuz. Mademki musırran öğrenmek istediniz. Size bir ders vereceğim. Biliyorum, inanmayacaksınız. Siz şarklısınız, efkâr-ı bâtılanın; vehmiyat-ı ebleh-firibânenin mehd-i mutlakı olan bu ihtiyar ve büyücü şarka mensupsunuz. Şarktan bir veba rüzgârı gibi gelen ve kökleşen efkâr ve itikadata karşı garp bir asırdan ziyadedir mücadele ettiği hâlde hâlâ galip gelememiştir ve gelemeyecektir. Hâlbuki siz şarklılar, bütün hakayık-ı ilmiye ve fenniyeye vukuf ve münakaşaya asla lüzum görmeyecek kadar müstağni yaşarsınız. Yarım yamalak öğrendiğiniz fünûn-ı garbiyenin esaslarını musırran kendinize atf ve onların da semaviyattan muktebes olduğunu iddia ile efkâr ve itikadat-ı bâtılanızı bizim fünûnumuz ile bize ispa-

2 Hikâyenin yarım kaldığını, Piyano dergisi şöyle bir özür notuyla duyuruyor: "*Karilerimize*

İtizar

Beşeriyet ve Köpek makalesi matbaaca Ramazan münasebetiyle vuku bulan birçok hatadan dolayı yarım kaldı. Bu derece nefis bir makaleyi yarıda bırakmak vakıa bir cinayet ve muharrir-i muhteremine karşı da büyük bir kabahattir. Lâkin ne çare ki adem-i dikkatten husule gelen bu hatayı düzeltmek imkânı bulunamadı. Şu hâlde gelecek nüshamızda bitirebileceğiz. Karilerimizin ve muharririn bizi mazur görmelerini rica ederiz.".

ta kalkacak derece garabet ve sersemlik gösterirsiniz. Bugünkü hakayık-ı mevcudenin ekserisini beşeriyete şerh eden Hegel, Buchner, Darwin, Novel, Rabod, Karl Vogt, Romansi, Rossi, Sanson, Skodler ve ilah... gibi muharrir ve mütefekkirlerden bir kelime lisanınıza geçmemiştir. Onların [79] isimleri bile sizce küfür addolunur. Fünûn ve ulûm-ı tabiiyeden tamamıyla bîhabersiniz. Çünkü bunlara vukuf, itikadât-ı kadîme-i bâtılanızı tekzip edeceğinden, sizce en müthiş mevâdd-ı infilâkıye ve tahribiyeden ziyade memnu ve müthiştir. Teşekkül-i avam ve tekâmüle dair hiçbir fikriniz yoktur. En yeni fikirleriniz en aşağı on asırlıktır. Taharrî-i hakikat meylinden katiyen mahrumsunuz. Büyük küçük hepiniz bir vazo, bir testi gibi kilden imal edilmiş, bir babanın çocukları olduğunuza şiddetle kailsiniz..."

Görüyordum ki bu güzel ve nefis gâvurun asabiyet-i hatibanesi korkunç ve kebir bir günaha peyveste olacaktı. Lâfını kesmek lâzımdı. Kuvvet ve galibiyetinden emin sahih bir Türk tebessüm-i müsterihi ile gülerek "Tıpkı sizin garplı İspanyollar gibi, değil mi?.." dedim. Rabıtasız, saçma, müşevveş sözlerinden şüphesiz ruhbana ve itikadat-ı bâtıla-ı kadimeye düşman olduğu anlaşılan bu güzel ve garip kadının yüzüne karşı dindar ve mübarek İspanyolların nâm-i muhteremini fırlatışım kirli ve meşin bir eldiven tesirini hâsıl etti. Birden kızardı. Ve dudaklarının daimî tebessümü söndü.

"Oh, İspanyolları bırakınız" dedi, "onlar garbın lekesi, zulmeti..."

Hemen cevap verdim: "O hâlde siz de şarklıları bırakınız. Vaadinizi icra ediniz. Köpeğin nasıl beşeriyeti tesis ettiğini anlatınız, lutfediniz."

"Zaten onu anlatacaktım" diye başladı, "fakat evvelâ inanmayacağınızı size ispat etmek, inanmamanıza tesir eden esbabı münhasıran size tekrar etmek için küçük bir mukaddime yapmak istiyordum. Mademki istemiyorsunuz, artık hacet kalmadı. Evet, köpek beşeriyetin banisidir... Bakınız nasıl: İlk insanlar gayet zayıf ve nefislerini müdafaa edecek âlât ve muhakemeden mahrum idiler. Bakir ormanlarda, vahşî ve gayr-i mezru vadilerde küçük ve behimî cemiyetler hâlinde yaşıyorlardı. Ve dayanılmaz soğuklar, müthiş fırtınalar, mümted tu-

fanlar, kahhar yıldırımlar onları itlaf ediyordu.[3] Lâkin o nihayetsiz ormanların korkunç karanlıklarındaki sibâ-ı müthişe, yırtıcı canavarlar, kaplanlar, kurtlar, yılanlar insanı, bu zayıf ve eti leziz mahlûku kendileri için en mümtaz bir gıda ittihaz etmişlerdi. Meselâ bir kaplan ormanın uzak bir köşesine saklanmış küçük bir insan cemiyetini hissedince bilâ-rahm hücum ediyor, tuttuğunu yiyerek karnını doyuruyordu. Henüz insanlarda idrak yoktu. Lisan teşekkül etmemişti. Yek heca esvat ile hissiyat-ı iptidaiye vü behimiyelerini izhar ediyorlardı. Lezzetli etlerine alışan sibâ-ı müthişeye karşı alet-i müdafaaları, hile tertip edebilecek kadar mütekâmil dimağları yoktu. Yalnız kaçıyorlar, öyle kurtuluyorlardı. Fakat geceleri saklandıkları yerleri mütefevvık kuvve-i şammeleri ile bulan canavarlar meyus olmuyorlar, şebhûnlar yapıyorlar, zavallı zayıf beşeriyetin zararına hayat-ı müfterisanelerini idame ediyorlardı. Kışr-ı arzın edvar-ı tekâmülünde kaçamayan ve saklanamayan birçok ensal-i hayvaniye nasıl kendilerinden kuvvetlilerine gıda olmuş, nasıl mahv ü münkarız olmuşlarsa, insanlar da bu tehlike-i inkıraza tamamıyla maruz kalıyorlardı. Azala azala diğer ensal-i zaife-i hayvaniye gibi bir gün bitecekler, hatta müstehaseleri bile kalmayacaktı. Lâkin bu esnada vahşî bir hayvan, hatta et yiyen ve insan etine fevkalâde ihtiyacı olan bir hayvan iştihasını, bilinmez nasıl bir hisle tahkir etti. Ormanlardaki beşeriyetin düşman-ı bî-amanı olan âkilü'l-lühûm sibâ-ı müfteriseden ayrıldı. Henüz âkilü'l-fevâkih olan insanların yanına geldi. Onlara dost, onlara refik, onlara esir [80] oldu. Bu, işte köpekti... Yaklaşan yırtıcı bir canavarı havlayarak haber veriyor, onun sayesinde insanlar kaçıyor, helâkten kurtuluyordu. Köpek asırlarca onlara sadıkane refakat etti. Taştan ve tunçtan silâhlar yapıp nefislerini bizzat müdafaaya başlayıncaya kadar onlara, hayatı pahasına, bekçi ve müdafi oldu. Refakatinin, fedakârlığının, şefkatinin verdiği huzur altında insanlar umumiyetle helâk ve inkırazdan kurtuldular. Neşv ü nemâ-yı dimagîleri terakki etti. Dün önünden kaçtıkları sibâ-ı müthişeyi bugün hücum ve eslihâ-yı iptidaiyeleriy-

3 Metinde "edemiyordu".

le perişan ediyorlar, yavaş yavaş ormanların, arzın hâkimi oluyorlardı. Sonra cemiyet birbirleriyle uğraşmağa başladılar. Köpek yine vazifesiz kalmadı. İnsanların tutarak te'nis ettikleri atlara, koyunlara bekçilik ediyor, mağaraları, yeni inşa olunmağa başlayan ikametgâhları mütecavizlerden muhafaza ediyordu. İnsanların dimağları edvar-ı tekâmüliyesini geçirdikçe eski dostu köpeğin de sadakati artıyor, vezaifi taaddüt ediyor; meftuniyeti ahlâkî ve manevî bir fedakârlık hâline inkılâp ediyordu. Edvar-ı tekâmüliyenin nâma'dut seneleri sürat-i ezeliyeleriyle güzeran ettikçe elsine, hayal ve muhakeme, biraz daha muntazam aileler, kabileler, kavimler, hükümetler, kanunlar teşekkül etti. Köpek insanların müdrik cemiyetlerine de aynı sadakat-i evveliyesiyle girdi. Hudutlarda kaleleri, şehirlerde sokakları, dağlarda kuleleri bekledi. Bugün bile koyunlarımızı, çiftliklerimizi, köylerimizi, sayfiyelerimizi o bekliyor. Bugün medeniyet ve insaniyetin düşmanları olan canileri, sabıkalıları o arıyor, o takip ediyor, o buluyor. Medenî şehirlerdeki zabıta-ı beşeriyeye bir insandan ziyade hizmet ediyor. Fakat zekâ ve idrakçe bütün mahlûkata tefevvuk eden insanların ekserisi başlıca esbab-ı galibiyet ve mevcudiyetleri bu köpek olduğunu bilmiyorlar. Onu tahkir etmeğe, hatta dövmeğe kalkıyorlar. Vuranların ellerini ısıracak yerde yalayan bu fedakâr, bu sadık muhibb-i kadime –netice itibariyle yine onun sayesinde teşekkül ve taayyün ettiği şüphesiz olan– ahlâk ve i'tikadatın icap ettirdiği şefkati ibraz etmiyorlar. Ah bilmiyorlar, bilmiyorlar. Köpek olmasa ne bu cemiyetler, ne bu memleketler, ne bu akvam, ne bu saadet ve servet, ne bu müessesat ve şimendiferler olacaktı. Edvar-ı iptidaiyede cürsûme-i ruh ve zekâ olan nesl-i beşer münkarız olacak ve arzın üzerinde mehasin ve meali-i idrak hâkim olmayacaktı. Köpek beşeriyeti aklı ve kuvveti yokken kurtardı. Ona bahşettiği huzur-ı hayat ile tekâmül-i dimagîsini, galebe-i kâmilesini temin etti. Ah eğer köpek olmasaydı...

Kemal-i teheyyüçle müstekreh ve hâbîde buldokun siyah, buruşuk yüzünü öpmeğe başladı. İğreniyordum. Bu işittiğim marîz, asabî bir mektepli kızın firâş-i hummada sayıkladığı hezeyanlara müşabih şeyler, bende hayretten ziyade bir hiss-i

pişmanî tevlit etti. Pek kıymettar olan yirmi dört saati beyhude yere bu münasebetsiz kadını takibe hasrederek ne kadar müthiş bir zarar ettiğimi hesap ediyordum. Ve fikri, ulûm-ı tabiiyenin tevlit ettiği o mahut ve mühim teşevvüşle berbat olan bu kadına, i'tikadat-ı bâtıla-i mukaddesesi bu kadar iflâs eden bu nazariye-perver vücud-ı nefise karşı birden derin ve meçhul, irsî bir nefret duyuyordum ve artık ayrıldım. Yarın saat beşte benim seyahatim bitecek. Yedi saat içinde bir münasebet peyda edemezsem müstesna olarak aşksız ve macerasız vapuru terk edeceğim. Artık meçhul ve mukavemet-sûz bir hiddete mağlup oluyor ve içimden demek istiyordum: "Lânet! Bizi i'tikadat-ı mukaddese-i kadimemizden, ezvâkımızı tetviç eden evham ve hayalât-ı mahzadan, aşk ve hasetten, ekâzib-i mevzua ve meyl-i bedîîden ayıran vukuf-ı felsefîye! Lânet ulûm ve fünûn-ı tabiiyeye..."

Piyano, Sayı: 6, 13 Eylül 1326 [26 Eylül 1910], s. 66-68;
Sayı: 7, 20 Eylül 1326 [3 Ekim 1910], s. 78-80.

Fantezi

Apandisit

Akşam yemeğinde erik hoşafı vardı. Küçük ve sarı taneler o kadar leziz idi ki... Acele acele yiyor, fakat çekirdeklerini muntazaman çıkarıyordum. En nihayet kâsenin dibinde kalan dört taneyi kaşığa doldurdum. Ağzıma birden götürdüm. Hepsi bir lokmada eridi. Kendilerinden daha ekşi ve daha serin olan çekirdekleri dilimin üzerinde kaldı. Yavaşça önümdeki tabağa bıraktım. Bunlar üç çekirdek idi... Hâlbuki ağzıma dört erik tanesi koymuştum. Kendi kendime: "Acaba bir tanesini haberim olmadan yuttum mu?" dedim. Hayır... Bunu mutlaka hissedecektim. O hâlde eriğin birisi çekirdeksizdi! Kahvemi içerken düşündüm, hiç çekirdeksiz erik olur mu? Gece yatakta uyuyamadım ve karar verdim ki ağzımdan eksik çıkan bu hain çekirdeği ben yutmuşum...

*

Bu hain çekirdek gayr-i kabil-i hazımdı. İnsanın sebeb-i mevti olabilirdi. Hayır, olabilirdi değil, olurdu. Zeyl-i dûdîye gider, orada kalır ve müthiş iltihabata sebebiyet verirdi. İltihab-ı zeyl-i dûdiye: Apandisit!.. Gözümün önüne ameliyat-ı cerrahiye masaları, parlak neşterler, klorform şişeleri, beyaz gömlekleriyle zengin kasaplara benzeyen operatörlerin nîm mer'i gölgeleri geliyor, sol kasığımın üzerinde şiddetli bir acı hissediyordum. Fakat ne çabuk ya Rabbi? Kendi kendimi teselli etmek ihtiyacını duyuyor: "Bu vehim, bu vehim!" diyor, uyumağa çalışıyordum. Sabahleyin karnımı biraz şiş buldum. Sol ka-

sığımın üzeri o kadar fena ağrıyordu ki elimle bile dokunmağa cesaret edemedim.

*

Yemek yemedim. Dışarı çıktım. Düşündüm. İhtimal yürümek muzırdı. Bir arabaya bindim. Sirkeci'ye indim. Duyduğum bu sarih evcaı teşhis ettirmek ve ameliyata hazırlanmak için dostum 'S...'in muayenehanesine gidiyordum. "Oh" diyordum, "kör bağırsağı karında değil; cebimde bir kutunun içinde taşımalı!" Bit-tesadüf önünden geçtiğim lokantanın içine baktım. Operatör orada idi. Yanında oturan esmer bir adamla konuşuyor ve koca bir tabak kirazını yiyordu. İçeri girdim. "Ah doktor, size büyük ihtiyacım var!" dedim. Güldü, "Oturunuz, şunu bitireyim" dedi, "beraber çıkarız." Oturdum. Yiyor ve yanındakine zeytinyağları hakkında bir şeyler anlatıyordu. Lâkin masanın üzerinde hiç çekirdek yoktu. Acayip! Masanın altına baktım, orada da yoktu. Dikkat ettim. Doktor avuçla ağzına attığı kirazların hiçbirinin çekirdeğini çıkarmıyordu.

*

Koca tabak bitti. Belki bir okkadan ziyade [129] idi. Başı küçük ve uzun, alnı dar, ağzı son derece büyük olan doktorun korkunç çirkinliğini yanaklarının kırmızılığı, yuvarlak gözlerinin parlaklığı biraz tahfif ediyordu. Bir sigara yaktı. Boş tabaktaki, içinde kiraz çöpleri bulunan bulanık suyu seyrettiğine hiç şüphe etmiyordum. Arkasına dayandı. Ben kabarık karnına bakıyordum. Evet bu yuvarlak, etten fıçının içinde en aşağı yarım okka çekirdek vardı. Sordum: "Sevgili doktor! Kirazlarınızın çekirdeklerini ne yaptınız?"

"Oo, monşer!.. Yuttum!" dedi. Bütün çehresinin arzınca yayılan cesim ve beyzî bir dev tebessümüyle, çarpık ve mümkün olabildiği kadar gayr-i muntazam dişlerini göstererek ilâve etti: "Kirazın çekirdeğini çıkarırsam hiç lezzetini anlamam. Küçüklüğümden böyle alışmışım..."

"İyi ama, apandisitten hiç korkmuyor musunuz?.."

"Ne apandisiti? Azizim o eski nazariye, hiç kiraz çekirdeğinden apandisit olur mu?.. Vaktiyle öyle zannedilirmiş. Artık tamamıyla anlaşıldı ki iltihab-ı zeyl-i dûdîye sebebiyet veren şey çekirdek vesaire değildir..."

Lakayt doktorun o kadar katîyetle söylediği bu sözleri çürütmek için kendi ıstırabımı söylemek pek kâfi idi. Hemen ayağa kalkarak...

Fakat tuhaf şey!.. Birdenbire karnımın fevkalâde acıktığını, pantolonumun kemerinin bollaştığını ve sol kasığımın üzerinde hiçbir ağrı, sızı kalmadığını hissettim. Ve şüphesiz benden mühim bir cevap bekleyen doktoru ihmal ederek garsona bağırdım: "Bana da kiraz getirir misin İspiro?.."

Piyano, Sayı: 11, 25 Teşrîn-i evvel 1326 [8 Kasım 1910], s. 128-129.

Aşk ve Ayak Parmakları

I
-Âsime Hanımefendi'den Hasan'a Mektup-

Evvelâ beni sen sevdin, yalvardın, yakardın; benim aşkım âdeta senin galeyanına sönük bir cevaptı. Nihayet beni aldın. Ben zengindim. Atım arabam vardı. Bütün bugünün gençleri beni istiyorlardı. Herkesin istediğine sen nail oldun. Mesuttun. Ve ben sana sadıktım. Sonra nasıl oldu, birdenbire döndün. Benden soğudun. Beni görmekten kaçtın ve yine nihayet beni boşadın... Bu mektubumu alınca zannetme ki sana yalvarıyorum. Fakat merak ediyorum! Niçin beni istemeyesin? Benim nem var? Yahut nem eksik?.. Daha bu sene Kadıköy kadınları arasındaki güzellik müsabakasında birinci geldim. Tahsilim birinci derecede... Zenginim de... O hâlde niçin beni istemeyesin? Benden güzelini bulsan bile eminim ki benden zenginini bulamayacaksın. O hâlde niçin? Niçin beni istemeyesin?

Âsime

II
Hasan'dan Âsime Hanımefendi'ye Mektup

Evet güzel kadın, ben sevmiştim. Fakat sevmek nedir? Bunu biliyor musun?.. Sevmek herkes için başka bir şeydir. Tıpkı mizaçların, tiplerin başka başka olması gibi... Kimi kaşa göze, kimi cilde, kimi ellere ayaklara, kimi şişmanlığa zayıflığa, kimi esmerliğe beyazlığa, kimi boya, kimi kalçaya bakar. Hâlbuki

ben... profile bakarım. Daha mektepten beri âdetimdir: Birisiyle konuşurken onda ne profili olduğunu ararım, meselâ köpek profilli bir adamla konuşurken onun lâflarını havlamaya benzetirim. Dünyada ne kadar adam varsa, hepsinde bir hayvan profili vardır. Köprü'den geçerken, önü kalabalık bir gazinoda otururken herkesin yüzüne dikkat ederim. Daha bir profilsize rast gelmedim. Hep insan kıyafetine girmiş, insan maskesi takmış hayvanlar... Bir sürü köpek, öküz, keçi, leylek, at, eşek, baykuş, kartal, tavuk, papağan, arı, güvercin, karga, balık, ayı, kaz ve kaplan ve ilh... Küçükken saf ve masum bir merak ile okuduğum fizyonomi nazariyeleri benim hayalime o kadar tesir etmiştir ki kendimi Lafontain'in masallarını gösteren canlı bir albüm içinde sanırım. Meselâ karşıdan bir dostum geliyor, bir kere bakarım, yüksek kırmızı fesi, alacalı kostümü, parlak boyun bağı... burnunun ucu sivri, kolları kalkık ve kabarık... İddiacı ve cesur... Yandan bakınca ne olduğunu görür ve içimden "Ah, işte bir horoz..." derim. Gelir, elimi tutar, kırmızı yüzüne, tıpkı bir gülibiğe benzeyen fesine bakarım. Sesi keskin ve notaları uzundur. Bu mütemadiyen öter. Ondan ayrılır, diğerine rast gelirim. Çenesi, ağzı yayıktır. Bacakları paytaktır. Yavaş söyler ve yanaklarını gererek güler.

"Ördek, ördek..." derim. O vakvakladıkça ben keşfimden memnun ve müsterih onun kanatlarını, kuyruğunu arar, hatta onları da üstünde bulurum. Meşhur adamların, büyük muharrirlerin, nazırların, mebusların, büyük memurların profilleri ezberimdedir. Profillerini bildiğim için yeni nazırların iktidar mevkiinde ne yapacaklarını aynıyla herkese söylerim.

Hatta arkadaşlarım bana "Sen eskiden geleydin, peygamber olurdun..." derler. Zannederler ki benim kerametim var. Hayır, hayır, ben yalnız profilleri tanırım. Eşek profilli bir adam mutlaka eşekçe, aslan profilli bir adam mutlaka aslanca hareket eder. Bir adamda hangi hayvanın profili varsa mutlaka o hayvanın ahlâkı da vardır. Öküz profilli bir adamda asla kurnazlık, hile, zekâ olamaz. Eşek profilli olan inatçı, yani kibar manasıyla sebatkârdır. Arı profilli sokar, köpek profilli gürültü eder, [58] dişlerini gösterir. Kaplan profilli ezer ve merhamet bilmez; papağan profilli durmaz, taklit çıkarır; güvercin profil-

li durmaz, aşk ve şefkat komedyası oynar; tilki profilli herkesi aldatır; domuz profilli yer içer, keyfine bakar.

Kadınların da hepsi erkekler gibi bir hayvandır. Onlarda da mutlaka bir hayvanın profili vardır. Şişman, kocaman memeli, dalgın ve ağır bir kadın tamamıyla bir inektir. Zayıf, huysuz, esmer, çirkin, fakat yalnız gözleri güzel bir kadın keçidir. En güzelleri çalıkuşu, kanarya, nemse tavuğu profilinde olanlardır. Bu üç profilin hiç birisi sende yoktur. Geçen yazdı. İlk defa Fener'de birbirimize rast gelmiştik. Ben hemen senin profilini aradım, fakat bulamadımdı.

"Ah, acaba ne?" diyor, yüzüne bakıp bakıp bulamadıkça seni sevmeğe başlıyordum. Mademki sende bir hayvan profili yoktu. O hâlde insanların, kadınların... Sende hiçbir profil olmadığı için bir hayvan ahlâkı, hiçbir hayvan tabiatı da yoktu.

Bazı yine şüpheye düşüyor, "Aldanıyorum, onda da bir profil var, ama ben göremiyorum, ben farkına varamıyorum..." diyordum. İzdivacımızdan evvel, muhabbet günlerinde senin yüzüne uzun uzun dalışlarımı ihtimal aşk buhranları sanıyordum. Hayır, ben hep senin profilini arıyor ve seni hiçbir şeye benzetemiyordum. Profilini bulamayınca seni severdim. Ve galiba sen de beni... Altı ay ne kadar hoş bir hayat geçirdik. Tabiî hatırlarsın. Fakat bir sabah... Ah keşke senden evvel kalkmayaydım... Erken kalkmış ve pencerenin yanına oturmuştum. Sen hâlâ yatıyordun.

"Bu ne tembellik..." dedim. Doğruldun, giyindin. Ve karyolanın içine oturdun. Hava biraz serindi, yanan soba daha odayı ısıtmamıştı. Birden yüreğim çarpmağa başladı. Boğuluyor gibi oluyordum. Sen terliklerinin üzerine düşmüş olan mor çoraplarından birisini sağ ayağının parmaklarıyla tuttun. Yukarı kaldırdın ve yatağın içine oturarak giydin. Çorabın öbür eşini yerden almak için sol ayağını uzatıyordun. Görmemek için yüzümü çevirdim. Evet güzel kadın, sen ayağının parmaklarını tıpkı bir el gibi kullanıyordun.

"Yirminci asrın orta yerinde" diyordum, "hilkatten yahut tekâmülden şu kadar yüz bin sene sonra..."

Ve titriyordum. Hastalandım. Sen beni yere seren darbenin ne olduğunu asla bilmiyordun. Yattığımız zaman buruşan

gömleğini ayağının parmaklarıyla tutup çekiyordun. Ve ben bunu duyunca dişlerimi sıkıyor, tekrar titremeğe başlıyordum. Yine anlamıyor, "Galiba hava soğuk, üşüyorsun işte..." diyordun. Yine bir sabah sobanın önündeki koltuğa oturmuştun, ayaklarında çorap yoktu. Yine kalbim atmağa başladı. Ayağının parmakları ile sobanın henüz ısınmayan kapağını açıyor, kımıldamayarak bakıyor, tekrar kapıyordun. Sonra yine bir gün sevgili kedin ayaklarınla oynuyordu. Daha çoraplarını giymemiştin. Yüreğim hopladı. Fakat dişimi sıktım. Baktım senin ayaklarının parmakları uzundu. Hem biraz fazla uzundu. Bu uzun parmaklarınla kediyi kollarından tutuyor, küçük bir çocuk gibi havaya kaldırıyordun. Âdeta ayaklarını ellerin gibi, hatta ellerinden daha iyi kullanıyordun.

Gözlerimi yüzüne kaldırdım. Ve o an o kadar arayıp da bulamadığım profilini gördüm. Sen maymundun... Alnın dar ve ağzın biraz ileriye çıkıktı. Güzel ve parlak cildin bu maymun iskeletini tamamıyla örtemiyordu. Hele ayakların! Aman ya Rabbi... Tıpkı bir maymunun üçüncü ve dördüncü elleriydi. Sen biraz daha gayret etsen, yerden çoraplarını [59] almak, sobanın kapağını açmak, yorganı ve gömleğini düzeltmek, kediyi tutup havaya kaldırmak değil, hatta ayaklarının bu uzun ve tekâmül etmemiş parmaklarıyla yemek yiyebilecek, hatta piyano çalabilecektin. O vakit senden ürktüm. Bir daha seninle bir yatağa girmedim. Kendimi balta girmemiş bir ormanda zannediyor, kendimi kable't-tarih mahlûklardan bir nesnâs[1] ile evlenmişim sanıyordum.

Yirminci asırda vücudunda kable't-tarihî azaları olan, tıpkı bugünün maymunları gibi ayaklarını el diye kullanan, tekâmül etmemiş bir mahlûktan, yani senden kaçtım. Uzaklaştım.

El gibi kullandığın bu ayaklarından bir tanesini şimdi kalbinin üzerine koy. Ve öyle hükmet. Artık seni sevmemekte haklı değil miyim?..

1 Yarısı insan, tek elli ve tek ayaklı olup sıçrayarak yürüyen efsanevî bir hayvan. Goril, şempanze ve orangotan gibi büyük maymun cinslerinin ortak adı.

III

Âsime Hanımefendi'den Hasan'a Telgraf

-Gayet müstacel-

Mektubunu okumadan yırttım, senden nefret ederim. Sakın bir daha mektup göndermeye kalkma. Sonra fena olursun...

Piyano, Sayı: 13, 8 Teşrîn-i sânî 1326 [21 Kasım 1910], s. 148-150.

İctihat, Sayı: 103, 24 Nisan 1330 [7 Mayıs 1914], s. 57-59.

Ömer Seyfettin – Selâhattin Enis [Atabeyoğlu]: *Aşk ve Ayak Parmakları – Bataklık Çiçeği*; Hikâye Külliyatı, Sayı: 14, [İstanbul, tarihsiz], s. 3-6.

Fantezi

Tavuklar

Yağmurlu bir yaz gününün güneşsiz ve ağır sıcağıyla iyice yorulduktan sonra bana pür-kesel, hâbîde bir sabah-ı bahar istirahatı veren bu vâsi, tenha han pek hoşuma gitmişti. Şiddetle acıkan karnımı bol yumurta ve kızarmış tavuklarla doyurmuş ve hazmı tesrî için sağ tarafıma uzanarak muhal, hakikatten baîd, fakat tatlı ve necip hülyalara dalmıştım. Hancı, uyuyacak zannıyla beni yalnız bırakmış, işine gitmişti. Geniş avlu tertemizdi. Ne toz, ne gübre, ne bir çöp vardı. Uzaktaki karanlık ağzı nâyâb bir mağaranın methalini andıran ahırın dik çatısı üstünde birkaç güvercin hızlı hızlı geziniyor, oturduğum temiz peykenin önünde dağılmış bir tavuk sürüsü, muntazır ve fikren meşgul, dolaşıyordu. Elliden ziyade idiler. İçlerinde her renkten vardı. Büyük, parlak, kırmızı bir horoz etrafındaki tavuklara sarkıntılıklar ediyor, kabarıyor, silkiniyor, kaşınıyor, gagasıyla kanatlarının, kuyruğunun tüylerini düzeltiyordu. Hepsinin yüzleri bana müteveccihti. Kırmızı ve yuvarlak gözleriyle peykenin yanındaki kapıya baktıklarının farkına vardım. Mutlaka yem vakitleriydi. Sahiplerini bekliyorlardı. Yağmurları takip eden o şeffaf revnakî-i hava içinde daha parlak, daha temiz, daha güzel gözüküyorlardı. İnsana şiirlerdeki hayalî köy âlemlerinin lezzet ve sükûn-ı saadetini yâd ettiren bu sevimli hayvanat arasında gezinmek istedim. Kalktım. Gerindim. Keskin bir toprak kokusunu iyice teneffüs ettim. Küçük kapıdan dışarı çıktım. Peykenin önündeki tavukların hepsi bir anda bana baktılar. Sonra yürüdüğümü görünce hepsi birden, sanki bir kumanda verilmiş gibi koşarak kaç-

tılar. Uzakta, ahırın yanındaki bodur bir binanın arkasına toplandılar. "Garip şey, korktular" dedim. Döndüm. Tekrar içeri girdim. Peykeye uzandım. Tavuklar önlerindeki muhteşem horozlarıyla, yavaş yavaş, tekrar geldiler. Peykenin yanındaki kapının önünde toplandılar. Birisinin çıkmasını bekliyorlar gibiydi. Peykeden eğilerek kolumu salladım. "Kışt" dedim. Hiç aldırmadılar, korkmadılar, kaçmadılar. Yine kalktım, yavaş yavaş dışarıya çıktım. Hepsi kaçışarak yine ahırın yanındaki alçak binanın arkasına biriktiler. Tekrar içeri girdim. Bakalım avdet edecekler miydi?.. Üç dakika geçmeden yine geldiler. Küçük kapının önünde toplandılar. Bunlar şüphesiz benden korkmuyorlardı. Çünkü deminden atla dörtnala avluya girdiğim vakit hiç kaçışmamışlardı. Hatta ezmemek için atımı birden yavaşlaştırmış ve aralarında inmiştim. Şimdi neye böyle kaçıyorlardı? Küçük kapının önünde bekleyişlerine baktım, mutlaka bir şey bekliyorlardı. Akşamdı. Mutlaka yem bekliyorlardı. Tecrübe için bir defa daha dışarı çıktım. Yine deminki gibi kümesleri olması lâzım gelen o küçük binanın arkasına koştular, muntazır durdular. "Zeki hayvancıklar!" diyordum. İşte çiğ beyaz badanalı şu hanın temizliğinden belliydi! Hancı gayet intizam-perver ve tabiat sahibi bir adam idi. Bunlara rasgele, ötede beride yem vermiyordu. Gıda-yı yevmiyelerini kümeslerinde yiyorlardı. Onları kıymettar ve mutî bir bölük asker gibi mutlak bir intizama alıştırmıştı. Şimdi ihtimal yem vakitleriydi. Kapıdan birisinin çıktığını görünce kümeslerine koşuyorlardı. Girdim, yine peykeye uzandım. Yavaş yavaş avdetlerine, yine kapının önünde birikmelerine bakıyor, "Zeki hayvancıklar!" diyordum. Bu esnada hancı elinde arpa eleğiyle önümden geçiyordu. Tavuklar onu görmemiş gibi, hiç aldırmadılar. Bana gülümseyerek, [188] "Çok yorgunsanız odanıza çıkın, efendi" dedi, "yatağınızı yaptım."

"Hayır" diye mukabele ettim, "burası daha hoşuma gidiyor..."

Hancı güldü. Gidecekti. Tavuklarının zekâsını, kendi intizam-perverliğini, bilmem niçin, bu adama söylemek istedim. Gülümseyerek ve gayr-i ihtiyarî "Tavukların çok akıllı..." dedim. Hancı yüzüme, bir şey anlamamış gibi, garip bir nazar

atfetti. Sonra kapı önünde sık bir küme hâlinde duran tavuklara teftiş eder gibi baktı.

"Çok cinstirler" dedi, "içlerinde on üç tanesi günde iki defa yumurtlarlar. Fakat efendi, çok akıllı olduklarını nereden anladınız?"

Yüzüme bakıyor, çürük ve eksik dişlerini göstererek gülüyordu. Cevap verdim: "Karınları acıkmış. Bak, kapının önünde nasıl bekliyorlar. Birisi çıkınca yemlerini verecek zannediyor ve doğru kümeslerine koşuyorlar..."

Hancının yırtık ve kirli tebessümü kapandı. Hiçbir şey anlamıyor, o ana kadar anladıklarının da boş olduğunu nâgehan idrak edenlere mahsus muzaaf bir şaşkınlıkla, yüzüme bakarak, "Onların kümesleri yoktur, ahırda yatarlar" diyordu. "Hem biz onlara hiç yem vermeyiz..."

Hancının şaşkınlığı tamamıyla bana geçmişti. Biraz durdum. Sonra uzaktaki kapıdan her çıkışta tavukların koşarak arkasına toplandıkları küçük ve alçak binayı elimle göstererek sordum: "Öyle ise orası ne?"

Hancı merakla, işaret ettiğim tarafa baktı. Döndü ve bilmediğime asla taaccüp etmemiş gibi gayet tabiî ve lakayt, cevap verdi: "Abdesthane..."

Piyano, Sayı: 16, 29 Teşrîn-i sânî 1326 [11 Aralık 1910], s. 187-188.

Tuğra

Garsona "Bir bira daha..." dedim. Bu dördüncü oluyordu. Hissiyatım ile efkârımın kesb-i tevâzün eylediğine zâhip oluyordum. Artık ne mesut ve ne de meyus idim. Günde on iki saat çalışarak temin-i hayat ve maişete bir mecburiyetim olmadığı gibi, meşru ve gayr-i meşru bir surette zengin olmak ihtimalim de yoktu. Fi'l-i tefekkürün o nâ-muayyen sürat-i fevka't-tasavvuruyla hayatımın hesabını, bilançosunu yapıyordum. Aç ve muhtaç değildim. Şimdi şu birahane penceresinden seyrettiğim sokak panoraması, şu gelip geçen hayalât-ı servet ve refah içinde, bulanan gözlerime elleri daha beyaz ve tombul, kalçaları daha geniş ve bedîî, boyları daha narin ve levent, dudakları daha kırmızı, yüzleri daha masum görünen kadınlara karşı hissettiğim iştiyak-ı tabiîyi de dimağımdan defedersem tamamıyla müsterih kalacaktım. En güzel kadının bence ne ehemmiyeti olabilirdi? Mademki ifrat-ı sa'y ü taabla hastalanmış başım en mümessek bir der-âguş-ı âşıkane, bir buse-i esasî-i ihtirastan sonra çatlayacak derecede ağrıyor ve bir hafta muattal ve mustarip kalıyordu! Servetin de lüzumu yoktu. Mademki musırran gaye-i huzûz u telezzüz ad ve kabul olunan "fi'l-i tenasül" behimiyetine gayr-i mütehammil idim; parayı ne yapacaktım? O bana asla yürüyemeyeceğim yeni ve zührevî ihtiras [203] yolları açacaktı. Muânakat-ı eflâtuniyeden taciz olmayacak kadar cahil de değildim...

Önümdeki büyük kadehi bir yudumda içtim ve garsona tekrar "Bir bira daha..." dedim. Bu beşinci oluyordu... Dışarıya, akşamın ismirâr-ı rehavet-engîzi içinde mütemadiyen geçen bu

içtimaî ve nihayetsiz şerite bakıyordum. Arabalar, güzel kadınlar, çiftler, aileler, yalnızlar, zabitler, asayiş memurları... satıcılar... Kimi eğlenmeğe, kimi çalışmağa, kimi istirahat etmeğe gidiyordu. Fakat hepsi benim kendi kendime müstağni olduğumu farz ettiğim şeye, paraya, menfaate koşuyorlardı. Bu şüphesizdi! Vazife, hamiyet, fazilet, fedakârlık... Hatta mâsivâdan vazgeçiş bile bir örtü, gören bir göze karşı altındakini saklayamayan ince tül bir perde idi. Bu perdenin altında daima para ve menfaat vardı. Yalnız ben! Zavallı mariz, onun için, para ve menfaat için yaşamıyordum. Fakat şimdiye kadar niçin uğraştım, gülümsedim, "İlim ve vukuf için!" demek istiyordum. Heyhat! Ziya ve hakikate diye mütemadiyen zalam ve cehalete koşmuştum. En nihayet sade ve ahmak bir köylü gibi itminan-ı kadime gayr-i ihtiyarî zebun olduğunu itiraf eden Darwin'den ne öğrendim? Hiç, hiç, hiç... İtiraf etmeliydim ki herkes gibi ben de bir cahilim! Herkesten ziyade cahilim, çünkü onların irsî ve intisalî[1] efkâr ve itikadatı var. Hâlbuki benimkiler tamamıyla iflâs etti. Yıkıldı. Ve yerlerine hiçbir şey ikame edemedim. Sıhhatimi kaybettim. Şimdi hasta ve gayr-i tabiî bir mevcudiyetin hamiliyim. Gittikçe büyüyen bî-kararî ve şaşkınlığım bu mevcudiyet yükünü daha ziyade ağırlaştırdı. İtiraf etmeliyim; işte eziliyorum. Düşünmemek istiyorum...

Birden önümdeki dolu ve büyük kadehi tamamıyla içtim. Karşımdaki kim bilir bana bakarak neler düşünen garsona tekrar "Bir bira daha..." dedim. Bu altıncı oluyordu. Artık içmemeliyim! Rahatsız olacaktım. İçimden, "Mademki ölüm var, o halde sıhhatin ne kıymeti olabilir?" diyordum. Yok, yok! Kalkmak lâzım; yahut içmeden oturmak... Hesap görmek üzere cebimden bir mecidiye çıkardım. Beyaz ve kirli, yuvarlak ve münakkaş bir gümüş parçası! Ah para! Timsal-i kuvvet! Bu küçük mabudu gözlerime yaklaştırdım. Sanki ilk defa görüyordum. Etrafında uçları birbirine temas etmiş hilâllerden müteşekkil bir daire vardı. Bu hilâllerin dışlarına küçük ve içlerine nispeten

1 Ömer Seyfettin, sözlüklerde bulamadığımız bu kelimeyi "Yeni Lisan" makalelerinin ikincisinde ve "Bahar ve Kelebekler" hikâyesinde de kullanır. Her üç kullanım "irsî ve intisâlî" atıf terkibi içinde, görenekle "nesilden nesile aktarılan/intikal eden" anlamındadır.

büyük yıldızlar yerleştirilmişti. Ortasında bir tuğra vardı. Birden düşündüm. Tuğra... Bu ne demekti? Ne kadar cahildim! İşte bunun manasını bilmiyordum. Meçhul bir şeyin temaşasında hissolunan merak-ı garip ile bakıyordum. Bu bir resim mi idi? İki arka ve üç ön ayağı vardı. Bir kuş? Hayır. Bir böcek, bir arı? Hayır. Tüyleri yolunmuş bir tavuk? Hayır. Şaha kalkmış bir at? Hayır. Başı ve kuyruğu yoktu. Ayakları fazla idi. O hâlde ne idi? Bir eser-i sanat mı? Sanat-ı hattın bir harikası mı? Hayır. Asla güzel ve mütenasip değildi! Ruha bir teessür, bir heyecan vermiyordu. Bir eser-i bedî de addolunamazdı. Acaba "şeref-i akl ile mümtaz!" insanlar böyle sebebi hiçbir lafz ile izah olunamayacak garabetler yaparken ne düşünürlerdi? Arz üzerinde intibaat-ı medeniye baki kaldıkça yaşayacak olan bu ucûbenin hattatı esna-yı nakşında ne düşünmüştü? Şüphesiz hiç... Zaten insanlar âsâr-ı sanatta hep gayr-i müdrik, hep manasız, hep mariz değil miydiler? Tekrar düşündüm: Şimdi benim şu tuğranın mana ve sebeb-i nakşını düşünmekliğim, eski elifba kitaplarındaki "kargacık burgacık" karşısında küçük çocukların duydukları [204] bî-mana ve masum tecessüse müşabih değil miydi? Ben hâlâ her gördüğüm şeyde makul bir mana, hakikî bir sebep arayacak kadar masum ve çocuk mu idim? Hayır, hayır, hayır... Hiçbir vakit hiçbir şeyde hiçbir sebep, hiçbir mana yoktur. Artık; gerilmiş ayaklarıyla bu küçük safha-i maden üzerinde, "Ben neyim, bil!.." diye yüzüme fırlayacak gibi müheyya duran tuğrayı görmemek için mecidiyeyi tekrar yeleğimin cebine koydum. Düşünmemek, tabiî olan nebatî sükûna, madenî atalete avdet etmek biraz değil, birçok içmeğe vabeste idi. Önümdeki büyük kadehi yuvarladım. Büfenin kapısında benim mezesiz içtiğime gayr-i müterakkıb bir hadise seyreder gibi hayret ve taaccüple bakan garsona haykırdım.

"Bir bira daha..."

Piyano, Sayı: 17, 10 Kânun-ı evvel 1326 [23 Aralık 1910], s. 202-204.

Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür![1]

Genç Müverrih S... Bey'e Mektup

Son makale-i tarihiyenizi büyük bir dikkatle okudum. Sizi bütün kuvvetimle, bütün maddiyetimle tasdik ederim. Gözlerimi müstakbel-i nâ-mahduda dikip maziye asla atf-ı ehemmiyet etmeyen bugünkü gençliğe güzel bir ders veriyorsunuz. Diyorsunuz ki: "Yeni bir şey yoktur. Her şey eskidir. Eskiden cereyan etmiş bir vakanın aynı esbap ve şerait dâhilinde tekerrürüdür. Ulûm ve fünûn bile eskidir. Meselâ fiziğin, tıbbın ilk kaideleri mazide vazolunmuş; yalnız bazı teferruatında keşfi-

1 *Düşünüyorum* dergisi (sayı: 19, s. 240) hikâyenin yayımlanacağını şu takdirkâr ilanla duyurmuştur:
"Gelecek nüshamız muhterem fantazist Ömer Seyfettin Bey kardeşimizin, şimdiye kadar Osmanlı matbuatında hiç görülmemiş bir tarzdaki hikâyesine hasredilecektir. 'Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür!..' öyle bir hikâyedir ki sırf süs için fantazi için yazılmış ve asrımızın efkâr-ı ilmiye ve felsefiyesiyle alay edilmiştir.
Osmanlı edebiyatının hâlâ sağ olduğuna bir türlü inanamayan birçok karilerimiz bu hikâyeyi okuduktan sonra derin bir nefes alacaklar ve müsterih olacaklardır. Ömer Seyfettin Beyi tanımayanlara, kendisini bu hikâye ile tanımalarını tavsiye ederiz.
Düşünüyorum risalesi iddia eder ki şimdiye kadar değil matbuat-ı Osmaniye, Fransa matbuatı bile bu kadar şık, bu kadar nefis ve ince, bu kadar meraklı ve hayret-bahş bir hikâye görmemiştir. Bu tarz edebiyatı sahib-i imtiyazımız Bekir Fahri Bey takdir etmese bile aynı mesleği takip eden Şahabettin Süleyman bey –kendisi pek geri kalmakla beraber– yine beyan-ı tebrikâttan geri kalmayacak ve İstanbul'un en büyük muharrirleri bu bedia karşısında donup kalacaklardır hele bir hafta kabrediniz!.."

yat ve teceddüdat vuku bulmuştur. Asırlarca evvel gelen Buda, bütün edyânın, bütün felsefelerin, o yekahenk efsane-i hikmet ve faziletini teganni etmiş; sonrakiler, hatta şimdikiler hep onun efkârını tekrar etmişlerdir." Ve okurken insanın samiasında beyaz ve kavî dişlere çarparak feveran eden bir nutk-ı huruşanın galat-ı hayalini uyandıran rasîn ve murassa ifadenizle hislerimizin; iyi ve fena; memduh ve nâ-makbul fikirlerimizin yeni ve kesbî olmayıp eskiden kalma, mütevâris olduğunu, hatta sosyalizm ve antimilitarizm gibi gafletle yeni addolunan harekât-ı içtimaiyenin bile pek eski olduğunu feylesof Seneque'in ve ondan evvel [246] gelenlerin akvaliyle ispat ediyorsunuz. Bu kıymettar, bu en doğru hakikatleri ihtiva eden altın satırları ihtimal bazı gençler masum bir hande-i istihza ile okudular. Onların fikirlerince mazi mezardır, mevttir, ademdir. Tarih en can sıkıcı, en faydasız bir meşgale-i irticapesendânedir, köhneliktir. Ben de dört sene evvel tamamıyla böyle düşünüyordum. Hiç tarih okumamış, mektepte iken tarih derslerinde ya uyumuş yahut müstakbel-i meçhulü tahayyül ederek muallimin saatlerce söylediklerini asla işitmemiştim. İkmal-i tahsil ile hayata girdiğim vakit Kurun-ı vustâ'nın nereden başladığını, Annibal'in kim olduğunu, hatta Roma'nın kimler tarafından tesis edildiğini, İstanbul'u zapt eden Fatih'in babası hangi padişah olduğunu bilmiyordum. Fakat bugün?.. Sizin kadar malûmatım olduğunu iddia edemezsem de bizim bütün tarih muallimlerimizden, hatta bazı ihtiyar müverrihlerimizden pek çok mütâlâat-ı tarihiyeye malik bulunduğumu bilâ-iftihar söyleyebilirim. Beş senedir hayatım yalnız tarih okumakla geçti. Büyük bir kütüphanem var ki içinde tarihten başka kitap bulamazsınız. Eskiden sevda-yı sanat ve edebiyat ile tetebbu ettiğim meşahiri unuttum. Şimdi Michelet'den,[2] Saint Simon'dan,[3] Ladisse'ten tutunuz da en mutavassıt müverrihlere kadar hepsini büyük bir zevk ile okuyorum. En ehemmiyetsiz an'ânât, hatıralar beni teshir ediyor. Artık Pierre Cle-

2 Jules Michelet (1798-1874): *Fransa Tarihi* ve *İhtilal Tarihi* adlı eserleriyle tanınan Fransız Tarihçi.

3 Saint-Simon, Claude Henri de Rouvroy Comte de (1760-1825): Hayalci ve sosyalist Fransız filozofu, ekonomist.

ment, Frederick Masson,[4] Joseph Turquet, Loliee,[5] Pierre de Nolhac,[6] Dr. Cabanis[7] en sevdiğim, en perestiş ettiğim muharrirler... Dünü okudukça bugünün, yarının safahatı önümde perde perde açılıyor. Kendimde gayr-i ihtiyarî esrar-âmiz bir falcı, bir vâkıf-ı gayb ruhu hissediyorum. Şimdi gülümsüyorsunuz değil mi? Ve karşınızda olsam soracaksınız ki: "Neye tarihe bu kadar merak ettin? Büyük bir müverrih, bir muallim mi olmak istiyorsun? Maksadın ne?" Evvelâ sizi temin edeyim ki müverrih olmak niyetinde değilim; muharrir, muallim hiç... Bu merak bende marazî, gayr-i kabil-i tevsîm bir hâlet-i ruhiyedir. Ben tesellisi mümkünsüz bir felâketin, intikamı alınamaz bir mağlûbiyetin şaşırttığı bir adamım. Yeisimi tenvîm için dimağımı tarih mütalaasıyla yoruyorum. Beş senedir sizinle tamamıyla hemfikirim; "Tarih ezelî bir tekerrürdür." Ben bunu herkesten ziyade hissettim, yaşadım. İtminânım amelîdir. Benim kadar tarihin feci ve itisafkârane tekerrürünü gören yoktur sanırım. Faaliyet-i tetebbu ile kısalan kıymettar zamanınızı suiistimal etmediğime emin olarak hikâyemi, kendi tarihimi, milâd-ı İsa'dan evvel, sekizinci asırda cereyan etmiş bir vakanın haberim olmadan benim zavallı başımda nasıl tekerrür ettiğini size anlatacağım. Bu biraz mufassal olacak. Fakat rica ederim, tahammül ediniz. Binlerce kitapların tozlanmış sahifelerini süzen gözlerinizde harikulade bir kuvvet vardır. Bunu biliyorum. İtikad-î ilmînizi tamamıyla ve samimiyetle kabul etmekte ne kadar haklı olduğumu anlayacaksınız.

Yedi sene evvel kavî, gürbüz kadınlara âşık, düşüncesiz bir genç idim. Edebiyat ve sanatı seviyordum. Her şey nazarımda bir fantezi, bir serap, bir rüya idi. Garp kitaplarının zaten şairiyetle sarsılan müfekkiremde bıraktığı teşevvüşler, tezatlar eski

4 Frédéric Masson (1847-1923): Fransız tarihçi.

5 Frédéric Loliée: Siyasal tarih ve edebiyat tarihi yazarı, Fransız bilgin. Türkiye'de, baş tarafı Mehmet Galip tarafından sonrası Mehmet Ali Ayni tarafından tercüme edilen *Tarih-i Edebî-i Âlem* (1901) adlı eseriyle tanınmıştır.

6 Pierre de Nolhac (1859-1936): Fransız siyasal tarih ve sanat tarihi yazarı, şair.

7 Pierre-Jean-Georges Cabanis (1757-1808): Materyalist ve sansüalist görüşleriyle tanınan Fransız hekim ve filozofu.

nazariyelerimi tamamıyla tahrip ettiğine mukabil [247] yeni bir şey öğretmemişti. Bütün o kitapları okuyanlar gibi ben de artık her şeyi münkir, hiçbir şeye inanmaz, paradoksal ve münasebetsiz bir herif olmuştum. Dünü tamamıyla unutuyor, yarını asla düşünmüyor; hâli behimî ve sunî bir maddiyetle, memnun ve müsterih geçiriyordum. İnkâr ettiğim şeylerin içinde aşk da vardı. Ona da bütün kavânin-i ahlâkiye, bütün i'tikadat-ı içtimaiye gibi mevzu ve mevhum bir yalan diyordum. Fakat Efser'i –bu zevce-i mutallâkamın ismidir– görünce fikrim değişmişti. O andan itibaren aşk nazarımda yegâne hakikat oldu. Âli, ruhanî, gayr-i nâsût bir hakikat... Ufak bir devre-i muaşaka geçirdik. Vakıa ben de çirkin değildim. Fakat *o*... Size nasıl anlatayım? Bir hadise, bir harika idi. Uzunca bir boy, fevkalhayal güzel bir çehre, mutlaka bir dâhinin bedayiperver elinden çıkmış zannolunacak bir vücut tahayyül ediniz. O kadar muntazam, o kadar bedî, o kadar âli ki Venüs'ün en eski ve cazip statüsü onun yanında hasta ve âciz kalır. Mübalâğa ediyorum sanıyorsunuz. Zararı yok. İnanmayınız. Fakat ben eminim ki Efser'deki hüsn-i esatirinin böyle iki satırla yüzde birini ifade etmiş olmuyorum. Fakat size, yine biraz izahat vereyim; kayınpederimin babası endam-ı matbuuyla müştehir bir paşa, vaktiyle ihtida etmiş bir Macar'dı. Kayınvalidem eski gözdelerin en mümtazı olan bir Çerkez saraylı... Bunların kızı Efser, Macar ve Çerkez hüsün ve sıhhatini vücudunda cem etmiş muhteşem, inanılmaz bir afet; nur ve şeffafiyetten, esîrden masnû' addedilecek zîhayat bir harika... İngiliz mektebinde ikmal-i tahsil etmişti. Bütün orada ikmal-i tahsil eden kızlar gibi biraz fazla ukalâ, nazariyeperver, kendini beğenmişti. Benim İngilizce bilmememi sarih bir kusur olmak üzere kabul ederdi. Muallimleri hatırasında o kadar derin bir eser, o kadar garip bir intiba bırakmıştı ki ta Amerika'ya gidenleriyle bile mektuplaşır, her hafta müdiresini ziyaret ederdi.

"İzdivaç aşkın mezarıdır" derler. İşte vahşîyane bir yalan! İzdivacımdan sonra onu o kadar çok sevmeğe başladım ki... Nâzekî ve neseviyyete yakışmayacak iştigalât-ı ilmiye ve fenniyesini bile hoş görüyor, rasat dürbünlerini bizzat getirtiyor, onun hoşuna gitmek için cahil ve karanlık muhitimiz-

de âlim şöhretini taşır adî ve mutavassıt bir hikmet-i tabiiye muallimi olmadığıma teessüfler ediyordum. Arzusu veçhile Bağlarbaşı'nda bir köşk tutmuştuk. Yaz kış orada oturuyorduk. Bir ahçımız, iki hizmetçimiz, on dört yaşında küçük bir uşağımız vardı. Ah, evimiz bir âşiyan-ı muhabbetti. Firaş-ı izdivacımız ezelî bir lâne-i aşk ve huzuz idi. Efser o raddede, asla İngiliz mektebinin ukalâ ve münasebetsiz mezunesi değildi. Yorganımızın altında lâtif ve nûşin bir kadın, haris ve münkat bir Çerkez kızıydı. Fecrin pembe nazarları odamızın maî tül perdeleri arasından süzülürken bu sıcak yatağın haricinde geçecek bütün bir günü düşünerek mahzun olur ve çılgın derâguşlarla onu uyandırır. Gözlerini buselerimle açar, şeffaf ve dolgun göğsünün buy-ı hararetini sükûn-yâb olmayan cinnet-i perestişimle massederdim. Bir sene geçti. Aşkımız gittikçe tezayüt ediyordu. O, kitaplarıyla bana aitti. Dünyada kitaplarından ve benden başka bir şey onu meşgul etmiyordu. Gündüzleri ben [248] yokken okuyor, yazıyor; ben gelince hemen kucağıma atılıyor, geceleri pek erken girdiğimiz yatak odamızda ezelî saat-i aşk u perestiş ibda ediyordu.

Bu esnada İtalya'daki halazadem Ahmet Bidar İstanbul'a gelmişti. Bu, benden küçük, zayıf, narin bir çocuktu. Heykeltıraşlığa çalışıyordu. Uzun saçlarıyla, mütefekkir çehresiyle, nahif endamıyla, lâtif, cazip, tam bir sanatkârdı. Eve getireceğimi, kendisine takdim edeceğimi Efser'e söyledim. Biraz nâ-hoşnut, muvafakat etti. Fakat görünce, konuşunca memnun oldu. Bidar da icab-ı sanat olarak Yunan-ı kadim ve Roma tarihini tetebbu etmişti. Efser için bu pek büyük meziyetti. Tatil müddetini bizde geçirmesini teklif ettik. Israr ettik. Kabul etti. Artık yalnızlığımızdan bıkmağa başlıyorduk. Vaktimiz böyle daha hoş geçiyordu. İnkılâp eden bir baharın müteheyyiç geceleri muharrik rüzgârıyla küçük salonumuzu doldururken üçümüz saatlerce sanat ve tarihe dair musahabata dalar, ben hep yatacak zamanımızı düşünerek elleriyle cesim âbidelerin eşkâl-i hayaliyesini tersim ederek anlatan zevcemin vücud-ı bedîini derin derin temaşa ederdim.

* * *

Yavaş yavaş yaz geçiyordu. Bidar'la Efser'in arasında fikrî bir tevafukun hâsıl ettiği ihtiram ve meftuniyet nazar-ı dikkatimi celp ediyordu. Bidar pek saftı. Dimağında, henüz klâsik malûmattan başka bir şey yer bulamamıştı. Namus hakkındaki i'tikadat-ı iptidaiyesinden emin idim. Efser'e gelince, gördüğü İngiliz terbiyesi onu ahlâkî bir statü hâline ifrağ etmişti. Hayat-ı zevciyetin haricinde ihtiyar ve çirkin bir Katolik mürebbiye kadar mutaassıp ve iffetşinas idi. Beraber geçirdiğimiz bir senelik ömr-i müşterekte nispeten beni bile kendisine benzetmişti. Bekârlığımdaki efkâr-ı serbestanemi takip edemiyor, mecburen nazariye-perest, itikat-perver, an'ânât-ı ahlâkıyeye riayetkâr oluyor, en üzücü vezaif-i mahude-i mu'tâdeye gayr-i ihtiyarî hürmet ediyordum; yemek yerken, salonda otururken zevceme bakarak içimden yavaşça, "Ne mes'udum; ne bahtiyarım!" diyordum. Şüphesiz Efser dünyanın en güzel kadını idi. Bunu yalnız ben biliyordum. Muhitimiz umumî bir güzellik müsabakasına müsait değil idi ki herkes de tasdik etsin, "Hakkın var, dünyanın en güzel kadını sana aittir" denilsin. Ben de iftihar edeyim; saadetim tezâuf etsin. Bana böyle bir harika-i hüsn ithaf eden büyük ve mukaddes tesadüfe teşekkürler edeyim. Evet, arkadaşlarımla konuşurken gayr-i ihtiyarî, "Benim zevcemi görseniz, dünyanın en güzel kadını olduğunu tasdik edeceksiniz" diye haykırmak ister ve zorla kendimi tutardım.

Bir gün Bidar'ın yanında idim. Kitaplarını karıştırırken büyük bir albüm gördüm. Aldım, bakmağa başladım. Bu, hüsn-i [249] vücudu mukayese eder binlerce çıplak kadın heykeli resimlerinden müteşekkil bedîî bir mecmua idi. Kalın sahifelerini çevirdikçe Bidar yanımda, "filan heykeltıraşın, filan sanatkârın" diye tafsilat veriyor, tarih-i imallerini, hangi müzelerde bulunduğunu, kimlerin malı olduğunu, her resmin altındaki İtalyanca yazıları okuyarak söylüyordu. Kadın hüsnünün en gizli, en mahrem ânât-ı müheyyicesini ifşa eden bu üryan statü resimlerine bakarken hep zevcemi düşünüyordum. Hiçbirisi onun kadar güzel değildi. En mütekâmil olmak üzere yapılanlarında bile sanki gayr-i mer'i bir kusur vardı. Azıcık daha Bidar'a, "Bunların içinde Efser kadar güzeli var mı?" diye soracaktım. Bana tamamıyla ondan geçtiğine kani olduğum bir taassub-ı hicap ile kendimi tuttum.

Sanki bu sualimi irat etse idim pek mukaddes, pek muhterem bir şeye küfretmiş olacaktım. Maa-hazâ fikrimi saklayarak, aklımda hiç Efser yokmuş gibi, "Artık böyle vücutlar, böyle sırtlar, böyle kalçalar, böyle kollar, böyle çehreler yalnız sanatkârların hayalhanelerinde mevcut. Maatteessüf sahne-i hakikatte yok!" dedim. Bidar gözlerini bana kaldırdı, tuhaf tuhaf baktı. Galiba biraz sarardı. Gülümsedi. Gayr-i ihtiyarî sordum: "Neye baktın?"

"Hiç!" dedi. Ve kızararak ilâve etti: "Çok nankörsün..."

Birden kalbim çarpmağa başladı. Mutlaka Efser'i telmih etmek istiyordu. Maa-hazâ alenen söyletmek istedim. İntikal etmemiş gibi sordum: "Niçin?"

Cevap vermedi. Sahifeleri çeviriyor, başka resimlere bakıyordu. Mustarip olduğunu görüyordum... Yine ısrar ettim: "Niçin, söyle, niçin nankörüm?"

Tekrar nüfuzkâr gözlerini bana atfederek manasız bir tebessümle, meçhul bir heyecandan bozulmuş gayr-i muntazam bir cuşiş ile cevap verdi.

"Evet, nankörsün. Niçin mi? İşte bunu bilmemekliğin de ikinci nankörlük. Talihin sana bilâ-sebep verdiği nâ-hak bir mükâfatın kıymetini takdir edemiyorsun. Efser senin zevcen... Fakat hüsnü, hüsn-i harikuladesi nazar-ı dikkatini celp etmemiş. Tetkik etmemişsin. Ona karşı lakaytsın. Hayret-âmiz tekâmül-i hüsnîsini görmüyorsun. Sonra şurada gördüğün füsun-ı ruhtan mahrum heykel resimlerine bakarak 'Artık böyle vücutlar, böyle çehreler yalnız sanatkârların hayalhanelerinde mevcut, maatteessüf hakikatte yok' diyor, karşında parlayan bedîî ve vazıh güneşi inkâr ediyorsun..."

Devam ediyordu. Ben dinliyor ve mahzuz oluyordum: Demek zevcemin hüsn-i harikuladesi yalnız [250] benim nisbî ve hodgâm bir hissim, bir vehmim değildi. Sanatın en yeni inceliklerine seri bir zekâ ile vakıf olan, hüsün hakkında beyan-ı mütalâaya en ziyade salâhiyettar ve müsait bir mesleğin mensubu, onun emsalsiz güzelliğini bana, zevcine gayr-i ihtiyarî itiraf ediyordu. Ben de açıldım. Bilmem kaç saat konuştuk. Bu uzun bir hasbıhâl oldu.

Saçlarını, omuzlarını, belini, ayaklarını, ellerini, çehresini, tebessümlerini, bakışlarını, hâsılı her şeyini samimiyet ve he-

yecanla münakaşa ediyor, ben müterakim meftuniyet ve perestişlerimi anlatırken o, kendi hayret ve takdirinin benim hislerimden on kat fazla ve kuvvetli olduğunu iddia ediyordu... O esnada ikimiz birden, aralık duran kapıda, yüksek ve muhteşem, Efser'i gördük. Koyu renkli esvabı pembe çehresine ifrat derecede bir parlaklık, hayalî bir tenevvür bahsetmişti.

"İki saattir buraya kapandınız" diyordu, "neler konuşuyorsunuz? Nasıl Bidar Bey, yine hücumlara mı maruzsun?.."

Ben sanki ilk defa müşahede ettiğim bir peri imiş gibi onu derin ve gayr-i kabil-i tarif bir istiğrak-ı behimî ile süzerken Bidar kemal-i serbesti ile "Bugün fikirlerimiz muvafık çıktı" diye cevap veriyordu, "bugünkü mevzuda benim hakkımı o kadar teslim etti ki..."

"Bilakis o benim hakkımı o kadar teslim etti ki..."

Efser ne konuştuğumuzu soruyordu. "Hüsün ve sanata dair" dedik. Tafsilât istemedi. Önümüzdeki açık albüme baktı. Bir iki sahife çevirdi, birden kapayarak "Oh, dehşet, ya Rabbi!" dedi, "Çıplaklıklar! Bunlardan şiddetle nefret ederim. Bilmem ki vahşetin, iptidaiyetin böyle iğrenç hatıratını bazı insanlar nasıl sever? Bence ahlâk ve ulûm ile fena meyillerimizi, sevk-i tabiîlerimizi nasıl örtüyorsak kalın esvaplarla da vücutlarımızı öyle örtmek icap eder. İnsan etinin tadına, lezzetine dair nasıl bugün bir şiir yazamıyorsak akvam-ı vahşîyenin muhit ve hayatını yâd ettirecek böyle çıplak resimleri, hayâsız heykelleri sanatkârların nezih elleri için muvafık ve meşru bir meşgale addetmemeliyiz..."

* * *

Artık Bidar benim mahremim olmuştu. O da Efser'in hüsn-i müstesnasını, dünyanın en güzel kadını olduğunu tasdik ediyor, ekser-i saatlerimiz ona dair musahabat ile geçiyordu. Ben, yine tekrar ediyordum, asla kıskanmıyordum. Bilakis iftihar ediyor, mahzuz oluyordum. Bir gece Efser, biraz başı ağrıdığından, erkence yatak odasına çekilmişti. Sıcak, pür-nücûm, rüzgârsız bir gece idi. Uzaklardan tek bir bülbül-i yetim ve dilâzürde feryad-ı har u mahzununu haykırıyor, susuyor, yine başlıyor, nûşin ve müheyyiç, devam [251] ediyordu. Bidar'la

balkonda idik. Efser'in rahatsızlığını konuşuyorduk. Yine hüsnüne intikal ettik. Bidar, her vakitkinden ziyade bir hararet ve meftuniyetle onu methediyor, ben hemen kalkıp yatak odasına koşmak, şedit ve çılgın derâguşlarla zevcemi göğsümde sıkmak ihtiyaçlarını duyuyordum.

Bidar "Saadetin nisbî olduğuna herkes itikat eder" diyordu, "ben bu nazariyeyi kabul etmem. Temin ederim ki sen dünyanın en mes'udusun. Çünkü servetle, hüsünle, asaletle, kuvvetle elde edilemeyecek bir şeyi talih sana takdim etmiş..."

Dinledikçe mahzuz oluyordum. Bilmem nasıl oldu, birdenbire bana bir fikir geldi. Düşünmedim, muhakeme etmedim, hemen söyledim: "Haklısın Bidar. Fakat sen onun hüsnünden yüzde birini görmedin. Yalnız benden işittin. Ama ben sana göstereceğim. Kulaklarına belki itimat etmiyor, söylediklerime inanmıyorsun. Gözlerinle görünce mübalağalarımın birer hakikat olduğuna hiç şüphen kalmayacak."

Şaşkın ve mütehayyir sordu: "Fakat, nasıl?"

"Nasıl mı? Sana Efser'i çırçıplak göstereceğim..."

Evvelâ inanmadı. Yüzüme tuhaf tuhaf baktı. Sahih ve ciddî söylediğimi anlayınca şiddetle reddetti. Efser'e karşı perverde ettiği ihtiram katiyen buna mâni imiş... Ben meyus olmadım. Onu iknaya çalışıyordum. Gece yarısı çoktan geçmiş, tek ve yetim bülbül susmuş, hafif çiçek kokuları getiren tatlı bir rüzgâr çıkmıştı. Onun heykeltıraşlığından, ruh-ı sanatından bahsediyor ve bu kadar eflâtunî bir rü'yeti ondan saklayacak kadar budala ve mutavassıt olmadığımı söylüyordum. O reddetmekte devam ediyor ve "Bu pek kelbî bir eflâtunîlik olacak!" diye beni muahaze ediyor, o reddettikçe benim bu münasebetsiz ve garip arzum teşeddüt ediyordu.

"Cahilliği bırak" diyordum, "senin gördüğünü o hissetmeyecek. Haberi olmayacak. Fakat sen bütün ruhunla onun hüsn-i müstesnasını tasdik edeceksin. Ben bunu istiyorum. Reddedersen darılacağım. Sana âli bir sanatkâr değil, nefsine mağlup, korkak bir şehvetperest diyeceğim..."

Uğraştım, uğraştım. Lâfımı uzattım. Âdeta onu ahmaklaştırdım, nihayet kandırdım. Heyecandan sararmış, "Fakat nasıl göstereceksin, onun haberi olmadan..." diye soruyordu.

"Pek basit" dedim, "bizim yatak odasının kapısı arkasında yarım açılmış bir paravan vardır. Sana gündüzden gösteririm. Yarın gece bahçeye çıkarız. Geç vakte kadar kalırız. Sen rahatsızlığını bahane ederek sözde yatmağa gidersin. Doğru git bu paravanın arkasına saklan. Tabiî biraz [252] sonra yatmak için biz de geleceğiz. Evvelâ ben soyunurum. O, pencerenin önündeki kanepeye soyunur. Yatağa gelir. Ben gömleğini de çıkarttırırım. Tamamıyla görürsün. Yatağa girerken sen yavaşça kapıdan çıkıverirsin. Katiyen hissetmez."

Cesaret edemiyor, "mümkün değil, mümkün değil" diyordu. İzahata başladım. İzahatımı tafsil ettim. Söylediğim gibi hareket ederse Efser'in kendini görmeyeceğine mutmain oldu. Yatmak için kalktık. Sapsarıydı. Ben odamıza gittim. Efser, nîm üryan, yüzükoyun yatmış, uyuyordu. Gidip Bidar'ı getirmek istedim. Ah, uyurken ne güzel olacaktı. Katiyen hissetmek ihtimali yoktu. Fakat vazgeçtim. "Yarın gece ayakta ve uyanık görsün" dedim. Yanına yattım. Uyuyamadım. Ertesi gün geç kalkmıştım. Bahçede onları geziyor buldum. Bidar'ın çehresi pek yorgundu. Belli idi ki gece hiç uyumamış. Yemekten sonra Efser yukarı çıktı. Mektuplarını yazacakmış. Ben Bidar'a gece nasıl hareket edeceğini tarife başladım. Yatak odamıza götürdüm. Paravanı gösterdim. Nasıl arkasına saklanacağını, Efser yatağa girmek için arkasını kapıya döndüğü zaman nasıl çıkacağını mahir ve acul bir rejisör gibi ona talim ettim. O, cidden bir cinayet ika edecek bir masum gibi, gayr-i müdrik hareket ediyordu. Göreceği manzara onu şimdiden teshîr ve tenvîm etmişti. Sözleri gayet kısalmış ve birden mütefekkir olmuştu. Sıcağa rağmen gezmeğe çıktık. Akşama kadar nasıl hareket edeceğini tekrar ettim. İyice karar vermişti. Akşam geç vakit geldik. Doğru yemeğe oturduk. Zavallı hiç yiyemedi. Kahvelerimizi içtikten sonra bahçeye çıktık. Gece sakin ve biraz rutubetli idi. Ben çok neşeliydim. Kolumun altında Efser'in hararet ve kuvvetini hissettiğim elini sıkıştırıyor, koşmak, raksetmek, perende atmak, tehlikeli jimnastik hünerleri icra etmek arzuları duyuyordum. Bidar [153] bana bakmayarak Efser'den müsaade istedi. Yatmağa gitti. Biz de bir saatten ziyade bahçede kaldık. Bu rutubetli gecelerin aşk için yapıldığını Efser'e söylüyor, o gülerek, "Uyku için han-

gileri?" diyordu. Sağ kolumla belinin üst tarafını ihata etmiştim. Böyle, bîtab-ı huzuz, geziniyorduk. O, bütün bütün kendini bırakıyordu. Yıldızların, sanki bu serin rüzgârla daha ziyade parlayan, ketum ve müşevvik enzar-ı lâyetenahisi karşısında dudaklarını öpüyordum, o da öyle asabî bir tehalük, şuh bir istical ile mukabele ediyordu. Daha aşağılara indirdiğim elimin altında yumuşak ve adalî kalçasının vuzuh-ı harını duyuyor, şimdicik meçhul bir şahidin gözü göreceği için bu vücud-ı bedîi daha kıymetli, daha müstesna, daha leziz, daha nefis hissediyordum.

"Yatalım!.." dedim. Muvafakat etti. Yine kucak kucağa yekvücut, içeri girdik, yukarı çıktık. Yatak odasına geçtik. Ben soyunurken her vakitki gibi yardım etti. Bidar'ın paravanın arkasında olduğunu bildiğimden şimdi öpmüyordum. Bu onun nazar-ı dikkatini celp etti: "Çok gezdik. Yoruldun galiba?"

"Hayır, hayır. Bilakis yorulmak istiyorum, ruhum..."

Güldü, eliyle ağzıma vurdu. Ben yatağa girmiştim. O pencerenin yanındaki kanepeye soyunuyordu, ben seyrediyordum. Ceketini, etekliğini, çoraplarını, donunu yavaş yavaş çıkarıyor, pencereden giren çapkın rüzgâr, dağıttığı saçlarını, dekolte gömleğinden pek cazip ve muharrik görünen beyaz ve dolgun omuzları üzerinde uçuruyordu. Oh, Bidar da tabiî benim gibi şimdi onu görüyordu. Bazı sabahlar benim müfrit nüvazişlerimden yorularak yataktan kaçmağa çalıştığı vakitler, buselerimle saçlarının arasında teganni ettiğim bir şarkıyı mırıldanıyordum:

Serd oldu havâ,
Çıkma koynumdan kuzucağım...[8]

Elleriyle saçlarını arkaya attı. Üstünde yalnız pembe ve dekolte gömleği kalmıştı. Yatağa şuh ve handan koştu: "Daha girmedim ki..."

Elimle omzundan tuttum, "Tamamıyla soyun" dedim, "gömleğini de çıkar!" İtiraz etmedi. Bir artist süratiyle, çabucak, bir saniye içinde çıkardı. Çırçıplak kalmıştı. Yine elim-

8 Nedim'in bir şarkısının nakaratı. Beşinci kelime aslında "koyundan" şeklindedir.

le yatağa girmesine mani oldum. Azıcık dargın, durdu: "Daha ne istiyorsun?"

"Gerin..." [154] dedim. Yine itiraz etmedi. Ona da itaat etti. "Çılgınlığı bırak!" diye tatlı tatlı gülerek gerindi. Gerinirken galiba merak etti, endam-ı bedîini kendisi de görmek istedi. Sol köşedeki dolabın büyük aynasına başını çevirerek baktı. Tam bu esnada Bidar kapıdan çıkıyordu. Birden haykırdı. Sapsarı oldum. Kalbim şiddetle atmağa başladı. Gördü zannettim: "Ne var?"

"Bir şey yok, ayağım acıdı."

Hemen koynuma girmişti; tekrar neye haykırdığını sordum. Gerinirken ayağı acıdığını, bir parça burkulduğunu söyledi. Israr ettim. Beni ikna etti. Hakikaten görmediğine kani oldum. Deraguşlarıma o kadar şedit ve samimî mukabele ediyordu ki şüphe etmek gayr-i kabil idi.

Ertesi sabah Bidar'ı yine bahçede buldum. Yanına gittim. O da çıkarken haykırmasından korkmuş. Görmediğini temin ettim. Müsterih oldu. Çırçıplak gördüğü vücudu için, hüsn-i bedî-i esatirîsi için bir şey söylemiyor; yalnız, "Hayret! Hayret!" diyor ve derin derin dalıyordu. İki üç hafta geçti. Hiçbir şey değişmemiş görünüyordu. Fakat Bidar natıkasını kaybetmişti. Hasta ve ıslak bir tavuk gibi mütemadiyen düşünüyor, sorduğumuz suallere en kısa cevaplarla mukabele ediyordu. Efser daha ziyade şenlenmiş; bilmem niçin her vakit ifratla üzerine düştüğü mütalâasını terk etmiş, çok konuşuyor, çok gülüyor, şimdiye kadar kendisinde asla müşahede etmediğim sunî bir hoppalık, tuhaf bir fazlalık izhar ediyordu...

Bir akşam birkaç arkadaşa, işlerimiz hakkında konuşmak için, Bağlarbaşı gazinosuna geleceğimi vaad etmiştim. Yemekten sonra gitmeğe kalktım. Bidar'ı çağırdım. Rahatsız olduğunu söyledi. Hâlbuki evvelden ne vakit gazinoya gidecek olsam refakat etmek islerdi. Bu sefer gelmemesini biraz garip bulmaktan kendimi men edemedim. Rahatsız olmadığı belliydi. Pardösümü isterdim. Efser gitti, getirdi. Elinde hiç kullanmadığım revolverim de vardı. Onu niçin getirdiğini sordum. İhtimal arkadaşlarımla geç vakte kadar kalacağımı, yolda gelirken yanımda bulunması fena olmadığını tebessüm ederek söyledi.

"Fakat, azizem, ben Kafdağı'na gitsem silah almam, bilmiyor musun?" dedim. Giydiğim pardösünün cebine kendi eliyle koyarak ve manasını hissedemediğim garip tebessümünde devam ederek, "Kafdağı'na gitmeyeceksin ama" dedi, "gece yarısından sonra karanlık ve tenha sokaklardan geleceksin. İhtimal bu gece mutlaka lâzım olacak..."

İçimde meçhul bir rahatsızlık hissettim. Meçhul bir hiss-i kable'l-vuku, "Yakın bir felâket var!" diyordu. Yangınlar, ihtilâller, suikastler, cinayetler tasavvur ediyordum. Bu hayalâtı zihnimden def [255] etmek istedim, "Ciddî olalım!" dedim. Gazinoya doğru gidiyor ve bir marş mırıldanarak ayaklarımı ona uyduruyor, zorla cebimdeki revolveri, Efser'in bana garip ve manidar bir tavır ile verişini unutmuyordum. Gazinoda arkadaşlarımı buldum. Bunların hepsi bekârdı. İşimizi konuşamadık. İçmeğe başladık. Unutmak istediğim meçhul can sıkıntısını mağlûp etmek için tamam yirmi dört şişe bira içtim. Senede hiç olmazsa bir gün kendimi kaybedecek kadar sarhoş olmak on altı yaşımdan beri âdetimdi...

Gece yarısı geçmiş, bizden başka kimse kalmamıştı. Hepimiz, bütün manasıyla sarhoş. Kalktık. Bozuk ve tozlu yollardan tam bizim köşkün önüne geldik. Dehşetli bir karanlık vardı. Uzak fenerler, muhtazır ateş böcekleri gibi, lerzan ve donuk bir ziya neşrediyor, havlayan köpeklerin tehditkâr sedaları, soğuk ve muvahhiş, aksediyordu. Kapının önünde arkadaşlarla veda ettik. Aşağı doğru gittiler. Hemen kayboldular. Müphem bir korku duyuyordum. Zili olanca kuvvetimle çektim. İhtimal komşular uyandı. Tekrar çektim. Küçük uşak, elinde lâmba; başı, göğsü yarı açık geldi. Kapıyı açtı. Biraz ferahladım. Ve bu ferahla, genç uşağın tüysüz yanağını okşadım.

"Uyuyordun, seni rahatsız ettim!" dedim. Tatlı tatlı güldü. Son derece sarhoş olduğumu görüyor ve tuhaf bir tavr-ı içtinap ile "Estağfurullah efendim..." diyordu. Tuttuğu lâmbanın gölgeli aydınlığı içinden bahçenin yolunu yaklaşılmış bir girdap kenarı gibi görüyordum. Yürüdüm, içeri girdim. Merdiveni çıktım. Düşecektim. Son derece sarhoştum. Duvara dayandım. Biraz dinlendim. Son bir gayretle sendeleyerek yatak odasına yaklaştım, kapının önünde durdum. Efser'in sesini

işitiyordum, gülüyor ve birisiyle konuşuyordu. Acaba hizmetçi kız yanında mıydı? Uyanık olsaydı, o kadar şiddetle çektiğim zili işitecek ve mutlaka sofaya çıkacaktı. Daha ziyade muhakeme edemedim. Kapıyı ittim. Efser, çıplak denecek derecede dekolte, yatağın kenarına oturmuştu. Beni görünce ayağa kalktı. Yatağa baktım. Nîm üryan Bidar yatıyordu. Bu sanki bir rüya idi. Katiyen kendime malik değildim. O anda ayılır gibi oldum ve birden cebimdeki revolverle medenî kanunun bahşettiği müsaade-i vahşeti, o meşhur hakk-ı katli der-hâtır ettim. Seri ve mihanikî bir hareketle revolveri çıkararak bana büyük bir itidal ile bakan Bidar'ın üzerine sıktım. Ateş almadı. Bir daha, bir daha... Hiç! Bidar taş gibi bakıyordu. Yatağın yanında kalktığı gibi duran ve gülümseyen Efser'e baktım. Asla korkmamıştı. Haykırması, hatta bayılması lâzım gelmiyor muydu? Bu patlamayan revolveri yere attım. Şedit bir tehevvürle "Alçak, seni elimle boğacağım..." diye yatağa, Bidar'a doğru yürüdüm. Efser önüme dikildi, [256] "Dur" dedi, "alçak sensin!"

Sanki manyetize oldum. Hiddetten, hayretten, sarhoşluktan, asabiyetten çenem titriyor, dişlerim birbirine vuruyordu. Efser gözlerini gözlerime dikerek devam etti: "Onun hiç kabahati yok. Onu buraya ben getirdim. Niçin getirdiğimi, niçin onu arzu ettiğimi sana söyleyeceğim. Vicdansızlığına, alçaklığına, namussuzluğuna bir de adîlik, rezalet, gürültü ilâve etme!"

"Namussuz, alçak, vicdansız sensin!" diye mukabele edebildim. O, büyük ve kat'î bir itidalle asla ehemmiyet vermeyerek, "Konuşuruz, hangimiz olduğunu anlarsın" dedi. Sonra yatağın içinde doğrulan Bidar'a döndü: "Haydi, Bidar Bey siz gidiniz..."

Bidar bana hiç bakmayarak yatağın ayakucunda duran ropdöşambrını aldı, çıktı. Efser karşıma geçti. Ben bî-tap ve sarhoş, gazup ve mağlûp, intikamını alamayanlara has olan bir acı yeis ve nevmidîye zebun kanepenin üzerine yığıldım. Oda, tavan, duvarlar etrafımda dönüyordu. Kalkmak, onun üzerine hücum etmek istiyordum. Fakat muktedir değildim. Hatta parmaklarımı bile oynatamıyordum. Bazı kâbuslarda olduğu gibi tamamıyla hissediyor ve asla hareket edemiyordum. Bir müddet bana baktı. Korkunç ve uzak memleketlere mensup bir manyetizör katîyyetiyle şu emri verdi:

"Şimdi kımıldayamayacak, söylenen şeyi anlayamayacak kadar sarhoşsun. Yarın merak ettiğin şeyi öğrenirsin. Sakın bir rezalet çıkarma. Sabaha ancak iki saat var. Sabret."

* * *

Sonra ne oldu bilmiyorum. Gözlerim kapandı, sızdım. Uyandığım vakit kendimi kanepenin dibinde, arkası üstü uzanmış buldum. Başım çatlayacak gibi ağrıyordu. Fena hâlde abdestim sıkışmıştı. Dudaklarım yapışmıştı. Her tarafım acıyordu. Sanki ezilmiştim. Kalkmak istedim. Güçlükle doğruldum. Kanepenin üzerine oturdum. Acaba gece gördüğüm şey bir rüya, bir kâbus mu idi? Hizmetçi kıza seslendim, geldi. Hanımın nerede olduğunu sordum. Bidar Bey'le beraber sabahleyin erkenden çıktıklarını söyledi. Şaşırdım. Ne yapmak lâzım geleceğini tayin edemiyordum. Bir müddet donmuş gibi durdum. Sonra hırsımdan ağlamağa başladım. Hiddet, acz, yeis ve nevmidî içinde ağlarken aklıma intihar etmek geliyordu. "Bu en muvafık!" diyordum. Ağladım, ağladım, ağladım, nihayet gözümdeki yaşlar bitti; kanepeye uzandım. Düşünmeğe başladım. Aczimden iğreniyordum. Birden ayağa kalktım: "İntikamımı almalıyım!" dedim. Fakat nasıl?.. İşte bunu düşünemiyor, bunu muhakeme edemiyordum. Kapı açıldı. Yine hizmetçi kız göründü. Elinde küçük bir zarf vardı. "Hanımefendi giderken bunu bıraktı. Size vermemi tembih etti. Deminden unuttum" diye vererek savuştu. Hemen açtım. Okudum. Efser, annesinin evine gittiğini ve bugün Bidar'ın da İtalya'ya hareket edeceğini, eğer namuslu [257] bir adam olursam, hareketinin esbabını bana izah edebileceğini ve nazarında iade-i namus etmekliğim ancak kendisini tatlîk etmekliğe vabeste olduğunu, aksi takdirde bana cevap ve izahat vermeğe tenezzül etmeyeceğini yazıyordu.

Aylarca düşündüm. Uykusuz geceler geçirdim. Neler düşünüyordum. Hepsini öldürmek, sonra intihar etmek... Facialar yapmak! Evet, facialar... Hakikî ve beyaz bir Othello olmak! Her elemi, her matemi, her yeisi teskin ve tedavi ettiği iddia olunan zaman, geçtikçe, muhakememi iade etti. Sa-

kin oldum. Hissetmeden düşünmeğe çalıştım. Efser'in niçin bana karşı bunu yaptığını merak etmeğe başladım. Merakım gazabıma galip geliyordu... Sekiz aylık bir hicran-ı müezziden sonra onu tatlîke karar verdim. Artık her şeyi anlayacaktım. Ve ihtimal onun tatlîk arzusunu yerine getirdikten sonra tekrar birleşmek ve barışmak mümkün olacaktı. Heyhat! Dargın kimdi? Ve kimin barışması lâzım geliyordu? Bir sabah boş kâğıdını gönderdim. Üç gün sonra ondan uzun bir mektup aldım. Hıyanetinin esbabını anlatıyordu. İşte, azizim müverrih bey, bu mektubu aynen size yazıyorum. Rica ederim, dikkatle okuyunuz.

* * *

Beyefendi,

Bugün artık tamamıyla yekdiğerimize yabancı bulunuyoruz. Talâk ile beraber bütün mukadderat-ı müşterekemiz, vezaif-i mütekabilemiz iflâs etti. Birlikte geçen hayatımıza ait hatıratı tekrar etmek tüylerimi ürpertecek derecede şayan-ı nefret ise de yine vazife hissi bu ıstıraba katlanmaya beni mecbur ediyor. Son vaadimi icra edeceğim. Edilen vaat bence bir vazife olmuş demektir. Size hareketimin, Bidar'la muaşakamızın esbabını izah edeceğim. Biliyorsunuz ki Bidar bize geldiği zaman bir kız kadar mahcup, bir melek kadar âli, bir köylü kadar saf ve mertti. Benim tahayyül ettiğim ahlâkî ve namuskâr gencin zî-hayat bir resmi, bir timsaliydi. Onu küçük bir kardeş, onu muhterem bir mabut yavrusu gibi sevmeğe başladım. Masumiyeti, doğruluğu, safiyet-i ahlâkıyesi bende derin bir hiss-i perestiş uyandırıyordu. Hâlbuki siz, iflas-ı ahlâkîye uğramış, bozulmuş, behimiyetten başka her şeyi kaybetmiş, berbat ve gayr-i kabil-i tahammül bir adamdınız. Beyazın yanında siyah nasıl vuzuh ile göze çarparsa Bidar'ın yanında da sizin kokmuş maneviyetiniz müteaffin ve veba-âlûd bir harabe-i levs gibi tezahür ediyordu. Ben sanki birden uyanmıştım. Sizin ruhunuzu görmek, tanımak istedim. Bu ruh, katiyen bir insan ruhu değildi. Sizde din, his, ahlâk, fazilet, kabiliyet-i teessür, hissiyat-ı maneviye yoktu... Bu, bir domuz ruhuydu. Yalnız şehvet ve behi-

miyeti takdir ediyordu. Şekl-i insanîniz bu karanlık ruha ikinci bir karanlık daha ilâve etmişti: Bu da hodbinî ve hodgâmî idi. Bana olan meyl-i müfritinize dikkat ettim. Tarassut ettim, tahlil ettim, tetkik ettim, müşahede ettim ve katiyen aşk olmadığını anladım. Gulüvv-i meyliniz sırf şehvetten ve bana münhasıran malik [258] olmak gururundan mütehassıl vahşî bir zevkten ibaret idi. Harekâtınız, musahabatınız, efkârınız, hâsılı her şeyiniz gayr-i ahlâkî idi. Ben bunların hepsine tahammül edecek, sizi tashihe çalışacak ve "Talihim! Talihim!" diye müteselli olacaktım. Fakat o gece... Fakat o geceki fevka'ş-şenayi ahlâksızlığınız... "Hangi gece?" diye düşünmeğe lüzum görmezsiniz sanırım. İyice der-hâtır ediniz. Ah, işte hâlâ kalbim çarpıyor. Ellerim sararıyor, yüzümün kızardığını hissediyorum. Evet, bana karşı en umumî, en namussuz, en hayâsız bir kadına lâyık görülemeyecek bir harekette bulundunuz. Cinnet-âver bir itisaf ettiniz. Bidar'ın bu cinayette bir dahl-i amdîsi olmadığına kani idim... Ah, kalbimden, ruhumdan vurulmuştum... Lâkin elemimi, gayr-i kabil-i tahammül olan elem-i kalbimi büyük bir metanetle sakladım. Ve sizden intikam almağa karar verdim. Sizin bütün muhassala-ı maneviyet ve maddiyetiniz hodgâmî ve şehvet idi. Size başkasıyla muaşaka ettiğimi gösterince, birincisini cerîhadâr, sizden ebediyen ayrılınca ikincisini tahrip edecektim. Ben de böyle hareket ettim. Bidar şüphesiz bizim odamıza kendi kendine giremezdi. Mutlaka onu siz getirmiş ve bu korkunç ahlâksızlığa teşvik etmiştiniz. Buna kani idim. Aklımda, hatıramda vaktiyle derin bir iz, bir yâd-ı teneffür bırakan bir vaka bana plan hizmetini ifa etti. Bu Candaules'ün[9] hikâyesiydi. Kütüphanemden Heredot'un tarihini aldım. Bu vakayı belki yüz defa daha okudum. Candaules'ün ahlâksızlığı ve hodbinîsi de tıpkı sizinki gibiydi. Hatta dekorlar bile müşabih idi. Sanki bu müstehcen piyesi binlerce sene sonra siz tekrar oynamak istediniz. Mahvedilen bendim. İlk sahnesini, ilk perdesini oynadığınız bu piyesin ikinci perdesini itmam etmek hakkı bana isabet ediyordu. Ve bana bir aktör, bir şerik-i intikam lâzımdı. Bu da ancak Bidar olabilirdi. Ben onu nasıl kandıracağımı düşü-

9 Candaules: Lidya kralı.

nür ve size emelimi ihsas etmeğe çalışırken siz her şeyden bîhaber, yine o mahut ve adî sıfatlarınızla; hani o ancak bir dondurma, bir yemek, bir tatlı için kullanılan kelimelerinizle beni metheder, "Ah Efserciğim; ne nefis, ne lezizsin!" diye tufan-ı behimiyetiniz içinde boğardınız. Bir gün siz yoktunuz. Bidar'ı yalnız yakaladım. Odamıza götürdüm. Girmeğe tereddüt ediyor ve "salonda otursak" diyordu. Gündüz yatak odası ve salonun pek farklı olmadığını lâkin geceleri büyük bir fark olması lâzım geldiğini manidar bir tebessümle söyledim. Cevap veremedi. Ona meseleyi doğrudan doğruya açsam inkâr edecek, belki bu müşterek intikama rıza göstermeyecekti. Pencerenin içinde duran Heredot'un tarihini aldım.

"Size bir şey okuyacağım, fakat dikkatle, gayet büyük bir dikkatle dinleyeceğinizi vaat eder misiniz?" diye sordum. Biraz müteredditt, "Vaat ederim!" dedi. Kanepeye oturduk. Son derece dikkat etmesini tekrar rica ettim. Yirminci sahifeyi açtım ve kelimeleri müfrit bir vuzuhla telaffuz ederek, cümlelerin nihayetinde manidar tevakkuflarla durarak okumağa başladım. Okuduğum yer ancak bir buçuk sahife idi. Bu bir buçuk sahifeyi işte aynen, harf-be-harf, size tercüme ediyorum: [259]

"8- Bu hükümdar zevcesine o kadar meftun idi ki onu dünyanın en güzel kadını zannediyordu. En ehemmiyetli esrarını tevdi ettiği ve çok sevdiği zabitlerinden birisine, Vasialüs'ün oğlu Gyges'e,[10] *sevda-yı şedidine zebun, zevcesinin hüsnünü mübalâğa ederek anlatırdı. Az vakit sonra Candole (felâketten içtinap edemiyordu) Gyges'e şu nutku irat etti:*

'Bana öyle geliyor ki zevcemin hüsnü hakkında benim söylediklerime inanmıyorsun. Gözler kulaklardan daha seriü'l-itimattır. Ne yapıp yapıp onu çıplak görmeğe çalış.'

Gyges, 'Ne gayr-i makul söz! Haşmetmeâb!' diye haykırdı; 'Bunu düşünmediniz mi? Bir esire melikesini çırçıplak görmesini emretmek! Bir kadının üstünden hayâsını esvaplarıyla beraber çıkardığını unuttunuz mu? Takibe mecbur olduğunuz kavaid-i esasiye-i ahlâkiye ve edebin içinde en mühimi, bir adamın kendisine ait olmayan kadı-

10 Gyges (ö. MÖ 657): Sikkeyi icat eden Lidya kralı.

na bakmamasıdır. Bütün kadınların en güzeline malik olduğunuza samimiyetle mutmainim. Fakat istirham ederim, benden böyle ayıp bir şey talep etmeyiniz.'

9- Kralın teklifini, başına bir felaket geleceğinden korkan Gyges, böyle reddediyordu.

Kral, 'Emin ol Gyges' dedi, 'ne kralından kork, (bu teklif senin için bir tuzak değildir), ne kraliçenden. O sana hiçbir fenalık yapmayacak. Öyle bir tertip yapacağım ki hatta senin kendisini gördüğünü bilmeyecek. Seni yattığımız odaya, açık kalan kapının arkasına koyacağım. Kraliçe, çok geçmeyecek beni takip edecek. Medhalde bir yer vardır ki soyundukça esvaplarını oraya koyacak. Böylece, onu tamamıyla görebileceksin. Soyunduğu yerden yatağa doğru ilerleyeceği vakit arkası senden tarafa dönmüş bulunacağından, bu esnada görünmeden dışarı çıkıver.'

10- Gyges, bu tekliften yakasını kurtaramadı, itaate müheyya kaldı. Candole onu yatılacak saatte odasına götürdü. Kraliçe gecikmedi geldi. Gyges onu soyunurken gördü. Yatağa gitmek için arkasını dönerken yavaşça dışarı çıktı. Fakat kraliçe Gyges'i çıkarken gördü. Zevcinin yaptığını anladı. Bu hareketi sükût ile hazmetti. Ve Candaules'den intikam almaya karar vererek bir şey bilmiyormuş gibi göründü. Zira bütün barbar akvamda olduğu gibi Lidyalılarca da çıplak görünmek, hatta bir erkek için bile en büyük fezâhattır.

11- Kraliçe fikrini belli etmeyerek müsterih kaldı. Fakat sabah olunca en sadık zabitlerinin muvafakatini temin etti ve Gyges'i çağırdı. Gyges, kraliçenin işten haberdar olmasına ihtimâl vermeyerek, her vakitki gibi emrine tebean geldi.

Huzuruna çıkınca bu melike ona dedi ki: 'Gyges, işte iki yol ki birisini takip etmene müsaade ediyorum. Hemen şimdi karar ver. Ya Candaules'ü katleyle, benim dest-i izdivacımı ve Lidya tahtını istihsal et yahut seri' bir ölüm, Candaules'ün hukukuna küçük bir riayet için, fi-mabad seni memnû olan bir şeye bakmaktan men edecek. İkinizden birisinin mahvolması lâzımdır; muktezâyı âdâbı tahkiren, sana bu tavsiyeyi veren, yahut beni çıplak gören sen!'

Gyges biraz ebkem durdu. Sonra böyle bir intihaptan affı için istirham etti. Kraliçeyi tatmin edemediğini, mutlaka efendisini öldürmek yahut kendisini mahvetmek lâzım geldiğini görünce kendi hayatını tercih etti.

Kraliçeye, 'Mademki' dedi, 'arzuma muhalif olarak efendimin katli için beni icbâr ediyorsun, öğret bana, nasıl onun üzerine elimi kaldıracağım.'

'Beni sana çırçıplak gösterdiği aynı yerde üzerine atılacaksın, uyurken hücum edeceksin.'

12- Kraliçe böylece Gyges'i tuttu. Onun hiç kurtulmak çaresi yoktu. Ya kendisini, ya Candaules'ü mahvetmek lâzım geliyordu. Kraliçe gece hulûlünde onu elinde bir hançer ile oraya, kapının arkasına soktu. Candaules henüz uyumuştu. Gyges onu hançerledi, zevcesini ve tahtını zapt etti..." [260]

Kitabı kapayarak yanıma koydum. Bidar'ın yüzüne baktım. Sapsarı idi, titriyordu. Teselli verdim.

"Sizde kabahat yok" dedim; "nafile sıkılıyorsunuz. Kabahat tamamıyla Candole'dedir."

Bidar hiçbir şey söylemedi. Biraz dalgın durdu. Sonra birden diz çökerek ayaklarıma kapandı, af talep etmeğe başladı. Ellerinden tuttum. Kaldırdım. Yanıma oturttum.

"Siz susunuz ve bana müsaade ediniz" diye ağlamaya başladım. Mebzuliyetle akan gözyaşları, birbirini takip eden hıçkırıklar arasında sordum: "Gyges benim intikamımı alacak mı?"

Zavallı saf Bidar bütün bütün sarardı. Ölecek zannettim. Dudakları titriyor, "oh, mümkün mü, kan, kan, bir cinayet" diyordu. Ben elimin tersiyle gözyaşlarımı silerek ruh-ı ahlâkîmin nasıl cerihadar olduğunu anlatmağa başladım. Söylüyor, söylüyor, fart-ı elem ve teheyyüçle hıçkırıyordum. Eğer Candaules'den intikam alınmazsa, filvaki kendisine bir şey yapamayacağımı, fakat behemehal kendimi öldüreceğimi söyledim ve onu inandırdım. Sizi intikam için öldürmeğe lüzum yoktu. Ahlâksızlığınızın cezasını vermek kâfi idi. Bu da evvelâ hodbininize indirilecek bir darbe ile başlayacaktı. Sonra talâk, sonra Bidar'la izdivaç... Sizin üstünde oturulacak bir tahtınız yoktu. Hâsılı Bidar'ı kandırdım. Aramızda gayet masumane bir muaşaka başladı. Bu bir aşk-ı hakikî idi. Asla sizin meyl-i behimînize benzemiyordu. Sanki tatlı ve kıymettar bir mecmua-i eş'arın içinde yaşıyorduk. İntikam düşünüyor ve benim için pek lezzetli olacak saat-i sârı tayin etmeğe çalışıyorduk. Yukarıda yazdığım gibi, intikam planımı Heredot'un

kitabından iktibas ettim. Yalnız, Bidar, Gyges gibi, sizi öldürmeyecekti. Benim ile gayr-i meşru bir temasta bulunuyor, beni –Fransızca manasıyla– öpüyor gibi görünecekti. Ve bu hâli size bir cürm-i meşhut gibi irae edecek, hodbinînizi insafsızca cerihadar edecektik. Bu böyle oldu. Sonra, düştüğünüz şüphe içinde –hayır, şüphe değil, itminan içinde– sizi bir müddet mustarip ederek talâkı temin edecektim. İşte bu da oldu. İzdivacımıza intizar edebilirsiniz. Şunu da biliniz ki bugüne kadar Bidar bana elini sürmedi. Yatakta onu benimle yatıyor görmüştünüz. Fakat bu mürettep bir tablo idi. Hatta o kadar müretteptep ki fazla vakalı ve entrikalı olsun diye, o gece dışarı çıkarken, zorla size revolverinizi vermiştim. Hâlbuki fişeklerindeki fulminatı gündüzden çıkartmıştım. Bidar'a attığınız kurşunlardan hiçbirisi ateş almadı. Der-hâtır ediyorsunuz ya?.. Hâsılı benim maksadım sizin adîliğinizden, ahlâksızlığınızdan mütehassıl derunî ve yakıcı hiddetimi teskin etmek, sizden intikam almaktı. Yoksa namussuzluk, hevesat-ı nefsaniyeme tebaiyet, aşk vesaire değil... Namussuzluğu katiyen kabul etmem! Eğer namussuz yaşamağa biraz istidadım olsaydı sizinle yaşardım. Ben gayet namuslu bir kadın idim ve daima namuslu kalacağım. Bana yaptığınız itisafa mukabil hissiyat-ı behimiyenizi cerihadar etmek ve talâkımı [261] temin eylemek üzere size gösterdiğim yatak tablosu hakikatte eflâtunî idi. Siz anlayamadınız. Maa-hazâ o gece benim yatağımda gördüğünüz adam yarın meşru zevcim olacaktır. Artık en mülevves ve bedbinane bir itminanınız –şüpheniz demiyorum, çünkü o zekilere mahsustur– mugayir-i ahlâk ve nâbeca bir su-i zan, bir bühtan-ı bî-mana derecesini asla tecavüz etmeyecektir.

Efser Bidar

Bu mektubu okuduktan sonra, hayret ve hiddetten büsbütün sersemleştim. İçimdeki acı büyüyor ve daha mesmum bir tesir hâsıl ediyordu. Tamamıyla mağlûp idim: Kımıldanamayacak, harekât-ı mezbûhâne bile izhar edemeyecek derecede mecruh idim. Hemen o meşum Heredot'un tarihini aldım. Ömrümde ilk defa bu kitabı görüyordum. Yirminci sahifeyi açtım. Okudum. Ne müşabehet! Oh, bu tıpkı, tıpkı benim hare-

ketimdi! Ben de bîçare Candole gibi onun hüsn-i bî-emsalini ikinci bir şahide göstermek meftuniyet-i harikulâdemi tatmin etmek istiyordum.

Fakat o..., o barbar mahlûk bunu bir cinayet telâkki etti. İntikam aldı. Vakıa beni öldürtmedi. Keşke öldürtseydi... Bu kadar mustarip olmaz, elem ve azabım Candole'ünki gibi bir iki dakikalık geçici bir hançer ve ölüm acısından ibaret kalırdı. Hâlbuki bana vurulan hançer-i intikam Candole'ün nasibinden daha müthişti. Ben sağ ve âciz kalıyordum. İfratla perestiş etmekten başka bir kusurum olmadığı hâlde o vücudun Gyges'e ait olduğunu görüyorum. Evet, bu mektuptan bir ay sonra Bidar'la izdivaç ettiler. Aradan seneler geçti. Ben ise hâlâ, her sabah uyanırken, her gece yatarken elimden kaçırdığım Efser'i ve onların hacle-i zevciyetlerini tahayyül ederek, ruhuma, âmak-ı hissiyetime namütenahi ve zehirnâk hançerlerin saplandığını duyuyorum. Kütüb-i mukaddese tarafından tasvir olunan cehennemlerin o öldürmeyen, fakat asırlarca yakıp kavuran fevka'l-kavanin ateş-i fesane-âmizi gibi bu hançerler beni her gün öldürmeden katlediyor, kıvrandırıyor, çırpındırıyor.

Unutmak, maziye lakayt kalmak, ehemmiyet vermemek istiyorum. Fakat mümkün mü?.. Hislerimize, fikirlerimize galebeyi arzu etmek kadar masumane bir hülya olamaz. Unutmak istedikçe daha ziyade Efser'i ve Bidar'ı düşünüyorum. Yeisimi en ziyade teşdit eden şey hiç kabahatim olmamasına itminanımdır. Ben ne yaptım? Binlerce sene evvel bir başkası tarafından izhar olunmuş bir hadise-i şevk ü aşkı, haberim olmadan, gayr-i ihtiyarî tekrar ettim. Cevf-i maziyi, meşime-i leyl-i tarihi dolduran namütenahi vakayiden birisi benim başımda tekerrür etti. Ah, söyleyiniz, hiç kabahatim, amdî addolunabilecek bir cürmüm var mı? Bu ezelî tekerrüre ben nasıl mâni olabilirdim? Mazide barbar ve vahşî akvamın, bizimkiler gibi, hiçbir hak ve tabiata istinat etmeyen münasebetsiz itikadatı olduğu gibi, Hint ve Yunan medeniyetleri gibi insanın sevk-i tabiîlerini tahkir etmeyenler de vardı. Onlar çıplaklığı bir fezahat değil, hatta muhafaza-i cinsin en âli, en esasî [262] bir safhası olan fi'l-i tenasülü kemal-i ehemmiyetle saklanılacak bir

cinayet-i şenia telâkki etmeyerek alenen takdis ve tahsin ediyorlardı; pek haksız bir tasnif ile yekdiğerinden hiç farkları olmayan uzuvlarımızın bazısını makbul ve memduh ve bazısını ma'yûp ve makdûh addetmiyorlardı. Bilakis doğrudan doğruya fi'l-i tenasülü husule getiren uzuvları tazîz ederek resimlerini bir timsal-i bereket ve mahsuldarî gibi, tarlalara, bahçelere, mabetlere, ikametgâhlara asıyorlardı. Bugün, bu tabiî ve medenî günlerden ne kadar uzağız... Artık vahşet ve hayalât içinde, mevzu ve nazarî yalanlardan müteşekkil ve muhalif-i tabiat itisafat-ı müteselsile-i içtimaiyenin tazyiki altında yaşıyoruz.

Gayr-i ihtiyarî bir tekerrür-i tabiî nâkabil-i afv bir cinayet addolunuyor. Medeniyetimiz, umumî ve müşterek bir tehalükle, bir vahşet-i sun'iyeye, cehalete, zulmete doğru gidiyor. İşte ben de bu cehaletin zî-hayat bir şehidiyim. Şimdi, sevgili müverrihim, "Tarih ezelî bir tekerürdür!" fikrinize ne kadar samimiyetle iştirak ettiğimi, iştirak etmekte ne kadar haklı olduğumu anladınız ya!.. Artık müsaade ediniz de lâfımı uzatmayayım. Susayım. Yani İsagoci ve emsali gibi zalim ellerin tabiat ve serbestî-i tefekkür üzerine "mantık ve ahlâk" namıyla kurduğu mezar-i cehl ü akamet altında hava-yı nesimî-i hakikatten külliyen arî bulunan bu muzlim ve medenî kabr-i muhit içinde medeniyet-i tabiiyenin, tabiat-ı merhumenin, doğru ve hür düşünenlerin, esaret-i vicdaniyeden mustarip olan bîçaregânın, bilhassa zavallı kendimin gayr-i kabil-i teselli matemlerini tutayım...

Düşünüyorum, Sayı: 20, 3 Kânun-ı sani 1326 [16 Ocak 1911], s. 245-262.

Bahar ve Kelebekler....

-Yeni Lisan'la-

Küçük salonun fes renginde kalın ve ağır perdeli geniş penceresinden dışarısı muhteşem ve parlak bir sulu boya levhası gibi görünüyordu. Saf ve maî bir sema. Çiçekli ağaçlar. Cıvıldayan kuşlar... Uyur gibi sessiz duran deniz... Karşı sahilde mor ve fark olunmaz sisler altındaki dağlar... Korular, beyaz yalılar... Ve bütün bunların üzerinde bir esatir rüyasının havaî hakikati gibi uçan martı sürüleri! Pencerenin önündeki şişman koltuğa gayet zayıf, gayet sarı, gayet ihtiyar bir kadın oturmuştu. Bahar ve hayata dargın gibi arkasını dışarıya çevirmişti. Sönmüş gözleri köşelerdeki gölgelere karışıyordu. Karşısında, bir şezlonga uzanmış esmer ve güzel bir kız siyah maroken kaplı bir kitap okuyor; pencereden çiçek ve kır kokuları, deniz ve dalga fısıltıları getiren tatlı bir nisan rüzgârı giriyordu. Bir saatten beri ikisi de susuyor, öyle duruyorlardı. Bu ihtiyar büyüknine tam doksan yedi yaşında idi. Köşelerin hafif karanlıklarından bazen uyanır gibi ayrılan gözlerini ara sıra, karşısında kitap okuyan genç kıza, bu torununun torununa atfediyordu... Birden, üç dişi kalan buruşuk ağzını açtı, esnedi. Bir mumya uzvu kadar sararmış ve katılaşmış elini başına götürdü. Kahverengindeki yemenisi altında daha beyaz görünen saçlarına dokundu. Bir an düşündü. Yine esnedi. Galiba uyanacaktı. Arkasındaki açık pencereden giren muharrik rüzgâr onu tehyîç ediyor, kuşların güneşli cıvıltıları, çiçek ve çimen kokuları hayalinde uzak ve ezelî bir fecir, nihayetsiz ve mülevven bir sabah uyandırıyordu. Yavaş yavaş kamburunu arkasına dayadı. Ellerini dizlerine

koydu. Başını kaldırdı. Biraz doğruldu. Torununun torununa, "Yavrum, niçin susuyorsun" dedi, "biraz konuşalım."

Genç ve esmer kız yeni neslin, son Türk kadınlarının o asla hal ve tatmin edilemeyecek olan ebedî hicran ve elemiyle bulutlanan siyah gözlerini kitabından ayırmayarak, "Okuyorum büyük anneciğim" dedi. Ancak on sekiz yaşında vardı. Şezlongdaki mühmel uzanışı ona müstesna bir letafet veriyor, ince jüponun altında bedîî bir vuzuh ile irtisam eden kalçaları daha dolgun ve geniş, dizleri daha narin ve mütenasip, eteklerinin pembe ve beyaz gölgeleri içinde pek şuh ve uyanık duran bacakları daha tombul ve nefis, ayakları daha küçük görünüyordu. Tuttuğu siyah maroken cildin üzerinde beyaz bir tenevvürle parlayan, zarif ve ince elleri asi bir istical ile göğsünden fırlamak ister gibi kabaran memelerine dayanıyor, sanki onları zapt ve teskin ediyordu. Gür ve siyah saçları mağmum ve hüzünlü çehresi etrafında mesut edici, düşündürücü, zevk veriyor gibi idi. Büyüknine sordu: "O okuduğun ne, kızım?"

"Bir roman."

"Neden bahsediyor?"

"Hiç."

Büyüknine tekrar daldı. Karşısındaki, senelerce evvel ihtiyarlayıp ölen torununun bu güzel ve bu taze torununa bakıyordu. Bu vücut işte hayatın baharı idi. Arkasındaki, görmek istemediği şu pencerenin dışarısındaki gürültülü ve kokulu bahara niçin bu kadar yabancı duruyordu? Kendisini tehyîç eden, mukavemet olunmaz bir gençlik arzusu veren, on yedi yaşında bir âşığın busesi kadar leziz ve muhrik olan bu nisan rüzgârı niçin onun meçhul matemlerini örtmüyor, onun dudaklarında biraz tebessüm, gözlerinde biraz şule uyandırmıyordu. Tekrar sordu: "Söyle yavrum, o roman ne diyor?"

Genç kız büyük gözlerini kaldırdı. Kitabı dizlerine indirdi.

Bir naziklik ile, "Büyükneneciğim, Fransızca bir roman işte..." [15] dedi. Lâkin büyüknine merak ediyordu, mutlaka anlamak istiyordu: "İsmi ne?"

"Dezanşante [Desenchanté]..."

"Ne demek?"

"'Sevinç ve saadetten mahrum kadınlar' demek."

"Onlar kimmiş?"

"Biz... Türk kadınları..."

Büyüknine düşündü. Sol eliyle siyah ve parlak saçlarını düzelten torununun torununa şimdi bakıyordu. Bu kız tıpkı büyük matemler geçirmiş, felâketler görmüş bir zavallı gibiydi. Hiç gülmüyor ve ebedî mahzun duruyordu. Ah, işte hep bu kitaplar onları zehirliyor, onları solduruyordu. Onları bahara, saadete yabancı bırakıyordu. Ansızın kalbinde bir acı duydu. Bu genç ve bu güzel kıza acıyordu. Titreyen kadit ellerini koltuğunun yanlarına dayadı. Hiddetlenmiş gibi biraz yükseldi.

"Sevinç ve saadetten mahrum kadınlar, Türk kadınları mı?" dedi, "Hayır, hayır, hayır. Türk kadınları asla sevinç ve saadetten mahrum değildiler. Sevinç ve saadetten mahrum olanlar sizsiniz. Şimdiki kadınlar... Siz bozuldunuz. Siz büyükannelerinize benzemediniz. Ah biz... Gençken ne kadar mesut idik. Bütün meşguliyetimiz eğlence ve neşe idi. Bahar, şu arkamdaki bahar bizi sevinçten deli ederdi. Şimdi siz bunları görmüyorsunuz, siz bu zehirleyici kitaplar üzerine düşüyor, kabarıyor, soluyor, soluyor, hırçın, berbat, tahammül olunmaz bir mahlûk oluyorsunuz..."

Genç kız gülümsedi. Büyükninesinin böyle hiddetli serzenişlerini her vakit dinler, bazen onunla münakaşa ederdi.

"Hiç siz okumaz mıydınız, büyüknineciğim?" diye sordu.

"Okurduk. Kibar ve zengin efendiler kızlarına Farisî öğretir, cami dersi gösterirlerdi. *Tuhfe-i Vehbi*'yi okuturlardı. Fuzulî'nin, Bakî'nin gazellerini ezberlerdik. *Mesnevi*'yi anlardık. Mükemmel seci'ler, kafiyeler yapar, kocalarımızla müşaare eder, hafızamıza, zekâmıza, nüktelerimize onları hayran ederdik. O vakit bir kadın için en büyük metih, "fazıla, edibe, şaire, âkile..." idi. Şimdi siz Frenk mürebbiyeler elinde büyüyor, kendi lisanınızın güzelliklerini tanımıyor; başka memleketlerin, başka şeylerini öğreniyorsunuz. Onlara benzemek istedikçe kendi benliğinizden uzaklaşıyor, etrafınızdan nefret ediyor, hakikaten sevinç ve saadetten mahrum kalıyorsunuz. Ah... At elinden o kitabı!"

Esmer ve güzel kız yine gülümsedi. "Peki, büyüknineciğim" dedi, "bu kitabı atayım. Okumayayım. Sonra bize müeb-

bet ve yıkılmaz bir hapishane olan bu sıkıcı evin içinde, bu sıkı mevkufiyetin yalnızlığı içinde çıldırayım mı? Okuyor, eğleniyor, biraz teselli buluyorum."

"Hayır kızım, okuyor, fakat eğlenmiyorsun. Gözlerini görsen... Bir bulut, bir sis içinde gibi! Bütün bütün fenalaşıyorsun. Bu kitaplar hep zehir, hep keder..."

"Lâkin söyleyiniz, okumayayım da ne yapayım?"

Büyüknine düşünmeğe başladı; evet, ne yapsın? Şimdi hakikaten her taraf hapishaneye dönmüştü. Seksen sene evvelki hayali birden hatırlıyordu; o vakit erkeklerden ayrı bir kadınlar âlemi vardı ki şimdi tamamıyla dağılmıştı. Bu âlem pek genişti. Binlerce kadınlar birbirleriyle konuşur, görüşür, eğlenirlerdi. Kendilerine mahsus eğlenceleri ve zevkleri vardı. Moda yoktu... Annelerinin esvaplarını kızlar giyer, büyükninelerinin mücevherlerini torunlar takardı. Sırmalı, çedik pabuçlar, kırmızı feraceler... Ah hele kırmızı feraceler... Baharın yeşil çimenleri üzerinde, seyir yerlerinde kadınlar tıpkı bir gelincik çiçeği gibi parlarlardı. Hiç aralarında çirkin, yani zayıf ve hastalıklı yoktu. Erkekler yalnız kadınlarını tanırlar, işlerinden sonra erkence [16] evlerine gelirler, zevcelerine doyulmaz aşk ve muhabbet sahneleri ibda ederlerdi... Kıraathaneler, gazinolar, birahaneler, kulüpler, tiyatrolar, Cafe Chantanelar, bekârhaneler, bütün bu Türk erkeklerini eşlerinden ayıran; zavallı Türk kadınlarını tenha evlerde unutulmuş bir bekçi gibi bırakan felâket mahalleri yoktu. Kadınlar erkekleriyle üzülmeden yaşıyor, sonra o vakitki aşı boyalı büyük evlerin büyük sofalarında, havuzlu ve kameriyeli bahçelerinde, bostanlarda, deniz kenarlarında, cesim ve nadir yalılarda toplanıyor, eğleniyorlar, mesut oluyorlardı. Ne oyunlar, ne âdetler, ne zevkler vardı ki bugün hepsi tamamıyla unutulmuştu. Bugün Frenkçe okumak, mütemadiyen esvap değiştirmek, moda yapmak çılgınlıklarından, soğukluklarından, boş bir tekebbürden, manasız ve münasebetsiz bir tefevvuk iddiasından başka bir şey yoktu... Frenklik bir veba gibi içimize girmiş, yanaklarımızın allığını, dudaklarımızın tebessümünü silmiş, feracelerimizi parçalamış, pabuçlarımızı atmış, parmaklarımızı narin bir mercan gibi parlatarak güzelleştiren kınalarımızı bile orta-

dan kaldırmıştı. Eşyamızı, esvaplarımızı, evlerimizi değiştirirken ruhlarımızı da değiştirmişti. Her şey yalan, her şey sahte, her şey taklit oldu. Ananelerimiz öldü. Saadet uzak bir hayale, yetişilmez bir hülyaya inkılâp etti... Âdetlerimizle beraber sevinçlerimiz de söndü. Şimdi şaşkın ve mustarip bir nesil... Her şeyden nefret eden, her şeyi fena gören, her şeyi karanlık gören, berbat, hasta, tedavisi imkân haricinde bir nesil... Ah şimdiki mariz ve müteverrim muhit...

Büyükninenin gözleri kapanıyordu. Seksen sene evvelki saadetlerin bugünkü ıstıraplarla seri ve anî mukayesesi zihninde şedit bir yorgunluk husule getiriyor, onu hâlâ yaşadığına müteessif ediyordu. Genç ve esmer kız yüz yaşına girmeye birkaç adımı kalmış olan bu annesinin annesinin annesinin annesine, bu mükerrer büyükninesine dalgın dalgın bakarak onun zamanındaki kadınların saadeti ne olabileceğini tahayyül ediyordu. Fakat bunu bulamıyordu.

"Sustunuz, büyüknineciğim" dedi. İhtiyar kadın buruşuk gözlerini açtı: "Ah... Eski günleri, eski saadetleri düşünüyordum."

"Eski zamanda, sizin zamanınızda bugünden fazla ne vardı, nineciğim?"

"Çok... birçok şeyler..."

Büyüknine tamamıyla doğruldu. Söyleyeceklerini zihninde toplar gibi bir an düşündü. Sonra yine başladı. Genç kız onun kırık dişli ağzının içindeki derin ve sivri karanlığa bakıyor, oradan çıkan kelimeleri sanki dinlemekten ziyade temaşa ediyordu.[17]

"Evet yavrum, birçok şeyler vardı. Her şey bizim için zevk ve eğlence idi, her şey! Çocukluk, mektebe başlayış, feraceye giriş, kocaya varış, doğuruş, hatta ihtiyarlayış bile... Bunların hep ayinleri vardı. Her kadının bu devirleri diğer birçok kadınlar için bir zevk, bir eğlence vesilesi olurdu. Bütün hayatımız eğlence içinde geçerdi. Bir hafta olmazdı ki bir mektebe başlama, bir sünnet, bir düğün, bir loğusa cemiyeti görmeyelim. Esvaplarımız, kınalarımız bile eğlenceye vesile olurdu. Mânilerimiz, şarkılarımız vardı. Toplanır, aramızda müşaare eder, kış geceleri divanlardan tefe'ül ederdik, mevsimler bile

bir eğlence idi. Her mevsimin kendine mahsus âdeti, eğlencesi, ananesi vardı. Daha hiç açmamış, bir senelik gül ağaçlarının dibine akşamdan beyaz kavanozlar kor, içine yüzüklerimizi, yüksüklerimizi atar, ertesi sabah güneş doğarken mâni söyleyerek tekrar çıkarırdık. Birbirine benzemeyen bin mâni bilen, bütün kış herkesin lâfına, bir söylediğini bir daha tekrar etmeden binlerce kafiye bulan kadınlar vardı..."

Büyüknine ateh getirmiş ihtiyarların yalnız çenelerine mahsus olan o yorulmaz faaliyetle devam ediyor, sözünü uzatıyordu. Bu esnada bir kuş kümesi pencerenin yakınındaki bir ağacın dallarına konmuştu. Şiddetle cıvıldaşıyorlar, keskin çığlıklarını ihtiyarın hafif ve titrek sedasına karıştırıyorlardı.

"Evet yavrum, biz sizin gibi 'ne yapalım?' diye düşünmezdik. Buna lüzum yoktu. Can sıkıntısı ne olduğunu bilmezdik. Hâsılı her şey gülmeğe, eğlenmeğe vesile idi. Meselâ bahar... Ah! Siz odalarda kapalı oturuyorsunuz. Bahar geldi mi biz hep bahçelere dökülürdük. Baharın kendine mahsus eğlenceleri, ananeleri vardı."

"Ne gibi büyüknineciğim?"

"Ne gibi olacak, bahar da her mevsim gibi bir eğlence vesilesiydi. Biz bir senelik hayatımızı baharda tefe'ül eder, güler, eğlenir, oynardık. Ah bu tefe'ül... Pek şairane, pek lâtif, pek hassastı. Daima doğru çıkardı. Hepimiz itikat ederdik."

"Nasıl?"

"Bahar geldi, ağaçlar çiçek açmağa, yapraklar yeşillenmeğe, çimenler baş göstermeğe başladı mı bizim gözlerimiz artık odalarda duramazdı. Bahçeye koşar, baharın ortasında gezinirdik. İlk göreceğimiz kelebek bir senelik talihimizdi. Onu tecessüs ederdik. Onu beklerdik. İlk kelebeğin beyaz, pembe olması için mâniler söyler, dalların üzerine beyaz ve pembe kumaş parçaları atardık. Sarı veyahut siyah bir kelebek göreceğiz diye korkar, ne kadar heyecanlar geçirirdik."

"Niçin?"

"Çünkü kelebeklerin birer manaları vardı. Ah, siz bunları bilmez, bunlara itikat etmezsiniz. Beyaz kelebek saadete, talihe... Pembe kelebek sıhhat ve afiyete... Sarı kelebek kedere ve hastalığa... Siyah kelebek felâkete, matem ve ölüme delâlet ederdi. Beyaz kelebek görünce talihimizin o sene açık olduğu-

na, mesut olacağımıza kail olurduk ve bahar çiçekleri altında beyaz kelebeğin şerefine semaîler okurduk..."

Büyüknine devam ediyor, ilk defa küme hâlinde görülen kelebeklerin de umumî manalarını anlatıyor, beyaz kelebek kümelerinin zenginliğe, pembe kelebek kümelerinin bolluğa, sarı kelebek kümelerinin kahtlığa, kırmızı kelebeklerden müteşekkil ve pek nadir görülen meşum kümelerin mutlaka kanlı bir muharebeye, siyah kelebek kümelerinin fetrete, padişahın öleceğine işaret olduğunu söylüyor, uzatıyor, büyük vakalardan evvel hep bu kümeleri o vakitki kadınların müşahede ederek erkeklerine haber verdiklerini hikâye ediyordu. Genç ve esmer kız artık dinlemiyor; büyük ve siyah gözlerini büyükninesinin arkasındaki pencereden görülen nisan semasının maî beyaz aydınlığına dikmiş, tahayyül ediyordu. Hakikaten seksen sene evvel kadınların mesut olmaları lâzım geliyordu. Kendileri, yeni nesil okudukça, anladıkça, erkeklere yaklaştıkça iptidaî [18] kadınlıklarından, dişilikten uzaklaşıyorlar, ruhlarda bir isyan, bir ihtilâl tutuşuyor, eski kadınlığın zevk-i saadete vesile addettiği dişilik kayıtları kendilerine ateşten ve demirden bir zincir gibi geliyordu. Hususî bir mabet gibi sessiz ve meçhul duran evlerine hapishane nazarıyla bakıyorlar, siyah çarşafları, kalın peçeleri ezici, soldurucu, vahşî, merhametsiz esaret örtüleri telâkki ediyorlardı. Fakat haksız mıydılar? Mademki "terakki"den içtinap kabil değildi ve terakki ise mutlaka değişmek, mutlaka eskiye benzememek idi, o hâlde asırlarca evvelki Türk kadınlığı da iptidaî ve mebnaî[1] hâlinde kalamazdı. Kuklalıktan, bebeklikten, masumiyetten, hâsılı dişilikten çıkacak, hakikî kadın hâline gelecek, erkeklere tefevvuk etmese bile müsavi bulunacak, bütün manasıyla insan, insan, insan olacaktı... Büyükninesinin "tarih-i mukaddes" hikâyeleri gibi

1 "Bina/yapı/asıl/temel" anlamındaki "mebnî / mebnâ" kelimesine nispet eki getirilerek oluşturulmuştur. *Lugat-ı Naci* "mebnâ/mebni" kelimesi üzerindeki anlaşmazlığa değinerek hem isim hem mimli mastar olduğuna dikkat çeker. Ömer Seyfettin'in de "mebnâî" kelimesini "yapay/yapmacık/kurulmuş" anlamında kullandığı düşünülebilir. Ancak hem Yeni Lisan makalesinde hem burada kelimeye "ilk şeklinde olduğu gibi/ilkel" karşılığını vermek daha doğrudur. "İbtidaî" ile atıf terkibi içinde kullanılması da bu görüşü desteklemektedir.

garip vehimler içinde masumane yalanlar, mantıksız ve mücerret itikatlar içinde uzayan sözlerini artık işitmiyordu. Hayalinden bir sene evvelki gürültüleri, sevinçleri, nutukları, tiyatroları, konferanslarıyla Meşrutiyet'in ilânı geçiyor, hâlâ ebedî tükenmez el şakırtılarını, alkış kâbuslarını işitiyor gibi oluyordu. O günler kendileri için ne mesut idi. Bir an, bu siyah ve sıkı esaretten azat edileceklerini, insanlık hakkına nail olacaklarını ümit etmişlerdi. Ah bu ümit, nasıl çabucak sönmüş, söndürülmüş; bu hayal nasıl ve ne feci bir surette kırılmıştı... Düşünüyor, ağlamak istiyor, titriyordu. Lâkin... Lâkin istikbalden bir şey ümit edemezler miydi? Türk kadınlığı bir gün yüksek idrakiyle, altı asırlık tesadüfî ve tabiî bir ıstıfa sayesinde harika hâline gelen hüsnüyle, zekâsıyla, insanlık sahnesine çıkarak ihtiramlar ve perestişler önünde yükselmeyecek miydi?.. Bugünkü tevekkül daha ne kadar devam edebilirdi? Büyüknine nihayetsiz hikâyesine devam ediyor; genç ve esmer kız tahayyül ediyor, zihninde müphem hayallere karışan abus suallere cevap veremiyordu. Birden gülümsedi. Kelebeklerle tefe'ül etmek... Bu pek hoş olacaktı. Eski Türk kadınlığının itikatları yeni Türk kadınlığının talihine nasıl bir hüküm verecekti? Merak ediyordu. Uzandığı şezlongdan [19] doğruldu. Ayağa kalktı. Büyüknine susmuştu. Torununun bu anî kalkışına taaccüple bakıyordu. Sordu: "Ne var kızım, neye kalktın?"

Güzel ve esmer kız gülerek: "Ben de bu bahar hiç kelebek görmedim. Kendim için değil, benim gibi olanlar için, bütün Türk kızları için, bütün Türk kızlarının talihi için bakacağım" dedi, pencereye yaklaştı. Büyüknine titreyerek koltuğundan kalktı.

"Gözlerim o kadar görmez ama" diyordu, "ben de bakayım sizin için..."

İkisi de pencerenin kenarında idiler. Sağda genç kız muhteşem ve levent endamıyla yükseliyor, solda minimini ve kambur büyüknine çürümüş bir balmumu külçesi gibi, sessiz ve donuk, duruyordu. Dışarıya bakıyorlardı. Bütün tabiat gözleri kamaştıran tatlı ve sıcak bir aydınlıkla parlıyordu. Denize güneş aksetmiş, başka âlemlere akıp giden ebedî ve nihayetsiz bir gümüş nehrine benzemişti. Ağaçların ufak ve koyu yeşil yap-

rakları haz ve hayattan titriyor, yollara beyaz çiçekler düşüyordu. Karşı sahil tirşe dağları, mor koruları, beyaz yalılarıyla bir serap memleketini, bir peri payitahtını andırıyordu. Susuyor ve bakıyorlardı. Henüz bir kelebek görmemişlerdi. Çiçek tarhları üzerinde küçük sinek kümeleri görünüyor ve birden kayboluyorlardı. Tek bir martı yakın bir tehlikeden, meçhul bir şeametten kaçar gibi hızla geçiyor ve haykırıyordu. Nerede oldukları görülmeyen kuşlar mütemadiyen ötüyorlar, cıvıltıları canlı ve tannan bir ziya yağmuru gibi semadan yağıyor zannolunuyordu.

Genç kız birden elini kalbine götürdü ve yavaş bir sesle "Ah, işte..." dedi. Pencerenin yakınındaki ağacın çiçekli dalları altında siyah bir kelebek uçuyordu. Gösterdi. Büyüknine korkunç ve iskelet parmağıyla: "Fakat ben senden evvel şu beyazı gördüm" diye mermer havuzun üstünde dolaşan bir kelebeği gösterdi.

Genç kız son bir cebirle ona da baktı, "Ah büyükninecigim, iyi göremiyorsunuz" dedi, "o beyaz değil, sarı bir kelebek..."

Ve ansızın ruhuna meçhul bir elem hücum etti, gözleri kararadı. Bu parlak taze tabiat şimdi ona meyus görünüyor, mermer havuzu genç ve esir bir melikenin türbesine, bahçenin tarhları müteverrim ve mahpus kızların metruk ve çiçekli kabirlerine benziyordu. Geri çekildi. Yine şezlonga uzandı. Büyüknine de kendisine ölümü ihtar eden bu sarı ve siyah kelebekli bahardan ürkmüş, yine arkasını dönmüştü. Koltuğunda yusyuvarlak oturuyor, kamburunu iyice çıkarıyordu. Genç kız elinden bırakmadığı siyah maroken kaplı kitabını açtı, bu kitap şimdi siyah, cesim ve ölü bir kelebek gibi onun yüzünü tamamıyla örtüyordu. Okumuyor, irsî ve intisalî bir vehim ile kelebeklerin yalan söylemediğine; zavallı yeni neslin, şimdiki Türk kadınlığının talihi ancak felâket, keder, ölüm olduğuna; ebediyen siyah kefenini yırtamayacağına, evlerin hâlî ve tenha duvarları arkasında, meçhul çiçekler gibi, açmadan solacağına, doğmadan öleceğine kanaat getirir gibi oluyordu... Mazi ve batıl itikatlar o kadar kuvvetli ve müthiş idi ki bütün idrake, bütün ilme, bütün fenne, bütün hakikate galebe çalıyor, tahavvül kanununun o muhayyel nazarî kuvvetini esasın-

dan kırıyordu. Düşünüyordu; fakat bu batıl itikatlar, bu haşin, anût, katil mazinin anîf tahakkümü yalnız Türklere, yalnız Türkiye'ye mahsus değildi. Birkaç hafta evvel, Paris'te tahsilde bulunan kardeşi, oturduğu evin tabldotunda perhiz münasebetiyle et ve yağ bulunmadığını ve Paris'te aileler arasındaki Katolik deliliğinin, dinî taassubun bir mislini Sudan'da, çöllerde, kumdan ve hudutsuz yamyamlar memleketinde bile bulmak mümkün olamayacağını yazıyordu... Birden kendisi gibi başka ufuklar, başka saadetler, başka hayatlar tahayyül eden mahrum kadınların romancısı; büyük bir garp muharririnin şakirdine [20] her şeyin bir hududu olduğundan bahsettikten sonra, "...lâkin insanların behimiyetine nihayet yoktur!" dediğini hatırladı.

Pencereden, sevdiğine kavuşmadan ölen genç ve müteverrim bir âşığın son veda busesi kadar mahzun ve nazik bir rüzgâr giriyor, taze mezarlar üzerine bırakılmış taze çelenk kokuları getiriyor, odanın gölgelerinde görünmez ve matemî hayaller dalgalanıyordu...

Büyükninenin gözleri kapanıyordu. Bu meşum tefe'ülün ihtiyar dimağında husule getirdiği yorgunluk ona bir uyku ilâcı gibi tesir etmişti. Genç kız... genç ve esmer kız gözlerini kitaba dikmiş, okumuyor, kitabı tutan zambak ellerini asî ve anarşist memelerine bastırarak, içinden dudaklarına yükselen kalbî ihtilâli, bu şedit ve sebepsiz hıçkırığı tutmağa çalışıyordu. Odanın uyutucu ve gölgeli sükûnunda sanki bu iki vücut eski ve yeni Türk kadınlığının meyus ve teselli kabul etmez iki timsali idi. Biri, bir asır evvelki neslin son numunesi, hayattan ziyade ölüme ve nisyana ait bir hatırası... Diğeri, bugünün, bir asırlık mecburî ve meşum terakkinin, tagayyürün narin ve tatmin olunmaz bir çiçeği idi. Netice itibariyle ikisinin de talihi bu kapalı tenha oda... bu muhteşem ve süslü mezar idi.

Pencerenin yakınlarına gelen kuş kümesi bazen şedit bir cıvıltı, aydınlık bir gürültü koparıyor, sonra susuyordu. Büyüknine uyudu. Artık hafif ve kuvvetsiz bir ihtizâr hırıltısı ile horluyordu. Torununun torunu genç kız, güzel kız, esmer kız hâlâ hıçkırığını zapt ediyor, donmuş gibi şezlonga uzanmış duruyordu. Geniş pencereden intizamsız fasılalarla giren koku-

lu ve çiçekli bahar rüzgârının cereyanı ansızın deminden gördükleri siyah kelebeği getirdi! Bu siyah kelebek parlak ve muhteşem tabiatın, çiçekli ve müşfik baharın cennetinde, cehennemin zulmet ve cehalet müvekkilinin siyah ruhunu andırıyordu. Şimdi bu siyah ruh çimen, çiçek kokularıyla gelmiş, şu geniş pencerenin önünde çırpınıyordu. İçerdeki, müstebit muhitin, hain mazinin, zalim itikatların doğmadan katlettiği bu canlı ölüleri, onların müebbet sükûnunu seyrederek mahzuz, mütelezziz oluyor, nerede oldukları belli olmayan kuşlar insafsız ve yakıcı hücuma uğramışlar gibi ansızın bütün kuvvetleriyle cıvıldamağa başlıyor, bütün tabiatı istilâ eden şedit ve feci cıvıltılarla acı acı feryat ediyorlardı.

5 Nisan -1326-

Genç Kalemler, 2. C. Sayı: 1, 29 Mart 1327 [11 Nisan 1911], s. 14-20.

Yeni Lisan'la Tekellümî Hikâye

Pamuk İpliği

Matmazel Surpik Bagdeseryan: 19 yaşında
Behzat Bey: 26 yaşında
Hamparsum Rupenyan: 29 yaşında
Madam Bagdeseryan: 60 yaşında

1

Beyoğlu'nun dar, soğuk ve Levanten bir salonu. Perdelerde, duvarlarda, levhalarda, koltuklarda, hâsılı her şeyde görünmez ve tesmiye olunmaz bir ifrat gölgesi var. Matmazel Bagdeseryan sanki ayağa kalkacakmış gibi dimdik oturmuş. Karşısında Behzat Bey, gayet şık, gözünde bir monokl... Kollarını, fotograf makinesinin karşısında her meşhur ve masum sanatkârın aldığı mahut vaziyette, çaprazvari bağlamış, beyaz ve büyücek elleri futbolla gittikçe büyüyor vehmettiği pazularını yokluyor gibi... İkisinin de hâlinde öyle bir başkalık var ki... Salondaki o anlaşılamayan, tesmiye olunamayan başkalıkla imtizac ediyor! Bir sahnede kendilerine bakan birçok gözlerin önünde imişler gibi dikkat ve teyakkuzla konuşuyorlar.

Surpik - Demek daha bu kadar gençken izdivacı düşünüyorsunuz, ha?

Behzat - Zannettiğiniz kadar genç değilim ki...

Surpik - Kaç yaşındasınız?

Behzat - Otuza yakın.

Surpik - Herhalde izdivaç çağı değil...

Behzat - Niçin?

Surpik - Otuza yakınım diyorsunuz. Yani yirmi ile otuz arasındasınız demek. Bu devre yaşamak, hayatı anlamak devresidir. Daha doğrusu hayatı kazanmak devresi...

Behzat - Fakat ben zenginim...

Surpik - Ve safsınız, erkekler yirmi ile otuz arasında hatıralarıyla daima mektep hayatını yaşarlar. Katiyen çocukturlar. Onlara itimat olunmaz.

Behzat *(gülerek)* - Fikrinizce izdivaç için mutlaka yarım asır yaşamak lâzım!

Surpik - Mübalâğa etmeyiniz. O kadar değil. Otuz beşle kırk arası tam izdivaç mevsimi...

Behzat - Oh, la, la, la... o vakte kadar?

Surpik - ...Ne yapacağınızı artık tabiî benden öğrenmek zahmet ve nezaketini ihtiyar etmezsiniz. Kırk yaşına gelince bir yorgunluk hisseder, nihayetsiz ve sebepsiz bir can sıkıntısı duyarsınız. Midenizde rahatsızlıklar başlar. Hafif bir romatizmadan, zayıflayan bacaklarınız için için sızlarken görünmez bir dudak kulağınıza, "artık dinlenmek lâzım, izdivaç et" der. Zaten eğlenceden, aşktan, kadından, zevkten, yürümekten, gezmekten, koşmaktan bıkmış bulunursunuz. O vakit...[65]

Behzat - Eey o vakit?

Surpik - O vakit küçücük bir hanımefendi, o kadar küçücük ki... Hani hemşirenizin unutamayacağınız derecede yakın bir mazide doğduğunu bildiğiniz yetişkin kızından daha küçük bir hanımefendi beyaz esvaplar içinde size takdim edilir. Artık siz bir zevç olursunuz.

Behzat *(fazla ciddi)* - Hayır matmazel, hayır, siz beni katiyen anlamamışsınız. Ben genç evleneceğim. Dünyada en nefret ettiğim şey sefahattir! Edebiyatı ve hayali sevmem. Çok ciddiyim. Mütemadiyen çalışmak, servetimi tezyit etmek, şöhret ve ihtiram kazanmak, rahat ve mesut yaşamak! İşte benim gayem!

Surpik - İzdivaçla hiç münasebeti olmayan bir gaye...

Behzat - İzdivaç etmesini de isterim. Yeni filozofların marazî fikirleriyle dimağları zehirlenen birtakım gençler gibi izdivacı itibarî bir yalan değil, içtimaî bir hakikat addederim.

Surpik - Çok klasik bir fikir!

Behzat - Fakat doğru değil mi?

Surpik - Doğru, fakat herkes sizin gibi düşünmez.

Behzat - Niçin? İzdivaç hakkında sizin fikriniz ne?

Surpik - Herhalde sizinki gibi değil. Pek, pek başka. Birkaç türlü.

Behzat - Nasıl, rica ederim?

Surpik - Evvelâ kadıncasını söyleyeyim. Herhalde birçok muhakemeler, tereddütlerle vakit geçirerek birçokları gibi yirmi beş yaşını beklememek. Sonra, beni son derece arzu eden ve ketum olan bir adama hemen muvafakat göstermek.

Behzat - Ne basit! Lâkin sizi arzu edeni ya siz sevmezseniz?

Surpik - Ben mi? Benim kendimin ehemmiyeti yoktur. Yalnız o beni sevsin, arzu etsin.

Behzat - Ya ihtiyar olursa?

Surpik - Ehemmiyeti yok.

Behzat - Çirkin olursa?

Surpik - Yine ehemmiyeti yok, ketum olsun kâfi.

Behzat - Genç, güzel, zengin ve zeki olursa?

Surpik - Büyük ikramiye! Bunu reddedecek budala bulunamaz zannederim...

(Biraz sükût)

Behzat *(Müteredditve müteheyyiç)* - O hâlde?

Surpik - ...

Behzat - Evet, size serbestçe söylemeliyim...

Surpik - ???

Behzat - Siz benim son derece hoşuma gidiyorsunuz!

Surpik *(Şaşkın ve mütehayyir)* - Teşekkür ederim...

Behzat - Ve sizi son derece arzu ediyorum. Sizinle izdivaç edecek olursam tamamıyla mesut olacağım.

Surpik - Lâkin bu mümkün mü?

Behzat - Niçin mümkün olmasın? Benim İslâm olmaklığım hiçbir mâni teşkil edemez; İslâm erkekleri Hıristiyan kızlarıyla izdivaç edebilirler. Hele biz Türkler dinimizin bu müsaadesinden vaktiyle çok istifade etmişiz. Bazı hükümdarlarımızın zevceleri bile Hıristiyan prensesleri imiş. Sonra, Avcı Sultan Mehmet'in zamanında, bundan iki buçuk asır evvel... Hayır, tam iki yüz kırk beş sene evvel Rum Patriği buna mâni olmak istemiş. Nasıl mâni olsun? Sert davransa, kafa tut-

sa olmaz. Çünkü kendisine gelinceye kadar seleflerinden üçü idam olunmuş ve sonuncusunun ipte nasıl sallandığını gözüyle görmüş... Hileye, bütün âcizler gibi hileye müracaat etmeğe karar verir. Ve bütün âcizler gibi muvaffak olur... Bir gün şeyhülislâma gider, "Domuz eti yiyen, şarap içen Hıristiyan kadınlarıyla İslâmlar izdivaç ediyorlar. Sonra doğan İslâm çocuklarının böyle Hıristiyan kadınlarının kucaklarında büyümesi İslâmiyet'in şanına [66] ve usulüne muvafık mıdır? Değil midir?" diye bir sual sorar. Şeyhülislâm pek müşkül bulduğu bu suali uzun uzadıya düşünür, taşınır. Sadrazam ile müzakere, filan eder. Nihayet İslâmların ihtida etmeyen Hıristiyan kızlarıyla izdivaç etmelerini katiyen men ve emrederler. Zaman geçtikçe her emir gibi bu emir de kuvvetini kaybeder. Bugün işte birçok Avrupa görmüş Türkler vardır ki zevceleri Hıristiyandır. Birçok zabitler... Hariciye memurları... Hatta bir prens... Çünkü bu emir asla dinî değil, belki siyasî idi. O vaktin siyaseti, o vakitki hükümetin hikmeti bunu icap ediyordu. Bugün kıymeti kalmadı.

Surpik *(Mütebessim)* - Oh, azizim, şimdiye kadar asla tahayyül etmediğim bir şey varsa o da bir Türkle, bir İslâmla izdivaç etmekti. Birdenbire izhar ettiğiniz bu beklenilmez arzu beni o kadar şaşırttı ki... ve... ve... o kadar hoşuma gitti ki... ciddî bir cevap veremeyeceğim zannediyorum.

Behzat - Niçin?

Surpik - Çünkü muhakeme etmedim.

Behzat - Ediniz.

Surpik - Ne vakit?

Behzat - Şimdi.

Surpik - Şimdi mi? Bu mümkün değil. Çünkü mütehayyirim ve hayret katiyen muhakemeye mânidir... Biliyorsunuz... Lâkin durunuz yeni usulü tatbik ve tecrübe edelim; yüksek sesle muhakeme edelim. Yalnız soracağım suallere siz doğru cevap veriniz.

Behzat - Pekâlâ.

Surpik - İslâmlığa dair İngilizce birçok eserler okudum. Hepsi sizde izdivacın son derece serbest olduğunu yazıyordu. O kadar serbest, o kadar serbestmiş ki... Ne kadar?

Behzat - Mümkün olduğu kadar, tasavvur ve tahayyül olunduğu kadar...

Surpik - Sizde hem poligami[1] varmış, hem de poliandri[2]...

Behzat - Poliandri yok. Bu iftira... Yalnız poligami var. Fakat mecburî değil.

Surpik - Bir erkek kaç kadın alabilir?

Behzat - Dört tane, derler. Lâkin serveti, sıhhati, ihtiyacı olursa istediği kadar.

Surpik - Meselâ on tane...

Behzat - Seksen tane, yüz tane...

Surpik - Oh, korkunç...

Behzat - Fakat, tekrar ediyorum, bu mecburî değil; birçok Türkler, ama birçok zengin ve kuvvetli Türkler vardır ki bütün hayatlarında bir kadınla iktifa etmişlerdir.

Surpik - Ama, bir kadın ile ölünceye kadar yaşamaları da mecburî değil?

Behzat - Evet değil...

Surpik - İstedikleri vakit zevcelerinden ayrılabilirler?.

Behzat - Ayrılabilirler.

Surpik - Zevcelerini boşamadan tekrar diğer bir kadınla izdivaç edebilirler?

Behzat - Edebilirler.

Surpik - Bıraktıkları zevcelerini yine canları isterse tekrar alabilirler?

Behzat - Alabilirler. Fakat bunda bazı şartlar var!

Surpik - Ne gibi?

Behzat - Meselâ "hülle" şartı...

Surpik - "Hülle" ne?

Behzat - Pek iyi bilmiyorum. Galiba bir Türk üç defa zevcesini boşarsa tekrar alamaz. Şu şartla ki hiç olmazsa bir gece zevcesi başka bir erkekle izdivaç edecek, sonra ondan boşanacak, tekrar eski zevcine varacak.

Surpik - Oh, işte bir nevi poliandri...

1 Poligami (Fr. Polygamie): Hukuken erkeğin birden çok kadınla evlenebilme durumu.

2 Poliandri (Fr. Polyadrie): Hukuken kadının birden çok erkekle evlenebilme durumu.

Behzat - Fakat bu pek nadirdir! Şayet böyle bir şey [67] olsa şer'î hileler yaparlar. Meselâ mutlaka başka bir erkeğe varması icap eden kadını gayet ihtiyar bir adama nikâh ederler ve bu mecburî izdivaç tabiatıyla gayet Eflâtunî kalır yahut... muta nikâh... Hâsılı birçok hileler... İyi bilmiyorum ama icabında bir horoza bile nikâh kıyarlarmış...

Surpik - Lâtifeyi bırakın, azizim. Bu dehşetli serbestî! Gayet zayıf kayıtlarla! Âdeta mariage civil... Aşkta daima kaybeden, izdivaçta daima ilk ihtiyarlayan kadındır. Eğer erkek dehşetli bir rabıta ile birkaç sene sonra güzelliği solan kadına bağlanmazsa sadakat azabına tahammül edemez. Hemen onu terk eder. Ve yerine gayet genç ve taze bir kız alır.

Behzat - Ah, sevilen bir kadın hiç terk edilebilir mi?

Surpik - Bakınız, işte "edebiyat" yapıyorsunuz. Sevmek! Sakın ezelî bir aşktan, ölümle nihayet bulan manevî ve ruhî bir aşktan bahsetmek masumiyetini tecrübe etmeğe kalkmayınız! Aşk... Bir hiç, bir ihtiras, geçici bir buhran... Öyle bir buhran ki neticesi mutlak nefret ve yorgunluktur! Ve izdivaçla aşkı kim karıştırırsa, bir görürse mutlaka meyus olur. İzdivaç: Kadın için, bir erkeğin fena kokularına, kabalıklarına, huşunetlerine tahammül etmekten; erkek için, solmuş ve yıkılmış bir kadının sırnaşıklıklarına, münasebetsizliklerine, asabiyetlerine aldırmamaktan ibarettir! İki vücudu bu mütekabil azaba mahkûm edecek bir bağ, bir zincir vardır ki o da izdivaçtır. Ailelerin, içtimaî menfaatlerin, küfvî mutabakatların sigortası bu zincirdir. Hâlbuki o kadar zayıf ki... bir... bir pamuk ipliği... Hayır, hayır, ben asla sizinle, bir Türkle izdivaç edemem. Bütün hayatımı, bütün istikbalimi şartsız, kayıtsız, bir erkeğin keyfine feda edemem...

Behzat - Mübalâğa ediyorsunuz, niçin?

Surpik - Metresiniz olsam beni yine bu arzu ile seveceksiniz. İhtimal birkaç tatlı sene geçireceğiz.

Behzat - Fakat...

Surpik - Fakatı yok. Pamuk ipliği! Azizim, meselâ ben ha sizin metresiniz olmuşum, ha zevceniz... İkisi de bir...

Behzat - Mübalâğa ediyorsunuz, niçin?

Surpik - Metresiniz olsam beni yine bu arzu ile seveceksiniz. İhtimal birkaç tatlı sene geçireceğiz. Sonra... Mutlaka ev-

velki ihtiras, evvelki arzu sönecek. Ve beni terk edeceksiniz. "Hayır!" demeyiniz. Bu ezelî bir romandır ki hiçbir kelimesi değişmez. Sizin zevceniz olsam yine aynı roman... Birkaç sene sonra beni bırakacaksınız, diğer bir aşka koşacaksınız.

Behzat - Asla...

Surpik - Çünkü bırakmamağa mecbur değilsiniz. Bırakmak hakkına maliksiniz. Bıktıktan sonra beni bırakmazsanız, bu ancak marazî bir merhamet hissinden başka bir şey değildir! Ve bir hisse de hiçbir vakit bir hak, bir kanun, bir mecburiyet kadar itimat olunamaz. İşte muhakememin neticesi: Ben mutlaka bir Hıristiyan'a varacağım. Çünkü Hıristiyanlarda izdivaç ağır, kavî, kırılmaz bir zincirdir! Beni ancak ölümle kopabilen bu âli bağ zevcime bağlayacak. Terk olunmak, bedbaht olmak korkusundan uzak yaşayacağım...

(Bu esnada dimdik, sahte ve acemi bir aktör, doğru tavırlı genç bir uşak girer. Matmazel Bagdeseryan'a eğilir.)

Uşak - Mösyö Hamparsum Rupenyan!

Surpik - Buyursun.

(Uşak çıkar)

Behzat - Bu kim?

Surpik - Tuhaf tesadüf! Yakında nişanlanacağımı ümit ettiğim bir adam. Kayserili gayet zengin bir yağ tüccarının yegâne oğlu... Durunuz, sizi takdim edeyim.

Behzat *(Bozularak, asabî)* - Hayır, hayır istemem. Bana müsaade ediniz.

Surpik - Lâkin darılmış gibi hareket ediyorsunuz.[70]

Behzat - Asla... Müsaadenizle...

Surpik - Fakat yine geliniz, yüksek sesle muhakemeler yapalım. Yani açık düşünelim. Bugün nihayete kadar devam edip neticemi size de kabul ve tasdik ettiremediğim için çok müteessifim. Geliniz ha... Yakında...

Behzat - Yakında...

(Behzat eğilir, nazik bir reveransla Matmazel Bagdeseryan'ı selâmlar. Tam çıkacağı vakit Hamparsum Rupenyan girmiş bulunur. İki erkek birbirlerini selâmlarlar. Behzat asabî bir istical ile çıkar. Rupenyan ayakta duran Matmazel Bagdeseryan'ın elini sıkar.)

2

Rupenyan - Nasılsınız, azizem?

Surpik - İyiyim! Oturunuz! İşte bir haftadır gelmiyorsunuz. Niçin?

Rupenyan - Memleketten birkaç hemşehrimiz gelmişti. Onları yerleştirmekle meşguldüm.

Surpik *(Gülerek)* - Muazzez meşguliyet.

Rupenyan - Bana takdim etmediğiniz bu zat kimdi?

Surpik - Şimdi çıkan bey mi? Bir Genç Türk! Avrupa'da tahsil etmiş bir mühendis. Geçen kış tanışmıştık. Şimdi en samimî dostlarımızdan...

Rupenyan - Tanımıyorum. Ben hiç görmemişim.

Surpik - Tanımazsınız. Takdim edemediğime teessüf ederim. Ah bilseniz, onunla ne garip şeylerden bahsettik...

Rupenyan - Nelerden bahsettiniz?

Surpik - İzdivaç ve nikâhtan bahsettik.

Rupenyan - Hakikaten garip!

Surpik - Tekrar anladım ki Türklerin dini gayet mükemmel! Hele nikâhları o kadar tabiî, tabiata o kadar muvafık ki... âdeta medeniyetin, tekâmülün hayalî bir gayesi...

Rupenyan *(Sırıtarak)* - Ya lâtife ediyorsunuz, ya mübalâğa...

Surpik - Ne lâtife ediyorum, ne mübalâğa! Onlarda nikâh ve izdivaç o kadar kayıtsız, o kadar serbest ki insan biraz daha tahlil ve tetkik etse "hiç yok!" diye haykıracak.

Rupenyan - Nasıl?

Surpik - Bir kere Türkler istedikleri kadar kadın alabiliyorlar.

Rupenyan - Bu poligami! Fakat iyi mi?

Surpik - Fena mı? Tabiata son derece muvafık! Bütün mütefenninler, bütün âlimler, bütün filozoflar insanların tab'an poligam olduklarını iddia ve ispat ediyorlar. Hayattaki bütün hikâyelerin, romanların, tetkiklerin, tetebbuların bu hakikati tasdik ettiği görülüyor. Dünyada hiçbir erkek –hatta gayet namuslu olmak şartıyla– hiçbir erkek yoktur ki bütün ömründe yalnız bir kadınla iktifa etmiş bulunsun. Evet, hiçbir erkek, "Ben hayatımda zevcemden başka bir kadın tanımadım" diye-

mez. Türklerin, "Bir çiçekle bahar olmaz!" darb-ı meselleri tabiatın büyük bir hakikatini ihtiva ediyor. Hayattaki mütemadi tebeddül ve tahavvül için, tenasül meyli, tabiatın bu ezelî kanunu, erkeği birçok kadınlara karşı mütehassis eder. Erkek bu hissine mağlûptur. Allah'tan gelen tabiatın ezelî ve mukavemet olunmaz kuvveti karşısında insanlardan gelen her şey; o kanunlar, itikatlar, vehimler, âdetler, itibarî ve mevzu ananeler, sökmez, sukut eder. İşte Türklerin dini tabiata karşı gelmemiş. Bu hakikati de kabul ve ihtiva etmiş ve erkeği istediği kadar, muktedir olabildiği kadar kadın almakta serbest bırakmıştır.

Rupenyan - Lâkin kadını hiç düşünmemiş.

Surpik - Hayır, izdivaçtaki o serbestîde kadının da istifadesi, menfaati, hakkı var. Kadın da artık bıktığı erkekle yaşamak ıstırabından kurtuluyor, boşanıyor, tabiî diğer bir erkeğe varıyor.

Rupenyan - İtiraf ediniz ki bunda sarih bir kabalık var! Evvelâ bir kadınla bir erkeğin ölünceye kadar birbirlerine merbut olmalarında siz âli bir mana, bir fazilet görmüyor musunuz?

Surpik - Hayır, yalnız boş, tabiata muhalif, [71] bütün vakalar ve hislerle tekzip edilen bir yalan görüyorum.

Rupenyan - Bu bir anarşist fikri!

Surpik - Niçin anarşist fikri olsun? Bilmiyor musunuz, dimağları tekâmül ve tahavvül sıtmasıyla henüz o kadar hastalanmayan ilk insanların arasında tenasül fiili "promiscuité"[3] şeklinde idi. Gittikçe değişti, intizama girdi. Vâsi ve mükemmel bir poligami hâlini kespetti. Sonra bir gün Yahudiler muazzam tabiatın bu ezelî kanununa isyan ettiler. Dünyaya ilk defa olmak üzere monogaminin[4] temel taşını vazettiler. Biz Hıristiyanlar, zaten onların içinden çıktığımızdan bu hatalarını kabul

3 Bu hikâyedeki fikirlerin çoğu yazarın daha sonra kaleme alacağı metinlerde de benzer cümlelerle tekrarlanacaktır. Meselâ buradaki "Promiscuité" terimi "Harem" hikâyesinde kahramana şöyle açıklatılır: "Evvel zamanda, insanlar daha hayvanlara pek yakın iken ferdî izdivaç yokmuş. Sürü hâlinde yaşarlarmış. Kabilenin bütün erkekleri, bütün kadınların müsavi surette kocası imiş." Bu cümlelerin devamı da okunduğunda benzerlik daha da netleşir.

4 Monogami: Tek kadınla evlenme zorunluluğu.

ettik. Daha başka bir türlü ayinler, kayıtlar, şartlar, sunî ve yalan birçok şeyler icat eyledik. İzdivaç namında bir zincir yaptık ki bugün onun dayanılmaz ağırlığı altında yalnız isyan ve riya yaşayabiliyor. Asla samimiyet yoktur. Sonra İslâmlar bu zinciri kırdılar. Tabiatın hakkını iade ettiler. Bu zincirin yerine bir pamuk ipliği koydular. İsyan ve riyaya ihtiyaç yok. Sevmeyenler, evvelâ sevip de sonra bırakanlar istedikleri zaman ayrılabilirler. Evet, Türklerin dini asla tabiata düşman olmamış, onunla muharebeye, musâraaya kalkmamıştır! Millî lisanları, hatta dalâletleri bile dünyada ihmal olunan tabiata en yakın şeyler!..

Rupenyan - Nasıl dalâletleri?

Surpik - İngilizce bir eserde okudum. Aralarında galiba "Kızılbaş" namıyla dalâlette kalmış gayet küçük bir fırka varmış ki "promiscuité"yi terviç edermiş... İşte tabiata doğru atılmış bir adım! Tabiî ilimlerin, tekâmülün, terakkinin muzafferiyetiyle birkaç yüz, belki birkaç bin sene sonra erişilecek gaye!.. Size gayet serbestçe fikrimi söyleyeyim, istiyor musunuz? Ben asla bu izdivaç zincirini boynuma takmayacağım. Hür, yani mesut kalacağım.

Rupenyan - Demek izdivaçtan vazgeçiyorsunuz?

Surpik - Hayır, zincirden, bizim Hıristiyan izdivacından vazgeçiyorum. Yoksa genç ve ketum olan bir Türk'e rast gelirsem hemen uzattığı eli kabul edeceğim. Annemin taassubuna, babamın mümânaatına asla ehemmiyet vermeyeceğim. Oh, pamuk ipliği... İstediğim vakit artık sevmediğimi, artık bıktığımı ona söyler ve ayrılırım. O da bana karşı öyle yapar. Yaşarsak mesut yaşarız. Yaşamazsak hemen ayrılırız. Azap çekmeyiz. Riya ve isyanlarla, bütün hayatımızı feci bir mücadele içinde, zehirli itisaflar içinde geçirmeyiz.

Rupenyan *(Biraz hadit)* - Ben de size serbestane söyleyeyim. Fikriniz son derece bozulmuş, perişan olmuş. Bedbaht olacaksınız. Türklerle sıkı münasebette bulunmak işte böyle felâketlere sebebiyet verir. Papazlarımızın bizi daima onlardan uzak durmağa sevk ettiklerinin hikmeti budur. Eminim ki bu fena fikirleri deminki Türk size ilka etti.

Surpik - Asla... Ben İslâmlığa dair İngilizce yazılan şeylerin çoğunu okudum. Siz de okursanız hakikatini anlarsınız. Bütün

mevzu ve itibarî şeyler hakikatin, fennin, tabiatın karşısında sukut eder. Görmüyor ve hissetmiyor musunuz ki Avrupa medeniyeti, gürültülü bir teşevvüş içinde, hiç farkında olmayan, İslâmiyet'e doğru gidiyor, İspanya gibi nispeten vahşî memleketlerde mariage civil kanunları kabul olunuyor. Ne kadar hükümetler varsa parlament, meşveret usulünü kabul etmiş. Şimdi hepsi yavaş yavaş tekâmüle, cumhuriyete doğru yürüyorlar. İçtimaî hareketlerin en azametlisi, en mehibi Sosyalizm! Her tarafta Libre Panseur cemiyetleri! Yirmi asır evvelki gafletlerden uyanılıyor... İzdivaçta serbestî, meşveret usulü, demokrasi, cumhuriyet, katî müsavat, iştirake pek yakın ve umumî bir teavün şeklinde sosyalizm hep İslâmiyet'in esasları... Tabiî ilimlerin galebesi bütün yalanları yıkıyor, en kuvvetli inatlar ve zulmetler bile artık mukavemet edemiyor...

Rupenyan - Korkarım siz İslâm olmuşsunuz?

Surpik - Hayır, şeklin, zahirî tebeddülün hiç ehemmiyeti yoktur; fakat emin olunuz, bütün düşünenler, düşünebilenler hakikatte İslâmdır. İslâmlık, benim [72] okuyup anladığıma göre ancak; düşünmek, bir fikrin üzerinde sabit kalmamak, bir itikat ve zanna bağlanmamak, daima doğruyu, hakikati taharrî etmekten ibarettir. Ve kim böyle yapıyorsa manen İslâm'dır. Siz, azizim, siz hiç düşünmez, her şeyde hakikat denilen heyulayı takip ederek birçok mevzu yalanların ne kadar gülünç ve budalaca olduğunu muhakeme etmez misiniz?

Rupenyan - Neler söylüyorsunuz? Fikirleriniz pek, pek berbat... Âdeta ürküyorum. Ben Cizvitlerin mektebinde okudum. Müdürümüz gayet muhterem, gayet âli, gayet mübarek bir papazdı... Bize hakikatten bahsederken: "Çocuklarım! Sakın başka bir hakikat aramayınız. Bütün hakikat Hazret-i Mesih ile gelmiş ve artık dünyada aranılacak ve bulunacak bir şey kalmamıştır!" derdi. Nutuklarında Lâtince "...Güneşin altında yeni bir şey yoktur!"[5] cümlesini daima tekrar eder ve şimdiden sonra da asla yeni bir şey olamayacağını ilâve ederdi. Ben de, iftihar ederek söylüyorum, dindarım! Küfürden nefret ederim. Günah addolunabilecek şeyleri ne söyler, ne düşünürüm.

5 Ahd-i Atik'te Hz. Süleyman'ın bir vecizesi.

Surpik - Ah, siz Cizvitlerin mektebinde mi okudunuz? Size acırım öyleyse... Cizvitler kimlerdir, bilmiyor musunuz? Hakikat fecrinin doğmağa başladığı ufuklardan, ilim ve fen, intizam ve terakki memleketinden kovulmuş aç ve siyah kargalardır ki daima zulmet ararlar! Üstüne kondukları vücutların beyinlerini, dimağlarını, tefekkür kabiliyetlerini kemirirler, yutarlar; onları müteharrik ve canlı bir leş kümesi haline ifrağ ederler... O kadar müthiştirler ki...

(Bu esnada kapı açılır. Madam Bagdeseryan girer. Ak saçlı, şişman bir kadın.)

Madam Bagdeseryan - Ah, siz misiniz Mösyö Rupenyan?

Rupenyan - Sizi ziyarete gelmiştim efendim. Matmazelle konuşuyorduk.

Madam Bagdeseryan *(Gülerek)* - Neden bahsediyorsunuz?

Surpik - Daima havadan, anneciğim, havanın güzelliğinden!

Madam Bagdeseryan - Hakikaten güzel hava... Âdeta yaz! Bu sabah kiliseden çıktıktan sonra bahçede yarım saat gezdim. Ah, aklıma geldi, hele o yeni vaiz... Neler söyledi. Hepimizi ağlattı... Tanıyor musunuz Mösyö Rupenyan, bu genç papazı?

Rupenyan - Tanıyorum efendim, benim eski mektep arkadaşımdır. Evet, muktedir olduğu kadar âli, dindar, mukaddes bir zattır, o kadar büyük bir zattır ki...

(Rupenyan saatlerce eski sınıf arkadaşını metheder, Matmazel Bagdeseryan da annesiyle beraber, hiç sesini çıkarmadan dinler!)

Genç Kalemler, C. 2, Sayı: 4, 13 Mayıs 1327 [26 Mayıs 1911], s. 64-67, 70-72.

İrtica Haberi

Bir Zabitin Cep Defterinden

1 Nisan 1325, Köprülü

Akşam taliminden sonra gülüşerek aşağıya indik. Hava biraz rüzgârlı idi. Ben arkadaşları sattım. Selanikli Âkil'i[1] buldum. Bu kırmızı saçlı, çalışkan, faal bir çocuk... Üç gündür kendisini tanıyorum. Gazetesinin işi için buraya gelmiş. Görüştük. Fakat bu akşam vapurdumanı gözlüğü altında parlak ve faal gözleri sanki biraz gölgelenmiş, daha ziyade koyulaşmıştı. Üç gündür ne güzel hasbıhâller ettik. Tam benim fikrimde! Bu akşam yine konuşmak için onu tenha bir yere çekmek istedim.

"İstasyona gidelim" dedim, "hava fena değil."

Kabul etti. Koluna girdim. Sarı boyalı yeni otelin dairevî ve fakir burnundan inerek soldaki bozuk kaldırımlı dik ve kısa yokuşa saptık.

Dönerken, "Haberin yok mu?" dedi.

Hayret ettim: "Neden?"

"Yirmi dört saattir İstanbul'la muhabere münkatı.'"

1 Hikâye, bir kurmaca metin olmakla birlikte, yazarın, hatıralarından hareket ettiği de anlaşılıyor. Burada anılan Selanikli Âkil, Ömer Seyfettin'in en yakın arkadaşlarından olan, Âkil Koyuncu (1886-1977)'dur. Koyuncu, "Asfer" takmı adını kullanmıştır. Hakkında geniş bilgi için bk. Nüzhet Haşim Sinanoğlu: *Millî Edebiyata Doğru*, İstanbul, 1918, s. 98-105; Osman Nebioğlu: *Türkiye'de Kim Kimdir?*, İstanbul, 1961-1962, s. 414; Ö. Faruk Huyugüzel: *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Ankara 2000, s. 40-44.

"Acayip!"

Ve düşündüm. Tam Vardar'ın kenarına çıkan [106] dar yolun üstündeki şimendifer köprüsünün önünde süvari mülâzımı Emin Bey'e rast geldik. Yanında eşraftan iki üç kişi, bir Bulgar vardı. Selâmlaştık.

Emin Bey gülerek, "Siz de Ahrar'dan[2] mısınız?" dedi. Ben ve Âkil "Evet, evet..." diye gülüştük ve geçtik. Vardar'ın çamurlu, yıkık sahilini takip ederken maktul *Serbestî* muharririnden,[3] alçak Murat Bey'in[4] denî taassubundan bahsediyorduk. Demiryolunun etrafında bî-haber çocuklar oyunlarını bırakıyorlar, "Bu yabancı kimdir?" gibi Âkil'e bakıyorlardı. Müphem bir sıkıntı hissediyordum. Lâf olsun diye ona çocukları gösterdim.

"Saçlarına bakıyorlar!" dedim. O katiyen kırmızılık kabul etmiyor, saçlarının gayet sarı, gazetesindeki müstearı gibi "asfer" olduğunu iddia ediyordu. Ben bilakis kırmızı olduğunu ve onun için dikkati calip olduğunu, hatta bütün Köprülü'de bir eşi bulunmadığını söylüyordum. Nehrin demiryoluyla ayrıldığı yerdeki mezarlığın içine girdik. Tarladan dönmüş birkaç rençber orada oturuyorlardı. Onlar da sanki yine Âkil'in saçlarını seyretmek için gözlerini diktiler. Bunu yine ona söyledim. Gülüştük. Tozlu yollardan geçtik. Güneş renksiz bulutlar altında batıyordu. Sincabî dağlar, dağların arkasındaki mai ve müphem sisler gittikçe koyulaşıyor, yakınlaşan görünmez gölgeler gibi dağılarak yükseliyordu. Çamur rengindeki sefil ve hasta Vardar'ın sedası akşamın sükûtu içinde duyuluyor, bahçelerin üstündeki süvari ahırlarının gübreliklerinden kalkan karga sürüleri râtip havada anî bir maça onlusu hayalini uyandırarak süratle geçiyorlar, karşı sahilin sık ve yeşil yapraklı ağaçları arasında kayboluyorlardı. İstasyona geldik. Kimse yoktu. Kahvenin bahçesinde memur oturmuş rakı içiyor, kahvecinin

2 Gizli cemiyet olduğu dönemde İttihatçıların kendilerine verdiği sıfat. Prens Sabahattin, Fırka-i Ahrar adıyla bir parti kurdu (14 Eylül 1908). İleri gelenleri 31 Mart Vakası'ndan dolayı sorgulanan parti kendini feshetti (1910).

3 1909'da öldürülen Hasan Fehmi kastediliyor.

4 31 Mart Vakası'nda kışkırtıcı olduğu iddiasıyla yargılanan *Mizan* gazetesi sahibi Mehmet Murat Bey (1853-1914) kastediliyor. Hakkında geniş bilgi için bk. Birol Emil: *Mizancı Murat Bey – Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1979.

köpeği karşısında onun mezeleri nasıl yediğini seyrediyordu. Oturduk. Âkil bira istedi, ben bir gazoz. Ve onun mezelerini yedim. Gelen gece serindi. Ben pelerinime daha ziyade büründüm. Ayaklarım üşümeğe başladı. Ruhumuzdaki müphem azabı unutmak için istikbal ve edebiyattan bahsettik. Ben belki onuncu defa ona emellerimi anlattım. On iki sene askerlik ettikten sonra istifa edecek ve hoca olacaktım. Gençliğimi orduda geçirdikten sonra ihtiyarlığımı mektepte, dershanelerde geçirmek istiyordum. En birinci emelim tarih okutmak, muhakeme etmesini öğretmek; mütebeddil ve fâni hakikatleri katî bir surette ihsas ve talim etmekti. Âkil, müstakbeli pek âciz ve mütevazı düşünüyor yahut öyle görünüyordu. Bir saat sonra geldiğimiz yollardan dönerek, bu sıkıntılı gecenin kuru ve muzlim gölgeleri içinden geçerek aşçı dükkânına geldik. Bizden başka kimse yoktu. Birkaç dakika sonra bir süvari zabiti geldi, selâmlaştık. Âkil ile gülüşüyorduk.

Süvari müteessif bir tavırla, "Mutlaka haberiniz yok" dedi. İkimiz de hayret ettik: "Neden?"

Lokmalarımız boğazımızda kaldı, iştahımız birdenbire kesildi, zabitin cevabı pek müthişti: "Harbiye nazırıyla sadrazamı vurmuşlar. Ahmet Rıza[5] tehlikeli surette mecruh..."

Hemen yerimizden kalktık. Otelin altındaki büyük kahveye girdik. Köşeye İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin azasından olan, yahut olması lâzım gelen eşraf ve başıbozuklar toplanmışlardı. Aralarında birkaç zabit vardı. Çehrelerde soğuk bir ihtizâr sükûtu hüküm-ferma idi. Ne yapacağımızı şaşırarak muhterem bir ölü karşısında bulunan sebepsiz bir tereddüt ve bir ihtiram ile kapının yanına oturduk. Köşedekilerin hepsi bir haber bekliyorlarmış gibi kapıya bakıyorlardı. Biz de sustuk. Beş on dakika öyle kaldık. Nihayet köşedekilerin arasından telgraf [107] müdürü –bu gayet sevimli ve sahih bir Selaniklidir!– kalktı. Yanımıza geldi. Felâketi anlattı. Zaten dünden beri böyle bir haber bekleniyormuş. Cemiyet'in kaza merkezi, Merkez-i Umumî ile muhabere ediyormuş, ordu ve ahali ile

5 İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde, Mizancı Murat Bey karşısındaki grubun lideri ve II. Meşrutiyet'in ilk Meclis-i Mebusan Başkanı Ahmet Rıza Bey (1859-1930) kastediliyor.

İstanbul'a gidilecek ve Meşrutiyet iade olunacakmış. "İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti" Avcı Taburu efradını iğfal etmiş. Onlar da *"Şeriat isteriz!"* diye meclise hücum ve adliye nazırını falan katletmişler...

Birden o kadar derin ve muzlim bir ümitsizlik duydum ki ihtiyarsız: "Eyvah azizim, mahvolduk. Bu sefer mutlaka mahvolduk!" dedim. Kalbimde sarih bir acı sızlamaya başladı. Artık konuşamıyor, Âkil'le müdürün konuştuklarını duymuyordum. Gözlerimin önüne dumanlı bir Balkan haritası geliyor. Türkiye'nin parçalandığını, bu müthiş ve nâmevcut haritanın kırmızı ve âteşîn çizgili hudutlarının hafî ve çirkin bir el ile bozulduğunu, değiştirildiğini görüyorum gibi oluyordum. Istırap dakikaları her felâket zamanında olduğu gibi, yine bir azap ifriti uzunluğuyla geçiyor, aklıma iki üç sene evvel okuduğum Roland de Mares'in *"Mal Ottoman"* makalesi geliyor. Bazen biraz kehanet taslayan ve ekseriya sözleri çıkan bu bedbin, bununla beraber meşhur muharririn bizim için, zavallı Türklerin istikbali için verdiği insafsız ve katî hükümleri der-hâtır ediyordum. Kahveye her girenin yüzüne "bir havadis?" gibi umumiyetle bakılıyordu. Âkil sabredemedi. Müdürle beraber telgrafhaneye gitmeye kalktı.

"Bana müsaade" dedim, "kışlaya gideceğim."

Onlardan sonra ben de çıktım. Yalnız ve yavaş yavaş tenha ve karanlık sokaktan yürüyordum. Şehrin saati dördü vuruyordu. Çeşmeyi geçtim. Büyük Kavaklı Meydanı'nda her vakitki gibi köpekler yine havlamağa başladı. Köşenin öbür tarafında bir dükkânın peykesine oturmuş olan bekçi, yıldızlarla aydınlanan bu kamersiz gece içinde bir karanlık yığını hâlinde duruyor, ara sıra çektiği sigarası yetim ve muhtazır bir ateş böceği gibi parlıyordu. Mezarlığın arasından geçiyordum. Beş altı ay evvel irtica ve taassubun feveranıyla bir saat içinde öldürülenleri nasıl alayla buraya gömdüğümüzü hatırladım. Daha hâlâ katiller, müşevvikler tecziye olunmadı. Belki affolunacaklar. Evet, doğrudan doğruya, sarahaten, amden Meşrutiyet'e kasteden, payitahtı ayağa kaldıran "Kör Ali"ye ilişmeyen, hatta bu haini okşayan adalet eli onların mı canını yakacaktı. Heyhat!.. Zavallı Remzi... Şimdi acaba ruhun seni ümit

ve şebâbının en hisli ve acınacak bir anında söndüren o galeyanın, o müstekreh pişdarın kısm-ı küllîsini İstanbul'da kanlar akıtırken görüyor mu? Yoksa... Yavaş yavaş yürüdüm. Mezarlığa girilen yolun karşısındaki fener sönmüştü. Ebkem mezar taşları sanki fikren meşgulmüş gibi vehmî bir hayatla sakin ve muzlim duruyorlardı. Yavaş yavaş yürüdüm... Aşağıdan tarih-i mukaddesin icat ve ızlal edemediği meçhul asırların bilinmez bir gününden beri akan Vardar değirmen setlerine çarparak çağlıyor ve çarpıntısı bu matemî geceyi görünmez ürpermelerle titretiyordu. Artık kışlaya yaklaşmıştım. Çingenelerin boş demirci dükkânları tuhaf bir hayat arz ediyordu. Peykelerinin aralarından kuvvetsiz aydınlıklar akıyordu. Evet, Allah'ın bütün peygamberlerine vatan olan, bütün dinlerine cidal sıtması yağdıran bu memleketin, Türkiye'nin çingeneleri bile mutaassıptır! Yarın cuma... Hepsi örslerinin üzerine birer mum yakmışlar, pederlerinin ruhunu şad ediyorlar!..

Odaya geldim. Masanın üzerindeki lâmba kısılmış, yüzbaşım kırmızı velensesi altında, Şişman Galip köşede karyolasında, nöbetçi zabiti yatağında uyuyorlardı. Onları uyandırdım. Vakayı anlattım Heyecanla biraz mübalâğa ettim. Fakat yine pek ehemmiyet [108] vermediler İşte daha bir saat olmadı. Ben şunları yazarken onlar müsterih ve asude uyuyorlar. Hâlbuki ben... Sinirlerim o kadar müteheyyiç ki bu gece uyuyabileceğimi ümit etmiyorum, yalnız Arnavutçanın Lâtin hurufatıyla yazılması fikrinde bulunan yüzbaşım ihtiyarsız, "Ah bu hocalar" dedi, "bizim harflere de mâni olan onlar değil mi ya?.."

Nöbetçi zabiti Hüsnü sesini çıkarmadı.

Şişman Galip uzun ve okkalı bir küfür salladıktan sonra, "Ah bu softalar... Asker kaçağı ...ler. Hepsini kesmeli..." dedi ve gözlerini kapadı. "İşte hepsi şimdi uyuyor!"

Ben, zavallı defterciğim, yine seni kitaplarımın altından bulup çıkarıyorum. Altı aydır boş duruyordum. İhtimal yine sana tevdi edilecek mühim vakalar hudûs edecek. Bir "su-i tefehhüm" korkusuyla kimseye, en genç fikirli, en yeni kafa bir arkadaşa söylenemeyecek şeyleri senin bî-taraf ve taassuptan âri, pak ve beyaz sahifelerine yazabilir ve müteselli olurum. Yüzlerce sahifelerin doldu. En kanlı ve feci sahneleri sana yaz-

dım. Müteessir olmak için seni okudum. Yaşadıkça benim refikim olacaksın. Öldükten sonra bir mutaassıbın, bir vatandaşın eline geçersen tahkir etmek için, tekfir etmek için beni bulamayacak belki seni parça parça edecektir!.. Gece yarısı geçti. Artık yatıyorum. Bakalım sabah ne olacak?

---

2 Nisan 1325

Henüz yatmış ve uyumamıştım. Kapı açıldı. Süvari Yüzbaşısı Arif Bey içeri girdi. Bu şişman, daima şen, alaycı bir arkadaştır. Herkese karşı "Hayatım!" diye hitap eder. Lakabı, "'hayatım" kalmıştır. Benim yatağıma doğru yürüdü ve müteheyyiç bir sesle, "Haydi canım kalk, çabuk" dedi. "Zabitler kulüpte toplanıyorlar. Müzakere olacak, giyin. Arkadaşları da uyandır. Ben süvarileri uyandırmağa gidiyorum."

Hemen kalktım. Arkadaşları uyandırdım. Galip kalkamadı. Nöbetçi zabiti Hasan'la beraber Süvari Beşinci Bölük odasına gittik. Orada zabitlerle beraber kulübe indik. Geceleri kapalı olan kulübün şık ve biraz kibarca salonu aydınlanmıştı. Kapıdan girince soldaki oyun odasında kumandan paşa ayakta duruyor, erkân-ı harbi yanında şifre hallediyordu. Salonda yirmi kadar zabit vardı. Hepsi birbirleriyle konuşuyor, Sultan Hamit'in ismi diş gıcırtıları arasında sık sık geçiyordu. Anladım ki sabahleyin miting akdolunacak, protesto olunacak; redif taburu toplanacak, Hıristiyanlardan gönüllü yazılacakmış.

Neler konuştuk... Saatler geçti. Sabahı bekliyorduk. Kimse uyumasını düşünmüyordu. Kapı açıldı. Âkil ile belediye doktoru geldi. Çay içtiler. Âkil de hiç uyumamış, postahanede, mitingde müdürün okuması için nutuk yazmış. Yavaş yavaş zabitler gelmeğe başladı. Kumandan yukarı çıktı.

Süvari alay kumandanıyla bizim taburun kumandanı Erkânıharp Müfit Bey de geldiler. Lâfa Müfit Bey başladı. Bu zaten asabî ve zannedersem isterik, maahaza kuvvetli ve müteşebbis, çekinmez bir adamdır. Doğrudan doğruya Sultan Hamit'i itham etti.

"Arkadaşlar!" diye başladı, "Emin olunuz ki Meşrutiyet'e, milletin ümidine vurulan bu yeni ve tahammül olunmaz darbe Sultan Hamit'tendir! Başka cani, başka katil aramayınız! Meş-

rutiyet onun için ölümdür; o zulmetmeden, öldürtmeden, ağlatmadan, kan ve gözyaşı döktürmeden yaşayamaz, ölür."

Ve daha şedit devam etti. Miralaylığına kadar İstanbul'dan çıkmamış olan paşa, şüphesiz eskiden [109] geçirdiği sakin ve tatlı ubudiyet günlerini derhatır ediyordu. Susuyordu. Müfit Bey, *"Hal'ini isteyelim, ısrar edelim, bu seferki hareketimiz son ve katî olsun!"* diye hiddet ve teessüften muhakemelerini kaybetmiş olan genç zabitleri tehyiç ettikçe o sıkılıyor ve şu müteheyyiç mevkii teskin için bir "idare-i maslahat", bir "üslûb-ı hakîmane" mucizesi düşünüyordu.

Müfit Bey'in lâfı bitince Âkil ve doktor –sivil oldukları için– kalkıp gittiler. Kısa, bununla beraber şedit münakaşalar oldu. Paşa sükûneti tavsiye ediyor, acele işe şeytan karışacağını söylüyordu. Temmuz inkılâbında mühim bir rol oynamış olan süvari alay kumandanı Hasan Bey'in mitingde askerler namına nutuk irat etmesi kararlaştırıldı. Ve herkes dağıldı. Belki birçokları oyuna gittiler. Ben Yeni Otel'in bahçesine geldim. Orada Âkil'i buldum. Telgrafhaneye gittik. Müdür, nutkunu iyi okumak için şimdi gözden geçiriyor, okuyamadığı yerleri Âkil'den soruyordu. Memurlar telgraf odasında mütemadiyen meşgul idiler. Ben pencerenin kenarında oturuyordum. Karşıdaki evin kızları henüz çıkan güneşin tatlı ve serin hararetleri karşısında birbirleriyle konuşuyorlar, kapılarının önünden geçen diğer kızları da tutuyorlardı. Dün geceden beri devam eden heyecanın ne olduğunu şüphesiz anlayamamışlardı. Fakat bir fevkalâdelik hissettikleri hâllerinden belli idi. İki tanesi başlarına, saçlarının arasına "hürriyet kurdelesi" dediğimiz beyaz kırmızı şeyleri takmışlardı. Konuşuyorlar, hatta gülüşüyorlardı; "Acaba ne var?" gibi itimatsız İslav gözleriyle bana bakıyorlardı.

Bir telgrafçı odaya girdi. "Miting başladı" dedi. Müdür geç kaldığımızı söylerken biz hızla ayağa kalktık, dik yokuşu biraz şiddetle indik.

Sırp mektebinin önünde müdür, "İyi okumak için iki konyak atmalıyım!" diye bizi bıraktı ve Merkez Oteli'nin yanından saptı. Biz yavaş yavaş Hükümete doğru ilerledik. Küçük ve intizamsız meydan tamamıyla dolmuştu. Köprüden zor geçtik. Ahalinin en arkasında duran kazanın tahrirat kâtibi genç bir

çocuk Hükümet kapısının yanındaki sütunun kenarında bir sandalye üzerine çıkmış, avazı çıktığı kadar bağırarak elindeki kâğıdı okuyor, istibdada lânetler ediyordu. Ondan sonra bir genç ve sevimli avukat mevki-i hitaba çıktı... Pek uzun söyledi. Bazen cebinden çıkardığı kâğıda bakıyor ve münasebetsiz bir yerde meselâ istibdat kelimesi geçerken alkışlar içinde kalıyordu. Ahalinin bir kısmı hakaret ve lânet makamında da el çırpıyordu. Hatipler teâkup etti. Siyah gözlüklü bir Bulgar çıktı. Sonra bir şapkalı, ondan sonra bir daskal[6]... Bunlar da uzun ve mübalâğalı söylüyorlardı. Yalnız nutuklarından "Çarigrad" kelimesini anlıyordum ki "İstanbul" demektir. Daha sonra kaza kaymakamı çıktı. İrtical ile söylemeğe başladı. Taşra-Rumeli şivesiyle oldukça kıymettar, haykırıyordu. Dinin, mezhebin, cinsiyetin hükümetle hiç münasebeti olmadığını; hükümetler din, mezhep, cinsiyet için değil, menfaat üzerine tesis edilmiş olduğunu ve hükümetlerin diyanet ve kavmiyetle değil menfaatle kaim bulunduğunu çekinmeden tekrar ediyordu. Hakkıyla alkışlandı. Jandarma karakolunun pencerelerinden ihtiyar zaptiyeler kaymakamlarının bu talâkatine gülerek bakıyorlardı. İttihat ve Terakki Cemiyeti Kaza Merkez-i İdaresi'nin pencereleri kapalı idi. Yanındaki medrese odalarından ihtiyar ve genç hocalar, sarıklı adamlar bozuk çehrelerle bu kalabalığı seyrediyorlar, katiyen alkışlara iştirak etmiyorlardı. Güneşin harareti tezayüt etmişti. Arkadan gazozcu çocuk el arabasını kalabalığa sokmağa çalışıyor, nutukları iyice işitmek isteyen bir arabacı atlarını daha ileri sürmeğe [110] gayret ediyordu. Medrese pencerelerinden bakan sarıklıların neşesizlikleri bende edebî bir hatıra uyandırdı. On sene evvel Pierre Loti'nin eserlerini tetebbûa yeltenirken *Aziyade*'yi de okumuştum. İlk Osmanlı Meşrutiyeti'ne dair orada birkaç sahife vardır. Yağmurlu bir gün tasvir olunur. Sözde Bayezıt Meydanı'nda toplar atılır. Loti eski bir Türk kahvesine girmiş. Oradaki sarıklı ihtiyarlar Mithat Paşa'nın Kanun-ı Esasî'si ile eğlenmişler, atılan toplara karşı müsterihane çubuklarını çekerek gülmüşler... Belki vehmin tesiri... Fakat ben de medrese odasından ba-

6 Daskal: (Bulgarca) Erkek öğretmen.

kan sarıklılarda Meşrutiyet'e ve içtimaa karşı aynı tahkir ve garazı gördüm. Zaten tarih bize göstermiyor mu ki hürriyet ve serbestînin her tarzına ancak rahipler karşı gelmiş ve nihayet mağlûp olmuşlardır.

Kaymakamdan sonra Süvari Alay Kumandanı Hasan Bey çıktı. Biraz tutuk ve pek resmî idi. Elinde beyaz eldivenleri vardı. Kılıcına dayanıyor ve ikide birde haricî bir vaziyetle "Efendiler..." hitabını tekrar ediyordu. Kaymakamdan daha serbest söyledi. Bu hükümeti her ne kadar Türkler teşkil etmiş ise de tevsi ve terakkisi için bütün bu memleketteki kavimlerin, yani Arnavutların, Arapların, Bulgarların, Rumların, hâsılı bütün unsurların çalıştığını, vatanın bütün unsurlara ait olduğunu söyledi. Hatta, "Bizim vatanımız, efendiler" dedi, "Bağdat'tan ta Viyana'ya kadar olan yerlerdir. Orada bizim ecdadımızın kemikleri vardır. Biz terakki edip hatta oralarını istirdat etmeğe gayret etmeliyiz. Bunun için mutlaka Meşrutiyet, müsavat lâzımdır..."

Birkaç kişi daha çıktı, güneşin harareti yakmağa başladı. Âkil'e, "haydi gidelim" dedim. Kalabalığı yararak çıktık. Küçük köprünün üzeri tenha idi. Oradan geçtik. Ben kışlaya gelmek üzere onu terk ettim. Çünkü şimendifer hattındaki karakollar toplanacak. İhtimal bizim tabur da hareket edecek. Kışlaya geldim.

Odada kimse yoktu. Hepsi dışarıda oturuyorlardı. Üsküp'ten tren-i mahsus gelecekmiş. Burada bir manastır var! Onun günü imiş... Ben içeride bugünkü intibaları yazdım. Şimdi onların yanına giderek zairlerin geçişini seyredeceğim. Hava o kadar sıcak, o kadar sıcak ki ceketle oturamıyorum.

3 Nisan 1325

Bugün cuma... Gönüllüler geliyor. Redif taburu toplanıyor. Emsalsiz bir faaliyet! Bütün tabur arkadaşları hareket edeceğimizi ümit ediyorlar. Neferlerimiz hep beyaz külâh giydi. Depodaki beyaz dolakları dağıttık. Biz de beyaz külâh giyeceğiz. Çarıklarımız yağlandı. Ben kitapları, kâğıtları topladım. Büyük sandığa yerleştirdim. Bir kat çamaşır esvap bavula ayırdım. Beş senedir bir gün yanımdan ayrılmayan sevgili köpeğim Koton'u,

Baytar Mazlum Bey'e bırakacağım. Tamamıyla hazırım. Cuma namazından gelen tabur imamı gayet mühim bir haber verdi. Camide hutbe okunurken Sultan Hamit'in ismi okunmamış. Müftünün emri varmış. Artık onun ismi katiyen hutbelerde geçmeyecekmiş... Bu tuhaf emir beni düşündürdü. Düşündüm ki şimdi İstanbul'da ne kadar vezirler, ne kadar müşirler, ne kadar ferikler, ne kadar paşalar, ne kadar yaverler, ne kadar askerler selâmlık resmini ifa ediyorlar; ona, o meşum ve yıkılmaz kuvvete, Allah'ın memleketimizde otuz iki senedir sönmeyen o korkunç ve kırmızı gölgesine perestiş ve tekâpu ediyorlar.

.....

.....

.....

Perviz.

Genç Kalemler, C. 2, Sayı: 6, 12 Haziran 1327 [25 Haziran 1911], s. 103, 106-110.

Yeni Lisan'la hikâye

Bomba

Ali Süha Bey'e

Duvarları ve tavanı uzun bir kışın isleriyle kararmış bu yer odasında mahpus gibi duran bodur ve çirkin ocak, içindeki odunları sanki hiddetle yakıyor, bir an evvel yutmağa çalışıyordu. Hızla tutuşarak uzanan ve sönen alevler mandolinle heyecanlı sosyalist marşını çalan genç Boris'i, karşısında ezelî ve nihayet bulmaz millî çorabını ören güzel karısı Magda'yı hafif ve akıcı bir kırmızıya boyuyor, bütün odayı kaplayan büyük ve kötürüm gölgelerini titretiyordu. Dışarıda vahşî ve soğuk bir şubat gecesi vardı. Kudurmuş bir rüzgâr küçük pencerenin örtülmüş kapaklarına çarpıyordu. Ortadaki kalın ayaklı, kaba ve iri masanın etrafında yine kaba ve biçimsiz sandalyeler duruyor, çalınan mandolinin keskin sesini dinler gibi uyukluyorlardı. Ocağın üstündeki harap ve ihtiyar saat gece yarısının geçmiş olduğunu gösteriyordu. Boris, mandolinini duvara dayadı. Ayağa kalktı. Birden tavanı kaplayan gölgesiyle gerindi. Magda seri tığlarının ucundan güzel gözlerini kaldırdı: "Uykun mu geldi?" [148]

Genç ve iri Boris gerinmesine devam ederek cevap verdi: "Hayır, hiç uykum yok..."

Ve tekrar oturarak ilâve etti: "Bilmem niçin, içimde bu gece bir sıkıntı var."

Magda birden durdu. Çorabını dizlerinin üzerine indirdi. Müteredditt ve şüpheli Islav gözleriyle kocasına baktı. Kaşlarını çatarak, "Benim de içimde bir sıkıntı var!.." diye söylendi.

Boris ancak yirmi beş yaşında vardı. Baba İstoyan'ın bir tanecik oğluydu. Köyünde, Sofya'dan gelen muallimden okuduktan sonra, genç papazın delâletiyle kendisi de Sofya'ya gitmiş, orada tahsilini bitirmişti. Beş sene nihayetinde potursuz ve kuşaksız dönen dinç ve güzel Boris babasının evinde, ihtiyar anasının yanında çok oturmamış, bir gün dağa çekilip gitmişti. Senede ancak birkaç defa, geceleyin gelir, anasıyla babasıyla görüşür, yine kaybolurdu. Genç Türkler hiç beklenilmeyen Meşrutiyet'i ilân edince o da bütün arkadaşları gibi şehre inmiş, silahını hükümete teslim etmiş ve köyüne gelmişti. Fakat anası yoktu. O üç ay evvel, "Ah Boris! Ah Boris!" diye ölmüştü. Gözlerinin açık kaldığını ve papaz eliyle kapamağa çalıştığı hâlde muvaffak olamadığını komşular söylüyorlardı. Issız ormanlarda, korkunç kayalıklarda, hep kamersiz gecelerin karanlıkları içinde geçen beş seneden sonra hür ve serbest, parlak ve yeşil köyü pek hoşuna gitmişti. Artık babası pek ihtiyardı. Tarlaları ve çifti idare edemiyor, adamları onu aldatıyorlardı. İşleri eline aldı. Zaten sa'ye karşı derin bir muhabbeti vardı. Bir gün köydeki mektebin daskaliçesine[1] rast geldi. Tanıdı. Bu kızcağız da kendisi gibi Sofya'da okumuştu. Konuştular ve çok sürmedi, seviştiler. İzdivaç ettiler. Magda, Boris'e vardıktan sonra mektebi terk etmiş, hayatını evine, zevcine hasretmişti. Aşkları gittikçe ziyadeleşiyor, fikirlerinin tevâfuku onları daha şedit bir iştiyak ile birbirleriyle rapt eyliyordu. İşte aylardan beri böyle gece yarılarını bulurlar, konuşurlar, sevişirler, uyumak istemezlerdi.

* * *

Boris tekrar mandolinini aldı. Çalmağa başladı. Magda çorabını örüyor ve düşünüyordu. Üç ay sonra çocukları olunca kim bilir ne kadar mesut olacaklardı. Tığlardan ayırdığı gözleriyle kabarmış karnına bakıyordu. Eteğinin altında, karnında, kendi içinde Boris'in yavrusu duruyordu. Dirseklerini bu şişliğe temas ettirerek saadetten titriyor ve ayıp bir şey yapıyormuş

1 Daskaliçe: (Bulgarca) Bayan öğretmen.

gibi gizlice Boris'e bakarak kızarıyordu. Ocaktaki odunlar çatırdayarak yıkılıyor, birden alevler çoğalıyor, sanki bütün oda kırmızı gölgelerle doluyordu. Boris yine sosyalist marşını çalıyordu. Bitirdi. Maî gözleriyle karısına baktı. Ve marşın nakaratını tekrar etti: "Dajivea trada..."[2]

Magda çok saçlı güzel başını kaldırdı. İnce kaşları, muntazam bir burnu, pembe ve taze bir rengi vardı. Geniş omuzları, kabarık memeleri esvabının altından taşmak istiyor gibiydi. Alevlerle aydınlanan eteklerinin altındaki kalın bacaklarından sonra ayakları pek küçük ve nazik kalıyordu. Gebelik onu daha güzelleştirmiş, daha nefis ve mükemmel bir kadın yapmıştı. Genç ve iri Boris müştak gözlerle zevcesini süzüyor, ruhundaki sıkıntıyı atmağa, bu meçhul kaderi unutmağa çalışıyordu. Konuşmak istedi. "Yaşasın sa'y ve taab!" dedi, "Değil mi Magdacığım, çalışan mesut olur. Acaba sosyalistlerin hayali ne vakit hakikat olacak!"

Magda başını salladı, gülümsedi.

"Hiç, hiç, hiçbir vakit... Onların hayali hep hayal kalacak! Yine insanlar fenalar elinde esir olacak, çalışmanın faziletini birçok adamlar inkâr edecek."

Boris mandolinini kucağından bıraktı. Ellerini pantolonunun cebine soktu, ayaklarını uzattı. [149] "Evet ben de bu hayalin hakikat olacağına kail değilim" dedi. "Lâkin bu hayaldeki insanlık fikrine meftunum! Düşün. Muharebeler kalkacak. Cinayetler olmayacak. Hain politika unutulacak, herkes kardeş gibi... çalışacaklar ve mesut olacaklar..."

"Heyhat..."

Boris de tekrar etti: "Benden de heyhat! Hele burada, bu pis ve vahşî yerde, bu zalim Makedonya'da rahatla çalışmak mümkün değil. Ah bu kanlı Makedonya..."

Magda boynunun altında ansızın bir acı duydu. Çorabını bıraktı. Boris'in yüzüne baktı. Kalbi hızla çarpmağa başlamıştı. Rüzgârın bir küfrü andıran şiddetli gürültüsünü işitti. Ocağın üzerindeki saatin kırık bir kalp gibi vuran kuvvetsiz ve mahzun tik taklarını duydu. Ayağa kalktı. Boris'in

2 Yaşasın emek!..

boynuna atıldı. "Ah, yatalım" dedi. "Böyle acı şeylerden bahsetme..."

Boris kolunu Magda'nın beline, kalçasının üzerine koydu. Onu kucağına çekti oturttu. Dudaklarından öptü. Bir an, bir dakika, uzun bir dakika böyle kaldılar. Boris diğer eliyle karısının kabarık memesini tuttu. Bütün avucunu dolduran bu yumuşak ve nefis kabarıklığı yavaş yavaş, dalgalandırarak sıktı. İkisinin de gözleri küçülüyor ve titriyorlardı. Magda'nın başı Boris'in kuvvetli göğsüne düştü. Boris dudaklarını bu çok ve kumral saçların arasına koydu: "Müsterih ol Magdacığım, artık hiç korkmayacak, mesut olacaksın!"

Genç kadın iri ve çıplak bacaklarını kocasının kavî bacaklarına dolaştırdı. Sıktı. Bütün vücudu takallüs etti ve sordu: "Ah mesut olacak mıyız? Nasıl? Söyle, nasıl?"

Boris mesut ve mahzuz, "Anlatayım, inan" dedi. "Artık buradan gideceğiz."

"Kaçacak mıyız?"

"Hayır, hicret edeceğiz."

"Nereye?"

"Amerika'ya."

"Amerika'ya mı?"

"Evet, Amerika'ya, Magdacığım. İşte iki aydır hazırlanıyorum. Sana haber vermedim. Tam buradan çıkacağımız gün söyleyecektim. Babama nemiz varsa sattırdım. Şimdi sekiz yüz liramız var. Sekiz yüz lira ile Amerika'da bir insan çalışırsa çok mesut olur."

Magda kocasının bacaklarını daha ziyade sıktı ve dönerek boynuna sarıldı. "Niçin benden sakladın?" dedi. "Oh, ne kadar mesut olacağız!"

Boris karısının dudaklarını öperek cevap verdi: "Sebep vardı. Korkacaktın. Senden saklamağa mecburdum."

"Söyle ne vardı? Neye korkacaktım?"

"Şimdi söylesem yine korkacaksın."

"Söyle, korkmam."

Boris tereddütle anlattı: "İki ay evvel, bir pazar gecesi eve geliyordum. Kapıda bir mektup buldum. Açtım. Bu, ihtilâl komitesi tarafından yazılmıştı."

"Ah..."

"Evet, ihtilâl komitesi tarafından... 'Ey dinsiz Boris!' diye başlıyordu. Ve 'Vaktiyle dağlardan neşretmek istediğin sosyalistliği burada öğretmeğe başladın. Hainsin! Vatanımızın düşmanısın! Bil ki o hain kafanı balta ile vücudundan koparacak, sana uyanların, seni sevenlerin eline vereceğiz.'"

"Ah..."

"'Yahut bize dehalet et. Bizimle beraber Balkan'a çık. Büyük vatan için çalış' deniyordu. O vakit anladım ki burada, seninle, senin aşkınla [150] yaşamak benim için mümkün değil. Hemen babamı kandırdım. Her şeyi sattırdım."

Magda tekrar Boris'i öperek sordu: "Ah, ne vakit gideceğiz? Söyle buradan ne vakit gideceğiz?"

"O kadar yakın bir zamanda ki... Söylesem inanmazsın."

"Söyle."

"Yarın!"

"Yarın mı? Aman ya Rabbi..."

Hızla kocasının kucağından kalktı. Sevincinden çırpındı. Tekrar kocasının dizlerine oturarak onu öpmeğe başladı: "Yarın, yarın... Demek bu son kederli gecemiz..."

Boris zevcesinin sevincinden memnun ve mahzuz, onu okşayarak, buseler içinde devam etti: "Evet Magdacığım. Yarın Amerika'ya gideceğiz, orada çalışacağız. Küçük, rahat, asude bir evimiz olacak. Ne komite, ne eşkıya, ne vahşet, ne cinayet! Yalnız çalışacağız. Gider gitmez çocuğumuz orada doğacak. Zavallı babam geçirdiği yetmiş senelik azabın mükâfatını orada görecek. Kalbi rahat, yatağında ölecek. Geceleri hücum ve boğazlanmak korkusundan uzak, tatlı tatlı konuşacağız. Aşkı, hayatı, güzelliği, iyiliği, fazileti hissedeceğiz..."

Magda titriyordu: "Oh ne saadet!"

Boris yine buseler içinde devam etti: "Göreceksin ki o zaman, insanlık ne tatlı imiş! Güzel ve asayişli şehirler... Tiyatrolar! Geniş ve aydınlık sokaklar, cennet gibi köyler! Birbirine ihtiram etmesini bilen adamlar... Hiçbir sefalete müsaade etmeyen büyük şefkat müesseseleri... hastahaneler, sanatoryumlar... mektepler, darülfünunlar... Hâsılı cennet! Mümkün değil bunları tahayyül edemezsin."

Magda daha ziyade titreyerek dirsekleriyle şişmiş karnını, bacaklarıyla kocasının bacaklarını sıkarak, "Oh, tahayyül ediyorum!" dedi.

Boris devam etti: "O vakit, bazı geceler, minimini evimizde, doğacak çocuğumuz yanımızda oynarken, sa'y ve namusumuzdan emin, ansızın Makedonya'yı, bu yamyamlar memleketini hatırlayacağız. Gözümüzün önüne pis ve dar sokaklar, sefil ve üryan adamlar... kanlarla lekelenmiş nihayetsiz karlar, kara, müstekreh ve keskin baltalar, sonra siyah, müthiş Balkanlar, Perim...[3] gelecek! Tüylerimiz ürperecek, sen yine böyle benim kucağıma kaçacaksın. Bu pis ve müthiş Makedonya'nın kâbuslarını buselerimle senin gözlerinden sileceğim..."

Magda memnuniyet ve saadetten tatlı bir baygınlık hissediyordu. Kocasının bacaklarını sıkan dolgun bacakları gevşedi. Kolları yanına düştü. Gözleri uzak hayallere bakıyordu. Boris yine onu kucağında sıktı. Dudaklarından öpmeğe başladı.

"Görüyorsun ki burada her dakikamız elem, matem, ıstırap içinde geçiyor. Bir dakika kalbimiz rahat değil. Ufak bir gürültü bizi korkutuyor."

Meselâ işte seni o kadar severken, sana o kadar perestiş ederken dehşetle memlû dimağımda aşkım için müsterih bir yer kalmıyor. Dudaklarının lezzetini tamamıyla duymuyorum. Hayalimde o kadar çirkin ve kanlı levhalar var ki... Hâsılı burada, daima meçhul bir tehlike karşısında tedehhüş etmiş bîçare, idraksiz, şuursuz ve vahşî hayvanlar gibiyiz.

Ocağın odunları yıkılmış ve alevler sönmüştü. Yalnız ocağın üstünde küçük lâmba sarı bir ziya neşrediyordu. Boris'le Magda yine birbirlerine bütün kuvvetleriyle sarıldılar. Öpüştüler.

Boris, "Artık aşkı duyacağım" diyordu, "hatta şimdiden duyuyorum. Kendimi Amerika'da farz ediyor, seninle yalnız, emin ve mutmain, odamızdayız, addediyorum."

Magda'nın dudaklarındaki buseler söndü. Birden [151] "Oh, ben korkuyorum!" dedi. Boris hayretle sordu: "Neden?"

"Bilmem. Fakat o kadar korkuyorum ki..."

3 Perim, ansiklopedilerde, Yemen'de bir yerleşim yeri olarak gösteriliyor. Ama metinden anlaşılıyor ki burada bahsedilen belde, Makedonya veya Bulgaristan'dadır.

Genç kadın asabî bir teheyyüce uğramıştı. Hakikaten korkudan titriyor ve ağlıyordu. Boris bu meçhul ve nâgehanî kederi teselli etmek istedi.

"Korkma, haydi kalk" dedi, "yatalım, müstakbelin pek yakın saadetini şimdiden yaşayalım. Bu pis odayı, bu pis ocağı, bu zulmet ve dehşet yuvasını görme, gözlerini kapa. Amerika'yı tahayyül et. Haydi kalk, korkma, gözlerini sil!"

"Korkuyorum Boris, korkuyorum."

"Neden sevgilim? Sakin ol. Saadetimiz seni müteessir ediyor, haydi yatalım. Benim yanımda, kucağımda... korkacak bir şey yok."

İkisi de kalktılar. Boris kolunu Magda'nın boynuna attı. Magda asabî bir iştiyak ile kocasının beline sarıldı. Yürüyorlardı. Karşı karşıya duran iki kapıdan birisine girecekler ve yatacaklardı. Magda tekrar durdu: "Korkuyorum Boris, bak köpekler havlıyorlar..."

Boris cevap verdi: "Her vakit havlarlar."

"Hayır, koşarak havlıyorlar, birisi geliyor!"

Boris müteredditi ve müteaccip, durdu. Dudaklarını büktü. "Kim gelecek, gece yarısı çoktan geçti" dedi. Rüzgâra karışan köpek havlamaları daha ziyade şiddetleniyor ve daha ziyade yaklaşıyordu. İkisi de ayakta dimdik kaldılar. Boris'in kolu Magda'nın omzundan düştü. Magda elini Boris'in belinden çekti. Köpekler koşuyorlar ve bir yabancıya saldırarak havlıyorlardı.

Boris, "Kimdir, pencereden bakalım" dedi. Pencereye doğru yürüdü. Magda koştu, içeri görünmesin diye lâmbayı söndürdü. Odaya kesif ve zenci bir karanlık doldu. Ocağın içindeki ateşler bir zebaninin dili ve kanlı dişleri gibi parlamağa başladı. Açılan pencereden şiddetli bir rüzgâr giriyor, bu ateş dişleri tutuşturuyor, bu siyah ağıza görünmez tehditler söyletiyordu.

Boris bağırdı: "Kimdir o?.."

Uzak ve ince bir ses cevap verdi: "Ben!"

Tekrar sordu: "Sen kimsin?"

"Ben, Melina..."

Bu komşunun kızıydı. Acaba şimdi niçin gelmişti? Ne arıyordu? Boris yüzünü içeri çevirdi. Magda'yı aradı. Göremiyor-

du. Yalnız ocağın içindeki ateşler gözüne çarptı. O kadar karanlıktı ki...

Tekrar dışarıya, karanlıklara baktı: "Ne istiyorsun?"

"Baba İstoyan'ı..."

Kız bu esnada yaklaşmış ve pencerenin dibine gelmişti.

Boris Magda'ya, "Lâmbayı yak!" dedi. Oda aydınlandıktan sonra birbirlerinin yüzlerine baktılar. Boris sordu:

"Acaba babamı ne yapacak?"

"Bilmem, şimdi anlarız."

Ve Magda birden kapıya yürüdü. Açtı. Karanlık rüzgârla beraber genç bir kız içeri girdi. Üşümüş ve yanakları kıpkırmızı olmuştu. Ellerini futasının altına sokmuştu. Göğsü içeri çekik, bacakları içeri dönük ve biraz kamburdu. Magda bir sene ders okuttuğu bu budala kızı isticvâba başladı: "Baba İstoyan'ı ne yapacaksın?"

Melina bir cevap vermedi. Evvelâ, "Dobra viçer!"[4] dedi. Sonra alık alık etrafına bakındı: [154] "Ben bir şey yapmayacağım!"

"Ey öyleyse ne arıyorsun?"

"Ben aramıyorum."

"Kim arıyor?"

"Komitalar..."

Düşmemek için duvara dayandı.

Magda birden sapsarı kesildi. Elini kalbinin üstüne koydu: "Komitalar mı?"

Melina, gitmek isteyerek, "Bilmem, işte silahlı adamlar..." dedi. Magda duyulmaz ve ümitsiz bir sesle yine sordu: "Bizim köyden mi?"

Budala kız izah etti: "Hayır, sarı esvaplı, tüfenkli adamlar! Mutlaka Baba İstoyan'ı istiyorlar. 'Eğer gelmezse oraya gelir, hem hepsini keseriz, hem evlerini yakarız' diyorlar."

Magda'nın dizleri çözüldü. Elleriyle duvarı tuttu, çenesi kilitlendi. Ölü ve boş bir nazarla Boris'e baktı. O da sararmış ve mütefekkir duruyordu. Pantolonunun cebinden sağ elini çıkardı. Ve uzun saçlarını kaşımağa başladı. Gözleri ayaklarında idi. Kıza bakmayarak sordu: "Bu adamlar nerde?"

4 Hayırlı akşamlar!

"Bizim evde! Şarap içiyorlar."

"Kaç kişi?"

"Daskalla beraber dört kişi..."

Birden gözlerini kıza kaldırdı ve "Haydi git söyle, ben geleceğim..." dedi. "'Baba İstoyan hasta imiş!' de."

Kız "Sıs zdrave"[5] dedikten sonra çıktı. Kapıyı açık bırakmıştı. Şiddetli bir rüzgâr giriyor, lâmbanın ziyasını dalgalandırıyor, Magda'nın eteklerini kımıldatıyordu. Boris karısına baktı. Bitmişti. Sanki o bu dakika ölecekti. Sapsarıydı. Yürüdü, kuvvetli kollarıyla dayandığı duvardan onu çekti. "Korkma" dedi, "ben yarım saat sonra gelirim."

Magda ağlamağa başladı. Ta içinden gelen hıçkırıklarla sarsılıyor, "Ah gitme, gitme, gitme Borisciğim" diye yalvarıyordu. Boris onu öperek teselli ve teskin etmeye çalıştı. Eğer gitmezse gelip mutlaka bir edepsizlik edeceklerini, Baba İstoyan gitse zavallı ihtiyardan hakaret ve işkencelerle para isteyeceklerini anlattı ve ilâve etti:

"Hainler babamın her şeyi sattığını haber aldılar, hicret edeceğimizi tahmin ettiler. Şimdi bütün servetimiz olan sekiz yüz lirayı isteyecekler. Babam giderse işkence ve tahkir edecekler. Şimdi ben giderim. Onlarla konuşur; kendileriyle beraber dağa çıkmağa razı olduğumu söylerim. Ve paraların da henüz alınmadığını, bir hafta sonra elimize geçeceğini anlatır ve kandırırım. Yarın akşam bizi burada bulamazlar..."

Magda meyus ve perişan, "Ah inanmazlar, sana bir fenalık yaparlar" dedi. Boris tekrar temin etti. Mutlaka kandıracağını, böyle hareketten başka çare olmadığını, Baba İstoyan giderse işte asıl fenalık o vakit olacağını uzun uzadıya anlattı. Magda asabî ve derin hıçkırıklarla ağlıyor, kıvranıyor, ince parmaklarıyla kumral saçlarını sıkıyordu. Boris kalpağını başına koydu. Karısını tekrar öperek ve elini sıkarak, "Haydi sevgilim, cesur ol" dedi. "Yarım saat sonra gelirim, yatarız. Bu son gecenin heyecanları bize bir hatıra olur."

Kapıya yürüdü. Magda da beraber yürüdü. Titrek bir sesle, "Ben de geleyim, Boris!" dedi. Lâkin kocası razı olmadı: "Sen

5 Sağlıcakla kalın. Allahaısmarladık.

orada sarhoşların arasında ne yapacaksın? Burada otur, bekle, yarım saat sevgilim, cesur ol."

"Ah, bari yanına revolverini alsan..."

"Muharebeye gitmiyorum ki... Konuşmağa gidiyorum, lüzumu yok!" [155] dedi. Ve asabî bir istical ile dışarıya çıktı. Magda kapıda kalmıştı. Karanlık, elle tutulacak ve hissolunacak kadar siyah ve kesif idi. Kocası bu karanlıkta kaybolmuştu. Sevgili Boris'ini yutan bu siyah rüzgârlı gecenin ademi andıran, ölümü ihtar eden korkutucu karanlığı gözlerinden vücuduna, damarlarına giriyor, kanına karışıyor, ruhuna nüfuz ediyordu. Başı döndü. Hıçkırıklar ve gözyaşları içinde tıkandı. Olduğu yere yıkıldı. Gözlerini vahşî ve siyah geceye dikmiş, siyah ve soğuk rüzgârın altında ağlıyor, fasılasız hıçkırıklarla kıvranıyordu.

* * *

Baba İstoyan daima güneş battıktan sonra yatar, hemen uyur ve sabah olmazdan iki saat evvel uyanırdı. Kuşağını sararak kapısını açtı. Gelinini bahçe kapısının eşiğinde uzanmış görünce şaşaladı, "Ne yapıyorsun orada?" dedi.

Magda kayın babasının sesini işitir işitmez kalktı. Toplandı. "Hiç!" diye cevap verdi, "Dışarı çıkacaktım, uzanmıştım."

İhtiyar ocağa doğru yürüdü. Magda kapıyı itti. Ve ocağa koştu. Odun attı, tutuşturmağa başladı. İhtiyar, çubuğunu dolduruyordu. Magda ateşi yaktıktan sonra ortada, kaba ve kalın ayaklı masanın yanındaki bir sandalyeye oturdu. Dirseklerini dayadı. Başını ellerinin içine aldı. İşte yarım saat oluyordu. Boris henüz gelmemişti. Niçin bu kadar gecikmişti? Kalbi burkuluyor ve avazı çıktığı kadar haykırarak ağlamak, kendisini yerlere atmak, koşarak Melina'nın evine gitmek, Boris'i bulmak, onun kolları içine atılmak istiyordu. Baba İstoyan kamburunu çıkarmış, sakin ve abus çubuğunu çekiyor ve sol elinin orta parmağı ile burnunu karıştırıyordu. Harap ve eski saat durmuş da sanki yeniden kendi kendine işlemeğe başlamış gibi, hazin tik taklarını tekrar işittiriyor, tutuşan odunlar, yine odanın içine kırmızı gölgeler, kırmızı hayaller dolduruyor, soğuk rüzgâr daha vahşî, daha hain haykırıyor, pencerenin kapağını

daha ziyade sarsıyordu. Magda, Boris'i düşünüyor ve gizli gizli hıçkırıyordu. Kalbi şişiyor, göğsünü acıtıyordu. Dışarıdan uzak köpek sesleri işitildi. Bunlar mutlaka komşunun köpekleriydi. Birden başını kaldırdı. İşte Boris çıkmış olacaktı. Köpekler havlıyorlardı. Dinledi. Oh! Boris geliyordu... Birkaç dakika kımıldamadı, öyle kaldı.

Şimdi köpek sesleri yaklaşıyordu. Kendi köpekleri de havlıyorlardı. Fakat niçin?.. Boris'e niçin havlıyorlardı? Acaba yanında bir yabancı mı vardı? Köpek sesleri daha ziyade yaklaştı. Magda ayağa kalktı. Pencerenin yanına gitti. Kapağı açmağa cesaret edemiyor, meçhul bir korku onu hareketsiz bırakıyordu... Köpekler pek yaklaşmışlardı. Ayak sesleri işitiliyordu. Magda'nın kalbi durdu. Nefesi kesildi. Kendinden geçti.

Kapı birdenbire vurulmuştu. Baba İstoyan sıçradı ve çubuğunu düşürdü. Magda elini kalbinin üstüne koydu. Omuzlarını kaldırdı. Boynunu içeri çekti. Kapı tekrar ve daha şiddetle vuruldu. Baba İstoyan kalktı. Pencereye doğru yürüdü. Kuvvetsiz bir sesle, "Kim o?" dedi. Dışarıdan ahenksiz bir ses cevap verdi: "Aç Baba İstoyan, biziz. Konuşmağa geldik. Korkma!"

İhtiyar müteredditt ve korkak, tekrar sordu: "Siz kimsiniz?"

"Kaptan Raçof, Pançe, Sandre..."

İhtiyar yıldırımla vurulmuş gibi dondu kaldı. Bunlar en müthiş, en kanlı, en merhametsiz, en gaddar komitalardı. Namları bütün ova köylerini titretiyordu. İhtiyar bir hayal gibi kapıya yürüdü. Açtı. Uzun boylu, kahverengi esvaplı, omzunda manliher,[6] [156] bir adam göründü. Gözleri küçük ve kanlıydı. Zayıf ve gayet çirkin bir boynu vardı. Baba İstoyan, yalnız Bulgar köylülerine has olan o esir ve mazlum tavır ile eğildi, yine bu köylülere has olan o çolak ve sahte selâmla voyvodayı selâmladı.

"Buyurunuz gospodin!"[7] dedi. Raçof'un arkasında iki kişi daha vardı. Bunlar da manliher tüfenkleriyle müsellâh idiler. Bellerinde ve göğüslerinde çaprazvari fişeklikler bulunuyordu. Bir tanesi kısa boylu, esmerdi. Diğeri Raçof gibi sarı, fakat daha

6 Tüfek (sonra bir tüfek markası).

7 Beyefendi.

genç ve daha az çirkindi. Magda'nın gözleri açılmış ve yüzü bembeyaz olmuştu. Koştu. Raçof'un ayaklarına sarıldı. Öpmeğe başladı. Ağlayarak istirham ediyordu: "Gospodin! Boris nerede? Ah Boris nerede?"

Raçof ayaklarına kapanmış güzel kadının, güzel saçlarını müteverrim ve çamurlanmış yılanlara benzeyen parmaklarıyla okşayarak, "Kalk sosyalist daskaliçe, kalk" dedi, "şimdi Boris'in gelir. Biz şimdi işimizi konuşalım..."

Ve yürüdü. Magda yerde kalmıştı. Masanın yanındaki sandalyeye teklifsizce oturdu. Masanın üzerine tüfeğini koydu. Öbürleri de karşısına oturdular. Esmer ve kısa boylunun elinde siyah bir beze sarılmış yuvarlak bir şey vardı. Onlar da tüfenklerini masanın üzerine koydular ve siyah beze sarılı yuvarlak şey de tüfenklerin yanına kondu. Raçof, Baba İstoyan'a döndü, "Gel bakalım çorbacı" dedi, "karşıma otur. Seninle konuşacağım. Magda, sen de şöyle yanıma gel. Baban aksilik ederse bize muavenet et ki fenalık yapmayalım."

İkisi de tereddüt etmedi. Baba İstoyan, Raçof'un karşısına oturdu. Magda da yanına... Baba İstoyan bütün bütüne aptallaşmıştı. Geli[ni]nin niçin komitalardan oğlunun nerede olduğunu sormasına akıl erdirememişti. Boris evde değil miydi?

Raçof cebinden bir tabaka çıkardı. Ortaya koydu. Bir sigara yaptı. Magda seri bir hareketle kalkarak ocaktan ateş aldı. Haydudun sigarasını yaktı. Sonra ateşi ocağa attı. Yine kalktığı yere oturdu. Raçof birkaç nefes sigarasından çekti. Ve dumanlarını seyrederek, "Ey Baba İstoyan" dedi, "şimdi evvelâ bize vaat et ki çok zahmet etmeyeceksin! Uzun lâfın kısası! Vakit geçirmeyelim. Sekiz yüz lirayı getir..."

İhtiyar titredi. Altmış senedir o kadar iktisat ve eziyet ile kazanılmış bir malın semeresi... mecmuu... yekûnu... şimdi böyle bir anda isteniyordu. Deli olacaktı. İnkâr etti: "Nasıl sekiz yüz lira?.."

Voyvoda gülümsedi. Kirli ve kırık dişleri göründü. Tekrar sigarasını çekti. Başını salladı.

"Anlaşıldı. Demek zahmet edeceksin. Mutlaka dayak yemeden, ayakların yanmadan, tırnakların çıkarılmadan söylemeyeceksin! Eğer yine söylemezsen oğlun Boris bizim elimizde

mahpustur. Onu keseceğiz. Evini de yakacağız. Yine seni rahat bırakmayacağız..."

Baba İstoyan önüne bakıyordu. Hatta oturdukları evi bile satmışlardı. Bu sekiz yüz lirayı verirse muhakkak açlıktan ölecekti. Bir eşeği bile kalmamıştı. Magda, Boris'in kesileceğinden bahsedildiğini duyunca ağlamağa başladı. Tekrar Kaptan Raçof'un ayaklarına kapandı. "Affet gospodin, Boris'i affet..." dedi.

Raçof gülerek cevap verdi: "Güzel daskaliçe! Sen de maksada vefasız kaldın. Burada ikiniz de bizim için çalışacağınız yerde babanıza mallarını sattırıp kaçmak istediniz. Sizin için milletin verdiği parayı çalmak arzu ettiniz. İşte biz buna müsaade etmiyoruz. Elinizden paraları alacağız. Buradan bir yere gidemeyeceksiniz. Bizim için çalışacaksınız."

Ve ilâve etti: [157]

"Haydi, Boris'ini seversen paraları getir. Baba İstoyan inat ederse sevgilinin kafası kesilecek. Bir daha onu ömründe göremeyeceksin."

Magda, Boris'in öldürülmek ihtimalini düşününce deli olacaktı. Kalktı, ağlayarak Baba İstoyan'a sarıldı: "Ver babacığım, ver, biz genciz. Boris'le çalışır, yine kazanırız. Söyle nerede, gideyim getireyim."

Raçof ve arkadaşları Magda'nın yalvarmasını seyrediyor ve gülüşüyordu. Baba İstoyan tamamıyla aptallaşmıştı. Sanki hiç lâfları işitmiyor, manalarını anlamıyordu. Hasis köylü için ölmek bu parayı vermekten daha çok ehven idi. Magda yalvarıyordu. Birden Baba İstoyan başını kaldırdı. Raçof'a dedi ki: "Kaptan, bari yüz lirasını bir ev almak için bana bırak. Ahir vaktimde açıkta kalmayayım."

Raçof reddetti: "Hayır, yüz lirasını bırakmam. Oğlun genç, çalışır. Seni besler. Haydi getir, diyorum. Vakit geçiyor."

İhtiyar tereddüt ediyor, Magda yalvarıyordu. Raçof bir işaret etti. Kısa boylu, esmer tüfeği aldı. Dipçikle ihtiyarın sırtına dehşetli bir darbe indirdi. Raçof da ayağa kalktı. Şiddetle sordu: "Haydi, Baba İstoyan, dayağa başlayacağız. Ayaklarını ateşe sokacağız. Vakit geçiyor. Paraları getirecek misin?"

Magda gözyaşları içinde çırpınıyor ve ihtiyara sarılıyordu. İhtiyar hiçbir şey söylemedi. Başını salladı. Yattığı odanın ka-

pısına gitti. İçeri girdi. Bir dakika sonra kırmızı ve ağır bir çıkın ile geldi. Masanın üzerine bıraktı. Haydutlar parayı bu kadar çabuk elde ettikleri için sevindiler. Raçof hemen çıkını açtı. Saymağa başladı. "Aferim, Baba İstoyan" diyordu, "zahmet vermedin. Şimdi bize şarap çıkar, eğlenelim..."

Paraların sayılması bitti. Raçof liraları üçe taksim etti. Arkadaşlarıyla çantalarına koydular. "Hani şarap, hani şarap?" diye haykırdılar. Magda ayağa kalktı. Ambarın küçük kapısına koştu. Açtı ve içeri girdi. Üç bardak ile bir testi şarap getirdi. Haydutların önüne koydu. Sonra tekrar ambara girdi. Mezelik biber ve turşu çıkardı. Komitalar birbiri üzerine aceleyle içiyorlardı.

Raçof "Böyle mezeye lüzum yok" dedi. "Biz cansız meze istemeyiz..."

Bu lâftan bir şey anlamayan Magda'yı belinden tuttu ve öpmek istedi. Magda mukavemet etti ve ağlamağa başladı. Raçof genç kadını bırakmayarak diyordu ki: "Yanaklarından meze alacağım. Sen sosyalist değil misin? Sosyalistler her şeyde iştirak isterler. Ben de senin yanaklarına Boris'le müşterekim!.."

Magda çırpınıyordu. Raçof çirkin ve akur sesiyle dedi ki: "Eğer böyle münasebetsizlik edersen Boris'ini göremezsin. Onu keseriz..."

Magda bu lâfı işitince tekrar hıçkırmağa ve Raçof'a yalvarmağa başladı. Artık Raçof onun taze yanaklarından bol bol öpüyordu. Kadeh kadeh içiyor ve tekrar tekrar öpüyordu. Arkadaşlarına, "Siz de meze alınız, be!.." dedi. Cansız bir yumak gibi Magda'yı onların kucağına attı. Bu iki kuvvetli herif bu nefis kadına yapıştılar. Bir tanesi eteklerini kaldırmak istiyordu. Diğeri daha fena sarhoştu. Dişleriyle, avucunun içinde tuttuğu bu güzel başın yanağını ısırmıştı. Magda birden haykırdı. Ve kucaklarından kurtuldu. Sağ yanağının iki yerinden kan akıyordu. Baba İstoyan bu manzarayı görmemek için ocağın kenarına çömeldi ve başını avuçlarının içine aldı. Gözlerini ateşe dikti. Magda elini yanağına koymuştu. Parmaklarının arasından mebzuliyetle kan sızıyor ve ağlıyordu. Haydutlar bu güzel kadının bu kan içinde [158] ağlamasına bakarak sanki mahzuz oluyorlardı. Hepsi susuyorlardı. İhtiyar saat bu tecavüz

ve itisaftan müteessir olmuş gibi yine tik taklarını işittiriyor, rüzgârın gürültüsüne horoz sedaları karışıyordu.

Raçof sözde acıdı; "Ağlama Magda" dedi, "şimdi Boris'in gelir. Orasını öper. Acısı kalmaz. Haydi ben mandolin çalayım, bize biraz raks et..."

Ve ocağın yanından mandolini alarak bir polka çalmağa başladı.

Magda ağlıyor, "Ben oynamak bilmem kaptan!" diyordu. Raçof kalktı. Magda'nın yanına gitti. Kulağına müessir ve vahşî bir sesle, "Eğer oynamaz, neşemizi kırarsan Boris'i göremezsin, gider keseriz..."

Magda'nın bütün vücudu sarsıldı. Gözlerinin yaşı dindi. Ve mütevekkil bir sesle, "Oynayayım, ah Boris..." dedi. Raçof oturdu. Mandolini çalmağa başladı. Diğer iki haydut, durmadan içiyorlar ve gülerek Magda'nın oynayışını seyrediyorlardı. Yanağından akan kan beyaz boynuna gidiyor, ona tekrar hayata gelmiş bir şehit manzarası veriyordu. Isıran haydut, başka bir arzu izhar etti. "Kaptan" dedi, "eteklerini kaldırsın, öyle oynasın. Bacaklarını görelim..."

Raçof Magda'ya döndü: "Haydi Magda, bunu da yap! Bacaklarını görsünler! Artık gidelim. Boris'ini gönderelim..."

Genç kadın bir an durdu. Baba İstoyan'a baktı. Yüzünü ateşe dikmiş, hiç onları görmüyordu. İşte bu herifler artık namusunu da tahkir ediyorlardı. Lâkin Boris'i tehlike içindeydi. Eğer arzularını yapmasa, o kadar sevdiği Boris'i kesilecekti. Bir daha onun kumral ve çok saçlarını, mâî gözlerini, küçük ve kırmızı dudaklarını, tatlı tebessümünü göremeyecekti. Gözlerini kapadı ve eteklerini kaldırdı. Çalınan polkaya ayaklarını uydurarak sıçramaya başladı. Haydutlar coştular. Kaptan daha şiddet ve iştiyak ile çalmaya başladı. Diğerleri yerlerinde oturamıyorlar, bu beyaz ve dolgun bacaklara, onların atılışlarındaki şehveti cazip muharrik hareketlere bakarak birbirinin boynuna sarılıyor, itişiyor, kakışıyorlardı. Kalktılar, Raçof'un yanına gittiler. Kulağına bir şey fısıldadılar.

Raçof, "Olur ama, vakit geçti! Sabah oluyor! Geç kaldık!" dedi. Ve derin, behimî, muhrik bir hırsla güzel kadına baktı ve "Ah, vakit olsaydı..." diye müteessif oldu. Kalktılar. Tü-

fenklerini omuzlarına geçirdiler. Sarhoştular. Adımları birbirine karışıyordu.

Raçof, "Allah'a ısmarladık Baba İstoyan!.." dedi. İhtiyar köylü sanki ölmüştü. Hiç cevap vermedi. Magda tekrar haydudun ayaklarına kapandı.

"Aman Kaptan, Boris'i gönder. İşte her şeyimizi aldınız. Eğer o gelmezse açlıktan ve ümitsizlikten ölürüz. Bize acı. Bize merhamet et."

Raçof güldü: "Mutlaka gelecek, mutlaka... Daha çabuk gelmesini istiyorsan, şu kanlı yanağından bir buse ver."

Magda hirâsla geri çekildi. Haydut tekrar kadını tuttu. Zorla kanlı yanağını öptü. Yaladı. Dışarı çıkıyorlardı. Kısa boylu esmer, beraber getirdikleri siyah bezde sarılı şeyi hatırladı. "Kaptan" dedi, "bombayı ne yapacağız?"

Raçof bir an düşündü. Geri döndü. "Magda, bana bak!" dedi. Magda yine bir itisafa uğrayacak zannıyla titredi. Fakat bu sefer haydut nazik ve mürüvvetli idi.

"Şunu görüyor musun, Magda? Bu işte bir bombadır. Eğer siz eziyet edip parayı vermeye idiniz, sizden yine zorla alacak ve mücazat olmak üzere ikinizi bir araya bağlayacak, bu bomba ile atacaktık. Lâkin siz akıllılık ettiniz. Bize zahmet vermediniz. Mücazata hacet kalmadı. Şimdi senden bir ricam var, bu bombayı bana saklayacaksın. Sakın jandarmalara filan verme. Nasıl vaat ediyor musun? Ben de gidip hemen Boris'ini bırakayım..."

Magda ümit ve tehalükle cevap verdi: "Vaat ediyorum gospodin! Allah aşkınıza hemen Boris'i gönderiniz."

Raçof tekrar sordu: "Göndereceğim, lâkin bu bombayı sadıkane hıfzedecek misin?"

"Hıfzedeceğim."

"Nerede?"

"Kendi çeyiz sandığımda! En gizli, en muazzez yerde!"

"Bravo!.. Memnun oldum. Öyleyse allahaısmarladık!"

Hepsi güzel kadının elini şiddetle sıktılar ve kapıdan çıktılar. Dışarısı hafifçe ağarıyor, esmerleşiyordu. Köpekler havlamağa başladılar. Kesif gölge hâlinde duran uzak binaların arasında gidiyorlar ve bir şarkı söylüyorlardı. Ah şimdi Boris ge-

lecekti. Genç kadın açılmağa başlayan geceye bakıyor, köydeki bütün horozların birbirlerine cevap verir gibi öttüklerini duyuyordu. Kalbi şiddetle atıyor, Boris'ini bekliyordu. Uzaklaşan haydutlardan biri haykırdı. Bu, meşum ve mevhum bir kâbus tehdidi gibiydi.

"Hey Magda dikkat et, bomban patlayacak!"

Genç kadın kulak kabarttı. Bu tehdit, sanki meçhul ve vahşî uçurumlardan, adem boşluklarından aksediyormuş gibi tekerrür etti.

"Hey Magda dikkat et, bomban patlayacak!"

Horozların umumî ötüşleri rüzgârı söndürmüş zannolunacaktı. Uzakta samanlıkların üstünde yalancı bir fecir mor gözlerini açıyordu. Genç kadın şuursuz bir tefekkürle düşündü. Bu haydutlar her şeyi, akla gelmeyen vahşetleri yapabilirlerdi. İhtimal bu bombayı, ateş alması için, saniyeli tıpasını tanzim etmiş, öyle bırakmışlardı. Şimdi birden patlayacak ve zavallı Borisciği gelince, yıkılmış bir evle tanınmaz, kanlı et ve kemik parçalarından başka bir şey bulamayacaktı. Mihanikî bir istical ile bu felâket oyuncağını kaldırmağa koştu. Ta masanın orta yerinde duruyordu. Elini uzattı. Kaldırdı. Öbür eliyle altından tutmuştu. Ilık bir ıslaklık hissetti. Eline baktı: Kanlanmıştı. Kan?.. Sonra bu tehlikeli ve tahmin ettiği kadar ağır olmayan bombayı önüne koydu. Kadranını, fitilini görmek istiyordu. Yavaşça siyah bezi çözdü. İkinci bir bez daha vardı. Bu bez kandan kıpkırmızı idi. O bezi de çözdü. Kumral saçlar meydana çıktı. Baktı, baktı, dikkatle baktı...

Ve birden öyle müthiş, öyle keskin, öyle feci, öyle korkunç bir nara attı ki ocağın başındaki Baba İstoyan sıçradı ve gelinine koştu. Zavallının gözleri çerçevesinden çıkmış, karışık saçları dimdik olmuş, omuzları gerilmiş, iki eliyle tuttuğu bu şeye haşyet ve dehşetle bakıyordu. Dikkat etti... O tuttuğu şey, oğlunun, güzel ve kumral Boris'in vücudundan koparılmış kesik ve kanlı kafası idi...

Genç Kalemler, C. 2, Sayı: 9, 4 Eylül 1327 [17 Eylül 1911], s. 147-151, 154-159.

Ant

...Ben Gönen'de doğdum. Yirmi yıldan beri görmediğim bu kasaba hayalimde artık seraplaştı. Birçok yerleri unutulan eski, uzak bir rüya gibi oldu. O zaman genç bir yüzbaşı olan babamla her vakit önünden geçtiğimiz Çarşı Camii'ni, karşısındaki küçük ve harap şadırvanı, içinde binlerce kereste tomruğu yüzen nehirciği, bazı yıkanmağa gittiğimiz sıcak sulu hamamın derin havuzunu şimdi hatırlamaya çalışırım. Fakat beyaz bir nisyan dumanı önüme yığılır. Renkleri siler, şekilleri kaybeder... Pek uzun gurbetlerden sonra vatanına dönen bir adam doğduğu yerin ufkunu koyu bir sis altında bulup da sevdiği şeyleri uzaktan bir an evvel göremediği için nasıl mahzun olursa, ben de tıpkı böyle meraka, sabırsızlığa benzer bir elem duyarım. O her akşam sürülerle mandaların ve ineklerin geçtiği tozlu ve taşsız yollar, yosunlu ve siyah kiremitli çatılar, yıkılacakmış gibi duran büyük duvarlar, küçük ve ahşap köprüler, nihayetsiz tarlalar, alçak çitler hep bu duman içinde erir...

Yalnız evimizle mektebi gözümün önüne getirebilirim.

Büyük bir bahçe... Ortasında köşk tarzında yapılmış bembeyaz bir ev... Sağ köşesinde her vakit oturduğumuz beyaz perdeli oda... Sabahları annem beni bir bebek gibi pencerenin kenarına oturtur, dersimi tekrar ettirir, sütümü içirirdi. Bu pencereden görünen avlunun öbür tarafındaki büyük toprak rengindeki binanın camsız ve kapaksız tek bir penceresi vardı. Bu siyah delik beni çok korkuturdu. Yemeklerimizi pişiren, çamaşırlarımızı yıkayan, tahtalarımızı silen, babamın atına yem veren, av köpeklerine bakan hizmetçimiz Abil Ana'nın her gece

anlattığı korkunç ve bitmez hikayelerdeki ayıyı bu karanlık pencerede görür gibi olurdum. Bu vehim ile, rüya dinlemek ve tabir etmek merakında olan zavallı anneme her sabah ayılı rüyalar uydurur, iri ve kuzgun bir ayının beni kapıp dağa götürdüğünü, ormandaki inine kapadığını, kollarımı bağladığını, burnumu ve dudaklarımı yediğini, sonra Bayramiç yolundaki su değirmeninin çarkına attığını söyler, ona [167] birçok, "hayırdır inşallah..." dedirtirdim. Ve tabir ederken benim büyük bir adam, büyük bir bey, büyük bir paşa olacağımı, bana kimsenin fenalık yapamayacağını temin ettikçe yalan söylediğimi unutur, ne kadar sevinirdim!

* * *

Nasıl sokaklardan ve kiminle giderdim? Bilmiyorum... Mektep bir katlı ve duvarları badanasız idi. Kapıdan girilince üstü kapalı bir avlu vardı. Daha ilerisinde küçük ve ağaçsız bir bahçe... Bahçenin nihayetinde ayakyolu ve gayet kocaman abdest fıçısı... Erkek çocuklarla kızlar karmakarışık otururlar, beraber okur, beraber oynarlardı. "Büyük Hoca" dediğimiz kınalı ve az saçlı, kambur, uzun boylu, ihtiyar ve bunak bir kadındı. Mai gözleri pek sert parlar, gaga gibi eğri ve sarı burnuyla tüyleri dökülmüş hain ve hasta bir çaylağa benzerdi. Küçük Hoca erkekti. Ve Büyük Hoca'nın oğlu idi. Çocuklar ondan hiç korkmazlardı. Galiba biraz aptalca idi. Ben arkadaki rahlelerde, Büyük Hoca'nın en uzun sopasını uzatamadığı bir yerde otururdum. Kızlar, belki saçlarımın açık sarı olmasından, bana hep "Ak Bey" derlerdi. Erkek çocukların büyücekleri ya ismimi söylerler, yahut "Yüzbaşıoğlu" diye çağırırlardı. Sınıf kapısının açılmayan kanadında sallanan "geldi, gitti" levhası[1] yassı ve cansız bir yüz gibi bize bakar, ka-

1 "Geldi-Gitti Levhası"/Tahtası: Eskiden mahalle mekteplerinde hocaların bulunduğu mevkiin yanında kapının yakınında asılı duran levha hakkında kullanılan bir terim. Levhanın bir tarafında "gitti", diğer tarafında "geldi" yazısı bulunur. Herhangi bir mazeretle dışarı çıkan öğrenci levhanın "gitti" tarafını, dönünce de "geldi" tarafını çevirir. "Gitti" tarafı çevrili iken izin istenmeyeceği bilinir. (bk. Pakalın: 1983: 661).

lın duvarların tavana yakın dar pencerelerinden giren donuk bir aydınlık durmadan bağıran, haykırarak okuyan çocukların susmaz ve keskin çığlıklarıyla sanki daha ziyade ağırlaşır ve bulanırdı...

* * *

Mektepte yalnız bir nevi ceza vardı: Dayak... Büyük kabahatliler, hatta kızlar bile falakaya yatarlardı. Ve falakadan korkmayan, titremeyen yoktu. Küçük kabahatlilerin cezası ise nispetsiz ve mikyassız idi. Küçük Hoca'nın ağır tokadı... Büyük Hoca'nın uzun sopası... ki rast geldiği kafayı mutlaka şişirirdi. Ben hiç dayak yememiştim. Belki iltimas ediyorlardı. Yalnız bir defa Büyük Hoca kuru ve kemikten elleriyle yalan söylediğim için sol kulağımı çekmişti. O kadar hızlı çekmişti ki ertesi günü bile yanıyordu. Ve kıpkırmızı idi. Hâlbuki kabahatim yoktu. Doğru söylemiştim. Bahçedeki abdest fıçısının musluğu koparılmıştı. Büyük Hoca bu kabahati yapanı arıyordu. Bu mavi cepkenli, kırmızı kuşaklı, hasta ve zayıf bir çocuktu. Haber verdim. Falakaya konacaktı. İnkâr etti. Sonra diğer bir çocuk çıktı. Kendi kopar[168]dığını, onun kabahati olmadığını söyledi ve yere yattı. Bağıra bağıra sopaları yedi. O vakit Büyük Hoca, "Niçin yalan söylüyor, bu zavallıya iftira ediyorsun?" diye kulağıma yapıştı. Yüzünü buruşturarak darıldı.

* * *

Ağladım. Ağladım. Çünkü yalan söylemiyordum. Evet musluğu koparırken gözümle görmüştüm. Akşam azadında dayağı yiyen çocuğu tuttum. "Niçin beni yalancı çıkardın?" dedim, "musluğu sen koparmamıştın..."

"Ben koparmıştım."

"Hayır, sen koparmamıştın. Öbür çocuğun kopardığını ben gözümle gördüm."

Israr edemedi. Yüzüme baktı. Bir an öyle durdu. Ve eğer hocaya söylemeyeceğime yemin edersem saklamayacaktı. Anlatacaktı. Ben hemen yemin ettim. Merak ediyordum.

"Musluğu Ali koparmıştı" dedi, "ben de biliyordum. Ama o çok zayıf ve hem hastadır. Görüyorsun, falakaya dayanamaz. Belki ölür, daha yataktan yeni kalktı."

"Ama sen niçin onun yerine dayak yedin?"

"Niçin olacak. Biz onunla ant içmişiz. O bugün hasta, ben iyi ve kuvvetliyim. Onu kurtardım işte."

Pek güzel anlamadım. Tekrar sordum:

"Ant ne?"

"Bilmiyor musun?"

"Bilmiyorum!"

O vakit güldü. Benden uzaklaşarak cevap verdi: "Biz birbirimizin kanlarını içeriz. Buna ant içmek derler. Ant içenler kan kardeşi olurlar. Birbirlerine ölünceye kadar yardım ederler, imdada koşarlar."

* * *

Sonra dikkat ettim, mektepte birçok çocuklar birbirleriyle ant içmişlerdi. Kan kardeşi idiler. Hatta bazı kızlar bile kendi aralarında ant içmişlerdi. Bir gün bu yeni öğrendiğim âdetin nasıl yapıldığını da gördüm. Yine arka rahlelerde idi. Küçük Hoca abdest almağa dışarı çıkmıştı. Büyük Hoca arkasını bize çevirmiş, yavaş yavaş, bir sümüklü böcek kadar ağır, namazını kılıyordu. İki çocuk tahta saplı bir çakı ile kollarını çizdiler. Çıkan büyük kırmızı damlayı kollarının üzerinde çizgiye sürdüler, [169] kanlarını karıştırdılar. Sonra birbirlerinin kollarını emdiler. Ant içerek kan kardeşi olmak... Bu, beni düşündürmeye başladı. Şayet benim de kan kardeşim olsa idi hocaya kulağımı çektirmeyecek, ihtimal falakaya yatacağım zaman beni kurtaracaktı. Koca mektebin içinde kendimi yapyalnız, arkadaşsız ve hamisiz zannediyordum, anneme fikrimi, her çocuk gibi birisiyle ant içmek istediğimi söyledim. Ve andı tarif eltim. Razı olmadı. Ve "Öyle münasebetsizlikler istemem. Sakın yapma ha..." diye tembih etti.

* * *

Lâkin ben dinlemedim. Aklıma ant içmeyi koymuştum. Fakat kiminle? Bir tesadüf, beklenilmeyen bir kaza bana kan kardeşimi kazandırdı. Cuma günleri bizim evin bahçesine bütün komşu çocukları toplanırlardı. Akşama kadar beraber oynardık. Arkamızdaki evlerin sahibi Hacı Budakların benim kadar bir çocukları vardı ki en çok adı hoşuma giderdi: Mıstık... Bu kelimeyi söylerken sanki mütelezziz olur ve hep tekrarlardım. O kadar ahenkli ve taninli idi. Kızlar, bu güzel isme uydurulmuş kafiyeleri, Mıstık'ı bahçede ve sokakta görünce bir ağızdan söylerler, hâlâ hatırımda:

Mustafa Mıstık,
Arabaya kıstık,
Üç mum yaktık,
Seyrine baktık!

diye bağrışırlar, ellerini yumruk yaparak ona karşı dururlardı. Mıstık hiç kızmazdı. Gülerdi. Biz de bazı bu beyitleri bağırarak tekrarlar eğlenirdik.

* * *

Bu iki minimini beyit benim hayalime bile tesir etmişti. Rüyamda birçok arsız kızların onu büyük bir muhacir arabasına sıkıştırarak ve etrafına üç mum yakarak seyrine baktıklarını görürdüm. Niçin Mıstık öyle uslu dururdu. Niçin birden fırlayıp bu kızlara birkaç tokat atmaz sıkıştığı katran kokulu arabadan kurtulmazdı... Hepimizden kuvvetli o idi. Sanki adı gibi her tarafı yuvarlaktı; başı, kolları, bacakları vücudu... hatta elleri... Bütün çocukları, güreşte yenerdi. Ve yazın her cuma sabahı büyük bir deste söğüt dalı getirirdi. Bu dallardan kendimize atlar yapar, cirit oynar, yarışa çıkardık. Yarışta da hepimizi geçerdi. Onu hiçbirimiz tutamazdık. İşte yine böyle bir [170] cuma günü Mıstık söğüt dallarıyla geldi. Ben en uzununu kendime ayırdım. Öbürlerini çocuklara dağıttım. Bir çakı ile bu dalların ucunu keser, kabuklarından iki kulak bir burun çıkartır, tıpkı bir at başına benzetirdik. Ve bunu en güzel ben yapardım.

* * *

Kendi atımı yapıyordum. Mıstık'la diğer çocuklar sıralarını bekliyorlardı. Nasıl oldu, farkına varmadım, söğüdün kabuğu birden yarıldı. Arasından kayan çakı sol elimin şahadet parmağını kesti. Sulu ve kırmızı bir kan akmaya başladı. O saatte aklıma bir şey geldi: Ant içmek... Parmağımın acısını unuttum, Mıstık'a "Haydi" dedim, "hazır elim kesildi. Kan kardeşi olalım. Sen de kes..."

Tereddüt etti. Siyah gözlerini yere dikerek büyük ve yuvarlak başını salladı: "Olur mu ya... Ant için kol kesmek lâzım..."

"Canım ne zararı var?" diye ısrar ettim, "Kan değil mi? Hepsi bir. Ha koldan, ha parmaktan... Haydi, haydi!.."

Razı oldu. Elimden aldığı çakı ile kolunu, hatta biraz derince kesti. Kanı o kadar koyu idi ki akmıyor, bir damla hâlinde kabarıyor ve büyüyordu. Parmağımın kanı ile karıştırdık. Evvelâ ben emdim. Bu, tuzlu ve sıcak bir şey idi. Sonra o da benim parmağımı emdi.

* * *

Bilmiyorum aradan ne kadar zaman geçti. Belki altı ay... belki bir yıl... Mıstık'la kan kardeşi olduğumuzu âdeta unutmuştum. Yine beraber oynuyor, mektepten eve beraber dönüyorduk. Bir gün hava pek sıcaktı. Büyük Hoca bizi yarım azat[2] etti. Tıpkı perşembe günü gibi... Mıstık'la sokağın tozları içinde yavaş yavaş yürüyorduk. Ben fesimin altına mendilimi koymuştum... Terimi silmediğim için yüzüm sırsıklam idi. Büyük ve geniş bir yoldan geçiyorduk. Kenarda yıkılmış bir duvarın temelleri vardı. Birdenbire karşıdan iri ve kara bir köpek çıktı. Koşarak geliyordu. Arkasından, birkaç adam, kalın sopalarla kovalıyorlardı. Bize: "Kaçınız, kaçınız, ısıracak..." diye bağırdılar. Korktuk. Şaşırdık. Öyle kaldık. Evvelâ ben biraz kendimi toplayarak, "aman, kaçalım..." dedim, ama gözleri ateş gibi parlayan köpek bize yetişmişti. O vakit Mıstık, "sen arkama saklan..."

2 "Yarım azat": Yarım günlük tatil. Eskiden hafta tatili Cuma idi. Perşembe öğlen sonrasının tatil olması, "yarım azat" demektir.

diye haykırdı ve önüme geçti. Köpek onun üzerine hücum etti. İlkin hızla [171] birbirlerine çarptılar. Sonra tıpkı güreşir gibi boğaz boğaza geldiler. Köpek de ayağa kalkmıştı.

* * *

Biraz böyle savaştıktan sonra ikisi de yere yuvarlandılar. Mıstık'ın küçük fesi ve mavi yemenisi düştü. Bu muharebe bana pek uzun geldi. Titriyordum. Sopalı amcalar yetiştiler. Köpeğe odunlarının bütün kuvvetiyle birkaç tane indirdiler. Mıstık kurtuldu. Zavallının kollarından ve burnundan kan akıyordu. Köpek, kuyruğunu bacaklarının arasına sıkıştırmış, ağzı yerde, dörtnala, kaçtı. Mıstık, "Bir şey yok... Acımıyor... Biraz çizildi..." diyordu. Evine götürdüler. Ben de hemen evimize koştum. Anneme başımıza geleni anlattım. Abil Ana beni yere yatırdı. Uzun uzadı kasıklarıma, korku damarlarıma bastı. Ve öyle bir dua okuyarak yüzüme üfledi ki sarmısak kokusundan aksırdım.

Ertesi günü Mıstık mektebe gelmemişti. Daha ertesi günü yine gelmedi... Anneme Hacı Budaklara gidip Mıstık'ı görmemizi söyledim. "Hasta imiş yavrum" dedi, "İnşallah iyi olunca yine oynarsınız, şimdi rahatsızlık etmek ayıptır" Ondan sonra ben her sabah Mıstık'ı iyileşmiş bulacağım ümidiyle mektebe gittim.

Fakat heyhat... O hiç gelmedi... Köpek kuduzmuş. Baktırmak için Mıstık'ı Bandırma'ya götürdüler. Oradan İstanbul'a göndereceklerdi.

Ve nihayet bir gün işittik ki Mıstık ölmüş...

* * *

Erken kalktığım açık ve bulutsuz sabahlar, herkes gibi bana da, çocukluğumu hatırlatır. Yâdımda ezelî ve mor bir fecir memleketi gibi kalan doğduğum yeri gözümün önüne getirmek isterim. Ve daima, farkında olmayarak, sol elimin şahadet parmağına bakarım. Birinci boğumun üstünde hâlâ beyaz çizgi şeklinde duran bu küçük yara izi bence pek mukaddestir. Andı

için ölen, hayatını mahveden kahraman kan kardeşimin sıcak dudaklarını tekrar parmağımın ucunda duyar, beni kurtarmak için o kendisinden büyük, kudurmuş, iri ve kara çoban köpeğiyle pençeleşen aslan ve bahadır hayalini görürüm.

Ve kavmiyetimizden, hadsî (intuitif) Türklükten uzaklaştıkça daha müteaffin derinlerine yuvarlandığımız karanlık uçurumun, bu ahlâksızlık ve bozukluk, vefasızlık ve hodkâmlık, adîlik ve miskinlik cehenneminin dibinde meyus ve sartlaşmış,[3] kıvranırken saf ve nurdan mazi, kaybolmuş bir cennetin hakikatten uzak bir serabı hâlinde karşımda açılır... Beni müteselli ve mesut eder. Saatlerce Mıstık'ın hatırasıyla, bu muazzez ve necip matemin eskiyip unutuldukça daha ziyade kıymeti artan tatlı ve mahzun acısıyla mütelezziz olurum...

Genç Kalemler, C. 3, Sayı: 19, Nisan 1328 [1912], s. 166-171.

3 Sart: Yabancı, melez. *Divanü Lügati't-Türk*'te ve eski Orta Asya'da İranlı tüccarlara verilen ad. Günümüz Özbekçesinde Türkçe konuşan, Müslümanlaşmış melez halk. Buradaki kullanımıyla "sartlaşmış", "yabancılaşmış" anlamındadır. "Piç" hikâyesinde de bu kelimeyi Doğu Türkçesindeki "melez" anlamıyla kullanacaktır.

[Aşk Dalgası]

Vapur dopdoluydu. Son düdük öttü. İki yandaki çarklar dar kafeslerinde birden uyanan alışkın ve müthiş deniz aygırları gibi, hiddetli bir gürültü çıkararak kımıldandı. Bütün vapur hafifçe sarsıldı. Hava gayet güzeldi. Kadıköyü'ne gidiyorduk. Nihayeti leylâk renkli sisler içinde eriyen Marmara'nın kubbeli, ince minareli, uzun ve uyumuş ufuklarında, büyük ve beyaz kenarlı bulutlar, parçalanmış köpük dağları halinde yavaş yavaş büyüyor, dağılıyor, toplanıyor, derin çukurlarında, yüksek tepelerinde morluklar, koyu mavilikler birikiyordu. Haziranın yakıcı güneşi, vapurun, dumanlardan ve yağmurdan esmerlenmiş tentelerine düşüyor, bazı duran ve yine birden esmeye başlayan kararsız rüzgârı sanki ılıklaştırıyor, sanki ona sarhoşluk verici, muharrik, şuh ve fettan bir şey katıyordu.

Uzak ve bilinmez esatir adalarından gelmişe benzeyen süt gibi beyaz martılar etrafımızda uçuşuyorlar, çıkardıkları tatlı ve derin sesleriyle şehirde kalmış, kalabalıktan, uğraşmalardan, hırslardan, kederlerden bunalmış zavallı insanları kendi vatanlarına, o hakikatten pek uzak, tenha, sakin yerlere biraz aşk ve şiir tatmak için çağırıyorlardı. Lâcivert dalgalar içinde bir masal, bir efsane köşkünü andıran Kızkulesi hayalime dokunuyor; ruhumu, hissimi beyaz ve aydınlık duvarlarıyla uyutarak dimağımdan bütün etrafımın, muhitimin akislerini siliyordu. Artık vapurda olduğumu unutuyordum. Ömründe her gün birkaç şiir okuyan ve düşünen bir adamın o tuhaf ve marazî iptilâsıyla etrafımı bozuyor, Üsküdar ve Selimiye [5] yakalarındaki evleri, kubbeleri, minareleri, selvileri, hatta koca

Tıbbiye Mektebi'ni ve koca kışlaları silerek hiç görmüyor; onların yerine, altlarından gümüş ve elmas şelâleler akan, serin gölgelerinde çıplak ve pembe çiftler öpüşen, balta girmemiş çam ve kayın ormanları yapıyordum.

Hakikatte olmayan, yalnız kendi hayalimde vücut verdiğim bu levhaya, bu âli ve büyük manzaraya bakarak, "ah, aşk yeri.. ah, işte aşk yeri..." diyordum. Martıların "Geliniz, uzaklara, şu leylâk renkli sislerin öbür tarafına... Orada sizi beyaz çiçekler, ezelî ve yeşil baharlar içinde bekleyen kızlar var, geliniz haydi, oraya..." diyen ve pek derinlerden acele acele inleyerek gelen seslerini işittikçe, hayalim bütün bütüne dumanlanıyor, âdeta başım dönüyor. Artık pek aşağılarda kalan Kızkulesi'nin üstünde şeffaf kanatlı binlerce perilerin uçuştuklarını ve gidilse elle tutulabileceklerini açıkça görüyordum. Ansızın omzuma bir el dokundu. Döndüm.

"Yahu, nedir bu hâl, bu dalgınlık ne?"

"Hiç..."

"Beni tanıyamadın mı?"

"Şey..."

"Uyan yahu. Ver elini bakayım."

Sıcak ve kuvvetli bir elin, benim haberim olmadan kendi kendine uzanmış olan soğuk elimi sıktığını duydum ve uyanmağa başladım. Fakat hâlâ mahmurluktan kurtulamıyordum.

"Sen ha..."

"Ben ya!.."

Bu, en sevdiğim mektep arkadaşlarımdan biriydi. On iki senedir görüşmemiştik. On iki sene... Aman ya Rabbim! Dün gibi... Hayat, hakikaten en uzun vakalarıyla çabuk biten bir sinema şeridinden başka bir şey değil! Mektepte herkesi güldüren, herkesle alay eden, herkese ad takan şen ve sevimli arkadaşım çok değişmişti. Kırmızı dudaklarının üstünde sert ve kumral bıyıklar çıkmış, şakaklarındaki saçları tek tük ağarmış ve biraz şişmanlamıştı. Fakat gözleri... Ne olduğunu bilmediğimiz, hakikati mahut "birinci sebep"in insan zekâsına ebedî bir surette kapalı kalacak karanlıkları içinde sönen ruhumuzun sanki en çok bulunduğu bu küçük ve parlak uzuvlar... Onlar hiç değişmemişti. On iki sene evvel içlerinde gülen mavi neşe hâlâ yaşıyordu. [6] Bil-

mem niçin, uzaklaştıkça muhabbetimiz artan maziden bir simaya rast geliş beni mesut etti. Seviniyordum. Ve bütün kuvvetimle ellerimdeki sıcak eli sıkıyordum. Vapurun üst katında idi. Kanepelerde boş yer yoktu. Vapur, önünden geçen mavnalara sık sık düdük çalıyordu. Herkes sebepsiz bir sıkıntı içinde gibiydi. Ortada hiç kadın görünmüyordu. İhtiyarlar uyuklayarak gazetelerini okuyorlar ve yanındakilere kısaca bir şey söylüyorlar, şişmanlar sigaralarını içerek çarkların gürültüsünü dikkatle dinliyorlar, son moda esvaplı şık gençler tek gözlüklerini düşürmemek için dimdik duruyorlar ve dizleri buruşmamak için yukarı çektikleri ütülü pantolonlarından renkli ve ajurlu çoraplarını gösteriyorlardı. Ama hepsi ihtiyarlamış, yorulmuş, bunamış zannolunacaktı. Tüysüz ve tıraşlı yüzlerini, karınları ağrıyor gibi ekşitiyorlar; rüzgârdan kaşlarını ve dudaklarını buruşturuyorlardı.

Biz, beyaz boyalı parmaklıklara dayanıyorduk. Arkadaşım, "Bir kederin mi var?" dedi, "Buraya çıkınca seni gördüm. O kadar dalgındın ki yanına sokulduğumu duymadın. Nen var kuzum?"

"Hiç, hiç... Dalga geçiyordum."

"Ne dalgası?"

Gülerek cevap verdim: "Aşk dalgası..."

"Daha bekâr mısın?"

"Bekârım!"

Arkadaşımın mavi gözlerindeki eski neşe birden soldu. Üçüncü derecede veremden yatağa düşmüş bir zavallıya teselli ve cesaret vermek zahmetine girilmeden nasıl mahzun ve mütevekkil bakılırsa bir an bana öyle, acır gibi, baktı. Sonra parmaklığa dayadığı elini çekti. Ve cebine soktu. Biraz döndü. Ve ciddileşen gözlerini gözlerime dikti.

"Hâlâ bekârsın ve aşk dalgası geçiyorsun ha" dedi, "öyle ise azizim, sakın darılma, sen bir serserisin... Mektepten çıktık çıkalı görüşmedik. Sormadan, istersen başından geçenleri sana söyleyeyim. Hâlâ aşk dalgası geçmene bakılırsa hayatı anlamamış, açık ve bariz hakikatin farkına varmamışsın. Ve mademki hakikate bu kadar yabancı kalmışsın, mesut değilsin ve ölünceye kadar da mesut olamayacaksın."

"Hangi hakikat?" [7] diye gülümsedim.

"Hangi hakikat mi?" dedi, "İçtimaî hakikat... Eğer sen bu hakikati sezebilseydin asla aşkla uğraşmayacaktın."

Anlamıyor ve hep gülümseyerek "Ama niçin?" gibi yüzüne bakıyordum.

O devam etti: "Her yerde başlı başına bir muhit, bir içtimaî vicdan vardır ki bütün fenlerin, mantıkların, ilimlerin, muâkalelerin, felsefelerin hilâfına olarak, en mutlak ve zalim bir tarzda, hükmünü sürer. İşte bizim muhitimizde, Türklerin muhitinde de aşk şiddetle yasaktır. Bir cehennem makinesi, bir bomba, bir kutu dinamit kadar yasak... Bir Türk on dört yaşına girdi mi annesinden, ablasından, kız kardeşinden ve nihayet teyzesinden ve halasından başka bir kadının yüzünü göremez. O hâlde kimi sevecek! Hiç... Bu muhitin, bu içtimaî vicdanın kuvvetini, dehşetini sana nasıl anlatayım! Adını unuttum, bilmem hangi feylesof, Allah'ın insanlar üzerindeki tesirinden, insanlarla münasebetinden, ahlâkından bahsederken, 'o, içtimaî muhitten başka bir şey değildir...' diyor. Ben bu sözü biraz doğru buluyorum. Eski mukaddes kitaplarıyla bugünkü yeni dünyayı çeviren Allah her yerde, her devirde dinsizleri, kendisine karşı gelenleri başka sebepler ve başka tarzlarla eziyor. Evvel zamanda Galileo'yi yakan kuvvet, bugün Galileo'nin o büyük ve korkunç kabahatini ders diye okuyan milyonlarca mektep çocuklarına aldırmıyor. İspanya'da Ferrer'in kafasını delen kurşunlar, Fransa'da patlayabilse ihtimal orada ihtiyar ve bunak kadınlardan ve papazlardan başka kimse kalmaz. İşte bu feylesof da Allah'ımızın, ezelî kanunu işletmek için, hep muhiti, hep muhitin içtimaî vicdanını kullandığını görerek o hükmü veriyor. Bu ezelî mukavemet olunmaz kanun, her yere, her kıtaya, her memlekete değil, hatta her şehre, her köye göre değişiyor.

Buradaki fazilet orada cinayet, oradaki yararlık burada fenalık sayılıyor; mukaddes kitapların bütün tabiat, uzviyet, tekâmül kanunlarına inat olarak hiç değişmez kalması lâzım gelen emirlerine bile her yerde başka türlü boyun eğiliyor; esasları bir olan Hıristiyanlık Avrupa'da başka, Amerika'da başka, Afrika'da başka... İslâmlık da böyle! Hindistan'da başka, Liverpool'da başka, Buhara'da başka, Türkiye'de başka... Arabistan'a ve Acemistan'a

git, oralarda bütün bütüne başka... İşte Allah'ımızın Türkiye'deki ezelî ve karşı gelinmez kanunu, yani içtimaî vicdan, aşkı bütün kuvvetiyle bize yasak ediyor. Türkiye'de kimse [8] sevişemiyor. Ve kimse şimdiden sonra sevişemeyecek... Çünkü sevmek için evvelâ görmek lâzım. Hâlbuki genç bir kızla yuva yapmak ölünceye kadar bahtiyar yaşamak için konuşmak, anlaşmak, sevişmek değil; hatta bir kerecik olsun yüzünü görmek imkânsız... Bu şiddetli yasağa karşı duranlar, iş durasına[1] girmiş anarşistlerin, nihilistlerin, yahut eski zamandaki dinsizlerin akıbetine uğrarlar. İçtimaî ve acıklı bir ölümle sönüp giderler. Lâkin kurnazları, yasak olan aşkın usta kaçakçıları, hırsızlıklarından tıpkı ihtiyar ve cesur bir tütün kaçakçısı, Yunanlı bir yankesici gibi, bıkmazlar. Hep yürek çarpıntısı içinde yaşarlar. Gece tenha yollarda, karanlık bahçelerin şüpheli köşelerinde rüzgâr, soğuk ve rutubet altında saatlerce beklerler ve nihayet korku ile karışık iki manasız kelime, tadı asla duyulmayan acele ve çabuk bir öpme... Hepsi bu! Eski edebiyata Acemistan'dan, yeni edebiyata Fransa'dan gelen aşk masalları, şiirler ve hikâyeler şifa bulmaz bir frengi gibi bu kaçakçıların bütün varlığına geçmiştir. Onlar daima bir macera ararlar. Kadınların görülmesi pek açık ve bariz bir tarzda, dehşetle yasak olan bir muhite zıt ve ecnebi muhitlerin âdetlerini, meselâ sevişmek hülyasını sokmak isterler. Kendilerini yabancı ve uzak memleketlerde geçen hayalî romanların kahramanları yerine korlar. Tabiî edebî mecmualardaki birçok şiirleri okuyorsun. Mevzu, gece ve kadın... Hâlbuki Türkiye'de ikisi de yoktur. Türk muhitinde gece alaturka saat birden sonra bütün perdeler iner, sokaklar tenhalaşır. "Evli evine, köylü köyüne, evi olmayan sıçan deliğine" girer.

Gazinolar, balolar, tiyatrolar ve ilh... yani Beyoğlu tarafı asla Türk değildir. Orada yabancılar kendi muhitlerini, kendi âdetlerini yaşarlar. Kadınlarıyla kol kola umumî bahçelerde, lokantalarda gezerler, konuşurlar, eğlenirler, gülüşürler. Aralarına, malûm manasıyla, bir sıçan deliği bulamayan Türkler de karışırlar. Masaların başında pineklerler. Yabancıların kadınlarına, yabancı güzelliklere, yabancı göğüslere hasretle bakarlar. Uzatma-

1 Dura: mola, ara, grev.

yalım, Türklerin gecesi yoktur. Sonra yine bu yeni şiirlerde boyuna göller anlatılır, hangi göller!.. İstanbul'da Terkos'tan başka göl hatırlamıyorum. Oraya da, eminim, şairlerin hiçbirisi gitmemiştir. Hususuyla Terkos'un civarında gece barınacak yer yoktur. Yüzlerce mısralarla, arşın manzumelerle anlatılan sevişmekler, sevgililer de yalan... Şairin bir sevgilisi var. Lâkin nerede! Şair sevgilisiyle konuşuyor, öpüşüyor. Lâkin nerede! Ah, ancak hayalinde... Hakikatte [9] sevişmek ve genç bir kızla üç dört dakika konuşabilmek bugünkü Türk muhitinde, balıkların sudan çıkarak havada uçuşmaları ve bostanlardaki ince kavakların dallarında tünemeleri kadar imkânsızdır. İstanbul ve civarında, değil bir genç Türk kızıyla geceleyin kol kola gezmek, bülbülleri dinleyerek aşk kelimeleri söyleşmek... hatta gündüz biraz taze görünen annemizle bir arabaya binmek ne kadar tehlikelidir, düşün... Seyir yerlerinde, ah bu zavallı, feci ve gülünç yerlerde de aşk mümkün değildir. Kadınlarla erkekler asla birbirlerine yaklaşamazlar. Aralarında mutlaka birkaç yüz adım bulunur, birkaç yüz adımdan başka da birkaç düzine polis, muhitin içtimaî vicdanına ve mahut yedi başlı mutaassıp ve cehalet devinin arzusunu yerine getirmek için sanki bu polislerin mebusansız ve âyansız semavî bir kral kadar selâhiyetleri vardır. Kız kardeşinize sokakta bir lâf söylediğinizi görmesinler, rezalet hazırdır. Hemen karakola... Kim olduğunuzu ve konuştuğunuzun kardeşiniz, yahut anneniz olduğunu ispat edinceye kadar birkaç kilometre dayak yemezseniz yine talihiniz varmış demek. Muhitimizin dininden, ananelerinden, âdetlerinden, ulemalarından, ihtiyarlarından, mürtecilerinden, hükümetin zabıtasından ziyade bu aşk yasağını isteyen kimlerdir, biliyor musun? Kadınlar, Türk kadınları... Bunlar aşkın ve güzelliğin en korkunç düşmanlarıdır! Dışarıda kendi kavminden hiçbir kadın yüzü görmeyen erkeklerine evlerinde de bir bakacak yüz göstermezler. Dışarıdaki zabıtanın en dehşetlisi evdedir. Meselâ hizmetçi alacaklar, değil mi? En çirkinini bulurlar. Çiçek bozuğu, büyük ağızlı, kalın dudaklı, çarpık dişli, eğri burunlu berbat bir şey... Her gün karşınızda gezen, yemeklerinizi getiren bu kızı daha ziyade çirkinleştirmek için hususî bir maharetleri, hususî bir dehaları vardır. Kuvvetli ve fırlak kalçaları görünmesin diye gayet bol esvap giydirirler. 'Etrafa dökülüyor' ba-

hanesiyle saçlarını sımsıkı bir yemeni ile bağlarlar. Zavallıyı halis bir orangutana çevirirler. 'Beyin hiç yüzüne bakmayacaksın, yanında lâf etmeyeceksin, bir şey sorarsa cevap vermeyeceksin, kolların açık, çorapsız yanına girmeyeceksin ve ilh...' tembihlerini vermekte gecikmezler. Bir hizmetçinin aleyhinde bulunurken, 'çalışkan, temiz, atik kız ama, ağzı burnu yerinde...' derler. Ağzı, burnu yerinde olmak onlar için en affolunmaz bir cinayettir. Genç kızlarla görüşmek ve sevişmek asla mümkün olmadığından "evlenmek" meselesi de onların elinde bir madendir. İstedikleri gibi işletirler. En birinci emelleri oğullarına, yahut kardeşlerine çirkin bir kız almaktır. Tanımadıkları evlere [10] "görücü" giderler. Ve erkeklerin birçoğu daha hâlâ bilmezler ki bu görücü hanımlar güzelden ziyade bir çirkin ararlar... Ve mutlaka da bulurlar. Güzel bir kız alırlarsa kardeşlerinin yahut oğullarının onu seveceğini, onun lafını dinleyeceğini ve sonra kendi pabuçlarının dama atılacağını düşünmek onları çıldırtır. Güzellikten dehşetle ürkerler. Bunun için İstanbul'da koca bulamayan, evde kalan kızların yüzde doksanı en güzeller, en cazibeliler, en sevimlilerdir.

Bu zavallı güzel Türk kızlarını görücü hanımlar beğenmez. 'A, kardeş, çok güzel ama, şeytan gibi çok bilmiş... Biz oğlumuza ecinni değil, kız almak isteriz' derler. Kimine alafranga, kimine sıska, kimine şirret gibi kusur bulurlar. Gayeleri tombul, beyazca, sessiz, mıymıntı, budala, cahil, ıslanmış tavuğa benzeyen kızlardır. Böyle bir kıza rast geldiler mi, "Ah, işte bir melek!" diye haykırırlar ve başlarlar oğullarına, kardeşlerine mübalâğalandırarak anlatmağa... Zavallı erkek talihin kendine bir peri gönderdiğine inanır ve zifaf gecesi kalın duvağı kaldırınca karşısında, 'Adınız ne, efendim?' sualine cevap veremeyen şaşkın, temiz, beyaz ve biçimsiz bir et yığınından başka bir şey göremez. Erkeklerini, hiçbir fırsat kaçırmayarak, güzel görmekten, aşktan, sevişmekten mahrum bırakan bu kadınlar aynı zulmü kendi cinslerine de yaparlar. Tanıdıkları bir kadının başından kazara bir macera geçer, meselâ bir "nâme"si yakalanır, yahut kocasından boşanıp diğer birine varırsa hepsi birden ona darılırlar ve dehşetle aforoz ederler. Aradan uzun seneler geçer, o kadını sokakta gördüler mi yollarını değiştirirler, bazıları yüzüne tükürmeğe kalkar, en insaflıları biraz acır,

'Ah, zavallı kötü oldu, alnının yazısı imiş' der. Muhitimizde 'bir kadının en birinci vazifesi güzel olmaktır' sözünün nasıl tehlikeli bir yalan olduğunu pek iyi bilen anneler, kızlarını ellerinden geldiği kadar güzellikten, şuhluktan, süsten, serbestlikten menederler. Bu annelerin sokağa çıkarken kızlarının kulaklarına fısıldadıkları nasihatin değişmez modeli budur: 'Kızım! Peçeni indir. Ellerini çarşafın içine sok. Başını öyle yukarı kaldırma. Aşüfte diyecekler. Önüne bak. Frenk karıları gibi zıp zıp yürüme. Yavaş, yavaş... Göğsünü ileri çıkarma, arkamıza takılacaklar. Sana azgın diyecekler... Adın çıkacak. Evde kalacaksın, ilh ve ilh...' Sonra, tanışan görüşen her aile sanki birbirlerinin tabiî müfettişleridir. [11] Sakın bir aile içinde küçük bir aşk macerası geçmesin. Rezalet, dedikodu birden göklere çıkar, kahramanları tefe korlar. Oğullarının ve kızlarının gizlice görüşmelerine, mektuplaşmalarına aldırmayan, göz yuman annelere bütün tanıdıkları, yine birden darılır, 'ah; ayol kadın bu yaştan sonra boynuz dikiyor...' diye ondan iğrenirler.

Bazı yeni romanlarda gösterilen Türkiye'deki mahut kibar âlemine gelince... Bu âlem, bütün bütün bir hülya mahsulüdür. Türklerin arasında eskiden de, şimdi de imtiyazlı bir sınıf yoktur. Vakıa büyücek memurların, eski devirden kalma paşaların ve bir parça zengin olanların aileleri sunî bir kibar âlemi yapmağa çalışırlar ve esaslarını feda ederek sözde garplılaşırlar, Frenkleşirler. Fakat netice? Bütün muhit onlara düşman olur. Bir mahallede böyle kadınları nikâh düşen akrabalarına görünen bir aile oldu mu, evvelâ 'Kötüler!..' lâkabı takılır. Sonra boykotaj başlar. Böyle dekadan ailelerin etraflarında yükselen nefret ve tecavüz sesleriyle bütün saadetleri söner. Yerlerini, yurtlarını terk etmeğe, kırlarda, uzak ve tenha köşklere, ücra yalılara çekilmeğe mecbur kalırlar. Evet, yeni şiirlerdeki göller, geceler, aşklar gibi, yeni romanlardaki o nikâh düşen akrabalarına, erkeklerinin arkadaşlarına çıkan kadınların vücudu yalandır. Uydurmadır. Bu romanlar garp romanlarının gölgelerinden, tekrarlarından, tercümelerinden, taklitlerinden başka bir şey değildir. İstanbul'da kadınları yabancı ve nikâh düşen erkeklere gözükür bir Türk ailesi bana gösterilsin, beş senelik kazancımı vermeğe şim-

di hazırım. Bu romanlarda anlatılan Avrupalılaşmış aileler, meşhur sanatkârlarımızdan Kel Hasan'ın ve Abdi'nin hususî ve muharriri bilinmez piyesleri kadar hakikî Türklüğe mugayirdir. O tiyatrolarda uşağın, hanımların yanına zırt zırt çıkması, "oh kaymak" diye süt ninelerin memelerini sıkması hakikatte Türk aileleri arasında nasıl imkânsızsa ve bu rezaletler nasıl son derece uydurma şeylerse yeni romanlardaki yabancı erkeklerin ellerini sıkan, kocalarının yanında açık saçık, örtüsüz ve çarşafsız, hatta bazı dekolte, yabancı erkeklerle konuşan kadınlar da öyle kaba, münasebetsiz, hakikate taban tabana zıt soğuk ve sahte hayallerdir.

Uzatmayalım, şimdi bana cevap ver. Böyle diniyle, an'aneleriyle, âdetleriyle, kanunlarıyla, hükümetleriyle, zabıtasıyla, aile teşkilâtıyla, hatta kadınlarıyla aşkı yasak eden, nikâh düşen erkek ve kadını asla birbirine göstermeyen bir muhitte aşk aramak, sevişmek inadı [14] serserilik değil de nedir? Böyle bir muhitin içtimaî vicdanına karşı gelmek, en kuvvetli ve muazzam hükümetlere karşı anarşistlik etmekten daha delilik, daha çılgınlık değil midir? Çok akıllı sandığım senin de hâlâ bu imkânsız hülya ile uğraştığını gördüğüm için çok canım sıkıldı. Ah zavallı dostum, sen şimdiye kadar piyangoyu çekmeli, kısmetine düşen et yığıntısına, et tarlasına razı olmalı, orduya askercikler yetiştirmeliydin... Ve ancak böyle mesut olabilirdin. Hâlbuki sen hâlâ aşk dalgası geçiyor, sonu bulunmaz bir yeis çölüne, içi lâv dolu bir cehennem uçurumuna, arkasında ateş fışkıran yanardağlar saklı uzak, aldatıcı, sunî bir seraba koşuyorsun... Bilsen sana ne kadar acıdım."

.....

* * *

Vapur Kadıköyü'ne gelmişti. Arkadaşımı dinlerken ökçelerimin üzerinde kalkmış, hafifçe parmaklığa oturmuştum. Doğruldum. Sağ ayağım fena hâlde uyuşmuştu. Yere basamıyordum.

"Biraz dur kuzum" dedim, "ayağım uyuşmuş. En sonra çıkarız."

Gülüyor, "Ayağın değil, galiba beynin uyuştu" diyordu.

Vapur iskele tarafına eğilmişti. Üstten ve alttan adamlar çıkıyordu. Güneş kalın bulutlar altında kaybolmuş, hava esmer bir demir rengi bağlamış, ağlamaya hazırlanan, içi yaş dolu dargın ve soluk bir göz gibi mahzunlaşmıştı. Çıkanlara bakıyordum. Yarım saat evvelki tatlı dalgamı korkunç bir fırtınaya çeviren arkadaşımın söylediklerini, fertlerini ikiye ayıran, aşktan ve sevişmekten mahrum bırakan; annelerini, karılarını, kızlarını hapsederek asırlarca daldığı rüyasız ve granit uykusundan asla uyanmayan bir kavmin, bir cemiyetin sonu ne olabileceğini düşünüyor; dar tahtalar üzerinde korkak bir dikkatle hızlı hızlı geçenlerin sessiz ve sedasız çıkışlarını, ürkek bir hayvan sürüsünün acele kaçışına benzetiyordum. Bunların içinde hiç dişi yoktu. Çoluk çocuk, ihtiyar, genç, zengin, fakir hepsi erkekti. Elimle dizimi ovuşturarak [15] "Vapurda hiç kadın yokmuş" dedim.

Arkadaşım yine güldü ve cevap verdi: "Sabırlı ol... Onların erkeklerle karışmaları yasaktır. En sonra çıkarlar..."

Vapur tamamıyla boşalmıştı. Biz hâlâ davlumbazın üstünde, beyaz parmaklıkta idik. Bacağımın uyuşması geçmemişti. Arkadaşımın yanında topallayarak iskeleye doğru yürümeğe başladım.

Artık şimdi kadınlar da, her tarafları örtülü koyu siyah çarşaflarının altında sanki şangırtıları işitilmemek için pamuklara sarılmış gayet ağır ve gizli esirlik ve zulüm zincirleri taşıyan lânetlenmiş, hayattan kovulmuş hasta ve dilsiz heyulalar gibi sendeleyerek, titreyerek yavaş yavaş çıkıyorlar ve başlarını önlerine eğerek düşmemek, bir şeye dokunmamak, birbirlerine çarpmamak, yanlış bir adım atmamak için kalın ve kara peçelerinin altında bastıkları yeri görmeye çalıyorlardı...

Genç Kalemler, Sayı: 24-25 (On Temmuz'a mahsus mümtaz nüsha) 10 Temmuz 1328 [23 Temmuz 1912], s. 4-11, 14-15.

Millî hikâye

Piç

Ah Mısır... Bazı Türkler oraya eğlenmeğe, hava tebdiline giderler! Bilmem o hayata, o manzaraya nasıl tahammül ederler? Ciğerlerine milyonlarca verem mikrobu saldırmış meyus ve halsiz yatan bir hastanın başucunda hiç eğlenilir, hiçbir yaralının akmış ve daha kurumamış kan selleri üzerinde badeler içilir, keyifler çatılır, naralar atılır mı? Ben, ben mümkün değil bir hafta oturamam. Geniş ve otomobil dolu caddeler, heykelli meydanlar, içine girilmez bir kuvvet ve bir para kalesi gibi yükselen büyük bankalar, büyük tiyatrolar, peri saraylarını andıran süslü ve billûrlu gazinolar... Hep, hep bu yabancı müesseseler bende ağır bir kâbus husule getirir. Gözle görülen her şeyin yabancı olduğunu, yabancılara ait bulunduğunu düşünmek sinirlerime dokunur. Sokakları dolduran sayılmaz şapkaların zalim ve kurnaz, gaddar ve namussuz gölgelerinde sararmış solmuş gibi boyunları eğri, zayıf, mahzun mahzun dolaşan sarıklı yerlilere, bu zavallı Arap kardeşlerime kalbimde derin bir sızı duymadan bakamam. Necip Araplık, yükselmek isteyen Türklüğün o kuvvetli ve mukaddes kanadı, orada, kendi vatanında esirden başka bir şey değildir. Türklerin çekilmesiyle beraber hain ve zehirli bir çekirge bulutu gibi oraya üşüşen Avrupalılar bu zavallı İslâm memleketinin bütün hayat damarlarını ellerine geçirmişler, doymak bilmez kudurmuş bir açlıkla, azgın bir hırsla din kardeşlerimizin kanlarını emip dururlar... Bütün servet, bütün kuvvet, bütün saadet onlarındır... Ben Mısır'da çok sıkılır, kendimi âdeta bir zindanda sanırım. Bu manevî zindandaki mahpus kardeş-

lerimin arasında serbest serbest gezmek hoşuma gitmez. Daima otele kapanırım. Hakikî bir zindan hayatı geçirir, yıllardan beri düşmanların [742] eline düşmüş olan bu kıymetli vatanın sönmez matemlerini tutar, elemler içinde kıvranmaktan acı bir haz duyarım.

Bu sefer de gene böyle kendimi hapsetmiştim. Bingazi'deki muharebeye[1] karışmak için beraber yola çıktığım arkadaş Kahire'de hastalanmıştı. Doktor on gün istirahat lâzım geldiğini söyledi. Onu beklemeye mecburdum. Hem Türk düşmanlarının, yani Avrupalıların hâkim bulunduğu bir yerde zaten yakalanmak için aranan bir Türkü, bir kan kardeşimi yalnız bırakabilir miydim?

Bu on gün bana on senelik bir kürek cezası gibi geldi. Yatakta duramazdım. Gündüz garsona gazeteleri aldırır, okur, bir koltuğa uzanarak saatlerce adı dünya yüzünden kaldırılmaya çalışılan Türklüğün talihini düşünür ve terlerdim. İşte Asya'daki Türk hükümetlerini bitiren Avrupalılar onların din ve şan kardeşlerine, Araplara da saldırmağa başlamışlardı. Bütün Turan, bütün Hindistan esirdi. İngiltere kralı yeniden, Hindistan'daki eski Türk imparatorluğunun tahtına oturmak için Mısır müstemlekesinden geçerken şimdi cihan politikasında bir gölge hâlinde kalan büyük hakanın oğlunu ayağına getiriyordu. Türklerle beraber Araplar da eziliyor; Sudan, Fas, Cezayir, Tunus ve nihayet Trablus ve Bingazi de alınıyordu.

Kalbim, bunları düşüne düşüne dimağımda ateşlenen kanımdan yanmaya başlardı. Geceleri uykusuz kalır ve bu ıstırap ile balkona çıkar, aşağıda idraksiz bir nehir gürültüsüyle akıp giden ahaliye dalardım. Çokluğu hep şapkalılar, ecnebiler teşkil ederdi. Ara sıra, sanki parlak ve medenî esirliklerinin dehşetini duymuş gibi neşesiz ve dalgın geçen tek tük sarıklı ve entarili yerlilere bakarak, Şarkın hakkını istemeyen, hakkı için vurmayan, hakkı için kırmayan, hakkı için yakmayan, hakkı için öldürmeyen, hakkı için haksızlık yapmayan azimsiz ve budala ruhuna lânetler eder, yalnız Şarkta yaşayan bu miskin ve alçak "tevekkül"ün granitten ağırlığını kendi omuzlarımda,

1 Osmanlı-İtalyan Savaşı (1912) kastediliyor.

kendi tembel başımda hisseder gibi olurdum. Ve birden dudaklarımda Türk şairinin: [743]

Her zulmü, kahrı boğmaya bir parça kan yeter,
Ey şark! Uyan yeter, yeter ey Şark! Uyan yeter...[2]

enini uçardı...

Evet bu tevekkül zindanında yaşamak beni hasta ediyordu. Günler geçtikçe daha ziyade asabîleşiyor, sararıyor, başıma sanki görünmez oklar saplanıyordu.

...Gene bir akşam başım böyle fena hâlde tutmuştu. Boğulacak gibi oluyordum. Gece yarısı yaklaşıyordu. "Biraz hava alayım" dedim. Paltomu giyerek sokağa çıktım. Nereye gideceğimi bilmiyordum. Elektrik ziyalarıyla gündüzden daha aydınlık olan sokaklardan geçiyordum. Kadınlar, erkekler, çocuklar, yerliler, yabancılar birbirlerine karışmış, gülerek, oynaşarak ağır ve yavaş, akıp gidiyorlardı. Ve üzerlerinde iğrenç ve keskin bir fuhuş ve bir sefahat kokusu dalgalanıyordu.

Ben düz ve parlak yaya kaldırımında yürüyor ve her tarafı görmemek için sağımdaki pastacıları, tuhafiyeci dükkânlarını, içindekilerini seyrediyordum. Öteden, temiz ve sade bir lokanta gördüm. Hemen boş denecek kadar tenha idi. Caddenin kalabalığı beni çok sıkmıştı. Ansızın bir Türkiye lokantasına benzeyen bu tenha yere girmek arzusunu duydum. Açık kapısından girdim. "Bir çorba olsun içerim" diyordum. Oturur oturmaz garson geldi. İngilizce ve Fransızca yazılmış listeyi vererek ne istediğimi sordu. Okumadan "Çorba..." dedim.

Ve getirince içmeye başladım. İçerken etrafıma bakıyordum. Bütün duvarlar ayna idi. Aynaların üzerinde İngiltere kralının ve kraliçesinin, Prens de Galles'in büyük mikyasta yapılmış resimleri göze çarpıyordu. Yanlarında başka küçük resimler de vardı. Galiba Mısır'ın ehramları, Sfenks'in yağlıboya manzaraları idi. Bunlara dalmıştım. Bu esnada kapıdan bir adam girdi. Başında büyük ve hasır bir şapka vardı. Gayet şık ve uzun [744] boylu idi. Garsonun yardımıyla şapkasını ve pal-

2 Ali Canip Yöntem'in "Şarkın Ufukları" (*Geçtiğim Yol*, İstanbul, 1912) adlı şiirinin son mısraları.

tosunu çıkardı. Ta yanımdaki masaya oturdu. Karşısındaki aynada hayalini görüyordum. Dikkatle bakmaya başladım. Çünkü ben bu çehreyi tanıyordum. Fakat nereden?

O da aynadan bana bakıyordu.

İstanbul'da ve Selanik'te kendileriyle münasebette bulunduğum ecnebileri ve Rumları aklımdan geçiriyordum. Bir türlü bunu hatırlayamıyordum. Çorbadan sonra iki tabak yemek daha yedim. O da hep bana bakıyordu. Mutlaka o da beni tanımak istiyordu. Artık rahatsız oluyor, hallolunamayan muammaların karşısında bizi üzen o tatsız sıkıntıya benzer bir şey duyuyordum. Ve onun da benim gibi sıkıldığını görüyor, rahatsızlığının farkına varıyordum. Nihayet yemeğini bitirdi. Bir sigara yaktı. Kalktı. Paltosunu ve şapkasını giydikten sonra garsona para ve bahşiş verdi. Dışarı çıkıyordu. Birden benim masamın önünde durdu. Tavrında âdeta bir tiyatro vaziyeti vardı. Adımı söyledi.

"Siz değil misiniz?"

"Evet benim" diye kekeledim. Kesik bıyıklarının altından parlak dişlerini göstererek gülüyordu.

"Beni tanımadınız mı?"

"Affedersiniz, fakat hatırlayamıyorum."

"Ben Ahmet Nihat'ım..."

Şapkanın altında yabancı ve şarklı duran gözlerini hemen tanıdım. Bu benim mektep arkadaşımdı. Fakat hâli birdenbire bende fena bir tesir hâsıl etti. Kalkıp elini tutamadım. Zoraki gülümsedim. Mısır gibi hiç olmazsa isimce Müslüman sayılan bir memlekette bir Türk'ün şapka giymesinde ne vardı? Hatta burada bazı ecnebiler bile fes giymiyorlar mıydı? Bozulduğumu anladı. Ve aradaki soğuk ve sıkıcı sükûtu yırttı. [745]

"Burada ne arıyorsunuz, gezmeye mi geldiniz?"

Kısaca "Hayır, geçiyordum" dedim. Tekrar sordu: "Nereye?"

"Bingazi'ye..."

"Ooo, kahramanlık ha... Tebrik ederim. Fakat boşuna çalışıyorsunuz. Artık orası yandı."

Birden böyle söylemesi canımı daha ziyade sıktı. İstemeyerek biraz kaba cevap verdim: "Şapka giyen Türkler öyle sanırlar..."

Daha ziyade gülümsedi. Ta gözlerimin içine bakıyordu. Biraz yavaşça "Fakat azizim, ben Türk değilim" dedi. Ben şaşaladım.

"Türk değilseniz Osmanlısınız ya?.."

"Hayır, Osmanlı da değilim."

"Hiç olmazsa Müslümansınız ya?.."

"Hayır azizim, Müslüman da değilim."

Bütün bütün şaşaladım. Onun da gülümsemesi garipleşmişti.

"O hâlde nesiniz?" diye sordum. Ve yüzüne baktım. Soğukkanla cevap verdi: "Katolikim ve Fransızım..."

Böyle söylemesi sinirlerime dokundu. Biraz acı ve ekşi, alay etmek istedim. Gülmüyor, yalnız dişlerimi gösteriyordum.

"Tanıdığım Ahmet Nihat Katolik olabilir. Akidesini esvap gibi değiştirebilen, vicdanını adî bir eşya gibi satan insanlar bu dünyada az değildir. Lâkin İstanbul'da [746] doğan, anası Türk, babası Türk olan, Türkçe konuşan bir aileden çıkan, damarlarında Türk kanı akan bir Ahmet milliyetini değiştiremez. Fransız olamaz, yalnız kendini aldatır..."

"Hayır, kendimi aldatmıyorum. Halis bir Fransızım."

"Mümkün mü? Bu fenne, bu tabiata muhalif bir şey..."

"Bilseniz, doğru söylediğimi anlayacaksınız. Ama burada olmaz. Biraz uzundur. Haydi kalkınız. Bir yerde oturalım. Tamamıyla bir Fransız olduğumu anlayınız da şapka giydiğime kızmayınız, olur mu?"

Sanki alay ediyordu... Söyleyeceği saçmaları zaten biliyordum. Dinlerin, ananelerin, âdetlerin, ırk nazariyesinin hep efsane olduğunu; milliyetlerin itminan, terbiye ve menfaate göre değiştiğini; hangi milletin terbiyesi görülürse, o milletin ruhuna malik olunacağını ve nihayet medenîlik isteyen bir adamın mutlaka Avrupalılaşması lâzım geleceğini iddia edecekti. Fakat bu boş ve çirkin iddiayı bir kere de onun ağzından işitmek istedim. Garsona parasını verdim. Ve hemen kalktım. O, yanımda gidiyordu. Bu milliyetinden çıkmış herif, denizden çıkmış veya patlamış ölü bir köpek balığına benziyordu. Âdeta bir taaffün duyuyor, iğreniyor, iğreniyordum.

Çok yürümedik. Geniş bir gazinoya girdik. Göz kamaşacak kadar aydınlıktı. Kenarda bir masaya oturduk. Yanımızda büyük bir saksı vardı, içinde tanımadığım bir nebat büyük yapraklarını tavana kadar çıkarıyor, iri ve tuhaf gölgelerini üzerimize düşürüyordu. Dirseklerimi mermere dayadım.

"Haydi bakalım, seni dinliyorum!" [der] gibi bu Türk kaçığının, bu hissiz sartın[3] yüzüne baktım. Hiç heyecan falan göstermiyor, eski dininden, eski kavmiyetinden, eski memleketinden bir arkadaşla bulunmak onu hiç müteessir etmiyordu.

* * *

"Hikâyem tıpkı hayalî ve hissî bir roman kadar gariptir" diye başladı, [747] "ihtimal inanmayacaksınız. Fakat ben sizi sıkmamak için uzatmayarak anlatacağım. Dikkatle dinleyiniz. Vakıa mektepte sizinle çok sıkı görüşmezdik. Ruhlarımız, meyillerimiz ayrı idi. Aramızda biraz, biraz değil... çok uzaklık vardı. Fakat gene beni tanırsınız. Hatırlayınız. Siz, Türkler, bana 'Frenk Nihat' derdiniz ve hakkınız da vardı. Ben son moda esvap giyer, tırnaklarımı uzatır, dinsizliğimi meydana vurur, Türklüğe dair ne varsa tahkir eder, Türkçe konuşmayacak kadar nefretimde taassup gösterirdim.

Hep Fransızca konuşur, tatil zamanlarımı Beyoğlu'nda geçirirdim. Türk ve Türklüğe benzer her şeyden tiksinir, iğrenirdim. Mektepten ziyade evde azap çekerdim. Babam iri vücudu, geniş omuzları, kuvvetli kolları, ablak çehresi, kalın dudaklarıyla tıpkı budala bir Türk pehlivanını andırırdı. Bütün hareketleri adî, kaba ve bayağı idi. Gayet narin ve nazik bir Çerkez olan annem ondan dehşetle nefret ederdi. Ben bunu anlardım. Akrabalarımın da hiçbirisini sevmezdim. İstanbul bana zindan gibi gelirdi. Levanten arkadaşlarım olmasaydı belki deli olurdum. Geceleri Avrupa ve garp şehirleri rüyama girer, daima odama kapanır, bağırarak millî parçalar, operalar söyler, kalkar bazı da yapyalnız oynardım. Nihayet hukuk tahsili için Paris'e gittim. Orada kimse bana Türk diyemezdi. Tamamıyla Fransızlaşmıştım. Tatil zamanında İstanbul'a dönmedim. Nafile yere annem, babam beni çağırıyordu. Ben mektebi bahane ediyordum. İstanbul'da iken rüyalarımı süsleyen garp hayatı o kadar, o kadar hoşuma gidiyordu ki memleketimi ve Türk olduğumu hatırlayınca mahzunlaşır ve titrerdim. Bir iştiyakım, bir hicranım vardı. Bu hic-

3 Sart: Melez. Eski Orta Asya'da İranlı tüccarlara verilen ad. Günümüz Özbekçesinde Türkçe konuşan, Müslümanlaşmış halk.

ran dudaklarıma ezelî bir nakarat yapıştırmıştı. Bu nakaratı kalabalıkta içimden, yalnızken yüksek sesle tekrar eder dururdum.

'Ah niçin bir Fransız doğmadım...'

Ve Türk olduğumu düşünmek, kendimi öldürmek arzuları verirdi. Tahsilimin ikinci senesini bitirdim. Gene tatil zamanında İstanbul'a dönmedim. [748]

İstanbul'a gitsem nefret ve hiddetimden öleceğim sanıyordum. Bir gece tabiiyet ve dinimi değiştirmek aklıma geldi. Mahkemeye lüzum görmedim. Hemen karar verdim. Bir sene sonra avukat olacaktım. Paris'te ufak bir mevki bulur, rahatça yaşayabilirdim. Artık hep kararımı [vermiştim] dalga geçiyor, İstanbul'a, Türk muhitine hiç dönmeyeceğim için tarif olunmaz bir sevinç duyuyordum. Bu esnada İstanbul'dan bir telgraf aldım: 'Annenize ameliyat yapıldı. Ölümü muhakkaktır. Yetişiniz. Size bir vasiyeti var.' Aldırmadım. Yirmi dört saat geçmedi. İkinci bir telgraf aldım: 'Anneniz ruhunu teslim ediyor. Size bir vasiyeti var. Gelmezseniz mirasından mahrum kalacaksınız.' Gene aldırmayacaktım, fakat miras meselesi midemi bulandırdı. En nazik damarımı bulmuşlardı. Küçükten beri son derece menfaatimi bilir, menfaatimi her şeye tercih ederdim. Çaresiz kalktım. Bavulumu bile almayarak şimendifere atladım. Gene o iğrenç ciğer gibi fesi giyecek, gene budala bir Türke, kırmızı başlı duygusuz bir şampanya şişesine benzeyecektim. Gardan arabaya atladım. Etrafımı görmemek için pencerenin perdelerini indirmiştim. Doğru eve geldim. Ayak üzerinde bana anlattılar. Annemin memesinde seretan[4] çıkmış. İki defa ameliyat yapmışlar. Doktorlar her gün 'Yarına çıkmaz' diyorlarmış. Beklemedim. Hemen yanına girdim. Zavallı annem sanki ölmüştü. Yalnız gözleri yaşıyordu. Beni görünce güldü. Yanına çağırdı. Ellerimi tutmak istedi. Fakat kolunu kaldıramıyordu.

'Herkes dışarı çıksın, herkes...' diye inledi. Yatağının başucunda bir inek gibi böğürerek ağlayan gecelik entarili babam, ihtiyar halam, halamın şişman ve dul kızı, hizmetçiler hepsi kapıdan dışarı çıktılar. İkimiz kaldık. Annem zayıf bir sesle

4 "Seretan": (Ar.) Yengeç. Hekimlikte mide, rahim gibi ameliyatı güç yerlerde çıkan ve yengeç biçiminde et parçacıklan oluşturan çıban; yenirce.

'Kapıyı sürmele...' dedi. Bu ihtiyatı garip buluyordum. Gittim, sürgüyü sürdüm; tekrar yatağın yanına geldim. [749]

'Söyleyeceğim şey biraz uzun Nihat' dedi, 'altına bir sandalye al.'

Cevap vermeden itaat ettim. Yüzüne bakıyordum. Sarı ölüm rengi yavaş yavaş soğuk ve korkunç bir menekşe rengine dönüyordu. Ağlamağa başladı. Gözlerinden iri yaşlar dökülüyor, saçlarının etrafına asılıp kalıyordu.

'Niçin ağlıyorsun anneciğim? İnşallah iyi olacaksın!' diye elimle başını okşadım. Gözyaşları içinde gülerek:

'Teselli istemem Nihat' dedi, 'ölüyorum; bir saat sonra öleceğim. Bırak ağlayayım. Sevincimden ağlıyorum. Gelmeseydin, yetişmeseydin mukaddes bir sır da benimle beraber mezara gidecekti. Senin haberin olmayacaktı.'

Bir şey anlamıyor, dalgın dalgın yüzüne bakıyordum. O, zorla kaldırdığı elleriyle gözlerini kapayarak devam etti.

'Sakın hiddetlenme, kızma... Düşün ki işittiklerin bir ölünün ağzından çıkıyor. Ölüler sırlarını saklamazlar. Ölmezden evvel bütün hayatımızca gizlediğimiz şeyleri söylemek insanların en mukaddes vazifeleridir.'

Ben gene bir şey anlamıyordum. 'Anneciğim' dedim, 'niçin hiddetleneceğim. Ne söylersen seve seve dinleyeceğim. Vasiyetini noktası noktasına yapacağım. İşte vaat ediyorum.'

'Hayır, biliyorum, darılacaksın' diye cevap verdi, 'sağ olsam, ölüm döşeğinde yatmasam ihtimal beni ayaklarının altına alacaksın, ezeceksin. Ama şimdi eminim, hiçbir şey, hiçbir şey... Elini bile kaldıramayacaksın. İşte söyleyeyim; baban, senin asıl baban değildir...'

Gözlerimi açtım. Ve şaşırdım. Zayıf kolunu tutarak 'Benim babam değil mi? Öyleyse babam kim?' diye haykırdım. Aptallaşmıştım. O, bir elini dudaklarına götürerek rica eder gibi bana baktı. [750]

'Yavaş Nihatçığım, dışarıdan işitecekler. Hâlbuki ben yalnız sana söylemek isterim. Ben pek gençken kocaya vardım. Ölürken bile başımdan ayrılmayan, beni son nefesimde rahat bırakmayan herif bana o vakitler akla gelmez cefalar çektirmişti. Çocuğu olmuyordu. Her akşam "'Niçin gebe kalmıyor-

sun?'" diye beni azarlar, tahrik eder, hırpalardı. Üç sene bu hayata dayanamadım. Hasta oldum. Yatağa düştüm. Birçok doktorlar geldi. Beni iyi edemiyorlardı. Nihayet Dubois baktı. Bu bir Fransızdı. Kırk yaşında kadar vardı. Saçlarına kır düşmüştü. Gayet tatlı ve yanlış bir Türkçe konuşuyor, beni gülmekten katıltıyordu. Uzatmayayım. Ben bu Dubois'yı sevdim. Yataktan kalktıktan sonra bile her hafta beni görmeye geliyor, doktor olduğu için kimse bir şeyden şüphelenmiyordu. Beyoğlu'ndaki evine de gitmeye başladım. Aşkımız bir seneden ziyade sürdü. Ben sana gebe kalmıştım. Evet, ondan sana gebe kalmıştım... Fakat bu talih, bu saadet devam etmedi. Mösyö Dubois memleketine gidiyordu. Orada babası ölmüş, bütün ailesi, evi ve küçük çiftliği kendisine kalmıştı. Gayet tenhalığı sever bir adamdı. İstanbul'daki mevkiini bıraktı. Anasının yanına, doğduğu köye çekilmek istiyordu. Beraber kaçmak için beni o kadar zorladı ki... tarif edemem. Ah keşke kaçsaydım... Nihayet beni kandıramayacağını anlayınca meyus oldu. Veda için son defa evine gittiğim gün tamam beş saat odasında kapandık. Ve yatağının içinde ağladık, ağladık. Ben gençtim. Ama o yaşlı başlı idi.

Ayrılacağımıza yakın eliyle okşayarak '"Ah sevgilim, bu benim çocuğum, fakat yazık ki göremeyeceğim'" dedi, '"hayat mutlaka teessür ve gözyaşı için yapılmıştır. Bari vaat et. Büyüdüğü vakit, hiç olmazsa görmek için bana gönderecek misin?'"

Ağlayarak ve yemin ederek vaat ettim. Bana köyünün ve çiftliğinin adresini verdi. Ölünceye kadar oradan ayrılmayacağını söylüyordu. Eminim ki hâlâ [751] oradadır. Zira çok hisli ve şair tabiatlı idi. İstanbul'a bile bu tabiatın şevkiyle gelmişti. Bir de yadigâr olmak üzere fotoğraf bıraktı...'

Yine gözlerini kapadı. Ve ağlamaya başladı. Hikâyesi ve mazinin tekrarı zavallıyı çok yormuştu. Hıçkırıklar içinde devam etti.

'O vakitten beri yirmi beş sene geçti. Ben her zaman gizli gizli bu fotoğrafa bakarım. Sen büyüdün. Tamamıyla ona benzedin... İşte ben ölüyorum. Yastığımın altındaki anahtarları al, şu konsolu aç. Orada mavi bir zarfın içinde fotoğrafı bulacak-

sın. Arkasında babanın, sevgili Dubois'nın adresi yazılıdır. Git. Onu bul. Eğer sağ ise söyle ki son nefesinde onu hatırlayarak, onun adını söyleyerek, onunla geçirdiğimiz güzel ve tatlı saatleri düşünerek öldüm...'

Ağlıyor ve tıkanıyordu. Elimi yastığın altına soktum. Mor bir kurdeleye bağlı dört anahtar vardı. En büyüğüyle yatağın başucundaki konsolu açtım. Mavi zarfı aldım. Ellerim titriyordu. Fotoğrafa baktım. Birden 'Oh...' dedim. Bu resim tamamıyla bana benziyordu. Sanki tamamıyla benim fotoğrafım idi. Yalnız saçların kırlığı başka idi. Adresi okudum. Paris'in civarında bir köy... Hatta geçen sene oraya gezmeye gitmiştim. Tekrar zarfı kapadım. Anneme döndüm. Hıçkırması falan kesilmişti. Eline dokundum. Düştü. Bayılmıştı. Akşama kadar ayılmadı. Gece de kendine gelmedi. Sabahleyin uyuduğum kanepede gözlerimi açınca bütün evi bir feryat kaplamış gördüm. Annem ölmüştü. Cenazeden evvel ben evden çıktım. Babama yüreğimin dayanamayacağından bahsetmiş ve kandırmıştım. İlk trene atladım. Ve Paris'e indim. Miras işini babama, pardon... annemin Türk kocasına bırakıyordum. Vakit geçirmeden Mösyö Dubois'yı buldum. Anneme bıraktığı adreste oturuyordu. Küçük ve temiz bir köy evi... İlk görüşmemiz biraz tiyatromsu oldu. O gençlik [752] fotoğrafını görünce her şeyi hatırladı. Annemin son dakikalarını anlattım.

'Ne sadakat! Ne sadakat!' diyor ve titriyordu. Bu bunamış, ak saçlı ve ak sakallı bir ihtiyardı. Beni iyi buldu ve sevdi. Meğerse o da hiç evlenmemiş. Bana ismini vermeyi teklif etti. Memnuniyetle kabul ettim. Hâsılı uzatmayayım, dinimi de değiştirdim. İsmim bugün Pierre Dubois... Babamın Paris'te çok ahbapları vardı. Hukuktan diplomamı alınca bir ticaret bankasında bana mühim bir memuriyet buldu. Şimdi Mısır'a memuru olduğum bankanın bir işi için geldim. Ey azizim, şimdi halis bir Fransız olduğumu anladın mı?"

* * *

Gülüyor ve muzaffer bir tavırla yüzüme bakıyordu. Mermere dayalı dirseklerim uyuşmuş, acıyordu. Geri çekildim.

"Anladım, lâkin zaten Türk değilmişsiniz ki... Piçmişsiniz!" diyerek ayağa kalktım. O galiba benden takdir ve hayret bekliyordu. Sordu:

"Ne o? Gidiyor musunuz? Bari bir şey içseydiniz. Konuşurduk."

Artık asabîliğim, Türk kafamı tutmuş, Türk hareminin erişilmez namusu hakkında beslediğim iman, bu masum ve mukaddes hayal artık kırılmış, artık perişan olmuştu!

"Mösyö Pierre Dubois ile konuşacak bir şeyim yok" dedim. Selâm vermeden ayrıldım. Sokağa kendimi dar attım.

* * *

Otelde, yatağımda hep o gece sabaha kadar hemen hiç uyumadım. Hep Ahmet Nihat'ın mektepteki tatsız, biçimsiz hâllerini ve soğuk reveranslarını, garip vaziyetlerini düşünüyor ve sonra İstanbul'da Türklüğünü inkâr eden, Türklükten nefret eden, Türklüğü hakir görüp bütün varlıklarıyla Avrupalılaşmağa çalışan uzun tırnaklı, son moda esvaplı, tek gözlüklü züppeleri hatırlıyor, [753] içimden "Acaba bunların da hepsi piç mi? Hepsinin anneleri Beyoğlu'nda mı gebe kaldı?" diyor; korkunç kâbuslar arasında yırtılmış al ve harap hilâller içinde yükselen tunç ve ateş renginde büyük, siyah ve kanlı haçlar görüyordum.

Türk Yurdu, C. 4, Sayı: 10, Ağustos 1329 [1913], s. 741-753.

Hürriyet Bayrakları

... O akşam Demirhisar'dan Cumayıbala'ya geç ve yorgun gelmiştim. Gündüz hava pek sıcaktı. Baş ağrısı bana eski ve pis otelin aç tahtakurularını bile duyurmadı. Fakat sabahleyin zurna ve davul seslerine karışan naralar, türküler beni uyandırdı. Gözlerimi açtım. Tozlu ve soluk kırmızı perdelerden yakıcı bir güneş taşıyor, bütün odayı dolduruyordu. Gerinirken yalancı inkılâbımızın, bu kansız ve hakikatte ancak manasız alkış tufanlarından ibaret olan zavallı düzme Türk inkılâbının ikinci senesi olduğunu hatırladım. Evet, bugün millî bir bayramdı!.. "Lâkin, acaba hangi milletin bayramı?" diye düşünerek kalktım. Pencereye yaklaştım. Dışarıda karmakarışık bir kalabalık dalgalanarak, kaynaşarak akıp gidiyordu. Karşıki çürük tahta peykeli Ulah ve Bulgar dükkânları açıktı. Sahipleri bu diyara yeni gelmiş hâkim yabancılar gibi önlerinden geçen sırma cepkenli Türk delikanlılarına gülümseyerek bakıyorlardı. Bu "On Temmuz"[1] alayı, bu nümayiş hakikaten seyre lâyıktı. Yüzümü yıkamayı sonraya bırakarak sandalyeyi çektim. Camı açtım ve oturdum. Biraz ileride Yahudi'nin Kızlı Kahve'sindeki gramofon bu hareket ve nümayişlerden haberi varmış da o da gürültülere karışmak istiyormuş gibi bütün kuvvetiyle, eskiden ziyade bir gürültü çıkararak haykırıyor, uzaktan, el şakırtılarıyla ve "Yaşasın!" feryatlarıyla uğuldayan bir mızıka sesi yaklaşıyordu. Cumayıbala piyade alayından bir müfreze tebrik için hükümete gidiyordu. Binbaşı –kır

1 II. Meşrutiyet'in ilanı (10 Temmuz 1324/23 Temmuz 1908).

saçlı, esmer ve saf çehreli bir adam– beyaz atının üzerinde şaşırmış bir gelin gibi sallanarak ve önüne bakarak gidiyor, arkasından dörder dörder gelen ezelî acemiler, amirleri gibi önlerine bakarak ve mızıkanın çaldığı:

Ordumuz etti yemin,
Titredi hâk ü zemin. [1079]

parçasını[2] tekrarlayarak geçiyorlardı. Ondan sonra sırmalı Türk esvapları giymiş genç ve fazla sarı bir bey bir sürü genç arkadaşlarıyla büyük bir muzafferiyetten dönüyormuş gibi kabararak askeri takip etti. Onların arkasından da çingenelerden ve sefillerden mürekkep diğer bir sürü... Sonra büyük ve kırmızı bir bayrak göründü. Üzerinde üstünlü esreli birtakım yazılar vardı ki okuyamıyordum. Bayrağın etrafında birçok sarıklı kafalar, büyük ve garip dev papatyaları gibi dalgalanıyor, arkadan hâkî esvaplı, ikişer olmuş rüştiye çocukları bağrışarak kaynaşıyorlardı. Tutturdukları:

Arş ileri, arş ileri!
Alalım düşmandan eski yerleri...

nakaratını o kadar can u gönülden haykırıyorlardı ki önümden geçtikçe hepsinin zayıf boyunlarında ince damarcıklarının şiştiğini, feslerinin altından kırmızı terler aktığını görüyordum.

Bu nümayiş akıntısı belki yarım saatten ziyade sürdü.

Afyonu fazla kaçırmış bir derviş gibi dalmış gitmiştim. Vatanımın, Türkiye'nin, bu mutlaka öleceğine iman edilen hasta adamın hayatını düşünüyor, yeise pek benzeyen acı bir hisle bütün zihniyetimin büzüldüğünü, işlemez bir hâle geldiğini duyuyordum. Odanın kapısı açıldı. Rum otelci atlarımın hazır olduğunu söyledi.

Razlık'a gidecektim. Demek bu geceki millî şenliği orada görecektim... Hemen giyindim. Giyinirken otelcinin getirdiği sütlü kahveyi bir yudumda içtim.

2 "Ordu Marşı" olarak bilinen mehter marşı.

Ve tekrar deminki garip ve mahzun dalgama düştüm!

* * *

Bir saat sonra Papazbayırı'na çıkan dik yokuşu tırmanıyordum. Atımdan inmiştim. Hava çok güzeldi. Gökte ufak bir duman bile yoktu. Sırtlarda beyaz hudut kuleleri parlıyor, hafif bir rüzgâr estikçe sanki güneşin [1080] sıcağını arttırıyordu. Bir sel yarıntısının içinde yürüyordum. İrili ufaklı taşlar ayaklarımı acıtıyor, atların yürümesine mâni oluyordu. Buralarda hiç yol yoktu. Hatta bir keçi yolu bile... Etrafıma bakıyordum; gördüğüm yerler küçükken coğrafya kitaplarında o kadar ehemmiyetle okuyarak tahayyül ettiğimiz o mahut portakala benzeyen arzı hiç andırmıyordu. Sanki üzerinde insan ve hayvan yaşamayan bir kürenin, meselâ ölmüş ve donmuş denilen ayın bir köşesinde idim. Taşlar, taşlar, taşlar... Sarı ve akim topraklar, cılız ve sıska ağaçlar, çalılar, çalılıklar, gene çalılıklar. Yalnız telgraf direkleri bu iklimlerden vaktiyle yanılıp da bir kerecik geçmiş zannolunan medeniyet heyulasının belirsiz izlerinde dikilmiş büyük ve öksüz taaccüp işaretleri gibi yükseliyor, onun kaçtığı ormanlı ufuklara doğru birbiri arkasına sıralanıp gidiyordu.

Ve yolcular hep bu güneş, soğuk, rüzgâr, tipi ve kar altında kapkara olmuş ölü direklerin dibinden gidiyorlardı. İyice terledikten ve nefesim kesildikten sonra tepeye çıktım. Dinlenmek için duracaktım. Biraz ileride bir atlı gördüm. Esvabından, kılıcının parıltısından bir zabit olduğunu anladım. O da yere inmiş, dinleniyor ve tabakasından cigara sarıyordu. Yanına gittim. Türklerde "takdim ve takaddüm"e hacet yoktur. Bu teklifsizliğimizi çok sever ve çok samimi bulurum. Yaklaştım. Selâm verdim. Nereye gittiğini sordum. Gülümseyerek cevap verdi: "Razlık'a efendim, siz?"

"Ben de."

"O hâlde beraber gideriz."

Bu esmerce, orta boylu, güzel bir mülâzımdı. Geniş ve dolgun omuzlarının üstündeki büyük ve dik başı, iri ve siyah gözlerinin mahmurluğu sirklerde kırbaçla ahlâkı bozulmuş esir

kaplanların acıklı sükûnunu hatırlatıyordu. Konuşmaya başladık. Bütün Türk zabitleri gibi kendi malûmat ve mantığına, kendi itminanlarına pek büyük bir ehemmiyet veriyor, münakaşa için fırsat [1081] arıyordu. Orada bir taşın üzerine oturduk. Cigaralarımızı yaktık. Öteden, beriden... Bahsi politikadan açtık. Ben "On Temmuz"un buralarda bile takdir olunduğunu söyledim.

Mülâzım, hayretime canı sıkılmış gibi "Ah ne diyorsunuz? On Temmuz'u takdir etmek..." dedi, "bu da lâf mı? Bu bizim en büyük, en şanlı, en âli bir günümüz, en mukaddes millî bayramımızdır. Keşke üç gün olsaydı... Çünkü bir gün bir gece, pek az..."

"Demek On Temmuz'a bu kadar ehemmiyet veriyorsunuz?" diye gülümsedim, iddialarının aksini söyleyerek asabî münakaşacıları kızdırmak hoşuma gittiğinden ilâve ettim: "Hem bu nasıl millî bayram? Hangi milletin bayramı?"

"Osmanlı milletinin..."

"Osmanlı milleti demekle Türkleri mi kastediyorsunuz?"

"Hayır, asla... Bütün Osmanlıları..."

Genç mülâzımın koyu siyah gözlerinde sanki bir taassup ateşi parladı. Dinine küfredilmiş bir evvel zaman Müslümanı gibi bakıyordu. Birden başlamayarak aklî sualciklerle onun hissî mantığını şaşırtmağa karar verdim: "Bütün Osmanlılar kimlerdir?"

"Tuhaf sual! Araplar, Arnavutlar, Rumlar, Bulgarlar, Sırplar, Ulahlar, Yahudiler, Ermeniler, Türkler... Hâsılı hepsi..."

"Bunlar demek hep bir millet?"

"Şüphesiz..."

Tekrar güldüm:

"Fakat ben şüpheleniyorum."

"Niçin?"

"Söyleyiniz Ermeniler bir millet değil midir?"

Biraz durdu. Tereddütle cevap verdi. [1082]

"Evet bir millettir."

"Arnavutlar da bir millet?"

"Arnavutlar da."

"Eey, Bulgarlar?"

"Bulgarlar da..."

"Sırplar?"

"Tabiî Sırplar da."

Gülerek ve başımı sallayarak "O hâlde sizin riyazî ve müspet hakikatlere itikadınız yok" dedim. Ne demek istediğimi anlamadı. Yüzüme baktı. Ben devam ettim.

"Hendeseden, cebirden, müsellesattan vazgeçelim. Hatta hesap bilmiyorsunuz. Hesabın 'cem' kaidesini bilmiyorsunuz. Yahut biliyorsunuz da, bunların doğru ve esaslı şeyler olduğuna inanmıyorsunuz."

Mülâzımın bakışı bütün bütüne değişti. Kendisiyle eğleniyorum sandı. Hiddetlenmesine meydan vermeden ben yine devam ettim.

"Yanlış anlamayınız. Yalnız bana cevap veriniz. Hesaptaki 'cem' kaidesini hatırlayabiliyor musunuz?"

"!!!"

"Ben size söyleyeyim. Tabiî inkâr edemeyeceksiniz. Bir cinsten olan şeyler cem olunabilir. Meselâ on kestane, sekiz kestane, dokuz kestane! Hepsi yirmi yedi kestane eder, değil mi?"

"Evet!!!"

"Bir cinsten olmayan şeyler cem edilemez. Meselâ on kestane, sekiz armut, dokuz elma... Nasıl cem edeceksiniz. Bu mümkün değildir. Ve bu imkânsızlık nasıl riyazî ve bozulmaz bir kaide ise biribirinden tarihleri, ananeleri, meyilleri, müesseseleri, lisanları ve mefkûreleri ayrı milletleri cem [1083] edip hepsinden bir millet yapmak da o kadar imkânsızdır. Bu milletleri cem edip "Osmanlı" derseniz, yanılmış olursunuz."

Mülâzım cigarasını unutmuştu. Yüzüme şaşalamış gibi bakıyor, onun şüphesiz ilk defa işittiği bu kadar basit ve adî bir hakikatten şaşalamasını sersemliğe çevirmek için ben izahımda, daha mufassal ve hararetli, devam ediyordum. Birçok misaller getiriyor, "Osmanlılık" kelimesinin düvelî bir tabirden başka bir şey olmadığını, Rumların, Bulgarların, Sırpların, bütün o eski esirlerimiz olan bugünkü uyanık milletlerin Türklerden intikam almak ve kendi öz kardeşleriyle, Balkan hükümetleriyle birleşmekten daha tabiî, daha makul, daha mantıkî, daha haklı mefkûreleri olmayacağını anlattım.

Lâkin mülâzımın anlamadığını gözlerinden, birden coşmasından pek iyi anlıyordum. Cigaralarımız bitmişti. Nihayet "Sizinle münakaşa edemem" dedi, "çünkü fikirlerimiz taban tabana zıt..."

Ve ayağa kalktı. Ben de kalktım. Atlarımızı yedeğe alarak keskin ve kayalı bir sırtın kenarından yürümeğe başladık. Yan gözle çaktırmadan yüzüne bakıyordum. Pek mustaripti, hep yere bakıyordu. Bir şey söylemek ister gibi bazı duruyor, sonra vazgeçmiş gibi gene hızla yürümeye devam ediyordu. Gene ben sükûtu bozdum: "Vakıa fikirlerimiz zıt, fakat azizim inkâr edemezsiniz, benimkiler doğru değil mi?"

"Hayır, asla doğru değil" dedi. Tırmandığımız tepeden artık aşağıları görünüyor, Karaali Hanları'nın üstündeki beyaz jandarma karakolu, Simitli'ye doğru akan çakıllı dere parlıyor, uzakta seyrek ve sık ormanların nispetsiz ve boş alanlarında yanmış tahta yığınları hâlinde küçük köyler görünüyordu. Ayağa kalkar [1084] kalkmaz gene sızmağa başlayan terlerimi ıslak mendilimle silerek gene ısrar ettim.

"Lâkin, niçin azizim, niçin doğru değil?.."

Mülâzımın canı sıkılmıştı. "Affedersiniz ama..." diye başladı. Ve coştu; eğer benim iddiam doğru olsaydı o kadar büyük adamlar bunu kabul etmezler miydi? Eski ve yeni bütün hükûmetçi memurlara "büyük adamlar" diyordu. Hususuyla "Osmanlılık" fikri söylediğim kadar boş, sunî ve hülya olsaydı muvafık ve muhalif bütün siyasî fırkalar programlarına bunu esas yaparlar mıydı? Artık Türkiye'de hiç adam yok muydu? Herkes yanılıyor muydu?

Söyledikçe müdafaasında ve mantığında kendini haklı sanıyor, haklı sandıkça daha ziyade coşuyor ve biraz eğlenir gibi, "Demek koca Türkiye'de herkes cahil de yalnız siz âlimsiniz. Herkes yanılıyor da, aldanıyor da hakikati yalnız siz anlıyorsunuz, tebrik ederim, tebrik ederim öyleyse..." diyordu. Yol birdenbire döndü. Derin bir sel yarıntısını geçmek lâzım geldi. Durduk. Doğru yürüsek atların ayakları sakatlanacaktı. Belki düşeceklerdi. Etrafımıza bakmıyorduk.

Mülâzım sevinerek ve gülerek "Ah bakınız, azizim..." diye haykırdı, "bakınız, işte Osmanlılığın şahidi!"

Parmağıyla bin metre kadar ilerde, uçurumlu bir yarın kenarındaki küçük bir Bulgar köyünü gösteriyordu. Siyah ve sürülmüş birkaç tarlacığın içinde süprüntü halinde duran bu viranecikte birkaç da ağaç vardı. Dikkatsiz nazarlarla bakıyordum.

Mülâzım ellerini çırpar gibi ovuşturarak "Ah görmüyor musunuz" dedi, "görmüyor musunuz? Şu köycükte sallanan kırmızı kırmızı hürriyet bayraklarını görmüyor musunuz? Bugünü, Osmanlıların birbirleriyle en samimî ve hakikî kardeşi olduklarını dünyaya anlattıkları [1085] bu büyük ve mukaddes günü, On Temmuz'u alkışlayan bu kırmızı bayrakları görmüyor musunuz?"

Dikkat ediyor, dikkatli dikkatli bakıyordum. Köyün orta yerindeki bir binada kırmızı bayraklar asılmış duruyordu! Gözlerime inanamıyordum.

"Acaba bunlar hürriyet bayrakları mı?" dedim. Mülâzım taştı. Taşmadı, âdeta fışkırdı.

"Körsünüz azizim, bakar körsünüz. Nafile zahmet edip bakmayınız. Hakikatleri görmek istidadı sizde yok. Hâlâ şüphe mi ediyorsunuz? Evet bunlar hürriyet bayraklarıdır. Şu dağ başında kaybolmuş Osmanlı-Bulgar köycüğü On Temmuz'u takdis ediyor. İnanmıyor musunuz? Onlar Osmanlı değil midir? Yarın Osmanlı vatanına düşmanlar hücum ettiği vakit sizden evvel onlar koşacaklar, Osmanlılık namına kanlar dökecekler, Osmanlılığı kanlarıyla kurtaracaklar..."

Kendimi tutamadım:

"Bu Bulgarlar ha?.."

"Evet bu Bulgarlar! Bunlar en sadık Osmanlılardır. Komitacılarla hiç münasebetleri yoktur. Komitacılardan nefret ederler. On Temmuz'u en mukaddes bir gün bilirler. Fakat siz mutaassıpsınız. İnanmazsınız. Hâlâ akılsız ve cahil babalarımız gibi, "domuz derisinden post, gâvurdan dost olmaz..." der, medeniyetin, büyük yirminci asrın doğurduğu insaniyet, uhuvvet, müsavat fikirleriyle eğlenirsiniz. Bütün Osmanlıların kardeş olmalarını kabul edemezsiniz. İşte bakınız. Ufacık bir köy bu günü kırmızı bayraklarla tebcil ediyor. Kim bilir, akşam bu büyük günün şerefine nasıl eğlenecekler, nasıl içecekler ve 'Yaşasın Osmanlılık, kahrolsun nifak!' diye bağıracaklar..."

Ben susuyor ve dinliyordum. Mülâzım coşuyor, Tanzimat tılsımının hülyalarıyla, seraplarıyla dalgalanan Osmanlılık rüyasını, onun tatlı hezeyanlarını tasvir ediyor, artık büyük Osmanlı milletine kimsenin galip gelemeyeceğini [1086] söylüyordu. Hâlâ yarın başında, uzakta kırmızı bayrakları görünen Bulgar köyünün karşısında duruyorduk. Birden elimden tuttu.

"İster misiniz, oraya kadar gidelim" dedi, "doğruluğuna inanamadığınız Osmanlılığın nasıl kavî ve halis olduğunu kendi gözlerinizle göreceksiniz. Üşenmeyiniz. Gidelim, bu muhterem Osmanlıları, bu sadık köylü Osmanlıları tebrik edelim. Bu büyük gün için öpüşelim..."

Daha ziyade rica ediyordu. Vakıa köy ancak bin metre kadar vardı. Lâkin aradaki dere pek sarptı. Oraya varmak için en aşağı bir saat lâzımdı. Yolumuzdan bir buçuk saat kadar kaybedecektik. İstemiyordum. Razlık'a geç kalacağımızı söyledim. Mülâzım rica ve ısrar ediyor, mutlaka bu zavallıların samimiyet ve sadakatlerini bana göstermek istiyordu. Ben vazgeçmesini, kendi fikirlerini kabul ettiğimi, kendisiyle bir fikirde olduğumu, deminki sözlerimin şakadan başka bir şey olmadığını söyledikçe o ısrar etti. Nihayet dayanamadım. "Haydi gidelim" dedim.

O önden, ben arkadan derin bir uçuruma yuvarlanır gibi indik. Dere kupkuru idi. Etraftaki taşları, kumlu toprak yığınlarını güneş kızdırmış, âdeta bir fırına çevirmişti. Atlarımız bu münasebetsiz seyahatten şaşalamış gibi bazı duruyorlar, gelmemek istiyorlardı. Derenin dibinde köye çıkan yolu bulduk. İndiğimiz kadar çıkacaktık. Nefeslerimiz duruyor, her yirmi adımda bir dinleniyor, tekrar taşları ve çalı köklerini tutarak tırmanıyorduk. Ayaklarımızın altından toprak parçaları yuvarlanıyor, kertenkeleler kaçışıyor, fundaların arasına saklanıyorlardı. İnce yol gayet dikleşti. Ve artık tepeyi tutuyorduk. Bir gayret, bir gayret daha... Hafif bir düzlüğe çıktık. Burası köyün önü idi. Yeni açılmış tarlaların kenarlarında büyük gübre yığınları duruyordu. Kırmızı hürriyet bayrakları takan eve ancak yirmi otuz adım vardı. Durduk. Bizi birden [1087] gören zayıf, sarı tüylü ve iri bir köpek havlamağa

ve üzerimize atılmağa başladı. Gübreleri burunlarıyla karıştıran irili ufaklı domuzlar, minimini gözleriyle, "Bunlar kim?" gibi merak ye tecessüsle bakıyorlardı. Fakat biraz ilerde, tarlanın nihayetinde bel ile çalışan Bulgar, köpeğin havlamasını işitmemiş gibi hiç bize bakmıyor, kim olduğumuzu bile merak etmiyordu.

On Temmuz bayramını tebcil için asılan bayraklara baktım. Bunlar hava aldırmak için güneşe asılmış kırmızıbiber dizileri idi... Alçak kapıdan gözüken kolları sıvalı, pis, sarı esmer bir kadın hain ve mavi gözleriyle kızdırılmış vahşî bir hayvan gibi bizi süzüyor, etrafımızda havlayan, sıçrayan, deliren köpeği mahsustan çağırmıyordu. Şimdi hürriyet bayrakları sandığı şeylerin ne olduğunu gören mülâzım dudaklarını ısırıyor, sapsarı kesiliyordu. Şaşkın bir sesle tarladaki Bulgar'a "Kolay gelsin gospodin!" dedi.

Bulgar hâlâ işini bırakmıyor, başını çevirip bize bakmıyordu. Gene yüzünü çevirmeden sert ve bir küfür kadar çirkin bir şive ile "Neznam[3] Türkçe bre..." diye haykırdı.

Ben ve mülâzım, donmuş kalmıştık. Öyle duruyorduk. Sanki vurulmuştuk. Tablo değişmiyordu. Kadın aynı hain gözlerle bize bakıyor, etrafımızda çırpındıkça daha ziyade kuduran köpek havlamasında devam ediyor, domuzlar gayet adî ve ehemmiyetsiz mahlûklar olduğumuzu anlamışlar gibi sahiplerini taklit ederek bize bakmaktan vazgeçiyorlar, gübrelerde ezelî gıdalarını araştırmağa başlıyorlardı. Tarlada çalışan Osmanlı-Bulgar vatandaş bir kere olsun dönüp bakmıyor, çapasıyla uğraşıyordu. Mülâzımı kolundan çektim.

"Haydi artık gidelim" dedim. Cevap vermedi. Beni takip etti. Dumanlaşan gözleri yerde idi. Artık ne onda ve ne de bende münakaşa edecek kuvvet ve neşe yoktu. Halî [1088] bir cehennemin tenha uçurumlarında kalmış günahsız hayvanlar gibi, gayri müdrik ve dalgın, tekrar uçuruma girdik. Tırmandığımız yollardan kaymağa başladık.

* * *

3 Bilmiyorum.

Tepeye, Karaali Hanları'na giden keçi yoluna çıkınca arkama döndüm. Ta derenin öbür tarafında kalan köye baktım. Hakikaten, zehir kadar acı olan bu kırmızıbiber dizileri uzaktan pek cazibeli ve al hürriyet bayrakları gibi parlıyor, insana ne olursa olsun bir şeyi alkışlamak, "Yaşasın! Yaşasın!" diye haykırmak arzuları veriyordu.

25 Temmuz 1326

Türk Yurdu, C. 5, Sayı: 7 (55), 12 Kânun-ı evvel 1329 [25 Aralık 1913], s. 1078-1088.

Turan Masalları

İhtiyarlıkta mı. Gençlikte mi?[1]

Nihayetlerinde büyük ve kuş girmez ormanların mor ve sisli gölgeleri biriken geniş bir çayır... Ortasından zümrüt renginde bir su akıyor... Binlerce atlar, kısraklar, yeni doğan güneşin altınlı aydınlıkları içinde koşuşuyorlar. Yüz binlerce koyun meliyor. Naralar, kişnemeler! Daha uzaklarda karlı ve yüksek dağların [4] gümüş taçlı başlara benzeyen sayılmaz tepeleri göklere doğru kalkmış! Ta ortada bir saray... Etrafındaki bahçenin kapısında silahlı ve atlı kahramanlar duruyor. Köpekler havlıyor...

Burası bir Türk beyinin otağıdır.

Bu yurdun sahibi Hasan Bey daha yirmi beş yaşında! Koyunlarının, atlarının, develerinin, dünyanın her tarafına giden kervanlarının sayılarını bilmiyor. Mülkünün hududu belli değil. Azerbaycan'dan, Türkistan'dan, Bağdat'tan, Şam'dan, Anadolu'dan, Rum'dan kendi adamlarının nameleri gelir... Derler ki: "Bütün dünyanın yarısından ziyadesi Hasan Bey'indir" Ve seyyahlar güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar hep onun adının anıldığını anlatırlar.

Malının, mülkünün hesabını bilmeyen Hasan Bey'in bildiği ve çok sevdiği altışar yaşındaki iki ikiz çocuğudur. Bütün dünyanın en güzel kadını olan Uluç Bikem Hasan Bey'e vardığının senesinde bu ikizleri, Turgut ile Korkut'u doğurdu. Herkes onları peri yavruları sandı. O kadar güzeldiler ki birbirine farksız benzeyen iri ve siyah gözlerini görmek için bir ay uzak-

1 Dış kapaktaki isim, *"Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı?"* şeklinde.

taki oymaklardan [5] kadınlar geliyorlar; Uluç Bikem'i tebrik ediyorlardı.

Hasan Bey üç yıl evvel ölen kahraman ve zengin babasının bir tanecik oğlu idi. Her gün ava gider, cirit oynar, talihin kendisine verdiği bu sayılmaz ve hesap edilmez zenginlik için Allah'ına şükreder, fakirlere bakar, aman isteyenlerin imdadına yetişir, hâsılı iyilikten, büyüklükten, kahramanlıktan başka bir şey yapmazdı.

O kadar zengin olduğu hâlde nefsine uymaz, çakır içmez, ömrünü çok sevdiği Uluç Bikem'le, çocuklarıyla geçirir, erken yatar, erken kalkardı. Gayetle mesut idi.

Fakat bir gece rüyasında ona bir derviş göründü. Sordu ki: "Ey Hasan Bey! Senin başına çok büyük bir felâket gelecek. İhtiyarlıkta mı gelsin? Gençlikte mi?"

Cevap vermedi ve uyanarak "Hayırdır inşallah" dedi. Kendinden evvel uyanan Turgut ile Korkut'u kucakladı, onları öptü. O gün avda, ciritte akşama kadar kalbi rahat etmedi. Gece yatağında uyuyamadı. Sabaha doğru bir dalgınlık geldi. Göz kapakları [6] düşer düşmez dün geceki derviş gene karşısına dikildi. Uzun ve beyaz sakalını kımıldatarak sordu: "Ey Hasan Bey! Senin başına çok büyük bir felâket gelecek. İhtiyarlığında mı gelsin? Gençliğinde mi?"

Gene sıçrayarak uyandı. Çocukları ve sevgili anaları hâlâ uyuyorlardı. Onlara baktı. Demek bu otağ, bu mukaddes yuva talihin zalim eliyle dağıtılacaktı. Lâkin şimdi mi dağılsın, yoksa sonra mı?..Düşünmeğe başladı. Kendi kendine:

"Şimdi... gençliğimde..." demeye ağzı varmıyordu. Hiç böyle bir kadına, böyle iki güzel yavruya kıyabilir miydi? Onlar büyüsünler. Kendisi de ihtiyarlayınca varsın ne olursa olsun...

O gün hiç dışarı çıkmadı. Hasta gibi evde oturdu. Akşama doğru düşüncesi ve kararı değişmeye başladı. Hasan Bey zengin olduğu kadar kahramandı. Düşmandan korkmadığı gibi hiçbir felâketten de korkmazdı. Niçin bu felâketi ihtiyarlığında isteyecekti. Hâlbuki bu felâket gençlikte başına gelse o karşı duracak, kara bahtını pazısının kuvvetiyle aydınlatacaktı. Kendine güve[7]niyordu. Mademki bu felâket mukadderdi. Kuvvetli ve ateşli zamanında, gençliğinde gelmeliydi.

Kararını verince gece pek rahat uyudu. Rüyasında derviş gene geldi. Sualini tekrarladı: "Ey Hasan Bey! Senin başına gayet büyük bir felâket gelecek. İhtiyarlığında mı gelsin? Gençliğinde mi?"

Hasan Bey, "Gençlikte, gençlikte..." diye bağırırken uyandı. Uluç Bikem ve ikizler de uyanmışlardı. Onlara bir şey söylemedi. Yalnız, "Uyuyunuz. Düş hâli, bağırmışım, rahatınıza bakınız." dedi ve sabaha kadar gözünü kıpmadı.

Sabah olunca atlarının hazırlanmasını emretti. Hava almak, büyük bir gezinti yapmak istiyordu. Otağın bahçesinden adamlarıyla beraber çıkarken beş on dilenci gördü. Bu zavallıların üstleri başları parça parça idi. Hırkalarının yırtıklarından berelenmiş vücutları görünüyor, açlıktan ayakta duramayacak gibi sal[8]lanıyorlardı. Elini koynuna soktu. Bir avuç altın çıkardı. İçinden "Başım gözüm sadakası..." diyerek bu yoksullara fırlattı.

Kapışacaklar sanıyordu. Hâlbuki hiç birisi kımıldamadı. O vakit Hasan Bey, "Zavallılar! Niçin armağanımı almıyorsunuz?" diye sordu.

Hepsi bir ağızdan "Biz dilenci değiliz..." diye cevap verdiler. Hasan Bey şaştı: "Bu perişanlığınız ne? Öyle ise siz kimsiniz?"

İçlerinden birisi ilerledi. Ve ellerini açarak "Ey beyim yüzüme bak" dedi, "dikkat edersen beni tanıyacaksın. Biz senin şarktaki mallarının kâhyaları idik."

Hasan Bey irkildi ve hepsini tanıdı.

"Ne oldunuz böyle? Bu hâliniz ne?" diye haykırdı. Dilenci sandığı bu adamlar maceralarını birer birer anlattılar. Çinliler, yol kesenler, Acem atlıları şarkta ne var ne yoksa hepsini yağma etmişler. [9] Ellerine geçirebildikleri Türklerin hepsini kesmişlerdi. Bin zahmet, bin meşakkatle ancak bu beş on kişi kurtulmuştu. Zarar ve ziyan hesap edilecek gibi değildi. Hasan Bey yeise düşmedi, "Merak etmeyiniz, Allah'tan gelen kazaya rızadan başka çare yoktur" dedi.

Tamam bir ay otağa her sabah yabancı dilenci kümeleri geliyor ve kendilerinin otağ adamlarından olduklarını söylüyorlardı. Hasan Bey'in hiçbir şeysi kalmadı. Azerbaycan'daki, Kafkasya'daki, Türkistan'daki, Bağdat'taki, Şam'daki, Rum'daki o sayısız malları hep mahv, hep yağma edildi.

Bu otağa her gün uğursuzluk yağıyordu.

Bir gün Hasan Bey'in adamları da isyan ettiler. Ellerine geçen her şeyi kırdılar, yaktılar, yıktılar, yağma ettiler. Hasan Bey birkaç sadık uşağıyla onlarla muharebe etti. Karısını ve çocuklarını kurtardı. Baba ocağını bırakmaya mecbur oldu. İki gün iki gece dağlar, tepeler aştı. Nihayet bir Türk şehrine geldi. Orada [10] üzerindeki altınlarla ve kıymetli silahlarıyla bir ev satın aldı. Kahraman olduğu kadar bilici idi. Mollaları önünde dize getirirdi. O şehirdeki yeni bir mektebe hoca oldu. Evinde karısından ve ikizlerinden başka kimse yoktu. Her akşam evine geliyor, gençliğinde gelecek felâketin bu kadar olduğunu zannederek şükrediyordu.

Bir gün mektepte idi. Uluç Bikem de ikizleri gezdirmeye çıkarmıştı. "Yangın var, yangın var" sesleri işitildi. Şehir halkı Hasan Bey'in oturduğu mahalleye doğru koşuyorlardı. Hasan Bey de koştu. Bir de ne görsün? Kendi evi yanıyor.

"Allah'tan gelen kazaya rızadan başka çare yok!" diyerek kollarına atılan çocuklarını kucakladı.

Yaz da gelmişti. Yazın mektep çocukları dağılırlardı. Oturacak yeri kalmadığı için Hasan Bey bir köye çekildi. Orada kendisine minimini bir kulübe buldu. Sığırtmaçlık yapıyordu.

Bu köy büyük bir cadde üzerinde idi. Her gün yolcular geçer, kervanlar akardı.

Uluç Bikem gündüzleri ikizleriyle beraber kulübede [11] kalır, yolcuların çamaşırlarını yıkar, onlara ayran ve yoğurt verirdi. Zaten bu köy hoş on handan, yirmi otuz kulübeden ibaretti. Hasan Bey erkenden koyunlarını ve keçilerini, sığırlarını toplayarak köyden çıkar, ta güneş batacağına yakın gelirdi...

Bir gün köyün en büyük binası olan taş hana Rum'dan dönen Acem elçisi inmiş ve çamaşırlarını yıkamak için, Hasan Bey'in karısına göndermişti. Uluç Bikem bu çamaşırları yıkadı ve ertesi gün kuruttuktan sonra elçinin oğlanına verdi. Kulübenin çitinden bu oğlan Uluç Bikem'i görünce şaşırdı. Hemen efendisine koştu, "Ah mirza, bu çamaşırları yıkayanı görsen deli olurdun..." dedi ve Uluç Bikem'in güzelliğini anlattı. Ve elçi, görmeden ona âşık oldu.

Hasan Bey gene her sabahki gibi davarlarını toplayarak doğan güneşe doğru çıktı gitti.

Kulübenin çiti vuruldu.

Uluç Bikem Turgut ile Korkut'a yemek yediriyordu. [12]

Kulübeden fırladı. Kapıya koştu. Zavallı gene bir yolcu çamaşır getirmiş sanıyordu. Hâlbuki bu Acem elçisinin oğlanı idi. Dedi ki: "Ey hatun! Yıkadığın çamaşırlardan mirza hazretleri çok memnun oldu. Şu bahşişi sana vermek istiyor."

Ve elindeki birkaç altını gösterdi. Uluç Bikem almak istemiyordu. Oğlan ısrar etti. Nihayet almak için kızararak kapının aralığından elini uzatınca oğlan sarıldı ve onu dışarı çekti.

Uluç Bikem bağırdı ve karşı koymaya kalktı. Üzerinde silahı yoktu. Çocuklar da bu gürültüye yetişmişlerdi. Birkaç Acem daha peyda oldu. Hepsi Uluç Bikem'in üzerine atıldılar. Onu bağladılar, ağzını tıkadılar. Ve bir atın terkisine koyarak önden giden Acem elçisinin arkasına dörtnala takıldılar, Acemistan'a giden yolun fundalıkları arasından kaldırdıkları tozlar ve dumanlar içinde kayıp oldular.

* * *

Akşamüstü Hasan Bey davarlarını dağıtıp kulü[13]besine dönünce Turgut ile Korkut'u kapıda buldu. İkisi de bir ağızdan, "Baba, bugün annemizi Acem elçisi kaptı kaçtı" dediler. Hasan Bey felâketin en dehşetlisi geldiğini anladı. Ama şaşalamadı. Ağlamadı.

"Pekâlâ yavrularım" dedi, "Allah'tan gelen kazaya rızadan başka çare yoktur."

Ve çocukların ellerinden tuttu. Dağarcığına bir parça ekmek koyduktan sonra, gözleri yerde, omuzları düşkün, yavaş yavaş, Acemistan yoluna düştü. Daha bozulmamış nal izleri üstünde yürüyorlardı. Hasan Bey dalgın dalgın yürüdükçe çocuklar, "Anamızı bulmaya gidiyoruz, değil mi? " diye seviniyorlardı.

Gece, gündüz, sabah, akşam, dere, tepe, düz gittiler, ormanların kovuklarında yatıyorlar, billur pınarlardan su içiyorlardı.

Bir gün Hasan Bey yolunun önüne geniş bir su çıktığını gördü. Bu suyun sağ tarafı ormanlıktı. [14] Geçit yerini bul-

du. Turgut ile Korkut'un ikisini de kucağına alsa geçemeyecekti.

"Evvelâ bir tanesini geçirip karşıya bırakayım, sonra dönüp ikinciyi de alır geçiririm" diye düşündü.

Turgut'u kucağına aldı; Korkut'a, "Yavrum, sen bize bak. Kardeşini bırakayım, sana da döneceğim" dedi ve suya yürüdü. Su yarı belini geçiyor, omuzlarına yaklaşıyordu. Suyun akıntısına kapılmamak için dikkat ediyordu. Arkasından acı acı bir çığlık işitti. Kenarda kalan Korkut bağırıyordu. Başını çevirdi. Büyük bir ayının çocuğu kaparak ormana doğru yürüdüğünü gördü. Kendi de haykırmaya başladı. Tekrar orman tarafına yetişmek için acele etti. Ayağı taşlara takıldı, sendeledi, düştü ve kucağındaki Turgut'u da su kaptı, götürdü. Ne kadar yüzmeye ve yetişmeye çalıştıysa da muvaffak olamadı.

Nihayet karşıya yapyalnız geçti. Orada bir taşın üstüne oturdu. Başını ellerine aldı. Düşündü, [15] beş dakika evvel ellerinden tuttuğu sevgili ikizlerinin ikisini de bir anda kaybetmişti. Gene şaşalamadı ve ağlamadı. Kendi kendine "Allah'tan gelen kazaya rızadan başka çare yok!" dedi ve yarıladığı Acemistan yolunu tekrar tuttu. [16]

Acemistan'a gidince elçiyi sorup araştırdı. Kimse tanımıyordu. Ve bu sefer Hind'e gittiği söyleniyordu. On sene Acemistan'ın her yerini dolaştı. Karısının izini bulamadı, nihayet payitahta geldi. Orada da karısını aramaya başladı.

Bir gün bir encümenin önünden geçiyordu. İçerde mollalar ve mirzalar kavga ediyorlardı. Dinledi, dikkat etti, meğerse şahın emriyle İran şehnamesine nazire olarak bir Turan şehnamesi yazılacakmış. Bu âlimler "Sen yazamazsın ben yazarım" diye aralarında gürültü çıkarıyorlardı. Hasan Bey ayaktan "Ya biraderler, ben de kalem ehlindenim, isterseniz bu destanı ben yazayım" dedi. Ordaki mirzaların ve şairlerin hepsi Hasan Bey'i deli sandılar, gülüştüler.

"Bre herif! Sen bir Türk'sün! Ata binmekten, kılıç sallamaktan başka bir şey bilmezsin, var git işine..." dediler. Hasan Bey cevap verdi: "Ben Türk'üm, ama elim kılıç kadar kalem de tutar. [17] Bir kere tecrübe ediniz. Yazayım, beğenmezseniz yırtar atar, beni kovarsınız."

Mirzalar, ağalar, ahuntlar eğlenmek için bu garip Türk'e kâğıt ve kalem verdiler. Hasan Bey oturdu. Bir hamlede Turan destanının birinci koşmasını yazdı. Okuyanlar şaştı.

Bu destanı Acemler sanki kendileri yazmışlar gibi şaha takdim etmişlerdi. Şah gayet görgülü ve kendi şairlerinin beceri ve maharetlerinin derecesini pekâlâ tanır bir ihtiyar idi.

"Böyle manzumeyi bizim ilimizde yazan yoktur. Kim yazdıysa bulun bana getirin..." diye irade etti. Acemler hakikati saklayamadılar. Hasan Bey'i gösterdiler. Ve şah Hasan Bey'i iktidarına mükâfat olarak kendisine baş şair yaptı ve Turan şehnamesini yazmaya memur etti.

Hasan Bey artık yoksulluktan kurtulmuştu. Ne mallarını, ne mülklerini düşünüyor, ama sevgili karısı Uluç Bikem'le Turgut ve Korkut'unu unutamıyor, [18] şahın sarayında bir zindanda imiş gibi hayatını meyus ve perişan geçiriyordu. [19]

Korkut'u kapan ayı avını yememiş, öldürmemiş, onu inine götürerek beslemeye başlamıştı. Bu çocuk yaz gelince fırsat buldu. Bir köye kaçtı. Orada bir beyin çiftliğine girdi. Suyun kaptığı Turgut da boğulmamıştı. Su onu bir değirmenin çarkına takmıştı. Çark durunca değirmenci koşmuş, suyun getirdiği bu çocuğu kurtararak kendisine evlâtlık edinmişti...

Yazlar, kışlar geçti. On yıl sonra bu çocuklar büyüdüler, güzelleştikçe güzelleştiler. Belki ikiz oldukları için aynı zamanda ikisi de vaktiyle bir anaları olduğunu ve analarını Acem elçisinin kaptığını, babalarının da bu elçiyi aramak için Acemistan'a gittiğini hatırladılar.

İkisi de bir günde Acemistan yoluna çıktılar. Ve birbirlerine rast geldiler. Ve selâmlaşarak soruştular: "Türk müsün kardaş?"

"Türk'üm!"

"Öyle ise soydaşız demek."

"Elbette."

"Sen nereye gidiyorsun?"

"Acemistan'a." [20]

"Ben de."

"Öyle ise beraber gidelim, yoldaş olalım."

"Pekâlâ..."

"Pekâlâ..." dediler. Dereleri ve tepeleri aşmağa başladılar.

Acemistan'ın payitahtına girdiler. Bu genç yolcular o kadar güzel, o kadar yakışıklı idiler ki saray bile güzelliklerini duydu ve şah ikisini de enderununa aldı.

Türklük ve soy sevgisi bu iki kardeşi birbirine o kadar bağlamıştı ki hakikaten ana bir, baba bir kardeş olduklarını bilmedikleri hâlde ayrı duramıyorlar, ata beraber biniyor, derslerini beraber okuyor, talimlerini beraber yapıyorlardı.

Aradan bir sene geçmişti. Enderunun bu iki gözdesi on yedişer yaşına girmişlerdi. Artık güzellikleri kadar kahramanlıkları, binicilikte, silah kullanmakta, ok atmaktaki yordamları (maharetleri) da şöhret bulmuştu.

Bir gün Rum'a giden elçi konağının içini muhafaza için enderundan iki pehlivan istedi. Şah eski elçisinin gönlünü yapmak istiyordu. En sevdiği bu iki kahramanı [21] ona verdi. Elçi de şahın ihsan ettiği bu birbirine benzeyen pehlivanları aldı. Konağına getirdi. Harem dairesinin anahtarlarını onlara verdi. Ve kendisi de atlara binerek yeni memuriyetine çekildi gitti.

* * *

Turgut ile Korkut Acem elçisinin konağında üç aydır korucu gibi oturuyorlardı. Yaz gelmiş, geceler kısalmış, bülbüller ötmeye başlamıştı. Harem kapısının önünde sedefli bir divan vardı. Ay aydınlıklarında ikisi buraya otururlar, karşılarındaki havuzun fıskiyesinden sivrilen gümüşî sulara, ayın akislerine dalarlar, öteden beriden konuşurlardı. Tam bu kanepenin üstünde kafesli bir şahnişin vardı.

Gene ay, bulutları eriterek yükseliyor, her tarafı mavi bir aydınlığa boğuyordu. Turgut ile Korkut çiçeklerin çıkardığı tatlı kokulara, ağaçların dalları arasında kalan mor karanlıklara dalmış, öyle duruyorlardı.

İkisi de anadan doğma şair idiler. İlham perisi gönüllerinde uyanmaya başladı. Turgut dedi ki: [22]

Bir zamanlar talih bana da yardı
Anam babam vardı, kardeşim vardı
Anamı yurdumdan Acemler kaptı

Babam bilmem hangi çıkmaza saptı
Baharı görmeden hazana düştüm
Şafağım sökmeden göğüm karardı.
Su beni değirmen çarkına attı.
Acaba Korkut' u ayı ne yaptı.

Korkut böyle cevap verdi:

Sen bir kıvılcımla bir meş'al yaktın.
Bir şimşek gibi ruhumda çaktın.
Ben ayı ininde kaldım bir zaman
Beraber yaşadık değildi yaman.
Söyle yoldaş sen Turgut musun?
Turgut'san babamı nerde bıraktın?
Barkımı bulmak-çin yola çıkmıştım.
İlk adımda sana rast geldim hemen.

İki kardeş birbirini tanıyınca "Ah kardeşim..." dediler ve kucaklaştılar. Artık ağlıyorlardı. Aradan bir dakika geçmeden bu tatlı gözyaşları içinde [23] bir takırdı işittiler. Durdular, dikkatle dinlediler.

Sabırsız bir el şahnişinin kafesine vuruyordu. Takırtı bitince hıçkırıklı bir kadın sesinin bu sözleri söylediğini işittiler:

On seneden beri hicrandayım ben
Namusum yüzünden zindandayım ben
Oğullarım gelmiş beni arıyor
Anlamışlar demek İran'dayım ben

Kahraman Turgut'um, yiğit Korkut'um
Babanızda gönlüm, sizde umudum
Ah gelin zincirden kurtarın beni
Takatim kalmadı, bitti vücudum

İki kardeş bir sıçrayışta köşkün kapısını kırdılar, yukarıya çıktı, odanın kapısını da devirerek içeriye girdiler. Saçları omuzlarına dağılmış, solgun renkli bir kadın zincirli kollarını kapı-

ya doğru uzatmış, gözyaşları içinde bekliyordu. Hemen bu mukaddes kolların arasına atıldılar. [24]

Kadın, "Ah evlâtlarım ben sizin ananızım..." diyordu.

Şaşırmışlardı. İnanamıyorlar, rüya görüyoruz sanıyorlardı. Hâlbuki bu rüya değil, hakikat idi. Uluç Bikem'i kapan elçi onu kocasına sadık kaldığı için haremliğine hapsetmişti. Elçi her gidişinde konağına iki korucu bırakırdı. On senedir Acem'e teslim olmayan ve geceleri evlâtlarının acısıyla uyuyamayan ULuç Bikem aşağıda konuşan genç korucuların şairliklerini dinlemiş ve kendi oğulları olduklarını anlamıştı. Onları içeri aldı. Ve birlikte yaşamaya başladılar. Zavallı babaları Hasan Bey'i düşünerek sevinçleri azalıyor, onun sağlığına dualar ediyorlardı.

ULuç Bikem, "Hiç merak etmeyiniz, içim onun öldüğüne inanmıyor. Mademki biz buluştuk. Büyük Tanrı'mız onunla da [25] kavuşturacak" der ve oğullarını teselli ederdi.

Saadet günleri pek çabuk geçer... Bir gün elçi geldi. İki muhafızın haremde olduğunu haber alınca hiddet ve gazabından tahkikat yapmaya bile lüzum görmeyerek doğru saraya koştu. Şaha şikâyet etti. Namusuna tecavüz eden iki muhafızla karısının hemen idam olunmaları için yalvardı. Şah gayet bilgiç ve fikirli bir zattı.

Dedi ki: "Muhakemesiz idam olmaz. Buraya onları getirtelim, bu cinayeti niçin yaptıklarını soralım. Cevaplarını dinledikten sonra asalım."

Elçi itiraz edemedi. Zaten şahın meclisi toplanmıştı. Askerler gittiler. Uluç Bikem'le iki ikiz oğlunu getirdiler. İstintak pek feci oldu. Uluç Bikem çocuklarını nasıl bulduğunu, elçinin yuvasından kendisini nasıl kaptığını anlatırken bütün meclis ağlıyordu.

Bu esnada şahın baş şairi Hasan Bey ayağa kalktı. [26] "Ah kadınım, ah oğullarım..." diye Uluç Bikem'in ve Turgut ile Korkut'un boyunlarına atıldı.

Şah bu maceradan o kadar müteessir oldu ki affetmesi için Hasan Bey'in istirhamlarını dinlemeyerek elçiyi hemen astırdı. Ve konağını Hasan Bey'e bağışladı. Ve o gün Hasan Bey'i kendisine başvezir yaptı.

Hasan Bey, Uluç Bikem, iki çocukları artık bahtiyar oldular. Hepsi on sene içinde geçirdikleri felâketleri unuttular. Felâketler zaten çok çabuk unutulur. Hasan Bey bu mukadder

felâketi gençliğinde istediğine şükrediyordu. Eğer ihtiyarlığında isteseydi artık böyle saadet günleri görür, saadetin tadını tadabilir miydi?

Hasan Bey yalnız vezir olmakla kalmadı. Şahın evlâdı yoktu. Başvezirini veliaht etmişti. Bir yıl sonra öldü ve Hasan Bey Acem diyarına şah oldu. Bu suretle bütün Asya'nın tahtları gibi Acem tahtı da büyük Türk soyuna geçmişti. Ve hâlâ, bütün [27] Asya'nın tahtlarında olduğu gibi Acem tahtında da büyük Türk soyunun bir evlâdı oturur.

Turan Masalları: İhtiyarlıkta mı? Gençlikte mi?, Türk Yurdu Kitaphanesi, Şems Matbaası, İstanbul, (1916?)[2], 27 s.

2 *Talebe Defteri* ve *Çocuk Dünyası* dergilerinin birlikte çıkardığı 4 Mart 1330 (17 Mart 1914) tarihli *Donanma Nüsha-i Fevkaladesi*'ndeki bir ilanda (ön kapak b yüzü), yayımlandığı duyurulduğuna göre, kitapçığın basımı 1914 Şubat'ının başında olmalıdır

Gurultu

İmtihanı ne kadar severim! Fakat yanlış anlamayınız. İmtihan olmasını değil, etmesini... Mümeyyizlik hayatımdaki angaryaların en tatlısıdır. Mümeyyizlik esnasında ruhum değişir, hissim değişir, fikrim değişir. Hatta, buna inanmazsınız, sıhhatim değişir. Adalâtıma tuhaf bir faaliyet gelir, iyi teneffüs ve iyi hazmetmeğe başlarım. Neşem çoğalır. Kuvvetim artar. Yanaklarım ve dudaklarım kızarır. İştahım keskinleşir ve günde dört defa acıkırım. Eğer bütün hayatımı daimî bir mümeyyizlik içinde, bir imtihan sahnesinde geçirsem iki yüz sene yaşayacağıma eminim. Bence bir hastayı hava tebdiline falan göndermemeli. Mümeyyiz yapmalı. Açık ve saf denizlerin, temiz ve serin gölgeli ormanların, mavi ve bulutsuz [309] semaların, sıcak ve parlak güneşlerin, nihayetsiz ve asude istirahatlerin veremeyeceği sıhhat ve afiyeti ona imtihan mümeyyizliği bir hafta içinde verir. Mümeyyizlik kansızlığı, veremi, bronşiti, soğuk algınlığını, hummayı, romatizmayı, müzmin ve had ne kadar hastalıklar varsa hepsini, belki nakrisi,[1] kanseri bile geçirir. Gülümsüyor ve şaka söylüyorum sanıyorsanız, hayır. Doğru söylüyorum. Bakınız, niçin? Biz insanlar ne kadar bozulsak maneviyatımızın en karanlık ve görünmez derinlikleri-

1 Protein fazlalığından kaynaklanan, günümüz hekimliğinde gut (Fr. Goutte) diye bilinen hastalığın Arapçasını sözlükler "nikris **نقرس** veya **نقريس** (çoğulu: nekaris **نقاريس**)" olarak kaydediyorlar. Fakat Ömer Seyfettin, muhtemelen yabancı kökenli kelimelerin imlâsını Türkçe söyleyişe uydurmak arzusundan dolayı, hikâyelerinde 6 (altı) defa kullandığı bu kelimeyi "nakris **ناقريس**" biçiminde yazıyor.

ne tabiatın koyduğu meşum saika asla sönmeyecek ve her fırsatta yeniden alevlenecektir. Bu saika zulüm ve itisaf arzusudur. Hayata dikkatle göz gezdiriniz. Zulüm ve itisaftan başka bir şey göremeyeceksiniz. Âmir madununu, çiftçi yardımcısını, tüccar saf müşterisini, banka borçlusunu, çoban koyunlarını, arabacı atlarını sıkar. İstediği gibi ezer. Kuvvetli zayıfın her zaman tepesindedir. Daima onu gagalar, öldürmezse süründürür. Avcı, tenha tarlalarda, sert rüzgârların altında niçin dolaşır? Niçin terler? Niçin yorulur? Zavallı kuşlara zulmetmek, onları öldürmek için değil mi?

Doktorlar avcılığa "sporların padişahı" derler. Çünkü vücudun faidesi yalnız açık hava ve hareketin lütfuyla kalmaz. Sevk-i tabiîmiz de, zulüm ve itisaf arzumuz da tatmin olunur.

İmtihanlar da mümeyyizler için bir avdır. Öyle bir av ki yorulması, koşması, terlemesi, soğuk alma, nezle olma tehlikesi yok... Âlâ bir itisaf jimnastiği! Korkudan sararmış, solgun benizli, beyaz dudaklı, samur ve ince kaşları çatılmış, zayıf ve narin bir talebe, mahcup ve müteredditadımlarla içeri girer. Mümeyyizler asılacak masumların o son ve anlatılmaz heyecanlarını asla duymayan mesut ve kayıtsız cellâtlar gibidir. Konuşurlar, görüşürler. Sigara, kahve ve bilhassa limonata içerler. Talebe sanki canını alacaklarmış gibi korkar, niçin bu kadar korkar? Bilmiyorum. Bu korku dünyayı korkutan Napoleon Bonaparte'ı bile o kadar korkutmuş, o kadar korkutmuş ki...

* * *

İşte geçen av mevsiminde –imtihan zamanı demek istiyorum– âli mekteplerin birisinde mümeyyizdim. Geniş, perdesiz, kırmızı badanalı bir odanın ta ortasında birinci sınıfı Fransızcadan imtihan ediyorduk. Sonbaharın serin ve saf ovalarında birçok bıldırcın öldüren talihli bir avcı kadar mesut ve neşeli idim. Her giren çocuğa gramerde olmayan, galisizme kaçan kaideler soruyor, anlaşılmaz misaller yazdırarak üzüyor, şaşırtıyor, numaralarını kırıyordum.

Ah o cevap vermeyen, sesi ve dudakları titreyen sararmış talebenin meyus gözleri, feci bakışları... Bu bakışlarda bütün

bir cihanın, mahvolmuş bütün bir hayatın, kırılmış bütün bir saadetin ansızın alevlenen matemleri yavaş yavaş söner.

Neşvemden duramıyor, öbür mümeyyizlerle konuşuyor ve gülüyordum. İçeriye kısa boylu, sevimli, şişman bir talebe girdi. Muallimi zekilerden ve çok çalışkanlardan olmak üzere takdim etti. Tavrını hoş gördüm. Ve bilmem niçin bu çocuğa itisaf etmek istemedim.

"Pekâlâ, siz sorunuz!" dedim ve yanımdaki mümeyyizle deminden diksiyonerlere dair açtığımız bahsi kurcaladım. Bu yaşlı, zayıf, sarı saçları ağarmış, âlim ve muharrir, kamburu çıkmış gözlüklü bir muallimdi. On sekiz senedir Fransızca okutuyordu. *Littre*'yi *Larousse*'a[2] tercih ediyor ve mektepler için pek münasip buluyordu. Ben dalgın ve lakayt, masanın üzerindeki Gazye'nin[3] klâsik lügatini karıştırıyordum. Son sayfada kitap ilânları vardı. Gözüme "*Dictionnaire des idées suggérées par les mots*"[4] cümlesi ilişti. Bu kitabı görmemiştim. Tuhaf! Nasıl olabilirdi. Zaten her kelime bize bir fikri ihtar etmez miydi? Sonra fikirlerin lügati nasıl yapılabilirdi. Sıska ve ihtiyar mümeyyiz her kelimenin manalarından başka nasıl hususî fikirler aklımıza getirdiğini, bunun sebeplerini, felsefesini anlattı. Muallim-i diğer genç ve bizden iştihalı bir mümeyyizle şişman, cesur, şen ve serbest talebesini istintak ediyor, siyah tahtaya:

Gargouille
Gargouillement
Gargouiller
Gargouillis

diye yazdığı şeylerin manasını soruyor, misaller getirtiyordu.

Konuştuğum mümeyyizin yüzü ölümü hatırlatacak kadar kansız, yanakları çökük, ağzı renksizdi. Esvapları temiz ve

2 Kastedilen sözlüklerin künyesi: E. M. P. Littré: *Dictionnaire de la Langue Française*, Paris 1877; P. Larousse, *Nouveau Dictionnaire de la Langue Française*, Paris 1856.

3 Gazier, Louis Augustin-Leon (1844-1922): Fransız Edebiyatı profesörü. Burada atıf yapılan eseri: *Nouveau Dictionnaire Classique İllustré*, Paris 1887.

4 Poul Rouaix'nın *Trouver le mot juste* adlı eseri kastediliyor.

mükemmel olmasa aylarca aç kalmış, yiyecek ekmek bulamamış bir fakir sanılacaktı. Devam ediyordu.

"Evet, bundan başka da her kelime herkeste ayrı ve hususî bir fikir, bir hatıra yaşatır. Ve öyle kelimeler vardır ki bir adam için bütün bir tarih, bütün bir hayat, bütün bir timsaldir."

"Ne gibi?.." diye sordum.

"Nasıl anlatayım" dedi, "meselâ şu tahtada gördüğümüz *Gargouillement* kelimesi yok mu? Bana kırık, sefil, parasız ve yorgun hayatımın bütün felâketlerini bir anda hatırlatır. Bu kelimeyi işitince derin bir yeis, tarif olunmaz bir heyecan, anlatılmaz bir elem duyarım."

Gülümsedim.

"Mübalâğa, mübalâğa... Kime olursa olsun 'gurultu' kelimesi, manasından başka ne hatırlatabilir?"

Gözlüğünün şeffaf taşları arkasında sunî bir hayat ile parlayan nazarlarını bana dikti. "Öyle ise dinleyiniz" dedi, "size bu uğursuz kelimenin bendeki tesirini anlatayım. O vakit yeisime hak verecek, asla mübalâğa etmediğimi göreceksiniz."

Sonra sarı, büyük ellerinin takatsiz hareketleriyle bir sigara yaktı ve ancak benim işitebileceğim hafif ve kısık bir sesle yavaş yavaş hikâyesini fısıldadı.

* * *

"Yirmi sene evvel... Sultanî'den yeni çıkmıştım. Yakışıklı, malûmatlı, güzel, alafranga bir gençtim. Yalnız bir kusurum vardı: Fakirlik... Babam daima boğazına kadar borç içinde yaşar, müsrif ve batakçı bir memurdu. Evimiz bile yoktu. Kirada geziyorduk. İyi tahsil gören her fakir genç gibi ben de "saadet zenginlikten başka bir şey değildir" hakikatine kanaat getirdim, iman ettim. Saadet insanlar için bir hakti. Hak ise kuvvetti. Kuvvetin ise hayatta maddeleşmiş timsali ancak paraydı. Para ile ne olmazdı? İyi gıda, iyi zaman, iyi mekân, iyi kadın... Her şey, her şey bize para ile gelir, bizden para ile beraber giderdi. Mektepten çıktıktan sonra yegâne düşüncem zengin olmanın çaresini aramak oldu. Uzaktan yakından miras falan ümidi yoktu. Ticaret ve teşebbüs de bizim işimiz değildi. Türkiye'de saadetin, yani ser-

vetin çıkacağı iki kapı vardı; ya baba, ya karı... Son moda esvap giymeye, gayet güzel gördüğüm hâlde gözlük takmaya alıştım. Gözlük o zamanlar moda idi. Ötede beride gezmeye başladım. Aradım, aradım. Nihayet annemin akrabasından biri benim aradığımı buldu. Eski hakanımız Abdülhamit Han'ın bendelerinden birinin kızı... Bilmem neci başı olan babası birkaç sene evvel ölmüştü. Doksan bin lirayı geçen malları, mülkleri bu kardeşsiz kıza kalmıştı. Dehşetli bir kelepir... Hemen istedim. Tahkikat yaptılar. Söz vermeden bir kere beni görmek arzu ettiler. Bonmarche'yi kararlaştırdık. Bir pazar günü idi. Kız dadısıyla ve diğer yaşlı bir hanımla dört atlı arabasından indi. Gördüm ve bayıldım. Zenginliğini düşündürmeyecek derecede güzel ve zarif idi. Tıpkı bir lâle... O da beni beğendi. Aradan bir ay geçmeden nikâhı yaptık. Kaynanam hediye olmak üzere bana beş yüz liralık banknot göndermişti. Artık nasıl süslendiğimi tasavvur et. Nihayet sonbaharın yağmurlu ve serin bir günü... Koltuğa giriyordum. Nişantaşı'ndaki konak âdeta bir saraydı. Camların o günkü ıslak manzarasını, muhteşem ve kuytu divanhanelerin ziyalı gölgelerini unutamam. Bana doksan bin liralık bir saadet getiren bu melek beyaz esvaplar içinde hakikatten uzak bir güzelliğin esirden nurlarını saçıyor, sanki ihtişama, ipeğe, sırmaya, yaldıza boğulmuş odayı daha ziyade aydınlatıyordu. Uzatmayalım. Gece oldu. Kalın camların, kapalı panjurların dışarısında şiddetli bir yağmurun gizli ayak seslerine benzeyen şakırtılarını duyuyordum. Zevcem o kadar güzeldi ki kendisiyle konuşurken "doksan bin lira"yı unutuyordum. Saatler pek çabuk geçti. Anlatmaya [310] hacet yok. Her kibar zifaf gecesi gibi, Fransızca konuştuk. Edebiyattan bahsettik. O piyano çaldı. Musikiden dem vurduk.

'Mozart'ı[5] sever misiniz?'

'Evet, ya Wagner?'[6]

'Oh hele Verdi,[7] işte parçası...'

Ve ilah... Nihayet yatağın başına geldik. O yandaki küçük tuvalet kabinesinde kaldı. Ben üşür gibi oluyordum. Bekleme-

5 Wolfgang Mozart (1756-1791): Avusturyalı bestekâr.

6 Richard Wagner (1813-1883): Alman bestekâr.

7 Guiseppe Verdi (1813-1901): İtalyan bestekâr.

dim, kabalık olacağını düşünmedim. Bütün ipek olan yumuşak yatağa girdim. Sabırsızlanıyordum. Zevcemi beklemek beni üzüyordu. Alnımdan soğuk terler akmağa başladı. Yattığım yerde etrafıma bakıyordum. Karşımda büyük aynanın önünde heykelli bir saat duruyordu. Bekliyor, sıkılıyor, boğulur gibi oluyordum. Fenalaştım. Zevcem tuvalet odasından çıktı. Arkasında uzun ve parlak bir gecelik vardı. Mavi ve büyük abajurlu lâmbayı söndürdü. Yavaşça yatağa girdi. Lâmba söner sönmez aynanın önündeki büyük saati gördüm. Bu bir kayalıktı, arkasına konan bir gece kandilinden çağlayan gibi bulutlu bir ziya akıyordu. Ne yapacağımı bilmiyordum? Ne diyecektim? Yatağıma girmişti. Elimi uzattım. Kollarına dokundum. Buz gibi idi, birden titredim; yorganın altından bir gurultu aksetti. Elimi çektim. Boğazım acımağa, şakaklarım yanmağa başladı. Sinirlerim geriliyordu. Asabî bir vehim... Sanki bu yorganın altında kertenkele, yılan, kurbağa gibi pis ve ıslak bir hayvan vardı. Zevcem benden tarafa dönerken bu gurultu yine haykırdı... Titremeğe başladım...

Fenalaştığımı görünce zavallı 'Bugün üşümüşüm' dedi. Karnı gurulduyordu. Aman ya Rabbi, bu gurultu bana ne iğrenç, ne müthiş geliyordu. Cevap vermedim. Geri çekildim. Gurultu susmuyor, nispetsiz fasılalarla ipek ve temiz yatağın içini dolduruyordu. Dayanamadım, kalktım. Odanın ta öbür köşesindeki koltuğa kaçtım.

'Rahatsız mı oldunuz?' diye sordu. Cevap veremedim. Elimdeki mendilimi ısırıyor, saatin parlayan ziyadan çağlayanına bakıyordum. O kalktı. Dışarı çıktı. Ve elinde küçücük bir likör şişesiyle geldi. Bir kadeh içti.

'Size de vereyim mi? Isınırsınız. Çok rutubet var' dedi.. Ben gene cevap veremedim. Sanki dilim tutulmuştu. Dehşetli ve asabî bir buhran geçiriyordum. Bana baktı. Yatağa yattı. Ne kadar sonra bilmiyorum. Dargın, utangaç bir seda ile 'Gelip yatmayacak mısınız?' dedi. Gene cevap veremedim. Sonra kalktı. Geceliğini arkasına aldı. Dışarı çıktı. Ben oturduğum koltukta sabaha doğru dalmışım. Kapının vurulmasıyla uyandım. Bir hizmetçi kız kahvaltı getiriyordu. Acele ile giyindim. Geceleyin geçirdiğim buhranı hatırlıyor ve kızarıyordum. Yüzüm ya-

nıyordu. Şimdi ne diyecektim? Bir şey diyemedim. Selâmlık tarafına geçtim. Dışarı çıktım. Akşam konağa gelince hizmetçiler odaya götürdüler. Biraz sonra sofrada yapyalnızdım.

'Hanımefendi nerede?' diye sordum.

Hizmetçi kız 'Rahatsız, başı ağrıyor' diye cevap verdi. O gece yalnız yattım. Uyuyamadım. Ne kadar tehlikeli bir münasebetsizlik yapmıştım. Düşündükçe anlıyor, ne yapacağımı şaşırıyordum. Sabahleyin kahvaltı getiren kıza 'Küçük hanımefendiyi görmek, hatırını sormak isterim. Kendisine haber veriniz' dedim.

Kız 'Büyük hanımefendi şimdi sizi görmeğe gelecek' diyerek dışarı çıktı. Çabucak giyindim. Muhteşem odanın yaldızlı tavanlarını seyrederek bekledim.

Kaynanam adalî, uzun boylu bir Çerkez karısı... Yavaş yavaş içeri girdi. Etekledim, gayet kötü ve fısırıklı bir Çerkez şivesiyle 'Estağfurullah efendim' dedi, 'oturunuz. Size bir lâfım vardır söyleyeceğim. Hem kısa, hem son...'

Şaşaladım. Ah bu son söz kısa olmadığı kadar müthişti. Bu hain ve sert kadın mavi ve büyük gözlerini yırtıcı bir kuş gibi üzerime açarak kızının beni istemediğini, bir daha eve gelmemekliğimi, nikâhtan vazgeçtiklerini, boşamazsam yarın saraya gidip huzura çıkacağını, beni Fizan'a sürdüreceğini çakıl çukul söyledi. Ben reddettim.

'Estağfurullah efendim' dedim, 'nasıl istemem. Küçük hanıma bütün ruhumla perestiş ediyorum.'

Çerkez karısı ayağa kalktı. Evvelinden daha sert ve daha yanlış bir Türkçe ile söylediklerini tekrarladı.

'Kızımın yatağından kaçmışsın. Onun doksan bin lirası var, onun gibi güzel, saraylarda yok. Ben elimi kaldırsam ellisi değil, elli bin milyonu gelir...' diyor, köpürüyor ve üzerime yürüyordu. Azıcık daha dövecekti. Uyuz bir köpek gibi kovuldum. Ve tabiî boşadım. Yoksa Fizan'a gitmek işten bile değildi.

Ondan sonra hayat bana bir cehennem oldu. Düşün, doksan bin lira... Ve gayet güzel bir kadın...

Bütün saadet tamamıyla benim elime geçtiği hâlde 'asabîlik' denilen terbiyesizlik yüzünden yirmi dört saat içinde kaybettim. Küçük bir soğuk almadan başka bir şey olmayan adî bir

karın gurultusundan o kadar mantıksız ve münasebetsiz bir tarzda müteessir olmasaydım şimdi böyle mi olurdum. Bir mecidiyeye bir saat kafamı mı patlatırdım. İşte bu meşum kelime bana bir an içinde kaçırdığım saadet sarayını hatırlatır. Beni yeniden meyus eder. Elemlerimi tazeler. Kederlerimi uyandırır..."

Sarı ve zayıf yüzü şimdi tuhaf bir renk bağlamış, sanki morarmıştı. Daha bitiremediği sigarasını tablaya atarak hızla kalktı. Şişman talebeyi hiddetle dışarı kovdu. Şaşıran çocuk hepimize ayrı ayrı bakarak müteredditadımlarla çıkarken o masanın üzerinden kaptığı cetvele üç tane sıfırı yapıştırmıştı. Zavallı galiba kaderinin intikamını alıyordu. Sonra tahtaya döndü, asabî bir acele ile manzarasına tahammül edemediği:

Gargouille
Gargouillement
Gargouiller
Gargouillis

kelimelerini ve misallerini silmeğe başladı. Muallim ve mümeyyizler hep bir ağızdan itiraz etmek istediler: "Lâkin bu çocuk pek güzel cevap vermişti. Hem de çalışkan... mış..."

Ben de güldüm. Ve muallimi teselli eder gibi "İyi ya... İkmale kalır. Daha ziyade çalışır. Malûmatını pişirir, çalışkana sıfır vermek haksızlık mı?" diyerek omuzunu okşadım. Sıfırı veren muallim birsamıyla boğazlaşır bir çılgın gibi hâlâ siyah tahtayı siliyor, havalanıp burnuna kaçan tebeşir tozlarından aksırıyordu.

Zekâ, Sayı: 18, 30 Kânun-ı sani 1329 [12 Şubat 1914], s. 308-310.

Küçük Hikâye

Tatlısu Frenkleri[1] unvanlı henüz tab olunmamış büyük bir romandan iki üç sahife

Koleksiyon

...Tokatlıyan'ın sırasındaki yirmi beş numaralı apartmanı arıyordum. Louis Durant gayet parlak ve kibar bir hayat geçiriyordu. Uzaktan kendisiyle göz aşinalığım da vardı. Her akşam Tokatlıyan'a uğruyordu. Karısı gayet güzel, esmer ve nefisti. Hele bir kızı vardı. On üç, on dört yaşında tahmin olunabilirdi. Bu bir bebekti. Beyoğlu âleminde herkes bu kıza "Altın Peri" derlerdi. Kalbim çarpıyordu. Güneş tıpkı yaz gibi kaldırımları ısıtıyor, omuzlarımda ve göğsümde sıcaktan kaşınmalar ürpertiyordu. Ve kendi kendime "İşte onları görmek için tam fırsat!" diyordum. Hususuyla şimdiden sonra geçireceğim hayat ve faaliyet beni hep onlarla yaşatacaktı. Kapıyı buldum. Çalınca karşıma Rum bir uşak çıktı. Gayet kötü bir Fransızca ile "Mösyö kimi ister?" dedi. Ben de Fransızca cevap verdim: "Mösyö Durant'la teşerrüf etmek istiyorum."

"İsminiz?"

1 Bu roman taslağı daha sonra *Ashab-ı Kehfimiz* adıyla kitaplaşacaktır. Nitekim yazar, "Sarıyer 1918" diye tarihlediği *Ashab-ı Kehfimiz*'in başında "Bu küçük romanı beş sene evvel [1913'te] yazdım" demektedir. "Koleksiyon"daki Mösyö Louis Durant'ın yine *Zekâ* dergisinde imzasız ve başlıksız olarak yayımlanan "küçük hikâye"de *Ashab-ı Kehfimiz*'de devam etmesi, "Osmanlı kaynaşması" kandırmacası etrafındaki konu ve tema beraberliği, bu üç metnin aynı roman taslağı içinde yer aldığını göstermektedir.

Kartımı uzattım. Beni bir bekleme odasına aldı ve efendisine haber vermeğe gitti. İki dakika içinde etrafıma ve ayağımın altındaki tüylü halıya baktım. Odanın bütün eşyası beş yüz liradan fazla ederdi. O hâlde Durant Bey çok zengindi. Hâlâ niçin bir iş arıyordu? Uşak beni salona götürünce hayretim arttı. Ve daha ziyade para meselesini düşünmeğe başladım. Birkaç ev döşettiğim için mobilya fiyatlarından pek iyi anlardım. Durant Bey beni pek mültefit kabul etti. Karısına takdim etti. Ben kendimi sıkarak istidadımdan daha çok şen görünmeğe çalışıyordum. Altın Peri içeri girdi. Ve bana takdim olundu. Oh ne lâtif şeydi... Annesinin boyu lüzumundan fazla uzun idi. O anda farkına vardım. Durant Bey dünkü ziyafette bana babasının büyük babası Normandiyalı olduğunu, hâlâ Fransa'da evleri bulunduğunu, annesinin İtalyan Yahudisi iken döndüğünü söylemişti. Acaba karısı neydi? Ermeni mi? Hayır, hayır... Her neyse, bu kadında güzel ve şuh bir erkek tavrı vardı. Hâlbuki Matmazel Durant... kanatları koparılmış bir melâike... Bir kere gayet beyazdı. O kadar taze idi ki... ellerine bakıyor ve dokunulsa akacak sanıyordum. Kumral saçları kalın ve çoktu. Başında ağır ve paha biçilmez elmassız ve füsunlu bir taç gibi duruyordu. Daha henüz kadın olmamıştı. İnsan dizlerine ve göğsüne dikkatle bakmasa, çocuk zannedecekti.

Mösyö Durant "Siyasiyata çok meraklıdır" dedi. "Bütün Avrupa gazetelerini okur."

Kız güldü: "Siyasiyata değil, mütalâaya merakım vardır da..."

Kekeledim.

"Edebiyatla uğraşsanız matmazel..."

Gözlerini açtı. Kızardı. Sonra önüne baktı. Ben "Acaba bir pot mu kırdım?" diye yavaşça toparlanıyordum.

"Edebiyat mı?" dedi. "Bu ruhun vebasıdır. Hususiyle bugünkü edebiyat... Rahip Bertrand katiyen beni, refikalarımı şiir ve roman okumaktan menetti."

"Mukaddes adam!" diye takdir ettim, "Hakikaten öyle... Fakat içinde iyileri de bulunur zannındayım."

Mösyö Durant "Meselâ Chateaubriand'ın,[2] Lamartine'in[3] eserleri gibi..." dedi.

Altın Peri babasına döndü: "Heyhat babacığım. Rahip bize Graziella'yı, Raphael'i[4] bile menetti."

"Ne ciddî ve katî terbiye!" diye düşünüyordum. Bu zavallı, hendese ve müsellesat[5] mı okusun. Temps'in[6] ve Times'ın[7] başmakaleleri ona ne söyler? İşte *'Osmanlı kaynaşma'* idealini hakikatleştirirsek bu bedbaht ve güzel Levanten kızcağızları da serbest kalacaklar. Papazların vicdanî itisaflarından kurtulacaklar, ruhlarının ihtiyaçlarını tatmin edeceklerdi.

Altın Peri annesiyle konuştuklarımıza karıştı, babasıyla beraber musahabemize güzel itirazlar etti.

"Ah insaniyet, ah irfan..." diyor, doğacak istikbal fecrinin maddî aydınlıklarını seyreder gibi güzel gözlerini kapıyor, "Acaba cemiyetinize kızlar giremezler mi?" diye soruyordu.

Lâf uzadı. Mösyö Durant yeni ve kaynaşmış Osmanlı milleti için Lâtin harfleri kabul olunurken Lâtin lisanının da kabul olunmasını istiyor ve cemiyetimize Avrupa'daki insaniyet ve iştirakiyun zümrelerinin[8] paraca muavenet edeceğini anlatıyordu. Uf uzuyor, ben hatta dinlemekten yoruluyordum. Mösyö Durant cemiyetimize muhtırasını Lâtince yazacağını ve Fransızcaya tercümelerini de ilâve edeceğini söyledi. Madam

2 Chateaubriand (1768-1848): Fransız romancı. Türkler hakkında "Hıristiyanlık zeytin dalını sulayan şehitler ise, o dalın doğduğu yerde kırılmamasını Türklerin temin ettiğine inanmak lazım. Bu millet gerçekten merhametli ve müsamahacı. İnanmadıkları hakikatlerin de yanıbaşlarında yaşamasına göz yumuyorlar." (İsmail Habib Sevük, *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, II. C., s. 96) gibi olumlu kanaatleri vardır.

3 Lamartine (1790-1869): Fransız Romantik edebiyatının temsilcilerinden. *Türkiye Tarihi* ve *Şarkta Seyahat* (Voyage en Orient, 1835) adlı eserleri Türklerle ilgilidir. Türkiye'ye yerleşmeyi düşünecek ölçüde Türkler hakkında olumlu kanaat sahibidir.

4 *Graziella, Raphael*: Lamartine'nin romanlarından.

5 Geometri ve trigonometri.

6 *Le Temps*: Paris'te 1861-1942 arasında yayımlanan günlük gazete. Kurucusu: Edmond Chojecki.

7 *The Times*: Londra'da 1785'te J. Wolter tarafından *Daily Universal Register* adıyla kurulan İngiliz gazetesi. Adı 1878'de değişti.

8 Hümanist ve Sosyalist/Komünist gruplar.

Durant'la modadan ve spordan [322] bahse başladık. O hep Avrupa'yı arıyor, burasının zindandan farkı olmadığını tekrarlıyor, "Ah, burada vakit geçirecek kibar âlemi yok!" diye esefleniyordu. Kalkmak, ayrılmak vakti geldi sanıyordum.

Mösyö Durant kızına damdan düşer gibi "Juliet, beye koleksiyonunu gösterir misin?" dedi. Altın Peri bana uzunca ve derin bir nazarla baktı ve cevap verdi: "Eğer arzu ederlerse memnuniyetle..."

Ben bunun ne koleksiyonu olduğunu anlamağa hacet görmeden eğildim: "Son derece arzularım, matmazel..."

Beyaz ve ince elleriyle saçlarını düzelterek güldü. "Buyurun, beraber odama gidelim..." dedi. Ve kalktı. Ben de kalktım. O önden ben arkadan yürüdük. Altın Peri'nin yatak odasına girdik. Ruhun vebası olan edebiyattan utanan, korkan bir kızın ilk defa konuştuğu adamı odasına götüreceğine akıl erdiremiyordum. Odada siyah, büyük ve çok kuvvetli bir köpek vardı. Beni görünce havlamağa başladı.

"Bunu dışarı atmadan rahat edemeyiz, hınzır ne kıskançtır!" diye bir kahkaha koyverdi. Hayvanı dışarı kovdu. Hiçbir genç kızınkine benzemeyen geniş yatağın mavi ipek perdeleri açıktı ve kenarda akaju bir yazıhane duruyordu. Önünde yalnız bir sandalye vardı.

"Buna siz oturunuz" dedi.

"Ya siz?"

"Siz oturunuz da ben kendime yer bulurum."

Etrafıma baktım. Yataktan ve lavabonun kenarlarından başka oturacak yer yoktu. Sandalyeye yerleştim. Altın Peri, saçlarını yüzüme dokundurarak yazıhanenin büyük gözünü açıyordu. Abanoz bir kutu çıkardı, açtı. Ve kayıtsız bir hareketle dizime oturdu. O kadar utandım ki yüzümün kızardığını gördü.

"Yoksa size rahatsızlık mı veriyorum?"

"Hayır, hayır" dedim, "lâkin anneniz ve babanız bizi böyle görürlerse?"

Bir kahkaha attı. "Hakikaten masumsunuz" dedi, "onlar burada koleksiyonuma bakacağınızı bilmiyorlar mı?"

Önümdeki kutuda elmas; akik, zümrüt, necef, sedef, kehribar vesaire gibi yüz kadar küçük küçük taşlar vardı. Belki bir

saatten ziyade koleksiyonuna baktık. Artık üstümüzü başımızı düzeltip odadan çıkmak üzere idik. Masum ve mahcup Altın Peri, "Şimdi bana üç yüz frank vereceksiniz" dedi, "koleksiyonumu seyir ücreti..."

Üç yüz değil, bu beş yüz frank bile ederdi. Cebimden üç banknot çıkardım, eline verirken yavaşça sordum: "Koleksiyonunuzu başkalarına da gösterir misiniz?"

"İstediğime gösteririm... Fakat ücretle! Yalnız bir kişiye parasız..."

"Kime? Nişanlınıza mı?"

"Hayır, köpeğime."

Salonda Mösyö Durant'la madamı yan yana kitap okuyor bulduk. Pek geç kaldığımız için gülüştüler.

"Anlaşıldı, siz küçük taşlara meraklı imişsiniz" diyorlardı. Madamın da koleksiyonu varmış. Diğer gelişimde göstereceğini vadetti. Hakikaten ikinci gelişimde madamın koleksiyonunu da gördüm. İyiydi fakat kızınınki kadar lâtif ve kıymetli değildi.

Bu aile gösterdiği koleksiyonlar sayesinde Paris'te bile zenginçe yaşayamazlar mıydı? Apartmanın ihtişamını görünce hâsıl olan deminki hayretim şimdi tamamıyla silinmişti.

Zekâ, Sayı: 19, 6 Şubat 1329 [19 Şubat 1914], s. 321-322.

Küçük Hikâye
[Tatlısu Frenkleri/Ashab-ı Kehfimiz'den][1]

Memleketimizde oturdukları hâlde gayet acip ve zıt fikirler içinde çırpınan birçok unsurlarla bu unsurların saadeti için düşünülen çareleri hezl-âmiz bir surette tasvir ve dolayısıyla tenkit eden büyük ve henüz tab edilmemiş bir romanın en mühim parçalarını ber-vech-i âti derc ediyoruz:

Madamı yatağından yalıya çıkardıktan sonra ben de döndüm. Yalıma geldim. Gece yarısı çoktan geçmişti. Komşunun ispenç horozu ince ve keskin sesiyle ötüyordu. Mehtap gezintisinden yorulacağım yerde sinirlerim gerilmiş, uykum kaçmıştı. Penceremin kenarına oturdum. Önümde baygın ve gümüşten bir göl gibi serilen denize bakıyor ve düşünüyordum. Bütün insanlar bizim kadar okusalar, temeddün etselerdi dünya cennet gibi olmayacak mıydı? Muharebeler, ayrılıklar gayrılıklar ne idi? Hepimiz ölecektik. Bu fâni ve kısa hayatta zevkten daha manalı ve mantıklı ne vardı? Vakıa Osmanlıların içinde Sait'ten evvel:

İç bâde, güzel sev, var ise akl ü şuûrun
Dünyâ var imiş, yâ ki yok imiş ne umûrun?[2]

1 Bu metnin Ömer Seyfettin'in "Ashab-ı Kehfimiz" adlı eserinden bir parça olduğunu ilk defa fark eden Mehmet Törenek'tir (Törenek, Erzurum 1987, s. 74). Hikâyeyi daha sonra Latin harfleriyle ilk önce Metin Kayahan Özgül yayımlamıştır (Özgül, 1991, s. 104-121). Bu metin yayımlanırken *Ashab-ı Kehfimiz*'in Ömer Seyfettin'in kafasındaki ismi *Tatlısu Frenkleri*'dir.

2 Beyit Ziya Paşa'nındır.

diyen dâhiler yetişmişti. Ama, İstanbul'un dışarısındaki Türkler Osmanlıların ve Osmanlılığın ne ruhiyetini ne de edebiyatını kabul etmişlerdi. Avrupa'da gevşeyen taassup burada daha ziyade kuvvetlendi. Bugün de Meşrutiyet diye binlerce sene evvelki çöl ananâtını bize kabul ettirmeğe çalışıyorlardı. İnsanlar hakikati anlasalar, bütün toprağın, bütün insanlara ait olduğunu bilselerdi ordulara, bu kadar masraflara, zahmetlere ne lüzum kalırdı? Biz bu mesut günlerden epeyce uzakta idik. Silahlanmış ve hasisleşmiş Avrupa milletleri birbirleriyle karışamıyorlar, barışamıyorlardı. Hâlbuki Türkiye'de milletler birbirlerine karışmışlardı, fakat yalancıktan barışık duruyorlardı. Bunları barıştırmak için hepsini fert hâlinde bırakmak, mensup oldukları cemaati dağıtmak, hepsini menfaatçi ve lezzetçi yapmak lâzımdı. Her fert yalnız kendisiyle iştigal eder ve nazarında kendinden, menfaatinden başka mukaddes bir şey kalmaz, hakikî medeniyeti idrak etmek istidadını kazanmış sayılabilirdi... Denizin gümüşten sathında bir sürü ziyadar balık sıçradı ve görülmez bir perinin esirden eliyle serpilen paralar gibi tekrar suya düştü. Büyük bir balık bu küçükleri kovalıyor, yutmağa çalışıyordu. İşte denizdeki hayvanların bu kör hareketi toprağın üzerinde, akıl ve şerefiyle mümtaz yaşayan insanlara yakışır mıydı?..

Artık fecir karşıki dağların tepelerini menekşe rengine boyuyordu. Kalktım, yatağıma gittim. Rüyamda, terbiye edeceğimiz, birleştireceğimiz, kaynatacağımız "Osmanlı" milletini, onun yeni ve maziyle münasebeti olmayan müesseselerini gördüm... Ah ne saadetti...

Ertesi sabah erkenden dışarı fırladım, cemiyetimize üç a'za bulacaktım. Fakat hepsi ayrı milletlerden olacaktı. Şair ve feylesof Sait'in başta bulunması herkese itimat verebilirdi. Çünkü o gayet namusludur. Ciddiyetini, ilmini, irfanını en milliyetperver Türkler bile teslim ederler. Hele katiyen onun politikaya tenezzül etmemesi, hükûmetin –vakıa verdiği yoktu ya...– verebilmek ihtimali olan memuriyetleri katiyen reddetmesi mevkiini yükseltmiş, onu bütün Osmanlı gençliğinin perestîdesi yapmıştı. Benim gibi zengin değildi. Ama yine hükûmete muhtaç olmadan, ticaret etmeden para kazanmanın yolunu bulu-

yordu. Sonra arkadaşlarımızdan Doktor Eserullah Nâtık[3]... Bu Sait'ten büyük bir zekâdır. Evet yedi lisanı, anasının dili gibi bilir, söyler ve yazar. Diğer unsurlarla kardeşliği meşhurdur. Daha ölmeden kitaplarını gayr-i Türk ve gayr-i Müslim bir Hıristiyan müessesesine hediye etti. Bu fiiliyle o kadar iftihar eder ki... "İnsanlık" kelimesinin manasını bilmeyen bazı gazeteler "Türk ve İslâm mektepleri dururken Nâtık Bey'in kitaplarını Hıristiyan bir müesseseye vermesi de Osmanlı hamiyeti midir?" diye biraz gürültü yapmak istediler. Biz hiç aldırmadık. Sevgili doktor önüne gelene yalnız mühim dakikalarda ve bir de fotoğraf çıkarırken taktığı tek gözlüğünün arkasından gülümseyerek "Monşer, biz bir çölde yaşıyoruz" derdi, "kimse kimseyi anlamıyor."

Milletperverler, bu büyük cümledeki gizli manayı aramadılar. Bilmem hangisi Gustave Flaubert'in bir mektubunda *"Nous sommes dans un desert, personne ne comprend personne."*[4] cümlesini keşfetti. Ve hep birlikte muhterem doktorun bu cümleyi çalıp da çalım sattığını tekrara başladılar. Sanki asaleten Nâtık, Gustave Flaubert'den aşağı bir şahsiyetmiş gibi... Patlasınlar, çatlasınlar, doktor onlara asla ehemmiyet vermez ve kanlarına dokunacak hareketlerde bulunur, inat eder. Kendisi çok inatçıdır. Hatta "Osmanlılık" şairlerinden Namık Kemal'i de şiirleri için değil, inatçı olduğu için sevdiğini konferanslarında söyler. Osmanlılığın en düşkün zamanlarında bile o bir kahramandır. Dayak yer, yine dönmez. Genç Türklerden, hele milliyetperverlerinden o kadar nefret eder ki... İşte böyle kıymetli bir vücudun olduğu cemiyete Hıristiyanlardan, zavallı sadık ve zeki Hıristiyanlarımızdan kim girmez? Bilirler ki doktorun olduğu yerde Pan-islâmizm, Pan-türkizm dalaveresi sökmez. Zira matbuat sütunlarında da bu gibi fikirlere defalarla hücum etmiş, âlî, insanî, Garbî akîdesini herkese anlatmıştır. Türk ve İslâm olmayanlar için doktor kadar emniyetli, sağlam bir adam ola-

3 Doktor Eserullah Nâtık'a verilen özellikler, Doktor Rıza Tevfik Bölükbaşı'nı hatırlatıcı niteliktedir. Kronolojik sıralamada bundan sonraki iki hikâyenin (*Gayet Büyük Bir Adam, Şîmeler*) başkahramanı da Rıza Tevfik'i ima ve hicvedici özellikler taşımaktadır.

4 "Bir çölde yaşıyoruz, kimse kimseyi anlamıyor."

maz. Diğer arkadaşlarımız Hasan Rûdi, Doktor Sâdullah Behçet, Celâl Mün'im, Nutki Zeki, İstanbul'un en tanınmış, milliyetini, Türklüğünü en inkâr etmiş simalarıdır. Türk olmayan Osmanlıların onlarla çalışabileceklerine o kadar emniyetim vardı ki... Vapurdan köprüye atlar atlamaz dostum Diyamandis Efendi aklıma geldi. "İşte tam bizim cemiyetimize yakışacak bir Osmanlı..." diyordum. Tünel'e bindim. Artık içtimaî hayata, içtimaiyata giriyordum. Politika ile meşgul olmayayım diye gündelik gazeteleri bile almadım. Dostumun kapısını çaldığım vakit, koynumdaki altın saatim minimini taninleriyle dokuzu vuruyordu. Kapıyı bir hizmetçi kız açtı.

"Diyamandis Efendi burada mı?"

"Deneksero Turkika..."

Dalgınlık etmiştim. Beyoğlu'ndaki kızların Türkçe bilmesinde hiçbir mana ve mantık yoktu. Suali Rumca tekrar ettim. Kız anladı ve cevap verdi: "Malista... Oriste...[5]"

Ve beni âdeta mobilyacı mağazasına benzeyen küçük ve pek süslü bir salona götürdü. Kartımı aldı. Gitti. Beş dakika geçmedi, Mösyö Diyamandis geldi. Selâmlaştıktan sonra ona fikrimi yavaş yavaş açmağa başladım. Bu adam otuz beş, kırk yaşında tahmin olunabilirdi. Saçları kırlaşmıştı. Sanki uzun müddet demircilik yahut kunduracılık yapmış gibi parmakları kalın ve etli idi. Büyük gözleri kâr edecek bir tüccar sevinciyle parlar dururdu. Altı seneden beri tanışıyorduk. Patrikhane'de büyücek bir memuriyeti olsa gerekti.

"Çok şey... Zaten hepimiz Osmanlı değil miyiz? Ayrıca bir Osmanlılık teşkiline çalışmakta ne maksat var?" dedi. Ben izah ettim. Öyle birbirinden ayrı, efsane-vari, dargın Osmanlılığın yerine kaynaşmış, imtizaç etmiş, tıpkı Amerikalılar gibi ayrısız gayrısız bir millet yapmak istediğimizi, Tanzimat dâhilerinin bir tohum hâlinde bıraktıkları "Osmanlılık" gayesini, bu insanî ve umumî ideali tebellür ettirmek başlıca emelimiz olduğunu söyledim. Ve, "Memleketin bütün münevverleri bizimle beraberdir," diyerek sustum. Mösyö Diyamandis altın tabakasından bir sigara çıkardı. Bana verdi. Bir de kendi yaktı.

5 Evet... gel...

"Hakikaten büyük fikir..." dedi. Ben tekrar coşuyordum: "Büyük ve insanî... İdealimizin hakikat olması yalnız bir kısım insanlığı değil, bütün insanlığı mesut ve müstefit edecek..."

Sözümü kesti: "Türkiye'de ne kadar Türk var biliyor musunuz?"

"Bilmiyorum."

"Tuhaf, nasıl bilmiyorsunuz?"

"Ben milliyetperver değilim. Yalnız yirmi beş milyondan ziyade Osmanlı bulunduğunu biliyorum."

"O hâlde ben söyleyeyim. Türkiye'de bir milyon bile Türk yoktur."

Şaşaladım. Küçük dilimi yutacaktım. Türkiye'de bir milyon Türk yokmuş... Fakat Diyamandis yalan söylemezdi. Tarih ve etnografyadaki vukufunu herkes biliyordu. İtiraz etmedim. O devam etti.

"İstanbul'un, Bursa'nın, Trakya'nın, Makedonya'nın, İzmir'in, Aydın'ın, Adaların, Trabzon'un bütün Karadeniz sahillerinin ahalisi Rum'dur. Yazık ki bir kısmı İslâm olmuşlar ve dillerini kaybetmişler."

Sordum: "İstanbul, Bursa, Trakya, Makedonya, İzmir, Adalar, Trabzon ne ise... Lâkin Aydın'ın bütün Rum olduğuna emin misiniz?"

"İki kere iki dört kadar..."

"Nasıl?"

"Aydın'da oturan Müslümanlaşmış ahaliye siz bir nam verirsiniz, hatırlayabiliyor musunuz?"

"Efe... Efe değil mi?"

"Ha, evet efe... Bu kelime Rumca bir kelimedir. Aslı "efet"tir. Efet eski Yunanlılarda bir takım genç kahraman sınıfına verilen isim idi. Tarihin kargaşalığı içinde bunlar da İslâm oldular. Lisanlarını kaybettiler. Ama namları kaldı. Efelerin bile damarlarındaki Helenos kanıdır."

"Lâkin" dedim, "bunlar bahsimizden hariç. Biz şimdi Türkiye'deki milletlerin hepsini birleştirip Tanzimat'ın yapamadığı necip hayali hakikîleştireceğiz."

"Çok iyi, niçin baştan bir millet yapmalı? Dünyanın en asil milleti Yunanlılardır. Bütün medeniyet onlardan çıktı. Bütün

Türkiye'yi Rumlaştıralım. Bizans İmparatorluğu'nu tesis edelim. Bu daha kolay."

İtiraz ettim: "Hayır... Bu, yine tarihî bir millet olur. Hâlbuki biz mukavele ile menfaat ile sırf Amerikalılar gibi yeni ve tarihsiz bir millet yapmak istiyoruz ve Türkiye'deki milletler böyle yeni bir milleti kabul edebilirler. Hâlbuki içlerinden bir milletin esaslarını hepsi birden alamazlar."

Ve takip edeceğimiz insanlık esaslarını anlattım. Türkiye bir asır sonra bütün dünyaya numune olabilecekti. Hem bu politika değildi. Sırf ilmî bir hareketti. Diyamandis cemiyetimize namzetliği kabul etti ve bir hafta sonra Necdet Bey'in yalısına gelmesini kendisinden rica ettim. Dışarı çıktım. Cadde pek kalabalık idi. Acaba yortu muydu? Bilmiyorum. Tokatlıyan'a girerken Firaşerli Nadir Bey'e rast geldim. Bu gayet zeki bir Arnavut'tur. Benim mektep arkadaşım. Elini sıktım, gayr-i ihtiyari "Seni arıyordum" dedim.

"Ne var? Borç mu vereceksin?"

"Oturalım da anlarsın..." Ve nihayetteki köşelerden birine çekildik. O viski içmiyordu. Ben ilmî ve âli fikrimizi açtım. O gülüyor, başını sallıyordu. En nihayet "Pekâlâ" dedi, "bu yeni ve kaynamış Osmanlı milleti yine bu harflerle mi yazacak?"

"Mümkün mü?"

"O hâlde Lâtin harflerini kabul edeceksiniz."

"Şüphe mi var? Hatta lisanı bile değiştireceğiz. Onun için bile projelerimiz var."

"Cemiyete girince ayda, yılda her ne ise bir para taahhüt olunacak mı?" [Sayı: 23, s. 9]

"Hayır, asla."

"İstediğim vakit istifa edebilirim?"

"Elbet."

"Öyle ise kabul ediyorum. Beni de yazınız. Zaten Sait Bey'le görüşmek de isterdim. Büyük şair..."

"Evet büyük şair..."

"Şark'ın en büyük şairi..."

"Bütün dünyanın en büyük şairi."

Galiba sarhoştu. "Mabut" şiirinin son parçalarını okudu; demek ezberden biliyormuş.

"Bu hem gayet büyük bir filozof..." diye haykırdı. Mavi gözlerinin altı sefahat ve alkolden çökmüş ve morarmıştı. Ne kadar zayıftı. Konuştuk. O hatta kabilesiyle beraber bu yeni milliyet için hayatını feda edeceğini söylüyor, her lâfın başında, ortasında, nihayetinde yeminler ediyordu. Beraber yemek yedik. Kahvelerimizi içerken kart bir kadınla önümüzden dostum Rupen Dikran Hayikyan geçti. Bu hakikaten kıymettar bir vücuttur. Avrupa'nın ayrı ayrı beş darülfünununundan diploması vardır. Çok zengin olduğu için ne politikaya karışır, ne de bir iş tutar. Onunla da arkadaşlığımız eskidir. "Acaba 'Kaynaşma' cemiyetimize onu da soksam mı?" diye düşündüm. Ne âlâ bir günde hisseme düşen üç azayı da bulmuş olacaktım. Acaba öbür arkadaşlar da benim kadar faaliyet gösterir mi? Kendisine bir mektup yazdım ve garsonla yolladım.

Bir dakika sonra "Buyursun" diye haber göndermişti. Fraşerli'den izin aldım. Yanına gittim. Kadını takdim etti. İsviçre'de bilmem ne muharriresi imiş. İstanbul'da bir tetkik seyahati yapıyormuş. Ermeni muhibbi imiş. Ama Türkçe bilmiyordu. Rupen'e maksadımızı açtım. Kalın, siyah, gür kaşlarını kaldırdı.

"Bu mümkündür?.." dedi. Ona da izahat verdim.

"Ah Kürtler, ah Kürtler" diyordu. "Bu milletten bir kişi dünya yüzünde durdukça insaniyet ve hakikat düştüğü kuyudan dışarı çıkamaz."

Nihayet o da yola geldi. Sait'in yalısına bir hafta sonra uğrayacağını vaat etti. Mesut olduğum, sevindiğim geceler sefahat ve kumar bende bir ihtiyaç hâlini alır. O akşam da Bey Oteli'nde kaldım. Kumar oynadım ve iki bin frank kazandım. Sonra sabaha kadar kadınlarla eğlendim. Ertesi gün pek hızlı gittiğimden midem ve başım ağrıyordu. Yalıya geldim ve hastalandım. Doktor "Bir koryal..." diyordu.

Sait'in yalısında toplanma gününe yirmi dört saat kalmıştı. Ben hâlâ yatakta idim. Kendimi sıktım. Ertesi günü iyice sarınarak dışarı çıktım. Yalının büyük salonu iyice dolmuştu. Meğerse geç kalmışım. Madam Sait beni görünce "Ah hasta mısınız?" diye haykırdı.

"Ufak bir soğuk algınlığı..."

"Pek bozulmuşsunuz..."

"Geçecek."

"Fakat uslu durunuz... Her yerde serenat yapmayınız."

Ben güldüm. Sait, beni toplananlara takdim ediyordu.

"Muslihiddin Bey, Osmanlı mütefekkirlerinin en münevverlerinden..."

Hepsini ayrı ayrı selâmlıyordum. Zaten [10] tanımadığım ve ilk gördüğüm yalnız altı tanesi idi.

"Salihü'l-ayni Efendi..."

"Nikefor Koştanof Efendi"

"Nikolaviç Efendi"

"Mina Efendi"

"Moiz Bori Efendi"

"Câsimü'l-Kürdî"

"Louis Durant Bey..."

Hepsinin ellerini sıktım. Gayet ciddî duruyorduk. Sait aramızda bir peygamber, hayır bir peygamber değil, şiiriyle teşrih ettiği eski mabut gibi duruyordu. Açık kahverengi bir kostüm giymişti. Diğerlerimizin hep siyahtı. Cemiyetimizin istikbaldeki muvaffakiyetine, yapacağı insanî işe dair uzun bir şiir yazmıştı. Sait'in kalemi kadar Osmanlı memleketinde bir kalem yoktur. En birinci meziyeti Türkçe kelimeleri atarak Osmanlıca addettiğimiz Arapça ve Acemce kelimeleri, hassaten Arapça, Acemce terkipleri, vasf-ı terkibîleri bol bol kullanmasıdır. "Yeni Lisan" namı altında "Osmanlıca"mızı Türkleştirmeğe kalkan vahşîler ona garazdırlar. Ama katiyen lehinde olan Osmanlı "Efkâr-ı Umumiye"sinden korkarak itiraz edemezler. Hatta birkaç şiirinin serlevhaları Fransızcadır. Koca iki "mecmua-i eş'ar"ında ilâç için olsun bir Türk kelimesi ağzından kaçırmamıştır. O kadar şedit bir Osmanlıdır. Türkçe kelimeleri Arap ve Acem tecvidine uydurur. Bu muvaffakiyet yalnız ona mahsustur. Genç Osmanlıların en muktedirleri bile hâlâ taklit edemediler. Şiirini okuyordu. Bu bir musiki idi. En meşhur şiirlerini yazdığı Arab'ın "mef'ûlü mefâîlü mefâîlü feûlün" veznini kullanmıştı. Evvelâ bir gece tasvir olunuyordu. Yılanlar, çıyanlar, müfteris hayvanlar, canavarlar insanları parçalıyorlar. İnsanlar kaçarken birbirlerini öldürüyorlar. Bir kargaşalık, bir hây u hûy... Kimsenin bir şeyden haberi yok... Bir körlük... Beşeriyetin bu şuursuz faciasından beş on kişi kaçıyor, saklanı-

yor. Kılıçlar kafalarına inmiyor, süngüler karınlarını delmiyor. Yavaş yavaş uzaklaşıyorlar. Onlar mukaddes bir yere gidiyorlar. Mutlaka bu gecenin sabahı doğacak. Ufka, halâs kamerinin parlayacağı tepelere doğru... Güneş çıkınca hemcinslerini nasıl kurtaracaklarını, onlara hep kardeş olduklarını nasıl anlatacaklarını kararlaştırıyorlar. Tepeye çıkarken güneş de doğuyor, uzakta kalan beşeriyet kütlesi ziyaya doğru koşarken bunların ufka mürtesim gölgelerini, silüetlerini görüyorlar. Bağrışıyorlar. "Bizi kurtarın, bizi kurtarın" diye... O vakit hâlâ doğan güneşin içinde gibi duranlar yani biz uzun bir halâs neşidesi okuyoruz:

Sön ey şeb-i yeldâ-yı taassub, doğan hurşîd[6]
Edyân ü milel zulmetini nûr edecektir.
[Sayı: 24, s. 21]

Halk koşuşuyor. Bizim ayaklarımızı öpüyorlar. Birbirlerini karanlıkta görmeyerek düşman zannettiklerine pişman oluyorlar ve bize tapmağa başlıyorlar. Güneş yükseliyor. Bütün kâinatı nur kaplıyor. Öyle bir nur, öyle bir gündüz ki gurubu ve gecesi yok.

Ben gaşyoluyordum. Diğerlerine baktım; pek anlamıyorlardı. Şiir bitince bir alkıştır başladı. Biz altı kişi Türk-Osmanlılar hâlâ ellerimizi çırpıyorduk. Sait'i tebrik ettik. Diyamandis benim yanımda oturuyordu, yavaşça "Ben bunun manasını anlamadım" dedi. Sordum.

"Niçin?"

"Türkçe değil."

"Tabiî Türkçe değil."

"Fransızca da değil."

"Tabiî."

"Rumca da değil."

"Evet."

"O hâlde nece?"

"Osmanlıca."

Ve izahat verdim. Osmanlıca lisanı birçok Arapça, Acemce kelimelerden, Arapça, Acemce kaidelerden müteşekkildi. İçinde Türkçe pek az kullanılıyordu. Yalnız birkaç fiil... Bu karışık ve sunî bir lisandı. Dünyanın hiçbir yerinde üç lisanın kaide-

6 Son tef'ilede vezin bozuk.

lerini kabul etmiş bir millet yoktu. Bu Osmanlıca henüz yalnız edebiyat ve tahrir lisanı idi. Türkiye'deki Türkler bunu şimdiye kadar kabul etmemişlerdi. Aralarında hep Türkçe konuşuyorlar, asla Arapça ve Acemce kaidelerini kullanmıyor, hükümetin zorla vaz ettiği terkipli ıstılahları bile bozuyorlardı. Meselâ evvel mülâzım, sânî mülâzım gibi... Mülâzım-ı evvel, mülâzım-ı sânî demiyorlardı. Tanzimatçılar halka Osmanlıcayı öğretememişlerdi. Fakat biz öğretecektik. Terkiplerimiz hep Arapça, Acemce olacaktı. Kelimelerimizin cemlerini Arapça, Acemce kaidelerle yapacaktık.

Diyamandis "Niçin kaideler Arapça, Acemce olsun?" diye sordu. Ben güldüm.

"Eey Türkçe mi olsun?"

"Hayır, Rumca olsun..."

Ve Rumcanın suhuletini, tarihî kıymetini Homer'in dehasını, eski feylesofların ilmini anlatmağa başladı. Nikefor Koştanof bizi dinliyordu. Lâfa karıştı.

"Osmanlıcaya yeniden kaideler Bulgarcadan alınmalı. Bulgarca kaideler hem basit, hem mükemmeldir. Kelimeleri canlı ve manaları sabittir. Osmanlıcayı taş gibi sağlamlatır."

Diyamandis itiraz etti: "İnce bir lisan değildir."

"Ama incelir."

"Ah Moiz Bori... Bu şen bir genç Mason'muş ve metr imiş. İşitirdim. Gülerek yanımıza geldi."

"Lisan meselesini konuşuyorsunuz galiba?" dedi.

"Evet, dedik, buyurun..."

"Tabiî kulübümüzü teşkil ettikten sonra bunun için uzun uzadıya müzakere edeceğiz. Benim fikrimce yeni bir lisan yapmaktan veya yapılmışını kabul etmekten ise eski ve şimdi konuşulmayan bir lisanı diriltmek daha mantıkî ve muvafıktır."

Diyamandis acele etti: "Meselâ Elenikayı..."

"Hayır İbraniceyi..."

Uşak geldi. "Yemek hazır" dedi. Sait'in yemek odası salonundan mükemmeldir. Karısının ahbabı bir prens dört yüz lira kıymetinde olan yemek ve gümüş takımlarını yarım saat içinde hediye etmişti. Sofranın üzeri beyaz sera leylâklarıyla donatılmıştı. Hâlbuki bu moda değildir. Lâkin Necdet ve hanı-

mı bu hususta pek fantezisttirler. Modaya, âdete hiç bakmazlar. Kendiliklerinden tertipler yaparlar. Benim yanıma Louis Durant Bey düşmüştü. Hem yedik, hem konuştuk. Hakikaten kıymetli bir adammış. Büyükbabasının babası Normandiyalı imiş. Hâlâ evleri Fransa'da duruyormuş. Annesinin babası Rum, annesi İtalyan imiş. Bir Ermeni Katolik kızıyla evlenmiş. Uzun müddet sefaret kâtipliklerinde, baş şehbenderliklerde bulunmuş. Şimdi, yani Meşrutiyet'ten sonra mağdur imiş... Rumca, Almanca, İngilizce, İtalyanca, İspanyolca, Rusça, Fransızca, Ermenice mükemmel bildiği hâlde hâlâ Türkçe okuyup yazmak öğrenemediğini söyledi.

"Türkçe pek kaba, pek vahşî, pek lezzetsiz!" dedi, "Sakın böyle söylediğime gücenmeyiniz..."

"Asla, bilâkis memnun oluyorum."

"Siz Türk değil misiniz?"

"Hayır Türk değilim."

"Nesiniz?"

"Osmanlı..."

Tuhaf tuhaf yüzüme baktı. Sonra Lâtinceyi methetmeğe başladı. Osmanlılar için bu unutulmuş lisan kadar âlî bir müessese bulunamazdı. Eğer eski Lâtinceyi Osmanlılara lisan olarak kabul ettirirsek Şark o vakit medeniyeti görecekti. Dünyada hâlis Lâtin yalnız Levantenler addolunabilirmiş.

Louis Durant Bey bana bazı Lâtince felsefî şiirler okuyup Fransızcaya tercüme ederken Doktor Eserullah Nâtık'ın ayağa kalktığını gördük. Nutuk verecekti. Gülümsedi. Yanındakilerle şaka etti ve başladı. Evvelâ bu kadar büyük bir fikir için toplandığımızı tebrik etti. Sonra "İsmini hatırlamadığım bir Alman feylesofu müşterek ve kardeş insaniyet fikrinin doğup hakikat olması için milletlerin teslihâtı terk etmeleri icap eder. Biz Almanlar kabayız. Bunu evvelâ yapamayız. Hâlbuki Fransızlar... Bunlar dünyanın en nazik, en zeki bir milletidir. Her türlü inkılâp onlardan parlamıştır. Fedakârlık etsinler. Evvelâ onlar ordularını dağıtsınlar. Diğer milletler de onu takip eder, diyor; hâlbuki ben de iddia ediyorum ki, bu fedakârlığı ne Fransızlar, ne Almanlar, ne İngilizler, hiçbir millet yapamayacaktır. Bunu karmakarışık olmuş, kaynamış, birleşmiş Osmanlı-

lar yapacaktır" dedi [Sayı: 25, s. 33] ve devam etti. Çünkü buna en müsait zemin Türkiye idi. Türkiye'de Avrupalıların hâlâ var zannettikleri Türkler o kadar eski milliyetlerinden, lisanlarından ayrılmışlardı ki Turan'dan gelen bir Türk asla onlara "kan kardeşim!" diye bakamazdı. Uzattı, uzattı. Türkleri adamakıllı zemmetti. Kendisinin morfoloji ile iştigal ettiğini, hatta tambura çaldığını, âşıklık ettiğini, dervişliğini, hepsini hepsini anlattı. Vaktiyle yazdığı ve yazmak üzere bulunduğu altı yüz bin sahifelik eserlerinden bahsetti.

Nikolaviç Efendi "Rakamda bir yanlışlık olmasın..." dedi. Bu sarı saçlı, uzun boylu, yüzü hindiye benzer, mavi gözlü bir Islâv'dı... Nâtık'ın şimdiye kadar üç milyon kitap okuduğunu bilmiyordu. "Bir ansiklopediden daha büyük" diyor, Türkiye'de böyle muazzam bir eseri basacak matbaa buluna[34]mayacağını hesap ediyordu. Doktor'un doğru söylediğine Sadullah Behçet yemin etti. Hasan Rûdi bu yazılmış kitapları gözüyle gördüğünü söyledi. Yalnız Nikolaviç değil, hepimiz inandık. Belki Nâtık'ın kendisi bile... Ondan sonra sözü Nutki Zeki aldı. İşte hatiplikte bu beni geçer. Aczimi itiraf etmeliyim. Türkçe kadar Fransızca da bilir. Hayatının mühim kısmını Avrupa'da geçirmiştir. Çirkin ve sevimsiz olmakla beraber o kadar şıktır ki... Mısır'da kendisine bir prensesin âşik olduğunu bile söylerler. Avrupa'da Cafe Chantan müdürlüğü ettiği zaman aktörlüğe de çalışmıştır. Jestleri müthiştir. Hâlâ her sabah büyük endam aynasının karşısında bir saat uğraşır. "Bonjour, bonsoir" demeyi bile temrin eder. Hukuk mütehassısı olduğu için yeni "Osmanlı" milletinin kanunları nasıl olmasından tutturdu. Dünyanın en mükemmel, en âli kanunları Afrika'daki zenci Liberya hükümetinin kanunları olduğunu söyledi. Ondan sonra sırasıyla Câsimü'l-Kürdî, Moiz Bori, Savsaklıyan, Fraşerli Nadir, Diyamandis, Salihü'l-aynî, Sadullah Behçet, Celâl Mün'im, Koştanof, Hasan Rudi, Nikolaviç söylediler. Hepsi müşterek insaniyeti alkışlıyor ve muvaffakiyetimizden emin olduklarını tekrarlıyorlardı. Akşama yakın kalkıyorduk. On beş gün hepimiz "etüt" yapacak, kulübümüzün teşekkülüne dair raporlar ve planlar tertip edecektik. Dışarı çıkarken Sait ve Nâtık beni tuttular. Yalnız kalınca "Senin vazifen yeni azalarımızı ziyaret" dediler, "onlarla te-

mas edeceksin. Bizim fikirlerimizi kulübümüzün teşekkülünden evvel onlara telkin edecek, onları hazırlayacaksın."

Bu hakikaten müşkil bir vazife idi. Eserullah Nâtık, ben gelmeden hepsinin adreslerini, oturdukları yerlerin numaralarını almıştı. Bana küçük bir pusula uzattı. Yeni arkadaşlarımız İstanbul'un her tarafına çil yavrusu gibi dağılmışlardı. Evlerinde bulunacakları günler hiç birbirine uymuyordu. Kimi cuma, kimi pazar, kimi perşembe günü boş olduğunu söylüyordu.

"Ah doktor" dedim, "sen ayağına üşenmezsin. Hem kuvvetlisin de... Şu ziyaretleri gel, sen üzerine al."

Güldü. Başını salladı ve dedi ki: "Heyhat! Ben kırk sekiz yaşındayım, eserimi bitirmeliyim. Gezecek vaktim [yok]."

Fakat tuhaf değil mi, gece gündüz, ne vakit sokağa çıksam hep doktora rast geldim ve istemeyerek altı yüz bin sahifelik eserini ne zaman yazdığını düşündüm.

Öbür gün cumartesi idi. Ziyaretlere evvelâ Moiz'den başlayayım dedim ve erkenden dışarı çıktım. Bu Balat'ta oturuyordu. Güçlük çekmedim. Evini gösterdiler. Son derece alafranga... Evde hep Fransızca konuşuyorlardı. Karısı o kadar şişmandı ki yalnız bir bacağı Moiz'in iki misli edeceğini tahmin ettim. Nefes aldıkça korsesi yırtılacak diye korkuyordum. Fakat münevver kadın... Kocası ilmî ve içtimaî teşebbüsümüzü kendisine anlatmış. Pek memnun ve mesut...

"Artık Yahudiler de yaşamak hakkını kazanacaklar..." diyor, seviniyor ve bana "Siyonizm hakkında ne fikirdesiniz?" diye soruyordu. Cevap veremiyor, Moiz'in donmuş gülümsemesinden gözüken sarı dişlerine bakıyordum. Kadın devam ediyordu.

"Daha geçenlerde Balat'taki millî mektebimizde Yahudi gençlerine büyük feylesofunuz Doktor Eserullah Nâtık bir konferans verdi. O vakit bizim gençler Siyonizm için ne düşündüğünü sormuşlar. Arkadaşınız: "İşte ben de bizzat bir Siyonist'im!" diye haykırmış. Bizim gazeteler büyük harflerle "Doktor Nâtık Siyonist'tir" serlevhası altında onun âlî fikirlerini günlerce neşrettiler. Siz okumadınız mı?"

"Hayır."

"Pek tuhaf..."

"Niçin?"

"Âdeta sizi bir Genç Türk zannedeceğim geliyor."

Moiz de gülüyor, lâfa karışıyordu. Ben dışarıda oynayan çocukların gürültüsünden sıkılıyordum. Oturduğumuz odanın koltukları marokendi ve eski idi. Duvarlara tirşe kâğıtlar kaplanmıştı. Yalnız büyük yağlıboya bir levha vardı. Bu kırk, nihayet kırk beş yaşında tahmin olunabilir bir adamın resmiydi. Sordum: "Bu zat kim? Pederiniz mi? Yoksa biraderiniz mi?" [Sayı: 26, s. 45]

Karı koca gayet garip bir şey söylemişim gibi gözlerini açtılar. Yalnız gözlerini değil, ağızlarını da... Kadın "Bunun kim olduğunu tanımıyorsunuz ha?" diye ayağa kalktı.

Baktım. Baktım. Acaba Hazret-i Musa'nın muasırlaştırılmış resmi olmasın diye... Hayır. Hayır... Bakıyorum ve meşhurlardan kimseye benzetemiyordum. Mahcup oldum. Önüme bakarak kekeledim.

"Affedersiniz, tanıyamadım."

Moiz "Hakikaten teessüf olunur" dedi, "sizin gibi felsefe ve ilim ile iştigal eden 'Osmanlılık' namı altında umumî 'insaniyet' idealini hakikatleştirmeğe çalışan bir zat *'Medeniyetimizin Ekâzib-i Mevzuası'* muharririni tanımasın..."

Kadın da aynı zamanda yetişti: "Son Siyonist Kongresi'nin büyük ve feylesof reisini tanımamak... Teessüf... teessüf..."

"Bu, Max Nordau[7] mu?" diye haykırdım ve ayağa kalktılar. Eserlerini ezberleyecek kadar çok okuduğum bu zatın resmini görmemiştim. Zayıf, sarı, pis bir hizmetçi kızın getirdiği şekerlemeleri yiyorduk. Ben onun için beslediğim hürmet ve hamiyeti anlattım. O kadar mübalâğa ettim ki... Moiz "Osmanlı milletinin cumhuriyetine getirip reis yapmalı..." diyecek kadar cesaret buldu.

Kadının ağzı hemen bir arpa kadar denecek derecede küçük idi. Yahut büyük, şişman vücudunun ve kocasının daima açık duran geniş ağzının yanında böyle duruyordu. Oradan çıkan kelimeler, o sırf Yahudilere mahsus Fransızca kelimeler hoşuma gidiyordu. Bilmem ne kadar oturdum. İzin alıp

7 Max Nordau (1848-1923): Yahudi asıllı Macar filozof. Siyonist hareketin öncülerindendir.

dışarı çıktığım vakit Doktor Eserullah Nâtık gibi ben de biraz Siyonist olmuştum. Lâkin Osmanlıları kaynatıp yeni ve mukavelevî bir millet yaptıktan sonra bu tatlı hayalin de manası kalmazdı.

Moiz'i bütün bankalar, sefaretler, malî müesseseler tanır. Hükûmetle de arası hoştur. Yalnız maden imtiyazları değil, şimendifer dalaverelerine bile karıştığını gazetelerde okumuştum. Böyle bir zekâ bizim idealimizin hakikatleşmesine büyük hizmetler edebilirdi.

Ertesi gün daha erken kalktım. Pazardı ve hava o kadar güzeldi ki... İnsan kendini yapraksız baharda zannedecekti. Galata'ya çıktım. Koştanof orada, Kule Sokağı'nda, büyük bir apartmanda oturuyordu. Bu adam bekârdı. Akrabalarından bir muallime ile beraber yaşıyordu. Kapıyı açar açmaz "Zaten sizi bekliyorduk" dedi.

"Geleceğimi nereden biliyordunuz?"

"Dün gece Tokatlıyan'da Moiz Efendi'ye rast geldim. Ona söylemişsiniz."

Kabul odaları muhteşem değil, bilâkis pek sade idi. Matmazel Magda Cakof ismindeki akrabasını bana takdim etti. Bu kız Tatar'a benziyordu. Fransızcası çok zayıftı. Türkçe de bilmiyordu. Koştanof bana Hristo Botef'in bir şiirini tercüme etti ve bu şairin eserlerini Fransızlar, Almanlar, Ruslar lisanlarına tercüme ettikleri hâlde Osmanlıların aldırış etmemelerine canı sıkılıyordu.

"Lâkin azizim" dedim, "onun eserleri şiir değil ki..."

"Ya ne?"

"Hep kan... kan..."

Hristo Botef'in dehasını bana kabul ettirmek için çok saçmaladı. Hayatta tabiî hâlin harp ve mücadele olduğunu, sükûn ve istirahatın tabiata muhalif bulunduğunu ispata çalıştı. Sıkılmadan bütün insaniyet fikirlerinin çürüklüğünü iddiaya kalkıyordu. Ben gayet nazikâne maksadımızı hatırlattım. Bizim ilmî ve fennî kanaatimiz, irfanımız son derece insanî ve mücadeleden uzak idi. Bunu o kadar tatlı anlattım ki itiraz edemedi. Yalnız "Benim söylediklerim Avrupalı feylesofların fikirleri..." dedi; "yoksa ben de 'insaniyetçi'yim ve sizinle beraberim."

Kalkıp elini sıktım. Gülümsedi. Kaynaştırarak yeniden vücuda getireceğimiz "Osmanlı" milletine sonradan bütün Bulgaristan Krallığını da sokabilmek ihtimalinden bahsetti. Ayrılıp sokağa çıktığım vakit Koştanof'un nasıl yaşadığını düşündüm. Belki zengindi. Selanik'te neşrolunan Türkçe paçavralar bu muhterem ve âlim zatın uzun müddet çetecilik yaptığını ve daha geçen ay içinde arkadaşı olan bir Ulah çete reisini boğarak suya attığını yazmışlardı. Mümkün müydü? Sorbonne'dan mezun bu kadar mütekâmil bir adam cinayet yapsın...

Nikolaviç'le Mina'yı evlerinde bulamadım.

Hitam

(imzasız)

Zekâ, Sayı: 21, 20 Şubat 1329/5 Mart 1914, s. 345-346;
Sayı: 22, 27 Şubat 1329/12 Mart 1914, s. 354-356;
Sayı: 23, 6 Mart 1330/19 Mart 1914, s. 9-10;
Sayı: 24, 13 Mart 1330/26 Mart 1914, s. 21;
Sayı: 25, 21 Mart 1330/3 Nisan 1914, s. 33-34;
Sayı: 26, 27 Mart 1330/9 Nisan 1914, s. 45.

Ashab-ı Kehfimiz

İçtimaî Roman

Bu küçük romanı beş sene evvel yazmıştım.[1] *Maksadım edebî bir eser meydana koymak değildi. Sadece münevverlerimizin garip düşünüşlerini içtimaî hakikatle karşılaştırmak istiyordum. Meşrutiyet'ten sonra büyük adamlarımızın çoğuyla görüşmüştüm. Hepsinin fikri, aşağı yukarı, şu neticede toplanıyordu: "Osmanlılık, müşterek bir milliyettir. Osmanlılık ne yalnız Türklük, ne de yalnız Müslümanlık demektir. Osmanlı devletinin idaresinde yaşayan her fert 'bilâ-tefrik-i cins ü mezhep' Osmanlı milletine mensuptur!" Hâlbuki bu fikir, gayr-i millî Tanzimat maarifinin yetiştirdiği dimağlarda doğmuş bir vehimden, bir ham hayalden ibaretti. Dini,* [6] *lisanı, terbiyesi, tarihi, harsı, mefahiri ayrı olan fertlerin mecmuundan "müşterek bir milliyet" teşkil etmek imkânı yoktu. "Osmanlılık" hakikatte devletimizin namından başka bir şey miydi? Avusturya'da yaşayan Almanlara "Habsburg milleti, Avusturya milleti" denemezdi- Alman nereli olursa olsun, her yerde Almandı. Türkçe konuşan bizler de beş bin senelik bir tarihin, hatta pek eski bir esatirin sahibi olan bir millettik. Osmanlı Devletinin memleketinde, Kafkasya'da, Azerbaycan'da, Türkistan'da, Buhara'da, Kâşgar'da, hâsılı nerede yaşarsak yaşayalım, yine hâlis muhlis Türk'tük... Hâlbuki "Osmanlılık" kelimesine mevhum*

1 "Koleksiyon" ve başlıksız bir bölümünü "küçük hikâye" tanımlamasıyla 1913'te *Zekâ* dergisinde (Sayı: 19, 21-26) yayımladığı *Tatlısu Frenkleri* isimli roman taslağı kastediliyor.
Bu kısımların tefrika edilmesi dikkate alınarak, kitap hâlinde (*Ashab-ı Kehfimiz* adıyla) yayımlanışı 1918 olsa da kronolojik sıralamada asıl yerine çekilmiştir.

manalar veren münevverlerin siyasî fikirleri, içtimaî gayeleri ise insanın gözlerinden yaş getirecek derecede gülünçtü.

Bu muhterem efendiler; Balkan Muharebesi'nden sonra da hakikati göremiyorlardı. İşte o vakit bu kitabı yazdım. İçindeki fikirler sırf Tanzimat ilhamları olduğu için herhangi bir zata atfederek şahsî "enmuzeç"ler çizmeğe çalışmamıştım. Türk köylüsü "Dili dilime uyan, dini dinime uyan..." diye milliyetin hududunu pek güzel anlarken münevver efendiler son inkılâp esnasında ne dile, ne dine ehemmiyet veriyorlardı. Nihayet, işte zaman onlara yaman bir ders verdi. On sene içinde her biri bir asra sığmayacak vakalar başımızdan geçti. Artık umumiyetle milliyetin kıymeti bilindi. Konuşulan tabiî lisana, millî edebiyata, millî sanata, milliyet mefkûresine ehemmiyet verilmeğe başlandı, bugün ihtimal şu kitaptaki kahramanların siyasî iddiaları, budalaca hareketleri müfrit birer "mübalâğa" [7] *gibi görünecek, fakat hâlâ milliyetperverliğe, Türkçülüğe aleyhtar geçinenlerin lisanda, edebiyatta, sanatta, siyasette –pek açıkça itiraf edemedikleri– gayeleri nedir? Eğer varsa hep bu boş hülyalar değil mi?*

Sarıyer, 1918
Ö.S.

[11]

BİR ERMENİ GENCİNİN HATIRALARI

1

YENİ BİR DERNEK

30 Ağustos 1908, Moda...

Şimdi gezmekten geldim. İçimde tatlı bir sevinç var. Pencereme oturdum. Komşumuz Rupenyanların yeşil, iri papağanı kafesinin asılı durduğu balkondan bana bakarak, "Hosegur, hosegur..." diye bağırıyor. Bahçenin gölgeli tarhlarında bir [12] kedi oynuyor. Ağaçlar kuş dolu... Sanki sesleri güneşin yakıcı aydınlıklarını ürpertiyor. İçimde bir faaliyet arzusu kaynaşıyor. Kitap okuyamıyorum. Okumak abus, güneşsiz kış günlerinin mecburî eğlencesidir. "Ne yapayım?" diye düşünüyorum.

Bir Ermeni ne yapar? Mutlaka faydalı, kârlı bir şey! Çocukken, daha Karabetyan Idadîsi'nde okurken Bağdaseryan isminde tuhaf bir coğrafya hocamız vardı.

"Dünyada en birinci zevk ruzname tutmaktır" derdi. Ben bunu boş, manasız, pek münasebetsiz bulurdum. Kendi kendime "Ruzname tutmak, tahrirî bir gevezeliktir" derdim. Daha pek gençken özendiğim şey "ciddî olmak"tı. Dersimi okurken, arkadaşlarımla konuşurken, yolda giderken böbreklerim sancıyormuş gibi yüzümü ekşitir, kaşlarımı çatardım. Bu âdetim yüzümde gayet derin, vakitsiz çizgiler bıraktı. "Söz gümüşse sükût altındır" diyen ben, yazmak hususunda da perhiz ediyordum. Mektuplarım gayet kısa, gayet manalıydı. Ömrümde fazla bir şey söylemediğim gibi fazla şey de yazmadım. Bugün, ama bilemiyorum neden? Hep yazmak, hatıralarımı kâğıtlara geçirmek istiyorum.

Gözlerimi ağaçların baygın yaprakları arasında dinlendirerek hayalimi on beş senelik bir maziye çevi[13]riyorum, işte muallim Bağdaseryan... Şişman, kumral bıyıklı, kırmızı yüzlü, masum tavırlı bir adam.

Diyor ki: "Çocuklarım, siz her gün değişeceksiniz. Her gün siz büyürken, dimağlarınız, fikirleriniz de büyüyecek, her gün fazilete yaklaşacak, idraksiz, şuursuz geçen günleriniz için teessüfler edeceksiniz. Düşündüklerinizi, duyduklarınızı beş on dakikaya acımayıp yazınız. Yarın yazdığınızı öbür gün bilmeyeceksiniz. Bir sene evvel yazdığınızı öbür sene okurken ne kadar değiştiğinizi anlayarak hayretler içinde kalacaksınız..."

Üçüncü sıranın başında oturan Hayikyan, gülümsüyor. Kocaman kafasını sallayarak "Öyle boş şeylerle uğraşacağıma faydalı bir şey okur öğrenirim" diyor.

Zavallı dostum Hayikyan! O vakit hocanın sözüne inanıp ukalâlık etmeseydin bugün ömrünün, ruhunun manalı izleri elinde kalır, onların üzerinde, ne kadar feci olsa da, uzaklaşıldıkça daha ziyade sevilen o muazzez maziye doğru gider, eğlenir, tatlı bir zevk bulurdun... [14]

Şimdi işte kalem elinde, böyle düşünüyorsun!

Şimdi evet, kalem elimde, düşünüyorum. Hatıram yıpranmış, hayalim yorgun... Kan lekeleriyle, kılıç gölgeleriyle kararan çocukluğumdan beri her an fikrim değişti. Okuduğum kitaplar, bozulan itikatlarım, kartlaşan masumluklarım bugünkü şahsiyetimi doğurdu. Bugünkü gözüm dünü, hakikate en yakın renkleriyle göremez. Bedbaht oldum. Lakayt oldum. Mesut oldum, meyus oldum. Ümitvar oldum. Muvaffak oldum. Fikirlerim gibi hislerimde de, talihimde de sabitlik yok. Her şey değişiyor. Eğer hakikatin ne olduğunu bilmeden her gün bin defa söylediğimiz bu kelimenin bir aslı varsa, artık bence şüphe yok ki, sabitlikte değil, değişikliktedir. Dünyada sabit ne var? Hayat bir fırtına ki bizi önüne katmış değiştirerek sürüp götürüyor. Bir dakika bir yerde, bir hâlde duramıyoruz. Olmayan şeyde hakikat mi olur? Olan mütemadiyen değişikliktir. Bugün elimde bir ruznamem bulunsaydı belki hakikati anlayabilecektim.

Şimden sonra da birçok fikirlerim, hislerim değişecek, unutulacak. Onları hatıramın, hissimin [15] karanlığından kurtaracağım. Mademki doğru olarak dünü yazamıyorum. Bugünden itibaren yarını yazmağa başlayacağım.

On beş, yirmi gün içinde ne değişiklik ya Rabbi! O kadar kardeşlerimizi Kürt cellâtlarına doğratan Kırmızı Sultan'ın kuvveti, iktidarı birdenbire söndü. İstibdat bahar sabahlarında uyanan bir adamın kâbuslu rüyası gibi tuhaf, gülünecek bir hatıra bırakarak silindi gitti. Dinler barıştı. Milletler kaynaştı. Papazlar, mutaassıp hocalarla öpüştüler. Asırlarca birbirlerinin kanlarını emen, gözlerini oyan unsurlar kol kola oynadılar. Doğan hürriyet güneşini alkışladılar.

Her şeyi siyah gören bedbinler: "Bu bir sıtmadır, geçer... diyorlar, güneşin altında yeni bir şey yoktur. Tanzimat hürriyetin aslı olamaz. Her millet bir millettir. Toplanıp bir millet gibi bir kanun altında, bir vatan içinde rahat rahat geçinemezler."

Fakat vakalar onları yalana çıkarıyor. Bugün Ermeni'nin, Rum'un, Arnavut'un, Sırp'ın, Bulgar'ın, Arap'ın, Türk'ün, Kürt'ün kalbi "Hür Osmanlılık" için çarpıyor. Beyoğlu'ndaki, Tepebaşı'ndaki nümayişler Rumların [16] ne kadar Osmanlılı-

ğa müştak, ne kadar sadık olduklarını bariz bir surette gösterdi. Lisan meselesini, sair meseleleri açılacak Mebusan Meclisi'nde milletvekilleri adalet dahilinde halledecekler...

İki ay evvel neler düşünüyordum; emindim ki Türkiye, bu hasta adam artık düştüğü ecel yatağından kalkamaz. Bu hastayı böyle süründürmektense zehirleyerek çabucak içtinabı mümkün olmayan meşum neticeye götürmek... Ermenistan'da hiç olmazsa Rus himayesinde bir muhtariyet yapmak.... Kürtlerle şehirlerde oturan Türkleri bir asır içinde Ermenileştirerek eski Ermeni imparatorluğunun temelini atmak...

Vakıa idealler "olan" değil, "olması istenilen" şeylerdir. Fakat amma münasebetsiz bir hülya... Niçin her millet ayrı bir zümre, ayrı bir hükümet yaparak yaşasın? İşte bir arada, menfaat, komşuluk bağlarıyla pekâlâ anlaşıyorlar. Amerikalılar mesut değil mi? Biz niçin Osmanlı olmayalım? Niçin bu otuz şu kadar milyonluk cemiyeti yıkalım? Mantıkla menfaat bizi hülyayla mefkûre peşinden koşmaktan menetmez mi?

Hâlâ devam eden alkışlar, nümayişler benim mantığımda esaslı bir inkılâp vücuda getirdi. Şimdi pek vazıh, pek sahih düşünebiliyorum. Osmanlıyım. Osmanlı kalacağım.

Elveda ey eski ihtilâlci Hayikyan, elveda sana... [17]

10 Eylül 1908, Moda...

Ben tembelim! İşte kaç gündür vapurda, yolda yazacağım şeyleri düşünüyorum, kendi kendime "Bu akşam..." diyorum. Akşam sabaha bırakıyorum. Sabahleyin de ertesi akşama... Meşrutiyet'in, hürriyetin sarhoşlukları geçti. Şimdi hepimiz sersem gibiyiz. Memleketin dahili karmakarışık! İşler pek öyle çabucacık düzeleceğe benzemiyor. Vakıa Meşrutiyet'i alenen istemeyen yok. Ama yıkılan eski idarenin enkazı korkunç bir dağ gibi hâlâ üzerimizde duruyor, tatsız vakalar eksik değil. [18]

Beşiktaş'ta bir İslâm bahçıvanın kızı bir Rum'a kaçıyor. Herif, karakola şikâyet ediyor. Kızla Rum'u tutuyorlar. Sonra halk karakola hücum ediyor. Kızla Rum'u o kadar dövüyorlar ki Rum ölüyor. Rum'un ölüsünü alan Rumlar Beyoğlu'nda gezdirdiler. Türlü türlü nümayişler yaptılar. Bu adî zabıta meselesine

millî bir şekil verdiler. Ben nümayişçilerin arasındaydım. Bir gün Türklerden intikam alacaklarını haykırıyorlardı.

Patrikhaneler "Eski hukukumuz, eski imtiyazlarımız" diye kımıldanmağa başladılar. Hâlbuki Kanun-ı esasî bütün Osmanlılar için "bir" değil mi? Kanun-ı esasî karşısında hususî bir hukuk, hususî bir imtiyaz kalır mı? Hem kalması makul mü? Mantıkî mi? Bunun için birçok münakaşalar ettim. İtiraf ederim ki Türkler pek samimi! Tanzimat, Kanun-ı esasî, Osmanlılık uğrunda kendi milliyetlerinden vazgeçiyorlar. Mektepte okuttukları kitaplarda, tarihlerinde, gazetelerinde hatta bir tek "Türk" kelimesi ağızlarından kaçırmıyorlar.

"Biz Osmanlılar, hepimiz kardeşiz" diyorlar, "camilerin, kiliselerin dışarısında hiçbir ayrımız gayrımız yoktur. Her şeyin fevkinde mukaddes, âli Osmanlılık vardır!"

Bu fikre Türklerden hiç muhalif yok. Âdeta Osmanlılık onlara mantık, münakaşa kabul etmez bir din gibi olmuş. [19] Rumlar, Arnavutlar, Bulgarlar, bazı Ermeniler "Osmanlılık bizim milliyetlerimiz için bir tehlike teşkil eder" diyorlar. Ben bu sözü o kadar doğru bulmuyorum, patrikhanelerin ektiği tohum... Papazlar siyasî kaynaşmanın kuvvetlerini kıracağından korkuyorlar. Meseleye onların gözüyle bakılırsa hakları da yok değil...

Lâkin bugün papaz asrında mıyız... Kanun-ı esasî olan meşrutî bir memlekette "milliyet, kavmiyet" teşkilâtı ne demektir? [20]

Kânun-ı sani 1909, Moda...

Soğuk çok... Odun, kömür fiyatı pek pahalı! Evinde pansiyon oturduğum ihtiyar kadın "Dünyanın sonu!" diyor. Ömründe bu kadar soğuk, bu kadar pahalılık görmemiş. Elbiseyle odun parası bütçemi sarstı. Her ay üç yüz frankçığımı ayırıp bankaya teslim edemiyorum... İşler kesat, kesat, kesat... Ticaret âlemini de terk etmeyerek siyasiyata atılmayı canım o kadar istiyor ki! Evet benim kanımda bir kurt var. Ermeni fırkalarından birine dahil olmağı düşünüyorum. Fakat onların hiçbirini Kanun-ı esasîye muvafık bulmuyorum. Zira "milliyet esaslarına müstenit siyasî fırkalar" Osmanlı Kanun-ı esasî'sine muhalif-

tir. İttihat ve Terakki'yi düşünüyorum. Orası da benim için meçhul... İşitiyorum ki Avrupalılar "Genç Türk" dedikleri bu adamlara panislâmizm gibi emeller atfediyorlar. Beklemek, acele etmemek lâzım... Hele bir yaz gelsin... Bakalım ne olacak! [21]

17 Mayıs 1909, Moda...

Yazı yazmakta o kadar tembelim ki... Sözde hislerimi, hatıralarımı günü gününe yazacaktım. Nerde? İhmalci bir Türk gibi kendi kendimi "Elim değmiyor" diye teselli ediyorum. Bugün işte işim yok, zorla masamın başına oturuyorum. Kitapların, gazetelerin altında kaybolan defterimi buluyorum. Dört aydır neler oldu, neler... Âdeta bir tarih... Düşmanımız Kırmızı Sultan devrildi. Şimdi Selanik'te mahpus... Artık irticaın, istibdadın geri gelmek ihtimali yok.

İsyanın bütün safhalarında hazır bulundum, bu irtica asla yeniliğe karşı millî bir isyan değildi. İstanbul'un [22] bütün askerleri sanki kendilerine "Hıristiyansınız" diyen varmış gibi Müslüman olduklarını iddia ediyorlardı. Şapkalılara, hususuyla ecnebilere dokunmuyorlar, hatta onlara fazla ihtiram gösteriyorlardı. Genç Türk zannetmesinler diye ben de şapka giydim. Bütün dostlarım da şapka giydiler. Şapka ile ihtilâlcilerin arasında serbestçe gezilebiliyordu. Ne eğlenceli günlerdi... Hükümet falan her şey sönmüş, âdeta tebahhur etmiş, uçmuş gitmişti. Âdi, küçük çavuşlar payitahta hükmediyorlardı. En meşhurları Hamdi Çavuş'tu. Bu zavallıyı astılar. Kuvvetinin, iktidarının en şaşaalı zamanında Ermenice bir gazetenin muhabiri sıfatıyla kendisiyle mülakat etmek istedim. Taşkışla'nın muhteşem bir odasında beni kabul etti. Hâlâ çavuş forması taşıyordu. Belinde palaskası asılıydı.

"Ne istiyorsun?" dedi. Muhabir olduğumu, Ermeni milletinin murahhası gibi kendisiyle görüşmek istediğimi söyledim. Vesika falan aramadı. Fakat oturtmadı da... Ayakta konuştuk.

"Peki ne soracaksın, sor bakalım?"

"İhtilâlden maksadınız nedir?"

"Şeriatı çıkarmak..."

"Şeriat ne demektir? Lütfen bana izahat verir misiniz? Bizim Ermenilerin bu hususta malûmatı yok." [23]

"Şeriat ne demek olduğunu ulema efendilerimizden git öğren. Benim sana öğretmek haddim değil. Belki yanlış bir şey söylerim de günaha girerim."

"Şeriatı nasıl çıkaracaksınız?"

"Ne kadar mektepli zabit varsa hepsini öldüreceğiz. Jön Türk dedikleri dinsiz herifleri bir tane kalmayıncaya kadar mahvedeceğiz..."

Heyhat... Biz Jön Türklerin taassubundan, ittihad-ı İslâm taraftarı olduklarından nefret eder, her fırsatta kendilerine hücum ederiz. Türkler de onlara "dinsiz" derler. Öyle bir tezat ki... Ama hangisi doğru...

"Pekâlâ efendim, siz Türk müsünüz?"

"Hayır, Türk falan değilim..."

"Arnavut musunuz?"

"Hayır, hiçbir şey değilim..."

"Ya nesiniz?"

"Müslüman..."

Dinin başka, milliyetin başka bir şey olduğu bu çavuşa anlatılamazdı. Ayrıldım, dışarı çıktım. O gece Beyoğlu'nda kaldım. Gezdim. Bütün umumhaneler, meyhaneler ihtilâlcilerle dolmuştu. Hepsi ölecek derecede sarhoştu. Alüftelere sarılıyorlar, "Şeriat isterük!" [24] diye avazları çıktığı kadar bağırıyorlardı.

Dünyada bu kadar maksatsız, bu kadar idealsiz bir ihtilâl olamazdı. Hareket Ordusu gelince bir sabun köpüğü gibi isyanın ruhu söndü. Kahramanlar koyunlar gibi kışlalarda tutularak bağlandı. Rumeli'nde askerî yollarda çalıştırılmak üzere vapur vapur Selanik'e gönderildi. Abdülhamit'in huzurunda Kabûlî Bey[2] isminde bir kaptanı parçalayan bahriyeli neferler asıldı.

Bir Türk-Osmanlı arkadaşımla asılacakları görmeye gittim. O gece Sirkeci'de otelde yattık. Sabahleyin erkenden darağaçlarının kurulduğu meydana geldik. Daha güneş doğmamıştı. Harbiye Nezareti tarafından bir gürültü koptu. Mahkûmları getiren arabalar ilerliyordu. Asılacak olanlar bü-

2 31 Mart Olayında öldürülen Ali Kabuli kastediliyor.

tün kuvvetleriyle tekbir getiriyorlardı. Oradaki jandarma zabiti bize dedi ki: "Bunlar gevezelik yapıyorlar. Öbürleri usluydu." Şimdi Derviş Vahdeti teşvik ediyor. Zannediyor ki tekbir seslerini işiten halk gelip onu ipten zorla kurtaracak...

Son nefesinde bile halkı ihtilaken teşvik etmekten vazgeçmeyen bu adamı görmek istedim. Arkadaşımın tanıdığı zabitle beraber yanına gittik. Bu ateş yüzlü, fakat vahşî, azimli bir adamdı. Biraz sararmıştı. [25] Hâlâ Genç Türklere küfürler ediyor, onların göreceklerinden filân bahsediyordu. Çok söylendirmediler. Astılar... Kafası düşünce bizim şehit olan fedakâr ihtilâlcilerimizi düşündüm. Türkler ne tuhaftır. Kendi milliyetleri gibi çok şeyi inkâr ederler. Gayet mükemmel, âli, fedakârane olan Ermeni ihtilâllerine "isyan" bile demeğe tenezzül etmiyorlar, lâf arasında geçerse yalnız "Ermeni gürültüsü..." diye gülümsüyorlardı. O kadar fedakâr veren koca ihtilâl... Evet, bu memlekette buna âdeta bir "gürültü" deniyordu.

Derviş Vahdetî, epeyce büyük bir rol oynamıştı. Fransızca bir isim ile çıkardığı dinî gazetesinin[3] sürümü otuz kırk bini bulmuştu. Âdeta ben bile halkın inanmak için gayet büyük, gayet mantıksız budalalıklar aradığına kani oluyordum. Âli mektepten çıkan, en münevver gençler bile Derviş Vahdetî'nin yazılarını satırı satırına okuyorlardı.

Hele tanıdıklarımdan bir Genç Türk vardı. Büyücek bir memurdu. İhtilâl günlerinde Mebusan'da idim. Onun cebinden yeşil, al iki bayrak çıkararak, "Ya bu kazanacak, ya bu..." diye, şuh, hoppa, sevindiğini gözümle gördüm. Bu bir Genç Türk'tü. Fakat ideal namına hiçbir şeysi [26] olmadığından irtica, zulmet, cehalet de ona hoş geliyordu.

Vakaları mı yazıyorum?.. Gazetelerin yazdığı şeyleri yazmakta ne mana var? Ben kendi hislerimi, intibalarımı yazmak isterken haberim olmadan kalkıyor, "vak'anüvis"lik ediyorum. Neyse... İşte o fırtına da geçti... Şimdi rahat gibiyiz.. Boyuna kabineler değişiyor. Vükelâya genç genç unsurlar giriyor, tali-

3 "Volkan" gazetesi kastediliyor.

himiz, Türkiye'nin talihi taayyün etmek üzere... Ben daha mesleği tayin etmedim. Ermeni fırkalarına mı gideyim! O vakit bir milliyetçi olmayacak mıyım? Hâlbuki ben Osmanlılığa itikat ediyor, iktisat bağlarının din, taassup, milliyet bağlarından daha kuvvetli olduğuna kani bulunuyorum.

11 *Haziran 1909, Moda...*

Bugün bir Türk'le konuştum. Bende çok iyi bir tesir bırakı. Mutlaka aramızda geçen lâfları yazmalıyım. Bu zatın ismi Niyazi Bey... Meşrutiyet'in ilânından sonra Avrupa'dan gelmiş. Gayet şıktı. Başında fes olmasa bir Avrupalıdan fark olunamayacaktı. Hukuk tahsilini Paris'te bitirmiş, birinci derecede diploma almıştı. Mebus Mızıkyan'ın evinde bana takdim olundu. Bahis politikaya dönünce ben "İttihat ve Terakki" hakkındaki şüphelerimi söyledim. Kendisi ne hükümet fırkasından, ne de muhalif, "müstakilim" [28] iddiasında idi. O kadar değişmiş, o kadar medenîleşmişti ki, "Ah her Avrupa'ya giden Türk böyle gelse..." diye düşünüyordum. Sözlerini büyük bir dikkatle dinledim:

"İttihat ve Terakki'den şüpheniz pek boştur!" diyordu, "pantürkizm, panislâmizm filân Avrupa hayalperverlerinin iftirasıdır. Bir de bir mesel vardır, biliyor musunuz, 'Kişi kişiyi kendi gibi bilir.' Avrupa'da meşum sunî bir cereyan yaşar: Milliyet, kavmiyet cereyanı! Orada her şeyi milliyet rengine boyarlar. Meselâ Fransızların ırkça bir vahdetleri olmadığı hâlde o kadar milliyetperver, o kadar milliyette mutaassıptırlar ki Paris koketleri bile Almanlarla münasebette bulunmazlar. Almanya'da her şey millîdir. Hatta sosyalizm bile... Böyle bir muhitte 'hüküm'ler de millî olarak verilir. Meselâ René Pinon[4] bir kitabında 'Türkler, aldıkları askerin içinden ırkça Türk olanları İstanbul'da, Edirne'de, Makedonya'nın mutedil, güzel yerlerinde istihdam ederler, gayr-i Türkleri Yemen'e, Fizan'a, en uzak yerlere gönderirler' diyor. Hâlbuki Osmanlı hükümeti tamamıyla bunun aksini yapmıştır. Arnavutlar, Araplar hep Hassa Ordusu'na gelirler. Yıldız'ın rahat kışlalarında askerliklerini ya-

4 René Pinon (1807-?) Fransız yazar. Burada atıf yapılan kitabı: *L'Europe et l'Empire Ottoman* (1909 Paris).

parlar. Yemen'e, Fizan'a, Makedonya'ya hep Türkler, yani Anadolu çocukları gider. Hatta Yemen'e 'Türk Mezarı' derler. Şimdiye kadar [29] hastalıkla, harple bir milyondan ziyade Anadolulu Türk'ün Yemen'de öldüğünü rivayet ederler. Mösyö René Pinon yalan söylemek, bize iftira etmek istemiyor. Onun kendi mantığı Türklerin böyle yapmasını, yani imparatorluğun fena, uzak yerlerine gayr-i Türkleri göndermesini kabul ediyor. Bizim de böyle yaptığımıza hükmediyor. Çünkü Fransa'da birkaç unsur olsa onlar mutlaka ilk peşin Fransızları düşüneceklerdir. Kezalik bu asırda İslav İttihadı, Cerman İttihadı, Lâtin İttihadı Avrupa siyasetinin ana hatlarıdır. Hep bu üç ideal etrafında onların politikası sabit, mütehavvil şekiller alır. Böyle ideallerin doğduğu muhitte insanî, necip bir siyaset düşünülebilir mi? Avrupalılar her milleti kendileri gibi sanıyorlar. Türklerin de 'Türklük' diye bir milliyetleri, tarihleri, emelleri olduğuna ihtimal veriyorlar. Yanılıyorlar. Çünkü hisleriyle muhakeme ediyorlar. Bize dair hiç tetkikat yapmadan, hiçbir Türkün aklından geçmeyen 'pantürkizm' hayalleri uyduruyorlar. Sonra sizin gibi içimizde yaşayan, bizim içimizi dışımızı bilen Hıristiyan vatandaşlarımız da Avrupa hayalperverlerinin düzdükleri bu yalanlara inanıyorlar. Vatanımızda, yaşadığımız memlekete kim 'Türkiye' der? Yalnız Avrupalılarla Avrupa gazeteleri bu manasız ismi çıkarmışlar. İşte [30] Tanzimat maarifi meydanda... Hiçbir mektep kitabında hiçbir coğrafya kitabında 'Türkiye' diye bir memleket ismine rast gelmeyeceksiniz. Avrupa-yı Osmanî, Asya-yı Osmanî, Afrika-yi Osmanî, sonra hepsine birden 'Memâlik-i Osmaniye' deriz. Kendi tarihlerinizi tabiî bilirsiniz. Bir de bizim mekteplerimizde okuttuğumuz tarihlere bakınız. Bir 'Türk' kelimesi bulamayacaksınız. Bundan başka bizim tarihlerimiz bilhassa Türklük aleyhinde tertip olunmuştur. Hülâgû, Timurlenk gibi dünyanın en büyük cihangirlerini sırf Türk oldukları için, küfürler, lânetlerle tarihlerimizde yâd ederiz. Sonra Sezar, İskender, Napolyon hakkında tarihlerimiz ihtiramda kusur göstermezler. Hatta bunlar için şairlerimizin bazıları şiirler bile tanzim etmişlerdir. Hele İskender, edebiyatımızda âdeta bir telmih olmuştur. Her milletin şairleri kendi milletlerini, tarihlerini, ananelerini terennüm ederler. Bizim şairlerden ne ye-

nisi, ne eskisi, Türklüğe dair bir kelime yazmadıkları gibi kendi milliyetlerinden bahis icap edince 'Etrak-i bî-idrak' demişlerdir. Memleketimizin son şairi Tevfik Fikret meşhur *Rübab-ı Şikeste*'sinde, ilâç için olsun bir 'Türk' kelimesi geçirmemiştir. Mehmet Emin Bey Osmanlılarca bir fantezistten başka bir şey değildir. İşte kendi milliyetini tarihiyle, maarifiyle, edebiyatıyla bu kadar inkâr etmiş bir millet kendi milliyeti [31] esasına müstenit bir "ittihat" ideali yapabilir mi? Avrupalılar bizi tetkik etmediklerinden böyle bir idealin vücuduna ihtimal verebilirler!.. Aramızdakiler bu kadar saflık göstermemelidir. Memleketimizde 'Türk, Türklük, Türkiye, Türkiyat' kelimelerinin medlulleri olmadığı gibi 'Türkçe' diye de bir lisan yoktur. Biliyorsunuz ki lengüistik ilmi 'Her lisan bir lisandır' der. Biz Osmanlılar bu kaideyi asırlarca evvel bozmuşuz. Yeni sunî bir lisan yaratmışız. Türkçe sarfını, Türkçe nahvini yalnız avamla kadınlar kullanırlar. Mütefekkirlerimizin, âlimlerimizin, ediplerimizin, ayrıca 'Osmanlıca' namı tahtında üç lisanın ittihadından mürekkep bir tahrir lisanı vardır. Bu lisanda üç lisanın kelimeleri, kaideleri bulunur. Vakıa her lisandan her lisana kelimeler geçebilir. Meselâ İngilizcenin birçok kelimeleri Fransızcadır. Fakat İngilizceleşmiş, İngilizce kaidelerine tâbi olmuşlardır. Osmanlıcada ise aksi... Arapça kelimeler Arapça, Acemce kelimeler Acemce kalmışlardır. Avam, kadınlar bunların telâffuzlarını bozarak Türkçenin selikasına, tecvidine göre değiştirdikçe 'galat' namı tahtında hemen Osmanlı âlimleri tashih ederler. Sonra dünyanın hiçbir lisanında olmayan bir hadise... Osmanlıcaya, Arapça, Acemce kaideler, edatlar da girmiştir. 'Bir lisana tabiata muhalif, yabancı lisanlardan alınma sarf, nahiv kaideleri konulamaz. Çünkü lisanlar [32] bir müessese olduğundan değiştirilemez' diyenlerin yalanları meydana çıkmıştır. Türkçenin esasında 'müzekkerlik, müenneslik' yokken Arapçanın bütün müzekker, müenneslik kaidelerini, tetâbularını,[5] Acemcenin terkip kaidelerini, edatlarını kabul etmişiz. Her ne kadar köylülerle avam, daha doğrusu halk, sunî bu zengin lisanı kabul etmemişlerse de şairler, edipler, hükümet bu mevzu 'Osmanlı-

5 Metinde "tetâbuklarını" biçiminde.

ca' lisanını yazmışlar, konuşmuşlardır. Genç ediplerimiz lisanı daha ziyade muğlâklaştırıyorlar. Bu hususta Fikret'in, Faik Âli'nin, Süleyman Nazif'in, bilhassa Hüseyin Daniş'in büyük hizmetleri sebkat etmiştir. Osmanlıca, ilk vâzılarının, eski şairlerin, Nergisî'nin lisanına doğru yaklaşmağa başlamıştır. Edebiyatta biraz daha faaliyet olsa birkaç seneye kadar, nasılsa kalan Türkçe kelimeler, sıfatlar, fiiller de tahrir lisanından kaldırılacak... 'İttihat' için birinci vasıta lisandır. Kendi lisanını böyle öldürmeğe, katiyen millî edebiyatını satırlara geçirmemeğe ahdetmiş bir millet nasıl olur da dil millettaşlarıyla birleşebilir? Osmanlılar 'Memâlik-i Osmaniye'nin haricindeki Türkleri asla tanımazlar. Onlarla hiçbir münasebetleri yoktur. Hem olamaz da... Artık söyleyiniz, 'Türkizm' iftirası kadar budalaca bir iftira olur mu?

Bazı siyasî fırkaların Türkçülük gibi esassız bir ideali olsa bile, Osmanlı hükümeti daima Osmanlı kalacak, [33] 'Osmanlılık' haricinde hususî bir milliyet tanımayacaktır. Osmanlılık siyasî bir milliyettir. Tarihle, anane ile hiç münasebeti yoktur. Tanzimat ile beraber tesis edilmiştir. Bu vaki, bu tarihsiz milliyet son derece terakkiye, inkişafa müsaittir... Muhtelit unsurlardan bir milliyet... Zaman, Meşrutiyet bu hadiseyi doğuracak, tarihsiz olunca tabiî taassupsuz kalacak olan bu Osmanlı milliyeti yarım asır içinde dev adımlarıyla tealiye, terakkiye yükselecektir. Şarkta henüz her şey hükümettedir. Babıâli'nin teessüs etmiş ruhu öyle kavî, öyle dinçtir ki, işte sizi temin ediyorum, ne ittihad-ı İslâmcıların, ne Türkçülerin hiçbir ideali oraya hulûl edemez. Osmanlı hükümetinin şiarı 'Bilâ-tefrik-i cins ü mezhep' terkibinin içindedir. Hele bir Türk asla bir Rum, bir Ermeni, bir Arnavut, bir Bulgar, ilh... gibi tarihi, milliyeti namına en küçük bir hak bile iddia edemez. 'Türk' lâfzı kanunlardan, tarihlerden, coğrafyalardan, hatta bütün dimağlardan silinmiştir. Osmanlı, Osmanlı, Osmanlı... Hükümetin yürüdüğü bu gaye o kadar necip, o kadar insanîdir ki bunu anlamak için Tanzimat'ın insaniyetçi zihniyetini araştırmak ister. Tanzimat'ta tarih, kin, garez, milliyet yoktur. Eğer hakikî Osmanlılık teessüs etse dünyanın cenneti vatanımız olur. Ama buna yalnız Babıâli'nin ananesi muvaffak olamaz." [34]

...Niyazi Bey iki saat söyledi. Osmanlılığın kıymetini anlar gibi oldum. Türkler hakikaten milliyet iddiasında değildiler. Dinî taassupları maarif ilerleyince, yani terakki başlar başlamaz uçup gidecekti. Bu görülüyordu. Hem bu ne âlicenaplıktı? Tarihinden, ananesinden vazgeçmek!.. Şimdi hatırlıyorum. Sözde Türklerin içinde en demokrat, en milliyetperver olan Ahmet Mithat bile Meşrutiyet'in ilk günlerinde neşrettiği bir makalede padişahın hanedanından başka Türkiye'de hiçbir Türk aile bulunmadığını yazıyordu.

Ne tezat ya Rabbi! Hâlbuki biz Kürtlerin bile Ermeni olduklarını iddia ederiz. [35]

15 *Temmuz 1909, Moda...*

Bugün vapurda Niyazi Bey'e rast geldim. Yine konuştuk. Bu adam bana "Osmanlılık" âbidesinin yegâne sanatkârı gibi âli, masum, necip görünüyor. Hele Fransızca konuşurken o kadar nazik, o kadar kibar ki... Ah bu kaba Türkçe onun ağzına yaraşmıyor. Bana, "Yakında bir cemiyet teşkil ediyoruz" dedi, "'bilâ-tefrik-i cins ü mezhep' herkes girebilecek."

"Siyasî bir cemiyet mi?" diye sordum.

"Evvelâ ilmî, içtimaî... sonra, yani tekâmülünden sonra siyasî..." [36] Güldüm, işte Türkiye'de de muhtelif cereyanlar başlamak üzereydi. Tekrar sordum: "Gayeniz ne olacak efendim?"

"Osmanlılık..."

"Osmanlılık olan bir şey... Var olan bir şey nasıl bir gaye, bir hedef olabilir?"

Siyah gözleri parlıyor, yüzünde mahzun, fakat kat'î bir azmin aksi gölgeleniyordu.

"Mevcut 'Osmanlılık' yalandan başka bir şey değildir" dedi, "Rumların Patrikane'si var. Ayrı lisanı var, ayrı mektepleri var. Ermenilerin keza. Bulgarların keza. Sırpların keza. Arapların keza. Arnavutların, sair Osmanlıların da öyle... O hâlde nerede hakikî, 'bir', 'yekpare, yekvücut' Osmanlılık? Babıâli bu ayrılığı inkâr ediyor. Ama gören bir gözden bir hakikat saklanılamaz. Tanzimat'ın yaratmak istediği 'Osmanlılık' daha doğmamıştır."

"Fakat o nasıl doğabilir?" diye sordum.

"Bütün unsurları kaynaştırıp yerleştirme ile..."

"Bunu mümkün mü zannediyorsunuz?"

"Tamamıyla..." [37]

Düşündüm. Niyazi Bey bu zannına bütün mevcudiyetiyle itikat ettiği sözlerinin katîyyetinden anlaşılıyordu. Devam etti:

"Eğer Osmanlılıktaki bütün unsurların kaynaşacağından, bir olacağından, bir an şüphelensem Osmanlılığı esasından inkâr etmiş olmaz mıyım?.. 'Bilâ-tefrik-i cins ü mezhep', bu ne demektir biliyor musunuz? 'Hiçbir cins, hiçbir mezhep yok, yalnız Osmanlılık var!' demektir. Tanzimat cinsin, mezhebin arasında müsavat ilân ederek, onların ya hiç olmamasını, yahut bir olmasını istemiştir. Bu büyük emeli yalnız kâğıtlara yazmış, kanunlara geçirmiş, yani hayalde bırakmış, fiile çıkaramamış. Meselâ o 'yekpare, yekvücut' Osmanlılık için tek bir lisan, tek bir milliyet, tek bir din, tek bir terbiye, tek bir tarih, tek bir maarif ibda edememiş."

"Lâkin bu nasıl mümkün olurdu?"

"Pekâlâ mümkün olurdu! Eğer mümkün olmasaydı 'Osmanlılık' yalanını ihtira etmekten ne fayda çıkacaktı?"

Hakikaten ben de düşündüm. Unsurların hepsini kaynaştırıp tek bir lisan ile konuşturmadan, tek bir terbiye ile, tek bir maarifle yetiştirmeden "yekpare, yekvücut" bir müessese temin olunamazdı. Evet mutlaka Tanzimatçılar bu hayali hakikat yapacaklarına kaildiler. İlk defa kendilerinin [38] mensup oldukları Türk milliyetini Türklere unutturdular. "Türk" kelimesini tarihlerinden, edebiyatlarından, "Türkiye" kelimesini coğrafyadan kaldırdılar. İşte muvaffak oldular. Demek bir millet kendi müessesatını, an'anatını, lisanını, hatta milliyetinin ismini bile unutabilirmiş. Nitekim Hamdi Çavuş bana "Türk olmayıp, Müslüman olduğunu" söylemişti.

Türkler hâkim iken böyle milliyetlerini terk edip mevzu, vaki "Osmanlılık" milliyetini kabul ettikleri, hem içlerinden henüz kimse buna itiraz etmediği hâlde diğer milletler niçin onları taklitten geri kalsınlar?..

Düşünüyorum. Bu ne tuhaf olacak! Fakat bu aynı zamanda ne insanî, ne medenî, ne muasır bir milliyet olacak? Yeni bir lisanla, yeni bir ahlâkla, yeni bir gaye ile, yeni bir din ile, yeni bir terbiye ile yükselecek olan yeni "Osmanlı" milliyeti ihtimal arzda umumî, müşterek insaniyet dininin vâzıı gibi saadet, teali meş'aleleri tutuşturacak. Düşünüyorum... "Ah, bu hayal hakikat olsa..." diyorum. [39]

18 Ağustos 1909, Moda...

Hava o kadar sıcak ki... başım ağrıyor. Aynı zamanda dehşetli bir nezlenin görünmez gemleri altında nefes alamıyorum. Şimdi Niyazi Bey'den bir mektup aldım. Fikirlerim karmakarışık! Boğucu bir kararsızlık buhranı geçiriyorum. Acaba ben de milliyetperver, ben de haberim olmadan mahdut bir adam, büyük insaniyet fikrini ihatadan âciz bir şoven miyim?

Bu mektubun aslını saklayacağım. Şayet kaybedersem diye buraya da kopya ediyorum: [40]

18 Ağustos 1909, Pangaltı

Azizim Mösyö Hayikyan,

Geçen ay vapurda size bahsetmiş olduğum cemiyeti teşkil ettik. Kulübümüz de açıldı. Hükümet istediğimiz müsaadeyi hiç geciktirmedi, verdi. Programımız, esaslarımız Babıâli'nin bütün mukavemetlerine rağmen takip etmek istemesi lâzım gelen gayeye çok muvafıktı. Evet, yine bilâ-tefrik-i cins ü mezhep... Hükümete verdiğimiz beyannamede şunları yazdık:

1- "Osmanlı Kaynaşma Kulübü"ne "bilâ-tefrik-i cins ü mezhep" her Osmanlı girecek.

2- Osmanlı namı altında toplanan milliyetlere umumî, müşterek bir terbiye verilecek, Türklük gibi sair unsur ve milliyet hisleri yavaş yavaş iptal olunacak.

3- "Osmanlı" vatanının birliği temin, yeni bir "Osmanlı" vatanîliği ihdas edilecek.

4- Bütün Osmanlılara umumî, müşterek bir lisan öğretilecek. Bu umumî Osmanlı lisanı, Osmanlı maarifinin, edebiyatının, ilminin lisanı sayılacak.

5- Mekteplerde Osmanlılık haricinde hiçbir kavmiyete, milliyete kıymet verilmeyecek. Osmanlı memleketi çocukları

kendi eski milliyetlerinin, kavmiyetlerinin tarihlerini, edebiyatlarını öğrenmeyecekler.

6- Kulübümüz gayesine vusul için gazeteler, risaleler çıkaracak, konferanslar verecek. İlk adım olarak "İzâbe-i anâsır" şubeleri açarak, halk arasındaki mütekabil dinî taassupların, millî iştiyakların söndürülmesine çalışılacak.

Fakat bu esaslar üzerinde yürümek değil, hatta bunlara yaklaşmak için çok büyük gayretler istiyor. Şimdi idealimizi ilim, fen noktasından tetkik ile harekete başlayacağız. Kulübümüzün idare heyeti, ilmî encümeninde yalnız Türk Osmanlılardan değil, [41] Rum, Yahudi, Levanten, Arap, Bulgar da var. Ben idare heyetine, encümene Ermeni olarak sizin girmenizi arzu ediyorum. Arkadaşlarıma fikrimi söyledim. Sizin gördüğünüz âli tahsil yarınki müşterek insaniyete bir numune olacak. "Osmanlılık" idealini nasıl necip bulduğunuzu anlattım. Arkadaşlarımızın içinde hiç meçhul kimse yoktur. Namuslarını, irfanlarını bütün Osmanlı memleketi tanır, siz de tanırsınız. Bakınız:

Diyamandis Efendi,
Nikefor Angilef Efendi,
Nikolaviç Efendi,
Fraşerli Nadir Bey,
Moiz Bori Efendi,
Salihü'l-aynî Efendi,
Casimü'l-Kürdî Bey,
Louis Durant Bey,
Sadullah Behçet Bey,
Hasan Rudi Bey,
Şair Sait Bey,
Celil Mün'im Bey,
Hoca Bâli[6] Efendi,
Doktor Eserullah Nâtık Bey.

Büyük emelimizin intişarına iştirak istiyorsanız iki satırla muvafakatinizi yazınız. Önümüzdeki pazartesi günü Süleymaniye Caddesi'ndeki "57" numaralı kulübümüze teşrif buyurunuz.

Baki ümit...

6 Metinde "Yami" şeklinde; ancak daha sonraki kısımlarda "Bâli".

"Osmanlı Kaynaşma Kulübü"
Muvakkat Kâtibi
Niyazi

Ne yazsam! Evet mi? Hayır mı?.. Bugün aklım başımda değil. Rahatsızım, biraz düşüneyim. Zaten hemen muvafakat hoppalık olmaz mı? [42]

20 Ağustos 1909, Moda...

Rahatsızlığım devam ediyor. Nezle zannettiğim şey kötü bir "korbator..."muş. Bu sıcakta nerde soğuk almışım?.. Aklım ermiyor. Yarın biraz kalkabileceğim. Doktor, "Yat, hiç dışarı çıkma..." diyor. Bu onların âdetidir. İyi olursam neye mahpus kalayım? Zaten pazartesine epeyce var. Niyazi [43] Bey'e şimdi cevap yazdım. "Osmanlı Kaynaşma Kulübü"ne gireceğim. İki üç gün nafile düşündüm. Böyle bir kulübe girmekte hiçbir mahzur yok. Lâkin bizde "vehim" bir illet, hayır ikinci bir tabiat olmuş. Hâlâ kendi milliyetlerini çoktan terk etmiş olan zavallı Türklerden çekinmek... Bu hakikaten manasız... Hem bu kulüpte Türk olmayan yalnız ben miyim? Rum, Arnavut, Sırp, Arap hâsılı her milletten var. Benim milliyetim tehlikeye uğrarsa onlarınki de uğrar...

1 Eylül 1909, Moda...

Daha iyi olamadım. "Osmanlı Kaynaşma Kulübü" azalarından ne kadar Türk varsa hepsi mektupla hatırımı sordular. Diğer kavimlerden olan azalar hiç aldırmıyorlar. [44]

21 Teşrin-i evvel 1909, Moda...

Bugün kulübe gittim. Beni hararetle kabul ettiler. Bina gayet büyüktü. Eşya pek muhteşemdi. Kulübün masrafını Türk azalar uhdelerine almışlar. Niyazi Bey galiba çok zengin. İçtima salonu küçük bir saray divanına benziyordu. Uşakların hepsi resmî elbiseler giymişlerdi.

İçtima hakikaten ilmî idi. "İçtimaî müesseseler kendi kendine mi teessüs eder, yoksa tesis mi edilir?" meselesi mevzu idi. Herkes söyledi. Hakikaten a'za şimdiye kadar gördüğüm adamların en mükemmelleri...

Münakaşadan bir netice çıkmadı, dağıldık. Reisi Sait Bey... Bu çok değerli bir adam; hakikaten şiarı, "Milletim nev'-i beşerdir, vatanım rûy-i zemin"[7] olan bir âlim... [45]

7 Mart 1910, Moda...

Altı ay ne çabuk geçmiş... Benim işlerim bozulmağa başladı. "Osmanlı Kaynaşma Kulübü"ne mensubiyetimi bizimkilerden kimsenin duyduğu yok... Çünkü biz hiç gürültü yapmıyoruz. Henüz ne gazete, ne risale neşrettik. Müzakerelerimizden daima sabit bir netice çıkmıyor. Başladığımız iş o kadar büyük, o kadar müşkül ki kendim içinde olmasam "Bu ancak bir hayaldir" diyeceğim.

Fakat Niyazi Bey'in bir sözü hiç kulağımdan çıkmıyor:

Olmaz olmaz, deme, olmaz olmaz
Güzelim âlem-i imkândır bu... [46]

11 Mayıs 1910, Moda...

Ah güzel İstanbul... Artık sana veda etmek icap ediyor. Bir haftaya kadar Marsilya'ya gidiyorum. Seksen lira maaş... Torakyan Kumpanyası'nın vekili oldum. Niyazi Bey hareketimi işittiği vakit "Biz sana bu maaşı veririz, kal..." dedi. Hakikaten ne garip, fakat ne zengin adam... Kabul etmedim. Meyus oldu. Hiç olmazsa muhabir aza olmamı rica etti.

Şimdiye kadar Avrupa'da yaşamamıştım. Bakalım o hayat nasıl?.. Maa-haza bu odamı bırakmayacağım. Her fırsatta koşacak, yine bu manzaraya, bu sükûn, bu şiir içinde uyuyan Fener'e kavuşacağım. [47]

[49]

7 Bu mısraı ilk defa Şinasi, Victor Hugo'dan tercüme ederek kullanmıştır. Fikret, hümanizmini "Haluk'un Amentüsü"nde bu mısra üzerine kurar. Hikâyedeki gönderme Tevfik Fikret'le ilgilidir.

2
Sonuncu Olan
İLK TEŞEBBÜS

23 Nisan 1912, Moda...

Dün İstanbul'a geldim. Doğru odama koştum. Ah, işte yine yaz... Rupenyanların bahçesi yine çiçek içinde... Siyasiyat patlamış bir lâğım iğrençliğiyle memleketin her tarafını sarmış... kaplamış, sanki iki sene geçmemiş. Ben dün büroma gitmişim. Bu sabah yedi vapuruyla odama gelmişim... Evet hayat, rüyadan başka bir şey değil. Kitaplarımı düzelttim. Koltuğumu yine pencerenin yanına çektim. [50] Tıpkı eskisi gibi... Şimdi iki sene geriye dönmüşüm, iki yaş daha kazanmışım sanıyorum...

Bu tuhaf, bu masum hisle defterimi buldum. Yazdığım yirmi otuz sahifeyi o kadar lezzetle okudum ki... Niçin her gün yazmamışım... Yazık, yazılmayan günlerim, vakıalarım mazinin içinde kaybolmuş. Hâlbuki işte yazdıklarım... Onlar dipdiri duruyor. Okudukça tekrar yaşıyorum...

Acaba "Osmanlı Kaynaşma Kulübü" de duruyor mu?..

Gitsem, Niyazi Bey'i görsem...

Yorgun muyum? Bir Türk gibi geriniyor: "Yarın inşallah..." diyorum. Fakat acelesi ne? Yavaş yavaş... Türkiye'nin hayatındaki şiar "yavaş yavaş"tır.

Şimdi çıkayım, iki senedir görmediğim aydınlık sokakları, rüyalı sahilleri gezeyim. Tatlı, serin rüzgârları koklayayım. [51]

28 Nisan 1912, Moda...

Dün kulübe gittim. Müzakereye dâhil oldum. İki senedir a'za yirmi defa içtima etmiş. Hiçbir müspet netice çıkarmamışlar. Kâtib-i Umumî Niyazi Bey, "Şimden sonra ayda iki defa toplanacağız" diyor. Benim artık İstanbul'da kalacağımdan, Marsilya'ya gitmeyeceğimden çok memnun... Encümen odasında kendisiyle uzun uzadıya konuştum. İlk içtimada kat'î programın kararlaştırılması lâzımmış... Evvelâ lisan meselesi... Lisan için iki senedir söz söylemiş. Kendisi "Esperanto" lisanı-

nın kabulüne mütemayil... Azadan bazıları Lâtin lisanını istiyorlarmış. [52]

24 Mayıs 1912 Moda

Dün Diyamandis ile görüştüm. Tokatlıyan'da bir arkadaşını bekliyordu. "Osmanlı kaynaşma"sının lisanı "Esperanto" olursa bunu hepsinin kabul edip edemeyeceklerini sordum, güldü.

"Türklerin zaten lisanları yok" dedi, "onlar belki kabul edebilirler. Fakat Rumların beş on bin senelik mükemmel lisanları, edebiyatları var."

Hiç Ermeniler Ermeniceyi bırakırlar mı! Ben de bunu düşündüm. [53]

30 Haziran 1912, Moda...

Ben Encümene de devam ediyorum. Şimdi farkına vardım. İçtimalarda Arap, Rum, Arnavut, Sırp, Bulgar, Ulah, Yahudi azalar bulunmuyorlar. Biz sekiz kişi ile müzakerelerimizi yapıyoruz. Türk azalarla... Ben de artık bu kaynaşmış "yekpare, yekvücut" Osmanlılık idealinin hakikaten çok, ama pek çok uzak bir hayal olduğuna kail oldum. Azanın yavaş yavaş kaçışmalarına sebep Niyazi Bey'le Sait Bey'in ilmî nazariyeleri oldu. Bu zatlar diyorlar ki: [54]

"Osmanlılık içinde ayrı ayrı cemaatler var. Bu cemaatler fertlerinin arzularını yutarak kavmî iradeler doğurmuş. Osmanlılığı kaynaştırmak için fertleri cemaatlerinden ayırmak lâzım. Fert cemaatinden ayrılır, yani iradesiz kalırsa o vakit ona yalnız 'arzu'su hakem olur? Fert menfaatinden başka bir şey düşünmez. Böyle yalnız kendi arzuları, yalnız kendi menfaatleriyle yaşayan fertler iktisat bağlarıyla toplanır, Osmanlılığı teşkil ederler. Onun için ilk hücum olunacak noktalar cemaat müessesesinin direkleri olan milliyet, din, ahlâktır. Bu direkler yıkılınca fertler kendi uzvî arzularıyla karşı karşıya kalacaklar..."

Mensup oldukları cemaatlerden ayrılmak gayr-i Türk azalardan hiçbirisinin işine gelmedi. Kulübe uğramaz oldular. Ben ısrar ediyorum. Müzakereleri hiç kaçırmıyorum. Bütün kararlarda imzam var.

Görüyorum ki bu Türkler namussuz adamlar değil: Fakat hepsi ideolog... "Osmanlılık" vehmi onların bütün mantıklarını, muhakemelerini uyutmuş. [55]

5 Temmuz 1912, Moda...

İki sene evvelki fikirlerim bugün tamamıyla değişmiş bulunuyor. Dün defterimin baş taraflarını okudum. Aman ya Rabbi! Ben, Dikran Hayikyan, babası Ermeni milliyetinin baştan canlanması için alevlenen ihtilâlde âmillik ederken öldürülen öksüz, bir an Osmanlılığa inanmışım ha...

"Osmanlılık" nedir? Kaynaşma Kulübü bunun manasını bana öğretti:

1- Osmanlı namı altında yaşayacak Türk mürk hangi milletten olursa olsun, milletler, kendi milliyetlerinden vazgeçecekler.

2- Dinlerinden, müesseselerinden, lisanlarından, yavaş yavaş ayrılacaklar. [56]

3- Cemaatlerinin ilham ettiği "irade"leri sunî bir nisyan ile unutarak yalnız ferdî, yalnız şahsî, uzvî "arzularıyla" yaşayacaklar.

4- "Osmanlı" namı tahtında birleşerek yeni, tarihsiz bir milliyet husule getirecekler.

Bunların hepsi o kadar boş, o kadar imkânsız şeyler ki! "Osmanlı Kaynaşma Kulübü" azalarının nasıl böyle çocukça bir fikre kandıklarına şaşıyorum. Bu adamlar yalnız mantıklarıyla iş yapmak istiyorlar. Bilmiyorlar ki tarihte, içtimaiyatta mantık iş göremez. Tıpkı Fransız inkılâpçıları gibi düşünüyorlar. Onlar da mantıkla bir şey yapıyoruz zannetmişler, dinlerini, tarihlerini, hatta senelerin isimlerini bile değiştirmişlerdi. Çok sürmedi, mantıkları da, kendileri de perişan oldular. Onların gayesi "insaniyet" idi. "Osmanlı Kaynaşma Kulübü"nün azalarındaki ideal de aşağı yukarı "insaniyet" fikri... Türkiye'deki unsurlarda, fertleri birbirine –şahsî menfaatin pek fevkinde kutsî bir ihtiras ile– düşman eden cemaat ruhlarını öldürmek... Hususî, mevziî, coğrafî bir beynelmileliyet tesis etmek...

Yarın yine içtima var. Ben, bu sefer biraz onları hırpalamak istiyorum. [57]

28 Temmuz 1912, Moda...

Evvelki gün hava biraz yağmurlu idi. Kulübün içtima salonunda hepsini hazır buldum. Hepsi deyince, yalnız Türkleri demek istiyorum. Aylar var ki ne Diyamandis, ne Angelof, ne Nikolaviç, ne de diğerleri kulübe uğruyor.

Ruznamede lisan meselesi vardı.

Doktor Eserullah Nâtık Lâtince ile İbraniceden birisinin kabulünü teklif ediyordu. Bilhassa, "İbranice, en mükemmel lisandır!" diyordu. Lâtinceyi Hasan Rudi Bey istiyordu. Bu tek gözlüklü genç bir bey... Gayet şık, diğer [58] arkadaşları gibi zengin. Aynı zamanda muharrir. Her on beş günde bir beş yüz sahifelik kitap neşrediyormuş.

"Lâtince her ne kadar yaşamıyorsa, canlandırabiliriz. Başka[8] lisan lisanı aramağa ne hacet?" diyor, Sadullah Behçet'i kendine en sadık bir muin sayıyordu.

Hoca Bâli Efendi itiraz ediyordu. Bu zat bizim kulübe gelmekle beraber müthiş bir politikacıdır. "İttihad-ı anâsır" hususunda onun kadar ileri gitmiş daha kimse yok. Milliyetperverlerin aman vermez bir düşmanı... Onun fikrini hülasa edeyim: "Dinlerin maksadı insanları mesut etmektir. Biz hocalar Saibiye ruhaniyeleriyle, hahamlarla, Hıristiyan rahipleriyle itilâf etmeliyiz. Taassup aradan kalkar. Allah mademki bir, dinler niçin birkaç tane olsun?"

Hoca Bâli Efendi bu fikrini İstanbul matbuatında da neşretti. Hiçbir taraftan itiraza duçar olmadığından anladım ki politika heyecanları arasında Türkler taassuplarını da unutmuşlar. O diyor ki: "Bugünkü edebiyat lisanımız olan bu Arapçanın, Acemcenin karışmasıyla hâsıl olmuş Osmanlıca maksada kifayet eder. Üç lisanın membalarını, kaidelerini kendinin addettiği için dünyanın en büyük lisanıdır."

Celal Mün'im,[9] Şair Hâmit Bey de bu fikirdeler... Yalnız [59] onlar Osmanlılığı teşkil eden bütün kavimlerin lisanlarından da kelimeler, kaideler alınmasını istiyorlardı. Doktor Eserullah Nâtık Türkiye'nin en âlimi, en büyük feylesofu olmak üzere tanınır. Hatta bir Osmanlı akademisi açılsa mut-

8 Metinde: "Baştan".

9 41. [314.] sayfadaki listede "Celil Mün'im" şeklinde idi.

laka o reisi olacak. Şimdi o da Türkiye'de bütün milletlerin lisanlarından mürekkep bir Osmanlıca tesis edilmesini tercih ediyor, "Zaten Türklerin lisanı yoktur. Onların kamusları Arapça, Acemcedir. İcap eden kelimeleri, ıstılahları hep bu Arap, Acem kamuslarından alırlar" diyordu. Hatta daha ileri gidiyordu: Mademki Osmanlıca baştan tanzim olunacak; Rumcadan, Bulgarcadan, Sırpçadan, Arnavutçadan. Ulahçadan, Ermeniceden kelimeler, hem bilhassa sarf, nahiv kaideleri alınacaktı, bu lisana daha umumî bir mahiyet vermek için nida harflerini İngilizceden, harf-i cerleri Almancadan, resmî, hususî elkaplar Fransızcadan iktibas etmeliydi.

Ben Ermeniceye dair birçok tafsilât verdim.

Doktor Eserullah Nâtık böyle umumî, âli, mükemmel bir Osmanlıcanın bütün dünya tarafından bile kabul olunacağını söyledi. Sonra ben itiraz ettim.

"Lisanlar tesis olunmaz, her müessese gibi kendi [60] kendine teessüs eder. İçtimaiyatın bu hakikatini kabul etmeyenler birçok defalar aldanmışlardır. Hiç sunî, mevzu bir lisan yaşamamıştır, yaşamaz da... İşte nitekim 1880 senesinde icat olunan 'Volapük' lisanı evvelâ epeyce ehemmiyet kazandı. Lâkin bu geçici bir moda idi. Çünkü bir lisan yani bir müessese tesis olunamazdı. On sene içinde iki yüz seksen kulübü olan bu lisanın yirmi beş tane de gazetesi vardı. Yalnız Paris'te on dört tane 'Volapük' dershanesi açılmıştı. Büyük mağazalar memurları için bu lisanı kabul etmek üzere idi. Ne oldu? Birdenbire bu lisan o kadar çabuk kayboldu ki bugün bütün dünyada 'Volapükçe' bilen bir adama rast gelmek ihtimali yoktur. Sonra 'Esperanto' çıktı. O da şimdi yavaş yavaş sönüyor, yerini 'İdo (Ydo)' lisanına bırakıyor. O da yaşamayacak, mutlaka ölecek. Hâlbuki Ermenice... Asıl Memâlik-i Osmaniyenin lisanı budur. Çünkü Türkiye'nin dışarısında Ermenice konuşan toplu bir millet, bir devlet yoktur. Hâlbuki Yunanistan Rumca konuşur, Mısır Arapça konuşur. Bulgaristan Bulgarca, Sırbistan Sırpça, Romanya Ulahça, İspanya Yahudice, Kaşgar, Hive Hanlıkları Türkçe konuşur. Bütün bu lisanlardan mürekkep bir lisanda mutlaka haricî bir milliyetin izleri de kalacaktır. Ermenice öyle değil. Bir kere yazması gayet [61] kolaydır. Türkiye'nin

hemen her büyük şehrinde Ermeni bulunduğundan bu lisanı, kabulü hâlinde pek çabuk intişar ettirebilirler..."

Sonra devam ettim. Bâli Efendi kanaat getiriyor gibi oluyordu. Sait Bey düşünmeğe başladı. Lâkin Doktor Eserullah Nâtık, benim teklifimi cerhetti:

"Vakıa 'Memâlik-i Osmaniye' haricinde Ermenice konuşan toplu bir millet, bir devlet yok" dedi. "Ama bu lisan tarihî bir lisandır. Biz masnû, bir yeni lisan istiyoruz. Dünyada lengüistik kadar efsaneden bir ilim yoktur. 'Bir lisana kendi tabiatına muhalif, diğer lisanlardan alınan kaideler konulamaz' deniyor, değil mi, yalan! İşte bugünkü Osmanlıca... Türkçede olmayan Arapça, Acemce kaideleri pekâlâ bizim iskolastikler koymuşlar. Türkçenin tabiatında olmayan 'atf-ı tefsirî'leri çoğaltmışlar. Edebiyatımızda otuz kırk satırlık cümleler var. Bugün kibar bir Osmanlı asla Türkçe kelimeye, Türkçe sarf kaidelerine tenezzül etmez. Zaten bizim tasavvur ettiğimiz Osmanlıca kısmen başlamıştır. İçinde birbirine yabancı üç ayrı lisanın kaideleri var. Üç ayrı lisanın kaideleri bir araya gelip yaşayabilirse niçin on lisanın kaideleri birleşip bir arada yaşamasın?"

Ben cevap vermedim. Fakat Eserullah'ın dediği Osmanlıca [62] yaşıyor muydu? Görüyorum ki, hayır... Dikkat ettim: Osmanlılık iddiasında bulunan Türkler bile yalnız yazarken, şiir düzerken Arapça, Acemce kaidelerle, kelimelerle yapılmış yabancı terkipler kullanıyorlar. Konuşurken cümleleri hep kısa, hep tabiî... Hatta Arapça, Acemce kelimeleri kendi tecvitlerine uyduruyorlar. Lâkin yazarken tabiatın yaptığı temsili âlimane bir tehalükle düzeltiyorlar...

Türkiye'de yaşayan bütün unsurların lisanlarından mürekkep bir Osmanlıca kabul edildi. Hasan Rudi "Memâlik-i Osmaniye"de Acem olmadığından, eskiden nasılsa girmiş Acemce kelimelerle kaidelerin lağvını istedi. Hoca Bâli Efendi ona cevap verdi: "İstanbul'da, Anadolu'da epeyce Acem vardır. Bunlar Osmanlılardan kız alıp, kız verebilirler. Niçin onların vaktiyle girmiş kelimelerini, kaidelerini atalım. Bilakis Acemce, Osmanlıcanın en güzel bir unsurudur."

Zavallı Hoca Bâli Efendi... İstanbul'u, vilâyet merkezlerini dolduran, tömbeki, çay, kâğıt, kalem ticaretini, ameleliği eline

geçirmiş olan Azerbaycanlı Türkoğlu Türklere esvaplarına bakarak Acem diyordu. [63]

30 Ağustos 1912,[10] *Moda...*

Dün, Ermeni arkadaşlarımdan biri Fransızca *"Mercure de France"* risalesinin 16 Ağustos 1912 tarihli nüshasını verdi.

"Mutlaka oku..." dedi. Kurşun kalemle işaret ettiği şey gayet uzun, Risal imzalı bir makaleydi. Makalenin serlevhası: "Türkler millî bir ruh aramakta..." Şimdi, bitirdim. İşte şimdi acı bir hoşnutsuzluk hissediyorum. Eğer bu Mösyö Risal'in haber verdiği şeyler sahih ise, berbat... Türkler de bir millet oluyor demek... Ötede beride birtakım [64] adamlar varmış, bir Türk ruhu ararlar, Osmanlıca namı altında devam eden Arapça, Acemce, iskolastik, karışık lisanı bırakmağa, konuşulan, tabiî halk lisanıyla edebiyat yapmağa çalışırlarmış.

Evet, Türkler de kımıldanıyorlar.

Bir İngiliz, bana demişti ki: "Türkiye'de on dört milyondan ziyade Türkçe konuşur, tamamıyla Türkleşmiş bir halk var... Hâlbuki ne kadar Ermeni, ne kadar Rum var? Zannetmem ki bu unsurlar üç milyondan fazla olsun..."

Rumların fikri, İstanbul'u, İzmir'i falan zapt edip bu on dört milyonu "Kızılırmak"ın sağ tarafına atmak; Ermenilerin fikri, Büyük Ermenistan'ı teşkil edip, ne kadar Türk varsa hepsini "Kızılırmak"ın sol tarafına atmak... Eğer bu iki millet aynı zamanda muvaffak olursa, Anadolu'da bir tane Türk kalmayacak, hepsi Kızılırmak'a dökülerek denize akacaklar.

Lâkin! Türkler de; Rumlar, Ermeniler, hatta Araplar, Arnavutlar gibi milliyetlerine sarılırsa! On dört on beş milyonluk toplu bir kuvvetin karşısında biz ne olacağız? Pek dağınık, pek az olan biz Ermeniler, bunu düşünmeli, [65] "Osmanlılık" müessesesini kuvvetlendirmeliyiz. Asla üç, dört milyon on beş milyona galebe çalamaz.

Gayet muktedir Avrupalı bir muharrir diyor ki: "Türkler çok âlicenaptır. Kendi milliyetlerini, tarihlerini, ananelerini asla yâd etmezler. Onlar şimdi yalnız, rahatça yaşamak is-

10 Metinde "30 Ağustos 117" şeklinde yanlış dizilmiş. Pozitivist takvimi değil.

tiyorlar. Eğer Türkiye'deki Hıristiyanlar fazla mutaassıp milliyetperverlik göstermeyip onları uyandırmasalar, Meşrutiyet sayesinde yarım asır içinde bir Türk kalmayacak. Servet, ticaret, arazi, hatta hükümet Hıristiyanların eline geçecek, Türkler yine çadırlarına girerek yaylalarına çekilecekler, namazlarını daha rahat kılmak için geldikleri tenha, saf, asude Türkistan'a dönecekler... Hâlbuki Hıristiyanlar, milliyetperverlikte taassup gösterdikçe Türklere de bu hâl aksediyor. Birtakımları, 'Ben Türk'üm, Türklükle gururlanırım' diye ortaya atılıyor. Konuşulan tabiî Türkçe ile şiirler, kitaplar yazıyor, konferanslar veriyorlar. Hatta yavaş yavaş 'Türkçülük' diye bir mefkûre bile canlandırıyorlar."

Düşünüyorum, biz Ermeniler, Rumlar, hatta Araplar, Arnavutlar milliyetimizde taassup göstermesek, Türkler "Osmanlılık" namını verdikleri kozmopolitlikten ayrılmayacaklar, bütün varlıklarını unutacaklar. [66]

Hükümeti elinde tutan fırka tamamıyla sukut ettirildi. Buna Rumlarla çalışan, bizim Kaynaşma Kulübü'nün daha mutedil, daha siyasîsi olan "İtilaf" fırkasıyla milliyetperver Arnavut ihtilâlcileri, millî fikirlerden külliyen mahrum bulunan Osmanlı zabitleri muvaffak oldular. "Halâskârân Zabitân Grubu" şimdilik mevkie hâkim... Kabinede Tanzimat ruhunun yetiştirdiği büyük simalar var. Meselâ dünyada kim tasavvur edebilir ki, Kâmil Paşa gibi Tanzimat dâhisi bir Osmanlı "Türklük"ü düşünerek hareket etsin... O, tam bir Osmanlıdır.

Ah, lâkin harp ihtimalleri... Eğer harp olursa, ya mağlûbiyet, ya galibiyet... Ben en çok mağlûbiyetten korkuyorum. Milletleri uyandıran, büyük felâketlerdir. Ya Türkler de bir felâkete uğrayıp uyanırlarsa... [67]

Teşrin-i evvel 1912, Moda...

Harp[11] başladı... Bulgarlar, Sırplar, Karadağlılar, Yunanlılar, hatta bir parça da Arnavutlar, Türklere ilân-ı harp ettiler.

Bizim kâinat umurumuzda değil. Yine kulübümüz toplanıyor, müzakerelerimize devam ediyoruz.

Dün içtima günüydü.

11 I. Balkan Savaşı kastediliyor.

Ruznamede "din" meselesi vardı.

Eserullah Bey, tanzim olunacak yeni "Osmanlı" milletinin mutlaka bir dini olması icap ettiğini söyledi. Hoca Bâli Efendi İslâmlığın; Musevîliğin, İsevîliğin, Sâbiîliğin[12] ceminden hâsıl olmuş bir din olduğunu, [68] biraz değiştirerek bütün Osmanlılara kabul ettirilmesini teklif etti. Sadullah Behçet bütün bütün dinin aleyhinde... Hasan Rudi "Japonlar gibi dinsiz olalım!" diye haykırdı. Müzakere epey sürdü. Neşriyata başlanınca halkın galeyanından korkuluyordu. Yeni bir din bulmak, yeni bir lisan bulmaktan daha zordu. Nihayet şimdilik "dinsiz"likte karar kıldılar. Rum, Bulgar, Sırp, Arnavut, Arap, Ermeni, hâsılı bütün Osmanlılar yavaş yavaş dinlerini terk edecektiler.

Sait Bey, "İhmal..." diyordu, "ihmal bütün ocaklara incir diker!" Böyle de tafsilât veriyordu: İlk Tanzimatçılar bir kalemde milliyetleri sildiler. Türke Türklüğünü unutturdular. Lâkin dine dokunamadılar. Çünkü onlar da bizim gibi, belki bizden ziyade asırlardan beri köklenmiş taassuptan korkuyorlardı. Taassup izale edilince, tabiî, din de kalmazdı. Buldukları çare "ihmal" idi. Çalışan demir parlar. Nasıl çalışmayanı küf tutarsa, bir müessese de gençleştirilmez, kendi hâlinde bırakılırsa ihtiyarlar, yıkılır, dağılır. "Memâlik-i Osmaniye"de en çok mümini olan din İslâmlıktı. İslâmlığı yıkmak için ihmal icap ediyordu. Tanzimatçılar da memleketin her tarafını tanzim [69] ederken, medreselere hiç bakmadılar. Dinî müesseseleri hep eski hâlinde bıraktılar. İhmal ettiler. Biz de onların gittiği yoldan gideceğiz. Dini muasırlaştırmayacağız. Muasırlaşmayan dine tabiî muasırlaşan Osmanlılar yabancı kalacaklar. Bizim emelimiz de husul bulacak.

Kulüpteki gayr-i Türk azaların gelmeyişine hâlâ hiçbiri dikkat etmiyordu. Dalgın, her şeyden bîhaber kararlar veriyorlardı.

Babıâli'den aşağı inerken Eserullah, Niyazi yanımda idiler. Asker sevkiyatına hiç bakmıyorlar, hatta o kadar gürültüleri işitmiyorlardı bile... [70]

12 Sâbiîlik: Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'i reddederek Hz. Adem, Hz. Nuh ve Vaftizci Yahya'yı peygamber kabul eden din. Güney Irak'ta yaygın olan bu inanç sistemine Mandenizm de denmektedir.

Teşrin-i sani 1912, Moda

İşlerim bozuldu. Harp hemen tesirini gösterdi. Piyasa durgun... Para yok. Bugün İstanbul'a geçiyordum. İskelede birçok kalabalık gördüm.

Diyorlar ki, "İstanbul ahalisi Üsküdar'a, Kadıköyü'ne hicret ediyor." Fakat ne çabuk... Demek İstanbul'a Bulgarlar girecek, haftalar var ki Çatalca hatlarını zorluyorlar. Her taraf muhacirle dolu... Sefalet son derecede!

Vapurda gözlerimi Ayasofya'nın kubbesinden ayıramadım. Yan kamaradaydım. Güzel, şişman bir Rum kadını ancak dört yaşında tahmin olunabilir oğlu ile karşımda oturuyordu. Hava pek güzeldi. Uzaklardan top [71] sesleri geliyor gibi oluyordu. Çocuk, dizlerinin üzerine kalkmış, dışarıya bakıyordu. Rumca, "Ayasofya bu değil mi anne?" diye sordu. Kadın bir defa bana baktı. Başımda şapka vardı. Şüphelenmedi. Zaten artık İstanbul'da Türklerden kimsenin çekindiği yok ya... Çocuğuna cevap verdi: "Evet yavrum."

"Ah, ne güzel..."

Sonra kadın eğildi. Pencereden dışarı bakmağa başladılar. Yavaş yavaş konuşuyorlardı. Ben elimdeki gazeteyi okur gibi yaparak işitiyordum: "Ne vakit gelecek Kostantin?"

"Müttefikleriyle birleşecek. On beş, yirmi güne kadar..."

"Niçin Bulgarlarla Sırplar girip almadılar şimdi?"

"İstanbul'un asıl sahibini bekliyorlar..."

"İstanbul'un asıl sahibi kim?"

"Yorgi'nin kahraman oğlu Kostantin."

Ta Köprü'ye gelinceye kadar dışarı baktılar. Onlar da benim gibi İstanbul'un son günlerini yaşadığına kaildiler. İstanbul'da herkes bunu bekliyor. Köprü'de rast geldiğim bir jandarma zabiti, sefarethanelerle Kâmil [72] Paşa'nın anlaştığını, Bulgar askeri girer girmez, Osmanlı jandarmalarıyla sefaret maiyet vapurlarından çıkacak ecnebi neferlerin bir ellerinde Osmanlı bayrağı, bir ellerinde mensup oldukları devletin bayrağı olarak devriye gezeceğini söyledi.

Bravo... Hakikaten şimdiye kadar Osmanlılardan Kâmil Paşa kadar büyük adam yetişmemiştir, yetişemez de... Sefarethaneleri İstanbul'a asker çıkarmak hususunda ikna et-

mek... Bunu her işiten Osmanlı paşanın maharetine şaşarak, sevinerek, "Yaşasın siyaset piri!" diye rahat nefes alıyor. Bulgar Kralı Ferdinand'ın Ayasofya'da "taç giyme" resminde giyeceği esvapla formalar Paris'te yapılmış, Avrupa gazeteleri yazıyor.

Ey ihtiyar Ayasofya... Demek beş yüz bu kadar sene sonra kubbene yine haç dikilecek ha... [73]

28 Kânun-ı sani 1913, Moda...

Hıristiyan müttefiklerinin orduları İstanbul'a giremedi. Top seslerini işittikçe ne kadar seviniyorduk. Bütün kiliselerde –gizli değil, alenî– muzafferiyet duaları ediliyordu. Rumeli'nden Türkler kovuldu. Bulgarlar geçtikleri yerlerde cami, minare, İslâm bırakmadılar. Yaktılar. Yıktılar. Öldürdüler. Pomakların hepsini Hıristiyan yaptılar. Bütün Avrupa genç Balkan milletlerinin cesaretlerine, azimlerine, şiddetlerine şaştı. Bulgarların millî rengi, bu senenin Paris'te modası... Hatta Beyoğlu'nda bile Bulgar modası âdet oldu. Bulgar renginden kumaşlar İstanbul'da bile satılmağa başladı. [74]

Ben, "Kaynaşma Kulübü"müze devam ediyorum. Arkadaşlarım o kadar dalgın, müzakereleriyle o kadar meşgul ki muharebeden haberleri yok... Galiba her gün ufuklarımızı inleten top seslerini bile duymuyorlar. Dünkü müzakerede, Eserullah Nâtık, Hıristiyanların medeniyetinden, Türklerin, İslâmların barbarlıklarından bahsetti.

"Bizim memleketimizi Hıristiyanlar alsa, asıl o vakit hürriyeti, serbestliği görürüz. İşte Mısır gözümüzün önünde... O ne refah, o ne saadet..." dedi. Gazeteleri okumadığı için Balkanlıların yaptıklarından haberi yoktu. Ben itiraz etmedim. Bu ezelî uyku içinde müzakere uzadı.

Sait, Sadullah Behçet, hatta Hoca Bâli Efendi, Osmanlıları kaynaştırmak için ilk yapılacak iş "bilâ-tefrik-i cins ü mezhep" kız alıp, kız verme olacağında musırdılar.

Vakıa İslâmlar, Hıristiyanlardan kız alabiliyordu. Lâkin veremiyorlardı. Arkadaşlar bu muvazenesizliği bozmak istiyorlardı. Gayet mükemmel bir mantık kullanıyorlardı: "Alınsın da niçin verilmesin?"

Hoca Bâli Efendi fikrini söyledi: "Din nedir? Sâbiîlik, Musevîlik, İsevîlik, İslâmlık değil mi? Biz bunların hepsini birleştireceğiz. Aslına irca edeceğiz. 'Din-i İbrahimî'yi meydana çıkaracağız. [75] 'Din-i İbrahimî' milletlerle dinler arasında fark görmeyeceği için (bilâ-tefrik-i cins ü millet) izdivaca da müsaade edecek."

Bâli Efendi'ye kimse itiraz edemezdi. Artık programımız tekâmül ediyor. Bugün dağılırken Doktor Eserullah Nâtık, "Yakında faaliyete geçeceğiz" dedi, "hakikat ilerliyor. Onu hiç kimse tutamaz..."

Fakat hangi hakikat ya Rabbi... [76]

7 Mart 1913, Moda...

Hakikat ilerledi. Henüz kimse onu tutmadı. Çünkü ilerleyen şeyden kimsenin haberi yok.

Kaç senedir tetebbu ederek çizdiğimiz esaslarımızı neşre, tamime başlayacağız. Evvelâ bir gazete... Bunu şimdilik haftada bir çıkaracağız. Lâkin gazetemizin ismini bulmak pek güç oldu. Kulüpte sekiz kişiyiz. Sekizimiz de ayrı isimler bulduk. Ben "Babil Kulesi" dedim. Bu hakikaten Osmanlılık kaynaşmasını iddia eden bir risale için tam bir isimdir. Eserullah Nâtık, Alfred Fouillée'nin[13] "idée-force" tabirini bozdu; bundan bir mana çıkmadığını söyledi. "İdée-forte" hâline koydu. "Kuvvet-i zinde" diye tercüme etti. "Kuvvet" yerine "fikir" konulursa [77] maksadımızı neşredecek gazeteye tam muvafık bir isim olacaktı: Fikr-i Zinde...

Sadullah Behçet, "Gazeteye isimden evvel bir 'şiar' bulmalıdır!" diyordu.

Bulduğumuz şiarlar da birbirine hiç uymadı. Gazetemiz için bulduğumuz sekiz isim şunlardı:

Babil Kulesi, Fikr-i Zinde, Şems-i Yegâne, İzâbe-i Anâsır, İnsanlık, Osmanlılar, Kaynaşalım, Vicdan-ı Hür, İrfan-ı Hür...

13 Alfred Fouillée (1838-1912) Ahlakta tekâmülcülük görüşünü savunan Fransız filozof. Ona göre fikirler kuvvettir; fertlerin ruhlarını ve yayıldıkları toplumsal ortamları değiştirme/dönüştürme gücüne sahiptirler. Burada, felsefesini en net biçimde dile getirdiği *La Morale des Idées-Forces (Kuvvet-Fikirler Ahlakı)* kitabına gönderme yapılıyor.

Nihayet kura çekmeğe karar verdik. Bu sekiz ismi kâğıtlara yazdık. Bir tane çektik, "İnsanlık" çıktı.

Başmuharrir Sait oldu.

Felsefeye ait kısmını, Eserullah Nâtık yazacaktı;

İçtimaiyat kısmını, Sadullah Behçet, Hasan Rudi,

Edebiyat kısmını, Niyazi Bey,

Fen kısmını, Celâl Bey,

Din kısmını, Hoca Bâli Efendi,

Mütenevviayı da ben...

İlk nüshamızı bakalım ne vakit çıkarabileceğiz? [78]

15 Nisan 1913, Moda...

Dün ilk nüshanın münderecatını müzakere ettik.

Sait Bey, "nev-i beşer"in bütün bir milliyet olduğuna, "vatan"ın da "rûy-ı zemin" olması lâzım geleceğine, ancak bu hakikati anlayanın insan addedilebileceğine dair uzun bir şiir yazmıştı. Bu gayr-i millî yani "bilâ-tefrik-i cins ü mezhep" edebiyatının hakikaten bir şaheseriydi.

Dinlerin, milliyetlerin, vatanların hep efsane olduğunu terennüm ediyordu. "Eserullah Nâtık"ın makalesi elli sahifeden ziyade idi. Birçok ecnebi isimleri söylüyordu. Lâkin ne yalan söyleyeyim, makale gayet büyüktü. Ben de beğendim.

Sadullah Behçet, Hasan Rudi, bütün iktidarlarını göstermişlerdi. Hasan Rudi dört beş sahifenin içinde içtimaiyattan, gariziyattan, tarihten, hayvanattan, metafizikten, patolojiden bahsediyor, spirtizm ile [79] spiritüalizm arasında hiçbir fark olmadığını, bütün ilimlerin saçma olduğunu ispat ediyor; nihayette kendinin âlim olduğundan fahirleniyordu.

Niyazi Bey, her lisanın bir lisan olmadığını, lisanlar müesses olmayıp tesis edilebildiğini, bir lisandan diğer lisana gelme kelimeler olduğu gibi kaideler de olabileceğini iddia ediyor, mütekâmil Osmanlıca için tafsilât veriyor, Arapça, Acemce, Rumca, Arnavutça, Sırpça, Bulgarca, İspanyolca kelimelerle, kaidelerle yapılmış cümlelerden misaller gösteriyor, bu karmakarışık masnû lisanın ahengini, güzelliğini anlata anlata bitiremiyordu.

Fen kısmı gayet parlaktı. Yegâne hakikatin fende olduğu, fennin haricindeki her şeyin bir vehim, bir hayalden ibaret olduğu ispat olunuyordu.

Hoca Bâli Efendi, kaynaşmış Osmanlı milletinin müşterek dinini izah ediyordu. Bu, "Din-i İbrahimî" idi. Saiblik, Musevîlik, İsevîlik, İslâmlık karıştırılmalı, geriye gidilerek Hazret-i İbrahim'in dini bulunmalıydı. Bu nüsha âdeta meslek nüshasıydı. Kaynaşma Kulübü'nün esasî fikirlerini ihtiva ediyordu. Son sahifeye "bilâ-tefrik-i cins ü mezhep izdivaç" ilânları koyacaktık. Din, millet farkına bakmadan izdivaç edecek gençlere yardım edecektik. Benim makalem çok alkışlandı. Eserullah Nâtık, [80] "Bu nüshanın en mükemmel parçası budur" dedi. Hasan Rudi, bu fikirleri evvelce kendi de yazdığını söyledi. Şair Sait, benim tarihle etnografyadaki vukufumu yeni anlıyordu.

Makalemin serlevhası, *Memâlik-i Osmaniye'de Irkan, Cinsen Bir Tane Olsun Türk Yoktur!* cümlesiydi... Tarihe, etnografyaya istinat ediyordum. İlmen iddiama kimse itiraz edemezdi. Makalemin hülâsası şu idi:

"Memâlik-i Osmaniye'de hiç Türk yoktur! Ahmet Mithat Efendi, bunu tasdik ile beraber yalnız Âl-i Osman hanedanının Türk-Tacik ırkına mensupluklarını yazmış ise de o da yanılmıştır. Âl-i Osman'ın dahi Türk-Tacik ırkından olmadıklarını ispat etmezden evvel bütün Memâlik-i Osmaniye'de hiçbir fert Türk bulunmadığını anlatacağım. Anadolu'da hiç Türk bulunmadığı hakikatinin en büyük şahidi Fransız seyyahı Tavernier'dir. On yedinci asırda üç defa bütün Memâlik-i Osmaniye'yi, İran'ı, Hindistan'ı dolaşan bu zat neşrettiği tarihte, Tokat'tan Tebriz'e kadar olan büyük mesafede ancak yüzde iki nispetinde Müslüman bulunduğunu yazıyor. Şundan anlaşılıyor ki, Anadolu'da 200 sene evvel Türk değil, hatta Müslüman bile yokmuş! Bunun aksini ispat edecek bir tek delil olsun [81] bulunamaz. Birtakım menfaatçi, mutaassıp milliyetperverlerin 'Türk' dediği Anadolu ahalisi, kılıç zoruyla Müslüman olmuşlardır. Bu ihtidalar son iki yüz senenin vukuatıdır. Evet, Anadolu halkı vakıa Müslüman'dır, lâkin katiyen Türk değildir. Herkesi kandırıp hasis menfaatlerini istihsalden başka bir şey düşünmeyen

milliyetperverler, Memâlik-i Osmaniye'de hiç Türk olmadığını görünce Arap, Acem, Bizans tesirlerinden bahsederler. Bu üç tesir altında 'Türklük'ün kaybolduğunu söylerler. Olmayan bir şey sonra nasıl kaybolur. Memâlik-i Osmaniye'deki Müslümanlar dinlerinden dönmüş eski Rumlarla Ermenilerdir. Bu zavallılar, yeni dinlerini bırakıp tekrar eski milliyetlerine dönemezlerse asla Türklüğü de kabul etmezler. Nitekim Memâlik-i Osmaniye'de kimse, 'Ben Türk'üm' demez.

Milliyeti sorulunca yalnız, 'Müslümanım, elhamdülillah...' der.

Milliyetperverler içtimaî hakikatin bu ısrarından yılmazlar. Dünyada seksen milyon Türk olduğunu uydurarak, ötekini berikini kandırırlar. Hele mefkûreleri olan 'Turan' kelimesinin manası bile aleyhlerindedir. Rus âlimi meşhur Bartold, bu menfaatperverlerin mazarratından ürkerek 'Turan' kelimesinin ne demek olduğunu herkese ilân [82] etmiştir. Bartold gibi bir Rus âlimi bize temin ediyor ki 'Turan' İran'ın bir vilâyeti imiş, hem Farsça bir isim imiş..."

O kadar tafsilât veriyor, Avrupa ulemasından o kadar şahitler getiriyor, hatta dünya yüzünde bugün "Türk" namında bir millet olmadığını o kadar mükemmel ispat ediyordum ki... itiraz mümkün değildi...

Nâhak yere kendilerine "Türk" diye iftira edilen Osmanlı arkadaşlarım, arzın üzerinde hiç Türk olmadığından son derece seviniyorlar, beni kucaklıyorlardı. Hoca Bâli Efendi alnımdan öpüyordu. Zira o, milliyetperverliğin dinsizlik olduğuna kaildi. Sevincin verdiği heyecan ile titreyerek, "Var ol Hayikyan Efendi evlâdım" diyordu, "şu rezillere son sözü söyledin. Onlar şimdi Türkolojilerinden mürkolojilerinden bir cevap çıkarıp verebilecekler mi, bakalım..."

Hem ilâve de ediyordu: "Onların mazarratından yalnız biz Osmanlılar değil, 'Rusya devlet-i fahime-i muazzaması' dahi endişededir. İhtimal bu makaleni sefaret tercümanı tercüme edecek, sana 'Petersburg Cemiyet-i İlmiye-i İmparatoriyesi'nden bir mükâfat, bir nişan gelecektir..." [83]

3
ON İKİ SENE SONRA

"Hayat bir uykudur, aşk onun rüyasıdır!" derler. Ne doğru! Ben de sevdim, sevildim. Güzel, şefkatli Hayganoş'uma, Haçiklerin evinde rast gelmiştim. Bu âli kalbe, bu zarif kıza beslediğim hürmet yavaş yavaş aşk oldu. İnsanları tatlı hülyalarla yaşatarak en mühim şiirlerin manasını öğreten âli heyecan nihayet bana da yaşamanın lezzetlerini öğretti. Bu lezzeti tattıktan sonra zevce, evlât, aile, sonra da milliyet muhabbetini duydum. Hayganoş'u görmezden evvel sanki ruhum, sanki hissim yokmuş... Şimdi o benim karım... Aşağıda oynayan çocuklarımızın seslerini işitiyorum. Ne kadar mes'udum. [86]

Her taraf kar içinde... Sobanın odunları tatlı, ılık bir çıtırtı ile yanıyor. İşim yok, kitaplarımı karıştırıyorum. Senelerce evvel yazdığım şu defteri buluyorum. Kırk elli sahifelik bir şey... Bekârlığımın eksik, dağınık, perişan bir faslı... Bir roman ki benden başka kim okusa bir şey anlamaz. Eminim ki dünyada bu kadar intizamsız bir ruzname tutulmamıştır. Fakat okudukça hatıram alevleniyor. Osmanlılık kaynaşması vehmiyle toplandığımız günler, o masum ideolog, saf arkadaşlarımı hatırlıyorum. Senelerden beri unuttuğum şeyleri birden hatırlamak beni tahrik ediyor.

Vücudumun harareti çoğalıyor. Gayr-i ihtiyarî yine yazmak arzusuna düşüyorum. Yazacağım... Yazmak, eğlencelerin, fantezilerin en necibi, en faydalısı değil midir?

Geçen her sene hafif bir sis tabakası bırakmış. Mavi bir duman... Ben bu dumanın içinden yine görüyorum. Oynadığımız budalalık komedisinin son perdesini –sanki şimdi kapanmış gibi– noktası noktasına hatırlıyorum. İşte Nuruosmaniye'deki "Osmanlı Kaynaşma Kulübü". Sanki daha "İnsanlık" risalesinin birinci nüshasını çıkarmışız. Bugün yine müzakerelerimiz var. Ben pencerenin yanındaki koltukta sigara içiyorum. Eserullah Nâtık konferansını hazırlamış, her fırsat bulduğu yerde söylemeğe başlayacak. [87] Ne kadar seviniyoruz. Satış çok. Sekiz bin nüshadan bir tane kalmamış.

İkinci tab'ını da yaptırmağa karar veriyor, dağılıyoruz. Herkes gelip "İnsanlık" mecmuasından istiyor. Hatta bazı kitapçılar beşer kuruşa satmışlar.

Niyazi Bey, "Ah, keşke dışarılara gönderdiğimiz bin nüshayı tehir etseydik..." diyor.

Evet, kaç gün sonraydı. İyi hatırlayamıyorum. Yine içtima günüydü. Kulüpte toplanmıştık. Sait, yeni yazdığı bir şiiri okuyordu. Masanın üzerinde bir yığın kâğıt gördüm.

Niyazi Bey'e bunların ne olduğunu sordum.

"Milliyetperverlerin teşvik ile çektirdikleri protesto telgrafları..." diye güldü. Hoca Bâli Efendi sarığını salladı: "Atarlar seng-i ta'rîzi dıraht-ı meyvedâr üzre."

Ben yaklaştım. Bu kâğıtlara bakmağa başladım. Uzun kısa, hepsi bize "Ey milletini inkâr eden alçak, sefiller! Biz Türk'üz, ne milliyetimizi inkâr ederiz, ne de dinimizi değiştiririz..." diyorlardı. Telgrafların birçoğunda Türk vilâyetleri belediye reislerinin imzaları vardı. [88] Galeyan müthişti. Lâkin kulüptekilerden kimsenin ehemmiyet verdiği yoktu. Hatta ikinci nüsha için yazılar getirmişlerdi. "Türk Yurdu", "Türk Ocağı", "Türk Gücü", "Altın Ordu", "Yeni Turan", "Türk Birliği" cemiyetlerinin birer makale kadar uzun telgraflarını okuyordum. Kalbim çarpıyordu. Varlığı inkâr olunan büyük bir milletin bir tayfundan daha müthiş olan mukaddes, âli hiddeti kabarıyor, taşıyordu. Edirne, Bursa, Konya, Kastamonu, İzmir, Adana, Trabzon, Ankara, Halep vilâyetlerinin livalarından, kazalarından, nahiyelerinden telgraflar yağmıştı. Daha, şark vilâyetlerine galiba "İnsanlık" mecmuası gitmemişti. Bütün Anadolu, "Ben Türk'üm!" diye haykırıyordu. Kulübümüzün ilmî, içtimaî kasdı Türkiye'de yaşayan bütün milletleri müteessir etmişti. Osmanlılık kaynaşmasına yalnız Türkler değil, Araplar, Rumlar, Ermeniler de kızmışlardı. Araplar İslâmlığı bozmaya, yeni bir din çıkarmaya kalkan Hoca Bâli Efendi'nin idamını talep ediyorlardı. Patrikhane bir beyanname neşretmişti. "Rumlar Rumdur, Helenostur" diyordu, "Başka bir milliyet tanımazlar. Osmanlılık onların yalnızca resmî, siyasî unvanlarıdır. Türkiye'deki bir Rumla Atina'daki, Girit'teki, buradaki bir Rum'un arasında ne lisanca, ne an'anatça, ne maarifçe,

ne dince, ne mefkûrece hiç[89]bir fark yoktur. Rum (millî harsı - Qulture nationale) bütün dünyada birdir. Kendi milliyetlerini mahva kalkan birtakım dehrîler büyük Rumluğu asla ifsat edemez." Ermeni Patrikhanesi, Ermeni mehâfili bu kaynaşma teşebbüsünü gayet gülünç buluyordu.

Kâğıtları okudukça içtimaî müesseselerin, milliyetle dinin aleyhinde bulunmaktaki mantıksızlığı, zirzopluğu anlıyor gibi oluyordum. Uzaktan birtakım gürültüler yaklaşıyordu. Birbirimize bakıştık. Geniş pencereye doğru yaklaştık. Nuruosmaniye Caddesi'nden bayraklı bir kalabalık geliyordu. Kırk elli bin ağızdan çıkan bir neşidenin müthiş bir tehdit, canlı bir tekzip gibi yükselen uğultusunu işitiyor, sesimizi çıkarmadan sararıyorduk.

Biz Türkleriz, biz Türkleriz... Mukaddestir ilimiz.

"Birlik"tedir kuvvetimiz, birdir bizim dilimiz...

Uşaklar işi anladılar. İstanbullular bize karşı nümayiş yapıyorlarmış. Kulüplerin kapısını polisler muhafaza ediyorlarmış. Eserullah Nâtık pazularını, dişlerini, bacaklarını sıktı. "Ah bu Türkçü serseriler! Bütün Osmanlıları kandırıyorlar" [90] diye inledi.

Sadullah Behçet bu müthiş kalabalıktan ürkmüş, "Foule, foule! Inconsciente, elle veut nous ecraser..."[14] diye titriyordu.

Hasan Rudi, "Ana tarafından galiba da Türk unsuruna mensubum..." demeğe başladı.

On dakika içinde bütün cadde doldu. Kalabalık o kadar çok, o kadar sık idi ki kimse kımıldayamıyordu. Bir genç[15] –sonradan kim olduğunu öğrendim, Türk Ocakları'nın hatibi imiş– bizim kulübün yüksek peronuna çıktı. Gayet gür, parlak, tannan bir sesle "Osmanlılık" kelimesinin "düvelî" bir tabirden başka bir şey olmadığını, dinler gibi milliyetlerin de muhterem, kutsî, ihmal olunmaz müesseseler olduğunu, Türkiye'de on dört milyondan ziyade Türkçe konuşan Müslüman'ın Türk addolunduğunu, Arapça konuşan yine bu kadar Müslüman'ın Arap addolunduğunu, azlığı teşkil eden Rumlarla Ermenilerin de kendi milliyetlerini muhafaza etmelerini Türklerin memnuniyetle telâkki ede-

14 Fr., "Kalabalık! Bilinçsiz kalabalık bizi ezmek istiyor" anlamında.

15 Hamdullah Suphi Tanrıöver ima ediliyor.

ceklerini haykırdı. Eserullah Nâtık, kulübün penceresinden Osmanlılığı da müdafaa ile "Türk" diye bir milliyet ihdas olunmasındaki münasebetsizliği nutuk hâlinde söylemek istiyordu. Hepimiz mâni olduk. Korkuyor, sararıyorduk. Genç Türk hatibinin nutku bir konferans gibi [91] uzuyor, sürekli alkışlar içinde derinleşiyordu. En nihayet bizim pencereye doğru elini kaldırarak "Dikkat ediniz, ey dalgın cahiller! 'Türkiye'de hiç Türk yok' diye yazıyorsunuz. Yalnız İstanbul'un bir köşesinde ne kadar çok Türk olduğunu görünüz..." dedi.

Bilmiyorum, bir kumanda mı verildi. Sımsıkı duran kalabalık gevşedi. Yavaş yavaş bir yol açıldı. Uyanmış bir milletin dinç, ateşli ruhundan taşan neşideler bir bahar, bir saadet fırtınası gibi dalgalandı. Asker adımlarıyla manga manga Türk mekteplerinin, Darülfünunun, Tıbbiyenin talebeleri geçiyordu. Ondan sonra hususî mektepler... Ondan sonra Türk Ocağı, Altın Ordu, Türk Gücü, sair birçok Türk cemiyetlerinin azaları... Türk esnaf cemiyetleri, spor heyetleri, tayyareciler, izciler, biniciler, makinist, elektrikçi cemiyetleri... Hepsi, hepsi geçti. Belki bu muazzam geçit resmi üç saatten ziyade sürdü. Ben bunları seksen binden fazla tahmin ettim. Arkadaşlarımız bir afyon uykusundan uyanmış gibi gözlerini ovuşturuyorlardı. Hiç konuşmuyor, susuyorduk. Kulübün önünden geçen her Türk heyeti, "Lânet milliyetini, tarihini, mazisini, ecdadını inkâr edenlere!.." [92] diye haykırıyordu.

Akşama doğru nümayişin kalabalığı azaldı, kaçacaktık. Sadullah Behçet fena hâlde korkmuştu. Eserullah Nâtık malûm, bir hayvan kadar inatçı idi.

"Ben meyus olmam" dedi, "bütün Türkistan, bütün Turan ayağa kalksa, ben yine yekpare, yekvücut Osmanlılığı vücuda getireceğim."

Geç vakit uşaklara getirttiğimiz arabalara binerek kaçıyorduk. Yollara biriken ahali "Milliyetlerini inkâr eden bunlar mı?" diye birbirlerine bizi gösteriyorlardı. Ertesi günkü *İz'an* gazetesi başmakalesinde bizim Kaynaşma Kulübü'nden, fikirlerimizden, sonra bir gün evvelki muazzam nümayişten bahsediyordu. Bu makalenin serlevhası "Ashab-ı Kehf" idi. O vakit bile bu gazete elli bin nüsha satılıyordu. Bu "Ashab-ı Kehf" tabiri be-

nim Kaynaşma Kulübü'ndeki arkadaşlarıma alem oldu. Herkes onlarla alay ediyor, kulübümüzün kapandığını "Ashab-ı Kehf uyandı!.." diye alay ederek yazıyorlardı. *İz'an*'ın makalesi hakikaten pek mükemmeldi. Bugün münderecatını hayal meyal hatırlıyorum.

"Birtakım dehrîler toplanmışlar" diyordu, "Osmanlı Kaynaşma Kulübü namı altında bir cemiyet teşkil etmişler. Geçen gün mesleklerini tamim maksadıyla yazdıkları *İnsanlık* [93] risalesinin ilk nüshası çıktı. Türkiye'de bütün milletlerin lânetini celp etti. Bu güruhun maksadı, vâkıa siyasî bir mecmuanın düvelî bir tabiri olan "Osmanlılık" kelimesi altında milliyetleri, dinleri izabe etmekti. İlk defa bütün kuvvetleriyle Türklüğe hücum ettiler. Onlarca Türkiye'de değil, hatta bütün dünyada bir tane Türk yokmuş. Fakat dünkü İstanbul Türk derneklerinin muhteşem nümayişleri onlara canlı bir cevap oldu. Dikkate şayan bir şeydir ki, bu Osmanlılık kaynaşma iddiasını güden zatlar içinde Türk'ten başka unsurlardan kimse yok. Ermenilerle, Rumların, Arap kardeşlerimizin milliyetlerinde ne kadar mutaassıp, ne kadar muhafazakâr olduklarını herkes bilir. Bu izabeci güruhu uyuyor... Bir şeyden haberleri yok. Hatta felâketlerimizi, bu geçen muharebeyi, bu muharebedeki Osmanlı namında yaşayan Hıristiyanların Türklere yaptığı itisafları, Arapların Çatalca hattında top patlarken Paris'te aleyhimize konferans kurduklarını bilmiyorlar."

Türklüğü, beş bin senelik bir tarihi, lisanımızı, varlığımızı inkâr ediyorlar. Hatta Türkiye'de husule getirecekleri coğrafî beynelmileliyet için din icat etmeğe kalkıyorlar. İnsan bunların deliliklerine hükmetmekten başka bir şey yapamaz. On asırdır Türkiye'ye, Anadolu'ya yerleşen Türk unsuruna, "Onlar Türk değildir" diyecek kadar mantıksızlık gösteriyorlar. [94] Siyasî, idarî, "bilâ-tefrik-i cins ü mezhep" tabirini içtimaiyata, cemiyetlere de tatbik etmek istiyor, hatta birleştirip tarihsiz, ananesiz bir "Osmanlı" yapacakları Rumları, Ermenileri, Müslümanları birbirlerinden kız alıp vermeğe teşvik ediyorlar. Hükümet bunları tutup tımarhaneye koymalıdır. Bu kadar cahil, bu kadar evham içinde yaşayan kişilerin, ellerinde kalem, serbest serbest içimizde gezmeleri içtimaî bir tehlikedir. Maazal-

lah bunlar bir ihtilâle de sebep olabilirler. Bir millete, bahusus Türklüğe "Sen yoksun!" demek ateşli bir küfürdür. Türkiye'de son felâketlerin uyandırdığı millî ruh büyümüş, alevlenmiş, her tarafı sarmıştır. Anadolu'nun en ücra köylerinde bile bütün Türk çocukları "Turan Turan" diye bağırıyorlar.

Kaynaşma Kulübü'nün azaları tiyatrolara gitmemişler, gazeteleri, risaleleri, romanları, şiirleri, hâsılı yeni millî Türk edebiyatının bir sahifesini olsun okumamışlar. Kulüplerine tıkılmışlar, hiç durmadan kendi hülyalarına nizam vermişler. Kulüplerinden çıkınca dün cihanı gördüler. Gördüler ki Türkiye, eski bildikleri uyuyan, milliyetinin farkında olmayan Türkiye değildir. Evet, dünkü nümayişlere tahminen otuz bin kişi iştirak etti. Yükselttikleri hakikat sedası Türklüğün varlığını onlara gösterdi. Hiç şüphesiz şimdi uyandılar. Ashab-ı Kehf'in [95] mağaralarından çıkıp da dünyayı değişmiş görünce şaştıkları gibi, onlar da şaşırdılar. "Yok!" dedikleri milletin binlerce evlâdı millî iştiyaklarını haykırarak mağaralarının önünden geçti. İçlerinden tamamıyla deli olmayan varsa, o, anladı ki yaşayan dinç bir milletin ne tarihi, ne ismi değiştirilebilir.

"Ey Ashab-ı Kehf! Sizin Türkiye'de dilinizi anlayan yoktur. Yine mağaranıza kapanınız, ezelî uykunuza dalınız!"

İz'an'ın milliyetperver başmuharriri heyecanlı, vâkur, kinli, muhakkar ifadesiyle tam beş sütun doldurmuştu. Artık kimse Osmanlı Kaynaşma Kulübü'nden bahsetmiyor, hep "Ashab-ı Kehf" konuşuluyor, onlarla eğleniliyordu. Mizah gazeteleri Sait'in, Eserullah'ın, Sadullah Behçet'in, Hoca Bâli'nin, Celâl Mün'im'in karikatürlerini yapıyorlar, altına Ashab-ı Kehf'in isimlerini yazıyorlardı. Hele Niyazi'nin karikatürünü sıska bir köpek şeklinde yapmışlar, altına "Kıtmir" yazmışlardı. Ben ihmal olunuyordum. İsmim söylenmiyordu. Yalnız Ermenice gazeteler "Türklerin Ashab-ı Kehf'i içinde uyuyan bir Ermeni de varmış" diye biraz benden bahsettiler. Birkaç gün eğlendiler. Her şey unutulacaktı. Lâkin Eserullah Nâtık durur mu? "Kaynaşma" idealinde ısrar etti. [96] Tek başına konferanslar vermeğe kalktı. Dinleyenlerin onu çürük yumurtalarla, limon kabuklarıyla, yuhalarla kürsüden indirdiklerini gazetelerde okudum. Tam bu esnada bir gece Hayganoş'uma rast geldim. Beni

takdim eden, "İşte Türklerin Ashab-ı Kehf'ine karışan Ermeni!.." diye şaka etti.

Ah sevgili, hassas Hayganoş... Benim hakikaten izâbe taraftarı olduğumu, Ermenileri "Osmanlı" diye kozmopolit yaparak tarihlerini, milliyetlerini, lisanlarını kaybettirmek istediğimi sahih zannediyordu. Büyük kaşlarının gözlerine düşen görünmez gölgelerini daha ziyade koyultarak, "Buna vicdanınız nasıl razı olacaktı?.." diye soruyordu. Mahsustan onların arasına girdiğimi, hiçbir vakit milletimin muhabbetini, "Osmanlılık" gibi vâhî kozmopolitlik iddialarına değişmeyeceğimi söyledim. Ayrılırken bana "Mösyö Hayikyan, milletini sev, milletini sev!.." diye rica etti. Her tesadüfümüzde bu ricasını tekrarladı. Haftalar, aylar geçiyordu. Bu güzel Ermeni kızı bana "Milletini sev..." dedikçe ben onu sevmeğe başladım. Zaten hakikî bir kadın aşkıyla milliyet aşkının arasında ne fark vardır? Birinci aşk bizi "nevi, aile" neticesine, ikincisi [97] "cemaat, umumî vicdan" iradesine götürür. Aşksız aile olmadığı gibi kinsiz, taassupsuz bir milliyet de olamaz. Hayganoş'un aşkı bana Ashab-ı Kehf'i, öyle münasebetsiz, manasız meşguliyetleri unutturdu. Onunla Fener'de ne tatlı, ne müheyyiç istiğrak geceleri geçirdik. Hep o gecelerde gökteki yıldızların "Seviniz, seviniz! Birleşiniz!" diye titrediğini gördüm. Gurubun rengini, fecrin işitilmez seslerini, bülbüllerin ne söylediklerini hep ondan öğrendim.

Hayat uykusunun içinde artık o âli rüyayı görüyordum. Ashab-ı Kehf'i o kadar unuttum ki ne olduklarını merak etmedim. Hele bu defter... işte kaç sene sonra elime geçiyor... Şimdi yine hatırlıyorum. Sait için "Deli oldu" diyorlardı. Sadullah Behçet banker oldu. İsmini malî mecmualarda görüyorum. Hasan Rudi hariciye memuru imiş. Eserullah Nâtık tekrar mağarasına girmedi. Kıtmir'le[16] dışarıda kaldılar. Bilmem kaç sene evvel intihar edeceğini, vasiyetnamesinin metnini ilân etti.

"Benim ilmimi, fazlımı, irfanımı tanımayan bu memlekete yuf olsun... Üç milyon kitabı okuyarak vücuda getirdiğim altı

16 Ashab-ı Kehf (Yedi Uyurlar)'teki köpek.

yüz bin sahifelik eserlerimi ateşe atıyorum. Kendimi öldürüyorum. Haleflerimden birkaç asır sonra mezarımın üstüne somakiden yahut altından tabiî cesamette bir heykelimin dikilmesini talep ederim. Başka vasiyetim [98] yoktur" diyordu. Ertesi gün hakikaten Eserullah Nâtık intihar etmişti. Lâkin sıktığı kurşun gecelik külâhının bir tarafından girip öbür tarafından çıkmış, tepesinin saçlarını da yakmıştı. Mizah gazeteleri mersiyelerle doldu. Bizim Ermenice matbuat bile alaya başladı. Türkler ne âlicenaptır. Milletini inkâr eden bu hokkabaza yine darılmadılar.

Kaynaşma Kulübü'ne ilk evvel giren gayr-i Türklerden Diyamandis, Selanik mebusluğuyla Atina'ya gitmişti. Galiba orada nazır da oldu. Angelof, muharebenin akabinde Bulgaristan'ın İstanbul Sefareti müsteşarı olmuştu. Moiz Bori, ihtilas dalaveresinden mahkûm oldu, kovuldu. Louis Durant'ın da ipliği pazara çıktı. İşitmiştim ki Beyoğlu'nda bir pansiyon işletiyor. Fraşerli Nadir, Arnavutluk Krallığı matbuat müdürü olmuş. İslâmlığı bırakarak Katolik olduğunu İstanbul gazeteleri bir vakit büyük harflerle yazmıştı. Diğerlerinin ne olduklarını bilmiyorum. On iki sene içinde cihan alt üst oldu. Bütün hayat değişti. Avusturya, Rusya gibi Osmanlı İmparatorluğu da iflâs etti. Şimdi Arapların, Ermenilerin, hatta Kudüs'te Yahudilerin de ayrı birer devletleri var. Bana gelince; ben ne oldum... Ben... ben, gel zaman git zaman mutaassıp bir milliyetperver oldum. Hayganoş beni sevdikçe ben milletimi sevdim. Anladım ki aile ile milliyet arasında hiç, hiçbir fark yok. [99]

Enseme tatlı bir sıcaklığın dokunduğunu duyuyorum. Başımı çevirdim. Hayganoş... Sevgili, muazzez, melek zevcem. Omzumdan ne yazdığıma bakıyor, soruyor: "O ne? Muharrirlik mi?.."

"Eski hatıralarımı yazıyorum."

Cevap vermiyor. Büyük, mahzun gözlerini gözlerime dikiyor. Öyle duruyor. Bakışında o kadar güzel, o kadar hassas bir durgunluk var ki... Soruyorum: [100] "Neye öyle bakıyorsun?.."

Cevap vermiyor. Sanki ağlayacak... Kalbim çarpmağa başlıyor. Acaba bir kıskançlık vehmi mi? Fakat mümkün değil. Sağ gözünün uzun kirpiklerinde büyücek bir inci parlamağa başlı-

yor. Dönüyor, kalkıyorum. Alnından öperek tekrar soruyorum: "Söyle sevgilim, senin elemin ne?"

"Senin yazdığın ne?"

"Eski hatıralarım..." Hıçkırıyor.

"Niçin Türkçe yazıyorsun, Ermenice fena mı, kaba mı, adî mi?.." diyor. Kirpiklerinden kopan inci yanağına düşüyor. Oh, necip kadın! Anasının lisanını seven büyük kadın!.. Türkçeyi kıskanıyor. Anlıyorum, Türkçeyi kıskanıyor. Yine anlıyorum ki kadınlar olmasa, aşk olmasaydı aile, saadet olmadığı gibi milliyetler de olmayacak, biz insanlar dünyada sefil, ihtirassız, şanssız, rekabetsiz, miskin, perişan, nebatat gibi, gelip geçecektik. Bize aşkı öğreten kadın, aileyi de öğretiyor. Aile de mukaddes milliyet hislerini bizim dimağımıza ekiyor. Teselli etmek istiyorum: [101] "Ağlama ruhum. Bu çok eskiden yazdığım bir defter..."

"Öyle ise yırt onu..."

* * *

Ah zavallı Türkçe defter! Seni şimdi yırtayım mı? Lâkin, hayır, hayır... Ben kadın değilim. Asla Hayganoş kadar hassas bir milliyetperver olamam. Seni, onun göremeyeceği bir köşeye atacağım: Orada tıpkı Ashab-ı Kehf'in mağarasına düşmüş bir demet yosun gibi uyu... Ama sakın Türkçe satırlarınla sevgilimin gözüne ilişme... Onu kıskanıp ağlatma...

29 Kânun-ı sani 1925

Ashab-ı Kehfimiz, Kanaat Kitaphanesi, Kanaat Mat., İstanbul, 1918, 101 s.

Mehdi

Ve likülli kavmin hâd...[1]

Ne tuhaf, fakat ne acıklı bir tesadüftü! Serez İstasyonu'ndan bindiğimiz ikinci mevki kompartımanda beş kişiydik. Ve beşimiz de Türk ve Müslüman'dık... Geçen felâket ve bozgun yılının canlanmış da kalmış uğursuz ve karanlık damlalarına benzeyen birçok karga sürüleri sahipleri öldürülen boş ve sürülmemiş tarlalarda dolaşıyordu. Tren hareket ettiği vakit hepimiz bir defacık selâmlaşmış ve sonra, o yalnız esir ve perişan Müslüman memleketlerinde duyulan yakıcı ve dondurucu ağır tevekkülün taştan sükûnuyla susmuştuk. Hava pek soğuktu. Kapalı camların ince buğularından minareleri yıkılmış, mescitlerinin üzerine haçlar asılmış tenha köyleri görüyor gibi oluyorduk. Bu köyler uzaklarda, ta ufkun nihayetindeki mor sislerin içinde idi. Şimdi ezanın sustuğu bu öksüz yurtlara çanlarını ulutmak için Selanik'e vapur vapur gelen Kafkasya Rumları yerleşiyorlardı. Susuyorduk. Ve sanki bize milyonlarca kan ve din kardeşlerimizin ölümünü hatırlatan dışarısını, bu düşmanın öz vatanımızdan zorla kopardığı altın sahraları görmemek için önümüze bakıyorduk. Karşımdan [1202] bir ses "Kendimi Türkiye zamanında zannettim" dedi. "Yanımızda hiç yabancı yok!"

Gülümsedim. Başımı salladım. Bu ufak bir beydi. Daha bıyıkları yeni terliyordu. Ellerini kaputunun cebine sokmuş, bir

1 Hâd Suresi 7. âyetten (13/7): "...her kavim için bir yol gösterici vardır/gelecektir" anlamında.

şeyden ürküyor gibi başını omuzlarının arasına çekmiş, kumral ve ince kaşlarını yukarı kaldırmıştı. Zayıf ve kansızdı. Yüzü mâsivadan gölgelenen ruhanî ve mahzun bir beyazlıkla parlıyordu. Öbür köşede, pencerenin dibinde beyaz sarıklı, siyah cübbeli bir hoca, ihtiyar, hasta, mecalsiz ve alacalı bir yığın gibi uyukluyordu. Yanındaki şişman ve yeni seyahat elbiseleri giymiş, siyah ve alafranga sakallı bir beyefendi bana baktı. Güldü. Onun karşısındaki sarı, uzun boylu, son moda bol esvaplı, kuvvetli ve gözleri parlak bir genç, "Ah dünya bu..." dedi. Susuyorduk. İki senedir sanki hiçbir şey değişmemişti. Bir an içinde "Türkiye idaresindeki Selanik'e gidiyorum" hayaline kapılıyor ve kapıyı kırmızı fesli bir kondüktörün açacağını bekliyordum. Ve bilmem nasıl mantıksız bir cesaretle Serezli ufak bey korkmuyor, içimizden birisinin Yunan hafiyesi olabileceğine ihtimal vermiyordu.

"Acaba buralarını ne vakit Türk askeri gelip alacak?" dedi. Ben daima bilmek, öğrenmek, anlamak, tanımak, anlatmak istemediğimiz şeylerin üstüne attığımız basmakalıp bir sözü ağzımdan kaçırdım: "Allah bilir!"

İhtiyar hocanın önündeki şık ve iri genç kalın ve al burnunu küçük parmağının uzun tırnağıyla kaşıyarak "Allah'ın bildiği malûm bir şey!" diye güldü, "Lâkin kul da bilir ki artık buralara Türk ayağı basamaz."

"Niçin basamasın?" diye haykırdım. Uyuklayan beyaz sakallı hoca uyandı. Başını kaldırdı. Bize ayrı ayrı baktı. Ben Yunanistan'da olduğumu unutmuştum. Ağaçlar, hendekler [1203] pencerelerin arkasından hızla geçip gidiyordu. Şişman ve pek zengin olduğu hâlinden anlaşılan beyefendi etrafına bakınarak "Yavaş konuşsak..." dedi ve bana dönerek devam etti.

"Oğlum, eğer iftihar olunacak bir şeyse hiç zahmet çekmeden ben de sizin kadar Müslüman ve mutaassıp olabilirim. Mülkiye-i Şahane'den[2] çıktım. On sekiz sene kaymakamlık ve mutasarrıflık ettim. İşte ben size söylüyorum ki Müslümanların yaşamağa hakkı yoktur. Ve Türkler asla bir daha buralara gelemez. Türkiye'de ağzıma alamayacağım hakikatleri bura-

2 İdareci kadroların yetişmesi için 1858'de İstanbul'da kurulan ve 1935'te Ankara'ya taşınarak adı "Siyasal Bilgiler Okulu", 1950'de ise "Siyasal Bilgiler Fakültesi" olarak değiştirilen eğitim kurumu.

da sizden saklamağa lüzum yoktur. Zira hür ve medenî bir hükümet arazisindeyiz. Ne şu muhterem hoca efendi ve ne de siz dinsizliğimi, İslâmlığın aleyhinde olduğumu iddia ederek kafamın kesilmesini, asılmamı isteyecek bir evvel zaman adaletini burada bulamazsınız; medeniyetleri, terakkileri, itilâları, tarihleri hep dinler yapar. Dinler bir kâinatı yıkar, yerine ikinci bir kâinat kurar. Fertlerin bütün hareketlerindeki esasları kımıldatan, içtimaiyatta büyük ana hatlarını çizen dindir. İslâmlık ise fertlerindeki cemaat ve milliyet temayüllerini bozarak hepsini karanlık bir taassubun görmez körlüğü içinde yaşatır. Sözüme şahit işte bütün dünya yüzündeki Müslümanlık... Yüz milyonlarca Müslüman ve bizim milletimiz olan elli milyon Türk hâlâ on üç, on dört asır evvelki hurafeler ve efsanelerle çırpınıyor, Rusya'daki Türkler, Bosna Hersek, Rumeli, Hive, Buhara, Acemistan, Türkistan, Afganistan, Belucistan, Hindistan, Mısır, Trablus, Sudan, Tunus, Cezayir, Fas, Sahra-yı Kebir, Zengibar, Cava, Somali, Sumatra... Daha sayayım mı? Hâsılı bütün İslâmlık bugün inkişaf etmiş, kuvvetlenmiş, ilerlemiş Hıristiyan milletlerinin boyunduruğu altında... Yalnız bizim Türkiye'nin yalancıktan bir istiklâli var. Ama ne istiklâl!.. Gümrüklerine on para zam edemez. Düşmanlarıyla rahat bir muahede yapamaz. Payitahttaki Hıristiyan mekteplerinin içine giremez. Hâsılı İslâm tarihinde okuduğumuz yüz şu kadar İslâm hükümetinin mahvına sebep olan âmiller hâlâ Türkiye'de duruyor. Aynı kanunlar, aynı [1204] şeylere tesir edince neticeler de aynı olur. O hâlde Türkiye'nin de diğer Müslüman hükümetleri gibi mahvolacağı, tarihten namı silineceği ve biz Türkler de bütün Müslümanlar gibi yakında İstanbul'u alacak olan Hıristiyan efendilerimize sadakatle dua ederek hayatımızı diğer dindaşlarımız gibi miskin miskin taassup, cehalet ve rezalet içinde geçireceğimiz muhakkak... ve..."

Bu, ateşli ve mutaassıp bir dinsizdi. Ona mantık ve kıyaslarını yaparken hissine ve taassubuna kapılmamasını tavsiye edecektim. Susmasını, lâfının sonunu bekliyordum. Serezli genç bey kafasını zayıf omuzlarının arasından çıkarmış, güzel ve şahane gözlerini açmıştı. Mülkiye-i Şahane mezunu eski mutasarrıfın birdenbire sözünü kesti.

"Ya Mehdi? Mehdi çıkmayacak mı?"

"Hangi Mehdi?"

"Hangi Mehdi olacak? Daha onu bilmiyor musun? Mehdi çıkacak. Müslümanların başına geçecek. Gâvurların hepsini öldürecek. Bütün dünyayı Müslüman yapacak."

Şişman beyefendi tombul ve beyaz elleriyle karnını tutarak gülüyor, al yanakları pençe pençe kızarıyordu. İhtiyar hocanın karşısındaki şık genç de zavallı Serez beyinin saflığına gülmekten kendisini men edemiyor, "Eey küçük bey, bu Mehdi ne vakit çıkacak?" diye eğleniyor, "Bari yakında gelecekse nafile çiftliklerimizi yok pahasına gâvurlara satmayalım..." diyordu. Lokomotif düdüğünü çalıyordu. Ben "Mehdi" bekleyen saf çocuğu nasıl müdafaa edeceğimi düşünüyordum. Öbür köşedeki beyaz ve büyük sarıklı, beyaz ve büyük sakallı, ihtiyar ve sakin hoca efendi doğruldu. Büyük, derin ve küçük gözlerini açtı. Siyah ve kalın cübbesinin temiz eteklerini düzeltti. İlk defa ağzını açıyordu. [1205]

"Mehdi'ye gülüyorsunuz ha..." dedi. Ben arzın dümdüz olduğunu, balığın üzerinde öküzün boynuzunda tıpkı bir tepsi gibi durduğunu fenle ispata kalkacak bunak bir yobazın Mehdi hakkında saçmalayacağı budalalıkları duymamak için başımı pencereye doğru çevirdim. Hoca efendi yabancı olmadığım garip bir tecvidin ağır ve hususî ahengiyle lâfa başladı. Ama ben de artık dışarı bakamadım. Onu can u gönülden dinlerken Serezli genç bey gibi benim de ağzım birkaç santimetre açık kaldı.

* * *

"Bu Mehdi kimdir? Biliyor musunuz evlâtlar? Kaybolan on ikinci imam! Bütün Müslümanlar onun gelmesini bekliyorlar... Bu şüphesiz bir hayal. Bu hayalin nereden ve nasıl tesirlerle çıktığını size söyleyeyim: İslâmlık bir mefkûredir. Öyle âli, metin, yüksek bir mefkûre ki taarruzî... Her Müslüman, İslâm olmayan memleketleri almak, oralarını hep Müslüman yapmak emelini besler. Zaman fitneler ve nifaklar arasında geçmiş. İslâm hükümetleri birer birer inkıraz bulmuş. İslâmlar

esir düşmüşler. Fakat her esir Müslümanda İslâmlık mefkûresi şuursuz bir anane, bir ümit, bir emel bırakmış. Esirliğin ağır ve ateşli zincirleri altında inleyen her Müslüman bir halâs, bir necat gününden ümidini kesmemiş. Ve bu ümidinin fiile çıkarılmasını tekrar bir gün meydana çıkacak olan on ikinci imama, Mehdi'ye atfetmiş. Bu Mehdi İslâm selikasının[3] şuursuz bir emniyetle beklediği halâsçı, hâdîdir. Acaba hakikaten böyle bir halâsçı çıkıp bütün Müslümanları esaretten, zulüm ve itisaftan kurtaracak mı? Bütün İslâm diyarlarında, Rumeli'nin, Asya'nın, Bulgaristan'ın, Hindistan'ın köylerinde, Afrika'nın bâdiyelerinde Müslümanlar hep bir halâsçıyı, bir Mehdi'yi beklerler; Mehdi'ye dair birçok masallar, hikâyeler vardır. Bunlara büyük ve perişan bir ümmetin yaralanmış ruhunda uyuyan en hüzünlü, en garip ve muhteşem şiirler de karışır. Ak Minare vesaire gibi... Lâkin bu Mehdi sahiden gelecek mi? Hayır ve evet... İslâm ruhu [1206] şuursuz bir safiyet ve emniyetle her halâsçı gibi sivrilen kahramana bu adı verir. Fakat o muvaffak olamayınca 'Mehdi' kelimesi 'Mütemehdi'[4] olur. Yine hakikî beklenilmeğe başlanır. Ama... Ama hayır... Öyle bir Mehdi zuhur edip bütün İslâmları birleştirerek müstevlilerinden bir anda intikam alamayacaktır. Lâkin bu esirlik de kıyamete kadar sürecek mi? Hayır, hayır... Mutlaka bir gün İslâmların öcü alınacaktır. Ama nasıl? Buna büyük ve mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim cevap veriyor, diyor ki:

Ve likülli kavmin hâd...

Evet bütün kavimlerin kendilerine mahsus hâdîleri vardır. Onları hidayete eriştirir. Mesela Bosna-Hersek'teki Müslümanları halife gidip kurtaramaz. Onlar çalışırlar, içlerinden bir fedakâr, birçok fedakâr çıkar. Silaha sarılırlar. Esirlikten kurtulan Hıristiyan milletlerin halâsçılarını taklit ederler. Cezayir'dekiler, Fas'takiler, Tunus'takiler, Sudan'dakiler, hatta Mısır'dakiler de öyle... Başka yerlerdekiler de öyle... Kendi içlerinden, kendi kavimlerinden kurtarıcı hâdîler yetişecek. Mensup oldukları kavmin başına geçecekler. Sonra... Esirlikten kurtulan, kafaları ilim ve akıl tutmağa başlayan İslâm milletler,

3 Selîka: Âdet, yol, resm, de'b, tarîk (Redhouse- 2009).

4 Mehdi taslağı, sahte mehdi.

Hıristiyan milletler gibi, aralarında bir "beynelmileliyet" teşkil edecekler, ki işte bu 'İttihad-ı İslâm' mefkûresinin hakikatidir. Artık bu 'İslâm beynelmileliyeti' mefkûresi hakikat hâline girince, 'Hıristiyan beynelmileliyeti' yani Avrupalılar, zayıf ve himayesiz buldukları küçük İslâm kavimlerin üzerine hep birlikte yüklenemeyecekler. İşte bu muvazeneden dünya yüzünde ancak o vakit 'hak ve hukuk' doğacaktır. Bir kavmin hâdileri o kavmi gaflet, cehalet, idraksizlik uykusundan uyandıranlardır. Biz Türkler kurtarıcılarımızın elindeki mukaddes ve hidayet şulelerinin aydınlattığı millî bir mefkûreye doğru yürüyecek, altında inlediğimiz zincirleri kıracak, diğer Türk olmayan İslâm kardeşlerimizin bile imdadına yetişeceğiz. Ve bizim gibi her İslâm kavim de kendi hâdîsini beklemekte [1207] haklıdır. Bu müjdeyi biz Müslümanlara *Kur'an-ı Kerim* vermiştir. Evet, işte *Kur'an-ı Kerim* elimizde... Bir Mehdi yoktur. Fakat birçok hâdîler olacaktır.

Avam o tek ve hayalî Mehdi'yi beklerken biz, Türk, Arap, Fars ve diğer İslâm mütefekkirleri kendi hâdîlerimizi, hakiki Mehdileri beklemeliyiz. Ve onların zuhur edip etmeyeceklerinden bir an için olsun şüphelenmemeliyiz..."

* * *

Bilmem hangi istasyonda durmuştuk. Trenin kapısı birdenbire açıldı ve ihtiyar hoca susuverdi. Esmer bir kondüktör silindir şapkalı bir Rum'a "Buyurunuz..." diyordu.

Bu herif bize tarif olunamayacak derecede derin bir nefret ve istikrahla bakarak Rumca "Fakat burada Türkler var!" diye durdu. Suratını ekşiterek hepimizi ayrı ayrı süzdü. Kahraman kondüktör hemen yararlığını gösterdi.

"Haydi bre... Öbür başa toplanın. Burada pencerenin önünde mösyö rahat edezek..."

Hoca ile karşısındaki genç yüzlerini yere eğerek bizim tarafımıza gelip sıkıştılar, giren şık ve küstah mösyö şapkasını çıkarıp, ayaklarını karşıki kanepenin üstüne uzattı. Âdeta yattı. Cigarasını yaktı. Tek gözlüğünü takarak bize bakmağa başladı. Sözünü tamamlayamayan ihtiyar hoca yaralı ve can çe-

kişen düşkün bir arslan gibi yeniden uyuklamağa başlamıştı. Şimdi biz, yine, o yalnız esir ve perişan Müslüman memleketlerinde duyulan yakıcı ve dondurucu ağır tevekkülün taştan sükûnuyla susuyorduk.

Yolcu mösyö, cigarasının küllerini üzerimize fırlatıyor, tükürüyor, sonra avazı çıktığı kadar Bizans İmparatoru ve Yunanistan Kralı XII. Constantin için bestelenmiş Fransızca bir şarkıyı haykırıyordu. [1208]

Biz susuyorduk... Tren seyrek ve fasılalı ağaçlıkların arasından geçiyordu. Ve Türklerden kalma sarı badanalı eski karakollar, bu yollardan kaçarken mahvolmuş gafil bir milletin dinsiz ve yıkık mabetleri gibi, ikişer üçer kilometre ara ile sıralanmış hâlâ duruyordu. Susuyorduk. Zannederim hepimiz –hatta İslâmlıktan ümidini kesmiş olan açık fikirli şişman mutasarrıf mazulü bile– hepimiz, mukaddes kitabın her kavme vaat ettiği hâdîleri düşünüyor, Türklerin Mehdi'si ne vakit çıkacağını kendi kendimize soruyorduk. Yolcu mösyö Türklüğe ağza alınmaz küfürlerle kafiyelenmiş Rumca şarkılar da bağırmağa başlamıştı. Biz susuyorduk. Ve benim gözlerim hep o beyaz bir felah ve ümit fecrinin uzak bir aksi gibi parlayan beyaz sarığa, ihtiyar hocanın uyanık bir dalgınlıkla sallanan büyük ve nurlu başına dalıyordu.

Türk Yurdu, C. 5, Sayı: 12 (60), 20 Şubat 1329/5 Mart 1914, s. 1201-1208.

Gayet Büyük Bir Adam[1]

Bu roman hem hakikat, hem de hayaldir. Ömer Seyfettin hakikî simaların bazı garabetlerini, tuhaflıklarını ince, müstehzî kalemiyle göstermek suretiyle cahil, küstah, bilmediği mebahise icâle-i kalem, itâle-i lisan etmekten korkmaz; adetleri gittikçe mütezayit bir gençliğin hâlet-i ruhiyesini gösteriyor, onları doğru yola davet ediyor. Romanın en büyük meziyeti metin bir sihr-i beyan ile en vâsi handeler tevlit etmesindedir. Kârilerimizi güldürmek, nefis, zarif bir roman ihda etmek maksadıyla bu eseri neşrettik. Ömer Seyfettin herkesçe tanınmış bir sima olmakla daha ziyade bahse lüzum görmedik.

* * *

Birinci Kısım

Hürriyet ilân olunduğu vakit ben İzmir'de idim. El şakırtıları, allı yeşilli bayrak dalgaları, birbiri üstüne binerek "yaşasın, yaşasın" diye haykıran şuursuz halkın içinde beni arkadaşlarım buldular.

"Ulan, hâlâ burada sen ne arıyorsun?" dediler.

"Durmayıp da, ne yapayım?" diye ağzımı açtım.

"Ne yapacaksın! İstanbul'a git" diye haykırdılar, "senin gibi feylesof, muharrir, şair, müverrih, mütefennin bir genç payitahtta milletine hizmet edebilir. Yoksa burada değil..."

Ve beni omuzladılar. Havaya kaldırarak el üzerinde gezdirmeğe başladılar. Halk hürriyet kahramanlarından biri sanarak

1 Efruz Bey tipi etrafındaki hikâyelerin ilki olan bu metin için "Efruz Bey" bölümüne de bk.

beni onların elinden zorla aldı. Ayaklarımı ve pantolonumun paçalarını öperek, saatlerce sokaklarda dolaştırdı. Ben bu tezahürleri kendim için çok görmüyordum. Çünkü biliyordum ki Türkiye'de benden başka embriyoloji ilminde ihtisas kazanmış kimse yoktu. Ve halk, haberi olmadan bu meziyetim için beni yükseklere kaldırıyordu.

İlimsiz, irfansız, fensiz, felsefesiz bir vatan yaşar mıydı? Eğer uykusuz kaldığım geceler embriyoloji ile uğraşmasam bu güzel ve aydınlık saadet gününü görebilir miydik? Rıhtımdaki Paris Kahvesi'nde yapayalnız bunu düşünüyordum. Artık gece yarısı çoktan geçmişti.

Mersinli'nin[2] üstünde, menekşe, mor ve sincabî renkte bir fecir açılıyordu. Garsonlar uyukluyorlardı ve önümde hür ve insanlık hukukuna malik Osmanlılar geçiyorlardı. Kalktım. Onların arkasına takıldım. Galiba biraz sarhoştular. "Yeni bir âleme doğan bu yeni halk ne konuşuyor?" diye merak ettim. Kendilerine yaklaştığımı duymuyorlardı. Biri diyordu ki: "Bu eğlenmekse, eğlenmemek nedir?"

"Yatıp uyumak..."

"Sabaha kadar uyanık durmanın bir şey olduğunu bileydik Abdülhamit'in devrinde de yapardık."

Gülümsedim. Kalbim çarpıyordu. Daha hürriyetin ilânından üç gün geçmemişti. "Dün" ayrılıyor, Abdülhamit'in devri oluyordu. Onları dinledikçe yetmiş dört birahane gezdiklerini; doksan iki şişe bira içtiklerini ve daha yüzümü kızartacak birçok şeyler işitiyordum. Biraz geriledim. Arkamdan yine hür Osmanlılar geliyorlardı. Ve kendileri gibi lafları da kulaklarıma geliyordu.

"Sabah oluyor yahu..."

"Hürriyet bu... Gündüz uyku, gece keyif..."

"Eey, para?.."

"Allah kerim!"

Onlar da yanımdan geçtiler. Ve Mısır Oteli'nin işkembeci dükkânına girdiklerini görünce karnımın acıktığını hatırladım. Ben de girdim. Çorbayı içtikten sonra çıkarken elimi cebi-

2 İzmir'de bir köy (Ö. S.).

me soktum. Ancak bir çeyrek bulabildim. Ve işkembeci altı kuruş istiyordu. Sözde içine dört yumurta fazla kırmış...

"Ne yapayım, ne yapayım?" diye başımı kaşıdım. Pazarlık olmazdı. Hem bu millî şenlik içinde bir tatsızlık yapmak, artık vücutları görünmez olan polisleri yine meydana çıkarmak, benim gibi fazıl ve uyanık, âlim ve muharrir bir gence yakışır mıydı? Fena olduğunu bildiğim halde yalan söylemenin faydasını inkâr edemem. Aklımda ismi kalmayan bir feylesof, "Yalan olmasa, dünya dönmez, yıkılır, giderdi" diyor. Kaşlarımı yukarı kaldırdım. "Eyvah" diye bağırdım, "çantamı düşürmüşüm..."

Ve hemen ilâve ettim: "İçinde yedi İngiliz, dokuz Fransız, on bir Osmanlı, hatta bir tane de Fas lirası vardı. Mühürüm altından idi."

Tezgâh başında hesap gören hür Osmanlılardan hiçbir kimse hür bir kardeşinin ziyanına eseflenmedi.

"Korkma usta, şimdi paranı vereceğim" diyor, çantamı kim bulursa, Fas lirasından maadasını kendisine hediye edeceğimi söylüyordum. Herkes başını sallıyor, en dikkatli dinleyen bile gülümsüyordu. Çantamın kaybolmasından ancak işkembeci heyecana geldi. "İnşallah bulursunuz" dedi. "Ama şimdi üzerinizde başka para yoksa bana bir şey rehin bırakınız."

Üzerimde beş sene evvel iki kuruşa aldığım bir cep cüzdanı vardı. Bir de kurşun kalemi, iki forma Fransızca "Essai sur l'embriologie", bu kâğıtları uzattım.

"İşte sana bir rehin!" dedim. "Bir liradan fazla eder."

Usta gözlerime baktı. "Eğleniyor musun?" diye sordu. Ve köşede yığılmış Rumca büyük gazete yığınını göstererek ilâve etti: "Kâğıt para etseydi, biz dükkânları kapardık. İşte sana on okka kâğıt, getir beş kuruş, al hepsini git."

Mesele çatallaştı. Çorbasını bitiren tezgâhın başına geliyordu. İçlerinden bazısı şüpheli nazarla beni süzerek, "Ayıp, ayıp!" diye homurdanıyorlardı. Al aşağı ver yukarı, sanki haberim yokmuş da, kazara buluyormuşum gibi cebimdeki çeyreği çıkardım, geriye kalan bir kuruş için de yeleğimi bıraktım. Kapıdan kendimi dışarı attım. İçimde bir acı duyuyordum. İzzet-i nefsim kırılmıştı. Hiç bir kuruş için adamın ceketi çıkartılır, yeleği arkasından alınır mıydı? Keşke tütünü bırakmasaydım! Tü-

tünü bırakmasam bu felâket başıma gelmeyecekti, çünkü fakfon[3] tabakamı da kaybetmeyecek, müşkül bir mevkide bir kuruşa karşı rehin gibi onu kullanacaktım. Zaten adam, üzerinde kıymetli bir şey bulundurmalıydı. Bu âdeta içtimaî bir mecburiyetti. Fakat benim gibi âlimâne, sa'y ve tetebbu içinde hayat geçirenler akıllarını öyle lüzumsuz şeylere sarf edemezler. Spencer gibi büyük bir feylesof bile üzerinde elbette gümüşe dair bir şey taşımazdı. Büyük hakikatin herkes tarafından anlaşılması için aç açına kitaplar yazdı. On beş sene yazdıktan sonra otuz bin franktan, yani bin beş yüz liradan fazla bir para kaybetti. Yine yılmadı. Kendisine verilen mükâfatları, rütbeleri bile istemedi. 1882'de Paris Ulûm-ı Maneviye ve Esasiye Akademisi'ne aza tayin olunduğu hâlde tabiî bir genç Osmanlı vatanperverliği ile hiçbir ecnebi müesseseye giremeyeceğini söyledi. Amerika'da kendini seven dostları ve okuyucuları bu feylesofun fakirliğini, açlığını düşünerek aralarında kırk bin frank kadar para toplamışlar ve bir altın saatle göndermişler. Spencer saati aldı, paraları da geri yolladı. Sonra Kraliçe Victorya'nın kendisine verdiği rütbe ile Almanya imparatorunun madalyasını da geri çevirdi.

Güzel ve küçük bir odasında yattığım Hacı Seymen Hanı'na[4] giden sokaklardan geçiyordum. Kalabalık buralara bile taşmıştı. İstemeye istemeye "Doğrusu bu Spencer biraz budala imiş..." diyordum ve ne kadar büyük olursa olsun ona benzememeye karar verdim.

Hayatta niçin para ve menfaatten böyle nefret etmeli? Eğer ilim için bu budalalık lâzımsa ben bütün embriyolojiye ait notlarımı yırtar, meydana atılarak "Cahilim, yahu ben de cahilim!" diye haykırmağa başlardım. Hâlbuki işte hürriyet ilân edildi. Bunu şu yahut bu zat, isimlerini bütün dünyaya telgrafların aksettirdiği Niyazi ve Enver yapmadı. Halk yaptı. Ahali uyandı. Uyanan Osmanlılar yaptılar. Tabiî şimdi bunlar gençliğe, ilme, fenne, hususuyla embriyolojiye büyük bir kıymet verecekler ve bizim gibi âlimleri bu akşam bana yaptıkları gibi hep el üstünde gezdirecekler, mükâfatlar, paralar, maaşlar bah-

3 Fakfon (Alm. Fackfong): Bakır, nikel ve çinkodan yapılma, gümüş görünümünde bir alaşım.

4 İzmir'de bir han (Ö. S.).

şedeceklerdi. Ve akademi açılacaktı... Embriyoloji mütehassısı ben mutlaka ilk azadan olacaktım. Yarın nereden para bulabileceğimi hep bunlarla beraber düşünüyordum. Artık son parasızlık günlerimiz bu günlerdi! Yarın Meşrutiyet ve Hürriyet sayesinde şöhret cennetine girince gamlı bir mazi olan sefalet ve züğürtlüğümü nasıl hatırlayacak, hatıratımı yazarken bir saat evvelki yelek vakasını nasıl ballandıracaktım?

Hanın kapısına geldim. Tuhaf! Hancı Mesut beni bekliyordu. "Hey gidi hürriyet hey... İşte ilmin, âlimin kıymeti bilinmeğe başladı" diye suratımı ekşittim. Mesut, kalın kara kaşlı, kısa boylu, ters ve mendebur bir herifti.

"Seni bekliyordum" dedi, "feneri nerede söndürdün?.."

"Heyhat zavallı" diye kabardım, "fener söndürmedim. Bilakis hezaran ve es bi eydi hisad hezaran eşi'a-i hürriyet i'kad ettim."

"Ne yaptın, ne yaptın?"

"Söylediğimi anlamadın mı?"

"Yooook..."

"Niçin?"

"Türkçe söylemiyorsun ki babam, boyuna lügat paralıyorsun."

"Bu Osmanlıca, ilmî lisandır. Sizin Türkçe ile söylenmez."

"Öyle ise sus, hiç söyleme..."

Fena hâlde surat astı. Gözlerini öbür tarafa çevirdi. Ben sevgili vatandaşımın hatırını kırmamak için lâfımı Türkçeye tercüme ettim.

"Bak ne diyorum: Fener filan söndürmedim. Bilakis binlerce fikirsiz kafada yüz binlerce hürriyet ışığı alevlendirdim."

"Ey sonra buraya neye geldin?"

"Yatmağa..."

"Ben senin odana iki müşteri yatırdım."

Hiddetlenecektim. Hâlbuki iki aylık borcum vardı. Şimdi Mesut, biraz akıllı ve fikri açık bir adam olsa, benim gibi nam, şöhret ve sâmânın eşiğine gelmiş bir âlime böyle eşekçe muamele eder miydi? Feylesofluğa vurmak istedim.

"Ne ise zararı yok. Başka cahil bir adam olsa, bu yaptığına kızardı..."

"Ben cahile kızmam ama... parasızı bir elime geçse, anasını bellerim..."

Gayr-i ihtiyarî "Yaaaa..." diye ağzım açıldı. Gündüz oluyordu. Uyku gözlerimden akıyordu. Ayaklarım titriyordu. Acaba bu kaba herif benim parasızlığımı yüzüme vurmak, taş mı atmak istiyordu? Yine pişkinliğe vurdum. Feylesofların avam ile uğraşmaları ayıptı. Gülümseyerek "Pek uykum var, bari bana başka bir yatak göstersen de bir iki saat kestirsem" dedim.

"Hiç boş yatağım yok."

"Ey, ben şimdi ne yapayım?"

"Senin ne yapacağını ben ne bileyim?"

Artık herifin münasebetsizliğine dayanamadım. İki aylık borcumu vermeyeceğimi söyledim. Cevap olarak benim bütün eşyalarımı, yatağımı, kitaplarımı zapt ettiğini söylemesin mi?.. Boğazına sarılacağım geldi. Lâkin artık Meşrutiyet'ti... Böyle vahşîce ve barbarca bir hareketin benden çıkması, doğrusu gençliğe, Meşrutiyet'e, ilme, insaniyete leke olabilirdi. Ah, kendimi tutmak için nasıl dişlerimi sıktım. Gıcırdarken "çatt" dedi. Üst sıra dişlerimin sağdan üçüncüsü kırılmasın mı? Hiddetimin dehşetinden kendim de korktum. Tekrar caddeye doğru kaçmaya başladım. Mesut arkamdan küfürleri basıyordu.

Salepçibaşı Hanı'nın kıraathanesine girdim. Henüz kimse yoktu. Başımı, masanın mermerlerine dayadığım kollarımın üzerine bir güzel yerleştirdim. Kulaklarım uğulduyor, başım ağrıyordu.

Evet, ben İstanbul'a gitmeliydim. Şan, şöhret, sâmân beni orada bekliyordu.

-Mabadı var-[5]

Safahât-ı Şiir ve Fikir, Sayı: 2, 20 Mart 1330/3 Nisan 1914, s. 30-32.

5 Devamı yayımlanamamıştır.

Fantezi

Şîmeler[1]

Herkesin, "gayet büyük bir adam" dediği bu zat sahiden pek büyüktü. Boyu bir doksan beş santimetre idi. Yahut yürürken çok kabardığından öyle gözüküyordu. Kuvveti, şiddeti çıplak resimlerindeki kabarık pazularından belli olurdu. Hele bıldırcın avına gidecekmiş gibi başı açık ve spor elbisesiyle çıkarttığı fotoğrafı... Elinde tuttuğu kalın ve korkunç kırbaç.... Tüyleri ürpermeden kimse bu nefis ve kahraman hayale bakamazdı. O kadar büyüktü ki nazırlar yanında pek küçük kalıyorlardı. Okuduğu birkaç milyon kitabın kafasına yığdığı o nihayetsiz malûmata okumayıp da, "okudum" diye iddia ettiği birkaç kentrilyon risalenin sayıları da ilâve edilecek olursa zekâsının... hayır hayır, dehasının dehşetinden titrememek kabil değildi.

Bütün gençlik, bütün ihtiyarlık, bütün orta yaşlılık, dişilik, erkeklik, büyüklük, küçüklük, iyilik, fenalık, hâsılı bütün dünya onun adı anılınca ayağa kalkıyor; evvelâ rükûa, sonra secdeye varıyor ve vardığı bu secdeden bir daha doğrulamıyor, bir daha kımıldanamıyordu.

Bu "gayet büyük adam"ın en ziyade kızdığı şey millî ve dinî mefkûrelerdi. "Ah bu serseriler" derdi, "ellerinden gelse bütün insaniyeti mahvedecekler..." Evet dünyada milliyet kadar çirkin ve yırtıcı bir vahşîlik iddiası olamazdı. İtalyanları yarım asır evvel Avusturya'ya karşı isyan ettiren, kurdukları müstakil hü-

1 "Efruz Bey" adı geçmemekle birlikte "*Gayet Büyük Bir Adam*"ın devamı olan bu hikâye, tamamen aynı çerçevededir. "Gayet büyük adam" karakterinin özellikleri, Rıza Tevfik'e uymaktadır.

kümetleri birdenbire büyüterek ve meşum tarihlerinden ilham alarak Trablus'a atılmalarına sebep [54] olan "milliyet" hissi değil miydi? Rusya'nın Asya'yı benimsemesi, Japonya'nın sivrilişi, sarı tehlike, Pancermanizm, Panislâvizm tehlikeleri hep bu milliyet hissinden doğmamış mıydı? Bulgarların iki hafta içinde İstanbul'a dayanmaları hangi uğursuz kuvvet sayesinde idi? Milliyetler ve dinler olmasa insanlar bu arzın üzerinde kardeş gibi yaşayacaklardı. Türkiye'de olmayan bu tehlikeyi icat etmek en büyük bir cinayet değil miydi?

Büyük adam, aynı zamanda gayet büyük bir muharrirdi. Liberal gazetelerin baş sütunlarında Pantürkizm, Panislâmizm aleyhinde birçok yazılar yazdı. Hatta bu mecmua "Yeni Lisan ve Yeni Hayat" hareketinin aleyhinde bulunuyor, millî cereyanı asker bozuntusu iki üç muharrire atfediyordu. Büyük muharrir sabredememişti. Hemen bir mektupla, "ben de tamamıyla sizin fikrinizdeyim. Türklük cereyanı vatan ve millete (!) çok muzırdır" diye takdirlerini saçıyordu. Onun fikrince felsefenin, ilmin, fennin gayesi fertleri cemaatlerinden ayırmak, onu hür ve müstakil bırakmaktı. İlim ve felsefeye yabancı kalmayan bir fert ne milliyetini, ne dinini tanır, ayrı dinlerin sâliklerini hep kardeş sayardı.

Bütün arz onların vatanı idi. Milliyetleri insanlık idi. Ancak bu nazik ve medenî noktayı anlayan insan, insan olurdu... Yoksa milliyet gibi vahşet ve karanlık zamanından kalma bir müesseseye bağlanan, bir cemaatin ruhuyla, idaresiyle hareket eden, kendi arzularını unutan bir adam asla insan addolunamazdı. Ve bu "insan addolunamayan güruh" halkı kendilerine benzetmeye çalışıyor, "Turan, Turan, Turan" diye tehlikeli bir gürültü koparıyorlardı.

Kırk sekiz yaşında idi. Memeden kesilir kesilmez düşünmeye ve yazmaya başladığı gayr-i matbu altı yüz bin sahifelik eserinde medeniyetin ferdiyete doğru yürümek olduğunu ispat etmişti. Milliyetler ölmeğe mahkûmdu. Cemaatler dağılınca millî vicdanlar da yaşamayacak, herkes umumî bir idare ile değil, şahsî arzularla hareket edecek ve o vakit ortada yalnız "insanlık" kalacaktı. Fakat Avrupa'daki cemaat ruhlarının iflâsına daha çok zaman isterdi. Ruhsuz ve idraksiz bir cema-

at olan Osmanlı Türkleri işte bu insaniyet gayesine yüzlerini çevirmişlerdi. Politika ile uğraştığı zamanlar diğer Osmanlıları, yani Bulgarları, Sırpları, Rumları, Arnavutları pek iyi tanımıştı. O vakitki bu gayr-i Türk Osmanlı arkadaşlarının milliyet ve din hususundaki taassuplarına bakar, içinden "Ne dar kafalı herifler..." derdi.

Bununla beraber Kozmidi ile can ciğer sevişirdi. İntihabat esnasında Boşo'yu[2] halka "Sağlamdır... Benden hamiyetli, benden vatanperver bir Osmanlıdır" diye takdim etmişti. "Osmanlılık, müsavat, adalet, kanun, kanun, yine kanun, sonra yine kanun..." davasını şimdi Arnavut Krallığı nazırlarından olan eski fesatçılarla beraber ne güzel müdafaa etmişti! Artık "Elhamdü'l-Bacon ve'l-Spencer"[3] bu millî[lik taraftarı] ve taassup unsurları Osmanlılığın içinden çıkmışlardı. Araplar Arabistan'da, Türkler Anadolu'da hemen hemen yalnız kalıyorlardı. Ve Türkleri yalnız İstanbul ahalisinden ibaret sanırdı. Ecnebi coğrafya kitaplarının adedini yazdığı on beş milyon Türk'ün varlığına inanmaz, "Bu Avrupalılar etnografya ilminde pek cahildirler" derdi. "Memalik-i Osmaniye"ye haksız olarak "Türkiye" dedikleri gibi Anadolu ahalisine de hep "Türk" diyorlar.

Ve faydasız mütalâayı sevmediğinden tarihe o kadar ehemmiyet vermemişti. Bütün tarihî malûmatı mektepte öğrendiği şeylerdi. Bu malûmatın verdiği katî itimat ile gülerdi.

"Anadolu'da on beş milyon Türk ha... Bunu yazan Avrupalılar hiç tarih okumamışlar. Türkler Anadolu'ya altı yüz sene evvel beş yüz çadır halkı olarak gelmişler. Ada tavşanı olsalar bu kadar türeyip çoğalamazlar..."

Hâlâ mekteplerde okutulan ve içinde "Türk ve Turan" kelimesi geçmeyen küçük *"Fezleke-i Tarih-i Osmanî"*[4] kitabından başka tarih görmediğinden Osmanlı Türkleri gelmezden evvel Anadolu'nun baştan aşağıya kadar Türk milleti ile dolu olduğu-

2 II. Meşrutiyet meclislerinde milletvekili olan Kozmidi (İstanbul, Ermeni) ve Yorgo Boşo (Serfice, Rum), Türklük aleyhtarı azınlık faaliyetlerinin sembol isimleri olmuşlardır.

3 "Spencer'in (1820-1903) Bacon'ına (1561-1626) hamd olsun." İki filozof da Rıza Tevfik'in sıkça andığı isimlerdir.

4 Ahmet Vefik Paşa'nın eseri kastediliyor.

nu bilmezdi. Selçukîleri Acem zannediyordu. Hele Aydın ahalisi tamamıyla Rum'du. Çünkü ora ahalisine verilen "efe" ismi Rumca eski ve genç kahramanlara verilen "efet" kelimesinden çıkmamış mıydı?

Ve milliyetperverlerin "Türk" yapmaya çalıştığı Türk-Osmanlı nüfusu karmakarışık, kendi tabirince "Mağşûşü'l-milliye" bir heyetti. Bunlara millî ve dinî bir mefkûre vermek müşterek insanlığa karşı bir hıyanet idi. Zira bu Türk-Osmanlıların damarlarında beş sene evvel Selanik'te çıkan milliyetperver bir paçavraya yazdıkları gibi; Rum, Bulgar, Sırp, Rus, Fransız, İngiliz, Alman, İtalyan kanı akıyordu. Ve asla "Türklük"ü kabul edemezlerdi. İşte kendisi Meşrutiyet'in ilânından beri beş-altı milliyete intisap iddia etmişti. Hatta Balat'ta verdiği bir konferansta [55] "Bizzat ben bir Siyonist'im..." diye haykırmıştı.

Lâkin yine Türklüğü kabul edemezdi. Çünkü kendisinin Türk olmadığını iyice biliyordu. Türk olmadığına zekâsı, dehası şahit değil miydi? Hiç Türklerin içinden kendisi gibi mütekâmil, âlim, fazıl, mütefennin, feylesof çıkabilir miydi?

Kendisi olsa olsa "Osmanlı" olabilirdi. Öyle bir Osmanlı ki mazi ile "Memalik-i Osmaniye" haricindeki Türkler ile, Türklük ile, Turan ile katiyen alâkası yok.

* * *

Yalısının denize bakan en büyük odasını kütüphane yapmıştı. Yıllarca biriktirdiği, ciltlettirdiği kitapları birkaç sene evvel Türklük iddia eden Osmanlılara inat için Hıristiyan ve ecnebi bir müesseseye vermişti. O vakitten beri yine her hafta Beyoğlu'ndan bir küfe kitap alır ve hamalla evine getirirdi. Bu zerzevat gibi küfe ile kitap almak onun eski bir âdetiydi. Osmanlılar küfe küfe alınan bu kitapların hepsini okuyor zannederek ondan ürkerlerdi. Hatta Abdülhamit Efendi bile padişahken onun şöhretinden ve ilminden korkmuş, terbiyesini verememişti.

Yine dolmağa başlayan kütüphanesine bu sefer büyük büyük dolaplar da koydurmuştu. Akajudan yapılmış bu narin ve

şık dolaplar otuz âşıklı bir kokotun elbise dolaplarına benziyordu. Ve kapakların fildişi levhaları üzerinde yaldızlı harflerle:

Birinci sahifeden,
Yüz on iki bin sekiz yüz kırk beşinci sahifeye kadar...

Yüz on iki bin sekiz yüz kırk altıncı sahifeden,
Dört yüz otuz bir bin dokuz yüz yetmiş üçüncü sahifeye kadar...

Beş yüz bin altı yüz elli üçüncü sahifeden,
Sekiz yüz bin üç yüz on birinci sahifeye kadar...

yazılmıştı. Bu dolaplar altı tane idi. Birisi görse bu gayet büyük adamın tevazu için yalan söylediğine, altı yüz bin sahifelik eserinin birkaç milyon sahifelik olduğuna hükmedecekti. Fakat sıkı sıkıya kilitlenmiş olan bu dolapların içinde hiç kâğıt yoktu. Onun eski spor elbiseleri, kırbaçları, kispetleri, tek ve çift gözlükleri, kemerleri, cübbesi, külâhı, tespihleri, neyi ve tamburası dururdu.

Açık pencereleri indirdi. Hava çok güzeldi. Fakat soğuktu. Üstünde küçük kitap kaleleri yükselen yazı masasına oturdu. Her vakitki meşguliyetine başlayacaktı. Bu masanın üzerinde asla yazı yazmazdı. Yalnız usturalarını bilerdi. Anahtarla çekmeyi açtı, bileği taşını, küçük bir zeytin yağ şişesini ve bir deste ustura çıkardı. Büyük ve âlimane bir dalgınlıkla işe başlayacaktı.

Lâkin, "Belki erken gelirler..." diye durakladı. Düşündü. Tekrar çıkardığı şeyleri çekmeye soktu ve kilitledi. Sonra önüne büyük ve İngilizce bir kitap açtı. Okuyormuş gibi bakmaya başladı. Bugün iki büyük adamı davet etmişti. Onları barıştıracaktı. Şair, âlim, mütefennin, feylesof, mutasavvıf ve kabalist olduğu kadar hayalperver idi. Bu iki büyük adamın dargınlığında Osmanlılık için gayet büyük, hem gayet büyük bir tehlike görüyordu. "Mağşûşü'l-milliye" ve Türklükle, Turan'la münasebeti olmayan Osmanlıların en büyük adamı kendisiydi. Hatta üç dört aylık hükümeti esnasında vatana, millete ettiği büyük

hizmetleri tarihin asla unutamayacağı "Büyük Kabine"[5] onun iktidarını, meziyetini takdir ederek âyanlığa namzet göstermemiş miydi? Tuhaf ve hayalî bir hezeyan içinde kendisini nazır zannetti. Yine yalnız hayalinde mevcut olan Osmanlı milletine bir hizmet edecek, bu iki meşhur ve büyük adamı barıştırarak âyana sokacaktı. O vakit ikiye ayrılan Osmanlılar birleşecekler, gayr-i millî ve ferdî hayatlarına devam edeceklerdi. Bunlardan birisi "şîme-i muhabbet", birisi "şîme-i husumet" iddia ediyordu.[6] Hayalinde büyüttüğü, hayalinde vücut verdiği gayr-i millî Osmanlı milleti şimdi şaşırmıştı. Husumete mi, yoksa muhabbete mi taraftar olsunlar? Ve bu iki âlimin, çıkardıkları davalarla şöhretleri cihana yayılmıştı. Eğer barışmazlarsa Avrupa'da değil, hatta bütün dünya yüzünde umumî bir muharebenin baş göstereceği iki kere iki dört eder kadar muhakkaktı. O vakit "şîme-i muhabbet"çi ile "şîme-i husumet"çinin namları tarihlere geçecekti. Bu ne muvaffakiyetti... Kendisi altı yedi yüz bin sahifelik bir eser yazmaya kalkmasına rağmen, fotoğraflarına, makalelerine, hususî mektuplarına, resmî istidalarına imzasını "Feylesof" diye attığına rağmen henüz onlar kadar baş döndürücü ve anî bir şöhret kazanamamıştı. Bunu kıskanıyordu. Ah ne olurdu o da bir "şîme-i birşey" uyduruverseydi... Lâkin hayır, işte kendisi nazırdı. Maddeten değilse bile manen nazırdı. Mademki Türklüğü kabul etmeyen, milliyetperverlerin arkasından gitmeyen Osmanlıların en büyük adamıydı, hakikatte hakkı nazırlık değil, sadrazamlık idi. Ve şîmecileri barıştırıp âyana koyacak, onların iddiasından kendisine mahsus [56] vasatî bir "şîme..." çıkaracaktı. Dünyada en nefret ettiği, sözüyle kalemiyle her fırsatta aleyhlerinde bulunduğu Genç Türkler'in en yırtıcı huysuzlukları, vahşetleri barışmamak, itilâf etmemekti. Onlar "itilâf mesleğin ölümüdür..." derlerdi. Ve biraz kendi itminanlarından, programlarından feda ederek muhalifleriyle, şantajcılarla anlaşmazlardı. Hâlbuki o "muhabbet" ile "husumet"i ba-

5 Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın başkanlığında, üç eski sadrazamın da katılımıyla İttihat ve Terakki muhaliflerince 1912'de kurulan kabine.

6 1914 başlarında Abdullah Cevdet ile Celâl Nuri (İleri) arasında *İctihat* ve *Hürriyet-i Fikriye* dergilerinde, basın tarihimize "şime-i husumet mi, şime-i muhabbet mi?" adıyla geçen bir kalem kavgası sürdürülmüştür.

rıştıracaktı. Çünkü budala değildi ve gayet zekiydi. Hem "muhabbet" ile "husumet"in arasında ne fark vardı? Hemen hiç... Beyaz ile siyahın, tek ile çiftin, ateş ile suyun arasındaki fark kadar ehemmiyetsiz bir başkalık... Bu başkalığa âdeta "müsavat" denebilirdi. Biraz tahlil istiyordu; yoksa muhabbetin husumetten, beyazın siyahtan, tekin çiftten, ateşin sudan hiç farkı yoktu Ve başını sallayarak "Bütün yollar Roma'ya gider..." dedi.

Zaten o hissediyordu, Muhabbetçi ile Husumetçinin yalnız nağmeleri değişiyordu. Bestelerinin güftesi, bu güftenin manası hep birdi... Hep bir... Menfaat... Ve mademki fikirlerinin esası birdi, niçin dargın duracaklar ve Turan düşmanı Osmanlılığı anarşi içinde bırakacaklardı.

Daldığı, cehennemdeki gayya kuyusundan daha derin mütalâadan hizmetçi kız uyandırdı.... Rumca şişman bir beyin geldiğini söyledi. O da Rumca yanına getirmesini söyledi. O on yedi lisan biliyordu. İngiliz'le İngilizce, Fransız'la Fransızca, Rum'la Rumca, Arnavut'la Arnavutça, Yahudi ile İspanyolca, fakat Türklerle Osmanlıca konuşurdu. Hizmetçi kızın arkasından giren "Muhabbet"çi bey idi. Biraz ayağa kalktı. Yer gösterdi. "Buyurun, oturunuz, bakalım" dedi.

"Muhabbet"çinin mesut ve şişman bir banker gibi dünya umurunda değildi. Güldü. "Geç mi kaldım?" diye sordu.

"Hayır, hayır..."

"Fakat matbaada işimi bıraktım. Zarar ve ziyan [karşılığı] olarak sizden bir makale almadan gitmem..."

"Pekâlâ, şeye dair yazdığım yazıları sana veririm..."

"Neye dair?"

"Şeye canım..."

"Neye?"

Büyük adam öyle kaldı. Neye dair yazdığını bulamıyordu. Pazularını gerdi, dişini sıktı ve attı.

"Pestalojiye dair canım, birden bulamadım."

"Muhabbet"çi sevindi.

"Pestaloji... Evet gayet mühim bir fen... Sekiz on senedir ben bu fenle uğraşıyorum. Osmanlılarca bilinmeyen bu ilimden ilk defa benim risalemde bahsolunması büyük bir şeref... Şerefin en büyük kısmı da size ait olacak."

Bir saat kadar pestalojiye dair konuştular. Bu ilmin tarihinden, terakkisinden, tekâmülünden bahsettiler. Hizmetçi kız bir beyin daha geldiğini haber verdi. Büyük adam "Muhabbet"çiye "Sana bir sürpriz yapacağım" dedi, "mutlaka barışacaksın..."

"Niçin?"

"'Husumet'çi ile barıştırmak için..."

"Ne? Beni onun için mi çağırdınız?"

"Evet."

"Mümkün değil."

"Niçin?"

"Çünkü o barışmaz. Yoksa bana göre hiç..."

Büyük adam hizmetçi kıza bu beyin getirilmesini yine Rumca emretti.

Muhabbetçiye "Sen emin ol..." dedi. Ve beklediler... Biraz sonra kapı açıldı. Husumetçi büyük adama doğru yürüdü. Kendisine uzanan elleri sıktı. Yüzünü çevirip diğer misafiri görünce çehresi değişti, bir an içinde kızardı, bozardı, sarardı, yeşilleşti, morardı, karardı. Âdeta sathına bukalemun derisi kaplanmış bir husumet heykeline döndü. Gözlüğü titriyordu. Yumruklarını sıktı. Muhabbetçiye o kadar korkunç ve ateşli bir gözle baktı ki... Büyük adam bile ürktü. Ayağa kalktı.

"Ne oluyorsun yahu?" dedi, "Otursana... Tuhaf bir tesadüf? Hiddetlenmeye lüzum yok."

Birden Muhabbetçi de korkmuştu. Husumetçinin elinden bir kaza çıkacağından çekiniyorlardı. Fakat yavaş yavaş Muhabbetçi cesaret aldı. Arkadaş oldukları zaman onun ne kadar cesur olduğunu da öğrenmişti.

Husumetçi "Düşmanımın bulunduğu yerde duramam, mazurum..." dedi. Ve tekrar kapıya doğru yürüdü. Büyük adam fırladı. Onu belinden yakaladı.

"Burası tekkedir, gelmek sizin elinizde ama gitmek değil..." diyordu. İlişiyorlardı. Husumetçi kurtulmaya çabalıyordu. Ev sahibi bırakmıyordu. Muhabbetçi bedava sinematograf seyreden acemi bir polis hafiyesi kadar neşveliydi. Nihayet Husumetçinin gözlüğü yere düştü ve büyük adam üzerine basınca tuzla buz oldu.

Gözlüksüz kalan Husumetçi "Teslim! Teslim!" diye bağırdı. Artık gitmeyecekti. Çünkü gözlüğü kırılmıştı. Artık hiç görmüyordu. Hatta şimdi kovsalar yalnız gidemeyecekti. Zira duvarlara çarpar, hendeklere düşer, denize yuvarlanırdı. Son nefesinde vasiyet veren bir hasta sesiyle "Beni bir yere oturtunuz." dedi. Bir kolluğa oturttular. Elleriyle gözlerini ovuşturuyordu. Gayet büyük adam feylesof, muharrir, âlim, şair ve ilâ ahirihi... olduğu gibi aynı zamanda doktor idi. Husumetçiye gözlerinin miyop olup olmadığını sordu.

"Ah ne miyobu" dedi, "hep kabahat bende... O kadar çok kitap okunur mu? İşle gözlerimi kaybettim. Gözlük olursa ne âlâ... görebiliyorum. Yoksa körüm..."

Büyük adam acıyor ve ameliyat lâzım geldiğini söylüyordu. Bu gözlüksüz kalan gencin hâli o kadar feci idi ki darılmazdan evvel onun birçok defalar gözlüksüz kitap okuduğunu hatırlamakla beraber Muhabbetçi bile acıdı. Husumetçi yumuşuyordu.

"Görebiliyorum ama pek az... Hayal meyal... Benden size nasihat okumayınız. Deha ve ilim okumakta değil, okumamaktadır."

Muhabbetçi sordu: "Peki okumayalım, fakat yazmayalım mı?"

"Feylesof! Dargın olduğum bir düşmanın aczimden istifade ederek bana söz söylemesine müsaade etme. Ben sana hitap ediyorum, evet dostum, okuma. Yazmaya gelince, bunun için on beş on altı yaşında bir çocuk bulur, onu kullanırsın. Sen söylersin o yazar. Ve tenkitleri o kadar mükemmel yazar ki..."

Büyük adam dolapların birisinden büyük bir kutu gözlük çıkardı. Hiçbiri husumetçinin gözüne uymuyordu. Nihayet dört gözlüğü birbiri içine taktılar. Bağladılar. Artık husumetçi bir parça görüyordu.

Yavaş yavaş konuşmaya başladılar. Yine bahis pestaloji ilmine dayanmıştı. Bu ilim Darülfünun'a kabul olunmazsa "Memalik-i Osmaniye"nin ve belki bütün Osmanlıların mahvolacağını muhakkak addediyorlardı. Husumetçi yazdırdığı yeni eserine pestalojiye dair de bir fasıl ilâve ettiğini söyledi.

"O kadar çok izahat verdim ki herkes şaşacak. Bütün 'Memalik-i Osmaniye' halkı birbirine girecek. Sokaklarda nümayişler olacak..." diyordu. Fakat "Pestaloji..."nin manasını bilmiyordu. O zaten ilimlerin kendilerini bilir, lâkin isimle-

rini bilmezdi. Hatta spiritizm ile Spiritüalizm arasındaki farkı bilmediğini yüzüne vurmuşlardı. Cebindeki *"Larousse de poche"*çuğu duruyordu. Şimdi çıkarıp baksa pestalojinin neden bahsettiğini birdenbire anlayacak, hatta buracıkta bir konferans bile verebilecekti. Fakat... Ayağa kalktı.

"Biraz dışarı çıkacağım..." dedi. Yalının her tarafını tanırdı. Abdesthaneye gitti. Kapıyı kapadı. Birbiri içine takılmış dört gözlüğü gözünden çıkardı ve cebinden *Larousse*'unu çekti. Pestaloji kelimesine baktı. Hayret... Bu 1827'de [57] ölen İsviçreli bir terbiye mütehassısının ismi idi. Evet, bu bir insan ismiydi. Lâkin feylesofla Muhabbetçi ne kadar ciddiyetle bir ilim gibi ondan bahsediyorlardı. Gidip yalanlarını, cahilliklerini yüzlerine vurmayı düşündü. Hâlbuki kendisi pestalojiye dair yeni eserine bir fasıl yazdığını söylemişti. O halde onların yalanına iştirak etmişti. Tekrar oraya gitti. Hâlâ pestalojinin son nazariyeleri konuşuluyordu. Sesini çıkarmadı.

Nihayet büyük adam dedi ki: "Bakınız, âlimlerin dargın durması millet için ne büyük bir felâket... Ben sizi buraya barıştırmak için çağırdım. Vaktiniz ne kadar faydalı geçti. Pestaloji gibi Osmanlılarca meçhul bir ilim hakkındaki tetebbularımızı hatırladık. Birbirimizin malûmatından istifade ettik. Biz bir araya toplanmazsak cehalet karanlığını kim aydınlatacak? Hayır, hayır... Artık siz dargın duramazsınız. Barışmalısınız. Zaten iddialarınızın esası bir... İkinizin iddiasını kaynatıp bir meslek çıkarmak pek kolay."

Ve Husumetçiye döndü.

"Meselâ siz 'şîme-i husumet' diyorsunuz. Maksadınız milliyetperverlerinki gibi adî, kaba ve vahşîyane değildir. Bundan eminim. Meselâ siz zavallı Osmanlıları Türk yapmak, onları mazi ve anane içinde ve bir cemaat halinde toplayıp garba intikam için, şarka ittihat için saldırmak istemezsiniz."

"Tabiî... Hatta gayet büyük bir zata bu Türkçülük ve milliyet cereyanının vatan ve millet için ne kadar muzır olduğunu söyledim. Katiyen milliyetperverlerin muhalifiyim."

"Pekâlâ... Zaten bunu biliyorum. Senin kadar Avrupa'yı ve Hıristiyanları ben bile sevemem. Senin maksadın Avrupalı dostlarımız senden korksun ve..."

"Evet, evet..."

"Ve..."

"Evet, biliyorsunuz işte maksadım o..."

"İşte o maksadınızın serbest adı 'menfaat'tir. Yani şahsî menfaatiniz. Husumetten ürken ecnebilerce siz şahsiyet olacaksınız. Yoksa her türlü şahsî menfaat fikrinden âri budala bir mefkûreci gibi:

Vatan, ne Türkiye'dir, Türklere, ne Türkistan,
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan...

demezsiniz."

"Tabiî demem."

Büyük adam hâlâ koltuğunda rahat rahat gülümseyen Muhabbetçiye döndü.

"Siz 'şîme-i muhabbet' diyorsunuz. Avrupalıları ve Hıristiyanları ben de severim, lâkin niçin? Menfaatim için. Siz evvel zaman, kalbur saman dervişleri gibi:

Vatan, ne Türkiye'dir, bizlere, ne Türkistan,
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: irfan...[7]

diye yuvarladığımız tekerlemeye sahiden inanıyor musunuz? Mücerret bir irfandan ne çıkar? Para vermeyen, menfaat getirmeyen mücerret ve mâsivaî bir 'irfan', emin olunuz, 'Turan'dan daha münasebetsiz ve manasızdır. İrfan, gemisini kurtarıp kaptan olmaktır. Yani cahillerin gözlerini kamaştırmak, para ve ihtiram kazanmak, rahat ve mesut yaşamak. Hâsılı irfan demek şahsî menfaat demektir. Ben başka türlü anlamam..."

"Ben de..."

"O halde Husumetçi dostumuzla sizin aranızda bir fark yok. Niçin dargın ve muarız durup da birbirinizi çürütmeye çalışıyorsunuz. Kırılan şöhretleriniz şahsî menfaatlerinize de dokunur."

7 *Yeni Turan* (1913) dergisinde Abdullah Cevdet hayal ettiği ülkeyi, kendi fikir dünyasındaki "Turan" anlayışını ifadeye çalışırken Ziya Gökalp'ın meşhur "*Turan*" şiirinin son beytini bu şekle sokar.

Büyük adam susmuştu. İki muarız düşünüyorlardı. Söylediği lâflar çok doğru idi. Dışarıda ötüşen martıların sesleri, geçen bir şirket vapurunun düdüğü işitiliyordu. Mademki ikisinin de bir cemaate, bir mefkûreye ait fikirleri yoktu, gösterdikleri husumet ve muhabbet hep şahıslarının, şahsî arzularının ve menfaatlerinin tatmini içindi, [58] ve mademki esas birdi, niçin teferruatta ayrılıp kuvvetlerini dağıtmalı, milliyetperverlere matbuat âleminde fırsat bırakmalıydı?.. Husumetçi birbiri içine takılmış dört gözlüğün altından baktı. Muhabbetçinin kalın dizlerini ve kıllı ellerini görüyordu. Bu, gözlüğün üstünden baktı. Ah, işte eski samimî dostu gülümsüyordu. Onların ruhları, hisleri, fikirleri, idrakleri o kadar birbirine yakındı ki beş altı ay nasıl dargın durduklarına şaşıyordu. Muhabbetçi de eski arkadaşına bakıyor ve içinden "Acaba bize büyü mü yaptılar?" diyordu.

Uzun bir sükûn dakikası geçti. Gayet büyük adam ayağa kalktı.

Muhabbetçinin elinden tuttu. Ve getirip Husumetçinin eliyle birleştirdi. "Artık barıştınız" dedi, "işte benim en büyük emelim, iki zekâyı birleştiriyor; memlekete bir 'dehâ' yetiştiriyorum."

İkisi de gülümsediler. Ve kuvvetle birbirlerinin ellerini sıktılar. Lâkırdı söylemiyorlar, yeni âşıklar gibi hayran hayran birbirlerinin yüzüne bakıyorlardı. Gayet büyük adam onlara "yüz görümlüğü" gibi gayet lâtif ve hayalî vaatler veriyor, husumetçiye, "Sizin Avrupa'da en mümtaz bir payitahta sefir olmanız muhakkak" diyordu, "ismini söyleyemeyeceğim büyük bir zat bana tebşir etti."

Sonra Muhabbetçiye dönerek, "Sizin ilminize, fazlınıza da mükâfat hazırlandı. Yine o zat bana söyledi. Büyük ve millî bir bankaya direktör olacaksınız. Vatanınızın civarında çıkan bütün madenlerin imtiyazları size verilecek..." dedi. Büyük adam böyle söyledikçe kendini hakikaten sadrazam sanıyordu.

Büyük ve yaşlı bir profesör vazıyla "Osmanlılık"ın ne olduğunu anlatıyor; Türkleri, Türklük cemaat ve mefkûresinden ayırarak ve milliyetperverlerin mesaisini akim bırakarak insaniyet fikrine çalışmaktaki asaleti izah ediyordu. Bu medenî ve Garbî hareketli bütün samimî dostlarımız Avrupalılar takdir

edeceklerdi. Her ikisinin darılmazdan evvel yazdıkları hakkında İngiliz ve Amerikan dostlarından aldığı bin kadar mektubu gösterdi. Bunlar âdeta bir yığın teşkil ediyordu. Ve bu bin mektubun sahipleri olan bin tane İngiliz ve Amerikan dostlarına bu akşam barıştıklarını telgrafla bildireceğini söylüyordu.

"İşte 'şîme-i muhabbet' ile 'şîme-i husumet'in birleşmesinden 'şîme-i menfaat' çıkıyor" diyordu. "Bu terkibi ben buldum ve ikinizin de felsefesi bu terkibin içinde. İster misiniz size, yani bize bir de şiar bulayım. Buldum. İşte:

Vatan, ne Türkiye'dir, bizlere, ne Türkistan,
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Sâmân..."

* * *

Dışarda dalgalanan denizin şakırtısı işitiliyor, ara sıra camları sarsan bir rüzgâr sanki uzak ve hayalî martı sesleri getiriyordu. Yemek vaktine kadar münhasıran pestaloji ilminden bahsettiler.

Hâlbuki hepsinin zihni başka şeyle meşguldü. Muhabbetçi ile Husumetçi yeni buldukları şiarlarının son kelimesini düşünüyor, sarışın rüyalar içinde lâhutî ve madenî emel çiçekleri görüyorlardı. Büyük adam ise pestaloji ilmine, kabul olunmadığı Istılah Encümeni'nden evvel Osmanlıca bir mukabil bulmaya çalışıyor, "pest"in veba olduğunu hatırlayarak arkadaşlarının yüzüne baka baka, "vebaiyât, vebaiyât..." diye mırıldanıyordu.

??[8]

Yirminci Asırda Zekâ, C. 2, Sayı: 27, 3 Nisan 1330 [16 Nisan 1914], s. 558-563.

8 "*Gayet Büyük Bir Adam*" hikâyesiyle ilgisinden dolayı Ömer Seyfettin'e ait olduğu ortaya çıkan "*Şîmeler...*"in yayımından önceki ilanında da isim belirtilmemiştir: "*Gelecek nüshamızda Şîmeler, muharriri: ????*" (*Zekâ*, Sayı: 25, 21 Mart 1330 [3 Nisan 1914], s. 46.)

Yeni Lisan'la hikâye

Primo Türk Çocuğu

Vatan; ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan,
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan...
[Ziya Gökalp]

Bu serin ve karanlık eylül gecesinin yıldızsız seması altında meyus ve mustarip Selanik, sanki gündüzki nümayişlerden, heyecanlardan, gürültülerden yorulmuş gibi, baygın ve sakin uyuyordu.

Rıhtım tenha idi... Olimpos Palas'ın, Kristal'in, Splandit Palas'ın, diğer küçük gazinoların lâmbaları çoktan sönmüştü. Katolik kilisesinin hâkim ve müstevlî çanı saat üçü vuruyor, hiddetli bir ahenkle bazı yavaşlanarak, bazı coşarak devam eden haris tanîni karanlıklara yayılıyor, altınlı iktisat ve menfaat rüyaları gören müsterih Yahudi mahallelerinin üzerinde dalgalanıyor, sonra ta yukarılara, mert ve sessiz Türk mahallesinin sık ve geniş çatılarına doğru yükseliyordu. Kenara çarpan siyah köpüklü deniz, havagazlarının donuk ziyalarından uçan ölüm renginde tenevvürlerin içinde, keder ve elem sedaları çıkararak ağlıyor, sanki bu nihayeti görünmeyen, bu, sabahın açık ve mavi ufkunu, beyaz ve mor sisli Olimp dağlarını, o mazi ve esatir vatanını yutan, yok eden muvakkat ademin... bu siyah ve müfteris gecenin gizli kinlerini faş etmek istiyordu... Biraz ötede, tramvay yolunu tamir için yığılmış parke taşlarının ilerisinde, denize inen küçük merdivenin başında, hareketsiz ve mücessem bir gölge dimdik duruyor, önündeki korkunç karanlığın derinliklerinde fennin bir hayat ve cesaret nuru gibi dolaşan,

görünmez düşmanları arayan büyük gözünü, Karaburun'un projektörünü seyrediyordu. O kadar dalgındı ki... bekçinin İkinci Cadde'deki yaya kaldırımına intizamsız fasılalarla inen sopasını, geç vakit yeşil masadan dönen zengin ve ecnebi kumarcıların acul arabalarını duymuyor, lâstik tekerlekli lândolar içinde geniş ve yüksek şapkalarının altına üşümüş gibi büzülen yarım gecelik sarhoş âşıklarıyla dudak dudağa öpüşerek geçen artistlerin, medenî ve necip garbın vahşî Türkiye'ye bir hediyesi olan bu kibar ve mümtaz orospuların arsız kahkahalarını işitmiyordu. Güya bir kısmı eriyerek deniz hâlinde, ayaklarının dibinde fısıldayan bu kesif ve umumî karanlık gözlerinden ruhuna giriyor, bütün damarlarına yayılıyor, kalbine doluyor, şuurunu müphem bir yokluğa döndürüyordu. Bu yokluk [4] içinde bir an, sersem ve hissiz, kaybolurken Karaburun projektörünün birden zuhuru uyuşuk dimağında yeni ve beklenilmez lemalar alevlendiriyor, onu düşünmeğe sevk ediyordu. Bu zavallı mütefekkir gölge gayet muhterem bir genç, mühendis Kenan Bey'di... Ecnebi ve Levanten mahfillerinde, taassup ve hayvanlık denilen Türklükten nefretiyle, Türklüğe yani medeniyetsizliğe karşı olan garazıyla, Avrupa muaşeret kaidelerindeki vukuf ve maharetiyle, nazikliğiyle, şen ve şuhluğu ile meşhurdu. Tahsilini Paris'te bitirmişti. On, on bir sene evvel memleketine dönünce –her Paris'ten gelen gibi o da– dolgun bir maaşla İzmir'e gitmiş, orada âşık olduğu güzel bir İtalyan kızıyla izdivaç etmişti...

* * *

İşte bu gece ne yapacağını bilemiyordu! Kırk sekiz saatin feci ve inanılmaz tarihi sinirlerine dokunmuştu. İki defa Depo'daki yalısının önüne kadar gitti. Fakat içeri giremedi, tekrar arabaya atladı. Döndü, lânetlerden kaçan bir hain, arkasından koşulan bir mücrim gibi karanlık sokaklarda kaybolmak istedi. Dolaştı, dolaştı. Tekrar rıhtıma çıktı. Hırsız adımlarla deniz kenarına geldi.

Uykuda gezen bir adam tavrıyla "Bu nasıl olur? Bu nasıl olur?" diye sayıklıyor; işittiklerinin, gördüklerinin, gazetelerde, ilâvelerde okuduklarının sahih olmasına akıl erdiremi-

yordu. Acaba bunlar bir rüya, bir kâbus mu idi? Fakat uyanıktı. Bunu duyuyordu. Şişen kalbi göğsünü acıtıyor, rutubetli bir hararet şakaklarını yakıyor, ateşli bir sıtma insafsız ve görünmez zehirli kelepçeler gibi bileklerini sıkıyordu. Yirminci asrın orta yerinde; fertlerin, cemiyetlerin, devletlerin ve milletlerin hakları tamamıyla taayyün etmiş ümit olunurken bu korsan hücumu beklenilir miydi? Bu ne kadar şeni bir cinayetti... Düşüncelerini daha ziyade ilerletemiyor, beyni uyuşuyor, dizleri kesiliyor, görmek için bir şey arıyormuş gibi, karanlıklara bakıyordu.

O hiç harbi sevmezdi. "Harp, hayattır!" diyen feylesofun kırmızı bir canavardan başka bir mahlûk olamayacağını iddia eder, uzviyattaki "mücadele" fiilinin içtimaiyatta, insanlıkta da lâzım ve mecburi bulunduğunu fenle, tecrübe ile gösteren Darwin'den nefret ederdi. Hakikate dokunmayarak daima hayal içinde yaşayan o tembel, korkak ve hasta mütefekkirlerin müşterek şiiri, "insaniyet" hülyası onun mezhebi idi. Asıllarını, menşelerini, ikinci sebeplerini bilmediği bir sürü "fazilet" hayalindeki seraptan mabette, dumandan yontulmuş büyük ve vücutsuz putlar gibi, yükselir; bu ismi var cismi yok ilâhların [5] karşısında o daima ruhuyla secde ederdi. Dokuz senedir masondu... Müfrit ve muhakeme kabul etmez bir saliki olduğu franmasonluktan başka dünyada bir hakikat olamayacağına bütün vicdanıyla kanaat ederdi. Ne anane, ne mazi, ne vatan, ne kavmiyet tanırdı. Irk ve muhit nazariyesini, ruhu ve fikri hasta bütün zavallılar gibi inkâra kalkardı. Ne olduğunu vuzuhla bilmediği bir gaye "fazilet ve insaniyet" fikri, muayyen ve sabit manası olmayan bu umumî ve müphem iki kelime bütün mantıklara, bütün muakalelere, bütün fenlere, bütün hakikatlere isyan eden yırtıcı ve vahşî bir din gibi, dimağını dumura uğratmış, ruhunu katletmiş, onu müteharrik ve yaşar bir ceset hâlinde bırakmıştı. Evet o, dörtte üç buçuğu Yahudi ve Levanten olan sadık kardeşler ve "kamarad"ları[1] arasında mühim bir nüfuz ve itibara malik, gayet mutaassıp bir masondu! Yakında "*grandmetr*"[2] bile olacaktı!

1 Kamarad: (Fr. Camarade) Arkadaş. Masonların birbirlerine hitap ifadesi.
2 Grandmetr: Masonlukta en yüksek derece, Maşrık-ı azam.

Birden "Oh..." dedi. Sanki bu karanlıklardan çıkan görünmez bir el kalbine ateşten bir hançer saplamıştı; hem Selanik'teki İtalyan Mason Locası'na mensuptu... Bunu hatırlamak bütün mevcudiyetini sarstı. Sonra yine düşünmeğe başladı. Ölüyorum zannetti. Yalnız kalbinin yeniden sıcak bir zehirle dolduğunu, göğsünün parçalanacak gibi acıdığını duyuyordu. Hâl ve tarih birbirine karışarak hezeyan hâlinde dimağına hücum ediyor, meçhul bir ağız tarafından kulaklarına fısıldanıyormuş gibi rabıtalı rabıtasız birçok vakalar aklından geçiyor, birden ruhu, hissi, fikri, vicdanı, idraki değişiyor, tutuşturucu bir humma nöbeti varlığını eritiyor, "Ah, insaniyete hizmet eden Avrupalılar!.." diye söyleniyordu.

Avrupalıların evvelden ehemmiyet vermediği, hatta bazı pek tabiî bulduğu hareketleri ansızın aklına geliyordu. İlk defa Fransa'yı hatırladı. Daima fazilete, insaniyete hizmet ettiğini haykıran bu millet yüz senedir Afrika'yı kana boyuyor, sahranın silahsız, saf, masum, munis, halûk ve asil evlâtlarını mitralyözlerle öldürüyor, asude şehirleri, sakin yuvaları seri ateşli toplarla yıkıyor, hiçbir kabahati olmayan koca bir milleti esir yapıyor; vatanlarını, mallarını çalıyor; ırzlarını, hayatlarını, ruhlarını zapt ediyordu. Cezayir, Tunus, Sahrâ-yı Kebir, Senegambi, Madagaskar ve ilh... Son fethettikleri yerle, zavallı Fas'la Avrupa'daki kendi vatanlarının yirmi mislinden ziyade bir araziye sahip olmuş bulunuyorlardı. Bu gaddar Avrupa'nın sathı ancak on milyon kilometre murabbaıydı. Hâlbuki Afrika'daki Fransız müstemlekesi on milyon üç yüz bin kilometre!... İnsaniyete Fransızlardan daha ziyade hizmet [6] etmek fikrinde bulunan İngilizlerin yalnız Afrika'daki müstemlekesi on milyon kilometre murabbaından biraz eksikti. Bir vakitler.... umumî sulhtan en çok bahsedildiği zaman, Meşrutiyet'e, hatta Cumhuriyet'e malik en muntazam idareli, küçük, fakat gayet namuslu hükûmetceğizin üzerine aç ve kudurmuş bir hayvan gibi atılmış, onu çatır çatır paralayarak yutmuştu. Zavallı Transval'in yalnız bir günahı vardı: Zenginliği, altın madenlerinin bol bulunması!.. Almanya, İspanya, hatta Portekiz ve Belçika'nın da cesim müstemlekeleri vardı. İşte Afrika taksim olunmuştu. Bu, o kadar aşikârdı ki... Koca kıtada ancak Habeş

ve Liberya gibi bir iki yerli ve müstakil hükûmetceğiz kalmıştı. İtalya'ya da müstemlekesi dar gelmişti.... Şimdi beklenilmeyen, ümit ve tahayyül olunmayan bir dakikada Trablus'a saldırıyor, elli senedir süren "Afrika'yı Lâtinleştirmek" faciasının son perdesini açıyor... yahut kapıyordu! Bu nasıl insaniyet idi? Bu insaniyetin vahşîlikten, barbarlıktan, yamyamlıktan ne farkı vardı!.. Silahsız Afrika'yı tamamıyla zapt eden bu yırtıcı, insafsız, müthiş Avrupalılar Asya'yı da paylaşıyorlar, bu tecavüzlerine soğukkanla, "Şark meselesi!" diyorlardı. Milyonlarca adamı insan yerine saymıyorlar, onlara hayvanlardan daha aşağı muamele ediyorlardı. Kendi memleketlerinde yalancıktan gülünç insaniyetler gösteren, şefkat pazarları, şefkat müesseseleri tesis hatta hayvanları himaye cemiyetleri teşkil eden bu dolandırıcı, alçak Avrupalılar; zavallı Çin ahalisinin sıhhat ve afiyetini, neslinin istikbalini muhafaza için afyonu menedince, birden kuduruyorlar, bütün alacalarını meydana çıkarıyor, "Ticaretimize ziyan gelir!!!" diye bu talihsiz hükümeti sıkıştırıyor, korkutuyorlar, tekrar afyonu müsaade ettiriyorlardı... Ticaretlerini üç yüz milyon insanın sıhhat ve afiyetinden, istikbalinden daha kıymetli görüyorlar, üç yüz milyon Çinliye memleketlerindeki köpekler kadar ehemmiyet vermiyorlardı. İngiltere Hindistan'ın kanını emiyor, bütün hazinelerini Avrupa'ya taşıyor, iki yüz doksan beş milyon insanı hizmetçi hayvanlar, yani at ve eşek gibi her haktan mahrum, kendi hesabına çalıştırıyor. Rusya Türk yurdunu akla gelmez gaddarlıklarla çiğniyor; İngiltere ile üç bin senedir yaşayan kadim bir milleti, viran olan İran'ı haritadan silmek, yeryüzünden kaldırmak için ittifak ediyorlardı.... Türkiye'nin taksimi de muhakkaktı! Çünkü Asya yağmasına onu engel görüyorlardı. Evvelâ onu zayıf bırakmak, mahvetmek lâzımdı... Hemen bir asır evvel Avrupalılar aleyhimize kalkmışlar, Navarin'de donanmamızı yakarak Yunanistan'ı icat etmişlerdi. Romanya, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan, Şarkî Rumeli; Cezayir, Tunus, Kıbrıs, Mısır, Sudan yağmaları birbirlerini takip etmiş, nihayet son idam kararımız Reval Mülâka[7]tı'nda verilmişti. Meşrutiyet ilân edilince sözde bu karar tehir edildi. Hâlbuki bu tehir tamamıyla yalandı.... Bizi dünya yüzünden kaldırmak için çizilen plan

duruyordu; Bosna-Hersek zorla alındı. Meseleler yine bakiydi: Makedonya meselesi, Arnavutluk meselesi, Girit meselesi, Boğazlar meselesi, Şarkî Anadolu meselesi, Mezopotamya meselesi, Irak meselesi, Suriye'nin istiklâli meselesi, Arabistan meselesi ve ilh.... Bu meseleleri Avrupalılar birer birer halledeceklerdi. Yalnız hepsinin münasip vakitlerini bekliyorlardı.... Bunları süratle düşünmek beynini donduruyor, onu asılmak için ipe doğru yürüyen, cellâdın satırı altında başını uzatan masumun duyduğu o mütevekkil, ümitsiz, fakat necip korku ile titretiyordu. Vücudunda hiç kuvvet kalmadığını hissediyor, sebepsiz gözyaşlarıyla ağlamak, denize, bu erimiş adem gecesine atılmak, mahvolmak istiyordu. İşte Trablus meselesinin halli zamanı gelmişti. O da herkes gibi bunun farkında olmamış, uyurken hançerlenen bir adamın uyanarak, lâkin ne olduğunu anlamayarak ölmesi gibi, his ve muhakemesini birden kaybetmişti. Başı fena hâlde ağrıyor, şakaklarından kanlarının uğuldayarak geçtiğini işitiyor, karşısındaki kuzgun ve nihayetsiz karanlığa bakıyordu. Karaburun'un projektörü tekrar doğdu. Bu, uzun ve münevver bir hattı. Seri bir daire çizdi. Olimp'e dikildi. Şimdi gözleri bu ufkî nura dalıyor, bu nurun içinde mavi deniziyle, açık semasıyla, sevimli kalesiyle, beyaz minareleriyle, lâtif ve sade evleriyle, yüksek hükümet sarayıyla, Münşiye Mahallesi'nin sağındaki yeşil hurma ormanıyla Trablus'un hayalini görüyordu.

Alçak düşman bu güzel memleketi topa tutmuş, zapta kalkmıştı. Ve ortada hiçbir sebep yoktu. Bu derecede kaba ve denî bir tecavüze kimler cesaret ediyorlardı? Bu milletin içinde namuslu insan yok muydu? Bu millet baştan aşağıya kadar korsan mıydı? Hükümetleri bir ahlâka, bir vicdana sahip insanlardan mürekkep değil miydi?.. Düşünüyordu.... Projektörün nuru tekrar söndü. Ufkî ve beyaz Trablus hayali kayboldu. Gözleri yine karanlıklarda kaldı.... İtalyan başvekili Giolitti, Hariciye Nazırı Saint Juliano da, Avrupa'da hükümet adamlarının çoğu gibi, mason değil midirler?.. Şöhretli granmetrleri, mason hükümdarları, mason prensleri, mason lordları, mason milyonerleriyle "Yalnız insaniyet, başka bir şey yok!" diyen franmasonluk şimdi nerede idi?.. Başı dönüyordu. Düşece-

ğim zannetti. Biraz geri çekildi. Yukarı doğru yürümeğe başladı. Yanından geçen devriye polisi, "kimdir bu?" gibi yüzüne bakıyordu. Bütün hayatında ne kadar yanlış ve çürük fikirlerle aldandığını, kavmiyetsizliğin, [8] milliyetsizliğin, "beynelmileliyetçilik ve masonluk" hülyasının biraz düşünebilen bir adamı hüngür hüngür ağlatacak derecede gülünç bir budalalık olduğunu anlıyor, istemeyerek, içinden "Ben neyim?.." diye kendi kendine soruyor, fakat "Türk'üm!.." demeye cesaret edemiyor, şimdiye kadar ruhu zapt olunmuş kıymetsiz bir cesetten başka bir şey olmadığını idrak ile hiddetinden ve utanmasından ağlamak istiyordu.

O da Türkleri dünya yüzünden kaldırmak için birbirleriyle tamamıyla ittifak etmiş olan Avrupalıların naçiz bir kulu, mutî bir hizmetçisi, memlûk bir kölesi değil miydi? Avrupalılara, Avrupalıların âdetlerine, ananelerine, terbiyelerine, muaşeretlerine, muhitlerine, cemiyetlerine tapmıyor muydu? Ecnebilerden aldığı ehemmiyetsiz bir nişan, bir madalya onu nasıl deli gibi sevincinden çıldırtır ve iftihar ettirirdi?..

Türkleri, Türklerin vatanını mesele mesele taksim edip taksit ile maddî olarak parçalamağa çalışan bu yağmacı ve doymaz Avrupalılar manevî hücumlarını da ihmal etmiyorlardı. Lisanlarını, maariflerini, ahlâklarını, terbiyelerini, âdetlerini neşir ile bir asırdan beri içimizde yalnız isimleri "Türk ve şarklı" kalmış müthiş bir "renksiz ordusu" teşkil ediyorlar, bu "renksiz"lerle şekîmemize saldırıyorlar, bizi zayıflatıyorlar, milliyet ve Türklük fikrini franmasonluk efsanesiyle boğuyorlardı. Düne gelinceye kadar kendisi bile "Türk'üm!" demeye sıkılmıyor muydu? Ve bu memlekette kendisi gibi tarihinin büyüklüğünü, mazisinin şerefini, dedelerinin şanını bilmeyen, inkâr eden, milliyetinden utanan ne kadar Avrupalılaşmış renksiz vardı? Düşünüyor ve hızlı hızlı gidiyordu. Gümrüğün arkasına, yeni apartmanların hizasına gelmişti.

"Nereye gidiyorum? dedi. Sabaha ancak birkaç saat vardı. Bu gece yatmayacak mıydı? Fakat nerede yatacaktı? Evini, yalısını hatırlayınca soğuk bir titreme duydu. Oraya nasıl gidecekti? Artık o eve girerse nefret ve hiddetinden, elem ve nedametinden ölmeyecek miydi? Tekrar döndü. Beyni sulanmış da

kafasının cidarlarına çarpıyormuş gibi, her adımda başında [9] dayanılmaz bir acı duyuyordu. Yürüdü. Yürüdü ve şuursuz bir hareketle Splandit Palas'ın önüne geldi. Camlı kapıdan görünen aydınlık ve taş koridorun nihayetinde bir sandalye üzerinde garson uyukluyordu. Çan düğmesine bastı. Garson birden uyandı. Ve çabuk adımlarla kapıya geldi. Açtı. Bu, kır bıyıklı, kırk yaşında tahmin olunur bir Rum'du.

"Oda var mı?" diye sordu. Garson anlamamış gibi yüzüne baktı. Sözde Türkçe bilmiyordu. Biraz tereddütten sonra "Malista...."[3] dedi. Fakat karşısındakinin Rumca bilmediğini intikal edince tekrar iğrenç bir Yahudi Fransızcasıyla ilâve etti: "Il ya, il ya, veuillez entrer!"[4]

Mermer basamaklı merdivenin başına gelince garson geride kaldı. Yine o yalnız Selanik'e mahsus olan bozuk ve yanlış Yahudi Fransızcasıyla "Siz çıkınız mösyö, yukarda odanız gösterilecek...." dedi. Bir düğmeye bastı. Yukarda bir zilin çalındığı işitilir gibi oldu. Merdiveni yavaş yavaş çıkıyor, başının ağrısından gözleri kapanıyordu. Kendisini ortadaki salonun açık kapısı önünde buldu. İçerde gayet sarı saçlı, beyaz esvaplı bir Avrupalı kadınla başı açık ve esmer bir delikanlı konuşuyor ve gülüşüyorlardı. Gözlerini ovuşturarak gelen kuvvetli, çirkin ve biçimsiz garson onu sağ tarafta tek yataklı odalardan birine götürdü. Çiğ ve beyaz aydınlığı söndürüp yalnız kalınca arkası üstü karyolaya uzandı. Soyunmağa, hatta potinlerini çıkarmağa takati yoktu. Gözlerini kapadı. Kollarını başının üstüne çaprazvari koydu.

Uyuyamıyor, başının zonkladığını duyuyor, evini düşünüyordu! İhtimal zevcesi bu akşam onu beklemiş ve kim bilir ne kadar merak etmişti. Ama nasıl gidecekti. Kırk sekiz saattir birbirini takip eden vakalar, haberler onu şaşırtmış, mevcudiyetini, ruhunu değiştirmiş, muhakemesini perişan etmişti. Şimdi ne kadar müşkül bir mevkide kalmıştı... Hakaretin, tecavüzün, itisafın şiddetinden ansızın uyanan millet İtalyan mektebinin, acentesinin, hastahanesinin, hatta konsoloshanesinin armalarını parçalamış, bayrak direklerini kırmış, sancaklarını

3 Malista: (Rumca) Evet.

4 Il ya, il ya, veuillez entrer!: (Fransızca) Var var, buyurun!

yırtmış, heyecanlı nümayişler yapmıştı. Ne kadar İtalyan varsa şüphesiz hepsi kovulacaktı. İtalyan dostu görünecek bir Türk şüphesiz lânetler, nefretler içinde tahkir olunacak, memleketten dışarı çıkarılacaktı....

Başının ağrısından gözleri yaşarıyor ve akacak gibi oluyordu. Yüzükoyun [10] döndü. Önüne zevcesi, çocuğu, evi geliyordu. O hiç böyle bir günü düşünmemiş, bu ana kadar mesut yaşamıştı. Bir Garplı ile, bir İtalyan ile izdivaç etmek, hayatını birleştirmek ona pek tabiî görünmüş, hatta iftihar edilebilecek bir mümtazlık gibi gelmişti. Avrupa'dan geldiği seneyi, gençlik ve bekârlık günlerini hatırlıyor, mazisini sesli bir sinematograf süratiyle hayalinden geçiriyordu. Grazia'yı ilk defa İzmir'de bir baloda görmüş ve hayret etmişti. Bu kız eski Roma tarzında fantezi esvaplar giyiyor ve tıpkı İmparator Hadrian'ın metresi Antinous'a benziyordu.[5] Avrupa'da tahsili esnasında sanat tarihini tetebbu ederken hep Louvre Müzesi'ne gider, saatlerce bu lâtif gözdenin heykeline bakardı. İzmir'de bu heykelin canlısını görmek onu deli ediyordu. Grazia'ya hemen âşık olmuştu. Evvelâ babasına kendisini takdim ettirdi. Bu mösyö, Vitalis isminde bir İtalyan mühendisti. Mesleklerinin bir olması ahbaplıkların çabuk ilerlemesine sebep oldu. Mösyö Vitalis'in hükümette görülecek işleri, memlekette çevrilecek birçok dalavereleri vardı. Bu genç Türk'e mal bulmuş mağribî gibi sarıldı. Evine kabul etti. Onu âdeta kendisine fahrî bir tercüman, fahrî bir komisyoncu yaptı. Fahrî ve bedava olmakla beraber gayet terbiyeli olan bu hizmetçi ona istediği kadar iş buluyor, hilelerine, ihtikârlarına, vurgunlarına yardım ediyor, hükümetteki müşküllerini bir dakikada hallediveriyordu. Hem bu Türk zengin idi. Kızına gayet kıymetli hediyeler veriyordu.... Fakat bedava ve sadık tercümanının kızına âşık olduğunu, onunla izdivaç etmek istediğini işittiği vakit çok hiddetlendi. Bir Türk'e kızını vermek.... Bu mümkün mü idi? Bir barbara, bir vahşîye, bir medeniyet düşmanına, hâsılı bir Türk'e nasıl kız verilirdi?.. Şiddetle reddetti. Aradan birkaç ay geçti. Lâkin tuhaftı; kızı da bu Türk'ü istiyordu. Mösyö Vitalis gençliğinden beri

5 Roma İmparatoru Hadrian ile Yunan genci Antinous arasındaki eşcinsel ilişki hatırlatılıyor.

İspanya'da kurduğu şatoların temellerini birden kazılmış gördü. Büyük bir menfaat onu bekliyordu.... Biraz feylesoflaştı, biraz âlimleşti. İtalya'da, aç ve sefil günlerde bütün ruhuyla intikal ettiği sosyalizm nazariyeleri tekrar muhakemesine avdet etti.

Bir gün kızına dedi ki: "Zanneder misin, bu Kenan bir Türk'tür?"

Grazia tehalükle "Asla, asla! Kenan asla bir Türk değildir. Ve asla bir Türk olamaz...." diye cevap vermişti.

Sonra uzun uzadıya hasbıhâl ettiler. Mösyö Vitalis kızına tarihten, ensâbiyat ilminden bahis açtı; Bizans İmparatorluğu'nu zapt eden Türkler ancak bir avuçtu.... Bugün görülen Rumeli ve Anadolu ahalisi hep Rum'du. Fakat zorla dinleri tebdil edilmişti. Evet Kenan da bir Rum çocuğu idi. Türkiye, [11] Avrupalılar tarafından taksim edildikten sonra hiç şüphesiz Rumeli ve Anadolu'da Türk namı altında yaşayan on yedi milyon Rum eski dinlerine dönecek, Hıristiyan olacaklardı.... Mösyö Vitalis böyle anlatıyor, bütün Türkiye'de sultanın ailesinden başka Türk bir familya olmadığını ve hatta bunu aklı eren malûmatlı Türklerin de itiraf ettiklerini ilâve ediyor, Grazia şaşıyor ve seviniyordu. Kenan tekrar davet edildi. Bu musahabeler yanında açıldı. Tarihleriyle, eserleriyle, ananeleriyle, kahramanlıklarıyla şöhret kazanan, daha Abbasiler zamanında garba üşüşmeye başlayan milyonlarca Türk'ü, Karamanlıları, Selçukîleri, Akkoyunluları, Karakeçilileri unutarak, Osman hanedanının zuhurundan birkaç sene evvel Rumeli'ye, Vardar Vadisi'ne geçen bahadır Türklerin vücudunu inkâr ederek o da, Türkiye'de hiç Türk bulunmadığını tasdik etti.

Baba kız hayalleriyle Kenan'ı Rum olarak kabul ettikten sonra izdivacı o kadar imkânsız görmediler. Mösyö Vitalis iki sene evvel ölen babasından Kenan'a on beş bin liralık bir miras kaldığını öğrenmişti. Bu mühim bir para idi, hususuyla Türkiye'de.... Sonra Şark meselesi halledilince, yani Türkiye Avrupalılar tarafından parça parça taksim edilince en büyük mevkileri böyle Kenan gibi mütefennin, Avrupa'da tahsil görmüş, yerlilerin ruhuna vâkıf, muktedir adamlar işgal edecekti. Evet Grazia'nın talihi iyiydi.... Mösyö Vitalis izdivaca müsa-

it göründü. Lâkin birkaç ehemmiyetsiz şartı vardı: Kenan izdivaçtan evvel iratlarını satacak, kızına beş bin lira verecek, Türk âdetlerine sadık kalmış mutaassıp akrabalarıyla asla münasebet ve ülfette bulunmayacak, doğacak çocukları İtalyan terbiyesi görecek ve İtalyan olacak.... Grazia her hususta serbest bulunacak.... Kendisine de bazı teşebbüslerinde kullanılmak için, borç gibi, beş bin lira verilecek!.. Kenan hemen İstanbul'a gitmiş, satılacak şeyleri satmış, bütün şartları kabul ederek Grazia ile birleşmişti. İki sene içinde birbiri üstüne iki erkek çocuğu olmuştu. Gayet mesuttu. İtalyan âdetini takip ederek çocuklarını numara ile çağırıyorlar: "Primo! Sekundo!" diyorlardı. Sekundo iki sene evvel hastalanmış ve ölmüştü. Şimdi yalnız Primo ile kalmışlardı.... Mösyö Vitalis Meşrutiyet'in ilânından sonra Türkiye'de işlerin iyi gitmeyeceğini vehmederek binlerce lira ile on parasız geldiği İtalya'ya gitmişti. Orada bir çiftlik almış, işten el çekmişti. Kızına ve damadına her hafta bir kartpostal ve her ay uzun bir mektup gönderiyordu....

Acaba bu tecavüzün üzerine neler yazacak, İtalyan armadasının galebesini, İtalyan askerinin kahramanlıklarını nasıl methedecekti. Kenan bilmediği bir yerinden yaralanmış gibi yüzünü buruşturdu. Uyuyamıyordu.... [14]

Şimdi babası Grazia'yı ve kendisini İtalya'ya çağırmayacak mıydı? Ne yapacaktı?.. Gidecek miydi?.. Hayır.... O hâlde?..

Acaba Grazia tâbiiyetini tebdil etmeğe razı olacak mıydı? Çocukları vardı. Ve işte on seneye yakın birbirlerini o kadar seviyorlardı.... Şakaklarından soğuk terler akıyordu. Cebinden mendilini çıkardı. Yüzünü sildi. Saçlarını parmaklarıyla karıştırdı. Gözlerini açtığı vakit pencereden dışarısının aydınlanmakta olduğunu gördü. Sabah oluyordu. Ömründe ilk defa olarak bütün bir geceyi uykusuz geçiriyordu. Ayağa kalktı. Gerindi. Başı ağrıdan uyuşmuş gibi idi. Pencereye yaklaştı. Sokağa baktı. Karşıki binanın ikinci katındaki balkonuna yaşlıca bir kadın birtakım örtüler asıyor ve rıhtımda koyu lâcivert bir deniz, koyu lâcivert bir sema altında uzanıp gidiyordu. Sokağın içinde birkaç Yahudi kavga eder gibi konuşuyorlar, yirmi otuz kişilik bir gürültü husule getiriyorlardı. Döndü. Tekrar yatağa uzandı. Gözlerini kapadı. Uyuyamıyor, içinden "Ne yapaca-

ğım? Ne yapacağım?" diyor, hiçbir karar veremiyor, ıstıraptan ve azaptan kıvranıyordu....

* * *

... Otelin kapısından çıkınca gözleri kamaştı. Büyük bir güneş zeval noktasına yaklaşmış, ortalığı çiğ, şedit ve beyaz bir ziya içinde bırakmıştı. Deniz sakin ve mavi idi. Arabalar, tramvaylar yine eskisi gibi geçiyor, herkes sanki eskisinden biraz daha hızlı yürüyordu.

Tramvaya binmedi. Beyazkule'ye kadar yayan gitmek istedi.... Evvelâ deniz kenarını takip etti. Bu tarafı çok tenha idi. Tek tük birkaç kişi geçiyordu.

Sonra yine binalar cihetine saptı. Meyus bir çehreye rast gelmiyordu. Aksine şapkalıları daha şen, daha mesut görüyordu. Tüccar kâtipleri, mağaza memurları, kendi kendilerine hayalî bir ehemmiyet veren tatlısu frenkleri, hâsılı bütün bu renksiz ve Türklüğe düşman güruh, seviniyordu. İyice dikkat etti. Hariçten biri gelse mutlaka bugün bir bayram var zannedecekti. Asabîleşiyor, dişlerini sıkıyor, dudaklarını ısırıyor, "Sevininiz, hainler, sevininiz! Bizim felâketimiz sizin için saadettir!" diyordu.

Beyazkule'ye geldi. Duvarları yıkmak ameliyesi tatil olunmuştu. İttihat Bahçesi'nin önünde durdu. Asker kulübünün karşısında boş bir araba duruyordu. "Binsem mi?" diye düşündü. Vazgeçti. Ne oldukları belirsiz, irili ufaklı şapkalı çocuklar Fransızca ilâveleri birbirlerine okuyorlar, katılacak derecede gülüyor, [15] ve itişiyorlardı. Güneş yüzünü yakıyordu. Havagazı direğinin dibinde birkaç ecnebi kadınla birkaç şapkalı duruyor ve tramvayı bekliyordu. Erkekler şüphesiz yeni başlayan harbi, düşman filosunun muzafferiyetini anlatıyorlar ve kadınlar mesrur bir merakla dinliyorlardı. Nihayet uzaktan yaklaştığı görülen tramvay geldi. Ağzı ağzına dolu idi. Yalılarda oturanlar öğle yemeğine dönüyorlardı. Yer yoktu. Arkadaki arabaya atladı. Kondüktörün mevkiinde ayakta durdu. Herkes birbiriyle konuşuyorlardı. Türkçe bir kelime geçmiyordu. Dikkat etti. Tramvayın içine baktı.

Kadın erkek hepsi şapkalı idi. İğne atılsa yere düşmeyecek olan bu koca müteharrik ve umumî meskenin içinde kendisiyle beraber ancak üç fesli vardı. Diğer iki fesli de tramvayı idare eden adamla biletçi idi.

Tramvay yürürken bu vicdan ezici mağlûbiyet ve perişanlık manzarasını görmemek için artık dışarısını seyrediyordu. Yalısına yaklaşmıştı, neden sonra tekrar dikkat etti. İşte aksi gibi bir fesli geçmiyordu. Hep şapkalı, şapkalı, şapkalı.... Kendi kendini teselli etmek, bütün bütün yeise ve ümitsizliğe bırakmamak istedi.

"Garip tesadüf?" dedi, "Bu kadar yolda bir feslinin geçmemesi pek garip...."

Küçük, zarif yalısı ölmüş gibi sessizdi. Bütün panjurları kapalıydı. Bahçeden geçti. Taş merdiveni çıktı, çana bastı, hizmetçi kız geldi, kapıyı açtı, asabî bir istical ile sordu: "Madam nerede?"

"Sabahleyin araba getirtti. Dışarı çıktı."

"Primo?"

"O da madamla beraber gitti."

"Madam bir şey söylemedi mi?"

"Hayır..."

İçeri girdi. İki yol sandığı hazırlanmıştı. Demek Grazia yolculuğu düşünüyordu. Burasını ilk defa görüyormuş gibi duvarlara, perdelere, möblelere, eşyalara bakıyor, hayret ediyordu. Bütün bu muhitte Türk hayatına, Türk ruhuna ait bir gölge, bir çizgi bile yoktu.... Birden Bursa'daki çocukluğunun geçtiği baba evini hatırladı; sofada rahat ve beyaz örtülü divanlar vardı. Odalar gayet temiz ve halı dolu idi. Kubbe tarzında yapılmış nakışlı tavanda asılı yaldızlı kafesinin içinde bir kanarya daima öter, merdiven başındaki ceviz ağacından eski ve guguklu saat, alaturka saat [16] başlarını haykırarak onun gürültüsünü keserdi. Babasının odası gözünün önüne geliyordu. Buraya selâmlık da derlerdi. Alçak sedirleri ve kalın halılarla döşeli olan bu geniş oda, ağır vişne rengindeki perdeleriyle biraz karanlıkça idi. Duvarlarda eğri ve altın kakmalı kılınçlar, kamalar, piştovlar asılı idi. Hatta bir gün babası bu kılınçlardan birini indirmiş, kınından çıkararak

ona birtakım siyah lekeler göstermiş ve "Bunlar ne? Biliyor musun?" diye sormuştu. O ne olduğunu anlamayarak "Çok kirlenmiş, temizletelim...." cevabını vermişti. Hâlâ duyuyor gibi oluyordu; o vakit babası gülümsemiş ve büyük eliyle minimini sırtını okşayarak "Hayır, oğlum, hayır" demişti, "bunlar kir değil.... Bunlar düşman kanı.... Bu kılınç bize dedelerimizden kaldı. Babam da, ben de onunla harbe gittik. Bu kılınç yedi muharebe gördü. Üzerindeki düşman kanı en büyük kıymetidir, temizlenmez...."

Sonra bir gün yalnızken, hizmetçiye diğer kamaları ve irili ufaklı kılınçları indirtmiş, kınlarından çıkararak bakmıştı. Hepsi, hepsi kanlıydı. Ve bu kanlar düşman kanıydı.... Yine bu odadaki baş sedirin üstünde etrafı ipekten ve sırmalı çevrelerle süslenmiş büyük bir levha vardı. İki sütun üzerine, kırmızı ve ince çiçekler içine yazılmış olan bu satırları daima okur, hatta ezberlerdi. Bu sert ve temiz, sanki altın ve çelikten yapılmış bir kaside idi. Mertlik nasihatleri veriyor, mert bir Türk ruhundan saçılıyor, iffet, namus, metanet, istiğna tavsiye ediyordu. Bazı mısraları işte aklına geliyordu:

Geçme nâmert köprüsünden, koy aparsın su seni!

*

Korkma düşmandan, ki âteş olsa yandırmaz seni!

*

Müstakim ol, Hazret-i Allah utandırmaz seni![6]

Son mısra bir nakarat gibi tekerrür ederdi. Babası ne kadar genç dururdu. Gelen misafirler, ağalar da ona benzerlerdi. Bu levha güya kalplerinin, ahlâklarının tercümesi idi.... Harem tarafı da hayalinde dalgalanıyor, başı yeşil örtülü annesiyle, daima yere bakan, omzunda hale gibi pembe bir atkı taşıyan mukaddes hemşiresini görüyordu. Şimdi bu muazzez vücutlardan, kendi aslından, esaslarından ne kadar uzaktı.... Tahsilde iken babası ve annesi ölmüşlerdi. [17] Amcasının yanına giden hemşiresi orada yerlilerden bir beye varmıştı. Kendisi on sene-

6 Bu mısralar Süleyman Nazif'in babası Diyarbekirli Sait Paşa'nın bir muhammesinden alınmıştır.

dir ne Bursa'ya gitmiş, ne akrabalarını görmüş, hatta mallarını bile İstanbul'dan gönderdiği bir vekil vasıtasıyla sattırmıştı...

Hayalinden uyanıyor, etrafına bakıyordu. Duvarlarda esatire ait resimler, eski Roma ve Yunan manzaraları vardı. Askıda Primo'nun mektebe giderken giydiği geniş hasır şapkası, ortadaki yuvarlak masanın üzerinde *Progres* ve *Journal de Salonique* gazetelerinin nüshaları duruyordu. Buradan kaçmak istedi. Ama hangi odaya gidecekti. Yukarı çıksa Mösyö Vitalis ile Madam Vitalis'in büyük kıtada resimleriyle karşılaşacaktı. Salona girdi. Bir pencere açtı, panjuru itti. İçeriye aydınlık doldu. Oh.... İstemeyerek duvarlara göz gezdirdi. Garibaldi'nin, Victor Emmanuel'in resimleri müsterih ve muzaffer iki hâkim gibi ona bakıyorlardı. Diğer mukabil satıhlarda Vatikan'ın, Napoli'nin yağlı boya manzaraları asılmış duruyordu. Ve bu ev kendisinin idi.... Düşünüyor, düşünüyor, düşündükçe iki gündür farkına vardığı mevcudiyetinin aşağılığını, sefaletini, adîliğini, mefkûresizliğini anlıyor; kaybettiği kavmiyeti, unuttuğu milliyeti, kıymetini takdir edemediği esasları için acı bir matem duyuyor, "Ah ne kadar zavallı imişim!" diyordu.

Bu vicdan azapları içinde geçen yarım saat ona bir gün gibi göründü. Kapının zili çalınca bütün vücudu titredi. İşte Grazia geliyordu. Parmaklarının uçları üşüdü. Boynu hararet içinde kaldı. Başı kaşındı. Dayanılmaz bir ıstırap duydu. "Keşke fikrimi mektupla yazaydım!" diye düşündü. Fakat işte artık vakit yoktu. Grazia dışarıda şapkasını çıkarıyor ve hizmetçi kıza kendisini soruyordu. Şimdi kapıyı açacak içeri girecekti.... O ne yapacaktı? Ne söyleyecekti? Nasıl konuşacak, sabahleyin verdiği kararı ona nasıl anlatacaktı? Bu tereddüt ezası çok sürmedi. Grazia kapıdan girdi. Solgun bir tebessümle "Bonjur dostum, niçin burada oturuyorsun?" dedi. Yüzü sararmış ve güzel burnu biraz daha büyümüş ve uzamış gibi idi. Arkasında ince kahverengi bir manto vardı. Sol elinin eldivenini çıkarmağa çalışıyordu. Kenan şuursuz bir cevap verdi: "Hiç...."

"Dün gece neye gelmedin?" [18]

"İşim vardı."

"Nerede idin?"

"Otelde!"

"Oh, ne kadar merak ettim."

Ve yanına oturarak merakının ıstıraplarını nakletti. Bir kolunu aşk ve zevk dakikalarında olduğu gibi Kenan'ın omzuna atmıştı. Cümlelerin nihayetlerinde bu koluyla onun başına dokunuyor, hafif bir sallantı yapıyor, sanki muhatabını böyle teshîr ve tenvîm ediyor, varlığını benimsiyordu. Kenan on senedir içine yuvarlandığı esirlik uçurumunun hâlâ dibinde bulunduğunu ve buradan kurtulmanın pek güç olduğunu görüyordu. Seviyorum zannettiği bu siyah gözlü lâtif kadın, hakikatte, aslıyla, esaslarıyla, kavmiyetiyle kendisine ne kadar yabancı, ne kadar uzaktı. Ve hatta bir düşmandı.... İlân olunan harpten bahsediyordu. Kenan dinliyor ve sükûnetini bozmuyordu. Grazia bu sabah tercüman ile konuşmuştu. Hiç kimsenin bilmediği, gazetelerin yazmadığı havadisleri öğrenmişti. Ecnebi siyasî memurlar her şeyi biliyorlardı. Yalnız Türklerin bir şeyden haberleri yoktu. Tercüman sır olarak söylemişti; bu sene içinde Şark meselesinin en mühim noktaları hallolunacaktı. İngiltere, Almanya, Fransa, hâsılı bütün Avrupalılar birbirleriyle tamamıyla anlaşmışlardı. Fas Fransa'nın oluyor, Almanya'ya Afrika'dan başka bir müstemleke verilmekle beraber Anadolu'da serbest bırakılıyor, İngiltere İtalya'ya Trablus'un acele zaptını tavsiye ediyordu. Trablus İtalya'nın olurken Acemistan da Rusya ve İngiltere tarafından taksim edilecekti. Birkaç ay sonra Rumeli'nin her tarafından bombalar patlamaya başlayacak; Girit Yunanistan'a bağışlanacak, Arnavutluk'a, Makedonya'ya, Suriye'ye, Arabistan'a muhtariyet verilecek, sultanlık Avrupalıların himayesine alınarak Türkiye'de "beynelmilel bir idare" tesis olunacaktı... Avrupa'nın programı bu idi!

Grazia bunları mufassal ve çabuk anlatıyor, tercümanın korkularını tekrar ediyordu: Şimdi hükümet Genç Türklerin elinde idi. Ve bu gençler ahaliyi heyecana getirmek, haşin ve müşterek bir ruh yaratmak maharetine vâkıftılar. Şark meselesinin halline teşebbüs olunduğu esnada hükümet ellerinde bulunursa büyük felâketlerin zuhuru muhakkaktı. Çünkü ihtiyar Türklerle birleşecekler, Rumeli'de ve Anadolu'da muharebe etmeğe kalkacaklardı. Birçok katliamlara intizar etmek lâzım geliyordu. Bir iki hafta içinde Trablus'un zaptı heyecanıyla mebuslar

[19] hükümeti devireceklerdi. Bütün konsoloslar, yeni kabinenin Avrupa fikirli, Avrupa'da tahsil görmüş adem-i merkeziyet yani muhtariyet taraftarı, hakikî hürriyeti, yani Avrupa himayesini ister, milliyet taassubundan âri ve muhalif ve muktedir mebuslardan teşekkül edeceğine emindiler. Bu kabine askerleri öldürtmeden Trablus'ta İtalya'nın hakkını ve hâkimiyetini tanıyacak, Girit için manasız ve tehlikeli ısrarlarla büyük devletleri ve Yunanistan'ı üzmeyecek, Arnavutluk'a, Makedonya'ya, Suriye'ye istedikleri muhtariyeti verecek, maliyesini Avrupalılara teslim ile "tamamiyet-i mülkiye"sini son defa bir kere daha tasdik ettirecek, hâsılı Şark meselesini mes'ul bir siyasetle kan dökülmeden bitirecekti... Bütün limanlar açılacaktı. Mezopotamya işletilecek, Avrupa'nın büyük sermayeleri hep koşacak, her tarafa şimendiferler yapılacak, buraları Mısır gibi ticaret ve zenginlik memleketi olacak, Türkiye de artık bütün iratlarını vahşî ordusu ile donanmasına sarf etmekten vazgeçerek hakikî terakki yolunu tutacaktı. O vakit ne taassup, ne cehalet kalacaktı. Avrupa medeniyeti galebe çalacak, sert ve muharip milyonlarca yarım vahşîler, muti ve yumuşak ameleler hâline gelecekti. Ama tercüman korkuyordu... Korkuyordu ki hükümet yine Genç Türklerin elinde kalmasın! Bunlar gayet mağrur, cahil ve şoven idiler. Avrupalıları hiç sevmiyorlardı. İhtilâlden, kan dökmekten, boş yere müdafaa ve inattan çekinmezlerdi. Barbarca cesur idiler. Hatta on iki saat içinde İtalyanları Türkiye'den kovmağa kalkışmışlar, boykotaj ilân ederek İtalyan ticaretini zarara uğratmak serseriliğini göstermişlerdi....

Grazia şuh ve müheyyiç kadınlara has, mufassal talâkatla uzatarak anlatıyor, Kenan kesmeden dinliyor, ölmüş gibi hareketsiz duruyordu. Tercüman herhalde iki üç ay için Selanik'i terk etmek pek münasip olacağını da söylemişti. İstanbul gayet emin idi. İtalya'ya, yahut ecnebi bir memlekete gitmeliydi.... Grazia pasaportlarını bile hazırlatmıştı. Sordu: "Ne vakit hareket edeceğiz, Kenan? Yarın mı?.."

"Nereye?"

"Mısır'a, İstanbul'a, yahut İtalya'ya...."

Kenan cevap vermedi. Bize daima büyük ve sarsıcı heyecanlardan, büyük kederlerden, büyük meyusluklardan son-

ra gelen o derin ve müdrik sükûn, o cesur soğukkanlılık, mizacını birden değiştirmiş, ağırlatmıştı. Şimdiye kadar neslinin düşmanı olan bu ecnebi kadınla, vatanının zapt ve iflâsını hoş ve muvafık gören bir garplı ile [20] nasıl yaşamıştı. Şaşıyordu. Grazia ilâve etti.

"Yüzüme ne tuhaf bakıyorsun.... Hem söylemeği unutmuştum, dün babamdan da bir telgraf aldım. Mutlaka Selanik'ten çıkmamızı yazıyor."

Kenan başını çevirip pencereden dışarıya bakarak "Ben buradan bir yere gitmem!" dedi. Grazia inanamadı.

"Nasıl, Selanik'te mi kalacaksın?"

"Tabiî...."

"Eey ben?"

"Sen de...."

Bu esnada Primo içeri girdi. Yavaş yavaş yürüyordu. Mütefekkir ve solgundu. Gözleri uzaklara bakıyor gibi küçülmüş ve derinleşmişti. Annesi onun yanında münakaşayı münasebetsiz gördü. Hiddetli ve sert bir tavırla "Haydi dışarı, bakayım, Primo" dedi, "gizli bir şey konuşuyoruz...."

Çocuk itiraz etmedi. Sararmış babasıyla, dudakları titreyen, parmaklarıyla eldivenlerini çıkaran annesine bir şey söylemeden çıktı. Evet böyle olacaktı. Primo sanki bilmiyor muydu?.. Dünü düşünmeğe başladı. Mektebe gitmemişti. Sabahleyin İttihat Bahçesi'nde buluştuğu Rum çocuklarıyla rıhtımdan balık tutmağa çalışıyordu. Mektep arkadaşlarından Orhan'ı yazlık tiyatronun önünde gördü. Gazete okuyordu, yanında biraz büyücek bir Türk çocuğu daha vardı. Kendisini çağırmıştı. Bu bir Türk paşasının oğlu idi. Mektepte bütün arkadaşlarına hükmeder, frerlerden[7] hiç korkmazdı. Acaba niçin çağırıyordu? Yanına gitti. Orhan onun elinden tuttu ve sordu: "Senin baban Türk değil mi?"

Primo kızardı: "Niçin soruyorsun?"

"Soruyorum, neye inkâr ediyorsun? Senin baban Türk mühendisi değil mi?"

7 Frer (Fr. Frère): Kardeş, yol arkadaşı. Frer okulları, Lazarist rahiplerin kurup yönettiği eğitim kurumlarıdır. Burada okuyanlar birbirine bu ünvanla hitap ederler.

"Evet...."

"O hâlde sen de Türk'sün!.." [21]

Primo Türkçe bilmiyordu. Orhan Fransızca söylüyordu. Ona elindeki Genç Türklerin beyannamesini tercüme etti. Şimdi Türklerle İtalyanların muharebe ettiğini anlattı. Anlatırken coşuyordu; Türkler dünyanın en cesur, en asil, en kavî bir milleti idi. Krallar, hükümdarlar, hakanlar, beyler, emirler nesliydi.... Asırlarca bütün Asya'ya hâkim olmuşlar, Atilla Avrupa'yı ezmiş, köpek gibi inletmişti. Türkler medeniyet yollarını açmış, her yere kahramanlık, temiz kan, saf ahlâk, teceddüt ve ıstıfa götürmüşlerdi. Dünyanın en büyük hükümetini Cengiz kurmuş, bu büyük Cengiz neslinden ayrılan küçük bir kısım, Şarkî Roma'yı, Bizans İmparatorluğu'nu yıkmış, Anadolu'yu zapt etmiş, oradaki müteferrik Türkleri birleştirerek, ta Viyana'ya kadar gitmişti. Birkaç asır evvel Avrupa'yı terbiye eden bu nesle, Osmanlı Türklerine şimdi umumu birden, bütün Avrupalılar saldırıyorlar, mahvetmek için uğraşıyorlar, fakat muvaffak olamıyorlardı. Şimdi de hepsi onları Afrika'daki müstemlekelerinden çıkarmak istiyorlardı. Ama çıkaramayacaklardı. Türklerin ne kadar kuvvetli olduklarını, ne kadar mağlûp olmaz bir kuvvet olduklarını tekrar anlayacaklar ve düşünmeğe başlayacaklardı. Bütün Avrupa'nın teşvikiyle İtalya ortaya atılmıştı. Onun zırhlıları çoktu!..

Orhan, "Ah, bizim de olsaydı...." diyor, fakat karada bir şey yapamayacaklarını, denizden içerleri İtalyanlar için mezar olacağını söylüyor, Türklerin eski deniz muharebelerini, vaktiyle Akdeniz'i bir Türk gölü yaptıklarını, büyük paşababasından, mülâzım ağabeyisinden duyduğu şeyleri çocukça büyülterek, mübalâğalaştırarak, uzun uzadıya hikâye ediyordu. Primo mütelezziz oluyor ve dinliyordu. O an kendi babası da bir Türk olduğu için derin bir iftihar duydu.... Rıhtımdaki Rum çocukları onun bir Türk çocuğu ile saatlerce konuşmasını kıskandılar. Çağırdılar. Aldırmadı. Yine çağırdılar. Tekrar çağırıyorlardı.

Orhan "Oh bu sinekler!" dedi, "bir şey yapamazlar, yalnız taciz etmesini bilirler."

Ve ilâve etti: "Bunlar bizi rahat bırakmayacaklar; haydi dışarı çıkalım, yine sonra gireriz."

Primo hiç itiraz etmedi. Orhan'la beraber bulunmaktan o kadar hazzediyordu ki.... İşte Türk olmayan arkadaşları içinde onun kadar güzel ve sevimlisi, hususuyla kuvvetlisi yoktu. Kırmızı fesinin altındaki siyah saçları, esmer çehresi, al yanakları daima ileri ve yüksekten bakan parlak gözleri, hemen bir şeyin üzerine hücum [22] edecekmiş gibi dik ve çevik duran cesur tavrı ona küçük ve mukavemet olunmaz bir kahraman hâli veriyordu.

Bahçeden çıktılar. İlerde, İttihat ve Terakki Kulübü önünde dehşetli bir kalabalık gördüler. Primo bu kalabalığı dört beş yüz bin kişi tahmin etti. Orhan durdu. Baktı.

"Bir şey var galiba, haydi oraya gidelim!" dedi. Primo tereddüt ediyordu. Orhan ona cesaret verdi.

"Korkma, sen Türk'sün! Türkler hiçbir vakit, hiçbir yerde, hiçbir şeyden korkmazlar...."

"Fakat başımda şapka var!"

"Zarar yok!"

"Kenarında İtalyan renklerinden kurdele var, bak...."

Orhan yine buna da bir çare buldu. Primo'nun şapkasını yarım saat için bahçenin tütüncüsüne bıraktılar. Tam kulübe doğru giderlerken bu kalabalık dalgalandı, karıştı, ortalarında uzun bir sırıkta sallanan kırmızı bayrak, beyaz ay ve yıldız göründü. Bahçeye doğru geliyorlardı. Bu mehîp gelişi nefes almadan seyrettiler. Önlerinden geçerken onlar da takıldılar. Primo dikkat etti. Birçok çocuk vardı. Ellerinde yırtılmış bayrak parçaları tutuyorlardı. Ama kendisinden başka fessiz ve başı açık yoktu. İttihat Bulvarı'nda yürümeğe başladılar. Sol tarafta bir binanın önünde durdular. Primo hemen tanıdı. Annesiyle birkaç defa gelmişti. Burası İtalyan Konsoloshanesi idi. Kapının üzerine bir adam çıktı. İtalyan armasını indirdi. Aşağıda bekleyenler hücum ederek ayaklarıyla parçaladılar. Bir balta ile büyük bandıra direğini kırıyorlardı. Kapının yanındaki parmaklık setine siyah esvaplı, sarı bıyıklı, küçük fesli bir adam çıktı. Yumruklarını sıkarak bir şeyler söylüyor, bütün kalabalık alkışlarla ona cevap veriyordu. En nihayet avazı çıktığı kadar bir şeyler haykırdı. Dinleyenler bağırarak mukabele ediyorlar ve anlayamadığı birtakım kelimelerle bağrışıyorlardı. Merak etti. Ne söyleniyordu? Yavaşça sordu: "Ne diyor?"

Orhan Fransızca tercüme etti: "Diyor ki namussuz, alçak, korsan İtalyanlar, bizim haberimiz yokken, aramız kendileriyle iyi iken, bizim dostlarımız iken birdenbire vatanımıza hücum ettiler. Oradaki [23] silahsız adamları, ihtiyarları, kadınları, kızları, çocukları top gülleleriyle öldürdüler. Vatandaşlar! Onlar büyük ve kavî zırhlılarına güveniyorlar. Fakat onların zırhlıları varsa bizim de mukaddes bir hakkımız vardır. Ve bu onların zırhlılarından daha kuvvetlidir!"

Sonra bir telgraf okundu. Orhan onu da tercüme etti. Trablus'ta İtalyanların iki harp gemisi kayalıklara çarparak batmıştı. Daha sonra bu nümayişçiler yukarılara doğru çekilmişlerdi. Arkalarından, kırılmış ve ezilmiş İtalyan armasına küçük çocuklar bir ip takmışlar, sürüklüyorlar ve üzerine tükürüyorlardı....

* * *

...Primo kapının dibinde, elleri kısa pantolonunun küçük ceplerinde, büyük ve elâ gözlerini yere dikmiş bunları düşünüyor, dünün hatırasını noktası noktasına hayalinden geçiriyor ve göğsünün kabardığını duyuyordu. Sabahleyin annesi tercümanla konuşurken de onu dışarı çıkarmıştı.

Şimdi babasıyla konuşurken de kovmuştu.... Niçin kovuyordu? O taciz etmekten başka bir şey bilmeyen pis sineklerden miydi? Hayır, o pis bir sinek değil: Avrupa'yı, Asya'yı zapt eden, Orhan'ın anlattığı mert ve cesur Türklerden biri idi.... Daima hâkim olan, bu krallar, beyler, hakanlar, emirler nesline mensup bir Türk asla kovulamazdı! Annesi buna nasıl cesaret etmişti. Yoksa kendisinin bir Türk olduğunu bilmiyor muydu? Yüzüne kan hücum ediyor, elleri titriyordu. İçeri girmek ve annesinden niçin kovulduğunu sormak istedi. Kapıya döndü. Fakat durdu. İçerde şiddetle ve heyecanla konuşuluyordu. Âdeta bir kavga sanılacaktı! Anahtar deliğine baktı. İyice dinlemek, ne konuştuklarını işitmek ihtiyacını duyuyordu. Fakat bu bir ahlâksızlık değil miydi?.. Lâkin böyle mühim dakikalarda ahlâksızlık var mıydı?.. Kulağını anahtar deliğine koydu. Şimdi odanın içinde imiş gibi işitiyordu. Annesi hiddetli zamanlarındaki ince ve titrek sesiyle

"Burada ben kalamam!" diyordu, "istiyorsun ki ihtiyar Türkler, vahşî mutaassıplar yatağanlarla sokaklara dağıldıkları zaman beni de öldürsünler. Parça parça etsinler! Yarın büyük devletlerin donanması Selanik'i topa tuttuğu zaman gülleler altında ezilelim!"

Babasının sesi pek sert çıkıyordu: "Bunlar hep hayal, hep vehim! Türkler kadınlara el kaldırmazlar. Avrupa'nın donanması da buraya gelemez. Hem sen kalırsan artık İtalyan olmayacaksın...."

"Ya ne olacağım?"

"Türk..."

"Ben mi Türk?"

"Evet sen..."

"Mümkün değil. Ölürüm de Türk olmam. Vahşîliği kabul etmem."

"Türkler vahşî değildir. Asıl vahşî, hırsız ve korsan olan İtalyanlardır."

"Hayır Türklerdir!.."

Babasının sesi bir yıldırım gibi gürlemeğe başladı: "Sus!" diyorum... "İşte sana teklifim: Buradan gider ve İtalyan kalırsan bil ki artık aramızda hiçbir münasebet yoktur. Benimle yaşamak, evimizi bozmamak istersen tamamıyla Türk olacaksın! Babanı, memleketini, âdetlerini, dostlarını unutacaksın! İsmin değişecek! Çarşaf giyecek, Türkçe öğrenecek, bir harf İtalyanca söylemeyeceksin... İşine geliyorsa razı ol. Yok, gelmiyorsa serbestsin! Bugün istediğin yere gidebilirsin. Seni boşarım. Bir daha birbirimizi görmemek üzere ayrılırız!"

Annesinin sesi yumuşuyordu: "Oh Kenan, on senelik hayatımızı birden nasıl unutuyorsun? Birleşirken şartlarımız ne idi? Sen tamamıyla bir Avrupalı idin. Niçin böyle birdenbire değiştin? Vahşî oldun? Ah Madam Rapizardi... Şimdi nerdesin? Sen bana hep bugünleri söylemiştin..."

"Ne söylemişti?"

"Seninle nişanlandığımız o vakit o kadar mâni olmağa çalıştı; 'Bunlar koyun derisine saklanmış kurtlardır. İnanmağa gelmez. Ne kadar Avrupa'da okusalar, terbiye görseler, yine bir gün dişlerini çıkarır, insanı parçalarlar' derdi. Ben

dinlemedim. Ah ben dinlemedim. Sana inandım. Hiç böyle vahşîleşeceğine; medenîleri, Garplıları tahkir edeceğine, beni Türk yapmağa, çarşaflara hapsetmeğe, hayvanlaştırmağa kalkacağına ihtimal veremezdim. Ah Kenan, sen ne kadar nazik ve medenî idin..."

"Kısa cevap isterim! Ya evet, ya hayır... Ben seni zorlamıyorum. Serbestsin! diyorum. Lâkin İtalyan ve Garplı kalırsan şimdiden sonra seninle yaşayamayacağımı açıkça söylüyorum...." [25]

Annesi cevap vermedi. Yüz sene uzunluğunda bir dakika geçti. Primo başını çevirdi. Anahtar deliğinden baktı. Ortadaki masa ile üstündeki çiçek vazosunun bir kısmını görüyordu. Annesi lâfa başlayınca yine kulağını deliğe koydu.

"Mademki öyle... İşte cevap veriyorum; hayır.... Beraber geçirdiğimiz on seneyi, sadakatimi sen düşünmezsen ben hiç düşünmem. Babamın yanına gider... orada rahibe olur, kalırım. Fakat...."

"Eey, fakat?"

Primo'nun şiddetle kalbi çarpmağa başladı: "Çocuğumu da beraber götürürüm, burada bırakmam...."

"Primo yalnız senin çocuğun değildir! Senin onda ne kadar hakkın varsa, benim de o kadar, belki daha ziyade hakkım var. Lâkin ben sana itisaf etmek istemem. Çocuğumuzu çağırırız, sorarız. Hangimizi arzu ederse onun olur. Ya benimle kalır, Türk olur; yahut seninle İtalya'ya gider. Orada ya papaz olur, ya korsan...."

Ya papaz olmak, ya korsan.... Primo asla İtalyan olmayacaktı. Mademki babası Türk'tü! O da Türk'tü.... Geri çekildi. Eliyle alnını tuttu. Annesi Türk olmağa tenezzül etmez de o İtalyan olmağa sanki tenezzül mü ederdi? Jimnastikhanede idman yapıyormuş gibi göğsünü ileri fırlattı. Ellerini kalçalarına koydu. Kafasını salladı. Kaşlarını çattı. Dudaklarını uzattı. Kollarında meçhul ve mukavemet olunmaz bir kuvvetin taşmak istediğini, kalbinin içine sığmadığını duyuyordu. Sert adımlarla salon kapısının önünde gezinmeğe başladı. O söyleyeceği ve yapacağı şeyi biliyordu! Kendisi bir Türk, yani bir kahraman değil miydi? Bunu gösterecekti....

Birden annesinin bağırdığını işitti: "Primo, buraya gel...."

Kapıya doğru yürüdü. Kuvvetinden iyice emin olmak için yumruklarını sıktı. Ve yine idman yapar gibi kollarını ileri uzattı. Evet gayet kuvvetli idi. Kapıyı açtı. Annesi ayakta, masanın yanında duruyordu. Babası oturduğu koltukta hiç kımıldamamıştı. İkisinin de çehreleri sapsarı idi. Annesi onu kucaklamak istedi. Primo dehşetli bir ciddiyetle reddetti: "Yavaş...."

Küçük bir facia oyuncusu gibi elini kaldırmıştı. Grazia birdenbire değişen yavrusunun bu amirce hareketi karşısında buz gibi dondu. Sanki nefesi kesildi. Primo büyük [26] bir adam tavrıyla babasının yanındaki koltuğa oturdu. Başını eline dayadı. Ve gayet garip bir şive ile Fransızca olarak, "Ne var? Beni neye çağırdınız?" dedi. İtalyanca söylemiyordu. Grazia'nın çenesi tutulmuştu. Bu bir kâbus mu idi? Primo yoksa evvelden ders mi almıştı? Kocasına baktı. O da mütehayyirdi. Primo'nun tuhaf hâli onu da şaşırtmıştı.

Uzadıkça ağırlaşan sükûtu, yine Kenan bozmağa cesaret etti. Önüne bakarak "Yavrum, biliyorsun ya" dedi, "şimdi muharebe var. Annenle biz artık bütün bütüne ayrılıyoruz. Sen benimle beraber burada kalmak, Türk olmak mı istersin? Yoksa annenle İtalya'ya gidip İtalyan olmak mı?"

Primo oturduğu yerden şiddetle fırladı. Grazia ve Kenan ne yapıyor diye birbirlerine bakıştılar. Ellerini kalçalarına dayamış, facia ve heyecan tavrıyla bir annesini, bir babasını süzdü ve gayet bozuk bir Türkçe ile "Ben.... Turko çocuk.... Ben, yok İtalyano.. Ben burda.. Ben çocuk Türk...." diye haykırdı.

Grazia hayret ve teessüründen masanın yanındaki sandalyeye yığılmıştı. Kenan gözlerine, kulaklarına inanamıyordu. Primo sonra serî bir hareketle kenardaki hasır sandalyeyi kaptı. Kanepeye fırladı. İnce kollarının asla tahmin olunamayan asabî kuvvetiyle bu sandalyeyi kaldırdı ve şiddetle Victor Emmanuel'in resmine vurdu.

Levha parçalanmış ve camlar şangur şungur etrafa saçılmıştı.... Grazia bir gülle patlamış da sakınmak için başını saklıyormuş gibi büzülmüş ve sinmişti. Primo öbür kanepeye sıçradı. Aynı sandalye darbesini Garibaldi'nin kafasına indirdi. Camlar odanın her köşesine düşüyordu. Kenan mebhut kal-

mıştı. Sevinçli ve şuursuz bir tehalükle kalktı. Kanepenin üzerinde, yükseklerden, pek çok yükseklerden kendisine bakan bu Türk çocuğunu kucakladı. Minimini bir mabut gibi onu göğsüne bastı. Alnından öptü, öptü, sonra yüzüne baktı. Bu elâ gözlerin nihayetsiz derinliklerinde şimdiye kadar ham bir hayal, asılsız bir serap addettiği şeyin büyük ve âli bir hakikat olduğunu görüyor; batınların gafil teakuplarıyla kaybolan, şarkın meşum manevî afyonuyla zehirlenen bu muhteşem ve mekin hakikatin, büyük Türk ruhunun yeni nesilde, yeni hayatta tekrar doğduğunu anlıyordu. İşte iki günde kendisi bile ne kadar değişmişti. Ve büyük tecavüzler, büyük felâketler [27] daima büyük inkılâplara başlangıç olmaz mıydı? Bunu düşünüyor; kolları arasında tuttuğu ve hâlâ "Ben Turko, ben Turko.. Ben yok İtalyano...." diyerek varlığını idrak ve ilân eden küçük mabudunu tekrar tekrar öpüyor, öpüyor, Grazia; muzaffer, genç, kavî ve uyanık Turan'ın muhakkak galebesi altında ezilecek olan zayıf, hasta ve miskin garbın korkak ve kadından bir timsali gibi hıçkıra hıçkıra ağlıyordu....

Genç Kalemler, C. 3, Sayı: 13, Kânun-ı evvel 1327 [Aralık 1911], s. 3-11, 14-27.

Millî hikâye

Primo Türk Çocuğu

1
Nasıl Doğdu?

> Bu küçük romanın birinci kısmı Selanik'teki *Genç Kalemler*'de neşredilmişti. Bu kısmın gayet muhtasar bir hulâsasını işte yazıyoruz.
>
> Mühendis Kenan Bey on sene evvel İzmir'de bir İtalyan kızıyla evlenmiş. Avrupa'da tahsil görmüş ve o vakte kadar Türk olduğunu düşünmemiş. Bu kadından da çocuğu var. İtalya muharebesi başlıyor. Bu haksız tecavüz son derece gücüne gidiyor. Karısının İtalya'ya gitmek teklifini ret, hatta ona Türk olup kalmasını teklif ediyor. Kadın "Ben vahşî Türklüğü asla kabul etmem..." diyor. Fakat ayrılıp İtalya'ya giderken çocuğunu da götürmek istiyor. Hâlbuki çocuk Selanik'te yapılan nümayişlerden müteessir olmuş ve Türklüğün büyüklüğünü, mukaddesliğini anlamıştır. Türkçe bilmediği hâlde, "Ben Turko çocuk, ben Turko çocuk..." diye İtalyanlığı reddediyor ve yeni doğan Turan mefkûresinin canlı bir delili gibi babasının ve annesinin karşısında yükseliyor..."
>
> T[ürk] S[özü]

2
Nasıl Öldü?

Annesi Türk ve İslâm olmayı istemeyerek babasından boşandı. İtalya'ya gitti. Primo evde yalnız kalmıştı. Bu yalnızlık hoşuna gidiyordu. Zaten o ecnebi kadının, o düşmanın aralarında ne lüzumu vardı? Şimdi Fransız mektebinden de çık-

mış, bulvarın nihayetindeki büyük mektebe, bu Türk ocağına girmişti. Bir ay içinde Türkçeyi öğrendi. Bu ne güzel bir lisandı... Yavaş yavaş gazeteleri bile okumağa başladı. Bir gün babası "Primo, sana bir Türk ismi koyalım!" demişti. Hemen sevinerek razı oldu.

"Koyalım, Enver meselâ..."

"Bu Türkçe değil."

"Öyleyse Niyazi..."

"O da değil."

"Tuhaf, şaka ediyorsun baba... Türklerin kullandıkları bu adlar nasıl Türkçe olmaz" diye güldü. Ve babası kendisi ile eğleniyor zannetti; ciddileşti. Kaşlarını çattı. Kollarını göğsünün üzerine çaprazladı. Dik dik baktı. Babası onun sertliğini bozmak istiyor gibi kucağına çekti.

"Şaka etmiyorum, yavrum, bu adlar Türkçe değil."

"Ya nece?"

"Arapça."

"Türkçeler başka mıdır?"

"Başkadır."

"Ne gibi?"

"Meselâ Oğuz, Turhan, Orhan, Cengiz, Turgut, Alp ve İlh..."

"Oh Oğuz, Oğuz... Oğuz koyalım" diye ellerini çırptı ve babasının boynuna sarılarak sordu: "Bu büyük bir adamın adı mıdır?"

"En büyük Türkün adı."

"Bu bir paşa mı?"

"Hayır, Türklerin ilk hakanı... İlk Türk hakanı... Her milletin olduğu gibi Türklerin de esatiri vardır. Oğuz Han gökten inmiş ve sülâlesi Türklere hükmetmiş."

"Oğuz... Oğuz... Beni bir kere çağırınız bakayım."

"Oğuz..." [40]

"Buradayım..."

Minimini vücudu dimdik oldu. Göğsünü ileri çıkardı ve bir kahraman vaziyeti aldı. Babası tekrar onu kucakladı. Öptü. "Sen bir aslansın yavrum, aslan bir Türk. Adın tarihe geçecek" dedi. "Primo bir dakika düşündü. Adını tarihe geçirmek... Bu nasıl olurdu?"

"Bir adamın adı tarihe nasıl geçer?"

Babası onun kumral ve kıvırcık saçlarını okşayarak cevap verdi: "Gayet büyük ve âli bir şey yapmakla... Herkesi hayretten şaşırtacak bir kahramanlık göstermekle..."

"Pekâlâ, pekâlâ..." dedi. Ve o andan itibaren büyük şeyler düşünmeğe, takındığı "'Oğuz" adına lâyık hayallerle uğraşmağa başladı. Fransızcayı ana dili olarak biliyordu. Babası ona sarı kaplı ve "Mavi Bayrak" adlı bir kitap getirdi. Küçük Oğuz hep onu okuyor, rüyaları Cebe'nin ordularıyla, Cengiz'in saraylarıyla doluyordu. Derslerini bitirdikten sonra Mavi Bayrak'a dalar, saatlerce okurdu. Sabahleyin ilk işi gazeteleri gözden geçirmekti. Trablus'ta alçak İtalyanlara öyle bir darbe vuruluyordu ki...

* * *

Bir gün babasına sordu:

"Biz Türk müyüz?"

"Şüphesiz, yavrum..."

"O hâlde evdeki uşak, aşçı, hizmetçi neye Rum?"

Babası düşündü. Oğlunun bu milliyetperverliği hoşuna gitti. Öyle ya, insan Türk olduktan sonra hiç olmazsa kendi yurdunu olsun Türkleştiremez miydi?

"Doğru söylüyorsun, Oğuz" dedi. Ve ertesi gün bir Türk uşak buldurdu. Aşçı ile hizmetçi de arıyordu. Zorluk çekmedi. Emine Hanım isminde bir dul bulundu. Güzel yemek yapmasını da biliyordu. Alaturka yemeklere hasret kalmıştı. Hele Oğuz ömründe yememişti. Bu kadın bir muhacirdi. Bir de oğlu vardı. Askerdi. Komşu bir zabitin evinde emir neferliği ediyordu. Bir hafta içinde artık evde Türk'ten başka millet yoktu. Artık Oğuz bol bol Türkçe konuşur, babasının getirdiği Türkoloji'ye dair kitapları iyice anlamadan okur, okuduklarını herkese anlatırdı. Bonmarşeden aldığı bir talim tabancası ile hep nişan almağa çalışırdı. İtalya kralının resmini hedef yapmıştı. Her gün bu Türk düşmanının bazı başına, bazı göğsüne bir iki atım yerleştirirdi.

İtalya muharebesi uzadıkça uzuyor, hâlâ Trablus alınamıyordu. Nerede ise bir sene olacaktı. Ajanslar ve gazeteler iyi yazıyordu. Fakat babasını çok meyus ve mahzun görüyordu. Aca-

ba kederi niçindi? Sordu. Babası başını salladı. "Oğuzcuğum" dedi, "artık son günlerimizi yaşıyoruz. Biz de Acemistan gibi olacağız. Hem bu, çok sürmeyecek..."

Primo şaşırdı: "Nasıl, lâkin nasıl? Babacığım, Trablus'ta pek güzel muharebe ediyoruz. Ordularımız hazır."

Babası tekrar bir ah çekti. [6/48] "Dinle beni yavrum" diye başladı, "sana Türkiye'yi ve garp Türklerinin hâlini anlatayım. Bizim hükümetimizi tesis eden Ertuğrul ve Osmanoğulları Turan'dan, Horasan'dan, Altundağı'ndan kalkarak Anadolu'ya gitmişler, Anadolu'da ne kadar Türk varsa, Selçukî ve başkaları... hepsini kılıç kuvvetiyle birleştirmişler. Sonra Avrupa'ya geçmişler. Orada Rum, Arnavut, Bulgar, Sırp gibi milletleri esir etmişler. Memleketlerini almışlar. Daha sonra çok kuvvetlenince Suriye ve Arabistan'ı alarak oralarda intizamsızlık felâketlerine nihayet vermişler. Fakat aldıkları yerlerin ahalisini Türkleştiremediklerinden bu büyüklük onların zayıf düşmelerine sebep olmuş. Hani bir bardak limonatanın içine fazla su koyup çoğalttıkça nasıl şekerinin kuvveti azalırsa ve tadı kaçarsa öyle... Eskiden bu milletleri ayrı ayrı, oldukça iyi idare etmişler. Sonra Tanzimat işi bozmuş. Ah bu Tanzimat... Bu, işte asıl felâketimizin başlangıcıdır."

Primo "Acayip, bu Tanzimat ne?" diye sordu. Babası daha mufassal anlatmağa başladı:

"Türklüğümüzü bütün unuttuğumuz tarih... Bu Tanzimat Avrupavari kanunların bizim memleketimize tatbike başlanmasıdır. Bu yabancı ve muzır kanunlar eski esirlerimiz olan reayaların çok işine yaramış. Çünkü bu kanunlar Avrupa medeniyetinden, yani Hıristiyanlık ruhundan doğuyordu. Esirlerimizin çoğu da Hıristiyan olduklarından hayatlarına biçilmiş kaftan gibi uyuyor, onları terakki ettiriyordu. Biz Türklere gelince, dinimiz Müslümanlık olduğundan Hıristiyanlıktan çıkan bir müessese mümkün değil bize gelmiyor, aksi tesirler husule getiriyordu. Seneler geçti. Esirlerimiz fikirce, ruhça, medeniyetçe bizi fersah fersah geride bıraktılar. Bizim büyüklerimiz hâlâ gafil ve budalaca "müsavat" ilân ediyorlardı. Esirlerimizin elinde yeni ve mükemmel bir silah vardı. Bizde kırık bir ok... Memleketimizde bütün zenginlik, az zaman içinde esirle-

rimizin, yani o eski ve barışmaz düşmanlarımızın eline geçti. Biz âdeta bir bekçi, bir uşak gibi kaldık. Askerlik ve memurluktan başka membaımız yoktu. Ve sırf düvelî ve siyasî bir tabirden başka bir şey olmayan "Osmanlı" namı altında bütün düşmanlarımızı kardeş sayıyor, en büyük Türkleri, meselâ Cengiz ve Hülagû gibi en mümtaz harp dâhilerini çocuklarımıza, en fena adamlar olarak gösteriyorduk. Ne yeni ve Müslümanlığa muhalif olmayan bir Türk medeniyeti ibda edebiliyor, ne de Avrupa'dan gelen Hıristiyan medeniyetini kabul edebiliyorduk. Felâket gecikmedi, Rumlar donanmamızı Navarin'de dindaşları olan Avrupalılara yaktırdıktan sonra istiklâllerini ilân ettiler. Romanya, Sırp, Karadağ, Bulgaristan da rahat durmuyorlardı. Ayaklandılar. Asırlarca karış karış kan dökerek aldığımız yerleri bir hamlede kapıştılar. Nihayet elimizde bugünkü Rumeli ile Anadolu kaldı. Rumeli gitmek üzere idi. Şarkın uyanılmaz uykusundan Genç Türkler uyanmışlardı. Meşrutiyet'i ilân ettiler. İşte dört senedir hükümeti, Osmanlı hâkimiyetini tutuyordular. [7/56] Yalnız bu "Genç Türk" kuvveti idi ki en gizli yollardan devletimizin temeline hücum eden, devletimizi yıkmağa çalışan Rumlara, Bulgarlara, Sırplara, Arnavutlara karşı geliyor, onlarla uğraşıyorlardı. Bugün bu kuvvet yıkıldı. Yere serildi. Artık Türklüğün düşmanları serbest kaldılar. Rahat rahat çalışacaklar. Mezarımızı bir an içinde kazacaklar..."

Primo'nun gözleri bulanmış, nazarı kaybolmuştu. Babasının yavaş yavaş anlattığı şeyleri dinliyor ve küçük kalbinin rahatsız olduğunu duyuyordu. Demek kendisinin milleti o kadar bedbahttı. Ama yine ümidini kesemiyordu.

"Ya ordumuz, babacığım; ya ordumuz?" diye haykırdı. Babası başını salladı!

"Heyhat yavrum, heyhat... Artık o bir efsane... Topla, tüfekle muharebe olmaz. Ruh ister. Maneviyet ister. Artık orduda müşterek bir ruh olmadığı, maneviyetin iflâs ettiği anlaşıldı. Türk zabitleri kendi milliyetlerini inkâr ediyorlar. Devletimizin en korkunç, en muacciz, en yorulmaz düşmanları olan Arnavutlarla birleşerek, Türk kuvvetini, yani kendi varlıklarını öldürüyorlar."

Primo anlamadı.

"Aman babacığım, Arnavutlar Türklerin kardeşi değil mi?"

"Hayır yavrum, eski esirlerimiz içinde bizi asla affetmeyen Arnavutlardır. Hatta Yunan hükümetinin istiklâline onlar sebep olmuşlar. Rumların bir hükümet tesis etmelerine kanlarıyla çalışarak Türklerle çarpıştılar. Maziyi bırakalım. Meşrutiyet'in ilânından beri dört sene geçti. Devletin en gaileli zamanını gözeterek fırsat buldular. Dört defa isyan ettiler... İşte şimdi birtakım Türk zabitleri çingene gibi asıllarını inkâr ve reddederek Türk düşmanlarıyla çalışıyorlar. Türk düşmanlarının yani Rumların, Bulgarların, Sırpların, Arnavutların teşkil ettikleri kuvvete yardımcı oluyorlar."

Primo hâlâ anlayamıyordu.

"Tuhaf şey. Babacığım, bu Türk zabitleri Türk olduklarını bilmiyorlar ha?.." [8/64]

"Bilmiyorlar. Düşmanları kardeş sanıyorlar. Türk'ten başka olan düşman milletlerin Türk'ü mahvetmeğe çalıştığını onların kör gözleri göremiyor."

"Peki... Zabitler öyle... Ya askerlerimiz? Anadolulu Türk askerlerimiz?"

"Onlar bir vücuttur. Kafa olmayınca ne yaparlar? Zabitleri Türklüklerine düşman olduktan sonra, zabitleri kendilerini mahvetmeğe çalıştıktan sonra, onlar ne yapacaklar?.."

Primo daldı. Bedbaht milletini; kendi varlığına düşman, kendi Türk kuvvetini, Türk hükümeti içinde öldürüp düşman kuvvetine mesnet olan zavallı idraksiz zabitlerin ne kadar budala ve sersem olmaları icap ettiğini düşünmeğe başladı. Bahçede kiraz ağacının içindeki serçeler bile diğer kuşlara karışmıyorlar, bir cins, bir millet olarak geçinmiyorlar mıydı? Bir serçe var mıydı ki kendi kümesini bıraksın da, gitsin kargalara, yahut güvercinlere karışsın? Demek kendi milletlerinden, kendi sürülerinden ayrılan, yabancı ve düşman milletlerin kuvvetlerine karışan Türk zabitlerinde şu serçecikler kadar idrak, basiret, asalet yoktu... Ağlamak istiyordu. Türk kuvvetine Türklerin düşman olması onun pek gücüne gitmişti. Göğsünden bir sancı kalktı. Boğazına doğru çıktı. Hıçkıracaktı. Yutkundu. Babası hâlâ kederini anlatıyor, "Artık ordu bir efsanedir" diye ilâve ediyordu; "Türk olmayan Osmanlıların hudut haricindeki kardeşleri, yani Balkan hükümetleri yirmi dört saat içinde bizi

mağlûp edecekler. Rumeli'nde bir Türk bırakmayacaklar. Ateş ve kanla boğacaklar."

* * *

Artık Primo eski neşesini kaybetmişti. Hasta bir şahin gibi hep karanlık köşeler arıyor, düşünüyor, babasının yaklaştığını haber verdiği felâketi bekliyordu. Demek bütün Türkleri Rumeli'nden kovacaklardı ha... Bu güzel Selanik'i de alacaklar, büyük mektepler düşmanlara kalacak, evvelki sene hakanın gelip namaz kıldığı Ayasofya Camii yeniden kilise olacaktı... Ah Beyazkule... Onun etrafına bahçe yapılacaktı. Artık bu bahçe yapılamayacak, Primo orada oynayamayacaktı. Akşamları büyük bir adam gibi ellerini arkasına bağlayıp gezdiği İttihat Bahçesi şapkalı düşman zabitleri ile dolacak, her cuma akşamı dinlediği mızıka onlar için çalacak, bu lezzetli dondurmaları, limonataları onlar içecekler ve Türkleri püskürttükleri için göğüslerini kabartacaklar ve kim bilir daha nasıl eğleneceklerdi. O vakit bütün bu garsonların, bu tramvaycıların, bütün kondüktörlerin, bu terzilerin, bu bakkalların, bütün bu Türk düşmanı Osmanlıların hakaretine nasıl tahammül olunacaktı? Gözlerini kapıyor, asabî bir kâbus içinde, Selanik'in Türklerin Rumeli'nden kovulduktan sonraki manzarasını görür gibi oluyordu. Kalbi hızla atmağa başlıyordu. Bu kadar rezil ve sefil olduktan sonra yaşamak mümkün müydü? Ayağa kalkar, yumruğunu sıkar, karşısındaki mevhum, bir düşmana söyler gibi [9/71] "Hayır, hayır, alçaklar, alamayacaksınız. Beş yüz sene evvel bahadır babalarımızın sizi dize getirerek zaptettiği bu yerleri alamayacaksınız. Bütün Türkler karşınıza çıkacak, vatanlarının her karışını kanlarınızla ıslatacaklar. Şayet onların hepsini öldürüp muvaffak olsanız bile bir mezardan, bir harabeden başka bir şey bulamayacaksınız" diye haykırırdı. [72]

Günler geçiyor, babasının hüznü daha ziyade artıyordu. Primo, "Hani baba, muharebe olacaktı" diye sordu, "hâlbuki bir şey olmadı..."

"Mutlaka yavrum, mutlaka olacak."

Nihayet Primo bir cuma günü gezinirken biraz fazla faali-

yet gördü. Kışlanın yanından geçiyordu. Bir askere sordu: "Ne o hemşehri, bu kalabalık?"

Bu kara bıyıklı bir jurnal neferi idi. Yakasındaki sarı pirinçten levhacıklarda "jurnal" yazıyordu.

"Seferberlik ilân olundu" diye cevap verdi.

"Seferberlik ne demek?"

"Muharebeye hazırlık emri demek..."

"Muharebe mi olacak?"

"Öyle diyorlar."

"Hangi devletle?"

"Bulgarla."

Primo içinde tuhaf bir sevinç duydu. Tramvaya atladı. Eve geldi. Aşçı Emine Hanım'a muharebe olacağını ve Türklerin nasıl yine yeniden memleketler zapt edeceğini anlatmağa başladı. Fakat bu kadın kendisi gibi sevinmiyordu.

"Ah inşallah olmaz..." diyordu. Primo kızdı. Acayip, bu bir Türk kadını değil miydi? Niçin muharebeyi istemiyordu. Bir Türk kadını birçok Türk oğullarının yeniden şan ve şöhret kazanmasını, yeniden dünyaya Türklerin kim olduklarını göstermelerini istemez miydi? Sordu: "Niçin muharebe istemiyorsun?"

"Ah yavrum, o kadar 'ümmet-i Muhammed'e yazık değil mi?"

"Ne demek?"

"Yine o kadar muhacirlik olacak, çoluk çocuk meydanda kalacak."

Primo anlamıyor, "Canım Emine Hanım" diyordu, "niçin muhacirlik olsun? Bizim ordularımız düşmanın memleketine girecek, onların şehirlerini zapt edecek. Muhacirlik olacaksa onlarda olacak."

İhtiyar kadın başını yukarı kaldırıyordu: "Ah yavrum, biz gâvurla muharebe edemeyiz."

Primo hiddetleniyordu: "Niçin edemeyiz? Bizim topumuz, tüfeğimiz yok mu? Bizim askerimiz yok mu?"

"Ne olursa olsun, eğer muharebe olursa yine muhacirlik olur."

Primo daha ziyade hiddetleniyordu: "Ne biliyorsun canım?"

"Biliyorum. 'Evveli Şam, ahiri Şam', bunu büyük ulema efendilerimiz söylemiş..."

"Ne demek, 'evveli Şam, ahiri Şam'?"

"Yani mutlaka bir gün gâvur gelecek, İstanbul'dan, Anadolu'dan bizi sürecek. Bütün Müslümanlar Şam'a toplanacak."

"Yuha... Amma batıl fikir ha!.."

"Sus yavrum, öyle söyleme, çarpılırsın..."

"Niçin çarpılırım?"

"Bunu büyük ulema efendilerimiz buyurmuşlar..."

"Onlar ne biliyorlarmış?"

"Onlar her şeyi biliyorlar." [10/79]

Primo anlamıyor, fakat daha ziyade sormuyor, içinden "Bu cahil kadın ne bilir?.." diyordu. Akşam oldu. Yemekte babasıyla konuştu. O aşçı kadından daha ümitsizdi. Fakat kendi kalbinde bir aslan yatıyordu. Hiç Türkler beş yüz senelik vatanlarını iki buçuk Bulgar, yahut Yunan askerine bırakırlar mıydı? Artık her gün kışla meydanına gidiyor, Redif Dairesi'nde toplanan askerleri, mekkâre hayvanlarını, araba atlarını seyrediyordu. Bir sabah bir gürültü koptu. Sokakta Yahudi çocukları koşuşuyor, "İlâve, ilâve!" diye bağırıyorlardı. Hemen bir tane aldı. Okudu. Ve anladı ki Karadağ ile muharebe başlamış... Eve koştu. Bu müjdeyi Emine Hanım'a verdi. İhtiyar kadın "Eyvah, eyvah..." diyor, oğlunun, Mustafacığının da gideceği için dizini dövüyordu.

Akşam babası daha ziyade müteessir göründü. Primo sabahleyin erkenden mektebe çıktı. Tramvaydan kışlanın önünde indi. Faaliyet son dereceyi bulmuştu. Ama bütün zabitler, askerler hiç muharebe olacak diye sevinmiyorlardı. Bu hâllerinden belliydi. Âdeta hepsi biraz sararmış, solmuş, sanki biraz korkmuş gibi duruyorlardı. Arası çok geçmedi. Bulgar'ın, Sırp'ın, Yunan'ın da harbi ilân ettikleri işitildi. Gazeteler boyuna hudutlarda muzafferiyetleri yazıyorlar, yazıyorlar, yaza yaza bitiremiyorlardı. Bunları eve getirip babasına gösterdi...

Babası, "Yalan, yavrum, yalan..." diyordu. Selanik o kadar kalabalıklaştı ki artık kimse kimseyi tanımıyordu. Bir kargaşalık ki... deme gitsin...

... Diyorlardı ki muharebeyi bırakan Selanik'e kaçıyormuş! Primo geziyordu. Kahveleri, hanları, dükkânları hep askerle dolmuş görüyordu. Mademki muharebe oluyordu, bu kadar askerin bayram günüymüş gibi böyle sokaklarda gezmesinde ne

mana vardı? Bir gün eve gelince Emine Hanım'ı ağlıyor buldu. Niçin ağladığını sordu.

"Ah yavrum, muhacirler gelmiş..."

"Muhacirler mi gelmiş? diye haykırdı, nerede?"

"Her yerde! Bütün camiler dolmuş..."

"Kim söyledi?"

"Bugün Mustafa geldi. O söyledi."

"Nereden geliyorlarmış?"

"Koçana'dan, İştip'ten, Köprülü'den... Her taraftan..."

Ertesi günü mektebe gitmedi, camiler tarafına doğruldu. Hakikaten her taraf dolmuştu. Bunlar ihtiyar, kız, kadın ve çocuktu. Hepsi ağlıyorlar, tarif olunmaz bir sefalet içinde hıçkırıyorlardı. Kalbi dayanamadı. Kaçtı. Onları görmemek için kaçtı.

Zavallıların hepsi açtı. Gelene geçene "Allah aşkınıza biraz ekmek..." diye yalvarıyorlardı. [80]

Kahveler gene hıncahınç asker doluydu. Ne intizam, ne hükümet vardı... O gece uyuyamadı. İşte babasının dedikleri çıkıyordu. Hâlâ zabitler gazinolarda oturuyorlar, nazik ve beyaz elleriyle, kadın gibi, saçlarını ve bıyıklarını düzeltiyorlardı.

Sabahleyin kalktığı vakit başı ağrıyordu. Babasına söyledi. "Üşümüşsün yavrum. Bugün hiç dışarı çıkma" dedi. Evde kaldı. Babası akşam gazeteleri getirecekti. Öğle yemeğinden sonra pencerenin yanına oturmuş, Türklerin felâketini, bu felâketin sonunda ne olacağını düşünüyordu. Bahçenin demir parmaklıklı kapısından Emine Hanım'ın oğlu Mustafa'nın girdiğini gördü. Şüphesiz annesi ile görüşmeye geliyordu. Bu, aslan gibi bir askerdi. Göğsü geniş, iri gözleri mavi ve parlaktı. Acaba annesi ile ne konuşacaktı.

Merak etti. Kalktı. Aşağı indi. Mustafa'yı mutfakta annesinin karşısında bir sandalyede oturuyor buldu. Gülerek gitti. Elini tuttu: "Hoş geldin Mustafa."

"Hoş bulduk beyim."

"Ne var, ne yok bakalım?"

"Hayırlar..."

"Sen niçin muharebeye gitmiyorsun?"

"Ben yüzbaşı beyin evinde kaldım. Ama zaten muharebe bitti."

Primo "Ne?" diye haykırdı, "muharabe bitti mi?"

"Evet bitti."

"Nasıl bitti?"

"Bu akşam yüzbaşı bey geldi. Evdekilere korkmamalarını söyledi. Bizim paşa ile Yunan'ın paşası konuşmuşlar."

"Eey sonra?"

"Sonra Selanik'i teslim edecekler."

"Muharebesiz mi?"

"Muharebesiz..."

Primo "Vay alçaklar, vay!" diye haykırdı. Bu nasıl olurdu? Selanik'i babalarımız muharebesiz mi almışlardı ki şimdi muharebesiz düşmana veriliyordu. Mustafa'ya daha birçok şeyler sordu. Elli, altmış, yetmiş bin kişi silahlarını vereceklermiş. Karaburun'daki büyük toplar bir gülle atmadan düşmana teslim olunacakmış...

Primo tekrar sordu: "Eey, sizi düşman sonra ne yapacak?.."

"İyi bilmiyorum, ama galiba esir edecek... Diyorlar ki: 'Esirlik çok rahattır. Adama bey gibi bakarlar.'"

Ve yüzbaşı beyin sevindiğini anlatıyordu. Primo dinliyor, içinden müthiş bir kin kabarıyor, zehir gibi damarlarına yayılarak her tarafını acıtıyordu. Mustafa gideceğine yakın belinden büyük bir revolver çıkardı. Bu yüzbaşı beyinmiş. Yunanlılar esir ettikleri vakit şart mucibince zabitlerin kılıçlarını bırakacaklarmış ama ihtimal başka silahlarını alacaklarmış. Onun için bunu Mustafa'ya vermiş; anasına saklattırsın diye... Primo hem dinliyor, hem muharebede kullanmadığı bir silahı bu zabitin niçin sakladığını, muharebeden sonra onu ne yapacağını düşünüyordu. Hiç böyle revolver görmemişti. Kılıfı tahtadan idi. Aldı, baktı. [11/87]

"Ne tuhaf" dedi, "bu nasıl şey?"

Mustafa malûmat tasladı: "Buna mavzer revolveri derler beyim; bu hem tabanca gibi, hem tüfek gibi kullanılır..."

Primo sordukça o anlatıyordu. Tahta kılıfı, daha doğrusu kutuyu açtı. İçinden revolveri çıkardı. Sapını kutunun ucuna taktı. Tahta kılıf bir tüfek dipçiği gibi olmuştu. Omzuna dayadı, nişan aldı.

"İşte böyle..." [88] diyor, daha ziyade tafsilât veriyor, Primo dikkatle dinliyordu. On kurşun birden konuluyordu. Nasıl

konulduğunu, sonra nasıl boşaltıldığını anlattı. Primo da aldı. Omzuna koydu. Mekanizmayı kurdu. Tetiği çekti. Ateş edermiş gibi boşalttı. Ah böyle on kurşun birden konan, iki bin metre yere atan mükemmel bir silah varken düşmandan nasıl kaçılırdı? Primo'nun buna aklı ermiyordu.

Emine Hanım "Ay oğul, nerede saklayayım ben?" diyordu. Primo kolayını buldu. Yukarda tavan arasında saçağa yakın bir yerde ufak bir delik vardı. Oraya konulursa kimse göremezdi. On bağ da fişek vardı; onları da kömürlüğe koymalıydı.

Mustafa "Âlâ, âlâ" dedi. Anası itiraz edemedi. Primo revolveri aldı. Kendi eliyle yerleştirdi. Kurşunları rutubet almasın diye bezlere sardılar. Çuvalların arkasına koydular. Primo hep muharebeye dair şeyler soruyor, Mustafa cevap vermiyordu. Primo'nun bu teslim olmak meselesine bir türlü aklı ermedi.

Akşam babasıyla mübahaseye girişti. Bu nasıl oluyordu? Ve anladı ki babası İstanbul'a gitmek istiyor. Ah Selanik kalacaktı ha?.. Teessüründen kalbi acıdı. Rüyada görse inanamayacağı bu felâketi daha ziyade düşünemiyordu. Felâket saatleri ağır geçer. Yunan süvarilerinin gelmesi, kralın, prenslerin, prenseslerin Selanik'e dolması epey sürdü.

Birden her şey değişmişti. Sokakları şapkalılar kapladı. Yahudilerin hepsi hemen Rumlaştı. Bütün dükkânlar maviye beyaza boyandı.

Mavili beyazlı taklar yapıldı. Yunan kralı geldi. Herkes, kadınlar ve erkekler sokağa döküldü. Alkış, alkış, alkış... El şakırtısından "Zito, zito Yorgos!" naralarından gök gürlese işitilmeyecekti.

* * *

Yalının önünde düşman taburları mızıka çalarak geçiyorlardı. Bütün panjurlar açılıyor, bu geçen taburlara çiçekler, buseler atılıyordu. Akşam babası "Yavrum, artık burada oturamayacağız" dedi, "ilk vapurla İstanbul'a gideceğiz. Yarın yahut öbür gün..."

Aman ya Rabbi! Vatanı bırakmak bu kadar kolaydı ha!.. Âdeta gezmeye gider gibi vapura binecekler, beş yüz senedir oturdukları Selanik'i bırakacaklardı. Hayır, hayır... O, Pri-

mo, buradan bir yere gitmeyecek, burada kederinden ölecekti. İstanbul'a gidip ne yapacaktı? Sokaktan geçen Rum çocukları, tramvaycılar, satıcılar "İşte bir Türk çocuğu..." diye kim bilir ne kadar acı bir hakaretle bakacaklar, onunla eğleneceklerdi. Artık bu hayata nasıl tahammül ederdi? Gece uyuyamadı. Babası istediği kadar bavulları filan hazırlatsın... O kaçacak... Vapura binmeyecek, kendini öldürecekti.

Ölmeğe karar verdikten sonra Primo gayet tatlı ve hoş bir rahatlık duydu. Âdeta ıztırabı azaldı. Mektep filan çoktan kapanmıştı. Türkler kaçışmışlar, bütün bu binalara Yunanlılar dolmuşlardı.

Son saatini daha tayin etmemişti. Dışarı çıktı. Gezinmeğe başladı. Her şey, her yer değişmişti. [13/102] Ah, değişmeyen yalnız bizim zabitlerdi. Askerlerini, toplarını, tüfeklerini, vatanlarını, ırzlarını, mallarını düşmana verdikten sonra kurtardıkları pis ve kıymetsiz canlarını eğlendiriyorlar, yine eskisi gibi parlak kılıçlarını yerlere sürterek muzaffer düşman askerlerinin arasında, erkeklerin önünden geçen bir kız tavrıyla utanmadan geziniyorlar; gazinolarda bacak bacak üstüne atıp narin kadınlar gibi nazik ve beyaz elleriyle taranmış saçlarını, yukarıya kaldırılmış bıyıklarını düzeltiyorlardı. [103] Evet, yalnız bunlar değişmemişlerdi, sanki onlarca bir şey olmamış, sanki Selanik alınmamış, sanki muhacirlerin anlattıkları kanlı katliamlar vuku bulmamıştı. Onlar yine arabalara biniyor, şantözlerle konuşuyor, hâlâ birbirleriyle politikaya dair münakaşalar ediyorlardı.

Primo bunlardan iğreniyor, yanlarına gidip tokatlamak istiyordu. Bunlar nasıl adamlardı? Hiç hisleri yok muydu? Muzaffer Yunan ve Bulgar zabitlerinin arasında, Yunan askerlerinin içinde nasıl utanmadan yaşayabiliyorlar? Bütün Rum, Yahudi ve ecnebi kadınlarının onlara attıkları nazarlardaki hakaret ve nefreti anlamıyorlar mıydı? Rum çocukları bile arkalarına takılmağa, onlar geçtikten sonra "Yuha Turkos, kerasadis..." diye nara atmağa başlamışlardı. Bunlarda biraz sıkılmak olsa, elleriyle teslim ettikleri bu şehirde durabilirler miydi? Haydi canları tatlı idi, kendilerini öldüremezlerdi. Fakat meydana çıkmakta ne mana vardı? Buradan bir yere defolup gidemezlerse bir köşeye saklanamazlar mıydı?

Evde babasına sordu: "Anladık, Selanik zapt olundu. Fakat bu zabitleri niçin tutuyorlar, süs diye mi?"

Babası başını salladı. "Heyhat yavrum" dedi, "onları tutan yok, kendileri duruyorlar."

Primo gözünü açtı: "Kendileri mi duruyorlar?"

"Evet kendileri."

"Nasıl? Onlar esir değil mi?"

"Hayır yavrum. Yunan ordusunun kumandanı Prens Konstantin onlara, 'Anadolu'ya, İstanbul'a gidebilirsiniz' demiş.

"Eey, niçin gitmiyorlar?.."

"Niçin gitmeyecekler... Bulgarlar Çatalca'ya dayanmışlar; İstanbul'a, yahut İzmir'e giderlerse tekrar muharebeye gönderilmek ihtimalleri var. Onun için vakit geçirmeyi tercih ediyorlar."

Primo kıpkırmızı oldu. Dünyada bu kadar adîlik ve korkaklık olabilir miydi? "Vay alçaklar, vay..." diye haykırdı. Kendini tutamadı, hiddetinden ağlamağa başladı. Babası ona teselli vermeğe çalıştı. Bu zabitlerin kabahatleri olmadığını, çünkü zavallıların kavmiyetlerini idrak edemediklerinden, Türk olduklarını, Türk ve Türklük ne olduğunu ve ne olacağını bilmediklerini söylüyor, "kabahat bize Türklüğümüzü unutturan sebeplerde..." diyordu.

Bu zavallı zabitler[in] "Turan"ın ne demek olduğunu birbirlerine soracak kadar milliyetlerinden haberleri yoktu. Türk tarihinin bir harfini bilmiyorlardı. Hâlbuki düşmanlarımız kendi milliyetlerinin ruhundan aldıkları mefkûre (ideal)ler ileri atıyorlar, tarihlerin onlara söylediği büyük vazifeyi icra ediyorlar; ananeleri, vatanları ayrı kalmış kardeşleri için sevine sevine kanlarını döküyorlardı. Rumlar "Megalo idea"larını, yani büyük emellerini takip ederek binlerce ölü bırakıyor, Türk toplarının üzerine sıçrayarak nutuklar söylüyorlar, "Elenizm" için daha ileri gitmeğe yemin ediyorlar; Bulgarlar "Naşi, naşi, Çarigrad naşi" yani "İstanbul bizim olacak, İstanbul bizimdir" diye sevinerek ateşe atılıyorlardı.

Fakat Türkler... Türklerin hiçbir fikri, büyük değil, hatta küçük bir emeli bile yoktu... Böyle umumî ve müşterek bir emele, bir vicdana, bir ruha sahip olmayan bir milletin efradı şoven, egoist, hodgâm olurlardı. Umumî ve müşterek bir milli-

yet hayatını, meselâ [104] Türklük diye âli, yüksek, mukaddes bir şey idrak etmediklerinden hususî ve ferdî hayatları kıymetlenir, canlarını kolaylıkla feda edemezlerdi.

Babası saatlerce anlatıyordu. O hayal meyal işitiyor, kendisinin kavmiyetini duyduğunu, bir Türk olduğunu, pek güzel bildiğini düşünüyordu. Mademki kendisi Türk olduğunu biliyordu; büyük Türklüğün, bugün can çekişen büyük Türklüğün felâketini anlıyordu. O hâlde kendi fâni hayatının artık hiç ehemmiyeti yoktu. Bu fâni ve muvakkat hayatı, büyük Türklüğün büyük hayatı için feda edivermeliydi. Fakat nasıl?..

Artık Primo hep bunu düşünüyordu. Selanik'ten gitmeye karar vermişti. Sokaklarda Rum, Bulgar askerlerinin devriyeleri arasında geziyor, "fakat nasıl" muvakkat ve ehemmiyetsiz hayatını ne suretle feda edeceğini dalga geçiyordu. Artık Türk zabitlerini göremiyordu. Acaba Prens Konstantin'in verdiği izinden istifade ederek hepsi İstanbul'a, yahut İzmir'e mi gitmişlerdi? İki günden beri hastalanarak evden çıkamayan babasına sordu.

"İstanbul'a giden de olmuş yavrum, fakat Bulgarlar gelince protesto etmişler. Yunanlılar da kalanların hepsini esir gibi tutup Atina'ya göndermiş."

Primo "Oh!" dedi.

Esirliği ağır ve izzet-i nefse mugayir, sefil ve rezil bir hâlde olarak kabul ediyorlardı. İşte bu muharebeden kaçanların hâli... Şimdi pis ve miskin tavuklar gibi onları kümeslere tıkacaklar, üzerlerinden kilitleyeceklerdi... Primo buna seviniyordu, bu kara günlerde yegâne sevinci bu oldu. Bu zabitlerin sokakları dolaşmalarını hiç çekemiyordu.

Artık rahat rahat geziniyordu. Ona küçük olduğu için aldırmıyorlardı. Rıhtıma, kışlaya, istasyona, hâsılı her yere gidiyor; düşman askerlerinin, düşman zabitlerinin neşelerini seyrediyor, ama hep minimini kalbi büyük Türklük için çarpıyor, şu fâni hayatını şanlı bir surette tarihlere geçecek bir tarzda feda etmenin yolunu düşünüp duruyordu.

* * *

Primo yüksek mermer bir binek taşının üstünde aslan gibi duruyor; elinde kırmızı atlastan yapılmış büyük bir bayrak... Başında beyaz kuzu derisinden parlak ve şık Türk kalpağı... Önündeki meydan bütün mağlûp düşmanın esirleriyle dolmuş. Primo yaverine emrediyor: "Evvelâ krallar gelsin..."

Evet, küçük Oğuz tıpkı Fransızların Jeanne d'Arc'ı gibi Türklerin başına geçmiş ve bütün düşmanları püskürtmüş, memleketlerini yağma etmiş, nihayet hepsini; krallarına, kraliçelerine, prenslerine, prenseslerine, mareşallerine, generallerine varıncaya kadar hepsini esir etmişti. Şimdi bütün bu sekiz yüz bin kişinin hayatı onun bir sözüne bağlı... Şimdi takın altına gelmişler, aman diliyorlar... Dehşetli bir uğultu içinde hep bu ses işitiliyor.

"Dacive Oğuz..."

"Zito pedi Oğuzos..."

"....."

"....."

"....."

"Yaşasın şanlı cihangir Oğuz..."

Kalabalığın arasından dört kişi ilerliyor. Bunlar Kral Ferdinand, Kral Yorgiyeviç, Kral Nikita, Kral George... Hepsi yere bakıyor. Taşın dibine diziliyorlar. Başlarını eğiyorlar. Oğuz elindeki büyük ve al bayrağı üzerlerinde dalgalandırıyor ve [14/110] "Titremeyiniz, korkmayınız" diyor, "işte büyük Türk sancağının altındasınız. Unutmayınız. Sizin babalarınız da, büyük babalarınız da, dedeleriniz de hep böyle geldiler. Bu takın önünde yere kapandılar, secde ettiler. Haydi çıkarınız taçlarınızı... Bütün taçların kahraman sahibi olan Türklüğe, bana veriniz."

Bu dört adam canlı gölgeler gibi, taçlarını çıkarıyorlar. Ve küçük Oğuz'un ayağına, ayağının dibine koydular ve yere kapandılar... Şimdi meydanı dolduran bütün esirler susuyor. Korkunç, heybetli bir sükûn hâsıl oluyor. Bu sükûnun, bu umumî sessizliğin içinde Oğuz'un ince, fakat kuvvetli ve medenî sedası yükseldi.

"Ey Ferdinand! Bugünü düşünmedin mi? Hiç tarih okumadın mı? Türklüğü ölmüş sandın. Türkleri nesilleri bozulmuş, piçleşmiş ümit ettin. Yalancıktan papazlık taslayarak yirminci

asrın ta orta yerinde, utanmadan bizim aleyhimizde bir Salip muharebesi açtın; vahşî askerlerine kızlarımızı, kadınlarımızı, ihtiyarlarımızı parçalattın. Hakanlarımızın büyük camilerini, eski kahraman babalarımızın yaptığı mukaddes türbeleri topa tuttun... İşitilmedik cinayetler yaptırdın. İşte nihayet uyumuş, donmuş, kanı kurumuş sandığın Türklük seni pençesine geçirdi. Söyle, sana ne yapayım?"

Yandan eğri burnuyla yırtıcı bir kartala benzeyen Ferdinand, hep yaptığı şeyler gözünün önünden geçiyormuş [111] gibi titremeğe başladı. Öbür krallar Yorgiyeviç, Nikita, George da korkularından titriyorlardı.

Esirlerin içinden derin, akisli, uzun bir seda bağırıyor.

"Affet büyük Oğuz, affet. Türklük onlara her vakit mürüvvet gösterdi. Beş asır, beş yüz sene kendi ekmeğiyle onları besledi. Dünyada tasavvur olunabilecek her türlü hürriyeti, serbestliği onlara verdi. Onlar bu iyiliğe karşı minnettar kalmaları lâzımken hainlik ettiler. Hainlerin murdar kanı Türkün parlak kılıcını kirletemez."

Sonra dehşetli bir uğultu. Esirler kendi lisanlarıyla bağrışıyorlar. Ne söyledikleri anlaşılmıyor. Oğuz'un göğsü kabarıyor. Kahramanlar âlicenap değil midir?.. İşte o da âlicenaplık edecek.

"Kalkınız, kalkınız zavallı krallar, kalkınız" diye haykırıyor. "Kalkınız. Sizi affeden büyük Türklüğün al bayrağını öpünüz."

Ve bayrağı binek taşından aşağı uzatıyor. Ferdinand ağlayarak sarılıyor, öpmeğe başlıyor. Öbür krallar da gülünç ve acınacak bir acele ile bu mukaddes sancağa atılıyor. Öpüyorlar, öpüyorlar. Gürültü ziyadeleşiyor. Bir kargaşalık. Dehşetli bir rüzgâr esiyor. Birden yağmur yağmağa başlıyor. Esirler öteye beriye kaçışıyorlar... Ve sudan gölgeler gibi eriyerek dağılıyor, kayboluyorlar. Gök gürlüyor. Oğuz üzerindeki takın yıkıldığını görüyor. Fakat elindeki bayrağı hâlâ krallar öpüyorlar, öpüyorlar. İçine tuhaf bir baygınlık geliyor, başı dönüyor. Gözlerini kapıyor.

Ve birden uyanıyor. Geriniyor. Yatağında yalnız...

* * *

Ellerini gözlerini ovuşturuyordu, hâlâ rüyasının sersemliği devam ediyordu, ama aşağıdan da yabancı sesler işitiliyordu; ne vardı? Kalktı, yere atladı, pencereye koştu. Camı açtı, panjuru itti. Dışarıya baktı. Acayip. Bahçede düşman jandarmaları, Giritliler duruyorlardı.

"Acaba bu da mı rüya?" diye ellerini gözlerine götürdü. Hayır, hayır, bu hakikatti. Çevik bir hareketle çoraplarını giydi. Pantolonunu çekti. Ceketini arkasına aldı ve kapıya koştu. Aşağıya indi. Bir Yunan zabiti ayakta babasıyla görüşüyordu. Dinledi.

"Hükûmetimiz sizin için tahkikat yapıyor. Bu tahkikatın nihayetine kadar hapsolunacaksınız. Korkmayınız, hayatınız tehlikede değildir" diyordu. Babası sapsarıydı. Yoksa korkuyor muydu? Ama niçin babasını hapsedeceklerdi. Bu hain heriflere zavallı hiç itiraz etmiyordu. Hatta Rumca "Hazırım, kiriye, gidebiliriz" diye tıpkı deminden rüyasında gördüğü krallar gibi başını eğiyordu.

Primo "Ben de geleceğim, ben de." dedi. Zabit babasına azametle sordu: "Bu kim?"

"Oğlum, kiriye."

"Anası nerede?"

"Burada yok."

"Kızın yok mu?"

"Yok, kiriye."

Ve hakaretle Primo'yu süzdü. Arsızca, kadın ve kız kardeşini arayan bu herife karşı Primo da sert sert baktı. Sanki ondan korkacak mıydı? Ne yapa[112]bilirdi; daireye kadar Primo'nun gelmesine müsaade etti.

"Ondan sonrasına ben karışmam" diyordu. Babası Emine Hanım'a evi bırakmamasını ve akşama Primo için yemek hazırlamasını, kendisine Primo ile para göndereceğini söyledi. Kadıncağız efendisini kesmeye götürüyorlarmış gibi bangır bangır ağlıyor, onu kurtarmağa çalışıyordu. Efendisi hiç tehlike olmadığını anlatmak istiyordu. Ama Emine Hanım, "Ah, ben onları bilirim, hiç aman vermezler" diye ağlamasında inat ediyordu. Bu bir facia gibi oldu. Güç belâ yalıdan çıktılar. Babası zabitin solunda gidiyordu. O da babasının solunda. Giritli jandarmala-

rın yarısı önde gidiyor, yarısı arkada. Birer tane de yanlarda. Ta Beyazkule'ye kadar böyle yürüdüler. Yoldaki Rumlar toplanıyorlar; vahşî hayvanlara bakar gibi sanki ömürlerinde hiç Türk görmemiş kırk yıllık ecnebi imişler gibi hep onlara bakıyorlar. Rum çocukları köşe başlarına birikmişler, "Yuha Turkos; gıramatükos" diye nara atıyorlardı. İttihat Caddesi'nde bir binaya girdiler. Galiba eski Türk zabitlerinin kulübü idi. Babasını kumandanın, yahut polis müdürünün yanına soktular. Primo dışarda kaldı. Tamam yarım saat ayakta.

Yemeğe gelip geçen Yunan neferleri ona sataşıyorlar, adını soruyorlar, eğleniyorlardı. Primo hiç cevap vermiyordu. Şimdi fırsat onlarındı. Ve fırsattan ancak korkanlar istifade ederdi. Muzaffer intikam almak için asla fırsatı gözetmezdi. İşte bir kukla ordusu kendisi gibi silahsız bir Türk çocuğuna böyle zamanda lâf söyleyebilirdi. Ah, fakat bir silahı olsaydı. Babası dışarı çıktı. Yorgunluğu ve ümitsizliği yüzünden belliydi.

"Yavrum, ben birkaç gün kadar mahpus kalacağım, tahkikat bittikten sonra İstanbul için izin verileceğini kumandan vaat etti. Sen eve git. Otur. Her gün buraya beni görmeye gelebilirsin." [15/119]

Ve cebinden çantasını çıkararak sekiz lira verdi. İçinde Emine Hanım'ın ve uşağın aylıkları da vardı. Yemek vesaire için, terzideki esvaplarına dair birkaç şey daha söyledi. Eğildi, Primo'yu öptü. Kulağına "Haydi yavrum, korkmayasın" diye fısıldadı, "unutma ki sen bir Türk çocuğusun. Ağlama, mahzun olma."

Niçin ağlayacaktı? Kadınlar, zayıflar, kuvvetsizler, adîler, alçaklar ağlardı. O ağlamayacak, fakat ağlatacaktı. Kalbinde yine bir acı duydu; sanki gözyaşları kirpiklerinin altında toplanıyor, taşmak istiyordu. Derin bir nefes aldı.

"Merak etmeyiniz, merak etmeyiniz" dedi. Ayrıldı. Kendisini dışarı attı. Ilık bir sonbahar güneşi bütün caddeyi parlatıyor, Beyazkule'nin gölgesi arkasına düşüyordu. Deniz dalgasız ve masmaviydi... Çoluk çocuk, kadın erkek birçok Yahudiler sandallara binmişler, geziyorlar, düşmanın zırhlılarını seyrediyorlardı. Primo her vakitki gibi, âh Selanik Türklerin elinde olduğu zamanlar gibi, elleri arkasında, yavaş yavaş yürüdü. Rıh-

tımın kenarına geldi. Siyahlanmış, yosun tutmuş taşlara sular çarpıyor, ağlar gibi bir şırıltı çıkarıyordu. Baktı, baktı. Şimdi ne yapacaktı? Düşmanlar beş yüz senelik Türk yurdunu beş gün içinde rüyalarda bile görülse inanılmayacak bir çabuklukla gelip aldılar... Nihayet kendi evlerine de saldırdılar. Babasını bir katil gibi yakaladılar. Evet, babası ne asker, ne de memur... Bir mühendisti. Bir mühendis ne yapabilirdi? Hiç. Ama bunlar hep zayıf ve zebun arıyorlar, mukavemet etmeyen her mevcudu eziyorlardı. Muhacirlerin anlattıkları şeyler, tüyleri ürpertiyordu. Düşmanlar her Türk köyünü sarıyor, aman diyenleri bile affetmiyor, erkeklerin hepsini kurşuna diziyor, küçük çocuklarını Hıristiyan yapmak üzere esir gibi Yunanistan'a gönderiyor; kadınların, güzel kızların ırzlarına geçiyor; taş üstünde taş bırakmıyorlardı. Maksatları Rumeli'nde Türk namını kaldırmaktı. Tabiî [120] onların hepsini öldürecekler, yahut zulüm ede ede kaçıracaklardı. İşte bu usulü, Garplıların "temizleme" dediği, vaktiyle İspanyolların Endülüs'teki Araplara, son defa da Almanların Hotanto havalisinde, İtalyanların Trablus'ta tatbik ettikleri çirkin ve kanlı usulü Selanik'e de sokuyorlardı. Vakıa daha erkekleri toplayıp kurşuna dizmemişlerdi. Şimdi babası gibi aklı başında, lâf söyleyebilir Türkleri topluyorlardı. Sonra şüphesiz yalancıktan bir komplo bulacaklar, hayalî bir isyan uydurarak birçok aileleri kanla ve ateşle söndüreceklerdi.

Primo ayağının dibinde fısıldayan sulara bakıyor, kendi kendine "Acaba hiçbir Türk bunlara karşı gelmeyecek, hepsi başlarını eğip boyunlarını düşmanın titrek ve korkak kılıcına uzatacaklar mı?.." diyordu. Mademki mutlaka ölünecekti, ölünmese bile mademki artık vatan tamamıyla mahvolmuş, beş yüz senelik şan, şeref ve büyüklükle dolu tarih çamurlara atılmış, çiğnenmişti, artık niçin sinmeli, saklanmalı, yaşamağa çalışmalıydı... Başını kaşıdı. Göğsünde bir ağırlık duydu. Gerindi. Gerindi. Gerindi. Uykusu var gibi esnedi. Evet, Primo bir Türk'tü. O asla bu hakaretlere razı olmayacak, intikamından vazgeçmeyecekti... Ama bu intikamını nasıl almalıydı? Düşünüyordu... Yürüdü. İttihat Bahçesi'nin önünde birçok kadınlar ve Yunanlı zabitler konuşuyorlardı. Onların yanından geçti. Mektepte edebiyat hocasının ezberlettiği bir şiiri hatırlı-

yor ve etrafındaki hep şapkalı, kılınçlı, üniformalı düşman kalabalığına yan gözle bakarak:

Türk'üm ve düşmanım size kalsam da bir kişi[1]

diye mırıldanıyordu. Tramvaya atladı. Derin derin düşünüyordu. Yalının önünde indi. Sarhoş gibi sallanıyor ve içinde oynatıcı bir sevinç duyuyordu. Artık planını tertip etmişti. Bütün dünya Türklüğünü bilir bir Türk'ün, bir Türk çocuğunun vatanından sağ çıkmayacağını, ölümünü ne kadar pahalıya satacağını, yurdunun, babasının intikamını bırakmayacağını anlayacaktı.

Kapıdan içeri girdi. Uşağı, Emine Hanım'ı taşlığa topladı, aylıklarını verdi. Ve dedi ki: "Babamla ben otelde oturacağız. Şimdi siz istediğiniz yere gidebilirsiniz. İki gün sonra eşyaları toplamak için buraya geleceğiz. Bizimle beraber İstanbul'a gitmek isteyen gelir."

Emine Hanım "Ben gelirim" dedi, "küçük bey, ben..."

"Pekâlâ, pekâlâ..." diye lâfı uzatmadı. Yalıyı kilitleyip anahtarı babasına götüreceğini söyledi. Yalanını hiçbiri anlamıyordu. Yarım saat içinde hepsi çıkıp gitti.

Evde yalnız kalınca geniş bir "oh" çekti. Başını açıp ceketini çıkardı, kollarını sıvadı. Doğru tavan arasına koştu. Emine Hanım'ın oğlu Mustafa'nın getirdiği mavzer revolverini sakladığı delikten çıkardı. Tahta kılıfın üzerine gayet ince ve hafif bir toz konmuştu. Üfledi. Son derece mukaddes bir şey tutuyormuş gibi ihtiram ve muhabbetten titriyordu. Kılıfın kapağını açtı. Revolveri çekti. Mekanizma sessiz ve donuk bir aydınlıkla parlıyordu. İnce dudaklarını uzattı; öptü, öptü, öptü. Bu o kadar tatlı idi ki... Emdi, emdi. Dudaklarının arasından dilini çıkardı, namluya dokundurdu. Ekşi ve serin bir tat duyuyordu. Bu serin ekşilikte öyle anlatılmaz bir lezzet vardı ki dünyada hiçbir şeye benzetilemezdi. [19/126] Bu anlatılmaz, bu ne olduğu bilinmez şey sanki kana karışıyor; her tarafa yayılıyor, ona bir aslan kuvveti, bir muharip şevki, bir bahadır saadeti veriyordu. Aşağıya indi, üst kattaki kendi odasına girdi. Pencere-

1 Emin Bülent Serdaroğlu'nun "Girit Müslümanlarına" ithaf ettiği "Kin" şiirinden.

ye gitti. Dışarı baktı. Yalının bahçesi, bahçenin önünde cadde, tramvay yolu, daha ötede Rum mektebine giden küçük sokak ve bahçeli evler tamamıyla görünüyordu. Oh ne manzara!.. İşte o buralarını biraz sonra kana boyayacak, bir muharebe meydanı yapacaktı. Babasının odasına geçti. Küçük bir masa vardı. Onu aldı, odasına getirdi. Pencerenin yanına soktu. Üzerine revolveri koydu. Sonra bir yıldırım gibi aşağıya koştu. Kömürlüğe girdi. Çuvalları çekti. Sakladıkları kurşunları çıkardı. Yine koşarak odasına çıktı. Elleri kararmıştı, cebinden mendilini çekti, bezleri çözdü. Her kurşunu ayrı ayrı sildi. Temizledi. Tekrar onar onar şarjöre taktı. Bu on bağ fişeği masanın üzerine dizdi. Revolveri kılıfa taktı, tüfek hâline koydu. Panjurları içeri çevirdi. Aralıktan evvelâ karşıki sokağın köşesine, sonra mavi beyaz boyalı köşkün alt penceresine, sonra tramvay yolundan geçen bir papaza nişan aldı. Tamam, yeri gayet güzeldi. Şimdi Rum askerlerinin ve zabitlerinin geçmesini bekleyecekti. [127] Öyle bir ateş açacaktı ki hiçbirisini sağ bırakmayacaktı... Biraz düşündü.

"Hayır" dedi, "bu alçaklar kaçacaklar..." dedi. Evet, sokağın iki tarafına kaçışırlar ve o hiçbirini vuramazsa... Bu hiç vuramamak ihtimali onu titretti. Revolveri masanın üzerine bıraktı. Panjurun kanatlarını itti. Eğildi, dışarı baktı. Ve daldı... Ah, bahçeye girselerdi... O vakit kaçamayacaklar ve kendisiyle muharebeye mecbur olacaklardı. Fakat bahçeye nasıl gireceklerdi. Babasını almaya geldikleri gün bir vazife için girmişlerdi. Çağırırsa... Lâkin ne diye çağıracaktı. Bir sebep bulmak lâzımdı. Düşündü. Boş nazarla iki belki üç saat dışarıya baktı. Düşündü, düşündü. Nihayet güldü. Ve ellerini çırparak döndü. Evet, birçok Yunan askerini yalının bahçesine doldurmanın yolunu bulmuştu. Ama acele etmemeliydi. Onun intikamı, hakikî bir Türkün intikamı gibi ağır, fakat müthiş olmalıydı.

"Yarın, yarın..." diye mırıldandı, "yarın, erken..." Hem işte yarın pazardı... İntikamını alırken bütün bu muzaffer düşmanların bir pazarlık zevk ve keyiflerini bozacaktı. Aşağıya indi. Ellerini ve yüzünü yıkadı. Ceketini giydi ve kapıyı kilitleyerek dışarı çıktı. Pususunun, muharebe edeceği sevgili yurdunun etrafını bir gözden geçirdi. İki tarafı da yalı idi. Öndeki

bahçenin bir kapısı vardı. Başka kaçacak yer yoktu. Ah, anlayacaklardı. Göğsü kabarıyor, heyecan ve sevinçten nefesi daralıyordu. Depoya doğru yürüdü. Yalnız kalmak, kapılarda gezmek, planını zihninden daha ziyade genişletmek istiyordu... Abdülhamit'in köşkünü geçti. Filoka'nın kahvesinde tatil esvapları giymiş Yahudiler oturuyorlardı. Orasını da geçti. Uzunali'ye giden şoseyi takip etti. Bir yokuş çıktı. Zavallı Türklerin yeni yapıp bitiremedikleri büyük ve muhteşem Ziraat Mektebi'ni uzaktan görüyordu. Yolun kenarına oturdu. Akşama kadar orada kaldı.

* * *

Yalıya girdiği zaman âdeta ortalık kararmıştı. Odasına çıktı. Sevgili silahını tekrar eline aldı. Ve öptü. Eğer o olmasaydı yarın nasıl intikamını alabilir; nasıl Türklüğün ölmediğini, Türk olduğunu bilen Türklerin hâlâ dünyada bulunduğunu düşmana gösterecekti?.. Bu mukaddes aleti doldurdu. Boşalttı. Dipçiğini omuzuna koydu. Dışarıda muhtelif yerlere nişan aldı. Tetiği çekti. Sarı kılıfla, kalın ve tırtıllı kaykasında, menekşe rengindeki namlusunda öyle asil ve necip bir güzellik vardı ki... Primo ona bakmakla doyamıyordu. Gece lâmba yakmadı. Silahı elinde, hep odasında gezindi. Yarını, yarınki muzafferiyetini düşünüyordu. Artık düşmanlar demesinler ki "Beş yüz senedir Türklerin elinde duran Selanik'i aldık da bize silah atılmadı". Ve bir Türk çocuğunun nasıl bir kahraman olduğunu görsünler... Kendi kendine kumanda verir gibi "Şimdi yatalım..." dedi.

Evet, yarın erken kalkmak lâzım geliyordu. Hem kuvvetli bulunmalıydı. Onun için geceyi uykusuz geçirmemeli, yatmalı, yorgunluğu çıkarmalı, sabaha çelik gibi uyanmalıydı. Aşağı indi. Yüzünü yıkadı. Kapıyı kilitledi. Odasına geldi. Yatağına girdi. Revolverini de koynuna aldı. Yorganı üzerine çekti.

"Ah, mümkün olsa da beni, yarın Türklüğün vazifesini ifa edecek olan bu mukaddes silahla beraber gömseler..." diye düşündü. Aklına mezar ve toprak geldi. Orası kim bilir ne kadar karanlıktı. Tıpkı derin ve susuz bir kuyu gibi idi. Ölüm... Ama bu eskilerin, ihtiyarların, namussuzların, alçakların, kav-

miyetsizlerin, [128] Yahudilerin, kadınların ve korkakların sandıkları gibi müthiş ve korkunç bir şey miydi?.. Hayır, hayır... Mektepte edebiyat muallimi cahilleri o kadar korkutan bu ölümün, lâtif bir rüyadan başka bir şey olmadığını söylemişti. Lâtif bir rüya ile derin bir uyku... Bir uyku ki ezelî... Artık ondan uyanılmaz. Hâlbuki hayat... Ferdî hayatın hiç ehemmiyeti yoktu. Çünkü bir insan ne kadar çok yaşasa yetmiş, nihayet seksen sene yaşayabilirdi. Ölüm mutlak ve muhakkaktı. Ondan içtinap mümkün değildi. Umumî ve millî hayata gelince... Meselâ Türklük... Dünya durdukça binler, yüz binlerce sene Türklük âli ve muhteşem yaşayabilirdi. Asıl işte bu millî hayatın, an'anâtıyla, mukaddesatıyla, âdetleriyle, şanlarıyla, şöhretleriyle, hâsılı tarihiyle bir ehemmiyet ve kıymeti vardı. Yoksa bir insan yetmiş sene miskin, esir ve rezil yaşamakla iftihar edemezdi. Lâkin büyük bir millete, şanlı bir kavme, âli bir vatana mensup olmak ve onun yolunda ölmek... İftihar olunacak şey bu idi, yine edebiyat muallimin:

Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş[2]

diye verdiği izahatı hatırladı. Ferdî ve fâni hayatta ancak bir saadet, bir ümit, bir iftihar vardı. O da, ismini tarihe geçirmek. Bizden sonra gelecek kavimdaşlarımızın dimağında bir iz bırakmak... Unutulmamak... Bu nasıl olurdu? Babası söylemiyor muydu: "Gayet büyük bir şey yapmakla... Herkesi hayretten şaşırtacak bir kahramanlık, dehşetli bir cesaret göstermekle..." İşte büyük Türklük için o, ehemmiyetsiz, kıymetsiz ferdî hayatını feda edecekti. Bu kıymetsiz, muvakkat hayatı saklasa ne olacaktı. Hakaretler, küfürler, tokatlar, lânetler içinde ihtiyarlayacak, nihayet bir gün hasta ve kuvvetsiz yatağında bir bunak ve iğrenç bir kocakarı gibi gebermeyecek miydi?

O vakit onun ismini tarihler yazar mıydı? Hayır... Asla... Ve böyle bir erkek ölümünün, dünyada birçok atların, eşeklerin, köpeklerin ölümünden ne farkı vardı? Birçok atlar, eşekler ve köpekler doğuruyorlar, yaşıyorlar, ölüyorlardı. Ama, hepsi büyük ve içtimaî bir hayata malik olmadıklarından ölüm-

2 Bâkî'nin meşhur mısraı.

leriyle beraber unutuluyorlardı. Kim bilir, dünyadan ne kadar at, eşek, köpek geçmiş ve tarihte hiçbir nam bırakmamışlardı. Hâlbuki kahramanlar öyle miydi? Dört bin sene evvelki bir kahramanın methiyesi bugün okunuyordu.

Primo bunları düşünüyor, gözlerini kapıyor, ve sevgili mavzer revolverine daha sıkı sarılıyordu. Uyudu, birçok rüyalar gördü. Dumanlı ve seraplı rüyalar... Al ve sıcak kanlara bulanmış geniş vadilerden, milyonlarca düşman leşiyle dolmuş muharebe meydanlarından geçiyor... Sarp uçurumlarda beyaz bir atı oynatıyor... Sonra geceler... Şarktan, Turan tarafından, bir hilâl mavi göğe yükseliyor. İçinde minimini bir yıldız var... Primo hayretle bakıyor... Ayaklarında bir ıslaklık... Eğiliyor; bir de görüyor ki dizlerine kadar kan içinde... İşte, bu Türk düşmanlarının kanı... Koca bir göl olmuş... Kırmızı ve nihayetsiz bir göl... Semadaki ayın ve yıldızın hayali üstüne aksediyor... Ah, bayrağımızın canlısı, asıl bayrağımız, mukaddes bayrağımızın mücessem manası...

Bitmedi[3]

Türk Sözü, Sayı: 5, 8 Mayıs 1330/21 Mayıs 1914, s. 39-40;
Sayı: 6, 15 Mayıs 1330/28 Mayıs 1914, s. 48;
Sayı: 7, 22 Mayıs 1330/4 Haziran 1914, s. 56;
Sayı: 8, 29 Mayıs 1330/11 Haziran 1914, s. 64;
Sayı: 9, 5 Haziran 1330/18 Haziran 1914, s. 71-72; [alt başlık: "Ölmedi")
Sayı: 10, 12 Haziran 1330/25 Haziran 1914, s. 79-80; [alt başlık: "Ölmedi")
Sayı: 11, 19 Haziran 1330/2 Temmuz 1914, s. 87-88; [alt başlık: "Ölmedi")
Sayı: 13, 3 Temmuz 1330/16 Temmuz 1914, s. 102-104;
Sayı: 14, 10 Temmuz 1330/23 Temmuz 1914, s. 110-112;
Sayı: 15, 18 Temmuz 1330/31 Temmuz 1914, s. 119-120;
Sayı: 16, 24 Temmuz 1330/6 Ağustos 1914, s. 126-128.

3 Tefrikanın bu son sayfasında "ahvâl-i hazıra dolayısıyla *Türk Sözü* muvakkat bir zaman için iki haftada bir, *Türk Yurdu* ayda bir kere neşrolunacaktır." şeklinde bir not var. Fakat *Türk Sözü* artık yayımlanamadığı için tefrika da yarım kalmıştır.

Boykotaj Düşmanı

-Doktor Abdullah Cevdet Bey'e-

I*

Akşam tam sofraya oturacağı vakit Rum hizmetçi kızın verdiği küçük ve kırmızı bir kitap, bütün sinirlerini alt üst etmişti. Bu bir propaganda risalesiydi. Her sahifesinde "Ey Türkler! Paralarınızı yerli Yunanlılara vermeyin. Yunan donanmasının dörtte üçü[nün] Türk parasıyla yapıldığını yine kendileri söylüyorlar. Kardeşlerinizle, Türklerle alışveriş edin. Yoksa mahvolacağız, açlıktan öleceğiz, ezan yerine camilerde çanlar uluyacak. Uyanın, uyanın..." deniliyordu. Bu ne demekti? Artık bu heriflerin küstahlıkları nerelere kadar gidecekti? İşte kendisi gibi din ve bilhassa milliyet taassubundan tamamıyla kurtulmuş medenî ve centilmen bir adamın kapısını da çalıyorlardı. İştihası tıkandı. Bir lokma yemek yiyemedi. Hatta gece hiç uyuyamadı. Sabahleyin erkenden kalktı. Bu muzır ve tehlikeli kitabı mahallenin polis komiserine götürdü ve "Anasır-ı Osmaniye"nin arasına fesat tohumu eken bu canileri bulmasını talep etti. Komiser sarışın ve tombul bir efendi idi. Onun uzun boyuna, dar ve tahta gibi düz göğsüne, kesik bıyıklarına, siyah ve dolgun gözlerine baktı.

"Evvelâ biraz hiddetinizi teskin buyurunuz efendim..." dedi ve taaccüple sordu:

"Bu kitabı bırakmak cinayet midir beyim?"

"Şüphesiz cinayet..." diye haykırdı. Elleri titriyordu. Kolundaki pardösüsünü çiğniyor ve düşmanını yere seren bir kahra-

* Devamı bulunamamıştır.

man azametiyle başını yukarı kaldırıyordu. Komiser uykudan yeni kalktığı için hâlâ mahmurdu. Ürktü. Tekrar ona derin derin baktı. Acaba büyük bir adam mıdır?

"Siz kimsiniz, ism-i âliniz efendim?"

"Mahmut Yüsri..."

"Zabit misiniz efendim?"

"Hayır."

"Kâtip mi?"

"Hayır."

"Herhalde tüccar değilsiniz. Yoksa pansiyoncu musunuz?"

"Hayır, ben gazeteciyim."

Komiser onun gazeteci olduğunu duyunca sanki üzüldüğüne, biraz ehemmiyet verdiğine pişman oldu. "Aranır, bulunursa bulunur, bulunmazsa ne yapalım, haydi arş, dışarı! Burada sizin işiniz yok..." diye onu kovmaktan beter etti. Karakoldan çıktı. Vapura daha vakit vardı. Orfanidis'in pastacı dükkânına girdi. İki kadeh likör içti. Ah bu matbuat kanunu... Büyük Boşo, Büyük Kozmidi[1] gibi mebusların sayesinde yaşayan eski hürriyet olsaydı, bir başmakale ile bu hayvan komiseri ne hâle kordu. Bu komiser değil, âdeta bir boykotajcı idi. Aleyhinde bulunmayacağını bildiği için kendisine ıslak bir tavuk kadar ehemmiyet vermemişti. Ve üzerine de zımnî bir hakaret... Yoksa pansiyoncu musunuz ha... Demek yalnız pansiyoncular Yunanlıları seviyorlardı. Bu zihniyet ne müthiş bir felâketti! Medeniyet, insaniyet, edebiyat, ilim, felsefe ve fen Yunan ve Rum muhabbetinden başka bir şey miydi? Dünyada bu milletten asil, bu milletten necip, bu milletten kibar bir millet daha var mıydı? Likörünü içiyor, dışarıya, geç kalmış tembel bir baharın hararetsiz güneşiyle parlayan sokağa bakarak düşünüyordu. Varlık, saadet, şiir, musiki, zevk... her şey, her şey Yunan'ın, Yunanlılığın idi... Bunu inkâr etmek barbarlıktı. Dedelerimiz şimdiki serseriler gibi "Turan, Turan..." diye bağırmıyorlar, kendilerine "ehl-i Rum" diyorlar, şairlerine "şair-i Rum"

1 II. Meşrutiyet yıllarında milletvekili olan Rum asıllı Yorgo Boşo'nun "Osmanlı Bankası ne kadar Osmanlı ise ben de o kadar Osmanlıyım" sözü meşhurdur. Ermeni asıllı İstanbul milletvekili Kozmidi de azınlık faaliyetlerinin sembol isimlerindendir.

adını veriyorlardı. Ve Nedim... Artık bugün böyle büyük bir şairin yetişmesine imkân var mıydı? Bu dâhi "Yunan aşkı"nı halis bir Rum gibi, Arapça, Acemce terkiplerle ne güzel anlatıyor, hamamda genç bir oğlanın vücudunda incilenen terleri nasıl ilahî ve esatirî bir şevkle terennüm ediyordu. Milliyetperverler Rum ve Bizans "Dersaadet"i öldürmek, yerine kaba bir "İstanbul" yapmak istiyorlardı. Bu ne yamyamca bir hareketti, Türklük kabalık demekti; Yunanlılık ise incelik... *Larousse* bile "Turquerie..." kelimesine "kabalık sabalık" manasını veriyordu. Onların Altaylarına, Turanlarına, Kültiginlerine, Kızılelmalarına, Bozkurtlarına, Alageyiklerine, Çamlıbellerine neşideler söylenirken uğursuz boykotaj da mukaddes Yunanlılığın üzerine tüy dikiyordu. Kadehini ağzına götürdü. Nihayetine kadar içti. Dudaklarını mavi kenarlı beyaz mendiliyle[2] silerken alçak sesle:

"Ah zalim Avrupa, dedi, hâlâ uyuyacak mısın?"

Ve büfede mavi gözleriyle müşterisine bakan beyaz esvaplı küçük garsona bir kadeh daha getirmesini işaret etti. Eğer Avrupa bir an menfaat kavgasından vazgeçerek birleşse bu güzel İstanbul'u barbar mutaassıpların elinden kurtaramaz mıydı? Beş on kontrol memuru kâfiydi. Ah o vakit Marmara'nın bu narin ve mükemmel ırkı nasıl terakki edecekti? Hudutsuz bir hürriyet içinde herkes sa'yine, zevkine, sefasına, keyfine dalacaktı. Bizans'ın eski mesut günleri yine bütün şiiriyle doğacak, haz ve sürûr, din olacaktı. Hâlbuki heyhat... Hâlâ Avrupa yaşamak için onlara para veriyor, kuvvetlenmelerine müsaade ediyordu. İki üç sene içinde İstanbul ne kadar değişmişti. Birkaç serseri Yeni Lisan, yurt, ocak, fırın, baca, gürültüleriyle Bizans'ın şimdiye kadar hiç duymadığı uğursuz bir heyecanı, milliyet taassubunu uyandırmışlardı. Bunlar, şiarı meşhur "bilâ tefrik-i cins ü mezhep" olan Tanzimat'ın "beynelmileliyet", hatta "beynelümemiyet" manasına kullandığı Osmanlılığa mukabil bir Türklük emeli takip ediyorlar. Bir muharririn[3] yazdığı gibi, "lisanımızdan ruhumuza varıncaya kadar biz Osmanlıları büsbütün Türkleştirmek" istiyorlardı. İki sene

2 Mavi-beyaz vurgusuyla Yunan bayrağı renkleri ima ediliyor.
3 Ziya Gökalp kastediliyor.

evvel kimsenin ne olduğunu bilmediği "Turan"ı bugün duymayan var mıydı? Düşündükçe daha ziyade kızıyor ve hiddetinden titriyordu. Artık kederinden, garazından, kininden gülmesini unutmuştu. Daima dalgındı. Kara sevdaya uğramış gibi pek az lâkırdı ediyordu. Ve daracık göğsünde nihayetsiz bir intikam arzusu çarpardı. Türklük lâfını çıkaranların kafalarını bir nar tanesi gibi ezivermek için Herkül'ün[4] esatirî kuvvetini ister ve dişlerini gıcırdatırdı. Tekrar kadehi ağzına götürdü. Bu sefer hepsini birden içti.

"Boykotaj ha... dedi, sefiller..."

Boğazı yanıyor ve midesinde acı bir sıcaklık hissediyordu. İşte kendisi bir Rum evinde oturuyordu. Aşçısı, uşağı, hatta evindeki süt emen çocukların sütanaları bile Rum'du. Şimdiye kadar ömründe bir Türk ve Müslüman'dan alışveriş ettiğini bilmiyordu ve yine etmeyecekti. Dostları, terzisi, kunduracısı, gündüzleri yemek yediği lokantanın sahibi, kitapçısı, kolacısı, hatta fotinlerinin boyacısı bile Rum'du. Ne yapacaklardı? Öldürseler itiyadını bozmayacaktı. Kendisi gibi "Neo-byzantin" arkadaşları da Yunanlılardan ve Türk düşmanlarından başka kimseyi sevmiyor, kimse ile münasebette bulunmuyorlardı. Fakat mesleklerini henüz meydana vuramıyorlardı. Daha muhit buna müsait değildi. Şimdi yalnız millî bir edebiyat, yani Arapça, Acemce kelimeler ve terkiplerle bir Bizans, bir Yunan edebiyatı yapmaya çalışıyorlardı. Şiirlerinde hep Yunan esatirini, Yunan tarihini, Yunan menkıbelerini, Yunan ananelerini mevzu olarak kullanırlardı. Satyrler[5], Centaurelar[6], Dianalar[7], Thetisler[8], Peloslar[9] ve ilh... Bir sütunluk yazıları yoktu ki bu muhayyel Yunan esaretinden en aşağı on ikisinin ismi geçmesin. Durmadan yazıyor ve söylüyorlardı. Lakin henüz:

"Biz Türkçe ile bir Yunan edebiyatı yapacağız..." diyemiyorlardı.

4 Herkül: Roma mitolojisinde, fizikî gücü temsil eden yarı tanrı. Yunan mitolojisindeki adı Herakles.
5 Satyr: Mitolojide kırlarda yaşayan keçiye benzer yarı tanrılar.
6 Centaure: Mitolojide insan başlı "kadın-at".
7 Diana: Artemis (mitolojide avcılığın bakire ilâhesi) adının Latincesi.
8 Thetis: Mitolojide gümüş ayaklı su tanrıçası.
9 Pelos: "Üzüm kütüğü" anlamında. Mitolojide, bir satyr ve nymfha (peri)'dan olma yarı tanrı.

Sonraları evvela herkesin hür [4] olduğunu hatırlatırlar, sonra İskenderiye edebiyatından, Yeni Eflatunîlikten bahsederler, nihayet:

"'Bahr-i sefid' edebiyatı yapıyoruz" derlerdi.

Bütün medeniyet, insaniyet, şiir, musiki, hayat oradan çıkmıştır.

Türklerin "edebiyat" denilen bu köpeksiz köyünde sopasız gezerler, bütün ruhları, zevkleri, hisleri, emelleri Yunanîleştirmeye çalışırlardı. Ama işte şimdi karşılarında Türkçüleri görüyorlar.

Garsondan bir kadeh daha istedi. Kendisi tam bir "Neo-byzantin" idi. "Dilim Türkçe, fakat mutlaka kanım Rum olmalıdır." derdi. Sevdiği milletine, kandaşlarına, Yunanlılara yapılan boykotaj onu delirtiyordu. Herhalde bu vahşetin önüne geçmeli, İstanbul'da güzel Yunanlılığı zayıf düşürmemeliydi. Garson kadehi getirince birden içti. Para ve bahşiş verdi. Pardösüsünü ve bastonunu alarak dışarı çıktı. Eğri büğrü gölgesine baka baka yürüyordu. Gelen vapurdan çıkanlar iki tarafından geçiyorlardı. Fakat o pek kızgın ve mustarip olduğundan kimseyi görmüyordu.

Milliyetperverlerin sebebine her şeye garaz bağlamıştı. Hiçbir şey yoktu ki artık onu hiddetlendirmesin. Kuşlara, kadınlara, erkeklere, çocuklara, denize, vapura, kamaraya, köprüye, hâsılı bütün hayata kızıyordu. Bir el kolunu tuttu:

"Nereye Mahmut?"

"Matbaaya..."

"Bugün pazar yahu..."

"Pazar mı?"

Kaç gündür geçirdiği buhranlar ona günlerini unutturmuştu. Mensup olduğu Türkçe harflerle neşrolunan gazetenin tatil günü pazardı.

"Sen nereye?"

"Moda'ya gezmeğe geldim."

Bu en aziz arkadaşlarından ve Neo-byzantinlerin ileri gelenlerinden Nihat'tı[10]. Yunan edebiyatını, Yunan ruhunu, Yu-

10 Nihat tiplemesiyle, Yahya Kemal'e telmihte bulunulduğu üzerinde durulmuştur (Yücel: 1957: 278-288). Yücel, yeni harflerle henüz yayım-

nan zevkini neşretmek için kaç senedir önüne gelene propaganda yapıyor, Türkçülüğe karşı insanî, ve kozmopolit bir cereyan uyandırıyordu. Gayet zayıf ve gayet esmerdi. Fakat Mahmut'tan boyluydu. Ve onun gibi damarlarındaki kanların Rum kanı olduğunda asla şüphesi yoktu, çünkü doğduğu yerdeki ahalinin ekserisi Rum'du. Ve Rumcayı mükemmel konuşabiliyordu. Şairdi. Türkçe yazan bir Yunan şairi idi. Edebî Yunan dininin havarîsi idi. Şimdi milliyetini inkâr etmiş gençlerden mürit topluyordu. Ve yazıyor, neşretmiyordu. Bir gün gelecek, dehasının güneşiyle bu büyük Yunanîliği tekrar Bizans ufuklarında doğduracak, canlandıracaktı. Mahmut'un koluna girdi:

"Haydi Moda'ya, dedi, sana dörtte birini tamamladığım bir chefd'oeuvre'ümü[11] okuyayım."

O şiirlerini yarımşar mısra, yarımşar mısra yazar ve daima kafiye tarafından başlardı. Kol kola girdiler. İttihat Kulübü'nün önünden yürüdüler. Rıza Paşa arsasını geçmişlerdi. Mahmut Yüsri dün akşam barbarların bıraktığı kitabı, sonra köy komiserinin muamelesini sinirlerinin yine perişan olduğunu anlattı. Bu boykotaj vahşeti artık dayanılmaz bir hâle gelmişti. Gazetenin başmakalesinde gürültüye başlamalı ve dalgın Avrupa'nın gözünü buraya çevirmeliydi. Yarın başmuharrire söyleyecekti. Ve boykotaj aleyhine yazı yazmazsa o kadar büyük ve insanî yani Yunanî emellerle girdiği bu gazeteden çekilecekti. Mühürdar'a yaklaşıyorlardı. Nihat ona teselli verdi:

"Nafile üzülüyorsun Mahmut, bu heriflere lüzumundan fazla ehemmiyet veriyorsun, hım... Donanma donatma yapacaklar da Yunanlılık nurunu söndürecekler ha, akıllarına şaşayım... Bir sürü kimse onların kitaplarını, ilânlarını dinlemiyor. Yunanlılar yine eskisi gibi mesut ve zengin... Ama yakında Altaylarını, Kızılelmalarını görecekler."

lanmadığını belirterek hikâyenin tamamını vermiş, daha sonra Ömer Seyfettin'in burada hiciv yapmak gayretiyle davrandığına, aslında 1919'da "Yazmaya Heves Etmeden Önce Okumak" başlıklı yazısında Yunan-Latin klasiklerini okumayı tavsiye ettiğine dikkat çekmiştir. Aynı ima için ayrıca bk. (Alangu 1968: s.285-286).

11 Chefd'oeuvre (Fr): Şaheser.

Fakat Mahmut çok sinirlenmişti.

"Ah monşer, ah monşer..." diyor, dişlerini gıcırdatıyor, gayet kalın ve sarı ellerini sıkıyordu. O Türklere ve Türklüğe karşı duyduğu nefreti mümkün değil, anlatamazdı. Gazinoya gelince, yarın kenarında bir masaya oturdular. Arkalarını İstanbul'a çevirmişlerdi. Gözlerini Marmara ile semanın birleştiği mavi beyaz ufka diktiler. Nihat güldü:

"Oturak, oturak..." dedi. Mahmut soluk yüzünü, renksiz dudaklarını buruşturarak tekrar etti:

"Oturak, oturak, pis bir oturak..."

Bu "oturak..." lâfı Nihat'ın icadı idi. İstanbul'a "dolu bir oturaktır" derdi. Ve İstanbul'da herkesin pislik içinde yaşadığını iddia ederdi. Türkçe yazan bu Yunan şairinin İstanbul için bulduğu bu zarif ve parlak teşbih Neveflâtunîleri çıldırtmıştı. Oturak... Bu hayali o kadar nefis, o kadar temiz, o kadar fevkalâde buluyorlardı ki hatta içlerinden birisi milliyetperver muarızlarına: "Nihat bütün ömründe mısra neşretmese, yalnız bu "buluş"u onun dehasını, şairliğini ispata kâfidir" demişti.

Gelen Rum garsondan bira istediler. Gayet nazik, şık ve centilmen Rumlar kadınlarıyla beraber masalarda oturuyorlar, yüksek, fakat işitilmez sesleriyle durmadan konuşuyor ve gülüşüyorlardı. Adalar'dan gelen bir vapur, dursa batıp boğulacakmış gibi selikavî[12] bir acele ile yüzüyor ve denizin açık mavi sathında beyaz ve dalgalı bir çizgi ürpertiyordu. Mahmut fesini çıkardı; başı, tıpkı tahtadan bir kukla kafasına benziyordu. Sivri ve eğri büğrü idi. Elleriyle siyah ve yapışık saçlarını düzeltti.

Arkasına dayandı. Nihat kollarını çaprazlamış uzaklara, edebiyatını yapmak istediği Akdeniz'e, Yunan vatanına bakıyordu. Garson biraları bırakıp gidince Mahmut'a döndü:

"Monşer, sen çok asabîleşmişsin... dedi, tebdil-i havaya gitmezsen, hasta olacaksın."

Onun fikrince oturak, muharebeden sonra bütün bütün kokmağa başlamıştı. Başı dönen, midesi bulanan, üzerine fenalık gelen ya Avrupa'da yahut mukaddes Akropol'da soluğu

12 Selîkavî: Düşünmeksizin, alışkanlıkla, içgüdüsel.

almalıydı. Biralarını içerek hep bunu konuştular. Mahmut'un karısı zengindi. Ona seyahat parasını verebilirdi. Ah, evet, Akropol... Atina, Argos... Agamemnon'un mezarı... Nihat anlattıkça Yunan ruhu galeyana geliyor, taşıyordu.

"Oturaktan Bilitis'in, Mnasidika'nın, Kriton'un mest ve tahrik edici, bayıltıcı kokularıyla, aşk ve lezzet kirleriyle dolu saf ve kasvetli bir küvete..." dedi. Mahmut şimdiye kadar asla düşünmediği bu Yunan seyahatini birden kurmaya başladı. Homer'i okuyan ve ezberleyen, Yunanîliğe tapan bir şairin mukaddes Akropol haccını ihmal etmesi reva mıydı? Hem niçin şimdiye kadar o renk ve ziya memleketine gitmemişti.

"Gitmeliyim, bir an için olsun, bu oturağın içinden çıkmalıyım," diye mırıldandı.

Ve Nihat şiirini okumaya kalktı.

Kadehlerini sık boşaltıyorlar, sarhoş olmak istiyorlardı. İki martı birbirlerini kovalar gibi uçuyor, yarın dibindeki kayalara konuyor ve hemen yine kalkıp havalanıyorlardı.

Afrodit... Afrodit...

Afrodit...

Nihat ellerini oynatarak iki mısradan ibaret büyük ve uzun şiirini okuyordu. Koşuşan ve oynaşan küçük Rum çocukları durarak arkalarından onlara bakıyorlar.

"Ti telis vire, ti telis?..." diye gülüşüyor ve şakalaşıyorlardı. Hafif ve serin bir rüzgâr dalgalanıyor, yosun ve deniz kokularına karışık tatlı ve hayalî bir esatir kokusu getiriyordu.

Afrodit... Afrodit...

Afrodit...

Mahmut'un başı dönüyor, kararan gözlerinde mavi bir güneş açılıyor, sonra beyaz ve parlak aydınlıklar içinden Akropol tepesini, Partenon'u, Pinakotek'i, Erekteon'u görür gibi oluyordu.

Afrodit... Afrodit...

Afrodit...

Hayat, lezzet, şiir, zevk, hakikat, safa her şey, her şey... orada idi. Oraya koşmalı, şiir ve sanatı menbaından, Yunanîlikten almalıydı. Kendisi gibi bir sanatkâr bu oturakta yaşayabilir miydi? Ona eski ilâhların bıkılmaz ve hakikî mabedi lâzımdı.

Bu mabede girecek, güzelliğin ve sanatın esrarına vâkıf olacaktı.

Afrodit... Afrodit...

Afrodit...

Karşısındaki mavi ve beyaz serap eridi. Venüs mermer vücuduyla önüne dikiliyordu. Etrafında birçok genç ilâheler çırçıplak -tıpkı meşhur *Maison Américaine*'deki kızlar gibi- bellerini çökertiyor ve memelerini dışarı çıkararak şuh ve nefis reveranslar yapıyorlardı. Venüs işte üzerine yürüyordu. Erguvanî ve gayet şeffaf bir yolda basan beyaz ve nermin ayakları azıcık daha yüzüne dokunacaktı. Gayr-i ihtiyarî geri çekildi. Birden gözünü açtı. Uyandı. Kolu dokunan bira şişesi masadan aşağı yuvarlanmış ve gürültüden yüreği hoplamıştı. Toplandı. Epeyce kendine geldi. Nihat hâlâ şiirini bitirememişti. Hâlâ ellerini oynatarak, gözlerini süzerek, başını sallayarak ezberden okuyordu.

Afrodit... Afrodit...

Afrodit...

Tanin, Sayı: 1952, 17 Mayıs 1330 [30 Mayıs 1914], s. 3-4.

Vatanî hikâye

Beyaz Lâle

(Memulun fevkinde bir rağbet-i hamiyetkârîye mazhar olan mecmua; bu nüsha ile karilerine, millî-vatanî hikâyeleri, milliyetperestane içtihadatı ile pek maruf olan Ömer Seyfettin Bey biraderimizin uzun, zavallı Rumeli'nin sernüvişt-i siyahından pek acıklı bir sahifesini musavver bir hikâyesini takdim ediyor. Merakla, heyecanla, nihayet gözyaşlarıyla okunacağına eminiz.)

Donanma

Bedbaht Rumeli Müslümanlarına

Hudutta bozulan ordu iki günden beri Serez'den geçiyordu. Hava serin ve güzeldi. Ilık bir sonbahar güneşi tarlaları, üzerinde henüz taze ve korkak izler duran geniş yolları parlatıyordu. Gelenler, gidenlere hiç benzemiyordu. Bunlar âdeta hepsinin tıraşları uzamış, yüzleri pis ve kırmızı, esvapları parça parça idi. Dursalar düşeceklermiş gibi, omuzlarındaki çamurlu tüfeklerin altında iki büklüm olmuş; yorgun ve perişan, ağır ağır yürüyorlardı. Bu, o kadar beklenilmeyen bozgun şehrin Hıristiyanlarını sevinçten şaşırtmıştı. Erkekler köşe başlarında toplanıyorlar; kadınlar pencerelerden sarkarak kabahatli kabahatli geçen kümeleri gülümseyerek seyrediyorlar, bedava ve çok eğlenceli bir sinematograf keyfi duyuyorlardı. Rum çocukları, bu müthiş afacanlar beşikten beri ruhlarına akıtılan Türk düşmanlığını meydana vurmak için tam fırsatı bulmuşlardı.

Ellerini burunlarına boru çalar gibi götürerek kümeler arasında geçit resmi yapıyorlar; eğleniyorlar ve onlardan biraz uzaklaşınca arkalarına dönerek "Kopsi ha... Keranadis Türkos, okso, okso, okso..." diye haykırıyorlardı...

Askerin çekilmesi bitince nereden çıktıkları belli olmayan manliherli Bulgarlar Türk mahallelerinde gezinmeğe başladılar. Şehrin Rum ve Bulgar olmayan kısmı derin bir sükût içinde uyuyordu. Bütün perdeler inmişti. Kafeslerde heyecanlı gölgeler oynaşıyor, sararmış erkekler demirleri vurulmuş kapıların arkasında kalplerinin çarpıntısını dinler gibi, bütün gün, bütün gece pinekliyorlardı.

Bu sıkıcı, bu üzücü sükûn çok sürmedi. Ertesi gün, teşrin-i evvelin yirmi dördüncü sabahı tatlılarla, kızartılmış etlerle, köpüklü şaraplarla, mandolinlerle, gitarlarla, bayraklarla bekleyen Hıristiyan istikbalcilerin arasından muzaffer Bulgar ordusu mızıka çalarak şehre girdi. Doğru hükümeti ve kışlaları doldurdu. Aynı zamanda birçok [Sayı: 53/5, s. 71] komitacı da karınca gibi sokaklara üşüşmüştü. Galipler sevinçlerinden bir yerde duramıyorlar, ayaklarında görünmez kanatlar varmış gibi, oraya buraya koşuyorlardı.

* * *

Şehrin yağmasını, ahalinin katliamını intizam ve usul dairesinde idare etmek daha içeri girilmeden merkez kumandanı tayin edilen Binbaşı Radko Balkaneski'nin vazifesiydi.

Bu gayet mükemmel tahsil ve terbiye görmüş bir gençti. Idadî devresini İstanbul'da Galatasaray Sultanîsi'nde bitirmiş, 1900'de Sofya Harbiye'sinden erkânıharplikle çıkmış, birkaç sene sonra ihtiyata nakletmişti. Asil ve zengin bir çiftçi olan babasının bitmez tükenmez denilen parasıyla yaşıyor, hayatının bir kısmını çılgın eğlencelerle, bir kısmını da millî işlerle, yani Makedonya teşkilâtıyla, bomba amirliğiyle geçiriyordu. Bekârdı. Evlenmeğe vakit bulamamıştı. Çünkü hayatının bütün yazlarını Makedonya'da söndürür, teşkilâtı teftiş eder, komite mahkemesince verilip de nasılsa icra olunmayan muallâk ve mukaddes kararları yerine getirirdi. Çok zengin olduğun-

dan paranın onca ehemmiyeti yoktu. Bütün ruhu, bütün mevcudiyeti mefkûresinde toplanmış, mefkûresinde birikmişti: Büyük Bulgaristan İmparatorluğu... Esvap giydirilmiş bir tunç heykel kadar güzel ve mütenasip vücudu vardı. Boyu uzundu, yalnız biraz fazla semizdi. Sol kolunu yürürken ve ayakta dururken hep kalçasına dayardı. Az lâkırdı söyler, sık ve siyah kaşlarının altında asla kırpmadığı iri, parlak, sabit ve siyah gözlerini hep önüne diker, sanki hep önündeki Tuna'dan Korent'e, Boğaziçi'nden Drac'a kadar yeşil Bulgar rengine boyanmış hayalî bir haritada tetkik ederdi.

Hükümetin karşısındaki Türklerin merkez kumandanlık dairesine girince şapkasını çıkardı. Çok ve sert saçlarını eliyle geriye attı. Yaverine "Ne kadar çete reisi varsa beş dakikaya kadar hepsi buraya..." emrini verdi. Yaver koşarak dışarı çıktı. Biraz sonra şehrin bütün sokaklarında süvariler dörtnala koşmaya başladılar. Henüz nizamiye ve gönüllü taburlarının neferleri dağılmamıştı. Radko beş dakikayı boş geçirmek istemedi. Sabahtan beri hiçbir şey yememişti. Hizmetçisini çağırdı. Onun getirdiği kızarmış eti, şarabı, iri ve sulu elmaları acele ile yuttu. Sonra Türk kumandanının daha toz konmamış olan yumuşak ve geniş koltuğuna yerleşti. Sigarasını yaktı. Burası kalın fes rengi perdeli, halı döşeli süslü bir oda idi. Bir askerî mevkiden ziyade dul ve ihtiyar bir kadının hücresine benziyordu. Duvarlarda askerliğe ait ne bir levha, ne bir program, ne bir timsal vardı. Köşede cevizden camlı bir dolabın üstünde büyük bir nargile, efendisiyle kaçmamış da korkusundan apışmış kalmış gibi uslu ve sessiz duruyordu. Etin kokusunu duyan ve iki üç gündür şüphesiz aç kalan tekir bir kedi kapıdan bakıyor, gözlerini Radko'nun gözlerine dikerek masum ve hissiz bir seda ile miyavlıyordu. Radko insana uyku getiren bu yumuşak koltukta duramadı. Ayağa kalktı, gitti, açık pencerenin kenarına dayandı. Aşağıda kaynaşan askerlere bakarak planını zihninden geçirdi. Serez'de Türkler çok zengindiler. Şimdi bunların kaçamayanları toplanacak, evvelâ işkence ile kasalarındaki ve bankadaki paraları alınacak, sonra fidye gibi bütün mülkleri Bulgar mekteplerine verdirilecek, en nihayet hepsi vaftizlenip Hıristiyan yapıldıktan sonra öldürülecekti. Bu yarım saatlik bir işti. Lâkin ge-

riye güç bir şey kalıyordu. Şehirde en güzel Türk kızının hangisi olduğunu anlamak... Kendisine Cuma'dan, Osenova'dan seçilen on dört on beş yaşında dokuz tane kız getirmişlerdi. Çadırda esvaplarını soydurdu, vücutlarına baktı, beğenmedi. Bunların ikisi güzelce idi ama pek zayıf ve sıtmalı idiler. Yedisi âdeta köylü idi. Kolları, bacakları, belleri kalındı. Avazları çıktığı kadar ağlıyorlar, işten kabalaşan elleriyle yüzlerini kapamaya çalışıyorlardı. Gürültülerinden, hıçkırıklarından hiddetlenmiş, hepsini taburun askerlerine vermişti. Onlar da aralarında taksim ettiler, her takıma birer tane düşüyordu. Çırçıplak soyup, şarabı içirtip hora teptirerek sabaha kadar eğlendiler... Radko sabahleyin geçerken atının üzerinden yolun kenarındaki hendekte bu kızların süngülenmiş ölülerini görmüştü... Kendisine lâyık kız burada, Serez'de idi. En güzellerinden üç tane ayıracak, muharebenin nihayetine kadar öldürmeyip keyif çatacaktı. Bu üç güzel Türk kızının hayali gözünün önünden gitmiyor, onların kollarında bulacağı zevki ne Paris'teki aktrislerin, ne de Sofya'daki şantözlerin balina, kauçuk, helyotrop kokan şüpheli lezzetlerine benzetemiyordu. Ezelî ve görünmez bir sır içinde gizli gizli büyüyen bu kıymetli çiçeklerin kokuları başka, başka, pek başka olmalıydı...

Cami tarafından çete reislerinin birkaç askerle konuşarak geldiklerini gördü. Bu reisler çok saçlı, sakalları uzun, vahşî kıyafetli, tepeden tırnağa kadar silahlanmış heriflerdi. Hepsi "Balkaneski"yi tanırlar, ona karşı korku ile karışık bir muhabbet, dehşet ile karışık bir ihtiram beslerlerdi. Çünkü Sofya'ya giden bir Makedonyalının onu görmemesi imkânsızdı. Makedonya komitasının bu korkunç müfettişi adam kesmekten hazzetmezdi. Öldüreceği, lâf söyleteceği adamı diri diri fırına kor, gözünün önünde yakardı. En kaşarlanmış, binden ziyade adam öldürmüş çete reisleri bile Balkaneski'nin cehennemi andıran fırını karşısında kalplerinin ürperdiğini duyarlar, onun soğukkanlılığından titrerlerdi.

Komitaların konuşarak merdivenden çıktıklarını işitti. Pencereden ayrıldı. Koltuğun önündeki yeşil çuha örtülü masaya dayandı ve bekledi. Bu onun resmî vaziyetiydi. Kapı vurulunca "Giriniz" dedi. Bunlar on iki reis idiler. Gülerek hepsi-

nin ellerini sıktı. En yaşlıları olan ak sakallı Dimço'nun, bu tamam yarım asır hiç dağdan inmemiş olan ihtiyar katilin omzunu okşadı ve yanına oturttu. Hizmetçi neferin koridordan getirdiği sandalyelere otururak hepsi masanın etrafında toplandılar. Tüfekleri kucaklarında duruyordu. Nefer dışarı çıkıp kapıyı kapayınca Radko ayağa kalktı. Elini masaya dayadı.

"Sizi niçin çağırttım, kardaşlar" dedi, "biliyor musunuz? Mühim işlerimizi müzakere edip karar altına almak için..."

Ve mukaddemeye falan lüzum görmeksizin serbest ve büyük adamlara mahsus bir talâkatle hâl ve mevkii izaha başladı. Serez ehemmiyetli bir yerdi. Hususuyla konsoloslar... Yapılacak ameliyat bu hain ve ahlâksız Avrupalıların gözlerine görünmemeliydi. Şimdi hemen ne kadar zengin varsa hepsi bir binada toplatılacaktı. [Sayı: 54/6, s. 86]

Şehrin en büyük fırını hazırlanacak, âli mahkeme için lüzumu olan sandalyeler, büyük masa, kırmızı örtü, İncil, ip, zeytinyağı, kerpeten, ustura, şiş vesaire gibi şeyler oraya götürülecek, vakit geçirmeden işe girişilecekti. Zenginlerden paraları tamamıyla alındıktan sonra umumî yağmalara izin verilecek, şehrin Türk kızları askerlere dağıtılacak, askerlerin arasında kavgaya, rekabete meydan vermemek için mahalleler bölük dairelerine ayrılacaktı. Her bölük kendi dairesindeki kızları, bir hafta sıra ile alıkoyacak, bu esnada kimsenin münasebetsizlik etmemesine komiteler tarafından tertip olunacak devriyeler dikkat edecekti.

Kızların yanında bütün gece kalmak, rakı, şarap içmek yasaktı. Bir nefer bir kızın odasında bir saatten ziyade duramayacak, işini bitirdikten sonra sırasını bekleyen askere bırakacaktı. Sekiz yaşından aşağı kızlara dokunulmayacak, bunların çirkin, zayıfları öldürülecekti. Güzel, kuvvetlileri toplanıp vaftizlenerek Bulgaristan'a gönderilecekti. Yalnız çok ihtiyarlar, Hıristiyan olurlarsa sağ bırakılacaktı. Bir yaşından altmış yaşına kadar erkek, sekiz yaşından kırk beş yaşına kadar bütün kadınlar, kızlar, cesetleri meydanda kalmamak üzere sessizce kesilecek, geceleri merkez taburundan çıkarılacak angaryalar vasıtasıyla, yine iki komita reisinin nezareti altında şehrin dışarısındaki hendeklere gömülecekti. Ak sakallı Dimço poturunun

cebinden, otuz sene evvel pusuya düşürdüğü bir Türk beyinin kuşağından alarak yadigâr sakladığı gümüş tabakayı çıkardı. Kalın sigarasını sararken Balkaneski'nin lâfını kesti.

"Affedersiniz, gospodin" dedi. "Ufak çocuklardan, kadınlardan ne istiyoruz? Biz muharebe ettik. Buralarını aldık. Onların canlarını bağışlamalıyız. Onlar bize silah atmadılar. Hem zaten artık burada oturamazlar, hep muhacir olurlar, yarın savuşup giderler..."

Merkez kumandanı gülümsedi. İhtiyarlıktan, yani zaaftan nefret ederdi. İnsanlar ihtiyarladıkça, ölüme yaklaştıkça pek tabiî bir tebeddül hadisesinden başka bir şey olmayan ölümü sevmezler, vukuuyla mutlaka diğer bir hayatı bâis olan ölümden çekinirlerdi. İşte bu ihtiyar Dimço da yılların üzerek yıprattığı sinirlerini; hastalanmış, kanı kurumuş gevşek kalbini dinliyordu. Hâlbuki genç olsaydı... Onun gençlik hikâyelerini bilirdi. Eski Rus-Türk muharebesinde Samakov'dan çekilen Türkleri çevirmiş, hâlâ belinde taşıdığı bu eğri ve kısa pala ile kadın, erkek, bir tane kalmayıncaya kadar, öküzleriyle, atlarıyla, arabalarıyla beraber doğramış, parçalamıştı. Arkasına dayandı. Sabit gözlerini Dimço'ya dikti. Kollarını geniş, fırlak göğsünün üstüne çaprazvarî koydu.

Gülümseyerek "Sen bunamışsın Dimço Kaptan" dedi, "doksan üçte Samakov muhacirlerini niçin kestin? O vakit niçin kestinse bugün de onun için keseceksin. Merhamet, dantelâ, küpe, fistan, bilezik gibi, elmas gibi, kadınlara yakışır. Merhamet hakikî bir erkeğin üzerinde pek çirkin durur. Onu alçaltır. Biz, büyük Bulgaristan için çalışıyoruz. Büyük Bulgaristan'ın içinde düşman kalmamalı. Altmış yaşını geçmiş erkeklerin, kırk beşini geçmiş kadınların çocukları olmaz. Onlar kum basmış tarlalara benzerler. İşte büyük Bulgaristan'a düşman yetiştirmeyecek olan böylelerini Hıristiyan yapıp bırakacağız. Sekiz yaşına kadar olan kızları Bulgaristan'a gönderip köylere, papazlara teslim edeceğiz. Hepsi Bulgar olacak. Düşünmek ister. Biz çocukları kesmeyeceğiz. Yarının büyük adamlarını keseceğiz. Genç bir kadın, karnından on beş tane düşman çıkarabilir. Bir genç kadını, yahut bir kızı öldürmek on beş düşman birden öldürmek demektir. Eğer Türkler bura-

larını aldıkları vakit ihtiyarlarının lâflarını dinleyip hepimizi kesselerdi bugün bir Bulgaristan olacak mıydı? Biz böylece onları önümüze katıp kovalayabilecek miydik? Yanıldılar. Fırsat ellerindeyken kadınlarımızı, çocuklarımızı kesmediler. Kesilmeyen Bulgarlar, çiftleşe çiftleşe çoğaldılar, kuvvetlendiler. Merhametli, yani zayıf hâkimlerinin altından kalktılar. İşte şimdi de tepesine bindiler."

Öteki çete reisleri Dimço Kaptan gibi cahil değildiler. Hepsi gazeteleri anlayarak okur, siyasî cereyanlara vâkıf, ideali hakkıyla duymuş, münevver kahramanlardı. Boyunlarındaki cephane çantasında Avrupa'nın Bulgaristan'a dair son neşrettiği kitaplar bulunurdu. Hatta içlerinde dört tanesi Darülfünun Hukuk ve Tabiiyat şubelerinden mezundular. Tahsillerini Lozan'da bitirmişlerdi. Radko [87] Balkaneski onlara döndü. Kollarını masaya dayadı. Lâflar ağzından görünmez, sönmez bir alev gibi çıkıyor, ciddî bir sükûn ile dinleyen komitacıların sanki gözlerinden, kulaklarından, burunlarının deliklerinden geçerek kalplerinin, ruhlarının en karanlık derinliklerine giriyor, orada zehirli kıvılcımlar parlatıyordu.

"Dikkat ediniz kardeşler, dikkat" diye devam ediyordu, "âli meclisin kararına muhalif bir şey yapmayasınız! Katliam içtimaî bir ilâçtır. İçtimaî vücutlar uzvî vücutlar gibi aynı kanunlara tâbidir. Bir hastayı tedavi ederken fena mikropların uzviyette kalmasına müsaade etmek onların yeniden üreyip hastayı öldürmesini istemek demektir. Bir memleket alındığı vakit ecnebi bir unsurun kalmasına müsaade etmek de, bu mağlûpların galiplerine karşı besleyecekleri pek tabiî olan kin, garazla silahlanarak üremelerini, bir gün vatanın en zayıf zamanında kalkıp intikam almalarını istemek demekten başka bir şey değildir. Biz bu hatayı yapmayacağız."

Medeniyet, insaniyet, merhamet gibi boş, manasız olmaktan ziyade, muzır olan yalanlara inanmayacağız. Kalbimizle, sinirlerimizle değil; dimağımızla, fikrimizle hareket edeceğiz. Bakınız İspanya'ya, işte onlar vatanlarını kurtardıkları zaman içlerinde hiç yabancı bir unsur bırakmadıklarından bugün ne kadar rahat yaşıyorlar. Bir Arap tehlikesi onları asla tehdit etmiyor, etmeyecek. Çünkü İspanya'da numune için, müzeler

için olsun bir tek Arap bırakmamışlardır. Sonra Türklere bakınız. Bu heriflerin aptallıkları o derecededir ki yalnız etnografyanın esaslarını kabul etmemekle kalmazlar, dünyada "kavmiyet, milliyet" gibi bir şey olduğuna da inanmazlar. Kendilerinin milliyetçilerini bile şiddetle inkâr ederler. Tarihleri, Cengiz gibi, Hülâgu gibi en büyük imparatorlarına küfürlerle doludur. Bu milliyetsizlik yüzünden edebiyatsız, sanatsız, medeniyetsiz, kuvvetsiz, ailesiz, ananesiz kalan Türkler, tabiî en basit hakikatlere de akıl erdiremiyorlardı. Nasılsa ellerine geçirdikleri yerlerdeki kavimleri temizlemediler. Onları yutmadılar. Türk yapmadılar. Hatta "reaya" diye en vâsi hürriyetleri verdiler. Hıristiyanlara verdikleri bu reaya kelimesinin manası ne demekmiş biliyor musunuz? "Hürmet edilecek adamlar" demekmiş. Asırlarca evvel yaptıkları budalalıkların cezasını bugün görmeğe başlayan bu sersem Türklerin hâli, işte bize bir derstir. Onların şimdiden sonra da bir şey anlamayacakları bu derslerden biz istifade edeceğiz. "Kavmiyet, milliyet" diye bir şey olduğunu Türklerin sözde en büyük adamları olan Mithat Paşa bile bilmiyordu. İlk Bulgar ihtilâllerindeki kavmî iştiyaka, millî manaya akıl erdiremiyor, bu âli hareketi iktisadî müzayakalar gibi şeylere atfederek Anadolu'nun parasıyla bizim topraklarımızı imara, caddeler, mektepler, kiliseler açmağa çalışıyordu. Hâlbuki bizim en küçük bir köy hocamız bile etnografya hakikatine vâkıftır.

Dimço Kaptan pek iyi anlayamadığı bu sözlere kulak vermeyerek soyulmuş bir kaplumbağaya benzeyen yuvarlak elinin kalın, kambur parmaklarıyla beyaz sakalını karıştırıyor; ötekiler, fen, hakikat ilâhının zekâ ile muaşakasından doğmuş yeni bir Mesihi dinleyen genç, dinç Havariyyun gibi ciddî, sakin duruyorlardı. Radko Balkaneski, evet, bu yeni Mesih büyük, parlak gözlerini kırpmadan, yeni bir hakikat İncil'ini ezberden okuyordu. "Kuvvet" dinini Havariyyun'una söylüyordu; Hak yoktu. Her şey kuvvetti. Ezemeyen ezilecek, öldüremeyen ölecekti. Tabiatın değişmeyen, asla gizli kapaklı olmayan âli kanunu zayıfın düşmanıydı. Bütün kâinat bir mücadeleden ibaret değil miydi? Ölümden hayat çıkıyordu. Yutulan zaaflardan kuvvet doğuyordu. Avrupalıların yalanlarına, boş

nazariyelere, sosyalistlik hülyalarına aldanmamalıydı. "İnsaniyet" fikri dünyanın en büyük, en münasebetsiz, en eski, en rezil bir saçmasıydı. Hıristiyanlıktan evvel, bir veba gibi bazı dimağlara girmiş, birçok milletlerin, birçok cemiyetlerin mahvına sebep olmuştu. Bugünkü Avrupalılar lâf söylerken başka, iş yaparken başka idiler. En büyük bir Avrupalı, en büyük bir Alman, Prens Bismarck[1] harp zamanında ne yapardı? Fransız köylülerini doldurduğu evlere ateş verdirerek hepsini canlı canlı yakar, onların çığlıklarını en lâtif bir konser gibi dinler, sonra etrafa savrulan alevli dumanları koklayıp gülerek piposunu çeker, "Bu Fransız köylüleri kavrulmuş soğan kokuyor!" diye eğlenmez miydi? Beyaz bayrak çeken kalenin üzerine top atmadılar bahanesiyle generallere darılmadı mıydı? Teslim olan Fransız askerlerini açlıktan öldürtmez miydi? Onları sularda boğdurtmaz mıydı? "Fransızı biraz kazıyınız, altında Türk bulacaksınız" diye düşmanlarını tahkir eden Bismarck, bu hakikaten bir dâhi olan büyük adam sulh zamanlarında da, harp zamanlarında da yalnız kuvvete inanıyordu. Dimağında merhamet, insaniyet gibi marazî, muzır hâller yoktu. Muntazam Fransız askerlerine hiç aman verilmemesini, sivil ahaliye de mümkün olduğu kadar fenalık yapılmasını emrederdi. Kendi büyük ruhunun büyük kuvvetini bütün milletinde aynıyla göremediği için canı sıkılır, "Ah bu bizim Almanlar! Fransızları öldürüyorlar, ama iştiha ile, istekle öldürmüyorlar!" derdi.

Fransızların Almanlardan aşağı kalır yerleri yoktu. Afrika'da esir aldıkları Arapların kafalarını tıraş ediyorlar, boğazlarına kadar kuma gömerek güneşte, öğle güneşinin şuaları altında bırakıyorlar, çabuk ölmesin diye ara sıra üzerlerine su döküyorlardı. İngilizlerin yaptığı katliamlar sayılamazdı. Bu ciddî, akıllı millet, bıçağının altına giren mağlûbun hiçbir şeyine, ne asaletine, ne güzelliğine, ne ihtiyarlığına, ne çocukluğuna bakardı. Bu sayede değil miydi ki şimdi dünyaya, bütün dünyaya hükmediyorlar. [Sayı: 55/7, s. 110]

Evet onlar... Onlarsa Yela'nın eski ve hüzünlü payitahtı olan "Kandi" şehrindeki yüksek ve tarihî mabedin içinde güzellikleri

1 Otto Von Bismarck (1815-1898): Alman birliğini "kılıç ve kan" politikasıyla kuran devlet adamı.

masallara geçen minimini Modeliya prensçiklerini bıldırcın keser gibi kesmemişler miydi? Sonra işte Çin seferi. Oraya hem Alman, hem Fransız, hem İngiliz, hem Rus fırkaları gitmişti. Ne yaptılar? O kadar ki resmen ordunun arkasından bir sürü Yahudi geliyor, bu Avrupalıların yağma ettiği şeyleri satın alıyordu. Medenî Avrupalılar evleri boşaltıyor, mabetleri yıkıyorlar, binlerce, binlerce yıl yerlerinde uzun ve vakasız asırların geçtiğini görmüş, rahat rahat uyuyan tunç putları kırıyorlar, arkadan gelen Yahudilere satıyorlardı. Bu sefer esnasında Avrupa ipekli kumaşla dolmuştu. Altın ve gümüşe dair yürüdükleri yerde hiçbir şey bırakmadılar. Pekin ve civarında kız oğlan kız kalmadı. İstilâ muharebesi edilmediği hâlde kendilerini hiç müdafaa etmeyen zararsız ahali süngüleniyor; asker süngülemekten yorulup şikâyet edince, bu ömründe eline silah almamış, kör bir tavuk kadar korkak ahalinin nehirlere atılıp boğulması için emirler veriliyordu. Bu sefere iştirak eden bütün askerlere yağma edilen şeyler esmanından yüzer frank verildi. Sonra İtalyanlar... Uzağa gitmeğe hacet yok. Bunlar daha geçen gün Trablus vahasını nasıl birkaç saat içinde temizleyivermişlerdi.

Radko nutkunu uzattı. Söyledi, söyledi. İnkâr edilmez bir tarzda en aklî ve maddî delillerle, tarihî ve ilmî misallerle insaniyet fikrinin boşluğunu, fenalığını, bir cemiyet için ne kadar [111] korkunç ve müthiş bir tehlike olduğunu anlattı. Avrupalıları hiç sevmiyor, onlardan nefret ediyordu ve "Ah bunlar..." diyordu, "kendilerinden başka kimsenin kuvvetlenmesini çekemezler." Onun için konsoloslardan çekinmek lâzımdı. Konsoloshanelerin kıyafetleri değiştirilen, Türk esvabı giydirilmiş nöbetçileri çıkarılacak, daima bunlar göz altında bulundurulacaktı. Zira mutlaka bir fitne yapmağa çalışacaklardı. Vakit geçiyordu. İşte Serez'e gireli iki saat olmuştu. Daha işe başlanmamıştı.

"Haydi kardaşlar" dedi, "çabuk olalım. Defterlerinizi çıkarınız. Bugünkü programımızı yazalım. İntizam ve birlik hem işimizi kolaylaştırır, hem bizi yormaz."

Dimço Kaptan'dan başka hepsi çantalarından birer kurşun kalem ve birer defter çıkardılar. Radko kendi defterine evvelâ bir maddeyi yazıyor, sonra okuyarak onlara yazdırıyordu:

1. En büyük iki fırın yarım saate kadar yakılıp hazırlanacak. Buna Dimço Kaptan memur. Âli mahkemeye lâzım olan şeyler orada bulunacak.

2. En zenginler yarım saat içinde ayrı bir binaya toplanacak. Bu binayı merkez taburundan bir takım bekleyecek.

3. Camilerin içindeki bütün eski halılar, antika seccadeler, kıymetli levhalar büyük ve cesur çarımıza, Ferdinand'a aittir. Hepsi ilk vasıta ile Sofya'ya gönderilmek üzere merkez kumandanlığına getirilecek.

4. Şehrin en meşhur ve büyük camii olan Sultan Camii'nin mümkün olduğu kadar süratle minaresi yıkılacak ve kapısına "Prens Boris Kilisesi" levhası asılacak. Kubbenin üzerindeki hilâl indirilerek yerine Bulgar arması takılacak. Gazi Evrenos Camii'ne halkalar mıhlanarak ordu mekkârelerine ahır, Halilpaşa Camii domuz pastırmalarına depo olacak. Katakoz, Süleyman Efendi ve Tarhuncu Muhittin camileri, lüzumları olmadığından, ta temellerinden yıkılacak. Yarın sabah duası papazlar tarafından bu yeni "Prens Boris Kilisesi"nde yapılacak.

5. Her çeteye muavin olarak ikişer manga asker ve birer süvari posta neferi verilecek.

6. Yukarıdaki maddeler icra olunmadan evvel Türk mahallelerinden çabucak yetmiş seksen kadar kadın istintak için toplanacak ve ilk yanan fırına getirilecek.

Radko ayağa kalktı. "Haydi kardeşler, çabuk olalım, vakit nakittir" dedi. Komitalar da kalktılar. Radko ayakta, çağırttığı genç bir çingene kadar siyah suratlı yaverine çetelere karıştırılacak mangalar ve süvariler için emrini verdi.

Dimço çıkarken döndü, "Kusura bakma gospodin Balkaneski" diye gülümsedi, "kadınlara ne soracaksınız? Zenginlerin kimler olduğunu biz biliyoruz. Biz hepsini toplarız. Paralarını bizden saklayamazlar."

Radko hiddetlenerek cevap verdi: "Sen bunamışsın. Sen bir tarafa çekil de rahatına bak. Kadınları para tahkiki için toplamıyorlar. Orduda generaller, miralaylar, kumandanlar var. Onlara yarın gece kız lâzım, kadın lâzım, eğlenme lâzım. Neferler, onbaşılar, çavuşlar, zabitler keyifleri çatsınlar da onlar Katolik papazları gibi pineklesinler mi? Şehrin en güzel kızları onla-

ra ayrılacak. Ey, şehrin en güzel kızları hangileri olduğunu nasıl bileceğiz. Her mahalleden gelecek kadınlara soracağız. Ona göre ayırıp tertip edeceğiz. Tabiî her şeyde intizam, her şeyde sıra ve saygı gerek."

Dimço Kaptan sesini çıkarmadı. Selâm verdi. Kapıdan çıktı. Ve yavaş yavaş vazifesinin başına, fırını yaktırmağa yollandı.

Radko yalnız kalınca yine yaverini çağırdı. Ona birçok emirler yazdırdı. Muavinine haber gönderdi. Onu da askerlerin, kışlaların emniyet altına alınmasına memur etti. Sonra şapkasını giydi. Kılıcını sürükleyerek, sol elini kalçasına götürdü. Dışarı çıktı. Merdivenlerden indi. Koridordaki neferlerin verdiği selâmları görmüyordu. Caddeden geçti. Hükümete girdi. Yaveri çamurlu ve tozlu bir gölge gibi daima arkasından geliyordu. Kumandanın yanına gitti. Serez'in yeni mutasarrıfı, kendisi kadar meşhur Rayef'le yeni jandarma kumandanı çete reislerinden Zangok, polis müdürü Lapof da orada idiler. Katliamın programını hep birlikte kararlaştırdılar. [Sayı: 57/9, s. 142]

Teşrin-i evvelin yirmi sekizinde mutasarrıf Rayef, "On sekiz yaşından kırk beş yaşına kadar olan Müslümanlar akşam üzeri alaturka on buçukta hükümete müracaatla isimlerini kaydettirsinler. Kaydolmayanlar ceza görecek" diye sokaklara bir ilân yapıştırtacak ve tellâl çağırtacaktı. Katliamdan şüphelenmeyen ahali hükümetin avlusuna ve caddeye toplanacaklardı. Toplananların adedi dokuz, on bini geçince bir silah patlatılacak ve hemen "Türkler bir Bulgar zabiti vurdular" şayiası çıkarılacaktı. Ondan sonra parolayı bilen askerler, jandarmalar, polisler bahçenin içindekileri hep kurşuna dizecekler, sokaktakileri köşelerden çevirip kılıçla, bıçakla mahvedeceklerdi. Çünkü birer birer toplayıp konsoloslar görmesin diye gizli gizli kesmek –vakıa muvafık ise de– başa çıkacak bir iş değildi. Radko, arkadaşlarıyla bütün kararlarını birleştirdikten sonra durmadı, oradan çıkıp merkez kumandanlığı dairesine dönerken kapıda dimdik, iri bir süvari neferi karşısına geldi. Eli şapkasında, "Dimço Kaptan'ın yaktırdığı fırına elli tane kadın getirildi" dedi, "on dakikadır sizi bekliyorum kumandan..."

Radko daima arkasından gelen yaverine döndü, atını istedi. Zaten hayvanlar kumandanlık binasının köşesinde duru-

yor, önlerine dökülen bir çuval arpayı yiyorlardı. Önüne getirilen ata bir cambaz çevikliğiyle atladı ve süvari neferine, "Haydi ileri geç... Fırına... Dörtnala..." dedi.

Hükümet Caddesi'nden, Maarif Kahvesi'nin önünden dörtnala geçtiler. Yoldaki eşkıyalar, askerler duruyorlar, pek iyi tanıdıkları Mayor[2] Balkaneski'yi selâmlıyorlardı. Kapalıçarşıdan çıktılar. Bazı dükkânları açık caddeden sola saptılar. Süvari neferi büyük bir kapının önünde atını durdurdu. Hemen yere indi.

Daima eli şapkasında, "Burası kumandan..." dedi. İçeriden ince iniltilerle karışık acıklı bir uğultu çıkıyordu. Radko hayvandan atladı ve kapıdan girdi. Bu fırın hiç çarşı fırınlarına benzemiyordu. Genişti. Yüksek tavanları sarıya boyanmıştı. Büyük ve yüksek ocağı ta nihayetinde idi. Üst kısımları açılmış kepenklerden bol bir aydınlık taşıyor ve her tarafı dolduruyordu. Türk kadınları alacalı bir ipek kumaş gibi köşeye birikmişlerdi... Yaşlılarını ayırıyorlardı. On bir tane kırk yaşından fazla çıktı.

Bu yaşlıları kapının arkasına yığdılar. Geriye kalanların içinde on sekiz yaşında kızlar, kundaktaki çocuklarına meme veren genç ve taze analar bulunuyordu. Radko, bunlara gülerek tekrar ve yavaş yavaş "Görüyorsunuz be hanımlar" dedi, "içerisi sıcak. Sizden bazı şeyler soracağım. Terlemeyesiniz. Haydi hepiniz esvaplarınızı çıkarınız. Soyununuz. Fistanlarınızı, gömleklerinizi, donlarınızı, çoraplarınızı atınız. Çırçıplak kalınız. Hamama girecekmiş gibi... Ağanızın koynuna girecekmiş gibi... Üzerinizde yalnız saçınız kalsın... Çırçıplak, çırçıbıldak. Haydi, haydi..."

Ömürlerinde kocalarından, babalarından ve kardeşlerinden başka kimseye yüzlerini açmamış olan bu kadınlar bu korkunç emre itaat edemiyorlardı. Komitalar dipçiklerle vuruyorlar, çarşaflarını, yeldirmelerini yırtıyorlar, fakat bir tane olsun soyamıyorlardı. Bu münasebetsiz mukavemete Radko'nun canı sıkıldı. Hiddetlendi. Fırlak ve al [143] yanakları titremeğe başladı. Neye yoruluyorlardı? Yorulmağa ne hacet vardı? Mademki

2 Mayor: Belediye başkanı.

fırın yanıyordu. İçlerinden bir tanesini yakınca öbürleri korkacak ve asla karşı gelemeyeceklerdi.

"Durunuz, boşuna uğraşmayınız, vakit geçiyor" dedi. Ve komitalar kendinden tarafa dönünce ilâve etti: "Soyunmağa razı olmayanlardan bir tane çekin, buraya getirin."

Izbandut gibi iki iri komita, kümeden tuttukları bir kadını sürüklediler. Radko'nun karşısına getirdiler. Bu, balık etinde, kumral ve genç bir hanımdı. Ancak yirmi, yirmi beş yaşlarında tahmin olunabilirdi. Yırtılan yeldirmesinin altından kurşunî yünden yapılmış alafranga esvapları görünüyor ve kucağında kundaklı bir çocuk tutuyordu. Radko bir yıldırım gibi gürledi: "Eziyet etme be karı..."

Komitalar geriye çekildiler. Masanın önünde yalnız kalan kadın titriyor, hıçkırarak kucağındaki yavrusunu sıkıyor, sıkılan ve ürken çocuk avazı çıktığı kadar bağırarak ağlıyordu. Bu çocuğun gürültüsü Radko'yu büsbütün hiddetlendirdi. Ayağa kalktı. Kadının karşısına giderek sordu: "Söyle, soyunacak mısın?"

Kadın yere kapandı. Öpmek için ayaklarını tutuyor, yaşlanmış yüzünü, dağılan saçlarını onun boyasız ve tozlu çizmelerine sürüyordu. Çocuk daha şiddetli haykırıyor, fırının içini gürültüye boğuyordu. Radko dayanamadı. Anî bir hareketle eğildi. Bu susmayan çocuğu anasının kucağından kopardı. Fırına doğru döndü. Gözleri dönen kadın Radko'nun beline sarılıyor, "Allah'tan kork, Allah'tan kork..." diye yalvarıyordu.

Radko, bu narin kadının başına dehşetli bir yumruk indirdi. Yere devirdi ve "Allah benden korksun..." diyerek hâlâ susmayan çocuğu ocağın içine fırlattı. Birden çocuğun sesi kesildi. Fakat fırının içindeki kadınların hepsi birden ağlamağa, bağırmağa başladılar. Evlâdının alevler içinde kaybolduğunu gören ana yaralanmış dişi bir kaplan süratiyle Radko'nun boğazına atıldı. Zayıf parmaklarıyla onun yakasını yırttı. Komitalar susturmak için kadınların arasına girerek kafalarına, gözlerine vuruyorlar, hepsini al kana boyuyorlardı. Radkof kuvvetli kollarıyla boğazına sarılan, kendisini boğmak isteyen bu nahif kadını büktü. Altına aldı. Komitalardan üçünü adlarıyla çağırdı. Bunlar yere yatırdıkları kadının esvaplarını, gömlekleri-

ni, donunu yırttılar, kopardılar. Çırçıplak bıraktılar. Ve ellerini arkaya bağladılar.

Sonra Radko hâlâ soyunmayan kadınlara dönerek zehirli bir sesle "Dikkat ediniz be karılar!" diye haykırdı. "Bize boşuna eziyet vermeyin. Lâf dinlemeyen idam olunur. Şimdi bakın soyunmayan ve karşı gelen bu kaltağı nasıl pişireceğiz. İbret alınız. Sonra hepiniz böyle olursunuz..."

Bu sesin tüyleri ürperten dehşeti kadınları, hatta komitaları bile buz gibi dondurdu. Dimço Kaptan ocağa bakmıyor, yüzünü kapı tarafına çeviriyordu. Radko, masanın üzerinden bir ustura aldı. Kebap yapılacak kestaneleri nasıl çatlamasın diye yararlarsa o da fırında yakacağı adamın vücudunu öyle yarardı. Yarılmamış bir adam çabuk yanmazdı. Hâlbuki yarılırsa tatlı bir cızırtı çıkararak, çabucak tutuşur, mavi ve sincabî bir buhar bırakarak kül oluverirdi. Bu mavi ve sincabî buhar... Radko onun manzarasından ziyade kokusunu severdi. Ve bu koku yakılan adamın milliyetine göre değişiyordu. Radko çok dikkat ve tecrübe etmişti. Hatta şimdi yakılan bir adamın uzaktan kokusunu duysa hangi milletten olduğunu yanılmadan söyleyebilirdi. Bulgar köylüleri kavrulmuş sarmısak, Sırplar yanmış patates, Rumlar kızartılmış balık ve şarap kokusu çıkarırlardı. Henüz bir Alman, bir İngiliz, bir Fransız yakamamıştı. Onların kokusunu bilmiyordu. Fakat Türkler... Balkan'ın bu en kuvvetli ve kanlı adamları keskin bir süt, bir tereyağı kokusu neşrederlerdi.

Mahkûmu soyup bağlayan komitalara "Arkasını çeviriniz" dedi, "kımıldamasın, sıkı tutunuz."

Elleri bağlı ve çıplak kadın, gözleri kapalı, inliyordu. Kendini kaybetmişti. Arkası çevrilince, Radko elindeki ustura ile çatlatacağı bu canlı yemişe baktı. Gür ve dağınık saçlarla örtülü sırt kısmı geniş kalçalarının üzerinde küçük ve nispetsiz kalıyordu. Tüysüz ve lekesiz bacakları beyaz ve parlaktı. Ocağın alevleri satıhlarına aksediyor, pembe ve uçucu gölgeler titretiyordu. Radko usturayı bu pembe akislerin üzerine vurdu. İki büyük haç yaptı. Belden başlayan haçların sapı baldırların üstüne kadar iniyordu. Kadın etine giren, sinirlerini [144] koparan, kemiklerine dokunan keskin ve müthiş usturanın acısıy-

la haykırdı. Çırpınmak istedi. Lâkin katilleri onu sımsıkı tutuyorlardı. Fışkıran kanı yere düşüyor, Radko esvapları kirlenmesin diye geri çekiliyordu.

"Çeviriniz, çeviriniz, karnını çeviriniz" dedi. Gözleri fırlayan mahkûm son kalan kuvvetini kısık sesine veriyor, "Allah, Allah, Allah..." diye kıvranıyordu.

Radko gülerek "Allah benim, Allah benim..." diye kurbanına cevap veriyordu. Kanlı usturayı şiş ve süt dolu memelerin üstünden ufkî olarak geçirdi. Sonra daha çabuk bir hareketle bu keskin ve kırmızı aleti zavallı kadının rahmine soktu. Ve yukarıya doğru o kadar hızlı çekti ki, bir anda yarılan karnından mide ve bağırsaklar, kırmızı ve kalın ip yumakları hâlinde dışarı fırladı. Radko iki adım geriledi, cebinden çıkardığı mendille ellerine bulaşan kanları silerek haykırdı: "Haydi çabuk, içeri."

İki komita mahkûmu kollarından ve bacaklarından tutarak fırına soktular. Alevlerin binlerce kırmızı ve görünmez ejderha dilleri gibi sardığı canlı et yığınından pembe bir buhar, mavi ve sincabî bir duman çıktı. Feci ve acul bir cızırtı başladı. Radko sandalyesine oturarak gözlerini ocağa dikti. Sincabî duman vücudu göstermiyordu. Ve o koku... O süt ve yağ kokusunu Radko şimdi duyuyor, gayet tatlı ve hayalî bir sütlü kahve içiyormuş gibi derin derin kokluyordu.

Cızırtı bazı azalarak, bazı yeniden birdenbire ateş almış gibi şiddetlenerek devam ediyordu. [Sayı: 58/10, s. 151]

Bu cehennemî sahneyi gözlerini kapayarak görmeyen kadınlar cızırtıyı işitmemek için kulaklarını, boğucu kokuyu duymamak için burunlarını kapayamıyorlardı. Hepsi akıllarını, dillerini kaybetmişler, hepsinin sesleri kesilmişti. Radko tekrar soyunmalarını emretti. Bu sefer kimse karşı gelemiyordu. Bütün bu kadıncıklar mihaniki tereddütlerle, yavaş yavaş soyundular. Çırçıplak kaldılar. Radko bu kat'î itaatten memnun ve müsterih, masasına dayandı. Cebinden bir kâğıt çıkardı. Bu kâğıda üç muvazî çizgi çekti. Baştaki haneye "beyaz", ikinciye "kumral", üçüncüye "esmer" yazdı. O daima "rakam yalan söylemez" der, bütün Bulgarlar gibi, bütün mütemeddin ve ciddî adamlar gibi en büyük hakikatin ancak nispet ve ista-

tistikte bulunacağına itikat ederdi. Selikavî[3] ve şuursuz bir ısrar ile ellerini tesettür yerlerine örtü yapan kadınlar onar onar, karşısına getiriliyor ve yan yana diziliyordu. Evvelâ hepsinin kollarını yukarı kaldırtıyor, bacaklarını sağa sola açtırıyordu. Sonra her birine, ayrı ayrı şehrin en güzel kızlarından üçünün adını soruyordu. Mahallelerini, evlerinin numarasını, babalarının kim olduğunu öğreniyordu. Bu alâ Pompei tahkikat bir saatten ziyade sürdü. İfadesini verip söyleyeceği kalmayanlar fırının arkasındaki geniş ambara, sarhoş komitaların kucağına gidiyordu. Komitalar bu meme, karın, bacak, baldır, saç tufanının içinde şaşırıyorlar, ne yapacaklarını bilmiyorlar, korkunç bir "sadizm" hezeyanına uğrayarak en şeni, akla gelmez fantezîler icat ediyorlardı. Bu fantezilerden "canlı çukur" dedikleri en müthişiydi. Evvelâ yere şişman bir kadın yatırıyor, onun üzerine beğendikleri diğer ikinci bir güzel kadını, arkası üstü ve çapraz uzatıyorlardı. Bu [152] kadının da ellerinden, ayaklarından birer kadına tutturuyorlardı. Sonra sıra kendisinin olan komita yaklaşıyor, çıplak ve fırlak karnının ta ortasına, göbeğin biraz aşağısına küçük kasaturayı saplıyor ve hemen çıkarıyordu. Sonra koyu kırmızı bir kan fışkıran bu küçük deliğin üzerinde nefsini körletiyor, zavallı çırpınan, haykıran kadının karnında, kanlı bağırsaklarının arasında, hayvanlığının en şeni, en pis, en çirkin ateşlerini söndürüyordu.

Ve karınlarına delik açılan kadınlar hiç yaşamıyorlar, bir iki saat içinde inleye inleye, kıvrana kıvrana ölüveriyorlardı.

Radko en güzel kızların isimlerini yazdığı cetveli dikkatle süzdü. Beyaz hanesinde adı en ziyade tekrarlanan "Lâle Hanım, Hacı Hasan Bey'in kızı" idi. Kumral hanesinde "Naciye Hanım, Müderris Ahmet Efendi'nin kızı", esmer hanesinde "İclâl Hanım, Kadri Ağa'nın kızı"... Hangisini intihap edecekti? Bir kere esmer istemiyordu. Çünkü hemen bütün Bulgar kızları esmerdi. Kumraldan da bıkmıştı. Sofya'yı dolduran şantözlerin de hemen hepsi kumraldı. Beyaz... Beyazı... düşündü. En güzel bu beyaz hanesindeki Lâle olmalıydı. İşte en çok onun ismi tekrar olunmuştu. Hatta bir kadın "Dünya güzeli

3 Âdet olduğu üzere, içgüdüsel.

Lâle Hanım" demişti. Bu kim bilir, nasıl bir kızdı? Hayalinde ansızın masalların anlattığı bir harem dairesi canlandırıyor, orada büyük ve ipek perdeler arasında, yumuşak ve divana uzanmış beyaz ve çıplak bir kız görüyordu. İşte her yabancı ve ecnebi gözden uzak, gölgeler ve ipekler içinde âdeta bir peri gibi büyümüş olan bu nefis Türk kızı bir saate kadar kendisinin olacaktı. Kollarını masanın üzerinden çekti. Ellerini pantolonunun ceplerine soktu. Sırıttı. Bacakları, göğsü, koltuklarının altı, her tarafı kaşınıyordu. Bir an öyle durdu. Bu tatlı ve şedit kaşıntıları dinledi. Bir saat sonraki saadetin hülyası sanki damarlarındaki bütün kanları fışkırtmış, altüst etmişti. Cebinden çıkardığı sol eliyle burnunu kaşıdı, sonra saçlarını, ensesini... Ve birden ocağın dibinde bitmez tükenmez çubuğunu çeken Dimço'ya döndü.

"Kaptan, haydi kalk, gayet çabuk, Hacı Hasan Bey'i benim yanıma getireceksiniz. Ben merkeze gidiyorum. On dakikaya kadar... Evinin kapısına iki nöbetçi bırakacaksın. Kimse dışarı çıkmayacak. Haydi, gayet çabuk..."

Hızla ayağa kalktı. Arkadaki ambardan gelen haykırışmaları hiç işitmiyor gibiydi. Kapıya yürüdü. Dışarı çıktı. Ve bekleyen atına bindi. Demin koşa koşa geldiği yerlerden şimdi yavaş yavaş geçiyordu. Birçok dükkânlar açılmıştı. Ahali duruyor ve kendisini selâmlıyorlardı. Fakat o hiç etrafını görmüyordu. Gözlerini eyerin kuburluklarıyla atın doru boynundan [153] hâsıl olan gölgeli çizgiye dikmişti. İçinden duyulmaz bir seda damarlarına yayılıyor, dimağında, kalbinde, "bir saat sonra... bir saat sonra..." diye tatlı bir akis bırakıyordu. Merkez kumandanlığına geldi. Şehrin saati alaturka altıyı vuruyordu. Atından indi. Fırındaki kaşıntıları şimdi uyuşmuştu. Şimdi bütün vücudu katılaşmış, sanki kaskatı olmuştu. Dalgın ve habersiz, yukarı çıktı. Odasına girdi. Jandarma kumandanı Zankof'la polis müdürü Lapof kendisini bekliyorlardı. Oturur oturmaz konuşmağa başladılar. İşler yolunda gidiyordu. Hatta konsoloslardan bazıları mutasarrıf Rayef'e, işgal esnasında gösterilen intizam ve adaletten dolayı teşekkür bile etmişlerdi. Civardaki ve ovadaki İslâm köylerinde nasıl temizlik yapılacağını müzakereye koyuldular. Karar verdiler. Katliamcılar tayin edildi. Zankof'la La-

pof emirlerini vermekte gecikmemek için durmadılar, gittiler. Radko yalnız kalmadı. Dimço'nun çetesinden dört haydut Hacı Hasan Efendi'yi getirmişlerdi. Bu, abanî sarıklı, rahat ve saadetinden, hareketsizlikten kalınlaşmış, tombul, nazik, orta boylu bir adamdı. Top ve koyu kumral sakalının üstünde pembe ve şiş yanakları parlıyor, çizgisiz yüzünde sarı bir korku gölgesi beliriyordu. Düşman kumandanından ümit ettiği iltifatı görmemekten şaşırmış gibiydi. Radko, kendisini oturtmamıştı bile...

"Adın ne?"

"Hacı Hasan..."

"Bankada ve evinde kaç liran var?"

Hâli ve mevkii takdir edemeyen Hacı Hasan Efendi, cevap vermedi. Aptal aptal karşısındaki Bulgar zabitinin yüzüne baktı. O eğer böyle şeyler olacağını bilseydi, ordu ile çekilmez, Selanik'e kaçmaz mıydı? Ama Balkan ordularının medeniyet, meşrutiyet getireceğini ümit etmişti.

"Söyle, kaç lira?.."

"..."

"Susuyorsun. Mahkemeye havale edeceğim, orada bülbül gibi söylersin. Evinde kaç kişi var?"

"Altı..."

"Adlarını söyle, yazacağım" Hacı Hasan Efendi tekrar şaşaladı. Buna ne lüzum vardı? Bu münasebetsizlik değil miydi?

"Raciye..."

"Kadın mı, erkek mi, senin nen?"

"Kadın, kaynanam." [154]

"Bir... Sonra?"

"Fatma, karım."

"İki... Sonra?"

"Tarık, Zeynelabidin, Halit, erkek çocuklarım."

"Beş... Sonra?"

"Lâ'lî... Kızım."

"Lâle... Altı."

Hacı Hasan Efendi tecvit ve Arapça gayretiyle ayın harfini şiddetle çatlatarak tashih etti:

"Lâle değil, Lâ'lî, efendim."

"Lâle, Lâ'lî, her ne ise... Başka kimse yok mu?"

"Dört tane hizmetçi var."

"Başka?"

"Bir de ihtiyar uşak. Hepsi bu..."

"Senin evin güzelmiş. Bize lâzım. Sen mahkemeye gidersin, paralarını söylersin. Lâle'den başka çoluğun çocuğun başka yere çıkarılacak. Lâle evin [Sayı: 59/11, s. 175] temizliğine bakmak için kalacak..."

Hacı Hasan[4] Efendi kulaklarına inanamıyordu. Böyle şey olur muydu? Bu kadar konsoloslar varken... Cevap vermedi. Yutkundu. Başı dönüyor, bilekleri titriyordu. Radko ayakta, asker vaziyetinde duran komitalara isimleri yazdığı pusulayı uzatarak Bulgarca emrini verdi.

"Bu adamı fırındaki mahkemeye teslim ediniz. Beni beklemesinler, istintakına devam etsinler. Parasını saklıyor. Sonra evi bize lâzım. Evinde on iki kişi var. Yalnız Lâle ismindeki kız kalacak. Öbürleri beş dakikaya kadar evden çıkarılacak. Bu çıkanlar serbesttirler. Boyunlarına hemen hürriyet kurdelesi bağlayınız..."

"Hürriyet kurdelesi bağlayınız" demek, "kafalarını kesiniz" demenin komitacasıydı. Radko biraz durdu. Ve elini masanın üzerine vurdu.

"Haydi çabuk, söylediklerimi Dimço Kaptan'a anlatınız. Dikkat edin, kız kaçmasın. Evin kapısından nöbetçiler ayrılmasınlar. Çabuk bir süvari ile bana haber gönderiniz. Gelip gezeceğim. Haydi, arş... Çabuk."

Hacı Hasan[5] Efendi bir şeyler söylemek istedi. Lâkin komitalar onu dışarı çıkardılar. Kapı kapanınca Radko ayağa kalktı. Bir aşağı bir yukarı gezinmeğe başladı. İşte nihayet yarım saate kadar Lâle, Serez'in en güzel kızı kendisinin olacaktı. Yine hayalinde, fırındayken dalga geçtiği o harem köşesi mor ve parlak halelerle karışık, canlanıyor, bir esatir şiirinin rüyalara giren müphem akisleri hayalinde büyüyor, uzuyor, derinleşiyordu. Hafif mavi hareli ziyaların akıcı gölgeleriyle görülmemiş çiçeklerden yapılmış bir bahar yatağını andıran ipek sedirde bir çıplak kız, baygın ve yorgun geriniyor, yüzükoyun dönü-

4 Metinde yanlışlıkla "Hüsnü".

5 Metinde yanlışlıkla "Hüsnü".

yor, bacaklarını geriyor, dağınık ve siyah saçlarıyla örtülen beyaz ve sivri memelerinin üzerine abanarak, sarıldığı menekşe rengindeki yumuşak yastığı sıkıyordu. Ve dışardaki süvari kollarının gürültülü nal seslerini, hükümete toplananların uğultusunu asla duymayan Radko, hülyasının karşısında kalbinin çarpıntılarını pekâlâ işitiyordu. Yarım saat geçmemişti. Kapı vurulunca durdu ve... uyandı. Giren süvari evin hazır olduğunu ve içinde yalnız bir kız bırakıldığını söylüyordu. Radko [176] yaverini çağırdı. Ona üç saate kadar bir yere gideceğini, bu üç saat esnasında mutlaka aranması lâzım gelirse Dimço Kaptan'a sorulmasını, kollardan ve inzibat memurlarından gelecek raporları okumasını, gayet mühim ve müstaceli varsa onun da Dimço Kaptan'a gönderilmesini tembih etti. Sonra yavaş yavaş aşağı indi. Süvari ile yine yavaş yavaş, etrafını görmeden, sokaklardan geçiyordu. Atını biraz koşturursa deminki hayalinden ruhunda, dimağında, sinirlerinde kalan o sarhoşluğa benzer lezzet bozulacak sanıyordu. Yüksek duvarlı dar sokaklar... Beyaz minareli küçük ve sakin mahalle camileri... Servili mezarlıklar... Minimini sel köprüleri... Fena ve intizamsız, fakat temiz ve beyaz taşlı kaldırımların üzerinde gezinen tavuk ve kaz sürülerine serçeler de karışıyorlardı. Bu evvel zaman yolu Radko'nun hoşuna gitti. Bu yolun serin ve aydınlık sessizliği içinde ilerledikçe kendisini hakikî ve canlı bir şark masalının esrarına dalmış ecnebi bir masal kahramanı sanıyor, kalbi büyük fatihlerin kaçamamış ve sağ kalmış mağlûplarını çiğnerken duydukları o hiç kanmayan tatlı ve susamış heyecanıyla çarpıyordu. Önünden geçtiği sarı badanalı uzun ve yüksek bir duvarın ortasındaki büyük ve yeşil kapıyı görünce, "Burası olacak" dedi. Kapının önünde bir askerle iki komita durmuş, konuşuyorlardı. Hem bu kapı... Bulgarya'daki Türkler bile Allah'larının Arabistan'daki evine gidip hacı oldukları vakit dönüşlerinde kapılarını yeşile boyamazlar mıydı? Mutlaka Hacı Hasan'ın konağı bu olacaktı. Arkasına döndü. Süvari neferine sordu: "Burası mı?"

"Evet gospodin..." [Sayı: 60/12, s. 191]

Ve şuursuz bir acele ile mahmuzlarını atının karnına vurdu. Bir anda kocaman kapının önüne yetişti ve yere atladı. Ko-

mitalar ve nöbetçi, zaten onu bekliyorlardı. Hayvanın dizginlerinden tuttular. Radko aralık duran kapıya yürüdü. Kenarda bir fincan tabağı büyüklüğünde kaba bir çan düğmesi beyaz, kör ve tek bir göz gibi parlıyordu. Eliyle bu düğmeye dokundu, uzaktan zor işitilir bir zil sesi aksetti.

"İçeri kimse girmesin" dedi, "Dimço gelirse buna basarsınız. Ben çıkarım."

Başı yine yere eğik, sol kolu yine kalçasındaydı. Aralıktan girdi. Sağ omuzu ile kapıya dayandı ve kapattı. Fakat öyle kaldı. Kımıldanamıyordu. Birdenbire önünde bir cennet açılmıştı. Zümrütten bir cennet... Kamaşan gözleriyle baktı. Baktı. Ferdinand'ın sarayını, Avrupa'nın en güzel ve meşhur parklarını bilirdi. Ama hiçbirinde bu hayalî sükûnu görmemişti. Büyük ağaçların neftî gölgeleri çiçeklerin üzerine ağır ve kadife halılar gibi yayılıyordu. Ve balıksırtı kumlu bir yol mermer bir havuza doğru gidiyor, ta nihayette gene mermer basamaklarla çıkılan kapıda bitiyordu. Radko sağ eliyle gözlerini ovuşturdu. İki tarafına döndü. Dışardan bir kale gibi yükselen duvarın içeriden bir taşı olsun görünmüyordu. Sık sarmaşıklar ve hanımelleriyle örtülmüştü. Yavaş yavaş yürüdü. Adlarını bilmediği, hatta ömründe ilk defa gördüğü çiçekler gölgeli tarhlarda henüz doğmamış peri yavruları gibi uyuyorlar, sarhoş edici, keskin ve tatlı kokular çıkarıyorlardı. Havuzun yanına geldi. Kumlu yol sağdan ve soldan gelen öbür yollarla birleşerek burada meydanlaşıyordu. Ve yine adını bilmediği büyük ve asırlık ağaçlar tarhların köşelerinden yükseliyor, iri ve sarkık yapraklarından görünmeyen dallarıyla havuzun üstünde yeşil ve geniş bir kubbe kuruyorlardı. Durdu. Havuzun mermer fıskiyesinden çıkan şeffaf sütuna baktı. İki metre yukarısı mavi toz hâlinde tekrar havuza dağılarak suyun üzerinde aksini ürperten bu billur sütunun içinde gölgelerden kaymış güneş damlaları birikiyor ve parça parça açılan minimini eleğim-sağmalarda bütün renkler kaynaşıyordu.

Radko bu manzara karşısında kendi hayatlarını hatırladı. Sofya'da bile bahçelerin bir tarafında inek ahırları bulunur, gübre ve fışkı kokusu hiç eksilmezdi. Domuzsuz ev yoktu. Zenginlerin bahçeleri, çıplak ve çirkin, Avrupa tarzında

tarh edilmişti. Bulgaristan'ın umumî parkları bile bu zümrütten cennetin yanında kel ve uyuz sayılacak derecede gölgesiz ve güzellikten arî kalacaktı. Nihayetleri koyu yeşil gölgeli tünellerde kaybolan yandaki yolların kenarlarında büyük kafesler gibi, yaldızlı kameriyeler parlıyordu... Burada ne lâtif bir hayat geçecekti. Radko burayı zapt etmeyi düşündü. Sahibi, bir kızından mâada, şimdi ihtimal bütün ailesiyle beraber kesilmiş bulunuyordu. Her sene gelecek, bu yüksek duvarların arasına, dar ve bozuk sokakların içine saklanmış gizli cennette birkaç hafta yaşayacak, yaşamanın tadını anlayacaktı. Buna karar verince sevindi. Bu zümrütten cennetin içinde bir de huri vardı... O kim bilir ne kadar güzeldi... Havuzun yanından geçti. Kapıya yürüdü. Sekiz on adım kalınca durdu. Binaya baktı. Bu, büyük ve geniş pencereli, mavi boyalı, üç katlı minimini bir saraydı. Açık pencerelerinin arkasından tül perdeler gözüküyordu. Prens Boris pekâlâ burada oturabilirdi. Fakat daha yüksek ve ihtişamlı konaklar olduğu söyleniyordu. Önüne bakarak yürüdü. Kılıcı kumların üzerinde sürükleniyordu. Geniş ve mermer basamakları çıktı. Kapı kapalıydı. Ya kız açmazsa kırılacak şeye hiç benzemiyordu. Ağır cevizdendi. Kalın ve parlak halkalarına gümüş mü diye dikkatle baktı. Mutlaka dışardan birkaç adam çağırmak, merdiven getirtip pencerelerin birinden girmek lâzım gelecekti. Kapıya yumruğuyla üç defa vurdu ve bekledi. Hiçbir ses çıkmadı. Bir kere daha, fakat daha hızlı vurdu ve bekledi. Gayet hafif bir ayak sesi işitiyor gibi oldu. Durdu dinledi, dinledi. Pek uzaklarda öten bir horozun narası sanki kendisine cevap veriyordu... Ve ağaçların arasından kurtulan kokulu bir rüzgâr basamaklardaki mermer saksıların içindeki top çiçekleri dalgalandırıyor, bahçelerin üstünden geçiyor, saçaklara doğru cereyanlar yaparak hafif, işitilmez ve gizli fısıltılar çıkarıyordu. Kolunun bütün kuvvetiyle bir kere daha vurdu. Bu sefer içerden titrek ve ince bir seda "Kim o?" [Sayı: 61/13, ilâve kısmı] dedi.

Radko'nun birdenbire kalbi atmağa başladı. İşte Lâle gelmişti... Nazik ve kurnaz olmak lâzımdı. Sesini yumuşattı: "Ben efendim."

"Siz kimsiniz?"

"Kumandan... Bulgar ordusunun kumandanı!"

"Ne istiyorsunuz?"

"İçerisini gezeceğim. Çarımızın oğlu prens cenapları için birkaç günlük oturacak yer arıyoruz. Babanız bu asil misafire evini vermeğe razı oldu. Kendisi hükümette, generalin yanındadır."

"Niçin babamla beraber gelmediniz?"

"Babanızın şimdi hükümette işi var. Akşama kadar ayrılamaz. Şehirde bir fenalık olmasın diye yerli İslâmlardan milis teşkil ediyorlar."

"Ya biraz evvel zorla götürdüğünüz annem, büyük annem, kardeşlerim?.."

Radko yutkundu. Fakat kulp takmakta güçlük çekmedi: "Affedersiniz. Onlar için hepimizin canı sıkıldı. Fena bir yanlışlık olmuş. Prensimiz oturacağı vakit hepinizin başka bir eve gitmesi münasip görülmüş. Acele ile emir ters anlaşılmış. Birtakım kaba köylüler, prensi hemen gelecek zannıyla onları alıp İslâm mahallesinde bir eve götürmüşler. Babanıza, general tarziye verdi. Yarım saate kalmaz, hepsi gelirler... Rica ederim açınız. Zira vaktim geçiyor. İşim var."

"..."

"Niçin açmıyorsunuz? Emin olunuz. Korkmayınız. Biz medenî insanlarız. Bizden hiç kimseye zarar gelmez. Göreceksiniz, prensimiz oturduğu müddet evinizden bir iğne olsun kaybolmayacaktır. Bizim sayemizde Makedonya'nın İslâm ve Hıristiyan ahalisi katil Jöntürkler'in zulmünden kurtulacak. Herkes hakikî Meşrutiyet, hakikî uhuvvet, hakikî müsavat, hakikî adalet neymiş anlayacak... Yüzünüzü örtünüz. Biz namuslu adamlar, başkalarının namusunu kendi namusumuzdan mukaddes ve âli tanırız. Kapıyı açınız. İki dakikada her tarafı görüp gideceğim. Korkmayınız diyorum size. Eğer sizin hakkınızda fena bir niyetimiz olsa pencereden merdivenle girmek, kapıyı kırmak zor mudur? Açınız rica ederim... Bekletmeyiniz efendim..."

Radko o kadar nazikçe söylüyordu ki zavallı Lâ'lî, bu saadet, müsavat, hürriyet vadeden düşman kumandanının karşı-

sında inat etmeği muvafık bulmadı. Zaten inat etse, kapıyı açmasa, bütün memleketi zapt eden bir kumandan için pencereden girmek, hatta evi temelinden yıkmak güç bir iş miydi? O vakit kim bilir kendisinin ve ailesinin başına ne felâketler gelirdi. Hâlbuki işte birkaç dakikaya kadar ağlatıla ağlatıla götürülen annesinin, büyük annesinin, kardeşlerinin bırakılacağı söyleniyordu. Sevgililerini tekrar ikinci bir hakaretten kurtarmak, kurtaranlara nazikçe davranmak vazifesi değil miydi? Uzun düşünmedi. Soğuk ve hafif bir titreme bütün vücudunu üşüttü. Göğsünde bir sızı, ağzında bir acılık duydu. Ve gayr-i ihtiyarî kapıyı açtı.

Radko içeri girince sanki dondu. Taş gibi kaldı. Sol eli hâlâ kalçasında idi. Ve kırpmayan gözleri, karşısındaki harikada... Lâ'lî'nin arkasında siyah ve bol bir yeldirme ve başında kalın ve beyaz ipekten bir namaz bezi vardı. Yüzü beyaz bir rüya bulutunun arasından doğan hayalî bir ay kadar parlıyordu. Ve uzun boyu, bedîî ve mükemmel endamı bol yeldirmenin altında, âli bir şiirin vezin ve kafiyelerle örtülen derin ve müheyyiç manası gibi, müphem bir vuzuh ile beliriyordu. Radko'nun böyle şaşkın durmasından sıkıldı. Önüne baktı. Sık ve kıvırcık kirpikleri minimini ve siyah hâlelerle gözlerini kapıyor, küçük ve pembe burnunun şeffaf ve pembe yanağına görünmez gölgesi düşüyor ve bir al gül tomurcuğundan daha hareli olan küçük ağzının rengi daha koyulaşıyordu.

"Buyurunuz" dedi. Önden yürümeğe başladı. Büyük pencerelerle aydınlanan sofanın sağındaki maun boyalı kapıyı açtı. Burası misafir ve selâmlık odasıydı.

Radko'nun girmesi için geriledi. Yol verdi. Hep önüne bakıyordu. Lâkin Radko hiçbir şey görmüyordu. Halılar, kanepeler, ağır perdeler, büyük levhalar, endam aynaları, mermer masalar, ipekli koltuklar, sırmalı püsküllü ağır divanlar, tirşe boyalı duvarlar, oymalı tavanlar, her şey, her şey... kırmızı ve titrek bir sis içinde eriyor; bu yakan, bu heyecan veren kırmızı karanlığın arasında yalnız gözleri yerden ayrılmayan Lâ'lî'yi görüyordu.

Her tarafı gezdiler. İkinci kattaki odalara da, görmeden, baktı. Geniş ve aydınlık bir merdivenden, her tarafını silen bu ateşli sisin içinde yüzer gibi, üçüncü kata çıktı. Önündeki be-

dianın hayali andıran vücudu siyah ve ince yeldirmenin altında insanı çıldırtacak hareketlerle oynuyor, kalçalarının ve uyluklarının her basamakta aldığı şekil, kalbinde dayanılmaz heyecanlar alevlendiriyordu.

Birden kaynayan kırmızı bir buhar denizinin ta dibine batmış da çıkmak için son bir gayretle çırpınıyormuş gibi sarsıldı. Ne oluyordu: Sarhoş muydu? Yalnız ciddî ve âli bir tahsil görerek fenne yabancı kalmayan, birinci sebeple ikinci sebeplerin arasındaki hududu hakkıyla sezen, basit ve amelî hakikatlere akıl erdiren maddî ve şüphesiz zekâlara has o çabuk ve doğru idrak ile kendine geliyor, içinden, bir şimşek vuzuhuyla ansızın parlayan "Edebiyat mı yapıyorum?" sualini kendi kendine soruyordu. Sol kolunu kalçasından indirdi. Sağ elini başına götürdü. Alnını sildi. Lâ'lî'yi görür görmez her tarafını, bütün mevcudiyetini sarmış olan o sersemlik bulutundan sıyrıldı. Duvarlar, tavanlar, sofa, balkonun mavi ve yeşil camlı kapısı hakikî vaziyetini aldı. En üst katta idi. Açık pencerelerden akan güneş tül perdelerden sızıyor, döşemenin muşambaları üzerinde oymalı gölgeler çiçeklendiriyordu.

"Kardeşlerimin odası..."

Radko girmedi bile. İçinde üç küçük karyola, bir yuvarlak orta masası vardı. Ve ne kadar temizdi... Beş odayı da gördü. Lâ'lî altıncıyı açmamıştı.

Radko, "Bu odaya da bakalım" dedi. Burası Lâ'lî'nin yatak odasıydı. Yabancı bir adama göstermek azabı onu yeniden utandırdı. Sıkıldı, kıpkırmızı oldu. İstemeye istemeye kapıyı açtı. Radko içeri girince hafif ve saf bir tuvalet, bir sabun, bir temizlik kokusu duydu. Bu lâtif koku beyaz ve sakit bir bahar fecrinin ne olduğu farkına varılmadan işitilen ruhanî musikisi gibi kulaklarını uğuldatmağa başladı. Açık eflâtun ipekten perdeler baygın ve büyük kelebek kanatları hâlinde yere kadar uzanıyor, halının üzerinde tembel yığınlar hâsıl ediyordu. Köşedeki cibinliğin minimini kubbesi yeşil kurdelelerle tavana asılan beyaz ve geniş bir yatak, esirden havaî bir peri mabedine, göklerden düşmüş bir melek yuvasına benziyordu. Demin sönen ve bütün evi ve eşyasını kendisine göstermeyen kırmızı duman, yavaş yavaş gine Radko'yu sarmağa başlıyordu. Fakat

bu sis şimdi, bu sefer beyazdı. İçinden, "Uzatmayalım, edebiyat yapmayalım..." dedi. Ve... birden Lâ'lî'nin üzerine atıldı. Başındaki örtüyü çekerken gür, siyah ve parlak saçlarını dağıttı. Beline sarıldı. Öpmeğe savaşıyordu. Lâ'lî çırpınıyor, kollarıyla onu iterek, dudaklarından yanaklarını kaçırarak "Bırak alçak, bırak!.." [Sayı: 62/14, s. 223] diye haykırıyordu.

Güzel olduğu kadar kuvvetli idi. On dokuz yaşının verdiği çeviklikle düşmana dayanıyor, onunla boğazlaşabiliyordu. Ah boş bulunmuş, kanmış, aldanmıştı. Aşağı kapıyı açmasaydı sağ olarak ele geçmeyecek, ölünceye kadar karşı gelerek vücudunu bu namussuz zalimin pis dudaklarına kirlettirmeyecekti. Bu şedit boğuşma yarım saatten ziyade sürdü. Radko'nun şapkası yere düşmüş, yakası yırtılmış, apoleti sökülmüş, kılıcının kayışı kopmuştu. Zavallı Lâ'lî kesilmiş, bitmiş, acımayan, affetmeyen hasmının altına düşmüştü.

"Beni öldür, beni öldür..." diye inledi, yalvardı, yakardı. Kanlanan güzel ve büyük gözlerinden sıcak yaşlar akıyor, heyecandan ve yorgunluğundan nefesi tıkanıyordu. Radko kızaran yanaklarından ısırarak, öperek, terleyen şeffaf boynunu emerek "Seni öldürüp ne yapacağım güzel Lâle" dedi, "senin ölün değil, bana dirin lâzım..."

Öpüyor, ısırıyor, emiyor, bir taraftan da esvaplarını yırtıyor, koparıyor, artık yorulup kımıldayamayan esirini çırılçıplak bırakmağa çalışıyordu. Gömleğini, etekliğini, donunu, hatta çoraplarını bile çıkardı. Çırçıplak kalan zavallı kızı kucakladı. Yerden kaldırdı. Ve yatağa götürüp uzattı. Lâ'lî sanki bayılmıştı. Yumulmuş göz kapaklarının, uzun ve kıvırcık kirpiklerinin arasından yalnız beyaz bir çizgi görünüyordu. Kar gibi parlak ve lekesiz omuzlarına dağılan saçları dökülüyor, fırlak ve katı memeleri hızlı hızlı kalkıp iniyordu. Radko durdu. Baktı, baktı. Gözlerine inanamıyor, "Ne ilik, ne ilik" diyordu.

Bu, sanki devrilerek canlanmış, fakat hâlâ gözlerini açmamış bir esatir heykeli, bir mabut kızıydı. Yuvarlak omuzlarından tatlı bir kalınlıkla ayrılan kolları gittikçe inceliyor, küçük ve nermin elleri hayalî bir yatak gibi açılıyordu. Karnı o kadar saf, o kadar masum, o kadar beyaz ve küçüktü ki Radko'nun tapacağı geliyor, dokunmağa korkuyordu. Ve elmastan yoğru-

larak dondurulmuş sanılacak kadar parlak ve şeffaf duran kalçaları...

Radko acele ile soyunmağa başladı. Çizmelerini çıkardı. Ceketini, pantolonunu, fanilalarını, donunu yırtar gibi attı. Çok kıllı vücudundaki terin keskin ve kirli ayaklarının pis kokusu odanın temiz havasına dağılıyor, kendisini de iğrendiriyordu. Hâlâ tıkanmış, boğulmuş gibi hızlı hızlı, kesik kesik nefes alan Lâ'lî'ye bir kere daha baktı. Ve yatağa, yanına uzandı. Memelerine sarıldı. Isırmaya başladı. Lâ'lî bu zalimin elleri, dudakları vücuduna dokundukça ateşler içinde yanıyormuş gibi bağırıyor, kıvranıyor, bacaklarını bütün kuvveti ile kilitleyerek iki büklüm oluyordu. Ne yapacaktı? Şimdi ne yapacaktı? İşte her yerine mukaddesat tanımayan düşmanının şeni tükürükleri sürülmüştü. Namusu zorla parçalanıyordu. Bağırmalarına hiçbir cevap aksetmiyor, imdadına hiç kimse yetişmiyordu. Demek o, vahşî bir hayvanın en kirli ve iğrenç eğlencelerine alet olacaktı. Hayır, hayır, hayır... Ama nasıl kurtulacaktı? Kuvveti bitmiş, kımıldayacak hâli kalmamıştı. Kollarını zorla oynatıyordu. Sanki boğazına demirden halkalar geçirilmiş, arkasına görünmez ve kurşundan bir işkence gömleği giydirilmişti. Hıçkırarak kekeledi: "Dur, dur, bırak, fena oluyorum... Dinleneyim... Dinleneyim de öyle..."

Radko pençesindeki nefis ve inatçı avın, gözyaşlarıyla teslim oluşundan sevindi. Genişlendi. Demek kurtuluş olmadığını o da anlamıştı. İşte artık razı oluyordu. Zaten zorla alınacak bir muhabbette ne lezzet vardı?

"Pekâlâ, pekâlâ, dinlen de sonra..."

Ve yatağın kenarına çekildi. Gayet uslu durdu. Uyuz gibi koltuklarının altı, kolları, bacakları kaşınıyor, sert tırnaklarının kalın derisinden çıkardığı hışırtı odanın feci sükûnu içinde vahşî ve yırtık akislerle büyüyordu. On beş yirmi dakikada Lâ'lî'nin çırpıntısı dindi. Göğsünün hareketi yavaşladı. Kollarıyla, incilenen terleri boynuna düşen, kızarmış yüzünü kapamıştı. Şimdi titriyordu. Her tarafı bir sıtma nöbetine tutulmuş gibi titriyordu. Radko bu titremeyi onun da sevişmek için iştahlandığına verdi. Elini bacaklarının arasına uzatarak "Haydi, işte dinlendin..." diye memelerinden öpmek istedi. Lâ'lî kol-

larını yüzünden çekmeyerek cevap verdi: "Azıcık dur... Üşüyorum... Şu pencereyi kapayayım da öyle..."

Ve doğruldu. Radko'ya dokunmadan, üzerinden atladı. Radko bu nefis çevikliği pek şuh buldu. Onu kollarından tuttu. Sırtından ısırdı, ısırdı. Bırakınca Lâ'lî sarhoş gibi sallanarak açık pencerenin önüne gitti. Ve bir anda gözle görülmeyecek derecede anî bir hareketle orada kayboldu. Sanki uçtu... Aptallaşan Radko yataktan fırladı. Pencereye koştu. Ve sarkarak baktı. Aşağısı yeşil gölgeler, sık [224] dallar, uzak çiçeklerle girdaplaşan nihayetsiz bir uçurum gibi derinleşiyor; koyu ve sık çimenlerin üstünde Lâ'lî yüzükoyun yatıyordu. Dimağında yakıcı, parçalayıcı bir yıldırım çaktı: "Ya öldüyse..." Evet ya öldüyse? Bu kadar yaklaştığı, koynuna aldığı, kokladığı, öptüğü, ısırdığı hakikat olmuş bir saadet; hayalî, yalancı ve eksik bir ihtilaç rüyası gibi sönüverecek miydi? Kudurmuş bir heyecanla döndü. Sofaya yürüdü. Merdivenleri dörder, beşer atladı. Sapanından kurtulmuş bir çakıl taşı çabukluğuyla ikinci ve birinci katlardan geçti. Bahçeye çıktı. Lâ'lî'nin üzerine atıldı. Hemen arkası üstü çevirdi. Nabızlarını tuttu. Atmıyordu. Eliyle kalbini yokladı. Eğildi. Kulağını koydu. Dinledi, dinledi. Hiç çarpmıyordu. Ölmüştü. Ah bu güzel Lâle kucağından kaçarak ruhunu ölüme vermiş, fakat... fakat işte hâlâ solmamıştı. Taze hayatının, emsalsiz güzelliğinin ulvî ve mehtaptan rengi henüz duruyordu. Ve "soğumadan" diye mırıldandı, "soğumadan..." Bu paha biçilmez ölü daha sıcaktı. Soğumadan... Yıpranmamış aşkının, dokunulmamış kızlığının kim bilir ne kadar başka olan o müstesna lezzeti bir parça olsun tadılamaz mıydı? Düşünmedi. Çabucak soğuyacağından korkuyordu. Omuzları berelenmiş, görünmez kanlarla pıhtılanmış, saçları göğsüne ve memelerine dolaşmış narin cesedi kucağına aldı. Cennetin hurilerden ve müminlerden uzak ve tenha bir köşesinde Allah'ına ibadet ederken uyumuş kalmış bir melâikeciği kaçıran hain bir şeytan itidaliyle, koşarak indiği merdivenleri yine yavaş yavaş çıktı. Odaya girdi. Lâ'lî'nin ölüsünü bir dakika evvel, sağ iken içinde çırpındığı, çarşafları buruşmuş yatağa uzattı.

Artık bu gevşeyen nefis kollar karşı gelemiyor, artık gevşe-

yen ve deminki gibi sökülmez bir ısrar ile kilitlenemeyen bacaklar kendiliğinden açılıyordu.

Radko bu ölüye istediği vaziyeti verdi. Üstünde şeni arzusunun en karanlık, en pis, en kirli ateşlerini tutuşturdu. Onun son kalan hararetlerini içti. Emdi, ısırdı. Hatta yemek istedi. Kanı çıkmayan yanaklarını dişleriyle kopardı.

Kanmadı, doymadı, bıkmadı.

Ama yoruldu. Biraz durdu. Ürpertici bir soğukluk etlerine, damarlarına, kemiklerine yayılmağa başlıyordu. Ürktü, geri çekildi, birbirine karışan uzun ve kıvırcık kirpiklerine baktı. Morarmış ağzı ile söylenilmez şikâyetleri susarak haykıran siyah ve minimini bir çukur hâlinde gözleri açıktı. Isıra ısıra parçaladığı memeleri yassılanmış, karnı içeri çökmüştü. Mermerleşen bacakları, geriye bükük, seriliyordu. Ve öldükten sonra bu mahvolan mukaddes matemi gibi, lekesiz ve nuranî kasıklarından, solgun ve renksiz kan damlaları sızıyordu. Baktı, baktı, baktı... Baktıkça ürkmesi artacak yerde geçti. Ve... yeniden iştahlandı. Ön tarafı harap bu ölüyü, başka türlü de hırpalamak ve kirletmek için, bu sefer yüzükoyun çevirmek istedi. Dizlerinin üstüne kalkarken...

Acı bir çıngırak sesi...

Radko öyle kaldı. Ve kulağını kabarttı. Bu acı çıngırak sesi bir defa daha derinden, galiba bodrum katından aksetti. İşte Dimço kendisini çağırıyordu. Demek mühim bir iş vardı. Karyoladan indi. Cibinliğin çözülmüş ve kopmuş perdelerine şakaklarının, alnının, ensesinin terlerini sildi. Yerdeki esvaplarını, gerinerek ve esneyerek giyinirken o sönmez vahşî hırsın alevlendirdiği dik ve dalgın gözlerini hâlâ yataktan ayıramıyordu. Ve orada Lâ'lî'nin şimdi soğuyan, donan, katılaşan cesedi gayet ağır ve cehennemî bir taşın altında ezilmiş büyük, beyaz, manevî ve uhrevî bir lâle sükûnuyla yatıyor, kanlanmış yastığın üzerinden aşağıya sarkan bir kolu sanki tutunmak için ademin nihayetsiz boşluklarını arıyordu.

15 Eylül 1329

-Hitam-

Donanma, II. seri, Sayı: 5 (53), 14 Temmuz 1330 [27 Temmuz 1914], s. 70-71;
Sayı: 6 (54), 21 Temmuz 1330/3 Ağustos 1914; s. 86-87.
Sayı: 7 (55), 28 Temmuz 1330/10 Ağustos 1914, s. 110-111;
Sayı: 9 (57), 18 Ağustos 1330/31 Ağustos 1914, s. 142-144;
Sayı: 10 (58), 25 Ağustos 1330/7 Eylül 1914, s. 151-154;
Sayı: 11 (59), 1 Eylül 1330/14 Eylül 1914, s. 175-176;
Sayı: 12 (60), 8 Eylül 1330/21 Eylül 1914; s. 191;
Sayı: 13 (61), 15 Eylül 1330/28 Eylül 1914; ilâve kısmı, s. 4-5;
Sayı: 14 (62), 22 Eylül 1330/5 Ekim 1914, s. 223-224.

Sivrisinek

10 Temmuz....- Bozkaya Köyü

Bilsen Efruzcuğum, kırk gündür burada ne rahat yaşıyordum. Ses yok, seda yok, dost yok, düşman yok! Gürültü yok! Yorgunluk yok! Bizi bitiren, benizlerimizi, dudaklarımızı sarartan, gür saçlarımızı vakitsiz döken ve ağartan, hani o "hırs" dediğimiz sinir sıtması yok! Öyle bir rahat ki... sanki adem!

Her sabah rüyasız ve deliksiz uykumdan, penceremin yanındaki yüksek ağacın yanında tünemiş ak horozun "Çat! Çat!" diye kanat vurmasıyla uyanıyor, onun keskin, saf, mesut ötüşlerini dinliyordum. Bütün günüm erimiş bir billur gibi akan derenin başında geçiyor. Ah bu billur akışı... Sanki hemen şu top ağaçların arkasında sanılacak gizli bir cennetten sızarak nerede olduğu bilinmeyen uzak ve toprakları dumandan peri memleketlerinin zümrüt sahillerine giden bu akışı... Gözlerimden ta ruhumun içine aksediyor. Artık bütün gün nereye baksam, ağaçlara, yerlere, gökte bulutlara, yoldan geçen davarlara... Her şey gözümün önünde bu billur dere gibi akıyor. Şehirde dost elleriyle kırılan kalbimden bütün kederler sızıyor ve hepsi gözlerimden, muhitin hayaline karışarak akıp gidiyor; mavi ziyalar, pembe nurlar, isimsiz renklerle billurlaşıyor.

İşte dün sabah yine derenin başında idim. O kadar derin bir rahat, o kadar derin bir sükûn içinde idim ki biraz dikkat etsem kalbimin atışlarını bile duyacaktım.

Ansızın arkamdan bir ses "Hey, Ahmet Ağa'nın misafiri!"

diye bağırdı. Döndüm. Gözlerimin önünde bir jandarma hayali aktı, kaynaştı.

"Sana bir mektup getirdiler, al be..."

"Bana mı? Yanlışlık olacak..." diye kalktım; çünkü İstanbul'da kimse benim nerede olduğumu bilmiyordu. Hatta karım bile... Jandarmanın elinden mektubu aldım, baktım... Hakikaten bana... Açtım. Senin imzanı görmeseydim, hemen yırtıp atacaktım. Bu köyde bulunduğum kadar bir kelime okumamaya, bir harf yazmamaya ahdetmiştim. Ama senin mektubunu, sevgili Efruz, mümkün mü okumayayım?

* * *

Jandarma gidince tekrar derenin kenarına oturdum. Mektubunu okumaya başladım. Okudukça, kırk gündür ruhumdan gözlerime sızan o billur akışı durdu. Karardı. Boşalmış sandığım kalbim yine bir elem ağırlığıyla doldu. Keşke anlattığın tesadüf sana bulunduğum yeri öğretmeseydi... Bu zehirler, bu şikâyetler, ömründe birkaç gün dinlenmek için bir köye kaçmış bir zavallının önüne dökülür mü? Bu feryatlar, onun yalnız tabiatın nağmelerini işiterek teselli bulmaya yüz tutan kulaklarına haykırılır mı? Hazırlan bakalım Efruzcuğum, bu münasebetsizliğine ceza olarak seni şimdi biraz fazla hırpalayacağım.

Anladım ki yine bir buhran geçiriyorsun. Büyük adamlara, muhterem üstatlara karşı savurduğun o küfürler ne? O ne şahsiyet? O ne sefil dedikodular?.. Ben sana her vakit "Fertlere ehemmiyet verme!" demez miyim? Fertler uğraşmaya değmez. Fertler bir denizin dalgaları gibidir. Asıl olan denizdir; yani cemiyet... Dalgalar, yani fertler gelip geçici, muvakkat şekillerdir. Biraz felsefî fikri olan, dalgaların bazen büyük olmasına, bazen [19] taşkın olmasına hiç ehemmiyet verir mi? İlimce, fence, edepçe, malûmatça, tahsilce senden pek aşağı olanların yüksek mevkiler ihraz ettiğini söylüyorsun. Fakat bu pek tabiîdir! Çünkü sende olmayan bir şey onlarda vardır: Liyakat... Liyakat karşısında senin ne ilmin, ne fennin, ne edebin, ne malûmatın para eder, ne de tahsilin, iktidarın... Eminim ki şimdi şurasını okurken başını sallıyor ve içinden "Vay, bende liyakat yok mu?" diyorsun.

İstersen bana darıl, Efruz. Seni şüphede bırakmamak için serbestçe söyleyeceğim: "Sende liyakat yoktur!"

"Ne malûm?" mu diyeceksin? Dur sana ispat edeyim. Bizim rüştiyede iken bir mantık hocamız vardı. Derdi ki: "İlim, tarif demektir, evlâtlarım, size bir şey söyleyenin 'o söylediği şeyi' hakikaten bilip bilmediğini anlamak istiyor musunuz? Kullandığı tabirleri tarif ve tahdit ettiriniz. O saatte ilmini, yahut cehlini anlayacaksınız."

Ben çocukken öğrendiğim bu eski usulü İstanbul'da sana çok tatbik ettim. Sen her lâfın arasında nakarat gibi kullandığın 'medeniyet, fert, cemiyet, tarih, tahaddüs, terkip, tahlil ve ilh...' gibi tabirlerin birisini bana –velev yanlış olsun– tarif edemedin. Hatta hiç unutmam, bir kere, "Şiirin ne olduğu asla tarif olunamaz" dedin.

Hatırlıyor musun? Fakat "liyakat" böyle ilmî (!) bir tabir değildir. Bu âdeta altın gibi bir şeydir. Kimde varsa ne olduğunu güneş gibi bilir ve tarif eder. Meselâ bir bankere "Lira nedir?" desen, mutlaka "Yuvarlak ve sarı bir madendir!" der. Bu tarifi yapamayan ya hayvan, ya yamyamdır.

Şimdi Efruzcuğum, mademki –bak, nasıl biliyorum?– hâlâ başını sallıyor ve içinden "Vay, bende liyakat yok mu?" diyorsun. Söyle bakalım: "Liyakat nedir?"

"Söyle, söyle, söyle!"

"Söyle, söyle!"

"Söyle!"

İşte bak Efruzcuğum susuyor, hiçbir cevap veremiyorsun. Çünkü bilmediğin, kendinde varlığını hissetmediğin bir şeyi tabiî tarif edemezsin. Merak etme. Bu sefer de liyakatin ne olduğunu tarif edip sana "kulaktan ilim kazandırmak" cömertliğini göstermeyeceğim. Yalnız liyakatin olmadığına seni inandıracağım.

Liyakatin zıddı "acz"dir. Kimde acz varsa o şarlatandır, mütecavizdir. O asidir, nümayişçidir, fertçidir. Bir kelime ile söyleyeyim, "gayr-i memnun"dur. Donkişot gibi yel değirmenlerine meydan okur. Ha şimdi, dur... Sakın kelime üzerinde oynama... demek ki: "Acz"in mukabili "kuvvet"tir.

Hayır: Kuvvet "zaaf"ın zıddıdır. "Liyakat" kuvvetten daha âli, daha ulvî, daha yüksek bir şeydir. Kuvvet vücutsa, liyakat ruhtur. Anladın mı Efruzcuğum; ben sende liyakat olmadığını aczinden anlıyorum. Aczini de şarlatanlığından anlıyorum. Çünkü şarlatanlık aczin en bariz bir seciyesidir. Bu hakikati ister isen sana ispat etmeden, bir hikâyecikle öğreteyim: Bazı akşamlar misafir olduğum evin çardağında toplanan ihtiyarlar öyle fıkralar anlatıyorlar ki... Âdeta burası bir "Kulak Darülfünunu" yani kitapsız bir mektep! Tam senin istediğin "kitapsız ilim", hani o yalnız zevk ve temayül ile kazanılan ilim burada var. Geçen akşam "Rüzgârla Sivrisinek"i anlattılar. Şimdi ben de sana bu hikâyeyi yazayım da maskara aczin ne müthiş bir şarlatan olduğunu gör. Gör de, istersen anlama.

* * *

Kuvvetin görünmez, elle tutulmaz bir ruhu olan kahraman rüzgâr bir gün kırlardan, çiçeklerden, çamlardan, ormanlardan topladığı güzel kokuları etrafa dağıta dağıta gidiyor, tatlı tatlı esiyormuş. Herkesi sokup taciz ettiği mahut iğnesine büyük bir ehemmiyet veren sivrisinek onu görmüş ve boyuna posuna bakmadan: "Puf... puf..." diye gülmüş. Kahraman rüzgâr "belki bana değil!" diye aldırmamış, yoluna devam etmiş. Fakat sivrisinek arkasından daha ziyade gülmeye, eğlenmeye, hatta küfür etmeye başlamış. Rüzgâr liyakatli adamlara has olan o büyük ve ulvî soğukkanla, yavaş yavaş geri dönmüş, sivrisineğin önüne gelmiş. Hiddetlenmeden sormuş: "Bana mı gülüyorsun?" [20]

"Evet sana."

"Benimle mi eğleniyorsun?"

"Evet seninle."

"Bana mı küfrediyorsun?"

"Evet, sana..."

Kuvvetli rüzgâr bu âciz sivrisineğin bu derece küstahlaşmasına evvel şaşırmış, sonra acımış. Şöyle konuşmaya başlamışlar:

"Ne cesaret! Sen deli mi oldun? Ben bir kere esersem sen parçalanır, bir tarafa çarpar, hemen ölürsün!"

"Ben mi?"

"Sen..."

"Gülerim aklına! Ben bir uçmaya başlar, senin karşına çıkarsam, buralarda duramaz, uzaklara kaçar gidersin."

"Ben mi?"

"Evet sen..."

"Bu cirminle beni kaçıracaksın ha?"

"Cirmimi beğenmiyor musun? Senin hiç cirmin yok ya..."

"Ben rüzgârım. Cirmim görünmez. Hızla estiğim, fırtına, bora, kasırga olduğum zamanlar en kuvvetli, en ağır şeyler karşımda çatır çatır yıkılır. Ummanları birbirine karıştırır, nehirlerin mecralarını değiştirir, dağları yerinden oynatır, balta girmemiş ormanları çayır biçer gibi yerlere sererim."

"Puf, puf, puf... Beni korkutamazsın. Ben de seni kızarsam bir yaparım, bir yaparım ki..." diye sivrisinek öyle olmayacak lâflar söylemiş, öyle küfürler savurmuş ki... anlatılamaz. O vakit âlicenap rüzgâr yine hiddetlenmeden ona küçük bir ders vermek istemiş, biraz hızlı esmiş, tabiî sivrisineği önüne katmış.

"Buvvv, buvvv..."

Tesadüfen bir çatının önünden geçiyormuş. Sivrisinek can havliyle bu çatıya atlamış, iki kirişin ortasına gizlenmiş, yine "Puf, puf, puf..." diye rüzgârla eğlenmeye başlamış, rüzgâr kızmış, daha hızlı esmiş.

"Buvvv, buvvvvv..."

Daha hızlı.

"Buvvvvvv, buvvvvvv..."

Sonra daha hızlı.

"Buvvvvvvvv, buvvvvvvv..."

Fakat kirişin arasına iyice saklanan sivrisineği bir türlü yerinden sökememiş. Hiddetle fırtına olmuş. Sonra kasırga, bora, nihayet tayfun olmuş. Başlamış çatıyı sarsmaya! Artık gülmeyi bırakan sivrisinek korkusundan yaptığı küstahlık için af dileyecek yerde, "Ulan terbiyesiz rüzgâr! Ne oluyorsun? Yoksa bana bu fakirin çatısını mı söktüreceksin?" demiş.

* * *

Anlıyorsun ya... Rüzgâr yıkamayacak da, sözde sivrisinek o incecik ayaklarıyla koca çatıyı söküp atacak! Kısadan hisse: Âciz daima şarlatan... İşte, sevgili Efruz, senin manevî vaziyetin! Senin için yapılacak yegâne şey, evvelâ liyakatin ne olduğunu öğrenmek, sonra ona sahip olmaya çalışmaktır. Şikâyet ve küfür en faydasız bir şeydir.

Bir şair insanlara, "Kurbağalar gibi feryat etmeyiniz!" diyor. Bu öğüt anlayan için ne kıymetli bir hazinedir. Dinle ve sus.

Beni de, hiç olmazsa, şu köyde bulunduğum kadar, billur dereciğimin başında rahat bırak. Zira kuvvetli tabiatın güzel ve muhteşem büyüklüğü karşısında yavaş yavaş yükseldiğini duyan ruh, aczin ve küçüklüğün çırpınışlarını o kadar çirkin, o kadar adî görüyor ki...

Yeni Mecmua, C. 1, Sayı: 1, 12 Temmuz 1917, s. 18-20.

Falaka

-Çocukluk hatıralarından-

Her sabah Çarşı Camii'nin arkasındaki harap zaptiye ahırlarının önünden, bir serçe sürüsü gibi, cıvıldayarak geçerdik. Mektep biraz daha ileride... Alçak duvarlı, oldukça geniş bir avlunun ortasında idi. Bir kattı; etrafında yükselen büyük kestane ağaçlarının birbirine karışmış koyu gölgeleri bütün çatısını kaplardı. Biz daha avlunun kapısından girmeden Hoca Efendi'nin bulunup bulunmadığını, şöyle bir bakar, anlardık: "Abdurrahman Çelebi gelmiş mi be?"

"Gelmiş, gelmiş..."

Abdurrahman Çelebi Hoca Efendi'nin ihtiyar eşeğiydi. Siyah, huysuz, inatçı bir hayvan... Her sabah bizim gibi erkenden mektebe gelir, akşama kadar kalır; evlerimizden nöbetle getirdiğimiz kucak kucak otları, yazsa ağaçların, kışsa sol taraftaki abdestlik sundurmasının altında yavaş yavaş yerdi. Ona su vermek, onu tımar etmek mektepte bir imtiyazdı. Hoca Efendi'ye kim yaranırsa bu mükâfatı kazanırdı. Mektebin kapısına dar ve taş bir merdivenle çıkılırdı. Ve içeri girilince ta karşıya Hoca Efendi'nin rahlesi gelirdi. Rahlenin önünde top yavrusu müthiş ve tuhaf bir tüfek gibi siyah kayışlı ağır falaka asılı dururdu. Hepimiz kırk çocuktuk. Kızları birkaç ay evvel bizden ayırarak başka yere kaldırmışlardı. Sınıf taksimi filan yoktu. Elifba'yı, Amme'yi, her şeyi bir ağızdan okuyor, rakamları bir ağızdan sayıyor, bir ağızdan ilahi söylüyorduk. Bütün derslerimiz yeknesak ve umumî bir bestenin asla manalarını an-

lamadığımız güfteleri idi. Hoca Efendi ak sakallı, uzun boylu, bağırtkan bir ihtiyardı. Yaz, kış, daima cübbesiz, abdest almağa hazırlanmış gibi kolları, paçaları çıplak ve sıvalı, yerinde otururdu. Öğleden sonra Çarşı Camii'ni süpürmeye gidip hiç gelmeyen kalfa daha gençti. Müezzinlik de yapıyordu. Bize şeker, leblebi, keçiboynuzu, hünnap, iğde vesaire satardı.

* * *

Gönen'den geldiğimiz günden beri bu mektebe devam ediyordum. Ama dersten mersten hiç haberim yoktu. Bir ağızdan okumaya başladık mı, ne olursa olsun, ben de karışır, bağırmaya başlardım. En birinci zevkim falaka tutmaktı... Fakat bir gün Hâkim Efendi ile setre pantolonlu, gülmez suratlı biri geldi.

"Kaymakam Bey, Kaymakam Bey!" dediler. Sakalsız, esmer, uzun boylu, aksi bir adam. Kapıdan girer girmez Hoca Efendi'nin işareti üzerine hepimiz ayağa kalktık. Birisini çağırıyormuş gibi elini ve başını sallayarak bizi oturttu. Hepimizi ayrı ayrı gözden geçirdi. Birkaçımızı okutmak istedi. Hâlbuki biz tek ağızla ve ahenksiz okuyamazdık. Yüzünü buruşturdu. Yere bakarak başını salladı. Sonra gözlerini Hoca Efendi'nin başında asılı duran falakaya dikti: Baktı. Baktı. Ömründe ilk defa bir falaka görüyormuş gibi dikkatle baktı. Döndü, selâm vermeden çıkarken "Biraz dışarı gelir misiniz Hoca Efendi?" dedi.

Hoca Efendi titreyerek divan duruyor gibi kollarını önüne kavuşturarak yürüdü. Hâkim Efendi ile Kaymakamın arkasından bahçeye çıktı. Dışarıda ne konuştuklarını bilmiyorduk. Lâkin falaka ertesi gün yerinde yoktu.

"Falaka yasak olmuş..." diyorlardı. "Sözde Kaymakam Bey yasak etmiş!"

Dayak korkusu kalkınca biz, kırk çocuk, öyle azdık, öyle kudurduk ki... Ne yaptığımızı bilmiyor, artık hiç hocayı dinlemiyor, yüzüne leblebi atıyor, minderine iğne koyuyor, pabuçlarını saklayıp onu saatlerce arattırıyor, yalvartıyorduk. Dayaksız [39] bizi okutamayacağını anlayan Hoca Efendi nihayet yine

bir gün falakayı çıkardı. Ama başı ucuna asmadı. Oturduğu minderin arkasına sakladı. Fakat şimdi kim kabahat yaparsa eskisinden fena dövüyordu.

* * *

İyice hatırlıyorum; kırk çocuk, hepimiz müttefiktik. Aramızdan müzevvir çıkmıyor, Hoca Efendi'ye karşı tek bir vücut gibi hareket ediyorduk. Bir gün bahçede söz birliği ettik. İçerde hepimiz birden esnemeye başladık. Hoca Efendi de esnemeye başladı. Zavallı ihtiyar uyuyuverdi. O zaman kalktık. Rahlenin üzerindeki enfiye kutusunu aldık, hepimiz çektik. Bütün mektebin içinde bir hapşırmadır gitti. Hoca Efendi gürültüden uyanınca işi anladı. Enfiyesini kimin çaldığını sordu. Bir ağızdan ve ahenkle "Bilmiyoruz, bilmiyoruz" dedik.

"Hepinizi falakaya çekeceğim."

"Bilmiyoruz, bilmiyoruz."

"Kimse söylemeyecek mi?"

"Bilmiyoruz ki, bilmiyoruz ki..."

"Bilmiyor musunuz, pekâlâ, Necip, git camiden kalfayı çağır, çabuk."

Beş dakika sonra kalfa geldi. Korkunç bir sahne başladı. Sopayı biri bırakıp biri alıyordu. Nöbetleme falaka tutuyorduk. Hepimizi sıra dayağına çektiler. Bu günden sonra Hoca Efendi esneme ile hapşırmayı en büyük kabahat sayıyordu. Hele hapşırmak... Kazara, kendiliğinden hapşıranı...

"Benimle eğleniyor musun?" diye yere yıkıyor, bayılıncaya kadar dövüyordu. Ve aksi gibi benim hiç durmadan esneyeceğim geliyor, hapşırmak istiyordum. Bir kaç defa bunun için dayak yedim. Hoca Efendi dayağı bitirince bütün kuvvetiyle rahlesine vuruyor, "Kim hapşırırsa şart olsun ki öldürünceye kadar döveceğim" diye haykırıyordu.

"..."

"Şart olsun, kim hapşırırsa..."

* * *

"Şart olsun!" Bu nasıl yemindi? Evde anneme sordum. Başını salladı. Gözlerini açtı. "Çok büyük yemin!" dedi.

"Yalan yere bu yemini eden çarpılır mı?"

"Hayır."

"Ya ne olur?"

"Daha fena."

"Nasıl?"

"Karısı boş düşer."

İyice anlamadım. Ama bu yeminin dehşetini mektepte çocuklara etrafıyla söyledim. Artık hep evli adamlar gibi, yalan sahih, biz de "Şart olsun!" yeminine başladık. "Vallahi, billahi!" unutuldu. Hoca Efendi de her sabah rahlesine çökerken hiç unutmuyor, "Kim hapşırırsa, şart olsun, öldürürüm" diye tekrarlıyordu.

* * *

Bir gün öğle paydosundan sonra içeri girdik. Her vakitki gibi derin bir uğultu... Ben baktım, Hoca Efendi dalmış, uyuyor! Hemen ayağa kalktım. Çocuklara şahadet parmağımı dudaklarıma götürerek "Susunuz!" işaretini verdim. Ses seda kesildi. Hepsi ne yapacağıma bakıyordu. Gözüme rahlenin üzerinde, kapağı açık duran bir tabaka kadar büyük enfiye kutusu ilişmişti. Yürüdüm. Ayaklarımın ucuna basarak yaklaştım. Kutuyu aldım. İçindeki enfiyeleri cüzümün arasına boşalttım. Kutuyu yine açık olarak yerine bıraktım. Çocuklar çekmek için etrafıma toplandılar.

"Hayır, biz çekmeyeceğiz" dedim, "sonra hapşırırız. Uyanır..."

"Ya sen ne yapacaksın?"

"Görürsünüz..."

"Ne yapacaksın, ne yapacaksın?"

"Söylemem diyorum, çok güleceğiz."

Öyle bir şeytanlık kurmuştum ki daha yapmadan gülüyor, katılıyordum. Çocuklar da bana bakarak gülüyorlardı. Gülüşme gürültüsüne Hoca Efendi uyandı. Hemen kutuya baktı. İçinde enfiye yok... Hiddetlendi: "Kim aldıysa söylesin, şart olsun, gebertirim."

Hep bir ağızdan ve ahenkle "Şart olsun, haberimiz yok!" dedik.

"Kim aldı. Söyleyiniz."

"Bilmiyoruz, bilmiyoruz."

"Pekâlâ, ben size gösteririm. Şimdi hapşırınca alan meydana çıkar. Şart olsun, onu falakaya yıkacağım. Gebertinceye kadar döveceğim."

Kazara hapşıracağız diye hepimizin ödü kopuyordu.

"Şart olsun... Ah bugün biriniz hapşırırsa... Şart olsun, geberteceğim..."

"..."

"Ah şart olsun, biriniz hapşırırsa..."

Hoca Efendi'nin öfkesi bir türlü geçmiyordu. Ben rahlenin altında, cüzümden kopardığım iki yaprağı boru gibi büküyor, enfiyeleri içine dolduruyordum.

* * *

Akşam yaklaştı. Hoca Efendi kollarını kapadı, Çoraplarını, mestini giydi. Cübbesini omzuna aldı. Hep bir ağızdan, kerrat cetvelinin tegannisinden sonra ilahiye başladık. Ben nihayete doğru yanımdaki çocuğu dürterek kalktım. O da kalktı. Ellerimizi kaldırdık. Hoca Efendi bağırdı: "Ne var?"

"Abdurrahman Çelebi'yi hazırlayalım mı?"

"Haydi, pekâlâ, çabuk."

Kapıdan çıktık. Her akşam Hoca Efendi'nin izin verdiği iki çocuk önden çıkar, eşeğin yularını ve semerini vururdu. Taş merdiveni koşarak indik. Abdurrahman Çelebi yiyemediği otların üstüne [40] uzanmış yatıyordu. Tekmeleyerek kaldırdık. Yularını, semerini vurduk. Artık ilâhi sesleri kesilmişti. Ben cüzdanımdan içi enfiye dolu kâğıt boruları çıkardım. Yavaşça eğildim. Abdurrahman Çelebi daha bir şey anlamıyordu. Bu borulardan bir tanesini bütün kuvvetimle burnuna üfledim.

Genzine bir tabanca sıkılmış gibi şaha kalktı. İkinci boruyu üfleyemedim. Yularından tuttum. Sıçrata sıçrata taş merdivenin önüne doğru götürdüm. Öteki çocuk yanımdan geliyor, gülmemek için eliyle ağzını tutuyordu. Hoca Efendi, cübbesi-

ni giymiş, vakarla, yavaş yavaş, merdivenlerden iniyordu Çocukların hepsi bir turna dizisi gibi arkasından iniyorlardı. Eşek şaha kalkıyordu.

"Ne olmuş bu hayvana?"

"Bilmem efendim, uyuyordu..."

"Gemini yanlış vurmuşsunuz."

"Hayır."

"Getirin bakayım."

Bütün çocuklar da bakıyorlardı. Eşeği taş basamağa yaklaştırdım. Tam bu esnada Abdurrahman Çelebi nezleye tutulmuş bir insan gibi "Pişh, pişh..." diye başını sarstı. Bütün çocuklar gülmeye başladı. Hoca Efendi şaşırdı. Enfiyenin tesirini duymaya başlayan Abdurrahman Çelebi ha bire hapşırıyordu. Ben sanki hiçbir şeyden haberim yokmuş gibi "Sizinle eğleniyor efendim" dedim.

"Halt etmişsin..."

Daha ziyade küstahlaştım: "Bunu da falakaya yıkmalısınız."

"O hayvan, o..."

Kahkahalara katılan çocuklar, "Falaka, falaka..." diye bağrışıyorlardı. Ben onlardan cesaret aldım. Dedim ki: "Hoca Efendi, bugün mektepte 'Kim hapşırırsa şart olsun falakaya yıkacağım' dediniz. Eğer Abdurrahman Çelebi'yi affederseniz karınız boş düşer."

Çocuklar ders gibi bir ağızdan ve ahenkle "Karınız boş düşer, karınız boş düşer" diye haykırışıyorlardı. Hoca Efendi bir an şaşırdı. Bineceği zamanlar "Oh benim Abdurrahman Çelebi, oh benim Abdurrahman Çelebi" diye muhabbetle okşadığı eşeğine dehşetle baktı. Kapının yanından bir çocuk ileri koşmuş, falakayı, değneği çıkarmıştı. Abdurrahman Çelebicik intizamsız fasılalarla hapşırıyor, burnunu yere sürmek istiyordu.

Falaka ve değnek, elden ele Hoca Efendi'nin önüne kadar geldi. Çocuklar gülmekten katılıyorlar, "Karınız boş düşer! Karınız boş düşer!" diye ahenkle tekrarlıyorlardı.

Çocuklara mı, eşeğe mi, neye kızdığını bilmeyen Hoca Efendi, gayr-i ihtiyarî "Yıkınız!" emrini verdi. Belki yirmi çocuk Abdurrahman Çelebi'nin başına üşüştük. Uzun bir uğraş-

madan sonra yere yatırdık. Arka ayaklarını falakaya taktık. Hoca Efendi sopayı eline aldı. Nallar gibi "tak tak" vurmaya başladı. Eşek debeleniyor, çocuklar bağırıyor, gülüyor, naralar atıyorlardı. Müthiş bir gürültü...

Ansızın arkadan bir çocuk "Kaymakam Bey!" diye bağırdı. Hepimiz sustuk. Yüzümüzü avlu kapısına çevirdik; siyah setre pantolonlu, kırmızı fesli, ekşi suratlı bir adam... Sağında solunda birer zaptiye, dimdik duruyordu.

"Ne oluyor Hoca Efendi?" diye seslendi.

"..."

Hoca Efendi fena hâlde şaşaladı. Önüne baktı. Değnek elinden düştü. Falakayı tutanlar bıraktılar. Kurtulan ürkmüş eşek çifte ata ata, kestane ağaçlarının altına kaçıyor, hem de avazı çıktığı kadar anırıyordu. Kaymakam avluya girdi. Yavaş yavaş yürüdü. Mektebin önüne yaklaştı. Kaşları çatılmıştı. Hiddetle tekrar sordu: "Ne yapıyordunuz?"

"Şey... Efendim..."

Hoca Efendi kekeliyordu.

"Ne?"

"Şart etmiştim."

"Ne demek?"

"Hapşıran için..."

"Ne hapşıranı?"

"Eşek hapşırdı."

"Eşek mi hapşırdı?.."

"..."

"!!!"

Çocuklar, hem hapşırıyor, hem gülüşüyorlardı. Kaymakam vakarına dokunan bu arsızlığa hiddetlendi. Isıracak gibi dişlerini göstererek, "Defolun bakayım oradan, terbiyesizler!" dedi. Biz korktuk ve hemen sustuk. Sonra şaşkın ve perişan yere bakan Hoca Efendi'ye döndü: "Benimle beraber geliniz."

Ve kaymakam önde, zaptiyelerle Hoca Efendi arkada, çıkıp gittiler.

* * *

Bundan sonra mektepte ne falakayı gördük, ne de... Hoca Efendi'yi!

Şimdi ben kimi hapşırırken görsem pek küçükken yaptığım bu tuhaf muzipliği hatırlarım. Gülümserim. Kalbimde belirsiz bir acı sızlar. Benim sebebime hocalıktan kovulan, ihtimal aç kalan bu ak sakallı, fakir ihtiyarın zavallı hayali karşıma dikilir. Zaman geçtikçe hafifleyecek yerde, daha ziyade ağırlaşan bir vicdan azabı duyarım.

Fakat...

Fakat, bunun gibi, hayattaki her gülünç şeyin altında görünmez bir facia yok mudur?

Yeni Mecmua, C. I, Sayı: 2, 19 Temmuz 1917, s. 38-40.

Hürriyet Gecesi

On iki saatlik kısa bir zaman içinde, birçok yılların istiap edemeyeceği, en büyük sevinci, en büyük neşeyi, en büyük zevk ve heyecanı duymak, en büyük, en yetişilmez ümitlere düşmek... insanı öyle sarsar ki! Bizden sonraki nesil ihtimal bütün hayatlarında böyle tabiat ve tahammülün fevkinde bir şevk, bir vecd darbesini asla duyamayacak! O ilk gün, o ilk hürriyetin ilân edildiği gün neydi ya Rabbi! Sanki bir saniye içinde bütün dünya birdenbire değişti. Tenha sokaklar alacalı ve kesif bir kalabalıkla doldu. Meydanlar kapandı. Birbirleriyle hiç konuşmayan dilsizlerin ağızları açıldı. Her köşe başında bir düzine hatip... Arabalarda, at üzerinde hem koşan, hem söyleyen yakası rozetli, elleri kamçılı deli gibi adamlar! Sonra bayraklar, bayraklar, bayraklar... Susmayan bandolar, nihayeti gelmeyen nümayiş alayları! Sarılmalar, kucaklaşmalar, öpüşmeler, alkış tufanları! Ve bütün bunların üstünde hiç dinmeyen bir nara: "Yaşasın hürriyet!" Yine sonra kadınlardan, çocuklardan, ihtiyarlardan, gençlerden, askerlerden karmakarışık, taşan, dalgalanan bir akın! Nereye? Bilen yok. Ben de bu canlı ve huruşan selin içinde bir zerre... Ne kadar yürüdüğümü, nerelerden geçtiğimi şimdi hatırlayamıyorum. Ama ruhum halkın galeyanına mihraktı. Herkes gibi kendimi kaybetmiştim. Güneş battı, ortalık kararda. Acıktığımın, susadığımın farkında değildim. Nihayet gece yarısı geçti. Kalabalık biraz seyrekleşti. Gürültüler biraz diner gibi oldu. Ayaklarım, haberim olmadan, beni evime doğru götürdü. O vakit Pangaltı'da oturuyordum. İçeri girdim. Odama çıktım. Kanepeye uzandım. Soyunacak, ya-

tağa girecek hâlim yoktu. Kanepede uzanıp kalacak hâlim de yoktu. Pek yorgundum. Fakat asabım, adalâtım gergindi. Meçhul bir kuvvet içimden taşıyordu. Sakin duruyordum. Fakat fikirlerim durmuyor, dimağımda fırtınalar kopuyordu. Kalktım. Açık pencerenin yanına gittim.

Gecenin serince karanlığını kokladım. Boğuluyordum. İçimdeki –ne olduğunu bilemediğim– meçhul kuvvet infilâk edecek gibiydi. Oturamayacak, yatamayacak, uyuyamayacaktım. Bunu anladım. Ve "Bari yine dışarı çıksam..." dedim.

Uykuda gezinen bir insan gibi görmeden merdivenleri indim. Kapıyı açtım. Sokak tenha idi. Köpekler uyuyorlardı. Durdum. Başımı yukarı kaldırdım. Mahmur ve mavi, titreşen yıldızlar sanki ademin üstünde kurulmuş, muazzam ve mînâdan bir canlı kubbe idi. Caddeden yürümeye başladım. Bu an dimağım, benim vücudumun haricinde başka bir mevcut, başka bir âlemdi. Fikirlerim, haberim olmadan işliyordu. Dünkü devrin şahsiyet etrafına çektiği o demir ve ateş kale içine senelerce birikmiş emellerim artık serbestti! Hangi emelimi hakikate çevirecektim? Bu emeller bir değil, bin değil, belki yüz bindi... Bir fırtına bulutu gibi aklımdan programlar geçiyordu. Kendimde bu emellerin hepsini birden kuvveden fiile çıkaracak bir kuvvetin varlığını duyuyordum. Hızlı hızlı yürümeye başladım. Göğsüm kabarıyor, kalbim çarpıyordu. Dikkat ettim. Elimde bir baston... Evden çıkarken almışım. Bu bastonu bir ordu karşısına tek başına geçmiş bir masal kahramanı gibi savuruyordum. Kulaklarım uğulduyor, gündüzki nutuk, alkış, mızıka gürültülerinin akislerini hâlâ işitiyordum. Ansızın gayr-i ihtiyarî, mantık ve şuurumun fevkinde kaynayan şedit ve meçhul bir galeyanla, avazım çıktığı kadar "Yaşasın hürriyet! Yaşasın hürriyet!" diye haykırdım. Kendimi tutamadım. Döndüm. Elimde savrulan bastonu bütün kuvvetimle sol tarafıma gelen havagazı fenerine indirdim. İki parça olan bastonun ucu fırladı. İleri düştü. Birden uyandım. İtidalsizliğimden, çocukça taşkınlığımdan bir utanmak geldi.

"Acaba kimse gördü mü?" diye şöyle etrafıma bir göz gezdirdim. Arkamda beyaz sakallı, uzun boylu bir ihtiyar... Parlak, gayet parlak, fevkalâde parlak gözlerini bana dikmiş gülümsüyordu. Sıkıldım. Kaçmak, uzaklaşmak istedim.

İhtiyar, "Dur delikanlı!" dedi. Sesinde öyle garip bir hâl vardı ki... İtaat etmemek imkânsızdı. Durdum. Bastonumun elimde kalan parçası yere düştü. Bu kimdi? Uzun, bol ve siyah pardösüsüyle, geceleyin ziya altında daha parlak görünen beyaz saçları, beyaz sakalıyla hakikaten pek uzak bir hayali, bir heyulayı andırıyordu.

"Ne var?" diye tutuşan gözünün ta içine baktım. Sakin, mermer, soğuk bir tebessümle sordu: "Sarhoş musun?"

"Hayır."

"Deli misin?"

"Hayır."

"Öyle ise niçin fenere vurdun?"

"..." [79]

"Bastonunu niçin kırdın?"

Kekeledim: "Hiç..."

"Hiç mi? Ne demek? Sarhoş değilsin, aklın başında! İnsan düşünendir. İnsan yaptığını bilendir."

"Eey..." diye omzumu silkerek geçmek istedim. Tanımadığım bir bunağı dinleyecek vaktim yoktu. Ansızın daha ziyade uzuyor sandığım boyuyla bana doğru yaklaştı. Sol omzuma dokundu.

"Hayır, kaçma" dedi. Şaşaladım. Tekrar yüzüne baktım.

"İşim var benim, canım..."

"Bu vakit, gece yarısından üç saat sonra... Ne işin olacak?.."

"..."

Cevap veremedim. Bu tanımadığım ihtiyar benden ne istiyordu. Kalbimde bir ağırlık duydum. Ama kızamıyordum. Yine kekeledim: "Bırakınız beni, gideyim."

"Hayır benimle gel; mutlaka gel. Yarım saat benimle gez. Görüyorum ki sen, zavallı genç, büyük bir galeyan içindesin. Yükselmezsen uçurumlara yuvarlanırsın. Asıl hayatın saadetini, asıl hakikî lezzetleri duyamazsın. Gel. Benimle gel..."

Yürümeye başladı. Ben de gayr-i ihtiyarî bir itaatle yanında gidiyor, başka âleme mensup bir insanmış hissini veren vakur profiline, açık alnına, kıvrık burnuna, söyledikçe kımıldayan beyaz ve büyük sakalına bakıyordum.

"Ne iş yapıyorsun?"

"Muharrirlik."

"Muharrirlik mi?"

"Evet."

"Öyle ise sen bir hançersin! Kendi kendini kullanan, sapı namlusunun elinde olan bir hançer... İnsanlara, istersen en büyük hizmeti görür, onlara fazileti, sevmeyi, hakikati öğretirsin. İstersen onların faziletlerini öldürür, sükûnetlerini bozar, hepsini boğaz boğaza getirir, hayatlarının saadetlerini, zevklerinin lezzetlerini kaybettirirsin! Ruhun anahtarı senin elindedir. Kolaylıkla onu açar, içine istersen zehir, istersen hayat verici bir iksir korsun!"

Yavaş yavaş yürüyorduk. Cadde tenha idi. Ağaçların altında asker devriyeleri dolaşıyor ve arabalar geçiyordu. Ilık bir rüzgâr esiyor, havagazı fenerlerinin, cam bir kafese konmuş alevden kelebekleri andıran, asi ziyaları çırpınıyor, sanki kurtulup uçmak istiyorlardı. Ve bütün gölgeler sarsılıyordu. Taksim Bahçesi'ne girdik. Aralık kapıda ve içerde kimseler yoktu. Ağaçların arasından uzaktaki büfenin aydınlık pencereleri görünüyordu. Sol cihetteki tarhlardan geçtik. Büyük ağaçların geceden daha karanlık yaprakları, esen rüzgârları içiyor, kımıldayan dallarda derin ve samimî demler fısıldaşıyordu. İhtiyar benim pek iyi anlayamadığım bir şeyler söylüyordu.

İşittiğim garip sesin manasını duyamıyordum.

"Oturalım" dedi. Ta nihayette bir kanepenin başında idik. Oturduk. Ben bu ihtiyara niçin takıldığımı düşünüyordum. Üsküdar'da, Çamlıca'da, Kuzguncuk'ta tek tük ışıklar vardı. Deniz sakindi. Kutup yıldızı, yeni doğmuş küçük bir ay yavrusu gibi, mor nurlarını saçıyor, etrafındaki diğer yıldızları yavaş yavaş söndürerek parlıyordu. Açlıktan, yorgunluktan, uykusuzluktan kafam granitleşmişti. Dikkat ediyorum. Bir kulağım uğulduyor, öbür kulağım çınlıyordu. İhtiyar sordu: "Ey genç muharrir, söyle bakalım, işte hürriyet! Sen neler yapacaksın?"

Neler yapacaktım? Bir anda hatırladım. Bir değil, bin değil, yüz bin emel...

"Hürriyet için çalışacağım" dedim.

"Nasıl? Hürriyetin nesine çalışacaksın?"

"..."

Sustum. Nesine çalışacağımı hakikaten bilmiyordum.

"Başka bir fikrin yok mu?"

"Yok..."

Başını salladı:

"Heyhat... Ben seni gördüm, delikanlı, inkâr etme. Senin ruhun hırs dolu... Sen gayesini idrak etmemiş bir cemiyetin evlâdısın! Çok gençsin! Hakikî hayatın manasını bilmiyorsun! Her gafil gibi yalnız kendini düşünüyor, fâni nefsinin kıymetsiz menfaatinden başka bir şeyi aklına getirmiyorsun."

"Bu hükmünüzü kabul etmem" dedim.

"Zengin olmak istiyorsun!"

"..."

"Şan ve şeref istiyorsun!"

"..."

"Zevk ve eğlence istiyorsun!"

"..."

"Güzel kadınlar, altın möbleli saraylar, ayaklarında secdeye kapanmış dalkavuklar istiyorsun!"

"..."

Susuyordum. Âdeta elinde silahıyla yakalanmış mücrim gibi şaşaladım. Cesaretim kırıldı. İhtiyarın gözleri karanlıkları yırtan bir röntgen şuaı gibi sanki dimağımın içini, ruhumun derinliğini, alacamı görüyordu; evet, ben bunları istiyordum. Ve doğrudan doğruya bunlara, bu cennete gitmek için hürriyet kapısının karşımda böyle ansızın açılması, beni sevindiriyor, beni çıldırtıyordu... Ve yarından itibaren kılıcım –yani kalemim– elimde, ortaya atılacaktım. On iki saattir yavaş yavaş doğan ve her saniye binlerce defa büyüyen hırsımdan kabıma sığamıyordum. Fakat bu hâlimin yüzüme vurulmasına razı olmadım.

"Hayır" dedim, "bende böyle fikirler yok."

"Sende mi? İnkâr etme! Ben seni gördüm delikanlı! Sen bu gece uyumadın. Yatağına uzandın. Gözlerine uyku girmedi. Bir saat sonra sabah olacakken sen yine dayanamadın. Odan seni sıktı. Kendini dışarı attın. İçinde hırstan bir volkan tutuşuyordu. Sarhoş olmadığın hâlde, deli olmadığın hâlde, [77] tıpkı bir sarhoş gibi, tıpkı bir deli gibi kendi kendine: "Yaşasın

hürriyet!" diye bağırdın. Bununla hızını alamadın. Kaldırdın, bastonunu, sokak fenerine indirdin..."

.....

...İhtiyar, sakin ve kuvvetine dayanılmaz bir sesle bütün düşündüklerimi söylüyor, kimseye itiraf edemeyeceğim emellerimi, arzularımı, hırslarımı, sanki içinde imiş gibi, birer birer bana tekrarlıyordu. Susuyor ve dinliyordum. Kabahatini bilmeyen, fakat bu kabahati yaparken yakalanmış şuursuz bir mücrim korkusu duyuyordum. Onun söylediklerini inkâr edecek mecalim kalmamıştı. Kaçarken dönüp arkasına taş atan bir çocuk tehalüküyle lâfı değiştirmek istedim.

"Siz kimsiniz?" dedim.

"Seksen yaşında bir ihtiyar!"

"İsminiz ne?"

"İsmimi ne yapacaksın? Ben bir hiçim, manevî bir vecdin derinliklerine düşmüş bir hiç... Bu vect içinde yürürken seni gördüm. Asıl hakikî hayatı anlamayan bir gafilin boş galeyanına acıdım. İşte onun için seni tuttum. Buraya getirdim. Evet zavallı genç, sen bir gafilsin!"

"Ne biliyorsunuz?"

"Gafil olmasaydın bu derece sevinir, kendini kaybeder miydin?"

"Fakat bu ilân edilen hürriyet?.."

"Hürriyet! Hürriyet! Bu, seni mes'udiyete götürecek bir yol mu? Milletin mesut olmadan sen mesut olabileceğini ümit ediyor musun? Hâlbuki tarih bizim memleketimizin üzerine halli matlup binlerce mesele yığmış. Yaşadığın yer, bir "mesele" ummanı! On beş gün sonra şüphesiz bu gürültüler, bu nümayişler bitecek. Kuvvetlenmemizi çekemeyen düşmanlar gizli hücumlarına başlayacaklar. Üç, dört sene sürmeyecek, en aşağı üç devlet bizim üzerimize atılacak..."

"Kurun-ı vusta'da mıyız? Artık böyle şeyler olabilir mi?"

"Göreceksin. Daha sonra ihtimal bizim yüzümüzden cihan harbi baş gösterecek. Bütün dünya birbirine karışacak. En büyük devletler ordularıyla, donanmalarıyla bizi ezmeye, tarih-

ten silmeye koşacaklar. Eğer biz uyanık bulunmazsak... Bizi uyandıracak muharrirlerimiz, şairlerimiz, ediplerimizdir..."

Karanlığın içinden bana doğru döndü. Gayet heyecanlı, gayet titrek bir sesle, ruhumda derin akisler bırakan, bütün vücudumu saran bir şiddetle ilâve etti.

"Ey genç muharrir! Gel, sen bir kahraman ol! Nefsini düşünme. Boş gururu, menfaatperverliği bırak. Milletini uyandır. Senin milletin daha kendi ismini bilmiyor, kendi lisanını bilmiyor. Zaman yürümüş, o uyumuş, geride kalmış! Dost sandığı, bağrına bastığı gizli düşmanları bütün servetini, bütün saadetini yağma etmiş! Senin milletin kendi vatanında bir köle, bir esir, bir bekçi, bir fakir... Ona ilim, servet, saadet, duygu, ideal ver!.. Ben seni gördüm, sokak fenerine nasıl vurduğunu gördüm. Bu şiddetini, bu galeyanını ölmez ve ezelî bir mevcut olan milletine ver! Hâlbuki, heyhat, sen böyle şeyler düşünmüyorsun bile..."

"Düşünüyorum."

"Hayır, düşünmüyorsun. Sen şan ve şöhret budalasısın! Amma biliyorsun ki şan ve şöhret gölge gibidir. Kim onun üzerine giderse o kaçar! Kim ondan kaçarsa o arkasından gelir..."

...Sanki müphem bir rüya içinde, hararetini duymadığım bir kutsiyetin âyinini seyrediyordum. İhtiyar bana feragat, tevazu, hasbîlik felsefesini anlatıyordu. Dinlerken, hakikaten gergin ve müteheyyiç asabım sükûn buluyordu. Gururum yıkılıyor, hırsım sönüyor. Müfekkiremde bir şimşek parlıyordu. Evet onun dediği gibi ben ne idim? Bir fert... Ne kadar yaşayabilirdim? Altmış, yetmiş, doksan, haydi yüz sene... Fakat insaniyetin bir kısmı olan millete ezelî bir hayat mukadderdi! Bu hayatın ruhunu, idealini, kutsî temayülünü yaşamak insanlıktı. Uzvî hazlar, zevk, neşe, şehvet, biraz devam edince hemen elem hâline geçen birtakım fâni yorgunluklardan başka bir şey miydi? Bu ihtiyarı dinledikçe gayr-i nâsutî bir zevk duyar gibi oluyordum. Rüzgâr daha serin, daha hızlı esiyor ve uyanık dallar, yapraktan dilleriyle, gizli sırlar ifşa etmek ister gibi, fısıltılarını yükseltiyorlardı. Zavallı ihtiyar genç olsa idi neler yapacağını söylüyor ve milletin içinde fena bulmaktaki zevki, bunun azametini, ömrüm oldukça unutamayacağım bir ahenk,

bir şiir, bir musiki ile anlatıyordu. Hayvanlığın, idealsizliğin, ihtiras cehenneminin azaplarını sayıyor, döküyor ve benim artık yorgunluktan gözlerim kapanıyordu. Karşı sahilin üstünde gecenin etekleri lâcivertleşiyordu. Onun ilâhî bir ninni gibi tatlı sesini, bu sesin asabı okşayan ahenginden doğan lezzeti bırakıp kalkamıyordum. Ve yanıma eski asırlardan süzülen, dini bilinmez bir peygamber tayfı oturmuş vehmine düşüyordum.

...Nihayet gözlerim kapanmış, uyumuşum.

Uyanınca bütün yıldızların söndüğünü gördüm. Şeffaf ve erguvan bir fecir dumanı karşı tepeleri pembeleştirmişti. Sağıma baktım. İhtiyar yoktu. Güneşin ilk ziyalarıyla beraber kaybolan hayalât gibi sanki silinmiş, uçmuş, gitmişti. Kalktım. Üşüyordum. Tenha bahçeden çıktım. Dalgın ve serseri adımlarla evime geldim. Yatağıma uzandım. Fakat uyuyamadım.

Ruhumda, o ana kadar duymadığım, başka bir galeyanın nurdan fırtınası gürlemeye başlamıştı.

Yeni Mecmua, C. I, Sayı: 4, 2 Ağustos 1917, s. 78-80.

Eleğimsağma

Küçük Ayşe sabahtan beri önünde mekik dokuduğu yüksek bez tezgâhından kalktı. Yorgun yorgun gerindi. Bugün evde yapyalnızdı. Babasıyla kardeşleri dün erkenden kasabaya, pazara gitmişlerdi. Annesiyle ablası da komşuda idiler; belki Zaimlerde... Gözlerini ovuşturdu. Yavaş yavaş sofanın duvarındaki sarı çerçeveli aynaya yaklaştı. Kendine baktı. Beyazları azalan kömür gözleri uykudan henüz kalkmış gibi mahmurdu. Yanakları daha ziyade aldı. Ve gür siyah saçları dağınıktı. Tekrar gerindi. Gerinirken bütün bütün süzülen gözlerini, titreyen, gerilen ince dudaklarını, beyaz ve billur gerdanını sanki ilk defa görüyormuş gibi şaştı.

"Ne güzelim ben, ayol..." diye güldü... Başını eğdi. Mavi aba terliklerinden boynunun görebildiği yerlerine kadar bütün vücudunu dikkatle süzdü. Gözlerini tekrar aynaya attı. Döndü. Saçlarını elleriyle dalgalandırdı. İşte daha on yaşında yokken koca bir kız gibi iri idi. İki gün evvel Zaimlerin düğününde öteki köylerden gelenler onu bu kadar büyümüş görünce hayrette kalmışlardı. Hem öyle kuvvetli idi ki... Erkek akranlarını bir tutuşta kaldırıp yere çarpıyordu. Ona "Pehlivan Ayşe" derlerdi. Erkek çocuklar gibi ata binmesini, silah atmasını, güreşmesini, *Birdir Bir, Esir Almaca* oynamasını çok seviyordu. Fakat...

Fakat işte büyüdükçe o kadar sevdiği bu oyunlara veda etmek lâzım gelecekti. Hatta geçen gün çeşme dönüşünde köyün imamına, Kurt Hoca'ya rast gelmişti. Kuru elini öperken bu hiç hoşlanmadığı huysuz ihtiyar ona "Kız Ayşe, anana söyle, seni örtüye soksun. Artık senin açık dolaşman caiz değil," demiş-

ti. Yarın yahut öbür gün o da, her büyüyen kız gibi, cara[1] girecek... Ve demek kendini sıkan bu evde, bu bez tezgâhının başında ölünceye kadar mahpus kalacaktı... Atlara, tüfeklere, güreşlere, kaydıraklara, hepsine veda etmek ha... Eliyle saçlarını arkaya attı. Aynaya tekrar dikkatle baktı. Ne güzeldi! Ama bu güzelliğin, bu gür saçların, bu kömür gözlerin, bu al yanakların onca hiç ehemmiyeti yoktu. İçini çekti:

"Ah erkek olsaydım..." dedi. Ah erkek olsaydı... Hemen alevlenen masum bir çocuk hayalinin mantıksız garabetleriyle düşünmeye başladı. Neler yapmayacaktı? Bir kere yalnız Bozkaya'nın değil, hatta bütün kazanın birinci pehlivanı olacaktı. Sonra... Meşhur bir efe... Ve mutlaka Zaimoğulları'nın küçük kızını alacaktı. Muharebelere girecek, göğsü nişanlarla dolacak, dağları aşacak, cesur köy delikanlılarının yaptıkları gibi haftalarca ayı avlarında dolaşacaktı. Aynanın önünden çekildi. Yine yavaş adımlarla pencereye doğru yürüdü. Kenara dirseğini dayadı. Hava hem açık, hem bulutlu idi. Yüz adım ötede Kurt Hoca'nın bahçesinden horozlar ötüyordu. Öğle yaklaştığı hâlde ortalıkta sanki yeni sabah oluyormuş gibi tatlı bir hâl vardı. Ara sıra hafif bir yağmur serpeliyordu. Ayşe tamamıyla hayalâtına daldı. Cansız bir heykel gibi hiç kımıldamıyordu.

Fakat... birdenbire yüreği atmaya başladı.

Sarardı. Nefesi tutuluyordu. Acaba o söz sahi mi? Ama yalan olmak ihtimali var mı? Kızardı. Başını ellerinin içine aldı. Evet... Ömründe bu kadar yakın bir eleğimsağma görmemişti. Köyün arkasındaki kuru dereye giden yolun etrafındaki fundalıkların, deve dikenlerinin ortasından pembeli, mavili, yeşilli, sarılı, morlu, kırmızılı, turunculu kalın, gayet kalın bir eleğimsağma kalkmış, nurdan eğri bir direk gibi havaya uzanmıştı. Ucu ta fundalıkların içinde idi... Ayşe'nin yüreği daha hızlı çarpmaya başladı. İşte bu kadar köyün yakınına inmiş olan bu eleğimsağmanın koşup bir kere altından geçse...

Erkek olacak!

Bunda hiç şüphesi yoktu. Daha ziyade düşünmedi. Pencereden ayrıldı. Merdivenlerden indi. Bahçeyi geçti. Kendini

1 Car (metinde: "çar"): Çarşaf, siyah örtü.

sokağa attı. Deli gibi koşmaya başladı. Etrafını görmüyordu. Koştu. Koştu. "'Eleğimsağma sönmeden yetişeyim" diye bütün kuvvetiyle koştu. Koştu. Kestirme gitmek için hendeklerden atladı. Tarlaları çiğnedi. Tepelere tırmandı. Fundalıklara daldı. Yağmur hep yağıyordu. Koştu. Koştu. Koştu. Çalılara etekleri takılıyor, elleri, yüzü, gözü yırtılıyordu. Nihayet eleğimsağmaya [99] elli adım kadar yaklaştı. İyice kesilmişti. Bir gayret... Bir gayret daha...

Nefes nefese eleğimsağmanın altından geçti.

"Oh!" dedi. Yağmur hâlâ yağıyor, güneş bulutların arasından görünüyordu. Koşarken terliklerini ayağından atmıştı. Çorapları paralanmış, dikenlere, taşlara çarpan ayakları berelenmişti. "Biraz dinlensem..." diye fundalıkların içine uzandı. Yağmur bazı hızlanıyor, bazı yavaşlıyordu.

* * *

Ayağa kalkınca şaşırdı. Boyu büyümüş, cepkeni yırtılmış, kısalan etekleri belinde kalmıştı. Islanmış yüzüne elini götürdü. Parmaklarına bıyıkları dokundu. Kendine baktı. Koca bir delikanlı! Ama arkasındakiler erkek esvabı değil.

"Eve gideyim, şunları değiştireyim" dedi. Yürüdü. O kadar kuvvetlenmiş idi ki... Demin yarım saatte koşarak geçtiği yerleri üç adımda aştı. Her tarafı sıcak bir güneş aydınlatıyordu. Çok susamıştı. Açık bıraktığı kapıdan girdi. Evvelâ kanıncaya kadar su içti. Sonra yukarı çıktı. Kilitli bir sandığı kırdı. Ağabeysinin bayramlıklarını çıkardı. Giydi. Vücuduna çok dar geliyordu. Duvardan martini de aldı. Omzuna taktı. Dışarı çıktı. Her yeri ağır bir sis kaplamıştı. Sokağın baş tarafından davul zurna sesleri işitti. O tarafa doğru gitti. Yolda oynayan çocuklara ne olduğunu sordu.

"Zaimgillerin düğününde güreş var" dediler.

"Üç gün evvel onların düğünü olmadı mı be?"

"Şimdi de küçük kızlarını everiyorlar..."

Küçük kızlarını, Gülsüm'ü ha... Birdenbire hiddetlendi. İşte şimdi erkekti. Bu üzüm gözlü küçücük kızı kendi alacaktı. Koştu, cami meydanından geçti. İkindi namazından çıkan-

lar ona bakıyor, kim olduğunu tanımıyorlardı. Düğün evinin avlusuna girerken yeni yüze inmiş efeler gibi bir nara attı: "Er olan meydanda! Açılın!"

Herkes ona baktı. Tanımıyorlardı. Davullar, zurnalar çalıyor, ortada çifter çifter pehlivanlar güreşiyordu. Evvelâ kim olduğunu söylemedi.

"Hoş geldin efe, kimlerdensin?" diyenlere gülüyor, "Sonra anlarsınız..." diyordu. Pehlivanlara bağırdı: "Benimle ikişer ikişer güreşecek varsa meydana çıksın!.."

Kadın erkek bütün köy ahalisi şaştı. Bir fısıltıdır gitti. Yerinden kalkan Kurt Hoca bile cüppesini arkasına kambur yapıyor, onu iyice görmek için gözlüklerini takıyordu. Şimdiye kadar bir kişinin iki pehlivanla güreştiği işitilmemişti. Ayşe yağlandı. Kispetler giydi. Çifter çifter karşısına çıkan pehlivanları kaldırıp kaldırıp yere çarptı. Başa verilen kocaman mandayı kuzu gibi kucağına alınca halk hayretten bağrışmaya başladı: "Nerdensin delikanlı?"

"Kimlerdensin efe?.."

"Yaşa, yaşa."

Davullar, zurnalar sustu. Avlunun içindekilerin hepsi etrafına toplandı. Ayşe "Ben Bozkaya'danım..." diye haykırdı. Herkes birbirine bakıştı. Bütün köy halkı orada idi. Hiçbirisi onu tanımıyordu.

"Hayır, Bozkaya'dan değilsin."

"..."

"Biz köyümüzü tanımaz mıyız?"

"..."

"Eğleniyorsun!"

Dayanamadı. Güldü: "Ben Ayşe'yim..."

Halk uğuldadı: "Hangi Ayşe, hangi Ayşe?"

"Hacı Mehmetler'in Ayşe..."

"!!!"

Köy ahalisi bir türlü inanamıyordu. Ayşe bağıra bağıra nasıl koştuğunu, nasıl eleğimsağmanın altından geçtiğini, nasıl erkek olduğunu anlattı. Nihayet sordu ki: "Gülsüm'ü kim alıyor?"

"Muhtarın oğlu Hasan..." dediler.

"Çabuk karşıma gelsin..."

Kalabalığın içinden Hasan'ı buldular. Ayşe Efe'nin karşısına diktiler.

"Nikâhı kim kıydı?"

"Kurt Hoca..."

"Kurt Hoca ha... Onu da getirin bakayım."

Kurt Hoca'yı da getirdiler. Herkese emreden, daima surat asan, kimseye yüz vermeyen Kurt Hoca şimdi yumuşamış, elpençe divan duruyordu. Ayşe dedi ki: "Ulan Hasan, boşa bakayım Gülsüm'ü!"

"Boşamam."

"Boşa diyorum."

Ve birden kırmızı kuşağından yakaladı. Havaya kaldırdı.

"Ay, ay, ay... Aman efe..."

"Boşa, diyorum, yoksa şimdi yere çarpar, beynini parçalarım."

"Boş olsun! Boş olsun!.."

Zavallı Hasan havada bağırıyordu. Ayşe onu yavaşça yere bıraktı. Sonra Kurt Hoca'ya döndü, "Kıy bakalım Gülsüm'le benim nikâhımı!" dedi.

"Kıymam."

"Yapma Hoca!"

"Kıymam..." [100]

"Kıy diyorum."

"Kıymam."

"Niçin kıymıyorsun?"

"Caiz değil. Caiz değil."

"Caiz değil filan tanımam, kıyacaksın."

"Kıymayacağım."

Ayşe bir saldırdı. Hasan'a boşattırdığı gibi havada nikâhını kıydırmak için Kurt Hoca'nın kuşağından yakaladı. Havaya kaldırdı: "Kıy bakayım çabuk, yoksa şimdi yere çarparım."

"Kıymam."

"Kıy diyorum. Yoksa fena olacak."

"Kıymayacağım, kıymayacağım."

Ayşe fena hâlde hiddetlendi. Hiç hazzetmediği bu zalim herifi salladı. Salladı, salladı. Öyle bir fırlattı ki...

Fakat Kurt Hoca yere düşmedi! Havada kaldı. Ve havada bağırmaya başladı: "Hey köylü... Haberiniz olsun bu erkek değildir. Bu kızdır. Bunu örtüye sokmalı. Bunun böyle gezmesi caiz değildir."

Avlunun içindeki halk karınca kümesi gibi birdenbire çoğalıyor, kaynaşıyor, Kurt Hoca'nın sesiyle "Caiz değil, caiz değil..." diye korkunç bir uğultu çıkarıyor... Ve hepsinin ellerinde kalın, siyah carlar, kırmızı peştamallar, onu örtmek, örtüler altında boğmak için üzerine hücum ediyorlardı. Ayşe silkindi. Bir nara attı. Martinini yakaladı. Dipçiği savurmaya başladı. Herkesi önüne kattı. Yetiştiğinin beline indiriyor, yere yuvarlıyordu. Yalnız Kurt Hoca kanat gibi açılan cüppesiyle havada dolaşıyordu. Köyün sokaklarında elleri carlı, peştamallı köylüleri kovalıyordu. Cami meydanından geçerken Kurt Hoca'nın çaylak gibi minareye konduğunu gördü. Hemen caminin avlusuna daldı. Yavaşça minarenin merdivenlerinden çıkıyor, içinden "Ah, şu mendeburu bir yakalasam..." diyordu.

Şerefeye gelince Kurt Hoca'ya birdenbire yapıştı, "Caiz değil mi bakayım?" diye gırtlağından tuttu. Sıkıyordu. Canı çıkarken hoca fena hâlde tepindi. Gümbür gümbür şerefe yıkıldı. Ayşe aşağıya düştü. Kafası küt diye yere vurdu.

* * *

Gözünü açınca kafasını yumruklayan babasını gördü:

"Domuzun kızı, ne arıyordun burada?"

"..."

Yağmurla sırsıklam olmuş, yeşil ve sık fundalıkların içinde idi. Anası, ağabeysi, muhtarın oğlu Korucu Hasan, daha birtakım komşular etrafında duruyorlardı.

"Ne arıyordun burada, bizi arattırıyorsun, domuz!"

"..."

Deminden kuşağından tutup havaya kaldırdığı Hasan onu kurtarmaya çalışıyor, "Bir daha etmez ağam, bir daha etmez..." diyordu. İşte öğleden beri onu arıyorlardı, böyle birdenbire kaybolması bütün köyü merakta bırakmıştı. Her tarafa adamlar, korucular çıkmıştı. Üç dört saattir çamurlar içinde dola-

şan babası öfkesini alamıyor, yarısı Ayşe'yi kurtaranlara yapışan tekmeler indiriyordu.

"Kızgın domuz, ne arıyordun burada..." diye kükrüyordu. Anası da babasının küfürlerini tekrarlıyor, evde ona göstereceğini söylüyor, gözlerini açıyor, başını sallıyordu.

"Ne arıyordun burada?.."

"..."

Ayşe aptallaşmış, hiç cevap veremiyor, yalnız ağlıyordu. Anasının, babasının, köylülerin arkasına takıldı. Demin koştuğu yerlerden miskin miskin köye döndü. Evlerine yaklaştıkları zaman havadan bir ses geldi: "Buldunuz mu Mehmet Ağa?"

"Bulduk hoca efendi..."

Ayşe gözlerini yukarı kaldırdı. Kurt Hoca, başı kabak, yalın ayak, kolları sıvalı, evinin yüksek taraçasında kalaylı ibriğiyle abdestini tazeliyordu.

"Nerede imiş?"

"Fundalıklarda. Uyumuş kalmış..."

"Bu yağmurda orada ne yapıyormuş ki..."

"Söylemiyor domuz."

"Örtüye koyun onu, örtüye... Artık onun açık dolaşması caiz değil..."

Zavallı Ayşe hiç sesini çıkaramıyor, utancından yerlerin dibine geçiyor, bastığı çamurlara bakarak, bütün göğsünü sarsan derin hıçkırıklarla hüngür hüngür ağlıyordu.

Yeni Mecmua, Sayı: 5, 9 Ağustos 1917, s. 98-100.

Çanakkale'den Sonra...

... Ona akrabaları "meraklı", uzaktan tanıyanlar "deli" derlerdi. Yaşı kırk beşi geçiyordu. Henüz evlenmemişti. Yazın hep kırlarda gezer, güneşin doğuşunu ve batışını kaçıklara mahsus bir ehemmiyetle seyrederdi. Kışın yalnız başına oturduğu Acıbadem'deki evinden hiç dışarı çıkmaz, odasında bir aşağı bir yukarı dolaşır, gümüş bir taç gibi parlayan ak saçlarıyla pek asil, pek nezih görünen başının içindeki o hiç anlaşılmaz fırtınanın gürültülerini dinlerdi. Gayet iyi bir tahsil görmüştü. İsterse çalışır ve para kazanabilirdi. Hâlbuki o her şeyden vazgeçmiş, bir evvel zaman Epikür'ü gibi yalnız "tabiî ve zarurî" ihtiyaçlarının teminiyle kanaat ediyor, hayatın hemen her şey olan "tabiî ve gayr-i zarurî", "gayr-i tabiî ve gayr-i zarurî" ihtiyaçlarına hiç ehemmiyet vermiyordu. Babasından kalma küçük bir iradı vardı. Ekmek, su, ateş ve esvap parasına yetişiyordu. Evine, birkaç çocukluk ve mektep arkadaşından başka kimse gelmezdi. Onları baldıranlar ve yabanî otlarla vahşî bir orman alanına dönmüş bahçesindeki büyük çınar ağacının altına alır, ümitsizliğinin zehrinden onlara acı peymaneler sunardı.

"Evlen, bu ümitsizlik senden geçer!" diyenlere:

"Dünyaya bir esir getirmek cinayetini kabul etmem" diye gülümserdi. Çok az lâkırdı söylediği için, en sevdiği arkadaşları bile kendisini iyice anlayamamışlardı. "Feylesof, bedbin, derviş, sinirli ve ilh..." derlerdi. Fakat hayır, o... sade bir ümitsizdi! Mektepten çıktıktan sonra okumaya başlamış, okudukça ümidini kaybetmiş, okuyup düşündükçe intiharı kurmuştu; ama –kuvvetli tahsilin neticesi olan– ilmi, fikri ona hâkimdi.

"Aceleye lüzum yok. Mademki talihimiz böyle... Bir köşeye çekilip ölümü beklemeli..." demişti. İşte, hep o ölümü bekliyordu! Zira kendisine "insan" nazarıyla bakmıyordu. İnsan olmak için mutlaka bir içtimaiyetin, bir milliyetin içinde bulunmak lâzımdı... Düşünüyordu: Kendisinin bir milliyeti yoktu; bir içtimaiyeti yoktu. Yalnız, hararetini hissedemediği, lisanından ve duasından bir şey anlamadığı müphem bir dini vardı. Mabedinde ulviyet duymuyor, önünde derin bir ezeliyet görmüyor, semasında ilahî bir mefkûrenin nihayetsizliklerine dalamıyor, siyah toprağın üzerinde tıpkı bir hayvan gibi, bir fert gibi kalıyordu.

Bir hayvan gibi...

Hâlbuki o milliyetiyle, diniyle, mabedinin ulviyetiyle, içtimaiyetinin ezeliyetiyle, mefkûresinin nihayetsizliğiyle bir insan, ahlâkî ve manevî bir insan olmak isterdi: Muhiti arzu ve temayüllerini ansızın eriten bir çöl, bir sahra, bir ademdi. "Güzel, iyi ve ulvî" yoktu. Sanat diye biçimsiz hendesî çizgilerden kâbuslar, edebiyat diye Arapça, Acemce manasız ve mücerret terkipler yapılıyor, milliyet inkâr ediliyor, mazi karikatürleştiriliyor, istikbal bir duman hâlinde tasavvur olunuyordu.

"Ne olacak, ne olacak?" diye başını avuçlarının içinde sıktıkça, görmediği bir karanlık, birsam, kelimeleri baykuş eninlerinden teşekkül etmiş cehennemî bir lisanla ona cevap verirdi.

"Yarın Ruslar gelecek, İstanbul'u alacak. İngilizler ve Fransızlar Anadolu'yu yağma edecekler. Namınız tarihten silinecek..."

Evet, bu muhakkaktı. Bundan kim şüphe edebilirdi? Kendi ismini bilmeyen, kendi dilini yazmayan, düşmanlarını kardeşi tanıyan bir millet yaşayabilir miydi? Buna imkân var mıydı? Yarın bu kendi ismini bilmeyen, kendi lisanını yazmayan, düşmanını kardeşi sanan zavallı millet Rusların, Fransızların, İngilizlerin elinde Hindistan halkı gibi esir olacak, onlara hayvan gibi hizmet edecek, medeniyetten, yani insaniyet ve ahlâkiyetten mahrum kalacaktı. Ve kendisi de işte böyle bir esir olmaya namzetti... Bunları düşünürken a'sâbı sarsılır, korkunç bir nöbete tutulur, yarınki "esirlik ve hayvanlık" talihine isyan eder, baldı-

ranları koparır, dikenleri ezer, nihayet bir deli gibi kendini kırlara atardı. Arabalarla eğlenmeye gidenlerin, geçerken hep yandan görünen atlıların, velospitlilerin manzarası ona dokunur:

"Ah esir sürüleri!" diye homurdanırdı. Evet, bunların hepsi hayvandı. İnsan değildi. Eğer insan olsaydılar, bu kadar yakın ve muhakkak bir esirlik karşısında nasıl kayıtsız ve mesut eğlenebilirler, gezerler, tozarlar, gülüşürler, oynaşırlardı? Nasıl sevişirler, nasıl evlenirler, nasıl bir ocak dolusu çoluk çocuk yetiştirebilirlerdi? Haberleri yoktu. Felâketten, hiçbir şeyden haberleri yoktu.

* * *

... Yine bir yaz günü, bahçesindeki çınarın altında, ölümü bekleyen inmeli bir ihtiyar gibi somurturken, ümitsizliği sarsıldı. Bir güneş doğuyor sandı. Meşrutiyet ilân olunmuştu. Fakat beş on ay geçmeden ümitsizliği eskisinden beter oldu. Rusların İstanbul'da birtakım adamlara fitne tutuşturmak için her sene üç yüz bin ruble verdiklerini Duma'nın[1] münakaşalarından öğreniyor, kendini idare edemeyen bir milletin sarsaklığını görerek daha ziyade çıldırıyordu. Batan ve doğan güneşlere bakamaz oldu. Vahşî Kazaklarıyla Rus ordularının hücumunu görüyorum zannediyor, gözü kapalı koşarken görmediği bir uçuruma ansızın yuvarlanmış gibi titriyordu. Kuşlar ağlıyor, çiçekler soluyor, yapraklar dökülüyor, ufuklar kararıyordu. Azimsizdi. Muhitine karşı elini kaldırıp:

"Uyanınız! Kendinizi biliniz. Hayvanlar gibi gayesiz, teşkilâtsız, medeniyetsiz yaşamayınız. Bir millet olunuz..." [120] demeye cesaret edemez, bu iktidarı kendinde duyamazdı. Hem artık lâfın ne tesiri olabilirdi? İflâs fiilen başlamış ve nihayete yaklaşmıştı. Ticaret, zenginlik, para, saadet tamamıyla yabancıların eline geçmişti. Kapitülâsyonlar bir milleti yavaş yavaş öldüren bir idam makinesi, bir gasp müessesesi idi. Hakikati kimse görmüyor, yaklaşan felâketten kaçmak için kimse, hiç olmazsa ricat istikametini tayin edemiyordu.

1 Duma: Rus parlamentosunun bir kanadı.

"Ah, hakikati idrâk etmiş bir kahraman çıksa..." diye inlerdi. Çoraklardan, taşlıklardan, harabelerden, viranelerden gelen yakıcı bir rüzgâr gibi, bazen bir mefkûre cereyanı eser, kurtulmak isteyen, hürriyeti seven, ahlâkiyeti insanlık bilen ruhları toplardı. O da, uzaktan hissettiği her cereyana kapıldı. Yeni mürşitlerin ağzına baktı. Kimi, "Her şeyi Allah'tan bileceksin." diyor, kimi, tarihe bu kadar şanlı sayfalar yazdırmış olan Türkleri Borneolular, Fici Adalılar, Cavalılar, Somatralılar ilh... gibi iptidaî ve nîm vahşî kabileler ve kavimlerin medenî seviyelerine, iptidaî zihniyetlerine indirerek sözde siyasî bir vahdet icat etmek istiyordu. Trablus muharebesinden sonra birdenbire üzerimize yığılan Balkan felâketi onu yatağa serdi. Artık Türkiye'nin Avrupa'daki kısmı gitmiş ve geri kalanı da "menfaat mıntıkaları" namı altında taksim olunmuştu. Bundan sonra onun hiç ümidi kalmadı. Köşküne kapandı ve Rusları bekledi. İşte son adım da atılmıştı.

* * *

Umumî Harp ilân olununca, köşesinde bir kere daha kıvrandı. Artık bu sefer hakikaten son saatti! Ruslar Ayasofya'ya haçlarını asacaklar, Garbî Asya'nın bu köşesindeki bin senelik bir Türk tarihi kapanacaktı. Şuurunu kaybetmiş bir milletin esirliğini görmemek için kendini öldürmeye karar verdi.

"Fakat Ruslar girerken..." diyordu. Ah, eğer muhit insan olsaydı, ölümü esirlikten daha kolay kabul edebilirdi.

Çanakkale'yi İngiliz, Fransız topları dövüyordu.

Ha bugün, ha yarın...

Düşman muhakkak bir surette bekleniyordu. Anadolu'ya hicret başlıyor ve yavaş yavaş mahalleler boşalıyordu. O da birçokları gibi düşmanı bekliyor, "Nihayet bir haftaya kadar..." diyordu. Bu haftalardan birçoğu birbir[i] arkasına geçti. İngiliz ve Fransız zırhlıları Çanakkale'yi geçemedi. Hicret edenler döndüler.

O, bu mucizeden şaşkın bir hâlde, köşkünden dışarı çıktı. Yüz binlerce askerler sokakları, meydanları, kırları dolduruyordu. Bu intizam, bu ruh, bu ordu, bu millet birdenbire nereden doğuvermişti? Anlayamıyordu...

Bir sene, her gün başka bir muzafferiyet haberi getirerek geçti.

Çanakkale'de hemen bir milyonluk düşman ordusu eritildi, denize sürüldü. Büyük zırhlılar battı. Mağlûp edilmez sanılan İngilizlerin bayrakları yere düşürüldü. Hele Ruslar... Yalnız İstanbul'u ele geçirmek için bu muharebeye girdiklerini nutuklarla ilân etmekten başka birşey yapamadılar.

... Onun ümitsizliği geçtikçe gözleri açılıyor, artık yaşayan, kendini duyan, mefkûresini bilen bir milletin içinde olduğunu görüyordu. Kapitülâsyonlar kalkıyor, dâhilî düşmanlar temizleniyor, zehirli tufeyliler gibi milletin bünyesi üzerine üşüşüp kanını emen hainlerin elinden "iktisat ve istismar" silahları alınmaya çalışılıyordu. İşte ümidini kestiği bu muhit nihayet bir millet oluyor ve Türklerin arasında da "iş bölümü" fikri uyanıyordu.

... Köşkünün baldıranlarını söktürdü. Süprüntülerini temizlettirdi. Onu deli ve meraklı bilen komşular bu tebeddüle şaşıyorlardı.

Köşk tamir olunmaya başladı. Köşkün beyi de temiz ve yeni esvaplar giymeye başladı. On beş, yirmi senedir kapalı ve boş vakit geçiren bu beyin hariciyeye tercüman olduğunu duydular.

Yaşı elliye yaklaşıyordu. Saçları bembeyazdı. Fakat milletinin birden uyanışı, saadeti, hareketi onu gençleştirdi. Ve evlenmeye kalktı. Bir sene evvel kargaların tünediği çınara şimdi bir bülbül konmuş, ötüyordu.

Komşular, bir akşam, yeni boyanan köşkün pencerelerinden ziyalar fışkırdığını gördüler. Mesut ve şen kahkahaları, ruhanî musiki ahenklerini duyunca, bir düğün olduğunu anladılar!

* * *

... Ümitsizliği geçince onun bütün hayatı kuvvetli bir bahar oldu. Yalnız başındaki aklar... İşte hâlâ duruyordu. Fakat bu aklar, yüksek, bir dağın üzerindeki ulvî ve temiz karlar gibi yüksek, "emel yollarını" kapayamıyordu. Baldıranların yerlerinde menekşeler bitmişti.

Bütün bahçeden tatlı bir koku, gizli gizli geçen rüzgâra karışıyor; bu evin saadetinden, diğer mesut aile ocaklarına sahipsiz ve manevî bir selâm götürüyordu.

Serince bir sabah, o, yeni yapılmış tarhların arasında dalgın ve biraz rahatsız geziniyordu. Köşkün kapısından ansızın bir ses bağırdı: "Beyefendi, müjde!"

"..."

"Kurtuldu, müjde!"

"Erkek mi?"

"Hayır, bir kız... Nur topu gibi!"

Hızla içeri girdi. Karısının başı ucuna koştu; saf ve güzel kadın, pembe, ipek perdeli beyaz yatağının içinde, akşam zamanı batan güneşin veda eden rengiyle sararmış bir melâike gibi sakin ve hâlsiz yatıyordu. Onu görünce gülümsedi. Yavaş, ancak işitilir, gayr-i nâsutî bir sada ile "Adını ne koyalım?" dedi.

"Mefkûre..."

Ve titreyerek döndü. Kendisine uzattıkları ince ve beyaz bir kundağa sarılmış kızına baktı. Istırap ve elem içinde geçen mazisini, ak saçlarını, her şeyini bir anda unuttu. Bu yeni doğan yavrunun hayalî henüz açılmış masum ve sakin gözlerinde açık mavi bir ümit fecri parlıyordu. Bu nihayetsiz fecrin ezelî nurlarıyla bütün ruhunun dolduğunu, tutuştuğunu duydu. Gözleri sevinçten yaşardı. Ruhuna dolan nurlar etrafını da kapladı. Artık bu heyecan tufanı içinde hiçbir muayyen şekli göremiyor, yalnız karısının –kendi ruhundan çıkıyor sandığı– nazlı, tatlı, ince sesini işitiyor gibi oluyordu.

"Mefkûre..."

"Ah, ne güzel isim!"

Yeni Mecmua, Sayı: 6, 16 Ağustos 1917, s. 119-120.

Ferman

Sanki bir tufandı. Gök delinmiş gibi fasılasız yağmurlar yağıyor ve bütün ordu Semlin'e doğru sel, çamur, sis ve bora içinde ilerliyordu. Belgrad - Şabaç yolu çökmüştü. Karanlık ormanlara, sarp yokuşlara, uçurumlu dağlara alışkın olmayan nakliye develeri, yedekçileriyle beraber kaybolmuşlardı. Zâbitler bağırıyor, boru sesleri işitiliyor, atlar kişniyordu. Hatta padişahın otağı bile meydanda yoktu. Bu kısa yol, üç gündür bitip tükenemiyordu.

Konak yerine, yalnız sadrâzamın çadırı kurulabilmişti. Padişah gerdûnesinin penceresinden kendi otağını göremeyince, etrafındaki ıslanmış, allı yeşilli, sırmalı esvablarıyla gözleri kamaştıran iri ve çevik muhafızlarına "Daha durmayacak mıyız?" dedi.

"....."

Hiç kimse cevap vermedi. Herkes önüne bakıyor ve şakır şakır yağmur yağıyordu. İhtiyar padişah hastaydı. Fakat ayaklarındaki nakris sızılarını duymuyor, Kurban Bayramı namazını Semlin'de kılmayı düşünüyordu. Artık eskisi gibi ata binemiyor, hatta vezirleriyle istişâre için bile gerdûnesinden çıkamıyordu.

Konak yerinde otağ-ı hümayunu görmeyen bütün ordu, âsumânî bir gazap karşısında donakalmış; günahkâr bir cemaat gibi birdenbire sustu. Sesler, borular, uğultular, hatta atların kişnemesi bile kesildi. Yalnız yerlere ve çalılara düşen yağmur damlalarının şakırtısı duyuluyordu. Sadrazam ne yapmıştı? Tâ İstanbul'dan beri padişahtan bir konak ileri gidiyor, yolları düzeltiyor, otağ-ı hümayunu kurduruyordu. Bu onun vazifesiydi.

Fakat hangi otağ-ı hümayun?..

Yağmurun loş gölgeleri içinde, koca kavuğu ve uzun boyuyla Sokullu'nun, elleri önünde bağlı, gözleri yerde, yavaş yavaş gerdûneye yaklaştığı görüldü. Ulaklar açılarak yol veriyordu. Arkasından üç tuğlu vezirler de geliyordu. Kavuğundan sızan sular solgun yüzüne, sarı sakalına akıyordu. Som sırma perdenin yanına gelince "Padişahım, merhamet ediniz, kulunuzun çadırına teşrif buyurunuz" dedi.

"Bizim otağımız niçin yapılmadı?"

"Otağcılar fırtınadan yolu kaybetmişler. Konak yerine gelemediler, padişahım..."

"...."

"...."

Padişah bir şey söylemedi, perdenin gerisine çekildi. Yağmur durmuyor, daha ziyâde şiddetleniyordu. Sokullu'nun işaretiyle, altın yaldızlı muhafız mızraklarının arasındaki murassâ gerdûne hareket etti. Sakin ve ıslak vezirler, büyük kavuklarındaki parlak tuğları sallayarak, gözleri yerlerde, altın tekerleklerin yanı sıra yürüyorlardı. Çadırın önüne gelince, gerdûneden inen padişahın kollarına girdiler. Sırma perdeli kapıdan içeri soktular.

* * *

Hiç durmadan yağmur yağıyordu.

... İstanbul'dan kırk dokuz günde Belgrad'a gelen yorgun ordu, yollarda birtakım haydutların taarruzuna uğramıştı. Yeniçeri ağası bunların takibine çıktı. Malkara Beyi, Evren Bey'le birleşti. Hepsini saklandıkları kovuklarda tuttu. Konak boylarında astırdı. Bu takiplerde Dergâh-ı âlî mensuplarından ve padişahın gözdelerinden pek genç bir kahraman olan Tosun Bey yine kendini gösterdi. Tek başına dağları, ormanları, mağaraları dolaştı. Beşer, onar rast geldiği eşkıyalarla tek başına vuruşarak hepsini yere serdi. Bütün ordu yolunu temizledi. Hiçbir yasakçı onun arkasından at süremiyor, kimse ona yetişemiyordu. İleri, geri, üç konağı birden gidiyor; uykusuzluk, yorgunluk nedir bilmiyordu. Dört sene evvel padişah, onu sipa-

hiler arasında görmüş, güzelliğine, şeci tavırlarına meftun olarak maiyetine almış, kendisine birçok hizmetler vermiş, hatta bir sene içinde çavuşbaşılığa kadar çıkarmıştı. Henüz yirmi beş yaşındaydı. Gür siyah bıyıkları, şahin bakışlı iri ela gözleri, geniş ve kalın omuzları, levendâne yürüyüşü, her göreni hayran ederdi. Muharebelerde, ayrı ayrı yerlerinden şimdiye kadar otuz yara almış ve ne kadar general kafalarını mızrağına takarak paşalara hediye etmişti... O, bütün ordu içinde rakipsiz bir cesaret, kahramanlık ve çabukluk enmûzeci idi. İhtiyar Zal Mahmut'tan daha kuvvetli olduğunu herkes biliyordu. Kuş gibi uçar, yıldırım gibi seğirtir, arslan gibi atılır, kaplan gibi parçalardı. Sadrazam en tehlikeli işlere onu saldırır, büyük ve harikulâde muvaffakiyetlerden sonra padişahın huzuruna sokar, ona iltifat ettirirdi. Kendilerinden başka yiğit olduğuna asla ihtimal vermeyen mağrur yeniçeriler bile önlerinden o geçerken kendilerini tutamazlar, galeyana gelirler, "Yaşa Tosun Bey! Seni hangi ana doğurdu!" diye nara atarlardı.

Tek başına yaptığı şeyler dillere destandı. Muhâsaradaki kalelere gece gizlice kurulan ince merdivenlerden çıkmış, yalınkılıç, tek başına, düşman arasına atılmış... Düşman ordugâhlarının görünmeden arkasından dolaşarak, cephanelerini ateşe vermiş... Esir olduğu vakit yüzlerce muhafızın arasından kurtularak, kendini beklerken öldürdüğü nöbetçilerin silahları ve atlarıyla dönmüştü. Herkes onu sever, herkes ona hürmet ederdi. Hatta vezirler bile... Çünkü Tosun Bey, bu cesaretiyle yakında beylerbeyi olacak, vezirlik için çok beklemeyecek, ihtimal... Evet ihtimal daha sakalına kır düşmeden padişahın mührüne nail olacaktı. Hem cesur, hem fâzıldı! Seferlerde sedefli curayla kahramanlık destanları söyler; sulh zamanında gayet çelebice hikmetlerle dolu gazeller, kasideler yazardı. Kılıç kabzasının nasırlattığı elinde, kalem yabancı durmuyordu. Halkın ağzında kendisine dair birçok efsaneler dolaşırdı. Babasının bir emektarı onu büyütmüştü; haksız yere kafası kesilmiş bir beyin oğlu idi.

Yağmur durmadan yağıyordu.

Konak, çamurlu ve bozuk bir yolun sağında kurulmuştu. Her taraftan seller akıyor, askerler sırayla yerlerine geliyorlar,

çadırlar kuruluyor, kazanlar indiriliyor, ötede beride ateşler parlıyordu. Bu kalabalığın arasında Tosun Bey'in al atıyla süzüldüğü görüldü. İki konak geriden orduya yetişmişti. Yol kenarında semeri devrilmiş bir katırı kaldıran yeniçerilere sordu: "Otağ-ı hümayun nerede, ağalar?"

Yeniçeriler onu görünce doğruldular, hürmetle selamladılar. En yaşlıları cevap verdi: "Kurulmadı."

"Efendimiz geri mi gitti?"

"Hayır."

"Ya nerede?"

"Sadrazam Paşa'nın çadırında."

Tosun Bey durdu. Yeniçerinin yüzüne dikkatle baktı. Yeniden sordu: "Otağ-ı hümayun nerede kurulmuş?"

"Kurulmamış."

"Niçin?"

"Kaybolmuş..."

"Ne?.."

"..."

Yeniçeri sustu. Önüne baktı.

"Otağ-ı hümayun mu kaybolmuş?"

"Evet..."

Tosun Bey fena hâlde hiddetlendi. Dişlerini sıktı. Otağ-ı hümayun nasıl kaybolurdu? Bunu havsalası almıyordu. Padişah, onca mukaddesti. Otağ, onun nazarında müteharrik bir Kâbe'ydi. Kâbe'si yıkılan bir mümin tehâlükü ile ağır ve keskin mahmuzlarını atının karnına vurdu. Islak tuğlarıyla bayrak direkleri görünen sadrazam çadırına doğru saldırdı. Ama pek ileri gitmedi. Seğirdim ustaları yağmur içinde dolaşıyordu. Kendisini pek seven Kazasker Perviz Efendi'nin çadırını gördü. Yere atladı. Atını, koşan bir hizmetkâra verdi. Kahramanlık şiirlerini okuduğu Perviz Efendi, çadırın içinde ayaktaydı. Nişancı Eğri Abdizade Mahmut Çelebi'yle Şabaç Köprüsü'nün, Semendire Beylerbeyi Bayram tarafından nasıl yapıldığını konuşuyordu. Onun girdiğini görünce "Hayrola, Tosun Bey!" diye lafını kesti, Tosun Bey titriyordu. Kendine mâlik değildi: "Otağ-ı hümayun kaybolmuş."

"Evet oğlum."

"Bu nasıl olur, efendi hazretleri?"

"Yolu şaşırmışlar belki..."

"Sadrazam paşa bir konak önden gidiyor. Nasıl kaybetmiş?"

"...."

Perviz Efendi cevap vermedi. Mahmut Çelebi yağmurun, fırtınanın şiddetinden bahsetmek istedi. Tosun Bey coşuyordu. Açtı ağzını kapadı gözünü... Artık bu kadar kayıtsızlık olur muydu? Bu kulluğa yakışır mıydı? Hasta velinimet hiç düşünülmüyordu. Ya otağı suya kaptırdılarsa... Ya taht bulunmazsa... Daha İstanbul'dan çıkmazdan evvel bir çavuş gönderilerek Semlin'e mülakat için çağrılan Zigismond'u, padişah nerde huzuruna kabul edecekti? Bir parça yağmurdan yollarını şaşıran, dağılan orduya, padişah nasıl emniyet edecekti? Tosun Bey cesur adamlara mahsus o mütecaviz pervasızlıkla ağzına geleni söylüyordu.

"İki konak arasında bir otağa sahip olamayan adam, koca bir devleti nasıl idare eder?" dedi.

Bu çok ağır bir sualdi. Perviz Efendi, kalın halının üzerine serilmiş erguvânî şiltesine çöktü. Mahmut Çelebi bu sözü hiç işitmemiş gibi davrandı. Durmadan yağan yağmurun sayısız ve asabi damlaları tıpır tıpır çadırın üstüne düşüyor, orduğâhın müphem uğultusu içinde, sanki hayali bir akının uzak ve muntazam ayak seslerini duyuruyordu.

* * *

Tosun Bey dışarı çıkınca, aceleyle adamlarını buldurdu. Atını değiştirdi. Kimseyle konuşmadan, tek başına, otağ-ı hümayunu aramaya çıktı. Hava gittikçe kararıyordu. Derin yarlardan, sel yarıklarından aştı. Taşan, köpüren derelerden geçti. Ormanlara dalan yollara girdi. Tepelere çıktı. Dört tarafa naralar savurdu. Sesinin boğuk akislerinden başka bir cevap alamadı. Gelen gece pek karanlıktı. Yağmur durmuyordu. "Sabah erkenden çıkar, bulurum" diyerek geri döndü. O kadar karanlıktı ki... Dizgini boş bırakıyor, geldiği yollardan atının sevk-i tabiîsiyle dönebiliyordu.

Meşaleleriyle, ordugâh uzaklardan görünmeye başladı. Karanlığın, yağmurun, rüzgârın içinde at, âdi adımlarla yürüyordu.

"Kimdir o?"

On adım ötede koyu bir karaltı belirdi...

"Yabancı değil..."

"Sen misin, Tosun Bey!"

"Benim!"

"Sadrazam Paşa Efendimiz sizi arattırıyor. Biz on sipahi, etrafa dağıldık."

"Pekâlâ, gidelim."

Ve karanlığın içinde Tosun Bey önde, sipahi arkada, ordugâha koştular. Meşaleleri, nöbetçileri, mehterleri geçtiler. Zaten hizmetkârlar, solaklar, çavuşlar yağmurun altında bekleşiyorlardı. Tosun Bey'i, sadrazamın yanına götürdüler. Paşa büyük şiltesine yaslanmış, uzun ve murassâ çubuğunu çekiyordu. Karşısında Silahtar Cafer Ağa ile Nişancı Feridun Bey dîvan duruyordu.

"Oğlum Tosun," dedi, "sana bir iş çıktı. Senin gibi at sürecek er yok. Bu ferman-ı hümayunu şimdi al. Koş, Niş'e götür... Oradaki Bey'e ver..."

Karşısında sırılsıklam dîvan duran Tosun Bey'e, öpüp başına koyduğu kırmızı bir keseyi uzattı. Tosun Bey, elleri bağlı, ilerledi. Eğildi. Keseyi aldı. Öptü. Başına koydu. Dışarı çıkarken Sadrâzam:

"Haydi arslanım, çabuk, yolun uğurlu olsun!" diyerek gülümsedi. Çadırın önünde mükemmel bir kır atın onu beklediğini gördü. Yağmur hâlâ eski şiddetiyle yağıyordu. Bindi. Karnı açtı. Üzengisini tutan hizmetkârlardan su istedi. Verdikleri çotrayı nihayetine kadar içti; ağır, keskin mahmuzlarını atın karnına vurdu. Ordugâhın kalabalığı, ışıkları, uğultusu arasından beş dakikada çıktı. Karanlığın, yağmurun, rüzgârın içinde dörtnala uzaklaştı. Kayboldu...

Ormanlardan, derelerden, köprülerden, tepelerden, uçurumlardan şimşek gibi geçti. Belgrad'da durmadı. Hemen atını değiştirdi. Azığını aldı. Yine yola atıldı. Hiç uyumuyor, yalnız düz yerlerde atı tırıs giderken, rüyasız ve uyanık bir uykuya dalıyordu. Gecelerden gündüze, yağmurlardan güneşe girdi.

Haziran sıcaklarıyla esvapları kurudu. Kendi ve atı terledi. Akşamları serin rüzgârlara karışan bülbül sesleri işitti. Sabahları cıvıldayan tarlakuşlarının saklandığı ekin deryaları içinde yürüdü. Nihayet bir gece, pek uzaktan Niş'in aydınlıklarını gördü. Büyük bir çiftliğin önünden geçiyordu. İri ve azgın köpekler arkasından koşuyor ve havlıyorlardı. "Gün doğuncaya kadar şurada kalayım. Erken şehre girerim, dedi ve çiftliğe saptı. Herkes gibi çiftliğin adamları da onu tanıyorlardı. Atını aldılar. Hürmetlerle yukarıya, kuleye çıkardılar.

"Ben biraz dinleneceğim. Gün doğmadan beni uyandırın!" emrini verdi.

Ne vakit olursa olsun, her gelen yolcuya yemek çıkarmak âdetti. Tosun Bey, "Hiçbir şey istemem. Bana biraz ayran getirin" dedi.

Getirip bıraktıkları testiyi dikti. Susuzluğu geçince sedire uzandı. Gözlerini kapadı. Fakat uyuyamadı. At üzerinde gelen uykusu, böyle hareketsiz kalınca kaçıyordu. İki tarafına döndü. Tolgasını çıkardı. Kılıç kemerini gevşetti.

... Tam dalacağı sırada birdenbire sıçradı. Göğsünün üzerine koyduğu ferman ateş almış yanıyordu. Elini götürdü. Hayır... Tuhaf bir rüya. Ferman yerinde duruyordu.

Biraz daldı.

Rüyasında, götürdüğü fermanın eriyerek kan olduğunu, sonra tûfan dalgasının kırmızı alevler halinde bütün vücudunu sardığını görüyordu. Sıçradı, uyandı. Hiçbir tehlike karşısında intizamını bozmayan kalbi şimdi hızlı hızlı çarpıyordu. Doğruldu. "Hayırdır, inşallah..." dedi. Oturdu. Bir şeyler okudu. Döndü. Üç defa sol tarafına tükürdü. Elini titreyerek fermana götürdü. Yerinde idi. Yavaşça tuttu ve gayr-i ihtiyârî bir hareketle çekti. Ocağın üzerindeki kandilin titrek ve sönük aydınlığı içinde baktı. Üstüne sardığı çevreyi çıkardı. Bu kırmızı bir kese idi. Yanından balmumu ile mühürlenmişti. Dikkat etti, terden, yağmurdan ve hareketten bu mum mühür yerinden oynamıştı. Acaba içinde ne vardı? Dehşetle rüyasına giren bu ferman ne idi? Mutlaka inzibata dair bir emr-i şerif... Çünkü harp yukarıda idi. Haydutlar, cephane yahut yollar ve mekkâreler için bir şey olmak ihtimali vardı. Ama, hayır... Bu mühim, pek

mühim bir emirdi. Çünkü bilhassa kendisiyle gönderiliyordu. Acaba ne idi?

Fermanı tekrar çevreye sardı. Koynuna koyacaktı. Fakat göğsünün görünmez bir cendere ile sıkıldığını duydu. Boğazı tıkandı. Sanki ferman sahiden ateş almış, vücudunu yakıyordu. Sönmez bir merak ateşi ruhunda tutuştu. Zaten işte mühür bozulmuştu. Açsa... Belli bile olmayacaktı. Başını salladı. Kendi kendine "Sakın, sakın!" dedi.

İçinde tutuşan merak ateşi öldürücü bir sıtma gibi her yerini sarsıyordu. Hararetten yanan elleri, sanki kendi iradesiyle inat eden başka bir vücudun aza imiş gibi torbayı açtı. Üçe katlanmış kâğıdı çıkardı. Tosun Bey, iradesine isyan eden ellerinin cinayetinden titredi. Bir ferman açılabilir miydi? Fakat kımıldayamıyor, ellerine hükmedemiyordu. Zincire vurulmuş, hareketsiz yatarken, başkasının işlediği cinayeti karışmadan seyreder gibi, ellerinin hıyanetine bakakaldı. Kendisini dinlemeyen bu eller, fermanı da açtı. Tosun Bey az ışık veren kandilin ziyâsıyla ancak gördüğü satırları okudu. Taş odanın beyaz duvarları, nakışlı tavan, halı örtülmüş döşeme etrafında dönmeye başladı. Deli oluyordu.

Cinayetten sonra kaçan katiller gibi elleri iki tarafına düştü. Açık ferman dizlerinin üstünde kaldı. "... İşbu emr-i şerifimizin hâmili devletimize vücudu muzır olan Tosun Bey kulumun da heman vürûdunda başın kesesin ve şöyle bilesin ki..." Gözünü bu cümleden ayıramıyordu. Aşağısını okuyamadı. Demek, gece gündüz, hiç durmadan koşarak getirdiği, rüyasında vücudunu yakan bu kırmızı kese, kendi idam fermanıydı. Şaşkınlığı çok sürmedi. Belki elli defa ölümün pek yakından geçerek korkunç kanatlarını sürttüğü geniş ve parlak alnını tuttu. Arkasına dayandı. Sağındaki pencereden siyah ve dağınık bulutların geçişine baktı. Bir an öyle durdu. Derin bir nefesle göğsünü kabarttı. "Ama niçin? Ama niçin?" dedi.

Sadakatten, cesaretten, fedakârlıktan, harpten, hücumdan başka ne yapmıştı? Tâ on beş yaşından beri... On senedir at sırtından inmiyordu. Bütün dünyayı dolaşıyor, en nâmdar kahramanların çekindikleri yere gözünü kırpmadan atılıyordu. Muhâsaradaki burçların içine, yüzlerce zırhlı düşmanın ara-

sına, tek başına yalın kılıç atıldığı zamanlar ölmediği halde, şimdi bir cellâdın, adî, köpek bir çingenenin satırı altında mı can verecekti? Maziyi hep birden düşünüyor ve kırılır gibi olan cesareti yavaş yavaş yerine geliyordu. Doğruldu. Ayağa kalktı. Ferman ve kese yere düştü.

"Ben kafamı kolay kolay vermem." dedi. Pencereye yaklaştı. Siyah bulutlar daha hızlı geçiyor, tan yeri morlaşıyor, çiftliğin yanından akan küçük bir derenin hüzünlü ve hafif şırıltısı işitiliyordu. Bütün Rumeli, bütün Anadolu kendisini tanırdı. Anadolu'ya atlayınca hangi şehzadenin yanına gitse, muhabbetle kabul olunacağına emindi. On kişiye, yüz kişiye değil, icabında bin kişiye karşı koyabilecek bir cesareti vardı. Sonra kuvveti, mahareti, çevikliği... Bütün memlekette daha bir eşi yoktu. Bir kere Anadolu'ya kapağı atınca, ele geçmek imkânsızdı. İran'a, Turan'a kadar vura kıra gider, nâmına birçok şanlar, şerefler ilâve ederdi... Tekrar kalbi "Ama niçin? Niçin?.." diye burkuldu. Hiçbir şey beklemiyordu. Aklına ancak mükâfat ve iltifat gelirdi. Böyle bir kelime... Asla... Acaba ne kabahat yapmıştı? Düşünüyor, düşünüyor, bir türlü kabahate benzer bir şey yaptığını hatırlamıyordu.

"Ah müzevirler! Allah'tan korkmaz bühtancılar..."

Kimbilir aleyhinde ne yalan uydurmuşlardı. Fakat... O, babası gibi celladın pis kılıcına bir koyun itaatiyle başını uzatmayacak, canını almaya gelenlerin canlarını alacak; kendi canı alınıncaya kadar, başkalarından can alacaktı..

"Vakit geçirmeyeyim" diye mırıldandı. Tolgasını başına geçirdi. Kılıcının kayışını, kuburluklarını sıkıştırdı. Yerdeki fermanla keseyi aldı. Yine gözüne "... devletimize vücudu muzır olan..." kelimeleri ilişti. Niçin onun vücudu devlete muzırdı? Böyle bir itham, canını devlet uğruna nezretmiş bir insan için ne acı bir tahkir, ne acı bir küfürdü... Yazıya dikkat etti. Acaba padişahın hattı mıydı? Silahtar Cafer Ağa'nın da olmak ihtimali vardı. Padişahla onun hattı, farksız derecede birbirine benzerdi. Fermanı katladı. Yine keseye soktu. Balmumunu hohladı. Mührü eski yerinden hafifçe yapıştırdı. Azrail'in kanadından kopma kanlı bir tüy kadar hafif olan bu müthiş bez içinde, işte hayatı duruyordu. Evirdi, çevirdi. Böyle... Bu müthiş şeye bakar-

ken, yâdından hep eremediği muratları, müphem emelleri geçti. Bu dakikaya kadar ne mesuttu. Şan, şeref, şöhret, servet, debdebe içinde yaşıyordu. Padişahın en sevgili gözdesiydi. Gördüğü lütufları düşündü. Sipahilik zamanlarını hatırladı. Daha on beş yaşındayken bile kuvveti, şecaati görenleri şaşırtıyordu. Cirit oyunlarında, güreşlerde, mübârezelerde hep birinci geliyordu. Sonra... Kendini evinde büyüten, babasının eski emektarı ihtiyar Salih Ağa gözünün önüne geldi. İstanbul'dan çıkarken veda için elini öpmeye gittiği zaman, bu ihtiyarın verdiği nasihati işitir gibi oldu: "Padişah'ın emrinden dışarı çıkma. Canını istese ver. Düşünme. Dünyada olmasa bile ahrette mükâfatını görürsün..." Maziyi hatırlamaya devam edemedi. Ansızın bozulan bir saat gibi sanki dimağı durdu. Yalnız kulağından Salih Ağa'nın sesi çıkmıyordu: "Padişahın emrinden dışarı çıkma..."

Hâlbuki... Hâlbuki... O, işte padişahın emrinden dışarı çıkıyor, hatta isyana hazırlanıyordu. Bu büyük ve şenî günahı yapmış gibi kalbinde heyecan ve nedametle karışık zehirli bir sızı duydu. Canını padişah ve devlet uğrunda vermeye ahdetmiş miydi? O halde bu canı kimden, nereye, niçin kaçıracaktı? Artık, birdenbire kuvvetlenmiş iradesinin hükmüne tâbi demir elleriyle tuttuğu bu kırmızı keseyi kaldırdı. Dudaklarına dokundurdu. Sonra başına götürdü.

* * *

Güneş bulutlar içinden gizlice doğarken, doludizgin Niş'e girdi. Canlı bir yıldırım gibi, dar ve bozuk sokaklardan geçti. Beyin konağı önünde atından atladı. Kendisini tanıyan kapıcılar, sipâhîler, askerler "Tosun Bey! Tosun Bey!" diye koşuştular. İki kanadı açık geniş kapının, ortasında bir fener sarkan beyaz badanalı kemeri altından, temiz ve zemini kara taş kaplı iç avluya ilerledi. Bağırdı: "Çabuk Bey'e haber verin, ferman var..."

Hizmetkârların arasından ayrılan uzun boylu kapıcıbaşı öne düştü. Onu taş merdivenlerden çıkardı. Bey, sabah namazını kılarak selamlığa çıkmış, rahat rahat çubuğunu çekiyor, mahmurluk keyfini yetiştiriyordu. Odasına ansızın Tosun Bey'in girdiğini görünce şaşaladı. Bu Bey, onun cesaret ve kah-

ramanlığına meftun, ihtiyar, feleğin çemberinden geçmiş eski bir askerdi. Hemen ayağa kalktı. Kucakladı. Alnından öptü: "Safa geldin yiğidim, hayır haberler getirdin..."

Tosun Bey gülerek "Bir ferman-ı hümayun getirdim" dedi. Ve koynundan kırmızı keseyi çıkardı. Öptü. Başına koydu. Uzattı. İhtiyar Bey, bilhassa Tosun Bey'le gönderilen bu fermanın ehemmiyetini düşündü. Yorgun yüreği hopladı. Sarardı. Titrek, zayıf ve kıllı elleriyle bu keseyi aldı. Öptü. Başına koydu. Mumun bozukluğuna bile dikkat etmedi. Kopardı. Fermanı çıkardı. Açtı. Okudu. Uzun çubuğunun dayalı durduğu yüksek sedire yıkılıverdi. Karşısında Tosun Bey, bir eli kalçasında, dinç ve levent duruyor, gülümsüyordu. Zavallı ihtiyar ağlamaya başladı.

"Ne ağlıyorsun, Bey hazretleri?"

İhtiyar inledi: "Bu fermanın ne yazdığını biliyor musun?"

"Biliyorum: Benim kafamın kesilmesini yazıyor.."

"..."

İhtiyar bey, bütün memlekette kahramanlığı dillere destan olan bu al yanaklı, gür bıyıklı, dağ parçası, heybetli, cesur, güzel bahadıra ıslak gözleriyle uzun uzun baktı. Acaba niçin gazaba uğramıştı? Böyle bir arslanı, cellâdın eline vermek ne büyük bir insafsızlıktı. Hangi vicdan buna razı olurdu? Ak sakalına yakışmayan masum bir hıçkırıkla "Kabahatin ne?" diye sordu.

"Padişahım bilir..."

"Ben senin basını kesmem, Tosun Bey. Şimdi affını yazacağım. Çifte tatar çıkaracağım. İstirhamım kabul olunmazsa kendi başımın kesilmesini isteyeceğim."

"Hayır, Bey! Hayır... Padişahın emrinden dışarı çıkma. Başımı kes... Kestikten sonra affımı istirham et. Padişahım, kendi emri yerine geldikten sonra, ben kulunu affetsin."

İhtiyar bey daha ziyâde ağlıyor, hıçkırıyordu: "Ben senin gibi bir yiğide kıyamam. Ben seni kesemem. Elim dilim buna varmaz."

"..."

"Vallahi seni kesemem..."

"..."

Yeni uyanmış erkek bir arslan sükûnuyla gülümseyen Tosun Bey'in parlak çehresi birdenbire karardı. Gür kaşları çatıldı. Şahin bakışlı iri ela gözleri açıldı. Nefret ve hiddetle kılıcını çekti.

"Padişahımın emrini yapmayan asilerin başını ben keserim!.." diye kükreyerek yumuşak kalpli, zayıf ve itaatsiz ihtiyarın üzerine yürüdü. Al çuhadan büyük kapı perdesinin arkasında gizli nöbet bekleyen silahlı hademeler koşuştular. Ve onu tuttular.

* * *

Yarım saat sonra:

Sırmalı resmî kavuğunu çıkararak başına mütevazı ibadet külâhını geçirmiş olan ak sakallı bey, tenha odasında, seccadesine oturmuş, boynu bükük "Yâsin" okurken, dışarıda mahzun ve belirsiz bir yağmur serpeliyor; iç avlunun siyah taşlarındaki taze ve sıcak kanlar üstüne, sahipleri görünmeyen samimi gözyaşları gibi damlıyordu.

Yeni Mecmua, C. 1, Sayı: 7, 23 Ağustos 1917, s. 136-140.

Üç Nasihat

Halk edebiyatından

Durmuş'un bir anasından başka kimsesi yoktu. Fakirdi. Ama gençti. Kuvvetli idi. Öküzünün biri ölünce tarlasını süremedi. Para kazanmak, tekrar çiftini düzebilmek için gurbete gitmeye karar verdi. Gurbet, İstanbul demektir. Köyde kim çaresiz kalırsa, kimin işi bozulursa İstanbul yolunu tutar. Durmuş da torbasını omuzladı. Çarıklarını sıktı. Eline bir değnek aldı. Gurbetçilerin arasına katıldı. Dere tepe aştı. Nihayet İstanbul'a geldi. İki gün hemşehrilerinin kahvesinde pinekledi. Ne iş tutacağını bilmiyordu. Bir sanatı yoktu.

"Bari uşak olayım" dedi. Kapı aramaya başladı. Bir hafta geçti. Münasip bir yer bulamadı. Bir gün kahvede Müstakim Efendi isminde birini salık verdiler; evi Edirnekapısı'nda idi. Durmuş gitti. Bu efendiyi buldu. Ak sakallı, nur yüzlü bir ihtiyar... Eteğini öptü.

"Uşak arıyormuşsunuz, beni alın efendim" dedi. Müstakim Efendi onu tepeden tırnağa süzdü. Nereli olduğunu sordu. Durmuş, "Kastanboluluyum" dedi.

"Evli misin?"

"Hayır."

"Anan baban var mı?"

"Yalnız anam var. Babam sizlere ömür..."

"Ne vakit İstanbul'a geldin?"

"On gün evvel..."

"On gün boş mu gezdin?"

"İş aradım."

"Bulamadın mı?"

"Bulamadım."

Kazanacağı parayı ne yapacağını, borcu olup olmadığını sordu. Durmuş'un verdiği cevaplardan memnun oldu.

"Peki oğlum" dedi. "Ben seni yanıma alayım ama... çok para veremem..."

Durmuş [158] "Ben çok para istemem efendim" dedi.

"Ama ben pek az para veririm."

"Ne kadar verirsiniz?"

"Bir kuruş."

"Günde bir kuruş mu?"

"Hayır."

"Haftada bir kuruş mu?"

"Hayır."

Durmuş biraz şaşaladı. Tekrar sordu:

"Ayda bir kuruş mu efendim?"

"Hayır! Senede bir kuruş..."

Durmuş bu ihtiyar efendiyi kendisiyle eğleniyor sandı. Güldü. Önüne baktı. Utandı. Fakat Müstakim Efendi yine "Senede bir kuruş..." dedi. "Yalnız bu kadar değil. Bir de nasihat vereceğim."

Durmuş gözlerini yerden kaldırdı: "Ben nasihati ne yapayım? Bana para lâzım efendim."

"Para sarf olunur, biter, yahut kaybolur, oğlum. Ama insanın aldığı nasihat hiç bitmez... Ölünceye kadar işine yarar."

"..."

Durmuş mahzun mahzun yine önüne baktı. Kuru lâfın işe yarayacağına hiç aklı ermedi. Tekrar Müstakim Efendi'nin eteğini öptü. Çıkıp gidecekti. İhtiyar "Dur oğlum" dedi. "Şöyle duvarlara bak... Görüyorsun ya... Hep kitap dolu... Burada beş bin kitap var. Ben bunların hepsini okudum. Ömrüm ilim ile geçti. Saçım sakalım kitap üzerinde ağardı. Aklın paradan daha kıymetli, paradan daha işe yarar bir şey olduğuna kanaat getirdim. Nasihat, hazır bir akıl demektir. Yoksa ben sana senede beş on lira verebilirim. Fakat paradan daha çok kıymetli olan nasihati veriyorum. Aklın varsa kal. Bana hizmet et."

Durmuş, "Hayır efendim, bana para lâzım, nasihat lâzım değil..." dedi. Dışarı çıktı. Sokakta yalnız kalınca düşündü. Acaba bu paradan kıymetli olan nasihat neydi? Kahveye geldi.

O gece merakından uyuyamadı. Acaba tek kuruşa katık olarak vereceği nasihat ne idi? Sabah olunca Edirnekapısı'nın yolunu tuttu. Müstakim Efendi'ye gitti. Eteğini öptü.

"Vereceğiniz nasihati merak ettim" dedi, "bir sene size hizmet edeceğim."

"Pekâlâ oğlum, sene nihayeti kuruşunla nasihatini alırsın..."

* * *

Durmuş tam bir sene kitap odasını süpürdü. Bahçeyi belledi. Su taşıdı. Merdivenleri yıkadı. Camları sildi. Müstakim Efendi'nin her hizmetini yaptı. Nihayet bir sabah efendisi onu çağırdı: "İşte oğlum yanıma gireli tam bir sene oldu. Kulaklarını iyi aç. Nasihatini vereyim: Yolunu, izini bilmediğin yere gitme! Al şu kuruşunu da..."

Durmuş, efendisinin uzattığı kuruşu aldı. Birdenbire canı sıkıldı. Büyük bir nasihat alacağını sanıyordu. Hâlbuki bu kuru bir lâftı.

"Ben bu nasihati zaten biliyordum efendim" dedi. Müstakim Efendi güldü: "Biliyorsan iyi... Şimdi o bildiğini hatırladın, bu daha iyi..."

"..."

Durmuş alık alık bakakaldı. Demek bir sene hep bu iki çift lâf için çalışmıştı ha... Efendisinin eteğini öptü. İzin aldı. Çıkıp gidecekti. İhtiyar yine dedi ki: "İstersen bir sene daha kal. Yine bir nasihatle bir kuruş veririm."

"Hayır, istemem efendim" diye Durmuş çıktı. Hemşehrilerinin kahvesine gitti. Gece yine merakından uyuyamadı. Acaba bu vereceği nasihat ne idi? Bir sene sabretmiş, birinci nasihat için çalışmıştı. Şimdi meraktan çatlayacaktı. Acaba ikincisi ne idi? Dayanamadı. Kalktı. Müstakim Efendi'nin evine geldi. Tam bir sene daha hizmet etti. Sene nihayeti yine Müstakim Efendi onu çağırdı. Bu sefer kuruşu peşin verdi. Sonra, "Al nasihatini: Emanete hıyanetlik etme!" dedi. Durmuş'un yine canı sıkıldı.

"Efendim, ben bu nasihati biliyordum."

"İyi ya işte... Biliyorsan şimdi de hatırladın. Bildiğini hatırlamak yeniden bir şey öğrenmek kadar faydalıdır."

Durmuş giderken efendisi tıpkı geçen seneki gibi, "Oğlum, eğer bir sene daha kalırsan sana bir kuruşum, ama son bir nasihatim daha var" dedi. Durmuş kabul etmedi. Çıktı. Hemşehrilerinin kahvesine gitti. Bir gece, iki gece, üç gece... Rahat uyuyamadı. Acaba efendisinin bu son nasihati ne idi? Belki bildiği bir şeydi. Ama ne idi? Hep bunu düşünüyordu. Sersem sersem iş aradı. Bulamadı. "Mademki iki senelik emeğim havaya gitti. Bir sene daha uğraşır, şu son nasihati de anlar merakta kalmam" dedi. Tekrar geldi. Eski kapısına girdi. Tam bir sene daha Müstakim Efendi'ye hizmet etti. Sene nihayetinde efendisi yine onu çağırdı. Kuruşu eline verdi, "Al nasihatini de" dedi; "Karını kendin gitmediğin yere gece yatısına gönderme!"

Durmuş bu nasihate de omzunu kaldırdı. İçinden "Dipsiz bir lâf işte..." dedi. İzin aldı. Çıkacağı zaman efendisi nereye gideceğini sordu.

"Artık memlekete efendim."

"Başka bir yere girmeyecek misin?"

"Hayır."

"Niçin?"

"Üç sene oldu gurbetteyim. Anam ihtiyar, gideyim, bakayım, ne oldu."

"Pekâlâ, oğlum, yalnız yola çıkacağın zaman buraya uğra, sana bir hediye vereyim. Anana benden götür, olur mu?"

"Olur efendim" dedi. Hemşehrilerinin kahvesine düştü. Bu sene memlekete dönecek gurbetçilere başına geleni anlattı. Hepsi güldüler. [159]

"Ulan, sen deli imişsin!" dediler. Artık İstanbul'da durmak istemedi. Ama memlekete nasıl gidecekti? Cebinde üç kuruşundan başka on para yoktu. Gurbete yayan gelinirdi ama gurbetten memlekete yayan dönülmezdi. Para lâzımdı. Herkes kirayla sürücü atları tutardı. Ayakla bu sılacı kervanına karışmak mümkün değildi. Hemşehrileri hâline acıdılar. Aralarında ona bir beygir kiralayacak kadar para topladılar. Tam Üsküdar'a geçecekleri akşam Durmuş efendisinin evine gitti.

"İşte gidiyorum efendim" dedi. İhtiyar kalktı: "Yolun açık olsun. Al şu hediyelerimi anana götür." diye ona iki büyük somun uzattı. Durmuş içinden "Hay münasebetsiz herif! Şu gön-

derdiği hediyelere bak!" diye kızdı. Ama belli etmedi. Somunları aldı. Kahveye geldi. Heybesine koydu. Sılacılarla beraber Üsküdar'a geçti. Handa bekleyen beygirlere bindiler. Geceleyin, ay aydınlığında yola düzüldüler. Dere tepe, düz gittiler. Dağlar aştılar. Bir gün, bir ormanın kenarında taşkınca bir suya rast geldiler. Geçecek yerini bulamıyorlardı. Durmuş bu kadar bir su karşısında hemşehrilerinin ürkekliğine güldü. Atını suya sürecekti. Tam bu esnada efendisinin verdiği nasihat aklına geldi: "Yolunu, izini bilmediğin yere gitme!"

Dizgini topladı. Atının ön ayakları suyun içinde idi. Yanındaki arkadaşı durmadı. Atını sürdü. İki adım atınca birdenbire suyun içinde kayboldu. Çıksın diye beklediler. Çıkmadı. O vakit civarda bir çoban buldular. Suyun geçilecek yerini öğrendiler. Meğerse orası bir girdapmış... Durmuş efendisinin nasihatini hatırlayarak atını o zavallıdan evvel sürmediğine şükretti. Bir senelik hakkını helâl etti. Yolda hemşehrileri ona yiyecek de veriyorlardı. Bir gün karnı çok acıktı. "Efendisinin hediye gönderdiği şu somunlardan birini koparıp yesem..." dedi. Elini heybesine atarken tam bir senelik emek sarf ederek işittiği nasihat aklına geldi: "Emanete hıyanetlik etme!"

Elini çekti. "Şeytana uymayayım" dedi. Birkaç gün, birkaç gece daha yürüdüler. Nihayet bir gün karanlık ormanın yanından geçiyorlardı. Ağaçların arasından "Teslim olun!" diye bir ses işitti. Durdu. Onunla beraber bütün kervan durdu. Eşkıyalar her tarafı çevirmişti. Efe meydana çıktı.

"Canını kurtarmak isteyen üzerinde başında nesi var nesi yok buraya bıraksın. Selâmetle yoluna gitsin..." diye haykırdı. Kimse davranamadı. Kimse kaçamadı. Eşkıyalar yolun gerisini de tutmuşlardı. Can maldan tatlı. Herkes nesi var nesi yok, efenin önüne döktü. Senelerce emeklerle kazanılan lira kemerleri, altın keseleri, gümüş, elmas hediyeler, daha birçok şeyler... Durmuş'a sıra gelince, "Benim bir şeyim yok" dedi. Efe inanmadı: "Ne demek, sen gurbetten gelmiyor musun?"

"Gurbetten geliyorum."

"Çalışmadın mı?"

"Çalıştım."

"Para kazanmadın mı?"

"Kazanmadım..."

"Yalan."

"Vallahi kazanmadım. Hemşehrilerime sor, istersen..."

Efe hemşehrilerine sordu. Hepsi Durmuş'un para kazanmadığını, senede bir kuruşa hizmet ettiğini anlattılar. Efe Durmuş'un aptallığına hem güldü, hem kızdı. Adamlarına "Şu budalaya bir sopa çekin de bir daha para kazanmadan gurbette kalmamayı öğrensin" dedi. Durmuş'u yere yatırdılar. Canı çıkıncaya kadar dipçiklerle dövdüler.

* * *

Sılacıların hepsi Durmuş gibi on parasız evlerine döndüler.

Durmuş'un anası daha ziyade ihtiyarlamıştı. Zavallı kadın üç senedir çektiği sefaleti anlattı. "Neye para kazanmadın, a oğlum?" diye darılacak oldu.

Durmuş, "Hemşehrilerim gibi kazansaydım yine eşkıyalara kaptırarak elim boş dönecektim..." dedi. Karnı çok acıkmıştı. Anasından biraz yiyecek istedi. Kadıncağız ağlamaya başladı.

"Bir şey yok oğlum, iki gündür ağzıma lokma girmedi."

"Bari şu heybenin içinde efendimin sana hediye gönderdiği somun var. Birisini kıralım, beraber yiyelim." dedi. Heybeden bir somun çıkardılar. Kırınca şangır şangır etrafa altınlar yayıldı. Şaşırdılar. Öbür somunu da kırdılar. Onun da içi altın dolu imiş. Sevinerek hepsini topladılar. Durmuş iki senelik emeğini efendisine helâl etti. Eğer bir sene hizmet ederek aldığı "Yolunu izini bilmediğin yere gitme!" nasihatini aklına getirmeseydi girdapta boğulacaktı. İkinci sene aldığı "Emanete hıyanetlik etme!" nasihatini hatırından çıkarsaydı yolda somunları kıracak, altınlar meydana çıkacak, sonra hemşehrileri gibi soyulacaktı... Yavaş yavaş düşündükçe efendisinin ne kadar büyük, ne kadar akıllı bir adam olduğunu anlamaya başladı. Ona İstanbul'da iken aylık verseydi ihtimal ötede beride yiyecek, biriktiremeyecekti. Yahut sılaya dönerken meydanda [zaman] geçireceği için bir kazaya uğrayacaktı. Durmuş daha ziyade düşündükçe "akıl"ın "para"dan kıymetli olduğuna iman etti. "Akıl" olmazsa "para" hiçbir işe yaramazdı. İşte arkadaşlarının hâli!.. Dağ başlarından, eşkıya içinden dolu kemerlerle geçmenin cezasını gördüler.

Durmuş zengin olunca tarla aldı. Bağ aldı. Koca bir çiftlik kurdu. Köyünün ağası oldu. Ama bir türlü evlenemiyor, yaşı otuzu geçtiği hâlde bir kız bulup alamıyordu. Evlenmesini teklif eden köy ağalarına "Ben de isterim ama bir şartla..." derdi.

"Nasıl şart, ağa?"

"Karıyı kendi bulunmadığım yere misafirliğe göndermem."

"Akrabalarının yanına göndermez misin?"

"Göndermem."

"Anasının, babasının yanına da göndermez misin?"

"Kendim bulunmadığım hiçbir yere göndermem."

"Niçin?"

"Bilmem..."

Durmuş efendisinin son üçüncü nasihatini bir türlü aklından çıkaramadı. İlk iki nasihati de evvelâ anlayamamıştı. Ama sonra... [160] onların ne kadar faydasını gördü. Kendi köyünde, komşu köylerde bu şartla kimse kız vermiyordu. Herkes "Biz evlâdımızı esir yapmayız" diyordu. Nihayet iki saat uzak bir köyde öksüz bir kız bulundu. Durmuş onu aldı. Şanına lâyık düğün yaptı. Mesut oldu. Bir erkek çocuğu dünyaya geldi. Aradan dört sene geçti. Karısını hiçbir yere göndermedi. "Anca beraber, kanca beraber." derdi. Bir gün karısının akrabaları geldi. Köylerinde düğün varmış. Durmuş'tan bir gece için izin istediler.

"Hayır, olmaz" dedi.

"Niçin?"

"Bilmem."

Efendisinin nasihati aklından çıkmıyordu. Yalvardılar, yakardılar. O razı olmadı. Kendi köylüsü de karısının köylüsüne karıştı.

"Zavallı kadın, verem olacak..." diye lâf etmeye başladılar. Hep birden onun üzerine düştüler. Ant verdiler. Durmuş artık herkesin ısrarına dayanamadı. Bir gece kalmak üzere karısını köye yolladı. O akşam pişmanlığından yemek yiyemedi. "Niçin efendimin nasihatini dinlemedim?" diye sıkılmaya başladı. Dinlediği iki nasihatten ne büyük faydalar görmüştü. Şimdi son nasihati dinlemediği için kim bilir ne büyük bir zarar görecekti. Duramadı. Uşaklarına atını hazırlattırdı. Geceleyin iki saat ötedeki köye yetişti, düğün evinin önüne gitti.

Delikanlılar çitlere dayanmışlar, avluda, meşaleler altında oynayan kızlara, kadınlara bakıyorlardı. O da yaklaştı. Karısının çocuğuyla beraber bir köşede büzülmüş oturduğunu gördü. Acaba bu gece hangi akrabasının yanında yatacaktı. İçine bir kurt girdi. Döndü. Arkasına baktı. Bir kocakarı geçiyordu. Ondan bunu anlamak istedi.

"Bana bak nine, sana bir şey soracağım."

"Sor oğlum."

"Şu köşede çocuğuyla beraber bir taze oturuyor, görüyor musun?"

Kocakarı dikkatle baktı, "Görüyorum" dedi.

"Kimin nesidir o?"

"Ah evladım sorma, onu bir zalim herif aldı. Zavallı tazeye dünyayı zindan etti. Dört senedir işte, köyüne yeni geliyor..."

"Acayip..."

"Evet, bütün köylü zorladı da bu sefer izin alabildi. Kocası öyle fena, öyle zalim bir adam ki..."

Durmuş'un yüreği atmaya başladı. Karısının nerede yatacağını sordu. Kocakarı, "Bilmem" diye cevap verdi. Durmuş düşündü, taşındı, birdenbire dedi ki: "Beni bu gece bu kadınla yatırabilirsen sana beş altın veririm."

"Yiğidim ondan kolay ne var?"

"Demek beni onunla yatırabileceksin?"

"Elbet."

"Nasıl?"

"Onun akrabaları benim kapı bir komşumdur. Benim her sözümü dinlerler. Avlularının nihayetinde tek bir oda vardır. Gider, onları kandırır, bu kadını oraya yatırırım. El ayak kesildikten sonra seni götürür, gizlice bu odaya sokarım."

"Doğru söyle..."

"Sen hemen altınları ver, yiğidim."

Durmuş kesesinden beş altın çıkardı. Kocakarıya verdi. Atını onun avlusuna bağladı. Hiddetinden tir tir titriyordu. Gece yarısı geçti. Kocakarı geldi. Onu aldı. Küçük bir bahçe kapısından geçirdi. Bir avlunun ta nihayetindeki tek odaya soktu. Durmuş yüzünü şalıyla sarmıştı. Karısı onu tanımadı. Hemen bağırmaya başladı. Durmuş sesini çıkarmadı. Kapıyı

kitledi. Üzerine yürüdü. Zavallı kadın köşeye büzülmüş, hem bağırıyor hem tekme atıyordu. Durmuş'u yanına hiç yaklaştırmadı. Akşamdan uyuyan oğlu yatağın üzerindeydi. Annesinin haykırmasına uyanmadı. Mışıl mışıl uyudu. Durmuş karısını daha ziyade bağırtmamak için kapının yanına oturdu. Hiç sesini çıkarmadı. Bütün gece ağlayan kadıncağız sabaha karşı korkudan, yorgunluktan sızar gibi olmuştu. Avluda horozlar öttü. Durmuş yavaşça yatakta uyuyan çocuğunu aldı. Sessizce dışarı çıktı. Avluyu geçti. Atına bindi. Dörtnala köyüne döndü.

* * *

Karısının akrabaları gece çocuğun çalındığını duyunca ne yapacaklarını şaşırdılar. "Ağaya ne cevap vereceğiz? " diye düşünmeye başladılar. Kocakarı buna da bir kolay buldu: "Bu oda zaten eski... Yakınız. 'Gece yangın oldu. Çocuğu kurtaramadık' dersiniz."

Onu dinlediler. Hemen odayı yaktılar. Ağlayarak, sızlayarak Durmuş'un karısını evine getirdiler. Hepsinin alnında çatkı vardı. Dövünüp duruyorlardı.

Durmuş "Çocuk nerede?" diye sordu.

"Ah olan oldu. Gece odamız yandı. Çocuğu kurtaramadık..." dediler. Durmuş güldü. "Neye ağlıyorsunuz canım" dedi. "Başımız sağ olsun. Elhamdülillah genciz. Allah başkasını verir."

Karısının akrabaları Durmuş'un bu soğukkanlılığından biraz ferahlar gibi oldular.

Tam bu sırada kapı açıldı. Durmuş'un çocuğu içeri girdi. Annesinin kucağına atıldı. Çocuğun yandığını söyleyenler şaşırdılar. O vakit Durmuş, "Gördünüz ya, yalancı alçaklar, niçin karımı kendimin bulunmadığı yere göndermiyormuşum..." diye bağırdı. Hepsini, tekme tokat kovdu.

Karısına döndü. "Eğer gece orada bana el sürdürseydin hemen seni öldürecektim. İşte, ibret al da sakın bir daha kocandan ayrı bir yere gitmek isteme..." dedi. İhtiyar efendisine üç senelik emeğinin hakkını da helâl etti.

Yeni Mecmua, Sayı: 8, 30 Ağustos 1917, s. 157-160.

Kaç Yerinden?

"O ne? Yazdığın roman mı?"

"Değil."

"Ya ne?"

"Birkaç destan."

"Harbe dair mi?"

"Eski kahramanların hayatına dair."

Pek çabuk şöhret kazanmış olan genç akrabam teklifsizce yanıma oturdu. Muharebenin başında, daha mektepten yeni çıkmış acemi bir doktordu. Ama, en uzak hudutlara giderek, hiç durmadan çalışarak... tifoya, koleraya, tifüse aşılar bularak bir sene içinde "fevkalâdeden" terfi etmiş, binbaşı olmuştu.

"Nereye gidiyorsun?" diye sordum.

"Haydarpaşa'ya."

"Fakülteye mi?"

"Evet."

Güldüm: "Ne o, yine bir keşif mi var?"

"Hayır. Şöyle bir müşahede. Bir faraziye..."

"Ne üzerine?"

"Tetanosun tedavisine dair. Galiba bir ipucu buluyoruz. Bir hafta evvel gönderdiğim 'mütalâa' için bugün beni çağırdılar. Tafsilât isteyecekler sanıyorum."

Lâfını bitirmeden döndü. Elimde kapalı duran defteri aldı. "Okuyalım şu destanları" diye açtı.

"..."

"Bu nasıl yazı? Kargacık burgacık..."

"Ver, ben okuyayım, sen dinle."

"Haydi bakalım."

Defterimi aldım. En beğendiğim manzum bir menkıbeyi açtım. Yavaş yavaş okumaya başladım. Bu, yerde bulduğu kırık bir kalkanla zırhlı iki düşman süvarisine esirken hücum ederek kafalarını kesen ihtiyar bir sipahinin hikâyesiydi. Genç doktora bu kahramanın şecâatini iyice duyurabilmek için sesime bir ahenk vererek okuyor, mübarezenin heyecanını tasvir eden yerlerde duruyordum. Rüzgâr biraz fazla olduğu için güverte tenha idi. Karşımızdaki kanepede oturan sıska bir şapkalı hiç bizi dinlemiyor, ilk defa görüyormuş gibi dikkatli gözlerle hoş limanın kalabalık kenarlarına bakıyordu. Üç sahifelik destanımı bitirince "Nasıl?" diye sordum.

"İyi..."

"Ey, nasıl, şimdi böyle kahramanlar var mı?" Doktor güldü. Başını salladı. "İşte" dedi, "masa başında, kapalı oda içinde 'hayatı tetkik ediyorum' sanan zavallı romancının hülyası!"

"Ne demek?"

"Senin bu kırık kalkanlı ihtiyar sipahin bugünkü hayata göre mümtaz bir kahraman mı?"

"Elbet."

"Öyleyse ben sana söyleyeyim; son derece aldanıyorsun."

"Niçin?"

"Bugünkü askerler, zabitler, kumandanlar değil; doktorlar, sıhhiye neferleri, hatta nakliyeciler, mekkâreciler bile senin sipahinden bin defa fazla kahramandırlar."

"Amma mübalağa ha..."

"Hakikati söylüyorum."

İnsan ne tuhaftır! Fikrine, ümidine, arzusuna muhalif bir şeye rast gelince hemen bozulur. Doktorun o kadar sevdiğim kahramanımı beğenmeyişi âdeta benim gücüme gitti. Bir an sustum. Eseri takdir edilmeyen bir sanatkâr elemi duydum. Bu elem, biraz mateme benzer. Sevgili evlâdının kıymetsizliğini, tahkir edildiğini, öldürüldüğünü gören zavallı bir babacığın matemine... Evet, doktorun sanattan, ruhun rebabî ihtiyacından haberi yoktu. Bilmiyordu ki sanatkâr, hâl içinde mefkûresini olanca heyecanıyla duyamayınca romantik maziye döner. Orada ezelî efsanelerini yaşayan binlerce tayf var-

dır. Bu tayflara tarihin hayalinde renkler, şekiller verir. Onlara meftun olur. Destanlarını terennüm eder.

"Heyhat azizim, sen fen adamısın," dedim, "mazinin zevkini duyamazsın."

"Sen de hayal adamısın. Hâlin hakikatini göremezsin."

"Hâlde güzel ne var?"

"Mazide ne var?"

"Mazide bugünkü medeniyetin, maddiyatın söndürdüğü nurlar var" dedim, "ulviyet var. Ruh azameti var. Fikir uğrunda fedakârlık var. Doğruluk, sadakat, vefa, fazilet, kerem, şefkat, muhabbet, aşk var. Hayatın hakikî manası olan mefkûre var. Sonra rebâbiyet var... Ah şimdi..."

"Şimdi bunlar yok mu?"

"Yok, yok" diye inledim. Doktor güldü. Bana acır gibi baktı: "Ne fena, ne yanlış itikat..."

"..."

Vapur Kız Kulesi açıklarından geçiyor, poyraz solumuzdan çarpıyor, elimdeki defterin yapraklarını açarak kahramanımı beğenmeyen genç doktora sanki bir cevap vermek istiyordu. Tekrar sordum: "Söyle bana, hâlde mazinin harareti var mı?"

"Hâlde hararet değil, ateş var, ateş..." dedi.

"Ben görmüyorum."

Çünkü hayal-perversin. Hakikati gözün görmez. Mazideki kağnı bugün nasıl otomobil şeklinde ise, sorduğun hararet de ateş şeklindedir. Mazideki ok, bugün mitralyözdür. Mazideki kulübe bugün muhteşem bir âbidedir. Mazideki sal bugün dretnottur. Mazideki masalcının bir kutuya binip memleketten memlekete uçmak hülyası bugün bir hakikattir. İşte tayyareler, işte zeplinler...

"Fakat manevî faziletler..." [179] diye sözünü kesmek istedim.

"Onlar da" dedi, "onlar da asırlar içinde tekâmül yollarından geçerek sizin dar hayalinize sığmayacak derecede mehipleşmiş... Kırk ikiliğin yanında piştovu gözünün önüne getir. Mazinin ulviyeti, mazinin fazileti, hâlin azameti karşısında tabiî böyle çocuk oyuncağı gibi kalır. Mazideki fidan, bugün koca bir çınardır. Dur; meselâ en rebabî olan bir fazilet...

aşk değil mi? Mazide bir ferde, bir aileye, nihayet bir kabileye karşı duyuluyordu. Şimdi bu aşk o kadar büyümüş, o kadar büyümüştür ki, içinde fert, aile, akraba, ummana düşen yağmur damlaları gibi kayboluvermiştir. Bugünkü millet, vatan, insaniyet muhabbetini düşün. Bugün mefkûre uğrunda ne feda olunmaz? Sevgili mi? Aile mi? Ocak mı? Hayat mı? Ne? Ne? Mazideki fert, asırların içinde, hisçe büyümüş, hayvanlıktan, uzviyetten çok uzaklaşmış, değişmiş... Şimdi onun ruhu, onun vicdanı büyük bir kâinatı istiap eden başlı başına bir dünya..."

Görüyordum: Bu genç doktor, birçok meslektaşları gibi, biraz da hatipti. Üç senelik durma dinlenme bilmeyen bir uğraşma onun sinirlerini çelikleştirmiş; senelerce, daima üzerinde bomba atan tayyarelerin uçuştuğu hastahane çadırlarında itidalini bozmadan ameliyatlar yapmak, müthiş yaralar, kopmuş kollar, yarılmış karınlar, parçalanmış kafalar, korkunç ölümler görmek onu tamamıyla başka bir adam yapmıştı.

Yeni harbin ahlâkî kıymetini, ulvî büyüklüğünü, yüksek fedakârlıklarını, duyulmuş bir heyecanla anlatıyordu. Tasvirleri fen adamlarına mahsus mücerret tabirlerle karışıktı. Cephelerde gördüklerini aynıyla değil, sanki gördüklerinden çıkardığı terkibî neticeyi bana söylemek İstiyordu; onun fikrince insanlarda manevî faziletlerin azameti zihnin hacmiyle mütenasipti. Eski insanların içtimaî muhitleri mahduttu. Aile, kabile, aşiret, nihayet kavim... Zihinlerinin hacmi de içtimaî muhitlerinin sahası derecesinde idi. Yani dardı. Bu dar zihinlerde, ufku genişlememiş dimağlarda, zarurî olarak, faziletler de dardı. Hatta din, ulûhiyet, mukaddes bile pek mahduttu. Medeniyetler dimağların ufuklarını büyütmüştü. Fert, mensup olduğu cemiyetin, hatta bütün insaniyetin şuuruyla hissetmeğe, düşünmeğe başlamıştı. Artık faziletler de zihinlerin hacmine uymuş, inanılmaz derecelerde büyümüştü.

Susuyor, defterimle oynayarak, gülümseyerek dinliyordum. Selimiye'nin önlerinde idik. Köpüklü denizin üstünde serseri martılar uçuşuyor, yanımızdan yelkenli bir mavna geçiyordu. Doktor sağ taraftaki kanepelerde birisini selâmladı. Sonra, birdenbire sözlerinin konferans edasını değiştirerek

bana sordu: "Senin destanlarındaki eski kahramanlarının içinde harp meydanında yaralananlar var mı?"

"Tabiî var" dedim.

"Yaraları kaç yerinden?"

"Muharebenin şiddetine göre... Üç, beş, hatta bazen..."

"Bazen?"

"Hatta on yerinden!"

"Bu, çok mu?"

"Az mı?"

"..."

Güldü. "Şuraya bak" dedi. Sol tarafındaki kanepenin ta ucunu gösteriyordu.

"..."

"Gördün mü, o zabiti?"

"..."

Büyük kalpaklı, pek şık, pek genç, pek zayıf, uzun boylu, narin, kumral bir zabit...

"Gördüm" dedim, "şimdi selâm verdiğin, değil mi?"

"Evet... Tuhaf bir tesadüf Çanakkale'de, Kafkas Cephesinde, Bağdat'ta, Suriye'de, Makedonya'da beni onunla karşı karşıya getirdi. Daima hastahanede, ameliyat masasının üzerinde..."

"Demek hep yaralanmıştı?"

"Hem kaç yerinden? Tahmin et bakalım?"

Harp cephelerini hesap ettim. "Beş yerinden" dedim. Doktor yine güldü: "Hayır."

Cephelerin adedine birer daha ilâve ettim: "On yerinden..."

"Hayır."

"On beş..."

"Hayır.

"On sekiz.."

"Hayır."

"Yirmi..."

"Hayır."

"Yirmi beş yerinden..."

"Hayır. Daha çık." Tereddütle, "Otuz..." dedim.

"Hayır. Daha çık."

"Otuz beş..."

"Hayır!"

"Kırk..." diyemedim. Bu olacak şey değildi.

"Lâtife ediyorsun doktor..." diye güldüm.

"Hayır, katiyen lâtife değil. Söyleyeyim mi, kaç yerinden?"

"Söyle."

"Tam kırk dokuz yerinden..."

Hayretle döndüm. Genç zabite baktım. Elindeki bastonu parlak potinlerine vuruyor, İstanbul'un pek aydınlık bir sis içinde dumanlanan mahmur ufuklarını seyrediyordu.

"Yalan."

"Vallahi sahi söylüyorum."

Tekrar genç zabite baktım. Yüzümü çevirmeden sordum: "Bu yaraların hepsini ayrı ayrı mı almış?"

"Hayır. Hemen her muharebede beş on yara birden... Bir kere Bağdat'ta on sekiz yara ile benim önüme getirdiler. Ayaklarından bir mitralyöz yağmuru geçmiş, yere uzanınca tepesinde bir şarapnel patlamıştı."

Döndüm: "Nasıl ölmedi?"

"O ölmez. Onda bir iman var; başından bacaklarının arasına kadar dört parmak uzunlamalığına, omuzlarının arasında dört parmak enliliğine, çapraz bir hudut çizer. 'Buralarda isabet olmazsa ölüm yok' der. Suriye'de bel kemiğine bir kurşun dokunmuştu. Ayakları tutmuyordu. Kurşunu çıkardım. Yine hissi yerine geldi. [180] Bir hafta içinde kendini topladı. Ateşe koştu, öyle bir azim... öyle bir kuvvet ki... tarif edemem sana... Ameliyat esnasında katiyen kendisini bayılttırmaz."

Yine genç zabite baktım. Kulaklarıma inanamıyordum, bu kadar narin, bu kadar güzel, bu kadar nahif bir vücutta böyle kuvvetli bir ruh...

"Bu genç nereli?"

"İstanbullu... Sana kısaca kim olduğunu söyleyeyim. Gayet zengin bir ailenin kıymetli, tek bir evlâdı... Harpten evvel Almanya'da okuyormuş. Ben dinlemedim. Ama Erenköyü'nde oturan komşularından işittim, harikulade bir sanatkârmış... Harp ilân olununca talimgâha koşmuş. Kemanın yayını bıraktığı eline kılıcı almış... Bütün orduda şimdi onun şöhretini duymayan yoktur. İstediğine sor."

"Adı ne?"

"Ferhat Ali Bey."

Vapur Haydarpaşa limanına giriyordu.

"Ben bu ismi duymadım. Resmini de gazetelerde görmedim" dedim. Doktor "İşte senin zihniyetin!" diye tekrar güldü. "Sen yeni kahramanları, medenî, yani millî kahramanları katiyen anlayamazsın. Onlar gürültülü tebcile, pohpoha, alâyişe tenezzül etmezler, hatta böyle reklâmlardan iğrenirler. Kahramanlıklarının kendilerine değil, millete, orduya ait olduğunu söylerler. Meselâ işte bu Ferhat Ali Bey, katiyen fotoğrafını çıkartmaz. Kafkas Cephesinde bir gece istikşâfında baskına uğrattığı Kazakların kılıç yaralarıyla benim hastahaneme gelmişti. *Harp Mecmuası*'na göndermek için fotoğrafını çıkartmak istedim. Reddetti. 'Halkın, ordunun şerefini kendi nefsime mahsus bir haslet gibi göstermek hırsızlıktır' dedi. Ben de senin gibi evvelâ anlamadım. Yaptığı kahramanlıkları anlattım. 'Bunlar hep birer vazife...' dedi, 'milyonlarca asker vazifesini yapıyor, öyleyse hepsinin fotoğraflarını çıkarıp gazetelere basmalı...'"

"Tamamıyla meçhuliyet, nisyan istemek... Bu tuhaf bir arzu!" dedim.

"Hayır, tamamıyla nisyan istemiyor. Hastahanemde onunla uzun uzadıya konuştum. Ruhunu anladım. 'Ölülere mükâfat, dirilerin hatırasıdır' diyor. Onun fikrince bir kahraman öldükten, ebedî hayata karıştıktan sonra tebcil olunmalı. Sağken yapılan tebcil ve mükâfat kahramanlığın, fedakârlığın hasbîliğini bozar. Fazilet şuursuz, menfaat kaybından azade iken şuurlu bir hâle geçer. Sahibini küçültür, düşürür."

Vapur yanaşıyor, yolcular ayağa kalkıyordu. Doktor "Haydi, Haydarpaşa'ya in de... çıkarken seni ona takdim edeyim" dedi.

"Peki!"

Kalbim çarpıyordu...

Kalktık, o da ayakta idi, bastonuna dayanıyordu.

Doktor önüne gitti. Elini sıktı: "Nasılsınız Ferhat Bey?"

"Çok iyiyim efendim."

"Gördüm sizi, yanınıza gelemedim, halazademden ayrılamadım. Size takdim ederim..."

"Teşekkür ederim."

"İhtiyat zabiti Ferhat Ali Bey!"

"Teşekkür ederim" dedim, sinirli elini sıktım.

Doktor bu adsız kahramanla konuşmağa başladı. Ben mukaddes bir vücut karşısında dinî bir haz duyan günahkâr bir mümin sükûtuyla duruyor, onun iri mavi gözlerine, yüksek alnına, hiç kimseye benzemeyen nezih çehresine bakarak içimde derin bir ürperme duyuyordum.

"Şimdi burada mısınız, doktor bey?"

"Evet, siz?"

"Ben de galiba bir müddet daha burada..."

Yürümeğe başladık, genç zabit azıcık aksıyordu. Doktor sordu: "Bacağınız mı uyuştu? Duralım, ahali çıksın."

"Hayır, yürüyelim" dedi, "uyuşmadı. Bu sefer Galiçya'da gülle götürdü."

"Bacağınızı mı?"

"Evet, sağ bacağımı!"

İkimiz birden taş kesildik. O gülümsüyordu, "Ama hamdolsun, korktuğuma uğramadım" dedi.

"..."

"Evet, bu harp zamanında tekaüt olup bir köşeye atılacağım, levazıma filan verileceğim diye ödüm kopuyordu."

Sararan, birdenbire neşesini kaybeden doktor matemî bir telehhüfle sordu: "Fakat artık nasıl harbe gideceksiniz?"

"Pek rahat... Ne otomobille, ne atla, ne de yayan..."

"Nasıl?"

"Tayyare ile."

"?.."

"Evet, dün nezaret istidamı tervîç etti. Beni tayyareci sınıfına ayırdı. Tayyarecilikte bacağa lüzum yok. İnsan oturduğu yerde, rahat rahat harp edecek... Hem binlerce metre yukarılarda, bulutların arasında... Ne zevk, ne zevk!"

"..."

"..."

Doktorun, benim sesimiz çıkmıyordu. İskeleden iniyorduk. Takma bacağını henüz iyice kullanamayan bu yeni, bu medenî, bu millî kahramana bakarak elimdeki eski kahraman-

ların destanını denize fırlatmak istiyordum. Utanacak bir şeymiş gibi gayr-i ihtiyarî bu hakir defteri bükerek cebime soktum. Bilet toplanan tahta parmaklıktan geçtik. Garın geniş mermer merdivenleri önünde ellerimizi sıktı. Ayrılırken doktora "Hem artık azizim, yaralanmaktan bıkmıştım" dedi, "tayyarede bu yok işte... En çok buna seviniyorum."

* * *

Gar bahçesinin yanında yürürken doktor sordu: "Nasıl yeni kahramanlar?"

"..."

Cevap veremedim. Yüksek semanın ezelî mavilikleri içinde fen kanatlarıyla uçan bu kahramanların asla yaralanmayacaklarını; bulutların altında bekleyen muhakkak ölümün onlara uzun sürecek hiçbir acı, hiçbir uzvî elem duyurmayacağını düşünüyordum.

Yeni Mecmua, C. 1, Sayı: 9, 6 Eylül 1917, s. 178-180.

Kütük

Alaca karanlık içinde sivri, siyah bir kayanın müphem hayali gibi yükselen Şalgo Burcu uyanıktı. Vakit vakit inlettiği trampet, boru seslerini akşamın hafif rüzgârı, derin bir uğultu hâlinde, her tarafa yayıyor... kederli bağrışmalarıyla ölümü hatırlatan küfürbaz karga sürüleri bulutlu havanın donuk hüznünü daha beter arttırıyordu. Mor dağlar gittikçe koyulaşıyor, gittikçe kararıyordu. Yamaçlardaki dağınık gölgeler, kuşsuz ormanlar, hıçkıran dereler, kaçan yollar, ıssız korular sanki korkunç bir fırtınanın gürlemesini bekliyorlardı.

Burcun tepesinde, beyazlı siyahlı bir bayrak, can çekişen bir kartal ıstırabıyla kıvranıyordu. [235]

İki bin kişilik muhasara ordusunun çadırları, kaleye giren geniş yolun sağındaki büyük dişbudak ağaçlarının etrafına kurulmuştu. Yerlere kazıklanmış kır atlar yabancı kokular duyuyor gibi, sık sık başlarını kaldırarak kişniyorlar, tırnaklarıyla kazmaya çalıştıkları toprakların nemli çimenlerini otluyorlardı. Dallarda kırmızı çullar, sırmalı eğerler asılı duruyordu. Cemaatle kılınmış akşam namazından dağılan askerler çadırların arasından gürültü ile geçiyorlardı. Kısa emirler, çağrılan isimler, bir kahkaha, bir söz... başlayacak sükûnu bozuyor, atların yanında itişen birkaç gencin şen naraları duyuluyordu. Çifte direkli yeşil çadırın kapısı önüne serilmiş büyük bir kaplan postu üzerinde kehribar çubuğunu fosur fosur çeken koca bıyıklı, iri vücutlu, ateş nazarlı şair kumandan gözlerini alacağı kalenin sallanan bayrağına dikmişti.

Karşısında diz çökmüş kethüdasının anlattıklarını dinliyordu. Ordugâha yarım saat evvel dörtnala gelen bu adam yaşlı, şişman bir askerdi, işte kaç hafta oluyor, kumandanının "Gündersdref Baronu Erasm Tofl'u beraber vurmak" teklifini havi bir mektubunu, tek başına, Hâdim Ali Paşa götürmüştü. Ama paşa çok meşguldü. Vakit bulup cevap verememişti. Dregley Kalesini sarıyordu. Muhasaranın iptidasından nihayetine kadar hazır bulunan kethüda şimdi orada gördüklerini söylüyordu; bu kale gayet sarp, gayet dik bir kayanın zirvesine yapılmıştı. Arslan Bey sordu: "Bizim kaleden daha yüksek mi?"

"Daha yüksek beyim."

Kumandanın, "bizim kale" dediği henüz çırpınan bayrağına hasretle baktığı Şalgo Burcu idi. Fakat o burasını birkaç gün içinde zapt edeceğini iyice biliyordu. Daha birkaç hafta evvel Boza Kulesinde hücumlarına karşı durmak isteyen Andrenaki, Mihal Tersi, Etyen Soşay, nasıl kendisine kuleyi teslim etmişler; nasıl kahramanlığını, cesaretini alkışlayarak, lütfuna teşekkürler ederek çekilip gitmişlerdi...

"Ben bir kalenin karşısında çok duramam" dedi, "hiç sabrım yoktur. Ama Ali Paşa, çok sabırlı... maşallah!"

Kethüda başını kaldırdı: "O da sabırsız... Ama ne yapsın? Dregley pek yalçın, pek sarp... Borsem Dağları içinde baş kale bu imiş diyorlar."

"Paşa muhafızlara evvelâ teslim teklif etmedi mi?"

"Etti."

"Kabul etmediler mi?"

"Hayır, etmediler."

"Kalenin kumandanı kimdi?"

"Zondi isminde bir kahraman..."

"Ben onların kahramanlıklarını bilirim. Verdikleri sözü tutmazlar... 'Vire'yi bozarlar. Elçiye hakaret ederler."

"Hayır, Arslan Bey, Zondi bildiklerinizden değil. Çok mert bir adam."

"Paşa teslim teklifini kiminle gönderdi?"

"Papaz Marten Urucgalo ile..."

"Ne ise... Türk elçi gönderseydi mutlaka kafasını keserler, bedenlerden aşağı fırlatırlardı."

"Paşa Türk elçisi gönderseydi, Zondi bunu yapmazdı."

"Ne biliyorsun?"

"Papaz Marten'e söylediği sözlerden anladım."

"Ne demiş?"

"Demiş ki: 'Git, paşaya söyle. Bana teslim teklif etmesin. Bir askere bundan büyük hakaret olamaz. O nasıl harp adamı ise ben de harp adamıyım. Ya ölürüm, ya galip gelirim. Ama görüyorum ki benim işim bitti. O durmasın, bütün kuvvetiyle hücum etsin. Ben mutlaka, yıkılacak kalenin taşları altında kalmak isterim.'"

"Sahih, namuslu bir askermiş..."

Kethüda "Yalnız namuslu bir asker değil, Arslan Bey" dedi, "hem de gayet âlicenap bir mert..."

"Nasıl?"

"Bakın anlatayım. Papaz Marten ordugâha ret haberini getirmek için dönerken Zondi onu tutmuş. Evvelce esir aldığı iki Türk delikanlısını yanına getirmiş. Bunlara gayet kıymetli erguvanî elbiseler giydirmiş. Ceplerini altınla doldurmuş. 'Al bunları paşaya götür. Benim ile beraber ölmelerini istemiyorum. Çok yiğit gençlerdir. Terbiyelerine dikkat etsin. Devletine iki büyük asker yetiştirmiş olur' demiş."

"Sahi âlicenap bir adammış..."

"Sonra, elimize diri geçen esirlerden işittik; kalenin avlusuna silahlarını, gümüş takımlarını, en kıymetli eşyalarını yığarak yakmış. Ahırındaki muharebe atlarını, ağlayarak kendi eliyle öldürmüş. Son hücumda bizim asker kalenin kapısını zorladı. Kırdı. Yeniçeriler bir kurşunla yaralanan Zondi'yi diri diri yakalamaya çok çalıştılar. Ama mümkün olmadı. O, dizüstü sürünerek, her tarafı kılıçla, mızrakla delik deşik olup ölünceye kadar vuruştu."

"Demek paşa bu mert düşmanla konuşamadı."

"Evet, konuşamadı. Vücudu ile kesik başını kalenin karşısına gömdürdü. Mezarının üstüne bir mızrak, bir bayrak dikilmesini emretti."

"Aşk olsun! Ben olsam bir türbe yaptırırım vallahi..."

Arslan Bey düşmanın cesurunu, kahramanını, yılmazını severdi. Onca harp bir mertlik sanatıydı. Düşman ordusundan

kaçıp kendisine iltica edenlere hiç aman vermez, "Hain, her yerde haindir" diye hemen boynunu vurdururdu.

Ortalık bütün bütün kararıyor, gece oluyordu.

Kethüda, uzun uzadıya anlattığı Dregley Kalesinin hikâyesini hâlâ bitiremiyordu. Yatsı namazı için abdest suyu taşıyan angaryacılar, meşalelerle geçmeye başladılar. Arslan Bey Şalgo'nun, ıslanmış, hasta, ateş böcekleri gibi sönük sönük parlayan ziyalarına bakıyor, kethüdanın sözlerini işitmeyerek, kendi planını düşünüyordu. O biliyordu; düşmanların hepsi Zondi gibi, Plas Batanyus gibi, Lozonci gibi kahraman değildi. İçlerinde tavşan kadar korkakları da vardı. Meselâ Seçeni Kalesinin muhafızları, daha Ali Paşa yaklaşırken, toplarını, tüfeklerini, cephanelerini, erzaklarını, mallarını, hatta ihtiyarlarını, çocuklarını bırakıp bir kurşun atmadan kaçmışlardı. Birkaç güne kadar burası da alınınca Holloko, Boyak, Şağ, Keyarmat kaleleri kalıyordu. Ama Allah kerimdi... [236]

"Hepsinin zaptı belki bir ay sürmez" diye mırıldandı. Kethüda kumandanının ne düşündüğünden haberi yoktu. Anlamadı. Sordu: "Bu kalenin zaptı mı beyim?"

"Hayır, canım... Bu birkaç günlük iş! Hele hava biraz kapansın... Fulek'e kadar dört beş kale var... Onların hepsini diyorum."

"Bir ayda dört beş kale... Bu güç beyim."

"Niçin?"

"Daha bu kaleye bir tüfek atılmamış... Ben attan inerken yoldaşlar söylediler."

"Ben burasını, bir kurşun atmadan alacağım."

"Nasıl beyim?"

"Senin aklın ermez. Hava biraz kapansın, görürsün..."

"Hiç topa tutmadan hücum mu edeceğiz?"

"Hayır."

"Ya ne yapacağız?"

"Havanın kapanmasını bekle, dedim ya... Göreceksin."

"!!!"

Arslan Bey, planlarını en yakın adamlarından bile saklardı. "Yerin kulağı var" derdi. Ağızdan çıkan bir sır mutlaka işitilecekti. Kethüda gibi bu sessiz, bu manasız beklemeden bütün

askerler sıkılıyorlar, bir şey anlamıyorlardı. Kumandanın imdat, cephane, top beklediği söyleniyordu. İhtiyar sipahiler, "Biz burasını imdat gelmeden alamaz mıyız? İki top yetmez mi? Ne duruyoruz?" diye çadırlarında dedikodu yapıyorlardı. Buraya gelindiği günden beri askeri istirahat ettiren Arslan Bey her sabah erkenden atına biniyor, tek başına gerilerdeki ormanların içine dalıyor, saatlerce kalıyor, gülerek dönüyor:

"Hava bozmayacak mı? Ah biraz sis olsa..." diye gözlerini gökten, kalenin sallanan bayrağından ayıramıyordu. İşte kethüdanın getirdiği mektupla Ali Paşa da teklifini kabul ediyordu. Onunla birleşince ordusu yedi bin kişi kadar olacaktı. O vakit şüphesiz Tofel'i, Pallaviçini'yi diri diri esir tutabilecekti.

Koyu karanlık içinden uzaktan uzağa Şalgo Burcu'ndaki nöbetçilerin attıkları acı naralar, acı köpek ulumaları işitiliyordu. Gökte hiç yıldız yoktu. Arslan Bey hademesinin tuttuğu billur bardaktaki yakut suyu içti. Yeniden doldurulan çubuğunu çekiyor, kethüdasıyla öteden beriden konuşuyordu. Konuşurken düşündüğü hep kendi planıydı. Yine göğe dalmıştı. Birdenbire sordu: "Hava kapanıyor gibi, değil mi?"

"Evet..."

"Bakalım yarın..."

"Hücum mu edeceğiz beyim?"

"Hayır canım, hava bozsun, görürsün."

Kethüda yine bir şey anlamadı...

* * *

Bir sabah...

Binlerce bacadan henüz tütmüş soğuk, nemli, bir duman kadar koyu bir sis her tarafı kaplamıştı. Ordugâh, sancaklar, tuğlar, çadırlar, dişbudak ağaçları, atlar, hiç, hiçbir şey görünmüyordu. Evvelâ birbirlerini çağıranların sözleri duyuluyor, sonra iki hayal, ses yordamıyla bu beyaz karanlığın içinde buluşuyordu. Arslan Bey atını hazırlatmıştı. Yine yapyalnız, her günkü gittiği yere doğru kaybolacaktı.

O kadar neşeli idi ki...

Bütün zabitleri, çavuşları çağırttı. Hepsi hücum var sanıyordu. At divanı yapar gibi, bir ayağı yerde, bir ayağı üzengide "Ağalar" dedi, "bugün kaleyi alacağız. Ben iki saate kadar geleceğim. Şimdi hepiniz hazır olun."

Nihayetleri görünmeyen beyaz, büyük sakalının çerçevelediği yüzü sis içinde muallakta duruyor sanılan ihtiyar topçubaşı sordu: "Siz gelmeden ben dövmeye başlayım mı, beyim?"

Arslan Bey güldü: "Hayır... Senin iki topunun güllelerine ihtiyacımız yok. Yalnız bize çok gürültü yap."

"Nasıl gürültü beyim?"

"Toplarını nafile yerinden kımıldatma. Topçularını kalenin bedenlerine doğru yaklaştır. Avazları çıktığı kadar, 'Heya, mola, yisa...' diye bağırt!"

"..."

"Anlamıyor musun? Yalnız gürültü istiyorum."

"Pekâlâ beyim."

Sonra diğer zabitlere döndü: "Siz de bütün askerlerinizi muharebe nizamıyla bunlara yaklaştırın. Mümkün olduğu kadar çok gürültü yaptırın. 'Heya, mola...' çektirin. Angarya naraları attırın. İş türküleri söylettirin."

İhtiyar topçubaşı gibi zabitler de, çavuşlar da bu emirden bir şey anlamadılar. Fakat onlar anlamadan yapmasını pek iyi bilirlerdi.

"Baş üstüne, baş üstüne."

"Haydi, ama çabuk..."

"..."

Hepsi iki adım ayrılınca sisin içinde görünmez oldular. Arslan Bey tepinen atına binince yuları tutan kethüdasına:

"Sen de koş, yanına bir adam al, gerideki Değirmenli Çiftliği'nde biriktirdiğim elli mandayı hemen buraya sür. Burca giden yolun yanında hazır tut... Orada beni bekle. Haydi."

"Baş üstüne."

"Ama çabuk..."

"..."

Hızla mahmuzlanan azgın at şaha kalkarak sisin içine atıldı. Üzerindeki sırmalı kaftanın etekleri altın kanatlara benzeyen Arslan Bey'le, esatirî bir kuş gibi uçtu.

Biraz sonra...

Nereden geldiği belli olmayan derin bir gürültü sis içinde kaynıyor, ileri geri, yaklaşıyor, uzaklaşıyor, dalgalanıyordu. Kös, kalkan, boru sesleri at kişnemelerine karışıyor, alınan emirler, verilen kumandalar yüzlerce ağız tarafından ayrı ayrı tekrarlanıyordu. Bastıkları yerleri görmeyen askerler harp nizamında bağrışarak, duyduklarını tekrarlayarak, dirsekleriyle, kalkanlarıyla birbirlerine dokunarak duman içinde ilerliyorlardı.

Sağ taraftan topçuların "heya, mola"ları işitiliyordu. Etrafını saran gürültüden hücumun başladığını kale de anladı. Boru, trampet, hurra sesleri aksetmeye, tek tük tabanca, [237] tüfek atılmaya başladı. Gözcüler kale bedenlerinin dibine kadar gidip geliyorlardı. Safların arasında topçubaşının büyük bir lâğım açtığı söyleniyordu.

Askerler, zabitlerin emriyle oldukları yerlerde bağdaş kurmuş bekliyorlar, gürültü ediyorlardı.

Nihayet Arslan Bey, terden sırılsıklam olmuş atıyla duman içinde harp sıralarının arasında, adım adım göründü. Her adımda "Yiğitlerim! Sis açılmaya başladı mı hemen susun. Hep birden ayağa kalkın, hücum edecek gibi durun. Ama ileri gitmeyin. Ateş de açmayın. Ben düşmana teslim teklif edeceğim" diyordu.

Topçuların, topçulara karışan angaryacıların "heya, mola" naraları gittikçe ziyadeleşiyor, büyüyor, tüyleri ürpertecek heyecanlı akislerle görünmeyen dağları, taşları inletiyordu.

* * *

Öğleye doğru sis açılmaya başladı. Askerler, sallanan siyahlı beyazlı bayrağıyla Şalgo'yu bir hayal gibi gördüler. Sesler kesildi. Şimalden esen bir rüzgâr dumanları dağıtıyor; gerilere, ormanlara doğru sürüyordu.

Artık herkes birbirini görüyordu.

Kaleye pek yaklaşılmıştı. Askerler, gözleriyle kumandanlarını aradılar. Burç kapısına giden yolun gediğinde atıyla dolaşıyordu. Gediğin önünde büyük bir manda sürüsü vardı. Burcun tepesinde siperlerin arasında kalkanlı, tüfekli adamlar geziniyordu.

Cesur Arslan Bey kır atını ileriye sürdü. Kaleye yüz adım kadar yaklaştı. Arkasındaki kethüdasıyla, genç tercüman koştular...

Gür sesiyle haykırdı: "Hey bre Şalgo muhafızları! Ben, padişahımın dedesine sizin kralınızın memleketlerinden büyük yerler zapt etmiş Bosna Valisi Yahya Paşa'nın torunlarındanım. Ceddim Hamza Balı Bey daha on dört yaşında iken sizin ordularınızı perişan etmiş, Viyana muhasarasında, Viyenberg önünde şan almıştır. Ben hangi kaleye gittimse geri dönmemişim. Daha geçen gün iki küçük topla "Boza" kulesini yerle bir ettim. Mihal Tersi, Etyen Soşay, Andrenaki gibi kahramanlarınıza canlarını bağışladım. Vadiye çekildim. Geçip gitmeleri için yol verdim. Haydi gelin. Siz de teslim olun. Nafile yere kanınızı döktürmeyin..."

Kale ile beraber bütün ordunun işittiği bu teklifi tercüman avazı çıktığı kadar bağırarak tekrarladı.

Derin bir sükût...

Arslan Bey'in atı duramıyor, şaha kalkıyor, sağa sola tepiniyor, kethüda dizgininden tutmaya çalışıyordu.

Burcun tepesinden bir cevap verdiler. Tercüman tekrarladı: "'Ne gibi şartlarla?' diyorlar, beyim."

Arslan Bey, deminkinden daha sert bir sesle haykırdı: "Şartım filân yok. Biz teslim olanın canına kıymayız. Teslim olmazsanız beş dakika sonra kalenin içinde bir canlı adam kalmaz. Karşınızdaki yolun gediği üzerinde gördüğünüz nedir? Anlamıyor musunuz? Babalarınızdan işitmediniz mi? Elli manda ile buraya getirdiğim bu topun iki güllesiyle binlerce Şalgo kuvvetinde olan İstanbul kaleleri tuzla buz oldu. İşte İstanbul'u alan bu top... Bir kere ateş edeceğim. İkinci atıma hacet yok. Ne kaleniz kalacak, ne de kendiniz... Acıyorum size..."

Genç tercüman, bu sözleri yine avazı çıktığı kadar tekrarlarken bütün askerler gözlerini yolun gediğine çevirdiler. Mandaların yanında uzun, büyük, gayet büyük, gayet kalın, gayet siyah, gayet müthiş bir topun korkunç bir ejderha gibi uzandığını gördüler. Safların arasında sevinç sedaları yükseldi. Herkes Arslan Bey'in bir haftadır ne beklediğini şimdi anlıyor, demek bu top geliyormuş...

* * *

Biraz sonra...

Şalgo'nun tepesinde şan, namus kefeni olan meşum beyaz bayrak dalgalanıyordu. Demir kapılar açılmıştı. Korkudan sapsarı kesilen tuğlu kumandan, altın kılıçlı asilzadeler, zırhlı şövalyeler Arslan Bey'in önünde dize gelmişlerdi. Silahları alınan düşman ikişer ikişer bağlanıyor, takım takım ordugâhın arkasına götürülüyordu. Kalenin içindeki kıymetli şeylerden bir dağ ortada kabarıyor; al yeşil bayraklarla kalenin tepesine dolan askerler bağrışıyorlar, aralarındaki dervişler bedenlerden sarkarak ezan okuyorlar, tekbir çekiyorlardı.

Teslim olan kumandanla erkânına Arslan Bey "Korkmayınız. Hayatınız bağışlanmıştır. Biz 'vire'yi bozmayız. Gelin, size elli manda ile buraya getirdiğim topu seyrettireyim" dedi. Tercüman bunu tekrarlayınca hepsi birbirlerine bakıştılar. Bu müthiş, bu korkunç aleti yakından görmeyi hem merak ediyorlar, hem çekiniyorlardı. Arslan Bey'in arkasına takıldılar. Büyük topa doğru yürüdüler.

Yaklaşınca Arslan Bey "İşte" dedi, "sizin böyle topunuz var mı?"

Düşman kumandanı tercümanla cevap verdi: "Hayır."

"Niçin yapmıyorsunuz?"

"Bilmiyoruz."

Genç irisi bir şövalye tercümana bir şeyler sordu. Arslan Bey, "Ne diyor?" dedi.

"Bey bu topu kaç günde İstanbul'dan buraya getirmiş?" diyor.

"Sen de ki: 'İstanbul'dan getirmemiş. Burada bir hafta içinde kendisi yapmış.'"

Tercüman bu sözleri söyleyince esirler afallaştılar. Arslan Bey daha ziyade yaklaşıp elleriyle yoklamalarına, daha yakından görmelerine müsaade ettiğini söyletti. Mağrur kumandan, kahraman asilzadeler, cesur şövalyeler büyük topun etrafına toplandılar. Bir elini hançerinin elmas sapına dayayan Arslan Bey öteki eliyle gülümseyerek pala bıyıklarını büküyor, arkasındaki kethüda başını kaşıyarak gülmekten katılıyor, tercü-

man aptallaşıyordu. Yirmi adım uzakta duran mızraklı nöbetçiler de gülüşüyorlardı. Esirler topa ellerini sürdüler. Deliğini aradılar. Bulamayınca sarardılar. Sonra kızardılar. Birbirlerine bakıştılar. Öyle kaldılar. Kollarını çaprazlayarak yere bakan kale kumandanı titreyerek mırıldandı. Arslan Bey tercümana baktı: "Ne diyor?"

"Bu mertlik değil..." diyor.

"Ona sor ki: 'Henüz bir kere patlamayan bir toptan korkarak hemen teslim oluvermek mi mertliktir?'"

Tercüman sordu.

"..." [238]

"..."

Kalenin kumandanı gözlerini yerden kaldırıp cevap veremedi. Asilzadeler, şövalyeler birbirlerinin yüzlerine bakmaya cesaret edemediler; anî bir ölüm darbesiyle vurulmuş gibi oldukları yerde donup kaldılar.

Bir güllesiyle kaleyi yıkacak olan bu korkunç top siyaha boyanmış kocaman bir kütükten başka bir şey değildi!..

Yeni Mecmua, C. I, Sayı: 12, 27 Eylül 1917, s. 234-238.

Vire

İki senedir Goça taraflarını alan, talan eden on altı bin kişilik Türk ordusundan şimdi bu kalede yadigâr gibi yüz elli asker kalmıştı. Onlar da işte iki yazdır padişahın gelmesini bekliyorlardı. Mutlaka alınacak olan Kızılelma'nın yolu buradandı. Sonbahar başında bir gece Hamza Bey'in ulaklarından bir genç gelmişti. Ondan padişahın Acemistan hududunda olduğunu öğrendiler. Vakıa cephaneleri çoktu. Silahları mükemmeldi. Lâkin ancak daha üç dört aylık erzakları vardı. Ne yapacaklardı? Tata'ya giden geçitler kapalıydı. Etrafta her nevi kuşlar uçuşuyor... Ama hiçbir kervan geçmiyordu.

* * *

Yüksek burcun demir saçaklı küçük penceresinden ufukları ormanlarla, dağlarla çevrilmiş ıssız vadiye dalgın dalgın bakan Barhan Bey "Allah kerim..." diye başını salladı.

Böyle sabahleyin erkenden karşısına dikilen ihtiyar sipahi zabiti Mahmut Ağa çok endişede idi. Daha erzak bitmeden Adelsberg, Rizkinç, yahut Breg kasabalarına bir akın yapılmasını teklif ediyordu.

"'Grobing' çok zengindir. Ah orasını vurabilsek..." dedi.

"Eey, kaleyi ne yapacağız?"

"İçinde elli kişi muhafız bırakırız..."

"Sonra yüz kişiyle nasıl akın ederiz?"

"Basbayağı..."

"Fakat elli kişi bu kaleyi tutamaz."

"Biz on gün içinde döneriz."

"On gün değil, on saat içinde neler olur..."

Barhan Bey çok düşünen, hiç faka basmayan akıllı cesurlardandı. Küçük, siyah gözleri daima karanlık bir inin derinliklerinden bakar gibi parlardı. Ne asildi, ne de kul... Şehzade Beyazıt'ın bütün Anadolu'yu hayrette bırakan meşhur pehlivanı kahraman Kuduz Ferhat'ın üvey kardeşiydi. Lâkin ona hiç benzemezdi. Kuduz'un çelik zırhları kâğıt gibi yırtan pençeleri, kalın demir kalkanları bir dokunuşta delen yumruğu, çeki taşını pamuk torbası gibi zahmetsizce kaldırıp yirmi adım öteye atıveren pazusu Barhan Bey'de yoktu. Barhan Bey'in kısa vücudu, yuvarlak omuzları üstünde hatta biraz sakil görünen kocaman bir başı vardı. Ağırlığından daima bir tarafa eğilmiş gibi duran bu başın içinde sönmez bir ateş, sönmez bir zekâ alevi tutuşuyordu. İşte bu mukaddes alev onu daha pek genç iken en namlı kumandanların sırasına yükseltti. Yıllarca süren muharebenin hudutsuz meydanındaki en son nokta, en ileri kale padişahın emriyle ona emanet edilmişti. Ordu gelinceye kadar ne yapıp yapıp bu ücra kaleyi bırakmamak vazifesiydi. Hâlbuki akın için askerinden bir kısmını ayırsa düşman hemen haber alacak, fazla kuvvetle kaleye yüklenecekti. Hem kuvveti ikiye ayırmak hiç münasip değildi. Zaten kuvvet de ne idi? Yüz elli kişi...

Sipahi Mahmut tekrar sordu: "Erzak bitince ne yapacağız?"

"Allah kerim..."

"Ama kışın akın güç olur, beyim."

"Allah kerim..."

"Nasıl?"

"Meselâ bakarsın ki ganimet ayağımıza gelir."

"Ya ganimet gelmeden bir muhasaraya uğrarsak?"

"Yine Allah kerim..."

"..."

Mahmut Ağa'nın hakkı vardı. Burası ummanın ortasında kaybolmuş öksüz bir ada gibiydi. En yakın kasabaya ancak iki üç günde gidilebilirdi. Kış bastırırsa erzak tedariki imkânsızdı. O vakit kaleyi bırakıp mutlaka "Tata"ya çekilmek icap edecek-

ti. Hâlbuki yüz elli kişiyle günlerce düşmanın; Martolosların,[1] Oskofların, Morlakların,[2] heydüklerin[3] arasından nasıl geçilirdi. Mademki padişah henüz Rumeli'ye geçmemişti, artık bu yaz büyük ordu gelmeyecek demekti. Kırk senedir düşman karşısında saç, sakal ağartan Mahmut Ağa çok itimat ettiği genç kumandanını yine biraz toy buluyordu. "Tevekkül" ile iş bitmezdi.

Sıkılarak "Böyle bekleyip durmaktan ne çıkar?" dedi.

Barhan Bey güldü: "Merak etme Mahmut Ağa, Allah kerim..."

"Ama..."

"Allah kerim, diyorum ya..."

"..."

Tam bu esnada açık kapıdan kısa boylu, pala bıyıklı, tıknaz bir çavuş girdi.

"Beyim" dedi, "sağ kuledeki nöbetçi uzaktan bir kervan göründüğünü haber verdi. Gittim. Baktım. Pek kervana benzetemedim. Galiba asker..."

"Çok mu?"

"Üç dört yüz kişi kadar..."

Mahmut Ağa "Heydükler olmalı" diye mırıldandı. Dayandığı pencereden hızla doğrulan Barhan Bey "Bakalım..." dedi. Odadan fırladı. Mazgallardan sızan hafif bir ziyayla aydınlanmış dar merdivenleri üçer üçer atladı. Mahmut Ağa'yla çavuş da arkasından koşuyorlardı. Kuleye çıkınca sabah güneşinin henüz dağıtamadığı hafif sislerle örtülü ufka dikkatle baktı.

"Şövalyeler..." dedi, "bizi muhasaraya geliyorlar." İyi görmeyen Mahmut Ağa sordu: "Nerden anladınız?"

1 Martolos: 15-19. yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti'nde, çoğunlukla Hıristiyanlardan oluşan ve Rumeli'de bulunan askerî örgüt. Kara martolos, ulufeli martolos, müsellem martolos gibi birliklerden oluşurdu.

2 Morlaklar: Dalmaçya'nın kuzeyinde yaşayan, Sırpça konuşan bir halk.

3 "Hudut üzerinde fasılasız yağmalar, akınlar yapan bir nevi eşkıya" (Ömer Seyfettin'in notu). Kelime Macarcada "hayduk" söylenişindedir. Hırvatçaya da "hajduk" şeklinde geçmiştir. Yazarın özellikle ince sıradan söylenişi tercih ederek yazması, Balkanlardaki bir şive özelliğinden dolayı olabilir. Burada sayılan Martolos, Oskof, Morlak ve Hayduk grupları devletçe kendilerine silah taşıma yetkisi verilmiş azınlık teşkilâtlarıdır.

"Mızraklarından, bayraklarından... Yanlarında iki de top var."

"Şimdi ne yapacağız?"

"Allah kerim... Acele yok. Düşüneceğiz."

* * * [276]

İki saat sonra şövalyelerin gürültücü ordusu kaleyi iyice sarmıştı. Barhan Bey demir kapıyı kapattı. Müdafaadan başka çare yoktu. Zira kulenin methali pek dardı. Huruç hareketi imkânsızdı. Hafif bir yaylım ateşi bile buradan kimseyi çıkartmazdı. Herkes silah başında tetik duruyor, yirmi kişi, hiç dinlenmeden palanganın iç avlusundaki büyük dibekte evvelce hazırlanmış kömürleri dövüyordu. Bu kömürlerin dövülmesi bitince kumandan cephaneliği açtırdı. Kapının önüne gelen ilk on iki çuvalın üst tarafından bir karış kadar barut aldırdı. Başka bir çuvala koydurdu. İçlerinden barut alınan çuvalların üst taraflarını da dövülen kömür tozlarıyla doldurttu. Ağızlarını yine eskisi gibi bağlattı. Sonra sarnıcın başına koştu. Yanından hiç ayrılmayan genç silahtarına "Benim odamda kapının arkasında iki büyük kutu var. Haydi, çabuk onları getir" dedi. Yukarıdan koşa koşa gelen sipahi zabiti Mahmut Ağa kumandana yaklaştı.

"Hücum başlayacak beyim, emret, topları dolduralım."

"Hayır, toplara lüzum yok."

"Onlar toplarını kurdular."

"Kursunlar."

"Eey, biz ne yapacağız?"

"Bekleyeceğiz. Gazilere söyle, ben yukarı gelinceye kadar ateş etmesinler."

"Baş üstüne."

Mahmut Ağa ayrılmadan silahtar kutuları getirdi. Barhan Bey kendi eliyle kutunun birini açtı. Sarnıca boşalttı. Bu siyah bir tozdu. Silahtara "Elindekini de, git, kuyuya boşalt" dedi. Sonra anlamadan bakan Mahmut Ağa'ya güldü.

"Artık serbestçe 'vire'yi konuşabiliriz."

"Ne? 'Vire'yi mi?"

"Evet."

"Sahih mi söylüyorsunuz beyim?"

"Sahih ya."

"Cephaneliğimiz barut dolu, silahlarımız mükemmel, gazilerimiz hazır, üç aylık yiyeceğimiz de var. Biz nasıl teslim oluruz?"

"..."

"Kalede kimse buna razı olmaz beyim."

"Nene lâzım. Sen şimdi benimle beraber gel, yukarı çıkalım."

Barhan Bey, gülümseyerek, bedenlere çıkan taş merdivene doğru yürüdü. Biliyordu ki Türk askeri çok itaatlidir. Kumandanları ne söylerse hemen yaparlar. Fakat yalnız bir emre karşı itaat göstermezler. O da "teslim emri"dir. Türk ölmeyi teslim olmaya tercih eder... Evet, "vire"ye kimse razı olmayacaktı. İçinden, "Ama kandırırım..." dedi. Kalenin üstüne çıkınca Mahmut Ağa'ya döndü.

"Zabitleri, bölükbaşıları, çavuşları çağır. Buraya gelsinler, kendileriyle konuşalım. Haydi..." emrini verdi. Sonra beden siperlerini dolaştı. Diz çökmüş dışarıya bakan askerin sırtından şövalyeler ordusunu tetkik etti. Üç yüz kişiden fazla idiler. Formaları, silahlan muntazamdı. Hiç çapulcuya filan benzemiyorlardı... İki dakika sonra zırhlarını giymiş tolgalı zabitler, çavuşlar etrafına toplandılar. Barhan Bey bir elini padişahın son defa ihsan ettiği murassa kılıca dayamıştı. Ağır, levent bir sükûn ile "Ağalar" dedi, "görüyorsunuz, kaleyi saranlar bizden çok. Belki bizim iki mislimiz. Müdafaada kalsak üç aylık erzakımız var. Çok dayanamayız. Hâlbuki bu sene bize imdat gelmesinin imkânı yok. Huruç da edemeyiz."

"Niçin? Niçin?.." diye mırıldandılar.

"Bakınız niçin? Bu kaleyi biz yapmadık. Vaktiyle düşmandan 'vire' ile aldık. Düşman galiba burasını yalnız müdafaa için yapmış, çünkü hem kapısı çok dar, hem de bir meydana doğru açılmıyor. Kapının karşısındaki, şu gördüğünüz tümsekte elli kişi yaylım ateşi açsa, dışarıya sağ kimse çıkamaz."

İhtiyar Mahmut Ağa titriyordu. "Biz teslim olmayız..." dedi.

"Hayır teslim olmayacağız. Vuruşmak için bir meydan bulacağız. Buna razı mısınız?"

"Razıyız, razıyız..."

"Bana emniyetiniz var mı?"

"Var, var."

"O hâlde ben düşmanla 'vire'yi konuşacağım. Maksadım teslim olmak değil, muharebe etmektir. Varın yoldaşlara söyleyin. Sakın yanlış fikirlere kapılmasınlar. Benim emrimden dışarı çıkmasınlar."

"Baş üstüne, baş üstüne..." diye ayrılan zabitler, bölükbaşıları siperlerin arasındaki askerin yanına koştular. Mahmut Ağa Barhan Bey'in yanında kaldı. Tercümanı çağırttılar. Asabî adımlarla kapının üstündeki yüksek sipere gittiler. Barhan Bey tercümana "Sor bunlara, ne istiyorlar bizden?" dedi. Tercüman bağırdı. Şövalyelerin saflarından gayet düzgün bir Türkçe ile cevap verdiler: "Bu kaleyi istiyoruz, teslim etmezseniz zorla alacağız."

Artık tercümana lüzum kalmadığını gören Barhan Bey bağırarak kendi konuşmaya başladı: "Pekâlâ, kaleyi size bırakalım. 'Vire'yi söyleşelim."

"..."

"Söyleşelim."

...

"Biz burada yüz elli kişiyiz. Hepimiz harp eriyiz. İçimizde çoluk çocuk, kadın, ihtiyar yok. Siz hücumla bu kaleyi bizden alamazsınız. Cephaneliğimiz ağzı ağzına barut dolu. Erzakımız var. Silahlarımız mükemmel. Adamlarınızdan birini gönderin. İçeri girsin. Biz de size bir rehin veririz. Adamınız cephaneliği, silahlarımızı, askerlerimizi gözüyle görsün, yalan mı söylüyoruz, sahih mi, anlasın. Sonra 'vire'yi konuşuruz." [277]

Aralarında bu teklifin tercümesi biraz uzun sürdü. Şövalyeler kabul ettiler. Kapıdan silahsız bir düşman askeri içeri alındı. Bir sipahi de rehin olarak dışarı verildi. Barhan Bey, kendi eliyle bu askere kalenin her tarafını gezdirdi. Dolu cephaneliği, topları, silahları, askeri ayrı ayrı gösterdi.

"Haydi yiğidim, git, kumandanlarına gördüklerini aynıyla söyle" dedi.

Bu asker dışarı bırakılarak, verilen sipahi de içeri alındı. Yarım saat geçti... Barhan Bey siperde bekliyordu. Henüz cevap verilmemişti.

On dakika daha geçti.

Deminki Türkçe ses ansızın sordu: "'Vire' için şartlarınız ne?"

Barhan Bey bağırdı: "Biz iki senedir burada bekliyoruz. Artık ordumuzun gelmeyeceğini anladık. Bize müsaade edin. Silahlarımızla dışarı çıkalım. Atlarımızı, cephanelerimizi, erzakımızı size bırakacağız. Aşağıya, memleketimize doğru çekilip gideceğiz."

.....

Şövalyeler bu teklifi kısa bir müzakereden sonra kabul ettiler. Cephaneler, toplar, atlar, erzak ellerine geçtikten sonra muharebeye, hücuma ne hacet vardı. Zaten bu yüz elli Türk yolda açlıktan ölecekti. Tata'ya kadar yollarda binlerce Martolos kaynıyordu. Kaleyi bırakmak, sahipleri için muhakkak ölüm demekti. Fakat... Barhan Bey'in sesini yine duydular.

"Vireyi bozmayacağınıza nasıl teminat verirsiniz?"

"..."

.....

Şövalyeler namusları üzerine söz vermek istediler. Barhan Bey bunu kâfi görmedi. Vakıa onlar hakikatte "vire"yi bozmasını düşünmüyorlardı. Türklerden zorla, muharebe ile kale almanın ne çetin şey olduğunu hepsi bilirdi.

"Nasıl teminat isterseniz veririz" dediler.

Barhan Bey istediğini söyledi: "Biz yüz elli kişiyiz. Siz üç yüzden fazlasınız. Evvelâ iki kısma ayrılınız. Bir kısmınız bütün silahlarını öteki kısma versin. Silahlılarınızın adedi müsavî olsun. O vakit emniyetle kapıdan çıkarız. Sonra biz çıkınca evvelâ silahlılarınız, sonra silahsızlarınız kaleye girsin. Biz size birçok cephane, top bırakıyoruz. Siz de toplarınızı içeri alın. Yalnız şu karşıdaki tepelere varıncaya kadar kaleden dışarı çıkmayacağınıza söz veriniz."

.....

Bu teklifin müzakeresi de epeyce sürdü. "Vire"yi zaten bozmasını hiç düşünmeyen şövalyeler bu teminatı vermekte bir beis görmediler. Sert kumandalarla askeri ikiye ayırdılar. Bir kısmını silahsız bıraktılar. Kalenin açılan kapısından yayan olarak en önde Barhan Bey çıktı. Arkasından, tüfekleri, okları,

kalkanları, tolgaları, zırhları parlayan, kaplan postlarına bürünmüş yüz elli cengâver göründü. Silahların, kılıçların şakırtısından başka hiçbir seda işitilmiyordu. Kapıdan yüz adım kadar uzaklaştılar. Düşman askerleri boş kalan kaleye sevinç naraları, zafer hurraları atarak giriyorlardı. Hemen burcun kulesine bayraklarını çektiler. Çifte katırlara yüklü toplarını da dar kapıdan soktular. Dışarıda yalnız ağırlıkları, cephaneleri, mekkâreleri kalmıştı.

* * *

Barhan Bey ansızın haykırdı: "Mahmut Ağa, çabuk tümseği tut..."

Kıtadan elli kişi ile bir anda kopan Mahmut Ağa kale kapısının ta karşısındaki tepeye fırlayıverdi. Barhan Bey'in kumandasıyla yalın kılıç kırk kişi de sol taraftaki çalılık kenarında duran düşman cephanesinin mekkârelerinin üstüne canlı bir çığ gibi düştü.

Kaleyi alan galipler aman verdikleri mağlûplarının bu garip hareketlerinden evvelâ bir şey anlamadılar. "Ne oluyor?" diye bedenlerden bakışıyorlardı.

Türkçe sordular: "İşte biz kalenin içindeyiz... Neye gitmiyorsunuz?" Barhan Bey'in kahkahası cevap verdi.

"Sizi muhasara ettik. Hemen teslim olun!.."

"!!!"

"..."

"???"

Derin bir sükût... Sonra müthiş bir uğultu... Bedenlerin siperlerinde koşuşmalar... Küfürler, kumandalar... Barhan Bey'in bulunduğu tarafa oklar atılmaya başladı. Şaşkın galipler dışarıdaki ağırlıklarının, cephanelerinin zapt olunduğunu, yük muhafızlarından kesilmeyenlerin bağlanarak esir edildiklerini görünce bütün bütün şaşırdılar. Kale kapısından dışarı atılmak isteyenlerini tümsekteki Mahmut Ağa'nın sipahileri okla, kurşunla birer birer deviriyordu.

Gürültü içinde Barhan Bey'in sert sesi tekrar işitildi: "Bre şövalyeler! Yazık size! Son kurşunlarınızı atıyorsunuz, cephanelerinizi zapt ettim. Sonra ne yapacaksınız? Tüfekleriniz el-

lerinizde çoban sopası gibi kalacak. Bu dar kapıdan çıkamazsınız. Kim isterse denesin. Gelin, teslim olun. 'Vire'yi konuşalım."

.....

Yavaş yavaş silah sesleri kesildi. Ama bir cevap çıkmadı. Bir dakika evvelki galiplerin bu acıklı, bu şaşkın sükûtuna parça parça cevap verir gibi, Barhan Bey fasılalı narasına devam etti.

"Bıraktığım toplar boştur. Cephanelikte barut diye adamınıza gösterdiğim çuvallar kömür tozu doludur. İsterseniz gidip bakın.."

.....

"Kuyu ile sarnıcın suları da zehirlenmiştir. İsterseniz alınız, bakınız, ölmek isterseniz bir damla tadınız..."

.....

"Şimdi vireyi reddedip teslim olmazsanız üç gün sonra susuzluktan öleceksiniz. Yahut yine teslim olacaksınız. O vakit aman vermem."

.....

"Düşünün, taşının. Avucumun içindesiniz. Bir yere kaçamaz, kurtulamazsınız."

.....[278]

Kalede bir gürültüdür gidiyordu. Dar kapının önünde zehirli oklar, çatal kurşunlarla yaralananlar acı acı inliyorlardı. Siperlerde koşuşuyorlar, topları yerlerinden oynatıyorlar, eğilip asabî, korkunç nazarlarla aşağıya, deminden "vire" ile bıraktıkları müthiş mağlûplarına bakıyorlardı. Bir saat sürmedi; kalede akıl, muhakeme şaşkınlığa galebe çalar gibi oldu. Sarnıçla kuyunun simsiyah suyunu, cephanelikteki açılan çuvalların kömür tozlarıyla dolu olduğunu gören şövalyeler vaziyetlerinin vahametini takdir ettiler. Su yoktu. Barut yoktu. Kalenin dar kapısından çıkmak imkânı yoktu. Öyle korkunç bir kündeye gelmişlerdi ki... artık "pes" demekten başka çare yoktu!

Biraz evvel şövalye saflarının arasından bedenlere teslim teklif eden Türkçe ses, bu sefer bedenlerden aşağıya, pusulara yatmış yeni muhasırlara haykırdı: "Kaleyi size bırakacağız. 'Vire'yi konuşalım!"

"Konuşalım..."

.....

Şövalyeler şart olarak silahlarıyla beraber cenuba gitmelerini teklif ediyorlardı. Barhan Bey kabul etmedi. Barutsuz, susuz bir kale ne işe yarardı? Bu kaleyi alıp içine girmek zaten tuzağa düşmek demekti. İşte buna kendileri bir misaldi! Şövalyeler Barhan Bey'e şartlarını sordular. Onun şartları gayet makul, gayet basitti. Kalede kapalı kalanlar tüfek, ok, kılıç, kama, meç, topuz; kalkan, pişтov gibi ne kadar silahları varsa hepsini bedenlerden aşağı atacaklardı. Barhan Bey bunları sayıp topladıktan sonra kalenin içinde herkesin silahsız kaldığına emniyet getirirse bir "şart'la canlarını bağışlayacaktı.

"O şart ne?" diye haykırdılar...

"Silahlarınızın hepsi aşağı atılmadan bu şart söylenilmez."

.....

* * *

Kalede kapalı kalanlar, Barhan Bey'in karşısında, ümitsiz bir inatla üç gün daha dayandılar. Geceleri dar kapıdan çıkmaya çalışıyorlardı. Fakat aksi gibi ayın on dördü idi. Her taraf gündüzden daha aydınlıktı. Sipahiler dar kapıdan kayan her gölgeyi hemen deviriyorlardı. İçeride dudaklar kurumuş, susuzluk cana tak demişti. Cephaneleri de tükeniyordu. Sonlarını, akıbetlerini düşünmeye başladılar. Nihayet "vire" şartını anlamak için silahlarının hepsini kalenin bedenlerinden aşağı atmaya karar verdiler. Dördüncü günü sabahı burcun etrafında ansızın bir ok, yay, kılıç, kalkan, tüfek, meç yağmuru başladı. Bu yağmur beş dakika kadar sürdü. Yeniçeriler, sipahiler, azaplar bu silahları kucak kucak toplayıp tümseğin arkasına taşıdılar. Barhan Bey, hepsini dikkatle saydırdı. Denk denk bağlattı. Tam üç yüz kişinin silahları olduğuna kanaat getirdi. Sonra askeriyle beraber kalenin kapısına doğru ilerledi. Bağırdı: "Hepiniz iç avluda toplanın!"

Silahsız düşman kendi lisanlarıyla tekrarladıkları bu emre bir koyun sürüsü usluluğuyla itaat etti... Barhan Bey yalın kılıç sipahilerle kapıdan girdi. Avlu dolmuştu. İstese şimdi hep-

sini kılıçtan geçirebilirdi. Ama, hayır... Ona kafa değil.. erzak lâzımdı.

"Şövalyelerle asilzadeler bu tarafa ayrılsın" dedi. Parlak zırhlı, tüylü tolgalarının etrafında altınlı siperleri göze çarpan cesur şövalyeler, gümüş tokalı kemerler bağlamış zengin asilzadeler bir tarafa toplandılar. Sayıldı. Bunların hepsi elli kişiydi.

"Kumandanınız kim?" diye sordu.

İçlerinden iri, kırmızı sakallı bir adam ilerledi. Yüzü sapsarıydı. Bu, meşhur muhariplerden Petonleç idi. Uğradığı susuzluk, cephanesizlik vartasından ziyade, vuruşarak namuskârane ölmek ihtimalinin ademi onu bitirmişti. Barhan Bey tercüman vasıtasıyla dedi ki:

"Asilzadelerle şövalyeleri rehin gibi kalede tutacağım. Sen iki yüz elli silahsız askerinle var git, bir ay içinde bana mutlaka bin çuval un, beş yüz kazevi pirinç, beş yüz koyun, iki yüz tulum yağ, yüz tulum peynir, yüz tulum pekmez getireceksin. Bir ay içinde bu istediklerim kaleye gelmezse rehin tuttuğum elli kişiyi keseceğim."

Prens Petonleç daha beter sarardı, dudaklarını ısırdı. Bu şart felâketin en müthiş tarafıydı. Barhan Bey tercümana:

"Sararıyor, sor bakalım, çok susamış mı?" dedi.

Petonleç cevap vermedi. Barhan Bey'in emriyle sipahiler avlunun ortasındaki kuyuya koştular. Bir kova su çektiler. Kovayı getirince doldurulan kupayı evvelâ Barhan Bey içti:

"Korkmayınız, ne sarnıç, ne de kuyu zehirlidir" dedi, "ben sizi aldatmak için yalnız içine biraz siyah boya attım. Siz tatmaya korktunuz. İnsan ölümden bu kadar korkarsa çok yanılır."

Kupayı kumandana verdi. Üç gün susuz duran kumandan kendine uzatılan şeyi reddetmedi. Artık silahsız esirler kuyunun başına üşüşmüşlerdi... Barhan Bey rehinlerin sol kuledeki taş odaya götürülmesini emretti. Sonra kumandanı alarak cephaneliğe götürdü. Barut çuvallarının üst taraflarını döktürttü. Bir karış aşağılarının kömür tozu olmadığını gösterdi.

"Anladın ya... Baruta ihtiyacım yok. Ne vakit istersen beni muhasaraya gel..." dedi.

Üç gündür kirli renginden korkup tadamadıkları suları kana kana içince biraz canlanan silahsız düşmanlar, önlerinde yatan kumandanları, gözleri yerlerde, dalkılıç sipahilerin şakaları arasında, dar kapıdan İkişer ikişer çıkarak geldikleri tarafa doğru, miskin miskin, gittiler.

* * *

Bir ay geçmeden rehin asilzadelerle şövalyeleri kurtarmak için Prens Petonleç'in gönderdiği büyük erzak kervanı kalenin önüne yıkıldı. Dolu çuvallar, şişkin kazeviler, ağır tulumlar birer birer içeri taşınıyordu. İç eyaletlerden çok uzaklardaki bu garip kalecik, mutlaka "Kızılelma"yı alacak olan büyük ordunun gelmesini, artık birkaç yıl daha rahat rahat bekleyebilecekti!

Yeni Mecmua, C. I, Sayı: 14, 11 Teşrîn-i evvel [Ekim] 1917, s. 275-278.

Küçük Hikâye

Yeni Bir Hediye

Yemekten kalkalı belki bir saat olmuştu. Karı koca, kahvelerini, her vakitki gibi yalının balkonunda içtiler. İçindeki şeyler silinmiş süpürülmüş de sonra havaya mıhlanmış gümüş bir tepsiye benzeyen ay her tarafı aydınlatıyor, dargın denize uzun ve yaldızlı aksini bırakıyor; yorgun dağları, ziyasız yalıları, bülbülsüz koruları mor ve serin sisle örtüyordu. Sadi Bey üçüncü sigarasını da bitirdi. Bu, otuz yaşına gelmeden altmışını tamamlamış sıska bir gençti. Âkil baliğ olmadan dökülmeye başlayan saçlarından şimdi tepesinde tek bir kıl bile yoktu. Kafası ayın ziyasıyla bir balkabağı gibi parlıyordu. Gözlerini uzaklara, pek uzaklara dikmişti...

Karısı, Cevriye Hanım –kocasına inat– gürbüz, şişman, canlı, kanlı, genç, dinç bir vücuttu. Yirmi beş yaşında vardı. Ama o kadar körpe görünürdü ki... Tanıyanlar hep "ancak on dördünde..." hükmünü verirlerdi. Hem de şairdi. Kafiye ve millî vezin ona hayat iksiri gibi tesir ediyor, yeni şiirleri okudukça şişiyor, bu yazın dayanılmaz sıcağında Tokatlıyan'ın "frambuvaz" dondurmasını yemiş gibi ferahlıyor, iştihası açılıyor, günde on iki defa karnı acıkıyordu.

"Oh ne ulvî manzara!" dedi.

"...."

Sadi Bey sesini çıkarmadı. Sanki işitmemişti. Cevriye Hanım kıvrandı. Balkonun kenarını sıktı. Bir elini kalbinin üstüne koydu. Sık sık nefes alıyordu.

"Ah ölüyorum..." diye derin derin içini çekti. Sadi Bey uykudan uyanmış gibi sersem bir hayretle sordu: "Niçin karıcığım?"

"Teessürden..."

"Hangi teessürden?"

"Hâlimi görmüyor musun?"

"Görüyorum."

"Ne görüyorsun?"

"Çok yemek yedin. Biraz hazımsızlık sıkıntısı..."

"Heyhat, işte erkekler!.." diye Cevriye Hanım hüngür hüngür ağlamaya başladı. Tepiniyor, hayalî bir velospitin görünmeyen tekerleklerini çevirir gibi ayaklarını hareket ettiriyor, "Ah Sadi! Sen hiç beni anlamadın!" diyordu.

Sadi Bey, hakikaten karısını iyice anlamamıştı. O kadar hassasiyetine, teessür kabiliyetine rağmen, her gün şişmanlıyor, hiç zayıflamıyordu. Sadi Bey, pek maddî, pek ciddî idi. Her şeyi soğukkanla muhakeme ederdi. Yine öyle iken muharebenin başından beri her sene donlarının kemerinden beşer parmak kasılmak mecburiyeti baş gösteriyordu. Otuz dokuz numara yakalık kullanırken şimdi otuz iki numara yakanın içindeki boynu İsveç jimnastiğinin en güç hareketlerini bile rahatça yapabilirdi.

Karısı tekrar sordu: "Bu hâlim çok yemek yemekten mi?"

"Bilmem."

"Bilmiyorsan, neye iftira atıyorsun?"

"..."

Sadi Bey cevap vermedi. Yine derinlere daldı, gitti. Fakat Cevriye Hanım'ın hiddeti geçmedi. Kocasına hiddetli hiddetli bakarak "Sende saksağan kadar hissiyat yoktur" dedi, "aklın fikrin hep yemekte... Balıkpazarı tellâlı mısın, nesin? Pirinç, bulgur, yağ, peynir fiyatı... Düşün babam, düşün... Sanki senin düşünmenle fiyatlar düşecekmiş gibi... Hâlbuki benim teessürüm ne kadar hissî, ne kadar ruhî... Şu havada parlayan aya bakıyorum, bu gülümseyen ay şimdi küre-i arzın yarısına bakıyor... Kimbilir ne kadar aşk ve alâka levhası seyrediyor..."

Sadi Bey omuzlarını büzerek asabî bir tavırla "Bize ne?" dedi, "ne seyrederse etsin..."

Cevriye Hanım, kocasına baktı, baktı. Sonra ellerini aya kaldırarak, "Ey ilâhî çehre! Gülen gözlerinin altında ne kadar hayvanlar bulunduğunu anlıyor musun?" dedi.

Yıldızsız semada yalnız başına bakan ay, "Anlıyorum, anlıyorum..." der gibi sanki daha beter gülümsüyor, hafif bir rüzgâr denizdeki uzun aksini genişletiyordu.

Sadi Bey, "Benim başkalarının aşk ve alâkasıyla uğraşacak vaktim yok..." dedi. Cevriye Hanım cevap verdi: "Balıkpazarı tellâllarının işleriyle uğraşacak vaktin var ama..."

Karı-koca birbirlerine baktılar.

Sadi Bey sordu: "Sen benim ne düşündüğümü biliyor musun?"

"Biliyorum."

"Ne?"

"Et."

"Hayır."

"Pirinç."

"Hayır."

"Yağ."

"Hayır."

"Bulgur."

"Hayır."

"Eey, öyle ise fasulye."

"Hayır."

"Kuru fasulye."

"Hayır diyorum, hanım."

"Ne? Patates mi?"

"Hayır..."

Cevriye Hanım kocasının başka bir şey düşüneceğine hiç ihtimal veremezdi.

"Şüphesiz bir saattir şairane hayalâta dalmamıştın ya?"

"Doğru... Şairane değil..."

"Ne düşünüyordun, öyleyse sen söyle..."

"Ne düşüneceğim? Yeni bir masrafı..."

"Ne gibi?"

"Bütçemizi alt üst edecek bir masraf... Bu ay üçüncü hediyeyi alacağız."

Cevriye Hanım birden anlamadı.

"Ne hediyesi?"

"Dayının çocukları sünnet oldular. Yarın akşam davetliyiz.

Ne hediye götüreceğiz? Bu ay düğünleri olan iki akrabamıza beşer liralık hediye götürdük."

Cevriye Hanım "Mutlaka maddî bir hediye götürmek lâzım mı?" dedi, "Manevî bir hediye götürelim. Bedava, fakat pek çok kıymetli bir şey..."

"Ne gibi?"

"Ben bir şiir yazayım. Onu götürelim."

"Böyle maskaralık olmaz."

"Vay, sen şiiri hakir görüyorsun ha..."

"Canım... şey."

"Ne..."

"Böyle şey olur mu?"

"Niçin?"

"Sonra bize..."

"Ne diyecekler..."

"Deli derler..."

"..."

"...."

Karı koca yarım saat kadar münakaşa ettiler. Her münakaşadan olduğu gibi onların münakaşalarından da hiçbir netice çıkmadı. "Fikirlerinin çarpışmasından âdeta hakikat şimşeği söndü."[1] Ay, onları daha iyi görebilmek için yavaş yavaş, çaktırmadan, daha tepeye, göğün ta ortasına çıkıyordu. Cevriye Hanım, "Boş lâflarınla şairane hayalâtımı dağıtıyorsun!" diye kocasına darıldı. Rebabî teessüründen, gerine gerine yatak odasına çıktı. Balkonda yalnız kalan Sadi Bey, karısının içine fenalık verecek derecede müessir olan bu ulvî manzara içinde, yarın alacağı hediyeyi düşündü.

"Ne alayım? Ne alayım...?" diyordu. İki tane sünnet çocuğu... Birer kol saati alsa... üçer liradan altı lira... Birer hokka takımı... beşer liradan on lira. Pigmalyon'da kemik bir kâğıt bıçağının fiyatını sormuş ve tenekeden ürken cesur bir spor beygiri gibi iki adım geriye fırlamıştı. Bir kâğıt bıçağı beş buçuk liraya idi... Düşündü. Düşündü. Dünyada ucuz bir şey kalma-

1 Namık Kemal'in "bârika-i hakikat, müsâdeme-i efkârdan doğar" (hakikat şimşeği fikirlerin çarpışmasından doğar) özdeyişine telmih yapılıyor.

mıştı. Bu ay hediye için on lira mümkün değil veremeyecekti. Ayın nihayetine daha on sekiz gün vardı. Gözlerini havadan denize indirdi. Ayın aksi, içinden bir karartı geçiriyordu. Dikkat etti. Bir torpido...

Havada ay... denizde ayın aksi... ayın aksinin içinde yaldızlı, gümüşî köpükler saçarak yürüyen sessiz, kahraman bir torpido... Bir ressam olsa şu manzaraya deli olurdu.

Sadi Bey, böyle düşünürken sanki ressammış gibi deli oldu. "Buldum! Buldum!" diye haykırdı.

Karısı henüz uyumamıştı. Yatak odasının penceresinden dağınık saçlı başını çıkardı: "Ne buldun?"

"Alacağımız hediyeyi..."

"Ne? Ucuz bir şey mi?"

"Hem ucuz, hem pahalı..."

"Pahalı... Kaç kuruş? Bin kuruş mu?"

"Hayır, bir milyon kuruş..."

"Tanesi mi?"

"Evet."

"Sen deli olmuşsun? Bu parayı nerde bulacaksın?"

"Bir milyon kuruş kıymetinde ama... tanesi bir liraya..."

"O ne?"

"Bil bakayım..."

"Benimle eğleniyorsun..."

"Hayır, vallahi sahi söylüyorum."

"Söyle Allah aşkına ne?"

"Söylemem, sen de düşün, bul..."

"Söyle diyorum, şimdi zihnim dağınık..."

"Canım sende hiç sürat-i intikal yok mu?"

"Sende sürat-i intikal yoktur."

Sadi Bey balkonda bir kahkaha attı.

"Pekâlâ, bende sürat-i intikal yoktur. Sende vardır. Öyle ise işte sana söylüyorum. Bir milyon kuruş kıymetinde bir hediye! Fakat alırken bir liraya alacağız. Nedir? Bu..."

"Eğleniyorsun benimle..."

"Hayır, eğlenmiyorum."

"Yenir mi, yenmez mi?"

"Yenmez be... Bir milyon liralık şey hiç yenir mi?"

"Büyük mü, küçük mü?"

"El kadar."

Cevriye Hanım, pencereden yarı beline kadar sarkarak balkona atılacakmış gibi kocasına bakıyor, düşünüyor, düşünüyor, bir türlü bulamıyordu.

"Yumuşak mı, katı mı?"

"Yumuşak, ama pamuk gibi değil. Kâğıt gibi."

"Baş harfini söyle."

"Dal..."

Cevriye Hanım "dal" harfiyle başlayan birçok şey saydı: "Dondurma, davul, dama, def, damızlık koyun, duvar saati, dev aynası, darı, diba, demir, dem çeken güvercin, derrace, dikiş makinesi... ve ilh..." O söyledikçe Sadi Bey gülüyor, "Bu milyon kuruş kıymetinde mi?" diye karısını üzüyordu. Cevriye Hanım bu hediyenin ne olduğunu bulamadı. Canı öyle sıkıldı ki... Nihayet cevaben dedi ki:

"Söyle, nedir, yoksa vallahi kendimi aşağı atarım" diye haykırdı. Sadi Bey gülmekten katılıyor, parlak kafası sarsılıyordu.

"Kendini atmaya hacet yok, de ki: 'Bende sürat-i intikal yok' söyleyeyim."

"Pekâlâ, yok..."

Sadi Bey sandalyesinden kalktı. Meraktan kıvranan karısının yüzüne bakarak şen ve keyifli bir kahkaha attı, "Donanma piyangosu be..." dedi. Ağır bir masraftan birdenbire kurtulan züğürtlere mahsus samimî bir sevinçle ellerini ovuşturarak içeri girdi ve o gece pek rahat bir uyku uyudu.

Donanma, Sayı: 140 (91), 11 Teşrîn-i evvel 1333/11 Ekim 1917, s. 1460-1462.

Binecek Şey

Derviş Hasan birdenbire durdu. Kirli, yırtık yenleriyle alnının terlerini sildi. Sıcak bir haziran güneşi dünyayı sebepsiz bir belâ gibi kasıp kavuruyordu. Sabahtan beri işte dört saattir hiç durmadan yürümüştü. Etrafına bakındı: Seyrek, sıska ağaçlı bir ormanın kenarında idi. Uzakta, tirşe rengi hafif bir sisle boyanmış kat kat dağlar görünüyordu. Köye, kasabaya benzer bir şey gözüne çarpmadı. Yolun üst tarafındaki ağaçlara döndü. "Biraz dinlensem..." diye düşündü. Vakıa şu alacalı gölgelerde uzanıp rahat bir uyku çekmek... hiç de fena değildi. Fakat karnı zil çalıyordu. "Öğleden evvel bir köye rast gelirim" ümidiyle geceyi geçirdiği çoban kulübesinden aç çıkmıştı. Her hâlde yürümeli, bir an evvel bir köye yetişmeliydi! Ama hangi köye?.. Derviş Hasan bunu asla bilmez, düşünmez, aklına getirmezdi. Otuz senedir, omuzunda keşkülü, sırtında abası, gönlünde tevekkülü, nereye gittiğini bilmediği yollardan geçmiş, ismini öğrenmediği köylerde misafir kalmıştı. Her yerde ona yiyecek, içecek verirlerdi. Anadolu tekkelerinin kapıları ağzına kadar açıktı. "Huu..." diye girer, isterse haftalarca, aylarca... ta canı sıkılıncaya kadar kalırdı. Dağın, taşın, nehrin, gölün, ormanın hususî isimleri olur muydu? Onun fikrince köylerin, kasabaların, şehirlerin isimlerine de lüzum yoktu. Hepsi "dünya" demekti. Balık denizinde nasıl hiçbir mevzu kanuna tâbi olmadan, rahat rahat yüzerse, o da, dünyasında öyle serbest serbest gezerdi. İlkbaharlar, sonbaharlar, yazlar, kışlar tabiatın birer efsanesiydi. Hükümet, kanun, aile, din, ahlâk hâsılı her şey, nazarında, manası olmayan birtakım uydurma lâtifelerdi. Vü-

cut bir rüya idi. Hayat bir seraptı. Ancak nadanlar bu rüya ile seraba aldanırlar, beyhude yere üzülürlerdi. Hakikat "bir"di. O da "aşk" idi. Aşkı idrak eden büyük hakikate ermiş, haricî, batınî kâinatın, hakkın manasını anlamıştı.

Derviş Hasan işte bu erenlerden biriydi. Geniş, kuru omuzlarının üstündeki koca külâhlı, çok saçlı başı, beyaz sakallı yanık yüzü, derin, iri, siyah gözleri ona garip bir heybet verirdi. Ne olduğuna dikkat etmediği "dünya"nın üstünde bir duman içindeymiş gibi, hiç görmeyerek yaşardı. Aşkı, Allah'ı, hakikati, saadeti, gayesi ruhunda idi. Aşkın haricindeki şeyler onun etrafında toplanmış bir küme masivâ bulutuydu. "Vücut" yoktu. Fakat gayr-i ihtiyarî "Of, dizlerim..." dedi.

Açlık, sıcak, ihtiyarlık üç bin okkalık bir yük gibi sırtına çökmüştü. Şimdi, bir an için, aşkını unutuyor, bu ağır yükün altında ezilen vücudunun varlığını sezer gibi oluyordu. Başı çatlayacak derecede ağrıyor, ayakları titriyor, nefes aldıkça, daralmış göğsü acıyordu. Tekrar durduğu yolun ilerisine, gerisine baktı. Ne gelen vardı, ne giden... Gözlerini yere indirince, birtakım hayvan, kağnı izleri gördü. Mutlaka yakında bu izlerin gittiği bir köy, bir kasaba bulunacaktı. Bu tahmin ona teselli verdi, onu sevindirdi. Derin bir "huuu" çekti. Ellerini arkasına bağladı. Yine aşkının hakikatine dalarak, yine etrafını dumanlaştırarak, hiçbir şey görmeden, yürümeye başladı. Gitti, gitti. Fakat bu ümit verici izlerle örtülmüş, cehennem gibi sıcak, çöl gibi tozlu yol bitmiyordu. Nefesi, kolları, dizleri kesiliyor, hakikatte "olmayan" vücudunun elemleri, "mevcut olan" ruhunu sıkıyordu. Ömründe ilk defa olmak üzere bir araba düşündü. Bu arabanın yumuşak, ipek yastıklı içi kim bilir ne kadar rahattı.

Yavaşça "Ah bir araba olsa..." dedi. Sonra, sırma eğerli bir atı gözünün önüne getirdi. Böyle bir ata binse ufukta göreceği en uzak bir köye yarım saat içinde gidebilirdi. Hayalinden deve katarları, kervan katarları geçti. Açlıktan, sıcaktan, ihtiyarlıktan artık o kadar bitkin bir hâldeydi ki... Gülümsedi.

"Bir topal eşek olsa da razıyım ya..." dedi. Sıcak gittikçe kızıyor, yol daha ziyade biçimsizleşiyor, tozlar çoğalıyor, taşların arasında baygın kertenkeleler görünüyordu. Kendine baktı. Tozla örtülmüş çarıklarının eskiliği belli olmuyor, kıllı göğ-

sünden çamurlu terler damlıyordu. Gayret lâzımdı. "Yolcu yolunda gerek..." nasihatini hatırladı. Yürüdü. Yürüdü. Yürüdü. Saatlerce yürüdü. Güneş tam tepeden tekrar ufka doğru inmeğe başlamıştı. Derviş Hasan şimdi şehirlerdeki zengin, tenperver zahitlerin içmeye kıyılamayacak soğuk, berrak sularla serin gölgeli rahat şadırvanlarda ikindi namazı için abdestlerini tazelemekle meşgul olduklarını düşündü. Onların cehennem azabıyla, cennet hırsıyla daima rahatsız olan ruhlarına mukabil vücutları ne kadar mesut, ne kadar rahattı... Yürüdü. Yürüdü. Yürüdüğü yolda izler gittikçe karışıyordu. Gözlerini kaldırdı. İleriye baktı. Yolun dönemecinde küçük bir tepenin önüne gelmişti. Dönemecin karşısında iki üç çınar ağacıyla bir kurumuş çeşme vardı. Durmadı. Yürüdü. Bu tepenin eteğini dönünce yolun tırmanıp aştığı [296] öyle dik, öyle sarp bir yokuş gördü ki...

"Vallahi bunu çıkamam!" diye haykırdı. Hemen çömeldi. Açlık, sıcak, ihtiyarlık sabahtan beri durmadan yürüyen Derviş Hasan'ı azıcık daha isyan ettirecekti. Bu dik yokuş karşısında duyduğu feci ümitsizlik onun arif ruhunu kararttı. Şimdiye kadar eğilmeyen boynunu menfaatperver, mütekâpu, hesapçı, bir zahit gibi büktü. Gözlerinden, haricî âlemin hayalini kaplayan aşk dumanı, dudaklarından ariflik tebessümü silindi. Ömründe ilk defa olarak zahitlerin mabuduna yalvarmaya başladı.

"Allah'ım, bana merhamet et" dedi, "açım, ihtiyarım! Karşıma çıkardığın bu yokuşu çıkamayacağım. Bana bir 'binecek şey' gönder. Yalnız şu yokuşu aşayım. Öbür taraf için seni taciz etmem."

Sonra, sürüklenerek, kurumuş çeşmenin başındaki çınarların gölgesine gitti.

"At istemem, araba istemem. Binecek kötü bir şey... Bir topal eşek olsun Allah'ım, merhamet, merhamet..." diye inledi. Böyle inlerken, ansızın aczinden, Allah'a karşı yaptığı arsızlıktan utandı. İsyan etti.

"Allah'ım, benim vücudumu yarattın. Onu ıstıraplarından da sen kurtar. Sana yalvarıyorum. Mutlaka bana 'bir binecek şey' göndereceksin, üzerine eserini yükleteceğim. Göndermezsen... senin ağır, senin sefil eserini taşıyamayacağım. Burada

yıkılıp yatacağım. Sana inat, açlıktan, susuzluktan, sıcaktan öleceğim. Sen görücü, bilici, işiticisin."

Gökler gözün, kâinat aklın, adem kulağındır. İşit, hem bil ki bana bir "binecek" göndermezsen buradan bir yere kımıldamayacağım. Gebereceğim. Leşimi kargaların yediğini göreceksin. "Binecek" göndermezsen, Allah'ım, bu yokuşu katiyen çıkmayacağım. Geriye de gitmeyeceğim...

Hakkını haykırmış bir asi sükûnuyla, mağrurlanarak, sustu. Yavaş yavaş gözlerini kapadı. Evet, Allah mutlaka bir "binecek" gönderecekti. Bu, eserini seven merhametli Allah'ın en birinci bir vazifesiydi.

Zavallı Derviş Hasan açlıktan, sıcaktan, ihtiyarlıktan o kadar yorgundu ki... hemen uyuyuverdi. Yüz yıl kadar uzun süren bir rüya görmeye başladı; bir şehre vali oluyordu. Saraylar, cariyeler, köleler... Mermer havuzlara neftî gölgeleri düşen büyük ağaçlı bahçeler, altın işlemeli köşkler, lâleler, sümbüller, güller... sazlar, bülbüller, şaraplar, sakiler, mahbuplar... Bütün bunların ortasında esîrden yaratılmış gibi nazik, zarif, altın haşalı[1] beyaz, şeffaf bir at kişniyor, tepiniyor, şaha kalkıyordu. Derviş Hasan bir kolunda mahbuplar, öteki kolunda cariyeler, arkasında genç köleler, menekşe, yasemin kokuları, saz, ney sedaları içinde bu küheylâna doğru yürüyor, binmeğe çalışıyordu. Mahbuplar üzengileri tutuyor, cariyeler gemi kasıyor, köleler koltuklarından kaldırıyorlardı. Tam bineceği zaman küheylân birdenbire döndü; kafasına öyle bir çifte attı ki... mahbuplar, cariyeler, köleler birbirine karıştı. Etrafında ne varsa tuzla buz oldu.

* * *

Gözünü açınca, iri bir Yörüğün başında zebanî gibi dikilmiş durduğunu gördü: "Kalk bakalım derviş baba, bu kadar uyku yetmez mi?"

"Eyvallah oğlum, iyi ki uyandırdın."

Gülümsedi. Gördüğü rüyanın henüz sönmeyen tadıyla gerindi, doğruldu. Çeşmenin biraz ilerisinde yüklü yüksüz bir-

1 Haşa: Eyerin altına konan çul, belleme.

çok atlar, katırlar duruyordu. İşte her şeyi gören, işiten, bilen Allah istediğini göndermişti. Hem bir tane değil, sürü ile...

Yörüğe sordu: "Nereye gidiyorsunuz, evlât?"

"Kazdağı'na."

"Ben de oraya..."

Hiç şüphesiz bu Yörükler, kendine bir at verirlerdi. Başında sırıtarak dikilen Yörüğe baktı. Döndü, tekrar çeşmenin başına baktı. Birçok boş, semerli hayvan vardı. Tam ağzını açacağı vakit Yörük dedi ki: "Derviş baba, bize bir yardım edeceksin."

"Ne gibi?"

"Şuracıkta kısraklarımızdan biri doğurdu. Doğan tay yokuşu çıkamayacak. Biz de pek yorgunuz. Sen uyumuş, dinlenmişsin. Gel, sevabına şu tayı kucağına al da yokuşun başına kadar çıkarıver."

Derviş Hasan gözlerini fal taşı gibi açtı. "Ne?" diye haykırdı. Yörük, "Ağır değil, yeni doğdu, beş altı okka ya gelir, ya gelmez" dedi, "hem yokuşun başına kadar... Haydi, sevabına..."

"Ben sevap falan istemem."

"Hıyanetlik etme derviş baba, hepimiz Müslüman'ız, yapma, din kardeşlerine acı..."

Hiddetinden boğulacak gibi olan Derviş Hasan geldiği cihetti göstererek, "Ben Kazdağı'na gitmiyorum. Yolum bu taraf..." dedi. Ama Yörük lâf anlayacağa benzemiyordu.

"Zarar yok derviş baba. Sen tayı yokuşun başına kadar çıkar, sonra yine iner, o tarafa gidersin."

Derviş Hasan hiddetinden sanki deli oldu. Sevaba, Müslüman'a, din kardeşlerine sövmeye başladı. Yörük, arkadaşlarını çağırdı. Bunlar öyle ağız patırtısına pabuç bırakır takımından değildiler. Derviş Hasan'ın başına üşüştüler. Tekme tokat, döğe döğe kaldırdılar. Yeni doğan tayı zorla kucağına vererek önlerine kattılar. Derviş Hasan sırtına, beline, uyluklarına yediği tekmelerin altında büsbütün sersem, hatta "eyvallah..." bile diyemeyerek, nefes nefese yokuşu tırmandı. Yalnız yeni doğma, ıslak "binecek şey"in ekşi, keskin kokusunu duyarak yüzünü buruşturuyordu. Tepeye çıkınca açlıktan, sıcaktan, ihtiyarlıktan ziyade tayın ağırlığından yorgun, yere yıkıldı. Gözlerini göğe, Allah'ın her şeyi gören büyük gözüne dik-

ti. Bu mavi gözün nihayetsiz bakışında "Gönderdiğim bineceği beğendin mi? " diyen bir istihza vardı. Derviş Hasan sesini çıkarmadı. Tekrar gözlerini kapadı. Dünya zahitleri tarafından binlerce seneden beri o kadar ibadet, o kadar taleple taciz edilen Allah'ın şüphesiz artık "istenildiği gibi" değil "istediği gibi" vermek en haklı bir hikmetiydi. Kabahat kendisinde olduğunu anladı! Deminki isyanına [297] pişman oldu. Şimdi uzaklaşan Yörük hayvanlarının gittikçe derinleşen çıngırak seslerini işitiyor, çıkmayan sesini bu yeknesak çıngıraklara uydurarak, "istediği gibi veren"den bir daha "bir şey istemeğe" "tövbe, tövbe, tövbe" diyordu.

7 Kânun-ı sani 1332

Yeni Mecmua, C. I, Sayı: 15, 18 Teşrîn-i evvel [Ekim] 1917, s. 295-297.

Teselli

Batıdan gelen büyük düz yolun ta ağzındaki taş konak, zairsiz bir türbe gibi sakindi. Yeşil boyalı demir kapısının aralığına yaslanmış ak sakallı, garip, meyus bir kethüda, yere, karmakarışık serseri izlere bakarak düşünüyordu. Kapakları örtülü ıssız pencerelerin arkasında sanki derin, duyulmaz bir matem feryadı gizliydi. Beş hafta evvelki bozgunun şehri dolduran yaralıları, kuskunsuz atlar, aç katırlar, kırık arabalar, topallayan askerler, kalkansız süvariler, tolgasız yeniçeriler, mızraksız sipahiler yüksek beyaz duvarlara, geçici bir gölge kâbusu hâlinde, mahzun akislerini bir an sürüyorlar, sonra titreyerek siliniveriyorlardı.

* * *

Bu türbede yatan ölü Erzurum kumandanı İskender Paşa idi. Haftalardan beri, tozlu bir sanduka içi gibi karanlık odasında, dizlerini acıtan seccadeye kapanmış, yapyalnız oturuyordu. Mihanikî bir huzû' ile "salâtü selâm" çekerek beklediği, geç kalan Azrail'di. İşte tam otuz gün... Daima kulağında bir ayak sesi işitir gibi olur, genç kâhyasını çağırırdı.

"Fazıl!"

"Efendim."

"Bir gelen mi var?"

"Hayır efendim."

....

Sadık genç araladığı kapıyı çekince, yine birden kararan sanduka sükûnu içinde İskender Paşa galeyansız ibadetine baş-

lardı. Artık dünyaya dair hiçbir ümidi kalmamıştı. İstediği yalnız bir iman selâmetiydi. Vakıa korkak bir adam değildi. Ama muhakkak bir ölümü her gün, her saat, her dakika, hatta her saniye beklemek... onun cesaretini kırmış, sinirlerini zayıflatmıştı. Evet, ya kafası kesilecek, ya boğulacaktı! Düşündükçe, ensesinde soğuk bir satırın sarih temasını duyar gibi olurdu. Bu sarih temas silinirken karşısına kendi boğuk hayali gelirdi; gözleri patlamış, kavuğu bir tarafa yuvarlanmış, boynu yağlı bir kement ile sıkılmış, ayağından pabuçları çıkmış, ipek kuşağı çözülmüş, karanlık köpüklü ağzından siyah dili sarkmış bir naaş... İskender Paşa'nın yerde sürünen ölüsü!

Titrer, gözlerini ovuşturur, yine salâtü selâmlarını çekmeye başlardı. Yakın akıbetinin bu uzvî hatırası o kadar bariz, o kadar kuvvetli idi ki... çocukluğunun saf muhayyilesini süsleyen cennet bahçelerini, huri gılman alaylarını, Tuba ağacını, Sırat köprüsünü şimdi düşünemiyordu bile... Zihni durmuştu. Sinirleri, beyni pek yorgundu. Yemek yiyemiyordu. Boğazına kurşundan bir yumruk tıkanmıştı. Yalnız ara sıra su içerdi. Abdestini tazelemeye kalktığı zamanlar dizleri çözülüyor, gözlerinde karanlık, kırmızı benekler uçuşuyordu. Bazen sedirin üstüne uzanıp dalınca, korkunç, muazzep rüyalarla uyanırdı. "Ölümünden sonra"sı havsalasına sığamıyor, adem tasavvuru gibi birdenbire kararıyordu. En büyük hakikat işte gözünün önünden ayrılmayan, şu kendi boğuk hayaliydi! Evet, hiçbir ümit, hiçbir kurtuluş ümidi yoktu. Kabahati pek büyüktü. Zamanın Süleyman'ı Türk bayrağını Viyana surlarına doğru dalgalandırırken... Er meydanlarında beraber şan aldığı birçok arkadaşları, bahtiyar derebeyleri en asil düşmanları önlerinde dize getirirken, o kıymetsiz bir türedinin pususuna düşmüş, perişan olmuştu. Şahın oğlu İsmail Mirza hile ile Erciş'e girmiş, kaleyi yıkmış, kale muhafızı, padişahın o kadar sevdiği cihan pehlivanı İbrahim'in başını kestirmiş, sonra Ahlat ahalisini bin düzenle kandırmış, "vire" ile şehri terke davet etmişti. Sözde zavallılar serbestçe çekilip gideceklerdi. Hâlbuki İsmail Mirza haini daha kalenin kapılarından çıkar çıkmaz hepsini, çoluk çocuk, kadın, ihtiyar.. hepsini doğramış, bir tek cana olsun aman vermemişti. Bu cana-

var katili cezalandıracakken, o, acemi bir asker dalgınlığıyla, aleyhine kurulan pusuya yuvarlanmıştı. Yanında en namdar kahramanlar; Trabzon, Malatya, Bozok, Karahisar beyleri şehit düşmüştü. Biga sancak beyi Mahmut Bey gibi zarif, kıymettar, şair bir adamla sağ sol cenah ağaları esir olmuşlar, ihtimal ki kesilmişlerdi de... Kendi, nasılsa kurtulmuştu! Bu bir mucize idi. Ama keşke kurtulmasaydı... Beklenilmeyen bir ölüm kadar ehemmiyetsiz ne olabilirdi? Fakat bu ölüm beklenildiği zaman ne müthişti!

İskender Paşa, yine ayak sesleri işitti: "Fazıl!"

"Efendim."

"Bir gelen mi var?"

Kâhya kapının aralığından cevap verdi: "Birkaç zabit gelmiş efendim."

"Defterdara gönder. Onunla konuşsunlar."

"Baş üstüne efendim."

.....

Bir aydır her şeyi defterdarına bırakmış, "Bizim artık dünya gailesi ile uğraşacak vaktimiz kalmadı. Tövbe zamanımızdır" demişti. Hâlbuki bozuk ordunun erzakını, intizamını, zaptu-raptını temin edemeyen defterdar yine ara sıra zabitleri kumandana yollamaya mecbur oluyordu. Efendilerinin akıbetini, tıpkı kendisi gibi sarih bir ümitsizlikle bekleyen, kapı halkı artık onu taciz etmiyorlardı. Herkes kendi başının çaresine düşmüştü. İçinde Azrail beklenilen bu boş konağın mezar havasını hiçbir ses bozmuyordu. Vakit vakit esen serin, hiddetli bir rüzgâr, duvarlara çarparak çatılardan süzülüyor, tenha sofalarda cinler top oynuyordu.

* * *

Fakat İskender Paşa bir gün seccadesinin üstünde, iki büklüm, sülûka varmış bir derviş tevekkülüyle, muhakkak ölümünü unutmak istedi. O an mazisini hatırladı. Pek gençken Hüsrev Paşa'nın yanındaki silahşorluğu, sonra kapıcıbaşılığı, daha sonra çavuşluğu hayalinden geçti. "Orta Defterdarı" iken evlenmişti. Karısı, çocukları... Çocukları daha pek kü-

çüktü. Şimdi acaba neredeydiler! Ne olacaklardı! Bir vakitler Van Kalesi'nin fethinde gösterdiği yararlıklarla nasıl padişahın gözüne girmişti! Bu tehlikeli kalede ümeradan kimse kalmaya cesaret edemiyordu. Kendi isteyerek kalmış, [316] kaç defalar bozmuştu. Sonra kumandan olduğu Erzurum havalisinde de namı düşmanları titretmiyor muydu? Lâkin işte nasılsa bir tedbirsizlik etmişti. Padişahın bu serhadde gönderdiği yeniçerilerle ümera maiyetine "Kışın Erzurum Kalesi'nde çok adam barınamaz" diye izin vermiş, Mirza İsmail'in zuhurunu hiç düşünmemişti. Elinin altındaki asker pek azdı. Hemen yalnız ümera ile kapı halkından ibaret gibiydi. Sonra, Mirza ile karşılaşmazdan bir gece evvel gördüğü o rüya... İşte hatırlıyordu; kendi siyah at üstünde dar, çalılık bir yoldan giderken önüne bir yılan çıkmıştı. Bu yılan iki çatal dilini ona çıkarıyor, çalıların arasına kaçıyordu. Atından atlıyor, koşuyor, onu tutuyordu. Ama tutar tutmaz elleri kan içinde kalmıştı. Artık yılan filân yoktu. Sabahleyin yanına gelen ümera ile ulemaya bunu anlatmış, biri "Yılan tutmak zehir tutmaktır. Gam ile gussa suretidir" demiş, ihtiyar bir hoca da "Şahoğlu galiba üzerinize geliyor. İnşallah onu tutacaksınız" diye tabir etmişti.

İşte o bu hayırlı tabire inanmış, Mirza'nın kendini aldatmak için ileri sürdüğü iki alayını görünce, sabrını, kararını, aklını, muhakemesini kaybederek üzerlerine atılmıştı. Vakıa sonra arkasını kaleye verdi. Saatlerce dövüştü. Altında on iki at öldü. Cenk meydanında gece oluncaya kadar, tek başına kalıncaya kadar vuruştu. Fakat harp yalnız cesaret miydi? Asıl tedbir lâzımdı. Tedbirli, büyük padişah serhadde o kadar asker tayin etmişken o, bu hareketin hikmetini anlamamış, birçoğuna icazet vererek evlerine göndermişti. Kabahati büyüktü! Affolunamayacak derecede büyüktü! Bu kabahati ancak ölüm temizleyebilirdi...

Yine ölümünü düşünmeye başladı. Evet, artık İstanbul'dan çıkan cellâtla hasekiler ihtimal çok yaklaşmış olmalılardı. Kazaya rızadan başka ne çare vardı? Yavaş yavaş doğruldu. Odasının hiç aydınlatmadığı karanlığına gözleri alışıktı. Geniş sediri, köşede duran abdest leğen ibriğini görüyordu. Pen-

cerenin kapakları etrafında ziyadan ince çizgiler parlıyordu. Kalktı. Ve titreyerek dolabın rafındaki küçük testiden birkaç yudum su içti. Sonra sedire uzandı. Kâhyasını çağırdı: "Fazıl!"

"Efendim."

"Gel içeri."

Uzun, dar cübbeli, bodur üsküflü delikanlı girdi: "Buyurunuz efendim?"

"Fermanımızı getirenlerin buraya pek yaklaştıkları bana malûm oldu. Sen hep yola bak. Bekle. Yolda atlıları görünce hemen gel, haber ver. Eğer uyuyorsam uyandır, abdest alayım. Namaza durayım. Ben tahiyyatta otururken cellât aldığı emri yapsın. Hasekilere de söyle. Vasiyetim budur. Ben hiçbirini görmeyeyim. Anladın mı oğlum?"

"Anladım efendim."

Delikanlı hıçkırıyordu. İskender Paşa gözlerini kapadı. Kâhya dışarı çıkınca, odanın eski sanduka sükûtu sabahsız bir belâ gecesi gibi, yine karardı.

* * *

Bir gün, akşama doğru, bu abus karanlıkta İskender Paşa tövbe istiğfar ederken kâhya kapıdan içeri girdi. Ağzını açamadı.

"..."

"Ne var oğlum?"

"..."

"Söylesene..."

"... Geliyorlar!"

Kimlerin geldiğini sormaya hacet yoktu. Biliyordu.

"Pekâlâ" dedi, "vasiyetimi aynıyla icra et. Sakın namazımı lâfla bozmasınlar. Ne emir aldılarsa yapsınlar. Ben Allah'la beraberim."

Delikanlı velinimetinin ellerini tuttu. Ağlayarak öpmeye başladı.

"Bana hakkınızı helâl ediniz efendim."

"Helâl olsun oğlum, inşallah muradına eresin. Sakın bana lâf söyletme... Haydi, şimdi şu pencerelerin kapaklarını aç."

Ağlayan kâhya haftalarca örtülü kapakları açtı. İçeriye çiğ bir aydınlık boşandı. Uzaktan kaldırdıkları toz duman önünde birtakım süvariler koşuşuyordu. Paşanın zaten abdesti vardı. Kıbleye doğru serilmiş seccadesinde ayağa kalktı. Başını sağa çevirdi. Açılan pencerelere baktı. Bu mavi göğü, bu beyaz bulutları artık son defa görüyordu. Zayıf ellerini kulaklarına götürdü; dünyaya, masivaya dair aklında ne varsa unutmak için bir daha kendini zorladı. İçinden "Allah'la beraber olayım!" dedi. Sureleri okuyor, rükûya, secdeye varıyordu. İki rekât kıldıktan sonra tekrar namaza durdu. Hem okuyor, hem istemeyerek nal sesleri, kılıç şakırtıları duyuyordu.

... Yukarı çıkıyorlardı!

En hafif bir patırtı dimağında gürültülü akislerle büyüyordu. Kâhyasının fısıldayan sesini bir nara gibi işitti. Vasiyetini onlara söylüyordu: "Sakın namazını bozmayın."

"Olur, olur."

"Ne emir almış iseniz hemen yapın."

"Peki! Peki!"

"İşte burada! Gelin..."

Arkasındaki kapı açıldı. Vücudunu yakarak damarlarından hızla çekilen bütün kanlarının tıkanmış göğsüne biriktiğini hissetti. Boğulacaktı. Nefes alamıyordu. Tahiyyatta oturuyordu. "Eşhedü enlâ..." derken dizinin üstünde taş kesilen sağ elinin şahadet parmağını kaldırmak istedi. Şuurunun son gayretini sarf etti. Kaldıramadı. Kuvveti yoktu. Ettehiyat'ın aşağısını okuyamadı. Çeneleri kitlendi. Gözleri kararıyordu. Beklediği soğuk teması ensesinde şiddetle duydu. Kalbi durdu. Hatta titreyemedi. Fakat... Hani? Tekrar çarpmaya başlayan kalbiyle zehirli bir ateş bütün vücuduna yayıldı. Her tarafı yanıyordu. Düşecekti. Düşmeden en son bir gayretle selâm verdi: "Esselâmu aleyküm ve rahmetullah..."

Soluna da döndü. Sonra, hiçbir tarafa bakmadan gözlerini kapadı. "Ne durursunuz, haydi!" diye son nefesini çıkardı.

.....

"Size hatt-ı şerifle padişahımızın ihsanları var, paşam!"

..... [317].

Tanımadığı bir ses!.. Başını arkaya çevirip yalın kılıç yahut elinde kemendiyle yağız bir ifrit görecek yerde, kırmızı esvaplı, şal kuşaklı, sırma üsküflü dört çavuş gördü. Birisi kucağında kundak gibi büyük, sırmalı bir bohça tutuyordu. İkincisinin elinde altın bir kılıç... Üçüncüsüne göz attı, murassa bir topuz... Dördüncü çavuş yürüdü. Yanına yaklaştı. Diz çöktü. Elinde tuttuğu kırmızı torbayı öptü. Başına koydu. Sonra ona uzattı. Kılıçla kement görmeyen paşa şaşırmıştı. Kendisine uzatılan torbayı dalgın bir isticalle kaptı. Hızla öptü. Başına koydu, mumu kopardı. Açtı. Padişahının yazısını tanırdı:

"... İki cihanda yüzün ak olsun. Şahoğlu askeriyle senin küfvün değildi. Ancak ispat-ı vücut ettin. Ve bahadırlıkta taksir etmedin. Nusret ve hezimet hod meşiyyet-i Hüda'ya müteallikdir. Hatırın hoş tutasın..."

Gözlerine inanamadı. Sevincinden ölecekti. Padişah eski kahramanlıklarını hatırlatıyor, uğradığı hezimet felâketi için teselli veriyor, üzülmesin diye kendisine bir hil'at, bir altın kılıç, bir murassa topuz ihsan ettiğini yazıyordu. Bu ulvî tesliyetnameyi, bu âdil, bu büyük, bu mukaddes hatt-ı şerifi bitirince, İskender Paşa o kadar hafifledi ki... tüy gibi ayağa kalktı. Uzun boyu çelik bir sütun kadar dimdikti. Sararmış yanakları hemen kızardı. İri mavi gözlerinde bir hayat alevi tutuştu. Çavuşta öteki vezirlerin de mektupları vardı. Onları da aldı. Birer birer açtı. Göz gezdirdi. Hepsi padişahın emriyle onu teselli ediyorlardı. Sırma bohçayı, altın kılıcı, murassa topuzu sedirin üstüne bıraktırdı.

Kâhyasına "Fazıl, ağaları bir odaya yerleştir. Rahat etsinler, yarın kendileriyle konuşuruz" dedi. Yerlere eğilerek kendini selâmlayan süslü çavuşların arkasından kâhyası da dışarı çıktı. İki dakika evvelki cansız İskender Paşa ansızın dirilmişti. Yalnız kalınca gülümsedi. Gerindi. Esnedi. Yavaş yavaş sedire doğru yürüdü. Bohçayı açtı. Düğmeleri elmastan, ağır, sırmalı, erguvanî bir hil'at... Uzandı, kılıcı eline aldı. Sapıyla kını som altındandı. Çekti, sol elinin başparmağıyla namlu demirini yokladı. Sonra başını aydınlık pencereye çevirdi. Ufukta, yolun ta nihayetinde yarım batmış güneş tıpkı yaklaşılmış bir cennet kapısı gibi duruyordu. Baktı, baktı: Bu ulvî kapı-

nın içinde, hatt-ı şerifin hareketinden bahsettiği büyük orduyu ince mızraklarıyla, bayraklarıyla görüyor gibi oldu; bu ordu, mert Turan'ın ortasındaki şımarık İran'a adalet nurları saçacaktı. Bütün tüyleri ürperdi. Sevinçten, heyecandan gözleri yaşardı. İşte, yarın, şüphesiz kendisi de... onlarla beraber kendisi de, şimdi elinde tuttuğu şu altın saplı keskin kılıcı hak uğrunda, hakikat uğrunda sallayacaktı!

Yeni Mecmua, C. I, Sayı: 16, 25 Teşrîn-i evvel [Ekim] 1917, s. 315-317.

Pembe İncili Kaftan

Büyük kubbeli serin divan bugün daha sakin, daha gölgeliydi. Pencerelerinden süzülen mavi, mor, sincabî bahar ziyaları, çinilerinin yeşil derinliklerinde birikiyor, koyulaşıyordu. Yüksek ipek şiltelere diz çökmüş yorgun vezirler önlerindeki halının renkli nakışlarına bakıyorlar, uzun beyaz sakalını zayıf eliyle tutan ihtiyar sadrazamın sönük gözleri, gayet uzak, gayet karanlık şeyler düşünüyor gibi, mevcut olmayan noktalara dalıyordu.

"Cesur bir adam lâzım, paşalar..." dedi, "biz onun sırmalara, altınlara, elmaslara gark ederek gönderdiği elçisine padişahımızın elini öptürmedik, ancak dizini öpmesine müsaade ettik. Şüphesiz o da mukabele etmeye kalkacak."

"Şüphesiz."

"Hiç şüphesiz."

"Mutlaka..."

Kubbealtı[1] vezirlerinin tamamıyla kendi fikrinde olduğunu anlayan sadrazam düşündüğünü daha açık söyledi.

"O hâlde bizden elçi gidecek adamın çok cesur olması lâzım! Öyle bir adam ki ölümden korkmasın. Devletin şanına dokunacak hareketlere karşı koysun. Ölüm korkusuyla, uğrayacağı hakaretlere boyun eğmesin..."

"Evet!"

"Hay, hay."

1 Kubbealtı: Topkapı Sarayı'nda, vezirlerin devlet işlerini görüştükleri mekân.

"Çok doğru..."

Sadrazam sakalından çektiği elini dizine dayadı. Doğruldu. Başını kaldırdı. Parlak tuğları ürperen vezirlere ayrı ayrı baktı.

"Haydi öyleyse... Bir cesur adam bulun" dedi, "hacegândan, enderundan, divandan benim aklıma böyle gözü pek bir adam gelmiyor. Siz de düşünün bakalım."

"..."

"..."

"..."

Sofu, sulhperver, sakin padişahın koca devletine sessiz, küçük bir dimağ olan divan düşünmeye başladı.

* * *

Bu elçi, yedi sene sonra takdirin "Yavuz!" namındaki yaman sillesiyle her gururunun, her cinayetinin cezasını bir anda gören İsmail Safevî'ye gönderilecekti! Şehzadeliğini ata binmekten, cirit oynamaktan, silah kullanmaktan ziyade kitapla geçiren Beyazıd-ı Veli'nin tabiatı son derece halimdi. Yalnız şiiri, hikmeti, tasavvufu sever, muharebeden, mücadeleden nefret ederdi. Vezirler, sevgili padişahlarının sükûnunu bozmamayı en büyük vazifeleri sanırlardı. Bununla beraber hudutlarda yine kavganın arkası alınamıyordu. Bosna, Eflâk, Karaman, Belgrat, Transilvanya, Hırvatistan, Venedik seferleri birbirini takip ediyor; Modon, Koron, Zonkiyo, Santamavro fetholunuyordu. Sanki İstanbul fatihinin azmiyle dehası –tahta geçer geçmez babasının heykelini "Gölgesi yere düşüyor..." diye kırdırıp sevaba girmeye kalkan– zahit halefinin zamanında da sönmüyor; sönmez bir alev, ezelî bir ruh gibi yaşıyordu. Rahat istendikçe gaile gaile üstüne çıkıyordu! Hele Şark... kan içinde, ateş içinde, zulüm içinde kıvranıyordu. Yıkılan, sönen Akkoyunlu hanedanının enkazı üstünde Şah İsmail serserisi bir saltanat kurmuştu. Geçtiği yerlerde dikili ağaç bırakmayan, babasıyla büyük babası Cüneyt'in intikamını aldığı için delice bir gurura kapılan bu kudurmuş şah, akla gelmedik canavarlıklarla sağına, soluna saldırıyordu. Kendine iltica eden taraftarları bile çağırdığı ziyafette yemekmiş gibi

kaynattırdığı büyük kazanlara atıp söğüş yapan, mağlûp ettiği Özbek padişahının kafatasıyla şarap içen bu gaddar şah dünyada hakikaten eşi görülmemiş bir zalimdi. Beyazıt divanının edip, sakin, halûk, dindar vezirleri, onun vahşetlerini hatırlamaya tahammül edemezlerdi. Bu zalim bir gün mutlaka bizim hududumuza da tecavüz edecek, şark eyaletlerini zapta kalkacaktı. Bunu herkes biliyordu. Geçen yıl Zülkadriye hâkimi Alâüddevle'den nikâhla kızını istemişti. Alâüddevle kızını vermedi. İsmail uğradığı bu red hakaretinden hiddetlendi; intikam için padişahın toprağından geçti. Müdafaasız Zülkadriye arazisine girdi. Diyarbekir, Harput kalelerini aldı. Sarp bir dağa kaçan Alâüddevle'nin oğluyla iki torunu eline esir düştü. Şah İsmail bu zavallıları ateşte kızartıp kebap ettirdi. Etlerini kuzu gibi yedi. Böyle bir vahşet şarkta yeni duyuluyordu. Cenk istemeyen padişah Ankara'ya Yahya Paşa kumandasında bir ordu göndermekten başka bir şey yapmadı. Bu şah, zalim olduğu kadar kurnazdı... Osmanlı toprağına geçtiği için özür diliyor, birbiri arkasına elçiler gönderiyordu. O vakit Trabzon valisi bulunan Şehzade Yavuz, babası gibi sabredememiş, Tebriz hududunu geçmiş, Bayburt'a, Erzincan'a kadar her tarafı talan etmiş, hatta şahın kardeşi İbrahim'i esir almıştı. İsmail'in elçisi şimdi bu tecavüzden de şikâyet ediyor, Osmanlı toprağına son akınlarının, padişahın devletine karşı değil, sırf Alâüddevle aleyhine olduğunu tekrarlıyordu. İşte divanda bu kurnaz, bu zalim, gaddar türediye gönderilecek münasip bir elçi bulunamıyordu. Çünkü kendini Osmanlı hakanıyla bir tutan, hatta bütün şarkta cihangirliği kuran bu serseri karşısında devleti temsil edecek adama karşı şüphesiz birçok münasebetsizlikler edecek; münasebetsizliklerine mukabele edeni ihtimal kazığa vuracak, derisini yüzecek, akla gelmedik kaba bir vahşetle öldürecekti. Sadrazamın sağındaki, deminden beri, bir mezar taşı gibi hareketsiz duran, kırmızı tuğlu kavuk, yerinden oynadı. Yavaş yavaş sola döndü.

"Ben tam bu elçiliğe münasip bir adam biliyorum" dedi, "babası benim yoldaşımdı. Ama devlet memuriyeti kabul etmez."

"Kim?"

"Muhsin Çelebi."

Sadrazam bu adamı tanımıyordu. Sordu: "Burada mı oturuyor?"

"Evet."

"Ne iş yapıyor?"

"Biraz zengindir. Vaktini okumakla geçirir. Tanımazsınız efendim. Hiç büyüklerle ülfet etmez. İkbal istemez." [234]

"Niye?"

"Bilmem ama belki, 'zevali var' diye."

"Tuhaf..."

"Fakat çok cesurdur. Doğrudan ayrılmaz. Ölümden çekinmez. Birçok defa gaza etmiştir. Yüzünde kılıç yaraları vardır."

"Bize elçi olmaz mı?"

"Bilmem."

"Bir kere kendisini görsek..."

"Bilmem, çağırınca ayağınıza gelir mi?"

"Nasıl gelmez?"

"Gelmez işte... Dünyaya minneti yoktur. Şahla geda, nazarında birdir."

"Devletini sevmez mi?"

"Sever sanırım."

"O hâlde biz de kendimiz için değil, devletine hizmet için çağırırız."

"Tecrübe buyurun efendim."

....

Sadrazam o akşam kethüdasını Muhsin Çelebi'nin Üsküdar'daki evine gönderdi. Devlete, millete dair bir maslahat için kendisiyle konuşacağını, yarın mutlaka tereddüt etmeyip gelmesini yazıyordu.

* * *

Sabah namazından sonra sarayının selâmlığında, Hint kumaşından ağır perdeli küçük, loş bir odada kâtibinin bıraktığı kâğıtları okurken, sadrazama Muhsin Çelebi'nin geldiğini haber verdiler.

"Getirin buraya..." dedi. İki dakika geçmeden odanın sedef kakmalı ceviz kapısından palabıyıklı, iri, levent, şen bir adam

girdi. İnce siyah kaşlarının altında iri gözleri parlıyordu. Belindeki silahlık boştu. Bütün kullarının tekâpûsuna, secdesine alışan sadrazam, bir an, eteğine kapanılmasını bekledi. Oturduğu mor çuha kaplı sedirin daima öpülen ağır sırma saçağındaki yumağı altından içi boş küçük bir kafa gibi şaşkın duruyordu. Sadrazam söyleyecek bir şey bulamadı. Böyle göğsü ileride, kabarık, başı yukarı kalkık bir adam ömründe ilk defa görüyordu. Kubbe vezirleri bile huzurunda iki büklüm dururlardı. Muhsin Çelebi gayet tabiî bir sesle sordu.

"Beni istetmişsiniz, ne söyleyeceksiniz efendim?"

"Şey..."

"Buyurunuz efendim."

"Buyur oğlum, şöyle bir otur da..."

Muhsin Çelebi çekinmeden, sıkılmadan, ezilip büzülmeden gayet tabiî bir hareketle kendine gösterilen şilteye oturdu.

Sadrazam [335] hâlâ ellerinde tuttuğu kıvrık kâğıtlara bakarak içinden "Ne biçim adam? Acaba deli mi?" diyordu. Hâlbuki... hayır. Bu çelebi gayet akıllı bir insandı! Merde, namerde muhtaç olmayacak kadar bir serveti vardı. Çamlıca ormanının arkasındaki büyük mandıra ile büyük çiftliğini işletir, namusuyla yaşar, kimseye eyvallah etmezdi. Fukaraya, zayıflara, gariplere bakar, sofrasında hiç misafir eksik olmazdı. Dindardı. Ama mutaassıp değildi. Din, millet, padişah aşkını kalbinde duyanlardandı. Devletinin büyüklüğünü, kutsîliğini anlardı. Yegâne mefkûresi "Allah'tan başka kimseye secde etmemek, kula kul olmamak"tı... İlmi, kemali herkesçe malûmdu. İbni Kemal ondan bahsederken "Beni okutur..." derdi. Şairdi. Lâkin ömründe daha bir kaside yazmamıştı. Hatta böyle methiyeleri okumazdı bile... Yaşı kırkı geçiyordu. Önünde açılan ikbal yollarından daha hiç birine sapmamıştı. Bu altın kaldırımlı, mîna çiçekli, cenneti andıran nuranî yolların nihayetinde daima "kirli bir etek mihrabı" bulunduğunu bilirdi. İnsanlık onun nazarında çok yüksek, çok büyüktü. İnsan arzın üzerinde Allah'ın bir halefiydi. Allah insana kendi ahlâkını vermek istemişti. İnsan her mevcudun fevkinde idi. Kuyruğunu sallaya sallaya efendisinin pabuçlarını yalayan köpeğe tabasbus pek yakışırdı; ama insana... Muhsin Çelebi her türlü zilleti hazme-

derek ikbal tepelerine iki büklüm tırmanan maskara harislerden, izzet-i nefissiz kölelerden, zâhifeler gibi yerlerde sürünen mülevves esirlerden nefret ederdi. Hatta bunları görmemek için merdümgiriz olmuştu. Yalnız muharebe zamanları Gureba Bölüklerine kumandanlık için meydana çıkardı. Huzurda serbest, tabiî oturuşu sadrazamı çok şaşırttı. Ama kızdırmadı.

"Tebriz'e bir elçi göndermek istiyoruz. Tarafımızdan sen gider misin oğlum?"

"Ben mi?"

"Evet."

"Ne münasebet?"

"Aradığımız gibi bir adam bulamıyoruz da..."

"Ben şimdiye kadar devlet mansıbına girmedim."

"Niçin girmedin?"

Muhsin Çelebi biraz durdu. Yutkundu. Gülümsedi.

"Çünkü ben boyun eğmem, el etek öpmem" dedi, "hâlbuki zamanın devletlileri mevkilerine hep boyun eğip, el etek, hatta ayak öpüp, bin türlü tabasbusla, riyayla, tekâpûyla çıktıklarından, etraflarına daima hep bu zelil mazilerinin çirkin hareketlerini tekrarlayanları toplarlar. Gözdeleri, nedimleri, himaye ettikleri, hep denî riyakârlar, ahlâksız müdâhinler, namussuz maskaralar, haysiyetsiz dalkavuklardır! Mert, doğru, izzet-i nefis sahibi, hür, vicdanın sesine kulak veren bir adam gördüler mi, hemen garez olur, mahvına çalışırlar. Gedik Ahmet Paşa niçin hançerlendi, paşam?"

"..."

Sadrazam yavaşça dişlerini sıktı. Gözlerini süzdü. Tuttuğu kâğıdı buruşturdu. Hiddetlenemiyordu. Ama hiddetlendiği zamanlarda olduğu gibi yanaklarına bir titreme geldi. Vezirken değil, hatta daha beylerbeyi iken bile karşısında akranlarından kimse böyle dümdüz lâf söyleyememişti. Tekrar "Acaba deli mi? " diye düşündü. Deli değilse... bu ne küstahlıktı? Bu derece küstahlık, "nizam-ı âleme" muhalif değil miydi? Gözlerini daha beter süzdü. İçinden, "Şunun başını vurdursam..." dedi. Kapıcılara bağırmak için ağzını açacaktı. Ansızın vicdanının –neresi olduğu bilinmeyen bir yerinden gelen– derin sesini işitti: "İşte sen de tabasbus, riya, tekâpû yollarından yük-

selenler gibi serbest, düz bir lâfı çekemiyorsun! Sen de karşında mert bir insan değil, ayaklarını yalayan bir köpek, zilletinin altında iki kat olmuş bir maskara, bir rezil istiyorsun!" Süzük gözlerini açtı. Avucunda sıktığı kâğıdı yanına koydu. Tekrar Muhsin Çelebi'ye baktı. Ortasında geniş bir kılıç yarasının izi parlayan yüksek alnı... Al yanakları... Yeni tıraşlı beyaz, kalın boynu... Biraz büyücek, eğri burnu... ince sarığı... tıpkı, *Şehname* sayfalarında görülen eski kahramanların resimlerine benziyordu. Evet, bu alnında yarası görülen kılıcın yere düşüremediği canlı bir kahramandı. İnsaflı sadrazam, vicdanının ruhuna akseden sesini, gururunun karanlığı ile boğmadı. "Tam bizim aradığımız adam işte..." dedi. Bu kadar pervasız bir adam devletine, milletine yapılacak hakareti de çekemez, ölümden korkarak, göreceği hakaretlere eyvallah diyemezdi. Kavuğunu hafifçe salladı: "Seni Tebriz'e elçi göndereceğiz."

Muhsin Çelebi sordu: "Katınızda bu kadar nişancılar, kâtipler, hocalar var. Niçin onlardan intihap etmiyorsunuz?"

"Sen Şah İsmail denen habisin kim olduğunu biliyor musun?"

"Biliyorum."

"Devletini seviyor musun?"

"Seviyorum."

Hakîm sadrazam doğruldu. Arkasına dayandı.

"Pekâlâ öyleyse..." dedi, "bu habis 'elçiye zeval yok' kaidesini kabul etmez. Bizimle rekabet davasındadır. Er meydanında hakkımızda yapamadıklarını bizim göndereceğimiz elçiye yapmak ister. İhtimal işkenceyle idam eder. Çünkü Allah'tan korkusu yoktur. Hâlbuki elçimize yapılacak hakaret devletimize demektir. Bize öyle bir adam lâzım ki hakaret görünce başından korkmasın... Bu hakareti aynıyla o habise iade etsin... Devletini seversen sen bu fedakârlığı kabul edeceksin!"

Muhsin Çelebi hiç düşünmedi. "Ettim efendim, fakat bir şartla..." dedi.

"Ne gibi?"

"Mademki bu bir fedakârlıktır, fedakârlık ücretle olmaz. Hasbî olur. Devlete karşı ücretle yapılacak bir fedakârlık, ne olursa olsun, hakikatte şahsî bir kazançtan başka bir şey de-

ğildir. Ben maaş, mansıp, ücret falan istemem. Fahrî olarak bu hizmeti görürüm. Şartım budur!"

"Fakat oğlum, bu nasıl olur? Onun elçisi gayet ağır giyinmişti. Atları, hademeleri mükemmeldi. Bizim elçimizin atları, hademeleri, esvabı daha muhteşem, daha ağır olmak icap eder... Bunlar için mutlaka hazineden sana birkaç bin altın vereceğiz."

Muhsin Çelebi döndü. Önüne baktı. Sonra başını kaldırdı. "Hayır" dedi, "hazineden bir pul almam. İcap ederse muhteşem takımlı atları, süslü hademeleri ben kendi paramla düzeceğim. Hatta..." Sadrazam gözlerini açtı. [336]

"... Hatta sırtıma Şah İsmail'in ömründe görmediği ağır bir şey giyeceğim."

"Ne giyeceksin?"

"Sırmakeş Toroğlu'ndaki dibası Hint'ten, harcı Venedik'ten gelme 'Pembe İncili Kaftan'ı alacağım..."

"Ne... O kadar parayı nereden bulacaksın, oğlum?"

Sadrazamın şaşmaya hakkı vardı. Bir ay evvel tamamlanan, üzeri en nadir pembe incilerle işlemeli bu kaftanın namını İstanbul'da duymayan yoktu. Vezirler, elçiler padişaha hediye etmek için Toroğlu'na müracaat ettikçe o, fiyatını arttırıyordu. Muhsin Çelebi bu meşhur kaftanı nasıl alacağını anlattı.

"Çiftliğimle mandıramı, evimi rehine vereceğim; tüccarlardan on bin altın borç toplayacağım. İki bin altın atlarla hademelere sarf edeceğim. Geriye kalan sekiz bin altına da bu kaftanı alacağım."

Sadrazam bu hareketi makul bulmadı: "Geldikten sonra bu kaftan senin işine yaramaz. Yalnız bir debdebe aletidir. Mallarını elinden çıkaracaksın. Fakir düşeceksin."

"Hayır. Sekiz bin altına alacağım kaftanı altı ay sonra Toroğlu benden yedi bin altına geri alır. Yedi bin altınla ben çiftliğimi rehinden kurtarırım. Geri kalan borçlarımı ödeyemezsem, varsın babamın yadigâr bıraktığı mandıram devlete feda olsun... Devletten hep alınmaz ya... Biraz da verilir!"

"..."

....

Muhsin Çelebi ile konuştukça sadrazamın hayreti büyüyordu. Kalbi rahatladı. İşte küstah, türedi bir hükümda-

ra haddini bildirmek için gönderilecek tam bir adam bulunmuştu. Gülüyor, ağır kavuğunu sallıyordu. Divanın nazik, korkak, hesapçı çelebileri canlarıyla mallarını çok severlerdi. Bunlardan biri elçi gönderilse, devletinin haysiyetinden ziyade alacağı ihsanı düşünecek, hakkında reva görülen her hakareti kabul edecekti. Sadrazam Muhsin Çelebi'yi yemeğe de alıkoymak istedi. Muvaffak olamadı, giderken onu ta sofaya kadar teşyî etti.

* * *

... Altı ay içinde Muhsin Çelebi büyük çiftliğini, mandırasını, evini, dükkânlarını, bahçesini, bostanını rehine koydu. Tüccarlardan para topladı. Atlarını, hademelerini düzdü. Bunların hepsi hakikaten emsali görülmedik derecede muhteşemdi. Dönüşte yedi bin liraya iade etmek şartıyla Toroğlu'ndan meşhur Pembe İncili Kaftan'ı da aldı. Genç karısıyla iki küçük çocuğunu akrabasından birinin evine bıraktı. Altı aylık nafakalarını ellerine verdi. Sonra padişahın namesini koynuna koyarak yola düzüldü. Konak konak ilerledikçe bu yeni elçinin debdebesi, dârâtı, hele incili kaftanının şöhreti bütün Anadolu'dan geçerek Şah İsmail'in diyarına taşıyordu. Muhsin Çelebi bir gün Tebriz Kalesine büyük bir ihtişamla girdi. Bu küçük payitahtın süse, dârâta, renge, ziynete meftun halkı İstanbul elçisinin kaftanını görünce şaşırdılar. Şehir, saray, bütün encümenler kaftanın hikâyesiyle doldu. Şah İsmail "pembe inci"yi yalnız masallarda işitmiş, daha nasıl şey olduğunu görmemişti. Kendisinin daha görmediği şeye sahip olan bu zengin elçiye karşı nefsinde derin bir garez duydu. Onu hakareti altında ezmeye karar verdi. Huzuruna kabul etmezden evvel tahtının arkasına cellâtlarını hazırlattırdı. Tahtının önündeki diba şilteleri, ipek seccadeleri kaldırttı. Sağında vezirleri, solunda muharipleri duruyorlardı.

... Muhsin Çelebi, geniş somaki kemerli açık kapıdan serbest adımlarla girdi. Yürüdü. Başı her vakitki gibi yukarıda, göğsü her vakitki gibi ileride idi. Koynundan çıkardığı name-i hümayunu öptü. Başına koydu. Sonra altın tahtın üs-

tünde –allı, yeşilli, mavili, morlu ipek yığınlarına sarılmış, sırmalarla, tuğlarla, sancaklarla bağlanmış gibi– garip bir yırtıcı kuş sükûnuyla tüneyen şaha uzattı. Ayağı öpülmeyen şah gazabından sapsarı kesildi. Gözlerinin beyazları kayboldu. Nameyi aldı. Muhsin Çelebi tahtın önünden çekilince şöyle bir etrafına baktı. Oturacak bir şey yoktu. Gülümsedi. İçinden "Beni mecburen ayakta, hürmet vaziyetinde tutmak istiyorlar galiba..." dedi. Bir an düşündü. Bu hakarete nasıl mukabele etmeliydi? Hemen sırtından Pembe İncili Kaftan'ı çıkardı. Tahtın önüne yere serdi. Şah İsmail, vezirleri, kumandanları aptallaşmışlar, hayretle bakıyorlardı. Sonra bu kıymettar kaftanın üzerine bağdaş kurdu.

İnce dev, ejderha resimleri nakşolunmuş sivri kubbeyi, yaldızlı kemerleri çınlatan gür sedasıyla "Namesini verdiğim büyük padişahım Oğuz Kara Han neslindendir" diye haykırdı, "dünya yaratıldığından beri onun ecdadından kimse kul olmamıştır. Hepsi padişah, hepsi hakandır. Ecdadı hilkatten itibaren hükümdar olan bir padişahın elçisi hiçbir ecnebi padişah karşısında divan durmaz. Çünkü kendi padişahı kadar dünyada asil bir padişah yoktur. Çünkü..."

Muhsin Çelebi kaba Türkçe nutkunu bağırdıkça Farisî bilmeyen şah kızarıyor, sararıyor, morarıyor, elinde heyecandan açamadığı name, tir tir titriyordu. Tahtının arkasındaki cellâtlar kılıçlarını çekmişlerdi. Muhsin Çelebi bağırdı, çağırdı. Mukarripler, vezirler, cellâtlar, muharipler hükümdarlarının sabrına, tahammülüne şaşıyorlardı. Hatta içlerinden birkaçı mırıldanmaya başladı. Muhsin Çelebi sözünü bitirince müsaade falan istemedi, kalktı, kapıya doğru yürüdü. Şah İsmail donmuş, taş kesilmişti. Çaldıran'da kırılacak gururu bugün, bu tek Türk'ün ateş nazarları altında erimişti. Muhsin Çelebi dışarı çıkarken, kendi gibi hayretten donan nedimlerine "Şunun kaftanını veriniz" dedi.

Muhariplerden biri koştu. Tahtın önünde serili kaftanı topladı. Türk elçisine yetişti: "Buyurun. Kaftanınızı unutuyorsunuz."

Muhsin Çelebi durdu, güldü. Çıktığı kapıya doğru dönerek şahın işiteceği yüksek bir sesle "Hayır, unutmuyorum. Onu

size bırakıyorum. Sarayınızda büyük bir padişah elçisini oturtacak seccadeniz, şilteniz yok... Hem bir Türk yere serdiği şeyi bir daha arkasına koymaz... Bunu bilmiyor musunuz?" dedi.

* * *

... Geçtiği yollardan gece gündüz dörtnala döndü. Üsküdar'a [337] girdiği zaman, Muhsin Çelebi'nin cebinde tek bir akçe kalmamıştı. Süslü hademelerine dedi ki: "Evlâtlarım! Bindiğiniz atları, haşaları, takımları, üstünüzdeki esvapları, belinizdeki murassa hançerleri size bağışlıyorum. Bana hakkınızı helâl ediyor musunuz?"

"Ediyoruz."

"Ediyoruz."

"Ananızın ak sütü gibi."

Cevabını alınca onları başından savdı. Geniş bir nefes aldı. Evine uğramadan deniz kıyısına koştu. Bir kayığa atladı. Sadrazamın konağına gitti. Nameyi şaha verdiğini, hiçbir hakarete uğramadığını, şahın müsaadesine tenezzül etmeden habersizce kalkıp İstanbul'a döndüğünü söyledi. Zaten sadrazam onun vazifesini hakkıyla ifa edeceğinden son derece emindi. Yollara, derebeylerine, aşiretlere dair bazı şeyler sordu. Çelebi kalkıp çekileceği zaman "Ben satın almak istiyorum oğlum, kaftanın burada mı?" dedi.

"Hayır, getirmedim."

"Acemistan'da mı sattın?"

"Hayır, satmadım."

"Çaldırdın mı?"

"Hayır."

"Ya, ne yaptın?"

"Hiç!"

"..."

Sadrazam ısrar etti, tekrar tekrar sordu. Kaftanın ne olduğunu bir türlü anlayamadı. Muhsin Çelebi yaptığıyla iftihar edecek kadar küçük ruhlu değildi. O akşam Üsküdar'a döndü. Ertesi günü yedi bin altına geri almak için kendisini bulan Sırmakeş Toroğlu'na da kaftanı ne yaptığını söylemedi. Me-

raklı İstanbul'da hiç kimse meşhur pembe incili kaftanın "nasıl, nerede, niçin" bırakıldığını öğrenemedi. Tebriz sarayındaki macera tarihin karanlığına karıştı, sır oldu. Fakat eski zengin Muhsin Çelebi bu kaftan için girdiği borçları verip çiftliğini, mandırasını, iratlarını rehinden kurtaramadı. Elçilikten yadigâr kalan atıyla murassa takımını satıp Kuzguncuk'ta minimini bir bahçe aldı. Onu ekip biçti. Çoluğunun çocuğunun ekmeğini çıkardı. Ölünceye kadar Üsküdar pazarında sebzevatçılık etti. Pek fakir, pek acı, pek mahrum bir hayat geçirdi. Ama "yine" ne kimseye boyun eğdi, ne de bütün servetini bir anda yere atmakla gösterdiği fedakârlığa dair gevezelikler yaparak boşu boşuna pohpohlandı!

Yeni Mecmua, C. I, Sayı: 17, 1 Teşrîn-i sânî [Kasım] 1917, s. 333-337.

Çakmak

"Ulan İboş, sen be!"
"Vay Mıstık, sen ha?"
"Ben ya..."
.....

İki hemşehri hemen kucaklaştılar. Makedonya'dan çıktıkları günden beri görüşmemişlerdi. Şimdi bu ücra Anadolu kasabacığının dışarısında, bu inleye inleye akan çakıllı derecigin başında böyle karşı karşıya gelmek... onlar için umulmadık bir saadet oldu! Hayretle karışan sevinçleri pek samimiydi. Terk ettikleri eski vatanlarında ikisi de sürücülük yapardı. Yılın her mevsimine göre ayrı bir ticaretleri vardı. Sonbaharda Sırbistan'a geçerler, at, katır, eşek alır... kış gelince cambazlığı bırakarak Bulgaristan'dan zahire taşırlardı. Vakıa hiç ortaklık etmemişlerdi. Ama gayet iyi tanışırlardı. Birbirlerinin hakkında nihayetsiz bir itimat beslerlerdi. Mıstık kirli sarı yüzünde gayet temiz birer canlı mücevher gibi mavi mavi parlayan küçük gözlerini oynatarak sordu: "Ne yapıyorsun bakalım?"

"Hiç..."
"Burada ne arıyorsun?"
"Hiç. Geçiyorum. Eey sen?"
"Ben de."
"Nereye gidiyorsun?"
"Daha belli değil. Sen nereye?"
"Benim de belli değil."
"Ne vakitten beri buradasın?"
"Bir ay var..."

"Ben de aşağı yukarı bir aydır buralardayım!"

.....

İkisi de henüz gençtiler. Çolukları çocukları yoktu. Sermayeleri, sırtlarındaki iplerle bellerindeki kuşaklarıydı. Anadolu'da şehir, kasaba, köy beğenmiyorlardı. Çiftçi olmadıkları için toprağa, zanaat sahibi olmadıkları için çarşıya ehemmiyet vermiyorlardı. Aradıkları kalabalık bir ticaret yeriydi! Yüzde üç yüz kâr bırakacak bir ticaret yeri...

İboş "Gözünü sevdiğimin Rumeli'si..." dedi, "nerede o günler?"

Mıstık başını salladı.

"Nerde?.. Eski çamlar bardak oldu. İşin yoksa burada on kuruş gündelikle eşek gibi çalış..."

"...."

Derenin kenarı düz bir çimenlikti. İhtiyar söğüt ağacı alaca gölgeliklerini sudaki aksine karıştırıyor, etraftaki nihayetsiz tarlalar, tenhalıklarıyla zümrüt kumlu bir çölü andırıyordu.

"Çökelim şuraya, be can..."

"Çökelim be..."

Çimenlerin üstüne bağdaş kurdular. Mıstık hazin hazin akan dereye bakarak "Ah, nerede bizim Mesta?" dedi. Sonra Anadolu sularının midesine dokunduğunu, sıtma yaptığını anlatmaya başladı. Kara kaşlı, kara gözlü, tıknaz, insan esvabı giymiş bir öküz kadar kuvvetli İboş, hep sıska arkadaşını tasdik ediyor... yanaklarından kan damlarken, Anadolu'ya geldi geleli hastalıktan baş kaldıramadığını söylüyordu. Sulardan sonra sırasıyla havadan, yollardan, şimendiferlerden, dağlardan, hanlardan, jandarmalardan bahsettiler. İboş büyük kırmızı kuşağından meşin bir kese çekti. Dar poturunun yamanmış bir yırtığa benzeyen cebinden nikel bir çakmak çıkardı. Kirden rengi belli olmayan bir keseyi Mıstık'a uzattı.

"Yap bakalım, bir cigara..."

Mıstık keseyi daha açmadan... zayıf, tıraşı uzamış, pis suratını fena hâlde ekşiterek "Tütün değil, mübarek, tezek!" dedi.

"Ah bizim tütünler!"

"Dilber saçı sanırdın..."

"Tutam tutam sırmaydı..."

....

Cigaralarını sardılar. Anadolu tütünlerinin, Rejinin,[1] kaçakçıların aleyhinde küfürler savurarak içmeye başladılar. Her şeyden ziyade Anadolu'nun ahlâkından, hilekârlığından, geçimsizliğinden şikâyet ediyorlardı.

Mıstık "Tövbe! Tövbe!" dedi. "Hele yalan yere yemin etmeleri..."

"Evet, bu en fena tabiatları..."

"Bir gün yer yarılacak, vallahi hepsi batacak..."

"Batacak, batacak..."

"Batacak!"

Tutulacak işleri, hükümetin himayesini, muhacirlik imtiyazlarını konuştular... Belki bir saatten ziyade... Beğenmedikleri tütünden, birbiri arkasına, onar cigara içmişlerdi. Kalkarlarken tütün kesesini kuşağına sokan İboş arandı, tarandı. Eğildi, üstünde oturdukları çimenleri elleriyle yokladı. Doğruldu. Kaşlarını çattı. Yumruklarını böğrüne dayadı. Çok kirpikli gözlerini süzdü. Mıstık'a baktı: "...."

"Ne var?"

"Ver, diyorum."

"Ne istiyorsun?"

"Bilmiyor musun?"

"Yooo...k!"

"Çakmağı ver diyorum."

"Hangi çakmağı?"

"Ulan, inkâr mı ediyorsun?"

"Neyi, be?"

"...."

İboş dişlerini sıktı. Açılan yumrukları titremeye başladı. Bu, âdeta insanı eşek yerine koymaktı! Sakin bir tatlılıkla sordu: "Biz burada otururken yanımıza kimse geldi mi?"

"Hayır."

"Ben tütün kesesiyle beraber bir çakmak çıkardım mı?"

1 Reji: Türkiye tütünlerini 30 yıl işlemek ve satmak üzere Osmanlı Bankası, Crédit Anstaldt ve S. Bleichröder grupları tarafından 1884'te kurulan anonim şirket, tütün idaresi. İmtiyazı, 1914'te beş yıl daha uzatılmıştır. 1926'da millileştirilerek Tekel kurulmuştur.

"Çıkardın."

"Cigaralarımızı o çakmakla yakmadık mı?"

"Yaktık."

"Buradan kalkıp bir yere gittik mi?"

"Hayır."

"Öyleyse çakmak nerede?"

"Ben ne bileyim?"

"Sen aldın..."

"Hâşâ..."

İboş üstünü başını, yerleri, çimenlerin arasını dikkatle, tekrar tekrar aradı. Çakmağı Mıstık'ın çaldığından artık hiç şüphesi kalmadı. Bunun hemşehriliğe yakışmayacağını söyledi. Yalvardı, yakardı. Mıstık "Hâşâ... Kabul etmem vallahi..." diye birbiri arkasına yeminleri basıyor, arkadaşının bu ithamını ağır bir hakaret sayarak kabarıyor, kavga çıkarmaya kalkıyordu. İboş'un eski memleketinde tuhaf bir şöhreti vardı. Ona "Bir pire için yorganı yakan" derlerdi. En ufacık hakkını bile kimsede bırakmazdı. Hatta bir defa, eşyasını taşıdığı bir müddeiumumî, bozukluğu olmadığı için sürücü ücretinden iki kuruşçuğunu eksik vermişti. Bu iki kuruşu bırakmamak inadıyla İboş o vaktin Müfettiş-i Umumîliğine, Dâhiliye Nezaretine, Vilâyete tam beş yüz kuruşluk şikâyet telgrafı çekmişti.

Bu vaka bütün Rumeli'nce meşhurdu.

"Sen beni bilirsin Mıstık" dedi, "ben kimsede bir şeyimi bırakmam. Ver şu çakmağı."

"Almadım vallahi..."

"Eey, sen almadın, ben de almadım, ecinniler mi gelip aldı?"

"Bilmem."

"Ben senden bu çakmağı çıkarırım."

"Almadım ki, ne çıkaracaksın..."

"..."

"?.."

...

İboş mahkemeye müracaatla dava edeceğini söyledi. Hiddetle, kasabaya doğru giden yola atıldı. Hâlbuki Mıstık çakmağı çalmıştı. İçinden "Görmeden aldım. Şahit yok. Sepet yok. Bir

yemin değil mi? Ederim" dedi. Dışından –bir dakika evvel o kadar tatlı tatlı muhabbet ettiği arkadaşına– acı acı haykırdı: "Haydi beraber gidelim, ben de senden namus davası edeceğim."

"Haydi gel..."

Etrafı derin hendeklerle çevrilmiş tozlu yoldan yan yana yürümeye başladılar. Ama iki şaşı göz gibi biri sağa, biri sola bakıyordu.

* * *

... Yarım saat sonra...

Hükümet konağındaki küçük mahkeme salonunda idiler. Alt kattan, azgın zaptiye beygirlerinin kişnediği, tepindiği işitiliyor... açık pencerelerden birbirlerini öldürmek için kovalıyorlar sanılan kırlangıçlar giriyorlar, siyah tahtalı eski tavanın çatlaklarında çamurdan delikleri andıran yuvalarına konuyorlardı.

Ak sakallı hâkim, enfiyesini çekerek, bu iki yabancının davasını dikkatle dinledi.

İboş'a sordu: "Bu adamın çakmağını çaldığına şahidin var mı?"

"Yok."

Mıstık'a döndü: "Sen de çalmadım diyorsun."

"Evet. Hem de namus davası ediyorum. Bana hırsız demek istiyor. Ben bunu kabul etmem."

"O başka mesele... Şimdi sen çalmadığına yemin edeceksin. Eder misin?"

"Ederim."

"Öyleyse evvelâ, senin istediğin dava görülmüş olur. Yani hırsız olmadığın meydana çıkar. Namusun temizlenir."

"Pekâlâ!"

Gayet soluk, lekeli bir yeşil çuha örtülmüş kürsüye yaklaşan Mıstık yine yeşil bir bohçaya sarılı kitaba elini bütün kuvvetiyle bastı, çakmağı almadığına yeminler savurdu. O anda onun kazandığı davayı İboş kaybetti!

... Tam dışarı çıkarlarken sevinen Mıstık'a hâkim, "Oğlum, sen on kuruş vereceksin!" dedi.

Mıstık ağzıyla gözlerini açtı:

"Niçin! Ben davayı kazanmadım mı?""

"Kazandın."

"Çakmağı benim almadığım meydana çıkmadı mı?"

"Çıktı."

"Öyleyse ne parası istiyorsun?"

"Mahkeme masrafı..."

"!.."

Mıstık vurulmuş gibi durdu. Önüne baktı. Ağzını yüzünü buruşturarak düşündü. Sonra İboş'a döndü. Yavaş yavaş elini koynuna soktu.

"!"

"?"

"Altmış paralık şey için on kuruş veremem! Al malını uğursuz..." diye, biraz evvel katiyen çalmadığı tahakkuk eden çakmağı arkadaşının suratına fırlattı!

Vakit, 15 Teşrîn-i sânî [Kasım] 1333/1917, s. 2.

Halk Edebiyatından

Mermer Tezgâh

Yarım Mizah

Cabi Efendi, öyle her ihtiyar gibi, sabahtan akşama kadar evinde pineklemezdi. Vakıa yine ciddî bir işe elini sürmez, "Yiyeceğim var, içeceğim var! İş benim neme gerek?" derdi. Ama her sabah güneş doğmadan kendini sokağa atardı. Yegâne merakı "dünyanın ahvalini" tetkikti! "Okur-yazar" güruhundandı. Fakat bu faziletini hiç kullanmıyordu. Kütüphanelerin önünden geçerken kendini tutamaz, "İşte nadanların akıl ambarı!" diye gülümserdi. Onun fikrince kitaplar "hakikat"in üstüne gelişigüzel yığılmış birtakım zarif, süslü, kıymetli kerpiçlerdi. Bu kerpiçleri toplayıp bir tarafa atmayan, mümkün değil, hakikati göremezdi.

Hakikat kitapta değil, hayatın kendisinde idi. Kitaba inanan esir olur, zihni katılır, kafası kerpiçleşirdi. Hâlbuki, ancak... her gün değişen, hiçbir mefhumun dar çerçevesine sığmayan hayat okunmaya lâyıktı. Hayatın her adımında binlerce garibe, binlerce sır... binlerce dalavere gizliydi. İlim, hikmet, hars, felsefe, irfan, hep... hayatın içinde idi. Meselâ elli senedir gezmekle bitiremediği şu İstanbul "bir milyon küsur sayfalı" kocaman bir kitaptı. Sokaklarında, çarşısında, pazarında dolaşan her adam da başlı başına ayrı bir cihan, ayrı bir kitaptı. Bu kitapların hepsini okumaya kalkmak ummanı içmek kadar imkânsızdı; yalnız bir tanesinin bir faslını süzebilen insan şüphesiz en büyük bir irfanın sahibi olurdu. Mahalle mektebinden diplomasını aldıktan sonra mukaddes, gayr-ı mukaddes hiçbir kerpici eline alma-

makla iftihar eden Cabi Efendi işte bu, yalnız hayatı okuyan ariflerden biriydi! Bütün semt halkınca dünyanın en birinci âlimi sayılırdı. Beyaz top sakalıyla, kısa boyuyla, şişman vücuduyla en beklenilmez yerlerde yuvarlanır gibi dolaştığı görülür, yakaladığına, ufacık tombul elleriyle okşayarak, nasihatler verir, ilminden, irfanından büyük küçük herkesi müstefit ederdi. Kitap gibi gazete de okumazdı. "Metelik tuzağı" dediği bu kâğıt parçalarının başından nihayetine kadar yalanla dolu olduğunu iddia eder, "Gözümle görmediğim şeye inanmam!" derdi. Velespite, gramofona, sinemaya, telefona, otomobile, tayyareye, tahtelbahre hep gözüyle gördükten sonra inanmıştı.

* * *

... Yine bir bahar sabahı, güneş, bahçesindeki evvel zamandan kalma çitlembik ağaçlarının üstünden doğarken Cabi Efendi de kapısında göründü. Birkaç adım yürüdü, durdu. Etrafına bakındı. Yerlerde çimenler yeşermiş, sıska erik dalları pembe beyaz çiçeklerle örtülmüştü. Hoşuna gitti. Sola eğri çarpık burnunu yukarı kaldırdı. Derin derin havayı kokladı. "Bu ne letafet, bu ne güzellik ya Rabbi!" diye mırıldandı. Allah, mutlaka dünyayı kullarına sevdirmek için baharı yaratmış olacaktı! Her sene kıştan, yağmurdan, çamurdan, kardan, soğuktan, tipiden bıkan insanlara bahar hayalden bir peri gelini gibi görünür, uyuşuk ruhlarına "teselli, hararet, ümit" serper, sonra onları "haberleri olmadan" yazın cehennemi içinde bırakarak, kendi kelebekleriyle, çiçekleriyle, kokularıyla savuşup giderdi... "Ben ama dolma yutmam" dedi, "hepsi rüya... Birkaç hafta sonra ne bu çiçeklerden, ne bu kokulardan eser kalır!" Çimenlerin üzerindeki çiylerde güneşten düşmüş parlak elmas damlalarını inadına ayaklarıyla ezdi. Sokağa çıkar çıkmaz, gece geçen zerzevatçı, sütçü beygirlerinin bozuk kaldırımda bıraktığı şeyleri cıvıldayarak yiyen serçelere gözü kaçtı. Durmadı, "birinin ettiği halt ötekine nimet..." dedi. Kendi istemediği hâlde, müstakil zihni bu münasebetsiz hadiseden bir hikmet çıkarmaya çalıştı. İstemeye istemeye arılarla insanları hatırladı. "Vakıa" aynı idi. Yalnız tarafeynin hacimlerinde tehâlüf vardı. Birinde müstah-

sil küçük, müstehlik büyüktü; diğerinde bunun aksi; müstahsil büyük, müstehlik küçük... Yürüdü. Şimdi nereye gidecekti! Daima yola düzüldükten sonra buna karar verirdi. Çırpıcı'ya, Veliefendi'ye, Balıklı'ya, Eyüp'e, Sütlüce'ye gitmesini düşündü. Hayır... Gölgesinde yürüdüğü duvarın arkasından keskin bir horoz sesi geldi. Cabi Efendi hemen başını göğe kaldırdı. Dikkatle baktı. Bulut mulut yoktu. Hava çok açıktı. "Artık horozlara da inanmamalı" dedi, "ne olacak? Bir tanesine kırk tavuk veriyorlar. Zavallıların sinirleri bozuluyor. Niçin, ne vakit öttüklerini bilmiyorlar." Durdu; sakalını kaşıdı. Hava hiç bozacağa benzemiyordu. Bu güzel günü nerede geçirecekti? Ne vakitten beri Üsküdar'a geçmemişti. "Tekkelere de uğrarım" dedi. Tekrar, yuvarlana yuvarlana yürüdü. Caddeye çıktı. Topkapı tramvayına atladı. İçi evkaf, gümrük-mümrük kâtipleriyle doluydu. Evvelâ, bunlara kulak misafiri oldu. Hepsi saçma-sapan konuşuyorlar, hatta birbirleriyle itişerek şakalaşıyorlardı. Cabi Efendi bu arsız hâlleri görmemek için gözlerini kapadı. O kadar sıkıldı ki... azıcık daha "Allah'ım, kulaklara da niçin birer kapak yapmadın? " diyecekti. [375] Sirkeci'de "oh" diye gözlerini açtı, şehrin ta göbeğinde, başını verdiği Köprü'yü yavaş yavaş geçti. Üsküdar vapuruna bir bilet aldı. Güverteye çıktı. Hava hakikaten çok, pek çok güzeldi. Bacanın çıkardığı kapkara dumanlar içinden temiz, beyaz martı sürüleri kirlenmeden geçiyor, koyu mavi denizin ortasında "Kızkulesi" köpükten bir alev gibi parlıyordu. Cabi Efendi elli senedir, her gün İstanbul'da seyahat ettiği hâlde henüz buraya gitmediğini düşündü. Acaba içi nasıldı? Kim yaptırmıştı? İçinde şimdi ne vardı? Yapıldığı zaman İstanbul'da lodos esmez miydi? Daha böyle birçok sualler faal zihnine hücum etti. "Bugün şuraya gideyim. Hakikati anlayayım..." dedi. Vapur iskeleye yanaşıncaya kadar seyahat planını kurdu. Karadan Harem iskelesine gelecek, oradan sandalla Kızkulesi'ne çıkacaktı. Ama dalgın dalgın, Ahmediye'den Karlık Bayırı'na giden sokağı geçerken gözüne tuhaf bir şey ilişti. Durdu. Kızkulesi'ni filân hemen unuttu. Baktı, baktı, baktı.

"Olur iş değil..." dedi. Biraz karanlıkça, temiz, geniş bir marangoz dükkânı... İçinde ferah ferah kırklık, pos kara bıyıklı, şişmanca bir adam... Elinde keser, çalışıyordu; fakat be-

yaz mermerden büyük, narin bir tezgâhın önünde! Cabi Efendi "Aldanmayayım" diye gözlerini ovuşturdu. Dikkatle baktı. Hayır. Tezgâh mermerdendi! "Acaba beyaza boyanmış kalastan mı? " şüphesi tekrar zihnini bulandırdı. Baktı. Baktı. Hiç mermerden doğramacı, marangoz tezgâhı olur muydu? Olursa... mutlaka bunun hususî bir sebebi vardı! Cabi Efendi mermerin kalastan çok pahalı olduğunu düşündü. Başını, sakalını kaşıdı. Hiç şüphe yok, burası eskiden ya bozacı, ya muhallebici dükkânıydı. Sonradan gelen bu marangoz mermer tezgâhı hazır bulmuş olacaktı. Güldü. "Tembel herif!" dedi, "kim bilir ne kadar keser bozdu. Hiç mermer üzerinde çalışılır mı?" Birden nasihat damarlarının kabardığını duydu. Her şeyin bir usulü, bir kaidesi vardı. Usulleri, kaideleri bozanların zarar görecekleri muhakkaktı. Duramadı. Gayr-ı ihtiyarî dükkânın açık kapısından girdi. "Ne var? " gibi kendisine bakan marangoza sordu: "Sen bu dükkânı yeni tuttun, değil mi?"

"Hayır" cevabını alınca tekrar sordu:

"İstersen eskiden tut. Fakat senden evvel burada bir muhallebici otururdu, değil mi?"

"Hayır."

"Öyleyse bir bozacı?"

"Hayır."

"Ya kim otururdu?"

"Hiç kimse... Bu dükkânı ben kendim yaptırdım."

"Ee, bu mermer tezgâh burada ne arıyor?"

"Ben koydurdum."

Cabi Efendi gözlerini açtı. Marangoza daha keskin bir dikkatle baktı.

"Sen deli misin, oğlum?" dedi.

"Hayır."

"Akıllı bir adam mermer üzerinde keser oynatır mı?"

"Niçin oynatmasın?"

"Kazara keseri kaçar. Hem mermer bozulur, hem keser..."

"Ben hiç keserimi kaçırmam."

"Kaç senelik marangozsun?"

"Yirmi senelik."

"Kaç senedir mermer tezgâh üzerinde çalışıyorsun?"

"On beş sene var..."

Cabi Efendi tezgâha yaklaştı. Marangoz gülüyor, pos bıyıklarının üstünde şiş yanakları elma gibi kızarıyordu.

"On beş senedir hiç keserini yanlışlıkla kaçırmadın mı?"

"Kaçırmadım."

"Kazara... bir defacık olsun..."

"Bir defacık olsun kaçırmadım. İstersen gel, bak..."

Cabi Efendi cebinden gözlüğünü çıkardı. Taktı. Baktı. Baktı. Mücellâ mermer tezgâhın sathında hafif bir çizgi bile yoktu. Sonra marangoza döndü. Tepesinden tırnağına kadar iyice süzdü. Hiç öyle zeki bir adama benzemiyordu. Tekrar sordu: "Şimdiye kadar hiç keserini yanlış vurmadın ha?"

"Görüyorsun işte..."

"Nasıl olur bu?"

"Çünkü ben birinci ustayım. Vuracağım yeri iyice görürüm. Hiç yanılmam. Elimin maharetine emniyetim var, onun için tezgâhı mermerden yaptırdım."

Cabi Efendi dayanamadı. "Oğlum, bu senin elindeki maharetinden değil!" dedi.

"Ya neden?"

"Düşüncesizliğinden..."

"Düşüncesizliğimden mi?"

"Evet."

Marangozun kalın, siyah kaşları çatıldı. Keserini mermer tezgâhın üstüne yavaşça bıraktı. Suratını buruşturdu. Hakareti andıran bir tavırla Cabi Efendi'ye sordu: "Ne bildin?"

"Neden bileceğim? Biraz düşüncen olsa her vakit bu kadar dikkatli keser kullanamazsın."

"Benim düşüncem olmadığını ne biliyorsun? Ne olsa ben keserimi indirecek yeri bilirim. Hiç şaşırmam. Ben 'sanatımın eriyim'. Haydi bakalım, gevezelik yeter!.. Çek arabanı işine..."

"..."

Cabi Efendi fena hâlde bozuldu. Kendisiyle tatlı tatlı konuşurken hakikati işitince herifin birdenbire değişip kabalaşması fena hâlde canını sıktı. Gözlüğünü çıkarmaya vakit bulamadan, kös kös önüne bakarak dükkândan çıktı. "Sanatın eri ha... Gidi budala seni!.." diye dişlerini sıktı. Başını salladı. Her

hadisenin sebebini aramak onda bir illetti. Bulduğu sebebi de, hatta bizzat hâdisatın bizzat mevzularını gösterip kabul ettirmek diğer bir illetiydi. İşte bu ahmak, düşüncesizliğinin neticesi olan yanılmaz dikkatini elinin maharetine atfediyor, düşüncesizliğini kendisi için bir "meziyet" sanıyordu. Hızla döndü. İşine başlayan kayıtsız marangoza kapıdan haykırdı: [376] "Usta, yarın dikkat et. Keserini tam yerine yapıştıramayacaksın. Mermer tezgâhını kıracaksın..."

.....

Cevap beklemedi. Hemen yürüdü. Karşıki sokağa saptı. Birer birer civardaki dükkânlara girdi. Mermer tezgâhlı marangoza dair birçok malûmat topladı. İsminin meşhur Ali Usta olduğunu öğrendi. Valide-i Atik Bostanı'na bitişik, kırmızı aşı boyalı, tek katlı, yedi numaralı evde otururmuş. Yeni evlenmiş. Genç bir karısı varmış... Bütün komşuları onun elindeki mahareti methetmekte müttefiktiler. "Daha ömründe yanlış bir çivi vurmamıştır. Keserine güvenir. İstanbul'da eşi bulunmaz. Frengistan'da bile onun gibi mermer tezgâhta işleyen bir marangoz yokmuş" diyorlardı. Cabi Efendi hepsine, içinden "Yarın siz onun mermer tezgâhını görürsünüz" derken, dışından "doğru, doğru..." diye başını salladı. Daha öğleye epey zaman vardı. Ali Usta'ya mermer tezgâhını kırdırmak için tasarladığı planını düşüne düşüne Yenicami'nin avlusuna girdi. Bu düşüncesiz herifi bir dakikacık düşündürmek kâfiydi! Cabi Efendi'nin birçok tecrübesi vardı. Ufacık bir düşüncenin en büyük bir dikkati iflâs ettirdiğini dini gibi bilirdi. Bu tecrübelerden bir tanesini bu düşüncesiz herifte tekrarlayarak, ona da bu hakikati zorla kabul ettirecekti. Planını zihninde tamamlayınca cami avlusunun karşısındaki kasaba girdi. Kesilmiş, yüzülmüş kuzulardan bir tane satın aldı. Çırağın eline verdi. Moskoflu'nun fırınına geçti. Bir kuzuyu kaç saatte kızartabileceğini sordu.

"İki saatte..." cevabını alınca, hemen bir de büyük toprak kap aldırdı. Kuzuyu fırına attırdı. Kendi dükkânın kirli kepengine yaslandı. Kısa çubuğunu doldurdu. Yaktı. Tam iki saat orada, sabır taşı gibi sesini çıkarmadan çubuğunun dumanlarını seyretti. Kuzu pişince bir hamal buldurdu. Kabı eline verdi. Öne geçti. Çavuş Deresi'ne çıkan yokuşu tırmandı. Valide-i

Atik Bostanı'nı buldu. Bostana bitişik tek katlı, kırmızı aşı boyalı evi görünce "Hah işte burası..." diye yürüdü. Tokmağı çaldı. İçerden ince, şirret bir kadın sesi, "Kimdir o bakayım, kimdir o?" dedi.

"Ben."

"Sen kimsin ayol?"

"Burası mermer tezgâhlı marangoz meşhur Ali Usta'nın evi değil mi?"

"Evet."

"Usta bu kuzuyu kızarttı. Gönderdi. Alın."

Kapı yarım açıldı. Kalın, beyaz, çıplak iki kol, daha beyaz elleriyle kuzu kabını içeri aldı, meçhul bir şeye hiddetlenmiş gibi kapıyı hızla çarparak kapadı. Cabi Efendi gülümsedi.

"Yarın mermer tezgâh..."

Ellerini ovuşturdu. Gözleri, isabet etmemiş müthiş bir tokat gibi rüzgârı suratına çarpan, alçak kapının üstündeki silik rakkama kaçtı.

"Yedi, yedi..." diye başını salladı. Sabahleyin erkenden mermer tezgâhın kırıldığını görecekti. Bunun için İstanbul'a geçmedi. Doğru Atpazarı'ndaki Hacı Hüseyin'in hanına gitti. Temizce bir oda kiraladı. Geceyi Üsküdar'da geçirecekti.

* * *

Meşhur marangoz Ali Usta'nın evine geç gelmek âdetiydi. Kapıdan girince doğru sofraya otururdu. Bu akşam sofranın başına çökünce şaşırdı. Karısına "Hayrola" dedi. "Bu kuzu nereden esti?"

"Sana sormalı?"

"Ne demek?"

"Bugün sen gönderdin."

"Hâşâ..."

"Hâşâ mı?"

"!.."

Karısı merhum eski Kasımpaşa imamının üvey kızıydı. Pek çabuk hiddetlenirdi. Yine kıpkırmızı oldu. Ellerini geniş kalçalarına dayadı. Yüzünü eğriltti: "Hâşâ, ha?"

"..."

"Vay, demek ben bunu çaldım, ha?"

"Bilmem."

"Dostum mu gönderdi?"

"Onu da bilemem!"

"Gündüz gönderdin. Şimdi unutup lâf mı çıkarıyorsun?"

Ali Usta, "Ben hiçbir şeyi unutmam" dedi.

"Haydi oradan bunak, sen de... Çamaşır yıkıyordum. Bir adam geldi. 'Mermer tezgâhlı Ali Usta'nın evi burası mı?' dedi. 'Evet' dedim. 'Benimle bu kuzuyu gönderdi' dedi. Ben de aldım."

"Nasıl adamdı?"

"Beni namahreme bakar sanıyorsun ha... Görmedim bile."

"Sesi nasıldı?"

"Beni namahremin sesini işitir sanıyorsun ha... Vallahi işitmedim..."

"?..."

"...!"

Karı koca bu kuzu yüzünden güzel bir kavga ettiler. Ali Usta bu nefis kuzudan değil, öbür yemeklerden bile ağzına bir lokma koyamadı. Acaba bu kuzuyu kim göndermişti? Merakından çatlayacaktı. Yoksa evini barkını dağıtmak için bir büyü müydü? Kahvesini, çubuğunu da içemedi. Ömründe ilk defa olmak üzere o gece uykusu kaçtı Sabaha kadar uyuyamadı. Karısı hâlâ onu unutkanlıkla itham ediyor, "Bunamışsın ayol, git kendini Pabucubüyük'e okut" diyordu.

Sabah namazını kılmadan dükkânına indi. Kepenkleri açtı. O kadar dalgındı ki... köşede kendisini gözetleyen Cabi Efendi'yi bile görmedi... Mihanikî bir sükûn ile keserini eline aldı. Dünden kalan işini mermer tezgâhın üstüne koydu. Cabi Efendi açık kapıdan onun dalgınlığına bakarak gülümsüyordu. Zavallının aklı fikri hep dün akşamki kuzuda idi. "Kim gönderdi, ya Rabbi, kim gönderdi, kim olabilir?" [377] diye düşünüyordu. Kaldırdığı keskin, kalın, ağır keseri çattadak indirince gözleri açıldı. El kadar bir mermer parçası tezgâhtan kopmuş, yere fırlamıştı. Aynı zamanda arkasındaki kapıdan bir ses işitti: "Geçmiş olsun usta!"

"?..!"

Döndü. Dün kovduğu küçük ihtiyarı görünce bütün bütün şaşırdı. Cabi Efendi sordu: "Hani sanatının eriydin! Ne oldu böyle?"

"!.. ?"

Zavallı Ali Usta ağzını açamadı. Sapsarı kesildi. Dudakları titriyordu. O vakit Cabi Efendi düşüncesizliğin neticesi olan dikkatini bu âna kadar kendisinde bir meziyet sayan bu adama acıdı.

"Artık düşünme" dedi, "o kuzuyu ben gönderdim."

"Sen mi?"

"Evet."

"Niçin?"

"Seni biraz düşündürmek için..."

Sonra üşenmedi, ona, ayaküstünde, insanın "düşünen bir hayvan" olduğunu, dalgınlıkla bazen dikkat hassasını kaybettiğini, "yanılmaz keskin bir dikkat"in sırf "düşüncesiz hayvanlar"a mahsus bir haslet sayılacağını uzun uzadıya anlattı. Kapıdan çıkarken, "Haydi oğlum" dedi, "dünyanın nizamını bozmaya kalkma. Marangozun tezgâhı kalastan olur. Şimdi kırdığın şu mermeri hemen kaldır. Yerine ahşap bir tezgâh koy!"

* * *

Bir saat sonra Cabi Efendi Harem İskelesinin koyu lâcivert dalgalarında sallanan köhne bir kayığa biniyordu. Dün gitmeye karar verdiği Kızkulesi'nin neye deniz ortasına yapıldığını keşfedecek, mutlaka bunun da asıl sebebini bulacaktı! Ama bu sabah erkenden nadanın birine "dikkatin hakikatini" öğretebildiği için o kadar memnundu ki...

Yeni Mecmua, C. I, Sayı: 19, 15 Teşrîn-i sânî [Kasım] 1917, s. 374-377.

Başını Vermeyen Şehit

> *... Hak budur ki ol guzâtın içinde böyle gaziler olmasa Sigetvar'a bu kadar kurb civarda cevanib-i erbaa kâfir hisarı iken meks ü ârâm bahusus böyle cenge ikdam ne mümkün idi...*
>
> Peçevî, s. 355.

Yarın arefeydi. Öbür günkü bayram için hazırlanan beyaz kurbanlar küçük Grijigal palangasının etrafında otluyorlardı. Karşıda... yarım mil ötede Toygun Paşa'nın son muhasarasından çılgın kışın hiddeti sayesinde kurtulan Sigetvar Kalesi, sönmüş bir yanardağ gibi, simsiyah duruyordu. Hava bozuktu. Ufku, küflü demir renginde, ağır bulut yığınları eziyor... sürü sürü geçen kargalar tam hisarın üstünden uçarken sanki gizli bir kara haber götürüyorlarmış gibi, acı acı bağırıyorlardı. Palanga kapısının sağındaki beden siperinde sahipsiz bir gölge kadar sakin duran Kuru Kadı yavaşça kımıldadı; ikindiden beri rutubetli rüzgârın altında düşünüyor, uzakta, belirsiz sisler içinde süzülen kurşunî kulelere bakıyordu. Bunların hepsi Türklerin elindeydi. Yalnız şu Sigetvar... yıkılmaz bir ölüm seddi hâlinde "Kızılelma" yolunu kapatıyordu. Sanki bu uğursuz kargalar hep onda, mazgallarından taşıyor, anlaşılmaz bir lisanın çirkin küfürlerine benzeyen sesleriyle her tarafı gürültüye boğuyorlardı. Kuru Kadı içini çekti. Sonra "ah..." dedi. İncecik sinirli boynunun üstünde bir taş topuz gibi duran çıkık alınlı iri kafasını salladı. Yeşil sarığını arkaya itti. Islak gözlerini ovuşturdu. Şimdiye kadar, asker olmadığı hâlde, her muharebeye girmişti. Birkaç bin yeniçeriyle dört beş topu olsa... bir gece içinde

şu kaleyi alıvermek işten bile değildi! Şimdi vakıa müstakildi. Ne isterse yapabilirdi. Palanganın kumandanı Ahmet Bey, öteki boy beyleriyle beraber Toygun Paşa ordusuna katılıp Kapuşvar fethine gitmiş... Kapuşvar'dan sonra Sigetvar'ı saran ordu, kışın aman vermez zoruyla, zaptı yaza bırakarak Budin'e dönünce, o da askerleriyle tekrar palangasına gelmemiş, Toygun Paşa'nın yanında kalmıştı. Bugün Grijigal'den altı mil uzaktaydı. Palangaya yalnız Kuru Kadı karışıyordu; esmer, zayıf yüzünü buruşturdu; "Palanga, palanga... ama topu [396] tüfeği kaç kişi?" dedi. Bütün genç muharipleri Ahmet Bey beraberinde götürmüştü. Hisardakiler zayıflardan, bekçilerden, hastalardan, ihtiyar sipahilerden ibaretti. Hepsi yüz on üç kişiydi! Düşman galiba öteki palangalardan çekiniyordu. Yoksa burasını bırakmaz, mutlaka almaya kalkardı. Biraz eğildi. İnce yosunlu, soğuk sipere dirseklerini dayadı. Aşağıya baktı. İki üç asker beyaz koyunların arasında dolaşıyordu. Bir tanesi karşısına geçtiği iri bir koçu, başına dokunarak kızdırıyor, tos vurduruyordu. Öbürleri, elleri silahlarında bu oyunu seyrediyorlardı. Bağırdı: "Oynamayın şu hayvanla..."

.....

Askerler başlarını tepelerinden gelen sese doğru kaldırdılar. Kuru Kadı'dan hepsi çekinirlerdi. Gayet sert, gayet titiz, gayet sinirli bir adamdı. Âdeta deli gibi bir şeydi. Sabahtan akşama kadar namaz kılar, zikreder, geceleri hiç uyumazdı. Daha yatıp uyuduğunu kalede gören yoktu. Vali Ahmet Bey ona "bizim yarasa" derdi. Zavallının "daü's-seher" denilen hastalığını kerametine de yoranlar vardı. Tekrar bağırdı: "Haydi, artık akşam oluyor. İçeri alın onları."

....

Askerler koyunları toplamağa başladılar. Kuru Kadı'nın dirsekleri acıdı. Doğruldu. Tekrar Sigetvar'a baktı. Üst tarafındaki göl, kirli bakır bir levha gibi yeri kaplıyordu. Kargalar, havaya boşaltılmış bir çuval canlı kömür ellemeleri gibi karmakarışık geçiyorlar, sükûtu parçalayan keskin, sivri sesleriyle gaklıyorlardı. Kalbinde ağır bir elem duydu. "Hayırdır inşallah..." dedi. Canı o kadar sıkılıyordu ki... Elleri arkasında, başı önüne eğik, bastığı siyah kaplama taşlarına görmez bir dikkatle baka-

rak yavaş yavaş yürüdü. Derin bir karanlık kuyusunu andıran merdivenin dar basamaklarında kayboldu.

* * *

... Arefe sabahı, herkes uyurken o, her vakitki gibi yine uyanıktı! Mescit odasının önündeki taş yalakta, iki büklüm, abdestini tazeliyordu. Giden gece, daha gölgeden eteklerini toplayamamıştı. Bahçeye çıkan kapı kemerinde asılı kandil, sönük ziyasıyla, duvarları titretiyordu.

"Hey, çavuşbaşı... hey!.."

....

Elinden ibriği bıraktı. Kulak kabarttı. Bu, kuledeki nöbetçinin sesiydi. Kolları sıvalı, ayakları çıplak, başında takke, hemen yukarı koştu. Merdivende çavuşa rast geldi. Onu itti. Yürüdü. Nöbetçinin yanına atıldı: "Ne var?"

"Kaleden düşman çıkıyor."

....

Erguvanî bir esmerlik içinde siyah bir kaya gibi duran Sigetvar'a baktı. Bu kayadan yine koyu, uzun bir karartı süzülüyor, palangaya doğru akıyordu.

"Bize geliyorlar!" dedi. Çavuşa döndü: "Haydi, gazileri uyandır. Kurban Bayramını bugünden yapacağız. Koş. Bana da çabuk topçuyu gönder."

....

Çavuş bir eliyle bakır tolgasını tutarak koştu. Merdivene daldı. Kuru Kadı, uzakta, kara yerin üstünde daha kara bir leke gibi yavaş yavaş ilerleyen düşman alayına dikkatle baktı. Gözlerini küçülttü, büyülttü. Önlerinde birkaç top da sürüklüyorlardı. Binden ziyadeydiler. Hâlbuki hisardaki gaziler? Kendisiyle beraber yüz on dört kişi... "Ama, yine haklarından geliriz!" dedi. Uyanan yukarı koşuyordu. Hisar kapısının iyice bağlanmasını emretti. Sarığını, cübbesini, kılıcını, tüfeğini getirtti. İhtiyar topçu gelince ona da hemen "haber topları"nı atmasını söyledi. Bu bir âdetti. Taarruza uğrayan bir palanga hemen "işaret topu" atarak etrafındaki kuleleri imdadına çağırırdı.

Biraz sonra düşman hisarın önünde, harp nizamına girmiş bulunuyordu. Toplar başsız, gür ejderha yavruları gibi siyah ağızlarını bedenlere çevirmişti. Türkçe bağırdılar: "Size teklifimiz var. Elçimizi içeri alır mısınız?"

....

Kuru Kadı "Alırız, gönderin, gelsin!" cevabını verdi.

Bedenler, kalkanlı, tüfekli, oklu gazilerle dolmuştu. Palanganın ruhu, neşesi, keyfi olan iki arkadaş bu esnada tuhaf tuhaf lâflar söyleyip yine herkesi güldürüyordu. Bunların ikisine de "deli" derlerdi; Deli Mehmet, Deli Hüsrev... Serhat muharebelerinde, hayale sığmayacak yararlıklarıyla masal kahramanları gibi inanılmaz bir şöhret kazanan bu iki deli hiçbir nizama, hiçbir kayda, hiçbir zapt u rapta girmeyen, dünya şerefinde gözleri olmayan Anadolu dervişlerindendi. Her zaferden sonra kumandanları onlara rütbe, hilat, murassa kılıç gibi şeyler vermeye kalkınca, gülerler, "İstemeyiz! Fâni vücuda kefen gerektir. Hilat nadanları sevindirir..." derler, Hak uğrundaki gayretlerine ücret, mükâfat, şâbâş kabul etmezlerdi. Harp onların bayramıydı. Tüfekler, oklar atılmaya... toplar gürlemeye... kılıçlar, kalkanlar şakırdamaya başladı mı hemen coşarlar, kendilerinden geçerler... naralar savurarak düşman saflarına saldırırlar... alevî gözlerle takip edilemeyen birer canlı yıldırım olup tutuşurlardı.

Kuru Kadı onların herkesi güldüren münakaşalarını, saçma sapan sözlerini gülümseyerek dinlerken elçiyi yanına getirdiler. İki deli de sustu. Herkes kulak kesildi. Bu elçi Türkçe biliyordu. Küstahça tekliflerini söyledi.

Palangayı saran Sigetvar kumandanı Kıraçin'di. Yanında iki bine yakın muharibi vardı. Grijigal'in "vire" ile verilmesini istiyordu. Ateşe, nura, haça, İncil'e, Zebur'a yemin ediyor, çıkıp giderlerken muhafızlara hiçbir ziyanı dokunmayacağına dair söz veriyordu.

Kuru Kadı "Pekâlâ! Haydi git. Biz aramızda anlaşalım, kararımızı size öğleden sonra bildiririz!" diye elçiyi aşağı gönderip kapıdan attırdı. Sonra etrafındakilere döndü. Şöyle bir göz gezdirdi. Sırtının hafif kamburu içeri çekildi.

"İşittiniz ya, gaziler!" dedi. "Kıraçin haini bizim yüz on [397] dört kişiden ibaret olduğumuzu anlamış... Üzerimize iki

bin kişiyle geldi. Teklif ettiği 'vire'yi kabul etmek isteyenler varsa ellerini kaldırsın!"

"...."

Kimsenin eli kalkmadı.

"Öyleyse hazır olalım, haydi..."

Bir gürültüdür koptu: "Hazırız."

"Hepimiz, hepimiz..."

"Hepimiz, hepimiz hazırız."

"Kılıçlarımız, kalkanlarımız yağlı."

"Oklarımız bağlı."

"Yatağanlarımız keskin..."

"Bugün nusret bizim."

"Amin, amin..."

....

Kuru Kadı "Ya Rabbe'l-âlemîn..." diye ellerini kaldırdı. Bir duaya başlayacaktı. Deli Mehmet yalın kılıç karşısına dikildi. Palabıyıklı, gök gözlü... geniş beyaz çehresi yeni doğmuş bir ay gibi parlıyordu.

"Duayı bırak, efendi" dedi, "gaza duadan efdaldir. Gel, lutfet, bize şu kapıyı aç. Kalbindeki korkuyu at. İşte hepimiz hazırız. Şu ayağımıza gelen gaza fırsatını kaçırmayalım."

Kuru Kadı'nın elleri aşağı düştü. Deli Hüsrev de arkadaşının yanına sokulmuştu. Bütün gaziler bu iki delinin arkasına üşüştü. Sanki hepsi bir anda deli oldular... Hepsi bir ağızdan "Aç bize kapıyı, aç..." diye bağırmaya başladılar! Kuru Kadı'nın iri patlak gözleri yaşardı. Yüzü sapsarı oldu. Uzun siyah sakalı kımıldadı. İki deliyi bile titreten, bütün gazilerin saçlarını ürperten ilâhî bir mersiye ahengi kadar müessir sesiyle haykırdı:

"Meydan erleri! Ey mertler! Padişahımız Süleyman Gazi aşkına şu sözümü dinleyiniz. Benim muradım sizi gazadan menetmek değildir. Bugün can, baş feda olsun... Bahusus yarın Kurban Bayramı... Fakat bakınız maksadım ne? Bugün cuma... hem de arefe... Bugün hacılarımız Arafat'ta, diğer müminler camilerde bizim gibi gazilerin nusreti için dua etmekteler... Bunda şüphesi olan var mı?"

"Hayır."

"Hayır, asla."

"Hayır."

.....

"O hâlde münasip olan budur ki biz de namazlarımızı eda edelim. Gözlerimizin yaşını dökelim. Dua edelim. Birbirimizle helâlleşelim. Sonra gazaya girişelim. Kalanlarımız gazi, ölenlerimiz şehit olsun! Dünyada iyi nam ile anılalım. Ahirette peygamberimizin alemi dibinde toplanalım... Ne dersiniz?"

"Hay, hay."

"Muvafık."

"Pekâlâ!"

....

Gazilerin hepsi buna razı oldu. Öğleye kadar durdular. Abdest aldılar, namaz kıldılar, tekbir çektiler, helâlleştiler. Kıraçin'in askerleri sardıkları palangadan yükselen derin uğultuyu hep teklif ettikleri "vire" münakaşasının gürültüsü sanıyorlardı.

* * *

Ansızın, uzaktaki Türk kulelerinden atılan "işaret topları" işitildi. Bu "Biz, dörtnala geliyoruz!" demekti. Kuru Kadı eliyle hisarın kapısını açtı. Grijigal gazileri "Allah, Allah" naralarıyla müthiş bir umman tuğyanı gibi fışkırdılar. İki koldan hücum olunuyordu. Kollardan birisine Deli Hüsrev, birisine Deli Mehmet baş olmuştu.

Ovada, Grijigal'e gelen yollardan bir toz dumandır kalkıyordu. Nice bin atlı imdada koşuyor sanılırdı. Düşman bu hâli görünce şaşırdı. İki ateş arasında kaldığını anladı. Hâlbuki toz duman içinde yaklaşanlar ancak beş on gaziydi.

... Bozgun başladı!

Deli Mehmet'le Deli Hüsrev'in takımları düşmanı kaçırmamak için iyice sarıyordu. Kuru Kadı cübbesini atmıştı. Elinde kılıç teşyi ettiği gazilerin arkasından yürüyordu. Deli Hüsrev bir sarhoş gibi Kıraçin'in alayına dalmış, kesiyor, kesiyor... inanılmaz bir çabuklukla kaçanlara yetişiyor, ikiye biçiyordu.

Kuru Kadı'nın gözleri Deli Mehmet'i aradı.

Bakındı, bakındı.

Göremedi.

Acaba o muydu? Yüreği ağzına geldi. Düşman safına karışıp kaynaşan kolun arkasında iri bir vücut yere uzanmıştı... Elli altmış adım kadar kendisinden uzaktı... Siyah yüksek atlı bir şövalye uzun bir kargıyı bu uzanmış vücuda saplıyordu. Durmadı. İlerledi. Koşarken ayağı bir taşa takıldı. Yuvarlanıyordu. Kılıcı ileri fırladı. Hemen toplandı. Kalktı. Düşen kılıcını aldı. Doğruldu. Koşacağı tarafa baktı. Şövalye atından inmiş, kargıladığı şehidin başını teninden ayırmıştı. Bir anda bu kestiği baş elinde, yine siyah bir ifrit gibi şahlanan atına sıçradı. Kaçacaktı... Kuru Kadı bütün kuvvetiyle ona yetişmek için koşarken baktı ki sol ilerisinde Deli Hüsrev kalkanını sallayarak, avazı çıktığı kadar bağırıyor: "Mehmet, Mehmet! Canını verdin! Başını verme Mehmet!"

....

Bu nara o kadar müthiş, o kadar müessir, o kadar yanıktı ki... Kuru Kadı "Vah, Deli Mehmet'miş!" diye olduğu yerde dikildi kaldı. Durur durmaz, o an, kırk adım kadar yaklaştığı kesik başlı şehidin yerden fırladığını gördü. Nefesi tutuldu. Şaşırdı. Bu başsız vücut uçar gibi koşuyordu. Kendi kellesini götüren zırhlı şövalyeye yetişti. Eliyle öyle bir vuruş vurdu ki... lâîn hemen yüksek atından tepesi üstü yuvarlandı. Götürmek istediği baş elinden yere düştü. Deli Mehmet'in başsız vücudu canlıymış gibi eğildi. Yerden kendi kesik başını aldı. Hemen oracığa, yorgun bir kahraman gibi, uzanıverdi. Bunu Kuru Kadı'dan başka kimse görmemişti! Herkes kaçan düşmanı kovalıyordu. Yalnız Deli Hüsrev...

"Yüzün ak olsun, ey cilasun!" diye bağırdı. Sonra Kuru Kadı'ya doğru koşarak sordu: "Nasıl, gördün mü bu civanı?"

"...."

"Görmedin mi?"

"...."

Kuru Kadı sesini çıkaramadı. Gördüğü harika onu dondurdu. [398] Olduğu yerde öyle dimdik kaldı.[1] Sanki ölmüştü. Deli Hüsrev onu hızla sarstı.

1 Grijigal kadısı meşhur destanında gördüğü bu birsâmı (hallucination) yazarken, yalan söylemediğine şöyle yemin eder:
"Degülem Hak bilür bu sözde kezzâb
Bihakkı Mustafâ vü âl-i ashâb. (Ö. S.).

"Ne durursun be, can! Ne oldun, haydi gazaya. Düşman kaçıyor..."

Deli Hüsrev'in kakması Kuru Kadı'ya baştan can verdi. "Allah Allah" diyerek ileriye atıldı. Mücahitlere karıştı.

Cenk akşama kadar sürdü.

Er meydanının kanlı yüzüne "gece siyah saçlarını" dağıtırken münâdînin "Gaziler hisara!" sadası duyuldu.

Dönen gaziler içinde kılıcından kanlar damlayan Kuru Kadı birkaç sipahi ile dışarıda kaldı. Yaralıları taşıttı. Şehit olanları saydırdı. Bunlar tam on dokuz kahramandı... Düşman altmış dört ceset bırakmış, diğer ölülerinin hepsini kaçırmıştı. Kuru Kadı sabahtan beri yemek yememiş, su içmemiş, durup dinlenmemişti... Toplattığı şehitleri hisarın önündeki meydana yığdırdı. Şehit Deli Mehmet'in naaşını kendi buldu. Kesik başı koltuğunda, uyur gibi, sakin yatıyordu. Olduğu yerde gömdürdü. Sonra yanındakileri savdı. Bu taze mezarın başına çöktü. Ezberinden "Yasin" okumaya başladı. Dışarılarda kimse yoktu, yalnız uzakta palanga kapısındaki nöbetçi dolaşıyordu. Kuru Kadı okurken, önündeki mezarın birden yeşil nurlarla tutuştuğunu gördü. Sesi kısıldı. Dudaklarını oynatamadı. Çeneleri kitlendi. Bu yeşil nurun içinde Deli Mehmet'in kanlı boynuna sarılmış beyaz kanatlı bir melâike hem onu nurdan elleriyle okşuyor, hem açık alnını öpüyordu. Bu sıcak, bu yeşil nur büyüdü, taştı. Bütün âlem bu nurun içinde kaldı. Kuru Kadı'nın gözleri kamaştı, ruhu yandı, kendinden geçti.

* * *

Onu, daha ilk defa böyle derin bir uykuya dalmış gören yoldaşları zorla kaldırdılar. Koltuklarına girdiler.

"Haydi, kapı kapanacak" dediler, "içeri gir."

Kuru Kadı'nın dili tutulmuştu. Cevap veremedi. Sarhoş gibi sallana sallana hisara girdi. Hâlâ titriyordu. Palanganın içinde Deli Hüsrev'in menzilinden geçerken durdu. Kulak verdi; ağlıyor mu, inliyor mu diye... Hayır, Deli, şıkır şıkır atını kaşa[ğı]lıyor, keyifli bir türkü söylüyordu. Seslendi: "Hüsrev!"

"Efendim?.."

....

Kapı açıldı. Kaşağı elinde, kolları, paçaları sıvalı, başı kabak Deli Hüsrev... daha Kuru Kadı bir şey sormadan "Gördün mü Deli Mehmet'in zevkini?" dedi.

"Siz de benim gibi buradan gördünüz mü?"

"Gözlüye hod gizli yoktur!"

Küttedek kapıyı kapadı. Yine türküsüne başladı.

....

Kuru Kadı palangada sabahı dar etti. Güneş doğmadan Deli Mehmet'in mezarına koştu. Artık bütün günlerini bu mezarın başında geçiriyordu. Bu mezarın daimî ziyaretçisi oldu. Büyük bir taş yontturdu, yazdırdı, başına diktirdi. Beş vakit namazlarını bile cemaatine bu kabrin başında kıldırmak isterdi. Artık ne hacet dilese, ne murat etse ona nail oluyordu

Grijigal'de, komşu palangalarda Kuru Kadı için "deli oldu" diyorlardı. Her an "beka" badesini içmiş ezelî bir sarhoş gibi nihayetsiz bir gaşy, payansız bir şevk, sükûn bulmaz bir heyecan içinde yaşıyordu. Fakat nasıl "Deniz çanağa sığmazsa" onun büyük sırrı da ruhuna sığmadı. Taştı. Huruç günü gördüğü harikayı herkese anlatmaya başladı. Hatta daha ileri gitti, çok iyi okuduğu Mevlid-i şerif lisanıyla o gördüğünü yazdı. Yüzlerce beyitlik bir destan[2] düzdü.

Ama o zaman eski şevki kayboluverdi. Ruhuna koyu bir karanlık doldu. Kalbine acı bir ağırlık çöktü. Artık Deli Mehmet'in yeşil nurdan mezarı içinde sürdüğü ilâhî zevki göremez oldu. Bu mahrumiyet onu delirtti. Yemekten, içmekten kesildi. Bir gün yine perişan, kırlarda dolaşırken Deli Hüsrev'e rast geldi. Meğer o da geziniyormuş. Elindeki yayıyla yavaşça Kuru Kadı'nın arkasına dokundu.

"Ahmak" dedi, "neye gördüğünü halka söyledin? Adam gördüğünü kaale geçirirse, kazandığı hâli kaybeder. Eğer sussaydın gördüğün keramete ölünceye kadar şahit olacaktın..."

Kuru Kadı yere diz çöktü, ağlamaya başladı. "Çok pişma-

2 Bu destanın yüz beyti *Peçevî Tarihi*'nin ikinci cildinde vardır (Ö. S.). [Söz konusu metnin yeni harflerle neşri için bk. Peçevî İbrahim Efendi: *Peçevî Tarihi*, I. C. (haz. Bekir Sıtkı Baykal), 3. bas., Ankara 1999, s. 344-349.]

nım" diye inledi, "lutfet. Gel, beni gaflet uykusundan uyandır. Benim o görmüş olduğum ahval ne hikmettir? İçinde aklımı kaçırdığım bu mehabet, bu heybet nedir? Benimle senden başka onu gören oldu mu?"

"Bir gören daha var. O 'can' herkese görünmez."

"Kimdir?"

"Bilmezsin..."

"Başkaları görmedi de, biz ikimiz niçin gördük?"

"'Şehitlik müjdesidir!' İkimiz de mutlaka şehit düşeceğiz!"

....

....

Kuru Kadı gittikçe öyle serseri, öyle perişan, öyle berbat oldu ki... kendisini o kadar seven Vali Ahmet Bey bile, Budin'den gelince, onun hâllerine dayanamadı. Nihayet "bu meczup bir kişidir, palangada hizmetinden istifade olunamaz" diye geriye göndermeye mecbur oldu. Aradan epey zaman geçti. Serhadde değil, hatta Grijigal hisarında bile herkes Kuru Kadı'yı unuttu. Yalnız yazdığı destan okunuyor, hiç unutulmuyordu.

* * *

On iki sene sonra....

Sigetvar'ın zaptı akşamı yaralılar toplanırken meşhur kahraman Deli Hüsrev'in –bir gülleyle parçalanmış– na'şı yanında uzun boylu, ak saçlı, ak sakallı, yeşil cübbeli bir şehit buldular. Kıbleye karşı yüzükoyun uzanmış yatan bu şehidin büyük yeşil sarığı henüz bozulmamıştı. Üzerinde hiçbir silah yoktu. Yarası neresinden olduğu belli değildi. Günlerce süren muhasara esnasında hiç kimse böyle bir adam görmemişti. İnceden inceye tahkikat yapıldı. Kim olduğu bir türlü anlaşılamadı.

O vakit birçok gazilerin "gaip ordusundan imdada gelmiş bir veli" sandıkları bu şehit, acaba, Grijigal hisarının o eski meczup kadısı mıydı?

Yeni Mecmua, C. I, Sayı: 20, 22 Teşrîn-i sânî [Kasım] 1917, s. 395-398.

"Kızılelma" Neresi?

... Heman göstersünler. Dalkılıç olur, düşmanı harap iderüz ve kralın tac u tahtını başına geçürüp Kızılelma'ya dek giderüz...
Koca Sekbanbaşı

"Kızılelma'ya."
"Kızılelma'ya..."
"Kızılelma'yacak gideceğiz!"
.....

Zamanın Süleyman'ı, ansızın... kükremiş bir tufan hâlinde akseden bu naraları duydu. Otağında yalnızdı. Yarım saat evvel dağılan divanın cenk için gösterdiği kahraman arzuyu düşünüyordu. Bugün, yalnız vezirleri değil, kazaskerleri, defterdarları, nişancıları, "ağa, kethüda, serdar, yayabaşı, bölükbaşı, vekilharç gibi" yeniçeri zabitlerini, hatta solakları bile çağırmış, hepsini huzurunda toplamıştı. Hepsi "... Kafdağı'na kadar arkandan gelmeye hazırız, padişahım!" diye ayaklarına kapanmışlar, gözlerinden sevinç yaşları dökmüşlerdi. İşte şimdi "sefer kararı" ordu içine yayılmış olacaktı. Otağın biraz uzağında... küçük meşe ormanının nihayetindeki mahşerde, deminki divanın sevinci büyük bir heyecan ummanı gibi kaynıyor, kabarıyor, kabarıyor; bu ummanın görünmez, işitilir dalgaları yakın ufukların bulutlu sahillerine değil, sanki bütün cihanın takına çarpıyordu.

"Kızılelma'ya,"
"Kızılelma'ya!"
"Kızılelma'yacak..."

....

Padişah, tahtından yavaşça ayağa kalktı. Sağ elini altın koltuğa dayadı. Gökten inen manası anlaşılmaz bir sese kulak verir gibi başını büktü. Ordunun velvelesini dikkatle dinledi. "Kızılelma, Kızılelma..." Bu ismi şehzadeliğinden beri binlerce defa duymuştu. Sonra tekrar tahta oturdu. Gözlerinin üstüne kadar eğilmiş yusufiye[1]sini geri itti. Gayet çıkık geniş alnını esmer uzun parmaklarıyla tuttu. Düşündü. Düşündü.

"Kızılelma neresi?" diye mırıldandı. Şarkta olsun, garpta olsun, sefere çıkarken galeyana gelen asker hep "Kızılelma'ya..." diye bağrışıyordu. Bu narayı yeniçeri kışlalarında, sipahi ocaklarında, geçit resimlerinde, hatta İstanbul'da, sarayın iç bahçesinde bile duymuştu. Kızılelma neresiydi? Üvez rengi sırmalı perdenin arkasında nöbet bekleyen Mahmut'u çağırdı.

"Sadrazama söyle, vezirlerle beylerbeyini, kazaskerleri toplasın, hemen gelsin!" dedi.

* * *

Yarım saat evvelki büyük divandan çıkan vezirler niçin yine huzura çağrıldıklarını ürkek bir ıstırap ile merak ediyorlardı. Ahmet Paşa'yla Hâdim Ali Paşa'nın arkasından kazaskerler, Sokullu Mehmet Paşa, Haydar Paşa, Ayas Paşa, İskender Paşa gözleri yerlerde otağa girdiler. Birer birer tahtın saçağını öpüp el bağladılar. Padişah beyaz tülbent sarıklı çifte tuğlu yusufiyesini yine çok öne eğmişti. Kaşları hiç görünmüyordu, yüzü her vakitkinden daha ziyade sertti. İnce murassa direkler üstüne kurulmuş donuk zümrütten bir kubbeyi andıran otağın loş sükûnunu "Kızılelma neresi? İçinizde bilen var mı?" suali bozdu.

"!"

"?"

"!.."

"?..."

....

1 Sultan Süleyman'ın kavuğu (Ö. S.).

Kimse cevap veremedi. Herkes önüne bakıyordu. Padişah, "Bunu sormak için sizi çağırdım" dedi. "Otağımızın etrafında daima bu narayı işitiriz. İşte bakınız. Yine 'Kızılelma'ya, Kızılelma'ya...' diye bağrışıyorlar. Burası neresidir? Binlerce defa ismini işittiğim bu memleketin neresi olduğunu öğrenmek isterim."

Temaşvar fatihi Ahmet Paşa kekeledi: "Viyana olsa gerek, padişahım..."

Padişah öteki vezirlere döndü: "Öyle mi?"

"...."

"...."

"...."

"...."

Ne "evet", ne "hayır" diyebiliyorlar, önlerine bakıyorlardı. Padişah; orduya getirdiği "kaplan postlu, kurt taçlı, çekirdek mahmuzlu, tekne kalkanlı, tepeden tırnağa kadar demire gark olmuş, elleri kostaniçeli, ak kızıl bayraklı" emsali görülmemiş mükemmel alayıyla iki gün evvel teveccühünü kazanan Rumeli Beylerbeyine sordu: "Sokullu! Sen söyle, Kızılelma neresi?"

"'Roma' olsa gerek, padişahım!"

"Ne biliyorsun?"

"Öyle sanırım."

"Sanmak bilmek değildir..."

....

Padişah, sırasıyla âlim kazaskerlere de sordu. Kızılelma için kimi "Çin", kimi "Maçin" diyordu. Ayas Paşa: "'Hint'tir."

Haydar Paşa:

"'Sind'dir!"

İskender Paşa, "Kafdağı'nın arkası olsa gerektir" dedi. Büyük padişah anlamak istediği şeyi kimsenin bilmediğini görünce canı daha beter sıkıldı. Tahtın koltuklarını asabiyetle tuttu. [418] Âdeti olmayan anî bir hiddetle kazaskerlere döndü. Acı acı gülümsedi: "Yazık sizin ilminize!"

"...."

....

"Her şeyi biliyoruz!" sanan bu "Horasanî" kavuklu başlar uğradıkları hakaretin altında hafifçe sallandılar. Onlar her şeyi

kabul edebilirdi. Lâkin cahilliği? Asla... Ortalarından kara sakallı, bastıbacak, şişman bir fakih bir adım ilerledi. Bu hem en âlimleri, hem en cesurlarıydı.

"Padişahım!" dedi, "bu 'Kızılelma' halk kullarının uydurduğu bir efsanedir. Ne aslı vardır, ne faslı... Bir hakikat değildir ki biz bilelim. Halk ise, padişahım, bilmez söyler."

Zamanın hakîm Süleyman'ı altın koltuğa dayalı elini kaldırdı: "Halkın dediği! Hakk'ın dediği!"

Bodur kadı bu sözden bir şey anlamadı. Padişah devam etti: "Bu bir hakikattir! Mademki halk söylüyor; halktan gelen ses, Hakk'ın sesidir! Ona efsane denmez. Mutlaka bir aslı vardır! Fakat siz bilmiyorsunuz..."

"Ne şer'de, ne ilimde böyle bir isim yoktur ki müsemması olsun..."

"Ne şer'de, ne ilimde böyle bir isim yok diyorsun."

"Evet padişahım."

"Lâkin örfte yok mu?"

"..."

Fakih düşündü. Önüne baktı. "Yok" diyecekti. Fakat işte sefer eğlentisi yapmaya başlayan büyük ordunun velvelesi içinde "Kızılelma'ya" naraları birbiri arkasına çakan şimşekler gibi gürlüyordu. Asker yalnız sefere gideceği, muharebeye gireceği zaman değil, hatta şımardığı, isyan ettiği vakitlerde bile bu narayı savurmuyor muydu? Bu daima taşan, kabaran, coşan bir kuvvetin ne olduğu bilinmeyen bir gayesi idi. Daha medresede minimini bir çömezken sipahi, yeniçeri bölüklerinin bu narayı bastıklarını işitirdi. Bunu iyice hatırlıyordu. Ama aslının ne olduğunu merak edip öğrenmemiş, okuduğu metinlerde bu isme dair bir şeye rast gelmemişti. Yutkundu. Önünde bağlı duran ellerini sıktı. Artık "Kızılelma örfte yoktur" diyemezdi. Çünkü... işte... duyuyordu!

"Var padişahım" dedi.

"Öyleyse 'müsemma'sı da var."

"...."

Fakih sustu. Kızardı. Bir adım geriledi. Yine önüne baktı. "Örf"ün hakikatini şeriat de tasdik etmiyor muydu? Padişah bunu bilen fazıllardandı. Karşısında safsataya imkân yok-

tu. Öbür kazaskerler arkadaşlarının mağlûbiyetine bakarak, ağız açmadıklarına için için seviniyorlar, 'Sükût sözden hayırlıdır!' hikmetini hatırlıyorlardı. Padişah yine acı acı güldü. "Dünya ne tuhaftır!" dedi, "Siz işte bu halkın başlarısınız. Bu halkı idare edersiniz. Hâlbuki onun istediği şeyin ne olduğunu bilmezsiniz."

"!"

"..."

"...."

"....."

.....

Lâkin hakîm padişah kahraman, arif, fazıl, şair olduğu kadar da insaflıydı! Her şeyi evvelâ kendi nefsinde muhakeme eder; her hükmü, her kararı vermezden evvel bir kere kendi vicdanından geçirirdi. Huzurundaki kulları sualine bir cevap bulamamaktan kıvranırlarken o da sıkıldı. "Derunî lisanla" kendi kendine sordu: "Ey Süleyman! Bunlara sorduğun şeyin ne olduğunu acaba kendin bilir misin?"

"Bilmem ama..."

"Ama?"

"... Sezerim!"

Azıcık ferahladı. Sezdiğini düşünmeye başladı. Bu... tabiatın, ilmin, irfanın ötesinde bir hakikatti. Evet, işte "Kızılelma", ne olduğunu sanki biliyor, fakat söylemiyordu. Hâlbuki bu vezirler, kazaskerler, beylerbeyi... Hayır, hiçbir şey sezmiyorlardı. Birisinin lâfı ötekininkine uymuyordu. Kimi Çin, kimi Hint, kimi Sint, kimi Viyana, kimi Roma diyordu. Kızılelma bunlardan hiçbiri değildi! İçinden "Belki hepsinden daha kıymetli bir yer!" dedi.

Sonra, utançlarından kızaran kullarına sordu: "Kızılelma'nın neresi olduğunu kimden öğrenebiliriz?"

"..."

.....

Herkes önüne bakıyor, yanlış bir şey söylememek için kimse ağzını açmıyordu. Yalnız İskender Paşa, "Padişahım" dedi, "kazasker kullarının ilimleri kitaptandır! Vezir kullarınla biz kölelerine gelince... öyle derin âlimlerden değiliz! İşte ne kadar bilgisiz olduğumuz sual-i hümayununuzla meydana çıktı. 'Bin

âlimin bilmediğini bir arif bilir' derler. İrade buyurun. Bir arif bulalım. Ona sorun."

"Arif kimdir?"

"Bilmeyip sezen, padişahım..."

.....

Sonra İskender Paşa, saf bir askerin basit mantığı ile "Kızılelma, Kızılema" diyen halkın mutlaka bir şey murat ettiğini, kuşların ötüşünde bile kendi dillerince bir mana olduğunu söyledi. Kısa boylu, inatçı kazasker halkın ne söylediğini, ne istediğini asla bilemeyeceğini tekrar iddia etti. Padişah, İskender Paşa'ya, çıkıp gizlice ordunun içine girmesini, nümayiş alayında bağıranlardan rast gele üç kişi tutup huzuruna getirmesini irade etti. İskender Paşa çıkınca padişah kazaskerlere "örfe dair" ayrı ayrı Arapça sualler sormaya başladı. Vezirlerle beylerbeyi, anlamadan dinliyorlardı.

* * *

İskender Paşa, biraz sonra otağa girdi. "Üç kişi tuttum, padişahım!" dedi. [420]

"Evvelâ bir tanesini getir bakalım."

....

İskender Paşa, otağın mehabetinden ürkerek sapsarı kesilmiş, başında perişanîsi[2] dağılmış, tir tir titreyen bir adamı soktu. Bu, uzun boylu, palabıyıklı, kuvvetli bir garipti. Orduda ayakkabıcılık yapan serserilerden biriydi. Otağ kapısının dışındaki kapıcıların öğrettikleri gibi tahta doğru gitti. Yeri öptü. Ayağa kalkmadı. Kolları göğsünde bağlı, dizüstü kaldı. Padişah sordu: "Kızılelma, Kızılelma dersiniz, bu neresi?"

"..."

Garip, işledim sandığı cürümden beraat için "Herkes bağırır padişahım. Ben de bağırdım" dedi.

"Neye bağırdığını sormam. Kızılelma neresidir? Onu söyle." Garip tereddüt etmedi. "Padişahımızın bizi götüreceği yer!" dedi.

2 Asker yahut memur olmayan halkın giydikleri başlık (Ö. S.).

"Orası neresi?"

"Padişahımız bilir."

.....

Padişah İskender Paşa'ya döndü. "İkincisini getir bakalım!" dedi. Dizüstü duran garip vezirlerin işaretiyle kalktı. Geri geri gitti. Perdenin yanında dikildi. Bu sefer huzura getirilen, tıknaz, esmer, beyaz keçeli, afacan bir yeniçeri neferiydi. Serbestçe yürüdü. Saçağı öptü. Kalktı, el bağladı. Padişahın "Kızılelma neresi?" sualine düşünmeden "Önümüze düşüp bizi götüreceğin yer... padişahım!" cevabını verdi.

"Orası neresi?"

"Sen bilirsin padişahım!"

.....

İskender Paşa üçüncüyü de huzura soktu. Bu... geniş omuzlarına baratasının[3] uçları düşen genç bir bostancıydı.

"!.."

"Kızılelma neresi?"

"Atınızın gittiği yer... padişahım!"

"Orası neresi?"

"Neresi olduğunu ancak padişahım bilir..."

.....

Evet... orası ne Hint, ne Sint, ne Çin, ne Maçin, ne Viyana, ne de Roma'ydı! Padişah, huzurundakilere "Gördünüz ya" dedi, "üçünün de cevabında bir fark yok. Hakikat bir! 'Kızılelma' benim gitmek istediğim yer, işte... Hakk'ın beni göndereceği yer!.."

.....

Doğruyu söyleyen bu üç kişiye hemen üçer yüz kese akçe ihsan etti. Artık "Kızılelma'ya, Kızılelma'ya" naraları çoğalıyor, taşıyor, daha ziyade yaklaşıyordu. Padişah, birdenbire, Hakk'ın kendini göndereceği yeri düşündü. Nihayet bulunmaz Hak yolunun, hakikat yolunun gittiği "Kızılelma" denen bu cennet kapısında Viyana, Roma, Hint, Sint, Çin, Maçin birtakım fâni harabelerden başka bir şey miydi? Başını salladı. Arkasına dayandı. İri siyah gözlerini ufalttı. İlâhî, manevî bir zevke varmış gi-

3 Muhafızların giydikleri başlık (Ö. S.).

biydi! Müdebbir vezirlerinin, âlim kazaskerlerinin, kahraman beylerbeylerinin tekrar saçak öpüp çıkışlarını görmedi bile... Otağın kapısında onlar da, şimdiye kadar asla ulviyetinin, mehabetinin farkında olmadıkları muazzam bir manzara karşısında donup kaldılar; sefer eğlentisi yapan yüz binlerce asker, kol kol olmuş, cirit oynayarak, kaynaşarak otağ etrafında geniş bir daire çeviriyorlar, "Kızılelma'ya... Kızılelma'ya..." naralarıyla, sanki hayalin eremeyeceği derecede yüksek, pek yüksek bir arşa doğru... kalkanlardan kanatlarıyla uçmaya hazırlanıyorlardı!

Yeni Mecmua, C. I, Sayı: 21, 29 Teşrîn-i sânî [Kasım] 1917, s. 418-420.

Büyücü

Büyük Selâhattin kendisinden aman dileyen Kudüs'ü aldıktan sonra hiç durmamıştı. Şam'da "Biraz dinlenelim!" istirhamında bulunan askerine "Ömür kısadır. Ecelden emin değiliz!" cevabını verdi. Yayından çıkmış bir alev ok şiddetiyle yabancı Avrupalıların haksız yere benimsedikleri kasabalar üzerine atılıyor, müthiş matkaplarıyla deldiği kaleleri hemen zapt ediyordu. Kurtularak Sur Kalesine kapağı atan Hak düşmanı mutaassıpların adedi Avrupa'dan gelen imdatlarla çoğalıyor, çoğalıyor, milyonlara varıyordu. Ama artık İslâm'ın yüzü gülmüştü. Yıllarca süren zulümlerin intikamı alınacaktı. Şam her gün yeni bir fetih haberiyle seviniyor, camiler şenleniyor, Allah'a şükretmeye koşan halkı mabetler almıyordu. O vakit bu şehir, fasılalı fakat mütarekesiz din muharebeleri yüzünden âdeta bir Türk ordugâhına dönmüştü. Sıkışan halifelerin, ürkmüş emirlerin seyrek saflarını doldurmak için Turan'dan taşan "bahadırlar tufanı" sanki burada birikmiş, sakin olmuştu. Doğu tarafında kocaman bir Türk mahallesi vardı. Kılıçla, kalkanla, tolgayla, eğersiz atlar üzerinde gelenlerin çocukları Arapça öğrenip medreselerde âlim oluyorlar, medenî bir zevk içinde; şiir, edebiyat, hikmet, ticaret sahasında yaşıyorlardı. Doğan Bey de bunlardan biriydi. Babası, Alp Arslan'ın en eski kumandanlarındandı. Üç küçük kardeşini yirmi senedir görmemişti. Biri Kızıl Arslan'ın, biri Pehlivanoğlu Özbek'in, biri de Harzemşah Döğüş'ün ordusunda idi. Kendisi hiçbir orduya girmemiş, gençliğini medresede geçirmiş, Dımışk'tan hiç ayrılmamıştı. Etrafı yüksek duvarlarla çevrili büyük bir bahçenin ortasın-

daki harap evinde yapyalnız oturuyordu. Çoluğa çocuğa karışmamış, kitaplarının üstünde ihtiyarlamıştı. İhtiyar bir hizmetçisi vardı. Yiyeceğini, içeceğini çarşıdan o taşırdı. Kendi dışarıya hiç çıkmaz, kimseyle görüşmez, kimseyle tanışmazdı. Ama bütün mahalle, hatta bütün şehir halkı yine onunla meşguldü.

"Ne yapıyor?"

"Her hâlde ibadet değil!"

"Camilerde görünmez."

"Niçin dışarı çıkmaz?"

"Evine kimseyi sokmuyor. Niçin?"

"Yapyalnız ne yapıyor?"

"Ne yapacak acaba?" diyorlardı. Meraklarında biraz haklıydılar. Çok defa, sakin beyaz duvarların arkasından yerleri sarsan patlamalar duyulurdu. Çocuklar, kadınlar, gençler sokakta küme küme dururlar, sık fıstık ağaçlarının tepelerinden havaya tüten kırmızı, sincabî, mor, yeşil dumanları korka korka seyrederlerdi. Halkın telkininden kurtulamayan ulemalar da hiç yüzünü görmedikleri bu münzeviye fahrî bir garez bağlamışlardı. "Katlinin vacip olduğundan" dem vuruyorlardı. Şehirde her felâketi onun uğursuzluğuna yormak âdetti. Kuraklığı, fırtınaları, yangınları, kavgaları, cinayetleri hep o... "Büyücü Doğan" yapıyordu. Ahalisiyle ülfet etmediği Dımışk'ın ruhunda, yıllar geçtikçe, Doğan, dayanılmaz bir elem olmuştu. Büyük küçük, herkes ona levmediyor, lânetler yağdırıyordu. Yanılıp da bir gün dışarı çıksa ihtimal üzerine atılıp parçalayacaklardı. En umulmaz zafer haberlerinin verdiği neşe bile halka Büyücü Doğan'ı unutturamadı. Selâhattin geldiği zaman, Emeviye Camii'nin önüne bütün Dımışk toplandı. O namazdan çıkarken "Ey Sultan! Bizi bu Büyücü Doğan'dan kurtar!" diye bağrıştılar. Selâhattin hayatını cihatta geçirirdi. Yolu düştükçe uğradığı Şam'ın ahvalini iyice bilmezdi. Sarayına gelir gelmez yeğeni olan kaymakam Ferruhşah'ı huzuruna çağırdı.

"Halkın istemediği bu Doğan kim?" diye sordu. Baalbek Emiri Ferruhşah vakıa amcası kadar müthiş bir kahraman değildi. Ama amcasından daha âdildi. Şairlere birçok kasideler yazdıracak derecede şeci, cömert, kerim bir zattı. Mefkûresi hakla adaletti.

"Halka hiç ziyanı dokunmayan bir mu'tekif!" cevabını verdi.

"Sana şimdiye kadar şikâyet ettiler mi?"

"Çok defa."

"Niçin adaleti yerine getirmedin?"

"Getirdim."

"Ne ceza verdin?"

"Ceza vermedim. Tahkikat yaptım. Anladım ki bu Doğan'ın hiçbir ferde zararı dokunmamış... Aradım; halk içinde 'Bana şunu yaptı' diyen bir davacı çıkmadı."

"Öyleyse niçin yolumda, 'Bizi ondan kurtar!' diye bağırırlar?"

Ferruhşah gülümsedi. Kaleler almasını, krallar esir etmesini, ordular dağıtmasını pek iyi bilen kahraman amcası halkın ruhuna yabancıydı.

"Sultanım!" dedi, "'Bizi ondan kurtar' diye bağırmaları, gördükleri bir zulümden, bir şerden değildir."

"Ya nedendir?"

"Meraktandır.. ?" [435]

"?"

"Maksatları, 'Bizi meraktan kurtar!' demektir."

"Neyi merak ederler?"

"...."

Ferruhşah, Doğan'ın yıllarca süren sessiz itikâfını, asaletini, gençken medresede kimya ilmiyle hendese ilmine çalıştığını, gayet derin bir âlim olduğunu, şimdi madde ile, yanar cisimlerle uğraşıp bilinmeyen şeyler keşfine savaştığını amcasına uzun uzadıya anlattı. Halkın mahiyetini bilmediği şeye kin bağlaması tabiî idi. Bu zavallı adam kırk senedir, merak ettiği bir noktaya ömrünü hasretmişti. İşte onu anlamaya çabalıyordu. Başka bir kabahati yoktu. Fakat Selâhattin "Canına dokunmayalım. Buradan çekilip gitsin..." kararını verdi. Vakıa o da büyüye, sihre inanmazdı. Ama, halkın istemediği bir adamı şehirde bırakmayı siyasete muhalif görüyordu. En vahi bir şayiadan kan, kavga, niza çıkabilirdi. Ferruhşah hemen o gün adamlarını ihtiyar Doğan'a gönderdi. Sultanın emrini tebliğ etti. Ertesi sabah, evinin önüne toplanan halk büyük kapının açıldığını, yedeklerin-

de birer deve çeken iki ihtiyarın çıktığını gördü. Öndeki, beyaz sakallı, kısa boylu, mavi gözlü adam Büyücü Doğan'dı. Birçok kişi ilk defa olarak görüyordu. Arkadaki, kambur hizmetçisi... Onu zaten tanıyorlardı. Savrulan küfürleri, lânetleri duymuyor gibi ikisi de yere bakarak yürüyorlardı. Çöle çıkan caddeden gittiler. Açık kapıdan halk bahçeye üşüştü. Bağırarak evin her tarafını aradılar. Fıçı fıçı neftlerden, şişe şişe renkli sulardan, türlü türlü tozlardan, ne olduğunu anlayamadıkları birtakım cetvellerden, pergellerden, hendese aletlerinden başka bir şey bulamadılar. Hepsini kırdılar, kopardılar, döktüler, dağıttılar, yıktılar. Bir hafta geçmeden Büyücü Doğan unutuldu. Yıllarca onunla korkunç bir kâbus, meşum bir birsam gibi uğraşan Dımışk'ın mustarip ruhu sanki birdenbire rahatladı!

* * *

Ramazanda ordusu ile Şam'dan çıkan Selâhattin birkaç hafta sonra Safad'la Kevkeb'i de aman vererek aldı. Oranın ahalisini de Sur'a gönderdi. Beş altı sene içinde Irak'ta, Suriye'de hükmü altına girmeyen bir kale yoktu. Ötede beride kalan mutaassıp güruhu aman istiyor, teslim oluyorlardı. İslâm'ın bu parlak galebelerinden kederlenen Papa'nın yüreğine inmişti. Mukaddes Roma-Cermen İmparatoruyla Fransız Kralı Filip, İngiliz Kralı Rişar... Sonra Avrupa'nın bütün namdar şövalyeleri haç alâmetleri taktılar. Filip'le Rişar deniz yolu ile geleceklerdi. Sur, Avrupa'dan hıncahınç gelen imdatlarla o kadar doldu ki... Kale bu kalabalığı almadı. Siyah bayraklı hadsiz hesapsız bir ordu Akkâ'ya doğru taştı. Fışkırdı. Selâhattin bu kara tufanın önüne yıkılmaz bir çelik kaya gibi çıktı. Bu kudurmuş canlı dalgaları kırdı. Sahrayı kırmızı, sakin bir denize çevirdi. Evet, birkaç saat içinde düşmanın on bin tanesini öldürdü. Geri kalanları esir etti. Ölüleri nehre attılar. Zira gömmek imkânı yoktu. Her taraf ceset dolmuştu. Nihayetsiz leş yığınlarının taaffünü havayı bozdu. Şanlı galip hastalandı. Kulunç illeti onu kımıldamaz bir ıstırap yumağı hâline soktu. Hekimler ölüm zehriyle kaplanmış bu er meydanının hemen terkine lüzum gösterdiler. Selâhattin Akkâ'daki askerine "Ben hastalandım. İyi ol-

mak için buradan uzaklaşmaya mecburum. Siz sebat ediniz. Korkmayınız. Yine geleceğim!" haberini gönderdi. Dünyayı titreten bu kahraman sedye içinde kıvrana kıvrana Harube'ye gitti. Meydanı boş bulan mutaassıp salipçiler Akkâ'yı bütün kuvvetleriyle karadan denizden sardılar.

Bütün kış muharebe ile geçti...

Mukaddes Roma-Cermen İmparatorunun, ordusu ile, Suriye'ye yaklaştığı söyleniyordu. Yaz gelince kulunçları geçen Selâhattin yatağından kalktı. Atına bindi. Bir dakika durmadı. Cihada koştu. Yine eskisi gibi ordusunu Tel Kisan'da kurdu. Akkâ'yı saran hesapsız kuvvete her gün hücuma başladı. Salipçiler fütur getirmiyorlardı. Her tarafa istihkâmlar kazmışlar, muhasara ordusundan başka, arkalarını vuran Selâhattin'e karşı da ayrı iki büyük ordu çıkarmışlardı.

Artık Akkâ'yı kurtarabilmek ümidi sönüyor gibiydi!

Frenkler deniz yolu ile birçok kavî keresteler getirmişler; kalenin üç köşesine altmış arşın yüksekliğinde beşer tabakalı üç büyük burç kurmuşlardı. Burçların her tabakasında asker vardı. Gece gündüz kalenin siperlerine ok, ateş yağdırıyorlar, büyük hendekleri dolduruyorlardı. Selâhattin atıyla muharip saflarının arkasındaki küçük tepeciklerde geziniyor, kalenin etrafında yükselen bu büyük burçlara bakarak dişlerini gıcırdatıyor, "Ah gitti, ah gitti..." diyordu. Vakıa içeriden bu burçların üstüne neft, paçavra filân atıyorlardı. Ama hiçbirisi tutuşmuyordu. Selâhattin şahin gözleriyle kalenin müdafaadaki hareketini görüyor, "Acaba bu tahtalar niçin yanmıyor?" diye düşünüyordu. Bu merakını o gün tutulan bir esir halletti: "Frenk mühendisleri kulelerin ahşap kısımlarını derilerle kaplamışlar, üstüne sirke, çamur, sonra birtakım yanmaz eczalar sıvamışlardı." Küçük büyük, harple, amanla, şimdiye kadar elli kale alan bu kahraman, sevgili Akkâ'sının can çekişmesine dayanamıyor, geceli gündüzlü, az kuvvetleriyle bu çok düşmana saldırıyordu. Artık iki taraf da fütur getirmek üzereydi. Hırsından kıvranan Selâhattin bir sabah burçlardan birisinin tutuştuğunu gördü. Gözlerine inanamadı. Atının üstünde doğruldu. Sağ elini gözlerine siper yaptı. Dikkatle baktı. Arkasındaki muhariplere sordu: "Tutuşuyor, değil mi?"

"Evet."

"Birdenbire."

.....

Alev içinde kalan burçtan müthiş bir vaveyla yükseliyordu. Her tarafı birden ateş almıştı. Dördüncü, beşinci tabakadan siyah noktalar yerlere atlıyordu. Diğer iki burçtaki askerler de bağırarak kaçışıyorlardı. Yarım saat geçmedi, bunlar da ateş aldı. Selâhattin hemen kat'î hücum emrini verdi. Ansızın iki ateş arasında ürken düşmanlar, mücahitlerin keskin kılıçları altında kırıla kırıla kaçtılar.

* * *

Selâhattin kıymetli kalesine girmedi. Altındaki kemikleri görünen naaşlarla hâlâ cızırdayarak, fena koku çıkararak yanan yıkık burçların kömürleşmiş direkleri önünde atının dizginini kastı. Ordunun bir kısmı kaçıp kurtulanların arkasından gitmişti. Yaralılar toplanıyor, [436] esirler bağlanıyordu. Huzurunda, bugünkü muzafferiyetten sevinen yorgun kale kumandanına:

"Bu kaleleri biz yanmaz biliyorduk. Nasıl yaktınız?" diye sordu.

"Evvelâ yakamadık sultanım! Lâinler sirkeyle, çamurla her tarafını sıvamışlardı. Kale içinde bir ihtiyar garip çıktı. 'Bana istediğimi veriniz, bu burçları yakayım' dedi. Ne istedi ise verdim; neft, kireç, pamuk, kil... Bir ay içinde üç bin tane humbara döktü. On beş gün de çalıştı, yedi oluklu, hiç görülmemiş bir mancınık yaptı. Bu sabah, 'Artık işim bitti, isterseniz yakayım' dedi. 'Haydi yak!' dedim. Yaktı."

Selâhattin merakla, "Nasıl yaktı?" diye tekrar sordu.

"Burcun en dolusuna bir anda yaptığı tuhaf mancınıkla humbaralar yağdırmaya başladı. Her tarafı evvelâ mor bir alev kapladı. İçindekiler de tutuştu. Öbür burçlardaki düşman korkusundan kaçmaya başladı. Biz de kapıları açtık. Arkalarına düştük."

"Şimdi bu ihtiyar nerede?"

"İçerde."

"Ne yapıyor?"

"Kendine minnettar kalan ahalinin elleri üzerinde geziyor."

"Sen ne mükâfat verdin?"

"Mükâfat kabul etmiyor. Ne verdimse reddetti."

"Çabuk buraya getirt. Ben onu memnun etmek isterim."

"Baş üstüne sultanım!"

....

Al maşlahlı genç kumandan hızla uzaklaştı, adamlarını kaleye koşturdu. Selâhattin birkaç saat evvelki kanlı boğuşmalara saha olan meydana bakıyor, direklerin arasında yanan cesetlerin keskin kokularından tiksiniyor, vücudunun her tarafında yine müthiş kulunç ağrıları duyar gibi oluyordu. Yarın şüphesiz hava yine bozulacak, orduda hastalık başlayacaktı. Muhariplerine bütün ölüleri arabalarla denize taşıyıp atmalarını emretti. Liman da mutaassıpların elinden alınmış, Mısır'dan donanma tam vaktinde yetişmişti. Kalenin kapısından zafer, sevinç, şevk naraları savuran bir kalabalık çıktı. Selâhattin başını çevirdi. Elleri üstünde beyaz sakallı küçük bir ihtiyar gördü. Akkâ'nın minnettar ahalisi kendilerini ölümden, esirlikten kurtaran muhterem vücudu başlarında taşıyorlardı.

"Ya sultan! İşte bizi kurtaran!" diye bağrışarak yaklaştılar.

Üstü başı perişan, siyah başlıklı, beli bükük bir ihtiyar... Yere ayaklarını basınca biraz doğruldu. Çok sıkılmış olduğu yüzünden belliydi. Sultanın arkasından, atlılar arasındaki Şamlılar bir ağızdan:

"Büyücü!"

"Büyücü Doğan!"

"Büyücü Doğan bu!" diye haykırıştılar. Sonra... ansızın çöken derin bir sükûn bu hayreti daha beter ağırlaştırdı. Selâhattin atından atladı. İhtiyara doğru birkaç adım attı. "Doğan! Sana bin deve, yüz bin dinar, hem de bütün Kerek malikânelerini ihsan ettim. Daha ne istersen söyle. Emirlik, hâkimlik, ne istersen..." dedi.

"Ben bir şey istemem."

"..."

Sultan kalın kaşlarını çattı. Başını salladı: "Hizmetin büyüktür! Sen burçları yakmasaydın Akkâ mutaassıpların eline

düşecekti. Akkâ düşünce biz İslâmlar Suriye'de tutunamayacaktık. Kudüs'ü bile bırakıp çöllere çekilmeye mecbur olacaktık. Sen hepimizi bu akıbetten kurtardın. Yalnız bizi değil, belki bütün İslâm'ı kurtardın. Bu mükâfata lâyıksın. Kabul et!"

İhtiyar kafasını yukarı kaldırdı. "Ben bu hizmeti hasbetenlillâh yaptım. Ecrimi ancak Allah'tan isterim" dedi.

Sonra sultanın cevabına meydan vermeden döndü. Yüksek sesle hükümdarlarından kaleye hemen kendisinin emir nasp olunmasını yalvarmaya başlayan Akkâlıları göstererek ilâve etti: "Yalnız beni bunların elinden kurtar!"

"...."

"....."

Yeni Mecmua, C. I, Sayı: 22, 6 Kânun-ı evvel [Aralık] 1917, s. 434-436.

Teke Tek...

... Türkler az söyler, çok yaparlar.
Maktul İbrahim Paşa

Bosna beyiyle Semendire beyinin askerleri işte kaç haftadır Yayçe'yi sarmışlar, kumandanlarının gelmesini bekliyorlardı. Dinmez yağmurların, çılgın fırtınaların döve döve yosunlattığı tekir duvarlı büyük kale kuvvetine emindi. Ne kapısında, ne bedenlerinde kimse görünmüyordu. Burçlarında sallanan bayraklar olmasa bomboş bir kaya yığını sanılacaktı.

* * *

İki ok atımı ötede kurulu beyaz çadırların önünde, yere serili siyah kebelere oturmuş genç voyvodalar ihtiyar bir zabitin anlattıklarını dinliyorlardı. Hava, tıpkı bir yaz sabahı kadar güzeldi. Etrafta devriye takımları uzun mızraklarıyla cirit oynar gibi koşuşuyorlar, aydınlıktan huylanan atlar şaha kalkarak, deli bir dörtnalla ileri atılıyorlardı. Sanki bütün ordugâhta, dört gündür güneşi göstermeyen ıslak sisin hapsettiği birikmiş bir neşe canlanmıştı. Kırçıl pos bıyıklarını, burnunun ucuna bakarak, iki eliyle büken ihtiyar zabit "Benim büyük babam burada şehit oldu" dedi.

"Geçen sefer sarıldığı zaman mı?"

"Ne geçen seferi?"

"!.."

"... Çocuk musunuz? Ben altmışı tuttum. Büyük babamın kaç yaşında olması lâzım gelir?"

Dinleyenler gülüştüler. "Her hâlde senden büyük..." dediler.

"Hem çok büyük... Malûm ya, asker geç evlenir. İhtimal benim gibi kırkından sonra evlendi. Ben yüzünü görmedim. Yalnız hikâyesini işittim. Bu kalenin kumandanı imiş..".

"'Yayçe'nin mi?" diye şaştılar.

"Evet?"

"... !"

....

Sağında oturan iri, esmer genç sordu: "Öyleyse niçin 'şehit oldu' diyorsun?"

"Ya ne diyeyim?"

"'Vuruldu, öldü' de."

"Niçin?"

"....."

Esmer delikanlı dilinin ucuna gelen lâfı söylemedi. Yutkundu. Silah arkadaşının karşısında soğuk bir şey söylemek istemiyordu. Hıristiyanken vurulup ölene "şehit" denir miydi? İhtiyar zabitin etrafında bağdaş kurmuş yoldaşları, öbür voyvodalar "niçin, niçin?" gibi yüzüne bakıyorlardı. Sussa bu sükûn daha ağırlaşacak, kendi daha müşkül bir mevkide kalacaktı. Kızardı. Düşünmeden ağzından kaçırdığı itiraza pişman oldu. Ama artık hiçbir... kaçamak yolu yoktu. Sıkılarak "Dedenin adı neydi?" dedi.

"Sungur..."

"Ay, Türk müydü?"

"Hem cetbecet..."

"Hıristiyanların ordusunda mı askerdi?"

"Hayır, bizim ordumuzda."

"O hâlde nasıl 'Yayçe'ye kumandan olmuş?"

"'Yayçe' bizim kalemizdi be..."

"..."

Genç, cesur, kahraman voyvodalar şaştılar. Bunlar tam harp adamlarıydı. Yalnız aldıkları emirle yapacakları şeyi bilirlerdi. Sanatları içinde o kadar kaybolmuşlardı ki... vakayie

hiç ehemmiyet vermezlerdi. Uzak yakın tarihini değil, hatta vaktiyle kendilerinin yaptığı şeyleri bile bilmezler, vurdukları kasabaların, yağma ettikleri şehirlerin isimlerini unuturlardı. Unutmadıkları şey istikbale aitti: "Kızılelma"ya gidilecekti. Bu hücumlar, bu akınlar, bu muhasaralar hep oraya yol açmak içindi. Orası dünya üzerinde bir cennetti! Bütün dünyanın zaferi, şanı, saadeti, ganimeti orada idi. İhtiyar zabit pos bıyıklarına baktı. Biraz düşündü, başını salladı. Kalın damarları görünen kıllı esmer elini kaleye doğru uzattı.

"Burası iki sene bizde kaldı."

"Ne vakit?" dediler.

"Fatih Gazi zamanında..."

Genç muhariplere bu iki senelik hâkimiyeti anlatmaya başladı. Dedesiyle gelen Türkmenler kalenin içindekilere aman vermişlerdi. Ne canlarına, ne mallarına dokunulmuştu. Hatta esir bile alınmamıştı. Yerlinin hâkimden [457] hiç farkı yoktu. O kadar ki... bir yortu günü pazar meydanında gürültü eden bir sarhoş Hıristiyan'ı dövdükleri için, iki başıbozuğun boynu vurulmuştu. Tarlalarında, ticaretlerinde rahat rahat çalışan Yayçelileri sanki "adalet" azdırdı. Reayalarından emin olan Osmanlıların hepsi bir cuma günü camiye toplanmıştı. Namaz kılıyorlardı. Gördükleri iyiliklerin intikamını almak isteyen yerliler toplanıp camiyi bastılar. Sungur Alp'la adamlarının hepsini bir anda öldürdüler. Kıyıda bucakta kalanları da esir ettiler. İşte...

" ... İşte aşağı yukarı yetmiş sene var ki 'Yayçe' yine onlarda..." diye hikâyesini bitiren ihtiyar doğruldu. Ellerini dizlerine dayadı. Kükredi: "Ama bu sefer mutlaka alacağız."

"Mutlaka."

"Hele beyler gelsinler bir."

"Fırsat düşerse beyleri de beklemeyiz."

"..."

"Bir hücum..."

"Ama daha asker gelecek."

"..."

....

İhtiyar bundan evvelki muhasarada bulunmuştu. O bozgun, ne korkunç bir felâketti. Ferhat Bey'i gafil avlayıp kırk

sancakla başını alan muharip papazı bulmak için Vuryüzen, Manastır, Semendire beyleri meydana atılmışlardı. Hüsrev Bey, Sinan Bey, Balı Bey –Fran Triyban kontu meşhur muharip Kristof on altı bin kişiyle imdada gelinceye kadar– Yayçe'yi sıkıştırmışlardı. İhtiyar birden sustu. Yüzünü ekşitti.

"Ah zavallı Cem..." dedi. Gözleri yaşardı.

"..."

"Dünyada bu Cem'in hâli kadar yüreğimi parçalayan bir acı yoktur. Ne cesur, ne kuvvetli, ne bahadır bir tosundu!"

Zabit ağlıyordu. Sordular: "Şimdi nerede?"

"..."

"Öldü mü?"

"Keşke ölseydi..."

"Ya ne oldu?"

"Yarım ölü kaldı."

"?.."

"Evet, yarım ölü... Bir asker için ömrü oldukça dövüşememek, 'yarım ölüm' demektir. Cem muharebe için yaratılmıştı. Geçen muhasarada, bir gün, yine işte buracıkta oturmuş, yoldaşlarla sohbet ediyorduk. Cem dedi ki: 'Benim canım sıkılıyor. Vuruşmak istiyorum.' Sonra, 'Haydi gelin, düşmanın başmuharibini teke tek kavgaya çağıralım. Kabul ederse eğleniriz' dedi. Ben, maksat kendi gücümüzü, kuvvetimizi göstermek olmadığını söyledim. Meramımız hep birden kaleyi almaktı. Vazgeçirmeye çalıştım. Lâfımı dinletemedim. Kalktık. Arkasından gittik. Kaleye yaklaşınca, Cem atını oynatarak 'İçinizden kendine güvenen varsa işte meydan... "Teke tek"[1] dövüşelim' diye haykırdı. Kaleden 'var, var' diye bağırdılar. Biraz sonra kalenin kapısı açıldı. Bir atlı çıktı. Bu muhafızların kumandanı 'Blas Cheri' idi. Tepeden tırnağa kadar zırhlar giymişti. Atı da zırhlıydı. Cem kılıcını çekmedi."

Mızrağı sallıyordu. Birbirlerine hücuma başladılar.

"Blas Cheri ne kullanıyordu?"

"Kılıç..."

1 "Teke tek" tabiri yerine İstanbul'da bir kısım halk "yeke yek" tabirini kullanırlar. Fakat "teke tek" diyenler de vardır. Hususiyle Anadolu'da da bu tabir kullanılıyor (Ö. S.).

"Mızrağa karşı kılıç olur mu?"

"O vakit biz de buna şaştık. Bu adam gayet iri, gayet kuvvetli bir muharipti. Ama Cem ondan daha iri, daha genç, daha çevikti."

"Cem'in zırhı yok muydu?"

"Vardı. Ama yalnız göğsünde... İki saat kadar birbirlerini yaralayamadılar. Atları yoruldu. Kalenin siperleri hep seyircilerle dolmuştu. Bizim asker de saf olmuş, uzaktan bu heyecanlı musaraayı seyrediyordu. Berabere kalacaklardı. Bu esnada nasıl oldu... göremedik. 'Çat' etti, Cem'in mızrağı kırıldı. Kılıcına davranmaya meydan kalmadı. Blas Cheri dizine öyle bir kılıç indirdi ki..."

"..."

"... Oh, nasıl söyleyeyim. O anda sol bacağı mahmuzuyla, çizmesiyle beraber yere düştü. Biz koştuk. Atın başını tuttuk. Kendisini aşağı aldık. Blas Cheri 'hurra hurra...' diye kendisini alkışlayan kaleye girdi. Zavallının yüzü sapsarıydı. Yerde duran kopuk bacağına bakıyor, 'Allah'ını seven beni öldürsün!' diyordu. Kucağımızda çadıra getirdik. Cerrah, harıl harıl akan kanı durdurdu."

....

İhtiyar ağlayarak Cem'in eski kahramanlıklarını anlattı. Böyle yaman bir zabiti ordu görmemişti. Şimdi zavallı kim bilir Anadolu'nun hangi şehrinde koltuk değnekleriyle gezerek serhaddın hülyalarıyla ah çekiyordu. Bir muharip için harpten uzak yaşamak kadar acıklı bir şey yoktu. Ölmek, genç yaşında sakat kalmaktan çok iyiydi. Ölen muharip şan, şeref içinde ebedî istirahata çekilir, kolsuz bacaksız kalan kahraman harp hasreti içinde ömrü oldukça bir cehennem azabıyla kıvranırdı. İhtiyar zabit, cesur Cem'in topal kaldıktan sonraki ümitsizliğini, hırsını, alamadığı intikamının ruhunda açtığı yarayı acı acı anlattı. Dinleyenlerin içinden biri hızla ayağa kalktı. Arkasında duran neferlere "Benim atımla mızrağımı getirin..." diye haykırdı.

"...."

Bu, Kasım voyvodaydı!

Oturanlar "Ne yapacaksın?" dediler.

" ..." [458]

"Hiç" gibi omzunu silkti. Elleri kalçalarında, önüne bakarak gezinmeye başladı. Her akında, her hücumda ordunun başında giden bu kısa boylu, nahif genç hemen hiç lâkırdı söylemez, yalnız dinlerdi. Kıyafetinden kuvveti pek belli değildi. Çelimsizdi. Zırhı vücuduna bol gelir, yüksek tolgasından ince bıyıklı nazik yüzü küçücük görünürdü. Atı gelince üstüne fırladı. Mızrağını eline aldı. Sırmalı siyah kebelerde oturanlar da kalktılar. İhtiyar yoldaşlarına "Teke tek vuruşmaya gidiyor" dedi, "bari zırhını giyse..."

"..."

Arkadaşları, "Kasım, zırhını giy!" dediler. O hiç cevap vermedi. Yine omzunu silkti. Meydana atını sürdü. Kale kapısının önüne gidince teke tek vuruşmak için bir muharip istedi.

Kaleden cevap veren olmadı.

Voyvodalar, zabitler, yayan olarak, seyir için arkasından koşmuşlardı. Kasım belinden kılıcını çıkardı. Uzağa fırlattı. Atından indi, kıçına mızrağı ile vurdu. At ordugâha doğru dörtnala kaçtı.

"Bre korkaklar!" diye haykırdı. "İşte atımdan indim. Kılıcımı attım. Arkamda zırhım, elimde kalkanım yok. İçinizde benimle teke tek dövüşecek bir er yok mu?"

....

Siperden bakışıyorlardı. "Kimi istersin?" dediler.

"Blas Cheri'yi."

"O burada yok..."

Ondan üstün birisini istiyorum!

"Öyle ise bekle!"

"..."

Kalenin önünde, Kasım voyvoda ağır demir mızrağını yere sapladı. Yuvarlak gölgesini çiğneyerek bekledi. Sabırsızlanıyordu. Yoldaşları uzaktan ona bakıyorlardı. Yaptığı işte bir delilikti. Kılıçsız, kalkansız, atsız, zırhsız hiç dövüş olur muydu? Ama ona lâf anlatmaya imkân yoktu. Gayet inatçıydı. Karar verdiği şeyden ölüm karşısında bile dönmezdi. Kale kapısının gıcırdadığını duydu. Siyah zırhlı bir at üzerinde siyah zırhlı bir dev göründü. Yanında ağır bir kılıç asılıydı. Elin-

de kalın bir mızrak tutuyordu. Bu dev, Jean Hobordanski'ydi. Düşman ordusunda onun kadar kuvvetli, onun kadar mehip, onun kadar iri bir muharip daha yoktu. Teke tek dövüşlerde kimse karşısına çıkamazdı. Atını mahmuzladı. Kasım voyvodanın üzerine sürdü. Bu atsız, kalkansız, kılıçsız, zırhsız Türk'ü atına ezdirmek istiyordu. Kasım birden mızrağı çekti. Geri fırladı. Tam Hobordanski'nin atı üzerine gelirken eğildi. At üzerinden aştı. Hobordanski tekrar atını döndürürken yerden fırlayan Kasım demir mızrağı ile göğsüne öyle bir çarptı ki... bir anda, bu harp devi, zırhları şangırdayarak yere yuvarlandı. Kalkanı bir tarafa, mızrağı bir tarafa gitti. Bu düşüşün dehşetinden ürken at şahlanarak kaçtı. Kasım voyvoda, yere yatmış bir mandaya hücum eden çevik bir kaplan yavrusu gibi, hasmının üstüne atıldı. Tolgasının tepesinden tuttu. Uzaktan "yaşa, yaşa..." diye bağrışan yoldaşları, "Kafasını kes, kafasını kes!" dediler. Cevap vermedi. Omzunu silkti. Hobordanski'nin tel zırhlı geniş sırtına sağ diziyle bastı. Kalın kollarını arkaya kanırttı... Ciğerlerinin hizasına birkaç yumruk yapıştırdı. Her yumrukta, mızrak darbesiyle göğüs kemikleri çöken baygın Hobordanski, "oh, oh, oh... !" diye inliyordu. Ağzından oluk gibi pıhtılı kanlar fışkırıyordu. İniltisi kesilince, Kasım voyvoda hiçbir şey yapmamış gibi soğukkanla doğruldu. Yerden kılıcını, mızrağını aldı. Arkadaşlarına doğru yürüdü. Kaleden çıkanlar Hobordanski'nin cesedine koşuyorlardı.

İhtiyar zabit "Bre Kasım! Neye bu herifin kellesini almadın?" diye omzunu okşadı. Öbür voyvodalar da etrafını çevirdiler.

"Neye kesmedin be? Neye kesmedin?" diyorlardı. Kasım gülümsedi. İhtiyara baktı. Tembel dudaklarını zorla oynattı. "Er meydanında ölmek şerefine o lâyık mı ki..." dedi. Sonra arkadaşlarına dönerek ilâve etti.

"Artık ömrü oldukça eli silah tutamaz. Onu yatağa gömdüm. Dünyada yataktan daha azaplı mezar var mı?"

* * *

Hakikaten Jean Hobordanski bir daha harp edemedi. Yıllarca yatakta kıvrandı... Kalktığı zamanlar artık o eski müthiş, kuvvetli muharip değil, hasta, mağrur bir siyasetçiydi. İstanbul'a düşmandan ilk defa sefir geldi. Vezirlerin epeyce canını sıktı. Nihayet... er meydanında da ölemedi. Sultan Süleyman'ın Macaristan'a kral nasp ettiği Yanoş'u vurmak için bir gün gizlice Buda'ya girerken yakalandı. Bir torbaya konulup Tuna'ya atıldı...

Yeni Mecmua, Sayı: 23, 13 Kânun-ı evvel [Aralık] 1917, s. 456-458.

Topuz

Karaman'ın koyunu,
Sonra çıkar oyunu...
Atasözü

Küçük payitahtın karışık sokakları bugün çok kalabalıktı. Tıpkı ilkbaharda bir bayram gibi... Bütün kadınlar bol beyaz yeni sırma yelekli pazar esvaplarını giymişler, beyaz poturlu dinç erkeklerin dolu testilerle sundukları şarapları içerek coşuyorlardı. Genç, ihtiyar, kadın, çocuk... nihayetsiz bir "hurra" zinciri, bağırarak, sallanarak kalabalığın içinden geçiyor, canlı bir girdap dalgası hâlinde, döne döne, sarayın meydanında birikiyordu. Kiliselerin çanları uğulduyordu. Saray kapısının önünde cesur Boyar[1] atları saf saf olmuş, bekliyorlardı. Sabahtan beri çektiği şaraplarla epeyce başı dönen meşhur kumandan tolgasının siperini geri itti. Atının ağır üzengileri üstünde biraz kalktı. İleriye baktı. Yanındaki birinci zabitine "Daha görünmüyorlar..." dedi.

"Geç kaldılar."

"Evet."

"Niçin acaba?"

"Mankafa Türkler işte... Teşrifattan, merasimden ne anlarlar?"

"Hem de 'Bizans'a lâyıkız!' derler."

"Nerede o incelik?"

1 Boyar (Sl. Boiar): Rusya, Transilvanya ve Tuna taraflarında bir bölüm soylu.

"Nerede?.."

"..."

Önlerinde birdenbire genişleyen sık bir "hurra" halkası ikisini de susturdu. Gemlerini kastılar. Atlarını biraz çektiler. Kumandan, istiklâlini kazanan halkın bu deli, bu sarhoş sevincine bakıyor... keyifleniyordu. Yarım baygın kızlar şen delikanlıların kucaklarında, gaydaların ahengine ayak uyduruyorlar, "yaşasın prens, yaşasın prens!" nakaratını haykırarak yeni hükümdarlarının şerefine testileri deviriyorlar, oynuyorlar, sıçrıyorlardı... Son Eflâk tacını giyen papazı Tergoviç'te bozan Mehmet Bey, bir sene vardı ki kendisini sancak beyi ilân etmişti. Ama, Eflaklılar, bu hâkime boyun eğmemiş, Zips kontu Zapolya'dan imdat istemişlerdi. İşte bu tehlikeli ittifaktan ürken Mehmet Bey çarçabuk onların haklarını, imtiyazlarını, istiklâllerini vermişti. Açık mavi, bulutsuz ufukta yükselen güneşin aydınlığı kahraman Boyar atlarının uzun mızraklarını yaldızlıyordu. Kumandan, zırhlı göğsünü kabartan tatlı bir teessürle bir halka, bir askerine bakıyor, mahmuzlarıyla dokunarak atını şahlandırıyordu. Birinci zabit, onun gibi iri, yakışıklı değildi. Kara kuru bir şey... Uzun saçları kırdı. Köse yüzü hem zayıf, hem buruşuktu. Neşeli kumandan hora tepenler geçince yine atını ileri sürdü.

"Kansız bir zafer kazandık!" dedi. Siyah atının yelesini okşayan zabit "Kansız zafer olmaz!" diye başını salladı.

"Niçin olmasın?"

"Benim Türklere emniyetim yok..."

"Kuşkulanmaya da hacet yok! Biz daha resmen ihtilâle kalkmadan onlar haber gönderdiler. 'Gidiniz, bir şey tayin ediniz' dediler. Biz zaten prensimizi tahtına çıkarmıştık. Şimdi işte bize bir de 'cemile' yapıyorlar."

"'Berat, sancak, davul, topuz' göndermek bir 'cemile' mi?"

"Ya ne?"

"Tabiiyet alâmetleri..."

Coşkun kumandan görünmeyen bir surata tokat atacakmış gibi elini yukarı kaldırdı.

Hiddetli bir tehalükle "Asla!" diye bağırdı. "Biz artık müstakiliz! Berat, istiklâlimizi tasdik etmektir. Sancak, davul, topuz... da padişahın prensimize hediyeleri..."

"..."

Zabit cevap vermedi. Kumandan kadar içmediği için Türklerin hakikatini hâlâ hatırlayabiliyordu. Elini kalçasına dayadı. Atının siyah yelesine daldı gitti. Kiliselerin çanları beyninde ötüyordu. Halkın gürültüsü taşmış, bir tufan gibi sarayın saçaklarına çarpıyor, muhafız neferlerin yüksek atlarını huylandırıyor, tepindiriyordu. Oynayanların içinde zorla kendine yol açan bir atlı kumandanı selâmladı.

"Elçi, maiyetiyle beraber menzilinden çıktı" dedi.

"Pekâlâ... Maiyeti kaç kişi var?"

"Üç yüz atlı!"

Kumandanın solundan neferin sözünü işiten zabit "Üç yüz atlı mı?" diye sapsarı kesildi.

"Evet..."

Bugünkü teşrifata memur olan kumandan güldü: "Gidi Türkler... Sıkıya geldi mi nasıl küçülürler. Hani eski gururları? Şimdi dünya değişti. Rumeli'nde kuvvetleri yok. İşte prensimize büyük bir imparator muamelesi yapıyorlar!"

Birinci zabit daha beter sararak sordu: "Neden anladınız?"

"Elçilerin derecesi maiyetinin adediyle mütenasiptir. İşte bak, padişahın hediyelerini, beratını üç yüz atlıyla bir elçi getiriyor!"

"Elçi bunları yalnız getirseydi daha iyi olurdu."

"Niçin?"

"İşte öyle..."

"Ama biz kabul etmezdik."

"Neden?"

"Çünkü şanımızla mütenasip olmazdı. Bir emir, lütuf, bir ihsan gibi... Hâlbuki böyle maiyetinde üç yüz atlı bulunan bir elçi... ne demektir biliyor musun?"

"Ne demektir?"

"Padişah bizim prense, 'Benimle müsavisin!' demek istiyor." [495]

"Keşke müsavi olmasaydı... da bu üç yüz atlı Eflâk'a girmeseydi!"

"Sen bunamışsın Dimko..."

Birinci zabit acı acı gülümsedi. Tüysüz yüzünü ekşitti. Atının yelesinden kaldırdığı dalgın sönük gözleriyle kumandanına baktı. "Ben bunamışım ha..." dedi.

"Koca Eflâk'ın içinde üç yüz atlıdan kuşkulanıyorsun. Bunlar elçi maiyeti... İşlemeli mızraklarına, süslü esvaplarına, altın haşalarına, sırma eğerlerine aldanma... Göze parlaklıklarıyla çarparlar ama, ellerinden bir şey gelmez."

"Bunlar Türk değil mi?"

"Türk... Ne olacak?"

"Kılıçları ne kadar süslü olsa yine keser..."

"Sen korkaksın! Bir avuç atlı, üç yüz kişi koca bir devletin içinde ne yapabilir?"

"...."

Kumandan sarayın önündeki atlılarına, onların etrafında sıkışık nizamda duran dalkılıç piyadelerine bir göz gezdirdi. Sonra atını oynatarak zabite döndü.

"Yalnız şu meydanda dört binden fazla askerimiz var!" dedi, "Türkler teşrifatta bir kabalık yaparlarsa hepsini tükürükle boğarız."

* * *

Gaydalar sustu. Meydanın gürültüsü birdenbire durdu. Hora zincirleri dağıldı. Ortadan geniş bir yol açıldı. Padişahın gönderdiği Türk, ak bir atın üstünde, yüksek kavuğu ile geliyor, uzun kaftanının etekleri iki tarafında çırpınıyordu. Arkasından tırıs süren sırma takımlı, murassa kılıçlı maiyeti, yeni gördükleri bu halka gülerek bakıyorlardı. Saraya elli altmış adım kalınca muhafızların meşhur kumandanı al atını yine şahlandırarak ileri sürdü. Elçinin ta önüne geldi. Selâmladı. Öyle durdu. Yanına koşan yayan tercümanına söyletti.

"Burada attan ineceksiniz. Prensimizin sarayına yürüyerek gideceksiniz."

Mütevazı Türk, "Pekâlâ..." dedi.

Atından indi. Geniş omuzlu, orta boylu, düşük bıyıklı, esmer bir adamdı. Parlak ipek kaftanının altından görünen sırma kenarlı neftî esvaplarının, murassa kemerinin ihtişamı ka-

lın vücuduna pek uymuyordu. Tavrında ince bir çelebilik değil, durgun bir askerlik vardı. Kalabalık meydan üç yüz Türk'le ağzı ağzına dolmuş gibiydi. Teşrifatçı kumandan kabararak tercümanla bir teklif daha etti: "Maiyetin burada kalacak. Huzura yalnız gireceksin."

Türk, tercümana sordu: "Padişahtan getirdiğim şeyleri ben nasıl yalnız taşıyayım?" Tercüman, kumandana anlattı. Aldığı cevabı Türkçe tekrarladı.

"Maiyetinden üç nefer alacaksın. Onlar da yaya olarak arkadan huzura hediyeleri sokacaklar."

"Pekâlâ..."

"Haydi."

....

Kumandan atını şahlandırarak "hurra, hurra..." diye kendisini alkışlayan keyifli halka boyun kırarak kabarıyordu. Bu ne zaferdi! İşte koca bir Türk elçisi arkasından yaya geliyordu. Sarayın kapısına gelince attan atladı. Tercüman vasıtasıyla nasıl arkasından huzura gireceklerini, nasıl selâm vereceklerini, nasıl divan duracaklarını elçiyle "meşin kılıflı bir davul, kırmızı torbaya konmuş bir sancak, ağır bir topuz" taşıyan üç askere anlattı. Kılıcını çekti. Taş basamakları bir hamlede çıktı. Büyük dehlizi geçti. Yeni mabeyinin adamları Türk elçisini görmek için kapılara üşüşüyorlardı. Elçi büyük kavuğunu sallaya sallaya yürüyordu! Adımları hem seyrek, hem ağırdı. Etrafında kendine bakanlara gülümsüyor, selâmlar veriyordu. İri siyah gözleri pek şen, pek parlaktı. Sağ kaşı yukarı kalkıktı. Kavuğunun kenarına dokunuyordu.

Kumandan taç salonuna gelince durdu. Döndü. Türklerin kıyafetinde teşrifata mugayir bir şey var mı gibi dikkatle hepsini bir süzdü. Sonra eliyle elçinin pek öne eğilmiş kavuğunu düzeltti. Biraz geri itti. Prensin huzurunda nasıl eğileceklerini işaretle anlattı. Sonra iki tarafında yalın kılıç nöbetçiler duran yüksek kapı perdesini açtı. Önden girdi. Tahtta oturan prense ilerledi. Yerlere kadar eğildi. Geri çekildi. Dışarı çıktı. Elçiyle üç Türk ortada kaldılar. Yüksek tahtın etrafına bütün Boyar reisleri, meşhur muharipler, voyvodalar dizilmişlerdi. Hepsi ayakta duruyorlardı. Açık pencerelerden giren çiğ bir aydın-

lık bu ağır saray sükûnuna karışıyor, kalabalık salona tenha bir mabet hâli veriyordu. Elçi koynundan çıkardığı beratı öptü. Başına koydu. Sonra yere bakarak ilerledi. Tahtta murassa bir heykel gibi kımıldamayan prense uzattı. Prensin sağ elinde altın bir asa vardı. Sol eliyle aldığı bu kâğıda gayet ehemmiyetsiz bir şeymiş gibi baktı. Sonra solundaki mavi sorguçlu genç mabeyincisine verdi. Elçi yine gözleri yerde, geri geri gitti. Ortadaki neferin omzundan topuzu aldı. Bu gayet ağır, altın yaldızlı, sarı parlak kabzalı bir aletti. Yere bakarak yürüyor, gülümsüyordu. Bütün gözler harekâtını takip ediyordu. Tahtın önüne geldi. Ansızın... gözle görülmeyecek bir çabuklukla havaya kaldırdığı bu müthiş topuzu prensin elmaslı tacına öyle bir indirdi ki...

... Salonun içinde kimse kımıldayamadı. Hepsi olduğu yerde dondu. Taş kesildi. Akabinde kaftanının altından büyük bir kılıç sıyıran elçi, Ulahça "İşte gördünüz ya... İstiklâl sevdasına düşen asi cezasını buldu!" diye haykırdı. Gözleri alevlenmiş, boyu birdenbire bir dev kadar büyümüş, kavuğu sivrilmiş, düşük bıyıkları kabarmıştı. Boyar reisleri, zırhlı muharipler, kahraman voyvodalar cansız gibi kımıldanamıyorlar, tahtında kafası ezilmiş ölü hükümdarlarına baka baka titriyorlardı. Elçi salonun ortasındaki askerlerine döndü.

"Hasan" dedi, "git kapıdan davul çal. Mustafa! Sen de Ulahça nara at. Meydandaki askerler hemen silahlarını bırakıp teslim olsunlar."

Sonra sancağı tutana da [496] "Haydi çabuk, koş, meydana sancağı dik!" emrini verdi.

"Baş üstüne."

"Baş üstüne..." diye üçü de koşarak dışarı çıktı.

Saray halkı karanlık duvarlara yapılmış parlak, muhteşem yaldızlı resimler gibi sessiz, sakin, cansız duruyorlardı. Hâlâ içlerinden kimse kımıldanamıyordu.

Mum rengi çehrelerin şaşkın gözleri karşısında bu tek Türk, kaftanının uzun eteklerini omuzlarına attı. Kılıcını kınına koydu. Uzandı, ezdiği başın üstünde duran kanlı topuzu aldı. Yere bıraktı. Sonra tahttaki ölüyü aşağı çekti. Onun yerine oturdu.

Gayet fasih bir Ulahçayla "Haydi, padişah namına bana itaat edin!" dedi.

... Sebebi bilinmez bir korkunun şaşırtıcı heyecanıyla dilleri tutulmuş kurt kürklü zengin Boyar reisleri, büyük kılıçlı cesur muharipler, çelik zırhlı voyvodalar iki dakika evvelki hükümdarlarının daha soğumayan naaşını çiğneyerek, bir anda, bir darbeyle bütün Eflâk'ı zapt ediveren bu korkunç Türk'ün elini öpüyorlar, yüzüne bakamıyorlardı.

* * *

Sarayın dışındaki muhafızlar da içerdekiler gibi şaşırdılar. Korkudan kımıldayamadılar. Silahlarını yerlere atıp teslim oldular. Yalnız iki kişinin, davul çalana, "Teşrifatı bozuyorsunuz!" diye kılıç kaldıran sarhoş kumandanla, doludizgin kaçmak isteyen birinci zabitin kelleleri uçuruldu! İşte bu kadar...

Yeni Mecmua, C. I, Sayı: 25, 27 Kânun-ı evvel [Aralık] 1917, s. 494-496.

Kıskançlık

Ali Canip'e

> Âdeta, ufacık bir çocukken yazıp da neşre cesaret edemediğim bu hikâyeyi ölen annemin kitapları arasında buldum. Garip bir merakla okudum. Çok, ama pek çok beğendim. Eskiden niçin beğenmemişim de bir tarafa atmışım? Şimdi niçin bu kadar beğeniyorum? Acaba zavallı anneciğimin şefkatini bana hatırlattığı için mi?
> Her neyse... Sevgili Canip'im, bugün en güzel bir eserim sandığım şu yazıyı işte sana ithaf ediyorum.

Ahmet Sühran Bey, "O zaman ancak yirmi yaşında bulunuyordum..." dedi. "Telgraf ve Posta Nezaretinde büyük bir mevki sahibi olan babam, sefahatime, rezaletime, çapkınlığıma dayanamadı. Annem, bir de büyük annemle ihtiyar halamdan ibaret olan ailemle müzakere etti. Hepsi ittifak-ı ârâ ile beni dışarıya göndermeye karar verdiler. Yanya vilâyetindeki müfettiş, babamın adamlarındanmış! O vilâyette bir kasabaya gidecektim. Orada muhabere memuru olacaktım. Fikirlerince uslanacaktım. Bunu annem, gayet yumuşak bir lisanla 'Çok zayıfladın... Hava tebdili gibi bir şey... Hem memleket görürsün, hem kendini toplarsın. Hem de terakki...' mukaddimesini terennüm ederek hazırlanmaklığımı söyleyince şaşırdım.

'Gitmem, olamaz' diye mukavemete kalkmak istedimse de annem, son kabahatimin babamda hâsıl ettiği müthiş tesiri anlatmaya başladı. Birkaç ay sonra mutlaka geri getirileceğimi,

bunun için babama yalvaracağını, birçok yeminlerle vaat etti.

Ben, böyle vaade maada kanmazdım ama, galiba o tarafları görmek arzum da vardı.

'Peki' dedim, 'fakat üç aydan ziyade durmam...'

Bol bir harcırah... Dört yüz elli kuruş maaş... Bunlar iyi! Fakat sevgili, sefalı İstanbul'dan üç ay ayrılık... Beş sene vardı ki İstanbul'dan dışarı çıkmamıştım. Doğma büyüme vatanımmış gibi ısınmıştım. Lâkin her şey için, her türlü teselli insanda hazırdır. Babamın son memuriyeti olan Girit'ten dönerken uğradığımız iskelelerdeki manzaraları, eğlenceleri hatırlayarak,

'Şimdi çok eğlenirim. O zaman çocuktum' muhakemesiyle tatlı hülyalara düştüm. Evet, ilk uğrayacağımız iskele Selanik'ti. Sonra İzmir, belki Beyrut, daha sonra Pire... Atina idi. Mora'yı dolaşarak Preveze'ye, oradan Yanya'ya, oradan da mahall-i memuriyetim olan kasabaya gidecektim. Güzel seyahat!

Ailemle muhtasar bir veda... Babamın, yazılsa üç dört tabaka eser-i cedit [98] kâğıdı[1] dolduracak olan kıymetli nasihatlerini aldıktan sonra vapura atladım. Selanik'te iki gün kaldık. Gecelerimin ikisinin de çalgılı, gürültülü bir evde geçtiğini söylemeye lüzum yok. Selanik'ten sonra biraz hastalandım. İzmir'de iki gün kalacaktık. 'Paralarımı Atina'da yer, adamakıllı eğlenirim' düşüncesiyle burada eğlenmekten vazgeçtim. Bununla beraber sarıklı yolcular gibi geceleri de vapurda geçirmeye razı olamazdım. Bir otele indim. Akşam sofrada sakallı bir efendinin bana dikkatle baktığını hisseder gibi oldum. Hâsılı, uzun uzadıya meraka lüzum kalmadı. Bu efendi, yemekten sonra kahvelerimizi içerken ismimi sordu. İsmimi söyledikten [346] sonra babamın kim olduğunu sordu. Onu da söyleyince, tuhaf bir hareketle elini ağzıma uzattı.

'Dayınızın elini öpünüz!' dedi. Ben şaşaladım. Ama tanıdım. Bu tombul eli öperken küçüklüğümde bana Farisî gösteren nazik dayımın Acemistan Sefaretinde kâtip olduğunu hatırlıyorum. Senede bir defa muharremi[2] tebrik eden mektupları

1 Eser-i Cedit kâğıdı: Bir kâğıt markası. "Kâğıdın başında Arap harfleriyle ve soğuk damga ile 'eser-i cedid' yazılı olduğu için bu adı almıştır." (Pakalın 1983: 551).

2 Hicrî takvime göre yılbaşı.

gelirdi. Tuhaf tesadüf... İstanbul'a dönüyormuş. Benden anneme, babama dair vasf-ı terkibîli sualler sordu. O gece saat üçe[3] kadar Kordon'da bir kahvede oturduk, konuştuk. Otele geldiğimiz zaman yolculuğa mahsus o sarhoşluğa benzeyen ağır uyku göz kapaklarımı büzüyordu. Dayım birinci katta yatıyormuş. Odasının önüne gelince arkamı okşayarak 'Allah rahatlık versin, oğlum' dedi, 'ben sabahları erken kalkamıyorum. Lütfen beni uyandır.'

'Baş üstüne!' diye ayrıldım. Odama çıktım. İşte bir gece sefahetten vazgeçişim, bana nasıl kıymetli bir tesadüf kazandırmıştı! Yarın kalkan vapurla İstanbul'a gidecek olan dayımın benim için tavassut edeceğine hiç şüphem yoktu.

... Sabahleyin geç uyandım. Acele giyindim. Dayımın odasına indim. O da giyinmiş, fesini süpürüyordu. Benim girdiğimi aynanın içinden görünce döndü.

'Sabah-ı şerifler hayırlar olsun yavrum, bugün beni teşyi edeceksin ya!..' dedi.

'Maal-iftihar efendim' diye güldüm.

Gözüme sarı topuzlu demir karyolanın yanında bir şey ilişti... Beyaz bir kürk... yahut... bir köpek... Merakla yürüdüm. Yaklaşınca iki parlak siyah gözün bana baktığını gördüm. Bu ne köpekti, ne de kedi...

Gayr-i ihtiyarî 'A... Ne güzel şey!' deyiverdim. Dayım, süpürdüğü fesini itinakâr bir takayyütle başına koydu. Yanıma geldi. 'Hakikaten güzeldir' dedi, 'bu maymunu bana bir Hintli tüccar hediye vermişti. Gelirken bırakmaya, satmaya kıyamadım.'

Ben taaccüp ettim.

'Bu maymun mu? Hiç beyaz maymun görmemiştim!'

Nazik dayım güldü. Beyaz maymunu okşayarak:

'Hindistan'a mahsus bir nevi cins. Fevkalâde zeki. Hem nadir.'

Ben hayret ettikçe marifetlerini, oyunlarını, zekâsına delâlet eden hareketlerini anlattı. En sonunda 'Bunu, sana yadigâr vereceğim. Görüyorum, çok hoşuna gitti' dedi. Eyvah!.. Ben

3 Alaturka (Ö. S.)

maymunu ne yapacaktım? Baş belâsı! Bari hazzetsem... Bembeyaz bir şeydi. Yalnız tuhafıma gitmişti. Reddettim.

'İstemem' dedim. Nazik dayım, istemediğimi nezaketime veriyor, ısrarında devam ediyordu. Ne yapayım? Mecburen kabul ettim. O gün dayım İstanbul'a gitti. Ben maymunla yalnız kaldım. Bu beyaz maymun dişiydi. O kadar güzeldi ki... başka maymunlardaki abusluk yüzünde yoktu. Parlak beyaz tüyleri, ince beyaz ayakları pek sevimli, pek yumuşak görünüyordu. Koyu siyah gözleri o kadar tatlı bakıyordu ki... Kucağıma aldım. Pek munis, pek muti idi. Sevincinden geğiriyor gibi sedalar çıkarıyordu. Vapura geldiğimiz zaman bütün yolcuları şaşırttık. Benim gibi, hiç biri beyaz, böyle kedi gibi okşanmasını sever maymun görmemişti.

Pire'ye uğradığımız zaman, bu güzel maymunu satmak istedim. On liradan ziyade veren olmadı. Tamah ettim. Elden çıkarmamaya karar verdim. Ne olacak, Yunan memleketi! İşte kimse şu güzelim hayvana fiyatını vermemişti. Artık yolculuğum, mahall-i memuriyetime yaklaştıkça rüyalaşıyor, hızlaşıyor gibiydi. Preveze'den, Yanya'dan geçtim. Telgrafhaneye geldim. Burası güzel bir yerdi. Bağlık, bahçelik... Uzaklar... Mavi dağlar... Sonra erguvanî dağlar... Telgrafhanenin yüksek pencerelerinde tatlı bir rüzgâr çırpınırdı. Kasabanın hemen bütün ahalisi Rum'du. İlk günler, uzun sıkıntılar içinde süzülüp geçtiler. Ben annemin 'Üç aya kadar...' vaadine zaten inanmadığımdan, uzunca bir hayata hazırlanarak harekâtımı tanzim ettim. Benden evvelki memur galiba biraz feylesof meşrepmiş! Kirli odayı temizlettim. Koltuk pek kirli olduğundan üzerine bir kılıf yaptırdım. Ondan sonra başladım mektuplar yazmaya... Ara sıra da telgraflar...

Etraf telgrafçıları, telgrafla 'Hoş geldin!' diyorlardı. Ben 'Hoş bulduk...' cevabına, muhabereyi uzatmamak için 'Çok rahatsızım!' yalanını da ilâve ediyordum. Bu yalanı, onların gevezeliklerinden kurtulmak için uydurmuşken daha beter yakalandım. Her sabah hepsi, hemen bütün kazaların telgrafçıları 'Bugün iyi misin?' diye soruyorlardı.

Bu telgrafçılık âlemi başka bir âlemdir. Makinenin başında yalnız bulunduğunuz hâlde fersahlarla uzaktaki bir meslektaşınızla daimî bir temasta bulunursunuz. Birbirinizi gör-

meden bu temas o kadar sıkışır ki, o kadar büyür ki... hatta bazen birbirinize darılır, barışırsınız. Evvelâ isminizi, yaşınızı, evli misiniz, bekâr mısınız gibi içinizi dışınızı soran bir arkadaş, bir hafta sonra en teklifsiz muhiplerinizin soramayacağı şeyleri sizden sorar.

Ben, bu hâli bildiğim için telgraf musahabelerinde kısa cevaplar veriyor, onların gevezeliklerini soğuk bir ciddiyet içinde boğuyordum. Koltuğumun bulunduğu pencere gayet geniş bir bahar muhitine açılıyordu. Saatlerce oradan bakardım. Sefahatle, vakitsiz çapkınlıklarla yıpranan sıhhatim yavaş yavaş yerine geliyordu. 'Uyumayan genç, uyuyan ihtiyar hastadır' düsturunu hatırlayarak bol bol gelen uykulara mukavemet etmez, hemen koltuğumun üstünde dalar giderdim. Maymunum bana uslu, muti bir arkadaştı. Her işime yarıyordu. Su işaret edersem su verirdi. Ben uyurken gerek gündüz olsun, gerek gece, muhabere çanı çalınınca koşup uyandırırdı. Yine bir gün öğle yemeğinden sonra idi, hafif bir uykuya dalmıştım. Saçlarımın arasında belirsiz bir temas hissettim. Yavaşça gözlerimi açtım. Maymunum beni seviyordu. Saçlarımı okşuyordu. Bu küçük, zayıf, beyaz, yumuşak ellerin okşamasından garip bir tesir duyarak uyudum. Uyanınca, onu karşımda gözlerini bana dikmiş, gördüm. Artık, bu her gün böyle idi. Beni okşar, sever, sonra karşıma geçer, uyurken beni seyrederdi.

Bir sabah... yüzümü yıkamış... pencereye dayanarak sisler altında titreyen uzaklara, güneşle parlayan bulutlara bakıyordum. Kapı birdenbire açıldı. Başımı çevirdim. Pek genç, pek güzel bir kız... Yalnız Rum kızlarına mahsus olan o serbest şuhlukla Rumca sordu: 'Muhabere memuru siz misiniz, efendi?'

Ben 'Evet' dedim, 'ne yapacaksınız?' [347]

İhtiyar babasına buraya sağ ve salim geldiğine dair tel vuracakmış. Telgrafı çektik. Kız o kadar serbestti ki... on dakika içinde on senelik lâflar konuştuk. Babası Atina'da bakkalmış... Kendisi Yanya'da teyzelerinin yanına misafir gelmiş, burada tebdil-i hava yapacakmış. Matmazelin hoşuna gittiğimi hissettim.

'Burası çok iyidir ama, kalabalığa alıştığınız için canınız sıkılacak' diyiverdim.

Pek çabuk dost olduk. Ertesi gün telgrafhanenin önünden geçerken selâm verdim. Gülerek mukabele etti. Dostluğumuz ilerledi. Telgrafhanenin önündeki ağaçlıkta saatlerce beraber geziyorduk: İsmi Eleni Teodor'du. Ne çok zekiydi, ne de aptal. Ama son derecede serbestti. Atina'da Fransızca öğrenmişti. Edebiyatı yalnız mektepte okuduğu Racine, Corneille, Fenelon'dan ibaret sanıyordu.

Bir akşam yine beraber, o gölgeliklerde havaî, manasız şeyler konuşuyorduk. Maymunun bizden tarafa geldiğini gördük.

O 'Niçin geliyor?' diye sordu. Ben 'Bilmem, bakalım ne yapacak?' dedim. Maymunum eteğimden çekiyordu.

Bir sedası vardı ki onu çıkarınca muhabere çanının çaldığını anlardım. O sedayla haykırdı.

'Bana müsaade matmazel, alınacak telgraf var...' diye ayrıldım. Küçük telgrafhaneye yaklaşırken maymunun pek memnun olduğunu görüyordum. Koşarak içeri girdim. Maymun gelmemişti.

Makineyi yokladım, hiçbir taraftan işaret yok. Çıngırak çalmıyordu. Öteye beriye sordum, hiç biri beni çağırmamıştı.

Acaba maymun beni aldatmış mıydı?

Eleni'nin yanına gitmek için kapıdan çıkıyordum. Bir vaveyla işittim. Uzaktan genç kızın yüzünü tutmuş olduğunu gördüm. Nefes nefese yanına koştum. Parmaklarının arasından kanlar çıkıyordu. Telâşla ne olduğunu sordum.

Canının acısından gözlerini kapamıştı:

'Maymun yüzümü yırttı!' diye cevap verdi. Hemen ihtiyar doktora koştum. Eleni'yi evine götürdük. Bereket versin ki yarası ehemmiyetli değildi.

Maymuna ilk defa hiddetlendim. Meğerse bu hiddetim sonuncu olacakmış. Odama girince onun masamın altına girmiş, parlak, memnun bir nazarla bana baktığını gördüm. Bir köşede duran kalın bastonumu aldım. Şiddetle vurmaya başladım. O korkmuyor, ama sanki şaşıyordu. Öfkemi yenemedim. Ensesinden tuttum. Hızla dışarı fırlattım. Yere düşünce bana öyle bir bakışla baktı ki... hâlâ unutamam.

O gece kapıyı tırmaladığını, beni çağırdığını duydum. Ses çıkarmadım. Ertesi gün kayboldu.

Üç gün görünmedi.

Dördüncü gün bir köylü 'Su başında kayaların arasında buldum' diye onu getirmişti. Lâkin nasıl, biliyor musunuz? Zayıf, hasta, pis, hâlsiz, perişan...

Mutlaka dört gündür bir şey yememiş olacaktı. En sevdiği fındıklardan verdim. Bakmadı bile... Gözlerini kapadı, öğürmeye başladı. Sanılırdı ki ağlıyor... Hiddetim tamamıyla geçtiği için bu kıymetli yadigâra acımaya başlamıştım. Zorla yedirmeye, can vermeye çalıştım.

Fakat inat etti. Yemedi, içmedi, nihayet on gün sonra öldü. Açlıkla intihar etti.

Zavallı nazik maymuncuk beni kıskanmış, sonra hakaretimden müteessir olarak kendini öldürmüştü. Onun beyaz ölüsü karşısında, beyaz ellerinin, beyaz ayaklarının, beyaz başının mazlum bükülüşü karşısında o vakte kadar hiç duymadığım bir teessürle ağlamak istedim. Saçlarımın arasında onun okşayışlarını duyar gibi oluyordum.

Beni hakikaten seven, okşayan bir el...

Aradan zamanlar, mukaddes hatıraların gamlı eserlerini dağıtarak, geçti. Ben ki hâlâ kıskançlık nedir bilmem. Bu maymunun deliliğini hatırlayınca garip bir elem duyarım.

Bazı münasebetsiz hisler vardır ki hayvanlarda insanlardan şedittir! Meselâ eşeklerdeki inat, köpeklerdeki sadakat, kedilerdeki nankörlük gibi...

Acaba kıskançlık da böyle bir şey mi?"

5 Eylül 1316

Servet-i Fünun, Sayı: 1373, 27 Kânun-ı evvel (Aralık) 1333/1917, s. 343, 345-347.

Fon Sadriştayn'ın Karısı

O gün İstanbul'da kalsam bile hiçbir iş yapamayacaktım. Müthiş, acı, anlatılmaz bir sinir nöbeti yine beni kıvrandırıyordu. Bu korkunç hâli bilmeyenler ne kadar mesutturlar! İnsanın birdenbire bütün ümitleri, bütün zevki, bütün neşesi kaybolur. Gözünün önünde hayat, hava, ufuk, her şey kararır. Dostlar düşman görünür. Sevgililerden nefret edilir... Ben işte bu sinir denen ateşsiz cehennemin içine düşünce kendimi kırlara atarım. Tenha korular, sevinçli mazilere benzeyen gölgeli yollar, dallarda geçmiş bir saadetin canlı hatıraları gibi uçuşan kuşlar bana ilâhî bir teselli füsunuyla tesir eder, hafiflerim. Beynimdeki ağırlık yumuşar. Şakaklarımın ateşi söner.

O gün yine böyle perişan bir hâldeydim. Hafiflemek, beynimdeki granit ağırlığı yumuşatmak, başımın kaynayan hararetlerini söndürmek için bir Boğaziçi vapuruna atladım. İlkbahardı. Tatlı bir rüzgâr esiyor... vapur ilerledikçe aklım başıma geliyor gibi oluyordu.

Açılıyordum...

Güvertedeydim; görülmemiş kuşlara mahsus beyaz, pembe, mor yalılara, yeşil korulara, mavi tepelere bakıyordum. Gözlerimdeki kırmızı karanlık silindikçe kulağım da işitmeye başladı. Dizlerimde, bileklerimde, omuzlarımda yorgun ağrılar hissediyor, geniş geniş gerinmek istiyordum. Biraz doğruldum. Başımı sağa çevirdim; müthiş, iri, kıpkırmızı bir Alman yanıma oturmuş, gayet beyaz bir keten mendille terini siliyordu. Birbiri üzerine attığı bacaklarına, kalın dizlerine, dokunulsa kan fışkıracak sanılan tombul ellerine baktım. Sonra gözle-

rimi sararmış ellerime, takallüs etmiş dizlerime çevirerek "Ah, ne sıhhat!.." dedim. Hem gayr-i ihtiyarî düşünmeye başladım. İşte bu, sinirleri adalât içinde kaybolmuş, kavî, gürbüz bir mesuttu! Kim bilir ne güzel yiyor, ne iştihayla içiyor, kim bilir ne kadar kolaylıkla hazmediyordu. İnce ceketin üzerinden kalın vücudunun kabarıklığı belli oluyor, sağ cebinden kocaman bir gazete tomarı görünüyordu. Bir rüya kadar rabıtasız, intizamsız tedailerle Almanya'yı, Almanlıktaki sırrı, Almanların sıhhatini, saadetini, neşelerini hatırlıyordum. Bu nasıl bir milletti! Kendi gibi fertleri de kavî, muntazam, mesuttu!

İşte şu yanımdaki tıpkı nöbet bekleyen bir askerdi. Sivil esvap giymiş bir asker... Mendilini devşirdi. Büyük bir intizam ile iki kat, dört kat, sekiz kat, nihayet on iki kat yaptı. Cebine koydu. Gazetesini okumaya başladı. Vapur, biraz sonra, bir iskeleye yanaşıyordu. Çıkmak için kalkanlardan bir Türk bu can, bu kan âbidesine doğru geldi. Gayet arsız bir Türkçeyle "Vay, Fon Sadrişţayn..." diye haykırdı, "nereye böyle?"

"Tarabya'ya..."

"Ne yapacaksın?"

"Almanya'dan bizimkinin bir akrabası gelmiş. Onun adresini anlayacağım."

.....

O kadar güzel Türkçe söylüyordu ki insan vücudunu, yüzünü görmese, ismini işitmese şivesine aldanacak Türk diyecekti. Vapur tekrar kalktı. Alman gazetesine devam etmedi. Mendili gibi dikkatle katlayıp cebine koydu. Sahillere bakmaya başladı. Bilmem nasıl oldu, nazarlarımız birbirine çarptı. Mavi, iri, biraz kanlı Alman gözleri... Fakat o kadar sevimli, o kadar hoş ki...

Ben arkamdan bile birisinin bana baktığını hisseder, rahatsız olurum. Herkes benim gibi midir bilmem! Artık mor tepeli, beyaz yalılı cennet sahillere bakamıyor, Almanın gözlerini üzerimde hissediyordum. Evet, bana bakıyordu. Hissimde yanılmamak için yavaşça gözlerimi çevirdim. Hemen onun gözlerini gördüm; gülüyordu. Ağzıyla değil, bütün yüzüyle, bütün vücuduyla gülüyordu.

"Beni tanıyamadınız mı?"

"Hayır..." dedim.

"Hâlbuki ben sizi tanıdım."

"Yanılıyorsunuz herr" diye gülümsedim, "benim hiçbir Alman tanıdığım yoktur."

"Ben Alman değilim."

"Nesiniz?"

"Türk..."

"Hâlbuki isminiz?"

"Ha, ismim" diye lâfımı kesti, "demin benimle konuşan gevezeden işittiniz. Fon Sadrişтayn, değil mi? Bu benim ismim değil, lâkabımdır. Benim ismim 'Sadrettin'dir. Çok zayıflamışsınız ama, yine sizi tanıdım. Ben sizin sınıf arkadaşınızım."

Dikkatle tekrar yüzüne baktım. Hayır, hayır... yanılıyordu! Ben böyle bir Herkül'ü mektepte değil, hatta bütün hayatımda görmemiştim. O ne göğüstü ya Rabbi!

"Yanılıyorsunuz efendim" dedim, "mektepte iken arkadaşlarımın en uzun boylusu, en kuvvetlisi bendim. Sizin gibi iri yarı, dev gibi bir adam mektebimizde değil, hatta memleketimizde yoktu."

"..."

Alman gülmeye başladı.

"Biraz haklısınız" dedi, "fakat benim vücuduma bakmayınız. Gözlerime bakınız. Mektepte iken, hatta iki üç sene evvel ben son derece cılızdım. Mektepte siz, bütün arkadaşlarım benim cılızlığımla eğlenir, arkamdan hep 'Yuha! Serçe Pehlivan...' diye haykırırdınız. Serçe Pehlivan! Şimdi hatırlıyor musunuz?"

"!!!"

Ağzım bir an açık kaldı. Kollarım yanıma düştü. Öyle büyük, öyle hayalin kabul edemeyeceği bir hayret içindeydim ki... kendimi toplayamıyordum. Mazinin birden önüme açılan hatırası içinde Serçe Pehlivan'ı, Sıska Sadrettin'i gördüm. İri mavi gözlü, ince, zayıf, bitkin bir çocuk! Jimnastik muallimi onu derste daima bir tarafa ayırır, "Sen yalnız seyret oğlum" derdi. O kadar zayıftı ki, muallim, eğer barfikse asılacak olursa kollarının mutlaka kopacağını söylerdi. Hayır, hayır... Bu mümkün değildi. Sıska Sadrettin, yürümeye, lâkırdı söylemeye, gülmeye üşenen Serçe Pehlivan... [514]

Gayr-i ihtiyarî başımı sallıyor, "Hayır, hayır..." diyordum. Alman, "Vallahi ben işte Serçe Pehlivan'ım!" dedi.

Fakat nasıl oluyordu? Bu mümkün müydü? İnsan bu kadar değişebilir miydi? Her şeyin bir hududu vardı. Bir sıska ne kadar kuvvetlense bir Herkül, bir sıhhat heykeli olamazdı.

Güldüm, dudaklarımı kıvırdım: "O hâlde âb-ı hayat içmiş olmalısınız."

"Evet; âb-ı hayat içtim" dedi, "fakat Hızır aleyhisselâmınki gibi, hiç sabahı olmayan gecelerin içinden aylarca giderek bulunmuş gizli bir membadan değil..."

"Ya nerden?"

"Kırk sekiz saatlik bir yerden, Almanya'dan!"

"..."

Bu lâftan bir şey anlamadım. Anlamadığımı o da gördü. Güldü.

"Açık söyleyeyim" dedi, "Almanya'ya gittim. Bir Alman kızıyla evlendim. Alman kadınının ne olduğunu siz bilmezsiniz. Bütün Almanya, bütün Almanlık, bütün Almanlığın zenginliği, Alman ordusunun kuvveti Alman kadınının eseridir... Ben Alman kadınıyla evlenmezden evvel tartılır, tamam otuz okka gelirdim. Bugün doksan beş kilo geliyorum. 'Almanya'nın yirmi milyon nüfusunu yarım asırda altmış-yetmiş milyon yapan' Alman kadını beni de üç sene içinde otuzdan doksan beşe çıkardı. Eğer Alman kadınını tanısanız buna asla şaşmaz, hem de pek tabiî görürdünüz."

.....

Hararetle Alman kadınını anlatırken dolgun bileklerine, geniş kalçalarına, iri göğsüne, kalın boynuna, kıpkırmızı yüzüne bakıyor, mektepteki mahut sıska, solgun "Serçe Pehlivan"dan böyle bir harikanın nasıl zuhur edebileceğini düşünüyor, bir türlü gözlerime, kulaklarıma inanamıyordum. Lâfını kestim.

"Rica ederim, nasıl Almanya'ya gittiniz? Nasıl evlendiniz? Nasıl âb-ı hayat içtiniz. Şunları anlatınız. Almanya'ya dair malûmatım var. Nafile zahmete girmeyiniz..." dedim.

Fon Sadrıştayn, "Pekâlâ, gayet basit!" diye başladı anlatmaya...

Dinlerken sinirleniyor, göğsümde sıkıcı bir ağırlık duyuyordum.

* * *

"Mektepten çıktıktan sonra seninle hiç tesadüf etmedik. Dışarı gittiğini işitmiştim. Benim başıma neler geldi, neler... Hükümet dairelerinde kalem müdürlerinden, mümeyyizlerinden, kapıcılardan hiçbir tanıdığımız olmadığı için tabiî hiçbir kaleme giremedim. Biraz resim yaptığımı bilirsin. Almancaya da çalışmıştım. Çat pat konuşuyordum. Anadolu Şimendifer Kumpanyası'na müracaat ettim. İmtihan oldum. Resim şubesine girdim. On lira maaşım vardı. Anam babam ben pek küçükken ölmüşler. Beni halam büyütmüştü. Onunla oturuyordum. Fakat bilmem niçin, her gün daha ziyade zayıflıyordum. Halam dermansızlığıma baktıkça, 'Evlenmelisin Sadrettin' diyordu, 'senin rahata ihtiyacın var. Bekârlık sana yaramıyor...' Ben de bu lâfa inandım. Evlenmeye kalktım. Maaşım yetişmezse halam da ayda birkaç lira verecekti. Kız aramaya başladı. Her gün evden görücü gittiler. Nihayet gayet şık, gayet güzel, Fransızca konuşur, piyano çalar bir kız buldular. Akrabalarımızın birinin evinde güya bizi tesadüf ettirdiler. Konuştuk. Birbirimizi beğendik. Bu, zayıf, açık sarı saçlı, saz benizli, sinemalarda aşkla elem rollerine çıkan aktrislere benzer narin bir kızdı. Canlanmış, insan şekline girmiş bir şiirdi. Uzatmayayım... Nişanlandık. Nikâhlandık. Düğün oldu. Karımı gelin gibi halamın yanına almıştık. Bir ay kadar asayiş yolunda gitti. Karım yemeklere inmiyor, odasında oturuyor, bir de sokağa gezmeye çıkıyordu. İkinci ayın başında halam, 'Bu gelin değil, Allah'ın cezası...' diye söylenmeye başladı. Bir akşam geldim. Karım karşıma geçti. Çatık kaşla sordu: 'Sen beni hizmetçi kız diye mi aldın?' Tabiî 'Hayır' dedim.

'Öyleyse neye aldın?' diye tekrar sordu.

'Zevce diye..'

'O hâlde ben bu evde durmam.'

'Niçin?' diye aptallaştım.

'Bana halan iş gördürmek istiyor' dedi, 'ben hiçbir iş yapamam. Yapmadım. Hem de yapmayacağım. Yarın buradan çı-

kartır, yahut beni bırakırsın. Ben annemin evine gideceğim.'

Ellerini tuttum, biraz sabretmesini, öfkesi geçeceğini söyledim. Nerede...

'Nafile, nafile... Vallahi durmam' diye boyuna yemin ediyordu.

Annemden kalma bir evim vardı. Onu rehine koyarak bir ev tuttuk. Bir ev tutmak nedir? Bilmezsiniz belki... Ben o vakit öğrendim. Daha kapıyı açmadan üç yüz lira bitti. Bir aşçı, iki hizmetçi tuttuk. Fakat hatırla ki maaşım on lira... Odun, kömür, gaz, erzak, yağ falan parası yirmi lirayı geçiyordu. Altı lira da evin kirası... Etti yirmi altı... Karım da on lira tuvaleti için istiyordu. Etti otuz altı... Hâlbuki maaşım on lira... Evi sattım. Elime bin iki yüz lira kadar bir şey geçti. Bu para ile bir buçuk sene yaşadık. Ama ben istikbali düşünerek üzülüyor, zayıflıyor, perişan oluyordum. Bir gün kendimi muayene ettirdim. Doktor 'Dikkat ediniz, verem başlıyor' dedi. Ne yapacağımı şaşırmıştım. Hâlim karımın umurunda değildi. Müteharrik bizzat bir tuvalet makinesi gibi temizleniyor, pudralanıyor, boyanıyor, giyiniyor, geziyor, tozuyor, geliyor, yemeğini yiyor, yatağına yatıyor, rahat rahat uyuyordu! Eve pislikten girilmiyordu. Aşçı ile hizmetçinin elinde kalmıştık. Karım hatta mutfağın nerede olduğunu bilmiyordu. Hazır param bittikçe ben de yürek üzüntüsünden zayıflıyordum. Korktum. O vakit tartılmadım. İhtimal yirmi okkaya kadar inmişimdir! Yaz gelince [515] fena hâlde hastalandım. Yatağa düştüm. Doktorlar ümitlerini keser gibi oldular. Mutlaka tebdil-i havaya gitmemi söylediler. Yürüyemiyordum. Dizlerim tutmuyordu. Nihayet kumpanyadan üç ay izin aldım. Kalan paramla Almanya'da oturan bir arkadaşımın yanına gittim... Meşrutiyet'ten sonra elektrikçilik öğrenmek için İstanbul'dan ayrılmış, Almanya'da ev bark düzerek bir daha dönmemişti. Siz deminden beni tanıyınca nasıl şaşırmışsanız ben de onu görünce tıpkı sizin gibi şaşırmıştım. Enine boyuna belki birer metre büyümüş, genişlemişti.

'Aman, nedir bu hâl, sana ne olmuş?' diye ağzım açık kalınca 'Şaşma yavrum, burası Almanya'dır' dedi, 'burada yaşamak sanatı bilinir. Sen de biraz kal. Görürsün.'

Hakikaten bir hafta geçmeden gördüm. Öğrendim. Arkadaşım 'Boşuna masrafa lüzum yok. Bizim evde yatarsın. Fazla bir odamız var. Kiracı bulamadık. Senden yirmi frank alırım. Orada yatarsın. Yemek için de her gün birer frank. Yalnız masraf parası... Pişirmek parası almayız. Ayda elli frank. Burada yer, burada içer, dışarıda on para harç etmezsin. Çamaşırlarını biz bedava yıkarız. Yalnız bira masrafı ayrı...'

'Ben bira içmem' diyecek oldum.

'Öyle şey olmaz, cahilliği bırak' diye güldü. 'Birasız burada yaşanmaz. Bira içmezsen iştahın açılmaz, çok yiyemezsin. Yine sıska kalırsın.'

Arkadaşımın evine misafir oldum. Bira içmeye; yemeye, çok yemeye, bir fil kadar yemeye başladım. Midem bozulmuyor, pek güzel hazmediyordum. Üç ay içinde tanınmayacak bir hâle geldim. En ziyade şaştığım şey bu kadar az para ile bu kadar çok şey yiyebilmekliğimiz idi. Arkadaşımın fabrikadaki gündeliği bir bir üstüne ayda sekiz lirayı geçmiyordu. Bu sekiz liranın içinden hem ev kirası veriyorlar, hem yiyorlar, içiyorlar, hem, evet hem de para biriktiriyorlardı. Yemek, çamaşır, dikiş dâhil olmak üzere evin bütün işini arkadaşımın karısı yapıyor, yine her akşam gezmeye çıkıyor, pazar günleri bizimle beraber uzun gezintilere gidebiliyordu. Bu şaşılacak bir şeydi. Ben çok çalıştığını, yorulup yorulmadığını sorduğum zaman güler, 'Ben sevgili imparatoriçemiz kadar çalışıyorum. Niçin yorulayım?' derdi. Sonra hemen sevgili imparatoriçelerinin hayatını, hiç hizmetçi kullanmadığını, son derece iktisada riayet ettiğini, hatta büyük çocuklarının esvapları eskiyince atmayıp bir yaş daha küçük çocuklarına giydirdiğini, yegâne kızını hep eski esvaplarını bozarak süslediğini, imparatorun iktisat faziletlerini, masraflı oluyor diye en lezzetli yemeği hatta bir defa bile yemekten vazgeçtiğini anlatmaya başlardı. Bu iri, bu canlı, bu güzel, bu kuvvetli kadının beyaz temiz dişlerini göstererek gülerek söylediği bütün bu fazilet, iktisat menkıbelerini dinlerken gayr-i ihtiyarî İstanbul'u, kendi hayatımızı, zayıf karımın müsrifliklerini, beşer liraya ancak ikişer defa giyilen bluzları, beşer mecidiyelik ipekli çorapları, her iki ayda bir Kalivoristi'ye yirmişer liraya yaptırdığı tayyörleri, otuzar lira-

lık el dantelâlarını hatırladım. İstanbul'a dönmek saatleri yaklaştıkça içimde bir sıkıntı peyda oluyor, büyüyor, beni hastalandırıyordu. Bu rahatı, bu saadeti, bu fazileti memleketimde mümkün değil bulamayacaktım. Istırabımı arkadaşıma açtım. Acıdı. Bana hak verdi.

Fakat, 'Bu rahat, bu saadet, bu fazilet Almanya'nın toprağında, taşında, coğrafyasında değil, Alman kadınındadır' dedi, 'Almanya'nın saadetini, refahını, zenginliğini Alman kadını yapar. Sana bir Alman kızı bulalım. Onunla evlen. İstanbul'a dön. Tıpkı Almanya'daki intizam, Almanya'daki istirahat içinde yaşayacaksın.'

Bu, olabilir miydi? Evli olduğumu söyledim. Karımı boşarsam birkaç yüz lira, nikâha verecek param olmadığını anlattım. Arkadaşım 'Hiç korkma' dedi, 'Alman karısı seni on lira ile Türkiye gibi ucuz bir yerde yüz liralık refah içinde yaşatır. Bir senede hiç borcun kalmaz. Ölümden kurtulursun.'

Düşündüm, taşındım. Alman kadınını gördükten sonra benim müsrif, şık karım hayalime korkunç bir hasar kâbusu gibi geliyordu. İstanbul'a dönmek, borç içinde, rezalet içinde sürünerek aç, sefil ölmek... Yahut Alman kadını denilen bir mes'udiyet makinesi alarak her şeyi silkip atmak... Rahat, müsterih, mesut yaşamak... Bu iki yoldan birisine mutlaka gidecektim. Ölüme mi? Yaşamaya mı? Ölümü tercih edemiyordum. Gayr-i ihtiyarî İstanbul'daki zenginlerin, en çok maaş alan memurların müsriflik, idaresizlik yüzünden çektikleri sefaletleri, en zengin paşaların, beylerin ölümlerinden bir ay sonra çoluk çocuklarının hemen dilenecek derecelere indiklerini aklımdan geçirdim. İdaresiz, iktisatsız, intizamsız bir hayatın paraca ne kadar talihi olsa yine istikbali kapkaraydı. İstanbul'daki evimden, karımdan ürktüm. Kurtulmak, yaşamak için... Alman kadını kat'î bir ilâç, bir dermandı. Bir âb-ı hayattı!

Tekrar evlenmeye karar verince kız bulmak uzun sürmedi. Arkadaşımın dostlarından birinin akrabası olan şimdiki karımı bir pazar bana takdim ettiler. Pek hoşuma gitti. Babası iki sene evvel ölmüş bir mühendisti. Nişanlandık. Kızın küçük bir cihazı vardı. Nikâhlandık. Size yemin ederim ki resmî evrak ücretinden başka on para masrafım olmadı. Balayı yapar gibi

İstanbul yolunu tuttuk. Karım birinci sınıf yolcular arasında seyahat etmemize razı olmadı. Aldığımız gazetenin parasına varıncaya kadar bir deftere yazmaya başladı. 'Para kazanmak erkeğin, kazanılan paranın iştira kuvvetini arttırmak da kadının vazifesidir' diyordu. İstanbul'a geldik. Beyoğlu'nda bir otele indik. Ben yokken zavallı eski şık karım kendisi gibi şık, zarif, bir tek gözlüklü beye âşık olmuş... Onun arzusuyla hemen ayrıldık. Yeni karımı evime getirdim. Aşçı ile hizmetçileri görünce şaşırdı. 'Bizde bankerler bile ayrı aşçı, ayrı hizmetçi tutmaz' dedi. Her üçünü de savdırdı.

'Evde ne iş olursa ben yaparım!' diyordu. Yemek, çamaşır, dikiş, temizlik, bulaşık, tahta silmek, kunduraları boyamak falan... Geldiğimizin ertesi akşam evin kirasını sordu. Ben 'Altı lira...' deyince hayretinden gözleri patlayacaktı.

'Hiçbir adam varidatının yarısından ziyadesini ev kirası verir mi?' diye şaşıyor, 'Türkiye halkının hiç hesap bilmediğini' söylüyor, [516] 'Sizde bir, iki, üç, dört, beş, on, yirmi, otuz var mı? Yazınızda rakam işaretleri var mıdır?' diye tuhaf sualler soruyordu. Evvelâ möbleleri sattırdı. Paralarını bankaya koydu. O ay evi de bıraktırdı. Haydarpaşa'da bir Alman evinin üst katını sekiz mecidiyeye kiraladı. Burası mutfağıyla, abdesthanesiyle, ayrılmış bir apartman dairesi gibiydi. İki odası vardı. Birini yatak odası yaptı, birini oturmak... Bu ikinci odada hem misafirlerimizi kabul ediyor, hem de yemeğimizi yiyorduk... Rahat, mesut yaşamaya başladık. Kira dâhil olduğu hâlde aylık masrafımız tam beş lira ediyordu. Maaşımdan artan beş lirayı karım her ay bankaya götürüyor, mobilyalardan aldığımız paranın üzerine ekliyordu. O vakitten beri her ay beş lira harç ediyoruz. Ben saat sekizde gara gidiyorum. Her gün öğleüstü karım sefertasıyla yemeğimi, ekmeğimi ayağıma getirir. Her akşam gelir, beni alır, beraber gezeriz. Saat altı buçuğa gelince beni gezintide yalnız bırakır, eve döner, yedi buçuğa kadar yemeği hazırlar. Ben gelince yemeği hazır bulur, otururum. Yemekten sonra kemanla klâsik parçalar çalar, klâsik şiirler okur. On birde hemen yatarız. Karım altıda yataktan kalkar. Kahvaltıyı hazırlar. Benimle beraber, çarşıdan o günkü zahireyi almak için çıkar.

Pazar günleri yaz olsun, kış olsun mutlaka dağlara gezmeye çıkarız. Akşama kadar dolaşırız. Karıma göre en güzel eğlence kırda yayan gezmek, kırların havasından istifade etmektir. Üç senedir işte hayatımız bu program içinde geçiyor. Bir gün daha bu program bozulmadı. Geçen sene maaşım on beş lira oldu. Karım bunun masrafımıza hiçbir tesir yapamayacağını söyledi. Her ay bankaya beş lira yerine on lira götürmeye başladı. Karımın fikrince masraf varidata göre değil, ihtiyaca göre yapılırdı. Fakat varidatın artması masrafın çoğalması için mantıkî bir sebep olamazdı. Masraf, yine ihtiyacın derecesinde kalmak icap ederdi. Bunu ben de muhakeme ettim. Doğru buldum. Bu kadar basit, bu kadar doğru bir hükme acaba Türkiye'de kaç Türk sahiptir? Bir Türk'ün aylık varidatı yirmi beş lira iken otuz lira oldu mu, hemen evini değiştirmeye, daha fazla bir hizmetçi tutmaya kalkar. Hâlbuki bizim kumpanyanın müdür muavini yüzlerce lira maaş aldığı hâlde masrafı ihtiyacına göredir. Yani tıpkı benimki gibi... Onun karısı da hizmetçi, aşçı, uşak kullanmaz. Çarşıdan erzakını bile kendi pazarlık eder, kendi alır, kendi evine getirir. Karım, 'Ancak doğacak çocuklar masrafa bir şey ilâve ettirir' derdi, 'çünkü ihtiyaç değişir. Masraf da o ihtiyaca uymalı...'

Evet, nihayet bizim de bir gün masrafımızın çoğalması icap eder gibi oldu. Karım gebeydi. İşte ben asıl iktisat faziletinin ne olduğunu karımın gebeliğinde gördüm.

'Bir hizmetçi tutsak... Sen gebesin. Rahatsız oluyorsun!' dedim. Karım katiyen reddetti. Gebeler için yürümek lâzım olduğunu, gebelikte oturmak intihardan, havaleye, ölüme koşmaktan başka birşey olmadığını söyledi. Hiç tertibimiz bozulmadı. Yine sabahları pazara gidiyor, gara yemeğimi getiriyor, akşamları beraber geziyorduk. Karnı büyüdü. Büyüdü. Büyüdü. Sekiz aylık, galiba dokuz aylık oldu. Ben 'Pek yaklaştı. Artık bir adam tutsak...' dedim.

'Daha vakit var, daha vakit var!' diyordu. Bir gün yine sabahleyin evden çıktık. O pazara sapmak için benden ayrıldı. Öğleyin yemeğimi getirdi. Akşamüstü geldi. Beni aldı. Biraz gezindik. Gayet bol bir manto giymişti. Yine akşam yemeğini hazırlamak için bir saat evvel benden ayrıldı. Ben arkasından

eve gelince her vakitki gibi sofrayı hazır buldum. Oturdum. Yemeğe başladık. Tam yemek ortasında öbür odadan 'Viyak, viyak...' diye bir seda gelmez mi?

'Bu ne?' dedim. Karım tavrını bozmadan gayet tabiî bir şey söylüyormuş gibi 'Çocuk' dedi, 'bugün doğurdum!..'

Gözlerimi açtım. Ben hâlâ bir Alman kadınının ne olduğunu tamamıyla anlayamamıştım.

'Ne diyorsun?' diye haykırdım. 'Ebe nerden buldun?'

'Ebesiz doğurdum' dedi, 'ebe hekim demektir. Ben hasta mıyım? Ebeye ne lüzum var?'

'Ne vakit doğurdun?' diye tekrar haykırdım. Karım istifini bozmadan cevap verdi: 'Senin yemeğini gara bıraktıktan sonra dönerken ağrı duydum. Eve geldim. Muşambaları siliyordum. Ağrı ziyadeleşti. Banyoyu doldurdum. Çamaşır leğenini hazırladım. Doğurdum. Çocuğumu yıkadım, sardım, yatırdım. Kendim de yıkandım. Sonra yemeği hazırladım. Gezmek için geldim. Seni aldım. Şimdi gelince beş dakika kadar süt verdim...'

Hemen ayağa kalktım. Odaya doğru, bu kendi kendine doğan çocuğumu görmeye koşuyordum. Beni tuttu.

'Otur, rica ederim. Yemeğin intizamını bozma. Kalkınca gidip görürsün...' dedi. Yemekten sonra küçük bir sepetin içine yatırılmış yavrumu gördüm. Açık mavi gözleri tıpkı annesininkine benziyordu. Şimdi altı aylık oldu. Henüz masrafımızda bir ziyadelik yok... Karım dört beş yaşına girmeden bir çocuğun hiçbir masrafı olamayacağını söylüyor... Bir hafta geçmeden çocuğun uyuması, ağlaması, yemesi intizama girdi...

.....

Oh, azizim, ne çabuk... Tarabya'ya geldik. Ben buraya çıkacağım. Veriniz elinizi sıkayım. Anladınız ya, ben niçin otuz okkadan doksan beş kilo oldum. Alman kadını... Alman hayatı... İntizamla istirahat! İşte saadetin sırrı! Allah'a ısmarladık. Her pazar yayan Çamlıca Tepesi'ne çıkarız. Sen de gelirsen orada görüşürüz. Allah'a ısmarladık..."

* * *

"Madama benden ihtiramlar!" dedim. Elimi sıktı. Kalktı, hızla yürüdü. İskeleden inip diğer yolcuların arasında kaybolduncaya kadar arkasından baktım. Vapur kalktı. Göğsümden asabî bir ağırlığın yükseldiğini, nefes aldırmayacak gibi boğazıma tıkandığını duyuyordum. Artık mesut olmak için...

.....

Görünmez bir kâbusun önünden kaçar gibi gözlerimi ovuşturdum. [517] Üzerinde temiz martıların uçuştukları koyu Prusya mavisi denize baktım. Karşı sahil mor tepeleri, beyaz yalıları, koyu neftî ağaçlıklarıyla sanki ebedî bir keyif uykusuna dalmış gibiydi. Fon Sadriştayn'ın uzvî istirahatinden, her anına mantıkla hesap karışan saadetinden, çamaşır yıkayan, yemek pişiren, tahta silen, kundura boyayan aşkından tiksiniyordum. Ta orada... şu küçük yalıcıkta müsrif, hesap bilmez, saz benizli, narin, şık bir kadınla borç içinde, manevî maddî ıstıraplar içinde... tabiatın uyuşuk sükûnu karşısında sessiz, mahmur yaşamak daha tatlı değil miydi?

Açık mavi ebediyetten kopmuş canlı köpük parçaları hâlinde, güvertenin üzerinden sürü sürü geçen martılar:

"Evet."

"Evet, evet..." diye hüzünlü sesleriyle bağrışıyorlar, sanki benim ruhumun meyus sualine göklerden ilâhî bir cevap veriyorlardı.

Yeni Mecmua, C. I, Sayı: 26, 3 Kânûn-ı sâni [Ocak] 1918, s. 513-517.

Diyet

Dar kapısından başka aydınlık girecek hiçbir yeri olmayan dükkânında, tek başına gece gündüz kıvılcımlar saçarak çalışan Koca Ali tıpkı kafese konmuş terbiyeli bir Arslanı andırıyordu. Uzun boylu, iri pençeli, kalın pazulu, geniş omuzlu bir pehlivandı! On senedir bu karanlık in içinde ham demirden dövdüğü kılıç namluları bütün Anadolu'da, bütün Rumeli'de, serhat boylarında büyük bir nam kazanmıştı. Hatta İstanbul'da bile yeniçeriler satın alacakları kamaların, saldırmaların, yatağanların üstünde "Amel-i Ali Usta" damgasını arıyorlardı. O "çeliğe çifte su verme"sini biliyordu. Uzun kılıçlar değil, yaptığı kısacık bıçaklar bile iki kat olur, yine kırılmazdı. "Çifte su vermek", sanatının yalnız ona mahsus bir sırrıydı. Yanına çırak almaz, kimse ile çok konuşmaz, dükkânından dışarı çıkmaz... ha bire uğraşırdı. Bekârdı. Hısımı akrabası yoktu. Memleketin yabancısıydı. Kılıçtan, demirden, çelikten, ateşten başka lâf bilmez, pazarlığa girişmez, müşterileri ne verirse alırdı. Yalnız muharebe zamanları ocağını söndürür, dükkânının kapısını kilitler, kaybolur, muharebeden sonra meydana çıkardı. Şehirde ona dair birçok hikâyeler söylenirdi. Kimi "cellât elinden kaçmış bir çelebi", kimi "sevgilisi öldüğü için vakitsiz dünyayı terk etmiş bir garip" derdi. Siyah şahane gözlerinin yüksek bakışından, kibar tavrından, mağrur sükûnundan, düzgün sözlerinden onun öyle adî bir adam olmadığı belliydi. Ama, kimdi? Nereliydi? Nereden gelmişti? Bunları bilen yoktu. Halk kendisini seviyordu. Şehirde böyle meşhur bir ustanın bulunması herkes için ayrı bir iftihardı.

"Bizim Ali"

"Bizim koca usta"

"Dünyada eşi yoktur."

"Zülfikar'ın sırrı ondadır!" derlerdi. Koca Ali, en kalın, en katı demirleri mısır yaprağı gibi incelten, kâğıt gibi yumuşatan sanatını kimseden öğrenmemiş, kendi kendine bulmuştu. Daha on iki yaşındayken sert bir beylerbeyi olan babasının başı vurulmuş, öksüz kalmıştı. Amcası çok zengindi. Debdebeli bir vezirdi. Onu yanına aldı. Okutmak istedi. Belki devlet katında yetiştirecek, büyük mevkilere çıkacaktı. Fakat Ali'nin mizacında "başkasına minnettar kalmak" ihtimali derin bir elem sızlatıyordu. "Ben kimseye eyvallah etmeyeceğim" dedi. Bir gece amcasının konağından kaçtı. Serseri bir adsız gibi dağlar, tepeler, dereler aştı. İsmini bilmediği memleketler dolaştı. Nihayet Erzurum'da ihtiyar bir demircinin yanına girdi. Otuz yaşına kadar Anadolu'da uğramadığı şehir kalmadı. Kimseye boyun eğmedi. Minnettar kalmadı. Ekmeğini taştan çıkardı. Alnının teriyle kazandı. Çok çalıştı. Emsalsiz işler meydana getirdi. Pek az kazanca kanaat etti. İçinde "mukaddes ateş"ten bir şule bulunan her mucit gibi para için değil, sanatı, sanatının zevki için çalışıyordu. "Çeliğe çifte su vermek" onun aşkıydı. Gönüllü gibi muharebelere gittiği zamanlar yeniçerilerin, sipahilerin, sekbanların içinde "Ali Usta işi"nin methini işittikçe tadı dille anlatılmaz manevî bir zevk duyardı. Ölünceye kadar böyle hiç durmadan çalışırsa daha birkaç bin gaziye kırılmaz kılıçlar, kalkanlar parçalayan çelik yatağanlar, zırhları kesen ağır saldırmalar yapacaktı. Bunu düşündükçe gülümser, tatlı tatlı yüreği çarpar, ruhundan kopan bir hamleyle örsünün üzerinde milyonlarca kıvılcımlar tutuştururdu.

"Tak!"

"Tak, tak!"

"Tak, tak...."

İşte bugün de sabah namazından beri durmadan on saat uğraşmıştı. Dövdüğü eğri namluyu örsünün yanındaki su fıçısına daldırdı. Ocağının sönmeye başlayan ateşine baktı. Çe-

kici bırakan eliyle terlerini sildi. Kapıya döndü. Karşıki mescitte hazin hazin akşam ezanı okunuyor, bacasının tepesindeki yuvada leylekler nihayetsiz bir takırtı koparıyorlardı. İkindi abdesti daha duruyordu. Yalnız ellerini yıkadı. Kuruladı. Yenlerini indirdi. [18] Saltasını[1] omzuna attı. Dışarıya çıktı. Kapısını iyice çekti. Kilitlemeye lüzum görmezdi. Uzun meydandan mescide doğru yürüdü. Şehrin kenarındaki bu mütevazı mabede hep fakirler gelirdi. Minaresi sokağa bakan küçük bir pencereydi. Müezzin buradan başını çıkarır, ezanını okurdu.

Koca Ali mescide girince her vakitkinden fazla kalabalık gördü. Daima üç kandil yakılırken bu akşam ramazan gibi bütün kandiller yanmıştı. Daha namaz safları dizilmemişti. Kapının yanına çöktü. Yanında alçak sesle konuşanların sözlerine istemeye istemeye kulak kabarttı. Konya'dan iki garip derviş geldiğini, yatsı zamanına kadar Mesnevi okuyacaklarını duydu.

Akşam namazı kılınıp bittikten sonra cemaatin bir kısmı çıktı.

Koca Ali yerinden oynamadı. Zaten biraz başı ağrıyordu. "Mesnevi dinler, açılırım!" dedi. Büyük bir huzû içinde, iki garip dervişin ruhu ürperten nağmeleriyle gaşyoldu. Her âşık gibi onun kalbinde de nihayetsiz bir vecit, bir heyecan, bir galeyan istidadı vardı. En küçük bir vesileyle coşardı. Manasını anlamadığı bu lisanın uhrevî ahengi onun sakin kanını sular altında saklı derin bir girdap gibi kaynattı. Her tarafı sebepsiz bir sarsıntı ile titriyor, sökülmez bir hıçkırık boğazına takılır gibi oluyordu. Yatsı namazını kıldıktan sonra mescitten çıkınca doğru dükkânına giremedi. Yürüdü. Uykusu yoktu. Ilık, yıldızlı bir yaz gecesiydi. Samanuğrusu sarı altın tozundan nihayetsiz bir bulut gibi göğün bir tarafından öbür tarafına uzanıyordu. Yürüdü. Yürüdü. Şehirden mandıralara giden yolun geçtiği tahta köprüde durdu. Kenara dayandı. Geniş derenin dibine akseden yıldızlar nurdan çakıltaşları gibi parlıyor, şırıldıyordu. Kenarlardaki karanlık top söğütlerde bül-

1 Salta: İliksiz, yakasız, kolları bolca bir çeşit ceket.

büller ötüyordu. Daldı. Gitti. Saatlerce kımıldamadı. Dinlediği nağmelerin ruhunda kalan ahenklerini işitiyor, tıpkı mescitte gibi gaşyoluyordu. Ansızın arkasından bir ses "Kimdir o?" diye bağırdı.

"..."

Daldığı tatlı âlemden uyandı. Döndü. Köprünün öbür tarafında iki üç karaltı ilerliyordu. Gayr-i ihtiyarî cevap verdi: "Yabancı yok!"

"Kimsin?"

"Ali..."

"Hangi Ali?"

"..."

Gölgeler yaklaştılar. Bir adım kalınca onu kıyafetinden tanıdılar: "Koca Ali... Koca Ali, be..."

"..."

"Sen misin Ali Usta?"

"Benim!"

"Ne arıyorsun bu vakit buralarda?"

"Hiç."

"Nasıl hiç? Suya çekicini mi düşürdün yoksa..."

"!"

Bunlar şehir subaşısının adamları, dizdarlardı. Kol geziyorlardı. Ne cevap vereceğini şaşırdı. Geceleri afyon yutan bu serseriler ehl-i ırzlar nazarında hırsızlardan, uğursuzlardan daha korkunçtu. Kendilerinden başka dışarıda bir gezeni yakaladılar mı, dayaktan canını çıkartırlardı. Ama, ona fena muameleler etmediler. Dizdarbaşı "Ali Usta, sen deli mi oldun?" dedi.

"Yok..."

"Böyle gece yarısına yakın değil, hatta yatsıdan sonra sokakta, bahusus böyle şehir kenarında kimsenin dolaşmasına ağamızın razı olmadığını bilmiyor musun?"

"Biliyorum."

"Ee, ne arıyorsun buralarda?"

"Hiç..."

"Nasıl hiç?"

"..."

Koca Ali yine cevap veremedi. Dizdarlar onun namuslu bir adam olduğunu biliyorlardı. Hırpalamadılar. Yalnız, "Haydi yerine git. Dolaşma..." dediler.

Geldiği yollardan hızlı hızlı dönen Koca Ali ruhunda demin dinlediği ahengi tekrar buluyordu. Bülbüller keskin keskin ötüyor, uzaktan mandıraların köpekleri havlıyorlardı. Sokakta hiç kimseye rast gelmedi. Dükkânının önüne gelince durdu. Bacasının üstündeki leylek uyumamış, kefenli bir hayal gibi ayakta duruyordu. Kapısı aralıktı. Çıkarken sıkı sıkıya kapadığını hatırladı.

"Tuhaf, rüzgâr açmış olacak" dedi. Dükkânında örsü ile çekicinden başka kıymetli şeysi yoktu. Bunlar da çalınmaya değmezdi. Kimsenin işine yaramazdı ki hırsız aşırmak zahmetine girsin...

İçerden kapıyı sürmeledi. Dizdarların müdahalesi canını sıkmıştı. İşte, şehirde yaşamak da bir türlü esirlikti. Hâlbuki dağ başında, köyde sanatı geçmezdi. Birden ağır bir yorgunluk duydu. Kandilini yakmaya üşendi. Ocağın soluna gelen alçak musandıraya el yordamıyla çıktı. Büyük bir ayı pöstekisinden ibaret olan yatakçığına uzandı.

* * *

Sıçrayarak uyandı. Kapısı vuruluyordu. Uyku sersemliği ile "Kim o?" diye haykırdı.

"Aç, çabuk..."

.....

Sabah olmuştu. Kapının aralıklarında bembeyaz ziya çizgileri parlıyordu. O hiç böyle dalıp kalmaz, güneş doğmadan uyanırdı. Doğruldu. Musandıradan atladı. Ayakkabılarını bulmadan yürüdü. Hızla sürmeyi çekti. Birdenbire açılan kapının dükkânı dolduran aydınlığı içinde palabıyıklı, yüksek kavuklu dizdarbaşıyı gördü. Arkasında keçe külâhlı, çifte hançerli genç yamakları da duruyorlardı. "Ne var? " gibi yüzlerine baktı. Dizdarbaşı, "Ali Usta, dükkânı arayacağız..." dedi. Koca Ali hayretle sordu: "Niçin?" [19]

"Bu gece Budak Bey'in mandırasında hırsızlık olmuş."

"Ee, bana ne?.."

"Onun için işte dükkânı arayacağız."

"O hırsızlıktan bana ne?"

"Hırsızlar çaldıkları bir kuzuyu köprünün altında kesmişler. Meşin keselerin içindeki paraları alarak bir tanesini oraya bırakmışlar."

"Bana ne?"

"O keselerden bir tanesini de bu sabah senin dükkânın önünde bulduk. Sonra... şu eşiğe bak. Kan lekeleri var!"

Koca Ali kamaşan gözleriyle kapısının temiz eşiğine baktı. Hakikaten el kadar bir kan lekesi sürülmüştü. O, bu kırmızı lekeye dalgın dalgın bakarken palabıyıklı dizdar, "Hem bu gece geç vakit ben seni köprünün üstünde gördüm. Orada ne arıyordun?" dedi.

"..."

Koca Ali yine verecek bir cevap bulamadı. Önüne baktı.

"Arayın..." diye geri çekildi. Dizdarla yamakları dükkâna girdiler. Örsün yanından geçen başağa haykırdı: "Ay, işte, işte..."

"!"

Koca Ali gayr-i ihtiyarî dizdarın baktığı tarafa gözlerini çevirdi. Yeni yüzülmüş bir deri gördü. Şaşırdı. Yamaklar hemen deriyi yerden kaldırdılar. Açtılar. Daha ıslaktı. Bir ağalarının bir de mücrimin yüzüne bakıyorlardı. Dizdarbaşı hiddetlenerek sordu: "Çaldığın paraları nereye sakladın?"

"Ben para çalmadım."

"İnkâr etme, işte kuzunun derisi dükkânında çıktı."

"Bu deriyi ben buraya koymadım."

"Ya kim koydu?"

"Bilmiyorum."

...

Koca Ali zaten çok lâkırdı söyleyemezdi. Subaşının karşısına çıkartıldığı zaman da, gece geç vakit köprünün üstünde ne aradığını anlatamadı. Dizdarların bulduğu bütün deliller aleyhine çıkıyordu. Budak Bey'in yeni sattığı beş yüz koyun ücreti de mandıradan çalınmıştı. İki kuvvetli hırsız bekçi çobanı sımsıkı bağlamışlardı. Sonra canını çıkarıncaya kadar dövmüşler, hatta işkence için bir kolunu da kırmışlardı. Ertesi gün

hâkimin huzurunda bu çoban hırsızın birini Koca Ali'ye benzettiğini söyledi. Gece geç vakte kadar dükkânına gelmemesi, derinin dükkânda, para keselerinden birinin kapısı önünde bulunması Koca Ali'nin ithamına kâfi geldi. Ne kadar inkâr etse hırsızlığı tevil götürmüyordu. Zaten hükümetçe nereden geldiği, nereli olduğu belli değildi.

Sol kolunun kesilmesine karar verildi.

Koca Ali bu kararı duyunca ömründe ilk defa olarak sarardı. Dudaklarını ısırdı. Kazaya rızadan başka çare yoktu! Sendeleyerek ayağa kalktı. Hâkime dik bir sesle "Kolumu bırakın, kafamı kesin!" diye rica etti. Bu ömründe onun ilk ricasıydı. Fakat ihtiyar hâkim çok âdildi.

"Hayır oğlum" dedi, "sen adam öldürmedin. Eğer çobanı öldürseydin o vakit kafan giderdi. Ceza kabahate göredir. Sen yalnız hırsızlık ettin. Kolun kopacak. Hak böyle istiyor. Şeriatın kestiği yer acımaz..."

"..."

.....

Koca Ali'nin kolu kafasından çok kıymetliydi. Çeliğe "çifte su"yu bu iki kol sayesinde veriyor, bu iki el sayesinde serhatlerde dövüşen binlerce gazilere çelik kalkanları kıran, ağır zırhları yırtan, demir tolgaları ikiye biçen tüy gibi hafif kılıçlar yetiştiriyor, yok pahasına, pir aşkına çalışıyordu.

Onu Ağa Kapısında dizdarların odası altına kapadılar. Kısas gününü burada bekliyor, hiç sesini çıkarmıyor, çolak kalınca örsünün başında çekiç vuramayacağını düşünerek mabudu ölen bir mümin matemini duyuyordu. Kolunun diyetini verecek on parası yoktu. Şimdiye kadar para için çalışmamıştı.

... Bütün şehir halkı Koca Ali gibi mahir bir ustanın kolu kesileceğine acıdı. Bu kadar yakışıklı, mert, çalışkan, kuvvetli, güzel bir adamın ölünceye kadar sakat sürünmesine en duygusuz vicdanlar bile dayanamıyordu.

İşte herkes onu seviyordu.

Sipahiler kendilerine pek ucuz kılıç döven bu adamı kurtarmayı sözleştiler. Şehrin en büyük zengini Hacı Mehmet'e müracaat ettiler. Bu adam Karun kadar mal sahibi olduğu hâlde son

derece hasisti. Hâlâ şehrin pazaryerinde, küçük bir dükkânda kasaplık yapıyordu. Düşündü, taşındı, nazlandı. Suratını ekşitti. Başını salladı. Ama sipahilerle hoş geçinmek lâzımdı.

"Mademki siz istiyorsunuz" dedi, "ben onun kolu için diyet veririm. Ama bir şartla..."

"Ne gibi?" diye sordular.

"Varın kendine söyleyin. Eğer ben ölünceye kadar bana bedava hizmetçilik, çıraklık etmeye razı olursa..."

"Pekâlâ, pekâlâ..."

... Sipahiler Ağa Kapısına koştular. Hacı kasabın teklifini Koca Ali'ye söylediler. O evvelâ "kasaplık bilmediğini" ortaya sürdü. Kabul etmek istemiyordu.

Sipahiler, "Adam sen de! Kasaplık iş mi? O kadar harp gördün. Kılıç salladın. Bağlı koyunu yere yatırıp kesemez misin?" diye ısrar ettiler.

"Kula kul olmak", fâni dünyada "birisine minnettar kalmak" azapların en ağırıydı.

O, daha pek gençken, vezir amcasının lûtfunu bile çekememiş, minnettar kalmamak için aile ocağından kaçmış, gurbet ellerine atılmıştı. Şimdi kör talihi onu bak kime köle edecekti?

Sipahiler "Hacının yaşı yetmişi aşmış... Zaten daha ne kadar yaşar ki... O ölünce yine sen hür kalır, bize kılıç yaparsın. Haydi, düşünme usta, düşünme!" diyorlardı.

* * *

Hacı kasap, kesilecek kolun diyetini hâkime saydığı gün Koca Ali'yi arkasına taktı. Dükkâna getirdi. Bu adam gayet titiz, gayet huysuz, gayet berbat bir ihtiyardı. Hiç durmadan dır dır söylenirdi. Hasisliğinden şimdiye kadar bir hizmetçi, bir çırak tutamamıştı. Koca Ali'yi eline geçirince hemen dükkânının köşesine bir set yerleştirdi.[29] Üstüne bir şilte koydu. Geçti, oraya oturdu. Her şeyi ona yaptırmaya başladı. Ama her şeyi... Sabah namazından beş saat evvel şehirden iki saat ötedeki mandırasından o gün satılacak koyunları ona getirtiyor, ona kestiriyor, ona yüzdürüyor, ona parçalattırıyor, ona sattırıyor... ta akşam namazına kadar durmadan emirler veriyordu. Zavallıya

verdiği yalnız bulgur çorbasıydı. Bazen kendi artıklarını köpeğe verir gibi önüne atardı. Geceleri dükkânı baştan aşağı yıkatıyor, uykuya yatırmadan ertesi sabah için koyun getirmek üzere mandırasına yolluyordu. Odununu bile ormandan ona kestiriyor, suyunu ona taşıtıyor, her işi, her işini ona gördürüyordu. Hatta evinin bahçesindeki lâğım kuyusunu bile ona ayıklattı.

Koca Ali, sade suya bulgur çorbasıyla bu kadar zahmetlere yıllarca göğüs gerebilecekti. Fakat Hacı kasabın ikide bir "Ulan Ali... Kolunun diyetini ben verdim. Yoksa çolak kalacaktın" diye yaptığı iyiliği tekrarlamasını çekemiyordu.

Bir gün, iki gün, üç gün dişini sıktı. Durmadan çalıştı. Gece uyumadı. Gündüz koştu. Efendisinin karşısında elpençe divan durdu. Yine, "Kolunun diyetini ben verdim."

"..."

"Şimdi çolak kalacaktın ha..."

"..."

"Benim sayemde kolun var."

"..."

Hacı kasap âdeta bu sözleri "aferin" tarzında diline pelesenk etmişti. Her emrinin icrasından sonra kır sakallı, çirkin, sıska suratını ekşiterek mavi çukur gözleriyle onu tepeden tırnağa süzer, "Aklında tut, benim esirimsin!" gibi, verdiği diyeti hatırlatırdı. Koca Ali susar, kalbinin yırtıldığını, göğsüne sıcak sıcak bir şeyler yayıldığını, kilitlenen çenelerinin çatırdadığını, şakaklarının attığını duyardı. Geceleri uyuyamıyor, gündüzleri uğraşırken, mandıraya gidip gelirken, salhanede koyunları yüzerken, müşterilere et keserken "Ne yapacağım, ne yapacağım?" diye düşünüyor, hiçbir şeye karar veremiyordu. Dünyada kimseye eyvallah etmeyerek kanaatle, gururunun saadeti içinde yaşamak isterken başına gelen bu belâ neydi?

Kaçmayı namusuna yediremiyordu.

İşte o vakit sahiden hırsızlık etmiş olacaktı.

Fakat bu herifin ikide birde bu yaptığını başa kakmasına tahammül... ölümden pek güç, ölümden pek acı, ölümden pek ağırdı...

* * *

Hacı kasaba köle olduğunun tam haftasıydı. Günlerden cumaydı. Yine erkenden mandıraya gitmiş, koyunları getirmiş, salhanede yüzmüş, dükkândaki çengellere asmıştı. Tezgâhın solundaki büyük yağlı siyah taşta satırları biliyor, yine "Ne yapacağım, ne yapacağım? " diye düşünüyor, dudaklarını ısırıyordu. Daha efendisi gelmemişti. Satırları bitirince büyük bıçakları bilemeye başladı. "Ne yapacağım, ne yapacağım? " hülyasına öyle dalmıştı ki... kasabın geldiğini duymadı. Ansızın uğursuzun boğuk sesi yüreğini ağzına getirdi.

"Ne yapıyorsun be?"

Döndü. Efendisi köşesine oturmuş, çubuğunu tüttürüyordu.

"Bıçakları biliyorum" dedi.

"Hay tembel, miskin hay... Sabahtan beri ne yaptın?"

"..."

Cevap vermedi. Kapakları çürümüş bu küçük, bu hain, bu yılan gözlere kıpmadan baktı, baktı. İhtiyar beklemediği bu acı bakıştan kızdı. Sordu: "Ne yapıyorsun?"

"..."

Koca Ali sesini çıkarmıyor, bir hafta içinde belki beş senelik hizmetini durup dinlenmeden gördüğü hâlde kendini yine "tembel, miskin" diye tahkir etmeye sıkılmayan bu kötü insanı ezici bir bakışla süzüyordu. Yine kalbi yırtılır gibi oluyor, göğsüne sıcak bir şeyler yayılıyor, çeneleri kitleniyor, şakakları zonkluyordu. Bir anda bu titreme durdu. Koca Ali gözlerini açtı. Bir hafta buna nasıl tahammül etmişti? Şaşırdı. Hacı kasap çubuğu yanına bıraktı. Hizmetçisinin bu ağır bakışından kurtuluvermiş gibi dırlandı.

"Kolunun diyetini benim verdiğimi unutuyorsun galiba" dedi, "ben olmasam şimdi çolak kalacaktın..."

"..."

Koca Ali yine cevap vermedi. Acı acı gülümsedi. Kızardı. Sonra birden sarardı. Hızla döndü. Biledi̇ği satırların en büyüğünü kaptı. Sıvalı kolunu yüksek kıyma kütüğünün üstüne koydu. Kaldırdığı ağır satırı öyle bir indirdi ki... o anda kopan kolunu tuttu. Gördüğü şeyin dehşetinden gözleri dışarı fırlayan Hacı kasabın önüne "Al bakalım, şu diyetini verdiğin şeyi!"

diye hızla fırlattı. Sonra esvabının kolsuz kalan yenini sıkı bir düğüm yaptı. Dükkândan çıktı.

Onun vaktiyle geldiği yer gibi, şimdi gittiği yeri de şehirde kimse öğrenemedi.

Yeni Mecmua, C. 2, Sayı: 27, 10 Kânûn-ı sâni [Ocak] 1918/10 Ocak 1918, s. 16-19.

Düşünme Zamanı

Badik Ahmet, semtinin en eski kabadayılarındandı. Daha on altı yaşında tüysüz bir çocukken Aksaray'ın palabıyık "On ikililer"ine karşı koymuş... Kıvırcık Emin'i Samatya'da sekiz yerinden vurarak üç sene mehterhanede[1] yatmıştı. Meşrutiyet gürültüsü çıkmasaydı şöhreti daha çok büyüyecek... ihtimal bir gün İstanbul'un en azılı külhanbeylerine baş olacaktı. Fakat On Temmuz... bu ocağı, üzerine kova ile su dökülen bir marsık gibi söndürmüştü. Tulumba talimleri,[2] semaî kahveleri[3] yavaş yavaş tenhalaşmış, yeni yetişenlerin çoğu askere alınmış... eskiler; genç hürriyet jandarmalarının aman vermez takipleri altında darmaduman olmuşlardı. Artık hiçbir dalavere çevrilemiyordu. Galata'da baç alınan evler[4] bir gece içinde istiklâllerini ilân ederek en meşhur hamilerini kovmuşlardı. Kolayını bulup "serseridir!" diye dışarıya sürülmekten kurtulanların kimi kahve, kimi kuşçu dükkânı açmış, kimi kolcu[5] [37] yazılmış, kimi uşak olmuş, kimi gazete müvezziliğine başlamıştı. Ama Badik Ahmet... yaşamak için yine bir iş tutmadı.

"Bu bizim şanımıza yakışmaz" dedi. Günlerce, hasta bir sırtlan sükûnuyla, eski meyhanelerde gezdi, tozdu... Evvel-

1 Mehterhane: Yeniçeri teşkilatında bando takımı, mızıka. Burada argo kullanımıyla hapishane kastedilmektedir.
2 İtfaiyecilerin vücudu hamlıktan koruma talimleri.
3 "Meydan şairi" denilen saz şairlerince özellikle ramazan gecelerinde sazlı-sözlü atışma yapılan kahvehaneler.
4 Kabadayıların haraç aldığı genelevler.
5 Tütün kaçakçılığıyla mücadele için kurulmuş Reji kolluk kuvveti mensupları.

den buraları onların çöplüğüydü. Kendilerinden başka kimse ötemezdi. Artık meyhaneciler, çıkarken ceplerine avuç dolusu para koymak değil hatta içtikleri bir iki kadehin masrafını bile almaya kalkıyorlardı. Dünya birkaç hafta içinde, işte bu kadar tanınmayacak derece değişmişti. Badik Ahmet, hesap isteyen patrona "Eski günleri ne çabuk unuttun?" gibi için için gülümser, borcunu tezgâhın ıslak çinkosu üstüne hususî bir afiyle atarken:[6]

"Bu da geçer yahu..." derdi.

* * *

Bir sene... iki sene... beş sene... Bu hâl geçmedi. Genç Hürriyet jandarmaları büyüdükçe daha ziyade faaliyetlerini arttırdılar. Boz kalpaklı şık polisler kimseye göz açtırmıyorlardı. Badik Ahmet bir muayyen iş tutmamakta inat etti. Hapse girdi, çıktı. Sürüldü, afvoldu. Yine İstanbul'a geldi. Ama eski omuzdaşları gibi ne kahve, ne kuşçu dükkânı açmağa, ne kolcu yazılmağa, ne de gazete müvezziliğine tenezzül etti. Kendi kendine "Bıçağım hakkı yaşarım" diye mırıldanarak derin bir iftihar duyardı. Lâkin bu iftiharı pek boştu! Eski çamlar bardak olalıdan beri, hani o evvelden herkesi titreten "söğüt yaprağı" Bursa bıçağını artık kullanmak şöyle dursun, hatta gölgesini bile gösteremez, hatta lâfını bile edemezdi. Yalnız kumarla geçiniyordu. Çok soğukkanlıydı. Ne yapacaksa, yapmadan kurar, hatta programını yanındakilere de söylerdi. Kıvırcık Emin'i vurduğu akşam Sandıkburnu'nda kafayı çekerken meclistekilere bir saat sonra onu nerede, nerelerinden, kaç defa şişleyeceğini söylemişti. Kumara otururken evvelâ sermayesine bakar, sermayesinin iki mislini alınca daha ziyade tamaha düşmez, hemen kalkar; sermayesinin yarısını verince zararını çıkarmak için de artık masanın başına yapışmazdı.

"Bu gece şansım yok!" der, çabucak sıvışırdı. "Şans" onca "mehtap" gibi bir şeydi. Doğdu mu doğardı. Doğmadı mı inat beyhudeydi. Bu itikadı sayesinde işte kumardan hiç zarar gör-

6 Afi atmak: Argoda gösteriş, caka yapmak.

mezdi. Tıpkı havanın geceleri gibi kumarın geceleri de ayda otuz tane idi. Bu gecelerin on beşi mehtaplı, on beşi mehtapsızdı, karanlıktı... Mehtaplılarda sermayesinin iki mislini alır, mehtapsızlarda yarısını verirdi. Neticede kâr muhakkaktı! Lâkin işte yalnız kumarın geceleri, havanın geceleri gibi, muntazam bir takvime göre birbir arkasına, sıra ile gelmezdi. Bu gece bakarsın ayın on dördü! Yarın gece zifiri karanlık... Tatavla'dan beri bu intizamsızlığı düşüne düşüne etrafını görmeden yürüyen Badik Ahmet kendini Boğazkesen'de bulunca durdu. Sağ elini yeleğinin cebine attı. Parmakları boşa gidince güldü.

"Ulan! Ne çabuk unuttum be!" dedi. Saate bakacaktı. Hâlbuki saatini, kösteğini bu gece vermişti, Gözlerini göğe kaldırdı. Güneş yoktu. Eşekıslatan bir yağmur serpeliyordu. Herhâlde öğle çoktan geçmiş olmalıydı. Karnı açlıktan zil çalıyordu. Bir simit alacak değil, hatta Köprü'yü aşacak tek bir meteliği yoktu.[7] Mihaniki bir hareketle eğildi. Pantolonunun kadife paçalarını kıvırdı. Trablus kuşağını[8] yokladı. Siyah sıfır fesinin altından fışkıran yağlı karışık saçlarını kaşıdı. Sonra ellerini arkasına bağladı. Sübekten[9] çarpık kalan bacaklarını yanlara atar gibi yengeçvarî yürümeye başladı. Geniş omuzları boynunu çok kısa gösteriyordu. Çıkık yanakları bugün pek solgundu. Dünden beri işte ne yemek yemiş, ne de uyumuştu.

"Ah, akla yelken ettim!" diye yassı kafasını salladı. Acı bir pişmanlık azabı kocaman tekerlek suratını buruşturuyor, küçük gözlerini daha ziyade küçültüyor, uzun kâkülleri altında daracık kalan alnını katmerlendiriyordu. Dün gece daha masaya oturur oturmaz sermayesinin yarısını vermişti. Mehtap olmadığını anlamak icap ediyordu. Birkaç yabancı vardı. Onların karşısında ilk elde çekilmeyi şanına yediremedi. Yine oyna-

7 Galata Köprüsü'nden yayaların geçişinde ücret alınmasına işaret ediliyor.

8 Trablusgarp'ta dokunduğu için bu adı alan, daha çok siyah-beyaz, yün kuşak.

9 Sübek: Bebeklerin yataklarını kirletmemeleri için beşiğe takılarak sidiği oturağa götüren tahta boru, kamış.

dı. Verdi, aldı. Aldı, verdi. Nihayet saatini, kösteğini, altın kakmalı gümüş tabakasını, ağır kehribar ağızlığını masanın üstüne bıraktı. Soyuldu. Soğana döndü. Çünkü bu gece mehtapsızdı. Daha işin başında bırakıp sıvışacaktı.

"Kabahat bende!" diye tekrar başını salladı. Bütün bütün badikleşerek dik yokuşu inmeye başladı. İnce, belirsiz, rutubetli, pis yağmur dinmiyordu. Gözleri yerde, yine etrafını görmeden gidiyordu. Ansızın göğsüne birisi hızla çarptı. Geri geri sendeledi. Azıcık daha düşecekti. Derin bir uykudan uyanır gibi şaşalayarak başını kaldırdı. Kumar ziyanı zaten canını sıkıyordu. Öfkelendi. Bağırdı: "Çüş, be!" - ...

Çarpan aldırmadı. Yürüdü. Badik Ahmet'in elmacık kemikleri, fırlak tombul yanakları kıpkırmızı oldu. Arkasındaki elleri yanlarına sarktı. Döndü. Fena bir küfür bastı. Çarpan yine duymadı. Badik küfrünü daha mufassal tekrarladı. Yine çarpanın aldırdığı yok!

"Acaba sağır mı?" diye düşündü. Hayır, ona ehemmiyet vermiyordu işte... Aklından, her hakarete uğradığı zamanki gibi, eski günler geçti. Şimdi yanında söğüt yaprağı bıçağı olsaydı da gidip bir... Hâlbuki yanında toplu iğne bile yoktu! Ama icabında yine yumruğunu kullanabilirdi. Düşünmedi. Kendine ehemmiyet vermeyen bu adamın arkasından yürüdü. Bu, orta boylu bir herifti. Başında eski bir kalpak vardı. Ökçeleri yenmiş ayakkabılarının üstünde çamurlu paçaları lime lime sarkıyordu. Yetişti. Omzundan itti: "Sağır mısın be?"

"..."

"Kör müsün?"

"..."

Kalpaklı adam durmuş, hiç cevap vermiyor, dik dik onun yüzüne bakıyordu. Badik, [38] "Ne o? Tanıyamadın mı?" diye sordu. Yabancı "Tanıdım" dedi.

"Tanıdın mı!"

"Evet."

"..."

Bu, ona meydan okumaktı! Tanıyordu ha... Ellerini kalçalarına kaldırdı. Karşısındakini kalpağından ta patlakları gözüken kunduralarına kadar bir süzdü. Tıraşı büyümüş, soğuktan

dudakları, burnu morarmış, gözleri kanlanmış, benzi sapsarı, sıskanın biriydi. Başını salladı.

"Alimallah bir yumruk inersem!"

Dövecekti. Bir vukuat çıkarmamak için sabretmeli, aldırmamalıydı.

Yabancı, "Neye vuracaksın be Ahmet?" dedi.

"..."

Badik Ahmet döndü. Tekrar baktı. Yabancı kirli çürük dişlerini göstererek gülümsüyordu. Sordu: "Benim adımı ne biliyorsun?"

"Sen, beni tanıyamadın mı?"

"Yo...k!"

"Bak, ben seni tanıdım."

"..."

Badik Ahmet'i tanımak hiç güç değildi. On sene evvelki külhanbeyi modasını o tek başına hâlâ muhafaza ediyordu. Koyu siyah fesi yine sıfırdı. Siyah şeritli bol pantolonu yine açık karadut rengindeydi. İpek Trablus kuşağı, "yardan ayrıldımvarî" çapraz yeleği, gümüş muskalı kalın boynundan kenarları gözüken, kavun içi fildekoz fanilâsı... dar kollu, kısacık siyah trikodan ceketi... rugan maskaratlı, yumurta ökçeli kunduraları... hiç değişmemişti! Afilli afilli burnunu çekti. Kendi ismini bilen şu yabancıya dikkatle baktı. Hafif bir ahır, bir gübre kokusu duyar gibi oldu. Üstü başı pek berbattı. Sarı aba pantolonuyla ceketi kir içindeydi. Yakası yağdan görünmüyordu. Kalpağının tüyleri dökülmüş, etrafı kelleşmişti. Yeni hapisten çıkmış bir at hırsızına benziyordu. Badik Ahmet, "Tanıyamadım" dedi, "kimsin?"

"Bak, bak."

"..."

"Daha bak."

"..."

Baktı. Baktı. Burnunu çekti. Dikkatle baktı. Hayır. Bir türlü gözü ısıramıyordu.

"Adın ne?" dedi.

"Murat..."

"Hangi Murat?"

"Ödlek Murat..."
"Ödlek Murat mı?"
"Evet."
"Hangi Ödlek Murat?"
"Hangi Ödlek Murat ha?.."
"?.."
"!.."

Badik Ahmet bir adım geriledi. Ağzı bir an açık kaldı. Kalın kaşlarını kaldırdı. Küçük gözlerinin kirpiksiz kapakları yırtılacaktı.

"Ulan, bu kıyafet ne?" diye haykırdı.
"Ee, dünya bu..."
"!? !"
"Düşmez kalkmaz bir Allah..."
"!!!"

İşte aşağı yukarı dokuz sene vardı ki bu aziz arkadaşını ilk defa görüyordu. Görmeye görmeye tamamıyla unutmuştu. Eski zamanları bir anda, hep birden hatırladı. Hey gidi zamane, hey.. Bu Murat neydi bir vakitler... Galata memleketinde, İstanbul'da, Eyüp'te, Üsküdar'da namı söylenirdi. Semaî kahvelerinde onun gibi destan söyleyen, mâni düzen yoktu. Çok cesurdu. Ama en ufak, en ehemmiyetsiz şeyi derin derin düşünür, derin derin hesap ederdi. Onun için "Ödlek" lâkabını almıştı. Hiç hapse girmemiş, ömründe bir defacık olsun karakola çağrılmamıştı. Namuslu kabadayılardandı. Semt halkı ona "haysiyet, mertlik, doğruluk" timsali gibi bakarlar, en nazik kalem beyleri bile onu yerden selâmlarlardı. "Racon"a muhalif nefes bile almazdı. İki eski arkadaş ansızın alevlenen hatıralarının şaşkınlığıyla bir müddet manasız manasız bakıştılar. Badik Ahmet kalbinde, merhameti andırır, bir elem duydu. Lâf olsun diye sordu.

"Ölmüş müydün? Neredeydin be?"
"Sorma."
"Söyle, söyle."
"Hürriyette iftiraya uğradım. Sivas'a sürüldüm, işte..."
"Ee" [39]

"Orada kahvecilik ettim."

"Buradakiler gibi. Sonra?"

"Balkan Muharebesine gönüllü geldim."

"Sonra?"

"Bu muharebede kasığı çıkık diye askere almadılar. Dört senedir Arnavutköyü'nde bir beyin konağında uşaktım. Atlarına bakıyordum. Boğaz tokluğuna... Ölmeyecek kadar geçiniyordum."

"Ee, şimdi?"

"Boştayım."

"Neye kapıdan çıktın?"

Ödlek Murat aba ceketinin düğmesiz göğsüne elini vurdu. Gözlerini süzerek başını salladı.

"Sorma, dedim ya..."

"Söyle, be."

"Ben çıkmadım. Bey beni kovdu."

"Ulan Ödlek! Sen hiç falso etmezsin. Kabahatin tutulmaz. Nasıl oldu bu?"

Sefilin solgun gözleri parladı. Pençelediği şeyi ısıracak bir canavar gibi kirli dişlerinin sağ sırasını gösterdi.

"Öyle tahammül ettim, öyle tahammül ettim ki..." dedi, "yağsız bulgur çorbasından başka bir şey vermiyorlardı. Dört ata yalnız başıma bakıyordum. Günde iki defa hepsini kaşağılayıp, ayrı ayrı ovuyordum. Dişimi sıktım, ne emrettilerse yaptım. "

"Eey, niçin kovuldun?"

"Bir hafta evvel... Atın birini binmek için beye getiriyordum. Elindeki gazeteden ürktü. Şahlandı. Zapt ederken kazara ayağına bastım."

"Eey?.."

"Ayağına bastığım için beni kovdu. Badik Ahmet iyi anlamadı." Sordu: "Beyin ayağına mı bastığın için?"

"Yok canım..."

"Ya kimin?

"Atın..."

"Atın mı?"

"Evet, atın ayağına!"

"..."

Badik Ahmet'in güleceği tuttu. Yuvarlak, iri yumruğu ile ince seyrek bıyıklarını düzeltti. İçinden: "Vay ölüsü kınalı! Kabahata yan gel..." dedi. Bu, olur iş değildi. Ama... Allah insanı düşürmesin bir kere... Eski namlı arkadaşının hâline ağlayacağı geldi. Ama yine güldü.

"Ne insafsız herifmiş o, be?.."

"İnsafın dünyada yalnız adı kalmış!"

"Aldırma... Bu da geçer!"

"Zaten aldırdığım yok ya..."

Badik Ahmet ellerini cebine soktu. Ah bari, şu zavallıya ikram edecek bir sigarası bulunsaydı.

"'Aldırdığım yok' diyorsun ama öyle dalmıştın ki..."

"Yok canım."

"Hayır, inkâr etme. Bu hakaret senin ciğerine işlemiş. 'Atın ayağına bastın!' diye kovulmak... Doğrusu ben olsam o beyin anasını ağlatırdım. İlerisini düşünmezdim. Sen eski Ödlek'sin. Polisten korkarsın. İşte böyle düşünüp durursun."

"Düşünmem."

"Nasıl düşünmezsin? Şimdi beni görmedin, çarptın. Yere devirecektin."

"Sana mı çarptım?"

"Bak haberin yok. Ne kadar dalmışsın. Arkandan tanımadım. Bastım küfrü. Yine duymadın. Yoksa sağır mısın?"

"Sağır değilim."

"Uğradığın hakarete aldırmıyorsan o kadar derin ne düşünüyorsun?"

"Ne mi düşünüyorum?"

"Ne düşünüyorsun?"

Ödlek Murat, bu kıyafeti düzgün eski arkadaşına acı acı baktı, acı acı sırıttı. Ağzının etrafında açılan kirli çizgiler o kadar derindi ki uzamış tıraşının altında bile görünüyordu. Üşümüş, donmuş gibi kaba nasırlı, pis ellerini karnının üstünde sıkıyordu.

"Açım be..." dedi.

"Aç mısın?"

"Hem üç günden beri..."

"Kertenkele misin be mübarek? Üç gün nasıl aç durdun? Hiçbir şey yemedin mi?"

"Dün Salıpazarı'ndaki apartmanın önünden geçiyordum. Kapının önünde süprüntü tenekelerinden biri devrildi. İçinden üç tane külbastı kemiği kaptım. Süprüntücü merhametliymiş. Sesini çıkarmadı."

"O kemikleri yedin mi?"

"Yemeyip ne yapacağım!"

"Ulan, nasıl yedin?"

"Bayağı."

"Atıyorsun ulan..."

"Vallahi! Evvelâ kemikleri iyice kemirdim. Sonra taşla kırdım, ezdim, hamur gibi yaptım, yedim."

Bir insanın köpek gibi kemik yemesi Badik Ahmet'in çok hoşuna gitti. Cebinden çıkardığı sağ elini hızla uyluğuna vurdu.

"Vay anasını be... Bari karnın doydu mu?"

"Ne gezer, yalnız ölmedim işte..."

"Demek şimdi derin derin düşündüğün açlıktı?.."

"Açlık ya..."

"..."

Badik Ahmet sustu. Elli ayaklı bir adamın bu kadar düşmesine vicdanı razı olmadı. Ödleklik ne fena şeydi! Kendi aylarca meteliksiz gezdiği hâlde aç kalmak değil, hatta yemek vakitlerini bile değiştirmemişti. Fâni dünyada ne olmak ihtimali vardı.

"Demek açlığını düşünüyorsun ha?"

"Evet."

"Bunda düşünecek bir şey yok!" dedi.

"Nasıl?"

"Ben uğradığın haksızlığı düşünüyorsun sandım. Eğer düşündüğün yalnız buysa... hiç..."

"Nasıl hiç canım? Ölüyorum be!"

"Ben senin karnını doyururum."

Murat'ın birdenbire yüzü güldü. Sarı yanaklarına hafif bir renk, [40] "Eksik olma..." diye mırıldandı.

"Haydi yürü! Vay enayi vay... Düşünecek şey mi bu?"

"..."

Yokuşu yan yana inmeye başladılar. Badik Ahmet durdu. Bir sağa, bir sola baktı. Biraz düşündü. Sonra sağa, Galata'ya

doğru yürüdü. Caminin kapısı karşısında, her nedense dört beş tramvay birikmiş, lokomotifsiz bir tren gibi duruyordu. Çok gitmediler. Badik Ahmet sendeleyerek döndü. Önünde durduğu dükkânın pis tozlu camları üstünde gayet kötü mavi bir boya ile "Gülistan Lokantası" yazılmıştı.

"Buraya girelim!" dedi.

"Üstüm başım pek berbat."

"Beğenmeyen kızını vermesin."

"Ahmet, gel buraya girmeyelim. Bana bakkaldan peynir, ekmek al, yeter."

"Haydi ulan... Peynir ekmek yenir mi, enayi?"

"..."

Hızla camlı kapıyı itti. Lokantaya girdi. Dükkânın sahibi şişman Yahudi, ürkmüş gözleriyle bu yeni gelenlere bir baktı. "Buyurun..." diyemedi. Yutkundu. Ödlek Murat büyük bir kabahat yapmış gibi kirli boynunu sivri omuzlarının arasına çekiyor, karnının üstünde yağlı ellerini daha beter sıkıyordu. İçerde başka kimse yoktu. Badik Ahmet yemekleri gözden geçirdi. Et, sebzeler, pilâv... Hatta ucundan birkaç tane alınmış koca bir tepsi baklava da vardı.

"Âlâ..." dedi. Tezgâhın ta yanındaki esmer mermer masaya yaklaştı. Kısa iskemleye çöktü. Kapının önünde ayakta kalan Murat'ı çağırdı. Karşısına oturttu. Şaşkın şaşkın bakan Yahudiye bağırdı: "Ulan, iki tabak et getir."

"Soğuktur efendim..."

"Ne olursa olsun. Getir diyorum be..."

"..."

Yahudi, suratını ekşiterek tabakları getirdi. Bir dilimden fazla ekmek vermek istemiyordu. Badik Ahmet, "Ulan! Parana geçer hükmüm!." diye bağırdı. "Getir diyorum iki okka ekmek... Okkası bir mecidiye mi? İki mecidiye mi? Kaç kuruşsa..."

Yahudi'nin, on kuruşa aldığı ekmeği iki mecidiyeye satmak fırsatını kaçırmak elinden gelmezdi. Çok düşünemedi. Neşelendi. Tezgâhın altındaki kırmızı bezden çamurlu eteğini kaldırdı. İki ekmek çıkardı. Kesmeden, biçimlerini pek beğenmediği müşterilerinin önüne koydu. Badik Ahmet'in de çok kar-

nı acıkmıştı. El kadar kopardığı ekmek parçalarını yuvarlarken karşısında üç gündür aç yaşayan Ödlek'in yiyişine bakıyor, gülümsüyordu. Zavallının toprak rengi elleri sakır sakır titriyordu. Kopardığı ekmeği hızla yemeğe batırıyor, hiç çiğnemeden yutuyordu. Yutarken tabağın içine dikilen gözleri yerlerinden fırlıyor; lokmasının, kirli uzun boynunda, kırılmamış iri bir ceviz gibi, kabararak geçtiği belli oluyordu. Badik Ahmet şarap da istedi, içti. Her yemekten üçer tabak gövdeye yuvarladılar. Bir bir arkasına onar baklava yediler.

Badik, "Ah, bir de sigara olsa!" dedi. Murat dudaklarını yalıyor, karnında gayet tatlı, gayet uyuşuk bir ağırlık hissediyordu. Titremesi geçen elleriyle pantolonunun üstündeki siyah kayışı gevşetti. Kulakları çınlıyor, şakaklarından dağılan bir hararet, ılık bir hamam havası gibi, ensesinden akıyor, sırtından geçiyor, bütün vücudunu ürpertiyordu. Bugün kendine hayat veren arkadaşının mert yüzüne, Allah'ını gören bir mümin gibi, huzû ile bakıyordu. Badik Ahmet sordu: "Daha ne istiyorsun?"

"Hiç..."

"Söyle, söyle, kahve mi?"

"Hayır valla... Artık kalkalım, istersen."

"Nasıl istemem."

"Öyleyse kalkalım."

"Nasıl kalkalım."

"Bayağı." Badik Ahmet, "Ulan bende tek metelik yok" diye kahkahayı bastı.

"Ne..."

"Vallahi!"

"Ee, biliyorsun, bende de yok. Ne yapacağız?"

"Ulan, karnın açken ıslanmış eşek gibi düşünüyordun. O vakit 'düşünme'nin ne faydası vardı?"

"Ee?"

"Şimdi düşün işte! Ne yapacağız?"

"Ne yapacağız?"

"Ne yapacağız?"

"!"

"..."

Ödlek Murat düşünmek istedi. Lâkin insan tok karınla hiç düşünemiyordu! İstemeye istemeye gözleri lokantacıya kaçtı. Tezgâhından bu obur müşterilerinin lâflarına kulak kabartan Yahudi'nin patlak mavi gözleri birdenbire derinleşmiş, birdenbire kaşları çatılmış, ağzı bir karış açık kalmış, çirkin suratı o kadar tuhaf olmuştu ki...

Ödlek kendini tutamadı. Başını önüne eğdi. Sivri omuzlarını kıstı, fıkır fıkır gülmeye başladı.

Yeni Mecmua, C. 2, Sayı: 28, 17 Kânûn-ı sâni [Ocak] 1918, s. 36-40.

Muhteri

Fantezi!

Kuruş kuruş kazandığım liraları avuç avuç harç etmek benim elimden gelmez. Masrafı iradıma uydurmayı hayatımın en büyük vazifesi sayarım. Fakat ahlâk gibi vazife de muhite göre değişiyor. Memleketimizin hududunu aşınca her türlü fikirlerimiz, umdelerimiz alt üst oluyor. Başka hava, başka muhit, başka ufuk bizde başka temayüller uyandırıyor. Biz bunun farkında olmuyoruz.

Biz...

Ama, hâlbuki ben hududu geçer geçmez en esaslı, en irsî seciyemin yani "masrafımı iradıma uydurmak" faziletimin bozulduğunu, sıcak havada başıma dökülen buzlu bir duş banyosu kadar sarih bir tahassüsle duydum. Yani bile bile varımı yoğumu sarf ettim. Yoksa öyle farkında olmayarak değil... Bakınız nasıl: Göztepe'deki annemden kalan arsanın üzerine bir köşkceğiz kurabilmek hülyasıyla yedi senedir biriktirdiğim paranın çekini "Ne olur, ne olmaz? " diye yanıma almıştım. Ömrümde ilk defa olarak Viyana'yı, Berlin'i, Paris'i, Londra'yı görecektim. Daha İstanbul'da iken "Sefahat yapmam. İkinci, yahut üçüncü sınıf otellerde yatarım. Gündüzleri çokça tıkınır, akşam yemeklerini yemem" diyordum. Fakat daha kapıdan çıkmadan evdeki pazar çarşıya uymuyordu; üç kat elbise ısmarladım. Bir buçuk aylık bütçem havaya uçtu. Yeni potinler, yeni gömlekler, güzel bir bavul, falan... yarım aylık varidatımı geçti. İki şapka.... Vay anasını! Öyle pahalı ki... bizim on fese bedel! Bu kadar hazırlıktan sonra gittim, gayr-i ihtiyarî birinci mev-

ki bir yataklı vagon bileti aldım. Yol arkadaşlarım beş Yahudi, üç Rum, bir Mısırlı gençti. Bu gencin ismi o kadar tuhaftı ki hiç unutamam: Mehmet Bacanak Bey er-Rıza. Sofrada karşı karşıya düştük. Açık patulumba renginde uzun, çirkin bir sima... Kalın dudaklı, dişlek bir ağız... Bir kelime Türkçe bilmiyordu. Fransızca konuşmaya başladık. Bana, büyük adamlara has bir teklifsizlikle ismimi sordu. Söyledim. Mesleğimi anlamak istedi.

"Muharrirlik" [55] dedim.

"Niçin Avruya'ya gidiyorsunuz, kâğıt almaya mı?"

Kâğıt almaya mı? Ben tüccar mıydım? Güldüm.

"Hayır, yalnız gezmeye."

"Oh ne iyi, ne iyi" dedi. "Mademki işiniz yok. Ne mes'utsunuz!"

.....

O bedbaht imiş. Çünkü Avrupa'ya gayet ağır, gayet mühim, gayet müşkül işler için gidiyormuş. Meşguliyetleri başından aşkınmış. Merak ettim.

"Ne gibi?"

"Kongre hazırlıkları..."

"Ne kongresi?

"..."

Anladım ki Bacanak Bey er-Rıza milliyetperver imiş. "Hukuk-ı düvel" kuvvetiyle İngiltere'yi Mısır'dan kovacaklarmış. Sonra... Cihan kadar vasi bir mefkûre! Afrika İmparatorluğu! Avrupa'nın cenubu bu büyük imparatorluğun müstemlekeleri olacakmış. Hep hukuk-ı düvel kuvvetiyle!

"Çok âlâ, çok âlâ..." diye alkışladım. Uzatmayalım, bu Mısırlı ile gayet samimî dost olduk. Görünüşte bu pek zengindi. Banknot dolu cepleriyle canlı bir bankaya benziyordu.

"Doğru Monaco'ya gidelim azizim" dedi, "şimdi tam mevsimi! Mademki Avrupa'yı ilk defa göreceksiniz, nafile payitahtlarda yorulmayınız. Monaco'da bütün Avrupa vardır. Hem öyle eğlenirsiniz ki..."

Reddedemedim. Ah romanlar! On yaşımdan beri kilometrelerle, hektometrelerle okuduğum o uzun, o bitmez tükenmez, nihayetsiz romanlar! Monaco'yu, gazinosunu, prensinin sarayını, sokaklarını, meydanını, abidelerini, hatta bele-

diye dairesindeki daima boş duran küçük hapishanesini, müntehirler mezarlığını, minimini orducuğunun teşkilâtını, hatta, evet, kanun-ı esasisini bile biliyordum. Tuhaf bir merakla Matin[1] gazetesinden kesmiş, kitaplarımın arasında saklamıştım. Şimdi bu küçük devletçiği görmek... hayalleri, hatıramda capcanlı duran yerlerin hakikati içinde gezmek... ne saadetti! Viyana'dan geçerken çekimi banknotlara tahvil ettirdim.

Vakit vakit galeyan ederek "Mısır Mısırlılarındır; biz Arap falan değiliz, biz Kıpti'yiz..." dedikçe gayr-i ihtiyarî hayalime küçükken kuş tuttuğum yıkık kale bedenlerini, siyah çakıllı Sulukule Deresi'ni tedaî ettiren bu muhterem genç gibi sarfiyata başladım. Şimendiferde, otelde, lokantada, hâsılı her yerde birinci mevki! Hep high life.[2]

İçimden aklın hani o asla dışarıdan işitilmeyen kör sesi, her an haykırıyordu.

"..."

"Ulan ne yapıyorsun?"

"Hiç..."

"Bacanak Bey er-Rıza irat sahibi. İhtimal milyoner! Onun gibi müsrifçe yaşamak senin için mümkün mü?"

"..."

"İstanbul'da tramvay parasını düşünerek yüzlerce metre yayan yürüdüğünü unutuyor musun?"

"..."

"Bu paraları nasıl dişinden tırnağından arttırdığını hatırlamıyor musun?"

"Eey..."

Omuzlarımı silkiyor, yüzümü buruşturuyor, bu derunî sedaya kızıyordum. Çünkü gittikçe küstahlaşıyor, âdeta izzet-i nefsime dokunuyordu. Büyük bir azimle içimin bütün kulaklarını tıkadım. Bu sedayı işitmeden Monaco'ya kadar geldim. Bir de baktım ki seyahat param yüz elli liradan başka seksen lira da çekin beş yüzünden eksilmiş... Bacanak Bey er-Rıza ile pokere girdim. Kazandım, kaybettim. Tekrar kazandım. Ama iki gün geçmeden cebimde doksan liradan başka on para kalmadı. En kısa,

1 Le Matin (1882-1944) Paris'te çıkmış günlük gazete.

2 Standartları yüksek hayat, yüksek sosyete.

en ucuz yoldan İstanbul'a dönmek benim için artık en mübrem bir ihtiyaçtı. Bavulu hazırladım. Otelle hesabımı kestim.

"Yarın elveda!"

"Yarın elveda!.." diyor, gazinonun peri saraylarındaki esîrden bahçeleri andıran taraçasında sigaramı içerek dolaşıyordum. Zihnim, fikrim, düşüncem, emelim, iştiyakım, arzum yalnız bir noktada toplanıyor, bu noktanın haricindeki her şey nazarımda siliniyordu. Tıpkı "hayat-ı hakikiye Sahneleri" içinde bunalan bir muharrir gibi, "Ah zengin olsaydım..."[3] diye içimi çekiyordum. İşte bu kadın, kumar, içki, rahat, zevk, eğlence cennetinde iki günden ziyade yaşayamıyordum.

Her sene iki ay burada yaşayabilmek... Acaba dünyada bundan büyük saadet tasavvur olunabilir miydi?

Artık ruhum tamamıyla değişmişti. Bunu sarih bir hüzün ile görüyordum. Hani bir hafta evvelki ben? Paraya, menfaate ehemmiyet vermeyen, yalnız fikrinin galebesini saadet sanan masum ben? Hani lüksü, sefahati hayatın en yorucu bir angaryası telâkki eden ben? Hani sükûnu, sadeliği seven; gürültüden, kalabalıktan kaçan ben?..

Böyle kaybettiğim eski "kendimi" araya araya, farkında olmadan, taraçadan içeri girmişim. Kapalı vitrinin önünde dört feslinin oturduğunu görünce uyandım. Dikkat ettim.

"Acaba bunlar da kongreci Mısırlılar mı?" diye baktım. Hayır, feslerinden, feslerinin renklerinden belliydi. Biri kumral, diğer üçü beyazdı, esmerdi. Gayet şık, gayet mükemmel giyinmişlerdi. İhtimal İstanbulluydular. Benim de başımda fes vardı. Bacanağı takliden çıkarmamıştım. Selâm verdim. Aldılar. Şen, teklifsiz kumral dedi ki: "Çoktan burada mısınız, hemşehri?"

"Hayır, iki günden beri..."

"Biz bugün geldik."

"Hoş geldiniz" diye güldüm. Geçecektim. Çağırdılar. Yanlarına oturdum. Memlekette bir senede yenecek parayı bunlar da şüphesiz bir hafta içinde eriteceklerdi. Ama hiçbirisi benim

3 Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Hayat-ı Hakikiye Sahneleri* (İstanbul 1325) isimli hikâye kitabına ve buradaki "Zengin Olsam" hikâyesine gönderme yapıyor.

gibi acemi değildi. Geçen sene burada geçirdikleri günleri hatırlıyorlardı. İçlerinden birisi o sene kumardan çok kazanmıştı.

"Fakat doğrusu gazino bu sene daha parlak!"

"Eğlenceler de iyiymiş."

"Göreceğiz bakalım." [56]

"Nice'te işittim ki bütün Paris'in yıldızları bu sene buraya düşmüş."

"Gayet mühim bir opera kumpanyası da varmış diyorlar."

"Prima donnayı[4] çok methettiler."

Bana:

"Gördünüz mü?" diye sordular. Hâlbuki ben iki gündür vakit bulup tiyatro salonuna girmemiştim.

"Hayır."

"Bakalım bu akşam."

"Bu akşam."

"..."

"..."

Böyle havaî lâfları konuşurken ne kadar vakit geçti bilmiyorum, siyah esvaplı, nişanlı, kurdeleli bir garson geldi. Karşımızda büyük bir hürmetle eğildi. Fransızca, "Mösyöler Türk müdürler?" dedi. Birbirimize bakıştık.

Kumral genç arkadaşlarına dedi ki: "İşte bizim feslerin tesiri! Ben bilirim. Anladınız ya, niçin fesleri size çıkartmadım. Avrupa'da kadınlar fese bayılırlar. İşte mutlaka bir kadın daveti."

Garsona döndü: "Evet Türk'üz, ne var?"

"Bir Amerikalı milyoner var. Kabul ederseniz hepinizi sofrasına davet ediyor."

Kumral genç bir kahkaha çınlattı: "Olur iş değil! Arpa ekerken darı biçeceğiz galiba. Doğrusu ben erkek daveti kabul etmem. İsterseniz siz gidin."

4 "Prima donna": "Başkadın, birinci kadın" anlamında İtalyanca. Kadınların tiyatroda oynaması kabul edildikten sonra, İtalyan operalarında baş role çıkan bu kadın şarkıcılar, 8-10 yıl arası eğitim gören prima donnalar, XIX. yüzyıldan sonra bütün dünyada çalışma imkânı buldular. Acayiplikleri ve kaprisleri, onların tanıtıcı vasıfları olarak kabul edilir (*Meydan-Larousse*, C. 16, 1992: 286).

Ben susuyordum. Diğer üçü atıldılar

"Niçin reddedelim? Milyoner bu. Yanında yüz kadın bulunur belki, Pekâlâ sen de gelirsin."

"Gelmem."

"Gelirsin."

"Gelirsin be..."

"Ordubozanlık yapma." Bana, "Siz de gelir misiniz?" dediler. Düşünmeden cevap verdim: "Siz giderseniz..."

"Biz pekâlâ gideriz."

Kumral genç de dâhil olduğu hâlde hepsi garsona, bir ağızdan kabul ettiklerini söylediler. Akşam oluyordu. Daha semanın kırmızı bulutları tekirleşmeden gazinonun her tarafı bir ziya tufanına boğuldu. İnsan kendini güneşe karşı tutulmuş bir billur köşk içinde sanacaktı. O kadar aydınlıktı. Yarım saat geçmeden çifte sarı sakallı, Monaco'nun âlim prensinden daha vakarlı metrdoteli ayağımıza geldi. O önde, biz arkada başka bir salona geçtik.

Şişman, esmer, çatık kaşlı, ablak çehreli, siyah esvaplar giymiş, iri bir adam bizi karşıladı. "Kaf"ları hep "gayın"dan ibaret olan gayet kaba bir Anadolu lehçesiyle "Hemşehriler, benim davetimi kabul ettiğinize çok teşekkür ederim" dedi, "ben nerede milletimden bir adam görürsem hemen davet ederim. Bu, benim en birinci zevkimdir. Bu akşam yalnız size mahsus olmak üzere şu Monaco'da mükemmel alaturka bir eğlenti tertipledim. Sakın bu tertibimi Amerikaca sanmayın. Göreceksiniz ya, tam alaturka, tam alaturka..."

Birbirimizin yüzüne baktık. Amerikalı milyoner bir hemşehri... Olacak şey miydi? Acaba şımarık bir milyoner bizimle alay mı ediyordu? Hâlbuki söylediği Türkçe... Sonra o boy, o pos... o çatık kaşlar!

Aptallaştık. Milyoner "Buyurun" dedi. Önümüze geçti. Biz manyetize edilmiş insanlar gibi sessizce arkasından yürüyorduk. Kumral, geveze genç de birdenbire dilini kaybetmişti. Kolumla dürttüm.

"Bu ne?" gibi başımı salladım.

"Hayırdır inşallah, bakalım" diye fısıldadı. Yüzlerce çift, tek, parlak tuvaletli kadınların, şık erkeklerin arasından geçiyorduk. Beş fesin göz alıcı rengi hepsini bize baktırıyordu.

Büyük bir tiyatroya girdik. Burası tenhaydı. Çok ziyadardı. Orkestra takımından, heykellerden, garsonlardan başka içerisinde kimse yoktu. Sahneye büyük bir sofra kurulmuştu. Milyoner durdu.

"İşte" dedi, "bu gece bütün opera kumpanyasını, tiyatroyu ben kiraladım. Bizden başka bu salonda kimse bulunmayacak. Sahnede yiyeceğiz, içeceğiz. Mızıka çalacak. Opera etrafımızda oynayacak. Yani biz sahnenin, piyesin, oyunun içinde eğleneceğiz. Nasıl, alaturka değil mi?"

Kumral genç, "Hakikaten alaturka" diye güldü, "teşekkür ederiz."

"Patlayıncaya kadar içeceğiz."

"Patlayıncaya kadar."

"Elbet alaturka."

"Sabaha kadar."

"Sabaha kadar..."

Milyoner zarif, ince bir merdivenden sahneye çıktı, biz de arkasından...

Garsonlara "Aktrisleri, aktörleri çağırınız, piyes sırasıyla değil, hepsi birden gelsinler" dedi. Koca sofraya oturduk. Böyle muhteşem bir sofrayı ben ömrümde görmemiştim. İsimlerini bilmediğim nevi nevi çiçekler, billur şampanya kovaları, gözleri kamaştıracak elektrik süsleri, beyaz örtüler, narin tabaklar... Kulislerden sahne esvaplarıyla aktörler, aktrisler sökün etti. Milyoner oturduğu yerden kötü bir İngilizce ile "Hemşehrilerimi bu gece memnun ederseniz hepinize ayrıca üçer bin frank bahşiş vereceğim" dedi. Hepsi bu para kuvvetinin karşısında mabudunu görmüş müminler gibi iki kat eğildiler. Galiba otuz kişiden ziyade idiler.

"Hemşehrilerimin sağına soluna birer aktris otursun."

"Pekâlâ, pekâlâ."

"Çabuk." [57]

"..."

Hepimizin etrafına aktrisler hücum etti. Milyoner bir kumanda daha verdi: "Teklif yok! Hemşehrilerim de benim gibi incelikten hazzetmezler."

Teklif de kalktı.

İçmeye, yemeye başladık. Aktörler kenarlarda oturuyorlardı. Aktrisler bu hakikatten ziyade hayale benzeyen ziyafetten pek memnundular. Kumral gencin sorduğu prima donna şimdi ötüyor, ötüyor ve orkestra hiç durmuyordu.

.....

Ben, biraz sarhoş, fakat çok şaşkın, bu gürültülü zevkin lezzetini hiç tadamıyor, bilakis derin bir elem duyuyordum. Gayr-i ihtiyarî yalnız "doksan bin frank" bahşiş veren bu milyonerin acaba bütün Monaco zenginlerine rağmen bütün bir kumpanyayı yalnız kendisine hasretmek için ne kadar para verdiğini tahmine çalışıyor, mafevkattabiî bir hadise karşısında kalmış gibi düşünemiyor, hesap edemiyordum.

Herhâlde bu para çok, pek çok bir şeydi.

Opera soframızın etrafında oynanıyordu. Perde aralarında aktrisler yanlarımıza oturmakla kalmıyorlar, kucaklarımıza çıkıyorlardı. Kadeh tokuşmalarına öpüşme sesleri de karışıyordu.

.....

Bu delice, bu çılgınca zevk içinde gece yarısı geçti. Milyoner hepimizden çok içmişti. Kucağına aldığı güzel ve narin prima donnaya cebinden çıkardığı banknotları veriyor, gittikçe maskaralaşıyordu. İsimlerini bilmediğim arkadaşlarım da maskaralıkta tıpkı milyoneri taklit ediyorlardı. Yalnız ben! Evet yalnız ben mahzundum. Bir anda sebepsiz olarak, pek boş yere harç edilen bu paranın matemini tutuyordum. Bu milyoner kimdi? Sahiden Türk müydü? Bu kadar parayı nasıl kazanmıştı? Görüyordum; kaba saba bir şeydi. Hâlinde, tahsilin hani o pek uzaktan sezilen görülmez gölgesi yoktu.

Gözlerimi kendisine dikmiş bunları düşünüyordum, bin türlü tahminler, faraziyeler yapıyor, hayalâta dalıyordum.

Kucağındaki prima donnanın kadehini yukarı kaldırdığını gördüm. Hepimize, bütün sofraya, "Mösyönün milyonları aşkına!" diye haykırdı. Milyoner, "Hayır" dedi, "milyonların ne ehemmiyeti var? Milyonları bulan benim zekâmın, benim aklımın aşkına! deyiniz..."

Sarhoş kadın, ihtimal şuhluk olsun diye küstahça haykırdı: "Zekânızın ne ehemmiyeti var; asıl ehemmiyeti olan milyonlarınızın aşkına! Müsaade ediniz. Milyonlarınızın aşkına!"

Kadından daha sarhoş olan milyoner hiddetlenir gibi oldu. Ayağa kalktı. Kadehler hepimizin elinde kalmıştı. Yumruğunu sofraya vurdu. Prima donna şaşırdı. Kabahat yaptığını anlayan masum bir çocuk sükûnuyla sandalyesine çöktü. Öteki gazaplanmış bir arslan gibi kükredi. Bütün binanın içi gür sesiyle doluyordu: "Benim zekâmın ne ehemmiyeti mi var? Ben muhteriyim, ben muhteriyim, ben dâhiyim, ben dâhiyim."

Ses seda kesildi. Orkestra sustu. Garsonlar yerlerinde donup kaldılar. Sarhoş bize döndü. Herkesin işiteceği bozuk bir Fransızca ile "Hemşehriler" dedi, "siz beni tanımazsınız. Ama bütün Amerika, bütün Avrupa beni tanır. Bana babamdan on para kalmadı. Ben milyonlarımı, başka milyonerler gibi, dolar dolar kazanmadım. Bir anda, evet bir anda... aklımla..."

Daha yüksek bir sesle nakarat gibi ilâve ediyordu: "Ben muhteriyim, ben dâhiyim, ben dâhiyim!"

Herkes şaşkın, ona bakıyordu.

"Ben Kayseri'de doğdum. Oranın rüştiyesinden başka mektepte okumadım. Amerika'da para kazanıldığını duydum. Bir Ermeni hemşehriyle memleketten kaçtım. New York'a geldim. İş arıyordum. Bize amelelikten başka bir şey yoktu. İki ay çalıştım. Kazandığım ancak boğazıma yetiyordu. Baktım olacak gibi değil. Tekrar memlekete dönmeye karar verdim. Fakat yol param yoktu. New York'ta Kayserili bir Rum hemşehrim vardı. Bir cumartesi günü ona gittim. Kayseri'den kendisine göndermek üzere bir yol parası borç istedim. Başını salladı; 'Ulan, Türk Amerika'da yapabilir mi?' dedi. 'Yapacağım sandım. Akla yelken ettim' dedim. Nihayet borç vermeye razı oldu. 'Ama' dedi, 'bizim apartmanda bugün büyük temizlik yapıyoruz. Gidip afal afal sokaklarda gezeceğine hizmetçilere yardım edeceksin burada.' Kabul ettim. Başladık uşaklarla mobilyaları yerinden kaldırmaya, silkmeye, tozlarını almaya... Bütün yerlere, duvarlara gayet pahalı halılar mıhlanmıştı. Bunları silkmek için söküyorduk. Söküle mıhlana, söküle mıhlana, bu güzel halıların uçları yıpranmıştı. Ben Anadolulu olduğum için hem halıdan anlar, hem halıları severim. Bu ziyanlığa acıdım. Amerika'da bu âdetti, mıhlanmasalar halılar bozulmayacaktı. Bu âdet yüzünden ihtimal ki bütün Amerika'da sakatsız bir halı yok gibiydi.

İşleri bitirdikten sonra Türkiye'ye gitmek için yol harçlığımı aldım. Dışarı çıktım. Fakat halılara yapılan ziyanlık bir türlü aklımdan çıkmıyordu. İçime bir sıkıntı geldi. Amele gömleğimin yakasını açtım. 'Ben bir muhteriyim, ben bir dâhiyim, ben bir dâhiyim!' Yakamın düğmesi yoktu. Bir 'fermejüp'le kapanıyordu. Zihnimde hemen bir alev parladı. İşte deham... İşte bu mukaddes ateş... İşte benim deham meydana çıkacaktı..."

Durdu. Yorulmuş gibi başını önüne eğdi. Sahnedekilerin hepsi tepeden tırnağa kulak kesilmişti. Herkesin ağzı açıktı. Milyonerin sırrı şimdi anlaşılacaktı. Benim kalbim hızla çarpıyordu. Bu bir an, bir asır kadar uzadı. Milyoner elini tekrar sofraya vurarak devam etti:

"Böyle büyük bir 'fermejüp'[5] yapılsa da erkeği duvarlara, yerlere mıhlansa, dişisi halılara dikilse... o vakit halıların uçları yıpranmaz. İstenildiği vakit kolayca çıkarılır, yine yerlerine takılır! Bulduğum bu fikrin karşısında bütün Amerika ahalisini düşündüm. Hepsi bana minnettar kalacaktı. Çünkü işte bunu yapmak kimsenin aklına gelmiyordu. Hemen bir ressam dükkânına koştum. Bana büyük bir 'fermejüp' resmi yapmasını söyledim. Sonra çalıştığım fabrikanın kâtibine koştum. Bu Türkiyeli bir Ermeni'ydi. 'Ben bir şey ihtira ettim. Patenti almak için bana bir beyanname yaz' dedim. Beni deli olmuş sandı. Güldü. İhtiramın ne olduğunu sordu. Esası söylemedim. Yalnız, [58] 'Amerika ailelerinin başlıca servetlerini teşkil eden halıları yıpranmaktan muhafazaya yarar bir ihtira...' dedim. Benimle alaya başladı. Ve zannederim alay olsun diye beyannameyi de yazdı. Gittim, ressamdan planlarımı, yani büyük fermejüp resimlerini aldım. Rastgele bir avukata başvurdum. O, Ermeni gibi gülmedi. "Pekâlâ! Ben patenti alayım. Peşin para istemem. Sonra ilânları da ben yaparım. En nihayet seninle uzlaşırız" dedi. Razı oldum. Bir hafta geçmeden halıları duvarlara ve yerlere raptedecek, yıpranmaktan muhafaza edecek ihtiramın beratını gazetelerde neşrettik. Avukata yirmi fabrika birden müracaat etti. Uzatmayayım; nihayet bir fabrikaya ihtiramı işletmek hakkını verdim. İlk elde bir milyon alı-

5 Fermejüp (Fr. Fermé jupe): Çıtçıt.

yor ve fabrikanın ihtiramdan istihsal edeceği kazanca da ortak oluyordum. Yani yüzde elli... Bir anda zengin oldum. Aklımın kuvveti vücudumu çalışmaktan, yorulmaktan bir anda kurtardı. Evet, 'Ben muhteriyim, ben dâhiyim, ben dâhiyim!' Ben Edison'dan büyük bir adamım. O ne yaptı? Fonograf, gramofon... Daha buna benzer oyuncak neviden şeyler... Ben ne buldum? Fakir, zengin bütün Amerika ailelerinin serveti olan halıları yıpranmaktan kurtaran bir şey! O insaniyetin faydasız zevkine hizmet etti, ben zevkli bir faydasına! Söyleyiniz, ben Edison'dan büyük değil miyim?"

Hepimiz, bütün sahne, hatta garsonlar, orkestra takımı, hepimiz bir ağızdan haykırdık: "Edison'dan büyüksün!"

"Hem çok büyük!"

"Yaşasın deha..."

"Yaşasın muhteri!"

"..."

"..."

Muhterinin dehası şerefine alabildiğine, dehşetli bir şevk ile içmeye başladık. Ben fena hâlde sarhoş oldum. Sofra, opera heyeti, orkestra takımı, sahne, hâsılı, her şey etrafımda yavaş yavaş dönmeye, karışmaya başladı. Eminim ki herkes benden ziyade sarhoştu. Aktrisler işi azıtıyor, kucaklarımızdan sofranın üzerine çıkıyorlar, aktörler kol kola etrafımızda dans ederek dönüyorlar, garsonlar mütemadiyen çalan orkestra sanatkârlarına da şişe şişe şampanya taşıyorlardı.

* * *

Gözümü açtığım zaman kendimi –koltukla mı, karga tulumba mı– nasıl geldiğimi bilmediğim bir yatakta buldum. Hemen kalktım. Zaten esvaplarım üzerimde, potinlerim ayağımda hatta fesim başımda idi. Deli gibi otele koştum. Bir dakika durmadan, beni buraya getiren Bacanak Bey er-Rıza'ya bile veda etmeden, bavulum elimde, geniş peronun mermer basamaklarını dörder dörder atlayarak indim. Arkama başımı çevirmeden Monaco'dan uzaklaştım. İstanbul'a gelinceye kadar bu eğlencenin müthiş sersemliği başımdan geçmedi.

Şimdi o kadar, o kadar eziyet ile tam yedi senede biriktirdiğim beş yüz liracığımı iki günde yediğimi hiç unutamam. Hep canım sıkılır.

Artık ne vakit "hayat-ı hakikiye sahneleri" içinde –yani para sıkıntısı içinde– kalsam hemen o bir gecede birkaç yüz bin frank sarf eden muhteri milyoneri hatırlar; bir fermejüpü, bir kopçayı, bir düğmeyi büyültüp bir anda milyonlar kazanacak bir zekâsı, bir dehası olmadığı için, şu boş kafamı –meşhur hokkabaz Casanova gibi– bizzat kendi elimle koparıp yerlere, yerlerden yerlere çarpmak isterim!

Yeni Mecmua, C. 2, Sayı: 29, 24 Kânûn-ı sâni [Ocak] 1918, s. 54-58.

Fon Sadriştayn'ın Oğlu

-Yirmi beş sene sonra-

İhtiyar Fon Sadriştayn bir haftadır apartmanından dışarı çıkamamıştı. "Oburluğun zarurî neticesi" olan nakris sızıları onu, geniş pencereye dayalı derin koltuğunda ölüm için işkenceye konulmuş, ümitsiz bir esir azabıyla kıvrandırıyordu. Gecelerden beri uyku yüzü görmeyen kanlı gözleri yorgun bir bakışla Fındıklı'nın üstünden geçiyor, mavi Boğaz'ı aşarak, uzaklara, ta Çamlıca Tepesi'ne dikilip kalıyordu. Hava bir genç kız kahkahası kadar berraktı, saftı, aydınlıktı. Şuh mayısın sabah güneşi, bütün İstanbul'u beyaz altından bir ziya tufanı içinde parlatıyordu. Nihayetsiz tayyare kümeleri, mukaddes bir Kâbe'yi tavaf eden şeffaf cennet kuşları gibi Çamlıca Tepesi'nin üstünde dönüyor, dolaşıyordu. Bugün İstanbul'un... yalnız İstanbul'un değil, bütün Türklerin millî bir bayramıydı! Fon Sadriştayn gözlerini şeffaf kuşlardan indirdi. Üsküdar Köprüsü'ne baktı. Otolar, tramvaylar, arabalar, alaylar bir karınca seli hâlinde akıyor; asma kulelerde, yaldızlı taklarda büyük bayraklar sallanıyordu. Limanın sahilleri, en büyük vapurlardan en küçük kanolara varıncaya kadar ne varsa hepsi donatılmıştı. Millet genç dâhisinin doğduğu günü tebcil ediyordu! Fon Sadriştayn gözlerinden ruhuna dolan tatlı, aydınlık bir sevincin asabına süzüldüğünü, yavaş yavaş bütün vücuduna yayıldığını hisseder gibi oldu. Ayaklarının ağrılarını bir an unuttu. Gülümsedi. Titreyen parmaklarıyla ak düşmüş çatal sakalını kaşırken kalbinde, şimdiye kadar hiç farkına varmadığı, ince bir heyecanın hızla ür-

perdiğini duydu. Doğruldu. Tekrar dışarıya baktı. Her yer, her yer, hatta Dolmabahçe Sarayı bile baştan aşağı taflanlarla, taklarla donatılmıştı. Ayazpaşa'dan Kabataş'a inen dik ana yokuş iğne atılsa yere düşmeyecek derecede kalabalıktı. Bandoların, marşların, şarkıların akisleri yükseliyor, esmeyen bir rüzgâr cereyanı gibi pencereden giriyordu. Bütün İstanbul sevinçten taşıyor, kabına sığamıyordu. Fon Sadriştayn gayr-i ihtiyarî "Lida" diye bağırdı. Üç odadan ibaret olan bu minimini apartman bir avuç içi kadar dardı. Mutfaktan karısı sordu: "Ne var?"

"Çabuk giyin, rica ederim."

"Ne olacak?"

"Dışarı çıkalım."

"..."

Kapıdan Madam Sadriştayn göründü. Kalın gözlükleri altında iri mavi gözlerini süzüyordu. Altmışlık şişman bir ihtiyar sanılacaktı. Hâlbuki bu zavallı kadıncağız, henüz kırk beşinde bile değildi. Yirmi beş sene mütemadî, ağır, nihayetsiz bir iktisat sabrıyla dişten, tırnaktan arttırarak biriktirdiği servetin dünyada en ziyade sevilmesi icap eden bir vücut tarafından aşırılması, onu birdenbire çökertmiş, birkaç ay içinde saçlarını ağartmıştı. İhtiyarlık teminat akçasından mahrum hasta bir kocayla yapyalnız, ümitsiz kalınca yine cesareti kırılmadı. Şimendifer kumpanyasından aldıkları tekaüt maaşıyla intizam içinde, iktisat içinde, yine soğukkanlılıkla, rahat rahat yaşıyorlardı.

"Dışarda ne yapacağız? Bir işimiz mi var?"

"Yok."

"Eey?.."

"Orhan Bey'in doğduğu gün de..."

"Orhan Bey kim?"

"Bilmiyor musun?"

"Hayır."

"Tuhaf!"

Madam Sadriştayn, işte otuz seneye yakın kocası Türk olduğu, Türkiye'de yaşadığı hâlde oturduğu memleketin hiçbir şeysini bilmiyordu.

"Kim bu?"

"Bizim millî şairimiz! Genç dâhimiz!.."

"Eey, ne olmuş ona?"

"Bir şey olmamış, doğduğu günü bu seneden itibaren Türkler kendilerine millî bayram yaptılar. Bak her taraf donanmış..."

"..." [77]

Madam Sadriştayn yürüdü. Ortadaki boş masaya elini dokundurarak geçti. Pencereye yaklaştı. Kayıtsız bir tavırla dışarı baktı. Sonra "İyi..." deyip çekilirken, kocası "Haydi beraber çıkalım, Lida" dedi.

"Benim mutfakta işim var. Sen yalnız çık!"

"Gel işini bırak, Lida, büyük günün şerefine!"

Ciddî kadın ihtiyar kocasının bu çocukça arzusuna güldü. "Bu büyük günden bana ne?" dedi, "sizin kendi bayramınız..."

"..."

Cevap beklemeden odadan çıktı. Fon Sadriştayn gözlerini alçı tavana kaldırdı. Ayaklarının sızıları sanki kalbinde toplandı. Evet, doğruydu. Kendi bayramından ona neydi? Kendi onun bayramlarına bir nezaket olsun diye iştirak ederken tatsız bir angarya ağırlığı duymuyor muydu? İşte yirmi sekiz sene bir çatı altında beraber ihtiyarladıkları hâlde ruhları birbirine yabancıydı. Aralarında ummanların, karlı şahikaların ayırdığı geçilmez bir hudut var gibiydi. İhtiyarladıkça, ihtiyarlayıp hastalandıkça, bu çorak buz çölü daha ziyade genişliyor, daha ziyade büyüyordu. Artık eski kayıtsızlığından eser kalmamıştı. Her şeye sinirleniyor, vakasız geçen bir hayatın tek tük hatıralarından kendine derin bir elem yaratıyordu. Kitap okuyamıyor, kırlarda gezemiyor, yemek yiyemiyor, bira içemiyor... sofadaki saatin, sızılarına karışan tik taklarını dinleyip oturuyordu. Karısının böyle soğuk davranışı bir an evvel kalbinde tutuşan iftihar alevini söndürmüştü. Ayakları tekrar zonklamaya başladı. Elleriyle dizlerini sıkıyor, yüzünü buruşturuyor, davranmak, kalkıp dışarı çıkmak için kendinde kuvvet bulamıyordu. Ansızın sokaktan bir çığlık aksetti:

Vakit, Havadis, Tanin, Turan, İkdam, Büyük Gazete... Yarın!
Haliç, Güzel İstanbul, Havadis... Havadis...

Müvezzi geçiyordu. Fon Sadriştayn koltuğundan kalktı. Pencereden başını çıkardı. Seslendi: "Gazeteci, gazeteci..."

Bu ufacık bir çocuktu. Durdu. Yukarı baktı.

"?"

"Beşinci kata gel!"

"Asansör var mı?"

"Yok".

"Gelemem."

Hâlbuki bu müstesna günde gazetelerin ne yazdığını Fon Sadriştayn çok merak ediyordu.

"Ne kadar gazetelerin varsa hepsinden birer tane alacağım" dedi.

"..."

Çocuk cevap vermedi. Nazlı nazlı sarı badanalı binanın yüksekliğini süzdü.

"Bahşiş de veririm."

"Geliyorum..."

.....

Çocuk apartmanın kapısından girince Fon Sadriştayn durmadı. Yatak odasına geçerken gözü mutfağa kaçtı. Karısı ocağın başında saat rakkası gibi sallanarak bir kap çalkalıyordu. Çantasından on kuruş aldı. Hastalara mahsus o müvesvis adımlarla sanki çürük bir zemine basıyormuş gibi dikkatle yürüdü. Gitti, apartmanın dar merdivene açılan kapısını aralık etti. Dayandı. Bekledi. O kadar sabırsızlanıyordu ki... bir dakika içinde iki saat bekledim sandı. Çocuk nefes nefese çıkınca her gazeteden birer tane aldı, geri kalan parayı ona bağışladı... Kapıyı hızla iterek odasına döndü. Derin koltuğa çöktü. Zayıf dizlerinin üstünde gazeteleri açmaya başladı. Her gazete bugünkü nüshasını Orhan Bey'e hasretmişti. Ayaklarının sızılarını unuttu. Bu yüksek pencereden kuş bakışıyla şaşaasını gördüğü İstanbul'un kalbi sanki bu kâğıtların içindeydi. Hepsi Orhan Bey'in çehresini tabiî büyüklükte ilk sayfalarına basmışlardı. Fon Sadriştayn, şimdiye kadar bu meşhur genç dâhinin kendisini hiç görmemişti. Ama resmini birdenbire tanır gibi oldu. Bu ince kaşlar, bu derin gözler, bu tatlı gülüş... ona hiç yabancı gelmedi. Bu necip yüzü çok görmüştü. Ama nerede? Ne vakit? Nasıl? Dikkatle bakarak düşündü, düşündü. Bir türlü hatırlayamıyordu. "Haliç"in başındaki programa bir göz gezdirdi. Bu bayrama İstanbul'un bütün ilmî, edebî, siyasî mahfilleri, darülfünunları, ressam, musikişi-

nas, mimar, heykeltıraş, tiyatro cemiyetleri, liseler, deniz, kara, hava spor kulüpleri, elektrikçilik, tayyarecilik, tahtelbahircilik dernekleri filan hepsi iştirak ediyor; ordu İstanbul'daki kıtalarını geçit yaptırmak için sabahleyin erkenden Çamlıca'da topluyordu. Sevgili dâhinin doğduğu, büyüdüğü, hâlâ içinde yaşadığı küçük köşk oradaydı. Bütün halk denizden, Üsküdar Köprüsü'nden o tarafa doğru akıyordu. Fon Sadrištayn bile edebiyatı hiç sevmezken, Orhan Bey'in eserlerinden bazılarını okumuştu. *Ülkerin Uyanışı* unvanlı şiirini hatırlayınca ruhunda tatlı bir heyecan dalgalandı. Programdan sonra Orhan Bey'in hayatına dair yazılan şeyleri okumaya başladı. Bu büyük şair henüz yirmi yedi yaşındaydı. Bir âşık gibi halkı sevmiş, daima halkın içinde yaşamış, bir bir arkasına on cilde yakın eser çıkarmıştı. On dokuz yaşındayken Anadolu'yu gezmiş, köylerde, kulübelerde, obalarda misafir kalarak Türklerin millî destanını dinlemiş, onun ruhuna hulûl etmişti. Sonra milletine üç cilt nefis şiir, iki cilt roman vermiş, üç mükemmel trajedi yazmıştı. "Turan"ın[1] altın harflerle bastığı satırlar ruhunda gayet ulvî, gayet büyük bir takdir uyandırdı. Tekrar tekrar okudu:

"... Orhan asrımızın en büyük dâhisidir. O, devirlerden beri gaflet kâbusuyla uyumuş bir millete yüksek vicdanını duyurdu. Lisanını öğretti. Ondan evvel Türklerin umumî bir lisanı yoktu. İstanbul'da 'tabiî Türkçe' tahkir olunuyor, birtakım şair, birtakım edip taslakları 'Servet-i fünun'un, mahut Frenk mukallitlerini taklit ederek Arapça, Acemce terkip düzmeyi bir marifet, bir sanat sanıyorlardı. Yahut 'Tasfiyeciler'in sunî lisanını millî Türkçe zannediyorlardı. Orhan Bey, ilk darbeyi bu gafillere indirdi. Ebedî şaheserlerindeki tabiîliğin olanca büyüklüğüyle demek istedi ki:

'Edebiyat, sanat bir zümre için, bir sınıf için, birkaç kişinin marazî keyfi için değildir. Sanat bütün bir milletindir! Onun konuştuğu, kitaplardan öğrenmeden bildiği tabiî lisanla eda olunmalıdır!' [78]

Büyük Gazete genç şairi tebcil ederken ne yapacağını şaşırıyor, 'Ey genç dâhi! Sen bizim hâlikımızsın! Senden evvel Türk

1 Tevfik Nurettin'in 1913'te kurduğu "Turan Neşriyat Yurdu" kastediliyor

milleti birbirini tanımazdı. Hîve, Buhara, Semerkant, Kâşgar, Kafkasya, Azerbaycan, Anadolu, İstanbul'un lisanını anlamazdı. İstanbul'un içinde yaşayanlar bile kendi memleketlerinin edebiyatını duymazlardı. Senden evvel şairler, edipler kendi milletlerini "'avam'" diye tahkir ederler, bütün duygularını ondan saklarlardı. Dinin sırrî derinliklerine istiğrak ederek orada lahutî vecdler yaşamazlardı. Edebiyatımıza asrî bir diyaneti, bugünkü felsefeye uygun bir tasarrufu ilk defa sokan sen oldun. Sen mukaddes bir güneş gibi doğdun! Gökteki hayat verici güneş nasıl arzın yüksek, alçak yerlerine seyyanen aydınlığını serperse, sen de tıpkı onun gibi milletini "'avam, havas'" diye ikiye ayırmadın. Hepsinin üstüne dinî bir vecdin, millî bir mefkûrenin şulelerini saçtın. İstanbul'un narin kızları, Anadolu'nun pehlivan çocukları, hatta Türkistan'ın saf çobanları şiirlerini ezberledi. Yüzlerce seneden beri kalbimizde uyuyan ilâhî aşk, senin bir mısranla tekrar tutuştu...' diyordu.

Güzel İstanbul gazetesinin hiçbir şeyi beğenmemekle, her şeye taarruz etmekle şöhret alan münekkidi bile:

Ben Orhan Bey'in dehası karşısında secde ederim. Ona kadar tabiî lisan yazılmamıştı. O, İstanbul lehçesini bütün Türk milletine sevdirdi. İstanbul lehçesi onun sayesinde bütün bir milletin samimî lisanı oldu. Ona kadar herkes ya Acem'i, ya Freng'i taklit ediyordu. O ne Freng'e, ne Acem'e baktı; ne de âşık sazlarını, tekke neylerini taklit etti. Gözlerini kendi ruhuna çevirdi. Türk hissini duydu. Kahramanlarını, hikâyelerini, mevzularını, lisanını hep Türk vicdanında buldu...

diye takdirden kendini alamıyordu."

Fon Sadrištayn gazetelere öyle dalmıştı ki... karısının dışardan kendisini çağırdığını işitmedi. Kapı birden açılınca toplandı.

"Yemek hazır!"

"Ben yiyemeyeceğim. Midem bozuk."

"Süt iç."

"Sonra."

"Pekâlâ!"

"..."

Okuduğu gazeteler sağ yanında bir yığın olmuş, deminden önüne, kahverengi muşambanın üstüne akseden ziya mustatili tamamıyla silinmişti. Birden top sesleri başladı. Pencereden

baktı. Programın dediği gibi, donanma Çamlıca karşısında geçit yapıyor, şairi selâmlıyordu. Demek ki saat on ikiydi.

"Akşama doğru çıkarım. Gece alayında bulunurum!" dedi.

Yine gazetelere daldı. Milletinin bu kadar büyük bir dâhi yaratması, lezzeti anlatılmaz bir sevinçle, onu sarsıyordu. "*Yarın*" gazetesinin muhabiri genç şairle yaptığı mülakatı da yazıyordu. Fon Sadrištayn, Orhan'ın sözlerini tekrar tekrar okudu.

Bu dâhi, "Ben her şeyi annemden öğrendim. Annem beni dinî bir vecd içinde büyüttü. Şiirimde duyduğunuz 'lirizmin' menbaı ondan aldığım dinî terbiyenin heyecanlarıdır. Şiirlerimi, hikâyelerimi, trajedilerimi evvelâ masal hâlinde ondan işittim. Onun halktan olan ruhu bana halk sevgisini, halk aşkını nefhetti. Bundan dolayıdır ki kafiyelerim halkın tabirleri, musikim halkın dilindeki ahenktir!" diyordu.

On cilt eseri başka başka matbaalar tarafından ayrı ayrı şekillerde basılmıştı. *Yarın* her şekilden bir örneğin resmini gösteriyor, bütün eserlerinin mevzularına dair malûmat veriyordu.

Fon Sadrištayn, saatlerce bu tafsilâtı okudu.

Bin seneden beri bir milletin ruhunda akmadan biriken rebabiyeti taşırmak, yetmiş seksen milyonluk bir milletin uyuyan vicdanını uyandırmak... şüphesiz dünyada yapılacak ilâhî işlerin en büyüğüydü! Hiçbir dâhi bu kadar gençken milleti tarafından anlaşılmamıştı. Turan'ın her tarafından onu selâmlamak için heyetler gelmişti. Kâşgar'dan, Buhara'dan, Fergana'dan, Hîve'den, Altay şehirlerinden, her yerden, her yerden... Mesut şair ebedîliğin lezzetini ebedî hayata karışmadan tadıyordu. Fon Sadrištayn böyle takdirler, tahayyürler, meftunluklar içinde düşünürken ansızın bütün nakris sızılarını yine kalbinde duydu. Duyduğu acıdan azıcık daha ölecekti. Elini göğsüne koydu. Yüzünü buruşturdu. Başını eğdi. Dişlerini sıktı. Kendi oğlu aklına gelmişti. Gözlerini kapadı. Fakat hatırasını kapayamazdı. Arzusuna rağmen hayalinde onun yüzünden çektiği ıstıraplar maziden daha şedit bir vuzuhla uyanıyordu. O da şimdi Orhan Bey gibi yirmi yedi yaşındaydı. Tahsili için, terbiyesi için o kadar çalıştığı hâlde, onda her faziletin ölümünü görmekten başka bir şey elde edememişti. Şüphesiz Orhan gibi dâhiler milyarda bir doğardı. Kim bilir, bu ya-

ratıcı ruhu ona veren annesi ne ulvî, ne mükemmel bir kadındı! Fakat kendi karısı da fena mıydı? Fedakârdı. Namusluydu. Muktesitti. Çalışkandı. Ciddîydi. Hâlbuki oğlu, hodgâm, azimsiz, müsrif, tembel, karaktersiz bir serseriydi. Daha küçükken riyakârlığa başlamıştı. Annesine "Ben Alman'ım! Türk eşektir.", kendisine "Ben Türk'üm! Almanlığı kabul etmem." diyerek ikisinin arasında gizli gizli buz dağları yükseltir; sonra yalanla, düzenle her birisinin muhabbetini ayrı ayrı çalar, çaldığı iki muhabbeti sahiplerine karşı birer şantaj aleti yapardı. Fon Sadrištayn, tamamıyla tepesi dökülmüş başını ellerine aldı.

"Niçin böyle oldu? Niçin böyle oldu?" diye inledi. Annesinin faziletleri niçin ona geçmemişti? Kendisi fenalıktan nefret eden, sakin, akıllı, çalışkan bir adamdı. Niçin bu hâlleri çocuğuna geçmemişti? Hususiyle Orhan gibi mükemmel bir şahsiyet yalnız annesine kalmış bir yetimdi. Hayatının hikâyesine bakılırsa, daha kendi bir yaşında iken babası Çanakkale'de şehit düşmüştü. Kalbi hızla çarpmaya başladı. Oğlunun rezaletlerini hatırladıkça tıkanacak gibi oluyordu. Yirmi beş sene içinde bin türlü sıkıntı ile istikballeri için biriktirdikleri serveti bankadaki kasadan Arsené Lüpin-vari[2] bir entrika ile aşırıp Amerika'ya kaçtığından beri karı koca ismini bile ağızlarına almıyorlardı. Madam Sadrištayn oğlu aklına gelince, kendisi gibi heyecana düşer, yüzü kızarır, elleri ayakları titrer, "Şeytan alsın, şeytan alsın; onun yüzünü bir daha bize gösterme Allah'ım!" diye diz çökerek yanık yanık ibadet etmeye başlar, gözlerinden acı gözyaşları boşanırdı. Şimdi kim bilir neredeydi? Ne Türk olabilmişti, ne de Alman... Her milletin haricinde, her ahlâkın dûnunda, kötü bir enmuzeçti. İki ziyadan bir karanlık hâsıl olması gibi annesinin, babasının milletlerindeki faziletler de, sanki onda birleşince bir feza-hat hâline geçmişti. Fon Sadrištayn genç yaşında milletine mefkûre peygamberi olan Orhan'ın ailesini düşündü. Oğullarının bu mazhariyeti, bu şerefi için ne kadar mesut olmuşlar, ne kadar iftihar etmişlerdi! Daima hayalin fevkinde, olmayacak şeyleri isteyen marazî bir baba gıptasıyla [79]

2 Arséne Lupin (Arsen Lüpen): Fransız yazar Mauris Leblanc'ın, bir anarşist ve akıllı bir hırsız olan Marius Jacob'dan esinlenerek yarattığı roman kahramanı, hırsız ve entrikacı tip.

"Ah, benim Hasip de böyle bir dâhi olsaydı..." diyordu. Orhan Bey... İşte her dâhi gibi onu da annesi yaratmıştı.

Acaba annesi nasıl ulvî, nasıl yüksek, nasıl mükemmel bir kadındı? Oğlunu ilhamın, hayatın, hakikatin tabiî membalarına götüren koca bir millete halaskâr yapacak kadar millî bir terbiye veren bu kadın acaba nasıl bir vücuttu? İhtiyar Fon Sadriştayn, içinden ruhuna akseden bu sualleri düşüne düşüne zayıf dimağını yordu. Koltuğunda bir afyon sarhoşu gibi sızıverdi.

Karısı pencereyi kaparken uyandığı zaman güneş çoktan batmış, ortalık tamamıyla kararmıştı. Boğaz, saraylar, karşı yaka, bütün liman, Üsküdar Köprüsü, Çamlıca Tepesi elektrik çiçekleriyle donatılmış; alkış, musiki, bando sesleri esirî bir tufan gibi her tarafı kaplamıştı.

"Bu gece rutubet var!"

"Ben çıkacağım." Madam Sadriştayn sordu: "Niçin?"

"Gezmeye..."

"Maksadın şenliği görmekse, buradan daha iyi görünüyor. Sokakta ne yapacaksın?"

"Hiç."

"Bak..."

İkisi ta yemek zamanına kadar pencereden güzel İstanbul'un nur içinde parlayışına uzun uzun baktılar. Hiç konuşmadılar.

* * *

Fon Sadriştayn bu millî bayramın ertesi günü, daha ertesi günü rahat edemedi. Vakıa nakris sızıları durmuştu. Lâkin "sabit bir fikir" ruhuna sükûn vermiyor, onu eski kayıtsızlığına döndürmüyordu. Acaba cihana böyle bir dâhi yetiştiren kadın nasıl bir şeydi? "Ah onu bir görsem..." diyordu.

Arzusunu unutamayan hasta bir ihtiyar asabiyetiyle üzülüyor, koltuğunda oturamıyordu. Öğle yemeğinden kalkınca yatak odasına geçti, giyindi. Kalın meşe bastonunu aldı. Sofrayı toplayan karısı "Nereye gidiyorsun?" diye sordu.

"Gezmeye."

"Geç kalma. Akşamlar rutubetli oluyor."

"Pekâlâ."

Kapıdan çıktı. Dar, karanlık merdivenleri dinlene dinlene indi. Yokuşa saptı. Ayaspaşa Parkı'nın önündeki küçük telefon merkezine girdi. Rehberde Orhan Bey'in adresini aradı. Buldu. Telefonu eline aldı: "Çamlıca, bir, beş..."

"Buyurun."

"Alo."

"Efendim."

"Orhan Bey'in köşkü mü?"

"Evet efendim."

Bu, ince bir kız sesiydi. Fon Sadrişтayn tekrar sordu: "Anneleri hanımefendi orada mı?"

"Buradalar."

"Ben kendilerini tebrike gelmek, ziyaret etmek istiyorum. Kabul buyururlar mı?"

"Kimsiniz? Sorayım efendim."

"Bir ihtiyar deyiniz."

"İsminiz?"

"Meşhur bir adam değil. Sadrettin, Anadolulu Şimendifer Kumpanyası mütekait memurlarından... Şöhretim Sadrişтayn..."

"Sorayım efendim, bekleyiniz."

İki dakika kadar bekledi. İnce ses aletin içinden tekrar aksetti: "Alo..."

"Efendim..."

"Buyurunuz, kabul edecekler. Ne vakit geleceksiniz?"

"Şimdi."

"Buyurun efendim."

Fon Sadrişтayn merkezden çıkınca parkın önünde duran otomobillerden birine atladı. "Çamlıca, Orhan Bey'in köşküne" dedi.

Görmeyen gözlerle etrafına bakıyor, göreceği büyük kadını düşünüyordu. Otomobil ona pek ağır yürüyor gibi geldi. Üsküdar Köprüsü'nü geçerken dayanamadı. Şoföre "Daha çabuk..." diye rica etti.

On beş dakikada Çamlıca'ya gelmişti. Otomobilcinin gösterdiği demir parmaklıklı bir kapıdan girince karşısında kal-

dığı manzaranın letafetinden şaşırdı. Balıksırtı geniş bir yolun iki tarafında büyük akasyalar sakin gölgeleriyle her tarafı kaplıyor, zarif tarhlarda isimlerini bilmediği çiçekler, vücutları görünmeyen peri gözleri gibi kendine bakıyorlardı. Tatlı kokular içinde yürüdü. İlerde bu gayet loş gölgeler altında daha beyaz duran mermer bir havuz vardı. Onun başına gelince durdu. Bir bülbül ötüyordu. Etrafına tekrar bir göz gezdirdi. Yasemin kemerlerle örtülü keçi yolları sarmaşıktan kameriyelere gidiyor, büyük büyük çamlar bahçe duvarlarını gizliyordu. Havuzun kenarındaki kamıştan kanepeye uzanacağı geldi. Berrak suyun içinde kırmızı balıklar uyuyorlardı.

"Ne letafet yarabbi!" dedi. Burası küçük bir cennete benziyordu. Orhan'ın nefis mısraları kadar hülya, haz, hayat doluydu. İstemeye istemeye kendi hayatını hatırladı. Böyle bir bahçenin hayali rüyasına bile girmemişti. Dar merdivenler, kalın möbleler, kaba dolaplar... Hâlbuki bu muhit baştan aşağı bir şiirdi. Kendi hayatı bu samimî şiirin yanında ağır bir nesre, bir bakkal dükkânının ilânına benziyordu. Evet, kendi hayatı çirkin değilse bile, hiç de güzel değildi. Vaktiyle kazandığı paralarla pekâlâ böyle güzel bir köşede yaşayabilir, yaşamanın ulvî zevkini tadabilirdi. Ama iktisat hırsı... onu her türlü güzellikten uzak bulundurmuş, "faydalı"dan başka her şeye düşman etmişti. Neticede ne kâr vardı? Biriktirdikleri paraları oğlu çalıp kaçmamış mıydı? Yine teessüründen kalbi burkuldu. Durmadı. Köşkün mermer peronuna ilerledi. Geniş pencerelerinin beyaz tülleri rüzgârla sallanıyordu. Önündeki havuzuyla neftî [80] gölgeler altında uyuyan bu minimini yuva öyle nefis, öyle bedî bir dekor teşkil ediyordu ki...

Fon Sadrıştayn, "Bu sahnede doğan, büyüyen nasıl dâhi olmaz?" dedi. Hayatında ilk defa, düşünmeden güzelliğin rolünü anlıyordu. Temiz basamakları yavaş yavaş çıktı. Camlı beyaz kapının elektrik düğmesine bastı, genç bir kız karşısına çıktı.

"?"

"Hanımefendiyi ziyarete geldim."

"Telefonla söylemiştiniz, değil mi efendim?"

"Evet."

"Buyurunuz."

Yol verdi. Fon Sadriştayn büyük şairin evini çok kalabalık tasavvur ediyordu. Hâlbuki burada çıt bile yoktu. Bastonunu portmantoya dayarken kıza "Orhan Bey burada mı?" diye sordu.

"Hayır efendim."

"Ya nerede?"

"İki hafta evvel Bolu'ya gitti."

"Kendi şenliğinde bulunmadı mı?"

"Hayır efendim."

Kızın kapısını açtığı küçük bir salona girdi. Sedirleri, duvarları, perdeleri o kadar zarifti ki... daha hepsine ayrı ayrı bakmadan yüreğinde tatlı bir heyecan duydu.

Kız, "Hanımefendiye haber vereyim" diye çekildi. Duvarlarda en meşhur Türk ressamlarının levhaları vardı. Ta kapının karşısında otuz sene evvelki seferî formalı bir genç zabit resmi asılmıştı. Bakışında necip bir derinlik parlıyordu. Fon Sadriştayn "Bu mutlaka şairin Çanakkale'de şehit düşen babası olacak!" dedi. Tavanın nakışlarında, yerdeki halının, döşemelerin renklerinde öyle bir ahenk vardı ki... insan bakarken kendisini bir "sükûn musikîsi" içinde sanacaktı. Kız arkasından, "Buyurun efendim." dedi. Fon Sadriştayn döndü. Kapıdan çıktı. Mermer sofayı geçti. Şimdi bu şiirden yuvayı yapan, bu şiirin içinde büyük dâhiyi yetiştiren büyük kadını görecekti. Yüreği yine tatlı bir heyecanla çarpmaya başladı. Önünde açılan kapıdan girdi. İndirilmiş bir perdenin yarım aydınlık gölgesinde henüz genç denecek bir kadının ayakta durduğunu gördü. Birden gözlerine inanamadı. Dikkatle baktı. Taş kesildi. Nefesi tutuldu. Etrafı karardı. Düşecekti.

"!"

"Değil mi? Sadrettin Bey?"

"Tanıdınız."

"..."

"Evet, buyurun oturunuz."

"..."

Fon Sadriştayn düşmemek için arkasına dayandı. Başını yere eğdi. Elleriyle yüzünü kapadı.

"Beni affediniz, beni affediniz!" diyebildi.

Orhan'ın annesi, gayet yüksek bir âlemden günahkârlara seslenen şefkatli bir melâike gibi sordu.

"Zaman her elemi siler, Sadrettin Bey, sıkılmayınız, size artık bir dargınlığım kalmadı ki, affedeyim. Yirmi beş sene... Fakat, haydi beni boşadınız, Almanya'da sevdiğiniz bir kadını üzerime aldınız, neyse... Fakat niçin iftira ettiniz? Biliyordunuz ki ben gayet afifim. Niçin o iftirayı geveze bir romancıya anlatıp yazdırdınız. İşte bu yara hâlâ içimde sızlıyor."

"Ben... söyle... medim!"

"O hâlde, onun o kadar mübalâğaları yetmiyormuş gibi, keyfi için bana attığı iftiraya niçin 'yalan' demediniz?"

Fon Sadrıştayn heyecandan boğuluyordu. "Onu da affediniz!" diye kekeledi. Başka bir şey söyleyemedi. Bu karanlıkta duramadı. Düşünemedi. Döndü. Kapıdan çıktı. Ürkmüş bir deli gibi kendisini bahçeye attı. Vaktiyle hakikatini inkâr ettiği bir mabetten kovulan perişan bir dinsiz nedametiyle bu zümrüt yuvadan, milletin bu mukaddes Kâbe'sinden hızla uzaklaştı.

* * *

Apartmanın kapısını açan Madam Sadrıştayn haykırdı: "Hani bastonun?.."

"..."

Kocasının cevap vermediğini görünce hiddetlendi: "Kânun-ı saniden beri dört bastondur kaybediyorsun. Bu dalgınlık değil, sersemlik..."

"..."

Fon Sadrıştayn odasına doğru yürüdü.

"Artık yalnız çıkarken, eline baston almaktan seni menederim!"

"..."

Yine cevap vermedi. Koltuğuna çöktü. Yaşarmış gözlerini Çamlıca Tepesi'ne dikti. Sofadaki duvar saatinin tik takları, mutfakta kaynayan patates tenceresinin fıkırtısıyla karışarak kulaklarında büyüyor, müthiş bir gürültü gibi beyninin ta içinde gümbürdüyordu.

Yeni Mecmua, C. 2, Sayı: 30, 31 Kânûn-ı sâni [Ocak] 1918, s. 76-80.

Cesaret

Perukâr salonunun nihayet köşesinde "palmiye" nevinden adını bilmediğimiz biçimsiz bir nebatın yeşil, eşek kulaklarına benzeyen iri yaprakları altında arkadaşımla oturuyor, sıramızı bekliyorduk. Saniyeler birer asır ağırlığıyla geçiyor, ben sabırsızlanıyordum. Demir gagalı geveze leylekler gibi durmadan şıkırdayan makasları dinliyor, "of, puf..." diyordum.

Önü boydan boya ayna olan uzun mermer masanın kenarında altı berber yavaş yavaş çalışıyorlardı. Arkadaşım sordu: "Ananın karnında nasıl durdun?"

"Yarım saat oluyor, be..."

"Daha neler!"

"Kalkalım, Allah aşkına!" diye yalvardım.

"Canın mı sıkılıyor?"

"Hem çok..."

"Öyleyse boş durma... canın sıkılmasın."

"Ne yapayım?"

"Müşterilere, duvardaki resimlere bak. Sonra gişeyi gör, gözünü bir kaldır..."

Müşterilere, daha içeri girer girmez, hangisinin işi daha çabuk bitecek diye bakmıştım. Kır saçlı, kırpık bıyıklı, tas kafalı, birbirinden berbat birtakım mendeburlardı. Duvardaki levhalara gelince, bunların da hepsi lavanta, kolonya, pomada ilânlarıydı. Gözlerimi gişeye çevirdim. Minimini bir Rum kızı...

"Ayol, pek küçük!" dedim.

"Küçükse sen zihninde büyüt. İki kat hayal, bir hakikat yerini tutar. Vaktin geçtiğini duymazsın."

"..."

Bu yavrucuğa bakarak hayalini zihnimde büyütmeye başladım. On yaş büyülttüm. Yirmi iki, yirmi üç yaşına getirdim. Evet sahiden güzel bir kız olacaktı! Şüphesiz bu açık sarı saçlar daha koyulaşacak, bu ince göğüs daha kabaracak, bu narin boyun daha kalınlaşacak, daha beyazlaşacaktı. Ama hayalim bu kıvamda durmuyordu; istemeye istemeye bu yetişkin kızı on sene, yirmi sene daha büyülttüm. Ah, beyaz ciltli insanlar ne çabuk ihtiyarlarlar! Yüzünü lekeler, çizgiler bastı. Göz kapakları morardı. Hayalim bu kıvamda da kalmadı. Bu zavallı kadını on sekiz sene daha büyülttüm! Neuzübillah...

Birden fâniliğin yeisini dayanılmaz bir kum sancısı acılığıyla duydum. Kendimi teselli için artık önümdeki altmışlık müşteriyi küçültmeye başlıyor, gençleştiriyor, kabak gibi çıplak kafasından gür kâküller fışkırtıyor, çökük yanaklarını pembeleştiriyor, bıyıklarını kumrallaştırıyor, soluk dudaklarına kuş kirazı rengi veriyordum! Makaslar ezelî çıkırtılarına devam ediyor, her tarafı beyaz boyalı salonun ciddî sükûnunu lacivert tersane esvaplı gayet küçük, sıska çırağın "alesta"[1] diye cevap verdiği "nero... zesto!"[2] naralarından başka birşey bozmuyordu. Ansızın sokağa bakan pencerelerin camları zangır zangır yerinden oynadı. Birden zelzele oldu sandık. Makaslar sustu. Müşteriler, berberler, ben, arkadaşım, küçük çırak, gişedeki narin kızcağız, uzun endam aynasına akseden hayallerimiz, hep birden kapıya baktık. Yüreğimiz ağzımıza geldi. Aman ya Rabbi! O ne heybetti! Mübalağasız iki metre boy... Siyah, Yavuz-vari palabıyıklar... Gördüğünü yiyecek gibi parıl parıl bakan müthiş, sarı kaplan gözleri... Sonra yüksekliği bir arşından ziyade, kocaman, ama çok kocaman bir kalpak... Belki beş kuzunun derisinden yapılmış korkunç siyah bir kalpak... Korkmadığım hâlde titremeğe başladım. Bu yeni gelen müşteri hiç kimseye bakmadan soyunuyordu. Büyük boz yakalı uzun siyah gocuğunu çıkardı. Yanına koşan küçük çırağın omzuna bıraktı. O anda çırak çöktü, o kadar ağırdı. Usturaları bırakan berberler imdadına yetiştiler. Gocuğu kaldırdılar. Ço-

1 Hazır, hemen (Rumca).
2 "Sıcak su!"

cuk kurtuldu. Geriye kaçtı. Ben daha beter titriyordum. Müthiş müşteri, "Çoluk çocuk istemem; bu, ayağımın altında kalacak... Kuvvetli bir adam bana hizmet etsin!" dedi.

"Malista..."[3]

"Malista..."

Ayağına baktım. Zırhlı gibi çizmeler... Çocuğun üzerine bassa değil, kaldırıma hızlı vursa ezecekti. Kalpağını çıkardı. Ceketini soyundu. Kalın belinde çok gümüşlü bir Çerkez kayışına takılmış koca bir rövelver, irili ufaklı kama, hançer sapları görünüyordu.

Bağırdı: "Ulan bana bakın! Ben beklemem ha... Beni kızdırmayın..." Müşterilerini bu müthiş manzara karşısında tamamıyla unutan berberler hep bir ağızdan cevap verdiler: "Buyurunuz paşam! Buyurunuz paşam!"

"Hah... şöyle!"

"..."

"Adamına göre muamele etmeli."

"..."

"Siz benim kim olduğumu bilmezsiniz."

"..."

Mesut bir tesadüf neticesi olarak kapının yanına isabet eden ilk koltuktakinin tıraşı bitmişti. Müthiş müşteri onun yerine oturdu. Ben "sıra hakkı"mı aklıma bile getiremedim. Gişedeki kız, dışarı çıkandan parayı alır almaz başını aşağı çekti. Fırtına bulutları içinde batan bir Zühre yıldızı gibi görünmez oldu. Arkadaşım "Sarardın..." dedi. Kızdım.

"Nasıl sararmam? Ötekilere de baksana... Kimin benzinde kan kaldı?"

"Bize ne yapacak?"

"İsterse hiçbir şey yapmasın!" dedim. [94]

Yalnız manzarası yürek oynatmaya kâfiydi. Sirklerde bile demir kafes içinde homurdayan aslana bakarken insanın tüyleri ürpermez mi? Bununla beraber bu hayvanın mahbesinden çıkıp bizi parçalamayacağını pekâlâ biliriz; fakat bu emniyet ne para eder? Makasların bile gevezelikleri hafiflemişti. Müşteriler dönüp bakmaya cesaret edemedikleri bu yeni gele-

3 Evet...

ne, aynadaki hayallerinin ürkmüş gözlerini dikiyorlar, şüphesiz benim gibi tüyleri ürpertecek şeyler düşünüyorlardı. Aynanın içinden, gözü gözüme çarpacak korkusuyla kalbim atarak, kolalı yakasını çıkardığı kalın kırmızı boynunu, geniş omuzlarını görüyordum. Azgın bir boğa gibiydi. Siması, çatık kaşları, büyük ağzı insanın ödünü koparacak derecede müthişti. "Kim bilir nasıl ateşlere girmiş, nasıl düşman sürülerini önüne katarak sürmüş, er meydanında ne hayale sığmaz yararlıklar göstermiştir!" diyordum. Tıpkı granitten canlanmış bir cesaret âbidesini andırıyordu. Evet daha yeryüzünde böyle "fevka'l-beşer" devler yaşıyordu. Sanki hâlâ "Kan Kalesi", hâlâ "Battalgazi" devrinde gibiydik. "Harbi ortadan kaldırmaya çalışan" filozofların ham hayalleri aklıma geliyor, gülümsüyordum. Allah bu mümtaz vücutları şüphesiz yalnız muharebe, yalnız şecaat, yalnız hamaset, yalnız kahramanlık için yaratmış olacaktı. Bu ruhta, bu gururda, bu cesarette, bu heybette insanlar olmasa en mukaddes ananeler erir, hudutlar bozulur, hak kaybolur, tarihler, şerefler, kıymetler, efsane hâline geçerdi.

* * *

İşte böyle her faziletin esasını teşkil eden "cesaret" mevhibesine dair felsefeler yaparak dalmış gitmişim! Boşalan bir koltuğa arkadaşım kalkıp oturmuş. Haberim olmamış. Palmiyenin altında yapayalnız önüme bakıyor, yorgun dimağımla, Selim Sırrı'yı hatırlayarak: "Şu beyazlı siyahlı döşeme taşlarının üzerinde ayakla dama oynanılsa bu yeni bir spor olabilir mi? " diye düşünüyordum... Ansızın deminki zelzeleden daha şedit bir gürültü kopmasın mı? Bu sefer sarsılan camekânlar, kapı falan değil... Uzun ayna, mermer masa, sandalyelerdi! Gözlerimi kaldırdım. Heybetli müşteriyi, akaju gişeye arkasını vermiş, yere çömelmiş, bağırıyor gördüm: "Aman, aman..."

!!!?!

Diğer müşteriler, berberler, aynadaki hayalleriyle beraber ona döndüler. İlk şaşkınlığı geçirenler sordular: "Ne var? Ne var?"

"Aman, işte üstünde vallahi!"

"Neyin üstünde?"

"İşte onun..."

.....

Titreyen mütekallis elleriyle, usturasının altından kaçtığı zayıf berberi gösteriyor, feryadı basıyordu. O anda içime bir şüphe girdi. Acaba –Yunanlı mı, yerli mi, ne olduğu belli olmayan– hain berber, ustura ile bu arslanın damarını mı kesmişti? Ayağa kalktım. Zaten en büyük, en kahraman cesurlar en korkakların hıyanetine kurban gitmemiş miydi? Tarih buna şahitti. Yaklaştım. Berberleri ittim. Aralarından başımı çıkardım. Sordum: "Hemşehrim, bana söyle, ne var?"

Korkudan gözleri dönmüştü. Deminki kırmızı yüzü şimdi limon sarısıydı. Çarpan çenesinde koca bir tutam sabun duruyordu.

"Üstünde vallahi, üstünde..." dedi.

"!"

İçimden "Mutlaka zehirli bir iğne, bir kama falan olacak!" dedim. Kaçırdığı müşterisine şaşkın şaşkın bakan berberi bir süzdüm. Hemen gözüme kestirdim. Üzerine yürüdüm.

"Çıkar üstündeki şeyi!" dedim.

"Neyi?"

"Çıkar diyorum."

"Neyi be, zanum?"

"..."

Ama... hakikaten neyi çıkaracaktı? Ben de bilmiyordum. Berberin şaşkın gözlerinden gişenin dibinde hâlâ tir tir titreyen çam yarması kahramana döndüm.

"Neresine sakladı?" dedim.

"Sak... la... ma... dı!"

"Ya ne yaptı?"

Korkudan hıçkırığı tutmuştu. Lâkırdı söyleyemiyordu.

"Üs... tün... de!"

"Neresinde?"

"..."

"Belinde mi? Cebinde mi?"

"Hayır, yakasının yanında!"

Berberin arkasında beyaz uzun bir keten gömlek vardı. Yakasında bir şey yoktu. Ayaktakilerle beraber dikkatle bakarken yerdeki "Vallahi yürüyordu..." dedi.

Döndüm. Durdum. Aptallaştım: "Yürüyor muydu?"

"Aşağıdan yukarıya..."

"..."

Yine durdum. Önüme baktım. Mevki pek müşküldü. Gülünç olmamak lâzımdı! Ben şiş, iğne, silah falan sanıyordum. Arananın hem canlı, hem yürüyen bir şey olduğunu anlayan müşteriler, berberler, müteredditadımlarla yaklaşıp eğiliyorlar, berberin yakasına bakıyorlardı. Ben, aldandığı şeyin birden farkına varan kurnazlara mahsus bir sükûnla başımı salladım. Evet, bu bir "bit" olacaktı... Küçük bir bit! Fakat büyük ölüm! Bir tifüs ejderhası! Hemen daima felsefe yapmaya hazır, kurulmuş bir makineye benzeyen "ukalâ dimağım" muhakemeye başladı: İşte en cesur ruhlar bile mukavemet, mücadele edilmez bir düşman karşısında cesaretini kaybediyordu. Şu kalın çizmeli, Yavuzvari palabıyıklı Karadağ tabancalı, Çerkez kamalı dev, şüphesiz bir sürü kurda, canavara, kaplana rast gelse böyle titremez, gözünü kırpmaz, hepsini keser biçerdi. Ama bir kere tifüs mikrobu vücuduna girerse... ne yapabilirdi? Hiç, hiç... Korkusu pek makuldü. Ben, bunları bir yıldırım süratiyle düşünür, neticeler çıkarırken, arayanlardan biri "Na, işte..." diye haykırdı. Sordum: "Bir 'bit' değil mi?"

"Hayır."

"Ya ne?"

Aranılan şey, kendi yakasında bulunan berber, hiddetle bana baktı: "Estağfirullah, burada yok bit... Bir at sineği..."

"At sineği mi?"

"Evet..."

"..."

Yerde titreyen cesur müşteriye döndüm.

"At sineği işte..."

"İyi ya..." diyordu, "Allah aşkına tutunuz! Üstüne basıp eziniz! Benim at sineğiyle hamam böceğinden ödüm kopar!.."

Demin gocuğunun altında ezilen sıska çırak koştu. Hepimizin gözü önünde bu at sineğini tuttu. Yere attı. Ezdi. Titremesi dinen dev, yavaş yavaş, doğruldu. Boynundan havluları çıkardı. Masaya fırlattı. Hızla ceketini, ağır gocuğunu giydi. Kalpağını, o müthiş, kocaman kalpağını başına geçirdi. Berber tıraşını tamamlamak için koltuğa çağırdı: "Oturunuz, bitirelim efendim."

Hâlbuki o hiç duymuyor, işitmiyordu. Cebinden çıkardığı bir mecidiyelik kâğıdı gişeye fırlattı.

"Artık sinirlerim oynadı! Burada duramam!" diye, yarım kalmış tıraşıyla çenesinin favori sabunuyla kendini dışarı attı. [95]

Hepimiz, aynadaki şaşkın hayallerimizle beraber... arkasından bakakaldık. Korkunç kasırgalardan sonra doğan bir sabah yıldızı gibi sarı saçlı mini mini, beyaz kız, gişesinin ufkunda göründü. Ama bu sefer çok şen, çok parlaktı. Bizim böyle bakıp kalışımıza güzel başını sallıyor, ufacık ellerini çarparak: "Hesto diyavolo... Hesto diyavolo..."[4] diye gülmekten katılıyordu.

Yeni Mecmua, C. 2, Sayı: 31, 8 Şubat 1918, s. 93-95.

4 Hadi ordan Şeytan... hadi ordan... (Rumca).

Külâh

Mıstık katmerli bir muhacirdi. Bulgaristan'da doğmuş, büyüyüp biraz aklı başına gelince hemen hududun on dakika ötesine kapağı atmıştı. "Türkiye değil mi? Hududu geçer geçmez Bağdat'a kadar müsavi!" diyordu. Az zamanda Babyak'taki Türkçe bilmez Pomakların akıl hocası oldu. Bulgaristan'da kalan akrabalarıyla mektuplaşmaya hacet yoktu. Onlarla Bulgar hudut karakolundaki nöbetçinin süngüsü altında, küçük bir hediye mukabilinde, saatlerce oturup konuşabilirdi. Kurnazlığı sayesinde memleketinden çıkmadan muhacir olmuştu. Hatta içtiği "Karasu" bile doğduğu kasabadan geçiyordu. Fakat birgün Babyak mıntıkasında bir "hudut tashihi" yapıldı. Yerleştiği köy yine Bulgarlara kalınca, yuvasını bozmaya mecbur oldu. Bu sefer hudut kenarının içerilere müsavi olmadığını anladı. Ta Nevrekop'a kadar indi. Dört beş sene geçmeden Balkan Harbi parladı. Hemen annesiyle İstanbul'a kaçtı. Dimetoka'nın metniyle kulakları dolmuştu. Kalktı, oraya gitti. Bir köye yerleşti.

İçinden "Artık biz ölünceye kadar muharebe olmaz!" diyordu. Köyünün kahvesinde Cihan Harbinin havadislerine inanamadı. Fakat...

"Vay anasını! Yalan be!" diye haykırdı.

"Hudut düzeltilecek!" diyordu.

Hakikaten bu hudut düzeltildi. Mıstık'ın muhacir gibi yerleştiği köy yine Bulgarlara geçti. Bereket versin ihtiyar annesi ölmüştü. Gamsız bir serseri tevekkülüyle, tek başına Ergene Köprüsü'nü aşarken "Evveli Şam, ahiri Şam!" dedi. Bu ka-

dar kısa bir zaman içinde "birbiri üstüne dört defa muhacir olmak" onun yerleşmek heveslerini söndürmüştü. Gözünü yumdu. Anadolu'ya atıldı. Aldatılabilecek milyonlarca saf adamlar arasında kalınca Şam'ı mamı unuttu. Şehir şehir, kasaba kasaba dolaşmaya, ticaret etmeye başladı. Önüne gelene külâh giydiriyordu. En kârlı bulduğu ticaret, hayvan alım satımıydı. Bir kasabadan alınan atın, yahut eşeğin pahası, en yakın kasabaya götürülünce değişiveriyordu. Bu pahayı, Mıstık kurnazlığı sayesinde değiştiriyordu. Kırmızı kuşağında, Rumeli'ndeki tabancasının yerine sokulu kara gönlü makas her hayvanın değerine yüzde altmış ilâve ederdi. En miskin bir beygiri alınca tırnaklarını temizler, yağlar, yelesini, kuyruğunu Frenkvarî keser, düzeltirdi. Sonra torbasındaki o kimseye göstermediği, kimseye ismini söylemediği siyah ottan bir tutam yedirince zavallı hayvanı yirmi dört saat şaha kaldırır, gözlerini parlatır, azgın bir ejderha hâline sokardı. Lâkin at pazarlarında daima karşısına çıkan bir rakibi vardı. Onun alacağı hayvanı arttırır, en kâr bırakacak fırsatları elinden kapardı. Herkesin "Molla" diye çağırdığı bu herifin ismini bilmiyordu. Yerden yapılı, çember sakallı, kalın çatık kaşlı, kırk beşlik bir softaydı. Küçük siyah gözleri hep önüne bakar, ince beyaz sarıklı kalıpsız fesinin altında tıraşlı kafası, geniş ensesi terden parıl parıl parlardı. Mıstık'ın beğenmeyip bıraktığı en miskin, en hasta, en ihtiyar hayvanları bile alıyor, bir gün içinde gençleştiriyor, kuyruğunu, yelesini kesmeden şeklini değiştiriyor, gözlerini parlatıyor, şahlandırıyordu.

* * *

Mıstık henüz geldiği kasabanın hanından girerken yine bu herifi gördü. Yeni bir zarara uğramış gibi birden bire canı sıkıldı. Ama bozuntu vermedi.

"Merhaba Molla!" dedi.

"Merhaba!" Şimdiye kadar hiç konuşmamışlardı.

"Hayvan almaya mı geldin?"

"Sana ne?.."

"...."

"Neye geldimse geldim."

Mıstık kirli zayıf elini seyrek sarı bıyıklarına kaldırdı. Çakır gözleri bakacak yer bulamadı. Renksiz dudaklarını kısarak gülümsedi.

"Ortak olalım be..." dedi.

"Olalım."

Molla da gülümsedi. Döndüler. Hanın avlusuna doğru yan yana yürüdüler. Kahvenin önündeki eski peykeye oturdular. Ayaklarının dibinde iri alacalı bir tavuk "gut, gut, gut" diye civcivlerini gezdiriyordu. Pazar yarındı.

Mıstık koynundan tütün kesesini çıkardı. Mollaya uzatırken peykenin yanındaki pencereden içeriye bağırdı: "Bize iki kahve getir."

Molla "Ben oruçluyum!" dedi.

Mıstık anlamadı: "Ramazanda mıyız yahu?"

"Hayır."

"Üç aylarda mıyız?"

"Hayır."

"Eey, bu ne orucu?"

"Ben bütün yıl, bir gün yer, bir gün tutarım!"

"Sahi mi?"

"Vallahi..."

Mıstık tütün kesesini tekrar koynuna soktu. Eğildi, camsız pencereden kahveciye "İstemez, kahveleri yapma" diye seslendi. İçinden "Bu gebeşin kafasına ben bir külâh geçiririm!" dedi. Kendisinin sofuluğundan, küçükken hafızlığa çalıştığından, ama hastalandığı için vazgeçtiğinden, babasının yirmi yedi defa hacca gittiğinden bahsetti. Molla yere bakarak dinliyor, başını sallıyor, inanıyor; Rumelililerin sağlam Müslüman olduklarını söylüyordu. Mıstık sordu: [128] "Sen nerelisin?"

"Kayserili."

"Kayseri nerede?"

"Bu tarafta."

Molla kısa parmaklı tombul eliyle hanın kapısını gösteriyordu. Mıstık, geldiği ciheti hatırlayarak, "Konya tarafında mı?" diye sordu.

"Hayır canım, daha yukarılarda."

"..."

Mıstık Kayseri'nin nerede, hem ne olduğunu pek iyi bilmiyordu. Rumeli'de bıraktığı çiftlikleri de anlattıktan sonra yaptığı kapıyı kâfi gördü. İşlere geçti. Konuştular. Anlaştılar. O günden itibaren ortaklığa karar verdiler. Kâra, zarara, sermayeye ortak oluyorlardı. Mıstık yine içinden "Ben sana bir külâh giydireyim de, gör!" dedi.

Ertesi gün pazarda hayvanları beraber sattılar. Mollanınkiler daha genç, daha dinç duruyordu. Birkaç gün daha burada kalıp çürük hayvanlar toplamayı sözleştiler.

İkisi de bir handa, karşılıklı birer küçük odada yatıyorlardı.

Bir gece Mıstık'ın odası[nın] kapısı vuruldu. Kalktı. Sürmeyi çekti. Açtı. Baktı ki ortağı...

"Hayırdır inşallah Molla?.."

"Sabahleyin ben bir köye kadar gideceğim. Sana şimdiden unutmadan söyleyeyim. İyi bir iş var."

Mıstık gözlerini daha ziyade açtı: "Ne?"

"Valinin çocuğu için benden bir beyaz eşek istemişlerdi. Seksen liraya kadar satabileceğiz."

"Eey?"

"Ben yarın burada yokum. Sen ara, bulursan otuz, kırk, hatta elli lira bile ver. Mutlaka al."

"Beyaz eşek olur mu?"

"Olur ya..."

Mıstık şaşaladı. "Şaka mı ediyor?" diye sofu ortağının yüzüne dikkatle baktı. Hayır... ciddiydi. Sordu: "Eey, burada bulunur mu?"

"Ne bilirsin? Belki bulunur."

"Pekâlâ, yarın ararım."

Molla, saf bir ortak samimiyetiyle ona akıl öğretti: "Buranın en birinci çambazı Hacı Hüseyin'dir. Sen tanımazsın. Şimdi çok ihtiyar olduğu için evinden çıkmaz. Şadırvanın karşısına gelen sokaktan git, git, git. Orada birine sor. Gösterirler. Çiftlik gibi bir ev... Pazara gelmez. Oturduğu yerde cambazlık eder. Ondan iste. De ki: 'Akşama kadar mutlaka bir beyaz eşek bul.' Elli liraya kadar vaat et."

"Pekâlâ!"

Mollanın ağzından sert bir rakı kokusu çıkıyordu. Küçük lâmbanın hafif aydınlığıyla gölgelenen yüzünde yorgun bir neşe vardı. Gözleri dumanlıydı. Mıstık ortağının gündüz oruçlu olduğunu hatırladı. Bir lâtife etmek istedi.

"Keşke beni de iftara davet edeydin! Beraber içerdik..." Molla reddetti: "Hâşâ! Ben ömrümde bir katre ağzıma koymamışım, elhamdülillah..."

"Eey, bu koku ne be?"

"Dişim ağrıyor, rakı ile ağzımı çalkadım."

"Ya..."

"Evet."

"Öyleyse Allah rahatlık versin!"

"Sana da..."

Mıstık, odasının kapısını kapayınca yine "Gidi gebeş seni! Ben sana bir külâh giydireyim de, gör!" dedi. Ayakta duramayacak kadar sarhoş olduğu hâlde yine sofuluk taslayıp ömründe ağzına bir katre koymadığını söylemesi Mıstık'ın sanki izzet-i nefsine dokunmuştu. "Beni aptal yerine koyuyor ha..." diye ellerini kalçalarına dayadı. Durdu. Gözlerini küçülterek yere baktı: "Şuna bir külâh... İlk fırsatta bir külâh..."

Döndü. Kapıyı sürmeledi. Soyunmaya başladı. Kendisi de "sıtma tutmasın" diye torbasında daima birkaç şişe konyak gezdirirdi. Onun için kafası gündüzden tutkundu. Hemen uyuyuverdi.

Sabah olunca kahvesini içmeden dışarı atıldı. Sokakların inek, öküz, kaz, koyun kalabalığı içinde yürüdü. İhtiyar Cambaz Hüseyin'in evini buldu. Bu, ak sakallı, kısacık boylu, şeytana benzer bir adamdı. On altı yaşında bir çocuk kadar çevikti. Yürürken zıp zıp sıçrıyordu. [129]

Mıstık selâmdan sabahtan sonra beyaz bir eşek istediğini söyledi. İhtiyar böyle bir hayvanın bulunacağını ümit etmiyordu. Elli senedir cambazlık ettiği hâlde ancak ömründe bir defa beyaz eşek görmüştü.

"Ama ara sıra bir uğra..." dedi, "kısmetin varsa bulunur."

"Akşamları uğrarım."

"Ne vakit istersen..."

"...."

Mıstık o gününü akşama kadar hayvan aramakla geçirdi. Kelepire benzer bir şey bulamadı. Ortağı Molla gittiği yerden gelmemişti. Akşama yakın canı sıkılmaya başladı. Beyaz eşeği bulup bulmadığını anlamak için değil, sırf kendisiyle konuşup malûmat peyda etmek için ihtiyar cambazın evine gitti. Kapıyı vurdu. Karşısına çıkan Hacı Hüseyin "Oğul, senin talihin varmış!" diye bağırdı, "bir beyaz eşek buldum."

"Ne çabuk?"

"Sen gider gitmez, şişmanca, simsiyah bir Arap geldi. Ama tuhaf bir Arap. Başında yeşil bir hacı sarığı... Ben Hicaz'da askerlik ettiğim için Arapça bilirim. Arapça konuşmaya kalktım. 'Gurbette unuttum' dedi. Allah kimseyi gurbete düşürmesin! İnsan ana dilini bile kaybediyormuş! Bu zavallı hacı parasız kalmış. Yedeğindeki süt gibi beyaz eşeği bana sattı. Kırk liraya aldım."

"Çok be!"

"Ne yapalım? Sen elliye kadar ver demedin mi?"

"Çok iyi canım, nerde bakalım, bir görelim."

"Gel... Ahırda."

Mıstık sık adımlarla hızlı hızlı yürüyen asabî ihtiyarın arkasına takıldı. Dış avluyu geçti. Geniş bir ahıra girdi. Köşede hakikaten süt gibi bembeyaz bir eşek duruyordu.

"Çok güzel, yarın gelir, alırım" dedi. İhtiyar sordu: "Şimdi neye almıyorsun?"

"Yarın sabah, dedim ya... Akşamın hayrı, sabahın şerrinden beterdir."

"Olur, sabahleyin gel."

"Güneş doğarken..." dedi. Çıkarken avlunun çitlerine, kapının kenarlarına, ahırın saçaklarına çaktırmadan dikkatli dikkatli baktı. Gözleri sokağın karmakarışık izlerinde, hana dönerken "Bu fırsatı kaçırmamalıyım!" diyordu. İşte beyaz eşek bulunmuştu. Bunu Mollanın haberi olmadan alıp valiye götürmeli, bütün kârı cebellübe atmalıydı. Ama Molla eşeğin bulunduğunu haber alırsa gider, arttırır, yine işi bozardı. "Ona duyurmam" dedi. Düşünmeye başladı. Hana gelinceye kadar planını kurmuştu. Odabaşı ile hemen hesabını kesti. "Bu gece ay ışığı

var. Ben aşağı köye gidiyorum. İki üç gün gelmeyeceğim" diye heybelerini omuzladı. Gizlice başka bir hana gitti. Sabahı dar etti. Erkenden, ortağına giydireceği külâhı düşünerek uyandı. Bir ucunu pencerenin parmaklığına bağladığı uzun kırmızı kuşağını döne döne sararken, yanında başka birisi varmış gibi kendi kendine konuşmaya başladı: "Hacı Hüseyin'e niçin kırk lira vereceğim?"

"Ya ne yapmalıyım?"

"Çitler alçak. Kapı da harap. Köpek de yok. Gidip gece çalarım."

"Sonra?"

"Bugün çarşıdan boya alırım. Derenin kenarına götürür saklarım. Eşeği gece götürür orada boyarım. Sabah karanlığında hanla hesabımı keser, boyalı eşeğe biner, vilâyetin yolunu tutarım."

"Vilâyete gidince?"

"Eşeği sıcak su ile yıkar, valiye satarım."

"Molla?"

"Külâhı giydiğinin farkında olmaz bile..."

"..."

Poturunun açık kalmış düğmelerini iliklerken gözünün önüne Mollayı getiriyor, başındaki beyaz sarığının yerine küçük bir Rumeli külâhı geçiriyor, bu külâhı hayalinde bir sağa, bir sola, bir arkaya, bir öne eğerek eğleniyordu.

Çarşıdaki dükkânların hepsini dolaştı. Kınadan başka boya bulamadı. İki okka kına aldı. Kasabadan dışarı çıktı. Derenin kenarında kuytu bir yer buldu. Mollaya rast gelmemek için kasabaya dönmedi. Gece oluncaya kadar orada oturdu. Kesesindeki tütünlerin hepsini içti, bitirdi. Hava bozuktu. Siyah bulutlar bazen ayı örtüyor, her tarafı vakit vakit koyu bir karanlık kaplıyordu. Mıstık gece yarısından sonra bu karanlığın içinde yürüdü. Düşe kalka Hacı Hüseyin'in evine geldi. Durdu. Dinledi. Ses seda yoktu. Çite tırmandı. Akar gibi avluya indi. Tekrar etrafı dinledi. Bir şey duyamadı. Yürüdü. Ahıra gitti. Kapı aralıktı, itti. İçeri girdi. Yine karanlığı dinledi. Cebinden çıkardığı kibriti çaktı, Köşede, eşek tıpkı bir mermer parçası gibi bembeyaz duruyordu. Ayaklarının ucuna basarak

yürüdü. Yuların bağı kördüğüm olmuştu, Elleriyle, dişleriyle uğraşarak çözdü. Yavaş yavaş soğukkanla kapıdan çıkarken boğazına boğucu bir şey sarıldı. Beyninde bir yaygaradır koptu: "Hırsız var, hırsız var, koşun çocuklar, hırsız var..."

....

Mıstık çabalandı, çırpındı, kurtulamadı. Avlunun sağındaki yer odalarından elleri ışıklı kadınlar koşuyorlardı. Korkudan patlamış gözleri, boğazına sarılanı tanıdı. Bu, Hacı Hüseyin'di. Dün sabah bir yabancının gelip kendisinden yüksek fiyatla damdan düşer gibi bir beyaz eşek istemesi... sonra o gider gitmez yine damdan düşer gibi tuhaf kıyafetli, Arapça bilmez bir Arabın kendisine bir beyaz eşek getirip satması... daha sonra, ertesi gün gelip eşeği alacağını söyleyen müşterinin görünmemesi onu şüpheye düşürmüştü. İşte "Bunda bir kurt yeniği var!" diye bu gece uyuyamamış, kuyu başındaki bostan gölgeliğinde beklemişti. Yakaladığının gelmeyen müşteri olduğunu görünce öfkesinden deli olacaktı.

"İp getirin!" diye haykırdı. Çoluk çocuk, damat, gelin, bütün ev halkı uyanmıştı. Kalın iplerle Mıstık'ı sımsıkı bağladılar. Canını çıkarıncaya kadar dövdüler.

* * *

Sabahleyin yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu. Hacı Hüseyin, damatlarıyla kalın incir ağacından gece yakaladığı hırsızı çözdü. Ayaklarının bağlarını gevşetti, arkasına taktı. Beyaz eşekle beraber hükümet konağına doğru yürüdü. Ahırdan bembeyaz çıkan eşeğin rengi atıyor, boynunda, sırtında, sağrısında yol yol beyaz siyah çizgiler peyda oluyordu. Eşeğin rengi şakır şakır yağan yağmurla böyle harelendikçe Hacı Hüseyin, daha beter hiddetleniyor, dönüp dönüp Mıstık'ın ensesine tokatları indiriyor, "Gidi sizi dolandırıcılar! İlk önce sen gelirsin, sonra arkadaşın o yalancı Arap! Çıkarın altınlarımı..." diye küfürleri basıyordu. Gören alaya katıldı. Vaka hemen duyuldu. Bütün kasaba hükümetin avlusuna toplandı. Bir eşeğe bakıyorlar, bir Mıstık'a... Gülmekten katılıyorlardı. Dün boya aradığı dükkâncılar; kına aldığı aktar, hancılar onu tanıdılar.

Daha jandarma zabiti gelmemişti. Uzun boylu çavuş yanındaki neferlerine gülerek emrini verdi.

"Tıkın şu uğursuzu bodruma! Yağmur altında eşek gibi onun da rengi değişmesin!"

Neferler Mıstık'ı tuttular. Ahalinin arasından çektiler, kollarının bağlarını çözmeden dar bir kapıdan kapkaranlık bir yere fırlattılar. Mıstık bu karanlıkta yapyalnız kalınca, Mollanın kendine ettiği oyunu sezer gibi oldu. Gözünün önünde siyaha boyanmış, çember sakallı bir çehre kırmızı dilini çıkararak sırıttı. Bu hayalin tıraşlı başında giydiremediği külâh yerinde yeşil bir hacı sarığı vardı. Şimdi ne yapacaktı? Ne cevap verecekti? Düştüğü bu tuzaktan nasıl kurtulacaktı? Öyle bir tuzak ki... Hem hilekârlık, hem dolandırıcılık, hem hırsızlık... Düşünüyor, düşünüyor, aşık kemiklerine kadar kafasına geçirilmiş üç katlı kurşun bir külâhın altında ezilmiş gibi kıvranıyor, karanlıkta ayaklarını yere vurarak "Tuh bre anasını! Tuh bre anasını!" diye suratını bir sağa, bir sola çeviriyordu.

Vakit, Sayı: 127, 25 Şubat 1918, s. 2; Sayı: 128, 26 Şubat 1918, s. 2; Sayı: 129, 27 Şubat 1918, s. 2.

Hâtiften Bir Seda...

Mahallenin yeni yetişen gençleri Hacı İmadettin Efendi'nin yalnız ismini bilirlerdi. İçlerinde daha yüzünü gören yoktu. Orta yaşlılara gelince; yirmi sene evvel hac dönüşünde yeşile boyanmış kapısından girerken bir defacık onu görebilmişlerdi. Geveze ihtiyarlar kahvede, sokakta, mescitte, gece toplanmalarında hayal meyal tanıdıkları çocukluk arkadaşlarının faziletlerini, sofuluğunu anlata anlata bitiremezlerdi. Namı civarda "Radiyallahu anh"[1] diye anılan bu zat hakikaten canlı bir evliya gibiydi. Geçmiş takva asırlarından ahir zamanın bu günlerine nasılsa kalmış bir zahit sanılırdı. Bu fâni dünyadan elini ayağını tamamıyla çekmişti. Yıllar vardı ki dışarı çıkmak değil, hatta evinin ikinci katına bile inmiyordu... En yukarıda sokak üstüne küçük bir odanın içinde gece gündüz, sabah akşam ibadetten başını kaldırmazdı. Yatağı, yerdeki kuru seccadesi; yorganı, sırtındaki eski abasıydı. Pencerelerinin kafesleriyle perdeleri daima inikti. Bu sakin, bu karanlık odanın dışında dar sofadaki perdesiz pencerecikten akan loş aydınlık altında abdesthane, gusülhane, abdestlik kapları duvarlara dayanmış boş tabutlara benzer, abdest musluğunun hizasındaki alçak musandıra minimini bir çocuk teneşirini andırırdı.

Hacı İmadettin Efendi "dünya kelâmı" da etmezdi. Yirmi senedir işaretle konuştuğu sadık karısı Naciye Hanım her akşam iftarlığını, her gece sahurluğunu değirmi bir bakır sininin içine kor, ayaklarının ucuna basarak musluğun yanına bırakır-

1 "Allah ondan razı olsun."

dı. Âkil baliğ olduğu sabahtan beri öldürmeğe çalıştığı "nefs-i emmare"sini canlandırmamak için et, yumurta, yoğurt yemez, süt filân içmezdi. Yediği yalnız zeytin tanesi (ama kalamata değil, siyah zeytin), kuru incir, hurma, bayat ekmekti. İçtiği suydu. Bütün dünya işlerine karısı Naciye Hanım bakar, vakıflarından, iratlarından paraları toplar, evi idare eder, mahallenin fakir kızlarını, kimsesiz dulları, muhtaçları vakit vakit sevindirirdi. Mahallede değil, hatta civar semtlerde oturanlar bile Zümrüdüanka kuşu gibi adını duyup kendini görmedikleri Hacı İmadettin Efendi hakkında gayet derin bir hürmet beslerlerdi. Derlerdi ki: "Dünya, bu gibilerin yüzü hürmetine duruyor. Yoksa şimdiye kadar çoktan batardık!"

Lâkin bu kadar mukaddes, bu kadar sofu, bu kadar mübarek bir adamın bir de oğlu vardı ki... neuzubillah! "Eşi düşman başına" demeye kalbinde bir parça merhameti olan insanın ağzı varmaz. Gece gündüz içen rezil bir sarhoş! Namussuz bir kumarbaz! Çapkın, mütecaviz, cesur, edepsiz bir tulumbacı! Yalnız mahallenin değil, bütün semtin ahalisi onun şerrinden yaka silkerdi. Şehrin dört tarafında ayrı ayrı lâkapları, isimleri vardı. Bunların içinde en kullanılan İstanbul zabıtasının resmen kabul ettiği isimdi: Kötü Tahsin. Kapalı kadınlara lâf atar, açık kızların olmayacak yerlerine dokunur, tenhada rastladığı çocukların ayaklarından zorla potinlerini çıkarıp alır, en yüksek duvarlardan atlar, dükkân peykeleri kırar, hâsılı akla gelmez hıyanetler yapardı. Kötü Tahsin'i babası daha sekiz yaşında iken, bir kız çocuğunun yanağını ısırdığını duyunca reddetmiş, teyzesinin yanına vermişti. O vakitten beri Yedikule bedenlerinde kuş tutmaya, dalavere çevirmeye, Samatya izbelerinde yatmaya alışan Kötü Tahsin büyüyünce en meşhur serserilerin serdarı olmuştu. Kırk yılda bir mahalleye de uğrardı. Kahveye sendeleyerek girerken "Hoş bulduk imanım!" diye bir nara atar, akabinde bu suali sorardı:

"Bizim ölüsü kınalı moruk daha caddeyi tutmadı mı?"

"..."

"Ulan, bir hayırlı haber versenize bana..."

Kimse sesini çıkarmaz, herkes "Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar" hikmetini hatırlayarak önüne bakar, tavlayı, iskambili, nargileyi bırakanlar yavaş yavaş sıvışıp giderlerdi. Kötü

Tahsin, ömründe iki defa yüzünü gördüğü mukaddes babasının sabırsızlıkla ölümünü beklerdi. Bu onun en kuvvetli bir mefkûresiydi. Kendisine epeyce bir şey kalacaktı. Tabiî bunların hepsini satacak, vur patlasın çal oynasın, Beyoğlu'nda yiyecekti. Bazen kafayı iyice çekerek eve de uğrar, oğluna görünmeyi en büyük bir günah sanan annesinden "fidye-i necat" gibi birkaç lira koparırdı. Hacı İmadettin Efendi kıratında bir zatın sulbünden böyle bir evlât gelmesi sırf rabbanî bir cilve eseriydi. Yoksa herkes, hatta zabıta bile biliyordu ki Kötü Tahsin besmelesiz, şartsız şurtsuz bir piç değildir. İhtimal, bu derece mülevves evlât ihsan buyurmakla, Allah Taalâ Hacı İmadettin Efendi'yi bu fâni dünyada ağır bir imtihana çekiyordu.

* * *

Naciye Hanım, bir elinde şamdan, her geceki gibi kocasının sahurluğunu yukarı götürdü. Yavaşçacık musluğun yanındaki musandıraya koydu. Kalın, yeşil bir başörtüsü yüzüyle beraber hemen vücudunun yarısını kaplamıştı. Uzun kıvırcık kirpikli gözleri yarı kapalı gibi yere bakıyor, soluk dudaklarında sessiz bir duanın izleri kımıldıyordu. Aşağı dönerken yüreği hop etti. Acaba aldanıyor muydu? Durdu. Dinledi. Odadan mübarek kocasının sesini tekrar işitti: "Yahu..."

"Efendim?"

"Biraz içeri gel."

Abdestini yeni tazelemişti. Titreyerek kapının önüne gitti. İtikâftan hiç çıkmayan kocasını ne vakitten beri görmemişti. Mandala bastı. İçeri girdi. İmadettin Efendi kıblenin karşısında, seccadesine diz çökmüş sarı iskelet elleriyle, önüne çöreklenmiş binbirlik bir tespihi çekiyordu. Köşede küçük bir iskemle üstünde, sönük bir kandilin titrek ziyası beyaz sakalını, renksiz yüzünü, madenî bir küsuf nuruyla yaldızlıyor, odadaki kabir sükûnunu sanki daha ziyade ağırlaştırıyordu.

"Burada mısın?"

"Evet, efendim..."

Yine karısının yüzüne bakmıyordu. Naciye Hanım kocasının yıllardan beri işitmeye işitmeye artık tamamıyla unuttuğu "dünya kelâmını" ruhunun bütün iştiyakıyla dinledi.

"Bahçenin köşesine üç arşın derinliğinde bir mezar kazdır. Ben altmış üç yaşını bitirdim. Artık yere gireceğim. Ölünceye kadar orada ibadet edeceğim."

"!.."

"Allah senden razı olsun. Şimdiye kadar benim itikâfımı bozmadın. Artık oraya da eskisi gibi nafakamı bırakırsın."

"Baş üstüne efendim."

"..."

İmadettin Efendi yine ezelî zikirlerine başladı. Naciye Hanım diri diri yere girecek olan kocasının dehşetli ulviyetinden şaşalayarak kapıdan çıktı. "Çile"nin bundan korkuncu olabilir miydi? Hıçkırarak ağlıyordu. Tombul elleriyle trabzanları tutuyor, gözyaşlarıyla bozulan abdestini çabucak tazelemek için yuvarlana yuvarlana merdivenleri iniyordu. Yarın erkenden bekçiye kazıcıları bulduracaktı.

* * *

Fakat bu gece Kötü Tahsin pusulayı şaşırarak kendini ayaklarının himmetine bırakmıştı. Bu yumurta ökçeli, bol paçalı ayaklar onu mahallesine getirdi. Öğleye kadar Gümüşhalkalı'da, öğleden sonra Sadıkburnu'nda kafayı çekmişti. Bastığı yeri görmüyordu. Tersi dönmüştü. "Aksaray'a teyzeme gidiyorum" diye farkında olmayarak Fatih'e doğru yürümüş, o duvar senin, bu duvar benim, kendini ta evinin önünde bulmuştu. Tokmağı eline geçiremedi. Bir kibrit çaktı. [157] Yeşil kapıyla tek mermer basamağı görünce güldü.

"Vay ölüsü kandilli, moruğun evine gelmişim be..." dedi. Gece yarısı çoktan geçmişti. Gök simsiyahtı. Sokağın içindeki evlerin hiçbirinde aydınlık yoktu. Yalnız uzaktan, köşe başındaki tozlu bir belediye feneri bozuk kaldırımların üstünde çamurlu gölgeler oynatıyordu. Kötü Tahsin içeri alınmayacağını iyice bilirdi. Hem babasının kudsiyetinden de ürkerdi. Kendinden geçmiş bir sarhoş azmiyle, tekrar Aksaray'a gitmesini düşündü. Ayakta duracak hâli yoktu. Bir saat daha nasıl yürüyebilirdi? "Ben varıncaya kadar sabah olacak" dedi. Mermer basamağa çöktü. Dirseklerini dizlerine dayadı. Fesini çıkardı. Çok saçlı başını ellerinin içine aldı. Şöyle şuracıkta sızıvermek... ne

tatlıydı! Hem dinlenirdi. Hava da güzeldi. Vakıa biraz serindi. Ama onun içi yanıyor, tutuşuyordu. Yutkundu: "Ah bir bardak su..." Dikkat etti. Bir musluk şırıltısı duyar gibi oldu. Hâlbuki yakında çeşme filân yoktu. Kulak kabarttı. Karanlık sükûnu dinledi. Dinledi. Bu bir şırıltı değil, pek derinden gelen ahenktar bir mırıltı idi. Etrafına bakındı. Gözlerini yukarı kaldırdı. Bir an nefes almadı. Duyduğunun ne olduğunu anlayınca güldü. "Bizim moruk" dedi, "uçacak ölüsü kınalı..." Sonra bedmest bir neşe ile haykırdı: "Uç mübarek, uç!.."

Uçup da, kendisini mirasına kondurmadığı mübarek babasına karşı çocukluğundan beri beslediği kini yine olanca şiddetiyle duydu. Karmakarışık küfürler savurmaya başladı. Mermer basamağın soğuğu karnına sancıdan bir bıçak gibi saplanıyordu. Sızamadı. Duruyor, duruyor, mecalsiz hamlelerle başını yukarı kaldırarak bağırıyordu: "Uç mübarek, uç!.."

* * *

"Uç mübarek, uç..."

Zikrini keserek binbirlik tespihine dehşetle sarılan İmadettin Efendi gözlerini fal taşı gibi açtı. Tıkandı. Kalbi hızla çarpmaya başladı. Etrafına bakındı. Hiçbir şey göremedi. Duvarlar boştu. Tavanda kandilinin belirsiz aydınlığı dalgalanıyordu. "Acaba aldanıyor muyum?" diye düşündü. Olanca dikkatiyle kulağını kabarttı. Duyduğu sedanın gayet derinden, gayet yüksekten aksettiğini işitti: "Uç mübarek, uç..."

Secdeye kapandı. Gözlerinden yaşlar geldi. İşte hâtiften kendine hitap olunuyordu. Titreyerek doğruldu. Yirmi yıldır kapalı duran kalın perdeyi kaldırdı. Pencereyi açtı. Kömürden daha siyah bir karanlık vardı. Heyecandan, korkudan kendini kaybetmişti. Hâtifin sesini tekrar işitti:

"Uç mübarek, uç..."

Gözlerini kapadı. İşte yarım asırlık ibadetten sonra keramete eriyordu. Yarın Yesevî gibi mezar çilesine[2] girecekti. De-

2 Ahmet Yesevî'nin, Hz. Muhammed'ten daha fazla yaşamayı kendisi için ona karşı bir hürmet kusuru sayarak, onun vefat ettiği 63 yaşından itibaren yerin altındaki bir mekânda/çilehanede yaşamasına imada bulunuluyor.

mek Allah buna razı olmadı. Artık yarın sabah dünya yüzünde bulunmayacaktı. Erdiği kerametin huzuru içinde pencereye tırmandı. Hâtifin çağırdığı tarafa, yukarıya doğru asabî bir hamle ile atıldı. Hemen aşağıya uçtu.

* * *

Kötü Tahsin karanlıkta küttedek önüne düşen şeye baktı, baktı, ne olduğunu göremedi. Dizlerinin üstünde sürünerek gitti. Eliyle yokladı. Yumuşak bir şey... Bir aba... sevindi. "Ana gibi yâr, Bağdat gibi diyar olmaz" diye sırıttı. Sokakta kaldığını anlayan sevgili anneciği işte yukarıki odadan kendisine yatacak bir battaniye ile şilte atmıştı. Başını şilteye yerleştirdi. Hemen sızıverdi.

İki saat sonra mescide sabah namazına gidenler gayet korkunç bir manzara karşısında titrediler. Sokağın ortasında... ölmüş babanın naaşı üzerinde sarhoş oğul yatıyordu. Mahalle, bütün semt, feci heyecanla uyandı. Kötü Tahsin'i parçalayacaklardı. Tutuldu. Bağlandı. Hemen hapse tıkıldı. Ama tahkikat neticesinde hiçbir şeyden haberi olmadığı meydana çıktı. İmadettin Efendi'nin penceresinden kendi kendini attığı anlaşıldı.

* * *

Babasının kırk yıllık sakin ocağını, Beyoğlu arkadaşlarıyla gürültülü bir meyhaneye çevirerek konduğu mirası bin türlü rezaletle yerken kimse Kötü Tahsin'e aldırmıyor, herkes İmadettin Efendi'ye lânetler yağdırıyordu. Ama bıraktığı hayrü'l-halef için değil; sırf kendi kendisini öldürdüğü için... Evet, halk zavallı adamcağızın nasıl haberi olmadan, keramete ererek, aceleyle yanlış tarafa uçtuğunu hiçbir vakit anlayamadı. Evliya sanarak daha sağlığında ruhuna "Fatiha, Yasin" okuyanlar, şimdi onun nefsine reva gördüğü bu çirkin cinayeti asla affedemiyorlar, "Biz ne bilelim! Dinsizin, imansızın biriymiş! Cenazesi yıkanmadan, namazı kılınmadan cehenneme gitti işte..." diyorlardı.

Yeni Mecmua, C. 2, Sayı: 34, 7 Mart 1918, s. 156-157.

Müjde

Sabaha yakındı. Arkamızda bıraktığımız tepelerin üstü morlaşıyordu. Genç şairlerle bizi siperlere doğru götüren arabalar, karanlığın içinde, birbirinden intizamsız kafilelerle ayrılmış tıpkı bir "dargın seyyahlar" kervanı gibi ilerliyordu. Sağımızda siyah körfezin denizi, uyanık dalgalarıyla ötüyor, sazlığa benzeyen karaltılar ta sahile kadar uzanıyordu. Yarımadanın berzahındaki bu geniş yol biraz tehlikeliydi. Sigara içilmeyecek, kibrit, fener yakılmayacaktı. Ömründe ilk defa harp mıntıkasına giren acemi bir asker heyecanı duyuyorduk! Gözlerimiz görünmeyen ufuklarda kruvazör, torpido hayalleri arıyordu. Araba arkadaşım şairlerin gözlüklüsü "Bakın" diye açık perdeden parmağını uzattı, "bir ziya var. Hafif bir ziya..."

"Nerde?"

"Denizin ortasında..".

Öteki şairle beraber ben de onun gösterdiği tarafa dikkatle baktım. Hiçbir şey göremedim. Bu genç gündüz bile çok uzağı görmüyordu. Gülüştük. Sanki şosenin kenarında bizi dinleyen bir kulak varmış gibi yavaş bir sesle konuşmaya başladık.

"Torpido falan olsa zaten aydınlık göstermez."

"Ama bacasından bir kıvılcım çıksa yine görünür."

"Tutalım ki kenarda bir torpido var. Yoldan geçen her arabaya ateş eder mi?"

"Eder ya..." Şairlerin en genci bana, "Niçin edecek?" diye sordu. Lâtife etmek istedim.

"Düşman her arabayı cephane farz etmeye mecburdur."

"Yok canım..."

"Ya arabadakiler yaralılarsa?.."

"Yaralılar geceleyin, fenerleri söndürülmüş arabalarla gizlice götürülmez..."

"Eey?.."

"..."

Yolun birkaç kilometre süren sahil kısmını, konuşurken nasıl geçtiğimizi duymadık. Yine denizin sesi sustu. Yine küçük tepelerin mahmur sükûnu başladı. Göğün morlaşan kenarı eriyor, menekşe rengine giriyordu. Etrafımızdaki çalılar uyumuş seyirci gölgeler gibi göründü; arabamız durdu. Eğildim.

"Ne oldu?" diye arabacıya soracaktım. Bize refakat eden nazik zabiti fark ettim.

"Artık yine toplu gideceğiz. Yol mahfuzdur, sahilden görünmez" dedi. Geridekilerin yetişmesi için küçük bir mola verilecekti. Hemen aşağı atladık. Her gelen arabayı sanki uzak bir gurbetten dönüyormuş gibi karşıladık. Yarım saat geçmeden kafilemiz yine hareket etti. Göğün menekşe renkli kenarı pembeleşiyor, küçük yıldızlar siliniyordu. Bütün ufuk şimşek çakmış gibi ansızın aydınlandı; havada büyücek bir ateşin parladığını, doğuya doğru yeşil, sarı, sincabî alevler saçarak düştüğünü gördük.

"Top güllesi!"

"Bomba."

"Tayyareden atıldı."

"Gece tayyare uçar mı?"

"Ya bu ne?"

"Şahap"

"Hayır..."

"..."

Ben, "Hacer-i semavî olmalı" dedim. Gülle, bomba, tenvir tabancası olmadığına şüphe yoktu! Pek yükseklerden tutuşmuş, pek uzaklara, pek çok uzak ufuklara düşmüştü. Ama şahap da değildi. Çok büyük, çok renkli, çok ihtişamlıydı. Ardında bir müddet sönmeyen altın bir iz bırakmıştı. Genç şairler arabalardan atlıyorlar, gördükleri şeyin ne olduğunu münakaşa ediyorlar, bizi götüren zabitin landosuna koşuyorlardı.

Düz yolda arabalar yavaş yavaş gidiyordu. Bilmem ne kadar gittik. Göğün deminki harikası unutuldu. Artık sabah olmuştu. Hafif, şeffaf bir sis fundalıkları dolanıyor, güneşin damlaları yaprakları yaldızlıyordu. Arabalar sabah molası için durdu. Asker kıyafetine girmiş, kabalaklı muharrirler, genç şairler şoseye indiler. Sanki hepsi arabalarda oturmaktan, yatmaktan yorulmuşlar, şimdi ayakta durmak, dolaşmak, dinlenmek istiyorlardı. Ben daha arabadaydım. Bir ses işittim: "Havaya bakın, arkadaşlar, havaya bakın!"

Eğildim. Gözlerimi yukarı kaldırdım. Hava gayet parlak, gayet açık mavi, gayet saftı. Bulut filân yoktu. Aynı ses tekrar haykırdı: "Bakın, *fethün karîb*[1] görmüyor musunuz?"

"Ne, ne?"

"Ne tarafta? ..."

"?"

"..."

"!"

Herkes yukarı bakıyordu. Ben de aşağıya atladım. Onların yanına gittim. Gökte dolaşmış, şeffaf bir kurdele gibi ince, belirsiz bir duman yığını vardı.

"*Fethün karîb* değil mi?"

"İşte 'ha.'"

"İşte 'kaf'ın başı."

"Vallahi."

"Vallahi *fethün karîb* işte..."

"..."

Hakikaten havadaki bu ince duman yığını tıpkı girift bir sülüs yazıya benziyordu. Benim gözüm de –bana rağmen– *fethün karîb* terkibini okuyordu.

"Deminki 'hacer-i semavî' hadisesinin bıraktığı iz olacak!" dedim. Kimse işitmedi bile... Hepsinin gözü gökteydi. Hepsi, Allah'ın işaretini gören müminler gibi dalgındı. Müphem bir vect içindeydi. Yalnız kafilenin genç doktoru bu büyük manevî işarete sonradan görmeyenleri de inandırmak için, minimini Kodak'ını havaya kaldırmış, *fethün karîb* müjdesinin fotoğrafı-

1 Fetih suresi 18 ve 27. ayetin sonunda geçen "yakın fetih" anlamındaki ibare. Bu ifade, Hayber'in fethine işaret sayılmıştır.

nı çekmeye çalışıyordu. Bu ince, bu şeffaf duman yığını epey müddet gökte durdu. Yavaş yavaş silinirken bile şekli bozulmuyor, sarih bir katîyetle okunuyordu: *Fethün karîb*...

* * *

Genç şairler karargâhlarında kumandanlara, siperlerde zabitlere, neferlere hep parlak, mavi göğün -o gelirken gördükleri büyük müjdesini büyük bir imanla, büyük bir samimiyetle anlatıyorlar, onları da kendileri gibi bu büyük mucizeye inandırıyorlardı. Orada, Çanakkale'de ezeliyet fecrine gider gizli manevî yollara benzeyen uzun, nihayetsiz siperler içinde benim de –bilmem nasıl oldu– gelirken gördüğüm şeyin Tanrı eliyle yazılmış "*fethün karîb*" müjdesi olduğuna şüphem kalmadı! Hatta yavaş yavaş "Hacer-i semavî izinden kalan duman!" dediğime bile pişman oluyor, sanki ağır bir küfür ettikten sonra mabedine giren küstah bir günahkârın vicdanındaki azapları duyuyordum.

Yeni Mecmua, C. 2, Sayı: 36, 21 Mart 1918, s. 196.

Tekellümî Hikâye

Terakki

Fantezi

Yaz... Ramazan! Hava öyle sıcak ki... İndirilmiş perdelerin arkasında gizli gizli tutuşan, fakat hiç gürültüsü duyulmayan bir cehennem var sanılacak. Niyazi'yle Neşet, duvarları yeşil kâğıt kaplı odanın kapı tarafındaki geniş bir koltuğa iki canlı keyif heykeli gibi uzanmış, sigaralarının dumanları içinde konuşuyorlar.

"..."

"Evet."

"Olur iş değil."

"Bu kadar az zaman içinde."

"Bu kadar terakki!"

"Bu kadar değişiklik!"

"Âdeta insan gözlerine inanmayacak."

"Sekiz on sene evvelki yolları, evleri, arabaları, tramvayları, kıyafetleri, hele o vapurları bir hatırla."

"Telefon yoktu be!"

"Elektrik var mıydı?"

"Ya sinema?"

"Ya otomobil?"

"Ya gramofon?"

"Yalnız o vardı işte..."

"Vardı ama nasıl?"

"Nasıl?"

"On beş sene evvel ben kırk paraya lâstik boruları kulağıma takar, öyle bir garibe, bir hadise karşısında imiş gibi, hayretle dinlerdim."

"Tayyareye ne diyeceksin?"

"Olur iş değil."

"Kim böyle kuş gibi havada uçulacağına, Türklerin de uçacaklarına inanırdı?"

"Zeplin?"

"Vay anasını. Koca bir zırhlı. Fakat havada uçuyor. Farkı bu."

"Bu muhakkak."

"Pekâlâ. Ama pahalılığa ne diyeceksin?"

"Tabiî her şey gibi paranın da kıymeti değişti. Para çoğaldı. Malların fiyatları yükseldi."

"Para çoğaldı mı, azaldı mı?"

"Azaldı mı, çoğaldı mı?"

"Vallahi bilmiyorum."

"Ben de bilmiyorum."

"Bilmediğimiz şeye karışmamak..."

"Bu doğrudur ama"

"Ama?"

"Bizim elimizden gelmez."

"Fakat şunu itiraf etmeli ki her gülün bir dikeni olur."

"Tabiî."

"'Terakki'nin de bazı pot gelen cihetleri olacak."

"Ne gibi?"

"Meselâ..."

Niyazi, misalini söyleyemez. Sokaktan şiddetli, keskin, gür, canlı, lâtif, parlak, ahenkli bir ses gelir.

"Dünya değişti. Eski günler geçti. Merhamet, mürüvvet, insaniyet kalmadı. Herkes keyfinde, eğlencesinde. Kimse kimseyi düşünmez oldu. Bu ne hâldir?"

Birbirlerinin yüzlerine bakışırlar. Gayr-i ihtiyarî, sârî bir hareketle, tellenmiş sigaralarını önlerindeki tablada söndürürler.

"Bu ne?"

"Bilmem..."

Sokaktan gelen ahenkli ses aynı şiddet, aynı letafet, aynı azamet, aynı belâgatle devam eder: [216] "... Dünya bir cîfedir. Hayf onu isteyen köpeklere. Uyanın, kâinata ibretle bakın. Fâni olan şeylere aldanmayın."

Neşet, bir eliyle başını, diğer eliyle sarı pijamasının üstünden kalçasını kaşır. Yüzünü ekşitir. Niyazi, alt dudağını ısırarak yavaş yavaş doğrulur: "Bu ne be?"

"Saçma..."

"Ama ne güzel, ne yanık söylüyor..."

"Gayet muktedir bir hatip olacak."

"Şüphesiz." Sokaktan gelen ses:

"... Bugün varız, yarın yok! Gündüzün sonu gece. Aydınlığın sonu karanlık. Ateşin sonu kül. Hayatın sonu ölüm. Ölümden kim şüphe eder? Altınlara gark olsak; demirden, çelikten kaleler içine saklansak, mutlaka ölüm oku gelip bizi bulacak. Er geç bize yetişecek. Bu kadar muhakkak bir akıbet karşısında gaflete düşen, nefsine uyan, yarını unutan insan mıdır? Hayır. Hayvandır. Nefsine uyanların, zevkten başka bir şey tanımayanların, hayvanlardan ne farkı var?"

Neşet ayağa kalkar. Der ki: "Bu bir feylesof!"

"Hem derin..."

"Hem pek derin feylesof!"

"Bak, bak, bak, ne diyor..."

Sokaktan gelen ses daha yanık bir hararet, daha azametli bir şiddetle "... Merhamet, şefkat, elâlem, kimsenin umurunda değil. Sadakanın ismi unutulmuş. Yiyiniz. İçiniz. Keyif ediniz. Çalınız. Oynayınız. Güzel evlerin içinde, temiz karyolalarda rahat rahat gündüz uykularına yatınız. Ah nerede fazilet?"

Niyazi oturduğu yerden, "Hem sosyalist be!" der.

"Ne demek?"

"Güpegündüz, bir başına, sokak ortasında bu kadar serbest lâf söylemek..."

"Bakalım bir başına mı?"

Niyazi kalkar, pencerenin yanına gider, kapalı perdeyi aralık eder. Bakar. Bir kahkaha atar.

"Olur iş değil be!"

"Ne?"

"Gel de bak."

Neşet merakla pencereye koşar. Perdenin arkasından dışarıya bakar. Sokakta, tek başına, yavaş yavaş yürüyen üstü başı perişan, omzu torbalı, eli asalı, bir adam gözlerini pence-

reye kaldırır, boynunu bükerek "Allah rızası için bir dilim ekmek!" der.

Niyazi ile Neşet, bir an öyle kalırlar. Sonra hayretle birbirlerine bakışırlar.

"Ne dersin?"

"Olur iş değil..."

"Dilenci be!"

"Feylesoftan dilenci!"

"Yok, dilenciden feylesof!"

"Hem hatip."

"Yalnız hatip mi?"

Niyazi kaldırdığı perdeyi tekrar kapatır.

"Bizim Darülbedayi'de böyle gür sesli bir hatip yok..."

"Yok vallahi..."

Gülüşürler:

"Hem ne şiddet!"

"Evet, öyle..."

Dışarıda, daima değişen, asla eskiye benzemeyen hayatın hiç şimdiye kadar görülenlerini andırmayan yeni dilencisi susmaz.

"Gülün, gülün... Gülmenin sonu ağlamadır. Vuslatın sonu hicran... Yazın sonu hazan... İkbalin sonu zeval... Hayatın sonu ölüm! Acaba ibret gözüyle şu dünyaya bir baksanız... ilh, ilh..."

Uzaklaştıkça işitilmemeye başlayan müteharrik, geçici bir hutbe, gibi devam eder. Eski yerlerine oturan Neşet'le Niyazi, yine sigaralarını tellendirirler: "Sekiz on sene evvel İstanbul'da bu kadar muntazam söz söyleyecek, bu kadar hikmeti bir ağızda etrafa saçacak bir müderris var mıydı?"

"Hâlbuki şimdi..."

"Bir dilencideki bu belagat!"

"..."

"Daha doğrusu bu küstahlık!"

"Olur iş değil."

"Olur iş değil vallahi..."

Yeni Mecmua, C. 2, Sayı: 37, 28 Mart 1918, s. 215-216.

Velinimet

Akıl, insanın külâhında bir çividir.
Yumruk yemeden kafasının içine girmez...
Arnavut meseli

Geçen gün hava ne güzeldi! Logaritmacı Hasan'la Hürriyet Tepesi'ne gittik. Bomonti'ye kadar uzandık. Daha kış uykusundan uyanmamış sisli Kâğıthane'ye, mavi mahmur Haliç'e yükseklerden baktık. Hasan hemen Lâle Devri'ne dair hikmetler yumurtlamaya başladı. Damat İbrahim Paşa'nın rakam bilmediğini, hesap hassasından mahrumluğunu, Kırkiki İsyanını evvelden tahmin etmek şöyle dursun, hatta kuşbaşı parçalandığı ana kadar anlayamadığını söylüyordu.

"Hocam, bırak şu geçmişi!" dedim, "Hâle bakalım. Bu yaz acaba buralarda eğlenebilecek miyiz?"

"Kâğıthane'de mi?"

"Evet."

Kır düşmüş kalın kaşlarını kaldırdı. Parlak siyah gözleri sanki derinlerden dışarı çıktı. Küçük kalıpsız fesinin altında daha büyük görünen ağır kafasını salladı.

"Sen deli olmuşsun!" dedi.

"Niçin?"

"Ayol, bir kuzu, o eski devrin on lâle soğanından daha pahalı."

....

Hasan on beş sene evvel benim riyaziye hocamdı. Mektepten çıktıktan sonra arkadaşım oldu. Şimdi onunla konu-

şurken kübistlerin yaptığı tuhaf levhalar karşısında hissettiğimiz o "yarı bedîî, yarı hendesî" zevke benzer bir tat duyarım. Onun nazarında her şey vazıhtır. Mazi, hâl, istikbal... Dimağının meçhule tahammülü yoktur. Riyazi mantığıyla en karışık, en mu'dil şeyleri hemen hallediverir. "İki kere iki dört" kadar kat'î hükümler verir. Sonra, aynı zamanda çekilmez bir nasihatçidir de... Neden bahsetseniz sizin, yahut bahse kahraman olanın hayatına ait makul bir tarz bulur. Nasihat şeklinde bir prensip ortaya çıkarır. Yanlışa kızar. Hâlbuki onca bütün hayat yanlıştır! Zira düşünüşünün sistemi tabiatta yoktur. Tabiatta onun kafasındaki mantık yoktur, hesap yoktur, rakam yoktur!

Bununla beraber ben onun çok tuhaf görünen fikirlerini severim. Mücerret mefhumların haricî hakikat karşısında nasıl "Hacer-i muallak" gibi sallandıklarını seyretmek pek hoşuma gider. Bugün de İngilizlerin "âmal-i erbaa" bilmediklerini söylüyordu. Muharebeyi uzatan sebep hep yanlış bir hesaptı! Ara sıra itiraz eder gibi görünüyor, tenha yolun esmeyen bir rüzgâr gibi serin serin duyulan temiz havasını kokluyordu. Karşımızdan bir otomobil geldiğini gördük. Şosenin kenarına çekildik. Bu, canlanmış büyük bir piyano kadar parlak, siyah, ihtişamlı bir arabaydı. Yanımızdan hızla geçti. Billur camlarının arkasındaki güzel kadınla genç erkeğin çehreleri tıpkı bir hayal gibi sakin duruyordu. Sonra keskin bir benzin kokusu... Arkamızdan bir ses geldi: "Hasan Bey!"

İkimiz de birden döndük.

"!"

"..."

Otomobil durmuştu. Kesik bıyıklı esmer bir genç bize doğru gülerek koşuyordu. Ben kim olduğunu sormaya vakit bulamadım. Siyah paltosunun şıklığı, yakasındaki ağır "lutr"un parlaklığı, sanki beni manyetize etmişti. Geldi, Hasan'ın ellerinden tuttu. İki eliyle sarsarak sıktı.

"Nasılsın velinimetim!"

"Çok iyi..."

"Ne arıyorsun buralarda?"

"Biraz hava alıyoruz, işte..."

Ben şaşırmıştım. Birdenbire Logaritmacının ana tüyleri dökülmüş kahverengi paltosuna bakarak bu gencin nasıl velinimeti olabileceğini düşündüm.

"Nasıl bir milyon yapabildin mi?"

"Yapamadım vallahi..."

"Eey, şimdi ne kadarlıksın?"

"Ehemmiyetsiz vallahi... Dört yüz bin liram var."

Kulaklarıma inanamayacağım geldi. Hasan zaviyeleri görünen mustatil bir gülüşle çırpınıyordu. Soğukkanla:

"Çalış, daha çalış!" dedi.

"Çalışacağım. Sen benim velinimetimsin. Sana ölünceye kadar minnettarım."

"Estağfurullah."

"Vallahi her yerde, herkese söylüyorum. Sen bana akıl vermeseydin ben yine eskisi gibi sürünecektim."

"Canım, senin talihin varmış! Ben sana para yerine nasihat verdim. Bir söz söyledim. Bir sözden ne çıkar?"

"Bir söz ama, pir söz..."

...

Hayretten aptallaştım. Dilim tutuldu. İlerde duran otomobilin arka penceresinde bir kadın hayalinin kımıldadığını fark ediyor, şık gencin Logaritmacıyla konuştuklarını dinliyordum. Kadın nişanlısıymış. Kimin nesi olduğunu söyledi. İstanbul'un en kibar, en eski, en yüksek bir ailesinin ismini işitiyordum. Otomobilini üç bin liraya almış... Susuyor, bakıyordum. Boyu uzundan biraz kısaydı. Yahut semizliğinden öyle görünüyordu. Gülerken azı dişlerinin platin kaplı olduğu gözüme çarptı. Esmer cildi çok rahat içinde yaşayan her mesut zengininki gibi taptazeydi. Parlaktı. İnce kaşlarının altında gülen gözlerinin içinde, vakıa büyük bir zekâ şulesi tutuşmuyordu. Fakat o kalın, o küt burun... sahibinde tos vuracak bir koç azmi olduğunda şüphe bırakmıyordu. Hasan'la vedalaştı. Bana da başıyla bir selâm verdi. Bekleyen otosuna hızla yürüdü. Arkasından bakıyorduk. Ben hâlâ kendimi toplayamıyor, bir şey soramıyordum. Oto büyük bir gürültü ile kaçtı.

"Bu kim?" dedim, "Sen bu dört yüz bin liralık adamın nasıl velinimeti oluyorsun?"

"Anlatayım!" diye güldü. Tenha şosede deminki gibi, yine yavaş yavaş yürümeye başladık.

"?"

"Riyaziyede olduğu gibi hayatta da bazı mütearifeler vardır. Doğruluklarına hiç şüphe yokken yine kimse iltifat etmez. Mesela, 'Herkes, kendi işini kendi kendine görürse kimsenin kimseye ihtiyacı kalmaz!'"

"Allah aşkına hikmeti bırak" diye yalvardım, "bu zengin kim? Onu anlat."

"İşte onu söyleyeceğim."

"Söyle bakalım."

"Bu genç, benim Selanik'teyken uşağımdı!" dedi. Durdum. Bir adım geri attım.

"Uşağın mıydı?" diye haykırdım. Logaritmacı her vakitki soğukkanlıyla, elleri arkasında, yürüyerek cevap verdi.

"Evet, uşağımdı. Ben Balkan Harbi'nden sonra İzmir'e gitmiştim. Bir sene sonra İstanbul'a geldim. Bir gün Meserret Apartmanı'nın önünden geçiyordum. Bir de baktım bizim Ahmet... Öpmek için elime sarıldı, üstü başı dökülüyordu. Ne yaptığını sordum. 'Hiç dedi, boştayım.' Sonra sıkılarak benden bir mecidiye istedi. Tekrar niçin, ne sebeple para vereceğimi sordum. 'Vallahi iki gündür açım, bari beş kuruş ver. Bugün karnımı doyurayım.' dedi. O vakit düşündüm. Bu çocuk da birçok muhacirler gibi serserileşmişti. İnceden inceye istintaka çektim. 'İki gün evvel karnını doyuracak paran var mıydı?' diye sordum. 'Evet.' dedi. Üç gün evvelisinden bir gün sonra aç kalacağını niçin düşünmediğini sordum. Cevap vermedi. Yere baktı. O vakit ona Koton'u hatırlattım."

"Koton ne?" diye sordum.

"Koton, benim Selanik'teki küçük köpeğimin adı... Bu köpekte en bariz, en kuvvetli seciye 'istikbal endişesi' idi. Kendine verilen kemiklerin beşte birini bile yemez, gider, bahçenin tarhlarına gömer, saklardı. Evet, en bol, en neşeli zamanda bile 'yarın' kendisine bir şey veremeyeceğimiz ihtimalini aklından çıkarmaz, hep 'yarın'ı düşünürdü. Kemikleri saklamak için çiçekleri, tarhları bozuyordu. Çok dövdük, azarladık. Bir türlü bu endişesinden vazgeçiremedik. Ahmet'e, 'Senin Koton ka-

dar hissin yok muydu?' dedim. Utandı, başını daha beter eğdi, önüne baktı. Cebimden bir kart çıkardım. Eyüp'te bir ip fabrikasının müdürü sınıf arkadaşımdı. Ona bir tavsiye yazdım. 'Al bunu götür. Çalış, para kazan, ye... Kimseden para isteme!' dedim. Teşekkür etti. Ama yine yakamı bırakmadı. 'Bana iki kuruş verin. Şimdi ekmek peynir alayım. Açlıktan ölüyorum' dedi. Azıcık daha verecektim. Elimi cebime götürdüm. Birdenbire bu lüzumsuz merhametle kuvvetli bir gencin azmini kıracağımı düşündüm. Evet, sırf merhametle yapılmış bir muavenet halis bir cinayetten başka bir şey değildir. Kime acıyıp "Bir sa'yin mukabili olmayarak" muavenet edersek onun azmini, iradesini dumura uğratıyoruz demektir. Elimi hızla cebimden çektim. 'Şuradan sap, soluna ilk gelen sokağa gir. Biraz yürü. Orada Kosova Oteli vardır. Sahibi ahbabımdır. Benden selâm söyle, de ki: 'Ben şimdi bütün oteli süpürmeye, yıkamaya hazırım. Bütün abdesthaneleri temizleyeyim. Bana beş kuruş ver.' O, bu pazarlığa razı olur. Razı olmazsa, ben Valide Kıraathanesi'ndeyim. Gel. Beni gör. Sana bugün ekmek parasını getirecek başka bir iş bulurum' dedim. Reddedemedi. Açlığı yüzünden belliydi. Gözlerinin altı simsiyahtı. Dudakları bembeyazdı. Baygın baygın bakıyordu. Yarım saat kadar Valide Kıraathanesi'nde bekledim. Gelmedi. Ona altı gün sonra yine rast geldim. Hemen elime sarıldı. Öptü. 'Eğer bana o gün ekmek parası vereydin, ben fabrikaya gitmeyecektim. Bana ağır bir iş gördürdün, ama çalışmayı öğrettin. Çok minnettarım!' dedi. Çabucacık ilerlediğini, ustabaşı olduğunu, günde yarım lira aldığını söyledi. Zaten müstaitti. Yalnız azminin uyanması için Hanya'yı Konya'yı anlaması icap ediyordu, ben ona anlattım. Her rast gelişimde onu daha değişmiş, daha akıllanmış, daha şıklaşmış, daha kanlanmış, daha semizlemiş gördüm. Sonra sa'yini karşılık koyarak bir zengine ortak oldu. 'Fanila, çorap' fabrikası açtı. Sonra muhtelif dairelere müteahhit oldu. Faaliyetiyle, doğruluğuyla, namusuyla kendini tanıttı. Zenginleştikten sonra kibirlenmedi de... Şimdi beni nerede görse koşar, 'velinimetim' der. Sermayenin esası olan 'azm'i benden aldığını hiç unutmaz..."

Yavaş yavaş yaklaştığımız Hürriyet Tepesi'nin yapraksız ağaçları, uzak kıtlık kâbuslarını hatırlatan çelimsiz, siyah, gamlı iskelet gölgeleri gibi görünüyordu. Logaritmacının azme, iradeye, saye, hesaba dair söylediği hendesî hikmetleri dinlerken, artık göğsümün, görünmez kesme kaya yığınları altında ezildiğini duyuyordum. Rüştiye tahsili bile görmemiş, yalın ayak başıkabak bir uşak yamağının ip ameleliğinden ustabaşılığa, ustabaşılıktan fabrikatörlüğe, fabrikatörlükten müteahhitliğe sıçradığını, müteahhitlikten otomobille milyonerliğe doğru yürüdüğünü görmek –bilmem niçin?– bana acı geliyordu. Kıskanıyor muydum? Evet, kıskanıyor muydum?.. Ama niçin, Amerika'nın en meşhur, en büyük iktisat kralları da on parasız işe başlamamışlar mıydı? Muhakemem, mantığım hissiyatımı düzeltemiyordu. Uzandığı ciğerin karşısında "pis!" diye yalanan sıska bir kedi kadar zavallıydım. Kendimi tutamadım. Sanki bu zenginliğe, bu saye hiç ehemmiyet vermiyormuşum gibi, istihkarla yüzümü ekşittim. Başımı salladım.

"Yeni zengin işte..." dedim. Logaritmacı durdu. Döndü. Derin siyah gözlerini açtı.

"Ne o? Beğenemiyor musun?" diye güldü, "Kuruntuyu bırak. Zenginlik bu! Şarap değil yavrum! Eskisi de bir, yenisi de!"

"...."

Vakit, Sayı: 164, 3 Nisan 1334/1918, s. 2.

Halk Edebiyatından

Dama Taşları

Deli pazarı .....
Atalarsözü

Ali Dânâ Efendi Edirnekapısı semtinde dedesinin dedesinden kalma eski viran evde oturur... kırk yılda bir dışarı çıkardı. Son zamanlarda birtakım genç âlimlerin bin bir rica, yüz bir teşekkürle gezip yıkık sakflarının, eğrilmiş camsız pencerelerinin, düşük kapılarının resimlerini aldıkları bu harabe iki yüz yaşını çoktan doldurmuştu. Beş dönüme yakın bahçesi kable't-tarih bir ormanı andırırdı. Büyük çitlembik, çınar ağaçlarının altında isimlerini kimsenin bilmediği irili ufaklı yüzlerce ağaçlar, otlar, baldıranlar, devedikenleri, yılanyastıkları Arapsaçı gibi yer yer karışmıştı. Ağustos böceklerinin ninnileri, dızdızların ahenkleri sanki bu karanlık gölgelerde saklı haşeratı uyuturdu. Çitlembik çalmak için, yüksek duvarlardan aşarak bu bahçeye bir defacık girmek kabadayılığını gösterebilen küçük külhanbeyler bir daha buna cesaret edemezler, benizleri sararark, "Sık ağaçların içinde, karanlık kovuklarda ayılar, kurtlar, kaplanlar, hatta devler" gördüklerini yeminlerle anlatırlardı. Baykuşlar o kadar çoktu ki kahkahaları gündüz bile işitilirdi. Dânâ Efendi bu evin ceddi Mahmut Ağa tarafından yapıldığını bilirdi. Bu Mahmut Ağa, Kara Mustafa Paşa'nın kethüdalarından biriydi. Evi gezmeye gelen meraklıların önlerine çok eski bakır kaplar, kazanlar, cezveler, sahanlar yığar, bunların kenarlarındaki "kargacık, burgacık" stilinde okunmaz bir mührü göstererek "Bakınız, mimi görüyorsunuz ya? Kefin ucunda da kaf var. Tı, fe... rı silinmiş, eskiden şına nokta koymazlarmış. Dikkat ediniz.

Okuyamıyor musunuz? Efendim, gayet açık: 'Vezir-i âzam Kara Mustafa Paşa kethüdası Mahmut Ağa!'" derdi. Hâlbuki Dânâ Efendi'nin içinde su gibi bir satır yazı okuduğu bu mühürcüğün nısf-ı kutru ancak yarım santimetreydi. Gören genç âlimler bu mührü "hat sanat-ı nefisimiz"in tespih böceği büyüklüğünde emsalsiz bir abidesi telâkki ederlerdi. Eski ev, eski eşya, eski kitap, eski esvap, eski kundura, eski halı, eski şarap meraklısı olan Dânâ Efendi evinin kırılan çerçevelerini tamir ettirmez, eski çamaşırlarını değiştirmez, eski dostlarından vazgeçmezdi. Tam evvel zamankârî bir rint hayatı sürüyordu.

Eski bir merakı da dama oyunu idi. Kışın çini ocaklı odasında, yazın bahçesindeki yıkık, suyu yosunlu eski havuzun kenarına serdiği hasırın üstünde eski dostlarından biriyle dama oynamak yegâne zevki, yegâne eğlencesiydi.

... Yine bir gün, yine bu eski hasırın üstünde uzanmış, çubuğunu çekiyordu. Evin camları kırık tepe pencerelerinden girip çıkan serçelere gözleri dalmıştı. Hızlı bir rüzgâr esti. Geniş saçaktan bir tahta parçası koptu. Yere düştü. Dânâ Efendi sevgili evinin bu kışı nasıl geçireceğini acı acı düşündü. Her şey gibi, içinde doğup büyüdüğü, içinde evlendiği, dedesinin, babasının, annesinin, kardeşlerinin, bir bir arkasına aldığı karılarının, çocuklarının, kızlarının ölülerini içinde kefenlediği bu uğurlu ev de yıkılacaktı... Dünyada zaten ne bakiydi? Hiç, hiç... Evet hiç! Gözlerini saçaktan ayırdı. Havuza dikti. Orada gayet iri, kart bir kurbağanın kendisine baktığını gördü. Dikkat etti.

"Süphanallah, ne benzeyiş..." diye başını salladı. Şimdiye kadar hiç farkına varmamıştı. Bu kurbağa, kendisiyle tam kırk sene her gece dama oynadığı Cabi Efendi'ye benziyor, tıpkı onun gibi bakıyordu. Kaybolan eski dostlarından biri de bu Cabi Efendicik'ti. Geçen sene delirmiş, tımarhaneye gitmişti. Dânâ Efendi'nin beyaz kaşları çatıldı. Soluk dudakları büküldü. Doğruldu. Ayağa kalktı. Terliklerini giydi. Havuzun kenarına eğildi. Bu kurbağayı tutmak, öpmek istiyordu. Elini uzatırken kurbağa daldı. Havuzun durgun, koyu yeşil derinliğinde görünmez oldu. O vakit kalbine keskin bir sızının saplandığını duydu. "Ah Cabi, Cabi!" dedi. Bu ne eski, ne iyi, ne hoş, ne hakîm, ne tatlı bir arkadaştı. Âdeta bir feylesoftu. O kadar

akıllıydı. Dânâ Efendi'nin havuza dikili gözlerinden yaşlar yuvarlanmaya başladı. Beyaz sakalını tuttu. Birdenbire kaçırmış gibi haykırdı...

"Gidip onu görmeliyim. Ölmeden onunla bir oyun olsun oynamalıyım..."

* * *

Dânâ Efendi, vakıa çok sakin bir adamdı. Lâkin en ehemmiyetsiz bir arzu onu en şiddetli bir hırs gibi sarsardı. Sabırsızdı. Aklına geleni hemen yapardı. Hasırın üstünden Şam hırkasını almadan eve koştu. Çabucak giyindi. Aceleden yüreği çarpıyordu. Dama kutusunu koltuğunun altına aldı. Tenha sokaklardan tramvay caddesine çıktı. Aksaray'da tramvaydan indi. Arabaya bindi. Köprü'ye yetişti. Üsküdar vapuruna nefes nefese kendini attı. Vapur pat, pat, pat diye sümüklü böcek süratiyle yürürken o, duramıyor, dar güvertenin yolcu dolu kanepeleri arasında yumruklarını sıkarak dolaşıyordu. Nihayet Üsküdar'a çıktı. Rastgele bir arabaya atladı.

"Çabuk, çabuk..."

"Nereye efendim?"

Acelesinden arabacı çocuk şaşırmıştı.

"Çabuk diyorum."

"Peki. Nereye?"

"Toptaşı'na. Sana iki mecidiye."

"Ama o kadar çok çabuk olmaz."

"Dört mecidiye."

"Pekâlâ."

"Aman çabuk..."

Sarsıla sarsıla yokuşları çıkarken sabırsızlığından patlayacaktı. Arabacının ensesinden atların hareketlerine bakıyor, "Ha gayret, ha gayret... Biraz daha çabuk!" diye durmadan söyleniyordu.

Tımarhanenin önünde indi. Parayı arabacının kucağına fırlattı. Bir kanadı aralık büyük kapıdan hızla içeri girince beyaz gömlekli koyu esmer, iri bir kapıcı onu karşıladı. Aceleyle kendisinin "Edirnekapısı eşrafından Dânâ Efendi" olduğu-

nu, yine Edirnekapısı eşrafından Cabi Efendi'yi görmek istediğini anlattı.

Kapıcı, "Efendi, bunları tohtura deyivir. Biz garişmayuz" diye onu yokuşlu küçük meydanın köşesindeki bir katlı, sarı boyalı bir binaya götürdü. Nöbetçi doktoru orada, odasında idi. Sarı saçlı, mavi baygın gözlü bir genç! Âdeta bir çocuk! Dânâ Efendi bu çocuğa derdini anlattı. Yalvardı. Yakardı. Fakat onu razı edemedi.

"Efendim, göremezsiniz. Bu adam zırdelidir!" diyordu. Dânâ Efendi boynunu bükerek, ak sakalıyla çocuk gibi ağlayarak tekrar rica etti.

"Bey oğlum, bu zat benim en aziz, en eski refikimdir. Bana bir şey yapmaz. İhtimal beni görünce sevincinden aklı başına gelir."

Genç doktor kanmadı.

"Hayır efendim, biz mes'uliyet altına giremeyiz" dedi, "size tekrar söylüyorum. Bu adam zırdelidir. Onu öteki hastalardan ayrı, tek başına bir odada tutuyoruz. Akıllılara değil, diğer delilere bile tecavüz ediyor." [257]

"Bana etmez efendim."

"Ne biliyorsunuz?"

Dânâ Efendi şal yeleğinin üstünden iman tahtasına vurdu. "Dinim gibi biliyorum efendim" dedi, "Ah kırk senelik refik... Unutmasının ihtimali yoktur."

"Olamaz, olamaz, olamaz."

Doktor kızmıştı. Elleri cebinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Dânâ Efendi hüngür hüngür ağlamaya başladı.

"Beni de tımarhaneye koyun. Ben buradan bir yere gitmem" diye bağırdı. Kapının yanındaki sandalyeye çökmüş, hıçkırıyordu. Doktor nihayet bu küçük ihtiyarın hâline dayanamadı. Acıdı. Baktı. Baktı. Başını salladı. Razı oldu.

"Pekâlâ!" dedi, "Susunuz. Hadi refikinizin yanına gidiniz. Fakat bir zararı dokunursa biz karışmayız."

"Karışmayınız..."

"Lâkin o koltuğunuzun altındaki ne?"

"Dama kutusu."

"Onu da mı beraber götüreceksiniz?"

"Evet. Kendisiyle bir oyun yapacağım."

Doktor cebinden çektiği iki eliyle beraber başını yukarı kaldırdı.

"Yo... yo... İşte bu katiyen olamaz!" dedi, "Onun yanına biz bir çöp bile sokamayız."

"Fesuphanallah! Niçin?"

"Bir fenalık yapar."

"Ayol bunlar küçük küçük taşlar! Top değil, tüfek değil, kılıç değil, kama değil..."

"Ne olsa yasaktır vesselam!"

"..."

Dânâ Efendi içini çekerek, dama kutusunu, doktorun üstü boş masasına bıraktı. Onun yanına kattığı gardiyanla oradan çıktı. Büyük kapıdan girdi. Beyaz badanalı koridorlardan geçti. Taş merdivenlerden çıktı. Küçük yüksek pencerelerdeki kalın demir parmaklıklar sinirlerine dokunuyor, derinden ağlamalar, kahkahalar, naralar, eninler duyar gibi oluyordu. Gardiyan yeşil boyalı demir bir kapının önünde durdu.

"İşte burası..." dedi.

Anahtar ağır kilidin içinde dönerken Dânâ Efendi'nin yine hıçkırması tuttu. Ah zavallı Cabi Efendi... Tıpkı bir katil gibi! Hâlbuki bu adam bir melekti. Bir melâikeydi.

Kapı açılınca Dânâ Efendi eski arkadaşını sakalı bıyığına karışmış, beyaz bir gömlek giymiş, köşede derin derin düşünüyor gördü. Zayıflamamıştı. Yine yusyuvarlaktı. Haykırdı: "Cabi Efendi!"

Deli döndü. Kapıya baktı. Eski arkadaşını hemen tanıdı. Akıllı akıllı güldü. Başını salladı. Yavaş yavaş ayağa kalktı.

"Vay sen misin Dânâ! Kardeşim! Şükür bizi dünya gözüyle görüştürene!"

"Ah zavallı kardeşim!"

Birbirlerine sarıldılar. Hüngür hüngür ağlaşarak, öpüştüler. Bu acılığı kadar âkılâne olan sahne gardiyanın da kalbine dokundu. İşte zırdeli sevdiği adamı görünce akıllanıvermişti. Dânâ Efendi konuşmak için kendisini arkadaşıyla yalnız bırakmasını gardiyandan rica etti. Elini saltasının cebine soktu.

Bahşiş çıkardı. Gardiyan bu vazifeye bir gün evvel girmiş, iyi yürekli, saf, merhametli bir Anadolu evlâdıydı: "Pekâlâ, beraber oturagoyun. Yarenlik idin. Ben üzerinizden kapıyı kitleyeyom. Yimek yiyeceğim. İyarım seat sonra gelir açarım. Emme sakın korgmayasın..." dedi.

Dânâ Efendi delinin boynuna sarılarak "Ah, kardeşimden mi korkacağım" diye derin derin hıçkırdı. "Haydi git. Ne vakit istersen gel."

"Benden korkacaksın ha... Benden? Benden? Ben seni canıma sokarım. Senin için canımı veririm."

.....

Gardiyan birdenbire akıllandığını gördüğü bu deli ile, bu deliyi deli gibi seven akıllının üstünden demir kapıyı kilitledi. Yemeğini yemeye gitti. Odada yalnız kalınca iki eski arkadaş bir müddet daha ağlaştılar. Öpüştüler. Gözyaşları bitip hıçkırıklar dinince Dânâ Efendi "Ayol, sen deli değilsin. Seni niçin burada tutuyorlar?" dedi, "Senin benden ne farkın var?"

"Hiç, kardeşim, hiç... Doktorların garazı... Lânet olası çoluğumun çocuğumun iftirası... Damayı çok oynamamı çekemediler. 'Deli' diye iftira attılar. Beni tımarhaneye verdiler."

"Vah, vah..."

"Ya..."

.....

İki arkadaş ağlaşarak dertleştiler. Dânâ Efendi'nin heyecanına Cabi Efendi de dayanamadı, feylesofluğuna yakışmayacak bir ümitsizlikle hıçkırıyordu. Bahçede oynadıkları oyunları, unutulmaz matları, hileleri, on saat yemek yemeden, su içmeden oyuna devam ettiklerini hatırlıyorlar, acı acı gözyaşları döküyorlardı. Dânâ Efendi dedi ki: "Seninle yine bir oyun yapmak için dama kutusunu getirdim. Ama doktor buraya bırakmadı."

Delinin gözleri parladı. Ellerini dizlerine vurdu.

"Sahi mi söylüyorsun? Bana bu iyiliği yapmak istedin ha..." dedi, "Allah senden razı olsun! Dün gece rüyamda görmüştüm. Zaten oynayacak bir adam bekliyordum. Benim taşlarım var!"

"Taşları nerede buldun?"

"Nerede buldumsa buldum. Sorma kardeşim. Bu gizlidir. Bu bir sırdır. Görürlerse hemen alırlar. Haydi vakit geçirmeyelim. Çabucak bir oyun yapalım."

Deli oturduğu ot minderden hızla kalktı. Duvardan koparılmış bir kireç parçasıyla, kapının önündeki döşeme üstüne muntazam dama çizgileri çizdi. Hanelerin birer aşırı içlerini beyazlattı. Ot minderin üstüne kıvrılmış duran yatağının arasından bir takımı yassı, bir takımı sivri taşlar çıkardı. Bunlar topraktan yapılmış gibi gayet tuhaf bir renkteydi. Su testisini kaptı. Arkasını kapıya dayayarak oturdu. Testiyi yanına koydu. Karşısına Dânâ Efendi'yi aldı.

"Ben mahsustan böyle oturdum" dedi, "birdenbire kapıyı açmasınlar diye... Taşları görmesinler! Sen yassıları mı istersin, sivrileri mi?"

"Hangisi olursa olsun!"

Deli gülerek, "Dânâcığım! Ben senin iyiliğini isterim. Yassıları al. Sivrileri alırsan güçlük çekersin" dedi. Dânâ Efendi arkadaşının gözlerini görünce sarardı. Bunlar artık göz değil, iki alev parçasıydı. O sakin kurbağa çehresi değişmiş, birdenbire bir kaplan çehresi oluvermişti. Kapı üstünden kitli... Pencere kalın demir parmaklıklıydı. Yüreği göğsünü yırtacak gibi hopluyor, boğazına bir darlık tıkanıyordu.

"Ne var kardeşim?"

"Ne olacak? Ben tamam iki senedir dama oynamıyorum. Bütün oyunları unuttum. Kapalı durmaktan zihnim dağıldı. Dikkat et. Yanlış oynama. Eğer taş alırsam sana yuttururum."

Dânâ Efendi gözlerini fal taşı gibi açtı: "Neyi yutturursun?"

"Aldığım taşı."

"..."

"Evet, dikkat et."

"Böyle şey olur mu, Cabiciğim?"

"Olur mu olmaz mı, görürsün şimdi..."

"..."

"Haydi sür bakayım."

"..." [258]

"Hop..."

"..."

"Hop, al şunu yut bakayım."

"Aman..."

"Aman falan tanımam..."

"Taş bu kardeşim!"

"Ne olursa olsun, yutacaksın diyorum."

"Nasıl yutayım?.."

Korkusundan taşı ağzına koydu. Fakat boğazından aşağı indiremiyordu. Deli yanında hazır duran testiyi aldı. Uzattı.

"Haydi, gayret... Hap gibi..."

"Ama... m! Ama... m!.."

"Amanı mamanı yok. İç bakayım! Hadi..."

Deli bir eliyle Dânâ Efendi'nin yakasını tutuyor, öbür eliyle kaldırıp kafasına indirecekmiş gibi, içi su dolu kaba testiyi sallıyordu. Dânâ Efendi gayret etti. Su kuvvetiyle taşı yuttu. Boğazı yırtılmış gibi acıyordu.

"Haydi şimdi, dikkat et."

"..."

Tekrar oyuna başladılar. Dânâ Efendi tepeden tırnağa kadar dikkat kesildi. Fakat deli kaide, usul falan tanımıyordu. Abuk sabuk taşları sürüyor, aldığı taşı, şeftali takdim eder gibi eliyle onun ağzına götürerek, "Buyur, yut bakayım, haydi... Vakit geçirmeyelim" diyordu. Gözleri pek korkunçtu. Duvarlar ses geçmeyecek derecede muhkemdi. Kapı demirdendi. Dânâ Efendi bütün taşları hap gibi yuttu. Artık testide su kalmamıştı, boğazının acısından kıvranıyor, elleriyle karnına basıyordu. Deli gülmekten katılıyor, "İşte oyun bilmeyenin hâli budur!" diyordu. Dânâ Efendi, gözleri kapalı kıvranırken kapının kilidi döndü. Deli gülmeyi bıraktı. Gömleğinin ucuyla önündeki çizgileri sildi. Hemen ot minderin üstüne kaçtı. Kapıyı açan gardiyan "Ne o? Darıldınız mı? Ayrı duruyorsunuz..." dedi.

"..."

Deli yüzünü duvara çevirmiş, kapı tarafına bakmıyordu bile... Dânâ Efendi can havliyle, aralanmış kapıdan fırladı, koridora çıkınca "imdat, imdat!" diye bağırarak geldiği yollardan, çıktığı merdivenlerden koşmaya başladı. Büyük kapının kalın tahta parmaklığını geçip kendini meydana atınca arkası üstü yığıldı. Gardiyanlar başına toplanmışlardı.

"Ne oldu?"

"Ne oldu ki?"

"Ne var?.."

Dânâ Efendi inledi: "Ölüyorum..."

Hakikaten kendini ölüyor sanıyordu. O kadar taş yuttuktan sonra yaşamanın imkânı var mıydı? Yüzü sapsarıydı. Gardiyanlar sarası tutmuş sandılar. Hemen karga tulumba, doktorun odasına götürdüler. Pencere yanında geniş bir koltuğa uzanarak gazetesine dalmış olan doktor, yarım saat evvelki dipdiri ihtiyarı şimdi böyle ölü gibi görünce şaşırdı. Acele kalktı. Nabzını tuttu. İyiydi... Harareti... O da tabiîydi.

"Ne oldu beybaba?" diye sordu. Dânâ Efendi'yi kapının yanındaki hasır kanepeye uzatmışlardı. İnledi: "Ölüyorum, ölüyorum."

"Nen var?"

"Yuttum! Taşları yuttum!"

Doktor anlamıyor, gözlerini açıyordu: "Ne taşlarını?"

"Dama taşlarını, hepsini!"

"Nerede yuttun?"

"Delinin yanında..."

Çırpınıyor, geriliyor, titriyordu. Doktor Dânâ Efendi'nin midesini yokladı. Yumuşacıktı. Öyle taşa benzer katı bir şey olsaydı anlaşılacaktı. Hâlbuki...

"Yalan söylüyorsun, beybaba, midende bir şey yok." dedi.

"Ne? Ölüyorum vallahi! Koca koca taşların hepsini..."

Doktor tekrar midesini yokladı. Hiç, hiçbir şey yoktu. İnce bağırsaklara geçmesin diye midenin aşağı taraflarını da yokladı. Yine hiç...

"Yalan, galiba sen de delisin."

"Deli mi? Boğazıma bak. Yırtıklara bak."

Doktor ağzını açan Dânâ Efendi'nin boğazına dikkatle baktı. Hakikaten küçük dilinin etrafı berelenmiş, kan içindeydi. Gayet katı, gayet sert bir şey buradan geçmişti. Ama nereye gitmişti. Dânâ Efendi'yi istintak etti. Delinin taşları nasıl yatağının altından çıkardığını, çizgileri nasıl çizdiğini, her taştan sonra nasıl su içirttiğini öğrendi... Dânâ Efendi'nin midesini, bağırsaklarını tekrar yokladı. Taşa benzer bir şey yoktu!

"Tuhaf, tuhaf!.." diyordu. Dânâ Efendi ölecek gibi gözlerini kapıyor, uzandığı kanepeyi sarsan ürpermeler geçiriyor; elleri, kolları kımıldamıyordu. Doktor kendisiyle beraber hastayı hayretle seyreden gardiyanlara döndü: "Nasıl olur? Siz kör müsünüz, delinin yanına taşları kim vermiş?" diye bağırdı; "Haydi gidin. Nereden bulduğunu öğrenin. Çabuk bana haber getirin..."

Gardiyanlar çıktılar.

Genç doktor mâ-fevka't-tabiî bir hadise karşısında kalmış gibi şaşırıyor, can çekişen ihtiyarın boğazını, midesini parmaklarıyla yokluyor, yokluyor, birçok büyük ecnebi sert maddeler değil, minimini, katı bir şey bulamıyor, dudaklarını bükerek, "Fakat taş hazm olur mu?" diyordu.

* * *

Beş dakika sonra gardiyanlar koşa koşa geldiler. En önlerindeki, ellerini ovuşturan başgardiyan, ansızın gayet ağır mes'uliyetlerden kurtulmuş adamlara mahsus şen bir memnuniyetle, "... Şey efendim; hâşâ huzurunuzdan... Nasıl haberimiz olsun bizim, malûmunuz bu zırdeli! Yalnız oturuyor. Şey etmiş, güneşte kurutmuş. O taşları öyle kendisi yapmış işte..." diye anlatırken doktor niçin mideyi yumuşak bulduğunun farkına vararak gülümsüyor; Dânâ Efendi yavaş yavaş doğruluyor... Demin ölüm korkusundan kapanan gözlerini, tıpkı vakitsiz ayılarak ötecek münasip bir yer arayan mahmur sarhoş gibi, açmaya çalışıyordu!

Yeni Mecmua, C. 2, Sayı: 39, 11 Nisan 1918, s. 206-208.

Ayın Takdiri!

Yavaş yavaş yürüyordu... Ben kendimi göstermeyerek onu takip ediyordum. Kenarları mavi parlak yıldızlarla çizilmiş koyu tirşe ağaçlıklardan öksüz bir bülbül, "Ey genç kız! Sen burada yalnız değilsin!" diye ötüyor, sanki ağlıyordu. Fakat o duymuyor, ince narin gölgesiyle korunun nihayetlerine doğru gidiyordu. Mor bir karanlık... Sisli bir mehtap! Kalbimi, göğsümü sıkıyor, dizlerim titriyordu.

"Ne yapacağım" diyordum, "ya beni istemezse..."

Pek dalgın, pek mahzundu. Kaybolmuş bir hayal arar gibi vakit vakit duruyor, başını yukarı kaldırıyordu. Ben arkasına bakacak sanıyor, hemen dalların arkasına saklanıyordum. Bülbül haykırıyor, "Birisi var, birisi var!" diye avazı çıktığı kadar ötüyor; fakat o duymuyordu. Kaybettiği hayalin hatırasını bulmak için korunun nihayetine, tâ o mor karanlıkların siyahlaştığı yere yaklaşıyordu. Yumruklarımı sıkıyor, dudaklarımı ısırıyor, derin derin nefes alıyordum. O narin gölgesiyle hâlâ dalgın, hâlâ mahzun yürüyor, bülbül "Dön, dön, geri dön..." diye ötüyordu.

* * *

Korunun içine, ayın görmediği o siyah yere girince koştum. O anda artık ben, eski ben değildim. Üzerine atıldım. Korktu. Yüzü bembeyaz kesildi. Tıkanarak sordu: "Sen kimsin?"

"Erkek" dedim.

"Benden ne istiyorsun?"

"Aşk!" dedim. Öpmeye başladım. Ağlıyor... canlanmış tılsımlı zambaklara benzeyen narin elleriyle karşı gelmeye çalışıyordu.

"Fakat ben seni sevmiyorum!" dedi.

"Zarar yok. Seveceksin..." dedim.

"Benim başka sevdiğim var!" diye hıçkırdı.

"Zarar yok. Onu da unutacaksın..." dedim. Gevşeyen kollarıyla kucağıma düştü. Ağladı. Ağladı. Ağladı... Sükûn bulunca tekrar öpmek istedim. O vakit gözlerini açtı. Yüzüme nefretle bakarak, "Oh ya Rabbi!" dedi, "fakat ne kadar çirkinsin!"

"..."

Sustum. O kadar saf, o kadar beyaz, o kadar ince, o kadar sıcaktı ki...

* * *

... Kucağıma aldım. Korudan çıktım. Artık onun ince, narin gölgesi yoktu. Önümde yürüyen benim galip gölgem şimdi yapyalnızdı. Şimdi daha kaba, şimdi daha büyüktü. Deminki "o" artık yoktu. Gölgemin içindeki gölgesi gibi o da benim kucağımda erimiş, sönmüştü. Döndüm. Çıktığım mor karanlıkların o siyahlaştığı yere baktım. Her taraf... ağaçlar, dallar, şeffaf sisler uyuyordu. Bülbül susmuştu. Gözlerimi, yeni kaybolmuş bir hayali arar gibi, yukarılara kaldırdım. Ayı gördüm. Bana, sesi duyulmayan sihirli bir kahkaha ile gülüyor, sanki "Aferin, aferin, böyle yapmalı işte..." diyordu.

Yeni Mecmua, C. 2, Sayı: 40, 18 Nisan 1918, s. 266.

Tarihî Hikâye

Nadan

Nadan ile sohbet etmek güçtür bilene;
Çünkü nadan ne gelirse, söyler diline.
Atasözü

İstanbul üç gündür sis içindeydi. Topkapı Sarayı'nı, açık kül rengi kalın bir bulut sarmış, sanki bütün dünyadan ayırmıştı. İhtiyar padişah, artık mermer havuzlu küçük bahçenin lâle tarhlarını bile göremiyor, gamsız zamanlarında yaptığı gibi murassa çerçeveli camlara hohlayıp parmağıyla "çifte vav" yazamıyordu. Yeniçeriler kazan devirmişler, sipahi zorbaları zabitlerini parçalamışlar, payitahtı yağmaya hazırlanmışlardı. Serhatteki ordunun hâli de perişandı. Ecelin gadriyle tecrübeli vezirler kalmamış, fedakâr beyler er meydanlarında can vermişlerdi. Bu korkunç buhranın önünü alacak bir adam yoktu. Son ümit "Köse Vezir"deydi. Vaziyetin fenalığını herkesten ziyade kavrayan âkil padişah, işte şimdi onu çağırtmıştı. Mührünü ona verecekti. Tahtın karşısındaki sırmalı büyük perde kımıldadı. Kocaman kavuklu, minimini, nahif bir ihtiyar belirsiz bir gölge gibi içeri girdi. Gözleri yerde, elpençe, yürüdü. Tahtın basamağına diz çöktü. Takbil resminden sonra padişah asabî eliyle soldaki erguvan bir kumaştan yapılmış şilteyi gösterdi.

"Otur..." dedi. Sonra, tahtın, sağ kolunu dayadığı altın koltuğuna bakarak ahvalin fenalığını, devletin geçirdiği muhatarayı, askerin fesadını, ordudaki perişanlığı anlattı. Yavaş yavaş söylüyor, her kelimede başını sallıyordu. Bu zamanı ıslah etmek için demir bir el lâzımdı. Gayet doğru, irtikâp etmez,

Allah'tan korkar, âkil, dünyayı bilir, her şeyden ziyade devletini sever bir adam işleri düzeltebilirdi. Padişah, "İşte bu adam sensin! Seni kendime vekil edeceğim..." deyince, boynunu büküp efendisini dinleyen küçük ihtiyar doğruldu.

"Beni affedin padişahım" dedi, "ben artık devlet işine karışmamayı ahdettim. Sayenizde geri kalan birkaç günlük ömrümü ibadetle, dua ile geçireceğim."

"Fakat..."

... Padişah, mes'uliyetsiz rahatın hayvanlarla ölülere yakışacağını, kulların padişah davetine icabet etmemeleri bir küfür olduğunu, ayetlerden, hadislerden burhanlar getirerek tekrarladı. Haklı bir gazabın mehabetini duyuran sert bir bakışla kırlaşmış uzun kirpikli, iri, şahane gözlerini boynu bükük ihtiyara dikti. Bu bakışta sanki Azrail'in kanatlarından aksetmiş ölüm kıvılcımları tutuşuyordu. Köse Vezir ateş içinde yanmayan bir semender gibi sakindi.

"Boynum kıldan incedir padişahım!" dedi, "Çoluk çocuğumla veda ettim. Hakk'ın huzuruna gitmek için iradenizi bekliyorum. Ben mühr-i şerifinizi almam!"

"..."

Padişahın soluk çehresi karardı. Elleri titredi. Tahtın gerisine çekildi. Yüzünü buruşturarak:

"Kaldırın şunu!" diye bağırdı.

Sırma perdenin arkasından birer hayal sessizliğiyle koşan hademeler yere basmıyor sanılacak derecede hafif adımlarla çabucacık vezirin başına üştüler. Göz açıp kapamadan dışarı çıkardılar. Bu çıkış, mermer revakında gece gündüz keskin tığlı karayağız cellâtların bağdaş kurup bekledikleri balıkhaneye doğruydu.

* * *

Hiddeti geçer gibi olan padişah devletinin, tahtının üstünde bocaladığı fesat tufanını tekrar hatırladı. Düşündü. Köse Vezir de ölürse sözün, bir gün olup büsbütün ayağa düşmesi ihtimali vardı. Fakat işte bu küçücük adam ölümü gözüne almıştı. Kafası kesilince Hakk'ın huzuruna gidecek, dünya gailesinden kurtulacaktı. Ne vakit olsa, yüzlerce yıl yaşasa yine ölümden kurtu-

luş olmadığını bilen, bu hakikati unutmayan ariflerdendi. Bir gün sonranın, beş gün evvelin onca hiç ehemmiyeti yoktu. Padişah, huzurunda divan duran ağasına, "Sarık odasına hapsetsinler. Yanına kitap, kalem, kâğıt vermesinler" dedi. Ağa çıktı. Padişah mutlaka onu iş başına getirmeye azmetmişti. Bu cesareti, muhakkak ölüm karşısındaki bu pervasızlığı, şahsiyetini, ahdini muhafaza etmekteki bu inadı ne kıymetli bir hasletti!

Ancak böyle bir adam müşkül zamanlarda büyük işler yapabilirdi. Padişah bunu biliyordu. Gözünün önüne zamanenin paşaları, çelebileri geldi. Hepsi iki kat bir rükû vaziyetinde ölüm korkusuyla benizleri sararmış, yalnız hile, yalnız fesat, yalnız fitne düşünüyorlar; şeytanların bile aldanacağı yalanlar, iftiralar uydurarak birbirlerinin kanlarını içiyorlardı. Fakat Köse Vezir öyle değildi. Arifti. Âlimdi. "Dünya ve mafiha"nın ne olduğunu sezmişti. Daima "zeval" uçurumuna giden "ikbal" yolunda hakikati unutmaz, mağrurlanmaz; para, servet, ihtişam, saltanat gibi şeylere de tenezzül bile etmezdi. Orta hâlli bir molla gibi yaşar, sandık sandık floriler toplayıp fâni dünya evini baki sanan haris gafillerin budalalıklarına şaşardı. Padişah, böyle Hak'tan başka hiçbir kuvvete baş eğmeyen bir adama mührünü nasıl kabul ettirecekti? İşte ölümün onca hiç ehemmiyeti yoktu. Yine kalın kaşlarını çattı.

"Ölümden daha beter bir ceza..." diye söylendi. En korkunç işkenceler, dehşetleri nispetinde ölüme daha yakındı.

Padişah saatlerce tahtında düşündü. Taşındı. Saatlerce yalnız kaldı. Kılıcın değil, asıl aklın kuvvetiyle galebe çalındığını bilirdi. Fakat aklına ölümden korkmayan bir adama baş eğdirecek bir vasıta gelmiyordu. Düşünürken tahayyül etmeye başladı. Daldı, gitti. Derin uykularda görülen rabıtasız rüyalar gibi şehzadeliği, lalası gözünün önüne geldi. Otuz yıl evvel ölen lalası hatırında kalan o ak sakallı adama hiç benzemiyordu. Saray kendi sarayı değildi. Ders aldığı rahle beyaz gül ağacından mıydı? Lalası olduğunu bildiği hâlde sesini, simasını tanımadığı bu müphem hayal lâfızsız bir lisanla "Nadanla sohbet etmek âkile cehennem ateşinden beterdir!.." diyordu. Bu söz bir şiirdi! Padişah veznini ararken daldığı derin tahayyülünden uyandı. Başında bir ağırlık vardı. Hareme gidip yatmak için kalktı. Evet, mademki nadanla sohbet

etmek cehennem ateşinden beterdi. Bu ateşte Köse Vezir'i yakmalı, fakat öldürmemeliydi. Koltuğuna giren bendelerine "Çabuk bir nadan buldurulsun. Onun yanına kapatılsın." dedi.

* * *

Bostancılar, tebdil ağaları, bir hafta kadar bütün şehri, civar köyleri, kasabaları, dağları, kırları dolaştılar. Nihayet Karamusalı meralarında gayet cahil, gayet akılsız, gayet aksi, hâsılı gayet nadan bir çoban buldular. Bu otuz beş kırk yaşlarında, çok kuvvetli, hissiz, hayvan gibi bir adamdı. Köyünde kendisine "Eşek Hasan" diyorlardı. Nadan olduğu kadar inatçıydı da... Terbiye, hürmet, namaz, niyaz ne olduğunu bilmez; "Allah'ın kim?" dendiği zaman, "Ne bileyün ben ülen..." diye sırıtırdı.

Koyunların yanından ayrılmamak için hasekilere mukavemet etmiş; taşla, sopayla birkaçını yaralamıştı. Saraya elleri bağlı getirdiler. Siyaset gününü tespih çekerek bekleyen Köse Vezir'in yanına koydular. Eşek Hasan uğradığı haksızlığa karşı üç gün uludu. İşitilmedik küfürler etti. Sonra sustu. Pembe ipek divanların üstüne çarıklarıyla çıktı. Kuşağının arasından çıkardığı kavalı çalmaya başladı. Yalnız başına ölümü bekleyen Köse Vezir'in huzuru, tevekkülü bozuldu. Ama yanına konan bu garip mücrimle bir lâkırdı olsun etmedi. Yüzünü pencereden tarafa çeviriyor, odaya yemek içmek getiren hademelere bile gözünü kaçırmıyordu. On gün, yirmi gün geçti. Kapının deliğinden içerisini gözetliyorlardı. Padişah, onun böyle nadan bir herifle yaşamak azabına da katlandığını görünce ümitsizleniyor, hasekiler çıkararak daha nadan mahlûklar arattırıyor, fakat Eşek Hasan'dan beterini bulduramıyordu, Bir ay geçti. Nadan çoban kavalı da bıraktı. Hiç ses çıkarmıyor, zindan arkadaşı gibi pinekliyor, susuyordu.

... Bir sabah Köse Vezir bu koca herifin hüngür hüngür ağladığını gördü. Çocuk gibi hıçkırması içine dokundu. Zavallı kim bilir karısını, evini, köyünü mü hatırlamıştı? Gayr-i ihtiyarî sordu: "Ne ağlıyorsun oğlum?"

Bu, vezirin daha hapsedildiğinden beri söylediği ilk sözdü. Çoban gözyaşlarından sırsıklam olan al yanaklarını kirli yenleriyle silerek ona baktı.

"Söylesem darılırsın" dedi.

"Söyle oğlum derdini bana, ne darılacağım."

"Vallahi darılırsın."

"Darılmam diyorum."

"..."

Çoban derdini söylemiyor, daha ziyade heyecana gelerek avazı çıktığı kadar ağlıyordu. Köse Vezir, biraz düşündü. Başkasını ağlatan bir sebebe kendisi nasıl darılabilirdi? Merak etti. Tekrar, "Söyle oğlum" dedi, "senin derdinden bana ne?"

"Darılırsın baba."

"Darılmam, söyle..."

"Benim sürümde bir kösemenim vardı. Senin yüzüne baktıkça o hatırıma geliyor da... İşte onun için ağlıyorum."

"..."

Derdini söyleyen Eşek Hasan birdenbire ağlarken gülmeye, hıçkırıklara kahkaha karıştırmaya başladı. "Tıpkı sakalı seninkine benziyordu" diye tafsilâta bile girişiyordu. Köse Vezir hiç cevap vermedi. Kalktı. Kapıyı vurdu. Başını içeri uzatan sivri kavuklu nöbetçiye, "Efendimize arz edin. Mühr-i hümayunlarını kabul ettim" dedi.

* * *

Bir sene sonra harp bitmiş, yeniçeriler terbiye edilmiş, sipahiler nizama konulmuş, hırsızlar, uğursuzlar temizlenmişti. Devlet yine eski kuvvetini buldu. Padişahın gamlı yüzü güldü. Artık neşesi tamamıyla yerine gelmişti. Yalnız sadrazamına o nadan herifin yaptığı ölümden beter şey ne olduğunu bilmek istiyordu. Bir gün bunu sordu. Geçirdiği kırk günlük azabı birden hatırlayınca, yeni bir tokat yemiş gibi Köse Vezir'in yüzü kıpkırmızı oldu. Verecek bir cevap bulamadı. Kekeleyerek "Hiç padişahım!" dedi, "bu suçsuz köylünün benim için hapsedilmesine vicdanım razı olmadı... da onu azaptan kurtarayım diye ahdimi bozdum."

....

Vakit, Sayı: 202, 11 Mayıs 1918, s. 3.

Makul Bir Dönüş

Ali Dânâ Efendi'ye

Cabi Efendi'nin birdenbire aklı başına gelmişti! Çıkarılacağı gün, dört senedir bu minimini taş odada hapsolunduğuna bir türlü inanamıyor; güllâbilere tekrar tekrar "Doktorun söylediği sahi mi?" diye soruyordu.

Şuurunda hakikaten dört senelik bir fasıla vardı. Sabahleyin uyanınca, akşamdan kalan pembe bir çarşaf kadar geniş Sabah gazetesinde yazılan "Artık Avrupa'da katiyen muharebe ihtimali olmadığına dair" yazdığı gayet âlimane bendi dikkatle okuduğunu, "dün gibi" hatırlıyordu. Sonra yüzünü yıkamaya giderken, sedefli dama kutusunun sofada, yerlerde süründüğünü görmüş, o anda kan başına sıçramış, avazı çıktığı kadar bağırıp çağırmaya, sövüp saymaya başlamıştı.

Daha sonra ne yapmış, ne olmuş, nasıl buraya getirilmişti? Bilmiyordu... Ömründe ilk defa gördüğü sarı duvarlı, basık kubbeli, kaldırım döşeli methalde, demir parmaklık kapının açılmasını beklerken, hep bunları düşünüyor, bahçeden taşarak havayı titreten davudî sert bir gazeli işitiyor, yeni arkasına giydiği buruşuk şayak esvaplarından ağır bir rutubet kokusu fışkırdığını duyuyordu.

Mermer eşiği aşınca gözleri kamaştı. Ne çabuk bahar olmuştu. Durdu. Etrafına bakındı. Dik sokak tenhaydı. Dibinde, ihtimal Ceneviz'den kalma gayet kalın bir granit sütunun yan gelip yattığı atkestaneleri, rüzgârla sallanan yapraklarını tımarhanenin yüksek, küçük pencerelerine, serçelerin oynaş-

tığı abus çatılarına sürüyordu. Durmadı.

"Haydi, gel canım..." gibi gülümseyen başgardiyanın ardından yürüdü. Set üstündeki yeşil bahçeciğiyle, sakflarını saran sarı gülleriyle, tıpkı şehrin ortasında kalmış bir evvel zaman köşkünü andıran daireye girdi. Dar, eğri, eski kapılardan geçti. İçindeki yeni masaya, maroken koltuklara inat, soluk perdeleriyle, ahşap tavanıyla, badanalı duvarlarıyla, hâlâ koyu alaturkalığını muhafaza eden gölgeli odada, genç doktor, sanki kendisini bekliyordu. Kapıda görünür görünmez, masanın üstündeki yamru yumru bir çıkını göstererek, "İşte efendim, bu da bohçanız..." dedi, "Sakın bir daha dama oynamayın. Fikrinizi yormayın. Hele hiç hiddetlenmeyin!"

"Adam kendi hiddetlenmez, hiddetlendirirler!"

"Neyse..."

"Evet."

Cabi Efendi ilerledi. Bohçasını aldı. Tam çıkacaktı, doktor elindeki saatle kösteği sallayarak tekrar,

"Ha bakınız" dedi, "sizi getirdikleri vakit üzerinizdeki paraları filân oğlunuz alıp götürmüştü. Sonra yan cebinizde bunları bulmuştuk. Şimdi tabiî hiç paranız yok."

"Tabiî..."

"Size bir lira borç verelim. Bunlar bizde rehin kalsın. Yarın evinizden lirayı getirir, saatinizi alırsınız."

Cabi Efendi sıkılıyordu. Bir an evvel dışarı çıkmak için bu izzet-i nefis kırıcı lâfı uzatmadı.

"Pekâlâ" dedi. Fakat doktorun uzattığı kâğıt parçasını görünce "Bu ne?" diye şaşırdı.

"Lira."

"Nasıl lira?

"Bayağı lira işte..."

"..."

Cabi Efendi, "Acaba akıllanıp akıllanmadığımı denemek için mi yapıyor? " diye şüphelendi. Güldü. Lâkin doktor da az kurnazlardan değildi. Onu kandırmaya çalışıyordu. Üç senedir yüz yetmiş beş milyon banknot basıldığını, ortada altın, gümüş, nikel değil, hatta eski bakır metelikler bile kalmadığını anlattı. Cabi Efendi, bu sözleri ciddî sanıp münakaşaya girişse,

kendi de kendinin deli olduğuna kanaat getirecekti. Gülüyor, başını sallıyor, "Pekâlâ, pekâlâ!" diyordu.

Yüz yetmiş beş milyon lira... Üç sene içinde! Olacak şey miydi? Bu bizim, aşağı yukarı, on beş senelik bütçemizdi. Doktora "Ne kadar imtihana çeksen yine falso etmem..." gibi tekrar güldü. Gevezeliği kısa kesmek için, uzatılan pembe tirşe hareli Türkçe kâğıdı aldı. Cebine soktu. Dışarıya fırladı. Açık havada, bol aydınlık içinde dimağı birdenbire yine eski faaliyetine başladı. Parke döşeli sokak tertemizdi. "Demek buranın belediyesi millî ananeyi bozmuş!" dedi. Fakat... Hayır! Dikkat etti: Paşakapısı'ndan esen çılgın bir rüzgâr, yokuşu yalıyordu. Fevkalâde temizliğin sebebini keşfedince gülümsedi. Bu görünmez, ilâhî süpürge sayesinde, böyle dik bir yerde çerçöp değil, kocaman kalaslar olsa duramayacak, aşağılara yuvarlanıp gidecekti. Kim bilir içinde kaç gün baygın uyuduğu binanın heybetli ağzına döndü. İki tarafından sümüklü böcek boynuzları gibi yükselen incecik kısa direklere birer Osmanlı Bayrağı çekilmişti. Burası, kapı kemerinin üzerindeki yeni yaldızlanmış mübarek yazılarıyla tıpkı sakin bir mabede, çilesi nihayetsiz bir tekkeye benziyordu. Hemen aklına cebindeki Türkçe banknot geldi... "Aşağıda birisine sorarım" dedi. Sonra kendi kendine güldü. "Sahiden deli miyim? Bak bunun geçeceğine inanıyorum!" diye düşündü. Yokuştan, bohçası koltuğunda kös kös inmeye başladı. Kendini zorluyor, zorluyor, sabahleyin yere atılmış dama kutusunu gördükten sonra ne olduğunu bir türlü aklına getiremiyordu. Demek hiddetinden bayılmış olacaktı. Bu baygınlıktan istifade eden oğlu filân onu omuzlayınca "deli" diye buraya getirip tıkmışlardı. İşte ama, ayılınca kendine gelmişti. Dört sene filân mutlaka doktorun uydurmasyonlarıydı. "Belki bir hafta kadar açılamadım. Kan tuttu. Ah hınzırlar! Ben size göstereceğim!" diyordu. Bir de baktı ki, Atpazarı'na gelmiş... Durdu. Etrafındaki viranelikler çevrilmiş bir mezbeleye benzeyen bu meydancığın ortasında birkaç inek, bir iki at, eşek, keçi filân duruyordu. "Acaba pazar dağıldı mı?" diye mırıldandı. Ama bu kadar erken!.. Alıcı vericilerin arasına saptı. Sonra yüzünü güneşe kaldırdı. Hayır...

Tutulmamıştı! Parıl parıl parlıyordu. İşte! Fakat niçin böyle, bütün bu insanların çehreleri sararmış, tunç rengine çalmıştı. Keskin bir ses kulağını çınlattı: "Sekiz yüz lira... Sekiz yüz lira... Daha yok mu?"

"..."

Cabi Efendi, yırtık mavi çuha esvaplı, kırmızı kuşaklı, uzun boylu, kara kuru tellâlın arkasına isabet eden kırmızı aşı boyasına boyanmış, viran esnaf kahvesini bir süzdü. Bu harabe, meydanın ortasında yıkık bir ada gibi duruyordu. Ne kadar mevkiinde olsa yine sekiz yüz lira etmezdi. Haftada bir, cuma günleri işleyecek küçücük bir kahve ayda ne kadar getirebilirdi?

"Sekiz yüz on."

"Sekiz yüz on beş..."

... Ama artıyordu işte? Yürüdü. Tellâla yaklaştı. Herifin yanında dört beş adam vardı.

"Çok pahalı değil mi, ağa?" dedi. Geveze tellâl hemen cevap verdi: "Ne pahalısı? Günde altı okka süt veriyor."

"..."

Cabi Efendi şaşaladı. Kahvenin önünde zayıf buzağısıyla bitkin bir inek vardı. Acaba ondan mı bahsediyordu.

"Günde altı okka süt kim veriyor?"

"Nah bu inek."

"Sekiz yüz on beş liraya ha?"

"Ne sandın?"

Cabi Efendi cevap vermedi. Bugün ihtimal delilerin çıktığı gündü. Kendinin tımarhane tarafından indiğini gördüklerinden, inanacak mı diye denemek için şaka yapıyor sandı. Güldü.

"Çapkın seni!" dedi, "Sen babanı kandır!"

Yürüdü. Arkasından şaka devam ediyor, inek "sekiz yüz on beş liradan" derece derece sekiz yüz elliye çıkıyor, dokuz yüze doğru yükseliyordu. Bir insanla böyle resmî bir meydanda, haraç mezat, ulu orta eğlenmek hakikaten terbiyeye muhalifti. Fakat burada küstahlık için galiba herkes ittifak etmişti. Cabi Efendi, ne sorsa eğleniyorlar, hiç bozuntu vermeden, ciddîymiş gibi, uyuz bir eşek için yüz doksan lira, oğlaksız bir keçi için seksen beş lira istiyorlardı. Kim bilir atların fiyatını

sorsa kaç binler işitecekti. "Lahavle..." çekerek hızla uzaklaştı. Eskiden birçok defalar altından geçtiği mescidi gözleri aradı. Acaba yanmış mıydı? Yıkılmış mıydı? Etrafından, üstü başı perişan takır takır, takunyalı adamlar geçiyordu. Daha bir kolalı gömlekliye rast gelmemişti! "Ne millî yer, ne millî yer..." diyor; dükkânlarda sararmış, zayıf kadınların; başıkabak, yarı çıplak, sıska çocukların pinekliklerini gördükçe, kendi kendine, "Acaba kocaları, babaları camiye mi gitmiş?" diye soruyordu. Hâlbuki namaz vaktine daha çok vardı. Şerbetçi, helvacı dükkânları boştu. Fırınlar kapalıydı. Cabi Efendi, epey müddettir Üsküdar'a geçmemişti. Eski bol, kalabalık, ucuzluk, şen Üsküdar'ı hatırlıyor, "Acaba ne oldu? Yüz senede bir memleket bu kadar değişmez!" diye şaşıyordu. Bir bakkalın önünde, yırtık, kirli başörtülü bir kızcağızın, cebindeki kâğıda benzer bir banknotu bozdurduğunu gördü. Dikkat etti. Çıkardı. Kendisininkine baktı. Aynıydı. Demek geçiyordu. Bozdurmak için bakkaldan bir şey almayı kurdu. Kenarları çözülmüş bir küfenin içindeki çakal eriklerine göz attı: "Okkası kaça bunun?"

"Doksan sekiz buçuk kuruş..."

Bakkala dik dik baktı. Bu altmış yaşında kadar, köse, suratsız bir sarıklıydı.

"Şaka etme!" dedi.

"Ne şakası? Doğru söylüyorum."

"Sen deli olmuşsun..."

"Terbiyesiz, edepsiz, hayâsız, maskara! Herife bak! Deli sensin be!"

"..."

Cabi Efendi, delilik mevzuu üzerine hır çıkaracak bir vaziyette değildi. "Çirkefe taş atma...." hikmetini mırıldanarak, kaçar gibi uzaklaştı. Halkın ciddiyetsizliğinden, arsızlığından, yüzsüzlüğünden muhakemesini şaşırmıştı; artık düşünemiyordu. Önü yeni sulanmış aşmalı kahvenin hizasından geçerken, canı bir fincan sade kahve istedi. İçeri baktı. Sarı sakallı, hırka entarili bir beyle, ne oldukları belirsiz, kıyafetleri karışık birkaç kişi açık pencerenin yanındaki peykeye oturmuşlardı. Arzusunu kıramadı. Kapıdan girdi. Oturanlara ayrı ayrı selâm verdikten sonra bir köşeye büzüldü. Karşısına gelen çocuğa,

"Bir sade kahve! Oğlum..." dedi.

"Nohut mu, hâlis mi, beybaba?"

"Ne demek? Nohut olur mu hiç?"

"Olur ya..."

"Nasıl olur?"

"Kesesine güvenemeyen nohut içer..."

"On paralık kahvenin nohudu olsa kaç para eder?"

"Ne on paralık kahvesi?.."

Çocuğun alıklaşması Cabi Efendi'yi sarstı. "Eey, kahve kaç para?" diye sordu.

"On kuruş."

"On kuruş mu?"

"Evet."

"Ya nohut?.."

"Beş."

"..."

"!"

Pencerenin yanında oturanlar konuşmayı bırakmışlar, onun kahve pazarlığını dinliyorlar, gülüşüyorlardı. Bir tanesi, "Eski çamlar bardak oldu!" dedi.

İsten simsiyah olmuş tavanda asılı kafeslerdeki kanaryalar katılacak derecede ötüyorlardı. Cabi Efendi'nin faal muhakemesi ansızın sönmüş gibiydi. Acaba kendisinin, olmayacak şeylere inanıp inanmayacağını denemek için tımarhane idaresi tâ iskeleye kadar bir tecrübe tertibatı mı almıştı? Bu mümkün değildi. Zihnini durdurdu. İçinden, "Hayırdır inşallah..." derken dışından, "Hâlis bir kahve getir öyleyse..." diye güldü.

Karşısındaki, millî sanatkâr meşhur ressam Hulusi Efendi'nin[1] elinden çıkma Dömeke, Velistin muharebelerinin, Gazi Etem Paşa'nın resimlerine bakıyor, dimağı karıncalanmış gibi düşünemiyordu. Çocuğun getirdiği kahveyi yudum yudum içtikçe açıldı. Pencere yanındakilerin konuştuklarını duyuyordu:

"Son ay içinde, İngilizler altı yüz bin kişi kaybetmişler."

"Fransızlar da ona yakın."

1 Sultan II. Abdülhamit devri halk ressamlarından Harputlu Mehmet Hulusi kastediliyor.

"Geçen sene İtalyanlar da yarım milyondan ziyade eşek cennetine gönderdiler."

"Sırplar, Romenler..."

"Ruslar kadar olmaz ya!.. Hele ihtilâlden sonra yirmi beş milyondan ziyade adam ölmüş..."

....

Cabi Efendi kulağına inanamıyor, dikkatle dinliyordu. Evvelâ Avrupa'da tufan olmuş sandı. Sonra konuşanların münakaşalarından Cihan Harbini duydu. Bu herifler hiç şüphesiz deliydiler. Hele, "Bu muharebe daha yirmi sene sürebilir, daha kadınlar askere alınmadı!" diye iddia eden sarı sakallının mavi gözleri hiç de iyi değildi. Otuz bu kadar devlet birbirine harp ilân eder, hiç durmadan dinlenmeden boğazlaşabilirler miydi? Yoksa tımarhane mi boşalmıştı?[2] Herkes saçmalıyordu. Cabi Efendi, Atpazarı'nda rast geldiği münasebetsiz muameleye yine uğramamak için bunlara bir şey sormadı. Kahvenin parasını verdi. Çocuk tezgâhtan irili ufaklı bir tutam kâğıt getirdi.

"Bunlar ne?"

"Liranın gerisi."

Cabi Efendi baktı. Sarı, eflâtun, turuncu, pembe pis pis kâğıtlar... Mecidiye, çeyrek yüzlükler... Pencerenin yanındaki abuk sabuk saçmalayan delileri güldürmemek için sesini çıkarmadı. Kendisini sokağa attı. "Bir gazete alır okurum" dedi.

Biraz yürüdü. Ahmediye'ye giden üç yol ağzında, mescidin önündeki asfalt döşeli meydancıkta mahalle çocukları topaç döndürüyorlardı. Kitapçı Acem'in[3] önünde durdu.

"Bana bir *Sabah* gazetesi ver" dedi.

Bir göz gezdirince, bütün dünyanın olup olacak vukuatını bir hamlede anlayacaktı.

"*Sabah* yok."

"*İkdam* ver öyleyse..."

"O da kalmadı."

"*Peyam*.. falan ne varsa ver canım."

....

2 Metinde "boşanmıştı".

3 Naci Kasım Açıkel kastediliyor.

Acem'in uzattığı gazete onu bütün bütün şaşırttı. Bu kâğıdın üzerinde, gazeteye benzememek için ne yapılabilirse hepsi yapılmış, hatta ötesine bile aşılmıştı. Serlevhanın üstünde havadisler vardı. Baş makale sekiz santimetreyi geçmiyordu. Baktı. Baktı... Yine "Hayırdır inşallah, bu da ne? " dedi. Fiyatının kırk para olduğunu duyunca itiraza kalkmak istedi. Karayağız Acem, "Dağdan mı gelmişindir hele! On paraya gazete oluptur?.." diye çıkışınca, yine cevap vermedi.

Yürüyerek okuduğu bu gazete aklını bütün bütün alt üst etti. En son demlerine yetiştiği Şinasi devrinden sonra, modası geçmiş sandığı, secili Nergisî üslûbu ne vakit, nasıl canlanmıştı? Japonya, Amerika, Liberya, Çin filân Almanya ile nasıl harp edebilirlerdi. Acaba artık coğrafya mı bozulmuştu? Yoksa mizah mıydı, neydi? Cabi Efendi bunları düşünmek istedi. Fakat muvaffak olamadı. Muhakemesi, zembereği kopmuş saat gibi zınk diye durmuştu. Boğazına sarılmış bir kâbustan silkinen insanlara mahsus asabîlikle gazeteyi buruşturdu. Yere attı. Sonra, hadsî bir gevezelikle dükkânların önlerinde dura dura, yiyeceklerin, içeceklerin, giyeceklerin fiyatlarını sora sora iskele yolunu tuttu. Yağın okkası sekiz yüz otuz, pirincin yüz elli üç, şekerin iki yüz doksan buçuk, kahvenin yedi yüz altmış iki kuruştu! Kavaf işi çocuk patiklerine on sekiz lira istiyorlardı.

Araba vapuru iskelesinin tam karşısına gelince Cabi Efendi durdu. Aklının sağlam olmadığını samimiyetle hissetti. Elini başına götürdü. Zihninin en son şulesiyle muhakemesini aydınlatmak istedi. Fakat... her şeyin fiyatı yüzde on bin artmıştı. Kulağı böyle işitiyor, gözü böyle görüyordu. Artık kendisine nasıl "Akıllıyım!" diyebilirdi. Gözlerini tentesiz, ipsiz, bayraksız, direksiz, tayfasız kalmış harap araba vapurunun çatlak siyah bacasından kaldırdı. Şirket iskelesinde hazır duran vapura baktı. Beş paralık kahve on kuruşa olursa, elli paralık bilet herhâlde bir liradan ziyadeye fırlamış olacaktı. Cebinde İstanbul'a gidecek para yoktu. Eve, çıktığını haber vermek için telgraf şöyle dursun, yirmi paralık bir mektup göndermeye bile, şüphesiz yarım lira lâzımdı! Para gelinceye kadar ne yer, ne içerdi, nerede yatardı! Hem, haydi evine gitse bile artık nasıl geçinebilirdi? On beş kişinin boğazına en aşağı ayda bin

lira lâzımdı! Bütün mallarını satsa ancak altı ay yaşayabilirdi. Sonra... Evet sonra, keşkül takıp dilenci olmak icap edecekti. Yaşaran gözlerinin önüne, erkeksiz, aç Anadolu köyleri, ıssız ovalar, viran tekkeler, yıkık kervansaraylı Turan yolları, uzak uzak Buhara, Semerkant, Hîve mezarlıklarının müphem hayali geldi. "Ben hakikaten deliymişim! Neler düşünüyorum, bak!" dedi. Koltuğundaki bohçayı yere attı.

Kalıpsız fesini iki eliyle bir hamlede bastırdı. Birdenbire döndü. Hani o bir saat evvel çıktığı yere doğru alabildiğine koşmağa başladı.

* * *

Eski tımarhanenin genç doktoru, pencereleri sarı güllerle örtülmüş sakin dairesinden dalgın dalgın çıkarken, azıcık daha Cabi Efendi'yle toslaşacaktı.

"!!!"

"Beni yine odama koyunuz!"

Doktor geriledi. Kan ter içinde soluyan ihtiyarcığı dikkatle süzdü.

"Siz iyi oldunuz canım!" dedi.

"Hayır efendim. Beni yine içeri tıkınız. Allah aşkınıza!.."

"Niçin canım?"

Cabi Efendi dua eder gibi tombul ellerini havaya açtı. Boynunu, sola eğri çarpık burnunu aksi istikamete bükerek "Beni içeri tıkınız. Allah aşkınıza! Ya ben akıllanmamışım ya bütün dünya zır deli olmuş!" dedi.

Hakikaten, kanlı çanaklarından fırlayan iri parlak gözleri pek fena, pek acı, pek korkunç bakıyordu.

Vakit, Sayı: 215, 24 Mayıs 1334/1918, s. 3.

Bir Hatıra[1]

Le grade dégrade...

Ah gençlik!.. Tıpkı ezelî bir baharın ilk çiçekli günlerine benzer. Yeşil kırlar, kelebek dolu bahçeler, güzel kokular içinde serçelerin şen efsanelerini doymadan dinleyerek dolaşırız. İdealimizin rüyası bize hayat kışının fırtınalarını, karlarını, tipilerini hatırlatmaz. Ben işte bu hiç bitmez sanılan baharı İzmir'de geçirdim. On dokuz yaşındaydım. Galiba on beş sene evvel... Evet; seneler nasıl bir ok gölgesi gibi uçuyor! Meşrutiyet'in bu hür, bu serbest günlerinden çok uzaktık. Lâkin o eski, zalim idarenin ezici kahrını, gafletim sayesinde, hiç duymuyordum. Mersinli'deki[2] minimini evimde, kocaman çınar ağaçlarının hiç durmadan öten ninnileri içinde, kitapların dipsiz girdabına dalmış gitmiştim. Haricî kâinat umurumda değildi. Sözde felsefe feneriyle büyük bir hakikat bulacaktım. Heyhat! Şimdi bu masum hülyamı aklıma getirince nasıl acı acı gülüyorum... Bir kelimeyi, bir satırı, bir sözü haftalarca, aylarca düşünür, bir cümlenin altındaki –var tevehhüm ettiğim– gizli manayı bulmak için birçok geceler uyuyamazdım. Filozofların pek o kadar mana murat etmeden yumurtladığı fikirler, bence bir "ilâhî nas" gibiydi. Hatta romanlarda rast geldiğim "ukalâlık"lar bile gözümden kaçmazdı. Onları da fişlere yazar, notlarımın arasına kordum.

1 İlk yayımı bu adla olan hikâye daha sonra *Bahar ve Kelebekler*'de (İkbal Kütüphanesi, Marifet Mat., 1927, s. 130-137) "*Rütbe!..*" adıyla yer almış ve bu isimlendirme devam etmiştir.

2 Mersinli: İzmir'de bir köy.

Bu "ukalâlık"lardan birisi, beni tam üç ay düşündürdü. Tam yüz beş gece gözüme uyku girmedi. Flaubert'in miydi, yoksa bir başkasının mı, iyice hatırlayamıyorum: "Le grade dégrade...", yani "Rütbe, haysiyeti düşürtür" cümlesi! Bundan bir türlü mana çıkaramadım. Bilakis fikrimce rütbe insanı herkesin seviyesinden yukarı kaldırır, yükseltir, hatta sahibine hususî bir haysiyet verirdi. Artık başka kitap, gazete falan okuyamaz oldum... Her satırın altında, manasını anlamadığım bu "Le grade dégrade..." cümlesi kararıyor, bir avuç istifham işaretinden yoğrulmuş sabit bir fikir gibi dimağımda düğümleniyordu. Sakin evimde oturamıyor, bulamadığım manayı arayarak tenha sahillerde, kalabalık caddelerde, dar sokaklarda serseri serseri dolaşıyordum. Bir "meçhul", bir "sır" insana ne kadar ıstırap verir; bahusus masum bir iman da olursa... Bir gün yine deli gibi, içimden "Le grade dégrade! Le grade dégrade..." diye söylenerek hükümet konağının önünden geçiyordum. İsmimi işittim. Döndüm. Bir de baktım ki, riyaziye muallimim, Logaritmacı Hasan! Askerî kıraathanesinin ta köşesinde bir sandalyeye kurulmuş, nargilesini çekiyor...

"Nereye böyle?"

"Le gr... şey! Hiç..." diye kendimi topladım.

"Çok dalgınsın."

"Evet."

"Gel otur da, bir kahve iç bakalım. Dalgınlığın geçer..." dedi. Gösterdiği sandalyeye iliştim. Kalıpsız fesini taş masanın üstüne koymuştu. Açık yüksek alnında çok sık, çok kır saçları bir arslan yelesi gibi muntazam bir dağınıklıkla kabarıyordu. Parlak gözleriyle beni bir süzdü.

"Sana ne olmuş" dedi, "betin benzin solmuş!"

"Hiç..."

"Söyle, söyle."

Üç aydır küçük bir cümlenin manasını arıyorum da...

"Bulamıyorsun ha?" diye güldü.

"Evet!" dedim. Başını salladı: "İşte riyaziyeye çalışmamanın cezası! Dünyada ancak bir ilim vardır, o da riyaziyedir. Onu bilen her şeyi bilir. Başka ilimler hep safsatadır."

"Ben felsefeyle uğraşıyorum" diye lâfını kestim.

"Daha iyi ya... Bütün bütün atmasyon! İspata muhtaç olmayan bir şey."

O vakit bende gençliğin boş gururuyla canlanmış, mutaassıp bir felsefe hamiyeti vardı. Bu küfür canımı sıktı. Vakıa logaritmacının paradoksal bir adam olduğunu biliyordum. Ama yine kendimi tutamadım. "Sen riyaziyecisin!" dedim, "Ama her cümlenin, her kelimenin manasını anlar mısın?"

"Anlarım. Bence meçhul yoktur."

"Manasını ihata edemediğin bir söz olmaz mı?"

"Olmaz! Pascal, Newton, Leibniz, Gauss, August Comte... Daha sayayım mı! Hâsılı dünyada ne kadar hakikate benzer müspet bir şey meydana koymuş âlim, filozof varsa niçin hepsi riyaziyecidir? Çünkü fikirler mücerrettir. Dünyada hiçbir fikir yoktur ki riyaziyenin tecrit çerçevesinden hariç kalsın."

Logaritmacı, hislerimizin işaretleri olan isimlerin, tabirlerin, hatta vasıfların şuurumuzda nasıl başlı başına bir "mücerredat" âlemi teşkil ettiğini, bu âlemin nâzımı ancak riyazî mantık olduğunu uzun uzadıya anlatmaya başladı. Garson kahvemi getirdi. Yudum yudum içiyor, "Şuna benim cümlenin manasını bir sorayım!" diyordum. Nutkunu en coşkun yerinden kestim. "'Le grade dégrade...' ne demektir, hocam?" diye sordum.

"'Le grade dégrade!' Evet, 'Rütbe, tenzil-i kadr ü haysiyeti mucip olur!' değil mi?"

"Fakat bundan ne anlıyorsun?"

"Bayağı manasını anlıyorum, işte..."

"Rütbe haysiyeti bozar mı?"

"Bozmaz mı?"

"Bozar mı?"

....

Münakaşaya başladık. Logaritmacı evvelâ "tabir"leri tarif ettirmek istiyordu. Onca "haysiyet" kelimesini, tarif edemeyen, hududunu çizemeyen kullanmamalıydı. Bana sorduğu suallere kendi cevap veriyordu. "Meselâ haysiyet, yani dignité, diyordu; büyük küçük, âlim cahil, zengin fakir, âlî âdi, şah geda, hırsız uğursuz... Hâsılı herkesin kendi nefsine mahsus hususî

bir haysiyeti vardır. Bu haysiyetle yaşarsa gülünç olmaz. Bu şahsî haysiyet herkesin tabiatına o kadar girifttir ki... Nasıl anlatayım? Meselâ her hayvanın kendisine mahsus şekli, tüyü, sesi gibi... Sarı gagalı beyaz bir kaz ne kadar tabiî, ne kadar mantıkîdir. Ama şimdi bu kazın rengini yeşile boyasalar, gagasını ördek gibi yassılatsalar, ne tuhaf olur. Yahut fino köpeğinin kafasına bir çift eşek kulağı, gergedan boynuzu takılsa... Kedi kişnetilse... At harlatılsa... Düşün, mahlûklar ne maskara olurlar! İşte insanlar da böyledir. Kendi içtimaî seviyelerine, tabiî mevkilerine uymayan bir vaziyet onlarda ibram edildi mi hemen düşer, rezil rüsva olurlar..." lâfını, kıyaslarını, misallerini uzatıyor; eldiven gibi vücuda tıpatıp oturan elbiseler insanı nasıl güzelleştirirse, bol yahut küçük gelenler de palyaçoya çevirdiğini söylüyordu. Ben dinliyordum. Mevki ile sahibinin arasında samimî bir münasebet bulunmazsa vaziyetin çok gülünç olacağına pek akıl erdiremiyordum. Önümüzden atlı tramvaylar, arabalar, insanlar geçiyordu. Logaritmacı benim anlayışsızlığımı görünce yine mektepteki tavsiyelerini tekrarlamaya başladı. Ben artık yalnız dinler gibi davranıyor, yine cümlenin manasıyla[3] dalga geçiyordum. Birden haykırdı:

"Bak işte!"

"Ne?" diye gösterdiği tarafa döndüm.

"Sorduğun sözün canlı manası...."

"!"

Baktım. Salepçioğlu Hanı tarafından kır sakallı, şişmanca bir adam, arkasında iki üç zeybek, sallana sallana geliyordu.

"Kim bu?"

"Dikkatli bak."

Pantolon azmanı koyu mavi, dar bir çakşır üstüne şık bir smokin giymişti. Başında ince abanî bir sarık vardı. Temiz bir işkence aletine benzeyen gayet yüksek yakalı beyaz gömleğinde boyun bağı yoktu. Gözlerinde altın gözlükler, göbeğinin üstünde kalın bir altın zincir... Sanki bir tarafa dokunmasın diye dikkatle vücudundan ayrı tuttuğu ağır tespihi elinde, kırıta kırıta yürüyordu. Kolları, koltuklarının altında birer zaviye-i kai-

3 Metinde "manasını".

me hâsıl edecek derecede kabarmıştı. Arkasındaki maiyeti paltosunu, şemsiyesini, bastonunu taşıyordu. Kendimi tutamadım. Pufkurdum [sordum]: "Ayol bu ne?"

"Dikkatli bak."

Bu küçük alay sallana süzüle önümüzden geçti. Abanî sarıklının arkasındakiler taşıdıkları şeyleri mukaddes emanetlermiş gibi göğüsleri hizasında tutuyorlardı. Gülüyordum. Acaba bir apukurya şakası mıydı? Logaritmacı "Gördün ya..." dedi.

"Ne bu Allah aşkına!"

"İzzet Holo'nun bir cinayeti!"

Anlamadım. Tekrar sordum: "Ne cinayeti?"

"Söyleyeyim" dedi, "bu adamcağız tarlalarının içinde kendi haberi olmadan büyük bir maden damarı çıkan cahil bir köylüdür. Yedi sekiz sene evvel köyünde gayet tabiî bir hayat geçiriyordu, okuyup yazması yoktu. Fakat gayet ciddî bir haysiyet sahibiydi. Beş vakit namazını kılar, sözü dinlenir, herkesten hürmet görürdü. Fakat kendi taksiratı haricinde parası çoğalınca çiftini çubuğunu bıraktı. Sık sık İzmir'e gelmeye alıştı. Sonra..."

"Eey, sonra..." diye sabırsızlandım. Güldü.

"Sonra nasıl olmuş bilmiyorum; bir kolayını bulmuş, başkâtip İzzet'e her sene turfanda üzüm, falan filân göndermeye başlamış. İzzet'in işi yok! Tutmuş, bu zavallı adama bol keseden bir "mir-i mirânlık" rütbesi vermiş! Memiş Ağa birdenbire Memiş Paşa oluverince... İşte bu gördüğün vaziyete girdi. Şimdi İzmir'e geldi mi, en açık havalarda bile arkasında ayrı ayrı paltosunu, bastonunu, şemsiyesini taşıyan uşaklarıyla: "Ben paşayım, bana bakınız!" der gibi kabara kabara dolaşır. Etrafından selâm, temenna, hürmet, takdir dilenir. Ama görüyorsun... ya, ne acıklı, ne gülünç bir hâl!.."

....

Logaritmacıya deminden sorduğum cümlenin manasını artık kendim yazmış gibi anlamıştım. Kafamdan –velev ehemmiyetsiz olsun– bir "meçhul"ün ağırlığı kalkınca o kadar ferahlamıştım ki... Başka düşünecek bir şey bulmak için Mersinli'deki minimini evime döndüm. Büyük ağaçların ahenkli fısıltıları içinde yine kitaplarımın dipsiz girdabına daldım!

Hamiş. -Şimdi yeni zenginciklerimizin bazı komik muvazenesizliklerini duydukça yine bu cümleyi hatırlıyorum, gayr-i ihtiyarî "Le grade dégrade..." diyorum. Gözümün önüne dar smokinli, mavi çuha çakşırlı, abanî sarıklı Memiş Paşa'nın kabaran hayali geliyor.

Ö. S.

Vakit, Sayı: 229, 7 Haziran 1334/1918, s. 3.

Harem

Dibace

"Alçak...."
"Alçak..."
"Hain,"
"Hain,"
"Vicdansız!"
"Asıl sensin vicdansız..."

Daha düne kadar bütün kibar Şişli halkının, yeni yetişen erkek ve kız çocuklarına: "İşte saadetin timsali! Siz de böyle bir yuva yapmaya çalışınız!" diye gösterdiği bu çift şimdi birbirlerine öyle korkunç bir nazarla, öyle vahşî bir hiddetle bakıyorlardı ki... Sermet tekrar haykırdı:

"Asıl sensin vicdansız..."

Nazan, "Asıl sen, asıl sen..." diye hıçkırmağa başladı. Bir hafta evvel ikisi de [125] birbirlerini âşıklarıyla 'cürm-i meşhut' hâlinde yakalamışlar ve... hemen ayrılmışlardı.

Sermet'in yanındaki kadın, Nazan'la yakalananın karısıydı. Sermet yanındaki kadının kocasını kendi karısıyla yakalarken; aynı zamanda karısı da kocasının odasında bu adamın karısını yakalamıştı. Vaziyet, en gayr-i tabiî bir tiyatro sahnesinin bile kabul edemeyeceği derecede fevkalâde idi.

Öyle karışık, öyle tuhaf, öyle feci bir mahiyette idi ki... ikisinin de en insanca sevk-i tabiîleri, yani "kıskançlık ve intikam" temayülleri bu rezaletin karşısında şaşırıyor, hissin mantığına muvafık bir cereyan alamıyordu.

Birbirlerinden ayrı geçen bu bir haftalık azap ve ıstırap içinde ikisi de ne yapacaklarını düşündüler. Bir karar veremediler. Vakıa bir daha yüz yüze gelmemek üzere ayrılmışlardı. Fakat bu kâfi miydi? İntikam, tahkir, terzil... Ama nasıl? Bu sabah Nazan babasının evinden, üç senedir hayatının en tatlı günlerini geçirdiği geniş, muhteşem, sevgili apartmanına gelirken hep bunu düşünüyordu. Pek lâzım olan bazı şeyleriyle sadık hizmetçisi Mari'yi alıp götürecekti. O günden beri Sermet'in annesinde oturduğunu duymuştu. Mermer merdivenleri nefes nefese çıkıp elektrik düğmesine basarken kalbi müphem bir korku ile yırtılacak gibi çarpıyordu. Ah o münasebetsiz feylesofun kim bilir nasıl bir can acısıyla "Allah'ın ta kendisi..." dediği zalim tesadüf!.. Karşısına Mari'nin yerine ölünceye kadar yüz yüze gelmeyeceği kocası çıkmasın mı?.. Aksi gibi o da işte bu sabah anahtarı kendinde olan apartmanda Nazan'ın katiyen bulunmadığını bildiğinden bazı kitaplarını ve lâzım olan şeylerini almağa gelmişti. Birbirlerini görünce ikisinin tekrar kan beyinlerine çıktı, yüzleri sarardı, dudakları morardı. Birbirlerini aynı kelimelerle tahkire başladılar. Zavallı Nazan meyus bir çocuk perişanlığıyla duvara dayadığı koluna başını koymuş, tepine tepine hıçkırıyordu: "Vicdansız, vicdansız!"

Sermet dudaklarını ısırdı. Yumruklarını sıktı. Titriyordu. Gözlerini açarak sordu: "Ben vicdansız, pekâlâ; ya sen?"

Nazan derin hıçkırıklarla kekeledi: "Vallahi, billahi ben masumum!"

Sermet bir an durdu. Dudaklarını yaladı. Yumruklarını gevşetti. Önüne baktı. "Ben de masumum!" dedi.

"Ah, yalan, yalan..."

"Namusumla temin ederim."

"Vallahi, billahi."

"İnanmam, inanmam!"

"Ben de sana inanmam..."

Nazan, gözyaşlarıyla ıslattığı minimini platin saatli beyaz ve tombul kolundan başını kaldırdı. Kocasına baktı. Lâcivert çarşafın ve gür kumral saçların çerçevelediği şuh ve narin yüzü kıpkırmızı idi. Uzun ve kıvırcık kirpiklerinin uçlarında şeffaf

inciler parlıyor, mavi ve derin gözlerinde sanki pek uzak ve gürültüsü duyulmaz bir fırtınanın yağmurlu bulutları geçiyordu.

"Hâlbuki ben sana masum olduğumu ispat ederim" dedi. Sermet iri ve siyah gözlerini kalın kaşlarıyla beraber kaldırdı. Karısına dikkatle baktı. Bir an düşündü ve başını salladı: "Ben de ispat ederim."

"Nasıl ispat edersin?"

"Sen nasıl ispat edersin?" [126]

"Üç senedir günü gününe hissiyatımı yazıyorum. Bu mektepten çıkarken 'bröve'lerimizi elimize veren Sör Margitta'nın son nasihati, son tavsiyesiydi. Bir gün kaçırmadım. Hep yazdım. Sana okuyayım. Masum olduğumu, bana kimsenin eli dokunmadığını anlayacaksın."

"Ya anlamazsam..."

"Anlayacaksın."

"Ya inanmazsam?"

"İnanacaksın. İnanmaz isen o vakit ben mücrimim. Kendi cezamı kendim veririm."

"Nasıl verirsin?"

"Kendimi öldürürüm."

"Dehşet..."

"Vay, eğleniyorsun..."

"Hayır, şaşıyorum."

"Niçin şaşıyorsun? Benden demek sahiden şüphe ediyorsun?"

"..."

"Benden şüphe ha?.."

"..."

"Benden şüphe."

Nazan tekrar hıçkırmağa başladı. Ve sordu: "Ya sen? Sen nasıl masum olduğunu ispat edeceksin; hakikî hain."

"Ben de senin gibi..."

"Nasıl?"

"Ben de hissiyatımı sana okuyacağım."

"Nasıl okuyacaksın?"

"Ben de üç senedir, seni aldım alalı bütün duyduklarımı, düşündüklerimi yazıyorum."

"Yalan söylüyorsun. Ben seni yazarken hiç görmedim."

"Ben de seni yazarken görmedim."

"Ben gizli yazıyorum."

"Ben de gizli yazıyorum."

Durdular. Birbirlerine derin derin baktılar. Sanki dalgın nazarlarında ruhları karşılaşıyor, sessiz bir lisanla konuşuyordu. Ama ikisi de inanamıyordu. Nazan şuursuz bir tehalükle çantasından çok sayfalı ve maroken kaplı küçük bir defter çıkardı.

"İşte benim hatıratım!" dedi. Sermet de aynı hareketle ceketinin iç cebinden bir defter çıkardı: "İşte benimki de..."

"Yalan... O başka şey!"

"Hayır, vallahi hatıratım."

"Bakayım."

"Evvelâ ben seninkine bakayım."

Nazan çantasını aradı.

"Ah, anahtarımı evde unutmuşum" dedi, "ama ben defterimin kilidini kırarım. Fakat her yerini göstermem."

"Pekâlâ, ben de göstermem."

"Sen de gösterme..."

Öfkeleri, bir yaz fırtınası gibi, birdenbire sönüverdi. İçeri girdiler. Kapıyı Sermet itti. Odalarının ortasındaki salona geçtiler. Yan yana bir kanepeye oturdular. Nazan çarşafının pelerinini çıkarmadı. Kalbinde hâlâ hafif bir gıcıklanma, iyi olmamış bir yara acısı duyuyordu. Demek Sermet de kendi gibi duyduğunu, düşündüğünü yazıyormuş! Ve bakalım neler yazmış? Kalbi daha hızlı çarpıyordu: "Kır bakalım şu kilidi."

Sermet karısının, daha ilk defa gördüğü zarif defterini aldı. Gayr-i ihtiyarî kokladı.

"Oh ne güzel! Gül gibi..." dedi. Cebinden kaba ve fildişi saplı bir çakı [127] çıkardı. Defterin ince ve altın kilidini söktü. Nazan'ın gözlerinden hâlâ damla damla yaşlar akıyordu. Seyrekleşen hıçkırıklar intizamsız fasılalarla beyaz boynunda birbiri arkasına kabarıyor, omuzlarını, memelerini şiddetle sarsıyordu. Ah, bu defterin içine ne delice saadetler, ne inanılmaz sevinçler yazmıştı. Büyük ve ipekten sigara kâğıtlarına benzeyen bu dört yüz ince sayfanın hemen hepsi dolmak üzere idi. Fakat 'hayattan sonra ölüm' gibi son sayfalar ne acı, ne karan-

lık, ne azaplıydı. Onun saadeti de, her şey gibi işte en nihayet ölüyordu. Çünkü masumken en fena bir şüpheye maruz kalmış, bu facia içinde kıvranırken, kendini seviyor sandığı hain kocasının odasında başka bir kadını yakalamıştı!

"Al..."

"Nerden başlayayım?"

"Masum olduğunu ispat edecek yerden!"

"Hayır, biraz daha evvelinden başlayacağım. İşte geçen sene... Yedi kânûn-ı sâni... Sen de bakayım bul o günü."

Sermet aradı...

"Ben o günü yazmamışım."

"Sekiz Kânun-ı saniyi bul."

"O da yok... On beşe kadar yazmamışım."

"Pekâlâ. On beşten oku bakalım."

"Evvelâ sen oku."

"Ona da pekâlâ... İşte..."

Gayet aydınlık bir nisan güneşi ipek tül perdelerden süzülüyor, lake möbleli, pembe döşemeli, beyaz duvarlı geniş ve şen salonu daha çok aydınlatıyordu. [139]

1

*"**Yedi Kânun-ı sani**... Dün gece salonumuz ağzına kadar doluydu. Kocam iki senedir hâlâ 'monde'a[1] alışamadı. Çünkü görüyorum. Dostlarımızdan benim gibi zevk almıyor. Hep ilim milim konuşmak istiyor. Onu çok seviyorum. Fakat biraz daha salon hayatına müsait olsa... Sanıyorum ki hep benim hatırım için bu hayata tahammül ediyor. Âdeta eğlencelerimiz ona angarya geliyor. Yazık, bu kadar iyi tahsil gördükten sonra bu kadar vahşî kalmak... Neyse halamın dediği gibi 'Herkesi kendi hâline bırakmalı.' Gelelim bana... Ne büyük bir muvaffakiyet! Derler ki Efijeni'de 'goût'[2] yok. O kadar ağır olmayan bu seferki tuvaletim herkesi şaşırttı. Kadınlara karşı pek az söyleyecek söz bulan Doktor Mavris bile 'Saçlarınızla gözleriniz siyah olsa tıpkı Afrodit'e benzeyeceksiniz' dedi. Güldüm. Ama Afrodit'in saçları siyah mı imiş? Ben de boyarım. Fakat gözlerim... Ah bir de 'göz*

1 Monde (Fr. Mond): Sosyete.

2 Gu (Fr. Goût): Zevk.

boyası' icat etseler... Sersem âlimler mikrop bulmağa çalışacaklarına böyle bir boya yapmağa çalışsınlar, vallahi bir günde zengin olurlar... Düşünün; ne saadet, bu sene mavi gözlü... gelecek sene siyah... yaza yeşil... sonbahara kestane..."

Sermet, "Geç bu gevezelikleri..." dedi.

"Peki, işte:

On dört Kânun-ı sani... *Bugün misafirlerimiz arasında Rihterler de vardı. Almanya'dan yeni gelmişler. Geçen cuma bana Süleyman'ın salonunda takdim olundular. Hemen ben de davet ettim. Ne nazik insanlar... Kabul ettiler. Kocam bir türlü bunlara ısınamadı. 'Bunlar halis Alman değil, Almanın Yahudisi...' deyip duruyor. Bize ne? Ne olurlarsa olsunlar! Madam Rihter'le tatlı tatlı konuştuk. Almanlar için kaba derler. Yalan... O kadar güzel Fransızca konuşuyor ki... Hem de pek güzel giyiniyor. Ben hoşuna gittim; 'Ah ne güzelsiniz Madam Sermet' dedi, 'tıpkı bir meleğe benziyorsunuz.'*

Mübalâğa ettiğini söyledim. Çok konuştuk. Âdeta diğer misafirlerimle meşgul olamadım. Zavallı kadın bana hep hareme dair şeyler sordu. Kafesler, perdeler, harem ağaları görmek istiyor.

'Artık bunları rüyanızda, yahut romanlarda görebilirsiniz, sevgili madam' dedim. İnanmıyor. Bize Avrupalılaşmış nazarıyla bakıyor. Boşu boşuna hep halis Türk arıyor. Ben, oldukça kendisini tenvir ettim. Yeni neslin kaçı göçü kaldırdığını, çarşafın yalnız sokakta kaldığını, salonlarda yeni kadınların erkeklerle münasebette bulunduğunu, hatta yalnızken erkek misafir bile kabul ettiklerini, bunların kimler olduğunu, mufassalan, isim isim, aile aile, sayarak anlattım.

'Almanya'da kocaları yokken kadınlar bir erkeğin ziyaretini kabul edemezler' [140] dedi.

'Olabilir' diye gülümsedim. Fakat mümkün mü? Almanlar İstanbul'a gelince sofuluk taslıyorlar. Bunu geçen gün Madam Baria Mahmut da söylüyordu.

Sonra genç şair Manukyan 'şan'[3] yaptı. Sesi güzel. Ama Ermeni olduğu belli oluyor. Dikkat ettim. Parçanın içinde ne kadar 'do' varsa hep 'dı, dı...' dedi.

3 Şan (chant): Şarkı söyleme.

Yavaş yavaş bizim Türkler de kadın eli öpmeğe başladılar.

Fakat daha korkuyorlar. Avrupalılar gibi cesur davranamıyorlar. Hemen şöyle... hafifçe... Bununla beraber terakki epey yolunda... Akşamüstü istatistiğime baktım. On iki Türk gelmişti.

Hangisi elimi öperse romanımdan bir yaprak kıvırırım.

Duyulan, kuvvetli bir öpüş için kıvrığı büyük yaparım; korkak, mahcup, hafif bir öpüş için küçük... İstatistiğim bu sefer iyi netice verdi. Beş sayfayı büyük, üç sayfayı küçük kıvırmışım..."

Sermet yüzünü ekşitti.

"Bu istatistik mi senin masumluğunu ispat edecek?"

"Daha aşağısını okumadım ki..."

"Geç geç. Böyle gevezelikleri dinlemek istemem."

"Öyle ise sen oku bakalım."

"Peki."

"Ama Kânun-ı sani on beşten."

"Nihayeti okuyayım. Buraları faydasız."

"Hayır, hayır, Kânun-ı sani on beşten."

"Fakat."

"Haydi, haydi."

Nazan eğildi. Kocası okurken gözleriyle satırları takip ediyor, elleriyle boncuk çantasını ovalıyordu.

"***On beş Kânun-ı sani...*** *Ben babayani bir adam değilim. 'İntizam ve terakki'ye itikatım var. Her şey terakki edecek, yani değişecek, mutlaka eskiye benzemeyecektir. Fakat bir şartla... O şart da intizam... Evet her şey değişecek. Fakat tedricen!.. Çünkü fizikî hayatta olmadığı gibi, içtimaî hayatta da 'anî, şedit tahavvül' yok. Ben büyükbabamın hayatını sevemem. O, görmedim ama, mutlaka bağdaş kuruyor, eliyle yemek yiyordu. Çünkü hâlâ Fatih'teki amcalarımın evinde yemek 'sini'de yeniyor. Ben şalvar giyemem. Ben çubuk içemem. Ben entiye çekemem. Ama maymunluktan da nefret ederim. Frenkleri, Avrupalıları taklit! Dikkat olunursa bu ne çirkin şey... Frenklerin reveranslarını, adab-ı muaşeret dedikleri âdetlerini mihaniki, gayr-ı meş'ur bir gayretle yapmağa çalışmak... Ne feci angarya...*"

Nazan başını salladı: "Ah ya Rabbi! Adab-ı muaşerete angarya diyen bir koca..."

"Ama Avrupalıların adab-ı muaşeretine!"

"Türklerin adab-ı muaşereti var mı?"

"Yok mu?"

"Hani?"

"..."

Sermet hemen bir cevap bulamayınca Nazan taştı: "Merhaba, merhaba! Aleykümüsselâm, hâk-i payiniz, keyf-i âliniz, refika-i cariyeniz, mahdum-ı bendeniz... değil mi? Cambazhanelerdeki maskaraların perendelerine benzeyen o dokuz kat eğilmiş başlara yerden kalkan kandilli temennalar değil mi?"

"'Bonjour, bonsoir, chérie, mon Dieu[4]...'den iyi ya?"

"Çok, çok, Allah için çok iyi!"

"Acem şairinin dediği gibi: 'Başkasına ait [141] sırmalı kaftanı giymekten ise kendi malım olan eski hırkayı tercih ederim.'"

"Daha açık söyle... De ki: 'İnsan gibi yaşamağa dilenci gibi gezmeyi tercih ederim.'"

"Hayır..."

"Ya ne?"

"Kendi temayülümdeki samimî hareketlerle yaşamayı, yabancı, taklit bir edaya uymaya tercih ederim, yani..."

"Eey yani?"

"'Taklit'in aleyhindeyim."

"Doğrusu büyük bir meziyet!"

"'Büyük' değilse bile her hâlde bir meziyet."

"Bu meziyet değil, cahillik..."

"Niçin?"

"Çünkü hayatta her şeyin taklit ile olduğunu bilmiyorsun. Lahananın bile taklitsiz yenilmediğinden haberin yok. Meziyet, fazilet dediğin şeyler bile beğendiğimiz tabiatları taklitten başka bir şey midir?"

"Münakaşa mı edeceğiz, defterlerimizi mi okuyacağız?"

"Haydi oku, oku."

"Ben atlayacağım. Çok geriden başladık. Asıl sana masum olduğumu gösterecek yerden okuyacağım."

Sermet defterinin yapraklarını çeviriyordu. Nazan eliyle tuttu.

4 "Bonjur, bonsuvar, şeri, mon Diyö" (Fr. Günaydın, tünaydın, sevgilim, Allah'ım).

"Hayır, acelemiz yok. Buradan devam et! Senin kaba düşüncelerini öğrenmek isterim."

"Ama uzun sürecek."

"Sürsün."

Sermet bıraktığı yerden yine başladı okumağa.

"*... Mektepte iken bir çapkın arkadaşım bana 'Image galant'*[5] *unvanlı bir albüm göstermişti.*

Muhteşem salonlarda insan esvabı giymiş, dişi erkek, bir sürü maymun... Birbirlerine bin türlü maymunluklar, maskaralıklar yapıyorlar, birbirlerine sarılıyorlar, öpüşüyorlar, yaklaşıyorlardı... Şimdi ne vakit bir salona girsem bu resimleri hatırlıyorum..."

Nazan yüzünü ekşitti: "'Image galant' albümünde insan esvabı giymiş ayılar yok muydu?"

"Yoktu."

"Öyle ise ressam bu taraflara gelmemiş."

"İtiraz mı edeceksin, dinleyecek misin?"

"Haydi oku, haydi oku..."

"*... İçeri bir kadın girince bütün erkeklerin şiddetle ayağa kalkmaları... Kadının yere, şüphesiz mahsustan, düşürdüğü bir şeyini sanki bir işmiş gibi on erkeğin birden atılıp almağa çalışması!*

Her kadına ayrı ayrı:

'Siz şöyle güzelsiniz'

'Siz böyle güzelsiniz'

'İyi giyiniyorsunuz'

'Zekisiniz'

'Malûmatlısınız'

'Naziksiniz'

'Kurnazsınız'

İlh... ilh... gibi basmakalıp naziklikleri sıralamak... Yalancı, nazik bir tebessüm maskesi altında yüzümüzü saatlerce gergin tutmak... Bütün bunlar ne gülünç maymunluklar!

Ben alafranga denilen hayattaki bu maymunlukların esasını, manasını, neticesini arıyorum. Bir şey bulamıyorum. Anlıyorum ki hepsi bir 'beğeniş, beğendiriş sporu!' Netice yok... Herkes olanca dikkatini birbirine çevirmiş. Kusurla meziyet arıyor. Kusurlar, sahipleri

5 Image Galant: Çapkın görünümlü, kadınlara hoş görünmeye çalışan kimsenin görünümü anlamında.

yokken münakaşa ediliyor; dedikodular yapılıyor. Meziyetler, sahiplerinin yüzlerine karşı tekrarlanıp vuruluyor.

Meziyet 'para, şıklık, kibarlık, biraz da gençlik, [142] sonra espri...' Frenklerin 'vanité' dedikleri hani boş, vahî, dipsiz bir gurur vardır. İşte bizim yeni salonlar bu vaniténin ummanı... Herkes kendini satıyor. Hakikatte kendinde olmayan meziyetlerle, varmış gibi, teſahür ediyor. Evet, salondaki zengin, bankerdir. Ama isterse varidatından çok borcu olsun, ehemmiyeti yok. Salondaki şair, dâhidir; isterse –hatta berceste olmamak şartıyla– bir mısraı bile olmasın! Salondaki mütefekkir, büyük bir feylesoftur; isterse İsaguci'yi bilmesin. Salondaki sporcu Zaloğlu Rüstem kadar cesurdur; isterse korkusundan geceleyin yalnız sokağa çıkamasın! Fakat bütün bu maskaralıklardan ziyade beni kızdıran, beni hiddetlendiren, benim sinirlerime dokunan bir şey var..."

Sermet sayfayı çeviriyordu. Nazan kendini tutamadı. "Bakalım bu müthiş şey ne?" dedi.

"Bak... *O da bu salonların kozmopolit olması... Hangi eve gitsem Rumlar, Ermeniler, Levantenler, Frenkler, İngilizler, Amerikalılar, Yahudiler görüyorum. Bu ecnebiler salonlarda rast geldikleri Türklere Avrupalılaşmış, kendilerine temessül etmiş nazarıyla bakıyor. Resmen Türk namı altında yaşadıkları için onlara için dışın acıyorlar. Türk kadınlarına yaptıkları 'flört' mukaddemesinde daima şu basmakalıp teessüf bulunuyor: 'Ah, ne güzelsiniz! Fakat yazık ki Türk'sünüz. Ne ziyan, ne ziyan!'*

Bu ecnebilerin yanında biz daima muti, bîçare birtakım şeref dilencileri gibi kalıyoruz. En adî bir ecnebinin iltifatı, dostluğu, takdiri, tenezzülü bizi mesut etmeğe kâfi... Dine, millete, devlete ait fikirlerimiz onların karşısında birdenbire sönüyor, büzülüyor, garip şekiller alıyor. Meselâ kadın erkek, bütün saloncular dinsizlikle iftihar ediyor... Milliyet saloncular için en kötü bir taassup... Devletten mürteci, terakkiye mâni olduğu için nihayetsiz şikâyetler... ve..."

"Dur bakalım, dur..."

Sermet sordu: "Niçin!"

"Şimdi tam sırası. İster misin sana 'portre'ni okuyayım."

"Oku."

"Ama kızmayacaksın."

"Kızmam."

Nazan, defterini karıştırdı, bir sahife buldu. Gülümseyerek okumağa başladı.

"*Benim kocam gizli bir Don Kişot...*"

"Vay."

"Evet. ... *Öyle bir Don Kişot ki yirminci asrın ta ortasında kendini ehl-i salip devrinde farz ediyor. Daima hayalî bir heyecan içinde. Güya dünyada ne kadar gayr-i Türk varsa hepsi bizim mahvolmamız için çalışıyormuş...*"

"Yalan mı?"

"Dinle. ... *Haydi farz edelim ki bu doğru. Fakat hususî hayata, sosyeteye, salona bu zihniyet girer mi? Dün gece yalnız kaldığımız zaman ağzını aradım. Son zamanlardaki münakaşalar sinirlerini bozmuş. Sözlerinden anladım ki bizim terakki etmemiz için Avrupa ile münasebetimizi kesmek lâzımmış...*"

"Böyle bir şey söylemedim."

"Zarar yok. Dinle. ... *Harem hayatı çok muvafıkmış! Hatta Paris'te bile haremin [143] faziletini takdir eden 'Haremistler' varmış. Olabilir. Berlin'de de Konfüçyüs müminleri var.*

Lâflarını iyice dinledim. Gözümün önünde nihayetsiz bir 'Binbir Gece' ufku açıldı. Öyle şık, öyle esrar içinde kaybolmuş bir İstanbul görmeğe başladım ki... tarif edemem. Tıpkı mektepteyken bir seyahatnamede okuduğum 'Mukaddes Tibet' şehri gibi... Evvelâ hiç ecnebi yok. Sonra sakin, tenha sokaklar... Nargile içen, sarı sırmalı pabuçlar giyen, sakız çiğneyen hanımlar... Yüksek duvarlı, kalın kafesli, siyah bekçili, akağalı haremler... Hâsılı kocamın itiraf etmeden istediği şey; sükûnetle eskisi gibi kalış... Ruhunda azgın, taşkın bir Pierre Loti ilhamı var. Öyle zannediyorum ki yeniden, kibar hayattan, zevkten ürküyor... Kendisinin hiç siyasetle alışverişi olmadığı hâlde daima siyasî düşünüyor. Meselâ kendine kim takdim olunursa evvelâ onun milliyetini, mesleğini, mevkiini öğrenmek istiyor. Sanki bir 'Emniyet-i umumiye' müfettişi... Nazik, kibar, zeki, mümtaz bir dostun ne olduğunu bilmiyor. Nazarında hiç samimiyet, dostluk yok. Yalnız siyaset var. Onca bütün insanlar bir milliyete hadim... Her ecnebi mutlaka casus..."

"Değil mi?.."

Sermet, "Evet" dedi, "her fert mutlaka bir cemiyetin mefkûresiyle düşünür. Böyle içtimaî düşüncesi olmayanlar yalnız hayvanlarla vahşîlerdir."

"O hâlde bizim dostlarımız hep hayvan?"

"Ecnebiler müstesna olmak üzere, evet, hepsi!"

"Bu ne barbarca fikir!"

"Fakat hakikat..."

"Nasıl hakikat?"

"Bak anlatayım, meselâ bizim..."

"Sus, sus... Yine konferansa başlayacaksın. Ne söyleyeceğini biliyorum. Hâline, tavrına bakan sana aldanır. Sen genç gibi yaşar, ihtiyar gibi düşünürsün. Vücudun bugünün, ruhun yüz sene evvelinin..."

"Yok bin sene evvelinin..."

"Hemen hemen..."

"Çünkü ben maymun değilim, taklitten nefret ediyorum."

"Neden nefret edersen et. Halamın dediği gibi 'Herkesi kendi hâline bırakmalı.' Ben senin fikirlerini değiştiremem. Hem artık, işte sana yalnız masumluğumu anlatacak yerleri okuyacağım. Senin fikrin sana, benim fikrim bana..."

"Evet benim fikrim bana..."

"Senin fikrin sana..."

"Pekâlâ... Haydi okuyalım."

Nazan defterini açmağa başladı. Yazılar mavi bir kalemle yazılmıştı. Satırlar, geçmiş muvakkat bir hiddetin asabî izleri gibi karmakarışıktı: "İşte, dedi, ilk... hayır, son münasebetsiz gece..."

"Hangi gece?"

"Salonumuzu misafirlerimize kapadığımız gece."

"..."

"Anlamadın mı? Haremi yeniden tesis ettiğimiz gece!"

"Oku."

"Dinle." [156]

2

"***Yirmi bir şubat***... *Kocam tahammül olunacak mahlûk değil! Dün gece öyle bir kabalık, öyle kaba münasebetsizlik yaptı ki... Hâlâ hiddetimden, mahcubiyetimden titriyorum.*

Bütün misafirlerimize karşı rezil oldum. Tatlı tatlı konuşuyor, eğleniyorduk. Ben piyano çaldım. Sabih Hüsnü, kemanla bana refa-

kat etti, alkışlandık. Madam Zehra Rıza'nın öğrettiği pastayı yaptırmıştım. Herkes beğendi.

Sonra bu kış bizi çok eğlendiren salon oyunlarımıza başladık. Öyle eğlendik ki...

Her vakitki gibi oyunlar, sözler, musiki, [157] raks, çay bittikten sonra, yani nihayete doğru herkes ikişer ikişer bir köşeye çekildi.

Herkes konuşuyordu.

Ben Refi'yle gevezelik ediyordum.

Bu çocuk cahildir! Ama hoştur. Çok hoşuma gider. Bir şey anlatmağa başladı mı katılırım gülmekten... En tuhafıma giden şey, sözlerini beni güldürmek için söylemeyişidir. Bununla beraber harikulade giyinir. Onun bütün dehası şıklıktadır. Ridikülün[6] farkına varmayacak derecede masumdur. Karısıyla arasında hiç ahenksizlik yok sanırım. Yalnız bu kız kocasından daha hayalperver, daha romantik... Görünüşe göre sabırsızlıkla bir aşk arıyor. Arayan bulur! Şüphesiz o da bulacak. Ama zavallı intihap edemiyor..."

Nazan burada durdu. Kocasına baktı. "Ama ne kadar yanılıyormuşum" dedi.

"..."

Devam etti.

"Benim fikrimce dünyadaki insanların hepsi romancı... Lâkin bir kısmı roman yazıyor, bir kısmı roman yapıyor, daha doğrusu yazılanları oynuyor. Yazanlarla oynayanlar arasında pek büyük bir fark yok. Yazanlar: Tahrirî rejisör... Oynayanlar: Şifahî aktör! Hayat, hiç perdesi kapanmayan bir sahne... Fakat bazen dekor uymuyor. O vakit aktör, yahut aktris işi meddahlığa vuruyor. Meselâ Meliha Refi bana daima uzak bir aşktan bahseder.

Tasavvur ediyorum ki kardeş diye başlar, mavi, sakin bir deniz... Sonra beyaz yelkenli bir kotra... Beyaz şayaklar giymiş kuvvetli, gürbüz, yüzü, ensesi güneşten yanmış, sporcu, güzel, genç bir âşık... Ben onun kucağında, yine beyaz erkek esvapları giymiş olduğum hâlde, yatıyorum. Başımı onun kabarık, katı pazularına dayıyorum. Beyaz yelkenimizin gölgesinde... Yelkenin ipi benim beyaz eldivenli ellerimde... Üstümüzde, beyaz bulutlu semada 'Açılın, açılın, topraklardan, sahillerden bütün bütün uzaklaşın. Ufkun nihayetinde başka bir aşk cenneti var!' diye bizi ezeliyete davet eden beyaz mar-

6 Ridikül (Fr. ridicule): Gülünç hâl.

tılar... Saadetten heyecana gelmiş âşık nefeslerine benzeyen ılık, ürpertici rüzgâr... İlh, ilh...

Zavallı bu dekoru bulsa hemen oyuna başlayacak. Şimdi yalnız anlatıyor.

Bir gün sordum: 'Ayol Meliha, haydi mavi deniz, beyaz yelken, beyaz martı ne ise...' dedim, 'bunların zaten siyahları olmaz. Ama sen niçin erkek esvabı giyeceksin?'

Gülümsedi: 'Sende hiç his yoktur' dedi, 'meselâ... nasıl anlatmalı; aşkımda daha kavî, daha erkek, daha hür, daha müsavî, daha şedit olmak için... Kadın esvabı acizliğin üniformasıdır. Ben âşığıma galip olamazsam bile ona müsavî olmak, ona yalvarmak, ondan evvel öpmek, ondan ziyade kıskanmak isterim. Ben isterim ki...'

Zavallı öyle müthiş şeyler ister ki en faal romancı bile kahramanına bu kadar hakikatten uzak emeller veremez.

Refi de karısı gibi romantik. Ama biraz daha mutedil. Aşkı yalnız bir kalp, bir heyecan oyunu telâkki ediyor. Entrika, azap, ıstırap istiyor. Hem pek plâtonik... Onca kadınlar seraptan vücutlar; el sürülünce hemen sönerler.

İşte dün gece yine bana böyle seraptan bir vücut karşısında nasıl vecde geldiğini anlatırken kocam birdenbire [158] 'Nazan, buraya gel...' diye bağırmaz mı? Yüzümü çevirdim. Benimle beraber bütün konuşanlar da susarak yüzlerini çevirdiler. Ne göreyim? Kapının yanında, ayakta, gözleri yerlerinden fırlamış, yüzü kıpkırmızı... asabî bir hiddet içinde... Bozuntu vermedim. Yürüdüm; yanına gittim. Kapıdan çıktık. Birdenbire fenalaştım. Bu muamele hakikaten tatsızdı.

'Ne var?' dedim.

'Refi edepsizini hemen şimdi kovacaksın' dedi, 'onu evimde istemem.'

'Vay, Othello Bey! Sen darılmışsın!' diye şakaya bozmak istedim. 'Nerede?..' Tepiniyor, tokatlayacağını, tekme ile dışarı atacağını söylüyordu.

Bu sebepsiz kuduruşu beni şaşalattı. Rezil olacaktım. Yalvardım. Kendine gelmesini rica ettim. Sürükleyerek kitap odasına götürdüm. İhtimal artık sesi salondan işitilmiyordu. Ayaklarına kapandım. Biraz yatıştırıncaya kadar on, on beş dakika geçmişti. Tekrar salona girince hepsini buz gibi donmuş buldum. Yalnız Meliha heyecanla, 'Sermet Bey nerede?' dedi. Biraz rahatsız olduğunu, gele-

meyeceğini söyledim. Beş dakika içinde tatsızlığı duyan misafirlerin hepsi veda edip çekildi.

Gece hemen hiç uyuyamadım. Bu ne yakışıksız muamele ya Rabbi! İşte hâlâ mahcubiyetimden kızarıyorum. Boğazıma bir şey tıkanıyor. Şimdi bu yaptığı deliliğin sebebini ona soracağım, ona göstereceğim, ona göstereceğim, ona göstereceğim..."

Sermet, "Hâlbuki sen sormadan ben yazmıştım işte" dedi. Birkaç sahife açtı. Nazan büyük bir dikkatle dinliyordu.

*"**Yirmi bir şubat**... Hâlâ hiddetim geçmedi. Artık bu hayata bir nihayet vermeli. Ben tahammül edemeyeceğim. Bu ne maymunluk! Kendimi Hindistan ormanlarında sanıyorum.*

Dün gece kan fena hâlde başıma sıçradı.

Birçok salon oyunları içinde bir tanesi var ki... Ne diyeyim? Âdeta mükemmel bir ahlâksızlık jimnastiği! Mükemmel bir namussuzluk idmanı! Herkese birer kâğıt veriliyor. Herkes buna istediği bir kadın ismini yazıyor. Bu isim görülmeyecek gibi kâğıtlar katlanıyor. Yanındakilere devrolonuyor. Tekrar bir erkek ismi yine kâğıtlara yazılarak görülmeyecek gibi katlanıyor. Sonra her devirde, yine katlanarak şu suallerin cevapları yazılıyor:

Kadın erkek için ne düşünüyor?

Erkek kadın için ne düşünüyor?

Herkes ne diyor?

Kâğıtların katları açıldığı zaman, bazen tuhaf, bazen manalı, bazen de pek münasebetsiz imalar tesadüf ediliyor. Âdeta salondakilerin o andaki psikolojisi! Sonra gülüşmeler... Baş sallamalar... Göz işaretleri. 'Vay, vay!..' gibi sesler... Meselâ hazır bulunanlardan bir kadınla bir erkek için, açılan kâğıtta şöyle sözlere rast geliniyor:

Kadın: Seveceğim ama, burnu çok büyük!

Erkek: Sevdiğimi söylesem acaba beni beğenir mi?

Herkes 'Çok düşünen mahrum kalır' diyor.

İsimleri bir kâğıda tesadüf eden kadın, erkek hemen birbirlerine bakıyorlar. Hatta tesadüfen erkeğin burnu büyükse kadın, bu yazıyı kendisi yazmış gibi, af dilemeğe kalkıyor.

Dün gece katları açılan kâğıtların birisinde şu satırlar okundu:

Nazan.

Refi. [159]

Kadın: Sizi gizli gizli seviyorum.

Erkek: Canım size feda...

Herkes 'Pek muvafık, pek muvafık, hemen birleşiniz' diyor.

Dikkat ettim; isimleri bir kâğıda tesadüf etmiş kadınlarla erkekler, oyundan sonra, gayr-i ihtiyarî bir cazibeye kapılmışlar gibi, hemen yan yana gelip konuşmağa başlıyorlar. Yani... Ne diyeyim? Âdeta bu mel'un oyun bir 'promiscuité' kumandası..."

"Promiscuité ne?"

"Evvel zamanda, insanlar daha hayvanlara pek yakın iken ferdî izdivaç yokmuş. Sürü hâlinde yaşarlarmış. Kabilenin bütün erkekleri, bütün kadınların müsavi surette kocası imiş."

Nazan şaştı: "Olur iş değil..."

"Neye? Basit bir teşkilâtın basit neticesi? Doğan çocukların anası babası da kabilenin bütün halkı imiş. Bu hâl, ayin gibi hâlâ bazı cemaatlerde devam eder. Meselâ 'Kızılbaşlar' gibi... Ne ise... Okuyorum:

Kâğıtların açılması, mumun sönmesi... Her kadın yabancı bir erkekle ruhen birleşiyor. Yalnız eskiden vücutlar birleşirmiş; şimdi ruhlar... Bu vahşet, bu iptidaîlik değil de nedir?"

Sermet birkaç sahife çevirdi. Devam etti:

"... Refi ile karımın, kâğıtları açıldıktan sonra derin derin dalarak konuşmaları beni delirtti."

"Hakikaten delirmiştin."

"Evet. *Çünkü mutlaka aşktan bahsediyorlardı. İhtimal bu maymun ilan-ı aşka yelteniyordu...* Değil mi?"

Nazan cevap verdi: "Hayır."

"Ya ne söylüyordu?"

"Vücudu olmayan seraptan bir kadına karşı duyduğu derin heyecanları anlatıyordu."

"Ah maymun... *O vakit dayanamadım. Bağırarak Nazan'ı çağırdım. Herkes bana baktı. Hiddetim anlaşıldı. Sonra hepsi hemen defolup gitti.*

Ben bu maskaralıkları istemiyorum. Şimdi karımı çağıracağım. Serbestçe söyleyeceğim. Ya ayrılalım, yahut insan gibi yaşayalım. Yani kendi hayatımızı yaşayalım. Başkalarıyla, başkaları için değil, kendi kendimize, kendi kendimiz için yaşayalım...

***Yirmi iki şubat**... Dün karımla açıkça konuştum."*

Nazan, "Bırak burasını benim defterimden okuyayım" dedi.

"Niçin?"

"Çünkü ben kısa yazdım."

"Ben de kısa yazdım."

"Benimki kadar değil. İşte bir buçuk sahife!"

"Pekâlâ, oku."

"***Yirmi iki şubat...*** *Dün kocamla karşı karşıya oturduk. Konuştuk. Anlaştık. Kıskançlık denilen mikrop onun kanına karışmış. Her şeyi ters görüyor. Ters düşünüyor. Ters karar veriyor. En doğru hikmet, halamın dediği gibi, 'Herkesi kendi hâline bırakmalı.' Onunla uğraşacak hâlim yok. O kadar şaşırmış ki! Beni boşayacağını bile söyledi. Yahut salonumuzu bütün dostlarımıza kapayacağız. Doğrusu misafirlerim için ocağımı bozamam. Razı oldum.*

Artık elveda ey tatlı sohbetler, elveda size... Apartmanımız bir 'evvel zaman' haremine dönecek! Kadın ayrı, erkek ayrı... Ben bütün tanıdıklarıma bugün şöyle bir mektup göndereceğim: [160]

'Ailemizin hukukuna ait bir sebepten dolayı şimden sonra muhibbelerimi yapyalnız, yani kocam yokken kabul edeceğimi arz ile lütfen sizin de artık evime zevcinizin refakatiyle gelmemenizi rica eder, bu münasebetle de en samimî muhabbetlerimin ruhumda yine eskisi gibi yaşadığını tekrarlarım, azizem.

Nazan-Sermet

Hamiş: Gelince bu hususî sebebe dair tafsilât alabileceksiniz efendim.'

Evet, hepsi gelince artık Sermet'in yalnız erkek arkadaşlarını, benim de yalnız kadın dostlarımı ayrı ayrı kabul edeceğimizi, birbirimizin misafirlerini asla görmeyeceğimizi söyleyeceğim.

Oh bu iyi...

Vakıa ben de hiç erkek görmeyeceğim. Ama o da hiç kadın görmeyecek."

Nazan burada durdu. Kocasına baktı. Sermet acı acı gülümsüyordu.

"Heyhat... Bununla beraber tesis ettiğimiz harem, seni Refi ile muaşakadan menedemedi" dedi.

"Refi ile muaşaka ha?.."

"Evet."

"Göreceksin şimdi..."

Nazan acı acı gülerek ilâve etti: "Bununla beraber tesis ettiğimiz harem hakikaten seni de Meliha ile muaşakadan menedemedi."

"Meliha ile muaşaka ha?"

"Evet."

"Göreceksin şimdi..."

"Evvelâ sen göreceksin."

"Hayır, sen göreceksin."

"Hayır, evvelâ ben okuyacağım."

"Hayır, ben okuyacağım."

Fakat Nazan, kocasının defterini elinden kaptı. Arkasına sakladı. Kendi defterinden hızlı hızlı okumağa başladı. [170]

3

"Harem... Harem... İşler yolunda! Mektupların tesiri görüldü. Bütün muhibbelerim geldi. Hepsi 'bir ağızdan' erkeklerin aleyhinde bulundular. Beni bu kararım için tebrik ettiler. Salonumda şimden sonra hiç erkek bulunmayacak. Erkek bulunmadığı zaman insan ne kadar serbest konuşabiliyor. Öyle eğlendik, öyle fazla likör içtik ki... konuştuklarımızın bir cümlesini buraya yazamam..."

Sermet, "Geç buralarını. Refi'ye gel" dedi.

"Pekâlâ..."

Nazan yirmi otuz yaprak çevirdi. Soldaki sahifenin ortasından okumağa devam etti.

"Misafirlerimin ayakları kesildi. Kadınlar erkeksiz salonu sevmiyorlar. Bunu anladım. Zannedersem kocamın ziyaretçileri de sıfıra indi. Hizmetçi iki haftadır kimsenin gelmediğini söyledi.

Oh, yapyalnız, konuşmadan, gülüşmeden yaşamak... Harem, bu bir kümes, bir ahır, bir in, bir kovuk... Hayır bir zindan! Sabahtan akşama kadar can sıkıntısından patlıyorum. Piyanoya oturmak istiyorum, kimin için, hem ne için? Mademki artık haremde yaşayacağım, musikîye ne lüzum var? İnsan kendisi için gramofon da çalabilir. Giyinmek canım [171] istemiyor. Ne için, kimin için? Mademki kimse görmeyecek. Aynalar için mi?"

Burada Sermet sabırsızlıkla doğruldu. Nazan beş yaprak daha atladı.

"İşte işte, buldum" dedi. *"Yalnızdım... Doğru yoldan gidiyordum. Peçemin altından beni tanıdı. Eğildi.*

'Bonjur Hanımefendi' dedi. Ömrümde ilk defa sokağa çıkmış bir kadın gibi şaşırdım. Yalnız başımı eğdim. Geçtim. Büyük bir tehlikeye maruzmuşum gibi kalbim çarpıyordu. Yürüdüm. Sonra bir vitrinin önünde durdum. Peçemi kaldırdım. Yeni kumaşlar koymuşlardı. Tam mağazaya gireceğim zaman arkamdan bir ses geldi: 'Azıcık bakar mısınız?'

Gayr-i ihtiyarî döndüm, baktım. Bu Refi idi. Demek beni takip etmişti. Kalbim yine çarpmağa başladı. Ne oluyordum? Yanıma yaklaştı.

'Affediniz, mutlaka size sorup anlayacağım' dedi, 'bunun için mahsustan döndüm. Kurun-ı vusta'ya avdetinize sebep ne Allah aşkınıza?'

Bizim haremden bahsetmek istiyordu. Sinirlendim. Gülümsedim. Ne cevap vereyim diye düşündüm. Kurun-ı vusta'ya avdet ha... Bu lâf bana pek münasebetsiz göründü. Yani demek istiyordu ki: 'Siz vahşîsiniz!'

Sermet'in kıskançlığını söylemek işime gelmiyordu. Dünyada bir kadını en utandıran şey kocasının onu başkalarından kıskanmasıdır. Çünkü kocasının kadını kıskanması sarih bir 'şüphe' demektir. Şüphe ise 'gayr-i resmî bir itham'dır. İtham altında yaşamak ise mücrimlikten daha ağırdır. Düşünüyor, vitrine bakıyor, gülümsüyor, sinirleniyor, cevap veremiyordum. Refi'nin başını salladığını vitrindeki aksinden gördüm.

'Saklamayınız' diyordu, 'Sermet sizi kıskanıyor. Sizi hareme hapsediyor, değil mi? Tıpkı evvel zaman zahitleri gibi...'

Reddettim: 'Hâşâ... Bilakis ben Sermet'i kıskanıyorum. Ben onu hareme hapsediyorum.'

"Nasıl olur bu?"

Biz kadınların dimağımızda sanki 'yalan'ın ayrı, hususî, gayr-i meş'ur bir mekanizması vardır. Bir kere yalana başladık mı, hemen kolaylıkla, zahmetsizce arkası gelir. Hem hakikatten daha parlak olur. Düşünmeden cevap verdim. Haberim olmadan dudaklarımdan çıkanı kulaklarım işitirken Refi'den ziyade ben şaşıyordum.

'Evet Refi Bey, Sermet'i ben kıskanıyor, ben hapsediyorum. Onu Kurun-ı vusta'ya döndüren benim. Onu dostlarım kadınlardan kıs-

kanıyorum. Artık o, benden başka evde hiçbir kadın yüzü görmeyecek.'

Refi, 'Ama bu Kurun-ı vusta mahbesinde siz de ona arkadaşsınız' dedi, 'siz de evinizde hiç erkek yüzü görmeyeceksiniz.'

'Ben mi?' diye manalı manalı gülümsedim.

'Şüphesiz...'

'Hayır, ben bu mahbeste onun arkadaşı değil, gardiyanıyım. Ben pekâlâ istediğim erkek dostlarımı görüyor, yine kendileriyle rahat rahat, evimde, salonumda görüşebiliyorum.'

'Nasıl?'

'Pek basit! Harem yaptığımız için Sermet tabiî benim kadın ziyaretçilerimi göremiyor. Beni görmek isteyen [172] erkek dostlarım çarşaf giyip kadın kıyafetine giriyorlar. Beni ziyarete geliyorlar.'

'Aa...'

'Evet...'

'Allah aşkınıza doğru söyleyiniz.'

'Vallahi, billahi, tallahi... Sizi nasıl isterseniz temin edeyim. Tecrübesi kolay! Siz de bir kadın esvabı, bir çarşaf yaptırınız, bana geliniz. Bakınız ne kadar eğleneceksiniz... Hatta size Kurun-ı vusta mahbesindeki mahkûmumu da göstereceğim. Kitap odasının anahtar deliğinden bakacaksınız. Itisafa uğrayarak havaya kaçmış bir Kurûn-ı ulâ apôtrisi[7] gibi, can sıkıntısından, yalnızlıktan birbiri arkasına içtiği kalın sigaralarının mavi, kesif dumanları arasında onun nasıl derin bir hüzün ile toprak cennetini düşündüğünü göreceksiniz...'

'Ah, çok şık, çok şık...' diyordu. Susunca, başladığım yalan bitmedi. Dimağımda gayet komik bir plan şeklinde devam etti; Refi'yi, kadın kıyafetinde evime getirecek, aynı zamanda, evlendi evleneli kocasının mevhum hıyanetini yakalamağa çalışmakla uğraşan Meliha'yı da çağırarak, 'Al, işte senden gizli kadın kıyafetine girerek haremleri sürten kocan!..' diye avuçlarının içine teslim edecektim. O vakit, o vakit ne Kurun-ı vusta'ya has bir kıskançlık sahnesi... Deli Meliha kim bilir ne haltlar edecekti? Bu tabloyu düşünerek Refi gibi tekrarlıyordum: 'Ah, evet çok şık, çok şık...'

'Hakikaten çok şık!'

7 Apôtr (Fr.): Havari.

'Evet çok şık! Haydi Refi Bey, gelin size bir tayyör yaptıralım, alamod[8] bir şey... Öyle eğlenceli oluyor ki... Bu münasebetle bıyıklarınızdan da kurtulursunuz.'

'Ne demek?'

'Tabiî, muvakkat kadın olmak için bıyıklarınızı tıraş edeceksiniz.'

Artık konuşa konuşa yürüyorduk. İçimden plan, dışımdan yalan devam ediyor, dal budak salıveriyordu. Olmadık şeyler anlatıyordum... Hayalperver Refi, bunları pek şık buluyordu. Kadın kıyafetine girmek... Hazırdı. Hevesinden yüzü kızarıyor, asabileniyordu. Tam Kalivoristi'nin önüne gelince ben birden, tıpkı bir medyuma emreder gibi 'Haydi Refi Bey, tayyörünüzü ısmarlayalım' dedim. Kolundan tuttum.

'Pekâlâ efendim.'

Kapıdan girdim. O da arkamdan girdi. Mağazada beni tanırlar. Refi'yi kocam zannettiler. Acele acele yukarı çıktım. Kara, kuru, bodur prömiyer[9] beni salonda karşıladı. Her vakitki gibi ötmeye başladı: 'Hoş geldiniz güzel kuklam, size ne modeller hazırladım... Mösyö... şey değil mi?'

'Evet' dedim, 'kocam.'

'Oh, oh, ne mesut mösyö! Bu kadar güzel, genç, ince bir karısı olmak...'

Refi kızarıyor, sararıyor, morarıyor, sonra turuncu diyebileceğim tuhaf bir renge giriyor, terzi kadına teşekkürler ediyordu.

'Madam' dedim, 'ben bugün kendim için gelmedim.'

'Kimin için geldiniz minimini bebeğim?'

'Kocam için...'

Kadın anlamadı, yüzüme baktı.

'Evet, kocam için' dedim, 'veriniz yeni modellerinizi bakayım.'

'Fakat madam biliyorsunuz ki biz erkek esvabı yapmayız.' [173]

'İyi ya... Yine kadın esvabı yapacaksınız. Kocam için bir takım tayyör...'

Terzi kadın şaşaladı. Alay ediyorum sandı. Ciddî söylediğime teminat verdim. O vakit, 'Bu müthiş bir şey... Ben bunu yapamam. Patrona söyleyelim' dedi.

8 Alamod (Fr. A la mode): Modaya göre.

9 Prömiyer (Fr. Première): İlk, birinci. Burada provaları yapan baş modelist.

Nihayet patron geldi. Aile arasında bir 'fars'[10] yapmak için kocama bir kadın esvabı lâzım olduğunu anlattım. Herif bunu 'mejonunun repütasyonuna'[11] muhalif görüyordu. Kendilerinin pek eski müşterileri olduğumu hatırlattım. Hâsılı razı ettim. Refi'nin göğsüyle, oturacak yerlerini dolduracaklar, onu tamamıyla kadına benzeteceklerdi. Hepsi için bin frank ücret istediler. Refi pazarlığa bile kalkmadı.

Bir hafta sonra tayyörünü alacak. Bıyıklarını tıraş edecek. Ayağına ipek çorapla yüksek ökçeli botlar giyecek. Kim bilir ne gülünç bir şey olacak ya Rabbi!

Karısına da şu mektubu yazdım:

'Güzel Melihacığım. Sana bir hafta sonra gayet şık bir manzara hazırlıyorum. Ne olduğunu dünyada bilemezsin. Evlendin evleneli aradığın bir şey... Mari'yi sana gönderdiğim dakika, sakın ihmal etme, hemen onunla gel, olur mu, beyaz martıcığım?'"

Sermet, "Hay Allah müstahakkını vermesin" dedi. "Eey o gün Meliha'ya haber göndermiş miydin?"

"Hayır."

"O hâlde?.."

"Tesadüf olacak. Sen oku, bakalım nasıl..."

Nazan, arkasına sakladığı defteri kocasına verdi. Sermet sahifeleri karıştırdı. Güldü. Gülümseyerek, sağ omzunu oynatarak okudu.

*"**Yirmi mart**... Hemen bir ay var ki bana kimsenin geldiği yok. Demek bütün misafirler kadınlar için geliyorlarmış..."*

Nazan bir kahkaha attı: "Ne zannettin ya?.."

"Fakat... ... *Fakat karımın da ziyaretçileri azalmış. Eski muhibbelerinin hiçbiri gelmiyormuş. Demek kadınların ziyaretleri de erkekleri görmek* içinmiş... Buna ne dersin?"

"..."

Nazan cevap vermedi. Sermet devam etti.

"Karımın bir kerecik olsun ziyaretine gelmeyen Meliha Refi'den üç defadır mektup alıyorum. Benden bir 'randevu' istiyor. Ne söylemek istiyorsa mektupla yazmasını rica ettim. Yazılamayacak derecede mühim bir şeymiş! Ne olabilir? [189]

10 Fars (farce): Eğlence. Patırtılı gürültülü piyes.

11 Mejonunun repütasyonuna: Firmasının ününe. (Mejon: Fr. Maison, repütasyon: Fr. réputation).

***Mart yirmi bir**... İşte Meliha'dan bir mektup daha! Diyor ki: 'Namusunuza ait bir mesele. Siz uyuyorsunuz. Harem yaptınız. Olandan bitenden haberiniz yok. Ben yarın geleceğim. Sizi uyandıracağım. Hazırlanınız. Erkek esvabı giyeceğim; beyaz şayaktan bir spor esvabı! Elime bir kırbaç alacağım. Gözüme koyu vapurdumanı bir gözlük takacağım. Korkmayınız. Hareminiz yine bozulmayacak. Bir kadınla değil, bir erkekle konuşacaksınız.*

Meliha'

Bakalım ne saçmalar söyleyecek. Şüphesiz yine bir züppelik... Kıyafetinden söyleyeceği şeyin ciddiyeti belli. Fakat yine merak ediyorum. Yarını sabırsızlıkla bekliyorum."

"Demek aranızda aşk lâfı yoktu?.."

"Vallahi yoktu."

"Öyleyse... Meliha'yı bana yaptığı müthiş hakaret için affediyorum."

"Sana nasıl hakaret etti?"

"Okurum."

"Oku."

"Hayır, sonra, evvelâ sen devam et."

Artık ikisinin de yüzü gülüyordu. Nazan çarşafının pelerinini çıkardı. Kolunu kocasının omzuna attı. O okurken gülerek, merakla dinledi.

"Büyük bir ıstırap içinde, yıkılmış yuvanın ortasında bu satırları yazıyorum. Bu sabah Meliha erkek kıyafetiyle geldi.

'Ne söyleyeceksiniz?' dedim. Sıkılmadan suratıma şu sözleri fırlattı: 'Karınız sizi aldatıyor.'

'İftira ediyorsunuz' diye haykırdım.

'Delillerim var' dedi. Gözleri siyah bir alev gibi parlıyordu. Birdenbire kalbimin en nazik yerinden vurulduğumu, hatta kanlarımın oradan acı acı sızdığını duydum, inledim: 'Kiminle?'

'Benim kocamla...'

Her taraf sarsıldı. Başım dönmeye başladı. Koltuğa yıkıldım. Meliha'nın ince, zalim sesini işitiyordum. Ellerim, çenelerim kitlenmişti.

'Evet, benim kocamla' dedi, 'Refi'nin bana hıyanet ettiğini zaten biliyor, bir türlü yakalayamıyordum. Bende bir "'detektör" ruhu var. Nihayet onu "'cürm-i meşhut" hâlinde tutmak istedim. Gittim.

Müstahdemîn İdaresinden açıkgöz, kurnaz, girgin bir Rum kızı tuttum. Güzel giyindirdim. Talimat verdim. Kocamın arkasına taktım. Her gün onu takip ettirdim. Nereye giderse, kiminle konuşursa, ne yaparsa hepsini saati saatine haber alıyordum. İki hafta evvel hafiyem onun Beyoğlu'nda şık bir hanımla konuştuğunu görmüş. Beraber Kalivoristi'ye girmişler. O da girmiş. Fakat yukarı salonlarda onları görmemiş. Başka bir eseyaj[12] *odasında imişler. Hafiyemin mağazada bildiği bir kız varmış. Onu para ile hemen orada kandırmış. Anlamış ki, bu kadın Nazan Sermet Hanım'dır. Refi için kocam diyormuş. Güya bir fars yapacaklarmış. Refi'ye bir kat kadın esvabı, bir tayyör ısmarlamışlar.*

'Refi'ye bir kadın esvabı mı?' diye şaşaladım.

'Evet kadın esvabı!'

'Niçin?' [190]

'Ben de evvelâ sebebini anlamadım; sonra düşündüm, düşündüm. Buldum. Siz harem yapıyorsunuz. Nazan'a gelen misafirleri siz görmüyorsunuz. Size gelen misafirleri de Nazan görmüyor. Nazan âşığını kadın kıyafetine sokuyor. Bir kadın gibi kabul ediyor. İhtimal yatak odasına da alıyor.'

'Yalan, yalan' diye haykırdım, 'hani deliliniz?'

'Delil mi istiyorsunuz? İşte benim erkek kıyafetinde yanınızda bulunmam... Kapıyı açan hizmetçi benim kadın olduğumu anlamadı. Farz ediniz ki biz birbirimizi seviyoruz. Karınıza erkek misafirleri görmek yasak. Burada şu kitapların arasında gayet emniyette değil miyiz? Beni kitap odanızdan çıkarıp yatak odanıza, meselâ bir möble, antika göstermek için götürseniz, kimin aklına bir şey gelir?'

'Fakat...'

'Fakatı makatı yok. Nazan için de aynı şerait var. O da kadın kıyafetinde bir erkeği pekâlâ yanına alabilir. Harem sebebiyle bunun farkına varmanızın ihtimali yoktur.'

'Fakat bunlar hep birer ihtimal...' dedim.

'İhtimal, delilin annesidir' diye cevap verdi. 'Bu sabah Refi bıyıklarını tıraş etti. Evden pek acele, pek keyifli çıktı. Ben şüphelendim. Bir hiss-i kable'l-vuku "'Ey Meliha! Kocan bugün nöbeti değiştirecek. Onu yakala!'" dedi. Ben hissime inanırım. Öyle zannediyo-

12 Eseyaj (esseyage): Prova.

rum ki... Hayır, hayır, eminim ki, şimdi Refi Nazan'ın yanında... Kucak kucağa...'

'Susunuz' diye haykırdım, 'bütün bunlar hep çocukça bir hayal...' Fakat Meliha o kadar emniyetle, o kadar katîyetle söylüyordu ki mağlûp olmamak mümkün değildi.

'Hayal mi? Gidiniz, bakınız, tahkik ediniz. Sonra hayal deyiniz. Ben eminim; bu dakika Refi katiyen Nazan'ın yanında...'

Sustum. Gayr-i ihtiyarî zile bastım. Hizmetçi gelince, hanımın yanında kimse bulunup bulunmadığını sordum.

'Yabancı bir kadın var. Tanımıyorum' dedi.

Artık içime şüphe girmişti. Duramadım. Meliha başını sallıyordu. Koştum. Nazan'ın kapısına gittim. Anahtar deliğinden baktım, yüzünü görmediğim bir kadınla güle güle konuşuyorlardı. Şu sözleri işitiyordum:

'Hakikaten Sermet budaladır. Sanki ben bir erkekle konuşmak, kur yapmak istesem, harem mani olabilecek mi?'

'Bilakis daha kolaylık! Hiç şüphe falan yok. Âdeta sigorta... Bazıları harem için her şeyi saklayan bir perde derler. Ben hareme '"aşk siperi"' diyorum. Öyle bir siper ki hiçbir tecessüs onun içine giremez.'

'Ya girerse?'

'Siper, meydan gibi değildir. Mutlaka sıçan yolları bulunur. Yani...'

'Eey yani?'

'Meydandan kurtulunmaz ama, siperden kaçıp kurtulmak kolaydır...'

Gözlerim dumanlandı. Karardı. Bu lâfları söyleyen Refi'ydi; kadın kıyafetine girmiş Refi'ydi. Sesinden tanıyordum. Ne yaptığımı artık iyice hatırlayamadım. Kapıyı ittim. İkisi de şaşırdı. Koştum. Refi'nin üzerine atıldım. Başındaki perukayı kopardım. Başladım tokatlamağa. Belinden yakaladım. Kaldırdım, yere çarptım. Müdafaa edemiyordu. Tekmeledim, tekmeledim. Nazan dışarı kaçtı. Refi bir şeyler söylemek istiyordu. İşitmedim. Öldürecektim. Hakikaten deli oldum. İşte hain sıçan yolundan kaçamamıştı. Yakasından tuttum. [191] Sürükledim. Apartmanın kapısından dışarı fırlattım. Sonra döndüm; Nazan'ı aradım. Benim odamda ağlıyordu. Meliha yoktu.

'Haydi defol, şimdi evimden çık. Hem bu dakika...' diye haykırdım. O da bir şeyler söylemek istiyordu. Dinlemedim. Hizmetçileri, aşçıyı çağırdım. Hepsini kovdum. Nazan ağlaya ağlaya gitti.

Şimdi yalnızım. Büyük bir fırtınadan sonra tenha, çorak bir sahile düşmüş bir kazazede gibi, kuvvetsiz, ümitsiz, yapyalnızım. Kendimi içinde o kadar mesut sandığım bu yuva artık bana bir mezar gibi görünüyor. İşte iki saattir, bu mezarın içinde, düşünüyor, hıçkırıyor, ağlıyorum..."

Nazan kocasının saçlarından öperek sordu: "Sahi ağladın mı Sermet?"

"Hem ne kadar..."

"Hâlbuki..."

"Fakat ben ne bileyim?" [204]

"Ah bilsen ben ne kadar ağladım?"

"Hâlbuki..."

"Ben de ne bileyim?"

"Sen Meliha'yı odada mı bulmuştun?"

"Dur orasını okuyayım.

... Deli gibi içeri girdi; şaşaladık. Refi lâtifeyi söylemek istedi. Nerede? Zavallının üzerine atıldı. Başından perukasını kaptı. Hem bağırıyor, hem tokatlıyor, hem tekmeliyordu. Gözleri yerinden fırlamıştı. Korktum. Kitap odasındaki çekmecede bir revolver vardır. Onu kapıp saklamak için kapıdan fırladım. Kitap odasına geçtim. Orada Meliha maskarasını görmeyeyim mi? Mahut hayalini hakikat yapmış; beyaz şayak esvaplar giymişti. Düşünemedim, kocam gibi delirdim. Demek onunla sevişiyormuş. Hep tahayyül ettiği sporcu, 'Sermet'miş. Hemen üzerine atıldım. Saçlarından tuttum. Fesi yere düştü.

'Orospu, orospu!' diye haykırdım.

'Orospu asıl sensin!' dedi. Beni hızla itti. Yere yuvarlandım. Eğildi. Fesini aldı. Sırtıma elindeki kırbaçla vurmağa [205] başladı. Bu kırbaç darbeleri, bütün vücuduyla ısıran zehirli bir yılan gibi sırtıma yapıştıkça acıdan, hiddetten ağlıyor, saçlarımı yoluyordum. Benim işimi bitirdikten sonra bu hınzır kız soğukkanla kapıdan çıktı. Gitti. Bu ne hakaretti ya Rabbi! Kocamın metresinden dayak yemek... Süründüm. Kanepeye tırmandım. Felâketimin ağırlığı altında ezilmiş, ağlıyordum. Dışarıda gürültüler oluyordu.

Kâbus içinde gibi her şeyi duyuyor, fakat kımıldayamıyordum. Nihayet aralık kapıdan hain kocam, beni aldatan, bana harem oyunu oynayan kocam göründü. Kudurmuş bir aygır gibi bağırıyordu.

Beni kovdu.

Başkasıyla sevişen bir adamın zaten karısı olamazdım. Kâbuslu bir rüya içinde gibi kalktım. Giyindim. Çabucak çıktım. Babamın evine kaçtım. Artık o hainin hiç yüzünü görmeyeceğim. Beni aldatan o hain..."

Sermet güldü. "Oku, oku, Allah aşkına..." dedi. Nazan gülerek kocasına baktı. Okumadı.

"Haydi, oku diyorum, sıkılma."

Sermet okumağa utanan karısının açık defterine eğildi. Kendi okumağa başladı.

"... İntikamlar alacağım..."

Nazan hızla defterini kapadı.

"Hayır, buseler alacağım..." diye kocasına sarıldı. İkisinin de şimdi defterleri yere düşmüştü. Öpüşüyorlardı. Bir haftalık hasretle, iştiyakla öpüşüyorlardı. Demek bütün bu elemler, bu ıstıraplar boş bir evhamdan başka bir şey değildi. İkisinin de gözlerinden sevinç yaşları akıyordu.

"Bu sana işte bir ceza, Nazan!"

"Niçin?"

"Çünkü 'mukaddes'le oynadın."

"Mukaddes ne?"

"Harem!"

"Harem mi?"

"Evet, harem mukaddes bir şey... Sen kalktın, onu şakaya, lâtifeye, alaya alet etmek istedin. İşte cezaya çarpıldın..."

Nazan[13] güldü.

"Yalnız ben değil a..."

"Hepimiz."

"Şakanın bütün eşhası..."

"Evet, Meliha da, Refi de..."

"Onlar bizden ziyade..."

13 Metinde yanlışlıkla "Meliha" yazılmış.

Sermet kucağındaki karısına, çocukları korkuturken yapıldığı gibi parmağını sallayarak, "Ama sen sebep oldun, şeytan..."

"Ama iyi oldu... Ben seviniyorum."

"Niçin?"

"Çünkü bu sana da bir ders oldu."

"Ne gibi?"

"Sen de haremin erkekle kadını öyle katiyen birbirinden ayıramadığını öğrendin. Bilakis bu öyle bir yerdir ki iyiyi, güzeli, doğruyu fena gözlerden sakladığı kadar, fenalıkları da iyi gözlerden saklamağa müstait..."

"Sus Nazan, yine çarpılacaksın!"

"Niçin?"

"'Mukaddes' mukayese, muhakeme, mantık istemez!"

"Susuyorum ama, yazık, asıl mukaddes haremin ne olduğunu sen bilmiyorsun Sermet."

"Öğret bakalım, o ne?"

"Aşk... Evet aşk... Bu öyle mukaddes bir harem ki içine hiç yabancı giremez. Biz bu haremi bozmamağa çalışalım. Birbirimizi sevelim." [206]

"Sevelim."

"Çok sevelim."

"Pek çok sevelim."

"Ölünceye kadar Sermetçiğim. Hatta öldükten sonra da, birbirimizi sevelim."

"Bununla beraber, öbür haremi de bozmayalım."

Halamın dediği gibi: "Herkesi kendi hâline bırakmalı." Ben sana karışmam, Sermet. Senin fikrin sana...

"Evet, benim fikrim bana..."

"Benim de fikrim bana..."

.....

* * *

Birbirlerinden ayrı geçirdikleri bir hafta içinde duydukları bin asırlık elemleri bir dakikada unutuveren bu mesut çift şimdi yine eski neş'elerini bulmuşlardı. Nazan kocasının kucağından

birdenbire fırladı. Pek şuh, pek bedi bir şımarıklıkla haykırdı: "Karnım aç Sermet, ne yapacağız?"

Ne yapacaklardı?.. Ne aşçı, ne de hizmetçiler vardı. Koca dairenin içinde kendilerinden başka kimse yoktu. Çıkıp Tokatlıyan'a gitmesini düşündüler. Fakat orada harem vardı. Mutlaka kadın, erkek ayrı oturacak, ayrı yerde yemek yiyecekti. Hâlbuki onlar bugün, hani o masallardaki kırk sene ihtiyarlamadan hicran çektikten sonra kavuşan genç âşıklar gibi, bugün hiç... bir dakika, bir saniye birbirlerinden ayrılmak istemiyorlardı. Yemek esnasında olsun ayrılmak ihtimali büyük bir felâket gibi Nazan'ı titretti. Tekrar kocasının kollarına atıldı. "Sevişelim Sermetçiğim, sevişelim" dedi, "bir yere gitmeyelim. Burada kalalım... Ayrılmayalım... Böyle... Yapyalnız... Oh ne iyi!.."

Hatime

Fakat öpüşmek, sevişmek karın doyurmuyor... Hatta bilakis daha ziyade acıktırıyordu. İkisinin de kolları gevşiyor, elleri titriyor, yürekleri bayılıyordu. Nazan kolundaki minimini saatine baktı. "On iki" dedi, "tam yemek zamanı!"

İlâve etti: "Haydi Sermet, kalk. Bir yere gideceğiz. Ben artık dayanamayacağım."

Çarşafın pelerinini çabucak başına koydu. Sermet de mihanikî bir itaatle doğruldu. Nereye gideceklerini sormuyordu. Yürüdüler. Salondan koridora geçtiler. Sermet fesini portmantodan aldı. Kapıdan çıkıyorlardı. Nazan, "Nereye gidiyoruz, biliyor musun?" dedi.

"Hayır."

Bir kahkaha çınlattı: "Refi ile Meliha'ya..."

"Aa..."

"Evet."

"Fakat,"

"Aldırma..."

"Eey, Refi'nin benden yediği dayak?"

"Benim Meliha'dan yediğim kırbaçlara mahsup ederiz. Tekrar şiddetle kucaklaştılar; ağız ağıza, mahzuz, meftun, derin derin birbirlerine baktılar. Ama bu kucaklaşma çok sürme-

di. Çünkü, aşkla kalpleri ne kadar dolu ise mideleri o kadar boştu. Ayrılan elleriyle gayr-i ihtiyarî kapıyı çektiler. Yemek zamanını kaçırmamak için yan yana, kol kola, sımsıkı, tıpkı tek bir vücut [207] gibi, temiz mermer merdivenlerin geniş basamaklarını ikişer ikişer atlayarak hızla aşağı indiler!..

Türk Kadını,[14] Sayı: 8, 29 Ağustos 1334/1918, s. 124-127;
Sayı: 9, 12 Eylül 1334/1918, s. 139-143;
Sayı: 10, 26 Eylül 1334/1918, s. 156-160;
Sayı: 11, 17 Teşrîn-i evvel [Ekim] 1334/1918, s. 170-173;
Sayı: 12, 7 Teşrîn-i sânî [Kasım] 1334/1918, s. 189-191;
Sayı: 13, 28 Teşrîn-i sânî [Kasım] 1334/1918, s. 204-207.
Harem, Türk Kadını Mecmuası Yay., Orhaniye Matbaası, İstanbul 1918, 56 s.

14 12. tefrikada, hikâyenin kitap şeklinde çıktığı ilan edilmiştir (s. 192). Yani tefrika bitmeden kitaplaşmıştır. Metnin son hâlini esas aldığımız için kitabı değil dergiyi tercih ettik.

Nakarat

Gençliğini Makedonya'da geçirmiş eski bir zabitin
hatırat defterinden...

.....
30 Teşrîn-i sânî 1319, Pirbeliçe

Bu sabah şiddetli bir baş ağrısıyla uyandım. Hava çok soğuk... Islanmış keten çadırın üzerine düşen yağmur damlaları gizli ayak sesleri gibi tuhaf bir gürültü çıkarıyor; bana intizamsız adımlarla sisler içinde ilerleyen perişan bir tabur tahayyül ettiriyor. Okumak istiyorum. Bavulu açmaya üşeniyorum. Masa yok. Sandalye yok. Zaten yatağın üzerinde okuyamıyorum. Bağdaş kurmak, yahut yüzükoyun yatmak lâzım. Bu iki vaziyet de beni yoruyor.

Arkası üstü uzanıyor, kâbus içinde, başıma geçip de yavaş yavaş büyümüş bir şeytan külâhına benzeyen çadırın kirli, çentikli direğine bakıyorum; İstanbul'dayken muharrir Georges Courteline'in[1] romanlarını okuyarak tasavvur ettiğim o çapkın, neşeli, gamsız "hayat-ı askeriye" için satın aldığım meç orada asılı... Sırma püskülüyle mahzun, müteessif bana bakıyor, sanki "Zavallı genç sahibim" demek istiyor, "vakıa sana da acıyorum, lâkin beni niçin o zengin, o muhteşem camekândan ayırdın? Pazarlık bile etmedin. Ne istedilerse verdin... O vakit ben senin şıklığından, beni intihap etmekteki zevkşinaslığından ne ümitlere düşmüştüm. Hâlbuki şimdi neredeyiz? Haşin çalılar parlaklığı-

1 Georges Courteline (1858-1929): Fransız tiyatro ve roman yazarı.

mı insafsız çizgilerle bozdu. Bu tahammül olunmaz rutubetlerle küflenen kabzamın altından parlak siperine güzel çehreler, mesut, kibar, nezih muhitler aksedecek sanırdım. Onların yerine kayalar, çalılar, dağlar, ormanlar, harabeler aksediyor. Her gün nazik bir elle silineceğimi ümit ederken kalın çamur tabakaları günlerce üstümde kalıyor..."

Bu sessiz şikâyeti görmemek için gözlerimi kapıyorum; karanlık... karanlık... Bu sebepsiz ağlamak hissi veren yorgun, mütereddityağmur damlaları...

Kânun-ı evvel 319

Acaba hayale benzeyen bir hakikat yok mudur? Olsaydı mutlaka saadet de olacaktı. Dün bunu uzun uzadıya düşündüm. Arkadaşlarımın hepsi memnun... Yalnız ben meyus! Neden? Bu sefaletten, bu perişanlıktan! Ben mükemmel, muntazam, şık bir ordu istiyorum. Ben hayalimdeki orduyu, hayalimdeki hayatı istiyorum. Fakat hakikat hayalin o kadar zıddı ki... Aralarındaki fark ölüm kadar karanlık, ölüm kadar derin.

Kânun-ı evvel 319

Bugün yine çadırımda arkası üstü yatıyor, dalga geçiyordum. Agâh Usta, Karagöz gibi başını içeri uzattı: "Rahatsız etmez miyim?"

"Buyurun!" dedim. Bu adam taburun tüfekçisidir. Niçin bilmem, sakalı olmadığı hâlde yüzünü Karagöz'e benzetiyorum. Dişleri yok. Birkaç defa kendisiyle konuştuk. Eski çapkınlıklarını, mütemadiyen yirmi beş sene evvel Zeytinburnu'nda nasıl rakı içtiklerini, nasıl güreştiklerini anlatıyor. Teklifsizce yatağımın kenarına oturdu. Tabakasını açtı. Yapılmış cigaralardan bir tane bana uzattı.

"..."

"Teşekkür ederim, içmem."

Cigarasını cebinden çıkardığı çakmakla yakarken ağzının müstehzi karanlığını gösterir çirkin bir tebessüm içinde, "Anladım, şampanya istiyorsun" dedi, "ama o burada yok oğlum... Nasıl, gelir misin akşam çadıra! Birkaç tek atalım..."

Ben yine reddettim: "Teşekkür ederim, mazur gör."

Sonra, bu ihtiyar Karagöz taşralarda otura otura değişmiş garip lügatli bir İstanbul şivesiyle bana nasihat vermeğe başladı. Nasihatlerinden daima çirkin olan o tahammül olunmaz hakikati hissettim. Iztırabın, teessüfün faydasız olduğunu, muhite uymak lâzım geldiğini, gülüp eğlenmeği, çok düşünmemeyi, hiçbir şeye ehemmiyet vermemeyi tavsiye ediyordu. Diyordu ki: "Kısmetin yokmuş, erkânıharp olamamışsın... Artık büyük yerleri, hele İstanbul'u bütün bütün unutmalı... Akşamları birer tek atmalı. Ense yapmalı. Gülüp oynamalı. Bu ne sanki, Aynaroz papazı gibi, çileye girmek! Yazık, gençliğine acıyorum."

O gittikten sonra düşündüm, Söyledikleri doğru değil miydi? Evet doğru değil miydi?

Bu akşam tüfekçinin çadırına gideceğim.

* * *

Kânun-ı sani 319

Birbirine benzeyen vakasız boş günler kadar insanı bitiren azap olamaz. Ne ise, yarın memuriyet çıktı. Velmefçe taraflarına gidilecek. Sıram olmadığı hâlde binbaşıya rica ettim. Ben tayin oldum.

* * *

21 Kânun-ı sani 1319, Babina

On gündür dolaşıyoruz. Sonbaharla sararmış harap ormanları aradık. Komitelerin erzak ambarlarını, yemek pişirmek için yaktıkları ateşlerin küllerinden başka bir şey keşfedemedik. Galiba kış geldiği için hepsi kaybolmuşlar. Nihayet kumandan silah taharrisine karar verdi. İki üç köyden nasihatle, tazyikle yüz elli kadar silah bulduk. Bunlar merkeze gönderildi. Şimdi ben müfrezemle beraber burada kaldım. Belki bu taraflarda bir çete var. Çok soğuk! Çadırda barınmanın imkânı yok. Askere geniş bir yer tuttum. Kendim de köyün yegâne tüccarı, yani bakkalı, aktarı, tuhafçısı, meyhanecisi, hâsılı her şeycisi olan Bulgarın dükkânının üzerindeki yıkık evde oturuyorum. Ne kir! Ya Rabbim, ne pislik!

Yattığım odanın yalnız bir penceresi var. Ocağı, tavanı sanki kömürden yapılmış gibi simsiyah... Kapıyı tutmağa iğreniyorum. Lâmba yok. Fena kokulu, yağlı bir is çıkaran teneke bir kandil, sarı sönük bir ziya neşrediyor. Vücudum, zihnim yorgun... Düşünemiyorum. Bulunduğum yer, mevcudiyetim, şimdi bana galat bir hayal, korkunç bir serap, karanlık bir kâbus gibi geliyor. İsim [217] verilemez bir ıstırap duyuyorum. Sanki bir kabir azabı... Keşke yanıma bir kitap alsaydım. Konuşacak kimse yok. Uykum da gelmiyor... Ne yapsam? Yazı yazıp vakit geçirmeyi düşünüyorum. Lâkin ne yazayım? Dimağım boş. Yalnız işitiyor, yalnız görüyorum. Aşağıda ev sahibinin domuzları var. Ara sıra öyle çirkin, öyle şedit bağrışıyorlar ki... yattığım velansanın altında birisini boğuyorlar, boğazlıyorlar sanıyorum. Bu vehimle gözlerimi kapayınca iri kan damlaları hâlinde, mor, kırmızı lekeler önümde uçuşmağa başlıyor. Alnımın sol köşesinden kulaklarıma doğru maî, müphem bir hararet yayıldığını duyuyorum.

Bir ses...

Evet bir kadın sesi! İşte yazıyı bırakıyor, kulak kabartıyorum. Çok uzak değil, fakat ne hoş bir hava... Ne muntazam, ne müessir...

Kânun-ı sani 319

Bu sabah kalktım. Hava buz gibi. Kaputumu giydim. Aşağıdan daha ateş getirilip ocak tutuşturulmamıştı. Çavuş tekmil haberini getirdi. O çıkınca üşümemek için dar odanın içinde gezinmeğe başladım. Ocaktan pencereye, pencereden ocağa gidip geliyordum. Kafam tersine kapanmış tunç bir havan gibi ağırdı. Karanlıktı. Bomboştu. Altı ay yaşadığım sevgili İstanbulcuğumu, Feneryolu'ndaki aydınlık, temiz, rahat köşkümüzü düşünüyor, fakat tahayyül edemiyordum. Acaba tabur merkezine yeni posta geldi mi? Kaç haftadır annemden mektup almadım. Buraların sütü bile sarımsak kokuyor. Kahvaltı için peksimeti her şeye tercih ediyorum.

Böyle Feneryolu'nu, peksimeti, annemi, sarımsağı, güzel İstanbul'u, sütü düşünerek ne kadar dolaştım bilmiyorum. Dükkâncının şiddetli soğuğa inat, yazmış gibi yarım çıplak dolaşan sıska çırağı gelip ocağı tutuşturdu. Ben pencerenin içine

oturdum. Burası âdeta bir cumba. Duvarın kalınlığı bir metreye yakın. İki tarafta kurşun kalemle yazılmış birçok yazılar var.

Silinmemişleri okumağa başladım. Burada yatanların hemen hepsi benim gibi meyusmuş! Hepsinin ruhunda bir daüssıla sıtması varmış.

"Söke kasabasının Cami-i Atik Mahallesi'nden Mehmet oğlu Recep üç gece bu kâfir yerde yatmıştır."

Bunu yazan bir muhâlif rûzigâr
Kendi gitti, ismi kaldı yâdigâr.

"Sekiz sene sonra istida[2] tezkerelerimiz geldi. Yolunu unuttuğum köyüme dönüyorum. Darısı hemşehrilerimin başına..."

Dâr-ı dünyâ bir müzeyyen hânedir
Nakşına aldanmamak merdânedir.

"Bu da geçer yahu..."
"Dün gece Çakalarof'u sardık. Yine elimizden kurtuldu."

Tuna'da çırpar bezini
Kim sarmaz Bulgar kızını.

"Kıble ocağın sağ köşesidir. Burada misafir kalacak din kardeşlerimin malûmu olsun."

"Dün Kavaklı Orman'da göğsünden vurulan mülâzımımız İrfan Efendi bugün saat üç buçuğu on geçe burada vefat etmiştir. Doktor yetişemedi. Allah rahmet eylesin."

Daha birçok isimler, tarihler, mâniler, beyitler. Boş kâğıt bulamayan bölük eminlerinin yeni okkadan eski okkaya tahvil hesapları. Bu pencerenin içi âdeta bir kitap! Bunları okurken âdeta ruhumun bugünkü hummasını okur gibi oldum. İnsanlar ne kadar birbirine benziyor. Nefer, onbaşı, çavuş, zabit, buradan kim geçmişse, hepsinin arasında bir elem akrabalığı var gibi!..

2 Metinde: "istîdâl".

Dışarıda bir gürültü oldu. Baktım. Alçak bir duvarla ayrılmış komşu bahçede, kapısı açık ahırın siyah çatısına dayanmış tahtalar rüzgârla devrildi. Köylü olduğuna gözlerin inanamayacağı bir kız! Kumral, güzel, iri, kuvvetli bir kız ahırın solundaki taraçadan bakıyor... Beni gördü. Kaçmadı.

Hatta dikkatli dikkatli baktı.

İşte altı aydır ilk rast geldiğim güzel. Fakat ne iri, ne canlı, ne taze, ne saf bir güzellik...

Doya doya bakıyorum. Hem şu satırları yazıyorum.

Şubat 319

"Hayat uyku ise aşk onun rüyasıdır!" İşte en büyük hakikat! Ne yeisim kaldı, ne kederim! Canlandım. İştahım açıldı. Gezmek, dolaşmak istiyorum. Bugün çıkıp köyün Türkçe bilen Bulgarlarıyla görüşeceğim. İnşallah beni buradan çekmezler. Merkeze yazdım. "Beni değiştirmeyin!" dedim. Artık boş zamanlarımı –zaten bütün zamanlarım boş– hep pencerenin içinde geçiriyorum. Galiba duvarlarındaki yazılara ben de birkaç satır ilâve edeceğim. Fakat bu ne bir şikâyet, ne de bir ah olacaktır! Tatlı, temiz, asude, bedî bir hatıra... Taraçadaki güzel, iri, şen kızla uzaktan bir sevişme! Onun ismini bile bilmiyorum. Dükkân sahibine, çırağına da soramadım. Hem sorsam ne fayda? Onu bilmem; fakat birtakım kayıtlar beni sımsıkı bağlamış. Harbiye Mektebi'nin ikinci sınıfında "Ceza Kanunu" okutan bir hocamız vardı.

"Faziletli olmak insanın elinde değildir. Fakat kim isterse namuslu olabilir. Bu, ihtiyarî bir şeydir!" derdi. Onun fikrince kim gizli yaptığı şeyi alenî yapıyormuş farz ederek Ceza Kanunnamesi'nin maddelerini hatırlarsa namussuz olmasına imkân yoktu. Lâkin fazilet içeriden gelen bir şeydi. Buna zorla sahip olmağa çalışmak "riyakârlık" olurdu. Bir insanda fazilet varsa vardı, yoksa yok... Arzuyla, iradeyle fazilet elde edilemezdi.

Ben, şu pencerenin içinde, dükkâncının koyduğu kirli koyun pöstekisine bağdaş kurmuş, ruhumu tahlil ederken hiç "fazilet" sahibi olmadığımı acı acı duydum. Çünkü... Evet, ne fena şeyler düşünüyorum! Bu kızı zorla kaçırmak! Onun-

la beraber kaçmak! Ta Amerika'ya... Başka ufuklar, başka hayatlar tahayyül ediyorum; yeni bir dünyaya doğmuş gibi! Artık ne annem, ne babam, ne evim, ne vatanım kalacak! Demek esasen ben bir serseriyim! Hep arzum kaçmak, kayıtlardan kurtulmak, vatanı, aileyi, ebediyen terk etmek! Bir aşkla bilinmez âlemlerde yaşamak! Fakat bu iştiyakların kuvveden fiile geçirilmesini, hocamızın tavsiyesini hatırlayarak Ceza Kanunnamesi'nin maddeleriyle karşılaştırınca nefsimden utanıyorum. Bir Bulgar kızı kaçırarak gaile içinde bocalayan zavallı devletin başına yeni müşkilât çıkarmak! İş görecek, vatana hizmet edecek çağımda orduyu bırakmak, ateşten, müsademeden, harpten kaçmak! Artık tabiî kurşuna dizilmek, yahut bir alçak gibi hapishanelerde sürünmek, tahkire uğramamak için memleketime de dönmeyeceğim. Sevgili annem gözyaşları içinde benim hayalimi arayarak ölecek. Babam akrabalarıma, dostlarına karşı benim hıyanetimden utanacak. Kimsenin yüzüne bakamayacak.

Bunları düşünürken gözümü taraçadan çeviriyorum. Simsiyah ocağın içinde çıtırdayan ateşlere dalıyorum. Evet namuslu olmak insanın elinde! İşte ben ne kızı kaçıracağım, ne de hatta onun ismini öğreneceğim! Yüzüne bile bakmayacağım! Fakat hep bunları hesapsız, muhakemesiz yapabilsem! Niçin bende ahlâkın esası olan fazilet yok? Niçin daima vurmak, kırmak, kapmak, kaçmak, karşı gelmek, öldürmek, isyan etmek isteyen bir temayülle yaşıyorum? İlk terbiyemin tesiri mi? Çünkü çocukluğum, inzibatsız bir çiftlikte geçti. Birtakım yarım haydutlar içinde büyüdüm. İstanbul, ah o kadar sevdiğim güzel İstanbul, mektepler, zengin, kibar akrabalarımın incelikleri varlığıma nihayet kalın bir yaldız tabakası çekmiş! Erkânıharp sınıfına ayrılmamaklığıma sebep de huşunetim... [218] Bir arkadaşımı fena hâlde dövmüştüm. Bu duyuldu. Hapis yattım. Ahlâk numaram kırıldı. Bütün ümitlerim boşa gitti.

Fakat işte iri kız, kendisine bakmadığıma, arkamı döndüğüme kızıyor. Avazı çıktığı kadar beni pencerede gördüğü zaman söylediği havayı haykırıyor:

Naş, naş
Çarigrad naş...
Ras va tri.[3]

Şubat 319

Ben... eşkıya takibine, eşkıyaya dair haberler edinmeğe memur genç zabit, neler düşünüyor, nelerle uğraşıyor, neler yazıyorum. Evet, taraçadaki kızla işi azıttık! Ben artık soğuğa, rüzgâra aldırmıyorum. Pencerenin camını da kaldırdım. O sustuğu, her vakitki neşeli şuh havasını söylemediği zaman ben ıslıkla "Pire doriviyerra"yı çalıyorum. Ah Bulgarca birkaç kelime bilsem de "Seni seviyorum, seni kapıp karlı dağları aşmak, uzaklara kaçmak istiyorum!" diye Şansoncuğuma bir güftecik düzsem! Ne müsait kız... Bana tuhaf tuhaf gülüyor. Eliyle, manasını anlamadığım işaretler yapıyor.

Dişi ile erkeği niçin bir hudut, din filân ayıramıyor? İşte o hazır! Ceza Kanunnamesi'nin maddeleri ezberimde olmasa, bizi ayıracak başka bir kuvvet yok galiba... Millî esvabını vücuduna ne güzel yaraştırıyor. Kumral saçları o kadar çok, o kadar uzun ki... bütün sırtını kaplıyor. Dürbünle de bakıyorum. Keskin mavi gözleri sürmeli gibi... Dürbünle kendisine baktığımı görünce galiba daha ziyade seviniyor, çıldırıyor, gözlerini süzüyor, daha ateşli, daha fettan bir neşe ile haykırıyor:

Naş, naş
Çarigrad naş...

Aman ya Rabbi! Ya kalçaları... Ben İstanbul'da hiç kalça güzelliğine dikkat etmemişim. Eski sanat eserlerinden kalma bir granit heykel gibi... taraçanın kenarına daima sağ kalçasını kabartarak dayanıyor. Yün çoraplı güzel kalın bacaklarını, nihayet bulmaz millî çorabını örerken, uçları ince parmaklı, işten biraz esmerleşmiş kuvvetli pençelerini hep dürbünle seyrediyorum. İşte asıl kadın; kuvvet, hayat, can, kan...

3 Bir-iki-üç.

Naş, naş
Çarigrad naş...

Ne ses ya Rabbi! Sanki billur... Karlı tepelerdeki donmuş kaynaklardan taşarak güneş girmeyen ormanları tarayan gizli bir ırmağın çağıltısı kadar saf... Dikkat ediyorum, tuvaleti daima tam. Saçları daima taralı. Esvap daima aynı. Tahayyülü sırtımda sıcak ürpermeler gezdiren iri fırlak memelerini dar cepkeni taşıracakmış gibi sıkıyor. Önündeki kırmızı yünden püsküllü örtüde bile başka bir letafet var!

Şubat 319

Söylediği hava ne uzun, ne galeyanlı şey! Şüphesiz bir aşk bestesi! Ben yalnız nakaratının güftesini öğrenebildim:

Naş, naş
Çarigrad naş...

Mavi ateş gözlerini bana dikerek bu nakaratı tekrarlarken tığlarını çorabının üzerine bırakıyor, uçları ince parmaklarıyla, o sanki görünmez bir kalbi sıkıyor gibi duran, yarım kapalı kuvvetli kadın pençesiyle taraçanın parmaklığına vurarak tempo tutuyor:

Naş, naş
Çarigrad naş...

"Naş'ların öyle haris, öyle canlı, öyle âşık, öyle kızgın bir uzanışı var ki... Ruhtan daha derin bir yerden geliyor. Sanki masivanin ötesinden aksediyor. Kim bilir bu 'naş' ne demek? Hep bana bakarak tekrarlamasına bakılırsa bir hitap olmalı. "Seni çok seviyorum, senin için ölüyorum!" demek olmalı. Yahut da bunlara yakın bir şey! Kaç defa müfrezedeki Bulgarca bilen İştipli Hüsnü Onbaşı'yı çağırıp sormak aklıma geldi. Lâkin bu onbaşı hinoğluhin... Kendisine aşk şarkısı tercüme ettirdim mi yüz bulur. Sonra ona astarını nerden bulup vermeli? Bu heyecan verici şarkının ezberlemediğim diğer kıtalarından, kulağıma pek yabancı olmayan "Balkan, Şipka, Maritsa" kelimeleri

geçiyor. O hâlde Rus, yahut İtalyan musikîsinden çalma bir şey değil. Hayalimle, tahminimle şöyle tercüme ediyorum:

Seni çok seviyorum,
Seni çok seviyorum.

Balkanlardan, Şipka'dan
Aşıp geldim sana.
Meriç bak olamadı
Bir set benim yoluma.

Seni çok seviyorum,
Seni çok seviyorum.

Sanki sahiden Bulgarca biliyor da güfteyi kelime kelime Türkçeye çeviriyormuşum gibi içimde bir emniyet var. O Bulgarca:

Naş, naş
Çarigrad naş...

diye çağırmağa başlarken ben de tahminen yaptığım tercümeyi onun bestesine uydurarak mırıldanıyorum.

Bu ne tatlı, ne haris bir muânaka oluyor. Uzaktan uzağa... şehvet dolu bir eflâtunîlik!

Şubat 319

Bu sabah hava pek sisliydi!

Rüyamda kızı gördüm. Ucu ince parmaklı kuvvetli elini göğsüme sokuyor, sanki çarpmayan kalbimi sıkıyordu. Ben boynuna sarılmak isterken bir hayal gibi silindi, hatta uykuda bile gördüğüm şeyin bir rüya olduğunu idrak ediyordum. Kalkar kalkmaz pencereye koştum. Avlu ile ahırın arasını hafif beyaz bir duman kaplamıştı. Taraçada onun bedî hayalini gördüm. Vazıh bir gölge gibi fark olunuyordu. Uyandığımı, uyanır uyanmaz kendisini hatırladığımı anlatmak için yine ıslıkla "Pire doriviyerra"yı çalacaktım. Aklıma başka bir şey geldi. Bir sürpriz... Onun havasını söylemek!

Tıpkı onun ahengini taklit ederek, sesimi incelterek bağırdım:

Naş, naş
Çarigrad naş...

Duman içindeki gölge kımıldandı. Sanki birdenbire vücut oldu. Ellerini bana uzattı. "Bravoo, bravoo..." diye bağırdı.

Hemen öbür kıtaları söylemeğe başladı. Duman çekilinceye kadar susmadı. Duman çekilince onunla çoktan dargınmışız da yeni barışmışız gibi birbirimize gülümsedik. Başını sallıyor, hararetli muhabbet işaretleri yapıyordu. Ben Ceza Kanunnamesi'ni tamamıyla unuttum, o ne yaptıysa ben de yaptım. Acaba şu avluyu, şu alçak duvarı bir gün aşacak mıyım? Aramızdaki mesafe on beş metre...

8 Mart 1320

Bugün Pirbeliçe'ye dönmek için tabur kumandanından emir aldım. Gelen posta neferinden öğrendim ki alayca Manastır'a gidiyormuşuz. Elveda ey daha ismini bilmediğim, fakat ruhunu anladığım güzel kız! Bir ay ne çabuk geçti. Velev böyle uzaktan uzağa, sırf hayalî bir aşkı olsun, duymayanlar ne bedbahttırlar! Hayat acı bir ilâç... Aşk onun içine katılmış bir şeker! Vay şekersiz bu ilâcı içmeğe kalkanların hâline! Pirbeliçe'de iki aydır yeis içinde çırpınıyordum. Uzak istikbal hülyaları dimağı dolduruyor, ağırlaştırıyor, beni rahatsız ediyordu. İşte burada bir güzel ses, hoş bir nakarat hayalimi doldurdu. On beş metrelik bir mesafeden dürbünümle en ince ânâtını gördüğüm canlı bir heykel ruhumda bedî kıyametler kopardı. Günlerin, saatlerin nasıl geçtiklerini duymadım bile. Şimdi buraya dün gelmiş gibiyim. [219]

Bir aydır ancak üç defa dışarı çıktım. O da neferlere erzak mübayaası içindi. Hep odada oturduğuma bir hastalık kulpu takmıştım. Çavuşa akşam tembihini verirken, "Gece yattığınız yerin pencere kapaklarını iyice örtünüz. Hastalanırsınız. İşte ben bir kere pencereyi açtım. Nezleden kurtulamıyorum!" yalanını atıyordum. Hâlbuki bir ay içinde gündüzleri hiç pencereyi kapamadım. Odanın içinde kaputumla oturdum.

Yarın öğleden evvel hareket ediyoruz. Çavuşa hazırlık emrini verdim. Bu gece son... Pencerenin içine, benden evvel geçenlerin yazılarına ben de bir şey ilâve edeceğim. Ama ne? Daha bunu bulamadım.

....

Naş, naş
Çarigrad naş...

İşte bu satırları karalarken yine iri kız masum aşkımızın müşterek nağmesini tekrarlıyor. Acaba benim yarın gideceğimi, bir daha kendisini ebediyen görmemek üzere gideceğimi bilse... Bir aydır bu aşk feryadını, bu dağların saf rüzgârları kadar geniş, kuvvetli, engin feryadı beraber dinledik. Ben güzelliği tıpkı, sarayının en güzellerini beğenmeyen, nihayet bütün memleketi arattırarak buldurduğu iki metre boyunda, deve benzer Ermeni kızını kendisine baş kadın yapan Sultan İbrahim gibi anlıyorum. Güzellik: İrilik demek, sıhhat demek, can demek, kan demek...

Böyle iri, güzel, canlı bir kızın Babina gibi bir köyden ziyade bir taş yığınına benzeyen akim dağ tepelerinde kalması ne yazık!

Ona, yarın giderken "bir yadigâr" bırakmak istiyorum. Bavulumda açılmamış küçük bir şişe kolonya var. Onu göndereceğim. Fakat kiminle? Ev sahibi meyhaneci pek mutaassıp! Belki çırağı kandıracağım. Hareket etmezden on dakika evvel yollayacağım. Ben köyden çıkarken yahut çıktıktan sonra hediyemi alacak. Ne reddedebilecek, ne de teşekkür...

Pencerenin içine Lâtin harfleriyle onunla bir aydır beraber söylediğimiz şarkının nakaratını yazdım, bir gün benim gibi bu yazıları okumağa kalkanların içinde bir Bulgarca bilen bulunursa burada bir aşk rüyası görüldüğünü anlar. Zaten başka ne yazsam, ruhumun sergüzeştini bu dört kelime kadar asla ifade edemez:

Naş, naş
Çarigrad naş...

* * *

11 *Mart 1320, Pirbeliçe*

Viran nahiye müdürlüğü dairesinin üst katında şu küçük pis odada bir haftadır yatıyorum. Tabur şimdi Manastır'da... Hizmet neferiyle beni burada bıraktılar. Bilmem iyi olacak mıyım? Fakat ruhum ebediyen yaralı, ebediyen hasta, ebediyen sakat kalacak!

Evet, ne büyük bir buhran geçirdim.

İnsan olmadığımı, hayvandan farksız bir budala, bir ahmak, bir sefil olduğumu birdenbire anlamak... Öldürüp de yaşar bırakan bir cehennem yıldırımı gibi beni yere serdi. Bu an, sanki herkes, her seda, hatta yalnızlığım, şu dinmeden eserek kırık camlara yapıştırılmış kâğıtları öttüren sert rüzgâr, Pirbeliçe deresinin bu gece gündüz susmayan şırıltısı bana, "Ey şehvetten başka düşüncesi olmayan hayvan!" diye haykırıyor. İnsanın hayvandan farkı ne? Mukaddes, âli, yüksek bir fikre sahip olması değil mi? İşte anladım; bende şimdiye kadar böyle insanî bir fikir yokmuş. Her şeyi uzviyetimle tadarak, şehvetimin hayaliyle sezerek, hayvanî temayüllerimle arzu ederek yaşamışım.

Yirmi yaşına girdiğim bugün feci hakikati duymak ne acı... Erkânıharp olmak bütün gençliğimi dolduran bir hırstı. Niçin? Yazacağım işte... Evet utanmadan, sıkılmadan yazacağım işte... Çabuk terfi etmek, yüksek mevkilere geçmek, güzel İstanbul'da zevk içinde, eğlence içinde yaşamak, çok iyi yemek, çok iyi içmek, çok iyi giyinmek, zengin bir izdivaç avlamak, çabucacık paşa olmak, Avrupa'da ataşemiliterlikle keyif yetiştirerek ömür sürmek için değil mi?

Evet, işte hep bunlar için!

Tabiiye, coğrafyayı askerî, teşkilât, istihkâm kitaplarının sahifelerini ezberlerken satırların arasında yorulan gözlerime görünen mev'ut Aden bunlardı! Erkânıharp olamayınca mabedi başına yıkılmış haris bir zahit gibi ezildim. Ümidim kalmadı, mihaniki bir vazife mecburiyetiyle ruhsuz bir makine gibi harekete başladım. Etrafım kalın bir yeis bulutuyla kaplıydı. Huşunetim artmıştı. Kime kızsam hemen onu öldürüverme-

yi, sonra memnun olmadığım memleketten kaçıp uzaklaşmayı düşünüyordum. Babina'da ihtiyar meyhanecinin evinde geçirdiğim bir ay içinde bir bulut yırtıldı. On beş metrelik geçilmez bir mesafeyle Ceza Kanunnamesi'nin hatırası sayesinde eflâtunî kalan bir şehvet buhranı, son dakikada bana hakikatimi öğretti.

....

Babina'dan hareket günü sabahleyin erkenden kalktım. Neferleri yoklama ettim. Çorbalarını içirttim. Saat dörtte[4] hepsini yola çıkardım.

"Yavaş yavaş gidiniz. Ben arkanızdan yetişirim" dedim. Velansalarımı, bavulumu taşıyacak beygirle atımı meyhanenin önüne getirttim.

Hizmetçimle silahlı mekkâreciden başka köyde asker kalmamıştı. Meyhaneciyle hesabı kestim. Sonra yukarı çıktım. Pencereye koştum. Taraçada kız yoktu.

Naş, naş,
Çarigrad naş...

diye ıslık çalmağa başladım, görünmedi. Bu nakaratı ağzımla belki on defa tekrarladım. Meyhanecinin çırağı içeri girdi. Aşağıdan ustası göndermiş, hizmet için... Bavulla velansaları sırtına yüklettim.

"Yine gel!" dedim.

Kolonya şişesini çıkartmıştım. Çocuk gelince kolundan tuttum. Pencerenin kenarına götürdüm. Gelip geçen askerle alışveriş ede ede Türkçe söyleneni biraz anlıyordu. Taraçalı evi gösterdim. Sordum: "Burada bir kız var, biliyor musun?"

Uzun yağlı saçlı büyük kafasını salladı.

"Rada" diye güldü.

"Rada mı?"

"Ha."

"Pekâlâ. İşte sana bir çeyrek! Biliyorsun, ben artık gidiyorum. Ona çok selâm söyle. Bu şişeyi ver."

"Ha, ha..."

4 Alaturka (Ö. S.).

"Ama doğru söyle. Sonra vermediğini anlarsa[m] seni gebertirim." [220]

"Yok, vereceğim."

"Haydi, ver ha."

Bana iyice emniyet vermek için kirli, sıska elleriyle bir de haç çıkardı.

"Ha, ha, vereceğim..." diye tekrar başını salladı. Çıktı. Eğilmiş, çizmelerime mahmuzlarımı takıyordum. Galiba veda resmini ifa etmek fikriyle ihtiyar meyhaneci içeri girdi. Bir aydır bu odaya ilk girişiydi. Ben ayaktaydım. Teklifsizce ocağın kenarına çöktü. Benden çok memnundu. Kendisine gayet nazik davranmıştım. Lâf olsun diye sordum: "Saat kaç?"

"Beşi geçiyor."

"Mekkâreyi yüklettiler mi?"

"Yüklettiler, hazır."

"Ben de hazırlandım."

"Hava bozuk ama."

"Ne yapalım, emir bu, çorbacı."

Artık Rada ile veda edemeyecektim. Tam gideceğim gün böyle kaybolması ne aksiydi. Tekrar sordum: "Çorbacı, bugün bir yortunuz mu var?"

"Yok."

Acaba nereye gitmişti? Kulaklarımda şarkısının nakaratı çınlıyordu. Hayalimde tercüme ettiğim bu oynak aşk neşidesinin güftesini, giderayak, şu ihtiyara tercüme ettirmek fikri birdenbire zihnimi sarstı. Vaktiyle şehirde oturduğu için güzel Türkçe biliyordu. Bu şarkının Bulgarcasıyla Türkçesini defterime bir hatıra olmak üzere yazacaktım.

"'Naş, naş, Çarigrad naş...' ne demek çorbacı?" dedim. İhtiyarın beti benzi soldu. Küçük sönük gözleri parladı. Çamurlanmış bir tahta parçasına benzeyen kirli elini bir şeyi protesto eder gibi havaya kaldırdı.

"Hâşâ efendim" dedi, "bizim köyümüzde bunu kimse söylemez! Biz bunu kabul etmeyiz."

Anlamadım. Tekrar sordum: "Canım, niçin?"

"Biz kabul etmeyiz. Buranın ahalisi hep namusludur."

"..."

Yine anlamadım. Lirik bir aşk neşidesi gibi dinlediğim, söylediğim bu lâtif şarkının acaba müstehcen, ayıp, namusa muhalif, kaba bir güftesi mi vardı?

Pencerenin dışarısını göstererek, "Şu komşunun kızını nasıl bilirsin çorbacı?" dedim.

"Hangisini?"

"Rada'yı."

"Onu bilmem ama, babası iyi adam değildi."

"Nasıl iyi adam değildi?"

"Kilisede papazken kalktı, bir gün komita oldu. Geçen sene Velmefçe'de vuruldu."

...

Hayalimde:

Seni seviyorum,
Seni seviyorum...

diye tercüme ettiğim "Naş, naş, Çarigrad naş"ın manası kim bilir ne kadar müstehcendi ki bu köylü namusa muhalif sayıyordu.

"Ayıp olsa da söyle, canım, zararı yok, haydi..." diye tutturdum. Merak ediyordum, ihtiyar köylü ıstırap çekiyor, Türkçe bir kelime bulmak için kıvranıyordu.

"Haydi söyle 'naş, naş' ne demek?"

"Şey efendim."

"Ne canım?"

"'Bizim olacak, bizim olacak' demek."

"Ne bizim olacak?"

"Şey!"

"Ne canım? Söyle be..." diye kızdım. Herif ezildi. Büzüldü. Terlemiş gibi alnını elinin tersiyle sildi. Yere bakarak kekeledi:

"Ça, Çarigrad!" dedi.

"Çarigrad ne?"

"İstanbul... !"

"!"

Öyle fena oldum ki... hiç sesimi çıkaramadım. İsli tavana bakarak kaputumun düğmelerini iliklemeğe başladım. Benim

bozulduğumu, sarardığımı, buz gibi donuverdiğimi gören ihtiyar da idam hükmünü dinleyecek bir mücrim gibi, korka korka, ayağa kalktı. Ne diyeceğimi, ne yapacağımı bilmiyordum. Gözlerim kararıyor, kulaklarım uğulduyordu.

Bizim olacak, bizim olacak, İstanbul bizim olacak...

Ben ona neler düşünerek bakıyordum. O bana ne söylüyordu. O, benim için en büyük bir küfrü ederken ben, Türk zabiti, onun iri vücudundan, mavi ateş gözlerinden, geniş kalçalarından, şuh ellerinden başka bir şey görmüyor, ettiği ağır küfrü tatlı bir aşk neşidesi sanıyor, hatta nakaratını onunla beraber, bir ağızdan, tekrarlıyordum.

Kalbim yırtılmış gibi acıyordu. Dizlerim ağrıdı. Bileklerim karıncalandı. Dudaklarım, yanaklarım titremeğe başladı. İhtiyar meyhaneci hâlimden ürküyor, hiç yüzüme bakamıyordu. Sendeleyerek kapıya doğru yürüdüm. Karanlık merdivenden inerken, haberim olmadan ruhuma, vicdanıma vurulmuş zehirli bir kamçının öldürücü şakırtısını şimdi bütün vuzuhuyla duyuyor gibi oluyordum:

Naş, naş,
Çarigrad naş...

Evet, hiç şüphesiz, benim; ahmak, şehvetten başka bir şey düşünmez, bir şeyden anlamaz budala genç zabitin hediyesini şimdi almıştı. Taraçadan, yalnız bana değil bütün milletime karşı savrulan o cesur, metin, o azimkâr küfrüyle teşekkür ediyordu.

Dükkândan dar çıktım. Meyhanecinin söylediklerini işitmiyordum. Hava hakikaten pek bozuktu. Donduran, buz kesen bir rüzgâr esiyordu. Atıma bindim. Beynim tutuşuyor, vücudum yanıyordu. Kaputumun, ceketimin önünü çözdüm. Fesimi arkaya attım. Atımı dörtnala kaldırdım. Dik yollardan, dar uçurumlardan, sakin ormanların içinden geçtim. Mekkârecimle hademem geride kalmışlardı. Müfrezeye yetiştim. Onları da geçtim. Ah bu tenha, bu kuşsuz ormanların içinde keşke bir çeteye rast gelseydim... Keşke beni öldürselerdi. Kendime karşı duyduğum nefret, vicdanımdaki ateşten azap beni eritiyordu.

Akşama doğru Pirbeliçe'ye geldiğim vakit tabur kumandanına "tekmil vermeğe" gidemeyecek kadar başım ağrıyordu. O gece hararetim kırk dereceyi geçti. Ertesi gün yataktan kalkamadım. Doktor, "Fena hâlde soğuklamışsın!" dedi.

Tabur, yola düzülmek için, çadırlarını yıkarken beni bu odaya çıkardılar. İşte bir haftadır yatıyorum.

İşte bir haftadır, Velmefçe ormanlarında kendince mukaddes bir fikir için ölen komita papazın o cesur kızıyla aramdaki farkı düşünerek yatıyorum.

İşte bir haftadır...

....

Yeni Mecmua, C. 3, Sayı: 63, 3 Teşrîn-i evvel [Ekim] 1918, s. 216-220.

Tuhaf Bir Zulüm

Bilmem eski bir derebeyinin torunu olduğum için mi, Bulgaristan'da gezerken hep kendimi öz babamın çiftliğinde sanırım. Yeşil sazlı arklar, sık gül bahçeleri, alçak tarla çitleri, geniş taraçalı abus evler, arpa ambarlarını andıran üslûpsuz kiliseler, başları düşük zayıf semerli beygirler, mütefekkir eşekler, semiz beyaz kazlar, hatta çamurlu pis domuzlar bile ruhuma aşinadır.

Suyun başında çamaşırlarını döven kalın çıplak baldırlı kadınları, evinin önünde ezelî çorabını ören hiddetli kızları, batan güneş fundalıkları neftîye boyarken birdenbire karşıma çıkarak "Dobra veçer!" diye beni selâmlayan köylüleri sanki ezelden tanırım. Bulgaristan'ın en sevdiğim yeri Lajina'dır! Geçen sene banyo bahanesiyle yine oradaydım. Arkadaşım Koştanof namındaki meşhur sosyalistti. Akşamları kasabanın dışına beraber gezmeğe çıkıyor, Kurtova Dağlarının üzerinde tutuşan bulutları seyrediyorduk. Gecelerimiz, Çarşı meydanında Dimko'nun Hanı'nda bira içmekle, iskambil oynamakla geçiyordu. Bu eski hanın altı eski tarzda kocaman bir meyhaneydi. Pazar günleri tek başına yedi okka şarap içebilen babaç sarhoşlar burasını dolduruyor, gece yarılarına, sabahlara kadar gayda sesleriyle, hora gürültüleriyle bizi uyutmuyorlardı. Bir pazar akşamı yemekten sonra, Koştanof'a "Bizi bu gece yine uyutmayacaklar, bari bir yere gitsek..." dedim.

"Nereye?"

"Meselâ doktorun evine! Zaten bizi çağırıp duruyor."

"Başka gece gideriz."

"Niçin bu gece gitmiyoruz?" diye sordum. Koştanof güldü: "Seni bu gece bizim bir eski diplomatımıza takdim edeceğim," dedi, "gayet iyi Türkçe bilir. Gençliğinde İstanbul'da okumuş."

"Nerede?"

"Burada! Misafir... O da banyo için gelmiş. Ama bir gör, bak. Ne tip, ne tip! Tam 'Bay Ganyo.'"[1]

Akşam yemeğinden sonra Koştanof meyhaneciden kâğıt kalem istedi. Bir mektup yazdı.

"Bunu Gospodin Kepazef'e götür!" diye eline verdi. [279]

Sonra bana döndü, mektubu gönderdiği diplomatın hayatını anlatmağa başladı. Evvelâ ihtilâlci imiş. Sonra prenslik yapılınca dâhiliye memuru olmuş. Daha sonra mebus... Birkaç ay da adliye nazırlığı etmiş... İstanbulof'un en aziz arkadaşlarındanmış...

"Hâsılı antika bir herif!" diyordu, "görünce anlarsın. Kimseye meydan vermez; habire kendi söyler. Avrupa'nın diplomatlarını hiç beğenmez. Bismark'a 'düşüncesiz' der. Hele Rusya'da katiyen aklı başında bir adam olmadığına yeminler eder."

Koştanof anlatırken hancı geldi.

"Gospodin, sizinle arkadaşınızı odasına çağırıyor. Kendisinin romatizmaları tutmuş. Aşağıya inemeyecek!" dedi.

"Kaç numarada?"

"Bir..."

"Yalnız mı?"

"Yalnız..."

Koştanof hızla kalktı. Koluma girdi. "Haydi bir evvel zaman adamı görmeğe!" diye beni çekti. Dar merdivenden çıktık. Bir numaralı oda hanın en muhteşem odası olacaktı. Caddeye bakıyordu. Kapısı iki kanatlıydı. Koştanof, bir marş temposu tutar gibi vurmağa başladı. "Tiki tak, tiki tak, tak, tak, tak! Tiki tak, tiki tak, tak, tak..."

"Ne yapıyorsun?" dedim, kızar.

Koştanof, "Korkma" diye güldü. "Evvelâ biraz sağırdır. Onda beş işitir. Sonra gayet şakacıdır. Ciddiyetten pek o kadar hazzetmez."

1 Bulgar yazar Aleko Konstantinov'un mizahî romanı Bay Gani Balkanski'nin başkahramanı.

İçerden Türkçe kalın bir ses aksetti: "Gir, be ulan..."

Koştanof yine güldü.

"Bir 'tip' dedim ya... Bulgarlarla bile Bulgarca konuşmaz. Sanki herifin ana dili Türkçe... Türkçeyi diplomasi lisanı sanır..."

Sonra kapıyı itti. Bu oda hakikaten biraz süslüceydi. Pencerelerinde storlu mavi perdeler vardı. Duvarda Ferdinand'la Boris'in yağlıboya basma resimleri asılıydı. Keskin bir tentürdiyot kokusu yüzümüze çarptı. Hava sıcak olduğu hâlde camlar inikti. Gospodin Kepazef, köşedeki divana oturmuş, üstüne kırmızı bir velansa örttüğü ayaklarını karşısındaki koltuğa dayamıştı. Sakalı, saçı bembeyaz, yüzü kıpkırmızıydı. Bizi görünce geniş bir kahkaha savurdu.

"Ulan Koştanof! Sen ne arıyorsun burda be!.." diye haykırdı, "köylüleri aldatmağa mı geldin?"

"Hayır, banyo yapmağa."

"Anlat sen benim külâhıma! Ah ben hükümette olsam... size gık dedirtmem! Ne ise, oturun bakalım..."

"...."

Birer sandalye çektik. Karşısına oturduk. Koştanof'a, "Ne var, ne yok? Söyle bakalım!" dedi.

"Hiç! Gospodin."

"Nasıl hiç? Siz yeni türemeler her şeyin adını 'hiç' koydunuz." Sonra beni bir süzdü. Çakır gözleri üflenmiş bir alev gibi parlıyordu.

"Bu da kim?" dedi, "Yeni yamaklardan mı?"

"Hayır, Gospodin. Bulgar değil..."

"Ya ne?"

"Türk."

"Türk mü?"

"Evet..."

Başında kalpak vardı. Koştanof'u şaka söylüyor sandı. Güldü. Biraz durakladı. Fakat Koştanof temin edince inandı. Ben de gülümsüyordum.

"Ne arıyor burada?"

"Banyoya gelmiş, hem benim ahbabım."

"Yoksa sen de mi sosyalistsin?" diye yüzüme baktı.

"Hayır!" dedim. Koştanof atıldı: "O nasyonalist, Gospodin!"

"Haydi bire ulan! Eğleniyor musun? Türk'te ne sosyalist olur, ne nasyonalist..." diye bir kahkaha attı. İnsan ne tuhaftır. Bir Türk bu sözü söylese belki hiç aldırmazdım. Fakat bir Bulgarın böyle azıcık hakarete benzeyen bir kahkahayla bu hakikati bağırışı beni müteessir etti. Galiba kızardım.

"Fakat Gospodin, niçin olmasın" dedim, "işte ben bir nasyonalist'im."

"Türk değil misin?"

"Evet."

"Öyle ise bir şey olamazsın be oğlum."

"Niçin olamayayım?"

"Çünkü Türk'sün be oğlum."

"Acayip!" diye dudaklarımı büktüm. Canımın sıkıldığını Koştanof da gördü. "Ama Gospodin, bunlar Genç Türkler!" diye tamire kalkmak istedi. Fakat ihtiyar diplomat kafasını sallıyor, "Türk'ün genci de, ihtiyarı da birdir! Ben onları bilirim. Benim kadar dünyada kimse Türkleri bilmez!" diyordu. Koştanof manalı manasız itirazlar etti.

Gospodin nihayet "Türklerde hiçbir şey, hiçbir fikir, hiçbir ideal yoktur. Yalnız bir şey vardır" dedi. İkimiz de birden sorduk: "Ne?"

"Taassup!"

"..."

"Evet taassup! Ben Türklerin bu taassuplarından Bulgaristan'da çok istifade ettim. Eğer bugün hükümette olsam yine istifade ederdim.

Hatta İstanbulof, benim dâhi olduğuma inanırdı. Devletimiz yeni teşekkül ettiği zaman ben olmayaydım Bulgaristan bugünkü Bulgaristan olamazdı. Çünkü Türk o kadar çoktu ki... mutlaka Sobranya'da[2] müsavi gelecektik. Kabinenin yarısı da bir gün onlardan olabilirdi. Fakat ben! Fakat ben..."

Kırmızı velansanın altındaki ayaklarını topluyor, kıllı ellerini göğsüne vurarak Koştanof'u gösteriyor, "Bu cahil genç-

2 Sobranya: Bulgar Millet Meclisi.

ler bizim kıymetimizi bilmezler. Ama tarih görecek" diyordu. Türklerin taassubundan nasıl istifade etmişti. Merak ettim. Sordum: "Rica ederim Gospodin! Türklerin taassubundan nasıl istifade ettiniz? Bunu söyler misiniz?"

"Söyleyeyim be..."

"Teşekkür ederim!" dedim.

Koştanof da merak ediyordu. İhtiyar velansanın altındaki ayaklarını, yüzünü buruştura buruştura topladı. Bağdaş kurdu. Cebinden büyük bir tabaka çıkardı. Hazır kalın cigaralardan ikimize de verdi. Kendi de bir tane yaktı. Anlatırken kafasını, kollarını, bütün vücudunu sarsıyor, ara sıra dizlerine vuruyordu.

* * *

"... İstanbulof'un çocukluk arkadaşıydım. İstanbul'da da beraber okuduk. Hükümet teşekkül edince komitalarla bir kongre yaptık. O vakit Bulgaristan'ın yalnız ismi vardı. Ahali yarı yarıya, belki de yarıdan ziyadesi Türk'tü. Bu bir meseleydi. Beyinsizler hep bir 'katliam' düşünüyorlardı. Bir gün İstanbulof bana, 'Bu Türkleri ne yapacağız?' diye sordu. Ben, 'Kolay!' dedim. 'Hepsini Türkiye'ye göndeririz.'

'Nasıl gönderebiliriz. Hiç yerlerini yurtlarını terk ederler mi?' dedi. [280]

'Ederler' dedim. İnanmadı. O da bir katliam lâzım fikrindeydi. Hâlbuki bu katliama lâyık olan Rumlardı. Çünkü başka türlü Bulgaristan'dan çıkarılamazlardı. Nitekim sonra yapıldı. Türklere böyle kanlı muameleye hacet yoktu. Ben biliyordum ki, onların en aziz hissiyatları taassuplarıdır. Küçükken aralarında büyüdüm. Komşularımız hep Türk'tü. Bunların kimseye garezleri yoktu. Hatta kendilerine o kadar kötülük yapan Ruslara bile fenalık etmezler, yaralılarına su, ekmek, ilâç verirlerdi. Bütün hayatları karanlık bir taassuptan ibaretti. Meselâ domuza fena hâlde garezdiler! Domuz! Bu ne? Allah'ın zavallı bir hayvanı be! İnsana hiçbir zararı dokunmaz, kendi hâlinde bir mahlûkcağız... Fakat Türk bu zavallı hayvana öyle garezdir ki... görünce tüyleri ürperir, şeytanı görmüş gibi kızar. O vaktin genç Bulgarları, yani

biz, memuriyetlere dağılırken İstanbulof'a, 'Ben hiç Bulgar bulunmayan bir yere gideceğim. Birkaç senede orasını bütün Bulgarlık yapacağım!' dedim.

'Fakat Avrupa? Fakat Avrupa!' diye başını salladı. Hâlâ beni katliamcı sanıyordu.

'Kimsenin burnu kanamayacak!' dedim.

'O hâlde ne yapacaksın?'

'Tuhaf bir zulüm...' dedim.

'Nasıl?' dedi. Söylemedim. Deliorman'a kaymakam oldum. O vakit orada ilâç için olsun bir tek tane Bulgar yoktu. Hemen bir aile Makedonya muhaciri getirttim. Kasabaya yerleştirdim. Gizli tahsisattan dört lira verdim. On, on beş domuz tedarik ettirdim. Makedonyalıya, 'Domuzlarını aç tut. Hiçbir şey verme. Sokaklarda, bahçelerde, tarlalarda kendilerine yiyecek bulsunlar!' dedim. Domuzlar kasabaya yayıldı. Türklerin hâlini bir görmeliydin... Hepsi fena hâlde kızdılar. Bütün ihtiyarları ertesi gün huzuruma geldi.

'Bulgar'ın domuzları sokaklarda geziyor, çeşmelerin yalaklarını kirletiyorlar. Tarlaları eşiyorlar. Biz buna tahammül edemeyiz' dediler. Ben onlara uzun bir hürriyet nutku irat ettim. Allah'ın yarattığı mahlûkların hiç kabahatleri olmadığını, keçi, inek, öküz, tavuk gibi domuzların da hür yaşamak hakları olduğunu söyledim.

'Biz sizin koyunlarınıza kızıyor muyuz?' dedim. Cevap veremediler. Fakat artık domuzların içtiği çeşmeden su taşımıyorlar, domuzların gezindiği çayırlıklarda soyunup yağlanıp güreşemiyorlardı. Altı yedi ay içinde küçük sürü üredi. Hemen bütün kasabayı kapladı. Türkler baktılar ki bu mahlûklardan kurtuluş yok, birer birer hicrete başladılar. Evvelâ en zenginler tası tarağı topladı. Mallarını, tarlalarını yok pahasına satıyorlardı. Ben hükümet namına boyuna alıyordum. İstanbul'a kapağı atan, bir iki hafta sonra hemen akrabalarını gelip alıyordu. Köylüler de, kasabalıların arkasından ayrılmıyorlardı. Ben ha bire Makedonya muhaciri getirtiyordum.

Uzatmayayım. Bulunduğum yerde iki senede bir Türk nüfusu kalmadı. Evet Türk... Hepsi ateş önünden kaçarmış gibi yüzlerce senelik yerlerinden yurtlarından uzaklaştılar. İçin-

de hiç Bulgar bulunmayan Türk kasabalarına hükümet benim bulduğum usulü tatbik etti. Yani bir aile Makedonya muhaciri, küçük bir sürü domuz!.. Hepsi bir sene sonra yarı yarıya iniyordu. Benim icadım olan bu tuhaf zulüm İslanbulof'un çok hoşuna gitti. Beni ne vakit görse 'Sen dâhisin bire!.. Sen Bismark'tan büyüksün bire!..' diye boynuma sarılır, alnımdan öperdi.

Evet, Bismarck, Alsace-Lorraine[3] için benim gibi bir çare bulamamıştı. Yok lisanı konuşturmamak, yok mektepleri kapatmak... Ne çirkin, ne vahşîce hareketler!.. Hâlbuki, bilmem ama, Fransızların da taassubuna dokunan tabiî bir şey vardı. Onu keşfedip tatbik etseydi, bir senede, bu vilâyetleri Almanlaştırırdı. On sene evvel Petersburg'a gitmiştim. Sazanof'la görüştüm. Malûm ya, bu hımbıla Avrupa'da diplomat derler.

'Siz İstanbul'u almak istiyorsunuz, değil mi?' diye sordum. Hiç tereddüt etmedi.

'Evet' diye başını salladı.

'O hâlde İstanbul'u almak çok kolaydır. Size öğreteyim!' dedim.

'Nasıl?' dedi.

'Sizin tasavvur ettiğiniz gibi cihan harplerine, Avrupa muharebelerine lüzum yok. Sade, basit bir sistem!'

'Nasıl?' dedi.

'Türkleri İstanbul'dan hicrete mecbur etmek, sonra yerlerine yavaş yavaş Rus muhacir göndermek. Yirmi beş sene içinde İstanbul'da bir Türk kalmaz. Halis bir Rus şehri olur!' dedim.

'Fakat bu nasıl mümkün olur?' diye tekrar sordu.

'Gayet kolay!' dedim. Türklerin körü körüne kara taassuplarından başka hiçbir siyasî fikirleri olmadığını, vatan, yurt, ocak bilmediklerini, İstanbul'daki her Türk mahallesine bir aile Bulgar yahut Rus yerleştirip yanlarına da serbest gezebilmek şartıyla birer sürü domuz verilirse az vakitte bütün Türklerin çil yavrusu gibi dağılacaklarını anlattım. Eşek! İnanmadı. Evet eşeğin biri... Payitahtlarına göz diktiği milletin daha ruhunu bilmiyordu. Siyasetime güldü. Hatta sözlerimi lâtife zannetti. Bizim sefi-

3 Fransa'da endüstri bölgesi. 1870 Sedan Muharebesi ile Almanların eline geçti. Bu sonuçla Bismarck'ın Alman birliğini kurduğu kabul edilir.

re demiş ki: 'Gospodin Kepazef ne tuhaf adam! İlk defa görüştüğümüz hâlde benimle şaka etti.'

Evet, eşek! Avrupa'da, hele Rusya'da siyasetten anlayan bir tek adam yok... Hepsi eşek, hepsi..."

* * *

İhtiyar diplomat cigara cigara üstüne yakıyor, her defasında bize de zorla birer tane yaktırıyor, eski muvaffakiyetlerini anlata anlata bitiremiyordu. Gece yarısı yaklaştı. Ben sıkılıyordum. Koştanof ıztırabımı anladı. Yatmak için müsaade istedi. Duman dolu odadan çıktık.

Dışarıda bana dedi ki: "Sakın söylediklerinin hepsine noktası noktasına inanma."

"Yalan mı söylüyor?" diye sordum.

"Hayır."

"Eey?"

"Mübalâğa!... Onda beş firesini çıkar..."

....

Odama çekildim. Soyundum, yatağa uzandım. Fakat gözüme uyku girmedi. Ateşsiz bir humma her tarafımı yakıyor, soğuk soğuk terliyordum. Yavaş yavaş aşağıdaki hora gürültüleri, gayda sesleri kesildi. Etraftaki horozlar ötüyor, sabah oluyordu. Uyumak azmiyle gözlerimi sıkı sıkıya kapadım. Yüzükoyun döndüm. Pis, cılız bir domuz sürüsü önünden cesur ecdadımın, yiğit kan kardeşlerimin, saf milletimin kavukları düşerek, atları arabaları bataklıklara saplanarak, topları tüfekleri, kadınları kızları, çolukları çocukları yollara dökülerek bir çılgın ordusu hâlinde kaçıştıklarını görüyor gibi oluyordum.

Ah, evet, o gece hiç uyuyamadım!

Yeni Mecmua, C. 3, Sayı: 66, 26 Teşrîn-i evvel [Ekim] 1918, s. 278-280.

Kısa Hikâyeler

Namus

Daha geceydi, Çoban Yıldızı derinlerden dünya üzerindeki uyumuş sürülere bakan tek bir göz gibi parlıyor, koyu karanlıklara mavi bir ışık akıtıyordu. Hapishanenin ağır demir kapısı acı bir küfür gürültüsü ile açıldı. Jandarmalar elleri arkasına bağlanmış zayıf, cılız, ürkek bir adamı dışarı çıkardılar. Siyah arabanın dar kapısından sokmak için kollarından yukarı kaldırıyorlardı. Elleri bağlı adam sağındaki sakallı jandarmaya döndü.

"Nereye gidiyoruz, be ağam?" diye sordu.

"Bilmiyor musun?"

"Bilmiyorum be..."

"Deminden imam efendi sana ne dedi?"

"'Lala, ala...' diye bir şeyler söyledi. Ben 'Ne diyorsun?' dedim. 'Benim dediğimi söyle!' dedi. Ben de onun dediğini anlamadan söyledim."

"Öyleyse çok iyi ettin!" cevabını veren jandarma mahkûmu arabanın içine tıktı. Kendi de yanına girdi. Dışarıda kalan genç jandarma üstlerinden kapıyı kitledi. Mavi alaca karanlığın içinde kamçı sesi, demir tekerlek gürültüleri işitildi.

Penceresiz arabanın içi tıpkı bir kutu gibiydi. Köşesinde küçük bir fener, sarı ziyasıyla cidarlardaki gölgeleri titretiyordu. Mahkûm susmuyordu.

"Ağa ben üşüyorum" dedi.

Tüfeğini yanına dayayan sakallı jandarma tabakasından bir cigara sarıyordu. Güldü.

"Yarım saat sonra ısınırsın!" diye başını salladı.

Konuşmağa başladılar. Bozuk kaldırımların sarsıntısı ha bire sözlerini kesiyor, ikiye bölüyordu: "Hamama mı gidiyoruz?"

"Hamama ama, senin bildiğin hamam değil..."

"Nasıl?.." [6]

"Sabunu var, suyu yok..."

"Benim abdestim var be ağam, neye beni hamama götürüyorsunuz?"

"Abdestini bozdurmak için!"

Mahkûm jandarmanın alayından bir şey anlamıyordu. Sustu. O susunca jandarma sormağa başladı: "Ulan senin kabahatin neydi?"

Mahkûm yarasına dokunulmuş bir adam gibi haykırdı: "Namus bire ağam, namus, namus, namus!"

Yerinden kalkıyor, çırpınıyordu. Bu namus heyecanı jandarmanın canını sıktı.

"Ulan Çingenede namus olur mu?" dedi.

"Neye olmasın ağam, Çingene insan değil mi?"

"Karını başkasıyla mı yakaladın?"

"Hayır."

"Kızını mı yakaladın?"

"Hayır."

"Ağa, namus, namus diye bağırıp yatırsın. Ne oldu ki bakayım."

Mahkûm Çingene felâketini hatırladı. Sarardı. Dudakları titriyordu, Hikâyesini anlattı.

"Bir akşam dereye yıkanmağa gitmiştim. Biraz geç kaldım. Çergeye döndüm. Ah namus bire namus!.. Bir de ne göreyim?"

"Söyle, canım, her vakit gördüğün bir şey olacak!"

"Hayır."

"Ya ne gördün?"

"Karım, kız kardeşim, anam, halam, küçük kızlarım, yengem toplanmışlar. Bir şeye bakıyorlar, hem gülüyorlar."

Jandarma bundan merak etti. Cigarasını ağzından çekti: "Neye bakıyorlardı?"

Çingene tekrar "namus bire, namus" diye kafasını arabanın cidarına çarptı.

"Bizim Çomar'a Hasan'ın sarı erkek köpeği yapışmış. İçeri almışlar, seyrediyorlardı."

Jandarma gülmekten katılıyordu: "Eey sonra?"

Birdenbire hiddetlendim. "Sizin hiç utanmanız, arlanmanız yok mu?" dedim. Elime çotranın yanındaki kör balta geçti.

"Eey?"

"Hepsinin kafasına ayrı ayrı indirdim. Çomarı da ikiye böldüm. Hiçbiri kaçamadı. Hepsini geberttim."

"!!!"

"..."

Jandarmanın cigarası parmaklarından düşmüştü. Çingene, "Namus bire, namus!" diye dövünüyor, araba daha ziyade sarsılıyor, daha ziyade takırdıyordu. Jandarma karşısındaki sıska, kirli suratlı, pis herife bakarak yüreğinin çarptığını duyuyor, gayr-i ihtiyarî memleketinde, hıdrellez günleri yaptıkları eşek bayramını hatırlıyor, kendi namussuzluğuna şükrediyordu. Evet bu Çingene gibi içlerinde bir iki namuslu adam olsaydı, bütün kasaba halkını, hıdrellez günü yaylada kılıçtan geçirmek icap edecekti.

* * *

Araba, katilin dokuz insanı baltayla kestiği yerde durdu. Burası bir şose kenarıydı. Küçük kapının kilidini açtılar. Önde elleri bağlı Çingene, arkadan sakallı jandarma indi. Müddeiumumî, komiser, hâkim filân hepsi daha evvel gelmişlerdi. Arabalar bir katar gibi birbiri arkasına dizilmiş yol boyunda duruyordu. Ortalık tamamıyla ağarmış, Çoban Yıldızı sönmüştü. Komiserle gelen jandarmalar bir iskemleye binmişler, gülüşerek darağacının ipini sabunluyorlardı. Çingene bu manzarayı görür görmez gölgesinden ürkmüş bir Arap atı gibi şahlandı.

"Ay, beni asacak mısınız?" diye haykırdı.

Kimse cevap vermedi. Herkes önüne bakıyordu. Komiser elindeki yaftayı katilin boynuna geçirmek için ilerledi. Namus uğrunda şehit olacak bu bîçareye karşı herkesin kalbinde sanki gizli bir muhabbet, gizli bir hürmet vardı! Hele beyaz sakallı hâkimin gözlerinden şıpır şıpır yaşlar damlıyordu. O kırk senelik memuriyeti esnasında bu verdiği hüküm kadar ağır hiçbir vicdan azabı duymamıştı. Evet Çingene, mingene... fakat ne büyük bir namus telâkkisiydi! Evet ne büyük bir namus taassubu!.. Ama kanun... İşte o affetmiyordu. Ah yoksa bizde "jüri"

usulü olsaydı hemen dokuz canı birden alan Azrail'den müthiş katili beraat ettirecekti. Gayr-i ihtiyarî komiserin önüne geçti. Acaba bu kadar yüksek bir namus niyetiyle yaşayan bir insanın ölmezden bir dakika evvelki son arzusu ne olabilirdi?

"Biraz dur!" dedi. Şaşırmış Çingeneye hıçkıra hıçkıra yaklaştı. Dizleri, elleri, dudakları titriyordu.

"Allah kusurunu affetsin!" diye söze başladı. "Ben senin haklı olduğunu biliyorum. Ama ne yapalım? Başımız şeriata, kanuna bağlı! Dünyada son arzun ne? Bana söyle. Ne olsa yapacağım oğlum!"

Çingene, hâlâ sabunlanan ipe baktı. Sonra gözü yaşlı ihtiyar hâkime döndü.

"Ne arzum olacak. Ne olsa sizin gibi namertler yapmazlar" dedi. Hâkim elini kaldırdı: "Vallahi, billahi, ne istersen yapacağım! Canımı istersen vereceğim! Söyle oğlum."

"Söylemem, yapmazsın."

"Yaparım."

"Yapmazsın. Hepiniz yalancısınız. İnsanı aldatırsınız!"

"Aldatmam. Yaparım diyorum evlâdım."

"Yapmazsın hâkim efendi. İşte bütün buradakiler şahit olsun, yapmazsın!"

Hâkim, kendine bakan memurlara, polislere, jandarmalara bir göz gezdirdi. Vaadini katîyyetle tekrarladı: "Bunlar şahit olsun! Allah şahit olsun, yapacağım!"

Ağzında zapt ettiği hıçkırıklardan boğulacakmış gibi başını göğe kaldırıyordu. Doğru söylediği sesinin azametinden, tavrının heybetinden, heyecanının ulviyetinden belliydi. Çingene biraz ferahlar gibi oldu. Gözleri parladı. Yutkundu. Heyet baştan aşağı kulak kesilmişti. Yaklaşan siyah ölümün soğukluğu hepsini sanki dondurmuş, taş kesmişti. Çingene öksürdü.

"Pekâlâ, hâkim efendi" dedi, "senden istediğim bu: Hüsmen'in sarı köpeği[ni] buldur, gözlerinin önünde iğdiş yaptır. Herkesin ırzı, namusu kurtulsun."

Hâkim, şaşkın şaşkın yüzüne bakarken mahkûm susmuyor, "Namus bire namus... Yaptırmazsan ahrette iki elim yakanda kalsın!" diye jandarmaların kolları arasında çırpınıyordu.

Diken, Sayı: 3, 28 Teşrîn-i sânî [Kasım] 1918, s. 3, 6.

Kısa Hikâye

Bir Vasiyetname

7 Kânun-ı evvel 1913, gece yarısı

Sevgili yeğenim! Bu gece dehşetli bir buhran geçiriyorum. Artık katiyen ölmeğe karar verdim. Tabancamı doldurdum. İşte şurada masamın üzerinde duruyor. Fakat kafama sıkmazdan evvel son vazifemi yapmak istiyorum. Son vazife... Bunun ne olduğunu tabiî bilirsin. Vasiyetnamemi yazmak! Evet, işte şu elinde tuttuğun kâğıt benim vasiyetnamem! Sen şu satırları okurken zavallı dayın artık dünyada yok! Ya nerede? Gayet sıcak bir yerde... yani cehennemde! Zebanîlerin kırbaçları altında, inim inim inliyor.

"Niçin kendi kendini öldürdün, söyle dinsiz katil?" diye sordukları ahret suallerine şaşkınlıkla doğru bir cevap veremiyorum.

Evet, niçin kendimi öldüreceğim? Bunun sebebini ben de bilmiyorum. Zenginim. Eğlenceden, kadından, kumardan, içkiden bıktım. Param bitmedi. Beş sene içinde birbiri üstüne üç mirasa kondum. Fakat artık hayatın yükünü taşıyamayacağım. Bu gece elveda. Bir kurşun! Sonra bir karanlık... Sonra... Sonra... Mümkün olsa da sana oradan bir mektup gönderebilsem! Her hâlde dünyadan daha rahat! Ne ise, bu lâfları bırakalım. Sana bırakacağım elli bin lirayı şu program dâhilinde yemelisin:

1. Daima ayrı ayrı dört metres bulundurmak.

2. Kışları Mısır'da, İtalya'da; yazları İsviçre'de, Almanya'da en büyük şehirlerde, en muhteşem otellerde geçirmek!

3. Kumarı, içkiyi, eğlenceyi samimî bir aşkla sevmek.

Hâsılı yaşamak! Yaşamak! Yaşamak! Ben artık elli yaşına

girdim. Çok yorgunum. Bu programı takip edemiyorum. Sen atlet vücudunla, dinç arzularınla, bırakacağım paraları yiyebilirsin. Bundan eminim. Gözüm açık gitmiyorum.

Elveda sevgili yeğenim, elveda... Bir gün Monaco'da gazinonun şaşaalı taraçasında beni hatırla! Elveda....

Dayın İmadettin

* * *

Hamiş:

Sabahleyin, saat sekiz...

"Yüreğin sevinçten mutlaka çarpıyor! Fakat kumda oyna, yeğenim... Dün gece üzerime bir ağırlık bastı. Yazık ki hazır tabancayı elime alıp şakağıma dayayamadım. O kadar halsizdim. Yatağıma uzanmışım. Sabahleyin bir gürültü içinde uyandım. Bir de ne göreyim. Jülide gelmiş. Yukarıda yazdıklarımı okumuş. Sonra bana dönmüş, başlamış tokatları atmağa... Kendimi toplar toplamaz tombul bileklerinden tuttum. Fakat, ah sen olmalısın! Mümkün mü ya, ben nasıl zapt edebilirim? On yedi yaşında! Piliç kadar narin ama doğurmamış kısrak kadar kuvvetli...

'Seni koca çapkın! Sen bunadın mı artık?' diye haykırdı.

Cevap veremedim.

'Yeğenin olacak maskaraya vasiyet ettiğin şeyi sen yapamaz mısın?' diye sordu.

'Heyhat!' [4] dedim.

'Haydi yalancı, ihtiyar azgın! Haydi biraz gayret! Kalk bakalım: Hop, hop, hop!'

Beni kaldırdı. Dizlerime oturdu. Vallahi, birdenbire yirmi beş yıl gençleştim. Konuştuk, anlaştık. Tabancayı pencereden bahçeye attı. Şimdi kendine, yaşları yirmiyi geçmemek üzere üç arkadaş daha bulacak. Bugün yola çıkıyoruz. Ben de bavulları yaptırdım. Onu bekliyorum. Beklerken sana şu satırları yazıyorum. Doğru Monaco'ya gidiyoruz.

Seni, taraçada, yemekten evvel, güneşin batmasını seyrederken hatırlayayım mı?

Elveda, sevgili yeğenim, elveda..."

Tercüman-ı Hakikat, Sayı: 13562, 8 Kânun-ı evvel [Aralık] 1918, s. 3-4.

Yemin

Ah, on beş, yirmi sene evvel... hayat ne tatlıydı! Yaşamanın, eğlenmenin hoş bir zevki, güzel bir şekli vardı. Kadınlar başka, erkekler başka, ruhlarımız başkaydı. En büyük günahlar bile "din, iman, terbiye, namus, nezaket" perdesi altında hiç sezdirilmeden yapılır, masumluğun mukaddes füsunu asla kaybedilmezdi. Ben o vakitler Doğancılar'daki Hacı Hafız Sıdıka Molla'nın meşhur evine dadanmıştım. Matlûbe isminde bir kızı çıldırasıya seviyordum. Son yangınlarda yanan o kırmızı aşı boyalı viran ev, duvarları hanımelleriyle, sık sarmaşıklarla örtülmüş kûhî bahçe, yeşil çıkrıklı, mermer bilezikli kuyu hâlâ gözümün önünde... Hacıhanım çok sofu bir kadındı. Bütün şişman vücudunu kaplayan kocaman başörtüsünün içinden gök mavi gözleriyle –tıpkı bulutların arasında kalmış ihtiyar bir melâike gibi– bakar, ağzından hiç kötü söz çıkmazdı. Abdest, namaz, oruç en birinci merakıydı. Yanındaki kızlardan birisine tutulanı mutlaka ibadete başlatırdı. Sokağa bakan alçak tavanlı odacığı tıpkı minimini bir mescitti. Kıble tarafında mihraba benzer bir girintisi bile vardı. Buraya serili pamuk doldurulmuş yazma seccadesinden, mutfağa, ateşi hiç sönmeyen gusülhaneye bakmak için sık sık kalkardı. Kızlarının da hepsi sofuydu. Hiç birisine alafranga esvap giydirmez, korse taktırmaz, yüzlerine allık, pudra sürdürmez, gözlerine sürme çektirmezdi. Dört peşli mavi basma entarisiyle, fes rengi oymalı yemenisiyle, tombul Matlûbecik ne şirindi. Ben gelir gelmez, şimdiki zamane kızları gibi, hemen boynuma atılmaz, "Haydi gusülhaneye, arslanım!" diye, yavaşça yukarı çıkarır; beni yıkar, temizler, abdest aldırtır, çamaşırlarımı değiştirirdi. Sonra, Hacıhanım'ın

elini öpmek için odasına inerdim. Ne kadar vakit namazlarını onun odasında yan yana kılmıştık. Hele ramazanları... Bir sene, bütün bir ramazan, [11] Matlûbe'yle kapanmıştım. Sahurdan bir saat evvel, Hacıhanım kapımızı vurarak bizi uyandırıyordu. Suyu ısınmış gusülhaneye koşuyor, soyunup abdestimizi alıyor, sofranın başına, temiz temiz, saçlarımızın nemiyle geliyorduk. Yemekten sonra imsak topunu beklemek ne ulvî bir neş'eydi! Bazen sabah namazını kılar, öyle yatardık. Gündüz öğle namazından sonra Hacıhanım kızlarını camiye vaaza götürürdü.

"Matlûbe evde kalsın! Ben yalnız ne yapayım Hacınine!" diyecek olsam, "Nafile namazı kıl, aşir oku, hiç canın sıkılmaz yavrum" cevabını verirdi. Benden başka eve gelen erkekler hep hısım akraba, hep sütoğul, ahretevlâdı filândı. Matlûbe, benden başka hiçbir erkeğe çıkmıyor, en yakın akrabalarından, hatta erkek kardeşinden bile kaçıyordu.

* * *

Bir gün, ikindi namazından sonra Hacıhanım'ın odasında oturuyorduk. Matlûbe çamaşır ütülüyor, diğer iki kız, Kadriye ile Firdevs yorgan kaplıyorlardı. Hızlı hızlı kapı çalındı. Matlûbe cumbaya koştu. Sonra birdenbire döndü.

"Hacıanne... Sabri..." dedi.

"Sabri mi?"

"O, vallahi..."

"....."

"....."

Birbirlerine bakıştılar. Hacıhanım seccadesinden kalktı. Matlûbe sararmıştı. Öteki kızlar da şaşkın şaşkın kapladıkları yorganı topluyorlardı.

"Bu Sabri kim?" diye sordum.

Hacıhanım, "Matlûbe'nin teyzesinin oğlu..." dedi. Sonra afal afal bakan Matlûbe'ye döndü: "Haydi git, kapıyı aç..."

"Eey ben" dedim, "burada duracak mıyım?"

Hacıhanım, "Hiç öyle şey olur mu?" diye güldü. "Sabri çok sofudur. Senin burada olduğunu sezerse hiçbirimizi sağ komaz!"

"Eey, ne yapacağız?"

"Haydi şu yüke giriver!.."

"Ya ararsa?.."

"Aramaz."

"Şüphelenip arayacağı tutarsa?"

"Bana inanır, diyorum, yavrum, haydi çabuk gir. Yalnız öksürme, çıtırtı filân yapma!"

Yerimden kalktım. Öteki kızlar da, yorganları, çamaşırları dışarı çıkardılar. Yüke girdim. Burası zifiri karanlıktı. Nefesimi kestim. Şahmeran masalında kuyuya düşen Bülkıya gibi yükün kapısındaki bir budak deliğinden giren aydınlıktan başka bir şey görmüyordum. Bir dakika geçmeden Sabri odaya girdi. Ben hemen uzandım, budak deliğine sağ gözümü uydurdum. Bu, iriyarı, palabıyıklı, siyah fesli, kabadayı bir gençti. Hâl hatır sorduktan sonra, "Hacıanne! Matlûbe başka birisine [12] çıkıyormuş! İşittim. Bugün buraya onu temizlemeğe geldim!" dedi.

Hacıhanım hiç istifini bozmadı: "Hayırdır inşallah... Sen rüya görmüşsün. Geçen hafta teyzesinin oğlu geldi de, hem sütkardeş oldukları hâlde, ben yine göstertmedim. Sen benim nasıl kadın olduğumu bilmiyorsun galiba?"

"Biliyorum ama..."

"Eey ne?"

"Diyorlar ki seviştiği herif şimdi bile bu evin içindedir."

"Sen vallahi deli olmuşsun! Kim diyor?"

"Kimse kim..."

"Gözleri kör olsun iftiracıların! İşte sen, işte ev!.. Her tarafı kalk, ara."

Sabri biraz durakladı. Dişlerinin gıcırtısını duyuyordum. Kırmızı muhacir bezi örtülü boy minderine yan oturmuştu. Sarı şayak ceketinin altından saldırmasının ucu görünüyordu. İçime soğuk bir ürperme geldi. Yanımda toplu iğne bile yoktu. Silahlarımın hepsi Matlûbe'nin yastığı altında idi. Hacıhanım sükûtu bozdu.

"Yoook Sabri! Ben böyle şüpheye filân gelemem" diye başını salladı. "Benim namusum var. Sana darılırım. Yüzüne bakmam. Şimdi seccadeden kalktım. Taze abdestimle sana yemin edeyim. Yalancıların gözleri kör olsun. Sürüm sürüm sürünsünler inşallah..."

Sonra ayakta divan duran solgun, perişan Matlûbe'ye sordu: "Abdestin var mı kızım?"

"Var Hanımnine."

"Şu duvardaki Kur'an-ı Kerim'i alıver."

Matlûbe yürüdü. Daima mihrap gibi yerde asılı gördüğüm yeşil ipek bir bohçaya sarılı Kur'an-ı Kerim'i aldı, öptü, başına koydu. Hürmetten memeleri hizasında tutarak getirdi. Hacıhanım Kur'an-ı Kerim'i tuttu, öptü, başına koydu. Sonra sol elinin avucuna aldı. Sağ eliyle üstüne basarak, "Vallahi, billahi, tallahi, bu kitap beni çarpsın; eğer senden başka Matlûbe'nin yüzünü kimse gördüyse..." dedi.

"..."

"Nasıl, şimdi inandın mı bana?"

"İnandım."

"Bir daha müzevirlerin sözüne uyup üstüme gelme, Sabri!"

"Affet Hanımnine..."

"Yok... Ben böyle rezalete gelemem."

"..."

Tekrar Kur'an-ı Kerim'i öptü. Başına koydu. Matlûbe'ye verdi. Matlûbe aynı öpme ayinini icradan sonra yeşil bohçalı kitabı duvardaki çiviye astı. Ben yükün içinde yıldırımla vurulmuşa dönmüştüm. Yüreğim çarpıyor, yarı belimin aşağısı uyuşuyordu. O vakit çok dindardım, öleceğim sandım. Sanki beni yalan yere edilen bu yemin tutuyordu. O vakitler yemin çok büyük bir şeydi! Binlerce lira verilse bir yalancı şahit bulunamazdı. Eskiden yalan yere yemin insanı olduğu yerde tutar, hiç kımıldatmaz, öldürüverirdi! Zamanımızın ne [13] İspanyol nezlesine, ne tifüsüne benzerdi. Sabri Hacıhanım'ın yeminine inandıktan sonra kalktı. Elini öptü. Aşağı indi. Sokak kapısı örtülür örtülmez yükün kapısını ittim. Dışarı fırladım. Hacıhanım hâlimi görünce gözlerini açtı: "Çok mu korktun yavrum?"

"Yok..."

"Eey, o ne öyle... Betin benzin sapsarı!"

"Yemin tutuyor!" dedim.

"Hangi yemin?"

"Yalan yere senin ettiğin yemin!"

"Benim mi?" diye güldü.

"Evet... Abdestli abdestli Kur'an-ı Kerim'e el bastın. Matlûbe'yi kendisinden başka kimse görmediğine o herife yemin ettin. Hâlbuki her gece, onunla beraber, bir yatakta yattığımızı bilmiyor musun?"

"Sus, sus. Böyle terbiyesiz, hayâsız lâflar istemem. Şuraya otur bakayım. O senin ahret kardeşin..." diye elimden çekti. Sonra kapıdan giren Matlûbe'ye "Haydi, o Kur'an-ı Kerim'i getir de yiyelim kızım!" dedi.

"Peki anneciğim!"

...

Ben bu emirden bir şey anlamadım. Aptallaştım.

Matlûbe mihrap gibi yere koştu. Yeşil bohçaya sarılı kitabı aldı. Getirdi. Bu sefer memelerinin hizasında tutmuyordu. Minderin üstüne benimle Hacıhanım'ın arasına koydu. Tombul elleriyle bohçayı çözdü. Bohçanın içinde kahverengi ikinci bir bohça daha vardı. Onu da çözdü. Ortaya çıkan pembe kutunun kapağını birdenbire açtı. İçi, sarı sarı, gayet nefis kuru incirle doluydu. Bir şey söyleyemedim. Başımı salladım. Güle güle bu incirleri yedik.

Hacıhanım, "Ettiğim yeminin kimseyi tutmayacağına aklın erdi ya, oğlum" diye yanağımı okşadı.

"Erdi..."

Sonra Matlûbe'ye döndü: "Haydi kızım, ağabeyini yatak odana götür. Korku damarlarına bas! Sabri budalasından biraz ürktü galiba..."

* * *

Heyhat! Artık İstanbul'da ne Matlûbe gibi körpe, temiz, boyasız, masum, süssüz yosmalar kaldı; ne de Sabri gibi dostunu kesmeğe gelen saldırmalı, yemine inanır kabadayılar!.. Ben bilmem niçin, kutu incirlerinde bile o eski lezzeti bulamıyorum. Ah, evet, on beş, yirmi sene evvel... hayat ne tatlıydı!

Şair, Sayı: 1, 12 Kânun-ı evvel [Aralık] 1918, s. 10-13.

Kesik Bıyık

"Darwin" denilen herifin sözüne inanmalı. Evet, insanlar mutlaka maymundan türemişler! Çünkü işte neyi görsek hemen taklit ediyoruz; oturmayı, kalkmayı, içmeyi, yürümeyi, durmayı, hâsılı, hâsılı her şeyi...

Ne kadar adamlar vardır ki hiç ihtiyaçları yokken "monokl" dediğimiz tek gözlükleri takarlar. Çünkü terzide seyrettikleri moda albümlerindeki resimler tek gözlüklüdür.

* * *

Neyse... Lâfı uzatmayalım. Ben de taklitçinin biriyim, her modayı yaparım. Altı yedi sene evvel, gördüm ki herkes bıyıklarını Amerikanvari kesiyor. Benim de hemen kestirdiğimi tabiî tahmin edersiniz. Ah, evet ben de kestirdim. Ben de palabıyıklarımı sırf taklitçilik gayretiyle kestirdim; hakikaten "Darwin"in istediği gibi ecdadıma benzedim.

Fakat ilk zamanlar, o kadar utandım ki... size tarif edemem. Bir arkadaşa rast gelmeyeyim diye arka sokaklardan eve geldim. Kapıyı açan evlâtlık beni bu hâlde görünce dehşetli bir nara attı. Kurt görmüş bir kısrak heyecanıyla, haykıra haykıra kaçtı. Ben kapıyı iterek yukarı çıktım. Hınzır kız, kim bilir anneme neler söylemiş.

Odama annem geldi. Ben, dişlerim ağrıyormuş gibi ağzımı tutuyor, bıyıklarımı göstermiyordum.

"Ah hain alçak! Artık benim evlâdım değilsin!" dedi.

Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Zavallı kansız elleri titriyor, yüreğinin şiddetle çarpmasından derin derin geğirmeler göğsünü, başını sarsıyordu.

"Niçin anneciğim?" dedim.

"Niçin mi?" diye inledi, "hani bıyıkların?"

"Bıyıklarımı kesmekle niçin alçak, niçin hain olayım?" Annem daha beter ağlamağa, daha beter geğirmeğe başladı.

"Beni anlamaz mı sanıyorsun?" dedi, "Bıyıklarını farmasonlar keserlermiş. Demek sen de farmasonmuşsun! Verdiğim süt sana haram olsun. Ah, demek sen de farmasonmuşsun da bizim haberimiz yokmuş..."

Ben her ne kadar bu rezaleti sırf taklitçilik yüzünden, hem âdeta haberim olmadan yaptığımı anlatmağa kalktımsa da hiç para etmedi. Annem daha beter ağladı. Lâflarıma inanmıyordu. Dizlerini döverek "Seni doğuracağıma keşke cehennem taşları doğuraydım!" diye çırpınıyordu.

* * *

Tam bu esnada babam da gelmez mi!.. Evlâtlık kız bıyıklarımın hâlini ona da yetiştirmiş. Aralık kalan kapıdan onu kalın bastonuyla beraber yukarı çıkmış görünce titredim. Korkmadım desem yalan söylemiş olurum. Mahvolduğumu anladım. Babam hızla içeri girdi. Ben hâlâ ellerimle bıyıklarımı kapalı tutuyordum. Bastonunu havada savurarak "Aç bakayım ellerini..." diye haykırdı. Artık iş çatallaşmıştı. Hemen bir yalan uydurdum.

"Babacığım, bugün cigaramı yakarken kazara bıyığımın bir tarafını tutuşturdum... Onun için kestirdim."

Ama bizim ihtiyarda hacı gözü yoktu.

"Sen bana dolma yutturamazsın" dedi, "demek ki sokakları dolduran züppelerin hepsinin bıyıkları kibritle mi yandı?"

Sustum. Cevap vermedim.

Babam açtı ağzını, yumdu gözünü... Öyle şeyler söyledi ki ben burada mümkün değil tekrarlayamam. Fesinin püskülünü önüne getirmek, bıyıklarını kesmek hep bir şeye delâlet edermiş... Öyle pis bir şeye ki...

Babamın hiddeti karşısında ne yapacağımı şaşırıyor, "Bıyıklarımı keseceğime keşke kafamı kesseydim!" diye içimi çekiyordum. Babam son sözünü söyledi. Beni reddetti. Evden kovdu.

"Hemen çık!" dedi, "Bir daha sakın buraya geleyim deme... Çünkü artık bıyıkların çıksa bile namusun yerine gelmez..."

* * *

Ne yapayım? Çar-naçar çıktım. Gidecek yerim yoktu. Aklıma Topkapı'da bir arkadaşım geldi. "Bari gidip ona misafir olayım" dedim.

Tramvay yoluna doğru yürüdüm. Köşe başında bizim sporcu arkadaşları gördüm. Bana gözleri ilişince "Bonjur, bonjur!" diye haykırıştılar, "İşte şimdi adama benzedin... Neydi o palabıyıklar! Mezardan kalkmış bir yeniçeri ağası gibi..."

Ne cevap, ne selâm verdim. Yürüdüm. Annemin, babamın ayrı ayrı manalar verdiği felâketimi bu beyler çok muvafık, çok hoş buluyorlardı.

* * *

Topkapı tramvayına bindim. İçerisi tenhaydı. Kabahatli gibi bir tarafa iliştim. Geldi, yanıma abanî sarıklı, kır sakallı bir hoca efendi oturdu.

Biletimi aldım.

Ara sıra dışarı bakıyordum. Gözüm hoca efendiye kaçtı. Dikkat ettim. Dik dik bana bakıyor... Yüreğim hop etti. "Sakın bu da bıyıklarım için küfrüme hükmetmesin..." diyordum. Gittikçe yüreğimin çarpması ziyadeleşti. Kalkmak, dışarı kaçmak istedim. Hazırlanıyor, kımıldanıyordum. Hoca efendi gülümsedi.

"Eksik olmayınız oğlum. Var olunuz!" dedi. Heyecanıma şimdi hayret de karışmıştı.

"Niçin efendim?" diye sordum.

"Sizin gibi şık gençleri sünnetli görmek bizim için en büyük bir iftihardır!" dedi.... Anlamadım. Hassaten bir yere bakmak istemiyormuşum gibi yavaşça gözlerimi önüme indirdim.

Hayır... Evet hayır... Tekrar sordum: "Fakat sünnetli olduğumu nerden anladınız efendim?" Hoca güldü.

"İşte bıyıklarınızı kestirmişsiniz ya oğlum" dedi. "Bu sünnet-i şerif değil midir?.."

"!"

Diken, Sayı: 4, [tarihsiz, Kânun-ı evvel 1334/Aralık 1918?], s. 6.

Tütün

Cabi Efendi artık bahçeye çıkamaz olmuştu. Zira mutfaktan geçmek icap ediyordu. Aşçı Şulever Bacı kendisini görür görmez eteklerine yapışır, "Beni tütünü bitti efendi, tütün ister ben..." diye tuttururdu. Bu leblebi kadar küçük kafalı, dal gibi ince ihtiyar Arap, Cabi Efendi'nin doğduğunu görmüştü. Parlak, abanoz renkli cildini, geçirdiği yetmiş senenin elemi bozamamıştı. Hâlâ otuz yaşında gibi görünür, hâlâ bir genç halayık gibi dinç, atik, hamarat, bütün evin yemeğini vaktinde pişirirdi. Ömründe hastalık yüzü görmemişti. Altmış yıldır bu kubbe gibi geniş kemerli evvel zaman mutfağında boğaz tokluğuna hizmet eder, evin içinde doğanlarla ölenleri görmek için senede bir iki defa ocağın başından ayrılırdı. Yalnız tütüne iptilâsı ailenin canını sıkıyordu. Eğer verilse günde bir okka tütün içebilirdi. Cabi Efendi bu hâline kızar, "Hınzır fellâh! Sigaradan ne keyif duyuyor..." derdi... Son zamanlarda en adî tütünün paketi bile sekiz on kuruşaydı. Ayda altı yedi lira yalnız Şulever'in tütününe gidiyordu. Hem musibet her tütünü beğenmez, "Bunun içimi fena, bunun içimi zehir gibi..." diye söylenip dururdu. Bir gün Cabi Efendi onu ocağın başında uyumuş gördü. İçinden "Hah, antre vermeden geçebileceğim" dedi. Ayaklarının ucuna basarak bahçe kapısına yaklaştı. Tam açacağı zaman Şulever uyandı.

"Beni tütünü yok... Ne olacak böyle efendi..." diye doğruldu.

"Sokağa çıkamadım Bacı... Yarın alır gelirim."

"Benim kafa yerinde değil."

"Canım yarın yerine gelir..."

"Şimdi sizin tütünden verin bir parça..."

"Pekâlâ..."

Cabi Efendi tabakasını açtı. Baktı ki hiç tütün kalmamış. Aç bir hayvan gibi ateş saçan gözleriyle ellerine bakan Araba, "Dur azıcık, sokağa çıkıyorum. İçeri girince yukarıdan sana gönderirim" dedi. Açtığı kapıdan çıktı. Sünbülî bir hava büyük bahçeyi gölge içinde bırakmıştı. Biraz dolaştı. Kendi ana lisanını unutan, Türkçeyi öğrenemeyen bu Sudanlı ihtiyar, dokuza kadar sayamadığı hâlde nasıl tiryaki, nasıl keyif sahibi oluyordu? Bunu düşündü. Demek keyif yalnız akıllı insanlara mahsus değildi. Düşünürken gözü yerdeki kurumuş patlıcan yapraklarına ilişti. Meselâ vaktiyle Avrupa'dan içmek için tütün yaprağı getirilecek yerde patlıcan yaprağı getirilseydi... acaba insanlar bunun da tiryakisi olacaklar mıydı? Mihaniki bir hareketle birkaç yaprak kopardı. Kokladı. Hiç kokusu yoktu. Sonra kuyunun yanındaki kanepeye oturdu. Cebinden çıkardığı sedef kaplı çakısıyla bu yaprakları tütün gibi kıydı. Rengi hakikaten tütüne benziyordu. Tabakasından bir yaprak kâğıt çıkardı. Bir sigara sardı. Çakmağı çaktı. Yaktığı sigarayı bir nefes çekti. Azıcık daha öksürükten boğulacaktı. Sigarayı yere fırlattı.

"Hay Allah belâsını versin!" dedi. "İşte tam Şulever'e lâyık tütün..." Gülümsedi. Kıydığı yaprakları boş tabakasına doldurdu. Kalktı.

Mutfağa girdi. "Bacı sana kendi tütünümden vereceğim, ama her vakit istemeyeceksin" dedi.

"Niçin her vakit vermeyeceksin?"

"Çünkü çok pahalıdır. Bundan yalnız padişah içer..." Tabakayı Şulever'e uzattı. Arap hemen bir sigara sardı. Eğildi, maltızdaki tencerenin altından yaktı. Fosur fosur içmeğe başladı. Fakat hiç öksürmüyordu. Cabi Efendi gülmekten katılıyordu: "Nasıl Bacı?"

"Ne gozel, ne tatlı... Padişah tütünü... ne olacak..."

Ağır koku fışkırtan dumanları savuruyordu... Cabi Efendi tabakasındaki patlıcan yapraklarının hepsini, sevincinden eteklerini öpen aşçısının meşin kesesine boşalttı.

Artık birkaç ay geçti. Cabi Efendi: "Hınzır fellâhın bir şeyden anladığı yok. Nafile yere para sarfettiriyor..." diye ona verilen tütünün miktarını azaltmıştı. Ama günler geçtikçe Şulever fenalaşıyor, bütün bütün zayıflıyordu. Nihayet bir sabah yatağından kalkamadı. Getirilen doktor:

"Ayol bu bitmiş! Nabzı yirmi beş atıyor. Yarına çıkmaz!" dedi. Veda için bütün aile zavallının yatağı etrafında toplandılar. Kilerden zemzem testisi de çıkarıldı. Cabi Efendi dalgın yatan aşçısına hazin hazin baktı. Çok üzülen gelinine döndü.

"Ne olacak, yaşamanın sonu hep ölüm işte..." dedi. Sonra ilâve etti: "Her hâlde seksen yaşından ziyade... Ben doğduğum vakit otuz yaşında imiş! Hastalığı ihtiyarlık..."

Bu sözleri işiten Şulever birdenbire gözlerini açtı, ademden aksediyor sanılan keskin, derin bir sesle: "Hayır, hayır, ben ihtiyarlıktan değil, tütünsüzlükten ölüyor..."

"Tütünsüzlükten mi?"

"Ya..."

Cabi Efendi yatağa eğildi: "Niçin öyle söylüyorsun Bacı? Sana her gün sekiz kuruşluk bir paket tütün vermiyor muydum?"

"Veriyordunuz. Ama ben o paketleri hep bahçedeki boş kazanın içine attı."

"Niçin içmedin...?"

"Padişahın tütününden içtikten sonra onlar zehir gibi geliyordu. İçemiyordum."

Cabi Efendi gözlerini açtı:

"Hangi padişahın tütününden?" diye sordu.

"Hani birgün bahçeden girince bana vermiştiniz..."

"Ayol onlar patlıcan yaprağıydı."

"Yalan, yalan..."

"Vallahi, billahi Bacı..."

"Yalan, ben tütünden anlar çok. O şeker gibi bir şeydi."

Cabi Efendi aşçısını verdiği şeyin patlıcan yaprağı olduğuna bir türlü inandıramadı. Kızlar koşup bahçede boş kazana baktılar. Hakikaten açılmamış paketlerle doluydu. Doktorun dediği aynıyla çıktı. Ertesi gün Şulever ölüyordu.

Ağzına uzatılan zemzem fincanını kurumuş, pörsük dudaklarıyla itti.

"Bana padişahın tütününden bir parça verin!" dedi. Ev halkının hepsi bu son arzuyu yerine getirmek için bir tarafa koştu ve civar bostanlara dağıldılar. Bir tane olsun kurumuş patlıcan yaprağı aradılar, fakat bulamadılar. Çünkü mevsimi değildi...

Tercüman-ı Hakikat, Sayı: 13570, 16 Kânun-ı evvel [Aralık] 1334/1918, s. 2.

Kısa Hikâye

Ezelî Bir Roman

Dibace

Âdem Bey büyük ıhlamur ağaçlarının altında yapayalnız geziniyordu. Ay, mavi, şeffaf bir tülle örtülmüş dargın bir güneş gibi tenha yolu aydınlatıyor, korunun karanlık gölgelerinde henüz uyuyamamış asabî bülbüllerin ağlayışları duyuluyordu. Âdem Bey donuk bir beyazlıkla parlayan büyük mermer havuzun başında birdenbire durdu. Karşıdan gayet beyaz ince bir hayalin geldiğini gördü. Yüreği hop etti. Kendi kendine, "Bu kim?" dedi. Uzaktaki hayal sanki kulağının içinde imiş gibi cevap verdi: "Ben!"

"Sen kimsin?"

"Akşamdan beri aradığın...

"!!!"

"..."

Birinci Fasıl

İki genç koşarak kucaklaştılar. Tenha yolda beraber yürümeğe başladılar. Yere akseden gölgeleri bir taneydi. Bülbüller uyudu. Rüzgâr sustu. Ay onları görmemek için kalın bir bulutun arkasına girdi. Havva Hanım, "Ne kadar mes'udum!" dedi.

Âdem Bey, "Şimdiye kadar ne bedbaht imişim!" diye cevap verdi. Harfleri derin öpüşlerin ruhu dolduran akislerinden çıkmış lâhutî kelimelerle aşka dair konuştular. Kucak kucağa gezdiler, gezdiler, gezdiler. Tekrar mermer havuzun başına geldik-

leri zaman fecir mor gözlerini açıyordu. Havva Hanım oradaki çim kanepeye oturdu, Âdem Bey diz çöktü. Onun beyaz narin elini öperek "Ölünceye kadar..." dedi.

"Hep böyle değil mi?"

"Hep böyle..."

Dudak dudağa ebedî vefa yemini ediyorlardı. Havva Hanım birdenbire "Ah!" diye haykırdı.

Âdem Bey sordu: "Ne var ruhum?"

"Şuna bak..."

Büyük mermer havuzun fıskiyelerindeki çanağa bir ihtiyar ecinni oturmuş, onlara gülüyordu. Beyaz sakalı bir karış boyundan çok uzundu. Kırmızı külâhının kocaman sırma püskülü sol omuzuna düşüyor, kahkahası asabı yırtan bir intırakla[1] bütün koruyu çınlatıyordu. Âdem Bey sarardı.

"Ne gülüyorsun?" diye sordu. Ecinni cüce, oturduğu istiridye şeklindeki çanaktan havuza atladı. Durgun suyun üzerinde, bir halıya basıyormuş gibi, batmadan yürüdü. Havuzun kenarına çıktı. "Hâlinize gülüyorum!" dedi.

"Hâlimizde ne var?"

"Yalan söylüyorsunuz. Birbirinizi aldatıyorsunuz!"

Havva Hanım, "Bizim birbirimizi ebedî bir aşkla sevdiğimize inanmıyor musun?" diye sordu. Cüce tekrar bir kahkaha çınlattı: "Fâni hayat içinde ebedî bir aşk ha?.."

"Evet!"

"İşte en büyük yalan!"

Âdem Bey, "Kısa bir hayatı uzun bir aşk, derin bir vefa dolduramaz mı?" dedi.

"Dolduramaz."

"Niçin?"

"Çünkü hayat ne kadar kısa ise dakikaları o kadar uzundur!"

"..."

"..."

Bu sözden ikisi bir şey anlamadı. Tekrar kucaklaştılar. Cüce dizlerinin dibine yaklaştı. Kalın sesiyle:

1 İntırak: Gürleme, gök gürültüsü.

Şimdi böyle can cana,
Fakat sonra yan yana,
En nihayet...

dedi. Sözünü tamamlamadı. Yine bir kahkaha attı. Âdem Bey fenalaşan sevgilisini bıraktı. Cüceye döndü, sordu: "Eey, en nihayet?"

"Sen bir yana, o bir yana!"

"..."

...

Havva Hanım kendine geldiği zaman gün doğmuş, cüce gecenin gölgeleriyle beraber sır olup gitmişti.

İkinci Fasıl

Evlendiler. Seviştiler. Bir vücut gibi yaşadılar. Ruhları, hisleri, zevkleri, neş'eleri birdi. Geceleri yataklarında yan yana yatıyorlar, sabahları can cana kalkıyorlardı. Günler, haftalar, aylar... geçti.

"Hep böyle değil mi?"

"Hep böyle..."

"Ebediyen?"

"Ebediyen."

"Can cana, değil mi ruhum?"

"Can cana! Ebediyen..."

Yatak odalarının pencerelerine konan kumrular onların muhabbetini kıskanıyor, aşkın ahengini ağlayan "gu gu"larıyla sanki "Ah biz de böyle, biz de bu kadar sevişebilsek..." demek istiyorlardı.

Üçüncü Fasıl

Sonbaharın nihayetlerine doğru Âdem Bey rahatsızlanmıştı. Gittikçe benzi sararıyor, tesellisi bulunmaz müphem bir elem ruhunu sıkıyordu. Her gece Havva Hanım'ın sorduğu: "Hep böyle, can cana?"

"..."

"Değil mi?" sualini bir gün işitmedi. Aklında başka bir şey, başka bir şeyler vardı! Havva Hanım cevapsız kalınca uyumadı. Kolları gevşeyen, dudakları solan, alnı çizgilenen kocasına baktı. Baktı. Baktı. Hayaline ilkbaharın mavi gecesi doğdu. Havuzun fıskiye çanağından atlayan cüceyi hatırladı.

"Demek şimdi yan yana" diye içini çekti. Horuldayan kocasının yanına uzandı.

Hatime

Soğuk bir kış gecesi Âdem Bey karısına "Sen açılıyorsun! Ben de üşüyorum!" dedi. Bu sözde "azarlama"yı artıran gizli bir kabalık vardı. Havva Hanım "Uyurken... haberim olmadan, ruhum, darılma..." diyecek oldu. Kocası, "Yatak geniş... Yorganlarımızı ayıralım. Ben bir yana çekileyim. Rahat rahat uyuyalım!" cevabını verdi. Havva Hanım gülümsedi: "Ben de bir yana... pekâlâ?"

Büyük elâ gözleri yaşardı. Kalbinden taşan bir hıçkırığı tutmak için başını yukarı kaldırdı. Birdenbire buğulanmış camın arkasında, geçen ilkbahar gecesinin ak sakallı ecinnisini gördü. Koştu. Pencereyi kaldırdı. Sabahki tipinin camla panjurun arasına biriktirdiği karlardan başka bir şey bulamadı. Bu beyaz soğuk yığını hararetten tutuşan elleriyle sanki cücenin sakalı imiş gibi okşadı.

"Ah yalanmış! Yalanmış!" diye inledi. Âdem Bey gözünü kapar kapamaz rahat uykusuna dalmıştı. Karısının bütün gece devam eden hıçkırıklarını duymadı...

Tercüman-ı Hakikat, Sayı: 13576, 22 Kânun-ı evvel [Aralık] 1334/1918, s. 2.

Kısa hikâye

Türkçe Reçete

Belkıs, geniş yatağında, mavi ipek kaplı yorganının altında sıkılmış bir yumruk gibi yusyumru yatıyordu. Sabahleyin vurdumduymaz kocasıyla yine bir fasıl gürültü etmişti. Şimdi sinirleri çekiliyor, kalbi sızlıyor, başı çatlayacak gibi ağrıyordu. Kendi kendine "Ölüyor muyum?" dedi. Bağırmak, geceliğini parçalamak, yerlere atılmak istiyordu. Fakat ağır bir kâbus hareketsizliğiyle bir şey yapamıyor, dişlerini sıkıyor, zangır zangır titriyor, inim inim inliyordu. Onun feryatlarını, "Eleni" ta aşağıdan işitti. İmdadına koştu.

"Hanımcığım, ne oluyorsunuz?" diye yorganı kaldırdı.

"Ölüyorum, kız..."

"Ah Panayi... Susunuz!"

"..."

Belkıs feryadını yine tekrarladı: "Ölüyorum. Bu sefer ölüyorum..."

"Susunuz, kale..."

"Ölüyorum, Eleni..."

"Kolonya ile bari göğsünüzü ovsam..."

"Hayır, hayır..."

"Yüzünüze su serpsem..."

"Hayır, hayır... Telefona koş! Doktor Şerif'i çağır... "Hanım son nefesini veriyor!" de. Araba mı bulur, at mı, otomobil mi? Kuş olsun, uçsun gelsin! Bir dakika geç kalırsa cenazemi görür. Böyle söyle işte..."

"Peki hanımcığım!"

"Haydi koş, diyorum!"

Hizmetçi kız aynalı dolabı, kapalı pencereleri zangırdatan bir çabuklukla kapıdan fırladı. Belkıs daha yusyumru oldu. Daha keskin, daha acı inlemeğe başladı.

* * *

Doktor Şerif onun biraz akrabasıydı. Şimdiye kadar hiç kendisini göstermemişti. Ama herkesten methini işitiyordu. "Kadın hastalıkları" mütehassısıydı. İki sene evvel mektepten çıkmış, pek büyük bir şöhret kazanmıştı. "İnsanı lâfla iyi ediyor..." diyorlardı. Belkıs çok beklemedi. Yarım saat geçmeden iri yarı, şuh bir delikanlı odaya girdi. Karyolanın yanına konulan koltuğa oturdu. Belkıs hâlâ inliyordu. Teklifsizce yorganı kaldırdı.

"Neniz var, Belkıs Hanım?"

"Ah doktor, siz misiniz?"

"Evet, bendeniz..."

"Görmüyor musunuz, ölüyorum işte..."

"Görüyorum ki bir ilkbahar sabahı kadar pembe, bir dişi kaplan kadar kuvvetli, yeni açan bir gül tomurcuğu kadar sağlam, yaşıyorsunuz!.."

Belkıs, azıcık doğruldu. Kaşlarını çattı. "Rica ederim, şairliği bırakınız" dedi, "hastayım. Bana bir ilâç veriniz."

Doktor güldü: "Hah... şöyle! Biraz doğrulunuz bakayım."

"Hiç bir tarafım tutmuyor!"

"Gayret ediniz."

"Oh, oh..."

"Ben de yardım edeyim."

Nazik doktor, Eleni'nin şeytan bakışları altında, kollarının çıplak yerlerine dokunmamağa çalışarak hastasını doğrulttu. Arkasına, yanlarına yastıklar sıkıştırdı. Oturduğu koltuğu yatağa iyice bitiştirdi. Kendi eviymiş gibi hizmetçiye, "Haydi kızım, sen de bize birer şekerli kahve yap!" dedi. Sonra cebinden çıkardığı altın bir tabakadan yaldızlı bir Cigara çıkardı. Belkıs'a uzattı.

"Şunu alınız bakayım."

"İçmem doktor."

"İçinize çekmezsiniz. Hele bir yakınız."

"..."

Kendi de bir cigara yaktı. Dereden tepeden konuşmağa başladı. Daha kahve gelmeden ikinci cigaraları yakmışlardı. Belkıs açıldı. Doktor tıpkı bir kadın gibi konuşuyordu. Hep son günlerin dedikoduları... sevenler, sevişenler... ayrılanlar, barışanlar... intihar teşebbüsleri... kadınlık hukukuna dair fikirler...

Belkıs, "Biz Avrupa kadınlarından çok talihsiziz. Onların büyük elemlerini uyutacak birçok teselli melceleri var!" diyordu. Doktor sordu: "Bu melce neresi?"

"Manastır! Orada bir kadın bedbaht oldu mu, kilisenin aguşunda ezelî bir teselli bulur."

Doktor, "Bırakınız rica ederim" diye güldü, "böyle melce olmaz olsun. Diri diri mezara girmek!.. Bilâkis bizim kadınların melcei ne lâtiftir!"

"Bizim melcemiz neresi?"

"Bilmiyor musunuz?"

"Hayır."

"İsviçre."

Belkıs, beyaz çıplak kollarını, sık kumral saçlarını sarsan bir kahkaha ile güldü. Türkiye'de bedbaht olduktan sonra âşığıyla İsviçre'ye i'tikâfa çekilen bir hanımdan bahsettiler. Bir saat süren gevezelik Belkıs'a bütün ıstıraplarını unutturdu.

Doktor, "Size doyum olmaz!" diye gülerek müsaade istedi. Kalktı. Güzel hastasının elini öperken o, "Fakat bana bir ilâç!" dedi.

"Baş üstüne!" diye eğildi. Cebinden çıkardığı maroken defterden bir yaprak kopardı.

Kurşun kalemi elinde, düşünüyordu.

"Aman doktor, acı bir şey olmasın?"

"Peki," dedi.

"Hap, kaşe falan da olmasın, iğrenirim."

"Peki..."

"Toz da olmasın, genzime kaçar gibi oluyor."

"Peki..."

"Haricî ilâç da istemem. Kokusuna dayanamıyorum."

"Peki... Size öyle bir ilâç vereceğim ki bir anda hiçbir ıztırabınızı bırakmayacak. Ne başınızda ağrı, ne içinizde sıkıntı, ne gönlünüzde üzüntü kalacak!"

"Ah..."

"Evet!"

* * *

Doktor Şerif gülümsedi. Yazmağa başladı. Belkıs yan gözle yazdığına bakıyordu.

"A!.. Doktor, Türkçe mi yazıyorsunuz?" dedi.

"Evet."

"Türkçe reçete olur mu hiç?"

"Niçin olmasın?"

"O hâlde siz de demek mutaassıp Türkçülerdensiniz!"

"Hayır."

"Eey, niçin Türkçe yazıyorsunuz?"

"Yapacak eczacı belki Fransızca el yazısı okuyamaz, diye..." Yavaş yavaş, düşüne düşüne yazıyordu. Belkıs uzaktan bakıyor fakat okuyamıyordu. Gram filân miktarını gösteren rakama benzer bir şey gözüne ilişmedi. Uzun uzun satırlardı.

"Yoksa, Şerif Bey, bu bir kocakarı ilâcı mı?"

"Hayır, bilakis bir genç kadın ilâcı..."

Doktor yazdığı kâğıda imzasını da attıktan sonra hastasına uzattı.

"Belkıs Hanım fena hâlde asabından rahatsızdır. Başındaki ağrı midesindeki bulantı, vücudundaki kırıklık geçmek için behemehal şu tedbirler ittihaz olunacak:

Her sabah soğuk su ile ellerini, yüzünü yıkamak. Moda gazetelerinde gördüğü son şekil iki tayyörü hemen terziye ısmarlamak. Ağır fötr bir manto. 'Babayan'a son gelen elmaslardan, incilerden en aşağı yedi parça hemen alınacak. Her gün temiz, kiralık bir otomobil içinde iki saat kadar bir gezinti.

Bu program noktası noktasına takip edilmezse rahatsızlığın pek vahim, pek tehlikeli ihtilatlara sebep olacağını fen namına haber veririm!"

Kadın Hastalıkları Mütehassısı

Şerif Zeki

...

"Nasıl?"

Belkıs güldü. Doktorun ta gözlerinin içine baktı. "Siz doktor değilsiniz!" dedi.

"Ya neyim?"

Genç kadın az daha, "Duygulu bir koca, hisli bir erkek!.." diyecekti. Reçeteyi kırmızı, küçük dudaklarına götürdü. Hafifçe yutkundu: "Doktordan fazla bir şey!"

"Ne?"

"Lokman! Azizim Lokman! Siz bir küçük Lokman'sınız! Sizi bütün kendim gibi hasta arkadaşlarıma tavsiye edeceğim!" dedi.

....

Zaman, Sayı: 264, 30 Kânun-ı evvel [Aralık] 1334/1918, s. 2.

Kısa Hikâye

Rüşvet

Çarşı meydanının büyük çınar ağaçları, yere düşen gölgelerini alacalandırarak, fısıldıyorlardı. Kuvvetli bir rüzgâr esiyordu. Avukat Hacı Namık Efendi kâğıtlarım uçmasın diye, zümrüt bir kameriyeye benzeyen küçücük dükkânının camlarını indirdi. Sonra gitti, açık kapıyı iterken, heybesi omzunda semerli atının yuları elinde, sarıklı, kısa boylu, yuvarlak bir köylünün yaklaştığını gördü.

"Merhaba Ali Hoca" dedi, "Böyle vakitsiz ne arıyorsun burada? Daha pazara iki gün var..."

Köylü siyah sivri iki noktaya benzeyen minimini gözlerini daha ziyade küçülterek, "Aleykümselâm Namık Efendi! Belâya düştüm. Bir dava için geliyorum" diye başını salladı.

"Eey gel, biraz konuşalım bakalım."

"Konuşalım."

"Derdini anlat bana bakayım."

"Senden başka zaten kime anlatacağım?"

Atının yularını peykenin destek direğine bağladı. Küçük dükkâna girdi. Ceviz yazıhanenin sağındaki hasırlı alçak sedire oturdu. Heybesini yanına koydu. Namık Efendi'nin uzattığı tabakadan cigara sararken davasını anlattı. Hasmı köyün muhtarı Huysuzoğlu'ydu. Ona ait bir arsanın üzerine Ali Hoca vaktiyle bir bina yaptırmıştı. Şimdi o, neden sonra bu binayı kabullenmeye kalkıyordu. Hâlbuki bina kimin ise, yer de onun demekti...

Namık Efendi kır sakalını kaşıdı. Gözlüğünün üstünden bakarak, "Sen haksızsın, Ali Hoca!" dedi.

"Haksız mıyım?"

"Evet."

"Hayır, ben haklıyım. Neye binayı yaparken sesini çıkarmamış?"

"Çıkarmasın."

"Ben haklı olduğumu biliyorum, Namık Efendi. Davadan vazgeçmem."

"Kaybedeceksin!"

"Edeyim, zarar yok. Ama davadan vazgeçmem."

Namık Efendi haksız davaları almazdı. Ali Hoca'nın vekâlet teklifini reddetmek istiyordu. Fakat "Bozoyuk" köyünün halkı otuz senelik müşterileriydi. Eşek ahırını beller gibi onun dükkânını bellemişler, hükümetteki her işleri için ona müracaatı âdet edinmişlerdi. Kışlık zahiresi de hemen hemen tamamıyla oradan gelirdi. Nihayet, "Pekâla, senin bu işine bakayım. Kaybedince bana darılmayacaksın!" dedi.

"Darılmam, ama neye kaybedeceksin?"

"Çünkü haksızsın."

"Hâkime güzel bir koç göndersem?"

"Ne?.."

"O vakit davayı kazanamaz mıyım?"

"O vakit hiç şüphesiz kaybedersin işte!"

"Niçin?"

"Yeni hâkim senin bildiğin adamlardan değil..."

"..."

Ali Hoca avukatının heyecanını anlayamıyordu. Ondan yeni hâkimin methini uzun uzadıya dinledi. Bu zat rüşvetin, hediyenin korkunç bir düşmanıymış! En haklı davacı kendisine rüşvet vermeye teşebbüs etse o saatte onu haksız çıkarırmış!

Ali Hoca, "Allah böyle doğruları dünya yüzünden eksik etmesin!" diye dua etti. Namık Efendi, "Amin, amin!" dedi.

Davaya, doğruluğa dair bir saat kadar konuştular. Vekâlet için anlaştılar. Avukat ümitsizdi. Bu işi hatır için alıyordu. Haksızlık o kadar meydanda idi ki...

* * *

İki hafta sonra, aynı saatte Ali Hoca yeşil boyalı dükkânın kapısında göründü. Namık Efendi bir arzuhal yazıyordu. Gözlüğünün üstünden müşterisini görünce güldü.

"Hoş geldin be! Ne dersin, davayı kazandık!" dedi. Bu kadar haksız bir hükmü hâkimin nasıl verdiğine bir haftadır şaşıyordu. Ali Hoca soğukkanla, "Benim gönderdiğim koç sayesinde kazandık!" cevabını verdi.

"Ne!.. Sen hâkime bir koç mu gönderdin?"

"Evet."

"Buna cesaret ettin ha..."

"Evet, ama, sen bana 'Rüşvet düşmanıdır, kim hediye verirse haksız çıkar' dememiş miydin?"

"Evet."

"Ben de koçu gönderirken kendi ismimi vermedim."

"Ya ne yaptın?"

"Hasmım Muhtar Huysuzoğlu'nun ismini verdim."

"..."

İhtiyar avukatın kalem elinden düştü. Arkasına dayandı. Karşısında parlayan minimini siyah gözlere bakakaldı. Meydandaki büyük çınar ağaçlarının derin fısıltıları, kapıda ayakta duran Ali Hoca'nın yanlarından, tepesinden, bacaklarının arasından giriyor, duvarlarına eski vilâyet gazeteleri yapıştırılmış dükkâncığın içini dolduruyordu...

Zaman, Sayı: 267, 1 Kânun-ı sani [Ocak] 1335/1919, s. 2.

Kısa Hikâyeler

Devletin Menfaati Uğruna

Mukaddime

Sevgili karilerim, size yemin ederim ki[1] *bu hikâyeyi ben uydurmuyorum. Geçmiş zaman... Eski bir tarih kitabında mı okudum, yeni bir hikâye mecmuasında mı, yoksa açık bir romanda mı? İyice hatırımda kalmamış! Hatırımda iyice kalan şey yalnız vakanın esası "ferd"in "cemiyet" uğrunda vaktiyle ne derecelere kadar fedakârlıkta bulunduğunu bunun kadar nefis bir surette gösterecek tarihî bir misal yoktur sanıyorum! Bugün işte yeni yeni devletler, yeni yeni cemiyetler doğarken "faydalı olur" ümidiyle şu okuyacağınız satırları yazmağa kalktım.*

Okuduktan sonra "Sanat, sanat içindir!" itikadıyla "hisseden kıssa" çıkarmasanız bile, eğlenmiş olursunuz. Sevgili karilerim, eğlenmek de zaten bir nevi fayda değil mi?

Birinci Fasıl

Evvel zamanda... Avrupa'nın, zannedersem her on kilometre murabbaına iki hükümdar isabet eden, bol müstebitli bir tarafında gayet ihtiyar bir kral vardı. Elmaslı tacının altında lüle lüle sarkan gür beyaz saçları, yürürken ayaklarına dolaşan beyaz sakalları içinde balmumundan yapılmış ilâhî bir resim gibi daima sessiz yaşar, devleti adaletle, şefkatle, mürüvvetle idare ederdi. Muharebeyi sevmediğinden memleketinin sulh peri-

1 Vallahi, billahi, tallahi... (Ö. S.).

si zamanında hiç seyahate çıkmamıştı! Tebaasının işi gücü yemek, içmek, oynamak, eğlenmekti! Yazın tarlalarda, bağlarda, bahçelerde insan, inek, eşek, köpek, kaz, tavuk, ördek sürüleri çifter çifter, hep bir arada sevişirler, kışın meyhanelerde, evlerde, kulübelerde çalgı sesleri, aşk naraları sabahlara kadar coşar, bir saniye durup dinmezdi.

Fakat bu kadar mesut bir memleketin teselli kabul etmez, ağır, acı bir kederi vardı. Bütün halk; ihtiyar genç, erkek kadın, çoluk çocuk herkes en coşkun cümbüşler esnasında bile birdenbire dururlar, sararırlar, ağlamağa, hıçkırmağa başlarlardı. Umumî gözyaşlarının sıcak bir çağlayanı andıran şırıltıları içinde daima bu feryat işitilirdi: "Ah, niçin bizim bir veliahtımız yok!"

İkinci Fasıl

İhtiyar kral sarayının bir ıhlamur ormanına bakan merasim salonundaki tunç ayaklı altın tahtında oturuyordu. Başmabeyinci yerlere eğilerek başvekilin huzura kabul olunmasını istirham ettiğini söyledi. Devletin politikası o kadar yolunda idi ki... kral başvekilini ancak senede bir iki defa bayramlarda, seyranlarda görürdü. Taaccüp etti. "Gelsin bakalım!" dedi.

Bir dakika sonra içeriye kendinden ihtiyar kambur bir adam girdi. Bu, Avrupa'nın en büyük diplomatıydı. Asya hükümdarları bile ona nameler gönderiyorlar, reyinden istifade ediyorlardı. Tahtın önüne ilerledi. Diz çöktü. Hükümdarının beyaz sakalları içinden uzanan sarı elini öptü.

"Haşmetmeap!" dedi, "Sizi gayet mühim bir mesele için taciz ediyorum."

"Ne gibi? Bir muharebe ihtimali mi?"

"Hayır."

"Komşularımızla siyasetimiz mükemmel. Dahilde asayiş, bereket, zenginlik yolunda. Başka mühim ne olabilir?"

"Gayet mühim bir mesele!"

"Nedir, söyle bakalım?"

İhtiyar başvekilin çipil gözlerinden hüngür hüngür yaşlar boşanıyor, minimini bir nehir gibi tahtın altın basamaklarından akıyordu.

"Haşmetmeap! Bugün doksan sekiz yaşına girdiniz. Ölüm gayet aceleci bir afettir. Bir gün vakitsiz olarak siz âdil hükümdarımızı bizim elimizden alıverir. Veliahtımız yok! Allah göstermesin, sizin ruhunuz göklere uçarsa yerde kalacak zavallı tebaanızın hâli ne olacak? Memlekete, komşularımız hücum edecek. Vatanı pay edecekler. Kaç asırdır hanedanınız sayesinde sükûn içinde, asayiş içinde yaşayan devletimiz mahvolacak. Gülmekten, oynamaktan, zevk sürmekten başka bir şey bilmeyen milletimiz vahşî kumandanların emirleri altına girecek. Muharebelere sürülecek. Sokaklarımız siyah esvaplı dullarla, öksüzlerle, evlâtlarını kaybetmiş analarla dolacak..."

Başvekil hem ağlıyor, hem bülbül gibi nutkunu söylüyordu. O söyledikçe ihtiyar kral kendi ölümünden sonra mesut devletinin nasıl parçalanacağını, sevgili tebaasının nasıl komşu devletlerin ordularına asker olacağını düşünüyordu. Başvekilin nutkunu kesti, sordu: "Bu felâketin önüne nasıl geçebiliriz?"

"Gayet kolay haşmetmeap!"

"Nasıl?"

"Sevgili kraliçemiz dünyaya hemen bir veliahtçık getirsinler. Fakat nasıl? Artık..."

O asırda Avrupa'nın en büyük diplomatı olan başvekil yavaş yavaş doğruldu. Elleriyle kralın saçlarını dalga dalga ayırdı. Kulağını buldu. Ağzını yaklaştırdı. Söylediğini Allah'la kraldan başka kimse duymadı.

"Fakat..."

"Fakatı makatı yok haşmetmeap! Devletin âli menfaati uğruna!"

"Kraliçeyi bilirsin. Bir melâikedir. Ona nasıl bu teklifi edebilirim?"

"Evet kraliçemiz bir melâikedir, haşmetmeap! Melâikelerden daha saf, daha temiz, daha ulvîdir. Fakat mukaddes devletimizin istikbali ancak buna bağlı. Devletin âli menfaati bugün böyle icap ediyor..."

İhtiyar kral düşünüyor, büyük diplomat söylüyor, söylüyor, şark hükümdarlarının analarını, kardeşlerini, evlâtlarını devletlerinin âli menfaati uğrunda koyun gibi bizzat boğazlamak fedakârlığına bile katlandıklarını anlatıyordu. Şimdi bir devle-

tin, bir milletin hayatı, saadeti, bekası kraliçenin fedakârlığına bağlı kalmıştı. Yoksa...

Kral, "Pekâlâ! Bir kere kendisine açayım" dedi. "Fakat... Hayır, mümkün değil... kabul etmez. Hatta dünyanın bekası buna bağlı olsa, yine kabul etmez. O bir melâikedir!"

"Evet melâikedir, haşmetmeap! Melâike olduğu için kabul edecek, bir devleti, bir milleti mahvolmaktan kurtaracak!" [16]

"Pekâlâ..."

Başvekil kralın elini öptü. Dışarı çıkıyordu. Kral tekrar sordu: "Fakat kiminle?"

Diplomatın gözyaşları artık dinmişti. Pembe dantelli yenleriyle ıslak beyaz sakallarını silerek cevap verdi: "Sarayınızda o kadar mabeyinci, general, prens, kont kullarınız var. Kraliçe efendimiz hazretleri hangi kulunu arzu buyururlarsa..."

Üçüncü Fasıl

Kraliçe duvarları, tavanı, döşemeleri altın kakma zambaklarla işlenmiş küçücük samimî yatak odasında, patlıcan rengi ipekten kabarık bir divana uzanmış, kalçalarını ovduruyordu. Kapı vuruldu.

"Giriniz."

"..."

Ovan kız fırladı. Kraliçe doğruldu. Yarım çıplaktı. Önüne kapadığı tül ropdöşambr, kopmuş iri melâike kanatlarına benziyordu. Çok sevdiği kocasının böyle hiç beklenilmeden gelmesine şaştı.

"Buyurun!" dedi. Henüz on yedi buçuk yaşında pembe, beyaz, saf, masum bir civandı. Kral divanın kenarına oturdu. Hizmetçi kız dışarı çıktı.

"Sevgilim, böyle üşümüyor musun? Hava çok soğuk!"

"Hayır haşmetmeap! Hatta yanıyorum! Tutuşuyorum!"

Bir iki dakika kadar şundan bundan, havadan sudan bahsettiler. Minimini kraliçe kocasında bir fevkalâdelik görüyordu. Eskiden hiç lâkırdı söylemeyen bu ihtiyar şimdi şakıyordu. "Acaba memleketin doktorları yeni bir ilâç mı keşfettiler" diye düşündü. Fakat nihayet lâf siyasiyata gelince zannında yanıl-

dığını anladı. Kral hanedanının kutsiyetini, devletin tarihinde oynadığı rolü, uzun uzun hikâye etti. Kendi ölürse kaç asırdır mesut yaşayan bu memleket komşuların yağmasına uğrayacak, sevgili tebaası komşu ordulara asker membaı olacaktı. Söylerken gözlerinden yaşlar akıyordu.

"Memleketin, devletin bekası senin elinde..." dedi. Kraliçe şaştı: "Nasıl haşmetmeap?"

"Hemen bir veliahtçık doğursan hanedanım zeval bulmayacak."

"Fakat bu sizin..."

"Hayır senin elinde!"

"Fakat, şey..."

Kral kalktı. Kraliçenin gür kumral, dağınık saçlarını titrek elleriyle kaldırdı. Minimini pembe kulağına öpecek gibi yaklaştı. Başvekilin kendi kulağına fısıldadıklarını yavaşça tekrarladı. Söylediğini Allah'la kraliçeden başka kimse duymadı.

"Ah mümkün değil, mümkün değil..."

"Fakat..."

"Beni öldürünüz. Başka bir prenses alınız."

"Fakat..."

"Hayır, mümkün değil, yapamam. Ölmek bence daha hayırlı..."

Masum kraliçe kendi gözyaşlarıyla baştan aşağı banyo etti. O kadar şiddetli ağlıyordu ki... ıslanan tül gömleği pembe vücuduna yapıştı, bir buhar gibi kayboldu. İhtiyar kral ona teselli veriyor, devletin âli menfaati için fedakârlıkta bulunmasının ulviyetini anlata anlata bitiremiyordu. Nihayet gözlerindeki yaşlar bitince kraliçe istenilen fedakârlığa razı oldu. Önünde diz çökmüş yalvaran kocasının elmaslı tacını okşadı.

"Kalkınız! Devlet uğruna her şey feda..." dedi. Doğruldu, koştu, tuvalet odasından bir silecek aldı. Gözyaşlarıyla yıkanan vücudunu kurularken, "Fakat hizmetime kimi tayin edeceksiniz?" diye sordu.

"Saraydan, kimi istersen, meleğim..."

"Kimi?"

"Meselâ Prens Habezizika'yı... Gayet ketumdur!"

"Ketumdur! Fakat hizmetinden bir netice çıkmaz."

"Mabeyinci Kont Şodaref'i."

"Onun da."

"Marki dö Brad'ı."

"Geçiniz, o da nafiledir haşmetmeap!"

"Eey, Vikont dö Loryan..."

"Hayır, onun hizmeti de boşa gider."

Kral mabeyn[2] erkânından kırk tane kadar asilzade saydı. Kraliçe hep "Nafile, hizmetinden bir netice çıkmaz!" diye reddediyordu.

Muhterem kral, "Fakat ne biliyorsun, sevgilim!" dedi. Kraliçe demin bütün vücudunu ıslatan masum gözyaşlarını kuruladığı mavi ipek silecekle yüzünü kapayarak, "Heyhat! İki senedir, ben onların hepsini tecrübe ettim" cevabını verdi.

"!!!"

Kral, devletin âlî menfaati uğrunda bir defa değil, kendi haberi yokken kırk defadan ziyade fedakârlığa katlanmış olan bu mukaddes vücuda, bu beyaz melâikeye bakakaldı. Evet, başvekilin mukaddes endişesini o işte daha evvel duymuş, hem hiç vakit geçirmemişti. Meftunluğundan, memnunluğundan tatlı bir heyecan içinde kaldı. Titriyordu.

"O hâlde sevgilim, hizmetine dışardan birini vereceğiz."

"Hayır, yine saraydan!"

Kral saray erkânından ismini saymadığı bir adam hatırlamıyordu.

"Pekâlâ! Fakat kimi? Sen söyle!"

"Hassa bölüğündeki Çavuş Fernand'ı."

"Ne?"

"Evet onu isterim."

"Dev Fernand'ı ha?.."

"Evet."

"Fakat sevgilim o bu odaya sığmaz, boyu iki buçuk metredir. O bir yerlere sığmaz. O bir alâmettir."

"Olsun. Olsun..."

İhtiyar kral yine "Pekâlâ!" dedi.

2 Burada "saray" anlamında.

Hatime

Dokuz ay, on gün, yedi saat sonra merhum kraliçe doğurdu. Fakat bir tane değil... İki prens birden! Artık halkın saadetine payan yoktu. Hanedanın bu ikiz goncasını o kadar sevdiler ki... hiçbir vakit birini öbürüne tercih edemediler. Hangisi büyük, hangisi küçük... belirsizdi. İkisi de aynı miktarda veliahtlık hukukunu haizdi. Kral öldükten sonra küçücük devletin şark tarafına biri, garp tarafına biri hükümdar oldu. Bu iki kardeş hükümdar birbiriyle hiç geçinemediler. Bütün hayatlarını muharebeyle geçirdiler. Babalarının, cetlerinin devirlerinde sulh içinde yaşayan sakin ahali onların sayelerinde ikiye ayrılıp boğuşmağa koyuldu; onların sayelerinde ayrı ayrı iki düşman milletmiş gibi Avrupa tarihinin en dövüşken bir unsuru hâline girdi!

Diken, Sayı: 5, 1 Kânun-ı sani [Ocak] 1919, s. 15-16.

Hayırlı Bir Fal

Bu vaka hakikaten geçen hafta Beşiktaş'ta cereyan etmiştir.

Hoca Mehmet Bey - Yetmiş yaşında, dünyadan elini eteğini çekmiş eski bir falcı. Ne gazeteleri okur, ne hâdisatı takip eder. Vükelânın, fırkaların, devletlerin ilâh... isimlerini bile bilmez. Ak sakallı şık bir adam - Müşteri! 60 yaşında var yok...

Bahçe üstüne alaturka sedir döşeli, zemini mısır hasırı kaplı, biraz alçak tavanlı loş bir oda... Köşede Hoca Mehmet Bey oturur.

İçeri giren müşteri eteğini öptükten sonra, müşteri: "Ah efendim, pek dardayım. Düşmez kalkmaz bir Allah! Müşkül bir iş için sizi tasdî etmeğe geldim."

Falcı: "Söyle, nedir bakalım?"

"Gaipte birisi için soracağım."

"Pekâlâ, ismi?"

"Enver köleniz."

"Babasınınki?"

"Hacı Ahmet kulunuz..."

"Anasının ismi?"

"Ayşe cariyeniz..."

"Beş dakika sabredin, hepsini inşallah söylerim..."

(İhtiyar falcı yanındaki rahleden sarı bir defter çeker, divitini açar. Bir saz kalem çıkarır. Remil dökmeğe başlar. O döktükçe müşteri heyecanını, merakını saklayamaz. Kımıldar durur.)

Falcı: "Ooo! Pek acayip bir fal! Fakir, kırk yıldır remil, fal bakarım. Böylesine şahit olmadım. İşte ilk defa remil eşkâli hem müspet hem menfi zuhur ediyor! Remil kaidesinde bunun pek az zuhur ettiği rivayet olunur. Sâirüddinü'l-ba'l (Sardanapal) zamanında böyle bir remil düştüğü tarihlerde yazılıdır. El-ıyazü bîllâh..."

"Aman efendim, pek meraklı şeyler söylüyorsunuz. Lütfen izah buyurunuz, merakımdan..."

"Patlayacak mısın? Acele etme. Dinle, bak. Enver'de talih hem âli, hem süflî! Servet hem harikulade, hem hiç! Asalet hem yüksek, hem alçak! İlim ve irfan hem var, hem yok! Şöhreti hem nimet, hem âfet! Hem cesur, hem korkak! Hem sadık, hem yalancı!.. Daha ne söyleyeyim? Bunların hepsi hem müspet, hem menfi şekillerle aynı şahısta tezahür ediyor! Fakir bunları nasıl tevil edeyim? İçinden çıkılmaz bir mana!"

Müşteri: "Aman efendim, Şimdiki hâlde nerede?"

"Uzak bir yerde! Büyük endişe içinde! "

"Avdet edecek mi?"

"Hay, hay... Hem gelecek, hem getirecekler! Hem de tantana ile getirecekler."

"Ya sonra?.."

"Sonra da... Biraz kîl ü kalden sonra yine teali ümidi kuvvetli."

Müşteri sevinir, yüzü güler, yanakları kızarır. Ellerini ovuşturarak: "Aman efendim, eksik olmayınız, kurbanınız olayım. Ne lütuf-kârsınız! Ne hayırlı şeyler haber veriyorsunuz!"

"Evet yine teali ümidi var... diyorum."

(Falcı tekrar remil rakamlarını gözden geçirir.)

Müşteri: "Fakat efendim bu kadar talihsizliğe uğramış bir zavallı için yeni baştan teali ümidi! Ne keramet buyuruyorsunuz... Bendeniz onun babasıyım."

Falcı: "Öyle mi? Maşallah, maşallah, çok iyi! Ben keramet falan söylemiyorum. Remil ne diyorsa onu söylüyorum. İşte 'âkıbetü'l-ukba' hanesi! Pek vazıh görünüyor: Her hâlde mutlak bir teali var. Ama bu teali manen değil, cismen..."

Müşteri: "Ne demek efendim?"

Falcı:

"Şöyle yerden iki karış kadar bir yükselme..."

"Ne?"

"Evet, nihayet yerden dört beş karış kadar bir teali... diyorum."

"!!!"

"..."

Müşteri sapsarı kesilir, gözünün önüne yerden dört-beş karış kadar yükselmiş fidan boylu şanlı şerefli kahraman evlâdının hayali gelmiş gibi titrer. Falcı sırlar içinde nadiren zuhur eden bu müspetli menfili remili tekrar gözden geçirerek daha meçhul, daha müthiş şeyler görüyormuş gibi, "Estağfurullah, estağfurullah! Euzübillâh... lânetullahi aleyh... Ya lâîn! Ya mel'ûn!.." diye ürkerek, gözlerini açarak söylenmeğe başlar!

Camsab

Diken, Sayı: 6, 9 Kânun-ı sani [Ocak] 1335/1919, s. 2.

Kısa Hikâye

Nokta

Büyükada o gece bir cennetti!
Ay doğunca her tarafı nur etti.

Nizam Yolu[1] pek tenhaydı.
İkimiz yavaş yavaş yürüyorduk.

Gök, deniz, çamlar, evler, köşkler, hepsi uykuda.
Bir vücutsuz gölge gibi her ada...

Sağ kolumla onun ince belini
Kucakladım, tutarak bir elini.

Dil'e[2] giden dik yokuşa gelince
Durdu. Baktı bana hazin, derince

Bir nazarla: "Söyle, dedi, gündüzden
Bu geceyi daha parlak halk eden

Şair midir? Maksadı ne?" - "Ah, dedim,
Aşk için bir dekor yapmak!.." Eğildim,

Billur gibi gerdanından öpmeğe
Başlayınca, hiddetlendi...

1 Büyükada'da bir cadde.
2 Nizam Yolu Caddesi'nin sonunda, Heybeliada'ya doğru uzanan burun.

"Yanlış, yanlış! Bu olur şey değil! Azizim, bu olamaz!.." diye inşadını kestim.

Meşhur genç şair, mavi baygın gözlerini menekşe rengi maroken defterinden kaldırdı, sordu: "Niçin?"

"Çünkü orda bir nokta var!" dedim. Anlamadı. Tekrar şiirine baktı. Sonra gülümsedi.

"Heyhat!" dedi, "Siz de mahdut fikirli bir muharrirmişsiniz! 'Hiddet'i kazara 'hı' ile yazdığıma dikkat ettiniz ha!.. 'Ha', 'hı' yanlışına ehemmiyet veriyorsunuz. Yaver-i hass-ı hazret-i şehriyarî, sabık başkumandanlık erkân-ı harbiye reisi, esbak harbiye nazırı, hürriyet kahramanı Enver Paşa bile 'ha'ların üzerine nokta kordu..."

"Hayır" dedim, "hiddeti 'hı' ile yazdığınızı görmedim bile..."

"Eey?"

"Hem ben de sizin gibi bir yeni imlâ taraftarıyım. Enver Paşa'yı takdir ederim. İsterseniz 'ha'ların üzerine bir değil, iki değil, hatta bir avuç nokta koyunuz!"

"O hâlde ne noktasından bahsediyorsunuz?"

"Polis noktasından!"

"???"

"Evet, o yokuşun başındaki küçücük karakolun her gece çıkardığı noktayı unutuyorsunuz. Hususiyle ay aydınlığında... Bu nöbetçi polis fırıl fırıl etrafına bakarken orada, siz sevgilinizi şapır şupur öpebilir misiniz? Hayır, azizim, hayır... Yanlış, yanlış! Bu olacak şey değil işte..." dedim.

"!!!!!.."

Diken, Sayı: 6, 9 Kânun-ı sani [Ocak] 1335/1919, s. 6.

Acıklı Bir Hikâye

İngiliz Edebiyatından intikal

Müthiş bir kış... Her taraf kar içinde... Dereler, tepeler donmuş! Tabiî, ağaçların yaprakları da dökülmüş... Ağaçları aklınıza getirmemize sebep, kendinizi kutb-ı şimalîde zannetmenizi temin etmektir. Çünkü orada fok balıkları, penguenler, Eskimolar bulunur. Fiyortlar da vardır. Tam kutup noktasında pusula deli olmuş gibi dönmeğe başlar. Nansen...

Sadede gelelim: Her taraf kar içinde demiştik... Kar, yalnız evlerin çatılarını, Himalaya, Alp, Ural dağlarını örtmez ya... Alçak yerleri de beyaz bir Acem halısı gibi kaplar. Alçak yerlerin arasında hatt-ı istivâ cihetlerini istisna etmek lâzımdır. Çünkü küre-i arz bir insana teşbih edilse, karnıyla sağrısı hatt-ı istivâ olmak icap eder. Bununla beraber bu insanı çok şişman tahayyül etmelidir ki, karın kısmı en fırlak cihetleri olabilsin! Hatt-ı istivâ, küre-i arzın en alçak yeri değil, bilakis en yüksek yeridir. O hâlde niçin üstüne kar yağmıyor? Bu mesele henüz ilmin gizli bir sırrıdır. Tıpkı kanser, tifüs, İspanyol nezlesi mikrobu gibi... Medeniyet bir gün terakki edince bu sebep de keşfedilecek! Biz sadedimize gelelim: Ne diyorduk? Kar yalnız çatıları örtmez, değil mi? Evet, yalnız çatıları örtmez. Sanki kiremit kaplı bir çatıymış gibi toprağın üstünü de örter.

Bu örtü bazen bir metreyi geçer. Bazı soğuk memleketlerde patates, yer elması gibi meyveler hayır, meyve değil zahireler, toprak altında kendi kendine yetişir. Galiba onların güneşe ihtiyaçları yoktur. Hem bir âlimin fikrine göre, bu nevi ne-

batat, arzın veremleriymiş! Belki dünyanın her tarafına verem bunlardan sirayet etmiştir. Sanatoryumlarda...

Pardon, yine sadede gelelim: Kar her tarafı beyaz bir keçe gibi örtmüştü. Toprak, gözle görülemiyordu. Toprağı görmek için karları süpürmek icap ederdi. Hâlbuki bu ameliye yalnız sokaklarda yapılır. Sokaklarsa kaldırım döşelidir. Üzerinde hiç yenecek bir şey bulunmaz. Gıdasını yerden alan hayvancıkların hâlini bir düşününüz! Bütün dünyanın yüzü şekersiz bir su dondurması kaplı... Bir avuç yeseler hemen donacaklar... İşte yeryüzü böyle feci bir şekilde iken, bir bahçenin orta yerinde, minimini serçecik titreyip duruyordu! Fakat korkusundan değil! Çünkü yalnız korku için titrenilmez! Küçük ayakları mercanlar gibi donmuştu. Bir haftadır bir şey yememişti. Son yediği şey, bahçeden geçen bir çocuğun elinden düşürdüğü pasta parçasıydı. Artık işte ölecekti. Azrail etrafında dolaşıyordu. Zavallı serçe o kadar aç, o kadar bî-ilâçtı ki... Açlıktan minimini ellerini, yani kanatlarını dizlerine vuruyor,

"Ölüyorum, ölüyorum!" diye ötmek istiyordu. Fakat ötemedi. Çünkü sesi çıkmadı. Ötmek için sese ihtiyaç vardı. Ses ciğerlerde biriken havanın boğaza çarpması demektir. Çarpmak bir kuvvet neticesidir! Kuvvet olmayınca hareket olmaz. Hareket de hayatın ta kendisidir. Eğer arz dönmezse kıyamet kopar. Güneş olduğu yerde dursa hemen söner. Dübb-i ekber yıldızı bile...

Şey, sadede gelelim: Ne diyorduk? Minimini serçecik açlıktan ölmek, soğuktan donmak üzere idi. Onun bu ümitsiz hâli bütün kâinatı yaratan Allah'ın gözünden kaçmadı. Fırtına, tipi, bora içinde zavallı mahlûkunun can çekişmekte olduğunu gördü. Oraya ağır yüklü bir sürücü atı gönderdi. Bu at kırmızıydı. Kuyruğunun ucu ile alnının orta yerinde beyaz lekeler vardı. İşte bu at serçenin bir metre yetmiş beş santimetre kadar uzağından geçiyorken, sanki ruhanî bir ilhama mazhar olmuş gibi, gayet hayırlı bir şey yaptı. Yani oraya bir kucak taze gübre bıraktı. "Gübre" deyip geçmeyiniz. İnsan için el, ayak; kuş için kanat, geyik için boynuz, vapur için baca, tayyare için pervane ne ise, "gübre" de ziraat için odur! Gübresiz ekip biçme olmaz. Eğer atlar, eşekler bu maddeyi bize ihsan etmemiş olsalar, buğ-

day yetişmez. Tarlalar cansız kalır. Tarlalar çöl olduktan sonra, biz de açlıktan mahvoluruz. Son zamanın âlimlerinden birkaçı sunî gübre imaline kalkmışlardı. Eğer muvaffak olsaydılar, tabiî atlar da gübre yapmaktan vazgeçerlerdi. Fakat o vakit ne yapacaklardı? Acaba yalnız asit ürik mi ifraz edeceklerdi? Neyse...

Biz yine sadede gelelim: Serçecik, bir metre yetmiş santimetre ötesinde gayet taze bir gübre yığınını görünce, mahmur gözlerini açtı. Tin tin sıçradı. Bu hafif beyaz bir duman çıkaran koyu sarı maddenin başına geçti. İçindeki arpaları birer birer topladı. "Topladı" deyince bir yere biriktirdi, sanmayınız. Topladıkça yuttu. Boş kursakçığı doldu, davul gibi şişti. Donan ayaklarına hareket geldi. Kanatlarını kımıldattı. Pırradak uçtu. Bahçenin yanındaki dama kondu. Avazı çıktığı kadar ötmeğe başladı: "Cık, cık, cık..."

Bu esnada bahçeye bir çocuk çıktı. Elinde bir av tüfeği vardı. Damın üzerinde "cik, cik" diye öten serçeye baktı. Tüfeği kaldırdı. Cilâlı, ceviz tahtasından mamul dipçiği sağ omzunun uyluk kemiğine dayadı. Onun bu vaziyetini serçe görmüyor, ha bire, "Cık, cık, cık!.." diye ötüyordu.

Çocuk güzel bir nişan aldı. Sağ elinin şahadet parmağının ilk boğumuyla tetiği çekti: Bum.... Serçecik vuruldu. Ölüsü karların üzerine düştü!

Kıssadan hisse:

İnsan bir (...) yediği zaman damın üzerine çıkıp bağırmamalıdır!

Zaman, Sayı: 282, 16 Kânun-ı sani [Ocak] 1335/1919, s. 2.

Nişanlılar

Ruhumda ilâhî bir ateş olmadığı için mi, yoksa müspet ilimlerle pek gençken uğraşmağa başladığımdan mı, her nedense, ben "aşk" denen heyecanı hiçbir vakit duyamadım. Bununla beraber "Aşk yoktur!" iddiasını güdenlerden değilim. Hatta on, on beş sene evvel yazdığım bir sonenin bir beytini hatırlıyorum. Doğrudan doğruya aşka hitap ederken:

Başka şâirlerin hayalinde
Seni gördüm ve eyledim tebcil.[1]

demişim! Leylâ ile Mecnun, Kerem, Âşık Garip, Romeo - Juliet, Manon Lescaut, Raphael, Marguerite Gaultier, Paul ve Virginie, Graziella... daha birçok aşk kahramanları, gözyaşlarıyla, elemleriyle, saadetleriyle, fedakârlıklarıyla yadımda hâlâ yaşarlar. Kafamın içindeki mantık çerçevesini daima kırmaya, parçalamaya çalışan romantik bir ihtirasım vardır! Yalnız kaldığım zamanlar, ay aydınlığında tek bir gölge gibi dolaşan yapışık çiftler, derin ormanlar içinde, gizli beyaz köşklere saklanmış sevgililer tahayyül ederim.

Hayatımda en büyük emelim "derin bir aşk romanı" yazmaktır. On senedir böyle bir esere kaç defa başladım! Fakat hep birinci fasıllarda iflâs ediyordum. Tenkit hassam, görünmez bir profesör gibi, içimden akseden hitabıyla homurdanma-

1 Ömer Seyfettin, "Ey Aşk" (*Genç Kalemler*, Sayı: 4, 26 Mayıs 1327/8 Haziran 1911, s. 68) başlıklı şiirini kastediyor.

ğa başlıyor: "Hey budala! Âşık Kerem devrinde miyiz?" diyordu. Evet, Âşık Kerem devrinde yaşamıyorduk. Fakat ruhlarıyla o devri yaşayanlar yok muydu? Halktaki bedbin "deha"nın, "Evlenme aşkın mezarıdır! Aşk bir rüyadır, uyuduğumuz kadar sürer" filân... gibi mesellerini hayatlarıyla yalana çıkaran vücutlar yok muydu? Ben on beş senedir birbirinden ayrılmayan bir çift tanıyordum. Hayalimin en ateşli zamanında, beyaz bir ayın gümüş gibi erittiği Moda Koyu'nda, küçük bir sandalda, onları öpüşürken görmüştüm. O vakit daha pek gençtiler. Hele kadın âdeta bir çocuktu. Aman ya Rabbi! Seneler ne insafsız bir hızla geçti! Kim olduklarını bilmediğim bu âşıklar büyüdüler. Değiştiler. Kız âdeta otuzluk bir kadın oldu. Erkeğin saçları ağardı. Yüzü tunçlaştı. Kendilerine her rast gelişimde bir romancı gözüyle dikkat ederim. Değişmeyen yalnız aşklarıydı! On beş sene evvelki gibi daha konuşacak sözleri bitmemişti! Gezerken birbirlerine sokuluşlarında, birbirlerine bakışlarında öyle ezelî bir hararet vardı ki... Nihayet bu çiftin hayatlarını öğrenip yazmayı kurdum. "İşte derin bir aşk romanı!" diyordum. Geçen yazı Boğaziçi'nde geçirdiğim için onları göremedim. Dün Camsap bana yemeğe gelmişti. Gevezelikle şarabı çok kaçırdık! Kafamızın dumanı dağılsın diye dışarı çıktık. Fenerbahçe'ye doğru yürüdük. Hava çok güzel, fakat biraz serindi. Bana, ortadaki selvi ağaçlarıyla daima ruhları uçmuş harap bir mezaristan hissini veren bahçe tenha idi. Fener kulesine giden yolu takip ediyorduk. Ansızın onları gördüm. Sanki birdenbire peyda oluvermişlerdi. Kadının arkasında beyaz yünden geniş bir manto vardı. Kocasıyla, hayır, hayır, âşığıyla birbirlerine sokulmuşlar, dem çeker gibi kumru jestleriyle konuşarak bizden tarafa geliyorlardı.

"Ah, işte..." dedim. Camsap, "Ne var?" diye sordu.

"Mevzularım!"

"Ne mevzuları!.."

Bize doğru gelen çifti gösterdim. On beş senedir onları nasıl tanıdığımı, evlenip ihtiyarlık yoluna girmeğe başladıkları hâlde yine eski aşklarının ezelî hararetlerini nasıl kaybetmediklerini, yirminci asrın ortasında eski Kurûn-ı vusta temayülünü nasıl yaşattıklarını, "Birleşme aşkın mezarıdır!" iftirasını

nasıl yalana çıkardıklarını vecd ile anlatıyordum. Yanımızdan geçerlerken sustum. Erkeğin saçları bembeyazdı. Temiz, koyu, yeşil paltosunun altında biraz yorgun gibiydi. Fakat gözleri ne parlak, ne dinçti! Camsap, "Sen bunların kim olduklarını biliyor musun?" diye gülümsedi.

"Mevzularım!" dedim, "Hayatlarını iyice tahkik edeceğim. Sonra yazacağım."

"Ben sana anlatayım da yaz!" dedi.

"Ne! Sen kendilerini tanıyor musun?"

"Tanıyorum. Kızın babası köşk komşumuz..."

Nefis bir şiir dinleyecekmişim gibi tatlı bir heyecan duydum.

"Anlat bakayım" dedim, "izdivaç nasıl aşka mezar olmamış!" Camsap tekrar güldü.

"Onlar daha evlenmediler yahu!" dedi.

"Ne..."

"Evet, daha nişanlıdırlar..."

"On beş seneden beri?"

"Hayır, on seneden beri..."

"O kadar seviştikleri hâlde neye birleşmediler?"

"İşte böyle aşklarının sürmesine sebep kızın babası!"

"Açık söyle, anlamıyorum" dedim.

Camsap güldü. Dedi ki: "Erkeğin adı Muhsin Bey'dir! Gayet züğürt bir zavallı! On beş sene evvel bu kızla sevişir, nişanlanırlar. Fakat kızın babası çok zengin! Aynı zamanda, eski 'züğürde kız vermemek' itikadını taşıyan bir adam! 'Ne vakit bir iş bulur, para kazanır, güzel bir ev açarsa nikâhı kıyarım!' der. Muhsin Bey'de metelik ne gezer! Tabiî bu teklifi yapamaz. Kız da inatçı! Yahut başka bir sebep var. Nişanlısından vazgeçmez."

"Bari Muhsin Bey bir iş bulaydı!" dedim.

Camsap tekrar güldü: "İşte kızı bulmuş ya... Onun bütün ümidi bu izdivaçta! Tahsili yok. Memur olamaz. Hiçbir şeye aklı ermez. Ne vakit nişanlısıyla evlenirse cebi para görecek!"

"Ne vakit evlenecekler!"

"Allah bilir! Kızın babası turp gibi! Yakınlarda değil, uzaklarda bile öleceğe benzemiyor. Kızı bilmem ama, Muhsin on beş sene daha bekleyebilir."

"Ah, nasıl bekler? Boşa gidecek bütün bir hayat!" diye başımı salladım.

Camsap, "Sen budalasın be!" dedi. "Yüz bin lira bu... Ben böyle bir şey bulsam yirmi sene kavuk sallamağa, otuz sene nişanlılığa, kuru kuruya lâfla sevişme angaryasına katlanırım be!"

"..."

Arkama döndüm. Aşk romanımın kahramanlarını aradım. Adalar tarafındaki kıyıda bir ağacın dibine oturmuşlardı. Renkli iki taş gibi hareketsiz duruyorlardı. Birdenbire fena hâlde canım sıkıldı. En sevdiği kıymetli yadigârını haberi yokken çaldırmış bir adamın teselli kabul etmez elemini duydum.

"Dönelim, üşüyorum!" dedim. Camsap razı oldu. Eve gelinceye kadar yolda hep romantik mevzular için hayattaki hakikî şahısları kahraman diye almanın ne münasebetsiz bir şey olduğunu düşündüm.

İçimden "Ah, ey aşk! Ey aşk! Sen yalnız şairlerin hayalinde misin?" diyordum.

Zaman, Sayı: 285, 19 Kânun-ı sani [Ocak] 1335/1919, s. 2.

Antiseptik

Minimini, güzel, şeytan Bedia'yı ailesi büyük bir adama vermek istiyordu. Hâlbuki o iki senedir, Tıbbiye talebesinden olan kuzeniyle işi pişirmişti. Kendini almak arzu eden bu büyük adam tek gözlüklü şık bir sefirdi. "Kırkında var, yok..." diyorlardı. Bedia daha on yedisine girmemişti. Annesinin, babasının, haminnesinin ısrarlarına biraz karşı geldi. Ağladı, sızladı. Ama nihayet mağlûp oldu.

"Ben koca herifi ne yapayım? Elli sene Avrupa'da balolarda sürtmüş!" dedikçe, "Halt etmişsin! Otuz sekiz yaşında! Koca dediğin böyle olur. Fenerbahçe kulübünde top oynayan oğlanlara mı varacaksın?" cevabını alıyordu. Nişan günü köşke bütün aile efradı çağrılacaktı. Fakat bir gün evvel kuzen geldi, Bedia ile yalnız kaldılar. Evvelâ dargın dargın bakıştılar. Sonra Namık, "Yazık sana Bedia!" dedi, "Büyük baban yerinde bir adama varıyorsun."

"Amma mübalâğa ha..."

"Mübalâğa değil! Bir asır yaşında, boyalı bir ihtiyar işte!"

"Ne yapayım? Annemin, babamın büyüklük merakı var. Damatları sefir olacak. Hem annem kırk yaşında bile olmadığına yemin ediyor."

"Allah belâsını versin! Bir asır yaşında diyorum. Senin miden nasıl alıyor?.."

"Ben o kadar ihtiyar bulmuyorum. Abanoz gibi siyah düzgün bıyıklar! Tepesi çıplak ama bu da zekâya delâlet eder!"

Namık güldü.

"Anlaşıldı" dedi, "sen abanoz bıyıklara vurulmuşsun! Bu bıyıklar abanoz olmayıp fildişi gibi beyaz olsa yine varır mıydın?"

"Varmazdım. Hatta beyaz bıyıklı değil, kır bıyıklı olsa yine varmazdım."

Namık biraz düşündü. Sefir karısı olmak, ecnebi payitahtlarda hürmet, medeniyet görmek hülyasıyla şimdiden kabına sığmayan Bedia fıkırdayıp duruyordu.

Namık dedi ki: "Bende tılsımlı bir su var; onunla nişanlının bıyıklarını yıkatabilirsen bir asır yaşında olduğunu sana söyleyecek. O vakit de varacak mısın?"

"Gevezeliği bırak. Nasıl su o?"

"Bir antiseptik..."

"Nasıl yıkatayım?"

"Gayet kolay! Yarın daha nişan merasimi yapılmazdan evvel onunla yalnız kal."

Bedia bir kahkaha attı: "Eey?"

"Herifi azdır. Seni öpmeye kalkışsın."

"Sonra?"

"De ki: 'Ben meraklıyım. Evvelâ dudaklarınızı şu antiseptikle yıkayınız. Sonra istediğiniz kadar müstakbel zevcenizi öpünüz.'"

Bedia ellerini çırptı. "Aman, şu antiseptiği getir" dedi, "ona ilk defa tam bir Fransız kadını gibi çok eksantrik gözükmek isterim!"

* * *

Nişan olacağı gün köşke bütün davetliler gelmişti. Namık Bedia'ya zarif bir şişe verdi. "İşte antiseptik! Haydi gayret!" dedi. Bedia bu teşyîden şuh bir heyecan duydu. Eksantrik görünmek en birinci düşüncesiydi. Ne yaptı, yaptı, sefirle salonun yanındaki küçük odada yalnız kaldı. Zavallı diplomatın elini tuttu. Saçlarını okşadı. Dizine süründü. Aşktan maşktan bahsetti. Zavallıyı iyice azdırdı. Diplomat gül yanağına kondurmak için abanoz bıyıklarını uzatırken, "Rica ederim" dedi, "uslu durunuz."

"Ah..."

"Ben meraklıyım. Dudaklarınızı yıkayınız. İstediğiniz kadar öpünüz. Ben artık sizin değil miyim?"

"..."

Cevap beklemeden koştu. Dışarı çıktı. Namık'ın verdiği şişeyi getirdi.

"Şurada, pencerenin önünde..." dedi. İştihası kabarmış diplomat, bu şuh emre hemen itaat etti. Bedia'nın eline döktüğü suyla güle güle, ağzını, bıyıklarını yıkadı. Sonra cebinden çıkardığı ipek mendille kuruladı. Bedia birdenbire "Aaa...!" diye haykırdı.

"Ne var ruhum?"

"Hiç!"

Öpmek için yaklaştı. Bedia bir sinir darbesine uğramış gibi katılırcasına gülüyordu. Kahkahalarının teşennücü içinde minimini parmağıyla "Buradan, buradan!" diye parlak alnını gösterdi. Diplomat, bu pembe alnı koklayarak öptü. Bedia azıcık sükûnet bulunca, "Siz benim pederimsiniz?" dedi.

"Ne demek sevgilim!"

"Şu aynaya bakınız! Hayaliniz size cevap verecek..." Avrupa'da kadınların eksantrikliğine çok alışmış olan diplomat hiç şaşırmadı. Döndü, aynaya baktı. Kendini tanıyamadı. Abanoz bıyıkları fildişi gibi bembeyaz olmuştu. Sarardı. Morardı. Sonra hâlâ pencerenin yanında gülen Bedia'ya feci bir nazarla baktı.

"Hain!" dedi. Burnu kanıyormuş gibi mendili ağzına tutarak salonun ortasından hızla geçti. Portmantodan fesini kaptı. Tek gözlüğünü düşürdü. Bastonunu alamadı. Kendini bahçeye attı. Deli gibi köşkten uzaklaştı! Müstakbel damatlarının böyle nişandan evvel birdenbire kaçışına hiçbir mana veremeyen aile halkı hâlâ pencerenin dibinde gülen Bedia'nın başına toplandılar.

"Ne yaptın, ne oldu?" diyorlardı. Bedia, "Hiçbir şey yapmadım. Bu şişedeki su kaçırdı. Benim kabahatim yok" cevabını verdi. Annesi hiddetinden titriyordu.

"O su ne? Çılgın!"

Bu sefer Namık cevap verdi. "Yengeciğim! Hiç beyaz olmayan güzel, kumral saçlarınıza siz de biraz sürünüz. Ne olduğunu anlarsınız!" dedi.

Diken, Sayı: 7, 23 Kânun-ı sani [Ocak] 1919, s. 6.

Hikâye

Tos!

İki saattir eski geyik postu seccadesinin üstünde "salât ü selâm" çeken Fatma Hanım, tüneğinden inecek bir anaç tavuk edasıyla ayağa kalkınca birdenbire hiddetlendi. Pencereden gözü nasılsa bahçeye kaçmıştı.

"La havle velâ kuvvete illâ billâh..."[1] dedi. Başını salladı. "Estağfurullah, estağfurullah" diye geğirdi. İşte yine kocası onun kurbanlığıyla uğraşıyor, bu mübarek hayvanı kızdırıyor, zavallıya tos vurduruyordu.

* * *

Fatma Hanım'ın yedi ceddi de hacı hocaydı. Sarıklılar içinde doğmuş, sarıklılar içinde büyümüştü. Çok sofuydu. Çok zengindi. Bir kassam kızı olan annesiyle bir şeyhülislâm oğlu olan babasından kendisine, Erenköy ahalisinin "hesapsız..." dedikleri bir miras kalmıştı. On dönümlük koca bir bahçenin ortasında süslü beyaz bir türbeye benzeyen küçük köşkünde sessiz sedasız oturuyor, gece gündüz ibadet ediyor, paralarını tekkelere, dervişlere, fakirlere, mollalara, öksüzlere dağıtıyordu. Hiç dışarı çıkmıyor,

"Gâvurlukları görüp günaha girmekten korkarım" diyordu. Onun nazarında yüzlerini açan, yeldirme giyen, sinemaya, çarşıya, tiyatroya giden her kadın gâvurdu.

1 Kudret ve kuvvet yalnız Allah'tadır (Can sıkıcı hâller karşısında sabır dilemek anlamında kullanılır).

Evine yalnız sofu ahbapları, ana dostu ihtiyar kadınlar gelirler; ramazan, kandil, kadir geceleri ölülerinin canı şerefine verdiği ziyafetlerde bulunurlar, meşhur güzel sesli hafız Saime['ye] tanesini beşer liraya okuttuğu mevlitleri[2] dinlerlerdi. Kırk yaşına yaklaştığı hâlde henüz Allah ona evlât ihsan etmemişti. Daima kocasını hatırlar, "Elbet bunda bir hikmet var!" der, asla meyus olmazdı. Dualarında hep hayırlı, dindar evlât isterdi. Fakat, fakat kocası... Ah bu, işte onun yegâne derdi idi. Aynı zamanda dayısının oğlu olan bu adam çekilir şeylerden değildi. Ama "ehline itaat ibadetin en büyüğü" idi. Ne yapacaktı? Her münasebetsizliğine tahammül ediyordu. İşte ona varalı hemen yirmi sene oluyordu, daha hiçbir işin ucunu tutmamıştı. Dur bugün, dur yarın... Hep hazırdan yiyor, içiyor, her gün Fatma Hanım'ın bin türlü bahanelerle parasını çekiyor, zavallının iratlarında oturan kiracılarla uğraşarak kırmadığı koz, çevirmediği dolap kalmıyordu. Fatma Hanım onun yaptıklarının hep farkında idi.

Fakat renk vermiyor, sabrın, tahammülün de bir ibadet olduğunu bildiği için, büyük bir sevap işliyormuş gibi, sevine sevine susuyordu. Kalbi o kadar temiz, o kadar hayırsever, o kadar sofu idi ki uzaktan yakından kendini tanıyanlar, "Bu insan değil, bir melâike!" derlerdi. Evlerinin içinde bile namaz bezini çıkarmaz, kocasını abdestsiz yatağa almaz, "besmele"siz bir şey yapmaz, "ya Rabbi şükür!"süz hiçbir iş bitirmezdi. Hatta Erenköyü'nün ihtiyar, eski kibar takımından kadınları Balkan bozgunluğunda ona müracaat etmişlerdi. Biliyorlardı ki o ne istese Allah hemen verir...

"Fatma Hanım, dua et de bizim asker gâvuru bozsun!" dediler. Lâkin o korktu. Allah'ın işine karışılır mıydı? Çünkü Allah ne yaparsa iyi yapardı. Artık kadınlar sokaklara açık saçık çıkıyorlardı. Camiler cemaatsizlikten çın çın ötüyordu. Küçük çocuklara şapka giydiriliyordu. Yarın ihtimal ki bu zavallı yavrucukları sünnet de ettirmeyeceklerdi. İşte bütün bu fenalıklara kızan Allah gâvurlarıyla bizim terbiyemizi veriyordu. Zelzele, yangın, kıtlık, zulüm, muharebe, kolera, veba Allah'ın en meşhur cezalarıydı.

2 Süleyman Çelebi'nin meşhur eseri kastediliyor.

Bize gönderdiği dört kitapta kendine isyan eden, emirlerini dinlemeyen milletleri hep bu cezalarla tedip ettiğini söylemiyor muydu? Mütenekkiren –yani tebdil olarak– memleketlerinden geçen melâikelere karşı yaptıkları o rezilce tecavüz için "Lut" kavmini yerlere geçirmemiş miydi? Çok şükür artık melâikeler evvel zamandaki gibi yeryüzüne inmiyorlardı. Yoksa şimdi İstanbul'un yerlerinde yeller eser; öyle ufacık göller değil, nihayetsiz ummanlar dalgalanırdı.

Fatma Hanım kocasının bile "başına, kendisini imtihan için Allah tarafından gönderilmiş" hususî bir belâ olduğuna inanırdı. Bu ilâhî imtihanda tam numara almak hırsıyla onun her şeyine tahammül ediyordu. Ama iki hâli vardı ki... bunları hatırlayınca göğsü daralır, "Estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah" diye tespihinin imamesini çenesine dayar, gözlerini kapar, ateşsiz bir cehennemin, tutuşturup da yakmayan azaplarını duyardı. Evinde anadan ve babadan kalma ihtiyar, emektar bir Arap aşçısından başka, on yedi yaşında, tombul, beyaz, oynak bir ahretliği vardı. Her gün beş vakitte abdest aldırıp dizinin dibinden ayırmadığı, durmadan namaz kıldırdığı, Kur'an okutturduğu bu kıza kocası iyi bir gözle bakmıyordu. Bunu görüyor, bunu anlıyordu. Kız ne vakit onunla yalnız kalsa hemen alı al, moru mor kesilirdi. Bir gün de ihtiyar aşçısı Nuruşeb, "Size bir şey söyleyeceğim hanımefendi, bu sabah bahçenin nihayetindeki çam ağaçlarının altında efendinin Makbule'yi sıkıp sıkıp limona çevirdiğini görünce..." diye bir hikâyeye başlarken "Sus, sus..." diye haykırmıştı. Onun ömründe kulakları böyle fena bir şey işitmemişti. Aşçıyı susturdu. Fakat Makbule'yi de bir daha limon hâline geçmemesi için gözünün önünden ayırmaz oldu. Geceleyin yatarken onu üzerinden kitliyor, sabah namazına kalktığı vakit açıyor, her işi gözünün önünde gördürüyordu.

Kocası dışarıda ne halt ederse etsin, o kadar gücüne gitmeyecekti. Ama evin içinde... bu ne korkunç bir rezaletti! Aklına geldikçe yüreği atmağa başlar; "Allah'ım, beni ne dehşetli imtihan ediyorsun!" diye dişlerini sıkar, dudaklarını büzer, yine gözyaşlarını akıtmazdı. Kocası, kızdan sonra kurbanlığa da musallat olmuştu. Buna da çok canı sıkılıyordu. Dört beş

sene evvel bir camide vaaz dinlerken kurban edilecek koyunun daha kuzu iken alınarak evde beslenmesinin sevaplarını duymuş, hemen en iyi cinsten bir kuzu aldırmıştı. Bunu üç sene, bahçede eliyle besledi. Fındık, üzüm, kestane yedirdi. Gün aşırı mis sabunlarıyla yıkadı. Boynuna aynalı tasmalar taktı. Âdeta kurbanlık koyun onun evlâdı makamına kaim oldu. Büyüdü, semirdi, koca bir koç hâline girdi.

Her kurban bayramında onu kesmeğe kıyamıyor, "İnşallah gelecek seneye..." diye çarşıdan başka koyunlar aldırıyordu. Fakat bir gün nasıl olsa kesecekti. Çünkü bu Allah'a bir hediye olacaktı. İbrahim Aleyhisselâm kendi gözbebeği evlâdını bile Allah'ından esirgememişti. Evvelden her sabah gider, kurbanlığı okşar, koklar, öper, onun yumuşak, kar gibi temiz ve beyaz sırtında Sırat Köprüsü'nü nasıl rahat rahat geçeceğini tahayyül ederdi. Ama şimdi artık bu saadetten mahrumdu. Çünkü kurbanlığın yanına kimse yaklaşamıyordu. Huysuz, münasebetsiz kocası, bu melek gibi uslu hayvanın ahlâkını bozmuş, tosa alıştırmıştı. Bahçeye birisi çıktı mı hemen kurbanlık üzerine atılıyor, karnına, kafasına, neresine rast gelirse gerilip gerilip tos vurmağa başlıyor, yere düşürünce bile hırsını alamıyor, düşenin köpek gibi eteklerini, saçlarını ısırıyordu. Artık onu gündüzleri zincirle bahçenin bir köşesine bağlıyorlar, yalnız geceleri el ayak çekildikten sonra bahçeye salıverebiliyorlardı.

İşte ikindi tesbihinden sonra seccadesinden kalkan Fatma Hanım pencereden kocasının yine kurbanlığa tos yaptırdığını görmüştü. Münasebetsiz adam gecelik entarisinin eteklerini toplamış, koçun başına dokunarak geri geri sıçrıyordu.

"Tos, tos, haydi tos..." diye hayvancığı delirtiyordu. Ne vakit kocasını böyle kurbanlıkla uğraşırken görse aklına zehirli, pis cehennem meyvaları hâlinde sarı sarı, sıkılmış, mıncığı çıkarılmış birçok limon yığınları gelir, ne vakit sofrada, mutfakta, sokakta, manavda, gezdiricide limon görse yüreği çarpmağa başlar, kocasının arsız arsız "tos, tos, haydi tos..." dediğini işitir gibi olurdu.

Onun Makbule'yle kurbanlığa karşı yaptığını hiçbir türlü hazmedemiyordu. İnkisarda bulunsa Allah'ın hemen kabul edeceğinden emindi. Ama kalbi o kadar iyiydi ki kimseye ken-

disinden bir fenalık geldiğini istemez, "Estağfurullah, estağfurullah..." diye geğirir dururdu.

Ama işte bugün... nasıl oldu bilinmez, birdenbire fena hâlde hiddetlendi. O kadar ki hatta geğirmedi. Kırk beş yaşında kelli felli bir efendiye şu mübarek hayvanı azdırmak yakışır mıydı? Sonra...

Yine hayaline küfe küfe sıkılmış çürük limon kabukları döküldü.

Ah evet, hele bu hiç dayanılacak bir şey değildi. Bu ne müşkül bir imtihandı? Fatma Hanım bir dakika evvel kalktığı geyik postu seccadesinin üstüne tekrar çöktü. Gözlerinden yaşlar akıyordu. Ellerini kaldırdı. Gözlerini yukarı dikti. Hiddet onu o kadar şaşırtmıştı ki artık Allah'ın işine karışmış olacağını bile düşünmemişti.

"Büyük Allah'ım, şu adamı yaptığı şeylerden fena hâlde utandır. Başka bir şey dilemem!" dedi. Kalkmadı, ta güneş batıncaya kadar, akşam namazı vakti gelinceye kadar "salât ü selâm"larına devam etti. [Sayı: 300]

Aradan bir hafta geçmedi...

Yine bir kandil gecesiydi. Fatma Hanım sofu ahbaplarına mevlit ziyafeti veriyordu. Yemekler yenmiş, kahveler içilmiş, akşam namazı kılınmıştı. Mor bir gündüz gibi parlak, mehtaplı bir yaz gecesiydi. Uzaklardan bülbül sesleri geliyordu. Köşkün alt kattaki geniş sofasına yumuşak şal örneği minderler serilmiş, bahçeye çıkan büyük camekânlı kapının ta karşısına Hafız Saime Molla'nın sedefli ceviz rahlesi kurulmuştu. Davetliler hizmet eden başörtülü sofu komşu kızlarından maada, yirmi yedi hanım idi. Hepsi hacı, hoca, ulema karılarıydı. Hepsinin yemenili başlarında yeşil başörtüleri vardı. Alafrangaya benzer hiçbir şey, hiçbir tuvalet göze çarpmıyordu. Camekânın önünde beyaz keten örtülü büyücek bir masa konulmuştu. Bu masanın üstünde sürahi sürahi şerbetler, irili ufaklı bardaklar, tabak tabak şekerlemeler, şekerler duruyordu. Saime Molla rahlesine geçti. Kitabını açtı, gözünü ovuşturdu. Öksürdü. Bütün davetliler ruhanî bir fısıltı içinde toplandılar. Duvarlardaki yaldızlı büyük harflerle

yazılmış *Garîk-i bahr-i isyanım, Dahîlek ya Resullallah.*[3] *Tevekkeltü taalâllah,*[4] *Li hamsetün etfaha*[5] ve ilh... gibi levhalar alev alev yanan lâmbaların aydınlığıyla sanki daha ziyade büyüyor, daha ziyade parlıyor, bu sade sofaya muhteşem bir mabet şeklini veriyordu. Tam mevlit okunmağa başlanacaktı. Fatma Hanım hemen bir göz gezdirdi. Makbule meydanda yoktu. Kapının yanında divan duran Nuruşeb'e doğru yürüdü. Yavaşça "Kız nerede?" diye sordu.

"Dışarıda."

"Niçin içeri girmiyor?"

"Bilmem!"

Fakat Fatma Hanım biliyordu. Burnuna keskin bir limon kokusu geldi. Hemen dışarı fırladı. Makbule'yi orada ayakta duruyor gördü.

"Kız niçin içeri girmiyorsun?" dedi. Makbule ezildi, büzüldü, boynunu büktü: "Hiç..."

"Haydi gir içeri diyorum!"

"Giremem ki..."

"Niçin?"

"...."

"Söyle niçin?" diyorum.

Kız daha ziyade ezildi. Büzüldü. Boynunu büktü. Ağlar gibi ıslak bir sesle, koluyla yüzünü kapayarak, utancından hanıma arkasını dönerek "Kirliyim!" dedi.

"Hay Allah müstahakını versin!"

Şimdi Fatma Hanım ne yapacaktı; mevlit okunan yere bu pis kız sokulamazdı. Günahtı. Yukarıya gönderse efendi var... Sonra Nuruşeb'i de nöbetçi gibi kızın yanına bıraksa... Buna da emniyet edemiyordu. İhtiyar Arap hemen uyuyuverirdi.

3 "İsyan ve günah denizine batmışım ey Allah'ın Resûl'ü, senin şefaatine sığınırım (Lâedri)" anlamında.

4 "Allah'a havale ettim" anlamında, Pir Sultan Abdal'ın bir nakarat mısraı.

5 Abdülkadir Geylanî'nin Ehl-i beyt sevgisini dile getiren

"Lî hamsetûn utfîu bihâ harren lev bi'l-hâtıme
El Mustafâ ve'l-Mürtezâ v'ebnâhûmâ ve'l-Fâtıma!

beytinden iktibas. Türkçesi: Benim için, kendileriyle en koyu alevi bile söndürdüğüm beş (değerli) insan vardır: Mustafa, Murtaza (Hz. Ali), onların iki oğlu (Hasan ve Hüseyin) ve Fatıma!

"Haydi buradan çabuk çabuk bahçeye çık. Sofanın camekân kapısına gel. Kapıyı aralık et. Başını sok. *Mevlid*'i dinle. Vücudun dışarıda kalsın. Gözlerini bana dik. Hiç ayırma. Sakın savuşayım deme. Tövbe olsun seni çok fena ederim..." dedi. Tekrar sofaya girdi. Yavaş yavaş rahlenin yanındaki minderine gitti. "Estağfurullah, estağfurullah" diye diz çöktü. Bir dakika sonra karşıki camekândaki bahçe kapısı usulca açıldı. Aralığından Makbule'nin başı göründü. *Mevlit* başladı:

Tanrı adın....

.....

.....

Saime Molla'nın sesi o kadar yanık, o kadar müessirdi ki herkes hüngür hüngür ağlıyordu. Fatma Hanım da hıçkırıyordu. Fakat gözünü kapının aralığında asılı bir maske gibi duran Makbule'nin suratından da ayırmıyordu.

* * *

Yukarıdaki aşağıdaki odaların hepsini arayan efendi Makbule'yi bulamayınca, bahçeye çıktı. *Mevlit* okunurken dışarıda kalabilmek için bu "aybaşı" planını kendisi kurmuştu.

"Demek bizimki yutmadı..." dedi. Canı sıkıldı. Ayın on dördü her tarafı beyaz, mor sislerle dolduruyordu. Durdu. Açık başını uzun uzadıya kaşıdı. Bol gecelik entarisinin içine pembe görünmez bir el gibi ılık bir serinlik giriyor, her tarafını kaşıyor, kaşındırıyordu. Yürüdü. Önünde, gölgesi de siyah yuvarlak bir halı gibi yürüyordu. Haberi olmadan, gölgesine basa basa, yine kurbanlık koçun yanına gitti. Can sıkıntısından patlayacak gibiydi. Bir haftadan beri hep bu mevlidi düşünmüş, hep bu fırsatı beklemişti. Nihaî bir hareketle koçun zincirini çözdü. Elini göstererek "Tos, tos, haydi tos..." diye hayvancağızı kızdırmağa başladı. Parlak ay, sıcak gece koça da pek fena tesir etmişti. Gündüzdekinden ziyade hiddetleniyor, şaha kalkıyor, üç dört arşın geri giderek dehşetli toslar vuruyordu. Efendinin elleri acıdı. "Ulan, bu akşam sen de azmışsın galiba!" diye güç belâ boynuzlarından yakaladı. Tekrar kazığına zincirledi. Geri döndü. Gerindi. Havaya baktı. Ay katılacak gibi gülüyor, arsız bir mahalle çocuğu yılışıklığıyla sanki ona, "Aldın mı gü-

müşü?.." diyordu. Sıkıntıdan patlayacaktı. Bütün vücudunu bir ateş kapladı. Köşke doğru döndü. Camlı kapıda birisinin durduğunu gördü.

"Bu acaba kim, bir misafir mi?" diye düşündü. Fakat misafirin dışarıda ne işi olabilirdi? Yavaş yavaş yürüdü. Dalgınlıkla koçun zincirini kazığına iyice takamamıştı. Koç da arkasından gelmeğe başladı. Bundan haberi yoktu. Kafasız bir vücut gördü. "Tuhaf şey! Tuhaf şey!" diyordu. Daha yaklaştı. Makbule'nin tombul vücudunu kısa etekli beyaz entarisinden tanıdı. İlerledi. Kalbi çarpıyor, camlı kapının aralığından ruhları ürpertecek derecede lâtif, mukaddes bir ahenk fışkırıyordu:

Geldi bir ak kuş kanadıyla

.....

.....

Elini uzattı. Bu "Kesikbaş" değil, başı kesik, canlı bir vücuttu. Dokundu. Makbule'nin birdenbire ödü kopacaktı. Bağırmak istedi. Fakat hanımın gözü ta gözünün içindeydi. Cesaret edemedi. Nefesi durdu. Titremeğe başladı. Efendinin yavaşça "Sus, sus, haydi sus..." dediğini duyunca bir anda korkusu geçti. Ferahladı.

Fakat efendinin arkasındaki azgın koç iyice Türkçe bilmediğinden, Makbule'yi ferahlatan bu sözleri: "Tos, tos, haydi tos..."

Anlamıştı.

Birdenbire fena hâlde gazaplandı. Geriledi, geriledi, geriledi. Dört arşından şaha kalkarak efendinin kaba etlerine öyle müthiş bir tos indirdi ki... şangur, şungur, kapının allı yeşilli bütün camları kırıldı. Paldır, küldür devrilen içerdeki şerbet, şeker masasının üstüne evvelâ ödü kopan zavallı Makbule, onun üstüne de ne olduğunu anlamayan, gözleri çerçevesinden fırlamış bîçare efendi cansız bir ceset gibi yığıldı. Mevlid'in ruhanî tesiriyle ruhları gayr-i nâsûtî yüksekliklere uçmuş bulunan davetliler, bu nagehanî gürültüden korkunç manzaradan birdenbire abdestleri bozulmuş, şaşkın, perişan, avazları çıktığı kadar haykırışmağa başlamışlardı. Duasının bu kadar dehşetle kabul olunduğunu gören Fatma Hanım, hemen şak diye bayılmıştı. Camekânın, camların kırılmasından, kadınların bağrış-

malarından daha beter hiddetlenen kurbanlık koç ise hâlâ hızını alamıyor, yere serdiği efendiyle Makbule'nin üzerine çıkmış, birinin eteklerini bırakıp ötekinin saçlarını yakalıyor, ikisini de didik didik ediyordu.

Zaman, Sayı: 299, 2 Şubat 1335 [1919], s. 2;
Sayı: 300, 3 Şubat 1335 [1919], s. 2.

Deve

Mestan Ağa doğduğu büyüdüğü Edirne'de "Çingane" olarak yaşamağa tahammül edemedi. Gurbet diyarında "Arap" gibi dolaşmağa karar verdi. Yüzü, yağlı karadan koyu bir renkteydi. Beyazı sapsarı olan gözleri pek büyük, pek parlaktı. Çember bir sakal bıraktı. Başına bir abanî sarık sardı. İstanbul'a geldi. Adını "Abdülmennan" koymuştu. Atpazarı'nda, eşek alış verişinde herkes onu hacı zannediyordu. Çinganeliğini belli etmemek için daima taassup taslar, beş vakit namazlarını kalabalık camilerde kılar, ayakta besmelesiz su içmez, ezanı işitince "Aziz Allah, şefaat ya Resulallah" diye hemen sözünü keserdi. Bütün hülyası biraz para yapıp uzak bir Anadolu kasabasında garip bir Mekkeli gibi yerleşmek, beyaz bir Türk kızıyla evlenerek şu kötü Çinganelikten yakayı adamakıllı sıyırmaktı. İstanbul bu niyeti için tehlikeliydi. Edirne'den sık sık gelip giden oluyordu. Bursa'ya düştü. Orasını da emin bulmadı. Nihayet Çanakkale'ye indi. Sanatı cambazlıktı. Epeyce kâr etti. Kısa cübbesinin altında milliyetinin yegâne yadigârı gibi sakladığı uzun kırmızı bir kuşağı vardı. Bu kuşağın içindeki meşin kemer sucuklaştı. Kasaba halkıyla çabucacık ahbap oldu. Beş vakit namazlarını yine camide kılıyordu. Her fırsatta etrafındakilere sofuluğunu gösteriyor, en inanmadığı şeylere inanırmış gibi görünüyordu. Hiç Rumeli'ye benzemeyen Anadolu'nun tuhafına giden bir şeysi de "develer"iydi. Kırk yaşına kadar Edirne'den dışarı çıkmamış, ömründe deve görmemişti. İçinden; "Şurada yerleşir, ev bark edinirsem, üzerine binip gezmek için bir deve alayım!" derdi. Dar sokaklardan, önle-

rinde bir eşek, iki tarafa adım adım baygın baygın bakarak geçen bu mübarek hayvanlar çok hoşuna gidiyordu. Bir gün camide vaazı dinler gibi yapıp kendi işlerine dair derin bir dalga geçerken birdenbire "deve" ismini işitti. Kulak kabarttı. Yüksek kürsünün üstünde, göze görünmez bir adamla kavga ediyormuş gibi çırpınan, ağzı köpürerek önündeki kara kaplı kitaba yumruk indiren hoca bu hayvanın mübarekliğinden, tekinsizliğinden bahsediyordu.

Diyordu ki: "Ağalar! O cennet mahlûkudur. Az yer, çok taşır. Hazret-i Ali efendimizin tabutunu alıp götürdü. Nereye? Allah bilir... Ne kadar yük vurulsa zarar yoktur. Ama sakın ola üstüne binmemeli. Ha melâikeye binmişsin, ha deveye! Deveye yalnız Kâbe'ye giderken binmek caizdir. Kâbe yolunun gayrısında deveye binen maazallah hemen çarpılır. Eti kemiği birbirine karışır!"

Cemaat, evvelâ kumanda verilmiş gibi, hep birden ağızlarını açmış dinliyor, hoca, devenin yağını, yününü, gübresini uzun uzadıya methediyordu. Kurnaz Mestan içinden "Ben dolma yutmam! Kâbe'ye giderken binilsin de başka yere giderken neden binilmesin? Hoca atıyor!" dedi. Cemaat vaazdan dağılınca o da yattığı haneye doğru yürüdü. Hava çok sıcak değildi. Haneye girmedi. Kasabanın dışına çıktı. Ekinleri yetişmiş tarlaların arasında yürümeğe başladı. Bir gün kendisinin de böyle toprağı olacak, serserilikten, çergeden, yersizlikten, yurtsuzluktan kurtulacaktı. İlerde itibarlı bir adam gibi bu kasabada geçireceği rahat, şerefli hayatı düşüne düşüne giderken birdenbire bir tarlanın kenarında minimini sarı bir dağ gördü. Durdu, baktı. Gülümsedi. Bu genç bir deve idi. Semeri yoktu. Çok tüylü kamburu meydandaydı. Sürmeli gözleriyle şaşkın şaşkın bakınıyordu. Mestan deveyi bu kadar yakından görmemişti. Yürüdü. Daha ziyade yaklaştı. Eliyle kamburunu okşamağa başladı. Pamuk gibi yumuşaktı. Hiç ürkmüyor, öyle hareketsiz, duruyordu. Mestan parmaklarını tarak gibi bu güzel kamburun sık tüylerine daldırdı. Sıcaktı. Birdenbire içinde garip bir arzu doğdu; buraya çıkıp oturmak! Aklına yarım saat evvel vaazcı hocanın söyledikleri geldi. Yüzünü buruşturdu. Düşündü. İçinden kendi kendine sordu: "Şuracığa binsem ne olur sanki?"

"Bineyim be!.."

"Ya hocanın dediği?"

"Haydi budala! O Türkleri kandırıyor, hep yayan yürüsünler diye..."

"?.."

"!.."

Yağlı kara ensesini kaşıdı. Dünyada hiçbir şeye inanmaz, inanır gibi göründüğü şeylere hep için için gülerdi. Attan, eşekten farkı olmayan bir hayvana binince insan nasıl çarpılabilirdi? Çarpılmak neydi? Hem şimdiye kadar kim çarpılmıştı? Ömründe hiçbir çarpık adam gördüğünü hatırlayamıyordu. Alay ederek: "Ya destur!" dedi. Euzüyle karışık bir besmele çekti. Yatmış devenin sırtına sıçradı. Yumuşak kamburun üstüne yerleşirken bu sakin yığın canlanıverdi. Ayağa kalktı. Mestan düşmemek için sık tüylere bütün kuvvetiyle sarıldı. Aşağısını, yüksek bir minarenin tepesindeymiş gibi pek derin gördü. Deve ayaklarını açtı. Bir silkindi. Bir daha silkindi. Üstündeki ağırlığı düşüremeyince koşmağa başladı. Mestan'ın korkudan ödü kopmuştu. Avazı çıktığı kadar bağırıyordu. Onun bağırmasından bütün bütün huylanan deve, demin kenarında yattığı buğday tarlasını dört dönüyor, başakları dümdüz ediyordu. Yarım saat uzakta bir top ağacın altında uyuyan çiftçiler Mestan'ın acı feryatlarıyla uyandılar. Ellerinde birer orak sapı, kudurmuş gibi sıçramağa başlayan deveye koştular. Önlediler. Güç belâ durdurttular.

Mestan, "Allah sizden razı olsun! Düşseydim parça parça olacaktım. Beni indiriverin..." dedi.

"İn hınzır fellâh!"

Bu üç çiftçi bozulan tarlanın sahipleriydi. Hepsinin gözleri dönmüştü. Mestan'ı ayağından çektiler. "Ne hakla devene bizim tarlamızı çiğnetiyorsun uğursuz Araboğlu!" diye gebertinceye kadar dövdüler.

Tekmelerin, tokatların, orak saplarının altında Mestan bir kelime bile söyleyemedi. O dayak yerken deve yola çıkmış, aynı hızla uzaklaşmıştı. Çiftçiler ölmüş sandıkları Mestan'ın cesedini götürüp uzak bir hendeğe attılar.

* * *

...Ertesi akşam kendine gelen Mestan yerinden kımıldayamadı. Hakikaten kemikleri etlerine karışmıştı. Ağzından burnundan gelen kanlarla yüzü kıpkırmızı idi. Ufukta güneşin battığı yere, Rumeli'ye doğru zorla gözlerini çevirdi. Hazin hazin baktı. Yürüyecek hâli olsa kasabaya bile uğramadan İstanbul'un yolunu tutacak, hemen Edirne'ye kapağı atacaktı. "Ah Çinganelik!" diye mırıldandı. Evet bu bir saadetti. Ne gidilecek Kâbe'si ne de üstüne binilince çarpılacak tekinsiz mübarek bir hayvanı vardı!

Diken, Sayı: 8, 6 Şubat 1919, s. 6.

Küçük Hikâye

Acaba Ne İdi?

Çıkardıkları gün hemen döndüğü Toptaşı Tımarhanesi'nden Cabi Efendi'yi kabul etmemişlerdi. O vakit, şuursuz geçen dört sene zarfında tedahülde kalmış zekâsı milyonlarca beygir kuvvetinde bir elektrik fevvâresi gibi parladı. Uslu akıllı İstanbul'a geçti. Daha mahalleye gelmeden dört senedir olup biten şeylerin esaslarını yolda tamamıyla anlamış gibiydi. Eve gelince oğlunu sordu. Odaya kazara bir dızdız girince tepesinde şarapnel patlamış gibi korkup dışarı kaçan bu kahramanın ihtiyat zabiti olduğunu, Irak cephesinde bir hücum taburunda bölük kumandanı bulunduğunu duyunca "Lâ havle..." çekerek gülümsedi. Sonra bir hafta kadar umumî vaziyeti tayinle uğraştı. Muhtelif semtlerde seyahatler etti. Tenha sokaklarda gezdi. Ücra kahvelerde oturdu. Tekkelere girdi. Viranelerde yemek için ot toplayan kimsesiz, çaresiz kadınlarla [133] konuştu. "Mücessem bir kimya muamması"na benzeyen vesika ekmeklerine günlerce, irili ufaklı, pertavsızlarla baktı. Hatta bir gün tahlil ettirmeye bile kalktı. Gittiği meşhur kimyagerin baba dostuydu. Onun mahallede geçen çocukluğunu biliyordu. Evvelden biraz ahmaktı. Kerrat cetvelini bir türlü ezberleyemediği için mektepte adını "beş kere beş, dübeş" koymuşlardı. Şimdi İstanbul'un en büyük, en muhterem bir âlimiydi. Ekmeği iyice muayene ettikten sonra, "Bunun içinde bir şey var... var, evet var ama ne acaba?" dedi.

Cabi Efendi, "Siz söyleyiniz oğlum, ne var?" deyince birden "Bir şey değil!" cevabını aldı. Şaşırdı. Sol gözünü kırparak sordu: "Ne dediniz, bir şey mi değil?"

"Evet bir şey değil, bir şey değil. Birçok şeyler var!"

"Meselâ birincisi buğday... İkincisi arpa... Sonra daha neler var?"

Meşhur kimyager bu sualin karşısında, hakikati inkâr olunmuş bir zahit gibi doğruldu.

"Hâşâ! Bir fiske buğday unu yok!" diye haykırdı. Elindeki siyah kütleyi eviriyor, çeviriyor, şaşırıyordu.

Cabi Efendi bu zengin sanatkâra "vesika ekmeğini daha ilk defa mı gördüğünü" sormaktan kendini menedemedi. Onun seferberlikten beri ekmekleri hizmet ettiği hastaneden aldığını, şimdiye kadar hiç vesika ekmeği görmediğini duyunca daha beter şaşırdı. Vatandaşlarının her gün geveleyip geveleyip de yutmağa çalıştığı şeyi göremeyecek kadar kendisiyle meşgul olan bu âlim şüphesiz mutaasıp bir "iş bölümü" mütehassısıydı. İtirazdan çekindi. İçinden "Aferin koca dübeş sana..." diyerek kalktı. Kaçtı.

Müsrif zannettiği karısı evin hayatını, kendisi yokken, en akıllı adamlar gibi zamaneye uydurmuştu. Sofraya yağsız bulgur lapasıyla bol bol su konuyordu. Hafta başı idareyi yine eline alınca, Cabi Efendi hiç bu listeyi bozmadı. "Görmeden bir şeye inanmak", mesleği değilken, Hindistan fakirlerinin yıllarca bir avuç pirinçle yaşayabildiklerine artık inanıyor, "Zahar insanı besleyen su olacak!" diyor, sonra ilk ceddimizin sudan çıkma "balık azmanları" olduğunu iddia eden meşhur nazariyeyi hatırlıyordu.

Gel zaman git zaman, ama çok değil, az bir müddet içinde Cabi Efendi parasızlığa, açlığa çıplaklığa alıştı. Artık onun için tabiî hayat yoksulluktu. İratlarından aldığı kâğıt liralar eski gümüş çeyreklerin yerini bile tutamıyordu. Mahallenin en fakirlerinden daha ziyade fakirleşmişti. Muhit, telâkkiler, kıyafetler hiç dört sene evvelkileri andırmıyordu. Eski karanlık kahvehanenin isli peykelerinde "eyyam ağaları" namı verilen yeni türeme bir sınıfa semtten de birçokları karışmış, Şişli'ye göç etmişlerdi. Avrupa'da, Amerika'da olduğu gibi frankla, dolarla değil, rayiç akçe lira ile birkaç defa "arşı milyoner" olan bu eyyam ağalarından tanıdıkları hep sefiller, ümmîler, ipten kazıktan kurtulmuş baldırı çıplaklardı. İki ev aşırı malûl bir fa-

kir ihtiyarın Abdülvafi isminde bir oğlunu tanıyordu, iptidaiye mektebinde, abdesthane duvarlarına kötü şekiller çizdiği için kovulmuş, bir daha hiç okumamıştı. Tulumbacılık, sarhoşluk, dolandırıcılık mesleğiydi. Bir gece Samatya'dan sarhoş dönerken bir kireç kuyusuna düşmüş, yarı belinden aşağısı yanmıştı. Mahallece merhamet edildi. Mazbata yapıldı. Birkaç ay Guraba Hastahanesi'nde yatırıldı. Çıkınca yalancıktan rakıya tövbe etti.

Semtin muteberanından bir mümeyyiz bey hâline acıyarak kalemine yüz elli kuruş maaşla onu odacı almıştı. İşte, tımarhaneye gitmeden, odacı bıraktığı bu serseri herif, şimdi bilmem ne zade namı altında İstanbul'un en büyük zenginlerinden biriydi. On parasız işe girmiş, akla hayale gelmedik dalavereler çevirerek, gizli siyah çetelerle, âlî haydutlarla ortak olarak birkaç hafta içinde milyonlar kazanmıştı. Kahvehanede "Bulgur Palas, Şeker Palas, Fasulye Palas" diye şehrin dört bir tarafında yaptırdığı sarayları anlata anlata bitiremiyorlardı. Büyükada'da sürdürdüğü şahane hayat tıpkı mübalâğalı bir peri masalına benziyordu. Kayserili imamın askerden tart olma esrarkeş oğlu da kolayını bulup bir fırın ele geçirmiş, on beş, yirmi [134] apartman sahibi olmuştu. Eski zenginler, eski muteberan şimdi fülûs-ı ahmere muhtaç zavallılardı. Eski zavallılar, cahiller, sefiller nasıl zengin olmuşlarsa birtakım aptallar, budalalar, ahmaklar da birer mevki sahibi olmuşlardı. Semerci Niyazi'nin sıracalı bir oğlu vardı. Küçüklüğünde gayet fena bir şeye alıştığı için her gece ellerini sımsıkı boynuna bağlayıp yatağına arkası üstü yatırırlardı. Hayatını ancak böyle kurtarabilmişlerdi. Yirmi yaşına girdiği hâlde daha salyasını, sümüğünü toplayamıyor, kambur kambur, dirseklerine kadar elleri pantolonunun cebinde, cami avlularında, viranelerde dolaşıyordu. Harpten evvel iki lâfı bir araya getiremeyen bu aptalın gayet mühim bir müessesede müdürlük mevkiini ihraz ettiğini duyunca Cabi Efendi kulaklarına inanamadı. Kalktı. Söylenen daireye kadar gitti. Semercinin ahmak oğlunu gözleriyle gördü. Boş bir öküz gözünden daha boş, daha baygın, daha manasız, daha behîmî gözleri eskisi gibi bakmasaydı onu tanıyamayacaktı. Evvelki sıskalığından eser kalmamış, tulum gibi

şişmiş, yüzünü koyu kırmızı bir renk kaplamış, parıl parıl altınlar, elmaslar parlayan göğsüyle, kollarıyla, parmaklarıyla şık bir canlı kuyumcu reklâmına dönmüştü.

Müessesede "Her şey, her şey, bütün işler onun elinde!" diyorlardı. Semtin namuslu, çalışkan, zeki, halûk, haysiyetli, âlî mekteplerden diploma almış kıymetli evlâtları ortada yoktu. Hangisini sorsa, ya "Allah rahmet eylesin, Çanakkale'de şehit düştü!" yahut "Zavallı, ailesini geçindiremedi. Sattı. Savdı. Anadolu'ya hicret etti!" yahut da "Verem oldu, yatıyor..." cevabını alıyordu. Evet, tanıdığı fazilet sahipleri ya badire içinde ölmüş, ya ölmemek için ocaklarını dağıtarak uzak ufuklara kaçmıştı, yahut da ölüm döşeklerine serilmişlerdi. Sanki dört sene içinde korkunç bir "kötülük salgını", bir "fazilet kıranı" timarhanenin dışarısını yakmış, kavurmuştu. Bildiklerinden aklı, namusu, hayâsı yerinde olanlar, sade suya bulgurla meşhur kimyagerin nasılsa yalnız içinde buğday olmadığını anlayabildiği mahut vesika ekmeğine yatıyorlar; aç, perişan, bitkin, canlı iskeletler gibi meçhul bir akıbeti bekliyorlardı. Bu akıbet ne olabilirdi? Cabi Efendi bunu düşünemiyordu bile... Artık vakaların sebeplerini bulmak melekesini kaybetmişti. Görüyordu ki, hadiselerle sebepler, vakalarla müessirler birbirine karışmış ve her şey karman çorman olmuştu. Fakat sakin durmayan muhakemesi, kafasının içinde, kendi iradesine asi, minimini bir makine gibi işliyor, onun zihnine yine birtakım sebepler getiriyordu; evet, harp ne kadar meşru olsa, yine insanların hayvanlıklarına ait bir nevi hasletleriydi. Milyonlarca adamın birbirini ne kadar ulvî bir mecburiyetin şevkiyle olursa olsun başak biçilir gibi, kitle kitle öldürmeleri sulh iştiyakıyla artık bütün dünya gazetelerinin alenen yazdığı gibi şüphesiz bir vahşetti! Bu vahşetin hâkim olduğu, topun sedası gürlediği zaman aklın, mantığın, hakkın, vicdanın sesi susuyordu. O vakit hissiyat sahnesinde yalnız behimî bir galebe hırsı, bir kazanç hissi faaliyette kalıyordu. Bu hâl, yalnız harp meydanında değil; iktisat, ahlâk, muaşeret meydanında da aynı idi. İktisat meydanında "Kap kapanın! Vur vuranın! Ar dünyası değil, kâr dünyası!" felsefesini kendine din etmiş birtakım ne oldukları belirsiz yamyamlar türemiş, her şeyin fiyatını yüzde yüz bin fırlatarak koca bir mille-

ti siyah bir "açlık, ölüm, kıtlık" çemberi içinde inletmişlerdi. Ticaret, ulu orta bir "ihtikâr işi" olmuştu. Namuslu tüccarlar yavaş yavaş piyasadan çekilmişler, yapılan cinayetin dehşetini halktan daha vazıh görebildikleri için bazıları köşelerinde felce uğramışlardı. Dövüş meydanında meşru olan behimî hırs, pençesini her müesseseye atmıştı. Bu, müzminleşen Umumî Harb'in şüphesiz zarurî bir neticesiydi! Cabi Efendi'nin muhakemesi ahlâk, namus, haysiyet, insaniyet, merhamet kaydından azade serserilerin zengin oluşlarını tek bir sebebe atfediyor, fakat aptalların, ahmakların, hımbılların en mümtaz mevkileri nasıl ellerine geçirdiklerine bir kulp bulamıyordu. "Acaba onlarda da hayvanlığın faik bir kuvveti mi var?" diyordu.

Böyle fosforsuz, azotsuz, karbonsuz yaşamak... Sade suya bulgur tertibi Cabi Efendi'nin zekâsını söndürememişti, ama biraz hafifletmişti. Yavaş yavaş uzaklardan "âlemin ahvalinden" gözünü çevirerek pek yakına, "kendi hâline" bakmağa başladı. Ev, miskinler tekkesine dönmüştü, ortalığı pislik götürüyordu. Karısı, kızları, evlâtlıkları yerlerinden kalkamıyorlardı, yataklarında inliyorlardı. Anadolu'ya hicretin de artık ihtimali yoktu. Eskiden bir mecidiyeye kalkan arabaların bugün yolcu başına on lira istediğini [135] haber almıştı. "At, eşek, katır nesli sönmek üzeredir!" diyorlardı. Harp başladığı zaman iki üç yaşında bulunan çocuklar bugün yedi sekiz yaşına girdikleri hâlde nasıl madenî çeyrek, mecidiye, ikilik, kuruş, metelik görmemişlerse biraz sonra atı, eşeği, katırı bilmeyen bir nesil türeyecekti. Maarif Nezareti büyük fedakârlıklarla müzeye gümüş bir "sikke koleksiyonu" tedarik edebilirdi. Fakat bu devirde bir hayvanat bahçesi yapılabilir miydi? Evet artık at, eşek, katır yalnız edebiyatta yaşayacak; Zümrüdüanka kuşunun yanında birtakım dört ayaklı masal hayvanları da peyda olacaktı. Fakat Cabi Efendi bu hicret imkânsızlığı karşısında da meyus olmadı. "Uzaklara gitmem, şöyle İstanbul'un civarında bir yere..." dedi. Bu kararı ona verdiren açlıktan ziyade, şehirdeki halkın tahammül olunmaz bir dereceye varan terbiyesizliğiydi. Muhitin değişen, bozulan her şeyi gibi "terbiyesi" de berbat olmuştu. Her değişikliğe çabucak alışan Cabi Efendi işte yalnız bu umumî terbiyesizliğe alışamadı. Erkek, kadın, ihti-

yar, genç, çoluk çocuk, bütün halk deniz tutmuş sarhoş tayfalara, bunak kaptanlara taş çıkartacak derecede küfürbaz kesilmişti! Eskiden kendisine sokakta bir şey soran: Lâfa "Lütuf buyurunuz beybaba...." filân diye başlarken şimdi bir karış piçler bile zavallıya "Ulan, hödük, bana baksana..." diye hitap ediyorlardı, hiçbir sebep yokken fena hâlde ağızlarını bozuyorlardı.

* * *

Cabi Efendi muharebeden evvelki bir "devr-i âlem" masrafını ederek İstanbul'un bütün civarını dolaştı. Makriköyü'ne, Ayastefanos'a, Kağıthane'ye, Beykoz'a, Terkos'a, Büyük Küçük Çamlıcalara gitti. Ekecek birkaç dönüm yer, barınılacak bir çatı arıyordu. Münasip bir şey bulamadı. Kira, malların asıl fiyatlarını birkaç defa aşıyordu. Fakat bunun bir zararı olmadığını hesap etti. "Kendim ekerim, kendim biçerim, kendim yerim, ne kadar pahalı olsa yine kâr!" diyordu. Kârın en büyüğü şehirden kalabalıktan, ahvalini artık hiç görmek istemediği sokaklardan kurtulmaktı. Şüphesiz mahalleleri saran "terbiyesizlik salgını" kırlara taşamamıştı. "Artık kuşlar da, kelebekler de insana küfür edecek değil ya..." diye düşünüyordu. Yine bir gün, ilk trenle Suadiye'ye inmiş, iki tarafına bakına bakına, Bostancı'ya doğru yürümüştü. Evet büyük bahçeli bir köşk tutmak da maksada kâfiydi. Vakıa denize yakın toprağın kuvveti yoktu. Fakat nasıl olsa yine yetiştirilecek bir şey bulunabilirdi. Güneşsiz, sümbülî havanın her tarafı hafifçe zümrütleştiren tatlı huzuru içinde bağları, ağaçlıkları daha yeşil görüyor, hafifçe esen rüzgârı derin derin kokluyordu. Tenhalığın ağır kibarlığı, sükûnu, zevki meyus ruhuna manevî bir deva gibi tesir ettiğini duydu.

"Oooh..." dedi. Kenarında yürüdüğü, birkaç gün evvel yağan yağmurla temizlenmiş, tozsuz şoseyi eğilip öpeceği geldi. Burada her gün tek başına gezmek ne büyük bir saadet, ne büyük bir nimetti! Üstünde insanın haysiyetine tecavüz edecek bir terbiyesize rast gelmek ihtimali yoktu. Gazeteler de okunulmazsa bozuk dünyanın çılgınlığından gafil yaşamak mümkündü. Burada ufuk, birbirlerinden uzak fasılalarla ayrılmış bahçelerin beyaz duvarları, hayata açılmayan panjurlarıyla sanki

daima samimî bir rüya gören münferit köşklerin ebedî uykularıydı. Hele bu tenha yol... Etrafı tarlalarla çevrilmiş bu tenha, bu temiz, bu asil şose... Sırma dalgalı bir başak deryası üstüne kurulmuş geniş, tehlikesiz bir Sırat Köprüsü'ne benziyordu. Evet bu köprü "şehir" denen kötülük, terbiyesizlik, fenalık cehenneminden insanı sanki ezelî bir sükût, bir necâbet cennetine götürüyordu. Cabi Efendi, elleri arkasında açık havanın hissiyatına verdiği galeyanla dalgın, mesut saatlerce yürüdü.

Tarlaların ötelerine, neftî dağlara, sesi duyulmayan koyu lacivert denize tıpkı vezin bilmez bir genç şair gibi düşünmeden bakıyor, büyük bahçeli bir köşk aramak için buralara geldiğini bile unutmuş bulunuyordu. Birdenbire kulaklarını yırtıcı bir ses doldurdu: Vank, vank, vank... Hülyasından uyandı. Karşısına baktı. Uzaktan bir otomobil geliyordu. Üç saattir tahayyüle daldığı için muattal kalan muhakemesi, birikmiş mahpus bir süratle işledi. Otomobilin önünde bir şey yoktu. Niçin çalıyordu?

Otomobil hem yaklaşıyor, hem daha acı, hem daha sık vanklıyordu. "Acaba boru bozuldu da susturamıyor mu?" diye düşündü. Döndü arkasına baktı. [136] Yol bomboştu. Kendisinden başka kimse yoktu. Otomobil deli gibi haykırıyor, kendine doğru koşuyordu. On metreden geniş şosenin en kenarında belki on santimetrelik bir yer tutmuyordu; mümkün değil kendisi koca otomobile bir mâni olamazdı "sağ sol cihet takibi kaidesi" yayalar için değil, atlar, arabalar içindi. Otomobilin dinmeyen yaygarasını üstüne alınmaya mahal yoktu. Fakat niçin susmuyor, hem üzerine geliyordu? Muhakemesi bunun sebebini bulamadan otomobil yanında durdu. Bu küçük çapta bir arabaydı. Manevra aletini birdenbire, ancak kazan kulpu kaşlarını görebildiği şık bir genç tutuyor, yanında uşak tavırlı bir herif oturuyordu. Tıpkı aheste bir ördek vakvaklamasının vezniyle sorulan "Ulan, alçak kerata! Sağır mısın söyle bakayım?" sualini işitince tepesine kulplarından kopmuş kaynar su dolu bir kazan devrilmiş gibi sarsıldı. Bu ne haksız, ne manasız, ne arsız bir tecavüzdü! Böyle bir tecavüze aldırmamak insanlığa karşı affedilmez bir küfür sayılabilirdi. İçinden "Ya bu rezili gebertirim, ya kendim geberirim!" dedi. Yakın duran otomobile daha ziyade yaklaştı. Gözleri tımarhaneye döndüğü gün gibi parlıyor, beyaz top sa-

kalının üstündeki pembe tombul yanakları titriyordu. Sola eğri burnunu yukarı kaldırdı. Ağzını iyice yaydı. Küstah gencin sesini taklit ederek tıpkı bir ördek gibi vakvakladı: "Ulan terbiyesiz maskara! Sen kör müsün? Söyle bakayım?"

"..."

Otomobildeki genç herkese istediğini söyleyip henüz istemediğini işitmemiş şımarık bir toy şaşkınlığıyla sarardı. Yanındaki herifle bir an birbirlerine bakıştılar.

Genç sonra yine Cabi Efendi'ye döndü. Kalın kaşları açık alnına doğru yükseldi. Hint horozunun gagası altında kalmış bir ördek gibi vakladı: "Neye yolun sağına geçmiyorsun?"

"Ben araba mıyım, behey budala?"

"!"

"..."

Uşağa benzer herifle efendisi de bu sefer bir çapanoğluna çattıklarını birdenbire anladılar. Cabi Efendi lörk gibi karşılarına dikilmişti.

"Sen beni biliyor musun?"

Cabi Efendi zaten hazırcevaptı. "Biliyorum, işte terbiyesizin birisin!" dedi.

Genç, hiddetinden kendini kaybetti. Kalktı. Sağ elini bir şey çıkarmak istiyormuş gibi pantolonunun arka cebine sokmağa çalışıyor, "Bırak, şu keratayı geberteyim. Bırak. Bırak diyorum, bırak beni. Tutma..." diye çırpınıyor, uşağa benzer herif bütün kuvvetiyle kendini zapta çalışarak "Merhamet buyurunuz, beyim, affedin beyefendim, yapmayınız, bırakınız beyefendi hazretlerim. Kusuruna bakmayınız. Bunak bir kulunuz..." diyordu.

Cabi Efendi küstahlıkla dalkavukluğun bu mücadelesine bakarak gülümsüyordu.

"Bırak bakalım, şunun tabancasını da göreyim..." dedi.

Siyah esvaplı uşağa benzer herifin kuvvetli kollarından kurtulamayan genç otomobilin koltuğuna yeni zaferler kazanmış mağrur bir kahraman vakarıyla yıkıldı. Kalın kaşlarının altındaki baygın gözlerini sertleştirmeye çalışarak, "Herif! Otomobilin kıçına bir kere bak da öğren!" diye vakladı. Sesinde gayet müthiş, gayet korkunç bir tehdidin aksi gümbürdüyordu.

Cevap beklemedi. Neticenin sıfır çıkacağını tahmin etmiş

bir riyazî sükûtuyla yoluna yürüyordu. Arkasına hiç bakmadı. Bu bitmez tükenmez muharebe yalnız şehrin içinde mahallelerin değil, işte kırların ahlâkını da bozmuştu. Hem kırın terbiyesizliği, havası gibi pek sertti. Şehirde hiç olmazsa sebepli sebepsiz insanın yalnız haysiyetine tecavüz ediyorlar, fakat öldürmeğe kalkmıyorlardı. Cabi Efendi bir dakika evvel cennet gibi gördüğü yerlerden birdenbire ürktü. Kendisini insaniyet, medeniyet âleminden çok uzak, görünmez kaplanlar, kurtlarla dolu bir sahrada sandı.

Birdenbire kırda yaşamaktan vazgeçti. Şehrin alışamadığı umumî terbiyesizliği hayat için daha emniyetliydi.

İstasyona bir an evvel yetişmek için geriye, geldiği tarafa döndü. Otomobil vanklamadan uzaklaşmış, ta uzakta, yolun üstünde, küçülmüş, kabahatli [137] siyah bir köpek yavrusu gibi kaçıyordu. Cabi Efendi durdu. Güneş olmadığı hâlde sağ elini alnına kaldırdı. Gözlerini ufalttı. Dikkatle baktı. Kıçında hiçbir şey fark edemedi. "Dön bak da öğren!" diye tehdit edildiği korkunç şey ne idi? Mecmualarda resimlerini gördüğü İngiliz tanklarının kıç taraflarını gözünün önüne getirmeye çalışarak, "Top muydu? Mitralyöz müydü? Yoksa yeni icat bir alev makinesi miydi?" diyor, dönüp de bir kere bakmadığına pişman oluyordu.

Şair, Sayı: 9, 6 Şubat 1919, s. 132-137.

Kısa Hikâye

Bir Kayışın Tesiri

Valide Kıraathanesi'nde[1]

Bir zabit arkadaşımla oturuyorduk. Yanımızdaki masada iri, palabıyıklı, kocaman kalpaklı bir babayiğit, çetin bir Çerkez şivesiyle karşısında sıralanmış irili ufaklı kalpaklılara bir şeyler anlatıyordu. Daha Kafkasya'dan yeni gelmiş sanılacaktı.

"Demek yollar açıldı!" dedim.

Arkadaşım "Hangi yollar?" diye yüzüme baktı.

"Hangi yollar olacak. Karadeniz yolu!"

"Neden bildin?"

"Baksana şu Çerkez'e... İşte mutlaka yeni gelmiş olacak."

"Hangi Çerkez'e?"

Sağımızdaki yanağından kan damlayan iri Çerkez'i gösterdim. Arkadaşım bir kahkaha attı. Azıcık daha katılacaktı.

"Ne gülüyorsun?" dedim.

"Ayol, o Çerkez değildir!" dedi.

"Eey lisanına ne diyeceksin?"

"Çerkez taklidi yapar!"

"Güldürmek için mi?"

"Hayır."

"Ya niçin?"

"Kendini Çerkez zannettirmek için!"

1 Valide Kıraathanesi: "Galata Köprüsünün ... batı yanında, bugünkü Eminönü Meydanı açıldığı zaman (1939-1940) yıkılan bir (...) kıraathane. Ayak işi yapanların, gezginci tacirlerin (...) buluşma yeri idi." (Şerif Hulusi Sayman, *Ömer Seyfettin Külliyatı 5, Notlar ve Varyantlar*, İst., 1957, s. 103).

"..."

Tekrar kocaman kalpaklı babayiğide baktım. Hiç Türkçe bilmez bir Çerkez fesahatiyle başını ağır ağır sallayarak, elindeki gümüş savatlı kamçıyı çizmelerinin uzun konçlarına vurarak takır tukur konuşuyordu. Sandalyeye ata biner gibi binmişti.

"Şaka etme" dedim, "bu halis muhlis Çerkez..."

Arkadaşım yemin etti: "Vallahi değil."

"Ne biliyorsun?"

"Nasıl bilmem, benim sınıf arkadaşım!"

"Zabit mi?"

"Evet, fakat cuma günleri böyle Çerkez gibi giyinir."

Merak ettim.

"Çerkez değil diyorsun, Gürcü mü?"

"Hayır."

"Çeçen mi?"

"Hayır."

"Lezgi mi?"

"Hayır."

"Ya ne?"

"Türkoğlu Türk!"

"Nereli?"

"İstanbullu. Anası Germiyanzadelerden. Babası... mirliva olduğu hâlde daha dilini düzeltmemiş bir Kastamonuluydu..."

"O hâlde bu Türk niçin herkese kendisini Çerkez zannettirmek istiyor?" diye sordum.

Arkadaşım tekrar bir kahkaha attı. "Bak sana anlatayım niçin" dedi, "bu sahte Çerkez'in adı Mahmut Bey'dir. İdadî ikinci sınıfa kadar hiçbir milliyet iddiası yoktu. O sene ramazan tatilinde bir arkadaşı kendisine Karamürsel'den gayet zarif bir Çerkez kayışı getirdi. Bu kayışı hepimiz gördük. Hakikaten nefisti. Gümüş savatlı tokaları ağır, kayışı siyaha yakın koyu lâcivertti. Gümüşten üç büyük sarkıntısı vardı. Mahmut Bey bu kayışı beline taktı."

O günden itibaren Türklerle konuşmamağa, hep Çerkezlerle düşüp kalkmağa başladı. Ertesi sene hiç tanıdığı olmadığı hâlde sahte tezkere getirterek Karamürsel'den sılaya gitti. Harbiye'ye geçtiğimiz zaman Mahmut Bey Türk şivesini kay-

betti. Büyük fedakârlıklar yaparak piyadeden süvariliğe becayiş etti. Zabit çıktığımız zaman Türkçeyi unutmuştu. Ama, Çerkezceyi de öğrenemedi. Öğrendiği mükemmel bir Çerkez şivesiydi. Adını alay için "Çerkez Mahmut" takmıştık. O buna kızmaz, hatta iftihar ederdi. Bir gün meşhur bir Çerkez paşaya intisap etti. Onunla İstanbul'dan sürüldü. Kafkasya'ya kaçtı. Milliyetiyle hiç münasebeti olmayan yerleri öz vatanıymış gibi gezdi, dolaştı. Bir Çerkez kızıyla evlendi. Hürriyetten sonra İstanbul'a geldi. Artık işi gücü Çerkezlik için çalışmak oldu. Her yerde işte şu işittiğin garip şive ile "Adige" propagandası yapmağa başladı. Kastamonulu paşa babasından kalan serveti "Çerkez tarihi"ni yazacak muharrire adadı.

....

Kafkasya'dan yeni gelmiş sandığım sahte Çerkez Türk'e tekrar baktım.

"Acaba akrabaları içinde Çerkez filan yok mu?"

Arkadaşım: "Yok be yahu! diye elini taş masaya vurdu, halis muhlis Türk diyorum! Hâlâ bir kelime Çerkezce bilmez. Karamürsel'den getirdiği Çerkez kayışında sanki bir tılsım vardı. O andan itibaren Çerkezlik sevdasına düştü."

"..."

* * *

Arkadaşım yarım saat kadar Çerkez Mahmut Bey'in gülünç menkıbelerini anlattı. Hâli tavrı son derece babayiğitvari olan bu kahraman meğer ömründe daha hiçbir muharebeye girmemiş. Son derece korkakmış. Daima tanıdıklarının iltimasıyla seferberlik zamanını geri hizmetlerinde geçirirmiş.

Biz konuşurken Çerkez Mahmut Bey gülerek, yanındakilerle Çerkezce şakalar ederek kalktı. Büfenin önünde durdu. Para veriyordu. Çantasını pantolonunun cebinden çıkarırken gördüm. Belindeki yirmi sene evvel Karamürsel'den hediye gelen kayışın savatlı gümüş sarkıntıları pırıl pırıl parlıyordu. Türklerin hariçten kendi içlerine gönüllü bir tek "millettaş" celbedecek böyle ehemmiyetsiz kayışçıkları bile olamadığını düşündüm.

....

Zaman, Sayı: 310, 13 Şubat 1335 [1919], s. 2.

Post Kavgası Kaldırılacak!

Bu havadisi veren İtilâfçı dostumun yüzüne alık alık bakakaldım: "Nasıl olur? Mümkün mü?"

"Mümkün..."

"On koltuk için binlerce namert davada... Bunlar nasıl uzlaştırılır."

"Pek kolay!" dedi.

"Aman bana şunu izah et de rahat edeyim" diye rica ettim.

İtilâfçı dostum hatırımı kırmadı. Sırlarını ifşaya başladı: "Bizim fırka hükümeti ele alacak. Sadrazamımızı, nazırlarımızı, valilerimizi, kaymakamlarımızı, hatta nahiye müdürlerimizi, mutasarrıflarımızı şimdiden hazırladık. Nazırlıkları sıraya koyduk. Her nazır iki ay kadar koltuğunda oturacak. Sonra bir 'mazeret-i sıhhiye' vesilesiyle istifa edecek. Onun yerine sırası gelen geçecek. Bu usul sayesinde fırkamız bir senede elliden ziyade nazır yetiştirecek. İki senede yüz, beş senede iki yüz elli, on senede beş yüz sabık nazır... Azamızın manevî ehemmiyeti artacak. Sabık nazır gibi hepsinin siyasî bir şahsiyeti olacak! Siz cahil İttihatçılar bu usulün aksini tatbik ediyordunuz. En birinci emeliniz adam yetiştirmemekti. Arkadaşlarınızdan birisini nazır yapmağa cesaret edemiyor, hatta bazen üç nezareti bir nazırla idare etmeğe kalkıyordunuz. Varsa Talât Paşa, yoksa Küçük Efendi... Onların da birisi kaçıp birisi tutuldu mu ne fırkanız kaldı; ne hırkanız... İngiltere'nin azameti ricalinin çokluğunda! On senelik bir fırkaydınız? Kelli felli, şahsiyet sahibi kaç nazırınız var?.."

"Doğru söylüyorsun, doğru..." dedim.

"Doğru ya... Nazırlarınız oturdukları koltuğa yapışıyorlardı. Haydi arkadaşlarınız arasında bir ihtiras tufanı! İlk Meclis-i Mebusan'da ne kıymetli vücutlar kaybettiniz. Biz, işte vekayiden ibret dersi aldık. Nazır makamını öyle bir iki kişiye hasrederek siyasî derebeyi yetiştirmeyeceğiz. Az zaman içinde hepimiz nazır olacağız. Kimsenin hırs-ı cahı falan kalmayacak. Post kavgası denen 'ruhî halet' iflâs edecek."

"İlk sadrazamınız kim olacak?" diye sordum.

"Bunu söyleyemem! Bir sırdır" dedi.

"Dâhiliye nazırınız?"

"Pehlivan Kadri Bey!"

"Fakat..." demek istedim. Lâfımı kesti: "Fakatı, makatı yok! Sizin Talât Paşa'nızdan iki üç kere yüksektir."

"Vakıa..."

"Boyca değil, itiraf ederim, fakat ciddiyetçe... karakterce... Sizin Talât hürriyetten evvel malûmdu. Arkadaşları da malûmdu. İstanbul'a gelip nazır olunca hemen aylak oldu. Hepsiyle selâmı sabahı kesti. Alafranga, çıtkırıldım ahbaplar peyda etti. Düşün bir kere, Komitacı Talât nerede, âyan kâtibi Müştak nerede? Şair Celâl Sahir nerede? Talât'ın son günlerde yalnız bir tek yâr-i kafadarı vardı: Merhum Selâhattin Âlî... Muazzamat-ı umuru, köşkünde hep onunla konuşurdu. Kadri Bey nazır değil, sadrazam olsa yine züppelere selâm vermez."

"Eey Maarif nazırınız?" diye sordum.

"Refik Hâlit."

"O istifa edince?"

"Aka Gündüz."

"Fakat bu eski bir İttihatçıdır!"

"Zararı yok, gel zaman, git zaman İtilâfçı olur."

"Eey, Ticaret nazırınız?"

"İştirakçi Sosyalist Hilmi."

"İaşe nazırınız?"

"Refi Cevat."

"O istifa edince?"

"Soysallıoğlu."

"O istifa edince?"

"Şair Salih Zeki!"

İtilâfçı dostum edebiyat âleminden çıkıp siyasiyat âlemine büyük bir cesaret-i medeniye ile giren şair Salih Zeki Bey'in evsafını anlata anlata bitiremedi. Hakikaten ilk elde yüzü mütecaviz nazır hazırlamışlardı. Binden ziyade valileri vardı. Kaymakamlar milyonu buluyordu. En nihayet, "Tebrik ederim, işte tam siyasî fırka!" dedim, sonra derin bir ah çektim.

Sordu: "Neye ah ettin?"

"Neye olacak" diye başımı salladım. On senedir İttihatçılıkla her şey, koltuklar, şezlonglar, atlar, arabalar, otomobiller üç dört kişi arasında kayd-ı hayatla taksim olunmuştu. Bunların haricindekiler nazırlığı falan hatırlarına bile getiremezlerdi!

Camsab

Diken, Sayı: 9, 20 Şubat 1919, s. 2.

Kısa Hikâye

Yüz Akı

Mehmet Efendi on senedir kasabada oturuyordu. Köydeki tarlaları, bağları, bahçeleri ortak elinde kalmıştı. Aziz ahbabı Müftü Hacı Ali Efendi ile dertleşirken, "Hepsini yanmış, kül olmuş farz ediyorum. Artık dünyada bir tane olsun doğru adam yok!" dedi. Faziletin varlığına dini gibi iman eden Müftü, "Var ama, sen bulamıyorsun" diye başını salladı.

Mehmet Efendi taştı: "Yok, yok, yok! Vallahi, billahi yok! Herkes yalancı, herkes dolandırıcı. Denemediğim ne hısım kaldı, ne akrabam. Kardeşim bile beni aldattı."

"Öyleyse git malının başında otur."

"Doğru söylüyorsun. 'Gemin oldu, kıçında... Çiftin oldu, içinde.' Ne yapayım ki burada işlerimi bırakamıyorum."

"Köydekilerini sat."

"İttifak etmişler. Kimse almıyor."

....

Müftü Efendi dünyada doğruluk faziletinin hâlâ var olduğunu biliyordu. Fakat nasıl ispat etmeli? Mehmet Efendi gibi, kötülerin hilesine tutulanlar imanlarını da bozuyorlardı. Gel zaman, git zaman, bir gün gelecekti ki artık kimse kimseye inanmaz olacaktı.

"Benim tanıdığım bir çoban var. Çok doğrudur!" dedi.

"Çoban mı?"

"Evet..."

Mehmet Efendi yarasının üzerine yeni bir yara açılmış gibi suratını acı acı ekşitti.

"Hele o çobanlar!" diye derin bir ah çekti, "Bin beş yüz koyunumdan nihayet elli tane bıraktılar."

"Pekâlâ, bu elli koyunu benim söylediğim gibi doğru adama ver. Yüz yapsın!"

"...."

Mehmet Efendi güldü: "Şaka etme."

"Sahi söylüyorum."

Müftü tanıdığı çobanı anlatmağa başladı. Bu dünyada yalan nedir bilmez bir adamdı. Gayet saftı. Dervişti. Ömrünü dağlarda, meralarda geçirirdi. Beş vaktine beş daha katardı. Müftü methettikçe Mehmet Efendi yumuşadı.

"Bari şu benim koyunları ona versek..." dedi. Ertesi gün yaylaya haber gönderdiler. Çobanı kasabaya çağırttılar. Mehmet Efendi müftünün karşısında onunla anlaştı. Elli koyunu bu çoban gezdirecek, elli koyunun verdiği kârdan beşte biri kendine ait olacaktı. Koyunlar köyden getirtildi. Bu küçük sürü ile çoban çıktı, gitti. Günler, haftalar, aylar geçiyordu. Mehmet Efendi müftüye rast geldikçe, "Bu çoban doğru çıkarsa köydeki bütün işlerimi de ona bırakacağım" diyordu.

"Göreceksin, göreceksin!"

"İnşallah..."

* * *

Bir sene sonra, bir cuma sabahı Mehmet Efendi evinin alt katındaki odada otururken "doğru çoban"ı karşısında gördü. Elinde büyücek bir toprak kapla ıslak bir post vardı. Bunları selâm vermeden sedirin yanındaki pencerenin içine bıraktı.

"Hoş geldin?"

"Hoş bulduk!"

"Otur bakalım..."

"Eyvallah!"

"Koyunlardan ne haber? Doğurmadılar mı?"

Çoban: "Hepsi kısırmış!"

"Hiçbiri doğurmadı mı?"

"Hayır."

"Yünlerini ne yaptın?"

"Daha kırpmamıştım." Mehmet Efendi anlamadı: "Ne demek?"

"On iki tanesini çaldılar."

"Eey?"
"Geriye ne kaldı?"
"Otuz sekiz."
"Otuz ikisi geçen sonbahar kelebek oldu, öldüler."
"Eey..."
"Geriye ne kaldı?"
"Altı."
"Beşini kurt yedi..."
"...."
"Geriye ne kaldı?"
"Bir!.."

İşte bu bir koyuna da gözüm gibi bakıyordum. Evvelki akşam sağdım. Sütüyle şu yoğurdu yaptım. Dün sabah yayladan inerken zavallı uçuruma yuvarlandı. İndim, başına gittim, bir de gördüm ki ölmüş. Daha soğumadan yüzdüm. İşte postu.

Çoban eliyle pencerenin yanındaki ıslak deriyi gösteriyordu. Mehmet Efendi kır sakalını sol eliyle tuttu. Kızardı, sonra sarardı. Çoban susmuyordu:

"Yoğurt iki buçuk okka... Yarım okkası benim, pöstekideki hakkımı size bağışlıyorum!"

....

Mehmet Efendi hiç sesini çıkarmadı. Ayağa kalktı. Yoğurt kabını eline aldı, yavaş yavaş "doğru çoban"ın önüne geldi. Dolu kabı bütün kuvvetiyle kafasına geçirdi.

"Al hakkını kerata!" diye yumruklamağa başladı. Tekmeleye tekmeleye kapıdan dışarı attı!

* * *

Bu esnada Müftü Efendi dostunu ziyaretine gelmişti. Kapıda çobanı suratı yoğurt içinde görünce şaşırdı. Sordu: "Ulan, bu ne hâl?"

Saf çoban uğradığı haksızlıktan şaşırmış gibiydi. Fakat yine mantığını kaybetmemişti. Acı bir serzeniş tavrıyla, "Ne olacak efendim" dedi, "hesabını doğru veren işte böyle yüzünün akıyla dışarı çıkar."

"?"

Diken, Sayı: 9, 20 Şubat 1919, s. 6.

Nezle

Hüseyin Rahmi Bey'e

Tek atlı arabasının pufla, ipek şiltesine uzanmış; kuş tüyünden, iri, pembe yastıklara dayanmış; gözleri açık, uyur gibi duran Masume Hanım, yoldan yaya geçenleri hiç görmüyordu. Ufuktan kırk elli mızrak boyu yükselmiş yakıcı güneşin, beyaz keten tenteden süzülen ince görünmez huzmeleri sık kıvırcık kirpiklerini, kavuniçi başörtüsünün altın pullarını, erguvanî yeldirmesinin hareli kıvrıntılarını yaldızlıyor, arabanın mavi ipek perdelerini hiçbir rüzgâr kımıldatmıyordu. Bugün hıdrellezdi... Bütün halk Çırpıcı Çayırı'na akıyordu. Sucular, şerbetçiler, yemişçiler, kâğıt helvacıları; harupçular, oyuncakçılar, gazozcular, macuncular, simitçiler, şekerciler... Daha birçok ayak satıcıları, yolun fesli, takkeli, sarıklı, şapkalı, arakiyeli, yeldirmeli, kavuklu, çarşaflı alaca kalabalığına karışmış, bağırarak, alışveriş ederek yürüyorlardı. Gök bulutsuzdu. Hava o kadar sıcak, o kadar sıcaktı ki... yorulan irili ufaklı külhanbeyleri dinlenmek için küme küme kenarda hendeklerin üstüne bağdaş kurmuşlar, yazma mendilleriyle terlerini siliyorlar, geçenlerin arasından tanıdıklarına vakit vakit hep bir ağızdan, "Uç baba torik!" diye bağırıyorlardı.

Masume Hanım'ın arabasını çeken yağız at denizden çıkmış gibi sırsıklamdı. Yelesinden, dizlerinden, kuyruğunun ucundan sular damlıyor, sırtından açık mavi bir duman tabakası kalkıyordu. Zavallı hayvan bir saattir, üç yüz okkadan fazla bir yükü sürüklüyordu. Dizginleri kullanan Himmet, çam yarması bir Anadolu uşağıydı. Dik yokuşlarda bile –ata yardım için–

bir dakikacık olsun inmiyor, ha bire kamçıyı yapıştırıyor, yanından geçen çift atlı, narin hafif faytonlarla yarışa kalkıyordu. Hele ağırlığıyla yayları birbirine yapıştırarak hiç elastikiyetlerini bırakmayan Masume Hanım, Himmet'in ikisi kadardı. Vakıa şişman değildi. Fakat o derece iri idi ki... Kafdağı'nın arkasından insanların içine gezmeğe gelmiş bir dev padişahının kızı sanılacaktı. Bununla beraber ablak yüzü çok renkli, çok güzeldi. Al yanaklarından, kırmızı küçük dudaklarından sıhhat taşıyor, büyük siyah gözlerinde alevli kıvılcımlar parlıyordu. Çırpıcı Çayırı'nın daimî seyircileri onu iyice tanırlardı. Daha arabasının yağız atını, mavi perdelerini uzaktan görür görmez "Hişt ulan! 'Aydede' geliyor!" diye birbirlerine dürterler, seyretmeğe hazırlanırlar, soğuk, tatsız, münasebetsiz lâflar atarlardı.

Bugün sıcağın tesirinden mi, hıdrellezden mi, her nedense, seyirciler arsızlık için çayıra varmasını beklemediler. Daha yolda tacizliğe başladılar: "Ah anam, yıkıl da altında kalayım!"

"Karnıma bas da, canım ağzımdan 'ah' diye çıksın..."

"Kaymak mısın, mübarek!"

"... Bakayım da hiç olmazsa gözüm doysun!"

"Muşamba değil, sana cam fener, cam fener."

"Uç baba torik!"

İlh, ilh...

* * *

Masume Hanım, her vakit kendini hiddetlendiren, yüzünü buruşturan bu münasebetsizliklerin hiçbirini duymuyordu. Bugün ruhunda bir keder vardı. Gizli, derin, teselli kabul etmez bir matem canını sıkıyordu. Çünkü, işte, bu hıdrellez otuz dokuz yaşına girmiş bulunuyordu. Tam on seneden beri duldu. Ömrü bir rüya gibi geçiyor, günler, haftalar, aylar, yıllar bir saniye kadar hüküm sürmüyordu. Zengindi. On sene evvel ölen ihtiyar, inmeli kocasından Edirnekapısı'nda koca bir konak, birçok mal, bir han, iki hamam kalmıştı. Ah, işte on senedir tekrar varacak, boyu boyuna uyar, hotozu hotozuna uygun bir adam bulamamıştı. Kendini isteyenler hep cılız, sıska, ihtiyar, bunak adamlardı. O genç, dinç, kendisi kadar kuvvetli bir koca istiyordu.

Bu, vardığı zaman canlı bir ölüye benzeyen eski kocasının daha sağlığında uzun uzadıya kurduğu bir emel, bir arzuydu. Bu, onun en samimî, en azgın bir mefkûresiydi. Ama böyle bir bey, bir efendi çıkmıyordu. Üç bin şu kadar gün kısmetini bekledi. Adaklar adadı. Bakıcılara, niyet kuyularına, Tezveren Dede'ye gitti. İstediği bir türlü gelmiyordu.

Araba birdenbire sarsıldı. Masume Hanım daldığı hülyalardan uyandı. Etrafına bakındı. Yolun üzerindeki bir sel yarıntısına gelmişlerdi. Himmet atı kırbaçlıyor, alabildiğine "Deh, deh..." diye bağırıyordu. Bu ne kalabalıktı, ya Rabbi! Kadın, erkek, çoluk, çocuk, redingotlu, lâtalı, atlı, arabalı, hatta bisikletli bir sürü! İğne atılsa yere düşmeyecek... Laternaların, zurnaların, çifte naraların, çiğ sarı basmadan şalvarlı, göbek atan, hampur çeken çingene karılarının uğultusu bütün bütün yüreğini sıktı.

"Himmet! Çırpıcı'ya değil, Çıfıt Burgaz'a sür!" dedi.

Sağa giden bir yola saptılar. Tarlalar yemyeşildi. Ufkun nihayetinde ağaçlıklar görünüyordu. Ana caddeden uzaklaştıkça, yolun gürültüsü azalıyor, hafif bir uğultu hâline giriyor, tarla kuşlarının cıvıltıları işitiliyordu. Yakmadan kavuran bir ilkbahar harareti Masume Hanım'a fena tesir etti. Bütün vücudundaki kanlar altüst olmuş taşmak istiyor, kulakları çınlıyor, gözlerinin önünde kırmızı kırmızı, menekşe renginde noktalar dolaşıyordu. Evet, otuz dokuz yaşında idi. Böyle kukumav gibi yapyalnız yaşadıktan sonra paranın, rahatın, malın, mülkün ne ehemmiyeti vardı? Kısmetini bekleye bekleye nihayet ihtiyarlamayacak, şimdi kalbini böyle şiddetle çarptıran bu tatlı ateş, bu arzu, bu heves sönmeyecek miydi? Daha kısmetini ne kadar bekleyecekti?.. İşte tam on sene... Artık böyle kısmetini bekleyeceğine... İçinden, "kendim arasam..." dedi. Arabayı tekrar Çırpıcı'ya çevirmeyi düşündü. İri, kuvvetli, genç, dinç bir adam bulacaktı. Allah'ın emriyle peygamberin kavliyle... "Varsın bey, efendi olmasın!" dedi. Omzunu silkti. Gözlerini güneşin altında parlayan tarlalardan yana geçirdi. Himmet'e, "Çırpıcı'ya dön..." diyecekti. Ağzını açamadı. Birdenbire kalbi hızla çarptı. İstese... İşte onun kısmeti ta ayağının dibinde değil miydi? Hatta ayağını biraz uzatsa bu kısmete dokunabile-

cekti. Himmet'in terle parıl parıl parlayan ensesine dikkatle baktı. Saydı. Tam beş kattı. Tıpkı bir boğanın boynuna benziyordu. Geniş omuzları, kalın kabarık pazuları, mavi çuha cepkenini yırtacak gibi geriyordu. Yavaş bir sesle, "Himmet!" dedi.

"Efendum?"

"Sen kaç yaşındasın?"

"On dohuz yaşındayım efendum!"

"..."

"On dokuz, otuz dokuz!.."

Tam kendisinden yirmi yaş küçüktü. Ama ne ehemmiyeti vardı? Kadıköyü'ndeki zengin akrabalarından Gülsüm Hanım aklına geldi. O da kendisinden yirmi beş yaş küçük olan arabacısını sevmiş, nikâhla varmış, bu arabacıyı giydirmiş kuşatmış âlâ bir bey yapmıştı. Bu adam, Gülsüm Hanım'ın parasını yemek şöyle dursun hatta işleterek arttırmıştı. Şimdi büyük bir tüccardı. Ama... Lâkin... Fakat... Herkes ne diyecekti?

"Masume Hanım uşağına varmış!"

Ne derlerse desinler... İnsanın böyle genç, dinç, etli, canlı bir kocası olduktan sonra... Himmet onun yalnız uşağı, yalnız arabacısı değil, aynı zamanda aşçısıydı da, ölen kocasından kendisine mallarla beraber hasislik de kalmıştı. Orta hizmetini bile Himmet'e gördürüyor, koca evi ona sildirip süpürtüyordu. Şimdi bu kadar çalışkan, bu kadar masrafı az, faydası çok bir delikanlı kocası oluverirse ne lâzım gelirdi? Evet, Himmet, ne emrederse, itirazı aklına getirmeden, hemen yapardı. Fakat nasıl, "Beni al!" diyecekti. Başkasıyla söyletse... Kiminle? Masume Hanım, al dudaklarını ısırarak iri tombul elleriyle gür saçlarını düzeltti. "Kendim söylesem..." diye düşündü. Ama nasıl? Araba tenha, düz yolda tıkır tıkır gidiyor, ara sıra kır kokuları getiren hafif bir rüzgâr esiyordu. Himmet'i yavaşça açmalı, gönlünü gıdıklamalıydı. Masume Hanım içinden, "O vakit bana yalvaracak" dedi.

"Himmet!"

"Efendum?"

"Yüzünü bu tarafa dön."

"Başüstüne efendum."

"Sen türkü bilir misin hiç?"

"Hiç bilmem efendum."

"Ulan Himmet, senin gözlerin ne kadar güzel?"

"Anamın gözlerine benzer, efendum."

"Kaşların ne kadar güzel?"

"Halamın gaşlarına benzer, efendum."

"Yanakların ne al?"

"Sayenizde efendum, yiyoruz, içiyoruz... Al olmasın mı?"

"Sen gece hiç rüya görmüyor musun ulan?"

"Rüya ne efendum?"

"Düş..."

"Hiç görmem, efendum."

"Yatınca hemen uyur musun?"

"Uyurun, efendum."

"Uyumazdan evvel, yahut uyanırken aklına bir şey gelmez mi?"

"Memleket gelür, anam gelür, babam gelür, efendum."

"..."

Araba iki tarafı ekilmiş tenha yolda ilerliyor, Masume Hanım, Himmet'le konuşuyor, bin dereden su getiriyor, onu açamıyordu. Aklında anasıyla memleketten başka hiçbir şey yoktu. Yarım saat sonra Çıfıt Burgaz Çiftliği'nin hududuna girmişlerdi. Masume Hanım nihayet dayanamadı. Himmet'i açmağa çalışmaktan vazgeçti. Birdenbire kendi alabildiğine açıldı.

"Ulan, ben güzel miyim?"

"Allah bağışlasın efendum."

"Hoşuna gidiyor muyum?"

"Bilmem efendum."

"Nasıl bilmezsin ulan?"

"Bilmem efendum, hoşuna gitmek nedür ki? Ben ne bileyim, efendum."

Bu dangalağın hiçbir şeyden haberi yoktu. Artık bundan açık söylenebilir miydi? Masume Hanım "Bari Çırpıcı'ya döneyim!" diye düşündü. Çiftliğin kenarından geçiyorlardı.

"Haydi çabuk, Çırpıcı'ya çek..." diye haykırdı.

Sinirlenmişti. Caddeyi döndüler. Bu sefer yukarıki yolu takip ediyorlardı. Öbek öbek yığılmış gübre ehramlarının üstünde tavuklar eşiniyor, harap ahırların önünde dilleri dışarıda,

sarı, iri köpekler dolaşıyordu. Araba bozuk kaldırımların üstünde sallanıyor, devrilecek gibi oluyordu. Siyah bir ağılın yanından geçtiler. Himmet, ha bire atına kamçıyı yapıştırıyordu. Masume Hanım'ın masum gözleri çitlerin arasında ansızın bir şeye ilişti: "A!.." dedi.

"İşte Himmet'e laf açmak için bir fırsat" diye düşündü. Gülümsedi. Sonra ciddiyetle bağırdı: "Himmet, koş, şu hayvancağızı kurtar."

"Neyü efendum?"

Etrafına bakıyor, kurtaracak bir şey göremiyordu.

"Ulan çitin arkasına bak."

"Hangi çitin?"

"İşte ulan!.. Hınzır öküz, zavallı ineği dövüyor. Haydi koş, diyorum."

Himmet başını salladı:

"Öküz onu dövmüyor, efendum?"

"Ne yapıyor?"

"Yavrulatıyor, efendum."

"Git kurtar, diyorum, zavallı inekçik bakalım yavrulamak istiyor mu?"

"İster efendum."

"Ne biliyorsun?"

"Öküz, onun istediğini anlar efendum."

"Nasıl anlar?"

"Gohusundan efendum."

"Ya!.."

"Evet, efendum."

Araba, sendeleye sendeleye çitin önünden uzaklaştı. Yol yine düzelmişti. Gübre çeşnili bir rüzgâr dalgalanıyor, Masume Hanım'ın genzine hapşırtacak derecede keskin bahar kokuları kaçıyordu. Dayanamadı.

"Ulan Himmet, senin nezlen var" dedi.

"Yoh, efendum."

"Var ulan, var."

"Yoh, efendum."

"Var ulan, o çitteki öküz kadar kokudan anlamıyorsun."

"Hiç gohu yoh, efendum."

"Başka bir şey anlamıyor musun ulan?"
"Anlamayon efendum."
"Tüh, Allah belânı versin, ayı!"
"!!!???!"

* * *

Araba Çırpıcı Çayırı'na doğru yaklaşıyordu. Masume Hanım talihsizliğin karanlık hatırası içinde doğan yeni hülya aydınlıklarına dalmıştı. Himmet, ha bire kamçısını şaklatıyor, "Acaba at zora gelip bir halt etti de ben duymadım mı?" diye düşünüyor, hanımın kendisini niçin azarladığına bir türlü akıl erdiremiyordu.

Zaman, Sayı: 323, 2 Mart 1335/1919, s. 2.

Tarihî Hikâye

Forsa

Akdeniz'in esatir yuvası nihayetsiz ufuklarına bakan küçük tepe minimini bir çiçek ormanı gibiydi. İnce uzun dallı badem ağaçlarının alaca gölgeleri sahile inen keçi yoluna düşüyor, ilkbaharın tatlı rüzgârıyla sarhoş olan martılar çılgın naralarla havayı çınlatıyorlardı. Badem bahçesinin yanı geniş bir bağdı. Beyaz taşlardan yapılmış kısa bir duvarın ötesindeki zeytinlik, ta vadiye kadar iniyordu. Bağın ortasındaki viran kulübenin kapısız methalinden bir ihtiyar çıktı. Saçı, sakalı bembeyazdı. Kamburunu düzeltmek istiyormuş gibi gerindi. Elleri, ayakları titriyordu. Gök kadar boş, gök kadar sakin duran denize baktı, baktı.

"Hayırdır inşallah!" dedi. Duvarın dibindeki taş yığınlarına çöktü. Başını iki ellerinin arasına aldı. Sırtında yırtık bir çuval vardı. Çıplak ayakları topraktan yuğurulmuş sanılacaktı. Zayıf kolları kirli tunç rengindeydi. Tekrar başını kaldırdı. Gökle denizin birleştiği dumandan çizgiye dikkatle baktı. Fakat görünürde bir şey yoktu.

* * *

Bu, her gece uykusunda kendini kurtarmak için birçok gemilerin pupa yelken geldiğini gören zavallı eski bir Türk forsasıydı. Esir olalı kırk seneden ziyade geçmişti. Otuz yaşında dinç, levent, kuvvetli bir kahramanken Malta korsanlarının eline düşmüştü. Yirmi sene onların kadırgalarında kürek çekti. Yirmi sene iki zincirle iki ayağından rutubetli bir geminin dibine

bağlanmış yaşadı. Yirmi senenin yazları, kışları, rüzgârları, fırtınaları, güneşleri onun granit vücudunu eritemedi.

Zincirleri küflendi, çürüdü, kırıldı. Yirmi sene içinde birkaç defa halkalarını, çivilerini değiştirdiler. Fakat onun çelikten daha sert adaleli bacaklarına birşey olmadı. Yalnız abdest alamadığı için üzülürdü. Daima güneşin doğduğu tarafı solu ilerisine alır, gözlerini kıbleye çevirir, beş vaktini gizli gizli, işaretle eda ederdi. Elli yaşına gelince korsanlar onu "Artık iyi kürek çekemez!" diye çıkarıp bir adada satmışlardı.

Efendisi bir çiftçiydi. On sene kuru ekmekle onun yanında çalıştı. Allah'a çok şükrediyordu. Çünkü artık bacaklarından mıhlı değildi. Abdest alabiliyor, tam kıblenin karşısına geçiyor, unutmadığı ayetlerle namaz kılıyor, dua edebiliyordu. Bütün ümidi memleketine, Edremit'e kavuşmaktı. Otuz sene içinde hiçbir an ümidini kesmedi. "Öldükten sonra dirileceğime nasıl inanıyorsam, elli yıl esirlikten sonra da memleketime kavuşacağıma öyle inanırım!" derdi. En şanlı, en meşhur Türk gemicilerindendi. Daha yirmi yaşındayken Tarık Boğazı'nı geçmiş, poyraza doğru haftalarca, aylarca, kenar kıyı görmeden gitmiş, rast geldiği ücra adalardan cizyeler almış, irili ufaklı donanmaları tek başına hafif gemisiyle berbat etmişti. O vakitler Türkeli'nde namı dillere destandı. Padişah bile kendisini saraya çağırtmış, maceralarını dinle[15]mişti. Çünkü Hızır Aleyhisselâm'ın gittiği diyarları dolaşmıştı. Öyle denizlere gitmişti ki üzerinde dağlardan, adalardan büyük buz parçaları yüzüyordu. Oraları tamamıyla başka bir cihandı. Altı ay gündüz, altı ay gece olurdu! Karısını işte bu, senesi bir büyük günle bir büyük geceden ibaret olan başka cihandan almıştı. Gemisi altın, gümüş, inci, elmas, esir dolu vatana dönerken kenarsız denizin ortasında evlenmiş, oğlu Turgut, Çanakkale'yi geçerken doğmuştu. Şimdi kırk beş yaşında olmalıydı. Acaba yaşıyor muydu? Hayalini unuttuğu karlardan beyaz karısı acaba hâlâ sağ mıydı? Kırk senedir yalnız taht yerinin, İstanbul'un minareli ufku hayalinden hiç silinmemişti. "Bir gemim olsa, gözümü kapar, Kabataş'ın önüne demir atarım" diye düşünürdü. Altmış yaşını geçtikten sonra efendisi onu sözde azat etti. Bu azat etmek değil, sokağa, açlığa, perişanlığa atmaktı. İhtiyar

esir bu viran bağın içindeki harap kulübeyi buldu. İçine girdi. Kimse bir şey demedi. Ara sıra kasabaya iniyor, ihtiyarlığına acıyanların verdiği ekmek parçalarını toplayıp dönüyordu. On sene daha geçti. Artık hiç kuvveti kalmamıştı. Hem bağ sahibi de artık kendisini istemiyordu. Nereye gidecekti?

Fakat işte eskiden beri gördüğü rüyaları yine görmeğe başlamıştı. Kırk senelik bir rüya... Türklerin, Türk gemilerinin gelişi...

Gözlerini kadit elleriyle iyice ovdu. Denizin gökle birleştiği yere yine baktı. Evet, mutlaka geleceklerdi. Buna o kadar emindi ki...

"Kırk sene görülen bir rüya yalan olmaz!" diyordu. Kulübe duvarının dibine uzandı. Yavaş yavaş gözlerini kapadı. İlkbahar bir ümit tufanı gibi her tarafı parlatıyordu. Martıların "Geliyorlar, geliyorlar, seni kurtarmağa geliyorlar!" gibi işittiği tatlı seslerini dinleye dinleye daldı. Duvar taşlarının arasından çıkan kertenkeleler üzerinde geziniyorlar, çuvaldan esvabının içine kaçıyorlar, gür beyaz sakalının üstünde oynaşıyorlardı. İhtiyar esir rüyasında ağır bir Türk donanmasının limana girdiğini görüyordu. Kasabaya giden yola birkaç bölük asker çıkarmışlardı. Al bayrağı uzaktan tanıdı. Yatağanlar, kalkanlar güneşin aksiyle parlıyordu.

* * *

"Bizimkiler! Bizimkiler!" diye bağırarak uyandı. Doğruldu. Üstündeki kertenkeleler kaçıştılar. Limana baktı. Hakikaten kalenin karşısına bir donanma gelmişti. Kadırgaların, yelkenlerin, küreklerin biçimine dikkat etti. Sarardı. Gözlerini açtı. Kalbi hızla çarpmağa başladı. Ellerini göğsüne koydu. Bunlar Türk gemileriydi. Kenara yanaşıyorlardı. Gözlerine inanamadı. "Acaba rüyam devam mı ediyor?" şüphesine düştü. Fakat uyanıkken rüya görülür müydü? Kanaat getirmek için elini ısırdı. Yerden sivri bir taş parçası aldı. Alnına vurdu. Evet, işte hissediyordu. Uyanıktı. Gördüğü rüya değildi. O uyurken donanma burnun arkasından birdenbire zuhur etmiş olacaktı. Sevinçten, hayretten dizlerinin bağı çözüldü. Hemen çöktü. Kenara

çıkan bölükler, ellerinde al bayraklar, kalenin etrafına doğru ilerliyorlardı. Kırk senelik bir beklemenin son azmiyle davrandı. Birden kemikleri çatırdadı. Badem ağaçlarının çiçekli gölgeleriyle örtülen yoldan yürüdü. Kenara doğru koştu, koştu, koştu. Karaya çıkan askerler ak sakallı bir ihtiyarın kendilerine doğru koştuğunu görünce, "Dur!" diye bağırdılar. İhtiyar durmadı; bağırdı.

"Ben Türk'üm, oğullar, ben Türk'üm!"

"..."

Askerler onun yaklaştığını beklediler. İhtiyar Türklerin yanına yaklaşınca önüne ilk geleni tutup öpmeğe başladı. Gözlerinden yaşlar akıyordu. Hâline bakanların hepsi müteessir olmuştu. Biraz heyecanı sükûn bulunca ona sordular: "Kaç yıldır esirsin?"

"Kırk!"

"Nerelisin?"

"Edremitli."

"Adın ne?"

"Kara Memiş."

"Kaptan mıydın?"

"Evet..."

İhtiyarın etrafındaki askerler birbirine karıştı. Bir çığlıktır koptu. "Beye haber verin! Beye haber verin!" diye bağrışıyorlardı. İhtiyarın kollarına girdiler. Kuş gibi deniz kenarına uçurdular. Bir sandala koydular. Büyük bir kadırgaya çıkardılar. Askerin içinde onun menkıbelerini bilmeyen, şöhretini duymayan yoktu. Biraz güvertede durdu. Sevinçten kırk senedir hasret kaldığı millettaşlarını görmekten şaşırmış, aptallaşmıştı. Ayağına bir çakşır geçirdiler. Sırtına bir kaftan attılar. Başına bir kavuk koydular.

"Haydi, beyin yanına!" dediler. Kendini kadırgaya getiren askerlerle beraber büyük geminin kıçına doğru yürüdü. Kara palabıyıklı, sırmalı esvabının üzerine demir, çelik zırhlar giymiş iri bir adamın karşısında durdu.

"Sen Kaptan Kara Memiş misin?"

"Evet!" dedi.

"Hızır Aleyhisselâm'ın geçtiği yerlerden geçen sen misin?"

"Benim."

"Doğru mu söylüyorsun?"

"Ne yalan söyleyeceğim?"

"Aç bakayım sağ kolunu!"

İhtiyar kaftanının altından kolunu çıkardı. Sıvadı. Beye uzattı. Pazısında haç şeklinde derin bir yara izi vardı. Bu yarayı, gecesi altı ay süren bir adadan karısını kaçırırken almıştı. Bey ellerine sarıldı. Öpmeğe başladı.

"Ben senin oğlunum!" dedi.

"Turgut musun?"

"Evet..."

"..."

* * *

İhtiyar esir sevincinden bayılmıştı. Kendine gelince oğlu ona, "Ben karaya cenk için çıkıyorum. Sen gemide rahat kal" dedi.

Eski kahraman kabul etmedi: "Hayır. Ben de beraber cenge çıkacağım."

"Çok ihtiyarsın baba."

"Fakat kalbim kuvvetlidir."

"Rahat et! Bizi seyret!"

"Kırk senedir dövüşe hasretim."

Oğlu, "Vurulursun! Vatana hasret gidersin!" diye onu gemide bırakmak istedi. Kara Memiş, o vakit, birdenbire gençleşmiş bir kaplan gibi doğruldu. Duramıyordu. Kalkan, kılıç istedi. Sonra geminin kıçında sallanan sancağı göstererek, "Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan al bayrağın dalgalandığı yer değil midir?" dedi.

....

Büyük Mecmua, Sayı: 1, 6 Mart 1919, s. 14-15.

Türbe

Makedonya hikâyelerinden

-1-

Sıcak bir mayıs günüydü. Küçük bahçeyi gölge içinde bırakan kocaman tek dut ağacının altında eski temiz bir hasırın üstüne serdiği kırmızı şiltesinde Şefika Molla oturmuş, sarı, iskelet eliyle nazlı kedisi Mercan'ı okşuyordu. Önündeki sac mangalda bakır bir cezve kaynıyor, sağ tarafında kahve takımları duruyordu. O, yazın, yağmursuz günlerde sabahtan akşama kadar hep buracıkta oturur, gelen hastalara okur, kurşun döker, akşam namazcığını kıldıktan sonra bir katlı evceğizine girerdi. Kocası otuz sene evvel ölmüştü. Hiç çocuğu olmamıştı. Dünyada yapyalnızdı, ama yine bir can yoldaşı vardı. Rüküş Kadın isminde bir zenci otuz senedir onunla beraber yaşıyordu. Kocasından bir şey kalmamıştı. Lâkin can yoldaşı ile rahat rahat ömürlerini geçiriyorlardı. Şefika Molla için çok zengin deniliyordu. Çünkü bütün Selanik'in hastaları ona gelirdi. Yazın bahçesinde dut ağacının altındaki muayenehanesi, kışın kırmızı yün halı döşeli minimini bir mescide benzeyen ocaklı, mihraplı odacığı hiç boşalmazdı. Kısmet için genç kızlar, imtihana yakın zihinleri açılmak için mektepliler, çocuğu olmayan kısır kadınlar, kazanamayan tüccarlar, bir şeyini kaybetmiş efendiler, kocalarını kıskanan hanımlar, sevgililerine kavuşamayan âşıklar, tezkere alamayan askerler, terfi edemeyen zabitler, vereminden tutunuz da frengisine, belsoğukluğuna kadar her türlü hastalar, kötürümler, körler, dilsizler, sa-

ğırlar hep Şefika Molla'ya gelirler, kendilerini ona okuturlar, muska alırlar, üzerlerine kurşun döktürürler, ondan şifa, ondan ümit beklerlerdi.

Her gelen, hâline göre bir para bırakırdı. Kule kahvelerinden rüştiye görmüş, biraz hesaptan çakan Türkler onun günde üç dört mecidiyeden ziyade kazandığını iddia ederlerdi.

Hatta "Sade bir, yassu!" diye her dakika attığı narasıyla meşhur kahveci Köse Remzi bir gün sıtmasını bağlatmak için Şefika Molla'ya gittiği vakit onu duvar dibinde bir çukur kazmakla uğraşır gördüğünü söyler, "Ah o bahçe! Bir arşın aşağısı altın dolu... Ceneviz hazineleri yanında halt etsin!" diye içini çekerdi. Şefika Molla adı çıkan hazinenin üstünde rahatça yaşardı. Çünkü hiçbir hırsız evine girmeğe güvenemezdi. Üfürükçülüğü, sofuluğu, büyücülüğü kalplerde meçhul bir korku uyandırırdı. Pek sertti. Ufak bir şeyden hiddetlenir, bakkalı, zerzevatçıyı, sütçüyü, hâsılı önüne geleni haşlar, gözünü kapar, ağzını açardı. Bazı müşterilerine de çıkışırdı. Fakat kimse ona karşı gelemez, boynunu büker, savuşur giderdi.

-2-

Siyah kediyi okşayan elini kaldırdı. Fes rengi yemenisinin altında hâlâ çok gür kınalı saçlarına götürdü. Hafifçe kaldırdı. Sonra gayet ağır hareketlerle kahvesini pişirmeğe başladı. Kendinden ümit olunmayacak kadar kuvvetli, dinç bir sesle, "Rüküş, nerdesin?" diye bağırdı. Kedi mırıltısını kesmiş, başını kaldırmıştı. Küçük bahçe kapısında iri, yeşil yemenili bir Arap karısı göründü. Bir elinde süpürge, bir elinde tenekeden kirli bir faraş vardı. Takunyalarını giydi. Sokak kapısının arkasında duran bozuk bir küfeye doğru gitti, faraşı boşalttı. Kahvesini kotaran Şefika Molla başını çevirmeden, "Ayol, Rüküş, sana çabuk ol diyorum, şimdi birisi gelecek, gine kalacağız" dedi. Otuz senedir ilk defa sokağa çıkacaktı. Selanik'in ta en yukarısındaki bu harap, küçük evceğizinde o canlı bir evliya gibi otururdu. En yakın komşularına bile gitmez, en ağır hastaları ayağına getirir, ruhaniyetin tılsımını, maneviyetin sırrını bozmazdı. Ama sevdiği bir kadın, gençlik, çocukluk arkadaşı Hacı

Gülsüm Hanım ölüm döşeğinde idi. Gelip kendisini görmesini, hakkını helâl etmesini rica ediyor, birbiri üstüne haber gönderiyordu. Şefika Molla artık dayanamamıştı. Artık gidecekti. Lâkin gideceği yeri düşününce yüzünü buruşturdu. Selanik'in aşağı tarafı, deniz kenarları hep gâvur memleketiydi. Gülsüm Hanım, evlâtlarının sözüne kanmış, bu yaştan sonra içinde doğduğu, büyüdüğü, içinde gelin olduğu, içinde doğurduğu ana evini, Müslüman mahallesini bırakıp Yalılar'a gitmişti. O Yalılar'a ki Müslüman kadınlarının da orada Yahudi karıları gibi açık saçık gezindiklerini Şefika Molla her vakit işitirdi. Son günlerinde, otuz senedir sabrederek inip ayağını, gözünü, gönlünü kirletmediği bu pis günah kuyusuna şimdi nasıl düşecekti. Örtüye girmeden evvel bir kerecik babası ile denizi görmeğe gitmişti. Dik sokaklardan inmişler, Beyazkule'nin yanından geçmişlerdi. Kenara çekilmiş büyük yelken gemilerinin dibinde kumlu çakıllara deniz vuruyor, beyaz köpükler hâsıl ediyordu. Hem o gün ne uğursuz bir gündü. Koncolosları öldürdükleri için birkaç Müslüman asılıyordu. Birçok toplu, direkli gâvur vapurları limanı doldurmuştu. Zavallı asılanların ipek kuşakları çözülüyor, biraz çırpındıktan sonra uyur gibi başlarını büküyorlardı. Ayaklarının uçları kumlara dokunuyordu. Karmakarışık bir Yahudi, bir Rum kalabalığının arasında, babası onu kollarından tutmuş, yukarı kaldırarak bu soğuk manzarayı göstermişti. Günlerce boyunları iplerde takılı rüzgârla sallanan bu iriyarı başı kabak Müslümanların, göğüslerindeki beyaz kâğıtların hayali zihninden çıkmamış, birçok geceler rüyasına girmiş, onu ağlatarak uyandırmıştı. Haftalar, aylar, yıllar geçti, işte hâlâ unutamamıştı. Ne vakit deniz lâfı olsa o asılanlar gözünün önüne gelirdi.

Şimdilik Yalılar'a gideceğini aklından geçirdikçe bu çocukluk kâbusu bütün düşüncelerini sarsıyor, yeniden asılmış birçok Müslümanlar görecekmiş gibi meçhul, sebepsiz bir korku duyuyordu.

Hiç abdestsiz durmazdı. Feracesini giymezden evvel bir kere daha abdestini tazeledi. Sandıkta dura dura küf kokan feracenin rengi ağarmıştı. Kalın yaşmağını yaptı. Ağacın dibinde onun giyinmesine yan gözle bakan Rüküş abanoz bacaklarına beyaz bir çorap geçiriyordu. Bu hazırlanışı belki bir saat sür-

dü. Fena bir şey yapıyorlarmış gibi derin bir sükûn içinde kapıya yaklaştılar. Mercan, ömründe ilk defa gördüğü bu seyahatin sebebini anlamamış, âdeta inanmıyor gibi tuhaf tuhaf bakıyor, hayretinden kımıldayamıyordu. Şefika Molla, uzunca bir hırsız, bir yangın duası okudu; eve, bahçeye doğru üfledi. Dışarı çıktı. Rüküş Kadın kapıyı güzel kilitledikten sonra anahtarı Şefika Molla'ya verdi. Temiz taş yollarda yürümeğe başladılar. Sokak dardı. Sol taraftaki evlerin gölgelerinde yürüyorlardı. İkisi de yolu bilmiyorlardı. Evvelâ Beyazkule'ye gitmek, oradan tramvay dedikleri arabaya binmek lâzımdı. Öyle tarif etmişlerdi. Şefika Molla aşağıya doğru inilmeğe devam olundukça Beyazkule'ye çıkılabileceğini tahmin ediyordu. Sokakta rast geldiklerine yolu soruyorlardı. Şefika Molla hayretinden titriyor, içinden "Tüncina..." duasını okuyordu. O ne evler, ne binalar, ne dükkânlardı... Bütün dünya değişmişti. Selanik artık onun hayalinde kalan yarım asır evvelki Selanik'e hiç benzemiyordu. Hele tramvaylar... Aman ya Rabbi, bunlar nasıl şeylerdi? Birtakım arabalar atsız, öküzsüz, canlı gibi, kendi kendilerine koşup gidiyorlardı. Şefika Molla bunlara binecekti ha... Yanında, etrafına aptal aptal bakarak gelen Rüküş'e "Büyük sözüme tövbe" dedi, "bu şeytan makinesine binmek... çare yok, yayan gideceğiz..."

İçinden "Ayetelkürsî"yi okuyor, daha ziyade günaha girmemek için etrafına bakmıyordu. Yürüdüler, yürüdüler. Beyazkule'nin yanından, Sanayi Mektebi'nin akaretleri önünden geçtiler. Nihayet Kışla Meydanı'na gelmişlerdi.

Şefika Molla etrafına bakındı. Hayal meyal hatırlıyordu. Buraları hep mezarlıktı. Beyazkule'den sonra hiç ev, tarla filân yoktu. Rahmetli kocası Hacı Hafız Mehmet Efendi'den işitmişti ki Vali Mürtet Paşa,[1] bu mezarlıkları bozdurmuş... Demek sahi imiş... Birden böyle bozulmuş mümin mezarları üzerinde yürümek onun kalbine derin bir haşyet verdi. Büyük bir küfür edilmiş gibi titremeğe başladı.

"Haydi, Rüküş, geri dönelim" diye geğiriyordu, "evimize kaçalım. Çarpılacağız. Buraları hep mezardı. Dünyanın sonu gelmiş, insanlar azmış, her tarafı gâvur kaplamış..."

1 Midhat Paşa kastediliyor.

Boğuluyor gibi oluyordu. Rüküş de bu değişikliklerden ürkmüştü. Otuz senedir evden bakkala, bakkaldan eve gidip gelirdi. Başka her şeylerini kapıdan gezdirici satıcılardan alırlardı.

İkisinin de dizleri titriyordu, terliyorlardı. Ömürlerinde bu kadar uzun yol yürümemişlerdi. Şefika Molla nefes almak için biraz durdu. Gözlerini yerden kaldırdı. Karşısına baktı.

"Oh, çok şükür ya Rabbi!" diye haykırdı. Önünde küçük kubbesiyle al, yeşil camlı penceresiyle güzel, zarif bir türbe yükseliyordu. Duvarları koyu kil ile sıvanmış gibi kurşun renginde idi. Etrafında incecik bir duvar vardı. Arkasından deniz görünüyordu. Biraz gerisindeki gayet büyük, tek çatılı binanın bir minare kadar yüksek olan bacasından duman çıkıyordu. Mutlaka bir fabrika olacaktı. Zira durmadan "puh, puh" diye sıkıcı, yorucu bir ses çıkarıyordu. Şefika Molla bu gâvur işinin iğrenç sesinin bu güzel, bu zarif türbecikte yatan zavallı evliya efendiciğimiz hazretçiklerini ne kadar rahatsız ettiğini düşündü. Acaba bu türbeyi kim yaptırmıştı? Daha yeni idi. Evvel zaman türbeleri gibi ağır, kaba taştan değildi. Tıpkı minimini bir camiye benziyordu. Kim bilir önünden geçen bu atsız, öküzsüz şeytan arabalarına, açık saçık karılara, daha bin türlü gâvurluklara ne kadar lânet ederdi. İşte böyle nihayet bir gün dünya batacaktı.

"Rüküş gel, şu zatı ziyaret edelim" dedi. İkisi de türbeye doğru yürüdüler. Fakat ihtiramdan, çok yaklaşamıyorlardı. On adım kadar uzak durdular. Ellerini kaldırdılar. Okumağa başladılar. Gelen geçen, "Ne yapıyorlar?.." diye onlara bakıyordu. Şefika Molla etrafını görmüyordu. Fatiha'sını bitirip ellerini yüzüne kavuşturduktan sonra tekrar türbeye daldı. Minimini bir camiye, *Muhammediye* kitabındaki resmini gördüğü cennet köşklerine ne kadar benziyordu. Hatta o cennet köşkleri gibi kubbesi armudî, saçaklarının üstü yukarı kalkıktı. Acaba içinde hangi zat yatıyordu! Ah buralarda evliya bir tane mi idi? Çocukluğunda hatırladığı bu geniş mezarlıkta yirmiden ziyade kandilli mezar vardı. Ne ise, çok şükür bir tanesini olsun bırakmışlardı. Heyecanla, meftuniyetle hâlâ bakıyordu. İnce duvarlarının arasında bir ıslaklık gördü. İçerisinde çeşme de var-

dı. Ah nasıl girseydi de oradan içseydi. Ama o kadar terlemiş, o kadar fena şeyler görmüştü. Abdesti sakatlanmamış mıydı? Bu sakat abdestle, bu mübarek yere girmeğe nasıl cesaret edebilirdi?..

Birdenbire kalbinde şiddetli bir heyecan duydu. Elleri ayakları titremeğe başladı. Gözlerine inanamıyordu. Kısık bir sesle Rüküş'e, "Aa, gördün mü, şapkalıları gördün mü?" dedi. Rüküş de ağlayarak "Gördüm!" diye cevap verdi. Hıçkırmağa başladı. Artık bu dünya batmasın da neresi batsın...

İki şapkalı konuşarak türbenin içine girmişlerdi. Hiçbir türbeye, bir evliyanın yanına gâvur girer miydi? Şefika Molla yere düşecekti. "Müslüman yok mu? Ümmet-i Muhammet, imdat, imdat!" diye bağırmak için ağzını açıyordu. Kalbinden kopan acı bir düğüm boğazına tıkandı. Sesi çıkmıyordu. Sanki o onda bütün vücuduna inme inmişti. Yalnız gözleri görüyordu. Etrafına baktı. Hiç Müslüman yoktu. Ne bir sarıklı, ne bir cübbeli, ne bir abanîli adam görülüyordu. Şapkalılar, fesli, frenk gömlekli herifler hızlı hızlı geçiyorlardı. Birtakım çan sesleri işitti. İki taraftan da atsız, öküzsüz şeytan arabaları geliyordu. Ezilmemek için geri çekildiler. Kılıçlı, kır bıyıklı bir zabit yaftalı bir direğin dibinde ayakta duruyordu. Acaba Müslüman mıydı? Şimdi gâvurdan da zabit olduğu söyleniyordu. Şefika Molla ıstıraptan, heyecandan kendini kaybetmişti, daha ziyade muhakeme edemedi. Zabite yaklaştı.

"Oğlum, sen Müslüman mısın?" diye sordu. Zabit birdenbire şaşaladı. Şefika Molla'yı, Rüküş'ü baştan aşağı süzdükten sonra cevap verdi: "Müslüman'ım elhamdülillah, ne diye sordunuz valide?"

Şefika Molla hıçkıra hıçkıra ağlamağa başladı: "Ah, ne günlere kaldık! Nasıl tahammül ediyorsun oğlum? Bir zatın, bir evliyanın yanına, bir türbeye şapkalı gâvurlar giriyor da siz Müslümanlar eşşek gibi bakıyorsunuz..." dedi. Zabit anlamamış, aptallaşmıştı: "Hangi türbeye?.."

"Hangisine olacak, işte şu türbeye! Gözümüzle gördük. İki şapkalı... Rüküş de gördü. Hem hâlâ çıkmadılar..."

Zabit gülmeğe başladı. Gayet tuhaf bir şey işitmiş gibi gülüyordu.

"Ayol hanım nine, o, türbe değil..." dedi. Atsız, öküzsüz arabalar biraz durmuşlar, çanlarını çalmışlardı. Şimdi biri bir tarafa, biri öbür tarafa gitmişti. Şefika Molla, soluk, sönmüş gözlerini açtı. Büyük bir hayretle sordu: "Türbe değil mi, ya ne?.."

Zabit hâlâ gülüyordu.

"O belediye abdesthanesidir" dedi, "içerisine işemek için herkes girebilir."

17 Mart 1325

Zaman, Sayı: 332, 11 Mart 1335/1919, s. 2.

Memlekete Mektup

25 Şubat 1919, İstanbul

"Sevgili Celil,

İşte bir haftadan beri her sabah sana mektup yazmak azmiyle kalkıyorum. Nihayet bugün kalemi elime aldım. Yattığım yer Meserret Oteli. Karanlık, dar, kirli koridorlarıyla tıpkı bir Kurûn-ı vusta elemhanesine benziyor. Penceremin altında Babıâli Yokuşu... Uzun günler, müşterisiz pinekleyen karşı kitapçı dükkânlarını seyrediyorum. Civarda yegâne hareket *Akşam*'la *Tercüman*'ın çıktığı saat... Bir sürü çocuk, bir ağızdan bağrışarak koşuşuyor. Sonra yine sükûn, yine matem... Hani bizim Hukuk'a devam ettiğimiz zamanın İstanbul'u, on beş sene evvelki İstanbul artık yok! Sokaklar daralmış, insanlar küçülmüş, kadınlar sıskalaşmış. Çehreler solgun. Herkeste üst baş perişan. İnanılmaz bir zaruret bu halkı eziyor. Mahallelerde birçok evler aç! Buna mukabil haydutlar hâlâ kâşânelerde yaşıyorlar. Otomobillerde geziyorlar. Fakirlikle zenginlik iki barışmaz düşman gibi karşı karşıya geçmiş. Biri karargâhını Şişli'ye, Nişantaşı'na; öteki Fatih'e, Aksaray'a kurmuş, sanki vakti bilinmeyen bir meydan muharebesini bekliyorlar. Köprü âdeta beynelmilel bir meşher... Avrupa'nın, Asya'nın her türlü askerî üniforması göze çarpıyor. En neşeli halk Rumlar... Lâternalarıyla sokakları dolaşıyorlar, hiç durmadan ötüyorlar, gülüyorlar, şarkı söylüyorlar, içiyorlar, nara atıyorlar, ben nereye gideceğimi bilmiyorum. Üç gün evvel vatanımız Malatya'nın nüfusunu, resmî istatistikleri Hariciye Nezareti'ne

götürdüm. Verecek adam bulamadım, bana 'beceriksiz' diyeceksin. Ne dersen de... Aklım, fikrim, muhakemem yerinde değil. Ruhumdan bir zehirli okla vurulmuş gibiyim. Bir hafta içinde kırk yılın husule getireceği bir 'daüssıla' nöbetiyle kıvranıyorum. Gözümde yalnız evimin beyaz badanalı alçak duvarları, mutfak bacasının sabahları bahçeye düşen kalın gölgesi tütmüyor. Kulaklarım parlak kırmızı horozlarımızın şen naralarını, şefkatli ineklerimizin, öküzlerimizin böğürmelerini arıyor. Evet, burada ufuksuz bir çölde kalmış gibiyim. Ruhumu, elemimi anlayan yok. İstanbulluların zihniyeti bizden çok farklı. Biz son mağlûbiyetle, duçar olmak ihtimaline maruz kaldığımız felâketleri, bir an aklımızdan çıkaramadık. Onların dünya umurunda değil. İstanbul beynelmilel olacakmış. Türkler Konya'ya tehcir edilerek iptidaî bir aşiret şekline konulacakmış. Millî düşmanlarımızın tasavvur ettikleri, galiplerimize telkinden bir an geri durmadıkları bu korkunç niyetler, bilakis onları güldürüyor. Nihayeti bulunmaz bir 'sen-ben' davasına düşmüşler. Hepsinin elinde bir yağlı kara. Birbirlerini kirletip duruyorlar. Gazetelerde cihan havadisine dair tek bir satır yok. Hep dedikodu! Karaktersizliklerini bütün dünyaya ilân için mütemadiyen yeni yeni cemiyetler kuruyorlar. İkinci içtimalarına içlerinden üç tanesi gitmiyor. Meşrutiyet'i istihsal etikleri için Anadolu'nun sırtı sıra on yıl liyakatlerine aldandığı İttihatçı güruhu da iki kısım olmuş. Biri kuvvet ellerinde iken halkı soyup soğana çeviren yeni zengin sınıfı! Öteki, fırsatı kaçırıp umumî soyguna şahsî namus endişesiyle iştirak etmeyenler. Fakir arkadaşlarına yeni zengin İttihatçılar, 'enayiler' namını veriyorlar. Dün Şehzadebaşı'nda bu enayilerden birisine rast geldim. Tanırsın. Bizim sınıf arkadaşımız Mustafa Nâzım. Hani adını 'Labori'[1] takmıştık. Şimdi bir görsen... sakal bırakmış. Mektepteki kamburu daha ziyade büyümüş. Sanki elli yaşına girmiş. Beni görür görmez boynuma sarıldı. Direkleri yıkılan sokakta eski çayhaneler hâlâ duruyor. Birine girdik. Zavallı evvelâ, 'Aman ne kadar genç kalmışsın...' dedi. Derdini açtı. Harp esnasında yazıhanesini, evini, barkını, eşyasını,

1 Fernand-Gustave-Gaston Labori (1860-1917): Fransa'daki ünlü "Dreyfus Davası"nda Dreyfus'un avukatı.

hâsılı nesi var, nesi yok, hepsini satmış, yemiş. Şimdi bir yeni zenginin yanında kâtipmiş! Efendisi için de malûmat verdi. Adliyede bir odacıymış. Tam yerine çatmış. İlk elde elli, altmış bin lira kazanmış. Labori yanık yanık anlattığı hikâyesini bitirdikten sonra, hani hürriyetin ilk seneleri Malatya'ya gelen cemiyet fedaileri gibi kaşlarını çattı. Elini göğsüne vurdu.

'Şu İtilâfçılar ne vakit hükümete geçecek ya Rabbi!' diye derin bir ah çekti.

Sordum: 'Sana ne faydaları dokunacak?'

'Hiç' dedi, 'fakat, bir ümidim var!'

'Ne?'

'İhtimal şu bizim ihvanın milyonlarını alırlar da...'

'Alırlar da sana mı verirler?'

'Hayır, fakat...'

'Fakat?..'

'Anca beraber, kanca beraber... Onlar da bizim gibi meteliksiz kalırlar.'

İşte enayilerin zihniyeti! Henüz bir yeni zenginle konuşamadım. İşittiğime göre onlar şahsî servetlerinin selâmeti için İstanbul'un bütün bütün başka bir devlete verilmesini istiyorlarmış. Henüz gazetelerde aleyhlerinde kuvvetli bir galeyan yok. Harp zamanı, propagandası bizim vilâyete kadar gelen millî ticaretten de bir şey anlamadım. Piyasayı gezdim. Diyebilirim ki hemen hemen bütün ticaret bağları Rumların, Yahudilerin elinde... Harp zamanı kazananlar lüks içinde paralarını yemekle meşgul. Bu iktisadî hercümerçten ziyade beni meyus eden manevî perişanlık! Edebiyat bir ölünün kalbi gibi durmuş, soğumuş... İlmin namı yok. Felsefe alay! Sanat şaka. Biliyorsun, biz tahsilimizi bitirirken ne kadar idealisttik. Daima bir gün Türkiye'nin istibdattan kurtulacağını, Meşrutiyet ilân edilir edilmez gizli membalar gibi bütün istidatlarımızın ortaya fışkıracağını, beş on sene içinde Avrupa'ya yetişebileceğimizi tahayyül ederdik. İstanbul'dan aldığımız nuru memleketimize neşretmek için bir gün durmadık. Doğduğumuz yere döndük. Çiftimize çubuğumuza yapıştık. İstanbul'a dair gazetelerde ne görürsek inanırdık. Yeni teşekkül eden her cemiyete Malatya'da bir şube açardık. Fakat samimî idik... Burada bu

cemiyet, dernek filân meseleleri vakit geçirmek için çıkarılıyor. Kimsenin muayyen bir fikri yok. Yalnız muayyen bir fikir var: İrtica... Bu mefkûreyi hakikaten azimkâr buldum. Labori'den ayrılır ayrılmaz mektepte iken senin hiç sevmediğin bir arkadaşımıza daha rast geldim. Ebulfuruva! Hatırladın ya! Soğukluğundan kinaye olarak bu ismi takmıştık. Labori gibi sefil değil! Kılık kıyafet yerinde... Cübbesi daha dün terzi elinden çıkmış gibi... Köse sakalı daha ziyade seyrekleşmiş. Beni tanımazlıktan geldi. Fakat ben selâm verdim, almazlık edemedi. Memuriyetimi, İstanbul'a niçin geldiğimi sordu. Memur olmadığımı, buraya niçin geldiğimi kısaca söyledim.

'Hâlâ milliyetperverlik ha...' diye âdeta şaştı.

'Elbet!' dedim. [31]

'Memleket bu yüzden mahvoldu.'

'Nasıl?' diye sordum.

'İslâmlıkta milliyet olmadığı hâlde siz Türkler bu davaya kalktınız. Muharebeler filân hep sizin gibi milliyetperverlerin yüzünden çıktı' dedi. Benim konuşurken ne kadar mutedil olduğumu bilirsin. Fakat bu sefer heyecana geldim. Ebulfuruva'ya güzel bir ders verdim. Arabistan'a, Suriye'ye istiklâllerini vermek istemeyen dünyada hiçbir Türk milliyetperveri bulunamayacağını, gayr-i Türk havaliye kendi millî mevcudiyetlerini vermek arzu eden Türkçülerden kimsenin Mısır'ı zapt etmeğe kalkmayacağını anlattım. Lâkin, Ebulfuruva lâf anlar mı? Bu asrın milliyet hakikatini en anlamayan, en milliyet hissinden mahrum iki cahil şahsiyeti, Enver'le Cemal'i Türkçü sanıyor. Mantığı kararmış Enver'in Anadolu'dan gasp ederek bol bol Arap illerine saçtığı milyarların dehşetini biz Malatya'da bilmiyorduk. Ebulfuruva Şam'da bir kundura boyacısının bile avuçla altını olduğunu bilmiyor gibi davranıyor. Kendisiyle konuşa konuşa Beyazıt'a geldik.

'Biraz işim var. Kütüphaneye girelim' dedi. Beraber Umumî Kütüphane'ye girdik. Sıralar boştu. Ebulfuruva, birtakım kitaplar sordu. Yok cevabını aldı. Melâmîliğe dair bir eser yazıyormuş. Eser, anlıyorsun ya... Daha on beş sene evvel yazmağa başlamıştı. Kütüphanenin nihayet köşesinde masaya oturduk. Yavaş yavaş konuşmağa başladık. Ben artık bütün dünya,

milliyet esasları üzerine yeni teşkilât yaparken bizim kanatsız kuş gibi bedevî zihniyetiyle milliyetsiz kalamayacağımızı dilim döndüğü kadar anlatmağa çalıştım. Ebulfuruva 'Milliyet Hıristiyanlara mahsustur' diyordu.

Nihayet, 'Bizim için yegâne selâmet Türklüğü filân inkâr edip milliyetsiz dindar olmaktır' dedi.

'Her Müslüman millet bizim gibi milliyetini, an'anatını, tarihini, İslâmiyetten evvelki mazisini inkâr edecek mi?' diye sordum.

'Her koyun kendi bacağından asılır. Biz Araba, Aceme karışmayız. Buradaki Türkler hiç milliyetlerinden bahsetmemeli! Selâmet ancak bundadır!' cevabını verdi.

Bu fikirde inanılmaz bir taassupla ısrar ediyordu. Ben cihanın yeni inkılâbından, demokrasiden, demokrasinin sırf milliyet demek olmasından uzun uzadıya bahsettim. Konuşurken dilinin altında bir bakla olduğunun farkına vardım. Çok geçmedi. Açıldı. Meğer onlar da bir cemiyet yapmışlar.

'Her cemiyet gibi ikinci celsede dağılırsınız!' diye güldüm.

'Hayır, azamız en ciddî adamlardır.'

'Kimler?'

Saydı. Hakikaten birbirlerini bulmuşlar. Bu asrın beş yüz sene gerisinde yaşayan zatlar... Cemiyetlerinin ismi 'Tevhît ve Ahlâk' imiş. Boğaziçi'nde gayet büyük bir mütefekkirin yalısında sık sık toplanıyorlarmış. Programları korkunç. Azayı masonluk gibi muayyen devrelerden geçiriyorlarmış. Maksatları... Söylemeye hacet var mı? Kurûn-ı vusta'ya dönmek! Türkiye'yi Tibet'e çevirmek... Avrupa medeniyetini kaldırıp atmak. Teokrasi esasları üzerine halis bir bedevî hâkimiyeti teşkil etmek! Buranın gençleri uyuyor. Fırka mübarezeleri içinde kara kuvvetin ne yaman bir azimle canlanmağa çalıştığını görmüyor. Türk Ocağı âdeta cigara içmeğe mahsus bir kulüpmüş! Gittim. Gördüm. Fikrî hayata dair bir şey yok. Hani o gazetelerde ilânlarını gördüğümüz serbest dersler, konferanslar filân hep yalan! Henüz Darülfünun'a giremedim. İnşallah meyus olmam. Fakat orada da efkâra hâkim, okuryazar, eser sahibi bir âlim yok... Âlimlerin en çok yazanı nihayet yarım yamalak, tercüme vadisini atlayamamış! Bir tanecik âlimi olmamak! Bu mil-

liyet asrında bir millet için ne feci mahrumiyet! Hani mektepte okuduğumuz mantık kitabında, *Mi'yar-ı Sedat*'ta[2] gördüğümüz tasnifi bile burada anlayan münevver yok. İhtisasa kimsenin aklı ermiyor. Şarlatanlık moda... Fikir hususunda fırıldak gibi dönmek, dün söylediğini bugün inkâr etmek haysiyete muhalif addolunmuyor. Ah bizim zamanımızdaki İstanbul! Vakıa yine büyük bir şey yoktu. Fakat nihayetsiz, ezelî bir ümit vardı. Divanyolu'ndaki kıraathanelerde Abdülhamit'in hafiyelerine işittirmemek için gizli gizli neler fısıldardık! Gedikpaşa'da pansiyon olduğumuz evde Namık Kemal'in şiirlerini nasıl heyecanla okuduğumuzu hatırla. Şimdi o ilâhî vecd yok. İstanbul mefluç bir gölge hâlinde uzanmış! Uyuyor. Fakat baygın. Bu cesedi kımıldatacak ruh ölü... Biz Malatya'da İstanbul'u, payitahtımızı nasıl tahayyül ederdik. Sakın gelip de görmeğe kalkma. Benim gibi buhran içinde kalırsın. Bir idealistin ilk vasfı meyus olmamaktır. Hâlbuki ben bu saat meyusum. Bir haftadır kendimi öldürmeyi düşünüyorum.

... Yine işte aşağıya, Babıâli Caddesi'ne baktım. Bir uçurum gibi! Şeytan diyor ki: 'Kaldır, şuradan kendini at!' İrfan merkezi, hars ocağı böyle manevî bir anarşi içinde kalmış fert yaşamamalı! Sonra yine düşünüyorum. Biz Türkler tarihte ne kadar felâketler geçirmişiz. Devletimiz hükümdarsız, hükümetsiz kalmış. Kardeşler birbirine düşman olmuşlar. Fakat nihayet, yine toplanmışız. Yine ölmemişiz. Saadetin de, felâketin de geçici şeyler olduğunu hatırlamak insana biraz teselli veriyor.

Evet, Celilciğim, insan için mutlaka bir teselli var. Fakat ben bu teselliye rağmen yine burada duramayacağım. İlk fırsatta yola çıkıyorum. On beş sene evvel buradan aldığımız ümit, emel, ideal nuru artık sönmüş! Şimdi İstanbul taşranın nuruna muhtaç! Biz artık köşemizde, yüksek dağlarımızın arasında, köpüklü pınarlarımızın başındaki beyaz badanalı, toprak çatılı kulübelerimizde sevgili milletimizin samimiyetiyle çarpan kalplerimizi dinleyelim. Ruhlarımızdan çıkan ümit alevini bir fazilet meş'ali gibi İstanbul'a getirelim. İstanbul milletinin kadrini, kıymetini, kuvvetini bilmiyor. Evet, nihayetsiz elem-

2 Ahmet Cevdet Paşa'nın, oğlu Sedat'a ithafen, devrine göre sade bir dille kaleme aldığı bu eser, Türkçenin ilk mantık kitabı olarak kabul edilir.

lerimiz, dayanılmaz sefaletlerimiz var. Fakat bizim bir ruhumuz var ki ölüm ona kanat geremez. Bizim bir ruhumuz var ki "öldü, öldü" sanılır da yine ölmez. En umulmadık bir zamanda birdenbire dirilir. Bugünün İstanbulluları bizim bu ölmez ruhumuzu bilmiyorlar. Türkleri komşu milletler gibi sanıyorlar. Anadolu'yu, Azerbaycan'ı, Kafkasya'yı, Türkistan'ı, Buhara'yı dolduran fertlerin "dini bir, dili bir" kardeş olduklarını İstanbullular anlamıyorlar. İstanbullular 'Wilson Umdeleri'ne akıl erdiremiyorlar. Milleti ırktan ayırt edemiyorlar. Hepsinin müfekkiresi 'devlet mefhumu' içinde zebun! Hâlbuki siyasî hudutların ne ehemmiyeti olabilir. Bunları insanlar yapar. Milliyeti, milliyet denen birliği Allah yapmıştır. Hiçbir kuvvet onu parçalayamaz! Ben işte bu imanı bozmamak için çabucak buradan kaçmak, uzaklaşmak istiyorum. Artık benden mektup bekleme. Kendimi bekle. Zannediyorum ki yirmi gün geçmeden sevgili vatanıma döneceğim. Fakat kalbimde ne derin bir yara ile... Tıpkı hafızasını kaybetmiş bir zavallı gibi!

.....
....."

(Kopya eden: Ömer Seyfettin)

Büyük Mecmua, Sayı: 2, 13 Mart 1919, s. 30-31.

Niçin Zengin Olmamış?

Bir Sultanî mualliminin hatırat defterinden üç dört sayfa

7 Kânun-ı sani 1916

.....

.....

Derler ki: "Tarihsiz millet mesuttur!" Ben de "Hatıratsız insan mesuttur!" diyeceğim. Beş senedir tarih okuttuğum için birçok kitapları gözden geçirmeğe mecbur oldum. Rambaud'nun, Lavisse'nin eserlerini daha mektepten çıkar çıkmaz getirtmiştim. O vakitten beri tedricen alıştığım sahaf bezirgânlığı kütüphanemi oldukça büyüttü. Şimdi bu kitapların hemen hepsini okumuş bulunuyorum. Dikkat ettim; tarih denilen şey felâket nâkili! Saadetten hiç bahsetmiyor, yahut şöyle üstünkörü geçiyor. En sevinçli, en talihli devirlerin içinde bile bir facia, bir hıyanet, bir acı, bir zehir bulmakta mahir! İnsaniyetin hatırası olan tarihteki bu hazin temayül bizzat insanda da var. Felâketler, ıstıraplar, matemler ruhumuzda âdeta bir yara gibi derin bir iz bırakıyor. Saadetlerimiz, sevinçlerimiz, hoş günlerimiz tıpkı bir rüya hafifliğiyle eriyiveriyor, unutuluyor. İşte bu sabah çekmecemin köşesinde on sene evvel karalamağa başladığım bu defteri buldum. Yazdıklarıma baktım. Hiç ferah verecek bir şey yok! Kanserden ölen anneciğimin yavaş yavaş nasıl söndüğünü, zavallı kurtarılmaz bir pençe ile inleye inleye ademe sürüklenirken nasıl öldürücü elemler duyduğumu uzun uzadıya kaydetmişim... Zaman ne dehşetli bir deva! Şimdi o elemlerin binde bir zerresini duyamıyorum. Sonra dışarıya git-

mişim! Buna dair ancak iki satır! Sonra evlendim! Bunun kaydı bile yok. Çocuğum oldu. Onu da yazmamışım. Güneş görmediği hâlde bilmem niçin sararan bu sayfaları gayr-i ihtiyarî kokladım. Keskin, bayıltıcı, hasta bir sonbahar kokusu! Ah bu eski kâğıtlardan, eski kitap aralarından, unutulmuş eski defterlerden çıkan matem kokusu!

* * *

Evet, keşke yazacak hatıratım olmayaymış. Birbirine benzeyen muntazam, vukuatsız günler ne kadar boş! Fakat ne kadar ıstırapsız... Muharebeden sonra bu boşluk yani bu rahat ve sükûn birdenbire bozuldu. İtiyadımı kaybetmiş olmalıyım ki iki senedir çektiklerimi buraya geçirmemişim. Kanaat içinde, say içinde, ilim mefkûresinin o zevki hiçbir lezzete benzemeyen ruhanî hazzı içinde mesut yaşarken ansızın korkunç bir maişet girdabının karanlıklarına yuvarlanmak! Bir açlık kasırgası altında, ümitsiz bir kıtlık çölünde sürünmek, sevgililerin yavaş yavaş, şikâyetsiz ölümlerini görmek! Bugün ne kadar bedbahtım! Karımın nesi var, nesi yok, sattık, yedik. Annesinin evinden getirdiği çeyizlerden bir keten havlu bile kalmadı. Yatak takımlarımız, karyolamız, benim baba yadigârı kütüphanem, hatta çocuğumun, zavallı Orhancığın arabası bile sıra ile bitpazarına gitti. Maaşım on beş lira... Annemden kalan, bana altı lira irat temin eden evi de rehine koyduk. Yediğimiz vesika ekmeği, mektepten verilen zeytinyağıyla bulgur! Karımın metanetine hayranım. Hem çocuğa, hem evin işine yetişiyor. Hiç durmadan çorap yamıyor. Eskileri bozuyor. Beni, çocuğunu giydiriyor.

"İnşallah muharebe bitsin! Hepsi unutulur" diyor.

Fakat ben bu badireyi öyle yakında bitecek bir hâlde görmüyorum. Sonumuz ne olacak? Ara sıra dışarı gitmeyi düşünüyorum. Fakat oradan gelenler de açlığın daha korkunç bir şekilde olduğunu söylüyorlar. Yarının dehşetini hatırlamak zihnimi altüst ediyor. Şaşırıyorum. İşte şimdi de şaşırdım. Ne yazacağımı toplayamıyorum.

* * *

14 Kânun-ı sani-

Bu uğursuz defteri tekrar yazmağa başlamamalıydım! Dün Orhan hastalandı. Hatır için vizitesiz bakan komşumuz doktor yalnız süt verilmesini söyledi. Süt... Okkası yarım lira! Ne kadar kitabım varsa hepsini hamallara yüklettim. Götürdüm. Sattım. Elime altmış lira kadar bir para geçti. Yirmi lirasıyla odun kömür aldım. Soğuk pek fena.

30 Kânun-ı sani-

Biraz düşününce anlıyorum ki hayat artık yaşanabilecek gibi değil. Akşam potinlerimi boyatırken boyacıya ustasından ayda kaç kuruş aldığını sordum.

"Yirmi lira!" dedi. On altı yaşında bir çingene çocuğu! Ben otuz bir yaşında, naz ü naim içinde büyümüş tarihî bir ailenin evlâdı. Bir karımla, bir çocuğumla on beş lira içinde nasıl geçinebilirim? Hoş, bu zaten mümkün değil ya. İki senedir, satıp savıp, üzerine on beş lira daha ekleyip ölümden kurtuluyoruz. Fakat bu böyle devam edemez. Bir ay sonra satacak bir şeyim de yok. Bir iş bulmalıyım. Hocalık artık bir insanı değil, bir tavuğu bile besleyemez.

16 Şubat-

On beş gündür iş arıyordum. Nihayet bir kitapçıdan sahifesi on kuruşa [46] tercüme buldum. O kadar sevindim ki... Her forma yüz altmış kuruş getiriyor. Üç yüz sayfalık bir kitaptan otuz lira alıyorum.

7 Nisan-

Her gece muntazaman on sahife tercüme etmeğe alıştım, bunun için dört saat kifayet ediyor. Neyse... Hayatımız biraz iyileşir gibi oldu. Orhan sütünü içebiliyor. Semiha ile biz de birer vesika potini edinebileceğiz. Fakat her gece fasılasız çalışmak gözlerimi bitirdi. Ama bunun da kolayını bulduk. Geçen hafta göz doktorundan bir gözlük aldım.

2 *Mayıs-*

Dün bir arkadaşıma rast geldim. Cenyo'da...[1]

Bu çocuk idadîde iken kovulmuştu. Ara sıra görürdüm. Şimdi tüccar olmuş.

"Tam yetmiş beş bin liram var!" dedi; "İki ay içinde... Şaka ediyorsun" diye güldüm.

"Vallahi istediğin bankaya sor."

"Eey, nasıl olur bu?"

"'Taraf-ı takrîb'ini bulursa çok kolay!"

İçimde birdenbire bir hırs canlandı. İki ay içinde yetmiş beş bin lira... Her gece dört saat, ucuz olsun diye Almanlardan satın aldığım karpit lâmbasının başında, bir lira için nasıl terler döktüğümü hatırladım. Karşımdaki sıhhatten, candan patlayacak gibi gergindi. Elmas yüzüklü parmakları tombul tombuldu.

"Eey, bu 'taraf-ı takrîb' ne?"

"Topal'a[2] çatmanın bir kolayı!"

"Topal kim?"

"Yuha... Patagonya'da mısın be mübarek? Topal'ın kim olduğunu bilmiyorsun ha?.. Allah be! Tuttuğunu bir anda milyoner yapar. Bugün bütün Türkiye elinde! Bir sözüyle yetmiş beş milyon lira birden harekete gelir."

Levazım reisinin faziletlerini, kuvvetini, iktidarını uzun uzadıya anlatmağa başladı. Hayretle dinledim. Nihayet Harbiye Nezareti'nde İttihatçılar arasında hiçbir tanıdığım olmadığını söyledim. Bana acıdı. Fakat, "Meyus olma" dedi, "doğrudan doğruya Topal'a çatmağa hacet yok. Onun adamlarından birinin adamına çatsan kâfi..."

"İşte sana çatıyorum!" diye güldüm.

"Yavaş gel!" diye bir kahkaha attı, ben onun yedi gömlek uzak adamlarından birinin adamıyım. Ama iş için arkadaş lâzım! Senin de cebine anafordan seksen doksan lira düşürebilirim.

.....

1 Cenyo: İstanbul-Kadıköy'de meşhur bir birahane.

2 Topal: Birinci Dünya Savaşı sırasında Ordu Levazım Reisi/İaşe Nazırı olan, Enver Paşa'ya yakınlığı ve görevini kötüye kullanmakla meşhur İttihatçı subay Topal İsmail Hakkı Paşa kastediliyor.

Günde seksen doksan lira... Kulaklarıma inanamıyordum. Azıcık daha bu yeni zenginin ellerine yapışacak şapır şupur öpecektim. Birdenbire hafifledim. Zenginlik ümidi insana eter gibi birdenbire tesir ediyor.

"Öbür gün bana gel! Ömer Abid Hanı'nda ikinci kata" dedi.

Yarın ona gideceğim. Bana para kazandıracak. Sermayesiz para kazanmak! İşte bu dünyada aklımın en ermediği şey! Ben de birçokları gibi birdenbire zengin olacağım. Elveda artık bu sefalete! Bu köhne siyah ahşap eve! Elveda bu tahtakurusu kolonisine! O kadar müteheyyicim ki çayı görmeden paçayı sıvıyorum. İki gündür tercümeye devam edemedim. Ah şu kâğıt parçalarını götürüp kitapçı Acem'e, "Al işte tercümelerini başına çal! Paran da senin olsun. Allah belânı versin!" diyebilecek miyim? Semiha hâlimden işkillendi.

"Sende bir şey var, sende bir şey var!" deyip duruyor. Niçin tercüme yapmadığımı soruyor. Başımın ağrıdığını söylüyorum. Yarın mektepte beni istedikleri kadar beklesinler! Zavallı sermuîd kim bilir ne büyük bir ehemmiyetle bulunmadığım saatleri hesap ederek "kıstü'l-yevm" yapmağa çalışacak. Budala...

* * *

15 Eylül-

İki gün evvel Büyükada'dan geldik. Bugün de apartmanımıza yerleştik. Seneliğini yedi yüz elli liraya tuttum. Fakat öyle mükemmel ki... Banyo, kalorifer, elektrik hepsi var. Altı oda iki salon. Möblelerim için tam beş bin lira sarf ettim. Yine kütüphanemi tamamlayacağım. Evet, saadet rüya gibi çabucak geçer. Bu yazı nasıl geçirdiğimi hatırlayamıyorum bile... Daha mahut mektebimi bırakmadım. Yerime vekil tayin ettim. Kendim de hastayım diye bir rapor aldım. Vekilime maaşımı bıraktıktan sonra on lira da üstüne ilâve ediyorum. Mektebi bıraksam askerlik tehlikesi var. Bir an gelir ki tüccarlık da insanı kurtaramaz. Şem'î ilk ayda, bana anafordan üç bin lira kazandırdı. Doğrusu kendisine çok müteşekkirim. Beni adam etti. Un işi yapıyoruz. Zaten bundan kârlı birşey yok. Biraz zahireye de karışıyoruz.

Şeker filân kapatıyoruz. Dört ay evvel yazdıklarımı okurken gülümsedim. Vay anasını! O sefaletlere nasıl dayanmışım! Günde yarım liraya kapalı bir dershanede beş saat kafa patlatmak! Sonra bu derece sarih bir eşekliği fazilet zannetmek! Ben çok şükür bu pir aşkına sürünmek faziletini kaybettim. Vakıa şimdi bulunduğum muhit biraz adî. Fakat katiyen ukalâ değil... Herkesin emeli, felsefesi, arzusu bir: Para kazanmak! Mücerredat yok! Hayal yok! Oldukça karışık bir piyasa dalaveresi var. Açık gözlülük en büyük kuvvet... Öyle zannediyorum ki, bir seneye varmadan Şem'î'yi geçeceğim. Ah, şu muharebenin başında niçin elimden tutan olmadı? Biz hâlâ bugünün fakirleri sayılırız. Şimdi öyle adamlar var ki son iki sene içinde on milyon lira kazanmışlar. Amerikalılar halt etsin! Daha muallimlik ederken arkadaşlarımdan biri bana bir kitap okutturmuştu. Fransızca ismini hatırlıyorum: Zenginlik elif-besi! Herif zengin olmağa bir dolardan başlıyor. Bir milyon yapmak için otuz sene geceli gündüzlü uğraşıyor. Burada bir açıkgöz için bu milyonu lira olarak toplamak işten bile değildir. Topal'la küçük bir ortaklık kâfi! Balkan trenleri, Anadolu hattı bir ay insan için çalışsa...

Artık bu defteri dolduracağımı ümit etmiyorum. İnsan zengin olunca okumaktan olduğu gibi, yazmaktan da nefret ediyor. Bununla beraber bir hatıra olsun diye atmayacağım. Evet, eski fakirliği unutmak pek asil bir davranış değil. Kütüphanemde saklayacağım.

Ah bu Semiha...

Ne kadar müşkülpesent! Bir türlü yemek odasını yerleştiremiyor. Psalti'nin dekorcusuyla sabahtan beri uğraşıyorlar. Gideyim onlara bakayım.

* * *

2 Şubat 1917-

Altı ay sonra, zavallı samimî defter! Seni nasıl heyecanla elime alıyorum; acı, öldürücü bir buhran içindeyim. Söylemek için günahı dudaklarından taşan, kalbine sığmayan bir mücrim gibiyim. Evvelki gün Cerrahpaşa'da bir yeni zenginin evine davetliydim. Alaturka saz vardı. Gece yarısına kadar yedik, içtik.

Ben uyuyamadım. Sabahleyin erkenden çıktım. Soğuk dehşetliydi. Araba bulamadım. Aksaray'a indim. Yine araba yok. Küçükken babamla cuma namazına geldiğimiz Valide Camii'nin köşesinden yukarıya doğru baktım. Unutulmuş hatırat gibi... Bütün virane... Lâleli Camii, Hasanpaşa Hanı'nın arkaları gözüküyor. Müteesir oldum. Yavaş yavaş yürüdüm. Lâleli'de Yenikapı'ya inen sokakta büyük bahçeli, mahzenli, havuzlu bir evde [47] oturmuştuk. Yirmi beş, yirmi altı sene evvel... Karşımızda bir komşumuz vardı. Güzin Hanımlar... Kızlarının sesi o kadar kalındı ki... Tıpkı bombort gibi. Sabahleyin, bu çocukluk günlerini hatırlamak, beni bir çocukluğa sevk etti; yangın yerlerinde oturduğumuz evin arsasını bulmak! Ne yapacaktım? Hiç! Acaba havuz duruyor muydu? Viranelerin içine saptım. Kimseler yoktu. Yarım kalmış bacalar, ocaklar sahipsiz bir mezar sükûtuyla uyuyorlardı. Aradığım evin hizasında bu ocaklar daha sıktı. Baktım üstü başı perişan dört kişi dolaşıyordu. Eğilip eğilip ocakların içine bakıyorlardı. Merak ettim. Ne arıyorlardı? Yürüdüm. Yanlarına yaklaştım. Ne aradıklarını sordum.

"Ölü arıyoruz!" dediler.

"Ne ölüsü?"

Aralarındaki kır sakallı, kısa boylu ihtiyar cevap verdi: "İnsan ölüsü."

"İnsan ölüsü mü?"

"Evet..."

Şaştığımı görünce durdu. Beni baştan aşağıya bir süzdü. Sonra başını salladı.

"Hey gidi, hey!" dedi, "Efendi senin de haberin yok galiba? Biz belediye adamlarıyız. Her gün gelip buralarda açlıktan ölenleri toplarız. Sonra şu arabaya doldururuz. Götürürüz, gömeriz."

"Açlıktan ölüyorlar ha..." diye buz gibi dondum. Sanki birdenbire kalbim durdu. Dizlerim kesildi. İhtiyar deşilmek istiyormuş. Ağzını açtı. Zavallı Müslümanların iki senedir nasıl açlıktan kırıldıklarını ateşe atılmış meyus bir hatip heyecanıyla haykırmaya başladı. Herkesin altındakini, üstündekini satıp yediğini, nihayet kimsesiz gariplerin böyle virane ocaklarına düştüklerini, öyle imdatsız, kimsesiz, ilâçsız, aç, susuz, ateş-

siz, köpekler gibi öldüklerini söyledi. "Eğer hainler, Allah'ın gazabına daha uğramazlarsa dünyada Müslüman kalmayacak!" dedi. Gayr-i ihtiyarî, "Bu hainler kim?" diye sordum.

"Kimler olacak? Millete ekmek diye kum toprak yedirenler! Katığı dünya yüzünden kaldıranlar! Fukarayı soyup kendileri zengin olanlar! Otomobillerde uçanlar!"

"..."

Sonra bir an durdu. Arkadaşları kendisi gibi müteheyyiç değildiler. Ellerini, başını göğe kaldırdı.

"Bunların ne vakit asıldıklarını göreceğiz Allah'ım?!" diye derin, acı, karanlık bir ah çekti. Ben hiç ses çıkarmadım. Evet insanları böyle açlıktan öldüren bizdik! Bize yol gösteren; bize müsaade edip, bizimle beraber çalanlardı! Şem'î ile beraber Kâğıthane'de uzun bir "un damarı" keşfettirmiştik. Üç aydır orada çıkarttığımız ince killeri iaşe'ye satıyorduk. İaşe de bile bile ortaklama bunu alıyor, içine biraz paspal karıştırarak fırınlara dağıtıyordu. Manyetize edilmiş gibi bu ölü arayanların arkasından yürüdüm. Henüz iki tane bulmuşlardı. Baktım. Ruhumdan zehirlendim. Bu ölüler yarım çıplaktı. İskeletlerinin üzerinde derileri kurumuştu. Hiç etleri yoktu. Birisi kadındı. Sarı saçları keçeleşmişti. Dudaklarımı o kadar ısırmışım ki, sıcak sıcak, çenemden kanların sızmaya başladığını duydum. Ölünün mavi aralık gözlerini bana dik dik bakıyor sandım. Birdenbire sanki ödüm koptu. Kendimi kaybettim. Kaçtım. Deli gibi koşmaya başladım. Beyazıt'a nasıl çıktığımı bilmiyorum. Bir arabaya atladım. Eve geldim. Bayılmışım. Doktor filân gelmiş. Açılınca Semiha'ya gördüklerimi anlattım. O da fena oldu, ağlamaya başladı. Şimdi yataktan kalkamıyorum. Artık müthiş bir anarşist oldum. Bir milletin bu kadar açlıktan ölmesi için toplu tüfekli teşkilât yapan Topal'ı, bu alçağı tutanları öldüreceğim, yenecek ne varsa ortadan kaldıran, altı yüzyıllık bir devletle beraber kocaman masum Türk milletini fakrü'd-dem kılıcından geçirenleri geberteceğim. Evet bu milleti hükümet mahvetmek istiyor! Bunda artık hiç şüphem kalmadı! Bunda şüphesi olan eşektir! Topal, o bütün Kara Çete teşkilatı, o Karasulu, Bayramzadeli[3] meşum teşkilât, yedi başlı bir ejderha

3 Emanuel Karasu ve tütün idaresinin (Reji) başında bulunan Bayramzade İzzet kastediliyor olmalı.

gibi memlekete sarılmış! Kanımızı, iliğimizi, kemiğimizi emiyor. Evet öldürmeliyim. Onlardan bir tanesini öldürmek siperde bin düşman neferi öldürmekten çok, hem pek çok hayırlı...

* * *

19 Mart-

Onları öldüremedim. Onları ancak yaşarsa millet öldürecek! Hepsini ipe çekecek! Onları öldürmek bir kişinin harcı değil! Hainler yedi başlı dokuz canlı bir ejderha kuvvetinde! Korkunç bir teşkilât! Fakat kendimi öldürdüm! Yani muhtekir beni!.. Nem var, nem yok hepsini sattım.

Bütün milletimi açlıktan öldürerek soyduğum paraları aşhanelere, fukaraperver cemiyetlerine dağıttım. İsmimi vermedim. Apartmanı falan hepsini bıraktık. Semiha ile Orhancığımızı aldık. Üsküdar'da Çavuşderesi'nde bu minimini evi kiraladık. Şimdi o kadar mesuduz ki... İyi ki mektebi bırakmamışım! Yine derslerime başladım. Arkadaşlarım beni iflâs etti sanıyorlar. Acem'e yine gittim. Benim tercümelerimden memnun! Şimdi sahife başına on iki kuruş veriyor! Geceleri ben söylüyorum Semiha yazıyor. Ayda elli lira kazanabiliyorum. İdaresini bilen bir aile için bu çok bile... Fakat geçen on ayın hatırası korkunç bir kâbus gibi daima aklımda. Unutamıyorum. Açlıktan öldürdüklerimizi unutamıyorum. Yangın yerinde gördüğüm kadın ölüsünün bana bakışını unutamıyorum. On ay kan, gözyaşı, irin içtiğimi, sütsüzlükten şekersizlikten küme küme ölen masumcukların hakkını yediğimi unutamıyorum. Siyah bir hayal, her an ruhumu takip ediyor, "Sen de kanlı soyguna karıştın! Sen de, sen de!" diyor. Gözümün önüne birbiri ardına dikilmiş sayısız darağaçları geliyor... Bunların bir tanesinde ben sallansam! Ah, evet, yine vicdanımdaki yakıcı azap sönmeyecek sanıyorum. Yine on ay milletime yaptığım zulmü unutamayacağım sanıyorum. Bu ıstırap öldükten sonra da, mezarda da beni kıvrandıracak sanıyorum!

.....

Büyük Mecmua, Sayı: 3, 20 Mart 1919, s. 45-47.

Beynamaz

Az tamah çok ziyan getirir!
Atasözü

Kırmızı yapraklı kuru meşe dallarından yapılmış kocaman çardağı ovadan kopan hırçın bir rüzgâr yıkacak gibi sarsıyordu. Penceresiz kahvenin loş karanlığından sıkılan köylüler, yine buraya toplanmışlar, Hacı İmam'ın tatlı tatlı söylediklerini dinliyorlardı. Yere yayılı yırtık, kaba hasırın kenarlarına hepsi boyunlarını büküp diz çökmüşlerdi. Sakin hâllerinde ayinsiz derin bir ibadet sükûnu vardı. Hacı İmam namaz aralarındaki boş vakitlerini hep vaaz etmek, nasihat vermekle geçirirdi. Bu, biraz ihtiyarca, çok rahattan semirmiş, küçük çakır gözlü, mübarek bir adamdı. Caminin dışında oldu mu, yaz kış, daima kolları sıvalı, abdest almağa alesta[1] bir vaziyette bulunurdu. Sarı abasının, şimdiye kadar kirli, temiz hiçbir tarafa dokunmamış eteklerini sımsıkı toplayıp belinin üstüne ağır bir kambur gibi yerleştirmek en birinci merakıydı. İşte on yedi senedir bu köyde yaşıyordu. Yedi yaşından yetmiş yaşına kadar herkesi cemaatle namaz kılmağa alıştırmıştı. Büyüklerin küçüklerin, kadınların kızların hatta çoluk çocuğun arasında bile artık abdest, namaz, oruç, zekât, farz, vacip münakaşalarından başka lâf olmazdı. Ezan vakitleri yaklaşırken bütün köylü, kışsa evlerinde, yazsa dağdan çağlaya çağlaya gelen minimini derede abdestlerini alırlar, itiş kakış aceleyle camiye dolarlardı. İmam Efendi aynı

1 Hazır.

zamanda hafızdı da. Beş vakti gayet ağır kıldırır, dört rekâttan ibaret olan sabah namazcığını bile yarım saatten ziyade sürdürürdü. Onun [60] tatlı tesirli nasihatleriyle, ruhanî vaatleriyle köyün halkı, hayatı, manzarası; hâsılı her şeyi, hatta ismi bile değişmişti. Günün en aşağı yedi saatini abdest almakla, namaz kılmakla, camide aşir, kahvede hususî vaaz dinlemekle geçiren köylüler "ekim biçim" işlerini tamamıyla kadınlara bırakmışlardı. Bağlarda, bahçelerde, incirliklerde, zeytinliklerde hiçbir erkek görülmezdi. Ova komşuları artık buraya "Doğanlı" namını vermiyorlar, "Sofular Köyü" diyorlardı. Fakat işte içinde uyanıkken hiç abdestsiz insan bulunmayan bu sofu köyün tek bir beynamazı vardı: Gâvur Ali... Hacı İmam galeyana gelerek "yarın ahrette" köyce cennete nasıl gireceklerini, hurilerle gılmanları aralarında nasıl pay edeceklerini ballandıra ballandıra anlatırken Gâvur Ali'yi hatırlayınca birdenbire susar, somurturdu. Bu kıpkızıl bir zındıktı. Daha ömründe bir defacık olsun abdest aldığını, camiye girdiğini, sadaka, zekât verdiğini gören yoktu. Bekârdı. Anası babası çoktan ölmüşlerdi. Hısım akrabasıyla da dargındı. Köyün poyraz tarafında, tepedeki küçük ağılında yalnız başına oturur, yanına çoban, uşak filân almazdı. Gayet hasisti. Vakıf mera borçlarını batırır, pazar günleri çarşıdan öteberi alırken iki para için kavga çıkarır, değirmende ununu "Az bir şey..." diye bedava öğüttürmek isterdi. Askerlikte gittiği Arnavutluk'tan beş sene evvel tezkere alıp dönünce ilk işi evini, tarlalarını, bağlarını satmak oldu. Eline geçen para ile ağılını yapmıştı. Ucuz ucuz topladığı, yetiştirdiği koyunların sayısı beş yüzü bulunca sürüsüyle beraber gâvur İzmir'in yolunu tutuyor, tam altı ay görünmüyordu. Onun köyde bin türlü hasislik ettiği hâlde İzmir'de bol bol harç ettiğini duymuşlardı. Köyün dışında yedi kat bir elmiş gibi yaşıyor, herkese hakaretle bakıyor, pazara indiği zaman kendine verilen selâmı bile almıyordu. Rast geldiğine dişlerini sıkar, Arnavutluk'ta öğrendiği kabadayı şivesiyle, "Ah bire, keratalar bire! Karılarınız olmasa açlıktan geberecekseniz, bire..." diye küfrü basardı.

Kimseden korkusu yoktu. Askerden getirdiği ağır Rumeli kebesini çıkardığı zaman, belindeki kocaman Karadağ tabancası göze çarpardı. Kulübesine uğrayan ahbap jandarmalara "kurt

için" diye gösterdiği mükemmel bir de martini vardı. Kuraklık, çekirge, salgın filân gibi felâketler baş gösterdi mi, köylü hemen Gâvur Ali'yi düşünür, "Kurunun yanında yaş da yanıyor!" derdi. Evet, Allah bazen onun dinsizliğine, küfürbazlığına kızıyor, sırf onu cezalandırmak için –sanki hainin bağı bahçesi, çifti çubuğu olmadığını bilmiyormuş gibi– tarlalara yağmur vermiyor, bağlara filoksera gönderiyordu. İşte bu yıl da havalar kurak gidiyordu. Çakır İmam'ın etrafındaki halkadan bir ihtiyar, "Hacı Efendi, hâlimiz ne olacak? Bizi bir gün yağmur duasına çıkarıversen..." dedi.

İki saattir anlattığı "Kesikbaş" hikâyesini yeni bitiren imam, böyle ehemmiyetli bir teklifi işitince üç aydır gökten bir damla rahmet düşmediğini hatırladı. Ağır kebesiyle, siyah kalın kaslarıyla, beyaz keçe külâhıyla Gâvur Ali gözünün önüne geldi.

Sık ağaçların üstünden yalnız beyaz ince minaresi gözüken camiye doğru baktı. Büyük çınarlar rüzgârla dalgalanarak fasılasız zikreder gibi fısıldıyorlar, ağustosböcekleri cır cır ötüyorlardı. Cami ile kahvenin arasında iri çakılları aşan dere çağlayarak köpürüyor, dar tahta köprünün başında yatan bir sürü kaz boyunlarını eğerek tek gözleriyle havaya bakıyorlar, sanki biraz rahmet bekliyorlardı.

"Köyümüzde bir zındık varken Hak Taalâ bakalım duamızı kabul eder mi ki..." diye başını salladı. Sonra Gâvur Ali'yi hatırlayınca –yaralarına dokunulmuş gibi– kaşları çatılan, suratları buruşan köylülere, "Ben onu imana getireceğim" dedi. Mintanının cebinden temiz bir kaplumbağa yavrusuna benzeyen Piryol saatini çıkardı. Yavaşça açtı, baktı.

"Ne duruyoruz?" diye yerinden fırladı, "İkindiye üç çeyrek kalmış. Haydin abdestlerimizi tazeleyelim ağalar!"

Köpüklü dereciğin kenarına koşanlardan ürken kazlar, tıslayarak, sallana sallana köprünün başından uzaklaştılar.

* * *

Bir sabah Gâvur Ali ağılının dış kapısına serdiği kara kebeye yan gelmiş, kavalıyla, askerde öğrendiği:

Drama köprüsünden
Gece mi geçtin,
Debreli Hasan...

türküsünü çalıyordu. Dik yeşil tepeden akıp köye doğru sapan keçi yolundan bir adamın geldiğini gördü. "Acaba kim?" diye dikkatle baktı. Tanıdı. Bu, Hacı İmam'dı. Sarı aba çakşırı, sarı aba cübbesinin eteklerinden yapılmış kocaman kamburuyla tıpkı canlı canlı şişirilerek tulum yapılmış yuvarlak bir deve yavrusuna benziyordu. Ağıla çıkacağı belliydi. Çünkü bu yol başka yere gitmezdi. Burada ne işi vardı? Acaba zekât filân istemeğe mi geliyordu? Ali kavalını yere koydu. Doğruldu. "Zok, Zok, Zok" diye seslendi. Hışım gibi kapıdan fırlayan iri sarı köpeğe uzaktan geleni gösterdi.

"Haydi, tut bire!" dedi. Köpek havlayarak Hacı İmam'a doğru koştu. Gâvur Ali gülümseyerek Zok'un gidişine baktı. Yeri yalayarak seken ağır bir ok gibi uçuyordu. Elindeki sopayla kendini korumağa çalışan imama bir anda yetişti, saldırmağa, etrafında dönmeğe başladı. İmam bir sağa, bir sola dönüyor, kalın sopasını Zok'un dizlerine savuruyordu. Can havliyle "Ali Ağa, hey Ali Ağa..." diye haykırdı.

Gâvur Ali cevap vermedi. İmam yine seslendi. Arada iki yüz arşın kadar bir yer vardı. Nihayet, ayağa kalktı, bağırarak sordu: "Ne var, bire?"

"Şu köpeği çağır, oğul! Parçalayacak beni!"

"Geri git, tepeyi dön; korkma, arkandan gelmez."

İki adam uzaktan birbirleriyle bağrışırken, Zok, daha ziyade azıyor, yüzüne savrulan sopaya kudurmuş gibi atılıyor, avazı çıktığı kadar havlıyor, gazabından taşları toprakları ısırıyordu.

Hacı İmam, "Oraya geleceğim!" deyince Gâvur Ali içinde sebepsiz bir sıkıntı duydu, kızdı.

"Burada ne yapacaksın ki?"

"Seni göreceğim."

"Beni ne göreceksin?"

"Bir sözüm var."

"Söyle oradan!"

"Uzaktan denmez oğul! Şu köpeği bir çağır sen hele..."

Gâvur Ali tekrar düşündü. Köpeği çağırmadı. Kendi yavaş yavaş yoldan aşağı inmeğe başladı. Zok efendisinin geldiğini görünce yabancının işini daha çabuk bitirmek için gayrete geliyor, deliriyordu. Gâvur Ali kan ter içindeki imama yaklaşınca Zok'a, "Haydi defol, yukarı bire..." diye bağırdı. Birden susan köpek, kuyruğunu bacaklarının arasında kıstı. Hakikaten insanî bir nazarla dargın dargın Gâvur'a baktı. Fakat hiç karşı gelmezdi. Son derece muti idi. Acı acı ulumalarla inleyerek, dönüp [61] dönüp yabancıyla konuşan efendisine bakarak ağıla çıktı. Kara kebenin yanına arka ayaklarının üstüne oturup düşmanına hiçbir vakit inanamayan âkil bir muhafız dikkatiyle gözlerini aşağıdaki efendisiyle yabancıya dikti. Muhakkak bir felâketi sezmiş gibi ince, keskin uzun sesler çıkarıyor, iri pençeleriyle toprağı eşiyor, sabırsızlanıyordu. Gâvur Ali imamın karşısında durdu.

"Ne söyleyeceksin?" dedi.

"Şey."

"Ne?"

"Senin kaç koyunun var?"

"Kaç koyunum varsa var, senin nene gerek be herif..."

Çakır İmam, aşağı perdeden davrandı, gülümsedi.

"Ne kızıyorsun be Ali Ağa" dedi, "kaç koyunun olursa olsun, bana ne? Benim meramım sana yalnız bir şey sormak."

"Sor bakalım."

"Ne kadar koyunun varsa az zamanda iki misli daha artmasını ister misin, istemez misin?"

"İsterim."

"Öyleyse gel namaza başla. Koyunların iki misli daha artmazsa yine namazdan vazgeç, ama bir kere dene. Din kardeşiyiz, sen de bizim köyün evlâdısın. Senin zarar görmene razı değiliz."

Gâvur Ali, bir eliyle ensesini kaşıyor, öbür eliyle kırmızı kuşağını sıvazlıyor, başını sallayarak gülüyordu. İmamın çakır gözlerine dik dik baktı.

"Benim kârımdan sana ne?" diye sordu.

"Hiç!"

"Öyleyse bana ne karışıyorsun?"

Çakır İmam Gâvur Ali'nin omzundan tuttu. "Çök şuraya!" dedi. Çimlerin üstüne oturdular.

"Sen namaza başlarsan benim bir faydam olur mu?"

"Bilmem."

"Ne bilmeyeceksin? Sevabı da, kârı da, faydası da sana."

Çakır İmam keskin bir köylü mantığıyla namazın kârlarını anlatmağa başladı. Gâvur Ali'nin zındık olduğunu bildiği için hiç "yarın ahret"ten bahsetmiyordu. Bir dula kocasından miras kalan bir altının nasıl bin olduğunu, bereketin sırlarını, bolluğun sebeplerini uzun uzadıya saydı, döktü. İsimsiz, zamansız, mekânsız olan hikâyelerinde öyle bir hakikat çeşnisi vardı ki Gâvur Ali yarım saat geçmeden yumuşadı, içinden: "Bir denerim, eğer dediği gibi koyunlar artarsa namazı bırakmam." dedi. Çakır İmam, ibadet mükâfatı olarak yalnız maddî şeyleri gösteriyordu. Eğer Ali inat etmeyip namaza başlarsa sürüsü binleri bulacak, ağılı büyüyecek, hatta bir gün bütün civar meraların sahibi bile olacaktı. Dünyayı bir yaratan vardı. Veren de oydu, alan da... Onu memnun etmek en büyük akıllılıktı. Gâvur Ali'nin de buna aklı yattı. Ama ne abdest almasını, ne namaz kılmasını biliyordu. Küçükken öğrendiği sureleri Arnavutluk'ta bütün bütün unutmuştu. Çakır İmam, "Zarar yok, zarar yok?" diyordu. "Yat kalk! Cemaate uy. Çoban ibadeti bu! Allah yine kabul eder."

"..."

Gâvur Ali'nin, ne kadar maddîleşse yine mâ-fevka't-tabiaya son derece müsait olan köylü muhayyilesi ucu ufukta kaybolan sürülerle doluyor, karşısında altın dolu heybeler görüyor gibi oluyordu. Ayağa kalkacakları zaman imamın, ağzına uzattığı eli gayr-i ihtiyarî öptü; "Yarın inşallah!" dedi.

"Ne yarını?"

"Yarın camiye gelirim."

"Niçin yarın gelesin be oğul! Bugün cuma! Gel, cuma namazından başla. Haydi."

"Ağılı kapasam..."

"Vazgeç. Kim girecek? Allah'a tevekkül ol."

Gâvur Ali, manyatizma edilmiş gibi hiç mukavemet göstermiyordu. İmamın arkasından yürüdü.

Yukarıdan efendisinin yabancıyla beraber gittiğini gören Zok acı acı havlamağa başladı.

* * *

Gâvur Ali'nin ilk namazı köy için büyük bir hadise oldu. Çakır İmam'ın en dinsizleri imana getirmekte mahareti zaten malûmdu. Fakat Gâvur Ali gibi yıllanmış bir zındığın doğru yola geleceğini kimse ümit etmiyordu. Köy halkı bu harikadan âdeta şaşırdı. Şaşkınlıkları sevinçle karışıktı. O gece onu ağıla bırakmadılar. Şerefine bir ziyafet tertip ettiler. Camide ilâhiler okundu. Ertesi sabah Gâvur Ali misafir kaldığı âyan Ese'nin evindeki temiz odada uyanınca kendini bütün bütün değişmiş buldu. Evet, kahvede toplanan halkın arasında, lezzeti tarif olunamaz bir neşe vardı. Abdestini alan geliyor, hem kurulanıyor, hem kahvesini içiyordu. Ali de dereden abdestini aldı. Camiye girdi. Namazdan sonra cemaat dağılmıyor, doğru kahveye göç ediyordu. Ali de aralarından ayrılmadı. İçinden, "Öğleyi de kılar, sonra ağıla çıkarım!" diyordu. Fakat öğle namazından sonra köylü yine onu bırakmadı. "Mevlit" okunacaktı. Daha mevlit bitmeden dört aydır yağmayan yağmur dışarısını sel içinde bıraktı.

Gâvur Ali kahveden ağıla gitmeğe kımıldadıkça, "Dur, rahmet dinsin de, öyle gidersin..." diye tutuyorlardı. İkindiyi, akşamı cemaatle kıldı. Gök delinmiş gibi yağmur durmuyor, ha bire yağıyordu. Bu bereket müjdesinden sevinen minnettar köylüler o gece de Ali'yi ağıla bırakmadılar.

Ertesi sabah, namazdan sonra kahvede Çakır İmam, sanki Gâvur Ali ile evvelden anlaşmış gibi, "Hey ağalar! Bizim Ali Ağa'ya küçük bir çoban lâzım ağılı beklemek için... Kendisi her vakit çıkıp inemeyecek. Eğer ona doğru bir çoban bulamazsak beş vakitte cemaate gelemez. Buna razı mısınız?" dedi.

Köylülerin hepsi bir ağızdan cevap verdi: "Razı değiliz, razı değiliz!"

"Öyleyse ufak bir oğlan bulun bakalım..."

Gâvur Ali, şimdiye kadar yanına kimseyi almamıştı. "Elden vefa, zehirden şifa!" derdi. Başkasına teslim olunan mal

kaybolmuş sayılırdı. Fakat kahvede cemaatin karşısında sesini çıkaramadı. Evet, hakikaten bir adam tutmazsa beş vakitte cemaate nasıl yetişecekti? Ağılla caminin arasında en aşağı iki kurşun atımı yer vardı. Hem iki günlük sofuluk onun ruhunu epeyce değiştirmişti. Kahve çok rahattı. İyi yarenlik oluyordu. O gün köylünün bulduğu çocuğu ağıla götürdü. Zok azıcık daha ikisini de parçalayacaktı. Evvelâ bu terbiyesiz köpeği tuttu, bağladı. Güzel bir dövdü. Sonra çocuğa işlerini öğretti. Her sabah koyunları nasıl, nereye çıkaracağını, köpeğin ekmeğini ne vakit vereceğini, akşam ne vakit döneceğini iyice anlattı. Kendisi namaza dara dar yetişti. Günler geçtikçe birçok meselelere merak sarıyor, farz, vacip münakaşalarına o da karışıyordu. İmamdan namaz surelerinden başka iki de aşır öğrendi. Yatsı namazlarından sonra kahvede, pek güzel vakit geçiriyordu. Kahveciyle anlaştı. Artık geceleri de ağıla çıkmaz oldu. Orada peykenin üstüne yatıyordu. Fakat o ilk namaz kıldığı [62] gün başlayan yağmur bir türlü dinmiyordu. Köyün her tarafı göl oldu. Hatta köylüler, Çakır İmam'a, "Kuraklık duası da olur mu?" diye sormağa başladılar. Bir ay geçti, iki ay geçti. Bu esnada yağmur ancak bir, yahut iki gün fasıla vermişti. Durur durmaz yine aynı dehşetle başlıyordu. Ali bir gün kahvede vaaz dinlerken çobanın geldiğini gördü.

"Ne var ülen?" diye üzerine gitti. Çocuk bir şeyden korkmuş gibiydi.

"Koyunların burnundan sarı sarı bir şeyler akıyor. Ölüyorlar" dedi.

"Ölüyorlar mı?"

"Ölüyorlar. Altı günden beri elli taneden ziyade öldü."

"Ne?.."

"Gel de bak."

Gâvur Ali kahvedeki cemaate hiçbir şey söylemeden küçük çobanla uzaklaştı. Bir nefeste ağıla yetişti. Koyunlar hepsi afsuna tutulmuş gibi yerde yatıyorlardı. Hemen ölüleri ayırdı, akşama kadar bunları yüzdü. Zok bu derileri kokluyor, başını havaya kaldırarak acı acı uluyordu. Gâvur Ali çocuğa, "Sen bunları bataklığa sürmüşsün! Hepsi zehirli ot yemişler!" diye çıkışmak istedi. Hâlbuki çoban sürüyü kendi gösterdiği yerden başka

yere götürmediğine yemin etti. Gâvur Ali yağmurun altında çobanıyla beraber meraya çıktı, birdenbire şaşırdı. En tepelik yerlerde sarı sarı bataklık çiçekleri bitmişti. Yağmur her tarafı batak içinde bırakmıştı. Rutubetten her taraf küf kokuyor, insan basarken ayakları baldırlarına kadar çimenlere batıyordu. Gâvur Ali o gece köye dönemedi. Fakat ağılda fena hâlde canı sıkıldı. Hele yakın bir felâketin hayalini görür gibi durmadan uluyan Zok'a bütün bütün kızdı. Kalktı, iki defa daha dövdü. Daha güneş doğmadan, yağmur altında, sabah namazına yetişti, camiden çıkarken Çakır İmam'ı tuttu.

"Hani bizim koyunlar çoğalacaktı? Elli tanesi öldü" dedi.

Çakır İmam gayet ehemmiyetsiz bir şeyden bahsolunuyormuş gibi, "Adam sen de Ali Ağa!" diye başını salladı, "Sen kalbini sağlam tut. Allah ellinin yerine yüz verir. Sonunda göreceksin..."

Gâvur Ali iki aylık sofuluğun tesiriyle sağlam bir iman sahibi olmuştu. Çakır İmam'ın teminatını büyük bir hakikat gibi kabul etti. Yine namaza, niyaza, ibadete daldı. Haftada bir gün ağıla uğruyor, yeni ölen koyunların derilerini yüzüyordu. Bu derileri, köyden geçen bir bezirgâna beşer kuruşa sattı. Parasıyla bir mevlit okuttu, beş hatim indirtti. Fakat koyunlar ha bire ölüyorlardı. Çakır İmam bu meseleyi açar açmaz, onun ağzını "Sabret! Kalbini sağlam tut! Allah seni imtihan ediyor! O birin yerine bin verir!" diye hemen kapatıyor, malını mülkünü son puluna varıncaya kadar kaybettikten sonra ibadet kuvvetiyle padişah olan Hasan Efendi masalını anlatmağa başlıyordu. İki ay içinde ağılda kala kala yirmi beş koyun kaldı, fakat bir kere ok yayından çıkmıştı. Gâvur Ali namazı bırakmıyor; hiddetten, gazaptan, pişmanlıktan çatık kaşlı esmer yüzü morarıp morarıp kızardıkça köylü onunla alay eder gibi, "Suratına nur geldi, ülen namaza başlayalı..." diyorlardı.

Koyunlar on tane kalınca Ali çobanı güzel bir dövdü. Tekmeleye tekmeleye kovdu. Kendi meraya gitmeye başladı. On koyunla bir kösemen, bir sürü sayılmazdı. Bunları köyün etrafında otlatıyor, yine namazını cemaatle kılabiliyordu. Fakat bir gece dalgınlıkla ağılın kapısını açık bırakmıştı. Sabah uyanınca içeride kösemenden başka canlı bir hayvan bulamadı. Zok,

dış avlunun kapısında şeytan çarpmış gibi kıvranıyordu. Bütün vücudunu sarsan korkunç teşennüçlerle hıçkırıyordu. Ağzı köpük içindeydi. Gâvur Ali o günü boşu boşuna bütün meraları dolaştı, koyunlarını aradı. Acaba kurt mu kapmıştı? Akşam ağıla geldiği zaman hâlâ Zok hıçkırıyordu. Durmadı, köye indi. Artık bir kösemenle ağıl bekçiliği yapacak değildi ya. Çakır İmam'ı aradı. "Kasabaya gitti" dediler. O gece yatsı namazını kılmadı. Sabahleyin de kendini abdest almağa davet eden hemşehrilerine, "Hastayım. Namaz kılamayacağım" dedi. Bunun üzerine kahvede bir münakaşadır çıktı. Köylü namaz için mazeret tanımıyorlardı. Kesikbaş'ın dipsiz kuyuya düştüğü zaman nasıl ibadet ettiğini anlatıyorlar, Mevlit ahengiyle:

Göz ucuyla namazın kılur idi

mısraını hep bir ağızdan tekrarlıyorlardı. Gâvur Ali birdenbire kızdı. Yine eski zındıklığına döndü.

"Ülen keratalar! Kılmayacağım işte. Siz ne karışıyorsunuz, bire?" diye haykırdı. Kime olduğu belli olmayan pis küfürleri basarak dışarı çıktı. Köylüler zavallının felâketiyle hiç meşgul değildiler. Yalnız onun birdenbire yine döndüğüne şaşıyorlardı. Gâvur Ali bütün gün köyün etrafında dolaşıyor, derenin kenarında tütününü içerken derin derin düşünüyordu. Niçin Çakır haininin sözüne uymuştu! İşte onun sebebine koyunlar bakımsız kalmışlar, altı ay içinde birkaç yüzden hiçe inmişlerdi. Bir plan kurdu. Şimdi martinini, heybeleri omuzlayıp Gâvur İzmir'in yolunu tutmalı, orada birkaç para kazanmalıydı. Başka yapacak bir şey yoktu. Köye girdi, ertesi gün için kendisine ekmek azık falan tedarik etti. Rast geldiği köylü hastalığının geçip geçmediğini soruyor, insanın hasta iken yattığı yerde nasıl namaz kılabileceğini tarife girişiyorlardı.

Gâvur Ali hiç cevap vermiyor, içinden "Allah hepinizin belâsını versin!" diye homurdanıyordu. Güneş batmadan ağıla döndü. Zok ölmüştü. Kösemen kendisini bekliyordu. Kulübesine girdi, ekmekleri, peynirleri tıka basa heybelere yerleştirdi. Köşeye koydu. Ocağı tutuşturdu. Martini sildi. Çarıklarını yağladı; fakat, gece yarısı oldu. Yine uyuyamadı. Ocağın

alevleri karşısında tekrar cahillikle uğradığı ziyanları düşünmeğe başladı. Birbiri arkasına kalın kalın cigaralar yapıyor; birini söndürmeden ikincisini yakıyordu. Gözünün önüne imamın iki cam zıpzıp gibi parlayan çakır gözleri geliyor:

"Nasıl şeytana uydum?" diye başını sallıyor, çubuğu ağzına bıraktıkça boş kalan elini dizine vuruyordu. Ansızın arkasında bir tıkırdı duydu. Döndü. Aralık kapıdan kösemen girmiş, azık heybesini devirmişti. Ekmeği çıkarıp yemeğe çalışıyordu. Gâvur Ali acı acı gülümsedi. Ocağın kırmızı alevleri yüzünü sanki akmayan soluk kanlara buluyordu.

"Ülen köse!" diye dişlerini sıktı. Bu hitabı duyan ihtiyar keçi içerisine birdenbire alevlerin dolduğu zeki bir nazarla efendisine baktı.

"?"

"Defol oradan... Kalkıp şimdi iki rekât namaza durursam, sen de olduğun yerde geberirsin!" dedi.

Keçi bu korkunç tehdidin dehşetini hakikaten anlamış gibi alabildiğine şahlanarak dışarı kaçtı.

* * *

Ertesi sabah heybelerini, martinini, kebesini omzuna vurduktan sonra Gâvur Ali ağılın her köşesini dikkatle aradı. İki ay evvelki şen sürüsünden yadigâr olarak gurbete götürmek istediği emektar kösemenini bir türlü bulamadı. Sonra durdu, Zok'un naaşına uzun uzun baktı. Dış avluda ölüleri çalınmış, servileri kesilmiş bir mezarlık durgunluğu vardı. Fecir her tarafı pembe bir aydınlık içinde bırakmıştı. Kapıyı hiddetli bir beceriksizlikle kilitledi. "Ah bire boş kafa, ah bire boş kafa!" diye anahtarı başına vurdu. Batı tarafına yükselen yamacı tırmanmağa başladı. Arkasında kalan görünmez köyden tatlı, uzun, ulvî, berrak bir ezan sesi aksediyor, sanki onu son bir veda namazına çağırıyordu!

Büyük Mecmua, Sayı: 4, 28 Mart 1919, s. 59-62.

Kısa Hikâye

Korkunç Bir Ceza

Hasan Ağa başka hemşehrileri gibi yapmamış, İstanbul'a karısıyla beraber gelmişti. Para kazanmak iyi şeydi ama, bekârlığa can dayanmıyordu! Senelerce bekâr odalarında sürünmek, sonra çürümüş bir vücut, kapanmış bir iştiha ile memlekete dönmek doğrusu akıl işi değildi!.. Adam dünyaya bir defa geldiği gibi gençlik de bir bahar gibiydi. Göz açıp kapamadan geçiyordu.

* * *

Fatih'te bir ev tuttu. Açtığı helvacı dükkânı da o civarda idi. Ticareti yolunda gidiyordu. Her ay iki "beşibirarada" yaptırıyor, karısı Gülsüm'ün kalın boynuna takıyordu. Gülsüm'ün boynu o kadar kalındı ki... daha böyle beş bin tane "beşibirarada" olsa taşıyabilecekti. Dükkânlarının önünden geçen İstanbul hanımlarına baktıkça Gülsüm'ün kıymeti nazarında büyüyordu. İnce belli, ince boyunlu, ince bacaklı, ince kollu olan bu kadınlar, dar siyah çarşaflarıyla, ayağa kalkmış kır sineklerine benziyorlardı. Gülsüm'ün bir baldırı üç İstanbul hanımına değerdi. Beli değirmen taşı gibi kalın, kolları asma kabağı gibi kaskatıydı. Hele kazan kulpu kaşları... Hasan Ağa, karısının daha başka yerlerini de aklından geçirince, "Gozini seveyim..." diye coşar, uzun uzun gerinir, yatıp dinlenmek için hemen evine koşardı.

Bir gün hemşehrileri Tavukpazarı'nda verecekleri bir ziyafete onu da davet ettiler.

"Olmaz, gelemem! Bizim arvat yalnuzdur!" dedi. Arkadaşları ısrar ettiler. "Bir geceden ne olur. Yanına bir kişicik korsun!" dediler. Zorladılar. Zorladılar. Nihayet dayanamadı. Razı oldu. Öğleyin eve geldi. Karısına, "Ben bu gece hemşehrilerin ahengine gidivereceğim. Sen bir kişicik bul. Onunla yat, sakın gorhma..." dedi. Çıktı, gitti.

* * *

Gülsüm daha İstanbul'a ayak bastı basalı ilk defa evde yalnız kalacaktı. İçine bir ürperme geldi. Nasıl bu gece tek başına yatacaktı? Hemen kendini sokağa attı. Bir can yoldaşı, bir kişicik bulmak lâzımdı. Hem işte ağası da ona "bul" demişti. Önüne rast gelene, "Sen kişicik misin?" diye soruyordu. Herkes gülüyordu. Galiba onu deli zannediyorlardı. İkindi oldu. Gülsüm sokaklarda aradığı kişiciği bulamadı. Nihayet mahzun mahzun eve doğru dönerken karşıdan bir külhanbeyinin geldiğini gördü. Son bir ümitle ona da sordu: "Ayol, kişicik sen misin?"

"..."

Külhanbeyi Gülsüm'ü şöyle bir süzdü. Gülerek sordu: "Kişiciği ne yapacaksın hanım abla?"

"Kocam bu gece ahenge gitti. Gelmeyecek. Yalnız kalıp korkmayayım diye bana da bir kişicik bulmamı söyledi" cevabını alınca, "Benim vallahi, işte o kişicik, benim vallahi, billahi..." yeminlerini savurmağa başladı.

Gülsüm inandı.

Külhanbeyini aldı. Eve getirdi. Karnını [6] doyurdu. Kahvesini içirdi. Yatağına yatırdı, kendisi de bu kişiceğizin yancağızına uzandı!

****

Hasan[1] Ağa, ahenkte, hemşehrilerinin yanında hiç eğlenemedi. Aklı hep evde, Gülsüm'deydi. Yanına misafir alacağı bir komşu kadın onu kandırır, ihtimal başka bir kocaya kaçırırdı. Hem iyice hatırlıyordu. Köyden çıkarken Ayan Musa, "Oğul! İstanbul'a arvat gotürmek âdet değüldür emme sen bu işi edi-

1 Metinde "Hüsnü".

yon... Gumesin gapısı açıh galınca içeri dilki dalar..." demişti. Ya boş kalan kümese bir tilki dalarsa... Düşünmekten eğlenemedi. Gece uyuyamadı.

Artık sabaha iki üç saat kalmıştı. Sabrı tükendi. Kalktı. Evinin yolunu tuttu. Daima yanında taşıdığı anahtarla yavaşça sokak kapısını açtı. Gülsüm'ün koynuna koşuyordu. Odaya girince karısıyla çok kıvırcık saçlı bir herifin sarmaş dolaş yattığını gördü. Kan beynine sıçradı. Avazı çıktığı kadar haykırdı. Öyle haykırdı ki yıldırım düşmüş gibi, gök gürlemiş gibi pencerenin camları zangır zangır titredi.

"Ulan gahpe garı! Bu kim?"

"...."

"...."

Gülsüm korkusundan koynunda yatana daha beter sarılarak, "Ayon ne oluyon?" dedi. "İşte kişicik bu imiş. Sen bana onu bul da beraber yat demedin mi?"

"!.."

Hasan Ağa kendine geldi. Fena dakikalarda daima bir atasözünü hatırlardı. "Öfkeyle kalkan ziyanla oturur!" Sesini yavaşlatarak tekrar sordu: "Ben sana erkek bir kişicik mi bul dedim? Bir dişi kişicik bulamadın mı?"

"Ben ne bileyün! Sen dişi olacağını söylemedün."

Hasan Ağa hakkı, hakikati bütün hemşehrileri gibi çok severdi. Başını salladı.

"Senin gebehetin yoh! Domuzluh bu kişiciktedir. Ben ona gostereceğum!" dedi.

Yatakta külhanbeyi korkusundan nefes alamıyor, kalbinin çarpıntısı odanın içinde bir duvar saati gibi işitiliyordu.

Atasözünün derunî tavsiyesiyle öfkesini geçiren Hasan Ağa külhanbeyine, "Haydi kalk! Esvaplarını gey!" emrini verdi. Zavallı çapkın hemen itaat etti. Bir dakikada giyindi.

Saçlarını taradı. Kuşağını sardı. Fesini "yârdan ayrıldımvarî" başına yerleştirdi. Hasan Ağa hâlâ yataktan çıkmayan karısına döndü.

"Şu keratanın kunduralarını buraya getir!" dedi. Gülsüm kunduraları getirince aldı. Yatağın kenarında sessiz, solgun ayakta duran külhanbeyinin önüne gitti. Eğildi.

"Bin ülen pezevenk!" dedi. Külhanbeyi yine itaat etti. Hasan[2] Ağa, külhanbeyi sırtında, odadan, sofadan, evin kapısından çıktı. Daha geceydi. Bekçilerle polisler sabah uykusuna dalmışlardı. Tenha sokaklardan geçti. Sırtındaki kişiciğin tir tir titrediğini duyuyordu. Aksaray'dan, Altımermer'den dolaştı. Külhanbeyi artık korkusundan titremiyor, imdat için haykıracak bir ses çıkaramıyordu. Biliyordu ki karısıyla yattığı bu herif onu kesmeğe götürüyor... Acaba ensesinden mi kesecekti? Yoksa boğazından mı? Şahadet getiriyor, tekbir çekiyordu.

Artık horozların öttüğü işitiliyordu.

Fecir Samatya'nın üstünü mavi ile karışık pembe bir aydınlıkta parlatıyordu.

Kale kapısından dışarı çıktılar. Külhanbeyi, "Acaba kesmezden evvel iki rekât namaza müsaade eder mi?" diye düşünüyordu. Hasan Ağa, elindeki kunduraları yere attı. Sırtını sarsarak, "İn ülen!" diye haykırdı. Külhanbeyinin korkusundan mecali kalmamıştı. Artık elleri, ayakları tutmuyordu. Yere düştü.

"Aman ağam merhamet! İmanıma acı! İki rekât... Aman ağam! İmansız gitmeyeyim..."

Korkunun şiddetinden zavallı külhanbeyi namaz kılmak için abdest almak, abdest almak için de bir gusül abdesti almak icap ettiğini unutuyordu. Hasan Ağa yine bir ilkbahar göğü gibi gürledi.

"Ülen kerata! Ne söylenip patırdı ediyon? Sakın bir daha bizim eve gelme. İşte bu sefer seni, ceza olmak üzre Yedikule'ye gadar getürdüm. Bir daha evimde yahalarsam vallahi billahi ta Ayastefanos'a kadar götürür bırakırım... Anladun mu?" dedi.

"....."

Cevap beklemeden kuşağının arasından çıkardığı kırmızı mendille yüzünün, ensesinin terlerini silerek uzaklaştı. Külhanbeyi bir şey anlayamamıştı!

* * *

2 Metinde "Hüsnü".

Fazla yorgun bir ateşle hızlı hızlı evine dönen Hasan Ağa içeri girerken "Böh!.." diye karısını korkutmağı düşündü. Fakat yapılan tek bir kabahat için ayrı ayrı iki kişiyi cezalandırmak muvafık mıydı? Evvel zaman çoktan geçmişti. Şimdiki devir, adalet devriydi. Eve gelinceye kadar hiç öfkesi kalmadı. Hatta bir eliyle kapısının tokmağını çalarken sebebini bilmediği bir neşeyle sırıtıyor, öteki eliyle sanki çözülmüş gibi kuşağını düzeltiyordu.

Diken, Sayı: 13, 17 Nisan 1335/1919, s. 3, 6.

Tarihî Kısa Hikâye

Bit

Baytar şairi Mehmet Akif Bey'e

Biz, bu son asrın muharrirleri en ehemmiyetsiz, en adî şeylere kıymet verir, elimize bir fırsat geçti mi "pire"yi "deve" yaparız! Bilmem hangi meşhur ruhiyat mütehassısı bu temayülümüzü hayatta ciddiyetin, edebiyatta zevkin iflâsına atfediyor. Diyor ki: "Bunlar hep bozukluk alâmetleri! İnsanlık hasta! Muvazenesi kaybolmuş! Gözleri kör! Kulakları sağır! Hani eski eserlerin mevzularındaki büyüklük! Hani o eski asil heyecanlar, necip tezler ve ilh, ve ilh..." Ben düne varıncaya kadar bu münasebetsiz iddiayı sahih sanıyor, kendimi tedavi etmeğe çalışıyordum. Ne kadar mevzularım vardır ki kahramanı bir kurbağa, yahut bir çekirge olduğu için yazmaktan vazgeçmişim! Fakat dün tarihî bir eser okudum. Tam bundan iki bin sene evvel yazılmış Lâtince bir şaheser... Evvelâ gözlerime inanamadım. "Acaba mizah mı?" diye şüphelendim. Hayır, ciddîydi. Kaili deli, yahut kaçık olmak şöyle dursun, zekâsıyla, vukufuyla şöhret kazanmış gayet mümtaz bir şahsiyetti: Daniel Heinsius. Roma senatosuna "bit"in lehinde verdiği bir istirhamname âdeta bu asırda emsaline tesadüf mümkün olmayan bir belagat, bir mantık, bir muhakeme incisi! İşte evvel zamanda büyük adamların küçük şeylere nasıl büyük bir nazarla baktıklarını karilerime göstermek için, bugünkü eski okunmaz tarihlerin tozlu yaprakları arasında uyuyan bu ulvî istirhamnameyi harfi harfine tercüme ediyorum:

"Senatoya

Ey muhterem âyan!

Bit, herkesin tanıdığı bu meşhur hayvan, kendini doğuran insanın bu ehil misafiri, servetimize, evimize, barkımıza, mukaddesatımıza iştirak eden bu sadık refik en derin bir hakarete maruz bırakılıyor, insafsızca ezilerek öldürülüyor. Ondan yalnız su, toprak sakınılmıyor, zavallı yaşayabileceği yegâne sahadan, insan vücudundan kovuluyor. Böyle bir hareketin sebebini araştıracak olursak, birçok hususta haksız olan 'efkâr-ı umumiye'den başka bir şey bulamayız. Bu içtihadınızı düzeltmek için en âlâ usul, bu yanlış anlaşılan hayvancığın evsafını size tanıtmaktır. Bit kendine ikametgâh olarak vücudun en yüksek, en asîl kısmını, yani başı intihap eder. Orada doğar. Orada büyür. Orada servetini kurar. Derler ki: 'İyi bir komşu kadar dünyada âlâ bir şey yoktur!' İmdi bitin de teklifsiz komşusu akıl, zekâ, fikir, hikmettir! Şuna dikkat ediniz: Hiçbir vakit bir eşeğin vücudunda bit bulamayacaksınız. Bilakis, bu fatânetle meşhûn hayvancığı insanda, köpekte, bülbülde, hilkatin üç âli mahlûkunda mebzuliyetle bulacaksınız. Bitin kıdemine bakacak olursak, ona cihanın iptidalarında bile rast geleceğiz. Taşı, ilk insan taşı ısıttığı zaman, o da zuhur etti. Düşmanları onun için, 'Pislikten doğdu!' derler. Fakat dünyada her şey pislikten doğmuyor mu? Eğer terbiyesini tahlil etmeğe kalkarsanız, ahlâkının, âdâtının tatlılığına meftun kalacaksınız. Daima ailesiyle, ehlî işleriyle meşguldür. Gıda tedariki haricindeki zamanını tamamıyla istirahata, tefekküre hasreder. Vakıa onun gıda aramağa ihtiyacı yoktur, daima sofrası önünde kuruludur. Vücudunun uzviyeti kadar harikalı ne vardır? Hemen hemen atomlara karışmış gibidir. Yaşayış tarzı sakindir. Müsterihtir. Kuş gibi uçmaz, pire gibi sıçramaz. Haysiyetli büyük adamlar gibi ağırdır, vakurdur. Muntazam, yavaş adımlarla yürür. Kabul ettiği hükümet tarzına bakınız: Bitlerde kanun yapan âdettir. Bunun için de ayak takımının dûnunda değildirler. Hatta bu güruha bir faikiyetleri de vardır: Asla insanlar gibi birbirleriyle muharebe etmezler. Sadakatte insanları geçerler. İnsanın dostları felâketine iştirakten kaçarlar. Ortadan kaybolurlar. Bit, ezelî bir sadakatle olduğu yerde kalır. Zenginliğin karşısına gitmez. Zenginlik çekilirse o da bırakıp kaçmaz. O fakirin arkadaşıdır. Büyüklerin saraylarına uğramaz. Sefillerin içinde, en sefil olanların, mahpusların gönül eğlencesidir. Da-

rağacına kadar zavallılara arkadaşlık eder. Hem ölümün geldiğini hissetmek mevhibesine de mazhardır. Ölüm yaklaştı mı, o uzaklaşır. En büyük âlimler de tasdik ederler ki bu hayvancık hastalıkların önüne geçmeğe has bir âmildir. Hakikî bitliler asla hasta olmazlar. Tabiatı iyidir. Sakindir. Ne sokar, ne yaralar. Yalnız gıdıklar, hücum etmez. Hamlelerinde elemden ziyade haz vardır. Evet, bu gıdıklanma fikir için bir lezzettir. Ey muhterem âyan! Bu sizin için de bir lezzettir; bazen başınızı, bazen belinizi, bazen koltuğunuzun altlarını, hâsılı misafirciğiniz nerenize dokunursa orasını tatlı tatlı kaşıdığınız zaman bir haz duymaz mısınız? Eflâtun, 'Haz mahrumiyetten doğar!' demiş. İmdi kaşınırken duyduğunuz bu hazzın sebebi kimdir? Bu minimini aciz hayvan değil mi? Şarkta bazı mezhepler bu masum böceğin faikiyetini anlamışlardır. Ona ellerinden geldiği kadar iyi bakarlar. Hürmette kusur göstermezler. Bundan başka, bitte insanı hayrete düşürecek bir mahsuldarlık var. Bir başın üzerinde yavruları çoğalmağa başladı mı, dostları hemen gelip onu ararlar. Hatta altın pahasına satın alırlar. Bitleri öldürmek cezaya lâyık bir cinayettir! Bundan başka bilirsiniz ki fânilerin en zekileri olan Yahudiler de, şarklıların bu telâkkisine iştirak ederler. Hekimlerden menkuldür ki cumartesi günü bir biti öldüren makduh olur. Merhamet ediniz, ey muhterem âyan! Mukaddes ervah namına, ölmüş olanların gölgeleri namına merhamet ediniz. Canlı kalan bitlere merhamet! Onlar sizi seviyorlar, sizi takip ediyorlar, iyi, fena talihinize iştirake her vakit hazır, size can u gönülden bağlanıyorlar..."

Daniel Heinsius

* * *

Evet, şiir, sanat gibi, aşk gibi, şefkat gibi mantık da, akıl da, zekâ da mazide, ezelî, kadim Medine'nin harabeleri altında gömülü kalmış! Milyonlarca adamı bir an içinde mahvedebilecek cehennem aletleri yaparken sırf gevezelik, maskaralık için kurduğumuz "himaye-i hayvanat" derneklerine rağmen, bugün hangimiz biti aklımıza getirebiliriz? Onun hukukunu müdafaa değil, hatta edebiyatta "edeb-i kelâm" diye uydurduğumuz bir riyakârlık kaidesine uyarak, ismini bile anamayız! Asırların içinde insanın ruhu büyüyeceğine küçülmüş! Ulvî hissiyatı-

mız değil, sevk-i tabiîmiz tekâmül etmiş! Maddî faide endişesi, menfaat düşüncesi, nihayet en tabiî, en muhik bir akıbet olan ölümün o manasız çirkin korkusu bizi âdeta vahşîleştirmiş.

"Buna nasıl hükmediyorsun" mu diyeceksiniz?

Şimdi Heinsius'un bu yüksek, bu insanî davasını tekrar okurken içimde duyduğum meftuniyetin altından zehirli bir çuvaldız gibi bayağı bir sual sivriliyor. Kendi kendime gayr-i ihtiyarî, "Acaba, onun vaktinde 'lekeli humma' yok muymuş?" diyorum.

Ah, evet, asrî zihniyetimiz ebedî, ulvî, umumî, ilâhî, siyyan hak mefhumunu muvakkat uzvî faidelere feda edecek derecede alçalmış! Bugün en ehemmiyetsiz bir sıtma mikrobunu naklettiğini bilsek, mandaları, öküzleri, filleri, develeri bile bir darbede hem büsbütün dünya yüzünden kaldırmaz mıyız?

Zaman, Sayı: 356, 20 Nisan 1335/1919, s. 2.

Perili Köşk

Sermet Bey döndü, arkasındaki bekçiye, "İşte bir boş köşk daha!" dedi.

Küçük bir çam ormanının önünde beyaz, şık bir bina, mermerdenmiş gibi göz kamaştıracak derecede parlıyordu. Tarhlarını yabani otlar bürümüştü. Bahçesinin demir kapısında büyük bir "Kiralıktır" levhası asılıydı. Bekçi başını salladı: "Geç efendim, geç!.. Orası size gelmez."

"Niçin canım?"

"Demin gösterdiğim evi tutunuz. Küçük ama çok uğurludur. Kim otururşa senesinde erkek çocuğu dünyaya gelir."

"On iki kişi nasıl sığarız beş odaya! Buraya bakalım, buraya... Tam bize göre..."

Bekçi tekrar kat'î bir işaretle, "Burada oturamazsınız efendim...." dedi.

Sermet Bey, gözünü köşkten alamıyordu. Her tarafında geniş balkonları vardı. Temellerinin üzerine yaslanmış sanılacaktı. Kuluçka yatan beyaz bir Nemse tavuğu gibi yayvandı. Yirmi senedir, çoluğa çocuğa kavuşalıdan beri hep böyle bir yuva tahayyül ederdi. Asabî bir istical ile "Niçin oturamayız?" diye sordu.

"Efendim, bu köşkte peri vardır."

"Ne perisi?"

"Bayağı peri! Gece çıkar. Evdekilere rahat vermez."

Sermet Bey, gözüyle gördüğüne, kulağıyla işittiğine inananlardan değildi. Eliyle sıkı sıkıya tutup hissetmeyince bir şeyin varlığına hükmetmezdi. Gözle kulak onca birer yalan ko-

vuğuydu. Yalanlar hep bize bu dört kapıdan girerdi. Fakat el... fakat lâmise, hiç dolma yutmazdı. Bütün hurafeler, batıl itikatlar dimağımıza hücum için gözle kulağa koşardı. Güldü, "Perinin bize zararı dokunmaz!" dedi.

Bekçi bir küfür işitmiş gibi Sermet Bey'in yüzüne baktı.

"Her giren evvelâ böyle söyler, ama bir ay oturamaz."

"Senin nene lâzım. Haydi burasını gezelim."

"Anahtarı sahibindedir."

"Sahibi kim?"

"Sahibi Hacı Niyazi Efendi. İşte şu yandaki köşkte oturan..."

"Haydi anahtarı alalım."

"Peki, amma..."

Döndüler. Sık ağaçlar arasından yalnız üst katının çatısı görünen kırmızı aşı boyalı bir eski eve doğru yürüyorlardı.

İhtiyar bekçi yolda beyaz köşkün tarihini kısaca anlattı. On senedir buraya girenler bir aydan ziyade oturamamışlardı. Evvelâ peri görünüyor, sonra büyük büyük taşlar atıyor, nihayet gelip camları kırıyor, içeridekilere geceleri hiç rahat vermiyordu. Kiracılardan ikisinin yüreğine inmiş, üçünün evlâtlıkları çarpılmış, birisinin karısı korkudan altı aylık çocuğunu düşürmüştü. Gölgelerinde koyunlar otlayan çiçekli bademağaçlarının altından geçtiler. Kırmızı köşkün yeşil kapısını çaldılar.

* * *

Hacı Niyazi Efendi eski bir evkaf memuruydu. Hürriyet'te tazminat alarak daireden çekilmiş, ev alıp satmakla geçinmeğe başlamıştı. Fakat çok doğru bir adamdı. Senede belki yüz ev sattığı hâlde kendi Perili Köşk'ünü hariçten gelip Hanya'dan Konya'dan haberi olmayan enayi bir müşteriye sokmuyor, "Allah'tan korkarım, neme lâzım!" diyordu. Köşkünün perili olduğunu hiç saklamazdı. Kapıyı kendi açtı.

Bekçi, Sermet Bey'in evi gezmek istediğini söyledi.

"Pekâlâ buyurun!" dedi. Önlerine düştü. Bahçeden geçtiler. Hacı Niyazi Efendi sokakta sarı aba cübbesinin cebinden pi-

rinç bir anahtar çıkardı. Bahçe kapısını açtı. Sermet Bey'e "Bu anahtar köşkü de açar..." dedi. Yürüdüler, bahçe hakikaten biraz vahşîydi. Bakımsızlıktan, ayak basmamış bir dere içine dönmüştü. Köşkün arkasındaki küçük çam ormanında da vahşî bir sükûn vardı. Bekçi köşke girmedi. Kapıda kaldı. Sermet Bey, ev sahibiyle gezdi. Tezyinata hiç diyecek yoktu. Alt kat bütün mermerdi. Sarnıç, banyo, kuyu, kümes, ahır... Hepsi tamamdı.

"Kirası ne kadar?"

"Çok istemiyorum. Yüz seksen lira. Ama üç seneliğini peşin isterim."

"Niçin?"

"Bakınız beyim, niçin: Düşmanlarım köşk kiracısız kalsın diye peri filân lâfı çıkarmışlar. Birisi girdi mi, herkes fisebilillâh peri propagandasına başlar. Nihayet kiracılar işittikleri yalanı, gördük sanıyorlar. Meselâ kış ortası köşkü başıma bırakıp savuşuyorlar. Daha fenası, çıkanlar da propagandacılara katılıyor. İki sene daha böyle giderse malımı ne satabileceğim ne de kiracı bulacağım."

Sermet Bey sordu: "Köşkünüz ne kadar boş kaldı?"

"Vakıa şimdiye kadar hemen hiç... Fakat giren, komşuların lâfına kapılır. Çok durmaz. Ürker, kaçar."

"Ben ürkmem."

"İnşallah."

"Fakat üç senelik peşin, bu biraz ağır..."

"Ne yapayım beyim. Canım yandı. İsterseniz..."

Sermet Bey köşkü çok beğenmişti. Hem kirası da ucuzdu. Şimdi üç odalı kulübelerin seneliğine yüz elli lira istiyorlardı.

Hemen o gün kontratı yaptılar. Üç senelik kira olan beş yüz kırk lira peşin verilecekti. Hacı Niyazi Efendi'nin evinden çıktıktan sonra Sermet Bey bekçiye çıkardı, bahşiş diye bir yirmi beşlik kâğıt verdi.

Bekçi, "Paranıza yazık oldu efendi" dedi, "üç sene değil, üç ay oturamazsınız."

"Görürsün."

"Görürüz. Hacı Efendi her girenden böyle üç seneliğini peşin alır, ama hiç birisi bir yaz kalamaz. Verdikleri para da yanar."

* * *

Sermet Bey bir hafta sonra kalabalık ailesiyle köşke taşındı. Hâlis bir zevk ehliydi. Her gece çalgı çağanak, yemek, içmek, keyif, sefa gırla giderdi. Daima akrabalarından kadın, erkek, dört beş misafiri bulunurdu. Sermet Bey Türkiyeliydi. Fakat Avrupalıların "Gündüz cefa, gece sefa" düsturunu kabul etmişti. Çocukları mektebe giderlerdi. Kızlarını büyük ticarethanelere kâtip diye yerleştirmişti. Karısı kız mekteplerinde piyano dersi verirdi. Evde çalışmayan yalnız yetmiş beşlik annesiydi. O da mutfağa, hizmetçilere filân bakardı. Yemeği gece yarısına yakın yerler, yemekten sonra hiç oturmazlar, hemen yatarlardı.

Aradan on beş gün geçmedi. Bir gece aşağı kattan bir çığlık koptu. Hizmetçi Artemisya; avazı çıktığı kadar haykırarak yukarı koştu. Arkada, çamların arasında beyaz bir şeyin gezindiğini haber verdi.

Sermet Bey, "Gözünüze öyle görünmüştür!" dedi.

Gören diğer hizmetçilere de kanmadılar. Çoluk çocuk, hepsi arka odanın balkonuna çıktılar. Artemisya'nın parmağıyla gösterdiği beyaz hayaleti gördüler. Ağaçların altında duruyor, sanki köşke bakıyordu. Sermet Bey, gözlerini ovuşturdu. "Vay anasını!" dedi, "Telkinin kuvvetine bak!"

Karısı, kızları, çocukları korkudan sapsarı kesildiler. Büyük kızı, "Ne telkini beybaba! İşte karşımızda, görmüyor musun?" dedi.

"Görüyorum."

"Ee, o hâlde telkin ne demek?"

"Buraya girdik gireli peri masalından başka bir şey işittik mi? Her gelen bir şey söyledi. Şimdi biz bu tesirle böyle hepimiz birden, olmayan bir şeyi görüyoruz."

"Bu mümkün değil."

"Nasıl değil?"

Sermet Bey, Hokkabaz Kazanov'un nasıl bütün bir tiyatro halkına ceplerindeki saati yanlış gösterdiğini filan anlattı. "Gözümüz kulağımızdan giren yalanları görür" dedi, "Fakat elimizi bu gördüğümüz şeye süremeyiz. Sürdük mü hemen kaybolur" Sonra kalktı. Karısının menetmesini filân dinlemedi. Elini görünen hayale sürmek için bahçeye fırladı. Çamlara doğru

gitti. Fakat hayal kaçtı. Kayboldu. O gece evin içinde Sermet Bey'den başka kimse uyuyamadı.

...Artık her gece bu hayali görüyorlardı. Sermet Bey, elini sürmeğe çıkınca hayal kaçıyordu. Biraz alışır gibi oldular. Fakat bir gece hepsi uyurken müthiş bir sarsıntı köşkü yerinden oynattı. Balkonlara koştular. Bir şey göremediler. Sabahleyin yemek odasının dibinde kocaman bir taş buldular. Sermet Bey'e annesi, "Bizi bu köşkten çıkarmazsan sana hakkımı helâl etmem!" demeğe başladı. Beş yüz kırk liraya iki ay oturmak... Bu Sermet Bey'in işine gelecek şey değildi. Ama gece aşırı büyük büyük taşlar ev halkına uyku uyutmuyor, hepsini heyecan içinde bırakıyordu. Sermet Bey, her defasında hayalin üzerine gidiyordu, bir türlü elini süremiyordu. Taşların başladığını duyan komşular, "Daha çıkmazsanız camlarınızı da kırar" diyorlardı. Sermet Bey kontratın "Çıkarken bütün tamirat müstecire aittir" maddesini hatırlayarak daha ziyade canı sıkılıyor, bu cam kırma meselesinin hulûlünden evvel bir şey yapmayı düşünüyordu. Yavaş yavaş kendi itikadı da bozulmağa başladı. Nihayet çıkmağa karar verdiler. Fakat başka bir ev bulamıyorlardı. Köşke dair daha bin türlü hikâyeler işitmeğe başladılar. Sözde burası eskiden kabristanmış. Mutfağın olduğu yerde beş yüz senelik bir evliya yatıyormuş... Sermet Bey, atılan taşlara, kırılan camlara rağmen hâlâ periye inanmıyordu. Bu peri daima çamlığın içine kaçıyor, orada sır oluyordu. El sürmek için kendisine yetişmek mümkün değildi. Sermet Bey, bir gün çamlığın içine saklanıp birdenbire perinin karşısına çıkmayı, yahut arkasından yavaşça gidip elini sürüvermeyi düşündü. Evdekilerin hiçbiri buna razı olmadı. "Seni hemen oracıkta çarpar!" diyorlardı. Fakat Sermet Bey, bulanan gönlüne rağmen, periye, ecinniye filân bir türlü inanamıyordu. Ertesi akşam koruya gitti. Büyük bir çamın alt dallarından birine bindi. Bekledi, bekledi. Gece yarısı oldu. Köşktekiler de meraktan uyuyamıyorlardı. Zavallıların balkonlarda gezindiklerini görüyordu. Birdenbire yüreği hop etti. Hayal sökün etmişti.

Eliyle dokununca gölge gibi uçup silineceğini katiyen bildiği hâlde yine Sermet Bey'in dizleri titremeğe başladı. İçin-

den, "Ben korkmuyorum, fakat vücudum korkuyor!" dedi. Yavaşça aşağı atladı. Hayalin arkasından yürüdü. Şeklinin hatları pek sarih gözüküyordu. Yaklaştığını hayal hiç duymadı. Yavaşça elini uzattı. Beyaz cisme dokundu. Hayal birdenbire fena hâlde ürktü. Ama kaybolmadı. Döndü Sermet Bey'i görünce alabildiğine kaçmağa başladı.

Sermet Bey, dokununca kaybolmadığı için bu hayalin peri filân olmadığını hemen anlamıştı. Peşini bırakmadı. Kovaladı. Çamlığın sonundaki alçak duvara dayalı bir tahtaya tırmanırken yakaladı. Gayet kuvvetliydi. Hayal mukabele imkânı olmadığını anlayınca çırpınmaktan vazgeçti. Sermet Bey, "Ben sana el âlemle alay etmesini gösteririm!" diye zavallı hayali sırtladı. Köşke doğru sürükledi. Bağırdı: "Lâmba getirin, suratını görelim."

"..."

Köşk halkı bahçe kapısına inmişti.

"İnsanmış, kerata! Ben dünyada ecinni filân yoktur, demez miyim?"

Hayal bir türlü beyaz çarşafı başından bırakmak istemiyordu. Sermet Bey zorla çekti. Sakalı bıyığına karışmış Hacı Niyazi Efendi'yi görünce şaşırdılar. Bîçare, yüzünü göstermemek için elleriyle örtüyordu. Arkasındaki Şam kumaşından gecelik entarisi yırtılmıştı.

Sermet Bey bir kahkaha attı.

Kızlar, çocuklar, hizmetçiler alıklaştılar.

Büyük Hanım, "Niçin ümmet-i Muhammet'i korkutup deli ediyorsun a efendi?.." dedi.

Sermet Bey, "Onun sebebini ben bilirim!" cevabını verdi.

Sonra büyük kızına hokka kalemle, yazıhanedeki kontrat kâğıdını çabucak getirmesini söyledi. Hacı Niyazi Efendi donmuş gibi, sorulan şeylere hiç cevap vermiyor, hep yüzünü karanlıklara çeviriyordu. Kontrat kâğıdıyla hokka kalem gelince, Sermet Bey, "Haydi bakalım al eline kalemi!.. Yüreğine indirdiklerinin, düşürttüğün çocukların cezasını görmek istemiyorsan söylediğimi yaz. İmzayı bas!" dedi.

Hacı Niyazi Efendi mihanikî bir hareketle kalemi kaptı. Sermet Bey'in kelime kelime söylediklerini tereddüt etmeden

yazdı: "Kiracım Sermet Bey'den köşkün altı senelik kirası olan bin seksen lirayı peşinen aldım."

"Hah, şöyle!.."

"....."

İmzasını attı. Beyaz örtüsüne bu sefer yarım bürünmüş olduğu hâlde, her gece sır olduğu tarafa gitti.

Sermet Bey'in iki senedir köşkte oturabildiğine herkes hayrette kaldı. Komşuları Hacı Niyazi Efendi'ye, "Galiba senin evin ecinnileri, başka eve göç ettiler. Yeni kiracın hiç çıkacağa benzemiyor!" dedikçe evvelâ sararıyor, sonra kızarıyor, şu cevabı homurdanıyordu.

"Ne abdest, ne oruç, ne namaz, ne niyaz... Karılı erkekli, çoluklu çocuklu hepsi akşamdan sabaha kadar sarhoş! Ayol onlara ecinni değil, şeytan bile görünemez!"

.....

Zaman, Sayı: 358, 22 Nisan 1335 [1919], s. 2.

Baharın Tesiri

Ah, gençlik sabahları! Güneş doğarken insan sıcak yatağında nasıl canlı bir ümit ile dipdiri uyanır! Gerinmeden, sağına soluna dönmeden, sütü, kahvaltıyı beklemeden çevik bir sıçrayışla hemen kalkar. Gözlerini ovuşturmadan, yüzünü ekşitmeden tuvalet masasının başına geçer. Ben işte on beş gün evvel böyle gamsız, sıhhati yerinde, mesut, kuvvetli bir genç gibi uyandım. Daha ortalık yeni ağarıyordu. Geceden uyanık kalmış çılgın bir bülbülün uzaktan feryadını işittim. Ağzımın tadı yerindeydi. Vücudumda hiç yorgunluk yoktu. Karyolamdan aşağı atladım. Penceremi açtım. Çiçekli ağaçların dallarından süzülen, tarhlardaki papatyaların dibinden görünmez bir buhar halinde kalkan tatlı bir rutubet, esmeyen bir rüzgâr serinliğiyle yüzümü okşadı. İçimde sebebini bilmediğim bir neşe canlandı. Birdenbire giyinip dışarıya çıkmak, tenha yollarda, uyumuş sahillerde koşmak, haykırmak arzuları duydum. Soldaki beyaz köşkün çatısı üstünde erguvan sisli menekşe rengine çalar derin bir fecir açılıyordu. Kalbim hızlı hızlı atmağa başladı. Yıllar, evet yıllar vardı ki güneşin doğuşunu görmemiştim. Gözüm erguvanî rengi gittikçe kırmızılaşan gökte, giyindim. Aşağı inerken, daima öğleden iki üç saat evvel uyandığımı bilen uşağıma rast geldim. Zavallı şaşırdı.

"Kahvenizi içmeyecek misiniz?" dedi.

"İstemem, Mehmet, acele işim var" dedim. Çimenleri çiylerle ıslanmış bahçemden çıktım. Güneşin doğacağı tarafa giden yol bomboştu. Yürüdüm. Etraftaki sakin köşklerin pancurları uyumuş gözler gibi kapalıydı. Belki on dakikadan ziya-

de gittim. Birbirini tutmayan eski yeni hatıralar, kadın çehreleri, kuş sesleri, açmayan lâleler, unutulmuş muhabbetler, ölmüş sevgililer hayalimi alt üst etti. Köşklerin parmaklıklarında beyaz kelebekler uçuşuyordu. Yavaş yavaş Çiftehavuzlar'a indim. Fenerbahçesi'ne geçtim. Hâlâ yorulmamıştım. Sonra Kalamış Koyu'ndan yürüdüm. Bostanların kenarından, Jules Verne'in romanlarındaki resimleri hatırlatan sahilden, lodos darbeleriyle ortaları delinmiş büyük deniz otu yığınlarının üstünden aştım. Yeni doğan güneşin ziyasıyla camları tutuşan Kadıköyü'nü gidilmez bir serap şehri gibi karşımda gördüm. Her taraf beyaz, parlak bir aydınlık içindeydi. Ekinler büyümüştü.

Güzel bir sabah aydınlık geniş bir sokaktan yapyalnız geçmek ne tatlıdır! Bağdat Caddesi'ne çıktım. Köye doğru ilerledim. Kuşdili'ne Fikirtepesi'ne baka baka geçtim. Fırınların önünde küme küme hizmetçi kızlar bekliyorlardı. Kahveler, dükkânlar yeni açılıyordu. Mesut bir beldede gidiyorum zannındaydım. Ayaklarım beni iskeleye götürdü. İyi giyinmiş kadınlar, genç kızlar, şen mektepliler, sonra hepsini mesut gibi gördüğüm bir sürü halk bilet alıyordu. Ben de gayr-i ihtiyarî onların arasına karıştım. Bilet aldım. Bir çocuğun zorla sattığı gazeteyi okumadan cebime koydum. Güvertede oturdum. Deniz, mavi gümüş bir göle benziyordu. İstanbul'un minareli mahzun silueti silinmiş; aydınlık çok aydınlık, çok muhteşem, çok büyük, ebedî bir saray manzarası almıştı. Hayalimde birdenbire açılan bu eski mermer sütunlu, nihayeti ezeliyete çıkan perili bahçelerle çevrilmiş eski sarayların içinde birşey düşünmeden dolaşırken Köprü'ye gelmişiz. Herkesle beraber ben de çıktım. Birbirlerini kucaklar gibi sıkışa sıkışa çıkan halk sanki mevud bir cennete gidiyor gibi acele ediyordu. Karnımın fena hâlde acıktığını duydum. Yürüye yürüye Beyoğlu'na çıktım. Cadde bilmem niçin kalabalıktı. Tepebaşı Bahçesi'ne girdim. Çocukları güneşte gezdiren mürebbiyeler arasında dolaştım. Oturdum. Kalktım. Gezdim. Yemek zamanını bekleyemedim. Çıktım. Bir lokantaya kendimi attım. Daha yemekler hazır değildi. Tenha masaların birinin başında bekledim. Biraz sonra tam yirmi yaşında iki gün aç kalmış sporcu bir genç iştihasıyla yemeğe başladım. Yedim. Yedim. Ye-

dim. Midemi filânı unutmuştum. Çok yemek beni tıpkı rakı gibi sarhoş eder. Sofradan kalktığım zaman hakikaten neşeliydim. Hani o sarhoşların sebepsiz tatlı neşesiyle seviniyordum! Hazım için Taksim'e doğru yürüdüm. Yolda hiçbir bildik görmedim. Taksim'i, Harbiye'yi, Nişantaşı'nı, Şişli'yi, karışık fakat tatlı tahayyüller içinde geçtim. Herkes kırlara doğru akın ediyordu. Hürriyet Tepesi'ne gelince durdum. Terlemiştim. Hava biraz fazla sıcaktı. Rüzgâr azıcık sert esiyordu. Dinlenmek için bir birahaneye girmek aklıma geldi. Böyle havada kapalı bir yerde oturabilir miydim? Geri döndüm. Yine tramvaya binmedim. Şişli Caddesi'nin büyük apartman gölgelerinde yürüyordum. Mühendis Sermet'e rast geldim. Nereye gittiğimi sordu.

"Geziyorum" dedim.

"Bize gidelim. Bugün bir çay veriyoruz!" dedi.

İtizar etmek istedim: "Davetli değilim ki..."

Güldü. Koluma girdi. "Haydi haydi. Davete ne hacet! İşte şimdi davet ediyorum..." diye beni sürükledi. Çok gitmedik. Betonarme bir apartmana girdik. Sermet'in dairesi ikinci kattaydı. Geniş mermer merdivenleri onun gibi dinlenmeden çıktım. Karısını eskiden tanıyordum, beni orada hazır bulunan kadınlara, erkeklere takdim ettiler. Bilmediğim yalnız birkaç sima vardı, o kadar neşeliydim ki... Hepsini güldürmeye başladım. Siyasî dedikodulardan edebiyata geçildi. Ben edebî iflâsımızı mübalâğalarla anlatarak, genç şairlerin taklitlerini yaparak, üstatların karikatürlerini çizerek kadınları katıltıyordum. Kadınları kahkahalarla güldürmek! İşte benim dünyada en zevk aldığım, en sevdiğim şey! Kadın dururken sönmüş bir lâmba gibidir. Güzelliği gülerken tutuşur. Musiki başladı. Açık sarı saçlı zayıf bir kadın keman çalıyordu. Piyanoda oturan şişman bir kızdı. Hakikaten mahirdiler. Hissederek çalıyorlardı. Samimî bir nağme herkesi tahayyüle daldırır. Ben de daldım. Müphem bir şiir içinde gaşyolmuş gibiydim. Bilmem niçin başımı sola çevirdim. Birdenbire bana bakan iki siyah göz gördüm. Öyle bakakaldım. Bu siyah gözler bana gülümsedi.

"Ne hazin parça, değil mi efendim?" dedi.

"Evet" diyebildim. İçimden: "İşte yirmi senedir aradığım meçhul kadın!.." dedim. Şimdi neler olduğunu bir türlü hatırla-

yamadığım şeylerden konuşmağa başladık. Musiki devam ediyordu. Ben ismini sordum. Mediha imiş. Musikiden sonra beraber kalktık. [109] Bir köşeye çekildik. Ömrümde ilk defa bir kadınla ciddî olarak konuşuyordum. Kadınlık meselesi! Sonra aşk... Evet aşktan bahsettik. Ne söylediğimin farkında değildim. Yalnız dinliyordum. Pek romantik değildi. Kollarına, omuzlarına, dizlerine dikkat ediyordum. Hani bazı heykellerin insanı bedîî bir hayret içinde bırakan mâ-fevka't-tabiî bir tenasübü vardır. Kolların, boynun, göğüsün bir şekli vardır ki biz onu hakikat sahnesinde göremeyeceğimize kailiz. Göğsünde minimini bir madalyon parlıyordu. Çarşafını çıkarmamıştı. Omuzları, kolları siyah ince pelerinin altında tecessüm ediyordu. Dudaklarına, çenesine, saçlarına bakarak ne söylediğini pek işitmiyor, içimden, "İşte yirmi senedir zuhurunu beklediğim meçhul hayal!" nakaratını tekrarlıyordum. Azıcık esmerdi. Gözlerinde hafif bir sürme vardı. Sonra Sermet geldi. Lâfımıza karıştı. Hâsılı vaktin nasıl geçtiğini anlayamadım. Davetliler dağılmaya başladı. O giderken "teyzem!" diye bana yaşlıca bir hanım takdim etti. Hiç kendisine benzemiyordu. Zayıf, sarı, uzun boylu, sert edalı bir kadındı. Mediha'dan sonra ben de Sermet'in karısına veda ettim. Dışarı çıktım. Hiç etrafı görmüyordum. Ruhuma, bütün vücuduma, bütün asabıma onun hayali dolmuştu. Mihanikî bir saika ile Köprü'ye inmişim. Haydarpaşa'ya geçmişim, trene binmişim. Köşke gelip odama kapanınca Mediha'nın hayalini karşımda gördüm. Sesini işitiyordum. Yemek yemedim. Gece lâmbamı yaktırmadım. Bu hayal kaçacak zannediyordum. Bütün gece, arkadaki koruda bülbüller öterken onun sesini işittim. Onun hayali etrafında açan ilâhî bir hale gibi o sabah da mor fecri, doğan altın güneşi gördüm. "İşte yirmi senedir aradığım hayal!" diyordum. İki gün dışarı çıkmadım. Acaba ona bir daha rast gelecek miydim? Ailesinin adresini bana vermişti. Kendisine bir mektup yazmayı düşündüm. Fakat neden bahsedecektim? "Seni seviyorum!" mu diyecektim? Ömrümde ilk defa olarak, elimde kalem, boş kâğıdın başında saatlerce bekledim. Ne istiyordum? Ne isteyecektim? Hiçbirini bilmiyordum. Bir şeyler karaladım. Karşımdaki şuh hayali gittikçe daha ziyade barizleşiyor, âdeta bir bir-

sam hâline giriyordu. Tam sırtı sıra üç gece uyuyamadım. Biraz dalar gibi olurken ruhumun içinde onun bana ilk hitabını, "Ne hazin parça, değil mi efendim?" sualini işitiyor, siyah alevden gözlerinin karşımda tekrar tutuştuğunu görüyordum. Üçüncü gün sabahı Camsap geldi. Beni yatakta uzanmış görünce, "Ne oldu sana, bu ne hâl?" dedi.

"Hiç!.." diye cevap verdim.

"Ah hain, gözlerinin altına bak! Kaç gecedir uyumadın?"

"Üç."

"Üç gece birbiri arkasına poker ha... Allah belânı versin! Gebereceksin!"

"Ne pokeri be!" diye bağırdım, "Üç gündür kimseyi görmedim..."

"Eey bu hâl ne?" diye tekrar sordu.

"Hiç!.." dedim. Israr etti: "Söyle, söyle!"

"Galiba bir aşk!" dedim. Camları zangırdatan vahşî bir kahkaha attı. Pencerenin önündeki koltuğu karyolanın yanına çekti. Karşıma oturdu.

"Anlat bakalım bu aşkı! Kırkından sonra saz çalan bey!" dedi.

Zaten anlatmağa ihtiyacım vardı. Başladım Sermet'e nasıl rast geldiğimi, evine nasıl gittiğimi, sonra orada musiki dinlerken birdenbire nasıl Mediha'yı gördüğümü, birdenbire kalbimin nasıl çarptığını söyledim. Hayalimden bir an kaybolmayan hayalinin bütün şekillerini, omuzlarını, dizlerini, kollarını, göğsünü, boynunu, siyah alevden gözlerini, dudaklarını, sesindeki o anlatılmaz ahengi tarif etmeğe çalıştım. Gülümseyerek dinliyordu. Ben titriyordum. Nihayet dayanamadı. Sözümü kesti. "Sus ulan bunak horoz!" dedi, "İşte gayet basit bir ilkbahar darbesi!"

"Ne demek?" diye yüzüne baktım. Gülerek cevap verdi.

"Ne demek olacak? Bunak horozlar güneş bir bulutun altına girince havanın gölge olduğunu görürler. Baştan sabah oluyor sanırlar. Başlarlar gün ortasında ötmeğe! Köylüler bu şaşkın hayvanları uğursuz sayarlar. Gün ortasında öttükleri için hemen keserler. İlkbahar da tıpkı bunak horozlar gibi ihtiyarları aldatır. Yılların yorduğu yarım mefluç bir vücut bir-

denbire yalancı bir çeviklik duyar. Yılların doldurduğu hakikatlerle tıkanmış hayal birdenbire açılır. İşte bu fizikî tesire senin gibi enayiler kanar. Sahiden seviyorum filan zannına kapılır."

Baharın nebat üzerindeki tesirinden tutturdu, hayvanlar üzerindeki tesirine geçti. "Kızma" fiilinin mevsimlerle münasebetlerini anlatmağa başladı. Ben, Mediha'nın yirmi senedir aradığım hâlde üç gün evvel bulduğum hayali karşısında, "Heyhat!" dedim, "Sen aşkı bilmiyorsun!"

"Ben ha?"

"Evet, sana yemin edeyim ki seviyorum!"

"Sen ha?"

"Evet, ömrümde ilk defa olarak!"

Camsap tekrar bir kahkaha attı. "Sen tedaviye muhtaçsın!" dedi.

"Onsuz yaşayamayacağım sanıyorum."

"Evlenecek misin?"

"Belki..."

"Haydi beni söyletme!" diye yüzüme sert sert baktı. Sanki hakikaten söyleyeceği bir şey varmış da ben de hakikaten korkuyormuşum gibi susuverdim. Devam etti.

"Bahar yorgunlar için en tehlikeli bir mevsimdir. Kânun-ı sanide, karların ortasında çırçıplak gezmek, ilkbaharda sabahleyin çiçek kokuları arasında kelebeklerin peşinde dolaşmaktan daha az tehlikelidir. Vücut soğuk alırsa tedavi mümkündür. Fakat ruh baharın tesirine kapılırsa iş berbattır. Atasözü, 'Kırkından sonra azanı teneşir temizler!' der. İnsan bir bahar sabahı kendi yaşını unutur da kalbini dinlerse akla gelmedik budalalıklara kalkar. Sen de işte mutlaka sabahleyin nezle olacağını düşünmeden pencereni açtın. O baştan çıkarıcı çiçek kokularını, şehvet gıcıklayan rutubeti duydun. Hayalin ateş aldı. Kendini dışarı attın. O günü tesadüf ettiğin bir kadına âşık oldum zannına kapıldın."

"Fakat nasıl zannettim, üç gecedir, uyuyamıyorum. Bir dakika gözümün önünden gitmiyor."

"İyi ya, işte tam bir bahar tesiri! Tedavi istersin."

"Tedavi falan istemem."

"Perişan olursun."

"..."

Fuzulî'nin bir beytini okumak istedim. Lâkin hatırlayamadım. Zihnim o kadar dağılmıştı. Camsap benim gibi yorgun insanların hayallerine, havalarına uyması hıfz-ı sıhhate ne kadar münafi olduğunu hakikaten âlimce anlattı. Ben bir taraftan Mediha'nın [110] hayaliyle meşgul, onun sözlerini redde çalışıyordum.

"Uzun lâfın kısası!" dedi, "Ben iddia ediyorum ki sende aşk filân yok! Yalnız bir bahar tesiri! İstersen bunu sana ispat edeyim."

"Nasıl edeceksin?"

"Gayet basit! Bir ay kadar seni bu bahar muhitinden, bu rutubetli sıcağın içinden çıkaracağım. Ruhunun sıhhati hemen yerine gelecek" dedi.

"Ben onu unutabilecek miyim?"

"Yirmi dört saat içinde!"

"Nasıl?.."

"Evvelâ baharın tesirini göstermediği soğuk bir yere gideceksin!"

"Meselâ Sibirya'ya!" dedim.

"Hayır, o kadar uzağa hacet yok."

"Ya nereye?"

"Kireçburnu'na!"

"Kireçburnu neresi?"

"Vay Amerika limanlarının iktisadî hareketlerini yazan muharrir bey, vay! Bu ne coğrafya malûmatı yahu! Kireçburnu'nun nerede olduğunu bilmiyor musun?"

"Bilmiyorum!" dedim.

"İşte oturduğu şehri bilmeyen bir münevver daha! Boğaziçi'nde, Sarıyer'den evvel bir iskele!" dedi.

"Eey orada bahar olmaz mı?" diye sordum.

"Gidince görürsün!" dedi.

Ertesi gün için Mehmet'i istedi. Gidip bana orada küçük bir ev tutacaktı. O gittikten sonra ben yine hep hayalimde tutuşan siyah gözlerle, Mediha'nın şekliyle uğraştım. On sene evvel Moda'da bir sarhoş sandalından işittiğim:

Derd-i aşkından rehâyâb olmasın
Sevmeden gönlüm seni kurtulmasın

şarkısını dün işitmiş gibi tekrarlıyordum. Ertesi günü Camsap Mehmet'le gitti. Ben evde yalnız kaldım. Elime kitap alıyor, okuyamıyordum. Zihnim birbirini tutmaz tahayyüllerle yoruluyordu. Kendi kendime "Yirmi senedir aradığım kadın enmuzeci!" diyordum. Karşıma elle tutulabilecek derecede vazıh hayali geliyor, "Ne hazin parça, değil mi efendim!" diyordu. O hazin parçanın kulağımda tekrar çınladığını duyuyordum.

* * *

Hakikaten bitmiştim. Uykusuzluk, üzüntü vücudumu son derece zayıflatmıştı. İki gün sonra Mehmet'le Kireçburnu'nda Camsap'ın tuttuğu eve göç ettim. Ömrümde ilk defa buraya ayak basıyordum. Karadeniz Boğazı'nın ta karşısında minimini bir köy! Dik bir derenin içinde! Daha ağaçları çiçek açmamış, kırları yeşermemişti. Kelebek, kuş falan yoktu. Hiç dinmeyen rüzgâr tabiatın ezelî hiddeti gibi durmuyor, dinlenmiyor, ha bire esiyordu. Tuttuğumuz ev ta tepedeydi. Penceresinden Karadeniz Boğazı lâcivert bir ademe açılmış geniş bir delik gibi görünüyordu. İhtimal, bu mevsimde, Kutb-ı şimalî buradan sıcaktır! İlk geldiğim gün karnım ağrımağa başladı. İkinci gün romatizmalarımla beraber uyandım. O kadar soğuktu ki hiç durmadan sobayı yaktığımız hâlde yine bir türlü ısınamıyordum. Mehmet'i sandalla Sarıyer'e gönderdim. Beş şişe konyak aldırdım. Mehmet orada konuştuklarına soğuktan bahsetmiş. Sarıyerliler, "Kireçburnu'nda ağustosta insan donar!" demişler. Hakikaten bunda mübalâğa yok. Yatağımın içinde sıcak sıcak ıhlamurları birbiri arkasına içtikten sonra beraber getirdiğim kitapları okuyordum. On beş gün hiç ısınamadım, yataktan çıkabilsem belki yazı da yazacaktım, fakat bu mümkün değildi. Donacağım sanıyordum. Burası hakikaten Kutb-ı şimalî'den koparılmış bir parçaydı!

* * *

Bir cuma günü Camsap geldi. Beni yatakta görünce "Hasta mısın?" diye sordu.

"Hayır."

"Neye yatıyorsun?" dedi.

"Üşüyorum da."

"Oh, pekâlâ! Nasıl hâlâ aşkını düşünüyor musun?"

"Soğuktan meydan bulamıyorum!" dedim. "Evet gece uykusuz kalmak şöyle dursun, on dört saat deliksiz bir ölüm uykusuna dalıyordum."

"Gördün mü?.."

Güldüm: "Fakat, ya buraya temmuza doğru bahar gelirse!"

"Gelmez! Ağustostan evvel kış yetişir!"

"Ya ben yine baharın yaşadığı bir yere kaçarsam!"

Camsap, "Yine para etmez" diye güldü, "artık bahar seni aldatamaz. Heyecanının yalan olduğunu, hissinin galat olduğunu sen şimdi anladın! Bir daha aldanmazsın!.."

....

Karşı karşıya ısınmak için içine konyak döktüğümüz çayları bir âlâ içtik, dışarıdaki daimî fırtına gürültüler koparıyor, tenha, dik yokuş sokakta bir köpek havlıyordu.

* * *

...Soğuğa bir hafta daha dayanamadım. Mehmet'le yine köşküme ricat ettim. Bahçemin tarhlarındaki bütün çiçekler açmış, kelebekler daha çoğalmıştı. Şedit bir azimle Mediha'yı düşünmeye kalktım. Odama kapandım. Bir türlü hayalini gözümün önüne getiremedim. Sesini hatırlayamıyordum. Kalkıp mühendis Sermet'e gitmesini düşündüm, üşeniyordum. İçimden aklın lâtif sedası, "Başka işin yok mu? Behey sersem!" diyordu.

Derd-i aşkından rehâyâb olmasın
Sevmeden gönlüm seni kurtulmasın!

şarkısının bestesini bir türlü bulamıyorum. Dün yazıya oturacağım zaman masamın üstünde uzun bir kâğıt elime geçti. Baktım Mediha'yı gördüğümün ertesi günü yazmağa kalktığım mektubun müsveddesi! Oh ya Rabbi! İyi ki göndermemişim! Camsap imdada yetişmiş, vakit bulamamışım! Yoksa ne gülünç olacaktım! Benim gibi saçlı sakallı bir adamın on yedi yaşında bir züppe gibi aşk mektubu yazması ne rezalet!

* * *

Bu gülünç mektubu tekrar tekrar okuduktan sonra ruhumda üç hafta evvel tutuşan muvakkat buhranın hikâyesini çabucacık şu sahifelere yazdım. Fakat niçin ilkbahar, bu tabiatın şeytanı, beni yirmi sene evvel baştan çıkarmadı? Niçin uzun bir gençlik içinde kadına, aşka, heyecana, muhabbete yabancı yaşadım? Camsap gelince soracağım. Bakalım bunu da izah edebilecek mi?

Büyük Mecmua, Sayı: 7, 8 Mayıs 1335/8 Mayıs 1919, s. 108-110.

Nasıl Kurtarmış?

Kasaba içinde Kadı Mustafa Efendi'den hazzeden kimse yoktu!

Dört parmak siyah çatık kaşlarıyla, küçük parlak gözleriyle sık siyah sakallarının, ürpermiş çalı bıyıklarının arasından görünen iri beyaz dişleriyle, insana hemen saldıracak, ısıracakmış gibi yüzü daima buruşuktu. Buz tutmuş sirke kadar ekşiydi, hiç gülmezdi, pek sertti. En sakin lâfı bile havlar gibi hamle hamle söyler, sonra birdenbire susuverirdi. Fakat, şöyle bakarken insana yüzüyle, hareketleriyle, sözleriyle pek fena tesir bırakan bu doğru kadı kendi kalbinin çok iyi olduğuna kaniydi. Herkesin iyiliğini isterim sanırdı. Herkesi acı sözleriyle haşlar, ama elinden gelecek muaveneti de saklamamağa çalışırdı.

Sertliğine, birdenbire alevlenmesine, bazen ağzından çıkan sözü kulağı işitmemesine itiraz edenlere "Siz ne anlarsınız, halk beni gözü gibi sever!" derdi.

* * *

Bir cuma günü sabahleyin Şadırvan Meydanı'nda, Avukat Hüsamettin Efendi'nin dükkânında oturuyordu. Hemen kasabanın bütün eşrafı orada idi. Namaz vaktini beklemeğe gelmişlerdi, "tatlı dil, güler yüz"den bahsolunuyordu. Ömründe hiç gülmeyen Mustafa Efendi, işittiklerini hep kendine, üzerine alındı. Müdafaa için ağzını açacak oldu. Düşündü, sustu. Fakat eşraf efendiler münakaşalarında daha ileri gittiler.

Biri dedi ki: "Yüzü gülmeyen insan cehennemliktir!"

Bir diğeri daha beter saçmaladı: "Abus çehreli bir adamın ne namazı, ne niyazı, ne zekâtı, ne orucu makbuldür. Kalpte iman nuru sönünce yüz kararırmış!"

... Hâsılı hepsi ayrı ayrı birer pot kırdı. O kadar ki Mustafa Efendi dayanamadı. Tatlı dilin, güler yüzün münafıklara mahsus, doğru sözün acı, haklı adamın da sert olduğunu söyledi. Dükkân sahibi Avukat Hüsamettin Efendi aynı zamanda kasabanın şairiydi de:

Ayinesi lâftır kişinin
İşe bakılmaz...[1]

diye kadıya itiraz etti. İnsanın fikrindeki neyse zikrinde de o olduğunu tekrar ederek iddiasını ispata girişti. Hazır bulunanların hepsi "tatlı dil, güler yüz" taraftarlığında ittifak etmiş gibiydiler. Kalbe, fiile kimsenin ehemmiyet verdiği yoktu. Bu esnada dükkânın kapısında genç bir yörük peyda oldu. Elinde kocaman bir lenger tutuyordu.

"Ne var?" diye önüne giden Hüsamettin Efendi'ye sordu: "Kadı Efendi burada mı?"

"Burada."

Mustafa Efendi, oturduğu minderin köşesinde doğruldu. Acaba bir dava, bir şikâyet miydi?

"Ne var söyle bakayım!" diye çamkırdı.

Şaşıran yörük, "Efendim babam size bu yoğurdu gönderdi" dedi.

"Niçin?"

"Şey..."

"Ben yoğurt filân ısmarlamadım."

....

Dedikoducu eşraf birbirlerine bakıştı. Bir rüşvet miydi? Mustafa Efendi de sıkıldı, bozuldu. Koca bir lenger yoğurt... Ne münasebet! Kan başına sıçradı. Kaşlarını çattı. Gözlerini zavallı şaşkın yörük delikanlısının üstüne dikti: "Baban kim be?"

"Hatıloğlu Ehmet Ağa..."

1 Ziya Paşa'nın "Ayînesi iştir kişinin lâfa bakılmaz" mısraının değiştirilmiş biçimi

"Tanımıyorum ben."

"O, sizi tanıyor efendim. Bu yoğurdu hediye gönderdi. Ona büyük bir iyilik etmişsiniz."

Kadının dünyada kimseye iyilik edebileceğine ihtimal vermeyen eşraf, baştan aşağı kulak kesildiler.

Mustafa Efendi de tanımadığı bir adama nasıl iyilik ettiğini merak etti.

"Ne iyilik etmişim?"

"Koyunlarını kurtarmışsınız efendim."

"Ne vakit?"

"Dün gece."

Kadı yörüğe "Deli olmasın?" diye dikkatli dikkatli baktı. Dün gece evinden dışarı çıkmamıştı. Yalanını tutmak için sordu: "Nerede?"

"Rüyasında efendim..."

"...."

Eşraf gülmekten katılıyordu. Kadı, haysiyetinin incindiğini duydu. Suratını daha beter astı. Fakat "iyilik etmek" reddolunacak birşey değildi. Velev rüyada olsun!.. Açtı ağzını, "âlem-i mana"nın hakikat olduğunu, "zâhir"in hayalden ibaret bulunduğunu acı bir felsefe çeşnisiyle anlattı. Hakikat ancak rüyada tecelli edebilirdi. Kendi iyiydi. İyiliği işte rüyalara giriyordu. Sonra döndü yörüğe.

"Babana selâm söyle oğlum" dedi, "bırak oraya lengeri. Ben namazdan sonra aldırırım."

Delikanlı yoğurt kabını kapının yanına bıraktı. Gidecekti. Fakat "âlem-i mana"nın ehemmiyetini ilim diliyle iyice anlattım sanan Kadı Efendi rüyada yaptığı iyiliğe dair daha ziyade tafsilât almak istedi. Sordu: "Babanın koyunlarını nasıl kurtarmışım, biliyor musun?"

Genç yörük basacak bir yer arıyormuş gibi etrafına bakındı. Sonra arkasına baktı, ellerini önüne kavuşturdu. Mavi donunun üzerindeki kocaman kuşağını kollarıyla sıktı. Yutkundu. Gözlerini tavana dikti. Anlatmağa başladı.

"Babam dün gece rüyasında koyunları Alabayır'ın üstüne yaymış."

"Eey..."

"Sonra kocaman bir kurt peyda olmuş. Koyunları parçalayacakmış, tam o vakit siz gelmişsiniz işte... Kocaman, azgın, dehşetli bir yaban domuzu olmuşsunuz. Bu kurda saldırmışsınız. Kurt kaçmış... Siz kovalamışsınız. Sonra... Tutunca kurdun karnını azı dişlerinizle yarmışsınız. Koyunlar da... Şey..."

"...."

Yörük rast gele tavandan çektiği sakin gözleriyle Kadı Efendi'nin kararmış suratını görünce birdenbire hikâyesini kesti. Yüreği hop etti. Hakikaten bir yaban domuzunun azı dişleri altında kalmış gibi korktu. Oradan kaçtı. Hâlbuki hikâyesini dinleyen eşraf efendiler birbirlerine bakarak kahkahalarını elleriyle ağızlarında söndürmeğe çalışıyorlardı.

Kadı efendi ise...

.....

Zaman, Sayı: 366, 14 Mayıs 1335/1919, s. 1.

Yalnız Efe[1]

Sabahtan beri yürüyorduk. Düşe kalka geçtiğimiz sarp keçi yolları bazen sel yarıntıları içinde kayboluyor, bazen sık fundalıklardan ayrılarak, dibinde sivri sivri çam tepeleri görünen karanlık çukurlara sapıyordu. Ayı avına gidiyordum. Kılavuzum "Kumdere" köyünün en namlı nişancılarındandı. Beraber tırmanacağımız yüksek ormanlı dağların daha çok uzağındaydık. Vakit vakit ince bir yağmur sepeliyordu.[2] Güneş yoktu. Nihayetsiz mor bir kubbeyi andıran dumanlı gökten fâniliğin geçmiş saatlerini hatırlatır gamlı guguk sesleri aksediyordu. Artık iyice yorulmuştum. Omzumdaki martin gittikçe ağırlaşıyordu.

"Biraz dinlensek..." dedim. Kılavuzum güldü. Onun da kır çember sakallı şen çehresi pembeleşmişti.

"Kesildin mi?" diye sordu.

"Hayır."

Sırtında çiftesiyle üç günlük yiyeceğimizden başka benim kebemi de taşıyan bu dinç köylüye yorgunluğumu söylemedim.

"Ha biraz gayret!" dedi, "Yarın başına bir çıkalım. Oradan öte Akkovuk'a kadar yol iyidir."

1 Bu hikâye bir yıl kadar sonra *Büyük Mecmua*'da aynı adla yayımlanan roman denemesinin "Dibace" kısmını oluşturmuştur. Ancak yazar-anlatıcının kılavuz köylüye naklettirdiği (italik olarak dizilen) kısım *Büyük Mecmua*'daki neşirde yoktur. Çünkü, roman denemesi, zaten bu metin halkasının genişletilmesinden ibarettir. Birbirine uyan kısımlarda da bazı kompozisyon değişikliklerine gidildiği için, iki metni de almayı kronolojik sıradaki farka rağmen, arka arkaya vermeyi uygun bulduk.

2 *Büyük Mecmua*'da "serpeliyordu".

"...."

Yarım saat daha tırmandık. Ayaklarımızın altından küçük taşlar, kireçli topraklar sökülüyordu. Gayet büyük, tek bir çam ağacının yanına gelince kılavuzum, "İşte yarın başı!" dedi. Yerler çamurdu. Çileyen yağmurun dallara çarpan damlaları derin bir fısıltı çıkarıyordu. Ben hemen çöktüm. Çamın kalın gövdesine arkamı dayadım. Cebimden paketimi çıkardım. Sırtından yükünü indiren ihtiyar avcıya uzattım: "Yak bir cigara bakalım, yorgunluk alır."

Ağır bir tavırla "Burada tütün içilmez!" dedi. Sordum: "Niçin? Namazgâh mı burası?"

"Hayır."

"Ya ne?"

Önüne bakarak[3] başını salladı. Gizli bir şey söylüyormuş gibi yavaşça, "Burası Yalnız Efe'nin 'sırrolduğu' yerdir!" dedi. Serin bir rüzgâr yağmurun fısıltısını çoğaltarak esiyor, üstümüze siyah bir çadır gibi açılan çam dalları titriyordu. Anadolu'nun bu yalçın ufuklu, bu boş, bu kayalık, bu korkunç tarafı; Buzdağı'na giden bu ıssız yol eskiden beri bir eşkıya uğrağıydı, bunu biliyordum. Ben tenha bir geçidin gizli bir köşesinde uyuyan küçük bir köyde doğdum. Ger Ali'nin, Köroğlu'nun koşmaları, Develi'nin, Çellav'ın menkıbeleri içinde büyüdüm. Bilmem onun için mi, eşkıya hikâyelerini dinlemeyi pek severim.

Paketimi cebime soktum.

"Anlat bana baba" dedim, "'Yalnız Efe' kim? Nasıl sırroldu?"

İhtiyar avcı torbasının yanına bağdaş kurdu. Çiftesini kucağına uzattı. İri elâ gözleriyle dik yarın keskin kenarına, karşıdaki yağmurla ıslanarak koyu kan rengine giren derin granit uçurumlara baktı, baktı. Sonra bana döndü.

"Anlatayım" dedi, "ben şimdi elli yaşını geçiyorum. O vakit pek ufaktım. Onu gören kadınları dinledim. Kendisi hiç erkeğe gözükmezdi."

"Neye gözükmezdi?" diye sordum.

"Çünkü kızdı!"

"Kız mıydı?"

3 *Büyük Mecmua*'dan.

"Evet."

Hayretim hoşuna gitti. Geçmişi seven, bütün harikaları geçmişte sanan, geçmişi takdis eden her yaşlı köylü gibi masum bir şevkle hikâyesine devam etti:

* * *

... Dağa çıktığı zaman daha on altı yaşındaymış. Babası gençliğinde bizim köye göçmüş. Kızından başka kimsesi yokmuş. Topal mıymış, ne imiş...

Bu adam, bir gün nasılsa Eseoğlu'nun çiftliğinden geçer. Oradaki yabancı korucuların birisinde alacağı varmış. Onu ister. Vermezler. O da galiba kötü bir lâf söyler. Hemen zavallıyı öldürürler. Kızı duyunca babasının ölüsüne gider. Ağlamaz, sızlamaz. Kimin vurduğunu anlar. Sonra kazaya gelir. Hükûmete koşar. "babamı vuran falandır! Tutun" der. Aldıran olmaz. Kız yine köye dönmez. O vakit nereden geldiği, nereli olduğu belli olmayan sarhoş bir zaptiye mülâzımı varmış. Eseoğlu'nun ahbabıymış. Kız her gün onu tutar, "Babamı vuranı daha tutmayacak mısın?" diye sorar. Bir gün bu sarhoş, kızcağıza öfkelenir. Ağzını bozar. "Bre kahpe! Bir daha buraya gelirsen senin bacaklarını ayırırım" der. Kız korkmaz. Zaptiyelerin yanında ona, "İşte bunlar da şahit olsun, sen bugün babamı vuranı tutmazsan ben seni öldüreceğim" der. Zaptiye mülâzımı bu lâfa bütün bütün gazaplanır, fırlar, yörüğün kızını iyice döver. Zaptiyelere sokağa attırır.

Kız bir zamanlar görünmez olur...

Bir gün sarhoş mülâzım Eseoğlu'nun verdiği bir ziyafete giderken kafasına bir kurşun yer. Hemen oracıkta can verir. Vuranı ararlar. Bulamazlar. "Yörüğün kızı vurdu!" diye bir laf olur. Ama kimse buna inanmaz. Herkes onu İzmir'e, birinin yanına evlatlık gitti sanır. Fakat bir hafta geçmeden yörüğü öldüren korucu da vurulur. Biraz sonra, hükûmete yörüğün davasını hasıraltı ettiren çiftlik sahibi Eseoğlu'nun da boğazlanmış ölüsünü bağdaki yatağında bulurlar. Kasabalı ağaların çiftliklerini korucu, hergeleci, çoban gibi gelip silahsız ahali içinde tüfekle gezen ne kadar Arnavut falan yabancı varsa yavaş yavaş hepsi vurulmaya başlar. İş o dereceye varır ki yabancılar yalnız kıra çıkamaz olurlar. Nihayet takım takım buralarını bırakırlar. Kendi yurtlarına dönerler. Zalim zaptiyeleri, köylüyü so-

yan memurları, rençberleri dolandıran madrabazları hiç görünmeden öldüren bu efenin kim olduğu bir zaman anlaşılmaz.

Malûm ya, Anadolu efeleri uşaklarıyla gezerler. Hâlbuki bu efe tek başına... yanına uşak falan almaz. Müracaat edenleri ters yüzüne çevirir. İşte bunun için köylü ona "Yalnız Efe" derler. Tam on beş sene! Yalnız Efe'nin yüzünü kadınlardan başka kimse göremez. Dağda erkeğe rast geldi mi uzaktan "Gözlerini yum!" diye bağırırmış. Sonra yanına gelirmiş. Kim gözünü açarsa hemen öldürürmüş. Gözünü açmayan erkeğe "Size zulüm eden kim? Rüşvet alan memurunuz var mı?" diye sorarmış. Onun korkusundan kazada kimse kötülük yapamazmış. Zenginlere kadınlarla haber gönderir, "Falan fakire yardım ediniz. Falan öksüzü evlendiriniz, falan köprüyü yapınız. Falan köye bir mektep kurunuz" gibi emirler verirmiş. Hem çok sofuymuş. Benim teyzem bir kere odundan gelirken onu görmüş. Anlatırdı: Başında yeşil bir namaz bezi sarılıymış. Arkasında erkek esvabı varmış, yamaçta namaz kılıyormuş. Peri gibi güzelmiş.

Evet, bir zaman onun korkusundan kimse kimseye haksızlık edemez olmuş. Haksızlığa uğrayan düşmanını, "Gidip Yalnız Efe'ye söylerim" diye korkuturmuş. On beş sene ne köyümüze, ne kazamıza yabancı, yağmacı gelememiş. Öşürcüler, ağnamcılar, tahsildarlar, zaptiyeler köylerde kuzu gibi namuslu namuslu dolaşırlarmış. Rüşvet değil, [297] ikram olunan yemişi bile kimse almağa cesaret edemezmiş.

Yalnız Efe'den kimsenin şikâyeti yokmuş. Ne kimseyi dağa kaldırırmış, ne de fidye istermiş. İstediği hep fakirler, kimsesizler, dullar, öksüzler içinmiş. Camiine bakmayan köye haber gönderir, "Gelecek ramazana kadar mescitlerini tamir etmezlerse samanlıklarını yakarım" dermiş. Onun sayesinde camiler şenlenmiş, köylü zulümden kurtulmuş, öksüzlerin, yoksulların yüzü gülmüş. Her köyün korusunda gizli bir ağaçta bir heybe asılıymış. Köy halkı bu heybe boşaldıkça içine somon, sucuk, şeker korlarmış. Yalnız Efe'nin kaza içinde belki elli dalda heybesi varmış. Kimseye ağırlık olmaz, kimseyi sıkıştırmaz, iyilikten başka bir şey yapmaz, herkesin gönlünden kopanla geçinirmiş.

Uzatmayalım; işte tam o sıralarda Söke taraflarında gayet azgın bir Rum eşkıyası türer. Devlet bu haydutlara karşı bir nizami-

ye taburu çıkarır. Döne dolaşa bu tabur bizim tarafa da gelir. Rumların izlerini bir türlü bulamazlar. Kasabada Yalnız Efe'nin namını işitirler. Boş durmamak için onu tutmaya kalkarlar. Yerli zaptiyeler kılavuzluğu kabul etmezler. Yalnız Efe bunu haber alır. Bozdağı'na geçmek ister. Bir bölük asker ondan evvel davranır. Arkadan dolaşır, Akkovuk'u tutar. Bir bölük asker de aşağıdan çıkmağa başlar. Yalnız Efe'yi tam burada sıkıştırırlar. "Teslim ol!" derler. Yalnız Efe, "Siz askersiniz, benim kardeşlerimsiniz; canınızı yakmak istemem. Savulun. Yoluma gideyim" der. Dinlemezler. Üzerine ateş ederler. Yalnız Efe birkaç askeri elinden, kolundan, kulağından hafifçe yaralar. Tekrar "Asker kardeşler! Bırakın beni, sizin canınızı yakmak istemem" diye haykırır. Yine dinlemezler. Akkovuk'tan gelip dar geçidi saran bölük de ateşe başlar. İki ateş arasında kalınca, "Asker kardeşler! Benim yüzümden birbirinizi vuracaksınız! Ben gidiyorum! Ben artık yokum! Ateşi kesin, yürüyün. Buluşun" diye haykırır. Bir zaman daha yaylım ederler. Nihayet Yalnız Efe'nin sesi kesilince vuruldu sanırlar. Yavaş yavaş yürürler. Dik boyunun[4] önünü arkasını adım adım tararlar. İşte bu çamın dibinde Yalnız Efe'nin martiniyle geyik postu seccadesinden, yeşil namaz bezinden başka bir şey bulamazlar.

O vakitten beri Yalnız Efe'ye rast gelen yok! Yazın yamaçlarda hayvanlarını süren Yörükler buraya her gece nur inerken gördüklerini yemin ederek anlatırlar."

* * *

Akkovuk'a biraz erken yetişmek için davranmak icap ediyordu. Yağmur dinmişti. Kalktım. Martinimin kayışını omzuma geçirdim. Hıçkırıkları seyrekleşen ihtiyar azık torbasını, kebeyi sırtlıyordu. Yürüdüm. Yarın kenarına eğildim. Aşağısı baş döndürecek kadar derin bir uçurumdu. Yeni geçmiş bir kâbus gecesinden kalma korkunç rüyaları andıran parça parça sisler, birbirine karışmış çamlarla kayaları örtüyordu.

Yanıma yaklaşan kılavuza, "Yalnız Efe askerlerin eline düşmemek için, buradan kendisini aşağı atmış olmalı!" dedim.

4 Dik boyun: Üzerinden yol aşan tepecik.

"Hâşâ! Tövbe!" diye reddetti. "O Allah'tan korkardı. Dini bütündü."

"Eey, havaya uçmadı ya?"

"Sırroldu!"

Gülerek sordum: "Ne biliyorsun?"

İri, elâ gözlerini kıptı. Delillerinden emin olan sade insanlara mahsus saf bir kanaatle, "Ne bilmeyeceğim?" dedi, "Sırrolmasa buraya her gece nur iner mi?"

....

Yeni Mecmua, Sayı: 41, 25 Nisan 1918, s. 296-297.

Yalnız Efe[1]

Dîbâce

Sabahtan beri yürüyorduk. Düşe kalka geçtiğimiz sarp keçi yolları bazen sel yarıntıları içinde kayboluyor, bazen sık fundalıklardan ayrılarak, dibinde sivri sivri çam tepeleri görünen karanlık çukurlara sapıyordu. Ayı avına gidiyordum. Kılavuzum "Kumdere" köyünün en namlı nişancılarındandı. Beraber tırmanacağımız yüksek ormanlı dağların daha çok uzağındaydık. Vakit vakit ince bir yağmur serpeliyordu. Güneş yoktu. Nihayetsiz mor bir kubbeyi andıran dumanlı gökten fâniliğin geçmiş saatlerini hatırlatır gamlı guguk sesleri aksediyordu. Artık iyice yorulmuştum. Omzumdaki martin gittikçe ağırlaşıyordu.

"Biraz dinlensek..." dedim. Kılavuzum güldü. Onun da kır çember sakallı şen çehresi pembeleşmişti.

"Kesildin mi?" diye sordu.

"Hayır."

Sırtında çiftesiyle üç günlük yiyeceğimizden başka benim kebemi de taşıyan bu dinç köylüye yorgunluğumu söylemedim.

"Ha biraz gayret!" dedi, "Yarın başına bir çıkalım. Oradan öte Akkovuk'a kadar yol iyidir."

1 Ömer Seyfettin, bu roman denemesini önce *Yeni Mecmua*'da (Sayı: 41, 25 Nisan 1918, s. 296-297) *Yalnız Efe* adıyla küçük hikâye olarak yayımlamıştır. Bu hikâye daha sonra *Büyük Mecmua*'da yayımlanan roman denemesinin "Dibace" kısmını oluşturmuştur. Ancak yazar-anlatıcının kılavuz köylüye naklettirdiği (italik olarak dizilen) kısım *Yeni Mecmua*'dan alınmıştır, *Büyük Mecmua*'daki neşirde yoktur.

"...."

Yarım saat daha tırmandık. Ayaklarımızın altından küçük taşlar, kireçli topraklar sökülüyordu. Gayet büyük, tek bir çam ağacının yanına gelince kılavuzum, "İşte yarın başı!" dedi. Yerler çamurdu. Çileyen yağmurun dallara çarpan damlaları derin bir fısıltı çıkarıyordu. Ben hemen çöktüm. Çamın kalın gövdesine arkamı dayadım. Cebimden paketimi çıkardım. Sırtından yükünü indiren ihtiyar avcıya uzattım.

"Yak bir cigara bakalım, yorgunluk alır."

Ağır bir tavırla "Burada tütün içilmez!" dedi. Sordum.

"Niçin? Namazgâh mı burası?"

"Hayır[2]."

"Ya ne?"

Önüne bakarak[3] başını salladı. Gizli bir şey söylüyormuş gibi yavaşça "Burası Yalnız Efe'nin 'sırrolduğu' yerdir!" dedi. Serin bir rüzgâr yağmurun fısıltısını çoğaltarak esiyor, üstümüze siyah bir çadır gibi açılan çam dalları titriyordu. Anadolu'nun bu yalçın ufuklu, bu boş, bu kayalık, bu korkunç tarafı; Buzdağı'na giden bu ıssız yol eskiden beri bir eşkıya uğrağıydı, bunu biliyordum. Ben tenha bir geçidin gizli bir köşesinde uyuyan küçük bir köyde doğdum. Ger Ali'nin, Köroğlu'nun koşmaları, Develi'nin, Çellav'ın menkıbeleri içinde büyüdüm. Bilmem onun için mi, eşkıya hikâyelerini dinlemeyi pek severim.

Paketimi cebime soktum.

"Anlat bana baba" dedim, "Yalnız Efe kim? Nasıl sırroldu?"

İhtiyar avcı torbasının yanına bağdaş kurdu. Çiftesini kucağına uzattı. İri elâ gözleriyle dik yarın keskin kenarına, karşıdaki yağmurla ıslanarak koyu kan rengine giren derin granit uçurumlara baktı, baktı. Sonra bana döndü.

"Anlatayım" dedi, "ben şimdi elli yaşını geçiyorum. O vakit pek ufaktım. Onu gören kadınları dinledim. Kendisi hiç erkeğe gözükmezdi."

"Neye gözükmezdi?" diye sordum.

"Çünkü kızdı!"

"Kız mıydı?"

2 *Yeni Mecmua*'dan.

3 *Yeni Mecmua*'da yok.

"Evet."

Hayretim hoşuna gitti. Geçmişi seven, bütün harikaları geçmişte sanan, geçmişi takdis eden her yaşlı köylü gibi masum bir şevkle hikâyesine başladı[4]. Bu azap, elem, ıstırap dolu bir intikam destanıydı. Belki bir saat sürdü. İhtiyar onun yaptıklarını anlatırken muhabbetten dudakları titriyordu. Ben de bu muhabbetin aksini ruhumda duydum. Yalnız Efe'nin her hareketi ahlâkî idi. Halk, yerliler, köylüler ona ulvî bir kahraman gibi tapınıyorlardı. Anlatırken ihtiyar bazen heyecana geliyor, bazen kederleniyor, unutulmamış bir matemin gölgesi yüzünü karartıyordu. Yalnız Efe'nin akıbetini anlatırken kendini tutamadı. Gözlerinden yaşlar boşandı. Kalbi sanki ağzına gelmişti. Hıçkırıyordu. Boynunu bükerek, iri nasırlı elleriyle gözyaşlarını silerek söylediği şu sözler hâlâ kulağımda:

... İşte tam o sıralarda Söke taraflarında gayet azgın bir Rum eşkıyası türer. Devlet bu haydutlara karşı bir nizamiye taburu çıkarır. Döne dolaşa bu tabur bizim tarafa da gelir. Rumların izlerini bir türlü bulamazlar. Kasabada Yalnız Efe'nin namını işitirler. Boş durmamak için onu tutmağa kalkarlar. Yerli zaptiyeler kılavuzluğu kabul etmezler. Yalnız Efe bunu haber alır. Bozdağı'na geçmek ister. Bir bölük asker ondan evvel davranır. Arkadan dolaşır. Akkovuk'u tutar. Bir bölük asker de aşağıdan çıkmağa başlar. Yalnız Efe'yi tam burada sıkıştırırlar.

"Teslim ol!" derler.

Yalnız Efe, "Siz askersiniz. Benim kardeşlerimsiniz. Canınızı yakmak istemem. Savulun. Yoluma gideyim" der. Dinlemezler. Üzerine ateş ederler. Yalnız Efe birkaç askeri elinden, kolundan, kulağından hafifçe yaralar. Tekrar "Asker kardeşler! Bırakın beni sizin canınızı yakmak istemem!" diye haykırır. Yine dinlemezler. Akkovuk'tan gelip dar geçidi saran bölük de ateş açar. İki ateş arasında kalınca "Asker kardeşler! Benim yüzümden birbirinizi vuracaksınız! Ben gidiyorum. Ben artık yokum! Ateş kesin! Yürüyün buluşun!" diye haykırır. Nihayet Yalnız Efe'nin sesi kesilince vuruldu sanırlar. Yavaş yavaş yürürler. Dik boyunun önünü arkasını adım adım tararlar. İşte bu çamın dibinde Yalnız Efe'nin martiniyle geyik

4 Yeni Mecmua'da "devam etti". *Yeni Mecmua*'da metnin bu kısmına, roman denemesinin özeti yerleştirilmiştir.

postu seccadesinden yeşil namaz bezinden başka birşey bulamazlar. O vakitten beri Yalnız Efe'ye rast gelen yok! Yazın yamaçlarda hayvanlarını süren yörükler buraya her gece nur inerken gördüklerini yemin ederek anlatırlar.

* * *

Akkovuk'a biraz erken yetişmek için davranmak icap ediyordu. Yağmur dinmişti. Kalktım. Martinimin kayışını omzuma geçirdim. Hıçkırıkları seyrekleşen ihtiyar azık torbasını, kebeyi sırtlıyordu. Yürüdüm. Yarın kenarına eğildim. Aşağısı baş döndürecek kadar derin bir uçurumdu. Yeni geçmiş bir kâbus gecesinden kalma korkunç rüyaları andıran [158] parça parça sisler, birbirine karışmış çamlarla kayaları örtüyordu.

Yanıma yaklaşan kılavuza "Yalnız Efe askerlerin eline düşmemek için, buradan kendisini aşağı atmış olmalı!" dedim.

"Hâşâ! Tövbe!" diye reddetti. "O Allah'tan korkardı. Dini bütündü."

"Eey, havaya uçmadı ya?"

"Sırroldu!"

Gülerek sordum: "Ne biliyorsun?"

İri, elâ gözlerini kıptı. Delillerinden emin olan sade insanlara mahsus saf bir kanaatle "Ne bilmeyeceğim?" dedi, "Sırrolmasa buraya her gece nur iner mi?"

....[5]

* * *

Av peşinde gezerken iki hafta bütün uğradığımız köylerde, yörük obalarında hep Yalnız Efe'nin menkıbelerini dinlemiştim. O vakit şairdim. Duyduğum canlı bir vecdle kahramanın destanını yazmaya kalktım. Fakat niçin bilmem yarım bıraktım. Aradan işte yirmi beş sene, evet, yirmi beş sene geçti. Bugün tamamlamak ihtimali kalmadığını görüyorum. İhtiyarlayan hatıramda kafiye yok. Bunayan zevkimde kelimelerin ahengi,

5 *Yeni Mecmua*'daki (Sayı: 41, 25 Nisan 1918, s. 296-297) hikâye burada bitiyor.

veznin esrarı yaşamıyor. Fakat gençliğimde yazdığım bir destanı şimdi bir roman gibi tekrarlayamaz mıyım? İşte bunu tecrübe ediyorum.

Birinci Fasıl:
KİMDİ?
1
Yörük Hoca'yla Kızı

Kırların yorgun sükûnetini taşıyan hazin çıngırak sesleri, uzak yakın ineklerin böğürtüsü, köpeklerin havlayışı fark olunmaz bir uğultunun içinde kayboluyor, sıcak bir bahar günü, evvelâ şeffaf bir sis gibi başlayan uyuşuk gecenin renksiz gölgeleri altında sanki yavaş yavaş eriyor, dumanlaşıyordu. Küçük bir sürü –dört inekle birkaç keçi, koyun– köye giren geniş yolun ta ağzında durmuştu. Alçak bir çitin önünde ineğin birisi hiddetle acı acı böğürdü. Kapı açıldı. Sürü, sayı sıra tanır akıllı mahlûklar gibi teker teker içeri girdi. Biraz sonra köy içinde bir ihtiyar belirdi. Bembeyaz çember sakalı yuvarlak kırmızı yüzünün etrafında gümüş bir hale gibi parlıyor, abanî sarığıyla savatlı bir ahenk husule getiriyordu.

Boyu o kadar yüksek, vücudu o kadar iriydi ki... dibinden geçtiği duvarlar, çitler omuzları hizasına bile gelmiyordu. Ellerini kocaman al kuşağının arasına sokmuştu. Açık kapının önüne yaklaşınca "Kezban..." diye seslendi. Beyaz başörtülü bir kız göründü. Parlak kara gözleri ihtiyara bakınca yeni açan bir gülü hatırlatan yüzü güldü.

"Ne var baba?"

"Kapı neye açık ki?"

"Köpek gelmedi daha..."

"Gelmez uğursuz... Aşağıda derenin kenarında oynaşırlar."

"Neye girmeyon?"

"Bu gece komşular bize gelecekler. Varıp Tosun Dayı'ya da bir diyeyim. O da gelsin."

"Tosun Dayı hasta imiş. Bütün gün yatmış. Kızı bana dedi."

"Ben de bir bakayım. Sen yemeği hazırla. Şimdi gelirim."

"Pek iyi..."

İhtiyar, gözleri yerlerde, karşıki çitin arasında kayboldu. Bu, bütün köyün kendilerindenmiş gibi sevdikleri Yörük Hoca'ydı. Yirmi sene evvel "Artık ihtiyarladım!" diye gelip buraya yerleşmiş, çift, tarla almış, evlenmişti. Yetmiş yaşını çoktan aşmıştı. Fakat hâlâ dinçti. Gençliğini evvelâ medresede, sonra dağlarda, muharebelerde geçirmişti. Anadolu'nun, Rumeli'nin her yerini karış karış tanırdı. Yemen'de askerlik etmişti. Dört sene evvel karısı ölmüş, kızı Kezban'la yalnız kalmıştı.

"Evlen!" diyenlere güler, başını sallar, "Evlenmek bana gerekmez. Ben artık orada güveyi gireceğim" diye caminin bahçesindeki sık servili küçük mezarlığı işaret ederdi. Zenginceydi. Elli sene dolaşmak onu biraz para sahibi etmişti. Kumdere'nin eşrafından sayılırdı. Köyün fakirlerine, dullarına, öksüzlerine yardım eder, herkesin ölüsüne kendi sevabı için mevlit okurdu. Dünyada hiçbir emeli kalmamıştı. Elli senelik tecrübe onda hiç ümit bırakmamıştı. Ahvali, halkın, hükümetin gidişini hatırlayınca "Ah, dünyanın sonu!" derdi. Sivastopol muharebesinden sonra Silistre bozgununu görmüştü. O andan itibaren Anadolu da bozulmuştu. Eşkıyalık, zulüm, hakaret, hırsızlık, açlık, yağmacılık alevsiz bir yangın gibi bu bin senelik ana yurdunu yakıp tutuşturuyordu. Yörük Hoca bunu görürdü. Fenalıkların önüne geçmek, bozulan cihanı düzeltmek lâzımdı. Fakat nasıl? Gece gündüz bunu düşünür, bunu konuşur, bunu tekrarlardı.

"Bir Mehdi çıksa!" diyenlere gülerdi. Anadolu, Rumeli karmakarışıktı. Bir değil, bin Mehdi az gelirdi. Köyün ihtiyarları onun karanlık düşünceleriyle daha beter bunalmışlar, gençleri daha beter sersemlemişlerdi.

"Yörük Hoca dünyanın direğini almış!" derlerdi. Ağzından düşmeyen bir hicranı vardı: "Ah genç olsam!.."

"Genç olsan ne yapardın hoca?" diye soranlara cevap vermez, gülümser, başını sallar, köyün her tarafından görünen ormanlı, çamlı dağlara bakarak dalıp giderdi.

* * *

...Akşam yemeğini ocağın başında yemişlerdi. Kezban siniyi, sofra örtüsünü kaldırdı. Yörük Hoca boz renkte keçe kaplı sedire çıktı. Çubuğunu yaktı. Kezban ocağın ateşlerini düzeltti. Sol taraftaki sedirin önünde duran küçük bir iskemleyi çekti. Cezveyi testiden doldurdu. Babası "Şimdi kahve yapma" dedi, "misafirlerle içerim."

"Pek iyi..."

Kezban dolu cezveyi ocağın önüne bıraktı. Kalktı. Küçük odanın içinde âdeta bir dev yavrusunu andırıyordu. Babası gibi çok iriydi. Elini biraz kaldırsa isle kararmış basık tavana dokunabilecekti. Başını eğerek kapıdan çıktı.

Yörük Hoca içine ocağın alevleri akseden gözlerini çubuğunun dumanlarına dikti. Sağ kolunu dayadığı yastığın üstü kapaksız bir dolaptı. Burada elli altmış kadar pembe kaplı, sarı kâğıtlı kitap vardı. Köylülere yalnız camide mevlit okumaz, bazı geceler evinde toplananlara bu kitapları da dinletirdi. Arkasındaki iki perdesiz küçük pencerenin ortasında uzun bir saz asılıydı. Bu saz Yörük Hoca'nın gençlik yadigârıydı. Âşık Garib'in, Âşık Kerem'in, Köroğlu'nun koşmalarını bunda çalar, Sivastopol, Ey Gaziler havalarını tekrarlarken kendisiyle beraber bunu dinleyenleri ağlatırdı. Küçük bir idare kandiliyle aydınlanan odanın yegâne süsü ocağın üstünde yan yana asılı iki levhaydı; birinin sarı zemin üzerine siyah kötü bir talik ile yazılmış satırları hayatta şaşırmış Türk'ün boğuk bir feryadına benziyordu:

Yay gibi eğri olsam
Elde tutarlar beni!
Ok gibi doğru olsam
Yabana atarlar beni![6] [159]

Ötekinin sülüs satırları sanki ölmüş bir beyliğin, sönmüş hürriyetin, eski bir gururun, asil bir demokrasinin, can çekişen bir kahramanlığın hatırasıydı:

6 Mısraın vezne uyan şekli "Yayla atarlar beni" olmalıdır.

Ne senden rükû
Ne benden kıyam,
Selâmün aleyküm,
Aleyküm selâm.

Bir köpek havladı. Yörük Hoca çubuğunu ağzından çekti. Galiba geliyorlardı. Öksürükler, lâkırdılar işitildi. Kezban avluya çıkan kapıyı açıyordu.

Gelenler yedi kişiydi. Oda doldu. Sedirlere çıkmayanlar ocağın etrafına çöktüler. En ihtiyarları Hacı Durmuş Yörük Hoca'nın yanına oturdu. Birbirlerini Sivastopol'dan tanıyorlardı. Hocayı yirmi sene evvel bu köyde yerleşmeye razı eden bu arkadaşıydı. Mavi gözlü, köse, kamburu çıkmış bir ihtiyardı. Bölükte ona "Cin Durmuş" derlerdi. Bir gece Rus generalinin şapkasını, kılıcını çadırından aşırmış, bizim ordugâha getirmişti.

İki arkadaş yan yana geldiler mi her defasında, "Hey gidi günler, hey!" diye birbirlerine bakarlar, gülümserlerdi. Sanki bu onların hususî bir selâmı idi. Yörük Hoca oradakilerin hepsine ayrı ayrı hâl ve hatır sorduktan sonra Hacı Durmuş'a döndü. "Hey gidi günler, hey..." dedi.

Öteki, "Keşke görmeyeydik!" diye yüzünü buruşturdu. Kezban havaleli vücuduyla ocağın başına çömelmişti. Dörtlük cezveleri sürdü. Yörük Hoca karşı sedirde oturan bir köylüye baktı.

"Eey bakalım Muhtar Mehmet, ne var, ne yok!"

"Hayırlar Hoca..."

"Dün kasabaya gittin mi?"

"Gittim."

"Ordan hayır haber gelmez!"

Kumdere köyü kasabaya iki saatti. Ovaya inince birdenbire büyüyen dere kasabada hemen hemen bir nehir olurdu. Halk artık yavaş yavaş bu nehre, "Ese Suyu" demeye başlamıştı. Son on beş sene içinde faizciliğiyle zenginleşen Eseoğlu, Kumdere'nin dibinden başlayan ova tarlalarını birer birer satın almağa başlamıştı. Kasabada hükümetin adamıydı. Gelen kaymakamları evlerinde bedava oturtur, zaptiyeleri kendi çiftliklerinde aylarca

misafir ederdi. Adamlarının hepsi yabancıydı. Çobanları, uşakları, hergelecileri Arnavutlardan, Rumlardandı. Şehirdeki meşhur Hristo Çorbacı ortağıydı. Yazları ona misafir gelir, bütün civar köylülere ortaklama yüzde iki yüz faizle borç verirlerdi.

Muhtar, "Eseoğlu üç senedir borcunu veremeyen 'Küçükalan'lıları mahkûm etmiş..." dedi.

Küçükalan, ovanın öte başında Kumdere'den biraz büyücek bir köydü.

Hoca sordu: "Nasıl mahkûm etmiş?"

"Dava şehirde olmuş. Hristo Çorbacı ta İstanbul'dan usta bir avukat getirtmiş. Davayı kazanmışlar. Meğer köyde Eseoğlu'na borçlu olmayan yokmuş. Şimdi Eseoğlu'yla Hristo bütün köyün tarlalarını, çiftlerini zapt etmişler."

"Eey..."

"Eey, işte böyle."

Hacı Durmuş, "Şimdi yersiz yurtsuz kalan Küçükalanlılar ne olacaklar?" dedi.

Çubuğunu derin derin çeken Yörük Hoca cevap verdi: "Ne olacaklar? Eseoğlu ile Hristo'ya esir!"

"Nasıl olur ya!"

"Bayağı olur işte."

Misafirlerin içinde köyün imamı da vardı. Bu az görmüş, fakat çokbilmiş bir adamdı. Köyden olmadığı hâlde, Yörük Hoca gibi yerlileşmişti. Hacı Durmuş'a izah etti: "Nasıl esir olacaklar, köyün, tarlaların tapuları Eseoğlu'na geçmedi mi ya... Geçti değil mi? İyi ya işte... Tarlaları kim sürecek, çifti kim toplayacak? Hristo Yunanistan'dan Rum getirmeyecek! Eseoğlu kendi çiftliğinde bile güç ırgat buluyor. Küçükalanlılar ikisinin hesabına eşek gibi boğaz tokluğuna çalışacaklar."

Yörük Hoca "Boğaz tokluğuna deme, aç açına..." dedi.

İmam bu sözleri tekrarladı: "Aç açına! Aç açına!"

"....."

Kezban kahveyi kabartmış, fincanlara kotarıyordu. Ocakta devrilen bir odun birdenbire alev aldı. Odadakilerin çehrelerini feci bir kırmızıya boyadı. Sanki komşu hemşehrilerinin bu manevî ölümünden duydukları matem hepsinin yüzüne aksediyordu. Sükûn ağırlaştı. Herkes önüne bakıyordu.

Yörük Hoca'nın çubuğu sönmüştü. Kezban bu yeis havasının içinde yıkılmaz bir ümit, genç, dinç, güzel bir azim timsalinin hayali gibi yavaş yavaş kalktı. Fincan tepsisini evvelâ Hacı Durmuş'a uzattı. Ondan sonra sıra ile bütün oturanlara kahvelerini dağıttı.

Kimi cigara sarmıştı. Kimi bellerinden çıkardıkları çubukları dolduruyorlardı. Kezban babasının lülesini yaktı. Sonra herkese ateş gezdirdi. Nihayet gitti, kapının yanındaki alçak iskemleye çöktü. Evde yalnız olduğu için ihtiyar misafirlerin yanından ayrılmazdı. Açık pencereden giren serince bir rüzgâr çubukların, cigaraların dumanlarını ocağa doğru sürüyordu.

Çubuğunu fosurdatan Yörük Hoca "Ah genç olsaydım!" dedi.

Hacı Durmuş'un solundaki gür siyah sakallı, kısa boylu, küçük gözlü bir adam –Kamçısızların Veli– Yörük Hoca'nın yüzüne bakmadan, "Genç olsaydın ne yapardın Hoca?" diye sordu. İhtiyar Yörük kahvesinden büyük bir yudum "âh"la içti. Gözlerini çubuğunun dumanları içinden ayırmak istiyormuş gibi başını kaldırdı. Odanın içi pek dardı. Pencereler arkasındaydı. Bakacak yer bulamadı. Gözlerini kapadı.

"Dağa çıkardım!" dedi.

"Dağa çıkıp da ne yapabilirdin?"

"Ne mi yapabilirdim? Eseoğlu gibi millet düşmanlarını gebertirdim!"

Muhtarın sağındaki uzun boylu, hasta yüzlü, perişan bir köylü –Nalbant İsmail– âdeta inledi.

"Eseoğlu bir değil ki..."

"Bin olsun? Evvelâ birden başlanır..."

Muhtar, "Yaşa Hoca!" diye bağırdı, sonra ilâve etti: "Sendeki cevher hepimizde olsa..."

Hacı Durmuş, "Bizde cevher olsa da para etmez" diye kafasını hafif omuzlarının arasına çekti; "yaş yetmiş, iş bitmiş! Gün gençlere kaldı. Hâlbuki onlar da kendi havalarında... Hiçbir şeye akılları ermiyor. Her şeye eyvallah diyorlar. Anadolu âdeta bir tekke olmuş... Bizim zamanımızda kimse kimseye haksızlık edemezdi. Herkes birbirinden çekinirdi. Hele ya-

bancılar memlekete adım atamazlardı. İş, para, çift, çubuk bizimdi. Köy değil, hatta kasabaya bile Rum, Ermeni, Yahudi madrabaz giremezdi."

[175][7] Verdiği haber, koca bir köyün sütü bozuk bir faizciyle şehirden yabancı bir Rum'un malı oluşu hepsinin kalbine zehirli bir hançer gibi tesir etmişti. Küçükalan ovanın en zengin köyüydü. Kasabaya alışan gençleri hep Eseoğlu'nun yanına gitmeğe başlamışlardı.

Yörük Hoca, Eseoğlu'nun ne kötü bir herif olduğunu bildiği için zavallılara haber gönderdi. "Onunla alışveriş etmeyin. Sizi mahveder." dedi. Fakat sözünü dinletemedi. Beş sene içinde yedi yaşından yetmiş yaşına kadar hepsi Eseoğlu'na borçlandılar. İşte bugün bütün arazilerini zapt ediyordu. İmansız, merhametsiz, dinsiz bir faizciydi. Bu aklı İstanbul'a, İzmir'e gittikçe manifatura aldığı Rumlardan öğrenmişti. Bu gidişle bütün köyleri esir edecekti. Korkusundan, çiftliğine silahlı Arnavutlarla gidip geliyordu. Kasabada bile canını yakmadığı, yuvasının bir direğini olsun yıkmadığı adam yoktu. Daha elini Kumdere'ye atamamıştı. Kışın köyden her rast geldiğine, "Ben size de iyilik etmek isterim. Kim para isterse bana gelsin!" derdi. Fakat Yörük Hoca borcun, bahusus bir faizciye edilecek borcun nasıl bir ateş olduğunu, nasıl ev, bark, köy, kent yaktığını hemşehrilerine iyice anlatmıştı. "Olmadı mı, sabır, kanaat! Oldu mu idare, ihtiyat!.." Köy bu nasihati tuttuğu hâlde yine eziliyor, yine sefalete düşüyordu. Her yirmi yaşına giren genç asker olunca Yemen'e gidiyor, bir daha hiç gelmiyordu. Nüfus azalmıştı. Köyde ekseriyeti ihtiyarlarla kadınlar teşkil ediyordu. Eseoğlu borç verip yutamadığı için Kumdere'ye garazdı. Oraya zaptiyeleri musallat ediyordu. Her yeni gelen kaymakama, "Bütün vilâyet içinde eşkıya yatağı Kumdere'dir! Devlet burasını topa tutmazsa, rahat görmez" derdi. Hâlbuki Kumdere'den

7 Burada bir önceki kısmın özeti şu notla verilmiştir:
"Bundan evvelki numaramızda intişar eden kısmın hülasası:
Yörük Hoca Kumdere köyüne yerleşmiş eski bir askerdir. Karısı ölmüş, şimdi kızı Kezban'la oturuyor. Her vakitki gibi evine bir gece yine komşu erkekler gelir. Öteden beriden konuşurken laf kasabadaki Eseoğlu'na intikal eder."

şimdiye kadar ne bir adam dağa çıkmış, ne de dağdakilerden biri misafir gelmişti.

Köy dik bir dağın eteğinde olduğu için ahalisi hem ovada işleriyle uğraşırlar, hem kışın da dağlarda ayı, kurt, geyik avı yaparlardı.

Avcılık onları ova köyleri gibi karanlık bir sefalete düşürmüyordu. Nihayet geçen sene Eseoğlu onların silahlarını da hükümete toplattırmağa muvaffak oldu. Artık ava gidemiyorlardı. Silahsız kalan halk ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Yörük Hoca, "Sünnet bozuldu!" demişti. "Ata binmek, silah kullanmak, yüzme öğrenmek" peygamberin emriydi. Silah olmadıktan sonra nasıl kovalanılırdı? Silahsız at ne işe yarardı? Esir gibi kaldıktan sonra yüzmeye ne lüzum vardı? İnsan kendini suya atıp boğuluvermek daha hayırlıydı! Köyün en büyük elemi işte bu silahsız kalmaktı. Zaptiyelerin evleri basıp, çeyiz sandıklarına varıncaya kadar arayıp ucu sivri bir bıçak bile bırakmadıkları gün bütün köy sanki ölmüş gibi susmuştu. Kambur Hasan –bu köyün en tuhaf bir adamıydı– hepsini teselli kabul etmez matemleri içinde güldürdü. Zaptiyeler gittikten sonra köylüler Cami Meydanı'nda toplanmış, düşünüyorlardı.

Kambur Hasan, "Hey ağalar! İşte biz de Çınarlı'ya döndük. Ama bizi nereye çıkaracaklar?" dedi. Çınarlıların başına gelen felâketi hatırlayınca hepsi gülüştüler. Bu köyün macerası ova halkının eğlencesiydi. Çınarlı, en çok efe çıkaran sarp tabiatlı, haşin bir köydü. Zaptiyeler bir gün bunları kandırıp en son silahlarına varıncaya kadar almışlardı. İçlerine fesat düşmüştü. Kim silahını sakladıysa gidip biri haber veriyordu. Bir gün yine bunlardan "iane" namıyla bir para toplamak istiyorlardı. Çınarlılar "Vermeyiz!" dediler. Silahlarının toplandığını unutuyorlardı. Kaymakam kızdı. Önden bir zaptiye gönderdi.

"Kerataların hepsini topla! Ama hiçbirisini kaçırma. Ben gelir, onlara para vermemeyi öğretirim!" dedi. Zaptiye köye gelince martinini doldurmuş, "Kim kımıldarsa, vururum!" diye haykırmıştı. Kimse kımıldayamadı. Suyun kenarında kocaman bir çınarlık vardı. Çoluk çocuk, ihtiyar kadın halkın hepsini bu ağaçların altına getirdi.

"Hepiniz şimdi şu çınarların üstüne çıkacaksınız. Beş dakikaya kadar yerde kim kalırsa öldürürüm!" diye ikinci bir emir verdi. Martinini omzuna dayadı. Halkın üzerine doğrulttu. Köylü can korkusuyla bir maymun sürüsü gibi çınarlara tırmandılar. O vakit zaptiye, "Kim aşağıya inerse hemen vururum!" diye tekrar bağırdı. Derenin dibindeki gölgelere uzandı. Cigarasını yaktı. İçti. Uyuyuverdi. Köylüler zaptiyenin uyuduğunu gördükleri hâlde "yine mahsus yapıyor!" diye yere inemiyorlardı. Bu esnada kaymakam gelmişti. Köyde tavuklardan, köpeklerden başka canlı mahlûka rast gelmeyince, ürktü, "Acaba hepsi dağa mı çekildi?" diye düşündü. Gönderdiği zaptiyeyi nihayet derenin kenarında uyumuş görünce kafasına bir tekme indirdi.

"Ulan, hani köylüler" diye haykırdı.

"Burda efendim."

"Nerede?"

Zaptiye havaya havaya bakıyor, kaymakam bir şey anlamıyordu.

Bir de gözlerini kaldırınca gördü ki bütün köylü çınarların üstünde... Bir kahkaha attı.

"Aferin ulan!" dedi, "Güzel akıl kullanmışsın!"

Zaptiye, "Ne yapayım efendim. Uykum vardı. Kaçmasınlar diye hepsini ağaçlara çıkardım" cevabını verdi. Kaymakam parası olanın aşağı inmesini emretti. Parası olmayan çınarların dalları içinde mahpus kalacaktı. Parası olmayanlara da borç para bulup indirdiler.

İşte Çınarlılar köyünün bu macerası Anadolu'nun henüz silahı elinde kalan çocuklarını çok güldürmüştü. Zavallı atalarının:

Gülme komşuna
Gelir başına

dediğini unutmuşlardı. Eseoğlu hükümete fit vere vere ovadaki her köyü Çınarlılar gibi [176] silahsız bırakmıştı. Yalnız kendi koruculari, kolcuları, çobanları, mandıracıları, hergelecileri silahlıydı. Bu adamları da hep Arnavutluk'tan, Yanya'dan

filân getirtiyordu. Hizmetinde hiç yerli kullanmazdı. Bir nevi müsellâh derebeylik kurmuştu. Civarda korkutmadığı, ürkütmediği insan kalmamıştı. Vurduruyor, öldürüyor, kendine karşı gelebilecek hiçbir kuvvet bırakmıyordu. "Eşkıya, yataklık filân..." tezviriyle hükümeti kendine uydurmuştu. Civarın en güzel kızlarını cebren nikâhına alıyor, bir hafta sonra boşayıveriyordu. Yaptığı fenalıklar hadden aştığı için son günlerde kasabadan dışarı çıkamaz olmuştu. Hep bir eşkıya hücumundan korkardı. Muhtar, tekrar bir cigara tellendirerek onun korkularını anlatmağa başladı.

Nalbant İsmail, "Pekâlâ korkuyor emme gene fenalık etmekten vazgeçmiyor..." dedi.

"Elinde değil."

"Eli kopsun."

Muhtar, Yörük Hoca'ya döndü. "Ha! Azıcık daha unutacaktım" dedi, "Eseoğlu dermiş ki: 'Yörük Hoca ölsün, Kumdere'yi de zapt edeceğim!'"

"Kime demiş ki?"

"Herkese..."

"Ecel yaşa bakmaz oğul! Sayısı sırası yoktur. Ben öleceğim de o dünyaya kazık mı dikecek? Hem o daha bizim köye elini uzatacağına bana borcunu versin!"

Odadakilerin hepsi Yörük Hoca'nın gözlerine baktı. Muhtar da şaşmıştı.

"Sana borcu mu var?"

"Var ya..."

"Ne kadar?"

"Yüz elli lira kadar."

"Ne vakit almıştı?"

"Üç sene oluyor, bir cuma günü kasabadaydım. Harmanı yeni satmıştık. Köylülerden alacaklarımı da almıştım. Bu herif bana rast geldi. 'Aman Hoca, şu dakika çok sıkıştım. Bana üzerindeki paraları ver' dedi."

"Eey, sen de verdin mi?"

"Verdim."

"Senet filân almadın mı?"

"Almadım."

Kamçısızların Veli güldü: "Öyleyse artık ahrette alırsın."

"Hayır, dünyada alırım."

Hacı Durmuş da başını salladı, "O herif dünyada borcunu vermez" dedi.

"Ben alırım."

"Görürüz."

"Hem yarın..."

Muhtar yemin etti: "Hoca inat etme, vallahi vermez."

"Ben alırım."

"Nafile başına belâ alacaksın!"

Kapının yanında duran Kezban hiç lâfa karışmıyor, yalnız dinliyordu. O da babasının Eseoğlu'nda alacağı olduğunu yeni işitmişti. Bu herifi üç sene evvel bir gün pazarda görmüştü. Sarı, esmer, çirkin suratı, çarpık burnu, dişlek ağzı gözünün önüne geldi. Meçhul bir nefretle titredi. Şimdi köylüler av hikâyelerine başlamışlardı. Henüz köyde iki gizli martin vardı. Kışın onunla nöbetleşe ayı avına gidiyorlardı. Ama postu kasabaya götüremiyorlar, daha yukarıdaki köylere satıyorlardı. Eğer kasabada ayı postu görseler, "Ne ile vurdunuz?" diye hemen zaptiye mülâzımı insanı yakalıyordu. Lâf Tosun Dayı'nın hastalığına intikal etti.

"İnce dert!" diyorlardı. Beş yetişmiş oğlunun hepsi Yemen'e gitmiş, hiçbiri geri gelmemişti. Bu ihtiyar gelmeyen oğullarını düşüne düşüne eridi. Sapsarı oldu. Bir et, bir kemik kaldı. Şimdi ölüyordu. Bütün çifti çubuğu kimsesiz bir ihtiyar kadıncağıza kalacaktı. Oradan lâfı Moskoflara intikal ettirdiler. Köyde her toplanmanın sonu Moskof hikâyesiyle biterdi. Yine her vakitki gibi Hacı Durmuş, Yörük Hoca birer vaka anlattılar. Bu bitmez tükenmez bir romandı. Elle tutulan patlamamış gülleler! Gece hücumları! "Allah, Allah!" sesini duyunca Rus ordularının silahlarını atıp kaçışı! Kurşun vurmaz kumandanlar! Yeşil sarıklı hayal ordularının yol açması! Yörük Hoca anlattıkça dinleyenler heyecana geliyorlardı. Bu sefer anlattığı vücudu yarı beline kadar donmuş bir nöbetçinin macerasıydı. Kendini değiştirmeye gelen arkadaşını görünce, şehadet getirmeye başlamış, yürüyememiş, hemen oracıkta ölmüştü.

Köylülerden biri, "Ah şu Moskof'la bir kere daha karşı karşıya gelsek!" dedi.

Yörük Hoca güldü: "Oğul! Şimdi Moskof içimizde!"

Hacı Durmuş tasdik etti: "Moskof içimizde! Her gün ölüyoruz. Küme küme ölüyoruz işte!" Sonra Anadolu'nun çektiği sefaleti anlatmağa başladı. Halk daha içerilerde ot yiyor, çuval giyiyordu. Mısır koçanından yapılma ekmeği bile ömründe görmeyen Türkler vardı. Kaç yıl vardı ki, hayvanlar gibi ormanlarda, kırlarda kökleri topluyorlar, ince toprak killeri un gibi midelerine indiriyorlardı.

Yörük Hoca, "Bu gidişle bizim de olacağımız o..." dedi. "Ver, ver, ver! Elde yok, avuçta yok! Sonumuz nolacak?"

Açlığın, çıplaklığın heyulası ta içerlerden gölgesini bu mümbit ovalara bile uzatıyordu. Konuşurlarken hepsinin yüzünde bugünün karartısı belli oluyordu. Hacı Durmuş içerlerinin haraplığını, perişanlığını anlattıkça hep bir nakarat gibi;

"Bu bizim 'her şeye' eyvallah deyip boyun eğmemizdendir!" sözünü tekrarlıyordu. O ihtiyardı. Zaten birkaç günlük ömrü kalmıştı. Fakat eli ayağı tutanlar hiçbir haksızlığa razı olmamalıydı. "Ah diyordu, her memlekette bir adam çıksa... Ne rüşvet kalır, ne zulüm kalır, ne fesat kalır! Bir kişi... Bir kişi..." Yörük Hoca da onun fikrindeydi.

İçlerinden biri dedi ki: "Yemen, Arabistan kasaphanesi durdukça köylerimizde genç kalmıyor." Bu pek doğruydu. Hepsi gözlerini yerlere indirdiler. Köyde en aşağı iki dinç evlâdını Yemen çöllerinde kaybetmemiş aile yoktu! Sanki durmak dinlenmek Türk'ün nasibi değildi. Bir muharebe biterken biri çıkıyordu. Ha Mora, ha Sivastopol, ha Sırp, ha Karadağ, ha Moskof... Sonra bunlar yetmiyormuş gibi bir de Arabistan! Bu kadar fedakârlıklara karşı ya görülen zulüm! Çektiklerini hatırlayan köylülerin benizleri soluyordu.

Geç vakit gitmeğe kalktılar. Bu gece hep acı şeyler konuşmuşlardı. Çam Hüseyin tavana varan uzun boyuyla kapıdan çıkarken, "Keşke Hoca, bize biraz kitap okuyuvereydin! Konuştuk, zehirlendik!" dedi. Gündüz gibi bir mehtap avluyu aydınlatıyordu. Kezban, Yörük Hoca dış çite kadar misafirleri teşyi ettiler. Dönerlerken Kezban ahıra uğramak için ayrıldı. Babası, "Yarın kasabaya gideceğim! Atı erken hazırla!" [190] dedi.

"Neye gideceksin?"

"Şu Eseoğlu'ndan benim parayı istemeye!"

"Pekâlâ..."

İhtiyar durdu. İri güzel kızının gidişine baktı. Gayr-i ihtiyarî "Ah şu bir erkek olsaydı!" diye içini çekti.

Kezban döndü: "Bir şey mi dedin ki baba?"

"Yok, bir şey demedim!"

"..."

Fakat Kezban onun dediğini, onun niçin ah ettiğini duymuştu. Evet erkek olsaydı, erkek olsaydı... Gözünün önüne çamlı dağlar, karlı yollar, hainlerin, hırsızların, namussuzların, zalimlerin murdar çamurlara, kanlara bulanmış ölüleri geldi. Ah erkek olsaydı... Fakat işte kızdı! Erkek olmanın çaresi yoktu. Düşüne düşüne ahıra girdi. Atın önüne ot koydu. Eşek köşeye tıkılmıştı. Onu çekti çıkardı. Sonra eve girdi. Babası odasına çekilmiş, yatmıştı. O, yatağı serdiği sedirin kenarına oturdu. Gözlerini, ayın mavi ışığıyla etrafı gümüşlenen yüksek, çamlı dağlara dikti. Gece işittikleri birer birer zihninden geçiyordu. Kulakları çınlamağa başladı. Bülbüllerin sesini duymuyordu.

"Ah, erkek olsaydım!" dedi. Yatağına soyunmadan yüzükoyun uzandı. Sabaha kadar uyuyamadı.

2
Hocanın Ölümü

Yörük Hoca daha güneş doğmadan yola çıkmıştı. Kezban sebepsiz bir üzüntü içinde sıkılıyordu. Ahırı temizledi. Biraz çamaşır yıkadı. Sonra tahtaları sildi. İşi bitince Kambur Hasanlara gitti. İkindiye kadar orada oturdu. Hasan'ın karısı onun sütanasıydı. Boş kaldığı zamanlar hep bu kadının yanına gelir, tezgâhında bez dokurdu. Bugün tezgâha elini süremedi.

"Noldu sana? Hasta mısın ki?"

"Yoo..."

"Neye öyle durup yatırsın?"

"Hiç."

"Deyiver, deyiver."

"Bir şey yok vallaha."

"Benzin solmuş."

"Gece uykum kaçtı da."

Sabahleyin babası ata binerken sanki uzak, dönülmez bir gurbete gidiyormuş gibi kederlenmişti. Kasaba ona zulüm, fenalık dolu bir yer hissini verirdi. Sebepsiz duyduğu bu kederden bir türlü silkinip sıyrılamıyor, aklından gece işittiği şeyleri birer birer geçiyordu. Eseoğlu'nun çirkin hayali gözünün önündeydi. İçinden "Şimdi ihtimal babamla konuşuyor" dedi. Yüksek, iri, levent ihtiyarın karşısında çarpık, bodur, iğrenç herifin çürük dişleriyle sırıttığını görür gibi oluyordu. Kim bilir borcunu vermemek için ne yalanlar uyduracaktı. Hacı Durmuş'un geceki iddiasını hatırladı: "O herif dünyada borcunu vermez."

Babası, "Ben alırım!" demişti.

Acaba muhtarın yeminle temin ettiği "Nafile, başına belâ" mı alacaktı? İkindiye doğru tekrar döndü. Boş durmamak için eline çorabını aldı. Örmeğe başladı. Tığları parmaklarına batırıyordu. Kalktı. Ahırdaki folluklardan yumurtaları topladı. Gübre yığınlarının üstündeki tavuklar sanki yorulmuşlardı. Eşinmiyorlar, öyle duruyorlar, başlarını eğerek ona bakıyorlardı. Hava güzel olduğu hâlde ortalıkta gizli bir hüzün vardı. Büyük kırmızı horoz başını altın tüylerinin içine [191] çekmiş, gözlerini kapamış, ayakta uyukluyordu. Onları kümes tarafına kışkırttı. Sonra, çitin kapısına doğru yürüdü. Açtı. Eşiğe oturdu.

"Nerede ise gelir!" diyordu.

* * *

Akşam oldu. Kırdan sürüler döndü. Fakat babası gelmedi. İnekleri ahıra soktuktan sonra yine kapının eşiğine oturdu. Hava iyice karardı. Yıldızlar parladı. Korudan bir bülbül inledi. Kezban ellerinin tersiyle gözlerini ovuşturuyor, "Noldu ki? Noldu ki?" diye kıvranıyordu. Babası geceleyin hiç kasabada kalmazdı. Ansızın yanından bir gölge atladı. Bu köpekti. Gözüyle hayvanı takip etti. Kasaba yoluna doğru koşuyordu.

"Acaba bir gelen mi var?" ümidine düştü. Doğruldu. Karanlıkta pek ilerisi gözükmüyordu. Lâkin köpek koşarak geri döndü. Kezban'ın eteklerini kokladıktan sonra arka ayaklarının

üstüne oturdu. Gözlerini Kezban gibi karanlıklara dikti. Sanki sahibinin gelmediğini hissetmişti. Kezban boğulacağım sanıyordu. Ağır, sökülmez bir hıçkırık göğsünden kabarıyor, boğazına tıkanıyordu. Köpek acı acı ulumağa başladı. Bu uluyuş kalbini parçalayacakmış gibi içine aksediyordu.

"Hoşt" dedi. Köpeği içeri kovdu. Sonra kapıyı çekti. Karşı çite doğru yürüdü. Belki artık yatsı olmuştu. Aralık bir kapıdan girdi. Evvelâ havlayan bir köpek yanına gelince sustu. Nihayet ışık görünen bir pencereye gitti. Burası Tosun Dayı'nın eviydi.

"Kim o?"

"Benim."

"Ne arıyon Kezban?"

"..."

Tosun Dayı'nın karısı Fatma Molla bir cevap alamayınca genç kıza dikkatle baktı: "Söyle, ne istiyon?"

"Hiç."

"Neye geldin?"

"Babam bugün kasabaya gitti. Gelmedi."

"Belki bir işi çıktı. Yarın gelir. Ne merak ediyon?"

"Hiç kalmazdı."

"...."

İçeriden Tosun Dayı'nın titrek, solgun, halsiz sesi işitildi: "Yahu, kim o?"

"Kezban."

"Buraya gelsenize..."

Kapıda ayakta duran ihtiyar kadın kızı içeri aldı. Hasta, yerden bir karış kadar yüksek bir sedirin üzerinde uzanmış yatıyordu. Sakallı, esvaplı bir iskelet sanılacak derecede zayıflamıştı. Karanlık ağzının içindeki uzun dişleri bembeyaz görünüyordu. Gözleri parlak birer karanlık saklayan iki derin çukurdu. Kezban ocak başındaki mindere çöktü.

Fatma Molla da oturdu. Hasta, nefesini topladı. Dinlene dinlene sordu: "Ne... var... ki?.."

Kezban: "Babam kasabaya gitti, gelmedi amca..."

"Niçin gitti?"

"Eseoğlu'ndan alacağı vardı da... Onu istemeye..."

"Erken mi gitmişti?"

"Çok erken."

"Gelir kızım."

"..."

Ocağın üstündeki kandilin sarı ziyası bu küçük odaya canlı bir mezar şekli veriyordu. Tosun Dayı ölmek üzereydi. Ocağın dibindeki siyah kedi gözlerini yummuş ve sanki hayatın bu çirkinliğini, ihtiyarlıkla hastalığı görmek istemiyordu. Bir müddet sustular. Birden dışarıda pek yakından bir baykuş kahkahası aksetti. Kedi gözlerini açtı. Hasta, ihtiyar kadın, genç kız bakıştılar.

Fatma Molla, "Üç gecedir bu uğursuz musallat oldu. Tepemizde ötüp duruyor" dedi. Hasta daha ziyade sarardı. Sanki işitmemiş gibi davranıyordu. Sonra yavaş yavaş koyunlardan, ekinlerden konuşmağa başladılar. Bu sene Tosun Dayı'nın üç ineği de gebeydi. Fakat Kezban manasını duymadan cevaplar veriyor, babasının nerede kalabileceğini düşünüyordu. Yatsı ezanı okundu. Fatma Molla abdeste kalktı. Kezban, "Ben de gideyim" dedi. "Babam gelirse beni beklemesin."

Kapının dışarısı simsiyahtı. Bastığı yerleri görmeyerek yürüdü. El yordamıyla çitten çıktı. Karanlığa alışan gözleri şimdi duvarları, ağaçları, sokakları fark ediyordu. Kendi kapılarının önünde bir gölge gördü. Yüreği "hop" etti. Babası mıydı? Hayır, kısa boylu bir adam.

"Kimdir o?" diye seslendi.

"Recep."

"Ne var?"

"Sana baktım."

Kezban hızla kapıdaki adama yaklaştı. Bu, Nalbant İsmail'in genç oğluydu. Beraber büyümüşlerdi. Heyecanla sordu: "Beni ne yapacaksın?"

"Şey."

"Ne?"

"..."

"Söyle be!"

"..."

"..."

Delikanlı bir şey söylemiyor, başını arkaya çeviriyor, Kezban'ı sanki görmemek istiyordu. Köpek arkadan çitin kapısını tırmalayarak havlıyordu. Kezban yüreğinin çarpıntısından düşeceğim sandı. Eliyle çite dayandı.

"Ülen söyle ne var?"

"Amcamı vurmuşlar!"

"Babamı mı?"

"Ha!.."

"..."

Birdenbire nefesi tıkanır gibi oldu. Dilleri kilitlendi. Ağzını açamadı. Recep aptal aptal genç kıza bakıyordu. Kezban son bir gayretle sordu: "Nerede?"

"Eseoğlu'nun çiftliğinde."

"Kim haber verdi?"

"Çobanlar! Korucular 'Gelin cenazesini alın!' diye köye haber göndermişler."

"..."

Kezban olduğu yere çöktü. Başını ellerinin içine aldı. Hüngür hüngür ağlamağa başladı. Recep gidemiyor, genç kızın başucunda duruyordu. Ağlaya ağlaya sanki gözyaşları bitti. Hıçkırıkları seyrekleşti. Recep üzerine eğiliyor, "Galk gardaşım, galk, hedi bize gidelim" diyordu.

Kezban karanlığın içinde birdenbire doğruldu.

"Ben gidiyorum" dedi.

"Nereye?" [192]

"Babamın ölüsüne."

"Şimdi gece. Yarın bütün köylü gidecek."

"Ben duramam."

"Ben de geleyim."

"İstemez.. !"

"!"

Hızlı hızlı kasabaya inen yola atıldı. Recep kapının önünde ayakta kalmıştı. Çitin içindeki köpek havlıyor, kapıyı paralayacak gibi sarsıyordu. Kezban karanlıkların içinde kayboldu. Yürüdü, yürüdü, yürüdü. Ayaklarına taşlar vuruyor, etekleri çalılara takılıyordu. Belki dört saatten ziyade koştu. Yorgunluk hıçkırıklarını dindirmişti. Dağların üstü morlaşıyor, yıl-

dızlar siliniyordu. Uzakta, yolun solunda çiftliğin binaları artık görünmeye başladı. Esmer bir sis dere kenarında gölgeden bir duvar hâlinde boyuna uzanan söğütlerden, kavaklardan çıkmış, bir duman gibi çatıları sarıyordu. Durmadı. Hiç dinlenmedi. Bir an evvel babasına kavuşmak istiyordu. Suyun üzerindeki dar tahta köprüyü geçti. Kalabalık horoz sesleri işitiliyordu. Dış çitleri geçince, üzerine birkaç köpek atıldı. Havlıyorlardı. Kezban çitten bir kazık çekti. Etrafında havlayan köpeklere savurarak ilerledi. Çiftliğin büyük kapısı henüz kapalıydı. Tekmeledi. Köpeklerle uğraşıyordu. Kapının üstündeki odadan çıplak bir baş uzandı.

"Kimdir o, mori?"

"Gel aç."

"Sen kimsin?"

"Kumdereli Yörük Hoca'nın kızıyım."

"Bire, bire! Amma kabadayı şey bire!"

"Haydi aç diyorum."

"Korkmaz mısın bire mori, geceleyin gelirsin burda?"

"Aç be çabuk."

"Ne yapacaksın?"

"Babamı göreceğim."

Korucu çirkin bir baykuş kahkahası attı: "O mortiyi çekti bire."

"..."

Kezban gülen herife dehşetle baktı. Dişlerini sıktı. Birdenbire kalbinin çarpışı hafifledi. Sesini yumuşattı: "Haydi korucu ağa. Ölüsünü göreyim bir kere."

"Ölünün nesini göreceksin?"

"Yapma korucu ağa."

Herif eğleniyordu. Diyordu ki: "Daha gece, sonra kâhya darılır. Sen biraz dere kenarında dolaş. Hava iyice açılınca gel."

Köpekler Kezban'ın etrafında sıçrayıp havlıyorlardı. Genç kız büyük kapının eşiğine oturdu. Havlamaktan yorulan köpekler karşısına yattılar. Gözlerini elindeki kazığa diktiler. Böyle ne kadar vaktin geçtiğini anlamadı. Ortalık ağarıyordu. Ne yapacaktı? Babasını acaba neresinden vurmuşlardı. Şimdi gece gibi elemini hissedemiyordu. Sanki kalbi gerilmiş, katı-

laşmıştı. Ne olmuştu? Niçin babasını vurmuşlardı? Mutlaka bunu Eseoğlu yaptırmıştı. Eseoğlu... Köyün, babasının, herkesin düşmanıydı. Yine çarpık burnu, dişlek ağzıyla gözünün önüne geldi. Yumruklarını sıktı. Dişlerini sıktı. Başını salladı. Karanlık, müphem, şekilsiz düşüncelere daldı. Dayandığı kapı büyük bir takırtıyla açılırken bir kâbustan uyanıyormuş gibi silkindi. Doğruldu. Karşısında yaşlı bir Rum gördü. Bu Eseoğlu'nun hizmetçisiydi. İçerde beyaz, küçük bir sarayı andıran çiftlik kulesinin pencerelerinde hâlâ aydınlıklar parlıyordu. Rum eğildi. Gözlerini ovuşturdu. Kezban'a dikkatle baktı.

"Kız ne arıyon burda?" dedi.

Kezban gayet soğukkanla cevap verdi: "Babamı?"

"Baban kim senin?"

"Kumdereli Yörük Hoca..."

"Hesto diyavolo.[8] O öldü."

"Biliyorum."

"Görüp ne yapacaksın?"

"Ölüsü nerede?"

"Ben bilmem."

Rum sabah mahmurluğuyla gözlerini ovuşturuyor, Kezban'ın cepkeninden taşan memelerine, başörtüsünün altında solgun bir nur ile parlayan güzel yüzüne baktı. "Omorfo koriçe, diyavolo"[9] diye mırıldanmağa başladı. Genç kız içeri girmemişti.

"Dur, uşaklar kalksın, soralım!"

"Peki."

Rum cebinden çıkardığı fakfon bir tabakadan cigarasını sarıyor, yanındaki oda kapıları açılıp kapanıyordu. Kapının üstündeki taraçada bir merdiven vardı. Parmaklıkları arasında birkaç adamın dolaştığı görüldü. Kapıcı çakmakla cigarasını yaktı. Merdivenin altına ilerledi. Yukarıda gezinenlere bağırdı: "Kâhya kalktı mı?"

"Kalktı" dediler.

"Bir kız gelmiş. Dünkü vurulan Kumdereli Yörük'ün kızıymış. Söyleyin, ne yapalım?"

8 Defol şeytan!

9 Ne güzel kız!..

Taraçadaki seslerden biri sordu: "Ne istiyormuş Hristo?"

Kapıcı genç kıza bakarak cevap verdi: "Babasının ölüsünü."

"Kâhyaya haber verelim."

"Haydi."

...

Kezban bekledi. Yukarda kapılar açıldı, kapandı. Sonra merdivenin yarısına kadar inen genç bir köylü, "Gel buraya, kâhyanın yanına gideceksin" diye Kezban'ı çağırdı. Kezban yürüdü. [208] Merdivenleri çıktı. Büyük, karanlıkça bir odaya girdi. Yerler siyah keçe döşeli, duvarlara birçok tüfek asılıydı. Ocağın başında kırmızı bir velensaya yan gelmiş, çubuğunu fosurdatan iri bir Arnavut onu baştan aşağı süzdü.

"Sen o herifin kızı mısın mori?"

"Kızıyım!"

"Senin baban ne belâymış! Bizim başımızı azıcık daha belâya sokacaktı. Bereket versin kırk paralık kurşuna!"

Kezban susuyor, hiç cevap vermiyordu. Sonra kâhya tekrar sordu: "Köye akşamdan haber gönderdik, gelip cenazeyi alsınlar diye..."

"Ne susuyorsun?"

"..."

"Sen nereden haber aldın?"

"Bir adam haber verdi."

"İstersen al, omuzla, kendin götür. Babanın leşi kaç para eder; yüzüp derisini satacak değiliz ya..."

Kezban donmuş gibiydi. Sanki taş kesilmişti. Sanki artık kalbi çarpmıyordu.

Kâhya bu iri siyah gözlerin bakışı altında rahatsız oldu. Ayakta duran uşağa, "Ölü nerede?" diye sordu.

"Ahırın yanındaki gübreliğe attık!"

"Öyleyse bu gece sıcak sıcak epeyce rahat etmiştir. Götürün bu kızı oraya. Köylüler gelinceye kadar beraber beklesinler mori!"

Kezban yine cevap vermeden dışarı çıktı. Uşağın arkasından yürüyordu. Taş döşeli büyük avluyu geçtiler. Uzun su dolu yalakların önünden geçtiler. Ahırlar ta nihayet köşedeydi. Güneşin ilk ziyaları hafif bir duman hâlinde gübrelere aksediyor,

tavuk, horoz, hindi, kaz, ördek kalabalığı altında bu yığınları kaplıyordu. Yaklaştılar. Uşak arkasına döndü.

"Nah!" dedi. Kezban ilerledi. İki yüksek gübre yığınının arasında uyuyor gibi uzanmış olan babasını gördü. Sağ kolu görünmez bir kametle lânet ediyor gibi yukarı doğru uzanmıştı. Yumrukları kilitlenmişti. Sönük gözleri açıktı. Başından akan kanlar yüzünü boyamış, ak sakallarını kıpkırmızı yapmıştı. Ağzı gayet müthiş şeyler söylemek istiyormuş gibi açıktı, kapkaranlıktı, korkunçtu. Kezban sanki bu ölüye görmeden baktı.

Ağlamadı. Heyecan göstermedi.

"Babamı kim vurdu?" dedi.

Uşak tereddüt etti: "Bilmiyon."

"Ne vakit vurdular?"

"Bilmiyon."

"Nerede vurdular ki?"

"Bilmiyon."

Kezban acı acı gülümsedi. "İyi" dedi, "ben öğrenirim."

Uşak sanki katilmiş gibi sıkılıyordu. Döndü, arkasına bakmadan uzaklaştı. Kezban babasının ölüsüne tekrar dik dik baktı. Başı ucuna geçti, oturdu. Elini sürmeğe çekiniyordu. Başını iki ellerinin arasına aldı. Sökülmeyen bir hıçkırık boğazına tıkanıyor, nefes alamayacak gibi oluyordu. Gözyaşları sanki kurumuştu.

... Köylüler gelinceye kadar öyle durdu. Hacı Durmuş ahalinin başındaydı: Hepsinin, hepsinin gözleri yaşlıydı. Nalbant İsmail inledi: "Kalk kızım!"

Kezban derin bir uykudan uyanır gibi doğruldu. Köylüler taze ağaç dallarından yapılmış bir sedye getirmişlerdi. Hepsinin yüzünde ağır bir tevekkülün sükûtu mermerleşmişti.

Muhtar, "Allah rahmet eylesin!" dedi.

Kimse kımıldayamıyordu. Herkesin gözleri Kezban'daydı. Hacı Durmuş, "Ne duruyoruz ki?.." diye sedyeyi tutan genç köylülere baktı.

"Allah rahmet eylesin!"

"Katiller..."

"Öğleye yetiştirelim."

"Kim vurmuş ki?"

"Sormak lâzım mı?"

"..."

....

Kimin kime cevap verdiği belli olmuyordu. Hacı Durmuş eski arkadaşının ölüsünü kollarından tuttu. Ayaklarından gençler kaldırdılar. Sedyeye uzattılar. Hacı Durmuş eğildi. Ölünün alnından, ta yaranın üzerinden öptü.

"Öcünü senin kim alacak?" diye bağırdı.

Herkes önüne bakıyordu.

Kezban gülümsedi.

... Hava bulutluydu. Bu sakin alay Eseoğlu'nun çiftliğinden çıktı. Kimse ağzını açamıyordu. Çiftliğin adamları ortada yoktu. Kezban, tek bir kız, arkadan geliyordu.

Yolda rast gelenler "Ne oldu ki?" diye soruyorlar, cenazeyi görünce bir cevap bekliyorlar, Fatiha'cıklarını okuyup geçiyorlardı.

Öğleden evvel köye girilmişti. Bütün kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar cami meydanındaki büyük çınarın etrafına toplanmış, ellerinde yağlıklar ağlıyorlardı. Yalnız Kezban ağlamıyordu. Gömmeyi ikindiye bıraktılar. Cenazeyi yıkamak için eve götürmek istiyorlardı. İmam "Olmaz!" dedi.

Niçin? Gibi yüzüne baktılar.

"Yörük Hoca şehittir!" diye haykırdı. "Şehit yıkanmaz. Şehidin esvabı üzerinden soyulmaz."

"..."

"..."

İkindi namazından sonra bu şehit mezarlığa götürüldü. Bütün köy hazırdı. Güneş ara sıra bulutların arasından ağlar gibi görünüyor, çileyen yağmurun içinde uzak, belirsiz eleğimsağmalar ürperiyordu. Hıçkıranlar sustular. Yalnız kapanan mezarın kürek kürek atılan toprakları boğuk, gizli bir şikâyet gibi duyuldu.

[223]

3
Vuran...

Köy, matemi içinde Kezban'ı düşünüyordu. O, nolacaktı? Hısımı akrabası yoktu. "Everelim" diyorlardı. Yörük Hoca'nın ölü-

münden bir ay daha geçmemişti. Hacı Durmuş öksüz kalan kızı evine çağırttı. Ona bin dereden su getirerek evlenmesi icap ettiğini anlattı. Fakat Kezban soğukkanlılıkla "Amca, ben babamı vuranı hükümete tutturmadan kocaya varmam" dedi.

"Hangi hükümete kızım?"

"Kasabadaki!"

"Orası Eseoğlu'nun elindedir. Onun sözünden çıkmaz!"

"Çıkar, hak yerini bulur!"

"Bulmaz gızım."

"Ben buldururum."

"Nasıl idersin, nidersin?"

Kezban bir erkek gibi elini kalçasına dayamış, hücum edecek gibi duruyordu. Fakat yüzü, gözleri son derece sakindi. Yavaş yavaş yapacağını anlattı. Mutlaka babasına kimin kurşun attığını arayıp bulacaktı. Sonra bu katili hükümete verecek, astıracaktı. Fakat Hacı Durmuş ümitsiz bir ihtiyardı. "Adliye iki kapılıdır. Birisinden girilir, öbüründen çıkılır." diyordu. Hem zaptiye mülâzımı Eseoğlu'nun en baş adamıydı. Mümkün değil onun hizmetçilerini hapsetmez, her kabahatlerini görmemezlikten gelirdi. İhtiyarın tevekkülü kıza garip göründü. Başını yukarı kaldırdı. "Amca, ben ahımı kimsede bırakmam" dedi. Başka bir cevap beklemeden dışarı çıktı.

Eseoğlu, öksüz kalan Kezban'ın güzelliğini zaten biliyordu. Şimdi ona daima "Babasını eşkıyalar vurdu, çok acıyorum. Kimsesiz kız! Ne yapacak! Ben Yörük Hoca'yı çok severim. Bu zavallı adamın hatırı için onu Allah'ın emriyle, peygamberin kavliyle almak isterim" diye boyuna haberciler gönderiyor, Kezban'dan ne evet, ne hayır, bir cevap alamıyordu. Babasını vuran eşkıyalar kimlerdi? Çiftlik kâhyası ağzından kaçırmamış mıydı? Zaten orada kim öldürülse kabahat vücudu olmayan eşkıyaların üzerine atılıyor, tahkikat filân güme gidiyordu. Kezban asıl katilin Eseoğlu olduğunu imanı gibi biliyordu. Fakat asıl vuranı yakalattırıp onun teşvik ettiğini söyletecek, ikisini darağacında sallandıracaktı. Ya sallandıramazsa... Bu cihet aklına gelince dişlerini sıkar, gözlerini küçültür, dik dik önüne bakar, dalar giderdi. Bir aydır artık sürüsünü kendi güdüyor, inekleriyle, koyunlarıyla, keçileriyle her gün dağa gidiyordu.

Kimse ile konuşmaz olmuştu. Bazı zamanlar Eseoğlu'nun meralarına kadar uzar, onun çobanlarına hep babasının nasıl vurulduğunu sorardı. Bu çobanların içinde bir Deli Mustafa vardı. Aptal olduğu için askere almamışlardı. Aptallığı bütün ovaca meşhurdu. Bir gün Kezban koyunlarını gölgelendirdiği ormanın alanından geçen bu adama rast geldi. Seslendi: "Mustafa, Mustafa..."

Aptal durdu. Şaşkın şaşkın etrafı aradı. Kezban'ı görünce güldü. Yılıştı.

"Nereye gidiyon ülen?"

"Hiç."

"Gelsene buraya?"

"Gelmen."

"Gel, gel."

"Gelmen..."

Aptal hızla yürüdü. Uzaklaşacaktı. Kezban uzandığı yerden kalktı, koştu. Aptalı tuttu. Sarı köpek havlamağa başlamıştı. Mustafa'yı ısırmağa çalışıyordu.

"Gel diyom ülen?"

"Nideceksin?"

"Bana biraz kaval çalivi."

"Çalman."

"Çalarsun." [224]

"Çalman."

"Ben de seni bırakman."

Aptal çocuk gibi yüzünü buruşturdu. Dudaklarını büktü. Ağlamağa başladı. Fakat Kezban onu okşadı. Zavallının saçı sakalına karışmıştı, parça parça mor fistanının altından kuvvetli kıllı göğsü görünüyordu. Kezban, "Sana ceviz sucuğu vereceğim" dedi. Aptal birdenbire sustu. Elleriyle gözlerini sildi. Sırıttı.

"Vir hele."

"Gel ki vireyün."

"Vir hele."

Kezban aptalı kolundan tuttu. Oturduğu yere getirdi.

"Çök bakayım!" dedi. Aptal sırıtıyor, ne söylerse yapıyordu. Bağdaş kurdu. Pis kuşağına kavalını bir silah gibi sokmuştu. Kezban torbasını açtı. Çıkardığı tatlı sucuktan bir parça ko-

pardı. Aptala uzattı. Zavallı bu parçayı alır almaz hiç çiğnemeden yuttu.

"Daha istiyon mu?"

"Vir hele."

"Ama benimle yarenlik ider misün?"

"İderün."

"Al öyleyse..."

Bir parça daha koparıp verdi.

"Kaç yaşındasun Mustafa?"

"Bilmen."

"Anan baban va mu?"

"Yoh."

"Sen nerde yatursun?"

"Ahurda."

"Hangi ahurda?"

"Çiftliğin ahurunda."

Kezban'ın gözleri parladı. Bir parça daha koparıp aptala verdi. Köpek ta karşılarına oturmuş, sanki ne konuştuklarını anlamak istiyor gibi dikkatli dikkatli yüzlerine bakıyordu.

"Sizin çiftliğe eşkıya gelmiş."

"Yalan."

"Gelmiş, Kumdereli Yörük Hoca'yı vurmuşlar." Aptal bir an düşündü. Yine, "Yalan!" dedi.

"Öyleyse Yörük Hoca'yı kim vurdu?"

"Söylemen!"

"Niçin söylemezsün ülen?"

"Kâhya tembih etti."

"Ne dedi ki?"

"Sakın bu herifin burada vurulduğunu kimseye dimeyün" dedi.

"Yalan."

"Alimallah."

"Yalan."

Aptal kızdı. "Ben gözümle vuranı gördüm!" dedi.

"Eşkıyalar değil mi?"

"Değül be!"

"Kimdi?"

"Kâhyanın gardaşı!"

Kezban sucuktan daha büyük bir parça kopardı. Aptalın ağzına eliyle sokarak sordu: "Doğru mu söylüyon?"

"Alimallah."

"Yalan ülen!"

"Alimallah."

"Niçin vurdu ki?"

Aptal kendini unutmuş, hem sucuğu yiyor hem söylüyordu: "Ağa didi."

"Ne didi?"

"Ona 'Şu herifi git vur' didi."

"Sen gördün mü?"

"Gördün."

"Nasıl oldu? Di, hele."

"Yörük Hoca evin gapısında ağayla sövüştü."

"Eeey, di, hele."

"Sonra galkdı. Atına bindi, gitdü."

"Sonra?"

"Ağa 'Hey Zeynel, yetiş, şu herifi gebert!' diye haykırdı."

"Eeey, sonra?"

"Zeynel, ağasının odasına goştu. Martini aldu. Hocanın arkasından çıkdu."

"Sen o vakit neredeydün?"

"Ahırın önünde gübreleri açıyordun."

"Sonra ne oldu? Di hele."

"Ben gapuya goştun. Daha Hoca ıraklaşmamışdu. Zeynel: 'Hey Hoca! Giri dön, ağa paranı virecek' diye bağırdı."

"Heey?"

"Hoca giri döndü. Yine çiftliğin gapusuna geliyordu. Zeynel arkasına sakladığı martini birdenbire çıkardı. Omzuna goydu. Nişan aldu. Bum..."

"Eeey..."

"Yörük Hoca düştü."

"Sonra?

Aptal yine sucuktan istedi. Kezban elinde kalan son parçayı da uzattı. Dudakları, elleri titriyordu. Bu levha hemen gözünün önüne geliverdi. Sanki babasının kır atından yuvarlanışını görüyordu. Aptal gevezeleniyor, ölüyü kendi sırtına yükletip gübrelerin arasına attırdıklarını söylüyordu.

Mabadı var[10]

Büyük Mecmua, Sayı: 10, 19 Haziran 1919, s. 157-159;
Sayı: 11, 18 Eylül 1919, s. 175-176;
Sayı: 12, 24 Teşrin-i evvel [Ekim] 1919, s. 190-192;
Sayı: 13, Teşrin-i sani [Kasım] 1919, s. 208;
Sayı: 14, Kânun-ı evvel [Aralık] 1919, s. 223-224.

10 "Mabadı var" denmesine rağmen sonrası getirilememiştir.

Mürebbiye

Çocukluğumuzda büyük çam ağaçları altına kurulan salıncakları her türlü ders ve eğlence kitaplarına tercih ederdim.

Sallanmanın lezzeti el'an bende mevcuttur, Nişantaşı'na taşındıktan sonra Galatasaray Sultanîsi'ne neharî olarak gidip gelmeğe başladım. Bu zamanlar bütün kadınlara âşıktım. Bilhassa küçük kız kardeşim için tutulan mürebbiyelere... Validem, ekseriyetle gelen hocaların çirkin olmasına dikkat ederdi. Fakat sonunda baktı ki ben güzelde çirkinde değilim. On sekiz yaşında güzellik çirkinlik pek aranmaz değil mi?

Zavallı kızlar daima benim kurbanım olurlardı. Evde hiçbir mürebbiye bir haftadan fazla kalamaz; ya kapı arkasında, ya bir kanepe üstünde kendisini sıkıştırdığım zaman yakalanır ve tabiî evden ben kovulamayacağım için o kovulurdu. Böyle bir sene devam etti. Nihayet günün birinde güzel, bebek gibi güzel, sarı saçlı, maî gözlü bir kızcağız geldi.

Akşam mektepten avdette kapıyı annem açtı, beni aşağıdaki küçük odaya aldı. Köşede kaşlarını çatılmış; asabiyetle cigara içen babamı gördüm. Şimdiye kadar duymadığım bir sertlikle dedi ki: "Şuraya otur bakayım."

Oturdum. O, kalktı ve odanın içinde gezine gezine bana uzun bir nutuk verdi; ne haylazlığım, ne edepsizliğim, ne çapkınlığım kaldı. Ben başım önümde, sessiz dinliyordum, nihayet babam elini omzuma koyarak, "Bana bak" dedi ve gözlerini gözlerimin içine dikerek devam etti: "Sana bu, son sözümdür. Eğer yeni tuttuğumuz kıza bir fena muamele, daha doğrusu edepsizlik edersen seni kovarım."

Bunun üzerine çıktı gitti. Validem birçok nasihat etti, ben yarım kulakla söylenen sözleri dinliyor, yeni gelen mürebbiyeyi de görmek için can atıyordum. Babamın kovarım sözüne inanmamakla beraber korkmamış değildim. İçimden adam sen de dedim. Elbet bir çaresini bulurum.

Hizmetçinin yemeği haber vermesi annemin çok şükür nasihatini kesti.

* * *

Sofra başında tanıştık. Üstünde oldukça dekolte beyaz bir bluz, belini biraz fazla incelten lâcivert bir etek, ayağında ince muslin bir çorap, açık rugan iskarpinler vardı. Elini sıkmak için uzattığı zaman babamın hiddetine, annemin nasihatlerine rağmen parmaklarını biraz fazla sıktım. Oturduk, sofranın başında babam, sağda annem, solunda ben, benim yanımda hemşirem. Adriyen sofranın ta öbür ucunda kalmıştı. Sofranın altından ayağımı uzattım; yetişemedim. Ne ise dedim, ehemmiyeti yok. Uslu uslu yemeğimi yemeye başladım. Babam el'an öfkeli idi, hiç konuşmadan yemeğini yiyordu. Annemin gözleri de hemen hiç üstümden ayrılmıyordu. Adriyen arada sırada hemşireme bir lâf söylüyor ve gülümsüyordu.

Külbastıyı keserken bir aralık Adriyen'e doğru gözlerimi kaldırdım. O da gizlice bana bakıyordu. İçimde bir sevinç hissettim. Her hâlde anlaşacaktık. Sofradan kalktık. Ben bütün ciddiyetimle konuşuyordum. Babam bile bu hâlime aldandı; yatmak üzere çıktığım zaman arkamdan anneme "Bizim oğlan biraz akıllandı" demiş olduğunu ertesi günü yine annemden öğrendim.

* * *

İlk gördüğüm akşam anlaşmamız kolay olacak demiştim. Fakat heyhat; bu zannımda ne kadar yanıldığımı sonradan anladım. Tam üç ay Adriyen'in kolunu bile sıkamadım, bu sefer ya ben babamın korkusundan acemi olmuştum, yahut o, biraz fazla usta idi. Kendisine öyle hürmet ettiriyordu ki mama-

fih ben de hissettim. Bu kıza karşı fazla bir zaafım vardı. Nihayet bir gün bize geldiğinin tam üçüncü ayı idi. Bahçede gezerken kendisini yakaladım. Gayet hürmetkâr olarak yanına gittim. Ne okuyorsunuz, diye sordum. Elinde "Güzel Dost"[1] vardı. Dedim ki: "Muharririni sever misiniz?"

"Pek çok."

"Ben de."

"Size mürebbilik etmiş olacak."

Bunun üzerine elini tuttum ve dedim ki: "Eğer Maupassant gibi bir hocam olsaydı size karşı bu kadar hürmetkâr davranır mıydım?" Ve artık çenem açılmıştı. Müthiş bir talâkatle mühim bir ilân-ı aşk destanı okudum. O, her kelimemden sonra ufak bir nida-yı hayret ve istifham sigası koparark beni dinledi ve bu gece için yalnız konuşmak ve Fransız edipleri hakkında mübahase etmek üzere odasına gelmekliğime müsaade etti ve elini öptüm, ayrıldım. Arkamı döndüğüm zaman kimi görsem beğenirsiniz? Babamı.

Derhâl gözümle aramızdaki mesafeyi ölçtüm, her hâlde söylediğim şeyleri duymamıştı. Yanına gittim. "Müsaadenizle ben biraz çıkıyorum" dedim.

"Peki" dedi.

Fesimi giymek üzere odama çıktığım zaman aynaya baktım, Adriyen'e söylediğim sözlerin yüzüme verdiği kırmızılık, babamı görünce korkudan sarılık ile karışmış, acayip bir şekil almıştı. Fesimi giydim ve pencereden babamla beraber dolaşan Adriyen'i arkalarından selâmlayarak çıktım.

* * *

Akşam yalnız kaldığımız zaman babam dedi ki: "Aferin oğlum, ilk defa eve gelen bir kadın senden şikâyet etmiyor. Yalnız fazla şeye lüzum yok. Girip çıktıkça mürebbiye eli öpülmez."

Ben sevincimden çıldırıyordum. Yemekten sonra erkenden odama çekildim ve herkesin yatmasını sabırsızlıkla bekledim. Nihayet her yerde ses kesildi. Saçlarımı taradım, pudramı sür-

1 Maupassant'ın *Bel Ami* adlı eseri. Türkçeye, Müfit Ratip kazandırmıştır.

düm ve odamdan çıktım. Sofa karanlık ve sessizdi. Yalnız masanın üstünde işleyen saatin tıkırtısı, bir de kalbimin çarpıntısı duyuluyordu. Adriyen'in kapısına yaklaştım, korka korka tokmağı çevirdim. Hayret... Kapı kilitli idi. Vurdum, hiç ses yok. Tekrar tekrar, ses yok. Babamın odasından bir tıkırtı duyar gibi oldum, korktum, derhâl odama kaçtım.

Bu hâl böyle üç dört defa vuku buldu. Ben her rast geldiğim yerde Adriyen'e yalvarıyor, o da soğukkanlılıkla bu gece diye bana vaat ediyordu. Her vaatten sonra da kapıyı kilitli buluyordum. Baktım olacak gibi değil. Artık tahammülüm kalmamıştı. Bir akşam kapısının anahtarını sakladım ve odama öyle girdim. Gece yarısı, bu sefer, kemal-i emniyetle Adriyen'in kapısını açtım. Oda zifiri karanlıktı. Hafif bir nefes bana yolu gösterdi. Ellerimle etrafı yoklayarak yavaş yavaş ilerledim. Yatağa yaklaştığım zaman ellerimle hissettim ki yorgan, falan yoktu. Tabiî hak verdim; temmuz sıcaklarında da başka türlü yatılmazdı. Birdenbire parmaklarım yumuşak bir şeye dokundu ve bir ses haykırdı: "Kim o?"

Karanlıkta babamın sakalını yakalamıştım.

Kızıltoprak, 1919
S. Ö.

Diken, Sayı: 16, Haziran 1335 [1919], s. 3.

Zeytin Ekmek

Vermeyince Mabut, neylesin Mahmut?
Atasözü

Genç, beyaz, gürbüz kadın tıpkı zalim âşığının gadrine uğramış bir evvel zaman cariyesine benziyordu... Soluk basma entarisi parça parçaydı. Gür, kıvırcık, kumral saçları mermer kadar beyaz omuzlarına dökülmüş, cellâdını bekleyen bir masum gibi derin derin düşünüyor, çürük kafesli çarpık cumbadan sokağa bakıyordu. Zeynep Kâmil Hastahanesi'ne inen bu yol pek tenhaydı. Komşu duvarların üstünden aşan bahar çiçekleriyle süslenmiş sık dallar bozuk kaldırımlara ince tül gölgelerini yaymışlardı. Siyah saçaklarda, kırık kiremitler arasındaki yuvalarının insanî sefaletini duymayan mesut serçeler sanki başka bir cihanın, sanki başka bir bayramın zevkini sürüyorlarmış gibi cıvıldıyorlar, uçuşuyorlar, sevinçlerinden kaplarına sığamıyorlardı. Genç, beyaz, gürbüz kadın birdenbire "Aaa..." diye haykırdı. Kalçalarını sarsan hızlı bir hareketle toplandı. Dizlerinin üzerine kalktı. Sonra dirseklerini pencerenin kenarına dayadı. Canlanarak, uzandığı mesnedinden birdenbire doğrulmuş bir heykel kadar bedî, bir heykel kadar şirindi. Seslendi: "Sabire! Sabire!"

"..."

Sokaktan geçen iki şık kadın hemen durdu. Uzun boylusu, biraz şaşkın, sesin geldiği tarafı aradı. Siyah kaşlarını çatarak cumbaya baktı. İnce şifon çarşafının altında şekli görünen uzun uyluğuna altın el çantasını vurarak sordu: "Kim o?"

"Ben."

"Sen kimsin ayol?"

"Naciye!"

Altın çantayı avuçlarına aldı. Asabî asabî sıktı. İyice cumbaya döndü. Tekrar sordu: "Hangi Naciye?"

"Bahtiyar Efendi'nin kızı!"

"Hangi Bahtiyar Efendi'nin?"

"Sandık emini Bahtiyar Efendi'nin."

"Ne!"

"Ya..."

Bir an öyle kaldı. Bu yer odasının kopuk, perişan kaplamalarına baktı. Kırık camlara gazete kâğıtları yapıştırılmıştı.

"Ayol, burada ne arıyorsun?"

"Hiç."

"Ne demek hiç?"

"Evimiz işte!"

"Eviniz mi?"

"Evet."

Uzun boylu kadının yanındaki de şaşırmıştı. Birbirine bakıştılar. Bir şaka işitmiş gibi gülümsediler. Uzun boylu, cumbaya, "Yalancı seni! Aç bakayım kapıyı... Ben senin burada ne aradığını anladım" dedi. Üzerine mahalle çocuklarının tebeşirle kuş resimleri yapmış oldukları çürük kapıya yaklaştı.

* * *

Sabire ile Naciye çocukluk arkadaşıydılar. Balkan bozgunu başladığı zaman aynı kazada birisinin babası hâkim, birisininki sandık eminiydi. Kaçarken birbirlerini kaybettiler. İşte altı sene sonra yine karşı karşıya geliyorlardı. Fakat Sabire, Naciye'nin üstünü başını görünce, "Bu ne hâl kız! Seni kuduz mu dalamış?" diye haykırdı. Naciye de onun şık siyah çarşafına, açık boynundaki iri zümrüt taşlı platin pandantife, elindeki büyük altın çantaya bakarak şaşıyordu. Hâlinden birdenbire sıkıldı.

"Fakirlik!" diyebildi. Sabire gözlerini etrafa bir gezdirdi. Sıvaları dökülmüş bölmeler, kaplamasız tavan buraya ahırdan bozma sefil bir kümes manzarası vermişti. Yanındakine döndü. [28] " Ne kadar güzel değil mi?" dedi.

"Maşallah..."

Bu, kendinden biraz yaşlıca, fakat daha şık, daha kokot bir kadındı, kumral simasında bir Çerkez gururu vardı. Bu kadar berbat bir eve girmeği münasebetsiz addediyor gibi kapıdan bakıyor, içeri girmiyordu. Şaşkın bir sükûn içinde üç kadın birbirini tekrar süzdüler. Sabire, içinde gayr-i ihtiyarî bir merhamet sedası duyulan şefkatli bir sesle "Vah Naciye, vah..." dedi, "annen nerede?"

"Öldü."

"Baban?"

"O da öldü."

"Kardeşin?"

"O da öldü..."

"Eey, sen burada ne oturuyorsun?"

"Burası kocamın evi."

"Kocanın evi mi?"

"Evet."

"Neci bakayım kocan?"

"Duvarcıydı. Ama şimdi asker."

"Nerede?"

"Burada. Haydarpaşa'da. Amele taburunda."

Tekrar sustular. Zavallı kız bu şık hanımları tek odacığına çağırmıyordu. Fakat Sabire zenginlere, kibarlara mahsus bir gaddar tevazuyla güldü. "İçeri girelim, seninle konuşalım" dedi, "vah Naciye, vah... Kız, sen ne talihsizmişsin."

"Buyurun..."

Sabire arkadaşı hanıma döndü: "Gel azıcık oturalım. Gördün ya şu kızı... Bu kadar güzel bir kadına rast geldin mi? Allah aşkına söyle. Şu saçlara bak... Bu kıvırcıklar naturel! Öyle yapma değil, dikkat et Allah aşkına..."

Ciddî kadın gülümsüyor, "Maşallah, maşallah..." diyordu. Dar, pis, karanlık, toprak döşeli sofayı geçtiler. Odaya girince fakirliğin sefaleti, bu iki kadını donmuş gibi dimdik bıraktı. Bir yerde oturamıyorlar, oturacak yer bulamıyorlardı. Naciye bütün bütün büzülmüştü. Sanki bu sefalet kendi cinayetiymiş gibi önüne bakıyor, utanıyor, sıkılıyor, kızarıyordu. Köşede yırtık bir hasırın üstüne birkaç yatak yığılmıştı. Hasırın

ucunda bir gaz sandığı vardı. Üstünde büyücek bir testi, yanında bir vesika ekmeği, yeşil bir çanak dolusu zeytin duruyordu. Cumba ile perdesiz pencerenin önündeki tahtadan sedirin üstüne ince, eski bir yol keçesi örtülmüştü. Naciye, "Buyurun! Temizdir!" diye burasını gösterdi. İki kadın tahta sedire iliştiler. Arkadaşı basık tavana, badanasız duvarlara bakarken Sabire eski çocukluk arkadaşıyla yine konuşmağa başladı.

"Şöyle yanıma gel bakayım."

"..."

"Gel otur yanıma."

Naciye de sedire oturdu.

"Ne oldu sana böyle kız?"

"Talih işte!"

...Yavaş yavaş anlatmağa başladı. Babası Selanik'te hastalanmış, İstanbul'a geldiklerinin ayında ölmüştü. Annesiyle Üsküdar'da bir oda tutup başlarını sokunca yine hastalık peşlerini bırakmamıştı. Annesi de zatürreden ölmüştü. Naciye yalnız kalınca ev sahipleri olan dul kadın, hâline acımış, ona çarşıya gidip bekâr odalarından bir kocacık buluvermişti. İşte dört senedir onunla yaşıyordu, bu adamcağız iyiydi, fakat gayet fakirdi. Muharebeden evvel bir mecidiye gündelikle yapılarda çalışıyordu. Asker olunca Naciye'ye otuz kuruş maaş bağlanmıştı. Eve izinli geldiği akşamlar, bazı karavana çorbası da getiriyordu.

"Allah'a çok şükür, geçinip gidiyoruz!" deyince, Sabire coştu: "Bu hâle şükrediyorsun ya?.."

"Elhamdülillah!"

"Kız, sen budala imişsin! Gece gündüz, vesika ekmeği... katık zeytin... Sonra üstüne de dua ha..."

Birden yaşlı kumral kadına döndü. "Gördün ya, Füsun Hanım, Allah'ın ne iyi kulları var" dedi. İkisi de Naciye'ye müteredditgözlerle bakıyorlardı. Açlık, sefalet içinde bu renk, bu güzellik, bu vücut nasıl dayanıyor, solmuyordu. Kendileri, zenginler bol yemeklerle, şırıngalarla, şaraplarla fakrü'd-demden kurtulamıyorlardı.

Naciye sıkılarak "Senin baban nerede?" diyebildi. Sabire, "Bilmiyorum. Dışarılarda bir yerlerde!" dedi. Naciye, şık kadının ta gözlerinin içine baktı: "Annen?"

"O da beraber..."

"Sen?"

"Ben mi? Uzun hikâye! Evvelâ, bir zabitle evlendim. Sonra ayrıldık."

"Şimdi kiminle oturuyorsun?"

"Akrabalarımla."

Fakat Naciye Sabire'nin İstanbul'da akrabaları, bahusus zengin akrabaları olduğunu bilmiyordu. Zaten o da kendi gibi Rumeliliydi. Lâkin daha ziyade sormadı. Sustu. İki kadın onun güzelliğine şaşıyorlar, gür saçlarını okşuyorlardı. Sabire dayanamadı. Basma entarinin altında parlayan ensesini tuttu, boynundan öptü. Naciye utanıyordu. İki kadın talihin bu güzel vücuda nasıl musallat olduğuna kızıyorlar, çirkin zenginlerden bahsediyorlardı.

Sabire: "Refika'yı düşün, Füsun! O kazgırdak karı... Köşklerde, otomobillerde! İnsan yüzüne bakmağa korkar. Bir de şu Naciye'ye bak! Acaba Cemil böyle bir kadını rüyasında görse ne yapar?"

"Gözlerine inanmaz!"

"Vallahi inanmaz..."

Sabire yanında kızaran, sefaletinin mahcubiyeti, zenginliğinin şaşaası karşısında bunalan, biten Naciye'ye "Doğru söyle, ayda yalnız otuz kuruşla mı geçiniyorsun?" diye sordu.

"Geçen sene asker dikişi de dikiyordum. Bu sene bulamadım."

"Vah zavallı!"

"..."

"İnanamıyorum, nasıl yaşarsın?"

"Bayağı!"

"Canım, nasıl yaşarsın? Otuz kuruşla küçük bir kanarya geçinemez."

"Kocam her hafta ne yapıp yapıyor, yarım okka zeytin getiriyor. Ben [de] idare ediyorum." [29]

Buna Sabire ile Füsun inanamıyorlardı. Evlerindeki hizmetçilerin vesika ekmeği yemediklerini hatırlıyorlar, acı acı gülüyorlardı.

Füsun, "Ne diyeyim, dünya işte bu!" diye başını salladı. "Demek o ekmek de yeniyormuş. Vallahi bizim Bubu'ya verdik, yemedi. Hem de kızdı. Öyle acı acı havladı ki... Kudurdu sandık..."

Sabire sinirli bir tehalükle, "Ben seni burada bırakmam vallahi Naciye!" diye haykırdı.

"Haydi kalk..."

"Nereye!"

"Bize gideceğiz."

"A, nasıl olur?"

"Nasıl olacak, bayağı!"

"Kocamdan izin almadan..."

"Haydi, deliliği bırak, gel bir gece bizde kal. Ye, iç, sonra bak bir daha buraya dönebilir misin?"

"A... a..."

"Haydi, haydi diyorum."

Naciye'nin çıkıp izinsiz bir yere gitmeyi aklı almıyordu. Vakıa kocası bu gece gelmeyecekti. Fakat nasıl olurdu. İki kadın ona acıyor, dört senedir kulübesinde, sıcak yemek pişmediğini duydukça teessürlerinden ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Kendileri bugün arabayla Kadıköyü'nden buraya bir aşçı aramağa gelmişler, bu kadının evini bulamamışlardı. Evdeki aşçı hizmetçilerle geçinemiyordu. Onun için savmak istiyorlardı. Füsun bu akşamki yemeklerden başladı. Yaptırdığı tatlıları söylüyordu. Şaraptan, şampanyadan bahis açtılar. Naciye çocukluk arkadaşının her sofrada kırk liralık şampanya içtiğini duyarken kulaklarına inanamıyor, tatlıların, böreklerin, külbastıların hikâyesiyle midesi uyuşur gibi oluyordu. Onlarla konuştukça kendi talihsizliği, sefaleti gözünde daha ziyade büyüyor, felâketinin birdenbire farkına varıyordu. İçinden: "Bir gececik misafirlik! Ne olur? Bari doya doya bir yemek yerim!" diyordu. Yıllar vardı ki, ta bozgundan beri tatlıya, böreğe hasretti. Hatta zeytinden, peynirden başka her şeyin tadını unutmuş gibiydi. Dayanılmaz bir yemek daüssılasının sarsıcı nöbetleri onu hıçkırtmaya başladı. Sabire'ye bu gece gidecekti. Fakat üstü başı yoktu. Sıkıla sıkıla bu mazereti söyledi. Füsun'la Sabire birbirlerine bakıştılar.

Sabire, "Naciye'yi alır, Doğancılar'a Muazzez Hanım'a gideriz. Onu güzel bir giydiririz. Muazzez de iridir. Etekleri, çarşafı Naciye'ye tam gelir!" dedi.

Füsun, "Vallahi iyi akıl ettin. O deliyi de bugün bize götürürüz" cevabını verdi. Kalktılar. Naciye sabahtan beri bir şey yememişti. Son derece acıkmadan vesika ekmeğiyle zeytini midesine indiremiyordu. Artık dört senedir zavallıya bir tiksinme gelmişti. Naciye'nin yemek, aşçı, tatlı, börek laflarıyla hayali alevlenmişti. Artık bir şey düşünemiyor, "Ah, bu gece kim bilir neler yiyeceğim?" diyordu. Birdenbire evine gelen bu talihli arkadaşının nasıl böyle zengin olduğunu muhakeme edemiyor, dimağında sabit bir yemek fikri, altın bir sofra gibi doluyor, ağırlaşıyordu. Gayr-i ihtiyarî gözünün önüne beyaz örtülü bir masa geliyor, bu hayalî masanın üstünde dumanlı külbastılar, hoşaflar, tepeleme pilâvlar, kompostolar, dondurmalar görüyor gibi oluyordu. Daldığı bir yemek hülyasıyla tamamıyla sersemlemiş gibiydi. Onlar kalkınca o da meçhul bir sevinçle doğruldu, yatağın arasından eski, yamalı, siyah yünden bol bir çarşaf çıkardı. Utana utana giydi. Sabire ona bakıyor, bakıyor, "Allah aşkına Füsun, bir kere şuna bak! Bu paçavraların içinde bile sultan gibi durmuyor mu?" diyordu.

Kapıdan çıktıktan sonra çok yürümediler. Küçük caddenin önünde bir araba onları bekliyordu. Binerken Sabire arabacıya "Doğancılar'a çek!" dedi. Naciye karşılarına oturdu. Yolda hep eğlenceden, esvaptan, modadan konuştular. Fakat Naciye pek bunları dinlemiyor, bu akşam bir zengin yemeği yiyeceğini tahayyül ediyordu. Hep onun güzelliğine bakıyor, kollarını tutuyorlardı.

Füsun, "Naciye Hanım'ın elleri de bozulmamış" diyordu, "sanki her gün sütle yıkanmış gibi..."

Hakikaten Naciye'nin elleri, kolları son derece güzeldi. Her akşam mahalle çeşmesinden taşıdığı soğuk sularla bol bol yıkanırdı. Sabun çok pahalı olduğu için kirlenmekten korkar, kara kışta bile abdestini soğuk suyla alırdı. Beyaz boyalı büyücek bir evin önünde arabayı durdurdular. Bu ev bu mahallenin eski, ahşap, boyasız evlerin arasına misafirliğe gelmiş yabancı

bir konağa benziyordu. Kapıyı gayet beyaz önlüklü bir kız açtı. Sabire sordu: "Hanım evde mi, Eleni?"

"Evde."

"Haydi bizi haber ver."

"Buyurun..."

Mermer döşeli bir taşlığa girdiler. Hizmetçi kız koşarak yukarı çıktı. Merdivenlerden çıkarlarken deli gibi bir kadın onları karşıladı: "Ah hainler! Nereden estiniz böyle..."

Evvelâ Füsun'a sarıldı. Sonra Sabire'yi kucakladı. Öpüştüler.

"Nereden estik, bil bakalım!"

"Bilmem. Gece burada mısınız?"

"Hayır..."

Bu, fazla boyanmış, oldukça yaşlı, oldukça güzel, yorgun bir kadındı. Büyük gözlerine kuyruklu sürmeler çekmişti. Naciye'ye baktı. Sonra gözlerini kapayarak misafirlerine sordu: "Bu tebdil hanım da kim?"

"Tebdil değil, kendi üstü başı..."

"Eğlenmeyiniz!"

Sabire yemin ediyordu: "Vallahi tebdil değil! Senden esvap, etek, çarşaf, potin almağa geldik. Bu gece bizim misafirimiz!"

"Yalan, yalan..."

"Vallahi diyorum..."

Kadın kızaran Naciye'ye bakıyor, inanamıyordu. Bir erkek tavrıyla "Ne güzellik be yahu!" diye haykırdı.

Hepsi birden tekrar dönüp Naciye'ye baktılar. Füsun, "Giyinsin de siz ona o vakit bir bakın!" dedi.

* * *

Geniş bir yatak odasında, gayet büyük bir aynalı dolabın karşısında, üç kadın [30] Naciye'yi soydular. Onu çıplak görünce deli oluyorlardı. Ev sahibi Muazzez ellerini uyluklarına vuruyor, "Ah ya Rabbi, erkek olsaydım!" diye haykırıyordu.

Şık beyazlar giydirdiler. İpekli bir korse koydular, yine ipekten, gayet ağır bir esvap giydirdiler. Çoraplarını giydirirken ayaklarının, bacaklarının beyazlığı, güzelliği onları haykırtıyordu. Saçlarını kaldırdılar. Bu kumral kıvırcık parlak

saçlar o kadar çoktu ki... sahte kıl yumak koymağa hacet bırakmıyordu. Sonra hemen oraya, şezlonga otururak eserlerine hayran kalan sanatkârlar gibi süsledikleri bu vücudu seyre daldılar. Naciye bir şey söyleyemiyor, gülümsüyor, güzelliği için söylenen sözleri biraz mübalâğalı buluyor, "Acaba sahici mi?" gibi yan gözle, yavaşçacık, aynadaki hayaline bakıyordu.

Hizmetçi kız gümüş bir tepsi içinde çay getirdi. Küçük bir mangalın başına mavi ipek kaplı sandalyeleri çektiler, oturdular. Naciye'yi de karşılarına oturttular. İnce yaldızlı sigaraları yaktılar. Hep erkeklere dair konuşuyorlardı. Naciye dinliyor, saf bir kadın mantığıyla içinden "Galiba bunlar kötü..." diyordu. Fakat, işte ne kadar zengindiler! Giydikleri ipek, oturdukları ipekti. Ayağının altında yumuşaklığını duyduğu parlak pembe halı da hiç şüphesiz ipekliydi. Kim bilir sofraları nasıldı?.. Gümüş tepsinin üzerinde altın kakmalı şeker kutusuna bakıyor, sabahtan beri ağzına hiçbir şey atmamış bir oruçlu muhayyilesiyle külbastılar, pilâvlar, tatlılar, börekler düşünüyordu. Yine hıçkırmağa başladı. Evet, bu akşam o da bu sıcak, bu yağlı yemeklerden yiyecekti. Hıçkırırken sarsılıyor, sanki bu gayr-i ihtiyarî hâl büyük ayıp imiş gibi utanıyordu. Hıçkırığını tutmaya çalışırken sanki kulakları yeni açılmış gibi Sabire ile arkadaşlarının sözlerini duyuyordu. Biri diyordu ki: "Rıza bu kıza bir gece için bin lira verir!"

Muazzez reddediyordu: "Vermez! Pis, kurum satar ama paraya gelince cesareti yoktur."

"Miloviç'e on bin lira vermiş!"

"O başka..."

"Niçin başka!"

"İnat üzerinedir belki..."

"Eey, Hacı İbrahim görse ne yapar."

"İşte ondan korkarım. Para vermez! Ama o saatte köşk filân almağa kalkar."

Naciye, pahasından bahsolunan kızın kendisi olduğunu anlayınca kalbi çarpmağa başladı. İşte onu, ihtimal bu gece birisine peşkeş çekeceklerdi. Gayr-i ihtiyarî kalkıp soyunmak, yine kendi paçavralarını giymek, koşa koşa evine kaçmak istedi. Kımıldadı. Ona da bir sigara yaktırmağa çalışıyorlardı.

"İçmem vallahi!" dedi. Israr etmediler. Fakat bu ipek esvaplar içinde o kadar rahat etmişti ki kolundaki pembe tül tarif olunmaz bir lezzetle cildine dokunuyordu. "Bir geceden ne olur? Hemen birisinin kucağına atmazlar ya... Bu akşam biraz sıcak yemek yerim! Yarın erkenden yanlarından kaçarım!" diye düşündü. Midesi tıpkı bir kalp gibi atıyordu. Yine onların sözlerini duymuyor, dört senedir hasret kaldığı etleri, tatlıları, muhallebileri hatırlıyordu. Karnı fena hâlde acıkmıştı. Şimdi kalkıp kaçsa evinde ne yiyecekti... Gözünün önüne odasında, gaz sandığındaki yeşil çanak geldi... Bu siyah siyah zeytinler sanki birer azap aletiydi. Vesika ekmeğini çiğniyor gibi bir an dişleri gıcırdadı. Yutkundu. Ne olursa olsun, bu gece bunlarda kalacaktı. İçinden "Yemek için... Yemek için..." diyor, tehlikede kalacak namusunu aklına getirmek istemiyordu. Sabire, Füsun, Muazzez yapacaklarını ondan gizlemiyorlar, kendini birtakım beylere göstererek hepsini deli edeceklerini söylüyorlardı.

Muazzez, "Hemen arabaya binin. Dört vapuruna yetişin! Moda'da dolaşın! Mutlaka birine rast gelirsiniz" diyordu.

Kalktılar. Çarşaflandılar. Naciye'ye de siyah ipekten bir çarşaf giydirdiler. Eline kadifeden altın kenarlı şık bir çanta verdiler. Sonra uzun uzun öpüşmeye başladılar. Muazzez Naciye'yi de öptü. Kapıya kadar hepsini indirdi. Sabire ile Füsun bu sefer Naciye'yi karşılarına almadılar. Sıkıştılar. Ortalarına oturttular. Arabayı kuvvetli atlar tenha yolda uçuruyordu. Naciye yine yemek hülyalarına dalmıştı. Sabire ile Füsun'un konuştuklarını duymadan işitiyordu. Haydarpaşa'da deniz kenarından geçerken etrafına görmez nazarlarla bakıyordu. Kadıköyü'nü hiç bilmezdi. Üsküdar'ın, mahallesinin harap evlerine alışan gözleri temiz parke döşeli sokakları yabancı görüyor, kârgir binalara bakarken kendini bir ecnebi memleketinde sanıyordu. Yolda gayet şık beyler onlara eliyle selâm veriyorlardı. Araba nihayet bir meydanlıkta durdu. Burası yüksek bir yerdi. Âdeta bir seyir yeri gibi kalabalıktı. Kenarında büyük ağaçlar vardı. Ağaçların arkasında nihayetsiz deniz görünüyordu. Başka arabalar da duruyordu. Kadınlarla erkekler karmakarışıktı. Geziyorlar, konuşuyorlar, gülüşüyorlardı. Naciye etrafına bakarken birdenbire Sabire'nin birisiyle konuştuğunu duydu. Başını çe-

virdi. Bu siyah kesik bıyıklı, zayıf, sarışın bir gençti. Ayağında beyaz pantolon, arkasında lâcivert bir ceket vardı.

"Allah aşkına bu kim?" diyor, Sabire gülüyordu.

"Bilmem! Yanımıza binmiş işte."

Naciye kulak kabarttı. Gencin gözlerine gözleri rast gelince ürkmüş gibi yüzünü Füsun'dan tarafa çevirdi. Bu kadın gayet ciddî duruyor, delikanlıyı görmemiş gibi davranıyordu.

"Allah aşkına söyle, kim?"

"Bir insan işte..."

"Melâike be..."

"Ne zannettin?"

"Kuzum Sabire, takdim et."

"Erkeklerle konuşmaz yavrum. O bize mahsus..."

"Allah aşkına diyorum."

"Bize gel bu gece."

"Siz kalabalıksınız. Biliyorsun ya, ben artık içemiyorum. Siz eğlenirsiniz. Son vapurla geldim. Karnım da tok. Sonra aranızda ben seyirci kalırım."

"İyi ya işte, seyirci kal."

"Yağma mı var?"

"Eey, sen de bu peri kızını al götür, yağma mı var?"

"Sabire aksilik etme. Bizimkiler bir haftadır Büyükada'da... Köşkte kimseler [31] yok. Bu fırsat bir daha ele geçmez. Takdim et şunu bana, birkaç gün sayende yaşayayım..."

Çok yavaş konuşuyorlardı. Fakat Naciye kalbinin sedasıyla beraber ikisinin sözlerini noktası noktasına işitiyordu: "Benim sayemde yaşarsan bana ne yaparsın?"

"Sen söyle! Ne istersin!"

"Hayır söylemem!"

"Şimdi sana yüz lira veririm."

"Daha çık, daha çık!"

"Yüz yirmi."

"Bitpazarında mısın yahu! Ne hacet kuruş kuruş çıkarsın."

"Yüz elli, Sabire!"

"Çık, çık! Gözünün önüne o kart Miloviç'i getir de dikkatle istediğin kıza bir bak. Çık bakayım biraz."

"İki yüz."

"Ona ne vereceksin!"

"Sen karışma."

"Söyle, söyle."

"Vallahi Sabire, ben ömrümde böyle güzel görmedim. Belki kapatırım yahut alırım."

"Haydi defol oradan, üç senedir her gördüğünü kapatmağa kalkarsın. Biliyorsun ya, beni de öyle altı ay kadar aldatmıştın."

"Ama bu pek güzel!"

Âdeta kendi üzerine pazarlık ediyorlardı. Canı sıkıldı. Yine arabadan atlayıp kaçmak aklına geldi. Fakat nereye gidecekti. Açlıktan içi bayılıyordu. Evini hatırladı. Dişini sıktı. Yine yemek kokuları duyar gibi oldu. Sabire ile konuşan genç onları gezmeye davet ediyordu. Füsun'a rica etti. Arabadan indiler. Sabire garip bir acele ile geri döndü.

"Çocukluk arkadaşım Naciye Hanım!" dedi. Naciye'ye de "Paşa babasının paralarını bol bol yiyen Fasih Bey" derken iki kat oldu. Şaşalayan Naciye gülümsedi. Kalabalığa kapıldılar. Dolaşmaya başladılar. Yeldirmeli kadınlar, gençler hep onlara bakıyorlardı.

Bu dolaşma epeyce sürdü.

Naciye'nin karnı o kadar acıkmıştı ki... Âdeta midesinde bir sızı duymağa başladı. Gözlerinde siyah siyah lekeler uçuyordu. Güneş ağaçların arkasında, denizin nihayetinde gök pembe, kırmızı bulutlarla doluyordu. Kalabalığın içinden bazı velospitli çocuklar da geçiyorlardı.

Sabire, "Haydi artık çocuklar, gidelim" dedi, "yoruldum. Bu gece ziyafetimiz de var. Bizi beklerler."

Füsun sordu: "Fasih Bey de gelecek mi?"

"Sor kendine. Gelmiyor." Fasih cevap verdi: "Beni affediniz efendim."

Sabire, "Fasih! Bu gece bizde kalabalık çok, Naciye gürültüye alışmamıştır. Bu gece sende misafir kalacak!" dedi.

"Maalmemnuniye, tenezzül ederlerse!"

"..."

Naciye cevap veremedi. Yorgunluktan sanki hastalanmıştı. Kımıldayacak hâli yoktu. İradesiz bir hayal gibiydi. Yalnız gülümsedi. Eğer Sabire'de kalsa, çalgı çağanak, içki, gürültü içinde ihtimal yemek zamanı uzayacak, gece yarısında bile sofraya

oturulamayacaktı. Hâlbuki bu delikanlının evi tenhaydı. Artık işte gece oluyordu. Ellerinden kaçmak, kurtulmak ihtimali kalmamıştı. Onunla gitmek daha hayırlı değil miydi? İçinden "Hemen gidip sofraya otururuz. Karnımı doyururum! Sonra bir mazeret uydurur, belki sabaha kadar teslim olmam. Sonra kaçarım!" diyordu. Fasih'in arabası bu meydanlığın nihayetinde duruyordu. Sabire'yle, Füsun'la vedalaştılar. Delikanlı hemen koluna girmişti. Arabaya bindiler. Lâmbalarını yakmış dükkânlar arasından geçmeye başladılar. Genç de ona güzelliğinin fevkalâdeliğinden bahsediyor, "Aman ya Rabbi! Siz nerde doğdunuz? Nerde büyüdünüz? Ne letafet!" diye tuhaf tuhaf sualler soruyordu. Kendisini bir takdim için Sabire'ye iki yüz lira veren gencin zenginliğini düşünen Naciye bu akşam oturacağı sofrayı da gözünün önüne getirmeye çalışıyordu. Altıyol ağzını, Yoğurtçu'yu, Bağdat Caddesi'ni dörtnala geçtiler. Fasih Bey, onun dalgınlığını pek bedî buluyor, "Ne düşünüyorsunuz Allah aşkınıza... Bir kederiniz mi var?" diyordu.

"Hiç efendim."

"Ne böyle dalgınsınız!"

"Hiç efendim!"

Gence dönüp "Hemen doğru sofraya oturalım, olur mu?" diyeceği geliyordu. Sağ tarafında batan güneşin hâlâ gölgeli kızıllığı silinmemişti. Ihlamur'u geçtiler. Araba durunca derin bir uykudan uyanmış gibi sarsıldı. Fasih yere atlamış, ona elini uzatıyordu.

"Buyurun..."

"..."

İndiler. Demir parmaklıklı bir kapının önünde duruyorlardı. İçerde karanlık ağaçlıklı bir yolun nihayetinde bir bina gölgesi görünüyordu. Kapıdan girince Fasih, "İslâm, İslâm!" diye bağırdı. Uzaktan bir Arnavut sesi cevap verdi: "Efendum?"

"Haydi salonun gazlarını yak!"

Karşılarına çıkan uzun boylu, bahçıvan kılıklı bir herifti!

"Baş üstüne efendum."

Fasih Naciye'ye döndü: "Bahçıvandan başka evde kimse yok. Sakın sıkılma cicim!"

"..."

"Serbest ol artık..."

"Peki..."

Geniş taş merdivenlerden çıktılar. Antrenin, salonun gazları yakılmıştı. Naciye ömründe görmediği bu ihtişama, bu süslere hayretle baktı. Hele salonda, âdeta açlığını unutur gibi oldu. Halılar, duvarlarda resimler, vazolar, ağır perdeler, ortadaki masa... Hepsine ayrı ayrı bakıyordu. Salonda görecek şey kalmayınca yine karnının açlığını duydu. Tabiî yemek odası da burası kadar süslüydü. Kim bilir ne yemekler vardı. Şiddetli et, börek kokuları duyar gibi oluyordu. Fasih artık bülbülleşmişti. Anlamadığı birçok şeyler söylüyor, ona ebedî aşklarından, hatta izdivaçtan, doğacak [32] çocuklardan, nihayetsiz saadetlerden bahsediyordu.

* * *

Ne kadar vakit geçti, Naciye'nin haberi yoktu. Fasih, "Haydi artık cicim, yukarı çıkalım!" dedi. Aklında hep yemek olan Naciye gayr-i ihtiyarî sordu: "Nereye?"

"Yatak odamıza cicim!"

"Fakat..."

"Ne cicim?"

Naciye kendini sıktı. "Biraz bir şey yesek..." diyebildi. Fasih, "Ay" diye haykırdı. "Ne kadar eşeğim! Güzelliğiniz beni şaşırttı. Karnınızın aç olup olmadığını soramadım. Allah aşkınıza affediniz. Ben İstanbul'da yemiş de gelmiştim. Durunuz bir şey uyduralım."

Sonra kalktı. Açık panjurdan kafasını çıkardı. Yine "İslâm, İslâm!" diye haykırdı.

"Efendum."

"Gel buraya ulan, çabuk diyorum."

"..."

"..."

"Efendum!"

"Haydi biraz yiyecek bir şey uydur."

Naciye yemek lâfına iyice kulak kabarttı.

"Ne yapalım efendum?"

"Ne yaparsan yap!"

"Gece yarısı oldu efendum, şimdi her taraf kapalı."

"Ulan kafa ağrıtma, diyorum, git, ne bulursan bul. Çabuk yemek odasına getir."

"Efendum, her taraf şimdi kapalu..."

"Uzatma lâfı diyorum be! Ne halt edersen et!"

Arnavut çekildikten sonra, Fasih, yine Naciye'ye döndü. Güzel elini tuttu. Öpmeğe, koklamağa başladı.

"Kusura bakma cicim. Yarın lokantadan getirtiriz. Ben akıl edemedim. Affet."

"Estağfurullah..."

"Hakikaten eşeklik ettim."

"Estağfurullah..."

"Öyle ya, yemeği hiç düşünmedim. Ama sizi görünce şaşırdım vallahi..."

İçeri giren Arnavut'un ayak sesleri işitildi. Fasih'in söylediklerini artık duymuyor, tabak sesleri işitiyor gibi oluyordu. Arnavut kapının dışından "Hazırdır beyüm, buyurun!" dedi.

Kalktılar. Sofadaki masanın yanından dolaştılar. Fasih bir kapının önünde durdu.

"Buyurunuz efendim!" dedi. Naciye hızla girdi. Burası geniş, mükemmel bir yemek salonuydu. Büfelerin billurları içinde yanan lâmbanın akisleri parlıyordu. Büyük murabba masanın kenarına, karşı karşıya iki sandalye konulmuştu. Yalnız bir sandalyenin önünde bir tabak duruyordu.

"Buyurun efendim!"

"..."

Fasih Naciye'yi sandalyeye oturttu. Naciye gözlerini tabakta duran şeye indirince, acı bir çığlık kopardı: "Aaaa!.."

Evet bu siyah zeytin taneleriydi. Yanında da dört senedir yemekten artık tiksindiği bir vesika ekmeği dilimi duruyordu. Kollarını masaya dayadı. Başını kollarının üstüne kapadı. Ağlamaya başladı. Avazı çıktığı kadar, asabî bir buhran içinde, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Fasih bu anî tebeddülden bir şey anlayamamıştı. "Ne oldu?" [diyor], Naciye'nin arkasına attığı pelerinin altından görünen beyaz ensesine bakıyor, vesika ekmeğiyle tabaktaki zeytinleri göremiyordu. Arnavut köşkün köpeğine verilen vesika ekmeğinden başka odasında bir şey bulamamıştı. Akşam fasulyesini de bitirmiş, hiç bırakmamıştı.

Buhran şiddetlendi, Naciye'nin gözyaşları kollarını ıslatıyordu. Fasih hiç durmadan, "Ne oldun cicim? Ne oldun?" diyordu.

Genç kadın "Hiç!" diye ayağa kalktı. Kapıya doğru yürüdü. Fasih önlemek istedi.

"Allah aşkına beni bırakınız. Sonra fena olur!" diye haykırdı. Güzel elâ gözleri çerçevesinden fırlamıştı. Delikanlı çekindi. Genç kadının kapıdan çıkıp gidişine bakakaldı. Bahçenin kumlarına basan adımlarını işitirken, "Ne isterik kadın! Âdeta muamma..." dedi.

* * *

Naciye karanlığın içinde yürüdü. Bir yemek için bu gece işte namusunu feda ediyordu. Kendisini yalnız bir takdim için iki yüz lira veriliyordu. Sonra işte bu cennet kadar muhteşem, saraylardan süslü köşkün altınlı, gümüşlü, billûrlu yemek odasında karşısına yine zeytin ekmek çıkıyordu. Yürüdü, yürüdü. Artık ağlamıyordu. Kalbi taş kesilmiş gibiydi. Göğsünde onun ağırlığını duyuyordu. Caddeden daha karanlık bir sokağa saptı. Bu bir yokuştu. Daha hızlı yürüdü. Nereye gideceğini bilmiyordu. Sonra yine bir caddeye çıktı. Uzaktan dalgaların seslerini işitti. Karanlığın içinde daha karanlık ağaçlar rüzgârla ötüyordu. Deniz sesinin geldiği tarafa yürüdü. Dalgaları gördü. Köprü gibi bir gölge, denizin ortasına doğru uzanmış gitmişti. Bu gölgenin üzerinden yürüdü, yürüdü. Bir binanın altından geçti. Yürüdü. Serin bir rüzgâr yüzüne çarpıyordu. Bu gölge yol artık bitmişti. Durdu. Karanlık denize baktı, baktı, baktı.

Evet, buraya kendini atmaktan başka çare yoktu. Sefalet, cennete gitse onun yakasını bırakmayacaktı. Fakat atılacak kuvveti kendinde bulamadı. Oraya yıkıldı. Karşısında kocaman bir yıldız gibi parlayan fenere gözlerini dikti. Baktıkça bu ziya gözlerinin içinde büyüyor, altın bir tepsi gibi kırmızılaşıyor, sanki gözlerinden giren tatlı baygın aydınlığı taş kesilmiş donuk kalbini yavaş yavaş ısıtıyor, eritiyordu.

Yeni Dünya, Sayı: 2, 3 Temmuz 1335/3 Temmuz 1919, s. 27-32.

Meh-mâ-emken

On beş, yirmi sene evvel ordunun manzarası ne lâtifti! Taburlarda mektepli zabitler tek tük bulunurdu. Ekseriyet okuyup yazmak bilmeyen alaylılardaydı. İntizamın, zabt u raptın mükemmel olmasına mukabil azgın bir cahillik kışlaya karanlık kanatlarını germişti. Ben öyle bir zamanda orduya karıştım. Yüzbaşım gece gündüz Doksanüç Muharebeleri'ni anlatan yetmişlik, ümmî bir adamdı. Taburda benden başka üç mektepli daha vardı.

[1]

Yüzbaşım kendi misline delil olarak daima "Meh-mâ-emken"i gösterirdi. Meh-mâ-emken'in asıl ismi Ali Efendi'ydi.

[2]

Taburda, bölükte bir satır yazısını aradım. Bulamadım. "Parmaklarımda romatizma var!" diye ailesine gönderdiği mektupları bile bölük eminine yazdırıyordu. En ziyade tuhafıma giden lâkabıydı. Meh-mâ-emken... Evet Meh-mâ-emken! Bu ne demekti? Lâkaplarla şahıslar arasında bir münasebet bulunur. Meh-mâ-emken tabiri ne bir hayale, ne bir sıfata tekabül ediyordu. Alayda, kahvede, gazinoda onun ismi anılıyordu.

"Meh-mâ-emken bu gece yine çok içmiş!"

"Meh-mâ-emken'in neferi takım çavuşuna karşı gelmiş!"

"Meh-mâ-emken'i Bulgarlar hükümete şikâyete çıkmış" diyorlardı. Bir cuma günü Subaşı'ndaki kahvede Meh-mâ-

1 Beş satır çıkarılmış.
2 Sekiz satır çıkarılmış.

emken'i nargile içerken gördüm. Ceketini, fesini, potinlerini çıkarmış, şişman vücuduyla peykeye uzanmıştı. Bol pembe gömleği, dar şayak pantolonu içinde insan esvabı giymiş, insan maskesi takmış (...)[3] benziyordu. Yanına gittim. Selâm verdim.

"Gel bakalım evlât" dedi. Kendisi, kendinden büyüklerine de "evlât" derdi.

Dereden tepeden, o vakit üç ayda bir çıkan maaştan, tayinden falan konuştuk. Meh-mâ-emken tabur hareket ederse kuşlarını nasıl götüreceğini düşünüyordu. Ben lâfı döndürdüm, dolaştırdım, onun lâfına geldim.

"Kuzum Ali Efendi, sana niçin 'Meh-mâ-emken' diyorlar?"

"Ne bileyim?" diye inkâr etmek istedi.

"Hayır, hayır, mutlaka bir sebebi olacak."

"Yok vallahi..."

"Yemin etme, çarpılacaksın" dedim, "hiç adama öyle durup dururken lâkap takarlar mı?"

"Taktılar işte..."

"Nerede?"

"Mektepte."

"Harbiye'de mi?"

"Hayır, Kuleli'de."

"Nasıl oldu da taktılar?"

"Unuttum, geçmiş zaman be..."

Israr ettim. Nihayet dayanamadı. Alayda başkalarına söylemeyeceğime benden söz aldı. Meh-mâ-emken lâkabının sebebini anlattı.

* * *

"...Ben hiç okuyamadım birader" dedi, "küçükten zihnim kapalı kaldı. Gülhane Rüştiyesi'ne girdim. Sırtı sıra bir sınıfı geçemedim. Ne ise... Akrabamdan biri dahiliye zabiti idi. Hasta diye mektepten kovdurmazdı. Bir gün annem beni Sümbül Efendi'ye götürdü. Türbeye üzüm koyduk. Bir hafta sonra ben almağa gittim. Gelirken yolda dayanamadım, hepsini yedim. Bir okka kadar bir şeydi. Annem bunu duyunca 'Eyvah, şim-

3 Kelime sansürlenmiş.

di birdenbire zihnin açılacak,. deli olacaksın. Ulan, günde üç üzüm yiyecektin. Benim başıma gelenler ne?' diye haykırmağa başladı. Vakıa ben delirmedim, ama zihnim de açılmadı. Yine bir gün annem beni Eyüp Sultan'a götürdü. Türbedar ağzıma anahtarı soktu. Sağa sola çevirdi. Ağzımda bir ekşilik peyda oldu. Yere şak diye tükürmeyeyim mi?

Türbedar, 'Hanım, senin çocuğun okumaz, anahtardan gelen mübarek tükürüğü tükürdü. Yutaydı zihni açılacaktı' dedi. Annem yalvardı, yakardı. Tekrar bir mecidiye vermeğe kalktı. Fakat türbedar bir daha anahtarı ağzıma sokmadı. Ondan sonra ben mankafa oldum. Benimle beraber rüştiyeye giden bir evlâtlığımız vardı. Küçükten büyütmüştük. Şimdi Priştine erkân-ı harbiye reisi. Adı İsmail. Her imtihanda beni yanına alır, kopya ettirirdi. Eksik olmasın. Akrabamızdan olan dahiliye zabiti de yardım ederdi. İsmail şifahî imtihan için iki masara çalardı. Ben içeri girince bu avucumda saklı tuttuğum masaraları çeker gibi yapardım. Böylelikle rüştiyeden şahadetname aldım. Harbiye'ye girmek istiyordum. Fakat İsmail Kuleli'yi istiyordu. Benim yalnız müsabaka imtihanına girmek ihtimalim yoktu. Çar naçar İsmail'in peşine takıldım. Kuleli'ye gittim. Müsabakada bana kopya ettirecekti. Zabitler rüştiyelerden gelen yüz elli kadar çocuğu yukarıya koğuşlara çıkardılar. Her yatağa bir çocuk oturttular. Kâğıt dağıttılar. Coğrafya imtihanıydı.

Bitli Nuri geldi. Ortadaki masada duran torbadan bir kâğıt çekti. 'Yandınız kaydeşlerim. Çok zor bir sual çıktı!' diye haykırdı.

Suali tahtaya yazdı. Hâlâ bugünkü gibi hatırımda!

'Malinezya, Polinezya kıtasına dair malûmat veriniz ve meh-mâ-emken haritasını çiziniz.'

Hakikaten güç bir şeydi. Ben daha bu isimleri ömrümde ilk defa işitiyordum. Galiba kitabın sonu imiş! İsmail birkaç satır yazı yazdı. Ben kopya ettim. Sonra, sonra birçok adalar falan çizdi. Onların da aynen birisinin üzerine Malinezya, birinin üzerine Polinezya yazdı. Ben de yazdım. Sonra suali okudum: Meh-mâ-emken haritasını çiziniz. İsmail'e yavaşça, 'Malinezya'yı, Polinezya'yı çizdik, pekâlâ, hani ya meh-mâ-emken!' dedim.

'Ne meh-mâ-emkeni?' diye yüzüme baktı.

'Suali okusana... Meh-mâ-emkenin haritasını da istiyorlar' dedim. Tekrar gülmeğe başladı. Ben kızdım.

'Meh-mâ-emken haritası olmaz ulan...' dedi.

'Nasıl olmaz? İşte sualde yazıyor. Meh-mâ-emken haritasını çiziniz... Nah...'

Daha beter gülmeğe başladı. Nezaretçi zabit geldi. Konuşuyorsunuz diye bizi azarladı. İsmail'i kaldırdı. Başka bir tarafa oturttu. Ben bir türlü meh-mâ-emken haritasını çizemedim. Şehir mi, dağ mı, nehir mi, ada mı, yanardağ mı? Ne olduğunu bilmiyordum. Şehir olsa kolay. Bir beş yaptın mı çizilmiş sayılıyordu. Uzatmayayım. Kâğıtlar toplandı. Aşağıya indik. Ben İsmail'i bulur bulmaz suratına tokatı indirdim. Arkadaşlar üşüştüler. 'Meh-mâ-emken haritasını bana neye çizdirmedin? Şimdi numaram kırılacak!' diyordum. Herkes gülüşüyordu. Sonradan anladım ki 'Meh-mâ-emken' ada, nehir, şehir, körfez mörfez değilmiş. Bir yığınmış! Bu meseleyi bütün mektep duydu. Hatta zabitler, hocalar bile... O vakitten beri adım Meh-mâ-emken kaldı işte!"

Ali Reis kalem tutmayan –romatizmalı– parmaklarıyla nargilesinin ateşlerini düzeltti.

"Söyledilerdi ya, unuttum" dedi, "Meh-mâ-emken ne demek ya?.."

Güldüm.

"[4]" dedim. Bizim yüzbaşının mislini hatırlayamıyor, "Allah aşkına doğru söyle" diye âdeta inanacak gibi oluyordu.

Acaba şimdi bu Meh-mâ-emken nerede? Sağ mı? Ne yapıyor? Onunla ne kadar görüşmek isterim; bahusus son muharebelerimize dair...

Zaman, Sayı: 416, 5 Temmuz 1335/1919, s. 2.

4 İki satır çıkarılmış.

Keramet

Yangın yarım saatten beri devam ediyordu; fakat mahallenin ahalisi iki ev sonra söneceğine kaildiler. Çünkü bir zat-ı şerifin türbesi vardı. Mümkün değil, o tutuşmazdı! Şiddetli bir kıble rüzgârı esiyor, alevleri, kıvılcımlar saçan tahta parçalarını, türbenin üzerine, türbenin altındaki evlerin çatılarına fırlatıyordu. İtfaiye bölüğü, tulumbalar son gayretlerini sarf ediyorlardı. Polisler etrafı ablukaya almışlar, kaçırılan eşyanın yağmasına meydan vermiyorlardı. Çiroz Ahmet etrafına bir göz gezdirdi. Bu, kaşarlanmış bir külhanbeyi idi. Onca yangın demek vurgun demekti. Ama mahalle çok fakirdi. Biliyordu ki şu yanan zavallı kulübeciklerin içinde yatak yorgandan başka bir şey yoktu. Hâlbuki vurgunda âdet "yükte hafif, pahada ağır şeyler"i bulmaktı.

"Allah belâsını versin! Faydasız yangın!" diye başını salladı. Ahali türbenin önüne toplanmıştı.

"Buraya gelince söner!" diyorlardı. Çiroz Ahmet yeşil boyalı türbenin penceresine sokuldu. Kör bir kandilin hafifçe aydınlattığı sandukaya baktı. Başı ucunda iki büyük şamdan duruyordu. Sandukanın iki tarafında iki seccade yayılı idi. Açık rahlelerde büyük Kur'an-ı Kerim'ler yan gelmiş yatıyorlardı. Çiroz Ahmet kelepir karşısında parlayan bir Yahudi gözüyle bunlara baktı. Asgarî bir hesap yaptı. İçinden "Şamdanlar onar liradan yirmi... Seccadeler beşerden on... Kitaplar mutlaka yazmadır. Yirmi de onlara de, etti elli..." dedi. Yeşil boyalı kapıya gitti. Çiroz, kemikli omuzlarıyla bu kapının kuvvetini yokladı. Sonra kilidine baktı. Yavaş yavaş dayanmağa başla-

dı. Halk yangınla meşguldü. Çiroz Ahmet son derece kuvvetliydi. Hani o yalnız külhanbeylerine mahsus pazusuz, idmansız, sporsuz, gizli, harikulade kuvvet... Dayandıkça kapı çatırdamağa başladı. Nihayet küt etti, açıldı. Çiroz'un içeri girince ilk işi kör kandili üflemek oldu. Fakat alacağı şeyler her ne kadar pahada ağır ise de yükte öyle pek hafif değildi. Zihni hemen bir vurgun planı tertibine başladı. Plan zihninde teşekkül ettikçe Çiroz "netice"yi beklemiyor, teferruatını tatbik ediyordu. Şamdanların mumlarını çıkarıp yere attı. Rahlelerdeki kitapları alıp hepsini belinden çıkardığı Trablus kuşağına sardı. Sonra biraz durdu, burnunu kaşıdı. Yavaşçacık seccadeleri topladı. Beygirin üzerine çul vurur gibi sandukanın sırtına örttü. Şimdi kapıdan çıkmak lâzım geliyordu. Ama dışarısı dolu idi. Sandukaya dayandı. Biraz düşündü. Kavuk da bırakılacak bir şey değildi. Üzerinde sırmalı bir çevre vardı. Sanduka birdenbire kaydı. Çiroz Ahmet düşmemek için toplandı. Acaba evliya diriliyor muydu? Durdu, baktı. Gülümsedi.

"Vay canına, yere mıhlı değilmiş be!" dedi. Eğildi, altına bakmak için sandukayı kaldırdı. Bu gayet hafifti. İnce tahtadan yapılmış, üstüne yeşil çuha kaplanmıştı. Zihnindeki "çıkış planı" tamamlandı. Kitaplarla şamdanları kucakladı. Sandukanın altına girdi. Yavaş yavaş yürüdü, durdu. Sandukanın altından elini çıkarıp yavaşça kapıyı açtı. Sol taraf caddeye çıkıyordu. Yakalanmak ihtimali vardı. Sağ taraftaki sokak tenha idi. Viranelikler çoktu. Ama yangın o tarafta idi. Herkes o tarafa birikmişti. Çiroz Ahmet sandukanın altında uzun müddet düşünmedi. Paldır küldür kapıdan çıktı. Gürültüye başını çeviren halk şaşırdı. Herkes olduğu yerde kaldı. İşte evliya kalkmış yürüyordu. Tulumbalar durdu. Şiddetle esen rüzgâr birdenbire durdu. İtfaiye askerleri korkularından ellerindeki baltaları, kancaları, hortumları düşürdüler. Sanduka yangına doğru yürüdü. İki tarafa açılıp yol veren ahali korkudan titriyordu. Sanduka korkunç manevî bir heybetle sallana saltana aralarından geçti, karanlıklarda kayboldu.

* * *

Türbeden evvelki iki ev de ateşten kurtulmuştu. Yanmayıp evliyasız kalan türbe, yine mahalledeki kutsiyetini muhafaza etti. Yalnız Fatiha okuyanlar, yüzlerini eskisi gibi artık boş binaya çevirmiyorlar, kıbleye bakıyorlar, "İki gözüm, yangın gecesi bu tarafa gitti!" diyorlardı.

Yeni Dünya, Sayı: 3, 17 Temmuz 1335 [1919], s. 46.

Tam Bir Görüş

Çok bilen çok yanılır!
Atasözü

Geçen sene bir gün arkadaşım Sermet'le Şişli'ye doğru gidiyorduk. Birdenbire karşımıza Efruz Bey çıktı. Koltukları, cepleri kitap doluydu. Sanki bizi görmedi. Dalgın dalgın yanımızdan geçiyordu. Sermet, "Bonjur Efruz! Bu ne acele!" diye haykırdı.

"Bonjur dostlarım! Kütüphaneye!"

"Hangi kütüphaneye?"

"Muayyen değil."

"Ne demek?"

"Daha doğrusu kütüphanelere! Bugün bütün kütüphanelerde bir kitap arayacağım" dedi. Saçları mutadından fazla dağınıktı. Fakat artık şairliği bıraktığını biliyorduk. Türk Bucağı'ndaki sosyoloji konferanslarına devam ediyordu. Kürsü şeyhi... Pardon kürsü müderrisi olacaktı.

Ben, "Bu güzel havada, rutubetli kütüphanelerin, tozlu, mikroplu kitapları çekilmez" dedim. Sermet "Doğru, doğru..." diye başını salladı. Efruz acır gibi ikimize de ayrı ayrı baktı. Sonra gülümsedi.

"Heyhat! Zavallı boş gezenler!" dedi, "Memleket ilim istiyor, memleket say istiyor. Memleket 'ilmî görüş' istiyor. Memleketi sosyoloji kurtaracak... Siz hâlâ sürtmek, dolaşmak sevdasındasınız."

Cevap veremedik. Sermet Ahfeş'in keçisi gibi başını sallamağa[1] hazırlandı. Galiba yine "doğru, doğru" diyecekti. Ona meydan vermedim.

"Affedersin Efruzcuğum" diye yarı şaka, yarı ciddî çıkıştım, "ilim kitaplarda ise irfan hayattadır. Biz 'âlim' olmaya 'arif' olmayı tercih edenlerdeniz! Unutma ki, hakikat kitapta değil, hayattadır..."

Efruz Bey bir durdu. Düşündü. Siyah kaşlarını çattı. "Ben de bu fikirdeyim!" dedi.

"O hâlde..."

"O hâlde?"

"Bırak insanı aptallaştıran şu kitapları" dedim, "hayata bak, gez, toz... Hayatı oku."

"Zaten sosyoloji de böyle söylüyor."

"İyi ya işte, ilmin sözünü dinle."

"Doğru."

"Haydi bakalım, bizimle gel..."

"..."

Sabah güneşinin gözleri kamaştıracak derecede aydınlattığı yaya kaldırımında üçümüz yan yana yürümeğe başladık. Efruz Bey derin derin sosyolojiden bahsediyordu. Zavallı Sermet bunları sahi gibi dinliyor, kulaktan istifadeye çalışıyordu. Ben her vakitki gibi dalga geçiyordum. Yalnız kulağıma "ziraî, sınaî, içtimaî, Durkheim,[2] müeyyide, ahlâkî" kelimeleri çalınıyordu. Şişli'yi geçtik. Bomonti üzerine geldik. Artık uzaktan Kâğıthane gözüküyor, Haliç bir civa deresi gibi parlıyordu. Sermet sosyoloji musahabesi içinde nasıl fırsat buldu bilmem.

"Ah, Kâğıthane'ye insek..." diyebildi. Efruz Bey uzaklık bahanesiyle reddetti. Ben "Fakat ne güzel hava!.." dedim. Hayatın hareket, jimnastiğin "fiziko-sosyal" yani uzviyen içtimaî bir haslet olduğunu anlattım. İlmî tâbirlerim Efruz Bey'in pek hoşuna gitti.

"Gidelim" dedi, "fakat kitaplarım?"

"Adam sen de! Aşağıdaki köprünün ayağındaki çalıların arasına saklarız da dönüşte alırız."

1 Söylenen sözü anlamadan kafa sallayarak onaylamak.

2 Emile Durkheim (1858-1917): Fransız sosyoloğu.

"Ya çalarlarsa?"

"İki sene orada dursa kimse almaz. Kitap bu! Kimin ne işine yarar?"

"Haydi öyleyse..."

"Arş!" dedim. Taş köprüye kadar dik şoseyi hızla indik. Yolda gelip geçenlerin farkına varmıyor, ha bire Efruz Bey'in sosyoloji konferansını dinliyorduk. Köprünün dibinde kitapları görünmeyecek gibi yerleştirdik. Efruz Bey belki sekiz kilo hafiflemişti. Kâğıthane'yi birdenbire biraz tenha, adî bulduk. Sarhoş sandalları sahilde denize düşmüş ağaç gölgelerinde uyukluyorlardı. Adî muaşakalar, Çingene sürüleri buranın manzarasını, hatırasını hakikaten ağırlaştırıyordu. Efruz Bey Nedim'den, Damat İbrahim Paşa'dan bahse başladı. İşte Rönesans bizde o vakit canlanıyordu. Harap köşklerin, harap çağlayanların tenha, hüzünlü, kederli yollarında maziye hasret çeken bedbahtlar gibi yürüdük. Efruz Bey Damat İbrahim Paşa için "Asrının en büyük sosyoloji âlimi!" diyordu. Konuştuklarımızı pek işitmeyerek Alibeyköyü'nün göründüğü tümseğe geldik. Güneşin altında tek tük beyaz evleriyle, perişan manzarasıyla gizli bir felâket kervansarayını andıran bu köy sanki hepimizi cezp etti.

Sermet, yine "Şurasını görmeğe gitsek... Ben daha hiç gitmedim" dedi. Efruz Bey de bu arzuyu kabul etti. Ben ikisine karşı gelemedim. Güneşin altında, bozuk yollarda, kertenkeleleri kaçırarak, terleyerek, dinlenerek köye doğru yürüdük. Efruz Bey köylülerle şehirlilerin ahlâklarından bahsediyor, iki halkı birbiriyle karşılaştırarak dehşetli bir netice çıkarıyordu: Ahlâksızlık, mürüvvetsizlik, rezalet, habaset, alçaklık, denaet, hâsılı dünyada ne kadar fenalık varsa şehirlilerden çıkıyor, köylüler ezelî bir saffet içinde yaşıyorlardı. Hükümlerinde riyaziyata bile yakışmayan bir katîyet vardı. Söyledikçe galeyanı arttı. Tam köye gireceğimiz sırada durdu. Sağ elinin şahadet parmağını dolu bir revolver sıkar gibi ayrı ayrı üzerimize çevirerek "Şimdi göreceksiniz" dedi, "bakınız mürüvvet, sahavet, misafirperverlik nedir? Köylülerde adalet, insaniyet, uluvv-i cenap hissi ne derece yüksek..."

Sıcak, yorgunluk, konferans beni bitirmişti. Karnım açlıktan zil çalıyordu. Bu gölgesiz köye girerken kendimi bir ümit

cennetine giriyorum sandım. Pis, perişan, berbat sokaklarda tavuklardan başka bir şeye rast gelmedik. Gübreler meydanda idi. Köpekler havlaya havlaya toplanıyorlar, arkamızda gürültülü bir yuha alayı teşkil ediyorlardı. Kadınlar bizi görünce kirli örtülerine iyice sarınıyorlar, biz geçinceye kadar oldukları yerde taş gibi duruyorlardı. Sanki asırların içinde izleri kaybolmuş bir harabe içindeydik. Gördüğümüz bitkin, sefil ihtiyarlar merak edip yüzümüze bile bakmıyorlar, verdiğimiz selâmları almıyorlardı. Efruz Bey biraz bozulmuştu. Bu esnada simsiyah yarı çıplak bir çocuk peyda oldu. Bize gülümseyerek, iyi bir gözle baktı.

Sermet "Oğlum, burada kahve filân yok mu?" diye sordu.

"Var amca."

"Nerede?"

"Öbür sokakta."

"Zahmet olmazsa bizi götürüver."

"Ne zahmeti! Buyurun efendim."

Çocuğun kirli yüzü o kadar sevimli, o kadar necip idi ki... üçümüzde de çok hoş bir tesir bıraktı. Kahvenin önüne gelince Efruz Bey çocuğa beş kuruş bahşiş vermek istedi. Fakat çocuk almadı. "İstemem amca!" dedi.

Kahve, hayvanları kaçmış bir ahıra benziyordu. Kenarları koparılmış boş yemlikleri andıran peykelerde esvapları birbirine uymayan beş on kişi oturuyordu. Hiç birisi yüzümüze bakmadı. Kahve istedik.

Gayet aksi bir şey olduğu yüzünden belli olan kahveci nazlı nazlı pişirmeğe başladı. Efruz'la Sermet'in de karınları acıkmış olmalıydı. Kahveciye ekmek sordular. Küfürü andıran bir eda ile "Burası aşçı dükkânı değil!" cevabını aldılar. Fakat yarı çıplak siyah çocuk yine imdada yetişti. Kapıda ayakta duruyordu.

"Ben bulurum isterseniz, amca!" dedi. Hemen para verdik. Aradan beş dakika geçmedi. Kahvelerimiz daha pişmemişti, çocuk ekmeği getirdi. Yine verdiğimiz bahşişi kabul etmedi. Efruz Bey ilmî davasını azıcık kazanmış gibiydi.

"Gördünüz ya, uluvv-i cenabı!" diye tekrar köylüleri, köy ahlâkını methe başladı. Önce bize soğuk davranan köylüler yakın İstanbul'un fesada uğramış ahlakıyla bozulmuş zavallılar-

dı! İşte asıl köylü, asıl Türk köylüsü bu siyah, bu yarım çıplak çocuktu. Son derece fakir olduğu hâlde işte bahşişi bile almıyor, menfaat-nâendişlik gösteriyordu. Katık aldırmağa lüzum yoktu. Kahvecinin aynı zamanda bazı müşterilerine yoğurt sattığını görmüştük. Okkasını on kuruştan veriyordu. Efruz Bey, "Bize bir okka yoğurt getir..." dedi. Kahveleri bıraktık. Kahvecinin getirdiği kabın etrafında toplandık.

"Birer de kaşık ver."

"Kaşık maşık yok burda..."

Kahveci o kadar sert cevap verdi ki mukabeleye cesaret edemedik. Lâkin çok açtık.

"Alaturka, haydi alaturka..." diye ekmekleri banarak ellerimizle yedik. Kahvenin halkı manasız nazarlarla bize bakıyorlardı. Aralarında yalnız biz yabancıydık... Hepsi susuyor, çünkü seslerini bize duyurmaktan çekiniyorlardı. Sıkılıyorduk...

"Kalkalım!" dedim. Efruz Bey kahveciye doğru yürüdü. Borcumuzu sordu. Yaşı belirsiz, köse, sıska, [3] çirkin kahveci yerinden bile oynamadan "Seksen kuruş!" dedi.

"Ne demek?"

"Seksen kuruş demek be!"

Efruz Bey döndü. Bize baktı. Sonra kendine gözlerini dikmiş olan köylüleri bir süzdü. Tekrar sordu: "Üç kahve içtik, bir okka da yoğurt! Niçin seksen kuruş?"

"Kahveler onar kuruşa..."

"Eey.., bir okka yoğurt?"

"Elli kuruş!"

"Biz burada otururken gelenlere okkasını onar kuruştan vermedin mi?"

"Verdim."

"Bizden neye elli kuruş istiyorsun?"

"Mal benim değil mi?"

"Fakat bu edepsizlik!"

"Edepsiz sensin..."

"..."

Efruz Bey kıpkırmızı oldu. Kahveci doğruldu. Bütün bütün küstah bir vaziyet aldı. Baktım ki hakikaten bir rezalet çıkacak; ihtimal, evet ihtimal bizi burada bir güzel dövecekler...

"Ver, Efruz, ne isterse ver!" dedim.

Efruz seksen kuruşu verdi. Kapıdan çıkarken kendini tutamadı. Yüzümüze bakan köylülere döndü. Hürriyete, Meşrutiyet'e dair nutuk veren acemî bir propagandacı heyecanıyla coştu.

"Ağalar! Yazık, hepiniz bozulmuşsunuz!" dedi, "Köylüler misafirperver, doğru olurlar. Buraya geldik. Hiçbiriniz selâmımızı almadınız. On paraya sattığınız kahveyi bize on kuruşa, on kuruşa sattığınız yoğurdu bize yarım liraya verdiniz. Evet, siz saf, samimî, doğru, mert Türk köylüleri değilsiniz."

"!.."

Sonra döndü. Kapının yanında ayakta duran yarım çıplak siyah çocuğu göstererek devam etti: "İşte içinizde bozulmayan yalnız bu çocuk! Köyde ondan başka yüzümüze gülen, bize yol gösteren, ekmek bulan olmadı. Hatta verdiğimiz bahşişleri bile kabul etmedi. İşte Türk köylüsü böyle olur... Yaşasın! Aşk olsun!.."

Bütün kahveyi çılgın bir kahkaha sarstı. Deminden beri ağızlarını açmayan köylüler gülmekten katılıyorlardı. Şaşırdık.

Siyah çocuk savuştu. Sermet bir şey söyleyecekmiş gibi başını salladı. Köse kahveci en fazla gülendi. Efruz tekrar hiddetlendi. Bu herife sert sert bakarak sordu: "Gülecek ne var?"

"O çocuk köylü değil be!" dedi.

"İstanbullu mu?"

"Ne İstanbullusu?"

"Ya ne?"

"O Çingenedir be!"

* * *

... Efruz Bey hiçbir cevap veremedi. Sermet'le bana da köylülerin kahkahası sirayet etmişti. Gülüşüyorduk. Efruz Bey mahut ciddî suratını astı. Köyden çıktık. Geldiğimiz yollardan yavaş yavaş döndük. İçtimaiyat âlimi olmağa başlayan Efruz'un bu dehşetli görüşü, Damat İbrahim Paşa'nın asrında hakikaten en büyük sosyolog olduğunda hemen şüphe bırakmıyor-

du! Ben gayr-i ihtiyarî o zavallının kuş başı parçalandığından altı saat evvelisine kadar, etrafında tutuşan ihtilâli nasıl göremediğini düşünüyordum... Sermet'le Efruz Bey'in ne düşündüklerini bilmiyorum! Fakat üçümüz de o kadar dalgındık ki... Taş köprünün üstünden geçerken, sabahleyin altına bıraktığımız sosyoloji kitaplarını almak hiçbirimizin hatırına gelmedi!

İfham, Sayı: 1, 23 Temmuz 1919, s. 2-3.

Yüksek Ökçeler

Hatice Hanım pek genç dul kalmış zengin bir hanımcağızdı. On üç yaşında iken altmış altı yaşında bir kocaya vardığı için "izdivaç" denen şeyden nefret etmişti. İşte hemen hemen on sene vardı ki erkeğin hayali zihnine romatizma, balgam, pamuk, vantuz, tendürdiyot yığınlarından yapılmış pis, abus, lânet bir heyula şeklinde gelirdi.

"Gençler başkadır!" diyenlere "Aman, aman! Onlar da bir gün olup ihtiyarlamazlar mı? Sonra dertlerini kim çeker?" diye haykırırdı.

Başlıca merakı temizlikle namusluluktu. Göztepe'deki köşkünü hizmetçisi Eleni ile evlâtlığı Gülter'le her sabah beraber temizler, aşçısı Mehmet'i her gün tıraş ettirir, zavallı Bolulu oğlanı tepeden tırnağa beyazlar giymeğe mecbur ederdi. Eleni de, Gülter de, son derece namusluydular. Kileri kitlemezdi, paraları meydanda durdurdu. Hele Mehmet'in namusuna diyecek yoktu. Konuşurken gözlerini kaldırıp insanın yüzüne bile bakmazdı. Hatice Hanım köşkten hiçbir yere çıkmadığı için işi gücü adamlarını teftişti. Ha bire odaları dolaşır, tavan arasına çıkar, mutfağa inerdi. Derdi ki: "Benim gibi olun! Ben kimse ile görüşüyor muyum? Sakın siz de komşuların hizmetçileriyle, uşaklarıyla konuşmayın. El, insanı azdırır!.."

Mehmet bile bu nasihati noktası noktasına tutmuştu. Arka bahçedeki mutfağına değil misafir, hemşehri filân, hatta yabancı bir kedi bile girmiyordu. Hatice Hanım, belki günde on defa iner, onu yapyalnız tenceresinin başında bulurdu. Hatice Hanım'ın temizlik, namus merakından başka bir de yük-

sek ökçe merakı vardı. Güzeldi, tombuldu, cıvıl cıvıl bir şeydi. Fakat boyu çok kısa olduğu için, evin içinde de, bir karışa yakın ökçeli iskarpinler giyerdi. Âdeta bir cambaza dönmüştü. Bu yüksek ökçelerle merdivenleri takır takır bir hamlede iner, ayağı burkulmadan bir aşağı, bir yukarı koşar dururdu. Nihayet bir baş dönmesi geldi. Çağırdığı doktor ilâç filân vermedi.

"Bütün rahatsızlığına sebep bu ökçelerdir, hanımefendi" dedi, "onları çıkarın. Rahat, yünden, yumuşak bir terlik giyin. Hiçbir şeyiniz kalmaz."

Hatice Hanım, doktorun tavsiye ettiği bu yünden terlikleri aldırdı. Hakikaten rahattı. İki gün içinde başının dönmesi falan geçti. Dizlerinde, baldırlarında sızı kalmadı. Fakat böyle, tam vücudu rahat ettiği sırada, ruhu derin bir azap duydu. Dokuz senelik adamlarının iki gün içinde birdenbire ahlâkları bozulmuştu. Eleni'yi kendi diş fırçasıyla ağzını yıkarken, Gülter'i kilerde reçel kavanozunu boşaltırken görmüştü. Mehmet'i et günü olmadığı hâlde bol bir sahan külbastıyı yerken yakaladı.

"Ne oldu bunlara ya Rabbim? Bunlara ne oldu, bunlara?" diyordu.

Bir hafta içinde adamlarının on beşten fazla hırsızlığını, yolsuzluğunu tuttu. Hele Mehmet'i komşu paşanın neferleriyle koca bir lenger pirinç pilâvını atıştırırken görünce, hiddetinden ne yapacağını şaşırdı. O gün her tarafı kilit kürek altına aldı.

"Bakalım şimdi ne çalacaklar?" dedi. Hakikaten çalınacak bir şey kalmamıştı. Ertesi gün biraz geç kalktı. Aşağıya indi, Gülter'le Eleni meydanda yoktu. Yürüdü, mutfağa doğru gitti. Gözleri aralık kapıya ilişince, azıcık daha nefesi duracaktı. Mehmet, ocağın başında kısa iskemleye çökmüş, bir dizine Eleni'yi, bir dizine Gülter'i oturtmuş; kalın kollarını ikisinin bellerine halattan bir kemer gibi sarmıştı. Hatice Hanım, bu levhanın rezaletini görmemek için hemen gözlerini kapadı. Fakat kulaklarının kapağı olmadığı için, konuştuklarını duymazlık[1] edemedi. Mehmet diyordu ki: "Ülen Gülter, artık sen şeker filân getürmeyon?"

1 Metinde "duymamazlık".

Gülter, "Her taraf kitli, ne yapayım?" diyordu. Mehmet, tuhaf bir şapırtı içinde Eleni'ye de "Ülen, gece niçin gelmeyon? Sana helva yapıp saklayon!" sualini soruyor; Eleni, "Yakalanazağız vire! Sonra hanum bizi kovazak!" diye çırpınıyordu. Aralarında çıtır pıtır bir hasbıhâl başladı.

Hatice Hanım, gözünü açmıyor, yüreği çarparak merakla dinliyordu. Gülter "Ah o terlikler!" dedi, "Her işimizi bozdu. Hanımın geldiği hiç duyulmuyor. Ne yapsak yakalanıyoruz. Eskiden ne iyiydi. Yüksek ökçelerin takırtısından evin en üst katında kımıldandığını duyardık."

Hasbıhâl uzadıkça, kendi göremediği başka rezaletlerin mufassal hikâyelerini işitiyordu. Dayanamadı. Gözlerini açtı. "Sizi alçak, hırsız, namussuzlar! Defolun şimdi evimden!" diye haykırdı.

....

Bu dokuz senelik sadık hizmetçilerini hemen kapı dışarı etti.

* * *

Aşçı, işçi, artık eve ne kadar adam aldıysa hepsi arsız, hırsız, yüzsüz, namussuz çıkıyordu. Tam iki sene bir adamakıllısına rast gelmedi. Malı, mülkü varken, hiçbir sıkıntısı yokken, bu hizmetçi üzüntüsünden zayıflıyor, sararıp soluyordu. Baktı olmayacak! Yine yüksek ökçeli iskarpinlerini giydi. Hizmetçilerinin hırsızlıklarını, uğursuzluklarını, namussuzluklarını göremez oldu. Benzine kan geldi. Vakıa yine, başı dönmeğe başladı. Fakat sesi işitilmeyen ökçesiz terlik giydireceğini düşünerek doktora kendini göstermiyor, "Hiç olmazsa şimdi yüreğim rahat ya..." diyordu.

Zaman, Sayı: 435, 24 Temmuz 1335/1919, s. 2.

Uzun Ömür

Yırtıcı kuşun ömrü az olur!
Atasözü

Etrafı ormanlı geniş yeşil vadide muharebe üç saatten beri devam ediyordu. Vezir neticeden şüphelendi. Yeniçerilerin isteksizliğinden korkuyordu. Aklına bin türlü ihtimal geldi. Şayet burada bozulursa artık dünyada on beş günden ziyade duramazdı. Çünkü padişahın hasekileri ok gibi yetişir, kafasını gövdesinden ayırırlardı. Yanındaki kethüdasına döndü.

"Kâfir, ne çetin!" dedi.

"Hücum ister, efendim, hücum..."

"Yeniçeri ağasına bir emir göndereyim."

"Emir göndermekle olmaz."

"Var, benim tarafımdan git kendin söyle!"

"Onun da faydası yok efendim!"

Bu kethüda aynı zamanda paşanın çocukluk arkadaşıydı.

Yüksek kavuğunun altında parlayan gözleri muhabbetle bakan bir dost gözleriydi. Vezir kötü zamanlarda bu gözlerin içinde en büyük ümidi, en kavî azmi bulurdu. Bu esnada dörtnal bir çavuş geldi. Vezirin yüreği oynadı. Vuruşan safları göstererek, "Bozulacağız Paşam!" dedi, "Asker yüz çeviriyor. Şehit çok!"

"..."

"Hücum etsinler bire!" diyecekti. Yutkundu. Kethüdasına döndü. O da sararmıştı. Ellerini gözüne güneşten siper yapmış, kaynaşan savaş meydanına bakıyordu.

Vezir "Mahmut! Ne yapalım?" dedi.

Kethüda soğukkanla cevap verdi: "Paşam! Özünüz ileri at sürüp askerin önüne geçmezseniz kâfir bizi burada şüphesiz bitirecek!"

Vezir beyazlaşan sakalını tuttu. Vuruşan saflara bir kere daha baktı. Çavuşa, "Haydi git, ağalara söyle, gayret etsinler! Hücuma hazırlansınlar. Biz de şimdi geliyoruz. Kâfiri perişan ederiz" dedi.

Çavuş atına atladı. Bir gölge gibi uzaklaştı. Fakat vezir gözünü bir türlü vuruşan saflardan ayıramıyordu. Kılıçların, kalkanların gürültüsü uğuldayan kulaklarında büyüyor, patlayan piştovların, tüfeklerin dumanları içinde demir, mızrak parıltıları tabiî küçük yıldırımlar gibi görünüyordu. Vezir iç ağalığından yetişmiş, naz u naim içinde büyümüş, ömründe silah kullanmamıştı. Defterdarlıkta geçen hayatı, muharebeleri ona hep bir spor gibi göstermişti. İşte şimdi, bu yaştan sonra ateşe, demire karşı gidecekti. Bu sefer kurtulmanın çaresi yoktu. Mademki kör talih onu vezir yapmış, kumandanlık mevkiine getirmişti...

Kethüdasıyla ağası kollarına girdiler. Atına bindirdiler. Eğer ileri gitmese asker bozulacak, kafası cellâdın kılıcı altında yerlere yuvarlanacaktı. Hâlbuki at üzerinde bir kurşun yemek daha iyiydi. Hem sonunda cennet vardı.

"Bismillah!" dedi. Atını sürdü. Maiyeti arkasından yürüyordu. Vezirin kumandanın önüne geçip umumî hücum yapılacağını duyan askerler hakikaten gayrete gelmişlerdi. "Allah, Allah" naraları gök gürültüsü gibi vadiyi inletiyordu.

Savaş meydanına kestirme geçmek için vezir ormana saptı. Sessiz sedasız, ağaçların zümrüt gölgelerinde cennete giden günahsız yolculara benziyorlardı. Vezirin gözleri birdenbire sağ tarafında büyük bir ağacın dibinde otlayan eğerli bir ata ilişti. İçinden "Acaba sahibi şehit mi oldu ki..." derken gölgeye arkası üstü uzanmış bir sipahi gördü. Kılıcını, tüfeğini, kalkanını yastık gibi başının altına koymuştu. Gazaba geldi. Arkasına döndü. Adamlarının arasındaki cellâda, "Git, şu hainin kellesini uçur!" dedi.

Cellât uyuyan mücrime baktı. Uyandırmamak için yavaş yavaş yürümeye başladı. Satıra benzeyen ağır çirkin bıçağını

omzunda taşıyordu. Fakat vezir sormadan bir şeye hükmetmenin hata olacağını bilirdi.

"Dur bire!" diye bağırdı. "Uyandır da neye burada durduğunu soralım."

Sipahi vezirin sesinden uyanmıştı. Hemen kalktı. Bu süt beyaz bıyıklı, şişmanca, uzun boylu bir adamdı. Vezir, "Gel bakalım buraya!" dedi. İhtiyar sipahi yürüdü, paşanın karşısında divan durdu.

"Kardeşlerin dövüşürken sen burada yatıp uyumağa utanmıyor musun?"

Sipahi cevap veremedi. Vezir tekrar sordu: "Düşmandan kaçmanın cezası nedir?"

"Siyaset paşam!"

"Öyle ise neye buraya kaçıp uyursun?"

"Kaçıp böyle uyumasam bu yaşa gelir miydim paşam?"

"Ne demek?"

"Akranımdan, arkadaşlarımdan benim gibi seksen yaşında değil, kırkını dolduran yok. Ben ancak böyle vuruş içinde geriye kaçıp uyumak sayesinde bu yaşı buldum."

Vezir ihtiyar sipahiyi bir süzdü. Karşıdan yeniçeri çavuşları dörtnala geliyorlardı.

"Müjde! Müjde! Kâfir bozuldu" diye bağrıştılar.

Vezir güldü. Cellâdın yanındaki sakin, gamsız ihtiyar kaçağa başını salladı. "Ne ise, daha yaşayacakmışsın! Bu müjdeye dua et!" dedi. İçinden "Bize de henüz ölüm mukadder değilmiş!" diye tekrar güldü.

Cellâda, "Bırak bu bunağı!" emrini verdi. Atını şan içinde düşmanı kovalayan safların arkasına sanki dehşetli bir hücum yapar gibi dörtnala sürerken yerlerdeki yığın yığın genç cesetlerin çokluğuna bakıyor, "Hakikaten herifin hakkı var!" diye gülümsüyordu.

İfham, Sayı: 9, 31 Temmuz 1335 [1919], s. 2.

Heykel[1]

1 Bu hikâye ilk defa *Yeditepe* dergisinde (Sayı: 116, 1 Ekim 1956, s. 6.) Şerif Hulusi [Kurbanoğlu/Sayman] tarafından şu notla yayımlanmıştır:
"Ömer Seyfettin'den kalan, bugün Ahmet Halit Yaşaroğlu ailesinde bulunan müsveddeleri incelediğimiz sırada, elimize bir gazete tashih provası geçti. 49 santim uzunluğunda, 17 santim enindeki bu provaya, biri tam, biri yarım iki kolon halinde Heykel adlı, hiçbir gazetede yayımlanmamış bir hikâye basılmıştı. Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitabevi tarafından yayımlanan "Ömer Seyfettin Külliyatı'nın pek yakında çıkacak olan cildinde yer alan bu hikâye 10 Ağustos 1919 (Kalamış) tarihini taşımaktadır. Yahya Kemal'e ithaf edilmiştir.
I. Dünya Savaşı'ndan sonra, yabancı devletlerin işgali altında yaşayan (1919-1922) İstanbul'daki gazeteler, ertesi gün yayımlayacakları yazıları tashih provalarına basarak bir gün önceden İşgal Kuvvetleri Komiserliği'ne gönderirlerdi. Bu komiserliğe bağlı sansür idaresi yazılarda, kendi düşüncelerine göre, yayımlanmaması gereken yerleri çıkarır, bu çıkarılmış haliyle –baskıda beyaz kalacak şekilde– basılmak üzere provayı gazeteye gönderirdi. Eğer bu hikâyede olduğu gibi, yazının yayımlanmasını hiç uygun bulmazsa, bu düşüncesini yazılı olarak gazeteye bildirir, yazı da yayımlanamazdı. Ömer Seyfettin'in Heykel hikâyesinin provası üzerinde, birinci kolonun sonunda ancak "vu" ve "censure" kelimeleri okunabilen Fransızca üç kelimelik bir damga vardır. Gazetenin yazı işleri müdürü tarafından kolona kırmızı kalemle çizgiler çizilmiş, birinci kolonun tam ortasına "tehir" sözü yazılmıştır. Bu yazının yayımlanmasına engel olan düşüncenin ne olduğunu bilmiyoruz. Bütün Türkiye'nin düşman ordularının istilâsı altında inlediği günlerde, şahsî menfaatlerini her şeyden üstün tutarak İstanbul'da ve memleketin her yerinde yabancı işgal kuvvetleri idarecileriyle işbirliği yapıp kendi halkının ezilmesini isteyecek kadar yüreği kararmış, Anadolu'da ilk tohumları Mustafa Kemal tarafından atılan kurtuluş hareketini bir sergüzeşt saymış, bazı aydınları ve yazıları en acı şekilde hicvetmek amacıyla yazılmış bu yazıdan belki yabancı işgal kuvvetleri komiserliği kendine de pay çıkarmıştır.
O kadar araştırdığımız halde, bu tashih provasının hangi gazetenin, veya derginin olduğunu bulup meydana çıkaramadım. Hikâyeyi, yayımlaması için Yeditepe'ye bırakıyorum."
1914'ten itibaren Ömer Seyfettin'in yazı hayatı bazı dergi ve gazetelerde yoğunlaşmış görünmektedir. Bu hikâyenin altındaki tarih, onun *İfham*'da yazdığı döneme rastlamaktadır. *İfham*'ın milliyetçi çizgisi de dikkate alındığında, "Heykel"in bu gazete için yazılmış olması ihtimali kuvvetlidir. *Diken* veya *Vakit* için prova yapılmış olması da aynı ölçüde muhtemeldir. Yayım tarihi 1956 diye göstermekle birlikte elimizde-

-Yahya Kemal'e

Bu kocaman, harap İstanbul'un içinde yaşayan hangi sanatkâr "güzelliğin" matemini duymaz? Tabiatın eli sanki dünyanın her tarafından bedî levhaları, hoş manzaraları toplamış, bir harika müzesi yapmak istiyormuş gibi, buraya yığmıştır! Boğaziçi'nin korulukları, körfezi, Moda'nın koyu, güneş batarken Fener'in yürüttüğü o sakin, o derin gölgeler, Göksu'nun hüzünlü akisleri, sabahleyin Ada çamlıklarında parlayan billurdan çiğ incileri, Marmara'nın gökten daha saf nihayetsizliği, bu nihayetsizliğe vücutsuz beyaz dağlar şeklinde inerken hudutları yükselten şeffaf sisler... Ah, evet, en duygusuz bir adamın ruhuna bile şiirin o müphem, o ilâhî hicranını hissettiren bu cennet dekoru dünyanın hiçbir tarafında yoktur! Hâlbuki, İstanbul tabiatla inatlaşmaya kalkmış gibi, tahta siyah kulübeden yapılmış hasta bir köy enkazı hâlinde bu şiir, bu harika çerçevesini doldurur. Eğri büğrü sokaklarında ne temizlik, ne aydınlık, ne tenazur, ne ahenk vardır. En şerefli meydanı ebedî yangın viranelerine komşudur. Böyle bir şehirde şeklin, tenazurun, ahengin ruhunu duymuş bir adam nasıl yaşar? Sükûn bulmaz bir ıstırap içinde... değil mi?

İşte zavallı heykeltıraş Behzat bunlardan biriydi. Bir gece geç vakit Bağlarbaşı'ndaki köşküne dönerken Üsküdar'ın dar, kaldırımsız, pis bir sokağında –yanlışlıkla, kendisini hücum için bekledikleri bir külhanbeyine benzeten (...)[2]– adî âlüfteler tarafından dövülerek aldığı hafif yaradan üç gün sonra ölüveren bu talihsiz sanatkârın yegâne mefkûresi ahşap çirkinlik yığınları arkasında kaybolmuş cami dediğimiz o mermerden nefis sanat âbidelerini ortaya çıkarmak, aydınlık geniş caddeler, heykelli meydanlar açmaktı! İri yüksek vücudu ile, hep bir çocuk neşesiyle gülümseyen sevimli çehresiyle hâlâ o dalgın hayali gözümün önünde... Sol elini daima kalçasına dayardı. Çok saçlı büyük başı her vakit biraz sağa eğilmiş dururdu. Bakışlarında sanki hiç kimsenin göremediği bir güzellik heyulasını arayan garip bir dikkat vardı.

ki metnin prova halinde olması dolayısıyla, metin sıralamasında altındaki yazılış tarihine itibar edilmiştir.

2 Burada iki kelime okunamamıştır (Ş. Hulusi).

Bugün ona acele acele Babıâli'den çıkarken rast geldim. Mermer kadar beyaz ve temiz adalî elleriyle kırar gibi elimi sıktı.

"Müsabaka şartlarını öğrenmeğe gidiyorum" dedi.

"Ne müsabakası?"

"Bilmiyor musun?"

Sevincinden kabına sığamıyordu.

"Şehremaneti Sultanahmet meydanına şehir namına bir heykel diktirecekmiş! İstanbul'daki bütün heykeltıraşları müsabakaya çağırmış!"

"Hadi Behzat, işte gün doğdu!" dedim.

Sonra dönüşte bana, matbaaya uğramasını söyledim. Asırların birikmiş süprüntüleri üstünde Gülhane parkını maddî bir serap gibi yaratan yeni şehremini şüphesiz böyle bedî teşebbüslere önayak olacaktı. İstanbul'un sanatkârları hep bunu bekliyorlardı. Bağdat kaç sene evvel Mithat Paşa'nın heykelini dikmeye kalkmış, fakat muvaffak olamamıştı. Hâlbuki, Anadolu'nun ta göbeğinde meçhul bir Türk kasabacığında Sultan Osman'ın mermerden muhteşem bir heykeli varmış! Buna İstanbullular hâlâ inanamazlar; hatta gözleriyle görenler bile inanmıyorlarmış!

Neyse akşama doğru Behzat geldi. Yazıhanemin karşısına o vakte kadar hiç görmediğim bitkin bir mecalsizlikle çöktü. Parlak, renkli çehresindeki o daimî çocuk neşesi sönmüştü.

"Ben bu müsabakaya girmeyeceğim!" dedi.

"Niçin?"

Hiç etüt etmediğim bir şekli istiyorlar.

"Ne şekli?" diye sordum.

"Bil, bakayım!"

Birdenbire Anadolu'nun göbeğindeki meşhur gizli heykeli hatırladım. "Gizli" diyorum. Çünkü mutaassıpların hücumundan korkan halk bu heykelin vücudunu gizliyordu. Matbuatta sanki gayet gizli dinin mukaddes bir mabudu imiş gibi bu genç kaymakam eliyle dikilmiş heykelden hiç bahsolunmuyordu.

"Sultan Osman'ın![3]"

"Hayır" dedi.

"Fatih'in!"

"Hayır."

"Yavuz'un!"

"Hayır."

Tarihteki millî kahramanlarımızdan birkaçını daha saydım. Behzat, "İnsan heykeli değil! Nafile yorulma" dedi.

"Ya ne heykeli?"

"Bir hayvan!"

"Bir hayvan, bir hayvan, bir hayvan..."

Zihnen ararken güldüm: "Yenir mi, yenmez mi?"

"Yenmez."

Aklıma şahin, doğan, kartal filân geldi.

"Uçar mı, uçmaz mı?"

"Uçmaz."

"Arslan" dedim.

"Hayır" diye başını salladı.

"Kaplan?"

"Değil!"

"Geyik?"

"Değil!"

Millî "totem"imizi zannettim: "Kurt, Bozkurt!"

"Hayır."

"Başka heykeli yapılabilecek necip, asil bir hayvan hatırlayamıyorum."

"Söyle Allah aşkına, ne heykeli istiyorlar?" dedim.

Zavallı sanatkâr ağlamağa başlayacak bir çocuk gibi masum yüzünü buruşturdu, içini çekti.

"Bir eşek heykeli istiyorlar birader" dedi, "sırtında su kırbaları, tek bir eşek..."

* * *

3 1916'da, Sivas Valisi Muammer Bey tarafından Hafik'te diktirilen heykel kastediliyor.

Sonra, pek iyi bilmiyorum, ama, galiba gündüzleri gölgesi yere düşeceği için, bu bedî teşebbüsü birtakım ciddî düşünceler akim bıraktırdı. Fakat, o vakit, Anadolu'daki genç kaymakamın yaptığı gibi, etrafı velveleye vermeden gizlice dikilebilmek imkânı bulunsaydı, kocaman ahşap İstanbul'un ilk mermer heykeli, bir eşek heykeli olacaktı!

Kalamış, 10 Ağustos 1919

Yeditepe, Sayı: 116, 1 Ekim 1956, s. 6.

Kısa hikâye

Havyar

Hamdune Hanım eski bir şeyhülislâm haremidir. Yaşı bugün altmışı aşmak üzere... Gamsız, kasavetsiz vaktini geçirir. Hâlâ pembe beyaz durur. Yüzünde bir çizgi olsun göremezsiniz, yirmi sene evvel doksan dokuzunu dolduran efendiciği gözlerini kapayınca kendi gibi beyaz, tombul, yetişmiş, tam kıvamına gelmiş bir tanecik kızcağızıyla yapyalnız kalmıştı. Mal vardı, mülk vardı. At vardı, araba vardı. Amma bu eve bakacak bir erkek yoktu.

Hamdune Hanım paçaları sıvadı. Kendine bir damat aramağa kalktı.

"Kız gibi bir delikanlı isterim!" diyordu. Tüccarları, erkânıharpleri, kâtipleri, doktorları, mühendisleri, hâsılı hiçbirisini beğenmedi. Hele sarıklıların "Ben onları bilirim, ne hinoğluhin olurlar..." diye lâfını bile ettirmiyordu.

"Malı olmasın, mülkü olmasın. Parası olmasın, pulu olmasın. Mahcup, namuslu, terbiyeli bir genç istiyorum!"

Şartını âdeta manzum, kafiyeli bir nakarat gibi diline virdetmişti. Arayan Mevlâ'sını da bulur, belâsını da... Nihayet Hüsam Efendi'yi Topkapı'nın ücra bir mahallesinde keşfetti. Henüz yirmi yaşına giren bu genç o zaman evkafa devam ediyordu. O kadar utangaçtı ki... Selâm verseler gelincik çiçeği gibi kızarıverirdi. Rakı, tütün, enfiye, bira, tiyatro filân ne olduğunu bilmiyordu. Daha ömründe bir defacık olsun Köprü'yü geçmemiş, karşıya ayak basmamıştı. Fakir bir türbedar olan merhum sofu babasından kalma ödenecek bir borç gibi beş vaktinin arasına ha bire nafile namazları sıkıştırıyor, ramazanı

tuttuktan başka üç ayları bile bozmuyordu. Mahalleli, Hüsam Efendi'den bahsolunurken "Mutlaka bir gün erecek, evliya olacak!" derlerdi. Hamdune Hanım bu gencin harikulade iffetine, sofuluğuna, Müslümanlığına hayran kaldı. İri, çarpık burnuna, koyu patulumba, yağlı sarıya çalan kötü rengine, bodur boyuna, sübekten büzülmüş eğri bacaklarına bakmadı.

"Erkeğin çirkini mi olur, meğerki züğürt ola..." dedi. Fakat bu atasözü de Hüsam Efendi'yi kurtarmıyordu. Çünkü son derece çirkin olmakla beraber fakirdi de... Hamdune Hanım bu tuhaf kusuru "Allah fazlasıyla vermiş, bizim paraya ihtiyacımız yok!" diye görmezlikten[1] geldi. Hüsam Efendi'yi hamamdan gelin kaldırır gibi yalnız üstündeki esvabıyla aldı. Erenköyü'ndeki köşküne getirdi. Nikâhı, düğünü bir günde yaptı. Beyaz, gayet beyaz tombul kızının yatak odasına soktu. Kızının beyazlığı, güzelliği kadar meşhurdu. Komşular ona, "Kaymak Hanım!" derlerdi. Hamama girdi mi bütün kadınlar bu gözleri kamaştırıcı beyazlığından [78] şaşırırlar, "Tüh, tüh, Yaradan'a, maşallah!" diye nazarları değecek korkusuyla, ona uzun uzadıya bakamazlardı. Bu kaymak vücutla Hüsam Efendi tam yirmi sene koyun koyuna yattı. Hamdune Hanım damadından son derece memnundu.

"Büyüdü gitti. Şükür yetiştirene! Kırkına girdi. Saç sakal sahibi oldu. Hâlâ kız gibidir! Yüzüne bakılsa terler, kıpkırmızı kesilir" derdi. Hakikaten Hüsam Efendi öyleydi. Gözlerini yerden kaldırmaz, dişi erkek, kimsenin suratına dik dik bakamazdı.

* * *

Fakat... Ah bu muharebe! Her şeyi alt üst ettiği gibi Hüsam Efendi'yi de kaymak gibi karısının koynunda, kaynanacığının dizi dibinde rahat bırakmadı. Kırkını geçtiği hâlde askere aldılar. Sonra bir kolayını buldu. Kurtuldu. Ama Erenköy halkı fevkalâde iffetine mükâfat olarak onu kendilerine fahrî ekmek müvezzii yapmak istediler. Derken Kooperatif Şirketi'ne

1 Metinde "görmemezlikten".

sokmağa kalktılar. Hatta müdür yaptılar! Kaynanacığının parasıyla şimdiye kadar rahat rahat yaşayan Hüsam Efendi'ye ansızın bir ticaret hevesi geldi. Beş yüz lira sermaye ile bin, bin beş yüz, iki bin lira kazandı. Müdürlükten istifasını verdi. Ticarete atıldı. Artık tamamıyla yırtılmıştı. Yüzde on bin kârı bile az görüyor, yüzde yüz bin kazanmak için akla gelmez yüzsüzlüklere cesaret ediyordu. Eski mahcup, sıkılgan Hüsam Efendi şimdi çaçaron bir şey olmuştu. "Vaktim yok!" diye namazı niyazı bıraktı. Gülüyor, ötüyor, kahkahaları attığı vakit köşkü çıngır çıngır öttürüyordu. Damadının bu hâli Hamdune Hanım'ı fena hâlde müteessir etti. Üzülüyor, sıkılıyor, "Ya Rabb'im! Bu adam kırkından sonra 'yalaka' oldu" diyordu. Eskiden "evet"le "hayır"dan başka hiçbir söz bilmeyen sükûtî Hüsam Efendi, şimdi önüne rast gelenle cır cır konuşuyor, alay ediyor, açık saçık lâtifeler yumurtluyor, daha sonra kocaman ağzının içindeki çürük dişleri gösteren geniş bir kahkaha ile arsız arsız gülüyordu. "Hazırcevap"lığı bir meziyet edinmişti. Kendisine ne sorulsa güya tuhaf bir kelimeyle cevap verirdi. Karısı, kaynanası bu değişikliğe tahammül ediyorlar, seslerini çıkarmıyorlardı. Lâkin Hüsam Efendi, dil münasebetsizliklerine, el münasebetsizlikleri de karıştırmağa başladı. Evdeki hizmetçilerle ağız şakasından tutturdu. Hamdune Hanım'ın kırk yıllık Arap halayığı Servinur'a sataşmağa kadar işi ilerletti. Bu kömür gibi simsiyah, ince, uzun, hâlâ yirmi yaşında gibi dimdik durur, dinç bir Sudan kızıydı. Hüsam Efendi, Almanlar Paris'e yaklaştıkça daha ziyade azıttı. Öpmekle, sıkmakla kanmadı. Geceleri zavallı Servinur'un odasına hücuma bile kalktı. Hamdune Hanım bu rezalete artık tahammül edemedi. Zavallı kızının gözleri iki çeşmeydi. Bir sabah damadını kapıdan çıkarken yakaladı.

"Hüsam Efendi oğlum, biraz beni görür müsünüz?" dedi.

"Ne demek efendim, emriniz baş üstüne! Buyurunuz efendim. Siz benim velinimetim, sebeb-i rif'atimsiniz. Siz benim anam, babam, efendim, her şeyimsiniz, siz benim..."

Evet, öyle azgın bir şaklaban olmuştu ki... Hamdune Hanım, "Estağfurullah, estağfurullah, buyurunuz azıcık!" diye kapının yanındaki kanepeye oturtmasa kim bilir daha ne mas-

karalıklar edecekti. Kaynana yere baktı. Öksürdü. Acıklı bir çehreyle "Oğlum lâtifeyi bırak. Sana ciddî bir şey soracağım!" dedi.

"Tabiî ciddî! Hiç lâtife eder miyim? Haddime mi düşmüş, aynı zamanda..."

Hamdune Hanım yine damadının lâfını kesti: "Sorduğum suallere kısacık cevap veriniz."

"Baş üstüne efendim."

"Siz kaç senedir benim damadımsınız?"

"Yirmi senedir!"

"Benden memnun musunuz?"

"Son derecede efendim!"

"Hareminizden?"

"Allah razı olsun efendim."

Hamdune Hanım tombul vücudunu geniş kanepenin üzerinde kımıldattı. Yeşil başörtüsünü elleriyle düzeltti. Son darbesini indirecek bir dövüşçü gibi toplandı. Sanki göğsünü nefesle doldurdu. Kelimeleri ayrı ayrı söyleyerek sordu: "Öyleyse, kaymak gibi ayaliniz dururken bir pis Servinur fellâhına sataşmağa sıkılmıyor musunuz?"

Hüsam Efendi yüzünü ekşitti. Bir an düşündü. Sonra iri çarpık burnunu eliyle kaşıyor gibi yaptı. Çatık kaşlarını kaldırdı. Sırıttı. Çürük dişlerinin arasından tükürükler saçan küstah bir eda ile "Valideciğim, yirmi senedir kaymak yemekten usandım" dedi, "şimdi de biraz canım havyar istiyor!"

Siyah havyar...

"..."

....

Yeni Dünya, Sayı: 5, 14 Ağustos 1335 [1919], s. 77-78.

Pireler

Aşk filân değil... Hani şu "tesadüf" dediğimiz tarihi yapan, saadetleri ibda eden, yuvaları kuran meçhul el yok mu? İşte o beni Rose Mayer'le birleştirmişti. Yirmi yaşında ya vardım, ya yoktum. Küçücük köpeğim Koton'la İzmir'in ikinci sınıf otellerinden birinde oturuyordum. Bir gün karşımdaki odaya iri mavi gözlü, sarı saçlı bir Fransız kızı geldi. Kederli olduğu yüzünden belli idi. Otelciye kim olduğunu sordum.

"Paris'ten bir Ermeni doktorunun peşine takılmış, doktorun ailesi kabul etmemiş. Kovmuşlar. Zavallı şimdi memleketine dönmek için vapur bekliyor" dedi. İnsanın yirmi yaşındayken kalbi ne faaldir! Ben bu basit sergüzeşti hayalimde büyüttüm. Ağlamaktan kızarmış iri mavi gözlü kızcağızın elemlerini, inkisarlarını yaşamağa başladım. Galiba vapurdan ziyade para bekliyordu. Çünkü gizlice takip ettiğim için görüyordum ki her gün Fransız postahanesine gidiyor, mektup soruyor. Merdivenlerde, koridorlarda karşı karşıya geldikçe birbirimize dikkatli bakmağa... Sonra "bonjur, bonsuvar" demeğe başladık. Nihayet bir hafta içinde dost olduk. Bana başına gelenleri ağlayarak anlattı. Teselli verdim. Hayatın felsefesini yaptım. Hiç de toy bir kız değildi. Her şeyi biliyordu. Realistti. Fakat namusuna pek büyük kıymet veriyor, sakin bir ev kadını olmasını her muhayyel saadete tercih ediyordu. Güya ben de onun gibi sükûnu seviyordum. Bir ay geçmeden anlaştık. Paris'teki ailesinden parası geldiği hâlde gitmedi. Benimle birleşti. İkinci Kordon'un arkasında küçük bir apartman kiraladık. Ah bu serbest izdivaçlar! O kadar mesut

olmuştum ki... içimde kapalı kalmış çılgın bir sevinç kumrusunun dem çekerek çırpındığını duyuyordum. Rose hakikaten hiç sokağı, gezmeyi sevmiyordu. Sabahtan akşama kadar evin işleriyle uğraşıyor, durmak dinlenmek bilmez bir hırsla her tarafı, her şeyi yıkıyordu. Temizlik merakını âdeta delilik derecesine getirmişti. O, ben, köpeğim üçümüz de günde üç defa banyo ediyorduk. Geceleri Paris Kahvesi'ne yahut sinemaya giderdik. Dönüşte Rose, yorgun argın potinlerimizin altını borikli suyla siler, Koton'un ayaklarını yıkamakla kalmaz, bazı geceler zavallı hayvancağızı tepeden tırnağa kadar gıcır gıcır sabunlardı. Fakat saadetler rüyadan başka bir şey midir? Bizim saadetimiz de çok sürmedi. Acı bir elemle uyandık. Koton fena hâlde hastalandı. Yemiyor, içmiyor, oynamıyor, mütemadiyen yatıyor, zayıflıyor, eriyordu. Rose da benim kadar meyustu.

"Zavallı verem oldu!" diyordu. Ne kadar baytar varsa hepsine gösterdik. Kınakına verdiler. İçiremedik. Müshiller, şunlar bunlar hiçbir fayda vermedi. O vakitler Rahmi isminde bir arkadaşım vardı. Rose'u yalnız ona takdim etmiştim. Pazar günleri evimize gelirdi. Felâketimizi, Koton için ne kadar üzüldüğümüzü gördü. [43]

"Hiç baytara baktırdınız mı?" dedi.

"Baktırdık."

"Hangi baytara?"

İzmir'in bütün baytarlarını saydım. Hele bir tanesinin iktidarını, ilmini de methe kalktım. Bu baytar İslâm olduğu hâlde santur mu, keman mı, mandolin mi ne idi, şimdi unuttum bir çalgı ismi taşıyordu. Rahmi, "Azizim, köpeğini kaybetmek istemezsen Avrupalı bir baytar bul, ona göster" dedi.

"Baytarın Avrupalısı ile Asyalısı arasında ne fark olur?" dedim.

"Çok..." diye güldü.

"Ne gibi?"

"Köpeğini gösterince görürsün."

Bu tavsiyeyi bir paradoks telâkki ettim. Ama denize düşen köpüğe sarılır! Felâket zamanında ümitsizlikten de en boş, en çürük temeller üzerine ümit bina etmek ne hoş bir tesellidir.

Rose da, "Boykotaj yapmıyoruz ya... Bir Avrupalı baytara gösterelim, belki Rahmi Bey'in hakkı var" demeğe başladı. Sordum soruşturdum. Punto'da ihtiyar bir İtalyan baytar varmış. Veba-yı bakarî mütehassısı imiş. Hâlsizlikten gözlerini açamayan zavallı Koton'un cesedini kucağıma aldım. Evine gittim. Kapıyı kendisi açtı. Beyaz çatal sakallı bir adamcağızdı. Galiba sokağa çıkıyordu. Şapkası başında, bastonu elindeydi.

"Ne istiyor?" dedi.

"Köpek hasta" dedim. Kalın bastonunu kapının kenarına dayadı. Titrek zayıf elleriyle Koton'u kucağımdan aldı. Gözlerine, ağzına baktı. Sonra tüyleri kokladı. Elleriyle bu beyaz tüyleri araladı. Dikkatli dikkatli baktı.

"Bunun üzerine bir avuç pire koy. İyi olacak" dedi.

"Ne demek?"

"Pire oğlum, bir avuç pire!.."

Koton'u uzattı. Aldım. Birdenbire fena hâlde canım sıkıldı. Terbiyesiz bunak işte benimle eğleniyordu.

"Bir ilâç vermeyecek misiniz?" dedim. İhtiyar gülerek yine münasebetsiz tavsiyesini tekrarladı: "Bir avuç pire! Yıkamayacaksın. Üzerinde kalsın. Bu ilâçtır!"

Hiddetlendim: "Benimle eğleniyor musunuz?"

"Ne eğlenmek? Doğru söylerim. Başka ilâç istemez bu..."

"Bunak herif!"

"Ben, ben, ben bunak ha..."

"Sen ya..."

Canımın sıkıntısından azıcık daha ihtiyarı dövecektim.

"Ben bunak ha?"

"Sen bunak, hem terbiyesiz! Ben sana insan gibi hasta hayvanı getiriyorum. Sen gevezelik ediyorsun."

Hani Avrupalıların dehşetli cehaletler karşısında acır gibi donuk bir gülüşleri vardır. İhtiyar İtalyan baytar bu hususî gülüşle beni baştan aşağı bir süzdü. Sonra, "Haydi bire, kafasız adam, sen anlamaz bir şeyden. Git benim dediğimi yap. İyi olursa viziteyi getireceksin. İyi olmazsa yine geleceksin. Benim yüzüme 'tüh' yapacaksın."

"..." [44]

Cevabı beklemedi. Kapıyı hızla çekti. Önümden uzaklaştı. Acaba bu ilâcı yapmalı mıydım? Bir taraftan ihtiyarın "Türk" diye bana ehemmiyet vermeyip alay edişine kızıyor, bir taraftan hâlâ bu alayı sahi zanneder gibi oluşuma hiddetleniyordum. Eve geldim. Rose'a ihtiyarın terbiyesizliğini söyledim.

"Belki sahidir, bir kere tecrübe edelim" dedi.

"Budala mısın?" diye güldüm.

"Ümit bu."

"Pekâlâ."

Fakat pireyi nereden bulmalı? Her gün iki defa yıkanan evde pirenin kendi değil ruhu bile yoktu. Ertesi gün yine Koton'un hareketsiz cesedini kucağıma aldım. İncir tüccarlarından bir arkadaşımın mağazasına gittim. Pireye ihtiyacım olduğunu anlattım.

"Bizim çuval deposunda bir avuç değil, ordularla bulunur" dedi. Koton'u bir ekmekle bu depoya bıraktık. Üzerinden kapıyı kapadık. Bir gün sonra mağazaya Koton'u görmeğe gittim. Deponun kapısını açtık. Koton canlanmış, ayağa kalkmıştı. Beni görünce eski mesut zamanlarında olduğu gibi sıçramağa başladı. O kadar sevindim ki... kucakladığım gibi doğru eve koştum. Rose sevgili köpeğimizin tekrar hayata geldiğini görünce benden ziyade sevindi.

"Aman pireleri üzerinden uçmasın" dedim.

"Nasıl uçurmayayım?"

"Yıkama."

"Yıkamam."

Rose bir hafta sabretti. Hakikaten yıkamadı. Koton o kadar canlandı, o kadar iştihası açıldı ki... Hacmine müsavi yemekle artık doymuyordu. Doktorun bu nasıl tesir ettiğini hâlâ anlayamadığımız tavsiyesini alay zannettiğime pişman oluyordum. Zavallıyı tahkir de etmiştim. Fakat itiraf olunan kusurlar hep affedilirler. Saadetimizi tekrar bize veren bir ihtiyara hem af dilemek, hem bakma ücretini vermek ihtiyacı beni rahatsız etmeğe başladı. Bir sabah kalktım, evine gittim. Bu sefer kapıyı genç bir hizmetçi kız açtı. Beni ihtiyarın tül perdeli küçük odasına soktu. Maroken bir koltuğa uzanmış, beyaz porselenden kocaman bir pipoyu içiyordu. Yerinden kalkmadı.

"Nasıl köpek iyi oldu?"

"Oldu!" dedim.

"Gördün, nasıl sende kafa boş! Ben söyler, sen şaka sanır!"

"Affediniz. Vizitenizi getirdim" dedim. Yanındaki masanın üzerine bir lira bıraktım. Çıkıyorken kendimi tutamadım. Döndüm. "Fakat mösyö" dedim, "bizim baytarlar o kadar ilâçlar verdiler, tesir etmedi. Pireler nasıl bir tesir hâsıl etti de köpek canlandı?"

"Buna senin aklın ermez."

"Niçin mösyö? Ben insan değil miyim?"

"İnsan ama, başka insan! Cahil adam!"

"Fakat ben okudum."

"Sizin baytarlar kadar okudun? Verirler köpeğe içmek için ilâç! Sacristi!"

Fransızca söylemeğe başladım. Pirenin nasıl tesir ettiğini anlamağa iyice azmetmiştim. İhtiyar Avrupalı gülmeğe başladı. Beni karşısına oturttu. Medli İtalyan Fransızcasıyla "Aç o boş kafanın kocaman kulaklarını!" dedi. Bu emir, beni öyle sarstı ki, âdeta kulaklarımın uzayarak sallandıklarını hisseder gibi oldum. Sağ eliyle çatal sakalının birini bırakıp birini tutuyordu.

Ders verir gibi söylenmeye başladı: "Siz istersiniz muska... Siz istersiniz üfürük... Siz istersiniz ilâç! Hâlbuki hastalıkların evvelâ sebeplerini bulmak lâzım. Bu sebep bulununca şifa bulundu demektir! Senin köpek hasta. Niçin? Bunu sizin baytarlar düşündü mü? Hayır. Ama yalnız hasta! İlâç lâzım... Hayır, sebebi bulmak lâzım. Allah dünyada hiçbir hayvanı, hiçbir azayı vazifesiz yaratmadı. En fena hayvanların, en muzır mikropların bile vazifeleri vardır. Dört ayaklı hayvanlar çok tembeldirler. Allah bunların üzerine pireleri koydu. Niçin? Uyandıkları zaman rahatsız olup tekrar uyumamaları için... Bu pirelerin ısırmalarından kaşınarak hareket, yani jimnastik yapmak için... Siz ne yaptınız? Bu köpeği yıkadınız. Üzerine kolonya sürdünüz. Vücudunda hiç pire kalmadı. Rahat uyumağa başladı. Uyandı, tekrar uyudu. Uyandıktan sonra onu uyuturmayacak hayvanlar üzerinde yoktu. Uyuya uyuya nihayet, iştihası kapandı. Midesi bozuldu. Yemedi. İçmedi. Hareket etme-

di. Vücudu toksin doldu. Hastalandı. Bir ay daha üzerine pire koymayaydınız, açlıktan, hâlsizlikten ölecekti!.."

İhtiyar baytar pirelerin hayattaki bütün vazifesini sırasıyla anlattı. Sonra sineklere, farelere, vızvızlara, kedilere geçti. Küçük buzağıları koşturmak için tabiat, burunlarının dokunamayacağı bir yere, meselâ kuyruklarının dibine birtakım muciz sokucu sinekler musallat ediyordu. Darwin'in hakikatlerini dinliyordum. Baytar sonra azaların vazifelerine geçti. Saçın, bıyığın, kirpiklerin, kaşların vazifesini söyledi. Sakalın ikinci derecede bir hazım aleti olduğunu anlatırken şaşaladım.

"Ah siz Türkler, vücut için, hayat için ne kadar lüzumlu olan azalarınızı keser, vazifelerini bozarsınız!" dedi.

"Ne gibi?"

"Meselâ koltuğunuzun altındaki kılları kesersiniz."

"Onların vazifesi ne?"

"Burnun içindeki, kulağın içindeki kıllar gibi onun da vazifesi var. Koltuğun altında adale yoktur. Yalnız ince bir deri. Hâlbuki ciğerlerin zirveleri burada. Soğuktan, sıcaktan ciğerleri korumak için tabiat, oraya gayr-i nâkil bir kürk koydu."

"..."

Yarım saat içinde bütün vücudumuzun kopardığımız tabiî kürklerini, düşünmeden kestiğimiz diğer uzuvlarımızın da hayret verici mühim vazifelerini tafsilâtı ile öğrendim. Hakikaten hayatın müspet esrarı bir Asyalının iman dolu menfî kafasına sığacak maslahat değildi.

Rahmi'ye hak verdim! Rose artık Koton'u yıkamaktan vazgeçti. Sevgili köpeğimizin pireleri az zamanda bütün apartmana yayıldı. O kadar ki... Bizi bile eskisi gibi öğleye kadar yatağımızda uyutmuyor, daha güneş doğmadan erkence kalkıp kahvaltımızı yemeğe mecbur ediyordu.

İfham (Haftalık edebî ilâve), Sayı: 3, 1 Eylül 1919, s. 42-45.

Herkesin İçtiği Su

Eski bir Çin Masalı

"Ling-yu" gayet akıllı, gayet ihtiyar bir fağfurdu.[1] O kadar terakkiyi severdi ki halkın mazi ile hiçbir alâkası kalmamasını temin için bütün Çin'in eski kitaplarını, eski kütüphanelerini yaktırmıştı. Çinliler âdeta onun ulûhiyetine bile inanır gibi oluyorlardı. Derlerdi ki: "Ling-yu dünyada Allah'ın dehasından bir numunedir!" Kavga gürültü çıkıp mahallelerin, köylerin asayişi bozulmasın diye afyon tarlalarını şenlendirmiş, esrarı, haşhaşı mubah ilân etmişti. Devri rüyasız yorgun bir uyku gibi geçiyordu. Herkes kendi dalgasında yaşıyor, "Dünya var imiş yâ ki yok imiş ne umurun!"[2] felsefesi âdeta bir nas telâkki ediliyordu. Fakat bir sabah fağfurun afyonu patladı. Sarayının nihayetsiz bahçesinde boynuzlarının etrafında allı, mavili, yeşilli, sarılı, morlu binlerce kelebek uçuşan billur bir köşkte "dünya vü mâfiha"ya dair düşünüyor, yeni düsturlar, yeni hikmetler tasarlıyordu. Huzuruna bir mandarin[3] girdi. Secdeye kapandı.

"Efendimiz, başmüneccim geldi. Mutlaka size bir şey arz etmek istiyor!" dedi. Fağfur Ling-yu zaten dehası sayesinde istikbalde ne olacağını bilirdi. Derdi ki: "Sebepleri doğru görebilenin neticede şüphesi kalmaz." Onun için başmüneccciminden daima kendi tahminlerini dinlerdi. Şimdiye kadar o hiç böyle habersiz gelip bir şey söylememişti.

1 Fağfur: Çin hükümdarlarına verilen sıfat.
2 Ziya Paşa'nın bir mısraı.
3 Çinli devlet memuru.

"Tuhaf" diye başını salladı, "acaba ne söyleyecek?.. Gayet mühim bir şeymiş efendim."

Fağfur düşündü. İşler tıkırındaydı. Öyle mühim bir şeyin vuku bulacağı yoktu.

"Gelsin!" buyurdu. Huzura giren başmüneccim resmî secdesinden kalktıktan sonra, "Ah efendim, gayet korkunç bir felâket bizi tehdit ediyor!" dedi. Fağfur dünyanın her şeyine vakıftı. Taaccüp etti. Görünürde muharebe, kıtlık, ihtilâl, feyezan gibi bir şey yoktu.

Badem gözlerini süzerek, "Yanılıyorsun!" dedi.

"Hayır efendim, muhakkak bir felâket!"

"Muharebe mi?"

"Hayır."

"İhtilâl mi?"

"Hayır."

"Ya ne?"

"Bir yağmur, efendim."

"Yani feyezan!"

"Hayır, yalnız yağmur..."

Fağfur liyakatli başmüneccîminin saçmalayacağına ihtimal vermezdi. Tekrar onu bir süzdü. Merakla sordu: "Bir yağmur niçin felâket olsun?" [62]

"Bu yağmur çok sürecek!"

"Sürsün."

"Suyundan kim bir damla içerse deli olacak!"

"..."

Fağfur düşündü. Hakikaten felâket korkunçtu. İstihracında yanılıp yanılmayacağını başmüneccime tekrar sordu. Zavallı âlim bundan son derece emindi. Korkusundan tir tir titriyordu. Sarayda hemen bütün mandarinler toplandı. Günlerce müzakereler, müşavereler edildi. Nihayet daha bu uğursuz yağmur başlamadan sarayın bütün sarnıçlarının, küplerinin, vazolarının, mahzenlerinin ihtiyat olarak temiz sularla doldurulmasına karar verildi.

* * *

Aradan bir hafta geçmedi, başmüneccimin haber verdiği yağmur hafif hafif yağmağa başladı. Bir gün, iki gün oldu. Dinmedi, hızlandı. Bardaktan boşanırcasına yağdı, durdu. Her tarafı sel aldı. Nehirler, çeşmeler, oluklar taştı. Âdeta minimini bir tufan! Başmüneccimin haber verdiği felâket hakikaten aynen zuhur etti. Kim bu yağmurdan bir damla karışmış bir suyu içerse hemen çıldırıyordu. On beş yirmi gün içinde bütün halk çıldırdı. Yalnız fağfurla maiyeti erkânı saraya saklanılmış sulardan içiyorlar, akıllarını başlarında tutabiliyorlardı. Uğursuz yağmur dinmedi. Memlekette çıldırmayan kimse kalmadı. Umumiyetle deliren halk işi öyle azıttılar ki... Artık ne mandarinler, ne serdarlar, ne hâkimler saraydan sokağa çıkabiliyorlar, ne içeriden dışarıya meram anlatabiliyorlardı. Bir curcunadır gidiyordu. Fağfuru o vakit düşünmek aldı. Bunun sonu ne olacaktı? Evet bir kere deli olan artık akıllanamıyordu. Zırdeli halk bahçe surlarının etrafında toplanmış, gece gündüz, sabah akşam zurnalarla, davullarla kulakları yırtan bir gürültü koparıyorlar, "Delilere bakın, yuha, yuha..." diye ihtiyat sulardan içip akıllı kalanlara dillerini çıkarıyorlardı. Bir gün geldi ki erzak filân tedariki imkânsızlaştı. Lâf anlayan, söz dinleyen kalmadı. İtaatin, vazifenin, büyüğün, küçüğün ne demek olduğu unutuldu. Kanunlar şaka oldu. İdare bozuldu. Uğursuz yağmurun suyundan içmeyip akıllı kalanların felâketi çok dehşetliydi. Hayatları tehlike içinde geçiyordu. Bir avuç kişiydiler. Milyonlarca delilerin maskarası oldular.

* * *

Fakat "Ling-yu" gayet akıllı, gayet ihtiyar bir fağfurdu. İşe yaramayan, zarar getiren "akıl"ın "delilik"ten hayırlı bir şey olamayacağına kaniydi. Bir sabah çılgın halkın tecavüzünden, eğlencesinden ürkmüş maiyetine, "Herkesin içtiği sudan hemen içiniz!" emrini verdi. Mandarinler, hakîmler, filozoflar, hâkimler "Aman efendim, akıllarımıza, ilimlerimize yazık olur..." diye karşı gelmek istediler. İhtiyar fağfur, "Herkes deli olduktan sonra birkaç kişinin aklına lüzum yoktur!" dedi. Uğursuz yağmurun sularından doldurttuğu ilk piyaleyi kendi yuvarladı. O

anda ufukları sarsan kahkahaları attılar. Surun dışarısındaki curcunaya katıldılar. Gel zaman git zaman bu umumî curcunanın adı "içtimaî intizam" oldu. Halk içinde tekrar akıllananlar "Delidir!" diye tımarhaneye tıkıldı.

* * *

Ta işte o vakitten beri bütün hakîmler, bütün filozoflar derler ki: "Çinliler dünyanın en akıllı, en zeki, en sakin, en çalışkan bir milletidir."

Kalamış, 5 Eylül 1919

İfham (Haftalık edebî ilâve), Sayı: 4, 15 Eylül 1919, s. 61-62.

Kaşağı

Çocukluk hatıralarından

Ahırın avlusunda oynarken aşağıdaki, gümüş söğütler altında görünmeyen derenin hazin şırıltısını işitirdik. Evimiz, iç çitin büyük kestane ağaçları arkasında kaybolmuş gibiydi. Annem İstanbul'a gittiği için benden bir yaş küçük olan kardeşim Hasan'la artık Dadaruh'un yanından hiç ayrılmıyorduk. Bu adam, babamın seyisi, ihtiyarca bir Çerkezdi. Sabahleyin erkenden ahıra koşuyorduk. En sevdiğimiz şey atlardı. Dadaruh'la beraber onları suya götürmek, çıplak sırtlarına binmek ne doyulmaz bir zevkti! Hasan korkar, yalnız binemezdi. Dadaruh onu kendi önüne alırdı. Torbalara arpa koymak, yemliklere ot doldurmak, ahırı süpürmek, gübreleri kaldırmak... en eğlenceli bir oyundan ziyade bizim hoşumuza gidiyordu. Hele tımar... Bu en zevkli şeydi. Dadaruh eline kaşağıyı alıp işe başladı mı, tiki tık, tiki tık... Tıpkı bir saat gibi... Yerimde duramaz, "Ben de yapacağım, ben de yapacağım!" diye tuttururdum. O vakit Dadaruh beni Tosun'un sırtına kor, elime kaşağıyı verir, "Haydi yap!" derdi. Bu demir aleti hayvanın çıdağusuna sürter, fakat o ahenkli tıkırtıyı çıkaramazdım.

"Kuyruğunu sallıyor mu?"

"Sallıyor."

"Hani bakayım."

Eğilirdim, uzanırdım. Lâkin atın sağrısından kuyruğu görünmezdi.

* * *

Her sabah ahıra gelir gelmez, "Dadaruh, tımarı ben yapacağım" derdim.

"Yapamazsın."

"Niçin?"

"Daha küçüksün de ondan."

"Yapacağım."[0]

"Büyü de öyle..."

"Ne vakit?"

"Boyun at kadar olduğu vakit..."

"..."

At, ahır işlerinde yalnız tımarı beceremiyordum. Boyum karnına bile varmıyordu. Hâlbuki en keyifli, en eğlenceli şey bu idi. Sanki kaşağının muntazam tıkırtısı Tosun'un hoşuna gidiyor, kulaklarını kısıyor, Kuyruğunu kocaman bir püskül gibi sallıyordu. Tam tımar biteceğine yakın huysuzlanır, oynar, o zaman Dadaruh, "Höyt, kerata..." diye sağrısına bir tokat indirir, sonra öteki atları tımara başlardı. Ben de bir gün ahırda yalnız başıma kaldım. Hasan'la Dadaruh dere kenarına inmişlerdi. İçimde bir tımar etmek hırsı uyandı. Kaşağıyı aradım, bulamadım. Ahırın köşesinde Dadaruh'un penceresiz, küçük odası vardı. Buraya girdim. Rafları aradım. Eyerlerin arasına falan baktım. Yok, yok. Yatağın yanında yeşil tahtadan bir sandık duruyordu. Onu açtım. Azıcık daha sevincimden haykıracaktım. Annemin bir hafta evvel İstanbul'dan gönderdiği hediyeler içinde çıkan fakfon kaşağı... Parıl parıl parlıyordu. Hemen kaptım, Tosun'un yanına koştum. Karnına sürmek istedim. Rahat durmadı. Dönüp burnuyla bana vurdu. Öteki atlar da durmuyorlardı.

"Galiba acıtıyor" [78] dedim. Gümüş gibi parlayan bu güzel kaşağının dişlerine baktım. Çok keskin, çok sivriydi. Biraz körletmek için duvarın taşlarına sürmeye başladım. Dişleri bozulunca tekrar tecrübe ettim. Yine atların hiçbiri durmuyordu. Kızdım. Öfkemi sanki kaşağıdan çıkarmak istedim. On adım ilerdeki çeşmeye koştum. Kaşağıyı yalağın taşına koydum. Yerden kaldırabileceğim en ağır bir taş bularak üstüne hızlı hız-

lı indirmeye başladım. İstanbul'dan gelen, ihtimal Dadaruh'un kullanmağa kıyamadığı bu güzel kaşağıyı ezdim, parçaladım. Sonra yalağın içine attım. ...Babam her sabah dışarı giderken bir kere ahıra uğrar, öteye beriye bakardı. Ben o gün yine ahırda yalnızdım. Hasan evde hizmetçimiz Pervin'le kalmıştı. Galiba yıkanacaklardı. Babam çeşmeye bakarken yalağın içinde kırılmış kaşağıyı gördü. Dadaruh'a haykırdı: "Gel buraya."

"..."

"Çıkar bakayım şunu."

Nefesim kesilecekti. Bilmem neden, çok korktum. Dadaruh da şaşırdı. Kırılmış kaşağı meydana çıkınca babam bunu kimin yaptığını sordu. Dadaruh, "Bilmiyorum" dedi. Babamın gözleri bana döndü. Daha bir şey sormadan "Hasan" dedim.

"Hasan mı?"

"Evet, dün Dadaruh uyurken odaya girdi. Sandıktan aldı. Sonra yalağın taşında ezdi."

"Neye Dadaruh'a haber vermedin?"

"Uyuyordu."

"Çağır şunu bakayım."

"..."

Çitin kapısından geçtim. Gölgeli yoldan eve doğru koştum. Hasan'ı çağırdım. Zavallının hiçbir şeyden haberi yoktu. Koşarak arkamdan geldi. Babam pek sertti. Bir bakışından ödümüz kopardı. Hasan'a dedi ki: "Eğer yalan söylersen seni döverim."

"Söylemem."

"Pekâlâ, bu kaşağıyı neye kırdın?"

Hasan Dadaruh'un elinde duran alete şaşkın şaşkın baktı. Sonra sarı saçlı başını sarsarak "Ben kırmadım" dedi.

"Yalan söyleme diyorum."

"Ben kırmadım."

Babam tekrar, "Doğru söyle, darılmayacağım, yalan çok fenadır" dedi. Hasan inkârında inat etti. Babam hiddetlendi, üzerine yürüdü. "Utanmaz yalancı!" diye yüzüne bir tokat indirdi. Hasan avazı çıktığı kadar ağlamağa başladı. Babam Dadaruh'a "Götür bunu eve. Sakın bir daha buraya sokma. Hep Pervin'le otursun" diye haykırdı. Dadaruh ağlayan kardeşimi kucağına aldı. Çitin kapısına doğru yürüdü.

* * *

Artık ahırda hep yalnız oynuyordum.

Hasan evde mahpustu. Yalan söylediği için babam yüzüne bile bakmıyordu. Annem geldikten sonra da affetmedi. Fırsat düştükçe "O yalancı" derdi. Hasan yediği tokat aklına geldikçe ağlamağa başlar, güç susardı. Zavallı anneciğim benim iftira atabileceğime hiç ihtimal veremiyordu.

"Acaba aptal Dadaruh atlara ezdirmiş olmasın!" derdi. Ertesi sene yazın annem yine İstanbul'a gitti. Biz yalnız kaldık. Hasan'a [79] ahır hâlâ yasaktı. Geceleri yatakta atların ne yaptıklarını, tayların büyüyüp büyümediğini bana sorardı. Bir gün birdenbire hastalandı. Kasabaya at gönderdik, doktor geldi. "Kuşpalazı" dedi. Çiftlikteki köylü kadınlar eve üşüştüler. Birtakım tekir kuşlar getiriyorlar, kesip kardeşimin boynuna sarıyorlardı. Babam yatağının dibinden hiç ayrılmıyordu. Dadaruh çok durgundu. Pervin hüngür hüngür ağlıyordu.

"Neye ağlıyorsun?" diye sordum.

"Kardeşin hasta."

"İyi olacak."

"Olmayacak."

"Ya ne olacak!"

"Kardeşin ölecek" dedi.

"Ölecek mi?"

"..."

Ben de ağlamağa başladım. O hastalandığından beri Pervin'in yanında yatıyordum. O gece hiç uyuyamadım. Dalar dalmaz Hasan'ın hayali gözümün önüne geliyor, "iftiracı, iftiracı!" diye karşımda ağlıyordu. Küçük muhayyilem o vakitki dinî terbiyenin dehşetleriyle dolmuştu. Yarın ahret... Kim bilir kardeşim o haksız yediği tokatın hakkını benden nasıl çıkaracaktı? Pervin'i uyandırdım.

"Ben Hasan'ın yanına gideceğim" dedim.

"Niçin?"

"Babama bir şey söyleyeceğim."

"Ne söyleyeceksin?"

"Kaşağıyı ben kırmıştım, onu söyleyeceğim."

"Hangi kaşağıyı?"

"Geçen seneki... Hani babamın Hasan'a darıldığı..."

Lâfımı tamamlayamadım. Derin hıçkırıklar içinde boğuluyordum. Ağlaya ağlaya Pervin'e anlattım. Şimdi babama söylersem Hasan da duyacak, belki beni affedecekti.

"Yarın söylersin" dedi.

"Hayır, şimdi gideceğim."

"Şimdi baban uyuyor. Yarın sabah söylersin. Hasan da duyar. Onu öpersin. Ağlarsın. Hakkını sana helâl eder."

"Pekâlâ!"

"Haydi şimdi uyu."

"..."

Sabaha kadar yine gözlerimi kapayamadım. Hava henüz ağarırken Pervin'i uyandırdım. Kalktık. Ben içimdeki zehirden azabı boşaltmak için acele ediyordum. Fakat heyhat, zavallı masum kardeşim o gece ölmüştü. Sofada çiftlik imamıyla Dadaruh'u ağlarken gördük.

Babamın dışarı çıkmasını bekliyorlardı!

18 Eylül 1919, Kalamış

İfham (Haftalık edebî ilâve), Sayı: 5, 22 Eylül 1919, s. 77-79.

Bir Hayır

Yatağında kımıldayamayan Durmuş Ağa gözlerini basık tavana dikmişti. Sanki iki saattir eski sararmış hatılları sayıyordu. Yüzü toprak rengindeydi. Kırmızı kaplı yorganın üstüne serili elleri artık bir insan azasına benzemiyordu. O kadar kuru, o kadar zayıf, o kadar cansızdı ki... Ancak duyulan boğuk bir sesle "Yahu! Ben ölüyon!" dedi. Ocağın başında yusyumru oturan bir ihtiyar kadın doğruldu. Hastaya baktı: "Hedi sus, hedi sus. Deli gibi söylenme..."

"Ben ölüyon diyom, gadın!"

"Hedi sus, hedi sus."

"..."

Durmuş Ağa mor dokuma örtülü yastığından başını kaldıramıyor, sağına soluna döndüremiyordu. Gözlerini karısına çevirdi. Ocağın önünü görebilmek için göz bebekleri çukurlarının kenarına batıyor, beyazları alabildiğine büyüyordu. Zavallı işte bir aydır böyleydi. Her gün eriyip bittikçe karısı onun "hiçbir şeyciği olmadığını" tekrarlıyor, ölümü hatırına getirmiyordu. Fakat o işi anlamıştı. Artık gözlerinden başka bir yerini oynatamıyordu. Vücudu tamamıyla ölmüştü. Bir şey yemek şöyle dursun, hatta bir damlacık su bile içemiyordu. İçinden diyordu ki: "Yalnız canım kaldı. O da çıkacak!" Göğsünde, boğazının biraz aşağısında sıcak bir ürperme vardı. Galiba işte bu candı. Nefes alırken ya ağzından, ya burnundan uçuverecekti.

"Ah nittim de, böyle bekledim!" diye inledi. Müseyyiben biriydi. Her işini ihmal ederdi. Hac parasını fazlasıyla hazırladığı hâlde "Ha bu yıl, ha gelecek yıl" bahanesiyle bir türlü dav-

ranıp gidememişti. İki oğlu vardı ki biribirinden berbattı. En canlı zamanında bile "Ne vakit ölecek?" gibi ta gözünün içine bakarlardı. Daha hastalığının başında mallarını taksim etmesi, hayır ve hasenat için bir şey ayırıp emniyetli bir adama vermesi lâzımdı. Şimdi, evet artık bu mümkün değildi. Acaba akşama kadar yaşayabilecek miydi?

"Yahu, Hacı Ağa'yı çağırt!" dedi.

"Nideceksin ki?"

"Çağırt, vasiyetimi diyeceğim."

"Hedi sus, hedi sus, deli gibi söylenme..."

"..."

Hastanın gözleri kaynayan bir civa gibi alev saçarak parladı. Beyaz dudakları titredi. Dişleri kısıldı. Bu Hacı Ağa ona her vakit hayır hasenat için bir şey ayırmasını tavsiye eden komşusuydu. Derdi ki: "Ecelin gelişi duyulmaz! Birdenbire bizi bastırır! Adam sağken vasiyetini filân etmeli, namının hayır ile anılması için bir şeyceğiz ayırmalı. Sonra arkasından lokma filân dökmek değil a, bir Yasin, bir Fatihacık bile okuyan bulunmaz. Mezarı taşsız kalır." Hâlbuki Durmuş Ağa çekmesinde bir çeşme parası bile ayırmıştı. [94] Komşusunu çağırtıp bunu vermek, hac parasıyla da mescidin tamir olunmasını vasiyet etmek istiyordu. Fakat işte karısı inat ediyor, yaklaşan ölümün lâfını ağzına aldırmıyordu. Sesi bitmişti. "Hacı Ağa, Hacı Ağa" diye bağırsa kimseye işittiremeyecekti. Ocağın önünde, karısının vişneçürüğü yemenisini çözüp, kınalı saçlarını taradığını görüyordu. Bu son derece inatçı bir kadındı. Bir şeyi zihnine koydu mu aksini dinlemez, Nuh der peygamber demezdi. Durmuş Ağa gençliğinde bu inadı için çok dövmüştü. O kadar uğraştığı hâlde karısının, geçiremediği bu huyu çocuklarına aynıyla geçmişti. İkisi de inatçıydı. İnatlarıyla bütün köyü patlatırlardı. Hem babalarına, hem birbirlerine dargındılar. Kendisi ölür ölmez miras kavgasına düşecekler, mezarına taş diktirmek, arkasından bir mevlit, bir Yasin okutmak değil hatta nereye gömüldüğünü bile sorup araştırmayacaklardı. Göğsünün içindeki sıcak ürperme yanmağa başlıyor, bir ateş, bir zehir oluyordu. Şimdi ihmalciliğinden pişmandı. Karısına son kuvvetiyle seslendi: "Yahu, ölüyon. Şu Hacı Ağa'yı çağırıvi..."

"Hedi sus, hedi sus! O gevezeyi ne yapacaksın ki?"
"Bir diyeceğim var."
"Bana di..."
"Garı, ölüyon, şu Hacı'yı çağır ki son lâfımı ideyün."
"Hedi sus, hedi sus, ağzını hayra aç..."
"..."

Pencereden akseden aydınlık kadının kınalı saçlarını parlatıyordu. Taranması bittikten sonra tekrar yemenisini bağladı. Küçük, buruşuk, çirkin yüzüne mavi büyük gözleri yabancı gibiydi. İri burnunun altında kısık, sanki daima bir şey ısırıyormuş gibi duran kısa bir çehresi vardı. Ocağı karıştırdı. Bacadan düşen bir rüzgâr külleri uçurmuştu. Sıska elleriyle yerleri süpürüyor, savrulan külleri topluyordu. Hasta aksırır gibi bir ses çıkardı. Döndü. Baktı.

"Ne istiyon?" dedi. Ağa cevap vermedi. Çenesi atıyordu. Kadın kalktı. Yatağın yanına gitti. Eğildi. Kocasının yüzüne baktı. Gözleri kapanmıştı. "Uyuyo mu ki?" diye şüphelendi. Eliyle omzuna dokundu. Ölüme inanamıyordu.

"Uyumuş!" dedi. Bekledi, bekledi. Fakat Durmuş Ağa bu uykudan bir daha uyanamadı.

Oğulları mirasın üzerine aç kurt gibi atılmışlar, daha babalarının toprağı kurumadan gürültülü bir kavga çıkarmışlardı. Çift şeylerin birini biri, birini biri alıyor, lâkin tek şeyleri bir türlü pay edemiyorlardı. Meselâ babalarının kürkünü, ipek halıdan seccadesini ortasından kesip, ikiye böldüler. Ev de tekti. Onu da yıktılar. Kapıları, pencereleri, enkazı müsavat üzere aralarında taksim ettiler.

Bu kavgalı taksim bir ay kadar sürdü. Durmuş Ağa'nın yurdu artık bir harabeydi. Güzel evinin yerinde yeller esiyor, bahçesinde baykuşlar ötüyordu. Hacı Ağa bir gün bu viranenin önünden geçerken komşusunun iki oğlunu gördü. Sıska bir köpeği tutmuşlar, "Sen alacaksın, ben alacaksın" diye çekişip duruyorlardı. Yaklaştı. Sordu: "Ülen ne çekişip yatırsınız?"

"Sen garışma..." diye onu başlarından savmak istediler. Hacı Ağa ısrar etti. Gürültülerinin sebebini anladı. Ellerindeki köpek babalarından kalma idi. İkisi de [95] haklarından vazgeçmiyorlardı. Nihayet bu hayvancığı iki parça kesip paylaşmağa karar vermişlerdi.

Hacı Ağa "Vazgeçin" dedi, "bu itin ne eti yenir, ne kemiği para eder, ne derisi işe yarar!"

Büyük sordu: "Öyle emme nidelüm?"

"Bir 'hayır' işleyün ulen..."

"..."

Bu sefer küçük sordu: "Nasıl hayır?"

"Bu köpeği kesmekten vazgeçin. Bırakın, babanızın canına ulusun dursun!"

"..."

"..."

İki kardeş birbirlerine baktılar. Bu oldukça makul bir nasihatti. Karşılıklı haklarından vazgeçtiler.

...Sahipsiz kalan köpek açlıktan, susuzluktan, soğuktan bütün kış yıkılmış evin yerinde uludu, inledi!

Onun ulumasından gece gündüz taciz olan köy halkı bu dinmez acı feryadı zavallı hayvanın ölen efendisi hakkındaki muhabbetine yoruyorlar: "Rahmetli Durmuş Ağa hasislik etmeyip bu köpek kadar oğullarına da kendini sevdirseydi ne mezarı taşsız kalır, ne de böyle mevlitsiz, hayırsız, hasenatsız toprak altında yatardı bugün..."

28 Eylül 1919, Kalamış

İfham (Haftalık edebî ilâve), Sayı: 6, 30 Eylül 1919, s. 93-95.

Hikâyecik

Felsefe

Mithat Bey yirmi senedir Amerika-yı Cenubîde oturuyordu. Son günlerde vatanı olan İstanbul'a geldi. Yirmi sene ne matbuatı, ne edebiyatı takip etmişti. Türkiye havadislerini yalnız Amerika gazetelerinde okuyordu. Galatasaray'dan çıkmıştı. İstanbul'da birçok sınıf arkadaşlarının meşahir sırasına girdiğini gördü. Hele sınıfın en tembeli, diplomasını alamayan bir arkadaşı, meşhur bir gazeteci olmuş, "akâid-i cezriye" neşrine başlamış, hatta, evet hatta Sultanî'nin Türkçe kısmından diploma alamamışken Fransızca romanlar bile yazmıştı.

"Harika, harika!" diyordu. Bir gün Köprü'den geçerken sınıfın birincisi olan Mahmut'a rast geldi. Zavallının saçları ağarmış, üstü başı dökülmüştü. Yirmi sene evvel bu çocuk mektebin en meşhur şairiydi. Düşündü ki şairler biraz süflî olurlar!.. Selâm verdi. Kendini tanıttı.

"Ah Mahmut!" dedi, "Şeref, şan, şöhret çok iyi ama... Biraz üstüne başına baksan..."

"Ne şerefi, ne şanı?"

"Sen memleketin tabiî en büyük bir şairisin!"

"Yanılıyorsun! Ben şair falan değilim."

"Öyle ise muharrirsin!"

"Hayır, bir satır yazı yazmadım."

"O hâlde bu kıyafet ne?"

"Parasızlıktan!"

"Canım, mektepte iken ne güzel yazılar yazardın, yine yazsana..."

Mahmut, derin derin içini çekti.

"Heyhat!" dedi, "Eğer kaleme kalsaydım, şimdiye kadar açlıktan ölürdüm. Bereket versin herkesi zehirleyen tütüne!"

"Ne demek?"

"Ne demek olacak. Yirmi senedir Reji'de memurum!"

Ö[mer] S[eyfettin]

Diken, Sayı: 25, 9 Teşrîn-i evvel [Ekim] 1335/1919, s. 7.

Yuf Borusu Seni Bekliyor

Aksaraylı Câbir Paşa'yı bir zamanlar tanımayan yoktu; zevcesi cennetmekânın gözdelerinden mi, hazinedar ustalarından mı ne imiş. İşin iç yüzünü bilenler o kolunda taşıdığı kat kat sırmaları saraylı hanımın sayesinde kazandığını; yani, düğün olmadan evvel el öpmelik binbaşılığı, sonra da kandilde, bayramda münasebet düştükçe kaymakamlığı, miralaylığı, livalığı, Meşrutiyet'ten bir sene evvel de ferikliği yakalamış olduğunu hikâye ederler...

Orduyu gençleştirmek sevdasına düşen akıllılar iş başına geçince, birçoklarıyla beraber onu da tekaüde sevk ederek mağdurlar arasına karıştırdılar. İlk günleri tekaüt muhassasatıyla geçinmek kabil oluyordu. Doğruyu söylemek lâzım gelirse paşanın on para serveti de yoktu. Zaten devr-i saadette haremselâmlık o koca daireyi eline geçen ihsanlar, maaşlarla ancak idare edebiliyordu. Bu musibetten sonra evin kadrosu kendi kendine küçüldüğünden ilk günleri tekaüt maaşı biraz işe yarıyordu. Sonra maişet derdi sarpa sarıp da herkes başının çaresine düştüğü zaman paşa da ilk tedbir olarak köşkün selâmlık tarafını kiraya verdi. Bu da derde derman olamayınca zemin katını bakkal dükkânına tahvil etti. Ufak bir sermaye ile ticarete koyuldu. İş başa düşünce ne yapılmaz, bak şu hayatın cilvesine! Bir zamanlar paşanın yanına kuş uçamazdı. Perde çavuşları, odacılar, yaverler, nöbetçiler, atlar, arabalar, dalkavuklar arasında geçen debdebelerle şimdiki kırk paralık bulama, altmış paralık peynir müşterilerine meram anlatmak arasında ne büyük tezat vardı. Hele [125] o eskiden etek öpmek için fırsat

bekleyenlerin bugünlerde yan gözle bakıp bıyık altından gülmelerini görüp de kalpler sızlamamak kabil değildi. Fakat paşa sabrın sonu selâmet diyerek büyük bir metanetle kendini bu hayata da alıştırdı, hatta biraz kanıksadı bile...

Fakat günün birinde, vesika şekerini tevzi ederken köyün saçlı sulularından[1] hatta azılılarından Takunyalı Fitnat namında bir kadın ona bir bayrak açtı, bütün mahalleyi bir anda başına topladı. Fitnat'ın bir eli belinde, diğeriyle birtakım işaretler yaparak: "Seni istingalar[2] paşası seni... Aç gözünü, yoksa vallahi açarlar gözünü... Sen hükümet kapısında yetim hakkı yemeye alışmışsın... Galiba şimdi de mahalle bakkallığını mı yiyim yeri yaptın? Hiçbir şeycik demem, benim gibi ağızsız dul kadınların, saçı bitmedik yetimlerin beş-on dirhem şekeri sana kan olsun, irin olsun..."

Yüzünü halka doğru dönerek devam etti: "A dostla.....r, buna hangi canlar dayanır? Bizden ufaladığını bari hayırlı bir işte kullansa canım yanmaz... Bu kaparozlar[3]; sokak sokak fink atan kokona kızlarının, tango çarşaflarına, havaleli iskarpinlerine gidiyor... Hele dur sen, benim kafam kızmasın yoksa; inşallah o kokorozlar da nasibimden geçmesin, eğer onları tükürüklere boğmazsam bana da Fitnat demesinler..."

* * *

Câbir Paşa bu vakadan sonra mahalle bakkallığına tövbekâr oldu. Makamını Karamanlı Bodos'a terk ederek ertesi günü tası tarağı topladı, kaçış hâlâ o kaçış. Tabiî boş durmak kabil değil. Paşa birkaç gündür İstanbul'a geldikçe işlere agâh olmaya başladı. Hay Allah lâyığını versin! Meğer o, köyde Takunyalı Fitnat'lar, Belâlı Ayşe'lerle uğraşırken, açıkgöz tekaütler rahat kârın kolayını bulmuşlar da, bunun haberi yok! Aştan kalanın kaşığı kırılsın, Paşa da derhal Ömer Âbid Hanı'nda bir yazıhane, ticaret tezkeresi vesaireyi yoluna koydu. Şimdi bir tak-

1 Metinde: "suyulularından/soyulularından".
2 İstinga (İtalyanca stringa "bağ"dan) Pantolonunu ve giyeceğini sıyırma. Serseri, baldırıçıplak (Aktunç, 2002).
3 Argoda yolsuzlukla elde edilen para, mal.

lit tüccar da o olmuştu. Tüccar olmak bir şey değil, asıl işin tatlı tarafına bakalım. Tavsiyeler, himmetler, biraz da etek öpmelerle paşam da muradına nail oldu! Sizden lâf çıkmaz, açıkçası ihracat vesikası işine kayırıldı.

Allah bin bin bereket versin. Meğer fincancı katırlarını ürkütmeyenlerin bu kadarcık olsun mükâfatı varmış, hem ne hoş. Bu işin batakçı defteri, eli bayraklı kadınları da yok. Arada sırada bir adam gönderip listeye baktırmak, bu sefer bize yarım vagon çıkmış, buna da bereket [126] versin. Çağır Yasef'i, Halil Efendi ver aşağı, tut yukarı, bayıl paraları, kısa günün kârı az olur. Paşam müsrif de değildir. Eğer iş devam etse idi beş on para sahibi de olacak idi. Nerde... Kör talih geldi, ona da yetişti, günün birinde bu işin de modası geçti. Vesikacılıktan mahrum kalan bazı açıkgöz arkadaşlar iaşe dalaverelerine dahil oldular. Fakat paşam bir türlü bunun pundunu bulamadı. Bu kabiliyetsizliği az kaldı aile politikasını da bozuyordu. Çünkü kızlarıyla büyük hanım kendisini açıktan açığa mıymıntılık ile itham ettiler. Paşada ne kabahat var? Her iş sık sık şeklini değiştiriyordu. O da ne yapacağını şaşırdı. Hakikî ticaretin hiç ehli değildi. Aczini bilmek de bir meziyettir. Paşa bu hâllerle bocalarken evdeki itibar azaldıkça azaldı. Zavallı paşa hanımlara yaranmak için her şeyi yapıyor, kuyudan su çekiyor, bahçe suluyor, sebzevat ayıklıyor, yine makbul olamıyordu. Paşa kendisini görenler tanımayacak kadar zayıflamıştı. O kuruluğa bir de karalık arız oldu. Şimdi paşa eski ölçüsüne göre yapılan elbiselerinin içinde yabancı bir iskelet gibi kalmıştı. Evvelâ yakalık ve boyun bağını defetti. Sonra da yakın yerlere, bakkala çakkala, mahalle kahvesine entari, hırka ile gider ve soranlara "Artık derviş olduk" derdi...

Mütareke, müsalâha derken işler bütün bütün değişti... Her geçen günle beraber yeni bir şekle giriyorduk. Yine herkesin lisanı kökünden döndü. Kahrolsunlar, kaçmışlar; yahut neler oluyormuş da ruhumuz duymuyormuş, oh olsun... Oh olsun... Eden elbet bulur, tıksınlar haini, assınlar katili, hamiyeti varsa artık çekilsin. Onu da bir adam zannettikti yahu. Sen kasavet etme birader, yine bu öksüz milleti yine bir mucize kurtarır... falan derken Bekirağa Bölüğü dolup boşalıyor, kanlılar, katiller bacadan kaçıyor, kaçıyordu... Ama, şimdi mâhüve'l-hakkını

söylemeli. Mağdurlar da bucak bucak aranıyordu ya...(!) Hele şu cilve-i kadere bak. Meğer devlet kuşu yakınlara gelmiş de haberimiz yok.

* * *

Bir sabah çarşı boyuna erken inenler Câbir Paşa'yı, senelerce sandık içinde durmadan açılmaz buruşukluklar peyda etmiş, formaları kararmış, saltanat devirlerinin yadigârı olan paşalık esvabının içinde buldular. Şişmanlık günlerinin hatırasını saklayan bu esvabı paşa giymemiş, belki de içine düşmüştü. Hele seyf-i mücellâsını beline dolayan sırmalı kayışın hâsıl ettiği buruşukluklarla bir insandan ziyade bir bostan korkuluğuna benziyordu. O, bu hâlden bî-haber yalnız öne doğru birkaç derece meyleden vücudunu doğrultmaya gayret ederek, arada sırada boyalı bıyıklarına çekidüzen vererek, mehabet-i askeriyesine yakışan bir gururla tren yoluna doğru ilerliyordu.

Eskisi gibi sağdan sola selâmlar saçıyor ve mukabilini de bekliyordu. Meğer hakkı da varmış. Hakikat bu geçiş her günkü geçişlere benzemedi, herkes iki geçeli ayağa kalktı, âdeta küçük bir merasim oldu. Paşa içinden, "Ah fırsat düşkünleri ah!" diyordu.

Bak, bak! Her gün bir omuz silkmekle geçen aşinalar şimdi kandilli temennalarla yerlere kadar eğilerek [127] "Efendim memuriyet-i cedidenizde muvaffakiyetler temenni eder ve arz-ı tebrikât eder, irfan-ı âlinizi ihmal edenler cihana maskara oldular paşam..." gibi yağlı ballı hulûslar savurarak geçip gidiyorlardı.

Bunlar arasında yalnız biri fikrini değiştirmemişti. Tam paşa trene ayağını atacağı sırada yine en son sözü o, yani Takunyalı Fitnat söyledi: "Yürü... Bakkallar paşası, yürü... Yuf borusu seni bekliyor..."

Ö[mer] S[eyfettin]

İfham (Haftalık edebî ilâve), Sayı: 8, 13 Teşrîn-i evvel [Ekim] 1919, s. 124-127.

Gizli Mabet

Müfide Hanımefendi'ye[1]

Geçen gün Tokatlıyan'da Sermet bana genç bir Frenk takdim etti. Sorbon'dan arkadaşmış! Kumral, çini mavi gözlü, güzel, narin, nazik bir çocuk! Azgın bir "Şark" meftunu! İlk lâfı bu oldu: "Azizim, siz kendinizi bilmiyorsunuz. Avrupa'yı bir şey zannederek kendi güzelliklerinizi göremiyor, kendi esrarlarınızı yaşamıyorsunuz..."

Birdenbire haklı mı, haksız mı olduğunu kestiremediğim bu tevbihe gülümsedim: "Yaşamadığımızı, göremediğimizi ne biliyorsunuz?.."

"Bunu gözümle gördüm" diye coştu. "Üç gecedir Sermet'in evindeyim. Her şey alafranga. Yemek salonu, yatak odası, karısının, kardeşlerinin giyinişleri, hareketleri, hatta zihniyetleri, telâkkileri bile hep Avrupakâri! Ah nerede Loti'nin Türkiye'si?.."[2]

"Loti'nin Türkiye'si karşı tarafta!" dedim.

"Evet öyle söylüyorlar. Fakat içine girilmez bir âlem! Yazık ki siz bu pitoresk âlemi sevmiyorsunuz!.."

" Sevenlerimiz de var..." dedim.

"Siz sevenlerden misiniz?.."

"Evet..." diye mübalâğalı bir tehalükle başımı salladım: "Sabit fikirlerinin hududunu aşamayan Frenkler ne masumdurlar!"

1 Romancı Müfide Ferit Tek (1892-1971).

2 Pierre Loti'nin Türkiye'yi egzotik bir şark ülkesi gibi görmesine işaret ediliyor.

Bu genç Avrupalı da bunlardan biriydi. Türkiye'ye dair konuşmağa başladık. İddia ediyordu ki biz kendimizi tanımıyoruz; en güzel, en zengin, en bedî sokaklarımıza pis diyoruz; artık güzellikten mahrum Avrupa binalarına, muazzam caddelere, tabiatı öldüren hendese çirkinliklerine kıymet veriyoruz... Rumlara hiddeti garez derecesini geçiyordu. Beyoğlu'ndan öyle nefret etmişti ki, "Ne iğrenç Garp karikatürü, ya Rabbi!" derken âdeta sararak tiksiniyordu. Kafası Loti'nin muhayyelâtıyla doluydu. Bizim sefalet, vahşet, cehalet dediğimiz perişanlıklarımıza o "harika!" diyor, bu nihayetsiz mezbeleler, baykuşlu viraneler karşısında nasıl olup da bedîî bir heyecan duymadığımıza şaşıp kalıyordu. Nihayet kendisinin, Avrupalılaşmamış bir Türk evine götürülmesini benden rica etti. Aklıma birdenbire Karagümrük'te oturan ihtiyar sütannem geldi. Bu gayet sofu ve gayet stoik,[3] gayet muhafazakâr bir kadındır, kendinden büyük eski Arap halayıkçığıyla oturur, kocasından kalan ufacık bir iratla rahat rahat geçinir.

"Öyleyse sizi hiç Avrupalılaşmamış ihtiyar bir dulun evine götüreyim!" dedim. Teşekkür etti. Sevindi: "Ne vakit?.."

"Bugün, hatta isterseniz şimdi."

"Bu mümkün mü?.."

"Mümkün, yalnız başınıza bir fes alacağız" dedim. Böyle ansızın gitmek, alaturka evde tekliflere, tekellüflere meydan bırakmayacak, tabiatı, pitoreski, bu Şark meftunu Frenk'e olduğu gibi gösterecekti. Sermet zavallının sevincine gülmekten katılıyordu. Ona veda ettik, bir arabaya atladık. Beyazıt'a indik. Frenkçiğe bir dükkândan ciğer gibi kıpkırmızı bir fes aldık. Kalıplattık. Tramvaya binmek istemedi.

"Buradan aşağı hep Türk mahallesi mi?" dedi.

"Evet hep Türk mahallesi."

"O hâlde rica ederim, yayan gidelim."

"Pekâlâ!.." dedim. Yangın yerlerinden yürüdük. Sisli bir hava, bulutlu, karanlık bir sema harap evlerin, tenha viranelerin sükûnuna sanki acı bir hüzün karıştırıyordu. Yolda ona talimat verdim. Sütanneme kendisi için Çerkez diyecektim.

3 Stoik (Fr. Stoique): Kaderine teslim olmuş.

Vakıa o horozdan kaçan bir kadın değildi. Fakat belki bir Hıristiyan'ın yanına çıkmak istemezdi. Bu basit entrika genç Frengin muhayyilesini daha beter alevlendirdi. Bir tarafa çarpılmış siyah, çürük tahta evler, yıkık duvarlar, sökük çatılar karşısında duruyor, "Oh ne manzara, ne manzara!" diye bir türlü ayrılamıyordu. İki saatte eve gelebildik. Bu üç katlı, ahşap, biraz viranca bir binadır. Kapıyı çaldım. İhtiyar Arap açtı.

"Sütannem yok mu?.." diye sordum.

"Komşuda. Buyurun..."

"Haydi Karanfil Dadı, git, koş, benim geldiğimi söyle. Yanımda da bir misafirim var. Bu gece sizde kalacağız" dedim. İçeri girdik. Temiz, fakat karanlık taşlıktan geçerek koca bir merdivenden çıktık. Misafir odasına genç Frenk bayıldı. Yerde güzel bir Acem halısı yayılıydı. Duvarlar –merhum hattat sütbabamın yadigâr bıraktığı– levhalarla süslenmişti.

Yastıklarına fes rengi perdelerin düştüğü sedirler kırmızı velansalarla örtülüydü. Karşı karşıya oturduk. Kafeslere hayran oldu.

"Âdeta kendimi bir rüyanın içinde sanıyorum!" dedi. Sütannem gelince benim gibi elini öptü. Ara sıra başındaki fesini unutuyor; gayr-i ihtiyarî reverans hareketleri izhar ediyordu. Sütannem bunun pek farkına varmadı ama "Konuştuğunuz lâf Çerkezceye benzemiyor" dedi.

Ben, "Anneciğim, bu senin bildiğin Çerkezce değil, Hicretten sonra çıkmış, Rusça ile Çeçence ile karışık yeni bir Çerkezce!" diye kandırdım. Sözde bu Çerkez misafir, hacca gitmek için İstanbul'a gelmişti. Sütannem hac vakti olmadığını hatırlatınca ona da bir kulp buldum. Maksadı daha evvel davranıp İstanbul'da biraz Türkçe öğrenmekti.

"Ah bu yaşta hacı olmak, ne mutlu, ne mutlu, darısı senin başına!.." diyordu.

"Amin, amin!.."

Frenk, ağzımızdan çıkan bu kelimeyi birdenbire tanıyor, aşinalığını göstermek fikriyle kendi şivesiyle tekrarlıyordu: "Amen, amen!.."

"...."

Sütannem bu Çerkez'le hacca beraber gitmemi tutturdu. Hâsılı yemek zamanına kadar hep hacdan, hocadan falan bahsettik. Ben sütannemin nasihatlerini çatır çatır hep Çerkezceye tercüme ettim. Sofraya oturunca Frenk bütün bütün bedîî heyecanının içinde gaşyoldu. Yalnız yabancı misafirlere çıkan gümüş sini, zavallıyı deli edecekti. Çatalı bırakıyor, sütannem gibi eliyle yemeğe çalışıyordu. Ben vazgeçirdim. Elle yemek yalnız ihtiyar kadınlara mahsus olduğunu söyledim. Dünyanın en rahat vaziyeti bağdaş kurmak olduğunu iddiaya başlarken sofradan kalktık. Kahvelerimizi içtik. Sütbabamın kütüphanesinde yadigâr gibi duran eski yazma kitapları misafirime gösterdim. Nakışlara, ciltlere, minyatürlere hayran kaldı. Uyku zamanı gelince, onu Karanfil'le beraber en üst kata çıkardık. Yatağını bahçe üstündeki odaya yapmışlardı. Ayakyolunu falan gösterdim. "Bonsuvar" dedim. Ben de orta kattaki odaya çekildim. Gece fırtına çıktı. Şiddetli bir yağmur yağdı. Sabahleyin gayet güzel bir hava açılmıştı. Frengi uyanmış, giyinmiş buldum. Yatağın içine oturmuş, bir şeyler yazıyordu.

"Bonjur..."

"Bonjur, mon ami!.."[4]

"Ne yazıyorsunuz?.."

"Oh, tahassüsatımı!.."

"O kadar mütehassis mi oldunuz?.."

"Tarif edemem, size tarif edemem!.."

"....."

Aşağı indik, sabah kahvelerimizi içtik. Sütannemin ellerini öptük. Bu Frenk'i, daha beter Şark pitoreskinin içine batırmak için yayan olarak Fatih'e götürdüm. Caminin karşısındaki kahveye oturduk. Bir nargile ısmarladım. Dışarı üflemesin diye evvelâ ehemmiyetle içmek ameliyesini öğrettim. Keyiflerimiz gelmeğe başlıyordu. Zavallıyı yine azıttırmak, coşturmak için "Azizim, şu karşındaki mabede bak" dedim. "Ne letafet, ne mehabet değil mi?"

"...."

4 Günaydın dostum!..

Frenk gülümsedi, o kadar müteheyyiç görünmedi. Daha dün yıkık çeşmelerin, eğrilmiş duvarların huzurunda deli gibi çırpınan bu adamın kayıtsızlığı tuhafıma gitti. Sordum: "Bu abideyi beğenmediniz mi, yoksa?"

"Bu, bu mabet hiç..." diye mavi gözlerini küçülterek tekrar gülümsedi.

"Ne demek hiç? Bu İstanbul'un en muazzam bir abidesidir..."

"Bu, hiç... Bu mabet, hiç..."

"Ne demek?.."

"Ben ondan daha mühimmini gördüm."

"Olamaz" dedim, "ne vakit gördünüz?"

"Bu gece..."

"Rüyanızda mı?.."

"Hayır..."

"Ya nerede?.."

"Evde..."

"Hangi evde?.."

"Yattığımız evde..." Şaşaladım. "Ne gördünüz canım?.." dedim.

"Piyer Loti'nin göremediği bir şeyi! Hiçbir Avrupalının tanımadığı bir sırrı!.."

"...."

Gülümsüyordum.

"Evet, ben sizin gizli mabedinizi gördüm" dedi.

"Nasıl gizli mabet, canım?.."

"Nafile saklıyorsunuz. Ben gördüm işte!.. Asırlardan beri Avrupalıların gözlerinden sakladığınız mahrem mabedinizi, hususî mabedinizi bu gece gördüm."

"....."

"...Ama emin olunuz, bu sırrı muhafaza edeceğim. Paris'e gidince gazetelere yazmayacağım, defterimde mukaddes bir şey gibi bu hatıra saklı kalacak."

"Lâflarınızdan bir şey anlamıyorum" dedim.

"Israr etmeyiniz gördüm, gördüm..."

"Neyi canım?.."

"Gizli mabedinizi!"

"Bizim gizli mabedimiz, falan yoktur."

"Nafile inkâr ediyorsunuz, ben gördüm."

"Tuhaf, çok tuhaf!.." diye başımı sallıyordum. Frenkçik dayanamadı. Cebinden maroken kaplı bir defter çıkardı.

"Bak görmüş müyüm, görmemiş miyim?" dedi.

Son sayfaları okumağa başladı:

...Sabah! Büyük bir heyecan, bir haz içinde şu satırları yazıyorum. Dün Sermet'in takdim ettiği bir Türk'le bu İstanbul'un en meçhul yerine geldim. Meğerse Jacques Casanova, Pierre Loti filân konaklarla yalıların selâmlık dairelerinde birer kahve içmekle Şarkı gördük sanıyorlarmış. Asıl Şark görünmeyen tabakalarda... Ben işte hiçbir Avrupalının görmediği şeyi gördüm. Burası ihtiyar, dul bir kadının evi. Gayet dindar bir kadın. Evin içi, sofra takımı, âdet, tarzlar, hâsılı her şey hiç bozulmamış... Tamamıyla alaturka. Gece beni en üst katta bir odaya yatırdılar. Sabahleyin gayet erken uyandım. Yataktan kalktım. Garip bir tecessüs içimi yiyordu. Ayaklarımın ucuna basarak dışarı çıktım. Karşıda bir oda vardı. Kapısı aralıktı. Yavaşça ittim. Bir de ne göreyim? Gizli bir aile mabedi!..

Beyaz perdeler inik. Aralarından soluk bir aydınlık giriyor. Duvarlarda birçok büyük levhalar asılı. Köşelerde ağır ceviz ağacından yapılmış, demir çemberli mezarlar duruyor. Şüphesiz bu mezarlarda sevgili ölülerin mumyaları var. Bir tanesini açmağa çalıştım. Mümkün değil, kitli! Sonra yerde irili ufaklı birçok kaplar duruyor. Bazıları bakırdan, bazıları porselenden! İçlerinde kıymetlileri var, meselâ kapının hizasında, birinci mezarın önündeki gayet kıymetli, etrafı altınla yaldızlanmış bir kap. Köşedeki yeşil bir vazo... Kim bilir nasıl bir topraktan yapılmış, mabedin içinde manasını anlayamadığım bir nispet dâhilinde ipten birtakım dil'ılarla zaviyeler gerilmiş. Bu mukaddes zaviyelerin üzerinde şüphesiz ölülere ait olan birtakım relikler[5] *asılı. Kaplarda mukaddes sular duruyor. Bazısında taşacak derecede çok. Mekke'nin, Medine'nin, kim bilir, hangi meçhul, hangi mukaddes köşelerinden gelen bu esrarlı, bu mukaddes sulardan tattım. Biraz kekremsi... Kapların dibinde hafif, ama gayet hafif bir toprak tortusu var. Her kaptan içtim. Hepsinin tadı bir. Kalbim çarpmağa başladı. Memnu bir mabede girmiş bir küfürbaz, bir hain, bir kâfir heyecanıyla dışarı çıktım. Sanki bu mezarlar birdenbire açılacak, içlerinden yüzler-*

5 Relik (Fr. Relique): Kutsal kalıntı. Bir veliden, bir azizden kalma anmalık.

ce sene evvel ölmüş ihtiyar Türkler kavuklarıyla, yatağanlarıyla, kalkıp üzerime yürüyecekler sandım. Sanki duvarlardaki levhalar sallandı. Mukaddes kapların içi çalkandı. Sanki o an bir deniz olacak, oralarda beni boğacaklardı. Bu mukaddes suların hiddetini, sükûtunu, ulviyetini şimdi içimde duyuyor gibi oluyorum.

Esrarlı, müphem bir rehavet, bir ateş damarlarıma yayılıyor. Beynimde karanlık, meçhul bir kubbenin derin akislerini işitiyorum. Öyle anlatılmaz bir heyecan duyuyorum ki...

....

Kendimi tutamadım. Öyle bir kahkaha attım ki [4] Frenk marpucunu elinden düşürdü. Azıcık daha nargile devrilecekti. Sabah keyfini çatmağa gelmiş müşterilerin afyonlarını patlattım. Dik dik yüzüme bakıyorlardı.

Frenk sordu: "Neye gülüyorsun?.."

"Yok sen gizli mabede girmemişsin!" dedim.

"Ya nereye girmişim?.."

"Sütannemin sandık odasına!"

"Sandık odası ne?.."

"Bizim evlerde komot, aynalı dolap falan yoktur. Eşyalarımız, birer sandıkta, sandıklar da bir odada durur. O mezar zannettiğin demir çemberli, ceviz tabutlar, bizim çamaşır sandıklarımızdır."

"Ya duvardaki levhalar?.."

"Sütbabamın eserleri! Yadigâr diye sütannem satmıyor." Frenk inanamıyordu. Ben hâlâ gülüyordum.

"Ya ipten yapılmış hendesî şekiller? O 'relik'ler?.."

"Yağmurlu havalarda çamaşır açmağa mahsus ip. Zaviyeler, müsellesler, tesadüfen teşekkül etmiş; relik zannettiğiniz de kullanılmayan esvaplar..."

Frenk yine inanamıyordu. Mavi gözleri birdenbire bulutlanmıştı. Yalanımı yakalamış gibi başını salladı. "Ya o mukaddes sular? Onlara ne diyeceksin azizim?.." dedi.

"Gece yağmur yağdı. Sütannemin sandık odası, bildim bileli akar. Tavandan damlayacak yağmur suları yerleri ıslatmasın diye geceleyin Karanfil, o kapları odaya sıra sıra dizmiş olmalı..." dedim. Frenk evlerimizin üzerindeki "Maşallah" levhalarını millî bir sigorta şirketinin işaretleri, saçaklarımızda

sallanan nazarlık pabuçlarını damdan dama kaçan hırsızların oralara takılıp kalmış ayakkabıları zanneden meşhur millettaşı[6] gibi, bir an durdu, düşündü. Derin derin nargilesini çekti. Yutkundu. Elinde açık kalan defterini cebine soktu. Ben hâlâ duruyor, duruyor, gülüyordum.

"Gülme azizim, sizin sandık odalarınızda bile öyle esrarlı, öyle anlaşılmaz, öyle müphem, öyle dinî bir hâl var ki..."

"Ne gibi?.."

"Öyle bir şey ki... Siz körsünüz... Göremiyorsunuz vesselam..." dedi... Fakat bizim göremeyip de o yalnız kendi gördüğü şeyin ne olduğunu bir türlü söyleyemiyordu.

Malûm ya, Türkler hükümlerinde çok naziktirler! "Biz kör isek, işte siz de dilsizsiniz!" cevabı ta dudaklarımın ucuna gelmişken sustum. Hiç ses çıkarmadım.

29 Teşrin-i evvel 1919, Kalamış

İfham, Sayı: 100, 10 Teşrîn-i sânî [Kasım] 1335/1919, s. 3-4.

6 Pierre Loti kastediliyor.

İlk Düşen Ak

-Mimar Sermed'in Hatıratından-

Ayaspaşa 1913

"Güneşin altında yeni ne vardır?" Hiç! Bu sabah aynamın karşısında yine bu eski hükmü hatırladım. Geceden pek yorgundum. Geç yatmıştım, geç uyandım. Banyomu yaptım. Giyindim. Saçlarımı tararken şakağımın ta ucunda ansızın bir ak gördüm. Bir ak... Bu sanki gayet mühim bir faciaymış gibi beni saatlerce düşündürecekti. İlk defa görülen bir akın kederinden daha adî ne olabilir? Ben bu kederi belki yüz romanda okudum. Hayatın sonbaharında, kışın gelmek üzere bulunduğunu ihtar eden soğuk bir kırağı... Ölümü unutmuş kayıtsız bir genç birden "Ah!.." der. Yaşadığı neşe uykusundan uyanır. Hele bu zavallı bir kadın yahut bir kız olursa... Fakat işte ben, bu elemi duymadım. Duymamak istedim. Ama yalnız düşündüm. Çünkü kendimi bildim bileli "taklit"ten nefret ederim. Küçükken Kanlıca'da viran bir köşkte otururduk. Komşumuzun gayet tuhaf bir maymunu vardı. Sabahtan akşama kadar onunla oynardım. Adı "Yakut"tu. Kuyruğunun altı tüysüzdü. Hem masmaviydi. Ben ne yaparsam tekrarlardı; temenna, baş kaşımak, el çırpmak, bıyık bükmek, yumruk sıkmak... Daha bin türlü münasebetsiz şeyler de. Hatta bakışımı bile taklit ederdi. Gözlerimi açtım mı o da açar, süzdüm mü süzer, kapadım mı kapardı. Şimdi ne vakit kendimden başka birisini taklide kalksam bu maskara hayvan aklıma gelir, içimden "Maymunlaşmışım!.." derim.

Fırçayı bırakan ellerim bu akı kopardı. Bakmağa başladım. Sebepsiz bir hüzünle "hayatın boşluğu, ümidin nihayetsizliği, neticenin hiçliği" hayalime rutubetli bir sis gibi çöktü. Dudaklarıma Rosemonde'in[1] mısraları geldi. Aynada kendimi Maupassant'ın hikâyesindeki kahramana benzettim.

"Hayır, hayır..." diye başımı salladım. "Edebiyat oynamayalım! İşte bir tel ak saç! Pek tabiî değil mi? Otuz yaşındayım."

Evet otuz yaşındayım. Pencereden giren sabah güneşi aynaya vuruyor, gözlerimi kamaştırıyordu. Başımı çevirdim, yürüdüm. Geniş pencerenin kenarına dayandım. Aşağıları; Kandilli, Kabataş evlerinin damları, gümüş deniz, Üsküdar, Kuzguncuk, Çamlıca şen bir aydınlık içinde parlıyordu. Bu levhanın sağ nihayetinde Karacaahmet servilikleri bile yeşil görünüyordu. Yavaş yavaş hayalimdeki sis dağıldı. Otuz yaşından sonra saça düşen ak kederlenmeğe değer miydi? Hem bu keder hemen herkes tarafından duyulan klâsik bir şeydi. Edebiyatta binlerce numunesi vardır. Başkalarının evvelden duyduğunu şimdi yeniden duymağa kalkmak hoşuma gitmedi. Fikrimin cereyanını değiştirmek için kendi kendime sordum: "Acaba daha otuz sene yaşayacak mıyım?.."

"Belki..."

"..."

"Belki de hayır."

"..."

Geçen otuz senenin otuz saniyeden hiç farkı var mıydı? Doğduğum köydeki çocukluğum, İstanbul'a gelişimiz, mektep, Avrupa... Hep gözümün önüne geldi. Beş sene evvel ölen zavallı anneciğim, "Hele otuz yaşına gir. Ondan sonra ömür o kadar çabuk geçer ki insan can sıkıntısı duymağa vakit bulamaz!.." derdi. Vakıa şimdiye kadar az canım sıkılmadı değil. Talihim bana hep canımı sıkacak muvaffakiyetler nasip etti. Meselâ mektepte en çok edebiyata çalışırken riyaziyattan birinci çıkıyordum. Sanayi-i Nefise Mektebi'ne, Edebiyat Fakültesi'ne girmek; hür, mesut, başıboş bir sanatkâr olmak isterken... –işte gayr-i ihtiyarî gülüyorum– Mühendishane'ye tıkıldım. Mühendis oldum; hem de bi-

1 Louise-Rose-Étiennette Gérard (1871-1953): Fransız şaire. Rosemond Gérard adıyla tanınır.

rinci çıkarak... Beni içine alan ilim, "ezelî bir tekrar"dan başka bir şey değildi. Dünya değişse "mütearife"ler değişmezdi. Ayrı şekillerin yalnız işaret harfleri değiştirilebilirdi. Ama ben mektepte yine edebiyatı bırakmadım. Her sene hacmime müsavi romanlar okudum. İki benliğim vardı: Biri sanatkâr, şair... Öteki: Mihanik, hissiz bir adam! Bu mihanik adam çok kuvvetliydi. Hiç ehemmiyet vermediği, hiç çalışmadığı derslerden birinci geldiği için hükümet tarafından tahsilini ikmal etmek üzere Avrupa'ya gönderildi. Avrupa'da "şair" yaşadı. "Mihanik adam" kitapların üstünden kalkıp hatta bir kubbe, bir monumant, bir kemer, bir tak göremedi. İstanbul'a gelince getirdiğim diplomaların parlaklığına şaşan hükümet beni ilk hamlede kırk lira maaşlı bir memuriyete tayin etti. Dairemin kırtasî sükûtu içinde yine gizli gizli edebî eserler okurken, "mühendis gibi" şöhretim büyüdü. Daha bir plan çizmediğim hâlde ismim geçerken gazeteler "Meşhur mimar" diyorlar. Vazifem? –İşte yine gülüyorum– her gün öğleden iki saat evvel içinde kendimden başka kimse bulunmayan geniş odaya gidip oturmak; masamın üzerine yığılan kâğıtları okumadan imzalamak... Yeni memurken bu kâğıtları okurdum. Gördüm ki münderecatları tamamıyla bir. Sonra bu zahmetten de vazgeçtim. Sa'yim, gayretim nazırın teveccühünü celp etti. Hem bana çok para kazandırmak, hem de ilmimden istifade etmek için Mühendis Mektebi'nden de bir ders verdiler. Haftada üç saat, ayda yirmi lira...

İçmem. Kumar oynamam. Eğlence sevmem. Kalabalıktan hazzetmem. En sevdiğim şey okumakla –ama edebî şeyler okumakla– düşünmektir. Altmış lira bana fazla geldi. Ceplerim doldu. Sevdiğim şaheserlerin lüks tablarını getirttim. Ayaspaşa'nın en güzel apartmanındaki şu daireyi tuttum. Bakacak kimsem yok. İstanbul'da garibim. Ne uzak, ne yakın bir akrabam var.

Bedbaht değilim. Mesut da değilim. Geçen sene müthiş surette canım sıkılmağa başlamıştı. Zayıflamıştım. "Nevrasteni oluyorum" şüphesi beni doktora sürükledi.

"Okumayınız, yazmayınız. Kendinizi ferah tutunuz, canınızı hiçbir şeye sıkmayınız. Erken yatınız. Geç kalkınız. Kırlarda, denizlerde geziniz, eğleniniz..."

"Fakat doktor, ben ancak canımın sıkıntısını geçirmek için okurum" dedim.

"Pekâlâ, yazı da yazmayınız..."

"Yalnız imza atarım" diye güldüm.

"Onun zararı yok!.."

"Ama yine canım sıkılıyor. Kendimi ferah tutamıyorum."

"Niçin?.."

"Bilmem. Sebebini sizden soruyorum işte..."

Şişman, şen, şuh bir adamdı. Maroken kanepesinin koltuğuna vurdu. "Pekâlâ, ben size söyleyeyim" dedi. Beni uzun bir istintaka çekti.

Evli miyim, bekâr mıyım? Kaç yaşındayım? Memuriyetim ne? Maaşım ne kadar? Filân... Sordu. Kısa kısa cevaplar verdim. Bir kahkaha attı. "Senin hastalığını şimdi keşfettim!" dedi.

"..."

Yüzüme baktı. Bitmeyen gülüşünün içinde ilâve etti: "Sen bir 'sineküriyen'sin!.."

"Sineküriyen mi?.."

"Evet..."

Birden anlayamadım. Böyle bir hastalık hatırlamıyordum. Sordum: "Bu nasıl hastalık?.."

"Saadet hastalığı!"

"?.."

"Saadet... Yani işsizlik hastalığı!"

"Yine anlayamadım?.."

"İşsizlik saadet midir?.." diye güldüm.

"Eski lisanlarda işsizlikle saadeti bir kelime ifade eder. Fakat bu saadet de çok olunca, değişmeyince, her his gibi mahiyeti bozulur. Keder, elem olur..."

"...."

Bir idadî talebesine ders verir gibi, hazla elemi bana anlattı. Süren hazzın elem olacağını, değişmeyen eleme de insanın pek çabuk alışacağını izah etti. Onca işsizlik, yani "çalışmak mecburiyetinden azadelik" bir saadetti. Lâkin bu saadetin üzerine bazen biraz kara bulutlar gelmeliydi. Fasılasız bir saadet şüphesiz bir felâketti.

"Eğer can sıkıntısından kurtulmak [4] isterseniz bu rahat memuriyetinizden istifa ediniz" dedi.

"Sonra... ne yapayım? Zengin değilim!" diye güldüm.

"İyi ya... Para kazanmak mecburiyeti sizi çalıştıracak. Boş duramayacaksınız."

"Sonra?.."

"Şimdi ay nihayetinde masanızın üstüne cop bırakılan altmış lirayı, çalışırken kuruş kuruş, muhtelif yerlerden toplayacaksınız. Sinirleriniz, beyniniz, aklınız, gözleriniz, elleriniz çalışacak. Koşacaksınız..."

"Fakat bu benim işime gelmez."

"O hâlde 'Sinekür'ün –sürdükçe elemi olan– rahatına... katlanacaksınız."

"...."

Gülümseyerek önüme baktım. Hakikaten ben pek genç bir sineküriyen olmuştum. Bu, şüphesiz bir talih eseri idi. Ama ihtiyarlığa uygun gelen şey gençliğe uygun gelmezdi; gençliğe uygun gelen şey de ihtiyarlığa... Meselâ güzel kadın, çok uyku, nefis bol yemek, filân gibi! İşte bu talih beni harap ediyordu. Ben bunları düşünürken geveze doktor şeker hastalığını, nikristen, daha bin türlü rahattan, işsizlikten gelen hastalıkları sayıp döküyordu.

"Bari jimnastik yapsam, doktor bey..."

Güldü: "Jimnastik mi? O nihayet adalelerinizi yorar. Hâlbuki sizin yalnız adalâtınız değil... ruhunuz, hissiniz, fikriniz, hâsılı bir kelimeyle söyleyeyim, mevcudiyetiniz çalışmağa muhtaç!"

"Yani manevî bir jimnastik..."

"Evet, evet."

"Ne gibi?"

"..."

Bulamadı. Yüzüme baktı. Bakışında benim mevkiimi kıskanan bir haset vardı. Bunu güneş gibi görüyordum.

"'Mühendisim' demiştiniz değil mi?"

"Evet."

"Mademki işiniz yok. Sanatınıza çalışınız."

"Memur olduğum için dışarıda çalışamam."

"Hayır, öyle ticaret şeklinde para kazanmak için değil."

"Ya nasıl?"

"Sanat için sanatınıza çalışınız."

"Anlayamıyorum, nasıl?"

"Siz Türk müsünüz?"

"Evet."

"Milliyetperver misiniz?"

"..."

Birdenbire cevap veremedim. Böyle bir suale ömrümde ilk defa maruz kalıyordum. Vicdanımı yokladım. Daha bunun ne demek olduğunu bile bilmiyordum. "Milliyetperverlik" ne demekti? Vakıa kulaktan şöyle bir cereyanın olduğunu duymuş, ama hiç ehemmiyet vermemiştim. Türkçe mecmuaları, gazeteleri okumak âdetim olmadığı için, bir şeyden haberim yoktu. Sükûtum doktoru sıktı: "Yoksa kozmopolit misiniz?"

"Hayır."

"O hâlde işte hastalığınızın bir sebebi daha. Ne milliyetperverim diyorsunuz, ne de kozmopolit! Yani araftasınız. Hâlbuki araf insanlara mahsus değildir. Hayvanlar orada istirahat eder. Ama insan için ya cennet lâzımdır, ya cehennem!"

....

Bu tuhaf doktor, bana idealin insana tıpkı kalp gibi, burun gibi, ciğer gibi lâzım olduğunu anlattı. İnsan "mefkûre"siz yaşayamazmış. Mefkûre iflâs eder etmez insan ya deli olur, yahut intihar edermiş. Mefkûre birdenbire kaybolmayıp yavaş yavaş zayıflarsa, şeker hastalığı, nevrasteni, isteri başlarmış.

"Hâlbuki sizde muayyen bir ideal yok."

"Galiba."

"O hâlde azizim çabuk bir ideal ediniz, yoksa..."

"?"

"Doktor sizi kurtaramaz."

"..."

Hayatta bu kadar ehemmiyetsiz hadiseler var ki, bizde pek derin intibalar bırakır. Bir "hiç" yıllarca yürüdüğümüz yolu değiştirebilir. Bana ideal sahibi olmamı tavsiye eden doktorun bu paradoksal sözleri çok tesir etti. Yine marazî hassasiyetim neticesi olarak onun telkini altında kaldım. Evet, geçen sene ne milliyetperverdim, ne de kozmopolit! Bana bir ideal lâzımdı.

Fakat ideal hazır esvap gibi bulunup alınamazdı. Edebiyatı çok seviyordum. Bir roman yazmasını düşündüm, hatta başladım yazmağa... Lâkin tab'ından sonraki rezaleti aklıma getirdim. Meşhur –ama niçin meşhur– mühendis filân bey bir roman neşretmiş! Bu, tıpkı eski bir nafıa nazırının, nazırlığı esnasında bir "ilmihâl" kitabı telif etmesine benzeyecekti! Gülünç olmamak için bu emelimden vazgeçtim. Milliyet cereyanının etrafında çıkan matbuatı okumağa koyuldum. İki ay sonra aldığım fikirleri yekûn ettim, şu çıktı:

1) Dili, dini "bir" olan insanlar bir millettendir. Türkler de bir millettir. Fakat şimdiye kadar "ümmet" teşkilâtıyla yaşadıkları için kendi milliyetlerini, harslarını ihmal etmişler. Arab'a, Acem'e benzemeğe çalışmışlar.

2) Millet hâline geçince asrîleşmek lâzım. O vakit de Frenk'i taklide kalkmışlar.

3) Hâlbuki Türkler de, öteki milletler gibi harsın her sahasında ayrı, hususî bir şahsiyet sahibidirler. Bu şahsiyeti bulunca terakki edebilirler.

Sonra etrafıma baktım. Edipler, konuşulan tabiî lisanla yazmağa, şairler, millî edebiyatı, millî şiiri, millî vezni meydana koymağa; hukukçular millî hukuku, ahlâkçılar millî ahlâkı, terbiyeciler millî terbiyeyi bulmağa çalışıyorlar. Ben de millî sanatı aramağa başladım. Bursa'ya, Konya'ya seyahatler ettim. Getirdiğim kitaplar o kadar çoktu ki... Hatta yarısını okuyup bitiremedim. Ama sıhhatim yerine geldi. Artık kendimi düşünemez, dinleyemez oldum. Daha tetebbularımı ortaya atmadan sebepsiz şöhretim büyüdü. Türk sanatının esas hatlarını ararken şedit bir milliyetperver olmağa başladığımı seziyordum. Kemerlerde, pencerelerde, kubbelerde, mezarlarda, türbelerde, çeşmelerde, çinilerde aradığım hususiyeti her tarafta bulmağa çalışıyordum. Eskiden en beğendiğim şeyler Türk olmadığı için, taklit olduğu için gözüme çirkin göründü. Yavaş yavaş dostlarımı kaybettim. Hepsi idealsizdi. Kumar, kulüp, kadın, zevk, gösteriş... Başka şey bilmiyorlardı.

Geçen hafta, ileride tamamlayacağım *Anadolu'da Eski Türk Sanatının İzleri* unvanlı kitabın başlığını bitirdim. Bu beni iyice

yordu. Bir haftadır ne okuyorum, ne yazıyorum. Ama yine can sıkıntısı tehlikesi baş gösterdi. Yine kendimi dinlemeğe başladım.

Bu sabah işte şakağımda bulduğum ilk ak tel bunun için az daha beni kederlendirecekti.

* * *

Evvelden başkaları tarafından duyulan bir kederi aynıyla taklit etmemek için düşüncemi değiştirdim. Masama oturdum. Eserimin tebyizinden artan şu boş deftere gelişigüzel bu satırları yazdım. Şimdi kalem elimde düşünüyorum. İşte yine haberim olmadan bir mukallit oldum; ilk ak saçın intibalarını yazmağa kalktım.

İlk ak saç... Hissetmeyeyim. Düşüneyim haydi: Demek ihtiyarlığa doğru dönüyorum?

....

"Ne yapmalıyım?"

"Hiç, ne yapabilirim?"

"Fakat artık evlenmeliyim."

"Evet, evlenmeliyim."

"Daha ne bekliyorum?"

"..."

Evet, "Daha ne bekliyorum?" Kendi kendimle konuşurken bu suale ne cevap vermeli? Şimdiye kadar bunu hiç düşünmedim mi? Hayır. Hâlâ kalbimde birçok heyecan var. Sanıyorum ki evlenirsem bitivereceğim. Fakat nasıl olsa bir gün evlenmeyecek miyim? "Herkes gibi..." Ah herkes gibi... Herkese benzemek insan için ne güç! Tabiî ben de kendimden evvel gelenleri taklit edeceğim. Onlar gibi nişanlanacağım. Onlar gibi güvey gireceğim. Onlar gibi çocuklarım olacak. Onlar gibi aile sahibi bir baba olacağım. Onlar gibi ihtiyarlayacağım, onlar gibi, heyhat... Onlar gibi öleceğim.

Şu yazdığım sayfaya, ziyası ateşten bir mustatil şeklinde akseden güneşin altında yeni ne var?

Hiç...

Evet, ben de herkes gibi evleneceğim. Beş bin sene evvel yine bu güneşin altında tekrarlanan bir Finland meselini hatırlıyorum: "Hayat yalnızken pek kederlidir. İnsan çift oldu mu, bu hayat daha lâtif olur. Üçleşince hayat pek tatlıdır."

Ben, artık bu "yalnızlık"tan kurtulmalıyım.

İfham, Sayı: 113, 23 Teşrîn-i sânî [Kasım] 1335/1919, s. 3-4.

İlk Cinayet

Ben daima ıstırap içinde yaşayan bir adamım! Bu azap âdeta kendimi bildiğim anda başladı. Belki daha dört yaşında yoktum. Ondan sonra yaptığım değil, hatta düşündüğüm fenalıkların bile vicdanımda tutuşturduğu nihayetsiz cehennem azapları içinde hâlâ kıvranıyorum. Beni üzen şeylerin hiçbirini unutamadım. Hatıram sanki yalnız elem için yapılmış...

* * *

Evet, acaba dört yaşında var mıydım? Ondan evvel hiçbir şey bilmiyorum. Şuur başımıza nasıl yakmayan bir yıldırım gibi düşer. Tolstoy daha dokuz aylık bir çocukken kendisinin banyoya sokulduğunu hatırlıyor. İlk duygusu bir haz! Benimki müthiş bir ıstırap ile başladı. Ben ilk defa kendimi Şirket vapurunda hatırlıyorum. Hâlâ gözümün önünde: Sanki dünyaya o anda doğmuşum, annemin kucağındayım. Gürültülü bir kadın kalabalığı... Annem yanındaki çok sarı saçlı genç bir hanımla gülüşerek konuşuyor, cigara içiyorlar. Annem cigarasını ince gümüş bir maşaya takmış. Ben bunu istiyorum.

"Al, ama ağzına sürme!" diyor. Bana bu ince maşayı veriyor, sigarasını denize atıyor. Galiba yaz. Çok aydınlık, çok güneşli bir hava... Annem konuşurken mavi tüylü bir yelpazeyi yavaş yavaş sallıyor. Ben kucağından kayıyorum. Beni kollarımdan tutarak yanına oturtuyor. Gümüş maşacığın halkasına parmağımı takıyor, annem görmeden ucunu ağzıma sokuyor, dişlerimle ısırıyorum. Konuştuğu sarı saçlı hanımın çarşafı mavi...

Ben beyazlar giymişim. Başım açık. Saçlarım çok. Hem galiba dağılmış. Annem bunları düzeltirken başımı yukarı kaldırıyorum. Güneşten kum kum parlayan tentenin kenarında el kadar bir gölge kımıldıyor.

"Bak, bak!" diyorum. Annem de başını kaldırıyor. "Kuş konmuş" diyor. Bu kuşu isteyince, "Tutulmaz" diyor. Ben yine istiyorum. Annem şemsiyesiyle bu gölgenin altına vuruyor. Fakat gölgede hareket yok. Yine yanındaki hanıma dönüyor: "Aa, kaçmadı."

"Neye acaba?"

"Yavru olacak mutlaka."

"..."

"Anne, ben kuşu isterim!" diye tutturuyorum. O vakit annem yelpazesini bırakıp ayağa kalkıyor, beni koltuklarımın altından tutuyor ve küçük bir top gibi dışarıya kaldırırken diyor ki: "Birdenbire tut ha."

Başım keten tentenin hizasını aşınca gözlerim kamaşıyor. Ellerimi uzatıyorum. Tutuveriyorum. Bu beyaz bir kuş... Annem alıyor elimden. Öpüyor, sarı saçlı hanım da öpüyor, ben de öpüyorum.

"Aa, zavallı daha yavru."

"Martı yavrusu."

"Uçamıyor olmalı."

"Denize düşerse boğulur."

"..."

Öteki kadınlar da lâfa karışıyor, "yaşamaz!" diyorlar. Annem beyaz kuşu "a zavallı, a zavallı!" [7] diye uzun uzadıya okşadıktan sonra benim kucağıma veriyor.

"Eve götürelim, belki yaşar" diyor, "ama sakın sıkma yavrum."

"Sıkmam."

"Böyle tut işte."

"..."

Gümüş maşacığına bir ince sigara takıyor. Yanındaki hanımla yine dalıyor lâfa. Kuşcağızın tüyleri o kadar beyaz ki... dokunuyorum. Kanatlarının kemikleri belli oluyor. Ayakları kırmızı. Kaçmak için hiç çırpınmıyor, şaşırmış. Gözleri yus-

yuvarlak. Kırmızı gagasının kenarında sanki sarı bir şey yemiş de bulaşığı kalmış gibi sarı bir iz var. Boynunu uzatarak etrafa bakmağa çalışıyor! Ben o vakit gözlerimi anneme kaldırıyorum. Yanındaki hanımla gülüşerek konuşuyorlar. Benimle meşgul değil. Sonra beyaz kuşun uzanan ince boynunu yavaşça elimle tutuyorum. Bütün kuvvetimle sıkmağa başlıyorum. Kanatlarını açmak istiyor. Öteki elimle onları da tutuyorum. Mercan ayakları dizlerime batıyor. Sıkıyorum, sıkıyorum, sıkıyorum. Dişlerimi, kırılacak gibi sıkıyorum, gık diyemiyor. Sarı kenarlı gagacığı titreyerek açılıp kapanıyor. Pembe sivri dili dışarı çıkıyor. Yuvarlak gözleri evvelâ büyüyor. Sonra küçülüyor, sonra sönüyor... Birdenbire, takallüs etmiş ellerimi açıyorum. Beyaz kuşcağızın ölüsü "pat!" diye düşüyor yere.

"!.."

Annem dönüyor, eğiliyor. Yerden bu henüz sıcak masum cesedi alıyor. "A... Aaa... Ölmüş!" dedikten sonra bana dik dik bakıyor: "Ne yaptın?"

"..."

"Sıktın mı?"

"..."

"Söyle bakayım?"

"..."

Cevap veremiyor, avazım çıktığı kadar ağlamağa başlıyorum. Annemin elinden beyaz kuşun ölüsünü sarı saçlı hanım alıyor.

"Ah, ne günah!"

"..."

"Zavallıcık."

"..."

Başka kadınlar da lâfa karışıyor. Karşımızda oturan şişman, ihtiyar bir kadın cinayetimi haber veriyor: "Boğdu. Gördüm vallahi, ne hain çocuk..."

"..."

Annem sapsarı kesilmiş, sesi titriyor. "Ah insafsız!" diye bana tekrar acı acı bakıyor. Daha beter ağlıyorum. O kadar ağlıyorum ki... Beni artık susturamıyorlar. Ne vakit, nerede, nasıl sustuğumu bugün hatırlayamıyorum. Sanki ebediyen ağlıyorum.

* * *

Kendimi bilir bilmez yaptığım bu cinayetin üzerinden işte otuz seneden fazla bir zaman geçti. Şimdi Şirket vapurlarının güvertelerinde otururken ne vakit bir martı görsem birdenbire, neşemi kaybederim. Bir çocuk feryadıyla ağlamak isterim. Kalbimin içinde derin bir sızı büyür, büyür, büyür. Göğsümü acıtır. "Ah insafsız!" diye beni azarlayan anneciğimin ezelî tevbihini duyar gibi olurum.

20 Eylül 1919, Kalamış

Diken, Sayı: 32, 27 Teşrîn-i sânî 1335 [Kasım 1919], s. 6-7.

Birdenbire

....

"Daha kalkmadın mı Yumuk'um?"

"Görüyorsun."

"Eey, ne vakit kalkacaksın. Saat on bir."

"Hiç, hiç kalkmayacağım, cicim."

"Hasta mısın yoksa?"

"Bir şeyim yok."

"Eey, bu tembellik ne?"

"Bu yatağa, bu yalnız yatağın lezzetine doyamıyorum ki."

"Haydi deli."

"Ah bilsen..."

Kapıdan giren saz benizli, narin kadın şuh bir teklifsizlikle tembel arkadaşının karyolasına oturdu. Lâcivert başörtüsünü yeldirmesinin omuzlarına indirdi. İçinde tek tük gümüş aklar görünen kumral kıvırcık, çok saçları, hayalî bir çiçek demeti gibi meydana çıktı. Gülümseyerek "Ben o lezzeti bilirim!" dedi. Pencereden, karşısındaki dolabın büyük aynasına aksetmiş gamlı sonbahar semasına bir an daldı. Pek gençken vardığı ihtiyar bir miralaydan yine pek gençken üç çocukla dul kalan bu yaşlı kadın hâlâ güzeldi. Endamındaki o bedî incelik kırkını çoktan geçtiği hâlde, onu yine dinç bir kız gibi gösteriyordu.

Yumuk yusyuvarlak tombul elini yorgandan çıkardı. Misafirinin donuk bir leylâğı andıran solgun eline vurdu.

"Ama Ahterciğim, sen artık bu lezzete doymuşundur" dedi.

"Niçin doyayım?"

"Öyle ya, kaç senedir..."

"Evet, dokuz sene."

"Oh, bir hayat, bütün bir hayat."

"Evet."

"Bıkmadın mı hiç?"

"Alıştım."

"..."

Ahter, talihini biraz kendisine benzettiği için Yumuk'u çok severdi. İhtiyar paşa babasının çılgınca muhabbeti içinde lalaların, dadıların kucaklarında şımartıla şımartıla büyütülen bu kızcağız da daha on sekizini doldurmadan abus bir zabite verilmişti. Berlin mekteplerinde tahsilini bitirip tamamıyla Almanlaşan bu adam, ağaçtan, hem kayın ağacından yapılmış bir manken kadar katı, hissiz, duygusuz, hayalsiz, zevksiz, hâsılı tatsız tuzsuz bir şeydi. Zavallı Yumuk'un bir buçuk sene onunla çekmediği kalmadı. O, hayatı tamamıyla romanlardaki gibi bilirdi: Hep aşk! Hep bir aşk etrafında biriken vakaların teâkubu... Hâlbuki kocası ona, sevginin hatta lâfını bile ettirmiyor, biraz açılacak olsa, "Böyle düşünceler kokotlara yaraşır" diye susturuyor, ruhunun şevkini daha parlamadan söndürüyordu, işte hemen altı ay vardı ki boşanmış, artık romanlarına, hülyalarına tekrar kavuşmuştu. Hayalin tadı, acı hakikatlerden sonra ne derin duyulur! Şimdi bütün muhayyilesinin içindeki dikensiz, fırtınasız cihanda yapyalnız mesut yaşıyor, nihayetsiz tahayyüllere dalarak yatağından çıkmak istemiyordu. Ahter "Sakın sen buna alışma" dedi.

"Sen nasıl alıştın?"

"Benim çocuklarım vardı."

"Benim de hülyalarım var."

"Hayır, Yumuk, hayır. Hakikat hülyadan şüphesiz daha iyidir!"

Genç kadın doğruldu. Yatağında yan yastıklarına dayandı. Aile içinde herkes, bütün dostları ona "Yumuk" derlerdi. Şişman olmadığı halde vücudunda, yüzünde, omuzlarında, kollarında, hatta gözlerinde öyle tatlı bir yuvarlaklık vardı ki... oynak hareketleriyle güzel hırçın bir Van kedisini andırıyordu.

"Hakikat, yine birisine varmak mı?"

"Eğer hülya yalnızlıksa... Evet."

"Mümkün değil Ahterciğim."

"Demek hep böyle yaşayacaksın!"

"Evet."

"Benim gibi?"

"Evet."

"Daha yirmisinde yoksun. Demek on dokuz, yirmi beş, otuz sene... ölünceye kadar böyle yapyalnız?"

"Evet."

"Bütün bir hayat!"

"Yalnız bir şartla, bu rahat yalnızlık cennetine veda edebilirim."

"O şart ne?"

"Bir aşk!"

Ahter güldü. Genç kadının şen gözlerine mahzun mahzun baktı. "Heyhat" dedi, "öyle müphem bir şey ki..."

"Niçin?"

"Daha aşkın ne olduğunu dünyada kimse öğrenememiş."

"Kim diyor?"

Ben diyorum, Yumuk'um. Senin düşündüğün aşk, bir Zümrüd-i anka'dır, ismi var, cismi yok...

"..."

"Evet, bir Zümrüd-i anka... Yalnız masal! Şairlerin vehmi! Kim ona inanırsa bedbaht olur."

... Fakat Yumuk'un aşka büyük bir itikadı vardı. Koltuğunun altına bir yastık çekti. Karyolanın yanındaki küçük dolabın üstünden bağa bir kutu aldı. İçinden bir sigara çıkardı. Ahter'e verdi. "Al bakayım şunu" dedi, "sana bugün aşkın ne olduğunu öğreteceğim."

"Öğret bakayım."

Kendi de bir sigara aldı. Yaktılar. İnce mavi dumanların şeffaf bulutçukları içinde konuşmağa başladılar. Yumuk ne olduğu bilinmeyen, lâkin var olduğuna kimsenin şüphesi olmayan ruha dair ıstılahsız bir tasavvuf konferansına girişti. O söyledikçe Ahter gülümsüyor, "Bunlar hep lâf! Hep kelime, hep kelime!" diyordu. Yumuk'a göre maddî hayat ne olursa olsun "adîlik"ten başka bir şey değildi. Asıl hayalin manası ruhtaydı. Ruhu olan yaşıyor demekti. Uzvî hayatın nebattan farkı yoktu. Ruhun varlığı da mutlaka aşkla kaimdi. Uzviyetimiz havasız nasıl yaşayamazsa aşksız ruhun yaşamasına da öyle imkân yoktu. Fakat insan-

lar aşkın mahiyetini kaybetmişlerdi. Hürmet ettikleri, acıdıkları, yahut alıştıkları vücutları "seviyorum" zannediyorlardı. İşte bu yanlış zan aşkın kıymetini düşürüyordu.

Ahter sordu: "Aşkın doğrusu nasıldır?"

Yumuk, "Ah anlatabilecek miyim?" diye içini çekti, "Aşk, aşk hakiki aşk...Bu tamamıyla ruhtan gelir. Ruhta yaşar. Uzviyetle, hayatla filânla hiç alâkası yoktur. Öyle bir şey ki yıldırım gibi... birdenbire!.."

"Vay, vay, vay..."

"Evet, birdenbire... Eğer ruhu varsa insan sever. Birdenbire... Sanki deli olur. Hayat, ufuk, gece, gündüz artık hep yüzüncü planda kalır."

"Âşık Garip devrinde gibi?"

"Hemen, hemen..."

Ahter çok yaşamış, çok görmüş, çok duymuş bir kadın tavrıyla güldü. Sigarasını tablacıkta söndürdü. Tekrar dolabın aynasına akseden sonbaharın semasına bakarak hakikî aşkın ancak "hürmet, temayül, takdir" gibi hislerin tekâsüfünden başka bir şey olmadığını söyledi. Uzun uzadıya yaşanmış bir temayül, derin bir hürmet, samimî bir takdir olmadan aşk doğamazdı.

"Hele o 'birdenbire...' nazariyesi, çok saçma!" dedi.

"Niçin?"

"Anlamadan, bilinmeden, duymadan, hissetmeden nasıl sevilir?"

"Birdenbire işte! İlk görüşte, yıldırım gibi..."

"Saçma, saçma... Birdenbire sevilemez ama..."

"Ne olur?"

"Yıllarca devam etmiş hakikî bir aşk ölebilir."

"Nasıl?"

"Tıpkı yılların, mevsimlerin gıdasıyla yetişmiş bir fidana birdenbire indirilmiş bir balta darbesi gibi. Evet, birdenbire sevilemez, fakat birdenbire insan soğur. Sevdiğine düşman olur. Ondan nefret eder."

"Bir balta darbesi! Meselâ, ne gibi?"

Ahter bir misal arıyormuş gibi siyah gözlerini süzdü. Parlak alnının ince, görünmez buruşuklukları gölgelendi. Yumuk aşk münakaşalarında garip bir heyecana tutulurdu. Daha ziya-

de doğruldu. Arkasındaki yastıkları düzeltti. Ahter, "Birdenbire aşkın ölümü!" dedi, "Evet, aşk yavaş yavaş doğar. Fakat birdenbire ölür. Aşkın hastalığı yoktur. Benim bir tanıdığım var. Yirmi beş senedir birini seviyordu. Hem nasıl? Uzaktan uzağa, son derece samimî, son derece namuskârane..."

"Sonra?"

"Birdenbire bu âdeta manevî denecek aşktan soğudu."

"Nasıl?"

"Anlatayım mı?"

Yumuk güzel arkadaşına sarıldı. "Anlat kuzum Ahterciğim" dedi. Genç kadın gülümseyerek bir masal ahengiyle başladı.

"Bir varmış, bir yokmuş..."

"Ah!"

"...Evet, evvel zaman içinde. Ama o kadar eski zamanlarda değil. Şöyle yirmi, yirmi beş sene evvel, tenha bir köşkün genç bir kızı varmış. Komşularından bir delikanlı! O vakitler şimdiki gibi değil, kaç göç gayet sıkı! Daha çocukken beraber oynarlarmış. Genç kız bu delikanlıyı uzaktan uzağa sevmiş. Derdini kimseye söylememiş. Zaten o vakit böyle dertlere doğrudan doğruya, "namussuzluk" derlermiş. Zavallı kızın kısmeti çıkmış. Kendine sormadan, danışmadan hemen vermişler. Delikanlı da başka bir kızla evlenmiş. Gel zaman, git zaman, köşkün genç kızı dul kalmış. Aradan seneler geçmiş. On beş, yirmi sene kadar... Dünya değişmiş. İki taraf da eski zenginliğini kaybetmiş. Nihayet dul kadın yirmi senedir gizliden gizliye sevdiği beyin köşküne geçmiş. Selâmlık tarafını kira ile tutmuş. Karısının son derece samimî ahbabı olduğu için, daha doğrusu yaşları epeyce gecikmiş olduğu için, bu beyle görüşmeğe, konuşmağa da başlamışlar. Fakat aşk durur mu? Çocukluk hatıratından falan derken... iş aşka kadar varmış. Meğerse o bey de yirmi sene evvel alamadığı komşu köşkün kızını seviyormuş. Samimiyet son dereceyi bulmuş. Aradaki kapıyı da açmışlar. Bir aile gibi yaşamağa başlamışlar. Fakat bir gün bu kadın, ara kapının arkasından birtakım fısıltılar işitmiş. Kulağını yaklaştırmış; sevdiği, yalnızken kendine söylediği sözleri tekrarlıyor, 'Ah sevgilim. Seni nasıl seviyorum. Seni görünce yüreğim ağzıma geliyor. Ah sen, benim ruhumsun. Falan filân...'

'...'

Merak ediyor. Kapıyı itiveriyor. Bir de ne görsün? Yirmi senedir insan diye sevdiği, evdeki şişman, arsız, hayâsız hizmetçi kızın dizlerine kapanmış, pis eteklerinden öpmüyor mu? Yıldırımla vurulmuşa dönmüş."

"Sonra cicim?"

"Sonra, hemen ara kapıyı mıhlatmış. Hepsiyle, o beyin karısıyla, ailesiyle selâmı sabahı kesmiş. Birdenbire o kadar nefret, o kadar nefret etmiş ki..."

Yumuk gözlerini Ahter'in gözlerine dikti. Ahter bu parıl parıl parlayan yuvarlak mavi elmasların ateşinden kurtulmak için başını çevirdi.

"Görüyorsun ya, Yumuğ'um, hürmet takdir hisleri kırılınca ideal bir aşk bile bir anda göçüyor."

Yumuk, "Bu kadın sensin!" dedi.

"Ben mi?"

"Evet."

"Haydi deli."

"Hizmetçinin pis eteklerini öpen âşık da Nebil Bey!"

"Haydi deli."

"..."

Yumuk'un neşeli çehresi birdenbire bozuldu. Daha ziyade yuvarlaklaştı. İnce kavis kaşları çatıldı. Ahter'e döndü. Tül perdeli açık pencereye yaklaştı. Yaprakları dökülmüş ağaçların iskelet dallarına, tenha bostanlara, dalgalarının figanı işitilen asabî denize bakmağa başladı. Zavallı Yumuk sinirlenmişti. Üşüyordu, titriyordu. Mor ipek kaplı yorganına iyice sarıldı. Penceredeki donuk sonbahar seması içinde –mesnedinden düşüp yıkık bir cidara dayanmış meyus bir heykelin gölgesi gibi duran– Ahter, görmemek için gözlerini kapadı. Tekrar öyle "temayül, hürmet, takdir" gibi umumî hislerden doğup birdenbire ölebilen fani bir aşk değil; birdenbire doğan, birdenbire yakan, birdenbire bütün hayata hükmeden ilâhî bir aşk düşünmek istedi. Fakat... Muvaffak olamadı.

4 Kânun-ı evvel 1919- Kalamış

Vakit, Sayı: 749, 6 Kânun-ı evvel 1335 [Aralık 1919], s. 3.

Efruz Bey[1]

I

1 Yayımlanacağı şu ilanla duyurulmuştur:
"*EFRUZ BEY*
Yeni Tefrikamız
EFRUZ BEY
Fantezi Roman
Muharriri: Ömer Seyfettin
... Çarşamba gününden itibaren Ömer Seyfettin Bey'in Efruz Bey *unvanlı romanını tefrika etmeye başlıyoruz. Efruz Bey, memleketimize ait bazı tiplerin ve bazı meyil ve itiyatların, sanatkârane bir mübalağa ile çizilmiş bir karikatürü hükmündedir. Roman beş fasıldan ibarettir ki her birini uzunca bir küçük hikâye addetmek mümkündür. Bu fasıllar şunlardır:*
1. Hürriyet'e Lâyık Bir Kahraman
2. Asiller Kulübü
3. Bilgi Bucağında
4. Açık Hava Mektebi
5. Beyaz Serçe"
(*Vakit*, Sayı: 753, 8 Kânun-ı evvel 1335/1919, s. 1)
Ancak "Hürriyet'e Lâyık Bir Kahraman" bölümü tefrika edildikten sonra kitaplaştığı hâlde, diğer kısımların yayımı ertelenmiştir. *Zaman* gazetesi, *Vakit* gazetesinin yayımlamadığı kısımları tefrika etme kararı almışsa da ("Yeni Tefrikalarımız", *Zaman*, Sayı: 272, 6 Kânun-ı sânî 1919, s. 1), sekiz gün sonra, açıklamadığı "bazı sebeplerden dolayı" bu niyetini ertelediğini duyurmuştur ("Yeni Tefrikamız", *Zaman*, Sayı: 280, 6 Kânun-ı sani 1919, s. 1). Böylece söz konusu metinler müsvedde olarak kalmış ve "Beyaz Serçe" dışındakiler yazarın vefatından 6 yıl sonra [bir kısmı yine *Vakit* gazetesinde, bir kısmı *Resimli Ay* (*Sevimli Ay*) dergisinde] yayımlanabilmiştir. *Beyaz Serçe* ise ilk defa 1938'de (*Ömer Seyfettin Külliyatı, 9, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür*, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1938, s. 31-39) okuyucuya sunulmuştur. Muhtemelen yayına hazırlayan Şerif Hulusi Kurbanoğlu veya yayıncı hikâyedeki "inat" vurgusunun "beyaz serçe" vurgusundan daha yüksek tonda oluşunu dikkate alarak isim değişikliğine gitmiş olmalıdır. Yukarıdaki açıklama yapılırken söz konusu metinlerin [bugün elimizdeki şekline ulaşmamış olma ihtimali son derece zayıftır. Hatta, sözünü ettiğimiz erteleme kararından kısa bir müddet sonra yazarın hastalandığını da biliyoruz. Dolayısıyla elimizdeki Efruz Bey bölümlerinin –ilki yayımlandığında– bitmiş metinler olduğu kesindir. Bu itibarla, yayımlanma tarihi kronolojik sıralamaya esas alınamaz.

Bu küçük romanı Efruz Beyefendi'nin kendisine hediye ediyorum.
Sevgili Efruz!

Hayatından şu birkaç levhayı yazarken ihtimal biraz mübalâğacı göründüm. Ne yapayım? Bu benim mizacım... Bunun için kızma. Beni affet! Hem emin ol ki maksadım ne seni tahkir, ne de maskara etmek... Hakikati görüldüğü gibi, edebiyat yapmadan yazmak istedim. Muvaffak oldum mu? Bilmiyorum. Fakat okuyunca samimiyetimin derecesini herkesle beraber sen de anlayacaksın. Herkes seni –bizzat kendi kadar– tanır, Efruzcuğum, bugün hiç kimse sana yabancı değildir; çünkü sen "hepimiz" değilsen bile "hepimizden bir parça"sın...[2]

Ö. S.

* * *

Hürriyete Lâyık Bir Kahraman

Ahmet Bey kaleme girince arkadaşlarına şöyle bir baktı. Güldü. Boyun kırdı. Başını salladı.

"Nasıl gördünüz mü?" dedi. Yirmi dört saat evvel Allah'tan ziyade Abdülhamit'ten korkan kâtiplerin henüz benizlerine kan gelememişti. Hepsi, yeni geçmiş bir fırtınanın kapalı yerlere savurduğu sonbahar yaprakları gibi solgundu. İçlerinde korkunç bir "şüphe" çarpıyor, sormadıkları bir "acaba?" sökülmez bir hıçkırık ıstırabıyla boğazlarına tıkanıyor, dalgın dalgın birbirlerine bakışıyorlardı. Ahmet Bey koltuğuna oturdu. Parlak

"Tam Bir Görüş" (1914) ve "Sivrisinek" (1917) hikâyeleri de Efruz Bey tipi etrafında olmakla birlikte bu hikâyeler yayımlandığında Efruz Bey romanının taslağı henüz ortada yoktur. Dolayısıyla bu iki hikâye, yazarın Efruz Bey romanının bölümleri olarak saydığı diğer beş metinden ayrı tutularak kendi kronolojik sıralamalarında bırakılmıştır.

2 Yazarın son cümlesi çok anlamlı. Alaya alınan herhangi bir karakter için farklı çevre ve kimseler üzerindeki gözlemlerin birleştirilmiş olması ve sonra bunların yazarın muhayyilesi ile beslenerek yazarlık içgüdüsüyle kişiliğe kavuşturulması her türlü edebî eser için geçerlidir. Efruz Bey'in sıkça değişebilen bir şarlatan tipi olarak çizilmesi, yazara, hicvedeceği insanlara oklarını kolayca fırlatma fırsatı/imkânı vermiştir. Efruz Bey herhangi bir hikâyede herhangi bir insanı değil, yabancılaşan aydınımızı temsil ediyor. Hicvedildiği, alaya alındığı düşünülen kişiler ve kimlikler için bk. (Alangu 1968: 474-507; Mert 2004: 416-424).

beyaz kolluklarını yenlerinden fırlatan hususî bir hareketten sonra fesini çıkardı. Masasının üstüne koydu. Bir çelik yay gibi kuruldu. Kabardı.

"Yoksa hâlâ haberiniz yok mu?" diye tekrar güldü. Bütün bir kalem ondan bir Babıâli kuşkusuyla korkardı. Bir sene evvel iki bin beş yüz kuruş maaşla "bâ-irade-i seniyye" gelen bu beyi amirleri hafiye, madunları "Jön Türk" sanırlardı. Kendisi Galatasaray'dan, Mülkiye'den... bazen de Aşiret Mektebi'nden birinci çıktığını, mabeynin emri üzerine diplomasıyla altın maarif madalyası verilmediğini söylerdi. Amirlerinin itikadınca bu "altın madalyayla diploma" Mabeynde, başkâtip paşa hazretlerinin çekmecesindeydi. Eğer bu diploma Ahmet Bey'in elinde olsaydı hemen Avrupa'ya kaçacak, yedi düvelden hangisini isterse birisinin hizmetine girecek, maazallah... Efendimizi rahatsız edecekti! Fakat hariciye dairesinin koridorlarında ödleklikklerine rağmen yine dedikodu yapmaktan çekinmeyen züppeler Ahmet Bey'in Galatasaray'dan kovulduğunu anlatırlar, her tarafa yayarlar, arkasından alay ederlerdi. Pek gençti. Pek yakışıklıydı. Pek kibardı. Pek zengindi. Pek âlimdi. Pek edipti. Kimin nesi olduğunu kimse bilmiyordu. Ama herkes onun görünen şekline inanıyor, ihtiramda kusur etmiyordu. Son numara bir moda gazetesinden canlanarak hayata fırlamış canlı bir resim kadar şıktı. Sağ gözüne taktığı soğan rengi tek gözlüğünü düzelterek "Hepiniz korkuyorsunuz, be!" dedi, "Yoksa haberiniz yok mu?" Çekirdekten yetişme tam bir Babıâli mahsulü olan Köse Mümeyyiz, sanki hiç bilmiyormuş gibi sordu: "Neden haberimiz olacak? Ne var?"

....

Ahmet Bey en müşkül mevkilerle en tehlikeli zamanlarda yaptığı asabî bir hareketle gözlüğünü tuttu. Yavaş yavaş doğruldu. Ayağa kalktı. Mümeyyize dik dik baktı. Acaba bu bir "istibdat" taraftarı mıydı? Lâkin ne cesaret!..

"Hürriyetin ilân olunduğunu daha duymadınız mı?" diye haykırdı.

....

Kalem halkı, bu zavallı iki cami arasında kalmış beynamazlar ne yapacaklarını şaşırdılar. Biraz cesurları bu korkunç Jön Türk'ün ceplerinde boğucu gaz çıkaran küçük küçük müt-

hiş –komprime– bombacıklar var sanıyorlardı. Bazen bıyık altından "cehennem leblebileri" dediği bu bombalardan, ya kızıp bir tanesini ortaya atarsa... bir anda Babıâli dünya yüzünden silinecek, bir mezar, bir harabe olacaktı! Lâkin eski buruşuk istanbulinli Köse Mümeyyiz, öyle denemeden kuru gürültüye pabuç bırakır takımından değildi.

İri –hem o vakte göre– şahane burnunu kaldırdı. "Sizin gibi bu sabahki gazeteleri biz de okuduk oğlum" dedi.

Ahmet Bey, yine hiddetle sordu: "Hiçbir şey anlamadınız mı?"

"Ne anlayacağız?"

"Hürriyetin ilânını..."

"Hangi gazetede?"

"Hepsinde."

....

Mümeyyiz sarı sıska elleriyle titreyerek masanın sol gözünü çekti. İki gazete çıkardı. Tehlikeli bir şeymiş gibi yavaşça önüne koydu: "İşte *Sabah* ile *İkdam*... İlânat taraflarını bile okudum. Öyle hürriyete dair bir şey yok."

Hürriyet'in ilânını ilânat sahifesinde aramasında ne nükte olduğunu anlamayan Ahmet Bey bunu mümeyyizin hakaret etmek istemesine yordu. Çöllerin payansız sükûnuna haykıran erkek bir arslan gibi kükredi: "Siz artık bu devre lâyık adamlar değilsiniz. İlânat sütunlarında hürriyet ilânı arıyorsunuz. Hayır, hayır, hayır... En başa bakınız. Orada bir tebliğ var. İşte bu tebliğ hürriyeti ilân ediyor."

....

Kâtipler önlerine bakıyorlar, her ihtimale karşı bu tehlikeli münakaşayı hiç işitmiyor gibi davranıyorlardı. Mümeyyiz, kırmızı çuha kılıfından gümüş gözlüğünü çıkardı. Taktı. *Sabah*'ı açtı. Tebliği buldu. Okudu. Sonra Ahmet Bey'e döndü.

"Kanun-ı esasî hakkındaki tebliği mi söylemek istiyorsunuz?"

"Evet."

"Fakat bu tebliğde hürriyete dair bir şey yok."

"Siz hürriyeti ne sanıyorsunuz? İşte Kanun-ı esasî... Kanun-ı esasî, hürriyet demektir!"

"..."

Köse mümeyyiz geniş bir nefes aldı. Astarı parçalanmış kahverengi perdeli büyük pencerelerden sıcak bir yaz havası, müseddes şeklinde ince uzun bir kibrit kutusunu andıran karanlık kaleme giriyor; sigara, kâğıt, mürekkep, nefes kokularının rutubete karışmasından hâsıl olmuş ağır bir havayı... ıslak tavuk kokusuna benzeyen bu ağır havayı tebahhur ettiriyordu.

Ahmet Bey terliyor, yerinde duramıyordu.

Görüyordu ki hâlâ kalem şüphedeydi. Hâlbuki o ta yerinden, yani Mabeyn'den haber almıştı. Bu sahihti. Fakat nasıl olduğunu bilmiyordu. Herkesten ismini, münasebette bulunduğunu sakladığı hamisi paşaya dün gece "ubudiyet arz ederken" kendisine, "Yarın hürriyet ilân olunacak" demişti, "efendimiz emretti. O kadar önüne geçmek... bu Jön Türk rezillerinin zaptı kabil olmayacağını anlatmak istedik. Kâr etmedi. Allah akıbetimizi hayreylesin..."

O ana kadar tamamıyla Mabeyn'e mensup geçinen Ahmet Bey velinimetinin konağından çıkarken o kadar "hürriyetperver"di ki yanında Namık Kemal'le Mithat Paşa halis istibdat taraftarı kalırlardı. Sokak tenhaydı. Evine doğru yürüdü. [754] Nişantaşı'nın daha bir şeyden haberi yoktu. Komşu konaklarda vur patlasın, çal oynasın, saz âlemleri devam ediyor; uzak yakın piyano sesleri işitiliyordu. Ahmet Bey o gece uyuyamadı. Böyle âli, böyle mesut bir günü bu kadar hasretle, bu kadar iştiyakla beklediğinin şimdiye kadar farkına varmadığına şaşıyordu. Bu müjdeyi ilk haber alan kendisi olduğu için sonradan duyacaklara karşı ruhunda büyük bir faikiyet duyuyordu. Bütün İstanbul halkına, bütün Türkiye'ye, hâsılı herkese bugün faikti. Yarın hürriyeti kabul eden bütün Osmanlılar arkasından geleceklerdi. Bunları düşüne düşüne sabahı dar etti. Siyah bonjurlarını giydi. "Tam resmî olmalıyım" dedi. Beyaz eldivenler taktı. Her günkünden daha şık oldu. Gelmesi hürriyetten daha ziyade şaşılacak bir hadiseydi. Soluğu kalemde aklı. Arabada gelirken *İkdam*'ı baştanbaşa okumuştu. Kanun-ı esasî tebliğinden başka bir şey yoktu. Fakat, kendi kendine, "...Kanun-ı esasî demek kâfidir!" diyordu. Kalemdekiler daha Kanun-ı esasî tebliğinden bu mesut manayı çıkaramamışlardı. Çünkü... Çünkü... Evet, haberleri yoktu! Hâlbuki o, işte tam yerinden haber almıştı. Bir

senedir gayet büyük bir adama mensup görünmekle zımnen tehdit ettiği Köse Mümeyyiz'e tekrar sordu: "Demek mümeyyiz Bey, siz bunun hürriyet olduğunu anlayamadınız ha?"

"O vakitki Babıâli zihniyetinden hariç" hiçbir şeye ihtimal vermeyen mümeyyiz, "Bu tebliğden ben hürriyet gibi şeyler anlamam" dedi, "Kanun-ı esasî zaten vardır. Onun tatbikini tekrar tebliğ etmek yeni bir tensikat hareketine delâlet etse gerektir. Fakat başka şeye... asla..."

....

Mümeyyiz Kanun-ı esasî'nin zaten mevcut olduğunu, her sene resmî salnamenin en başına basıldığını söylüyorken kalemin müdürü girdi. Bu şişman, esmer, fikri son derece mahdut bir beydi. Kaleme bugün nasılsa erken uğramıştı.

Zira yaz kış Büyükada'da oturduğu için öğle paydosundan on dakika evvel gelir, öğle paydosu daha bitmeden kalkar giderdi. Mabeyne mensup bir adama mensup bir kadının sütkardeşine mensupluk sayesinde devamsızlığı bir kusur sayılmıyordu.

Ahmet Bey onunla, diğer kâtiplerden daha teklifsizdi. Onu da yokladı. Zavallının haberi yoktu. Hatta gazete okumak âdeti olmadığı için tebliği bile görmemişti. "Hürriyet" lâfını işitince kızardı. Sonra sarardı. Morardı. Beyazlaşan dudakları titremeğe başladı. Ahmet Bey'e yüzünü çevirerek "Rica ederim, böyle şeylerden bahsetmeyelim. Bizim vazifemiz her şeyden mukaddestir!" dedi. Maiyeti kâtipler müdürlerinin ne mükemmel, ne gayûr adam olduğunu zaten bilirlerdi. Onlara da dönerek "İşlerinize bakınız, beyler!" emrini verdi, "Ben âmirinizim, benim gibi vazifeperver olunuz. İnsanın en büyük saadeti vazifesini ihmalsiz icrasıdır!"

Haftada bir iki defa günde on dakika kaleme gelen bu herifin vazifeden bahsetmesi Ahmet Bey'in canını sıktı. Ayağa kalktı, işte hepsi uyuyorlardı. Lâkin yarın... hepsi uyanacaklardı. Kendisi için bu budalaların arasında bir dakika geçirmek artık bir asır kaybetmeğe müsaviydi. Fesini giydi. Tek gözlüğünü tekrar elledi. Jimnastikle kabarmış göğsünü daha ziyade kabartarak, kollarını bir idman taliminde imiş gibi hususî bir ahenk ile sallayarak kapıya doğru yürüdü. Çıkmadan dur-

du. Başını bütün kaleme "Acele etmeyiniz. Yarın görürsünüz!" diye haykırdı. Dışarı atıldı.

Babıâli koridorları her vakitkinden daha tenha gibi duruyordu. Hariciye tarafına geçti. Orada biraz hayat vardı. Kapıları önünde kalem beyleri dolaşıyorlar, "âdetleri veçhile" Fransızca konuşuyorlardı:

Je ne corova pa...[3]

Cet un blague.[4]

Dis donc...[5]

Eh bien, ce n'est pas possible.[6]

.....

Ahmet Bey birisini arıyormuş tavrını takındı. Aralarında gezindi. Hepsine kulak misafiri oldu. Konuştuklarını işitiyor, ama pekiyi –yani hiç– anlamıyordu. "Hürriyet"in Fransızcasını hatırlamağa çalıştı. Bu kelimeyi çok işitmişti. Ama zekâsının tuhaf bir hususiyeti vardı. Çok işittiği şeyi pek çabuk unuturdu. "Leblebi" gibi bir isimdi...

"Leblebi, leblebici, lâbada... Hayır!"

Elleri cebinde hürriyetin Fransızcasını böyle derin derin ararken, "kahramanlık, gösteriş" damarlarının birdenbire kabardığını duydu. Kendini dinledi. Yanaklarından başlayan bir sıcaklık şakaklarına, başına çıkıyor, saçlarının arasına dağılıyor, sonra ensesinden sanki kaynamış bir su gibi bel kemiğinin hizasından akıyor... belinden aşağısını tutuşturuyordu. Ah bir şeyler oluyordu. Sarhoş gibi gözleri dumanlanıyor, kalbi göğsünü çatlatacak gibi çarpıyor, çeneleri kilitleniyordu. Evet... Şimdi, şurada, "Yaşasın hürriyet!" diye bağırırsa ismi tarihe geçecekti. Düşünüyor, tir tir titriyordu. Babıâli'de birinci defa bu mukaddes kelimeyi çınlatmak!.. Birden, kendisini tutamadı. Gözleri daha ziyade dumanlandı. Âdeta karardı. Kendi iradesinin haricinde, ne olduğu bilinmez bir kuvvet içine girmiş, onu kımıldatıyordu. Ellerini kalçalarına koydu. Göğsünü şişirdi. Gözünün dumanları içinde sayısını göremediği bu müs-

3 Sanmam...
4 Bir şaka bu.
5 Vay canına...
6 Yok canım, imkânsız.

tebitler ordusuna karşı avazı çıktığı kadar bir nara attı: "Yaşasın hürriyet!"

Bir an herkes sustu... Kalem kapılarında vücutsuz başlar göründü.

Yaptığı deliliğin dehşetinden birdenbire ödü kopan Ahmet Bey narasını tekrarlayınca koridorlardan herkes kaçıştı. Bunu Mabeyn tarafından kurulmuş bir tuzak sanıyorlardı. Ahmet Bey Babıâli'de birinci defa olarak bu kelimeyi haykırabildiği için ruhunda öyle bir büyüklük, öyle bir fevkalâdelik duydu ki hükümetin bütün ordusu önüne çıksa "Bir hamlede yere geçireceğim" sandı.

Artık katiyen ne yaptığının farkında değildi!

Dâhiliye tarafına, Sadaret'e koştu. Merdiven başlarında, meydanlarda, nazır odalarının önlerinde haykırdı: "Yaşasın hürriyet!"

Kapıcılar onu delirmiş zannıyla polise gönderiyorlardı. Ahmet Bey'in tutulmadığını, boyuna "Yaşasın hürriyet" narasını bastığını gören kâtipler yavaş yavaş onun etrafında toplanmağa başladılar. O coşuyor, deliriyor, bir artezyen şiddetiyle taşıyor, fışkırıyordu.

"Geliniz, vatandaşlar, geliniz! Benim yanıma koşunuz. Hürriyetin kollarına atılınız. Eski idareye lânetler! Lânetler olsun..."

Öyle küfürler savuruyor, öyle dehşetli lâflar söylüyordu ki... Yarım saat içinde bütün Babıâli yerinden oynadı. Bu zelzele sokağa aksetti. Köprü'yü geçti. Beyoğlu'nu karıştırdı.

* * *

Bir saat sonra...

Evlerine kaçan vükelânın daima toplandığı büyük meclis salonundaydı. Etrafında müsteşarlar, müdürler, Şûrâ-yı Devlet azaları filân toplanmıştı. Ahmet Bey kendini kaybettikçe ediyor, kendini bir daha bulamayacak derecelere geliyor, bu ilân ettiği hürriyetin yegâne faili kendini sanıyordu. Hem... Bunda asla şüphesi yoktu. İşte bütün hükümetin erkânı rükûa yakın bir vaziyette karşısındaydı. Yirmi dört saat evvel hiç düşünmediği, aklına bile getirmediği hürriyeti şimdi tamamıyla benim-

siyor, onun için çalışmış görünüyor, kendine hakikî bir kahraman süsü veriyordu.

Herkes de buna inanıyordu. [755]

Herkes inandıkça onun iddiasında artık hiçbir şüphesi kalmıyor, hakikaten kendisinin bir kahraman olduğuna iman ediyor, bu imanın hayaline ika ettiği tedailerle korkunç bir roman uyduruyordu. Meclis odasının içi dışı dolmuştu. Herkes bir defacık olsun onu uzaktan görmek istiyordu. Halk niçin olduğunu bilmeden avluda toplanıyor, İstanbul'un otuz senedir hiçbir maskaralıkla bozulmamış sükûnu tehlikede kalıyordu. Ahmet Bey'in sesi kısılmıştı. Meclis odasındakiler, "Ey kahraman-ı hürriyet! İstibdadı nasıl devirdin? Bize anlat!" diye haykırıştılar.

Ama Ahmet Bey yalnız "Hürriyet"in lâfını biliyordu. Bunun nasıl istihsal olunduğundan, müstebidin nasıl Kanun-ı esasî'yi verdiğinden falan hiç malûmatı yoktu. Avrupa'da Jön Türkler bulunduğunu biliyordu. Lâkin bunlar kimdi? Haberi yoktu. Hatta bir "Jön Türk" ismi bile tanımıyordu. Fakat işte herkes, bu binlerce hükümet memuru, bu müsteşar, bu müdürler, mümeyyizler, hulefalar, kâtipler ondan "Jön Türklerin kimler olduğunu" sormuyorlar; kendisinin, bizzat kendisinin hürriyeti nasıl istihsal ettiğini anlamak istiyorlardı. Hissi, idraki bir saat evvelkinden tamamıyla başka bir mahiyette kendine geliyor, yavaş yavaş düşünmeğe, hükmetmeğe başlıyordu. Oturduğu koltuktan kalktı. Hemen ona yol açtılar. Açılan yoldan ağır ağır yürüdü. Ağır ağır oradaki masanın üzerine çıktı. Salonun kapısından hâlâ birbirlerini ezerek giriyorlar, sıcağa rağmen, kalabalıktan düşmemek için pencerelerin camlarını indiriyorlardı. Bir elini kalçasına dayadı. Öteki eliyle tek gözlüğünü sımsıkı tutarak bağıra bağıra anlatmağa başladı: "Vatandaşlar! Bize 'Jön Türk' derler. Bizi kimse tanımaz. Bizim kimse ismimizi bilmez. İşte bu Jön Türklerden birisi benim! Ben onların reisiyim! Beni kimse bilmez. Beni kimse tanımaz."

.....

Kapının yanından bir ses haykırdı: "Ben sizi tanırım efendim."

"Kim o?"

"Kim o, kim o?.."

Salondakiler bu mes'udun kim olduğunu sorarak o tarafa baktılar. Bu bir odacıydı. Ahmet Bey'in kalemindeki Arapkirli saf bir ihtiyardı. Bu kadar büyük bir adamı tanıdığı için son derece seviniyor, tekrar "Ben sizi tanırım! Sizin isminiz Ahmet Bey'dir!" diye haykırıyordu.

Ahmet Bey masanın üzerinden topuklarını kaldırdı, daha ziyade yükseldi. Protesto etti: "Hayır, yalan söylüyor, 'Ahmet' benim müstear ismimdir. Asıl ismim değil. Beni kimse tanımaz."

Odacı, "bir senedir tanıdığını" haykırdıkça Ahmet Bey doğduğundan beri taşıdığı, babasının koyduğu bu "Ahmet" ismini inkâr ediyordu.

Hürriyet hikâyesini dinlemek isteyen ekseriyet birdenbire hiddetlendi. Odacıyı tokatlayarak dışarı attılar.

Ahmet Bey sözüne devam etti: "Bu cahil adam benim müstear ismimi asıl ismim sanıyor. Fakat kabahati yok. Bugüne kadar kalemdeki beyler de, mümeyyizler de müdür de hatta nazır da, hatta İstanbul ahalisi de... hatta ve hatta evimdeki ailem de beni 'Ahmet Bey' tanıyorlardı. Hâlbuki... yanılıyorlardı. Ben bu nam altında asıl şahsiyetimi, asıl ismimi saklıyordum. Bizim cemiyetimizin merkezi Patagonya'daydı. Fakat her sene kongremizi İstanbul'un tenha bir köşesinde, Sulukule'de bir Çingene evinin altındaki eşek ahırında yapardık. Düşündük. Taşındık. Bizim istediğimiz, kan dökülmeden hürriyeti elde etmekti. Ben bir proje yaptım Sulukule'den ta Yıldız Sarayı'na kadar bir tünel kazmak... Sonra bu tünelden geçerek bir gece müstebidi sarayının bir odasında yapyalnız yakalamak... Kafasını tabanca altına alarak hürriyeti ilân ettirmek... Yüz muhalif reye karşı on bin beş yüz muvafakat reyiyle benim projem kabul olundu."

Ta masanın dibinde duran Köse Mümeyyiz kendisini zapt edemedi. "Affedersiniz Ahmet Bey" dedi, "pardon, müstear isminizi söyledim, kahraman bey! Kongrenizde on bin altı yüz imza olduğu anlaşılıyor. Bu kadar kişiyi içine alacak bir ahır, Sulukule'de değil İstanbul'da bile yok, sakın rakamda bir yanlışlık olmasın..."

"Hayır, hayır..."

"Fakat..."

"Ne fakatı be?.."

"Nasıl olur bu?"

....

Mümeyyiz vaziyeti tayin etmemişti. Hâlâ Ahmet Bey'e madun muamelesi ediyordu. Kahraman kızardı.

"Hayır, hayır" dedi, "itiraza lüzum yok. Kongre için bütün azanın toplanması icap etmez. On kişi, beş kişi, hatta iki kişi kâfi... Diğerleri reylerini bunlara havale ederler. Karbonari[7] gibi nice siyasî cemiyetler vardır ki kongrelerini yıllarca bir aza ile yapmışlardır. Hâsılı... Lâfı uzatmayalım. Susunuz, dinleyiniz."

Mümeyyiz sararan yüzünü ekşiterek güldü. Cevabın kat'îliğinden yumuşamıştı: "Zaten, dinlemek, anlamak için soruyoruz."

"Hayır siz asla hürriyete alışamayacaksınız. İtirazı, suali bırakınız. Yoksa şimdi sizi deminki münasebetsiz kapıcı gibi dışarı attırırım. Hem kapıdan değil ha..."

İcraattan hoşlanan salondakiler merakla sordular: "Kapıdan değilse nerden, nerden attıracaksınız?"

"Pencereden, evet... pencereden! Altı yedi metrelik bir yükseklikten avluya atılınca itirazın ne demek olduğunu anlar. Hürriyet serbestlik demektir. Kanun-ı esasî demektir. Buna ait bir söze itiraz etmek "istibdat" cinayetinden başka bir şey değildir. İstibdatın cezası bütün hür milletlerde birdir."

"Nedir? Nedir?" diye bağrıştılar.

"İdam!"

Ses seda kesildi. Bütün salonun üstünde bir ölüm havası dalgalandı. Köse Mümeyyiz daha beter sararak önüne baktı. Dışarı kaçacak bir yol yoktu. Ahmet Bey cevabının yaptığı uhrevî sükûn içinde hikâyesine devam etti: "...Evet benim projem kabul olundu! Tüneli kazmağa başladık. Çıkardığımız toprakları Sulukule deresine atıyorduk. Bu topraklar denize yakın

7 Karbonari (Carbonari): İtalya'nın Napoli şehrinde, 1799'da kurulan, "Kömürcüler" anlamındaki adını kömür işçilerinden alan, ilk Mason derneği.

araziyi beş metre kadar büyüttü. Bu kadar büyük bir tebeddül karşısında bile hafiyeler bizim vücudumuzdan şüphe etmediler. Tuhaf değil mi?"

"..."

Hayretten kimse tasdik edemedi.

"... İstanbul'un bir sahili denize doğru büyüyordu da kimse bunu görmüyordu. Hâlbuki Nil nehrinin getirdiği kumlarla, çamurlarla İskenderiye sahillerinin gittikçe denize doğru genişlediğini maarif bütün mektep çocuklarına öğretiyordu. [756] Nihayet yirmi senede bu tüneli tamamladık. Yirmi sene! Bu size uzun gelir değil mi?"

"..."

"... Hayır, bir inkılâpçı, bir ihtilâlci için bu zaman, yirmi dakika kadar kısadır. Ne eziyetler çektik! Saçlarımız ağardı. Şairlerin hayatta bahar farz ettikleri gençliğimiz dar, güneş görmez bir delik içinde kazma vurmakla geçti. Dişlerimiz döküldü..."

Feci, yorgun, perişan bir tavırla bu yirmi senelik uğraşmayı; Sulukule'nin, Yenibahçe'nin, Fatih'in hatta Haliç'in... Beyoğlu'nun, Nişantaşı'nın altından geçen nihayetsiz tünelin nihayetsiz karanlıklarını Ahmet Bey anlattıkça, masanın dibinde Köse Mümeyyiz fenalaşıyordu. Ah şimdi hürriyet olmasa, eski istibdat zamanı olsa ona kaç yaşında olduğunu soracak; "Yirmi dört yaşındayım!" cevabını alınca, projesini kaç yaşındayken yaptığını tekrar soracaktı... İşte dayandığı şu geniş masanın üstünde dimdik duran bu genç kazmayla değil, daha bir toplu iğne ile bir toprağa dokunmamıştı. Bunu görüyordu. Elleri pek pembe, pek temizdi, âdeta bir kadın eli gibi. Saçları simsiyahtı. Beyaz olan yalnız dişleriydi. Hem içinde bir tane eksik yoktu. Demek bu Jön Türk tüneli dört yaşında kazmağa başlamıştı. Sual boğazından dilinin üstüne geliyor, dudaklarına dayanıyordu. Fakat Köse Mümeyyiz yutkundu. Suali karnına indirdi. Çünkü artık hürriyet devri içine girilmişti. Bir kahramana itirazvarî sual sormak tehlikeli bir kabahatti. Kulağında bu korkunç kelimenin çınladığını duydu.

"İdam! İdam!"

Pencereyle avlunun arasındaki mesafe gözünün önüne geldi. İçini çekti. Sustu. Müstear ismi Ahmet Bey olan kahraman

hikâyesini anlattıkça salonun içindekiler titriyorlar; hayret, takdir sedaları çıkarıyorlardı. Hiç kimsenin inanmamazlık aklına gelmiyordu. Cumhur... Bu dinleyen, dinleyerek susan yığın asla Köse Mümeyyiz gibi rakama ehemmiyet vermiyor, "zaman, mekân" umdeleriyle düşünmüyordu; en atmasyon vakaları, en esassız bir masalı en büyük bir hakikat gibi dinleyip inanmak istidadını haizdi. Evet... Bu tünel nihayet bir gece bitmişti. Masanın üzerinde canlı bir heykel gibi muhteşem bir vaziyet alan kahraman hikâyesinin burasına gelince göğsüne vurdu.

"İşte vatandaşlar!" dedi. "Bir gece kazmamızı vurunca yıldızla dolu semayı gördük. Burası sarayın bahçesiydi! Ben başımı çıkardım. Etrafı dinledim. Biraz ileride nöbetçiler geziyordu. Mabeyn'in mükemmel bir haritası yanımızda hazırdı. Tekrar tünele çekildik. Hususî bir ihtilâl aletiyle mevkimizi tayin ettik. Müstebidin yattığı köşkten yüz metre uzaktaydık. Arkadaşlarıma veda ettim. "Haydi siz gidin, beni yalnız bırakın" dedim. Onlar tünele girdiler. Yer altından Sulukule'ye doğru gitmeğe başladılar. Siz o vakit, o gece, o saat, o saniye kim bilir ne kadar rahat, ne kadar asude, sıcacık yatağınızda mışıl mışıl uyuyordunuz. Hâlbuki... Ben ne heyecanlar geçiriyordum..."

Bütün salon bir kulak kesilmiş; nefes almıyor, dinliyor, vakanın dehşetinden herkesin dizleri titriyordu. Kahraman, hareketlerini, vücuduyla tekrarlayarak yerde nasıl sürüne sürüne gittiğini, iki dakika içinde yirmi üç tane nöbetçi neferini nasıl zehirli hançerle öldürdüğünü, nihayet müstebidin yanına giriverince nasıl tabancasını alnına dayayıp sakalından tuttuğunu anlattı.

"?!?!.."

"Müstebit, 'Aman, Jön Türk! Benden ne istersen iste. Vereyim. Yalnız canıma dokunma!' deyince ben 'Senden bir şey istemem. Yalnız şimdi hürriyeti ilân edeceksin. Yoksa karışmam' dedim. Can korkusuyla hiç düşünmedi. Huzuruna giremeyen mabeyncilere sakalı elimde yazdığı iradeyi gönderdi. İşte bu sabah gazetelerde okuduğunuz tebliğ benim ona yazdırdığım satırlardır..."

Kahraman anlattıkça hikâyesi kulaklardan geçerek ağızlardan çıkıyor... Ağızdan ağıza yayılarak kapıdan Babıâli'nin avlusundan dışarı savruluyordu. O gece bu vakıayı İstanbul'da duymayan kalmadı. Sokaklara fırlayan binlerce kâtip Jön Türkün kahramanlığını anlatıyorlar, işitenler henüz işitmeyenlere –kendilerinden de bazı şeyler karıştırarak– tekrarlıyorlar... Kadınlar evlerde, ihtiyarlar mahalle kahvelerinde, askerler kışlalarda, yirmi dört saat evvel bütün dünyaya hükmeden müstebidin nasıl sakalı ele verdiğini tahayyül ediyorlardı.

Ahmet Bey o akşam Nişantaşı'ndaki annesinin evine büyük bir zafer alayıyla gitti. Babıâli'ye getirttiği arabanın atlarını çıkarmıştı. İkindiye doğru hürriyetin sahiden ilânına inanan tıbbiyeliler, hukuklular, Darülfünunlular, medreseliler Babıâli'ye üşüşmüşlerdi. Hepsi Ahmet Bey'in arabasına koşuldu.

"Yaşasın hürriyet! Yaşasın hürriyet!" nakaratıyla çekmeğe başladılar. Babıâli Caddesi cülûs günü gibi donanmıştı. Köprü'den geçerken Ahmet Bey, "Artık köprü parası[8] alınmayacak, bu vahşîliktir, hürriyete yakışmaz..." diye haykırdı. Mektepliler kendi hürriyet mabutlarının bu narasından coştular. Galeyana geldiler. Para toplayan memurları boyunlarındaki kutularla beraber denize fırlattılar. Memur barakalarını parçaladılar. Alay Köprü'nün ortasına gelmeden Aziziye Karakolu'nu[9] boşaltan askerler, takım kumandanları, yani onbaşıları Ferik Paşa önlerinde olduğu hâlde Galata'ya doğru kaçışıyorlardı. Jön Türkün arabasını çeken mekteplilerle medreselilere katılan halk on bini geçmişti. Bu muazzam alayın başı Karaköy'e geldiği hâlde Zülfikar gibi iki kuyruklu ucunun biri Bahçekapı'sında, biri henüz Yeni Cami muvakkithanesinin önündeydi. Birkaç dakika içinde bütün Galata'da dükkânlar kapandı. "Patrida"ları[10] olan Türkiye'yi ateşinden yanacak derecede şiddetli bir muhabbetle seven sevgili sadık "yerli Yunanlı" kardeşçiklerimiz de hemen Jön Türk'ün alayına katıldılar. Yahudiler Balat'tan ayrı bir alay yapmış koşuyorlar, Hürriyet nümayişine yetişmek istiyorlardı. Belki İstanbul şimdiye ka-

8 Galata Köprüsü'nden yaya geçişleri için alınan ücret.

9 Şimdiki Seyr-i Sefain Acentesi'nin olduğu yerdeki karakol (Ö. S.).

10 Patrida (Rumca): Vatan.

dar böyle sevinçli, böyle umumî bir hareket görmemişti. Alay Beyoğlu'na geldi. Fakat büyüdü, büyüdü büyüdü. O kadar büyüdü ki Cadde-i kebir[11] bu kalabalığı almadı. Sıkışanın, üzülenin, ezilenin haddi hesabı yoktu. Bu anî tuğyandan şaşıran sefarethaneler tuhaf bir şaşkınlıkla bayraklar çekmişler, daha ne olduğunu iyice anlayamadıkları bu hadiseyi selâmlıyorlardı. Genç mekteplilerin kalın enseli, ince fikirli, son derece hürriyetperver medreselilerin sevinç gözyaşları dökerek çektikleri arabada küçük dağları yaratmış bir ilâh yavrusu gibi kurulan Ahmet Bey Rus Sefarethanesi'nin önüne gelince insandan atlarına "çüş!" manasına gelir garip bir ses çıkardı: "Durrrr..."

Araba durdu. Alay durdu. Naralar, alkışlar durdu. Bu lâhutî sükût içinde Jön Türkün, hürriyet mabudunun sedası işitildi: "Ey vatandaşlar! Bizi dünyada en çok seven mukaddes komşumuzun, sevgili Çarlık Rusya'sının sefarethanesi önündeyiz... Onları selamlayalım. Eski hain istibdat idaresi sevgili kardeşlerimiz olan Rusları, hürriyetperver Rus çarını bize düşman bildirmişti. Hayır, hayır, hayır... Hiçbir devlet kendi komşusuna düşman olmaz. Olamaz. Bu mantığa muhaliftir. Her ne kadar mantık yoksa da yine de muhaliftir. Bizim düşmanlarımız olsa olsa İspanya, Portekiz, İsveç, Norveç, Monako, Liberya, Arjantin, Panama hükümetleridir." [757]

Biz bunların hücumundan korkmalıyız. Dünyanın en büyük hürriyetperveri olan Çar'ın hükümeti hür bir Türkiye'ye düşman olamaz...

... Bu nutuk uzadı. Uzadı. Kendi memleketimizi bizden daha çok sevdiklerinden hiç kimsenin şüphe edemeyeceği sadık yerli Yunanlı kardeşlerimiz, ellerinden kıvılcımlar çıkacak derecede bu nutku alkışlıyorlar, "Zito, zito, zito...[12]" diye avazları çıktığı kadar haykırıyorlardı. İngiltere Sefarethanesi'nin önünde de Ahmet Bey bir nutuk söyledi. Bütün Osmanlılar anladı ki bizim en hakikî dost, hatta vücudundan haberimiz olmayan müttefikimiz Rusya imiş...

...Alay, Harbiye Mektebi'nin önüne gelince, o kadar çoğalmıştı ki... Artık hareket imkânı kalmadı. Hava kararıyor, ak-

11 Beyoğlu'nda şimdiki İstiklâl Caddesi.

12 Zito (Rumca): Yaşasın!

şam oluyordu. Ahmet Bey sabahtan beri hiçbir şey yemediğinin şimdi farkına vardı. Arabanın üstünden dedi ki: "Artık alayımız hareket edebilmek istidadını kaybetti. Bari bana bir kişilik yer açınız da gideyim."

Mektepliler hep bir ağızdan bağırdılar: "Asla, ey 'kahraman-ı hürriyet!', asla! Senin ayağın toprağa lâyık değildir. Caddeler, sokaklar seni görmek isteyenlerle dolu... Onların başlarına basarak yürü... İstediğin yere git..."

Arabanın içinde biraz doğruldu. Nişantaşı tarafına baktı. Hakikaten yer hiç gözükmüyordu. Kımıldamayan bir halk sürüsü bütün yolu doldurmuştu. Sabahleyin bol bol geçtiği sokak şimdi bir buçuk metre kadar yükselmiş... Kırmızı tuğla kaplanmış gibiydi. Kalktı. Düşünmedi. Bir eliyle tek gözlüğünü tutarak bu kırmızı, fakat yumuşak tuğlalar üstünde yürümeğe başladı. Alkışlayan eller ayaklarını okşuyordu. Yumuşak tuğlaların altında birtakım canlı yuvarlaklar kımıldıyor, nihayetsiz bir uğultu semaya yükseliyordu: "Ya...şa...sın... Hür...ri...yet!"

Ahmet Bey düşe kalka evinin önüne geldi. Ama kapıya inmek ihtimali yoktu. Halk sıkışmış kımıldayamıyordu. İkinci kat pencerelerinden bakan hizmetçiler beylerini herkesin başında, elleri üstünde yürüyor görünce koşup hanımefendiye haber verdiler. Hanımefendi otuz senedir İstanbul'da oturduğu hâlde Türkçe konuşmasını öğrenememiş bir Çerkez'di. Kızların lâflarını iyice anlayamadı. Lâkin sevgili Ahmet'inin ismini duyunca "Acaba bir kaza mı oldu?" diye pencereye koştu. Balık istifi gibi sokağa dolan halkın başları üzerinde gezinen oğlunu görünce şaşırdı. Panjuru aralık etti: "Ayol ümmet-i Muhammed'imin başında yürümeğe böyle utanmıyor musun, Ahmet..."

Ahmet Bey başını kaldırdı. Müstear isminin hâlâ kullanılması birdenbire onu hiddetlendirdi. İçeri girmek istediğini unuttu.

"Affedersin anne! Benim adım Ahmet değil..." dedi. Zavallı kadın yanlışlık olmasın diye oğluna dikkatli dikkatli baktı.. Hayır hiç şüphesi yoktu. İşte... Oydu! Tam kendisiydi. Doğurduğu, meme verdiği, büyüttüğü, ismini koyduğu oğlu... Ahmet Beyciğiydi. Kızdı: "Halt mı etmişsin, emin seni Ame..."

"Değil işte..."

"Hayır, Ame, Ame..."

"Ahmet değil, işte."

"Sus aklı mı kaybettin? İçerime fenalık gelecek."

"Hayır, Ahmet değil diyorum. Sen benim asıl ismimi bilmezsin..."

.... Bu münakaşa ana oğul arasında âdeta şiddetlice bir kavga hâlini aldı. Zavallı kadın oğlunun ismi "Ahmet" olduğuna evdeki bütün hizmetçileri, ihtiyar dadısını, şahit gösterip pencereden gösteriyor, rahmetli babasının şeyh efendisi, doğduğu vakit kulağına avazı çıktığı kadar ezan okuyarak "Ahmet" ismini koyduğunu... Hatta bu ezanın şiddetinden küçükken kulağı ağrıyıp ta âkil baliğ oluncaya kadar aktığını anlatıyordu. Ahmet Bey bütün hatıralara, şahitliklere karşı inkârında inat etti. O kadar ki... Annesinin sinirleri tuttu. Zavallı kadın oğlunun ismi kaybolur yahut değişirse onu bütün bütün elden kaçıracakmış gibi bir vehme kapılıyor, haklı olduğunu ispata çalışıyordu. Fakat muvaffak olamadı.

"Hayyy..." diye bir çığlık kopardı. Arkasındaki hizmetçi kızın kucağına düştü. Bayıldı. Ahmet Bey'in üzerinde gezindiği yumuşak tuğlaların altındaki canlı yuvarlak taşlardan çıkan fısıltılar, sakin bir göl dalgası gibi, birbirine karışıyor; "Müthiş Jön Türkün hakikî ismini annesinin bile bilmediği" uzaklara; İstanbul'un ta en hücra köşelerine yayılıyordu. Ahmet Bey annesini merak etti. Aile içinde "Deli Saraylı" şöhretini taşıyan bu kadıncağız en ufak şeye hiddetlenir; elleri, çeneleri kitlenir, bayılınca saatlerce ayılmazdı. Ahmet Bey son bir gayretle, kapının önündekilerini biraz aralık edip aşağıya inmeğe çalıştı. Olacak iş değildi. Nümayişçiler bir granitin ecza-yı ferdiyesi gibi sıkışmışlardı. Eve nasıl girecekti? Galatasaray'ın jimnastik dersleri onu mahir akrobat yapmıştı. Sinemalarda aktörlerin, hırsız, apaş rolüne çıkanların duvarlardan atladıkları, en üst pencerelerden binalara daldıklarını gördükçe hep içinden "Ben daha çeviğim, ben olsam bu kadar yavaş tırmanmam!" der, yanındakilere kendisinin bir el ile barfikste tam mihver döndüğünü söylerdi. İşte şimdi münasip bir fırsat... Herkes onun çevikliğini, marifetini görecekti. Akrobatlığı, cambazlığı şöhreti-

ne şöhret, şanına başka bir şan ilâve edecekti. Diyeceklerdi ki: "Aman bu Jön Türk! Düz duvarı kedi gibi çıkıyor. Yüksekten, tehlikeden hiç korkmuyor, ne cesaret, ne cesaret!"

Evet mademki fırsat düşmüştü. Cesaretini göstermek lâzımdı. Sokağı dolduran bu kalabalığın sebebini anlamayan, kalabalığın kafalarında gezen beyini gayet eğlenceli bir palyaço gibi seyrederek gülen Anadolulu arsız evlâtlığa "Kız dadımı çağır" diye haykırdı. Evlâtlık hemen pencereden kayboldu. Bir dakika sonra tekrar aynı pencerede göründü.

"Dadı gelmiyor."

"Niçin?"

"Hanımefendiyi koku ile ovuyor."

"Mehveş'i çağır."

"Mehveş ablam da hanımefendinin kollarını ovuyor."

"Peyker'i çağır."

"Peyker ablam da hanımefendinin ayaklarını ovuyor."

"Pesent'i çağır."

"Pesent ablam da hepsinin ellerine kolonya döküyor."

"Despina nerde?"

"Bilmem."

"Git çabuk, bak..."

Evlâtlık yine pencerede kayboldu. Aradan çok geçmedi. Yine aynı pencereden görünerek haykırmağa başladı: "Despina aşçının yanında oturuyor. Çağırdım."

"Geliyor mu?"

"Saçlarını düzeltiyor. Gelecek."

...İkinci kat pencerelerinin birinden Despina göründü. Şeytan, maskara, güzel bir Rum kızı... Hürriyetin ne olduğunu çapkın pekâlâ biliyordu. Sokaktaki gürültüden, bağrışmalardan hiçbir şey anlamayan Bolulu aşçıbaşıya demin hürriyetin manasını "Sizin hanımlar da bizim gibi olacak artık! Hürriyet bu demek!" diye anlatmıştı. [758] "Tüh tüh, töbe... Sus gopeğin gızi..." diye hürriyeti anlayamayan koca Türk hâlâ bu gürültüleri, bu kalabalığı bir yangın sanıyor, "Ateş buralara gelinceye kadar ben yemeği verir, bulaşıkları bile yıkarım" düşüncesiyle hiç istifini bozmuyordu.

"Ne istiyorsunuz beyefendi?"

"Görüyorsun ya, içeri gireceğim. Sokak kapısına inecek yer yok."

"Ne yapayım?"

"Git çamaşır iplerinden getir. Sarkıt. Ben tırmanarak pencereye çıkayım."

Bu kadar alaylı bir manzara Despina'yı gülmekten katıltıyordu.

"Simdi, simdi küçük bey" diye kahkahalarla sıçrayarak ipi getirmeğe gitti. Ahmet pazılarını elleriyle yokluyor, altındaki cumhura bakıyor, mektepte imtihanlara girerken duyduğu heyecana benzer bir ürperme kalbini biraz fazla çarptırıyordu. Sabahtan beri yorgunluktan, açlıktan hisleri körleşmişti. Altındaki cumhur bir şeyler bağırıyor, fakat artık o manasını anlamıyordu. Kulakları derin şimşekli bir uğultu ile dolmuştu.

"Hürriyet!"

"Yaşasın!"

"Jön Türk!"

Bu kelimelerin anlaşılmaz bir surette karışmasından hâsıl olma bir uğultu... Müthiş, muazzam bir gürültü...

Despina elinde ip ikinci kattan görününce Ahmet Bey, "En üst kata, en üst kata çık!" diye haykırdı.

"Düsezeksiniz, beyim."

Haydi sen karışma . En üst kata çık diyorum.

Ahmet Bey'in fırsat düşünce muvaffakiyetin azamisini elde etmek âdetiydi. En üst katın pencereleri dururken, ikinci kattan girmek hakikaten abesti. Çapkın Despina'yı dördüncü katın pencerelerinde bekliyorken, tavan arasının penceresinden ipi sarkıttığını görünce öyle sevindi ki...

"Sarkıt, sarkıt..."

"İşte."

"Biraz daha..."

Ahmet Bey ipin ucunu tuttu. Despina yukardan haykırdı: "İpi nereye bağlayayım."

"Orada bir yer yok mu?"

"Panjurun demir mandalı var."

"Pekâlâ işte ona bağla."

İp bağlandıktan sonra cumhurun alkışları arasında yavaş yavaş Ahmet Bey çıkmağa başladı. Kollarının müthiş kuvvetini göstermek için ayaklarını hiç ipe dokundurmuyordu. İkinci katı geçmişti. Birdenbire Despina'nın çığlığıyla beraber demir mandal koptu. Ahmet Bey ahalinin tepelerine yuvarlandı. Bu yuvarlanıştan şüphesiz başları çok acıyan, beyinleri sarsılan halk hiçbir şikâyet sedası çıkarmadı. Bilakis yine olanca kuvvetiyle "Yaşasın Jön Türk, yaşasın!" diye haykırışlar... Ahmet Bey başını yukarı kaldırdı.

"Despina, Despina..." diye avazı çıktığı kadar haykırdı. İşittiremedi. Tavan arasının penceresinden yarı beline kadar sarkan ellerini çırpan Rum kızı alkıştan[13] hezeyana uğramış sıçrayıp duruyordu. Bu Ahmet Bey'in bir hafta evvel müstahdemin idaresinden getirdiği genç, şuh bir hizmetçiydi.[14] Elini salladı.

"Despina, Despina... Be!"

Efendisinin harikulade vaziyetinden galeyana gelen kız ince sesiyle haykırdı: "Ti ehi vire Begimu?"[15]

"Tekrar ip sarkıt."

"Ne yapazaksınız?"

"Göreceksin..."

"Kala, kala..."[16]

"İpleri balkona bağla. Ucunu aşağı uzat."

"Kala, kala..."

.....

Tavan arasının balkonundan eve girmeyi pek hoş bulan kız yine tekrar keskin bir kahkahayla halkın gürültüsünü çınlattı. Ahmet Bey Despina'nın sarkıttığı ipi tutunca tırmanmağa başladı. Birinci, ikinci kat hizasına kadar çıktı. Müthiş bir gürültü. "Yaşasın Jön Türk! Yaşasın Jön Türk!" gürültüsü camları sarsıyordu. Fakat Ahmet Bey işte ne vakitten beri ipe çıkmamıştı. İdmanı kaçmıştı. Elleri acıyor, kolları kesiliyordu. Aklına, tekrar aşağı kayıp ikinci katın penceresinden içeri girivermek geldi. Amma muvafık değildi. Tükürdüğünü yalamaktı. İşte ma-

13 Metinde "alkışı".

14 Kitap olarak basılırken bu cümle çıkarılmıştır.

15 Ne var be beyim (Rumca).

16 İyi, iyi... (Rumca).

demki ipi balkondan sarkıttırmıştı, oradan girmeliydi. Maksadından yarı yerde dönmek azimsizlikti. Halbuki kendisi? Jön Türk!.. Ulvî bir kuvvet bütün vücudundan taştı. Dişlerini sıktı. Son bir gayretle ipe sarıldı. Santimetre santimetre yükseliyordu.

Sokağı dolduran halk "Yaşasın, yaşasın!" diye haykırıyor, karşı tarafında açılan panjurlardaki çoluk çocuk kafalar da alkışlara karışıyor, yarı beline kadar sarkan Despina ince sesiyle "Gayret Begimu, gayret..." diye onu teşci ediyordu.

Ne ise zorla balkonun kenarına yapıştı. Kollarını kendisine uzatan Despina'yı kucakladı. Mevkiinin sevinciyle bu siyah, zorla gülen gözler derin bir aşk güneşinin yakıcı aydınlığını görür gibi oldu. Halk, Jön Türkün muvaffakiyetinden deliriyor, coşuyor, taşıyordu. Bu beyaz yanakların üstündeki ince kumral kaşların arasını öpmek istedi. Birden içinden ilâhî bir seda, "Senin aşkın hürriyettir! Ne yapıyorsun?" dedi.

"Evet. Ne yapıyorum?" diye mırıldandı. Despina kollarından kurtularak cevap verdi: "Çok büyük ayıp yapıyorsun, herkes karşısında böyle..."

"Haydi, sen aşağı in."

"Baş üstüne!"

Kızı aşağı savınca balkona yaslandı. Artık tamamıyla akşam olmuş, sakin semada yıldızlar, bu nümayişin azametinden mahzuz oluyor gibi pırlanta şuleleriyle titremeğe başlamışlardı.

"Haydi vatandaşlar! Yarına, yarına!" diye haykırdı; "Yarına... Şimdi evlerinize gidiniz. Çoluğunuzu çocuğunuzu tebrik ediniz. Onlara söyleyiniz ki artık bedbaht olmalarının ihtimali yoktur. Çünkü hürriyet güneşi doğdu. Bu güneşin altında bütün sefaletlerin, rezaletlerin nasıl eriyeceğini size mufassalan anlatacağım. Yarın. Yarın. Evet yarın. [759] Zira bugün çok yorgunum... Hem yarın size öyle bir şey söyliyeceğim ki... Bunu işitince hayatınızın en büyük bir saadetini idrak etmiş olacaksınız."

Kırmızı tuğlaların altındaki sıcak taşlar bağrıştılar: "Ne söyleyeceksin? Ne söyleyeceksin?"

....

"Size şimdiye kadar kimsenin bilmediği hakikî ismimi söyleyeceğim. Evet yarın bunu işiteceksiniz!"

Bu vaat, bu müjde halk arasında öyle müthiş, öyle korkunç, öyle tarif olunamaz derecede şiddetli bir sevinç husule getirdi ki... Manası anlaşılmaz bir uğultu, dar bir nehrin yatağına akmış bir umman, bir tufan gürültüsünü yükseltiyor, her taraftan açılan panjurlardan kadın, kız, erkek, çocuk başları uzanıyor, bu umumî tahassüse her taraftan iştirak olunuyordu. Bu uğultu büyüyor, dalgalanıyor, ânâtını değiştiriyor, yavaş yavaş bir musiki hâline giriyordu.

Ahmet Bey balkondan ayrılamıyordu.

Ruhundaki azametin göklere sığmayacak derecede esirîleştiğini, âdeta bütün kâinata inkılâp ettiğini duyuyor, kendini bu ulviyet karşısında bir nokta gibi ufacık görüyordu. İpten sıyrılarak kanayan ellerine, kabarık göğsüne, yukarı kıvrılmış siyah bıyıklarına bakıyor, burnunun gölgesinde pembe, manevî bir nurun parladığını fark ediyordu. Büyük sokaktan geniş caddeye kadar uzanan manzaraya dalıyor, hangi imparatorun bu kadar sadık tebaası olabileceğini düşünüyordu. Hayır, hayır... Onun şimdi imparatorların fevkinde bir kuvveti vardı. Ne dese şu halk, şu birbirini ezen, bağıran, haykıran, teganni eden halk ne dese hemen yapacaktı! İmparatorlar değil, hatta hiçbir peygamber hayatında bu kadar sadık, bu kadar meftun bir ümmete sahip olmamıştı. Allah'la Tûr-ı Sina'da görüşen Musa'nın müminleri kaç kişi idi? Kız oğlan kız anasından babasız doğan, doğuşuyla mucizelerin en büyüğünü gösteren İsa (a.s.)'ın kaç mümini vardı. Topu tüfeği on iki kişi değil mi? Bu on iki kişinin içinde de bir hain çıktı. Zavallı peygamberin çarmıha gerilmemek için, şeklini değiştirerek genç yaşında göğe kaçmasına sebep oldu. Hâlbuki şimdi bütün İstanbul, yani bir milyon kişi ona tâbiydi, ondan doğan güneşe tapıyorlardı. Sokaktaki uğultu büyüyor, büyüdükçe musikileşiyordu. Ahmet Bey bir an, eskiden tanıdığı bir ahengin yükselir gibi olduğunu zannetti.

Evet, evet... Bu havayı tanıyordu.

Halk... hayır, halk değil; halkın "dehâ" sesi otuz üç sene evvel hürriyet rüyasından kalma bir nağmenin, veznini bozmadan, güftesini değiştiriyor, düzeltiyor, bağırıyordu:

Kalkın, ey ehl-i vatan!
Biz de şâdân olalım,
Bu "Jön Türk"ün uğruna
Biz de kurban olalım...[17]

Gök iyice karardı. Havagazları "gelip gitme" kesildiği için yakılamamıştı. Sokaktaki kalabalık seyrekleşe seyrekleşe caddeye aktı. Ahmet Bey balkonun tırabzanına dayadığı kolunun uyuştuğunu duydu.

Derin tefekkürlerden uyanan dalgınlara has cevval bir mahmurlukla doğruldu. Balkon kapısını açtı. Üzerinde yatak yığınları duran sandıkların arasından geçti. Merdiven kapkaranlıktı. Parmaklıkları tutarak indi. İkinci kata gelince annesinin odasına doğru yürüdü. Hâlâ ayılmamış olacaktı. Zavallının kollarını, göğsünü kolonya ile ovan hizmetçilere kapıdan sordu: "Daha açılmadı mı?"

Kızlar "Hayır..." dediler. Annesinin hizmetçi kıtlığına kıran girmiş gibi Kastamonu'dan getirttiği arsız evlâtlık ilâve etti: "... Hep kulağına 'İsmi Ahmet Bey'miş. Şaka yapmış' diye bağırdık, duymadı."

Ahmet Bey bu tedavi tarzına fena hâlde hiddetlendi. Kan beynine fırladı. Yüzü kızardı. Yumruklarını sıkarak "Bir daha bana 'Ahmet Bey' dediğinizi duyarsam vallahi hepinizi döver, bu evden kovarım!" diye haykırdı.

Baygın annesinin uzandığı kırmızı kadife kanepenin başucunda uyakta duran ihtiyar dadısı, böyle birdenbire değişen beyinin hâline feci feci baktı.

"Öyle ise artık size ne diyelim?"

"Asıl ismimi söyleyiniz."

"Asıl isminiz ne?"

"...."

Bunu henüz Ahmet Bey de bilmiyordu.

"?"

17 Namık Kemâl'in "Vatan Şarkısı"ndaki
"Kalkın ey ehl-i vatan biz de şadan olalım
Din ü millet uğruna haydi kurban olalım"
mısraları bozularak uyarlanmıştır.

"Yarın söylerim" dedi, "aceleden patlıyor musunuz? Daha dünyada kimse asıl ismimi öğrenmedi!"

"...."

* * *

İnce beyaz Mısır hasırı döşeli sofadan yürüdü. Yatak odasına girdi. Esvapları, kitapları, kâğıtları, hâsılı her şeyi bu geniş odadaydı.

Havagazı lâmbasını yakmışlardı. Açık pencerenin yanındaki Şam kumaşı kaplanmış alçak koltuğa kendini attı. Bir an daldı. Kımıldamadı. Ansızın tek gözlüğü düştü. Onu yerden alırken karşısında Despina'yı gördü. Haberi olmadan içeri girmişti: "Servit, mösyö, servit..."[18]

"Haydi git, yemek filân istemem" diye onu kovdu.

"..."

İşte bir anda halkın mabudu oluvermişti. Bunu hissediyordu. Evvelâ sırf boş bir tefahürden, emelsiz bir cakadan, dipsiz bir gösterişten ibaret olan "hürriyetperverlik" iddiasını "halk" denen yığın sahih sanmıştı. O şimdiye kadar bütün tanıdıklarını âdeta bir sanat edindiği "satışı" sayesinde aldatırdı. Meselâ her ay annesinin verdiği on beş lira ile kalemden aldığı iki bin beş yüz kuruştan başka on para bir geliri olmadığı hâlde kendine bir zengin, bir milyoner süsü verir... tanıştıklarının hepsi de onu zengin tanırlardı. Zamanenin ne kadar büyük adamı varsa hepsini tanır, evlerine gider, sofralarında kalır... gibi görünürdü. Kalemde daima şöyle söze başlardı:

"... Başkâtip Paşa'nın konağında o gece sabaha kadar eğlendik. Bir saat uyuyamamışım, kalkınca..."

Yahut:

"... Tam yatacaktım. Kapı çalındı. Mabeyn'den bir yaver gelmiş, Darüssaade ağası[19] beni istemiş! [760] 'Gidemem, hastayım...' diyecektim ama... Hınzır Arab'ın hatırını kırmağa gelmez ki... Bu soğukta kalktım, gittim. Yanıma şeyi... Evet, neyse... onu yanıma aldım. Dışarı fırladım..."

18 Yemek hazır efendim, yemek hazır. (Fr.)

19 Darüssaade ağası: Osmanlı sarayında harem dairesinde bulunan ve iç işlere bakan kimse.

Yahut da:

"... Fehim Paşa[20] arabasını o gün bana vermişti. Margerit'e iki yüz elli liralık bir çek gönderdim. Hemen geldi. Arabaya, sahibinin metresiyle binerek öyle bir eğlendik ki... tarif edemem..."

İlh, ilh, ilh...

Hâlbuki bunların hiçbirisinin aslı yoktu. Yalnız büyük adamlara mensup görünmekle kalmaz; cesur, şair, edip, feylesof, âlim, derviş, pehlivan, tamburacı, damacı filân... görünmek ister, hem de görünürdü. Kalemde küçüklerin yanında hep kendine "Esrar-âlûd bir Jön Türk" süsü verir, bir satırını görmediği hâlde Namık Kemal'in bütün eserlerini okuduğunu söyler, aklında kalmayan bazı şiirlerini bile ezberden okurdu. Hatta şehit Mithat Paşa'nın kanlı gömleğinin evinde saklı olduğunu rast geldiğine bir sır olmak üzere söyler, bu sırrı saklayacaklarına peşinen yeminler ettirirdi. Herkesi inandırmakta son derece mahirdi. Çünkü görünmek, caka satmak istediği şeyin aslına hiç ehemmiyet vermezdi. Onun ehemmiyet verdiği şey, yalnız öyle görünmekti... işte bütün kuvvetini bu tarafa sarf ettiği için muvaffak olurdu. Görünmek istediği şeylerden birisi de zenginlikti. Zengin olmayı aklından bile geçirmezdi. Haddizatında zenginliğin de onca hiçbir ehemmiyeti yoktu. Yalnız zengin görünmenin ehemmiyeti vardı. Bir zengin gibi hareket eder, daima aslı olmayan yüz bin liralardan, çeklerden, madenlerden, apartmanlardan bahsederdi. Gayet hasis olan annesinin ne kadar iradı olduğunu da bilmiyordu. Babası nesi var nesi yok, bu kadına bırakmıştı. Lisanı gibi tabiatını da değiştirmeyen bu köylü Çerkez, sineği sıkıp yağını çıkaracak derecede muktesitti. Daima sofrada kendisine "Ah, paranın bereketi kalmadı. Boğaza yetiştiremiyorum" diye sızlanırdı.

"Anne! Yemekte para, masraf lâfı etme!" diyen Ahmet Bey yarın mirasa konunca satın alacağı gümüş takımları, vereceği ziyafetleri düşünerek dalar giderdi. İlmi, fazlı, kuvveti, kibarlığı, şıklığı, hâsılı her şeysi biraz kabuk, biraz renk, biraz boyaydı. Neye kıymet verilirse o kıymete sahiden sahip olmağa çalış-

20 Fehim Paşa (1873-1908) Sultan II. Abdülhamit'in yaver ve hafiyelerinden.

maz, o kıymet kendisinde eskiden varmış gibi görünmeğe uğraşır, muvaffak da olurdu.

Fakat bu son muvaffakiyeti...

... O kadar büyüktü ki... şimdi düşünürken kendisi bile şaşıyordu. Evet, büyük bir cesaret göstermiş, Babıâli'de, daha herkes korkuyla şüpheden uyuşuk dururken "Yaşasın hürriyet!" diye haykırmıştı. Sonrasını pek iyi hatırlıyordu. Çorap söküğü gibi gitmişti. O "cemiyet"in "fert" gibi, belki fertten ziyade hayalperver bir isterik olduğunu bilmezdi. Fertlerin inanamayacağı ne kadar kaba yalanlar vardı ki cemiyet bunlara hemen kapılır, fakat... fakat çabuk ayılır; hayali, fertten çabuk inkisara uğrardı.

Şimdi koltuğunda derin bir hülyaya dalan Ahmet Bey cemiyetin ruhundaki bu oynak temayülden haberi olmadığı için hâlâ dışardan gelen sesleri, nümayiş gürültülerini dinleyerek halkın kendine verdiği ehemmiyete kendi de ehemmiyet veriyor... hayalinde şanla, şerefle, altınla çerçevelenmiş pembe, nihayetsiz bir ufuk açılıyordu.

Yarın ne olacaktı?

İsmi duyulunca şöhreti bir anda, telgraflarla dünyanın her köşesine yayılmayacak mıydı?

Fakat ismi?

Evet, sabah olmadan ismini, asıl kendi ismini bulmalıydı. Düşünmeğe başladı. Aklına "Edebiyat-ı cedide" romanlarında okuduğu isimler geliyordu: "Bülent, Nevin, Nahit, Fahir, Sühran, Şadan, Kâmuran, Süha, Neriman, falan..." Hayır, bunları beğenmiyordu. Öyle bir isim olsun ki... hiç işitilmemiş, hiç kullanılmamış olduktan başka kendi mevcudiyetine, büyüklüğüne, ehemmiyetine uysun! İki saatten ziyade aradı, bulamadı.

Ne kadar isim varsa hepsi kullanılmıştı. Kullananların hepsini kendinden aşağı, kendini onların hepsinden yukarı, yüksek görüyordu.

"Yeni bir kelime uydurmalıyım..." dedi. Ama bu nasıl olacaktı. Bestekâr Verdî'nin[21] ismini hatırladı. Tokatlıyan'da an-

21 Guiseppe Verdi (1813-1901): İtalyan bestekâr.

latırlarken işitmişti. Bu bestekâr, kralından mükâfat olarak ismini istemiş, kral da ona kendi isminin her kelimesinden yalnız birer harf vermişti: Victor Emmanuel, Roi d'Italie"[22] "v, r, d, i" İşte "Verdi" ismi! "Verdi" ismi böyle doğmuştu.[23] Hâlbuki o kimin isminden harf alabilirdi. Abdülhamit Han Hazretlerinden mi? Hayır! Hâşâ... Onu yarın belki yerinden düşürecekti. Korkar gibi etrafına bakındı. Dolabın aynasında kendisini gördü. Fesi bile hâlâ başında duruyordu. Çıkardı. Karşıki kanepeye fırlattı. Parmaklarıyla alabros saçlarını düzeltti. Hâlâ sokakta nümayişçilerin, hürriyetçilerin sedaları dalgalanıyordu. Tek gözlüğünü eline aldı. Göğsündeki cebinden çektiği ipekli mendille silmeğe başladı. Mutlaka bir hükümdar isminden mi harf alınabilirdi? Birkaç hükümdarın isminden de pekâlâ alınabilirdi. Meselâ Avrupa hükümdarlarının isimlerinden... Ayağa kalktı. Lavabonun yanındaki küçük akaju yazıhaneye oturdu. Yazıhanenin sağında yüksek bir tournant[24] vardı. Raflar eski "Frou Frou"[25] nüshalarıyla dolu idi. Ahmet Bey Türkçe cinaî roman tercümeleriyle bu açık Paris gazetelerinden daima alırdı. Romanları sabahleyin yatakta okur, Culotte Rouge'un,[26] Sans-Gène'in[27] yatmazdan evvel resimlerine bakardı. Son okuduğu cinaî romanlardan bir tanesi tournantın ta üstündeydi. Uzandı. Onu aldı. Kabını açtı. Boş sayfaya cebinden çıkardığı kırmızı mürekkepli bir kalemle aklına gelen Avrupa hükümdarlarının isimlerini yazdı: Nicola, Wilhelm, Edward, Victor Emanuel, Alfons, Yorgi, George, François, Jozef, Albert, Hakon... Bu isimlerin başlarından birer harf topladı. Yazdı: Nvavayjfah...

Yazdığına baktı. Telâffuz etti. Bağırdı. Hoşuna gitmedi. Bu harflerin birkaç defa yerlerini değiştirdi:

22 Victor Emmanuel (1820-1878): İtalya kralı (Roi d'Italie).
23 Yazar mizah peşinde, Verdi kraldan yedi yıl önce doğdu.
24 Döner dolap.
25 *Le Frou Frou*: 1904-1912 arasında yayımlanmış Fransızca avangard magazin dergisi.
26 Culotte Rouge, 1900 başlarında askerler için çıkarılmış Fransızca bir mizahı dergisi. Derginin adı "kırmızı külot" anlamındadır.
27 Fransız yazar Victorien Sardou'nun (1831-1908) komedilerinden.

"Hafjyararan,"
"Fanajavah,"
"Vajnuhfa,"
"Jafnahuv..."

Yavaş yavaş okudu. Ağır okudu. Hızlı okudu. Bağırdı. Hayır, hayır... Beğenemedi. Hoşuna gitmedi.

"Vay anasını" dedi, "beni ya Hintli, ya Çerkez sanacaklar, hep Hintli, hep Çerkez ismi çıkıyor."

Sonra hürriyetin üç meşhur şiarından birer harf almasını düşündü. Onu da tecrübe etti: Hürriyet, müsavat, uhuvvet! yazdı.

"Humma..."[28]

Hastalık ismi! Beğenmedi. Sait gibi elifi ortaya aldı: "Ham..."

Yüzünü buruşturdu. Bir kere daha değiştirdi: "Amh..."

Bu hepsinden münasebetsizdi.

Gece yarısı geçti. O hâlâ romanın kenarlarına isimler yazıyor, başlarından birer harf topluyordu. Meşhur kahramanların, meşhur inkılâpçıların isimlerinden çıkardığı kelimeler birbirinden münasebetsiz, birbirinden biçimsiz oluyordu. Nihayet bu usulü bıraktı. Yazıhanenin üstünde romanlarda rast geldiği bazı kelimelere bakmak için daima bir *Lûgat-ı Osmaniye*[29] dururdu. Ona el attı. Önüne açtı. Karıştırmağa [761] başladı. Gözü ansızın bir kelimeye takıldı, kaldı: *Efruz...*

Manasını okudu: *Ziyalandırıcı, ruşen edici olan.*

Tekrarladı:

"Efruz,"
"Efruz..."
"Efruz..."

.....

Hoştu. Ahenkliydi. Hele manası tamamıyla kendine uyuyordu. İstibdat, zulüm karanlığını o aydınlatmamış mıydı? Bundan başka... evet, şimdiye kadar hiç kimse bu ismi taşımamıştı.

28 "Hürriyet", "müsavat", "uhuvvet" kelimelerinin Arap harfleriyle baş harflerinden oluşan kelime: حما humma.

29 Redhousse'ın *Müntahabat-ı Lugat-i Osmaniye*'si (1852-1853) kastediliyor. Kitabın kapaktaki adı *Lugat-i Osmaniye*'dir.

"Efruz, Efruz..."

Gece gündüz terkip düzmek için lûgatlarda Arapça, Acemce kelime arayan şairler, edipler nasıl olup bunu bulamamışlar, kendilerine mahlas diye kullanamamışlardı. Buna şaşıyordu. Bu, tamamıyla büyüklük, ulviyet, yükseklik, harikuladelik ismiydi.

"Efruz Bey, Efruz Beyefendi, Efruz Paşa, Efruz Han, Efruz Sultan, Efruz Şah..."

Ayağa kalktı. Bir aşağı, bir yukarı gezinmeğe başladı. İsmini telâffuz ediyordu. Asıl kendi ismini telâffuz ediyordu: Efruz Bey, Efruz Bey...

...Artık sabah oluyor, yıldızları silinen göklerin menekşe rengindeki ziyaları camları parlatıyordu. Efruz Bey yirmi dört saattir ne yemiş, ne içmiş, ne de uyumuştu. Vücudunda hiç yorgunluk duymuyordu... Sinirlerinde, hayalinde öyle şiddetli bir faaliyet vardı ki... oturamıyor, duramıyordu. Bu sefer asıl ismini öğrenen halk kim bilir nasıl onu alkışlayacaktı; "Yaşasın Efruz Bey!" diye bağıracaklardı. İsminin aksiyle İstanbul'un yedi tepesi, dünyanın bütün tepeleri, dağları, nehirleri, bataklıkları, gölleri, çölleri, ormanları, yanardağları, hatta be hatta cumudiyeleri çınlayacaktı. Zihni o derece hayal ile dolu idi ki... fikirlerini seçemiyor, bugün ne yapacağını tayin edemiyordu. Hakikaten çok yapacak şey vardı. Fakat bunlar neydi? Bunları henüz tasavvur bile edemiyordu. Durdu. Yorulmamış bir azmin bütün kuvvetiyle gerildi. Ellerini kalçalarına koydu. Avazı çıktığı kadar bağırdı: "Yaşasın Efruz Bey!"

.....

Bütün ev halkı, annesi, dadısı, hizmetçi kızlar, evlâtlık "Ne oluyoruz?" diye yataklarından fırlayarak onun odasına koştular. Efruz Bey'i bu kadar erken giyinmiş, dışarı çıkacak gibi hazırlanmış görünce şaşırdılar. Bilmiyorlardı ki o bu sabah daha giyinmemiş... fakat dün gece hiç soyunmamıştı. Kenarı gümüşî yollu beyaz bir yemeni ile saçlarını sımsıkı bağlamış olan annesi "Ahmetçiğim, neye bağırdın? Sana bir şey mi oldu? Ödümüzü kopardın. Ne var?" diye boynuna sarılmak istedi. Efruz Bey hiddetli hiddetli haykırdı.

"Hâlâ bana... hâlâ bana 'Ahmet' diyorsunuz ha?"

"Ne diyelim?"

"Asıl ismimi söyleyiniz."

"Asıl ismin 'Ahmet' değil mi? Sen deli mi oldun?"

"Sen deli olmuşsun, anne! Benim ismim 'Ahmet' mi?"

.....

Bu kadar büyük bir iman, bir katîyet karşısında şaşalayan... ağzı açılıp içinden dili birkaç santimetre dışarı çıkan zavallı kadın gözlerini kırparak tekrar sordu.

"Ya, ne?"

"Efruz..."

"Ne?"

"Efruz..."

Pek uzun süren birkaç saniye içinde anne, kızlar, dadı, hepsi birbirlerine bakıştılar. Sofu kadın böyle isim değiştirmeyi en büyük bir cinayet sayıyordu. Sarayda "kapı yoldaşları"nın bazısının güzel isimleri olurdu. Yeni gelen halayıklara vermek için bu güzel isimlilerden birisinin ismi alınır, kendisine başka bir isim verilirse, ismin eski sahibi kız yıllarca ağlar, bedbaht olurdu. Hatta bir arkadaşını hatırlıyordu. On bir senelik ismini alıp yeni gelen bir kıza verdikleri için inat etmiş, günlerce yemek yememiş, açlıkla kendini öldürmüştü. Efruz... Hem bu nasıl isimdi?

"Oğlum, sen Müslümansın, böyle gâvur ismi takınmağa utanmaz mısın?"

"Bu gâvurca değil, Farisîce..."

"Nece olursa olsun, hiç böyle isim işitilmemiş!"

Efruz Bey o kadar kat'î söylüyordu ki annesi, dadısı, kızlar, nasıl olduğunu bilmedikleri hâlde, onun asıl isminin "Efruz" olduğuna inanır gibi oluyorlardı.

... Ortalık tamamıyla aydınlanmıştı. Hürriyetçiler hezeyana uğramış bir çılgın sürüsü hâlinde sokağa birikmişlerdi. Bu sefer ellerinde allı beyazlı hürriyet bayrakları da vardı. Bağrışıyorlardı.

Efruz Bey camı açık pencereden başını çıkardı. Bu vatanperverlere baktı. Beş on bin kişi vardı. Aralarına irili ufaklı mektep çocukları da karışmıştı. Üç kalabalık bando, dün halkın güftesini değiştirdiği marşı çalıyor, çocuklar... büyükler... hepsi avazları çıktığı kadar haykırıyorlardı:

Kalkın ey Osmanlılar!
Biz de şâdân olalım.
Bir Jön Türkün uğruna
Biz de kurban olalım...

Zavallıların asıl kendi isminden haberleri yoktu. Bu umumî cehalete acıdı. Azıcık daha gözleri yaşaracaktı, eliyle sükût işareti etti. Bütün bandolar, bağıranlar sustular.

"Ne istiyorsunuz vatandaşlar?"

Halk bir ağızdan cevap verdi: "Seni, seni..."

"Ben kimim?"

"Jön Türksün, Jön Türksün..."

"İsmim ne?" [762]

"Bilmiyor[uz]. İsmin ne? İsmin ne?"

"Efruz..."

"..."

"Efruz..."

Halk bu ismi işitince hakikaten çıldırdı. Sanki hepsi sarhoştu. El şakırtıları, yaşasın sedaları arasında tekrarladıkları bu isim pek hoşlarına gidiyordu.

Efruz Bey her sabahki tıraş âdetini bile yapamadı. Yalnız lavabonun önündeki aynaya yaklaştı. Siyah bir pomatla çabuk çabuk bıyıklarını kıvırdı. Merdivenleri dörder dörder atlayarak aşağı indi. Kapıyı açtı. Dışarı çıktı. Dışarı çıkar çıkmaz halk onu yakaladı. Omuzlarına aldı.

Hareket başladı.

Harbiye Mektebi, Taksim Bahçesi'yle, Cadde-i kebir... Her taraf hürriyet bayraklarıyla donatılmıştı. Sokak başlarında yeni yeni bandolar cemiyete katılıyor, halk dün bozduğu güfteyi bugün bir kat daha bozuyor, haykırıyordu:

Kalkın ey hür kardeşler,
Biz de şâdân olalım,
Efruz Bey'in uğruna
Gelin kurban olalım...

...İlk defa Babıâli'de bağırarak ilân ettiği bu hürriyeti idare etmek için bir merkez lâzımdı. Efruz Bey alkışla bağrıştan başka bir şey düşünmeyen halkın elleri üstünde bunu düşündü. Köprü'yü geçerken daha böyle bir merkez kararlaştıramamıştı. Yeni Postahane binası aklına geldi. Bu müşküldü. Hem birkaç gün posta muamelesi durabilirdi. Hükümetin haricinde bir yer aklına gelmiyordu. Düyun-ı Umumiye Dairesi... pek güzeldi. Ama altından çapanoğlu çıkmak ihtimali vardı. Büyük bir yer... Demir kapısıyla, kemerli pencereleriyle gözünün önüne "Sahavet Hanı" geldi. Emretti. Bütün halk hanın yolunu tuttu. Hanın içinde ne kadar tüccar varsa sokağa atıldı.

Efruz Bey kendisine muavin seçmekte güçlüğe uğradı. Herkes hürriyetperverdi. Aralarından bazılarını seçip ayırmak müsavata muhalif bir hareketti. Sahavet Hanı'na bir saat içinde yerleşildi. Efruz Bey tellâllarına hatipleri çağırttı, binden ziyade hatibin hizmetine hazır olduğunu anladı. Bunları yüzer yüzer hana topladı. İstanbul'un dört bir tarafına saldırdı. İlk teşebbüs ettiği icraat zabıta ile polis teşkilâtını lağv... hapishaneleri boşaltmak oldu. Fikrince polis hürriyetin en birinci mâniasıydı. İlmin tanıdığı ahlâkta kanun, hürriyetti. Bir insan ne kadar hür olursa o kadar düşünür, ne kadar düşünürse o kadar ahlâklı olurdu. Hükümeti de kaldırmayı kurdu. Ama bu birdenbire yapılamazdı. Sabır lâzımdı.

...Efruz Bey merkez ittihaz ettiği handa İstanbul'un dört bir tarafına taze taze hatipler gönderir, terfi edeceklere tavsiyenameler yazar, hürriyetperverlere vesikalar verirken ismi, şöhreti, dünkü ifşaatı yayılıyor, mübalâğalanıyordu. Öğleden bir saat sonra çıkan ilâveler bir gün evvelki nümayişler esnasında alınan resimlerini basıyor, "Sulukule-Yıldız" tünelinin haritası onar kuruşa her sokakta satılıyordu. Bu tünelin Jöntürklerden alınması için Beyoğlu'nda Levantenlerden mürekkep büyük bir anonim şirket teşekkül etti. Yenimahalle'de, Zincirlikuyu'da, Yenibahçe'de, Sulukule'de, Edirnekapısı'nda arazi fiyatı birdenbire fırladı. Hele Sulukule'de Jön Türk tünelinin varlığı duyulduktan sonra arşını on paraya olan arsaların metre murabbaı iki yüz liraya çıktı. Fakat Çingeneler bu tebeddüle ehemmiyet vermediler.

"Sulukule-Yıldız" tünelinin İstanbul'da anî olarak uyandırdığı iktisadî hareketin o kadar ehemmiyeti yoktu. Duyulan şeylerin doğru olduğuna tıpkı halk gibi inanan Yıldız Sarayı'nda da şimdi büyük bir heyecan hüküm sürüyordu. Müstebit daha sabahleyin erkenden en sadık mühendislerini, tüfekçilerini, bostancılarını, bahçıvanlarını, kuşçularını toplatmış, sarayın bahçesinde Sulukule tünelinin deliğini arattırıyordu. Bütün tarhlar bozuldu. Sık ağaçlar kesildi. Bu deliği bulmak mümkün değildi. Müstebit oturduğu köşkün küçük bahçesini kapatmak için binlerce çelik levha satın almağa en sadık yaverlerini gönderdi. Köşkün pencerelerine mitralyözler koydurttu.

Mabeyn tünelin deliğini ararken halkın meraklıları da oradaki deliği bulmağa çalışıyorlardı.

"Yıldız'a giden tüneli bize gösteriniz!" diye bahşiş vermeğe kalkıyorlar, bu tekliften bir şey anlamayanlar hücum edenleri sarhoş sanarak ellerinden biraz "mangiz koparmak" hülyasıyla "keriz atıyorlar...", "hampur..." çekiyorlardı.

...Sahavet Hanı'nın önü ikindiye doğru mahşer gibi olmuştu. Lâkin bu mahşer, dünkü mahşer gibi karman çorman değildi. Sınıflara, milliyetlere göre ayrılmıştı. Mektepliler, softalar, papazlarla kumru gibi ağız ağıza öpüşen hocalar... Kürtlüğü temsil eden hamallar, Rumlar, Araplığı temsil eden Tahtakaleliler, Ermeniler, Yahudiler, Arnavutluğu temsil eden bozacı, muhallebici, hamamcı esnafı, bahçıvan Bulgarlar... Tophane kahvelerinin canlı demirbaş eşyası makamında olan büyük kalpaklı, gümüş kamalı –bilaistisna asil, bey olan– Çerkezler... hep ayrı kümeler hâlinde gelmişlerdi. Efruz Bey çıkacak, Sultanahmet Meydanı'nda "hürriyet nutku"nu verecekti. Beş altı saat içinde etrafında yirmi kadar mukarriple birkaç yüz kadar yaver peyda oluvermişti. Mukarripleriyle beraber aşağı indi. Beygirsiz büyük bir lastikli araba kendisini bekliyordu. Tam bineceği sırada dehşetli bir arbede koptu. Mukarripler, yaverler meseleyi anlamak için halkın içine koştular. Niçin bu hür kardeşlerin boğaz boğaza geldiklerini anlayamayan Efruz Bey'e Araplar, Arnavutlar, Rumlar, Bulgarlar, Kürtlerle Çerkezlerin arabayı çekmek için kavga ettiklerini, Çerkezlerin "Efruz Bey bizim cinsimizdendir. Arabasını çekmek bizim hakkımızdır!" diye kamalarına davrandıkla-

rını anlattılar. Efruz Bey öğleden beri büyük adamlara mahsus "az lâf söylemek" seciyesini iktisap etmişti.

"Pekâlâ, ben üçüncü katın penceresine çıkıyorum. Bana baksınlar. Beni dinlesinler" dedi. İsmini bilmediği samimî mukarriplerinden bir ikisiyle geri döndü. Hana girdi, merdivenleri dörder, beşer aşarak yukarı çıktı. Halk, "Üçüncü katın penceresine!" diye içinde emri duymayanlara haber veriyordu.

İki dakika sonra Efruz Bey pencereden göründü. Yine bir alkış tufanı koptu. Bir eli kalçasında, bir eli tek gözlüğündeydi. Kıvrık bıyıklarını yukarı kaldırarak kalabalığa bakıyordu.

Biraz gürültü gevşeyince söze başladı: "Vatandaşlar! İçinizde bazı cahiller bana Çerkez diyorlarmış! Hayır. Ben Çerkez değilim. Ben hiçbir milletten değilim. Ben Efruz Bey'im! Ben hürüm! Ben herkese müsaviyim! Siz daha hürriyeti anlamamışsınız! Hürriyet demek Kanun-ı esasî demektir! [563] Kanun-ı esasî 'bilâ tefrik-i cins ü mezhep' demektir! 'Bilâ tefrik-i cins ü mezhep' ne demektir? Biliyor musunuz?"

"Hayır."

"Hayır, hayır!.."

"Bilmiyoruz!" diye bağrıştılar.

"Pekâlâ. Söyleyeyim. 'Hiçbir cins, hiçbir mezhep yok!' demektir."

"!..."

Sükûnun şaşkınlığından istifade eden Efruz Bey bütün kuvvetiyle hürriyet felsefesini bağırmağa başladı: "...İnsan 'hür' olunca müsavi olur. Müsavi olunca kardeş olur. Din farkı, millet farkı kalmaz. Hürriyet karşısında böyle şeylerin hiç ehemmiyeti yoktur. Hele 'milliyet' kadar budalalık olamaz. Sakın böyle bir iddiada bulunmayınız. İnsanların hepsi hürdür. Kardeştir. Müsavidir. Artık ayrılmağa mana var mı? Birbirinizin lisanını bilmiyorsanız 'Esperanto' dilini öğreniniz. Haydi, hepiniz birleşiniz: Öpüşünüz. Sevişiniz. 'Bilâ tefrik-i cins ü mezhep' bayrağının altına gelmeyenler müstebitlerdir. Onlar bizim düşmanlarımızdır. Bırakınız onlar mabetlerine gitsinler. Bizim cinsimiz, bizim mezhebimiz birdir: İnsanlık... Haydi öpüşünüz. Vahi fikirleri, bâtıl itikatları vahşîlere, yamyamlara bırakınız. Medenî olmağa çalışınız..."

Bu nutuk biraz fazla uzadı.

Efruz Bey izdivaç, aile, milliyet, hukuk... falan gibi ne kadar içtimaî müessese varsa hepsinin birtakım bâtıl, cahilane münasebetsizlikler olduğunu birçok delillerle anlattı. Halkı ikna etti. Hiçbir milliyeti benimsemeyen yerli İstanbullular Rumların, Arapların, Arnavutların, Yahudilerin, Kürtlerin, Bulgarların, Ermenilerin boğazlarına atıldılar. Hepsini öpmeğe başladılar. Yüz binlerce öpücüğün şapırtısından hâsıl olan büyük bir şakırtı havayı sarsıyordu.

Efruz Bey, yalnız kendi cinslerinden olduğunu inkâr ettiği ince kafalı Çerkezleri kandıramamıştı. Onlar Rum, Bulgar, Yahudi... Hâsılı hiçbir milleti öpmeğe tenezzül etmeyerek, "Kendi cinsini inkâr eden Çingeneden alçaktır!" diye söylene söylene Tophane tarafındaki kahvelerine döndüler. Hiçbir şey olmamış gibi yine birbirlerine kabadayılıklarını, cesaretlerini, doğmamış oğlak derisinden kalpaklarını, memleketteki atlarını, Kafkasya'daki eyerlerini, gümüşlü kamçılarını anlatmağa başladılar.

Efruz Bey'in arabasına "bilâ tefrik-i cins ü mezhep" bütün insanlar koşuldu.

Ta gece yarılarına kadar nümayiş, nutuk, hutbe gürültüleriyle İstanbul inledi.

Boğaziçi'nden, Terkos'tan, Polonez Köyü'nden, Çekmece'den bile meş'aleli alaylar geldi.

Her tarafta "Yaşasın Efruz Bey!" sedası yükseliyordu.

İstanbul kadınları on iki saat içinde bu muhterem kahramanın ismini bozdular.

Afaroz Bey yaptılar. Bu gece sabahlara kadar her evde, hücra mahalle kahvelerinde Afaroz Bey'in hikâyesi anlatıldı. Hatta bu kahramanın padişahzadeliği de söylendi. "Sultan Murad'ın hapishaneden kaçıp ismini değiştirerek yaşamış bir şehzadesi!" dendi. 1324 senesi Temmuzunun on birinci, on ikinci, on üçüncü gecesi doğan erkek çocukların isimleri "Efruz" yazılıp "Afaroz" okundu. Bu üç gün, bu üç gece esnasında doğan kız çocukların isimleri Efruz Bey'inkine son derece benzetildi, "Firuze" konuldu.

Efruz Bey artık "nüfuz ve iktidarın" son noktasına gelmişti. Müstebit, kendisini görmek için sarayına çağırıyor... o, "Ben gi-

demem! O benim ayağıma gelsin..." diye küstahça haber yolluyor... Kendini hakikaten bu inkılâbın yegâne âmili, yegâne müsebbibi, yegâne kahramanı sanıyordu. Etrafında yüzlerinin şekillerini, isimlerini hatırlayamadığı birtakım mukarripler kaynaşıyor, asker, sivil, birçok hürriyetperverler arkasına takılıyor, arabasına koşuluyor... O ne dese bir papağan gibi tekrarlanıyor, bir aygır gibi bağırıyorlardı.

Efruz Bey, üçüncü gününü de alkış, şâbâş, nümayiş, azil, nasp, hitap içinde... –halkın mabudu olarak– tıpkı rüya gibi geçirdi. Gözlerinde yine bir duman vardı. Sanki sarhoştu. Hiçbir şey görmüyor, gördüklerini hatırlayamıyordu.

Gece yarısından sonra hürriyetperverler arabasını evinin önüne çektiler. Sağında solunda bandolar müthiş bir ahenkle uğulduyordu. Artık pek yorgundu. Mukarriplerini selâmladı.

"Şimdi biraz istirahat edelim. Yarın erken gelirsiniz!" dedi.

"Hayır, biz gitmeyiz efendim..." diyen mukarriplerine sordu: "Fakat niçin?"

"Sabaha dört beş saat var! Biz burada hem mızıka çalarız, hem nutuklar veririz!"

Efruz Bey bunu muvafık görmedi. "Ama... ben uyuyamam" dedi, "biraz uyuyup yarın erken kalkmalıyım?"

"Pekâlâ... susalım, sizi öyle bekleyelim."

Canı sıkıldı.

"Hayır canım!" diye bağırdı, "Gidin, başka yerde nümayiş yapın. Beni biraz rahat bırakın..."

Kahramanın öfkesinden korkan mukarripler, "Baş üstüne, baş üstüne!" diye eğilerek, "yaşasın, yaşasın!" diye haykırarak uzaklaştılar. Efruz Bey kapıyı çaldı. Tekrar çaldı. Yine çaldı... Nihayet duyurdu. Bodrum katında uyuyan aşçı Durmuş ağız bir tarafta, burun bir tarafta, bir elinde şamdan, kapıyı açtı. Annesinin hem uşak, hem aşçı diye kullandığı bu hissiz herife kızdı: "Ulan, bu ne uyku!"

Durmuş eliyle gözlerini ovuşturarak, "Daha sabah namazı okunmadı ki..." dedi.

"Sana namazı soran yok."

"Peki efendim."

"Hürriyet neye derler?"

"Bilmem efendim."

"Tüh Allah belânı versin..."

"..."

Şamdanı elinden aldı. Yürüdü. Kendi gibi hürriyeti vazedenin evinde hâlâ onun ne olduğunu bilmeyen vardı. "Ayı..." diye mırıldandı. İki gündür dünyayı yıkan nümayişlerin ne olduğunu bile merak etmemişti. Hasır döşeli merdivenleri çıktı. Odasına gireceği zaman Despina'yı gördü. [764] Yüzü kızarmıştı. Geriniyordu.

"Ne bekliyorsun?" dedi.

"Sizi bekliyorum!"

Tatlı tatlı yüreği çarptı. Ama pek yorgundu! Parmağını kaldıracak hali yoktu. Kızın gülen şuh gözlerine dikkatle baktı. Şamdanın şulesi bebeklerinde altın alevler parlatıyordu. Burnunu kaşıdı. Tek gözlüğünü yerleştirerek sordu: "Annem uyuyor mu?"

"Evet..."

Annesiyle aynı katta yatarlardı. Odaları karşı karşıyaydı.

"Dadımla öbür kızlar beni beklediğini biliyorlar mı?"

"Biliyorlar."

"Yarın anneme söylemezler mi?"

"Zaten hanımefendi, sizi bekleyeyim, dedi."

"Ne?"

"Hanımefendi dedi."

"Annem mi?"

"Evet."

Efruz bıyığını tuttu. Düşündü. Bu ne tebeddüldü? "Deli Saraylı" denen annesinden yılmıştı. Bu kadın son derece kıskançtı. On dört yaşından beri oğlunu hizmetçilerden kıskanırdı. "Hangi çamlar bardak oldu" dedi. İşte bu mutlaka hürriyetin tesiriydi... Demek ki annesi bu güzel Despina'yı ona oda hizmetçisi tayin etmişti. Kapıyı açtı.

"Gel bakalım" dedi. Kız içeri girince, "Şu gece kandilini yak!" diye gerindi. Kandil yakılırken kızın hareketlerine bakıyor, şimdiye kadar onun güzelliğine dikkat etmediğine şaşıyordu. Ah yorgun olmasaydı...

"Artık her gece beni bekleyecek misin?"

"Hayır."

"Niçin?"

"Bu gece isi var da..."

"Ne işi?"

"Size bir telgraf var. Azeleymiş... Hanımefendi 'Gelinceye kadar bekle. Eline ver!' dedi."

"Nerede o telgraf?"

"İste..."

Kızın cebinden çıkarıp uzattığı kâğıdı aldı.

"Şu mumu da dışarda söndür..." dedi. Odasında, ölü gözü gibi yanan kandilin başında yalnız kalınca telgrafı açtı. Pek merak etmiyordu. Okudu. Bir şey anlamadı:

Nişantaşı'nda Kahraman-ı Hürriyet Efruz Bey Kardeşimize

Bazı mesail-i muallâka-i mühimme-i âliye-i inkılâbiye ve Meşrutiyet'i berâ-yı tezkâr ve müzakere Nuruosmaniye'deki muvakkat kulübü teşrifiniz ehemmiyetle rica olunur efendim.

İttihat ve Terakki
İstanbul Heyet-i Merkeziyesi

"Tuhaf şey! Bu ne demek?" dedi... "Bu cemiyet, bu kulüp nereden çıkmış?"

Fakat hayretinde son derece samimiydi. İki gün evvel hürriyetperver gibi "unvan" satarken tutulduğu cereyan içinde kendini kaybetmiş... Hatta bir gazete bile okumamıştı. Hemen herkesin mevcudiyetini duyduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden onun henüz haberi yoktu. Bu üç gün zarfında o, yalnız söylemiş... Fakat asla dinlememişti!

Etrafındakiler, arabasını çekenler, alkışlayanlar, hatta yaverleri, mukarripleri bile onu, işte bu... Daha henüz ismini bilmediği İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mensup sanırlardı. Telgrafı bir kere daha okudu. Dudağını büktü, tek gözlüğünü çıkardı, düşünüyor gibi gözlerini ufalttı.

"Bunlar mutlaka bizimkiler olacak! Fakat benden habersiz nasıl kulüp falan açıyorlar. Ne ise... Yarın görürüz!" dedi. Acele soyundu. Al pijamalarını giydi. Karyolasına uzandı. Daha gözlerini kapar kapamaz uyumaya, tatlı, doyulmaz rüyalar görmeğe başladı. "Bizimkiler" diye hiç ehemmiyet vermeyerek kendi hürriyetperverleri sandığı İttihatçılar ilk gün onun hareketinden, şöhretinden bir şey anlayamamışlar, fakat ertesi gün Selanik'teki Merkez-i Umumî'lerinden bu Efruz Bey'in selâhiyetini, kim olduğunu sormuşlardı. Daha ertesi gün Merkez-i Umumiye'den gelen cevap "Komitanın bu namda bir mensubu olmadığı gibi İstanbul'da vâsi selâhiyeti haiz hiçbir ferdi bulunmadığına.. bu Efruz Bey denilen şahsın süratle tevkif olunarak sükûnetin, asayişin tehlikeden kurtarılmasına" dairdi.

Efruz Bey bu sabah pek erken uyandı. Geç yatınca erken uyanmak onun âdetiydi. Kahvaltısını yaptı. Tıraş oldu. Giyindi. Atsız arabasını çoktan kapının önüne getirmişlerdi. Kendini alkışlayanları selâmladı. Bindi. "Kulübe çekin..." dedi.

Çalmağa başlayan bandoların ağır gürültüleri içinde mukarripler sordular: "Bizim kulübe mi efendim?"

"Sizin kulüp hangisi?"

"Bizim kulübümüz işte."

"?"

Üç gündür en ziyade gözüne görünen, bahriye korvet kâtipliğinden vatanperverliği için tart olunduğu vakit bulup kendine anlatan genç bir mukarrip bilgiçliğini göstermek için arkadaşlarının arasından ilerledi, arabaya yaklaştı.

"İttihat ve Terakki Kulübü! efendim..." dedi.

Efruz Bey nümayişler içinde hürriyet, müsavat, [765] adalet, uhuvvet kelimeleriyle işittiğini hatırladığı bu kelimeleri ilk defa duyuyordu. Bozuntuya vermedi.

"Evet bizim İttihat ve Terakki Kulübüne!" diye başını salladı.

"Ama çabuk."

"Alesta..."[30]

30 Hazır, hemen (Rumca).

Genç mukarrip avazı çıktığı kadar bir nara bastı: "Yaşasın İttihat ve Terakki!"

Bando gürültülerini söndüren halkın sedası bu sözü tekrarladı. Yine bir alkış tufanı koptu. Efruz Bey bir şey anlamıyor, anlamış görünerek düşünmeğe lüzum görmüyordu. Her günkü alayla bayraklar, alkışlar, nutuklar, hitabeler, çiçekler, çelenkler arasında, kulüp denen yere geldi. Burası mavi soluk boyalı eski bir konaktı. Arabadan tek gözlüğünü tutarak, kurula kurula indi. Fakat daha kapıdan girer girmez şaşırdı. Çünkü kendini karşılayacaklar sanıyordu. Kır bıyıklı bir adam ne istediğini sordu.

"Ben Efruz Bey'im!"

"Kim olursan ol... Ne istiyorsun?"

"Burası İttihat ve Terakki Kulübü değil mi?"

"Evet."

"Git, kime lâzımsa haber ver. Ben geldim."

Kır bıyıklı adam, onu baştan aşağı bir süzdü.

"Pekâlâ, hele sen şuraya gir" diye onu eski kaba hasır döşeli, pis, küçük bir odaya soktu. Mukarripleri, alayı, bandoları dışarda kalmıştı. "Yaşasın İttihat ve Terakki" avazı içinde bulunduğu odanın kirli badanalı duvarlarını sarsıyordu. Oturacak bir yer yoktu. Gezine gezine bekledi. Bir saat kadar bekledi. Alayı, bandoları uzaklaştılar. Gürültü kesildi. Artık hiddetleniyordu. Bu nasıl hareketti? Kendisine, Efruz Bey'e karşı ha... Hiddeti kabarıyor, kabarıyor, topuklarının hizasına çıkıyorken kır bıyıklı herif geldi.

"Haydi bakalım..." diye onun önüne takıldı. Geniş bir merdivenden çıkardı. Bir odaya soktu. Burası küçükçe bir evvel zaman salonuydu. Duvarlar nakışlıydı. Ortada yeşil örtülü büyük bir masa vardı. Bu masanın etrafında tanımadığı birkaç kişi toplanmıştı. Ne selâm verdiler, ne de ayağa kalktılar. Yalnız hayrete benzer bir nazarla kendisini baştan aşağı süzüyorlardı. Sabredemedi. Hiddetle... Hiddetinin bütün celâdetiyle onlara "Siz kimsiniz? Beni ne sıfatla çağırabiliyorsunuz?" diye kabardı.

....

Kendilerinin "Heyet-i Merkeziye" olduğunu söyleyerek heyecanlı sualine hiç cevap vermeyen bu adamların en genci onu âdeta istintak etti: "Asıl isminiz ne?"

"Efruz."
"Müstear isminiz var mı?"
"Var."
"Nedir?"
"Ahmet..."
"Babanızın ismi?"
"Mustafa Tevfik..."
"Sağ mı?"
"Hayır, beş sene evvel öldü."
"Neciydi?"
"Defterdardı. Mutasarrıflıklarda gezdi."
"Nerede oturuyorsunuz?"
"Nişantaşı'nda..."
....

Bu mavi gözlü, iri, boylu bir zattı. Tatlı tatlı gülümseyerek soruyordu. Efruz Bey manyetizma olmuş gibi, iradesinin haricinde bir itaatle cevaplar veriyordu. Üç gün evvelki hayatının her tarafını ona söylettiler. Sonra onun "hiçbir şeyden haberi olmadığını", sırf gösteriş, sırf nümayiş, sırf satış için bu kadar gürültüye sebebiyet verdiğini anlayınca hepsi birden kahkahalarla gülüşmeğe başladılar.

"Olur iş değil..."
"Olur iş değil..." diyorlardı.

Kendilerine mensup tahlifli[31] bir jandarma neferiyle onu hapishane-i umumî'ye gönderdiler.

Bu idarî hapis keyfiyeti vakıa çok sürmedi. Efruz Bey yine serbest bırakıldı... Ama daha bırakılmadan "halk" denen kitle atmasyonlarına aldanıp üç günde taptığı mabudunu üç saniye içinde unutmuştu.

* * *

Foyası meydana çıktıktan sonra Efruz Bey de üç büyük gününü mühim bir bahar rüyası gibi kolaylıkla unuttu. "Acaba sahiden rüya mıydı?" şüphesiyle düşünürken hiçbir şey hatırlaya-

31 Yeminli. İttihat ve Terakki Cemiyetine, Meşrutiyet'e sadık kalacağına yemin etmiş asker.

maz oldu. Unuttuğu bu tatlı rüyasında kendi arabasını çeken coşkun hürriyetçilerin arasına katıldı. Atlara binmiş, elleri kırbaçlı iki kâtibin, Selim Sırrı ile Rıza Tevfik'in peşinde günlerce koştu. "Yaşasın, yaşasın!" diye bağırmaktan sesi kısıldı. Alkıştan avuçlarının içine kan oturdu. Yaralar açıldı. Yorgunluktan hastalandı. Fakat sesinin kısıklığı, ellerinin yaraları, hastalığı... her şey, her şey, şanlı, şöhretli, şerefli kahramanlı günler... her şey, her şey gayet parlak bir hayal şimşeği çabukluğuyla geçti. Yalnız bu nur, bu emel, bu hülya, bu ümit kıyametinden ona emsalsiz, işitilmemiş bir yadigâr kaldı!

"Bu neydi? Biliyor musunuz?"

"...."

"İsmiydi! İsmi..."

"...."

Asıl kendi ismi: Efruz Bey.

SON

Vakit, Sayı: 753-765, 10-23 Kânun-ı evvel [Aralık] 1919, s. 1-2.
Efruz Bey –Fantezi Roman–, Vakit Matbaası, İstanbul, [1919-1920],[32] 80 s.

32 Kitap, sadece *Vakit* gazetesindeki "Hürriyete Lâyık Bir Kahraman" tefrikasından ibarettir. Efruz Bey tipi etrafındaki diğer hikâyeler yoktur. Üzerinde tarih bulunmamasına rağmen, "*Vakit* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap şeklinde basılmıştır" şeklindeki not, basım işleminin en geç 1920 başında olduğunu gösterir.

Asilzâdeler[1]

"Monşer, asalet olmazsa bu memleket batar."

"Evet, ben de bu fikirdeyim."

"Ben de bu fikirdeyim."

"Ben de."

"Ben..." diye başlayıp lâfını, her nedense, tamamlamayan Efruz Bey yalnız "bu fikirde" değil, hatta fazla olarak bizzat kendisi hâlis bir "asilzade" idi. Kökten, silsileden, anadan, babadan, ecdattan, taştan, topraktan asildi... Asalet yalnız kanında değil; etlerinde, sinirlerinde, lenfalarında, rielerinde, böbreklerinde, hatta kemiklerinde, kemiklerinin içindeki iliklerinde kaynıyordu. Çaya davet ettiği bu dört asil dostuna bugüne kadar kendi asaletinden hiç bahsetmemişti. Dördünü de mektepten tanıyordu. İkisi galiba Nişantaşı'nda oturuyordu.

1 Yayımından bir gün önce, gazete adına şöyle bir açıklama yapılmıştır:
"Yarından itibaren
Rahmetli Ömer Seyfettin'in çok güzel bir eseri olan
Asilzadeler
unvanlı romanını tefrika sütunlarımızda karilerimize takdim edeceğiz.
"Asilzadeler", sanatkârın intişar etmemiş olan yazıları miyanında bulunan çok cazip bir eserdir.
"Asilzadeler"
-de büyük Türk romancısı Ömer Seyfettin'in mümtaz şahsiyeti bütün sanatkârlığıyla tecelli ediyor.
Yeni romanımız böyle başlıyor:
....."
(baştaki konuşma çizgilerinden sonraki ilk paragraf verilmiştir; *Vakit*, Sayı: 3050, 30 Haziran 1926, s. 3.)

Hepsi zengindi. İçinde en beğendiği "Azizüssücufüzzırtaf"tı.[2] Bu, ismini kendi gibi İstanbul'da hiç kimsenin bilmediği gayet meşhur, gayet büyük bir Arap şeyhinin oğluydu. Bu şeyh, bir prensten büyüktü. Hemen hemen bir krala yakındı. Azizüssücuf babasının sarayını, altın mahfelli fillerini, içi cıva dolu havuzlarda yüzen öd ağacından sandalları, Hint'ten, İran'dan, Turan'dan, Kafkasya'dan getirilmiş kızları anlatırken Efruz Bey kendini hayalî bir Elhamra'nın semavî bahçelerinde sanırdı. İşte bu, bir kral kadar büyük şeyhin oğlu tekrar "Asalet olmazsa bu memleket batar!" diyordu. Bunda şüphe mi vardı? Bunda şüphesi olan birtakım avam güruhu, reziller, fakirler, baldırı çıplaklardı. Efruz Bey çay fincanını küçük masanın üzerindeki tabağa koydu. Ayağa kalktı. Gözlerini büyülttü. Sağ kaşının ucunu biraz kıstı.

"Ben asil olduğum için tamamıyla bu fikirdeyim" dedi, "arıların, karıncaların, hâsılı cemiyet hâlinde yaşayan bütün hayvanların bir beyleri var. Hayvandan başka hiçbir şey olmayan avam insanların da beyleri olmalı. Olmazsa..."

Dizanterici Salih Paşazade Nermin Bey lâfını kesti: "Meşrutiyet denilen hezeyan olur."

"Fakat asalet Meşrutiyet'e zıt mıdır, Sir?"

Bu suali soran Müzekki Bey bıyıklarını İngilizvarî tıraş ettirmiş, iri yarı, Türkçe dahil olduğu hâlde on üç lisanın yazılarını yazar, lâkin hiçbirinin kitaplarını okuyamaz bir gençti. Dünyada ne kadar futbol kulübü varsa hepsinin fahrî azasındandı. Babası Sabir Paşa henüz ne sürülmüş, ne de tekaüde sevk edilmişti. Nermin Bey: "Şüphesiz."

Efruz Bey: "Zannetmem!.."

Münakaşalarda kaç taraf olursa o kadar tarafa tarafgir olmak sanatını bilen Kâmuran Kara Tanburîn Bey de "Asaletle Meşrutiyet birbirine hem zıttır, hem değildir!.." dedi.

Annesinin otuz sene evvel Mısır Çarşısı'ndan alınan gelinlik takımlarıyla döşenmiş bu yarım alaturka, yarım alafranga odaya Efruz Bey "salonum!" der, her perşembe öğleden iki

2 Bu karakterin, Ömer Seyfettin'in Kabataş Lisesi'ndeki öğretmen arkadaşlarından Osman El-Uttas'a imalar taşıdığı yolundaki bilgiler için bk. (Alangu 1968: 294-295, 299, 484).

saat sonra kibar, asil dostlarını kabul ederdi. Perşembe "kabul günü" idi. Evine asillerden, paşazadelerden başkasını kabul etmezdi. Kibar, zengin, asil bir aile içinde alafranga terbiye alarak büyümeyenler salonlara kabul edilmeye lâyık değildiler. Çünkü bunlar ne kadar yüksek mevkilere geçseler, hatta mebus, milyoner olsalar, yine "adab-ı muaşeret" denilen kaidelere, usullere kendilerini uyduramazlar, çizgili pantolonun altına sarı potin giymek nezaketsizliğini irtikap ederlerdi. Hele başlarından feslerini çıkarıp kapının yanındaki portmantoya bırakmamaları, salona, sokağa çıkar gibi fesle girmeleri tahammül olunur rezaletlerden değildi. Çayı tıpkı Şehzadebaşı'ndaki çayhanelerdeki Türklerin tavrıyla içerlerdi. Likör kadehini tutmasını, bisküit almasını bilmezlerdi. Yemek yemesini, çay içmesini, reverans yapmasını bilmeyen insan mıydı? Hâlbuki bir salona ancak medenî sayılabilecek alafranga beyler girebilirlerdi. Efruz Bey'in çocukluğunda Galatasaray Sultanîsi'nde tanıdığı arkadaşlarının hemen hepsi böyle "distingué",[3] böyle medenî idiler. Hususuyla bugünkü davetli arkadaşları, hepsi asildi. Biri krala yakın bir prens, diğerleri de kont, marki sayılabilirlerdi. Hepsi Terzi Mir'de[4] giyinirlerdi. Küçük parmaklarındaki uzun tırnaklarla o kadar bedîî bir tarzda şakaklarının yanlarını, burunlarının uçlarını kaşırlardı ki... Kendilerini görüp asaletlerine hükmetmemek mümkün değildi.

Salon sahibinin ikram ettiği Havana sigaralarını içiyorlar, elleri ceplerinde, ihtiyar koltuklara uzanmışlar, asil bir dalgınlıkla münakaşalarına devam ediyorlardı. Dizanterici Salih Paşa'nın oğlu Meşrutiyet'in esaslarından biri "müsavat" oldukça "asalet" için bir hak kalmayacağını ispata çalışıyordu. Tek gözlüğünün zinciri, yaka, kol düğmeleri, yüzükleri, saat kordonu, kravat iğnesi, hâsılı dişlerinin kuronlarından potininin düğmelerini ilikleyecek alete varıncaya kadar üstünde madenden ne varsa hep altın olan Nermin Bey, mutaassıp bir asalet taraftarı idi. İnce, sarı, narin yüzünün, müphem bakış-

3 Zarif, kibar (Fr.).

4 Terzi Mir: II. Meşrutiyet'le 1920 arasında İstanbul'da İstiklâl Caddesi'nde Cercle d'Orient'da (Şark Mahfili) mağazası olan Rum, ünlü bir erkek terzisi (Sayman, 1957: 146).

lı gözlerinin öyle baygın, öyle nezih bir hâli vardı ki... Buna ancak [3052] "asalet" denebilirdi. Babası çok zengindi; okuyup yazması yoktu. Bununla beraber doktordu. İlâçlarından yarım kutusu İstanbul halkınca kırk elli lira ederdi. Bu büyük adamın nereden, ne vakit geldiği pek malûm değildi. Yalnız Nişantaşı'ndaki kâşanesi, Boğaziçi'ndeki çifte korulu yalıları, çatanaları, Beyoğlu'ndaki apartmanları biliniyordu. Hürriyetin ilânı akabindeki kim olduğu şimdi tamamıyla unutulan bir gazeteci "Dizanterici Salih Paşa vaktiyle ne idi?" unvanlı gayet merak edici bir hikâyeye başlamış, birinci kısmını neşretmişti. Bu makalede otuz sene evvel Salih Paşa'nın Tunus'ta dilencilik ettiği, İstanbul'da evvelâ falcılığa girişerek sonra dizanteriye ilâç vermeğe başladığı, dizanteri ilâcı sayesinde saraya mensup bir akağasıyla bir haremağasının yirmi beş senelik memelerini iyi ettiği, mahareti duyulunca saraya alınıp o günden itibaren dizanteri tedavisine siyaset karıştırdığı ifşa olunuyordu. Ertesi gün herkes makalenin mabadını bekledi. Fakat bu mabat çıkmadı. Salih Paşa birkaç kutu ilâç bahanesiyle bu gazetecinin ağzını kapatmış, o da yapacağı münasebetsiz müverrihlikten vazgeçmişti. Daha sonra diğer serseri gazeteciler de Salih Paşa'ya bentler uydurup şantajlar yapmaya kalkışmışlardı.

Paşanın davası hepsini mahkemeye sürükledi. Hakikati tafsilatıyla bilmedikleri için mahkûm oldular. Tabiî sustular.

Müzekki Bey, "Asalet için ilk lâzım olan şey Meşrutiyet'tir" dedi, "işte size İngiltere büyük bir misal! Meşrutiyet sayesinde İngiltere nüfusu üç yüz milyona yakın Hindistan'a hâkimdir. Daha hesaba gelmez binlerce müstemlekeye hâkimdir. Demek bir kere bu Meşrutiyet sayesinde İngiltere, Hindistan'ın, Mısır'ın, daha birçok yerlerin efendisi olmuş, dünyanın en yüksek 'asalet' mevkiini almıştır. Asıl İngiltere'ye gelince Meşrutiyet sayesinde orada her şey asillerin, lortların elinde demektir. Hatta arazi bile... İskoçya, İrlanda, Britanya, hâsılı bütün İngiltere birkaç bin lordun malikânesi demektir. Halk arasında zekâsıyla, dehasıyla hükümette yükselenler yeni baştan lort olurlar. Asalet kesp ederler. Sonra yüksek mevkilere geçerler. Eğer İngiltere'de Meşrutiyet olmasaydı, iki yüz elli seneden beri 'avam' denilen herifler ayağa kalkar, lortların canına okurlardı."

.....

Müzekki Bey, eski devirde olduğu gibi yeni devirde de babasının daima ikbal mevkiinden inmeyeceğini bilirdi. Her şey gibi Meşrutiyet telâkkisini de değiştiriyor, âdeta bu tarzın istibdattan daha müthiş bir idare olduğunu zannettirecek tarihî misaller getiriyordu. Babası İngiliz taraftarıydı. Sefaret tercümanı her hafta evlerine gelir, siyasetin yeni safhalarından onlara malûmatlar telkin ederdi. Hakikatte Müzekki Bey İngiltere'yi vatanından ziyade severdi. Bunu hiç saklamağa lüzum görmez, herkese çekinmeden "Biz, İngilizler sayesinde yaşıyoruz" derdi, "yoksa ne Abdülhamit bizi rahat bırakırdı, ne de İttihatçılar çetesi... Başımız sıkıya geldi mi hemen onlara koşacağız. Tabiî onları severiz."

Efruz Bey'in en hoşuna giden onun bu hâliydi.

"Ne karakter, ne karakter! Sanki anadan doğma bir İngiliz..." derdi. Fakat Azizüssücuf, Müzekki'den pek hazzetmez, "Yalnız kendini asil zannediyor" diye omuz silkerdi.

Misafirlerinin asalet, Meşrutiyet münakaşasını dinleyen Efruz Bey Meşrutiyet'e hiç ehemmiyet vermiyor, hep asalete ait sözlere dikkat ediyordu. Otuzbir Mart İnkılâbı'ndan sonra onun ruhunda da birden derin bir inkılâp tutuşmuş, yine birden sönmüştü. Böyle politika gürültülerinin, şakşakların, adîlik, cahillik olduğunu anlamıştı. Şimdi ne Meşrutiyet taraftarıydı, ne de istibdat.

"Ben kibarım, ben asilim. Böyle şeylerle uğraşmak bana yakışmaz!" diyordu.

Kahramanlıklarını, verdiği nutuklarını, nümayişlerini, mevkilerini –hiç vaki olmamış gibi– unuttu. O kadar unuttu ki, memlekette siyasî bir tebeddül olup olmadığının bile farkında değildi. Hep Beyoğlu'nda geziyor, Tokatlıyan'da arkadaşlarıyla buluşuyor, şık, mükemmel, temiz bir hayat geçiriyor, yeni metreslerden, son aşklardan dem vuruyordu. Politika avama, adî adamlara mahsustu. Bu adî, bu ne oldukları belirsiz adamlar birbirleriyle boğazlaşa boğazlaşa nihayet, didinmelerinden vazgeçecekler, memleketi idare etmek için mutlaka bir gün asilleri çağıracaklar, "Gelin! Bize emredin..." diye yalvaracaklardı.

Rusya'da çarın meclisindeki azalar, âyanlar hep asildi. Almanya'da asil olmayan hatta bir süvari zabiti olamazdı. İşte

Meşrutiyet ilân olunalı hemen hemen iki sene oluyordu. Hâlâ Türkiye uyanmamıştı. Hâlâ asiller aranmıyordu. Hâlâ "Bizim köylümüz arazi sahibidir. Anadolu'da hiç arazisiz esir yoktur. Esir olmayınca tabiî arazisiz asil de olmaz" diye mantık yapılıyordu. Kendisi, dostları asil değil de ne idiler!..

Beyoğlu arkadaşlarından bir Yusuf Pinko vardı ki hâlis muhlis asil bir prens, hatta bir kraldı. Arnavutluk'taki çatısız şatosunda hâlâ dedesi Büyük İskender-i Kebir Bey'den kalma heybeler, çuvallar bulunduğunu, görenler söylüyorlardı. Hele şu Azizüssücufüzzırtaf... Bir prensliğe, bir krallığa değil, hatta bir imparatorluğa lâyıktı. İsmindeki o tarihiyet, o kadimiyet ne ahenkli, ne derin, ne ulvîydi... Onu daha küçükken Galatasaray'ın ilk sınıflarından tanıyordu. Asaletten, tarihî kıdemden anlamayan Türkler onunla alay ederler, "Hacı Zırt" diye lâkap takmaya cesaret ederlerdi. Sonra Ebülhüda Efendi Hazretleri tarafından bu kadar asil bir prensin ne olduğu belirsizler içinde bulunması münasip görülmemişti. Mektepten çıkartıldı. Hususî muallimler tutuldu.

Mabeyne alındı. İstanbullu çocuklar onun hakkında bin türlü iftira uydurmuşlardı. Sözde Aziz bir köle imiş... Efendisi Avrupa'ya gideceği için onu leylî olarak mektebe koymuş, Avrupa'dan gelmeyip Jön Türklere karıştığı Mabeyinde işitilince emlâki haczedilmiş. Bu yağma [3053] esnasında küçük köle Aziz de Ebülhüda Efendi Hazretlerine düşmüş. Efruz Bey bu yalanların hiç birisine inanmazdı.

Meşrutiyet falan lâflarını bırakalım, dedi. Böyle adî şeyler konuşmak bize yakışmaz. Madem ki biz asiliz, düşüncelerimiz de, musahabelerimiz de asilce olmalı.

"Evet."

"Evet."

"Evet, evet!" dediler. Hepsi bu fikirdeydi. Efruz Bey ayağa kalktı. Ellerini pantolonunun ceplerine soktu. Ayaklarını biraz açtı. Güzel lâf söyleyeceği zaman daima bu vaziyeti alırdı.

"Bu memlekette asalete o kadar ehemmiyet verilmiyor. Niçin? Buna hepiniz cevap veriniz."

Azizüssücufüzzırtaf: "Millet bozulmuş da ondan..."

Nermin Bey: "Meşrutiyet sebebinden."

Müzekki Bey: "Meşrutiyet daha iyice anlaşılmadığından!"

Kara Tanburîn Bey de "Henüz mükemmel tarih, hukuk kitapları yazılmadığından!" dedi.

Efruz Bey başını salladı. Hayır... hayır. Bunlar ciddî sebepler değildi. Asıl sebebi, hiçbiri bulamıyordu. Vakıa asildiler. Fakat asaletin ruhî, içtimaî mahiyetini bilmiyorlardı.

"Bakınız, ben bu sebebi size söyleyeyim. Biz asil olduğumuz hâlde ismimize ehemmiyet vermiyoruz. Ecdadımızın namlarını taşımıyoruz. Asalet unvanları kullanmıyoruz. Biz kendi kendimizi tanımazsak halk bizi tanır mı?"

"Doğru."

"Evet, doğru."

"Hakikaten doğru."

"Hakikaten çok doğru..."

Efruz Bey en doğru sebebi bulabildiği için sevindi. Gözleri parladı. Tek gözlüğü düşecekti. Hızla cebinden çıkardığı eliyle bu mühim aleti tuttu.

"Evvelâ biz kendimizi, sonra birbirimizi bilelim. Birbirlerimize unvanlarımızla hitap edelim. Toplanalım. Birleşelim. Kuvvetlenelim. Birleşmekten kuvvet doğar!"

"Şüphesiz."

"Evet, şüphesiz."

"Evet, şeksiz şüphesiz."

"Evet, katiyen şeksiz şüphesiz..."

Efruz Bey'i tasdik ederken misafirlerin dördü de sâri, mihanikî yeni bir hareketle ayağa kalkmıştı. Ortadaki fes rengi ipek örtülü yuvarlak masanın başına toplandılar. Mühim bir müzakerenin mukaddimesini hisseden Efruz Bey, "Altımıza birer sandalye çekelim!" dedi. Hepsi birer sandalye aldı. Oturdular. Dirseklerini masanın kenarına dayadılar. Konuşmak için bir ruhu çağıran ispritizmacılar gibi ciddî duruyorlardı.

Efruz Bey, "Evvelâ kendimizi biliyor muyuz bakalım?" dedi. İçlerinden "kendisini bilmeyen" çıkmadı. Hepsi prensti. Hepsi silsilelerini, cetlerini, tarihlerini tanıyorlardı. Müzekki Bey bundan altı yüz sene evvel Birinci Sultan Osman'a Britanya adasından sefaretle gönderilen ceddinin, İngiltere'de eski cetlerini bile tanıyor, su gibi ezberden sayıyordu. Sultan Osman'ın yanına gelen "Lort Conson Sgovat" isminde ceddi tam iki bin

senelik bir ailenin son goncasıydı. O vakit "hukuk-ı düvel" kavaidini hükümetin hariciye nezareti kabul etmediğinden, sultan çok beğendiği lordu tekrar memleketine göndermemiş ve... gözlerinin önünde çatır çatır sünnet ettirerek Müslüman yapmıştı. Amelî bir surette hidayete erdirilen bu zata ma'atteessüf tarihlerin ismini söylemediği bir prenses, Prens Orhan'ın küçük sütkardeşi verilmişse de, Britanya hükümeti bu lûtfu bir tecavüz addetmişti. Türkiye'ye hemen ilân-ı harp etti. O vakit Osmanlıların daha hiç sahili yoktu. İngilizler Türklerin sahile inmelerini belki yarım asır beklediler. Nihayet sahile gelen Türklerin donanmaları yoktu. Donanma tesis etmelerini de yüz elli sene beklediler. Sonra bir gün Edremit önünde ilk rast geldikleri bir Türk yelkenlisini batırdılar. İçindeki Rum balıkçıları esir aldılar. Bu iki yüz senelik harp hâlinden bugünkü tarihler gibi o vakitki hükümet adamlarının da haberleri yoktu. İngiltere intikamını almış farz etti. Kendi kendine, tek başına bir sulh akdederek muahedenameyi Rodos açıklarında yine tek başına imzaladı. Bu muahedenamenin aslı şimdi kralın kütüphanesinde saklıydı. Dünyada yegâne tek bir devlet tarafından tek başına yapılmış bir muahede olduğu için tarih nazarında paha biçilmez derecede bir vesikaydı. Lorda Türkler evvelâ "Damat Con Paşa" demişlerse de "Con" kelimesinden mana çıkaramayan halk bunu "Civan Paşa"ya tebdil etmişti. Müzekki Bey, "İşte" dedi, "onun için bizim ailemize 'Civanzadeler' denir." Efruz Bey sordu: "Niçin bu kadar eski, bu kadar asil ailenizin ismini taşımıyorsunuz?"

Müzekki Bey başını sallayarak "İki sebepten!" dedi, "'Civanzadeler' desem 'Rezzakîzade' gibi pek Karagözvarî oluyor. Çok alaturka bir isim! Sonra kendime 'Müzekki Civan', yahut 'Civan Müzekki' desem bıyıklarımı tıraş ettiğim için halk bundan kötü bir lâkap telmihi çıkarıp aile ismim olduğunu anlamayacak."

Kâmuran Kara Tanburîn Bey: "'Müzekki dö Civan' deyiniz."

Ezzırtaf: "Evet, meselâ 'Marki Müzekki dö Civan...'" dedi.

Müzekki Bey, "Fakat azizim, marki diyorsunuz. Hâlbuki ben prensim!" diye reddetti.

Nermin Bey itiraz etti: "Nasıl prens oluyorsunuz? Ceddiniz lort imiş! Hiç hükümdarlık etmemiş."

"Hayır, prensim! Ceddim Lort Damat Civan Paşa, sonradan pek büyük bir imparator olan Orhan'ın sütkardeşini almış. Orhan ilk zapt ettiği eyalete ceddimi hükümdar yapmış."

"Bundan emin misiniz?"

"Ben söylemiyorum azizim, tarih söylüyor." [3054]

Efruz Bey, "O hâlde mükemmel bir prenssiniz! Hatta biraz daha çalışsanız ceddinizin eyaletini bile elde edebilirsiniz!" dedi.

Müzekki dö Civan'a prens unvanı verilince Kâmuran Bey aslını, ecdadını anlatmak için acele etti. Bu bey Rusya'nın Orenburg beldesindendi. Babası orada küçük bir köyün mescidinde müezzinlik eder, civardaki açlıktan ölen müterakki, medenî Tatarcıkları yıkar, kefenler, gömer, böylece geçinip giderdi. Babası bir gün açlıktan ölünce öksüz kalan Kâmuran'ı yedinci defa Hicaz'a gitmek üzere olan katmerli bir hacı, yanına hizmetçi gibi aldı. Bu adam da, İstanbul'da Türk hacılarına otel olan selâtin camileri avlularından birinde mermerlerin, poyrazın tesiriyle hastalandı. Altı defa tahammül ettiği bu seyahat hayatına bu sefer dayanamadı. Öldü. Cennete gitti. Kâmuran'ın o vakit ismi "Cihanyan" idi. Küçük Cihanyan aç kalınca dilenmeye başladı. Sonra onu zabıta bir şüphe üzerine tuttu. Darülacezeye koydu. Küçük Cihanyan gayet zekiydi. Tatar olduğuna inanılmayacak derecede güzeldi. Orada bir kâtip hâline acıdı. Darüşşafaka'ya naklettirdi. Orada bir muallim zekâsına hayran oldu. Meccanen Galatasaray'a geçirtti. Galatasaray'a gelirken Cihanyan kendi ismini değiştirdi. "Kâmuran" yaptı. O vakitten beri zekâsı sayesinde her şeyi buluyordu. Bilhassa en lâzım olan iki şeyi: Para, iltimas...

"Ben Kara Tanburîn ailesindenim!" dedi, "Fakat Prens Müzekki dö Civan gibi cetlerimi birer birer sayamam."

Efruz Bey sordu: "İsimlerini bilmiyor musunuz?"

"Biliyorum."

"O hâlde?"

"Fakat o kadar çok ki... saymak mümkün değil."

"Demek son derece eski?"

"Son derece! On bin sene evvel..."

Efruz Bey tekrar sordu: "Bundan on bin sene evvel mi?"

"Hayır."

"Hicretten mi?"

"Hayır."

"Milâttan mı?"

"Hayır."

"Tufandan mı?"

"Hayır."

Başka tarihî bir mebde tanımayan Prens dö Civan hayretle "Ya neden?" dedi.

"Hilkatten!"

"Hilkatten mi?"

"Evet, hilkatten on bin sene evvel ilk ceddim[5] nurdan bir sütun içinde 'Kutlu Yeşim Dağı' üzerine inmişti. Yeşil, alacalı bir geyik oralarda geziniyor, arkasına düşen çapkın bir bozkurt onu kovalıyordu. Ceddim Kara Gök Kaan bu kurdu öldürdü. Geyiği tuttu. Nur sütunuyla gökten indi ineli ağzına bir şey koymamıştı. Karnı zil çalıyordu. İlâhî bir sevk-i tabiî ile geyiğin memelerine sarıldı. O saatte bu memelerden mavi bir süt gelmeğe başladı. Ceddimin karnı doydu. Dünya üzerinde bir kendi, bir bu alageyik vardı. Gezmek için at gibi bu geyiğin üzerine biner, geceleyin üstünde yatar, acıkınca sütünü emerdi. Yavaş yavaş ilâhî, nâsutî her ihtiyacını bu geyikte teskin etmeğe başladı. Nihayet geyik gebe kaldı. Dokuz ay on gün sonra sabahleyin beş, öğleye doğru üç, akşamüstü bir tane olmak üzere üç defada dokuz kaanzade doğurdu. Dikkat ediniz. Beş, üç, bir, dokuz! Bu dört sayı işte bunun için bütün insanlarca mukaddestir! Fakat bu prenslerin hepsi boynuzluydu. Ceddim sekizinin boynuzunu kırdı. Yalnız bir tanesini boynuzlu bıraktı. Boynuzları kırılan prensler hemen öldüler. Tek kalan boynuzlu yaşadı. Babasından kendine miras kalan alageyik ile birleşti. Evlâtlarının ötesini berisini kırmadığı için ha-

5 Şerif Hulusi, Yusuf Akçura'nın *Nevsâl-i Millî*'de (1914, s. 21) kendisi hakkındaki yazısında ailesi için kullandığı "15 asırlık Akçura ailesinin varis-i asâleti olan pederi..." ifadesinin alaya alındığını söylüyor (Sayman, 1957, C. 5: 146).

nedanı çoğaldı. Hükümet teşkil etti. Bu aileye "Kara Tanburîn" denir ki, bütün Şark kavimlerince mukaddestir. Oğuzlar, Cengizler, Hülâgûlar, Timurlar, Selçuklar, hâsılı ne kadar Şark hükümdarı varsa hep Kara Tanburîn ailesinin aylıklı uşağı mesabesindeydi. Henüz Türk tarihi Türkçe olarak yazılmadığı için bunları tabiî bilmezsiniz!"

"O hâlde siz de prenssiniz!"

Kara Tanburîn Bey güldü: "Eğer tenezzül edersem, düşününüz."

"..."

Hepsi düşünüyorlardı. Kâmuran padişahlardan, imparatorlardan büyüktü, semavî bir aileye mensuptu. Allah'ın torunlarından biriydi. Nermin Bey sükûtu ihlâl etti: "Bu semavî aileye mensup başka prensler var mıdır?"

"Hayır, yoktur. Vakıa Rusya'da bir iki kişi, 'Biz de Kara Tanburîn ailesindeniz' iddiasında bulunmuşlardı. Fakat yalanları meydana çıktı."

"Sizin kardeşleriniz, akrabalarınız yok mudur?"

"Hayır, kimsem yoktur."

Efruz Bey dayanamadı: "Fakat evlenseniz... Kazara hayatınıza bir şey olursa semavî, ilâhî bir aile kaybolacak."

Diğerleri de ilâve ettiler: "Bu kadar eski, semavî bir aile olmazsa, etrafında toplanılacak bir asalet kâbesi kalmayacak. Netice olarak asalet bitecek."

"İhtimal bu semavî ailenin fenasıyla beraber kıyamet kopacak."

"..."

"..."

Kâmuran hepsini temin etti. "Merak etmeyiniz" dedi, "ben kırk yaşına gelince evleneceğim. Bir erkek çocuğum olunca hemen kendimi iğdiş yaptıracağım."

"O niçin?" diye sordular.

"Kıyametin bir hikmeti de azlıktadır. Ben Kara Tanburîn ailesinin çoğalmasını istemem. Daima o aileden bir kişi bulunmalı. Evlâdıma da bu prensibi talim edeceğim. Ancak, ancak... ancak o vakit..."

* * *

İğdişliğe kadar varan bu büyük fedakârlığın ulviyeti karşısında gaşyoluyorlardı. [3057]

Efruz Bey, "Size bir unvan bulmak mümkün değil!" dedi.

"Evet."

"Evet."

Hepsi tasdik etti. Prens, raca, emperör... Bunlar nihayet dünyevî şeylerdi. Nermin Bey, "Eğer kabul ederseniz size semavî prens, diyelim" teklifinde bulundu.

"Başka kimseye bu unvan verilmemek şartıyla."

"Elbet."

"Elbette..."

Prens Eternel dö Kara Tanburîn!.. Hepsi bu muhteşem ismi tekrarladılar. Prens Eternel'in badem gözleri hazdan parlıyor, yüzü daha ziyade aylaşıyordu. İşte nihayet bir prens telâkki olunuyor, ismi teyit ediliyor, tasdik ediliyordu. O, efendisi hacının cami avlusundaki mermerler üzerinde öldüğü dakikadan beri tuhaf bir ruhiyet ile, dilenmek için elini uzattığı İstanbul Türklerinden kendini çok yüksek görürdü. Dilenirken bile onlara hakaretle bakardı. Darülaceze'de, Darüşşafaka'da kendine, kendi kendine hususî bir ehemmiyet vermiş, muhitine bu vehmî ehemmiyeti ibram etmişti. Son derece mağrur, son derece kibirli idi. Kendisiyle konuşanlar, karşısında gayr-i ihtiyarî bir hürmet duyarlar, kendilerini gayet büyük bir adam huzurunda sanırlardı. Hiçbir muayyen fikri yoktu. Bugün pantürkist, yarın politürkist... Döner dururdu. Edebiyat, ilim âleminde de –hiçbir eseri olmadığı hâlde– sırf gösteriş, sırf satış sayesinde kendini tanıtmıştı. Nazırları ziyaret eder, politika fırkalarının hepsiyle müsavi derecede münasebette bulunur, hepsine kendilerinden tarafa imiş hissini verirdi. Hem Yunan hükümetinin, hem Türkiye'nin pençesinden kolaylıkla kurtulan Kefalonyalı Rum kasa hırsızları gibi iki pasaportu vardı. Rus sefarethanesi onu Rus tebaası tanır, bizim siyasî düşünmek eziyetine katlanamayan, zavallı nüfus memurlarımız ona "Osmanlı tâbiiyetini haiz Müslim" diye Hami-

diye kâğıdı[6] verirler, yol tezkeresi doldururlardı. İstanbul'un Ruslar tarafından alınacağına, iki kere iki dört eder kadar kaniydi. Onun için Rus pasaportuna, Rus Sefarethanesinin teveccühüne ehemmiyet verir, Türkiye nazırlarının kendine teklif ettiklerini söylediği mevkileri –muvakkat olduğu için– kabul etmek budalalığında bulunmazdı! Her sabah başka bir fikirle uyanır, öğleye kadar birkaç defa bu fikri değiştirir, fakat her gün, her saat, her dakika, her saniye yalnız "asaleti" hususunda sabit kalırdı. Bu asalet temayülüyle Efruz Bey'i tanıyor, arkadaşlarının muhitine giriyordu. İstanbul'da bütün edebiyata intisap iddia eden kadınlarla, vezir torunları, paşa akrabaları, ne kadar "Biz asiliz efendim!" iddiasında bulunan hanımefendi varsa hepsiyle dosttu. Onları ziyaret eder; siyasî dedikodulardan, son iktisadî dalaverelerden gayet müstehziyane bahsederdi. Hâsılı tam bir salon adamıydı.

"Yirmi sekiz yaşındayım!" derdi. Ablak çehresi o kadar sakin, o kadar ciddî idi ki yalan mı, samimî mi söylüyor, anlaşılamazdı. Herkese her vakit, her fırsatta ailesinin, Kara Tanburîn kökünün eskiliğini anlatır, iftihar ederdi.

Nermin Bey, asaleti kadar hakikati de severdi. Altın tabakasından çıkardığı bir sigarayı altın ağızlığına taktı. Altın kibritliğinden bir kibrit aldı, çaktı. Sigarasını tutuşturdu. Sonra altın kibritliği cebine koyan eliyle altın saatini çıkardı. Baktı. "Dostlarım! Gecikmişiz, saat beş!" dedi, "fakat benim tarihî hikâyem yok. Hem ben prens olamam. Çünkü cetlerimden birisinin hükümdarlık ettiğini bilmiyorum."

"Bununla beraber asilsiniz."

"Şüphe yok. Fakat prens değilim. Belki bir marki, bir kont..."

"Marki, marki..."

"Evet, marki."

Nermin Bey: "Pekâlâ marki olabilirim. Cetlerim hep hükümdarların dizanterilerini iyi etmişlerdir. Dizanterinin sırrı ta Lokman Hekim'den beri bizim ailemizin malıdır. Sizin kadar asil değilsem de, hepinizden zenginim!"

6 Sultan II. Abdülhamit'in tuğrasını taşıyan nüfus kâğıtlarına halk arasında verilen isim.

Bu iddia biraz Efruz Bey'e dokundu: "Hepimizden zengin olduğunuzu söylemek biraz ciddî değil.. Vakıa ben çok iktisat yaparım. Fakat ne kadar iradım olduğunu biliyor musunuz?"

"Hayır."

"O hâlde kendinizi hepimizden zengin addetmeniz muvafık değildir."

Kıvırcık saçlarının arasına koyu patalumba renginde parmaklarını sokmaya çalışan Azizüssücufüzzırtaf tasdik etti: "Efruz Bey, ben sizin servetinizi biliyorum. Siz gizli milyonersiniz."

Efruz Bey, bunun üzerine iratlarını, çiftliklerini saymaktan vazgeçti. Azizüssücuf'a gayr-i ihtiyarî minnettarlığını göstermek ihtiyacını duydu. "Azizim Prens Zırtaf, siz cidden asilsiniz!" dedi. "Evet siz hâlis prenssiniz. Bize kendinizi tanıtınız. Fakat rica ederim mütevazı olmayınız."

.....

Zırtaf'ın gözleri parladı. Bu, hakikatte kaşarlanmış bir serseri, gayet mahir bir şantajcıydı, ittihad-ı İslâm'la Arap imparatorluğu mefkûrelerinin ikisine de aynı miktarda malikti. Gördüğü oldukça iyi tahsile rağmen iptidaî bir zihniyetle dünyadaki insanları "İslâm, Hıristiyan" diye iki basit kısma taksim eder, ne kadar İslâm varsa hepsine Arap nazarıyla bakardı. Ebülhüda'nın yetiştirmesiydi. Eskiden Mabeyn'e nasıl girip çıkarsa şimdi de, Babıâli'ye, Sadaret'e, teşkilât-ı mahsusalara, cemiyet-i hayriyelere, edebî kulüplere, siyasî mahfellere öyle girip çıkardı. Gayet şıktı. Beyoğlu'nda birinci sınıf bir apartmanda yaşıyor, kumarda, sefahatte harç ettiği paraların menbaını, kimse değil, kendi değil hatta Allah bile bilmiyordu.

"Benim ailem, İslâmiyet sayesinde Kureyşîler iktidarı elde ettiğinden beri siyasî mücahedesinde devam eden minimini gizli bir kabileciktir. İddiası, bütün Araplardan büyük bir imparatorluk teşkil, Afrika ile beraber Asya'yı, Çin, Hindistan, Türkistan, Malezya, Türkiye dâhil [3056] olduğu hâlde tamamen Araplaştırarak tekrar Cebelüttarık'ı geçmek, İspanya'yı, Fransa'yı, Almanya'yı, Avusturya'yı, İtalya'yı, hâsılı bütün Avrupa'yı ezerek İngiltere ile Amerika'yı zapt, cihanı baştanbaşa istilâ etmektir. Ceddimiz Kaysüssücufüzzırtaf'tır."

Müzekki Bey zihninde birden uyanan mazinin sem'î hatırasıyla "Zannedersem Zırtaf değil, Zırt..." dedi.

"Hayır efendim, Zırtaf... Siz mektepte çocukların bana 'Hacı Zırt' dediklerini hatırlıyor, ihtimal diğer münasebetler gibi bu mektep lâkabını bozarak kendime aile ismi yaptım sanıyorsunuz. Hayır, yanılıyorsunuz. Benim ceddim Kaysüssücufüzzırtaf'tır!.. Bu ismin bütün Araplar indinde meşhur bir hikâyesi vardır. Bu hikâye binlerce âşıkâne şiire mevzu olmuş... hatta Muallâkat'ta bile telmih olunmuştur."

Efruz Bey, "Rica ederim, bu şairâne hikâyeyi anlatınız" dedi.

"Peki anlatayım. Hicret'ten binlerce sene evvel ceddim Kaysüssücufüzzırtaf on buçuk yaşında bir çocuktu. Daha kimse onun büyük bir şeyh, büyük bir hükümdar, büyük bir cihangir olacağını bilmiyordu. Zayıftı, sıskaydı. Biraz, biraz değil, epeyce karnı şişti. Çenesinin altında bir davul gibi kabarıyordu. Bu esnada kabilesi, civardaki kabileler üzerine gazve yapmış, sayısız ganimetler yağma etmişti. Bu ganimetler vahada denk denk birbiri üstüne yığılmıştı. Ekserisi setrelerden, kumaşlardan ibaretti. Gece bütün kabile halkı uyurken ceddim uyumuyor, ilerde yapacağı cihatları düşünerek yığının dibinde geziniyordu. O, böyle küçük mikyasla gazvelere tenezzül etmeyecek, Şark'ı, Garb'ı birleştirecek, yani dünya durdukça arza hâkim olacaktı. Tam bu sırada dehşetli bir fırtına çıktı. Ganimet yığınları devrildi. Ceddim bunların altında kalıp ezilince, karnındaki gazlar o kadar şiddetle intişar etti ki... havan topu gibi patlayan bir seda ile bütün kabile halkı uyandı. Ganimetlerin yanına koştular. Denkleri kaldırdılar; altından küçük kahraman Kays'ı çıkardılar. Zaman geçti, bu Kays büyüyüp bütün Arabistan'a hâkim olunca, bu vaka da kendi kadar şöhret kazandı. Arapça 'sücûf', 'secf'in cemidir, setreler, örtüler demektir. İşte örtü, gömlek denkleri tazyikiyle ceddimin karnından çıkan bu seda 'Sücufüzzırtaf' diye evvelâ kendine, sonra ailesine, ondan sonra beş yüz bin sene var ki hanedanına alem olmuştur."

Efruz Bey: "Oh, ne romantik menkıbe!"

Prens Eternel Kâmuran dö Kara Tanburîn şiirle de iştigal ettiği için bunu pek şairâne buldu.

"Pek bedî bir levha... Düşününüz. Çölde bir vaha. Tüyleri dökülmüş kamış yelpazeler hâlinde sakin, nazenin duran hurma ağaçları... Saf, âsude, dumansız, lekesiz, yıldızsız bir sema... Susuz bir kuyunun başında ince mugaylân fidanları arasında kurulmuş çergeler... Herkes uyuyor. Hurmalar, sema, mugaylânlar... her şey her şey uyuyor, yalnız kahraman Kays uyanık! Ganimetlerin dibinde birden çıkan rüzgârla denkler yıkılıyor. Müthiş bir seda, bütün bu sakin ufku dolduruyor, 'Zırt...' diye! Herkes uyanıyor, koşuyor, denklerin altından birkaç sene sonra tamamıyla küre-i arza hâkim olup Zuhal, Utarit, Zühre gibi küreleri de zapt için projeler yapan cihangiri çıkarıyorlar... Dünyada bundan nefis bir trajedi, bir destan, hatta bir opera mevzuu olamaz."

Vakanın şiiriyeti, tabiiyeti hepsini teshir ediyordu. Zırtaf'ın tarihine bu hadise ile başlanmasını münasip buluyorlar, babadan evlâda, evlâttan toruna uzayıp gelen bu büyük kahramanlık tarihinden bir destan, bir opera yapılınca, besteleyecek bestekâra mukaddime olarak ne nefis, ne tabiî bir seda hazır olduğunu söylüyorlar, bu tabiî sesten ilâhî bir melodi çıkarmak için bir Verdi, bir Wagner, bir Beethoven doğmasını temenni ediyorlardı.

Prens Azizüssücufüzzırtaf, ceddinin daha birçok hikâyelerini anlattı. Artık hava kararıyordu. Nermin Bey, "Asaletmeaplar!" dedi, "vakit geçti, artık dağılsak..."

.....

Fakat Efruz Bey kendi asaletini, kendi cetlerini anlatamamıştı. Saat altıyı geçiyordu. Bu beş asil genç birbirinden ayrılamadılar. Hemen oracıkta, aceleyle "Asiller circlesi"[7] namıyla bir kulüp tesisine karar verdiler. Oraya bütün asiller toplanacaklar, Şark'ta, Garp'ta olduğu gibi asaletin hakkını arayacaklar, milletlerin idaresini ellerine alacaklar, avamı –asillerin iddiasızlığından fırsat bularak– sıçradıkları yüksek mevkilerden indirecekler, lâyık oldukları kovuğa sokacaklardı. Ayrılırken ev sahibinin ellerini samimiyetle sıktılar.

"Yarın Perapalas'ta..." diyorlardı. Orada bir odada toplanacaklar, nizamnamelerini, duhul şartlarını, unvan, derece me-

7 Asiller Circlesi (Serklisi): Asiller dairesi/bürosu/kulübü.

selelerini müzakere edeceklerdi. Ev sahibi ta kapıya kadar misafirlerini teşyi ediyordu. Prens Zırtaf, "Efruz Bey, sizinle bir dakika yalnız kalmak isterim..." dedi.

"Emredersiniz prens... Emrinizi icraya hazırım" cevabını veren Efruz Bey, misafirlerinin arkasından kapıyı kapadıktan sonra Prens Zırtaf'la kapının sağındaki salona döndü.

"Buyurunuz efendim?.."

"..."

Prens sıkılıyor, ellerini ovuşturuyordu. Gayrete geldi. İnce, parlak potinlerinin narin uçlarına bakarak "Portmonemi[8] düşürmüşüm!" dedi. Efruz Bey çok zengin olduğu için para meselesine ehemmiyet vermeyi asalete mugayir görürdü: "Ne zararı var efendim?"

"Sizden yarın akşam vermek üzere küçük bir meblâğ isteyeceğim."

"..."

Zırtaf, Efruz Bey'in doğru bir mazeret uydurmasına meydan vermeden ilâve etti: [3057] "Bin lira... kadar bir şey!"

...Bu, Efruz Bey için vakıa çok ehemmiyetsiz bir para idi, lâkin aksi şeytan... Şimdi vermek mümkün değildi. Çünkü mazeretini Efruz Bey saklamadı.

"Kasamın anahtarları annemdedir. İki hafta var ki nasırlarını kestirmek için Profesör Verşinker'in yanına Viyana'ya gitti... Üç ay sonra gelecek... Burada olsaydı, vallahi, billahi, namusum, asaletim üzerine tekrar tekrar yeminler ederim ki şu bin lirayı hemen size verirdim."

Prens Zırtaf teşekkür etti, sonra başını eğdi: "Şimdi yüz lira verseniz?"

"Aksi şeytan!" dedi, "O da yok!"

"Bir lira lütfetseniz?"

Efruz Bey, birdenbire yıldırım gibi inen prense dikkatli dikkatli baktı. Ne diyecekti. Fakat mazereti pek makbuldü: "Bugün yanımda ne kadar bir lira varsa sizin gibi bir dostuma verdim. Elime ancak yarın para geçecek."

"Şimdi bir mecidiye olsun veremez misiniz?"

8 Para çantası (Fr.).

Kurtulamayacağını anlayan Efruz Bey parayı asil dostunun avucuna koyarak "İşte bir çeyrek! Daha fazla veremediğim için beni affediniz" dedi, "hayatta bazen öyle münasebetsiz, öyle aksi anlar oluyor ki..."

Prens çeyreği cebine koydu. Teşekkür etti. Konuşarak; para üzerine, aksi tesadüfler üzerine, zenginlik üzerine felsefeler yaparak Efruz Bey, misafirinin elini sıkıyor, veda ediyordu. Ansızın, arkada mermer döşeme methalde dehşetli bir gürültü oldu. Çığ gibi yuvarlanan al yanaklı şişman, yuvarlak bir evlâtlık sanki birkaç kilometre ötede birisine söylüyormuş gibi nefes nefese, avazı çıktığı kadar "Küçük Bey, Küçük Bey!" diye haykırdı, "Anneniz 'Beni görmeden gitmesin!' dedi. Size çarşıdan burnunun kıllarını çekmek için cımbız aldıracakmış."

.....

.....

* * *

Efruz Bey, Zırtaf'ın arkasından kapıyı kapayınca, annesinin yanına koştu. Burası beyaz dokuma sedirli, Uşak halısı döşenmiş, Şam perdeli, gayet alaturka bir oda idi. Duvarları hep ayet, hadis levhalarıyla örtülüydü. Eğer bir "Allah", bir de "Muhammed" levhası olsa, mükemmel bir mescit sayılabilirdi.

"Anne! Niçin o münasebetsiz kızı misafirlerin yanına gönderiyorsun?" diye karşısına dikilen hiddetli oğlunu, bu sert Çerkez hemen yatıştırdı. Acele ile o rast gelmişti. İşte onun için göndermişti... Münakaşadan ziyade iş yapmasını seven Efruz Bey lâfı pek uzatmadı. Hemen evde yeni bir tensikata girişti. İki İslâm, bir Rum hizmetçi kızla küçük evlâtlığı, dadısını çağırdı.

"Şimdiden sonra Despina'dan başka hiçbiriniz bana lâkırdı söylemeyeceksiniz!" dedi. Dadısı mahzun mahzun baktı: "Küçük Beyim! Niçin bize darıldın?"

"Bak hâlâ 'Küçük Bey' diyor."

"Ne diyeyim a beyciğim?"

"İsmimi söylemeğe hacet yok. Yalnız unvanımı telâffuz edersin."

Hiçbir şey anlamayan dadı, hanımefendisine, kızlara "Ne diyor?" gibi baktı.

"Kalın kafalı Çerkez! Lâf anlamazsın ki..."

Efruz Bey tekrar hiddetlendi, köpürdü. Hepsine ayrı ayrı sordu: "Benim unvanım ne?"

Sonra annesine döndü: "Söyle anne, benim unvanım ne?"

Hiçbirisinden bir cevap alamayınca daha ziyade ateşlendi. Ana oğlunun, hizmetçiler efendilerinin unvanını bilmiyorlardı. Bu memleket batmasın da neresi batsın? Bu ne idraksizlik, bu ne kabalık, bu ne hayvanlıktı.

"Benim unvanım: Prens... Ben prensim! Beni artık prens diye çağıracak, medeniyete girmeğe alışacaksınız. Hain vahşîler..."

Hanımefendi yine oğlunu, geçen seneki gibi ismini değiştiriyor sandı. "A oğlum, bari kendine bu sefer bir İslâm ismi taksan..." dedi.

"Sus anne! Cahilliğini meydana vurma. Bu isim mi? Unvan..."

"Her neyse... Bari İslâmca olsa."

"İslâmcası han ama, böyle söylerseniz insanı Acem zannederler." Hanımefendiyi yine bayılmaktan kurtarmağa çalışan dadı, "Baş üstüne, öyle deriz efendim. Artık hepimiz size 'Prens Bey' deriz."

"'Prens' dedikten sonra 'Bey' demeğe hacet yoktur."

Efruz Bey, Despina'ya döndü: "Söyle beni nasıl çağıracaksın?"

"'Mösyö lö Prens' diye."

"Yalnız o kadar mı?"

"'Mösyö lö Prens zenapları' diye."

Efruz Bey çok memnun oldu. Annesi, Bolulu aşçı ile fingirdeyen bu kızı, ay nihayeti savmak istiyordu. Fakat oğlunun tensikatı niyetinin aksine çıktı. Despina'nın maaşına bir lira daha zammolundu. Erkek misafir geldiği zaman Despina'dan başka kimse salona, kapının yanına uğramayacaktı.

Efruz Bey yarım saat içinde [3058] hizmetçilerin meselesini bitirdikten, küçük evlâtlığı misafir karşısında bağıra bağıra yalan söylediğine ceza olarak iki gün tavan arasında hap-

sine hükmettikten sonra, yatak odasına çekildi. Yemek yemeye gelmedi. Düşünmek istediği akşamlar yemeği hazfeder, "Boş mide, dolu zihin, parlak fikir!" derdi. Koltuğuna uzandı. Hava tamamıyla kararmıştı. Gölgeler, karanlıklar içinde düşünmeğe başladı. Evet, kendi bir prensti! Fakat hangi aileden? Bunu, hakikatte, ancak tarihler biliyordu. Hâlbuki Türklerin tarihi henüz yazılmamıştı. Annesi Osmanlı asaletine akıl erdirecek zihniyette değildi. Tabiî hiçbir şey bilmiyordu. Ama yalnız kendi... yalnız kendisi ailesini biliyor, ruhundaki derunî bir sedanın, bir tahaddüsün, bir ilhamın ismini haber verdiği asil ailesini bütün tarihiyle, bütün an'anatıyla biliyordu. Babası ölmezden birkaç sene evvel Kastamonu Vilâyeti Defterdarlığında bulunmuştu. İhtimal bu adamı gizli bir "sevk-i tabiî" son günlerde ecdadının payitahtına çekmişti. Ecdadı ihtimal ki... Hayır, "ihtimal ki" değil, muhakkak surette "Kızıl Ahmetli"lerdi.

"Prens Efruz dö Kızıl!.." dedi.

"Ahmet" ismi adî idi. Hazfetmek icap ediyordu.

Odanın yalnızlığı içinde ecdadının mazisini tahayyül etmeğe başladı, o cenkler, o saraylar, o atlar gözünün önüne geliyor, Kızıl Ahmetli bayrağının dalgalandığını, altından armaları, elmaslı tuğları görüyor gibi oluyordu.

Kalktı. Soyundu. Aç açına yatağına yattı. Rüyasında Kastamonu'daki muhteşem şatosunun büyük salonunu gördü. Bu, altın kanepe, billur avizeli salonda asil dostlarına, av için kendini ziyarete gelen Prens Eternel dö Kara Tanburîn, Prens Sücufüzzırtaf, daha birçok marki, kont, lort, veliaht nevinden asillere ziyafet veriyordu. Şampanyalar içildi. Sofrasında şimdiye kadar haremlerin gölgeli kafesleri arkasında mahpus, meçhul kalan Şark prensesleri de çırılçıplak hazır bulunuyorlardı.

Hele Prens Zırtaf...

Efruz Bey tabiî asil bir şövalye serbestliği ile sofrada, kocasının, bütün davetlilerin önünde bu çırçıplak güzel prensesin beline sarılıyor, şampanyalı dudaklarından öpüyordu. Fakat Prens Zırtaf kıskandı. Afrikalı bir maymun çevikliğiyle sofranın ta ortasına atıldı. Efruz Bey'in üzerine hücum etti. O anda bir kargaşalık koptu. Kadehler, sürahiler, avizeler devrildi. Silah, kılıç, kalkan, mızrak, tabanca, top, mitralyöz, bomba sesleri işitil-

di. Karanlıkta salonun eski büyük kubbesi çöktü. Efruz Bey can havliyle gözünü açınca kendini yatağında dimdik buldu. Sabah olmuş, hızla kapıyı açan Despina sütlü kahvesini getirmişti.

"Buyurunuz Mösyö lö Prens zenapları..."

Mösyö lö Prens zenapları hemen yataktan fırladı. Tersine giyilmiş pijamasının hiçbir düğmesi iliklenmemişti. Hâlâ rüyasında kucakladığı Prenses Zırtaf'ın aşkıyla, ruhu, kalbi, sinirleri gergindi. Şakadan Despina'nın üzerine atıldı. Belinden yakaladı. Karyolanın içine attı. Sütlü kahve dökülmüş, fincanlar odanın ortasına yuvarlanmıştı.

"Ah prenses, prenses..."

"Vire duyazaklar simdi... Olazağız rezil!.."

"..."

"..."

.....

Bu esnada sofadan geçen hanımefendi fincanların şangırtısını duymuştu. "Ne oluyor?" diye vurmadan, habersizce kapıyı itince, öyle müthiş bir çığlık kopardı ki... herkes yukarı koşuştu. Manzara müthişti! Prensin elinden kurtulan Despina, saçı başı karmakarışık, tıpkı iffetine tecavüz olunmuş masum bir kız oğlan kız gibi, hıçkıra hıçkıra, derin derin ağlıyor, yanmamak için hemen kazı çeviren Prens "İşte sütümü döken beceriksizi ben böyle döverim!" diyordu. Ama hanımefendi yutmadı. Bağırdı: "Dışarıda ne halt yersen ye... Burası bildiğin yer değil... Benim boynuzlarımı takmağa vaktim yok..."

Despina'yı hemen kovdu.

Ana oğul işi azıttılar. Kavga azıcık daha dövüşe dönecekti. Hanımefendi her vakitki gibi bayıldı. Prens Efruz bu aralık çabucak giyinerek kendisini sokağa attı. Serin, rüzgârsız bir eylül günü tatlı güneşiyle her tarafı parlatıyordu. Tek gözlüğünü taktı. Yürüdü. Yanından geçenleri görmüyordu. Harbiye'nin önünde bir arabaya atladı. Perapalas'ın önünde indi. Prens "Eternel dö Kara Tanburîn", Prens Zırtaf, Prens Müzekki, Marki Nermin, otel kapısının karşısında, yaya kaldırımında ayakta durmuş, konuşuyorlardı. Onu görünce "İşte Efruz Bey!" diye döndüler. Efruz Bey asillere yakışmayan bu hitaptan müteessir oldu. Elini onlara uzatmadı. Dargın bir tavırla "Asaletmeaplar

beni tanımıyorlar..." dedi. Tanıyorlardı. Fakat ismini bilmiyorlardı. Prens Zırtaf hemen intikal etti.

"Prens hazretleri, dün bize ailelerinin ismini söylemedi."

"Hakkınız var. Unuttum."

"O hâlde şimdi lütfediniz."

"Prens Efruz dö Kızıl..."

Hepsi bu ismi tekrarladı. Prensin elini sıktılar.

"Beni mi bekliyordunuz?"

"Evet, evet..."

"O hâlde niçin girmiyoruz?"

"Marki Nermin Bey makul bir şey düşündü. Perapalas'ta içtimamız münasip değil."

"Niçin?"

Marki cevap verdi: "Çünkü bu otele adî politikacılar da girebiliyor. Ondan başka iktisat serserileri de burada toplanıyor. Bizi bilahare tanıyacak olan asiller ilk içtimamızı burada yaptığımızı duyarlarsa protesto ederler." [3060]

Prens dö Kızıl, arkadaşlarını evine, kendi salonuna davet edecekti. Ama henüz sabahki vaka aklında olduğundan teklife cesaret edemedi.

"İyi? Fakat nerede toplanacağız?" dedi.

Prens Eternel: "Nerede olursa olsun, hususî bir yerde..."

Kendi evi pek uzakta, Fatih'te olduğu için dostlarını davet şerefinden mahrum kalacağına dair samimî, hakikî teessüfler izhar etti. Prens Zırtaf, "Benim apartmana buyurun!" dedi.

Kabul ettiler. Yavaş yavaş Cadde-i kebir'e doğru yürümeğe başladılar. Zırtaf yirmi senedir İstanbul'da umumhaneler, kumarhaneler işletmekle milyonerleşmeğe yüz tutmuş bir Rum'un geçen sene yaptırdığı büyük "Megalo İdea" apartmanında, ikinci kattaki dairede oturuyordu. Burası son derece muhteşem, son derece süslü idi. Kapısında beyaz fistanlı, Karadağ tabancalı iri, ince belli efzunlar duruyor, gelene geçene bir kral sarayı bekliyorlarmış gibi dehşetli dehşetli bakıyorlardı. Bu esatir kahramanlarının önünden geçerken Prens Efruz dö Kızıl, asil kalbinin gururla titrediğini duydu. İşte arkadaşı prens, nasıl ismiyle unvanına lâyık bir ikametgâhta yaşıyordu. Geniş mermer merdivenleri çıktılar. Kapının düğmesine Prens

Zırtaf bastı. Açılan kapıda, kesik kır bıyıklı ihtiyar bir uşak göründü. Sadece, yani âdeta kabaca "Oriste!"[9] dedi.

Prens Zırtaf asil arkadaşlarının hepsini kendi önünden geçirdi. Salonuna götürdü. İhtişama, mobilyaların zenginliğine hepsi şaşıyordu. Duvarlarda kıymetli açık saçık resimler asılıydı. Köşelerdeki sehpalarda beyaz mermerden heykeller parlıyor, nefis vazoların içindeki taze çiçek kokularına, sanki ağır bir tütün kokusu karışıyordu. Ortadaki masa salona göre biraz büyüktü. Üzerinde ağır neftî çuhadan bir örtü vardı. Kumaş koltuklara oturdular.

Prens Zırtaf, "Evimde ulvî bir vesile için toplandığımıza çok memnunum" dedi. "Bütün içtimalarımız için bütün apartmanım, uşaklarım, kendim emrinize tâbiyim."

"Teşekkür ederiz."

"Ben size teşekkür etmeliyim. Çünkü ilk içtimai benim evimde yapmak şerefini... bana... müşerref olmaklık... Çünkü..."

"Teşekkür ederiz."

"Bin teşekkür..."

"Mersi."

"Asaletiniz..."

Zırtaf, cümlesinin nihayetini getiremedi. Prens Eternel, "Vakit nakittir" diye söze başladı. "Şimdi boş durmayalım. Biliyorsunuz ki maksadımız, pek âlidir. Kendi asaletimizle beraber köşede bucakta kalmış asaletleri de meydana çıkaracağız. Onlara evvelâ unvanlarını vereceğiz. Sonra haklarını aramağa, bulmağa çalışacağız."

"Haydi çalışmağa başlayalım."

"Evet."

"Haydi."

"Hemen..."

Prens Eternel: "Acelemiz teşekküre şayandır. Fakat evvelâ bir reis intihap etmeliyiz ki müzakerelerimiz muntazam olsun."

"Evet."

9 Buyurun (Rumca).

"Evet."

"Rey-i hafî ile mi?"

Marki Nermin, "En iyisi kur'a ile" dedi. "Vakıa içimizde en asil, en eski aileye mensup sizsiniz, azizim Prens Eternel, bu teklifimi kabul buyurursanız, asaletinizden daha büyük bir tevazu fazileti göstermiş olacaksınız."

"Hay, hay... Kabul ederim."

Teşekkürler... takdirler... hayretlerden sonra, Prens Zırtaf kâğıt kalem istemek için uşağını çağırdı. Bir elektrik düğmesine bastı. Hemen açılan kapıdan deminki alkolik ihtiyar uşağın girdiği görüldü. Elindeki iki üç deste açılmamış oyun kâğıdıyla, büyük bir fiş kutusunu, abanozdan bir para küreğini masanın üzerine bıraktı.

Prens Zırtaf, "Götür bunları" dedi, "şimdi oynamayacağız, çabuk kâğıt, kalem getir."

Kumar alâtını geri götüren uşak birkaç dakika sonra kâğıt, kalem getirdi. Zırtaf prenslerin, markilerin isimlerini yazdı. Kâğıt parçalarını bir mendile koydular. Tam çekecekleri zaman... dışarıda bir gürültü oldu. Efruz yan gözle ev sahibine baktı. Zırtaf sapsarı kesilmişti, ayağa kalktı: "Ne var?"

"Hiç..."

"Bu gürültü..."

"Uşak bir şey devirmiş olmalı..."

"Fakat..."

"Bu sesler..."

"..."

Zırtaf'ın çıkmak için yürüdüğü kapı birdenbire açıldı. İki iri adam bir anda göründü. Ellerinde revolverler vardı: "Ellerinizi yukarı kaldırın!"

Prens Efruz dö Kızıl'ın aklından bin bir ihtimal bir anda geçti. Acaba asalet teşkilâtı yapacaklarını haber alan demokratlar, hayatlarına karşı bir suikast [3061] mı tertip etmişlerdi? Zırtaf uçacakmış gibi, zayıf kollarını havaya kaldırmıştı. Arkadaşları da şaşırmışlar, onu taklit etmişlerdi. Efruz Bey soğukkanlılığını kaybetmiyordu. Fakat ah, keşke revolveri yanında olsaydı... O da ekseriyete uydu. Pantolonunun cebinden çıkardığı ellerini, inanılmaz bir mabuda dua edecekmiş gibi, iste-

meye istemeye yukarı kaldırdı. Kendilerine kumanda edenlerin arkasında iki de polis duruyordu. En öndeki memur bu polislere üzerlerini aramak için emir verdi. Prens Efruz soğukkanlılığını kaybetmiyor, hiç sesini çıkarmıyordu. Evet, anlaşılıyordu ki, işe hükümet de karışmış! Demokrat hükümet, asilleri yakalamak, programlarını filân elde etmek istiyordu. Ama bir şey bulamayacaklardı.

Komiser olması icap eden memur, "Fişleri, kâğıtları filân hep getiriniz?" dedi. Anlaşıldığına göre işi kumar baskını hâlinde idare etmek istiyorlardı. Hay kurnazlar hay...

Sivil komiser, elleri havadaki Prens Zırtaf'a sordu: "Aziz! Bu seni kaçıncı yakalayışım?"

"..."

"Ben 'Bu Beyoğlu'nda sana kumar oynatmam' demedim mi?"

"Biz burada kumar oynamıyorduk ki..."

"Ya ne yapıyordunuz?"

"Hiç..."

"Onu sen babana yuttur. Beş gündür seni takip ediyoruz. Kumarcıları toplayıp toplayıp buraya getiriyorsun. Mihal'i de şimdi götüreceğim. Onunla ortak olmuşsunuz. Sizin işleteceğiniz kumarhane değil, batakhane..."

"Vallahi komiser bey, burada şimdi kumar oynamıyorduk."

"Ne yapıyordunuz?"

"..."

Zırtaf cevap veremiyordu. Prens Efruz'un ödü koptu. Ya hakikati söylerse... işte o vakit işleri yamandı. İhtilâlcilikle, inkılâpçılıkla itham olunacaklardı.

Prens Efruz bunu çaktı. Gülümsüyordu.

"..."

"Söyle Aziz, ne yapıyordunuz?"

"Konuşuyorduk."

"Ne konuşuyordunuz?"

"Şurdan burdan..."

"Bana yutturamazsın. Dün gece, evvelsi gece, pazar sabahı hep şurdan burdan mı konuştunuz?"

"..."

"Hem Mihal'le ortak olmuşsun."

"Hâşâ."

"Bu apartmanı da o tutmuş."

"Olabilir."

"Madem ki ortak değilsin, sen burada ne arıyorsun?"

"Burada kirayla bir oda tutuyorum."

Efruz gülümsüyordu. Cepleri arandığı hâlde hâlâ hepsinin kolları yukardaydı. Kara Tanburîn, Müzekki Civan hiddetten kıpkırmızı idiler. Prens Efruz ilk defa ağzını açtı: "Memur efendi, affedersiniz, kollarımız ağrıdı. Müsaade ediniz de aşağı indirelim."

"..."

"İndiriniz, indiriniz."

Sonra, Prens Zırtaf saçmalayıp da, sırlarını meydana vermesin diye, işi kısaca kesti: "Evet, komiser efendi. Biz burada kumar oynuyorduk."

Komiser hemen Zırtaf'a döndü: "İşte arkadaşın itiraf ediyor."

"Yalan."

Siyasette yalan caizdi. Efruz Bey bu iftirayı hakaret telâkki etmedi. Tekrar "Yalan değil!" dedi.

Komiser biraz tereddüt ediyordu. "Hepinizin üzerinden beş lira çıkmadı. Paralar nerde?"

Para lâfı Efruz Bey'in kibrine dokundu. Sert bir cevap verdi: "Biz üzerimizde para taşımaya tenezzül etmeyiz."

"Vay beyim vay! Ya ne yaparsınız?"

"Paralarımız bankada durur."

"Ha, işte, ben de o bankayı soruyorum."

"Size söylemeğe bir mecburiyetim yok."

"Karakolda bülbül gibi söylersin."

"..."

Sonra komiser, Mihal diye adını bildiği uşağı sıkıştırıyor, paraları nereye sakladığını soruyordu.

Efruz Bey asıl tahkikatı kumar meselesine çevirebildiği için memnundu. Hiç mukavemet etmedi. Karakola gitti. Bir gece yattı. Ertesi gün kefaletle tahliye olundu. Uzun müddet asil arkadaşlarına rast gelmedi. Böyle asırlarca asalete ehem-

miyet vermemiş bir muhitte resmî asalet iddiasına kalkmak, hakikaten oldukça tehlikeli bir şeydi. *Tanin*'de "Prens Uzun Hasan"ın nasıl kartı teşhir edilerek maskaraya çevrildiğini hatırladı. Aziz Zırtaf'ın Beyoğlu'nda meşhur sabıkalı bir kumar kılavuzu olduğunu bir türlü öğrenemedi. Altı ay hapse mahkûm edildiğini işittiği zaman, "Zavallı prens!" dedi, "Asaletin kurbanı oldu! Sırrımızı hükümete vermemek için yalancıktan kumarcılığı kabul etti. Haysiyetini kaybetti; ama, denklerin altında kalan büyük ceddi Kaysüzzırtaf'ın 'azametli ruhu' şüphesiz yine ruhunda yaşıyor."

* * *

Politika, asalet teşebbüsleri cılk çıktıktan sonra Efruz Bey için yapılacak yalnız bir şey kalıyordu: Milliyetperverlik! O, öyle bir köşede oturacak, şöhretten, şandan uzak yaşayabilecek bir tip değildi. Hareket, inkılâp, gürültü harıltı adamıydı. Koştu. Gitti. Bucak'a yazıldı. Oranın geceli gündüzlü bir müdavimi oldu. Artık evine pek geç gelir, güneş doğmadan kendini sokağa, yani Bucak'a atardı.

Vakit, Sayı: 3051-3058, 1-8 Temmuz 1926, s. 3;
Sayı: 3060-3061, 10-11 Temmuz 1926, s. 3.

Fantezi Roman

Bilgi Bucağında

Ama epey zamandan beri Efruz Bey yine hiçbir tarafta görünmüyordu. Bucak'ta verdiği son konferansları hatırlayanlar onu Kâşgar'a gitmiş sanıyorlardı.

* * *

Ah, hakikaten onlar ne konferanslardı! Bu meşhur konferanslar sayesinde değil miydi ki İstanbul'da yeni bir âlem doğdu. Yüz bin "Arnavutköy akıntısı" kuvvetinde şedit bir cereyan başladı. Herkes anladı ki biz, yani İstanbul, biz Türkiye ahalisi, Türk değilmişiz! Bucak'ın salonu hıncahınç doluyordu. Efruz Bey'in şaşaası içinde Çapakçurlu, Mamayof gibi en büyük, en dâhi Bucaklıların namı söndü. Türklerin millî büyük şairleri Emin Bey'le, gayri millî "dâhi-i azimüşşanları" Abdülhak Hâmit'in resimleri indirildi. Yerlerine Efruz Bey'in, yollar kapalı olduğundan henüz gidemediği Petersburg, Oroçensk etnografya müzelerindeki derin derin tetebbuları neticesinde bulduğu, –hayır bulduğu değil– keşfettiği millî Türk kıyafetiyle çıkarılmış resimleri asıldı. Bu resimler tabiî büyüklükte idi. Bucak'ın reisi, bunlara göre, Efruz Bey'in bir de heykelini yaptırmak istemiş, fakat o vakit Efruz Bey razı olmamış, "Yaşayan adamın heykeli yapılmaz" demişti. Her ne kadar Türkçülük mahfeline yeni girmiş ise de, korkunç mucit zekâsı sayesinde yine onların siyasetini çakmıştı. Biraz akıllı, biraz istikbali parlak bir adam gördüler mi, içlerinden "İşte bir rakip!" derler, hemen onun fotoğrafını büyülterek salonun duvarına asar-

lardı. Sanırlardı ki fotoğrafı asılan Bucakçı artık en büyük mevkii ihraz ettiğine inanacak! Enayiler buna kanardı. Fakat Efruz Bey... Efruz Bey gibi bir dâhi budala mıydı? Resmi asıldıktan sonra da konferanslarına devam etti. Bucak'ın gayet nazik reisi, "Biraz fasıla versek, azizim; korkuyorum ki Bucaklılar derslerinizden bıkacak!" dedikçe o başını sallar, gülümserdi. Hangi Bucaklı onun derslerinden bıkacaktı? Her cümlesinden sonra daima bir alkış tufanı koparanlar mı? Kıvırcık kirpikli iri siyah gözlerini kırpıştırarak monoklunu düzelterek tekrar gülümser, "Heh, heh, aziz reisim" derdi, "işi tabiata bırakınız. Maksat onlara bir şey öğretmektir. Benden çalışmak! Bıkarlarsa bıksınlar. Dünyada zaten neden bıkılmaz? Bonboncunun çırağı birbiri üstüne iki bonbon yiyebilir mi? Fakat işi tabiata bırakalım. Ben derslerimden vazgeçmem. İsteyen gelsin, dinlesin, istemeyene tünaydın."

Bu lâfları söylerken içinden de derdi ki: "Ah hain Reis! Beni bilmiyor mu sanıyorsun. Bütün Bucaklıların bana taptıklarını anlıyor... ihtimal gelecek intihapta beni reis yapacaklar. Sen iyot gibi açıkta kalacaksın. İstiyorsun ki şimdiden beni biraz unutsunlar."

Resmi duvara asıldıktan sonra artık Reis onu kolaylıkla Bucak'tan uzaklaştıramazdı.

Artık her sabah erkenden damlıyor, öğle yemeğini bile Bucak'ta yiyor, akşama kadar çay içiyor, konuşuyor, kendi ilmine, fiiline, malûmatına dair propaganda yapıyordu. Onun bütün hayatını Bucak'ta geçirdiğini hizmetçilerden öğrenen Reis şaşar, "Fakat azizim, konferanslarınızı ne vakit hazırlıyorsunuz?" diye sorardı.

"Geceleri!"

"Hangi gecelerden bahsediyorsunuz?"

"Her geceden."

"Fakat azizim her gece, gece yarısına kadar burada konferans veriyorsunuz?"

"Gecelerin yarısından sabaha kadar süren kısmında."

Reis bütün bütün şaşırdı: "Öyle ise ne vakit uyuyorsunuz?"

"Ne uykusu?"

"Bayağı uyku, gece uykusu..."

"Aziz reisim, sen beni bir gümrük hamalı sanıyorsun. Ben dimağımla yaşayan bir adamım. Ben geceleri hiç uyumam."

Reisin şaşması değişir, gözlerinin beyazı büyür, ağzı açık kalırdı: "Aman ya Rabbi, bu nasıl olur? Hiç uyumamak, bu nasıl olur?"

"Pek tabiî. Yalnız gündüzleri on dakika kadar uyurum."

"Her sabah erkenden Bucak'a geliyorsunuz. Akşama kadar bir dakika uyuduğunuzu gören yok."

"Tabiî böyle uyanık bir mahfelde uyuyamam. Evet tramvaya bindiğim zaman Taksim'den geçerken dalarım. Galatasaray'da bilet kontrolcüsü uyandırır. Köprü'ye kadar tekrar dalarım. İşte benim uykum!"

Hâlbuki konferans hazırlamaya onun hiç ihtiyacı yoktu. O cahil miydi? Kitabı açıp okuyup söyleyenler hep cahillerdi. Kitaptan okuyup söyledikten sonra konferansçılığın ne ehemmiyeti kalırdı. Kitaptaki olan şey zaten söylenmiş demekti. İsteyen alıp okur, yahut her kim isterse bu kitabı verir, okuttururdu, dinlerdi. Marifet, okumadan söylemekti. Fakat Bucak'ta bu hakikati bilen olmadığı için, Efruz Bey hep çok okuyor, derin derin tetebbu ediyor gibi gözükür, kataloglardan ezberlediği filozof âlim namlarını sık sık tekrarlayarak daima "asıl kendine ait fikirler" söylerdi. Meselâ [3070] bir meseleyi izaha başladı mı evvelâ derdi ki: "Efendiler, işiteceğiniz ders asla benim fikrim değildir. Dün gece tamamıyla okuduğum kitapları şimdi size sayacağım. Mehazım bu kitaplardır. Ben yalnız bu fikirleri terkip ettim. Zaten bir âlimin vazifesi de yalnız budur." Sonra en aşağı yirmi kitap ismi sayardı. Bucaklıların ona o kadar itimatları vardı ki içlerinden hiçbiri, bir gece içinde tanesi en aşağı üçer yüz sayfalık yirmi kitabın, yani altı bin sayfanın okunamayacağına akıl erdiremezdi. Efruz Bey'in kütüphanesinde kataloglar hemen hemen büyük iki raf işgal ederdi. Her gece yatmazdan evvel bu kataloglardan birkaçını açar, tetebbu ettiği müelliflerin, eserlerinin ismini yazar, diğer defa yine bu müelliflerden bahsetmemek için katalogdan isimlerini iyice silerdi. Hatta bazen yevmî gazetelerde kendine reklâm yaparken "Ben şimdiye kadar dört yüz bini mütecaviz tarih kitabı okudum, ilh..." diye istemeye istemeye, her vakit

iddia ettiği tevazuuna rağmen, kendinden başka Türkiye'de âlim bulunmadığını söylemeğe mecbur olurdu. Ah, fakat kıskançlık... İşte insanlığın en kötü bir kusuru... Her âlim gibi, onu da kıskanmağa başlamışlardı. Kıskananların başı, birincisi, reisi, aynı zamanda Bucak'a reis olandı. Onun derslerine mâni olmak için mütemadiyen planlar kuruyor, sanki bir darülfünun, bir lise imiş gibi, Bucak'ta da yaz tatilini kabul ettirmeye çalışıyordu.

"Yaz tatili ne demek?" diye Efruz Bey hemen itiraz etmiş; dört gece sıra ile yaz tatilinin fenalığına, lüzumsuzluğuna, dine mugayir olduğuna dair serbest dersler vermişti. Beşinci gece birçok ayet, hadis, Arapça cümleler okuyor, derin derin tefsirler yapıyordu. Meselâ "Utlûbü'l-ilme velev bi's-Sin"[1] diyordu.

"Evet, bu ne demektir? İlim, Çin'de bile olsa gidip bulunuz, isteyiniz, öğreniniz değil mi? Pekâlâ Çin'e gitmek için iki yol vardır. On sene evvel okuduğum otuz bin sayfalık kocaman ve siyah kaplı bir coğrafya kitabında bu yollara ait pek mühim malûmat edindim. Biri İstanbul, Erzurum, Tahran, Kaşgar, Tibet, Mançuri yolu! Diğeri İstanbul, Marsilya, Cebelü't-tarık, Liberya, Ümitburnu, Madagaskar, Zengibar, Avustralya, Filipin, Formoza, Şanghay yolu... Lâf arasında unutmayayım, size fazla malûmat olmak üzere söyleyeyim: Filipin'de pek derin fıkıh, ilahiyat âlimleri bulunduğunu müsteşrikler müttefikan beyan ederler. Bahsimize gelelim: Bu yollar ancak yazın işler. Kışın fırtınalar, tayfunlar münasebetiyle seyahat mümkün değildir. Hâlbuki biz yaz tatilini kabul edersek zımmen Çin'e gitmek imkânını da kaldıracağız. O hâlde ne olacak? "İlim Çin'de olursa, yaz tatili münasebetiyle gidip onu aramayınız. Bulmayınız. Cahil kalınız!" değil mi? Düşününüz efendiler, bu ne müthiş bir küfürdür. Bundan maada..."

Bucaklıların alkış tufanından salonun havası sarsılıyor, elektrik lâmbaları titriyor, duvarda meşhur dâhilerin resimleri sallanıyordu: "Lânet olsun yaz tatiline! Lânet..."

Reis, Efruz Bey'in galebesinden sapsarı kesilmişti. Bu Türklerin Çiçeron'u idi. En tabiî bir fikri küçük bir ima ile, dâhiyâne

1 İlim Çin'de bile olsa arayınız/isteyiniz (Hadis).

bir mantık ile silip süpürüyor, en basit hakları korkunç cinayetler gibi gösterebiliyordu. Efruz Bey monoklunu çıkarmış, önüne bakıyor, alkışın nihayetini bekliyordu. Fakat bu alkış durmadı. Aynı zamanda müthiş bir hatip olan Reisin sesi işitildi: "Muhterem arkadaşlarım, efendilerim. Burada biz pek ziyade hissiyatımıza tâbi oluyoruz. Parlak sözlere kapılıyoruz. Hâlbuki hakikat parlak sözler değildir. Mantıktır, muhakemedir."

Efruz Bey: "Sözümü kesmeyin Reis bey! diye haykırdı. Ben bitireyim, sonra kürsüye çıkınız. Burası hürriyet ve serbestî bucağıdır. Burada herkes söz söyleyebilir. Yalnız mantıktan, hakikatten ayrılmamak lâzımdır. Kimse kimsenin sözünü kesemez. Burası sizin eviniz, yahut mektebiniz değildir. Siz reissiniz, yalnız o kadar..."

Reis bu feveran karşısında korkup susuverince, Efruz Bey yine ilmî itirazına devam etti: "Reis bey diyor ki: 'Parlak sözlere kapılıyoruz. Hakikat parlak sözler değildir...' Ben de bunu tasdik ederim. Fakat benim sözlerim asla parlak değildir. Benim sözlerim kurudur. Mantıkîdir. İlmîdir. Fennîdir. Fakat asla parlak değildir. Onun için safsata ile susturulamam. Beni mantıkla, ilimle cerhetmeli. Evet, ne diyordum..."

Bucaklılar Efruz Bey'e mevzuunu hatırlattılar: "Lânet olası yaz tatilinden bahsediyordunuz."

"Ha... Evet, yaz tatili... Tabiî siz hepiniz talebe, genç olmak itibariyle benden iyi biliyorsunuz ki 'Utlûbü'l-ilme mine'l-lâhdi ile'l-mehd' değil mi?"

"Evet, evet..."

"Şüphesiz."

"Yaşayın. Yaşayın..." [3071]

"Sükûnet ister! Hissiyatınızı nidalarla dışarı vurmayın! Bu, hayvanlara mahsus bir zihniyettir. Sakin olun. Evet bunun manası 'Daima mezardan beşiğe kadar ilmi isteyiniz' demektir. Eğer yaz tatili meşru olsa, 'Yaz tatilleri müstesna olmak üzere mezardan beşiğe kadar ilmi isteyiniz' demek icap ederdi."

Sobanın yanında oturan Reis Bey birdenbire hiddetlendi; ayağa kalktı. Herkes deli oldu sandı. Hızla kürsüye doğru koştu. Bucaklıları eziyor, bazen kendi yere yuvarlanıyor, kalkınca sıçrayarak, omuzlarından aşarak Efruz Bey'e atılıyordu. Bir su-

ikaste maruz kaldım zanneden Efruz Bey hemen eğilmiş, kürsünün içine saklanmıştı. Reis boş kalan kürsüye fırladı. Ağzını açtı. Artık Efruz Bey görünmüyordu.

"Efendiler, kardeşler, muazzez Bucaklılar, şarlatanlık oluyor; bir şarlatan, evet Bucaklılar bir şarlatan; ta Turfan tepelerinden kopan Altayî bir çığ gibi bizim üzerimize çökmüş, bizi aldatıyor. Bucaklılar, bizi aldatıyor."

Kürsünün içinden, derin derin "Haşa! Haşa! Haşa!" sesleri geliyordu. Reis devam etti: "Evet aldanıyoruz, Bucaklılar, aldanıyoruz. Meselâ bu şarlatan 'Utlûbü'l-ilme mine'l-mehdi ile'l-lahd'[2] diyecek yerde 'Mine'l-lahdi ile'l-mehd'[3] diyor. Bu haşa huzurunuzdan uzun kulaklı bir mahlûka yakışacak derecede ağır bir hitaptır... Bundaki mana farkını anlıyor musunuz?"

Bucaklıların en ön sıralarda oturan en ateşlileri, "Hayır, anlamıyoruz. Biz Arap mıyız?" diye mukabelede bulundular.

"Vakıa değilsiniz. Anlamak vazifeniz değildir. Fakat ders vermek iddiasını güden bir âlim bunu bilmelidir. Bu şarlatan evvelâ bunu yanlış söyledi. Hiç olur mu efendim, 'Mezardan beşiğe kadar?..' Hayır, 'Beşikten mezara kadar...' olacak. Yani, 'İnsan doğduğu zamandan öleceği ana kadar' demektir. Bizi hemen iki seneden beri aldatan bu şarlatanı nihayet işte böyle cürm-i meşhut hâlinde yakaladım. Arapça bilmiyor. Sonra, 'Mezardan beşiğe kadar' yani, 'Ölümden doğmaya kadar' diyecek derece mantıksız bir cahil..."

Bütün salon bu "cürm-i meşhut" karşısında sessiz kaldı. İki senedir tapındıkları mabutları işte böyle kazara devriliyordu. Bucak'ın bu anda ruhuna, hissiyatına ancak Frenklerin "moment critique"[4] dedikleri "....." terkibi tercüman olabilirdi. Reisin gözleri parlıyordu. İşte nihayet hasmını yere sermişti. Fakat... fakat yere serdim sandığı hasmı yavaş yavaş bacaklarının arasından yükseldi. Kafasını meydana çıkardı. Bir eliyle Reisin omzunu tuttu. Diğer elini Bucaklılara uzattı: "Hiçbiriniz kımıldamayın. Ey Reis, sen de kımıldama. Artık sen manen öldün... Çünkü cehaletin fena hâlde meydana

2 Beşikten mezara kadar ilim isteyiniz.
3 Mezardan beşiğe kadar ilim isteyiniz.
4 Moment critique: Hassas/nazik an, tenkit zamanı (Fr.).

çıktı. Ey Bucaklılar iki dakika beni dinler misiniz? Bunu vaat ediyor musunuz?"

Reis, omzundaki Efruz Bey'in eline şiddetle vurdu.

"Hâlâ şarlatanlık, hâlâ şarlatanlık."

"Şarlatan sensin!"

"Sensin..."

"Sensin..."

"Sensin..."

"Artık bu kürsüde lâf söylemeye senin hakkın yoktur.."

"Senin hakkın yoktur."

"..."

"..."

Efruz Bey'le Reis birbirlerinin boğazlarına sarıldılar. Bucaklıların kürsüye çıkmaları "dâhilî nizamname" ile men olunduğu için gidip ayıramıyorlardı.

"Bu, beni tahkir!"

"Asıl beni tahkir!"

"Düello..."

"Tenezzül... Etmem..."

Bucak'ın kahvecisi Reisini kurtarmak için hemen arkadan fırladı. "İki çay parasını inkâr etti" diye Efruz Bey'e zaten garezi vardı. Kürsüye koştu. Efruz Bey'i boğazından yakaladı, yere indirdi. Yere inen Efruz Bey hâlâ metanetini muhafaza ediyordu. Avazı çıktığı kadar:

"Hak, hakikat boğuluyor" diye haykırdı. "Ey Bucaklılar! Bana müsaade ediniz. Çıkayım, haklı olduğumu söyleyeyim. Eğer Reis haksızlığına emin değilse, buna mâni olmasın. Ben söyleyim, o da söylesin. Siz hükmediniz. Siz hakem olunuz, burası Engizisyon olmasın. Victor Hugo Hazretlerinin dediği gibi 'Müsademe-i hakikat bârika-i efkârdan doğar.'"

Salonda büyük bir gürültü koptu. Ekseriyet Efruz Bey'e taraftardı. Zaten Reisten bıkmışlardı. Bu adam her şeye karışıyor, kendisinden maada söz söyleyene meydan vermiyor, konferansları kesiyor, her şeyi piç ediyordu. Daima fikri "Hep ben hâkim olayım" idi. Hem, demek onun maksadı orada, köşede, büyük beyaz sobanın dibinde sakin sakin oturup konferans dinlemek, istifade etmek değilmiş. Pusuda imiş! Efruz Bey'in

küçük bir hatasını yakalar yakalamaz aç kurt gibi atıldı. Evet, ekseriyet Efruz Bey'e taraftardı. Çünkü Bucak'ın daimî misafirleri olan Rusyalı talebe, Efruz Bey'e "Bizgim Tolstoygumuz!" derlerdi. Efruz Bey gündüz fikirlerini [3072] propaganda ederken onlara "Asıl Türkler sizsiniz. Türkiye Türkleri Türk değildir. Dejeneredirler. Biz medeniyeti sizden alacağız. Hepimiz Tatar olacağız. Kazgan'da, Orenburg'da çıkan âlimlerin bir tanesini Türkiye yetiştirebilmiş mi? Hatta Rusların terakkisi bile sizin yüzünüzdendir" derdi. Sonra bu ilmî fikrine gayet amelî bir proje de ilâve ederdi.

"Ben Bucak'a reis olursam, evvelâ burasını resmî bir akademi gibi hükümete kabul ettiririm. Sonra size yalnız oda, yatak değil, günde dokuz defa da yemek verdiririm. Hepinizi millî akademiye maaşlı tabiî aza yaparım." İşte böyle propagandalarla Bucak'ın Tatar kısmını, şimal kuvvetini kendine temin eden Efruz Bey, öyle, şüphesiz bir cahilliği meydana çıktı diye kürsüden vazgeçmezdi. Bağırdı, çağırdı. Salonda âdeta bir ihtilâl alevlendi. Belki cinayetler olacaktı. Nihayet Reisle Efruz Bey ayrı ayrı dinlenilmek şartıyla musalâha yapıldı. Herkes yerine oturdu. Efruz Bey, "Evvelâ ben söyleyeceğim, sıra bendedir" diyerek kahvecinin darbesiyle beş dakika evvel yuvarlandığı kürsüye tekrar muzafferâne çıktı.

"Dinleyiniz, dikkatle dinleyiniz. Eğer ben şarlatan isem, beni bir daha bu Bucak'a koymayınız. Fakat Reis şarlatan ise... ben ondan bir şey istemiyorum. Yalnız onun şarlatanlığını, bana haksız hücum ettiğini ispat edersem, bana tarziye verir mi?.."

Reis hakkından emin olanlara has bir tereddütsüzlükle, "Veririm, veririm, ispat et bakalım!" diye haykırdı.

Bütün salonun üzerinde kesif bir "ezmine-i tenkidiye" havası dalgalandı. Herkes merak ediyordu. Bu kadar sarih bir hatadan Efruz Bey nasıl yakayı sıyıracaktı?

"Dinleyiniz, dikkatle dinleyiniz. Benim için 'Reis Arapça bilmiyor' diyor, bunu reddederim. Vakıa bir Türk için bu bir kusur değildir. Fakat ben mükemmel Arapça biliyorum. Araplar benim kadar Arapça bilmezler."

Reis kendini tutamadı, güldü: "Bu nasıl olur?"

"Bayağı olur. Çünkü Araplar benim gibi İbranice bilmezler. Ben İbranice de bilirim. Sair lisanların hepsini bilirim."

Reis yine kendini tutamadı: "Ne malûm?"

"İsteyen imtihan edebilir. Benim bu lisanları bildiğim her ne kadar Türkiye'de meçhul ise de Avrupa'da öyle değildir! Herkes beni tanır. Hatta Max Nordau müşküllerini hal için bana mektup yazar. Yarın onun İbranice mektuplarını getirir hepinize gösteririm. Ne ise sadede gelelim. Evet, ben Arapça pek iyi bilirim. Söylediğim sözü de biliyorum. 'Mine'l-lahdi ile'l-mehd' dedim, yani 'Mezardan beşiğe kadar...' Bu sözde Reis bir yanlış var zannetti. Sonra inkâr etmemesi için tekrar bunu kendisine soracağım, cevabını hepinizin huzurunda tekrar aldıktan sonra benim doğru söylediğimi, onun bu sözümü anlayamayacak kadar cahil olduğunu ispat edeceğim. İşte reis bey, size soruyorum. 'Mine'l-lahdi ile'l-mehd' yanlış mı?"

"Evet yanlış..."

"Sonra pişman olacaksınız. Buna emin misiniz?"

"Herkes gibi eminim."

"Pekâlâ! Bucaklılar. Ey Darülfünun sıralarında dirseklerini çürüten, geceleri dağ gibi büyük kitaplar üzerinde gözlerinin nurlarını solduran gençler! Size hitap ediyorum. Çünkü Reis söyleyeceklerimi anlamaz. İşittiğime göre hiç mektep görmemiştir. Mantıkta bir 'tahlil, terkip' vardır. Biliyor musunuz?"

Bucaklıların zaten bundan başka bildikleri şey yoktu; bağrıştılar: "Biliriz."

"Bir de 'istidlal, istikra' vardır. Biliyor musunuz?"

"Biliyoruz."

Reis aptallaşıyordu. Çünkü o, vaktiyle mantığı inkâr etmiş olan bir nesle mensuptu. Mantık, hep lâf, hep boş sözdü.

Cevabını güzel bir zemin hazırlamak için –mutadı veçhile– yanında duran genç bir Robert Kolejliye yavaşça sordu: "Bu 'istidlal, istikra' ne demek?"

"Galiba 'çıkarmak, sokmak' olacak."

Efruz Bey yumruğunu kürsüye vurdu: "Pekâlâ... İstidlal mebdeden neticeye doğru yürümektir. Bu, riyaziyata mahsustur. Riyazî meselelerde bir mebdeden kalkarız, derece derece neticeye ineriz. Fakat tabiî ilimlerde iş değişir. Tabiat sahasın-

da usûl 'istikra'ya istinat eder. İstikra neticeden 'mebde'e çıkmak demektir. Anlıyor musunuz?"

"Anlıyoruz."

"Anlıyoruz."

"Su gibi anlıyoruz."

"Pekâlâ; gürültü yok! İçtimaî hadiselerin ilmine 'içtimaiyat' derler. Bu ilim, tabiî ilimlerden sayılır. Demek bunda usûl, istikra, yani 'netice'den 'mebde'e doğru çıkmaktır. Ben neden bahsediyordum? Yaz tatilinden, değil mi? O hâlde bu riyazî bir hadise değildir. Ya nedir? Şüphesiz içtimaî, yani tabiî bir hadise! Pekâlâ. Demek ki içtimaî ve tabiî bir usûlü takip etmekliğim icap ediyordu. Eğer 'Beşikten [3073] mezara kadar' demiş olsam "mebdeden neticeye doğru" yürümüş olacaktım. Sözüm büsbütün cahilane olmazsa da, tam ilmî bir mahiyeti haiz bulunmazdı. Çünkü ben riyaziyattan bahsetmiyordum. İçtimaiyattan bahsediyordum. Onun için 'mezardan beşiğe kadar' dedim. Yani neticeden mebdee doğru yürüdüm. Reis bey cahil olduğundan bunu anlamadı. Fakat ben onun cahilliğini affederim. Çünkü bu hâl pek tabiî, pek içtimaî bir hadisedir. İnsan ne kadar tabiî kalırsa o derecede cahildir. Bizde ne kadar tabiîlik varsa hepsi cahillikten gelir."

Bucak'ta ıstılahların büyük bir icazı vardı. Evvel zamanda nasıl ayet, hadis olmayan bir Arapça cümle müthiş bir kuvveti haiz ise, bugün de –hatta hiç tarifine ihtiyaç gösterilmeyen– rast gele bir ıstılah aynı korkunç, müthiş kuvveti haizdi. Kalbur samanda iken ayet, hadis olmayan bayağı Arapça bir cümlecik ile koca bir padişah, bir imparator nasıl kesilirse, bugün de hakikatte manası olmayan atmasyon bir ıstılah ile en mufassal mesele halledilir, en meşhur bir adamın cehaletine hükmedilir, yani manen kafası kesilirdi. Efruz Bey işte bu ıstılah cellâtlarından biriydi, münakaşaya girişti mi, ıstılahlar atmaya başlar, bu atılan şeylerin karşısında kırk ikilik gülleler gibi hiçbir mantık; malûmat, blokhavzı dayanamazdı. Reis de artık ne söyleyeceğini bütün bütün şaşırmıştı. Ne cevap verecekti? Yapılan "ilmî istikra" imiş! Ellerini ovuşturmağa başladı. "Evet Ocaklılar, evet kardeşler... Muazzez refiklerim..." Yutkunuyor, fakat arkası gelmiyordu. Göğsünü hemen otuz santi-

metre daha kabartan Efruz Bey tekrar kürsüye vurdu: "Eey Reis Bey, tarziye ver bakalım."

"..."

Derin bir sükût! Bütün gözler kürsüden Reis Bey'e, Reis Bey'den kürsüye... Hiç ses, seda yok. Mağlûbiyet müthiş! Ezici! Anî...

"Eey Reis Bey, tarziye ver bakalım."

"..."

"...Bucaklıların arasında tehditkâr bir fısıltı... 'Ne demek, ne demek! Vermeli, vermeli ya... Bu haysiyet meselesi...'"

Efruz Bey, Reisin feci hâline dayanamadı. Gayet âlicenaptı. Bu âlicenaplığı İstanbullular tarafından maskara edilen o hakikî asaletinden ileri geliyordu. Bir anda ecdadı Kızıl Hanlar gözünün önünden geçti. Büyük babası Tanrı, kendinden daha küçük ilâhları, uganları affetmez miydi?

"Ma'raz-ı hacette sükût ikrardan gelir!" diye haykırdı. "Reis bey sizi tarziye vermiş addediyorum. Sıkılmayınız, bir daha bir âlime itiraza kalkmayınız."

"Teşekkür ederim."

"Estağfurullah."

.....

Yine bir alkış tufanı koptu. O gün celseye böyle nihayet verildi. Bucak yaz tatilini reddetti. Temmuz, haziran aylarında da içtimalar olacaktı. Reis bey bu kahharî hezimetten sonra Efruz Bey tehlikesini anlamıştı. Efruz Bey duvara resmi asılmakla iktifa edecek bir tip değildi. İşte o vakit onun bir heykelini yaptırmak emeline düştü. Bu heykel eski çini taşlarının dökülmesinden hâsıl olma bir sima ile yapılacaktı. Enliliği, Türklerin mukaddes adetlerine müsavi olacaktı. Eni beş, boyu dokuz metre.

Bunu işittiği zaman Efruz Bey'in monoklü tam on dört büyük adım, yani beş ile dokuz metre ileriye fırladı.

"Ne?"

"Bu, en büyük şan, en büyük şeref!" deniliyordu.

"Ne?"

"..."

Efruz Bey budala mıydı? Başını salladı. Alkışçıların yerden alıp kendine verdikleri monoklünü gözüne iyice yerleştirdi.

"Yaşayan adamın heykeli yapılmaz!" diye haykırdı.

O aptal mıydı? Kurnaz reis onu sağken taş hâline getirecek, donduracaktı. Ürktü, manevî, sebepsiz bir korku, soğuk bir ürperme rüzgârı gibi topuklarından yukarı yürümeye başladı. *Sefa ile Cefa* masalında Cefa'nın nasıl taş kesildiğini hatırlıyordu. Evvelâ dizlerine kadar, sonra göbeğine kadar, sonra boğazına kadar... sonra...

"Yaşayan adamın heykeli yapılmaz!"

Efruz Bey şiddetle bu şerefi reddetti.

Bir an gözünün önüne heykeli geldi. Demek artık, Bucak'ta kendisi bir zair mesabesinde kalacaktı. Herkes gibi mahcubâne girecek, yavaş yavaş heykeline yaklaşacak, herkesle beraber kendini seyredecekti ha! Bu ne korkunç bir hâldi! Öldükten sonra, ruhumuzun havaya uçarken bir kere dönüp, yatakta kalan soğuk ve sarı naşımıza yabancı bir nazarla bakması gibi.

* * *

Efruz Bey Bucak'tan yaz tatilini kaldırmaya muvaffak olduktan sonra haziran, temmuz, ağustos aylarında geceli gündüzlü konferanslarına devam etti. Bu konferanslar –Bucak'ta bunlara serbest dersler denilirdi– üç seriden ibaretti.

1. Lisana dair [3074]

(...)[5]

tamamıyla "tecessüm-i tecessüt" etmiş, Efruz Bey'in kıyafetine girmişti. Efruz Bey bugün, dün söylediklerinin zıddını anlatıyor, yarın büsbütün başka fikirler ortaya atıyordu. Hareli bir kumaş gibi mütemadiyen rengini değiştiriyor, amma yine muayyen iki üç renkten harice çıkamıyordu. Bucaklılar "Efendim, dün buyurmuştunuz" deyince, "Evet, inkâr etmiyorum. Fakat bugün böyle buyuruyorum" diye mukabele ederdi, "dün gece okuduğum kitaplar fikrimi değiştirtti. Ben eşek miyim, sizin gibi daima bir fikir üzerinde ısrar edeyim!"

İlk derslerde Yeni Lisancılarla eski lisancılara hücum ediyordu. "Türkçe, eski Türkçedir" diyordu, "birtakım türediler

5 Serinin diğer iki türünün verilmesi gereken kısım ve ilk cümlenin nesnesi eksik.

(Affedersiniz Bucaklı kardeşlerim, bu 'türedi' tâbiri benim değil, en büyük bir Türkçünündür. Ben, yalnız tekrarlıyorum), evet birtakım türediler bir vakit ortaya bir iddia fırlattılar. Hakikî canlı lisan konuşulan lisanmış! İstanbul Türkçesi imiş! Bu konuşulan tabiî lisanla yazmak kâfi imiş! Düşününüz, böyle bir ihtimal kabul olunursa, herkes muharrir oldu demek! Herkes kalemi eline alınca, yazmaya başlayacak! Fransızlar, Almanlar, Bulgarlar gibi... Ayrıca lügat öğrenmeye, kaideler öğrenmeye lüzum yok, âlâ terkib-i vasfî, vasf-ı terkibîler, Arapça, Acemce zarflar, edatlar, o güzelim cem-i mükesser kaideleri hep cicos ha? Böylesi olmaz! Yeni Lisancılar işin kolayına gitmek isteyen birtakım tembel cahillerdir. Bir şey öğrenmesinler, kulaktan, hayattan öğrendikleriyle iktifa etsinler!.. Bununla beraber ben, eski lisancıların da aleyhindeyim."

Onların işi de, Yeni Lisancılarınki kadar değilse de, yine kolay. Âlâ kafiye lügatleri... koca koca vasf-ı terkibî, terkib-i vasfî defterleri! Bir şey icap etti mi, hemen defterlerini açarlar, parlak terkiplerden her cümlenin içine birkaç tane atarlar. Al aşağı! İşte sana mükemmel bir eser 'Nâhüdâ-yı hüda nâşinâs,[6] ahkûme-kâr, nahçîr, şi'riyet-ken, yed-i ahenîn ve ilah ve ilâ ahirihi ve'l-bâki ve gayrihüm.'

"...Eski lisancıların en âlimlerinden merhum Ahmet Şuayb'ın metrukatı içinden büyük bir 'Arapça, Acemce terkip defteri' çıkmıştır. Anlaşılıyor ki, yazıları kendisi yazmadan birkaç sene evvel, Gaston Deschamps[7] tarafından çalınıp 'La vie et les livres' yani *Hayat ve Kitaplar*[8] unvanı altında neşrolunan, büyük âlimimiz, o parlak terkipleri hep bu defterinden çıkarıyormuş. Diğer eski lisancıların da böyle mükemmel, büyük terkip defterleri olduğu rivayet olunuyor. O hâlde bu meslek zannolunduğu kadar güç değil. Ben de, siz de pekâlâ yapabiliriz. Ne derin bir sa'y, ne nihayetsiz bir tetebbu ister!.. Ah hele o Yeni

6 Bu ifade için Ferit Devellioğlu şu açıklamayı yapıyor: "Nâhüdâ-yı hüda nâşinâs: Allah'ı tanımayan gemici. Süleyman Nazif'in kullandığı cinaslı bir tabir. Aslı "nâv-ı Hudâ: tekne sahibi"dir (Devellioğlu, 1993: 779).

7 Gaston Deschamps (1861-1931): Fransız şair ve eleştirmen.

8 Edebiyat-ı Cedide yazarlarından Ahmet Şuayp'ın "Hayat ve Kitaplar" isimli eserine atıfta bulunuluyor.

Lisancılar... Bunların ismini anınca sinirlerim oynar. Söylendiği gibi yazmak, kolaylığının adını 'tabiîlik' koymuşlar. Hâlbuki sanat sunîdir. Tabiatın gayrıdır, haricîdir. Her 'tabiî şey' adî demektir."

...Ders devam ettikçe Bucaklılar, "Yaşasın, yahut kahrolsun lügat" diye haykırışırlardı. Efruz Bey'in lisan hakkındaki fikirleri onlara pek mülayim, pek ilmî geliyordu: Asıl Türkçe en eski Türkçedir. "Her lisan kendi cezirlerinden değil, tasarruflarından mürekkeptir" düsturu reddolunuyor, "Her lisan kendi cezirlerinden ibarettir..." hakikati kabul olunuyordu, Efruz Bey'e göre Türkçedeki lahikaların hepsi "edat"tı. Bunları artık serbest serbest kullanabilmeliydik. Meselâ "eldiven" kelimesi... Buradaki "diven" bir edattı. Çoraba pek güzel "ayakdiven" diyebilirdik. Lisana, hatta konuşma lisanına ne kadar Arapça, Acemce, Frenkçe kelimeler girmişse hepsi atılmalıydı. Türkçesi olmayan, Tatarcadan, Moğolcadan alınıp Türkçe lahikalarla birleştirilmeliydi. Meselâ geceye tün, merkebe bingeç denmeliydi. Birkaç ders içinde Efruz Bey lahikalarla yüzlerce kelime uydurmuştu. Bucaklıların bunları kabul edip ezberlemesi kâfiydi. Sonra Efruz Bey bunu hükümete asıl resmî millî lisan diye kabul ettirecekti. Hükümet emreder etmez bütün ahalî bülbül gibi beş bin sene evvelki Kıpçak, Uygur Türkçesini konuşmağa başlayacaktı. Bucaklılardan biri, "Bu mümkün olabilir mi?" diye bir şüphe gösterince Efruz Bey taştı.

"Niçin olmasın? Sizin imanınız yok. Hâlbuki her işin başı imandır. İnsan uçacağına iman etse, serçe kuşu gibi uçar. Nitekim Aynaroz'daki papazlar uçacaklarına iman ettikleri için uçarlar, Hazreti İsa efendilerinin yanına giderler. Hâlbuki ne kanatları vardır, ne de uçkuçları..."

"Ne efendim, ne?"

"Uçkuç..."

"Uçkuç ne?.."

"Tayyarenin Türkçesi... Hatta ben seyahatim esnasında Aynaroz'da bir papazın havaya uçtuğunu, şu size bakan gözlerimle gördüm. Yemin ederim. Elinde tespihi vardı. Salladı. Derin bir haç çıkardı. Göğe baktı. Tıpkı bir esîr gibi yavaş yavaş havaya yükseldi. On dakika sonra havada bir sinek gibi gö-

rünüyordu. Yarım saat sonra bir nokta kadar bile görünmedi. [3075] İşte orada siz imanın kuvvetini göreydiniz. Şimdi siz de Türkçenin en eski Türkçe olduğuna iman ederseniz, iş bitti demektir."

Bütün Bucaklılar asıl Türkçenin en eski Türkçe olduğuna hemen iman ediyor, şahadet getiriyorlardı. Uygurca, Yakutça, Moğolca kelimeler havayı dolduruyor, herkes beş on bin sene evvelki lehçelerle şakıyordu. Manaya kimsenin ehemmiyet verdiği yoktu. Fakat sesler, sedalar oldukça iptidaî idi. Eğildi, kürsünün yanında bir grubun konuşmasına dikkat etti. Pek lâtifti: "Iskacı itgam mağay?"

"Tangırnız garcudagez..."

"Minkir taçgam orakza minkütatı."

"Atlıbık kişinin tura kutardılar."

"Taşkarı çıkalgım."

"Tukima birsayı nodon birle tüzlenim."

.....

"İşte Türkçe buna derler..." Efruz Bey hemen kürsüden atladı. Arzu ettiği eski Türkçeyi konuşan Bucaklıların ellerini sıktı: "Kut itergam, kut itergam... (Tebrik ederim, tebrik ederim.)"

Boyunlarına sarıldı. Hepsini öptü... Öyle yanık bir milliyetperverdi ki milliyetin bu anî, bu mucizekâr tezahürü ona inci gibi gözyaşları döktürdü. Ağlıyordu. Evet, demek ki herkes, hiç olmazsa her Bucaklı asıl lisanını biliyormuş! Tarihî Türk grameri hepsinin sinesinde gömülü imiş! Henüz kendisi (z)lerin (s), (elif)lerin (gayın) olduğunu, yirmi sekiz harfin asıl esası "ga, gu, ti, giz, yıg, gaç, sık" hecelerinden, iştikaklarından ibaret olduğunu anlatmamıştı. Ama buna hacet var mıydı? Pekâlâ doğru olarak konuşuluyordu. Tekrar kürsüye fırladı. İki yumruğunu birden sıraya vurdu. Çıngırağı kaptı. Hızlı hızlı salladı. Asıl eski Türkçe fırtınasının çakıllı çukullu gürültüsü dinince aynı lisanla "Buğcağlılar!" dedi. Fakat Bucaklıların hepsi lâfını anlamadı. Bunu pekâlâ sezdi. Çünkü kendi daha eski, pek eski, gayet eski bir şive ile söylüyordu. Bir kere de bugünkü İstanbul Türkçesiyle tekrarladı: "Bucaklılar! Şimden sonra derslerimize bu eski Türkçe ile devam edeceğiz. Yarına kadar hepiniz bilmediğiniz sigaları, lûgatları öğrenmelisiniz."

Zavallı Bucaklıların hepsi, hatta o gece tıpkı Efruz Bey'in tetebbuatını yaparken sarf ettiği ceht gibi, fevkalbeşer bir kuvvet, bir dikkat sarf ederek, yüz binlerce kelime, siga falan öğrendiler. Fakat yazık ki bu korkunç zahmetleri pek boşuna gitti. Çünkü ertesi akşam Efruz Bey değişmişti. Dün geceki basit fikri bu akşam mürekkepliğin aksasını geçmişti. Kürsüye çıkınca, bermutad, "Yaşayan değişir" hakikatini savurdu, "Evet, Bucaklılar, ben sizden ayrıldıktan sonra dün gece ölmedim. Yani uyumadım, yaşadım. Yani okudum. Tamam yüz yirmi cilt kitap okudum."

Arka taraflardan "Anlamıyoruz, anlamıyoruz, Türkçe söyleyin!" itirazları işitildi.

"Pekâlâ anlarsınız. Şimdiye kadar eski Türkçe ile konuşmuyordunuz ya? Bu akşam onu size söyleyeceğim ki asıl cezirlerinden mürekkep beş bin sene evvelki Türkçe, Tasfiyecilerin mefkûresi olan bu mübarek lisan artık bugün konuşulamaz. 'Niçin?' diye sormuyorsunuz."

Seciyeleri, mütemayiz vasıfları "iman, itikat" olan Bucaklılar yine hiç seslerini çıkarmadılar.

"Sormuyorsunuz, susuyorsunuz, ama ben size yine söyleyeceğim. Niçin? Çünkü asıl Türkçe basittir. 'Basit' hakikat olamaz. Hayaldir. Hakikat mürekkeptir. Öyle ise, hakikat olabilecek lisan mürekkep olan lisandır. Biz fevkalâde mürekkep bir lisana taraftar olmalıyız."

"Evet, evet..."

"Bu, çok doğru..."

"En doğrusu buydu..."

"Yaşasın Efruz Bey!"

"Var olsun..."

"..."

Ve ilh...

Şimdi bütün Bucaklılar "mürekkep lisan" taraftarı idi. Efruz Bey fahrî [3076] talebelerinin bu temayüllerini keşfettiği için sevindi. Mürekkep Türkçe için bütün umdelerini birkaç derste anlattı. Yine evvelâ Yeni Lisancılardan ayrılıyordu. "Onlar her ne kadar şimdiye kadar lisana girmiş Arapça, Acemce, Frenkçe kelimelerinin ipkasına taraftarlarsa da, Türk sarfının

haricindeki ecnebi kaideleri kabul etmiyorlar. Millî Türk sarfının tamamiyetini istiyorlar. Hâlbuki, bu da bir cihetten basitçilik sayılır" diyordu. Onun fikrince Türkçe, "Arapça, Acemce, Frenkçe, Almanca, Rumca, Lâtince" lisanlarından mürekkep mükemmel bir lisan olmalıydı. Ecdadımız Arapça, Acemce kaideleri çok kullanmışlardı. Her ne kadar bunlar konuşulan lisana geçmemişse de, hükümet şimdiden sonra gayret ederek ahaliyi cebrederek pekâlâ geçirebilirdi. Fakat bu Arapça, Acemce kaideler Türkçe kelimelerde de kullanılmalıydı. Meselâ "evimin kapısı" denecek yerde, Farisî kaidesiyle "kapı-i evim" denilmeliydi. Sonra Türkçeye birçok Frenkçe kelimeler de girmişti. Bu zavallı ecnebi kelimeler için –hiç olmazsa lütuf makamında– birkaç Fransızca gramer kaidesi kabul etmemek en büyük bir haksızlıktı. Öyle ya, Arapça, Acemce kelimeler için Arapça, Acemce kaideler vardı. Niçin Frenkçeler için olmasın? Meselâ niçin "istasyonun direktörü" denilmeliydi? "Direktör dö stasyon" en haklı, en mantıkî bir telâffuzdu. Hem bu "dö" edatı Farisî "-i" edatından daha kullanışlı bir izafet edatı idi. "Hokka-i gülbeşeker" diyecek yerde "hokka dö gülbeşeker" demek daha iyi değil miydi?

... Efruz Bey, lisana dair verdiği son dersten sonra kâtip tarafından yapılan "compte rendu"ye[9] baktı. Şu idi:

1. Türkçe, esasen Arapça, Acemce, Frenkçe, Almanca, Lâtince, Rumcadan mürekkeptir. Diğer lisanlardan kelimeler de alabilir.

2. Türkçede aslen Türkçe olmayan bütün ecnebi kelimeler kendi millî gramer kaidelerine tâbidir.

3. Arapça, Acemce, Frenkçe, Almanca ve ilh... terkip, cem kaideleri aslen Türkçe olan kelimelerde de kullanılır; misal:

Elmasunü'l-karım = Karımın elmasları.

Atan kırmızı = Kırmızı atlar.

Lö vazife dö me biraderler = Biraderlerimin vazifeleri

ve ilh...

4. Ecnebi edatların hepsi, bilhassa Farisî "ya-yı nisbet" Türkçe kelimelerde kullanılır, pek güzel yeni sıfatlar teşkil

9 Rapor, tutanak (Fr.).

olunur. Misal: "Hayalî, ezelî, ebedî, ilmî, edebî" gibi "güzelî, çirkinî, düzî, dikî, inişî, yokuşî" denilir. Eski lisanla: "Ziraî, mimarî, irfanî, terakkıyat-ı âliyemiz gayr-ı kâbil-i redd ü inkârdır" demek mürekkeptir. Ama az mürekkeptir. Türkçe kelimelerle de bu mürekkepliği muhafaza edebiliriz. "Ekinî, yapıî, bilgiî, ilerlemeiyat-ı yüksekiyemiz gayr-i kâbil-i yok demek ve reddetmektir."

Efruz Bey, "Tam işte bizim müstakbel sarfımız!" diye haykırdı, "Fakat dört madde. Bu adet mukaddes değildir, bir madde daha lâzım... yazınız."

Kâtip kâğıdı aldı. Dinleyenler son maddenin ne olacağı için hep kulak kesilmişlerdi. Efruz Bey yavaş yavaş, tane tane söyledi: "Madde beş: Yukarıdaki maddeleri gerek konuşurken, gerek yazarken, gerek okurken bütün millet tatbik etmeye memurdur."

Yine bir alkış tufanı... bir alkış tayfunu, bir alkış zelzelesi, hayır, bir alkış kıyameti... Hemen herkes, bu beş maddeyi yazdı. Hemen bu maddelere göre konuşmağa başladılar. Efruz Bey'in "ya-yı nisbet"i Türkçe kelimelerde de kullandırmak, eskiden beri en birinci emeliydi. Bunun için aylarca propaganda yapmış, yorulmamış, bıkmamıştı. Bu fikrini ne Yeni Lisancılar, ne de eski lisancılar kabul ediyordu. Nihayet bugün işte dersinde bunu umuma kabul ettirmeye muvaffak olmuştu. Bucaklıların mecmuu iki üç yüzü geçmezdi. İstedikleri şeyi millet namına kabul ederler, kendileriyle beraber aynı fikri herkesin kabul ettiğine samimî bir iman ile kani bulunurlardı. Efruz Bey de bir Bucaklı gibi aynı kanaatte idi. Tasfiyecilikten, lisandaki basitçilikten, en "eski Türkçe" taraftarlığından bir gece içinde böyle son derece mürekkep, karışık bir mürekkepçiliğe dönen Efruz Bey'in edebiyata dair verdiği dersler vakıa daha ilmî, daha mükemmeldi. Lâkin mürekkep bir lisanla söylenilmişti. [3077] Ancak Bucaklılar anlayabiliyordu. Hariçten birisi işitse mümkün değil neden bahsolunduğunun farkına varamazdı. Efruz Bey yine kürsüye çıkar çıkmaz, "Yaşayende dâr-ı tebeddül ederest" hakikatini savur; sonra monoklünü güzelce gözüne yerleştirirdi; *edebiyat ber gayet ter güzelest ol ber cihan-ı bîdibest. Senbolizmiyat, klâsike-i eskiyan ve sairun pek karma karışıkiyet hari-*

kulade ve lahavle arz eder, elhak amma ki bu dahi bir yamanlıkıyet, bir faikıyettir ki edebiyat-ı diğer "budun" anda bulunmayan bir yed-i yesar-ı irfan sayılır. Hatta cebel-i esved-i padişahî Nikolay Amimüşşim vaktiyle yazdığı piyes-i merkâmerkte ve ilh...

Bu dersler, lisan derslerinden daha çok sürdü. Efruz Bey terakki ve tealî ancak geriye dönmekle mümkün olabileceğini ispat ediyordu. Nedim, Bakî, Nef'î, opera hâline geçirilmeliydi. Hele "Nailî-i Kadim!" "Bu bir hâlıktır" diyordu. Her gazelinden bir trajedi çıkabilirdi. Sürurî ile Aristofan arasında münasebetler buluyor, Sully-Prudhomme'un[10] eserlerini Ahmet Neylî'den intihal etmiş olduğunu meydana çıkarıyordu. Efruz Bey'in edebiyattaki bu derin vukufu herkesi hayretler içinde bıraktı. "Vezin meselesinin halli" artık tamamıyla ona kalmıştı. Eski lisancılar Acem aruzu, Yeni Lisancılar millî aruz taraftarıydı. Efruz Bey "tarz-ı benan" dediği parmak hesabından nefret ederdi. Eski lisancıların "efail ve tefail"ini de kabul etmeyi kibrine yediremiyordu. İkisinin haricinde bir şey... Öyle bir şey ki, ne Acem aruzu, ne de parmak hesabı![11] Daima, "Arıyorum, hem buldum. Bunu size bir gün göstereceğim..." derdi.

Bu iki ahvalin haricindeki icadını Bucaklılar çok beklediler. Fakat Efruz Bey gösteremedi. Hain, garazkâr muterizler, "Elkimya, elkimya, bu olacak şey değil..." diyorlardı.

O meyus olmuyor, "bulduğunu söylediği şeyi" bulmaya çalıştıkça evvelden olan malûmatlarını da kaybediyor, tıpkı –Türkçeye yedi yüz sene evvel ilk defa Acem aruzunu sokmaya çalışan Sultan Veled gibi– bahr-i remel vezinleriyle şiirler yazıyor, bu müzehanedeki Asurî tabletleri kadar "taze ve ter" yenilikler gösteriyordu.

10 Asıl adı René François Armand Prudhomme (1839-1907) olan bu Fransız şairinden Edebiyat-ı Cedidecilerin çokça etkilendikleri bilinmektedir.

11 Ömer Seyfettin, "Vezinlerde el-kimya" başlıklı yazısında hece sayısı ve uzunluğu dışında farklı bir vezin arayışını Yahya Kemal'in muhtemelen şaka olarak söylediğini anlamayan bazı "saf gençler"den bahseder. O sıralar Ömer Seyfettin, şiir sanatı hakkında dönemin gençlerinden Reşit Süreyya Gürsey (1889-1962) ile tartışmaya tutuşmuştur. Bu ipuçları, yazarın alay ettiği anlayış ve temsilcisi konusunda yeterince aydınlatıcıdır (bk. Polat 1998: 49-58).

Fakat Efruz Bey'in asıl ilmi, serbest tarih derslerinde belli oldu. Bucaklılar, ulema, edipler, müverrihler, bütün Türkiye, Avrupa'daki bütün müsteşrikler derin bir hayrete düştüler. Pastör nasıl tababeti değiştirmiş ise, Efruz Bey de şimdiye kadar bilinen tarihi öyle değiştirmişti. "Yaşayan değişir!" Demek ki bu, canlı bir tarihti! *Amasya Tarihi* müellifi pek eski zamanlara ait sandığı masallarının daha dünkü vakalar olduğunu anladı. Efruz Bey Türklerin Amerika'dan geldiklerini ispat ediyordu. Hilkatten biraz sonra büyük bir zelzele neticesi olarak Amerika Asya'dan ayrılmıştı. Yalnız Kamçatka bir köprü gibi kalmıştı. Türkler işte bu toprak köprüden yine geçmişler, tarihin haber verdiği devletleri kurmuşlar, muharebeler yapmışlardı. Bütün bu derin tarihin devirlerini cam akisleriyle gösteriyor, bir satırda en aşağı on ıstılah kullanıyordu. Herkes anlayamıyordu. Fakat dinliyorlardı ya, bu kâfiydi. O, ıstılahlarına devam ediyordu. Zoolojik, jeolojik... ilh, hep Lâtince kelimeler... Ne yapalım? Henüz bizim lisanımız ilme tercüman olamazdı!

Efruz Bey o hatırdan çıkmaz tarih dersleriyle anlattı ki, biz Türk değiliz; asıl Türk olanlar Amerikalılardır. Tarihte bazı milletler vardı. Lisanlarını kaybettikleri hâlde hatta bazen millî dinlerini de değiştirdikleri hâlde milliyetlerini muhafaza ediyorlardı. Meselâ Yahudiler... lisanlarını kaybetmişlerdi. Bugün Türkiye'dekiler İspanyolca konuşuyorlardı. Fakat Yahudilik bakiydi. Asıl Türkler, yani Amerikalılar lisanlarını kaybetmişlerdi. Bugün İngilizce konuşuyorlardı. Fakat milliyetleri bakiydi. Bu milliyet öyle bir şeydi ki, şuurlu olmasına ihtiyaç yoktu.

Bu tarihî keşif ilim âleminde hakikaten büyük bir gürültü hâsıl etti. Efruz Bey, Ressam Dersimî'ye[12] yaptırdığı "âsâr-ı atika" resimlerinin fotoğraflarını gösteriyor, duvara aksettiriyor, hiç kimsede şüphe bırakmıyordu. [3078] Bu resimler sayesinde

12 Ressamı Dersimî tarihî resimler yapmakta hakikaten maharetkârdı:
Kaç bin sene evvelki Türk'ün resmini istiyorsunuz?
Beş bin sene evvelki.
Pekâlâ, esvabını nasıl yapayım?
Eski bir tarzda...
Ressam hemen beş bin sene evvelki Türk'e bir makferlân giydirir, eline ok verir, saçlarını alabros tarıyordu. (Ö. S.)

anlaşılıyordu ki otomobili, velospiti hep Türkler icat etmişler. Beş on bin sene evvel hep bunlar varmış... Efruz Bey tarih derslerine nihayet verirken şu sözleri ilâve etmişti:

"Bucaklılar! Ahmet Mithat Türkiye'de saltanat hanedanından başka Türk olmadığını ispat ettiği hâlde, yine Afrika zencilerinin Türk olduklarını meydana koymaktan geri durmamıştı. *Amasya Tarihi* müellifinin[13] buluşları da az değildir. Necip Asım Bey'i de unutmamalı. Müverrih Ahmet Refik, Sümer, Akat, Hititlerin Türk olduğunu diğer millî bir müessesede anlattı. Fakat benim bulduğumu kimse bulamadı. Ben Amerikalıların Türk olduklarını buldum!"

* * *

Efruz Bey'in şöhreti bu serbest derslerle o kadar büyüdü, o kadar büyüdü ki Bucak'ın bacalarından taştı. Bütün şehre, bütün memlekete, bütün arza yayıldı. Cenubî Amerika gazeteleri bile resimlerini bastılar. İstanbul'da artık onun resminin bulunmadığı yer yok gibiydi. Bütün fotoğrafhanelerde ayrı ayrı vaziyetlerde resmini çıkaran Efruz Bey, pazarlıkta daima şu şartı tekrarladı: "Fakat resmim üç sene camekânınızda duracak!" Fotoğrafçı bunun sebebini anlamayıp yüzüne bakınca hiç aldırmaz, devam ederdi: "Bu şart niçin biliyor musun? Fotoğrafımı iyi yapman için bir garanti... Çünkü fena yaparsan, camekânına asamazsın. Bundan başka..."

"Bundan başka, fazla bir para da vereceksiniz tabiî..."

"Hayır canım; fazla para değil. Sen benim kim olduğumu bilmiyorsun? Meşhur adamların resimleri fotoğrafçılara bir 'reklâm' sayılır. Herkes 'Mademki bu büyük adam fotoğrafını burada çıkarmış, burası mahir bir sanatkâr atölyesi olacak!' der, hemen resmini çıkarmağa karar verir. Hatta siz benim gibi meşhur adamların resimlerini bedava çıkarıp kartpostal yapmalısınız."

Efruz Bey lâfını uzatır, fakat fotoğrafçının merak edip hâlâ ismini sormadığını görünce dayanamadı: "Azizim siz beni tanıyor musunuz?"

13 Abdizade Hüseyin Hüsamettin Yasar (1869-1939) kastediliyor.

"Hayır efendim."

"Ciddî mi söylüyorsunuz?"

"Pek ciddî."

"Beni tanımıyorsunuz ha?"

"..."

Hayretler içinde kalırdı. Gazeteler okunmuyor, resimli risalelere bakılmıyor muydu? Hakikaten insanların hayvanlığına nihayet yoktu. Yaşadıkları memleketin en meşhur simalarını tanımıyorlardı.

"Ben Efruz Bey'im..."

"Pekâlâ."

Pekâlâ ha... Ne hayret, ne hürmet... Hiç, hiçbir şey! Efruz Bey meşhurluğunu uzun uzadıya anlatır, dünyada kendisini bilmeyen bulunmadığını söyler, fakat fotoğraf ücretini on para aşağı indiremezdi. Bilakis kapının yanındaki camekâna konulması için fazla bir ücret, kira gibi fazla bir şey de verirdi. Daha kendisi şöhret kazanmadan evvel büyük, harikulâde feylesof Doktor Rıza Tevfik'i çok kıskanırdı. Çünkü nereye gitse, hangi kitabı, yahut gazeteyi açsa, hangi fotoğrafhaneye girse, onun resmini görürdü. "Ah benim de resimlerim böyle her tarafa asılacak mı?" diye içini çekerdi. Fakat işte o da beş altı senedir Rıza Tevfik gibi bir şöhret kazanmış, umumî, kâinatî, manevî, maddî, ilmî, fennî bir şöhret kazanmıştı. Fotoğrafçılarla yaptığı "kombinezon"lar sayesinde her fotoğrafhanede büyütülmüş bir resmi girene çıkana, gelene gidene gülümserdi. Sağında solunda en aşağı yarım düzine yerli "dâhi" resmi bulunurdu. Efruz Bey'in de onlardan aşağı kalır yeri yoktu. Onlarla müsaviydi. Belki... belki biraz daha onlardan yüksekti. Beş altı sene kadar az bir zaman içinde kim kendi gibi meşru, hakikî bir şöhret kazanmıştı? Hele son günlerde tabiî hacminden dört misli büyüklükte bir resmi bütün İstanbul'un duvarlarına yapıştırılmıştı. Bu, bir ilândı. Öyle bir ilân ki Amerika'da bile eşine rast gelinemezdi. Dört metre boyunda, iki metre eninde çarşaf kadar bir kâğıt:

Gayet mühim bir müjde-i edebî
Beklemeyiniz, durmayınız, alınız!

Acaba yeni bir sinema mı diye bakanlar; [3079] tek gözlüklü, başı açık, ablak çehreli bir resmi görürler, birdenbire, ne Rigaden'e, ne de Maks Linder'e benzetemezlerdi. Bu, Efruz Bey'in resmi idi. Yaklaşırlar, altındaki şu tafsilâtı okuyunca işi anlarlardı:

Memleketimizin en büyük edip ve muharriri tarihşinas-ı meşhur, allâme-i bî-müdanî, müteharri[14]*-i bi-mesîl Efruz Beyefendi Hazretleri tarafından keşide-i silk-i tahrir buyrulan bu eser; lisaniyat, bediiyat, edebiyat, hayvaniyat, hayatiyat, nebatiyat, tarihiyat, pedagojiyat... ilh... ilimlerinden bahseder. Bu kadar esaslı bahisler ancak yüz yirmi sayfa içinde mükemmelen tafsil edilmiştir. Beş kuruştur. On birinci tab'ı, yani dört yüz elli bininci nüshası basılmaktadır. Acele edip alınız. Sonra bulamayacaksınız...*

Bu ilânın küçük kıtada örnekleri, yine resimli olarak, Babıâli'de her kitapçının camekânına perde olmuştu. Hakikaten bir hafta içinde İstanbul'un bir milyon ahalisi içinde Efruz Bey'in resmini görmeyen yüz kişi kalmamıştı. Cami duvarlarından viraneliklere, mahalle kahvelerinden en büyük gazinolara, bulvarlardan en çıkmaz sokaklara kadar bu "resimli müjde-i edebî" çarşafı yapıştırılmıştı. Efruz Bey'in bu mühim eseri iki ay içinde satıldı. Ancak Hamiyet Kütüphanesi'nin mahzenlerinde "bin dokuz yüz elli" nüsha kalmıştı. Eserin tab'ı tarihinden üç ay geçmeden kütüphane sahibi Acem[15] bin dokuz yüz elli nüshayı bir kâğıtçı Yahudi'ye okkası iki kuruştan satmıştı. Babıâli'nin helvacıları, bakkalları, manavları hep sattıkları şeyleri Efruz Bey'in eserine sarıyorlardı. Bunu hakaret sayan arkadaşları Efruz Bey'e bu münasebetsiz hâli anlattılar.

"Sanki eserini dört yüz elli bin defa niçin bastırdın?" diye itiraz edecek oldular. Efruz Bey başını salladı.

"Bunda bir garez var. Benim eserimden hiç kalmamış, hepsi satılmıştı. Düşmanlarım namımı kirletmek için bir plan yapıp tekrar bastırmış olmalıdırlar. Hem malûm ya insanlar fenadır! Fenalığın önüne geçilemez. Bu bir kanun, tabiatın kanunu! Allah belâsını versin. Hayır, hayır, vermesin. Benim neme lâzım..."

14 Metinde: "tahrir".

15 Kendisini "*Maarif Meselesi* muharriri ve Maarif Kütüphanesi sahibi" diye tanıtan Naci Kasım Açıkel ima edilmiş olmalıdır.

Ah bu felsefe, ne ulvî felsefeydi! Büyük Efruz Bey hatta hakarete, gareze de aldırmıyordu. Lâkin arkadaşları onun gibi mütevazı bir feylesof değildiler. Kendine haber vermeden intikamını almaya karar verdiler. Evvelâ bu münasebetsiz tecavüzün nereden geldiğini anlamak lâzımdı. "Hamiyet" Kütüphanesi'ne gittiler. Zebanî gibi bir Acem karşılarına çıktı.

"Ne istersüz? Böyle encümenle gelüpsüz?" diye kabardı. Hepsinin hiddeti gözlerinden belli oluyordu. İçlerinden en soğukkanlısı işi anlattı. Acem çürük dişlerini göstererek gülüyor, kahkahayı atıyor, ellerini uyluklarına vuruyordu.

"Ne diyorsunuz? Dört yüz elli bin nüsha ha!.. Bunu size kendüsi söylemiştür kü?"

"Evet, ilânlarda yazıyor..."

"İlânları kendüsi yazmuş, kendüsi bastırmuştur. Biz kitaptan iki bin nüsha basup (otuz beş nüsha) tahrir hakkı olarak kendine vermüşüz. Amma Perverdigâr bilür batmışuz. Üç ay içinde tamam on beş tane satabilmişüz. Ne yapalım? Sonra geri kalan bin dokuz yüz elli nüshayı kese kâğıdı yapmak için Yahudi'ye satmaya mecbur olmuşuz."

...Efruz Bey arkadaşlarının teşebbüslerinden haber almamıştı. Bucak'ta, gazinoda, hususî mahfillerde o kadar çok basılan eserlerinden, piyasada ancak bin dokuz yüz elli nüsha kaldığıyla iftihar edip duruyordu. Eserindeki fikirler o kadar parlak, o kadar bariz hakikatlerdi ki henüz şimdiye kadar hiç itiraz eden olmamıştı. Şöhreti arttıkça artıyor, büyüdükçe büyüyor, yayıldıkça, her tarafı, bütün kâinatı kaplıyordu. Bucak'ta her türlü meseleyi ona sormak âdet olmuştu.

Meselâ bazı gün Bucaklılar "Efruz Beyefendi, şiir nedir? Bize anlatınız" derlerdi. Efruz Bey hemen, "Gayet basit!.." diye başlardı, "Size ilmî bir lisanla anlatacağım: Şiir görüştür. Hissettiğini, hiç olmazsa bir kişiye olsun hissettirmek, yahut kendi kendine hissettirmektir. İşte size [3080] psikolojik bir misal; sigaralarınızı yakınız, elinize dokundurunuz. Cızz... 'Oh' dersiniz. İşte bir elem duydunuz. Şimdi bu sigarayı sevgilinizin yanağına dokundurabilir misiniz? Cızz. Bu sefer o 'oh' diyecektir. İşte demin duyduğunuz elemi başkasına da hissettirdiniz. Bu da asıl şiirdir. Hayır, hayır, artık cehalet zamanları geçti. Şiir

'mevzun, mukaffa söz' değildir, dikkat ediniz" diye ağzını açar, saatlerce kapamazdı. Bucaklılar içinde bazı ilim, malûmat aç gözlüleri o söylerken not tutmak isterlerdi. Efruz Bey buna çok kızardı. "Ben yazar, sonra size veririm. Siz not tutmayın, yalnız dinleyin" derdi. Hayvanın boynuzundan, insanın sözünden tutulacağını bilirdi. Herhalde bu yuları ele vermemek hikmete muvafıktı. Söylenen söz havaya kaçardı. Efruz Bey bunda çok cesurdu. Lâkin yazmaya gelince... bundan korkardı. Kendisi de bilirdi ki bugünkü şöhretini bu korkuya, bu "açık gözlülük"e borçlu idi. Söylediklerini yazdırsaydı, şimdiye kadar ne teviller, ne itirazlar, ne ihtiraslar, ne garezler doğacaktı! Şöhretin yolu "şifahî bir kehkeşan" idi, yoksa "tahrirî uçurumlardan aşan bir keçi yolu" değil... Hatta eserinin son kalan bin dokuz yüz elli nüshasının kese kâğıdı yapmak için Yahudi'ye satıldığı hakikatinden de için için memnun oluyordu. Artık itiraz için kimse bulup okuyamayacaktı. Yalnız "harf meselesi"ne dair söylediklerinin not edilmesine müsaade ederdi. Ona kim itiraz ederse etsin, korkmazdı. Hakkından emin idi.

"Harflerimiz mi?" derdi, "Bunlarda hiç tereddüde hacet yok; Milaslının harflerini[16] kabul etmeliyiz. Yalnız biz değil, Avrupa, Afrika milletleri de kabul etmeli. Çünkü, Milaslı ilmen, fennen Arap, Lâtin harflerinin hıfzıssıhhaya mugayir olduğunu itiraz götürmez bir surette ispat etmiştir. Bu yeni harflerin mucidi, hakikaten büyük bir dâhidir!"

Bucaklılardan farz-ı muhal olarak birisi, "Dâhi diyorsunuz, fakat kimse onun teklifini kabul etmemiş, kimse onun harflerini yazmamış, yalnız kendisi meşgul..." diyecek olursa Efruz bey, "İyi ya" diye yine Milaslının dâhiliğini ispat ederdi; "Abdülhak Hâmit ne? Bir dâhi değil mi? Söyleyiniz, buna itiraz eden var mı? Hayır, yok; değil mi? Pekâlâ... Abdülhak Hâmit niçin dâhi? Onun vasıflarını arayalım. Bu zatın eserlerini kimse okumaz, kimse anlamaz. Ahaliden kimse Hâmit'in eserlerini

16 Milaslı Dr. İsmail Hakkı (1870-1939) tarafından geliştirilen, Arap harflerinin ayrık biçimde yazılmasına dayalı "Huruf-ı Munfasıla" adlı yazı sistemi kastediliyor. Envar Paşa bazı yazışmalarda ve Ordu Salnamesi'nde (1914) kullandırdığı için bu yazım biçimine "Enverî" de denmektedir.

okumamıştır. Okusa da tabiî anlamaz. Hâmid'in eserleri öyle *La Dame aux Camelias, Manon Lescaut, Rafael* filân... gibi avama mahsus yazılmış adî şeyler değildir. Tiyatrolarına gelince, kimse yine bir şey anlamaz. Hâmit öyle Shakespeare, Moliere gibi adî, aşağı bir piyes muharriri değildir ki eserleri sahnede anlaşılsın, alkışlansın. Hâmit'in dâhi olduğuna sebep, eserlerinin hiç yokmuş gibi, hiç kimse tarafından tanınmamasıdır. Yalnız edebiyat muallimleri, birkaç şair, dostları, perestişkârları bilir. Bir dâhiye 'âmme' olarak on beş kişi çoktur bile... Milaslının sıhhî, nefis harflerini de bütün büyük adamlar kabul etmişlerdir. 'Herkes' denilen bu cahil halkın ne ehemmiyeti var? Milaslı dâhidir. Harflerini kabul ettiklerine dair Arap, Türk bütün büyük adamlardan birer senet, birer imza almıştır. Cenap Şahabettin, Abdülaziz Çaviş,[17] Halit Ziya gibi birçok 'yarım dâhi'ler de harflerinin en doğru, en mükemmel harf olduğuna dair Milaslıya imza vermişlerdir. İcadını herkesin kabul etmediği, herkesin anlamadığı içindir ki Milaslı dâhidir."

Efruz Bey'in bu takdirinden Milaslı pek çok istifadeler etmiş, bizzat gelmiş, o söylerken Bucak'ta notlar tutmuştu. Tramvaylarda, Köprü'de, vapurda, dairede, sokakta, caddede, çayırda, mesirelerde, garda, gazinoda herkese bedava dağıttığı broşürlerinin başında Arap harfleriyle yazılmış "Euzübillâhimineşşeytanirracim. Bismillâhirrahmanirrahim" ibaresinin altına Efruz Bey'in şu beyanatını kendi iri harfleriyle ilâve etmişti:

"Huruf-ı cedide-i munfasıla-i Milâsiye dünyanın en sıhhî ve göz ağrılarını geçirir mucizekâr harflerdir. Bu huruf sayesinde yalnız Türklük ve İslâmiyet değil, beşeriyet ve Hıristiyanlık bile kurtulacak, Lâtin harflerinin sebeb-i yegâne olduğu cehalet sönmez nurlara tahavvül edecektir." [3082]

Efruz Bey'in şöhreti arttıkça, şahsiyeti güneş gibi bütün fikirlerin, bütün hislerin üzerinde parladıkça, kıskançlık denilen o korkunç bürkan da etrafında derin derin uğultular, homurdanmalar, zelzeleler hâsıl ediyor, Bucak'ın bu dâhi hatibini düşündürüyordu. Onu en ziyade hiddetlendiren şey

17 Şeyh Abdülaziz Çaviş (1876-1929): Birinci Dünya Savaşı'nda yararlıkları görülen Faslı din adamı ve yazar.

serbest derslerine devam ede ede birkaç söz öğrenmiş genç yeni Bucaklıların kendini kıskanmaya kalkmalarıydı. "Bunlar kim oluyor?" diye dişlerini gıcırdatırdı. Edebiyata dair bütün malûmatlarını kendinden almamışlar mıydı? Ondan evvel Bucak'ta, Homeros, Virgilius, Aristophanes, Panaetinus, Themistios, Paul Fort namlarını kimse biliyor muydu? Sembolizm, naturalizm, romantizm, karmakarışıkizmin (Eclectism mukabili. Bu tabiri bizzat Efruz Bey bulmuştu) ne gibi mezhepler olduğunu reis bile bilmiyor, o anlatırken alık alık ağzını açıyordu. Hele Rabelais... Bu büyük adamın ismini şehir ismi zannedip haritalarda arıyorlardı. İşte o kadar şeyler öğrettiği şu Bucaklılar şimdi sıkılmayarak onu kıskanıyorlardı. Ona itiraz ediyorlar, onu çekiştiriyorlar, onun aleyhinde bulunuyorlardı. Vakıa, onun şöhreti artık yıkılmaz bir derecede idi. Ah keşke, heykelinin yapılmasına müsaade etseydi! Fakat yine emniyet edemiyordu. Meşrutiyet'i ilân ettiği zaman üç dört günde yükseldiği mevkiden birdenbire nasıl düştüğünü hatırlayınca, azıcık daha ödü kopacaktı. Cemiyetin daha tanınmamış birçok kanunları vardı. Bu cemiyet öyle berbat bir şeydi ki dün peygamber diye göklere çıkardığını yarın indirir, çarmıha gererdi. Hiçbir şeye güvenmemek en doğru bir hikmetti. Nihayet bir gün Reis kendisine, "Efruz Bey, heyet-i idare karar verdi; vereceğiniz dersleri evvel yazıp Bucak'a göndereceksiniz. Ancak heyet tasvip ederse verebileceksiniz..." dedi. Bu âdeta bir tahkirdi. Efruz Bey dudaklarını ısırdı. Bir dakika düşündü. Monoklünü çıkardı. Başını kaşıdı. Dersleri evvelâ yazmak... ha?

"Vereceğim dersi yazdıktan sonra artık gelip onu okumağa ne lüzum var?" dedi, "Siz kürsüye çıkın okuyun."

Bu serzenişteki manayı anlamayan reis: "Heyet-i idareye arz ederim, nasıl tasvip ederlerse öyle yapılabilir."

"Ya?.."

"Evet..."

"'Heyet-i idare' ha?.." Efruz Bey başını salladı. İçini çekti. Evvelâ kızardı. Sonra sarardı. Heyet-i idare kimdi? Kendi şöhretini çekemeyen birkaç kişi değil mi? Aleyhinde ittifak etmiş bir komplo... Maksatları ona yazı yazdırmaktı. Onun el yazısı-

nı ele geçirdikten sonra, kim bilir neler yapmayacaklardı. Fakat Efruz Bey yazının şöhret için en büyük bir tehlike olduğunu bilmiyor muydu? O, bu kadar yüksek şöhretini yazmakla mı kazanmıştı? Hayır, söylemekle... Pek büyük bir şair olduğu hâlde, şiirlerini yazmaz, Homeros zamanındaki gibi yalnız söylerdi. Hayır, hatta şiirini bile söylemez, yalnız şiiri olduğunu söylerdi. Şimdi onu faka bastırmak istiyorlardı. Fakat soğukkanlılığı bozmamak lâzımdı. Hiç renk vermemeli, bu müşkül mevkiden münasip bir kurnazlıkla kurtuluvermeliydi.

"Pekâlâ, pekâlâ" dedi. "Ben de zaten derslerimi yazmak, kitap şeklinde çıkarmak fikrindeydim."

Ertesi gün hastalandı. Bucak'a gitmedi. Her şeyi tadında bırakmalıydı. [3083]

Meşrutiyet'in ilânında ikinci, üçüncü günler o kadar ileri gitmeseydi, şimdi âyan değilse bile, bugün en aşağı bir mebus, yahut, yahut... her hâlde işte bir "quelque chose"[18]du. Şöhretinin çokluğu, siyasî sukutuna en hakikî bir sebep olmuştu. İlmî, edebî şöhretini de zıvanasından çıkarmamak lâzımdı. Hayat ne dehşetli bir darülfünundu! İnsan bu darülfünunda bir yaprak, bir sayfa açmadan ciltlerin, kütüphanelerin öğretemeyeceği ilmi kazanırdı. Evet, artık Bucak'tan çekilmek icap ediyordu. "İtiraz, tenkit" başladı mı, en rasîn, en müthiş granit kuvvetler bile bahar sabahlarındaki nazik kırağı tabakası gibi, birkaç saniye içinde eriyebilirdi. Şan, şöhret yolunun kapısı yalnız Bucak mıydı? Hayır, hayır... Hem bu kadar kalabalık bir kapı! İyi olduktan sonra (amma hangi hastalıktan?) bir gün Bucak'a uğradı. Reisi gördü: "Derslerinizin müsveddelerini mi getirdiniz Efruz Bey?"

"Ah hain ah... Nasıl kapan da kaçan mı?" Efruz Bey enayi miydi? Meşrutiyet'in ilânı gibi en buhranlı dakikalarda otuz sekiz, kırk milyonluk bir devleti mükemmelen idare etmiş bir adam bir maymuna aldanır mıydı?

"Yazdım, fakat getirmedim" dedi.

"Vah, vah.. Niçin efendim?"

"Çünkü..."

18 Bir şey (Fr.).

...Efruz Bey, kendisinin kıskanıldığını, böyle küçüklüklere tahammül edemeyeceğini, artık şimden sonra yüz binlerce lira verseler, Bucak'ta gelip bir kelime söylemeyeceğini anlattı!

"Ben çok samimî idim, beni anlamadılar" dedi. "Beni kıskandılar. Zannettiler ki şöhret peşinde geziyorum. Hâşâ... Ben şöhrete tenezzül etmem. Şöhret öyle bir şeydir ki kendi kendine gelir. İnsanın isteyip istememesinin ehemmiyeti yoktur."

Sonra hayat hakkında gayet acı felsefeler yaptı. İnsanlar nankördü. Kadir ve kıymet bilmezlerdi. O söylerken, Reis içinden gülüyor, "Oh, işte bir belâyı atlattık" derken dışardan "Vah, vah... Cidden meyusum, bedbahtım; sizin gibi fazıl bir refiki kaybettiğimiz için cidden bedbahtım..." diyordu. Reisin hüznü Efruz Bey'e de sirayet etti. Azıcık daha ağlayacaktı. Ondan ayrıldı. Kütüphaneye girdi. Birçok Bucaklılar önlerine kitapları açmışlar, hiç okumuyorlar, bermutat gevezelik ediyorlardı.

"Allah'a ısmarladık, arkadaşlar!" dedi. Bu vedanın sebebini anlamayan Bucaklılar hemen onun etrafına üşüştüler. Onlara da "şahsiyet olmasın" diye ismini söyleyemeyeceği dostları tarafından kıskanıldığını, böyle küçüklüklere şiir, edebiyat, tarih, biyoloji ile yükselen ruhu tahammül edemeyeceğini, artık Bucak'ta ders vermemeye katiyen karar verdiğini söyledi.

"Burada ahlâk bozulmuş. Bucakçılık Turan'ın merkezinde olur. Oraya gitmeli, orada çalışmalı!"

Hazır bulunanların hepsinin ellerini ayrı ayrı sıktı. Beni unutmayınız, eserlerimi okursunuz! diyor, gayet uzak bir diyara gidecekmiş gibi hareket ediyordu. Kütüphaneden çıktı. Salonu geçti. Yavaş yavaş büyük filozoflara has bir sükûnetle merdivenden indi. Yağmurlu bir gündü. Sokakta şakır şakır seller akıyordu. Kapıdan çıkmazdan evvel o kadar alkış, şabaş, şöhret, şan topladığı bu mukaddes binaya bir kere daha baktı. Gözlerini bahçeye çevirdi. Meydan bomboştu. Ah razı olsaydı, şimdi orada heykeli yükselecek, değil kıskançların, çekemeyenlerin, hatta asırların eli bile dehasının, ilminin bu müebbet âbidesini yıkamayacaktı! Başını salladı. Titreyen dudaklarından gayr-i ihtiyarî "Türk'ün aklı sonradan başına gelir!" hikmeti döküldü. Açık kapıyı atladı. O kadar dalgındı ki sanki

son çıkış olduğunu biliyormuş gibi, kapıcının kendisine ehemmiyet vermediğini, önünden geçerken ayağa bile kalkmadığını istemeye istemeye gördü. Sokağın şakırtılı çamurları üstünden fâni bir hayal gibi kaydı gitti...

... İşte o vakitten beri Efruz Bey'i hiçbir tarafta göremeyen Bucaklılar, onun kendilerine son hitaplarını hatırlarlar, salondaki büyük Turan haritası üzerinde, arifane[19] ile aralarında para toplayıp mahsus Almanya'dan getirttikleri coğrafya aletleriyle bir merkez tayinine çalışırlar, "Ah Kâşgar'a gitti, Kâşgar'a galiba..." diye ağlaşırlardı.

Son

Vakit, Sayı: 3069-3080, 19-30 Temmuz 1926, s. 3; Sayı: 3082-3083, 1-2 Ağustos 1926, s. 3.

19 Anadolu halk ağızlarında "harfene/herfene" olan kelime. Arkadaşların aralarında para toplayarak veya uygun malzeme getirerek yaptıkları eğlence. Mecazi olarak kullanılıyor.

Efruz Bey'in Açık Hava Mektebi

Efruz Bey Bilgi Bucağı'ndan çekildikten sonra evinde derin tetebbuatına dalmış, uğraşıyordu! Fakat kitap tedariki biraz müşküldü. Avrupa postası bir ayda gelmiyordu. Bir gün sıkıldı.

"Ben kitapların olduğu yere gitsem" dedi. Hem Avrupa'da tahsilini de ikmal etmiş olurdu. Annesine bu fikri açtı. Bin dereden su getirdi. Nihayet kandırdı. Lâkin ne tahsil edecekti?

"Müfat Bey'e danışırım" diye mırıldandı.

Bu zat, Efruz Bey'in dünyada en beğendiği bir adamdı. Hemen hazırlandı. Ne vakitten beri bir kürek mahkûmu gibi odasında kapalı yaşıyordu.

Sokağa çıkınca halkı, gelenleri, geçenleri o kadar şen, o kadar şatır gördü ki, "Ne tuhaf! Bütün dünya mesut!" dedi. Rüzgârsız parlak bir sabah her tarafı parlatıyor, apartmanların pencerelerinden hizmetçi kızlar öteberi silkiyorlardı. Yaya kaldırımlarında beyaz esvaplı dadılar çocuk arabaları sürüyorlar, mektebe geç kalmış yaramazlar itişerek, kakışarak koşuyorlardı. Harbiye Mektebinin önünde bir arabayı durdurdu. İçine atladı. "Aksaray'a!" dedi.

Müfat Bey gece gündüz Aksaray'daki "Tıfıl Kovuğu" denilen mektebinde bulunurdu. Burası eski bir konaktı. Dört yüksek duvar arasında gayet rutubetli, dar, çukur bir bahçenin içindeydi. En üst kattan bile duvarların öbür tarafı gözükmezdi. Altmış sene evvel, doksan yaşından sonra on dört yaşında bir kızla evlenen kıskanç bir ihtiyar tarafından yaptırılmıştı. Mal sahibi bahçenin duvarlarını yapan ustaya mütemadiyen, "İçerisini kargalar bile görmesin!" demişti. Şimdi uçan karga-

lar değil, hatta kenarlarına konan serçeler bile içerisini görmüyorlar; bostan kuyusu zannederek kaçıyorlardı. Halk mektebe, bu mimarî vaziyeti için "Kovuk" namı verilmiş sanıyordu. Hâlbuki bu namın sebebi mektebin çukurluğu, kapanıklığı filân değildi. Müfat Bey her ne hususta olursa olsun intihalin aleyhinde bulunanlardan biriydi. Şiirlerini perestiş seviyesinde sevdiği Fikret'in bile yirmi beş senede yazdığı eserin ismini Emile Bergerat'dan[1] çaldığına şaşıyordu. Emile Bergerat'ın eseri *Lyre Brisée* idi. Fikret yarım Türkçe kitabına, bu terkibi Farisîye tercüme ederek bir isim bulmuştu: *Rübâb-ı Şikeste*. Kitabının ismini Emile Bergerat'tan çalan[2] bu şairin evine "Aşiyan" diyorlardı. Birisi bu ismi aldı, gazetesine unvan yaptı.[3] Sonra diğer bir mektepçi kalktı, "Çocuk Aşiyanı" diye bir mektep ismi çıkardı.

Bir intihal zinciridir gidiyordu. Müfat Bey bunlara kızar, "Zavallılar, hiç manayı düşünmüyorlar" derdi. Çocuk aşiyanı manasız bir şeydi. Çünkü aşiyan "yuva" demekti. Yuva en çok havada uçan hayvanlar hakkında kullanılabilirdi. Kuş yuvası, karga yuvası gibi. Hâlbuki yerde yaşayan hayvanlar için "in" kelimesi kullanılırdı. Tilki ini, ayı ini, kurt ini gibi. İnsanlar kuştan ziyade dört ayaklı hayvanlara yakındı. "çocuk aşiyanı" yerine "çocuk ini" denilmiş olsa daha mantığa muvafık hareket edilmiş olacaktı.

İşte Müfat Bey, insanları kanatlı hayvanlardan ziyade dört ayaklı hayvanlara benzettiği için mektebine "Tıfıl Kovuğu" demişti. Kovuk İstanbul'un en meşhur bir müessesesi sayılırdı. Alafranga gayr-i millî terbiye taraftarları çocuklarını hep buraya verirlerdi. Zira Müfat Bey "Türk, Türklük" diye bir milletin vücudunu kabul etmiyordu. Millî terbiyenin en büyük aleyhtarı idi. Türk milliyetperverliğinin muhtelif cereyanları karşısında "din var, millet yok!" şiarlı bayrakların sallandığı-

1 Émile Bergerat (1845-1923): Fransız bilim adamı, tiyatro yazarı ve şair.

2 Ömer Seyfettin, bu iddiasını ilk "Yeni Lisan" yazısında da ileri sürmüştü.

3 *Aşiyan* dergisi: 10 Eylül 1908-12 Şubat 1909 arasında Salih Sırrı, İbni Sırrı Ahmet Cevdet ve İbni Sırrı Mustafa Namık [Çankı] kardeşler tarafından 26 sayı çıkarılmış "edebî, ilmî siyasî, içtimaî, fennî, ahlakî mecmua".

nı görmüştü. Fakat Müfat Bey için şiar "din de yok, millet de yok"tu. Onun mefkûresi yalnız alafrangalaşmak, taklit, Avrupalılara benzemekti. İstanbul gibi terakkiyi sever bir muhitte bu mefkûre çok tarafgir buluyor, kovuğun sıraları şapkalı Türk çocuklarıyla doluyordu. Kovuğun çocukları için en büyük küfür "Türk" kelimesiydi. Bu kelimeyle arkadaşına küfreden çocuk hemen mektepten kovulurdu.

İşte Efruz Bey bu kadar büyük, bu kadar ilmî bir hareketin serdarı olan bu zata Avrupa'da ne tahsil edeceğini sormağa geliyordu. Arabadan ince kocaman duvarın dibinde hakikaten kovuğa benzeyen küçük kapının önünde durdu. Aralıktan baktı. Karanlık bahçede muallimler, çocuklar geziniyorlardı. Yavaş yavaş girdi, önüne çuha şalvarlı bir kavas dikildi. Elhamdülillah, tabancasıyla yatağanı yoktu:

"Ne istiyorsun?"

"Müdür beyi göreceğim."

"Sen kimsin?"

Efruz Bey'e bu kaba istintak dokundu. Acaba onu milliyetperver bir maarif müfettişi mi zannetmişti. Bu zannı düzeltmek lâzım geliyordu: "Ben Efruz Bey'im."

"..."

"Kendisine haber verelim."

"Evet."

Zavallı Efruz Bey kırk dakikadan fazla bekledi. [20] Çocuklar derse girdiler. Nihayet kavas geldi. Deminki muamelesinin aksine, çok nazikleşmişti: "Buyurun efendim, müdür beyefendi sizi bekliyorlar."

"Haydi."

Efruz Bey kavasla yürüdü. Bu anî tahavvülün manasını bir türlü bulamıyordu. İçinden "Bütün insanlar ayrı ayrı bir muamma!" dedi. Rutubetten çürümüş, küflenmiş merdivenlerden geçtiler. Kavasın bir adım ilerleyerek açtığı geniş bir odaya girdi. Büyük yeşil çuha örtülü masanın kenarında Müfat Bey oturuyordu. Ayağa kalktı. Zairini selâmladı.

"Buyurunuz..." diye sağındaki küçük bir koltuğu gösterdi. Kendi de oturduğu sandalyeyi çevirdi. Efruz Bey'e birkaç sene evvel bir konferansta takdim olunmuştu. Biraz gözü ısırdı.

"Evvelden teşerrüf ettik galiba?"

"Estağfurullah, evet efendim."

"Nasılsınız?"

"Çok şükür, iyiyim. Siz?"

"Biz de elhamdülillah..."

.....

Susuyorlardı. Efruz Bey bu kadar büyük, bu kadar âlim bir adamın kendisine söyleyecek bir lâf bulamamasına şaştı. Şaşkın şaşkın etrafına bakındı. Duvarlar meşhur büyüklerin resimleriyle doluydu. Bir köşede koca bir küre duruyordu. Kütüphaneler ağzı ağzına kitapla doldurulmuştu. Böyle bir odada oturan adam ömründe kitap açmasa âlim olabilirdi.

"Siz Türkçü müsünüz efendim?"

Efruz Bey hemen protestoyu bastı: "Asla! Bunu kabul etmem efendim. Bendeniz zatıâliniz gibi Türk milliyetperverliğinin aleyhtarıyım."

"Fakat Ocak'ta konferanslar verdiğinizi işitiyordum."

"Veriyordum, fakat samimî değil."

"?.."

"Orada da iktidarımı göstermek için"

"..."

"..."

"Mahdumunuzu mektebimize mi vereceksiniz?"

"Hayır, benim mahdumum yoktur."

"Kızınız var mı?"

"O da yok."

"O hâlde ne arzu buyurursunuz?"

Efruz Bey birdenbire esas meselenin karşısında kalınca şaşırdı. Ellerini ovuşturdu: Kendime ait bir şey sormağa gelmiştim.

"Buyurunuz."

"Bendeniz Avrupa'ya tahsile gidiyorum. Ne okuyayım?"

"Ne okumak istiyorsunuz?"

"Daha bir şey tasarlamadım. Yaşım otuza yakın. Öyle bir tahsil istiyorum ki gayet kolay olsun, kısa olsun. Hatta..."

"Hatta?"

"Kitap bile olmasın, şöyle şifahî bir ilim! Zira gözlerim artık yoruldu."

"..."

Müfat Bey gülümsedi. Mektepçi oldu olalı okumak istediği hâlde gözlerini yormaktan korkan, kitapsız ilim arayan bir adama ilk defa rast geliyordu. Şifahî bir ilim, şifahî bir ilim... Evet, gramofonlar bu kadar terakki etmemişti. Plâklar harikulade bir tekâmüle uğrayıp cilt hâline geçirilse okumadan âlim olmak mümkündü. Fakat şimdi... insaniyet daha bu noktadan çok uzaktı. Müfat Bey çok misafirperver olduğu için bir ilim âşığını meyus bırakmak istemedi. Dünya bu... âşığa maşuk mu bulunmaz!

"En ziyade neye istidadınız var?" diye sordu. Efruz Bey için bu suale cevap vermek pek müşküldü: "Her şeye efendim."

"Ama en çok neye?"

Biraz düşündü. Onun her şeye en çok istidadı vardı. Şair, riyazî, musikişinas olduğu gibi ressamdı da...

"Resme."

"Resme mi? Çok iyi öyleyse. Elişlerine çalışınız."

"Elişlerine mi?"

"Elbet, bu da bir ilim."

"Fakat mekteplerde okutulur mu?"

"Elbet, şimdi hemen her mektepte. Eskiden resim bile günahtı. Çocuklar bir resim yaparlarsa yarın ahirette 'Bunun canını ver bakalım!' teklifine maruz kalacakları söylenilirdi."

"Demek elişleri bir ilim ha..."

Efruz Bey şaşırıyordu.

Müfat Bey izahat verdi: "Elişleri sayesinde çocuklar küçükten büyüklerin yaptığı en mühim işleri öğrenirler, kurnazlaşırlar. Neyi tutsalar bir şeye benzetirler. Kendilerinde beceriksizlikten eser kalmaz. 'Oyun, mekteptir!' diyen feylesof çok haklıdır."

"!.."

"Elişi her çocuğa gayet az bir masrafla öğretilebilir... Biraz zamk biraz kâğıt..."

"..."

Müfat Bey, Efruz Bey'in "Aman efendim, zahmet etmeyiniz, lutuf buyurunuz. Bendeniz pek iyi bilirim" demesine bak-

madı. Kalktı. Ona[4] kütüphaneden birçok elişleri çıkarıp gösterdi. Elişlerinin bütün tarihini, mucidini, en muvaffak olan sanatkârları, fabrikaları, hepsini, hepsini anlattı. İşte bizim memleketimizde hakkıyla el işlerine aşina kimse yoktu. Mademki Efruz Bey'in istidadı vardı, o hâlde mutlaka el işlerine de istidadı olacaktı. Müfat Bey, "Elişleri muallimliğinin yanında darülfünun müderrisliği, iptidaiye hocalığı gibi gelir" diyordu. Yarım saat sonra Kovuk'tan çıkarken Efruz Bey, âdeta bir elişi kahramanı, bir elişi fedaisi olmuştu. Evet, şöhrete, şaşaaya bakmamalıydı. Lâfa lüzum yoktu. İşe ihtiyaç vardı, el işine, elişlerine!

* * *

Efruz Bey bir türlü Avrupa'ya gidemedi. Zaten gidenler ne öğrenmişti? Yalnız kuru bir yaldız... İki gönül bir olunca samanlık nasıl [21] seyran olursa, okuyan için de kitapları elde ettikten sonra kendi evi, kendi odası Haedelberg, Oxford, Sorbonne olurdu! Efruz Bey elişlerine dair birçok modeller, kitaplar, metotlar getirtti. Kütüphanenin bir tarafını atölye hâline koydu.

"Avrupa'ya gitmiş gibi üç sene sokağa çıkmayacağım, tahsilimi odamda ikmal edeceğim" diyordu. Bununla beraber, herkese kendini Avrupa'ya gitmiş bildirmek istedi. Bir hafta bütün tanıdıklarını ziyaret etti.

"Size vedaya geldim."

"Hayırdır inşallah..." diye şaşıyorlardı.

"Bir haftaya kadar Avrupa'ya gidiyorum."

"Niçin canım?"

"Niçin olacak? Burada kalıp cehaletten patlayayım mı? Tahsile gidiyorum."

"Ne tahsiline?"

.....

Efruz Bey yalnız tanıdıklarının bu sualine doğru cevap veremiyor, "Gelince ne tahsil etmiş olduğumu görürsünüz!" diyordu.

4 Metinde: "o da".

Efruz Bey ortadan kaybolunca dostları hep Avrupa'ya[5] gitmiş sandılar. Eve uğrayanlara, "Londra'da... Mektup almadık!" cevabı veriliyordu. Fakat Efruz Bey odasında, kitaplardan kurduğu darülfünununda iki aydan ziyade duramadı. Azıcık daha can sıkıntısından patlayacaktı. Sherlock Holmesleri,[6] Arsen Lüpinleri[7] baştan başa devrettiği hâlde bu tetebbuata tahammül mümkün değildi. Nihayet kendini sokağa attı. Arkadaşları ona rast gelince şaşıyorlar:

"Ooo... Hoş geldin. Ama ne çabuk!" diyorlardı.

"Hoş bulduk."

"Yahu kuş mu kaçırdın? Gitmenle gelmen bir oldu."

"Kâfi!"

"Ne kâfi?"

"Tahsil için iki ay..."

"..."

Sonra hepsine nasıl tahsil ettiğini, iki günde koca bir darülfünunun bütün imtihanlarını vererek diploma aldığını anlatırdı. Evet, Efruz Bey Avrupa'da pedagoji tahsil etmişti. Şimdi memleketin en büyük pedagoguydu. İlk hareketi mevcut pedagogları yıkmak oldu. Konferanslarında hiç ilimden, ıstılahtan bahsetmiyor, yalnız yeni meslektaşlarına hücum ediyordu. Evvelâ Kovukçu Müfat'a saldırdı. Zavallı Müfat bunu görünce azıcık daha aklını kaçıracaktı. Gelip kendisinden elişinin ismini ömründe ilk defa işiten bu züppe onun ilmine, fazlına "Şarlatanlık!" diyordu.

Efruz Bey Müfat'ı yıkınca karşısında terbiyeci İsmail Hakkı'yı[8] buldu. Bu adamı tanımıyordu. Fakat Darülfünun'da falan dersleri olduğunu biliyordu. Onunla münakaşa güçtü. İhtimal bir pot kırabilirdi. İşi siyasete vurdu. Ortaya bir fikir fırlattı: "İsmail Hakkı terbiyeci değildir!"

"Ya nedir?" diyenlere, "Bir nazariyatçı" cevabını veriyordu. Hâlbuki asıl terbiyeci kendisiydi. Terbiye nazariye demek de-

5 Metinde: "Oraya".

6 Sir Arthur Conan Doyle tarafından oluşturulan hayalî dedektif kahraman.

7 Fransız romancı Maurice Lebnanc tarafından oluşturulan hırsız tipi.

8 İsmail Hakkı Baltacıoğlu kastediliyor.

ğildi. Terbiye amelî idi. Evet, Efruz Bey terbiyenin nazariyelerinden hiç bahsetmemek için her konferansının nihayetinde, "Vallahi, billahi, tallahi..." diye yemin ediyor, dinleyenleri de, nazariye söyleyenleri bir daha dinlememeleri için yemine davet ediyordu. Bu sayede İsmail Hakkı azıcık daha sâmisiz kalıyordu. Efruz Bey'in "amelî terbiyeci"liği bütün mehafilce duyuldu. Ne yapacağını söylemiyordu.

"Ben yaptıktan sonra görürsünüz!" diyordu. Mektepçiler, terbiyeciler, muallimler, müdürler toplanıyorlar, "Acaba ne yapacak?" diye düşünüyorlardı. Efruz Bey susuyor, cevap vermiyor, esrarengiz niyetine dair tasavvur ettiği projeleri söylemeden dinleyenlere ihsas etmeye çalışıyordu. Bir gün, "Ben, Pasteur'ün yaptığını yapacağım. O nasıl tıbbı değiştirmişse, ben de maarifi kökünden değiştireceğim" dedi. Sonra ilâve etti: "Ama, İsmail Hakkı falan gibi kitap içinde, kâğıt üzerinde değil... amelî olarak, amelî... amelî..."

....

Efruz Bey "terbiye mütehassısı" gibi önüne gelen resmî, hususî mektebe dalıyor, sınıfları geziyor, muallimleri, muitleri lâfa tutuyor, çıkıp giderken hepsine birer resimli kart yadigâr bırakıyordu. Kasımpaşa'daki "Maşrık-ı Envar-ı Maarif-i Osmanî" mektebi en ziyade nazar-ı dikkatini celp eden bir müesseseydi. Müdürü tam filozof, malûmatlı, kıymetli bir gençti. Uzun saçları, eski redingotun yağlı yakasına dökülüyor, ona dünyadan vazgeçmiş sarhoş bir şair hâli veriyordu. Mekteple uğraşalı Fransızcayı unutmuştu. Ona Efruz Bey ilk görüştüğü zaman, "Hangi mektepten mezunsunuz?" diye sormuştu.

"'Mekteb-i tabiat'tan!"

"Ne demek?"

"Yani kendi mektebimden! Rousseau[9] gibi..."

....

Efruz Bey bu cevaba bayılmış, içinden "İşte emsalsiz bir adam. Meçhul bir adam. Meçhul bir dâhi!" demişti. İsmi pek uzundu: Mehmet Mustafa Tahsin Nidaî... Ama herkes bu uzun ismi söylemiyor, yalnız "Müdür Bey" diyorlardı. Kupkuruydu. Koyu esmer-

9 Jean-Jacques Rousseau (1712-1778): Fransız filozofu.

di. Köse olduğu için çok saçlarının altında yüzü daha minimini görünüyordu. Efruz Bey bu kıymettar gence meftunluğundan her gün mektebe gelmeye başladı. Onunla kafadaş oldular. Müdürün en bariz hasleti amelî olmasıydı. Hiç nazariyat bilmiyordu. Hatta, [22] "Okumam efendim" diyordu, "okutan okumaz!"

....

"Okutan okumaz!" Efruz Bey bu hikmeti içinden tekrar ediyor, yine içinden, "Demek bende okutmak seciyesi daha galip!" hükmünü çıkarıyordu. Mektebin binası pek haraptı. Pencerelerin camları kâğıtlarla yapışıktı. Hele müdürün odası görülecek şeydi. Çökük bir yazıhane, duvarda büyük bir Alasonya[10] haritası... Yazıhanenin karşısında eski bir kanepe! Kanepenin üstünde Müşir Ethem Paşa'nın[11] Acem matbaalarında[12] basılmış müthiş bir resmi.

Efruz Bey bu kadar mükemmel bir adamın bu kadar tahammül olunmaz çirkinlikler arasında nasıl oturduğuna bir türlü mana veremezdi. Bir gün, "Azizim Mehmet Mustafa Tahsin Nidaî Bey" dedi, "ben, sizin iktidarınıza hayranım."

"Tabiî."

"Evet, tabiî olarak hayranım. Lâkin sizde bir noksan görüyorum."

"Ne gibi?"

"Bediiyata, bedîî terbiyeye hiç ehemmiyet vermiyorsunuz."

"Aaa..."

"..."

Müdür bu lâftan hiçbir şey anlamadı:

"Bediiyat ne demek?"

"Estetik."

"Maliye nazırı değilim ya..."

"Ne demek?"

"Öyle ya, estetikle maliye nazırları uğraşmalı. Bizim ne vazifemiz?"

10 Teselya ile Makedonya sınırı üzerinde bir ova ve kasaba. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı burada başlamıştır.

11 Müşir Ethem Paşa (1851-1909): 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı komutanı.

12 Hacı Kasım'ın kurduğu, sonra oğlu Naci Kasım Açıkel tarafından yönetilen Maarif Matbaası kastediliyor.

Efruz Bey yine bir şey anlamıyordu. Bediiyat ile maliye nazırları niçin uğraşsın?

"Fakat anlamıyorum..."

"Canım şunu bunu rakamlarla cem edip rakam neticeler çıkarmak değil mi, bizim ne vazifemiz?"

Efruz Bey gözlerini açtı: "Hayır canım."

"Ya ne?"

"Estetik."

"O da ne? Ayrı bir şey mi?"

"Bediiyat işte..."

"Bediiyat ne efendim?"

"A..."

....

Efruz Bey, hakından fakından karıştırarak bediiyatı tarif etti. Gaye, güzellikti. İnsanın oturduğu, yattığı, okuduğu, hâsılı yaşadığı muhit güzel olmalıydı. Sonra samimî bir münekkit gibi mektebin hâline geçti. Pisliğe itiraz etti. Yağmur günlerinde her taraf akıyordu. Sonra müdür odasının bu mobilyasızlığına geldi. O söyledikçe sıska müdür gülümsüyordu. Nihayet, "Görüyorum ki Efruz Bey" dedi, "siz de bütün iddianıza rağmen bir 'nazariyatçı'sınız."

"Neden bildiniz?"

"Söylediklerinizhep nazariye mahsulâtı, hiç ameliyatla münasebeti yok."

Efruz Bey izah etmesini rica etti: "Lûtfen."

"Pekâlâ, evvelâ mektebe itiraz ediyorsunuz. 'Niçin harap, perişan?' diye, değil mi?"

"Evet."

"Size söyleyeyim. Ahalinin dörtte üçü fakirdir. Bunların çocukları yıkık, harap evlerde yaşadıkları için mahfuz, mükemmel mektepler, sıhhatlerine dokunur."

"Ya zengin çocukları?"

"Mektebin haraplığı onların istifadesine başka türlü hizmet eder."

"Nasıl?"

Eğer babalarından kalacak mirasları hesapsız yerlerse, en nihayet böyle harap binalarda soğuktan, rüzgârdan ıstırap çekeceklerini düşünürler, peşinen akıllanırlar.

.....

Efruz Bey bu amelî felsefeye hayran kaldı. Müdür pisliğin faydasını da anlatıyordu. Hıfzıssıhha kendimizi soğuktan, sıcaktan muhafaza değil, belki bu soğuğa, sıcağa alıştırmaktı. Bugün hastalıkların esası mikroptu, hastalıklardan korunmak için mikroplardan kaçmak değil, onlara alışmak, onlarla anlaşmak icap ediyordu. Pislik tabiatta vardı. Temizlik bid'atti, zaaftı. Medeniyet icabı bir şeydi. Bütün hastalıklar medeniyetle, yani temizlikle başlamıştı. Temizliğin ne olduğunu bilmeyen iptidaî insanlar, bugünkü vahşîler niçin hastalanmıyorlardı? Çünkü mikroplarla, yani pislikle ünsiyet peyda etmişlerdi. Efruz Bey müdürün izahatını dinliyor, yakasındaki yağlara, kalıpsız fesindeki dört santimetre kadar yukarı doğru ilerleyen kirlere bakıyordu. Evet, bunlar ne basit hakikatlerdi. Fakat ne kadar orijinal, ne kadar yeni hakikatlerdi! Müdür pislikten sonra lüksün aleyhinde açtı ağzını, yumdu gözünü... Dünyadaki felâketlerin en baş sebebi lükstü! Süslü ev, süslü esvap, süslü muhit... Bu süs iptilâsı insanları kudurtuyor, fakirlerin zenginlerin aleyhine kalkmasına sebep oluyordu. İhtimal bir gün bütün fakirler birleşecek, süse dair ne varsa, ev, apartman, gazino falan... hepsini yağmaya verecekler, hepsini harap türap edeceklerdi. Mektepte mobilya aleyhtarlığını amelî bir surette tatbik etmişti. Muallimler adî hazır kahve sandalyelerinde oturuyorlardı. Pencerelerde tek bir perde yoktu. Mademki hava yahut ziya için açılmışlardı, bu menfezlere perde takmanın manası var mıydı?

Efruz Bey "Maşrık-ı Envar-ı Maarif-i Osmanî" müdürünün bu prensiplerini dinledikçe talihin kendisine daha bir arkadaş çıkardığına seviniyor, "İşte amelî terbiye ufuklarında benimle çalışabilmeye müstait bir arkadaş!" diyordu. Evet, bu tam amelî bir adamdı. Şeniyeti olduğu gibi görüyordu. Ekseriyetin fakir olduğunu bildiği için, bu fakirliğin de zenginleşme arzusunu veren yegâne âmil bulunduğuna kanaat getirdiği için mektebi sefil bir dilenci kulübesi sisteminde tertip etmişti. Fakrın, zaruretin "ibretcengiz" levhaları her köşede nazara çarpıyordu. En büyük buluşu "amelî adalet"ti.

Efruz Bey, "Bu ne?" diye sordu.

"'Amelî adalet' mi?"

"Evet."

"Gayet tabiî bir şey. Yani hakikî adaletin ta kendisi."

Aman izah ediniz.

Müdür Bey, "Baş üstüne" diye başladı. "İnsanlar tabiatı bozarak hayatı hafifleştirdikleri için kendi felâketlerini elleriyle hazırlamışlardır. Meselâ 'hak, adalet' gibi tabirler uydurmuşlar, yaşayışın revişindeki ahengi bozmağa kalkmışlardır. Sözde mücerret bir hak varmış. Asırlardan beri onu ararlar! Asırlar içinde Nasrettin Hoca'dan başka 'hakk'ı anlayan gelmemiştir."

"O nasıl anlamış?"

"Hikâyesini bilmiyor musunuz?"

"Hayır."

"Bir gün Nasrettin Hoca, yolda birkaç çocuğun kavga ettiklerini görmüş."

"Eey?"

"'Niçin dövüşüyorsunuz?' diye sormuş. Çocuklar da, 'Şuradan ceviz topladık. Pay edemiyoruz' demişler. Hoca, 'Ben size pay edeyim mi?' diye sormuş. 'Et' demişler. Fakat Hoca çocuklara tekrar 'Hakça mı, kulca mı pay edeyim?' diye sormuş. Çocuklar düşünmüşler, Hakça pay edilmesini istemişler. Nasrettin Hoca rastgele kimine bir, kimine üç, kimine beş ceviz vermiş. Geri kalanını da kendi heybesine doldurmuş." [sayı 7 sayfa 21]

"Sonra!?"

"Sonra çocuklar 'Bu nasıl pay, Hoca?' diye şaşırmışlar. Hoca 'Hakça pay buna derler. Rastgele! Kimine az, kimine çok, kimine hiç...'"

"Eey sonra?"

İşte bu kadar... Yani müsavat hülyasının insanlara mahsus bir vehim olduğunu Hoca daha o vakit çakmış. Evet, tabiata bakarsak adaletin gayr-i mantıkî bir fantezi olduğunu sarahaten görürüz. İnsanların bir kısmı fakir, bir kısmı zengin, zenginlerin içinde hiç çalışan olmadığını, budalaların, aptalların ekseriyet teşkil ettiklerini düşünürsek sa'yin, zekânın ne kadar hayalî bir kıymeti olduğunu anlamakta bir güçlük çekmeyiz. Evet, saadet, felâket bir amelin muayyen mukabili değil, öyle gelişigüzel üzerimize düşen bir talihtir. Bana ne kanunu...

"Nedir?"

"Mantıksızlık! Azizim Efruz Bey, âdeta bütün hayat mantıksız bir temadidir."

"Fakat..."

Bu esnada müdür odasının tek kanatlı, rezeleri kopuk kapısı açıldı. Kısa boylu, perişan, zayıf bir muallim içeri girdi, arkasında iki çocuk vardı. Bunlar ağlıyorlardı. Birisinin burnu kanıyordu.

Müdür sordu: "Ne oldu?"

Muallim, "Efendim" dedi, "bunlar hiç rahat durmuyorlar. Yine muslukların başında kavga etmişler. Yetmiş altı, doksan ikinin burnunu kanatmış. Artık bu efendilerden bıktık."

"Ben onlara şimdi gösteririm" dedi. Sonra tekrar muallime emir verdi: "Sen git, bana muslukların civarında dolaşan 'meccanî'lerden iki tane yakala, getir."

"Baş üstüne."

"..."

Muallim çıkınca müdür çocuklara, kapının dışarısında adalete muntazır bulunmalarını söyledi. Odada yalnız kalınca Efruz Bey'e döndü: "Tam tesadüf! İşte şimdi size amelî adaleti göstereceğim."

"Nasıl?"

"Göreceksiniz. Sabrediniz."

"'Meccanî'ler kimler?"

"Maarif yüzde yirmi talebeyi ücretsiz okutmamızı şart koymuştur. Her sınıfta birkaç tane 'meccani' vardır. Bunlar mektepte ayrı bir cins teşkil ederler. Hani Hindistan'daki paryalar gibi."

"Eey?"

"Ben mektepte ne vukuat olursa cezalarını 'meccanî'lere veririm."

Efruz Bey âdeta galeyan etti: "Bu olur mu ya? Bu olur mu ya?"

"Mis gibi... Cızıltıya meydan vermez. Malûm ya, mektepte dayak resmen yasaktır. Hâlbuki bu dayak müessesesi cennetten çıkmıştır. Kim ne derse desin onsuz terbiye olmaz. Tabiî bizim mektepte de resmen dayak yok. Ama 'meccanî'ler müstesna.

Onlar şikâyet falan edemezler, hemen kovarız. Kim ne yaparsa dayağı 'meccanî'ler yerler. Kabahatli çocuklar 'meccanî'lerin yediği dayaklardan ibret alırlar."

"Fakat..."

"İşte amelî adalet, azizim."

"Ama 'meccanî'lerin kabahati yok ki..."

"Olmasına hacet yok ki... Maksat ibret için ceza."

"Fakat..."

Efruz Bey itirazına devam edemedi. Muallim iki çocuk daha getirmişti. Bunlar hemen yalın ayak, başıkabak denecek derecede perişan kıyafetteydiler. Müdür Bey, "Çağır öbürlerini de" dedi.

"Baş üstüne!"

Kavga eden çocuklar da içeri girdiler. Müdür "meccanî"lerden birisine sordu: "Muslukların başında ne arıyordun sen?"

"Su içmeye gitmiştim."

"Zehir iç, şimdi görürsün!" "Meccanî"lerin ikincisine döndü: "Eey sen? Sen ne arıyordun orada?"

"Hiç!"

"Vay, inkâr mı ediyorsun?"

"Hayır efendim." [22]

"Söyle öyleyse..."

"Geçiyordum."

"Geçecek başka yer yok muydu?"

"..."

Zavallı çocuk titriyor, bir cevap bulamıyor, önüne bakıyordu. Müdür Bey yazıhanesinin altından bir değnek çıkardı. Ayağa kalktı. Bütün kuvvetiyle bu iki "meccanî"yi dövmeye başladı. Çocuklar ağlıyorlar, kollarını yüzlerine siper yapıyorlar, "Aman Müdür Bey, affediniz Müdür Bey!" diye yalvarıyorlardı.

Mehmet Mustafa Tahsin Nidaî Bey, hakikaten gazaba gelmişti. Efruz Bey bile müdahaleden korktu. Zayıf tüysüz çehresinde deminki donuk gözleri büyümüş, parlamış, birer alev parçası olmuştu. İyice dövdüğü çocukları tekmeleyerek dışarıya attı. Sonra asıl kabahatlilere, "Gördünüz ya... Bir daha yaramazlık ederseniz sizi de böyle döverim" dedi.

Muallimle onlar da çıktıktan sonra tekrar yazıhanesinin başına oturdu. Hâlâ soluyordu. Efruz Bey şaşırmış, bembeyaz kesilmişti. Kabahatsiz çocukların acıklı feryatları onu müteessir etmişti. Dayanamadı. "Bu 'amelî adalet' hiçbir şeye benzemiyor" dedi.

"Ne diyorsunuz?"

"Evet, hiçbir şeye benzemiyor."

"Siz azizim Efruz Bey, nazariyatçısınız."

"Hâşâ..."

Efruz Bey "nazariyatçı" ithamına çok kızardı.

"Evet nazariyatçısınız."

"Niçin?"

"Çünkü amelî kaidelere akıl erdiremiyorsunuz."

"İzah edin rica ederim."

"Şimdi ben 'meccanî'lerden birini dövdüm. Pekâlâ! Farz ediniz ki onlar kavga etmişler."

"Farz olur mu ya?"

"Olur ya. Cebir, riyaziyat, ciddî, esas ilimler hep faraziyat değil mi? Faraziye hakikatin annesidir."

"..."

Efruz Bey bunu reddedemedi.

"Evet farz ediniz 'meccanî'ler muslukların başında birbirleriyle kavga ettiler. Birisinin burnu kanadı. Vakıa bu bir faraziye! Ama bakınız nasıl bir hakikat doğuracak?"

"Söyleyiniz."

"Ben onlara sopayı çektim. Asıl kabahatliler bunu gördüler. Şüphesiz ibret aldılar. Hiç olmazsa kendilerinin lâyık oldukları cezanın ne olduğunu anladılar."

"Bu doğru."

"Hâlbuki mektepte dayak yasak."

"Evet..."

"'Meccanî'lere gelince... Kimsenin aldırdığı yok. Onların sayesinde 'dayak' müeyyidesi mektepte zararsızca yaşatılabiliyor."

"Vakıa doğru."

"Hele söyle azizim. 'Amelî adalet'e akıl erdirebildiniz mi?" Vakıa Efruz Bey buna hiç akıl erdirememişti. Fakat bunu söylemek izzet-i nefsine ağır geldi. Gayr-ı ihtiyarî, "Evet" dedi.

Böyle her gün, Efruz Bey, Mehmet Mustafa Tahsin Nidaî Bey'in hakîmane hareketlerini gördükçe bütün büyük adamların meydanda değil, gölgede haklı olduklarına kanaat getiriyordu. Lüksün aleyhinde olduğu hâlde odasında Ethem Paşa'nın o berbat resmiyle, Alasonya'nın topograf haritasını bulundurusuna bir türlü mana verememişti. Bir gün bunu da sordu.

Müdür, "Bundaki manayı anlamayışınıza teessüf ederim" cevabını fırlattı. Zaten cümleleri, hele hitap hâlindeki lâfları pek ağır, pek şiddetliydi. Efruz Bey bediiyat prensiplerinden kendine bir siper yapmaya çalışarak tekrar sordu.

"Duvarlardaki levhalardan maksat sırf bir ziynet, bir süstür. Haritaya gelince onda da bir fayda olmalı. Ethem Paşa'nın şu resmi son derece fena. Ne o öyle, atı şaha kalkmış, ayağının altında toplar, tüfekler, bacağı kolu kopmuş insanlar... Harpte başkumandanın böyle bir mevkide bulunması mümkün değil. Alasonya haritası ise küçücük bir kazayı gösteriyor. Ne faydası olabilir?"

Müdür güldü. "Hep nazariye, hep nazariyat!" dedi, "Azizim Efruz Bey, senin ne vakit amelî düşündüğünü göreceğim?"

"Canım bunda amelîlik, nazarîlik var mı?"

"Var ya!"

"Neresinde?"

"Sorduğun şeyler hep nazariye."

"Pekâlâ bunların amelî cevabını veriniz bakalım."

"Vereyim. Bizim millî ressamımız, hatta millî dâhimiz meşhur Hulusi Efendi'dir! Bu levha da onun eseridir. O, milletin ruhunu tanır. Millet nasıl isterse öyle yapar. Cahil olmadığı için tabiî bir başkumandanı, maroken koltuğa kurulmuş, ağır bir perdenin altında yapamaz. Münevverler hâlâ Avrupa taklidi eserleri sanat sanırlar. Cahilliklerinden... Ahaliden kim on para verse onların resimlerini alır. Hâlbuki Anadolu'ya falan gitmeğe hacet yok, İstanbul'un kahvelerini gez. Hepsinde Hulusi Efendi'nin bir eserine mutlaka rast gelirsin. Bu ressam o kadar amelî bir dâhidir ki gözü, karıncayı yormamak için resimlerin altına ne olduğunu yazar. Topun altına top, geminin altına gemi, şimendiferin altına şimendifer..."

Efruz Bey dayanamadı. "Ya Alasonya haritası?" dedi.

"Bunu işte anlamamak pek büyük ayıp. Dünyada son zaferimizin geçtiği yer! Bence, Alasonya Mohaç'tan, Çaldıran'dan, Kosova Meydanından daha mühimdir."

Efruz Bey'in dudakları titredi: "Doğru."

"Alasonya son zaferimiz olduğu gibi, Ethem Paşa da son kahramanımızdır."

"Doğru."

"İşte Hulusi Efendi'nin eseriyle topografya haritasının manası!"

"Hakikaten siz gayet mühim bir şahsiyetsiniz, azizim Mehmet Mustafa Tahsin Nidaî Bey."

"Hüsn-i teveccühün demeyeceğim. Bu memlekete göre hiç şüphesiz en büyük adamım."

"..."

Efruz Bey kendi meziyetlerinin azameti için muhiti de kabul etmediği için arkadaşının bu tevazuunu lüzumsuz buldu:

"Estağfurullah, estağfurullah..."

"..."

Sonra uzun bir hasbıhâl başladı: "Ah bu memleket...

... Evet, bu memleket kördü. Hiç doğruyu göremezdi. Meselâ hâlâ mektepler binaların içindeydi. Hâlbuki medenî memleketlerde...

Müdür, küçük gözlerini Efruz Bey'e kaldırdı: "Medenî memleketlerde mektepler de binaların içinde değil midir?"

"Değildir ya..."

"Ya nerededir?"

"Açıkta."

"Açıkta mı?"

"Evet."

"Doğru mu söylüyorsunuz?"

"Şüphe mi ediyorsunuz!"

"Yok, fakat..."

"Gözümle gördüm."

"Yaz, kış mı açıkta?" [23]

"Yaz kış..."

"Nasıl?"

Efruz Bey asılsız tafsilâta başladı mı coşardı: "Açık hava mekteplerini işitmediniz mi?"

"Senden bir kere duydum sanıyorum."

Evet, Avrupa'da açık hava mektepleri vardır. Tabiî papaz mektepleri falan buradaki gibi hâlâ binalar içinde... Fakat yeni terbiyeyi, yani teşebbüs-i şahsîyi, Anglosakson terbiyesini kabul eden Kaya Mektepleri hep açıktadır.

"Kaya ne demek?"

"Ecole de roche...[13] Yani, kayalar üzerinde ders okunan mektep." Mesele mühimdi. Müdür masasının başından kalktı, Efruz Bey'e daha ziyade yaklaşmak için önüne gitti.

"Kayalar üzerinde mi?"

"Evet."

"Niçin kayalar üstünde?"

"Pek basit. Çünkü rutubet yoktur. Kaya gayr-i nâkil olduğu için yazın soğuk, kışın sıcaktır. Âdeta Allah'ımızın bir kaloriferi..."

"Rica ederim Efruz Bey, bu Açık Hava Mekteplerine dair tafsilât ver. Çok mühim buluyorum."

"Baş üstüne..."

"Buyur!"

Efruz Bey tamam bir buçuk saat buyurdu. "Maşrık-ı Envar-ı Maarif-i Osmanî" mektebinin müdürü öğrendi ki Açık Hava Mektebi ilk insanlar gibi çocukları tabiî hayata alıştırmak için kurulmuş ilmî bir müessesedir. Yaz kış, gece gündüz, muallimler, talebeler, hepsi hayatlarını kırlarda geçirirler. Okumak yazmak pek az! Yalnız ekip biçmek! Yol yapmak! Kanal açmak! Köprü kurmak! Nadas etmek! Hayvan yetiştirmek! Tavukların dil altlarını çıkarmak! Beygirleri nallamak! Güzel övendire kullanmak! Falan, filân... Efruz Bey de ayağa kalktı. İki şahsiyet karşı karşıya geldi. Birbirlerinin gözlerine baktılar. Sıska müdür, "Ne duruyoruz?" dedi.

"Evet, ne duruyoruz?"

"Bizim gibi amelî inkılâpçılara bu miskinlik yakışmaz."

Efruz Bey başını salladı: "Doğru. Yakışmaz."

13 Kaya okulu.

"O hâlde ne duruyoruz?"

"Ne duruyoruz?"

"Yarından tezi yok. Hemen Açık Hava Mektebini bu memlekette tesis edelim."

"Edelim."

"Hazırlığa falan..."

"Ne lüzum var, ne vakit."

"Fakat!"

"Çocukların anası babası duyarsa ihtimal razı olmazlar."

"Ya ne yapalım?"

"Sanki bir tenezzühe çıkıyormuşuz gibi kalkar, buradan gideriz. Bir daha gelmeyiz. Bizi kırlarda kim arayıp kim bulacak?"

"Fakat..."

"Fakatı makatı yok..." diye Efruz Bey müdürün bütün tereddütlerini gevşetti. Hademeye falan da lüzum yoktu. "Meccanî"ler hademelik edeceklerdi. Tedris ücretlerine gelince, kırda, Açık Hava Mektebinde tesis olunacak çiftliğin varidatı milyonları bulacaktı. İhtimal talebeler aldıkları yüksek yevmiyeleri ailelerine bile gönderebileceklerdi. Efruz Bey zengin hayalinden Açık Hava Mektebinin kârlarına dair tafsilât verdikçe müdürün küçücük dar muhayyileciği de sanki genişliyor, kocaman bir göl oluyordu.

Saatlerin geçtiğini duymadılar. Masanın başına oturdular. Planlar çizdiler. Yarın sabah çocuklar bir günlük yemekleriyle beraber mektebe geleceklerdi.

Sonra erkenden Köprü'ye gidecekler, vapurla Haydarpaşa'ya geçecekler, daha sonra öğleye kadar cebrî yürüyüşle Maltepe'yi tutacaklardı. Sonra?

Efruz Bey, "Sonra" diyordu, "ertesi gün sabaha karşı bir mavna ile doğru Hayırsızada'ya... Tıpkı ilk Türklerin Gelibolu'ya çıkışları gibi! Orada tabiatla yalnız kalacağız! Mücadele başlayacak. Anglosakson terbiyesi baş gösterecek. Her çocuk bir Robenson... Biz de birer Robenson!"

Müdür, "Ya ekmek?" dedi.

"Düşündüğün şeye bak. İhtiyaç âza yapar. Acıkan ekmeğini taştan çıkarır."

"Bu doğru. Fakat su?"

"Zannederim ki Hayırsızada'da su vardır. Arayıp bulacağız, bulamazsak..."

"Ne yaparız?"

"Deniz suyundan tatlı su çıkarırız."

"Nasıl?"

"İngiliz tayfalarının yaptıkları gibi."

....

Her şeyi müzakere ettiler. Artık mektebin akşam tatil zamanı yaklaşıyordu. Efruz Bey bir şey teklif etti. Bu Açık Hava Mektebini tesis şerefini yalnız "Maşrık-ı Envar-ı Maarif-i Osmanî" müdürüne bırakmak istemiyordu.

"Ortaklaşa!" diyordu.

"Fakat nasıl?"

"Ben mektebin resmen ders nazırı olayım. Selâhiyetim sizinkiyle müsavi olsun."

"Bir gövdede iki baş olur mu?"

"Olur."

"Nasıl?"

"Fevkalâde, ejderhalarda olduğu gibi."

"..."

"Ejderhaların masallarda kuvveti hep yedi, sekiz başlarından ileri gelir."

Müdür düşündü, taşındı. "Bu olmaz, Efruz Bey!" dedi.

"Olmaz mı?"

"Olamaz."

"O hâlde ben yalnız başıma bu mektebi tesis ederim."

"Talebe bulamazsın."

"Bana iki çocuk kâfi."

"Onu da bulamazsın."

"O hâlde?"

"Gel beraber yapalım. İttihattan kuvvet doğar."

"Ben de bu fikirdeyim. Fakat selâhiyetim olmazsa..."

"Resmen olmasın da... hususî, ne istersen yap..."

Efruz Bey düşündü. Bir kere koloniyi teşkil ettikten sonra, müdürü atlatmak kolaydı. Bir ihtilâl kâfiydi. Hatta icap ederse denize bile attırır, her türlü münasebetsizlikten birdenbi-

re kurtulabilirdi. Vâsi, fakat hususî bir selâhiyetle mektebin ders nazırı oldu. Müdür, "Çocuklar gitmezden evvel seni takdim edeyim" dedi.

...!

"Mektepte bulunan yalnız bir muallim var."

"Bir muallim mi?"

"Evet."

"Eey kaç sınıf var?"

"Yedi."

"Diğer muallimler nerde?"

"İkisi hasta. Üçü izinli. Biri tebdil havalı. Dördü de mazeretli olmalı. Bugün gelmediler."

"Bir muallim yedi sınıfı nasıl okutuyor?"

"Geriye kalan altı sınıf müzakere eder. Eski derslerini pişirirler."

"Çok iyi, çok iyi, zaten Açık Hava Mektebinde eski muallimleri kullanamayız."

"Ben yeni muallim almam. Bu bir prensip meselesi."

"Hayır canım, hiç muallim almayacağız. Bir ben kâfi. Ben her şeyi öğreteceğim." [24]

"Teşekkürler..."

Müdür için için seviniyor, neşesini saklayamıyordu. Evvelâ mektep kirasından, sonra da muallim ücretinden kurtulacaktı. Dışarı fırladı. Çocuklar da dersten çıkmışlardı. Trampeti vuran hademeye, "Çabuk muallim beyi gönder. Efendiler çıkmasınlar. Beklesinler. Divan var!" dedi.

Oda kapısında bekledi. Yan gözle içeriye bakınca yüreği hop etti. Efruz Bey kendi makamına oturmuştu. Dalgındı. Gözlerini sanki Ethem Paşa'nın şaha kalkmış küheylânına dikmişti. Acaba bu büyük şahsiyetin yanında kendi varlığı sönecek miydi? Müdür bunu muhakeme edemeden, çağrılan muallim gelmişti.

"Divan var, çocukları toplayınız."

"Baş üstüne."

"Ama çabuk."

"Bir dakika..."

Yıkık binanın alt katından kulakları parçalayacak derecede şiddetli gürültü yükseliyordu. Çocukların en kızdıkları şey bu

divandı. Müdürün yarım saat gevezelik edip kendilerini sokağa çıkmakta geç bırakmasını bir türlü çekemezlerdi. Zayıf muallim müdür beye çocuklar hazır olduklarını söylediği zaman bu gürültü daha ziyade azmıştı. Sokak kapısını kitleyip önünde bir put gibi duran kapıcının etrafında çocuklar Karagöz'deki "Başlar mısın, başlayalım mı?" bestesiyle bağrışıyorlardı: "Açar mısın, açtıralım mı?"

"..."

Müdürle Efruz Bey eski konaklarda "evaltı" denilen bu loş meydana gelince, gürültü birdenbire durdu. Müdürün ince, keskin madenî sesi öttü.

"Efendiler, şimden sonra ders nazırımız Efruz Beyefendi'dir. Size takdim ederim. Onun sayesinde neler öğreneceksiniz, neler... Evvelâ o sizi o kadar yoran, gözlerinizi ağrıtan kitaplar kalkacak. Hiç kitapsız okuyacaksınız."

Deminden binayı yıkacak gibi haykıran çocuklar şimdi hayretten nefes bile alamıyorlar, işittiklerine inanamıyorlardı. Kitapsız ders! Bu ne saadetti! Gayr-i ihtiyarî itiraz ettiler.

"Şaka ediyorsunuz?"

"Şaka mı?"

"Şaka, şaka..."

"Müdürünüzün şimdiye kadar bir defa olsun şaka ettiğini gördünüz mü? Ciddî söylüyorum. Efruz Beyefendi kitapları, defterleri, kâğıtları, kalemleri, hatta siyah duvar tahtalarını, tebeşirleri, silgileri, hepsini kaldırıyor. Artık vazife falan da yazmayacaksınız..."

Çocuklar sevinçten uğulduyorlar,

"Şaka."

"Şaka..."

"Şaka söylüyorsunuz!" diye haykırışıyorlardı. Müdür Bey uzun uzadıya, izahat vererek hepsini inandırdı. Mektep yeni terbiye usullerini kabul ediyordu. Bu yeni usul hayat içindi. Hayatta kitabın ehemmiyeti yoktu. Kalkan yalnız kitap, yalnız okuyup yazmak, yalnız ezberlemek değildi... Başka... Çocuklar tekrar "Ne? Ne? Müdür Bey, ne?" diye bağrıştılar.

"Evet, Efruz Bey'in sayesinde mektepten 'ceza' da kalkacak, herkes müsavi. Meselâ ben de sizin gibi olacağım. Artık bana

selâm vermeye mecbur değilsiniz. Hepimiz müsaviyiz. Muallimler size karışamayacak. Size kimse karışamayacak. Hatta ananız, babanız bile... İstediğinizi yapacaksınız..."

"Yaşasın Efruz Bey!"

"Yaşasın!"

"..."

.....

Çocuklar öyle müthiş bir gürültü ile alkışlıyorlardı ki... Efruz Bey gayr-i ihtiyarî ilk hürriyet günlerini hatırladı. Müdürün yanında ayakta duruyordu. İki ellerini yukarı kaldırdı. Alkışçılara karşı "Söz isterim, söz isterim!" diye haykırdı. Kendilerine tasavvur edebilecekleri en büyük saadeti getiren bu halaskârı çocuklar dinledi. O müthiş gürültü birdenbire kesildi. Efruz Bey nutka başladı.

"Arkadaşlar! Evet size 'arkadaşlar!' diyorum. Çünkü benim talebem değil, arkadaşımsınız. Talebelik muallimlik, amirlik madunluk, büyüklük küçüklük cehalet devirlerinin rezaletleriydi! Bugün öyle şey yok. Sabık müdürünüzün söylediği gibi herkes müsavi..."

Müdür birdenbire sararak, Efruz Bey'in sözünü kesti: "Sabık değil, hâlâ müdürünüz... benim."

Efruz Bey, "Hayır, sabık!" diye devam etti. Hiç müdüre bakmıyor, doğrudan doğruya çocuklara hitap ediyordu... "Müdürünüz, eskiden müdürünüzdü. Kendisinin belki haberi yok. Şimdi o sizin müdürünüz değil. Nihayet bir arkadaşınız. Artık kendisine 'müdür bey' demek bir hakarettir."

"Demeyiz... demeyiz..."

"Evet, doğrudan doğruya ismini söylersiniz. Fakat ismi de çok uzun! Mehmet Mustafa Tahsin Nidaî.. Âdeta dört kişilik bir isim! Evvelâ bu arkadaşımızın ismini kısaltmalı." Bu ameliye çocukları çıldırttı: "Kısaltalım."

"Kısaltalım..."

"Nasıl kısaltalım?"

Müdür sapsarıydı. Gürültü o kadar şiddetli, Efruz Bey'in tesiri o kadar kuvvetliydi ki... içtimaı dağıtmaya cesaret edemedi. Yalnız bir kâbus içinde gibi dinliyordu.

"Bana kalırsa, ona 'Mıstık' diyelim. Bu muhacir ismidir. Bu suretle vatanperverliğimizi, hamiyetimizi de göstermiş oluruz."

"Mıstık..."

"Mıstık... Hey Mıstık." diye bir gürültü koptu. Bu ismi herkes beğeniyordu.

Mustafa Mıstık

Arabaya kıstık...

.....

Efruz Bey, müdürün ismini düzelttikten sonra programa geldi: "Arkadaşlar! Yarın hepiniz daha güneş doğmazdan bir saat evvel, buraya geleceksiniz, kitap falan getirmeyiniz. Yalnız bir günlük yiyecek... Ekmek, zeytin, peynir falan... Yarın ilk defa açık hava dersine çıkacağız. Sebükbar olarak! Evde ailelerinize bir şey söylemeyiniz."

"Söylemeyiz, söylemeyiz."

"Haydi bakayım. Tabur mabur istemez, serbestçe dışarı çıkınız. Paydos!"

.....

Kapıcı anahtarı güç çevirdi. Bir çocuk tufanı taştı. Civardaki evler, yangın var, sandılar. En ziyade azanlar "meccanî"lerdi. Kapıdan çıkarken "Allah'a ısmarladık Mıstık!" diye bağırıyorlar, bazıları bu vedayı "Çiroz Mıstık!" hitabıyla tamamlıyorlardı. Efruz Bey'in on dakikalık telkiniyle eski zapt u raptın, kaidelerin, nizamın, intizamın bir anda yıkıldığını gören müdür birdenbire ürktü. Gözlerini açtı. Ev altında çocuk kalmayınca Efruz Bey'e döndü.

"Fakat azizim" dedi, "biz bunları zapt edemeyiz." [25]

"Niçin?"

"Böyle müsavat falan yapacağını bilmiyordum."

"İçeride konuşmadık mıydı?"

"Konuştuktu."

"O hâlde artık itiraz edemezsiniz. Çünkü kabul ettiniz sayılır."

"Fakat..."

"Fakat..."

"Evet Mıstık, görüyorum ki sen hürriyetten korkuyorsun. Çocuklara tabiî hürriyetlerini, tabiî hukuklarını verince taştılar. Gürültüye başladılar. Bu işte onların "hayatiyet"leridir.

Bu hayatiyet eski bâtıl kaidelerle bağlı duruyordu. Hiç istifade olunmuyordu. Şimdi onların hürriyetleri olacak. Hayatiyetlerini istedikleri gibi izhar edecekler. Bak bu taşkın çocuklardan ne harikalar doğacak! Ne kadar dâhiler çıkacak."

"..."

Müdür ürkmüştü. Cevap veremiyordu. Beş dakikalık hürriyetin artık önüne geçilemeyeceğine kaildi. Kendine "Mıstık" diye haykıran talebelere artık talebe namı verilemezdi. İşte on senelik mektep birdenbire yıkılmıştı. İçinden "Ne yaptım da bu adama kandım?" diyordu. Efruz Bey dalgınlığından onu uyandırdı. "Yanlış bir şey yemiş ispinoz gibi ne düşünüyorsun Mıstık?" dedi.

"Hiç..."

"Cesaret! Haydi hazırlan. Bu gece mektepte yat. Ben de gece yarısı geleceğim. Yarın ileri..."

Ok yayından çıkmıştı. Zaten artık geri dönülemezdi. Zavallı Mıstık, "Pekâlâ, yarın erkenden..." diye başını salladı. Hele bu kısalmış ismi kendine ağır bir hakaret gibi geliyordu. Efruz Bey bu kendi eseri olan ismi sık sık tekrarlıyor, ne bey, ne efendi ilâve ediyordu. Mıstık zihninden, "Bari 'Mıstık Bey!' dese" fikrini geçirdi. Hatta yüzünü kızarttı. Bu arzusunu söyledi. Efruz Bey bir kahkaha attı.

"Azizim Mıstık! Sen gayet mahdut bir adammışsın. Seni de Açık Hava Mektebinde müsavata, hürriyete, yani demokrasiye alıştıracağım! Deli mi oldun? Hiç 'Mıstık Bey' denir mi? Bu ismin tabiatında, âhenginde, telâffuzunda bile demokratlık vardır. Bey, paşa, efendi, ağa gibi elkapları kabul etmez."

* * *

Efruz Bey hakikaten gece yarısı "Maşrık-ı Envar-ı Maarif-i Osmanî" mektebine geldi. Kapıyı vurdu. İçeride galiba kimse yoktu. Cevap veren olmadı. Mehtap her tarafı aydınlatıyordu. "Biraz gezeyim, düşüneyim!" diye Kasımpaşa'nın sakin sokaklarına daldı. O da annesine üç sene için veda etmişti. Nereye gittiğini inat etti, söylemedi. Evet, üç sene Hayırsızada'da büyük bir müstemleke yaratacaktı. Fakat vaktiyle İstanbul'dan toplanıp

oraya sürülen köpeklere dair duyduğu şeyler müthişti! Bu hayvanlar aç kalınca birbirlerini yemeye başlamışlar, en kuvvetlileri zayıfları yiye yiye azarak yırtıcı bir sürü olmuşlardı. Hatta denizlerde yüze yüze civardan geçen sandallara yaklaşıyorlar, içindekileri kaparak çatır çatır yiyorlardı. Çocuklarla buraya çıkınca mutlaka bir muharebe lâzımdı. Muharebe için de silah! Silahı nerede bulacaktı? Fakat ihtiyaç her şeyi insana buldurur. Efruz Bey gülümsedi. "Buldum, buldum!" dedi. Talebeleri silahlandırmak için bir şişe "kloroform" kâfiydi. Küçük bir şişe kloroformla bir tabur teşkil edebilmek!.. Gülümsedi. Kendi kendine söylenmeğe, konuşmağa başladı: "Dâhiyim desem, herkes güler."

"Hâlbuki..."

"Kim bir mecidiyelik kloroformla bin liralık silah elde edebilir?"

"Şüphesiz, hiç kimse!"

"Ben yapacağımı söylesem..."

"Gülerler."

"Ah budalalar."

"Evet, bir şişe kloroform..."

Fakat bu şişeyi nerede bulmalıydı. Vakit geçirmeğe gelmezdi. Cebinde meşhur Doktor İsa Nazım'ın, annesine verdiği bir reçete vardı. Onu çıkardı. Yazısını taklit ederek, imzasının üstüne Fransızca "Chloroforme" yazdı. Ay aydınlığında reçeteye dikkatli dikkatli baktı. Sahtekârlığı fark olunacak gibi değildi. Başladı bir eczahane aramağa... Rast geldiği bekçilere soruyor, "Aşağıya in!" cevabını alıyordu. Efruz Bey aksine yukarı çıktı. Perapalas'ın dibinden geçti. Koca Beyoğlu mehtapta sarhoş olmuş gibi uyuyordu. İçinden "Üç sene sonra benim müstemlekemin yanında köy hâlinde kalırsın!" dedi. Camekânında aydınlık gördüğü bir eczahaneye daldı. Kapının gürültüsünden uyanan çırak sersem bir tipti. Reçeteyi okudu. Hiç şüphelenmedi. Efruz Bey onun şüphesini bütün bütün gizlemek için, "Aman çabuk, bütün büyük doktorlar evde bir ameliyat yapacaklar!" dedi. Pamuk da aldı. Şişeyi cebine koyunca azıcık daha muvaffakiyet neşesiyle bir nara atacaktı. İşte silahlarını hazırlamıştı...

* * *

Efruz Bey Hayırsızada'da sade "Açık Hava Mektebi" müessisi[14] olarak kalmadı. Âdeta orada bir hükümet, bir müstakil prenslik kurdu. Adanın en tepesinde beş metre genişliğinde, dokuz metre uzunluğunda tam yedi renkli bayrağı dalgalanıyor, gürbüz Açık Hava Mektebi talebesi sahillerde, çardakların altında yan gelip yatıyorlar, denize giriyorlar. Adanın kendine mahsus motorbotları vızır vızır İstanbul'a martı yumurtası taşıyor. Hayırsızada birdenbire en hayırlı ada olarak Efruz Bey'le tebaasına nihayetsiz servetler temin ediyordu.

O daha adaya çıkar çıkmaz "chloroforme"[15] kullanmaya hiç hacet kalmamış, bütün sürgün köpekler sanki manyetize olmuş gibi iki geçeli dizilmişler, salta durarak dillerini çıkarmışlar, onu ve talebesini büyük bir memnuniyet ve hürmetle karşılamışlardı.

Bir gün Efruz Bey adanın en tepesine alacalı bayrağın dalgalandığı yere çıktı, oturdu. Ay, ne oluyordu. Ada birden büyümeğe ve şişmeğe başladı. Efruz Bey bağırmak istedi. Fakat sesi çıkmıyordu. Toprakla beraber yükseldi, yükseldi, yükseldi, belki Hazreti İsa'nın ârâm ettiği dördüncü kat göğe vardı. Nagehan başına gayet ıslak bir şey dokundu...

Gözlerini açtığı zaman beyaz gömlek giymiş genç bir doktorun, başucunda alnına ıslak soğuk bezler sarmakla meşgul olduğunu gördü. Kımıldamak istedi. Fakat her tarafı külçe olmuştu.

* * *

Yavaş yavaş hatırlar gibi oluyordu. Hain müdür onu aldatmış, ne kendisi gelmiş, ne de çocuklardan kimseyi yollamıştı. Fakat Efruz Bey azimkârdı. Fikret'in:

Hak bellediğin bir yola yalnız gideceksin!

14 Bu hikâyedeki Efruz Bey karakterinin "Türkiye'de ilk açıkhava okulunu Çamlıca'da açan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nu"; Müfat Bey'in ise 1915'te Darülmuallîminden istifa edince Beyazıt'ta Yeni Mektep'teki [yazarın Tıfıl Kovuğu diye alaya aldığı] çocuk yuvasının kurucusu Satı El-Husrî'yi hatırlattığı ifade edilmektedir (Alangu 1968: 492).

15 Renksiz ve özel bir kokusu olan yatıştırıcı ve uyuşturucu bir sıvı.

mısraına iman etmişti. Bir sabah erkenden vapura binmiş, Kınalıada'ya geçmiş, yanına öteberi de almıştı. Akşama kadar tepeden dürbünle Hayırsızada'yı tarassut etmiş, geceyi otelde geçirmişti. Sabahleyin arka tarafta, in cin olmayan bir yerde boş bir sandal bulmuş, hemen içine atlamıştı. Bundan ötesini bir türlü tahattur edemiyordu...

Şimdi bulunduğu yer "Yalova" idi. Demek bir felâkete uğramış, dalgalar onu istemeye istemeye Yalova Safası'na[16] götürmüştü. Fakat hayır, büyük işler yapmak, meşhur olmak emelindeydi. Her zaman olduğu gibi, düşünmeksizin aklına bir şey geldi. Buradan hemen İstanbul'a dönmek, oradan Yunanistan'a, Akropol'a gitmek, sanat ve edebiyat hacısı olmak...

Ooooh, bu ne ilâhî bir mefkûreydi. Karyolasının içinde çırpınmağa başladı: Akropol'e, Akropol'e!

Genç doktor hezeyanın yeniden başladığına zahip olmuş, Efruz Bey'in alnına taze taze ıslattığı bezleri sarmaya çalışıyordu.

Sevimli Ay, C. 3, Sayı: 12 (36), Şubat 1927, s. 19-22.
Resimli Ay, C. 4, Sayı: 37, Mart 1927, s. 21-25.

16 "Yalova Safası" ile Karagöz oyunlarından birine işaret ediyor.

İnat [Beyaz Serçe][1]

Görünmez bir peri kervanı gibi, bize bazen fena neşeler, sevinçli matemler, bazen hayırlı kederler, gamlı saadetler bırakarak, üstümüzden geçip giden senelerin eli, yalnız saçlarımızı ağartır, yalnız çehremizi değiştirir, sanırsınız. Hayır! Hislerimiz, fikirlerimiz, itikatlarımız, muhabbetlerimiz de eski hâlinde kalmaz. Değişir... Hem o kadar değişir ki ilk saf şekillerinin tamamıyla zıddı bir kıyafete girer. Filozofun *Hayat nihayetsiz bir tahavvüldür*[2] sözü ne soğuk bir hakikattir! Ben değişen maddî, manevî mefhumlar içinde en ziyade "darb-ı mesel" namını verdiğimiz atasözlerine acırım! Meselâ "evdeki pazarın çarşıya değil hatta sokak kapısının önündeki ayak satıcısına bile uymadığını" öğreniriz. Atasözlerinden sonra, değişen şeyler arasında en acıdığım "müşterek hikmetler, umumî hükümlerdir."

"Ne gibi mi diyorsunuz?"

"'İnat eşekte olur' gibi."

Evet, bu nevi orta malı hükümlere o kadar merbutum ki nazarımda bir tanesi iflâs etti mi, mukaddes mabedinin kubbesinden kafasına bir taş düşen müminin elemini duyarım. Hâlbuki birçokları bu ruhanî elemi duyamazlar. Eski bir mefhumun, bir itikadın, bir zannın [32] iflâsına, bir fikrin ölümü-

1 Bizzat yazar tarafından Efruz Bey romanının beşinci parçası olarak gösterilen "Beyaz Serçe", yazarın sağlığında yayımlanamamıştır. Hikâyedeki inat vurgusundan dolayı Ömer Seyfettin Külliyatı'nda (Ahmet Halit Kit.) "İnat" adı uygun görülmüştür.

2 Filozof Herakleitos'a ait bir cümle.

ne "tecrübe" derler. Tecrübe... Ey tecrübe... Meselâ işte ben, çocukluğumdan beri "İnat eşekte olur" hükmünün bir mümini idim. Bu iman sebebiyle bütün eşeklere karşı bir hürmet beslerim. Nerede bu mübarek hayvanlardan birisine rast gelsem şedit bir meftuniyetle bakar, "Aman ya Rabbi! Ne karakter, ne seciye!" derdim.

"Sadakat" faziletinin monopolunu[3] alan Kıtmir cinsi gibi, eşekler de "inat"ın tröstünü yapmışlar, sanırdım. Bu zannım geçenlerde dehşetli bir tecrübe neticesinde iflâs etti. Bakınız, nasıl?

Bir gün çok canım sıkılıyordu. Odamda, yapyalnız "Ne yapayım? Ne yapayım?" diye kıvranıyordum. Ansızın vicdanımda harsımın ulvî sesini, bestelenmiş, millî bir opera parçası hâlinde duydum, güftesine dikkat ettim:

Ayağını sıcak tut,
Başını serin...

diyordu. Hemen fırladım. Çoraplarımın üzerine bir çorap daha geçirdim. Ayaklarımı kışlık fanila terliklere soktum. Başımı da terkos musluğunun altında beş dakikadan ziyade tuttum. Hakikaten, canımın sıkıntısı biraz geçer gibi oldu. Yine odama geldim. Fakat harsımızın sesi hâlâ susmuyor, vicdanımda cır cır ötüp duruyordu. Tekrar kulak kabarttım. Diyordu ki:

Eline bir iş al,
Düşünme derin...

Etrafıma bir göz gezdirdim. Elime alacak bir şey yoktu. "Düşünmeden ne iş yapılabilir, ya Rabbi?" diye başımı kaşıdım. "Derin düşünme"nin yalnız kârsız değil, aynı zamanda gayet zararlı bir ameliye olduğunu da biliyordum. Nihayet buldum. Düşünmeden dünyada yapılacak yegâne şeyi buldum. Üstü tozlanmış yazı masamın önü[33]ne geçtim. Hokkamın mürekkebi mayi benliğini havaya feda etmiş, "kuruyup buhar" olmuştu. Elime bir kurşun kalem aldım. Ne yaptığımı tahmin

3 Monopol (Fr. Monopole): Tekel

edersiniz... Bir "hikâye" yazdım. Keşke yazmakla kalsaydım! Tuttum bu hikâyeyi bastırdım da... Basan mecmuayı daha aldırmadan evime büyük bir zarf geldi. Yüreğim yerinden oynadı. Büyük zarftan kim korkmaz? Titreyerek açtım. Heyecandan tıkanıyordum, dört geniş satır... Okumadan imzaya baktım: Efruz... Korkum geçmedi, hayret hâlinde devam etti. Çünkü Efruz Bey'in "Ömründe hiç yazı yazmayan şifahî bir muharrir" olduğunu bilenlerdenim. "Belki şakirtlerinden birine yazdırmıştır" ihtimalini düşünerek şaşkınlığımı hafiflettim.

Biliyordum ki Efruz Bey yalnız "şifahî bir muharrir" değil, aynı zamanda şiirsiz meşhur bir şair, esersiz meşhur bir dâhi, ilimsiz meşhur bir âlimdir.[4] Kanatsız kuş, kambursuz deve, gagasız leylek gibi bir harika... Ansiklopedik münekkitliğiyle méta scientifique[5] icazı da üstüne caba... İlmi de alenen inkâr eder. Birtakımlarının "tahaddüs" diye lisanımıza geçirmelerine rağmen halkın, muhterem avamın "işkembe-i kübra" terkibiyle tercüme ettiği "intuition"[6] onun tükenmez bir hazinesidir. Önüne gelene "Ben ilim falan tanımam. Mantık, usul falan hepsi efsanedir! Yaşasın intuition! Her mesele işkembe-i kübra ile hâlledilir" der. Dünyanın hiçbir tarafında bir eşine daha tesadüf ihtimali olmayan bu kadar orijinal bir dâhinin mektubunu nasıl merakla, nasıl şevk ile, nasıl heyecanla okuduğumu tasavvur ediniz. İşte, hâlâ kelimesi kelimesine hatırımda... Ölsem aklımdan çıkmaz:

Azizim,

Siz Türkçe bilmiyorsunuz. Son hikâyenizde psikoloji hatasıyla müterafik büyük bir lisan yanlışı gördüm. Vatan[34]*perverane bir*

4 Efruz Bey'i tanımlayan bir cümledir, o sıralarda henüz fazla bir şey yayımlamamış olan Yahya Kemal Beyatlı'ya imalar taşımaktadır. Ömer Seyfettin *Ruzname*'sinde (18 Ocak 1918), "Başını Vermeyen Şehit" ve "Çakmak" hikâyeleri etrafında Ahmet Hidayet Reel ve Yusuf Ziya Ortaç'ın tenkitlerinden yakınır. Bu yazarların Yahya Kemal tarafından yönlendirildiği kanaatindedir (Ayrıca bk. Alangu 1968: 494).

5 Métascientifique: Fransızca "İlim ötesi, ilim üstü" anlamına gelen bu deyim Fransız dilinde yoktur. Ömer Seyfettin "métaphysique"e benzeterek böyle bir kelime uydurmuş, hikâyedeki kişisinin "uydurmacılığı"nı belirtmeyi amaçlamıştır. (Sayman, 1957, C. 5: 152)

6 Bergson (1858-1941) felsefesinin esası, "sezgi".

mecburiyet tahtında size yazıyorum; atlardan bahsediyorsunuz, sonra "...başlarını kaldırarak kişniyorlar, tırnaklarıyla kazmaya çalıştıkları toprakların nemli çimenlerini otluyorlardı" yazıyorsunuz. Bu yanlıştır. "Çimen" otlanmaz. "Çayır" otlanır. Psikoloji hatasına gelince, atların tırnaklarını sürdükleri çimenleri otlamalarına içtimaî ahlâkları, örfleri mânidir. İhtiramlarımı kabul buyurunuz efendim.

Yüzüme sanki bir semaver kaynamış su döküldü. Yanaklarım yandı. Dudaklarımı ısırdım. Gözümün bir tanesini kırptım. Sol elimi hızla uyluğuma çarptım, "Vay anasını be..." dedim. Hakikaten Efruz Bey benim zayıf tarafımı bulmuş, fena yerimden yakalamıştı. Hikâyeci geçindiğim hâlde, atların psikolojileriyle uğraşmamıştım. Hâlbuki bu lâzımdı. Atların içtimaî ahlâklarından, maşerî örflerinden haberim yoktu. Feci bir nedametle, "Ah cahillik!" diye inledim. İşte böyle bir gün adamın hatasını şakkadak suratına vururlardı! Fakat lisan yanlış!.. "Çayır" otlanırmış da "çimen" otlanmazmış. Efruz Bey'in "intuition"u yani "işkembe-i kübrası" bu hükmü veremezdi. Ben ne vakit lisana dair bir müşküle rast gelsem, hemen merhum Cevdet Paşa'nın[7] "Millî Akademi" usulüne müracaat ederim. Malûm ya, Paşa meşhur *Kavaid*'ini yazarken evine birçok cahilleri toplar, fiilleri onlara tasrif ettirir, edatları onlara tekrarlattırırmış. Ev halkını karşıma çağırdım. Hepsi İstanbulluydu. "İttifak-ârâ" ile Türkçeden başka bir dilden anlamıyorlar, elifi görseler mertek sanıyorlardı. İçlerinde en kuvvetli cahil aşçı Asiye kadındı. Evvelâ ona sordum: "Gözünün önüne bir çayır getir. Bu çayıra bir sürü at bıraksalar... Bu aç atlar ne yaparlar?"

"Otlarlar, efendim" [35] dedi.

"Neyi otlarlar?"

"Çimenleri."

"Çayırları otlamazlar mı?"

"Evet efendim, çayırlıktaki çimenleri otlarlar işte.."

Hepsine ayrı ayrı tarzda sordum. Çayırla çimeni birbirinden fark edemiyorlardı. Hatta evlâtlığımız afacan Makbule bir de misal getirdi:

7 Metinde yanlışlıkla "Cevat Paşa".

Çayır, çimen gezerim
İnci, mercan dizerim.

dedi. Asiye kadına tekrar sordum: "'Atlar çimenleri otlarlar' diyorsun; yeşil ota çimen demek istiyorsun. Pekâlâ! Fakat at çimenden başkasını otlamaz mı?"

"Otlar beyim."

"Ne otlar?"

"Yonca..."

Kadıncağızı şaşırtmak için kurnaz bir mümeyyiz kayıtsızlığı göstererek, "Atların otlamayıp da yediği şeyler nelerdir?" dedim.

"Ot olmayan şeyler."

"Ne gibi?"

"Kepek, kuru arpa, saman, patates, karpuz kabuğu gibi!"

Bu tabiî akademi celsesini hemen dağıttım. Saatime baktım. Daha erkendi. İlk vapura yetişebilecektim. Bir sinemada oynuyormuş gibi, hendesî bir istical ile giyindim. Kendimi sokağa attım. İskeleye koştum. Hava yağmursuzdu. Efruz Bey'i Heybeliada'daki o "Panteon" kadar meşhur kiremitsiz çatılı köşkünde mutlaka bulacaktım.

Vapurda Efruz Bey'in perestişkârlarından tek gözlüklü bir gence rast geldim. Meğer o da üstadına gidiyormuş! [36] Konuşmaya başladık. Konuştukça birçok malûmatım, zanlarım, itikatlarım birbir üstüne iflâs ediyordu. Uzatmayayım... Vapurdan çıktık. Dimdik bir yokuş tırmandık. Güneş, sıcak bir aydınlıkla her tarafı parlatıyordu. Tepedeki köşkün geniş bahçesinden içeri girdik. Açık kapıya gelince Efruzcu genç, "Ben çıkayım, kendisine haber vereyim" diye benden ayrıldı. İki dakika bekledim. Sonra koşarak geldi. Beraber yukarı çıktık. Büyük pencereleri perdesiz büyük bir oda. Çıplak bir masanın başında Efruz Bey, "havarilerim!" dediği arkadaşlarıyla beraberdi. Bu irili ufaklı on iki çömez etrafında halka olmuş, durmadan işkembe-i kübrasından savurduğu cevherleri dinliyorlar, aç karga yavruları gibi arsız gözlerini onun ağzından ayırmıyorlardı. Arkasında erguvanî salaşpurdan bir tunik, başında sararmış defne yapraklarından bir hotoz vardı. Azametli ruhumda (nasıl inkâr edeyim) hakikaten bir tesir husule getirdi. İçimde lâhutî bir ürper-

me duydum. Kendimi esatir mabutlarından birisinin huzurunda sanıyordum. Bana baktı, baktı, gülümsedi.

"Hoş geldin, ey edebiyatta artık yaşamayan ölü!" dedi. "Sana yazdığım son yanlışın, son nefesindir. Sakın bir daha eline kalem alma."

Bu hitabın karşısında Musalaştım. Soğukkanla cevap verdim: "Pekâlâ ne yapayım? Yalnız okuyayım mı?"

"Okuma."

"Ya ne yapayım?"

"Bizim gibi lâf at. Şifahî tenkit yap. En müsmiri budur."

Ses çıkarmadım. Anladım ki Efruz Bey beni havarilerinin arasına almak istiyor. Vakıa bu az küçük bir şe[37]ref değildi. Ama bana gelmezdi. Yedi dereden su getirdikten sonra ziyaretimin sebebini söyledim. Evvelâ antropolojiden ayırarak ayrı bir ilim hâline getirdiği "şeytan minareleri" bahsindeki tebahhurundan, sonra meşhur "Beyaz Serçe" keşfinin ehemmiyetinden dem vurdum. Pek hoşuna gitti. İçin için böbürlendi. Fakat hikâyemde bulduğu lisan yanlışının sırf "işkembe-i kübra"ya müteallik bir şey olmadığını, halkın söylediği en doğru bir şekil bulunduğunu söyleyince köpürdü. Taştı.

"Halk yok demektir. Halkın söylediği yanlış, benim söylediğim doğrudur. Lisan hususunda ben halka değil, halk bana tâbidir..." diye bağırdı. Çömezler baş kırarak üstatlarını tasdik ediyorlardı. Fakat ben onun hiddetinden korkmadım. Vaktiyle, "Onlar, on iki. Ben birim, ama hak bendedir. Hepsini devireceğim" diyen koca Ernest Renan'ın cesaretini aynıyla duydum. Sabahleyin evdeki akademimde yaptığım müşahedeleri anlattım. Tafsilât verdim. Nerede... Efruz Bey'le havarileri, bir ağızdan, "Çimenler otlanılmaz, yenilir..." diyorlardı. Bu esnada mendilimle terlerimi silerken gözüm bahçe kapısına kaçtı. Bir de ne göreyim! Sıska bir keçi... bakımsız tarhların kenarlarından fışkırmış sık çimenleri otluyor... Yavaş yavaş gittim. Çaktırmadan Efruz Bey'in koltuğuna girdim. "Tabiat üzerine münakaşa edeceğiz" diye onu keçinin görünmediği pencereye götürdüm. Elimle çiçeksiz tarhları gösterdim. Dedim ki: "Şu bozuk tarhların kenarlarındaki otlar saz mı, yonca mı, arpa mı, yulaf mı?"

Efruz Bey dikkatle baktı: "Hiçbiri değil."

"Ya ne?" [38]

"Çimen."

"Pekâlâ!" dedim. Öteki koluna girerek keçinin göründüğü sağ taraftaki pencereye götürdüm. Sordum: "Koyunlar ne yapıyor?"

"Otluyor."

"Neyi otluyor?"

"Çimenleri..." der demez halk gibi doğru söylediğinin farkına varınca öyle bir haykırdı ki...

"Hayır, hayır, hayır, otlamıyor..."

Arkadaşları da heyecanla, onun narasını tekrarlıyorlardı. Efruz Bey şaşırmıştı. Bu şaşkınlığı arasında sordum.

"Pekâlâ, gördüğünüz keçi bu çimenleri otlamıyor da ne yapıyor?" sualine, "İçiyor..." cevabını vermez mi? Galeyan içinde muhakemelerini kaybeden havariler tam bir iman ile büyük üstatlarının dilindeki bu "sürçme"yi ciddî zannettiler. Efruz Bey'le beraber hepsi çimenlerin otlanmayıp içildiğini iddiaya başladılar.

Bir saat sonra... Efruz Bey'le havarileri karşısındaki müthiş mağlûbiyetimin yorgun sersemliği içinde seke seke vapura koşarken çamlığa çıkan bir sürü eşek gördüm. Bu mübarek hayvanlara yine eskisi gibi derin bir muhabbetle, şedit bir meftuniyetle, "Ne karakter, ne seciye!" diyerek bakamadım. Hatta tenezzül edip yüzümü bile çevirmedim. Çünkü, artık meşhur orta malı "İnat eşekte olur" hakikati benim nazarımda iflâs etmişti.

Efruz Bey'le havarilerinin "tarhtaki çimenleri otlayan keçiyi" gözleriyle gördükleri hâlde, ayak direyip "çimenin otlanmayıp içildiğini" iddiaya devamları, dünyada "i[39]nat" hasletini en yüksek derecede haiz bir mahlûk olduklarına en bariz bir delildi.

Meydana çıkan madunlukları için birdenbire gözümden düşen eşeklere karşı eskiden beslediğim o derin, o samimî hürmeti, şimdi aynıyla kimler hakkında duyduğumu, bilmem artık, söylemeye hacet var mı?

Ömer Seyfettin Külliyatı, 9, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1938, s. 31-39.

Çirkinliğin Esrarı

Bilmiyorlar da sevmediklerini,
Ediyorlar büyük büyük yemini,
Buna gösterme, sen de nefretini,
Ne şifalar veren yalanlar var!

Genç kızlarla bir odada yalnız kalmak ne tehlikelidir! Bahusus bizim gibi başı yorgun adamlar için... İşte geçen sene bu vakit ben böyle bir tehlike atlattım. Sonbaharda Büyükada'yı çok severim. Tenha çamların altında tek başıma gezmek, uzak sislerden savrulan rutubetli rüzgârın ölümü hatırlatır feryadını dinlemek pek hoşuma gider. Hava, penceresiz bir türbe kubbesi gibi karanlık, gamlı, meyustur. Her tarafta solan yazın naşından kopmuş yapraklar sürünür. Gölgesiz dalların arasında sanki zavallı aldatanlarla aldananların görünmez hayalleri dolaşır... Fakat o günü bu gamlı kubbe birdenbire yıkıldı. Bir tufan boşandı. Sırsıklam oldum. Yağmurun altında Sermet'in halasının oturduğu köşke kendimi dar attım. Kapıdan girince hâlime gülen hizmetçi kız evde küçük hanımdan başka kimse olmadığını söyledi.

"Eey, büyük hanımefendi?"

"Bu sabah erkenden gitti."

"Nihat Bey?"

"Galiba kulüpte."

"Şu yağmur geçinceye kadar oturacağım. Küçük hanıma haber verme. Rahatsız olmasın" dedim. Pardösümü çıkardım. Mendilimle üstümü başımı sildim. Soldaki salona girdim. Çılgın yağmur pancurları, camları tokatlıyor, fasılalı ışıklarla acı

bir fırtına gürültüsü koparıyordu. Ben tabiatın bu münasebetsiz hiddetini dinlerken kapı açıldı. Başımı çevirdim. Sütude'nin girdiğini gördüm. Bence İstanbul'un en güzel kızı odur! Siyah, iri, parlak gözler... Gür siyah saçlar... Sonra inanılmaz derece saf bir beyazlık! Mukaddes bir rüya beyazlığı! Acaba on altı yaşında var mıydı? Zannetmiyorum. Fakat yirmi yaşında sanılacak kadar olgun bir vücut... Bir göğüs ki... Bir boyun ki...

.....

"Neye benden kaçıyorsunuz?" dedi.

"..."

Kalktım. Uzattığı bembeyaz elini sıktım. Sıcacıktı. Ta gözlerimin içine bakıyordu. Arkasında beyaz bir bluz vardı. Kısa siyah etekliğinin altından gözüken bacaklarının o insanı helecandan titreten bedîî şekline baktım. Kurşunî podüsüet iskarpinleri, ince ipek çoraplarıyla öyle muharrik, öyle füsunlu bir ahenk hâsıl ediyordu ki... Sanki "şiir" mefhumunun mücessem bir manasıydı.

"... Geldiğinizi neye ben duymayayım?"

"Rahatsız etmek istemedim."

"Beni mi?"

"Sizi..." diye nazik bir cümleye başlayacaktım. Birdenbire tavrımdan sıkıldım. Elimde büyüyen, birkaç sene evvel denizde kucağıma alarak yüzme öğrettiğim çocuğun karşısında küçülüyor muydum? Vakıa işte o büyümüş, koca bir kız olmuştu. Fakat ben ağabeyisinin ağabeyisi... Belki kendimi sıksam babası da olabilirdim. Teklifsizce güldüm.

"Kızımı rahatsız etmek ister miyim ya..."

"Kızınız kim?"

"Sen..."

Çılgın bir kahkaha attı: "Ben mi?"

"...."

"Ben ha..."

"...."

Sol elini kalçasına koymuş, şuh bir şımarıklıkla gülüyordu. Koltuğun birisine oturdu. Sade esvabı onu daha ziyade güzelleştirmişti. Gülümsüyor, ne diyeceğimi kestiremiyordum.

"Siz hakikaten tuhaf bir adamsınız!" dedi, 'Beğendiğiniz

kadınlara mı, yoksa beğenmediğinizlere mi böyle büyükbaba tavrı takınırsınız?"

"...."

Cevap vermediğimi görünce birdenbire ciddileşti. Yüzünü bir heykel sükûtu kapladı. Büyük gözlerini yumdu. Keskin bir bakışla beni bir süzdü. İçimden, "Rol, rol, isterik rolleri!" diyordum.

Sordu: "Kaç yaşındasınız?"

"Her hâlde, Sütudeciğim, senden yirmi yaş büyük."

"Onun için mi bana 'kızım!' diyorsunuz?"

"Hakkım yok mu?"

... Karşısına oturdum. Onu küçükken nasıl sinemaya götürdüğümü, orada nasıl dizime başını koyarak uyuduğunu hatırlattım. İşitmiyor gibi dinliyordu.

* * *

Yavaş yavaş renginin solduğunu, dudaklarının titrediğini görüyordum. Acaba hasta mıydı?

Gevezeliğime, şakalarıma devam edemedim.

"Nen var Sütude?"

"Hiç!" dedi. Sonra gözlerini önüne indirdi: "Ben sizi ne vakitten beri yalnız görmek isterdim."

Neye beni yalnız görmek istediğini bilmem niçin soramadım. Şaşaladım. Hafifleyen yağmurun camlardaki sızışlarına bakmağa başladım. Ne kadar böyle durduk, hatırlayamıyorum. Birdenbire onun hıçkırdığını işittim. Kolunu oturduğum koltuğun yanına dayamış, başını ellerinin içine almış, ağlıyordu. Dolgun omuzları, siyah parlak saçları, bir zambak gibi beyaz, nefis elleri hıçkırdıkça sarsılıyordu. Bir sinir buhranı mıydı? Dört beş ay vardı ki evlerine gelmemiştim. Bu esnada Sermet'in spor arkadaşı Tevfik Çesban tarafından Sütude'nin istenildiğini, sonra reddolunduğunu duymuştum. Gizli bir aşk faciası mı vardı? Çesban çok güzel, çok yakışıklı, çok zengin bir gençti. Sütude'yi alamadığı için Ada'dan kaçmış, Beykoz'un halî tepelerinde bir eve kapanmıştı. İstanbul'a hiç inmiyor, memleketi bütün bütün terk etmek için yolların

açılmasını beklediği söyleniyordu. Ayağa kalktım. Elimle omzunu okşadım.

"Ne var Sütude, neye ağlıyorsun?"

Hıçkırarak, yaşlı gözlerini kaldırdı. Bakışında sanki bir alev, siyah bir alev vardı.

"Ben seni seviyorum!" dedi.

"Beni mi?"

"Seni!"

Birdenbire yüreğim hop etti. Ben bu yeni kızlardan, bir ejderhadan ziyade ürkerim. Korktuğumu belli etmemek için güldüm.

"Sen deli olmuşsun!" dedim. Gayr-i ihtiyarî geri çekildim. Kanepenin ucuna büzüldüm. Kapıya baktım.

"Vallahi, billahi seni seviyorum. Hem üç seneden beri... Eğer beni almazsan vallahi billahi kendimi öldürürüm..."

"Sen deli olmuşsun, sen deli olmuşsun..." diye gülüyordum. Kalkıp kaçmak aklıma geldi. Zavallı kızın zihninde bir bozukluk mu vardı? Gözlerini bana dikmiş, garip bir ısrarla bakıyordu. Doğruldu. O bakışıyla beni bir tesir altına almak istiyor gibi yürüdü. Ta yanıma geldi. Oturdu. Kucağımda büyüyen bu kızın ağzından benim vaziyetimdeki, benim yaşımdaki bir adama karşı –bir romanda okusam hayal bile olduğuna inanamayacağım– tuhaf şeyler çıkıyordu. Dizlerime kapandı. Ellerimi tuttu. Çektim, eğildi, ayaklarımı öpmeğe çalışıyordu. Kaldırmağa uğraştım. Ağlıyor, hıçkırıyor, "Allah aşkına, beni reddetme, beni kovma, senin esirin olacağım!" diyordu. Fakat niçin? Fakat niçin? Ne genç, ne güzel, ne zengindim. İsterik bir çocuğun elinde oyuncak olmak hiç işime gelmezdi. Gülmeyi bıraktım. Gayet ağır bir sesle, "Ciddî olalım Sütude" dedim, "seni kendine hürmete davet ederim."

"..."

Kollarından tuttum. Kaldırdım. Yanıma oturttum. Gözlerinden hâlâ yaşlar akıyordu. Sordum: "Çesban'a neye varmadın?"

"Ondan nefret ederim."

"O genç!"

"Evet."

"O zengin!"

"Evet."

"O güzel!"

"Evet."

"O çok güzel. Tam sana lâyık! Senin kadar güzel."

Yüzünü ekşitti. Tekrar, "Ben ondan nefret ederim" dedi.

"Niçin?"

"Evvelâ güzel olduğu için."

"Saniyen?"

"Genç olduğu için."

.....

Çesban'ın hayali gözümün önüne geldi. Kuvvetli, yakışıklı, âdeta eski Yunan heykellerinin canlı bir numunesiydi. İnce, kumral kaşlarının altında iri elâ gözleri necip bir sükût ile bakar, çehresinde herkesi hürmete mecbur eden asil, ağır bir vakar ile parlardı. Eğer birleşselerdi, Sütude'yle ne bedîî bir ahenk teşkil edeceklerdi. Hâlbuki İstanbul'un bu en güzel kızı gençlik gibi güzellikten de tiksiniyordu. "Güzellik kadınlar içindir. Güzellik erkeklerde iğrenç bir çirkinliktir" diyordu. Münakaşamız epeyce uzun sürdü. Ben arada, beklenilmez izdivaç tekliflerine maruz kaldıkça tekrarladığım ezelî yalanıma onu da inandırdım. Sıhhatim, rengim, afiyetim ciddî değildi. Âdeta hepsi bendeki hastalığın zahirî maskeleriydi. Asabım bozuktu. Dimağımdan mustariptim. Sözde doktorlar bana alkolle, yorgunlukla, meşguliyetle beraber aşkı da katiyen menediyorlar, "Kadın senin için zehirli bir hançerdir!" diyorlardı. Bu yalanları o kadar sahih gibi söylüyor, o kadar ciddî tafsilât veriyordum ki, Sütude bana acımağa başladı. Aşkı birdenbire merhamet oldu.

"Evet her şeyden mahrum. Tıpkı bir mefluç gibi..."

"Ne yazık, ne yazık..." diyordu. Ben tehlikeyi kolayca savdığım için seviniyor, bu sevinçle beyaz nefis ellerini tutuyor, öpüyordum. Bu eller, ya Rabbi... bu vücut, bu taşan, bu galeyan eden güzellik... Kim bilir buna sahip olan ne kadar mesut olacaktı. Çesban'ın meyus olmakta çok hakkı vardı. Bu kız sevildikten sonra mümkün değil unutulamazdı. Yağmur iyice dindiği için müsaadesini istedim.

"Gece kalsanıza... Ağabeyim şimdi gelir. Annem de gelecek."

"Bir işim var. Bu akşam mutlaka İstanbul'da bulunmalıyım."

"Ne vakit sizi bekleyeyim?"

"Mademki burada bana acıyan müşfik bir kalp buldum. Her vakit sizi Sütudeciğim. Her vakit..."

Eflâtunî denemeyecek bir deraguş içinde kalktık... O an bilmem, nasıl münasebetsiz, nasıl uğursuz, nasıl şenî bir fikir dimağımı doldurdu.

"Hakikaten güzellik, çirkinlik hakkındaki düşüncen doğru mu Sütude?" diye sordum.

"Evet!"

"Yalan."

"Vallahi sahih."

"O hâlde hakikaten fikrinde samimî isen senin için ideal bir âşık var" dedim.

"Kim?"

"Son derece çirkin!"

"Oh."

"Hatta topal!"

"Oh."

"Hem yaşlı. Benden çok büyük."

"Oh, kim?.. Kim?.."

"Çirkinler kralı!"

.....

İri siyah gözleri birdenbire bulutlandı. Öyle durdu. Çirkinler kralı şüphesiz gözünün önüne gelmişti. Ada'da her sene en güzel kadına "kraliçe" unvanını vermek âdetti. Kraliçe her sene değişir, eskisi unutulmazsa bile ikinci derecede kalırdı. Buna mukabil erkeklerin arasında da bir "çirkinlik kralı" intihap olunur. Ali Bey on senedir bu unvanı muhafaza etmişti. On sene içinde adaya kendinden çirkin bir adam gelmedi. Onun için meşhurdu. Uzvî çirkinliği, ahlâkının berbatlığı yanında mücessem bir kutsiyet gibi pâk kalırdı. Son derece sarhoş, politikacı, kavgacı, mütecaviz, dedikoducu, pis bir herifti. Mütemadiyen karı alıp boşuyordu. Bütün hayatı hizmetçi kızlarla, balıkçı kızlarıyla geçiyordu. Yüzü... kılları tıraş edilmiş bir orangutan suratı! Anlatamam, anlatamam, anlatamam! Çürük dişlerinin kocaman korkunç ağzından öyle çirkin bir sırıtışı vardı ki... bana soğuk ürpermeler

verirdi. Küçükken çektiği kemik hastalığından sağ bacağı beş santimetre kadar kısa kalmıştı. Uzun zayıf kollarını sallayarak, otuz beş derecelik bir zaviye ile dört tarafa yalpa vurarak yürürken onu gören çocuklar korkularından bağırırlardı. Hâsılı bu bir insan değil, bir alâmet, bir rezaletti. Tabiatın bir rezaleti, tabiatın bir küfrüydü! Sütude derin bir hülyaya dalmış gibi birdenbire sustu. Veda ettim. Onu öyle bıraktım. Çıktım. Çamurlu sokaklardan inerken o kadar hafiflemiştim ki... Kollarımı kanat gibi oynatsam, doğru iskelenin üzerine uçabileceğimi sanıyordum.

* * *

Geçen yaz...

Sütude'nin çirkinler kralıyla muaşakası herkesi şaşırttı. Kimse inanamıyordu. Fakat iş birdenbire ciddîleşti. Bu güzel, bu emsalsiz kız o gudubet, o bitkin, o iğrenç herifin kovulmuş yedi karıdan artakalmış pis yatağına kaçtı. Ne akrabalarının mümanaatını, ne ailesinin reddini dinledi. Zavallı güzel Çesban da ümitsiz kalınca yaşayamadı. Bu şenî izdivacın ertesi günü, kendini öldürdü. Bana gelince... Tuhaf bir ıstırap içinde üzülüyordum. Çirkinler kralıyla Sütude'nin birbirlerine sarılmış, dudak dudağa hayalleri zihnimi dolduruyor. İğrenç çirkinliğin ilâhî güzellikle kaynaşması ruhumda bir gazap isyan ettiriyor. Şair Fazıl,[1] "aşk"ı hodgâm tabiat tarafından –cinsimizin temadisi için– bize insafsızca oynanılmış bir "dek" telakki eder. Der ki:

Bu vücudun heves-i Leylâsı
O vücudun sebeb-i eşfâsı...

Acaba şuh gençlerin hasta ihtiyarları, en güzellerin en çirkinleri böyle delice sevmelerinde de bu ahlâksız, bu menfaatperest tabiatın gizli bir hilesi, gizli bir kârı mı var?

İşte, şimdi ben bunu düşünüyorum...

Vakit, Sayı: 761, 19 Kânun-ı evvel [Aralık] 1335/1919, s. 3.

1 Divan şairi Enderunlu Fazıl (ö. 1810) kastediliyor.

Horoz

Bir genç kızın defterinden kopya edilmiştir.

.....

... Yine bugün derin bir ıstırap içinde kıvranıyordum! Annem, babam, kardeşlerim, akrabalarım, hepsi, hepsi bana çılgın nazarıyla bakıyorlar. Çünkü kocaya varmak istemiyorum! Dün tanımadığım ihtiyar bir doktora beni uzun uzadıya muayene ettirdiler. Zavallı adam, "Kızınızın asâbı bozuk. Tebdil-i hava lâzım" dedi. Hâlbuki ben biliyorum, hiçbir şeyim yok. Sıhhatim yerinde. Aklım başımda. Yalnız koca istemiyorum...

"Niçin?" diyenleri, "Niçinse, niçin..." diye tersliyorum. Niçin olduğunu söylesem gülecekler. Kaçıklığıma hükmedecekler. Fakat bu kat'î kararımda o kadar haklıyım ki... Bütün dünya bir araya gelse fikrimi değiştiremez. Ben genç kızların hayallerinde, rüya bulutlarından kurulmuş esirî bir taht üstüne oturttukları "koca" denen mabudun ruhunu anladım. Yani erkeğin mahiyetini biliyorum. Ondan öyle ürküyorum ki... Böyle bir isteyen çıktı mı sanki bir ejderhanın ağzına atılacakmışım gibi bağırmaya, haykırmaya, kendimi yerlere çarpmaya başlıyorum. İşte bunun için evde bana deli diyorlar.

* * *

Evet, ben erkeğin mahiyetini anladım. Benim kadar dünyada hiçbir kız, hiçbir kadın, bu zalimi anlayamamıştır. Onu derin derin tetkik ettim. Ruhundaki manayı duydum.

İstasyonun uzağındaki tenha köşkümüz bu "keşf"im için bana pek müsait bir muhit oldu. Biz ailece merdümgiriziz. Ne misafirliğe gideriz, ne de bize gelirler. Âdeta bir çiftlik hayatı süreriz. Bütün vaktim babamın verdiği fennî, ahlâkî kitapları okumakla, kardeşlerimin manasız, münasebetsiz iddialarını dinlemekle geçer. Okumadığım zaman tavukların bahçesindeyim, yemlerini ben veririm. Folluktan yumurtalarını ben toplarım. Kuluçkalara ben bakarım. Ah bu tavuklar... Dünyada bunlar kadar sevimli, bunlar kadar kendi hâllerinde, bunlar kadar saf, bunlar kadar masum bir mahlûk var mıdır? Hayatları bütün bir vazife, bütün bir fedakârlık destanıdır. Bizi beslemek için muntazaman yumurtlarlar. Civciv çıkarmak için haftalarca karanlıkta aç, susuz, uykusuz, güneşsiz, eğlencesiz yumurtaların üstünde yatarlar, kendi hararetleriyle yavrularını canlandırırlar. Sonra onlar büyüyünceye kadar yerlerde buldukları en güzel tanelerden –obur oldukları hâlde– nefislerini mahrum ederler. Onları korumak için en müthiş hücumlara karşı kanat açarlar, kendilerinin yüz misli büyük bir düşmanın üstüne atılırlar. Ama bu ulviyetleri, bu ahlâkiyetleri sanki bir günahmış gibi Allah zavallıların başına korkunç bir belâ musallat etmiştir: Horoz... Kümesin bu mağrur kralı zulümden başka hiçbir şeyden tat almayan müstebit bir Neron'dur. Vazife, fedakârlık, muhabbet, şefkat, merhamet nedir bilmez! Dehşetli bir hodgâmdır. Yalnız tuvaletiyle, kör boğazıyla, keyfiyle, nefsiyle meşgul bir geveze... Bizim kümesinkisi ihtimal bu kralların en reziliydi. Geçen hafta onu... Gayr-i ihtiyarî bir hiddet içinde öldürdüm! Fakat bu kaç senenin birikmiş intikamıydı... Sırtında sanki kanla, altınla işlenmiş ağır, parıl parıl bir manto! Başında vahşî ruhunun timsali gibi balta şeklinde kıpkırmızı bir taç... Hançer gibi keskin bir gaga... Sonra o ayaklarındaki mahmuz dediğimiz sivri süngüler... Dikkat ederdim. Tavukların hiçbirini sevmezdi. Aklına gelir gelmez "gıt, gıt, gıt" diye birden bir şey bulmuş da, sözde ikram etmek istiyormuş gibi bağırır, yalanına kanıp gelen masum tavuğu keyfi için hırpalar, ezer, canını yakar... Sonra dönüp suratına bile bakmazdı. Hele bir de bir şey bulup "gıt, gıt" diye çağırması... Beni en çok gazaplandıran bu yalandı. Yiyecek şey buldu mu kendi yu-

tardı. Yenmeyecek, yutulmayacak bir taş, bir kum parçası buldu mu hemen tavuğa ikram:

"Gıt, gıt, gıt..."

Yemlerini verirken bakardım, tavukları çağırmak aklına gelmez, en önde koşar, taneleri acele acele yutar, yanına yaklaşanları hançer gagasıyla yaralardı. Sabahleyin insanlara bile, "Uyanınız, uyanınız. Haydi bana hizmet ediniz!" der gibi kanat çırpıp uzun uzun ötmesi. İşte yegâne mahareti bu idi. Mütehakkim, maskara, şarlatan, çirkin bir ses... Bülbülün feryadında bir şiir, karganın avazında bir keder, baykuşun o kadar tiksinilen kahkahasında bile bir matem, bir uğursuzluk lezzeti vardır. Fakat horozun sesinde küstahlıktan başka ne duyulur? Evet, en temiz, en beyaz tavukların kanatlarında ayaklarının çamurdan resmi hiç silinmez. Küçük yavru horozlara hiç göz açtırmaz, hatta zavallıları öttürmez, öttüklerini duyunca koşar, mahmuzlarının altına alır, kan revan içinde bırakırdı. Gagasının darbesinden civcivler de kurtulmazdı. Kazara önündeki yeme yaklaştılar mı onları hançerler, hatta bazılarını öldürürdü bile. Zalim olduğu kadar korkaktı. Havadan bir çaylak geçse korkudan tuhaf tuhaf bağırır, büzülür, birdenbire küçülür, kanatlarını yukarı çeker, şaşkınlığı bir müddet devam ederdi. Tavukların tepelerinden kopmuş tek bir tüy gagasında her vakit sönmüş bir sigara gibi takılı dururdu. En ziyade musallat olduğu bir Nemse tavuğuydu. Güzel, bembeyaz, şuh, tatlı, sakin bir hayvancağız... Onun adını "Pamuk" koymuştum. Bahçeye ne zaman insem sanki bu tavuğa olan muhabbetimi sezmiş gibi gözümün önünde doğru zavallının üzerine atılır, tüylerini yolar, hızını alamaz, yatırıp güzel boynunu yerlere sürterdi. Bir gün baktım, Pamukçuğun başından kanlar akıyor... Hemen tuttum, yıkadım, vazelin sürdüm. Götürüp ahırın avlusuna bıraktım. Aradan bir ay geçti. Daha yarası iyi olmamıştı, fakat o kadar semizlemiş, o kadar güzelleşmiş, o kadar irileşmişti ki... Babam da farkına vardı. Dedi ki: "Buna taze gübre yaradı."

Hayır... Ona gübre yaramamıştı. Horozun zulmünden, horozun itisafından, horozun dayağından kurtulmak yaramıştı. Çünkü ahırın bütün gübreleri her hafta tavukların bahçesine naklolunuyordu. Pamuk rahattan, saadetten, fena muamele

görmemekten o kadar şişti ki... artık hızlı yürüyemiyor, ördek gibi sallanıyordu. Babam, "Bu tavuğu keselim, yüreği yağ bağladı. Çatlayacak!" demeğe başladı.

Rica dinlemek âdeti değildi. Yalvarmama, yakarmama aldırmadı. Ahırın avlusunda cehennemden cennete düşmüş bir mesut gibi yaşayan zavallı Pamuk'u kestirdi. Horozun yanındaki tavuklar yine hep tüyleri yoluk, yine sıska, yine kirliydiler. Tüyleri temiz, canlı, kanlı, mesut yalnız horozdu. Hepsine zulmederek yalnız kendi safa sürüyordu. Her hareketi küstahça, her hareketi kaba idi. Bütün kümes halkı, sanki onun gaga yarasını almak, ayaklarının çamurlarına kanatlarını silgi yapmak için yaratılmıştı. Garezim büyüyor, büyüyor, bütün ruhumu kaplıyordu. Bazı geceler bu horoz bir kâbus içinde karyolamın başına konar, dayanılmaz hakaret tokatlarının boğuk seslerini andıran kanat çırpmalarıyla acı acı öterdi.

"Kalkınız, benim keyfime hizmet ediniz!.."

.....

Tavrı, kümese, tavuklara, bütün bahçeye tahakkümü, çekilmez kurumu bana o kadar tesir etmişti ki... Yavaş yavaş her vakit sebepsiz bir hiddetten köpüren babamı da bir horoza benzetmeğe başladım. Onun da tipinde bir horozluk vardı. Gözleri dikti, yuvarlaktı. Kalıpsız kırmızı büyük fesi tıpkı bir ibik gibi duruyordu. Öfkesiyle evi tir tir titretirdi.. Annem otuz senelik karısı olduğu hâlde daha yanında sigara bile içemiyordu. Kardeşlerim, ağabeyim bahçedeki yavru horozlar gibi ağızlarını açamazlar, ona cevap veremezlerdi. Dikkat ettim. Babam horoza benzediği gibi, şale tarzında yapılmış evimiz de büyük bir kümese benziyordu. En iyi bir tünek, yani yukarıdaki balkonlu salon babamın yatak odasıydı. Biz, bütün ev halkı bir sürü tavuk... Nazarında hiç ama hiç ehemmiyetimiz yoktu. Hizmetçileri döver, uşakları kovar, mutfağa karışır, kardeşlerimi azarlar, anneme gık dedirtmez, bana göz açtırmazdı. Evde münhasıran yalnız o vardı. Kümeste horozun olması gibi... yalnız o... Biz hep onun esirleri... Son posta geldikten sonra bile o gelmeden sofraya oturamayız, bazen gece yarılarına kadar beklerdik. Ehemmiyetsiz bir şeye hiddetlendi mi, küfürleri hepimize birden teveccüh ederdi.

"Allah hepinizin belâsını versin!"

"Benim ekmeğimi yiyen azar..."

"Hepsini gebertsem öfkemi alamayacağım vallahi."

Falan filân...

Evet, horoz kümeste, babam evde hüküm sürüyordu. Mahiyetçe, tabiatça, zihniyetçe, kabalıkça, nezaketsizlikçe aralarında zerre kadar fark yoktu. Kümesteki tavuklar gibi evde de, babama karşı koyacak yoktu. Sedası, yakınlara düşen bir yıldırım gibi camları zangırdatırdı. Onun dehşetinden ürken yavru horozlar meydanı boş bulunca ötmeğe özenirlerdi. Belliydi ki yalnız müstakil bir kümes bekliyorlar. Bir gün anneme, babamın bu hâllerinden şikâyet ettim. Zavallı kadın, "Yavrum" dedi, "bütün erkekler böyledir."

"Bütün erkekler böyle mi?"

"Elbet."

"Hepsi böyle sert mi olur?"

"Elbet. Kadın yumuşak! Erkek sert!"

"Bu olur mu ya anneciğim... Biz de insan..." diye itiraz edecektim. Lafımı ağzıma tıktı: "Dünyanın nizamı böyle kurulmuş! Kadın, kadın! Erkek efendi!.. Namuslu insanlar bu kaidenin dışına çıkamazlar."

Bu münakaşadan sonra sinirlerim bozuldu. Son derece meyus, bahçeye indim. Horoz yine işi azıtmış, tavukların birisini bırakıp birisini altına alıyor, zavallıları kovalıyor, tuttuğunu dövüyor, hâsılı ortalığı altüst ediyordu. Eğer o olmasa bu güzel, bu sevimli, bu halûk, bu muti tavukçuklar mesut olacaklar. Pamuk'un ahırda semirdiği gibi rahattan, üzüntüsüzlükten şişmanlayıvereceklerdi. Hepsini bir anda kurtarmak aklıma geldi. Bu bir şimşekti. Sanki aynı zamanda kümesi bu zalimden kurtarmakla evdeki esirliğimizin hıncını da almış olacaktım. Kilere koştum. Bir avuç arpa aldım.

"Geh, geh, geh..." diye tavukları çağırdım. Bermutat en önde horoz koşuyordu. Diğer avucumda kocaman bir taş sakladım. Arpaları ayaklarımın dibine döktüm. Horoz bugün daha ziyade parlıyordu. İbiği daha kırmızıydı. Boynunun tüyleri bir altın sorguç gibi esîrden kıvılcımlar saçıyordu. Önüne geçmek isteyen tavuklara hiddet sesleri çıkararak zavallıları gagalayıp

bağırtarak yaklaştı. Taneleri birbiri arkasına hırçın bir acelelikle yutuyordu. Yavaşça taşı kaldırdım. O farkına varmadı. Parlak sırtı bir pehlivanın arkası gibi genişti. Omuzlarının, kanat başlarının arasına baktım.

Avucumdaki taşı bütün kuvvetimle baktığım noktaya indirdim. Horoz acı, sert, keskin, dehşetli bir ses çıkardı. Taş bir tarafa fırladı. Tavuklar kaçıştılar.

Yere uzanmış kanatları, yırtıcı demir çengellere benzeyen çirkin ayakları titriyordu. Ağzından dili çıkmıştı. Tavuklar, zalimin ölümüyle nail oldukları hürriyeti tabiî birdenbire anlayamadılar. Ben içeri girdim. Ertesi gün babam horozun ölüsünü bulunca, küplere bindi.

"Duvardan çocuklar girmiş, taşla öldürmüşler!" diyordu. Korkudan herkes acıdı, matem tuttu. Yalnız ben sesimi çıkarmadım. İşte bir hafta var ki tavuklar mesut... Tepelerindeki kellik, yavaş yavaş yeni çıkan tüylerle kapanıyor. Babam bahçeye her çıkışında, "Ah zavallı horoz! Benim adamlarım adam değil ki... Bir bahçeyi muhafaza edemezler. Horoz değil, mübarek sülündü, sülün..." diye matemini hatırlıyor, ben içimden "oh!" diyordum. Bu horoz, babamın fikrince tavukları o kadar güzel idare edermiş ki... İdare, yani dayak, hepsinin tüylerini yolup kafalarını kel etmek!.. Allah için kendi de bizi güzel idare ediyor!

* * *

Zengin olduğumuz için görücüler bizim bu uzak köşke gelmekten hiç usanmıyorlar. Ben tabiî hiçbirisine çıkmıyorum. Ezberden beğeniyorlar ve yine istiyorlar. Annem, babam vermeğe kalkıyorlar. Diyorum ki onlara, "Ben kocaya varmayacağım, kocaya varmayacağım."

"Niçin varmayacaksın?"

"Niçinse niçin...."

İşte aldıkları cevap! Fakat ben niçin varmayacağımı biliyorum. Erkeğin bir horozdan başka bir şey olmadığı için! Horozlu kümes ise... Kendi köşkümüzde su mu çıktı? Ben horozsuz bir kümes yani kocasız bir ev istiyorum. Efendisiz, kumanda-

sız, amirsiz, emirsiz bir hayat istiyorum. Pamuk'un ahır avlusunda geçirdiği mesut, gamsız, rahat, sakin, tatlı hayatı istiyorum. Annem diyor ki: "Dünyanın nizamını bozacaksın, her kadına mutlaka bir erkek lâzım!.."

"..."

Eğer bu doğruysa babamın kahrı kâfi değil mi? O ölürse evimizde büyüğün korkusundan ötemeyen kaç tane yavru horoz var! Yeni kümeslere tıkılmakta, yabancı horozların gagalarını yemekte mana ne?..

Vakit, Sayı: 764, 22 Kânun-ı evvel [Aralık] 1335/1919, s. 3.

Dünyanın Nizamı

Bir genç kızın defterinden kopya edilmiştir.

Bir ay geçmeden fikrim değişti! Ama öyle yavaş yavaş değil... Birdenbire! Bugün anneme hak veriyorum. Dünyanın nizamı bozulamayacak! Ben de her kız gibi mutlaka bir kocaya varmalıyım. Hani kat'î kararım? Gülmekten katılıyorum: "İstemem, istemem, kocaya varmayacağım!"

"Niçin?"

"Niçinse niçin... İstemem, istemiyorum!"

"?"

"!.."

Acaba bu densizliklerime sahiden inanıyorlar mıydı? Deli gibi kalk, zavallı horozu öldür, sonra erkeklerin tabiatı, esas itibariyle bu hayvana benziyor diye ölünceye kadar kocaya varmaktan vazgeç... Olur iş değil... Ben hakikaten biraz... Şey... Haydi neyse, söylemeyeyim!

* * *

Fikrimin birdenbire değişmesine yine bu öldürdüğüm horozun hayali sebep oldu. Evvelki gece müthiş bir kâbus geçirdim. Kâbus ile rüya arasındaki farkı bilirim. Rüyada insan serbesttir. İstediği gibi hareket edebilir. Bir dereceye kadar iradesine sahiptir. Fakat kâbus! İnsan kımıldayamaz. Ağzını açamaz. Sesini çıkaramaz. Benim geçirdiğim kâbus rüyayla karışıktı. Horozu karyolamın ayakucuna konmuş gördüm. Ağzında peynir topa-

cı gibi bir şey tutuyordu. Dikkat ettim. Sırtına vurup öldürdüğüm taş... Bunu kaldırdı, üzerime fırlattı. Korkunç bir gürültü... Sanki bir dağ yıkıldı. Haykırmak istedim. Nerde? Nefes bile alamıyordum. Gözlerimi kapamak istedim. O da mümkün değil. Horozun gözleri ateşten bir mercan gibi kıpkırmızı parlıyordu. Keskin keskin, uzun uzun öttü. Her ötüşünde titriyordum. Sonra tıpkı bir insan gibi, kalın sesli, gürbüz bir muharip gibi, bir evvel zaman şövalyesi gibi bana sordu: "Niye beni öldürdün?"

"Ben öldürmedim!" diyecektim, dilimi oynatamadım, korkudan donmuş, taş olmuştum. Fakat o benim aklımdan geçen cevabı işitti.

"İnkâr etme!" dedi, "İşte haberim olmadan sırtıma attığın taş! Fakat niye beni öldürdün?"

Cevap veremiyordum. Karşımda büyüyor, büyüyor, âdeta bir dev hâline giriyordu. Hiddetle söylenirken oynattığı kanatları o kadar muhteşem, o kadar iriydi ki... hemen hemen tavanı kaplıyordu. Kabarık göğsündeki parlak, kıvılcımlı tüyler, altından bir zırh gibiydi. Sivri gagasından kelimeler çıkarken sanki birer ok oluyordu. Üzerime atılacakmış gibi çırpınarak, kanatlarını çırparak lâflar söylemeğe başladı. Demir pençelerinin altında karyolam zangırdıyor, sanki zelzele her tarafı sarsıyordu.

"Niye beni öldürdün?"

"..."

"Susuyorsun işte, hain kız! Sen benim güzelliğimi çekemedin. Gördün ki ben miskin tavukların hepsinden güzelim! Altın mantom var! Güneşten parlak gözlerim var! Aslandan kuvvetliyim! Kümesin beyi, efendisi, kralıyım..."

Söylerken sanki insanlaşıyor, çizmeli, tuğlu, sorguçlu, miğferli bir muharip oluyor, bu sorguçlar, miğferler, silahlar, kalkanlar, kılıçlar eriyerek tüy, kanat, gaga, ibik, mahmuz hâline giriyordu. Fakat bu gaga, bu kanatlar, bu ibik, bu mahmuzlar kılıçlardan, kalkanlardan pek çok korkunçtu. Evet, bu güzel, gayet güzel bir ejderhaydı. Ben harelene harelene karşımda değişmesine bakarken susmuyor, yine söyleniyordu: "... Büyükleri küçükler, zenginleri fakirler, kuvvetlileri zayıflar, güzelleri çirkinler çekemezler. Sen de benim güzelliğimi çekemedin. Sen çirkindin, ben güzeldim."

"Hayır, hayır, senin güzelliğinin ehemmiyeti yok! Ben zavallı tavuklara ettiğin zulümlere kızdım" diye haykıracaktım. Sesim çıkmadı. Ama zihnimden geçen cevabımı o yine işitti. "Tavuklara zulüm mü? Hay aptal kız, hay..." diye tıpkı bir insan kahkahasıyla odayı çınlattı, "tavuklara zulüm ha... Bu zulüm, tavuklara lûtuftur, nimettir, lezzettir. Onlar dövüldükçe sevinirler. Gagalandıkça neşeleri artar, benim nazarımın altında birbirleriyle ne kavga, ne gevezelik edebilirler. Ben olmadım mı yumurtlamayı filân bırakırlar. Hepsi iğrenç birer obur kesilirler. Bir solucan, bir böcek için onu, yirmisi boğuşmağa başlar. Ne vuran, ne döven, ne dayak yiyen, ne bulunmuş şeyi kapan bellidir. Hâsılı bir curcuna... Ama boğazları doydu mu, yine hepsi meyus olur. Birer köşeye çekilir, pineklerler."

"Fakat rahat ederler!" demek istedim.

"Rahat ne demek, tembellik, miskinlik! Uyanık uyumak! Diriyken ölmek değil mi? Rahat, rahat! Yorgunluksuz rahat dünyanın en ağır azabıdır. Tavuklar ben yokken değil, asıl ben varken rahat ederler."

"Hayır, hayır... hayır işte!" demek istedim.

Güzel ejderhanın gözleri hiddetten tekrar tutuştu, ibiğinden kırmızı alevler çıktı. Mahmuzları çatırdadı. Kanatları bir şimşek gibi aydınlıklar saçarak gürledi. Sanki birlerce metreden üzerime atıldı. Haykırdım. O vakit kâbus bozuldu. Rüya başladı. Bu kocaman horoz saçlarımı yoluyor, üstümü başımı didik didik ediyordu. Kafamı gagasının çift uçlu bir hançer gibi deldiğini, pençelerindeki tırnakların, omuzlarıma, kaburgalarıma saplandığını duyuyordum. Kendimi karyoladan aşağı attım. Kapıya doğru kaçarken beni yine tuttu. Gagasıyla havaya kaldırdı. Tıpkı Pamuk'a yaptığı gibi yere çarptı. Boynumu halıya sürtüyordu. Haykırıyordum. Gece kandili birdenbire sönmüş, oda zifirî karanlık kesilmişti. Ateşten bir canavar gibi yalnız horoz parlıyor, altın kırmızısı alevler duvarlarda uçuşuyordu. Bağırıyordum. Beni öldürüyordu...

* * *

Uyandığım vakit ter içindeydim. Kim bilir ne kadar çırpınmışım... Yorgan aşağı düşmüştü. Baş yastığımın bir tanesi göğsümdeydi. Saçlarım dağılmıştı. Hele vücudum... âdeta kımıldanamıyordum. Sanki bütün kemiklerim kırılmış... Fakat ne tatlı, ne hoş, ne ruhanî bir ıstırap ya Rabbi! Bu korkunç rüyaya tekrar dönmek ihtimali olduğunu bilseydim, hemen gözlerimi kapayacaktım. Hakikaten, acının, korkunun, zulüm görmenin, dayak yemenin, gagalanmanın, didiklenmenin pek başka bir lezzeti var! Mazlumun duyduğu bir lezzet ki zalim bunu tahayyül bile edemez!.. İstemeye istemeye altüst olmuş yataktan kalktım. Aşağı inerken balkona saptım. Dirseğimi kenara dayadım, dalgın dalgın bahçenin perişan hâline bakmağa başladım. Burası tamamıyla bir harabeydi. Ne vakitten beri tavuklar yumurtayı kesmişlerdi. Duvar diplerinde kötürüm gibi yatıyorlar, daha henüz sabah olduğu hâlde sanki uyukluyorlardı. Sebepsiz bir yeis, bir keder... bir soğukluk! Bir ölüm soğukluğu! İçimden, "Demek eski şen hayat, eski gürültü, eski hareket hep horozdanmış" dedim.

Gözümle beraber hatıram da açıldı. Kümesin bir aylık tarihini aklımdan geçirdim. Tavukların nizamı, intizamı hakikaten bozulmuştu. Vaktiyle kümese girmiyorlardı. Horoz sağken dövüşmezlerdi. Şimdi birbirlerinin gözlerini oyuyorlardı. Bunlara bir baş, bir efendi, bir kral lâzımdı. İşte kümes horozsuz kaldı mı perişan oluyordu. Ben sözde tavukları semirtmek için zavallı zalim efendilerini öldürmüştüm. Hâlbuki onun zulmü aynı lütufmuş!

Biraz semirdiler... Ama hepsi son derece arsız, yüzsüz, hırsız, tembel oldu. Yumurtlamak kalktı. Gıt gıdak sesleri kesildi. "Yarın mutlaka bir horoz buldurmalıyım" diyordum. Yine dayak, gürültü, hareket başlayınca, bu sersem, bu dağınık hayvancıklar bir yere toplanacaklar, uykuyu, uyuklamayı, pineklemeyi bırakıp güzel güzel yumurtlamağa, civciv çıkarmağa koyulacaklardı. Hayat da yani saadet de bundan başka bir şey miydi?

"Ne yapıyorsun orda?"

"..."

Başımı çevirdim, annem...

"Üşüyeceksin, böyle çırçıplak! Sabah rüzgârına karşı..." dedi.

"Şey..."

"Ne?"

"Düşünüyordum ki..."

"Ne düşünüyordun?"

"Kümesin nizamını bozmak olmayacak!"

"Ne demek bu?" diye hayretle yüzüme baktı. İzah ettim: "Bir horoz lâzım anne! Tavuklar işte bir aydır yumurtayı kestiler. Şu rezalete bakın, yatalak gibi uzanmışlar. Hepsinin gözleri bahçe kapısında... Yemden başka bir şey bilmiyorlar."

Annem, "Pekâlâ! Babana söyler, aldırırız bir tane" dedi, "ama üşüyeceksin. Çabuk haydi, içeri gir. Arkana bir şey al."

.....

Arkama bir şey almak mı? Heyhat. Hararetten yanıyor, tutuşuyordum. Sabahki kâbus beni ateş içinde bırakmıştı. Hâlâ, evet hâlâ saçlarımın dibi, alnım ter damlalarıyla sırsıklamdı. Balkondan içeri girdim. Yukarı giderken kendimi tutamadım. Anneme döndüm.

"Yalnız kümesin nizamını değil, başka nizamları da bozmamalı!" dedim. Annem anlamadı. Yüzüme dikkatli dikkatli baktı.

"..."

"Dünyanın nizamını da bozmağa gelmez..." diye bir kahkaha attım. Yukarı kaçtım. Şüphesiz ne demek istediğimi anladı. Şüphesiz arkamdan "Deli kız! Deli kız!" diye gülümsedi. Şüphesiz ince uzun kaşlarını yukarı kaldırarak, ukalâlık edeceği zamanlar yaptığı gibi yavaş yavaş başını salladı! Evet, dünyanın nizamını bozmağa gelmeyecek. Yani... yani işte... Horozsuz kümes mezarlığa benziyor vesselam!

Vakit, Sayı: 769, 27 Kânun-ı evvel [Aralık] 1335/1919, s. 3.

Uçurumun Kenarında

Peride'den Raika'ya mektup

.....

Dün seni gördüm. Gayr-i ihtiyarî avazım çıktığı kadar "A, a, aaa..." diye haykırdım. Eğer araban hızla uzaklaşmasaydı mutlaka üzerine atılacak, seni kurtaracaktım. Aşağısı sefalet uçurumu olan çiçekli bir yarın kenarında sana rast gelmek... Bu benim için ne derin bir elem oldu. Söyle, nereye gidiyordun? Sultantepesi'ndeki, kaldırımlarında otlar biten tenha sokağın masum fakir kızı! Temiz, mütevazı, sakin, vakur, mukaddes yuvanın masum yavrusu! Söyle, nereye gidiyordun?

* * *

"Hiçbir yere!" diyeceksin. Hayır, inkâr etme. Ben gözlerimden eminim. Arkanda yüz liraya yapılamayacak bir manto vardı. Yanındaki kadını hiç beğenmedim. Bindiğin araba Taksim'e doğru uçtu. Şüphesiz, ya Nişantaşı'nda, yahut Şişli'de durdu. Sen muhteşem bir eve girdin, öyle bir eve ki orada beş yüz bin liradan beş on kuruş gibi bahsolunur. Cephesinin azametiyle, antresinin süsüyle, mermer heykelleriyle, ağır halılarıyla, billur elektrik avizeleriyle gözleri kamaştıran bu ev bir iffet kapanıdır. Oraya insan sevinerek girer, bir an mesut olur. Fakat bir daha çıkamaz. İşte senin gibi zavallı kızları bu kapana sürükleyen süs aşkıdır. Acaba bu meşum aşk, meşru bir tarzda tatmin olunamaz mı? Eteklerimiz kirlenmeden süslenemez miyiz? Bunu ben uzun uzadıya düşündüm. Nihayet yine pak, yine masum, yine namuslu kalarak süslenmenin sırrını keşfettim.

* * *

Evet, kadın kalbi birdir. Beni okuttular. Ama son derece fakirdik. Babam öldükten sonra anneme bağlanan altı yüz kuruşla geçiniyorduk. Muharebe içinde sefaletimiz son dereceye geldi. Çarşıdan [4] yiyecek almağa gittiğim zaman ipek çoraplı kadınları gördükçe yüreğim cız ederdi. Süssüz bir kadın uyuz bir tavuk gibi zavallıydı. Başkalarının süslerini gördükçe hiddetten, hasetten, gazaptan yüzüm kızarır, gözlerimden yaş gelirdi. Peçemi indirirdim, kalbim hızlı hızlı çarpmağa başlardı. İçimden, "Ne yapmalıyım? Süslenebilmek için, iyi giyinmek için ne yapmalıyım ya Rabbi?" derdim. Kocaya varmak... Mütevazı bir memur değil, hatta biraz orta hâlli adamlar bile artık bu kadın aşkını tatmin edemezlerdi. Kadın eşyası, kadın süsü altından daha ağırdı. Bir insanın boğazı günde en aşağı bir lira istediği bir zamanda bir aile sahibi iki yüz liraya bir tayyör yaptıramazdı. Yeni zenginlerin ekserisi de evli, yaşlı başlı adamlar. Onların içinden bir koca tahayyül etmek büyük ikramiyenin çıkmasını beklemek kadar bir hülya... Fevkalâde giyinen zarif kadınların fevkalâde membaları vardı. Sınıf arkadaşlarımızdan Celile bunlardan biridir. Kocası nihayet üç bin kuruş maaşlı bir memurcuk... Onu gördüm. Kendisiyle ne kadar samimîyiz, bilirsin. Derdimi açtım. Giyinmek için çektiğim hicranı bütün acılığıyla anlattım. Hâlim sinirlerine dokundu. Fena hâlde gülmeğe başladı.

"Kocaya var!" dedi.

"Beni senin gibi giydirecek kocayı nerede bulayım?"

"Kocan giydirmez. Sen kendin giyinirsin..."

"Nasıl?.."

"Benim gibi..."

"Sana esvaplarını kocan yapmıyor mu?"

"Delisin Peride, buna imkân mı var?"

"Ya kim yapıyor?"

"Evlenince öğrenirsin."

"Kim, kim?"

Bunu bana söylemedi. Zorladım. Yalnız gülüyordu. Nihayet, "Kocan bunları kim yapıyor demez mi?" diye sordum.

"Ona söylerim." dedi.

"Ne dersin?"

"Filânca arkadaşımın kocası tüccar. Kelepir kumaş bulmuş derim. Meselâ arşını yirmi liraya alınan bir şeyi bir liraya diye gösteririm. O der ki: 'Buna param yok verecek.' Ben derim ki: 'Peşin para vermeyeceksin! Ayda beş [5] lira!..' O vakit razı olur. Terzilere verdiğim paradan hiç haberi yoktur. O gündüz işinde iken ben makine ile bunları dikiyorum zanneder."

"Olur mu bu?"

"Mis gibi... Erkekler dünyanın değiştiğini bilmezler. Tayyörle pazen donun dikmesini bir sanırlar. Hâsılı kocam her ay bana beş lira verir. Bütün üstümü başımı onunla yaparım hülyasındadır. Senede altmış lira... Bu gözünde büyür. "Üste başa israf ediyorsun Celile!" der. Hâlbuki iki ayda bir mutlaka kırk beşer liraya birer bot yaptırırım. Menekşe rengindeki ipek hırkamı daha dün yetmiş liraya aldım."

.....

Celile o harikulade süsünün membaından başka her şeyi bana anlattı: "Tuvaletim için senede bin liradan ziyade sarf ediyorum" diyordu. Membaı ben zihnimde buldum. Yalan içinde yaşamak benim için namussuzluktan daha imkânsızdı. Fakat kalbimi yokluyordum. Güzel giyinmekten başka hiçbir hevesim, hiçbir aşkım, hiçbir hırsım yoktu. Bu buhran içinde çırpınırken elime bir gazete geçti. Orada bir terzi ilânı gördüm.

... Bu büyük terzihanenin nerede olduğunu henüz bilmiyordum. Öğrendim. Gittim, atölyelerine girdim. Hakikaten başka bir âlem... Bir cennet, bir süs cenneti! Kalbim çarpa çarpa prömiyerle görüştüm. Gündelik almayacaktım. Çünkü ayda otuz lira... Bununla ne yapabilirdim? İşimi, iktidarımı beğendiler. Ben bu teklifi ettim: "Gündelik filân istemem. Sa'yime mahsuben bana kumaş vereceksiniz. Atölyede bedava dikeceksiniz."

Bu arzum prömiyere garip göründü. Patronu kandıracağını vâdetti. İki gün sonra artık bir terzi idim. İlk ay kendime gayet güzel bir tayyör yaptırdım. Gece evde yaptığım bluzları da vitrinlere koyduruyordum. İkinci ay yüz liralıktan ziyade üstüm başım olmuştu. Güzel giyiniyordum. Vapurda, yolda, herkes bana bakıyordu. Altı ay sonra terzihanenin içine benim

gibi şık müşteri bile girmiyordu. Müşteriler benim esvaplarımı görüyor, "Bu hanımınki gibi olsun!" diyorlardı. Kendilerine hizmet ettiğimi görünce tuhaflaşıyorlar, sonra, orada bir amele olduğumu öğrendikleri zaman şaşırıyorlardı. Terzihane şıklığıma mükâfat beni manken yaptı. Şimdi gündeliğimi almakla beraber en yeni, en son moda esvapları giyiyorum. Mes'udum. Âşıksız, kocasız mes'udum. Namusumdan, izzet-i nefsimden hiçbir şey kaybetmeden mes'udum! Benim başıma her felâket süs iptilâsından gelecekti. Onu böyle meşru bir tarzda temin edince hayattan artık hiçbir korkum kalmadı. Senin de ruhunu tanıyorum. Her kadın gibi sen de bu giyinmek ihtiyacıyla uçurumun kenarında yürüyor[6]sun. Hayır Raika, hayır, biraz aklı olan sefalet uçurumuna yuvarlanmaz. Gel, benim gibi yap! Hayatını seni güzel giydirecek bir sa'ye hasr et.

Biz, kadınlar için kumaşlar içinde, ütü başlarında yaşamaktan büyük ne zevk var? Günde yüzlerce güzel kadının ayrı ayrı giyindiğini görmek, endam aynalarının içinde, zenginlerle kendi süsümüzü mukayese etmek... Moda münakaşaları yapmak... Evet bir terzihane atölyesi bir ressamın, bir heykeltıraşın atölyesinden çok caziptir. Orada duyulan bedîî heyecan ne kadar temiz, ne kadar kibardır. Ne ressamların yağ, boya kokusu, ne heykeltıraşların çamurları, taşları... Sonra İstanbul'un en zarif, en yüksek kadınlarının güzelliklerindeki esrara vakıf olmak! Bu az saadet mi? İşte seni kenarında dolaştığın o müthiş uçurumdan buraya çağırıyorum. Burada kirlenmek yok. Yalnız güzellik var!

Cuma günü bana gel! Konuşalım. Seni de manken yapalım. En güzel esvapları giy. Fakat namusunu kaybetme, olur mu Raikacığım? Çünkü ruh kirlendikten sonra en bedîî bir süs yine insanı güzelleştiremez. Bu cuma... mutlaka... Sakın ihmal etme! Bekliyorum ha... Hitabım, seni mabedine çağıran bir halaskârın sesidir. Çünkü gittiğin uçurumun nihayeti bir çirkef cehennemi!.. Gözlerinden öperim.

Ömer Seyfettin-Mehmet Rauf: *Uçurumun Kenarında-Fedai* - Hikâye Külliyatı, Sayı: 8, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul, [1919?][1], s. 3-6.

1 Hikâyenin tarihlenmesi konusunda "Ömer Seyfettin Hakkında" başlıklı kısma bakılabilir.

Miras

İnsanın kendi nefsinden nefret etmesi kadar dünyada azap verici bir şey yoktur, sanıyorum! Yıllarca rollerine, yalanlarına aldandığımız bir arkadaştan –adîliğini, alçaklığını sezince– hemen ayrılırız. Aşkta da böyle... Mabut gibi taptığımız vücudun bir lekesini.. keşfedince birdenbire soğur, hatta ona düşman kesiliriz. Fakat kendimize.... Ne yapabiliriz? Hiç! Ahlâk telâkkisinin ruhumuzda tutuşturduğu "iyilik, doğruluk, güzellik" ideali yavaş yavaş kararır. Bu üç alevli esirden meşale sönünce artık karanlık bir çöle düşeriz. Hayvanlaşırız. Hâlbuki hayvanlık ne kederli bir yaşayıştır! Mefhumsuz, gayesiz, muhabbetsiz, mukaddesatsız bir hayat! "İyi" yok, "doğru" yok, "güzel" yok... İşte bugün benim de ruhumdaki ilâhî meşale söndü. Serseri, sergerdan bir hayvanım! Mahzun, mükedder, meyus bir hayvan! İnsanlığın kıymetlerini kaybetmiş bir zavallı! Bu karanlığa düşüşüm irademle olmadı, gayr-i ihtiyarî... Âdeta, haberim olmadan... diyebileceğim. On beş gün evvel. Amcamın köşkünde yattığım gece... Nasıl oldu? Nasıl birdenbire insanlıktan çıktım? Artık ebediyen dönemeyeceğim bu cennetten nasıl bu cehenneme yuvarlandım? Nasıl, nasıl?..

* * *

Amcam, oğlu Nihat Çanakkale'de şehit düştüğü günden beri, beni onun yerine koymuştu. Geçen sene de yengem kederinden öldü. Şimdi bu talihsiz adam saraya benzeyen köşkünde hizmetçileriyle oturur. Ara sıra, kendisini görmeğe gide-

rim. Ömrümde tanıdığım insanların en ahlâklısı, en faziletlisi amcamdır. Babasından kalan büyük serveti kardeşi gibi sefahet âlemlerinde yememiş, devlete hizmet etmiş, hayatını kaymakamlıklarda, mutasarrıflıklarda, uzak vilâyetlerin valiliklerinde geçirmiştir! Şiire, sanata karşı duyduğu meftunluğu biz, yeni adamlar, hatta tasavvur bile edemeyiz. Divanlar onun nazarında kudsî bir mahiyeti haizdir. Gazellerin, kasidelerin mısralarında, kafiyelerinde ilâhî bir esrar gizlidir. Bahçenin nihayetinde, karaçamlar arasında yaptırdığı kütüphane sanki gizli bir mabetçik... Gününün yarısından ziyadesi burada geçer. Kitapların tozunu alır. Ciltleri okşar. O gün bana kapıyı açan uşak yine "Beyefendi kütüphanede, isterseniz oraya buyurun!" dedi. Yaprakları dökülmüş ağaçların dibinde hâlâ yeşil duran çiçeksiz tarhlara baka baka yürüdüm. Kütüphanenin kurşun kaplı fincan kubbesi meçhul bir matem timsalini andırıyordu. Pencerelerin yeşil boyalı demir kapakları açıktı. Kapıya ilerledim. Evvel zaman üslûbu tokmağın altındaki kilitte bir sarı pirinç anahtar sokuluydu. Parmağımla yavaşça vurdum. İşitmedi, biraz daha hızlı vurdum, uşak zannetti.

"Ne var, Mehmet?" dedi.

"Mehmet değil, amca benim..."

"..."

Kapıyı açtı.

Bembeyaz sakalıyla mavi yorgun gözlerini daha büyük gösteren kalın taşlı altın gözlüğüyle türbesinden canlanarak kalkmış bir evliyaya benziyordu. Elini öptüm.

"Gel bakalım" dedi, "sana bir mücevher göstereyim."

"Buyurun."

Ayaklarımı çıkardım. Tıpkı bir camiye girer gibi... kırmızı çedik terliklerden bir tanesini giydim. Amcamın arkasında deve tüyünden yapılmış bir oda esvabı vardı. Kristal masaya oturduk. Açık duran kitabı bana uzattı. Tekrar, "Mücevher, mücevher... Emsali bulunmayan bir mücevher!" dedi. Bu mücevher çamura düşmüş bir bakkal defterine benziyordu. Yalancıktan müteheyyiç göründüm ve: "Hakikaten enfes..."

"Dün getirdiler. Kaça alsam beğenirsin?"

"İki liraya."

Yüzüme dik dik baktı. "Sen deli olmuşsun oğlum..." dedi.

Tamir etmek istedim: "Cildi pek eski de... Nasıl, beş liraya alabildiniz mi?"

"Ne lirası!" diye haykırdı. "*Dâfiü'l-gumum*, Deli Birader'in letaif külliyatı... İstanbul'da bir nüshası daha yok... Belki bütün dünyada bir eşi yok! İhtimal yazı da Gazalî'nin kendi yazısı..."

"Kaça aldınız?"

"Yüz seksen liraya."

"Çok iyi!.." dedim. Yazı kargacık burgacık nevidendi. Cildin kenarlarını sanki hırçın bir sıçan kemirmişti. Nakışlarının yaldızı solmuştu. Ben bu süprüntü parçasına bakarken amcam yeni ele geçirdiği mücevherini çıkarıp "Bunu görmedin, bunu da görmedin!" diye birer birer masanın üzerine bırakıyordu. Birtakım divanlar, tarihler, tercümeler, filânlar... ki hepsinden küflü bir mezar rutubeti çıkıyordu. Amcam, hele yalnız kaldı kalalı bütün hayatını kütüphanesine hasretmişti. Benim şiirle, sanatla iştigalim, eserlerim, şairliğim çok hoşuna gidiyor, ikide birde "Sen benim mâbihi'l-iftihârımsın!" der, fakat yeni yazıları, yeni kitapları kütüphanesine yine sokmaz...

Kitaplardan yorulan gözlerimi çini kaplı duvarlara kaldırdım. Fiyatları, şüphesiz bu kitaplar gibi yüksek olması icap eden, yazıları okunmaz, levhalar asılıydı.[1] Kubbenin ortasındaki billur avize, altın kakmalı zinciriyle kütüphanenin mütevazı sükûnetine uymayacak derecede muhteşemdi. Amcam okuduğu kasideyi bitirdikten sonra, "Haberin var mı? Benim kütüphaneyi satın almak istiyorlar!" dedi.

"Kim?"

"Tanımazsın, müsteşrikler."

"Ne kadar veriyorlar?"

"Evvelâ on bin lira... dediler. Sonra 'ben satmam' deyince on beş bine, yirmi bine çıktılar."

"Ne diyorsunuz?"

"Hatta yirmi beş bin de verecekler."

"Aman amca, hiç durmayınız, satınız!" dedim. Gözlerini okuduğu kitaptan kaldırdı, bana çevirdi. İçinde öyle bir itap, öyle bir serzeniş vardı ki...

1 Metinde "açıldı"

"Kütüphanemi satmak mı? Sonra ben ne yaparım?"

"..."

Gözlerini tekrar kitaba indirdi. Çehresi bozulmuştu. Dargın, perişan bir tavırla "Ben mezara, kütüphanem mezara!" diye başını salladı.

Ses çıkarmadım. Elimdeki kitabı okur gibi yaptım. Ne kadar böyle sustuk bilmiyorum, bana çok uzun geldi. Gözlerim yazma satırların arasında gezerken kendim yirmi beş bin lirayı düşünüyordum. Bu küçük bir servetti. Er geç benim olacak bir servetti. Zira amcamın bizden başka vârisi yoktu. Hayatının o ölüme giden yolunda çok ilerlemiş olan bu ihtiyarcık dünyada nihayet birkaç sene misafirdi. İçimden "Birkaç sene daha" diyordum, "haydi beş sene... Âb-ı hayat içmedi ya bu!.." Acaba kütüphaneyi isteyen müsteşrikler kimlerdi? Soracaktım. Lâf ta ağzımın içine geldi. Sormadım. Gözlüğünün altında daha büyük, daha mavi, daha parlak görünen zeki gözlerinden korkuyordum. Sanıyordum ki düşüncemi hemen anlayacak. Şimdiye kadar hiç düşünmediğim bu hazır miras birdenbire bütün hayalimi doldurdu. Sanki kafam şişti, sersem oldum. Amcamla neler konuştuğumun farkında değildim. Kütüphaneden çıktık. Salona geldik. Yemeğe oturduk. Ben bir duman içinde gibiydim. Amcamın ikide birde "Senin bugün bir dalgınlığın var. Sende bir şey var!" dediğini hatırlıyorum. Sofrada yemeğimi yerken dimağım, benim vücudumun haricinde, benim irademin haricinde, benim ruhumun haricinde yabancı bir makine imiş gibi işliyor, düşünüyor, planlar kuruyordu. Kafamın içinde doğan fikirlere hükmedemiyor, susuyordum. Öyle ya... Bu zavallı ihtiyar mutlaka yakında ölecekti. Kütüphane yirmi beş bin lira... Köşk, bağ, Faikpaşa Yokuşu'ndaki apartman filân... Yetmiş seksen bin lira da bunlar: Yüz bin liralık bir servet! Artık burada yaşar mıydım? Doğru Avrupa'da soluğu alacak, zevk içinde hayatın tadını tadacaktım. Fakat... ya bu ihtiyarcık evlenmeğe filân kalkarsa... Fakat mümkün mü?

Dimağımın içinden tiz, keskin bir şeytan sesi "Niçin mümkün olmasın?" dedi. Ben, "Mümkün değil, mümkün değil!" diye dişlerimi sıktım.

"Hayır, pek mümkün! Yarın birdenbire işitirsin!"

"Bu fena..."

"Tabiî fena..."

"Evet, ya evlenirse?.."

"Hiç bunda şüphen olmasın. O vakit yüz bin lirayı rüyanda görürsün..."

"O hâlde?"

Dimağımın içinde çınlayan şeytan sesi, "Böyle bir hareketin önüne geçmelisin!" diye âdeta korkunç bir emir verdi. Böyle bir felâketin nasıl önüne geçebilirdim? Evet, bu hakikî bir felâketti. Ta ayağımın dibine gelmiş yüz bin liranın, ihmalciliğim yüzünden uçup gitmesi... Dimağım, yine irademin, hatta idrakimin haricinde sihirli bir saat gibi işliyordu; gözlerimi amcama kaldırdım. Küçük kaşığıyla pilâvını ağzına götürüyordu. Sakalının altından beyaz zayıf boynunu gördüm. O beyaz yere iki dakika basılsa... yüz bin lira birdenbire benim olacaktı!

"Fakat..."

Ruhumda zehirden şimşekli akisler bırakan şeytan sesi "Budala mısın?" dedi... "Neden korkuyorsun?"

"Korkuyorum."

"Hayır korkma. Sen öyle adî katiller gibi amcanın boğazına basıp boğmayacaksın."

"Ya ne yapacağım?"

"Bir şey yapmayacaksın ki kanun seni mesul edemeyecek!.."

"Nasıl?"

"Arkadaşın bakteriyolog Sabit'ten biraz tifo mikrobu çalacaksın"

"Eey?.."

"Bu mikropları amcanın gece içtiği suya atacaksın. Tifoya tutuldu mu doktorlar onu iyi etmeğe çalışırken sen yine mikroplu suları ona ilâç diye vereceksin. Bir hafta içinde mutlaka ölecek. Sen de herkesle beraber ağlayacaksın! Cenazenin önünde yürüyeceksin! Senden kimse şüphelenmeyecek! Bilakis kederine iştirak edecekler. 'Başınız sağ olsun!' diyecekler."

"Oh..."

....

Evet, oh... Birdenbire canlandım. Sanki ağır bir yükün altından kurtuldum. Gözlerimi açtım. Elmasını soyan amcamı

gördüm. Ne konuşmakta olduğumuzun yine farkında değilim. Bana, "Sen benim mâbihi'l-iftihârımsın!" dediğini işittim.

* * *

Geç vakit yattığım odaya çıktım. Zihnimdeki cinayet planı kendi kendine genişliyordu. Karyolamın üstüne oturdum. Masanın üzerinde yanan mumun ziyası duvarlarda şekilsiz gölgeler kımıldatıyordu. Yüz bin lira!.. Gözüm dolap aynasına kaçtı. Orada kendi hayalimi gördüm. Bana dik dik bakıyordu. Saçları ürpermişti. Gözleri kanlıydı. Bir sırtlanın gözleri gibi kanlıydı. Bu hayal bendim. Görmemek için yüzümü çevirdim.

Gece hiç uyuyamadım! Kendimi görmemek için aynaya bakamıyordum. Evet, ben bir katildim. Bir caniydim. Bütün ahlâk duyguları benim nazarımda bir yalandı. Sabaha kadar dimağımda bana kumanda veren şeytan sesinin akislerini dinledim: "Tereddüt etme!"

"Hayır, hayır yapamayacağım."

"Yapacaksın!"

"Yapmayacağım."

"Yüz bin lirayı kaçıracaksın!"

"Kaçsın!"

"..."

"Sen budala değilsin."

"..."

"Hayır ben budala değildim. Fakat...." Sabahleyin erkenden amcamın yanına indim. Zavallı ihtiyar balkonun önünde sütünü içiyordu. Beni, heyhat mâbihi'l-iftihârını gülerek karşıladı. "Ne o, rahatsız mısın?" dedi, "Sararmışsın!"

"Bir şeyim yok."

"Rahat uyudun mu?"

"Evet" dedim. Sonra birdenbire ellerini öpmeğe başladım. Şaşırdı. Gözlerimden galiba yaşlar akıyordu. Öldürdüğü mukaddes vücudun üzerinde zulmünden pişman olan bir cani gibiydim. Ben artık insan değildim.

"Sizden bir istirhamım var!" diye inledim. Böyle gayr-i ihtiyarî hareketimi ilk defa gören amcam ne diyeceğini bilmiyordu.

Kafamdaki şeytanın varlığıma indirdiği darbeyi, manevî iflâsımı asla duymuyor, "Ne oluyorsun oğlum, ne oluyorsun?" diyordu.

"Hiç! Vaat ediniz ki istediğimi yapacaksınız."

"Söyle, ne istiyorsun?"

"Evvelâ reddetmeyeceğinizi vaat ediniz."

Ellerini çekti. "Peki, söyle, vaat ediyorum..." dedi.

"Ben, sizin vârisinizim?"

"Şüphesiz."

"İstiyorum ki bütün servetinizi daha sağlığınızda millî müesseselere vasiyet edesiniz!"

"Fakat niçin?"

"Ben böyle istiyorum işte..."

"Ama niçin?.."

.....

Gece neler düşündüğümü, bir an evvel bu yüz bin lirayı ele geçirmek için nasıl kendisini görünmez bir silahla öldürmeyi kurduğumu söyleyecektim. Söyleseydim o benim mahiyetimi tanıyacak... Fakat belki şimdi biraz daha rahat bulunacaktım. Lâkin, hayır, bu cesareti gösteremedim. Kendimde olmayan fazileti yine iğrenç maneviyetime perde yaptım. Yalanlar öğürmeğe başladım. Sözde ben gençtim, ihtimal bu kıymetli kütüphaneyi satar, memleketten dışarı çıkmasına sebep olabilirdim. İstiyordum ki bu mühim miras millete kalsın!

"Pekâlâ!" dedi, "kütüphanemi millete vereyim. Fakat başka akarlarımı..."

"Onları da istemem amcacığım. O kadar hastahaneler var, dâru'l-eytamlar var! Silinecek gözyaşları, sarılacak yaralar, teselli edilecek dullar, öksüzler, kimsesizler var!"

"!.."

.....

Ben söylerken derin bir hayretle, şaşkın bir meftuniyetle yüzüme bakıyordu. Zavallı, karşısındaki mahlûkun ne alçak şey olduğunu anlayamadı. Doğruldu, beni kucakladı. Alnımdan öptü.

"Sen benim mâbihi'l-iftihârımsın!" dedi.

* * *

Evet, ruhumdaki insanlık ideali, o üç ahlâk meş'alesi ebediyen söndü! Bir gece içinde korkunç, iğrenç bir katil oldum. Şimdi karanlık bir çöldeyim! Bir hayvan gibi meyusum! Artık insanlık cennetine, "iyilik, doğruluk, güzellik" cennetine bir daha dönemeyeceğim. Son defa yalanlarımla aldattığım zavallı büyük ihtiyar da benim gibi mahiyetinin fiilinden ürküp kaçan korkak bir sefili yine "faziletkâr" bilecek! Bu sefile "mâbihi'l-iftihârım!" diyecek.

Vakit, Sayı: 776, 3 Kânun-ı sani [Ocak] 1336/1920, s. 3.

Kurbağa Duası

Reşat Nuri'ye

Taşra âlemi... Yani İstanbul'un dışında geçen hayat, ne hoştur! Bunu ancak yaşayan bilir. Bir taraftan eşraf, ulema filân! Öbür taraftan memurlar, zabitler, muallimler... Sonra kasabanın çift çubuk sahibi yerli ahalisi... Her sınıfın, her zümrenin ayrı kahvesi, ayrı eğlencesi, ayrı zevki vardır. "Beyne's-sunûf" denebilecek yegâne adam kazanın belediye doktorudur. O daima herkesle konuşur, düşer, kalkar. Muallimlerin, memurların, zabitlerin oturdukları kahvelere girer. Eczahane ise eşrafın kulübüdür. Büyük rütbeli memurlar da oraya uğrarlar. Avukat yazıhaneleri de bir dereceye kadar eczahaneye benzer.

Hâsılı taşra, başlı başına gayet hoş bir âlemdir. Yedi, sekiz, belki dokuz sene oluyor, ben de İstanbul'a pek uzak olmayan bir kasabada idadî muallimi idim. Başlı başına bir âlem olan taşrada mektep de başka bir âlemdir. Âdeta âlem içinde bir âlemdir! Programları, gayeleri birbirine zıt, dört beş mektebin yetiştirdiği yaşlı, genç, zeki, budala, zevzek yirmi muhtelif adam: Müdür, muavin, muallimler, muîdler... İdare memurları! Evvel zamandan kalma, hani o bir tarafından güneş batarken öbür tarafından doğan eski kocaman imparatorluğumuzun en uzak köşelerinden gelme leylî talebe... Her ırktan, her cinsten, lisanlarından başka hiçbir şeyleri Türkleşmemiş bir sürü çocuk! Fakat bu kadar bariz tezatlar arasında o ne samimî ahenkti! Mutaassıplar, mürteciler, liberaller, sonra hiçbir muayyen mesleği, meşrebi olmayanlar birbirleriyle kardeş gibi geçinirlerdi. Bir riyaziye muallimi vardı ki aşırı derecede

açık fikirliydi. Tabiat muallimi hepimize kara cahil nazarıyla bakıp için için acıyan ciddî bir gençti. Ben edebiyat muallimiydim. Fransızca muallimi bir Yahudiydi. Nöbetçi olduğu vakitler gece müzakeresinde çocukların kendisine sorduğu lügatleri Lâtin harfleriyle cep defterciğine yazar, ertesi gün manalarını benden anlardı. Bir kere "cezbe-i Rahman"ın ne demek olduğunu zavallıya sormuşlar. İyi anlamamış, defterine "cezve-i Rahman" yazmış. Muallimlerin odasında beni tuttu.

"Cezve-i Rahman ne demek?" dedi.

"Öyle şey olmaz!" diye güldüm. Israr etti. Kendisine soran talebeyi buldurdu. Kitabı açtık. Yanlış anladığı meydana çıkınca bu aramızda bir alay oldu. Bîçarenin adı "Cezve-i Rahman" kaldı, gitti.

Hele müdür... Ben dünyada bu kadar intizamperver, kanunperver, usulperver bir adam görmedim. Bir kere maiyetinin hiçbirisiyle hususî münasebette bulunmaz, mektep heyetinin haricinde, tıpkı bir esatir mabudu gibi ayrı yaşardı. Aramızda lâkabı "Zımnında" idi. Meclis günleri odasında toplandığımız vakit hiçbirimize lâf söyletmez, hepimize "zımnında, zımnında, zımnında" diye ayrı tahriratlar yazdırır, herhangi mesele olsa aynı kelimelerle, aynı cümlelerle nihayetine mahut "zımnında"yı takarak bir şey kaleme aldırınca "hallettim" sanırdı.

Arkadaşlarımın içinde en sevdiğim ulûm-ı diniye hocası Bahir Efendi idi. Medreseden sonra Darülfünunu da tamamlamıştı. Yaşı elliye yaklaşıyordu. Fikrinde musır, cerbezeli, açıkgöz, tuhaf, şen bir adamdı. Benimle dostluğuna sebep terbiye hakkındaki fikirlerimizin bir olmasıydı. Çünkü ben her ne kadar milliyetperver bir liberal isem de "terbiye"nin daima "muhafazakârane" olması lâzım geldiğine mutekidim. İçtimaî inkılâbın yeri mektep değil, hayattır. Muallimlerin vazifesi çocuklara eski hayatın terbiyesini ibram etmektir. O da işte benim gibi düşündüğü için meclislerde ikimiz taraftarlarımızla bir kuvvet teşkil eder, liberallere, yeni asrî terbiye taraftarlarına ağız açtırmazdık. Bahir Hoca'nın en meftun olduğum şeyleri canlılığıyla, "mebna aleyh, mebna bih, mebna leh" gibi tabirleriydi. Kavga eder gibi konuşur, kelimele-

rine sanki yumruk şeklinde vücutlar vermek istiyormuş gibi sağ kolunu –bir Karagöz çevikliğiyle– sallardı. Kusuru yalnız nargilesiydi. Buna o kadar müptelâydı ki kahvede, mektepte günde on tane içmeden yapamazdı. Nargile bu... Sigara filân gibi bir şey değil. Havaleli... Müdürden, müfettişlerden gizlemek lâzım... Bir gün kahvemizde oturmuş, portatif bir nargile şekli düşünüyorduk. Meselâ içildikten sonra üzeri çıkarıldı mı, sürahiye benzesin. Lüle cebe girebilsin... Bahir Hoca, "Ya marpuç?" diyordu.

"Cübbenin altına, beline sararsın."

"Kırılır."

"Fesinin içine çörekle!"

"Sığmaz."

Böyle konuşurken içeri belediye doktorunun girdiğini gördük. Bizim yanımıza geldi, selâmlaştık. Oturdu. Cuma günü Bektaşî Tekkesi'ne gideceklermiş. Kuzu, saz, biraz da mey varmış! Bizi de davet etti.

Ben, "Gidemeyiz!" dedim. Biz muallimdik. Öyle sazlı, sözlü, içkili meclislere giremezdik. Doktor ısrar etti. "Siz içmezsiniz. Kulaklarınızı tıkarsınız. Gözlerinizi bağlarsınız" diyordu. Zaten arkadaşlardan birkaçı razı olmuş... Bahir Hoca, "Nargilemi götürürseniz ben de gelirim" dedi.

Doktor, "Götürürüz. Hem vallahi ben götürürüm hocam!" diye yemini bastı. Ne şen, ne babayani bir delikanlıydı. Âdeta kasabanın canlı bir neşesiydi. Hastalar ilâcından ziyade onun sözlerinden şifa bulurlardı.

* * *

Cuma günü cümbür cemaat Bektaşî Tekkesi'ne gittik. Burası eski mesut zamanlardan taptaze kalmış bir cennetin hayaline benziyordu. Sanki tarih denen fırtınanın felâket rüzgârları bu asırlık çınar ağaçlarının arasından, beyaz münzevî binanın sakin çatısı üstünden hiç geçmemişti. Etrafta setleri olmasa tabiî bir göl sanılacak derecede büyük havuz zümrüt gölgeler içinde, nilüfer rüyalar açmış, uyuyordu. Dervişlerin yaydığı hasırlara yan geldik. Telgrafçı udunu, tapu memuru kanununu aldı.

Kemancı Aleko da gelmişti. Saz başladı. Doktor, "Saki benim!" diye herkese sunuyor, Bahir Hoca'nın önünde dikilip kalıyordu.

"İşte benim nargilem var..."

"Bir yudum?"

"Ömrümde bir katre ağzıma almamışım."

"Bir yudum al. Gargara et. Sonra tükür."

"Ne fayda?"

"Vallahi muzadd-ı taaffündür."

....

Bahir Hoca bu gibi meclislerde kara mutaassıp görünmek istemezdi. [Ağzına bir kadeh rakı aldı. Fakat doktor hocayı gıdıkladı.][1] Birkaç damla yutturdu. Yuttuğunu inkâr etmekle beraber bu birkaç damla ona birkaç küp neşesi verdi. Gülüyorduk. Eğleniyorduk. Fakat kafamız kazan gibiydi! Bu yeşil cennette ardı arası kesilmez bir cehennem gürültüsü vardı. Kocaman havuzun içinde belki bir milyon kurbağa... avazları çıktığı kadar haykırışıyorlardı. O kadar ki âdeta birbirimizin söylediğini işitemiyorduk. Doktor, "Vay anasını!" dedi, "Bunları nasıl susturmalı? Kulaklarımız patlayacak."

Dervişler, "Ne yapsanız susturamazsınız" diyorlardı. Bahir Hoca'dan maada hepimiz kalktık. Çünkü dayanılacak gürültü değildi. Taş, toprak, elimize ne geçtiyse havuza atmağa başladık. Kurbağalar bu tecavüzümüzden hiddetlenmiş gibi daha beter bağrışmağa koyuldular. Doktor gazeteler tutuşturdu. Korkup kaçsınlar diye üzerlerine attı. Hayır. Hayır... Ne yapsak susmuyorlar, daha ziyade azıtıyorlardı. Sazı duymak mümkün değildi. İçimizden birisi "Buradan kaçmaktan başka çare yok!" dedi.

"Nereye gidelim?"

"Havuzun uzağında bir yere..."

Biz böyle hicret müzakeresi ederken nargilesinin başında unuttuğumuz Bahir Hoca'nın "İstersem, ben onları bir anda sustururum!" dediğini işittik.

"Nasıl?"

1 Bazı külliyatlarda görülen bu cümleler *Vakit*'teki neşrinde yok. Yeri boş bırakıldığına göre sansür memurları veya gazete görevlileri tarafından çıkarılmış olabilir.

"Bir nefes ederim."

"Eey?"

Hemen susarlar.

... Gürültüden neşemiz kaçmışken hepimiz yine güldük. Doktor, "Bu kurbağalar yarım baş ağrısı değil ki bir nefeste dursunlar" diyordu, "bunlar baş belâsı!" Fakat Bahir Hoca yine hiddetlenmiş, bir Karagöz tehalüküyle yumruğunu sallıyor, hepimizin itikatsızlığına sövüp sayıyordu. Onun bir taraftan, bir milyon kurbağanın kopardığı kıyamet bir taraftan... Hâsılı bir curcunadır gidiyordu. Meclisin neşesi kalmamıştı. Bahir Hoca, "Herkes yerine otursun!" dedi, "Ben havuzun kenarına gideyim. Nefes edeyim. Susmazlarsa yüzüme tükürün..."

"Haydi, haydi öyleyse Hoca..."

"..."

İnanamıyorduk, lâkin "bir alay çıkar" ümidiyle yerlerimize oturduk. Hoca kalktı. Nargilesini eline aldı. Havuzun kenarına gitti. Arkasını bizden tarafa çevirmişti. Sulara doğru üfürdüğünü gördük. Bir dakika geçmedi. Kurbağalar birdenbire susmuşlardı. Koca havuzdan bir çıt bile çıkmıyordu. Şaşırmıştık. O, muzafferane döndü. Geldi.

"Ne yaptın Allah aşkına!" diyenlere, "Görmediniz mi? Gözlerinizin de mi itikadı yok, nefes ettim" cevabını verdi.

Yarım saat geçince kurbağalar yine ötmeğe başladılar. Artık korkmuyorduk. Bahir Hoca kalkıp havuzun kenarına gidiyor, bir nefeste yine hepsini susturuyordu. Giderken sevgili nargilesini, "sarhoşsunuz, kırarsınız!" diye bizim yanımızda bırakmıyordu. Akşama kadar eğlendik. Bahir Hoca'nın nefesine kemancı Aleko bile inandı. Doktor inanmıyor, fakat gözüyle gördüğü neticeyi de inkâr etmek cesaretini gösteremiyordu. Yerli memurlar hayretten rakıya bile devam edememişlerdi. Bektaşî dervişleri dalgın dalgın, nefes sahibine bakıyorlar, kim bilir akıllarından neler geçiriyorlardı.

Ertesi akşam, kahvede Bahir Hoca ile yan yana oturmuş, İstanbul gazetelerini okuyorduk. Ben okuduğumu anlamıyor, onun Bektaşî Tekkesi'nde kumanda verir gibi kurbağaları nasıl susturduğunu düşünüyordum. Doğrudan doğruya kendisine sorsam eminim ki yine "Gözlerinin de mi itikadı yok! Ne-

fes ettim, kör müydün?" diyecek, beni de kurbağalar gibi susturacaktı. Fakat ben enayi değildim. Ona zihnen, ilmî bir pusu kurdum. Evvelâ gazeteleri bıraktırdım. Gayet tatlı bir ruhiyat bahsi açtım. Böyle şeylere çok meraklıydı. Hayvanlarda ruh olmadığını, mahlûkatın maneviyat haricinde tıpkı nebatat gibi yaşadıklarını anlatıyordum.

"Ben de bu fikirdeyim" dedi.

"Hayır, yalan söylüyorsun" dedim.

"Vallahi."

"Hayır, yalan."

"Ne biliyorsun?"

"Çünkü sen kurbağalara nefes ettin. Demek ki hayvanların maneviyat haricinde yaşadıklarını bilmiyorsun."

Kollarını masanın üzerinden çekti. Arkasına dayandı, durdu. Gözlerime dik dik baktı. Aşağı tükürse sakalı, yukarı tükürse bıyığıydı. Öyle bir vaziyete sokmuştum ki... Kalın kaşlarını çattı. "Ben kurbağalara nefes etmedim!" dedi.

"Ya nasıl susturdun onları?"

"...."

Ağzını açamıyordu. Fena sıkışmıştı. Aklı sıra, ya cahilliği kabul edecek, ya hakikati söyleyecekti.

"Söyle öyleyse, ne yaptın da kurbağalar sustular?"

"Şey... canım, budala mısın? Nefes filân olur mu? Şey ettim."

"Ne ettin?"

"Nargilenin marpucunu sarkıttım."

"Eey?"

"Kurbağalar onu yılan sandılar. Hemen dibe kaçtılar..."

* * *

...Fakat taşra hayatının bir vasfı da sır saklamaktır.

Bahir Hoca, "Saf adamların itikatlarını bozmamalı. Onlara ilmî hakikatlerin lüzumu yok. Sakın marpucu kurbağalara gösterdiğimi kimseye söyleme! Varsın, nefes ettim bilsinler" dedi. Ben, bu sırrı ağzımdan hiç kaçırmadım. Bütün kasaba halkı hocanın nefes kerametini işitti. Hatta Bektaşîler de buna

şahitti. Doktorun bile şüpheleri yavaş yavaş gevşedi, eridi. Bahir Hoca'nın bir üfürüşte kurbağaları susturduğundan bahsolunduğu vakit, zavallı boynunu büküp "Dünyada ne kadar meçhul var. İlmimiz bu meçhulün yüz milyonda biri bile değil!" der, o her vakitki şuh kahkahasını atamazdı...

Vakit, Sayı: 783, 10 Kânun-ı sani [Ocak] 1336/1920, s. 3.

Şefkate İman

Açtı. Ahmet Reşit iki günden beri kırk sekiz saattir, yerinden kovulmuş ihtiyar serseri bir köpek gibi tanımadığı sokaklarda, bilmediği mahallelerde dolaşıyordu. "Bir parça ekmek..." diye çaldığı kapıların hepsinden kovulmuştu. Satacak bir şeyi de yoktu. Paçaları yırtık pantolonunu ayağından çıkaramazdı. Siyah bonjuru o kadar eski, o kadar pis, o kadar perişandı ki... Bedava verse kimse bu paçavra süprüntüsüne elini sürmeyecekti. Bir kapının eşiğine oturdu. Soğuktan donan elleriyle midesine bastı.

"Artık ben ölmeliyim!" dedi. Çünkü bu kadar sukut ettikten sonra yaşamak hakikaten bir rezaletti. Hayata ne parlak muvaffakiyetlerle girdiğini hatırladı. Her sınıfta birinci olurdu. Mülkiye'den, Hukuk'tan birinci çıkmıştı. Hatta Avrupa'da Sorbonne'da da harikulâdeliğini gösterdi, profesörleri şaşırttı. Hiçbir ecnebi talebenin o güne kadar kazanamadığı bir muvaffakiyete nail oldu. Türkiye'ye döndüğü zaman daireler onu âdeta aralarında pay edemiyorlardı. Nihayet Hariciye'ye girdi. Konsolos oldu. Sonra... Evet, sonra... İşte hatırasını bir duman kaplıyor, ne olduğunu, nasıl yuvarlandığını düşünemiyordu. Evlenmişti. Ayrılmıştı. Hırsızlık, namussuzluk ettiği aklına gelmiyordu. Bütün insanlar onu birdenbire aforoz etmişler, hayatta yapyalnız bırakmışlardı. Ne bir dost, ne bir arkadaş, ne bir akraba... Evet, hiç, hiç kimse! Vakıa biraz kumar oynamıştı.

"Fakat oynamayan kim?" dedi. Poker bütün arkadaşlarının eğlencesiydi. İşsiz, parasız, meyus kalınca tanıdıklarının etrafından hızla kaçıştıklarını sezmişti. Bu vefasızlar kendi için "Aklını kaçırdı. Kumarda bunadı. İhtimal frengiye de uğradı"

gibi iftiralar uyduruyorlardı. Aklının başında olduğundan katiyen emindi. Fakat hayatın yolları, iş kapıları, karşısında aşılmaz bir duvar hâlinde yükseliyordu. Her müracaat ettiği adam, "Vah, vah Reşit Bey, size ne oldu böyle?.." diye ona acıyor, bir cüzzamlı imiş gibi yanından kaçıyordu. Yatacak yeri, barınacak yurdu yoktu. Köprü altındaki serseri sefillerin arasına karıştı. Onlar gibi süprüntü yığınları içinde gıdasını bulmağa başladı. Malûmatına, iktidarına, tahsiline rağmen bu derekeye düşüş onu epeyce sersemletmişti. Kendi de, herkes gibi, hâline şaşıyor, "Ne oldu bana? Ne oldu bana?" diyordu.

* * *

Oturduğu eşikten kalktı. Artık tamamıyla gece olmuştu. Ellerini cebine soktu. Soğuktan titriyordu. Belinin ağrısından doğrulamıyor, kambur kambur yürüyordu. Deniz tarafına saptı. Karanlık dalgaların içine atılmak... Bir kaç dakika çırpınmak. Sonra bu sefaletten, bu rezaletten, bu ıstıraptan ebediyen kurtulmak... Fakat deniz çok soğuk olmalıydı. "Ah, bir yangın olsa da alevlerinin içine atılsam, ısına ısına ölsem!" diye düşündü. Aklına bir mektup yazmak geldi. Fakat hemen isyan etti: "Niçin? Niye? Kime?"

Kendisini aforoz eden bu vefasız insanlara mı? Yalancı ilmin, yalancı felsefenin ahlâk, fazilet, insaniyet diye uydurduğu efsanelerin hakikatini o artık öğrenmişti. İnsanların cemiyeti, içerisi yırtıcı hayvanlarla dolu kable't-tarihî bir orman demekti. Mantık, şiir, güzellik, iyilik yalnız kitaplarda idi. Düşündükçe üşümesi geçiyor, denize doğru inmesi icap eden yokuş sokaklarda koşuyordu. Ölmeliydi! Hayat, yaşamaya lâyık değildi. İnsanlar hayvanlardan merhametsiz, kaplanlardan yırtıcı, sırtlanlardan şefkatsizdi. Ölümün tesellisine böyle sevine sevine koşarken karşısına birkaç gölge çıktı. Ona "Dur!" diye bağırdılar. Gayr-i ihtiyarî durdu.

"Ellerini yukarı kaldır!"

... Korkmamış, fakat birdenbire şaşırmıştı. Bunlar hırsızlardı. Ellerini yukarı kaldırdı. Yanına yaklaşanlar üzerini aradılar. Bir şey bulamayınca sordular: "Hiç paran yok mu?"

"Yok."

"Burada ne arıyorsun?"

"Hiç."

"Doğru söyle..."

....

Bu emir o kadar kuvvetliydi ki azıcık daha açlıktan kendini denize atmağa gittiğini söyleyecekti. Yutkundu.

"Hiç" dedi, "yatacak yerim yok da dolaşıyorum."

Gölgelerden biri, "Öyleyse bizimle beraber gel!" emrini verdi. Reşit'in artık iradesi kalmamıştı. Arkalarından yürüdü. Bunlar dört kişiydi. Fenerlerin önünden geçerken yüzlerine baktı. Üstleri başları kendisininki gibi perişandı. Biraz gittikten sonra ona da bir köşebaşını göstererek "Sen burada dur!" dediler. "Yukarıdan kimse gelirse öksürerek bu sokaktan geç. Kimse gelmezse bizi bekle! On dakika sürmez biz döneriz."

"Peki!" dedi. Serseriler sokağın içinde kayboldular. Reşit titredi. Hırsızlara "erketecilik" ettiğini anladı. Bırakıp kaçmasını düşündü. Fakat beklemeye söz vermişti. Kaçarsa alçaklık yapmış olmayacak mıydı? Kaçmazsa... Vicdanının karanlıklarında derin bir fırtına gürlüyordu. Bulunduğu yere çöktü. Başını iki elleri arasına aldı. Muhakeme edemiyordu. Sanki vücudu gibi soğuktan donmuş, buz kesilmişti. Gözlerini kapadı. Ne kadar böyle durduğunu anlamadı. Hırsızlar tekme ile dalgınlığından uyandırdılar: "Uyudun mu be?.."

"Uyumadım."

"Kalk, haydi."

"..."

Doğruldu. Gayr-i ihtiyarî yine onların arkasından yürümeye başladı. Bu sefer biraz hızlı gidiyorlardı bir fenerin dibinde durdular. Ona bir kâğıt uzattılar.

"Bu ne?" diye sordu.

"Al ulan, senin hakkın!"

"Ne hakkı?.."

"Al be."

Titreyerek elini uzattı. Kâğıdı aldı. Hırsızlar "Artık nereye gideceksen git! Arkamızdan gelme!" diyerek ondan uzak-

laştılar. Reşit, verdikleri kâğıda baktı. Bu, iki buçuk liralık bir banknottu.

* * *

Sanki birdenbire vicdanının karanlıklarında sıcak bir güneş doğdu. Deminden insanların hıyaneti için düşündüklerine pişman oldu. İşte hayat onun zannettiği gibi değildi. "Hak" diye bir mefhum tanıyan, aç bir sefile acıyarak iş gösteren insanlar da vardı! Fazilet, iyilik, merhamet, şefkat birer hayal değildi! Buna şahit elinde tuttuğu şu iki buçuk liralık kâğıttı... Gülümsedi. Kaybettiği imanına kavuşan bir günahkâr gibi sevinerek döndü. Yukarıya, caddeye doğru yürüdü, ihtimal orada açık bir bakkal dükkânı bulacaktı. İki gündür bir şey yememişti. Midesinin acısı ona belinin, ellerinin, ayaklarının sızılarını duyurmuyordu.

Vakit, Sayı: 801, 30 Kânun-ı sani (Ocak) 1336/1920, s. 3.

Karmanyolacılar

Fakacı Sıtkı Efendi gece yarısından sonra evine dönerken bir yangın yerinden boğuk feryatlar geldiğini işitti. Muhakkak karmanyolacılar yine bîçarenin birini soyuyorlardı. Sıtkı Efendi cesur bir adamdı. Hemen revolverini çekti ve sesin geldiği tarafa koşmağa başladı. Uzun boylu bir şahsın sokak ortasında ahlar, eninler çıkararak çırpındığını gördü. "Arkadaş seni soydular mı? Ne oldun?" diye bağırdı. Fakat uzun boylu şahıs onu görünce alabildiğine kaçmağa başladı. Acaba bîçare bir ikinci karmanyolaya uğramaktan mı korkmuştu. Yoksa bizzat hırsızlardan biri mi idi. Her iki hâlde de herifi behemehal yakalamak lâzım geliyordu. Sıtkı Efendi, bacaklarının var kuvvetiyle onu takibe başladı. Uzun boylu şahıs daha evvel yediği dayaktan yorgun olduğu için koşmağa devam edemedi. Ve bir köşe başında soluk soluğa durdu. Sıtkı Efendi tabancasını ona doğru çevirerek yanına yaklaştı.

"Dur nereye kaçıyorsun, kimsin?"

"Aman efendim, beni karmanyolacılar çevirdi. Cüzdanımı çaldılar."

"Öyle ise neye kaçıyordun?"

"Korktum."

"Kaç lira vardı cüzdanda?"

"Üç bin lira."

"Haydi hemen karakola gidelim..."

"Olmaz, olmaz, bırakınız beni rica ederim. Yoluma gideyim."

"Bu ne anlaşılmaz iş... Hem paranı çaldırıyorsun, hem polise müracaattan çekiniyorsun."

"İstemem efendim istemem, korkuyorum."

"Neden korkuyorsun söyle. Yoksa yakanı bırakmam."

"Evlâtlarının başı için."

"Dedim ya neden korktuğunu söylemeden elimden kurtulamazsın."

"Polisler hırsızları tutarlar diye."

Sıtkı Efendi hayretten ağzını açtı.

"Sen deli misin be adam?"

"Aman bırak beni..."

"Seni bir şart ile bırakırım. Bu benim merakımı halletmek şartıyla. Haydi söz veriyorum, yemin ediyorum."

Uzun boylu şahıs bir dakika düşündü. Sonra hakikati söyledi: "Karmanyolacıların çaldığı banknotlar sahte idi, hem de daha tarihlerini koymamıştım. Görüyorsunuz ki yakalanırsam işim fena..."

C[amsab]

Diken, Sayı: 41, 5 Şubat 1336/1920, s. 14.

Lokanta Esrarı

Yakacık, 20 Kânun-ı sani

Sevgili Sermet, dün akşam mektubunu aldım. Bir sene içinde o ne dehşetli daüssıla... Diyorsun ki: "Bekârlık âlemleri gözümde tütüyor. Hele 'Abey d'or'un yemekleri... Acaba o vakit iştahımız mı çok açıktı? Şimdi artık evde hiç o nefis yemeklerin tadını bulamıyorum. En tatlı kompostolar bile bana saman gibi geliyor." Sonra beni yine eski lokantamızda bir yemeğe davet ediyorsun. Heyhat Sermetçiğim, bu davetine icabet edemeyeceğim. Sen evlenip Beyoğlu'ndan, pansiyon hayatından çekildikten sonra ben de oralarda yaşayamadım. Vakıa beni ailemin köşkünden uzak tutan "Abey d'or"un nefis yemekleriydi. Çünkü bilirsin, müthiş bir oburum. Evet müthiş bir obur... Bu kusurumu bir felsefeye de istinat ettirmişim. İsmini hatırlayamadığım büyük bir adam demiş ki: "İnsanın hayvaniyeti yemekle, insaniyeti okumakla kaimdir!" Pek yanlış bir "kavl-i hakîmane!" Âdeta "bir binanın metaneti temelde değil, çatıdadır" gibi bir şey... İnsaniyet hayvaniyetimizin derisidir. Vücut olmayınca deri nasıl yaşar, canım?

Belki hatırlarsın, daima itiraf ederdim ki: "Ben yaşamak için yemiyorum. Yemek için yaşıyorum!"

Kullarından pek çok fazla hakîm olan Allah bütün mideli mahlûkatını zevklerine lezzetli gelen şeyleri yesinler, içsinler, hazmetsinler diye yaratmıştır. Kâinatın, hilkatin bu basit, bu muazzam manasını sezmeyen budala filozoflar mahut meslekleri uydurarak hakikatten ne kadar uzaklaşmışlardır. Neyse... Pek

derinlere dalmayalım! Sözün kısası, ben artık "Abey d'or" lokantasının kapısından içeri giremem... Senin özlediğin o nefis yemekleri hatırladıkça şimdi gönlüm bulanıyor! Hani o masaldaki kör ihtiyar gibiyim! Dur, evvelâ masalı anlatayım: Vaktiyle kör bir şair varmış. Yetmiş seksen yaşına gelinceye kadar tabiatın o göremeyip tahayyül ettiği güzelliklerine neşideler düzmüş. Bir gün bulunduğu şehirden bir hekim geçiyormuş. Onun gözünü açmış. İhtiyar şair zihninde o kadar yaldızlayıp da terennüm ettiği güzelliklerin hakikatini görünce bir feryat koparmış.

"Ah, benim hayalimdeki şiirler bunlar mıydı?" diye... Tıpkı ben de öyle. Zevkten, hazdan homurdanarak yediğim yemeklerin hakikatini gördükten sonra sanki birdenbire hayatın lezzetini kaybettim. Evet, evin yemekleri katiyen lokantanınkine benzemez. Âdeta saman... Artık "Yemek için yaşamıyorum, yaşamak için yiyorum." Ölmeyecek, verem olmayacak kadar. "Abey d'or"daki nefis yemeklerin hakikatini nasıl gördüm, bak! Sen evlenip çekildikten sonra ben pansiyonda öksüz kaldım. Ah, bir sevgili arkadaşın evlenmesi... Bu âdeta yarım ölüm demektir! Aradan sanki soğuk rüzgârlar savuran bir kara kedi geçti. Beyoğlu'nda kafa dengi bir arkadaştan mahrum yaşamağa başlayınca kendimi bütün bütün midemin faaliyetine hasrettim. Sabah akşam köşedeki masamızda ihtiyar garson Mihail'le şakalaşarak tabakları karnıma indiriyordum. Yegâne zevkim bu idi. Fakat yavaş yavaş fiyatlar o kadar yükseldi, o kadar yükseldi ki... perhiz eder gibi hesapla yediğim hâlde yine her yemek bir buçuk lirayı geçmeğe başladı. Hâlbuki varidatım nihayet yüz lira idi... Kendi kendime, "Bu olacak şey değil, ne yapmalı?" diyordum.

"Tabakları eksiltmek..."

"Hayır, hayır, bu 'olamaz'dı."

... Çünkü malûm ya, yemek için yaşıyorum. Bir gece rüyada kendimi "Abey"in mutfağında gördüm. Yine kızarmış rostoları kesiyor, uçlarından kavruk parçalar koparark ağzıma atıyordum. Uyandığım zaman hâlâ damağımda kalan bir tat duydum.

"Niçin bir aşçı yamağı olmayayım" dedim, "mademki yemek için yaşıyorum?.."

Fazla muhakeme etmedim. Çünkü en son bir muhakeme en kavî kararı gevşetir. Fakat nasıl nefis yemekli lokantaların birine aşçı yamağı gibi girmeli? Bu bir meseleydi. "Abey d'or"un garsonları beni tanırlardı. Sonra serde Türklük var... Beyoğlu lokantalarının aşçıları Türk yamak kullanmazlardı. O sabah dünya cennetine, yani mutfağa nasıl gireceğimi düşüne düşüne lokantaya gittim. Mihail'le selâmlaştık. Bermutat günün en iyi yemeklerini haber verdi. Sonra dedi ki: "Kozmos'tan bir aşçı çırağı kaçırdık, şimdi bize geldi. Atinalı... Kokoreç yapmasını biliyormuş. Yarın yaptıracağız."

"Kokoreç ne?" diye sordum.

"Ah, bilmezsin. Kuzu bağırsağı... Kiz saçi gibi örülü... Ah begimu, bak ne kadar güzel... Görezeksin... görezeksin."

"Görürüz..." dedim. Ama aklım Kozmos'taydı. Biliyorsun ya... [31] Bu lokantaya da giderdik, Kuk Birahanesi'nin yanında... Aklıma gelen planı düşünürken yapmağa başladım. Doğru Galata'ya indim. Eskicilerden kaba bir elbise aldım. Sonra bir de kasket... Odama döndüm. Kıyafetimi değiştirdim. Boynuma mavili beyazlı bir ipek mendil bağladım. Dolabın aynasında kendimi tanıyamıyordum. Tam bir palikarya olmuştum. Nasıl güzel Rumca bildiğimi elbet hatırlarsın. Evet bir sene beraber yaşadığım Rete Missiya'nın yadigârı... Hâlbuki mekteplerde on sene içinde o kadar uğraştıkları hâlde öğretemezler. Zavallı terbiyeciler, bilmezler ki dünyanın en mükemmel lisan muallimi aşktır. Ecnebi lisanı için en kat'î usul kadındır... Çince mi öğrenmek istiyorsun? Hemen bir Çinli kadın bul! Sev! Onunla yaşa! Üç ay sonunda, elli beş senede grameri tamamlanamayan bu meşhur lisanı bülbül gibi şakırsın! Kozmos'un mutfağına indim. Aşçı kır bıyıklı, bodur bir Rum'du. Rumca, yanında boğaz tokluğuna çıraklık etmek istediğimi söyledim; mırın kırın etti. Kendime Atina'dan yeni gelmiş bir işsiz süsü veriyordum. Vatanperverlikten, milliyetperverlikten bahis açtım. Sonra çıkardım, eline yirmi beş lira toka ettim. Yumuşadı. "Fakat sen işten anlamazsın" dedi.

"Anlarım."

"Hiç lokantalarda çalıştın mı?"

Yalan söylemedim.

"Hayır... Yalnız evlerde aşçılık ettim."

"O hâlde çok acemisin... Lokanta yemekleri başkadır..." dedi.

"Öğrenirim."

"Haydi bakalım..."

...

Soyundum. Önlüğümü taktım. Ustamın gözüne girmek için gayet güzel bir kız kardeşim olduğunu, burada yer bulursam onu da getirteceğimi söylüyor, yalanları dallandırıyor, budaklandırıyordum. Üç tane kara kuru küçük Rum çocuğu pirinçleri ayıklıyorlar, zerzevatları doğruyorlardı. Mutfak karanlıktı. O kadar pisti ki... Mahiyeti tayin olunamayacak derecede karışık bir taaffün insana nefes aldırmıyordu. Ben gösterilen işleri yapıyor, sabah akşam karnım tıka basa doyacağı için ayda açıktan doksan lira kâr edeceğimi hesaplıyordum. Yemekler filân hazırlandı. Saat on biri geçiyordu. Acıkmıştım. Ustanın çocuklardan birisine para vererek peynir üzüm aldırmağa gönderdiğini gördüm. Şaşaladım.

"Acaba perhizde mi?" diyordum. Sordum: "Usta, hasta mısın?"

"Yok."

"Neye peynir üzüm aldırıyorsun?"

"Yemeğe."

"Burada yemek yok mu?"

"Buradaki yemekler yenir mi?"

"Anlamadım."

"Patron aşçılarına yemek vermez mi?"

"Verir, ama kim yer!"

Yine bir şey anlamadım. Usta kır bıyıklarının altından siyah çürük dişlerini gösteren geniş bir kahkaha ile güldü. Masumiyetim hoşuna gidiyordu.

"İstediğin yemekten al ye. Daha senin bir şeyden haberin yok. Yarın bakalım yiyebilir misin?"

"...."

Hâlâ anlamıyordum. Bununla beraber biftekten, pilâvdan yedim.

Ağzımı silerken usta benimle Atina'ya dair konuşmağa başladı. Lâfı döndürdüm, dolaştırdım, mutfağın sırrına getirdim.

O söyledikçe gözlerim açılıyor, kristal, arjante kapların içinde şimdiye kadar neler yediğimizi öğreniyordum. Bir kere etler kasapların satılmayıp kalan, kokmağa bir karış kalmış mallarıydı. Patron piyasa fiyatından yüzde yetmiş noksanına bunları topluyordu. Zerzevatlar da böyleydi. Yağları piyasa fiyatından beşer defa az bir para ile alınıyordu.

"Bu nasıl olur?" dedim.

"Yağlarımız sahici yağ değildir ki..." dedi, "ayrı bir fabrika vardır. Yalnız lokantalara mal verir. Bu fabrika kapısından bir dirhem süt, bir dirhem et girmeden yüzlerce okka yağ çıkarır. Ama neden yaparlar? Bilmem. Bu onların sırrı... Fakat mideyi zaç yağı gibi bozar."

Her sabah yemeğinde büyük büyük lokmalarla yuttuğum nefis omletleri hatırladım.

"Ya yumurta..." dedim. Güldü.

"Gel!" diye beni mutfağın nihayetindeki kilere götürdü. Elektrik düğmesine bastı. Birden parlayan aydınlık içinde birçok çuvallar, gaz tenekeleri, fıçılar gördüm. Bu tenekelerden birisinin kapağını kaldırdı. Gösterdi. Sarı, yağ gibi bir maddeydi.

"İşte omletlerin yumurtaları..."

"A..."

"Evet."

"Bunlar ne?"

"Sözüm ona yumurta işte... Balıkçılar Hayırsızada'dan martıların filân yumurtalarını toplarlar. Kırıp kırıp tenekelere doldururlar. Getirip lokantalara toptan satarlar."

"Vay!.."

"Evet."

Akşama kadar hemen sanatın yarı esrarını bana anlattı. "Lokantacılıktan maksat el âlemi doyurmak değil, kendini doyurmaktır" diyordu. Havyara varıncaya kadar neden yapıldığını öğrendim. Okkasını sekiz on liraya yediğimiz o nefis havyarlar meğerse hep öküz dalağından yapılırmış... Hele bir portakal şurubu reçetesini tarif etti... "Kavunların çürük tarafları çıkarılıp sıkılacak, bu koku için. Helvacı kabağının kabukları renk için... Biraz da asit... Sonra alabildiğine su, babam su..." Tatlılar için münhasıran sakarin kullanıyordu. Maydanozlar,

salatalar, soslar, hâsılı önümüze ne gelirse bizim zannettiğimiz şeylerden pek başka, pek hasis maddelerden yapılıyordu.

... Nihayet dayanamadım. "Pekâlâ usta" dedim, "bu kadar fena zahire ile bu kadar lezzetli yemek nasıl yapılıyor?"

"Bu da bir sırdır!" diye güldü. Sonra onu öğretti. Ah, keşke yalnız bu sırrı öğrenmeseydim... Bir kumanda verdi.

"Etrafına bak."

"..."

Bir göz gezdirdim. Tabaklar, satırlar, bıçaklar, hâsılı bin türlü âlât, edevat... kıyma makineleri, tazyik kapları...

"Belki ev mutfaklarında olan bir şey yoktur, onu bul bakayım..."

"..."

Aradım, aradım. Onu da bulamadım. Ev değil, saray mutfağı bile âlât, edevatça buranın yanında fakir kalırdı. Ben düşüne düşüne bakarken usta sabredemedi. Sanatın sırrını acemi bir çırağa ifşa etmekten doğan bir neşeyle güldü.

"Sabun be..." dedi. Hakikaten ortada hiç sabun yoktu. Sonra o lokanta yemeklerindeki meçhul tadın, hani evlerde bir türlü verilemeyen tadın korkunç esrarını söyledi: "Burada kaplar hiç yıkanmaz, her eski yemeğin artığı yeni yemeğe karışır. Bu işte bir nevi mayadır, o tat buradan gelir..."

....

Ertesi gün ayda bana doksan lira kâr ettirecek işime gitmediğimi söylemeğe hacet yok sanırım, Sermetçiğim. O vakitten beri beni davet ettiğin "Abey d'or"a da veda ettim. Annemin köşküne geldim. Şimdi Sudanlı dadımın pişirdiği temiz yemekleri yiyorum. Fakat bunlar hakikat kadar tatsız... Ah, ne olurdu, yine karanlık içinde yaşasaydım, oburluk cennetinin içinde... Artık İstanbul'da bir işim oldu mu, gündüzleri sadece zeytin ekmeğe kanaat ediyorum. Çünkü Kozmos'un mutfağı hayalimdeki o şairane, o temiz, o masum mandıraları da berbat etti. Vallahi peynir bile yiyemiyorum!

....

Haftalık Türk Dünyası, Sayı: 95-2, 5 Şubat 1336/1920, s. 30-31.

Küçük masal

Kurumuş Ağaçlar

Deli Murat, memleketin en azılı bir derebeyiydi! Fakat yaşlandıkça aklı başına geldi. İyinin kötünün farkına varmağa başladı. Artık en küçük bir fenalık bile onun vicdanında sönmez bir azap cehennemi tutuşturuyordu. Elli yaşına girmişti. Hacca gitmek niyetindeydi. Lâkin hangi yüzle?.. Uzun kış geceleri, vahşî bir saraya benzeyen kulesinin tenha odasında, ocağının alevlerine dalarak yaptıklarını düşünürdü. Tam otuz sene... etmediği kalmamıştı. Soyduğu kervanları, kaldırdığı kızları, vurduğu postaları, yaktığı köyleri, yıktığı hanları, bastığı şehirleri hep birden hatırladı. Hele öldürdüğü insanlar... Bunları unutabilmek imkânı yoktu. Vakıa çoğunu kendi nefsini kurtarmak için öldürmüştü. Fakat ne olursa olsun, yine kandı! Evet, kırk kan!..

* * *

Bir gece sabaha kadar uyuyamadı. Daha şafak sökmeden atlarını hazırlattı. Kasabaya doludizgin koştu. Sabah namazını henüz bitiren Karababa'yı seccadesinde buldu. Bu şeyh vaktinin en büyük erenlerindendi. Tekkesi ümitsizlerin mabediydi. Deli Murat'ı görünce gülümsedi. "Hoş geldin, seni bekliyordum" dedi.

"Beni mi?"

"Evet."

"Niçin?"

"Hacca gitmek istiyorsun, değil mi?"

"...."

Deli Murat bu her şeyi bilen, her şeyi gören, gaipten haberdar, mübarek ihtiyarın ellerine sarıldı. Öptü.

"Fakat yüzüm yok, babacığım!" dedi.

"Allah her şeyi affeder."

"Benim kabahatim çok. Günahlarım çok büyük..."

...

Seccadenin kenarına diz çöktü. Ağlaya ağlaya mazisini anlattı. Bunlar hatırında durdukça peygamberin mezarına yüz sürmeğe cesaret edemeyecekti.

Karababa, "Senin kırk kanın var!" dedi.

"Evet."

"Allah bunları bile affeder."

"Nasıl?"

"Ya ölüme lâyık bir adamı vurursun..."

Deli Murat, "Aman aman" diye haykırdı, "ben artık adam öldüremem!" Karababa, "Yahut da büyük bir menzil açar, geleni geçeni fakir zengin ayırt etmeden doyurursun. Hepsinin gönlünü hoş edersin!" dedi.

Deli Murat, bu ikinci kefareti muvafık buldu. Parasının sayısını bilmezdi. Bir menzil değil, on menzil açabilirdi.

"Pekâlâ babacığım" dedi, "yarından sonra menzil açıktır. Fakat kanlarımın affolunup olunmadığını nereden bileyim?"

"Bilip de ne yapacaksın?"

"Hacca gideceğim."

Karababa bir an düşündü. "Menzilin iç bahçesine kurumuş ağaçlar dik..." dedi.

"Kurumuş ağaçlar mı?"

"Evet, bunlar yeşerip çiçek açınca, kanların affedilmiş, kefaretin kabul olunmuştur."

"Hiç kurumuş ağaç yeşerir, çiçek açar mı?"

"Açar."

"!.."

* * *

Deli Murat'ın vahşî bir saraya benzeyen kulesi geniş ovaya inen yolun üstünde idi. Yedi ülke yolcuları önünden geçmeğe mecburdu. Burasını hemen menzil hâline koydu. Her odaya bir sof-

ra kurdu. Günde yirmi kazan kaynıyordu. Ekmeğinden, etinden, pilâvından yedirmeden kimseyi geçirtmezdi. İç bahçeye de Karababa'nın dediği gibi kurumuş ağaçlar diktirdi. Her gün bunları yokluyordu. Aradan bir sene, iki sene, üç sene geçti. Kurumuş ağaçlar yeşermek şöyle dursun, hatta çürümeğe, kurtlanmağa yüz tutmuştu. Her gün yine kazanlar kaynıyor, yaz kış hayrat devam ediyordu. Deli Murat'ın içine şüphe girdi. "Budala mıyım? Hiç kurumuş tahtalar çiçek açar mı? Karababa, beni daima hayrat yapayım diye böyle aldatmış olmalı!" diyordu. Gündüzleri menzilin önündeki çardağa oturur, uşakların yolcuları nasıl ağırladıklarına nezaret ederdi. Karnı tok olanlara bile mutlaka aşından bir yudum tattırırdı. Bir gün çardakta kefaretinin kabul olunup da hacca gidebileceğini düşünürken daldı. Tatlı bir rüya görmeğe başladı. Bir devenin üstünde, tek başına, çöl ortasında gidiyordu. Deve birdenbire durdu. Deli Murat uğraşıyor, bir türlü yürütemiyordu. Nihayet deve silkindi. Murat kumlara yuvarlandı. Gözlerini açıp "Hayırdır inşallah!" derken uşaklarının yol üstünde bir atlı ile uğraştıklarını gördü. Dikkat etti. Bu adam atından inmiyor, "Bırakın beni! Acele işim var. Duramam! Bırakın... inmem..." diyordu.

Uşaklar zorluyorlar, "İn, bir yudum çorba iç. Sonra git. Seni bırakırsak ağa bize darılır..." diye yalvarıyorlardı.

Deli Murat doğruldu. Kendisi de inmesi için atlıya ricaya gidecekti. Kalktı. Tam yola doğru yürürken yolcu atını şaha kaldırmış, uşakların elinden kurtulmuştu. Deli Murat'ın inat damarı tuttu. İçinden, "Ulan ben sana mutlaka aşımdan tattıracağım!" dedi. Belinden tabancasını çıkardı. Havada uçan serçe kuşlarını nişan almadan vurabilirdi. Yolcunun hızla uzaklaşan atına güzel bir nişan aldı. "Hayvan ölünce gidemez, çorbayı içer. Ben ona en iyi atlarımdan birini hediye ederim, memnun olur..." diyordu. Tetiği çekti. Fakat at durmadı. Bilakis dörtnala kalktı. Üzerindeki adam yere düşmüştü. Uşaklarıyla beraber bu yolcunun imdadına koştu. Bir de ne görsün? Meğerse ata attığı kurşun zavallı sahibinin ensesinden girip alnından çıkmamış mı? Yüzünden taze kanlar sızıyordu. Az buçuk daha kendini kaybedecekti. İşte kırk kanını Allah'a affettirmeğe çalışırken kazara, elinden yeni bir kan daha çıkmıştı. Ağlamağa baş-

ladı. Teessürü o kadar müthişti ki... uşakları ürktü. "Bırakın, kendimi öldüreceğim. Artık dünya bana haram olsun!" diye haykırıyordu. Elinden tabancasını zorla kaptılar. Teskin etmek için menzildeki odasına götürüyorlardı. İç bahçeye girince birdenbire "A!.." diye haykırdı, "bakınız, bakınız!"

"..."

Kurumuş ağaçlar, ilkbahar bademleri gibi pürnakıl[1] çiçek açmıştı. Bu mucize herkesi şaşırttı. Deli Murat sevincinden bu bir anda yeşermiş ağaçların diplerini öpüyor, gözlerinden saadet yaşları akıyordu. İşte artık günahları, kırk kanın büyük günahı affedilmişti. Demek kaza ile vurduğu adam ölüme lâyık bir günahkârdı! Bunun kim olduğunu tahkik etti. Menzilde hazır bulunan yolcuların hepsi tanıyorlar, "Dünyada bunun kadar iyi adam yoktu! Allah rahmet eylesin!" diye acıyorlardı.

Fakat Deli Murat, "Hayır, hayır" dedi, "bu adam ölüme lâyık bir günahkârmış!"

Tanıyanlar tekrar reddettiler: "Hayır, mübarek bir adamdı! Hemşehrilerinden kimseye fenalık etmedi. Beş vakit namaz kıldı. Üç ay oruç tuttu. Fakire fukaraya baktı. Öksüzler büyüttü..."

"Hayır, hayır, bu adam ölüme lâyık bir günahkârmış!"

"...."

Ama cesedin başında herkes iyi şahadette ısrar ediyordu. Nihayet Deli Murat, "O hâlde, bu adam şimdi gayet büyük bir günah işlemeğe gidiyormuş!" dedi.

Uşaklarına ölünün üzerini aramalarını emretti. Küçük bir mektuptan başka bir şey bulamadılar. Bu mektup genç bir kadının aleyhinde yazılmış, kocasına gönderiliyordu!

Vakit, Sayı: 819, 17 Şubat 1336/1920, s. 3.

1 Pürnakil (Pür-nahl'den): Meyve ve çiçek dolu ağaç (Tuğlacı, 1983).

Balkon

Muhsin Bey sofradan kalkınca, büyük ceviz büfeye dayanmış, kendilerini gülümseyerek dinleyen hizmetçiye, "Eleni, nargilemi kameriyeye getir, kahveden evvel... Haydi çabuk" dedi. Sonra sofradakilere döndü: "Çocuklar! Siz de oraya gelin!"

Hamdune Hanım –narin, süzgün, yaşlı bir kadın– elmasını soyuyordu. Gözlerini kaldırmadan itiraz etti: "Daha mehtaba bir saat var. Karanlıkta ne yapacağız?"

"Burada kendimizi sivrisineklere mi yedirelim?"

"Ama acelemiz ne?"

"Burası cehennem be!"

"Orası cennet mi?"

"İsterseniz gelin. Ben burada yanamam."

"Uğurlar olsun."

....

Bu, şişman bir adamdı. İhtiyar bir şişman! Sallana sallana kapıdan çıktı. Tekaüt olduktan sonra doktorlara inat oburluğa, nargileye bir nihayet vermemişti. Kır sakalının, daha dökülmemiş kır saçlarının altında kıpkırmızı şiş yanakları onda yalancı bir sıhhatin daimi sevincini alevlendirirdi. [37] Hâlbuki on senedir iyi olmaz bir kalp hastalığından mustaripti. Maddî ıztırabı manevî neşesini bozamamıştı. Hamdune Hanım, kocasının aksi, çok küskün bir kadındı. Her an sebepsiz bir elem, bir sıkıntı içinde yaşardı. Meçhul bir matem sanki ruhunu ebediyen karartmıştı. Daima sinirli, az güler, hep heyecan içinde... Köşkün kapılarından kazara postacı geçse sapsarı kesilir-

di. Gece gündüz bir felâket haberi bekler gibiydi. Sağındaki oğluna, "Maşallah hepimizden genç..." dedi.

"Genç değil, içi ferah."

"Ya yemek yemesine ne dersin?"

"Fena. Ama ne yapalım?"

"Doktor intihar ediyorsun dedi."

"O da dinledi..."

"'Allah sekizde verdiğini dokuzda almazmış!' Böyle rahat bir felsefeye dayandıktan sonra..."

"İnsan zehri bile su diye içer."

"..."

Delikanlının karşısında havlusunu katlayan genç kız, "Aman siz de hep beybabamla uğraşırsınız" dedi.

Sofranın üzerindeki lâmbanın kırmızı abajurundan süzülen ziya içinde iri mavi gözleriyle kumral saçlarıyla harikulade güzel görünüyordu. İnce keten blüzün altından iri, gürbüz, muntazam bir vücudun, geniş bir göğsün şekli sanki taşıyordu. Bu Hamdune Hanım'ın daha memede iken alıp kendine evlât ettiği bir kızdı. Tam on sekiz sene Muhsin Bey onu oğlu Suat'tan ayırt etmemiş, belki daha ziyade sevmişti. Bu muhabbet karşılıklıydı. Aile içinde Muhsin Bey'in taraftarı, hatta fedakârı Resan'dı.

Hamdune Hanım, "Sahih sıcak!" dedi.

Suat, [38] "Daha bakalım kara yaza girmedik bile" diye güldü.

Resan, "Uydur bakalım Suat" dedi, "kara kışı biliyorum ama, kara yazı yeni işittim."

"Gelsin de görürsün."

"..."

Hamdune Hanım kalktı.

"Nereye, anne!"

"Babanın yanına."

"Ama karanlık daha."

"Ben de burada duramayacağım. Siz de gelin."

"Geliriz."

"O çıkınca iki genç odada yalnız kaldılar."

Resan arkasına dayanmış, gözleri açık pencerenin dışarısındaki simsiyah bir duman gibi görünen geceye dalmıştı. Suat sandalyesinden doğruldu. Onun önüne geldi. Yemek masası-

na dayandı. Resan'ın gözleri hâlâ daldığı yerden kurtulamıyordu. Elini tuttu.

"Bu dalgınlık ne, Resan?"

"Hiç."

"Söyle, söyle."

Genç kızın gözleri sanki yorulmuştu. Suat'ın ellerinden çektiği elleriyle gözlerini ovuşturdu.

"Ben bu karanlıkları hiç sevmiyorum" dedi.

"Ziya bahsini bilmediğin için."

"Ne demek?"

"Öyle ya, karanlığın ne kabahati var?"

"Bana öyle geliyor ki bütün felâketler hep bu yıldızsız, aysız gecelerin içinde saklı."

"Gayet şairane, yani gayet yanlış bir fikir." [39]

"Ne ise, ben burada oturacağım. İstersen sen bahçeye çık."

"Ben de burada otururum cicim."

"..."

Şık genç, demin annesinin kalktığı sandalyeyi Resan'ın yanına çekti. Beyaz fanila pantolonun üzerinde ince lâcivert bir ceket vardı. Cebinden narin bir tabaka çıkardı. İçinden bir cigara aldı. Genç kıza verdi: "İstemem."

"Al, al, karanlık düşmanı."

"Canım istemiyor."

"İçmeye başlayınca ister. Haydi."

Cigarayı kendi eliyle Resan'ın güzel dudaklarına dokundurdu. Bir kibrit çaktı. Evvelâ onunkini, sonra kendisininkini yaktı. Çıkan dumanlar içinden derin derin birbirlerine baktılar. Küçükten, pek küçükten beri sevişiyorlardı! Suat, "Yalnız karanlık değil" dedi, "sende başka bir şey de var."

"Ne gibi?"

"Hâlinde bir durgunluk..."

"Ne biliyorsun?"

"Kör müyüm?"

"Hiçbir şey yok?"

"Var, var, söyle."

"Ne olabilir?"

"Bilir miyim?"

Resan aralık kapıya baktı.

"Tabiî, zaten sana söyleyeceğim" dedi. Suat duraksadı: "Söyle Resancığım."

"..."

İçeri giren hizmetçi kız tabakları toplamağa başladı. Büfenin önüne istif etti. Örtüyü kaldırdı. Dışarı çıkınca Suat tekrar "Ne söyleyeceksin bakalım?" [40] diye genç kıza şefkatle baktı. Resan öyle ince, yapmacıklı, aktris tavırlı, sahte bir kız değildi. Son derece hassas, doğru, samimî, serbestti. Ağır bir sedayla "Artık evlenmeliyiz, Suat..." dedi.

"Elbet Resancığım. Bu zaten bizim yegâne emelimiz değil mi?"

"Evet, fakat hemen evlenmeliyiz.."

"?"

"Hemen. Bu ay, hatta bu hafta içinde."

"İki üç aya kalmaz diplomamı alacağım. Daha mektepte iken evlenivermek bana biraz mahalle çocukluğu gibi geliyor..."

"Mecburuz."

"Niçin?"

"Çünkü..."

Genç kız gözlerini önüne indirdi. Uzun kumral kirpikleri gözlerini göstermiyordu.

"?"

"Çocuğumuz doğacak!" dedi.

"Gebe misin, cicim?"

"Evet."

"Pekâlâ öyle ise, hemen evlenelim. Sakın üzülme. Bu ay, bu hafta içinde değil. Hemen yarın!"

"Yarın mı?"

"Yarın vallahi..."

"Oh..."

Birbirlerine sarıldılar. Suat dikkat etti. O daha ziyade güzelleşmiş, büyümüş, kadınlaşmış, bir harika olmuştu.

"Resancığım, sen biraz yukarıya, yahut bahçeye çık. Ben annemi çağırayım. Hemen meseleyi açayım?"

"Fakat..." [41]

"Fakatı makatı yok. Biliyorsun ben sabırsızım. Sabaha bir şeyi bırakamam."

Hakikaten Suat son derece aceleciydi. Aklına geleni yapar, bütün artritik insanların çocukları gibi anî asabî hareketlerle herkesi şaşırtırdı. Erenköyü'nün en namlı bir sporcusu sayılırdı. Cesurdu. Ufak bir şeyden heyecana gelir, ehemmiyetsiz bir lâftan büyük bir kavga çıkarır, en tehlikeli tecrübelere gözünü kırpmadan atılırdı. Resan'ın kalkmasını beklemedi.

"Eleni!" diye seslendi. Hizmetçi kız gelince "Git annemi çağır, hemen gelsin!" dedi.

Resan'la tekrar kucaklaştılar.

* * *

Hamdune Hanım odaya girer girmez, "Ne var Allah aşkına, Suat?" diye sordu. Yüzü sapsarı kesilmişti. Meçhulden ürken bu kadın için "çabuk, hemen, şimdi" gibi kelimelerin içinde mutlaka bir felâket gizliydi. Suat, "Otur, anneciğim, sana sevinçli bir şey söyleyeceğim" dedi.

"Ne?"

"Bil bakayım?"

"Söyle, gevezelik istemez. Zaten sinirlendim."

"Ben Resan'ı alacağım."

Solgun kadının yüzü gülümsedi. "Hayırdır inşallah. Rüya mı gördün? Böyle birdenbire..."

"Yok, hakikat."

"Çok iyi."

"Ama..."

"Ne?"

"Hemen yarın alacağım." [42]

"Aman, Suat, deliliği bırak."

"Hayır, yarın."

"Bu acele ne?"

"Anneciğim sen benim tabiatımı bilirsin. Aklıma bir şey koydum mu, hemen yapmalıyım."

"Eey, Resan'a bir şey söyledin mi?"

"O da beni seviyor."

"Pekâlâ, ama, hazırlıksız, nişansız, filân... Herkes bize deli diyecek."

"Ne derlerse desinler. Herkes benim umurumda değil."

"Yok, yok, bu olamaz."

"Olacak, anne!"

"Canım, hiç olmazsa..."

"Hayır, hayır... Yarın. Yoksa..."

"Ne yaparsın?"

"Resan'ı alır, buradan gider, başka bir yerde evlenirim."

"Sen, vallahi, delisin, Suat."

"Anneciğim, sen bu izdivaca razı değil misin?"

"Tabiî razıyım."

"O halde yarının, öbür günün ne ehemmiyeti var?"

"Vakıa hiç..."

"Öyle ise niçin beni kırıyorsun?"

Hamdune Hanım oğluna gülümseyerek baktı. Bu şımarık çocuk onun gönlüne hâkimdi. Doğduğundan beri ne isterse yaptırırdı. Yavaş yavaş içinde bir sevinç duydu. Resan'ı da kendi kızıymış gibi severdi. Hakikaten bu, mesut bir izdivaç olacaktı. Yuvanın kuşları, başka yerlere gitmeyecek, eski ahenk bozulmayacak, damat gibi, gelin gibi yabancı ruhlar küçük ailenin harimine girmeyecekti.

"Memnunsun ya, anneciğim."

"Çok."

"Resan'ı çağıralım." [43]

"Çağır."

Suat dışarı fırladı. Resan'ı aldı. Getirdi. Ciddi kız kıpkırmızıydı. Hamdune Hanım onlara birçok güzel sözler söyledi. Kendi hissiyatını anlattı. Artık sinirleri geçmişti. Gülüyordu. "İşte ben sizi bu akşamdan birbirinize veriyorum" diye Resan'la Suat'ın ellerini birleştirdi.

"Fakat bir halka olsun takamıyorsunuz. Suat, bu senin deliliğin..." diyordu.

"Güç olsun da geç olmasın, anneciğim."

"Haydi deli..."

Konuşurlarken dışarıda, kameriyedeki Muhsin Bey'i unutmuşlardı. Suat, "Babam bu kararımızı duyarsa kimbilir ne kadar sevinecek!" dedi.

Hamdune Hanım, "Çıldıracak!" diye güldü. O vakit Suat'a

bir fikir geldi. Annesi ona bu kararı söyleyecekti. Sonra kendileri de onun karşısına çıkıvereceklerdi. Muhsin Bey gayet şen, gayet neşeli, âdeta çocuk gibi bir adamdı. Ailenin asıl reisi Hamdune Hanım'dı. Hatta bu izdivaç için Muhsin Bey'in reyine bile lüzum görmüyorlardı. Yalnız nasıl sevindiğini görmek için haber vereceklerdi.

"Anne" dedi, "sen şimdi Eleni'ye babamın nargilesini yukarıya göndertirsin. Biz de Resan'la beraber balkona çıkarız. Perdeleri indiririz. Sen işi açarsın. O çocukça sıçramağa, ellerini çırpmağa başladığı zaman biz arkasından çıkıveririz."

Resan bunu istemiyordu: "Tiyatro oynar gibi. Ne olacak sanki bu!"

"Hiç Resancığım. Babam seni de beni de kucaklayacak. Öpecek. İşte bu."

Hamdune Hanım, "Babana birdenbire sevinçli bir haber vermek yasak olduğunu unutma" dedi.

"Yavaş yavaş açarsın." [44]

"Resan'ın dediği gibi, bu tiyatro!"

"Tiyatro olsun. Ben öyle istiyorum. Hayat zaten bir tiyatrodur."

"Haydi bari siz önden çıkın. Ben de onu yukarı alayım."

"Haydi anneciğim, benim cici anneciğim."

Suat kocaman bir bebek beceriksizliğiyle annesine sarıldı. Kırlaşmış saçlarından, soluk alnından öptü. Annesi dışarıya çıkınca aynı şefkatle Resan'ı kucakladı.

"Fakat, Suat, ben bu balkona saklanmayalım diyorum."

"Niçin, cicim?"

"Hiç, öyle işte."

"Neye?"

"İçim istemiyor. Daha mehtap çıkmadı. Orada karanlıkta nasıl duracağız?"

"Perdenin arasından ziya girer. Hem annemin oynadığı komediyi seyredeceğiz."

"İstemiyorum, Suat."

"Yapma Resancığım. Mesut mesut güleceğiz. Babamın sevincini seyredeceğiz. Sana artık nasıl sataşmayacak, neler söylemeyecek. Gelin hanım, gelin hanım filân diye..."

"Suat balkona çıkmayalım."

"Yapma cicim."

"Çıkmayalım."

"Haydi, haydi. Babamdan evvel davranalım. Bizi görmesin."

Delikanlı Resan'ın kollarından tuttu. Âdeta onu zorla sürükledi. "Seni karanlığa alıştıracağım" diyordu. Yüksek bir merdivenden çıktılar. Yüksek tavanlı bir salondan geçtiler. Suat ortadaki lâmbayı açtı.

İki pencere arasındaki balkonun ağır perdelerini indirdi. Köşedeki bir koltuğu açık pencereye doğru çevirdi. Tam bu sırada Eleni de büyük beyin nargilesini getirmişti. Suat onu da yerine koydu.

"Haydi şimdi aktörleri bekleyelim" diye Resan'ı balkona çekti. Hava son derece karanlıktı. Civar [45] köşklerin aydınlıkları can çekişen ateş böcekleri gibi cansız, donuk bir ziyayla parlıyordu. Suat yarınki karısını kucakladı. Genç kız gözlerini yummuştu. Açsa sanki yaşlar dökülecekti.

"Ne mes'uduz, değil mi, Resancığım?"

"Oh..."

"Orası ne serindi."

* * *

"Rutubet var."

"Siz zaten hep beni rahatsız etmeğe çalışırsınız. Yemeğime karışırsınız. İçirtmezsiniz. Uyutmazsınız. Sanki dünyaya kazık kakacakmışım gibi."

"Burada otursak ne olur?"

Muhsin Bey pencereye dönen koltuğa çöktü. Hamdune Hanım nargilenin marpucunu çözerek kocasına uzattı: "Al memeni."

"Haydi bakalım, bunu da çok görün."

"...."

Konuşmağa başladılar. Hamdune Hanım daima meyus yaşayan sinirli insanların neşeli zamanlarındaki heyecanlı tavırlarıyla yavaş yavaş işi açıyordu. Suat'ın büyüdüğünden bahsetti. Çabuk evlenirse çok iyi olacaktı. Fakat Resan'a hiç kıya-

mıyordu. Dışarı veremeyecekti. Muhsin Bey, "İç güveyi alırız" dedi. Fakat Hamdune Hanım, Suat'a da kıyamıyordu. Muhsin Bey, "Gelini de yanımıza alırız" dedi. Hamdune Hanım, "Bu kadar uzun külfetlere ne lüzum var" diye güldü, "ben bu meseleyi birdenbire halletmenin kolayını buldum."

"Nasıl?"

"Yanımıza ayrı iç güveyi, ayrı gelin alacağımıza..."

"Eey?"

"Suat'a Resan'ı alıveririz, vesselam." [46]

Muhsin Bey'in marpucu elinden düştü. Ağır hareketlerle onu yerden alırken, "Ne münasebetsiz şeyler düşünüyorsun, hanım!" dedi.

"Neden münasebetsiz olsun?"

"Münasebetsiz ya!"

"Niçin canım?"

"Bu nereden aklına geldi."

"..."

Balkondaki âşıklar da tıpkı Hamdune Hanım gibi bu beklenilmez tavırdan şaşırmışlardı. Muhsin Bey'in sevineceğini, ellerini birbirine çarparak çocuk gibi kalkıp hepsinin boynuna sarılacağını bekliyorlardı. Hamdune Hanım, konuştuklarını işiten balkondakileri çok üzmemek istedi. "Sen uyuyorsun, bey!" dedi.

"Ne demek?"

"Ben Suat'la Resan'ı birbirlerine verdim bile."

Muhsin Bey bu sefer marpucu elinden attı. Doğruldu. Yüzü kıpkırmızı oldu.

"Bana sormadan..."

"Ne hacet. Bir mahzur mu görüyorsun yoksa?.."

"Bu izdivaç katiyen olamaz."

"Niçin?"

"Niçinse... olamaz, diyorum."

Hamdune Hanım yine sinirlendi. "Oldu bile..." dedi.

"Olamaz, diyorum."

İhtiyarın çehresi fena hâlde bozulmuştu.

Balkondakilerin kalpleri çarpıyordu. Bu hiç beklemedikleri mümânaat onları şaşırtmıştı. Resan hıçkırmağa başladı. Suat

onu öpüyor. "Korkma cicim. Ne ehemmiyeti var. Yarın seninle burasını terk eder, başka yere [47] gideriz" diyordu. Hamdune Hanım da içeride kocasıyla münakaşayı azıttılar. Muhsin Bey bir türlü niçin bu izdivaca razı olmadığını söyleyemiyordu.

Karısı onu zorladıkça yalnız "Olamaz, olamaz, ben sağken buna imkân yoktur" diye bağırıyordu. Hamdune Hanım nihayet iki gencin birbirlerini sevdiklerini, izdivaç etmezlerse bedbaht olacaklarını söyledi. "Sebepsiz bir mümânaatle iki genci meyus etmekten ne fayda?" dedi.

"Sebep var, diyorum."

"Söyle o sebebi".

Muhsin Bey ağır bir kâbusun altından kurtulmak istiyormuş gibi kalktı. Tekrar oturdu. Elini başına götürdü.

"Israr etme."

"Söyle."

Meçhulden korkan Hamdune Hanım titriyordu. Balkondakilerin de nefesleri, kalpleri durmuştu. Hepsi bu sebebin söylenmesini bekliyorlardı.

"Söyletme diyorum."

"Söyleyeceksin."

O vakit Muhsin Bey boğuk bir sesle karısına, "Mademki istiyorsun, söyleyeyim işte" dedi, "hani yirmi sene evvel, henüz seninle yeni karı koca iken ben İzmir'e mal müdürü tayin olunmuştum. Hatırlıyorsun ya?"

"Hatırlıyorum."

"İstanbul'dan yalnız gittim."

"Evet."

"Sen gelmedin."

"Evet."

"Sana her hafta mektup yazdım, çağırdım; yalvardım. Yakardım; gelmedin."

"Gelemezdim. Annemi ölüm döşeğinde nasıl bırakırdım?"

"Evet gelmedin."

"Sen de darıldın. Bir sene bana mektup yazmadın."

"İşte o bir sene içinde, ben sana kızdığımdan orada İzmir'de başka bir kadınla evlenmiştim." [48]

"!!!"

"Bu sırrı tam yirmi sene sakladım. Yine senin zorunla söylüyorum. Bu kadın doğururken öldü. Resan, işte onun kızıdır. Suat'ın kardeşidir. Anladın mı? Onlar evlenemezler."

....

Hamdune Hanım bembeyaz kesildi. Balkonda boğuk bir gürültü, acı bir feryat koptu. Karı koca ikisi de yerlerinden sıçradılar. İpek perdeyi açtılar. Resan'la Suat birbirlerini parçalayacakmış gibi boğuşuyorlardı.

"Olmaz, dur."

"Bırak, beni bırak... Bırak."

"..."

"..."

Resan inanılmaz bir hamle ile sporcu genci balkonun eşiğine çarptı. Sonra âdeta beyaz bir alev gibi balkonun kenarından karanlığın içine fırladı. Bahçenin çakıllarına düşen bir vücudun derin, ağır sesini dehşetle duydular. Suat daha doğrulamamıştı. Muhsin Bey ellerini boğazına götürdü. Birdenbire arkası üstü yuvarlandı. Hamdune Hanım onu tutmağa çalışırken gayr-i ihtiyarî gözlerini balkona çevirdi. Oğlu sevgili Suat'ı da korkunç karanlıkların içinde kaybolmuştu.

* * *

Biraz sonra... Siyah ağaçların arkasından doğan kan renginde bir ay balkonun kenarında, kendini tutmak isteyenlerin arasında, saçları dağılmış, gözleri yerlerinden fırlamış, sarı, perişan bir hayalin aşağıya bakıp kahkahalar attığını gördü.

Kalamış- 5 Kânun-ı evvel 1919

İkinci Kitap, Tanin Mat., İstanbul, Şubat 1336 [1920], s. 36-48.

İhtiyar Olsam da[1]
(Mahcupluk İmtihanı)

Komedi 1 perde

Eşhas:

Hayranzade Şemi Bey....- 55 yaşında yeni zengin
Peride Hanım .....- 21 yaşında yurt müdiresi
Sermet .....- 25 yaşında başkâtipliğe namzet
Niyazi Molla .....- "
Gazanfer Bey .....- "
Bican Efendi .....- "
Müstemend Efendi .....- 45 yaşında garson dö büro

SAHNE

Büyük bir oda. Karşılıklı iki kanepe, sağda patronun hususî odası. Solda müdirenin odası. Karşıya gelen kapı salonundur. Bütün bu odalar dış koridora çıkan kapılarla birbirlerine merbuttur.

1 Ömer Seyfettin'in vefatından kısa süre önce bu eserini Darülbedayi heyetine sunduğunu 1 Mart 1336 [1920] tarihli *Temaşa* dergisindeki (Sayı: 20) "Darülbedayi Haberleri"nden öğreniyoruz. Yazarın bu isimlendirmesi, Şerif Hulusi tarafından "Mahcupluk İmtihanı" olarak değiştirilmiştir (Ömer Seyfettin Külliyatı: 8, Mahcupluk İmtihanı, İstanbul, 1938, s. 3). Tamamlandığı tarihin en geç 1 Mart 1920 olduğunu bildiğimiz için kronolojik sıralamadaki yeri de buna göre oluşturulmuştur.

BİRİNCİ MECLİS

Hayranzade, sonra Müstemend Efendi

(Hayranzade sağdaki yazıhanenin üzerindeki çiçekleri karıştırır.)

Hayranzade - *(Kendi kendine)* Bu ne? Leylâk mı, yasemen mi? Menekşe mi, lâle mi? Gülden başka bir çiçek tanımam ki... *(Koklar)* Oh... *(Derin derin nefes alır.)* Tıpkı kendisi gibi kokuyor. Yanıma yaklaşıp üzerime doğru eğildi mi yüreğim başlıyor "küt, küt, küt atmağa..." Birden aptallaşıp ağzımı açmasam tıkanacağım vallahi... *(Çiçekleri bırakır, kâğıtları, defterleri koklamağa başlar.)* Bunlar da çiçek mi? Hayır. Ama işte hepsi kokuyor. Acaba üzerine lavanta mı sürüyor? *(Tekrar koklar...)* Hayır, tabiî çiçek kokusu. Yani tıpkı kendi kokusu... *(Müstemend'in içeri girdiğini duymaz.)* İlk gördüğüm gün az daha "İn misin, cin misin be mübarek?" diye soracaktım.

Müstemend - *(Gülerek, ona işittirmeden)* Soraydın.

Hayranzade - *(Kendi kendine)* Fakat soramadım. Yüreğim ağzıma gelmişti.

Müstemend - *(Kendi kendine)* İn değil, cin! Hâlis cinin daniskası...

Hayranzade - Hayır, hiç şüphe yok, bu kız bir çiçek!

Müstemend - *(Kendi kendine)* Koklayanın burnu... *(Derken Hayranzade duyar.)*

Hayranzade - Ulan Müstemend! Ne vakit geldin?

Müstemend - Şimdi!

Hayranzade - Saatine bakayım.

Müstemend - Saatim yok!

Hayranzade - *(Bileğindeki saate bakar.)* On buçuğa geliyor... Patron olduğum hâlde saat sekizde geliyorum. Hâlbuki sen "garson dö büro"sun, benden iki saat sonra teşrif buyuruyorsun.

Müstemend - Allah aşkına Şem'î Bey, bana garson deme!

Hayranzade - Ne var? Memuriyetinin ismi, gücüne mi gidiyor?

Müstemend - Hayır, estağfurullah. Kaba Türkçe ben senin uşağınım. Talih bu! Dört sene evvel kalemde ben mümeyyizdim, sen kâtip. Hiç sana gücüne gidecek bir şey söyledim mi idi?

Hayranzade - Hayır.

Müstemend - O vakit bana "Müstemend Beyefendi" diye iki kat olurdun, yerden selâm verirdin.

Hayranzade - Tabiî.

Müstemend - Şimdi bari o günlerin hatırı için bana "garson" deme!

Hayranzade - Ayol sen uşak değilsin ki... Uşak bizim Ali... İdarehaneyi bir vapur farz et. Ben kaptan! Çarkçı Peride! Ali tayfa..

Müstemend - Eey ben?

Hayranzade - Sen de miço...

Müstemend - Miço ne?

Hayranzade - Gemi oğlanı be, yanaşma...

Müstemend - *(Sakalını tutarak)* Bu yaşta gemi oğlanı, yanaşma ha...

Hayranzade - Benim kabahatim ne? Kendin geldin. "Maaşımla geçinemiyorum, Allah aşkına Şem'î Bey bana bir iş ver!" dedin. Ben de düşündüm taşındım. Münhal miçoluktu. Zaten başka şey de elinden gelmez. Seni reddetmedim.

Müstemend - Doğru.

Hayranzade - Garson dö bürolar on liradan fazla maaş almaz. Hâlbuki ben sana elli lira veriyorum.

Müstemend - Teşekkür ederim.

Hayranzade - Kaleminde yüz sene çalışsaydın, yine bu paranın üçte ikisini alamazdın ya.

Müstemend - Bu da doğru.

Hayranzade - O hâlde neden şikâyet ediyorsun?

Müstemend - Bari beni çağırırken "Ulan Müstemend!" deme.

Hayranzade - *(Gülerek)* Ulan dediğim hoşuna gitmiyor mu? Bu kelime madunların resmî lâkabıdır. Sana merhametimden böyle hitap ediyorum.

Müstemend- İstemem.

Hayranzade - Pekâlâ. Şimden sonra yalnız "Müstemend" derim.

Müstemend - Teşekkür ederim.

Hayranzade - Beni kendine hakaret edecek kadar vicdansız mı sanıyorsun?

Müstemend - Estağfurullah.

Hayranzade - Hayır, hayır, öyle zannediyorsun. Hâlbuki seni eski kalem arkadaşım gibi görürüm. Bak işte senli benli konuşuyoruz. Ben zengin oldum. Sen fakir kaldın. Bunun ne ehemmiyeti var?

Müstemend - Onu bana sor.

Hayranzade - Hayır, hiç ehemmiyeti yok. Gel şuraya, otur yanıma. *(Kolundan çeker, kanepeye otururlar.)* Tıpkı eskisi gibi konuşalım. Dertleşelim.

Müstemend - Senin derdin var mı?

Hayranzade - Yok mu sanıyorsun?

Müstemend - Elbette. Beş milyon lira. Köşkler, yalılar, apartmanlar, çatanalar, otomobiller, motorlar... Dünyanın cennetindesin.

Hayranzade - Hepsinin içine... Hepsinin içine.

Müstemend - *(Hayretle)* Niçin?

Hayranzade - Ben kaç yaşındayım biliyor musun?

Müstemend - Hayır..

Hayranzade - Sen kaç yaşındasın?

Müstemend - Elliyi boyluyorum.

Hayranzade - Yalan elliyi geçiyorsun.

Müstemend - Öyle olsun.

Hayranzade - Kalemde benden yaşlı var mıydı? Ben senden büyüğüm.

Müstemend - Doğru.

Hayranzade - Bize bütün bu zenginliği veren muharebe, ne olurdu, hiç olmazsa yirmi sene evvel olaydı... Evet biliyorsun ya, gençliğimin, güzelliğimin en parlak çağında bana hepiniz "Kokoz Şem'î" derdiniz. Doksan yedi buçuk kuruş aylığım vardı. O kadar hasret çektiğim hâlde bıyıklarıma pomata bile alamazdım.

Müstemend - Doğru.

Hayranzade - Böyle talihin Allah belâsını versin! Saç sakal ağardıktan sonra milyoner ol. Bari insanın vücudu ihtiyarlarken gönlü de ihtiyarlasa... Hayır, bilâkis o gittikçe gençleşiyor.

Müstemend - Öyledir hınzır.

Hayranzade - İhtiyar olsam da gönlüm tazedir!

Müstemend - Herkes gibi...

Hayranzade - Ulan Müstemend *(Birdenbire kendini toplayarak)*, pardon ağzımdan kaçırdım. Müstemendciğim, senin gençliğinde sesin çok güzeldi. Bu şarkıyı biliyor musun?

Müstemend - Biliyorum.

Hayranzade - Haydi beraber söyleyelim.

Müstemend - Rakısız olur mu ya?..

Hayranzade - Kuşlukta seni Perapalas'a götürürüm, yemekte alabildiğine şampanya iç.

Müstemend - Pekâlâ, haydi söyleyelim.

(İkisi bir ağızdan başlarlar. Ellerini düm tek usulüyle dizlerine vururlar. Oturdukları kanepe koridordan gelen kapının önündedir)

Yar elinden çektiğim hamyâzedir (A canım)
İhtiyar olsam da gönlüm tazedir.
İnfiâlim çarh-ı bî-endâzedir.
Nakarat
İhtiyar olsam da gönlüm tazedir. (A canım)

İKİNCİ MECLİS

Evvelkiler, Peride

Peride - *(İçeri girince patronla garson dö büronun yan yana oturmuş, ellerini vurarak, başlarını sallayarak, avazları çıktığı kadar şarkı söylediklerini görür)* A, a, a, a, a... Ne oluyoruz? A, a, a...

(Peride'nin girdiğini sesinden anlarlar, birdenbire susarlar. Şem'î Bey yavaşça kalkar, hususî odasına geçer. Sanki kâtibenin girdiğini görmemiştir. Müstemend olduğu yerde öylece kalır)

ÜÇÜNCÜ MECLİS

Müstemend, Peride

Peride - (*Elindeki portföyü*[2] *yazıhanenin üzerine atar. Hızla Müstemend Efendi'nin karşısına geçer. Ellerini kalçalarına koyarak*) Yüzüme bak Müstemend Ağa.

2 Cüzdan, küçük çanta, el çantası.

Müstemend - (*Bozularak*) Ben ağa değilim!

Peride - (*Gülerek*) Öyle ise Müstemend Paşa!

Müstemend - Paşa da değilim.

Peride - Müstemend Bey.

Müstemend - Bey de değilim.

Peride - Müstemend Çelebi.

Müstemend - Çelebi de değilim.

Peride - Ya nesin?

Müstemend - Okuryazar bir efendiyim.

Peride - Ne olursan ol. Şimdi sen burada "garson dö büro"sun. Ne hakla benim odamda oturuyorsun?

Müstemend - Şey...

Peride - Ayağa kalk diyorum. Haydi çabuk.

Müstemend – (*Kalkarak*) Affedersiniz.

Peride - Affedersem şüphesiz kabahatini tekrarlarsın. Maaşından bir lira ceza keseceğim.

Müstemend - Vay...

Peride - Evet, yalnız bu kadar değil.

Müstemend - Daha ne var?

Peride - Girdiğim vakit gördüm. Arsız arsız şarkı söylüyordun. Burası meyhane mi?

Müstemend - Beyle beraber söylüyorduk.

Peride - Ben beye karışmam. Sen madunumsun. Sana karışırım. İki lira da bu terbiyesizliğin için kıste'l-yevm kaydedeceğim.

Müstemend - Aman Peride Hanımcığım!

Peride - Yılışıklık istemez. Bana "Peride Hanımcığım" demek senin haddin değil.

Müstemend - Fakat...

Peride - Hayır, hayır, hayır, tasgir edatları muhabbetle merhamet ifade eder. Sen bana ne muhabbet gösterebilirsin ne de merhamet! Sen bir garson dö bürosun...

Müstemend - Fakat...

Peride - Şu kıyafetine bak. Dilenci gibi. Pantolonun ütüsüz. Yaka bir tarafta, paça bir tarafta, fesle yazıhanede dolaşmak yasak olduğunu bilmiyor musun?

Müstemend - Yeni geldim, daha çıkarmadım.

Peride - Yeni mi geldin? *(Bilek saatine bakarak)* Saat on buçuk... Yeni geldin ha... *(Çiçeklerin durduğu billur vazolara bakarak)* Daha bunların sularını bile değiştirmemişsin. Haydi çabuk. Seni bir gün mutlaka kovacağım. Buraya terbiyeli, genç, mükemmel bir garson alacağım... Evet, sen yapamayacaksın... Sende ne terbiye, ne nezaket, ne de gayret var! Haydi çabuk, ben odamda esvaplarımı değiştirinceye kadar su değişmeli... Anladın mı? Haydi arş...

(Peride çarşafını çıkarmak, başına başörtüsünü koymak üzere hususî odasına girer.)

DÖRDÜNCÜ MECLİS

Müstemend, Hayranzade

Hayranzade - *(Yavaşça aralıktan kapıdan girer.)* Geçmiş olsun ulan!..

Müstemend - Yine mi ulan?

Hayranzade - Pardon!

Müstemend - Senin sebebine aylığımdan yine üç lira gitti.

Hayranzade - *(Cebinden çantasını çıkararak, bir kâğıt uzatır.)* Al onun yerine yirmi beş lira.

Müstemend - Teşekkür ederim.

Hayranzade - Fakat bir şey yapacaksın!

Müstemend - Ne?

Hayranzade - Peride'ye diyeceksin ki, "Beraber şarkı söylediğimiz adam, Şem'î Bey değildi."

Müstemend - Gördü ayol.

Hayranzade - Görsün.

Müstemend - Sen olduğunu söyledim.

Hayranzade - Söyle, zararı yok. Şimdi inkâr edersin.

Müstemend - Nasıl olur bu?

Hayranzade - Haysiyetimi kurtarmak lâzım. Kim bilir ne kadar ayıpladı!

Müstemend - Pekâlâ...

(Peride girerken Hayranzade çıkar.)

BEŞİNCİ MECLİS

Müstemend, Peride

Peride - *(Doğru vazolara gider)* Ne o, daha bunları değiştirmedin mi?

Müstemend - Değiştiremedim.

Peride - Niçin?

Müstemend - Vicdanımın azabından!

Peride - Ne demek?

Müstemend - Size demin bir yalan söylemiştim de.

Peride - Nasıl yalan?

Müstemend - Bir yalan! Tüylerim hâlâ ürpermiş duruyor... Âdeta bir cinayet, bir vicdansızlık, bir iftira, kuru bir iftira...

Peride - Ne, söyle bakayım.

Müstemend - Siz içeriye girdiğiniz vakit ben şarkı söylemiyor mu idim?

Peride - Evet...

Müstemend - Yanımda birisi vardı.

Peride - Evet, gördüm. Bizim beydi.

Müstemend - Hayır işte, yanlış görmüşsünüz.

Peride - *(Bir kahkaha atarak)* Ya kimdi?

Müstemend - Bey değildi.

Peride - Kimdi?

Müstemend - Söylemem.

Peride - O hâlde şimdi hesabınızı kesiyorum. *(Yazıhaneye oturur.)* Bugün ayın kaçı? *(Biraz düşünür)* On dördü... Hem yabancı bir sarhoşu, bir yankesiciyi, bir karmanyolacıyı kasanın yanına almak, onunla rakı içmek, resmî bir yerde şarkı söylemek... Sonra büro müdiresi gelirken katili kaçırmak, daha sonra da, kaçan katil için patronun kendisi diye yalan söylemek! Evet, evet böyle adamları bir dakika bile tutmak caiz değil. Şem'î Bey beni buraya alırken geniş bir salâhiyet verdi. Yazıhanesinin adamlarını istediklerimden tayin edebilirim.

Müstemend - *(Şaşırarak)* Fakat, Peride Hanımcığım, yalan söylüyorum. Aslı yok dediklerimin...

Peride - İşte onun için kovuluyorsun ya!.. *(Defteri açar, rakamlar yazmağa başlar...)* Ah bu kâtipsizlik. Kasaya da ben bakıyorum.

Müstemend - *(Kendi kendine)* Doğrusunu söylerim, o idi, derim, evet niçin kovulayım... *(Perideye hitaben)* Peride Hanım, lütfen... *(derken kapıdan hızla Hayranzade girer)*

ALTINCI MECLİS

Evvelkiler, Hayranzade

Hayranzade - *(Girer girmez Müstemend'e susması için gizli bir işaret eder. Yazıhaneye yaklaşır.)* Bonjur Peride Hanım...

Peride - *(Kalkarak, tatlı tatlı)* Bonjur mon patron!

Hayranzade - Nasılsınız?

Peride - Çok iyi.

Hayranzade - Oh... *(Gözlerini süzer.)* Teşekkür ederim.

Peride - Estağfurullah efendim.

Hayranzade - Ne yapıyorsunuz?

Peride - *(Şiddetle)* Müstemend'in hesabını kesiyorum.

Hayranzade - Niçin? Bir kabahati mi var?

Peride - Kabahat değil, cinayet! Bu herif *(Parmağıyla Müstemend'i gösterir.)* korkunç bir katil.

Müstemend - *(Şaşkın)* Hayırdır inşallah.

Peride - Evet, hıyanetini gözümle gördüm. Elimle yakalayamadım ama.

Hayranzade - Aman ya Rabbi ne yaptı?

Peride - Siz de yeni geldiniz değil mi?

Hayranzade - Evet.

Peride - İçeriye girince bu katil herifi zil zurna sarhoş başka bir katille gördüm.

Müstemend - *(Kendi kendine)* Vay anasını...

Peride - Kasanın dibine oturmuşlar! Nasıl kıralım, nasıl anahtar uyduralım diye müzakere ediyorlardı.

Müstemend - Aman ya Rabbi!

Hayranzade - *(Gözlerini açar, Müstemend'e tuhaf tuhaf bakar.)* Eey sonra!?

Peride - Hatta yapacakları cinayet için o kadar bir neşeleri vardı ki gayet adî, gayet rezil bir şarkıyı da avazları çıktığı kadar haykırıyorlardı.

Müstemend - Efendim... Yalnız...

Peride - Sus, hain! Lâfa karışma. *(Hayranzade'ye dönerek)* Beni görünce şeriki olan cani elinde bir hançer sizin odanıza daldı. Allah'tan orada bulunmadınız, yoksa mutlaka sizi öldürecekti. Demek koridora çıktı, asansöre atladı, sırroldu.

Hayranzade - Evet, evet, mutlaka öyle olmalı.

Peride - Artık onu tutamayız. Fakat bu hırsızın hesabını kesip kanunun pençesine teslim etmeliyiz. Şimdi Ali'yi çağırayım. Karakoldan bir polis getirteyim. *(Elektrik düğmesine dokunmağa kalkarken)*

Hayranzade - *(Müstemend'e dönerek)* Tuh! senin suratına!

Müstemend - Allah'tan kork!

Peride - Bakınız. Ne terbiyesiz! Müfret sigasıyla hitap ediyor. Sonra utanmadan kendisine "ağa" dediğime razı olmuyor. Sözde okuryazar bir efendiymiş.

Hayranzade - Allah belâsını versin! Perideciğim. Bu sefer affediniz. Ben sabahleyin Ali'yi eve gönderdim, daha gelmemiştir. Evet şu rezili affediniz.

Peride-Mümkün değil.

Hayranzade - Affediniz. Çünkü ben bu hainin elinde büyüdüm. Bu herif bana baba yadigârıdır.

Peride - Ne? Elinde mi büyüdünüz?

Hayranzade - Evet...

Peride - Hâlbuki ondan yaşlı görünüyorsunuz!

Hayranzade - "İhtiyarlamamak için sağlam mide ile fena bir vicdan lâzımdır" derler, ne doğru! Bu herif bildim bileli vicdansızdır. Çocukluğumdan beri her sene iki defa hariçten ortak hırsız bulup evimizi soymağa kalkar. Hatta bir kere babamı da öldürmek kastıyla yaralamıştı. Zavallı dört ay yataktan kalkamadı. Fakat onu yine affetti.

Peride - Ah ne vicdan, ne altın kalp!

Hayranzade - Tıpkı benim gibi... Hâlbuki *(Müstemend'i göstererek)* şunun suratına bak. Hiç nur var mı? Fakat ne yapayım, kovmağa vicdanım razı olmuyor. Benden elli yaş büyüktür. Gözlerimi onun kucağında açtım. Yine böyle saçlı sakallı kocaman bir herifti. *(Müstemend'e dönerek)* Değil mi?

Müstemend - *(Başını sallayarak)* Doğru!

Hayranzade - Haydi dışarı defol. *(Peride'ye dönerek)* Ne yapalım. Bu bizim köpeğimiz. Ne yapsa acırız. İhtiyar bir köpek...

Müstemend - *(Vurarak, kırarak)* İhtiyar köpek... ihtiyar köpek, sensin ihtiyar köpek, budala köpek... *(Dışarıya çıkar.)*

YEDİNCİ MECLİS

Peride, Hayranzade

Hayranzade - Sizin kâtip meselesini ne yaptınız?

Peride - Dün, bütün akşam gazetelerine ilân verdim. Bugün müracaatlar başlar. İçlerinden münasip birisini seçeriz. Ne gibi evsaf aramak niyetindesiniz?

Hayranzade - Ben hep sizi düşünüyorum. Çünkü müdire sizsiniz. O adam sizin maiyetinizde bulunacak. Her hâlde gayet namuslu olması icap eder.

Peride - Elbet.

Hayranzade - Kibar, terbiyeli, son derece mahcup olmalı. Evet son derece mahcup olmalı. Bir kız oğlan kız kadar mahcup. Serbestçe birisi olursa sizin canınızı sıkar.

Peride - Doğru.

Hayranzade - Fakat böyle bir adam bulmak ne müşkül! Altı aydır dört kâtip değiştirdik. Hiçbirisi size rahat vermedi.

Peride - Bu sefer imtihan ederiz.

Hayranzade - Niçin?

Peride - Mahcup, sıkılgan, utangaç olup olmadığını anlamak için...

Hayranzade - Buna imkân var mı?

Peride - *(Gülerek)* Ben bulurum.

Hayranzade - Nasıl?

Peride - *(Biraz düşünerek)* Meselâ açık bir roman okuruz. Eğer namuslu ise kızarır, *(Kanepeye otururlar.)* üzerine fenalık gelir. O kadar ki hatta o parçaya devam etmek imkânsızlaşır.

Hayranzade - Sahi. Fakat öyle bir roman nerde bulmalı?.

Peride - Ben buldum.

Hayranzade - Nerede?

Peride - Geçen gün intizar odasında Müstemend'i bir şey okurken yakaladım. Elindeki kitabı aldım. Bir de ne göreyim,

maazallah Hüseyin Rahmi'nin *Şıpsevdi* romanı değil mi? Fena hâlde çıkıştım. Ellerime sürülmesin diye bir gazeteye sardım. Alıp eve giderken, vapurda denize atacaktım. Hâlâ kasanın üstünde duruyor. Unutmuşum. Bu kitabın herhangi bir sahifesini Müstemend'e okuturuz. Eğer dinleyen kızarmazsa bizim işimize gelmez.

Hayranzade - Hakikaten çok iyi bir imtihan.

Peride - Dahası var. Ben kalkar, namzedin yüzüne dik dik bakarım. Namuslu ise yine kızarır. Yere bakar. Yok güler, yılışırsa namussuz olduğunu anlarız.

Hayranzade - Pekâlâ, pekâlâ Perideciğim. Erkeklerin içinde vallahi sizin gibi akıllı, âlim, mütefekkir yoktur. Ah bu erkekler, kendim de dâhil olduğum hâlde söylerim, hepsi eşektir. Ben feministim!

Peride - Feminist mi?

Hayranzade - Şüphesiz feministim. Kadınlara erkeklerden ziyade hürriyet verilmesi taraftarıyım! Meselâ işte görüyorsunuz ya! Yazıhanemin en büyük memuru sizsiniz. Hatta kâtipleri de sizin gibi kadın intihap etmek istiyorum. Siz istemiyorsunuz!

Peride - Ben feminist değilim! Doğru, kadınlarla çalışmak hiç işimize gelmez. Ne üstümde, ne altımda bir kadın bulunmasına tahammül edemem. Mafevkim de erkek olmalı, madunum da... Mademki kâtiplerimin müdire gibi ben amiriyim, hepsinin erkek olmasını isterim.

Hayranzade - Öyle ise bu nokta-ı nazara göre ben de feminist değilim!

(Müstemend girer)

SEKİZİNCİ MECLİS

Evvelkiler, Müstemend

Müstemend - *(Hayranzade'ye)* Biri gelmiş, sizi görmek istiyor.

Peride - *(Hiddetle ayağa kalkarak)* Ne demek bu? Nasıl olur bu?

Müstemend - *(Yılışık)* Ne, nasıl olur?

Peride - Ben görmeden patronu birisi nasıl görür?

Müstemend - Bayağı!

Peride - Halt etmişsin. Kaba, katil herif! Şem'î Bey'in babasını bile öldürmek istiyormuşsun! Yine seni affetmişler. İşte öğren! Ben burada müdireyim. Patronu görmek isteyen evvelâ beni görür. Eğer münasipse ben onunla görüştürürüm.

Hayranzade - Doğru!

Müstemend - O hâlde?

Peride - Müracaat edenleri evvelâ bana göstereceksin!

Müstemend - Pekâlâ efendim.

Peride - *(Hayranzade'ye dönerek)* Siz odanızı teşrif ediniz. Ben de işimle meşgul olayım.

Hayranzade - Baş üstüne! *(Kalkar, odasına gider)*

Peride - *(Müstemend'e)* Haydi çabuk! Müracaat edeni buraya getir! (Müstemend çıkar, genç güzel bir delikanlıyı içeriye sokar)

DOKUZUNCU MECLİS

Peride, Sermet, Müstemend *(Keyifli)*

Peride - *(Müstemend'e)* Haydi sen dışarıya, arş! *(Müstemend başını sallayarak çıkar)* İlânları okudun mu Sermetçiğim?

Sermet - Okudum cicim. İşte hemen koştum.

Peride - Daha başkaları gelmedi amma gelirler. Gel bakayım seni bir öpeyim! *(Sarmaş dolaş, intizar odasının önündeki kanepeye otururlar)* Ha şöyle... Artık hep burada sevişiriz, kimse bizi görmez. *(Yavaşça intizar odasının kapısı açılır. Müstemend'in kafası görülür)* Patronun adını biliyor musun?

Sermet - Hayvanzade mi ne imiş?

Peride - *(Bir kahkaha atarak)* Tamam, hayvanzade. Bir hayvanzade oğlu hayvanzade... Sakın beni ondan kıskanma. Budala ihtiyarın biri. Ben ha bire alay ederim.

Müstemend - Aşk olsun!.. *(İşitmezler)*

Sermet - Bakalım beni kâtipliğe kabul edecek mi?

Peride - İmtihanla kuzum bu...

Sermet - Aman Perideciğim, imtihan filân deme. Ben imlâdan bile imtihan olamam. Sıfır alırım.

Peride - Hayır canım, öyle imtihan değil.

Sermet - Ya nasıl?

Peride - Yani mahcup musun, değil misin, yani hayalı mı, hayâsız mı? Onu bir deneyeceğiz.

Sermet - Nasıl?

Peride - Sana öğreteyim. Evvelâ Hüseyin Rahmi'nin bir romanından iki üç satır okuyacağız. Sen kıpkırmızı ol, elini yüzüne kapat, icap ederse bayıl, arka üstü düş...

Sermet - Arkasıüstü düşmek kolay, fakat kızarmak nasıl olur?

Peride - Daha kolay! Kitap okurken sen ıkınırsın.

Sermet - Ikınmak ne demek?

Peride - Soluk almadan geriniyormuş gibi nefesini içinde zapt edip kendini sıkmak! İşte böyle *(Kendi kendini sıkar, yüzü kıpkırmızı olur.)*

Sermet - Aman Perideciğim. Yanakların kanayacak, bırak.

Peride - *(Geniş bir nefes alarak)* Hatta ben mahcubiyetimden kızarmak değil, gözlerimden ulam ulam yaş döktürebilirim.

Sermet - Tabiî, sen kadınsın, kadında hayâ hissi pek kuvvetlidir.

Peride - Tabiî. Yani ciğerler, teneffüs boruları kuvvetli. Şimdi imtihan programını öğrendin ya?

Sermet - Öğrendim.

Peride - O hâlde kalk. Seni salona götüreyim. Kütüphaneyi gör. Balkonu gör. Ben hep bu balkonda otururum. İstanbul ayağımız altındadır. Tıpkı yangın kulesi gibi. Haydi gel! *(Sarmaş dolaş kalkarlar, salona geçerler. Müstemend dinlediği aralık kapıdan çıkar.)*

ONUNCU MECLİS

Müstemend, sonra Hayranzade

Müstemend - Oh yaşayın! Hakikaten herif hayvanzade. Ama ne olursa olsun bu oyunu kendisine söyleyeceğim. *(Tam*

giderken Hayranzade'nin hususî odasının kapısı açılır, karşı karşıya gelirler.)

Hayranzade - Nerede Peride Hanım?

Müstemend - *(Gülerek)* Bil bakayım.

Hayranzade - Söyle ulan!..

Müstemend - *(Darılarak)* Yine ulan ha?..

Hayranzade - Bıktım senin bu gücenmenden... Nerede Peride Hanım diyorum.

Müstemend - Seni görmeğe gelenle salona girdiler. Galiba imtihan oluyorlar.

Hayranzade - Ne imtihanı? Gevezeliği bırak be herif... *(Salonun kapısına doğru yürür. Müstemend önüne geçer.)*

Müstemend - Dur, sana bir şey söyleyeceğim.

Hayranzade - Ne var?

Müstemend - Bu kız seni eşek yerine koyuyor.

Hayranzade - Amma terbiyesizlik ediyorsun.

Müstemend - İspat edeceğim.

Hayranzade - Et bakayım.

Müstemend - Benim haberim yoktu. Demek siz bir kâtip alacaksınız. Bu kâtibin son derece mahcup, namuslu, hayalı olduğunu istiyorsunuz, imtihan edeceksiniz değil mi?

Hayranzade - Evet. Nereden biliyorsun?

Müstemend - Tabiî, Müdire Hanım bana söylemez.

Hayranzade - Bizi dinlemişsin.

Müstemend - Hayır, onları dinledim. İşin içinde sen yoksun. Kafana bir külâh hazırlandı, şimdi giydirecekler. Bak tafsilatıyla planlarını anlatayım: Müdire Hanımın geçen gün benim elimde görüp rica ederek aldığı romandan bir sahife okutacaksınız. Yani kâtip dinlerken utanacak. Ikınacak. Kıpkırmızı olacak.

Hayranzade - Ikınmak ne?

Müstemend - *(Gülerek)* Amelî utanmak olacak. Peride Hanım'ın tarifini aynıyla söyleyeyim: "Soluk almadan geriniyormuş gibi nefesini içinde zapt edip kendini sıkmak!" *(Hayranzade soluk almaz, gerinir gibi kendini sıkar.)*

Hayranzade - Kızardım mı?

Müstemend - Pancar gibi! Nefes alırsan burnundan al.

Hayranzade - Vay anasını! Gözlerimin önünde kandiller uçuyor; sen de ıkın bakayım... (*Müstemend ıkınırken*) Ha gayret, ha gayret, ha gayret!.. Tuh suratına... Ulan kızarmıyorsun, morarıyorsun...

Müstemend - Yine mi ulan?

(Salondan Peride girer)

ON BİRİNCİ MECLİS

Evvelkiler, Peride

Peride - Ah, teessüf ederim Şem'î Beyefendi, teessüf ederim.

Hayranzade - *(Şaşırarak)* Hayırdır inşallah, niçin?

Peride - Benim haysiyetimi kırıyorsunuz...

Hayranzade - Hâşâ. Nasıl olur, nasıl olur?

Peride - Nasıl olacak? Bu adî garson do büro ile yine senli benli konuşuyorsunuz! İyi ki yeni müracaat eden kâtibi içeride bıraktım. Sizin böyle sekiz on derece madununuzla teklifsizliğinizi görseydi katiyen hizmetinize girmek istemezdi. Çok malûmatlı, çok terbiyeli bir çocuk. Âdeta kız! Şimdi buraya çağırayım, imtihan edelim. *(Müstemend'e şiddetle)* Haydi sen dışarıya, arş!..

Müstemend - *(Meyuskâr çıkarken gizlice Hayranzade'ye)* Dediklerime dikkat!

Peride - Ne diyor yine bu terbiyesiz herif?

Hayranzade - Hiç canım.

(Müstemend çıkar, Peride salonun kapısını açar, Sermet'i çağırır)

ON İKİNCİ MECLİS

Hayranzade, Peride, Sermet

Peride - Teşrif ediniz.

(Sermet gayet müteredditgirer. Beceriksiz bir duruşla sağına soluna bakar, kollarını önüne bağlar, yere bakar...)

Peride - *(Hayranzade'ye)* Takdim ederim, ismi Sermet Bey'miş.

Hayranzade - *(Sermet'e)* Hangi mektepten mezunsun?

Sermet - *(Bir şey söyleyecekmiş gibi ezilir, büzülür, kıvranır)* Bendeniz mi? Hâk-i payiniz mi efendim?

Hayranzade - Evet!

Peride - *(Atılarak)* Pek mahcuptur. Birdenbire bu sualinize cevap veremeyecek. Çünkü Galatasaray'dan, Robert Kolej'den, Alman Mektebi'nden, Darülfünun'dan, Hukuk'tan, hâsılı İstanbul'da ne kadar tali, âli mektep varsa hepsinden mezun! Âdeta bir harika! Bunu utanmadan nasıl söylesin. O Avrupa'da da ikmal-i tahsil etmiş.

Hayranzade - Pekâlâ, pekâlâ! *(Sermet'e)* Kaç yaşındasınız?

(Sermet ıkınır, kıpkırmızı kesilir)

Peride - *(Hayranzade'ye yavaşça)* Aman Şem'î Bey! Namuslu delikanlılara hiç böyle şey sorulur mu? Ayıp!

Hayranzade - Niçin canım, yaşını sormak ayıp mı? Bunda utanacak ne var?

Peride - Ayıp ya... Yaş deyince hayatın bazı hadiseleri hatıra gelir.

Hayranzade - Ne gibi?

Peride - *(Güya Sermet'e işittirmek istemiyormuş gibi)* Meselâ... fakat ben de utanacağım. Yüzüme bakmayınız. *(Hayranzade başını çevirir. Peride ıkınır kızarır)*

Hayranzade - Hayır söyleyemeyeceğim. Elinizi veriniz. *(Hayranzade'nin elini alır, memelerinin ortasına koyar. Üstünden basar)* Ne hissediyorsunuz?

Hayranzade - *(Ağzı kulaklarında)* Gayet tatlı, gayet hoş... Oh anlatılmaz derecede tatlı bir hararet!

Peride - Daha daha! Dikkat ediniz!

Hayranzade - *(Kendi kendine)* Oh, kendimi kaybedeceğim.

Peride - Ben kendimi kaybedeceğim. Kalbimin nasıl attığını duymuyor musunuz?

Hayranzade - Hızlı, hızlı...

Peride - Şimdi yüzüme bakınız!

Hayranzade - *(Şaşırarak)* A... Gözlerinize kan hücum etmiş...

Peride - Utandığımdan... İşte evet söyleyemeyeceğim. Hayatın, yaş anıldıkça akla gelen bazı hadiselerini mümkün değil söyleyemeyeceğim.

Hayranzade - *(Kendi kendine)* Tuhaf! Acaba insanı, utanmaktan yerin dibine geçirecek bu hadiseler ne?..

Peride - Durunuz, size yazayım... Ama yüzüme bakmadan okuyacaksınız. Sonra hemen yırtıp atacaksınız. *(Yazıhaneye koşar, bir satır yazar, kâğıdı katlar.)* Ben odadan çıkmadan sakın okumayınız. *(Kendi hususî odasına yüzü kapalı kaçar.)*

Hayranzade - *(Şaşkın şaşkın kâğıda bakar, açmak üzere kaldırırken Sermet'e)* Bari sen de yüzünü duvara dön!..

Sermet - Baş üstüne! *(Utanarak döner.)*

Hayranzade - *(Kâğıdı açar, okur.)* Çocuk yedi sekiz yaşında iken yapılan bir ameliye... Sonra on beş yaşına yakın... Fakat bunda utanacak ne var? *(Derken yüzünü duvara dönmüş olan Sermet küt diye yere düşer. Aynı zamanda Peride odasından çıkar.)*

Peride - Aman! Aman...

Hayranzade - Hayırdır inşallah, ne oldu buna?

Peride - *(Sermet'in üzerine atılır.)* Ah! Galiba yazdığımı yüksek sesle okudunuz, utanmasından bayıldı zavallı...

Hayranzade - *(Şaşırarak)* Olur iş değil.

Peride - Neye olur iş değil?.. Haya bu... Öyle şeylere tahammül edilir mi? Tutunuz bakayım şunu, kaldıralım.

Hayranzade - Ne yapacağız?

Peride - Demek bize hizmet etmeğe gelen bu saf çocuğu daha ilk adımda böyle yerlerde mi bırakacağız?

Hayranzade - Hayır canım, emret ne yapayım?

Peride - Sırtına al. *(Hayranzade Sermet'i sırtına alır)* Ha şöyle. Benim odaya. Şezlonga uzatalım, kolonya ile ovalım.

(İkisi hastayı götürürlerken Müstemend içeriye girer, onların odaya girdiklerini görür.)

ON ÜÇÜNCÜ MECLİS

Müstemend (yalnız), sonra Peride, Hayranzade

Müstemend - *(Yalnız, şaşkın)* Bu ne? Acaba herif delikanlıyı kıskanıp öldürdü mü? *(Yürür, kapının anahtar deliğine gözünü koyar, bakar, bakar.)* Anlaşıldı, oğlan bayılmış! Bizim enayi de telâş ediyor... Külâhı giydi demek. Hınzır kız, vakit bırakmı-

yor ki bîçareyi uyandırayım... *(Kapıyı vurur.)* Tak, tak!.. *(İçeriden Hayranzade'nin sesi)* - Ne var?

Müstemend - Sana sözüm yok. Sen benim amirim değilsin! Müdire Hanım orada mı?

Hayranzade - Burada!

Müstemend - Baksın biraz...

Peride - *(Hiddetli hiddetli kapıdan görünür)* Ne var!?

Müstemend - Üç kişi birden geldi. Galiba kâtiplik için.

Peride - Pekâlâ şimdi hastamız var. Biraz beklesinler. *(Biraz tereddütten sonra)* Hayır, hayır, hepsini buraya al! Ben hastaya bakarken Şem'î Bey onlarla konuşur. İçlerinden muvafıkını intihap eder. *(Peride kapıdan içeriye çekilir)*

Müstemend - *(Yalnız kalınca)* Oh! Şimdi yalancıktan bayılmış oğlanla kapalıyken vakit bulup bizim hımbıla giydiği külâhı anlatırım. *(Hayranzade Peride'nin odasından çıkarken, o müracaatçıları içeriye sokar. Bunların biri sarıklı, biri kalpaklı, birisi de feslidir. Alık alık girerler)*

ON DÖRDÜNCÜ MECLİS

Evvelkiler, Niyazi Molla, Gazanfer Bey, Bican Efendi

Hayranzade - Kâtiplik için mi geldiniz?

Hepsi birden - *(Müstemend'den başka)* Evet...

Hayranzade - Bazı şartlarımız var. Şart da değil, ne diyeyim?

Müstemend - *(Önüne giderek)* Bir şey deme. Ben sana söyleyeyim, külâhı giyiyorsun.

Hayranzade - Ne külâhı?

Müstemend - Demin sana söyleyecektim. Müdire meydan vermedi.

Hayranzade - Söyle şimdi ulan...

Müstemend - *(Dargın)* Yine mi ulan?..

Hayranzade - Eey...

Müstemend - Hem yabancıların karşısında...

Hayranzade - Ağzım alışmış işte...

Müstemend - Bak, kulağını aç, iyi dinle...

(Derken Peride kapıdan görünür, yeni talipleri bir süzer. Talipler de onu süzerler ve birbirlerine tuhaf tuhaf bakışırlar)

Peride - *(Hayranzade'ye)* Müstemend sizi taciz ediyor. Onu eczahaneye göndereceğim. Siz de rahatça bu talip efendilerde idarehanemizin şeraitini ararsınız.

Hayranzade - Baş üstüne...

Peride - *(Müstemend'e)* Git doğru eczahaneye, bir şişe lokman ruhu al! Haydi.

Müstemend - *(Duraklar, Hayranzade'ye bakar, söyleyeceği şey içinde kalmış gibi)* Şey Beyefendi..

Peride - *(Şiddetle)* Beyefendiyi filân şimdi bırak, haydi eczahaneye, arş! Haydi diyorum, arş! *(Müstemend çıkar.)*

ON BEŞİNCİ MECLİS

Evvelkiler, Peride

Peride - *(Taliplere)* Ben bu idarehanenin müdiresiyim. Oturunuz efendiler. Patronumuz Şem'î Bey'i içinizde tanıyan var mı?

Gazanfer Bey - *(Ayağa kalkarak keskin askerî bir selâm verir, sonra hazır ol vaziyeti alır.)* Ben ihtiyat zabitiyim. Esir olmuştum. Ruslar beni ta Mançurya'ya sürdüler. Orada bile Hayranzade Şem'î Bey namını işitirdik. Moğollar bize: "Sizin fakiri fukarayı düşünür zenginleriniz varmış; hele İstanbul'da bir Şem'î Bey varmış! Muharebe içinde herkese bedava şeker, pirinç, bulgur dağıtmış" derlerdi. O vakitten beyefendinin faziletlerine meftun oldum. Gazetede ilânınızı görür görmez koştum. Hatta öyle koştum ki yolda iki kadına, bir velespite, üç dilenciye çarptım. Ben çok kuvvetliyim. Hepsi düştüler, mecruh oldular. Tam buraya yaklaştığım sırada arkadan koşan polisler beni yakaladılar. "Karakola geleceksin!" dediler. "Hayır gelmem, dedim, benim ölümü götürebilirsiniz. Zira şu saatte gayet mukaddes bir hizmete koşuyorum." Fakat cahil herifler anlamadılar. Evet, evet, siz millî bir milyoner!.. Siz iktisat hakanısınız. İktisad-ı Turanî sizin hükmünüze tâbi! Ben ise bir tarhan... Hizmetimi, vücudumu, canımı fedaya, kanımın son damlasını uğrunuza akıtmağa geldim.

Peride - Burada muharebe yok! *(Gülerek)* Ama hakikaten müthiş bir gençsiniz. Polislerden nasıl kurtuldunuz?

Gazanfer Bey - Belimde bir mavzer tabancası vardı. Onu çektim. Polisler de revolverlerini çektiler. Başladık ateş düellosuna... Yirmi dakika kadar sürdü. Onlar yedi kişi ben bir...

Peride - *(Bir kahkaha atarak)* Eey sonra?..

Gazanfer Bey - Nihayet onlar mağlûp oldular. Kaçtılar. Ben de doğru buraya koştum.

Peride - Hani mavzer tabancanız bakayım!

Gazanfer Bey - Kurşunları biten silahı üzerimde taşımam, boşu boşuna ağırlıktır. Sokağa atıverdim.

Peride - Aferin. Oturunuz öyle ise... *(Niyazi Molla'ya dönerek)* Siz tanımıyor musunuz?

Niyazi Molla - *(Ayağa kalkarak ellerini kavuşturur, koyu bir softa şivesiyle)* Müsaadenizle, daîniz zat-ı ismetpenahîlerine arz-ı hâl edeyim. Şöyle ki: Dün akşam yatsı vakti an cemaatin eda-yı salattan sonra fakirhane-i kemterîye ru-be-rah-ı azimet olduğum esnada ihvan-ı dinden bir Müslim'in ita buyurduğu ceride-i feridede ilân-ı âliniz müsadif-i nazar-ı dikkatim olmağın hemen şitaba âgâz idüp geldim. Ben ise Hayranzade hazretlerinin hüsn-i sait ve şöhretlerinin meftunuyum. Bilâd-ı selâse-i İslâmbol ol zat-ı şerifin saye-i rahmetinden harp zamanı hiç zahmet çekmediler. Bolluk içerisinde yaşadılar. Böyle zat-ı âli-kadre hizmetin menafi-i dünyeviyeden maada menafi-i uhreviyesi gayr-i kabil-i hisab u mukayesedir.

Peride - Pekâlâ! Siz de oturunuz. *(Bican Efendi'ye)* Siz efendim?

Bican Efendi - Beyefendiyi ta çocukluğundan tanırım. Arkadaştık. Beraber çelik çomak oynardık. İhtimal beni şimdi görüp tanır. Hem dikkat ettim, içeriye girince bana dikkatli dikkatli baktı.

Peride - Şem'î Bey şimdi gelir. İnşallah kendisiyle tanışırsınız. Fakat size bir tavsiyede bulunayım: Bizim bey sıkılgan, mahcup adamlardan hiç hazzetmez. Ne sorarsa açık açık cevap vermeli. Kapalı lâfları riyaya atfeder. Hanginiz daha serbest davranırsa o kazanır. Size iyilik olsun diye söylüyorum. *(Peride odasına girer; aynı kapıdan ellerindeki kolonyaları silerek Hayranzade çıkar.)*

ON ALTINCI MECLİS

Peride'den başka evvelkiler, Şem'î Bey

(Şemi Bey 'i görünce hepsi ayağa kalkar.)

Hayranzade - Oturunuz! Oturunuz! Oturunuz! Ha şöyle... Ben mizacıma göre adam ararım. Sakın sizi imtihan edeceğim zannetmeyiniz. *(Kendisi de bir koltuğa çöker.)* Size öteberi soracağım, cevaplarınızdan karakterlerinizi anlayacağım. İlme lüzumumuz yoktur. Gördüğünüz müdire yedi lisan bilir. Amerikan Yüksek Ticaret Mekteb-i Âlisinden birinci olarak çıkmıştır. Bize yalnız karakter lâzım. *(Niyazi-Molla'ya)* Kaç yaşındasın hoca?

Niyazi Molla - Lehü'l-hamdi velminne bu muharremü'l-haramın gurre-i mübarekesinde sinnimin sal-i hamsinine kademzen olacağım.

Hayranzade - Bak, ben böyle şeye gelemem. Bana Türkçe söylemeli. Lâfınızdan hiçbir şey anlamadım. Ben size yaşınızı soruyorum, siz neler söylüyorsunuz? *(Hiddetle Gazanfer Bey'e dönerek)* Siz kaç yaşındasınız?

Gazanfer Bey - Yirmi sekiz, beyefendimiz, velinimetimiz, efendimiz hazretleri.

Hayranzade – *(Bican Efendi'ye dönerek)* Siz?

Bican Efendi - Zat-ı biraderaneleriyle yaşıtım, kırklarımız karışıktır.

Hayranzade - Tuhaf!

Bican Efendi - Beni tanıyamadınız mı?

Hayranzade - Şimdi benim fikrimi karıştırma. *(Hepsine birden hitap ederek)* Size bu sorduğum suallerden sıkılacak bir şey, meselâ hiç utanma arlanma hissi gelmedi mi?

Gazanfer Bey - Hayır, bilakis iftihar ederim.

Niyazi Molla - Daîniz de.

Bican Efendi - Hâk-i payiniz de.

Hayranzade - Pekâlâ... *(Kendi kendine)* Olmayacak, açık sormalı, bakalım yine hayâsızlık edecekler mi? *(Bican Efendi'ye)* Siz sünnet oldunuz mu?

Bican Efendi - Unuttunuz mu? Beraber olmadık mı? Ispanakçı viranesinde bedava sünnet düğünü yapılmıştı. Altmış çocuktuk. Çadırlarda yattık...

Hayranzade - Fazla tafsilât istemez. *(Niyazi Molla'ya)* Siz ne vakit oldunuz?

Niyazi Molla - Doğumumun üçüncü yılı Abdül Hamamında sünnet-i şerif oldum, valide-i daîyanem rivayet eder ki...

Hayranzade - Yeter tafsilât istemez. *(Gazanfer Bey'e)* Siz?

Gazanfer Bey - Bendeniz sünnet olmadım efendim?

Hayranzade - Ne? Hıristiyan mısınız?

Gazanfer Bey - Hayır!

Hayranzade - O hâlde?

Gazanfer Bey - Sünnetli doğdum, efendim.

Hayranzade - *(Şaşırarak)* O nasıl şey?

Gazanfer Bey - Bin kişide bir kişi daima sünnetli doğar. Bunu biliyor musunuz?

Hayranzade - Bilmiyorum. *(Hepsinin yüzlerine bakar. Kendi kendine)* Nerde? Suratlarında eşek derisi kaplı. *(Yine kendi kendine)* Bakalım yine onlar kızarmayacaklar mı? *(Hepsine birden)* Cevap veriniz, içinizde on beş yaşında iken bulûğa eren var mı?

Üçü birden - Evet var, ben, ben de, ben de...

Hayranzade - *(Hepsinin suratlarına ayrı ayrı baktıktan sonra)* Tuh, Allah müstahakkınızı versin! Hayâsızlar...

(Hayranzade hızla odasına girer, hepsi şaşırır, birbirlerine bakışırlar. Bu esnada Müstemend elinde bir şişe ile gelir. Onları şaşkın, birbirlerine bakışırken görür, durur.)

ON YEDİNCİ MECLİS

Hayranzade'den başka evvelkiler, Müstemend

Müstemend - Bunlara ne olmuş? *(Hitap eder.)* Ne yaptınız, bakayım?

Bican Efendi - Hiç...

Gazanfer Bey - Tuhaf mesele!..

Niyazi Molla - Akl-ı kasîr-i daîyanem bu sırra residepezir olmadı.

Müstemend - Ne oldu, söyleyin bana! *(Yanlarına gider, Hayranzade'nin kalktığı koltuğa oturur.)* Ne oldu?

Gazanfer Bey - Sizin Bey deli mi?

Müstemend - Vakıa akıllı da değildir ya...

Bican Efendi - Tuhaf iş! Bize sünnet olup olmadığımızı sordu. Ne münasebet, ne münasebet, ne münasebet?

Müstemend - *(Gülerek)* Başka ne sordu?

Gazanfer Bey - On beş yaşında bulûğa erip ermediğimizi...

Müstemend - *(Bir kahkaha atar)* Eey sonra?

Bican Efendi - Olduğumuzu söyleyince hepimizin yüzüne tükürdü, "Hayâsızlar!" dedi, şuraya girdi.

Müstemend - *(Kendi kendine)* Utancından bayılan oğlanın yanına gitmiş olacak. (*Sonra hepsine dönerek*) Bana bakınız. Ben feleğin çemberinden geçmiş bir adamım. Bu hayvanzade benim kırk yıllık arkadaşımdır. Bu herifte hiç hayâ, merhamet, namus filân yoktur. Hâlis bir muhtekirdir. Aklı yalnız ihtikâra erer. Tabiî işitmişsinizdir; kursağına muharebe esnasında kaç Balkan treni girdi. Şimdi milyonları var. Fakat bu budala bu günlerde müdire denilen o şıllığa tutulmuş, onun emrine tâbidir. Aklı sıra onu kıskandığı için mahcup, utangaç kâtipler bulmağa çalışıyor. Ben giderken size tembih etmeğe unuttum. Ne söylerse utanınız. Gözlerinizi yerden kaldırmayınız. Ne sorarsa, "Hicabım mâni buna, cevap veremem" deyiniz! Zannedersem birkaç kişi yanına alacak. Zira müdire olacak o şırfıntı haftada ancak iki üç defa geliyor. Her ay iki yüz lirayı cebine indirmekten başka bir iş gördüğü yok.

Gazanfer Bey - Hâlbuki Müdire Hanım bize "Ne sorarsa açık, seçik, serbest serbest cevap veriniz, sıkılmayı riya zanneder" demişti.

Müstemend - Ah o hain! Zavallı hayvanzadeye, kendi zamparasını sırtında taşıttı. Şimdi o yalancıktan bayılmış köftehoru kolonya ile ovduruyor. Planlarını söylemeğe bir türlü vakit bulamadım. Ha... Hem size hitap edince kızaracaksınız...

Gazanfer Bey - Nasıl kızarmalı?

Müstemend - Kolay! Ben de onlardan öğrendim: Ikınacaksınız...

Bican Efendi - Ikınmak ne?

Müstemend - "Amelî utanma" olacak! Ben de müdireden öğrenmiştim. Onun tarifini aynıyla söyleyeyim: "Soluk alma-

dan, geriniyormuş gibi, nefesini içinde zapt ederek kendini sıkmak!" Anladınız mı?

Hepsi birden - Anladık.

Müstemend - Öyle ise tecrübe için bir kızarınız bakayım. *(Hepsi ıkınırlar, kızarırlar.)* Ha gayret, ha gayret, ha gayret. *(Tuhaf hareketlerle ıkınmakta devam ederler)*

Hepsi birden - Kızardık mı? Kızardık mı?

Müstemend - Şalgam gibi, nefes alırsanız burnunuzdan alın. *(Gazanfer'e dönerek)* Hele delikanlı sen âdeta morardın.

Gazanfer Bey - Gözümde yeşil, pembe, mor, mavi, sarı kandiller uçuşuyor.

Müstemend - Kan beynine hücum etti, alâim-i sema yapıyor, korkma. *(Niyazi Molla sakalını kaşır, Bican Efendi gözlerini ovar)* Ha çocuklar gayret. Yalnız sual sormak değil, kitap da okuyacaklar. Utanacak yerlere dikkat edin! Hemen kızarın. İtiraz edin. Eğer okumakta devam ederlerse yalancıktan bayılın, kendinizi yere atın... Bayılın ha... Bayılmazsanız namuslu olduğunuz anlaşılmaz; tekrar ederim, bayılın. Ayda yüz lira bu... Başka yerde bulamazsınız. İş dedin mi sıfır. Beyefendi dalaveresini döndüreceği yerleri adamlarından hiç kimseye söylemez. Yalnız kasaya oluk gibi para akar. İşiniz, gücünüz, ne olacak biliyor musunuz?

Hepsi birden - Ne olacak?

Müstemend - Müdire Hanımefendinin çıplak göğsü karşısında yutkunmak! *(Hepsi yılışır, Müstemend gevezelere mahsus bir talâkatle devam eder.)* He he he, muhallebiye benziyor desem, hayır, tavukgöğsüne. Hayır. Kaymak... taze kaymak... Hele o eller ya Rabbi!

Niyazi Molla - Zat-ı ismetpenahîleri müteehhile midirler? Gayr-i müteehhile midirler?

Müstemend - Yok canım! Kız işte. Sözüm ona, sözüm ona...

Niyazi Molla - O hâlde Allahu Taalâ hazretlerinin emr-i Rabbanîsi Peygamber-i zîşan efendimiz hazretlerinin kavl-i şerifiyle...

Müstemend - *(Lâfını keserek)* Sen kumda oyna hocam... Çöp batmasın... Sakın bu budalalığı bizim hayvanzadenin karşısında yapma! Kızdığı adamı bizim Ali isminde bir uşak vardır, ona dövdürür, sonra asansör kapısından aşağı indirir.

Niyazi Molla - Hayır, daînizin fikri başkaydı.

Müstemend - Ne ise.. Ben sizin iyiliğiniz için söylüyorum.

Gazanfer - Ben buraya kabul olunursam ona üslûb-ı lâtif ile ilân-ı harp ederim.

Müstemend - Kime ilân-ı harp?

Gazanfer - Affedersiniz, dilim sürçtü. İlân-ı aşk diyecektim Müdire Hanımefendi'ye...

Müstemend - İnşallah bir tecrübe edersin. (Bican Efendi'ye dönerek) Azizim, senin utandığın da belli olmayacak. Yani kızarsan da bir, kızarmasan da...

Bican Efendi - Niçin?

Müstemend - Suratın Allah'tan kıpkırmızı. Sanki gökten Kuşdili Çayır'ına düşmüş bir melâike gibi... Bu mahcubiyetin sarhoşluktan olacak... İnkâr etme! Her akşam ne kadar çekiyorsun?

Bican Efendi - Yarım okka kadar.

Müstemend - Kaç senedir?

Bican Efendi - Otuz sene var. İlk rakıyı Gümüş Halkalı'da bir bayram akşamı sizin beyle beraber içmiştik.

Müstemend - Hangi bizim beyle?

Bican Efendi - Şem'î Beyle!

Müstemend - Sahi mi?

Bican Efendi - Vallahi be. Biz bir mahalle çocuğuyuz. Ben evlendikten sonra Eyüpsultan'a gittim. Yirmi sene kadar, bir şehirde olduğumuz hâlde buluşup görüşemedik. Sünnet de beraber edilmiştik. Hatta bir yatakta yatmıştık...

Müstemend - Kendisine söylemedin mi?

Bican Efendi - Tam söylemeğe başladığım vakit lâfımı kesti. Beni tanıyamadı.

Müstemend - Yavrum sana doğrusunu söyleyeyim mi? Yalnız ben müstesna! O da benim yapışkanlığım sayesinde oldu. Yoksa beni de atlatacaktı. Fakat keşke tanımaz olaydı. Beni kendisine uşak yaptı. Kâtip yapmadı. Çünkü lisan bilmiyormuşum. Ha... Siz kâtip olmak istiyorsunuz ama lisan biliyor musunuz?

Niyazi Molla - Tabiî, tabiî, hepimiz hayvan-ı natık değil miyiz?

Müstemend - Öyle değil be hoca... Konuşmak için ayrı ayrı lisanlar...

Niyazi Molla - Ben Arabî, Farisî lisanlarına aşinayım.

Müstemend - Burada o Türkçe kadar bile para etmez.

Gazanfer - Ben esaretimde Çince öğrendim.

Müstemend - Lâfımı dinlersen onu unutmağa bak! Buralarda o da para etmez. *(Bican Efendi'ye)* Eey sen? Babacan! Türkçeden başka bir şey bilmez misin?

Bican Efendi - *(Biraz düşünerek)* Kuşdilini biliyorum.

Müstemend - O da ne?

Bican Efendi - Kuşdili işte: Beğen kuguş digi ligi bigi ligi rigim. Hagat taga buğu ligi sağan laga nugu tuguk bigi lege vegerigi rigim. Bege nigim kaga dağar kigim sege hıgızlıgı kogo nugu şaga magaz.

Müstemend - Ne diyorsun be?

Bican Efendi - Anlayamadın mı? Buna işte kuşdili derler. Küçükken mahallede taş mektebinde öğrenmiştim. Hâlâ karımla gizli bir şey oldu mu çocuklar anlamasın diye bu lisanla konuşuruz, hoş bunu büyükler de anlamaz ya... Siz anladınız mı? Dedim ki: "Ben kuşdili bilirim. Hatta bu lisanla nutuk bile veririm. Benim kadar kimse hızlı konuşamaz." Elli sene bu... Bülbül gibi maharet geldi. İnşallah çocuklarıma da öğreteceğim ama sonra anneleriyle gizli konuşamayacağız. Ne yapayım, fedakârlık lâzım... Varsın bu ilmimiz onlara geçsin.

Müstemend - Vallahi hoş! Hakikaten bu lisanın yanında Fransızca, İngilizce, Almanca halt etsin. Bu lisanın yazısı da var mı?

Bican Efendi - Türkçe harflerle de yazılır, Lâtin harfleriyle de! Fakat ben bu lisana en muvafık Milâslı'nın ayrı harflerini buluyorum. İnşallah buna dair bir nahiv kitabı kaleme alırsam mutlaka Milâslı doktorun ayrı harfini kullanacağım. Bizim hâlimizi bu kuşdili ile Milâslı'nın harfleri kurtarabilir...

Müstemend - Aşk olsun!

Gazanfer - Çince yazı dünyanın en mükemmel yazısı, bunu bilen bilir. Meselâ her şeyin bir harfi vardır. Şekli gibi. Zihin tahlil, terkip eziyetine girmez.

Niyazi Molla - (*Hiddetle atılarak*) Huruf-ı Arabiyeden gayrısıyla yazan maazallah cehennem azabına lâyık olur.

Müstemend - Yoo, burada harf kavgası çıkarmayın.

(Müdirenin kapısı açılır. Peride gözükür. Onu görünce Müstemend ayağa kalkar)

ON SEKİZİNCİ MECLİS

Evvelkiler, Peride

Peride - Aşkolsun Müstemend! Biz içeride ilâç bekleyelim, sen burada çene çal!..

Müstemend - Şimdi geldim. Efendilere lisan bilip bilmediklerini soruyordum.

Peride - Senin ne üstüne lâzım. *(Gazanfer'e, Niyazi Molla'ya, Bican Efendi'ye)* Efendiler salonu teşrif edin; taleplerinize bir dakika sonra cevap alacaksınız.

Hepsi birden - Teşekkür ederiz. *(Salona geçerler)*

Peride - Elhamdülillah hastamız kurtuldu. Lokman ruhuna hacet kalmadı. Bununla beraber saklayalım. Belki icabında lâzım olur. *(Yazıhanenin dolabına şişeyi koyarken kapıdan Hayranzade girer, Müstemend'e)* Haydi sen dışarıya, arş!.. *(Müstemend çıkar)*

ON DOKUZUNCU MECLİS

Peride, Hayranzade

Hayranzade - Hakikaten melek gibi çocuk. Yüzüne baktıkça kızarıyor. Ne ise açıldı.

Peride - Gördünüz ya... Şimdi bu kadar hayalı kız bile bulamayız.

Hayranzade - Artık tecrübeye filân kalkmayalım. Onu başkâtip olmak üzere kabul ederiz. Bu odayı da ona veririz, kâtiplerin yanına hiç gitmesin. Oraya gayet yüzsüz komisyoncular da gelir. Maazallah ağızlarından ayıp bir şey kaçırıverirler. Çocuğun ölümüne sebep olurlar.

Peride - Evet, burada oturur. Benim karşımda! Ben kendisine muavenet de ederim.

Hayranzade - Fakat öteki taliplere ne cevap vereceğiz? Ben hiçbirisini beğenemedim. Hepsi hayâsız... Hele o hocanın gözleri fıldır fıldır dönüyor.

Peride - Ya o genç ne yalancı!

Hayranzade - Ne hayâsız!

Peride - Ya o kırmızı suratlı hımbıl!

Hayranzade - Sözde benim mahalle arkadaşımmış! Tanımıyorum, tanımıyorum! Vesselam.

Peride - Bunlara şimdi ret cevabı versek olmaz. Yalancıktan bir imtihan geçelim.

Hayranzade - Azizem onlarda utanacak surat yok. *Şıpsevdi* değil, *Hamamcı Ülfet*'i okutsak aşır dinler gibi dinleyecekler.

Peride - Hayır, utanma imtihanı değil; sözde ilmî bir imtihan! Benim odada öyle bir kitap var. "Telsiz telgrafa" dair bir eser... Kardeşim için almıştım, göndereceğim. Sermet'i çağıralım. O okusun, ötekiler dinlesin.

Hayranzade - Netice?

Peride - Sanki anlayamadıklarını, ilmî noksanlarını sebep addeder, hepsini reddederiz.

Hayranzade - Pekâlâ! Haydi yeni kâtibimizi çağırınız! Kitabı da getiriniz. *(Peride odaya girer. Hayranzade zile basar, içeriye giren Müstemend'e)* Müracaatçıları getir bakayım. Şöyle hafif bir imtihan edelim.

YİRMİNCİ MECLİS

Hayranzade, Peride, Sermet, Gazanfer, Niyazi Molla, Bican Efendi, Müstemend

Hayranzade - Ha, işte oturun, oturun efendiler.

(Hiçbirisi oturmaz. "Estağfurullah, estağfurullah, huzur-ı âlinizde estağfurullah" sedaları. Peride Sermet'i yazıhaneye oturtur. Önüne kitabı koyar. Yanağını yanağına yaklaştırır. Müstemend'in gözü üzerlerindedir.)

Peride - *(Kitabın yapraklarını ayırarak)* Rastgele bir yerinden oku, ha şuradan. *(Müstemend'e dönerek)* Haydi sen dışarıya arş! *(Müstemend intizar odasının kapısı aralığına gizlenir.)*

Hayranzade - Niye oturmuyorsunuz?

Hepsi birden - Haddimiz mi efendim?

Hayranzade - Öyle ise ayakta durunuz! Şimdi başkâtip ilmî bir şey okuyacak, iyi dinleyiniz. Anladığınızı bana kısa bir ifade ile söyleyeceksiniz. *(Hepsi ezilir, büzülür, kıvranır.)* Deminki serbestliğinizi görmek isterim. *(Kendi kendine)* Galiba kadın huzurunda utanıyorlar. *(Peride'ye)* Azizem, bu efendiler galiba sizin yanınızda sıkılıyorlar. Biraz odanızı teşrif ederseniz, ben efendilerin imtihanlarına yalnız devam ederim.

Peride - *(Hepsini süzerek)* Demin içeride hepsinin yüzsüz olduğunu söylüyordunuz!

Hayranzade - Evet. Fakat yalnız işte hepsi sümsüklendi, galiba sizden çekiniyorlar.

Peride - Pekâlâ! Öyle ise ben odama gideyim. Ama siz de çabuk bitiriniz. *(Hepsini süzer.)* Oh! Oh! Sıkılmayınız efendiler! Demin size tembih etmiştim. Onu hatırlayınız efendiler! *(Hep elleriyle yüzlerini kaparlar, Peride gülerek odasına gider.)*

YİRMİ BİRİNCİ MECLİS

Peride'den başka evvelkiler

Hayranzade - *(Sermet'e)* Okuyunuz bakalım. *(Ötekilere)* Ha... Evvelâ biraz malûmat edininiz. Okuyacağımız nedir? Biliyor musunuz? Telsiz telgraf bahsi... *(Sermet'e)* Değil mi?

Sermet - Evet efendim.

Niyazi Molla - Maazallah... Maazallah...

Gazanfer - *(Dudaklarını ısırarak)* Pek müstehcen. Pek ayıp!

Bican Efendi - Bu âdeta bize hakaret!

Hayranzade - *(Şaşırarak)* Ne diyorsunuz be?

Niyazi Molla - Beyefendimizden istirham ederiz. Biz sahib-i evlâd ü ıyal insanlarız. Sem-i pakimize bu kadar müstehcen kelimat-ı rezail girmemiştir.

Gazanfer - Ben de ilk defa işitiyorum.

Hayranzade - Telsiz telgraf be!.. Bunda ayıp filân ne var?

(Hepsi ellerini yüzlerine kaparlar, ıkınırlar, kızarırlar) Tuhaf, bir yanlışlık olacak. *(Sermet'e)* Telsiz telgrafın başka bir manası mı var?

Sermet - Bilmiyorum efendim.

Bican Efendi - *(Hıçkırarak)* Siz bizi buraya mahvetmek için çağırmışsınız. Geçen sene oğlandan işittim; Kasımpaşa'da alenen yanak sıkmağa açık kartpostal diyorlarmış. Artık telsiz telgrafı siz düşünün... *(Ağlamağa, hıçkırmağa başlar.)*

Hayranzade - Susunuz efendi, susunuz. Bahsi değiştireceğiz. Tuhaf şey. *(Ötekilere)* Siz de ellerinizi aşağı indiriniz! Yüzlerinizi göreyim. *(Sermet'e)* O kitap hep utandıkları şeyden mi bahsediyor?

Sermet - *(Kitabı karıştırarak)* Hayır, telli telgrafla telefon da var.

Hayranzade - Telli telgraf tarafını okuyunuz. *(Utananlara dönerek)* Kelimelerin doğrudan doğruya olan manalarını aklınıza getiriniz. Cinasları filân hatırlamayınız.

Hepsi birden - Baş üstüne.

Hayranzade - *(Sermet'e)* Okuyunuz! *(Sermet okumağa başlar)*

Sermet - "Telgraf insanlar arasında tel vasıtasıyla münasebette bulunan bir alettir." *(Dinleyenlerde hicap emareleri, anmalar, kızarmalar. Aman ya Rabbi, tuh tuh sedaları)*

Hayranzade - Telgraf be! Aklınıza kıyaslar getirmeyiniz! *(Sermet'e)* Haydi onlara bakmayınız.

Sermet - *(Okumağa devam eder)* Üç nev'i vardır: *(Dinleyenlerde hicap emareleri)* Birinci havaî telgraf ki iki yüksek yere dikilmiş müteharrik sırıkların vasıtasıyla iş'ar eder. İkinci elektrik telgrafı ki münasebet-i elektrikiye esasına istinat eder. Muhtelif fasılalarla yere sokulmuş uzunca kazıklara bağlı tellerdir ki bu münasebeti nakleder. Üçüncüsü tahte'l-bahir telgrafıdır ki elektrik telleri birbirine sarılmış olarak denize... *(Bu esnada Niyazi Molla'ya baygınlık gelir.)*

Niyazi Molla - Aman ya Hudâ-yı lemyezel, beni buradan kurtar, imdat, imdat, *(diye bağırarak yere baygın düşer. Bu anda Müstemend, baktığı kapıdan girer. Sermet şaşkın şaşkın susar)*

Hayranzade - Ne oldu buna?

Müstemend - *(Baygının üzerine giderek)* Eyvah... Zavallı çoluk çocuk sahibi idi. İhtimal yüreğine indi. Ne olacak yaşlı başlı adamların yanında böyle şeyler okunur mu?

Hayranzade - Ne? Ne?

Müstemend - Ne olacak? Girerken işittim. "Birbirine sarılmış olarak denize..." Cumburlop ha... Florya plajında olduğu gibi ha...

Hayranzade - Ulan insan değil, teller be... *(Sermet'e)* Değil mi?

Sermet - Evet, teller!

Müstemend - *(Yerde yatan Niyazi Molla'nın kalbini yoklayarak)* Ne olursa olsun. Teller isim. Siz fiile bakınız. Birbirine sarılmak. Aman ne ayıp! *(Sermet'e)* Genç olacaksınız böyle şeyleri okurken yüzünüz bari kızarmıyor. Bir kere şunlara bakınız da ibret alınız! *(Ikınan Gazanfer'le Bican'ı gösterir, Niyazi Molla'ya bakarak)* Eyvah galiba kalbi de durdu.

Hayranzade - *(Kızarak)* Bu kadar utangaçlık da artık! *(Sermet'e)* Oku, oku, belki biraz manayı anlarlarsa utanmaları geçer. *(Müstemend içeriden getirdiği sürahi ile Niyazi Efendi'nin yüzünü ovar.)*

Sermet - *(Devam eder)* Birbirlerine sarılarak *(Dinleyenlerde hicap feryatları)* denize atılır. Bir sahilden diğer sahil ile muhabere edilir. Eski zaman adamları bilhassa Roma ve Golvalılar telgrafın iptidaî tarzlarını kullanmışlardır. Fakat o vakitler işaretlerin manası ancak iki nokta arasında malûmdu. *(Dehşetli hicap emareleri, hatta feryatlar, ağlamalar)*

Hayranzade - *(Bir şey anlayamayarak)* Okuyunuz, okuyunuz. İsterlerse gebersinler. Ben de merak ettim. Telgrafa dair hiç malûmatım yoktu.

Sermet - *(Devam ederek)* Nihayet milâd-ı İsa'nın bin yedi yüz doksan birinci senesinde kol makinesi icat edildi. Bu mucit meşhur mühendis kimyager Klod Şap'tı...

Hayranzade - Kim, kim?

Sermet - Klod Şap... *(Dinleyenlerde ah! oh! sedaları, ikisi de küt diye yere düşer. Hayranzade şaşırır.)*

Hayranzade - Ne oldu bunlara? Ne oldu bunlara?

Sermet - *(Hayretle)* Bilmem! *(Kendi kendine)* Acaba Peride bunları da mı yanına alacak?

Müstemend - Hayretle daha soruyorsun? O kadar rezalete kim dayanır? Benim bile yüreğim atıyor.

Hayranzade - Ne rezaleti?

Müstemend - Hâlâ soruyor. Şap, şup, şap, şup... O ne o?

Hayranzade - Kol makinesini icat edenin ismi ulan!

Müstemend - Ulan babandır senin!

Hayranzade - Ne dedin?

Müstemend - *(Kendini toplayarak)* Ağzıma lâfımı tıkma. Ulan senin babandır... diyecektim ama terbiyem mâni oldu. Hani bana ulan demeyecektin! Vaadinde durmazsın zaten... Onun zararı yok, fakat bunları ne yapacağız? Bir doktor çağıralım. Ufacık bir çocuğa bile sorsan "Şap, şup! nedir?" "Öpücük demektir." cevabını alırsın. Ne hakla böyle ciddî, mahcup, hayalı, arlı, namuslu adamların yanında açık şeyler okuyorsunuz?

Hayranzade - *(Bayılanlara bakarak)* Hakikaten bunları ne yapacağız? Su dök bakalım suratlarına! Vay anasını ne hicap, ne hicap! Bunları da kaleme alalım. *(Baygınlarda sevinç hareketleri)* Tam bizim idareye lâyık şeyler. Ya Allah göstermesin, telefonu okuyaymışız. Demek hepsi füc'eten öleceklermiş.

Müstemend - *(Başını sallayarak)* Zahir...

Hayranzade - *(Sermet'e)* Kapayınız şu kitabı, rica ederim. Hemen sakın müdire hanıma da vermeyiniz. Denize atınız. Telgraf kitabı ama.. Müstemend'in dediği gibi fiilleri berbat... Yok birbirine sarılmak... Denize cumburlop... Sonra Klod Şap şup... *(Bu esnada içeriye Peride girer)*

YİRMİ İKİNCİ MECLİS

Evvelkiler, Peride

Peride - Ne o? Bunlara ne olmuş?

Müstemend - Başkâtip beyimizin okuduğu şeylerden utandılar. Bayıldılar. Bir türlü ayılmıyorlar işte... Beyefendi hayalarına, utangaçlıklarına mükâfat olarak hepsini kaleme alacak.

Peride - *(Baygınları gözden geçirerek güler.)* Vah, vah. Ne okudunuz bakayım? Hüseyin Rahmi'nin romanından mı?

Hayranzade - Hayır canım. Senin verdiğin telgraf kitabını.

Peride - *(Sermet'e doğru yürüyerek)* Onda utanacak ne var? Veriniz bakayım.

Hayranzade - *(Atılarak)* Vermeyiniz, diyorum, bana veriniz... Ha... Bana..! (Kitabı kaptığı gibi koşar, açık camdan aşağıya fırlatır.) İlmî kitap değil, mübarek bahname! Düşünüyorum da benim bile içime bulanma geliyor. *(Peride'ye)* Azizem, bir daha bu kitaptan bahsetmeyelim. İçi müstehcen kelimelerle dolu. Bir tanesini sana söyleyeyim. Ama korkarım bayılacaksın. *(Pencereye bakıp, attığı kitabı hatırlayarak)* Eyvah! Yerde onu bulup okuyan kızın ırzına, namusuna yazık olacak! Evet azizem, bu kitapta "Şap!" isminde bir adamdan bahsolunuyor. Düşününüz, ne çirkin şey?

Peride - *(Gülerek)* Ha, Şap anladım. Klod Şap! Meşhur mühendis! Kuleşi mutasarrıflığı dâhilinde bin beş yüz haneli bir kasaba olan Brolon'da bin yedi yüz altmış üçte doğmuştur. Zavallı kırk iki yaşında öldü. Meşhur telgraf makinesinin mucidi.

Hayranzade - Evet, işte o ama. Bu muhterem ismin Türkçesi bu zavallıları yere serdi...

Peride - *(Şeytan şeytan gülümseyerek ve Sermet'le işaretleşerek)* Tuhaf, tuhaf vallahi...

Müstemend - *(Baygınların birisinin yanından kalkar. Birisinin başına çöker, Gazanfer'e bakarak)* İlle şuna bakın... Dağ parçası gibi, hâlâ utancından kıpkırmızı, âdeta bir şehit. *(Acı acı bakarak)*

Teninin rengi aksedip femine
Yeni açmış güle misal olmuş
İn'itâfıyla bak ne al olmuş
Serv-i sîmîn sefalı gerdenine.[3]

Ah zavallılar. *(Peride'ye)* Müdire hanımefendi, demin getirdiğim lokman ruhunu verir misiniz? Şunlara koklatayım.

Peride - Lüzum yok. Ben şimdi onların hepsini ayıltırım. Hem bak ne çabuk. *(Hayranzade'ye)* Siz demek bu şarlatanları "Şap" kelimesini duyunca utançlarından bayıldılar sanıyorsunuz?

Hayranzade - Gözümle gördüm.

3 Güfte Namık Kemal'in Vaveylâ şiirinin ilk "nevha"sından alınmıştır.

Peride - *(Bu esnada korsajının arasından büyücek bir iğne çıkarır)* Öyle ise dikkat ediniz. Ben onların kulaklarına aynı kelimeyi, hem bütün müştekatıyla bağıra bağıra ayıltacağım.

Müstemend - Vallahi müdire hanım, duyarlarsa ölürler.

Peride - Ölsünler.

Hayranzade - Vazgeçiniz. Ruh koklatalım.

Peride - Hayır, bağıracağım. Buna tababette "Tedavi bizzıt" derler. Çok şifalıdır. Meselâ soğuk alanı buza koymak, sarhoşa daha çok rakı içirmek filân gibi!

Müstemend - Vallahi, ölürler diyorum. Müdire hanımefendi! Allah aşkına affediniz. Çoluklarına, çocuklarına merhamet!

Peride - Haydi sen dışarıya, arş! Durma diyorum. Bak hâlâ duruyor. *(Müstemend kapıya doğru gider, yine durur)* Durma diyorum sana, haydi dışarıya arş! *(Müstemend intizar salonuna girer, ara sıra kapıdan bakar, Peride evvelâ Bican Efendi'ye yaklaşır. Kulağına eğilir, başlar bağırmağa)* Şap, şap, şup! Şap şup! Şap şup! Şapır şupur! Şupur şupur! *(Aynı zamanda kimse görmeden iğneyi omzuna sokar. Bican Efendi can havliyle bağırarak fırlar)*

Bican Efendi - Aman, aman, aman!

Peride - Ne oldunuz?

Bican Efendi - Hiç efendim.

Peride - Şap şup! Şapır şupur! Bayılsanıza...

Bican Efendi - Artık geçti efendim.

Peride - Niçin ayıldınız?

Bican Efendi - Şey... Ne dedim? Şey...

Peride - Galiba mahcubiyetinizin şiddetinden...

Bican Efendi - Evet... Evet...

Peride - O hâlde çabucak buradan dışarıya kaçınız! Merdivenleri dörder dörder ininiz. Sokağa fırlayınız. Hemen uzaklasınız. Zira yine şap şup şırıngası başlayacak, şap şup... *(Gizlice iğneyi gösterir)*

Bican Efendi - Teşekkür ederim efendim! *(Der, deli gibi acele ile intizar salonuna kaçarken Müstemend'e çarpar. İkisi de yuvarlanırlar. Kalkınca yine Müstemend'e bir tekme atar, odaya atılır. Müstemend şaşkın şaşkın kalkar, kapıları arkasından açık bırakıp kaçan Bican Efendi'ye aptal aptal bakar.)*

YİRMİ ÜÇÜNCÜ MECLİS

Bican Efendi'den maada evvelkiler, Müstemend

Müstemend - Ne oldu buna? Deli mi oldu? Deli mi oldu?

Peride - Hayır, aklı başına geldi. Yani ayıldı.

Müstemend - Lokman ruhu mu koklattınız?

Peride - Hayır, şap şup ruhu!

Müstemend - O nasıl şey? *(Kızarır, ıkınır.)*

Peride - (Gülerek) Utanma, gel de gör. *(Niyazi Molla'nın yanına yaklaşır, kulağına eğilip bağırır.)* Şap, şup! *(İğneyi şiddetle koluna daldırır, zavallı fırlar, sarığı, fesi yere yuvarlanır.)*

Niyazi Molla - Elaman, elaman, ya ümmet-i Muhammet, burada katliam var. Elaman, hançerin ucu ta ciğerime girdi, elaman *(Diyerek kaçar. Müstemend Peride'nin elindeki büyük iğneyi görür)*

Müstemend - Anlaşıldı. *(Yerden firarinin fesini alır, pencereye yaklaşır)* Şuradan geçerken başına atayım bari. *(Biraz durur)* Hop, hop. Üç kat amma çabuk indi.

Hayranzade - Ona şüphe mi ediyorsun?

Müstemend - *(Peride'ye)* Başkâtip beye de keşke şu şap, şup ruhundan koklataydınız... Ben de eczahaneye kadar koşmamış olurdum!

Peride - Sen sus! Yoksa şimdi "Dışarıya arş!" derim.

Müstemend - Sustum, sustum. *(Yerde yatan Gazanfer'e bakarak)* Şuna acıyorum! Bari kendiliğinden ayılsa.. *(Gazanfer'e)* Haydi aklın varsa canın yanmadan ayıl. *(Gazanfer derin derin gerinmeğe başlar. Gözlerini açar, şaşkın şaşkın etrafına bakar)*

Gazanfer - Burası neresi?

Peride - Tanımıyor musunuz?

Gazanfer - Hayır. *(Kendi kendine)* Acaba rüya mı görüyorum. *(Müstemend'e)* Beni telsiz telgrafın tepesinden kim indirdi?

Müstemend - Ulan saçmalıyor musun? Dur aklına getireyim. Buraya memuriyet için geldiniz. İmtihan oluyordunuz. Mösyö Şap namında birinin ismi geçince utancınızdan bayıldınız!

Gazanfer - Hayır utanmam. Okunan şey ne idi?

Sermet - Telsiz telgrafa, tahte'l-bahir kablolara dair birkaç satır.

Gazanfer - *(Gözlerini açarak)* Ha... Üzerime niçin fenalık geldiğini şimdi anladım.

Peride - *(Merakla)* Niçin?

Gazanfer - Hiç, benim yanımda telsiz telgraf, tahte'l-bahir lâfı olur mu? Oh... iyi ki heyecandan ölmemişim... Bir baygınlıkla işi geçirmişim. *(Hepsi merakla etrafına toplanırlar.)* Oh, elhamdülillah...

Sermet - *(Peride'ye teklifsizce yaklaşmıştır. Bu Müstemend'in gözüne ilişir.)* Anlatınız rica ederim, bu kelime niçin size heyecan veriyor?

Hayranzade - Ayıp bir şeyse.

Gazanfer - Hayır efendim. Kahramanlığa, muharebeye dair bir menkıbe.

Müstemend - Anlat da dinleyelim.

Gazanfer - Oh... *(Sanki gözünün önüne birtakım levhalar geliyormuş gibi havaya, etrafına bakar. Dişlerini sıkar, bir elini böğrüne koyar... gözlerini kapar.)* Oh... Evet Sina cephesinde bir gün tayyareyle uçuyordum. Ben aynı zamanda tayyareciyim. Aklıma bir delilik geldi, yükseldim, yükseldim. On bin irtifaına çıktım. Orada birdenbire motor tutuşmaz mı?

Hepsi birden - Vay...

Gazanfer - Evet, baktım yanacağım. Hemen kaldırdım kendimi denize atar gibi havanın içine attım. Gözlerimi kapamıştım. Aradan ne kadar zaman geçti bilmiyorum. Sol böğrüme bir şey saplandı, sarsıntıdan aklım başıma geldi. Gözlerimi açtım. Bir de ne göreyim beğenirsiniz? Telsiz telgraf istasyonundaki elli metre uzunluğundaki direğe saplanmamış mıyım? Başladım bağırmağa... Aşağıdan dürbünle bakıyorlar, hâlimi görüyorlar. Ama bir türlü imdada yetişemiyorlardı. Buna imkân yoktu. Zira bu direğe çıkılmazdı. Yıksalar yere çarpıp ölecektim. Ertesi gün tayyareler başladı etrafımda arı gibi uçuşmağa... İlmekli ipler atıp beni kurtarmağa çalışıyorlardı. Muvaffak olamadılar. Ertesi günü bir sabit balon uçtu, beni direğin tepesinden aldı! Şimdi işte ne vakit telsiz telgraf lâfı olsa hatıramın heyecanından üzerime bir fenalık gelir.

Peride - *(Bir kahkaha atarak)* Ya tahtel-bahir?

Gazanfer - *(Hiç bozuntu vermeden)* Tahte'l-bahir lâfı da öyle... Sol böğrümdeki direk yarasını iyi etmek için Almanya'ya gidecektim. O vakit Bulgaristan yolu açık değildi! İzmir'den bir tahte'l-bahire bindim.

Hepsi birden - Eey...

Gazanfer - Tahte'l-bahir Manş Denizi'nden geçerken denizin dibinde bir kayaya çarptı, battı, ben kurtuldum. Fakat İngiltere sahiline mi? Nereye çıksam esir olacaktım. Gece suyun üstünde, gündüz dibinde yüze yüze İspanya sahillerine geldim. Artık vücudum bu seyahate alışmıştı. Derinlerden topladığım istiridyeleri, midyeleri yiyordum. Hâsılı iki ayda Çanakkale'ye gelebildim.

Müstemend - *(Gayr-i ihtiyarî hiddetlenerek)* Ulan bu ne yalan! Balık mısın be? Haydi dışarıya diyorum, münasebetsiz! *(Gazanfer şaşırır, Müstemend onu ite kaka intizar odasının kapısından içeri sokar, haykırır)* Ali! Ali! Şu herifi merdivenden aşağı yuvarla hiç söyletmeden...

YİRMİ DÖRDÜNCÜ MECLİS

Gazanfer'den maada evvelkiler

Müstemend - Hay Allah müstahakkını versin! İyi ki idareye almadık. Aklımızı başımızdan çıkaracaktı.

Hayranzade - Yalancı ama...

Peride - *(Gülerek)* Kahraman...

Sermet - Doğru, ihtimal ki yalan söylemiyor.

Müstemend - Bırakın canım...

Peride - *(Müstemend'e)* Sen lâfa karışma. *(Hayranzade'ye dönerek)* Neyse işte hepsini savdık. Yemek zamanı da geliyor. *(Saatine bakar)* On bir. *(Sermet'e dönerek)* İşte Sermet Bey, siz başkâtipsiniz. Katiyen intizar odasının karşısındaki kâtiplerin kalemine geçmeyeceksiniz. Onlar da katiyen buraya giremezler, yasaktır. Bir emriniz olursa yahut kâğıt filân göndermek icap ederse garson dö büro emrinize hazır. İşte bu. *(Müstemend'i gösterir)* Odanız burası! Müşkülâtınızı halletmek için istediğiniz vakit benim odama girebilirsiniz. Yalnız kapıyı vurmalısınız. Zira ekseriyetle soyunur, şezlonga uzanırım.

Şem'î Bey'le hiç münasebetiniz yoktur. Amir benim. Maaşınız yüz elli lira. *(Kasayı açar, bir deste banknot çıkarır.)* İşte ilk aylığınız. Maaşları peşin vermek idaremizin âdetidir.

Sermet - Teşekkür ederim. *(Alır)*

Peride - Bir şey değil. Bugün mahcubiyetten çok müteessir oldunuz. Bir hafta da mezunsunuz...

Sermet - Teşekkür ederim.

Peride - Ha... Bu masa benimdir! Karşıki sizin! Çiçeklerime, hokkalarıma, kalemlerime dokunmayacaksınız. *(Hayranzade'ye dönerek)* Size okunacak iki mektup bırakmıştım, dün... Gördünüz mü?

Hayranzade - Hayır.

Peride - Öyle ise haydi odanıza aziz patronum. Hemen onları okuyunuz. Beş dakika sonra gelir sizinle konuşurum, buyurun! *(Hayranzade istemeye istemeye odasına geçer.)* Sonra... *(Dönüp Müstemend'i göstererek)* Sermet, bu garson dö büro edepsizin biridir.

Müstemend - Estağfurullah...

Peride - Evet edepsizin biri. Fakat kusuruna bakma. Çünkü bizim patron bunun elinde büyümüş, kucağında doğmuştur. Babasının yadigârı.

Müstemend - Gören Allah için söylesin.

Peride - *(Müstemend'e)* Sus diyorum sana, cevap vermek yasak. Haydi dışarıya arş! Arş diyorum sana, arş! *(Müstemend istemeye istemeye çıkar.)*

YİRMİ BEŞİNCİ MECLİS

Peride, Sermet (Kucaklaşırlar.)

Sermet - Ah sevgilim, ne mes'uduz!

Peride - *(Onu öperek)* Oh çok, çok mesut. Bu haftayı bir arada geçirelim.

Sermet - İzin almadın?

Peride - Sana aldım ya, o kâfi. Ben istersem gelirim, istersem gelmem. Şimdi gel benim odaya gidelim. Şezlonga uzanalım, istirahat edelim.

Sermet - Yorulmadık ki cicim...

Peride - Nasıl yorulmadık! Haydi, haydi gel nazlanma, şezlonga bir alışırsan bir daha ne kanepede ne sandalyede oturabilirsin.

Sermet - Haydi... *(Sevinerek, öpüşerek, koklaşarak müdirenin odasına girerler, kapıyı hızla kapatırlar. Kapı kapanırken intizar salonundan Müstemend çıkar.)*

YİRMİ ALTINCI MECLİS

Müstemend, sonra Hayranzade

Müstemend - *(Yalnız)* Nerede bizim başkâtip bey! Şüphesiz müdire hanımefendinin yani onun yanında! *(Yaklaşır, müdirenin kapısından bakar)* Oh... Keka... Yaşayın vallahi be... Şezlong sefası. *(Bakar, bakar)* Mahcup beye bak, bülbül gibi şakıyor. Ah ben utandığı vakit yanında olsaydım. "Aç ağzını!" derdim. O vakit zor kızarırdı. Ama o şeytan kız, ona da bir kulp bulurdu. Bizim hayvanzadeye de "A, ağzı açıkken adam utanır mı? Bu fenne muhalifdir!" diye bir martaval yuttururdu. Vay vay... İşi azıtıyorlar. Ama artık ben buna sabredemem. Aldığım elli lira kendisinin olsun. *(Eliyle boynuz işareti yaparak)* Böyle olmak istemem. Kendisine haber vereyim, günah benden gitsin. *(Eliyle boynuz işareti verir)* Varsın dallar sahibinde çıksın!. *(Hayranzade'nin odasına gider)* Tak tak! *(İçenden Hayranzade'nin sesi)* Ne var?

Müstemend - Çabuk dışarıya çık!

Hayranzade - *(Süratle dışarı çıkar)* Ne o, yine o kâtip mi bayıldı?

Müstemend - Hayır. Gel seni ayıltacağım. Bayılan sensin! *(Odanın ortasına çeker, müdirenin odasını göstererek)* Yeni kâtiple müdire buradalar...

Hayranzade - Pekâlâ!

Müstemend - Bu kadar mı? Ne yapıyorlar? diye sorsana...

Hayranzade - Vazifelerini yapıyorlar.

Müstemend - *(Kendi kendine)* Tevekkeli değil senin ismini yanlış okuyorlar. *(Cehren)* Bilmem artık vazifelerini mi yapıyorlar? Ne yapıyorlar? Galiba onların vazifesi şey ha...

Hayranzade - Ne?

Müstemend - Hani telgraf kolunu icat eden o herifin ismi... Ne idi o?

Hayranzade - Klod Şap!

Müstemend - Ha... İşte o... Şap şup!..

Hayranzade - *(Hiddetle)* Ne demek?

Müstemend - Git, git. Git bak! *(Parmağıyla anahtar deliğini gösterir.)*

Hayranzade - *(Gözünü deliğe yaklaştırarak)* Oooo.. *(Müthiş ihtilâçlar... Doğrulur.)* Aman ya Rabbi! Ah... Ne yapayım ben şimdi?..

Müstemend - Tut ikisinin kuyruğundan, at dışarı.

Hayranzade - Ah... Müstemendciğim! Ben bunu yapabilir miyim?

Müstemend - Niçin yapamayacaksın?

Hayranzade - Onu birkaç gün görmesem ölürüm. Allah milyonlarımın filân belâsını versin. Benim gönlüm onda...

Müstemend - Gönlün bu gördüğün şeyden bulanmadı mı?

Hayranzade - Asla! Bu ihtiyar gönül... çok kuvvetlidir. Yani taptazedir, dipdiridir, her şeye tahammül eder.

Müstemend - Bari yalnız o mahcup görünen züppeyi kov!

Hayranzade - Onu da yapamam. Çünkü onun maiyetindedir. Buna karışırsam salâhiyetine tecavüz addeder. İdarehaneyi bırakır.

Müstemend - Öyle ise eğil. Tekrar telgraf kolunun icadını seyret! Seyret de gönlün gözün açılsın.

YİRMİ YEDİNCİ MECLİS

Evvelkiler, sonra Peride, Sermet

(Hayranzade eğilip bakarken kapı açılır. Peride Hayranzade'yi öyle eğilmiş görünce bir çığlık koparır)

Peride - A, a, ah ne yapıyorsunuz?

Hayranzade - *(Şaşırarak)* Hiç!.. *(Peride avazı çıktığı kadar ağlamağa başlar. Hayranzade'de telâş alâmetleri)*

Peride - Namusuma tecavüz! Tecavüz! Benden şüphe ha...

Anahtar deliğinden bakmak! Kâtiple benden şüphe! Aman Allah'ım! Başıma gelen ne? *(Kendini yere atar.)*

Hayranzade - Aman Perideciğim yapma.

(Sermet Peride'yi yerden kaldırmağa uğraşır. Zorla kaldırırlar. Kanepeye uzatırlar, tepinir, Hayranzade yalvarır yakarır)

Peride - Hayır, namus davası açacağım. Sizden on bin lira tazminat isteyeceğim, namuslu bir kızdan şüphe... Hayatını kazanmak için gençliğinin en mesut günlerini yazıhanede geçiren zavallı bir kızdan şüphe ha... Yarın dava edeceğim! *(Bağırır, haykırır. Hayranzade perişandır. Peride Müstemend'e dönerek)* Sen de şahit ol, Sermet Bey siz de! Anahtar deliğinden bakarken gördünüz.

İkisi Birden - Evet gördük!

Hayranzade - Affet Perideciğim, kusurumu!

Peride - Hayır affedemem. Artık beni ancak mahkeme salonunda görürsünüz. Buraya gelemem.

Hayranzade - Aman Allah aşkına böyle şeyler söyleme. Davadan vazgeç! Ben sana istediğin tazminatı vereyim.

Peride - *(Sükûnet bularak)* Beş bin lirasını şimdi vereceksin.

Hayranzade - Şimdi! Ama yine memuriyetinize geleceksiniz. Vallahi bir daha yapmam. Bir kusur oldu işte.

Peride - Veriniz bakayım!

(Hayranzade cebinden bir çek çıkarır, hemen imzalar, koparır. Peride'ye uzatır.)

Peride - Yemin ediniz bakayım. Bir daha odamın anahtar deliğinden bakmayacağınıza...

Hayranzade - Vallahi, billahi..

Peride - *(Doğrulur. Üstünü başını düzeltirken, Müstemend'i göstererek)* Kucağında büyüdüğün bu baba yadigârı ihtiyar köpekle senli benli konuşmayacağına da yemin et bakayım!

Hayranzade - Vallahi, billahi.

Peride - Bu beş bin lirayı fakirlere dağıtacağım. Biliyorsunuz benim parada gözüm yoktur.

Müstemend - *(Kendi kendine)* Malûm!

Hayranzade - Biliyorum Perideciğim.

Peride - O hâlde beni yanınızda tutmak istiyorsanız evvelâ haysiyetime hürmet etmelisiniz.

Hayranzade - *(Şaşkın)* Nasıl emredersen.

Peride - *(Masanın üzerinden portföyünü alır, koltuğuna koyar, Sermet'e uzatır, çıkarlarken Hayranzade'ye döner.)* Ha sevgili patronum!

Hayranzade - *(Mahzun mahzun)* Buyurun!

Peride - Sinirlerim oynadı. Beş on gün gelemeyeceğim.

Hayranzade - Nasıl isterseniz...

Peride - Ben yokken başkâtip bey de vazifelerini anlayamaz. O da gelmesin...

Hayranzade - Nasıl emrederseniz...

Peride - *(Gülerek)* Ne ise, veriniz elinizi sıkayım. Her ne kadar bana bugün büyük bir hakaret etmişseniz de... Maddî tazminatın manevî ziyanları hiçbir vakit kapatamayacağı hakikatini düşününüz. Ha... Bugün öğleden evvel paydos ediyorum; görüyorsunuz hava sıcak!..

Hayranzade - Çok iyi ediyorsunuz.

Peride - Adiyö...

Hayranzade - Güle güle... *(Sermet'i de selâmlar)*

Peride - *(Tam kapıdan çıkarken bir şey söyleyecekmiş de unutmuş gibi dönerek)* Aziz patronum. On gün için aşağıdaki otomobilinizi alacağım. Siz arabaya binin...

Müstemend - Oh... ulan...

Hayranzade - Baş üstüne, baş üstüne. Nasıl emrederseniz...

(Sermet'le gülüşerek şuh bir tavırla çıkarlar)

YİRMİ SEKİZİNCİ MECLİS

Hayranzade, Müstemend

(Birbirlerine bakışırlar. Bir an sükûnet. Uzaklaşan ayak seslerini dinlerler. Hayranzade hâlâ heyecanlıdır. Eli kalbinde..)

Hayranzade - Oh... Ne ise yine darılmadı, ya darılsaydı, ben ne yapardım?

Müstemend - On bin liraya acımadın mı hiç be?

Hayranzade - Haydi eşek! Haydan gelen huya gider. Bizce paranın ne ehemmiyeti var. Çalıştık da mı kazandık, ulan?

Müstemend - Yine ulan ha...

Hayranzade - Yalnız ulan değil, hatta eşeksin!..

Müstemend - *(Kendi kendine)* Halt etmişsin. *(Cehren)* Neden eşekmişim?

Hayranzade - Gönül nedir bilmiyorsun! Onun bir nazarına on bin değil, cihanı feda ederim. *(Yürür, Peride'nin yazıhanesine oturur, çiçekleri, hokkaları, kâğıtları koklamağa başlar.)* Ah, ne koku! Kendisinin kokusu! Gül kokusu. Gül kokusu.

Müstemend - *(Yazıhanenin yanındaki koltuğa çöker. Hayranzade'nin hâline güler, mırıldanır.)*

Gül yağını eller sürünür çatlasa bülbül

Hayranzade - Kim sürünürse sürünsün. Haydi ulan, benim şarkımı söyleyelim!

Müstemend - Senin şarkın hangisi?

Hayranzade - "İhtiyar olsam da gönlüm tazedir!" Haydi!

Müstemend - *(Güler)* Gönül değil kafan taze, o ağırlığı *(Boynuz işareti yapar)* gergedan kafası çekmez.

Hayranzade - Gevezeliği bırak, haydi!

(İkisi birden usûl tutarak, dümtek vurarak, başlarını sallayarak avazları çıktığı kadar şarkıya başlarlar.)

Yar elinden çektiğim hamyâzedir
İhtiyar olsam da gönlüm tazedir
İnfialim çarh-ı bîendazedir
(Nakarat)
İhtiyar olsam da gönlüm tazedir.

PERDE

Ömer Seyfettin Külliyatı: 8, Mahcupluk İmtihanı, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1938, s.3-55.

Tekellümî Hikâyecik

Muayene

(Geniş bir muayenehane, doktor masasının başında. Hizmetçi içeri bir hasta sokar. Zavallının vücudu iri, göğsü geniş, ama benzi sapsarıdır.)

Doktor- Buyurunuz efendim, neniz var?

Müşteri- Ah, efendim, çok fenayım.

D- Nerenizden mustaripsiniz?

M- Her tarafımdan.

D- Fakat en çok nerenizden?

M- Karnımdan mı diyeyim, böğrümden mi diyeyim. Hâsılı şuramdan...

(Sağ kaburgasını gösterir. Doktor kalkar. Kulağını bu gösterilen yere dayar. Dinler. Öksürük kumandasını verir, nefes aldırmaz. Sonra eliyle dokunur.)

M- Aman, aman...

D- Acıyor mu?

M- Bıçak saplanır gibi.

D- İşte hastalık burada.

M- Zannederim.

D- Zannetmeyiniz, bunda şüphe yok.

M- Evet, en çok buramdan mustaribim.

D- Bir yerden düştünüz mü?

M- Hayır.

D- Muharebede kurşun filân yediniz mi?

M- Hayır.

D- Fakat tuhaf, mutlaka bir şey oldu. İyice düşününüz bakayım.

(Hasta elini şakağına kaldırır. Bir müddet düşünür.)

M- Ah, bir gün dalgın dalgın gidiyordum. Dörtnala koşan bir yük arabasının oku böğrüme çarptı.

D- Tamam, işte sebep! Dün mü bu kazaya maruz kaldınız?

M- Hayır.

D- Ya ne vakit?

M- Yedi sekiz ay var.

D- Ne? Yedi sekiz ay... Kazaya uğrayınca hiçbir şey yapmadınız mı?

M *(Biraz düşündükten sonra)*- Evet, yaptım.

D- Ne yaptınız?

M- Arabacıyı aşağı çektim. Altıma aldım. Polisler imdada gelinceye kadar dövdüm!

Diken, Sayı: 45, 4 Mart 1336/1920, s. 7.

İffet

Kıymetli arkadaşım Ömer Seyfettin Bey vefatından on gün evvel bu hikâyeyi Diken'e getirmişti, refikimizin bu bergüzarını karilerimizin intizar-ı vefakârîsine arz etmekle ruhuna Fatihalar dileriz.

Bir doktor arkadaşım anlattı:

"O sene Hicaz'da dehşetli bir kolera vardı. Belki günde iki yüz hacı gömüyorduk. Uşağım bir sabah elime bir mektup verdi. Açtım. Okudum. Gayet yakın bir akrabamdan... Bir kadını tavsiye ediyordu. Dadısı mı imiş, nesi imiş!

'Gelsin de konuşalım!' dedim.

Kapıdan gayet korkunç derecede çirkin, siyah bir Arap karısı girdi. Beni etekledi. Ne istediğini sordum. Para, ev, yemek, ilâç...

'Hiç, hiçbir şey istemem!' dedi.

'Eey o hâlde!' diye yüzüne baktım.

'Yalnız, lütfediniz, ben ölürsem cenazemi erkeklerin çukuruna attırmayınız.'

Güldüm. Bu tuhaf bir arzuydu.

'Niçin?' diye sordum.

'Ben dünya evine girmedim. Kızım!' dedi.

Dayanamadım.

'Bacı! Hiç korkma' dedim, 'kızlığına bir şey olmaz. İnşallah yaşarsın. Ölürsen erkekler korksun. Sana ne?..'

Arap birdenbire şahlandı. Yüzüme 'Tüh, utanmaz herif!' diye tükürdü. Çıktı gitti. Üç ay sonra akrabamdan, dadısının namusuna tecavüz ettiğim için büyük serzenişleri havi acı bir mektup aldım."

* * *

Ekser siyahlarda ölümden sonra bile devam eden bu şedit iffet endişesi biraz da bizim beyaz hanımlarda olsa...

Diken, Sayı: 47, 1 Nisan 1336/1920, s. 6.

Bir Temiz Havlu Uğruna...

"Balık istifi" denilen o kımıldanmaz, o nefes almaz kalabalıkla taşacakmış gibi dolu olan Şirket vapurunun kenarında, kaptan kulesinin altındaki dört ince beyaz demir direğin içine, üç arkadaş çömelmiş; muharebeden, parasızlıktan, bulgurdan bahsetmemek için eski zamanları hatırlıyor, dertleşiyorduk! Hava sıcaktı. Boğaz'ın tepelerindeki tek tük korular parlıyor, deniz düz mavi bir kadife gibi uzanıyordu. Başka milletlerin elinde olsa, bizim içinde yalnız sıkıntı duyduğumuz bu eğlencesiz, bu zevksiz, bu neşesiz İstanbul kim bilir nasıl bir dünya cenneti olurdu? Vaktiyle babalarımız bu güzelliklerden istifade etmişler, yemişler, içmişler, sevmişler, sevilmişler, zevk içinde, heyecan içinde hayatlarını geçirmişlerdi. Biz şimdi babalarımıza benzemedikten başka onların zevklerini ayıplamağa bile kalkıyorduk. O kadar bozulmuş, kabalaşmış, alıklaşmış, aptallaşmıştık.

İsmini hatırlayamadığım eski mektep arkadaşım, "Ah keşke biz o vakitler dünyaya gelseydik..." dedi. Bu kumral saçlı, kesik kumral bıyıklı şişman bir kalem beyi idi. Yirmi beş sene evvel Sarıyer mektebinde beraber okumuştuk. [56] O, ne olmuştu? Bilmiyorum. O da tabiî benim ne olduğumu bilmiyordu. Yalnız, rast geldikçe selâmlaşıyorduk. İşte o kadar...

Öbürü?.. Onun da ismini bilmiyordum. Galiba Gülhane Rüştiyesi'nden arkadaşımdı. Kıyafetinden onun da bir kalem beyi olduğu anlaşılıyordu.

"'Amin' denmeyecek boş dua..." diye başını salladı. Pek zayıf, pek asabiydi. Merhum babasından dinlediği eski Boğaziçi âlemlerini, mehtap eğlencelerini anlatmağa başladı. Bebek Koyu hep kayıkla dolarmış. Bahaî Körfezi'nden, Kör Tahsin Bey yalı-

larının önünden geçilemezmiş. Gazeller, sazlar, ahlar fecre kadar devam eder, bu umumî ahenkten asabîleşen bülbüller sabahleyin güneş doğduktan sonra bile ötmekten vazgeçmezlermiş.

Şimdi, şimdi, şimdi...

Hazin hazin gülümseyen kumral çocukluk arkadaşım canlı tahtelbahirler gibi bata çıka vapurla yarış yapmaya çalışan yunus balıklarını göstererek, "Bütün Boğaz'ın keyfi, eğlencesi, mehtabı bunlara kaldı" dedi. Öbürü dalgın gözlerle karşı sahile bakmaya başladı.

Bir sükûn... Artık çarkın patpatlarını duyuyorduk! Ben bu sıkıcı sükûnu bozdum.

"Vakıa dışarıda mesut değiliz" dedim, "Fakat evimizde? Çoluğumuzun çocuğumuzun arasında? Hayatımızın her türlü mahrumiyetlerini unutmaz mıyız?"

"..."

"..."

İkisi de manalı manalı gülümsedi. Kumral şişmancağız, azarlanmış [57] bir çocuk küskünlüğüyle köpüklü denize baktı. Öbürü yüzünü ekşitti.

"Yarama dokundun" dedi.

Anlamadım. Sordum: "Ne demek?"

"Bütün hayatıma sürecek bir kanserin ta üzerine bastın..."

Yine anlamadım: "Yani aile hayatında da mesut değil misin?"

"Mesutluk şöyle dursun, bilâkis çok bedbahtım."

"Niçin?"

"Sebebi görünür bir şey değil ki söyleyeyim."

"..."

Kumral şişman da gözlerini dalgalardan kaldırdı. Benim gibi sordu: "Söyle, niçin mesut değilsin bakalım?"

* * *

Zavallı yüzünü daha beter ekşiterek, uzamış tıraşlarını kaşıdı. Hasırlı soluk fesini çıkardı. Tepesi dökülmüş başı kocaman bir bilardo yuvarlağı gibi gayet muntazam, gayet parlak, gayet beyazdı.

"Niçin mi?" dedi, "Haydi derdimi anlatayım size...

Malûm ya; gönül kimi severse güzel odur! On beş, yirmi sene evvel şimdiki gibi görme görüşme, sevme sevişme yoktu. Evlenmek tamamıyla ezberden yapılan bir şeydi. Ben evleneceğim zaman, görücü gezmeğe çıkacak anneme gönlümün sevdiği tipi tarif etmedim. Meselâ, [58] 'Uzun boylu, elâ gözlü, ablak çehreli, kâfurî beyaz olsun...' filân gibi bir şey söylemedim. Yalnız sevmediğim şeyleri söyledim. Nefret ettiğim üç hâl vardı. İhtimal bu üç hâl ayrı ayrı birer güzellikti. Ama ben nefret ediyordum işte! Mavi göz, kısa boy, muhacirlik...

'Anneciğim' dedim, 'gözü mavi, boyu kısa, kendi muhacir olmasın... Ne olursa olsun, makbulüm! Aman bu üçüne dikkat et. Beni yakma.'

Rahmetli annem dikkat edeceğine tekrar tekrar yemin etti. Kız aramağa başladı. Ben mutaasıp bir adamım. Dünyada en hazzetmediğim şey kadın boşamaktır. Evlenişim hem ilk hem son olacaktı. Uzatmayayım; annem kızı buldu. Bana bir medih, bir medih... Tabiî inandım. Nikâh oldu. Koltuğa girdim. Bir de duvağı kaldırınca ne göreyim: Çiğ mavi iki göz...

Ayakta duruyordu. Baktım, başı benim belimin hizasına bile gelmiyordu. İsmini sordum. Konuşmağa başladık. Ah o sigalar, o muhacir sigaları... Geleri, gideri, yaperi, ideri! Gözlerim karardı. Sanki dünya kafama yıkıldı. Vurulmuş gibi koltuktan çıkarken annem beni tuttu.

'Nasılsın yavrum, memnun oldun ya?' dedi. Kendimi tutamadım. 'Allah'tan bul, anne, beni yaktın!' dedim.

'Niçin?' [59] diye şaşaladı. Merdivenin başında duruyorduk. Biraz ilerdeki kadınların işitmeyeceği kadar yavaş bir sesle konuştuk: 'Ben sana, mavi gözlü olmasın demedim miydi?'

'Çok güzeldi! Onun için maviliğine dikkat etmedim.'

'Boyuna ne diyeceksin?'

'Yaşı küçük. Daha büyür oğlum.'

'Eey muhacirliğine?'

'Muhacir ama, çok asilzade! Soyu sopu belli... Ona tamah ettim.'

.....

Ayrılmak, bahusus 'ezberden evlenme' usulünü kabul ettikten sonra ayrılmak büyük bir cinayetti; zavallı kızın ne ka-

bahati vardı? Hiç bozuntu vermedim. Talihine razı olmuş bir esir gibi ocağıma sadık kaldım. Beş çocuğum oldu. Gelinlik bir kızım yetişiyor. Düşünün, insanın nefret ettiği, sinirlerine dokunan hâllerle ölünceye kadar girift kalması! Mavi göz, kısa boy, muhacirlik... Karımın boyu bir santimetre bile büyümedi. Asilzadeliğinden de bir şey anlamadım. Gözleri çok güzelmiş derler. Hâlbuki ben mavi duvarlı cennet bile olsa içine girmek istemem. Şimdi böyle zevkimin taban tabanına zıt kurulmuş bir yuva bana ne kadar saadet verebilir? Dışarıdaki mahrumiyetlerimi evimde unutabilir miyim, söyleyin..."

* * *

Sesimi çıkarmadım.

Kumral şişman acı acı güldü. Dedi[1] ki: "Ailem hakkında şimdiye kadar kimseye bir şey söylemedim. Hem böyle [60] gevezelikleri âdeta namussuzluk sayarım. Ama şimdi, icap etti. Dertliler gibi hasbıhâl ediyoruz. Birbirimizi ayıplayacak hâlimiz yok. Ben de senin gibi ezberden evlendim. Ama kendim istemedim. Gençken meramım ölünceye kadar bekâr kalmaktı. Bir akşam annem damdan düşer gibi, 'Eğer evlenmezsen sana hakkımı helâl etmem' dedi.

Gayet muvafık bir kız bulduğunu söyledi. Şart mart koşmağa meydan vermedi. Beni sıkboğaz etti. Ne mizacıma, ne zevkime, ne arzuma ehemmiyet verdi. Meselâ ben okur-yazar, şeytanca, şuh bir kadın isterdim. Sükûndan, sessizlikten nefret ederim. Annemin pek muvafık bulduğu kız son derece sessiz, iki lâfı bir araya getiremez, durgun, okuyup yazması yok, anlayışsız bir zavallıydı! Annem asilzadelik filân düşünmemişti. Bir gün nasılsa Kocamustafapaşa'ya, Sümbülefendi'yi ziyarete gitmiş. Sokakta abdesti sıkışmış. Rastgele bir kapıyı çalmış. Kapıyı mahcup bir kız açmış. Annem bir abdest almak istediğini söylemiş. Kızcağız, 'Buyurun, hanım nine' diye hiç tereddüt göstermeden annemi içeri almış. Yerlerin, merdivenlerin, musluğun temizliğine

1 Hülya Argunşah'ın "Elimizde... yayımlandığı yer ve tarihi belli olmayan eski harfli bir gazete kupürü var" açıklamasıyla verdiği metinde (Argunşah 1999: 139) "Ben de mutaassıbım, dedi" şeklinde.

annem bayılmış. Abdest aldıktan sonra, bu kızcağız hemen karşısına koşmuş, gayet temiz, gayet beyaz, ütülü mükemmel bir havlu tutmuş... Annem bu ikrama, bu terbiyeye bütün bütün bayılmış. 'Kızım senin annen, baban var mı?' diye sormuş. [61]

'Var efendim' cevabını almış. Kızcağızın ezilip büzülmesi daha ziyade hoşuna gitmiş. Lütuf damarları kabarmış. 'Benim bir oğlum var, ister misin seni ona alayım?' demiş. Kız utancından kıpkırmızı kesilmiş. Hiç cevap verememiş. Annem bu sükûtu ikrar saymış. Sümbülefendi dönüşünde tekrar eve uğramış. Ama bu sefer abdest almağa değil... Görücü gibi! Adresimi vermiş. Kendine temiz havlu tutan kızı annesinden Allah'ın emriyle, peygamberin kavliyle istemiş! Benim hiçbir şeyden haberim yokken iş olup bitmiş! Evvelâ karşı koymak istedim. Annem, 'Vallahi kendimi öldürürüm. Ben söz verdim. Hakkımı sana helâl etmem' diye ayağa kalktı.

Nihayet bu temiz evin temiz kızıyla evlendim. Kadınlık namına düşündüğüm şeylerin hiçbirini karımda bulamadım. Vakıa şimdi yalımızın her tarafı yeni bir hamam kadar temiz... Tavanlar bile sabunla ovulmaktan parıl parıl parlıyor.

Havlularımız hep ketenden... hep ütülü! Keskin keskin lavanta çiçeği kokuyor... Ama bunlar benim için bir saadet değil... Benim de çocuklarım oldu. Temiz temiz büyüdüler. Fakat düşünün, hayatımın en mühim emeline annemin bir abdesti hâkim oldu. Talihimi bir temiz havlu tayin etti. Evet, ben bir temiz havlu uğruna yandım. Bir temiz havlu uğruna..."

* * *

[62]

.....

Vapur Sarıyer'e yanaşıyordu. Kalktık. Ufkî parmaklıkların arasından birer birer güverteye geçtik. Çömelmekten bacaklarımız öyle uyuşmuştu ki... tıpkı oğullarına kız aramağa giden romatizmalı ihtiyar anneler gibi, badikleye badikleye yürümeğe çalışıyorduk.

Bahar ve Kelebekler, Marifet Mat., İstanbul 1927, s. 55-62.

1/2

Bu sabah gazeteye mutlaka bir hikâye yetiştirmek icap ediyordu. Fakat canım yataktan kalkmak değil, boyuna gerinmek, sağa sola dönmek, dalga geçmek, akşama kadar bir şeye el sürmemek istiyordu.

Derken kapı vuruldu. Akabinde Camsap'ın alaycı, şakrak sesi işitildi, hizmetçiye soruyordu: "Daha uyuyor mu?.."

Paldır küldür yukarı çıktı. Beni yatakta bulunca kahkahayı bastı. Başını salladı: "Ne var, ne yok?.."

Bu "Ne var, ne yok?" sualinin manasını ancak ikimiz biliriz.

"Vallahi, Camsap" dedim, "gazeteye hikâye yetiştirmek lâzım, fakat benim parmağımı kaldıracak hâlim yok!"

"Hâlin yok değil... tembellik!"

Sonra, "Haydi kalk" diye karyolamı salladı.

"Kalkayım, fakat dispoze değilim. Mevzu bulamadım. Bir şey [64] yazamayacağım. Canım sıkılacak. Şöyle sandalyeyi yanıma çek. Biraz dedikodu yapalım. Belki aklıma bir şey gelir..."

"Ben seni böyle kötürüm gibi yatakta bırakmam. Mevzu istiyorsan bende hazır. Şimdi buraya gelirken 'l/2'ye rast geldim. Onun hayatı çok enteresandır. Söyleyeyim, yaz, âlâ bir hikâye meydana gelir."

"'1/2...' Bu nasıl lâf ayol... Bu adam mı?"

"Eşek olacak değil ya... Tam adam..."

"Demek mükemmel adam!.."

"Evet..."

Bu mükemmel adamın hayatını öğrenmek istedim. İşte bir taşla iki kuş birden vuruyordum, hem cazibeli bir şey dinle-

yecektim, hem de gazeteme bir hikâye yetiştirmiş olacaktım. Camsap başladı:

"Rumeli elimizden gitmişti. Sen esarette kalmıştın. Ben herkes gibi ailemi, eşyamı topladım. İstanbul'a kapağı attım. Bir ay, iki ay geçti. Bir iş bulamadım. Bizim bulacağımız iş ne olabilirdi. Muallimlik filân... Birdenbire büyük adam olan eski küçük dostlarımız emsali gibi hafızalarını kaybedivermişler, beni çoktan unutmuşlardı. Muallimlik, memuriyet nasıl istenir, pek vazıh bilmiyordum. Bir gazeteye haftada iki makale yazıyor, bir mecmuaya da on beş günde bir musahabe yetiştiriyordum. Bunlardan aldığım para ile zor geçiniyordum. Bir gün Valide Kıraathanesi'nde tanıdığım bir gence rast geldim. Şundan bundan derken, tasavvur ettiğim muallimlikten bahsettim. Cerbezeli bir çocuktu. Garsona kâğıt, pul aldırdı. Hokkayı, kalemi getirtti. Benim ağzımdan hemen bir istida yazdı. Tramvaya bindik. Doğru Maarif Nezareti'ne... [65] İçimden, 'Nazıra istidayı vereceğiz, ismimi görecek. Elbette gazetelerden tanır. Derhal istediğim muallimliğe tayin ediverir...' diyordum. Nazırın odasının önüne gelince bu 'hüsn-i zann'ıma hayatın hakikati hafif tertip bir tos vurdu. Pos, palabıyıklı, sırma elbiseli bir uşak, bizi gayet vakur bir bakışla önledi. İstidanın müsteşar beye takdim edilmesi lâzım geleceğini söyledi. Odasını sorduk. Büyük bir adem-i tenezzülle, kısaca, 'Öğrenirsiniz!' dedi. Öğrendik! Kabul edilmek için sıra beklemek lâzımmış! Bekledik, bekledik, bekledik. Belki iki saat, belki daha ziyade... 'Nazırın uşağı böyle olursa müsteşarı nasıl olur?' diye içimde gittikçe artan bir korku peyda oldu. Nihayet sıramız geldi. Girdik. Şaştım kaldım. Esmer, al yanaklı, güzel çehreli müsteşar bey, nazır beyin kapıcısından daha alçakgönüllü idi. Alelade bir sesle 'İstanbul'da münhal yok...' dedi.

Ben, 'Neresi olsa giderim!' deyince, 'Yarın yine bu saatte bana geliniz' dedi. Uzatmayalım... Üç gün sonra İstanbul'a bir günlük bir kasabada yeni tesis edilen bir liseye edebiyat, felsefe muallimi tayin edildim. Bindiğim vapurda aynı mektebe coğrafya muallimi tayin edilen bir genç vardı. Candan bir çocuktu. Çarçabuk ahbap olduk. Kısa keselim, küçük hikâye yazacaksın. Kasabaya çıktık. Doğru mektebe... Aman ya Rabbi! Ben

bundan [66] daha yoksul, daha zavallı bir mektebi ömrümde görmek şöyle dursun, tahayyül bile etmemiştim. Bir eski idadî binası ki alt katı sade toprak bir izbe... Karşılıklı birkaç oda... Bir tanesinin kapısına gayet fena bir yazı ile 'Sermubassır' diye yazılı bir mukavva mıhlanmış. 'Haydi evvelâ şuraya uğrayalım!' dedik. Kapıyı vurduk. Ses yok. Cerbezeli arkadaşım tokmağı çevirdi. Başımızı içeri soktuk. Bu ne? Koca bir karyola... Üstünde pis bir yatak. Başucunda bir dolap, üstünde bir nargile... Bir çift imam işi kirli çorap... Pencerelerde perde yok. Ortada kaba bir hasır... Üç de iskemle... Arkamızdan bir ses işittik: 'Kimi istiyorsunuz be canlar?..'

Başımızı çevirdik. Çıplak ayaklarında nalınları, kolları sıvalı, başı ustura ile tıraş edilmiş, sakallı biri.

'Sermubassır beyi...' dedik.

'Sermubassır bey benim be canlar... Sizler kimlersiniz?'

Kendimizi tanıttık.

'Buyurun be canlar!' dedi. Bizi içeri aldı. O hemen karyolasına çıktı. Bağdaş kurdu. İkimizin de nutkumuz tutulmuştu. Birer sandalyeye iliştik.

'Safa geldiniz be canlar... Daha daha ne var?' diye ikide birde hatırımızı soruyordu ama bu 'be canlar' benim canımı fena hâlde sıkmağa başlamıştı. Müdür beyi sorduk. Yukarıda imiş. Müsaade istedik. Çıktık. Dışarıda arkadaşıma, 'Birader, bu ne hâl?..' dedim. [67]

'Siz galiba çok yer dolaşmamışsınız. Fakat ben de bu derecesine tesadüf etmemiştim' diye cevap verdi.

Uzatmayalım, müdür beyin odası ikinci katta idi. Burası döşemeci dükkânına benziyordu. Masalar, aynalar, dolaplar, saatler, lâmbalar, seccadeler, bundan başka masaların üstlerinde birçok hikmet âletleri, küre-i mücessemeler, duvarlarda bütün hükümet adamlarının gayet büyük kıtada resimleri asılıydı. İşte müdür bey, ne bulduysa derhâl içine tıktığı bu odada bizi kabul etti. Kendisi kara bıyıklı, yumru kafalı, fesini kaşlarına kadar eğmiş, ufak tefek, otuz yaşlarında bir gençti. Tahrirat-ı resmiye okur gibi uzun cümlelerle konuşuyor, nezaretin, nazırın isimleri geçtikçe âdeta toplanıyor, her defasında 'nezaret-i celile', 'âtıfetlû nazır beyefendi hazretleri' diyordu.

Gel zaman, git zaman '1/2'nin bütün tuhaflıklarını öğrenmiş, böyle bir adamla ciddî bir iş yapılamayacağı için, biz de nâçar işi alaya vurmuştuk."

"'1/2' de kim?"

"Hâlâ anlamadın mı? Müdürümüz canım. Cüssesi, lâfı, zekâsı, idaresi, mektebin hâli, hülâsa her şeyi '1/2' idi. Çocuk deyip de geçme! Bazen ne yerinde buluşları olur. Ona bu adı talebe takmış. Biz bir sene kongre akdetseydik, bu yarım yamalak adama bu kadar uygun bir lâkap bulamazdık. Bir gün riyaziye muallimi Gümülcineli Hüseyin Efendi, bize haber verdi. Bu, dedikodudan gayet hoşlanır bir adamdı. Olan, olacak bütün işleri biz ondan öğrenirdik. Kasaba içinde canlı bir gazete gibiydi. 'Gündüzleri dedikodu dinlemekten, geceleri köşe minderine çekilip kaşınmaktan daha tatlı [68] ne olur?' derdi. İşte bu Hüseyin Efendi, iki çocuk konuşurken kulak vermiş, öğrenmiş ki talebe arasında müdürün adı '1/2' imiş...

Müdür mektebe hiç bakmazdı. Müdür-i sânî, bir varmış bir yokmuş gibi gayet hastalıklı, ihtiyarca bir adamdı. Haziranda bile odasında soba yaktırıyordu. Sermubassırı daha evvel anlatmıştım. '1/2' odasından dışarı çıkmazdı. Mektebin üst katında ailesiyle oturur; yer, içer, ancak on beş günde bir, gayet ehemmiyet vererek topladığı 'muallimîn meclisi'nde görünürdü. Başka günlerde başımızın üstünde gıldır gıldır çocuğunun arabasını çektirir, yahut odasına kapanır, keyfine bakardı. Muallimlerin odası bile yoktu. Mektep binası bir zamanlar hastane olmuş. O zaman bilmem niçin orta kattaki büyük koridorun bir köşesini alelâde, rendesiz tahtalarla bölmüşler. İşte bizim odamız orasıydı. Ne muallimlere, ne talebeye bakan yoktu. Çocuklar kendi tebeşirlerini kendileri satın alırlardı. Bir gün nezaret yirmi kadar muhacir çocuğu yolladı. Bunlar pek bedbaht şeylerdi. İki gün sonra mektep bite gark oldu. Sıraların üstünden, başımıza, kaşlarımız arasına kadar bit yüzüyordu. Dehşetli bir istilâya maruz kalmıştık. '1/2' yine görünmüyor, yine üst katta gıldır gıldır araba çekiliyor, yine odasında –galiba!– keyif çatıyordu. Bütün muallimler toplandık. Karar verdik. Bunun bir çaresine bakmasını kendisine söyleyecektik. Yarım saat sonra sermubassır odamıza resmî damga-

lı bir kâğıt getirdi. Hüseyin Efendi aldı. Yüksek sesle okudu. Bunda 'Muallimlerin vezaif-i idariyeye müdahalesi, talimatnamenin bilmem kaçıncı maddesi mucibince memnu olmakla içtima'-ı âhirin nazar-ı teessüfle görüldüğünden, tekerrürü [69] lâzımü'l-içtinab' olduğundan bahsediliyordu.

Coğrafya muallimi pürhiddet dışarı çıktı. On dakika sonra geldi. Beti benzi kül kesilmişti. Meğer '1/2'nin yanına gitmiş, bit hadisesini söylemek istemiş. 'Beğenmiyorsanız istifa ediniz, kendinize daha temiz bir mektep bulunuz!' cevabını almış, fazla olarak *Vatan-ı azizimiz, bu ân-ı feciinde bizden her şeye tahammül ister. Gerek müdüriyet, gerekse Nezaret-i celile bu gibi hususların avâkıbını zaten müdrik olmakla icabının icrası derkâr olacağı cihetle, muallimînin kemakân yalnız vezaif-i dersiyeleriyle meşgul olmaları lâzım geleceği* emrini beraber getirmiş.

Bu bit meselesi hayli sürdü. Akşam üzerileri biraz gazete okumak, biraz nefes almak için deniz kenarındaki yegâne gazinoya bile çıkamıyorduk. Sonra yavaş yavaş tavsadı. Fakat bilmem nasıl oldu, galiba bitlerin karınları doydu, istirahate çekildiler.

Mektebin ahvaline bu kadar lakayt olan müdür, bizim derslere devamımıza, on beş günlük içtimalarımıza son derece ehemmiyet veriyor, bir gün gelmeyen bir muallimden mutlaka doktor raporu yahut mahalle ilmühaberi istiyordu. Getirmeyenin zaten çıkmayan maaşından mutlaka kısıt yapıyordu. Bir gün yine muallimler içtimaı oldu. '1/2'de o gün bir fevkalâdelik hissetmiştik. İçtima başlar başlamaz 'Nezaret-i celileden şerefvârid' bir takdirname okundu. Bunda, *Matlub-ı şehriye cetvelleriyle icap eden cevapları bilâtehir irsal ettiği için maaşına 500 kuruş zam icrasıyla beraber, beyan-ı takdirat edildiği* bildiriliyordu. Söylediklerim kısa bir roman olur, ne çare ki sana küçük bir hikâye lâzım, ama, şunu unutmayayım, bizim '1/2' aynı zamanda dehşetli bir İttihatçı idi. İçtimalarda, lâfın yolunu bulur, inkılâbı [70] nasıl hazırladıklarını anlatır, beni bıyık altından güldürürdü. 'On Temmuz' olunca mektebi baştan aşağı donattı. Askerî mızıkasını getirtti, âdeta bir resm-i kabul yaptı. Davetlilere şerbetler ikram etti... Vatanperverâne nutuklar irat etti. İstanbul'a nazıra, müsteşara, öteki nazırlara, İttihat ve Terakki Merkez-i Umumîsine telgraflar çekti...

Gel zaman, git zaman, ben oradan ayrıldım, o bilmem nereye maarif müdürü oldu. Kendisini unutmuş, gitmiştim.

Şimdi sana gelirken onu nerede gördüm bilsen ki!.."

"Nerede?"

"Damat Ferit'in Dâhiliye Nazırıyla bir otomobilde... Feneryolu'na doğru gidiyorlardı... Demek şimdi de dehşetli bir İtilâfçı olmuş..."

"Ayol, bu, ya '1/2' olmayıp da tam vahit olsaymış, ne yaman adam olacakmış!" dedim. Camsap güldü.

"Yok, o zaman bu meziyeti gösteremezdi... Onun bütün kabiliyeti '1/2'liğinden geliyor! Nasıl, hayatın istediği mükemmel adam değil mi?.. Kalk, pinti pinti yatağında yatacağına, kendin olamazsan bile, bari bu liyakatli adamın hayatını yaz... Benim merakım, '1/2'nin şimden sonra, daha hangi kapıların iplerini çektiğini görmekte!" dedi.

Bahar ve Kelebekler, İkbal Kütüphanesi, Marifet Mat., İstanbul, 1927, s. 63-70.

Bir Çocuk Aleko

Küçük Ali yorgun uykusundan uyanınca kalktı. Gece yattığı tozlu fundalıklardan çıktı. Ilık, parlak bir güneş her tarafı ısıtıyordu. Bulutsuz hava bembeyazdı. Çalıların üstünde kuşlar cıvıldayarak uçuşuyordu. Kalktı. Bir av arıyormuş gibi tereddütlü adımlarla bodur böğürtlen dallarını hışırdatarak şoseye indi. Bir ileri, bir geri baktı. Her taraf tenha idi. Durdu. Uzun, kıvırcık kirpikli iri siyah gözlerini yırtık çarıklarına dikti. Düşündü. Sırtındaki tozlu deri torbada yarım ekmekle bir soğandan başka bir şeyi yoktu. Altı aydır Gelibolu'da, bir Rum fırıncının yanında çalışıyordu. Birkaç gün evvel hükümet, "Muharebe olacak" diye ustasını diğer Hıristiyanlarla Anadolu'ya geçirmişti. Gelibolu'da akrabası filân yoktu. Barınacak bir yer bulamadı. Köyüne dönmüştü, ama köyünde de kimseyi bulamamıştı. Evler kapanmış, ahırlar boşalmış, küçük çarşı meydanı at, araba, asker, çadır dolmuştu. "Buralarda muharebe olacak, devlet ahaliyi geri çekti" diyorlardı. Küçük Ali, işte köyünün geri çekilen ahalisini, anasını, ihtiyar babasını bulmak için iki gündür yürüyordu. Gece açıkta yatmak, gündüz güneşin altında yürümek onu zayıflatmıştı. Zaten esmer [84] olan yüzü şimdi daha siyahtı. Karnı öyle açtı ki! Dayanamadı. "Ne olur, ne olmaz" diye dün gece yemeyip sakladığı ekmek parçasını torbasından çıkardı. Şosenin kenarına çöktü. Kocaman bir altın parçasına bakıyormuş gibi, bu kaba mısır ekmeğini evirdi, çevirdi, ucundan ısırdı. Ağzında lokmayı birdenbire yutmağa kıyamıyor, dilinin üstünde eziyordu. Evet, anası, babası, Malkara'ya gitmiş olacaktı. Orada akrabaları olduğunu hatırlı-

yordu. Acaba daha bu tenha şoseyi kaç gün yürüyecekti? Akşama ne yiyecekti? Bütün bütün aç kalmak korkusu ile uyurken rüyada kendini keçilerle beraber çalıları otlarken görmüştü. Tekrar köye dönmeyi, askerlerin arasına katılmayı düşündü. Hâlbuki köye kimseyi bırakmıyorlar, "Yasak! Dön, dön!" diye bağırıyorlardı. Su nereden içecekti? Mutlaka şosenin üstünde han, yahut karakol vardı. Oturduğu tümsekten kalktı, yola atladı. Yürümeğe başlamadan döndü. Geldiği tarafa baktı. Dalgalı tepelerden geçen yol, parça parça gibi bazen görünüyor, bazen yeşillikler arasında kayboluyordu. Uzaktan bir kalabalık gördü. Yoksa asker miydi? Dikkat etti. Bu kalabalık gayet yavaş yürüyordu. "Bekleyeyim de şunlardan su isteyeyim" dedi. Tekrar kalktı. Tümseğe oturdu. Dirseklerini dizlerine dayadı, çenesini ellerinin arasına aldı. Gözlerini, vakit vakit kaybolup, yine şosenin görünen parçasında meydana çıkanlardan ayırmıyordu. Bunlar asker değildi. Çünkü karmakarışık geliyorlardı. Niçin olduğunu bilmediği bir ümitle sevindi. İki gündür kırlarda yapyalnız kalmış, sanki insanları göreceği gelmişti. Ayağa kalktı. Ellerini gözlerine siper yaptı. Siyah kuşağı, mavi aba saltacığı, gönden torbasıyla tıpkı koyunlarını arayan minimini bir çobana benziyordu. Başında keçe filân yoktu. Sert kumral saçları güneşin aydınlığı ile yaldızlanıyor, parlıyordu.

"Rumlar, be!.." [85] diye haykırdı. En önde semerli bir beygirin üstünde bakır sakallı, siyah kavuklu, siyah esvaplı papazı fark etti. Kırmızı önlüklü, siyah başlıklı kadınlar, siyah aba esvaplı erkekler, çocuklar, eşya dolu arabaların yanında ineklerle, koyunlarla, keçilerle karmakarışık yürüyorlardı. Küçük Ali, hiç kımıldamadan onların yaklaşmalarına baktı. Bunlar şüphesiz geriye gönderilen bir köy halkı idi. Kendi köyünde komşu Rumların arasında büyüdüğü için çok iyi Rumca bilirdi. "Bunların arasına katılıp Malkara'ya kadar gidemez miyim?" diye düşündü. Fakat onlar, yanlarında Türk istemezler, bir Türk'e ekmek değil, bir damla su bile vermezlerdi. Kafile yaklaşıyor, küçük Ali parlak gözleriyle dimdik bakıyordu. Hiç kımıldamadı. Papaz, onu daha uzaktan gördü. Tam hizasına gelince küçük Ali yine şoseye atladı. Papaza yaklaştı. Rumca, "Rica ederim, bana bir parça su verin" dedi. Papaz beygiri-

nin yularını çekti. O durunca, kafile de etrafa yavaş yavaş birikerek durdu. Çorap ören kadınlar tığlarını bıraktılar. Çocuklar babalarının bacakları arasından papazın konuştuğu çocuğu görmeğe çalışıyorlardı.

"Sen çoban mısın?"

"Hayır."

"Burada ne arıyorsun?"

"Gelibolu'da çalışıyordum. Ustamı sürdüler. Köye döndüm. Köyümü de sürmüşler, onları aramağa gidiyorum."

Papaz parlak mavi gözleriyle Ali'yi baştan aşağı süzdü. "Adın ne?" diye sordu.

Bu manalı bakışı sanki "Türk müsün, değil misin?" diyordu. Yarımadanın birçok köylerinde [86] Türklerle Rumlar kıyafetlerinden ayırt edilemezdi. Lisanları, dinleri, âdetleri birleştiremeyen asırlar, Boğaz'ın bu tarafında esvapları birleştirmişti.

Rum çocuklarının Türk çocuklarından farkı yalnız başıkabak gezmeleri idi. Ali, Gelibolu'da ustasının fırınında fesini kaybetmiş, köyüne dönerken başına bir şey alamamıştı.

Kekeledi. "Aleko" dedi.

"Anan baban var mı?"

"Hayır, ben öksüzüm, kimsem yok."

Papaz etrafındakilere döndü: "Su verin şu çocuğa!"

"Teşekkür ederim."

Hemen eline bir testi uzanmıştı. Kana kana içti. Papaz beygirin üstünde doğruluyor, arkaya bakıyordu.

"Jandarmalar çok geride..." dedi, "Seni görmediler. Bize karış. Haydi yürüyelim."

"..."

Kalın çizmeli ayağıyla atının karnına vurdu. Ali, atın uzun kuyruklu al sağrısı yanında yürümeğe başladı. Semerin arkasındaki iki dolu heybenin üstünde örtülmüş kırmızı bir battaniyenin uçları sallanıyordu. Kadınlar sessiz sedasız çoraplarını örerek, erkeklerin arabaları, yük hayvanları etrafında daima dikkatli, konuşmadan yürüyorlardı. Ali, küçük bir planla açlıktan, açıklıktan kurtulduğuna seviniyor, içinden "Kandırdım şunları! Ne vakit olsa köyün nereye göçtüğünü haber alınca yanlarından kaçarım" diyordu. Atın al sağrısından kalkan göz-

leri papazın kamburca sırtındaki solmuş siyah cübbeye, hayvanın adımlarına göre bir öne bir arkaya sallanan kadın saçlı başına, siyah yüksek külâhına bakıyordu. Yarım saatten ziyade gittiler. Uzaklarda koyun sürüleri duruyor[87]du. Ali, papazın başını arkaya çevirdiğini gördü. Mavi gözleriyle sanki gözlerinin içine saplandı. Titredi.

"Aleko."

"Oriste..."

"Yanıma gel bakayım."

Birkaç hızlı adım attı. Papazın dizi hizasına geldi. Gözlerini yerden kaldırmıyordu.

"Sen benim atımla odama bakarsın."

"Bakarım."

"Seni kiliseye hizmetçi yaparım."

"Teşekkür ederim."

Öğle üstü küçük bir hanın bahçesinde, asırlık çınar ağaçlarının altında mola verilirken, papaz, jandarmalara verdiği buğday ekmeğinden, haşlama etlerden Ali'ye de verdi. Bardağının dibinde bıraktığı şarabı da ona içirmek istedi.

"Teşekkür ederim papaz efendi, içmem."

"Niçin?"

Cevap bulamıyordu.

"..."

"Haydi iç."

"Alışmamışım."

"Artık alışırsın. Kilisede şarapsız yemek yenmez."

"..."

Ali durakladı. Eline aldığı bardağın içindeki siyah suya baktı. Köydeki hocanın ramazan vaazlarında, "Bir damlası haramdır. İçen imansız gider" dediğini hatırladı. Ama... Hayır... o keyif için, günah için mi içecekti! Zorla... İçmese bunların arasında barınabilir miydi? Bardağı ağzına götürdü. Zehir gibi bir şey ağzını, boğazını yaktı. Sıcak sıcak karnına indi. Buruşan yüzü ile papaza gülmeye çalıştı. [88]

"Teşekkür ederim!"

* * *

Kafile üç gün yürüdü. Geceleri, Ali papazın verdiği bir çula bürünerek yatıyordu. Dördüncü gün, akşama doğru içerlerde bir Rum köyüne gelindi. Jandarmalar her eve bir aile dağıttı. Papaz kiliseye inmişti. Burası karanlık, gamlı, kapalı bir bina idi. Bahçenin kalın, yüksek duvarları koyu maviye boyanmıştı. Papazın odası kaygan taş döşeli küçük avlunun ta nihayetinde idi. Ali, kilise hizmetçisinin yanında yatıyor, sabahları erkenden kalkıyor, kiliseyi süpürüyor, sabah ibadetlerinde hazır bulunuyordu. Bir ay geçmeden her şeyi öğrendi. Papaz, jandarma kumandanına hep onu gönderiyordu. Gayet iyi Türkçe bildiğini görmüştü. "Gelibolu'daki ustam Türk'tü" diyordu. Her sabah kilisede Türklerin perişan olması için dua edilirdi. İhtiyar, genç bütün köy halkının her sabah bu duaları can u yürekten tekrarlayışları, sanki Ali'yi derin bir uykudan uyandırıyordu. Köydeki hocanın "Hıristiyanlar da Allah'ın kuludur, onlara fenalık etmek Müslümanlara fenalık etmekten daha günahtır" diye vaaz ettiğini hatırlıyor, "Acaba yanlış mı aklımda kaldı?" şüphesine düşüyordu. Pazar günleri kilisenin avlusu ağzına kadar dolardı. Efendisiyle, eski papaz muharebeye dair köylüye havadisler verirler, Türklerin kış geçmeden bozulacağını, bu sefer İstanbul'un mutlaka alınacağını, ne kadar Türk varsa bir tane kalmamak üzere kesileceğini yana yakıla söylerlerdi. Hâlbuki köyün altındaki şoseden Çanakkale'ye doğru hiç durmadan asker, araba, erzak, cephane geçiyordu. Ali, dinlerine girer gibi yaptığı Rumların bu garazlarından heyecana geliyor, kiliseden kaçarak köyün aşağısından geçen ırmağın başına gidiyor, söğütlerin altına oturarak saatlerce düşünüyordu. Demek kıştan sonra dünyada bir Türk bırakmayacaklar, hepsini [89] keseceklerdi. Türklerin bundan haberleri yoktu. Hatta geçen askerlerin zabitleri yolda papaza rast gelirlerse muhabbetle selâm veriyorlar, "Nasılsın papaz efendi!" diye hatırını soruyorlardı. Kilisede edilen duaları bilseler...

"Ben jandarma kumandanına gider, Türk olduğumu söylerim. Bunların konuştuklarını anlatırım!" niyetiyle kalkardı. Daha kendi köyünün ne tarafa gittiğini öğrenememişti. Köyde yabancı görünce mutlaka bunu sorardı. Bir gün yine kiliseden çıkarken ihtiyar papaza rastladı. "Nereye gidiyorsun Aleko?" dedi.

"Hiç, buradayım..."

"Öyleyse gel, seninle konuşalım."

"..."

Papazın arkasından yürüdü. Külâhının altındaki örgülü beyaz saçlarını tutup koparmak, kafasına, suratına kamçı gibi indirmek ihtiyacını duydu. Dişlerini sıktı. Başını salladı. Papaz odasına yürüdü. Kapıyı itti.

"Gir!" dedi. Bahçeye bakan bir pencere vardı. Kahverengi kalın perdesi yarım açıktı. Papaz minderin üstüne, Meryem Ana kandili yanan köşeye oturdu. Ali kapının yanında ayakta duruyordu.

"Otur bakalım" dedi. "Kapıyı it."

Ali minderin ucuna ilişti. Papazın gözünün içine bakıyordu. Sordu: "Senin anan, baban yok, değil mi?"

"Yok."

"Hayır... Senin anan baban var, kimsesiz değilsin."

Ali'nin yüreği oynadı. "Acaba Türk olduğum duyuldu mu!" şüphesiyle titredi. Bozuntu vermemeye çalıştı. [90]

"Hayır, papaz efendi" dedi, "benim sizden başka kimsem yok!.."

"Var."

"..."

"Var ama sen bilmiyorsun. Senin anan baban milletindir."

Ali içinden "oh!" dedi. Papazın uzun bir nutkunu cevap vermeden dinledi. Diyordu ki: "Adam, anası babası için her türlü fedakârlığı etmeli. Hatta canını bile vermeli. Öksüzlerin anası, babası milletleridir. Her öksüz, milleti için en büyük hizmetlere hazır olmalı. Öksüze bakan, büyüten millettir. Millet, evlâdından yardım ister."

Bu günden sonra ihtiyar papaz her vakit Ali'yi odasına alıyor, ona bazı yerlerini anlamadığı bir lisanla eski Rumların dünyada neler yaptığını, bir Rum kızının yüzerek gidip düşman gemilerini deldiğini, bir Rum kahramanının üç yüz kişi ile bir milyonluk orduları bozduğunu hikâye ediyordu. Ali, elifbadan başka bir şey okumamıştı. Ama bu korkak Rumlar bu kadar yaparsa Türklerin evvel zamanda İstanbul'u, Çanakkale'yi almak için neler yapmış olacaklarını düşünebiliyordu.

Kış geldi geçti. Yine bir sabah Ali kiliseyi süpürmüş, elinde süpürge, yattığı odaya dönüyordu. Papazın açık penceresinden eliyle kendini çağırdığını gördü. Koştu. Süpürgeyi kapıda bıraktı. Kapıdan girdi. Papaz saçlarını tarıyordu. Arkasında siyah bir gömlek vardı. Tarağı yatağın yanındaki masaya bıraktı. Eliyle saçlarını arkaya itti. Mindere ilişti. Kırpmadan bakan mavi derin gözlerini Ali'ye dikti.

"Sana bir şey söyleyeceğim" dedi. "Otur karşıma."

"Buyurun."

"Sen çok güzel Türkçe biliyorsun." [91]

"Biliyorum."

"'Ben Türk'üm' desen askerler şüphelenmezler, inanırlar."

"Evet."

"Sana bir mektup vereceğim. Bunu poturunun içine dikeceksin. Çanakkale'ye gideceksin. Askerlerin arasında bir yol bulacaksın. İngiliz kumandanına bu mektubu götüreceksin."

"Peki."

.....

Papazın yüzü güldü. Mavi, derin gözleri parladı. Hâlâ Çanakkale Türklerden alınamadığı için bütün köy halkıyla beraber matemdeydi. Her gün sinirli sinirli düşünüyor, şoseden gelen geçen askerlerin yüzlerinden manalar çıkarmaya çalışıyordu. Ali sokakta, evlerde, kilisede ibadetlerde bu umumî yeisi görüyor, için için seviniyordu. Papaz gülümseyince o da gülümsedi. Yine uzun bir nutuk dinledi. Zayıf uzun parmaklı, uzun tırnaklı sarı elleriyle beyaz sakalını okşayarak coşan bu ihtiyar, onda sarsıcı bir heyecan uyandırıyordu. Sekiz aydır kilisenin alaca karanlığı içinde elemli gözyaşları gibi parlayan kandillerin titrettiği gölgeler arasında insana canlı gibi bakan resimlerin karşısında ruhu da değişmişti. "Büyük Yunan, büyük Rumluk" emelini dinledikçe kalbi şişiyor, acı bir azap boğazına tıkanıyordu. İşittiği, duyduğu, anladığı her şey onda aksi bir tesir bırakıyordu. On dört yaşındaki cahil bir çocuk hayaliyle gözünün önüne köyünün camiini getiriyor, daima ahiretten, Sırat köprüsünden, cennetten, cehennemden bahseden ihtiyar imamı mihrabın yanındaki yeşil boyalı kürsüye çıkartıyor... "Büyük Türklük" için, Türk düşmanlarının perişan

edilmesi için, tıpkı ihtiyar papaz gibi söyletiyor, ihtiyar papazın sözlerini Türkçe ona tekrarlatıyordu. Ertesi gün poturunun ağına [92] mektubu diktiler. Türk sanılsın diye başına bir fes aldılar. Torbası dört günlük ekmekle, peynirle, haşlanmış yumurtayla dolduruldu. Veda ederken papaz, alnından öptü. Eline bir kâğıt uzattı.

"Bu, Atina İngiliz sefirinden evvelce alınmış bir itimatnamedir" dedi. "Bunu İngilizlere gösterdin mi, bizim tarafımızdan geldiğini hemen anlarlar. Şayet üzerinde yakalanırsa 'yerde buldum' dersin. Bizden aldığını inkâr edersin."

"Peki..."

"Karşına İngiliz askerleri çıkınca 'Kıbrıs' diye bağır. Bu sene parola budur. Unutma ha: 'Kıbrıs.'"

"Peki."

"Hiç korkma. Vatan, evlâdının hizmetini bekliyor. Milletin kalbi seninle beraber, İngiliz kumandanından bize haber getireceksin. Ne vakit bizi kurtaracaklarını öğreneceksin. Bize müjdeleyeceksin!"

"Peki."

Papaz, Ali'nin tekrar alnından öptü. Yolda yemeği biterse almak için beş tane de mecidiye verdi. Kiliseden çıkınca Ali jandarma karakoluna gidip, İngiliz kumandanına verilecek bu kâğıdı vermeyi düşündü. Ama vazgeçti. Her şey jandarmaların gözü önünde olurken aldırmıyorlardı. Başını salladı. "Ben bunu Çanakkale'de paşaya götürürüm" dedi.

Hızlı yürümeğe başladı. Hava açıktı. Tekerlek izleri, hayvan izleriyle örtülü yol yine tenha idi. Bir gün gitti. İki gün gitti. Üç gün gitti. Geceleri yine fundalıklarda yatıyor, ama eskisi gibi korkmuyordu. Şimdi ruhu çok kuvvetliydi. Aç kalacağını, yine açıkta kalacağını hiç düşünmüyor, milletine yapacağı hizmeti aklına getiriyordu. Yollarda rast geldiği askerlerle tatlı tatlı konuşuyor, Rumlar arasında duyduğu havadislerin hep aksini işitiyordu. [93]

İngilizlerin bir adım ileri atmak ihtimalleri yoktu. Süngüden hepsinin ödleri kopuyordu. "Daha bir ay tutunamazlar, boyunlarını kırarlar" deniliyordu. Arıburnu, Cehennemdere hücumlarını, batan gemileri, tahtelbahirleri, tayyareleri, bomba-

ları, havadan yağan çivi yağmurlarını dinledi. Dinledikçe damarlarındaki kan kaynıyor, bir an evvel paşanın oturduğu yere erişmek hırsıyla âdeta koşuyordu. Dördüncü gün top sesleri daha yakından işitiliyordu. Yolda daha kalabalık askerlere rastladı. Karşıda siyah çalılıkların arasında birçok beyaz çadırlar görünüyordu. Yürüdü, yürüdü. Tepenin dibine geldi. Orada bir taşın üzerinde siyah bıyıklı, soluk kabalaklı, iri bir asker oturuyordu. Silahı yoktu. Ona, "Paşa burada mı oturur?" diye sordu.

"Hayır."

"Bu çadırlarda kimler var?"

"Yaralılar, burası hastahane."

"Paşa nerede oturur?"

"Ne yapacaksın?"

Ali ona geriden bir mektup getirdiğini, bu mektubun muharebeye dair olduğunu anlattı. Nefer "Hangi paşayı istiyorsun? Ben yaralıydım, iyi oldum. Alayıma gidiyorum. Bizim fırka siperlerdedir. İstersen seni bizim paşaya götüreyim" dedi. Ali buna razı oldu. Artık şose bitmişti. Yeni yollardan, topçu izlerinden yürüdüler. Mekkâri hayvanlarına, küçük cephane arabalarına, hasta sedyelerine tesadüf ediyorlardı. Top sesleri duyulmasa muharebe oluyor sanılmayacaktı. Denizin üstü süt gibiydi. Akşama doğru bir çam ormanının içine girdiler. Dik bir dereye indiler. Yükseklerden bir çağlayanın şırıltısı duyuluyordu. Derenin sağ tarafındaki sırtta on beş yirmi kadar çadır vardı. Burası, uzaktan beyaz çatılı, tenha bir köye benziyordu. İnce, ahşap bir [94] köprüyü geçtiler. Nefer, küçük Ali'ye, "Sen burada beni bekle" dedi. Gitti. İlerledi. Nöbetçilerle konuştu. Çadırın birine yürüdü. Oradan çıkanlara bir şeyler söyledi. Sonra konuştuklarıyla beraber küçük Ali'ye döndü. Elini salladı.

"Gel!" diye haykırdı. Ali koşa koşa onların yanına gitti. Sırmalı iri bir adam onu baştan aşağı süzdü. Gülümseyerek sordu: "Hani mektup?"

"Poturumda dikili."

"Ya! Kimden getirdin?"

"Papazdan!"

"Bizim paşaya mı?"

"Hayır, İngiliz paşasına."

"İngiliz paşasına mı?"

Bu adam işi iyice anladıktan sonra, "Gel bunları yavere söyle" diye onu arkasına taktı. Tek, büyük bir çadırın yanındaki gölgeliğin altında yatar gibi uzanarak bir kitap okuyan genç bir zabitin önüne götürdü. Ali, nasıl köyünü bulamadığını, nasıl Rumlara karıştığını, nasıl kendini Rum gösterdiğinden başladı. Kilisede olup bitenleri, papazın söylediklerini nihayetine kadar anlattı. Zabit doğrulmuş, okumaktan yorulan gözleri birdenbire parlamıştı. Kendi eliyle Ali'nin poturunu söktü. Mektubu çıkardı. Rumca tercümanı çağırttı. Ali ile onu arkasına takarak paşanın çadırına götürdü. Paşa, tıknaz, sakallı bir adamdı. Küçük bir masanın önünde zayıf bir zabitle oturmuş, sigara içiyordu. Yaver selâmladı. Ali'nin söylediklerini kısaca anlattı.

"Mektup da bu..." [95] dedi. Paşa ehemmiyetle tercümana, "Oku bakalım, ne?" diye uzattı. Tercüman tıpkı Girit muhacirleri gibi söylüyordu. Küçük Ali de çadırdakilerle beraber mektubun ne yazdığını işitti. Papaz, sekiz aydır köyün önünden geçen taburların, topların adedini, Türklerin silahsız ahaliye yaptığı zulümleri, gebe kadınların karınlarını yarıp çocukları, genç kızları kazıklarda ve Rum erkeklerini toplayıp ateşte yaktıklarını uzun uzun söylüyor, "Daha bizi kurtarmaya gelmeyecek misiniz? Dört gözle sizi bekliyoruz. Her sabah sizin için dua ediyoruz" diyordu. Ali okunan iftiraları duydukça "Yalan, yalan" diye haykıracağı geliyordu. Jandarmaların, geçen askerlerin, zabitlerin Rumlara ne kadar muhabbet gösterdiklerini hatırladı. Papaz, mektubun nihayetinde kendini İngiliz generaline takdim ediyor, "Bu öksüz Rum çocuğu bizim tarafımızdan yetiştirilmiştir. Her türlü fedakârlığı, hizmeti yapmak için hazırdır. Kendisine emniyet ediniz. Türkçeyi de gayet iyi bilir. Her ne isterseniz yapar. Size Rum kahramanlığının nasıl nihayetsiz hamiyet olduğunu gösterir" tavsiyesinde bulunuyordu. Mektup bitince paşa, köye, papaza dair Ali'ye birçok şey daha sordu. Sonra karşısında hiç ses çıkarmadan duran zabite bakarak yavere emir verdi: "Hemen telgrafla bu casusun tutulmasını yazınız. Vakit geçmesin!"

"Baş üstüne."

Yaver çıkarken ilâve etti: "Bu çocuğa da beş lira mükâfat ver."

Fakat Ali zeki bir çocuk serbestliğiyle, "Ben para istemem" dedi. Paşa ayağa kalktı. Ta gözlerinin içine baktı: "Ya ne istersin?.."

"Hizmet etmek isterim."

"Nasıl hizmet?"

"....." [96]

"Küçüksün, muharebe edemezsin. Okuyup yazman var mı?"

"Azıcık okurum."

"Seni telefoncuların yanına vereyim. Telefoncu ol."

"..."

Ali yutkundu. O, büyük bir iş yapmak, fedakârlık yapmak, başkalarının yapamayacağı bir şey yapmak istiyordu. Papazın ruhunda kopardığı fırtınaların gürültüleri hâlâ dinmemişti. Küçük bir Rum kızının yüzerek düşman gemilerinin altını deldiğini, bir genç Rum'un üç yüz kişiyle yüz binlerce düşmanı bozup vatanı kurtardığını unutamıyordu. Bir Türk çocuğu da böyle bir şey yapamaz mıydı? Rumlarla İngilizlerin parolasını bildiğini, kolaylıkla düşman tarafına gidip onlara da kendini Rum gösterebileceğini söyledi.

"Belki bizim taraf için faydalı bir şey görürüm, anlarım. Size haber getiririm" dedi. Paşa bu fikri çok muvafık buldu. "Bak, biz bunu düşünemedik!" diye hâlâ hiç sesini çıkarmadan oturan zayıf zabite döndü. Gülerek Ali'yi okşadı: "Aferin sana!.."

"..."

Yaver, Ali'yi çadırına götürdü. Çikolatalar, şekerler verdi. Hava kararıyor, yavaş yavaş her tarafı gölgeler kaplıyordu.

* * *

Sabahleyin erkenden yaverle beraber karargâhtan çıktı. O da bir al ata binmişti. Yaverinki beyazdı. Birkaç tepe aştılar. Tarlaların üzerinde insan büyüklüğünde gölgeler yatıyordu. Duvar-

ları yıkılmış, çatıları yanmış, harap bir köyün hizasına gelince yaver atından atladı.

"Artık yayan gideceğiz..." dedi. Belli ki buralarda muharebe olmuştu. Ali onun arkasına takıldı. Neferler atların yanında kalmıştı. Yaver önde, o arkada yarım saat kadar yürüdüler. Birtakım askerlere rast geldiler. Hepsi selâm veriyorlardı. Sonra kazılmış yola girdiler. Etraf görünmüyordu. Yürüdüler, yürüdüler. Bir tepenin arkasına çıktılar. Burada in gibi yerler vardı. Yaver bu inlerden birine onu soktu. İçeride üç dört zabit oturuyordu. Ali'yi onlara gösterdi. Paşanın arzusunu anlattı. "Kumandan Bey" dediği uzun boylu esmer adam, "Pekâlâ" dedi, "ama gündüz gidemez. Vurulur. Onu ben şimdi ileri hatta gönderirim. Son dirseğin nihayetinde bir nöbetçi siperi vardır. Oradan fundalık yarı görsün. Gece yardan aşağı iner. İngiliz mevkiine doğru çıkar. Sabahleyin beyaz mendil gösterir. Belki vurmaz, alırlar."

.....

Telefonu eline aldı. Söylediklerini tekrarladı. Sonra yanına bir emir neferi kattı.

"Haydi çocuğum, korkma..."

"Korkmam."

Küçük Ali gülüyor, seviniyordu. Siperlerin içinden yürüdükçe kalbinin sevinçle çarptığını, tatlı bir hararetin yüzünden göğsüne indiğini duyar gibi oluyordu.

Bugün muharebe olmuyordu. Geri hatları geçti. En ileri hatta erişti. Siperin içinde birkaç nefer ayakta ileriye bakıyor, öbürleri aşağı oturmuş konuşuyorlar, gülüşüyorlar, türkü söylüyorlar, kabak çalıyorlardı. Sanki buraları bir düğün yeriydi. Her hatta birtakım genç zabitlere rast geliyorlardı. Zabitler, Ali'ye birçok şeyler soruyorlardı. Kumandan beyin "dirsek" dediği sipere gelince emir neferi onu kısa boylu, gözlüklü bir zabite teslim etti. Döndü. Ali siperde yalnız kalınca bu zabitin yanına [98] oturdu. Neferin kısaca söylediklerini daha uzun anlattı. Zabit, "Peki çocuğum, bize misafir olursun, gece salıveririm" dedi. Sonra onu kum torbalarının arasındaki küçük bir deliğe yaklaştırdı. Funda ormanını, derin yarı gösterdi. Eline bir dürbün verdi. İngiliz siperlerini buldurdu. Bu yarın etrafı boştu. İlerlemek mümkün

olmadığı için iki tarafın da askerleri yoktu. Gece oluncaya kadar zabitin yanında kaldı. Zabitle beraber yemek yedi. Siyah bulutlar arasında yıldızlar parlamaya başlamıştı. Zabit, kendi eliyle onu siperin üstüne çıkardı. Hava o kadar karanlıktı ki... siperlerde sanki hiç insan yoktu. Yalnız manası anlaşılmaz, uzak sesler duyuluyor, fakat hiçbir aydınlık görünmüyordu. Küçük Ali, gündüzden gördüğü yarın dibine doğru inmeye başladı. Düşmemek için çalılara tutunuyor, esvapları, yüzü gözü çiziliyordu. Belki iki saat uğraştı. Ayağının altından toprak taş parçaları kayıyor, tutunduğu dallar kopuyordu. Gözü karanlığa alıştı. Bulutlar geçtikçe yıldızlar çoğalıyor, etraf biraz görünüyordu. Yarın İngiliz tarafına tırmanacak bir yer buldu. Belki dört saatte burasını çıkmaya çalıştı. Biraz dinleniyor, bir parça ekmek yiyor, tekrar fundalara sarılıyordu. Bazen çıktığı yere bir kaya dayanıyor, tekrar inerek başka bir taraftan tırmanıyordu. Türk siperlerinin üstü morlaşınca Ali, İngiliz siperlerine iyice yaklaştığını gördü. Sindi. Biraz durdu. Cebinden, karargâhtan verdikleri beyaz bezi çıkardı. Kopardığı bir değneğe taktı. Yukarı kaldırdı. Ufkun üstündeki morluk pembeleşiyor, yıldızlar kayboluyordu. Yüz adım kadar yaklaştığı tepesindeki siperden birtakım sesler duydu.

"Kıbrıs, Kıbrıs!" diye bağırdı. [99]

Papazın parolası hemen anlaşılmıştı.

Görünmeyen insanlar cevap verdiler: "Elâ, elâ..."

Küçük Ali, sesin çıktığı tarafa doğru yürüdü. Daha güneş doğmamıştı. Beyaz torbaların arasında tüfek uçları görünüyordu. Torbaların üstüne çıktı. Bayırı atlayamadı. Çünkü pek derindi. Kocaman kırmızı yüzlü, kırmızı saçlı bir askerin açılmış kucağına düştü. Etrafına toplanan İngilizler anlamadığı bir lisanla ona sualler soruyordu. Ali, derin bir haç çıkardı. "Ben Rum'um!" dedi. Getirdiği mektubu gösterdi: "Puni general?"

"All right."

"All right..."

Siperin içinde konuşuyorlar, sanki birini arıyorlardı. Onu bir yeraltı yolunda geri götürdüler. Buraları tıpkı bizim tarafa benziyordu. Yalnız insanları ayrıydı. Hepsi sarı uzun boylu, zayıftı. Hiçbirisi gülmüyor, herkes surat asmış, bir şeye dargın gibi duruyordu. Yeraltı yolunun nihayetindeki inde uzun

bir sandalyeye yaslanmış İngiliz zabite de Ali, meramını Rumca anlatmaya çalıştı. O vakit biraz durdular. Karşısına orta yaşlı bir Rum getirdiler. Bu tercümandı.

Ali papazın söylediklerini tekrarladı. Mektup koynunda idi. Çıkardı, zabite uzattı. Zabit tercümanı dinledikten sonra sevinerek kalktı. Ali'nin elini sıktı. Yanındaki küçük masanın üstünde çabucak raporunu yazdı. İki askerle beraber Ali'yi kumandanın karargâhına gönderdi.

Bu karargâh gayet kalabalıktı. Tayyarelerin görmemesi için küçük, sık bir koruluğun içine, siperlerin altına yapılmıştı. Hiç çadır yoktu. Her taraf mermilerden mahfuz sanılacaktı. Ali küçük pencereli birçok odaların ta ortasındaki kapıdan girdi. İçerisi şehir evleri gibi muntazam boyalıydı. Orada oturan yavere neferler [100] raporu verdiler. Ali'yi gösterdiler. Yaver, yanda bir odaya girdi. Yarım saat kadar bekledi. Sonra kapıdan gözüktü. Ali'yi çağırdı. Ali içeri girince büyük bir masada koltuğa yaslanmış, beyaz kesik bıyıklı, kıpkırmızı yüzlü, ihtiyar bir adam gördü. Bu, İngiliz paşası olacaktı. Yanında asker esvaplı bir adam duruyordu. Kendine Rumca hitap eden bu askerin bir tercüman olduğu anlaşıldı. Papazın söylediklerini, Rumların nasıl dört gözle İngiliz ordusunu beklediklerini ballandıra ballandıra anlattı. İhtiyar İngiliz gülümsüyordu. Sözlerini tercüman naklettikçe kumandan İngilizce bir şeyler söylüyordu. Ali'nin sözü bitince İngiliz askeri kıyafetindeki Rum sordu: "Papaz mektubunda sizin her türlü fedakârlığa hazır olduğunuzu yazmış, hazır mısınız?"

"Hazırım."

"Buraya geldiğiniz gibi gidebilir misiniz?"

"Giderim. Beni Türkler de Türk sanıyorlar. Çok güzel Türkçe bilirim."

"Türklerin karargâhlarına da, siperlerine de girebiliyor musun?"

"Giriyorum. Onlara satmak için tütün, balık falan götürüyorum."

"Pekâlâ, pekâlâ..."

İngiliz kumandanı tercümana uzun uzadıya bir şeyler söyledi. Ali, onun yorgun yorgun oynayan dudaklarına bakıyor,

anlamadığı kelimelerden bir mana çıkarmaya çalışıyordu. Nihayet bu merak çok sürmedi. Tercüman lâfa başladı.

"Kumandan, papazınıza selâm ediyor. Biraz geç de olsa mutlaka gelip sizi kurtaracağız. Mutlaka İstanbul'u alacağız. Bunda şüpheniz olmasın. Sana küçük bir saatli bomba vereceğiz. Bunu kurup gizlice Türk paşasının çadırı yanına bırakacaksın. Kurulduktan yarım saat sonra [101] patlar. Hâlbuki sen yarım saat içinde uzağa kaçıp kurtulursun!.."

"Kurtulurum."

Kumandanın yüzü güldü. Hemen zile bastı. İçeri gelen askere emirlerini verdi. Tercüman Ali'ye papazın mektubundaki şeyleri soruyor, Türklerin korkup korkmadıklarını anlamak istiyordu. İki zabit bir tahta kutu ile içeri girdiler. Kutudan bir şeyler çıkardılar. Masanın üzerine bıraktılar. Bu bombaydı. Üç dört kerpiç büyüklüğündeydi. Üstünde dereceli bir şey vardı. Tercümana gösterdiler. Anlattılar. Tercüman kendisine onların sözlerini tekrarladı: "İşte bu düğmeyi bu tarafa çevireceksin. Çevirdin mi saat içeriden işlemeye başlar. Sen hemen kaç. Yarım saat sonra ne karargâh kalır, ne paşa... Hepsi havaya uçar."

Ali, masanın üstündeki siyah şeye daha dikkatle baktı. Düğme beyaz bir madendi. Zabit İngilizce daha ziyade tafsilât veriyor, düğmeyi parmağıyla iter gibi yapıyordu. İngiliz kumandanı, hatta çadırın yirmi otuz adım uzağına bile konsa yine tesiri müthiş olacağını tercümana söyletti. Küçük Ali, saatli bombayı tercümandan isteyerek torbasına soktu. Ağırdı. Belki beş okkadan ziyade idi. Tercüman, kumandanın iltifatlarını tekrar tekrar söylüyordu. Hemen bu gece geldiği yerden gitmesine karar verildi. Kumandan elli İngiliz lirası ihsan etti. Ali kabul etmek istemedi. "Kabul etmezsen, köydeki fakirlere ver!" diyorlardı. Onu yandaki odaya geçirdiler. Bir masanın başına oturttular. Önüne et, ekmek, tatlılar, tanımadığı bir içki koydular. Uzun boylu yaver ayakta hizmet eden neferlere bakıyor, tercümanla konuşuyordu. Ali'nin torbası yanındaki sandalyede idi.

Ali yemeklerini yerken bu adamların alçakça niyetlerini düşünmeye başladı. Hâlbuki Türk paşası böyle na[102]mertçe bir oyun düşünmemiş, teklif etmemişti. İçinden "Gece, Türk-

lerin tarafına gidiyorum, diye atlarım. Bombayı kurar, siperin dibine bırakırım. Kendim kaçarım" dedi. Fakat böyle yaparsa, siper uçacak, içindeki askerler ölecek, bu hainliği düşünen İngiliz kumandanına bir şey olmayacaktı. Gece siperden dönüp buraya gelmenin ihtimali yoktu. Siper başları, büyük karargâhın etrafı hep nöbetçi dolu idi. İngiliz yaverle tercüman konuşa konuşa açık kapının yanına gitmişlerdi. Ona dikkat etmiyorlardı. Ali bütün karargâhı yerle bir edecek bu korkunç âlete bakmak istedi. Yavaşça yanındaki torbayı kucağına çekti. Ağzını açtı. Dört köşe bomba bir kocaman kurşun kerpiç gibiydi. Saatin düğmesi beyazdı. Gümüş gibi parlıyordu. Parmağını dokundurdu. Azıcık itti. Bir parmak kadar... Tekrar geri çekmek istedi. Hayır... Düğme geriye gelmiyordu. Düğmeyi nihayete kadar itip bombayı burada bırakmak aklına geldi. Ama nereye kaçacaktı. Hemen onu tutarlar, öldürürlerdi. Bombayı bizim paşaya götürüp teslim etse, ne fayda hâsıl olacaktı? Hiç... Yine İngiliz kumandanının kastı cezasız kalacaktı. Zihninden şimşek gibi bir fikir geçti. Dudaklarını ısırdı. İştihası kesildi. Kapıya baktı. Tercümanla yaver dalmışlar, ellerindeki bir haritaya bakarak konuşuyorlardı. Ne olabilirdi? Kendi de beraber... Papaz, "Milleti için ölenler daima yaşarlar" demiyor muydu? Bu sözü yine hayaline getirdiği köyün imamına söyletiyor, içinden, "Bir insan ne kadar yaşasa yine ölecek değil miydi?" diyordu. Büyük babasını, büyük anasını, dayılarını, amcalarını, halalarını düşündü. Hepsi ölmüşlerdi. Köyünün mezarları evlerinden çoktu! Nefret ettiği hain düşmanlara güzel bir darbe indirerek, kendi de beraber yüzlercesini öldürerek ölmek... Gülümsedi. Bu büyük fırsat her vakit ele geçer miydi? Parmağı ile düğmeyi yavaş yavaş tâ nihayetine [103] kadar itti. Şimdi bomba, tıpkı küçük bir saat gibi işliyordu. Kulağını yaklaştırdı. Tık... tık... tık... Hemen torbasının ağzını kapadı. Sırtına astı. Yemek yiyor gibi yaptı. Yarım saat! Fırında çalışırken evlerden gelen tepsiler fırında yarım saat dururdu. Bir tepsi müddeti! Yani... artık yemiyor, düşünüyor, vakti hesap ediyordu. Gözleri kumandanın kapısındaydı. Tam son dakikalara doğru oraya girivercekti. Sırtında bombanın işlediğini duyuyordu.

Bir tepsi kızaracak vakit geçmişti. Masadan doğruldu. Ayağa kalkınca yaver gördü. Tercüman, "Karnın doydu mu oğlum?" diye sordu.

"Teşekkür ederim. Kumandana bir şey daha söyleyeceğim. Demin unutmuşum."

"Bana söyle yavrum, yavere söyleyeyim, o haber versin."

"Hayır çok mühim bir şey, ben kendim söylemeliyim..." Tercüman Ali'nin ısrarını yavere söyledi. Haritayı katlayan yaver gülerek Ali'ye baktı. "All right" diye başını salladı. Bombayı götüreceği için onu çok takdir ediyordu. Yaklaştı. Omzunu okşadı. Ali, bombanın işlediğini duyacak diye korktu.

"Haydi gel.."

"...."

Tercümanla beraber yandaki kapıdan girdiler. Başıkabak kumandan masanın üstündeki gazeteleri karıştırıyordu. Niçin geldiklerini sordu. Tercüman cevap verdi. Sonra Ali'ye döndü. "Ne söyleyeceksin?" dedi. [104]

"Türkler tarafına gitmeden evvel bombanın patlayınca ne yapacağını soracağım. Ben kaçıp köye gidince papazımıza anlatayım."

Tercüman, kumandana soruyor, onun söylediğini Rumca tekrar ediyordu: "Bu en dehşetli cehennem makinesidir. İki yüz metrelik yerde ne varsa hepsini havaya uçurur."

"Demek karargâhta ne kadar adam varsa hepsi ölecek?"

"Hepsi... Belki yangın da çıkacak. Cephaneleri bizimki gibi karargâhlarına yakınsa onlar da ateş alacaktır."

"Ya bomba ateş almazsa?"

"Mutlaka alır. Emniyet düğmesini ittikten sonra yarım saat geçer geçmez hemen patlar."

"Bunda hiç şüphe yoktur ya..."

"Asla..."

Ali durdu. Sırtında bombanın tik taklarını daha hızlanmış gibi işitti.

"Öyle ise kumandana söyle. Ben Rum değilim." Tercüman afalladı. Gözleri derinleşti:

"Ya nesin?"

"Türk'üm!"

"Türk mü?"

"Evet Türk..."

Gülüyordu. Göğsü kabarıyordu. "Türk" lâfını işiten kumandan ayağa kalkmıştı. Tercümandan Ali'nin ne söylediğini anlayınca yüzü kıpkırmızı oldu. Hiddetle bağırdı. Yaver, elindeki haritayı buruşturuyordu. Tercüman da sararmıştı: "Ne cesaretle buraya geldin? Şimdi kurşuna dizileceksin."

"Beni kurşuna dizemeyeceksiniz."

Ali'nin gözleri büyüdü. Bir adım daha ileri yürüdü. Kumandan hemen cebinden bir rövelver çıkardı. Bir kasıttan korkuyordu. Ali daha ziyade gülüyordu. Tercümana, "Vakit dar, çabuk söyle. O beni öldüremeyecek, ben onu öldüreceğim!" dedi. Tercümanın çeneleri kilitlendi. Şaşkınlığından bu cümleyi İngilizce tekrarlamaya vakit kalmadı!

.....

* * *

Türk tarassut mahallerinden, düşman siperlerinin gerisinde her tarafı sarsan büyük bir infilâk gürültüsüyle beraber bir dumanın havaya yükseldiği görüldü. Dumanların arkasından kalkan siyah alevler akşama kadar sönmedi. Tarassut zabitleri telefonla kumandanlarına, "İngilizlerin karargâhları tahmin olunan yerde emsalsiz bir infilâk oldu. Fakat bizim mermilerimizin, tayyarelerimizin eseri değil, bir kaza neticesi olması ihtimali vardır" diyorlardı. Bu yangının asıl sebebi bir türlü anlaşılamadı. Yalnız paşa, çadırında her sabah garip bir elemle küçük Ali'yi hatırlıyor, sakin erkân-ı harbine, "O gönderdiğimiz çocuktan hâlâ bir haber çıkmadı. Acaba büyük infilâkta, yangında zavallıya bir şey mi oldu?" diyordu.

Ömer Seyfettin Külliyatı: 9, Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1938, s. 83-105.

Kazın Ayağı[1]

Mahzufîzade Hacı Afif Efendi öyle yeni tacirlerden değildi. Babası, dedesi, silsilesi tüccardı. Kendisi mahalle mektebinden şehadetname alınca bedestendeki dükkâna gelmiş, yirmi beş yaşına girinceye kadar güneş, yağmur, fırtına yüzü görmeden o yosunlu kubbelerin derin bir ibadet sükûnunu andıran serin gölgeleri içinde yaşamıştı. Babası ölünce mirası küçük kardeşiyle pay etti. Kendi Yenibahçe'deki evle Mercan Yokuşu'ndaki kiralık dükkânı aldı, babasının ticaret ettiği dükkânı kardeşine bıraktı. Biraz sonra, komşusu Asmaaltı tüccarlarından Giritli İbrahimaki'nin kızıyla evlendi. Zifafa girdiği gece kaynatası ölüverdi. Komşular, "Bu kadar namuslu damat herkese nasip olmaz, adamcağız sevincinden öldü" dediler. Karısı ailenin tek evlâdıydı. Afif Efendi büyük bir servetle beraber büyük bir itibara kondu. Daha Asmaaltı ticaretine girişmeden genç karısıyla hacca gitti. İstemeden veren Allah'ına can u gönülden şükretti. Döndükten sonra abanî sarığını, cübbesini çıkarmadı. İbrahimaki'den kalan koca kasayı doldurmağa devam etti. Zenginlikle hacılık onda iki hassayı iflâs ettirmişti: İtimat, cömertlik... Hiç kimseye, hiçbir şeye inanmazdı. Nazarında herkes zındıktı, hırsızdı, yalancıydı. Kendinden başka namuslu adam göremiyordu. Bankaları büyük mikyasta kurulan bir dolandırıcılık dolabı sanırdı. Elli beş bin liralık bir adam oldu-

1 Metni ilk defa yayımlayan Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin'in bitiremediği, müsvedde hâlinde kalan eserlerinden bahsederken "Böyle müsveddelerden biri de '*Kazın Ayağı*'dır ki bunu da herhâlde bitirememişti." diyor. (Yöntem 1947: 33)

ğu hâlde bir türlü aşçı dükkânına bile gitmez, öğle yemeğini peynir ekmekle geçiştirirdi. Tam otuz yıl Asmaaltı'nda belki otuz kasa doldurdu. Hasisliği, itimatsızlığı parasıyla beraber çoğalıyordu. Kitap, gazete okumazdı. Bütün malûmatı kırk yıl önce Taş Mektepte öğrendiklerinden ibaretti. Fakat Asmaaltı halkınca en akıllı, en müdebbir, en işbilir adam telâkki olunurdu. Çarşılı hep onun yazıhanesine toplanır, birbirinin ağzından lâf kapmağa çalışırlar[95]dı. Afif Efendi, vatan, millet, devlet ne olduğunu doğru dürüst bilmezdi. Hatta böyle şeyleri düşünmemişti bile... Bununla beraber ona en hamiyetli adam nazarıyla bakılırdı. Vatanperver değildi. Şimdiye kadar kendi servetinden bir zerresini vatan namına feda etmemişti. Hele Türk lâfını işitir işitmez namusuna karşı fena bir küfür duymuş gibi canı sıkılırdı. Kalbinde garip bir şehirlilik gururu vardı. Türk'ü, yalnız köylü, cahil, kaba bir halk sanırdı. Devlete gelince, bu hakikî bir felâketten başka bir şey değildi. Her yıl temettü verirken ciğerlerinin söküldüğünü duyar gibi olur, bir hafta uyku uyuyamazdı. Bununla beraber "en hamiyetli bir adam"dı. Arkadaşları onun hodgâmlığını bir hamiyet gibi görürler, akıl danışmağa ona gelirler, her sözünü dinlerlerdi. Yazıhanesinde yeni bir şeyin faydasından bahsedildi mi, hemen itimatsızlığını meydana vurur, "Kazın ayağı öyle değil..." diye herkesi sustururdu. Defterlerini gözünün önünde tuttururdu, dükkânını sabahları kendi açar, en ehemmiyetsiz bir şeyi bir saniye için kimseye emniyet etmezdi. Hemen kimseye iyiliği dokunmamıştı. Halı döşeli sedirinin arkasına asılı levhada "Ne vekil, ne kefil" nasihati yazılıydı. Her cereyanı, her vakayı, her hadiseyi haşin bir itimatsızlıkla karşılar, "Kazın ayağı öyle değil..." derdi.

Piyasada lâkabı "Kazın Ayağı" idi. Hazır bulunmadığı yerde lâfı geçerken adını söylemezler, "Bu işi Kazın Ayağı çevirmiş" derlerdi.

Başkaları sabun, yağ, pirinç fiyatlarını ondan öğrenirler, müşterilerine "Kazın Ayağı bu kadar diyor, yarın fırlayacakmış" gibi haberler verirlerdi. Mağazasının kapısı, sayısız çuval yığınlarıyla tabiî bir istihkâm ağzı gibi görünürdü. Yandaki camlı oda yazıhanesiydi. Tömbeki fiyatı fırladığı için nargi-

leye tövbe etmişti. "Allah affetsin, bir günahtı, kurtuldum" diye teselli buldu.

Sonra sigara içmeğe başladı. Fakat tütünler de fırlayınca bu ikinci günahtan kurtulamadı. Gece gündüz Rejiye küfrederek günaha giriyordu.

Bir gün sigarasını çubuğuna yerleştirirken şeytanın ayağını kırmak istedi. [96] "Tövbe estağfurullah, estağfurullah" dedi, "tütün değil, saman..."

Bir ses cevap verdi: "Saman değil, tezek..."

Başını kapıya çevirdi. Kısa boylu, esmer, şişman, palabıyıklı bir adam beyaz dişlerini göstererek ona gülüyordu.

"Hayrola, ne haber Gompogolos Ağa?" dedi.

"Hayırlar Hacı Efendi, görüyom tütünden mızıldıyon."

"Ne yapayım?"

"Bırah, gırh yıllık nargulenden de gıymatlı mı?"

"Gel bakalım."

"Geliyom, zaten sağa bir diyeceh sözüm var."

Şişman adam eğildi. Yüzü kızararak potinlerini çıkardı. Arkasında abadan tüyleri dökülmüş bir esvap vardı. Kalıpsız küçük fesi başında kırmızıya boyanmış bir limon kabuğu gibi duruyordu. Bu, Asmaaltı'nın en nüfuzlu tüccarlarından Niğdeli alaturka bir Rum'du. Afif Efendi'nin başlıca rakibiydi. Kendisinin otuz yılda kazandığını bu herif on yılda kazanmıştı. Gazeteleri okur, diplomatlık satar, yaşı kırkı geçtiği hâlde hâlâ genç kâtibinden Rumca, Fransızca öğrenmeğe çalışırdı. Afif Efendi ona karşı derin bir kin saklıyordu. Öteki oralarda değildi. Bazı işleri müzakere etmek için ona gelirdi. Güle sallana yürüdü. Afif Efendi'nin karşısındaki sedire bağdaş kurdu. İmamişi esmer çorapları siyah pantolonunun altında bembeyaz görünüyordu. "Gayfe isterim" dedi. Afif Efendi başını salladı.

"Kahve nerede çorbacı" diye güldü, "nohut istersen getirteyim."

"Hayır, halis muhlis gayfe isterim. Sağa avuç dolusu altın kazandıracağım."

"Altın mı?"

"Gor gibi pırıl pırıl altın, kâğut değül..."

Gompogolos, Afif Efendi'nin yazıhanesine hep böyle bir lâtifeyle girer, mutlaka onun hasisliğine ilişirdi. Fakat bugün onu memnun edeceğinden emindi. Çünkü muharebe yüzde bin kârla, elli yılda kazanılamayacak parayı elli günde onların kasalarına yığıyordu. Yalnız kâğıtla altın farkına akıl erdiremiyorlardı. Tahsil[97]leri, medenî malûmatları pek iptidaî olduğu için maliye muamelâtını, iktisadî teşkilâtı kavrayamıyorlardı. Afif Efendi bir yıl kadar beş kâğıt verip bir altın almağa devam etmişti. Fakat altınla kâğıdın bir farkı olmadığı –dedikleri gibi– sahih ise, o vakit ne kadar zarar edecekti. Bu şüphe onu mübadeleden vazgeçirdi. Şimdi altın lâfını işitince birden sordu: "Nasıl, söyle."

"Gayfeden sonra diyeceğim."

"Pekâlâ..."

"Ahmet" diye bağırdı. Kapıya kendi gibi abanî sarıklı, uzun boylu bir genç geldi: "Ağaya bir halis kahve getirt."

"Baş üstüne."

Afif Efendi, Rum'a döndü: "Söyle bakalım, işte kahve geliyor."

"Gün doğdu he... İşimiz iş... Kâğut verüp altın alacağuz."

"Nasıl?"

"Haberin yoh mu? Yerli istikraz yapılıyor, faizi yüzde beş, hem altın, yaniya ilira..."

Afif Efendi, soluk suratını buruşturdu. "Ne diyorsun Gompogolos Ağa?" dedi.

Niğdeli tüccar dâhilî istikraza dair malûmat vermeğe başladı. "Hem bizim kârımız, hem de devlete, millete, vatana hizmet" diyordu. Açıktan bir kâr onu sevindiriyordu. Afif Efendi tınmadan dinledi, dinledi. Nihayet başını kaldırdı. "Kazın ayağı öyle değil" dedi.

Gompogolos hiddetlendi: "Ülen Hacı Efendi, gene mü gazın ayağu?"

"...."

Millî Banka kurulduğu zaman da bütün ahbaplarını "Kazın ayağı sizin bildiğiniz gibi değil" diye şüpheye düşürmüş, hemen hiçbirisine hisse aldırmamıştı. Niğdeli, "Banka için de böyle dedindi, bir yıl sonra herkes verdiğinin beşte ikisini aldı.. Buna ne diyeceğün?"

"O başka..."

"Öyleyse bu da başga..." [98]

Camlı kapıdan kahvecinin çırağı girdi. Bir teneke tepsi içinde bir bardak suyla bir fincan kahve getirdi. Afif Efendi, "Ver" dedi.

Fincanı aldı. Sonra, "Suyu da ağaya ver" diye güldü.

"Vay, bağa gayfe yoh mu?"

Afif Efendi, hasisliğini alayla örtmeğe çalıştı. İşi şakaya boğdu. "Mademki sen kâğıt verip altın almanın yolunu bulmuşsun, üzerine bir su iç, mideni bozmasın" dedi.

(Ömer Seyfettin bu enteresan hikâyesini buraya kadar yazabilmiştir. Ali Canip)

Ali Canip Yöntem, *Ömer Seyfeddin*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1947, s. 94-98.

Sultanlığın Sonu'ndan[1]

1 Çıkaranları arasında Ömer Seyfettin'in de bulunduğu *Türk Dünyası* gazetesinin (son iki sayı: *Haftalık Türk Dünyası* gazetesi) 21 Ağustos 1335/1919 ve 24 Zilkade 1337 tarihli (basımda Rumî/Milâdî ve Hicri günleri gösteren rakamlar yer değiştirmiş) ilk sayısında (s. 3), şu ilan okunuyor:

"..... *Sonu*

'Bekârlık sultanlıktır' felsefesini takip eden bir şahsın akıbetini musavvir bu feci hikâyeyi yakında tefrika olarak neşre başlayacağız."

23 Ağustos 1335/1919 tarihli 3. sayıda (s. 2) ise bu ilan metnine "Muharririn bütün Türk karileri tarafından tanınmış ve sevilmiş olan Ömer Seyfettin Bey olduğunu söylemek, hikâyenin nefaseti hakkında bir fikir vermeye kâfidir." şeklindeki bir cümlelik bir paragraf daha ekleniyor.

26 Ağustos Salı günkü 6. sayıda (s. 1), Ömer Seyfettin'in ilk sayıda başlayan *Köroğlu Kimdi?* tefrikasının bittiği ve Perşembe gününden itibaren (8. sayı) Reşat Nuri'nin *Tanrı Misafiri* adlı eserinin, daha sonra Ömer Seyfettin'in "..... *Sonu*" adlı "roman"ının tefrika edileceği duyuruluyor. *Tanrı Misafiri*, 7 gün devam ediyor. Fakat onun bitiminden sonra, Ömer Seyfettin'in eseri değil, Fuat Köprülü'nün *Azeri Edebiyatı* adlı çalışması yayımlanmaya başlıyor. (Sayı: 17, 6 Eylül 1919)

13 Teşrin-i evvel (Ekim) 1919 tarihli 46. sayıdaki (s. 1) "Tefrikalarımız" başlıklı duyuruda ise Yusuf Ziya (Ortaç)'nın *Kördüğüm* ve İbnürrefik Ahmet Nuri (Sekizinci)'nin *Eski Âdetler* adlı piyeslerinden sonra Ömer Seyfettin'in *Foya* adlı romanının yayımlanacağı ifade edilmiştir. İlanın ilgilendiğimiz kısmı şöyle:

"Ömer Seyfettin Bey'in

***'Foya'** ünvanlı mizahî bir romanını neşreyleyeceğiz. **'Foya'**, bütün Türk karilerince tanınmış ve sevilmiş olan Ömer Seyfettin Bey biraderimizin en güzel eserlerinden biridir. Ömer Seyfettin Bey'in derc edeceğimizi evvelce vaat etmiş olduğumuz '.....' namındaki eserini neşretmekten, eser sahibi vazgeçmiştir. Muhterem karilerimizin hatırında olsa gerektir ki Ömer Seyfettin Beyin bu eserini neşredeceğimizi ilan ederken '..... **Sonu!**' tarzında bir isimden bahsetmiş idik. Eserin hakiki ismi bu değil, '.....',*

Bekârlık sultanlıktır!
Evlilerin meseli

I
Sultanlığın Başı

Büyük zelzele İstanbul'u alt üst etmişti! Eski duvarlar yıkılmış, çürük çatılar çökmüş. Sancaktar Hayrettin Mahallesi'yle üstündeki Çınar Mahalleciği sanki birdenbire asırların ağırlığı altında ezilen vahşî bir harabe halini almıştı. Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin avlusunda Koca Mustafa Paşa Caddesi'ne inen ince yolun duvarları da on beş gün evvelki korkunç sarsıntıya dayanamamıştı. Gelip geçenler taş yığınlarının üstünden aşıyorlardı. Çınar'ın en büyük, en sağlam evi cami sokağından çıktıktan sonra sağa dönünce, yine sağa ilk gelen çıkmazın köşesine kadar uzayan ahşap bina idi. Şimdi yerinde yeller esen, şimdi yerinde havuzlu viran bir arsa, bir baldıran tarlası kalan bu ev, kaymakam Mahmut Bey isminde çoktan ölmüş bir adamındı. O vakit içinde bu kaymakamın –kocası dışarıda zabit olan– kızıyla yedi sekiz yaşındaki bir torunu otururdu. Merhum Mahmut Bey Ankaralıydı. Gençken memleketinde dehşetli hırçınlıklar yaptığı için hükümet onu İstanbul'a sürmüş, zorla asker yapmıştı. Bu hırçın Anadolu çocuğu okumuş, yazmış, zabit olmuş, Kırım muharebesinde büyük yararlıklar göstererek yaralanmış nihayet Hezargrat'taki küherçile fabrikasına müdür olmuştu. Rus muharebesine girdi; fakat sulhtan sonra o kadar ihtiyarlamıştı ki... artık gözleri görmüyordu. İstirahat için İstanbul'a gelmiş, bu konağı alıp yerleşmişti. Vakıa bina o vakte göre yeni bir üslûpla yapılmıştı. Lâkin mahalle

'.....' eserinin esnâ-yı neşrinde daha ziyade tahribata uğraması ihtimalinden endişe ederek neşrini münasip görmemiştir. ***'Foya'****, '.....' yerine neşredilecek ve eminiz ki daha ziyade memnuniyeti mucip olacaktır."*
Muzaffer Uyguner, eserin adındaki "Osmanlı Sultanlığının sonu" imasını akla getirmiş olabileceğine dikkat çekiyor (Uyguner 1992: V/59-60). Biz de bu tahminin doğru olabileceği kanaatindeyiz.
Eserin bu parçasını yayımlayan Ali Canip "*Sultanlığın Sonu* 'Bekârlık sultanlıktır.' yolundaki atasözünü kâh teyit, kâh tekzip edecek, sonunda bekârlık hayatının serazatlığıyla beraber perişanlığını gösterecekti." (Yöntem 1947: 32) diyor.

halkı cami yolunun sağındaki konakla solundaki bu konağın vakt ü zamanıyla Hekimoğlu Ali Paşa'nın haremiyle selâmlığı olduğunu söylerlerdi. Gözleri görmeyen bu ak sakallı ihtiyar az zamanda ma[108]hallenin babası oldu. Hiç evinden dışarı çıkmadığı hâlde her işi ona danışırlardı. Ziyarete gelenleri seslerinden tanırdı. Çok dünya görmüş nikbin bir zattı. Ölünce bütün mahalle ağladı. Kazandığı hürmet konakla beraber kızına miras kaldı. Fatma Hanım, sanki Çınar'ın kraliçesi olmuştu. İmam, muhtar, bekçi her an emrine amadeydi. Kadın komşularından başka erkekler bile bayramlarda filân kapıya gelir, hâlini hatırını sorarlardı. Zelzele evleri yıkınca Fatma Hanım konağının büyük bahçesini bütün mahalleliye açtı. Belki on aile keçelerden, kilimlerden, çergelerini meyve ağaçlarının altlarına kurdular. Bahçe kapısıyla havuzun arasındaki düz meydana, sanki bir kabile reisiymiş gibi Fatma Hanım'ın çadırı dikilmişti. Geceleri erkekler bir çergeye toplanıyorlar, kadınlar Fatma Hanım'ın çadırına doluyorlardı. Başka bir âlem başlamıştı. Şehir hayatından, ev hayatından birdenbire bedevîliğe dönen bu insanlar tabiatın korkunç tehdidini unutacak kadar seviniyorlardı. Mahalle kahvesinde oturmak tehlikeli olduğu için erkekler pek dışarı çıkamazlardı. Fatma Hanım bahçesindeki cemiyete "harem, selâmlık" teşkilâtını gayet maharetle tatbik etmişti. Yemek, içmek, iş, oturmak, toplanmak, uyku saatleri muayyendi. Sabahları erkenden erkekler işlerine gidiyorlardı. Öğleye kadar her aile kendi işiyle uğraşırdı. Öğleden sonra bir nöbet kadınlar toplanırlar, zelzele hakkında son duyulan havadisleri müzakere ederlerdi. Balat'ta bir müneccim vardı ki, onun her dediği çıkardı. Meselâ, "Çarşamba günü ikindi zamanı bir zelzele olacak!" derdi.

Bu bütün İstanbul'da inanılmaz bir çabuklukla yayılırdı. Bahçe halkı o saate bahçenin ortasında küme olur, benizleri sararmış, nefesleri tıkanmış müthiş sarsıntıyı beklerlerdi. Zelzele gelip geçti mi yine neşe başlardı. Evlerin tenhalığından sonra beklenilmeden meydana gelen bu cemiyet, bu dernek hayatı çocukları bile değiştirdi. Onlar da ayrıca toplanıyorlar, aralarında oyunlar icat ediyorlardı. Fatma Hanım'ın bahçesine göçen ailelerin içinde canca kazaya uğramış yalnız

bir adam vardı: Sabri Bey! Henüz yirmi beş, yirmi altı yaşına giren bu delikanlı maliyede kâtipti. Çıkmaz sokağın küçük bir evinde ihtiyar anneciği ile oturuyordu. Zelzelenin akabinde eve koşunca anneciğinin ölüsünü bulmuştu. Doktorlar "Kalp hastalığı varmış!" dediler, cenazesi umumî felâket içinde tamam iki gün kaldırılamadı! Fatma Hanım işte bu dâr-ı dünyada tek başına kalan Sabri Bey'i sokakta bırakamadı. [109]

"Şimdi han yok, hamam yok, otel yok... Zavallı nerede yatacak?" dedi.

Ona da bekârlığına bakmayarak bahçenin bir köşesinde küçük, minimini, bir kişilik bir çerge kuruldu. Sabri Bey yemeğini dışarıda yiyordu. Fakat kederinden rakıya başlamıştı. Bayağı zamanlarda donuk, mahcup bir mizaç sahibi olan bu genç, yeni dadandığı bu içki sayesinde öyle hoş bir meşrep sahibi olmuştu ki... Gece toplanan erkekleri anlattığı şeylerle gülmekten katıltıyordu. Saffet Bey –mahallenin ihtiyarlarından biriydi– onu dinler, dinler, "Aman ya Rabbi! Bu zelzele bize neler gösterdi! İçimizde böyle bir meddah varmış da hiçbirimizin haberi yokmuş!" derdi.

Sabri bir hafta içinde bahçeyi düğün yerine çevirdi. Anneciğinin ölümünü unutmuştu. Hatırlatanlara, "Dünyaya kim kazık dikecek? Bugün varsak yarın yokuz!" derdi. Son zamanlara kadar hiç münasebette bulunmadığı mahallenin akşamcıları, şimdi aziz arkadaşlarıydı. Bu akşamcılar yedi kişiydi.

Reisleri Saip Bey, Serasker Kapısı kâtiplerinden otuz beşlik şişman, kumral bir zattı.

Nihat Bey'le Hamdi Efendi evkafa giderlerdi. Hüsnü Efendi yağ tüccarıydı. Ali Usta yapı kalfasıydı. Rıdvan mahallenin yorgancısıydı. Arap Salih hem mahallenin yamacısı hem de Fatma Hanım'ın uşağıydı. Konağın altındaki dükkânların birinde bedava otururdu. Meze tertibatını yapan, Samatya'da Gümüş Halkalı Meyhanesi'nin üstünde arkadaşlarına her şeyi vaktinde hazırlayan bu adamdı. Onun rakı parasını arifane ile bu akşamcılar pay ederlerdi. Zelzeleden iki gün sonra sevgili annesinin ölümüyle deli gibi olan Sabri'yi Gümüş Halkalı'ya işte bu Arap getirmişti. Mavi boyalı eski kârgir binaya o, "Ya zelzele

olursa!" diye girmekten ürkünce, "Meyhaneyi zelzele filân yıkmaz. Burası pirden dua almıştır!" derdi.

Hakikaten enkaz altında kalmak korkusuyla ahşap evlerde oturamayan sarhoşlar bu büyük, köhne sakfın altında toplanmaktan hiç korkmuyorlardı. Saip Bey, Sabri'yi görünce "Bize yeni bir arkadaş daha..." diye bağırdı. [110]

"Bir akşamlık!"

"Yarın kendi gelir..."

Yalnız yorgancı Rıdvan sevinmedi. "Ulan Arap! Sen sayımızı bozuyorsun! Şimdi sekiz olduk! Ya bu uğursuz gelirse!" dedi.

"Adam sen de..."

O akşam saat ikiye kadar içtiler. Ertesi sabah Sabri, "Dünya varmış! Şimdi bir yaşıma daha girdim" dedi.

Kafaları tütsüledikten sonra yıkık duvarlar arasında, fenersiz sokaklardan bahçeye dönüş hakikaten pek alaylı oluyordu. Sabri'nin sesi de güzeldi. Tam Sancaktar yokuşuna gelinceye kadar okurdu. Bahçeye sessizce girerler, herkes yemeğini yedikten sonra Saffet Bey'in yanına giderlerdi. Bu toplantılar bazen gece yarısını geçiyordu. Birdenbire mizacı değişen Sabri'yi kadınlardan bile tanımayan kalmadı. Zengin bir dayısı onu Galatasaray Sultanîsi'nde okutmuştu. Fakat mektebi tamamlayamadı. Yine bu dayısının tanıdığı bir paşa onu 700 kuruş maaşla maliyeye koymuştu. Mektepte iken derslerden ziyade tiyatroya heves etmişti. Manakyan'ın, Hamdi'nin, Abdi'nin taklitlerini yapıyor, bütün hayvanların seslerini taklit edebiliyordu. Hele havlamağa başladı mı bütün mahallenin köpekleri bahçenin etrafına toplanır, uluyarak içeri gelmeye kalkarlardı.

Fatma Hanım, "Zavallının felâketi büyük! Dâr-ı dünyada kimsesi kalmadı, ne yapacağını bilmiyor!" der. Sabri'nin coşkunluğunu hoş görürdü. Saat bire geldi mi,[2] kadın erkek, çoluk çocuk bütün bahçe halkı Sabri Bey'i beklerlerdi. Mehtap da çıkmıştı. Sabri rakının neşesiyle, her gece başka bir eğlence çıkarırdı. Fatma Hanım'ın bahçesinde eğlenildiğini duyan diğer virane sakinleri de akşamları misafirliğe gelmeğe başladı-

2 Alaturka, guruptan bir saat sonra. (Ö.S.)

lar. Bedevîlik hayatı azıcık tesettür hırsını gevşetmişti. Kadınlarla erkekler birbirleriyle konuşabiliyorlardı. Meselâ Sabri'nin bulunduğu çergenin etrafına onu dinlemek için genç kadınlar, kızlar, hafif birer başörtüsüyle gelip oturmak cesaretini gösteriyorlardı.

Ali Canip Yöntem, *Ömer Seyfeddin – Hayatı, Eserleri,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1947, s. 107-110.

Foya'dan[1]

Ertesi günü gittim.

Bu konak hakikaten küçük bir saraydı. Geniş mermer merdivenli cevizden muhteşem bir kapı... Bu kapının etrafında gene mermerden, kırmızı granit başlıklı iyoniyen tarzında sütunlar... Sarı altından sanılacak plağın ortasındaki düğmeye bastım. Karşıma genç bir uşak çıktı. Eski mebusu sordum. Galiba geleceğimi söylemiş. "Buyurun" dedi.

Beni sağda, bir salona aldı. Saraylara girdiğim hâlde daha bu kadar zengin bir dekor, bir süs görmemiştim. Yerdeki ipek halının yumuşaklığını hissediyor, gözlerimi duvardaki levhalardan ayıramıyordum. Çok beklemedim. Eski mebus içeri girdi. Bu, al yanaklı, gayet kısa kesilmiş kır bıyıklı şişman, kaba bir adamdı. Elimi tuttu, sıktı. Parmakları çakıl çukul yüzük içindeydi.

1 "*Sultanlığın Sonu!*" adlı roman parçası münasebetiyle *Türk Dünyası*'nın 13 Teşrin-i evvel (Ekim) 1919 tarihli 46. sayısındaki (s.1) "Tefrikalarımız" başlıklı ilan metnini vermiştik. Burada, "*Sultanlığın Sonu!*" yerine "*Foya*"nın yayımlanacağı duyurulmuştu.
Daha sonra İbnürrefik Ahmet Nuri (Sekizinci)'nin *Eski Âdetler* adlı piyesinin Ömer Seyfettin'in *Foya* adlı romanının yayımlanacağı yeniden duyurulmuştur (Sayı: 56, 23 Teşrin-i evvel (Ekim) 1335/1919, s. 1). *Eski Âdetler*'in başlatıldığı gün "... *bunu Ömer Seyfettin Beyin Foya'sı takip edecektir.*" (Sayı: 57, 24 Teşrin-i evvel (Ekim) 1335/1919, s. 1) şeklinde bir ilan daha görüyoruz. Fakat gazetenin yayın hayatı 5 Şubat 1920'ye kadar (38 sayı) devam ettiği hâlde hikâyecimizin "Foya"sı çıkmamıştır. Romanın aşağıdaki küçücük parçasını veren Ali Canip, konusu hakkında "*Birinci Dünya Harbi içinde peyda oluveren zenginlerin hayatını tasvir edecekti.*" açıklamasını yapıyor. (Yöntem 1947: 32)

"Oturun bakalım, sizinle konuşalım" dedi.

"..."

Karşı karşıya oturduk. Ayağında gayet kıymetli kumaştan yapılmış bir fantezi pantolon vardı. Podüsüet terliklerinin üstünden renkli ipek çorapları gözüküyordu. Arkasındaki deve tüyünden kısa hafif bir ropdöşambr idi. Muharebe içinde hayatının bir kısmını Bükreş'te, Viyana'da, Berlin'de hatta İsviçre'de geçirmiş bir adamın, gecelik esvabıyla misafir kabul edilemeyeceğini öğrenmemesi tuhaf değil miydi? Eski mebusun böyle fantezi pantolon üzerine kısa ropdöşambr giymesi âdeta hoşuma gitti. İçimden "Ne millî tavır, ne millî teklifsizlik" derken o damdan düşer gibi benim sükûtumu bozdu: "Azizim bir kitaptan kaç lira kazanılır?"

"Bir kitaptan mı?"

"Evet." [102]

"Bir kaç yüz lira..."

"Amma kaç yüz lira?"

["..."]

"Bir kitap kaç günde yazılır?"

"İşi bilir."

"Ne demek?"

"Kitabına göre... Kitap var bir ayda yazılır, kitap var on ayda... Hatta on senede! Avrupa'da yirmi beş senede bir kitap yazan büyük muharrirler de vardır."

"Yok canım?"

"Evet."

"Amma tembel heriflermiş ha... Görüyorsun ya, bir de Türklere 'tembel' derler. Gözünü sevdiğim Ahmet Mithat! Yirmi beş sene içinde beş yüzden fazla kitap yazmış diyorlar."

Cebinden altın bir tabaka çıkardı. Bana da bir sigara verdi. Kibritle evvelâ kendisininkini yaktıktan sonra, elindeki ateşi bana uzattı. Kitaptan, edebiyattan bahsedişi durgunluğumu geçirmişti.

"Bununla beraber bizde de yirmi, yirmi beş senede bir kitap yazan büyük muharrirler vardır" dedim.

"Kim, meselâ?"

"Tevfik Fikret."

"Kim bu Tevfik Fikret?"

"Vay, tanımıyor musunuz?"

"Hayır."

"İsmini de işitmediniz mi?"

"Hatırlayamıyorum."

Zavallı meşhur üstadın dargın çehresi gözümün önüne geldi. İşte meşhur bir eski mebus. En meşhur bir şairimizin ismini bile bilmiyordu. Fakat hayır... Bu herife siyasî tedaîlerle mutlaka onu hatırlatacaktım.

"Düşününüz, düşününüz" dedim.

"Vallahi hatırlayamıyorum. Eseri roman mı?"

"Hayır, şiir."

"Adı?"

"'Rübâb-ı Şikeste.'"

"'Rübâb-ı Şikeste' ne demek?"

"'Kırılmış saz' demek."

"Kırılmış saz mı? Münasebetsiz bir şey olmalı. Onun için [103] bilmiyorum. Yoksa ben hemen her çıkan şeyi okurum. Amma kitap evvelâ Türkçe olmalı. Doğrusu Farisice, Arapça bilmem."

"Ne gibi eserleri okursunuz?"

"Yatakta yalnız kaldığım zaman uykum kaçar, kitap okumağa başladım mı hemen uyurum. Hem kitapların ismini de aklımda tutmam."

"Çok iyi bir ilâç!" diye güldüm. O da güldü: "Değil mi?"

"Evet. Fakat Tevfik Fikret'i mutlaka hatırlayacaksınız. Hani Galatasaray Mektebinde müdürken maarif nazırının emriyle azlolunmuştu."

"Hangi maarif nazırı?"

"Emrullah Efendi'nin."

"Ha, ha, ha..." diye bağırdı, "Evet şimdi aklıma geldi. Allah gani gani rahmet eylesin. Zavallı Emrullah Efendi... Evet, Fikret, Fikret... Anladım. Emrullah Efendi mektebi teftişe gittiği zaman müdüriyet odasında 'zenne eşyası' görmüş. Onun için azletmişti. Hem o vakit gazeteler biraz gürültü yapmışlardı. Merhum meclise geldi, yanıla yakıla müdürün odasında gördüğü aynalı dolapları, tuvalet takımlarını, pudraları, lavantala-

rı, kolonyaları anlattı. Hepimizi galeyana getirdi. Ben hiç unutmam, 'Asmalı keratayı!' diye haykırdım. Emrullah Efendi'nin yanında duran Talât bana gülümseyerek 'sus!' diye bir işaret etti."

"Sustunuz muydu?"

"Hemen..."

"Niçin?"

"Fırka zapt u raptı için! Lâkırdı söylerken hep Talât'ın yüzüne bakardık. Pot kıracağımız zaman o bir kumanda ile işi tamir ederdi."

Eski mebus o vakitki fırka hayatındaki intizamı anlatmağa başladı. Fikrince Hürriyet ve İtilâf filân gibi cemiyetler katiyen fırka olamazlardı. "Fırka için evvelâ itaat, intizam ve vahdet ister. Vahdetten kuvvet doğar!" diyordu. Sonra İttihatçılığın nasıl inhilâl ettiğine geçti. Birdenbire bana sordu: "Artık İttihatçıların buraya gelebileceklerini ümit edebilir misiniz?" [104]

"Siz İttihatçı değil misiniz?"

"Sen bana bakma. Benim sırtımda yumurta küfesi yok. Biz zamaneye uyarız. Ben Talât, Enver filân diyorum. Nasıl onlar gelebilecekler mi?"

"Zannetmem."

"Nasıl zannetmezsiniz. Bir gazeteci ha bire 'Onlar gelirler ve gelecekler de...' deyip duruyor."

"Siz de ona bakmayınız."

"Niçin?"

"Bîçareyi evham bürümüş."

"Doğrusunu istersen, bu evham biraz bende de var. Hatıratımı yazacağım, bastıracağım. Bu çok yaman bir eser olacak. Onların yaptıklarını hep anlatacağım. Fakat?"

"?.."

"Ya gelirlerse? O vakit bana ister misin 'Kırk satır mı? Kırk katır mı?' diye ölümlerden ölüm beğendirsinler!"

"Demek o kadar aleyhlerine yazacaksınız?"

"Hayır canım" diye maksadını karmakarışık anlatmağa çabaladı. Güya bir çok şeyler biliyordu. Komitanın bütün sırlarına vâkıftı. Vuranları, asanları, kesenleri, çalanları... Bilhassa masonluk dalaverelerini onun gibi ifşa edecek dünyada

başka birisi yoktu. Bu ifşaattan maksadı hem para, hem şöhret kazanmaktı. Fakat ya onlar gelirlerse... İşte burasını düşünüyordu. Ben, "Onların gelmesi size bir zarar vermeyebilir" dedim.

"Nasıl?" dedi.

"Hatıratınızda kaçanların fenalıklarından hiç bahsetmezsiniz. Yahut oldukça zararsız kabahatlerini şöyle üstünkörü yazarsınız. Her fenalığı ölenlere, bugün intikam almaya kalkamayacak adamlara yükletirsiniz."

"Meselâ kimlere?"

"Emrullah Efendi, Manyasizade Refik, Yakup Cemil, Ali Başhampa... Hâsılı ölmüş İttihatçı çok..."

"Doğru, doğru..." diye elini dizlerine vurdu. Cigarasını bitirmeden tekrar bir tane daha yaktı. Genç Rum uşak kahvelerimizi getirmişti. Konuşurken anlıyordum ki bu adam azgın bir şöhret düşkünüydü. Zenginlik onu doyurmuyordu. Mebusluğun pohpohları aklından çıkmıyordu. Fakat nihayet bir yarım budalaydı. Ken[105]disinin çok zeki bir adam olduğunu söylediğim zaman güldü. Buna itikadı vardı. Ben bu itikadı daha ziyade kuvvetlendirdim. Dedim ki: "Sizin nasıl yetiştiğinizi bilmiyorum. Her hâlde imlânıza filân bakılırsa tahsiliniz iyi değil... Sonra Anadolu'nun ta göbeğinden kalkıp gelmişsiniz. Enverlere, Talâtlara hulûl etmişsiniz. Milyonlar kazanmışsınız. Bu az zekâ mı? Talât'a, Topal'a benim diyen münevverler yaklaşamıyor, açlıktan imanları gevriyordu!" Gösterdiğim delillerden hoşlandı. "Milyonlar, milyonlar... Yarısı iftira" diyordu, "bu rakamları söyleyenler ömürlerinde acaba bir kere bir çuval baklayı oturup saymışlar mı?" Çok zengin olduğunu inkâr etti. Bu lâfı düşmanları, kendisini çekemeyen birtakım arkadaşları çıkarıyorlardı. Ama "Para ile imanın kimde bulunduğu" belli değildi. Onun için boş yere nefes tüketip fakirliğini anlatmağa kalkmıyordu. Ben tekrar paranın insan için en büyük kuvvet, en büyük şeref, en büyük asalet, hâsılı en büyük bir mazhariyet olduğunu ispata girişti. Yavaş yavaş o da yumuşadı. "Şöyle birkaç yüz bin lira kadar..." diyebildi.

Sonra, "Siz dâhisiniz!" dedim.

"Dâhi ne demek?"

"Yani gayet zeki bir adam! Milyonlarda ancak bir tane yetişen bir adam."

İftihar ettiği sırıtmasından belli oluyordu. Evet Amerika'da, Avrupa'da, hatta Afrika'da para kazanmak o kadar güç bir şey değildi. Çünkü birtakım iktisat müesseseleri, sermaye, sanayi, banka, tröst filân vardı. Fakat Türkiye'de... Bu aç, bu çıplak yerde öyle Avrupa'da, Amerika'da olduğu gibi otuz kırk sene içinde değil, otuz kırk ay, hatta birkaç gün içinde milyoner oluvermek... Anlatırken, bu muvaffakiyetinin azametini methederken yüzüme yeni doğmuş bir çocuk masumiyeti veriyordum. Sözlerime inandı.

"Evet, her hâlde ben akıllı bir adamım" dedi.

"Bunda şüphe yok. Aklınız sizi yalnız bir şeyden menetmeli!"

"Neden?"

"Neden olacak? Siyasiyatla iştigalden! Birtakım tehlikeli, intikamcı adamlar için öteberi yazmak akıl işi değil."

"Ya ne yapayım? O kadar şeyler biliyorum ki..." [106]

"İçinizde tutunuz."

"Tutamıyorum."

"Tutunuz. Başkasının fenalıklarını söylemektense susmak daha hayırlıdır."

"Haklısın azizim."

"Fakat mademki bir eser meydana getirmek istiyorsunuz. Kendi hayatınızı yazınız."

"Olur mu ya?"

"Niçin olmasın? Bir roman gibi yazarsınız. Yani sanki bu adam kendiniz değil imiş gibi..."

Kendi hayatını yazmak eski mebusu âdeta yerinden oynattı. "Sahi azizim, bu bir roman olur!" dedi. Ben büyük adamların hususî hayatı gayet kıymetli bir tarihten daha mühim olduğunu söyledim. Birçok adamlar, meselâ Napoleon Bonapart, Jacques Casanova, Kâmil Paşa, Sait Paşa, hatta altı yedi ay içinde akıllı bir dâhi olduğunu güneş gibi meydana vuran sersem Damat Ferit Paşa bile hatıralarını yazmışlardı. O niçin yazmayacaktı?

Ali Canip Yöntem, *Ömer Seyfeddin*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1947, s. 101-106.